NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
8
16 — M
16
ROMA

DISPVTATIONVM ROBERTI BELLARMINI POLITIANI, S. R. E. CARDINALIS, DE CONTROVERSIIS CHRISTIANÆ FIDEI,

Aduersus huius temporis Hæreticos;

Tomus Quartus.

EDITIO PLVRIMIS LOCIS AVCTA ET EMENDATA, ex correctorio libello nuper ab Auctore Romæ vulgato.

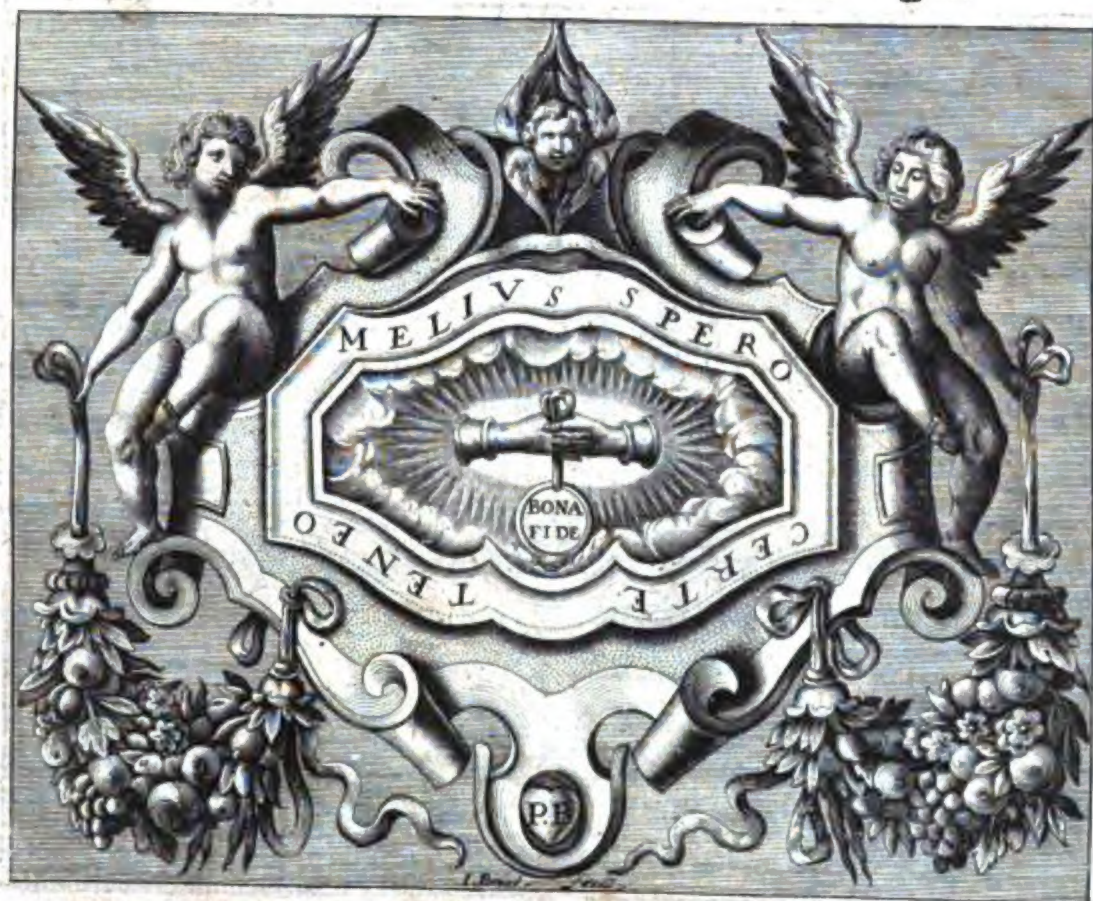

LVTETIÆ PARISIORVM,
Sumptibus PETRI BILLAINE, via Iacobæa sub signo Bonæ Fidei, & in Palatio iuxta D. Michaëlis Sacellum.

M. DCXX.

BEATISSIMO
SANCTISSIMOQVE
PATRI
CLEMENTI VIII.
PONTIF. MAX.

ROBERTVS CARD. BELLARMINVS.

OBORIOSVM opus & arduum, PATER BEATISSIME, quod aduersus omnes huius temporis hæreses iam dudum molior; non semel nec breui tempore interruptum & impeditum; nunc demum Dei benignitate perfectum, sub tuo sanctissimo nomine prodit in lucem. Quanquam haud scio, si mihi data fuisset optio; an opportunius tempus eligere potuissem, quo postrema hæc mea cum Hæreticis concertatio lucem aspiceret, quàm initium Pontificatus tui.

VIDEO enim ad bellum hoc spirituale conficiendum, & Rempub. Christianam, extinctis hæresibus, aliquando pacificandum, multa & magna in Sanctitatem Tuam præsidia diuinitus esse collata: Nam vt studium hæresum profligandarum, Catholicæque Religionis propagandæ nulli Pontificum Maximorum defuerit: illud certè negari non potest, quibusdam ætatem propè iam exactam, aliis valetudinem nimis infirmam, magno ad res præclarè gerendas impedimento fuisse.

TV verò Sanctissime Pater, ea primum ætate ad Apostolatum vocatus es, quæ & matura sit ad consilium, & non impar ad labores, vt senis prudentiam habeat cum patientia iuuenis. Deinde corporis firmitatem diuino munere nactus es, qualem ea mens requirebat, quæ præter instantia quotidiana tum Romani Episcopatus amplissimi, tum nobilissimi Ecclesiastici Principatus, Omnium, quæ vsquam sunt, Ecclesiarum sollicitudinem gerit. Adhæc, non vt alij, vastitatem atque exitium, quod multis prouincijs hæresis attulit, per litteras & nuncios cognouisti; sed ipse coram aspexisti atque tractasti: quippe qui totum fermè Occidentem & Septentrionem ob negocia Christianæ Reipub. peragrasti.

SED illud longè maximum cùm ad hæreses tam varias reprimendas, tum ad collapsam morum disciplinam restituendam videtur: quod ea vitæ innocentia, ea morum sanctitate, ea doctrina, prudentia, vigilantia, eo denique Zelo diuini honoris præditum esse te, ac semper fuisse, Orbis

Christianus intelligit; vt nec tibi potestas, aut voluntas constituendæ Christianæ Reipub. deesse possit: nec improbi homines exemplo vitæ tuæ perditos mores suos vlla ratione tegere, vel excusare queant: Hæreticorum verò calumniæ; atque mendacia in Apostolicam Sedem, eodem vitæ tuæ exemplo, nobis etiam tacentibus, refellantur. Tanto igitur nunc alacrius atque ardentius cum hostibus Fidei congredi audebimus, quanto certiorem fore victoriam, te cælestis huius militiæ Duce atque Imperatore confidimus.

QVOD autem ad me attinet, si libri qui nomini tuo inscripti apparent, sapientissimo, acerrimóque iudicio Sanctitatis Tuæ non improbati fuerint, facilè sperare potero, non solum Ecclesiæ Catholicæ, cui regendæ præsides, sed ipsi etiam Christo, cuius vices in terris geris, non ingratum fore qualecunque hoc meæ tenuitatis, atque humilitatis obsequium. Te verò, Pater optime, munusculum hoc meum, quamuis nulla ex parte tanta Majestate dignum, non aspernaturum, eximia illa, quæ tibi non sine caussa nomen dedit, benignitas, & clementia pollicetur.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

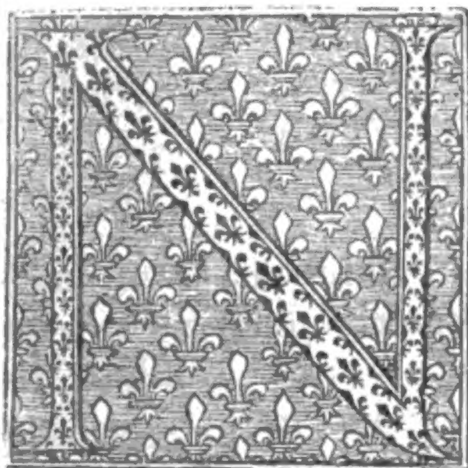

ON me fugit optime Lector, non paucos esse, qui mirentur, cur editio huius quarti Tomi tam longo tempore dilata fuerit. Sed ij mirari desinent, si caussas, quæ omnino vera & multis notæ sunt, huius dilationis attenderint. Nam & opuscula quædam ob varias occasiones non sine magno labore conficere hoc ipso tempore me oportuit: & aduersa valetudine non semel tentatus, studia remittere, vel etiam penitus intermittere aliquando coactus sum. Nec defuerunt in Vrbe occupationes plurimæ tum publicæ, tum priuatæ, quæ sæpe menses, interdum annos huic à me instituto operi eripuerunt.

Accessit postremo Gallicana peregrinatio, non minus diuturna, quàm periculosa, siquidem in eorum numerum, qui SIXTI V. *iussu Legatum Apostolicum comitabantur, adscitus, annum integrum & eo ampliùs, partim in varijs itineribus conficiendis, partim in tolerandis obsidionis Parisiensis incommodis ita consumpsi, vt in tanto armorum strepitu vix aliquid commentationi, aut scriptioni operæ & laboris impenderim.*

Et quoniam in mentionem huius Legationis incidimus, & ego insignium virtutum Henrici Caietani Cardinalis & Legati spectator & testis fui, iniuriam posteritati facere me arbitrarer, nisi hoc loco testatum relinquerem, Legatum Caietanum primariæ nobilitatis virum, ea pietatis, sapientiæ, fortitudinis, liberalitatis, comitatis, doctrinæ etiam & ingenij laude toto legationis tempore floruisse, vt vna esset omnium vox, ad ea negocia tot periculis obnoxia, tótque difficultatibus implicata, nullum ab Apostolica Sede mitti potuisse hominem aptiorem. Eius certè incredibili animi magnitudini, in summa rerum omnium desperatione, salutem suam debere se Galliarum metropolis Lutetia libenter agnoscit, & prædicat.

Ego verò cum itinerum laboribus, bellorúmque periculis essem aliquando liberatus, retuli me ad iampridem institutum: sed non ita pristinas occupationes effugere potui, quin mihi rursus annus alius quasi de manibus elaberetur. Itaque hyeme superiore, vt omnino ab occupationibus cæteris me subducerem, secessi in Tusculanum, atque in ea solitudine paucis mensibus tandem perfeci, quod alioqui multis annis perficere non potueram. Quartus igitur hic Tomus, quo totum opus concluditur & absoluitur, ante quadriennium inchoatus, nunc demum Deo iuuante prodit in lucem.

Quamuis autem controuersias omnes temporis nostri complecti, certáque methodo in vnum quasi corpus conferre voluerim: tamen controuersiam de Indulgentijs, quæ cæteris omnibus occasionem dedit, video nondum esse tractatam. Nam cum in libris de Pœnitentia ea disputatio locum habere debuisset; & egò rebus alijs impeditus ante nundinas autumnales manum illi extremam imponere non potuissem; malui sine hac disputatione Tomum illum tertium tūc emittere, quàm cum Typographi dispendio propter vnius libri additionem, vernales nundinas expectare. Cæterum si Deus vitam mihi paulò longiorem donare dignabitur, & aliquid ocij nactus fuero, in alia totius operis editione non solum librum de Indulgentijs, sed etiam alia quædam, quæ nonnullis desiderari videntur, adiungam. Interim his meis laboribus, quales quales sunt, vnius diuinæ gloriæ, & vtilitatis tuæ caussa susceptis, pie Lector, vtere, méque apud Deum precibus tuis iuua.

APPROBATIO.

VM Tomus hic quartus de Fidei Christianæ Controuersijs, Auctore Illustrissimo & Reuerendissimo ROBERTO Cardinali BELLARMINO, ex Societate IESV, tribus eiusdem Tomis iam anteà optimo consilio, maximóque cum fructu editis, pulcherrimè respondeat atque cohæreat, adeóque veram & salutarem Catholicæ Ecclesiæ doctrinam aduersus malè sanos & pestiferos veterum ac recentium Sectariorum errores, non minùs eruditè solidéque, quàm Tomi illi tres, defendat, confirmet, explicet; non minùs profectò ipse, quàm illi, lucem & laudem mereri, & adeo dignus esse videtur, qui ad communem Reipub. Christianæ vtilitatem typis vulgetur, & ab omnibus veritatis studiosis perquàm studiosè legatur.

Sic censeo ego ALBERTVS HVNGERVS *S. Theolog. D. Professor, & Procancellarius, atque Theologici Collegij pro tempore Decanus, in Academia* INGOLSTADIANA.

ORATIO

ORATIO IN SCHOLIS HABITA.

ANNVM iam decimum cum Lutheranis in hac palæstra depugno. Nec mihi tamen vnquam venit in mentem, vt antequam nouum certamen ingrediar, quale tandem sit animal, Lutheranus, aperiam, cùm præsertim apud eos agatur, quorum non pauci fortasse numquam eiusmodi monstra viderunt. Sed hoc anno rei, de qua agitur, magnitudo admonuit, vt quoniam concertatio grauissima, non cum vno, vel altero grege Lutheranorum, sed cum omnibus omnino, quamuis inter se non minus, quàm à nobis dissidentibus, futura est, non ante in hanc arenam pugnaturus ingrediar, quàm breuiter exposuero, quid sit quod vulgo dicitur Lutheranus.

Ac vt nemo dubitet, orationi meæ fidem habere, nihil ipse fingam, nihil adferam meum, sed eum virum auctorem, ac testem producam, cuius vel solùm nomen ad fidem faciendam sufficiat. Is erit Apostolus, & Euangelista Ioannes, qui in illa sua diuinissima Apocalypsi, posteaquam de prioribus sæculis multa longè prospiciendo perscripserat, vbi ad hoc sæculum venit, Lutherum per stellam de cœlo cadentem; Lutheranam doctrinam per fumum de tartaro ascendentem; ipsos autem Lutheranos per exercitum innumerabilium, atque horribilium locustarum, ita suis coloribus, ita ad viuum, ita luculenter expressit, vt nihil dici potuisse videatur apertius. Quamobrem si quæ Ioannes de stella, de fumo, & de locustis in Apocalypsi scripsit, paulò diligentiùs pro temporis breuitate exposuerimus, nemo erit, qui non intelligat, quod genus bestiarum sit, cum quo, Deo bene iuuante, pugnare aggredimur.

Igitvr de Stella, quæ primo loco inspicienda est, ita loquitur nouum caput Apocalypseos: *Et quintus Angelus tuba cecinit, & vidi stellam de cælo cecidisse in terram, & data est ei clauis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi.* Septem Angelos Ioannes inducit, qui toti orbi terrarum septem ingentes calamitates septem tubarum clangore prænunciant. De primis Qvatvor cum aduersarijs conuenimus, quatuor principales hæreses, quæ Catholicam Ecclesiam suis temporibus afflixerunt, tubis illis mysticis indicari. De Sexta & Septima tuba, nulla dubitatio esse potest. Satis enim apertè sexta tuba postremam, eámque grauissimam Antichristi persecutionem. Septima verò mundi totius interitum, & (vt Scriptura loquitur) consummationem significant.

De vaticinio Qvintæ tubæ nonnulla controuersia est, dum illud in nos quadrare Lutherani clamant, Nos in illos apertissimè conuenire non solùm dicimus, sed etiam apertissimè comprobamus. Illi enim vaticinium quintæ tubæ in Catholicos retorquere nullo modo queunt, nisi quintam, ac sextam tubam ita confundant, vt vnam efficiant ex duabus, & sacrum, ac mysticum tubarum numerum penitus destruant. Neque enim Catholicæ nostræ Ecclesiæ vllam certam hæreseos notam inurunt, sed etiam in Antichristi regnum degenerasse, degeneres ipsi, & verè adulterini filij mentiuntur. Regnum autem, & tempora Antichristi ad sextam tubam, non ad quintam pertinere, & res ipsa loquitur, & interpretes eius loci summa consensione testantur.

Mvltò igitur verius, ac probabilius est, vt quatuor primis tubis quatuor principales hæreses designantur, ita etiam quinta tuba hæresim quandam multiplicem, & deterrimam significari, quæ Antichristi persecutionem proximè præcurrat, eíque viam patefaciat, atque sternat: quam hæresim Lutheranam esse, non ego solus, vel primus, sed plurimi ante me ex coniecturis non leuibus docuerunt. Sed quicquid sit de proprio, ac germano sensu verborum Ioannis, neque enim audeo de vaticinio obscurissimo quidquam temerè pronunciare: Illud affirmo, quæ Ioannes hoc loco de stella, de fumo, de locustis loquitur, in Lutherum, & Lutheranos mirificè conuenire.

Qvid enim aliud (vt à stella cadente exordiar) vobis esse videtur, stellam de cœlo cadere, nisi hominem cœlesti vitæ addictum, à terra longissimo interuallo remotum, sacri cœlibatus, ac monasticæ professionis splendore, & puritate micantem, subito ad terrenas delicias, atque ad negocia huius mundi delabi, mortali coniugio implicari, in carne & sanguine volutari? Lutherum autem quis tandem ignorat, cum aliquando monasticam vitam, perfectam, pauperem, continentem, cœlestem planè, ac diuinam in clarissimo quodam ordine profiteretur, repentino atque horribili casu, ex sacerdote laïcum, ex paupere diuitem, ex continente maritum, ex

monacho politicum factum? monasterium in palatium, pannosam vestem in sericam, victum sobrium, ac tenuem in opiparas cœnas, & prandia commutasse? Denique qui propter Christum vxorem, liberos, agros, nummósque contempserat: iterum propter vxorem & liberos, propter agros & nummos, Christum reliquisse?

QVIA verò Lutherus præcipuum studium suum in Apostolica Sede oppugnanda positurus erat, séque Christi Vicario Antagonistam singularem professurus, pulchrè Ioannes dicit, stellæ de cœlo cadenti *clauem abyssi datam*. Ita nimirum oportebat, vt sicut Christus Apostolo Petro, eiúsque successoribus claues regni cœlorum attribuit, ita etiam Satanas cum Apostolo suo primario clauem abyssi communicaret: & sicut Petrus cœlesti claue diuina oracula reserabat, ac populis sibi creditis doctrinam salutarem de cœlo adferebat: sic Lutherus abyssi claue infernalem puteum aperiret, ac tetros inde errores, antiquarum hæresum colluuiem, dogmata perniciosa, tartareáque deduceret.

ATQVE hoc est, quod sequitur in Apocalypsi: *Et aperuit puteum abyssi; & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est Sol, & aër de fumo putei.* Fumum iustum, qui Lutheri casum consecutus est planè est cæcus, & stupidus, qui non sentit. Antequàm enim stella ista laberetur è cœlo, totus fermè Occidens, vel potius Latina Ecclesia vniuersa, vno Boëmiæ angulo excepto, eiusdem fidei & religionis erat, & quocunque aliquis iret, fratres suos continuò agnoscebat. Si quidem omnes versabantur in lumine. Vna erat omnium fides, eadem prædicatio, ijdem ritus Sacramentorum, eadem ieiuniorum, festorúmque obseruatio: non erat altare contra altare, nec domus contra domum, sed vbique ad vnum atque idem sacrificium à sacerdotum Principe colligebamur, atque in vnum ouile ab vno pastore congregabamur & ad vbera eiusdem matris Catholicæ Ecclesiæ nutriebamur. At posteaquàm stellæ huius fulgor in tenebras est plangenda conuersione mutatus, & byssi claue puteum tenebrarum aperuit: tantus est fumus hæresum, schismatum, sectarum exortus, vt iam nec in eadem prouincia, nec in eadem ciuitate, vel domo, vnus alium internoscat. En quanto miraculo separauit Deus Israëlem ab Ægyptijs. Nos enim ad quos Dei beneficio, fumus ille tartareus non peruenit, non solùm in Italia, Hispania, Gallia, sed in ipsa etiam Germania, & Britannia, & in vltimis orbis terræ partibus fratres nostros videmus; cùm Ægypti Boreales, quorum terram operuêre tenebræ Ægyptijs densiores, & quorum populos caligo feralis inuoluit; in eadem (vt dixi) domo inter se non agnoscant.

OBSCVRAVIT quoque hic fumus (vt in Apocalypsi dicitur (Solem & aërem. Nam per Solem, Christum accipiendum esse, qui de se ipse dicit: *Ego sum lux mundi*, per aërem, scripturas, per quas in huius vitæ laboribus quodammodo respiramus, & nostri, & aduersarij, hoc est, & Catholici, & Hæretici libenter admittunt. Et Christum quidem, quàm vehementer fumus iste teterrimus obscurauerit, testis est Transyluania, & finitimæ regiones, vbi à nouis Ebionitis, Samosatenis, & Arianis, qui omnes è Lutheri Gymnasio prodierant, Christi diuinitas palam, ac sine vllis ambagibus abnegatur. Testis Morauia, Hollandia, & nescio quot aliæ nationes, vbi Anabaptistæ, qui & ipsi Luthero, si non parente, certe auo, & maiore gloriantur Christo veram carnem, atque animam suis erroribus adimunt. Testis etiam ipsa Germania, vbi qui veri, ac rigidi Lutherani dici volunt per nouum nescio quod figmentum Vbiquitatis humanam Christi naturam cum diuina confundunt.

NON defuerunt olim Hæretici veteres, qui Christum iustitiæ Solem variis errorum nebulis obscurare tentarunt: sed nulli vnquam liberius, nulli impudentius, nulli horribilius, quàm ij, quos mundo Lutheri schola produxit. Quis enim in antiquis Hæreticis legit, Christum non modò non esse Deum, sed neque adorandum aut inuocandum; eundem etiam de salute desperasse, atque esse damnatum? Vt omittam Cerberos tricipites & tricorpores Geriones Deum fictitium, imaginarium, phantasticon, aliáque id genus nomina blasphemiæ, quæ pijssimi scilicet isti Theologi vsurpant, cùm sacrosanctæ Trinitatis arcana explicare, vel potius temerare nituntur. Horror est audire, vel legere, quanta temeritate hoc tempore de Christi mysteriis disputetur; vt iam dubitari non possit, quin isti sibi non leuibus nebulis, sed fumo teterrimo, atque tractabili Christum Solem obduxerint.

PORRÒ scripturas, quæ (vt dixi) per aërem significantur, incredibile dictu est, quàm densis tenebris hic fumus inuoluerit. Tot enim iam extant interpretationes contrariæ, tot commentaria inter se pugnantia, tot lites, & contentiones de intelligentia verbi Dei, vt ea quæ olim clarissima omnibus erant, nunc obscurissima, ac veluti ænigmata quædam esse videantur.

IOANNIS Euangelium quis nescit aduersus Cherinthum, & Ebionem præcipuè scriptum fuisse, qui Christum sempiternum, ac Deum esse negabant? Et quid illis verbis clarius pro Christi diuinitate, atque æternitate dici potest: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum?* Et tamen hodie Transyluani locum istum ita suis commentariis peruerterunt, ac deprauarunt vt ex isto ipso loco argumentum ducant, quo probent

Christum

Christum neque esse Deum, neque ante Matrem Virginem extitisse. Quid in re sacramentaria? Dicine potest aliquid planius illis verbis: *Hoc est corpus meum?* At hoc tempore pauca ista verba tam altè in cimmerias tenebras demersa à LVTHERANIS, & ZVVINGLIANIS sunt, vt nuper quidam ducentas collegerit horum verborum vel apertas deprauationes, vel inter se dissidentes interpretationes. Exempla generis eiusdem propè innumerabilia possem adferre; nisi me locustæ iamdudum ad se inspiciendas inuitarent.

DE fumo igitur putei prodijsse IOANNES vidit agmina quædam admirabilium, & furentium locustarum, quæ paulò pòst etiam equorum, & scorpionum, & leonum, & curruum volitantium, & hominum armatorum speciem præ se ferrent. PRIMVM locusta sordidum, atque vt ita dicam, ventrosum est animal, totum siquidem eius corpus nihil ferè est, nisi venter. Quocirca nec incedere, nec volare rectè potest, sed saltitando erigit se in sublime quasi volatura, & mox nimio ventris pondere ad terram depressa turpiter cadit. Tales omninò sunt Hæretici LVTHERANI, homines ventri addicti, hostes ieiuniorum, continentiæ inimici; & ea de caussa nec possunt rectè viuendo per viam mandatorum incedere, neque pennis contemplationis sese ad res cœlestes, ac diuinas intuendas erigere. Nituntur quidem interdum sese attollere, & mores emendare, sed more locustarum continuò iterum cadunt, ac deprimuntur ad terram.

TESTIS esse potest Saxonica visitatio. Nam cùm LVTHERVS animaduerteret aliquando ob euangelicam libertatem à se tot annis prædicatam, omnésque leges Ecclesiasticas abrogatas, & ipsum decretum publicè in foro exustum, populos Germaniç iam sine vllo fræno in vitia ruere; quandam instituit visitationem, atque admonuit verbi ministros, vt prædicarent pœnitentiam, timorem Dei, obedientiam, opera bona. Sed saltus fuit locustę, nam nec ipse mores emendauit suos, nec populi pastorum admonitionibus paruerunt. Nec sanè immeritò. Quorsum enim bonis operibus studeant, quibus sufficit vna fides?

PARI ratione conantur plerique eorum per contemplationem volare, & scribunt iam passim libros de tribus personis, de duabus naturis, de vera Christi diuinitate, deque alijs summis fidei nostrę mysterijs, sed interim ita cadunt, vt non tibias tantùm, sed etiam caput ad terram allidant. Rari enim admodum sunt apud LVTHERANOS, qui in libris de CHRISTO editis vel Ebionem, aut Arrium, vel Nestorium, vel Eutychetem non sapiant.

HABENT deinde locustæ illud etiam proprium, quod cum rege careant, tamen turmatim incedunt. Sic enim legimus in Prouerbijs Salomonis, *Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas.* Sic etiam Regem LVTHERANI non habent vllum. Nullum enim esse volunt, qui toti Ecclesiæ cum potestate præsit; neque aliud magis in Catholicis reprehendunt, quàm quod vni omnes obediant, quódque vnum agnoscant Christi in terris Vicarium, Petri Apostoli successorem, Ecclesiæ vniuersæ patrem, & pastorem. Sed licet Rege careant nouæ istæ locustæ, breui tamen ita propagatæ, atque auctæ sunt, vt turmatim ingenti agmine progrediantur. Quod quidem nonnulli non mediocriter admirantur. Quî fieri potest (inquiunt) vt doctrina ista noua non sit à Deo, & tamen tot populos, tot prouincias, tot regna tam breui tempore occupauerit? Sed si ita liceat philosophari, magis adhuc mirabimur, cur MAHVMETI Alcoranum in magna parte orbis terræ tam facilè obtinuerit?

SED nulla est, mihi credite, caussa admirationis, cùm & Alcoranum MAHVMETI, & Euangelium LVTHERI, carni, ac sensibus commodissimè accidant. CHRISTI Euangelium, quod res difficillimas ad credendum, & laboriosissimas ad operandum imperat, quódque carni, & sanguini penitus aduersatur, piscatorum opera tam felici progressu in toto orbe terrarum breuissimo tempore disseminatum, receptúmque fuisse. Verè est admirandum, certissimúmque diuinæ potentiæ argumentum. At MAHVMETI LVTHERIQVE doctrinam nihil est mirum, & facilè, & in multis locum reperisse, multa enim eáque difficillima fidei nostræ mysteria sustulit, & simul fræna libidinibus laxauit, & omnibus scelestis hominibus aditum patefecit.

ASPICITE enim qui sint qui ad LVTHERANOS plerúmque deficiunt? Gulæ addicti ad eos accurrunt: quòd non sint apud eos stata ieiunia: incontinentes; quod apud eos etiam Monachis, & Monialibus matrimonia concedantur; desertores monasteriorum, quod omnia apud eos vota laxentur, omnia claustra reserentur, continentia cum coniugio, cum diuitijs paupertas, obedientia cum licentia commutetur. Homines auari, & ambitiosi, quod eis Lutherani non solum opes Ecclesiæ, sed etiam personas, & ipsam fidem ac religionem inaudita adulatione subijciant: Itémque otiosi quod LVTHERI religio sola fide contenta, opera non requirat. Denique improbi, & scelerati omnes, quod nec peccata sacerdotibus confiteri, nec vlli hominum vitæ suę rationem reddere teneantur.

ET miramur adhuc si crescat numerus locustarum? Homines enim ita comparati à natura sunt, vt id facilè, & libenter credant, quod cupiunt, quod placet, quod delectat. Non est

difficile voluptariis, & carnalibus hominibus persuadere, Sacerdotes & Monachos coniugio alligari oportere, continentiam esse rem supra vires, ieiunia superuacanea, delectum ciborum superstitiosum. Non est difficile apud auaros excusare vsuras, apud ambitiosos simoniam, apud lasciuos fornicationem.

Legite Euangelium: *Audiebant* (inquit sanctus Lucas) *omnia hæc Pharisæi, qui erant auari, & deridebant eum.* Non credebant Pharisæi disserenti Domino ac dicenti: *Non potestis Deo seruire, & Mammonæ.* Quare? quia erant auari, neque à Mammona auelli se patiebantur. Et alio loco ad ambitiosos Dominus: *Quomodo* (inquit) *vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis?* Non miror (inquit) vos non credere; mirarer si crederetis, quando superbia atque ambitio ita oculos vestros excæcauit, vt humilem CHRISTVM, & gloriæ contemptorem agnoscere non possitis. Accepissent sanè Pharisæi libenter CHRISTVM, si non crucem, non egestatem, non humilitatem prædicasset, sed primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, salutationes in foro, denique magnas opes, & clarissimos honores hîc in terris suis sectatoribus attulisset.

QVÆ cùm ita sint, nihil est cur quisquam miretur, si tam multi, & tam facile MAHVMETO, ac LVTHERO carnis libertatem prædicantibus manus dederunt. Erant enim vtroque tempore, vt ex historicis cognosci potest, mores hominum Christianorum magna ex parte corruptissimi, sacramenta, religiones, disciplina Ecclesiastica contemnebantur, conculcabantur, iacebant: florebant verò, ac vigebant, vel potius dominabantur, ac regnabant omnia genera vitiorum, vt iam homines sic affecti sanam doctrinam non sustinerent, sed quærerent sibi magistros prurientes auribus. Non fiebant hæretici, quod nemo esset qui hæreses prædicaret. Sed iam erant ipsi ad hæresim suscipiendam præparati. Ligna erant arida, atque ad flammam concipiendam idonea. Expectabatur solùm qui ignem excitaret, atque subijceret. Non defuit Satanas muneri suo, ac per MAHVMETVM in Oriente, per LVTHERVM in Occidente tantum incendium excitauit, quantum multis annis, & magno labore restingui non poterit. Habemus igitur, cur LOCVSTÆ tam subito propagentur, vt per turmas plenis agminibus gradiantur. Videamus nunc, si placet, quibus verbis à spiritu describantur.

AIT igitur Beatus IOANNES, vidisse se in locustis *faciem humanam, capillos muliebres, caudam scorpionum, dentes Leonum, caput corona quasi aurea insigne, pectus lorica ferrea communitum.* Atque addit, *Fuisse eas quasi equos paratos ad prælium, & sonitum alarum ipsarum, quasi currus equorum properantium ad certamen; & habuisse Regem supra se Angelum abyssi, qui dicitur Hebraicè Abaddon, Græcè Apollon, Latinè Exterminator.* Percurramus breuiter singula.

FACIES *humana, blanda, muliebris*, designat initium hæreticæ prædicationis. Nihil enim se docturos affirmant, nisi simplicem veritatem, ac purissimum Dei verbum; nolle se aliquid immutare, vel innouare, sed repurgare tantùm nescio quos abusus, ac breuiter doctrinam fidei, & Religionem Christianam ad purissimos fontes Euangelij reuocare. Ita nimirum simpliciores alliciunt, sibique audientiam parant.

CAVDA *scorpionis* significat exitum lethiferum, ac venenatum. Nam posteaquàm Dei verbum Lutheranus Minister proposuit, continuò illud peruersa interpretatione deprauat, atque ad varios detorquet errores, & eo modo quasi retorta cauda aculeum infigens in audientium mentes lethiferum virus infundit. *Scriptum est* (inquit) *Bibite ex hoc omnes, perperam igitur, & contra Euangelium faciunt, qui calicem Domini non omnibus præbent.* Agnosco Dei verbum, ac veneror: *Bibite ex hoc omnes.* At bone vir, quo tandem verbo Dei probabis, vocabulum (*omnes*) ad omnes omnino homines, & non ad omnes certi alicuius generis pertinere? Alioqui si ita videtur, demus etiam Turcis, Iudæis, Ethnicis, infantibus, morionibus sacrum calicem; nam & isti inter homines numerantur. *Scriptum est*, inquit, *Honorabile connubium in omnibus. Ergo in Apostolum peccant qui connubium in laicis venerantur, in Sacerdotibus, & Monachis reprehendunt.* Sed si ita est, & in omnibus hominibus connubium honorare oportet, honoremus connubium parentis cum filia, fratris cum sorore, aui cum nepte. Quid quod connubium dixit Apostolus, non sacrilegium? Coniugia verò post solennia vota, non connubia, sed sacrilegia à sanctis Patribus nominantur.

SED pergamus ad cætera. *Dentes Leonum* detractiones sunt, quibus assiduè & litteris, & sermonibus LVTHERANI famam lacerant Monachorum, Sacerdotum, Pontificum, ipsorum etiam Sanctorum, qui cum Deo feliciter regnant. Et sanè detractionibus ita delectantur LVTHERANI, vt eis nutriri, sustentari, ac viuere videantur. Et tam multa dicunt, & scribunt, quæ nec sunt, nec fuerunt, fortasse etiam numquam erunt, vt videantur omnem penitus sensum pudoris, atque omnem conscientiam exuisse. Certè si ex eorum disputationibus, & concionibus ex commentariis, & libris detractiones detraherentur: sic ab eis tota substantia, & succus omnis abscederet, vt ingentia illa volumina, quibus bibliothecas nunc replent, in pauca folia contrahi possent.

stiam, omnem virtutem, omnem domus Dei decorem, ac pulchritudinem exterminauit.

QVID iam de Purgatorio dicam? vbi non modò pias illas mentes, viuorum suffragiis priuauit, sed ipsum totum Purgatorium funditus euertere, extinguere, exterminare conata est. Sed fortè inferis pepercit? ne suo Regi Angelo Abyssi iniuriam facere videretur. Non ita est. Nam etiam inferos veros, & locales multi Lutheranorum negant, & imaginarios nescio quos inferos ex capite suo fingunt. Vera igitur exterminatrix hæresis hæc dici potest & eo Rege digna, qui Hebraïcè ABADDON, Græcè APOLLYON, Latinè EXTERMINATOR appellatur. Et mirum sanè esset, si non etiam LVTHERANI ipsi hoc exterminium mirarentur, nisi à fumo illo putei planè obcæcati fuissent.

SED vna in tot malis consolatio est. Quod vt IOANNES in eodem loco scribit: *Locustæ istæ herbas virides, florentésque arbores non lædunt: sed ligna solùm arida, atque ad incendium præparata.* LVTHERANA etenim secta cùm tota carnalis sit, non facilè viros bonos, & in quorum animis viret, ac floret religio, & pietas fallere potest, & raro aut nunquam fortassè contingit, vt Ecclesia Catholica deserta ad LVTHERANOS transfugerit, qui non antea corruptè, & perditè inter Catholicos vixerit.

CVM areæ ventilari incipiunt non frumenta, sed paleæ vento abripiente separantur ab area. Ita prorsus cum Ecclesia per Ethnicorum persecutiones, vel Hæreticorum deceptiones, Deo permittente, cribratur, aut ventilatur à Satana: non viri sancti, & graues, sed improbi, leues, curiosi, lasciui ab Ecclesia auolantes ad Ethnicos, Hereticosvè transfugiunt, nec ferè solet accidere, vt antè circa fidem aliquis naufraget, quàm naufragare cœperit circa mores. Quare vt hoc tempore improba vita gradus quidam est ad hæresim LVTHERANAM, sic etiam contra pestem eandem antidotum præsentissimum, atque optimum erit innocentia vitæ, & studium operum bonorum.

CORONA *in capite* locustarum superbia atque arrogantia est. Qua sese LVTHERANI super omnes efferunt. Extat liber LVTHERI ad Ducem Saxoniæ Georgium; in eo sic ait: *A tempore Apostolorum nullus Doctor aut Scriptor, nullus Theologus, aut Iurisconsultus tam insigniter, & sacrè conscientias secularium statuum confirmauit, influxit, & consolatus est, sicut ego feci. Per singularem Dei gratiam hoc certo scio, quoniam neque Augustinus, neque Ambrosius, qui tamen in hac re optimi sunt, mihi in hoc æquales sunt.* Et rursus in sermone de euersione Hierusalem: *Tam copiosè*, inquit, *prædicatum est à nobis Euangelium, vt ne Apostolorum quidem tempore tam clarum fuerit.* Quid quod in libro contra Bullam Leonis X. Summi Pontificis, audet homo priuatus Pontificem Maximum, cum vniuersa quæ illi paret Ecclesia excommunicare? Quis vnquam legit, vel audiuit, Episcopum à presbytero, ne dicam summum Pontificem à Monacho excommunicari potuisse? Exhorruit quondam Chalcedonense Concilium Dioscori audaciam, qui Concilio Ephesino secundo, præsidens, Leonem primum Pontificem excommunicare præsumpserat. At quæ comparatio esse potest inter Dioscorum Patriarcham secundæ sedis generali Concilio præsidentem; & Lutherum priuatum Monachum in suo cubiculo delirantem? Quid quod non modò LVTHERVS, & CALVINVS nihil faciunt mille Cyprianos, & mille Augustinos, sed etiam quiuis eorum minister, pro asinis, & stipitibus ducit omnes Catholicos?

ERANT *autem coronæ illæ quasi aureæ*, id est, aureæ videbantur, sed non erant; simulant enim se Dei zelo ad ea quæ dicunt incitari, cum tamen nihil minus, quàm zelum Dei nouerint. Vel ideo coronæ dicuntur quasi aureæ, quia magnis se nominibus ornant, cùm se Prophetas, Euangelistas, Helias tertios, Repurgatores doctrinæ, Instauratores fidei, ac religionis, appellant: cæterùm solo fulgore, ac sonitu insignium vocabulorum, cum in re nihil subsit, inaniter gloriantur.

PECTVS *lorica ferrea armatum* obstinationem designat. LVTHERANI siquidem, sed magis adhuc CALVINISTÆ, & maximè omnium ANABAPTISTÆ ita animum obdurant, atque obfirmant; ita pectus obstinatione, & pertinacia muniunt, vt quamuis apertissimè conuincantur, malint tamen millies mori, quàm ab errore recedere.

IAM verò *similitudo equorum, qui parati videbantur ad bellum*, signum est audaciæ, ac temeritatis. Si quis LVTHERVM audiat, putabit omnino se Goliath Philisthæum, vel Thrasonem quempiam audire: *Adeste* (inquit in assertione art. 25.) *adeste adhuc omnes Papistæ in vnum; conflate studia vestra omnia in vnum, si fortè possitis hoc vinculum dissoluere.* Et ibidem: *Hanc ratiunculam*, inquit, *neque soluunt, neque soluent vnquam omnes Papistæ in vnum Chaos confusi.* Sed quàm temerè gloriosus miles ista effutierit, Episcopus Roffensis beatissimus Martyr ostendit, qui vincula illa Lutheri iudicio indissolubilia, tanquam fila aranearum momento dissoluit.

PORRÒ *volantes currus* miram indicant velocitatem, qua noua ista secta instar pestiferæ tabis sese per varias regiones effudit. Nam non contenta Occiduis, & Aquilonaribus regnis, ad Orientem quoque, & Meridiem, ad Græcos, ad ipsum nouum orbem nauigare ausa est; quanquam & à Græcis cum ignominia repulsa fuit, & apud Indos non permisit Dominus, vt vestigium figere posset. Neque enim tam horribile flagellum innocens illa, ac tenera Christi Ecclesia merebatur.

Ad extremum: *Regem supra se locustæ habere dicuntur Angelum Abyssi.* Nam etsi Regem aspectabilem, & corporalem LOCVSTÆ non habent, vt suprà ex Salomone docuimus; inuisibili tamen Rege, velint nolint, carere non possunt. *Ipse est enim* (vt ait S. Iob) *Rex super omnes filios superbiæ*: in filiis autem superbiæ principem locum Hæretici tenent.

PORRÒ *Exterminator* dicitur Rex locustarum, quòd per nullam vnquam hæresim, aut persecutionem Satanas Ecclesiam ita vastare, atque ad vltimum exterminium vocare conatus sit, vt hoc tempore fecit per LVTHERANOS. Cæteræ hæreses caput aliquod religionis petebant, sed ordinem, ac disciplinam, aliáque vel munimenta, vel ornamenta Ecclesiæ pro viribus conseruabant. Hæresis LVTHERANA partim per se, partim per suas proles, CONFESSIONISTAS, ZVVINGLIANOS, ANABAPTISTAS, LIBERTINOS, SAMOSATENOS, ARRIANOS, VBIQVISTAS, omnia omnino Ecclesiæ bona in iis locis, vbi grassari potuit, instar sæuæ grandinis prostrauit, dissipauit, perdidit, exterminauit.

PERCVRRITE mecum cœlum, terras, purgatorium, gehennam. Quid est in cœlo? DEVS CHRISTVS, Angeli, Beati. Quid in his intactum reliquerunt? planè nihil. Deum spoliarunt Trinitate, Christum Deitate, & humanitate; sanctos homines beatitudine, eosdem cum Angelis omni cultu, & veneratione.

AB Ecclesia quæ est in terris, quid non abstulit LVTHERANA tempestas? magnam partem Scripturæ, omnia penè Sacramenta, omnes traditiones, sacerdotium, sacrificium, vota, ieiunia, festos dies, templa, altaria, reliquias, cruces, imagines, vno verbo monimenta omnia pietatis, leges Ecclesiasticas, disciplinam, atque ordinem vniuersum, populorum erga principes obedientiam, principum erga inferiores potestatem, denique omnem mode-

DISPVTATIONVM DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE FIDEI

aduersus nostri temporis hæreticos,

TOMVS QVARTVS.

CONTROVERSIA PRIMA GENERALIS.

DE GRATIA GENERI HVMANO IN PRIMO PARENTE COLLATA,

vnico libro explicata.

INDEX LIBRORVM
TOMI QVARTI.

Tomus Quartus tres habet Controuersias generales. VNAM *de gratia generi humano in primo patente collata.* ALTERAM *de amissione gratiæ, & statu peccati.* TERTIAM *de reparatione gratiæ, per Iesum Christum Dominum nostrum.*

Prima Controuersia generalis.

De gratia primi hominis liber vnus.

Secunda Controuersia generalis.

De amissione gratiæ, & statu peccati libri sex.

Tertia Controuersia generalis.

De Reparatione gratiæ tres sunt Controuersiæ principales. VNA *de gratia & libero arbitrio.* ALTERA *de iustificatione impij.* TERTIA *de bonis operibus & fructibus iustificatorum.*

Prima Controuersia principalis.

De gratia & libero arbitrio libri sex.

Secunda Controuersia principalis.

De iustificatione impij libri quinque.

Tertia Controuersia principalis.

(.·.)

De operibus bonis in particulari libri tres.

(.·.)

DE GRATIA PRIMI HOMINIS, LIBER VNVS.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur controuersia, fuerit necne primus homo cum dono aliquo supernaturali conditus.

CVM in hac postrema nostri operis parte de gratia humano generi in primo nostro parente collata, deque eius gratiæ per peccatum eiusdem primi hominis amissione, ac demùm de gratiæ per Iesum Christum Dominum nostrum reparatione propositum nobis sit (Deo benè iuuante) disserere; ratio ordinis postulat, vt ab eo quod primo loco positum est, disputandi principium faciamus.

Igitur de gratia primi hominis disputaturus, ac de gratia triplici, videlicet de gratia Animæ, quæ dicitur iustitia originalis; de gratia Corporis, id est, de corporis immortalitate; de gratia Loci, hoc est, de Paradiso, ab ea quæstione ducemus exordium, quæ naturæ ordine cæteras antecedit. Est autem ea quæstio: *Vtrum primus homo cum dono aliquo supernaturali conditus fuerit.* In qua quæstione, ex vno eodemque principio Pelagiani, ac Lutherani in contrarias pugnantesque sententias abierunt.

Pelagiani enim cùm in primo homine nullum supernaturale donum, sed naturales tantùm facultates agnoscerent, & simul animaduerterent, nihil in homine nunc desiderari, quod ad naturam humanam constituendam requiratur; in eam sententiam venerunt, vt existimarent per Adami peccatum nihil omninò homines perdidisse, talemque nunc quoque humanam esse naturam, qualem initio primus homo de manu Conditoris acceperat.

Contrà Lutherani, cùm pro comperto habeant, hominem per lapsum primi parentis factum esse deteriorem, & cùm nulla supernaturalia dona (in quo cum Pelagianis conueniunt) in primo homine fuisse contendant, eò venire compulsi sunt, vt dicant aliquid naturale, quale in primis est liberum arbitrium, naturæ hominis nunc deesse.

Porrò Catholici Doctores, qui multis supernaturalib. donis primum nostrum parentem initio creationis ornatum fuisse non dubitant, duos illos errores sine vlla difficultate declinant. Docent enim per Adę peccatum totum hominem verè deteriorem esse factum, tamen nec liberum arbitrium, neque alia naturalia dona, sed solùm supernaturalia perdidisse.

Erroris Pelagianorum testis est S. August. qui tum in lib. de hæres. cap. 88. tum apertius in epist. 106. ad Paulinum, scribit, sensisse Pelagianos talem omninò conditum fuisse primum hominem, quales nunc cæteros homines nasci videmus. nasci autem nunc homines sine vllis supernaturalibus donis, extra controuersiam est.

In eodem principio cum Pelagianis conuenire Lutheranos, cæterosq; huius temporis hæreticos facile demonstrabimus. Ioan. enim Caluinus in 1. li. Instit. c. 15. §. 8. describens primi hominis conditionem, nullam mentionem facit supernaturalium donorum, in eoq; ponit discrimen inter naturam humanam, qualis initio fuit, & qualis nunc eo careat. *Ergo*, inquit, *animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret, ac quid sequendum, vel fu-*
A *giendum sit, præeunte rationis luce videret. Huic adjunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio.* Et paulò post: *In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset vitam æternam.*

Hanc autem integritatem fuisse primo homini naturalem, declarat idem Calu. in verbis sequentibus, vbi describit eiusdem primi hominis lapsum: *Hinc tanta*, inquit, *Philosophis objecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal, nisi inesset libera boni & mali electio. Veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia, nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidem ha-*
B *ctenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit, nihil mirum si cœlum terræ misceant; qui verò Christi se discipuli esse professi, in homine perdito, & in spirituale exitium demerso, liberum arbitrium adhuc quærunt, inter Philosophorum placita, & cælestem doctrinam fluctuando planè desipiunt, vt nec cœlum, nec terram attingant.* Quibus verbis dum fatetur Caluinus rectè à Philosophis iudicatum esse non fore hominem rationale animal, nisi inesset libera boni & mali electio, satis apertè significat, ad naturam hominis pertinere, vt insit in eo libertas arbitrij, quemadmodum ad naturam eiusdem hominis pertinet vt sit animal rationale. Quare cùm mutationem quæ per peccatum facta est, Caluinus in liberi arbitrij amissione constituat, efficitur, vt inte-
C gritatem illam, in qua primus homo conditus fuit, omninò naturalem fuisse Caluinus affirmet.

Sed multò adhuc apertius Martinus Lutherus rem eandem asseruit in comment. ad 3. c. Gen. Differens enim de originali iustitia primi hominis, ita concludit: *Quare statuamus iustitiam non fuisse quoddam donum, quod ab extra accederet, separatum à natura hominis, sed fuisse verè naturalem, vt natura Adæ esset diligere Deum, credere Deo, agnoscere Deum; hæc tam naturalia fuere in Adamo, quàm naturale est, quod oculi lumen recipiunt.* Et infrà: *Porrò*, inquit, *hæc probant, iustitiam esse de natura hominis, ea autem per peccatum amissa, non mansisse integra naturalia, vt Scholastici delirant.*

D Neque opus erit in aliorum hæreticorum sententijs referendis laborare; tum quod Lutherum, vel Caluinum penè omnes pro summis doctoribus habeant; tum etiam quoniam quotquot sunt ab Ecclesia Catholica ob Lutheri dogmata separati, luctam illam carnis ac spiritus, quam omnes experimur, verè propriéq; peccatum esse definiunt, quamuis homo sit iustus, & concupiscentiæ motibus strenuè repugnet. Ex eo verò id sequitur, vt non potuerit homo, ex eorum sententia, talis initio condi, qualis nunc nascitur, quia videlicet semper ac necessariò ex ipsa sui institutione peccaret, ac per hoc eius peccata in auctorem naturæ Deum refunderentur. Originalis igitur iustitia, quæ rebellionem illam carnis coërcebat, ex aduersariorum sententia, ad naturalem hominis constitutionem, non ad dona supernaturalia pertinebat. Huc etiam referri debent articuli qui-

quia nondum libido membra illa præter arbitrium commouebat, nondum ad hominis inobedientiam redarguendam sua inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat.

S. Bernardus serm. 1. de Annunc. *Nonne*, inquit, *contrariam legem inuenerat in membris suis, quos de nouo pudore cœperat nuditatis?* Neque his dissimilia scribunt Chrysost. Eucherius, Rupertus & alij in comment. 2. c. lib. Gen. Greg. Nazianzenus orat. 2. de Pascha, & Cyrillus Alexandr. lib. 3. in Iulian. Huc etiam pertinet illud Apostoli Rom. 7. *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vocat enim peccatum rebellionem carnis, quia ex peccato nata fuerat. Ex quo sequitur, vt Adam ante peccatum rebellione illa caruerit, sine qua nullus iam hominum nascitur. Præterea, *Creauit Deus initio hominem rectum*, vt legimus Ecclesi. 7. *& secundum se vestiuit illum virtute*, Ecclesi. 17. Nunc autem, *sumus natura filij iræ*, vt ait Apost. ad Ephes. 2. Non igitur tales nunc nascimur, qualis initio primus homo conditus fuerat.

Ad hæc, *Fecit Deus hominem inexterminabilem*, Sap. 2. & ideò ad præcepti custodiam pœnam illam comminatus fuerat, *Quacunque die comederis, morte morieris*, Genes. 2. Quare cùm nunc ex ipso ortu mortis debitum circumferamus, neque vllus sit qui mortis imperium effugere queat, certè sequitur longè deterioris conditionis esse hominum propagationem, quàm fuerit prima creatio.

Deniq; planè felicem fuisse vitam duorum illorum hominum, qui Paradisum voluptatis ante peccatum securi incolebant, breuiter indicat Scriptura diuina 2. c. lib. Gen. quod paulò fusius his verbis explicat S. August. lib. 14. de ciuit. Dei, c. [illegible] *Quid*, inquit, *timere vel dolere poterant illi homines in tantorum affluentia bonorum, vbi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valetudo, nec aberat quicquam quod bona voluntas adipisceretur, nec inerat quod carnem animamve hominis feliciter viuentis offenderet?* Et infrà: *Quàm felices erant primi homines, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporum lædebantur incommodis: tam felix vniuersa societas esset humana, si nec illi malum, quod in posteros traijcerent, nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, quæ damnationem reciperet.* Vide copiosiorem descriptionem felicitatis primorum hominum apud Prosperum in 2. li. de vita contemplatiua, cap. 18. At nunc tantam experimur omnes corporis animique miseriam, vt Apost. exclamet Rom. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Et ante eum Eccl. c. 40. *Graue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum vsque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Et Iob adhuc antiquior: *Homo* (inquit c. 14.) *natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet.* Vide plura de hac re in 3. lib. de peccato originali, vbi disserimus de pœna, & consequentib. malis peccati originalis.

CAPVT III.

Primum hominem gratiam gratum facientem in creatione accepisse.

SEQVITVR nunc altera propositio: *Primus homo non quamlibet animi rectitudinem, sed ipsam etiam gratiam gratum facientem in creatione accepit.* Non desunt quidem Theologi, qui iustitiam originalem primo parenti in creatione concessam, separent à gratia gratum faciente, ac doceant accepisse Adamum initiò habitum quendam, qui partem inferiorem superiori subijceret, non tamen accepisse gratiam illam gratum facientem, quæ filios & amicos Dei efficit, quæque ad vitam æternam promerendam necessaria est. In qua sententia videtur fuisse Petr. Lombar. in 2. li.

A Sent. dist. 24. & qui eum sequitur, Io. Scotus, & alij quidam. Nos Alber. Magnum in comment. eiusdem dist. & S. Tho. 1. par. q. 95. art. 1. & alios sequimur, qui iustitiam originalem cum gratia gratum faciente ita coniungunt, vt obedientia partis inferioris ad superiorem à gratia gratum faciente, quæ partem superiorem Deo obsequentẽ reddebat, veluti à fonte & radice dependeat, siue autem gratia gratum faciens, dicenda sit pars originalis iustitiæ, siue tantùm radix, & causa, non multùm referre videtur. Quare id solum probare aggredimur, primum parentem nostrum cum gratia gratum faciente conditum fuisse.

Ac primùm diuinæ litteræ satis apertè hoc indicant, cùm dicunt nos per Christum renouari ad eam iustitiam in qua initio conditi sumus: B *Renouamini* (inquit Apost. ad Eph. 4.) *spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis.* Qui renouari iubetur, fuit aliquando nouus; quod si renouatio consistit in eo, vt induamus hominem Christo similem, creatum secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis, fuimus igitur aliquando, videlicet in primo nostro parente, homines noui, conditi secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis. Dicit autem B. Paulus, *Renouamini spiritu mentis vestræ;* tum vt intelligamus in Adamo non solam carnem, sed etiam mentem nostram fuisse vitiatam per amissionem gratiæ, tum quia non renoC uamur in hoc mundo ad eam innocentiam quæ fuit in carne primi hominis, sed solùm ad eam quæ fuit in mente, expectantes interim redemptionem corporis nostri, vt idem Apost. ait ad Rom. 8.

Similis locus est in epist. ad Col. *Nolite* (inquit B. Paul.) *mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, secundũ imaginem eius qui creauit illũ.* Homo qui renouatur in agnitionem secundum imaginem Dei, ad quam initio conditus fuerat, animus noster est, qui per Christi gratiam quotidie proficit in agnitione Dei & sanctitate ac iustitia, & eo modo renouatur in eo diuina imago, quæ per peccatum obscurata fuerat. Ex quo sequitur vt ante vetustatem & obscurationem istam fuerit in homine agnitio Dei & sanctitas, atq; adeò noua & splendidissima Dei imago. D Neque absimilis est locus ille ex posteriore epist. ad Cor. c. 4. *Sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem.*

Præter hæc testimonia Scripturæ diuinæ, habemus testimonia Concilij II. Arausicani, canone 19. in hæc verba: *Natura humana etiamsi in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam Creatore suo non adiuuante, seruaret; vnde cùm sine gratia Dei salutem non possit custodire quam accepit, quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?* Ex quo loco colligimus, nos cùm per Christi gratiam iustificamur, id reparare quod in Adamo perdidimus; reparamus autem gratiam gratum facientem, qua filij Dei per adoptionem efficimur, hanc igitur gratiam perdidiE mus in Adamo.

Concilum Trid. sess. 5. in decr. de peccato originis, sic ait: *Si quis non confitetur primum hominem Adam cùm mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem & iustitiam in qua constitutus fuerat, amisisse, &c. anathema sit.* Et paulò infrà: *Si quis Adæ præuaricationem sibi soli, & non eius propagini asserit nocuisse, & acceptam à Deo sanctitatem & iustitiam quam perdidit, sibi soli, & non nobis etiam eum perdidisse, &c. anathema sit.* Fuit igitur Adam in Paradiso non solùm iustus, sed etiam sanctus; sanctos autem non facit nisi Spiritus sanctus per gratiam inhabitans corda hominum, vt S. Basil. docet in lib. de Spiritu sancto, ad Amphilochium, c. 16.

mali exponit illa verba Genes. *Factus est homo in animam viuentem*, de corpore spirituali, adjungit ipse, *Secundus homo factus est in spiritum viuificantem* Et hęc est expositio Chrysostomi, Theophylacti, Ambrosij, Anselmi, Thomæ, & aliorum in comment. eius loci, & S. Augustini in epist. 146. & lib. 13. de ciu. Dei, cap. 2. & 23. quamuis autem corpus Adami in Paradiso animale fuerit, potuit tamen animus eius spiritualis esse, vt reuera fuit per Spiritum sanctum in eius pectore habitantem.

CAPVT IV.

Non eguisse primum hominem, in statu innocentiæ, auxilio speciali, quo excitaretur ad bene operandum, vel ad vitanda peccata.

VT melius intelligatur qualis fuerit gratia primi hominis in statu innocentiæ, sit propositio tertia. *Primus homo iustitia originali, & habitu gratiæ gratum facientis ornatus, non eguit auxilio speciali, quo excitaretur ad bene operandum, vel ad vitanda peccata.* Hæc propositio sic explicatur.

Quatuor dona Dei possunt in homine considerari. PRIMVM, est habitus gratiæ naturam perficiens, vt pars inferior superiori, & superior Deo subjecta maneat. SECVNDVM, conseruatio eius habitus; est enim commune omnibus rebus creatis, vt permanere non possint, nisi Deo eas perpetuò conseruante. TERTIVM, cooperatio Dei cum homine per auxilium generale in operibus naturalibus, & speciale in supernaturalibus. Neque enim possunt secundę causę operari, nisi cooperãte cum eis prima causa. QVARTVM, est motio quædam Dei per auxilium excitans, quæ facit hominem vti prioribus donis. Priora enim tria dona, non præstant homini vt operetur, sed tantùm vt possit operari si velit; quartum autem donum facit hominem velle, & operari. Id quod explicat S. August. in lib. de corrept. & gratia, cap. 12. & li. 14. de ciu. Dei, cap. 27. per similitudinem alimentorum. Sicut enim qui præbet homini cibos, & relinquit in eius arbitrio, vt comedat si velit, non præstat ei vt viuat, sed vt possit viuere si velit; qui verò non solùm alicui cibos præbet, sed etiam ipsos in os eius infundit, is non tantùm præstat posse viuere, sed etiam viuere. Sic & Deus per habitum gratiæ infusum, & eius habitus conseruationem, & per hoc quod promptus est ad cooperandum, dat homini posse bene operari si velit, non tamen dat velle: at speciali illa motione & excitatione vti faciens habitu gratiæ, dat velle, & operari.

Iam igitur primus homo habuit tria priora dona, quartum non eguit, neq; illud habuit; nos post lapsum eius indigemus omnibus, & omnia de Dei benignitate per Christi merita obtinemus. Ratio huius discriminis est, quia primum donum in Adamo non solùm mentem subijciebat Deo, sed etiam carnem spiritui, vt suprà diximus, proinde non impediebatur, nec retardabatur Adam à bono opere, neque ad peccandum incitabatur per carnalem concupiscentiam; in nobis autem primum illud donum mẽtem subijcit Deo, sed non carnem spiritui, ideo propter carnales illecebras, quæ assiduè vel incitant ad peccãdum, vel à bono retardant, desidesq; ac dormitantes efficiunt, egemus auxilio excitante, dirigente, ac protegente.

Hæc omnia ex doctrina S. Augustini confirmari possunt. Ac PRIMVM datum fuisse Adamo donum gratiæ, quod carnem spiritui, & spiritum Deo subijceret, ex multis testimonijs suprà probauimus, & insigne est testimonium illud lib. 4. in Iulian. cap. vlt. *Gratia Dei magna ibi erat, vbi terrenum & animale corpus bestialem libidinem non habebat.*

Deinde indiguisse Adamum SECVNDO illo dono, quo conseruationem primi boni diximus contineri, perspicuum est ex lib. 8. de Gen. ad lit. cap. 12. vbi sic legimus: *Neque tale aliquid est homo factus, vt deserente eo qui fecit, possit aliquid agere bene tanquam ex seipso, &c.* Et ponit similitudinem: *Sicut*, inquit, *aer præsente lumine non factus est lucidus, sed fit: quia si factus esset, non fieret, sed etiam absente lumine lucidus maneret: sic homo Deo sibi præsente illuminatur, absente autem continuò tenebratur, à quo non locorum internallis, sed voluntatis auersione disceditur.*

TERTIO autem dono, id est, cooperatione diuina, siue auxilio adjuuante, præter gratiam habitualem, opus habuisse Adamum, indicat S. August. illis verbis in lib. de natura & gratia, cap. 26. *Sicut oculus corporis etiam plenissimè sanus, nisi candore lucis adjutus, non potest cernere: sic homo etiam perfectissimè iustificatus, nisi æterna luce iustitiæ diuinitus adjuuetur, rectè non potest viuere.* Neq; subtilius inquirendum est hoc loco, quomodo lux cooperetur oculo ad videndum. Siquidem S. August. in eo solo similitudinem constituit, quod sicut oculus perfectissimè sanus, non potest cernere, nisi extrinsecus adjuuetur: sic etiam homo plenissimè iustificatus, non potest bene viuere, nisi extrinsecus illi adsit cooperatio omnipotentis boni. Neq; illud mouere nos debet, quòd paulò ante à luce similitudinem duxerit August. ad probandam conseruationem, nunc ab eadem luce similitudinem petat ad probandam cooperationem. Nam variæ sunt rerum earundem proprietates, & ideo ab ijsdem rebus varię similitudines trahuntur, prout materia de qua disseritur, locus, tempus, occasio postulant. Sed habemus alia loca præterea ad [illegible]m eandem comprobandam. In epist. 106. *Natura humana, si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam Creatore suo non adjuuante seruaret.* Et in Enchir. cap. 106. *Etsi peccatum in solo libero arbitrio erat constitutum, non tamen iustitiæ retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni diuinum adjutorium præberetur.* Et in lib. de corrept. & gratia, cap. 11. *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum, dederat adjutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet, &c.* Denique in lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 27. *Cur non permitteret Deus, vt ab illo primus homo tentaretur, quandoquidem sic erat institutus, vt si de adjutorio Dei fideret, bonus homo malum Angelum vinceret; si autem Creatorem, atque adjutorem Deum superbè sibi placendo desereret, vinceretur.*

QVARTO dono, id est, auxilio excitante & suadente interius, non eguisse, atq; ob id caruisse Adamum, facile potest intelligi primùm ex illis verbis S. Aug. de corrept. & grat. c. 11. *Ille non opus habebat eo adjutorio, quod implorant isti cùm dicunt: Video aliam legem in membris meis, &c.* Deinde ex eo quod idem S. Aug. dicit in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 7. vbi quærit, An possit homo non peccare, id est, perseuerare in bono, resistere omni tentationi, seruare omnia mãdata, &c. & respondet: *Non est hoc in viribus liberi arbitrij, quales nunc sunt: fuerat in homine antequam caderet.* Et in lib. 3. Hypognost. circa principium: *Respondemus*, inquit, *neminem posse per se sola, id est, per liberum arbitrium implere quod velit; rectè dicimus, nisi protoplastum solum potuisse, cùm voluntas liberi arbitrij fuisset sana ei ante culpam.* Et infrà loquens de sanitate liberi arbitrij: *Ipsa*, inquit, *est prima gratia, qua primus homo stare potuisset, si mandata seruare voluisset.*

In his locis S. Aug. non significat fuisse in viribus liberi arbitrij, ante lapsum Adæ, perseuerare in bono sine vlla Dei gratia, id enim repugnat plurimis testimonijs paulò ante adductis; neque significat post la-

psum Adæ non esse in viribus liberi arbitrij, adiuncta A gratia Dei perseuerare in bono: sed significat, fuisse in statu innocentiæ in viribus liberi arbitrij perseuerare in bono, quia ipsa etiam gratia, sine qua perseuerare non potuisset, erat in potestate liberi arbitrij: nam gratia habitualis iam illi aderat, eaque vti poterat cùm volebat; conseruatio quoque gratiæ non deerat, nec defutura erat, nisi ipse sponte à Deo recedere voluisset; cooperatio diuina promptissima erat, sed in actu primo (vt sic loquar) illi assistens, non in actu secundo, nisi cùm ipsi Adamo operari aliquid libuisset.

Dicitur autem post lapsum Adę in viribus liberi nostri arbitrij non esse perseuerare in bono, quia pręter gratiam habitualem, conseruationem, & cooperationem in actu primo, egemus ob naturæ corruptio- B nem vocatione, & suasione interna, quæ non est in nostra potestate; quamuis enim consentire vocationi sit in nostra potestate, tamen ipsum vocari, & præsertim sic vocari, vt Deus videt nobis aptum, congruumque esse, vt vocationi non resistamus, sine dubio non est in nostra potestate. Sed de his plura suo loco dicemus. Illud hic satis est didicisse ex doctrina S. August. non eguisse Adamum vlla gratia, præter eam quæ illi semper aderat, quæque quodammodo in eius erat potestate. Quocirca in lib. de corrept. & grat. ca.12. & lib.14.de ciuit. Dei, cap. 27. comparat gratiam, & omnia auxilia concessa primo homini, cum alimentis quib. vtimur si volumus, non vtimur si non volumus. Et in ijsdem locis sæpius repetit, habuisse primum hominem gratiam, qua posset perse- C uerare si vellet, vt autem vellet, relictum fuisse in eius libero arbitrio. Neque ab hac sententia dissentiunt Theologi Scholastici, vt videre est apud Magistrum in lib. 2.Sent. dist.24. §.4. S. Bonauent. in eadem dist.q.2. Greg. Ariminensem, dist.29.q.1.art.1. conclus.3. & S. Tom. in 1.2.q.109.art.9.

CAPVT V.

Supernaturale donum fuisse rectitudinem, quam primus homo in creatione accepit.

PROPOSITIONEM primam, secundam, & tertiam, quæ erat aduersus Pelagianos, satis (vt opinor) pro instituta breuitate probauimus. Nunc postrema D contra Lutheranos asserenda & confirmanda est.

QVARTA igitur propositio hæc esse potest: *Rectitudo illa cum qua Adam creatus fuit, & sine qua post eius lapsum homines omnes nascuntur, donum supernaturale fuit.* Hæc est aduersus hæreticos huius temporis. Sed antequam probetur, explicanda est.

Sciendum est igitur PRIMO, hominem naturaliter constare ex carne & spiritu, & ideò partim cum bestijs, partim cum Angelis communicare naturam, & quidem ratione carnis & communionis cum bestijs, habere propensionem quandam ad bonum corporale, & sensibile, in quod fertur per sensum, & appetitum, ratione spiritus & communionis cum Angelis, E habere propensionem ad bonum spirituale, & intelligibile, in quod fertur per intelligentiam & voluntatem. Ex his autem diuersis, vel contrarijs propensionibus existere in vno eodemque homine pugnam quandam, & ex ea pugna ingentem bene agendi difficultatem, dum vna propensio alteram impedit.

Sciendum SECVNDO, diuinam prouidentiam initio creationis vt remedium adhiberet huic morbo, seu langori naturæ humanæ, qui ex conditione materiæ oriebatur, addidisse homini donum quoddam insigne, iustitiam videlicet originalem, qua veluti aureo quodam fræno pars inferior parti superiori, & pars superior Deo facile subiecta contineretur. Sic autem subiectam fuisse carnem spiritui, vt non posset ipso inuito moueri, neque ei rebellis fieri, nisi ipse fieret rebellis Deo; in potestate tamen spiritus fuisse, rebellem Deo fieri, & non fieri.

Sciendum TERTIO, multis modis dici aliquid naturale. PRIMVM enim naturale dicitur id omne quod habetur à natiuitate, qua significatione dicimur natura filij iræ, Ephes. 2. & hoc modo iustitiam originalem fatemur dici posse naturalem. Sed hęc significatio ad quæstionem præsentem non pertinet, propterea quod naturale hoc modo acceptum non opponitur supernaturali, cùm tam naturalia, quàm supernaturalia dona possint haberi à natiuitate, vt notum est.

SECVNDO, naturale dici potest id, quod est naturæ consentaneum, quodque eam non destruit, sed ornat, ac perficit. Qua notione S. Aug. lib. de spiritu & littera, cap. 27. dictum esse docet ab Apost. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt*, Rom. 2. Quia enim vitium est contra naturam, gratia verò sanat naturam, cùm ex gratia lex impletur, naturaliter impleri non ineptè dici potest. Cæterùm de naturali hoc modo accepto, nulla quęstio est, cùm eiusmodi naturale non supernaturali, sed ei quod est contra naturam opponatur, & non solùm iustitia originalis, sed etiam donum quodcumque, & ipsa etiam vita æterna hoc modo dicenda sit naturalis.

TERTIO, dicitur naturale, quod tametsi donum sit gratuitum, tamen naturam iuuat, ac perficit in operibus naturalibus, neque eam eleuat ad opera vlla supernaturalia. Et hoc modo iustitia originalis, si distincta esse intelligatur à gratia gratum faciente, donum naturale dici potest, vt loquitur Andreas Vega lib. 2. in Concil. Trid. cap. 11.

QVARTO, naturale vocatur, quod aut est pars naturæ, aut fluit à principijs naturæ. Qua significatione corpus & animus, facultates quoque tum sentiendi, tum intelligendi, & operationes quæ ab ijsdem facultatibus exercentur, naturalia esse dicuntur. Atque hæc est significatio de qua hoc loco propriè disputamus, & naturali hoc modo considerato, valdè propriè opponitur supernaturale.

Potest autem duobus modis dici aliquid supernaturale, per se, & per accidens. Per se dicitur supernaturale, quod ex genere suo non est aptum fluere ex principijs naturæ, qualis fuit ascensio Heliæ igneo curru in cœlum, robur Samsonis, & alia id genus. Per accidens supernaturale vocatur, quod interdum obtinetur diuino miraculo, licet alioqui ex naturæ principijs fluere soleat. Talis fuit sensus videndi, quem Dominus cæco nato restituit; sapientia diuinitus Salomoni tributa, & alia non pauca, quæ in Scripturis leguntur.

Iam igitur aduersarij censent, rectitudinem illam in qua creatus est Adam, fuisse illi naturalem hoc vltimo modo, nimirum quod fuerit velut quædam sanitas debita naturæ, aptaque nasci ex ipsa natura bene constituta, id est, non corrupta; & nunc hominibus qui eam rectitudinem amiserunt in Adamo, deesse bonum aliquod naturale, quale deesset pecudi si cæca, vel claudicans, vel febricitans nasceretur. Et si nunc alicui homini originalis illa iustitia diuinitus redderetur, dicerent eam esse donum supernaturale per accidens, non per se, vt diximus de oculis redditis cæco nato.

Nos verò existimamus rectitudinem illam, etiam partis inferioris, fuisse donum supernaturale, & quidem per se, non per accidens, itaut neque ex naturæ principijs fluxerit, neque potuerit fluere. Et quia donum illud supernaturale erat, vt statim probaturi

sumus,

ſumus, eo remoto, natura humana ſibi relicta, pugnam illam experiri cœpit partis inferioris cum ſuperiore, quæ naturalis futura erat, id eſt, ex conditione materiæ ſequutura, niſi Deus iuſtitiæ donum homini addidiſſet.

Quare non magis differt ſtatus hominis poſt lapſum Adæ à ſtatu eiuſdem in puris naturalibus, quàm differat ſpoliatus à nudo; neque deterior eſt humana natura, ſi culpam originalem detrahas; neque magis ignorantia & infirmitate laborat, quàm eſſet & laboraret in puris naturalibus condita. Proinde corruptio naturæ, non ex alicuius doni naturalis carentia, neq; ex alicuius malæ qualitatis acceſſu, ſed ex ſola doni ſupernaturalis ob Adæ peccatum amiſſione profluxit. Quæ ſententia communis eſt Doctorum Scholaſticorum veterum & recentiorum. Neque enim, quod nos docemus, ex vno Dominico à Soto accepimus, neque contrarium ſcripſit S. Thomas cum cæteris probatiorib. auctoribus (vt quidam viri alioqui inſigniter eruditi cenſent) ſed, vt dixi, eſt hæc ſententia communior, vt teſtimonia que ſubjungimus, indicabunt.

Primùm igitur S. Tho. 1. p. q. 95. art. 1. ſic loquitur de rectitudine cum qua conditus fuit Adam: *Manifeſtum, inquit, eſt, quod illa ſubjectio corporis ad animam, & inferiorum virium ad rationem, non erat naturalis, alioqui poſt peccatum manſiſſet, cùm etiam in dæmonibus data naturalia poſt peccatum permanſerint.* Et infrà: *Ex quo datur intelligi, ſi deſerente gratia ſoluta eſt obedientia carnis ad animam, quod per gratiam in anima exiſtentem inferiora ei ſubdantur.* Ex hoc loco apertè diſcimus hominem in puris naturalibus conditum, habiturum fuiſſe rebellionem illam carnis ad ſpiritum, quam nunc poſt amiſſum iuſtitiæ originalis donum omnes experimur. Quandoquidem obedientia carnis ad ſpiritum non fuit in primo homine naturalis, ſed ſupernaturalis, & gratuita. Proinde iuſtitia originalis diuinitus homini collata, non conſeruauit ſolùm, ſed attulit, & fecit rectitudinem partis inferioris.

Idem S. Tho. 1. 2. q. 82. art. 1. ad 3. *Ex peccato, inquit, originali ſequitur aliqua inclinatio in actum inordinatum, non directè, ſed indirectè, ſcilicet per remotionem prohibentis, id eſt, originalis iuſtitiæ, quę prohibebat inordinatos motus.* Fuiſſent igitur in homine inordinati motus, niſi donum ſupernaturale acceſſiſſet. Idem auctor 1. 2. q. 87. art. 7. dicit ex peccato originali factum eſſe, vt natura humana ſibi ipſi relinqueretur deſtituta auxilio iuſtitię originalis. Idem auctor in q. 4. de malo, art. 1. ſic loquitur: *Eſt autem conſiderandum, quod primo homini in ſua inſtitutione datum fuerat diuinitus quoddam ſupernaturale donum, ſcilicet originalis iuſtitia, per quam ratio ſubdebatur Deo, & inferiores vires rationi, & corpus animæ, &c.* Idem auctor lib. 4. contra Gentes, cap. 52. *Secundum doctrinam, inquit, fidei ponimus hominem à principio taliter eſſe inſtitutum, quod quamdiu ratio hominis Deo eſſet ſubjecta, & inferiores vires ei ſine impedimento deſeruirent, & corpus ab eius ſubjectione impediri non poſſet per aliquod impedimentum corporale, & Deo & ſua gratia ſupplente quod ad hoc perficiendū natura minus habebat.* Idem in 2. Sent. diſt. 31. q. 1. art. 1. *Deus, inquit, humanæ naturæ in ſui principio ſupra conditionem ſuorum principiorum contulerat, vt eſſet in ratione rectitudo quædam originalis iuſtitiæ, quam ſine aliqua reſiſtentia imprimere poſſet inferioribus viribus. Quia hoc gratis collatum fuerat, ideò iuſtè per ingratitudinem inobedientiæ ſubtractum eſt. Vnde factum eſt, vt primo homine peccante, natura humana quæ in ipſo erat, ſibi ipſi relinqueretur, vt conſiſteret ſecundum conditionem ſuorum principiorum.* Natura igitur humana talis nunc eſt ex ſententia S. Thomæ, qualis fuiſſet ſi donum illud ſupernaturale nunquam habuiſſet, eo excepto, quod nunc eſt pœna ex peccato inflicta, quod tunc ex natura, & conditione materiæ profluxiſſet.

A Neque his repugnat, quod idem S. Tho. docet 1. 2. q. 82. art. 3. ad 1. concupiſcere eſſe homini naturale in quantum eſt ſecundum ordinem rationis; ineſſe autem homini contra naturam in quantum tranſcendit limites rationis. Neque enim his verbis ſignificatur non fuiſſe futuram in homine condito in puris naturalibus concupiſcentiam tranſcendentem limites rationis: contrarium enim expreſsè docuit S. Thomas, cùm ait ordinatos motus conſequutos eſſe ex peccato originali, tanquam ex remouente prohibens. Id igitur ſignificatur iſtam concupiſcentiam non fuiſſe futuram, & bonum aliquod naturale, ſed vt langorem, & vitium naturæ, non ex intentione conditoris, ſed ex conditione materiæ conſequens, quale vitium eſt in gladio ferreo, ſubjectum eſſe rubigini; omne enim vitium contra naturam dici poteſt.

B Multò minus his repugnat quod ſcribit S. Tho. in 1. 2. q. 85. art. 1. & 2. per peccatum non ſolùm priuari hominem donis ſupernaturalibus, ſed etiam diminui bonum naturę. Nam in eo loco non diſputat S. Tho. de peccato originis in ſpecie, ſed de peccato in vniuerſum, ac dicit, bonum naturæ diminui per peccatum, quia ex actu peccandi oritur in eo qui peccat, inclinatio ad idem peccatum, & per hoc diminuitur inclinatio ad virtutem oppoſitam, quæ inclinatio ad virtutem bonorum naturæ dici poteſt.

C Ex qua generali doctrina ſequitur, vt ex peccato actuali oriatur propenſio actualis ad idem peccatum (vt idem auctor diſertis verbis docet in eadem q. 85. art. 3.) ex peccato autem originali, quod non in actu, ſed in habitu conſiſtit, non oriatur directè vlla inclinatio ad malum, ſed indirectè (vt S. Tho. loquitur) tanquam ex remouente prohibens. Atque hæc ſunt vulnera ſingularum potentiarum, de quib. loquitur idem S. Tho. 1. 2. q. 85. art. 3. quia enim iuſtitia originalis languorem illum impediebat, qui in natura humana exiſtere potuiſſet ex conditione materiæ, ideò remoto originalis iuſtitiæ dono, langor ille ſe prodidit, & factum eſt vulnus peccati, quod languor naturæ eſſe potuiſſet.

D Denique eam eſſe ſententiam S. Thomæ, quam nos diximus, perſpicuum eſſe poteſt ex omnibus eius interpretibus. Omnes enim communi conſenſu docent, rectitudinem primi hominis effectum fuiſſe doni cuiuſdam ſupernaturalis, & eo dono remoto, manſiſſe naturam qualis eſſet, ſi in puris naturalibus condita fuiſſet, quod attinet ad motus inordinatos partis inferioris. Vide Ioan. Capreol. in 2. Sent. diſt. 30. q. 5. art. 1. Tho. Caiet. 1. 2. q. 85. art. 3. ad 2. dubium, & q. 109. art. 2. Franc. Ferrarien. in comment 4. lib. contra Gentes, c. 52. Denique Conradum Kœllium, & Barthol. Medinam 1. 2. q. 85. art. 3. & 6. qui auctor poſtremus addit hanc eſſe communem ſententiam omnium Theologorum.

E Et certè Ioannes Scotus diſertis verbis eam docet, cùm ſic loquitur in 2. Sent. diſt. 29. q. vnica: *Poteſt dici ergo, quod ſi originalis iuſtitia habuit illum effectum, facere ſcilicet perfectam tranquillitatem in anima quantum ad omnes potentias, ita quod natura inferior non inclinaretur contra iudicium ſuperioris, aut ſi inclinaretur quantum eſt ex ſe, poſſet tamen ordinari & regulari ſine difficultate ſuperioris, & ſine triſtitia inferioris; cùm hoc non haberet potentia facta in puris naturalibus, neceſſe eſt ipſum ponere donum ſupernaturale, quod ſit illa tranquillitas perfecta in anima.*

Nec minus apertè docet eam Durandus in 2. Sent. diſt. 2. q. 5. vbi cùm dixiſſet, iuſtitiam originalem

propriè esse rectum ordinem virium inferiorum, & A superiorum, ita inferiores superioribus subjectæ essent. infrà nu. 7. sic loquitur: *Iustitia originalis quamuis esset conditio corporalis, erat tamen merè donum Dei, & non proprietas naturalis, alioquin mansisset post peccatum, sicut natura mansit cum suis naturalibus proprietatibus; ergo iustitia originalis non fuisset transfusa à parente in prolem, sed fuisset prolis à Deo infusa, sicut parentibus fuit à Deo gratia collata.* Et dist. 30. q. 1. admittit cum S. Thoma, mortem, & cæteros defectus humanos, in quos per Adæ peccatum incurrimus, esse à natura, vt à causa per se, à culpa verò, sicut à causa remouente prohibens, quia videlicet per culpam Adæ amisimus donum iustitiæ originalis, quæ defectus illos prohibebat. Idem apertissimè docent Gabriel in 2. dist. 30. q. B 1. Marsilius in 2. q. 18. & 19. & alij, quos longum esset, & minimè necessarium huc adducere.

Porrò veteribus Scholasticis consentiunt recentiores Doctores; ac vt paucos de multis proferam, Io. Driedo lib. 1. de gratia, & lib. arbitrio, cap. 3. part. 4. in fine: *Ex horum*, inquit, *consideratione facilè potest quis intelligere temperaturam illam, seu consonantiam omnium virium sub imperio rationis, non fuisse hominis secundum naturam eius constitutam ex anima rationali & carne, sed secundum peculiarem gratiam Dei dantis primo homini, vt inquit Sapiens, virtutem continendi omnia, per quam non solùm inferiores animæ vires, sed & totum corpus continebatur sub rationalis animæ imperio, per quam & corporales defectus, vt mors, morbi, & humorum corruptiones poterant cohiberi. Per peccatum autem amissa virtute hac, quæ* C *erat originalis iustitia, iam natura humana sibi relicta secundum diuersitatem naturalium complexionum diuersimodè mouetur.*

Ruardus Tapper. in defensione articuli secundi, ponit aliquot propositiones de peccato originali, quarum duas hic adscribam, secundam & tertiam. Secunda propositio hæc est. *Fide firma & infallibili credendum est, quod virium rebellio, & motiones inordinatæ, ignorantia, infirmitates, mors, & vniuersæ miseriæ, quas patiuntur homines, sunt pœna peccati, & non naturales hominis conditi conditiones.* Tertia propositio hæc. *Vniuersa hæc mala potuissent esse naturales hominis conditiones & proprietates, vt si homines creasset sine gratia & iustitia* D *originali, quæ sola impediebat ne hæc mala essent in homine, sine qua sequuta fuissent principia naturæ, sicut & nunc sequuntur naturam ab ea destitutam, quemadmodum earum plurimæ sunt in cæteris animalibus.* Hæc ille.

Andreas Vega lib. 2. in Concilium Tridentinum, cap. 11. *Ipsa*, inquit, *lex membrorum, carnis scilicet rebellio ad spiritum, ex conditione est naturæ nostræ, & non ex aliqua mala qualitate transfusa in nos à parentibus nostris, vt communiter docent Scholastici contra Gregorium Ariminensem, & perinde atque in nobis, fuissent in omnibus creatis puris naturalibus. Habent tamen hæc in nobis rationem pœnæ, quam non haberent in creatis in puris naturalibus, quia Deus hos defectus naturales reformauerat per iustitiam originalem, quam perdidimus per peccatum.* Vide in eandem E sententiam Dominicum à Soto libro primo de natura & gratia, cap. 13. Albertum Pighium controuersia prima, & alios.

Denique, nescio quomodo possit vllus hoc tempore Catholicus dubitare, fueritne primi hominis integritas naturalis, an supernaturalis, cùm, vt suprà notauimus, duo summi Pontifices, Pius V. & Greg. XIII. articulum illum damnauerint: *Integritas primæ conditionis non fuit indebita naturæ humanæ exaltatio, sed naturalis eius conditio.*

CAPVT VI.

Probatur veritas quartæ propositionis.

NVNC tandem propositio quarta superiore capite explicata ex diuinis litteris, veterum testimonijs & argumentis ex ratione ductis comprobanda est. Quo loco illud animaduertere oportebit, testimonijs omnib. nostram sententiam confirmari, quæ vel ostendunt integritatem primi hominis fuisse supernaturalem, vel certè donum aliquod supernaturale primo homini fuisse collatum; vtrumq; enim in controuersiam venit, & suos habet oppugnatores.

PRIMVM igitur sacræ literæ, quid ea conditione suæ naturæ sit homo, indicant illis verbis: *Puluis es, & in puluerem reuerteris*, Gen. 3. Hæc enim est sententia illorum verborum; Quamquam te valdè gloriosum mea benignitate effecerim, itaut posses neque mortem, neque mala vlla formidare, tamen ex natura tua puluis eras, mortalis, fragilis, doloribus, laboribusq; obnoxius; & quia dono illo meo superaddito culpa tua spoliatus es, & in statum tuum naturalem recidisti, ideò nunc etiam puluis es, & in puluerem reuerteris. Ad hæc in Psal. 8. describitur his verbis hominis prima creatio: *Quid est homo, quia memor es eius, aut filius hominis, quia visitas eum? minuisti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Casus autem eiusdem describitur in Psal. 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Quibus duobus modis indicatur fuisse primum hominem donis supernaturalibus ornatum: Primùm, quoniam miratur Propheta hominem ferè Angelis æquatum: *Quid est homo*, inquit, *quod memor es eius?* quasi dicere vellet, mirum esse hominem natura sua corporatum, mortalem, animalium cæterorum affectibus obnoxium, ad eam gloriam euectum, vt parum omninò ab Angelis abesset. Deinde accedit, quod dona alia primo homini initio collata, vocat honorem & gloriam; honor autem & gloria sine dubio aliquid extrinsecum & superadditum designant.

Item Eccl. 17. *Deus creauit hominem de terra, & secundum se vestiuit illum virtute.* Quo loco creatio refertur ad naturam, indumentum virtutis ad superaddita dona. Quemadmodum enim de honore, sic etiam de indumento rectè dici potest esse quid extrinsecum, & superadditum. Quo etiam pertinet parabola de eo qui incidit in latrones, Luc. 10. primum enim despoliauerunt eum, deinde plagis impositis, abierunt, semiuiuo relicto. Vbi non solùm intelligimus, ex nomine vestium, quæ (vt diximus) extrinsecum quid significant, colligi posse donis supernaturalibus priuatum fuisse primum hominem; sed etiam animaduertimus, plagas naturæ humanæ ex despoliatione consequutas esse. Neque enim sine causa Dominus in parab. illa prius dixit, hominem spoliatum, posterius autem vulneratum fuisse, cùm tamen contrà accidere soleat in veris latrocinijs; nimirum indicare voluit in hoc spirituali latrocinio, ex ipsa amissione iustitiæ originalis nata esse vulnera nostræ naturæ, siquidem donum illud iustitiæ non solùm tegebat, & ornabat, sed etiam curabat, & sanabat languorem illum, qui ex conditione materiæ alioqui pullulasset. Proinde ex natura humana dono illo iustitię spoliata, sibiq; relicta, continuò plagæ illæ & vulnera erupe- runt. Quæ omnes ex Adamo nati experimur.

Porrò, parabolam istam de iactura donorum, & virtutum, quam primus homo peccando fecit, exponunt communi consensu Patres, S. Ambr. Beda, Theophylactus, & S. Basilius, quem in catena citat

S. Thomas

S. Thomas in commentario huius loci, necnon S. August. lib. 2. quæstionum Euangelicarum, qu. 19. & S. Bernard. serm. 1. de Annunciatione.

Accedant SECVNDO testimonia veterum Patrum. S. Dionysius Areop. lib. de diuinis nominib. cap. 4. part. 4. de dæmonibus loquens: *Nec Angelica*, inquit, *munera his tributa aliquando permutata, sed integra sunt, penitusque conspicua.* Quæ verba ita edisserit in comment. eius loci Marsilius Ficinus: *Sicut*, inquit, *nocturnus aer tenebrosus, non quia vel rem nouam subeat, vel naturam amittat suam: sed quia deest ei solis lumen, quod rem per se tenebrosam efficit lucidam; sic animus, ac dæmon malus cognominatur, non propterea quod vel naturale quicquam perdat, vel suscipiat alienum, sed quia deficit à beneficio Dei munere.* Hæc ille.

Atque hinc acceperunt Scholastici Theologi communem illam sententiam: Naturalia in dæmonibus post casum (Dionysio teste) mansisse integra. Quod idem sine dubio de homine quoque intelligi debeat. Quod si naturalia in Angelo & homine post lapsum, integra remanserunt, & satis constat, iustitiam, in qua conditi sunt, in eis post lapsum non mansisse, certè manifestè sequitur, iustitiam illam Angelo & homini naturalem non fuisse.

Neque repugnat quod hoc loco ex Dionysio docemus, naturalia in Angelo, & homine post lapsum, integra remansisse, cum eo, quod suprà non semel docuimus naturam nostram per Adæ peccatum vulneratam, & corruptam esse: nam eadem nostra, & dæmonum natura, si referatur ad eum statum in quo esse potuisset, si in puris naturalibus creata fuisset, integra dici debet; & in hoc sensu integra dicitur à Dionysio, & Theologis. Si verò statum illum respiciamus, ad quem benignitate conditoris fuerat euecta, vulnerata, & corrupta dicenda est. Exemplum huius rei habemus in Samsone, qui post crines resectos, cùm insignem illam fortitudinem diuinitus acceptam amisisset, infirmus factus dicitur, non quod esset iam infirmior, quàm homines vt plurimum esse soleant, sed quod esset iam infirmior, quàm ipse antea fuisset.

S. Basilius in lib. de Spiritu sancto ad Amphilochiũ, cap. 16. *Sanctificatio*, inquit, *non est absque Spiritu: non enim natura sanctæ sunt cœlorum virtutes, sed iuxta proportionem eminentiæ inter ipsas, sanctificationis mensuram à Spiritu sancto habent.* Hæc ille. Neque dubitari potest quin quod de Angelis S. Basil. scripsit, idem in primum hominem aptè conueniat. Quare non natura sanctus fuit primus homo, dum Paradisum incoleret, sed à Spiritu sancto mensuram sanctificationis acceperat; proinde iustitia illa originalis, diuinaque similitudo qua præditus erat, non conditio naturalis, sed donum supernaturale fuit.

S. Ioan. Chrysost. homil. 15. in Gen. de Adamo & Eua, qui cùm nudi essent, tamen ob iustitiam originalem non erubescebant, ita loquitur: *Gloria*, inquit, *quæ supernè venerat, vestiti erant.* Vbi vides iustitiam originalem comparari indumento, & indumento supernè venienti; vt intelligas eam non ex naturæ principijs, sed è cœlo, ac supra naturæ conditionem primis parentibus accessisse.

S. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 9. de Adamo loquens: *Participatione*, inquit, *luminis splendet super naturam suam glorificantis Dei gratia, & varijs donorum ornamẽtis ascendens.* Et infrà: *Misericors enim verè Dominus est, qui creaturam paruam, atq; abjectam secundum naturam, magnam atq; mirabilem sua effecit bonitate.* Et cap. 13. *Creatura cùm serua sit, nutu solùm & voluntate Patris ad supernaturalia vocatur.* Et in lib. de ador. in spiritu, ante medium: *Vbi*, inquit, *Deo conditore animal hoc, id est, homo, suæ

A naturæ rationib. absolutum est, accepit statim similitudinem ad illum.* Denique in lib. quod Spiritus sit Deus, prope initium: *Cum*, inquit, *posse facere, & concedere creaturis dignitatem, quæ creaturam excedit, amplius sit, quàm ferat creaturarum natura, & Spiritus deificet, quomodo esset creatura, & non magis Deus, vt potè Deificans?* Ex his S. Cyrilli doctissimi hominis testimonijs apertissimè discimus, Adam præter naturalia ornamenta, multa etiam dona supernaturalia accepisse, & naturam humanam, per se paruam, atque abjectam esse, sed conditoris benignitate, ad ingentem gloriam exaltari. Neque his dissimilia tradunt Patres Latini.

S. Ambros. in lib. de Isaac, & anima, c. 5. *Nec Adam*, inquit, *nudus erat, quando eum innocentia vestiebat.* Et
B lib. 2. de Iacob, & beata vita, c. 5. *Sic*, inquit, *despoliatus Adam, nudus inuentus est.* Et lib. de Helia, & ieiunio, c. 4. *Opertus*, inquit, *erat Adam virtutum velamine, priusquam præuaricaretur, sed tanquam exutus præuaricatione, vidit se esse nudum, quia indumentum quod habebat, amiserat.* Innocentiæ autem illius vestem, non naturalem, sed gratuitam fuisse indicat tum ipsa vestis appellatio, quæ superadditum quid significat, tum id quod idem auctor scribit lib. 7. in Luc. c. 47. vbi explicans parabolam eius qui incidit in latrones, & eam applicans ad Adam, & nos omnes: *Qui sunt*, inquit, *isti latrones, nisi Angeli noctis & tenebrarum? Hi ante despoliant, quæ accepimus indumenta gratiæ spiritualis, & sic
C vulnera inferre consueuerunt.* Et in lib. de Paradiso, c. 14. *Quid est*, inquit, *Adam vbi es? id est, non in quo, sed in quibus es: non ergo interrogatio est, sed increpatio, de quibus (inquit) bonis, de qua beatitudine, de qua gratia, in quam miseriam recidisti.*

S. Hieronym. in c. 3. Oseæ: *Dæmones*, inquit, *qui lapsi sunt à propria dignitate, & nihil antiquæ gratiæ possidentes, aridi sunt, & veteri siccitate marcentes.* Ex quo loco habemus, Angelos per peccatum dona supernaturalia perdidisse. Si enim nomine gratiæ dona naturalia intelligeremus, consequens esset, vt Angeli nihil naturalium donorum post peccatum retinerent, atque adeò ad nihilum redacti essent. Est autem eadem ratio hominum, & Angelorum, vt aduersarij confitentur, & colligitur ex sancto Augustino, libro de correptione & gratia, cap. 10. & 11. non igitur ne-
D gandum est homines per lapsum Adæ, dona supernaturalia amisisse.

S. Augustinus lib. 12. de ciuit. Dei, c. 9. de Angelis ita loquitur: *Simul in eis condens naturam, & largiens gratiam.* Vbi apertissimè distinguit in Angelis naturam à gratia; & lib. 13. c. 13. de primis nostris parentibus sic ait: *Posteaquam præcepti transgressio facta est, gratia deserente diuina, de corporum suorum nuditate confusi sunt.* Et lib. 11. de Gen. c. 13. *Mox*, inquit, *vt præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente, omnino nudati in sua membra oculos injecerunt.* Et lib. 4. in Iulian. ca. vlt. *Quid est*, inquit, *gustato cibo prohibito nuditas indicata, nisi peccato nudatum quod gratia contegebat? gratia quippe Dei magna ibi erat, vbi terrenum & animale corpus
E bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia, non habebat in suo corpore quod puderet, spoliatus gratia, sensit quod operire deberet.*

Vides in his locis, semper ab August. innocentiam illam, iustitiamque originalem primi hominis, gratiam nominari. Vides item eam indumento, quod superadditur extrinsecus humano corpori perpetuo comparari. Vides denique bestialem libidinem terreno, & animali corpori naturaliter conuenire, & ideo non ex natura, sed ex magna Dei gratia corpus Adami terrenum, & animale libidine illa in statu innocentiæ caruisse. Adde quod idem S. Aug. lib. 3. de lib. arbitrio, cap. 20. 22. & 24. non obscurè docet,

A propriè esse rectum ordinem virium inferiorum, & superiorum, ita inferiores superioribus subiectæ essent. infrà nu. 7. sic loquitur: *Iustitia originalis quamuis esset conditio corporalis, erat tamen merè donum Dei, & non proprietas naturalis, alioquin mansisset post peccatum, sicut natura mansit cum suis naturalibus proprietatibus; ergo iustitia originalis non fuisset transfusa à parente in prolem, sed fuisset proli à Deo infusa, sicut parentibus fuit à Deo gratia collata.* Et dist. 30. q. 1. admittit cum S. Thoma, mortem, & cæteros defectus humanos, in quos per Adæ peccatum incurrimus, esse à natura, vt à causa per se, à culpa verò, sicut à causa remouente prohibens, quia videlicet per culpam Adæ amisimus donum iustitiæ originalis, quæ defectus illos prohibebat. Idem apertissimè docent Gabriel in 2. dist. 30. q. 1. Marsilius in 2. q. 18. & 19. & alij, quos longum esset, & minimè necessarium huc adducere.

Porrò veteribus Scholasticis consentiunt recentiores Doctores; ac vt paucos de multis proferam, Io. Driedo lib. 1. de gratia, & lib. arbitrio, cap. 3. part. 4. in fine: *Ex horum*, inquit, *consideratione facilè potest quis intelligere temperaturam illam, seu consonantiam omnium virium sub imperio rationis, non fuisse hominis secundum naturam eius constitutam ex anima rationali & carne, sed secundum peculiarem gratiam Dei dantis primo homini, vt inquit Sapiens, virtutem continendi omnia, per quam non solùm inferiores animæ vires, sed & totum corpus continebatur sub rationalis animæ imperio, per quam & corporales defectus, vt mors, morbi, & humorum corruptiones poterant cohiberi. Per peccatum autem amissa virtute hac, quæ erat originalis iustitia, iam natura humana sibi relicta secundum diuersitatem naturalium complexionum diuersimodè mouetur.*

Ruardus Tapper. in defensione articuli secundi, ponit aliquot propositiones de peccato originali, quarum duas hic adscribam, secundam & tertiam. Secunda propositio hæc est. *Fide firma & infallibili credendum est, quod virium rebellio, & motiones inordinatæ, ignorantia, infirmitates, mors, & vniuersæ miseriæ, quas patiuntur homines, sunt pœna peccati, & non naturales hominis conditi conditiones.* Tertia propositio hæc. *Vniuersa hæc mala potuissent esse naturales hominis conditiones & proprietates, vt si homines creasset sine gratia & iustitia originali, quæ sola impediebat ne hæc mala essent in homine, sine qua sequuta fuissent principia naturæ, sicut & nunc sequuntur naturam ab ea destitutam, quemadmodum earum plurimæ sunt in cæteris animalibus.* Hæc ille.

Andreas Vega lib. 2. in Concilium Tridentinum, cap. 11. *Ipsa*, inquit, *lex membrorum, carnis scilicet rebellio ad spiritum, ex conditione est naturæ nostræ, & non ex aliqua mala qualitate transfusa in nos à parentibus nostris, vt communiter docent Scholastici contra Gregorium Ariminensem, & perinde atque in nobis, fuissent in omnibus creatis puris naturalibus. Habent tamen hæc in nobis rationem pœnæ, quam non haberent in creatis in puris naturalibus, quia Deus hos defectus naturales reformauerat per iustitiam originalem, quam perdidimus per peccatum.* Vide in eandem sententiam Dominicum à Soto libro primo de natura & gratia, cap. 13. Albertum Pighium controuersia prima, & alios.

Denique, nescio quomodo possit vllus hoc tempore Catholicus dubitare, fueritne primi hominis integritas naturalis, an supernaturalis, cùm, vt suprà notauimus, duo summi Pontifices, Pius V. & Greg. XIII. articulum illum damnauerint: *Integritas primæ conditionis non fuit indebita naturæ humanæ exaltatio, sed naturalis eius conditio.*

CAPVT VI.

Probatur veritas quartæ propositionis.

NVNC tandem propositio quarta superiore capite explicata ex diuinis litteris, veterum testimonijs & argumentis ex ratione ductis comprobanda est. Quo loco illud animaduertere oportebit, testimonijs omnib. nostram sententiam confirmari, quæ vel ostendunt integritatem primi hominis fuisse supernaturalem, vel certè donum aliquod supernaturale primo homini fuisse collatum; vtrumq; enim in controuersiam venit, & suos habet oppugnatores.

PRIMVM igitur sacræ literæ, quid ea conditione suæ naturæ sit homo, indicant illis verbis: *Puluis es, & in puluerem reuerteris*, Gen. 3. Hæc enim est sententia B illorum verborum; Quamquam te valdè gloriosum mea benignitate effecerim, itaut posses neque mortem, neque mala vlla formidare, tamen ex natura tua puluis eras, mortalis, fragilis, doloribus, laboribusq; obnoxius; & quia dono illo meo superaddito culpa tua spoliatus es, & in statum tuum naturalem recidisti, ideò nunc etiam puluis es, & in puluerem reuerteris. Ad hæc in Psal. 8. describitur his verbis hominis prima creatio: *Quid est homo, quia memor es eius, aut filius hominis, quia visitas eum? minuisti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Casus autem eiusdem describitur in Psal. 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus,* C *& similis factus est illis.* Quibus duobus modis indicatur fuisse primum hominem donis supernaturalibus ornatum: Primùm, quoniam miratur Propheta hominem ferè Angelis æquatum: *Quid est homo*, inquit, *quod memor es eius?* quasi dicere vellet, mirum esse hominem natura sua corporatum, mortalem, animalium cæterorum affectibus obnoxium, ad eam gloriam euectum, vt parum omninò ab Angelis abesset. Deinde accedit, quod dona alia primo homini initio collata, vocat honorem & gloriam; honor autem & gloria sine dubio aliquid extrinsecum & superadditum designant.

Item Eccl. 17. *Deus creauit hominem de terra, & secun-* D *dum se vestiuit illum virtute.* Quo loco creatio refertur ad naturam, indumentum virtutis ad superaddita dona. Quemadmodum enim de honore, sic etiam de indumento rectè dici potest esse quid extrinsecum, & superadditum. Quo etiam pertinet parabola de eo qui incidit in latrones, Luc. 10. primum enim despoliauerunt eum, deinde plagis impositis, abierunt, semiuiuo relicto. Vbi non solùm intelligimus, ex nomine vestium, quæ (vt diximus) extrinsecum quid significant, colligi posse donis supernaturalibus priuatum fuisse primum hominem; sed etiam animaduertimus, plagas naturæ humanæ ex despoliatione consequutas esse. Neque enim sine causa Dominus in parab. illa prius dixit, hominem spoliatum, posterius autem vulneratum fuisse, cùm tamen contrà ac- E cidere soleat in veris latrocinijs; nimirum indicare voluit in hoc spirituali latrocinio, ex ipsa amissione iustitiæ originalis nata esse vulnera nostræ naturæ, siquidem donum illud iustitiæ non solùm tegebat, & ornabat, sed etiam curabat, & sanabat languorem illum, qui ex conditione materiæ alioqui pullulasset. Proinde ex natura humana dono illo iustitię spoliata, sibiq; relicta, continuò plagæ illæ & vulnera eruperunt. Quæ omnes ex Adamo nati experimur.

Porrò, parabolam istam de iactura donorum, & virtutum, quam primus homo peccando fecit, exponunt communi consensu Patres, S. Ambr. Beda, Theophylactus, & S. Basilius, quem in catena citat

S. Thomas in commentario huius loci, necnon S. Auguſt. lib. 2. quæſtionum Euangelicarum, qu. 19. & S. Bernard. ſerm. 1. de Annunciatione.

Accedant SECVNDO teſtimonia veterum Patrum. S. Dionyſius Areop. lib. de diuinis nominib. cap. 4. part. 4. de dæmonibus loquens: *Nec Angelica*, inquit, *munera his tributa aliquando permutata, ſed integra ſunt, penituſque conſpicua.* Quæ verba ita ediſſerit in comment. eius loci Marſilius Ficinus: *Sicut*, inquit, *nocturnus aer tenebroſus, non quia vel rem nouam ſubeat, vel naturam amittat ſuam: ſed quia deeſt ei ſolis lumen, quod rem per ſe tenebroſam efficit lucidam; ſic animus, ac dæmon malus cognominatur, non propterea quod vel naturale quicquam perdat, vel ſuſcipiat alienum, ſed quia deficit à beneficio Dei munere.* Hæc ille.

Atque hinc acceperunt Scholaſtici Theologi communem illam ſententiam: Naturalia in dæmonibus poſt caſum (Dionyſio teſte) manſiſſe integra. Quod idem ſine dubio de homine quoque intelligi debeat. Quod ſi naturalia in Angelo & homine poſt lapſum, integra remanſerunt, & ſatis conſtat, iuſtitiam, in qua conditi ſunt, in eis poſt lapſum non manſiſſe, certè manifeſtè ſequitur, iuſtitiam illam Angelo & homini naturalem non fuiſſe.

Neque repugnat quod hoc loco ex Dionyſio docemus, naturalia in Angelo, & homine poſt lapſum, integra remanſiſſe, cum eo, quod ſuprà non ſemel docuimus naturam noſtram per Adæ peccatum vulneratam, & corruptam eſſe: nam eadem noſtra, & dæmonum natura, ſi referatur ad eum ſtatum in quo eſſe potuiſſet, ſi in puris naturalibus creata fuiſſet, integra dici debet; & in hoc ſenſu integra dicitur à Dionyſio, & Theologis. Si verò ſtatum illum reſpiciamus, ad quem benignitate conditoris fuerat euecta, vulnerata, & corrupta dicenda eſt. Exemplum huius rei habemus in Samſone, qui poſt crines reſectos, cùm inſignem illam fortitudinem diuinitus acceptam amiſiſſet, infirmus factus dicitur, non quod eſſet iam infirmior, quàm homines vt plurimum eſſe ſoleant, ſed quod eſſet iam infirmior, quàm ipſe antea fuiſſet.

S. Baſilius in lib. de Spiritu ſancto ad Amphilochiũ, cap. 16. *Sanctificatio*, inquit, *non eſt abſque Spiritu: non enim natura ſanctæ ſunt cœlorum virtutes, ſed iuxta proportionem eminentiæ inter ipſas, ſanctificationis menſuram à Spiritu ſancto habent.* Hæc ille. Neque dubitari poteſt quin quod de Angelis S. Baſil. ſcripſit, idem in primum hominem aptè conueniat. Quare non natura ſanctus fuit primus homo, dum Paradiſum incoleret, ſed à Spiritu ſancto menſuram ſanctificationis acceperat; proinde iuſtitia illa originalis, diuinaque ſimilitudo qua prædictus erat, non conditio naturalis, ſed donum ſupernaturale fuit.

S. Ioàn. Chryſoſt. homil. 15. in Gen. de Adamo & Eua, qui cùm nudi eſſent, tamen ob iuſtitiam originalem non erubeſcebant, ita loquitur: *Gloria*, inquit, *quæ supernè venerat, veſtis erat.* Vbi vides iuſtitiam originalem comparari indumento, & indumento supernè venienti; vt intelligas eam non ex naturæ principijs, ſed è cœlo, ac ſupra naturæ conditionem primis parentibus acceſſiſſe.

S. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 9. de Adamo loquens: *Participatione*, inquit, *luminis ſplendet ſuper naturam ſuam glorificantis Dei gratia, & varijs donorum ornamẽtis aſcendens.* Et infrà: *Miſericors enim verè Dominus eſt, qui creaturam paruam, atq; abjectam ſecundum naturam, magnam atq; mirabilem ſua effecit bonitate.* Et cap. 13. *Creatura cùm ſerua ſit, nutu ſolùm & voluntate Patris ad ſupernaturalia vocatur.* Et in lib. de ador. in ſpiritu, ante medium: *Vbi*, inquit, *Deo conditore animal hoc, id eſt, homo, ſuæ*

A *naturæ rationib. abſolutum eſt, accipit ſtatim ſimilitudinem ad illum.* Denique in lib. quod Spiritus ſit Deus, prope initium: *Cum*, inquit, *poſſe facere, & concedere creaturis dignitatem, quæ creaturam excedit, amplius ſit, quàm ferat creaturarum natura, & Spiritus deificet, quomodo eſſet creatura, & non magis Deus, vt potè Deificans?* Ex his S. Cyrilli doctiſſimi hominis teſtimonijs apertiſſimè diſcimus, Adam præter naturalia ornamenta, multa etiam dona ſupernaturalia accepiſſe, & naturam humanam, per ſe paruam, atque abjectam eſſe, ſed conditoris benignitate, ad ingentem gloriam exaltari. Neque his diſſimilia tradunt Patres Latini.

S. Ambroſ. in lib. de Iſaac, & anima, c. 5. *Nec Adam*, inquit, *nudus erat, quando eum innocentia veſtiebat.* Et lib. 2. de Iacob, & beata vita, c. 5. *Sic*, inquit, B *deſpoliatus Adam, nudus inuentus eſt.* Et lib. de Helia, & ieiunio, c. 4. *Opertus*, inquit, *erat Adam virtutum velamine, priuſquam præuaricaretur, ſed tanquam exutus præuaricatione, vidit ſe eſſe nudum, quia indumentum quod habebat, amiſerat.* Innocentiæ autem illius veſtem, non naturalem, ſed gratuitam fuiſſe indicat tum ipſa veſtis appellatio, quæ ſuperadditum quid ſignificat, tum id quod idem auctor ſcribit lib. 7. in Luc. c. 47. vbi explicans parabolam eius qui incidit in latrones, & eam applicans ad Adam, & nos omnes: *Qui ſunt*, inquit, *iſti latrones, niſi Angeli noctis & tenebrarum? Hi ante deſpoliant, quæ accepimus indumenta gratiæ ſpiritualis, & ſic* C *vulnera inferre conſueuerunt.* Et in lib. de Paradiſo, c. 14. *Quid eſt*, inquit, *Adam vbi es? id eſt, non in quo, ſed in quibus es: non ergo interrogatio eſt, ſed increpatio, de quibus (inquit) bonis, de qua beatitudine, de qua gratia, in quam miſeriam recidiſti.*

S. Hieronym. in c. 3. Oſeæ: *Dæmones*, inquit, *qui lapſi ſunt à propria dignitate, & nihil antiquæ gratiæ poſſidentes, aridi ſunt, & veteri ſiccitate marcentes.* Ex quo loco habemus, Angelos per peccatum dona ſupernaturalia perdidiſſe. Si enim nomine gratiæ dona naturalia intelligeremus, conſequens eſſet, vt Angeli nihil naturalium donorum poſt peccatum retinerent, atque adeò ad nihilum redacti eſſent. Eſt autem eadem ratio hominum, & Angelorum, vt aduerſarij confitentur, & colligitur ex ſancto Auguſtino, libro de correptione & gratia, cap. 10. & 11. non igitur ne- D gandum eſt homines per lapſum Adæ, dona ſupernaturalia amiſiſſe.

S. Auguſtinus lib. 12. de ciuit. Dei, c. 9. de Angelis ita loquitur: *Simul in eis condens naturam, & largiens gratiam.* Vbi apertiſſimè diſtinguit in Angelis naturam à gratia; & lib. 13. c. 13. de primis noſtris parentibus ſic ait: *Poſteaquam præcepti tranſgreſſio facta eſt, gratia deſerente diuina, de corporum ſuorum nuditate confuſi ſunt.* Et lib. 11. de Gen. c. 13. *Mox*, inquit, *vt præceptum tranſgreſſi ſunt, intrinſecus gratia deſerente, omnino nudati in ſua membra oculos injecerunt.* Et lib. 4. in Iulian. ca. vlt. *Quid eſt*, inquit, *guſtato cibo prohibito nuditas indicata, niſi peccato nudatum quod gratia contegebat? gratia quippe Dei magna ibi erat, vbi terrenum & animale corpus* E *beſtialem libidinem non habebat. Qui ergo veſtitus gratia, non habebat in ſuo corpore quod puderet, ſpoliatus gratia, ſenſit quod operire deberet.*

Vides in his locis, ſemper ab Auguſt. innocentiam illam, iuſtitiamque originalem primi hominis, gratiam nominari. Vides item eam indumento, quod ſuperadditur extrinſecus humano corpori perpetuo comparari. Vides denique beſtialem libidinem terreno, & animali corpori naturaliter conuenire, & ideo non ex natura, ſed ex magna Dei gratia corpus Adami terrenum, & animale libidine illa in ſtatu innocentiæ caruiſſe. Adde quod idem S. Aug. lib. 3. de lib. arbitrio, cap. 20. 22. & 24. non obſcurè docet,

potuisse creari hominem sine iustitia originali, neque A cum locum in Retractationibus correxit, sed confirmauit potius, cùm in lib. 1. Retractat. cap. 9. ita loquutus est: *Ignorantia, & difficultas, etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset.* At si iustitia originalis naturalis esset, non potuisset homo sine ea creari, nisi Deus rem naturaliter mancam & imperfectam sponte condere voluisset, quod abhorrere videtur ab eius sapientia, & bonitate: *Dei enim perfecta sunt opera*, Deut. 32.

S. Anselmus in libro de conceptu virginali, & peccato originali, cap. 22. de Adamo sic loquitur: *Quoniam*, inquit, *in tanta gratia celsitudine positus, qua bona sibi & alijs seruanda acceperat, sponte deseruit, idcirco filij perdiderunt, quæ pater illis cùm seruando dare posset, non* B *seruando abstulit.*

Denique S. Bernardus in serm. de Annunc. dicit, Adamum præuaricando amisisse indumenta virtutum, & similitudinem ad Deum, non autem imaginem diuinam: *Quia illa* (vt ipse loquitur) *non erat assuta, sed insita, atque ipsi impressa naturæ.* Quocirca ex testimonio S. Bernardi, iustitia, cæteræque virtutes, quarum iacturam primus homo peccando fecit, non erant insitæ, & impressæ ipsi naturæ, vt sunt dona naturalia, sed extrinsecus assutę, ac superadditę, vt sunt dona supernaturalia. Atq; hæc ex Patribus sufficiãt. Addamus nunc argumenta ex ratione petita.

PRIMA ratio. Naturale est corpori animali sensu & appetitu prædito, concupiscere bonum sensibile, naturale est spiritui rationali concupiscere bonum spirituale; quare si fiat vna natura ex spiritu rationali, & C corpore animali conflata, naturale erit illi habere diuersas & inter se pugnantes propensiones. Quod igitur primi parentes nostri ante peccatum pugna ista diuersarum appetitionum carerent, donum erat supernaturale, non conditio naturalis.

SECVNDA ratio. Si corruptio, quæ nunc est in natura humana, non est consequuta ex sola remotione doni supernaturalis, neq; fuisset in homine in puris naturalibus condito, quæro causam eius, aliqua enim causa esse debet rebellionis carnis ad spiritum. Respondent quidam, causam esse Deum: at Scripturæ passim reclamant, quæ concupiscentiam non esse ex Deo multis in locis testantur. Ioan. in epist. 1. cap. 2. D dicit concupiscentiam non esse ex Patre, sed ex mundo. Iacob. in epist. sua, cap. 1. scribit, neminem à Deo tentari, sed à concupiscentia sua; quod certè non scriberet, si concupiscentia ipsa, quæ fons est tentationum, à Deo nobis esset inserta. Lex, *Non concupisces*, sancta, & bona, quam & legem mentis Apostolus vocat ad Rom. 7. sine dubio est à Deo; quomodo igitur lex membrorum, quæ illi repugnat, est à Deo? & quomodo iubet Deus vt non faciamus quod ipse in pœnam peccati cogit nos facere?

Porrò S. August. scribit quidem multis in locis inobedientiam carnis à Deo retributam homini in pœnam peccati, sed explicat id factum esse per ablationem gratiæ, non per immissionem concupiscentiæ. E Sic enim loquitur lib. 11. de Gen. cap. 31. *Mox vt præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati, in sua membra oculos injecerunt.* Et lib. 4. in Iulian. cap. 13. *Non in fructu*, inquit, *ligni fuit libido, & ideò bonum erat lignum, sed mala est inobedientia libidinis, quæ aduersus hominis inobedientiam, quam in ligno admisit, Deo deserente surrexit.* Audis, Deo deserente, non Deo inserente, libidinem surrexisse? Et similiter loquitur in alijs locis suprà citatis. Quemadmodũ etiam cùm idem August. docet, peccatum aliquando pœnam esse peccati, & per hoc à Deo, à quo est omnis iusta pœna, non intelligit peccatum esse à Deo inferente malitiam, sed non impartiendo misericordiam, libro 5. in Iulian. c. 3. *Cùm*, inquit, *dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo, cedit eis, atque consentit, vincitur, capitur, trahitur, possidetur, & fit ei peccatum consequens præcedentis pœna peccati.* Et in epist. 105. ad Sixtum: *Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam.* Et tract. 53. in Ioan. *Sic excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.* Itaque non est Deus concupiscentiæ, siue corruptionis nostræ naturæ causa, nisi vt remouens, prohibens, vt sanctus Thomas loquitur in locis suprà citatis.

Omitto sententias illas, quæ causam huius corruptionis referunt in pomũ vetitum, siue in flatum serpentis, tum quod planè sint improbabiles, tum quod in disputatione de peccato originis cõmodius refelli possint. Quare cũ nulla possit reddi causa huius corruptionis prętcr cõditionem materiæ, vt causam efficiẽtem, & peccatũ Adami, vt causam demeritoriam, & diuinam iustitiã dono supernaturali hominem spoliantem, vt causam remouentem prohibẽs, in his est acquiescendum, neq; alia causa est quærenda.

TERTIA ratio. Ex peccatis quæ ab hominibus post lapsum primi hominis committuntur, quamuis plurimis, & grauissimis, amittitur solùm donum gratiæ supernaturalis, & acquiritur propensio quædam ad idem peccatum iterum committendum, & minuitur inclinatio ad virtutem peccato illi contrariam, sed corrumpitur principium, aut donum aliquod naturale, neq; acquiritur, aut augetur propensio ad omnia vitia, neq; minuitur inclinatio ad omnes virtutes, vt experientia ipsa testatur. At peccatum Adæ cùm fuerit certum quoddam & actuale peccatum, & eiusdem generis, cuius sunt cætera quæ ab hominibus committuntur, non videtur alium effectum producere potuisse, quàm producant cætera, eo excepto, quod illud, vt capitis totius naturæ, in omnes posteros redundauit: non igitur probabile est ex peccato Adæ, naturalia principia, siue dona potuisse corrumpi, neque concupiscentiam illam nasci, quæ est propensio ad omnia vitia, nisi ea, remoto iustitiæ originalis dono, ex ipsa natura composita, ex contrarijs consequuta fuisset.

QVARTA ratio. Si natura humana, qualis nunc est, remota culpa, mala est, & necessariò labitur in peccata, & ideo non potuit à Deo creari, vt aduersarij volunt, sine iustitia originali; certè sequitur, non posse hominem mortuum à Deo reuocari ad vitam, nisi præditum originali iustitia: idem enim sequitur absurdum, siue creetur, siue reparetur à Deo natura mala, & quæ necessariò peccet. Non enim reparatio illa minus est opus solius Dei, quã creatio. Et sicut Deus diceretur auctor peccati, si naturam crearet, quę non posset peccata vitare; sic etiam censeretur peccati auctor, si naturam repararet, præsertim solus, & immediata sua actione, quæ non posset peccato abstinere. At multos nouimus ex sacris litteris à mortuis excitatos diuina virtute, & ex ijs nonnullos, quos omninò credibile est à peccato originis fuisse purgatos, qualis fuit Lazarus frater Marthæ, infantes illi, quos Helias & Helisęus à mortuis reuocarunt, qui tamen sine dubitatione vlla etiam in noua illa vitæ iustitia originali carebant, & tales erant, quales sunt cæteri qui ex parentum carne per generationem via ordinaria propagantur. Adde quod ratio à maiori duci potest. Nam si Deus animas iustas Lazari & infantium, de quibus diximus, coniungere potuit corpori mortali, animali, concupiscentiæ & ignorantiæ obnoxio; cur non magis potuit initio animas, neque iustas, neque iniustas simili corpori coniungere?

QVINTA ratio propriè pugnat aduersus illos, qui non solùm qualemcunque rectitudinem, sed etiam omnia dona primis parentibus in creatione concessa naturalia fuisse contendunt. Primi parentes euecti fuere ad eam dignitatem, vt essent filij Dei, & Dij quidam, id est, diuinæ consortes naturæ, vt S. Petrus loquitur de ijs qui iustificantur per Christum. Neque id aduersarij negant, & nos in sequenti disputatione fusiùs comprobabimus: at profecto absurdissimum est, rem creatam, qualis est homo, Deum, vel Dei filium naturaliter facere. Quocirca S. Aug. in 3. lib. aduersus Maximinum, cap. 15. *Ideò*, inquit, *homo fit gratia filius, quia non est natura.* Et S. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 18. *Alia*, inquit, *naturæ ratio, alia adoptionis, & alia veri filij, alia adoptati.* Sumus autem nos filij Dei adoptione. Verè igitur ac naturaliter ille filius est, per quem nos in filiationem adoptati, & suprà dixerat: *Quoniam gentes filium per fidem receperunt, potestatem etiam accipiunt vt filij Dei fiant; accipiunt autem à filio, cui soli naturaliter hoc inest.*

CAPVT VII.

Refelluntur argumenta contra superiorem sententiam.

SOLVEMVS nunc aliquot objectiones, quæ aduersus quartam propositionem fieri solent.

PRIMA objectio, Si iustitia originalis supernaturalis fuisset, sequeretur concupiscentiam carnis futuram fuisse naturalem, ac per hoc bonam, & à Deo: at Ioan. in 1. epist. c. 2. dicit eam non esse ex Patre, sed ex mundo. Et Paulus ad Rom. 7. dicit se eam odisse; & Aug. lib. 6. contra Iulian. c. 5. & alibi multis in locis, probat eam esse malam, ac naturæ contrariam.

RESPONSIO, Concupiscentia carnis nunc quidem pœna peccati est, tamen homini condito in puris naturalibus fuisset sine dubio naturalis, non quidem vt bonũ aliquod naturæ, sed vt defectus, & quasi morbus quidam naturæ, ex conditione materiæ consequens. Quare rectissimè dicitur, non esse ex Deo, odio, non amore dignam, malam, naturæq; contrariam, propter duas causas, primùm, quia non ex intentione auctoris naturæ, sed præter eius intẽtionem in homine extitisset, si in puris naturalibus homo creatus fuisset. Deinde quia Deus illam sustulerat, & ex ipsius hominis culpa locum in nobis habet.

SECVNDA objectio, S. Aug. in Enchir. cap. 11. scribit, animorum quæcumque sunt vitia, naturalium esse priuationes bonorum. Sunt autem vulnera nobis ex peccato primi parentis relicta, vitia quædam animorum; igitur ea vulnera naturalium sunt priuationes bonorum, iustitia igitur originalis, & prima illa naturæ humanæ integritas, cui priuatiuè vulnera opponuntur, naturalis erat.

RESPONSIO, Videtur S. Aug. eo loco per naturalia bona, non formas, sed subjecta intelligere, vt sententia eius sit, mala illa quæ dicuntur vitia, priuationes esse naturalium bonorum, quia in bonis naturis insunt, easq; contrarijs virtutibus priuant. Nam paulo ante dixerat, eadem forma loquendi vtens, corporales morbos esse priuationes bonorum, quia substantia bona est, quæ accedente morbo sanitate priuatur. Quod si hoc modo accipiamus verba S. Aug. verissima sunt, neq; pugnant contra sententiam nostram: neque enim negamus animos humanos, qui virtutibus priuantur succedentibus vitijs, naturalia bona dici debere, & esse. Præterea, loquitur S. Aug. de vitijs, quæ sunt habitus quidam per iteratos malos actus acquisiti, non de concupiscentia, ignorantia, infirmitate, & malitia, cum quibus nascimur.

Porrò, vitia omnia priuationes sunt naturalium bonorum, id est, naturalis rectitudinis, non qualis in

A primo homine fuit, sed qualis esse potuit, si in puris naturalibus conditus fuisset. Natura enim creata sine iustitia, & sine peccato (id enim vocamus in puris naturalibus) suam quandam habet rectitudinem, quatenus videlicet nullam habet vitij curuitatem. Denique si cogeremur per naturalia bona apud August. intelligere iustitiã originalem diuinitus datam, & superadditam naturæ, promptum esset respondere donum illud naturale bonum vocari, quia naturam non destruat, sed perficiat: quemadmodum è contrario vitium dicitur contra naturam, quia naturam non perficit, sed corrumpit.

TERTIA objectio, S. Augustinus lib. 12. de ciu. Dei, cap. 1. sic loquitur de Angelis: *Cùm vitium creaturæ Angelicæ dicitur, quod non adhæret Deo, hinc apertissimè*
B *declaratur, eius naturæ vt Deo adhæreat conuenire.* Quod si naturale est Angelo adhærere Deo, certè naturale erit etiam homini: non igitur opus fuit dono aliquo supernaturali vt primus homo Deo adhæreret, ac per hoc iustus & rectus esset.

RESPONSIO, Docet eo loco S. August. naturæ Angelicæ conuenire vt per charitatem adhæreat Deo, & in hoc distingui à naturis ratione carentibus, quibus non conuenit vt per charitatem adhæreant Deo, ac de ipso beatæ sint, quamquam nec miseræ esse possint. Sed non docet id Angelorum naturæ naturaliter conuenire, quasi possit Angelus suis solis viribus Deo per charitatem inhærere, aut certè quasi donum charitatis infusæ necessariò Angelis debeatur,
C itaut naturale, non supernaturale; debitum, non gratuitum dici debeat. Quin potius contrarium disertis verbis docet in eodem lib. 12. cap. 9. cùm sic loquitur: *Et istam* (*bonam voluntatem*) *quis fecerat nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam?* Et infrà: *Confitendum est igitur cum debita laude Creatoris, non ad solos sanctos homines pertinere, verùm etiam de sanctis Angelis posse dici, quod charitas Dei diffusa sit in eis per Spiritum sanctum, qui datus est eis.* Hęc ille, qui apertissimè distinguit in Angelis naturam à charitate, quam gratiam vocat, & non per creationem, sed per Spiritus sancti inspirationem diffusam in eis fuisse scribit. Denique, nihil aliud hoc loco de
D Angelis dicit, nisi quod de hominibus dixit libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. posse habere fidem, & charitatem, naturæ esse hominum, habere autem, gratiæ fidelium.

QVARTA objectio, S. August. in lib. de correptione & gratia, cap. 11. & in Enchirid. cap. 106. scribit, felicitatem illam, per quam homo neque peccare, neque mori poterit, id est, vitam æternam nunc esse munus gratiæ quæ merces meriti futura erat, si primus homo in statu innocentiæ permansisset. Ex quo sequi videtur, vt in statu innocentiæ nulla gratia opus esset ad vitam æternam promerendam, ac per hoc iustitia originalis, & ipsa charitas per quam meremur, non donum gratiæ, sed conditio naturalis primis parentibus fuerit.

E RESPONSIO, Ex sententia S. Augustini, merita vitæ æternæ vt nobis post lapsum Adæ sunt ex gratia, ita quoque Angelis sanctis, & ipsi Adæ ante lapsum fuerunt ex gratia, proinde in omni statu vita æterna & merces est, & gratia. Non potuisse Angelos, aut primum hominem in statu innocentiæ, meritum vitæ æternæ habere sine gratia, docet Augustinus in ijsdem locis, vnde sumpta est objectio: nam in Enchiridio, cap. 106. cùm dixisset: *Natura humana* (felicitatem, qua mori non poterit) *est acceptura per gratiam, quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum;* continuò subjungit: *Quamuis sine gratia nec tunc vllum*

potuisse creari hominem sine iustitia originali, neque [A] eum locum in Retractationibus correxit, sed confirmauit potius, cùm in lib. 1. Retractat. cap. 9. ita loquutus est: *Ignorantia, & difficultas, etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset.* At si iustitia originalis naturalis esset, non potuisset homo sine ea creari, nisi Deus rem naturaliter mancam & imperfectam sponte condere voluisset, quod abhorrere videtur ab eius sapientia, & bonitate: *Dei enim perfecta sunt opera*, Deut.32.

S. Anselmus in libro de conceptu virginali, & peccato originali, cap.22. de Adamo sic loquitur: *Quoniam*, inquit, *in tantæ gratiæ celsitudine positus, quæ bona sibi & alijs seruanda acceperat, sponte deseruit, idcirco filij perdiderunt, quæ pater illis cùm seruando dare posset, non* [B] *seruando abstulit.*

Denique S. Bernardus in serm. de Annunc. dicit, Adamum præuaricando amisisse indumenta virtutum, & similitudinem ad Deum, non autem imaginem diuinam: *Quia illa* (vt ipse loquitur) *non erat assuta, sed insita, atque ipsi impressa naturæ.* Quocirca ex testimonio S. Bernardi, iustitia, cæteræque virtutes, quarum iacturam primus homo peccando fecit, non erant insitæ, & impressæ ipsi naturæ, vt sunt dona naturalia, sed extrinsecus assutę, ac superadditę, vt sunt dona supernaturalia. Atq; hæc ex Patribus sufficiãt. Addamus nunc argumenta ex ratione petita.

PRIMA ratio. Naturale est corpori animali sensu & appetitu prædito, concupiscere bonum sensibile, naturale est spiritui rationali concupiscere bonum spirituale; quare si fiat vna natura ex spiritu rationali, & [C] corpore animali conflata, naturale erit illi habere diuersas & inter se pugnantes propensiones. Quod igitur primi parentes nostri ante peccatum pugna ista diuersarum appetitionum carerent, donum erat supernaturale, non conditio naturalis.

SECVNDA ratio. Si corruptio, quæ nunc est in natura humana, non est consequuta ex sola remotione doni supernaturalis, neq; fuisset in homine in puris naturalibus condito, quæro causam eius, aliqua enim causa esse debet rebellionis carnis ad spiritum. Respondent quidam, causam esse Deum: at Scripturæ passim reclamant, quæ concupiscentiam non esse ex Deo multis in locis testantur. Ioan. in epist.1. cap.2. [D] dicit concupiscentiam non esse ex Patre, sed ex mundo. Iacob. in epist. sua, cap.1. scribit, neminem à Deo tentari, sed à concupiscentia sua; quod certè non scriberet, si concupiscentia ipsa, quæ fons est tentationum, à Deo nobis esset inserta. Lex, *Non concupisces*, sancta, & bona, quam & legem mentis Apostolus vocat ad Rom. 7. sine dubio est à Deo; quomodo igitur lex membrorum, quæ illi repugnat, est à Deo? & quomodo iubet Deus vt non faciamus quod ipse in pœnam peccati cogit nos facere?

Porrò S. August. scribit quidem multis in locis inobedientiam carnis à Deo retributam homini in pœnam peccati, sed explicat id factum esse per ablationem gratiæ, non per immissionem concupiscentiæ. [E] Sic enim loquitur lib. 11. de Gen. cap.31. *Mox vt præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omninò nudati, in sua membra oculos injecerunt.* Et lib. 4. in Iulian. cap. 13. *Non in fructu*, inquit, *ligni fuit libido, & ideò bonum erat lignum, sed mala est inobedientia libidinis, quæ aduersus hominis inobedientiam, quam in ligno admisit, Deo deserente surrexit.* Audis, Deo deserente, non Deo inserente, libidinem surrexisse? Et similiter loquitur in alijs locis suprà citatis. Quemadmodũ etiam cùm idem August. docet, peccatum aliquando pœnam esse peccati, & per hoc à Deo, à quo est omnis iusta pœna, non intelligit peccatum esse à Deo inserente maliciam, sed non impartiendo misericordiam, libro 5. in Iulian. c.3. *Cùm*, inquit, *dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo, cedit eis, atque consentit, vincitur, capitur, trahitur, possidetur, & fit ei peccatum consequens præcedentis pœna peccati.* Et in epist. 105. ad Sixtum: *Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam.* Et tract. 53. in Ioan. *Sic excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.* Itaque non est Deus concupiscentiæ, siue corruptionis nostræ naturæ causa, nisi vt remouens, prohibens, vt sanctus Thomas loquitur in locis suprà citatis.

Omitto sententias illas, quæ causam huius corruptionis referunt in pomũ vetitum, siue in flatum serpentis, tum quod planè sint improbabiles, tum quod in disputatione de peccato originis cõmodius refelli possint. Quare cũ nulla possit reddi causa huius corruptionis pręter cõditionem materiæ, vt causam efficiẽtem, & peccatũ Adami, vt causam demeritoriam, & diuinam iustitiã dono supernaturali hominem spoliantem, vt causam remouentem prohibẽs, in his est acquiescendum, neq; alia causa est quærenda.

TERTIA ratio. Ex peccatis quæ ab hominibus post lapsum primi hominis committuntur, quamuis plurimis, & grauissimis, amittitur solùm donum gratiæ supernaturalis, & acquiritur propensio quædam ad idem peccatum iterum committendum, & minuitur inclinatio ad virtutem peccato illi contrariam, sed corrumpitur principium, aut donum aliquod naturale, neq; acquiritur, aut augetur propensio ad omnia vitia, neq; minuitur inclinatio ad omnes virtutes, vt experientia ipsa testatur. At peccatum Adæ cùm fuerit certum quoddam & actuale peccatum, & eiusdem generis, cuius sunt cætera quæ ab hominibus committuntur, non videtur alium effectum producere potuisse, quàm producant cætera, eo excepto, quod illud, vt capitis totius naturæ, in omnes posteros redundauit: non igitur probabile est ex peccato Adæ, naturalia principia, siue dona potuisse corrumpi, neque concupiscentiam illam nasci, quæ est propensio ad omnia vitia, nisi ea, remoto iustitiæ originalis dono, ex ipsa natura composita, ex contrarijs consequuta fuisset.

QVARTA ratio. Si natura humana, qualis nunc est, remota culpa, mala est, & necessariò labitur in peccata, & ideo non potuit à Deo creari, vt aduersarij volunt, sine iustitia originali; certè sequitur, non posse hominem mortuum à Deo reuocari ad vitam, nisi præditum originali iustitia: idem enim sequitur absurdum, siue creetur, siue reparetur à Deo natura mala, & quæ necessariò peccet. Non enim reparatio illa minus est opus solius Dei, quã creatio. Et sicut Deus diceretur auctor peccati, si naturam crearet, quę non posset peccata vitare; sic etiam censeretur peccati auctor, si naturam repararet, præsertim solus, & immediata sua actione, quæ non posset peccato abstinere. At multos nouimus ex sacris litteris à mortuis excitatos diuina virtute, & ex ijs nonnullos, quos omninò credibile est à peccato originis fuisse purgatos, qualis fuit Lazarus frater Marthæ, infantes illi, quos Helias & Helisęus à mortuis reuocarunt, qui tamen sine dubitatione vlla etiam in noua illa vitæ iustitia originali carebant, & tales erant, quales sunt cæteri qui ex parentum carne per generationem via ordinaria propagantur. Adde quod ratio à maiori duci potest. Nam si Deus animas iustas Lazari & infantium, de quibus diximus, coniungere potuit corpori mortali, animali, concupiscentiæ & ignorantiæ obnoxio; cur non magis potuit initio animas, neque iustas, neque iniustas simili corpori coniungere?

QVINTA ratio propriè pugnat aduersus illos, qui non solùm qualemcunque rectitudinem, sed etiam omnia dona primis parentibus in creatione concessa naturalia fuisse contendunt. Primi parentes euecti fuere ad eam dignitatem, vt essent filij Dei, & Dij quidam, id est, diuinæ consortes naturæ, vt S. Petrus loquitur de ijs qui iustificantur per Christum. Neque id aduersarij negant, & nos in sequenti disputatione fusiùs comprobabimus: at profectò absurdissimum est, rem creatam, qualis est homo, Deum, vel Dei filium naturaliter facere. Quocirca S. Aug. in 3. lib. aduersus Maximinum, cap. 15. *Ideò*, inquit, *homo fit gratia filius, quia non est natura.* Et S. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 18. *Alia*, inquit, *naturæ ratio, alia adoptionis, & alia veri filij, alia adoptati.* Sumus autem nos filij Dei adoptione. Verè igitur ac naturaliter ille filius est, per quem nos in filiationem adoptati, & suprà dixerat: *Quoniam gentes filium per fidem receperunt, potestatem etiam accipiunt vt filij Dei fiant; accipiunt autem à filio, cui soli naturaliter hæc insit.*

CAPVT VII.

Refelluntur argumenta contra superiorem sententiam.

SOLVEMVS nunc aliquot objectiones, quæ aduersus quartam propositionem fieri solent.

PRIMA objectio, Si iustitia originalis supernaturalis fuisset, sequeretur concupiscentiam carnis futuram fuisse naturalem, ac per hoc bonam, & à Deo: at Ioan. in 1. epist. c. 2. dicit eam non esse ex Patre, sed ex mundo. Et Paulus ad Rom. 7. dicit se eam odisse; & Aug. lib. 6. contra Iulian. c. 5. & alibi multis in locis, probat eam esse malam, ac naturæ contrariam.

RESPONSIO, Concupiscentia carnis nunc quidem pœna peccati est, tamen homini condito in puris naturalibus fuisset sine dubio naturalis, non quidem vt bonũ aliquod naturæ, sed vt defectus, & quasi morbus quidam naturæ, ex conditione materiæ consequens. Quare rectissimè dicitur, non esse ex Deo, odio, non amore dignam, malam, naturæq; contrariam, propter duas causas, primùm, quia non ex intentione auctoris naturæ, sed præter eius intẽtionem in homine extitisset, si in puris naturalibus homo creatus fuisset. Deinde quia Deus illam sustulerat, & ex ipsius hominis culpa locum in nobis habet.

SECVNDA objectio, S. Aug. in Enchir. cap. 11. scribit, animorum quæcumque sunt vitia, naturalium esse priuationes bonorum. Sunt autem vulnera nobis ex peccato primi parentis relicta, vitia quædam animorum; igitur ea vulnera naturalium sunt priuationes bonorum, iustitia igitur originalis, & prima illa naturæ humanæ integritas, cui priuatiuè vulnera opponuntur, naturalis erat.

RESPONSIO, Videtur S. Aug. eo loco per naturalia bona, non formas, sed subjecta intelligere, vt sententia eius sit, mala illa quæ dicuntur vitia, priuationes esse naturalium bonorum, quia in bonis naturis insunt, easq; contrarijs virtutibus priuant. Nam paulo ante dixerat, eadem forma loquendi vtens, corporales morbos esse priuationes bonorum, quia substantia bona est, quæ accedente morbo sanitate priuatur. Quod si hoc modo accipiamus verba S. Aug. verissima sunt, neq; pugnant contra sententiam nostram: neque enim negamus animos humanos, qui virtutibus priuantur succedentibus vitijs, naturalia bona dici debere, & esse. Præterea, loquitur S. Aug. de vitijs, quæ sunt habitus quidam per iteratos malos actus acquisiti, non de concupiscentia, ignorantia, infirmitate, & malitia, cum quibus nascimur.

Porrò, vitia omnia priuationes sunt naturalium bonorum, id est, naturalis rectitudinis, non qualis in

A primo homine fuit, sed qualis esse potuit, si in puris naturalibus conditus fuisset. Natura enim creata sine iustitia, & sine peccato (id enim vocamus in puris naturalibus) suam quandam habet rectitudinem, quatenus videlicet nullam habet vitij curuitatem. Denique si cogeremur per naturalia bona apud August. intelligere iustitiã originalem diuinitus datam, & superadditam naturæ, promptum esset respondere donum illud naturale bonum vocari, quia naturam non destruat, sed perficiat: quemadmodum è contrario vitium dicitur contra naturam, quia naturam non perficit, sed corrumpit.

TERTIA objectio, S. Augustinus lib. 12. de ciu. Dei, cap. 1. sic loquitur de Angelis: *Cùm vitium creaturæ Angelicæ dicitur, quod non adhæret Deo, hinc apertissimè*
B *declaratur, eius naturæ vt Deo adhæreat conuenire.* Quod si naturale est Angelo adhærere Deo, certè naturale erit etiam homini: non igitur opus fuit dono aliquo supernaturali vt primus homo Deo adhæreret, ac per hoc iustus & rectus esset.

RESPONSIO, Docet eo loco S. August. naturæ Angelicæ conuenire vt per charitatem adhæreat Deo, & in hoc distingui à naturis ratione carentibus, quibus non conuenit vt per charitatem adhæreant Deo, ac de ipso beatæ sint, quamquam nec miseræ esse possint. Sed non docet id Angelorum naturæ naturaliter conuenire, quasi possit Angelus suis solis viribus Deo per charitatem inhærere, aut certè quasi donum charitatis infusæ necessariò Angelis debea-
C tur, itaut naturale, non supernaturale; debitum, non gratuitum dici debeat. Quin potius contrarium disertis verbis docet in eodem lib. 12. cap. 9. cùm sic loquitur: *Et istam (bonam voluntatem) quis fecerat nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam?* Et infrà: *Confitendum est igitur cum debita laude Creatoris, non ad solos sanctos homines pertinere, verùm etiam de sanctis Angelis posse dici, quod charitas Dei diffusa sit in eis per Spiritum sanctum, qui datus est eis.* Hæc ille, qui apertissimè distinguit in Angelis naturam à charitate, quam gratiam vocat, & non per creationem, sed per Spiritus sancti inspirationem diffusam in eis fuisse scribit. Denique, nihil aliud hoc loco de
D Angelis dicit, nisi quod de hominibus dixit libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. posse habere fidem, & charitatem, naturæ esse hominum, habere autem, gratiæ fidelium.

QVARTA objectio, S. August. in lib. de correptione & gratia, cap. 11. & in Enchirid. cap. 106. scribit, felicitatem illam, per quam homo neque peccare, neque mori poterit, id est, vitam æternam nunc esse munus gratiæ quæ merces meriti futura erat, si primus homo in statu innocentiæ permansisset. Ex quo sequi videtur, vt in statu innocentiæ nulla gratia opus esset ad vitam æternam promerendam, ac per hoc iustitia originalis, & ipsa charitas per quam meremur, non donum gratiæ, sed conditio naturalis primis parentibus fuerit.

E RESPONSIO, Ex sententia S. Augustini, merita vitæ æternæ vt nobis post lapsum Adæ sunt ex gratia, ita quoque Angelis sanctis, & ipsi Adæ ante lapsum fuerunt ex gratia, proinde in omni statu vita æterna & merces est, & gratia. Non potuisse Angelos, aut primum hominem in statu innocentiæ, meritum vitæ æternæ habere sine gratia, docet Augustinus in ijsdem locis, vnde sumpta est objectio: nam in Enchiridio, cap. 106. cùm dixisset: *Natura humana* (felicitatem, qua mori non poterit) *est acceptura per gratiam, quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum*; continuò subjungit: *Quamuis sine gratia nec tunc vllum*

meritum esse potuisset. Et libr. de correptione & gratia, cap.11. de statu primi hominis ante lapsum disserens: *Nec ipsum*, inquit, *Deus esse voluit sine gratia sua, quia liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem parum est, nisi adiuuetur ab omnipotenti bono.* Vides igitur ex Augustino, neque Angelis, neque primo homini ante lapsum, felicitatem esse potuisse mercedem, & non gratiam, cùm sine gratia nulla bona merita habere potuerit. Nobis autem post lapsum Adæ vitam æternam non esse solam gratiam, sed etiam mercedem, docet idem S. Augustinus in epist. 105. ad Sixtum: *Nullane*, inquit, *sunt merita iustorum? sunt planè, sed vt iusti fierent, merita non fuerunt.* Et infrà: *Sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ tanquam stipendium vita æterna.*

B Cur ergò (inquies) si & nobis & illis vita æterna est merces, & gratia, S. Augustinus dicit in locis citatis, nobis vitam æternam esse donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat, si Adam non peccasset?

Respondeo propter duas causas. Primvm, quia Angeli, & primus homo ante lapsum habuerunt solùm gratiam qua possent bene mereri, & perseuerare si vellent, vt autem vellent, relictum est in eorum libero arbitrio; Sancti verò post lapsum Adæ non habent solùm gratiam qua possint bene mereri, & perseuerare, si velint, sed habent gratiam quandam potentiorem, qua fit vt velint, vt S. August. docet lib. de correptione & gratia, cap. 11. & 12. Itaque respectu huius gratiæ, quæ facit nos velle, & perseuerare, dicitur vita æterna nobis donum gratiæ, Angelis autem, & primo homini, si non peccasset, merces meriti; quamuis, vt ostendimus, absolutè vtrisque sit merces, & gratia. Quemadmodum autem gratia illa quæ facit nos velle, non tollat liberum arbitrium, dicemus postea suo loco.

C Altera causa est, quia nos post Adæ peccatum indigni facti sumus beatitudine, & digni miseria sempiterna; neque solùm non habemus velle bonum, sed neque posse id velle, nisi ex noua Dei benignitate, id assequamur. Quare respectu huius nouæ benignitatis, qua non eguerunt Angeli sancti, neque primus homo si non peccasset, eguisset, dicitur nobis beatitudo donum gratiæ, quæ alioqui merces meriti futura erat. Atque hoc est quod docet S. August. in Enchiridio, cap. 106. cùm ait: *Sed post illam ruinam maior est misericordia Dei, quando & ipsum liberum arbitrium liberandum est à seruitute, cui dominatur cum morte peccatum.* Exemplum huius rei esse posset, si Rex quispiam athletas multos ad certamen pro insigni obtinendo brauio sua benignitate admitteret, eosdemq; armis, & cæteris necessarijs rebus instrueret; deinde aliqui ex ijs fortiter pugnando ad palmam pertingerent, alij victi discederent: sed Rex victos illos liberalitate melioribus armis instrueret, atque ad pugnam rursus admitteret, ac demùm efficeret, vt ipsi quoque victores euaderent. Tametsi enim absolutè brauium omnibus qui vicissent, & merces esset, & gratia; tamen si priores cum posteriorib. conferrentur, rectè dici posset, prioribus mercedem meriti, posterioribus donum gratiæ brauium illud fuisse.

Qvinta objectio, S. Augustinus lib. 3. de lib. arbitrio, cap.18. sic loquitur: *Approbare falsa pro veris, vt erret inuitus, & resistente atque torquente dolore carnalis vinculi non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.*

Respondeo, Loquitur de natura, qualis fuit in primo homine, non qualis esse potuit. Nam in eodem lib. (vt suprà notauimus) idem August. scribit: Si ignorantia, & difficultas essent hominis primordia naturalia, non potuisse reprehendi, sed laudari Creatorem. Et satis copiosè disputat cap.20. & seq. potuisse hominem creari, qualis nunc nascitur, etiamsi nullum peccatum ante præcessisset.

Sexta objectio, S. Leo ser. 13. de passione Domini, vocat innocētiam primi hominis naturalem, cùm sic ait: *Libertatem itaque innocentiæ naturalis, quam primorum parentum præuaricatione perdidimus, nulla per Sanctorum præcedentium merita receperunt.*

Responsio, Innocentiam naturalem vocat, quia ab initio conditionis cum ipsa natura tributa, & per modum naturæ in posteros propaganda fuerat. Quemadmodum nunc peccatum originis dici potest naturale, iuxta illud: *Eramus & nos natura filij iræ*, Ephes.2. Sed sicut peccatum illud, quamuis à natiuitate trahatur, tamen extrinsecus accedit naturæ, non autem ex naturæ principijs fluit; ita quoque donum innocentiæ originalis, etiamsi cum natura transfusum fuisset, non tamen ex naturæ principijs, sed ex munere supernaturalis gratiæ profluxisset.

Septima objectio, Concil. Trid. sess.5. docet, propter peccatum originis incurrisse nos potestatem diaboli, totumque hominem secundum corpus & animam in deterius esse mutatum. Hoc autem non est solùm priuari dono originalis iustitiæ ac gratiæ: nam homo in puris naturalibus sine gratia in potestate diaboli minimè fuisset, non solùm ratione mortalitatis nostræ, sed etiam ratione peccati.

Responsio, Nemo nostrûm negat, propter peccatum originis non solùm iustitia originali & gratia nos esse miserè spoliatos, sed etiam incurrisse in diaboli potestatem, & totum hominem secundum corpus & animam in deterius esse mutatum. Neque illud dicimus, hominem in puris naturalibus conditum futurum fuisse in diaboli potestate, sed futurum fuisse quales nos sumus, quoad mortalitatem corporis, & rebellionem membrorum, ignorantiam, difficultatem, & similia; ac proinde mutationem totius hominis secundum corpus & animam in deterius ex amissione iustitiæ originalis natam esse, itaut non sit opus dicere, Deum vel diabolum rebellionem carnis nobis inseruisse, aut nos dedita opera excæcasse, cùm ignorantia, & cupiditas, & alia id genus mala, D ex amissione iustitiæ originalis, vt ex remouente prohibens dimanare potuerint.

Octava objectio, Naturalem carnis nostræ impetum magis nunc esse rebellem, quàm ante peccatum sine gratia futurus erat, ex doctrina Augustini clarissima argumenta peti possunt. Hæc enim sunt verba Augustini, lib. de correptione & gratia, cap.11. *Ille Adam videlicet in bonis suæ naturæ erat, nos in malis naturæ sumus. Ille non eguit morte Christi, supple, vt sanitatem conseruaret: nos egemus, supple, vt sanitatem recuperemus, clamante Paulo, Quis me liberabit, &c. Ille non opus habuit adiutorio contra rixam carnis: nos illo opem habemus. Ille denique accepit gratiam, qua potuit si vellet: nos* E *accepimus, vt velimus, idque tantum velimus, tantoque ardore diligamus, vt voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincamus.* Hæc ille. Haud dubiè igitur pura illius naturalia, seclusa gratia, & dono iustitiæ, multò erant saniora, & puriora, vt quæ minori remedio conseruabantur, seu perficiebantur, quàm nostra sunt sublata gratia.

Responsio, Ex his verbis S. Augustini non potest vlla ratione colligi naturalem carnis nostrę impetum magis nunc esse rebellem, quàm ante peccatum sine gratia futurus erat; neque illud, pura naturalia fuisse saniora, & puriora ante peccatum, quàm modo sint post peccatum. Nam primum non dicit Augustinus Adamum fuisse in bonis naturæ, nos esse in malis naturæ. Sed hæc sunt verba eius: *Ille in bonis erat, quæ*

bonitates

bonitates sui Conditoris acceperat. Et paulò post: *Sancti verò in hac vita, ad quos pertinet liberationis hæc gratia, in malis sunt,* &c. Vbi nulla fit mentio naturæ. Et ex superioribus verbis intelligimus eum loqui de bonis gratiæ, non naturæ. Sic enim ait: *Quid ergo? Adam non habuit Dei gratiam? imò verò habuit magnam, sed disparem. Ille in bonis erat, quæ bonitates sui Conditoris acceperat,* &c. Itaque sensus eorum verborum esse videtur, Adamum fuisse in bonis gratiæ, originalisque iustitiæ; nos esse in malis, quæ ex amissione gratiæ redundarunt.

Sed fac, August. dixisse, Ille erat in bonis naturæ, nos sumus in malis naturæ; quid inde colliges, nisi Adamum habuisse naturam per supernaturale donum sanatam ab eo morbo, qui ex conditione materiæ nasci potuerat; nos habere naturam dono illo priuatam, ac per hoc naturali ægritudini obnoxiam, atque subjectam? Deinde quod addit August. Adamum non eguisse morte Christi, nos egere; illam habet causam, quam ibidem idem August. indicat, cùm ait, nos à reatu hæreditario, & proprio Christi sanguine liberari: hinc enim sequitur, vt Adam in illo statu Christi sanguine non eguerit, quia nullum habebat reatum hæreditarium, vel proprium, à quo liberandus esset; nos verò Christi sanguine egeamus, quia reatum proprium, vel hæreditarium omnes habemus. Quid autem pertinet ad probandum, pura naturalia fuisse in primo homine, seclusa gratia, saniora quàm nostra sint?

Quod ibidem addit Augustinus, Adamum non eguisse adjutorio contra rixam carnis, nihil est mirum, cùm in eo iustitia originalis sustulerit rixam carnis; neque enim scribit August. Adamum in puris naturalibus, seclusa originali iustitia, non opus habuisse adjutorio contra rixam carnis, sed Adamum in illis bonis, id est, in statu illo felicitatis, in quo diuino munere originalis iustitiæ ornatus atque instructus, nullas carnis molestias patiebatur, non habuisse opus illo adjutorio, quod nos assiduè imploramus, cùm dicimus: *Video aliam legem in membris meis,* &c. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Proinde lætiore gratia donatus fuit Adam, nos potentiore, quia gratia in illo non solùm mentem subijciebat Deo, sed etiam carnem spiritui; in nobis verò relicta pugna carnis cum spiritu, gratia Dei tanto ardore mentem subijcit Deo, vt appetitum inferiorem contraria concupiscentem appetitu superiore vincamus. Hinc denique factum est vt placuerit Deo, primo homini iustitia originali prædito dare solùm gratiam, qua posset iustitiam operari, si vellet; nobis autem iustitia illa spoliatis dare gratiam potentiorem, qua re ipsa vellemus.

Nona objectio, In paruulis quamprimùm adolescunt, maxima vanæ cupiditatis abundantia apparet, suaque sponte immani impetu in vitia, vel omnia, vel plurima, præcipites feruntur. De qua lege Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 22. Non sic homo in puris naturalibus in lucem editus fuisset; nuda enim in illo fuisset possibilitas peccandi, non præceps aliqua inclinatio.

Respondeo. Probanda erat assumptio argumenti. Gratis enim assumitur, non talem fuisse futurum hominem in puris naturalibus conditum, vt in eo præter peccandi possibilitatem esset etiam præceps in vitia inclinatio, qualis in nobis cernitur post lapsum Adæ. Quin potius apertissima ratio docet, talem omninò fuisse futurum hominem in puris naturalibus, vt in eo esset præceps illa in vitia inclinatio. Tum quia objecta sensuum propinqua, & præsentia sunt, objecta autem spiritus quodammodo absentia, ac longè remota; tum quia toto infantiæ & pueritiæ tempore vix vllum habemus rationis vsum, ob naturalem organorum indispositionem, sensus autem & appetitus inferior quouis tempore vigent; tum denique quia nisi ex materiæ conditione illa inclinatio ad vitia oriatur, nulla eius causa demonstrari potest, vt suprà ostendimus.

Decima objectio, Si talis sensualitatis impetus, saltem secundum quid, & ratione materiæ, contra hominis naturam, in primo homine fuisset, tunc sanè etiam ante peccatum corruptam naturam, & ad peccatum allicientem homo habuisset. Sed si hoc ponatur, difficillimum erit Deum excusare, ne sit auctor peccati, qui impetum tam rebellem, & iniquum, ideoque malum, & quidem peccatum, quia inobedientia quædam est contra dominatum mentis (vt ait August. lib. 5. cap. 3. contra Iulianum) ipsi naturæ ante vllum hominis demeritum indidit. Sed contra clamat Scriptura, quod Deus fecerit hominem rectum, vtique sine tali curuitate, ipse autem se immiscuerit infinitis quæstionibus, rixis videlicet, & pugnis carnalibus.

Responsio. In hoc argumento non rectè confunditur status, in quo Adam re ipsa conditus fuit, cum eo in quo condi potuisset. Quod enim Scriptura clamat, à Deo rectum hominem esse factum, ipsum autem se immiscuisse infinitis quęstionibus, verissimum est, quia Deus hominem (vt sæpe iam diximus) condidit vestitum originali iustitia, quæ pacem summam, ac lætissimam inter carnem & spiritum faciebat; ipse verò peccando iustitiam illam amisit, atque ita pugnam carnis ac spiritus sibi ipse peperit. Sed si Deus hominem in puris naturalibus condidisset, fecisset quidem rectum in eo sensu, quia nullum ei vitiosum habitum inseuisset, sed obnoxium tamen rebellioni carnis ad spiritum.

Neque propterea difficile est demonstrare quemadmodum Deus non sit auctor peccati. Primvm enim rebellionem illam Deus non fecisset, etiamsi hominem in puris naturalibus condidisset, sed ea præter intentionem agentis ex conditione materiæ consequuta fuisset. Nam neque faber ferrarius rectè dici potest auctor rubiginis, quam gladius ferreus contrahit, tametsi gladium ferreum ipse fecerit. Deinde, rebellio illa nec propriè peccatum est (vt in libris de peccato originis demonstrabimus, vbi etiam locum Augustini in argumento adductum exponemus) nec necessariò ad peccatum inducit, vt sanctus Augustinus disputat in lib. 3. de libero arbitrio. Nam vel homini creato in puris naturalibus Deus præberet auxilium, quo posset concupiscentiam coërcere, aut certe cupiditatibus eius non consentire, vel non præberet: Si præberet, non necessariò homo concupiscentiæ cederet; si non præberet, cederet quidem, sed non sua culpa cederet, proinde nec peccaret. Atque hoc ipsum his verbis sanctus Augustinus scribit in lib. de correptione & gratia, cap. 11. *Si autem hoc adiutorium vel Angelo, vel homini quamprimum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, vt sine diuino adiutorio posset manere si vellet, non vtique sua culpa cecidissent; adiutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent.*

Vndecima objectio, Contra accusatores naturæ solent Patres peccati originis corruptelam nostro vitio inuectam opponere, non ipsam naturam, vt faciunt Ethnici, nouercam vocare. Vide August. lib. 4. in Iulian. lib. 2 cap. 22. de peccatorum meritis, & remissione: & lib. 14. cap. 17. de ciuit. Dei.

Responsio. Rectè Patres docent non esse naturam accusandam, sed in originale peccatum nostrarum

omnium ærumnarum causam referendam. Nam (vt suprà non semel diximus) Deus hominem in ipsa conditione felicissimum fecerat, sed eundem hominem sua inobedientia miserrimum reddidit.

At, inquies, quod Philosophi Ethnici naturam accusent, eamque nobis non parentem, sed nouercam fuisse dicant, argumento est naturam humanam qualis nunc est, non talem esse, qualis naturaliter esse deberet.

Respondeo, Philosophos Ethnicos contraria de natura nostra sensisse, vt ostendit Theodor. lib. 5. ad Græcos. Alij enim hominem miserrimum, alij felicissimum à natura conditum disserebant. Tullius in tertio libro de Republica, apud Augustinum lib. 4. in Iulianum, cap. 12. naturam nobis nouercam fuisse queritur. Contrà, Plato in tertio item de Republica scribit, hominem per corpus fieri posse beatum, esseque animantium omnium felicissimum. Nec minus Galenus in libris de partibus, passim celebrat auctorem naturæ, vt qui cum hominum genere præclarissimè egerit.

Porrò cur Philosophi Ethnici inter se de natura humana dissenserint, causa esse potuit, quia nonnulli spectarunt in homine in puris naturalibus constituto, multa egregia bona, quæ in eo inesse, ac mirificè elucere nemo inficiari potest. Alij mentis oculos conuertunt ad eos defectus, qui ex conditione materiæ præter intentionem agentis in hominis natura existunt; & quoniam æquum esse censebant, vt naturæ auctor hos etiam defectus suo beneficio summoueret, ignorabant autem quod nos ex diuinis scripturis didicimus, defectus illos à Deo in primi hominis conditione sublatos, rursus in pœnam peccati ex conditione materiæ oriri permissos, ideò S. August. in 4. lib. aduersus Iulianum, cap. 12. rectè scripsit, Philosophos, qui nouercam naturam appellabant, rem vidisse, causam ignorasse.

Dvodecima objectio. Concupiscentiæ carnalis inordinati motus maximè in genitalibus apparent: Sed illorum ante peccatum nullus fuisset inordinatus motus, sed generationi seruissent sine vllo libidinis actu, vt longa disputatione contra Pelagianos demonstrat Augustinus; Ergo nec alius vllus concupiscentiæ contra rationem impetus in puris naturalibus locum habere potuit.

Respondeo, Assumptio argumenti probanda fuerat. Nam S. Augustinus longa disputatione contra Pelagianos, demonstrat quidem non fuisse in primo homine iustitia originali prædito vllum libidinis æstum, de qua re nulla apud nos dubitatio est: non tamen demonstrat, in puris naturalibus nullum futurum fuisse æstum libidinis, sed contrarium potius demonstrat in tot locis à nobis suprà citatis. Quare conclusio illa (Ergo nec alius vllus concupiscentiæ contra rationem impetus in puris naturalibus locum habere potuit) nec Augustino, nec veritati consentanea est.

Addi potest objectio Decimatertia in hunc modum. Æterna beatitudo finis est hominis naturalis, vt sanctus Thomas docet in prima parte, quæstione 12. art. 1. debuit igitur homo media naturalia habere ad eum finem consequendum, alioqui rebus omnibus esset miserior & abjectior, cùm res cæteræ fines suos proprijs ac naturalibus viribus assequantur. Iustitia ergo & cæteræ virtutes, quæ ad beatitudinem adipiscendam necessaria sunt, primo homini naturalia fuerunt.

Respondeo. Non parua quæstio est, sitne sempiterna beatitudo, quæ in visione Dei sita est, finis hominis naturalis, an supernaturalis. Sed quia non multum facit ad rem nostram illius quæstionis explicatio, admissa parte affirmante: Respondeo, beatitudinem finem hominis naturalem esse, quoad appetitum, non quoad consequutionem. Neque est aut nouum, aut hominis natura indignum, vt naturaliter appetat, quod non nisi supernaturali auxilio consequi valeat. Non est, inquam, nouum, siquidem animæ hominum solutæ corporibus, naturalem habent ordinem, & propensionem ad corpora, quorum formæ fuerunt, nec tamen iterum coniungi corporibus sine supernaturali auxilio poterunt. Non est autem natura humana indignum, sed contrà potius ad maximam eius pertinet dignitatem, quod ad sublimiorem finem condita sit, quàm vt eum solis naturæ suæ viribus attingere possit.

Dicet fortasse quispiam: Esto, egeat homo supernaturalibus medijs; tamen id sequetur, vt non potuerit sine medijs illis creari, ac per hoc non potuerit talis creari, qualis nunc nascitur; neque enim ad finem inferiorem condi potuit, nisi natura eius mutaretur, neque negari media potuerunt ad finem naturalem obtinendum.

Respondeo, Æquum omninò fuisse, vt Deus homini ad finem tam sublimem ordinato media necessaria non negaret, tamen nihil absurdi sequuturum, si negasset. Nam tametsi summa illa beatitudo sit finis hominis naturalis, tamen est finis improportionatus, & præter eum habet homo alium finem naturalem sibi omninò proportionatum, qui est ratiocinando inquirere veritatem. Quare potuit Deus hominem per naturalia media ad finem naturæ suæ proportionatum perducere, nec altius euehere. Cuius rei exemplum habemus in vespertilione, qui naturalem habet capacitatem, & appetitum videndi solem, & tamen credibile est nunquam futurum, vt is videat solem, sed lumen tantùm debile, ac subobscurum, quod est objectum oculorum eius non solùm naturale, sed etiam proportionatum.

CAPVT VIII.

Adamum, eiusque posteros nequaquam mori potuisse, nisi peccassent.

Disservimvs hactenus de donis supernaturalibus, quæ ad animum primi hominis in statu innocentiæ pertinebant. Nunc de corporis immortalitate disputandum erit. Duo siquidem errores quemadmodum de iustitia originali, ita etiam de corporis immortalitate reperiuntur.

Prior fuit Pelagianorum, qui affirmabant hominem fuisse moriturum, etiamsi non peccasset, vt S. August. testatur in lib. de hæres. c. 88. Ad quem errorem proximè accessit August. Eugubin. in annotationibus ad 2. cap. Gen. Scribit enim ex Adami lapsu genus humanum in mortem animæ, non corporis incurrisse, & fuisse hominem moriturum, quamuis non peccasset. Addit tamen se id, si fortè contra fidem sit, omninò damnare, ac retractare.

Posterior eorum est, qui non solùm docent, hominem nisi peccasset, non moriturum, sed etiam illam eius immortalitatem naturalem dicendam esse volunt, non supernaturalem. Quæ sententia videtur sequi ex illa, quam suprà refutauimus de iustitia originali. Et huc pertinet art. 75. eorum, quos nuper Pius V. & Gregorius XIII. damnauerunt. Sic enim habet: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis eius conditio.* Nos igitur vtrumque errorem breuiter confutabimus, ac primùm ex Scripturis, ex Patrum testimonijs, ex ratione ipsa perspicuè demonstrabimus, mortem pœnam esse peccati, ac per hoc neque Adamum, neque eius poste-

A ros potuisse mori, nisi culpa præcederet. Deinde probabimus, hanc primi hominis immortalitatem non naturalem, sed supernaturalem; non debitam, sed gratuitam; non naturæ conditionem, sed gratiæ beneficium esse nominandam.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, mortem pœnam esse peccati, colligitur ex verbis illis Gen. 2. *Quacunque die comederis, morte morieris.* Quorsum enim mortis comminatio in prævaricationis pœnam, si Adam etiam non peccando moriturus erat? Respondebant olim Pelagiani (teste S. Augustino lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 2.) hunc locum de morte animæ, non de morte corporis intelligendum esse, quemadmodum intelligimus illum, *Sine mortuos sepelire mortuos suos.* B Sed refellit S. Augustinus hanc explicationem ex verbis illis Gen. 3. *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Dominus enim his verbis Adamum damnat ad eam pœnam, quam illi fuerat antea comminatus. Proinde vnus locus alium explicat. Certum autem est, corpus, non animam, ex puluere factum esse, & per mortem in puluerem rediturum. Quare B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, laudat Symmachum, quod hoc loco verterit, quacunq; comederis, mortalis eris, quia videlicet Adam per transgressionem non erat continuò moriturus, sed certè morti obnoxius futurus.

Neque his repugnat quod S. Gregorius libro 5. epist. 14. exponat hunc locum de morte animæ: nam de vtraque morte intelligi potest, & plenus commentarius erit, C si explicationem Augustini & Gregorij coniungentes dicamus, Deum minatum esse Adamo mortem animæ, & consequenter necessitatem moriendi etiam corporaliter, cùm immortalitas corporis (vt paulò post demonstrabimus) ex vita animæ, id est, ex Dei gratia, & amicitia dependeret. Imò S. August. lib. 3. de ciuit. Dei, cap. 12. hunc locum de triplici morte intelligit propter eandem rationem, quia vna est causa alterius, de morte videlicet animæ per amissionem gratiæ, de morte corporis per amissionem animæ, & de morte nouissima per amissionem gloriæ. Et ante eum S. Ambros. in lib. de Paradiso, cap. 9. scribit, ideò dictum esse, *morte morieris*, & non simpliciter, *morieris*, D quia de morte corporis & animæ sermo erat.

Sed præter hunc locum, habemus alia multa, eaq; tam perspicua, vt nullo modo in aliam sententiam detorqueri valeant; quid enim apertius illis verbis? Sap. 1. *Deus mortem non fecit.* Et Sap. 2. *Deus creauit hominem inexterminabilem; inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Et Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Et Rom. 6. *Stipendium peccati mors.* Et Rom. 8. *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, &c.* Notat autem S. August. lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 5. Apostolum noluisse dicere, corpus mortale est propter peccatum, sed mortuum, E quia etiam ante peccatum corpus Adami erat aliquo modo mortale, sed per peccatum coniectum est in necessitatem ineuitabilem moriendi. Id autem quod necessariò breui futurum est, quodque iam imminet, vsitatè dicitur factum. Denique 1. Cor. 15. S. Apostolus non semel repetit hanc veritatem, cùm ait: *In Adamo omnes moriuntur:* Et, *Per hominem mors:* Et, *Stimulus mortis peccatum est.*

His accedunt Conciliorum definitiones. Sic enim legimus in Concil. Mileuitano, canone 1. *Placuit, vt quicunq; dicit, Adam primum hominem mortalem factum, itaut siue peccaret, siue non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.* Et in Concil. Arausicano, canone 2. *Si quis soli Adæ præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certè mortem tantùm corporis, quæ pœna peccati est, non autem & peccatum, quod mors est animæ, per vnum hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contradicens Apostolo dicenti, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors in omnes homines pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* Atque his similia leguntur in Concilio Tridentino, sess. 5.

Accedat VLTIMO (vt Patrum testimonia, quæ obuia sunt, omittamus) argumentum ex ratione petitum. Non potest homo defungi vita, nisi vno ex his quatuor modis, vt scilicet aut externa vi opprimatur, aut fame, sitive deficiat, aut morbis ex interna humorum intemperie extinguatur, aut tandem senio contabescat. At primus homo sapientissimus erat, & rebus omnibus, quæ infra ipsum erant, liberè dominabatur, vt perspicuum est ex nominibus, quæ animantibus omnibus imposuit, & ex illa Dei voce: *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, &c.* Gen. 1. & 2. Quare nouerat omnia noxia, & ea vitare poterat, & debebat, & nisi vitasset, peccatum haud dubiè commisisset, ac proinde non in statu innocentiæ perijsset.

Ne autem dormienti noxium aliquid accideret, aut alio modo Adam extrinsecus læderetur, vigilabat oculus diuinæ prouidentiæ, & Angelorum custodia. Quod enim de homine iusto legimus: *Dominus custodit te ab omni malo*, Psal. 120. Et: *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis*, Psal. 90. dubitari non potest, quin etiam de Adamo, quo tempore iustus, & amicus Dei erat, dici potuisset.

Vt autem ciborum inopia homo non moreretur, prouiderat Deus multos arborum fructus, ex quibus si vesci nollet ad vitam sustentandam, planè peccaret. Nam & Deus dixerat: *De omni ligno comede, &c.* Gen. 2. Et ratio naturalis, id est, lex diuina in corde scripta, dictabat necessarium esse vti cibis quos Deus creauerat.

Ad hæc, ne ex humorum intemperie morbi, ac mors accidere possent, data fuerat homini iustitia originalis, quæ non solùm appetitum inferiorem rationi, sed etiam corpus animæ perfectè subijciebat, vt homo in eo statu felicitatis incredibili pace intus & extra frueretur.

Denique, ne senio ex debilitate virtutis nutrientis contabesceret, ac deficeret, constituerat Deus, aut per vsum ligni vitæ corroborare vim nutrientem, aut antè transferre homines ad statum gloriæ, quàm senescendi tempus accederet. Loquor autem sub distinctione, quia duæ sunt opiniones de vsu ligni vitæ, vt in vltimo capite demonstrabitur.

CAPVT IX.

Immortalitatem primi hominis supernaturalem fuisse, non naturalem.

IAM verò primi hominis immortalitatem supernaturalem fuisse, non naturalem, constans est sanctorum Patrum sententia. S. Augustinus lib. 6. de Genesi ad litteram, cap. 25. *Aliud est,* inquit, *non posse mori, aliud posse non mori, secundum quendam modum primus creatus est homo immortalis, quod ei præstabatur de ligno vitæ, non de constitutione naturæ.* Et paulò post: *Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio Conditoris.* Lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 20. loquens de immortalitate primorum hominum: *Qui status,* inquit, *eis de ligno vitæ, quod in medio Paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præ-*

omnium ærumnarum causam referendam. Nam (vt suprà non semel diximus) Deus hominem in ipsa conditione felicissimum fecerat, sed eundem hominem sua inobedientia miserrimum reddidit.

At, inquies, quod Philosophi Ethnici naturam accusent, eamque nobis non parentem, sed nouercam fuisse dicant, argumento est naturam humanam qualis nunc est, non talem esse, qualis naturaliter esse deberet.

RESPONDEO, Philosophos Ethnicos contraria de natura nostra sensisse, vt ostendit Theodor. lib. 5. ad Græcos. Alij enim hominem miserrimum, alij felicissimum à natura conditum disserebant. Tullius in tertio libro de Republica, apud Augustinum lib. 4. in Iulianum, cap. 12. naturam nobis nouercam fuisse queritur. Contrà, Plato in tertio item de Republica scribit, hominem per corpus fieri posse beatum, esseque animantium omnium felicissimum. Nec minus Galenus in libris de partibus, passim celebrat auctorem naturæ, vt qui cum hominum genere præclarissimè egerit.

Porrò cur Philosophi Ethnici inter se de natura humana dissenserint, causa esse potuit, quia nonnulli spectarunt in homine in puris naturalibus constituto, multa egregia bona, quæ in eo inesse, ac mirificè elucere nemo inficiari potest. Alij mentis oculos conuertunt ad eos defectus, qui ex conditione materiæ præter intentionem agentis in hominis natura existunt; & quoniam æquum esse censebant, vt naturæ auctor hos etiam defectus suo beneficio summoueret, ignorabant autem quod nos ex diuinis scripturis didicimus, defectus illos à Deo in primi hominis conditione sublatos, rursus in pœnam peccati ex conditione materiæ oriri permissos, ideò S. August. in 4. lib. aduersus Iulianum, cap. 12. rectè scripsit, Philosophos, qui nouercam naturam appellabant, rem vidisse, causam ignorasse.

DVODECIMA objectio. Concupiscentiæ carnalis inordinati motus maximè in genitalibus apparent: Sed illorum ante peccatum nullus fuisset inordinatus motus, sed generationi seruissent sine vllo libidinis actu, vt longa disputatione contra Pelagianos demonstrat Augustinus; Ergo nec alius vllus concupiscentiæ contra rationem impetus in puris naturalibus locum habere potuit.

RESPONDEO, Assumptio argumenti probanda fuerat. Nam S. Augustinus longa disputatione contra Pelagianos, demonstrat quidem non fuisse in primo homine iustitia originali prædito vllum libidinis æstum, de qua re nulla apud nos dubitatio est: non tamen demonstrat, in puris naturalibus nullum futurum fuisse æstum libidinis, sed contrarium potius demonstrat in tot locis à nobis suprà citatis. Quare conclusio illa (Ergo nec alius vllus concupiscentiæ contra rationem impetus in puris naturalibus locum habere potuit) nec Augustino, nec veritati consentanea est.

Addi potest objectio DECIMATERTIA in hunc modum. Æterna beatitudo finis est hominis naturalis, vt sanctus Thomas docet in prima parte, quæstione 12. art. 1. debuit igitur homo media naturalia habere ad eum finem consequendum, alioqui rebus omnibus esset miserior & abjectior, cùm res cæteræ fines suos proprijs ac naturalibus viribus assequantur. Iustitia ergo & cæteræ virtutes, quæ ad beatitudinem adipiscendam necessaria sunt; primo homini naturalia fuerunt.

RESPONDEO. Non parua quæstio est, sitne sempiterna beatitudo, quæ in visione Dei sita est, finis hominis naturalis, an supernaturalis. Sed quia non multum facit ad rem nostram illius quæstionis explicatio, admissa parte affirmante: Respondeo, beatitudinem finem hominis naturalem esse, quoad appetitum, non quoad consequutionem. Neque est aut nouum, aut hominis natura indignum, vt naturaliter appetat, quod non nisi supernaturali auxilio consequi valeat. Non est, inquam, nouum, siquidem animæ hominum solutæ corporibus, naturalem habent ordinem, & propensionem ad corpora, quorum formæ fuerunt, nec tamen iterum coniungi corporibus sine supernaturali auxilio poterunt. Non est autem natura humana indignum, sed contrà potius ad maximam eius pertinet dignitatem, quod ad sublimiorem finem condita sit, quàm vt eum solis naturæ suæ viribus attingere possit.

DICET fortasse quispiam: Esto, egeat homo supernaturalibus medijs; tamen id sequetur, vt non potuerit sine medijs illis creari, ac per hoc non potuerit talis creari, qualis nunc nascitur; neque enim ad finem inferiorem condi potuit, nisi natura eius mutaretur, neque negari media potuerunt ad finem naturalem obtinendum.

RESPONDEO, Æquum omninò fuisse, vt Deus homini ad finem tam sublimem ordinato media necessaria non negaret, tamen nihil absurdi sequuturum, si negasset. Nam tametsi summa illa beatitudo sit finis hominis naturalis, tamen est finis improportionatus, & præter eum habet homo alium finem naturalem sibi omninò proportionatum, qui est ratiocinando inquirere veritatem. Quare potuit Deus hominem per naturalia media ad finem naturæ suæ proportionatum perducere, nec altius euehere. Cuius rei exemplum habemus in vespertilione, qui naturalem habet capacitatem, & appetitum videndi solem, & tamen credibile est nunquam futurum, vt is videat solem, sed lumen tantùm debile, ac subobscurum, quod est objectum oculorum eius non solùm naturale, sed etiam proportionatum.

CAPVT VIII.

Adamum, eiusque posteros nequaquam mori potuisse, nisi peccassent.

DISSERVIMVS hactenus de donis supernaturalibus, quæ ad animum primi hominis in statu innocentiæ pertinebant. Nunc de corporis immortalitate disputandum erit. DVO siquidem errores quemadmodum de iustitia originali, ita etiam de corporis immortalitate reperiuntur.

PRIOR fuit Pelagianorum, qui affirmabant hominem fuisse moriturum, etiamsi non peccasset, vt S. August. testatur in lib. de hæres. c. 88. Ad quem errorem proximè accessit August. Eugubin. in annotationibus ad 2. cap. Gen. Scribit enim ex Adami lapsu genus humanum in mortem animæ, non corporis incurrisse, & fuisse hominem moriturum, quamuis non peccasset. Addit tamen se id, si fortè contra fidem sit, omninò damnare, ac retractare.

POSTERIOR eorum est, qui non solùm docent, hominem nisi peccasset, non moriturum, sed etiam illam eius immortalitatem naturalem dicendam esse volunt, non supernaturalem. Quæ sententia videtur sequi ex illa, quam suprà refutauimus de iustitia originali. Et huc pertinet art. 75. eorum, quos nuper Pius V. & Gregorius XIII. damnauerunt. Sic enim habet: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis eius conditio.* Nos igitur vtrumque errorem breuiter confutabimus, ac primùm ex Scripturis, ex Patrum testimonijs, ex ratione ipsa perspicuè demonstrabimus, mortem pœnam esse peccati, ac per hoc neque Adamum, neque eius posteros

ros potuisse mori, nisi culpa præcederet. Deinde probabimus, hanc primi hominis immortalitatem non naturalem, sed supernaturalem; non debitam, sed gratuitam; non naturæ conditionem, sed gratiæ beneficium esse nominandam.

A Quod igitur ad PRIMVM attinet, mortem pœnam esse peccati, colligitur ex verbis illis Gen. 2. *Quacunque die comederis, morte morieris.* Quorsum enim mortis comminatio in præuaricationis pœnam, si Adam etiam non peccando moriturus erat? Respondebant olim Pelagiani (teste S. Augustino lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 2.) hunc locum de morte animæ, non de morte corporis intelligendum esse, quemadmodum intelligimus illum, *Sine mortuos sepelire mortuos suos.* Sed refellit S. Augustinus hanc explicationem ex verbis illis Gen. 3. *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Dominus enim his verbis Adamum damnat ad eam pœnam, quam illi fuerat antea comminatus. Proinde vnus locus alium explicat. Certum autem est, corpus, non animam, ex puluere factum esse, & per mortem in puluerem rediturum. Quare B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, laudat Symmachum, quod hoc loco verterit, quacunq; comederis, mortalis eris, quia videlicet Adam per transgressionem non erat continuò moriturus, sed certè morti obnoxius futurus.

B Neque his repugnat quod S. Gregorius libro 5. epist. 14. exponat hunc locum de morte animæ: nam de vtraque morte intelligi potest, & plenus commentarius erit, si explicationem Augustini & Gregorij coniungentes dicamus, Deum minatum esse Adamo mortem animæ, & consequenter necessitatem moriendi etiam corporaliter, cùm immortalitas corporis (vt paulò post demonstrabimus) ex vita animæ, id est, ex Dei gratia, & amicitia dependeret. Imò S. August. lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 12. hunc locum de triplici morte intelligit propter eandem rationem, quia vna est causa alterius, de morte videlicet animæ per amissionem gratiæ, de morte corporis per amissionem animæ, & de morte nouissima per amissionem gloriæ. Et ante eum S. Ambros. in lib. de Paradiso, cap. 9. scribit, ideò dictum esse, *morte morieris*, & non simpliciter, *morieris*, quia de morte corporis & animæ sermo erat.

C Sed præter hunc locum, habemus alia multa, eaq; tam perspicua, vt nullo modo in aliam sententiam detorqueri valeant; quid enim apertius illis verbis? Sap. 1. *Deus mortem non fecit.* Et Sap. 2. *Deus creauit hominem inexterminabilem: inuidia autem diaboli mors intrauit in orbem terrarum.* Et Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Et Rom. 6. *Stipendium peccati mors.* Et Rom. 8. *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, &c.* Notat autem S. August. lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 5. Apostolum noluisse dicere, corpus mortale est propter peccatum, sed mortuum, quia etiam ante peccatum corpus Adami erat aliquo modo mortale, sed per peccatum coniectum est in necessitatem ineuitabilem moriendi. Id autem quod necessariò breui futurum est, quodque iam imminet, vsitatè dicitur factum. Denique 1. Cor. 15. S. Apostolus non semel repetit hanc veritatem, cùm ait: *In Adamo omnes moriuntur:* Et, *Per hominem mors:* Et, *Stimulus mortis peccatum est.*

D His accedunt Conciliorum definitiones. Sic enim legimus in Concil. Mileuitano, canone 1. *Placuit, vt quicunq; dicit, Adam primum hominem mortalem factum, itaut siue peccaret, siue non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate*

E *naturæ, anathema sit.* Et in Concil. Arausicano, canone 2. *Si quis soli Adæ præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certè mortem tantùm corporis, quæ pœna peccati est, non autem & peccatum, quod mors est animæ, per vnum hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contradicens Apostolo dicenti, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors in omnes homines pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* Atque his similia leguntur in Concilio Tridentino, sess. 5.

Accedat VLTIMO (vt Patrum testimonia, quæ obuia sunt, omittamus) argumentum ex ratione petitum. Non potest homo defungi vita, nisi vno ex his quatuor modis, vt scilicet aut externa vi opprimatur, aut fame, sitive deficiat, aut morbis ex interna humorum intemperie extinguatur, aut tandem senio contabescat. At primus homo sapientissimus erat, & rebus omnibus, quæ infra ipsum erant, liberè dominabatur, vt perspicuum est ex nominibus, quæ animantibus omnibus imposuit, & ex illa Dei voce: *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, &c.* Gen. 1. & 2. Quare nouerat omnia noxia, & ea vitare poterat, & debebat, & nisi vitasset, peccatum haud dubiè commisisset, ac proinde non in statu innocentiæ perijsset.

Ne autem dormienti noxium aliquid accideret, aut alio modo Adam extrinsecus læderetur, vigilabat oculus diuinæ prouidentiæ, & Angelorum custodia. Quod enim de homine iusto legimus: *Dominus custodit te ab omni malo*, Psal. 120. Et: *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis*, Psal. 90. dubitari non potest, quin etiam de Adamo, quo tempore iustus, & amicus Dei erat, dici potuisset.

Vt autem ciborum inopia homo non moreretur, prouiderat Deus multos arborum fructus, ex quibus si vesci nollet ad vitam sustentandam, planè peccaret. Nam & Deus dixerat: *De omni ligno comede, &c.* Gen. 2. Et ratio naturalis, id est, lex diuina in corde scripta, dictabat necessarium esse vti cibis quos Deus creauerat.

Ad hæc, ne ex humorum intemperie morbi, ac mors accidere possent, data fuerat homini iustitia originalis, quæ non solùm appetitum inferiorem rationi, sed etiam corpus animæ perfectè subijciebat, vt homo in eo statu felicitatis incredibili pace intus & extra frueretur.

Denique, ne senio ex debilitate virtutis nutrientis contabesceret, ac deficeret, constituerat Deus, aut per vsum ligni vitæ corroborare vim nutrientem, aut antè transferre homines ad statum gloriæ, quàm senescendi tempus accederet. Loquor autem sub distinctione, quia duæ sunt opiniones de vsu ligni vitæ, vt in vltimo capite demonstrabitur.

CAPVT IX.

Immortalitatem primi hominis supernaturalem fuisse, non naturalem.

IAM verò primi hominis immortalitatem supernaturalem fuisse, non naturalem, constans est sanctorum Patrum sententia. S. Augustinus lib. 6. de Genesi ad litteram, cap. 25. *Aliud est*, inquit, *non posse mori, aliud posse non mori, secundum quendam modum primus creatus est homo immortalis, quod ei præstabatur de ligno vitæ, non de constitutione naturæ.* Et paulò post: *Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio Conditoris.* Lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 20. loquens de immortalitate primorum hominum: *Qui status*, inquit, *eis de ligno vitæ, quod in medio Paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præ-*

ſtabatur. Et lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſione, cap. 4. *Si Deus*, inquit, *Iſraëlitarum veſtimentis, & calceamentis præſtitit, quod per tot annos non ſunt obtrita, quid mirum ſi obedienti homini eiuſdem potentia præſtaretur, vt animale, & mortale habens corpus, haberet in eo quendam ſtatum, quo ſine defectu eſſet annoſus, tempore quo Deus vellet à mortalitate ad immortalitatem ſine media morte venturus? Sicut enim hæc ipſa caro quam nunc habemus, non ideò non eſt vulnerabilis, quia non eſt neceſſe vt vulneretur: ſic illa non ideò non fuit mortalis, quia non erat neceſſe vt moreretur. Talem puto habitudinem adhuc in corpore animali, atque mortali, etiam illis, qui ſine morte hinc tranſlati ſunt, fuiſſe conceſſam. Neque enim Henoch & Helias per tam longam ætatem ſenectute marcuerunt.*

Hoc loco multis modis docet Auguſtinus primi noſtri parentis corpus natura ſua fuiſſe mortale, ſola autem gratia Conditoris immortale. PRIMO, quia comparat immortalitatem primi hominis cum veſtimentis, & calceamentis Iſraëlitarum, quæ in ſolitudine per annos quadraginta obtrita non ſunt. Neq; enim dubitari poteſt, quin ea veſtimenta & calceamenta naturaliter corrumpi debuerint. SECVNDO, quia comparat ſtatum primi hominis ante peccatum, cum ſtatu Henoch, & Heliæ, quos certum eſt corpus habere mortale, & aliquando moriturum, tametſi diuina gratia per tot ſæculorum curricula conſeruetur. TERTIO, quia bis terve dicit, corpus primi hominis fuiſſe mortale, & à mortalitate ad immortalitatem quandoque ſine media morte venturum. Quod ſi mortale erat, certè natura mortale erat, niſi quis ita deſipiat, vt mortalitatem primi hominis adſcribat gratiæ, immortalitatem naturæ. QVARTO, quia dicit, ſic fuiſſe mortale corpus illud, quamuis nunquam moriturum, quemadmodum caro noſtra vulnerabilis eſt, quamuis non ſit eam neceſſe vulnerari. Caro autem noſtra natura vulnerabilis eſt, ſed diligenti cuſtodia fieri poteſt, vt nunquam vulneretur: Igitur & illud corpus natura mortale erat, ſed diuina gratia futurum erat, vt nunquam moreretur.

S. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 15. *Rationale*, inquit, *animal homo à Deo productus, quia natura ſua incorruptibilis, atque perpetuus eſſe non poterat, ſpiritu vitæ ſignatus, immortalitatis bonum ſuper naturam ſuam conſequutus eſt.* Eandem ſententiam habent Theologi Scholaſtici cum Magiſtro Sent. lib. 2. diſt. 19. quam etiam ratio euidens, ac certa confirmat. Nam cùm hominis natura ex contrarijs elementis, atque humoribus conſtet, intrinſecam potentiam ad corruptionem habet; proinde immortalitas eſt ei præter naturam, vel potius ſupra naturam, mortalitas autem naturalis. Præterea, homo in ſtatu innocentiæ generabilis erat, cùm ei dictum eſſet, Gen. 1. *Creſcite, & multiplicamini:* Igitur & corruptibilis natura ſua, quamuis diuino beneficio futurum erat vt non corrumperetur. Item, in ſtatu innocentiæ natura humana cibo & potu indigebat, vt perſpicuum eſt ex cap. 1. Geneſis, vbi dantur herbæ, atque arborum fructus, tum homini, tum animantibus cæteris in eſcam: At corpus quod cibo indiget, vt conſeruetur, & ſi non alatur, perit, certè mortale natura ſua eſſe conuincitur. Huc denique pertinet locus ille Scripturæ, Gen. 3. *Puluis es, & in puluerem reuerteris*, vt ſuprà initio diſputationis deduximus

OBIICIET áliquis teſtimonium S. Auguſt. ex lib. 23. de ciuit. Dei, cap. 15. vbi ſic legimus: *Conſtat inter Chriſtianos veraciter Catholicam tenentes fidem, etiam ipſam nobis corporis mortem, non lege naturæ, ſed merito inflictam eſſe peccati.*

RESPONDEO, ſignificat his verbis S. Auguſt. moriendi neceſſitatem, quæ ex natura hominis ſequutura erat, per Dei gratiam fuiſſe ſublatam, & ideo mortem, quæ nunc regnat in nobis, non lege naturæ, ſed merito inflictam eſſe peccati.

SECVNDO, poſſet obijci teſtimonium Concilij II. Arauſicani, canone 2. vbi dicuntur iniuſtitiam Deo dare, qui aſſerunt homines morituros fuiſſe, quamuis non peccaſſent. Nam ſi mors homini naturalis eſſet, profectò ſine vlla Dei iniuſtitia homines mori poſſent, quemadmodum animantia cætera ſine vlla Dei iniuſtitia moriuntur.

RESPONDEO, Si in puris naturalibus homo fuiſſet conditus, potuiſſet vtique ſine vlla Dei iniuſtitia mori; quia vero Dei benignitate moriendi neceſſitas ab hominis natura ſublata, & in peccati ſtipendium commutata fuerat, non potuit ſine iniuſtitia fieri, vt homo ſine vllo culpæ merito moreretur. Præterea, mors, quæ homini in puris naturalibus condito naturæ debitum fuiſſet, nunc ſine dubio pœna eſt; pœna autem iuſta eſſe non poteſt, niſi quam culpa præceſſit. Quare iniuſtitiam nunc Deo daret, qui diceret hominem ex naturæ debito, non ex peccati merito vitam finire.

Obijci poſſet VLTIMO, Animam rationalem natura immortalem eſſe, proinde corpus illi dandum fuiſſe, quod eſſet naturaliter immortale, ac per hoc immortalitatem homini naturalem eſſe, mortalitatem autem præter naturam.

RESPONDEO, Animæ rationali, quia immortalis eſt, corpus immortale apertiſſimè congruebat; quia tamen eadem anima corporis forma eſt, ſimpliciter ei corpus attribuendum fuit, quod eſſet aptum ad functiones, quas eadem anima in corpore exercere debebat. Porrò, functiones quas nunc exercemus, & quæ nobis etiam in ſtatu innocentiæ exercendæ fuiſſent, requirunt corpus ex contrarijs humoribus & qualitatibus temperatum, ex qua temperatione moriendi neceſſitas naturaliter ſequitur. Itaque abſolutè corpus primi hominis natura ſua mortale, dici debuit per gratiam opificis immortale.

CAPVT X.

Paradiſum terreſtrem, corporalemque fuiſſe, in quo Adam in ſtatu innocentiæ habitauit.

DISSERVIMVS hactenus de gratia, & de immortalitate primi hominis, id eſt, de bonis animi & corporis eidem à Conditore conceſſis; nunc de bonis externis, de Paradiſo, & ligno vitæ breuiter diſſeremus.

Eſt autem PRIMA quæſtio: *Fueritne Paradiſus locus aliquis verus, & corporalis, vt Scriptura in libro Geneſeos ſignificare videtur, an potius ſpiritualis, ac* (vt ſic loquar) *allegoricus*. Non defuerunt ex veteribus, qui totam illam hiſtoriam de Paradiſo, de fluminibus, & arboribus deſtruere, & in meras allegorias tranſmutare voluerint. Nota eſt ſententia Philonis Hebræi in li. 1. Allegoriarum, Valentini Hæreſiarchæ apud Irenæum lib. 1. aduerſ. hæreſ. cap. 1. ante medium, & Origenis commentarios libri Geneſ. Sed noſtro ſæculo (quod mirum videri debet) ſententiam iam olim à Patribus damnatam, iterum reuocauit ad lucem, ac propugnare conatus eſt Franciſcus Georgius in tom. 1. problematum, exponens illa verba, *Plantauerat Dominus Paradiſum voluptatis*, Geneſ. 2. Et in Harmonia mundi, cant. 1. tom. 7. cap. 21. cuius rationes paulò poſt refellemus.

Igitur Paradiſum locum fuiſſe corporeum, plantis veris corporatiſque plenum, & vero fonte fluminibuſque irriguum, probare poſſumus. PRIMO, ex diuinis litteris, quæ ita deſcribunt Paradiſum, vt ambigi non

bigi non possit, quin sit locus verus & corporalis, Genes. 2. *Plantauerat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio, & in eo posuit hominem quem formauerat.* At plantari corporum est, & homo corporalis, & animalis, qualem fuisse Adamum omnes fatentur, in loco vero & corporali poni debuit. Item ibidem additur: *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui indè diuiditur in quatuor capita, nomen vni Phison, &c.* At flumina ista vera, corporalia, aspectabilia, nauigabilia, & potabilia sunt, vt perspicuum est de Euphrate & Tigri notissimis, maximisque fluminibus. Rursus, cap. 3. Adam & Eua absconderunt se inter ligna Paradisi, consueruntque sibi perizomata de folijs ficus. Erant igitur in Paradiso vera & corporalia ligna, inter quæ latere poterant homines veri & corporales; erant enim folia ficulnea vera, quibus vera hominum membra tegi poterant. Deniq; ibidem legimus, ejectum fuisse Adamum de Paradiso, custodiamque Angelorum adhibitam, ne aditus ei pateret ad lignum vitæ. At si lignum vitæ fuisset solùm spiritale, sapientia videlicet, aut virtus aliqua, vt quidam somniant, tanta diligentia Deus non cauisset, ne ad ipsum hominibus aditus pateret. Siquidem in libro Prouerb. cap. 3. vbi sapientia dicitur lignum vitæ, passim homines inuitantur ad sapientiam & virtutem.

Accedant SECVNDO testimonia Patrum, qui sententiam Origenis, vt planè erroneam, & cum orthodoxa fide pugnantem refellunt. S. Methodius apud Epiphanium in hæresi, quæ est 64. *Paradisus*, inquit, *vnde in primo parente ejecti sumus, ex hac terra palam est locus eximius ad iucundam quietem, & vitam meliorem sanctis destinatus. Ab ipso Tigris, & Euphrates, & reliqui fluuij qui illic profunduntur, hic apparent fluxionum excursus in nostrum continentem inundantes: non enim ex supernis de cœlis effunduntur, ac eliduntur, nam neque sustinere potuisset terra, vt tantam aquæ molem aceruatim ex alto dilabentem susciperet, &c.*

S. Epiphanius in epist. ad Ioannem Episcopum Hierosolymit. *Quis*, inquit, *audiat in tertio cœlo donantem nobis Origenem Paradisum, & illum, quem Scriptura commemorat, de terra ad cœlestia transferentem, & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi, sic allegoricè intelligentem, quod scilicet arbores angelicæ fortitudines sint, cùm hoc veritas non recipiat?*

S. Hieronymus in epist. ad Pammachium de erroribus Ioan. Hierosol. enumerans Origenis errores: *Sextum*, inquit, *quod sic Paradisum allegorizet, vt historiæ auferat veritatem, pro arboribus Angelos, pro fluminibus virtutes cœlestes intelligens, totamque Paradisi continentiam tropologica interpretatione subuertens.* Et in comment. cap. 10. Dan. exponens illud: *In die autem vicesima & quarta mensis primi, eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris. Vnde*, inquit, *eorum deliramenta conticescant, qui vmbras & imagines in veritate quærentes, ipsam conantur euertere veritatem, vt flumina, & arbores, & Paradisum putent allegoriæ legibus se debere subruere.*

S. Ioannes Chrysostomus hom. 13. in Gen. *Idcirco*, inquit, *nomen loci Scripturis inseruit B. Moses, vt non liceat nugari volentibus imponere simpliciorum auribus, ac dicere, nullum esse in terra hortum, quem dicunt Paradisum, sed in cœlo, & fabulas quasdam eiusmodi somniare.*

S. August. lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 21. posteaquam pluribus verbis confutauerat eos, qui Paradisum ita spiritualem faciebant, vt corporalem esse negarent, concludit hoc modo: *Hæc & si quæ alia commodius dici possunt, de intelligendo spiritualiter Paradiso nemine prohibente dicantur, dum tamen & illius historiæ veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur.* Et lib. 8. de Gen. c. 1. eorum sententiam probari sibi affirmat, qui Paradisum corporalem simul & spiritualem fuisse docent. Ex quorum numero est S. Basilius, qui in lib. de Paradiso, tametsi Origenis, & errorum eius non fecerit mentionem, exponit tamen narrationem de Paradiso, & secundum historiæ veritatem, & secundum intelligentiam spiritualem. Quod idem fecisse S. Ambrosium paulò post demonstrabo. Vide etiam Theodor. qu. 24. & 29. in Gen. Ioannem Damascenum lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 11. Bedam, Eucherium, & Rupertum in cap. 2. lib. Gen. Adde & Scholasticos Doctores in 2. Sent. dist. 17. Omnes enim communi consensu Paradisum corporalem faciunt. Adde postremò argumenta Francisci Georgij leuissima esse, vt meritò mirari possis virum alioqui doctum, ob tam debiles ratiunculas, à communi totius Ecclesiæ sententia recedere potuisse.

CAPVT XI.

Soluuntur objectiones.

IGITVR PRIMA eius objectio talis est. Nusquam legitur in Scriptura, Paradisum in terra fuisse plantatum. RESPONDEO, satis id colligitur ex eo quod dicitur plantatus. Neque enim nisi in terra plantari queunt horti. Quod idem apertissimè docent arbores, & flumina, & cætera quæ in Paradisi descriptione ponuntur. Alioqui eadem forma argumentationis ita colligere possemus; Nusquam legimus in Scriptura primum hominem habuisse præcordia: non igitur habuit ille præcordia.

SECVNDA objectio, Si Paradisus terrenus & corporalis esset, certe tertia die condi debuisset, tunc enim iussu Dei protulit terra herbam virentem, & omnes arbores. At Paradisi & arborum eius productio post 6. diem facta describitur. RESPONDEO, S. Basilius in libro de Paradiso, existimat Paradisum, eiusque arbores creatas fuisse speciali quadam prouidentia Dei non cum cæteris plantis tertia die, sed seorsim alio tempore. Sed possumus etiam dicere, arbores Paradisi, atq; adeo ipsum Paradisum tertia die fuisse conditum, cæterùm quia res erat maximè memorabilis, fusius descriptam fuisse productionem eius post narrationem operum sex dierum. Nam Adami quoque productio ex limo terræ, & Euæ ex latere viri, describitur post narrationem operum sex dierum, & tamen constat eos creatos fuisse sexta die. Fortasse etiam ideo interpres Latinus reddidit: *Plantauerat autem Dominus Paradisum*, & non, Plantauit Dominus Paradisum; vt significaret, non tunc primum conditum Paradisum, sed multò anteà, nimirum tertia die.

TERTIA objectio, Frustra Paradisus ille terrenus creatus fuisset, quippe qui nulli vsui esset futurus, cùm non ignoraret Deus hominem peccaturum, & ex eo loco proijciendum. RESPONDEO, Theodor. q. 24. in Gen. annotauit, non frustrà conditum Paradisum, quamuis Adam omninò modico tempore in eo habitaturus esset; Primùm quidem, quia non parum vtilis esse potuit homini deinceps ad peccatum fugiendum, recordatio tam iucundæ habitationis, à qua, ob inobedientiam, se excidisse nouerat. Deinde, quia Deus non punit homines antequam peccent, neque desinit eis benefacere, ex eo solùm, quod præuidet peccaturos. Addunt alij nunc etiam vsum esse aliquem Paradisi, cùm in eo Henoch, & Helias habitare credantur. Addi potest, vtilem quoque nunc esse nobis terrenum illum Paradisum, vt in descriptione illa tam insignis loci, tanquam in imagine quadam, intueamur excellentiam spiritualis, ac cœlestis Paradisi. Denique, si non frustrà datum fuit

homini, vt posset non mori, & non peccare, & vt originali iustitia insignis esset, quamuis non ignoraret Deus hominem peccaturum, & moriturum, & dona illa eximia breui amissurum, profectò nec frustrà dici debet conditus Paradisus, tametsi Adamus eo diu non esset vsurus.

QVARTA objectio, S. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, exponens illud, *Plantauerat Dominus Paradisum voluptatis à principio*, scribit, Paradisum ante cœlum & terram fuisse creatum: At fieri non potest, vt Paradisum terrenum & corporalem Hieronymus crediderit ante cœlum & terram extitisse; igitur sententia S. Hieronymi Paradisus non est terrenus & corporalis, sed diuinus & spiritualis. RESPONDEO, S. Hieronymus aut eo loco ex aliorum sententia loquutus est, vt sæpe fecit in commentarijs epist. ad Ephes. & in alijs locis; aut significare voluit Paradisum conditum fuisse, antequam cœli & terræ fabrica omninò perficeretur, quod verissimum est. Nam etiamsi tertia die, qua Paradisus conditus creditur, cœli & terræ opificium inchoatum esset, non tamen absolutum erat: nam quarto die cœlum syderibus, quinto autem & sexto terra animantibus ornata fuit. Certe de sancti Hieronymi sententia nullo modo dubitari potest, vt paulò ante ex verbis eius ostendimus.

Addere possumus ad has quatuor Francisci Georgij objectiones, duas alias.

Est igitur QVINTA objectio, qua vtebantur veteres Valentiniani, & Origeniani; Apost. Paulus in epist. posteriore ad Corinth. cap. 12. scribit se raptum fuisse in tertium cœlum, & continuò idipsum repetens, dicit se raptum in Paradisum; igitur in tertio cœlo est Paradisus. RESPONDEO, B. Methodius apud Epiphanium, & ipse S. Epiphanius locis antea notatis, docent, duos fuisse Apostoli raptus, vnum in tertium cœlum, alterum in Paradisum, proinde non debere ex hoc loco colligi, in tertio cœlo esse Paradisum. Facilius responderi potest, non esse eundem Paradisum ex quo ejectus fuit Adam, & in quem raptus fuit Paulus, vt rectè docet commentarius S. Ambrosio inscriptus in cap. 6. prioris ad Corinthios. Vox enim *Paradisus*, locum deliciarum, siue hortum significat, & in Scripturis interdum accipitur pro Paradiso corporali, non solùm Genes. 2. & 3. sed etiam Eccles. 2. Vbi enim nos legimus: *Feci mihi hortos & pomaria*, in Hebræo habetur, *hortos & paradisos.* Et Cant. 4. *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.* Interdum autem pro Paradiso spirituali, cuius corporalis ille figura fuit, vt Ezech. 28. *In delicijs Paradisi fuisti.* Luc. 23. *Hodie mecum eris in Paradiso.* Et Apoc. 2. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei.* Et sine dubio sic accipiendus videtur Paradisus 2. ad Corinth. 12.

SEXTA objectio ducitur ab auctoritate S. Ambrosij, qui non solùm in lib. de Paradiso totam illam narrationem mysticè & spiritualiter explicat, sed etiam in epist. 42. ad Sabinum, iam (vt ipse dicit) veteranus Sacerdos, interrogatus à Sabino per litteras, quid sentiret de Paradiso, respondit, se de ea re librum integrum scripsisse, & commemoratis aliorum sententijs, dicit in eo conuenire omnes, vt spiritualis sit: *Omnes*, inquit, *congruunt, in Paradiso & lignum vitæ radicatum, & lignum scientiæ, quæ discernat bonum & malum; cætera quoque ligna plena vigoris, plena viuificationis, spirantia, & rationabilia. Ex quibus colligitur Paradisum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur, & viuificatur animæ virtutibus, & infusione spiritus Dei.* RESPONDEO, S. Ambrosius non negauit, Paradisum in quo fuit Adam, corporalem fuisse, sed eo posito, vt certo, ex historia sacra, totus fuit in explicandis Paradisi significationibus atque mysterijs occupatus. Quod multis modis probare possumus.

PRIMO, quia in lib. de Paradiso, cap. 1. habet hæc verba: *In hoc ergo Paradiso Deus hominem posuit, quem plasmauit. Intellige, quod non eum hominem, qui secundum imaginem Dei est, posuit, sed eum qui secundum corpus; incorporalis enim in loco non est.* Hæc verba satis apertè indicant, Paradisum ex Ambrosij sententia fuisse corporalem, cùm in eo positus fuerit Adam, quà corpore, non quà spiritu præditus erat.

SECVNDO, quia in eodem lib. c. 3. fatetur Ambr. de Paradiso egredi flumina illa, Phison, Geon, Tigrim, & Euphratem; & explicat Phison ipsum esse Gangem, Geon autem Nilum, flumina verissima, atque notissima. Et addit Tigrim & Euphratem quæ fluunt de Paradiso, ipsa esse quæ ita mediam includunt Mesopotamiam, vt inde ea regio nomen acceperit. Quod si flumina corporalia in Paradiso oriri, & inde egredi S. Ambrosius credidit, profectò Paradisum ipsum corporalem fuisse minimè dubitauit.

TERTIO, quia in eodem libro, capite 7. proponit quæstionem, vnde mors Adæ acciderit, vtrum à natura ligni, an à Deo; & respondet, mortem neque à natura ligni, neque à Deo accidisse, sed ab inobediendia Adami, qui de fructu ligni vetiti gustare præsumpsit. In qua quæstione & quæstionis solutione, pro comperto accipit illud lignum fuisse corporale.

QVARTO, quia in epist. 42. suprà citata ad Sabinum, posteaquam dixerat varias de Paradiso extare sententias, ita subjungit: *Nam Iosephus*, inquit, *vt potè Historiographus, locum dicit refertum arboribus, virgultisque plurimis, irrigari etiam flumine, qui diuiditur in quatuor fluuios, &c.* Vbi Iosephum non damnat, sed tantùm indicat, eum vt historicum de solius historiæ descriptione fuisse sollicitum. Ex quo intelligimus, historiam rei gestæ ab Ambrosio non negari, sed omitti vt rem notam, atque ab alijs explicatam, alioqui non diceret, Iosephum vt historiographum, Paradisum corporalem descripsisse, sed vt Iudæum nihil nisi corporales delicias somniantem.

QVINTO, quia in eadem epist. dicit, omnes in eo conuenire, vt in Paradiso fuerint ligna spirantia, & rationabilia. Quod quidem si de Paradiso mysticè accepto intelligatur, verum erit; si de Paradiso simpliciter, neque verum est, neque potuit S. Ambrosio in mentem cadere, vt id verum crederet. Nam, vt omittam scripta S. Epiphanij contra Origenistas negantes Paradisum corporalem, quæ non videntur incognita S. Ambrosio esse potuisse, certe legerat idem Ambrosius librum S. Basilij de Paradiso Quemadmodum enim ex homilijs Basilij de opere sex dierum, composuit Ambrosius suum Exameron, ita ex libr. eiusdem de Paradiso, multa in suum librum de Paradiso transtulit. Basilius autem apertissimè Paradisum corporalem fuisse scribit, & simul mysticas eiusdem Paradisi significationes exponit. Quod igitur Ambrosius ait, Paradisum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, non de quocunque Paradiso accipiendum est, sed de eo tantùm, in quo paulò ante dixerat inesse ligna spirantia, & rationabilia.

CAPVT XII.

Locum terrestris Paradisi, à cognitione humana remotissimum esse.

ALTERA de Paradiso quæstio est, *In qua parte terrarum sit Paradisus.* Quidam arbitrati sunt, totum orbem terrarum esse Paradisum illum de quo

Scriptura loquitur Gen. 2. In qua sententia videtur esse Ioseph. lib. 1. antiquit. cap. 2. vbi dicit, flumen qui Paradisum irrigabat, esse amnem quendam totam terram ambientem, quo nomine Oceanum significasse creditur. Sed repugnat huic sententiæ Scriptura diuina. Nam si Deus hominem extra Paradisum de limo terræ formatum, in Paradisum introduxit, ac deinde è Paradiso ejectum, in eam regionem relegauit vbi conditus fuerat, vt legimus Gen. 2. & 3. quomodo fieri potest, vt sit vniuersa terra Paradisus? nisi fortè extra orbem terrarum fuerit limus, ex quo Adam formatus fuit, & ipse Adam post lapsum extra vniuersam terram pulsus fuerit, vt omittam custodiam Angelorum Paradiso oppositam, ne hominibus reliquam terram incolentibus aditus ad Paradisum pateat. Accedit quoque scriptorum penè omnium consensus, qui Paradisum quoddam esse volunt orbis terræ pomarium, & quasi regiam principis animalium.

Alia sententia in altero extremo aliorum est, qui docent Paradisum esse extra totam terram quam nos incolimus. Existimant enim terram nostram vndique cingi ab Oceano, Oceanum autem cingi ab alia terra longè maiore, eamque esse, & nominari Paradisum. Tribuit hanc sententiam S. Ephren Bar. Cepha in libro, quem scripsit de Paradiso. Sed neque hæc sententia satis cum diuinis litteris, aut Patrum traditione congruit. Siquidem Tigris, & Euphrates, & cætera flumina quæ oriuntur ex Paradiso, in hac terra nostra inueniuntur, neque credibile est ea per immensum tractum ad nos peruenire ex illo alio orbe terrarum, qui fingitur vltra Oceanum. Deinde videtur iam satis compertum varijs multorum nauigationibus, neq; ab Oceano cingi omnem terram, neque esse vltra Oceanum aliam terram. Denique communis est opinio, & secundum versionem 70. Interpretum colligitur ex ipsa diuina Scriptura Gen. 2. Paradisum situm situm esse ad Orientem. Ex quo sequitur vt sit falsum ab eo cingi Oceanum vniuersum.

Tertia est aliorum sententia, Paradisum esse locum quendam sublimem, & vsque ad globum lunæ pertingentem; tribui solet hæc sententia venerabili Bedæ, sed in eius operibus nusquam eam reperire potui. Extat autem in quadam glossa Brideferti Ramesiensis ad cap. 41. Bedæ de ratione temporum, & eam refert, nec refellit Petr. Lombardus in 2. li. Sent. dist. 17. At profectò incredibile est eum esse situm Paradisi, tum quod ea regio insaluberrima sit, atque adeò inhabitabilis propter nimiam aëris subtilitatem, & perpetuam agitationem; tum quia si tanta esset eius loci sublimitas, ab aliqua regione Paradisus conspiceretur, & vel nobis, vel antipodis nostris aliquando solis & lunæ conspectum eriperet, præsertim cùm eadem illa opinio ad Orientem Paradisum constituat, vt perspicuum est ex glossa Brideferti suprà citata. Tum denique quia si vlla esset proportio altitudinis Paradisi ad latitudinem, non sufficeret totius terræ amplitudo ad basim eius capiendam, siquidem Mathematici demonstrant, à superficie terræ vsque ad globum lunæ intercedere spatium supra centum millium milliariorum. Sed fortasse auctor eius sententiæ hyperbole vti voluit, vt ex altitudine hyperbolica Paradisi excellentiam demonstraret, vt admonet S. Tho. 1. p. q. 102. art. 1. Quemadmodum intelligimus verba S. Basilij, qui in li. de Paradiso scribit, Paradisum ob situs sublimitatem nullas tenebras admittere; & Io. Damasceni, qui lib. 2. de fide, cap. 11. scribit, Paradisum esse terra nostra sublimiorem; & Ruperti, qui lib. 1. in Gen. cap. 37. scribit, Paradisum esse locum cœlo proximum; & denique Alchimi Auiti, qui lib. 1. carminum de initio mundi, cap. 9. de paradisi situ ita cecinit:

Ergo vbi transmissis mundi caput incipit Indis,
Quo perhibent terram confinia iungere cælo,
Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce
Permanet.

Quo allusit Cl. Marius Victor, cùm lib. 1. carminum in Genesim ait:

Eous aperit felix qua terra recessus,
Editiore globo nemoris paradisus amœni
Panditur, & teretes distinguitur ordine syluæ.

Qvarta sententia est recentiorum quorundam, Augustini Eugubini, Hieronymi ab Oleastro, Francisci Vatabli in annotationibus ad caput 2. Genes. & Cornelij Iansenij in cap. 143. Concordiæ Euangelicæ, qui existimant paradisum fuisse in Mesopotamia, sed diluuij tempore ita eius pulchritudinem & amœnitatem perijsse, vt nullum remanserit vestigium paradisi, & iam neque sit opus custodia Cherubim, & flammei gladij, & non solùm hominibus quibuscunque, sed etiam bestijs pateat ad eum locũ aditus.

Mihi verò multis de causis hæc sententia non probatur. Primvm, quoniam est opinio noua, & repugnans communi Doctorum consensui, non solum Patrum, sed etiam Scholasticorum. Deinde in ipso paradiso oriebatur fluuius, qui inde diuidebatur in quatuor capita, quorum nomina sunt Euphrates, Tigris, Phison, & Geon: at in Mesopotamia nullus eiusmodi fluuius oritur. Fluunt quidem per Mesopotamiam Euphrates & Tigris, cæterùm non ibi oriuntur, sed in Armenia fontes suos habent. Quare secundum hanc rationem, Armeniæ potius (quod tamen nullus dixit) quàm Mesopotamiæ paradisi nomen congrueret. Porrò Phison & Geon, neque in Mesopotamia fontes habent, neque in ea vllo modo reperiuntur.

Respondent aliqui; in Mesopotamia Euphratem, & Tigrim coniungi, at paulò post iterum separari, atque ita effici quatuor capita, ac veluti flumina; & quidem duo priora esse Tigrim & Euphratem, duo posteriora Phison, & Geon, quamuis his nominibus hoc tempore non vocentur. Sed non videtur satis apta responsio: nam Scriptura non dicit, flumina aliunde venientia in paradiso coniungi, sed inde primùm exoriri, & post egressionem de paradiso diuidi in quatuor capita: *Fluuius*, inquit Scriptura, *egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* Itaque quod in Mesopotamia nullus oriatur fluuius, sed flumina iam diuisa aliunde venientia, illic cernantur, argumento est, non fuisse in eo loco, neque esse paradisum.

Deinde Phison, & Geon dicuntur circuire varias regiones, illa autem duo capita quæ nascuntur ex diuisione Tigris & Euphratis, breuissimo rectissimoq; tractu in mare Persicum demerguntur. Si tamen verum est quod isti dicunt. Nam alioqui ego inspiciens tabulas Geographicas, non video Tigrim & Euphratem post coniunctionem iterum seiungi, sed simul in mare Persicum exonerari. Non igitur dici possunt duo illa capita Phison & Geon.

Adhæc, Phison & Geon à multis grauissimisque scriptoribus dicuntur esse Ganges & Nilus. Sic enim docet Ioseph. lib. 1. antiquit. c. 2. Epiph. in epist. ad Ioannem. Hierosol. Ambros. lib. de paradiso, ca. 3. Hieronym. in locis Hebraicis, August. lib. 8. de Genesi, cap. 7. Alcimus Auitus, & Clau. Marius Victor locis paulò ante citatis, Eucherius in Genes. & alij. Et quod maius est, Hierem. 2. vbi vulgata editio habet: *Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam*

turbidam? In 70. Interpretibus legitur, *vt bibas aquam Geon.* Et S. Hieronym. in comment. eius loci, testatur semper in communi editione fuisse Geon. Neque repugnat vulgata editio cum editione Septuaginta, siquidem aquam Nili, quæ à 70. Interpretibus dicitur Geon, verè turbidam esse testatur in eodem loco S. Hieronymus.

Adde etiam quod ipsa diuina Scriptura, Eccles. 24. docere videtur Phison & Geon, esse Gangem & Nilum: *Qui adimplet*, inquit, *quasi Phison, sapientiam, & sicut Tigris in diebus nouorum, qui adimplet quasi Euphrates sensum, qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis, qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Geon in die vindemiæ.* Quo loco Raban, Iansenius, & alij interpretes, sine dubio per Phison Gangem, per Geon Nilum intelligi volunt. Nam Ganges est flumen amplissimum, & hoc ipsum significat nomen Phison, dicitur enim à פשׁ quod est redundare, quia præter cætera flumina impleri solet. Et ad hanc etymologiam allusit Ecclesiasticus dicens: *Qui adimplet quasi Phison, sapientiam.*

Porrò Nilus incrementum accipere incipit post solstitium æstiuum, & in tempore vindemiæ plenissimum esse solet; & ideò dicit Ecclesiasticus, *Et sicut Geon in die vindemiæ.* Præterea vt rectè notauit Iansenius, comparare volens Ecclesiasticus sapientiam Dei quinque celeberrimis fluminibus, descripsit ea flumina illo ordine quem verè inter se habent: Primus enim ab Oriente est Ganges, secundus Tigris, tertius Euphrates, quartus Iordanis, vltimus Nilus. Itaque ipse ordo narrationis cogit, vt per Phison intelligamus Gangem, per Geon Nilum, cùm videamus primo loco nominari Phison, vlt. loco Geon, neque vlla ratio esse possit cur Iordanis prius nominatus sit quàm Geon, nisi quia prior est quoad situm. Quod si Phison & Geon sunt Ganges & Nilus, vt tot & tam graues auctores constanter affirmant, profectò neque capita illa ex Tigris & Euphratis disiunctione exorta dici possunt Phison & Geon, neque in Mesopotamia collocandus est paradisus, cùm duo ista flumina paradisi ad Mesopotamiam nulla ratione pertineant.

Ex quo etiam refellitur quod alij dicunt, Phison & Geon fuisse quidem circa Mesopotamiam, sed aut mutasse vocabula, aut exaruisse. Quamquam hoc postremum repugnat expressè Scripturæ sacræ, quæ vt diximus Eccl. 24. indicat Phison & Geon fuisse flumina ingentia, qualia non facilè exarescunt, nec præter Tigrim & Euphratem in ea regione conspiciuntur. Nam etiamsi quis obstinatè contenderet, Phison & Geon apud Ecclesiasticum non esse Gangem & Nilum, tamen nullo modo negare posset esse flumina maxima, & celeberrima, non autem exundantiam, aut ramos aliorum fluminum; nisi vellet Ecclesiasticum ineptè comparasse summam affluentiam diuinæ sapientiæ exiguis fluuijs, & eosdem exiguos fluuios coniunxisse celeberrimis fluminibus Tigri & Euphrati.

Accedit ad hæc, quod paradisus ita describitur à S. Basilio in lib. de paradiso, à Ioan. Damasceno lib. 2. de fide, cap. 11. à S. August. lib. 14. de ciu. Dei, c. 10. ab Alchimo Auito, & Clau. Mario Victore, & alijs suprà citatis, Isidor. lib. 14. etymol. c. 3. & alijs communiter, vt fuerit in eo ver perpetuum, nulla frigora, nulli æstus, nullæ pluuiæ, niues, grandines, nullæ etiam nubes. Quod ipsum significat Scriptura, cùm dicit primos homines in paradiso fuisse nudos.

Hic (inquit Alchimus) *ver assiduum cœli clementia seruat.*
Turbidus auster abest, semperq. sub aere sudo
Nubila diffugiunt iugi cessura sereno.
Nec poscit natura loci quos non habet imbres,
Sed contenta suo dotantur germina rore.
Sic cùm desit hyems, nec torrida ferueat æstas.
Fructibus Autumnus, Ver floribus occupat annum.

At Mesopotamia, quamquam est amœnissima regio, sua tamen habet frigora, suos æstus, pluuias, grandines, &c. Neque responderi potest, ob diluuium mutatam esse magna ex parte loci illius felicitatem: nam diluuium non mutauit situm locorum, & aëris temperamentum. Itaque perierint ob diluuium arbores, perierint fructus & flores, temperamentum aëris perire non potuit. Quo magis Lutherum miror, qui in comment. 2. cap. Gen. scribit in paradiso non fuisse hyemem, sed ver perpetuum, & tamen contendit paradisum fuisse Syriam, Mesopotamiam, Ægyptum & Damascum, in quibus regionibus non potest fuisse ver perpetuum, nisi alius tunc fuerit cursus solis, quàm nunc est.

Accedit postremò, quod sententia est grauissimorum auctorum, Henoch & Heliam translatos esse in paradisum, vnde expulsus fuit Adam, atq; illic nunc vitam felicissimam degere. Credo autem nemini vnquam venisse in mentem, vt diceret Henoch & Heliam translatos fuisse in Mesopotamiam. Vide Irenæum lib. 5. aduers. hæres. cap. 5. vbi ex traditione presbyterorum qui Apostolos audierunt, scribit, Henoch & Heliam translatos esse in paradisum vbi fuit Adam. Vide etiam Athanasium in lib. siue epist. Quod Nicæna Synodus, &c. Hieronym. in epist. ad Pammach. de erroribus Ioan. Hierosol. & August. lib. 1. de peccat. merit. & remiss. c. 3. & lib. 2. de peccato origin. c. 23. Et confirmatur hæc sententia ex illo Eccles. 44. *Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus pœnitentiam.* Non est quidem in codice Græco vox illa (in paradisum) tamen est in omnibus codicibus vulgatæ editionis Latinæ, quam reijcere non possumus, si Concilio generali Tridentino, sess. 3. (vt debemus) obtemperare volumus. Et quamquam vox (paradisi) quemlibet hortum significare possit, vt suprà diximus, tamen cùm in Scriptura absolutè ponitur, non solet significare nisi eximium illum paradisum in quo fuit Adam, aut eum, cuius ille figura fuit, id est, cœlestem. Certum autem est Henoch in cœlestem paradisum non ascendisse; nemo enim inde descendet, vt det gentibus pœnitentiam.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

Neqve verò eiusmodi sunt argumenta sententiæ contrariæ, vt solui non possint.

Obijciunt enim Primo, quod Scriptura testatur paradisum plantatum fuisse in Eden ad Orientem, Gen. 2. Eden autem locus sit propè Charan in Mesopotamia, vt intelligi potest ex illo Ezech. 27. *Charan, & Chene, & Eden negotiatores tui.* Et ex illo 4. Reg. 14. *Nunquid liberauerunt Dij gentium singulos, quos vastauerunt patres mei, Gozan videlicet, & Charan, & Reseph, & filios Eden qui erant in Thalassar.* Et denique ex illo Gen. 4. *Egressusque Cain à facie Domini, habitauit profugus in terra ad Orientalem plagam Eden.* Secvndo, quod in Mesopotamia reperiantur flumina, quæ dicuntur fuisse in paradiso. Tertio, quod ea sit regio amœnissima.

Sed Respondemvs, vocem *Eden*, in Scriptura tunc esse nomen loci, nunc verò significare delitias, seu voluptatem, vt notum est linguæ Hebraicæ peritis. Et quidem in locis citatis, Eden esse nomen loci perspicuum est, sed non esse eum locum, vnde eiectus fuit Adam, non leue argumentum esse videtur,

tur, quod in eodem dicatur habitasse Cain, nisi quis ita desipiat, vt existimet datum fuisse Caino pro exilio paradisum. Præterea ex Eden, vbi erat paradisus, oriebatur flumen, quod inde diuiditur in quatuor capita, Gen.2. At ex Eden, quod est prope Mesopotamiam, nullum eiusmodi flumen oriri compertissimum est. In secundo autem cap. Gen. non esse nomen loci, sed voluptatem significare, satis nobis persuadet auctoritas editionis vulgatæ, & S. Hieronymi, qui non solùm ita vertit, sed etiam in quæstionibus Hebraicis notat sic vertisse Symmachum, & ipsos etiam Septuaginta. Quod attinet ad flumina, & loci amœnitatem, iam ostendimus in Mesopotamia nullum oriri ex fluminibus paradisi, neque eam esse amœnitatem quæ fuisse dicitur in paradiso. Proinde eam sententiam melius referri, quàm confirmari argumento fluminum, & amœnitatis.

Est aliud argumentum quod contra nos fieri posset de fontibus Euphratis & Tigris, qui noti esse perhibentur. Sed respondent S. August. lib.8. de Gen. c.7. Theodor. q.29. in Gen. & Rupert. li.2. in Gen. c.24. Sed vnius Augustini verba hoc loco adducemus: *Quoniam* (inquit S. August.) *locus ipse paradisi à cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarum partes diuidi credendum est, sicut fidelissima Scriptura testatur: sed ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi esse sub terras, & post tractus prolixarum regionum locis alijs erupisse, vbi tanquam in suis fontibus noti esse perhibentur. Nam hoc solere nonnullas aquas facere, quis ignorat?*

CAPVT XIV.

Paradisum adhuc superesse.

TRACTATVR alia quæstio à Theologis, *Num aquæ diluuij paradisum destruxerint?* Et quidem recentiores illi, quos capite superiore nominauimus, Eugubinus, Iansenius, & alij, omninò contendunt, nusquam in terris nunc extare paradisum illum; in quo Adam habitauit. Quod probant tum ex cap. 7. Gen. vbi dicuntur aquæ diluuij cooperuisse omnes montes excelsos sub omni cœlo, tum quia paradisus in Mesopotamia situs erat, quæ regio notissima est, nec in ea vllus cernitur paradisus.

Quia verò nullum vnquam ex veteribus legi, qui paradisum terrestrem vel aquis diluuij, vel alia de causa perijsse scripserit; & contrà, legi plurimos, qui illum extare affirmant, vt Scholasticos ferè omnes, in 2. Sent. dist. 17. & S. Thomam 1. p. q. 102. art. 1. præterea veteres Patres, Irenæum, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Bedam, Alchimum Auitum, & cæteros, quos capite superiore citaui, non facilè auderem à tam communi celebrique opinione recedere; præsertim cùm S. Augustinus videatur ad fidem Catholicam hoc referre, cùm sic loquitur in 2. lib. de peccato originali, cap. 23. *Longè aliter se habent quæstiones istæ, quas esse præter fidem arbitratur, quàm sint illæ in quibus salua fide, qua Christiani sumus, aut ignoratur quid verum sit, & sententia diffinitiua suspenditur, aut aliter quàm est, humana & infirma suspicione conijcitur, veluti cùm quæritur qualis, vel vbi sit paradisus, vbi constituit Deus hominem, quem formauit ex puluere, cùm tamen esse illum paradisum fides Christiana non dubitet.* Hęc ille.

Nec videtur satis apertè responderi, si dicatur Augustinum non velle significare paradisum nunc extare, sed non esse rem fictam, aut parabolicam id quod in Genesi de paradiso narratur. Nam in primis quæstiones illæ, quæ salua fide disputari possunt, qualis sit, & vbi sit paradisus, pręsupponunt paradisum esse etiam nunc in rerum natura, alioqui posset etiam, vel potius deberet quæri, Sitne paradisus, antequam

A quæratur, qualis sit, vel vbi sit. Deinde id cognosci potest ex alia quęstione, quam ibidem continuò subjungit Augustinus: *Vel,* inquit, *cùm quæritur vbi sint nunc Helias, vel Henoch, an ibi, an alibi, quos tamen non dubitamus in quibus nati sunt corporibus viuere.* Quo loco sicut dixerat paradisum esse fides Christiana non dubitat; ita dicit Henoch & Heliam non dubitamus in suis corporibus viuere. At certum est, non solùm Henoch & Heliam non esse res fictas, sed etiam re ipsa hoc tempore extare, & viuere; igitur eodem modo certum est apud August. paradisum non solùm non esse rem fictam, sed etiam nunc re ipsa extare. Denique idem August. lib. 2. in Gen. cap. 24. dicit non posse dubitari quin flumina oriantur ex paradiso, quia Scriptura hoc dicit, licet fontes alibi videan-

B tur. Vbi apertè indicare videtur, non posse dubitari quin hoc tempore extet paradisus.

Accedit etiam ratio probabilis, cur paradisus conseruari debuerit, videlicet, vt Henoch, & Helias, quos certum est in suis corporibus viuere, congruentem suo statui sedem haberent, donec tempus esset vt cum Antichristo congredientes, vitam tum morte commutarent. Hos enim duos adhuc viuere, & venturos, vt diximus, ad mundi finem, vt se Antichristo opponant, probauimus ex Scripturis, & communi Patrum Græcorum Latinorumq; consensu, lib. 3. de summo Pontifice, cap. 6. ad quem locum lectorem remittimus.

C Neque argumentum illud de aquis diluuij cogit vt à communi sententia recedamus. Nam credibile est, in paradisum aquas diluuij minimè penetrasse, vt Scholastici Theologi docent. Ad illum autem Scripturæ locum, vbi dicuntur aquæ cooperuisse omnes montes sub vniuerso cœlo, respondemus, id esse intelligendum de omnibus montibus eius terræ quæ à peccatoribus incolebatur, quæq; habitationi hominum post lapsum Adæ data erat. Similis est locus in eodem cap. 7. Gen. *Mortui sunt vniuersi homines, remansitq; solus Noe, & qui cum eo erant in arca.* Est enim vniuersalis propositio: *Mortui sunt vniuersi homines,* non minus quàm illa: *Cooperti sunt omnes montes.* At certum est illam propositionem, *Mortui sunt vniuersi*

D *homines,* intelligendam esse de hominibus, qui vitam mortalem in communi hac terra degebant, non de omnibus omninò, siquidem Henoch mortuus non est, quamuis non esset in arca. Igitur eodem modo propositio illa, *Cooperti sunt omnes montes,* intelligenda est de omnibus montibus terræ, vbi erant homines morti destinati, non de montib. aut regione paradisi.

At, inquies, si aquæ diluuij paradisum non attigerunt, frustrà Noe tanto labore confecit arcam. Poterat enim cum omnibus animantibus in paradiso conseruari. Deniq; cùm aquæ diluuij fuerint altiores quindecim cubitis omnibus montibus vniuersæ terræ, certè non potuit sine miraculo fieri, vt aquæ

E non obruerent paradisum; non sunt autem facilè miracula confingenda. Denique propositio Scripturæ vniuersalis non debet restringi, nisi in ipsa Scriptura exceptio fiat, aut ratio necessaria eam exposcat. Exceptio autem paradisi ab aquis diluuij omnem terram operientibus, neque in Scriptura extat, neque vlla necessaria ratione inducta est.

Ad PRIMVM respondeo, paradisum non esse locum hominum peccatorum, & humanis calamitatibus subjectorum, sed eorum tantùm qui communibus huius vitæ miserijs non sunt obnoxij, quales fuerunt olim Adam & Eua, & nunc Henoch atque Helias. Itaq; non conueniebat regio paradisi Noe, & filijs, atque vxoribus eorum. Et ideò necessarium fuit alia ratione vitæ ipsorum à Domino prouideri.

A AD SECVNDVM respondeo, miraculum non fingi [illegible] sed [illegible] Scriptur[illegible] Henoch non [illegible] tempore diluuij [illegible] fuisse in arca, quare cogimur miraculum aliquod ponere, quo illum à diluuio [illegible]. [illegible] tempus [illegible] paradisum [illegible] aquas, [illegible] terram [illegible] connectunt.

AD TERTIVM respondeo, exceptionem paradisi [illegible] ratione [illegible], tum ob conseruationem Henoch, tum quia diluuium terras [illegible] propter hominum peccata, pro[illegible] destruere [illegible] in arca, quæ [illegible] hominum [illegible]. Sed [illegible] in paradisum aquæ diluuij penetrasse, & Henoch Dei singulari aliqua prouidentia in[illegible] conseruatum, non inde efficitur necessario paradisum omnino esse destructum. Diluuium siquidem non mutauit situm loci, neque aëris temperamentum, nec arbores omnes eradicauit, vel arefecit, alioqui, vbi, quæso, reperisset columba ramum virentis oliuæ, quem statim post diluuium detulit ad Noe? Detrimentum igitur aliquod paradiso aquæ diluuij fortitan attulerunt, sed non eiusmodi, vt paradisus esse desierit.

CAPVT XV.

In paradiso non solum homines in statu innocentiæ, [illegible] etiam animantia rationis expertia [illegible] fuisse.

C SOLET etiam quæri à Theologis, *Soline homines, an etiam animantia rationis expertia in paradiso [illegible] habitatura fuissent, si homo non peccasset.* Et quidem Ioannes Damascenus id negat libro secundo de fide, c. 11. Eum sequitur S. Thom. 1. p. q. 1[illegible] 2. art. [illegible] & alij [illegible] eam ex Scholasticis in 2. Sent. dist. 17.

At grauior nobis auctoritas esse videtur S. Basilij in lib. de paradiso, & S. Augustini lib. 14. de ciuit. c. 11 qui contra sentiunt. Verba S. Augustini hæc sunt. *In paradiso corporali cum duobus illis hominibus masculo & fœmina, animalia etiam terrestria cætera subdita, & innoxia versabantur.* Et sine non modicam [illegible] terreno paradiso defuisse, [illegible] aquis pisces, [illegible] in syluis [illegible], [illegible] in pratis & campis [illegible]. Vt illud omittam, [illegible] primis hominibus dictum à Deo fuisse, vt piscibus, volucribus, & cæteris animantibus dominarentur.

D Neque [illegible] metuendum erat, ne animantia bruta sumerent de fructibus ligni vitæ, & immortalia fierent: nam neque illa cibos [illegible] non [illegible], neque [illegible] fructibus ligni vitæ [illegible] immortalitatem [illegible]. Siquidem lignum [illegible] immortalitatem hominibus [illegible], fere ad eum modum quo Sacramenta Christiana corporalia, ac sensibilia, [illegible] operantur. [illegible] S. August. lib. 8. de Genes. c. 4. [illegible] *Sacramentum.* [illegible] [illegible] *Dei* [illegible] Vide in eadem sententiam Thomam [illegible] c. 2. [illegible] in Genesim, [illegible] lib. 1. in Genesim, cap. [illegible] & ipsum Augustinum lib. 13. de ciu. Dei, c. 2[illegible].

Quare quemadmodum animantia bruta, si fortè sanctissimam Eucharistiam gustarent, nihil [illegible] spiritualem consequerentur, ita neque ex ligno vitæ immortalitatem adepta [illegible] potuissent.

CAPVT XVI.

[illegible]

QVÆRVNT adhuc nonnulli, *[illegible]* [illegible] Theodoretus [illegible] in Genes. & eum sequitur Procop. Gazæus in enarratione [illegible] Genese[illegible], docent nullo modo

B esse credendum [illegible] Angelos in paradisi custodia occupare, sed Cherubim illa [illegible] quandam, siue [illegible] ingressi [illegible] in paradisum [illegible] etiam Sixtus Senensis lib. 5. Bibliothecæ sanctæ, annot. 58. nouum hæresi[illegible] [illegible] qui se Paleologum nominabat, & Romæ nuper ab hæresi ad fidem Catholicam [illegible] in explanatione Symboli [illegible] Cherubim [illegible] fuisse simulacrum hominis horribili forma, [illegible] contectum, atque in paradisi foribus à Domino collocatum, ad eum plane modum quo solent agricolæ in [illegible] & hortis palos defigere [illegible] vestitum pannis [illegible] auiculis [illegible].

C [illegible] opinio tam est inepta & ridicula, vt vix vlla responsione opus habeat. Nam vt omittam in diuinis literis nomine Cherubim passim Angelos significari, & non [illegible] Adamum [illegible] vt simulacrum [illegible] potuisset, certe [illegible] Patres, Cherubim hoc loco veros [illegible] Angelos [illegible] S. August. lib. [illegible] de Genes. c. [illegible] *[illegible]* dum est, [illegible] Genesim [illegible] & al[illegible]

D

CAPVT XVII.

[illegible] lignum [illegible] boni & mali.

EST [illegible] quæstio de ligno [illegible] boni & mali. *[illegible]* Iosephus lib. 1. antiq. cap. 2. [illegible] arborem vim habuisse [illegible] Quam [illegible] Tertullian[illegible] præscr. hæret. & ab Epiphanio hæres. 37. [illegible] Ioannes Damascenus [illegible] arborem illam lignum scientiæ

E appellatam, quod afferret cognitionem propriæ naturæ. [illegible] prohibitum [illegible]

Sed [illegible] Deus [illegible] anuisset hom[illegible] ret, ac per hoc [illegible] neque Adam eo tempore rudis & imperitus [illegible] perfectus & sapiens [illegible] imposuit; neque naturam [illegible] potuit, qui [illegible]

Vera [illegible] sententia est [illegible] scientiæ boni [illegible]

A mali sic appellatum, quod gustatum, ob inobedientiæ culpam, multa mala adferret, ac per hoc homines experiendo discerent discrimen boni & mali, quod antea sola contemplatione didicerant. Ita docet S. Augustinus lib. 14. de ciuit. cap. 17. & lib. 8. Gen. cap. 6. S. Cyrillus lib. 3. in Iulian. Theodoretus quæst. 26. in Gen. & Eucherius lib. 1. in Gen.

CAPVT XVIII.

Lignum vitæ perfectam immortalitatem afferre potuisse.

VLTIMA restat quæstio, *De vi atque efficacia ligni vitæ.* DVÆ sunt enim de hac re Patrum sententiæ. VNA S. Augustini, quem Theologi Scholastici ferè sequuntur, lignum vitæ institutum fuisse ad B arcendam mortem, quæ contingere solet ex senio. Quamuis enim per communes cibos reparetur humidum illud, quod ex generatione accepimus, quodque assiduè per actionem caloris naturalis absumitur, tamen extranea illa substantia, quæ ex alimento accedit præexistenti humido, nunquam est tantæ virtutis, quantæ fuerat illa quæ deperdita est. Ita paulatim vis nutriens diminuitur, ac tandem funditus perit, & ea pereunte, vita animalis extinguitur. Vult igitur S. Augustinus eum fuisse vsum ligni vitæ, vt vim nutrientem roboraret, & eo modo hominem à senectute & morte defenderet: *Cibus*, inquit lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 26. *aderat ne esuriret, potus ne sitiret, lignum vitæ ne illum senecta dissolueret; nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus.* Vide eundem lib. 6. de Gen. c. 25. & lib. 8. c. 5. C & lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 3. & lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 20.

ALTERA sententia multorum est veterum Patrum, & (nisi ego fallor) valdè conformis Scripturæ sacræ, & rationi. Docet hæc sententia, lignum vitæ eam vim habuisse, vt vel semel gustatum, perfectam adferret immortalitatem, qualem habebimus post resurrectionem, & ideò non antè sumendum fuisse, quàm transferendi essent homines de statu gratiæ, in quo poterant non mori, ad statum gloriæ, in quo non possunt amplius mori. Glossa interlinearis in illa D verba: *Ne fortè sumat de ligno vitæ, &c.* sic loquitur: *Impleto electorum numero, gustaturi erant de ligno vitæ, & sic ad beatum statum migraturi.* Rupertus lib. 3. in Gen. cap. 30. *Nequaquam*, inquit, *vt nonnulli arbitrantur, frequentandum erat necessario lignum, tanquam perpetuandæ vitæ transitiuum medicamentum, sed semel hoc sumpto, viueret corpus in æternum.* Theodoretus quæst. 26. in Genesim, scribit lignum vitæ positum fuisse in medio paradisi, tanquam præmium obedientiæ. Non erat autem futurum obedientiæ præmium corroboratio virtutis nutrientis, sed perfecta immortalitas. S. Ioannes Chrysostomus (quem imitatus videtur Theodoretus) homil. 18. in Genesim, scribit duas fuisse arbores in paradiso preter cæteras admirabiles; vnam mortis, alteram vitæ; priorem in stipendium E inobedientiæ, posteriorem in præmium obedientiæ. Ex quo sequitur, vt quemadmodum arbor scientiæ, quæ erat arbor mortis, semel gustata, necessitatem attulit moriendi; sic etiam arbor vitæ, semel gustata, æternitatem esset allatura viuendi. S. Irenæus lib. 3. aduers. hæres. cap. 37. scribit Adamum de paradiso fuisse expulsum, ne lignum vitæ attingere posset. Idque non tam ex indignatione, quàm ex misericordia, ne videlicet fieret miser in æternum, & malum eius esset irreparabile: *Ejecit*, inquit, *eum de paradiso, & à ligno vitæ longè transtulit, non inuidens ei lignum vitæ, sed miserans eius, vt non perseueraret semper transgressor, neque immortale quod esset circa eum, & malum interminabile.* Idem habet S. Hilarius in comment Psal. 68. in illa verba, *Quem tu percussisti, persequuti sunt. Non pepercerat*, inquit, *primo illi de terræ limo Adæ, quem de paradiso post culpam, ne lignum vitæ attingens, in æternitate pœnæ maneret, ejecit.* Idem his verbis breuiter significat S. Greg. Nazianzenus orat. 2. de Pascha: *Inde* (Adam de paradiso ejectus, & à ligno vitę separatus) *lucratur quippiam, mortem nempe, ac peccati abscissionem, ne malum esset immortale, fitque pœna misericordia.* Vide in eandem sententiam S. Hieronymum in cap. 65. Isaiæ, S. Cyrillum lib. 3. aduers. Iulian. circa medium, Eucherium lib. 1. in Gen. & Rupertum lib. 3. in Gen. cap. 29.

NEQVE responderi potest ad ista loca Patrum, sententiam ipsorum esse, ejectum fuisse Adamum de paradiso, ne sæpius recurrendo ad arborem vitæ, conseruaret virtutem nutrientem, & eo modo nunquam moreretur. Nam si lignum vitæ non habuisset aliam vim, quàm roborandi & conseruandi virtutem nutrientem, non solùm non fecisset post peccatũ Adæ homines immortales, sed parum omninò profuisset ad vitæ diuturnitatem; siquidem post lapsum Adæ maxima pars hominum extinguitur ante senium, febre, peste, fame, ferro, præcipitio, alijsque innumerabilibus casibus; rarissimi sunt, qui solo senio moriantur. Patres autem dicunt, homines post peccatum futuros fuisse planè immortales, & perpetuò miseros, & malum eorum interminabile, quale est peccatum, & infelicitas dæmonum, si lignum vitæ attingere potuissent. Sentiebant igitur Patres lignum vitæ non solam virtutem nutriendi roborasse, sed perfectam immortalitatem attulisse.

PORRO fauet huic sententiæ vehementer testimonium illud Scripturæ diuinæ: *Dixit Deus ne fortè mittat manum suam, & sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum, &c.* Illa enim particula, *ne fortè*, vt Rupertus annotauit, cogere videtur vt ex hoc loco intelligamus lignum vitæ etiam semel casu gustatum, perfectam immortalitatem allaturum. Quod verò quidam dicunt, Deum loquutum esse ironicè, cùm ait, *& viuat in æternum*, non est probabile, tum quia repugnat testimonijs Patrum quos citauimus, tum quia ejectio Adæ de paradiso, & Angelus cum gladio flammeo constitutus ad custodiendam viam ligni vitæ, satis indicant Deum non ironicè, sed propriè, & seriò esse loquutum.

Quod autem alij dicunt, illud, *in æternum*, significare in longum tempus, non autem in perpetuum, propterea quod vox Hebraica עלם hoc loco scribatur sine littera ו parum mouere debet: illa enim obseruatio S. Hieronymi in comment. primi capitis epistolæ ad Galatas, de voce עלם & עולם vera est, sed non perpetua. Sæpe enim confunduntur hæc vocabula, vt ex hoc ipso loco perspicuum est. Scribit enim S. Hieronymus loco citato, עלם sine littera ו, significare spatium quinquaginta annorum, quo numero definiebatur tempus Iubilæi apud Hebræos. Et tamen Gen. 3. vbi legimus: *Ne fortè sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum*, habetur vox illa עלם sine ו; & certum est ea non significari spatium quinquaginta annorum. Cur enim timeri poterat ne viueret Adam quinquaginta annos auxilio ligni vitæ, cùm vixerit sine ligno vitæ supra nongentos?

ACCEDIT postremò etiam ratio. Nam non videtur fuisse necessarium lignum vitæ vt conseruaret homines in statu innocentiæ, ne senium eos dissolueret; si enim absque iustitia originali, & extra paradisum inter tot angustias & pericula vixerunt multi supra nongentos annos, vt Adam, Seth, Enos, Cainan, Iared, Mathusalem, Noe, certè cum originali iusti-

SECVNDA

CONTROVERSIA

GENERALIS;

DE AMISSIONE GRATIAE ET STATV

peccati, ſex Libris explicata.

QVORVM TRES POSTERIORES TRACTANT DE PECCATO ORIGINIS.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM
SECVNDÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS.

LIBER PRIMVS.

De statu peccati, qui est de peccato in genere.

LIBER SECVNDVS.

De statu peccati, qui est de causa peccati primi hominis, ac de causa peccati in genere.

LIBER TERTIVS.

De statu peccati, qui est de peccato primi hominis.

LIBER QVATVS.

De statu peccati, qui est primus de peccato originis.

CONTROVERSIA SECVNDA GENERALIS,

QVÆ EST DE AMISSIONE GRATIÆ, SIVE DE STATV PECCATI.

ORDO DISPVTATIONIS.

DISSERVIMVS *hactenus de gratia collata humano generi in primo nostro parente Adamo: Nunc de gratiæ eiusdem amißione, & consequentibus malis differemus. Erit autem hic ordo disputationis, vt* PRIMVM *generatim explicemus definitionem, partitionemque peccati, vbi partitio illa in peccatum mortale, & veniale potissimum discutietur.* DEINDE *consideremus peccatum ipsum primi hominis, vbi simul de prima peccati caussa differetur.* POSTREMO *de propagatione eius peccati, id est, de peccato originis, eiusque pœna, & effectibus differemus.*

LIBER PRIMVS.

DE STATV PECCATI,

QVI EST DE PECCATO IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Peccati definitione.

A DE PECCATO multa à Theologis disputantur, quæ non videntur multum ad rem nostram facere. Quare ijs omissis, definitionem solùm & partitionem, causam, & discrimina peccati trademus, quæ necessaria, vel certè valdè vtilia sunt ad eas controuersias, quas habemus præ manibus explicandas.

Est igitur initiò animaduertendum, non esse idem peccatum, & vitium. Peccatum enim est nomen operationis malæ, quæ opponitur operationi virtutis: vitium autem est nomen habitus mali, qui opponitur virtuti, vt virtus habitum significat. In hoc enim mala bonis præstant, quod vocabulis magis abundant. Nam ad significandam actionem virtutis, nullam habemus propriam vocem, & idcirco vtimur nomine virtutis, tum ad actionem, tum ad habitum B designandum. Ad significandam autem actionem, quæ nascitur ex vitio, habemus plurimas voces, peccatum, crimen, delictum, scelus, facinus, flagitium, culpam, erratum, & alia. Esse autem vitium nomen habitus, non actionis, ex corporalibus rebus intelligi potest, vnde nomina ad res spirituales transferri solent. Dicimus enim vitium esse in equo, quando habet permanentem aliquam qualitatem, ob quam sæpè aut cespitat, aut terretur, aut fræno retineri nequit: sed si casu id accidat semel, atque iterum, non propterea dicitur equus vitiosus. Quocirca rectè Aristoteles in septimo libro de moribus, capite octauo, vitium comparat cum hydropisi, quæ est sitis permanens. Et S. Augustinus in libro de perfectione iustitiæ, cap. 4. simile esse dicit vitium curuitati tibiæ, peccatum autem claudicationi.

Prætermisso igitur vitio, de quo non est nobis in præsentia disputandum, Peccatum sic definitur à S. Augustino, lib. 2. de consensu Euangelistarum, c. 4. *Peccatum est transgreßio legis.* Quæ definitio generalissima est, & conuenit in peccata omnia, non solùm morum, sed etiam naturæ, & artis. Nihil est enim aliud peccatum, nisi declinare, ac recedere à regula. Quod etiam breuissimè docuit S. Ioannes in epist. 1. cap. 3. his verbis: *Peccatum est iniquitas.* Et clarius Græcè *ἁμαρτία ἐστὶ ἀνομία.*

At peccatum in moribus, de quo solo nos agimus, definit idem S. Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 27. *Dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam.* Quam definitionem Theologi magno applausu receperunt, nec immeritò. Nam cùm duo quædam in peccato reperiantur, substantia, quæ est materiale, & ratio ipsa, quæ est formale peccati, vtrumque Augustinus ea definitione complexus est. Substantia peccati est actio aliqua voluntaria, vel voluntaria actionis omissio. Ratio peccati est ipsa declinatio, & recessio à regula in illa actione, vel eius omissione. Et quoniam tria sunt instrumenta generalia actionum, cor, lingua, manus; & rursus tria sunt genera actionum, vnum planè spiritualium, vt desideriorum; aliud planè corporalium, vt factorum; aliud partim spiritualium, partim corporalium, vt verborum: propterea sanctus Augustinus vt comprehenderet quicquid est in peccato materiale, dixit, peccatum esse dictum, vel factum, vel concupitum. Non meminit autem omissionis, quia definitiones debent esse breues, & negatio ex affirmatione colligitur.

Porrò peccati rationem, atque adeò ipsum forma-

le peccati indicauit August. cùm ait, contra legem æternam, nec dicere voluit, contra rationem, vt loquuntur Philosophi, neque contra legem Dei, vt loquitur. S. AMBROSIVS lib. de paradiso, c. 8. neque contra legem simpliciter, sed contra legem æternam, nimirum vt comprehenderet omnes leges, & ipsam legum radicem. Si quidem omnis lex tum naturalis, & tum positiua; & positiua tum Dei, tum hominum, ideo est lex, quia congruit cum lege æterna, quæ est ipsa Dei ratio summa, ac perfectissima regula; neque est aliud quęlibet vera lex, nisi adumbratio quædam, atque participatio legis æternæ.

A

Vnum desiderari videtur in Augustini definitione, vt videlicet voluntarij mētio in ea fieret. Non enim quoduis dictum, factum, concupitum; sed dictum, factum, concupitum voluntarium, contra legem æternam, est peccatum; *Vsque adeò*, inquit August. in lib. de vera religione, c. 14. *peccatum voluntarium est malum, vt nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.* Sed non sine caussa hoc loco Augustinus voluntarium prætermisit. Poterat enim ex alijs partibus definitionis facilè colligi. Siquidem non est propriè contra legem, nisi id quod est voluntarium. Neque enim lex propriè datur nisi ijs, qui habent vsum liberi arbitrij.

B

Hæc de definitione peccati hoc loco sufficiant. Illud solùm obiter obseruandum est, tantam esse aliquorum ex Lutheranis imperitiam, vel impudētiam, vt Augustini definitionem, tacito eius nomine, inter errores numerare non vereantur, idque non alia de caussa, nisi quia eandem definitionem apud scriptores Catholicos inuenerunt. Tilmannus Heshusius, qui se Episcopum Sambiensem vocitat, in li. de sexcentis erroribus Pontificiorum, loco 4. num. 1. *Pontificij*, inquit, *hoc modo definiunt plerumque peccatum, quod sit vel dictum, vel factum, vel cupitum contra Dei legem.* Et num. 2. *Tanquam immotam*, inquit, *regulam vrgent vsque adeò voluntarium esse peccatum, vt non sit peccatum, si non sit voluntarium.* Deinde enumeratis alijs aliquot eiusdem sententijs antidotum tanquam contra venena subiungit.

C

At vel ignorabat Heshusius has esse sancti Augustini sententias, vel non ignorabat: Si ignorabat, valdè imperitus sit necesse est, cùm hæ sint sententiæ celeberrimæ, ac ferè omnibus notæ: Si non ignorabat, impudentissimus est, cùm tantum Doctorem contemnere non dubitauerit, ac præsertim in ea re, in qua (vt ipse idem August. loquitur loco citato, de vera religione, c. 14.) nulla Doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentit. Agimus tamen gratias, quod dum Augustini sententias, vt Pontificiorum errores damnat, Augustinum Pontificium fuisse concedit.

D

CAPVT II.

Peccati partitiones.

IAM VERO quinque sunt peccati partitiones. PRIMA sumitur ab obiectis, ac proinde specifica partitio est; Si quidem actiones ab obiectis species sumunt. Ab obiectis autem generatim duo ducuntur genera peccatorum. alia enim sunt peccata carnalia, alia spiritualia, iuxta illud Apost. 1. ad Cor. 7. *Emundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus.* Est autem hæc plena atque perfecta partitio. Siquidem res omnes, ad quas inordinatè conuertimur, cùm peccamus, aut sunt bona apprehensa sensibus carnis, vt cibus, potus, concubitus; aut intelligentia, vt honor, potestas, diuitiæ. Per conuersionem ad priora fiunt peccata carnalia, per conuersionem ad posteriora fiunt peccata spiritualia. Illa nos reddunt similes belluis, ista dæmonibus; & Latinè dicuntur illa flagitia, ista scelera, vel facinora.

E

ALTERA partitio ducitur ab origine: dicuntur enim alia peccata actualia, alia originalia. ACTVALIA sunt quæ propria voluntate committimus. ORIGINALIA sunt quæ trahuntur à primo parente Adamo, per carnalem propagationem, quæque voluntaria sunt aliena, non propria voluntate; sed de peccato originis plura dicemus infrà suo loco.

TERTIA partitio sumitur à lege. Dicuntur enim alia peccata commissionis, alia omissionis. COMMISSIONIS peccata sunt, quæ pugnant cum lege negante, ac prohibente aliquid, vt adulterium, homicidium, furtum, quæ legibus illis repugnant: *Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis.* OMISSIONIS verò ea peccata dicuntur, quæ violant leges affirmantes, & imperantes aliquid, vt cùm quis parentibus debitum honorem non exhibet, contra illud, *Honora parentes.* Et quidem commissio, peccatum; omissio, delictum propriè dici solet: vt S. Augustinus q. 20. in Leuiticum colligit ex c. 7. Leuitici, vbi alia sacrificia instituuntur pro peccatis, alia pro delictis.

QVARTA partitio sumitur ab eorum varietate, quæ potissimum peccato lædūtur. Alia enim peccata committuntur in Deum, alia in proximum, alia in nosipsos. Aduersus quæ peccata nos munit Apostolus cùm ait in epist. ad Titum c. 2. *Sobriè, iuste, & piè viuamus in hoc sæculo.* Sobriè videlicet quoad nos; iustè quo ad proximum; piè quoad Deum. Et Propheta Dauid in Psalmo quinquagesimo, aduersus eadem peccata Spiritum sanctum, spiritum rectum, spiritum principalem à Deo petebat.

QVINTA partitio nascitur ex grauitate culparum, siue ex reatu pœnæ, qui peccantes consequitur. Dicuntur enim peccata quædam lethalia, alia venialia. LETHALIA sunt quę hominem planè auertūt à Deo, & quibus pœna debetur æterna. VENIALIA, quæ nonnihil impediunt cursum ad Deum, non tamen ab eo auertunt, & facili negotio expiantur. Priora dicuntur crimina, posteriora peccata, vt S. Augustinus monet in Enchirid. cap. 64. vbi scribit, sine crimine iustos homines viuere, sine peccato non viuere. Denique simile est mortale peccatum vulneri lethifero, quod subitò vitam extinguit, veniale autem plagæ legi, quæ sine vitæ periculo suscipitur, & facile curatur. Illud enim cum charitate, quæ vita est animæ, pugnat, hoc non tam contra, quàm præter charitatem est. Et quoniam hæc postrema partitio præter cæteras ab aduersarijs oppugnatur, de ea copiosiùs disseremus.

CAPVT III.

De discrimine peccati mortalis, & venialis.

DE discrimine peccati mortalis & venialis non leuis controuersia est. Sed vt status caussæ facilius possit intelligi, præmittendæ sunt partitiones quædam peccati venialis.

PRIMA partitio est trimembris; peccata venialia à caussa, ab euentu, ex natura & ratione peccati. Peccatum veniale à CAVSSA dicitur peccatum, quod ex ignorantia, vel ex infirmitate committitur, quod genus peccati non dicitur veniale, vt distinguatur contra quodcunque mortale, sed contra peccatum

mortale

mortale ex malitia. Tametſi enim peccata ex ignorantia, vel ex infirmitate, ſæpè ſint merè mortalia, tamen dicuntur omnia venialia, quia eſt in eis aliquid imminuens culpæ prauitatem, & ratione cuius is qui peccauit, eſt vicinior indulgentiæ. De quo genere peccati loquitur Apoſt. in epiſt. priore ad Timoth. cap. 1. cùm ait: *Fui blaſphemus, & contumelioſus, & perſequutor: ſed miſericordiam conſequutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Peccatum veniale AB EVENTV dicitur id, quod per pœnitentiam expiatur, iuxta illud S. Ambroſij in lib. de Paradiſo, cap. 14. *Venialis culpa, quam ſequitur profeſſio delictorum.* Qua ſignificatione videtur accepiſſe S. Auguſt. veniale peccatum, in lib. de ciuit. Dei, c. vlt. cùm ait: *Nunc verò dum venialis iniquitatis etiamſi perſeueret, ignoratur modus, profectò & ſtudium in meliora proficiendi orationis inſtando vigilantius adhibetur, & faciendi de mammona iniquitatis ſanctos amicos cura non ſpernitur.* Eadem notione vſus eſt auctor libri de vera & falſa pœnitentia, cap. 18. qui ſcripſit, peccata per pœnitentiam fieri venialia. Hæc quoque venialia non opponuntur abſolutè mortalibus, ſed ijs quæ re ipſa nunquam remittuntur, ac per hoc ad mortem perducunt æternam.

Peccata venialia EX NATVRA & ratione peccati dicuntur, ea quæ non ſunt contraria charitati Dei, & proximi, quæque propriè & abſolutè mortalibus opponuntur. De venialibus primi & ſecundi generis nulla controuerſia eſt. Nemo eſt enim qui neget peccatorum alia ex ignorantia, vel infirmitate, alia ex malitia poſſe committi; & rurſus alia per pœnitentiam expiari, alia per pœnitentiam non expiata, in æternum puniri. De venialibus tertij generis eſt tota quæſtio. Quæ venialia rurſus in duo genera diuiduntur: alia enim dicuntur venialia ex genere ſuo, alia ex imperfectione operis.

Venialia EX GENERE SVO dicuntur ea, quæ habent pro objecto rem malam, & inordinatam, ſed quæ charitati Dei, vel proximi non repugnet, quale eſt verbum otioſum, riſus nimius, & alia id genus; & his contraria ſunt peccata mortalia ex genere ſuo, vt perjurium, adulterium, & ſimilia, quæ apertè cum charitate Dei, vel proximi pugnant.

Venialia EO IMPERFECTIONE OPERIS ea ſunt, quæ tametſi ex genere ſuo mortalia eſſe poſſent, tamen ob imperfectionem operis venialia efficiuntur, quia videlicet ſola imperfectio operis facit, vt cum charitate pugnare non iudicentur. His verò contraria ſunt mortalia ex parte agentis, quæ quidem ex genere ſuo venialia eſſe potuiſſent, & tamen ex diſpoſitione quadam peccantis mortalia ſunt; tale peccatum eſſet, ſi quis adeò delectaretur otioſis confabulationibus, vt paratus eſſet in ijs tempus conterere, etiam cùm ex diuino præcepto aliquid ei neceſſariò faciendum incumberet.

Rurſus peccata venialia ex imperfectione operis in duo membra ſecari ſolent. Alia enim dicuntur venialia ex ſubreptione, alia ex paruitate materiæ. EX SVBREPTIONE dicuntur ea, quæ non ſunt perfectè voluntaria, quales ſunt ſubiti motus cupiditatis, iræ, inuidentiæ, & alij ſimiles, qui prius in animo exiſtũt, quàm ratio planè deliberare potuerit, eſſent necne admittendi, qui quidem & peccata ſunt, cùm præueniri, aut continuò repelli potuiſſent, ſi ratio vigilaſſet; & tamen venialia ſunt, cùm pleno voluntatis aſſenſu caruerint. EX MATERIÆ PARVITATE dicuntur ea, quæ in re parua ac leui committuntur, quale eſſet furtum vnius oboli, quod neque proximum notabiliter lædit, neque eiuſmodi eſt, vt apud æquos homines amicitiam tollere queat.

CAPVT IV.

Referuntur ſententiæ hæreticorum.

HIs ita conſtitutis, ad ſententias aduerſariorum explicandas accedamus. Primi fuerunt Iouinianus, & Pelagius, qui diſcrimen peccati mortalis, & venialis ſuſtulerunt è medio. Iouinianus enim docuit, peccata omnia eſſe paria, vt breuiter indicauit S. Auguſtinus lib. de hæreſibus, cap. 82. ſed clarius S. Hieronymus in 2o. lib. aduerſus Iouinianum, non procul à fine, his verbis: *De eo autem quod niteris approbare, conuitium & homicidium, raca & adulterium, otioſum ſermonem & impietatem vno ſupplicio repenſari, iam ſuprà tibi reſponſum eſt.* Et infrà: *Non tibi habebunt tantas gratias, quos de humili in ſublime leuas, quantum iraſcentur, quos propter leue quotidianumque peccatum, in exteriores tenebras extruſiſti.* Hæc ille. Quocirca valdè mirum eſt, quid Alphonſo de Caſtro venerit in mentem, vt in ſuo libro duodecimo contra hæreſes, verbo Peccatum, hæreſi octaua, ſcriberet, hunc errorem de peccatorum æqualitate, nuſquam à S. Hieronymo in duobus libris aduerſus Iouinianum, ipſi Iouiniano adſcribi. Nam per multas paginas in lib. ſecundo contra Iouinianum, S. Hieronymus non ſolùm hunc errorem nominatim Iouiniano tribuit, ſed etiam omnia eius argumenta proponit, & ſoluit. Et S. Auguſtinus in epiſt. 29. ad Hieronymum, hunc Iouiniani errorem ab ipſo Hieronymo præclarè confutatum fuiſſe teſtatur.

Iouinianum ſequutus Pelagius, quolibet peccato iuſtitiam amitti docebat, ac per hoc omne peccatum eſſe mortale; & quoniam multos iuſtos eſſe negare non poterat, affirmabat poſſe hominem in hac vita ſine omni peccato viuere. Ita refert S. Hieronymus in primo & ſecundo Dialogo contra Pelagianos. Et S. Auguſtinus in lib. de hæreſibus, cap. 88. *In id etiam* (inquit Auguſtinus) *progrediuntur, vt dicant vitam iuſtorum in hoc ſæculo nullum omninò habere peccatum, & ex his Eccleſiam Chriſti in hac mortalitate perfici, vt ſit omninò ſine macula & ruga, quaſi non ſit Chriſti Eccleſia, quæ in toto terrarum orbe clamat ad Deum: Dimitte nobis debita noſtra.*

Poſt hos Ioannes Vvicleffus (vt refert Thomas Vvaldenſis tomo 2. de Sacramentis, cap. 54. & ſeq.) totam Eccleſiam reprehendebat, quod ignoraret diſtinctionem peccati mortalis, & venialis. Docebat verò ipſe, omnia peccata eſſe mortalia, ſi per mortale intelligatur id quod eſt mortis ęternę inductiuum. Si verò per mortale intelligatur id, quod de facto mortem æternam adducit, tunc omnia peccata reproborum eſſe mortalia, electorum venialia ex natura ſua. Ex qua ſententia illud manifeſtè ſequitur, vt omnia ſint mortalia.

Noſtro ſæculo, quo veteres errores penè omnes renaſcuntur, nulli ſunt hæretici, qui verum diſcrimen agnoſcant inter peccata mortalia, & venialia. Martinus Lutherus in aſſertione omnium articulorum ſuorum, cùm in articulo 32. dixiſſet, omne opus hominis iuſti eſſe peccatum, & hoc Leo X. Pontifex damnaſſet, ita ſuum errorem auxit, vt diceret, omne opus hominis iuſti eſſe peccatum ex natura ſua mortale, & ex ſola Dei miſericordia veniale. Idem Lutherus in libro de captiu. Babylonica, capite de Baptiſmo, indicat omnia peccata eſſe venialia, præter incredulitatem, cùm ait: *Ita vides, quàm diues ſit homo Chriſtianus, ſiue baptizatus, qui etiam volens non poteſt perdere ſalutem ſuam quantiſcunque peccatis, niſi nolit credere.* Quod non ita accipiendum eſt, quaſi exiſtimauerit Lutherus non eſſe vlla peccata ex natura

A sua mortalia præter incredulitatem: sed illud dicit, quia sibi persuasit omnia peccata condonari, vel non imputari credentibus, non credentibus autem nullum condonari, cùm fides sola eius opinione iustificet, ita reditur ad primum errorem, vt quæuis peccata natura sua mortalia sint, sola verò Dei misericordia venialia.

Philippus Melanchthon in locis communibus, tit. de discrimine peccati mortalis & venialis, videtur quidem agnoscere distinctionem aliquam inter hæc peccata, sed reuera à Lutheri sententia non recedit. Scribit enim peccata mortalia esse, quæ excutiunt Spiritum sanctum; venialia, quæ non excutiunt. Sed inter explicandum satis apertè prodit errores suos. Primum enim docet discrimen peccati mortalis & B venialis non habere locum in non renatis: *Quamquam*, inquit, *Ne[illegible] Epicurus multò atrocius peccant, quàm Cato, tamen vtrique sunt oppressi peccatis mortalibus horrendis, & ira Dei æterna. Nec necesse est in non renatis quærere discrimen peccati mortalis & venialis, quia omne quod non est ex fide, peccatum est.* Quod si peccata non renatorum sunt omnia mortalia, id omninò sequitur, vt nulla sint peccata ex natura sua venialia. Nam si quæ essent ex natura sua venialia, etiam in non renatis essent venialia.

SECVNDO, docet in renatis venialia peccata esse motus prauos, qui rationem ita præueniunt, aut rapiunt, vt voluntarij dici non possint, quique nobis inuitis & repugnantibus in nobis interdum existunt. C Et quia poterat aliquis occurrere, ac dicere, ea quæ non sunt voluntaria, non esse peccata, nec mortalia, nec venialia; subiungit vulgatum illud dictum: (Quod non est voluntarium, non est peccatum) intelligendum esse, quoad iudicium ciuile, non quo ad iudicium legis diuinæ. Itaque omnia illa quæ sunt ex sententia Catholicorum vera peccata, id est, quæ sunt aliquo modo voluntaria omnia (inquam) ex Philippi sententia sunt mortalia, & sola illa apud eum venialia sunt, quæ apud Catholicos nulla peccata sunt.

TERTIO, docet peccata venialia esse verè contra legem Dei, & magnam deformitatem adferre, atque adeò iram Dei mereri: sed venialia dici, quia D condonantur ijs, qui Deo grati sunt. Quod est illud ipsum quod Lutherus voluit, cùm ait, omnia opera iustorum esse peccata mortalia ex natura sua, sed venialia ex misericordia Dei, quia credentibus non imputantur: *Quamquam*, inquit, *renati, in quibus est accensa cognitio Christi, & vera inuocatio, & inchoata est obedientia, sunt iusti, placent Deo, & habent Spiritum sanctum: tamen in eis adhuc in hac vita manet ingens infirmitas, videlicet caligo in mente de Deo, & voluntatis, ac cordis praua inclinatio, & multi vitiosi affectus, &c.* Et paulò post: *Hæc mala in renatis sunt contra legem Dei, vt Paulus testatur Rom. capite septimo; & quanta sit deformitas, quanta magnitudo horum malorum, pij in veris doloribus aliquo modo agnoscunt. Sed quia persona* E *accepta est, accensa agnitione Christi, & fide in corde, & donato Spiritu sancto, & aliquo modo infirmitatem agnoscit, & deplorat, & expauescit agnitione iræ Dei aduersus peccatum, & petit condonationem, & repugnat primis incendijs; fiunt huic personæ hæc mala venialia peccata, id est, condonata, itaut non excutiant Spiritum sanctum, & fidem, ac maneat persona in gratia.* Et rursus paulò inferius: *Et si*, inquit, *morbi hærentes adhuc in renatis in hac vita, & vitiosi affectus, non sunt leuia, aut contemnenda mala, nec sunt tantùm ἀτάξιαι præter legem Dei, vt Monachi finxerunt, sed verè sunt contra legem Dei: tamen donec manet in renatis bona conscientia & fides, manet etiam Spiritus sanctus.*

QVARTO, docet peccata mortalia esse illa omnia, quæ excutiunt fidem, id est, quæ simul cum fide consistere nequeunt, talia autem esse omnia peccata voluntaria: *Postremo*, inquit, *hæc duo impossibile est simul existere, malam conscientiam, id est, propositum peccandi, & fidem, quæ est fiducia misericordiæ Dei propter Christum promissæ; quia habens propositum peccandi, contemnit, aut fugit Deum, non accedit ad Deum: at fiducia misericordiæ accedit ad Deum Pontifice Christo.* Ex his habemus Philippum non agnoscere vlla peccata venialia, nisi inuoluntaria, & ea venialia esse, non ex natura sua, sed quia ob fidem non imputantur.

Eandem sententiam exprimit Tilmannus Heshusius in libro de erroribus Pontificiorum, titulo quarto, qui est de peccato, num. 24. his verbis: *Contendunt Pontificij, discrimen inter peccatum mortale & veniale non in eo consistere, quod venialia peccata tecta & condonata sint; mortalia verò æternæ damnationi obnoxia: sed quod discrimen sit in ipsa peccatorum natura & actione, hoc modo, quod peccata mortalia sint eiusmodi, vt repugnent iustitiæ, charitati, & legi diuinæ, & mereantur æternam damnationem; venialia verò nec charitati, nec iustitiæ, nec legi aduersentur, nec etiam mereantur mortem, vel iram Dei, sed sint digna venia.*

In eandem sententiam concurrunt Magdeburgenses, centuria prima, lib. 2. c. 4. col. 171. vbi sic loquuntur de discrimine peccatorum ex doctrina (vt ipsi putant) Apostolica: *Docent* (Apostoli) *veniale peccatum nullum quidem per se esse, dum asserunt omnia peccata pugnare cum lege diuina, & mereri iram Dei, & æternas pœnas: sed per accidens, hoc est propter causas aliunde incidentes, nempè propter remissionem peccatorum, quæ contingit fidelibus propter Christum.* Et paulò ante dixerant: *Qui natus est ex Deo, peccatum non committit, hoc est, non committit peccatum mortale: sed venialia eius sunt peccata, seu peccata propter fidem in Christum, ipsi non imputantur.* Et col. 173. *Impij*, inquiunt, *& increduli non tantùm scelera externa contra legem Dei adferunt mortem & condemnationem, verùm etiam deprauata natura, & interni affectus mali, & opera externa, etiam ciuiliter honesta. Renatis verò mortem adferunt omnia actualia peccata; siue interna, vt cogitationes, & affectus; siue externa, vt dicta & facta contra legem Dei, si non repugnent ijs fide, sed assentiantur ad efficiendum ea, siue in actum perducantur, siue non.* Et paulò infrà: *Peccata mortalia excutiunt fidem, & Spiritum sanctum, & bonam conscientiam.*

Eadem est sententia Martini Kemnitij, prima parte Examinis Concil. Trid. pa. 926. & 927. *Peccata mortalia*, inquit, *excutiunt fidem, & Spiritum sanctum, & tunc desinunt esse iusti. Venialia verò peccata sunt etiam in renatis, nec propterea desinunt esse iusti.* Et infrà: *Licet sint differentiæ, & gradus peccatorum, nullum tamen tam minutum & leue peccatum est, quod non sit ἀνομία, hoc est, præuaricatio legis diuinæ.* Et infrà: *Lex accusat, & damnat etiam illa peccata, quæ venialia vocantur, nisi tegantur, & non imputentur propter Christum.*

Porrò Ioannes Caluinus partim Luthero, partim Iouiniano, partim Vvicleffo assentitur. Nam libro secundo Institutionum, capite octauo, §. 59. ita concludit: *Habeant filij Dei omne peccatum mortale esse, quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò prouocat, quia est legis præuaricatio, in qua edictum est sine exceptione Dei iudicium; Sanctorum delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.* Et lib. 3. cap. 4. §. 28. *Cæterùm*, inquit, *fidelium peccata venialia esse, non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia nulla est condemnatio ijs qui sunt in Christo Iesu, quia non imputantur, quia venia delentur.* Neque his dissimilia scribit in

Antidoto

Antidoto Concilij Tridentini, sess. sexta, cap. 12.

Atque hæc quidem consentanea sunt doctrinæ Lutheranorum. Sed quia idem Caluinus lib. 3. Instit. cap. 2. §. 11. docet, fidem esse donum proprium electorum, & semel verè habitam, non posse vnquam amitti: inde consequitur, vt ex doctrina Caluini peccata omnia reproborum sint mortalia, electorum autem venialia, vt Vvicleffum etiam sensisse demonstrauimus. Hoc tamen interest inter Vvicleffum & Caluinum, quod Vvicleffus absolutè peccata electorum facit venialia; Caluinus autem vult esse venialia, quæ fluunt ab electis post fidem semel adeptam, non autem quæ ante fidem.

Itaq; opinione Caluini peccata fidelium electorum sunt venialia, non tam quia electi sunt, quàm quia manent cum fide, quæ semel habita nunquam perit, & propria electorum est; in quo Caluinus Iouinianum sequitur, qui docuit, hominem semel baptizatum non posse vnquam à gratia Dei excidere, teste S. Hieronymo lib. 2. aduers. Iouinian. Verba autem Caluini lib. 3. Instit. c. 2. §. 11. hæc sunt: *Reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, vt vmbram potius apprehendant, quàm solidum corpus; quia peccatorum remissionem spiritus propriè in solis electis obsignat, vt eam speciali fide in vsum suum applicent.* Et paulò ante: *Ergo,* inquit, *vt solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispereat semen vitæ eorum cordibus insitum, ita solidè in illis obsignat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis, ac rata sit.*

His omnibus erroribus contraria est sententia communis Theologorum Catholicorum apud Magist. Sententiarum in 2. libro Sent. dist. 42. & S. Thom. 1.2. q. 88. art. 1. & omnium ferè scriptorum, qui aduersus hæreticos de hac controuersia disseruerunt. Docent enim communi consensu, peccata quædam ex natura sua, nulla ratione habita ad prædestinationem, vel reprobationem, aut ad statum renatorum, vel non renatorum, esse mortalia, quædam venialia, & prioribus quidem indignum reddi hominem amicitia Dei, & mortis æternæ reum. Posterioribus temporalis tantùm supplicij, paternæque castigationis hominem reum constitui. Excipiuntur Ioan. Gerson, 3. part. Theologiæ, tractatu de vita spirituali animæ, lect. 1. Iacobus Almain, tract. 3. cap. 20. & Ioan. Episcopus Roffensis in refutatione art. 32. Lutheri, qui nonnihil à communi Theologorum sententia deflexerunt, sed absque peruicacia, & longè alia ratione, quàm hostes fidei faciant.

CAPVT V.

Refellitur sententia Iouiniani, & Pelagij.

REFELLEMVS nunc ordine; PRIMO Iouinianum, & Pelagium; DEINDE Vvicleffum & Caluinum; TERTIO Lutherum, Philippum, Kemnitium, & ceteros eiusdem sectæ; POSTREMO aduersus omnes simul probabimus Catholicam sententiam de distinctione peccati mortalis & venialis ex natura sua.

IGITVR Iouinianus & Pelagius, qui simpliciter distinctionem peccati mortalis & venialis tollebant è medio, ex ijs Scripturis apertissimè refelluntur, quæ docent peccata quædam iniustos homines constituere, quædam in ipsis iustis ita hærere, vt non propterea iusti esse desinant. Ad PRIMVM caput illa pertinent Ezech. 18. vbi postea quam Dominus per Prophetam descripsit hominem probum, qui non leuauerit oculos ad idola domus Israël, non adulterium, non furtum fecerit, hominem non contristauerit, &c. subjungit: *Hic iustus vita viuet*; quasi dicere velit, si secus fecerit, iustus non erit, sed iniustus. Et ideò paulò post addit: *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, nunquid viuet?* Eodem pertinet illud Apostoli 1. Corinth. 6. *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt: & hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.*

Vbi Apostolus tribus modis ostendit, peccata quæ hic enumerantur, facere homines iniustos, siue cum iustitia non posse consistere. PRIMO, quia docet eos qui talia agunt, esse iniquos: nam cùm dixisset, *Nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt,* continuò explicuit qui sint appellandi iniqui, cùm addidit, *Neque fornicarij, neque idolis seruientes, &c.* SECVNDO, quia purgationem ab eiusmodi peccatis non solùm ablutionem vocat, sed etiam iustificationem, nimirum, vt indicaret iniustos esse qui talia agunt, vel egerunt, donec per Dei gratiam iustificentur. TERTIO, quia testatur eiusmodi peccatis excludi homines, ac priuari possessione regni cœlorum, quæ merces est operum bonorum, & corona iustitiæ. Multa possent alia huc adduci, sed non est opus, cùm hanc partem omnes admittant.

Ad ALTERVM igitur caput, de quo solo potest esse dubitatio, pertinet illud Proph. Psal. 31. *Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno:* vbi illud, *Pro hac*, refertur ad peccati remissionem, de qua paulò antè dixerat: *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei.* Cùm igitur pro remissione peccati oret omnis Sanctus, manifestè sequitur esse quædam peccata, quæ in Sanctis aliquando inueniuntur, nec tollunt sanctitatem. Eodem pertinet illud Psal. 98. *Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius, custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis, Domine Deus noster, tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorum.* Ex hoc loco discimus, Moysem, Aaron, & Samuelem, viros iustos fuisse & custodiuisse præcepta Domini, & tamen non defuisse illis peccata, ob quæ propitiatione Dei indigerent, & à Domino paternè castigarentur. Simile est illud Salomonis, Prouerb. 24. *Septies in die cadet iustus, & resurget.* Et Eccles. 7. *Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Et in Testamento nouo docuit Christus Apostolos, & omnes alios fideles, quantumuis iustissimos, quotidie dicere: *Dimitte nobis debita nostra,* Matth. 6. Et S. Ioannes, qui sine dubio sanctus & iustus erat, de se & alijs dicit, 1. Ioan. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* Et B. Iacobus similiter de se & cæteris pronunciat: *In multis offendimus omnes,* Iacobi 3. Igitur ex diuinis litteris apertè conuincitur, esse peccata quædam, quæ cum iustitia & sanctitate non pugnent. Idem probari potest ex definitione Conciliorum. Nam Concilium Mileuitanum canone septimo, ita de hac re loquitur: *Item placuit, vt quicunque dixerit in oratione Dominica ideò dicere Sanctos, Dimitte nobis debita nostra, vt non pro seipsis hoc dicant, quia non est eis iam necessaria ista petitio, sed pro alijs, qui sunt in suo populo peccatores, & ideò non dicere vnumquemque Sanctorum, Dimitte mihi debita mea: sed, Dimitte nobis debita nostra; vt hoc pro alijs potius, quàm pro se petere intelligatur, anathema sit.* Similia habentur canone 6. & 8. Cui Concilio ante mille & centum annos ce-

lebrato subscripsit Concilium Oecumenicum Tridentinum, cùm ait sessione sexta, capite vndecimo: *Licet in hac mortali vita, quantumuis sancti & iusti in leuia saltem & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea desinunt esse iusti. Nam iustorum illa vox est humilis & verax, Dimitte nobis debita nostra.*

ACCEDIT præterea sanctorum Patrum consensus. Sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna: *Si autem*, inquit, *nemo esse sine peccato potest, & quisquis se inculpatum dixerit, aut superbus, aut stultus est, quàm necessaria, quàm benigna est clementia diuina, quæ cùm sciat non deesse sanatis quædam postmodum vulnera, dedit curandis denuò, sanandisque vulneribus remedia salutaria.*

Sanctus Basilius oratione in Psalmum 114. *Qui in peccato*, inquit, *mortali hæret, dicat: Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me.* Quo loco sanctus Basilius cùm peccatum mortale nominat, significat, inueniri etiam peccatum veniale, ob quod non sit opus dicere, Circundederunt me dolores mortis.

Sanctum Ambrosius in Psalmum 118. sermone 16. explicans illud, *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam. Non potest*, inquit, *hoc iustus negare, quia nemo sine peccato.*

Sanctus Gregorius Nazianz. oratione 2. in Iulian. vltra medium: *Magnum*, inquit, *est, neque ab initio peccare, aut saltem non in maximis delinquere. Quoniam penitus à peccato liberum esse, Deus supra humanam naturam ordinauit.* Ex quo loco intelligimus, peccata quædam leuia in omnibus hominibus, quamuis iustis & sanctis, reperiri.

Sanctus Hieronymus lib. 2. aduersus Pelagianos, non procul ab initio: *Iustos*, inquit, *esse concedo, sine omni autem peccato omninò non assentior.* Idem fusissimè docet toto lib. 2. & 3. contra Pelagianos, & libro 2. contra Iouinianum.

Sanctus Augustinus lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 14. *Nullus*, inquit, *in Ecclesia rectè posset ordinari minister, si dixisset Apostolus, si quis sine peccato, vbi ait, si quis sine crimine est. Multi quippè fideles baptizati, sunt sine crimine, sine peccato autem in hac vita neminem dixerim.* Et libro tertio, capite tertio: *Quamuis*, inquit, *diabolus sit auctor & princeps omnium peccatorum, non tamen filios diaboli faciunt quæcunque peccata. Peccant enim & filij Dei, quoniam si dixerint se non habere peccatum, seipsos seducunt, & veritas in eis non est.* Idem libro de natura & gratia, capite 36. scribit, omnes homines sanctos, excepta sancta Virgine Deipara, dicere potuisse illa verba sancti Ioannis iam citata: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.*

Ioannes Cassianus collat. 22. capite decimotertio: *Cæterùm*, inquit, *iustos, ac sanctos viros non esse immunes à culpa, manifestè Scriptura pronunciat, dicens: Septies in die cadit iustus, & resurgit. Quid enim aliud est cadere, quàm peccare? Et tamen cùm dicatur septies cadere, iustus nihilominus pronunciatur, nec iustitiæ eius præiudicat lapsus fragilitatis humanæ, quia multùm interest inter sancti, & peccatoris hominis lapsum. Aliud enim est admittere mortale peccatum, & aliud est cogitatione, quæ peccato non careat, præueniri, &c.*

Sanctus Gregorius lib. 21. Moralium, cap. 9. *Hoc*, inquit, *inter peccatum distat, & crimen, quod omne crimen peccatum est, non tamen omne peccatum crimen est: & in hac vita multi sine crimine, nullus verò esse sine peccatis valet, in qua videlicet peccatorum & criminum distinctione pensandum est, quia nonnulla peccata animam polluunt, quam crimina extinguunt.*

Sanctus Bernardus in sermone, de cœna Domini: *Et vnde*, inquit, *scimus, quia ad diluenda peccata quæ non sunt ad mortem, & à quibus plenè cauere non possumus ante mortem ablutio ista pertineat?* Vide eundem in libro de præcepto & dispensatione, vbi ex Scripturis, ex Regula S. Benedicti, & ex ipsa ratione, demonstrat quędam esse peccata lethaliter criminalia, vt ipse loquitur, quædam autem venialia. Vide etiam eiusdem æqualem Richardum de S. Victore, qui librum integrum scripsit de distinctione peccati mortalis & venialis, ac docuit, omnes Sanctos in hac vita venialiter aliquando peccare, & priuilegium esse beatorum in cœlo regnantium, venialibus omninò carere. Huc etiam pertinere possunt argumenta, quæ paulò post aduersus Lutheranorum sententiam proponemus.

CAPVT VI.

Diluuntur objectiones Pelagianorum.

PELAGIANI (vt referunt sancti Patres Hieronymus, & sanctus Augustinus) loca quædam ex Scripturis vrgebant, ex quibus effici arbitrabantur, posse, ac debere homines peccatis omnibus carere, ac per hoc nullum esse peccatum quod iustitiæ non repugnet.

PRIMA objectio sumitur ex illis testimonijs, quæ docent, homines debere esse perfectos, Deut. 18. *Tu autem perfectus eris coram Domino Deo tuo.* Matth. 5. *Estote perfecti, sicut Pater vester cælestis perfectus est.* Certè perfectus dici non potest, cui aliquid deest; deesse autem aliquid ei qui in peccatis est, negari non potest. Possumus igitur & debemus omni peccato carere, & hoc Deus iubet, vt simus perfecti, si amici & filij eius esse volumus.

RESPONSIO. Perfectio in Scripturis non vno modo accipitur. Interdum enim perfecti dicuntur, qui semper actu diligunt Deum, & omnia quæ faciunt, in ipsum actu referunt. Cum qua perfectione nullum peccatum, ac ne veniale quidem consistere potest. Sed hæc perfectio propria beatorum est, neque nobis in hac vita à Domino imperatur. Itaque Apostolus de hoc perfectionis gradu loquens in epistola ad Philippenses, cap. 3. ait: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim. Sequor autem si comprehendam, &c.* Interdum perfecti dicuntur, qui tametsi non semper actu Deum cogitent & diligant, vt beati faciunt, tamen totos se Deo consecrant, atque omnia deserunt, vt Deo placeant, iuxta illud Matthæi 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me.* Atque hæc perfectio non imperatur, sed consulitur, vt sanctus Augustinus docet in epist. 89. qu. 4. & ante eum sanctus Ambrosius in lib. de viduis, & S. Hieronymus in lib. contra Vigilantium. Denique perfecti dicuntur, & quidem valdè frequenter, qui Deum super omnia diligunt, & licet non deserant actu res suas, tamen parati sunt potius omnium rerum, & ipsius vitæ iacturam facere, quàm Dei gratiam & amicitiam perdere; atque ita seruant omnia diuina mandata, dum nihil admittunt quod charitati, quæ finis est perfecti, repugnet.

Hunc perfectionis gradum Christus imperauit, cùm ait, *Estote perfecti*, Matt. 5. & de eodem loquitur Scriptura Gen. 6. cùm ait: *Noe vir iustus atque perfectus fuit.* Et ca. 17. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Et Deut. 18. *Tu autem perfectus eris cum Domino Deo tuo.* Et Philip. 3. *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus.* Isti autem duo gradus perfectionis non excludunt

omnia

A omnia peccata, sed ea solùm, quæ charitati repugnant. Nam Apostoli perfecti erant, iuxta illud iam citatum ad Philip. 3. *Quicunque perfecti sumus.* Et in priore ad Cor. cap. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos:* Et tamen Apostoli erant, qui dicebant: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c.* Et: *In multis offendimus omnes.* Et Apostolos Dominus orare docuit: *Dimitte nobis debita nostra.*

SECVNDA objectio sumitur ex illis testimonijs quæ veram iustitiam omni macula carere oportere affirmant. Psal. 14. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.* Psal. 17. *Ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitate mea.* Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Ephes. 1. B *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati.*

RESPONSIO, S. Augustinus in libro de perfectione iustitiæ, dicit Sanctos in hac vita appellari posse immaculatos, non quod nullas contrahant maculas, sed quia cupiunt, ac student nullas contrahere, & si quas contrahunt, continuò eas per orationem tergunt. POSSET etiam responderi, maculam propriè non oriri ex peccato veniali, sed solùm mortali, vt S. Thom. docet 1. 2. q. 89. art. 1. Siue autem dicamus cum S. August. iustos in hac vita nominari immaculatos, quia sunt desiderio, ac studio tales; siue cum S. Thoma, quia veniale peccatum non efficit maculam; C illud negari non potest, in Scripturis vocari immaculatos etiam eos, qui venialibus peccatis non carent, cùm si de vllis hominibus dici possit, *Beati immaculati in via:* &, *Qui ingreditur sine macula:* &, *Vt essemus sancti & immaculati:* id sine dubio de Apostolis dici possit, & tamen clamat vnus ex ipsis: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.*

Objectio TERTIA sumitur ex testimonio illo primæ Ioan. 3. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius manet in eo, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* RESPONSIO, S. Augustinus lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 7. dicit iustos in hac vita partim esse filios Dei ratione gratiæ iustificantis, partim filios huius sæculi, ratione carnalis concupiscentiæ, quæ ex peccato primi hominis in D nobis relicta est; & quidem vt filios Dei non peccare, sed perfici quotidie magis ac magis; tamen vt filios huius sæculi ratione infirmitatis nondum omninò sublatæ, aliquando labi. S. Bernardus serm. 1. de Septuagesima, refert hunc locum ad prædestinationem, ac dicit filios Dei non peccare, itaut in peccato permaneant: *Omnis*, inquit, *qui natus est ex Deo, non peccat, id est, non permanet in peccato, quia conseruat illum (vtique vt perire non possit) quæ falli non potest, generatio cœlestis.* Sed optime omnium videntur hunc locum exposuisse S. Augustinus tract. 5. in epist. S. Ioannis, & S. Hieronymus lib. 1. aduers. Pelagianos, qui docent, E homines iustos, dum iusti sunt, non posse peccare eo peccati genere, quod repugnat iustitiæ, siue charitati, quę est verissima, perfectissimaq; iustitia. Itaque de venialibus peccatis, quæ cum charitate non pugnant, scripsit S. Ioannes: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c.* De lethalibus autem: *Qui natus est ex Deo, non peccat, &c.*

Objectio QVARTA sumitur ex testimonio illo Luc. 1. *Erant autem iusti ambo, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Videtur enim hoc loco S. Euangelista Lucas, posteaquam dixerat, *Erant autem iusti ambo,* explicare voluisse quid sit esse iustum, & ideò adjunxisse, *Incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Quæ explicatio remouere videtur ab homine iusto peccata omnia, non solùm grauia, sed etiam leuia. Et confirmabat hoc argumentum Pelagius ex commentario S. Ambrosij in hunc locum Euangelij, vbi S. Ambrosius inuehitur in eos qui putant homines non posse absque peccato viuere.

RESPONSIO. Ad locum Euangelij respondet sanctus August. in lib. de perfectione iustitiæ, & in lib. de gratia Christi, cap. 48. & 49. aliud esse viuere sine querela, aliud viuere sine peccato: illum enim sine querela viuere, de quo homines queri non possint, qui nemini noceat, omnibus prosit, scandalum nulli tribuat, licet coram Deo peccatis venialibus non careat, & tales fuisse Zachariam, & Elizabeth. Ad comment. S. Ambr. respondet ibid. Augustinus, S. Ambrosium aut postea sententiam suam humiliter correxisse, aut solùm significare voluisse posse homines sine peccato viuere, non absolutè, sed secundum quendam modum, itaut sine querela inter homines conuersentur. Nam idem Ambrosius in comment. Isaiæ (quem Augustinus eo loco citat) apertè scribit, neminem in hac vita sine peccato, aut omninò immaculatum esse posse.

Est autem hoc loco obseruandum, quod tametsi diximus nullum, quantumuis iustum, & sanctum, potuisse in hac vita sine peccatis venialibus viuere, semper tamen excipimus Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, & eius matrem semper VIRGINEM MARIAM. Nam potissima causa cur à peccatis venialibus omninò liberari nequeamus in hac vita, est concupiscentia illa carnis, quæ & peccati fomes à Theologis dicitur, quam ex iustitiæ originalis amissione contraximus; Christus autem concupiscentia illa omninò caruit, quippe qui de Virgine, virtute Spiritus sancti, conceptus fuit. Ipsa autem sancta Virgo (vt S. Tho. docet in 3. p. q. 27. art. 3.) in prima sanctificatione, vel à fomite planè liberata, vel (quod ipse magis probat) tanta gratiæ copia repleta fuit, vt fomes in ea ligatus manserit, ac deinde in ipsa filij conceptione penitus ablatus fuerit. Itaque de Christo legimus: *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius,* 1. Petri 2. De Virgine autem: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te,* Cant. 4.

De eadem S. Cyprianus (vel quicunq; fuit auctor, sine dubio antiquus & doctus) in sermone de Natiuitate Christi: *Plurimum*, inquit, *à cæteris differens (Maria) natura communicabat, non culpa.* De eadem S. Ambrosius serm vlt. in Psal. 118. *Suscipe*, inquit, *me, non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit Virgo, sed Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati.* Et S. Augustinus libro de natura & gratia, cap. 36. *Excepta*, inquit, *sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quia concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.* Et S. Anselmus lib. de conceptu virginali, cap. 17. *Decuit*, inquit, *vt ea puritate Virgo niteret, qua maior sub Deo nequit intelligi.* Et S. Bernardus in epist. 174. *Ego*, inquit, *puto, quod & copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quæ ipsius non solùm sanctificaret ortum, & vitam deinceps ab omni peccato custodiret immunem, quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Decuit nimirum Reginam Virginum singulari priuilegio sanctitatis absque omni peccato ducere vitam, quæ dum peccati mortisque pareret peremptorem, munus vitæ & iustitiæ omnibus obtineret.* Idem docet S. Thom. 3. part. quæst. 17. art. 4. S. Bonauentura, & cæteri Theologi in 3. Sent. dist. 3. & copiosè Richardus de S. Victore in 2. lib. de Emanuele. Denique Concilium Tridentinum sess. 6. can. 23. ita concludit: *Si quis dixerit*

hominem semel iustificatum, posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei priuilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.

Neque mouere debent testimonia Chrysostomi, Ambrosij, & Augustini, quæ contrà citat Caluinus in Antidoto huius canonis Concil. Tridentini. Nam testimonium Ambrosij, quod ille citat, nusquam extat. Testimonium autem Augustini generale est, & exceptionem admittit, quam ipse Augustinus in alio loco adhibet, vt nos ostendimus. Chrysostomus videtur quidem aliquid dicere aduersus ea quæ communiter Patres docent, tamen & verba eius benignè exponi possunt, & ipse sibi anteferri sine dubio patietur communem Patrum consensum, & ipsas Græcas Liturgias, in quibus asseritur B. Virgo planè irreprehensa, & incontaminata, sanctior Cherubin & Seraphin. Vide plura apud Canisium nostrum lib. 1. de B. Virgine, cap. 10. & lib. 4. cap. vlt.

CAPVT VII.

Refellitur error Ioannis Vvicleffi, & Ioannis Caluini.

DEMONSTRAVIMVS hactenus esse discrimen aliquod inter peccata, & quædam eorum lethalia, quædam venialia rectè nominari. Nunc ij refellendi sunt, qui distinctionem istam admittunt, sed peruersa interpretatione deprauant. Ac in primis occurrunt Ioan. Vvicleffus, & Ioan. Caluinus, qui (vt suprà ostendimus) peccata venialia dici volunt omnia peccata prædestinatorum, mortalia verò peccata omnia reproborum. Quam sententiam non solùm Catholici Doctores, sed etiam Lutherani, ex Scripturarum exemplis firmissima ratione confutãt. Nam profectò Adam prædestinatus erat, & nunc in cœlo cum beatis spiritibus regnat. Nam inter hæreticos numerant Tatianum, qui negabat Adamum saluum esse. Iren. lib. 1. cap. 31. Tertul. lib. de præscr. hæret. Epiphan. hær. 46. & August. in lib. de hæresibus, cap. 25. & tamen eundem Adamum lethaliter peccasse, & verè à gratia Dei excidisse nemo vnquam negauit, cùm Apostolus dicat: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors*, Rom. 5. Et cùm Deus tam apertè comminatus esset: *Quacunque die comederis ex eo, morte morieris*, Gen. 2. Quod de morte non solùm corporis, sed etiam animæ intelligendum esse docent sancti Patres, Ambrosius lib. de paradiso, cap. 9. Augustinus lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 12. & Gregorius lib. 5. epist. 14.

Adde etiam quod non solùm lapsus est Adam in peccatum lethalis inobedientiæ, sed etiam fidem amisit, quam amitti non posse Caluinus existimat. Audi Tertullianum in 2. lib. aduersus Marcionem: *Quis dubitabit ipsum illud Adæ delictum hæresim pronunciare?* Et infrà: *Rudis admodum hæreticus (Adam) fuit.* Audi S. Ambrosium in epist. 33. ad sororem Marcellinam: *Agnoscis Adam, te esse nudum, quia bona indumenta fidei perdidisti.* Et lib. 7. in Lucam, cap. 47. dicit Adamum exutum fuisse fidei vestimento, cùm primum peccauit. Audi S. Augustinum lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 17. *Hoc itaque cognouerunt, quod felicius ignorarent, si Deo credentes & obedientes non committerent quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobedientia quid nocerent.* Et lib. 1. in Iulianum, cap. 2. idem probat testimonio S. Olympi Episcopi Hispani. Audi S. Prosperum in responsione ad tertium dubium Genuensium: *Credendo Adam diabolo, non credidit Deo.* Et infrà: *Quomodo fides in Adam perdita, in quo quam filiorum eius inueniretur, nisi eam idem spiritus qui omnia in omnibus operatur, infunderet?* Et infrà: *Omnes igitur quod Adam perdidit, perdiderunt. Perdidit autem primus fidem, quam omnes, quia primam potuimus amittere, primam habemus accipere.* Cùm igitur Adam electus, ac prædestinatus, fidem semel habitam peccando perdiderit, & reus mortis æternæ constitutus fuerit, falsum omninò esse conuincitur quod Vvicleffus, & Caluinus, & ante eos Iouinianus asseruit, peccata prædestinatorum non posse esse lethalia, præsertim si fidem aliquando habuerint.

ALTERVM exemplum est S. Prophetæ Dauid, quem prædestinatum fuisse, atque adeò saluum, & sanctum esse nemo negare potest, cùm Dominus dicat in Euangelio, Luc. 13. *Cùm videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei.* Certè enim si omnes Prophetæ erunt in regno Dei, sine dubio non aberit Dauid, qui per excellentiam Prophetæ cognomen inuenit. Eundem fuisse fidelem & iustum, antequam in peccatum adulterij & homicidij laberetur, æquè certum est. Nam Apostolus Paulus Act. 13. sic ait de eo: *Suscitauit illis (Deus) Dauid Regem, cui testimonium perhibens dixit, Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum.* Et Psalmi eius apertè indicant fuisse Dauidem plenum fide, & Spiritu sancto.

Porrò eundem lapsum esse in peccata mortalia, eaque grauissima, ac per hoc Spiritum sanctum excussisse, & gratia excidisse, facilè probari potest. Nam in primis hoc apertissimè docet ipse Dauid in Psal. 50. vbi propriè (vt ex titulo constat) deflet adulterium suum, & homicidium occasione Bethsabeæ commissum, vbi inter cætera dicit: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Et: *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Nec sanè peteret cor mundum in se creari, & renouari spiritum rectum, nisi crederet per peccatum munditiem cordis, & rectitudinem spiritus se amisisse. Quod verò subjungitur: *& Spiritum sanctum tuum ne auferas à me*, non significat in eo peccante remansisse habitatorem Spiritum sanctum, qui in solis iustis propriè inhabitat: sed significat (Augustino teste) Spiritum cœpisse iterum Dauidi adesse, cùm ei pœnitentiam inspirauit, & ideò Dauidem, qui donum Dei non ignorabat, peccatum esse à Deo, vt spiritum illum sanctum pœnitentiæ lachrymas in se excitantem non auferret. Quod autem Dauid reconciliationem adhuc expectaret, & peteret, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Et rursum: *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata.* Et: *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.*

His accedunt testimonia Patrum: nam S. Ambrosius in lib. de Apologia Dauidis, cap. 16. explicans illud: *Libera me de sanguinibus, &c. Ad Vriæ mortem*, inquit, *potest referri, quod mandata necis eius conscius veniam tanti poscat admissi.* Et infrà: *Quibus vinculis se enodari desiderans, diuinum sibi precatur auxilium, vt ab omni criminis perpetrati labe mundetur.* Et infrà: *Non est mirum, quod tam grauiter doleat fundendi sanguinis innoxij sibi obrepsisse peccatum. Ideò liberari se à sanguinibus, hoc est, à peccatis mortalibus, postulauit.* His verbis Ambrosius Dauidis adulterium & homicidium, peccata mortalia fuisse docet, cùm & crimina, & vincula, & tanta admissa, & expressè peccata mortalia nominet.

S. Augustinus tractatu in Psalmum quinquagesimum, ita Dauidem loquentem inducit: *Miserere mei secundum magnam misericordiam tuam. Subueni grauis vulnere secundum magnam medicinam tuam. Graue est quod habeo, sed ad omnipotentem confugio. De meo tam lethali vulnere desperarem, nisi tantum medicum reperirem.* Et hic vides peccatum Dauidis graue, & lethale nominari,

minari, & eiusmodi, vt ferè ad desperationem posset adducere.

S. Hieronymus in epistola ad Oceanum, de obitu Fabiolæ, describit pœnitentiam publicam Dauidis, qualis in Ecclesia pro magnis sceleribus fieri solet. Ex quo satis indicat, graue admodum fuisse peccatum Dauidis.

S. Gregorius lib. 22. Moral. cap. 13. scribit, peccatorem similem esse Lazaro mortuo, qui Domini voce reuocatur ad vitam; atque exemplum Dauidis adducens, ait: *Vnde Dauid Propheta ab illa tanti molefacinoris reminiscens ad vocem Domini, quasi foras exijt, dum per Nathan correptus, quod fecerat accusauit.* Ex his igitur manifestum est, Dauidem prædestinatum, fidelem, & iustum, in peccatum mortale incidisse, & rursus per pœnitentiam ad gratiam Domini rediisse; ac proinde falsam, atque etiam apertissimè falsam Vvicleffi & Caluini esse sententiam.

B

TERTIVM exemplum est Apostoli Petri, quem prædestinatum fuisse, & nunc saluum, sanctum, & beatum esse nemo negat, cùm B. Ioannes in extremo Euangelio suo tam luculentum testimonium reddiderit beatæ morti ipsius. Nam cùm Dominus Petro dixisset: *Cùm senueris alius cinget te, & ducet quò tu non vis*, subjunxit Euangelista: *Hoc autem dixit, significās qua morte clarificaturus esset Deum.* Eundem Petrum fidelem & iustum fuisse antequam Dominum ter abnegaret, testis est Christus ipse, qui & Matth. 16. eum *beatum* appellauit; & Ioan. 13. eidem dixit: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet. Et vos mundi estis, sed non omnes, &c.*

C

Eundem autem mortale peccatum, & quidem grauissimum admisisse, cùm ad vocem ancillæ Dominum negauit, nec solùm negauit, sed etiam iureiurando, & anathematizando negationem confirmauit, testantur lachrymæ, & pœnitentia eius. Nam (vt scribit Matth. ca. 26.) post tantum admissum facinus, fleuit amarè. Testantur etiam sancti Patres idipsum passim: sed vt non laboremus in re perspicua, vnus hoc loco sufficiet Augustinus, qui tract. 66. in Ioan. non solùm hoc docet, sed etiam contendit ita esse, nec posse (salua fide) aliter dici. Inter alia sic Petrum alloquitur: *Timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ. Quanta enim vita est confiteri Christum, tanta mors est negare Christum.* Et infrà: *In anima Petri contigit, quod offerebat in corpore, non tamen pro Domino, quod temerè præsumebat, præcessit, sed aliter quàm putabat: namque ante mortem & resurrectionem Domini, & mortuus est negando, & reuixit plorando. Sed mortuus est, qui superbè præsumpsit; reuixit autem, quia benignè ille respexit.* Ecce quoties Augustinus repetit, Petrum in anima mortuum esse, ac proinde peccatum mortale commisisse, cùm Christum negauit. Et audet tamen Caluinus dicere, fideles prædestinatos lethaliter peccare non posse.

D

His omnibus accedat manifesta ratio ex aduersariorum ducta principijs. Actiones illas Adami, Dauidis, Petri, ex genere suo peccata fuisse nemo negare potest, nisi præuaricatio cœlestis mandati specialis, adulterium, homicidium, Christi abnegatio cum execratione & perjurio, alicui non videantur esse peccata; ea verò peccata à scientibus & volentibus commissa, atq; adeò voluntaria fuisse, extra controuersiam est. Quæro igitur, an ea peccata simul, cum fide iustificante in hominibus illis Adamo, Dauide, Petro, consistere potuerint, an non potuerint. Nam si non potuerunt, excusserunt fidem iustificantem, ac per hoc lethalia fuerunt, quod nos contendimus. Neque ipsi hoc negare possunt, cum ex communi aduersariorum doctrina, illa sint mortalia peccata,

E

quæ cum fide consistere nequeunt.

Si verò dicat Caluinus, peccata illa Adami, Dauidis, Petri, cum fide consistere potuisse; sequitur, posse homines semel iustificatos, liberè præuaricari Dei mandata, adulteria & homicidia perpetrare, Christum abnegare, addita etiam execratione, atque perjurio. Nam si hæc in hominibus semel iustificatis cum ipsa fide iustificante manent, hoc ipso à Deo non imputantur, nec tam sunt venialia, & remittenda, quàm re ipsa condonata, atque dimissa, neque reum faciunt vllius pœnæ ac supplicij. Hoc verò dogma nemo non videt quàm sit absurdum & perniciosum. Huc igitur summa disputationis perducitur, vt vel concedere cogatur Caluinus posse homines fideles & prædestinatos peccare lethaliter, ac per hoc non esse peccata omnia prædestinatorum, post fidem semel adeptam, venialia; vel prædestinatis fidelibus, id est, verè fidelibus licentiam tribuat adulteria, homicidia, perjuria, & alia id genus scelera impunè, ac liberè perpetrandi.

Videtur autem Caluinus hoc posterius membrum eligere: nam tametsi in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 6. can. 27. scripserit, vbi fides regnat nullum esse peccatum, tamen can. 28. addit, semen fidei, id est, fidem veram, & viuam, sed sopitam manere cum grauissimis lapsibus: *Semen, inquit, aliquod fidei manere in homine, licet suffocatum, etiam inter grauissimos lapsus, non nego, id quantulumcunque est, particulam esse fateor veræ fidei, addo etiam viuæ, quando aliter non posset ex ea oriri fructus. Verùm quoniam non apparet ad tempus, nec se visitatis signis exerit, perinde habetur atque emortua, quoad sensum nostrum.* Itaque cùm velit manere fidem veram, & viuam, in homine cum grauissimis lapsibus, licet ea non se prodat exterius; & certò sibi persuaserint aduersarij, fidem iustificare, & facere vt nulla peccata imputentur, sequitur vt crediderit Caluinus grauissimos lapsus fidelibus non imputari.

CAPVT VIII.

Refellitur error Lutheranorum.

LVTHERANI, vt suprà ostendimus ex Luthero, Melanchthone, Illyrico, Heshusio, & Kemnitio, tria præcipuè docent. PRIMO, peccata venialia esse illa, quæ à Deo non imputantur, quamuis ex se digna sint pœna ac supplicio sempiterno. SECVNDO, illa peccata à Deo non imputari, quæ simul in homine cum fide, id est, cum fiducia misericordiæ consistunt. TERTIO, illa sola peccata cum fide consistere, quæ sunt inuolūtaria. Ex quibus sequitur, QVARTO, omnia peccata in infidelibus esse mortalia, & consequenter omnia peccata ex natura sua esse mortalia. De quo 4. c. quia commune est etiam quibusdam alijs scriptoribus non Lutheranis, seorsim postea disseremus. Nunc tria priora capita, quæ propria videntur esse Lutheranorum, breuiter refellamus.

Quod igitur PRIMO loco affirmant, peccata venialia esse ea quæ non imputantur, repugnat apertè Scripturis & Patribus; Scriptura siquidem in ijs locis vbi de peccatis venialibus ex consensu etiam Lutheranorum loquitur, manifestè docet, oportere à Deo peti remissionem eorum peccatorum: non igitur ea sunt recta & condonata, vel non imputata (vt ipsi dicunt) sed imputantur, & ligant, ac reum faciunt, quamuis facilè condonentur, ac remittantur. Conuenit inter nos & Lutheranos, de venialibus agi Matth. 6. *Dimitte nobis debita nostra*, quia iustorum etiam est hæc humilis & vera confessio. At hic videmus peti à iustis remissionem peccatorum venialium, proinde non fuisse antea condonata, vel non imputata. Eadem ratio est de loco illo 1. Ioan. 1. *Si dixerimus, quia*

peccatum non habemus, &c. continuò subjungitur: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

A At si peccata iustorum, quia persona grata est, non imputarentur, quid opus esset remissione? & cur oporteret confessionem antè præmittere? nec dissimilis est locus ille Psal. 31. *Pro hac* (id est, pro remissione peccati) *orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno.* Et illud Psal. 98. *Tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorum.* Certè si vlciscebatur Deus peccata seruorum suorum fidelium Mosis, Aaronis, & Samuelis, imputabat eis, nec tegebat, donec purgata essent. Huc etiam pertinet illud Ioan. 13. *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet.* Quod sancti Patres ad peccata venialia pertinere docuerunt. Qui enim lotus est ab impietate, & lethalibus criminibus, adhuc eget lotione pedum, id est, remissione venialium, quæ instar pulueris in via vitæ huius pedibus nostris adhærent. *Dominus dicit* (inquit sanctus Augustinus tract. 56. in Ioan.) *Veritas loquitur, quod opus habeat pedes lauare etiam ille qui lotus est. Quid fratres mei, quid putatis, nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omninò: veruntamen cùm in rebus humanis postea viuitur, vtique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non viuitur, quasi pedes sunt, vbi ex humanis rebus afficimur, & sic afficimur, vt si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus, & veritas in nobis non sit. Quotidie igitur lauat pedes nobis, qui interpellat pro nobis, & quotidie nos opus habere, vt pedes lauemus, id est, vias spiritualium gressuum dirigamus. In ipsa oratione Dominica confitemur, cum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si enim confiteamur, sicut scriptum est, peccata nostra, profectò ille qui lauit pedes discipulorum suorum, fidelis est & iustus, qui dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate, id est, vsque ad pedes, quibus conuersamur in terra.* Hæc sanctus Augustinus. Ex omnibus quibus perspicuum esse potest, quàm falsò & temerè dixerit Philippus (vt citauimus cap. 4.) peccata venialia esse peccata condonata. Et Illyricus, esse peccata quæ propter fidem in Christum non imputantur. Et Heshusius, esse peccata tecta. Et Caluinus, esse peccata, quæ ijs qui sunt in Christo Iesu non imputantur.

Quod autem SECVNDO loco dicunt, illa peccata non imputari, ac per hoc esse venialia, quæ simul cum fide consistunt, facili negotio conuincitur esse falsum. Nam si id ita esset, vt aduersarij volunt, sequeretur nullum esse mortale peccatum præter infidelitatem; proinde sacrilegia, homicidia, adulteria, furta, rapinas, non esse peccata mortalia, quod est & contra manifestam Christi, & Apostolorum doctrinam, & contra ipsorum Lutheranorum sententiam. Sequi autem ex dogmate aduersariorum, nullum esse mortale peccatum præter infidelitatem, probatur: Nam nullum est peccatum, quod fidem necessariò excludat, præter id quod ei opponitur, quod est infidelitas. Quod idem experientia ipsa manifestè testatur: nam si per fidem intelligatur assensus certus & indubitatus, his omnibus rebus adhibitus, quas Ecclesia ex verbo Dei scripto, vel tradito, credendas esse docet, multos videmus inter Catholicos, publicos peccatores, homicidas, fornicatores, fures, ebriosos, qui tamen sine vlla dubitatione fidem habent ijs omnibus, quæ Ecclesia credenda proponit.

Si verò per fidem accipiamus id quod Lutherani falsò sibi persuaserunt esse fidem, fiduciam videlicet misericordiæ propter Christum, & quidem specialem; quia vnusquisque certò credat, & confidat, sibi Deum propter Christum esse propitium, videmus plurimos inter hæreticos, qui eiusmodi fidem se habere dicant, cùm vitam turpissimam ducant, & errores etiam grauissimos de Christo, de Ecclesia, de Sacramentis, de peccatis, de iustificatione, cæterisque rebus ad doctrinam fidei pertinentib. doceant. Nam huic speciali fidei Lutheranorum non repugnat quælibet infidelitas, sed ea solùm, qua quis non certò credit sibi Deum esse propitium.

Quod si fortè Lutherani dicant se nullos habere errores, & fidem illam suam specialem esse non posse in ijs, qui homicidia, adulteria, & alia id genus peccata committunt: suis dimissis aliarum sectarum homines parumper inspiciant. Certè Caluinianos in erroribus multis & magnis versari, atq; adeò blasphemos & sacrilegos esse neque ignorant, neque tacent; & tamen negare non poterunt, eos sibi certò persuadere se Deo propter Christum esse carissimos, ac proinde habere fidem illam specialem, quæ apud eos sola iustificat. Quod idem dicere possumus de Anabaptistis, de Trinitarijs, & alijs, qui Lutheranis hæretici sunt, & tamen certò credunt sibi Deum propter Christum esse propitium. Quod si fiducia illa concipi potest ab ijs qui in erroribus contra verbum Dei pertinacissimi sunt, cur non poterit etiam concipi ab ijs, quos homicidia, adulteria, furta, & alia similia peccata delectant?

AT (inquit Philip. in Locis, tit. de discrimine peccati mortalis & venialis) qui habet propositum peccandi, non accedit ad Deum, sed eum contemnit, ac fugit: Fides autem ad Deum accedit per Christum Pontificem; Igitur impossibile est hæc duo simul consistere, propositum peccandi, & fidem. RESPONDEO, eum qui habet propositum peccandi, si apprehendat Deum vt iustum iudicem, & qui peccata, dum in nobis manent, odit, ac punit, quemadmodum eum Catholici apprehendunt, sine dubio fugere à Deo: at si Deum apprehendat (vt eum Lutherani apprehendunt) ita misericordem & facilem, vt peccata in nobis verè inhærentia & viuentia nolit punire, sed tegere, ac pro eis Christi iustitiam, & merita nobis imputare, nego eum ad Deum non accedere. Qui enim sibi persuadere potuit peccata verè in se manentia sibi à Deo non imputari, & ijs non obstantibus se Deo propter Christum carum & gratum esse, eadem facilitate credere poterit, propositum peccandi sibi à Deo non imputari, dummodo Christi merita, sua faciat per fidem. Certè Caluinus non existimauit impossibile propositum peccandi cum fide coniungere, quando in Antidoto can. 28. sess. 6. Conc. Trid. scripsit, etiam in magnis lapsibus remanere fidem veram & viuam. Ac ne ipse quidem Lutherus tam certò credidit non posse duo illa coniungi, vt credidit Philippus. Nam in lib. de captiuit. Babyl. cap. de Baptismo, scribit, non posse hominem damnari quantiscunque peccatis, si stet, vel redeat fides. Quo loco per illam disiunctionem (si stet, vel redeat fides) apertè significauit, non se certò statuisse, non posse stare fidem cum magnis lapsibus.

Habemus igitur ex ipsa natura & ratione fidei, omnia peccata cum ipsa fide posse consistere, præter infidelitatem, vel diffidentiam fidei, vel fiduciæ contrariam; ac per hoc omnia peccata, præter infidelitatem, vel diffidentiam prædictam, esse venialia, si omnia illa dici debent venialia, quæ fidem non excludunt.

Sed probatur hoc idem rursus ex doctrina Patrum, & ex communi sensu & consensu omnium gentium. Nam si peccata omnia, vel saltem grauiora, quæ nos mortalia nominamus, cum fide consistere non possent, sequeretur non posse hominem Christianum

labi in

A labi in fornicationem, furtum, homicidium, aut aliud ſimile peccatum, quin eodem momento fieret hæreticus. Nam fidem iuſtificantem amitteret, quæ ſola eſt vera fides; qui autem fidem veram amittunt, hæretici dicuntur. At hoc repugnat toti antiquitati, & ſenſui, ac conſenſui omnium gentium. Semper enim in Eccleſia latiſſimum diſcrimen agnitum eſt inter hæreticos, & malos Catholicos, cùm illi diſceſſionem faciant ab Eccleſia, iſti intra Eccleſiam perditè viuant; illi doctrinam oppugnent, iſti diſciplinam violent; illi zizanijs, iſti paleis; illi lupis rapacibus, iſti morbidis ouibus comparentur.

Denique inauditum eſt in Eccleſia, vt ob ſolam fornicationem, vel adulterium, aut aliud ſimile peccatum, Chriſtianus aliquis fidem amiſiſſe, atque adeò
B infidelis, aut hæreticus factus fuiſſe dicatur. S. Auguſtinus in lib. quæſt. in Matth. q. 11. *Inter hæreticos,* inquit, *& malos Catholicos hoc intereſt, quod hæretici falſa credunt; illi autem vera credentes, non viuunt ita vt credunt.* Et lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſt. cap. 18. *Conſtituamus*, inquit, *aliquem caſtum, continentem, non auarum, non idolis ſeruientem, hoſpitalitatem indigentibus miniſtrantem, non cuiuſquam inimicum, non contentioſum, patientem, quietum, nullum æmulantem, nulli inuidentem, ſobrium, frugalem, ſed hæreticum: nulli vtique dubium eſt propter hoc ſolum, quod hæreticus eſt regnum Dei non poſſeſſurum. Conſtituamus alium fornicantem, immundum,*
C *luxurioſum, auarum, vel etiam apertius idolis dedicatum, veneficum, diſcordioſum, contentioſum, æmulum, animoſum, ſeditioſum, inuidum, ebrioſum, comeſſatorem, ſed Catholicum: nunquid propter hoc ſolum quod Catholicus eſt, regnum Dei poſſidebit, agens talia, de quibus ſic concludit Apoſtolus; quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam ſi talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt? Si hoc dicimus, nos ipſos ſeducimus.* Neque opus eſt alia Patrum teſtimonia ſuperaddere, cùm res adeò ſit perſpicua, vt mirum ſit ab vllo hominum in dubium reuocari potuiſſe.

Probatum igitur eſt, ſequi ex doctrina Lutheranorum, vt adulteria, homicidia, furta, & alia id genus peccata, ſint omnia venialia, cùm fidem vtcumque ea accipiatur, non excludant. Eſſe autem hoc dogma contra doctrinam Chriſti & Apoſtolorum, & contra eorundem Lutheranorum ſententiam, quæ erat aſ-
D ſumptio noſtri argumenti, facilè poteſt oſtendi. Chriſtus enim, Matth. 5. *Qui dixerit*, inquit, *fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis.* Ex quo intelligimus, verbum contumelioſum in fratrem, peccatum eſſe lethale. Et Matth. 25. *Ite maledicti in ignem æternum: Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, &c.* Ex quo loco rectè colligit S. Auguſt. lib. de fide & operibus, cap. 15. non communicare bona ſua cum indigentibus, & multò magis rapere aliena, peccata eſſe mortalia, etiam in his qui fidem nunquam amiſerunt: *Erit ergo*, inquit, *æterna combuſtio, & eos in illam ituros veritas dicit, quorum non fidem, ſed bona opera defuiſſe declarauit.* Apoſtolus autem, vt paulò ante idem
E Auguſt. commemorauit, 1. ad Cor. 6. ad Epheſ. 1. & ad Galat. 5. enumerat aliquot genera peccatorum, & ſubiungit: *Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebũt.*

Deniq; Philip. Melanchthon (vt ſuprà citauimus) diſertis verbis ſcripſit in Locis cõmunibus, titulo de diſcrimine peccati mortalis & venialis, peccata voluntaria contra legem Dei omninò eſſe mortalia: *Dixi*, inquit, *de peccato veniali. Sed cùm hi qui fuerunt renati, ſcientes, & volentes violant legem Dei, vt cùm amplectuntur impias opiniones, aut ſtabiliunt eas ſua approbatione, aut indulgent odijs, ambitioni, flammis libidinum, auaritiæ, aut externis factis ruunt contra legem Dei, vt Dauid rapiens alienam coniugem, & aſtutè maritum interficiens. Hæ actiones cõtra conſcientiam ſunt peccata mortalia.* Hæc ille. Cùm igitur voluntarium adulterium, vel homicidium, vel aliud ſimile peccatum, ipſo etiam teſte Philippo, ſit mortale, & tamen (vt antè oſtendimus) cum fide conſiſtere poſſit, manifeſtè ſequitur aut falſum eſſe quod idem Philip. cum Lutheranis cæteris docet, omnia peccata quæ ſimul cum fide conſiſtunt, eſſe venialia; aut certè ipſorum ſententias inter ſe eſſe pugnantes, & alteram ab altera deſtrui, atque vnam ex altera refutari.

Iam verò TERTIVM caput, quod continebat, illa ſola peccata quæ ſunt planè inuoluntaria, cum fide poſſe conſiſtere, ex ijs quæ dicta ſunt, apertiſſimè conuincitur eſſe falſum. Iam enim oſtendimus, non ſolùm peccata inuoluntaria, ſed etiam voluntaria quantumuis grauia, ſimul cum fide conſiſtere, præter id ſolum quod fidei contrarium eſt, hæreſim videlicet, aut infidelitatem. Deinde peccata prorſus inuoluntaria apud eos qui rectè iudicare poſſunt, non venialia, ſed nulla ſunt. Et ſi S. Auguſt. credimus, repugnantia loquitur, qui dicit peccatum inuoluntarium, cùm de ratione peccati ſit eſſe voluntarium: *Vſque adeò* (inquit Auguſt. lib. de verá religione, cap. 14.) *peccatum voluntarium eſt malum, vt nullo modo ſit peccatum, ſi non ſit voluntarium.* Neque loquitur S. Auguſt. de iudicio ciuili, vt Philip. nugatur, ſed diuino. Nam loquitur de peccato in genere, vt comprehendit etiam peccata malorum Angelorum, quæ ad iudicium ciuile nullo modo pertinent. Sed de hoc paradoxo Lutherano, in diſputatione de concupiſcentia, & de libero arbitrio plura dicemus.

CAPVT IX.

Peccatum veniale natura ſua diſtingui à mortali, oſtenditur ex Scripturis.

NVNC tandem ad veram ſententiam comprobandam accedimus, ex cuius comprobatione non ſolùm ſupradicti errores omnes radicitus euellentur, ſed etiam refutabuntur ſententię eorum ſcriptorum, qui à communi Theologorum, & Eccleſiæ doctrina quauis ratione diſceſſerunt. Probandum igitur nobis eſt, peccatum veniale ex natura ſua diſtingui à mortali, ac ſine vlla relatione vel ad prædeſtinationem, vel ad miſericordiam Dei, vel ad ſtatum renatorum, eſſe eiuſmodi, vt pœnam quidem mereatur, ſed non æternam; & Deum offendat, ſed non vſque ad amicitiæ diſſolutionem. Id PRIMVM probabitur ex Scripturis, TVM ex definitionibus Eccleſiaſticis, DEINDE ex doctrina Patrum, POSTREMO ex ratione.

Quod attinet ad PRIMVM, Matth. 5. ſic legimus: *Qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio: qui dixerit raca, reus erit concilio: qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.* Hoc loco non reſpicit Dominus prædeſtinationem, neque diſcutit, quid poſſit aut velit diuina miſericordia, ſed res ipſas dijudicat, & peccatorum menſuram. Facit autem tres gradus iracundiæ: VNVM eius quæ ita leuis eſt, vt in vocem nullam erumpat: ALTERVM eius, quæ paulò grauior eſt, non tamen peruenit vſque ad apertum conuicium: TERTIVM eius, quæ grauiſſima eſt, & manifeſtum conuicium parit. Quamuis enim poſſit interdum iracundia interior eſſe grauiſſima, & tamen diſſimulari exterius, nihilominus ordinariè quo eſt maior, eo ſe magis prodit, & ideò Dominus leuiſſimam iracundiam vocat eam, quæ non manifeſtatur vllo ſigno exteriore.

Quod verò dicitur in ſecundo gradu, *Qui dixerit fratri ſuo raca*, non eſt omninò certum quid propriè ſignificet. S. Auguſt. lib. 1. de ſerm. Domini in monte, cap. 9. & S. Gregor. lib. 21. Moral. cap. 5. ſcribunt eſſe interiectionem iraſcentis, quæ nihil deter-

minatè significet, sed solùm exprimat animum esse commotum. Quæ interpretatio probabilis est, præsertim cùm dicat August. se id accepisse ab Hebræis. Quamuis enim non inueniatur in Scripturis eiusmodi interiectio, neque in Dictionarijs Hebraicis, & Chaldaicis, quæ nunc extant. Potuit tamen eo tempore fuisse in vsu, ac deinde obsoleuisse, neque etiam necesse est in Dictionarijs omnes omninò voces inueniri. Denique quod ea vox translata non fuerit in Græcum, aut Latinum, argumento est, nihil ea propriè significari. Cæterum S. Hieronymus in comment. huius loci, annotauit vocem *Raca*, significare hominem vacuum. Nam à verbo ריק quod est euacuare, fit nomen רק vacuus, & addito א more Syrorum, fit רקא.

Sed quod addit idem auctor hoc loco significare hominem vacuum cerebro, non caret difficultate, tum quia in Scripturis non facilè inuenitur ea vox in hoc sensu, tum quia vocare hominem vacuum cerebro, non videtur esse minus conuicium, quàm si vocetur stultus. Non possum autem me cõtinere, quin Theodozi Bezæ ineptias hoc loco paucis perstringam. Is enim in annot. ad hunc locum, versionem Hebraïcam huius Euangelij reprehendit, quod pro *Raca*, habeat רעה quia (vt ipse dicit) maius conuicium est vocare hominem רעה id est, malum, quam fatuum; & tamen ipse idem suspicatur, Christum sua lingua dixisse רשע pro eo quod nos habemus *Raca*, neque animaduertit maius conuicium significari per vocem רשע quàm per vocem רעה; illa enim impium significat, hæc malum, & sæpissimè accipitur non pro malo, id est, scelerato, sed pro tenui, aut deformi, aut macilento, vt omittam quod littera ש non redditur Latinè per ch, sed per sc, aut per s, simpliciter, vt patet in vocibus Hosanna, Salomon, Sabaoth, Sabbathum, & similibus. Proinde igitur est, *Raca*, hoc loco significare hominem vacuum operibus, aut dignitate, aut certè vanum & ociosum. Nam & in his significationibus inuenitur ea vox in Scripturis, & longè minus lædit, quàm vox fatuus. Sed quidquid sit de propria significatione eius vocabuli, illud nobis hoc loco satis est, minus graue peccatum describi per *Raca*, quàm per *Fatue*.

His autem tribus gradibus peccatorum respondent tres reatus, iudicij, concilij, & gehennæ ignis. Et quidem reus iudicij dicitur (vt rectè explicat S. Augustinus loco suprà notato) qui aliquid fecit, vnde in iudicium vocari possit, vt causa eius discutiatur. Reus concilij dicitur, cuius culpa certa est, sed ambiguum quanta sit, & quam pœnam mereatur, & ideò iudices inter se conueniunt in concilium, vt definiant pœnæ mensuram. Reus gehennæ ignis dicitur, cuius culpa & mensura culpæ, ac per hoc etiam pœnæ grauitas certa est. Significari autem per gehennam ignis, mortem æternam apud inferos, docent in commentario huius loci Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, & Theophylactus. Hieronymus hoc loco nihil dicit, sed in comment. cap. 10. in illa verba: *Timete eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam*, scribit nomine gehennæ semper in Euangelio significari pœnas æternas.

Ex his igitur conficitur argumentum eiusmodi; Manifestum conuicium, teste vel iudice Christo, facit reum gehennæ ignis, ac per hoc est peccatum mortale: Iracundia, sono vocis expressa, sed ad malum conuicij non pertingens, facit reum concilij, id est, non constat an mereatur gehennam, sed aut ea pœna, aut minore digna est. Inueniuntur igitur peccata quædam, quæ leuiora sunt, quàm vt gehennam ignis mereantur. Quorsum enim cogeretur concilium ad discernendum, num aliqua culpa gehenna ignis punienda esset, si omnes culpæ gehennam ignis mererentur? Sunt igitur culpæ aliquæ, quæ diuino iudicio sola pœna temporali multandæ sunt. Rursus iracundia quæ nullo signo externo foras erupit, non facit reum concilio, sed iudicio; hoc est, non constat, an mereatur pœnam aliquam, an nullam; ex quo sequitur, vt sine dubio si pœnam meretur, temporalem, non æternam mereatur, cùm sit leuior culpa, quàm ea esset, de qua dubium esse poterat, temporalene supplicium, an æternum mereretur.

Neque digna videtur responsione annotatio Bezæ ad hunc locum Euangelij. Scribit enim inæqualia peccata hic describi à Domino, & minus esse reum fieri iudicio, quàm concilio, & concilio, quàm gehennæ ignis. Addit tamen, omnia peccata, quamuis inter se inæqualia, mortem mereri, quia stipendium peccati mortem esse scribit Apost. ad Rom. 6. At si per mortem idem intelligit Apostolus, quod per gehennam Christus, cùm eam vitæ æternæ opponat, dicens: *Stipendium peccati mors, gratia Dei vita æterna:* fieri non potest, vt omnia peccata mortem mereantur, nisi gehennam omnia mereantur. Iam autem demonstrauimus ex Christi sententia, non omnia peccata reum facere gehennæ ignis. Non igitur stipendium est omnis peccati mors, sed eius tantùm peccati, quod opponitur gratiæ & amicitiæ cum Deo, de quo Apost. loquebatur. Itaque diuersis gradibus peccatorum, qui describuntur à Domino, non respondent diuersi gradus suppliciorum in gehenna, vt Beza existimat, quia si ita esset, non rectè Dominus de solo tertio gradu dixisset, *Reus erit gehennæ ignis:* sed respondent diuersi gradus suppliciorum, quorum alia sint æterna, alia temporalia, alia breuissima. Atque hæc de primo testimonio Scripturæ.

Alia duo testimonia habentur Matth. 23. & Luc. 6. in quibus locis Dominus peccata quædam comparat rebus natura sua leuissimis, alia verò grauissimis: *Duces cæci* (inquit Matth. 23.) *excolantes culicem, camelum autem glutientes.* Hic videmus peccata quædam conferri culicibus, alia camelis; arguit enim Dominus Pharisæos, quod grauissima præcepta legis facilè transgrederentur, minuta verò diligentissimè obseruarent, atque ita peccata leuissima studiosè cauerent, maxima verò sine scrupulo perpetrarent. Constat autem inter culicem & camelum tantum esse ex natura rei discrimen, vt nulla ferè inter ea proportio esse videatur.

Rursus Luc. 6. *Quid*, inquit, *vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideras?* Certè inter festucam & trabem tanta ex natura rei differentia est, vt festuca leuiter portari queat, trabs autem sit importabilis, & non solùm oculum destruat, sed etiam totum corpus hominis opprimat, si illi imponatur. Si autem omnia peccata ex natura sua morte sempiterna digna essent, quis credat, ita quædam ab ipso Domino extenuari potuisse, vt cum festuca & culice conferrentur, præsertim cùm alia camelis & trabibus ab eodem Domino fuerint comparata?

Est aliud testimonium Luc. 12. *Dico tibi, non exies indè, donec etiam nouissimum minutum reddas.* Per nouissimum minutum intelligunt Patres peccata minuta & leuissima, pro quibus in carcere Purgatorij satisfaciendum est, nisi in hac vita purgata, vel relaxata fuerint. Tertul. in lib. de anima, cap. 7. per *nouissimum quadrantem*, siue *minutum*, exponit modica quæq; delicta purganda ante resurrectionem. Orig. hom. 35. in Luc. dicit eos reddere nouissimum quadrantem, qui modicum debent, & vsque ad certum tempus deti-

nentur

nentur in carcere. Hieron. in commēt. ad c.5. Matt. *Hoc est*, inquit, *quod dicit, non egredieris de carcere, donec etiam minuta peccata persoluas.* Denique Cyprian. lib.4. epist.2. Ambr. in comment.ad c.2. Luc. & Eusebius Emiss. (seu potius Cæsarius Arelatensis) hom. 3. de Epiphania, scribunt, per nouissimum quadrantem intelligi ea peccata quæ post hanc vitam in locis purgatorijs expiantur, quę sine dubio venialia sunt. Nam qui cum peccato mortali decedit ex hac vita, continuò stipendium peccati, mortem videlicet sempiternam, accipit. Iam igitur cùm debitum vnius minuti minimum sit, neque in vllo tribunali pro tam exiguo debito vllus damnari possit ad mortem; si Dominus peccata venialia cum tali debito rectè comparauit, sequitur vt peccata venialia ex natura sua mortem æternam nulla ratione mereantur.

B Ad hæc, Apost. Paulus, 1. Cor. 3. peccata venialia rebus natura sua leuissimis comparat, ligno, fœno, stipulis: *Si quis*, inquit, *superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentū patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen qua[illegible] ignem.* Quo loco (vt exponunt Ambr.serm.20. [illegible]l.118. Hieron.lib.2.aduers. Iouinian. August. lib.21. de ciu. Dei, c.26. Greg.lib.4. Dialog.c.39. & alij) significat Apostolus per *aurum*, & *argentum*, & *lapides preciosos*, opera perfecta, & laudabilia, quæ in iudicio Dei examinata, nihil nisi mercedem promerētur: per *lignum, fœnum, & stipulas*, opera inutilia, & reprehensione digna, sed venialia, quæ detrimentum quidem adferant, & purgatione indigeant, non tamen à salute excidere faciant. Nunquam autem B. Paulus peccata venialia cum fœno & stipulis comparasset, nisi reuera essent (vt loquitur S. Greg. loco notato) peccata minuta, atque leuissima. Peccata enim ex natura sua mortalia, ferro potius, aut æri, vel plumbo (vt ibid. idem Greg. dicit) comparanda fuissent.

C Accedat his testimonium S. Iacobi Apost. qui in 1. c. suæ epist. distinguit tentationem à peccato, & peccatum à crimine: *Vnusquisque*, inquit, *tentatur à concupiscentia sua, abstractus, & illectus. Concupiscentia verò cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Vbi S. Iacob. non distinguit motus concupiscentiæ in inuoluntarium & voluntarium, nec dicit omnem motum voluntarium esse peccatum mortale, omnem inuoluntarium esse veniale, vt Philip. Melanchthon voluisset. Sed distinguit tres motus concupiscentiæ. VNVM inuoluntarium, quo quis ad peccatum incitatur sine vllo suo consensu, cùm ait: *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua, abstractus & illectus:* Et hunc motum non dicit Apost. esse peccatum, sed causam peccati, si nimirum accedat consensus. ALTERVM motum vult esse imperfectè voluntarium, cùm addit: *Concupiscentia verò cùm conceperit, parit peccatum.* Esse autem hunc motum imperfectè voluntarium, & proinde peccatum, sed veniale, patet, quia nominatur peccatum, & tamen distinguitur à peccato consummato, & mortem generante. Ex quo intelligimus hunc secūdum motum non esse peccatum consummatum, nec generare mortem, ac per hoc non esse peccatum mortale. TERTIVM denique adiungit perfectè voluntarium, & hunc motum esse peccatum mortale, declarat Apost. dicens: *Peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Neque verò suspicari debemus, peccatum consummatum hoc loco dici solum peccatum opere perpetratum, quasi desideria illicita mor-

A talia peccata nominari non possent, nisi opere compleantur. Nam cùm inter prima decem præcepta legis distinctè nominentur, tanquam duo diuersa mandata, *Non mœchaberis:* &, *Non concupisces vxorem proximi tui:* & cùm Dominus in Euangelio, Matth. 5. dixerit, *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo:* dubium esse non potest, quin peccatum consummatum, & generās mortem, sit concupiscentia, cui perfectus & consummatus adhibetur assensus, tametsi nunquam opere compleatur. Neq; respondere possunt Lutherani, peccatum illud, de quo S. Iacobus loquitur, cùm ait, *Concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum*, esse peccatum veniale ex misericordia Dei, quia videlicet fidelib. non imputatur, non autem esse tale ex natura sua. Nam ipsi solùm ea dicunt non imputari, quæ sunt planè inuoluntaria. Hoc autem de quo loquimur, non est omninò inuoluntarium: nam alioqui non potuisset distinguere S. Iacob. concupiscentiam illicientem, & parientem peccatum, ab ipso peccato, quod ab ea concupiscentia paritur. Siquidem (vt paulò ante diximus) non potest fingi, quemadmodum concupiscentia peccatum pariat, nisi eliciendo à voluntate consensum.

Accedant VLTIMO duo loca, in quibus de peccatis quibusdam longè mitius Scripturæ loquuntur, quàm de ijs loqui soleant quæ sunt omnium consensu peccata lethalia. Matth.12. *De omni verbo ocioso quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij.* Aliud profectò est, verbum ociosum non esse sine culpa, & ideò discutiendum in die iudicij. Aliud verò: *Ite in ignem æternum. Ligatis manibus & pedibus eius, proijcite eum in tenebras exteriores. Discite à me omnes operarij iniquitatis*, & alia id genus, quæ passim occurrunt in Euangelijs; Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* Non temerè B. Apost. cùm sex peccatorum genera cauenda esse pronunciasset, quæ videlicet apud Gentiles vix pro peccatis agnoscebantur, D fornicationem, immunditiam, auaritiam, turpia verba, stultiloquia & scurrilitatem, de tribus prioribus tantùm adiunxit, eos qui talia agunt, non habere hæreditatem in regno Christi & Dei. Nimirum enim docere volebat, tria posteriora debere quidem esse aliena ab ore sanctificato fidelium, non tamen ex genere suo talia esse, quæ excludant ab hæreditate Christi & Dei.

Neque hic locum habet quod aduersarij dicere solent, quędam esse peccata venialia, quę non excludāt à regno Dei, sed ea non esse talia ex natura sua, sed ex misericordia Dei non imputante. Nam vt sæpè diximus, ea sola venialia ipsi agnoscunt, ac non imputari dicunt quæ sunt inuoluntaria. At peccata, de quibus E hic agunt Christus & Paulus, voluntaria sunt, videlicet verba ociosa, minus honesta, stulta, scurrilia.

CAPVT X.

Idem ostenditur ex traditione Ecclesiæ, & Patrum.

PECCATA quædam ex natura sua venialia esse, non solùm Scripturæ, quas hactenus protulimus, ostendunt, sed etiam testimonia Ecclesiæ & Patrum. Nam Concil. Mileuit. can.6. 7. & 8. docet, sanctos & iustos homines habere peccata quædam, quæ tametsi sanctitati & iustitiæ non repugnent, tamen verè peccata sint, & remissione indigeant. Sed quia possent aduersarij respondere, peccata illa Sanctorum

esse venialia ex misericordia Dei, non ex natura sua, proferemus commentarium S. August. qui eorum canonum auctor fuit, vt ipse sua verba exponat. Tametsi enim canones illi nomine totius Concilij editi sunt, tamen qui eos composuit, August. fuit. Is autem in lib. de natura & gratia, c. 35.36.& 37. profert easdem Scripturas: *Dimitte nobis debita nostra:* Et, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c.* quas protulerat in illis canonibus Mileuitanis.

Deinde cap. 38. explicat de quibus peccatis Scripturæ illæ intelligendæ sint: *Ita,* inquit, *nec commemorandum fuit, si Abel, quamuis meritò iustus appellatus est, paulò immoderatius aliquando risit, vel animi remissione iocatus est, vel vidit aliquid ad concupiscendum, vel aliquando immoderatius poma decerpsit, vel plusculo cibo crudior fuit, vel cùm oraret, cogitauit aliquid, vnde eius in aliud auocaretur intentio; & quoties illi ista, ac similia multa subrepserint.* Hæc ille. Vbi satis ostendit, peccata venialia non esse solùm primos & inuoluntarios motus concupiscentiæ, quos aduersarij peccata mortalia ex natura sua, & venialia ex Dei misericordia esse docent, sed etiam actiones quasdam malas, & planè voluntarias, vt risum immoderatum, cibum nimium, iocum non necessarium; quæ actiones si essent peccata mortalia ex natura sua, sine dubio imputarentur à Deo, & hominem damnarent, ac per hoc cum iustitia nulla ratione consisterent. Sola enim inuoluntaria (ex sententia aduersariorum) non imputantur, & cum iustitia consistunt: At hæc peccata ex doctrina S. Augustini, & Concilij Mileuitani, venialia sunt, & cum iustitia consistunt; Igitur non sunt mortalia ex natura sua, sed ex natura, & ex genere, & modis omnibus, absolutè, & simpliciter venialia.

Confirmatur hoc idem (propter Catholicos) ex Trid. Conc. Nam sess. 14. c. 5. docemur, in confessione Sacramentali peccata mortalia omnia quæ menti occurrunt, post diligentem conscientiæ discussionem, esse necessariò aperienda: venialia verò vtiliter aperiri, non necessariò; ex quo sequitur, vt peccata venialia non solùm in hominibus iustis, sed etiam in impijs esse possint, alioqui homines impij omnia omninò peccata in confessione necessariò aperire deberent, quod est contra doctrinam Concilij, & sensum Ecclesiæ vniuersæ: At peccata venialia ex misericordia Dei ea non imputante, non sunt in impijs, sed in solis pijs & iustis, ex sententia aduersariorum; Igitur peccata venialia, quæ in impijs esse Concilium Trid. admittit, non sunt venialia ex misericordia Dei ea non imputante, sed ex natura sua. Deniq; his accedat quod in Bulla Pij V. Pont. Max. per Gregorium XIII. renouata, in qua multi errores damnantur; vnus est, nulla esse peccata venialia ex natura sua.

Præter hęc testimonia non desunt etiam Patrum Græcor. & Latinor. sententiæ. Intelligimus enim sanctos Patres, cùm de peccatis venialibus verba faciunt, ea venialia peccata significare velle, quæ natura sua talia sunt, ex eo quod leuissima, minuta, quotidiana vocant. Neque enim minuta, & leuia rectè dici queunt, quæ ex natura sua reum mortis æternæ constituunt, licet ex misericordia condonentur.

Origenes hom. 35. in Luc. sic ait: *Vnusquisque pro qualitate & quantitate peccati, diuersam mulctæ sententiam expendit. Si parum est quod peccas, ferieris damno minuti, vt Lucas scripsit, vt verò Matthæus, quadrantis. Veruntamen necesse est hoc ipsum, quod extitisti debitor, soluere. Non enim inde exies, nisi & minima quæque persolueris.* Hic loquitur Origenes de venialibus, non mortalibus (ne fortè quis dicat, minima dici ab eo peccata minima inter mortalia) nam in fine homiliæ scribit, eos qui debent vnum quadrantem, certò tempore detineri in carcere (videlicet in Purgatorio) qui debent ingentem summam, sempiterno tempore cruciari: *Si,* inquit, *qui parum debet, non egredietur, nisi exoluat minutum quadrantem: vtique qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum sæcula numerabuntur.* Itaque venialia peccata vocat minima, & ideò minima, quia qualitate & quantitate sunt minima. Nam vt ipse dicit, pro qualitate & quantitate peccati supplicia decernuntur. Porrò peccata minima qualitate & quantitate, ex natura & ratione sua minima sunt. Tertul. in libro de anima, cap. 17. peccata quæ temporariam purgationem admittunt, modica delicta nominauit, vt suprà citauimus.

S. Ioannes Chrysostomus hom. 24. in Matth. exponens illud, c. 7. *Quid vides festucam in oculo fratris, &c.* peccata venialia, quæ flagitijs opponuntur, delicta leuissima, & culpas paruulas appellauit.

S. Hieroÿmus in comment. cap. 5. Euang. Matthæi, eadem venialia peccata, peccata minuta nominanda censuit. Et ibid. explicans illud: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c.* dicit esse discrimen inter πάθος & προπάθειαν, quod πάθος sit desideriũ cum consensu: προπάθεια sit titillatio sine consensu, & addit προπάθειαν culpam habere vitij, non tamen teneri in crim[illegible]ne. Vbi apertè docet, titillationem esse peccatu[illegible]d, sed leue, nec dici posse crimen, nisi accedat consensus, quia videlicet in illa titillatione non sit nisi peccatum negligentiæ in præcauendo, vel citò reijciendo, quod præcauendum, vel reijciendum erat. Idem lib. 2. aduersus Iouinian. qui peccata paria esse dicebat: *Non tibi,* inquit, *habebunt tantas gratias, quos de humili in sublime leuas, quantum irascentur, quos propter leue quotidianumque peccatum in exteriores tenebras retrusisti.* Vbi S. Hiero. apertissimè docet, leuia quotidianaque peccata, qualia sunt (vt ipse ibidem ait) verba otiosa, non mereri ex natura sua pœnam gehennæ. Nam si talem pœnam ea peccata mererentur, nulla fieret homini iniuria, si ob eiusmodi delicta in exteriores tenebras truderetur, neque iustè inde queri, vel irasci posset. Sed nec leuia vllo modo nominanda essent, ob quæ in tenebras exteriores detrudi aliquis posset.

S. Augustinus lib. de nat. & gratia, c. 38. *Quia,* inquit, *sæpè in leuissimis, & aliquando incautis obrepit peccatum, & iusti fuerunt, & sine peccato non fuerunt.* Hoc loco videmus, venialia peccata quæ iustitiam non auferunt, vel ideò talia esse, quia in re leuissima consistunt, vel quia obrepunt incautis. Proinde ratio cur peccatum aliquod sit veniale, non est, quia non imputatur, licet imputari possit (vt aduersarij docent) sed quia in re leuissima consistit, vt in verbo otioso, in risu nimio, in ioco superuacaneo, vel quia obrepit incautis, vt euagatio mentis tempore orationis, vt cum Augustino Catholici docent.

Idem auctor de spiritu & lit. cap. 36. *Hic,* inquit, *constitutus, peccatum erit hominis ex fide viuentis, aliquando alicui delectationi illicitæ consentire, non tantùm in illis horrendis facinoribus, & flagitijs perpetrandis, verum etiam in istis leuioribus, vt vel aurem alicui voci, quæ audienda non esset, vel linguam alicui, quæ dicenda non esset, accommodet.* Et in Enchir. c. 71. *De quotidianis,* inquit, *breuibus, leuibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum enim est dicere, Pater noster qui es in cælis, qui iam Patri tali regenerati sunt ex aqua & Spiritu sancto, delet omninò hæc oratio minima & quotidiana peccata.* Et sermone 41. de Sanctis: *Illo,* inquit, *transitorio igne (de quo dixit Apostolus) ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem, non capitalia, sed minuta peccata purgantur.* Et infrà: *Quibus peccatis licet occidi animam non credamus, ita tamen eam*

veluti

veluti quibusdam pustulis, & quasi horrenda scabie replentes deformem faciunt, vt eam ad amplexus illius sponsi cœlestis, aut vix, aut cum grandi confusione venire permittant.

Ex his locis colligimus, sensisse Augustinum, peccata venialia ex natura esse talia. Tum quia vocat ea breuia, leuia, leuissima, minuta, minima, quotidiana. Tum quia comparat ea cum pustulis, & scabie, quæ non solùm non occidūt, sed etiam ex natura sua non sunt morbi lethales. Tum denique quia peccata venialia vocat non solùm subitos quosdam concupiscentiæ motus, quos solos aduersarij pro venialibus habent, atque à Deo non imputari dicunt, sed etiam peccata quędam omninò voluntaria, vt iocos superuacaneos, risum nimium, & similia, quæ ex natura sua in rebus leuissimis consistunt, quibus adiungit etiam mendacia officiosa in Enchir. c. 22. cùm sic loquitur: *Non ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnunquam pro salute quorundam mentimur. Peccatum ergo est, sed veniale, quod beneuolentia excusat.*

CAPVT XI.

Idem probatur ex ratione.

IAM verò peccata quædam ex natura sua venialia esse, ac per hoc non esse tam grauia, vt reatum sempiternæ mortis efficiant, his argumentis ex naturali ratione ductis confirmari potest.

PRIMVM argumentum. Si peccata venialia ex natura sua essent mortalia, & solùm fidelibus, ob fidem quam habent, non imputarentur, certè infidelibus omninò imputarentur, & mortalia essent; Id verò manifestè falsum atque absurdum est: Igitur falsum quoque & absurdum erit, peccata venialia ex natura sua esse mortalia. Propositio ab aduersarijs conceditur, neq; vlla probatione eget. Nam si sola fides causa est cur peccata aliqua sint venialia, sine dubio peccata omnia mortalia erunt ijs qui fide carent. Assumptio igitur argumenti probatur. Nam in eodem genere peccati, grauius Deum fidelis quàm infidelis offendit; siquidem fidelis magis tenetur perfectioni vitæ studere, quàm infidelis, cùm & maiori lumine sit præditus, & plura à Deo beneficia, plura contra peccatum remedia, plura denique adiumenta receperit: *Ille seruus* (ait Christus Luc. 12.) *qui cognouit voluntatem domini sui, & non præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis; qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem, cui multum datum est, multum quæretur ab eo; & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo.* Item ad Hebr. 10. *Quanto magis* (inquit Apost.) *putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Contrà verò idem Apost. docet, peccata infidelium, ob ignorantiam, esse leuiora, cùm de se ita loquitur in epist. priore ad Timoth. cap. 1. *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Quare meritò S. Th. 1. 2. q. 89. art. 5. scribit, irrationabiliter dici motus illos sensualitatis, qui in fidelib. peccata sunt venialia, in infidelib. esse mortalia, cùm dignitas personæ non minuat, sed augeat rationem culpæ. Et sanè quis capiat, verbum otiosum infideli alicui peccatum esse mortale, mihi autem veniale? cùm ego disertis verbis Deum dixisse legerim: *De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij:* Ille autem nihil eiusmodi nouerit, & cùm sine vlla comparatione magis tenear ego perfectioni studere, quàm ille. Igitur cùm non sit Euangelio, neque rectæ rationi consentaneum, vt peccata fidelium venialia, mortalia sint infidelibus, sequitur vt etiam infidelibus sint venialia, ac per hoc ex natura sua, non ex coniunctione cum fide, vel alia ratione extrinseca sint venialia.

SECVNDVM argumentum. Si propriè loqui velimus, non ideò peccatum aliquod est veniale, quia Deus illud ad reatum mortis æternæ non imputat, sed ideò Deus ad reatum mortis ęternę non imputat, quia veniale est. Veniale siquidem dicitur, quod est venia dignum, siue in quo aliud est, cur mitius puniri debeat. Quæro igitur quid illud sit, quod facit vt peccatum aliquod sit venia dignum, ad reatum mortis à Deo non imputetur. Respondebunt esse fidem, cum qua peccatum illud simul consistit. Sed rursus quæro, cur peccatum aliquod cum fide simul consistat, & sit veniale, aliud fidem excludat, & sit mortale. Respondebunt, quia illud inuoluntarium est, hoc voluntarium. Id enim, vt suprà diximus, Ph. Melanchthon, & cæteri Lutherani docent. At quid est hoc aliud, nisi discrimen peccatorum mortalium & venialium ad ipsam peccati rationem & naturam referre, & verbo negare, quod re ipsa affirmare cogaris? nam voluntarium esse vel inuoluntarium, ad ipsam peccati naturam & rationem pertinet. Siquidem peccatum, quo magis est voluntarium, eo magis est peccatum; quo minus est voluntarium, eo minus est peccatum; & si nullo modo voluntarium sit, nullo modo peccatum erit, vt suprà ex Augustino docuimus.

TERTIVM argumentum ex S. Th. 1. 2. q. 87. art. 5. & 3. par. q. 86. art. 4. Peccatum veniale ex natura sua non ponit in homine auersionem à Deo, cùm non repugnet charitati, vt perspicuum est: At pœna æterna non debetur peccato, nisi ratione auersionis à bono æterno, quod est Deus: Igitur peccatum veniale ex natura sua non est eiusmodi, vt reum faciat hominem supplicij sempiterni.

QVARTVM argumentum. Si natura sua quæuis offensio dissolueret amicitiam Dei, eadem ratione dissolueret quamuis aliam amicitiam. Quod enim ex natura rei conuenit, semper & vbique conuenit. At multùm distat offensio grauis & capitalis, à leui & veniali inter homines. Qui enim amicum vel incautè lædit, vel in re leuissima, iudicio prudentium non censetur soluendæ amicitiæ satis iustam causam dedisse, & sanè stultissimus haberetur, qui ob quamcunque offensiunculam inimicus amico efficeretur, cumq; vsque ad mortem insectari vellet: igitur eam etiam amicitiam, quæ nobis cum Deo intercedit, non dissoluet ex natura sua quælibet culpa; neque vllo modo probabile est, risum immoderatum, aut verbum ociosum ex natura sua tale esse, vt hominem alioqui iustum, & Dei amicum, dignum efficiat perpetuo odio Dei, & sempiterno cruciatu.

QVINTVM argumentum. Peccatum non dicitur vniuocè de mortali & veniali, sed per analogiam quandam, & proinde peccatum veniale non est perfectè peccatum sicut mortale, sed imperfectè, vt rectè docent Albertus, S. Bonauent. & alij, in 2. Sent. distinct. 42. & S. Tho. in 1. 2. quæst. 88. art. 1. ad 1. Igitur non debetur ei pœna mortis æternæ, quæ est simpliciter & perfectè pœna, vel potius pœnarum omnium grauissima.

ANTECEDENS huius argumēti, quod solùm in controuersiam venire potest, hac ratione probo. Ad peccatum constituendum duo potissimùm requiruntur, vt sit voluntarium, & contra legem, vt initio huius libri demonstrauimus: peccatum autem veniale omne, aut non est perfectè voluntarium, aut non est perfectè contra legem; igitur nullum est veniale peccatum, quod perfectè & simpliciter sit peccatum, sed imperfectè, vt diximus, & secundum quid.

ASSVMPTIO declaratur, & probatur. Nam pecca-

tum veniale triplex est, vt suprà diximus; aut enim est A veniale ex genere suo, vt verbum ociosum; aut ex imperfectione operis, & hoc vel ex subreptione, vt desiderium illicitæ rei non plenè deliberatum; vel ex paruitate materiæ, vt furtum vnius oboli, vel alterius rei, nullo, aut vilissimo pretio æstimatæ. Peccatum igitur veniale ex subreptione non est perfectè voluntarium, proinde nec perfectè peccatum. Peccatum autem veniale ex paruitate materiæ, est quidem perfectè voluntarium, sed non perfectè contra legem. Lex enim non prohibet furtum vnius oboli in specie, sed prohibet furtum in genere. Et quia finis præcepti est charitas, qui prohibet furtum, prohibet iniuriam, & læsionem proximi, & furtum quidem rei notabilis, quo simpliciter proximus læditur, prohibet simpliciter furtum rei minimæ, quo proximus B non læditur, nisi secundum quid, non prohibet, nisi secundum quid. Quod autem de lege prohibente furtum exempli causa diximus, idem de cæteris similibus legibus intelligendum est. Quare peccatum veniale ex imperfectione operis, non est perfectè contra legem, proinde nec perfectè peccatum.

Deniq; peccatum veniale ex genere suo esse potest perfectè voluntarium, & perfectè contra legem, si lex aliqua specialis de eo sit, sed ea lex non erit perfectè, & in rigore lex, vt sic loquamur. Nam cùm (vt diximus, vel potius vt Apost. dicit) finis præcepti sit charitas, & ex fine mensurentur præcepta; si quod C præceptum constituatur de re, quę parum admodum ad eum finem pertineat, vt si speciali præcepto caueatur, ne quis verbum ociosum loquatur, id præceptum non poterit esse perfectè, & in rigore, atque (vt aliqui loquuntur) antonomasticè lex. Ita videmus, omnia peccata venialia aut non esse perfectè voluntaria, aut non esse perfectè contra legem, quæ perfectè & in rigore sit lex. Et quia quod non est perfectè voluntarium, hoc ipso etiam non est perfectè contra legem, nisi materialiter; propterea rectè dicũt Theologi, peccata venialia, cuiuscunque tandem generis sint, non esse contra legem, sed præter legem.

Quod totum hac etiam ratione confirmari potest. Si peccatum veniale perfectè ac propriè esset contra legem, sequeretur hominem iustum statim atque vnum aliquod peccatum veniale commisit, esse verè D ac perfectè legis præuaricatorem, & per hoc reum omnium cœlestium præceptorum, iuxta illud Apost. Iacobi 2. *Qui offendit in vno, factus est omnium reus.* Hoc autem falsum & absurdissimum esse constat ex eo, quod Scriptura vocat homines simpliciter sanctos, & iustos, & legis diuinæ obseruatores, etiam cùm peccatis venialibus non carent. Nam de Zacharia & Elizabeth sic scribit Luc. c. 1. *Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.* Hos autem non caruisse peccatis venialibus etiam nunc, cùm (teste Euangelista) incedebant in omnibus mandatis Domini, dubium esse non potest, cùm Apost. Ioan. de se, & E sui similibus dicat: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus,* 1. Ioan. 1. Et alius Apostolus: *In multis offendimus omnes*, Iac. 2.

Denique peccata venialia non excludunt charitatem, nam alioqui in hominibus iustis esse non possent, cùm (teste August. lib. de natura & gratia, cap. vlt.) charitas sit vera, perfectaque iustitia: *Qui autem diligit, legem impleuit*, vt Apost. ait Rom. 13. non igitur legis præuaricator est, qui sola habet peccata venialia, quin potius ijs etiam præsentibus legem implere dicitur. Quare non sunt peccata venialia propriè contra legem, neque perfectè, simpliciterque peccata.

CAPVT XII.

Diluuntur obiectiones ex Scripturis.

RESTAT nunc vt objectiones, quæ contra ea quæ diximus, fieri solent, breuiter diluamus.

PRIMA objectio sumitur ex Scripturis, quæ generatim de omni peccato ita pronunciant: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis huius.* Deut. 27. *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Ezech. 18. *Stipendium peccati mors.* Ro. 6. *Qui offenderit in vno, factus est omnium reus.* Iac. 2. *Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum.* Matth. 5. Hæc dicuntur de peccatis vniuersè; igitur omnia peccata reum faciunt maledictionis diuinæ, & mortis æternæ, & à regno cælorum excludunt. Quare sunt omnia ex se mortalia, & si quæ venialia sunt, id non habent ex natura sua, sed ex misericordia Dei.

Ac ne fortè quis dicat, peccata venialia non esse simpliciter & absolutè peccata, Scripturas autem allegatas de veris perfectisque peccatis esse accipiendas, probari potest ex Apost. Ioan. peccata venialia simpliciter & absolutè peccata & iniquitates in diuinis litteris nominari. De venialibus enim loquitur in epist. 1. c. 1. cùm ait: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est; si autem confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.* Apost. quoque Iacob. c. 3. suæ epist. peccata venialia offensiones appellat, cùm ait: *In multis offendimus omnes.* Et ipse idem c. 2. de offensionibus generatim ait: *Qui offenderit in vno, factus est omnium reus.*

Deinde si minima mandata violari non possunt sine amissione regni cœlestis (minimum enim vocari in regno cœlorum) nulla peccata tam parua erunt, quæ non possint hominem damnare, si à Deo absque misericordia iudicemur.

RESPONDEO, Quamuis peccata venialia, si cum mortalibus conferantur, non sint perfectè peccata, vt in extremo cap. superiore docuimus, absolutè tamen peccata nominari possunt, vt in sacris litteris nominantur. Nam iuxta communiorem Philosophorum doctrinam, ens non vniucè dicitur de Deo & rebus creatis, neque de substantia & accidente, & sunt res omnes creatæ, res imperfectæ, cum Creatore collatę; & accidentia, entia sunt imperfecta, si cum substantia conferantur: nomen tamen entis non solùm Deo, sed etiam rebus creatis, & ipsis quoque accidentibus absolutè communicatur. Itaque non negamus peccata venialia, absolutè peccata, & iniquitates, atque offensiones dici posse, & re ipsa his nominibus in diuinis litteris appellari: sed dicimus vocabula ista non vniucè peccatis mortalib. & venialibus conuenire, & idcirco non esse ex solis his vocibus de rebus ipsis pronũciandũ, sed oportere ex adjunctis antecedentibus & sequentibus iudicare, vbi Scripturæ diuinæ de peccatis mortalibus, & vbi de venialibus loquantur.

Porrò in locis in argumento allatis, non de peccatis in vniuersum, sed de solis mortalibus agi, facilè probare possumus. PRIMVM, quia si Scripturæ illæ peccata venialia comprehenderent, sequeretur homines iustos ob sola peccata venialia non solùm excidere posse à vita gratiæ, sed etiam re ipsa excidere: non enim Scripturæ illę dicunt, animam quę peccauerit, posse mori, si Deus imputare velit peccatum, sed planè mori: neque dicunt eum qui non permanserit in præceptis Domini, posse maledici, si Deus voluerit, sed iam esse maledictum; & stipendium peccati non dicunt posse esse mortem, sed re ipsa esse; neque ait S. Iacobus, eum qui offendit in vno, posse fieri om-

nium reum, sed factum esse omnium reum. Et denique in Euangelio Dominus non ait, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocari poterit in regno cœlorum; sed absolutè pronunciat minimum, id est, nullum, eum esse vocandum in regno cœlorum. At ne ipsi quidem aduersarij concedunt, ob sola peccata venialia hominem iustum excidere à vita gratiæ, vel maledici à Domino, vel fieri totius diuinæ legis violatæ reum, vel excludi continuò ab hæreditate regni cœlestis: igitur loca illa non de venialibus delictis, sed de criminibus tantùm accipienda sunt.

Deinde hoc idem ostenditur ex adjunctis præcedentibus, vel sequentib. Siquidem maledictio illa Deuteronomij refertur ad violatores mandatorum, quæ in eo ipso loco tradita fuerant. Id enim significat illud pronomen *huius*, cùm dicitur: *Maledictus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis huius.* Ea verò mandata sunt omnia longè grauissima de cauenda idololatria, incestu, homicidio, & similibus, quæ consensu omnium crimina sunt, ac peccata lethalia. Pari ratione Ezech. vbi ait, *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*, enumerat varia scelera, quæ sunt omnia genere suo mortalia, & quidem ex grauiorib. & ideò abominationes, & res detestandas, atque impietates ea nominat. De eiusmodi autem peccatis rectissimè dicitur, *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.*

Iam verò B. Paulus in toto 6. cap. epist. ad Rom. de peccato illo disserit, quod pugnat cum gratia, & simul cum iustitia manere non potest, & quod qui habet, mortuus est; qui non habet, viuus: qualia sunt non omnia peccata, sed solùm lethalia; venialibus enim gratiam, iustitiam, & vitam non excludi, & Catholici & Lutherani admittunt. De his igitur peccatis in extremo capite concludit: *Stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna.*

S. Iacobus in epist. sua c.2. cùm ait, *Qui offenderit in vno, factus est omnium reus*, explicat satis apertè de criminibus se loqui, quæ propriè & perfectè sunt contra legem. Sic enim subjungit continuò: *Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.* Cur autem dixerit, reum esse omnium mandatorum, qui vnum transgressus fuerit, etiamsi cætera obseruasse videatur, causam reddit S. August. in epist. 29. ad sanctum Hiero. quem sequitur Beda in comment. huius, & Oecumenius, quia videlicet omnia mandata ad vnum reuocantur, quod est mandatum dilectionis, vt Apost. docet Rom. 13. hinc enim sequitur, vt qui vnum aliquod præceptum violat, consequenter charitatem violet; qui autem charitatem violat, totam legem quodammodo violat: efficitur enim ita simpliciter transgressor legis, & reus mortis æternæ, ac si nullum vnquam præceptum seruasset. Et quemadmodum auctor operis imperfecti in Matthæum hom.35. in 2. tom. S. Ioan. Chrysostomi, ei qui vnam solùm corporis partem non armatam reliquit, & inde vulnus accepit, & perijt, nihil prodest, quod reliqua membra magno labore munierit; ita nihil prodest ad mortem æternam euadendam omnia præcepta seruare, si quis offendat, ac labatur in vno, cùm omnia sint in charitate connexa, & qui charitatem violat, amicus Dei esse non possit.

Ex his autem perspicuum est, B. Iacobum per offensionem in vno, hoc loco non intelligere quamlibet offensionem, sed eam tantùm, quæ charitatem excludat, qualis certè non est offensio, quam venialem dicimus, quippe quæ in hominibus iustis & charitate flagrantibus reperitur. Neque enim sine charitate erat discipulus ille quem diligebat Iesus, cùm de se & cæteris diceret: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &c.* Quare S. Iacobus longè aliter accipit offensionem, cùm dicit cap. 2. *Qui offendit in vno, factus est omnium reus.* Et cùm postea cap. 3. dicit, *In multis offendimus:* Ibi enim de offensione mortali, hic de veniali loquutus est; & ideò ibi de eo qui offendit in vno, subjunxit, *Factus est omnium reus:* hic autem addit, *Qui autem non offendit in verbo, hic perfectus est vir.* Vbi de ea offensione loqui se declarauit, quæ perfectioni, non de ea, quæ necessariæ integritati opponitur.

RESTAT vltimus locus ex Euangelio Mat.5. quem locum præter cæteros vrget Caluinus in Antid. Concilij Trid. sess. 6. c.12. vbi PRIMVM obseruandum est, non dixisse Dominum, Qui fecerit peccatum minimum, minimus vocabitur in regno cœlorum; neque etiam dixisse, qui soluerit vnum ex his mandatis minimis, minimus vocabitur, &c. Sed: *Qui soluerit vnum de his mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Vbi Dominus excludit à regno, non eos qui quomodocunque soluũt mandata legis diuinæ, sed qui soluunt praua interpretatione illa destruentes, quod Scribæ & Pharisæi faciebant, qui sic prædicabant dilectionem amicorum, vt inimicos odio haberi præciperẽt; & sic adulterium damnabant, vt concupiscentiam solo corde conceptam, prohibitam esse negarent. Hinc enim Dominus clamabat: *Non veni legem* (moralem videlicet) *soluere*, id est, abrogare, ac tollere: *sed adimplere*, id est, perfectè explicare, & vires ad eam seruandam fidelibus suppeditare. Itaque hoc modo vnum ex minimis mandatis soluere, non est peccatum minimum, ac veniale, sed ingens ac lethale crimen, cùm sit deprauare ac corrumpere verbum Dei.

Et hoc modo intelligit hunc locum S. Hieron. in comment. vbi dicit, à Domino sugillari Scribas, & Pharisæos, qui mandata diuina perperam exponendo corrumpebant. S. etiam August. in lib.1. de serm. Domini in monte, c.16. scribit, illud, *Qui soluerit, & docuerit sic homines*, ita esse accipiendum, vt sensus sit: *Qui soluerit, & docuerit sic, id est, secundum id quod soluit, non secundum id quod inuenit, & legit.*

DEINDE si quis contendat, excludi hoc loco à regno cœlorum, non solùm qui peruersè docet, sed etiam qui non obseruat mandata minima, etiamsi fortè rectè doceat; possumus aliam adhibere solutionem. Nam per mandata minima rectè possunt intelligi mandata legis veteris, *Non occides, Non mœchaberis, &c.* de quibus paulò ante dixerat, *Non veni legem soluere, sed implere.* Et hoc modo hunc locum intelligit S. August. in lib.1. de serm. Dom. in monte, c.18. & S. Anselm. in comment. Dicuntur enim illa minima, non quia peccatum minimum aut leue committant, qui ea præuaricantur; sed quia minus perficiant hominem, quàm ea quæ Christus explicando & perficiendo tradidit. Minus enim perfectus est qui tantùm non mœchatur, quàm qui etiam non videt ad concupiscendum; & minus perfectus est qui tantùm non occidit, quàm qui etiam nullum verbum contumeliosum dicit.

DENIQVE si quis omninò velit per mandata minima intelligi mandata quæ Christus adjecit supra iustitiam Scribarum, & Pharisæorum, vt exponunt Chrysost. & Theophylact. tum solutionem tertiam adferemus. Dicemus enim mandata minima vocari, Non concupiscere mulierem alienam, Non dimittere propriam, nisi ob fornicationem, Non aliam ducere priore viuente, Non dicere proximo fatue, Non odisse inimicos, & similia, quæ vera & propria mandata sunt, quæque sine crimine violari non possunt.

A Nam vt docent Chrysost. & Theophyl. non vocauit ea Christus minima mandata, quia reuera sint leuia & exigua, sed vt modestè de rebus suis loqueretur, & nos doceret etiam in hac doctrina humilitatem, vel etiam quia minus peccatum est hæc violare, quàm superiora. Minus enim malum est concupiscere, quàm re ipsa mœchari; & dicere fatue, quàm occidere. Quocirca sicut non occidere & non mœchari sunt minima, quoad perfectionem, vt dicebat S. August. & S. Anselm. & è contrario sunt maxima, quoad reatum, quem inducunt, si violentur; sic etiam non concupiscere, & non conuiciari, sunt minima, quoad reatum, & è contrario sunt maxima, quoad perfectionem.

Sed obicies, inter Christi mandata non solùm B inueniri, Non conuiciari, sed etiam, Non irasci, &, Non dicere raca, quæ qui non obseruent, peccant venialiter, & tamen iuxta Domini sententiam, qui mandata illa minima soluerit, minimus vocabitur in regno cœlorum.

Respondeo, illa non esse propriè & per se mandata, sed gradus eiusdem mandati. Dominus enim explicare volens perfectè mandatum illud legis, *Non occides*, quod à Scribis & Pharisæis perperam exponebatur, docuit non solùm re ipsa, sed etiam verbis, & cogitatione, proximum lædere peccatum esse; & simul explicuit discrimen horum graduum, cum ait: *Qui irascitur, reus erit iudicio: Qui dixerit raca, reus erit concilio: Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.* Itaque C docuit, mandatum de non occidendo perfectissimè obseruari ab eo, qui ne irascitur quidem proximo sine causa, si verò quis leuiter irascitur, itaut non prorumpat in vocem indignationis, aut certè non in apertum conuicium, eum iam recedere à perfecta obseruatione legis, sed tamen censeri secundum quid, non autem simpliciter præuaricatorem, & ideò non esse reum gehennæ ignis, sed pœnæ longè mitioris. Si quis autem manifestum conuicium in proximum iaciat, quod certè ex amico pectore progredi nequit, tum demùm non à perfecta obseruatione, sed simpliciter ab obseruatione legis eum cecidisse, atque adeò reum gehennę ignis factum esse, & si reus est simpliciter violatæ legis, qui verbo lædit, multò D magis reum esse, qui verberibus, aut morte fratrem suum afficit. Atque hæc de prima objectione.

Aliæ objectiones sumuntur ex alijs Scripturæ sacræ testimonijs, quæ non ita directè, sed quasi ex obliquo pugnare videntur contra ea, quæ nos suprà docuimus.

Est igitur Secunda objectio, quam Ioan. Caluinus producit in medium, illud Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c.* Ex quo loco eiusmodi argumentum conficit in Antidoto Conc. Trid. sess. 6. c. 12. *Quæro*, inquit, *an vllum sit omninò quodlibet leue peccatum, quod non legis obseruantiæ repugnet? quæ enim vitiosa cogitatio obrepet in hominis animum, si totus Dei amore occupetur? non autem satisfit legi, nisi cùm dili-* E *gitur Deus ex toto corde.*

Respondeo, Dilectio Dei ex toto corde duobus modis intelligi potest: Vno modo, vt idem sit ex toto corde, quod super omnia alia integrè ac perfectè, vt nihil Dei amori anteponatur, vel adæquetur: Altero modo, vt semper actu Deus cogitetur, & diligatur, & sic animum Dei amor occupatum teneat, vt nihil obrepere possit, quod sit (non inquam) contra, sed præter Dei, vel proximi charitatem. Priore modo fatemur imperari nobis, vt Deum ex toto corde diligamus: sed cum hac dilectione negamus pugnare peccata venialia, ac per hoc falsum esse contendimus repugnare obseruantiæ legis quodlibet leue peccatum. Posteriore modo fatemur, nullam vitiosam cogitationem obrepere posse ei; qui totus in Dei amore occupetur: sed eam dilectionem, quæ propria est beatorum, nobis in hac vita non propriè imperari, sed tantùm indicari asserimus, vt nimirum sciamus quo spem ac desideria dirigere debeamus.

Hæc autem ita se habere in li. de Monachis. c. 2. & 13. iam antea demonstrauimus. Sed hoc loco nobis illud vnum argumentum sufficiet, quod Scriptura testetur Dauidem in toto corde suo sequutum esse Deum, 3. Reg. 14. & similiter Iosiam, 4. Reg. 23. & de Zacharia & Elizabeth scribat Luc. c. 1. ambulasse eos in omnibus mandatis & iustificationibus Domini; neque enim dicerentur ambulasse in omnib. mandatis, qui primum & maximum, quod est de diligendo Deo ex toto corde neglexissent. Quod autem de Dauide, Iosia, Zacharia, Elizabeth Scripturæ testantur, ambigi non potest, quin etiam dici possit de Abrahamo, de Moyse, de Helia, de Io. Bapt. de Apostolis Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, & cæteris; & tamen Ioannem dixisse scimus: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*, 1. Io. 1. & Iacobum similiter: *In multis offendimus omnes*, Iac. 3. Quare non repugnant obseruantiæ legis imperantis dilectionem ex toto corde, leuia illa peccata quæ in illis fuerunt, qui Deum ex toto corde dilexerunt.

Tertia objectio sumitur ex illo Ioan. 13. *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Nam S. August. in comment. huius loci interpretatur per lotionem pedum, purgationem à peccatis venialib. cuius expositionem sequitur etiam S. Bernar. in serm. de cœna Domini. Quod si peccata venialia excludunt à parte Domini, id est, à regno cœlesti; profectò natura sua non venialia, sed mortalia dicenda sunt. Adde quod S. Basil. lib. 1. de Baptismo, c. 2. dicit Iacobum ideò dixisse; *Qui offendit in vno, factus est omnium reus*, quia audierat à Domino, *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Ex quo intelligimus, ad venialia peccata etiam pertinere illud; *Qui offendit in vno, factus est omniũ reus.*

Respondeo, Illud (*si non lauero te, non habebis partem mecum*) duobus modis exponi potest. Vno modo ad litteram de materiali pedum lotione, vt videlicet notetur inobedientia Apostoli Petri, qui Domino parere nolebat in eo, vt sineret sibi pedes lauari; & hoc modo accepit S. Basil. hanc Domini comminationem; & rectè dixit, tale peccatum esse non obedire Domino, vt qui in ea vna re offendat, fiat omnium præceptorum reus; non enim veniale, sed mortale peccatum fuisse, si Apost. Petr. perspecta Domini voluntate obstinatè resistere omnino decreuisset.

Altero modo de spirituali lotione à peccatis venialibus, quomodo acceperunt hunc locũ S. Aug. & S. Bernar. præsertim propter illa verba: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet;* quibus verbis significatur homines iustos esse quidem lotos, & tamen egere in hac vita purgatione à peccatis venialibus quasi sordibus pedum ex humana cõuersatione contractis. Quamuis autẽ fieri non possit, vt quis cum eiusmodi sordibus in regnum cœlorum ingrediatur, quo nihil coinquinatum intrabit, Apoc. 21. & ideo rectè dictum sit, *si non lauero te, non habebis partem mecum;* tamen non simpliciter eiusmodi peccata excludunt à regno, sed solum ad tempus, donec videlicet purgata non fuerint; & quia non merentur ex natura sua pœnam æternam, sed temporalem, ideo ex natura sua non excludunt à regno nisi pro tempore illo, quod ad sui purgationem exigunt.

Quarta objectio sumitur ex illo Matt. 10. *Quicunq; dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam.* Sic enim quidam ratiocinan-

tur; Mi-

tur; Minima opera bona merentur vitam æternam, vt ex testimonio allato perspicuum est; igitur & minima peccata merentur supplicium sempiternum.

RESPONDEO, multis modis argumentum hoc peccat. PRIMVM enim non ait Dominus de eo qui dederit calicem aquæ frigidæ, vitam æternam possidebit, sed, *non perdet mercedem suam.* Quare ex testimonio effici non debet minima peccata mereri mortem æternam, sed non perditura esse pœnam suam, quod quidem libenter concedimus, sed non continuò pœna illa erit sempiterna. Deinde etiamsi Dominus disertis verbis promisisset regnum cœlorum ijs qui darent calicem aquæ frigidæ, non tamen consequens esset, vt minimo peccato deberetur pœna gehennæ. Dare enim minimo operi maximum præmium, ingens liberalitas & misericordia esset. Dare autem minimo peccato maximam pœnam, iniustitia, & crudelitas esset. Denique dare calicem aquæ frigidæ ex charitate Dei, non est minimum opus, sed valdè magnum, & verè meritorium vitæ æternæ; huic autem operi bono non est opponendum peccatum veniale, quod simul cum charitate consistit, sed mortale, quod charitati repugnat. Quodlibet autem peccatum charitati repugnans, etiamsi alioqui minimum videatur, non minimum, sed magnum erit, & verè mortis æternæ meritorium.

Aliæ quædam objectiones proponi possent ex illis Scripturæ testimonijs, quæ docere videntur, animas in Purgatorio non esse certas de salute; ex quo deducitur, peccata venialia quæ in illis fortè hærent, cùm de hac vita discedunt, mortem sempiternam promereri. Sed eæ solutæ sunt in 2. lib de Purgat. c. 5.

CAPVT XIII.

Soluuntur objectiones ex Patribus.

IAM verò ex Patribus primo loco obijci solet S. Basil. qui in quæstionibus compendio explicatis q. 4. scribit, nullum peccatum esse contemnendum vt paruum, cùm reuera nullum sit paruum, quando B. Paulus de omni peccato generatim pronunciauerit, stimulum mortis peccatum esse; & rursus q. 293. affirmat in nouo Testamento nullam inueniri differentiam grauium & leuium peccatorum.

RESPONDEO, Non certò constat an eæ quæstiones sint Magni Basilij, an potius Eustathij Sebasteni, cujus multi & graues errores damnantur in Concilio Gangrensi. Huic enim auctori à multis hoc opus olim adscriptum fuisse testes sunt Sozom. lib. 3. hist. c. 13. & Niceph. lib 9 c. 16. & lib. 13. c. 29. Huc etiam accedit, quod auctor harum quæst. q. 1. & q. 95. non videtur admittere traditiones non scriptas, cùm è contrario S. Basilius in lib. de Spiritu sancto ad Amphilochium, c. 27. acriter eas defendat. Quare cùm valdè probabile sit eas quæstiones editas esse ab homine parum probatæ fidei, non est cur earum testimonium magni faciamus.

Possumus tamen eas sententias, cuiuscunque sint, in bonum sensum explicare. Solùm enim videtur auctor ille demonstrare voluisse, nullum peccatũ apud Christianos, ac potissimum apud Monachos, vt paruum, ac leue contemnendum esse. Quamuis enim vnum peccatum sit alio grauius, vt idem auctor docet q. 106. tamen omnia etiam leuissima Christiano homini, à quo maior vitæ perfectio exigitur, quàm à Iudæo, pro viribus cauenda sunt. Quod si id Christianis in commune rectè præcipitur, quanto magis Monachis, quos auctor ille potissimum instituendos susceperat, præcipiendum erit? Quod verò ille addit omne peccatum esse stimulum mortis, potest etiam admitti, quia omne peccatum aut mortem efficit, si est mortale; aut ad eam disponit, si est veniale.

SECVNDO loco obijci potest testimonium S. Hieronymi, qui in 2. dial. aduers. Pelagianos ante medium, videtur omnia peccata habere pro mortalibus, cùm ita loquitur: *Si ira, & sermonis iniuria, atque interdum iocus, iudicio, concilioque, & gehennæ ignibus delegatur, quid merebitur turpium rerum appetitio, & auaritia, quæ radix est omnium malorum?*

RESPONDEO, Sine vlla dubitatione S. Hieronym. non accepit illos reatus coniunctim, quasi existimauerit, iram, vel iocum reos homines efficere iudicij, concilij, & gehennæ ignis. Si enim hoc vellet, pugnaret cum ipsa Domini sententia, quam ipse idem Hieronym. paulò ante adduxerat. Siquidem in ea sententia tres reatus tribus peccatorum generibus, vel potius tribus gradibus eiusdem peccati respondent, singuli singulis, non singulis omnes. Et quamuis Hierony. in enumerandis gradibus peccati, primo loco posuerit iram, 2. sermonis iniuriam, 3. iocum: In enumerandis autem reatibus, primo loco posuerit iudicium, 2. concilium, 3. gehennam ignis: Tamen non respondet ioco gehenna ignis, sed sermonis iniuriæ, vt ex Euangelij textu colligitur. Quare S. Hieronym. non habuit rationem ordinis in illa enumeratione, sed tantùm numeri.

TERTIO, obijciunt aliqui S. Augustinum, qui in lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 3. habet hæc verba: *Quis enim spe aliqua adipiscendæ salutis æternæ, de hac vita migraret, manente illa sententia, quod quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus, nisi post pauluium sequeretur, superexultat autem misericordia iudicio?* Videtur enim his verbis S. August. significare peccata quæcunque etiam venialia, ex se mereri mortem æternam, & reuera ob quodlibet peccatum damnandos homines, nisi misericordia iudicium mitigaret. Cui sententiæ similis est illa eiusdem auctoris, in epist. 29. *Cùm Rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? quæ igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudicium?* Et illa ex confess. lib. 9. cap. vit. *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.*

Sunt præterea multa loca eiusdem auctoris, quæ docent, multa venialia simul collecta damnare hominem; ex quo sequi videtur, vt si pauca venialia non damnent, id fiat ex misericordia Dei, non ex natura ipsius peccati. Loca sunt hæc: In epist. 29. ad Hieronymum: *Denique,* inquit, *sanctus Iacobus iam ex isto loco de misericordiæ operibus loquitur, vt quos vehementer illa sententia terruerat, consoletur, cùm admonet quomodo etiam quotidiana peccata (sine quibus hic non viuitur) quotidianis remedijs expientur, homo, qui cùm in vno offenderet, fiat omnium reus: in multis offendendo, quia in multis offendimus, propter magnum aggerem reatus sui minutatim collectum, ad tribunal tanti Iudicis perueniat, & eam, quam non fecit, misericordiam non inueniat, sed potius dimittendo, atque dando, mereatur sibi dimitti peccata, reddique promissa.* In epist. 108. ad Seleucianum: *Est etiam,* inquit, *pœnitentia bonorum & humilium fidelium pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in baptismo, sed illa vtique, quæ humanæ fragilitati, quamuis parua, tamen crebra subrepunt; quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt, & opprimient, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta, atque contempta, impleat nauem; atque submergat?* In concione 3. super Psal. 118. *Sed quoniam,*

inquit, *tentatio est vita hominis super terram, etiamsi à criminibus longè simus, non tamen deest, vbi desiderijs peccati vel facto, vel dicto, vel cogitatu obediamus, quando aduersus maiora vigilantibus quædam incautis minuta subrepunt, quæ si aduersus non colligantur, etiamsi non singula suis motibus conterunt, omnia tamen aceruo nos obruunt.* Tract. 12. in Ioan. *Quomodo,* inquit, *minuta peccata si negligantur, occidunt? minutæ sunt guttæ, quæ flumina implent. Minuta sunt grana arenæ, sed si multa arena imponatur, premit atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod fluctus irruens paulatim per sentinam intrat: sed diu intrando, & non exhauriendo, mergit nauim.* Denique tractatu 1. in epist. Ioan. *Ista leuia,* inquit, *quæ diximus, noli contemnere: si contemnis, quando appendis, expauesce quando numeras. Leuia multa faciunt vnum grande. Multæ guttæ implent flumen. Multa grana faciunt massam.*

Respondeo, Duo quædam pro compertis habenda sunt, ex quibus pendet horum locorum explicatio. Primvm est, S. Augustinum non existimasse eum qui venialiter offendit in vno, fieri omnium reum, iuxta sententiam S. Iacobi, sed solùm eum qui lethaliter offendit. Id quod perspicuum est ex epist. 29. ad Hieron. vbi S. August. non semel repetit ideò, qui offendit in vno, fieri omnium reum, quia pugnat contra charitatem, ex qua pendent omnia mandata. Quare ex sententia S. Augustini, qui peccat salua charitate, non ita offendit, vt fiat omnium reus. Idem autem S. August. in eadem epist. scribit, peccata venialia committi à filijs Dei iustis & charitatem habentibus, sed non tantam, quantam in patria cœlesti habebunt. Ex eo enim quod non est in hac vita charitas tam perfecta, quàm erit in futura vita, omnia peccata venialia committi dicit.

Ita vult peccata lethalia simpliciter cum charitate non posse consistere: peccata autem venialia consistere quidem cum charitate, sed non cum perfectione illa charitatis, quam habebimus in patria. Ex quo sequitur, vt qui lethaliter offendit in vno, fiat omnium reus, non autem qui venialiter. Quocirca in extrema epist. vbi loquitur de peccatis venialibus, dicit eos qui multa peccata leuia & quotidiana committunt, terreri à B. Iacobo dicente: *Qui offendit in vno, factus est omnium reus:* non quia vnum peccatum leue & quotidianum eam vim habeat, vt faciat omnium reum; sed quia magna congeries peccatorum leuium videatur æquare vnum aliquod grande peccatum, quod qui commiserit, fiet omnium reus. Hoc enim significant illa verba suprà citata, quos vehementer illa sententia terruerat, consolatur, cùm admonet, quomodo etiam quotidiana peccata, sine quibus hic non viuitur, quotidianis remedijs expientur, ne homo qui cùm in vno offenderit, fiat omnium reus, in multis offendēdo, quia in multis offendimus, propter magnum aggerem reatus sui minutatim collectum, ad tribunal tanti iudicis perueniat, &c.

Altervm est, sententias illas S. Augustini, in quibus docet multa peccata leuia simul collecta occidere, & damnare hominem, non secus atque vnum grande peccatum, non sic esse accipiendas, quasi multitudo peccatorum venialium, dum venialia manent, æquari possit vni mortali. Id enim apertissimis rationibus conuincitur esse falsum. Nam venialia peccata, ex consensu omnium Theologorum, neque tollunt, neque minuunt habitum charitatis, sed solùm actum & feruorem eius impediunt; quare etiamsi omnia peccata venialia simul colligerentur in vnum, nunquam efficerent id quod facit vnum lethale peccatum, quod videlicet continuò charitatem excludit. Deinde pœna mortalis peccati sempiterna est, pœna venialis temporaria: At nulla spacia temporalia æternitatem adæquare queunt; Igitur nec vlla multitudo venialium peccatorum vnius mortalis peccati grauitatem vnquam adæquabit. Siquidem ea est proportio pœnæ ad pœnam, quæ culpæ ad culpam, cùm pœna sequatur culpam. Adhæc si multa venialia vni mortali æqualia essent, incredibilis ambiguitas in animis fidelium existeret, cùm neque Scripturæ, neque Concilia, neque vlli auctores vnquam definierint, quot venialia requirantur ad vnum mortale efficiendum. Denique oporteret venialia peccata, cùm multa sunt, necessariò in confessione sacramentali Sacerdotibus aperire: quod & Concilio Trident. sess. 14. cap. 5. & communi Christianorum sensui, & consuetudini repugnat.

Sententia igitur S. August. (vt rectè docet B. Tho. in 1. 2. q. 88. art. 3.) ea fuit, multa venialia, si contemnantur & negligantur, paulatim disponere hominem ad mortale crimen: quemadmodum vulnus curabile si negligatur, paulatim gignit apostema lethiferum, & eo modo dicitur fieri incurabile. Id quod apertius scribit S. Greg. lib. 10. Moral. cap. 14. illis verbis: *Si curare parua negligimus, insensibiliter seducti, audenter etiam maiora perpetramus.* Et ante vtrumque idem scripsit Ecclesiast. cap. 19. cùm ait: *Qui spernit modica, paulatim decidet.* Posset etiam dici, multa venialia, secundum Augustini sententiam æquari vni mortali, quoad pœnam temporalem in Purgatorio luendam.

His duobus præmissis, Respondeo ad primum testimonium ex libro secundo de peccatorum meritis & remissione, duabus de causis S. Augustinum scripsisse, *Quis cum aliqua spe adipiscendæ salutis, &c.* Primo, quia quodlibet crimen quamuis solum & minimum sit, sufficit ad æternam hominis perditionem, & nemo certò nouit, an non habeat, vel habuerit aliquod eiusmodi crimen, vnde iram Dei sibi conciliauerit, & ad gratiam eius per veram pœnitentiam non redierit. Et ideò nemo cum spe adipiscendæ salutis de hac vita migraret, nisi sciret se bonum dominum habere, & speraret per eius misericordiam peccata sua, præsertim lethalia, iam esse dimissa. Secvndo, quia in venialibus offendimus omnes, multa autem venialia disponunt (vt diximus) ad mortale; qui verò offendit in vno mortaliter, efficitur omnium reus. Ideò nisi Deus prouidisset nobis quotidiana remedia ad quotidiana purganda peccata, nemo ferè esset, qui cum spe aliqua adipiscendæ salutis, de hac vita migraret.

Ad Altervm locum ex epistola 29. & ad tertium ex libro nono confess. Respondeo, loqui S. August. de pœna Purgatorij, quæ acerbissima est, & quam vix vlli iusti homines, nisi ex magna Dei misericordia, euadunt, itaut rectè ex corpore ad cœlum euolent. Hoc autem ita esse perspicuum est ex eodem libro nono confess. cap. vlt. Nam oraturus Augustinus pro anima matris suæ defunctæ, quam vehementer laudauerat, ne quis fortè miraretur, cur pro ea oraret, quam tantopere commendauerat, reddit rationem, dicens: *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.* Vbi si illud *Væ*, respiceret damnationem æternam, non fuisset ratio, cur pro defuncta matre orandum esset; neque enim pro damnatis orare licet.

Itaque significare voluit, homines etiam vitæ laudabilis, non carere peccatis venialibus, ob quæ, si seuerè iudicentur, grauissimas pœnas in Purgatorio luere debeant. Pœnas autem Purgatorij maiores esse omnibus pœnis & supplicijs huius vitæ, & propterea rectè dici, Væ illis, qui ad eas luendas descendunt, testatur idem Aug. tract. in Psal. 37. vbi sic ait:

Saluus

Saluus erit quasi per ignem, grauior tamen erit ille ignis, quàm quidquid potest homo pati in hac vita. Ad alia loca iam responsum est.

CAPVT XIV.

Diluuntur obiectiones ex naturali ratione petitæ.

SVPERSVNT adhuc paucæ quædam objectiones, quæ ex ipsa naturali ratione ducuntur.

PRIMA objectio: Quælibet culpa iustè potest à Deo puniri pœna mortis, & temporalis, & æternæ; Igitur quælibet culpa natura sua mortalis est, & sola Dei misericordia venialis. Antecedens probatur. Nam malum culpæ, etiam leuissimæ, maius est quolibet malo pœnæ etiam grauissimæ; igitur iustè potest quælibet culpa puniri quauis pœna etiam mortis æternæ. Antecedens huius argumenti posterioris probatur, quia potius subeunda est quæuis pœna, quamuis grauissima, quàm peccatum aliquod etiam leuissimum perpetrandum; nam alioqui peccatum aliquando licitum esset, quod nullo modo fieri potest, cùm repugnantia sint, aliquid esse peccatum, & esse licitum.

RESPONDEO, potest quidem Deus de rebus suis facere quicquid libuerit, & non solùm hominem qui venialiter peccauit, interficere, sed etiam in nihilum redigere; tamen si id faceret, Dominum se probaret, non Iudicem. Nam (vt S. August. ait lib. 3. aduersus Iulian. c. 18.) *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est: non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Ita possumus & nos dicere: Bonus est Deus, iustus est Deus. Potest aliquos supra condignum remunerare, quia bonus est; non potest quemquam supra condignum punire, quia iustus est. Quare negamus quod in antecedenti illo assumitur, posse Deum iustè punire peccatum quodlibet, etiam veniale, pœna omnium grauissima, quæ est mors æterna.

Ad probationem RESPONDEMVS, culpam quidem, etiam leuissimam, esse maius malum, quàm sit pœna quæcunque, etiam grauissima. Nam culpa est malum simpliciter, & nullo modo eligibilis; pœna autem est malum illi qui punitur, non tamen simpliciter, quin etiam bona & iusta dici debet, & est eligibilis ad vitandum malum culpæ. Sed non ideò debetur maxima pœna leuissimæ culpæ, quia pœna ex genere suo minus est malum, quàm culpa. Non enim debetur culpæ ex ratione iustitiæ maximum aliquod malum simpliciter, sed malum pœnæ, quod cum malo culpæ proportionem habet; itaut graui culpæ grauis pœna, grauiori grauior, grauissimæ grauissima; & contrà, leui leuis, leuiori leuior, leuissimæ leuissima pœna respondeat. Itaque tametsi mors potius oppetenda sit, si optio detur, quàm otiosum verbum proferendum; non tamen otiosum verbum prolatum, sempiterna morte vindicandum erit, quo supplicio parricidia, atque adulteria, aliaque eiusdem generis crimina vindicantur.

ALTERA objectio. Peccatum veniale infinitam habet malitiam, estq; infinito odio dignum; Igitur infinitam pœnam ex natura sua meretur. Probatur antecedens: nam non debet peccatum veniale committi ad quoduis bonum, etiam infinitum adipiscendum; ergo non minus est odibile peccatum veniale, quàm sit amabile bonum infinitum; bonum autem infinitum infinito amore dignum est, ergo peccatum veniale infinito odio dignum est, habet igitur peccatum veniale infinitam malitiam, sicut bonum infinitum infinitam bonitatem.

RESPONDEO, Peccatum veniale non habet malitiam infinitam, cùm non auertat hominem à Deo, A summo atque infinito bono. Ea enim causa est, cur peccatum mortale dicatur infinitam malitiam habere, quia mutat vltimum finem, ac facit vt homo, relicto Deo, qui verè est infinitus, in rem creatam, vt in suum finem vltimum conuertatur. Quod autem non oporteat peccatum veniale committere ad bonum infinitum adipiscendum, non est ea ratio, quia sit ipsum etiam malum infinitum, sed quia est simpliciter malum, vt non possit vllo modo fieri bonum, ac per hoc non sit eligibile, neque medium ad vllum bonum consequendum.

TERTIA objectio, Peccatum veniale potest nunquam remitti; atqui peccatum quod nunquam remittitur, semper puniri potest: igitur peccatum veniale semper puniri potest; proinde quod temporaliter, & non in æternum puniatur, non est ex natura B eius, sed ex misericordia Dei. Propositio huius argumenti probatur: nam peccatum veniale remitti non potest sine gratia Dei; quod autem ex gratia Deus facit, potest haud dubio non facere: igitur potest veniale peccatum nunquam remittere. Et confirmari potest argumentum ex sententia S. Thomæ, qui in 1. 2. q. 87. art. 5. scribit, peccata venialia in hominibus ad inferos condemnatis, sempiterno supplicio puniri.

RESPONDEO, Peccatum veniale potest nunquam remitti, sed non oritur id ex natura ipsius peccati, sed aliunde. Possunt autem duo quædam in peccato C considerari. Primo deformitas, siue macula quæ ex peccato relinquitur in anima. Secundo reatus pœnæ ob iniuriam Deo factam. Et quidem deformitas quam parit peccatum mortale, oritur ex amissione gratiæ Dei, quæ est quasi lux quædam, & vita ipsius animę; & quia nemo potest seipsum à morte reuocare, ideò peccatum mortale, quod tollit principium vitæ, id est, gratiam, ex natura sua est quodammodo irremissibile. Nihil enim relinquit in homine, vnde per se resurgere possit; sed si fortè resurgit, id fit ex peculiari & magna Dei misericordia: at peccatum veniale non excludit gratiam Dei, non tollit principium vitæ, sed tantùm impedit aliquo modo feruorem charitatis, & ideò propriè non efficit maculam, seu deformitatem in anima; quod si deformitas dicenda D sit priuatio illa feruoris, ea facilè tolli potest per actum dilectionis, qui quidem est in potestate hominis iusti, & habitu charitatis præditi. Quare peccatum veniale, quod attinet ad maculam, seu deformitatem, non est ex natura sua irremissibile, sed remissibile, cùm relinquat in homine charitatem, ex cuius actu facilè remitti potest.

Quod si in homine peccatore sit veniale peccatum, in eo irremissibile erit, donec non remittitur peccatum mortale. Sed hoc erit per accidens, nimirum ratione subiecti, quia videlicet homo ille gratia Dei & vita spirituali priuatus, non potest actum vllum charitatis efficere, quo peccata venialia deleat. Quod autem attinet ad reatum, peccatum mortale per se E inducit reatum pœnæ sempiternæ, sicut per se est irremissibile. Neque enim debet deformitas sempiterna sine pœna sempiterna manere, vt pulchritudo, quæ de operibus Dei per culpam perpetuò tollitur, per decorem iustitiæ perpetuò reparetur. Contrà autem veniale peccatum quemadmodum non est per se & ex natura sua irremissibile, ita non inducit per se & ex natura sua reatum pœnæ sempiternæ, sed temporalis, quamuis per accidens fieri possit, vt per omnem æternitatem puniatur, sicut per accidens fieri diximus, vt aliquando per omnem æternitatem minimè deleatur.

Ex his ad formam argumenti propositi responde-

mus, ac primùm concedimus, peccatum veniale posse nunquam remitti, & semper puniri, sed per accidens, vt diximus, non per se. Ex quo etiam soluitur confirmatio ex auctoritate sancti Thomæ.

Ad illud autem quod obijciebatur in probatione propositionis (peccatum veniale remitti non potest sine gratia; quod autem ex gratia Deus facit, potest non facere: igitur potest veniale peccatum nunquam remittere.) RESPONDEMVS, vel gratiam in argumento sumi pro habitu gratię in anima inhærente, vel pro liberali condonatione pœnæ. Et quidem si accipiatur pro habitu gratiæ, non negamus absque gratia peccatum remitti non posse: sed eam gratiam iam habet homo iustus, qui peccatum veniale purgare debet, proinde non eget noua infusione gratiæ, sed satis illi erit, si ex ipsa gratia quam habet, actum aliquem dilectionis eliciat. Si verò gratia accipiatur pro liberali condonatione pœnæ, fatemur posse Deum absolutè non condonare pœnam, quod enim ex gratia facit, potest non facere: sed tamen cùm promiserit disertis verbis in Euangelio donum remissionis, si & A ipsi remiserimus debitoribus nostris: *Si enim remiseritis hominibus* (inquit Matth. 6.) *peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra:* Profectò si non absolutè, certè ratione promissionis & pacti non poterit non remittere, si & nos remiserimus, eique dixerimus, vt ipse nos docuit: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Itaque S. August. in lib. de correptione & gratia, c. 13. dicit, in iudicio misericordiam bonis meritis iustorum esse reddendam. Merentur enim qui benè operantur, vt Deus misericorditer indulgeat, si quid manente charitate deliquerint.

Adde POSTREMO, quod si vellet Deus non condonare, sed omninò exigere pœnam peccati venialis ab eo, qui culpam ipsam venialem per actum dilectionis purgasset, temporalem tantùm, non autem sempiternam exigere posset. Quocirca etiamsi nullum esset pactum Dei nobiscum de remissione pœnæ, B adhuc tamen perspicuum esset, peccatum veniale ex natura sua non inducere reatum pœnæ sempiternæ. Atque hic sit huius disputationis terminus.

LIBER SECVNDVS,

DE STATV PECCATI;

Qui est de causa peccati primi hominis, ac de causa peccati in genere.

DISSERVIMVS in primo libro de peccati definitione, & partitione: nunc de peccato primi hominis, cuius merito diuina gratiæ iacturam genus humanum fecit, Deo iuuante disseremus. Ac PRIMVM quidem de causa illius peccati; TVM de ipso peccato disputandum erit. Porrò de causa peccati illius, atque adeò de causa peccati in vniuersum, grauissima controuersia est, quænam sit propria & præcipua causa peccati, an ea videlicet in hominem, an potius in Deum referenda sit. Qua controuersia explicata, vbi constiterit Deum non esse causam peccati, subijcientur tres aliæ quæstiones breuiores de tentatione, quam satis constat causam fuisse minus principalem & extrinsecam eiusdem peccati: VNAM, cur Deus tentari permiserit primum hominem, quem non ignorabat ea tentatione vincendum: ALTERAM, quid fuerit serpens ille, qui primum hominem in Paradiso tentauit: TERTIAM, qualis fuerit illa tentatio.

CAPVT PRIMVM.

De erroribus circa primariam caussam peccati.

MVLTI fuerunt, tum ex antiquis, A tum ex recentioribus hæreticis, qui primariam peccati causam, ingenti blasphemia in Deum ipsum retulerunt. PRINCEPS huius erroris ille ipse fuit, qui simpliciter PRIMVS iure dicitur omnium hæreticorum. Sic enim de Simone Mago scribit Vincentius Lirinensis in commonitorio aduersus profanas vocum nouitates: *Quis ante Magum Simonem Apostolica districtione percussum, à quo vetus ille turpitudinum gurges vsque in nouissimum Priscillianum continua, & occulta successione manauit, auctorem malorum, id est, scelerum, impietatum, flagitiorumque nostrorum ausus est dicere Creatorem Deum?*

DEINDE Cerdonistæ, Marcionistæ, Manichæi, Priscillianistæ, Albigenses, qui varijs sæculis, & in diuersis regionibus scholas impietatis aperientes, duoque prima principia, ac veluti duos Deos, vnum bonum, alterum malum introducentes, primariam peccati causam Deum malum esse voluerunt. De Cerdonistis, vide Tertullianum in libro de præscriptione aduersus hæreticos. De Marcionistis, Irenæum lib. 1. cap. 29. aduersus hæreses. De Manichæis, S. Augustinum in lib. de hæresibus, cap. 49. De Priscillianistis, S. Leonem in epistola ad Turbium 93. cap. 6. De Albigensibus, S. Antoninum in Summa Theologica, part. 4. tit. 11. cap. 7. §. 5. Sed quamquam isti omnes Deum peccati causam esse dicerent, tamen sententiam suam aliquo modo temperabant. Nam Simon Magus non docebat apertè Deum velle, aut imperare, aut etiam efficere mala: sed ea ratione peccatorum nostrorum causam esse, quod eam naturam nobis dederit, quæ non possit non peccare. Cerdon, Marcion, Manichæus, B & cæteri, qui duo rerum principia statuebant, referebant quidem peccati causam in principium quoddam primum, & sempiternum: sed illud non Deum, sed diabolum, aut certè Deum non bonum, sed malum nominabant.

A PRIMVS igitur qui apertè Deum, & bonum Deum auctorem peccati fecit, Florinus quidam fuit, qui ex Montani discipulo, per nouum hoc dogma hæresiarcha fieri meruit. De quo Florino rectè scrisit Iren. (vt refert Cæsariensis lib.5, hist. cap.20.) eum fuisse plusquam hæreticum, cùm id ausus fuerit palam asserere, quod nullus hæreticorum vsque ad id tempus asseruerat. S. August. in lib. de hæres. c. 50. scribit Seleucianorum hæresim fuisse, malum aliquando esse à Deo, aliquando à materia. Sed non explicuit, an de malo naturali, an de morali, quod propriè dicitur peccatum, Seleuciani loquerentur.

Florinum, Irenæo (vt diximus) plusquam hæreticum, nostro hoc sæculo non pauci sequuti sunt. Præcipui sunt, qui dicuntur Libertini, quorum sectam B (quoniam alios auctores non habemus) ex Calu. didicimus, & ex eodem historiam quam hoc loco recensemus, petere coacti sumus. Scripsit enim Io. Caluin. duos libros aduers. Libertinos, quorum alter inscribitur: Instructio contra Libertinos, alter est epist. ad Rotomagenses aduersus Franciscanum quendam Libertini erroris sectarium. Igitur auctores dogmatis fuerunt Coppinus, & Quintinus, Sutores Flandri; quorum alter, id est Quintinus, Tornaci à Catholico Magistratu, tum ob multa flagitia, tum etiam ob nouam, eamque valdè perniciosam hæresim, interfectus est, sed prius erroribus abjuratis.

C PRIMARIVS eorum fuit error, vnum esse tantum spiritum immortalem, videlicet Deum: Angelos, dæmones, animas, nihil esse præter opinionem. Hinc verò multa, eaque absurdissima dogmata colligebant. PRIMVM erat, quæcunque fieri videntur ab hominibus, siue bona, siue mala illa sint, omnia fieri non ab hominibus, sed ab illo vno spiritu Dei, qui omnia in omnibus operatur.

ALTERVM, peccatum nihil esse præter inanem, & falsam opinionem, cùm Deus omnia faciat, qui nihil mali facere potest.

TERTIVM, non debere reprehendi eos, qui occidunt, mœchantur, furantur; id enim esset Deum reprehendere.

QVARTVM, regenerationem esse depositionem conscientiæ, abjectionem scrupulorum, ignorationem D discriminis inter bonum & malum. Nam in statu innocentiæ ignorabat Adam discrimen boni & mali, atque ad eum statum redire dicunt Libertini eos, qui sine scrupulo quidlibet agunt, & hanc esse Christianam libertatem, & mortificationem veteris Adami. Quocirca si quem vident reformidare actiones malas, dicere solent, O Adam, adhuc aliquid vides, adhuc pomi illius gustum retines.

QVINTVM, pœnitentiam nihil esse aliud, nisi agnoscere & profiteri se nihil egisse mali, atque ea de causa dicunt, Petro peccatum fuisse dimissum, quia crediderit se non peccasse, cùm Christum negauit; Iudæ non fuisse dimissum, quia crediderit se peccasse, neque potuerit conscientiam illam exuere, E vt ex illis eius verbis cognoscitur: Peccaui tradens sanguinem iustum.

SEXTVM, posse hominem in hac vita ad summam perfectionem & innocentiam peruenire, quia videlicet, si abjiciat omnes scrupulos, omni peccato carebit.

SEPTIMVM, Christum nihil esse nisi quiddam compositũ ex spiritu Dei & opinione. Tunc autem mortuum esse Christum, quando aboleuit illam opinionem, quod peccatum sit aliquid; tunc verò ab inferis redijsse, & nos omnes in vitam reuocasse, cũ docuit, nos esse ipsum Dei spiritum, qui semper viuit, & regnat, neq; aliam expectandam esse resurrectionem.

OCTAVVM, licitum esse simulare, ac dissimulare omnia, & cum Catholicis Catholicè, cum Lutheranis Lutheranè viuere.

NONVM, Scripturas sacras non esse magnifaciendas, cùm spiritus sufficiat. Porrò ipsi Libertini non solùm Scripturas, sed etiam Scriptores sacros ita contemnebant, vt per contumeliam S. Ioannem iuuenem stolidum, S. Matthæum fœneratorem, S. Paulum vas confractum, S. Petrum Christi abnegatorem nominarent.

Quamuis autem horrendas istas blasphemias Caluinus detestari se dicat, & eas etiam (vt diximus) editis libellis refutare conatur, omninò tamen probabile est, vt Anabaptistæ ex Lutheranis, sic Libertinos ex Caluinianis promanasse. Nam in libris Caluini & Magistri eius Zuinglij, ac discipuli eius Bezæ, necnon Martini Buceri, & Petri Martyris, qui in multis cum Caluino conueniunt, inueniuntur apertissimæ sententiæ, ex quibus colligitur Deum esse auctorem omnium scelerum, quæ ab omnibus perpetrantur.

Docuerunt enim olim Lutherus & Melanchthon, vt perspicuum est ex assertione art. 36. vbi Lutherus scribit, neminem habere in potestate, vt cogitet bonum vel malum; & clarius ex commentario Melanchthonis in ca. 8. ad Rom. vbi legimus, sic esse opus Dei Dauidis adulterium, & Iudæ proditionem, vt Pauli vocationem. Cæterum vterque sententiam retractauit. Nam Lutherus in lib. de visitatione Saxonica, agnoscit, & docet liberum arbitrium in rebus ciuilibus tam ad bonum, quàm ad malum; & Melanchthon in locis communibus anno M. D. XXXVI. editis, titulo de causa peccati, studiosè refellit sententiam illam, quæ refert in Deum actiones malas. Multi enim Lutheranorum, vt Heshusius, Castalio, & alij, Caluini sententiam de causa peccati libris editis refutarunt. Quæ sit autem Caluini sententia, in tertio capite demonstrabimus.

CAPVT II.

Explicatur status quæstionis.

QVIA præcipua controuersia cum Zuinglio, & Caluino, & ijs qui in eodem errore versantur, disputanda est; operæ pretium esse duxi, statum quæstionis breuiter explicare: nam si sub his verbis controuersia proponatur, An Deus sit auctor malorum; vel, An peccare possit; vel, An sit causa cur nos peccemus, nulla quæstio erit. Siquidem illa omnia non solùm Catholici, sed etiam Caluinistæ, & ipsi quoque Libertini negant.

De Libertinis id refert Caluinus in epistola ad Rotomagenses, aduersus Franciscanum quendam Libertinum, his verbis: *Contestatur*, inquit, *sibi longè aliam esse mentem, seque Deum mali auctorem facere nolle affirmat: sed quid prodest eiusmodi subterfugium in re tam aperta?* Itaque Libertini, tametsi adulteria, homicidia, rapinas, & cætera hominum scelera, atque flagitia in Deum referrent, negabant tamen se facere Deum auctorem malorum, quia videlicet non iudicabant illa esse mala, cùm à Deo fierent, qui nihil mali facere potest.

Zuinglius in sermone de prouidentia, cap. quinto & sexto, non semel repetit, Deum iniustum non esse, nec peccare vlla ratione posse. Ioannes verò Caluinus non vno in loco disertis verbis affirmat Deum non esse auctorem malorum. Præfatione libri de æterna Dei prædestinatione: *Inter omnes pios*, inquit, *fixum hoc, & confessum esse debet, non esse cur suis peccatis socium homines Deum adscribant, vel vllo modo secum inuoluant ad partem culpæ sustinendam.* Et in fine eiusdem

libri: *Ergo*, inquit, *cùm iusta de causa, licet nobis ignota, à Domino procedant, quæ sceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur, etiamsi rerum omninò prima caussa sit eius voluntas peccati, tamen eum esse auctorem nego.* Et paulò post: *Turpi quidem*, inquit, *& illiberali calumnia nos grauant, qui Deum peccati auctorem fieri obtendunt, si omnium quæ aguntur caussa est eius voluntas.* Et lib. 1. Instit. cap. 17. §. 3. *Ad hanc modestiam*, inquit, *quicunque erunt compositi, neque in præteritum de rebus aduersis contra Deum frement, neque scelerum culpam in ipsum regerent.* Et ibidem reprehendit Lyconidem, qui apud Plautum dicit: *Deus impulsor fuit, credo Deos voluisse.* Denique idem Caluinus in admonitione aduersus Libertinos, longa disputatione probare nititur, Deum non esse causam peccati. Petrus Martyr in commentario 1. cap. epist. ad Rom. scribit quidem Deum verè ac propriè impellere homines ad peccandum: tamen simul negat, Deum peccare, aut esse auctorem peccati.

Denique Theod. Beza tum in responsione ad Heshusium, tum in alia ad Castalionem, diligenter purgat se & Caluinum ab illa nota, quod Deum auctorem peccati faciat. Ac (vt omittam cætera) in responsione ad Castalionem, triginta & octo Aphorismis explicat totam sententiam suam, & præceptoris sui Caluini. Eorum aphorismorum octauus sic habet: *Non consequitur ex istis vlla istarum blasphemiarum, nempe vel Deum esse auctorem peccati, siue delectari iniquitate, aut etiam velle iniquitatem: vel satanam, aut homines malè agendo, obedire Deo, aut quatenus malè agunt, facere quod Deus vult, ac proinde esse extra culpam. Absint verò quàm longissimè omnes eiusmodi blasphemiæ, non tantùm à linguis, sed etiam à cogitationibus nostris.*

Quare cùm aduersarij verbo fateantur id quod Catholici docent, frustrà laboraremus in testimonijs Scripturæ & Patrum adducendis, quibus probatur Deum non esse causam peccati, nisi antea doceremus eos re ipsa sentire, quod verbo profiteri non audent. Ideò nobis tria præstanda erunt. PRIMO, explicandum quid ipsi doceant de causa peccati ex parte Dei. SECVNDO, an ex eo quod ipsi docent, sequatur Deum esse auctorem peccati. TERTIO, an sit vera eorum sententia, ac proinde, an Deus sit auctor peccati.

CAPVT III.

Sententia Zuinglij, Caluini, & Bezæ, ex verbis ipsorum in medium adducitur.

QVOD igitur ad primum attinet, sententia Zuinglij, Caluini, & Bezæ de causa peccati ex parte Dei quinque propositionibus comprehendi potest.

PRIMA est Deus non solùm permittit, sed etiam vult fieri quæcunque fiunt ab hominibus peccata. SECVNDA, Deus non solùm vult fieri, sed etiam ab æternitate decreuit, vt fierent, quæcunque fiunt ab hominibus peccata, idque non præuisa determinatione voluntatis humanæ. Deus enim non decernit quidquam, quia præscit futurum; sed præscit futura, quia ipse decreuit vt fierent. TERTIA, Deus non solùm ab æternitate decreuit, vt fierent quæcunque fiunt ab hominibus peccata, sed etiam imperat satanæ, & improbis hominibus, vt concipiant maleficia, eosque ad hoc inclinat, impellit, & etiam cogit. QVARTA, Deus non solùm imperat satanæ, vel eum inclinat, & impellit, vt homines ad peccandum inducat, sed etiam ipse operatur in mentibus hominum impiorum, & per eos, vt per sua instrumenta, ipse tanquam prima causa facit ea omnia, quæ respectu hominum dicuntur, & sunt verè peccata. QVINTA, tametsi ea, quæ respectu hominum dicuntur, & sunt verè peccata, fiant Deo volente, definiente, imperãte, & operante, tamen respectu Dei non possunt dici, nec sunt peccata, sed opera bona & iusta, quia homines mala intentione, Deus autem bono consilio illa omnia facit. Proinde Deus neque ipse peccat, neque est auctor, & caussa peccati. Hanc esse Zuinglij, Caluini, & Bezæ sententiam, ex ipsorum libris & confessione facili negotio demonstrabimus.

PRIMVM igitur Zuinglius in serm. de Prouidentia, quem scripsit ad Principem Cattorum Philippum anno 1530. has teterrimas, ac planè tartareas blasphemias habet. Nam c. 5. ita loquitur: *Porrò iniustitiam in sese nobis ostendere numen cum nulla ratione posset, vt quod vndique verum, bonum, sanctum natura sit, per creaturam iniustitiæ exemplum produxit, non quasi creaturam illam suo marte produxerit, quæ nec est, nec viuit, nec operatur sine numine, sed quod numen ipsum auctor est eius quod nobis est iniustitia, illi verò nullatenus est.* Et infrà: *Cùm igitur Angelum transgressorem facit, & hominem, ipse tamen transgressor non constituitur.* Et cap. 6. *Quod Deus operatur per hominem, homini vitio vertitur, non etiam Deo.* Et infrà: *Vnum igitur atque idem facinus puta adulterium, aut homicidium, quantum Dei est auctoris, motoris, impulsoris, opus est, crimen non est; quantum autem hominis est, crimen ac scelus est.* Et infrà: *Cùm monet ad opus aliquod, quod perficienti instrumento fraudi est, sibi tamen non est, ipse enim liberè monet, neque instrumento facit iniuriam, cùm omnia sint magis sua, quàm cuiusque artificis sua instrumenta, quibus non facit iniuriam, si nunc limam in malleum, & contrà malleum in limam conuertat. Mouet ergo latronem ad occidendum innocentem, etiam ac imparatum ad mortem.* Hæc ille.

Sed iam Caluinum audiamus. Is primùm in lib. 1. Instit. cap. 17. §. 11. sic loquitur: *Verùm vbi in memoriam reuocant diabolum, totamque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei tanquam fræno cohiberi, vt nec concipere vllum aduersus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur, digitum mouere queant, nisi quantum ille permiserit, imò nisi quantum ille mandarit, nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, sed etiam ad obsequia præstanda fræno cogi, habent vnde se prolixè consolentur. Nam vt domini est, eorum furorem armare, & conuertere, destinareq; quo libuerit, ita & modum finemque statuere, ne pro sua libidine licentiosè exultent.* Hæc ille. In quibus verbis habemus tertiam propositionem, quam paulò ante notauimus in explicanda Caluini sententia. Hic enim disertis verbis Caluinus dicit, Deum non solùm permittere, sed etiam mandare, vt satan & improbi concipiant maleficia, & ea moliantur aduersus probos, & furorem ipsorum armari, & destinari à Deo, quo ipse voluerit, & tandem cogi quasi fræno satanam & impios ad obsequia præstanda, id est, vt iuxta Dei mandatum maleficia concipiant, & moliantur.

Rursus in eodem lib. cap. 18. §. 1. *Absurdum*, inquit, *videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis suæ pœnas daturus est, tergiuersando itaque effugiunt, Dei tantùm permissu, non etiam voluntate hoc fieri, ipse verò palam se facere pronuncians, effugium illud repudiat. Quod autem nihil efficiant homines, nisi arcano Dei nutu, nec quidquam deliberando agitent, nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & claris testimonijs probatur.* Et §. 2. *Et certè*, inquit, *nisi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentiam.* Et paulò post: *Sed nihil*, inquit, *clarius potest desiderari, quàm vbi toties pronunciat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere,*

spiritu

spiritu soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reijciunt, ac si deserendo reprobos, à satana excæcari fineret. Sed cùm disertè exprimat spiritus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatem & amentiam, nimis frigida est solutio. A Et paulò post, de sceleribus Assyriorum: *Apparet*, inquit, *certa destinatione Dei fuisse impulsos.* Et infrà: *Dicitur etiam idem satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quod à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendacijs credant, qui renuunt parere veritati?* Et §. 2. *Homo*, inquit, *iusto Dei impulsu agit quod sibi non licet.*

Ex his habemus quatuor priores propositiones: audimus enim Deum non solùm permissione, & desertione, sed voluntate, decreto, impulsu, præcepto, interna operatione efficere, vt homines cogitent, deliberent, agant quæ sibi non licent. B

Idem auctor lib. 2. Instit. cap. 4. §. 2. *Satan*, inquit, *alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat, illi ad iniustitiam furiose ruunt, omniaque membra scelere obstringunt, ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur satan in reprobis, in quibus regnum suum, hoc est, nequitiæ, exerceret. Dicitur & Deus suo modo agere quod satan ipse, instrumentum cùm sit iræ eius, pro eius nutu, ac imperio, huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hic vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinentur, ita efficaciam quidlibet agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor, quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, satanæ, homini assignari, videmus non esse absurdum.* C

Rursus §. 3. posteaquam dixerat Caluinus, Deum posse dici excæcare homines deserendo, adjungit aliam rationem his verbis: *Secunda ratio, quæ multò propius accedit ad verborum proprietatem, quod exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ satanam, & consilia eorum destinat quo visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat.* Et §. 4. *Postea*, inquit, *dicit se aggrauasse cor illius & indurasse, an indurauerit non emolliendo? id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quod obstinatione pectus eius obfirmandum satanæ mandauit.* In his locis tertia propositio apertissimè continetur. Audimus enim specialem illam actionem, quæ in facinore cernitur, Deo auctori tribuendam esse, quod ipse per ministerium satanę voluntates impiorum excitet ad malum, D & corda eorum obduret, ne obediant, &c.

Idem auctor in 3. lib. Instit. cap. 23. §. 4. ita sibi ipse obijcit: *Nonne*, inquit, *ad eam, quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, correptionem, Dei ordinatione prædestinati antè fuerant? cùm ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud, quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipsius prædestinatione lapsus est Adam, ac posteros præcipites secum traxit, an non itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit?* Huic obiectioni ita respondet: *Fateor sanè in hanc, qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse omnes filios Adam, atque id est, quod principio dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius caussa sit* E *in ipso abscondita.* Et §. 7. *Disertis*, inquit, *verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo, vt sua defectione periret Adam, quasi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat, facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimam ex suis creaturis.*

Et paulò post: *Decretum quidem*, inquit, *horribile fateor: inficiari tamen nemo poterit, quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideò præsciuerit, quia decreto suo sic ordinauerat.* Et §. 8. *Quamquam*, inquit, *nec ipsum, quem probabile est, sola Dei permissione, nulla Dei ordinatione hominem sibi accersisse interitum.* Et paulò post: *Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinatum.* Et §. 9. *Excusabiles*, inquit, *peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem, præsertim cùm Dei ordinatione sibi injiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus ritè excusari, quandoquidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constet æquitas, nobis quidem incognita, sed illi certissima.*

Ex his locis satis apertè colliguntur prima & secunda propositio Caluiniani erroris. Disertis enim verbis non semel Caluinus repetijt, non solùm Dei permissione, sed voluntate, ordinatione, prædestinatione primum hominem lapsum esse, quia Deus id voluerat, & ordinauerat, ideò etiam præsciuisse; nec solùm primum hominem, sed omnes eius posteros ex Dei prædestinatione incidisse in peccandi necessitatem.

Porrò hæc omnia iterum repetit, & copiosius etiam tract. in lib. de æterna Dei prædestinatione. Quia verò liber eius valdè prolixus est, neque distinctionem vllam habet capitum, aut sectionum aliarum, citabo numerum paginarum, iuxta editionem opusculorum Geneuensem, anni M.D.LII. in fol. Sic igitur loquitur pag. 905. *Arcanum Dei consilium, quo præordinatus fuerat hominis lapsus, qua decet sobrietate procul adoret fides nostra.* Et pag. 906. *Ad iustam hominis damnationem satis erat in via salutis cùm esset collocatus, inde sponte excidisse. At fieri aliter non potuit. Quid tum? An ideò culpa liberatur, quæ tota in eius voluntate residet?* Vides lector hoc loco, Caluinum concedere, non potuisse hominem non cadere, quia ęterno Dei decreto fuerat iam eius casus præordinatus.

Rursus pag. 916. *Non nisi sciente, atque ita ordinante Deo, cecidit Adam, seq; & posteros perdidit.* Et pag. 917. *Quomodo autem Dei præscientia & decreto statutum fuerit, quod de homine futurum erat: neque tamen in culpæ societatem trahendus sit Deus, quasi transgressionis vel auctor sit, vel approbator, cùm longè altius humanæ mentis perspicacia esse arcanum palam sit, ne ignorantiam nostram fateri pudeat. Imò ne quem ex fidelibus nescire pigeat, quod Dominus lucis suæ inaccessæ fulgore absorbet.* Hoc verè Caluinus dixit, inexplicabile, vel potius inintelligibile esse, quomodo Deus non sit auctor peccati, si eius decreto primus homo peccauit. Nam vt paulò post demonstrabimus, apertissimè falsum est, Deum non esse auctorem peccati, si eius decreto homines peccant, quod autem falsum est, mirum non est, si explicari, & intelligi nequeat.

Rursus pag. 944. *Hinc certè iam colligere promptum est, quam inane & fluxum sit illud diuinæ iustitiæ patrocinium, quæ mala sunt, non eius voluntate, sed permissu duntaxat fieri, equidem quatenus mala sunt, quæ malo animo perpetrant homines, vt statim planius exponam, Deo minimè facere fateor: sed quod otiosum ea permittere fingunt, quæ Scriptura non tantùm eo volente, sed auctore fieri pronunciat, nimis friuolum est effugium.* Et pag. 946. *Ergo cùm iusta de causa licet nobis ignota à Domino procedant, quæ sceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur, etiamsi rerum prima causa sit eius voluntas, peccati tamen eum esse auctorem nego. Nec verò obliuione tegenda est illa, quam posui causarum diuersitas, quod alia est propinqua, alia autem remota causa; vt sciamus quàm longa inter æquabilem Dei prouidentiam, & turbulentos hominum impetus, sit distantia.* Hæc ille. Ex quibus habemus primam, secundam, & quintam Ioannis Caluini propositionem.

Sed eandem quintam propositionem fusius & apertius explicat idem Caluinus in instructione aduersus Libertinos, cap. 14. vbi posteaquam dixerat, in omni opere tam bono quàm malo, esse homines instrumenta Dei, subjungit hæc verba: *Magna est differentia inter opus Dei, & opus impij, cum eo Deus vice instrumenti vtitur. Impius enim sua auaritia, aut ambi-*

tione, aut inuidia, aut crudelitate, incitatur ad facinus suum, nec altum finem spectat, ideò ex radice illa, id est, ex animi affectione, & fine quem spectat, opus qualitatem sumit, & meritò malum iudicatur: sed Deus respectum omninò contrarium habet, nempè vt iustitiam suam exerceat, &c. Et infrà, similem esse dicit Deum soli, qui radijs suis in cadauere corruptionem generat, & tamen impuritatem nullam ad se trahit.

Addam nunc etiam Theodori Bezæ testimonia, vt exactè intelligatur quid Caluinus, & eius sectatores de hac re sentiant. Is igitur in responsione ad Sebastianum Castalionem, de æterna Dei prædestinatione, in refutatione secundæ calumniæ, ita loquitur de casu Adami: *Deus hominem conditurus ad gloriam, tum misericordiæ, tum seueritatis suæ declarandam, Adamum condidit ad imaginem suam, id est, sanctum, ac innocentem. Cur nam id verò? nempè quia bonus cùm sit, non potest ab eo vitiosum quicquam creari; vitiosi autem sint oportet, tum quorum constituit misereri, tum etiam quos iustè decreuit gloriæ suæ causa condemnare. Ideò oportuit Adamum condi sanctum & innocentem, sed qui sua sponte, & sine vlla Dei culpa vitiosus factus, viam patefaceret æternis Dei consilijs, id est, tum misericordiæ, tum seueritati ipsius declarandæ. Oportuit ergo Deum quoque hanc vnicam viam sibi aperire, id est, Adam lapsum ordinare, sed ad eum quem dixi finem, qui cùm sit iustissimus, & sanctissimus, iustam quoque ipsius ordinationem esse consequitur.* Et paulò post: *Quærenda*, inquit, *est vitij origo in instrumentorum spontaneo motu, quo fit vt Deus iustè decreuerit, quod illi iniustè fecerunt. At enim dices, Non potuerunt resistere Dei voluntati, id est, decreto, fateor, sed sicut non potuerunt, ita etiam noluerunt. Verùm non poterant aliter velle. Fateor quoad euentum, & ἐνέργειαν, sed voluntas tamen Adami coacta non fuit.*

Idem Beza paulò post explicat sententiam Caluini, & suam, triginta octo aphorismis, ac in primis septemdecim nihil aliud docet, nisi Deum esse causam primam omnium rerum quæ fiunt, & determinasse omnia ab æterno ante omnem præuisionem determinationis secundarum causarum. Secundas autem causas, siue eæ sint rationis expertes, siue ratione præditæ, in omni opere suo esse instrumenta Dei. Vbi (vt ostendat Deum non esse causam peccati) multa tradit & de instrumentorum varietate. Ac tandem subijcit quinque aphorismos 18. 19. 20. 21. & 22. in quibus consistit totius rei summa, quos ijsdem verbis huc referre placuit.

Aphorismus XVIII. *Iam igitur ista ad Deum ipsum accommodemus, cuius efficacitatem ante probauimus in omnibus quæ fiunt, interuenire sine vlla exceptione; & ita quidem, vt per ea quæ condidit, tanquam per instrumenta, exequatur suo tempore quicquid ab æterno decreuit.*

XIX. *Quicquid agit Deus, bonum est, cùm à summo bono nihil mali possit proficisci: omnia autem efficit, omnia igitur bona sunt, quatenus à Deo efficiuntur, & discrimen illud boni & mali in instrumentis dumtaxat locum habet.*

XX. *Nam si hæc instrumenta bona sunt, & respiciunt patefactam Dei voluntatem, benè agunt, & Deus quoque benè agit per illa. Quo fit vt id opus omnibus modis sit bonum.*

XXI. *Mala autem instrumenta, mala, inquam, non ex creatione, sed ex corruptione, quatenus quidem agunt, malè semper agunt, ideoque iustè incurrunt in iram Dei; quatenus autem Deus per illa agit, bono Dei operi, vel inuita, vel per ignorantiam seruiunt. Nam Deus per quæcumque agat instrumenta, semper benè agit.*

XXII. *Sic autem agit per illa instrumenta, vt non tantùm sinat illa agere, nec tantum moderetur euentum, sed etiam excitet, impellat, moueat, regat, atque adeò quod omnium est maximum, etiam creet, vt per illa agat quod constituit. Quæ omnia rectè agit Deus, & sine vlla iniustitia.*

Atque hæc quidem omninò sufficerent ad sententiam Caluini & Bezæ intelligendam. Addam tamen adhuc vnum aphorismum, vt ex eo discamus quàm acutè Beza de his rebus disserere soleat. Sic igitur loquitur in aphorismo 31. *Agit (Deus) sui operis respectu; permittit verò eius operis respectu, quod mala ipsa instrumenta sponte peragunt, siue quatenus actiua sunt, non passiua instrumenta, vt vsitata in scholis verba retineamus. Iustè tamen permittit, quod ista iniustè agunt, quoniam peccata, quatenus à Deo nolente permittuntur, peccata non sunt, sed peccatorum pœnæ: iustum enim est coram Deo peccata etiam peccatis vlcisci. Sed istæ eædem actiones, quatenus à satana, & à malis per satanam, & per propriam concupiscentiam solicitatis proficiscuntur, eatenus demùm peccata sunt, quæ Dominus iustè suo tempore vlciscitur. Nunquam enim Dominus peccata permittit, quatenus peccata sunt, imò semper prohibet, ac vetat.*

Sequuntur autem ex hoc eleganti aphorismo tria quædam notatu dignissima. PRIMO sequitur, ea quæ fiunt ab instrumentis malis, sub eadem ratione permitti, & non permitti. Nam quæ fiunt ab instrumentis malis, quatenus ea instrumenta actiua sunt, non fiunt à Deo, sed permittuntur, vt habet initium aphorismi huius 31. & illa eadem, sub eadem ratione, id est, vt fiunt ab instrumentis malis, quatenus ea instrumenta actiua sunt, non permittuntur à Deo. Deus enim peccata non permittit, sed prohibet, vt habet finis eiusdem aphorismi, peccata autem sunt ea quæ fiunt ab instrumentis malis, quatenus actiua sunt, vt habet aphorismus 21. Igitur eadem opera sub eadem ratione permittuntur, & non permittuntur.

SECVNDO sequitur, & eadem illa opera sub eadem ratione esse peccata, & non esse peccata. Nam quæ fiunt ab instrumentis malis, quatenus ea actiua sunt, mala sunt, id est peccata, vt docet aphoris. 21. Sed rursus illa eadem sub eadem ratione peccata non sunt, Deus enim peccata non permittit, sed prohibet, vt docet aphoris. 31. permittit autem opera quæ fiunt ab instrumentis malis, quatenus actiua sunt, vt docet idem aphorismus; igitur eadem opera sub eadem ratione peccata sunt, & peccata non sunt.

TERTIO sequitur, instrumenta mala, quatenus actiua sunt, inuito Deo, vel ignorante operari. Nam vel nouit Deus quid illa agant, vel ignorat. Si ignorat, igitur ignorante Deo instrumenta Dei opera sua perficiunt. Si nouit, aut consentit, aut repugnat, aut permittit; neque fingi potest quartum membrum, nam qui permittit, medius est inter consentientem, & repugnantem. Quocirca S. August. in Enchiridio cap. 95. scribit, nihil omninò fieri posse, nisi Deo, vel faciente, vel permittente. Nam eo repugnante nihil fieri posse, extra controuersiam esse credidit. At per aphorismum Bezæ, quæ fiunt ab instrumentis malis, quatenus actiua sunt, Deo nec agente, nec permittente fiunt, quia peccata sunt, & Deus peccata nec facit, nec permittit. Igitur ea Deo, vel ignorante, vel repugnante fiunt.

CAPVT IV.

Ex sententia Zuinglij, Caluini, & Bezæ, rectè colligi, Deum esse auctorem peccatorum, quæ à nobis fiunt.

EXPOSITA sententia Zuinglij, Caluini, & Bezæ, de causa peccati ex parte Dei, sequitur vt probemus ex ea sententia rectè colligi, Deum esse auctorem peccati, quamuis id ipsi, ne inuidiam tam horribilis blasphemiæ subeant, nec palam affirmare audeant,

deant, & non rarò disertis verbis inficientur. Ac vt sit clarior disputatio, & impietas aduersariorum magis elucescat, quatuor absurda, & blasphema ex sententia aduersariorum sequi demōstrabo. PRIMVM enim erit, Deum verè & propriè esse auctorem peccatorum quæ fiunt ab hominibus. SECVNDVM, propriè & verè Deum peccare. TERTIVM, Deum solum verè peccare. QVARTVM, si hæc negentur, veram fore Libertinorum sententiam, quæ habet, nihil esse peccatum nisi falsam opinionem. Ex quibus intelligitur absurdissimum dogma Libertinorum, quod ab ipso Caluino refutatum est, ab eiusdem Caluini doctrina, tanquam à radice surculum germinasse.

Veniamus ad PRIMVM. Deus (ex sententia aduersariorum) impellit homines ad peccandum, atque adeò cogit eos peccare. Sic enim Zuinglius scribit in serm. de prouidentia, cap. 6. *Nec dicet quisquam, Innocens igitur est latro, Deo enim impulsore egit. Nam contra legem peccauit. At, inquies, coactus est ad peccandum. Permitto, inquam, coactum esse, sed in hoc vt & alter transferretur, & alter cruci adfigeretur.* Vbi fatetur Zuinglius, cogi latronem à Deo ad homicidium, sed ad eum finem, vt occisus à latrone, transferatur ad cœlum; & ipse latro, ex sententia Iudicis, affigatur in cruce. Sic enim seipse exponit.

Calu. sic loquitur lib. 1. Inst. c. 18. §. 4. *Homo iusto Dei impulsu agit quod sibi non licet.* Et suprà c. 17. §. 11. dixerat impios à Deo cogi quasi fræno, vt maleficia concipiant, & moliantur. At qui impellit & cogit alium ad opus quodcunque faciendum, eiusdem operis auctor primarius est, & dicitur apud omnes gentes, neque sinit vllo modo naturale lumen intelligentiæ nostræ insitum hoc negari; igitur Deus, ex sententia aduersariorum, auctor primarius est eorum peccatorum quæ ab hominibus perpetrantur.

Rursus, Deus ex sententia aduersariorum iubet satanæ & impijs, vt maleficia concipiant, & moliantur, vt in loco proximè citato idem Caluinus scribit: At opus quodcunque, ex communi consensu omnium gentium, magis pertinet ad imperantem quàm ad exequentem; igitur satanæ & impiorum maleficia magis pertinent ad Deum, vt auctorem, quàm ad ipsos impios & satanam.

Adhæc, impij dum peccant, instrumenta Dei sunt, vt passim in locis citatis Caluinus & Beza testantur: At qui vtitur instrumento, auctor est primarius eius operis, quod ipse per instrumentum facit; igitur Deus, ex sententia Caluini & Bezæ, auctor est primarius omnium peccatorum.

Denique Deus ab æternitate voluit, & decreuit, vt primus homo caderet in peccatum, non ante præuisa determinatione voluntatis humanæ, sed ex mero & absoluto beneplacito suo, vt Caluin. docet lib. 3. Inst. c. 23. & lib. de prædest. quæ loca suprà fusè citauimus. At si Deus permisisset primo homini, vt staret, vel caderet pro arbitrio suo, & non potius efficaciter procurasset vt caderet, facilè decretum illud frustrari potuisset; igitur necesse fuit vt Deus primi hominis casum efficaciter procuraret, atque adeò primo homini peccādi necessitatem injceret. Quod ipsum libenter Calu. admittit in locis citatis. At qui procurat, & quidem efficaciter, vt aliquis peccet, is eius peccati verissimus auctor dici debet, nisi cum ipso naturæ lumine pugnare velimus; igitur Deus, ex Caluini sententia, verissimus auctor peccati, quod primus homo commisit, haberi potest, ac debet.

Hæc argumenta, quæ partim ex aduersariorum pronunciatis, partim ex certissimo lumine naturæ & consensu, confessioneq; omnium gentium contexta sunt, non difficulter Zuinglius & Caluinus vnica distinctione sibi videntur eludere. Dicunt enim Deum impellere, & cogere impios ad scelera concipienda & molienda, sed ea non esse scelera, quatenus fiunt Deo impellente & cogente: sed quatenus procedunt à mala impiorum volūtate, & ideò non Deum, sed ipsos impios esse auctores scelerum suorum. Pari ratione dicunt Deum iubere impijs, vt scelera concipiant; item esse impios instrumenta Dei; & denique Deum efficaciter procurare, vt homines cadant: sed opera impiorum non posse dici, neque esse peccata, qua parte à Dei mandato, prouidentia, vel motione procedunt: sed ea solùm ex parte qua sunt ipsorum instrumentorum, id est, hominum impiorum opera.

Cur autem mala sit voluntas hominis, quæ flagitium eligit, non autem sit mala voluntas Dei, quæ idem flagitium eligi voluit; siue cur in eodem opere bona sit voluntas Dei, mala voluntas hominis, tres causas reddunt. Vna est, quia natura humana vitio primi hominis tota corrupta est: sed ista ratio, quam alio loco copiosius refutabimus, non soluit quæstionem. Nam peccatum primum primi hominis, vt etiam peccatum primum satanæ, non ortum duxit ex aliqua præexistente naturæ corruptione, vt aduersarij confitentur. Ex quo etiam refellitur alia ratio, quæ adferri posset, cur Deus non sit auctor peccati, quia videlicet non velit peccatum vt culpam, sed vt pœnam alterius peccati. Nam ista ratio non potest habere locum in primo peccato primi hominis & Angeli, quod cùm fuerit primum, nullius præcedentis peccati pœna esse potuit.

Quærimus igitur, cur in eodem opere mala fuerit voluntas primi hominis ante naturæ humanæ deprauationem, & ante alium lapsum, Dei autem voluntas non fuerit mala. Ergo prima illa ratione omissa, secundam adhibent, quam etiam multis in locis vsque ad nauseam repetunt. Scribunt enim Dei voluntatem esse bonam, dum ad flagitia impellit, vel ea iubet, aut procurat, aut per impios, tanquam per sua quædam instrumenta perficit, quia bonum finem Deus propositum habet. Vult enim homines peccatores, vt habeat quos iustè damnet, & quorum liberaliter misereatur, vt ea ratione iustitiæ, misericordiæque suæ gloriam manifestet.

Porrò impiorum voluntatem esse malam, quia in illo ipso opere, quod imperante, impellente, & mouente Deo faciunt, malum finem spectant, videlicet vt libidinem suam expleant, non vt gloriæ Dei seruiant; hanc rationem reddit Zuinglius in serm. de prouid. c. 6. *Quod,* inquit, *Deus facit, liberè facit, alienus ab omni affectu noxio, igitur & absque peccato, vt adulterium Dauid, quod ad auctorem Deum pertinet, non magis Deo sit peccatum, quàm cùm taurus totum armentum inscendit, & implet, &c.* Eandem rationem reddit Caluinus lib. 1. Inst. c. 17. §. 5. & in lib. de æterna Dei prædest. p. 946. & in instruct. aduersus Libertinos, cap. 14. & Beza in responsione ad Sebastianum Castalionem, in refutatione secundæ calumniæ, & in Aphorismis, vt suprà citauimus. Sed hanc eorum doctrinam, quę totius erroris fundamentum est, nullo negotio solidissimè possumus refutare.

PRIMVM enim doctrina Apostolica est, non esse facienda mala, vt veniant bona, Rom. 3. non igitur bona intentio, & finis bonus animo conceptus id efficere potest, vt liceat ea facere, quæ per se intrinsecè, & ex objecto mala sunt. Alioqui reprehendi non deberet, qui causa eleemosynæ furtum faceret; neque is qui priuata auctoritate hominem interficeret, ne is exemplo, aut facto suo alijs noceret; neque ille, qui suscipiendæ prolis gratia committeret adulte-

rium, si quidem isti omnes bonum finem spectarent. Quod si hominum furta, homicidia, adulteria, verè peccata sunt, & homines eorum scelerum auctores iustissimè puniuntur, tametsi bona intentione facta esse reuera dicantur, & sint, cur Deus eorumdem operum auctor ob solam intentionem bonam excusandus erit? fallitur igitur aduersarius, & quia mala intentio vitiat opus alioqui malum, perperam ipse colligit opera mala ex intentione bona iustificari. Nam opus bonum nascitur ex integra causa, malum autem ex quouis defectu oriri potest. Id quod nemo ignorat, qui vel prima moralis Philosophiæ rudimenta didicerit.

Deinde quæram ab aduersario, vtrum mala hominis intentio sit à Deo, necne. Nam si malæ intentionis est auctor Deus, sequitur omninò peccati auctorem esse Deum. Quomodo enim non est auctor peccati, qui non solùm actionis malæ auctor est, sed etiam ipsius intentionis malæ, vnde habet actio, Caluino & Beza doctoribus, vt sit mala, & peccatum propriè nominetur? Porrò Deum intentionis malæ auctorem esse, negare non possunt aduersarij, nisi secum ipsi manifestè pugnare velint. Nam si Deus (vt ipsi volunt) impellit homines ad peccatum, & peccatum non est sine mala intentione, certè impellit etiam ad malam intentionem. Et si ab æternitate decreuit ad misericordiam & iustitiam suam ostendendam, vt homo peccaret; & peccatum non est peccatum, nisi mala intentione fiat; neque potest ex misericordia verè remitti, aut ex iustitia verè puniri, nisi verè peccatum sit, hoc est, nisi mala intentione fiat, manifestè sequitur, Deum ab æternitate voluisse, & statuisse, vt homo mala intentione operaretur, & eo modo caderet. Et quia decretum Dei non debet esse incertum, neq; ab arbitrio creaturæ pendere, oportuit ipsum Deum efficaciter procurare, vt homo mala intentione operaretur, & non minus intentionis malæ, quàm ipsius operis auctorem esse.

Tertia ratio propria est Zuinglio, qui ideò tradit malam esse hominis voluntatem in opere malo, Dei non malam, quia Deo non est posita lex, homini autem posita est, proinde in eodem opere voluntas hominis transgreditur legem, & mala est; Dei voluntas non transgreditur, & mala non est. Sic enim loquitur in eodem serm. de prouid. c. 6. *Quod*, inquit, *Deus facit, non est peccatum, quia non est contra legem: illi enim non est lex posita, vt pote iusto, nam iustis non ponitur lex, iuxta Pauli sententiam. Vnum igitur atque idem facinus, puta adulterium, aut homicidium, quantum Dei est auctoris, motoris, ac impulsoris, opus est, crimen non est, quantum autem hominis est, crimen ac scelus est. Ille enim lege non tenetur, hic autem lege etiam damnatur.* Et supra c. 5. *Cùm*, inquit, *Deus Angelum, vel hominem transgressorem facit, ipse tamen non transgreditur, vt qui contra legem non veniat. Non est igitur peccatum quod Deus facit, sed homini, atque Angelo est; illos enim lex premit, atque accusat. Deo cum creaturis suis liberè licet agere, non minus quàm patri familiæ cum rebus suis, quàm figulo cum luto. Vtcunque igitur creaturam huc impellat, aut illuc agat, tantùm abest vt peccet, vt hæc citra insigne bonum non faciat, cùm interim homo, cui lex est præfixa, etiam cùm impellitur, peccet, aduersus enim legem operatur.* Hæc ille.

Sed hæc Zuinglij doctrina sibi ipsa repugnat, & euidentissimè refutatur. Primum, si Deus impellit hominem ad adulterium (vt ipse dicit) quemadmodum artifex instrumentum ad opus: vult igitur vt homo sibi pareat in adulterio perpetrando, quemadmodum vult artifex vt sibi pareat instrumentum in opere faciendo, proinde ille impulsus Dei est præceptum & lex quam homo implere tenetur, vt instrumentum tenetur obsequi artifici à quo mouetur. Ergo homo impulsus à Deo, adulterium committens præuaricatur, & non præuaricatur Dei legem, peccat, & non peccat. Et Deus illum impellens, vult eum seruare & non seruare legem, peccare & non peccare.

Deinde licet Deo non sit lex posita ab aliquo superiore legislatore, tamen sua sapientia ipsi est lex, & (vt ipse Zuinglius ibidem docet) quod nobis est lex, Deo est ingenium, & natura. Non minus ergo tenetur Deus non repugnare ingenio, sapientiæ, & naturæ suæ, quàm teneantur homines non repugnare legi Dei. Quare si Deus impelleret homines ad ea quæ sunt contraria legi æternæ, ac proinde ingenio & sapientiæ Dei, quale est adulterium, mala esset eius voluntas, quippe quæ repugnaret regulæ rectæ diuinæ sapientiæ, & Deus seipsum negaret, quod nullo modo fieri potest, vt Apostolus ait.

Tertio, Deo non est lex posita ex sententia Zuinglij, quomodo iusto non est lex posita. At iusto non est lex posita quæ eum terreat, quia sponte sua legem seruat, non autem quia non peccet, si fortè contra legem aliquid faciat. Nam Ezech. 18. Dominus testatur, iustum planè peccaturum, & damnandum, si fecerit ea quæ sunt lege prohibita. Igitur eodem modo Deo non est lex posita, quia sponte sua, imò ex natura sua semper conformis est voluntas eius sapientiæ ipsius, non quod liceat Deo seipsum negare ad ea homines impellendo, quæ repugnant æternæ legi, quæ est ipsa Dei infinita ratio, & sapientia.

Qvarto; non potest vllo modo fieri, vt homo Deo impellente, faciat quod lege Dei prohibitum est, & tamen Deus impellens non sit auctor criminis, sed operis. Nam quid aliud est crimen, nisi patratio operis lege Dei prohibiti? quomodo igitur Deus non est auctor criminis; si est auctor operis lege diuina prohibiti? & quomodo Zuinglius dicit à Deo factum esse hominem, & Angelum transgressorem legis, si Deus non est auctor transgressionis, sed operis tantùm? Omitto hic quanta sit impietas docere, à Deo puniri homines, quia faciant ea quæ Deus ipse cogit vt faciant. Habemus igitur ex Zuinglij, Calu. & Bezæ sententia, rectissimè colligi, Deum verè ac propriè auctorem esse peccati, tametsi ipsi verbo id negent.

CAPVT V.

Ex Zuinglij, Caluini, & Bezæ sententia sequi, Deum verè, ac propriè peccare.

Seqvitvr nunc vt probemus Deum, ex sententia aduersariorum, non solùm esse peccati auctorem, sed verè ac propriè peccare; quæ est blasphemia horribilis, & quam ne ipsi quidem Libertini liberè proferre audent. Sciendvm est igitur ad hoc, vt aliquis verè ac propriè peccet, non id requiri, vt is velit peccatum sub ratione peccati, id est, eligat ipsam peccati turpitudinem, atque malitiam, sed vt sit causa actionis malæ, quatenus ex ipsa actione consequitur ea malitia. Nullus enim est, qui velit malum sub ratione mali, cùm malum sit extra objectum voluntatis, & nihil habeat vnde appeti, eligiue possit. Itaque facinorosi omnes in peccatis non ipsam peccati turpitudinem, sed bonum aliquod, vt lucrum, aut voluptatem spectant: sed ideò verè ac propriè peccare dicuntur, quia lucrum, aut voluptatem quærunt per actionem, cui est annexa turpitudo, & eius actionis ipsi causa sunt, non quocunque modo, sed vt ex illa actione necessariò sequitur turpitudo. Hinc enim fit, vt peccati turpitudo ipsis iure, ac meritò tribuatur.

Porrò, tria requiruntur, vt actionem aliquam tur-

pitudo

pitudo sequatur, ac per hoc tria requiruntur vt aliquis verè ac propriè peccare dici possit. PRIMVM est, vt actio repugnet legi, siue positiuæ, siue naturali, siue temporali, siue æternæ. Nam vt lib. superiore docuimus ex Scriptura & Patrib. nihil est aliud peccatum, nisi præuaricatio legis. Denique, extra controuersiam est, actionem non esse malam, quæ nulli legi repugnet. Proinde extra cōtrouersiam etiam esse debet quod primo loco posuimus, requiri in actione, ad quam sequitur turpitudo, vt alicui legi repugnet.

ALTERVM est, vt ea actio à causa libera efficiatur. Hæc .n. sola ratio est, cur animātia bruta, pueri, stulti, dormientes, non peccent, quamuis ea faciant, quę alioqui cū regula rectæ rationis apertissimè pugnant, vt si hominem interimant, aut blasphemum aliquid proferant (nam & psitaci & corui interdum ad loquendum assuefiunt) aut res sacras turpiter fœdent, aut aliquid aliud eiusdem generis perpetrent.

TERTIVM, quoad veram peccati rationem exigitur, est, vt qui actionem cum lege pugnantem facit, non solùm liberè faciat, sed etiam faciat vt causa particularis, itaut actio talis sit in specie, quia à tali causa procedit, quia enim causa vniuersalis limitatur, ac determinatur à causa particulari, & ex se indifferens est ad hanc actionem & ad illam, non potest rectè dici hanc actionem esse talem in specie, quia est à causa vniuersali, sed solùm quia à tali causa particulari. Et quoniam deformitas illa quæ cernitur in peccato, consequitur actionem vt est talis in specie. Ideò non potest ea deformitas in causam vniuersalem, sed solùm in particularem propriè referri. Certè cùm oriuntur monstra, siue in hominibus, siue in animantibus brutis, nemo dicit causam monstrositatis, quæ est quoddam naturæ peccatum, referendam esse in cœlum, aut aliam causam vniuersalem, sed solùm in causas propinquas; cœlum enim influxu suo non magis produceret hominem quàm equum, aut plantam; & si hominem, non magis istum, quàm illum, nisi à causa particulari determinaretur. Proinde monstrositatis quæ in homine cernitur, causa est alter homo, qui hominem illum genuit, non cœlum, quod influxum præstitit eiusmodi, vt cum eo perfectus homo gigni potuisset, nisi in causa proxima impedimentum extitisset.

Iam igitur si Deus concurrat cum homine ad actionem illam, quæ peccatum est, solùm vt causa vniuersalis, facilè poterit intelligi quomodo & actionis illius causa sit, & causa peccati non sit. Erit enim verè causa actionis, quia verè concurret ad substantiam, siue entitatem (vt sic loquamur) actionis illius producendam, & tamen causa peccati non erit, quia concurret influxu quodam vniuersali, & indifferenti ad hanc actionem, & ad contrariam; ac per hoc non erit talis actio in specie, quia à Deo, sed quia ab homine prodit, & tota culpa erit hominis, qui concursu Dei abuti voluit ad istam actionem, cùm ad aliam bene vti potuisset. Qua ratione etiam non dicitur Deus causa peccati, quod libera hominis voluntate committitur, licet liberam voluntatem homini ipse dederit, eamque conseruet, quia videlicet libera voluntate potest homo bene vti si velit, & eam illi Deus ideò dedit, vt ea bene vteretur, non vt illa in suam perniciem, & donatoris iniuriam abuteretur.

Quod si Deus, non solùm vt causa vniuersalis ad eas actiones, quæ malæ sunt, concurrat, sed etiam vt causa particularis, eas, vt tales sunt in specie, intendat, easque imperet, vel ad eas hominem impellat, vel per homines, vt per instrumenta, actiones illas in specie efficiat, nullo modo intelligi poterit, quemadmodum Deus ipse non peccet. Non enim homines alia de causa peccare dicuntur, & verè, ac propriè re ipsa omnium consensu peccant, nisi quia sunt causæ liberæ, & particulares earum actionum, quæ cum ratione, atque æterna lege pugnant. Deformitas enim illa, & malitia, in qua peccati ratio propriè consistit, necessariò sequitur ad eiusmodi actiones, vt suprà demonstratum est.

Iam verò Calu. & Zuingl. non negant Deum concurrere ad actiones quasdam, quæ cum æterna lege pugnant, & ex objecto sunt malæ; neque illud etiam negant, Deum liberè, ac (vt Apost. loquitur) secundum consilium voluntatis suę omnia operari. In quibus duobus ab eis non dissentimus: sed de 3. illo cap. quod ad peccandum requiri diximus, tota controuersia est. Non enim Deū dicimus concurrere ad eas actiones solum vt causam vniuersalem, per influxum quendam indifferentem tam ad eas, quàm ad contrarias; & præterea si non de physica, sed de morali causa agatur, dicimus actiones illas in specie à Deo non intendi, nec imperari, sed è contrario improbari, prohiberi, damnari, atque ideo non posse vllo modo in Deum referri earum malitiam ac turpitudinem.

At aduersarij non vno in loco docent, Deum non solùm vt causam vniuersalem ad actionēs illas concurrere, sed etiam eas, vt tales sunt in specie, velle, & imperare, ac per instrumenta sua propriè efficere, ac per hoc esse causam particularem, tum moralem, tum physicam. Quod certè nihil est aliud, nisi verè & propriè peccare. Audi Calu, lib. 2. Inst. c. 4. §. 2. *Omitto,* inquit, *hic vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes, vt sustinentur, ita efficaciam quoduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor, quæ in vnoquoque facinore apparet; idem ergo facinus Deo, satanæ, homini, assignari, videmus non esse absurdum* Hæc ille.

Vbi vides quemadmodum Calu. velit ipsum facinus, quod à satana, vel ab homine perpetratur, assignari debere etiam Deo, cuius satan & homo instrumenta sunt, quia Deus non influxu tantùm generali cum satana, vel homine cooperatur, sed etiam specialem illam actionem, quæ cernitur in facinore, ipse intendit, & ad eam inflectit hominis & satanę voluntatem, ac denique illam propriè ipse facit.

Idem etiam lib. 1. Inst. c. 18. §. 2. vbi explicat quemadmodum homines excęcari, ac decipi Scripturę doceant, dicit Deum non tantùm sinere vt satan homines decipiat, sed ipsum Deum intus in mentibus operari, atque ab ipso Deo manare efficaciam erroris. Hæc enim sunt verba eius: *Certè*, inquit, *nisi operaretur intus in mentibus hominum, non rectè dictum esset auferre labium à veracibus.* Et infrà: *Dicitur etiam idem satan excæcare infidelium mentes, sed vnde hoc nisi quod à Deo ipso manat efficacia erroris?* Hæc ille.

Itaque quemadmodum S. Patres, Aug. tract. 26. in Ioan. & lib. de prædest. Sanctorum, cap. 8. & Greg. lib. 11. Moral. c. 5. & alij, docent, frustrà concionatores exterius exhortari, nisi Deus intus operetur, & ideò conuersionem peccatoris esse opus Dei: Ita Calu. docet frustrà satanam conari ad excęcandos & decipiendos, nisi Deus operetur intus, & ideò efficaciam erroris ab ipso Deo manare. Et sicut in conuersione peccatoris, Deus est qui propriè illuminat, & conuertit; ita in peruersione isti Deum esse, qui propriè seducit, & peruertit. At illuminare, & conuertere, opus est bonum, & rectæ rationi congruens; & contrà, seducere & peruertere, opus est malum, & à recta ratione abhorrens. Igitur sicut Deus benè facit illuminando, & conuertendo; ita malè facit, & peccat seducendo, & peruertendo.

Zuinglius in serm. de prouidentia, c. 5. dicit, fuisse necessariam iniustitiam, vt iustitia cognosci posset.

t cap. 6. dicit fuisse necessarium mendacium, vt ve- A tas cognosceretur, & ideò Deum impulisse Angeim & hominem ad mendacium & iniustitiam. Igiir ex sententia Zuinglij Deus voluit, & propriè inendit in particulari actionem mendacij & iniustitiæ. te per hoc mala fuit eius voluntas, ac manifestè eccauit.

Porrò Beza in Aphorismo 22. docet, Deum non soim excitare, & impellere instrumenta ad actiones llas quæ malæ sunt, & peccata respectu instrumenorum, sed etiam creare ipsa instrumenta, id est, homines ad eum finem, vt actiones illas ab ipso intentas & decretas iam inde ab æternitate, perficiant. Et qua Bezæ doctrina manifestum est, actiones malas vt tales sunt in specie, à Deo esse intentas, & ipsi, vt veræ B & propriæ, ac principali causæ, esse tribuendas. Ex quo sequitur (vt ex iam dictis patet) Deum ex sententia Bezæ, verè ac propriè peccare.

Sed præter hoc argumentum, idem colligitur ex ijs quæ diximus cap. superiore. Nam si rectè colligimus ex aduersariorum sententia, Deum esse verè ac propriè auctorem peccatorum quæ à nobis fiunt, certè rectè etiam colligere possumus verè ac propriè Deū peccare. Qui enim est alteri auctor vt peccet, continuò ipse etiam peccat. Neque enim magis pugnat cum æterna lege velle mentiri, aut fornicari, aut innoxium punire, quàm velle efficere vt alius mentiatur, aut fornicetur, aut innoxium puniat. Itaque in omni Repub. non minus puniri solet is qui homicidium fecit, quàm is, qui, vt illud fieret, imperauit. C Non autem punitur nisi qui peccat; igitur consensu omnium, qui peccatum imperat, ipse etiam peccat.

Neque verò satisfacit similitudo illa de sole & cadauere, quam Caluinus adducere solet, vt ostendat Deum non peccare, licet sit causa cur alij peccent. Quam quidem similitudinem adeò propriam, & ad rem illustrandam appositam existimauit, vt eam multis in locis repetierit, vt lib. 1. Instit. c. 17. §. 5. in instruct. contra Libertinos, c. 14. & in epist. cont. Franciscanum quendam Libertinum. Est autem hæc similitudo, quam verbis eius referam ex lib. 1. Instit. *Et vnde, quæso,* inquit, *fœtor in cadauere, quod calore solis putrefactum, tum reseratum fuerit? radijs solis excitari omnes vident, nemo tamen illos fœtere ideò dicit. Ita cùm in* D *homine malo subsideat mali materia & culpa, quid est quod inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, si ad suum arbitrium vtatur eius ministerio?* Hæc ille.

At tribus in rebus peccat hæc similitudo. Primum, quod ante actionem solis ponatur cadauer, id est, corpus iam corruptum. Neque enim ex corpore integro solis radij fœtorem excitare potuissent. At Deus ab aduersarijs affirmatur, peccatum excitasse in voluntate primi hominis, cùm adhuc ea integra, & omninò sana, & innocens esset.

Deinde sol est causa vniuersalis, neque corruptionem, sed calefactionem intendit, quæ calefactio ex se indifferens est ad effectus varios producendos, & E à causis particularibus limitatur, & determinatur ad hoc potius, quam illud efficiendum. Itaque cur ex cadauere calefacto excitetur fœtor, ex pomo, aut aromate similiter calefacto existat odor; non in solem, sed in causas particulares causa referenda est. Deus autem, vt suprà docuimus, non solùm vt causa vniuersalis, sed etiam vt particularis, ex doctrina Caluini & Bezæ, concurrit ad actiones malas, quæ ab hominibus fiunt. Eas enim in particulari Deus intendit, imperat, & per humanas voluntates, vt per sua instrumenta perficit.

Denique, sol etiamsi esset causa particularis, non tamen corrumperetur corrumpendo alia, quia non agit libera voluntate, neque per actionem vllam immanentem, sed per actionem in aliud transeuntem, & necessariam. At qui libera voluntate facit alium peccare, is etiam continuò peccat, non potest corruptione peccati alium putrefacere, nisi simul etiam ipse putrescat. Nam ea voluntas qua vult alium peccare, in ipso est, non in alio, & cùm ea sit mala, quippe quæ liberè fertur in objectum cum recta ratione non congruens, sequitur vt ipse etiam sit malus, & peccet.

CAPVT VI.

Ex doctrina Zuinglij, Caluini, Bezæ, & similium colligi, Deum solum verè peccare, non autem homines.

OSTENDIMVS hactenus, sequi ex doctrina Zuinglij, Caluini, & Bezæ, Deum esse auctorem omnium peccatorum, quæ ab hominibus perpetrantur, & ipsum etiam Deum verè peccare. Nunc demonstrandum est, solùm Deum (ex sententia eorumdem) ita peccare, vt homines à peccato immunes iudicari debeant. Vtar autem hac ratiocinatione: Nemo peccat in eo quod vitare non potest: primi parentes nostri, in statu innocentiæ, actiones malas vitare non potuerunt; igitur primi parentes nostri in actionibus malis non peccarunt. Quod si primi parentes, quo tempore gratia Dei, & libero arbitrio præditi erant, peccatum vitare non poterant, ac per hoc non peccabant, etiamsi malè agerent; certè multò minus possunt homines post Adæ peccatum malas actiones vitare, cùm gratia Dei & libero arbitrio, ex aduersariorum sententia careant, ac proinde non peccant, etiamsi in omnia scelerum & flagitiorum genera dilabantur.

PROPOSITIO illa, Nemo peccat in eo quod vitare non potest, certissima est. Nam vt S. Augustinus ait lib. de vera religione, cap. 14. *Ita manifestum est, peccatum non esse quod non est voluntarium, vt nulla hinc Doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* Neque verò debet eo loco voluntarium distingui contra coactionem, sed contra necessitatem. Nam paulò infra explicans idem Augustinus, quid sit voluntate bene facere, aut male: *Tales,* inquit, *seruos suos meliores esse Deus iudicauit, si ei seruirent liberaliter, quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate seruirent.* Et in fine capitis: *Quod autem,* inquit, *homini à peruerso Angelo persuasum dicitur, etiam ad hoc vtique voluntate consensit. Nam si necessitate id fecisset, nullo peccati crimine teneretur.* Hæc ille.

Vbi vides, primum hominem non potuisse teneri crimine, si necessitate peccasset, id est, peccatum vitare non potuisset. Quod etiam affirmat idem S. August. in lib. de correptione & gratia, quem librum senex conscripsit, exorta iam antea hæresi Pelagiana, (ne fortè Caluinus lib. de vera religione contemnendum censeat, quod ab Augustino iuuene scriptus fuerit.) In lib. igitur de correptione & gratia, cap. 11. sic loquitur S. August. de Adamo: *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem; in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum, dederat adjutorium, sine quo in ea non posset, permanere si vellet, vt autem vellet, in eius reliquerat libero arbitrio. Posset ergo permanere si vellet, quia dederat adjutorium per quod posset, & sine quo non posset perseueranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profectò eius culpa est, cuius meritum fuisset, si permanere voluisset.* Et mox: *Si autem hoc adjutorium, vel Angelo, vel homini, quamprimum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, aut sine diuino adjutorio posset manere si vellet, non vtique sua culpa cecidissent. Adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent.* Hæc ille.

Hæc ille. Itaque ex sententia S. August. Angelus & primus homo non sua culpa ceciderunt, si casum vitare non potuerunt.

Neque id responderi potest (quod Calu. & Beza solent) videlicet, eos qui non possunt vitare peccatum, verè tamen peccare, quia volunt peccare. Nam qui non possunt vitare peccatum, non possunt non velle peccare, quia si possent non velle, possent etiam non peccare, cùm in voluntate peccatum sit: qui autem non possunt non velle peccare, non habent adiutorium, quo in bona voluntate manere possint. De his autem pronunciat S. Aug. eos non sua culpa cadere, quibus tale adiutorium fuerit denegatum.

Iam verò ASSVMPTIO primi argumenti, videlicet, primos parentes nostros in statu innocentiæ non potuisse vitare peccatum, disertis verbis ab aduersarijs affirmatur. Nam vt sup. c. 4. citauimus, hæc sunt verba Zuinglij c. 6. de prouidentia: *At, inquies, coactus est homo ad peccandum, permitto, inquam, coactum esse.* Hæc ille. Et vt in 3. ca. recitauimus, hæc sunt verba Calu. li. 3. Instit. c. 23. §. 7. *Decretum quidem horribile, fateor, inficiari tamen nemo potest, quin præsciuerit Deus, quem exitum esset habiturus homo, antequàm ipsum conderet, & ideò præsciuerit, quia decreto suo sic ordinauerat.* Vbi docet Calu. Deum ex sua sola voluntate, antequàm determinationem liberi arbitrij primi hominis præuideret, decreuisse hominis lapsum, & quia Dei voluntati nemo resistere potest, sequitur, non potuisse primum hominem effugere lapsum illum. Quod idem Calu. agnoscit cùm subiungit §. 9. *Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim cùm ex Dei ordinatione sibi injiciatur eiusmodi necessitas: Nos verò inde negamus ritè excusari, quandoquidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constet æquitas, nobis quidem incognita, sed illi certissima.* Vbi non negat Calu. hominem necessariò peccare, sed dicit esse inexcusabilem, quia Deo sua constat ratio, cur homini peccandi necessitatem iniecerit.

Nos verò hoc loco nihil aliud probare contendimus, nisi primum hominem, vt etiam cæteros omnes ex Calu. sententia peccatum vitare non potuisse. Quod cùm ille concedat, nihil desideramus amplius. Porrò idem Calu. in li. de æterna Dei prædestinatione, pag. 906. de re eadem sic loquitur: *Ad iustam hominis damnationem satis erat in via salutis cùm esset collocatus, inde sponte excidisse. At fieri aliter non potuit. Quid tum? an ideo culpa liberatur, quæ tota in eius voluntate residet?* Quo loco rursus fatetur, primum hominem non potuisse vitare peccatum, sed ideo vult, eum esse inexcusabilem, quia culpa in eius voluntate resideat, id est, quia peccare voluerit, & sponte peccauerit, tametsi non potuerit non velle peccare.

Quod & docet Beza in responsione ad Castalionē de æterna Dei prædestinatione, cùm ait: *Quærenda est vitij origo in instrumentorum spontaneo motu. Quo fit vt Deus iustè decreuerit, quod illi iniustè fecerint. At enim dices, non potuerunt resistere Dei voluntati, fateor, sed sicut non potuerunt, ita etiam noluerunt. Verùm non potuerunt aliter velle, fateor quoad euentum, & inquias, sed voluntas tamen Adami coacta non fuit.* Quibus verbis tum Calu. tum Beza apertissimè confitentur non potuisse Adamum non velle peccare, & ideo necessariò peccasse, tametsi non coactè, sed spontè voluerit, & peccauerit. Quæ ipsorum confessio, quamuis abstineat à vocabulo coactionis, à quo Zuinglius non abstinuit, tamen satis nobis est ad probandam assumptionem argumenti, quod initio proposuimus. Id enim solùm assumpsimus, primos parentes nostros non potuisse vitare peccatum.

Quod autem Calu. & Beza dicunt, primum hominem necessariò quidem, sed tamen spontè peccasse: nihil eos iuuat. Iam. n. ex Augustino docuimus, primos parentes si necessitate peccarunt, nullo culpæ crimine detineri, & si non habuerunt adiutoriū, quo possent permanere in bona voluntate, id est, quo possent non velle peccare, non sua culpa cecidisse. Alioqui si sufficeret ad peccandum, sponte aliquid velle, & non requireretur, non necessario velle, nulla esset ratio cur pueri, atque amentes, & ipsæ etiam bestiæ non peccarent, cùm hominem lædunt, aut aliquid magni pretij destruunt, agunt. n. ista omnia spontè, & spontè appetunt, non coactè, ea quæ non possunt non agere, vel non appetere.

Habemus igitur quod initio proposuimus, ex doctrina Zuinglij, Caluini & Bezæ, rectè colligi Deum esse peccati auctorem, ipsum etiam peccare, & solū ipsum propriè, ac verè peccare. Quanquam de eo, quòd homo non sit reus culpæ, si necessariò peccat, in tractatu de libero arbitrio copiosiùs disseremus.

CAPVT VII.

Ex doctrina Zuinglij, Caluini & Bezæ, non malè colligi nihil esse peccatum, nisi falsam opinionem, vt volunt Libertini.

QVOD si blasphemum, & Christianis auribus intolerandum videtur, vt sanè videri debet, Deum & peccati esse auctorem, & solum ipsum verè peccare: nihil restat aliud, nisi vt aduersarij dicant, nullum esse, neque vnquam fuisse peccatum. Nam neque homines peccant, cùm quicquid agunt, Deo iubente, & impellente, atque adeo necessitatem adferente faciant: neque Deus etiam peccat, cùm ipse, qui summum est bonum, nihil facere possit mali. Atque hoc ipsum est; quod Libertini volunt, quos Calu. à se genitos immeritò recusat agnoscere.

Tanta est autem Libertini huius dogmatis absurditas, vt vel ex ipsa satis admoneri Calu. potuerit, vt cogitaret quàm pestilentem, ac perniciosam doctrinam in orbem terrarum inuexerit. Nam si semel tollatur discrimen boni, & mali, quemadmodum illud tollere conantur Libertini, continuò & fides, ac religio, qua Christiani sumus, tolletur è medio, & omnis politica gubernatio, per quam homines cum hominibus sociantur, penitus interibit. Nam si nullum esse potest in mundo peccatum, tota Scriptura diuina, quæ passim peccata reprehendit, falsa erit: nulla quoque erit gehenna, quam tam sæpe Dominus peccatoribus comminatur: nullum erit futurum iudiciū in fine sæculi, quod idem Dominus non semel prædixit: ipse etiā Christus frustra venerit in hunc mundum peccatores saluos facere; frustra crucem, & mortem pertulerit vt sua obedientia Adami inobedientiam expiaret; frustra instituerit Sacramenta, quæ essent & remedia peccatorum præteritorum, & præsidia ad cauenda futura.

Quod si Scriptura diuina falsa est, si inania Sacramenta, si Christi incarnatio, passio, resurrectio, nihil prosunt, si nullus est iudicij, aut gehennæ metus, quorsum Christiani sumus? Ac vt omittamus religionem, si parricidia, adulteria, furta, proditiones, peccata non sunt, certè iustè puniri nequeunt; si verò impunè talia perpetrentur, quo pacto vlla societas hominum diu stare poterit? Sed non est opus hunc errorem verbis, aut rationibus confutare, qui cum ipso lumine rationis apertissimè pugnat. Rectè enim admonuit Aristoteles lib. 1. Topic. c. 9. eos, qui de rebus clarissimis dubitant, non esse verbis, sed verberibus coercendos.

CAPVT VIII.

Probatur ex diuinis litteris, Deum nec peccare, nec esse peccati auctorem.

SEQVITVR TERTIA pars disputationis de causa peccati ex parte Dei, in qua demonstrandum erit ex Scripturis, & Patribus, & naturali etiam ratione, Deum nec peccare, nec esse vllo modo peccati auctorem: Iam enim ostendimus, absurdissimum istum errorem Libertinis cum Caluino & Beza esse communem.

PRIMVM igitur Scripturæ disertis verbis affirmant, à Deo peccata non fieri. Gen. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Deut. 32. *Deus fidelis, & absque vlla iniquitate.* Habac. 1. *Mundi sunt oculi tui, ne videant malum, & respicere ad iniquitatem non poteris.* Rom. 3. *Nunquid iniquus est Deus? absit, alioqui quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* Rom. 9. *Nunquid iniquitas apud Deum? absit.* 1. Ioan. 3. *Peccatum in eo non est.* Sap. 11. *Nihil odisti eorum quæ fecisti.* Et Sap. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Denique Scriptura plena est eiusmodi testimonijs. Neque aduersarij tam sunt impudentes, vt apertè dicere audeant à Deo peccata fieri, itaut ipse peccet, quamuis id ex eorum doctrina (vt suprà ostendimus) colligatur.

SECVNDO, Scriptura docet Deum non velle peccata, ac proinde non decreuisse ab æterno vt peccata fierent. Psal. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es.* Psal. 72. *Odisti omnes qui fornicantur abs te.* Ezech. 18. *Nunquid voluntatis meæ est mors impij? dicit Dominus.* 2. Petri 3. *Deus neminem vult perire.*

Ad hæc, & similia, quæ adduci possent, respondent Caluinus & Beza locis citatis. Et Petrus Martyr in comment. 1. cap. epist. ad Rom. Deum non velle peccata fieri ea voluntate, quæ nobis in Scripturis declarata est, quam Theologi voluntatem signi nominare solent, & de hac voluntate esse accipienda testimonia suprà citata. Nihilominus tamen alia quadam voluntate omninò velle Deum, vt homines peccent, quoniam alioqui non assequeretur finem sibi propositum declarandæ gloriæ suæ in condonatione, vel punitione peccati.

Sed isti dum dicunt, voluntatem Dei in Scripturis patefactam, eam esse, quæ prohibet peccata, satis ostendunt, illam aliam voluntatem, qua Deus vult peccata, non esse in Scripturis patefactam, seq; eam non ex Scripturis, sed ex proprio capite deduxisse. Præterea cùm in Deo non possint esse contrariæ voluntates, & velle peccatum, ac non velle peccatum, sint contraria, si Deus vult peccata, sequitur vt in eo non sit voluntas quæ nolit peccata, ac per hoc sequitur, vt voluntas declarata in Scripturis, siue voluntas signi, nihil aliud sit, nisi voluntas mentiendi. Quid enim est, velle peccata, & tamen velle indicare, ac declarare se nolle peccata, nisi velle mentiri? nisi fortè mendacium non sit significare nolle, quod maximè velis. Adhæc voluntas signi dicitur à Theologis ipsum præceptum, vel prohibitio; proinde illa sola Scripturæ loca continent voluntatem signi, quæ præcepta vel prohibitiones continent. Illa igitur testimonia, quæ nos paulò ante adduximus, *Non Deus volens iniquitatem tu es*, & similia, quæ per modum indicandi, non per modum imperandi proponuntur, non sunt ad voluntatem signi propriè referenda.

TERTIO, Scriptura manifestè docet, Deum non imperare peccata, ac per hoc non esse auctorem peccatorum vt causam moralem. Eccl. 15. *Nemini mandauit impiè agere.* Hier. 19. *Ædificauerunt excelsa Baalim, quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum.*

A Denique Deus seuerissimè prohibet, & punit omnia peccata: non igitur imperat vt fiant, nisi fortè secum ipse pugnare credatur. Quid ad hæc loca respondere soleant aduersarij, iam suprà diximus, & eorum tergiuersationem refutauimus, vbi ostendimus ex sententia aduersariorum rectè colligi, Deum esse peccatorum auctorem, quia ex eorum sententia Deus imperat vt ea fiant, quæ non possunt nisi malè fieri.

QVARTO, Scriptura docet, Deum non incitare, ac multò minus compellere homines ad peccandum. Iac. 1 *Nemo cùm tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est. Ipse autem neminem tentat.* Eccl. 15. *Non dicas, per Deum abest: Quæ enim odit, ne feceris. Non dicas, ille me implanauit. Non enim necessarij sunt ei homines impij.* Quo testimonio Spiritus sanctus
B studiosè refutare voluisse videtur sententiam aduersariorum. Nam Petrus ille falsò Martyr nominatus, in comment. 1. c. ad Ro. duobus modis dicit Deum impellere homines ad opera mala, vno modo, ita deserendo, vt nulla ratione possit homo tentationi resistere: altero modo, præbendo peccandi incitamenta intus in animo, & etiam extra. Contra priorem modum clamat Spiritus sanctus: *Non dicas, per Deum abest.* Contra posteriorem addit: *Non dicas, ille me implanauit.* Et quoniam Beza docet, Deum voluisse, ac decreuisse, vt primus homo peccaret, & peccando nos omnes peccatores efficeret, quoniam nisi homines peccatores essent, non posset Deus gloriam iu-
C stitiæ & misericordiæ suæ, partim puniendo, partim miserendo patefacere; ex quo sequitur, vt necessarij Deo sint homines impij. Ideò Spiritus sanctus addi voluit illam rationem: *Non enim necessarij sunt ei homines impij.*

Adhæc S. Paul. in epist. priore ad Cor. c. 10. *Fidelis Deus*, inquit, *qui non sinet vos tentari supra id quod potestis.* Profectò qui non permittit nos tentari supra vires, multò minus ipse nos tentat, aut impellit ad peccandum. Petrus Martyr loco citato respondet ad testimonium S. Iacobi à nobis primo loco adductum; ac primum reijcit distinctionem sancti Augustini, qui lib. 2. de consensu Euangelistarum, cap. 30. scribit, duplex esse genus tentationis, vnum ad proban-
D dum, alterum ad seducendum; & de priore scriptum esse: *Tentauit Deus Abraham*, Genes. 22. de posteriore scriptum esse: *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*, Iacobi 1.

Hanc distinctionem tanti auctoris, & per se etiam certissimam, atque verissimam, superbè contemnit Pet. Martyr, in qua re magnum causæ suæ præiudicium fecit. Quis enim non malit S. August. quàm isti Petro solo nomine Martyri fidem habere? Adfert autem ipse aliam distinctionem, ac dicit, tentationum alias esse externas, alias internas; externas interdum esse à Deo, & ideò non loqui Iacobum de tentationibus quæ extrinsecus adhibentur, sed de ijs
E quæ intus in animo suggeruntur. Sed quoniam istas etiam internas tentationes à Deo esse paulò ante docuerat idem auctor, idcirco adjungit, sententiam Iacobi esse, Deum non tentare internis suggestionibus, ita vt homo sit excusabilis: Nam in homine Deus inuenit materiam, quasi & seminarium tentationum, innatam videlicet concupiscentiam.

At hæc Petri doctrina repugnat omninò sententiæ B. Iacobi, qui absolutè pronunciat, à Deo neminem tentari, & Deum intentatorem malorum esse: non enim rectè dicitur non tentare is, qui reuera tentat, licet non reddat inexcusabilem eum qui tentatur, alioqui ipse etiam Satan dici posset, neminem tentare, & intentator malorum esse, cùm ipse quoq; non reddat homines, quos tentat, inexcusabiles, & non

sit ipse origo mali, sed inueniat in hominibus materiam, & seminarium tentationum, insitam videlicet concupiscentiam.

Qvinto Scriptura docet, peccatum esse proprium creaturæ; ex quo sequitur, vt nullo modo in Creatorem referri possit. Oseæ 13. *Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum.* hoc est, nihil ex me habes, nisi adjutorium, ruinam ex te solo habes. Ioan. 8. *Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius.* 1. Ioan. 3. *Qui facit peccatum, ex diabolo est.* Denique 1. Ioan. 1. legimus: *Deus lux est, & tenebræ non sunt in eo vllæ.*

Respondent Caluinus & Martyr, originem mali esse in homine propter naturæ corruptionem, & hoc significari testimonio illo Oseæ Prophetæ, & alijs similibus. At peccatum primum Adami non habuit originem ex naturæ corruptione, sed ipsum est, quod naturam corrumpit; quare si illud etiam commissum est impellente Deo, vt suprà Caluinum velle demonstrauimus, sequitur vt vel de Adamo dici non potuerit, *Perditio tua ex te*, vel Caluini sententia falsa sit.

Deinde ipsam concupiscentiam, & peccatum originis peccatum esse in humana natura ab ipso Deo, docet Petrus Martyr loco citato in cap. 1. ad Romanos. Igitur non solùm de Adamo, sed neque de cæteris hominibus verè dici potest, *Perditio tua ex te.* *At*, inquit Martyr, *concupiscentia, ipsumque originale peccatum insertum quidem est in homine à Deo, sed in pœnam peccati Adami. Ita prima origo perditionis humanæ non est Deus, sed Adam.*

Omitto quod non dixit Propheta, Perditio tua ex Adamo, sed ex te; & quod si peccatum ipsum Adami refertur in Deum, in Deum quoq; referri debeat peccatum nostrum originale, quod ex illo fluxit. Hoc tantùm accipio, absurdum, & iniquum esse, vt vnus puniatur pro alio, ea præsertim pœna, quæ sit etiam propriè peccatum, dicente Domino per Ezechielem cap. 18. *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, & filius non portabit iniquitatem patris.* Qua igitur ratione fieri potest, vt Deus iustissimus in pœnam peccati Adami inseruerit verum peccatum in omnibus eius filijs & nepotibus?

His accedit, quod non solùm ait Propheta, *Perditio tua ex te*, sed addit etiam, *In me tantummodo auxilium tuum.* Quib. verbis duo significantur, non esse alium qui possit auxiliari generi humano iam perdito, præter Deum, & in Deo nihil esse aliud, nisi auxilium; proinde non tentationem, nec impulsionem ad peccatum, neque vllam ruinæ, & perditionis causam. Neque aliud denique, quod auxilio sit contrarium. Vt sensus sit, ex te perditio, ex me non perditio, sed auxilium tantùm.

Sexto, Scriptura docet, Deum hortari homines vt non obdurent corda sua, Psal. 94. *Nolite obdurare corda vestra.* Item pulsare ad ostium cordis, ac paratum esse ingredi, si aperiatur, Apoc. 3. *Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum.* Item inuitare omnes ad se, Matthæi vndecimo: *Venite ad me omnes.* Non igitur Deus potest esse causa peccati, indurando propriè corda hominum, & intus efficaciter operando, vt aduersarij dicunt. Alioqui videretur Deus sibi ipse contrarius. Quorsum enim dicit, Nolite obdurare corda vestra, si ea vult obdurari, & ipse est, qui ea quasi manibus suis obdurat? & quorsum stat ad ostium, & pulsat, si ipse claudit corda, & efficaciter operatur, ne aperiantur? quorsum etiam omnes vocat, atque inuitat, si ipse aggrauat aures, ne fortè audiant, & conuertantur, & viuant?

CAPVT IX.

Probatur testimonijs Patrum, Deum non esse peccati auctorem.

Ad Scripturarum testimonia addemus traditionem Ecclesiasticam. Igitur S. Dionysius Areopagita in lib. de diuinis nominib. cap. 4. *Non igitur*, inquit, *Deus auctor est mali.* Et paulò post demonstrat Angelos & animas fieri malas, cùm à Dei bonis deficiunt.

S. Ivstinvs in dialogo cum Triphone, propè extremo: *Illud quoque*, inquit, *ante docuit, Deum non esse causam, cur ij, quorum peccata ante cognita sunt, siue Angeli, siue homines improbi efficiantur, sed sua quisque culpa tales sunt.*

Irenævs integrum opus aduersus hanc hæresim scripsit, teste Eusebio lib. 5. hist. cap. 19. cùm enim Florinus quidam doceret, Deum esse auctorem mali, reprehendit eum S. Irenæus his verbis, quæ apud Eusebium loco citato reperies: *Ista dogmata, Florine, vt tecum agam humanius, sanæ doctrinæ & sententiæ non sunt. Ista dogmata sunt Ecclesiæ repugnantia, vt pote quæ eos, qui illis obsequuntur, in maximam impietatem deijciunt. Ista dogmata ne hæretici quidem, qui erant ab Ecclesia exturbati, vnquam affirmare audebant. Ista dogmata Presbyteri, qui ante nos fuerunt, quique erant Apostolorum discipuli, minimè tibi tradiderunt.*

Clemens Alexandrinvs lib. 1. Strom. circa medium, ostendit causam peccati non posse referri in Deum, cùm Deus non impediat, quo minus liberum arbitrium eligat quod voluerit: *Qui*, inquit, *non prohibuit liberam animæ electionem, iustè iudicat, vt vel maximè quidem Deus nobis non sit causa vitij.* Et lib. 1. Pędagogi, cap. 8. *Culpa*, inquit, *est eius qui eligit, in Deum autem culpa conferri nequit.*

Origenes lib. 4. contra Celsum, post medium: *Post hæc*, inquit, *pergit Celsus, naturam malorum cognoscere difficile est non philosophantibus, & satis est vulgus doceri, mala non esse à Deo, sed materiam versari circa mala.* Et infrà: *Est quidem verum*, inquit, *mala non esse ex Deo. Nam & noster Hieremias manifestè docet, quod ex ore Domini non egrediantur mala cum bonis; cæterùm materiam, quæ versetur circa mortalia, causam esse malorum, falsum est. Nam sua cuique ratio causa est existentis in ipso malitiæ, quæ quidem malum est, malæ quoque actiones, quæ ex ea prouenenunt.*

Evsebivs Cæsar. lib. 6. de prepar. Euang. cap. 5. *Impius*, inquit, *profectò iudicabitur, imò verò pessimus omnium, qui à Creatore vniuersali alios ad adulteria, alios ad rapinas, alios ad alia vitia impelli arbitretur. Vnde sequitur, aut hæc peccata non esse, aut peccandi causam in Creatorem referri.* Et infrà: *Quare non iure homo, sed Creator eius peccator erit, quo dogmate nihil scelestius cogitari potest.*

S. Athanas. in orat. contra idola, non procul ab initio, demonstrat, Deum auctorem mali esse non posse: *Id*, inquit, *absurdum simul & impossibile fuerit. Non enim ex bono malum, neque in eo est, neq; per eum. Alioqui pro bono haberi non posset, cùm aut miscellaneam, contrariamque naturam haberet, aut causa, auctorque malorum existeret.* Idem Athanasius eandem sententiam tribuit S. Antonio, eius vitam describens.

S. Basilivs homilia 2. de opere sex dierum: *At*, inquit, *à Deo malum profluxisse, pium non est dicere.* Idem integram orationem scripsit de eo, quod Deus non sit auctor malorum.

S. Gregorivs Nissenvs lib. 7. Philosophiæ, cap. 1. *Non enim*, inquit, *Deo fas est adscribere turpes actiones, & iniustas.*

A S. GREGOR. NAZIANZ. orat. 1. in Iulianum, ante medium, disserens de consilijs diuinæ prouidentiæ: *A quibus*, inquit, *consilijs non ille quidem ad malum excitatus est (Deus enim nullo modo causa est mali, quippe natura bonus, vitiumque eius est qui eligit) haud tamen ab impetu suo, animique proposito repressus est.*

S. IOAN. CHRYSOSTOMVS hom. 23. in Acta Apost. *Nullus*, inquit, *dicat, Deus nobis auctor malorum est.* Et infrà: *Satius fuerit sexcenties defodi, quàm Deum audire talia per nos.* Et hom. 3. in Genes. *Propter hoc*, inquit, *creaturam hanc omnem produxit, & nos formauit, non vt pereamus, neque vt supplicijs nos torqueat, sed vt saluet.* Et homil. de interdictione arboris ad Adam, quæ habetur post hom. in Genesim, inquit: *Manifestum est, Deum noluisse Adam peccare, qui voluit eum ante*

B *delictum præstruere; potuit Adam Deo parere, quod noluit, qui consentire diabolo maluit.* Quæ duo loca pugnant apertè cum sententia Caluini & Bezæ, qui dicunt, à Deo creatos homines, vt eos perderet, & Deum voluisse vt Adam peccaret, & omnes posteros peccato suo inficeret, quo aditus ipsi Deo aperiretur ad iustitiam, & misericordiam ostendendam.

S. EPIPHANIVS hæresi 66. quæ est Manichæi, non procul ab initio: *Absurdum*, inquit, *est, malitiam Deo tribuere, & diuinæ, ac Ecclesiasticæ Scripturæ character hoc confitetur, Deum penitus alienum, & impermixtum à malo esse: Deus enim nihil mali fecit, sed omnia valdè bona, vt qui bonus sit natura, incomprehensibilis essentia, omnia*

C *continens, & ipse à nemine contentus. Neque igitur malum semper erat, neque ex Deo factum est malum.* Et infrà: *Iuxta permissionem liberi arbitrij omnibus propria voluntate vti concedit, vt quisque quod voluerit, faciat, quod ipse quidem malorum causa non sit, &c.*

THEODORETVS in Epitome diuinorum decretorum, cap. de Antichristo: *Deus*, inquit, *non est causa malorum, vt volunt etiam externi philosophi. Nec enim ipse Cain effecit homicidam.* Idem auctor ser. 5. ad Græcos, copiosè hoc ostendit, adductis testimonijs Platonis, & aliorum.

S. CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 3. in Iulianum, circa medium: *Igitur bona quidem, & benè operans, imò ipsa bonitas est diuina, & ineffabilis natura, non ignorauit autem malum, sed nouit non practicè id quod nos*

D *sentimus, in omne venientes malum.* Hæc ille. Vbi docet, Deum scire bonum & malum, sed bonum theoricè & practicè, quia semper benè operatur; malum autem theoricè, non practicè, quia nunquam malè operatur.

S. IOAN. DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 20. nihil aliud docet, nisi Deum non esse auctorem mali, & explicat testimonia Scripturæ, quæ secus habere videntur. Atque hæc quidem sunt Græcorum testimonia. Addemus nunc etiam Latinorum.

TERTVLLIANVS in lib. aduersus Hermogenem: *Iam ergo*, inquit, *malum ab ipso, qui est mali, si non auctor, quia non effector, certè permissor, quia dominator.* Et in lib. de Trinitate: *Nec enim potest fieri, vt sit initiator, aut artifex vllius mali operis, qui nomen sibi perfecti*

E *vendicat, & parentis, & iudicis.*

S. AMBROSIVS lib. de paradiso, cap. 15. *Deus*, inquit, *operatur quod bonum est, non quod malum.* Idem in libro primo Exameron, cap. 8. *Nunquid*, inquit, *malitiam Deus creauit? sed ea ex nobis orta, non à Creatore Deo condita, morum leuitate generatur.* Et infrà: *Eradicari hanc Deus vult de animis singulorum. Quomodo ipse eam generaret, cùm clamet Propheta, Desinite à malitijs vestris? & præcipuè sanctus Dauid, Desine, inquit, à malo, & fac bonum? Quomodo ergo ei initium à Domino damus? Sed hæc opinio feralis eorum, qui perturbandam Ecclesiam putauerunt.*

S. HIERON. in comment. 1. cap. ad Ephes. explicans illud, *Qui vniuersa operatur secundum consilium voluntatis suæ. Non*, inquit, *quo omnia quæ in mundo fiant, Dei voluntate & consilio peragantur, alioquin & mala Deo poterunt imputari: sed quo vniuersa quæ facit, consilio facit, & voluntate.* Et in comment. cap. 7. Eccles. explicans illa verba: *Deus creauit hominem rectum. Ne videretur*, inquit, *Deum auctorem mali facere, arguitè præcauit, & ait bonos nos à Deo creatos: sed quia libero sumus arbitrio derelicti, vitio nostro ad pejora delabi.* Vide eundem lib. 12. in Isaiam extremo, & in principio primi lib. contra Pelagianos.

S. AVGVSTINVS tres libros de libero arbitrio ea potissimùm de causa scripsit, vt ostenderet Deum non esse causam peccati. Idem August. epist. 105. ad Sixtum: *Iniquitatem, quam rectissima veritas improbat, damnare nouit ipse, non facere.* Et lib. 13. de Trin. cap. 12. *Modus*, inquit, *quo traditus est homo in diaboli potestatem, non ita debet debet intelligi, tanquam hoc Deus fecerit, aut fieri iusserit, sed quod tantùm permiserit.* Et lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 8. *A Deo sunt omnes potestates, quamuis ab illo non sint omnium voluntates.* Et cap. 9. *Sicut omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator, non voluntatum. Malæ quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est.* Lib. 12. Confess. cap. 11. *Hoc solùm à te non est, quod non est, motusque voluntatis à te qui es, ad id quod minus est, quia talis motus delictum, atque peccatum est.* Idem lib. de spiritu & littera, cap. 31. *Nusquam*, inquit, *legimus, non est voluntas nisi à Deo, & rectè non scriptum est, quia verum non est, alioquin etiam peccatorum (quod absit) auctor est Deus, si non est voluntas nisi ab illo, quoniam mala voluntas iam sola peccatum est, etiamsi desit affectus, id est, non habeat potestatem.* Et lib. 2. de peccatorum meritis & remiss. cap. 17. *Nullius*, inquit, *culpæ humanæ in Deum referas causam.* Et cap. 18. *Malam voluntatem ad auctorem Deum esse referendam, nefas est dicere.* Item: *Si ergo voluntas aut bona est, aut mala, & vtique malam non habemus ex Deo, restat vt bonam habeamus ex Deo.* Lib. de prædest. Sanct. cap. 10. *Præscire*, inquit, *potens est Deus, etiam quæ ipse non facit, sicut quæcunque peccata.*

Quo loco demonstrat S. Augustinus prædestinationem sine præscientia esse non posse. Posse autem esse sine prædestinatione præscientiam: prædestinauit enim Deus bona, quæ se præsciebat esse facturum. Mala autem præsciuit, sed non prædestinauit; proinde non fiunt mala (vt Calu. dicit) ex decreto Dei. Idem auctor lib. 3. de libero arbitrio, cap. 16. ita concludit: *Omninò non inuenio, nec inueniri posse, & prorsus non esse confirmo, quomodo tribuantur peccata nostra Creatori nostro Deo, quando & in ipsis eum laudabilem inuenio, non solùm quod ea punit, sed etiam quod tunc fiunt, cùm ab eius veritate receditur.* Deniq; in 1. lib. de ordine, cap. 1. *Sequitur*, inquit, *aut diuinam prouidentiam non vsque ad hæc ima porrendi, aut certè mala omnia Dei voluntate committi, vtrumque impium, sed magis posterius.* Quid clarius contra Calu. & Bezam dici potuit? Similia passim in Augustino reperiuntur.

Auctor lib. Hypogn. qui habetur inter opera eiusdem Aug. l. 6. circa medium, disserens de peccato Iudæ proditoris: *Absit*, inquit, *hoc à summo bono iudice, auctore omnium bonorum Deo, damnatore verò cunctorum malorum: quia mala Iudæ, vt prædixi, præsciuit, non fecit.*

S. PROSPER in responsione ad capitula Gallorum, cap. 12. *Voluntas Dei nunquam vult, nisi bona: Præscientia autem, & bona nouit, & mala; sed bona quæ aut ipse faciat, aut etiam vt nos faciamus, imperat: mala autem, quæ omninò ipse non facit, nec fieri suasit, aut impulit.* Et cap. 14. *Infidelitas non credentium Euangelio, nequaquam ex Dei prædestinatione generatur.*

Bonorum enim Deus auctor est, non malorum. Vide etiam responsionem ad capitula Vicentiana, cap. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.

S. LEO Pontifex auctor est Sententiarum, quæ in Concilio Arausicano II. definitæ sunt, in quarum vigesima quinta, quæ est postrema, ita legimus: *Aliquos ad malum diuina potestate prædestinatos esse, non solùm non credimus; sed etiam si sunt qui tantùm malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus.* Quam sententiam iterum confirmauit, & quasi suam fecit Synodus Valentina, quæ tempore Lotharij Imperatoris in Gallijs celebrata est. cap. 3. Idem S. Leo serm. 16. de passione Domini: *Nunquid*, inquit, *iniquitas persequentium Christum ex Dei est orta consilio? & illud facinus quod omni maius est crimine, manus diuinæ præparationis armauit? non hoc planè de summa iustitia sentiendum est.*

S. FVLGENTIVS lib. 1. ad Monimum toto, disputat hanc quæstionem, Vtrum peccata fiant ex prędestinatione Dei. Quæ est ipsa quæstio, quam nunc tractamus aduersus Caluinistas. Nam (vt idem Fulgentius testatur in eodem lib. 1. ad Monimum, cap. vlt.) paulò post obitum S. Augustini, non defuerunt aliqui, qui ex lib. de prædest. Sanctorum B. August. malè intellecto, collegerunt, Deum prædestinasse impios ad opera mala, & proinde fieri opera mala ex decreto, & impulsu Dei. Quem errorem copiosissimè refutauit primò S. Prosper, deinde S. Leo, & Concilium Arausicanum suprà citatum; tum sanctus Fulgentius, & auctores qui eos sequuti sunt, vt Leo IX. & alij.

Sed operæpretium erit aliquid ex libro S. Fulgentij huc adducere. Sic igitur ipse loquitur lib. 1. ad Monimum, cap. 13. *Potuit*, inquit, *sicut voluit, prædestinare quosdam ad gloriam, quosdam ad pœnam. Sed quos prædestinauit ad gloriam, prædestinauit ad iustitiam; quos autem prædestinauit ad pœnam, non prædestinauit ad culpam. Posset enim peccatum aliquod ex prædestinatione Dei esse, si posset aliquis hominum iustè peccare. Nullus autem hominum iustè peccat, quamuis eum Deus iustè peccare permittat.* Et infrà: *In Sanctis coronat Deus iustitiam, quam eis gratis ipse tribuit, gratis seruauit, gratisque perfecit: iniquos autem condemnabit pro impietate, vel iniustitia, quam in eis ipse non fecit. In illis enim opera sua glorificat, in istis autem opera non sua condemnat.* Et cap. 21. *Si enim cùm à Deo fieret homo, sic erat in præsenti opere Dei bonus, vt in prædestinatione eius esset malus, proculdubio Dei opere malus futurus erat, à quo ad peccandum prædestinatus fiebat. Vbi statim illa consequetur absurditas, vt dicatur, quia Deus, de quo Propheta dicit: Qui fecit quæ futura sunt, in se habuit, quod absit, iniquitatis originem, si hominem à se factum ipse prædestinauerat peccatorem. Prædestinatio enim eius præparatio est operum eius. Et sicut competit Deo bono, vt causa sit totius operis boni; sic incongruum est, vt imputetur causa cuiuslibet operis mali.*

S. GREGORIVS lib. 29. Moral. cap. 21. *Dominus*, inquit, *auctor est naturæ, non culpæ.* Et hom. 9. in Ezechielem, in principio: *Sed sciendum*, inquit, *quia mala nostra solummodo nostra sunt, bona autem nostra & omnipotentis Dei sunt, & nostra.*

LEO IX. Pontifex in epist. ad Petrum Antiochenum, tradens fidei Catholicæ confessionem: *Credo*, inquit, *Deum prædestinasse solùm bona, præsciuisse autem bona & mala.*

HVGO de S. Victore lib. 1. de Sacramentis, part. 5. cap. 27. *Malis*, inquit, *Deus potestatem tribuit solam, non voluntatem, quia licet ex ipsius permissione sit, quod malum possunt, ex inspiratione tamen eius non est, quod malum volunt. Malarum enim voluntatum Deus ordinator est, non creator.*

A His addere possumus tria gentilium testimonia, qui sapientissimi præter cæteros haberi solent. Vnum est Mercurij Trismegisti in Pimandro, cap. vlt. vbi legimus, *A Deo factore nihil turpe, nihil malum prodire.* Alterum est Platonis in 2. dialogo de Republica, qui sic ait: *Bonorum quidem solus Deus causa est dicendus; malorum autem quamlibet aliam, præter Deum, causam quærere decet.* Et infrà: *Malorum alicui causam esse Deum, cùm bonus sit, refellendum est omninò, nec permittendum hoc quemquam dicere in sua ciuitate, si bonis instrui legibus ciuitas debet. Nec insuper quemquam audire, siue sit ille iunior, siue senior, siue carminibus hæc inferantur, siue soluta oratione narrentur, tanquam quæ neque dictu sancta sint, neque alijs vtilia, nec inter se consona.* Tertium est Maximi Tyrij, qui in serm. 25. vbi de causa mali disse-
B rit, ita loquitur de malo morali, quod propriè dicitur peccatum: *Eius*, inquit, *nomen est improbitas, causamque ab eligentis arbitrio nanciscitur, Deo semper extra omnem causam constituto.*

CAPVT X.

Eadem veritas rationibus comprobatur.

AD hæc testimonia rationes addi possunt. PRIMA ratio sit ea, qua vtitur sanctus Anselmus in libro de libero arbitrio, cap. 8. Iusta voluntas hominis est ea tantùm, quæ vult id, quod Deus vult eam velle: iniusta verò è contrario ea est, quæ vult
C id, quod Deus non vult eam velle; ergo si Deus vellet hominem peccare (quod aduersarij dicunt) vellet hominem velle id, quod non vellet eum velle, quæ est manifesta contradictio. Quare non solùm non vult Deus hominem peccare, sed nec potest vlla ratione id velle. Ex quo etiam sequitur, vt non sit Deus auctor peccati, nec hortando, nec imperando, nec impellendo, nec vllo alio modo. Vel enim id faceret nolens, aut volens, non vtique nolens, ergo volens; quod si volens, sequitur (vt diximus) apertissima contradictio.

SECVNDA ratio esse potest ea, quæ apud sanctum Fulgentium lib. 1. ad Monimum, cap. 21. 22. & 23. In Dei operibus nihil esse potest non plenum sapientiæ & rationis: nulla autem potest excogitari
D ratio cur Deus velit, aut faciat homines peccare; non igitur id vult, nec facit. Assumptio demonstratur hoc modo: In omni opere Dei, aut iustitia, aut misericordia cernitur. Nam omnes viæ eius misericordia, & veritas, Psal. 24. Et quidem cur Deus hominem ex iniusto faciat iustum, ratio reddi potest, quia in eo opere misericordia diuina mirificè declaratur: at cur ex iusto facere velit iniustum, non potest reddi ratio, cùm in hoc opere nec misericordia, nec iustitia, sed iniquitas potius, & crudelitas locum habeant.

Dicet fortassis aliquis, etiam si in hoc opere, quo quis efficitur iniustus, nulla cerni possit misericordia, vel iustitia, tamen potest hoc opus ordinari ad
E finem, in quo misericordia, vel iustitia luceat; proinde poterit reddi ratio, cur Deus velit aliquos iniustos facere, nimirum vt habeat, quorum misereatur, & quos puniat. Hæc enim est ratio Theodori Bezæ, vt suprà vidimus, qui docuit, Deum decreuisse lapsum primi hominis, & omnium filiorum eius, vt viam patefaceret misericordiæ & iustitiæ suæ manifestandæ. At (vt rectè dicit sanctus Fulgentius loco citato, lib. 1. ad Monimum, cap. 22.) iustitia iusta non erit, si puniendum reum non inuenisse, sed fecisse dicatur, quin potius maior erit iniustitia, si lapso Deus tribuat pœnam, quem stantem prædestinasse dicitur ad ruinam.

Porrò misericordia illa crudelis, & immisericors esset, quæ hominem impium faceret, vt eum ab impietate postea liberaret, nisi fortè à clementia laudandus esse videatur, qui hominem spoliet, vt vestiat; vulneret, vt sanet, in puteum deijciat, vt eum inde extrahat. Pulchrè S. August. lib. 3. Confess. cap. 2. dicit, maleuolam beneuolentiam (quod esse non potest) omninò futuram, si quis miserum aliquem esse velit, vt ei misereatur. Adde quod non poterant Deo deesse plurimæ rationes gloriæ suæ manifestandæ, etiamsi homines non peccassent. Rectè enim scripsit Ecclesiasticus, cap. 15. non esse Deo necessarios homines impios.

A

TERTIA ratio est S. Augustini lib. 83. quæstionum, q. 3. Nullo sapiente homine auctore fit homo deterior. Non enim parua ista culpa est, imò tanta est, quæ in sapientem quamuis hominem cadere nequeat. Est autem Deus omni homine sapiente præstantior. Multò minus igitur Deo auctore fit homo deterior. Item q. 21. Quisquis omnium quæ sunt auctor est, & ad cuius bonitatem id tantùm pertinet, vt sit omne quod est, non esse, ad eum pertinere nullo pacto potest. Omne autem quod deficit ab eo quod est esse, deficit, & tendit in non esse. Esse autem, & in nullo deficere, bonum est, & malum est deficere. At ille, ad quem non esse non pertinet, non est causa deficiendi, id est, tendendi ad non esse, quia (vt ita dicam) essendi causa est. Boni igitur tantummodo causa est, & propterea ipse summum bonum est, quocirca mali auctor non est, qui omnium quæ sunt auctor est, quia in quantum sunt, in tantum bona sunt. Hęc ille. Simili ratione vtuntur ferè omnes Patres suprà citati, ac præsertim Athanasius, Basilius, Nazianzenus, Epiphanius, qui ex eo quod Deus natura bonus est, & summum, purumq; bonum, colligunt fieri non posse, vt ab ipso sit origo mali, cùm simile à simili, non à contrario producatur.

B

QVARTA ratio est S. Ambrosij lib. 1. Exam. c. 8. Deus cupit eradicari malitiam, & ideò prohibet, ac punit peccata. Et ipse Dei filius venit, vt tollat peccata mundi, vt dissoluat opera diaboli, vt destruat corpus peccati; qua ratione igitur fieri potest, vt Deus velit homines peccare, & ideò non solùm peccata permittat, sed etiam incitet, & impellat homines ad peccatum, & (vt aduersarij blasphemant) ipse per homines, tanquam per instrumenta sua, illa omnia efficaciter peragat, quæ sceleratè fiunt ab illis?

C

QVINTA ratio talis esse potest, Si Deus esset auctor peccati, ipse quoque peccaret. At peccare non minus Deo repugnat, quàm non esse Deum: Igitur fieri nequit, vt Deus sit auctor peccati. Propositio certissima est. Nam si Deus esset auctor peccati, certè vellet homines peccare: homines peccare est malum; igitur Deus vellet malum, ac per hoc voluntas eius esset mala; vbi autem est voluntas mala, ibi est peccatum. Assumptio primi argumenti probatur ex ipsa Dei natura, quæ planè tollitur, ac destruitur, si peccatum in ea ponatur. Nam peccare est deficere. Deus autem, si potest deficere, non est summum & infinitum esse, proinde nec est Deus. Item, peccare non potest, qui non errat aliqua in re, neq; enim voluntas potest appetere malum, nisi sub ratione boni. Vnde est illud Sap. *Errant qui operantur malum*, Prouerb. 22. Et illud Philosophi: *Omnis malus ignorans*, 3. Ethic. c. 1. Deus autem si potest errare, non est summa & infinita sapientia, proinde nec est Deus.

D

Rursus, peccare est recedere à regula legis æternæ, quæ est ipsa diuina sapientia; Deus autem à diuina sapientia recedere non potest, quin à se ipso recedat, cùm sit ipsa diuina sapientia. Denique peccare est

E

auerti ab vltimo fine & summo bono, quod nihil est nisi Deus; igitur sicut repugnat Deum à se auerti, ita repugnat Deum peccare.

Accedat POSTREMA ratio ex eo quod omnes communiter execrantur Marcionem, Manichæum, & alios veteres hæreticos, qui aliquo modo Deum faciebant auctorem peccatorum. At longè magis execrandi sunt Libertini & Caluinistæ, siquidem illi veteres, cùm non auderent in Deum bonum referre causam mali, duos Deos finxerunt, vnum bonum, bonorum auctorem; & alterum malum, auctorem malorum. Libertini verò & Caluinistæ, vnum & eundem Deum auctorem faciunt omnium scelerum & flagitiorum, quæ ab hominibus perpetrantur. Sed de his hactenus.

CAPVT XI.

Refelluntur objectiones deprompta ex diuinis litteris.

SVperest vt ad argumenta respondeamus, & quoniam multa loca diuinæ Scripturæ ab aduersarijs adferuntur, reuocabimus omnia ad certa capita.

PRIMVM igitur objeciuntur ea testimonia, quibus significari videtur Deum velle & decreuisse iam ab æternitate, vt fiant mala opera. Huc pertinet illud Genes. 45. *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum.* Et cap. 50. *Nolite timere, num Dei possumus resistere voluntati?* In quibus duobus locis excusat Ioseph scelus fratrum suorum, qui eum vendiderant Madianitis, quia sic Deus voluerit, cuius voluntati resistere nemo possit.

Huc etiam pertinent illa: *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis*, Actor. 2. Et: *Conuenerunt verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus, & populus Israel, facere quæ manus tua, & consilium tuum decreuerunt fieri*, Actor. 4.

RESPONSIO. In malis operibus sæpè accidit, vt actio sit mala, & passio bona. Venditio enim Patriarchæ Ioseph, & occisio Domini nostri Iesu Christi, si considerentur ex parte agentium, id est, vendentium & occidentium, scelera erant grauissima; si ex parte patientium, videlicet Ioseph & Christi, æquo animo ferentium venditionem, vel mortem, opera erant summæ patientiæ, ac per hoc valdè bona. Deus igitur voluit, ac prædefiniuit opera ista virtutum, quæ in passione consistunt, cùm voluit, ac prædefiniuit, vt Ioseph venderetur, & Christus occideretur. Opera autem mala vendentium Ioseph, & occidentium Christum, non voluit, nec prædefiniuit, sed præsciuit, & permisit, vt multi sancti Patres suprà citati docent, & in ijs August. Prosper, Fulgentius, qui accuratius de ijs rebus disseruerunt. Ad hoc enim, vt infallibiliter fieret quod Deus voluerat & prædefinierat, vt videlicet Ioseph venderetur, & Christus occideretur, satis erat Deum prǽuidisse malas voluntates fratrum Ioseph, & Iudæorum, ac Pilati, & simul voluisse permittere, vt malæ illæ voluntates suo tempore parerent, quod sceleratè conceperant.

Ac vt singula loca in argumento proposito breuiter explicemus, in cap. 45. & 50. libri Geneseos, non dicit Ioseph, à Deo impulsos fuisse fratres suos ad scelus, sed Deum conuertisse malum eorum in bonum. Sic enim ait: *Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, & saluos faceret multos populos.* Consolatur autem Ioseph fratres suos, ostendens bonum rei euentum ex diuina prouidentia, quæ malum illud permisit, vt

multa,

multa, & magna bona inde eliceret. Id enim significant illa verba, cap. 45. *Nolite timere, neque durum vobis videatur, quod me vendidistis in his regionibus: pro salute enim vestra misit me Dominus ante vos.* Neque enim parua consolatio est ei qui peccauit, & quem peccati iam pœnitet, si videat occasione peccati sui magnum aliquod bonum esse consequutum.

Illud autem: *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*, in eundem sensum recidit. Pertinet enim (vt exponit Chrysost. hom. 64. in Genes.) ad consolationem fratrum, & sensus est, Nisi Deus permittere voluisset id, quod de me facere conabamini, non potuissetis vestro consilio quidquam agere; propterea non vestro consilio, sed Dei prouidentiæ adscribo causam ingressus Dei in Ægyptum. Quod etiam docet S. Ambrosius lib. de Ioseph, cap. 12. vbi scribit, S. Ioseph non tam attendisse quod à fratribus missus fuisset ad mortem, quàm quod à Deo missus fuisset ad vitam, & ideò fraterna charitate conatum esse peccatum illorum excusare, & causam ingressus sui in Ægyptum, non illorum impietati, sed Dei prouidentiæ tribuisse.

Illud autem cap. 50. *Nolite timere, num Dei possumus resistere voluntati?* longè alium sensum habet, quàm prima fronte verba præ se ferre videantur. Non enim significat, non potuisse fratres Ioseph resistere Dei voluntati, quæ erat, vt Ioseph Ægyptijs venderetur: sed non potuisse ipsum Ioseph resistere Dei voluntati, quæ erat vt fratribus suis ignosceret. Verba enim Hebræa hæc sunt, Nolite timere, nam sub Deo sum ego: אל תיראו כי התחת אלהים אני & concordat textus Græcus & Chaldæus, & sensus est (vt exponit Chrysostomus hom. vlt. in Genes.) Deum timeo, & illi subjectus sum, & ideò illum imitari, eique obedire debeo. Quare cùm ille tam magna bona mihi præstiterit per occasionem huius venditionis, non debeo, nec possum vobis irasci, ne ingratus erga Deum videar. Itaque verba illa interpretis Latini, *Num Dei possumus resistere voluntati?* ad solum Ioseph referenda sunt, qui de se in numero multitudinis loquitur, quod non est inusitatum, præsertim cùm de ea re loquatur, quæ ad omnes pertinet, qui verè Deum timent.

Neq; aliam responsionem exigunt duo testimonia ex Actis Apostolorum, de quibus sic loquitur S. Leo serm. 16. de passione Domini: *Multum diuersum, multumq; contrarium est id, quod in malignitate Iudæorum est præcognitum, & quod in Christi est passione dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi, vnde moriendi, nec de vno extitit spiritu atrocitas sceleris, & tolerantia redemptoris. Non enim impias furentium manus immisit in se Dominus, sed admisit, nec præsciendo quod faciendum esset, coegit vt fieret, cùm tamen ad hoc carnem suscepisset, vt fieret.* Hæc ille. Nihil igitur aliud ex locis illis colligi potest, nisi Deum voluisse, ac definiuisse, vt Christus passione, ac morte sua mundum redimeret; non autem voluisse, aut definiuisse, vt Iudas Christum proderet, Iudæi ad Pilatum adducerent, Pilatus morti adjudicaret, milites denique illum crucifigerent, & occiderent: sed hæc omnia præuidisse futura, si ipse permitteret, & voluisse, ac decreuisse permittere.

CAPVT XII.

Soluuntur objectiones ex alijs testimonijs Scripturæ.

SECVNDO loco objiciunt ea testimonia, quibus significatur, Deum creare impios, vt postea in eorum pœnis iustitia diuina reluceat. Sic enim legimus Prouerb. 10. *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum.* Et Rom. 9. *An non habet potestatem figulus facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* Exo. 9. *Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.* Vel vt Apostolus citat Rom. 9. *In hoc ipsum excitaui te, vt ostendas in te virtutem meam, &c.*

RESPONDEO, Deum non creare impios nisi materialiter, vt in scholis Theologi loquuntur, id est, creare eos, quos videt futuros impios, vt eorum impietate, quam ipse non fecit, sed tantum præsciuit, vtatur ad iustitiam, & potentiam suam manifestandam. Sic S. Augustinus loquitur in epist. 106. ad Paulinum: *Quamuis peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quæ per se ipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia, quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi Deus creauit? Quare, nisi quia voluit? quare autem voluerit, ô homo, tu qui es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam.* Hæc ille.

Item in Enchiridio, cap. 27. posteaquam dixerat, totam naturam infectam esse peccato originali, sic ait: *Non sanè creatoris desistente bonitate, & hominum, quamuis de propagine vitiata damnataque nascentium, formare semina, & animare, & ordinare membra per temporum ætates, per locorum spatia, vegetare sensus, alimenta donare. Melius enim iudicauit de malis benefacere, quàm mala nulla esse permittere.* In Prouerbijs igitur cùm legimus, Deum omnia propter semetipsum operari, impium quoque ad diem malum; nihil aliud intelligendum est, nisi Deum, qui omnia produxit in gloriam suam, eos etiam quos vidit impios fore, si crearentur, nihilominus procreasse, vt reddita eis pœna, quam merentur, iustitiæ suæ gloriam patefaciat.

Itaque negamus aliquos à Deo creari ad interitum sempiternum, sed eos qui ad malum, siue interitum præuidentur ituri, dicimus creari propter gloriam Dei. Hoc enim dicit Salomon, Deum omnia propter semetipsum operari, impium quoque ad diem malum (videlicet iturum) propter semetipsum, id est, ad gloriam operari.

Tota autem quæstio in eo sita esse videtur, an impij creantur ad gloriam diuinæ iustitiæ, in eorum supplicijs demonstrandam, ob decretum Dei, quod omnem culpæ præuisionem antecesserit, vt Caluinus & Beza docent: an potius, quod nos credimus, quia Deus ob eorum præuisa peccata, eos decreto suo ab æternitate damnauerit. Tantum autem abest, vt Salomon dixerit, Deum ante peccati præuisionem decreuisse aliquos damnare, vt potius contrarium significasse videatur, cùm ait, Deum omnia operari propter semetipsum, id est, vt gloriam misericordiæ iustitiæve suæ demonstret. Nam damnationem decernere ob præuisa peccata, iustitiæ est. Sine præuisione autem peccatorum damnationem decernere, iniustitiæ esse videtur. Sic enim loquitur sanctus Augustinus lib. 3. in Iulianum, cap. 18. *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est: non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Et in epist. 106. ad Paulinum: *Quemquam immeritum, & nulli peccato obnoxium, si Deus damnare creditur, alienus ab iniquitate creditur.* Non potuit igitur Deus ante præuisionem peccati decernere damnationem alicuius, vt iustitiam suam ea damnatione monstraret.

Quod etiam manifestius fiet ex testimonij secundi explicatione. Nam quod dicitur Deus fecisse vasa

quædam in contumeliam, non sic accipiendum est, quasi ipse ex materia nobili, aut indifferenti fecerit vasa in contumeliam, sed quod ex materia damnata & contumeliosa fecerit vasa, qualia materia ipsa postulabat, cùm tamen ex eadem materia fecerit alia quædam in honorem, pro voluntate sua, non pro conditione materiæ, quomodo si figulus ex luto vasa quædam lutea faceret, eaque vt materia ipsa requirit, vilissimis ministerijs deputaret; quædam autem ex eodem luto facta supra materiæ conditionem auro & gemmis ornaret, & ad nobilissimos vsus adhiberet. Ex quo sequitur, vt vasa facta in contumeliam, à Deo habeant vt sint vasa, à materia verò, vt sint in contumeliam; vasa verò facta in honorem, à Deo vtrumque habeant, & quod vasa sint, & quod in honorem sint.

Ita exponit S. Augustinus in epist. 105. ad Sixtum: *An non habet*, inquit, *potestatem figulus luti ex eadem massa, vtique meritò, rectèque damnata, facere aliud vas in honorem indebitum, propter misericordiæ gratiam, aliud in contumeliam debitam, propter iræ iustitiam?* Et rursus ibidem: *Quamuis itaque Deus faciat vasa iræ in perditionem, vt ostendat iram, & demonstret potentiam suam, qua benè etiam vtitur malis, & vt notas faciat diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ, quæ fecit in honorem, non damnabili massæ debitum, sed suæ gratiæ largitate donatum, tamen in eisdem iræ vasis propter meritum massæ in contumeliam debitam factis, id est, hominibus, propter naturæ bonum creatis, sed propter vitia supplicio destinatis, iniquitatem, quam rectissima veritas improbat, damnare nouit ipse, non facere.* Et in epist. 106. ad Paulinum: *Hæc massa*, inquit, *si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cùm verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa destruxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiæ: quod verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.*

Sed Theodorus Beza animaduertens hunc locum ita explicatum errori suo, ad quem stabiliendum eum adduxerat, nihil fauere, confidenter S. August. sententiam reijcit, & per massam, ex qua fiunt vasa in honorem, & in contumeliam, intelligendum esse contendit genus humanum non creatum, & vitio primi peccati corruptum, sed creandum, siue lutum illud, ex quo Deus Adamum, & in illo omnes homines finxit. Sic enim loquitur in responsione ad acta Colloquij Montisbelgardensis, parte priore, pag. 155. *Sed requirit*, inquit, *D. Andreas aliquid expressius. Cum igitur idem Apostolus Deum testatur instar figuli ex eadem massa quædam vasa honori, quædam dedecori fecisse, quomodo dictum istud explicari verè & commodè poterit, quin ad ipsum vsque Adami opificium ascendemus? nec enim massæ nomen humano generi condito, sed condendo conuenit, ne dum vt massæ appellatione corruptum humanum genus intelligatur. Nam si ita esset, minimè dixisset Apostolus, Deum ex illa massa facere vasa iræ, sed quæ iam essent iræ vasa, in illa misera massa relinquere: nec Apostolo laborandum fuisset in asserenda Dei iustitia in reproborum exitio. Deus igitur illic confertur cum figulo, cui si conceditur vasa tum ad honestos, tum ad turpes vsus arbitrio suo concedere, neque luto propterea fieri putatur iniuria; an non multo magis Deo sit lutum illud, ex quo humanum genus in vno homine conderet, disponere licuit, vt inde alios educeret, in quibus iustam iram suam exerceret, alios quos per insignem suam bonitatem bearet. Quomodo verò illa condidit? certè in Adamo, cuius etiam creationem proculdubio respexit Apostolus, cùm figuli & luti meminit.* Et pag. 164. *Nec etiam ignoro*, inquit, *ipsum Augustinum sæpe per luti massam intelligere humanum genus, non solùm vt iam conditum, sed etiam originis peccato vitiatum, vnde nascantur, quorum misereatur, & quos iustè induret. Sed si valet istud, tam nota esset causa destinationis ad iram, quàm destinationis ad misericordiam. Cur autem Apostolus, si ita esset, exclamaret, O altitudo diuitiarum?*

Sed facile est istam Bezæ sententiam refutare, & eius objectionibus respondere. Nam vt omittam quod per massam, genus humanum peccato corruptum intelligunt præter Aug. Ambr. Haymo, Primasius, Beda, Anselmus, Thomas, & alij in hunc locum, id ipsum indicat Apost. cùm ait: *Si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.* Quibus verbis significatur, Deum quidem valdè odisse vasa illa contumeliæ, & voluisse primo quoq; tempore in eorum confractione ostendere iram, & potentiam suam, tamen sustinuisse vasa illa in multa patientia, quia id vtile esset vasis misericordiæ, quæ præparata erant in gloriam.

At certè si Deus fecisset vasa contumeliæ propria sua voluntate, non id exigente conditione materiæ, non ea odisset, neque iure confringere vellet. Nihil enim Deus odit eorum quæ fecit. Et cur, quæso, sustinere deberet Deus in multa patientia vasa illa, si ea sponte ipse fecisset, & talia esse voluisset? certe figulus si ex luto faciat vasa lutea, eaque vilissimis ministerijs deputet, non propterea illa odit, neque illis irascitur, neque confracta videre cupit.

Deinde quamuis S. August. auctoritatem Beza repudiet, eius tamen rationem, velit, nolit, admittere debet. Est enim illud insolubile argumentum, si massa aliqua ita esset media, vt nec boni, nec mali aliquid mereretur (vt Beza existimat) non frustrà videretur iniquitas apud Deum, si is ex ea faceret vasa in contumeliam: At non est, nec esse potest iniquitas apud Deum; igitur massa, ex qua fiunt vasa in contumeliam, est ante corrupta per peccatum, & iram Dei, contumeliamque meretur.

Quod verò Beza dicit, non fieri vasa in contumeliam, nisi interueniente lapsu Adami, parùm valet ad Dei iustitiam demonstrandam. Nam vt ipse ibidem (in responsione ad acta Colloquij Montisbelgardensis, pagina 155. & 164.) dicit: *Decretum Dei de faciendis ex eadem massa vasis, alijs in honorem, alijs in contumeliam, antecedit omnem præuisionem culpæ, & omnem omninò causam; sed quia non poterat Deus executioni huius decreti viam aperire, nisi homo peccaret, ideò ordinauit lapsum Adami, vt haberet quorum misereretur, & quos iustè puniret.* Itaque interuentus ille lapsus primi hominis, non ad decretum diuinum de perdendis in æternum reprobis, sed ad exequutionem decreti pertinet. Quod certè iniustitiam Dei non tollit, sed auget. Sicut enim iniustum est in exequutione damnare hominem nihil merentem, ita iniustum est decernere hominem damnare, cuius nullum extet malum meritum, ne in præuisione quidem, cùm sit decretum. Cùm enim iustitia exigat, vt pœna respondeat culpæ, sicut exequutio damnationis iniusta est, culpa non præcedente; ita etiam decretum damnationis iniustum est, nisi ob culpam, saltem præuisum, fiat.

Dixi autem iniustitiam non solùm non tolli, sed etiam augeri, quia additur nouum genus iniustitiæ, cùm dicitur, Deum decreuisse, & ordinasse primi hominis lapsum, vt haberet quos iustè puniret, quin etiam magis iniustum est, vt Deus velit & ordinet, vt homo peccet, vt habeat quos puniat, quàm

A vt simpliciter absque culpa puniat. Maius enim malum est culpa, quàm pœna, & ideo maior iniustitia est alicui nihil mali merito auctorem esse culpæ, quàm pœnæ.

Sed respondeamus ad argumenta, quibus Beza probat, massam apud Apostolum esse genus humanum, originis vitio iam deprauatum. PRIMVM argumentum: *Si ita esset*, inquit, *non diceret Apostolus, Deum ex illa massa facere vasa iræ, sed quæ iam essent iræ vasa in illa misera massa relinquere.* RESPONDEO, rectè Apostolum dixisse, à Deo vasa fieri ex massa, non autem relinqui in massa; quia homines nondum nati non sunt in massa, nec sunt vasa, nisi in potentia. Cùm autem actu nascuntur, tunc incipiunt esse actu vasa, & quidem ex massa corrupta formata, id est, ex genere B humano originali vitio infecto, propagata.

SECVNDVM argumentum, Si de massa iam corrupta loqueretur Apostolus, non laboraret in asserẽda Dei iustitia in reproborum exitio. Tam enim nota esset caussa destinationis ad irã, quàm destinationis ad misericordiam. Cur autẽ si ita esset, exclamaret: O altitudo diuitiarum. RESPONDEO, nõ laborare Apostolum in asserenda Dei iustitia in reproborũ exitio, sed in eo, quod in pari caussa Deus vnius misereatur, alterius nõ misereatur. Quod Iacob diligat, Esau odio habeat, antequam quidquam boni, vel mali egerint, cũ vterque natura sit filius iræ. Quod deniq; ex eadẽ C massa, corrupta videlicet, & vitiata, alia vasa efficiat, vt massa ipsa meretur, in contumeliã, alia præter omne meritum efficiat in honorem. Huius enim discretionis nulla caussa assignari potest, nisi Dei voluntas, quemadmodum etiã illius, qua figulus ex eadẽ massa aliud vas deputat cibis, aliud sordibus excipiendis, & illud ornat auro, & pictura, hoc luteum, vt est, relinquit. Atque ad hanc discretionem perpetuò refert S. AVGVSTINVS illã Apostoli exclamationem. *O altitudo diuitiarum*; ac præsertim in epist. 105. ad Sixtũ, vbi tractans illud: *O altitudo. Nec*, inquit, *de inscrutabilibus iudicijs eius audeant iudicare, cur in vna eademque caussa super aliũ veniat misericordia eius, super alium maneat ira eius. Qui enim sunt isti, qui respondeant Deo?* Et ibidem: *Cur autem istum potius, quam illum liberet, aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tam* D *magnum profundum, veruntamen caueat præcipitium.*

TERTIVM argumentũ, Ad primi hominis creationem proculdubiò respexit Apostolus, cùm figuli, & luti meminit. RESPONDEO, id non esse necessarium nec verisimile, cùm extet locus apertissimus in Isaia, c. 45. ad quẽ Apostolus, Caluino etiã, & Petro Martyre testibus, quos Beza præceptores agnoscit, allusit: *Nũquid dicit lutũ figulo suo, quid facis, &c.* vbi propheta non tractat de prima hominis formatione, sed dicit, nõ minus posse Deum de hominibus pro arbitrio disponere, quam figulũ de vasis. Præterea si propriè loqui velimus, ex luto, vnde formauit Deus primum hominem, non sunt facta multa vasa, sed vnum E tantùm, idque in honorem. Cæteros enim homines non ex luto Deus fingit, sed ex alijs hominibus, per carnalem generationem quotidie propagat. Proinde massa, ex qua fiunt vasa alia in honorẽ, alia in contumeliam, nõ est lutum illud, ex quo primus homo solus, & extraordinario quodam modo formatus est, sed homines ipsi sunt, ex quibus per naturalem generationis vitam alij homines procreantur.

RESTAT vltimus locus ex cap. 9. Exodi, & cap. 9. ad Rom. *In hoc ipsum posui*, siue excitaui, *te, vt ostendam in te potentiam meam, &c.* videtur enim his verbis colligi Pharaonem ideo fuisse à Deo creatum, vt peccaret, & ob peccata punitus, Dei potentiam demonstraret. Sed facile est ex ijs, quæ antea dicta sunt, hunc locum explicare, siue enim illud, *posui*, aut *excitaui te*, significet, creaui te, siue ad regnum promoui, siue conseruaui, cùm iamdudum mori debuisses (omnia enim hæc patitur vox Hebræa, העמדתיך quæ ad verbum sonat, *stare feci te*) semper intelligendum est, præuisum peccatum, quod Deus non facit, sed ordinat in bonum.

Itaque sensus est, cùm præuiderim fore te mihi contrarium, & obstinata mente præceptis meis repugnaturum; & cùm potuerim impedire, ne nascereris, aut ne ad regnum conscenderes, vel etiam statim te de medio tollere, cùm primum peccare cœpisti, ideo tamen vitam, & regnum tribui tibi, idque ad non breue tempus, vt malitia tua vterer ad exercitium populi mei, & iustitiam, ac potentiam meam in tuo supplicio demonstrarem.

S. AVGVSTINVS q. 32. in Exodum, ita hunc locum exponit: *Et propter hoc ipsum conseruatus es, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Hæc Scripturæ verba & Apostolus posuit, cùm in eodem loco perdifficili versaretur: Ibi autem & hoc ait, si autem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, parcendo vtique ijs, quos malos futuros esse præscierat, quæ vasa dicit perfecta in perditionem.* Et infrà: *Nouit ergo Deus vti malis, in quibus tamen humanam naturam non ad malitiam creat, sed eos perfert patienter, quousque scit oportere, non inaniter, sed vtendo eis ad admonitionem, vel exercitationem bonorum. Ecce enim vt annunciaretur nomen Dei in vniuersa terra, vasis misericordiæ vtique prodest. Ad eorum itaque vtilitatem Pharao seruatus est, sicut & Scriptura testatur, & exitus docet.*

Porrò Rupertus Tuitiensis hunc eundem locum explanans, ita ait: *Nam idcirco potius Deus Pharaonem excitauit, subauditur in regnum, & idcirco summam illi potestatem contulit, quia vas iræ fuit, & quia iamdudum aptus erat in interitum, idcirco corripiendis superpositus est misericordiæ filijs, vt esset virga furoris, & baculus in manu Domini super eos, quos per tribulationem in gloriam transferre præparauit. Igitur cùm dicit, idcirco excitaui te, subaudiendum est, in regnum, permittendo videlicet, non agendo vt in summum ascenderes imperium, vt haberes potestatem secundum nequitiam, vel duritiem cordis tui sæuiendi in populum meum.* Hæc ille.

Caluinus, & Petrus Martyr in comment. cap. 9. ad Romanos, referunt illud: *Excitaui te*, ad inobedientiam Pharaonis, vt sensus sit, In hoc ipsum incitaui te, vt populum meum affligeres, & mihi resisteres, quo in te demonstretur potentia mea. Et si quidem vellent, Pharaonem excitatum, vt eius inobedientia præuisa Deus vteretur ad populi iustã castigationem, & potentiæ suæ ostensionem, idem dicerent, quod nos cum S. Augustino paulò antè diximus. Sed si velint, quod sane velle videntur, Deum ante omnem peccati Pharaonis præuisionem absolutè Pharaonem excitasse vt sibi resisteret, apertissimè Deum auctorem peccati faciunt, & S. Augu. repugnant, quia in loco, paulò antè citato, dixit, Deum non creare homines ad malitiam, sed ijs, quos malos scit futuros, benè vti. Neque ex verbis Mosis, aut Pauli, aliud colligi potest, quàm Pharaonem, à Deo fuisse creatum, vel conseruatum, vel ad regnum promotum, quamuis eum inobedientem, & obstinatum futurum sciret, vt iustitiam, & potentiam suam manifestaret.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones ex alijs Scripturæ locis.

TERTIVM caput continet ea loca, in quibus significatur, Deum impellere homines ad mala, & ijs quasi instrumentis vti ad opera, quæ sine peccato perfici nequeunt. Lib. 2. Reg. c.24. *Addidit irasci furor Domini contra Israel, commouitq; Dauid in eis dicentem, Vade numera Israel.* Eodem lib. c.16. *Dominus præcepit Semei, vt malediceret Dauid.* 3.Reg.22. dicit Deus spiritui malo, qui promiserat se decepturum Achab: *Decipies, & præualebis, vade, fac ita.* Item lib.3. Reg. c. 11. & 12.& lib.4.c.9.& 10.dicitur à Deo fuisse rebellio Hieroboam contra Roboam, & Hiehu contra Achab, & tamen constat vtrumq; peccasse vnà cum populo, qui à legitimis Regibus defecit. Iob 1. *Dominus dedit, Dominus abstulit:* vbi dicitur Deus abstulisse, quæ Chaldæi abstulerant, quia illi instrumenta Dei fuerant in eo opere. Isa. 10. Sennacherib dicitur Serra in manu Domini. Et ibid. virga furoris, & baculus iræ eius. Et cap. 13. *Ecce ego suscitabo contra vos Medos, qui de argento non cogitabunt, nec aurum desiderabunt, arcubus suis pueros configent, & fructus ventris non miserebuntur, nec parcet filijs oculus eorum.* Et ab initio capitis: *Præcepi*, inquit, *sanctificatis meis.* Vbi Medos & Persas sanctificatos suos vocat, quia instrumenta erant iræ suæ. Hierem. 51. *Excitauit Dominus spiritum Regum Medorum, quoniam cogitatio eius est contra Babel.* Et cap. 50. vocatur Rex Babylonis, malleus vniuersæ terræ. Et Ezech.12.vocatur idem Rex, rete Dei ad capiendos Israelitas expansum. Huc etiam pertinent illa loca Psalmorum, Psal.43. *Declinasti semitas nostras à via tua.* Psal. 104. *Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius.* Psal.118. *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.* Psal. 140. *Non declines cor in verba malitiæ.* Denique illud: *Et ne nos inducas in tentationem.* Matth. 6.

RESPONDEO, quatuor modis posse intelligi, vt Deus impellat, siue inclinet aliquem ad malum. PRIMVS modus esset, si Deus per se, & propriè impelleret, vt physicè, id est, mouendo immediatè voluntatem; vel moraliter, id est, verè & propriè imperando. Sed hic modus est manifestè falsus, & in Deum impius, ac blasphemus. S. August. tract. 53. in Ioan. *Fecerunt*, inquit, *peccatum Iudæi, quod eos non compulit facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse præuidit, quem nihil latet.* Et paulò post: *Hoc omninò pietas religiosorum inconcussum debet, inuiolatumque tenere, sicut Apostolus dicit, cùm eandem tractaret difficillimam quæstionem, nunquid iniquitas apud Deum? absit.* Et libro de gratia & libero arbitrio, cap.20. *Quomodo*, inquit, *dixerit Dominus Semei maledicere Dauid, quis sapiens, & intelliget? non enim iubendo dixit, vbi obedientia laudaretur. Nam si iubenti obtemperasset, laudandus potius, quàm puniendus esset, sicut ex hoc postea nouimus esse punitum.* Itaque S. Augustinus negat peccatores compelli à Deo ad peccatum, quia esset iniquitas apud Deum; & simul etiam negat à Deo propriè imperari peccatoribus, vt peccent, quia illi obtemperantes Deo, laudandi potius, quàm puniendi essent.

Hoc igitur modo, vt impio, prætermisso, SECVNDVS modus est, vt intelligimus, Deum in Scripturis dici excitare, & prouocare aliquos ad malum, vel etiam imperare vt malè operentur, eisque tanquam instrumentis vti, quia permittit eos malè agere. Quamuis enim non omnis qui aliquid permittit, rectè dicatur imperare vt illud fiat, neque excitare, & prouocare ad illud; tamen Deus, sine cuius permissione nihil fieri potest, cùm ad certum aliquem fi-
A nem consequendum, fieri sinit aliquid, rectè dicitur per quendam tropum, illud imperare, atque ad illud excitare. Quemadmodum etiam vsitatè dicimus, à venatore immissum fuisse canem in leporem, quamuis venator funem solùm laxauerit, quo canis retinebatur ne leporem persequi posset.

Id apertè discimus ex historia Iob, neq; enim Deus diabolum excitauit in Iob, sed petenti facultatem eum vexandi, concessit illis verbis: *Ecce vniuersa quæ habet, in manu tua sunt, tantùm in eum non extendas manum tuam.* Neq, necesse erat vt Deus incitaret diabolum in Iob, neq; vt illi imperaret, vt sanctum illum virum tam atrociter diuexaret. Ipse enim diabolus
B satis per se oderat Iobum, & omnem suam potentiam in eum experiri cupiebat; quia tamen ei nocere non poterat, nisi Deus permitteret, & quamdiu, quousque, quomodo permitteret, ideò Scriptura totam illam afflictionem Deo potius, quàm diabolo tribuit. Nam & Iob dicit: *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Et diabolus dicit: *Extende manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.* Et Deus ipse dicit: *Tu autem commouisti me, vt affligerem eum frustrà.* Videmus igitur Deo tribui actiones illas, cùm solùm eas fieri ipse permiserit.

Idem patet ex August. qui lib.2. ad Simplicianum, q.2. explicans testimonium Iob, dicit satanam per se habuisse malam voluntatem nocendi S. Iob, à Deo autem nihil petiuisse, nisi permissionem exequendi
C quod iam conceperat. Et lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 13. sic ait: *Cùm audis*, inquit, *Ego Dominus seduxi Prophetam illum, vel quem vult indurat, eius merita cogitate, quem sic obdurari, vel seduci permisit.*

TERTIVS modus est, vt dicatur Deus excitare ad malum, vel imperare malum, vel vti malis impiorum voluntatibus tanquam instrumentis, quia non solùm permittat impios malè agere, sed etiam deserat eos qui affliguntur, & sic donet impijs in eos victoriam. Sic dicitur Deus imperasse spiritui, vt deciperet Achab, quia non solùm permisit spiritui vt loqueretur mendacia per ora omnium Prophetarum Achab, sed etiam non dedit illi lumen, quo discerneret mendacium à veritate. Sic etiam dicitur Deus vsus Assyrio Rege, tanquam virga, & baculo, vel etiam mal-
D leo, & securi, ad percutiendos filios Israel, quia non solùm permisit Regem illum armari in Israelitas, sed etiam deseruit populum suum, auertit adjutorium gladij sui, & non est auxiliatus ei in bello, vt dicitur in Psal.88. Sic etiam exponit S. August. in epist. 89. q. 2. illud, *Et ne nos inferas in tentationem. Intelligitur*, inquit, *ne nos inferri deserendo permittas.*

Sed si fortè isti modi non per omnia satisfaciant, accedat ALIVS, qui omninò satisfaciet. Deus igitur non solùm permittit impios agere multa mala, nec solùm deserit pios, vt cogantur pati quæ ab impijs inferuntur, sed etiam præsidet ipsis voluntatibus
E malis, easque regit, & gubernat, torquet, ac flectit in eis inuisibiliter operando, vt licet vitio proprio malæ sint, tamen à diuina prouidentia ad vnum potius malum, quàm ad aliud, non positiuè, sed permissiuè ordinentur.

Explicat hoc Hugo de S. Victore libro 1. de Sacramentis, parte 5. cap. 29. his verbis: De illo autem modo diuinæ moderationis, quo malas etiam voluntates præsidens occulta & inuisibili operatione ad suum arbitrium temperat & inclinat, hoc sentiendum, vt credatur, Deus malis voluntatibus non dare corruptionem, sed ordinem. Et infrà: Voluntati ergo malæ vitium est ex ipsa quo mala est, ordo autem ex Deo est, quo per velle, siue ad hoc, siue ad illud est. In voluntate ergo vitium est, & ipsum malum

est,

est, & ex ipso voluntas mala est. In velle autem & vitium est, in quantum velle ex voluntate mala est, & ordo est, in quantum ad hoc, vel ad hoc ex disponente est. Et cùm ipsum velle ad hoc aliquid est, malum est, quod ad hoc est, quia mala voluntate est; quod autem potius ad hoc, quàm ad illud est, bonum est, quia ordo est, & ex benè disponente est. Potest ergo voluntas mala in se corrumpi, & resolui per proprium vitium quod ei aliunde non datur, sed non potest per velle extra se præcipitari, nisi qua ei via aperitur. Et qui præcipiti qua vult ad ruinam viam aperit, quodammodo ipsam inclinat, non impellendo, sed permittendo, & non tenendo; nec auctor illi est ruendi, sed incedendi ordinator. Hæc ille.

His autem addi potest ex S. Tho. in comment. c.9. ad Ro. Deum non solùm inclinare voluntates malas ad vnum potius, quàm ad aliud permittendo, vt ferantur in vnum, & non permittendo, vt ferantur in aliud, vt Hugo rectè docuit, sed etiam positiuè, inclinando in vnum, & auertendo ab alio, non quidem per se, & physicè mouendo voluntatem ad vnum, & remouendo ab alio, quod libertati arbitrij præjudicare videretur, sed occasionaliter, vt S. Tho. loquitur, & moraliter, immittendo videlicet cogitationem aliquam bonam, ex qua malus ob suum vitium occasionem sumat iudicandi, melius esse huic nocere, quàm illi, siue huic potius iniquitati seruire, quàm illi. Et iuxta hunc modum S. August. & Theodoret. exponunt illud Psal. 104. *Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius.* Dicunt enim Deum id fecisse, non peruertendo corda Ægyptiorum, sed benefaciendo populo suo, vnde Ægyptij maioris odij occasionem acceperunt. Ita igitur Deus, licet malas non faciat voluntates, eis tamen præsidet, & regit, atque ordinat in bonum electorum suorum, quemadmodum (vt docet S. Basilius in oratione, quod Deus non sit auctor malorum) medici vtuntur viperæ veneno, quod ipsi non fecerunt ad corpora curanda.

Atq; ex ijs explicari possunt omnia loca suprà citata. Quod enim lib. 2. Reg. c. 24. dicitur à Deo commotum Dauidem, vt numeraret populum, in qua numeratione grauiter peccauit; ex lib. 1. Paralip. cap. 21. explanatur, vbi sic legimus: *Consurrexit autem satan contra Israel, & incitauit Dauid, vt numeraret Israel.* Itaque is qui propriè Dauidem incitauit ad peccatum, non Deus, sed diabolus fuit; tribuitur tamen hæc incitatio etiam Deo, quia nisi Deus permisisset, diabolus id non fecisset: permisit autem Deus, quia id peccata populi merebantur.

Ad illud de maledictione Semei, iam dictum est, quemadmodum intelligi debeat, Deum præcepisse Semei, vt malediceret Dauid. Dicitur enim Deus præcepisse, quia corruptam Semei voluntatem inclinauit ad maledicendum Dauid. Inclinauit autem (vt diximus ex Hugone) non compellendo, sed aperiendo illi viam ad hoc malum, & claudendo ad alia, id est, permittendo, vt hoc solum malum vellet, & perageret, ex multis, ad quæ parata erat.

Eadem est responsio ad illud de spiritu decipiente Achabum. Ipse enim spiritus obtulit se Deo, ad decipiendum Regem, nec tam imperio, quàm permissione diuina egebat, cùm ex se promptissimus ad omne malum, immò & cupidissimus nocendi esset. Sed vrget Caluinus lib. 1. Instit. cap. 18. §. 1. *Si Dei iudicium est excæcatio, & amentia Achab, nudæ permissionis figmentum euanescit, quia ridiculum esset iudicem tantùm permittere, non etiam decernere quid fieri velit, & mandare executionem ministris.*

At S. Augustino ridiculum non est visum, iudicem tantùm permittere, cùm ait libro de gratia & libero arbitrio, cap. 23. *Cùm audis, Ego Dominus decepi Prophetam illum, & quem vult indurat, eius merita cogitat, quem sic obdurari, & seduci permisit.* Vbi cùm sanctus Augustinus dicit, ob merita hominum Deum permittere deceptionem & indurationem, satis ostendit, Deum vt iudicem illa permittere. Quamuis enim simpliciter soleat, etiam is qui non est iudex, tamen si quis in manu sua habeat impedire, vel permittere, vt vnus alteri noceat, & decernat non impedire, sed permittere vt hac ratione puniat eum qui tali pœna dignus est, is profectò iudicem in ea permissione aget.

Ad alia duo de Hieroboam, & Hiehu, eadem responsio adhiberi posset, sed probabilius dici posse arbitror, vtrumque fuisse legitimum Regem, & à Deo propriè electum. Quamuis enim Caluinus lib. primo Instit. cap. vltimo, velit Hieroboam & Hiehu deficiendo à proprijs dominis, & regnum inuadendo grauiter peccasse, & idem de Hieroboam sentiat Petrus Martyr in commentario cap. 11. lib. 3. Reg. Tamen sanctus Augustinus libro 17. de ciuit. Dei, cap. 21. & 22. apertè docet, neque Hieroboam, neque populum in ea defectione peccasse: *Apparuit,* inquit, *nullum in ea re, nec Regis Israel, nec populi fuisse peccatum, sed voluntatem Dei vindicantis impletam.* Et profectò Scriptura sancto Augustino manifestè fauet. Nam libro tertio Regum, capite vndecimo, posteaquam Abdias Propheta nomine Dei regnum promiserat Hieroboamo, subjungit hæc verba: *Si audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificaui Dauid domum.* At certè Deus non conferret Hieroboamum cum Dauide, neque illi promitteret protectionem in regno, & fidelem successionem, si eum non verum Regem, sed tyrannum, & inuasorem fuisse sciuisset.

Præterea, cap. 12. cùm Roboam aciem armatam educere vellet in Hieroboam, vt vniuersum regnum recuperaret, misit Deus Semeiam Prophetam, qui diceret Regi Roboam, & vniuerso populo: *Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros, filios Israel. A me enim factum est verbum hoc.* Quo audito, cessauerunt ab intentione bellandi, & agnouerunt Hieroboam vt legitimum Regem, atque à Deo creatum super decem tribus, quemadmodum Rex erat Roboam super tribum Iuda & Benjamin. Itaque licet postea Hieroboam scelestissimus fuerit, & schisma fecerit in religione, tamen cùm regnum accepit, bonus erat, & electione diuina, ac totius populi consensu & vocatione, legitimè regnare cœpit.

Quod idem constat de Hiehu, non enim regnum ambiuit, sed ad eum, nihil tale cogitantem, misit Helisæus vnum de filijs Prophetarum, qui eum nomine Dei vngeret Regem super Israel, & imperaret vt occideret Achabum Regem, Iezabelem Reginam, & omnem eius domum exterminaret. Ac deinde cùm id ipse perfecisset, dixit ad eum Dominus: *Quia studiosè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo, fecisti contra domum Achab, filij tui vsque in quartam generationem sedebunt super thronum Israel.* lib. 4. Regum, cap. 9. & 10. Quis autem credat Deum laudaturum fuisse factum Hiehu, ac dicturum, eum studiosè fecisse, quod rectum erat, si Hiehu ex ambitione rebellasset, & iniustè Dominum suum occidisset, vt Caluinus docet? Non igitur rectè probauit Caluinus, ex Deo esse quæ peruersè fiunt ab hominibus, quia fuerit auctor regni Hieroboam & Hiehu.

Sed objicit Caluinus, quod in Oseæ cap. 8. Deus videatur improbare regnum Hieroboam, cùm ait: *Ipsi regnauerunt, & non ex me, Principes extiterunt, & non cognoui.* Quem locum S. Hieronymus etiam de Hieroboam interpretatur. RESPONDEO, duobus modis dici posse Hieroboam regnasse non ex Deo, id est, Deo non approbante. PRIMVM enim exponi potest hic locus (vt S. Thomas admonet in comment. cap. 13. epist. ad Rom.) de vsu regni, non de institutione, & hoc modo certum est, non fuisse ex Deo regnum Hieroboam, neque aliorum, qui eum sequuti sunt. Omnes enim impij Reges fuerunt.

DEINDE, potest hic idem locus exponi de causa, siue occasione institutionis regni Hieroboam, ea siquidem non fuit ex Deo, ac per hoc nec ipsa institutio, nimirum si ad occasionem respiciatur, fuit ex Deo. Deus enim non volebat Salomonem ita grauiter peccare, vt mereretur diuisionem regni, neque absolutè volebat regnum diuidi; tamen posito peccato Salomonis, placuit Deo vt regnum diuideretur, & ideò ipse partem eius regni tradidit Hieroboam. Qua ratione conciliare solemus duo illa loca: *Deus mortem non fecit*, Sap. 1. Et: *Dominus mortificat, & viuificat*, 1. Reg. 2. Deus enim verè neci dat quos vult, sed tamen id non faceret, nisi in primo parente totum genus humanum mortis reatum contraxisset.

Neq; aliud voluisse S. Hieronymum, perspici potest ex eo, quod ipse testimonium Oseæ non exponit de solo Hieroboam, sed etiam de Saüle. Constat autem Saülem verum & legitimum Regem fuisse, & à Deo electum, iuxta illud 1. Reg. 10. *Certè videtis quem elegit Dominus, quoniam non est illi similis in omni populo.* Et tamen quia peccauit populus in petendo Rege, vt habemus 1. Reg. 12. occasio eligendi Saülem, siue instituendi regni in populo Dei, non fuit ex Deo, & verè dicere potuit Deus per Prophetam: *Ipsi regnauerunt, & non ex me.* Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

Ad illud Psal. 43. *Declinasti semitas nostras à via tua*, RESPONDEO, Declinationem illam semitarum à vijs Domini, non esse declinationem ad peccata, sed declinationem ab auxilio & fauore diuino. Præcedit enim in eo loco: *Hæc omnia venerunt supra nos, nec obliti sumus te, & iniquè non egimus in testamento tuo.* Et paulò post sequitur: *Et declinasti semitas nostras à via tua.* Et mox adjungitur explicatio: *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.*

Adde, quod licet videatur per affirmationem dici, *Declinasti semitas nostras à via tua*, tamen possumus subintelligere negationem, quæ habetur ad initium versiculi, iuxta regulas Hebræorum, vt sensus sit, Non recessit retro cor nostrum, & non declinasti semitas nostras à via tua, id est, te adjutore non declinauimus à via tua, tantum abest, vt retrocesserit à te cor nostrum. Itaque S. Hierony. vertit: *Non recessit retro cor nostrum, nec declinauerũt semitæ nostræ à vijs tuis.* Ad alia loca non est opus alia responsione. Iam enim exposuimus quemadmodum intelligenda sint.

CAPVT XIV.

Soluuntur objectiones ex alijs Scripturæ testimonijs petitæ.

QVARTVM caput continet ea loca, in quibus Deus dicitur excæcare, vel indurare corda hominum, vt non velint, nec possint bene agere. Exodi 7. 8. & 9. *Indurauit Dominus cor Pharaonis.* Deut. 2. *Indurauerat Dominus spiritum Sehon.* Iosue 11. *Domini sententia fuerat, vt indurarentur.* 1. Reg. 2. *Non audierunt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos.* 3. Reg. 12. *Non acquieuit Rex populo, quoniam auersatus eum fuerat Dominus.* Iob 12. *Qui commutat labium veracium, & doctrinam senum aufert, qui immutat cor Principum, & decipit eos, vt frustrà incedant per inuium: palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.* Esaiæ 19. *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis.* Et cap. 63. *Quare errare nos fecisti de vijs tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te?* Hierem. 20. *Seduxisti me Domine, & seductus sum.* Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, &c.* Rom. 1. *Tradidit eos Deus in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt.* Et Rom. 9. *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.*

RESPONDEO, ex communi sanctorum Patrum sententia, Deum non esse causam excæcationis & indurationis positiuè (vt sic loquar) sed negatiuè, videlicet, permittendo, deserendo, non miserendo. Quod iustum esse negari non potest, cùm Deus non deserat, nisi desertus, & iustum sit, vt qui deserunt, deserantur, vt S. August. docet lib. de natura & gratia, cap. 26. & tract. 2. in Ioan. Et quamuis Petrus Martyr in comment. 1. cap. ad Rom. fateatur, omnes Patres ita exponere vt diximus, non grauabor tamen aliqua testimonia S. Augustini in medium adducere. Igitur in epist. 105. ad Sixtum, sic ait: *Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam.* Item libro primo ad Simplicianum, qu. secunda, circa medium: *Obdurare*, inquit, *Deum est nolle misereri, nec ab illo irrogatur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantùm quo sit melior non erogatur.* Et lib. 5. in Iulianum, cap. 3. *Cùm ergo*, inquit, *dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo cedit eis, atque consentit, vincitur, capitur, trahitur, possidetur.* Denique in Ioan. tract. 53. *Sic*, inquit, *excæcat Deus, sic obdurat, deserendo, non adjuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.*

Similia habet S. Ioan. Chrysost. hom. 3. in epist. ad Rom. vbi ponit exemplum ducis milites suos in acie deserentis. Similia etiam S. Gregorius libro 25. Moralium, cap. 12. & 13. & Damascenus lib. 4. de fide, cap. 20. Isidorus lib. 2. de summo bono, cap. 19. Sed quia non quælibet permissio, vel desertio dici potest excæcatio, vel induratio, res tota paulò diligentius explicanda est.

PRIMO igitur obseruandum est, cæcitatem mentis, vt etiam cordis obdurationem esse peccatum, causam peccati, & effectum, seu pœnam peccati. Sic enim scribit sanctus Augustinus libro 5. contra Iulianum, cap. 3. *Cæcitas*, inquit, *mentis, quam solus illuminator Deus remouere potest, & est peccatum, quo in Deum non creditur, & est pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & est causa peccati, cùm aliquid mali cæci cordis errore committitur.* Quod idem de obduratione cordis intelligitur, nam eo loco promiscuè loquitur S. Augustinus de cæcitate & obduratione. Et in Scripturis de vtraque homines reprehenduntur, tanquam de vero, maximoque peccato. Matth. 13. *Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.*

Itaque cæcitas cordis, de qua loquimur, non est simplex carentia luminis, sed affectus prauus, quo quis illustrationes diuinas repellit, vel impedimentum ponit, quo minus à Deo illuminetur. Quare dicuntur eiusmodi homines, Matth. 13. videntes videre, & non videre, quia vident quidem vnde illuminari possent, sed ex malitia sua nolunt aduertere,

atque ita excæcat eos malitia ipsorum. Pari ratione cordis obduratio est prauus affectus, quo quis admonitiones diuinas, siue internas, siue externas contemnit, & semper magis ac magis eis resistit, donec ad eum statum deueniat, vt eas ne sentiat quidem. Hinc enim cor dicitur durum, lapideum, graue, crassum, quando non mouetur ad correptiones & increpatione diuinas, quia quæ sunt eiusmodi, nec cedunt, nec sentiunt. Sicut è contrario cor dicitur tenerum, molle, & carneum, quando facilè acquiescit Deo, vel homini admonenti, quia caro mollis, ac tenera facilè penetratur, & exiguas etiam punctiones percipit: *Cor durum* (inquit sanctus Bernardus lib. 1. de Consideratione) *nec seipsum exhorrescit, quia seipsum non sentit, non mouetur precibus, minis non cedit, flagellis magis duratur.*

Hinc habemus permissionem illam, qua Deus sinit primum hominem labi, & qua nunc etiam sinit iustos peccare, non posse dici excæcationem, vel indurationem, quia excæcatio & induratio cùm sit pœna peccati, non potest esse primum peccatum, neque excæcantur, vel indurantur iusti, sed peccatores. Rom. 1. *Sicut non probauerunt, Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Item: *Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, ac seruierunt creaturæ potius quàm creatori: propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.* Et 2. ad Thess. 2. *Eò quòd charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.*

Secvndo loco obseruandum est, ad excæcationem, & obdurationem non sufficere, vt quis non videat, vel non cedat, sed requiri vt non possit moraliter videre, nec cedere. Id enim ostendit nomen excæcationis & obdurationis. Cæci siquidem non dicuntur qui videre possunt, licet non videant; & res duræ illæ dicuntur, quæ nec cedunt, si comprimantur, nec cedere queunt, & potius franguntur, quàm cedant. Hinc Ioan. 12. legimus: *Ideo non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæca cor populi huius, & aures aggraua.* Et Eccles. 7. *Considera opera Dei, quod nemo poßit corrigere, quem Deus despexerit.* Ex quo intelligimus, non dici Deum excæcare, vel indurare, quando iuuat hominem auxilio suo, ita vt ille verè possit, si velit, licet permittat eum labi, & eatenus deserat, quia non præbet auxilium, quo ille infallibiliter velit. Alioqui omnes qui peccant, essent excæcati, & obdurati, cùm nemo peccet nisi permittente, atque aliquo modo deserente Deo: Constat autem non omnes qui peccant, excæcatos vel obduratos propriè dici posse.

Illa igitur sola permissio, atque desertio, excæcatio & obduratio dicitur ex parte Dei, qua fit, vt homo iusto Dei iudicio, peccata præterita punientis, ita destituatur auxilio diuino, vt non possit moraliter non cadere, quod pulchrè ostendit similitudo illa Chrysostomi, de duce milites in prælio deserente. Ex quo etiam soluitur quod obijcere solet Caluinus, cùm argumentatur, excæcationem, & obdurationem non posse referri ad solam permissionem, vel desertionem, cùm Deus iudicem agat in hac re; & iudicis sit non solùm permittere, vel deserere, sed etiam re ipsa punire. Nam ista permissio, ac desertio grauissima est punitio, cùm homo in pœnam peccati præteriti in medio hostium nudus, atque inermis diuino iudicio relinquatur.

Tertio obseruandum est, hanc impotentiam, qua homo excæcatus, vel obduratus, non potest videre quod videndum est, nec agere quod agendum est, non esse absolutam, sed ex hypothesi: Nam licet homo, dum est cæcus, & obduratus, non possit cernere, & credere, tamen absolutè potest, quia potest cum Dei gratia remouere cæcitatem, & obdurationem, quibus remotis cernere poterit, & credere. Nunquam enim Deus ita destituit, quin saltem iuuet ad impetrandam gratiam, & vires, quibus obduratio tolli possit, quando tenetur homo conuerti ad fidem, vel iustitiam, & nisi faciat peccet. Proinde qui non potest facere quod debet, sua culpa non potest, & ideo peccat, quia si peteret auxilium, vtique impetraret.

Et hinc est quod Exod. 8. & alibi in Scripturis obdurati reprehenduntur, & puniuntur; quia culpa sua in durationem incurrunt, & in ea perseuerant. S. Ioan. qui cap. 12. dixerat de quibusdam: *Propterea non poterant credere, quia dixit Isaias: Excæca cor populi huius.* Idem c. 15. dicit de ijsdem: *Excusationem non habent de peccato suo.* Et S. Aug. tract. 53. in Ioan. tractans illud: *Propterea non poterant credere*, monet, vt nemo audeat propter eiusmodi impotentiam negare liberum arbitrium, aut excusare peccatum, & rationem insinuat, quia licet cæci non possint videre, tamen possunt ex cæcis fieri videntes.

Sed occurret aliquis, atque obijciet, incertum fore iudicium Dei, quo in pœnam peccati præteriti aliquos obdurat, & excæcat, si in illorum potestate est non excæcari, vel obdurari, aut continuò cæcitatem, obdurationemque repellere. Respondeo, certitudinem diuini iudicij ex eo pendere, quod eum, qui excæcari, atque obdurari meretur, Deus non solùm deserit, ac desertione sua vinci sinit ab hostibus, & in peccata varia trahi, atque perduci, sed etiam non dat gratiam congruentem eius ingenio ad impetrandas vires, quæ est alia occultior desertionis species, id est, non eum excitat, & vocat, quomodo præuidet illi aptum esse, vt sequatur excitantem, & vocantem; & quamuis non deneget auxilium, quo ille absolutè possit auxilium petere, tamen certissimè videt eum auxilio illo non vsurum. Atque ita cuius vult miseretur, & quem vult obdurat, vt dicitur Rom. 9.

Qvarto obseruandum est, hanc desertionem secundum morem loquendi Scripturæ, rectè significari per vocabula actionem exprimentia, quamuis reuera non sit actio, sed actionis omissio. Nam in 2. lib. Reg. cap. 12. dicitur Dauid occidisse Vriam Hetæum, cùm tamen Dauid eum per se non occiderit, nec iusserit propriè occidi, sed tantùm imperauit Duci Ioab, vt eum constitueret in loco, vbi fortissimum esset prælium, ibique eum desereret vt vinceretur, & moreretur. Sic igitur Deus rectè dicitur tradere in reprobum sensum, inducere in tentationem, mittere operationem erroris, obdurare, & excæcare, licet hæc omnia non faciat nisi permittendo, & deserendo.

Neque tamen hinc sequitur, Deum esse causam peccati, aut peccare deserendo homines in tentationibus, licet Dauid peccauerit, & causa fuerit peccati, iubendo Vriam deseri in prælio. Nam Vrias innocens erat, nec poterat iustè à Dauide, vel Ioabo interfici, & ideò peccauit Dauid, cùm iussit eum in prælio derelinqui, vt moreretur: At si Vrias necem promeruisset, potuisset vtiq; Dauid eum illa ratione de medio tollere; & quamuis tunc etiam verè diceretur causa mortis Vriæ, tamen neque ipse peccaret, neque esset causa peccati Ammonitarum, quorum gladio ille perijt. Neq; enim Dauid iussit Ammonitis, vt Vriam occiderent, sed cùm illi sponte sua raperentur ad cædem filiorum Israel, vti voluit Dauid eorum impetu ad necem Vriæ, quem relin-

qui iussit, non ad necem aliorum, quos à prælio subduxit.

Ita quoque & Deus cùm aliquos iusto iudicio deserendo tradit in reprobum sensum, excæcat, obdurat, in tentationem inducit, neque ipse peccat, quia iustè deserit, neque est causa peccati, quia non excitat ipse satanam ad tentandum, & hominem ad consentiendum, nisi (vt suprà diximus) excitare sit non impedire, sed vtitur vtriusque nequitia ad eum puniendum, qui tali pœna dignus est.

Porrò Caluinus lib. 2. Instit. cap. 4. §. 4. admittit Deum sæpè obdurare solùm deserendo, tamen addit esse alia testimonia, quæ vltrà procedant: *Qualia sunt*, inquit, *de Pharaonis induratione. An indurauit non emolliendo? id quidem verum est, sed plus aliquid fecit, quod obstinatione pectus eius obfirmandum, satanæ mandauit.* Hæc ille. Sed hoc quod ipse dicit de satana iussu Dei obfirmante cor Pharaonis, ex diuinis litteris non colligitur, neque ipse locum vllum profert, vnde id probetur. Quamuis exponi facillimè posset, vt suprà exposuimus illud: *Dominus præcepit Semei maledicere Dauidi.*

QVINTO est obseruandum, actionem excæcandi & obdurandi interdum tribui in Scripturis etiam illis rebus, quæ sunt occasiones potius quàm causæ eiusmodi actionum. Sic enim dicuntur munera excæcare oculos sapientum, Exo. 23. & Eccl. 20. Sic creaturæ dicuntur factæ in muscipulam pedibus insipientium, Sap. 14. Sic vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, Eccl. 19. Sic patientia Dei aliquo modo indurat, Rom. 2. Cæterùm cùm occasione talium rerum homines excæcantur, vel indurantur, non dicitur Deus eos excæcare, vel indurare, nisi fortè per accidens, sed ipsi homines abutentes rebus bonis, seipsos excæcant, vel obdurant. Deus enim cùm in Scripturis dicitur excæcare, vel indurare, id facit vt iustus iudex, & ideò non conuersionem & pœnitentiam, sed pœnam & ruinam eorum intendit, qui excæcantur, vel obdurantur. At cùm patienter expectat, vel peccata dissimulat, non pœnam & ruinam, sed conuersionem & pœnitentiam intendit: *Dissimulat enim peccata hominum propter pœnitentiam*, vt dicitur Sap. 11. & Apostolus ait: *Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & iusti iudicij Dei*, Rom. 2.

Quare patientia Dei ad pœnitentiam adducit, & ideò qui inde excæcantur, non excæcantur à Deo, sed excæcat eos malitia ipsorum, vt dicitur Sap. 5. Et verè si Deum excæcare nihil esset aliud nisi patienter expectare, orandus esset Deus, vt S. Aug. rectè colligit lib. 5. in Iulian. c. 3. vt nos excæcaret. Igitur loca initio capitis adducta, quę significant à Deo homines indurari, vel excæcari, non possunt commodè explicari de excæcatione & obduratione per patientiam, sed per desertionem, vt suprà diximus, & vt perspicuum erit, si eorum aliqua percurramus.

PRIMVM testimonium sumptum fuerat ex c. 7. 8. & 9. Exod. vbi agitur de induratione Pharaonis. Videmus autem in ijs locis aliquando tribui causam efficientem indurationis ipsi Pharaoni, qui ex patientia Dei sumebat occasionem contemnędi ipsum Deum, & obfirmandi cor suum in proposito non obediendi, aliquando tribui ipsi Deo, qui non ita illustrabat, neque mouebat per gratiam cor illius, vt videbat congruum illi esse, vt attenderet, & flecteretur: *Videns Pharao* (inquit Moses Exod. 8.) *quod data esset requies, ingrauauit cor suum, & non audiuit eos, sicut præceperat Dominus.* Ecce quomodo abutitur Pharao Dei patientia ad indurationem. Et rursus cap. 9. *Videns Pharao*

A *quod cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum, & ingrauatum est cor eius, & seruorum illius, & induratum nimis:* quia videlicet flagella Dei cessabant, existimabat Pharao nihil iam esse periculi, & grandinem, ac tonitrua casu accidisse, ideò confirmabat propositum non parendi. Sed quia quod non cogitaret idem Pharao flagellorum cessationem prouenire ex precibus Mosis, nascebatur ex iusto Dei iudicio, quo decreuerat non misereri Pharaonis, neque eum illustrare & mouere, vt videbat eius ingenio congruum, aptumque esse, propterea in ijsdem locis sæpè repetitur, *Indurauit Dominus cor Pharaonis.*

B Eodem modo explicanda sunt loca similia adducta ex Deut. Iosue, libris Regum, ex Isaia, & ex Apostolo. Illud autem Iob, *Qui commutauit labium veracium, & doctrinam senum aufert, & qui immutat cor Principum, & decipit*, non habet difficultatem. Non enim Deus immutat labium veracium mentiendo, sed vel permittendo, vt decipiantur, vt diximus cap. superiore, vel reddendo mutos, & elingues prudentissimos consiliarios. Neque etiam Deus immutat cor Principum, faciendo ex bono malum, vel aliquam falsam notitiam eis inspirando, sed immittendo bonam aliquam cogitationem, aut certè indifferentem, ex qua tamen impediantur à proposito suo, atque ita decipiantur, cùm Dei prouidentia fiat, vt non assequantur quod cupiebant.

C Exemplum habemus in Absalone, qui cùm patrem suum ex vrbe regia expulisset, & eum omninò perdere desideraret, vt ipse vnus regno vniuerso liberè poriretur, Dei prouidentia agente, consilium conuocauit, & audito consilio Achitophel, ac probato, quod quidem ad implendum eius desiderium vtilissimum erat, Deo inspirante, audire voluit etiam consilium Chusai, quod in speciem erat vtile, re autem vera perniciosum; effecit verò Deus, vt Absalon attenderet ad consilium Chusai, & rationes eius ponderaret, oblitus consilij Achitophel, atque ita immutauit cor eius, ac fecit, vt reprobato consilio Achitophel, eligeret consilium Chusai, ex quo impeditus est ab eo, quod maximè cupiebat. Vide lib. 2. Reg. cap. 17.

D Simile est quod accidit S. Athanasio. Nam cùm in nauicula fugeret persecutores suos, Deo inspirante, onuertit nauiculam, & obuiam ire perrexit aduersa-ijs, qui per idem flumen eum insequebantur. Egit verò diuina prouidentia, vt illi eum non agnoscentes, ab illo ipso peterent, quantum inde Athanasius abesset, quo respondente non longè abesse, illi citato cursu descendere festinarunt. Atq; ita sine vllo mendacio ab Athanasio, vel à Deo potius iustissime decepti, palpabant, vt inquit Iob, quasi in meridie, & errabant velut ebrij, cùm eo magis ab Athanasio recederent, quo se ad eum propius accederе cogitabant. Vide Theod. hist. lib. 3. c. 8. vel Ruffin. lib. 1. c. 34.

E Illud Hierem. 20. *Seduxisti me, Domine, & seductus sum*, rectè exponitur à S. Hieronymo, quod ambiguitate, non falsitate contigerit. Audierat enim Hieremias: *Ecce Prophetam in gentibus dedi te.* Et rursus: *Ecce constitui te super gentes & regna.* Itaque libenter munus prophetandi assumpserat, tanquam contra gentes, à quib. populus Domini vexabatur prophetaturus. Aduertit tamen postea, se perpetuò contra gentem suam, & Reges suos Domino iubente prophetare, ex quo multas, & varias calamitates patiebatur. Accedit, quod cùm prædiceret capiendam vrbem Hierosolymam à Chaldæis, ita loquebatur, ac si statim id esset implendum, vnde cùm non ita accideret, putabatur mentitus, & à populo, tanquam impostor deludebatur. Ita igitur ambiguitate verborum Domini, partim quoad gentes, partim quoad

tempus

tempus deceptum se dicit, cùm aliter videret impleri sermones Domini, quàm antè crediderat.

DENIQVE illud Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum, &c.* duobus modis intelligi potest. AVT enim causa, cur Iudæi credere non possent, erat, quia id prædixit Isaias ita futurum; AVT quia excæcati erant iuxta vaticinium Isaiæ. Si dicatur PRIMVM, tunc res est perspicua. Non enim præscientia, & prædictio futurorum imponit rebus necessitatem, & ideo solùm dicuntur non potuisse credere, quos Isaias prædixit non credituros, quia non poterat fieri, quin eueniret quod Propheta spiritu Dei euenturum prædixerat, quamquam liberè euenturum esset. Imò non poterat fieri, vt non liberè eueniret, cùm peccatum esset, ac proinde liberè factum, id quod euenturum Propheta prædixerat. Si datur SECVNDVM, quod etiam est probabilius, tunc cæcitas erit quidem causa, cur non possent Iudæi credere, sed causa erit (vt suprà diximus) ex hypothesi, non absolutè, quia licet dum excæcati erant, credere non possent, poterant tamen mutari cum Dei gratia, & ex cæcis fieri videntes, & credere.

Simile est illud Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis?* Neque enim Dominus dicere volebat, eos absolutè non posse credere; quorsum enim toto illo capite, & sequenti, eos hortaretur ad credendum, quos sciret non posse credere? Sed monebat, desiderium humanæ gloriæ impedimentum illis esse, quo minus credere possent, & ideò gloriam humanam contemnerent, & gloriam, quæ à solo Deo est, quærerent, si credere, & salui esse cuperent.

CAPVT XV.

Explicantur alia Scripturæ testimonia.

QVINTVM & postremum caput ea loca complectitur, in quibus dicitur Deus re ipsa operari, & efficere ea quæ mala sunt, 2. Reg. 12. *Hæc dicit Dominus, ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis solis huius. Tu enim fecisti absconditè, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis huius.* Vrget hunc locum Caluinus lib. 1. Instit. cap. 18. §. 1. *Absalon*, inquit, *incesto coitu patris thorum polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse pronunciat. Verba enim sunt, Tu fecisti occultè, ego verò palam faciam, & coram sole hoc.*

Similia sunt illa: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel,* Luc. 2. Et apertius: *Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali,* Rom. 9. Vbi Deus ipse (vt expendit Beza) dicit se ponere in Sion lapidem offensionis, & petram scandali. Addit Beza in responsione ad Castalionem de æterna Dei prædest. in refutatione secundæ calumniæ, locum illum Ephes. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Quem locum sine vlla exceptione de omnibus omninò rebus quæ in mundo fiunt, intelligendum esse contendit, vt sensus sit, Omnia quę fiunt, siue bona, siue mala, Deo non solùm præsciente, & permittente, sed etiam volente, decernente, & operante fieri. Sed ex ijs quæ suprà dicta sunt, facile erit hæc testimonia explicare.

Quod enim primo loco dicitur de incestu Absalon, dicitur Deus malum illud fecisse, non qua culpa Absalonis, sed qua pœna Dauidis erat. Quamuis enim malum esset Absalonem peccare, quod non volebat, sed prohibebat Deus; bonum tamen, ac iustum erat puniri Dauidem, quod voluit, & fecit Deus. Fecit autem non incitando Absalonem ad malum, neque illud ei suadendo, vel imperando, sed permittendo, cùm facile impedire posset, vel etiam voluntatem eius ad multa scelera inclinatam auertendo, & cohibendo ab alijs, atque ad hoc vnum illi viam aperiendo, id est, sinendo ruere in hoc, non sinendo ruere in alia.

Porrò eiusmodi permissionem, secundum morem Scripturæ, dici posse opus Dei, siue facientis, siue imperantis, perspicuum est ex historia S. Iob, vbi dicitur Deus afflixisse S. Iob, cùm tamen ex historia illa constet, diabolum non à Deo fuisse incitatum, vt affligeret Iobum, sed solam Dei permissionem optasse, & impetrasse.

Illa verò loca ex Luc. 2. & Ro. 9. de Christo positó in ruinam, & in petram scandali, non significant à Deo Christum ideò fuisse missum in mundum, vt esset causa, vel occasio ruinæ, vel scandali, sed missum quidem, vt esset causa salutis, tamen futurum etiam fuisse, vt esset occasio ruinæ & scandali, non ipso præbente occasionem, sed hominum malitia eam accipiente. Ita S. Fulgentius lib. 1. ad Trasimundum Regem, cap. 4. tractans hæc loca: *Lapis ille*, inquit, *qui ab ædificantibus reprobatus, in caput factus est anguli, quibusdam prauæ credulitatis cæcitate possessis, lapis offensionis, & petra scandali efficitur.* Et paulò infrà: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum. Hic ergo malè credentibus ruinam perfidia generat, vbi ipsa credulitas fideles exaltat.* Non itaque lapis ipse à Deo positus, sed cæcitas in eum offendentis, id est, perfidia, ruinam generat. Sic etiam Theodor. quæst. 12. in Exod. adducens hæc loca, & præterea illud Ioannis 9. *Ego in iudicium veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant:* monet non fuisse scopum Dei Christum mittentis, vt videntes cæci fierent; & stantes ruerent, vel ambulantes in petram offenderent; sed Scripturam indicasse id quod futurum erat. Quemadmodum etiam quod legimus Ioan. 2. *Soluite templum hoc, & ego in triduo excitabo illud:* non significat, imperatum fuisse à Christo Iudæis, vt illud facerent, sed eos id facturos fuisse prædictum. Et cùm ait Iudæ, Ioan. 13. *Quod facis, fac citius,* non ei mandauit proditionem, sed indicauit breui eum facturum, & impleturum, se permittente, quod iam diu desiderauerat.

Sententia igitur Simeonis hæc est: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum,* hoc est, Ecce à Deo missus est Christus, qui multis eum propter passionem & ignominiam crucis despicientibus erit occasio ruinæ, multis autem in eum fideliter credentibus erit causa resurrectionis & salutis. Eadem est sententia B. Pauli ad Rom. 9. Quod enim ipse ait: *Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali,* hunc habet sensum: Ecce pono in Sion lapidem, qui erat lapis offensionis, & petra scandali. Nam & Simeon, & Paulus ad prophetiam Isaiæ respexit, quæ habetur cap. 8. vbi non dicitur Deus facturus, vt Christus sit in ruinam, & in petram scandali, sed simpliciter prædicitur Christus futurus in ruinam, & in petram scandali, occasionem videlicet ruinæ & scandali accipiente hominum cæcitate ex Christi passione & morte: *Dominum*, inquit, *exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus in Hierusalem; & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Quod autem B. Paulus ait, *Ecce pono in Sion lapidem,* sumptum est ex ca. 28. eiusdem Prophetæ, vbi Deus

A per Isaiam dicit: *Ecce mittam in Sion lapidem angularem, probatum, electum, in fundamento fundatum.* Sed quia coniunxit Apostolus hæc verba diuersorum capitum in vnam sententiam, ideò Paulus durius loqui visus est. Sed si exponatur, vt diximus, omnia cohærebunt, neque diuersa videbitur sententia Isaiæ, à sententia Pauli; nimirum posuit Deus in Sion lapidem, qui ex intentione ipsius Dei esset angularis, preciosus, electus, vt dicitur cap. 28. quamuis ex incredulitate hominum futurus esset etiam multis in lapidem offensionis, & petram scandali.

Illud denique Ephes. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ:* in quo aphorismos suos tan-
B quam in optimo fundamento Beza construxit, nihil omninò facit ad rem. Non enim Apostolus dicit, Deum operari omnia absolutè, quæ fiunt in mundo, tam bona, quàm mala, cùm è contrario Deus oderit peccata, & nihil faciat eorum quæ odit, vt legimus Sap. 11. Sententia igitur Apostoli est, Deum operari omnia, quæ operatur, non temerè, neq; inuitum, sed liberè, & prudenter, id enim est secundù consilium voluntatis suæ. Quemadmodum viri prudentes dicuntur omnia maturè agere, non quod omnia ipsi agant, sed quod quidquid agant, cum consilio agant.

Itaque S. Hieronymus quasi Bezæ commentarium præuidisset, ita scripsit in hunc locum: *Operatur*, inquit, *omnia Deus secundum consilium voluntatis suæ, non quo omnia quæ in mundo fiant, Dei voluntate & consilio*
C *peragantur, (alioquin & mala Deo poterunt imputari) sed quo vniuersa quæ facit, consilio faciat & voluntate, quod scilicet & ratione plena sint, & potestate facientis.* Ad hæc, si daremus Bezæ in his Apostoli verbis significari omnia omninò fieri à Deo, quæ in mundo fiunt, non tamen inde sequeretur, peccata quæ ab hominibus fiunt, etiam à Deo fieri, cùm peccatum facere, non sit facere, sed deficere; neque peccatum sit res aliqua, sed corruptio rei alicuius. Quemadmodum autem Deus faciat quidquid in actione mala inest rei, & boni, & tamen non sit auctor corruptionis & defectus qui in actione illa cernitur, explicuimus cap. 5. & rursus explicabimus cap. 17.

CAPVT XVI.

Explicantur loca aliquot S. Augustini, quæ in speciem fauere videntur aduersarijs.

POST loca Scripturarum obijciunt Caluinus & Beza testimonia quædam S. Augustini ex lib. 5. contra Iulianum, ex Enchiridio, & ex lib. de gratia & libero arbitrio. Illa igitur, & alia, quæ nobis interim occurrunt, breuiter explicabimus.

Incipiamus à primo tomo operum eius. Libro 9. Confess. cap. 8. sic loquitur S. Augustinus de sancta Monica, quæ in pueritia per conuicium famulæ curata est à violentia, cui dedita esse cœperat: *Quid*,
E inquit, *egisti Deus meus? vnde curasti? vnde sanasti? Nonne protulisti durum, & acutum ex altera anima conuicium, tanquam medicinale ferrum, ex occultis prouisionibus tuis, & vno ictu putredinem illam præcidisti?* Hic iam Caluinus si in hunc locum incidisset, dicere non dubitaret, famulam illam à Deo incitatam, & compulsam fuisse, vt dominæ suæ conuiciaretur, idque significari illis verbis, Nonne protulisti durum, & acutum ex altera anima conuicium? Sed aliam omninò fuisse mentem S. Augustini, ex verbis eiusdem in extremo capite positis intelligetur: *Tu Domine*, inquit, *rector cœlitum & terrenorum, ad vsus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum scelerum ordinans turbulentum, etiam de alterius animæ insania sanasti alteram, ne quisquam cùm hoc aduertit, potentiæ suæ tribuat, si verbo eius alter corrigatur, quem vult corrigi.* Ex his enim verbis intelligimus, non fuisse à Deo incitatam, vel compulsam famulam illam ad conuicium, sed conuicium illud iam animo conceptum, & foras per voces erumpens à Dei prouidentia ordinatum fuisse ad vitium Monicæ sanandum. Neque enim Deus fons est, vnde turbulenti scelerum torrentes manant, sed artifex est mirabilis, qui ad vsum suum torrentes illos per se fluentes contorquet, & ordinat ad bonum aliquod perficiendum.

Itaque dicitur Deus protulisse conuicium illud ex anima famulæ illius, tanquam ferrum medicinale ex occultis prouisionibus suis, quia non poterat famula illa conuicium concipere, vel proferre, nec alio tempore, alio loco, in aliam personam, quàm Deus permisisset: Deus autem non permisit ab illa conuicium concipi, aut proferri, nisi quod vtile esset ad Monicam curandam, & illo tempore & loco solùm permisit, quo tempore & loco præuidit vtile fore ad Monicæ sanitatem.

Aliud testimonium extat in Enchiridio, cap. 100. quod à Caluino & Beza non semel citatur. Sic igitur loquitur S. Augustinus: *Propterea namque magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, vt miro, & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatem, quia non fieret, si non fineret; neque vtique nolens finit, sed volens; nec fineret bonus fieri mala, nisi omnipotens, etiam de malo facere posset benè.* DVO quædam ex hoc loco aduersarij colligunt. PRIMO, mala, seu peccata non fieri præter Dei voluntatem, proinde velle Deum vt fiant, rectéque ab ipsis dictum esse, decreto & voluntate Dei Adamum lapsum esse. SECVNDO, Deum permittere mala, non inuitum, nec ociosè spectantem, sed volentem, ac per hoc inanem esse Catholicorum distinctionem, qui dicunt mala fieri non Deo volente, sed Deo permittente, quasi permissio non includat voluntatem. Sed non erit difficile respondere, si prius breuiter explicemus, quemadmodum se habeat voluntas Dei erga peccata.

Dico igitur, Deum erga peccata non habere positiuè velle, aut nolle, sed negatiuè non velle; non habet Deus positiuè velle peccata, quia bonus & iustus est. Nec esset bonus & iustus, si peccata (id est, mala) & iniquitates vellet. Non habet etiam positiuè nolle, quia omnipotens est, neq; esset omnipotens, si aliquid fieret ipso inuito. Fieret autem aliquid ipso inuito, si fieret aliquid, quod ipse fieri nollet. Non igitur habet velle, aut nolle, sed non velle, iuxta illud Psal. 5. *Non Deus volens iniquitatem, tu es.*

Sed occurrit Beza in responsione ad acta Colloquij Mompelgardensis, pag. 183. ac dicit, si Deus respectu peccatorum non habeat velle, aut nolle, sed tantùm non velle, sequi vt eorum, quæ in mundo geruntur, longè maxima pars fiat Deo vel imprudente, vel non curante, quorum illud ab eius prouidentia, istud ab eius potentia penitus est alienum. RESPONDEO, neutrum sequi: nam etiamsi Deus non velit peccata fieri, tamen nouit ea futura, & posset impedire, si vellet, proinde non fiunt eo imprudente; præterea, vult non impedire, vult permittere, vult ordinare, vult punire; proinde non fiunt eo non curante, & quasi ociosè spectante. Neq; nos dicimus, quod in superiore pagina idem Beza reprehendit, diuinam prouidentiam non se extendere nisi ad mala ordinanda, & quasi limitibus definienda, ita vt moliri possit satan contra Ecclesiam quidquid ei libuerit, quamuis non quidquid libuerit perficere queat. Non inquam, hoc solùm damus prouidentiæ Dei, sed etiam

addimus,

addimus, nihil fieri posse, nisi Deo permittente, ac per hoc, non solùm non perficiet satan contra Ecclesiam, quidquid ei libuerit, sed nec molietur quidquid ei libuerit, sed quidquid ei permittere Deo placuerit.

OBSERVANDVM est præterea, id quod diximus, Deum respectu peccati non habere positiuè nolle, debere intelligi de voluntate beneplaciti, quæ absoluta est. Nam habet Deus nolle fieri peccata, voluntate signi, quæ non absoluta, sed conditionata est. Voluntas enim signi, dicitur præceptum, siue prohibitio, quæ voluntas ideò conditionata dici potest, quia cùm Deus præcipit, vt aliquid non fiat, simul addit pœnam, si fiat. Proinde cùm aliquid prohibet, non absolutè vult illud non fieri, sed vult aut non fieri, aut puniri eum qui facit. Quare semper inuicta manet voluntas diuina, neque ei vllo modo resisti potest. Nam etiamsi aliqui legem eius præuaricentur, & faciant quod ipse fieri prohibuit, non tamen euadunt supplicium, quod ipse idem præuaricatoribus comminatur.

Ex his testimonium S. Augustini facillimè poterit explicari. Dicit enim non fieri præter eius voluntatem, quod fit contra eius voluntatem, non quia ipse velit illud fieri, sic enim secum ipse pugnaret, sed propter alias duas causas, quas ibidem idem auctor posuit. Prima causa est, quia (vt diximus) cùm Deus peccata prohibet, non simpliciter vult non fieri, sed aut non fieri, aut puniri eum qui facit. Altera causa est, quia licet Deus non velit peccata fieri, tamen vult permittere vt fiant, ordinaturus illa pro sua infinita potentia, & sapientia in bonum.

Priorem causam ponit Augustinus in præcedentibus verbis, dum sic ait: *Hæc sunt magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, & tam sapienter exquisita, vt cùm Angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa, fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod Creator noluit, impleret ipse quod voluit, benè vtens & malis, tanquam summè bonus, ad eorum damnationem, quos iustè prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem, quos benignè prædestinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos pertinet, quod Deus noluit* (voluntate signi) *fecerunt, quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo efficere valuerunt. Hoc quippe ipso, quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas Dei.* Ecce qua ratione non fiat præter Dei voluntatem, quia videlicet facit ipse de peccantibus quod vult, dum eos æternæ damnationi, quam peccantibus fuerat comminatus, addicit.

Posteriorem causam ponit in verbis sequentibus, sic loquens: *Propterea namq; omnia opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod contra eius fit voluntatem, quia non fieret, si non sineret.* Ideò igitur non fiunt peccata præter Dei voluntatem, quia non fierent, si non sineret, ac per hoc licet non habeat Deus velle fieri, habet tamen velle permittere.

Sed (inquiunt aduersarij) velle permittere includit velle fieri. Nam hic subijcit Augustinus: *Non vtique sinit nolens, sed volens.* Et paulò ante, cap. 95. *Non ergo,* inquit, *fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo.* Vbi sanctus Augustinus apertè dicit, Deum velle fieri id, quod sinit fieri. Et cap. 96. dicit, bonum esse vt mala sint: *Quamuis,* inquit, *quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona, tamen, vt non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est.* Quod autem bonum est, Deus vult, igitur mala esse, seu fieri Deus vult.

Addit Petrus Martyr in caput nonum epistolæ ad Romanos, vocem permissionis in Scripturis significare voluntatem, & operationem Dei, non solam negationem. Et allegat illud 1. ad Corinthios 16. *Spero me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.* Et illud ad Hebr. 6. *Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus.*

RESPONDEO, propriè permittere non includere velle, sed non nolle, siue non impedire, & verissimam esse Theologorum Catholicorum doctrinam, qui dicunt Deum velle bona, mala autem non velle, sed permittere; & longè aliud esse, velle fieri mala, & velle permittere vt fiant mala. Siquidem velle fieri mala, est malæ voluntatis, quæ vel delectatur malis, vel vti vult eis ad bona, contra illam regulam: *Non sunt facienda mala, vt eueniant bona.* At velle permittere mala, potest esse bonæ voluntatis, ac præsertim in summo rerum omnium moderatore, ad quem spectat non impedire cursum rerum, quamuis defectibilium, vt hinc ostendat PRIMVM, quid per se possit liberum arbitrium: DEINDE quid eius gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium, vt loquitur sanctus Augustinus lib. de correptione & gratia, cap. 12. Cùm igitur idem Augustinus dicit, Deum permittere mala non nolentem, sed volentem, intelligimus Deum permittere non inuitum, sed volentem permittere, non autem propriè volentem illa fieri. Cùm verò dicit, nihil posse fieri, nisi Deus velit fieri, aut sinendo vt fiat, aut ipse faciendo, ipse se explicat. Non enim diceret, aut sinendo, aut faciendo, si propriè Deus vellet fieri tam bona, quàm mala. Nam Deus voluntate agit; & ideò quidquid vult fieri, fit, & ideò fit, quia ipse volendo facit.

Itaque si Deus vellet fieri mala, non permitteret, sed faceret mala. Quorsum ergo Augustinus distingueret permissionem ab opere, dicens, aut sinendo, vt fiat, aut ipse faciendo, si existimaret, Deum propriè velle tam quæ facit, quàm quæ permittit, cùm non ignoraret, Deum volendo facere? Sententia igitur eius loci talis est, Nihil potest fieri, nisi Deus velit fieri, saltem per accidens, id est, nisi velit permittere, vt fiat ab alijs, aut etiam velit ipse illud procurare, & facere.

Porrò, quod adjungit, bonum esse, vt sint mala, eodem modo explicandum est, videlicet, bonum esse, vt sint Deo permittente, non Deo agente, & volente, quod est per accidens esse bonum, quia coniunctum est cum aliquo per se bono. Mala enim per se nihil ornamenti adferunt rebus cæteris, tamen ordinata à Deo, & suo loco posita, faciunt vt res bonæ magis emineant, vt idem Augustinus docet in eodem libro, capite vndecimo, qui etiam de eadem re sic loquitur in libro tertio de libero arbitrio, capite nono: *Quomodo,* inquit, *iustè peccata punit, quæ si defuissent, creatura eius plena & perfecta non esset? Hic respondetur, non ipsa peccata, vel ipsam miseriam perfectioni vniuersitatis esse necessaria, sed animas, in quantum animæ sunt, quæ si velint, peccant, si peccauerint, miseræ fiunt.* Hæc ille. Quare non tam est bonum, vt peccata sint, quàm vt ordinentur, posteaquam Deo permittente existunt.

Quocirca S. Augustinus ex eo quod dixit bonum est vt mala sint, non colligit, Deum velle mala, sed tantùm permittere. Hæc enim sunt verba eius: *Nec dubitandum est, Deum facere benè etiam sinendo fieri quæcunque fiunt malè. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit, & profectò bonum est, quod iustum est. Quamuis ergo quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona, tamen vt non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotente bono. Cui profectò quàm facile est quod vult facere, tam facile est quod non vult esse non sinere.*

Neque in Scripturis vllus est locus, vbi vox, *permittere*, non possit rectè exponi de propriè dicta permissione, quæ non significat, velle, sed non impedire. Nam quod dicitur 1. Cor. 16. *Spero me apud vos aliquantulum temporis permansurum, si Dominus permiserit:* rectissimè intelligitur dictum esse pro eo quod est, si Dominus non impedierit. Sæpè enim Apostolus cogitabat aliquò ire, & Dominus aliò eum destinabat. Act. 16. *Transeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. Cùm venissent autem in Misiam, tentabant ire in Bithiniam, & non permisit eos Spiritus Iesu.* Et ad Rom. 1. *Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpè proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc.* Quod etiam dicitur Heb. 6. *Et hoc faciemus, si quidem permiserit Dominus:* eundem sensum habet. Scribit enim Apostolus, nolle se amplius de rudimentis fidei differere, de pœnitentia ab operibus mortuis, de Baptismo, impositione manuum, & similibus, sed de ijs, quæ ad perfectionem vitæ Christianæ pertinent. Addit autem, Si quidem permiserit Dominus, quia videlicet ignorabat, an Deus permissurus esset eum facere, an ad alia opera vocaturus. Ostendit enim his verbis, se omninò pendere à prouidentia Dei, & quæ Deo annuente aggreditur, eadem Deo volente perficere, aut eo impediente dimittere.

ALIVD testimonium rursus objiciunt Caluinus & Beza in eodem Enchir. cap. 101. vbi sic loquitur sanctus Augustinus: *Aliquando bona voluntate homo vult aliquid quod Deus vult, & rursus fieri potest, vt hoc velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona. Tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem suam quisque referat voluntatem, vt aut approbetur, aut improbetur.* Videtur enim his verbis August. admittere, Deum velle ipsum, quod volunt homines mali, dum mala operantur: sed ideò bonam esse Dei voluntatem, quia bona intentione Deus vult, quod impij mala intentione volunt.

SED facillimè id soluitur. Nam in his rebus, quæ sunt per se malæ, & in nullo casu possunt fieri benè, nunquam Deus vult id, quod volunt homines mali. In rebus autem quæ sunt malæ ratione præcepti positiui eas prohibentis, aut alicuius circunstantię, facilè fieri potest, vt Deus bona voluntate velit, quod mala voluntate volunt homines mali, & quod nolunt bona voluntate homines boni; itaut magis congruant cum bona voluntate Dei illi qui nolunt, quàm illi qui volunt, quod ipse vult. Exempla sunt in eodem loco S. Augustini: Vult Deus aliquem hominem mori, quia id merentur eius peccata, voluntas hæc Dei iusta est, ac per hoc bona; fortè etiam vult hoc Deus, quia præuidet illum, si diutius viuat, grauius peccaturum, & atrocius apud inferos puniendum, ex quo non solùm iusta, sed etiam misericors est voluntas Dei, quæ vult illum de medio tolli. Contingit autem, vt filius eius, non quia scit patrem mereri mortem, aut grauius peccaturum, si vixerit, sed quia eum odit, aut cupit citò possidere paternam hæreditatem, velit eundem mori; sine dubio hæc filij voluntas, quamuis id velit, quod vult & Deus, iniquissima est. Tenetur enim filius parentes diligere, & iuuare, ac multò magis non odisse. Proinde magis congrueret cum bona Dei voluntate voluntas huius filij, si nollet quod vult Deus, quàm nunc congruat, quando vult, quod Deus vult.

Sed non potest vllo modo ex his colligi, Deum esse auctorem peccatorum, aut velle peccata fieri. Nam etiamsi Deus vult aliquando id, quod peccator vult, non tamen vult Deus, vt ille hoc velit, imò contrarium vult, saltem voluntate signi, qua prohibuit illi, ne id vellet. Quod si Deus filio imperaret, vt parentem occideret, sicut imperauit Abrahæ vt occideret filium, tunc non mala voluntate filius vellet mori parentem suum, dum id non odio patris, sed vt obsequeretur Deo iubenti, id vellet. Sin autem filius non habeat Dei mandatum de parente occidendo, & tamen fortè nouerit, Deo placere vt is moriatur, non debet quidem obmurmurare Deo, sed contrà potius eum laudare, & acquiescere in eius voluntate, paratus æquo animo ferre mortem patris, cùm acciderit: sed interim ei deesse non debet, quia mandatum habet honorandi parentis, eosque iuuandi, ac sustentandi; & placebit sine dubio Deo studium filij in parente conseruando, licet ipse alia via sibi nota, parentem illum occidi decreuerit.

Sequitur ALIVD testimonium, quod objiciunt ex lib. 6. de Genesi ad lit. cap. 15. vbi legimus, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessariò futurum quod Deus voluerit. Vtitur hoc testimonio Caluinus lib. 3. Institut. cap. 23. §. 8. vt probet, Deum decreuisse ab æterno, ac voluisse, vt primus homo peccaret, & cum tota posteritate in damnationis reatum incurreret.

SED facilis est responsio. Fatemur enim, id omne quod Deus vult, infallibiliter impleri, Dei enim voluntati nemo resistere potest. Sed probandum erat Caluino, Deum ex sententia B. Augustini voluisse, vt primus homo peccaret. Nam in loco citato, non hoc scribit S. August. sed differit de creatione hominis, ac dicit, hominem formatum ex limo, quia Deus ita voluit, neque id repugnare causis naturalibus generationis humanæ, quia Deus dedit illis causis, vt inde possit homo generari, non autem suam potestatem illis causis alligauit.

ALIVD testimonium objiciunt ex libro 5. contra Iulianum, cap. 3. vbi tractans illud: *Tradidit eos in passionem ignominiæ, &c. Sequitur*, inquit, *propter hoc tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Audis propter hoc, & quæris inaniter quomodo intelligendus sit, tradere Deus, multùm laborans, vt ostendas eum tradere deserendo.* Quibus verbis videtur S. August. non admittere explicationem illam, quam nos suprà sequuti sumus, quod Deus deserendo tradat.

RESPONDEO, à sancto Augustino non reprehendi Iulianum, quod dixerit Deum tradere deserendo, sed quia dixerit, vnum peccatum non esse pœnam alterius peccati, & existimauerit id benè probari, si ostendisset, Deum tradere deserendo. Itaque ipse sanctus August. demonstrat, vnum peccatum esse pœnam alterius peccati, siue Deus tradat homines desiderijs suis deserendo, siue alio modo, ac per hoc inaniter laborasse Iulianum, vt ostenderet, Deum tradere deserendo: *Audis*, inquit, *propter hoc, & quæris inaniter quomodo intelligendus sit tradere Deus, multùm laborans, vt ostendas eum tradere deserendo. Sed quomodolibet tradat, propter hoc tradidit, propter hoc deseruit. Curauit enim Apostolus dicere, quanta pœna sit tradi passionibus ignominiæ, siue deserendo, siue alio vel explicabili, vel inexplicabili modo, quo facit hæc summè bonus, & ineffabiliter iustus.*

Ad hæc, reprehendit Augustinus Iulianum, quod per (deserere) non intellexerit, destituere, seu non iuuare cadentem: sed permittere, vt quis in desiderijs, in quibus iam erat, hæreat; ac demonstrat Augustinus, tradi in desideria, non esse permittere, vt in aliquo sint desideria mala, sed deserere, ac deserendo sinere, vt desiderijs malis consentiat. Sic enim loquitur S. Augustinus, ponens, & reprehendens verba Iuliani: *Iam flagitiorum*, inquis, *desiderijs æstuabant. Et adjungis*, ac dicis, *quomodo ergo*

A

per potentiam tradentis Dei putandi sunt in talia facta cecidisse? Quid ergo plus factum est, obsecro te, aut vt quid diceret, tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, si iam erant possessi quodammodo malis desiderijs cordis sui? Nunquid autem consequens est, vt si habet aliquis cordis desideria mala, iam etiam consentiat eis ad committenda eadem mala? ac per hoc aliud est habere mala desideria cordis, aliud tradi eis, vtique vt consentiendo eis, possideatur ab eis, quod fit cùm diuino iudicio traditur eis.

Quod autem S. August. non reprehendat, sed approbet Deum tradere deserendo, patet ex sequentibus verbis: *Cùm ergo*, inquit, *dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo cedit eis, atq; consentit, vincitur, trahitur, capitur, possidetur: à quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est, & fit ei peccatum consequens praecedentis poena peccati.*

B

SED objiciunt rursus ex eodem capite illa verba: *Quid est autem quod dicis, cum desiderijs suis traditi dicuntur, relicti per diuinam patientiam intelligendi sunt, non per potentiam in peccata compulsi. Quasi non simul posuerit haec duo idem Apostolus, & patientiam, & potentiam, vbi ait: si autem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa irae, quae perfecta sunt in perditione.* Vbi videtur S. August. concedere, aliquos à Deo per potentiam in peccata compelli.

RESPONDEO, rectè S. Augustinum docere contra Iulianum, Deum tradere aliquos suis desiderijs, non esse per solam patientiam deserere, quasi ideò solùm dicatur Deus tradere aliquos suis desiderijs, quia eos patienter tolerat, & impunitos ad tempus relinquit. Nam alioqui, vt cap. seq. idem August. colligit, qui à Deo petit, ne tradat desiderijs suis, id peteret, ne sit patiens erga se bonitas eius. Quare ex hoc loco perspicuè intelligimus, Iulianum non accepisse desertionem Dei pro destitutione auxilij diuini, vt nos cum August. accipimus, sed pro simplici permissione & tolerantia, quomodo fatemur, non sola desertione Deum tradere aliquos desiderijs suis.

C

Porrò non solam patientiam, sed etiam potentiam Dei cerni in obduratione peccatorum, duobus modis intelligi potest, iuxta mentem sancti Augustini: PRIMO, quia finis obdurationis est, vt punitione peccatoris obdurati, quae sine dubio mirabilis, & horribilis erit, appareat iustitia & potentia Dei. Et hoc habent verba Apostoli, ab Augustino adducta: *Si autem Deus volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, &c.* Et rursus: *In hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te potentiam meam.* Neque dubitari potest, quin Deus potentiam suam magis ostenderit in flagellis, & submersione Pharaonis obdurati, quàm in ipsa eiusdem Pharaonis obduratione.

D

SECVNDO, quia Deus non solùm deserit peccatores, cùm eos tradit desiderijs cordis eorum, sed etiam cùm eorum malas voluntates, quas ipse non fecit, sed futuras non ignorauit, ita mirabiliter torquet, regit, ordinat, vt ex eis bonum eliciat, & faciat, vt etiam inuitae, ac nolentes sibi seruiant, & hoc ipso quod libenter faciunt, iusto Dei iudicio grauissimè puniantur.

E

Quare potest rectissimè dici, Deum per potentiam tradere aliquos desiderijs suis, eosque per potentiam excaecare, & obdurare, non quidem quod deserere, non illuminare, non emollire, ad potentiam pertineat, aut quod Deus positiuè ad malum compellat, aut impellat: sed quia (vt diximus, & explicuimus fusius capite 13.) mirabili potentia regat corda etiam impiorum, & impediat, ne aliud perficiant, conentur, velint, cogitent, quàm quod ipse permittit, ipsamque culpam eis vertat in poenam, & ad multa bona malis eorum voluntatibus ipse summè potens, summéque bonus vtatur. Atque hoc est, quod scribit idem Augustinus in hoc ipso libro 5. contra Iulianum, cap. 4. cùm ait: *Facit haec miris, & ineffabilibus modis, qui nouit iusta iudicia sua non solùm in corporibus hominum, sed & in ipsis cordibus operari, qui non facit voluntates malas, sed vtitur eis vt voluerit, cùm aliquid iniquè velle non possit.*

Quamuis autem admittamus iuxta mentem S. Augustini, Deum per potentiam tradere impios desiderijs suis, easque excaecare & obdurare; non tamen admittimus, impios à Deo per potentiam in peccata compelli. Nam neque hoc loco S. Aug. id vnquam dicit, & in alijs locis à nobis suprà citatis, saepè contrarium dicit. Vnum locum hic notare sufficiet, tract. 53. in Ioan. *Fecerunt*, inquit, *Iudaei peccatum, quod eos non compulit facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse praeuidit, quem nihil latet.*

ALIA testimonia proferunt ex libro de gratia & libero arbitrio, cap. 20. & 21. Nam cap. 20. sic legimus: *Scriptura diuina, si diligenter inspiciatur, ostendit non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, sed etiam illas, quae conseruant saeculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad poenas quibusdam ingerendas, vel ad beneficia quibusdam praestanda, sicut ipse iudicat, occultissimo quidem iudicio, sed sine vlla dubitatione iustissimo.* Et infrà: *Voluntatem proprio vitio malam in hoc peccatum iudicio suo iusto & occulto inclinauit.* Et cap. 21. *Operatur Deus in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum, iudicio vtique suo aliquando aperto, aliquando occulto, semper autem iusto.*

RESPONDEO, haec loca iam esse explicata superius, videlicet cap. 13. siquidem eo loco ostendimus ex Hugone Victorino, qui Augustinum sequutus est, Deum operari in cordibus, inclinando ad vnum malum potius, quàm ad aliud, non quidem malitiam inserendo, aut inclinata corda ad bonum peruertendo, sed inclinata vitio proprio ad malum, impediendo ne ferantur in aliud, & non impediendo vt ferantur in hoc. Id quod idem Augustinus in hoc libro indicat, cùm ait cap. 20. Deum inclinare voluntatem proprio vitio malam. Et cùm apertius, cap. 23. concludit dicens: *Cùm ergo audītis, ego Dominus seduxi Prophetam illum, & quem vult indurat, eius merita cogitate, quem sic obdurari, vel seduci permisit.* Vbi vides, ipsam permissionem seductionis & obdurationis iudicio diuino tribui, quia videlicet nisi id mererentur hominum peccata, Deus eos non ita seduci, neque obdurari sineret.

ALIVD testimonium objici solet ex lib. de corrept. & grat. c.7. vbi sic loquitur S. August. *Cùm*, inquit, *audimus, nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? illos debemus intelligere electos per misericordiam, illum per iudicium. Illos ergo elegit ad obtinendum regnum suum, illum ad effundendum sanguinem suum.* Quod si Christus elegit Iudam ad opus proditionis, vnde sanguinis effusio sequuta est, certè videtur omninò voluisse, & ab aeterno decreuisse, vt Iudas illud immane scelus perpetraret.

RESPONDEO, Christum praesciuisse ab aeterno, Iudam, si permitteretur, fore pecuniarum cupidum, & ex ea cupiditate Magistri sui, ac Domini, scelestissimum proditorem, & simul praeuidisse, quantum boni ex illo scelere ipse elicere posset, si illud permitteret, & ideò decreuisse omninò permittere. Hoc autem permissionis decretum, ex quo infallibiliter sequebatur sanguinis sui effusio, vocat

A Augustinus electionem Iudæ ad effundendum sanguinem suum. Nam paulò ante dicit, Iudam fuisse electum ad opus, cui congruebat. Quibus verbis significat, Iudam per se illi operi congruisse, & ideò satis fuisse, vt Deus illum permitteret facere, quod cupiebat. Et paulò post idem explicat apertius his verbis: *Ab illo quippe electus est, qui nouit benè vti etiam malis, vt per eius opus damnabile, illud propter quod ipse venerat opus venerabile compleretur.* Itaque Christum elegisse Iudam ad effundendum sanguinem suum, nihil est aliud, nisi Christum decreuisse vti mala voluntate Iudæ, quam se permittente in eo futuram prænouerat, ad passionem suam, & mundi redemptionem peragendam.

Postremo addunt Caluinus in lib. 3. Institut. B cap. 23. §. 7. & Theodorus Beza in responsione ad acta Colloquij Mompelgardensis, pag. 155. testimonium sancti Augustini, ex lib. de correptione & gratia, cap. 10. ad probandum, mala non solùm præsciri, sed etiam decerni à Deo, & lapsum Adami non solùm à Deo præcognitum, sed etiam volitum, & definitum. *Nunc audiamus*, inquit, *Augustinum loquentem lib. de correptione & gratia: Saluberrimè confitemur, quod rectissimè credimus, Deum, Dominumque rerum omnium, qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exoritura præsciuit (præscientiam autem Augustinus nunquam à proposito Dei sejungit) & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quàm mala esse non finere: sic ordinasse Angelorum & ho*C*minum vitam, vt in ea prius ostenderet, quid posset liberum arbitrium; deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.*

Hoc testimonium, si remoueatur illa parenthesis Bezæ (*præscientiam autem Augustinus nunquam à proposito Dei sejungit*) nihil omninò probat. Non enim dicit S. Augustinus, Deum decreuisse vt mala ex bonis orirentur, sed dicit pertinuisse ad eius omnipotentissimam bonitatem, potius de malis benefacere, quàm mala esse non sinere. Nec dicit, Deum sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt prius necessariò peccarent, deinde propter peccata punirentur: sed dicit, Deum sic ordinasse Angelorum & ho D minum vitam, vt prius ostenderetur, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium, id est, prius ostenderetur, potuisse Angelos per liberum arbitrium cadere, & non cadere; & deinde potuisse Deum Angelos, qui ex libero arbitrio ceciderant, iustè puniri; qui verò per liberum arbitrium steterant, tanta gratiæ plenitudine donare, vt iam amplius cadere non possent. Homines similiter in statu innocentiæ constitutos, potuisse per liberum arbitrium cadere, & non cadere; & siquidem non cecidissent, potuisse Deum ad perfectam beatitudinem eos perducere; sin autem cecidissent, potuisse iustè punire, vel misericorditer E liberare, vt in sequentibus Augustinus fusè explicat. Quare omnia verissima sunt, nec vlla ex parte Bezæ sententiam iuuat.

Porrò illa parenthesis (*præscientiam autem nunquam Augustinus à proposito Dei sejungit*) Primvm petit principium, id enim probandum susceperat initio, quod nunc tanquam certum, & concessum assumit. Deinde falsum est, si de peccatis agatur, vt hoc loco agitur: sanctus enim Augustinus libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 10. dicit, prædestinationem (quæ idem est cum decreto) non posse separari à præscientia, tamen præscientiam posse separari à prædestinatione, siue decreto: Deus enim nihil decernit, ac definit, quin præsciat se facturum; multa autem præscit futura, quæ ipse non decernit, nec definit: *Prædestinatio*, inquit, *sine præscientia esse non potest, potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus præsciuit quæ fuerat ipse facturus. Præscire autem potest etiam ea, quæ ipse non facit, sicut quæcunque peccata.*

Idem cognosci potest ex responsione sancti Prosperi ad objectiones Vincentianas 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Nam cùm quidam suspicarentur ex doctrina sancti Augustini sequi id, quod nunc Caluinus & Beza defendunt, mala fieri non solùm præsciente, sed etiam prædestinante, & decernente Deo: respondet Prosper, istas sententias blasphemas esse, & à sancti Augustini doctrina prorsus alienas. Inter cætera sic loquitur in responsione ad objectionem vndecimam: *Objectio, Quod quando incestant patres filias, & matres filios: vel quando serui dominos occidunt, ideò fiat, quia Deus prædestinauit vt fieret. Responsio, Si diabolo objiceretur, quod talium facinorum ipse auctor, ipse esset incentor, puto quod aliqua ratione exonerare se hac posset inuidia, & talium scelerum patratorem, de ipsorum voluntate vinceret; quia etsi delectatus est furore peccantium, probare tamen se non intulisse vim criminum. Qua ergo insipientia, quaue dementia definitur ad Dei referendum esse consilium, quod nec diabolo in totum adscribi potest, qui in peccantium flagitijs illecebrarum adjutor, non voluntatum credendus est esse generator? Nihil ergo talium negociorum Deus prædestinauit vt fieret, nec illam animam nequiter, turpiterque victuram, ad hoc vt taliter viueret, præparauit: sed talem futuram non ignorauit, & de tali iustè se iudicaturum esse præsciuit. Atque ita ad prædestinationem eius nihil aliud referri potest, nisi quod aut ad debitam iustitiæ retributionem, aut ad indebitam pertinet gratiæ largitatem.* Hic certè videmus, quàm luculenter sanctus Prosper pro Augustino respondens, separet præscientiam à consilio, definitione, & prædestinatione Dei, cùm de malis agitur; & contrà, quàm falsò scripserit Beza, Dei præscientiam à decreto, seu proposito, nunquam ab Augustino sejungi.

CAPVT XVII.

Soluuntur objectiones ductæ ex ratione.

Svperest vt ad rationes, quas proferunt, breuiter respondeamus.

Prima ratio Caluini lib. 3. Instit. cap. 23. §. 7. Si Deus non decreuit ab æterno, vt primus homo cum tota posteritate laberetur, sequitur Deum ambiguo fine condidisse nobilissimam creaturam. Non enim condidit vt staret, vt perspicuum est ex eo quod non stetit; vel igitur condidit, vt laberetur, & sic aperiretur via misericordiæ & iustitiæ diuinæ, vel condidit in finem ambiguum, atque incertum, vt ex euentu penderet id, quod Deus postea facturus esset, quod certè valdè absurdum esse videtur.

Respondeo, Deum condidisse hominem in finem bonum & certum, videlicet ad gloriam misericordiæ, iustitiæque in eo manifestandam. Licet enim Deus non decreuerit, neque voluerit vt primus homo peccaret, neque ad hunc finem eum condiderit, vt peccaret, tamen præsciuit eum peccaturum, si conderetur, qualis conditus est; & simul præsciuit, se posse tale remedium eius peccato adhibere, vt inde iustitia, & misericordia sua mirificè patefieret; Quemadmodum si quis dum cogitat domum ædificare, animaduertat, si domus in tali loco ædificetur, fore, vt pateat pestilentibus ventorum flatibus, & simul videat, se posse optimum remedium adhibere, quod non solùm flatus ventorum arceat,

sed

sed etiam ornamento sit toti ædificio; is profectò si domum tali loco ædificet, nec dici poterit cupiuisse domum patere flatibus pestilentium ventorum, neque verè dicetur eo imprudente id accidisse, sed eum vt sapientem architectum prouidisse quod accidere poterat, & nihilominus voluisse in eo loco domum extruere, quia viderit se posse arte sua omni incommodo facilè mederi.

At dicet Caluinus: Deus præsciuit hominem casurum, quia iam decreuerat & prædestinauerat eius lapsum. Prior ergo fuit prædestinatio, quàm præscientia, proinde quando decreuit Deus hominem condere, vel in ambiguum finem condere voluit, vel certè in eum finem vt laberetur, & per eius lapsum aperiretur via misericordiæ, ac iustitiæ Dei manifestandæ.

B RESPONDEO. Deum cognitione simplicis intelligentiæ cognouisse hominem casurum, si conderetur, non solùm antequam eum conderet, sed etiam antequam condere decerneret. Itaque prior est (secundùm modum nostrum intelligendi) cognitio illa conditionalis propositionis, nimirum si homo creetur, peccabit, quàm decretum absolutum hominis condendi. Priora enim sunt in Deo, quæ necessaria sunt, quàm quæ libera, cùm ista in Deo possint non esse, illa non possint. Necessarium autem est Deum cognoscere omnia omninò quæ cognosci possunt, siue ea sint absolutè futura, siue ex hypothesi, alioqui non esset infinitæ scientiæ, ac per hoc nec esset Deus. Non fuit autem necessarium, sed liberum, vt Deus decerneret hominem condere.

C Porrò cognosci posse à Deo non solùm illa quę futura sunt absolutè, sed etiam ea quæ essent, si tales, vel tales causæ ponerentur, licet re ipsa nunquam futura sint, perspicuum est ex diuinis litteris. Nam 1. Reg. 23. interrogatus Dominus à Dauide, an si ipse maneret in vrbe Ceilam, proderetur à ciuibus illius vrbis, in manus Saülis; respondit, tradent. Sciebat ergo Deus futurum vt Dauid proderetur, si maneret in Ceilam, & tamen quia non mansit, non fuit proditus, & absolutè non erat futurum vt proderetur. Et Matth. 11. Dominus ait: *Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent.* Sciebat igitur Dominus fore, vt Tyrij & Sidonij conuerterentur ad pœnitentiam, si miracula illis ostendisset, quæ Bethsaidæ fecerat, quod tamen absolutè futurum non erat.

D S. etiam Augustinus in epist. 49. quæst. 2. docet, Christum antiquis temporibus non venisse, quia præsciebat homines illorum temporum, etiam visis miraculis maximis, minimè credituros. Idem etiam cùm tam sæpè repetit, Deum vocare electos, sicut videt eis aptum esse vt sequantur vocantem: reprobos autem non ita vocare, pro certo sumit, Deum nosse, tali vocatione oblata, eum qui vocatur, sequuturum, alia verò similiter oblata non sequuturum. Vide librum primum ad Simplicianum, quæst. 2. & librum de bono perseuerantiæ, cap. 14. Hinc idem S. Augustinus lib. de correptione & gratia, cap. 10. scribit, Deum creasse hominem & Angelum, vt primùm in eis ostenderet, quid posset liberum arbitrium; deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium. Qui finis non erat incertus, aut ambiguus, quia nouerat Deus Angelos per liberum arbitrium partim casuros, partim non casuros; hominem autem cum omni posteritate lapsurum, atque ideò tum in Angelis, tum in hominibus demonstrare se posse misericordiam & iudicium. Et in eodem libro, cap. 12. apertè docet, Deum præsciuisse primum hominem lapsurum, sed eum ad hoc non coëgisse: *Præsciente*, inquit, *Deo, quid ille esset facturus*

A *iniustè, præsciente tamen, non ad hoc cogente, sed simul sciente, quid ipse de eo facturus esset iustè.*

Addo præterea, quod etiam si daremus, Deum non præuidisse, antequam decerneret hominem creare, quid homo facturus esset, si crearetur, tamen non propterea in ambiguum finem creatam à Deo fuisse nobilissimam naturam. Deus enim omnia propter semetipsum, id est, ad gloriam suam declarandam operatur; hic autem finis impediri non poterat vllo modo, quidquid tandem homo pro arbitrij sui libertate faceret. Nam si peccaret, non effugeret Dei iustitiam; si non peccaret, Dei gratiam magis ac magis sibi conciliaret. Semper autem Dei gloria eluceret, siue per excellentem gratiam homo coronãdus esset, siue per iustum iudicium puniendus. An autem homo misericordiam, an iustitiam Dei experturus esset, ambiguum aliquo modo fuisset, sed absque vllo detrimento gloriæ Dei; nam & ambiguitas ista ex Dei decreto manasset, qui hominem in manu consilij sui relinquere voluisset, & (vt diximus) semper Dei gloria siue coronando, siue puniendo, locum suum habuisset.

ALTERA ratio eiusdem Caluini ibidem eiusmodi est. Non est factum naturaliter, vt à salute exciderent omnes vnius parentis culpa. Cùm igitur hoc naturæ adscribi nequeat, ab admirabili consilio Dei profectum esse minimè obscurum est. Quid ergo prohibet fateri de primo homine (quod videlicet decreto Dei lapsus est) quod inuiti de toto humano genere concedunt?

RESPONDEO, negare nos, quod inuitos concedere Caluinus assumit. Factum enim asserimus omninò naturaliter, vt primo homine cadente, genus humanum vniuersum caderet. Naturam enim in se primus homo vitiauit, cùm iustitiam illam originalem amisit, quam Deus illi pro se, & pro toto genere humano donauerat. Quare qui per naturalem propagationem filij Adami efficiuntur, naturaliter iniusti & peccatores nascuntur; quod Apostolus docet, cùm ait, Ephes. 2. *Eramus & nos natura filij iræ, sicut, &c.* Idem passim docet S. August. qui etiam tract. 44. in Ioan. scribit, omnes homines natura esse filios iræ, quia peccante primo homine, vitium pro natura inoleuit. Et (quod magis est admirandum) idem ipse Caluinus ita exponit verba Apostoli in commentario eius loci, vt probet peccatum originale, quia in omnibus naturaliter hoc peccatum inest, cùm sit omnibus eadem natura communis: *Locus*, inquit, *est insignis contra Pelagianos, & quicumque peccatum originale negat. Nam quod naturaliter inest omnibus, id certè est originale. Naturaliter verò nos omnes damnationi obnoxios Paulus docet.* Hæc ille. Quamuis igitur Adamus non naturaliter, sed voluntariè peccauerit, tamen posito peccato Adami, & naturæ corruptione, quæ ex eo peccato consequuta est, sine alio Dei decreto, per ipsam naturalem propagationem nascimur omnes peccatores, atque iræ filij

E TERTIA ratio Caluini & Bezæ. Homo non potuit labi Deo inuito, vel ignorante, vel ociosè spectante. Quia PRIMVM repugnat Dei potentiæ: SECVNDVM Dei sapientiæ: TERTIVM Dei prouidentiæ; igitur Deo volente, & decernente, lapsus est.

RESPONDEO, non benè colligi conclusionem. Nam lapsus est homo Deo permittente, & ex lapsu illo per suam potentiam, sapientiam, & prouidentiam ingens bonum eliciente. Atque ita non est homo lapsus, Deo volente, aut decernente, sed neque eo inuito, aut ignorante, aut ociosè spectante. Quemadmodum non diceretur aliquis ociosè spe-

ctare fluuium spontè currentem, si cursum illius detorqueret ad agrum aliquem irrigandum, quamuis non ipse fluuio impetum illum dedisset.

QVARTA ratio. Sæpè vnum peccatum est pœna alterius peccati, vt ex Scripturis manifestè probat S. Augustinus lib. 5. contra Iulian. cap. 3. At pœnæ auctor est Deus, igitur & peccati, quod pœna est alterius peccati.

RESPONDEO, peccatum bifariam considerari posse. PRIMO, vt egreditur à voluntate, & actio quædam est. SECVNDO, vt recipitur in ipsa voluntate, & passio est. Vt igitur peccatum à voluntate egreditur, non est pœna, sed culpa; pœna enim non actionem, sed passionem significat. Vt autem recipitur in voluntate, eamque bono rectitudinis priuat, sic pœna est, quamuis non omninò propriè, & in rigore, sed largo modo, quia pœna propriè dicta simpliciter inuoluntaria esse debet, vt culpa simpliciter voluntaria. Iam igitur Deus non est auctor peccati, vt culpa est, quod peccato propriè & simpliciter conuenit, sed solùm vt habet rationem pœnæ, quod (vt diximus) non simpliciter, sed secundum aliquid tantùm peccato conuenit.

Sed præterea obseruandum est, Deum non esse auctorem peccati, vt pœna est, impellendo ad peccatum, sed deserendo, permittendo, non miserendo (vt suprà explicuimus) itaut non tam ipsum peccatum, quàm desertio Dei, pœna iusto Dei iudicio inflicta dici debeat. Sic enim loquitur S. August. lib. de gratia & lib. arbit. cap. 23. *Cùm audetis, ego Dominus decepi Prophetam illum; &, quem vult obdurat, eius merito cogitate, quem Deus ita seduci, vel obdurari permisit.*

QVINTA ratio esse potest (qua vtitur Zuinglius in serm. de prouid. cap. 5. & 6.) Oportebat vt homo cognosceret veritatem, & iustitiam Dei (ad hanc enim contemplandam creatus est) at veritas, & iustitia planè cognosci nequeunt, nisi ex contrario, mendacio videlicet, & iniustitia; ergo Deus procurare debuit mendacium, & iniustitiam. Non autem potuit in se ipso exemplum mendacij, vel iniustitię prębere; debuit igitur efficere vt creatura aliqua id pręstaret. Similem rationem adducit Beza in responsione ad Castalionem sæpè citata. Scribit enim Deum ab ęterno decreuisse iustitiam & misericordiam suam manifestare; & quia non poterat id efficere, nisi homo laberetur in culpam, cùm alioqui non esset qui iustè puniri, vel qui misericorditer liberari posset: ideò Deum ab æterno decreuisse, & voluisse primi hominis, & vniuersæ eius posteritatis lapsum.

RESPONDEO, hanc rationem multis modis solui posse. PRIMVM enim falsum est, non posse cognosci veritatem & iustitiam, nisi ex contrario, mendacio videlicet, & iniustitia. Nam veritas & iustitia per se cognoscibiles sunt, neque à mendacio, aut iniustitia pendent, cùm sine illis esse possint, & fuerint in Deo ab æterno, & in Angelo & homine, antequam mendacium & iniustitia existerent. Verum quidem est, mendacium & iniustitiam, vt mortem, cæcitatem, & reliqua, quæ boni alicuius priuationem significant, neque esse, neque intelligi posse sine contrario bono. Sed non est eadem ratio de forma & priuatione, cùm priuatio pendeat à forma, forma non pendeat à priuatione.

DEINDE esto, non possent veritas & iustitia sine notitia mendacij & iniustitiæ planè cognosci, non tamen ideò necessarium erat, vt mendacium & iniustitia re ipsa existerent. Potuit enim vtriusque mali natura cognosci, etiamsi nunquam extitisset, alioqui non solùm homo, sed etiam Deus eguisset mendacio & iniustitia, ad ipsum mendacium & iniustitiam,

A & per ea ad veritatem & iustitiam cognoscendam. Quod verò vulgò dici solet, non cognosci bonam valetudinem ab ijs, qui in morbum non inciderunt; neque pacis bona ab ijs, qui belli mala experti non sunt: non tam ad cognitionem, quàm ad æstimationem referendum est. Multò enim pluris æstimat, appetit, quærit, conseruat sanitatis bonum, qui contrarium malum tolerare coactus est, quàm qui nunquam ægrotauit. Nec tamen ideò mentiendum est, aut iniustitia committenda, vt charior sit veritas & iustitia; nec vulnerandus est proximus, vt sit ei postea bona valetudo iucundior: quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona, iuxta verbum Apostoli, Rom. 3.

B Ad rationem Bezæ pari facilitate respondeo. PRIMO non fuisse necessarium absolutè, vt Deus misericordiam & iustitiam suam mundo patefaceret. Neq; enim mundum necessariò Deus creauit, sed liberè; & potuisset non creare, cùm ipse se ipso beatus nulla re prorsus indigeat. DEINDE addimus, potuisse Deum misericordiam & iustitiam suam ostendere, etiamsi peccatum nunquam extitisset. Neque enim absque misericordia ingenti Deus res creatas è nihilo produxit, sustentat, mouet, nouis quotidiè beneficijs cumulat, ac perficit, neque sine iustitia coronat benè merentes, & promissiones suas adimplet.

C At, inquis, non apparet iustitia vindicatiua, nisi sint impij, qui meritò puniantur. RESPONDEO, non esse necessarium, vt omnes iustitiæ partes hominibus innotescant. Quid enim si placuisset Deo peccatoribus omnibus iniuriam misericorditer condonare, an non licebat ei quod volebat facere? Itaq; congruens & æquum fuit, posteaquam Angelus & homo peccauerant, vt Deus ostenderet quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium; tamen si aliquid aliud Domino placuisset, id quoque sine dubio congruens, æquumque fuisset. Id enim est æquum, & congruens, quod Domino placet: sed si Angelus, aut homo peccare noluissent, quod verè & propriè in eorum potestate fuit, non potuit Deus eos impellere ad peccandum, vt iustitiam & misericordiam patefaceret, quia (vt sæpè diximus) ex Apostoli sententia, non sunt facienda mala, vt veniant bona. Ma-

D lum est autem, & à lege æterna, quæ est ipsa Dei sapientia, & ratio planè abhorrens, impellere aliquem ad peccandum, & Deus sibi ipse contrarius esset, seque ipse negaret, si homines ad peccandum, id est, ad ea facienda compelleret, quæ fieri æterna lege prohibuit.

CAPVT XVIII.

Soluitur objectio, quæ à Theologis proponi solet, veritatis explicandæ gratia.

E VNA restat objectio, quam Catholici Theologi veritatis explicandæ causa proponere solent. Ea est huiusmodi, Deus est causa totius entitatis quæ in mala actione cernitur, cùm secundum Scripturas, per ipsum omnia facta sint, & sine ipso factum sit nihil; igitur videtur etiam esse causa deformitatis, quæ in actione illa inest, quæ propriè peccatum dicitur.

PROBATVR consecutio. PRIMO, Is qui est causa causæ, est etiam causa causati: at Deus est causa actionis vnde resultat deformitas; igitur etiam causa est deformitatis, quæ ex actione illa resultat.

SECVNDO, Is verè ac propriè peccare dicitur, qui sciens & volens est causa actionis, cum qua est an-

nexa deformitas, licet ipsam deformitatem fortè non velit; Deus autem sciens, & volens, est causa actionis, cum qua est annexa deformitas; igitur peccare dicendus est, licet deformitatem illam nolit.

TERTIO, qui sciens & volens, concurrit cum alio ad actionem malam, particeps est criminis quod ille committit: Deus autem sciens & volens, concurrit cum omnibus qui peccant, ad eorum malas actiones; igitur particeps esse videtur criminum, quæ ab omnibus ijs perpetrantur qui peccant.

QVARTO, actiones quædam ita sunt per se atque intrinsecè malæ, vt deformitas ab eis sit omninò inseparabilis, & prohibitæ sunt, quia malæ, non malæ, quia prohibitæ, ac denique nullo modo benè fieri possint, quales sunt mentiri, odisse Deum, & alia id genus: Deus autem ad eiusmodi actiones, non minus quàm ad alias omnes concurrit; igitur fieri non posse videtur, vt Deus omninò liberetur à culpa.

QVINTO, nulla est ratio cur homo dicatur peccare, dum mentitur, aut blasphemat, si non peccat Deus, dum cum homine concurrit ad mendacium, vel blasphemiam illam producendam. Vterq; enim liberè operatur, vterque facit opus intrinsecè malum, vterque totam actionem illam efficit: At homo verè peccat omnium iudicio; igitur & Deus.

Hoc argumentum non ab omnibus eodem modo soluitur. PRIMVM enim non defuerunt qui existimarent Deum non esse causam actionum, quæ à rebus creatis efficiuntur, nisi mediatè, quatenus videlicet Deus dedit rebus virtutes operatiuas, & ipsas conseruat. Ita Durandus in 2. sent. dist. 1. q. 5. & dist. 37. q. 1. Sed hæc sententia meritò passim ab omnibus refutatur, vt quæ Scripturæ diuinæ, & sanctis Patribus contraria sit. De qua re plura dicemus in 4. lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 4. vbi quæstionis huius proprius locus est.

Alia est aliorum solutio, qui dicunt Deum esse causam actionum omnium, & cum omnibus secundis causis operari; sed ideò non peccare, quod non teneatur vllis legibus, homines autem peccare, quia legibus teneantur. Hæc sententia Zuinglij hæresiarchæ est (vt suprà retulimus & refutauimus c. 4.) est etiam aliorum quorundam, qui tametsi cum Zuinglio non conueniant in eo quod ille docet, Deum impellere homines ad peccata, tamen non aliter nituntur ostendere, quemadmodum Deus non peccet, cùm actionem illam cum homine producit, quæ homini peccatum est, nisi quia Deus nulla lege tenetur; & nihil est peccatum, nisi præuaricatio legis.

Cæterùm non est hæc solida defensio veritatis, propter duas causas. PRIMVM, quia multæ sunt actiones ita per se, & intrinsecè malæ, vt semper pugnent cum lege æterna, & ratione recta, & non possint vlla addita circunstantia reddi licitæ; & quia Deus, quamuis nulli legi propriè subjectus sit, tamen non potest aliquid agere, quod repugnet sapientiæ suæ, quæ est lex æterna; ideò non potest actiones illas efficere, aut ad eas concurrere, cùm seipse negare non possit. DEINDE quia tametsi Deus multa quæ non sunt per se & intrinsecè mala, facere possit, quæ hominibus sunt prohibita, qualia sunt, occidere homines etiam innocentes, & quod est vnius, alteri donare etiam illo inuito, cuius antea fuerat; tamen ista & alia, si qua sunt eiusdem generis, potest quidem Deus, vt Dominus rerum omnium, facere per se, vel alios, vt voluerit: cæterùm non potest homines iuuare, cùm ista ipsa opera faciendo peccant, quia per se & intrinsecè malum est, iuuare aliquem vt peccet siue (quod est idem) participem, & socium esse peccantis.

A Exemplo nobis sint Abraham & Dauid: imperauit Deus Abrahamo, vt filium innocentem occideret. Potuit sine dubio Deus cum Abrahamo concurrere ad Isaacum innoxium occidendum, quia cædes illa nec Deo peccatum erat, qui vt Dominus omnium, potest rebus suis, vt voluerit, vti; neque Abrahamo, qui non propria auctoritate, sed imperio diuino filium occidebat. Dauid Vriam innocentem gladio filiorum Ammon neci dedit. Non potuit Deus cum Dauide ad cædem illam concurrere, quia Dauid in ea re legem Domini violauit, nec potuit Deus Dauidem iuuare vt id faceret, quod ipse fieri prohibuerat, quamuis alioqui potuisset Deus Vriam, non minus quàm Isaacum, iubere de medio tolli.

B Quod idem in rebus humanis cernimus. Potest Rex condonare vitam reo, non tamen potest induci cooperari, vt ipse sententia sua, eum, quem scit reum, innoxium pronunciet. Potest aliquis vxorem ducere, pecunias possidere, carnibus vesci, non tamen potest operam suam accommodare, vt ista faciat, cui ex voto, quo se ipse Deo obligauit, ista non licent. Nondum ergo solutus est nodus objectionis illius, qua efficiebatur, Deum non posse à culpa liberari, si iniqua agentibus cooperetur.

VERA igitur solutio est, quam indicauimus cap. 5. quæ vt apertius, ac fusius explicetur, pauca quædam obseruanda sunt.

C PRIMVM est, peccati, quod non tam actio, quàm defectio est, non esse quærendam causam efficientem, sed deficientem. Sic enim loquitur S. August. lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 7. *Nemo quærat efficientem causam malæ voluntatis: non enim est efficiens, sed deficiens, quia nec illa effectio est, sed defectio.* Quare si ad vnum aliquem effectum multæ causæ concurrant, & aliquæ deficiant, aliquæ non deficiant, illæ solæ veræ causæ dicendæ erunt peccati, quod in effectu cernitur, quæ in agendo defecerint. Exempli causa, gignitur monstrum, homo videlicet longè breuior iusto, aut aliquo membro carens, ad generationem hominis illius concurrit Deus, sol, pater & mater, præterea virtus seminalis vt instrumentum, menstruum vt materia: sed quia non deficit nisi materia, ei soli tribuitur causa monstri.

D Ambulat claudus deformi incessu: sed quia non deficit Deus, neque virtus motrix quæ in homine est, sed sola tibia, quæ ob curuitatem, non plenè subjicitur virtuti motrici, soli tibiæ tribuitur causa claudicationis. Quod exemplum adfertur à sancto Augustino in libro de perfectione iustitiæ, resp. 4.

SECVNDO obseruandum est, peccatum, quod est malum morale, formaliter consistere in priuatione rectitudinis, quæ in actu voluntatis debuit inesse, videlicet conformitatis ad regulam rectæ rationis, siue legis diuinæ; causam autem huius priuationis per se non posse esse aliquid positiuum, sed aliam priuationem, seu defectum, vt ostendit S. Thomas lib. 3. contra Gent. cap. 10. & in quæst. 1. de malo, art. 3.

E Triplex autem defectus assignari potest, in quem referenda est causa peccati.

PRIMVS, atque adeò proximus, & immediatus defectus est, non attendere ad regulam rationis. Inde enim oritur, vt voluntas producat actum non conformem rationi, qui (vt diximus) peccatum est, quia non respicit regulam rationis, dum operatur. Hic autem defectus, licet non sit actus aliquis positiuus, sed negatio quædam, tamen est voluntarius, quia alioqui non esset causa peccati; nec tamen est voluntarius, quia sit actus elicitus à voluntate, sed quia est in potestate voluntatis attendere, vel non attendere ad regulam. Non minus enim liberè volun-

tas operatur, quàm non operatur. Neque est hic defectus, quatenus præcedit actum peccati malum aliquod naturale, aut voluntarium, sed simplex negatio. Non est (inquam) malum naturale, quia tunc peccatum etiam quod inde nascitur, esset naturale, nec posset homo non semper peccare, proinde nec propriè peccaret; neque est malum voluntarium, quia esset peccatum, & oporteret quærere defectum præcedentem, & sic daretur progressus in infinitum. Est igitur defectus ille, vt præcedit peccatum, tempore, aut natura, causa mali, vt autem comitatur actum, induit rationem mali. Malum est enim non attendere ad regulam, dum quis operatur, siue operari non attendendo ad regulam.

Alter defectus, sed remotus est, quod voluntas creata non sit summum bonum; inde enim fit, vt voluntas non semper ad regulam attendat, & defectus sit capax, quia non est bonum summum. Sic enim scribit sanctus Augustinus in Enchiridio, cap. 12. *Naturæ omnes, quoniam naturarum omnium Conditor summè bonus est, bona sunt: & quia non sicut earum Conditor summè atque incommutabiliter bona sunt, ideò & in eis minui, & augeri bonum potest.*

Tertius defectus, ac remotissimus est, quod voluntas humana ex nihilo sit creata. Inde enim non est summum & infinitum bonum, in quod defectus cadere non potest, quia ex nihilo facta est. Augustinus libro secundo de nuptijs & concupiscentia, cap. 28. *Nec ideò*, inquit, *potuit ex bono oriri voluntas mala, quia bonum factum est à Deo bono, sed quia de nihilo factum est, non de Deo.* Idem etiam habet lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 1.

Ex his intelligimus, non esse necessarium, vt Deus ad peccatum concurrat, & nullo modo fieri posse, vt Deus peccet. Non est enim necessarium, vt Deus ad peccatum concurrat, quia & ipsum peccatum propriè non res aliqua, sed priuatio est; & causa, siue radix, & origo peccati similiter negatio est, non est. Porrò Deus nullo modo peccare potest, quia non potest esse causa deficiens, cùm sit bonum summum & infinitum, & non possit eius voluntas non semper ad regulam sapientiæ suæ respicere; & cùm in Deo sapientia & voluntas idem sint, ac per hoc voluntas Dei sit ipsa regula omnis bonæ actionis.

Tertio obseruandum est, in actu peccati tria necessariò requiri, quorum vno deficiente, desinit esse peccatum. Primum est, vt non congruat cum sua regula; ista enim declinatio à lege (vt sæpè diximus) est formale peccati. Alterum, vt producatur à libero arbitrio; actus enim non est moralis per se, nisi elicitus à libera voluntate, siquidem actus aliarum potentiarum non sunt morales secundum substantiam, sed solùm quatenus imperantur à libera voluntate, & eo modo participant rationem moralis; quocirca pecudes, & homines furiosi, vel infantes, aut dormientes, nullum habent actum moralem, nec peccare possunt, quia peccatum est malum morale. Tertium est, vt sit actus particularis, vel potius singularis, determinatus, in certa specie constitutus. Neque de hoc vlla dubitatio esse potest. Non enim actus morales nisi certi & singulares esse queunt, neque alios producere potest causa particularis, qualis est humana voluntas.

Hæc tria quæ ad peccatum constituendum requiri diximus, ad primum reuocari possunt: non enim esse potest actus non conformis regulæ, id est, legi, nisi sit particularis, & à libero arbitrio productus. Lex enim non est nisi de actibus particularibus, & certis, neque legis capax est, nisi potentia libera, qualis est voluntas.

Itaque non potuit rectius & breuius definiri peccatum, quàm vt à sancto Ioanne fuit definitum illis verbis: Peccatum est iniquitas, vel (vt clarius habetur Græcè) ἁμαρτία ἐστὶ ἀνομία. 1. Ioannis 3. Ex his apertissima erit ratio, cur Deus non peccet, neque de peccati causa iure dici possit, quamuis concurrat ad actionem illam efficiendam, quæ homini est peccatum. Ratio enim est, quia Deus non efficit actionem illam, vt causa particularis, sed vt causa vniuersalis, præbens vim, & influxum quendam indifferentem, & communem ad illam actionem, & ad contrariam, itaut actio illa non sit talis in specie, quia à Deo fit, sed solùm quia fit à sua particulari causa, quæ est humana voluntas. Hæc enim est, quæ vitio suo non attendens ad regulam, abutitur auxilio Dei generali ad hanc actionem, cùm eodem auxilio ad aliam actionem benè vti potuisset, & debuisset.

Hanc rationem reddit S. Thomas (cuius testimonium Beza in hac controuersia magni facit) in 1. 2. q. 80. art. 1. ad 3. vbi sic loquitur: *Dicendum quod Deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quod determinatur ad malum consilium voluntas humana, hoc directè quidem est ex voluntate humana, & à diabolo per modum persuadentis, & appetibilia persuadentis.* Et in eadem parte, q. 10. art. 4. dicit, diuinam motionem recipi in causis secundis iuxta earum dispositionem. Et fusius hoc explicat in q. 3. de malo, art. 2. *Attendendum*, inquit, *est, quod motus primi mouentis non recipitur vniformiter in omnibus mobilibus, sed in vnoquoque secundum proprium modum.* Et in quæst. eadem art. 7. ad 13. dicit, Deum agere cum omnibus secundis causis, sed cum liberis ita agere, vt eas non determinet ad vnum, sed relinquat determinationem in potestate liberi arbitrij. Denique in lib. 3. contra Gentes, cap. 66. dicit, causas secundas esse particulares, & determinantes actionem primi agentis. Vult igitur S. Thomas, Deum mouere voluntatem ad operandum, sed eius motum atque influxum generalem esse, & ab ipsa voluntate determinari ad hanc aut illam actionem particularem, itaut actio particularis sit à Deo, sed non ideò sit talis, quia est à Deo, sed quia est à voluntate.

Neque multùm refert hoc loco, vtrum cum sancto Thoma dicamus, Deum concurrere ad actiones secundarum causarum, mouendo ipsas causas secundas; an verò cum alijs sentiamus, Deum concurrere operando immediatè in ipsum effectum, modo illud teneamus, concursum Dei esse generalem, & à concursu secundæ causæ limitari. Quod exemplo solis facilè potest ostendi: quemadmodum enim ad productionem hominis concurrit sol cum homine, sed non ideò qui nascitur est homo, quia producitur à sole, sed quia producitur ab homine; potuisset enim per eundem solis concursum produci bos, aut equus, si talis fuisset causa secunda, & si fortè defectus reperiatur in homine illo recens nato, nemo refert causam defectus illius in solem, sed in hominem, non tam quia sol sit causa necessaria, quàm quia per solis concursum potuisset homo perfectus procreari, si defectus in causa proxima nullus fuisset: Ita quoque ad actionem volũtatis humanæ concurrit Deus cum libero arbitrio, sed quia Deus generali tantùm concursu adest, non est talis actio, quia à Deo, sed quia à libero arbitrio producitur, & si fortè actio mala est, defectus ad Deum nullo modo pertinet, cùm per eius concursum potuisset contraria actio æquè produci, atque ea quæ producta est.

Dicet fortassis aliquis, Qui gladium præbet ei, quem scit illo malè vsurum, sine dubitatione peccat, etiam si potuerit ille gladio benè vti, si voluisset; cur

igitur

A igitur non peccat Deus, concursum suum illi adjungens, quem scit eo ad peccandum abusurum? RESPONDEO, hominem qui præbet gladium ei quem scit malè vsurum, ideò solùm peccare, quia tenebatur impedire malum quod sciebat euenturum, cùm tam facilè potuisset: Deum autem non teneri ad mala impedienda, quæ certo nouit euentura; Tum quia summus prouisor est; Tum quia potest ex malis elicere bona; Tum quia æquum est, vt naturas conseruet, neque eis deneget auxilium, sine quo operari non possunt; Tum denique, quia si Deus omnia mala impedire vellet, plurima bona mundo deessent, cùm nihil ferè sit in rebus creatis, quo non aliqui abutantur. Quid? quod etiam in rebus humanis non peccat Magistratus, si meretricibus certum locum B vrbis colendum attribuat, quamuis certo sciat eo loco ipsas non benè vsuras. Potest enim permittere minus malum, vt maiora impediantur. Rursus objiciet aliquis: concursus Dei cum voluntate ad actionem vnam, differt specie à concursu Dei cum voluntate ad actionem contrariam: non est igitur vnus atque idem concursus communis, atque indifferens. RESPONDEO, concursus illos Dei, vt limitatos à voluntate humana, differre specie, vt ipsæ actiones differunt, tamen ex se vnum & eundem concursum esse communem, atque indifferentem.

Item OBIICIES, Actio humana non solùm vt res quædam, sed etiam vt actio talis in specie, est aliquid; igitur vt C talis in specie, est à Deo. RESPONDEO, actionem humanam planè totam esse à Deo, & ab ipso habere non solùm esse genericum, sed etiam specificum, & singulare: cæterùm id habere per concursum Dei determinatum ad actionem talem à voluntate humana. Proinde non habere esse specificum ex modo agendi Dei, sed ex modo agendi voluntatis humanæ.

OBIICIES postremò, Si Deus non est causa peccati, quia concurrit, vt causa generalis; igitur non erit etiam causa actionis bonæ moraliter, quia ad illam actionem concurrit, vt causa generalis. RESPONDEO, magnum esse discrimen inter bonas & malas actiones. Nam actiones bonæ, si sunt supernaturales, fiunt à Deo per auxilium speciale, & habent ab ipso vt sint tales, id est, supernaturales: si verò D sint bonæ tantùm moraliter, sunt quidem à Deo per auxilium generale; tamen duas ob causas rectissimè tribuuntur Deo, etiam vt tales sunt in specie. PRIMVM, quia sunt à Deo intentæ, Deus enim ideò nobis dedit liberum arbitrium, & auxilium generale, vt ijs benè vteremur ad vitam secundum rationem traducendam, quamuis permittat vt secus etiam, si libuerit, faciamus, vt S. August. docet lib. 3. de libero arbitrio, cap. 1. & 6. DEINDE, quia Deus actiones bonas suadet, imperat, laudat, atque ad eas hortatur & inuitat: eadem verò ratione non potest actio mala Deo tribui, quia neque eam intendit, neque imperat, sed contra potius vetat, improbat, dissuadet, atque ab ea deterret, & auertit. Ita- E que non solùm turpitudo peccati, sed ipsum etiam quod materiale Theologi vocant, si vt tale est, in specie consideretur, Deo tribuendum non est, cùm Deus (vt diximus) non solùm turpitudinem, sed etiam actiones ipsas turpes auersetur, & lege sua prohibeat. Ex his facilè erit ad quinque argumenta initio capitis proposita respondere.

PRIMVM argumentum erat: Qui est causa causæ, est etiam causa causati; Deus autem est causa causæ, id est actionis, ex qua deformitas peccati exoritur; igitur est causa ipsius deformitatis. RESPONDEO, propositionem illam, Quod est causa causæ, est etiam causa causati; vt plurimum nòn habere locum in causa vniuersali, quę adhibet influxum quendam communem, & indifferentem ad multa. Nam sæpè accidit, vt causa secunda egrediatur ab ordine primæ; vel vt defectus sit in secunda causa, & non in prima; vel vt defectus oriatur ex re, vt est talis in specie, quod habet à secunda causa, & non à prima; ac per hoc multis modis fieri potest vt causa vniuersalis sit causa causæ, & tamen non sit causa causati.

Hinc S. Thomas in 1.2. q. 79. art. 1. docet, non rectè concludi, Deum non esse causam peccati, quia sit causa voluntatis humanæ, quæ peccatum facit. Non enim voluntas humana peccatum facit, quatenus à Deo facta est, sed quatenus declinat ab ordine Dei, & nos suprà demonstrauimus, deformitatem peccati non posse tribui Deo, tum quia defectus est in sola causa secunda, tum quia deformitas illa sequitur actionem, vt est talis in specie, quam habet à secunda causa; qua etiam ratione monstra, quæ sunt peccata naturæ, non tribuuntur causis vniuersalibus, sed solùm proprijs, & particularibus.

ALTERVM argumentum erat: Qui sciens & volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas, verè ac propriè peccat: Deus sciens ac volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas; igitur Deus verè ac propriè peccat. RESPONDEO, propositionem esse veram de causa particulari actionis, non de vniuersali, qualis est Deus. Quoniam causa vniuersalis est causa actionis per influxum quendam generalem, & indifferentem, ex quo non potest sequi actio deformis, nisi causa secunda abutens influxu illo bono, eum detorqueat ad malum. Itaque Deus sciens & volens causa est actionis, quę, quod attinet ad influxum ipsius, bona est, & simpliciter bona esset, nisi per influxum secundæ causæ corrumperetur.

TERTIVM argumentum erat: Qui sciens & volens cum aliquo ad actionem malam concurrit, is particeps criminis esse videtur: Deus autem sciens & volens concurrit cum omnibus qui peccant, ad eorum malas actiones; Deus igitur particeps esse videtur omnium criminum, quæ ab hominibus perpetrantur. RESPONDEO, propositionem esse veram de ijs, qui concurrunt vt causæ particulares, ij siquidem verè concurrunt ad actionem malam. Deus autem, & ceteræ causæ vniuersales non concurrunt propriè ad actionem malam, sed ad actionem indifferentem ex se, vt suprà satis explicuimus.

QVARTVM argumentum erat: Deus concurrit ad actiones intrinsecè malas, à quibus deformitas nullo modo separari potest; igitur Deus, vt est causa actionis, ita est causa deformitatis. RESPONDEO, Actiones intrinsecè malas nullas esse, nisi vt sunt determinatæ, & tales in specie: nam entitas ipsa odij Dei, si per se consideretur, non est mala, sed solùm vt talis est entitas. Deus autem (vt sæpè diximus) non est causa specificans actionem, cùm sit causa vniuersalis, & ex se indifferens ad vnam actionem, & ad contrariam.

QVINTVM argumentum erat: Nulla est ratio, cur homo dicatur peccare, & non Deus, cùm eandem actionem vterque sciens & volens faciat. RESPONDEO, Iam rationem esse allatam, quia videlicet ad actionem illam Deus concurrit vt causa vniuersalis, homo vt causa particularis.

LIBER TERTIVS, DE STATV PECCATI,

Qui est de peccato primi hominis.

DISPVTATVM *est libro superiore, de causa peccati primi hominis primaria: nunc de ipso peccato differendum erit. Ac* PRIMVM *de tentatione præuia:* DEINDE *de ipsa culpa:* TVM *de pœnitentia:* POSTREMO *de pœna, & consequentibus malis.*

CAPVT PRIMVM.

De tentatione, quæ peccatum primorum parentum præcessit, quodque primi parentes verè peccauerint.

A DE tentatione primorum parentum primò quæri potest, An omninò tentari potuerint primi illi homines ad peccãdum. Non enim defuerunt hoc nostro sæculo, in quo nullus cogitari potest tam absurdus error, qui non continuò patronos inueniat, qui asseruerint, primos parentes neque peccasse, neque peccare potuisse, ac ne tentationi quidem, quæ ad peccatum inducat, obnoxios vlla ratione fuisse. Nam vt Lutherus refert in comment. 1. cap. Gen. inuenti sunt qui dicerent, præceptum datum à Deo primis hominibus, vt de ligno scientiæ boni & mali non ederent, non fuisse legem, sed admonitionem tantùm, qualia sunt præcepta medicorum, cùm aliquid noxium prohibent. Quod quidem confirmabant argumento ex principijs Lutheranis satis aptè deducto, quia videlicet lex iusto non est posita, sed peccatori, vt Apostolus scribit 1. Timot. 1. primi autem homines in paradiso degentes iusti erant omnium consensu. Et quoniam vbi nõ est lex, nec prevaricatio esse potest, vt idẽ Apost. docet Rom. 4. colligebant, primos homines, cùm pomum vetitum gustauerunt, non incidisse, neq; incidere potuisse in prevaricationem, ac per hoc nec in peccatum, cùm peccatum sit ἀνομία, id est, prevaricatio legis, teste Ioan. in 1. epist. cap. 3. Sed hic error adeò crassus, & absurdus est, vt vix refutatione indigeat.

PRIMVM enim, præceptum illud de pomo vetito veram fuisse legem, & primos parentes pomo illo degustato, verè, grauiterque peccasse, testis est pœna, quæ pomi esum consequuta est. Cur enim de Paradiso expulsi, à ligno vitæ exclusi, mortis necessitate constricti, atque ad victum cum dolore, & labore quærendum damnati sunt, si nihil peccarunt? Quod si fortè respondeant, mortis necessitatem, & ærumnas cæteras ex natura pestiferi illius cibi, non ex peccati merito, aut ex sententia iusti iudicis manasse; occurret Scriptura diuina, quæ responsionem istam refellat. Ecclesi. 25. *A muliere initium peccati, & per illam moriemur omnes.* Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Rom. 6. *Stipendium peccati mors.* Rom. 8. *Corpus quidem mortuum est propter peccatum.* Vides igitur mortem non ex natura ligni scientiæ boni & mali, sed ex peccato natam.

DEINDE lignum scientiæ sine dubio bonum erat: nam, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona,* Gen. 1. Non igitur ex natura ligni illius tanta mala nasci poterant, quibus præsertim obruerentur innocentes.

ADHÆC, immortalitas primorum hominum in Paradiso (vt in libro de statu innocentiæ demonstrauimus) non erat homini naturalis, sed ex gratia & amicitia diuina pendebat: non igitur eam natura ligni alicuius, sed sola culpa, & auersio ab amicitia, & gratia Dei corrumpere poterat.

Quod si fortè aduersarij Scripturas contemnant, quamuis ad veritatem oppugnandam earum testimonijs abuti voluerint; ex peccatis, quæ in præsenti ab hominibus committuntur, eorum error manifesta ratione vincetur. Siquidem ex eo quod ipsi docent, primos homines non peccasse, quia legem non habuerunt, cùm essent iusti, sequitur nullos homines peccare, quin etiam fieri non posse, vt vlli homines peccent. Nam si peccatum prærequirit legem, cùm peccatum sit prævaricatio legis; & lex prærequirit peccatum, cùm lex iustò non ponatur, sed peccatori, ergo peccatum semper prærequirit peccatum: nullum igitur fuit primum peccatum. Et si primum non fuit, vnde cætera extiterunt? Quare necesse est, vt vel fuerit lex ante peccatum, & falsa sit aduersariorum opinio; vel certè nulla sint, nec fuerint vnquam in mundo peccata, qui est error Libertinorum, quorum impudentia (vt diximus lib. superiore) non argumentis, sed tormentis & supplicijs tantùm coërcenda esset.

B Quorsum enim rationibus cum ijs agatur, qui rationem ipsam negant, & Religionem, ac Rempub. omnem fidem, & omnia iura simul euertunt? Et sanè credibile est eos, qui Luthero auctore, peccatum primorum hominum negant, de grege esse Libertinorum, quos Lutherus ipse & Caluinus imprudentes genuerunt. Et viderint ipsi qua æquitate oppugnent, quos ex schola sua prodijsse negare non possunt, & quorum argumenta, si sibi ipsi repugnare nolunt, refutare non queunt. Nam certè argumentum illud, Lex iusto non est posita: primi homines iusti erant; igitur lex illis non fuit posita. Lutherus loco citato, multùm laborat vt soluat, & multis frustrà consumptis verbis, verè non soluit. Summa solutionis eius est, quod Apostolus 1. Tim. 1. loquatur de lege lata post peccatum, ac de ea verè dixerit, legem iusto non esse positam, sed peccatoribus; esse autem aliam legem ante peccatum latam, & eam ad iustos pertinere.

C At concedet aduersarius, Apostolum loqui de lege post peccatum lata, sed argumentum iterum texet hoc modo: Post peccatum lex lata est propter peccatores, & ideò solis peccatoribus, non autem iustis posita est; igitur quando nulli erant peccatores, sed iusti omnes, vt in statu innocentiæ, nulla lex ferenda fuit. Vel certè hoc modo: Lex post peccatum ideò ad iustos non pertinet, quia iusti sunt, nam si peccatores essent, ad eos sine dubio pertineret; Atqui Adam & Heua in Paradiso iusti erant: Igitur lex ad eos minimè pertinebat.

Adde quod distinctio illa de lege ante peccatum, vel post peccatum lata, omninò inanis est. Nam inuenimus legem post peccatum latam, quæ iustis data est: lex enim circuncisione post peccatum, data est Abrahamo viro iusto, & eius posteritati, vt esset signaculum iustitiæ fidei, Rom. 4. Inuenimus etiam

legem ante peccatum latam, quæ non minus ad peccatores, quàm ad iustos pertineat: lex enim quæ naturalis dicitur, ab ipsa hominis creatione cœpit, quippe quæ in corde omnis hominis ratione vtentis scripta est, & ea sine dubio tam iustos quàm peccatores obligat. Frustrà igitur scribit Lutherus, legem datam post peccatum ad peccatores, legem datam ante peccatum ad iustos pertinere. Sed loci Paulini explicationem, Luthero dimisso, à sanctis Patribus Ambrosio & Augustino sumamus.

S. Ambrosius in expositione Psal. 36. tractans versiculum illum, *Lex Dei eius in corde ipsius*, docet verba Apostoli (Iusto non est lex posita, sed iniustis & peccatoribus) debere intelligi de renouatione legis, quæ fit quando scribitur in tabulis, aut libris. Lex enim non ponitur in tabulis propter iustos, qui legem seruant, & eam in corde fideliter retinent, iuxta verba Psalmi, *Lex Dei eius in corde ipsius*: sed propter peccatores, qui legis obliuiscuntur, & ita viuunt, ac si legem non haberent. Vnde idem Apost. cùm ait, sed iniustis, Græcè posuit, ἀνόμοις, id est, exlegibus, siue legis præuaricatoribus. Ex quo apertè significauit, legem non ideò poni iniustis, quia non tenerentur etiam anteà lege, sed quia obliti erant legis, nec ideò non poni iustis, quia iusti carere debeant lege, sed quia legem in corde se habere opera bona testantur. Potuit igitur primis hominibus in statu innocentiæ dari lex, tum naturalis, tum etiam positiua, sed non fuit opus renouatione, aut descriptione in tabulis lapideis. Quod propter iniquos postea factum est, vt peccatum cognosceretur, vt Apostolus disputat, Rom. 7.

S. Augustinus libro de spiritu & littera, c. 10. hunc eundem locum Apost. ex c. 1. prioris ad Tim. *Iusto non est lex posita, sed iniustis*, vult similem esse locis illis eiusdem Apost. *Non estis sub lege, sed sub gratia*, Ro. 6. &, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*, Gal. 5. quæ loca non significant, iustos non teneri legibus, vel non peccare, si legem non seruent: sed non habere legem supra se, quasi ceruicibus imminentem, & flagello minantem, ac terrentem, vt habent iniusti, qui timore pœnæ bonum operantur. Operantur enim iusti bonum amore iustitiæ, ac libenti animo, operaturi etiamsi lex non esset, vel pœnam nullam minaretur. Quocirca in lege potius sunt, quàm sub lege, vt Apost. de se loquitur 1. Cor. 9. vbi dicit, se sub lege non esse, vt tamen sine lege Dei non esse, sed in lege esse Christi. Sic igitur primi homines in Paradiso, quamdiu innocentiam conseruarunt, sub lege non erant, neque lex eis posita, id est quasi iugum nolentibus imposita erat, cùm tamen sine lege non essent, sed in lege Creatoris essent.

CAPVT II.

Cur Deus permiserit tentari hominem, quem sciebat casurum.

CVM satis iam constet, primos homines tentatores, & tentatione deuictos fuisse, sequitur alia quæstio, cur Deus tentari eos voluerit, aut permiserit, quos non ignorabat tentatione vincendos.

Noti sunt errores Zuinglij, Caluini, & eorum qui Zuingliani, & Caluiniani potius, quàm Christiani & Catholici dici voluerunt. Nam vt in lib. superiore docuimus, placuit nouatoribus istis asserere, Deum voluisse, ac decreuisse, vt primi homines laberentur, & ideò non solùm permissione, sed etiam voluntate & ordinatione Dei fuisse tentatos. Porrò lapsum primorum parentum voluit Deus, si Zuinglio credimus, quia necessarium erat peccatum, vt iustitia ab

A homine cognosceretur, cùm contraria ex contrarijs innotescant, vel si credimus Caluino, quia non poterat Deus aditum patefacere misericordiæ, & iustitiæ suæ, nisi homo per peccatum miser, & supplicio dignus efficeretur. Sed hæc iam refutata sunt lib. superiore, & nos magis credimus Apost. Petro dicenti, Deum neminem velle perire, 2. Petri 3. & coapostolo eius affirmanti, Non esse facienda mala, vt veniant bona, Rom. 3. & Sapienti concionanti, Deo non esse necessarios peccatores, Eccles. 15.

His igitur dimissis, S. Prosper libro 2. de vita contemplatiua, cap. 19. videtur in ea fuisse sententia, vt existimaret primos homines ante tentationem, in superbiam quandam elatos, occultè peccasse, & ideò permissos fuisse tentari in pœnam peccati: *Non tentarentur*, inquit, *nisi deserti, nec desererentur, nisi ipsi prius*
B *deseruissent Deum, &c.* Quod idem videtur dicere S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram, cap. 30. vbi sic loquitur: *Quando his verbis crederet mulier, nisi inesset menti quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat conuincenda & humilianda.* At hæc opinio falsa esse conuincitur, tum ex Scriptura, quæ dicit, diabolum fuisse homicidam ab initio, Ioan. 8. non autem ipse occidisset, si iam antea primi homines per superbiam perijssent; tum ex eo, quod occasionem superbiendi primi homines habuerunt ex promissione illa, Eritis sicut Dij.

Porrò S. Augustinus loco citato, non loquitur absolutè de tentatione, sed de tentatione vincente.
C Quod apertius scripsit lib. 11. de Genesi ad litteram, cap. 5. his verbis: *Nec arbitrandum est, quod esset hominem deiecturus iste tentator, nisi præcessisset in anima hominis quædam elatio comprimenda, vt per humiliationem peccati, quam de se falsò præsumpserit, disceret.* Itaque superbia illa occulta non fuit causa cur Deus permiserit hominem tentari, cùm tentatio superbiam præcesserit, sed cur permiserit induci in tentationem, siue à tentatore perduci in apertam inobedientiam. Fortasse etiam verba sancti Prosperi eodem modo intelligi possunt, quo sancti Augustini verba intelligenda esse diximus. Sed quicquid de hoc sit, illud constat, non fuisse peccatum causam permissionis tentationis.

D Hac igitur opinione reiecta, S. Augustinum audiamus, qui tria quædam docet. PRIMO, nullam fecisse Deum iniuriam homini, quod eum à diabolo tentari permiserit, cùm eum tantis viribus instruxerit, vt facilè potuerit aduersarium superare. SECVNDO, primariam causam huius permissionis Deo soli esse notam. TERTIO, rationes illas probabiliter reddi posse, quia id requirerent omnipotentia, prouidentia, misericordia, & iustitia Dei, pulchritudo vniuersi, & ipsa hominis gloria, atque vtilitas.

Non fecisse Deum iniuriam homini, docet Augustinus lib. 14. de ciuit. Dei, c. 27. *Cur non permitteret*, inquit, *vt ab Angelo malo primus homo tentaretur, quando quidem sic erat institutus, vt si de adjutorio Dei fideret, bo-*
E *nus homo malum Angelum vinceret?* Et lib. de corrept. & grat. cap. 11. *Ille Adam*, inquit, *terrente nullo, & insuper contra Dei terrentis imperium libero vsus arbitrio non stetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate.* Et infrà: *Tales vires habebat eius voluntas, quę sine vllo fuerat instituta peccato, & nihil illi ex se ipsa concupiscentialiter resistebat, vt dignè tantæ bonitati, & benè viuendi felicitati perseuerandi committeretur arbitrium.* Et infrà: *Fortissimo* (Adamo videlicet) *dimisit, atque permisit facere quod vellet: infirmis seruauit, vt ipso donante inuictissimè quod bonum est, vellent, & hoc deserere inuictissimè nollent.* Non igitur iustè queri potuit Adam, quod à diabolo tentari permissus sit, cum

tanta facilitate de hoste suo triumphare potuerit.

Iam verò primariam causam huius permissionis soli Deo notam esse, docet idem Augustinus libro 11. de Genesi ad litteram, cap. 4. *Si ergo*, inquit, *quæritur, cur Deus tentari permiserit hominem, quem tentationi consensurum esse præsciebat, altitudinem quidem consilij eius penetrare non possum, & longè supra vires meas esse confiteor*. Et in epist. 106. ad Paulinum ad similem quæstionem, cur videlicet Deus eos procreet, quos æterno igni damnandos præuidet, respondet: *Deum id facere quia vult; cur autem velit, tu qui es*, inquit, *qui respondeas Deo? an non habet potestatem figulus faciendi vasa, alia in honorem, alia in contumeliam?*

Sed quanquam hæc ita se habent, tamen probabiles sunt rationes illæ, quas paulò ante tetigimus. Ac primum de omnipotentia Dei, quæ in hac permissione ita perspicitur, ita loquitur Augustinus in lib. de correptione & gratia, cap. 10. *Qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exoritura esse præsciuit, sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere etiam de malis benefacere, quàm mala esse non sinere*. Idem docet in Enchir. cap. 11.

De prouidentia, idem August. loquitur in lib. 7. de ciuit. Dei, cap. 30. *Sic*, inquit, *administrat omnia quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat*. Ideò igitur permisit Deus primos homines labi, quia ad prouidentiam eius pertinebat, vt homines libero arbitrio præditos, sineret pro arbitratu suo resistere, vel cedere tentatori. Quod idem docet in libro de correptione & gratia, cap. 10. vbi scribit, Deum sic instituisse Angelorum, hominumque naturam, vt primum in ea ostenderetur quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium.

De misericordia & iustitia loquitur August. loco proximè citato de corrept. & grat. cap. 10. *Deus igitur permisit hominem tentari, quem sciebat esse casurum, quia simul videbat eo casu se vti posse ad misericordiam & iustitiam declarandam, dum ex damnata massa alios iustè puniet, alios misericorditer liberabit*.

De pulchritudine vniuersitatis, quæ ex hac permissione consurgit, loquitur idem August. in lib. 3. de lib. arbit. cap. 9. vbi proposita quæstione, *Cur Deus non fecerit, vt nulla creatura ad miseriam perueniret*; Neque enim id aut omnipotens non potuit, aut bonus inuidit. Respondet, ordinem creaturarum à summa vsque ad infimam gradibus iustis ita decurrere, vt ille inuideat, qui dixerit, ista non esset, inuideat etiam ille, qui dixerit, ista talis esset. Si enim quis diceret, lunam aut omninò non fieri, aut certè æqualem soli fieri debuisse, inuideret non paruum ornatum rerum vniuersitati, sic etiam qui diceret, animas rationales aut creandas non fuisse, aut ita creandas, vt nunquam peccarent, itaut nulla esset anima, quæ peccando misera fieret, is inuideret ornatum aliquem mundo. Siquidem anima illa, quamuis misera, melior est quolibet corpore, & ornat locum, in quo à Deo pro merito suæ actionis ponitur.

Quemadmodum, vt idem Aug. ait, nihil est in domo nobilius homine, nihil abjectius cloaca, & tamen seruus in peccato tali deprehensus, vt mundandæ cloacæ dignus habeatur, ornat eam etiam turpitudine sua, & vtrumque horum, id est turpitudo serui, & mundatio cloacæ iam coniunctum, & redactum in quandam sui generis vnitatem, ita dispositæ domui coaptatur, atque subtexitur, vt eius vniuersitati ordinatissimo decore conueniat. Sed quamuis ex peccato omnipotentia Dei id bonum eliciat, atque inde rerum vniuersitatem exornet; non tamen propterea aut peccata necessaria fuerunt, aut non potuit Deus

A Angelos atque homines omnes à peccato & miseria liberare, non enim peccata aut miseria ordinem vniuersitatis exornant, sed Angeli, aut animæ, quæ pro merito culpæ ordinantur ad pœnas; neque Deo deesse poterat ratio exornandi rerum vniuersitatem, si nullus Angelus, aut nullus homo peccare voluisset, quemadmodum (vt ibid. August.) si seruus peccare noluisset; non defuisset domesticæ disciplinæ alia prouisio, qua cloacæ, & loca cætera mundarentur.

Itaque sic fecit ad rerum pulchritudinem, vt Deus permiserit tentari primos homines, quos casuros esse præuiderat, vt tamen alio modo rerum pulchritudini consuli potuerit, si aut homo non fuisset casurus, aut Deus id quod futurum præuiderat, permittere noluisset: de qua re vide eundem Augustinum,

B lib. 3. de libero arbitrio, cap. 12.

Superest VLTIMA ratio, quæ ab ipsius hominis vtilitate sumitur. PRIMVM enim (vt August. scribit lib. 11. de Genesi ad litteram, cap. 4.) non videtur magnæ laudis fuisse futurum hominem, si propterea posset benè viuere, quia nemo malè viuere suaderet. DEINDE perspiciebat Deus valdè vtile id futurum ad eruditionem Sanctorum, nimirum vt casus primi hominis præberet futuris Sanctis contra cupiditatem dubitationis exemplum, & incuteret contra superbiam timorem pium (vt ait S. August. in eodem lib. cap. 6.) ADHÆC permisit Deus tentationem & casum primi hominis, quia præscius erat quod ab eius semine adjuto sua gratia, ipse diabolus

C fuerat Sanctorum gloria maiore vincendus, vt idem loquitur August. lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 27. DENIQVE addere possumus, occasione peccati primorum hominum, Christum nobis donatum, per quem maiora Dei munera suscepimus, quàm ea fuerint, quæ per Adamum amisimus. Nam vt Apostolus testatur Rom. 5. *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia*. Et: *Non sicut delictum, ita & donum. Validius*, inquit S. Leo serm. 12. de passione Domini, *donum factum est libertatis, quàm debitum seruitutis*. Et vt idem ait in sermone tertio de Pentecoste: *Si homo diabolica fraude deceptus, à lege sibi posita per concupiscentiam non deuiasset, Creator mundi creatura non fieret*. Quod etiam docet S. Augustinus serm. 9. de verbis Apostoli,

D cùm ait: *Nulla causa fuit veniendi Christo Domino, nisi peccatores saluos facere*. Itaque Ecclesia cum exultatione, & gratiarum actione, in vigilijs paschalibus canit: O fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem.

CAPVT III.

De serpente qui Heuam seduxit, quod verus & naturalis fuerit serpens, quodque per eum diabolus sit loquutus.

SEQVITVR vt de primorum hominum tentatore pauca dicamus, præsertim cùm & hanc doctri-

E næ partem hæretici variè deprauarint.

Antiquissima hæresis à Græca voce ὄφις, quæ serpentem significat, Ophitarum fuit, cuius meminerunt Irenæus lib. 1. de hæres. cap. 34. Tertul. in lib. de præscript. aduersus hæreticos, cap. 47. Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum, Epiphanius hæresi 27. Hieronymus in dialogo aduersus Luciferianos, Augustinus in libro de hæres. cap. 17. Philastrius, Theodor. Damasc. & alij, qui de hæres. scribunt. Hi docebant, sapientiam Dei serpentem illum esse, qui primorum hominum oculos aperuit, vt bonum malumque dignoscerent. Idque fecisse in odium Creatoris, cui ipsa contraria esset.

Eundem errorem postea docuit etiam Manichæus (Augustino teste in lib. de hæref. cap. 46.) qui serpentem illum Christum esse volebat. Origenes etiam more suo ad allegoriam omnia quæ absurda illi videbantur transferens, per serpentem delectationem intelligi voluit. Primò enim delectatio sensum, quasi Heuam, titillat & seducit. Deinde sensus mentem, hoc est, Adamum ad consentiendum & peccandum inflectit. Vide Ambrosium lib. de Paradiso, cap. 2. vbi hanc sententiam, tacito nomine Origenis, refert. Nec defuerunt (teste Procopio in comment. 3. c. Gen.) qui asseruerunt diabolum induisse corpus phantasticum ad similitudinem serpentis. Iulianus denique (vt est apud Cyrill. lib. 3. in Iulian.) narrationem Mosis de serpente fabulosam omninò fuisse contendit, eo præsertim nomine, quod serpens humana voce loquutus fuisse perhibeatur.

Cæterùm, verum illum & naturalem serpentem fuisse, sed per eum diabolum esse loquutum, tam ex litteris sacris perspicuum est, vt vix vlla probatione opus esse videatur. Nam quæ dicuntur cap. 3. Gen. de pœna serpentis, quod maledictus sit super omnia animantia & bestias terræ, quod super pectus suum gradiatur, quod terram comedat, quod inimicitia perpetua sit inter filios Heuæ & serpentes; apertissimè in verum & naturalem serpentem quadrat vt notum est; in sapientiam Dei, vel delectationem, nulla ratione conueniunt. Quocirca summo consensu sancti Patres docent, verum illum fuisse serpentem, vt Chrysost. hom. 16. in Gen. Basil. in orat. quod Deus non sit auctor malorum. Epiphan. in hæresi Ophitarum. August. lib. 11. de Gen. cap. 2. & alij.

Non autem ipsum per se mutum serpentem, sed diabolum per eum esse loquutum, testatur liber Sap. cap. 2. his verbis: *Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum: inuidia autem diaboli mors intrauit in orbem terrarum, imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Testatur etiam Christus, Ioan. 8. cùm ait: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.* Homicida enim ab initio non aliter fuit, nisi quia primos homines, vt loquitur S. Leo, veneno suæ mortificauit inuidiæ. Testatur quoque S. Ioan. in Apoc. cap. 20. vbi non alia de causa diabolum vocat *serpentem antiquum*, nisi quia diabolus initio serpentem induit. Testantur denique omnes Patres, tum ij qui librum Geneseos interpretantur, vel quæstiones in eum scripserunt, vt Hieronymus, Theodoretus, Eucherius, Beda, Rupertus, Chrysost. & August. tum etiam Cyprianus in serm. de zelo & liuore, Basil. in oratione, quod Deus non sit auctor malorum, Ambrosius in lib. de Paradiso, Cyrillus lib. 3. in Iulianum, & alij passim.

Quod verò Iulianus serpentem loqui potuisse, fabulosum putat, rectè reprehendit Cyrillus loco notato, cùm apud Ethnicos, quorum opiniones Iulianus sequi se fatebatur, & equi & fluuij aliquando loquuti esse credantur; cæterùm apud Christianos non existimantur animantia bruta per se loqui posse, sed posse tamen spiritus angelicos, siue bonos, siue malos, id per ora bestiarum facilè præstare. Non solùm enim serpens dumtaxat spiritu diaboli plenus loquutus est, sed etiam asina Balaam, bono Angelo eam mouente, hominis voce loquens, prohibuit Prophetæ insipientiam, vt loquitur S. Petrus in epist. posteriore, cap. 2. & nota est hist. ex cap. 22. Num.

Vna superest dubitatio, An diabolus sponte sua serpentem elegerit, per quem Heuam seducere conaretur, an aliam bestiam non sit à Deo permissus assumere, quàm serpentem. S. Ioan. Chrysost. hom. 16. in Gen. scribit, diabolum de industria serpentem elegisse, quod is aptissimus videretur ob naturalem suam calliditatem ad insidias mulieri faciendas.

Sed probabilior videtur sententia sancti Augustini, libro de Genesi, cap. 3. qui docet, satanam non fuisse permissum alio instrumento vti, quàm serpentis ore. Cùm enim mens diaboli eò tenderet, vt seduceret, facilius sperare potuit se consequuturum quod quærebat, si insidias tegeret, quàm si aperiret. Tegeret autem, si columbam, aut ouem assumeret, quæ sunt animalia naturæ simplicis, & innocentis. Sed voluit Deus, vt si diabolus hominem tentare vellet, id non faceret nisi per serpentem, vt sicut diabolo permittebat tentare, ita hominem admoneret ex ipsa forma serpentis, quem callidum animal esse non ignorabat, vt caueret insidias. Quod verò sanctus Chrysostomus dicit, diabolum quæsiuisse idoneum animal ad insidias faciendas, locum haberet, si ea calliditate, quæ naturaliter in serpente inest, Heua decipi potuisset: sed cùm non serpentis muti, sed diaboli ipsius astutia necessaria fuerit ad hominem seducendum, æque potuit diabolus per serpentem, ac per columbam, & (vt diximus) occultiore consilio, ac maiori fraude per columbam negocium seductionis peragere.

CAPVT IV.

Primum peccatum parentum primorum fuisse superbiam.

DISSERVIMVS de tentatione, nunc de ipso peccato disserendum est, ac prima se offert illa quæstio, Quodnam fuerit primorum hominum primum & principale peccatum.

Non defuerunt ex veteribus, qui sentirent in eo peccasse primos homines, quod anteuerterint vsum ligni scientiæ boni & mali, vt S. August. refert lib. 11. de Genesi ad lit. cap. 41. quorum sententia, si mysticè accipiatur, fortasse non improbanda erit. Fieri enim potest, vt per lignum scientiæ contemplationem aliquam significatam esse velint, quæ solis beatis congruat, ac per hoc non ante tempus debitum appetendam; sic enim interpretatur arborem scientiæ sanctus Gregorius Nazianz. oratione in Natali Domini, & orat. 2. de Pascha.

Sed certè ad litteram ea sententia vera esse non potest. Neque enim Deus ad tempus esum ligni scientiæ prohibuit, sed in perpetuum, cùm ait: *Quacunque die comederis ex eo, morte morieris.* Minus etiam probabilis eorum sententia est, qui teste Augustino in eodem loco, dicebant primum peccatum Adami atque Heuæ fuisse intemperantiam, quod videlicet ante legitimum tempus vsum coniugij arripuissent, & nuptias suas quodammodo furati essent. Satis enim ex historia sacra constat, Adamum cognouisse vxorem suam, posteaquam propter peccatum ex Paradiso ejectus fuisset, vt intelligi potest ex cap. 4. Gen. Deinde non potuit primum peccatum esse intemperantia carnis, cùm nulla esset, neq; esse posset in statu innocentiæ concupiscentia carnalis rectæ rationi repugnans, nisi prius ipsa ratio Deo repugnare cœpisset, vt in libro de statu innocentiæ demonstrauimus. Adde quod etiamsi continuò post creationem suam primi homines liberis operam dare voluissent, nulla erat lex, qua prohiberentur id facere. Nam neque infantes, aut pueri, sed viribus & statura perfecti creati fuerant, vt ætas matura expectanda non esset; & iam audierant, *Crescite & multiplicamini*: & Adamus

diuinitus edoctus pronunciauerat: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Et: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.*

Sunt aliæ duæ sententiæ, quæ sanctos Patres habent auctores. S. enim Ambrosius in lib. de Paradiso, cap. 12. scribit peccasse Heuam, quod addiderit aliquid ad verba Domini. Nam cùm Deus prohibuisset, ne vescerentur de fructu ligni scientiæ boni & mali, alioqui futurum vt morerentur: illa retulit, prohibitum sibi fuisse, ne vescerentur de ligno scientiæ, neque illud tangerent, ne fortè morerentur. Vbi addidit vetitum fuisse contactum ligni, & absolutam mortis interminationem reuocauit in dubium per vocem illam (fortè.) S. Ioan. Chrysostomus homil. 16. in Gen. scribit, initium peccati fuisse, quod Heua cum diabolo colloqui cœperit.

B Cæterùm sancti isti Patres non videntur accuratè de peccato primæ parentis disserere voluisse, sed obiter ex eo quod acciderat occasionem accipere admonendi populum, tum vt fideliter & religiosè verba Dei recitarent, tum vt diligenter & studiosè malorum colloquia præcauerent. Et quamuis illa additio ad verbum Dei, & colloquium cum diabolo aliquo modo peccata dici possint, quia fuerunt occasiones peccati, quod postea commissum est, propriè tamen peccata non fuerunt. Nam Heua non mutauit sententiam Domini, quamuis non totidem verbis illam expresserit, ac Deus illam initio pronunciauerat.
C Neque sciebat diabolum esse, qui secum per serpentem loquebatur. Et præterea satis instructa erat, ac munita gratiæ diuinæ præsidio, vt posset tutò cum ipso etiam diabolo apertè colloqui, si tentationi eius resistere voluisset.

His igitur opinionibus dimissis, in quarum refutatione cum hæreticis nostri temporis conuenimus, videamus quæ inter nos & illos controuersia supersit. Martinus Lutherus in commentario 3. cap. Geneseos, contendit, primum peccatum primorum parentum fuisse infidelitatem, quod videlicet non crediderint se morituros, si fructum illum degustassent. Id Lutherus probat, tum ex verbis Scripturæ, tum ex ratione. Nam Scriptura, Gen. 3. refert, serpentem
D hoc potissimum persuadere conatum esse mulieri, vt crederet se non morituram, & mulierem non prius ausam respicere poma illius arboris, ac multò minus decerpere, quàm audisset; nequaquam moriemini. Scit enim Deus, quia quacunque die comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Ratio autem id suadet, vt sicut initium & radix iustitiæ est fides, ita radix & initium peccati sit infidelitas.

Eadem est sententia Ioan. Caluini, qui lib. 2. Inst. cap. 1. §. 4. ita breuiter explicat sententiam suam: *Infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emersit ambitio & superbia, quibus annexa est ingratitudo.* Et infrà:
E *Infidelitas ambitioni ianuam aperuit, ambitio verò contumaciæ fuit mater.* Et rationem hanc reddit; quia nunquam repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus.

At sententia Theologorum Catholicorum communis est, primum peccatum Heuæ fuisse superbiam. Vide S. Tho. in 2.2. q. 163. & Theologos cæteros in 2. sent. dist. 21. & 22. De Adamo S. Bonauentura & Scotus loco citato, existimant primum eius peccatum fuisse inordinatum amorem erga coniugem, amorem autem non carnalis concupiscentiæ, sed humanæ amicitiæ. S. verò Thomas loco notato, vtriusque parentis primum peccatum docet fuisse superbiam, quæ sententia omninò recipienda est. Nam & cum diuinis litteris, & cum testimonijs Patrum, & cum ipsa ratione maximè congruit.

Incipiamus à Scripturis, Eccl. 10. *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo, quoniam ab eo qui fecit eum, recessit cor eius.* Et rursum: *Initium*, inquit, *omnis peccati superbia.* Quo loco duobus argumentis Sapiens ostendit, superbiam esse vitium maximè detestabile. PRIMVM; quia principium superbiæ humanæ, id est, primus actus superbiæ hominis apparuit in illa defectione primi hominis, qui à Deo, qui eum recens creauerat, sponte recessit, nolens subijci eius imperio. DEINDE, quia illa primi hominis superbia fuit initium omnis peccati, siue omnium peccatorum, quæ ab hominibus commissa sunt, & quotidie committuntur. Quod idem confirmat Tobias illis verbis quæ habentur cap. 4. *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas; in illa enim initium sumpsit omnis perditio.* Quamuis enim hæc loca referri possent ad peccatum Angeli, quod fuit absolutè omnium primum, tamen credibilius est Ecclesiasticum & Tobiam respexisse ad primum peccatum primorum hominum, quod notius erat vulgo, quàm peccatum Angeli.

Adhæc B. Paulus c. 5. epist. ad Rom. *Sicut*, inquit, *per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi; ita per obedientiam vnius hominis, iusti constituentur multi.* Quo loco Apost. loquitur de peccato Adami potius, quàm Heuæ, siquidem *In Adamo omnes moriuntur*, 1. Cor. 15. Et: *Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, in quo omnes peccauerunt*, Rom. 5. Et loquitur de primo peccato, non de cæteris, quæ post primum commisit: nam per primum peccatum amisit gratiam Dei, & originalem iustitiam, cuius priuatio est in eius posteris originale peccatum. Porrò actus primus superbiæ est, nolle subijci imperio, & præceptis alterius, quæ propriè dicitur inobedientia; sicut è contrario humilitatis est, subijci imperio, & præceptis aliorum, quæ propriè dicitur obedientia. Hinc legimus Eccl. 10. *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo.* Quod non ita accipiendum est, quasi apostasia sit prior quàm superbia: sed significat Ecclesiasticus, primam partem, siue primum superbiæ actum fuisse, nolle parere Deo, vt S. Thom. rectè exponit in 2. 2. q. 162. art. 7. ad 2. hinc etiam Hier. 2. dicitur homini: *A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula, dixisti non seruiam.*

Sanctus etiam Augustinus pro eodem habet superbiam & inobedientiam, humilitatem & obedientiam, lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 13. *Bonum est*, inquit, *sursum habere cor, non tamen ad seipsum, quod est superbiæ, sed ad Dominum, quod est obedientiæ, quæ nisi humilium esse non potest.* Et in eodem modo: *Melius esse possent Dei summo veroque principio cohærendo per obedientiam, quàm suum sibi existendo per superbiam.* Quo loco opponit Augustinus, tanquam contraria, obedientiam & superbiam, quia videlicet inobedientia est quædam superbia, & obedientia quædam humilitas. Et libro octauo de Genesi ad litteram, cap. 14. *Nec fieri potest vt voluntas propria non grandi ruina pondere super hominem cadat, si eam voluntati superioris extollendo præponat. Hoc expertus est homo contemnens præceptum Dei, & hoc experimento didicit, quid intersit inter bonum & malum, bonum scilicet obedientiæ, malum autem inobedientiæ, id est, superbiæ & contumaciæ.* Apostolus igitur considerauit, peccatum primi hominis cœpisse ab occulta inobedientia, qua in superbiam elatus, non imperio Dei subijci, sed in sua potestate esse dilexit, & inde erupisse in apertam inobedientiam, qua fructum vetitum gustare præsumpsit; & ideò propriè, & aptissimè dixit, per vnius inobedientiam multos peccatores esse constitutos.

A Quod si primum peccatum hominum primorum fuisset infidelitas, aut amor coniugis, non verè, aut certè non propriè S. Paulus illud peccatum inobedientiam appellasset. Neque enim infidelitas, vel amor coniugis nimius, inobedientia propriè dici potest; superbia verò quamuis ex se latius pateat quàm inobedientia, & non omnis superbia inobedientia sit, omnis tamen inobedientia formaliter sumpta, superbia est, ac per hoc superbia, qua quis contemnit præceptum, nec parere vult legi superioris, propriè contumacia, siue inobedientia dici potest. Quemadmodum etiam humilitas, quæ reddit hominem subjectum superiori, quoad omnia, latius patet, quàm obedientia, quæ reddit hominem subjectum superiori, quatenus aliquid præcipit, tamen quædam humilitas, ea videlicet, quæ hominem præcepto superioris subijcit, simul & humilitas & obedientia dicitur. Atque hæc de testimonijs Scripturarum.

B Probemus nunc testimonijs Patrum, primum peccatum parentum primorum, non infidelitatem, neque aliquid aliud, sed superbiam fuisse. S. Basilius in oratione, quod Deus non sit auctor malorum: *Quamobrem*, inquit, *dolis hominem aggressus, eadem ambitionis cupiditate, quam ipse ab initio habuit, velle similem esse Deo, hac rursus ad decipiendos nos vsus, lignum ostendit, per cuius degustationem pollicitus est hominem similem fore Deo.*

S. Ioan. Chrysost. hom. 16. in Genesim: *Igitur*, inquit, *vt diuinitatem mente sua imaginata est, ad esum properauit.*

C S. Avgvst. lib. 8. de Genesi ad litteram, cap. 13. loquens de primo peccato: *Denique*, inquit, *à peccante nihil aliud appetitum est, nisi non esse sub dominatione Dei, quando illud admissum est, in quo ne admitteretur sola deberet iussio dominantis attendi.* Sed clarius lib. 11. cap. 30. *Quando*, inquit, *his verbis crederet mulier à bona atque vtili re diuinitus se fuisse prohibitam, nisi iam inesset menti amor ille propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat conuincenda, & humilianda.* His verbis apertissimè S. August. refellit sententiam, quam Luth. & Calu. tuentur. Illi enim volunt ex infidelitate superbiam natam esse; contrà autem S. August. disputat, non potuisse infidelitatem in animo primæ parentis locum inuenire, nisi in eo superbia præcessisset.

D Idem August. in Enchir. cap. 45. enumerans actus malos, & quasi partes peccati primi hominis, primo loco ponit superbiam: *Superbia*, inquit, *est illic, qua homo in sua potius esse, quàm in Dei potestate dilexit.* Item in lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 13. de vtroque primo parente loquens: *In occulto*, inquit, *mali esse cœperunt, vt in apertam inobedientiam laberentur. Non enim ad malum opus perueniretur, nisi præcessisset mala voluntas. Porrò malæ voluntatis initium, quid potuit esse nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia.* Et infrà: *Manifesto ergo, apertoque peccato, vbi factum est, quod Deus fieri prohibuerat, diabolus hominem non cepisset, nisi iam ille sibi placere cœpisset. Hic enim delectauit quod dictum est. Eritis sicut Dij, quod melius esse possent summo veroque principio cohærendo per obedientiam, quàm suum sibi existendo principium per superbiam.*

E S. Leo serm. 5. de Natiu. Domini: *Quid*, inquit, *sanandis ægris, illuminandis cæcis, viuificandis mortuis aptius fuit, quàm vt superbiæ vulnera humilitatis remedijs curarentur?* Vbi vocat superbiæ vulnera, mala inflicta humano generi ex peccato Adami. Item in eodem loco: *Illi* (Adamo) *per elationem lapso dictum est, terra es, & in terram ibis. Huic per humilitatem exaltato dictum est, sede à dextris meis, &c.*

S. Prosper lib. 2. de vita contemplatiua, cap. 19. *Et mihi quidem*, inquit, *videtur quod non ederent de ligno prohibito, nisi concupissent; nec concupissent, nisi tentati; nec tentarentur, nisi deserti; nec desererentur à Deo, nisi ipsi prius desererent Deum; nec desererent Deum, nisi superbirent, & similitudinem Dei miserabiliter appetissent.*

S. Fvlgentivs in lib. 2. de Incarnat. & gratia Christi, cap. 22. *Quia primus homo in superbiam est diabolica persuasione dejectus, perdidit humilitatem.*

S. Gregorivs lib. 4. Moral. cap. 9. *Duas*, inquit, *ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam videlicet & humanam, vtramque verò superbia perculit, atque ab statu ingenitæ rectitudinis fregit.* Eucherius lib. 1. in Genesim, & alij non pauci idem docent.

Accedat postremo etiam ratio. Nam inter actus malos, priores fuerunt interiores, quàm exteriores, tam circa objectum intelligibile, quàm circa sensibile. Cùm enim pars inferior subjecta esset superiori, nec ab ea deficere posset, donec ipsa non deficeret à Deo; non potuit concupiscentia sensibilis alicuius boni in animo præualere, nisi prius ipse animus à Deo auersus ad infima corruisset. Quare fieri non potest, vt amor erga vxorem immoderatus, primum peccatum Adami fuerit; nec solùm de amore carnali concupiscentiæ loquor, sed etiam de amore illo socialis beneuolentiæ, quem Bonauent. & Scotus primum peccatum statuunt. Nam & ille amor rei sensibilis erat, videlicet consortij humani & socialis vitæ, quam amittere Adamus nolens, maluit legem Dei transgredi, quàm vitæ sociam contristari.

Porrò inter actus interiores, & circa bonum intelligibile, prior est actus circa finem, quàm circa media, siquidem media appetuntur propter finem, non contra. Finis autem hominis in malis est excellentia propria, quæ superbiæ est objectum. Non igitur infidelitas, aut aliquid aliud, sed superbia primum peccatum vtriusque primi parentis fuit.

Præterea (vt sententiam Lutheri & Caluini propriè refellamus) non potuit mens primorum parentum diuino lumine illustrata, in errorem induci, nisi antea per auersionem à Deo lumine illo destituta fuisset, vt Augustinus ratiocinatur lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 13. Quemadmodum nemo potest credere solem non lucere, dum solem ipsum respicit; ergo infidelitatem primorum parentum auersio à Deo, & peccatum præcessit; non igitur infidelitas primum peccatum fuit.

Adhæc mater infidelitatis est superbia, vt idem Augustinus docet in lib. de pastoribus, cap. 8. igitur superbia infidelitatem præcessit, non è contrario, nisi filiam matre antiquiorem faciamus.

Denique prior in peccatis est conuersio ad bonum creatum, quàm auersio à bono increato, neq; enim auersio per se appetibilis est, cùm non sit bona, & solum bonum sit objectum voluntatis. Itaque quia conuertimur ad bonum creatum, sequitur vt auertamur ab increato, non autem primo, & per se auersio ipsa à voluntate eligitur. At non velle Deo credere, qui est actus infidelitatis, est auersio quædam à Deo; igitur infidelitas non est primus actus malus, sed alium aliquem priorem quo ad bonum creatum conuertimur, sequitur. Quare Scripturæ diuinæ non vno in loco testantur, mala opera præcedentia esse causam consequentis infidelitatis. 1. Timot. 1. *Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt.* Et 1. Timot. 6. *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt à fide.*

CAPVT V.

Soluuntur objectiones, & explicatur quæ fuerit superbia primorum hominum.

SVPEREST objectiones aliquas soluere, quæ contra ea quæ capite superiore docuimus, adferri solent.

PRIMA objectio Lutheri. Satanæ tentatio eo tendebat, vt primùm crederet Heua non esse verum, quod Deus dixerat, morituros videlicet, qui fructum ligni vetiti gustarent, deinde fructum illum gustando, legem Dei præuaricaretur, succubuit autem Heua tentationi; igitur primum peccauit non credendo, deinde fructum vetitum degustando. RESPONSIO. Satanas non solùm ad infidelitatem & inobedientiam, sed etiam ad superbiam adducere conabatur Heuam. Nam ideò dixit, scit enim Deus, quia quacunque die comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij scientes bonum & malum. Quare mulier in eo primùm à tentatore seducta & deuicta est, quod in superbiam elata, affectauit esse sicut Deus, sciens bonum & malum; deinde per superbiam excæcata, credidit diabolo, & non credidit Deo, & in apertam inobedientiam lapsa est.

SECVNDA objectio Lutheri & Caluini. Fides est radix & origo iustitiæ, ergo infidelitas radix & origo iniustitiæ. RESPONSIO. Ex antecedente ab aduersarijs posito, sequitur oppositum consequentis. Quia enim fides est origo iustitiæ, sequitur infidelitatem non esse originem, sed finem iniustitiæ. Nam quod est primum in generatione, est vltimum in resolutione. Fundamentum est principium ædificationis, sed euersio fundamenti non est principium, sed finis destructionis. Qui enim ędificat, à fundamento incipit, in tecto desinit; qui destruit, incipit à tecto, desinit in fundamento. Et in animantibus cor primum incipit viuere, vltimum desinit viuere. Quare nunquam in Scripturis dicitur, radix omnium malorum est infidelitas, sicut dicitur radix omnium malorum est cupiditas, id est, amor sui, siue propriæ excellentiæ, quæ est superbia. Neque legimus vsquam, initium omnis peccati infidelitas, sicut legimus, initium omnis peccati superbia.

TERTIA objectio Caluini. Nunquam repugnare imperio Dei ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus. RESPONSIO. Adam non fuisset ausus imperio Dei manifesto & expresso, quo lignum scientiæ vetabatur, repugnare, nisi verbo eius incredulus: sed nec fuisset verbo Dei incredulus, nisi per elationem à Deo auersus diuina luce destitutus, tenebrescere cœpisset, vt S. August. de Heua scribit, lib. 11. de Gen. cap. 30. & lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 13. atq; hinc explicari potest alius locus eiusdem S. August. ex lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 17. vbi videtur primum peccatum primorum hominum constituere in infidelitate, cùm dicit: *Hoc itaque cognouerunt, quod fœlicius ignorarent, si Deo credentes & obedientes, non committerent, quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobedientia quid nocerent.* Solùm enim ex hoc loco probatur fuisse in peccato primorum hominum infidelitatem, & inobedientiam, apertam videlicet, quam commiserunt, dum lignum vetitum degustarunt: sed non probatur non præcessisse superbiam, & inobedientiam occultam, de qua idem August. loquitur loco citato, in eodem lib. cap. 13.

QVARTA objectio est Bonauenturæ, & Scoti, qui adferunt testimonium S. Augustini ex lib. 11. de de Gen. ad lit. c. 42. & ex lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 11. vbi S. August. scribit, Adamum incidisse in peccatum inobedientiæ ex amore immoderato erga coniugem, ac per hoc primum peccatum Adami fuisse amorem illum vxoris, non autem superbiam. Ac ne fortè respondeatur, amorem nimium erga coniugem fuisse priorem inobedientia manifesta, non autem inobedientia, vel superbia occulta, notandus est locus adductus ex lib. 11. de Genesi ad lit. cap. 42. vbi Augustinus scribit, Adamum fuisse in statu innocentiæ, quando vxorem immoderatè amare cœpit, sic enim loquitur: *Adam noluit Heuam contristari, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, & omninò illa interire discordia, non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ, sed amicali quadam beneuolentia, qua plerumque fit vt offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus.* Et confirmari potest hoc argumentum ex cap. 3. Genesis, vbi Deus enumerans peccata Adami, primum ponit, quod audierit vocem vxoris suæ, secundum quod comederit de ligno vetito.

RESPONDEO. S. August. vult quidem amorem inordinatum erga vxorem, fuisse priorem in Adamo, quàm esset aperta inobedientia, vt loca citata demonstrant, tamen non vult priorem fuisse, quàm superbiam occultam. Nam lib. 14. de ciuit. Dei, c. 13. contrarium in his verbis docet: *Spontaneus est autem iste defectus, quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur, vt videret, & accendebatur, vt amaret, stabilis permaneret, non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc tenebresceret & frigesceret, vt vel illa verum crederet dixisse serpentem, vel ille Dei mandato vxoris præponeret voluntatem, &c.*

Primò igitur secundum Augustinum fuit superbia occulta in animo Adami, deinde vitium inordinati amoris erga vxorem, postremò aperta mandati diuini transgressio. Neque in lib. 11. de Genesi ad litteram, cap. 42. dicit S. August. Adamum fuisse in statu innocentiæ, quando immoderatè vxorem amare cœpit: sed dicit, nondum sensisse concupiscentiam carnis repugnantis legi mentis. Potuit enim fieri, vt amissa innocentia, originalique iustitia, non continuò extiterit in carne motus ille pudendus; quamuis continuò existere potuerit. Nam etiam hoc tempore, quo iustitia originali caremus, non semper patimur carnis rebellionem, & Heua non solùm per superbiam interiorem, sed etiam per exteriorem inobedientiam lapsa fuerat in peccatum, & tamen non continuò sensit carnis rebellionem, alioqui nuditatem suam agnouisset, & erubuisset antequam virum suum ad peccandum induceret.

QVINTA objectio, quæ Scoti est. Homo prius cognoscit alia quàm se, ergo prius amat amore amicitiæ alios quàm se, ac per hoc prius fuit in Adamo inordinatus amor vxoris, quàm propriæ excellentiæ.

RESPONDEO. Hæc objectio in multis peccat. Primum enim cùm Adam habuerit scientiam infusam à Deo, potuit prius cognoscere se quàm alia. Deinde quicquid fit de alijs rebus, certè prius cognouit se quàm vxorem, cùm aliquanto tempore vixerit antequam vxor eius existeret. Præterea non est necessarium, vt quod prius cognoscitur, prius ametur, cùm possit aliquid cognosci, & non amari: denique mulieris primum peccatum fuit amor proprius, vt Scotus fatetur, cur igitur non potuit etiam primum peccatum viri esse amor proprius?

SEXTA objectio. Si per superbiam primi homines initio lapsi essent, id profectò accidisset, quia cupierunt fieri sicut Dij, vt satan illis promittebat. Quęro igitur an crediderint se posse fieri sicut Deos, an verò non crediderint: nam si crediderunt, certè in errorem, atque adeò in infidelitatem prius, quàm in elationem & superbiam lapsi sunt: si non crediderunt, non

fieri sicut Dij. Neque enim id appeti potest, quod non posse fieri creditur.

RESPONDEO, S. August. in explicatione Psalm. 68. tractans illa verba, *Quæ non rapui, tunc exoluebam*, scribit primos homines rapere voluisse diuinitatem, & perdidisse felicitatem. Quod non ita accipiendum est, quasi voluerint mutare naturam, & ex hominibus Dij per essentiam fieri. Nam idem ipse August. in plurimis locis explicat, superbiam primorum hominum in eo sitam fuisse, quod optauerint fieri Dij per imitationem & similitudinem, vt sicut Deus scit bonum & malum, nec eget aliquo rectore, & gubernatore, nec alicuius potestati subditus est; ita ipsi scirent bonum & malum, nec Dei prouidentia indigerent, neque illius imperio & potestati subessent. Libro 2. de Genesi contra Manichæos, cap. 15. *Videmus*, inquit, *his verbis, per superbiam peccatum esse persuasum. Ad hoc enim valet, quod dictum est, Eritis sicut Dij. Quid hic intelligitur, nisi persuasum esse, vt sub Deo esse nollent, sed in sua potestate potius sine domino, vt legem eius non obseruarent, quasi inuidentes sibi, ne seipsi regerent, non indigentes illius interno lumine, sed vtentes propria prouidentia, quasi oculis suis ad dignoscendum bonum & malum, quod ille prohibuisset. Hoc est ergo quod persuasum est, vt suam potestatem nimis amarent, &c.* Tract. 4. in epist. Ioan. *Contempsit Adam in Paradiso positus præceptum Dei, & erexit ceruicem, veluti in potestate sua esse cupiens, & nolens subdi potestati Dei.* Idem docet in Enchir. c. 45. lib. 8. de Genesi ad lit. cap. 13. & lib. 11. cap. 30. & lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 1 . quæ loca capite superiore citauimus.

Porrò initium huius superbiæ potuit esse, ac fuit in homine sine vllo præcedente errore per solam incogitantiam, siue inconsiderationem. Non enim cœpit superbia hominum ab illo actu, Nolo esse sub Dei potestate, sed post audita verba diaboli, Eritis sicut Dij scientes bonum & malum (quæ verba mulier ab ipso diabolo, vir à muliere audiuit; sicut è contrario, præceptum Dei vir ab ipso Deo, mulier à viro audierat, teste August. lib. 11. de Genesi, cap. 34.) voluere, cœperunt intra se pulchrum esse non pendere ab alio, & simul cœperunt delectari propria potestate, eamque appetere, ac vehementer placere sibi; & occupati eiusmodi cogitatione, delectatione, ac desiderio, non erexerunt animum ad Deum, neque cogitauerunt, idque fieri posse, neque sibi expedire, atque ita paulatim ad se magis ac magis conuersi, & à Deo auersi cæcutire cœperunt, & fidem habere verbis satanæ, & Dei præceptum, minasque contemnere. Sic enim (vt docet August. lib. 14. de ciuit. Dei, c. 28.) gradatim pergitur in via iniquitatis, ab amore sui, vsque ad contemptum Dei, quemadmodum in via iustitiæ, ab amore Dei, vsq; ad contemptum sui. Itaque simile videtur fuisse peccatum primum hominum primorum ei peccato, quod à Theologis dicitur delectatio morosa. Neque enim qui circa pecunias, aut dignitates, aut voluptates delectationem morosam habent, statuunt furtis, ambitioni, aut fornicationi operam dare, neque cogitant fierine possit, an non, quod animo volunt, sed solùm ea cogitatione delectantur, ac si res ipsa præsto esset, & peccatum non imaginatione, sed opere patraretur.

CAPVT VI.

Primos parentes amisisse fidem, & quæ fuerit eorum infidelitas.

DISSERVIMVS de superbia primorum hominum, quam ostendimus fuisse principium primi peccati, & simul explicuimus quænam superbia fuerit. Nunc de infidelitate eorundem breuiter disserendum erit, & simul explicandum in quo errauerint. Nam etiamsi contendimus, primum peccatum primorum hominum non fuisse infidelitatem, non tamen negamus, eos post superbiæ peccatum incidisse in infidelitatem, quæ est communis Patrum sententia.

TERTVL. in 2. lib. aduersus Marcionem, cap. 2. *Quis*, inquit, *dubitabit ipsum illud Adæ delictum hæresim pronunciare, quod per electionem suæ potius quàm diuinæ sententiæ admisit?* AMBROSIVS in epist. 33. lib. 5. ad Marcellinam sororem scribens, inducit Deum ita loquentem ad Adamum: *Agnoscis esse te nudum, quia bona indumenta fidei perdidisti.* AVGVST. in Enchir. cap. 45. enumerans partes primi peccati, primo loco ponit superbiam, secundo infidelitatem: *Sacrilegium*, inquit, *illic est, quia Deo non credidit.* Item lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 17. *Hoc itaque cognouerunt, quod felicius ignorarent, si Deo credentes, & obedientes non committerent, quod eos cogeret experiri infidelitas & inobedientia quid nocerent.* Denique lib. 1. aduersus Iulianum, c. 3. citat Augustinus in eadem sententiam Olympium Episcopum Hispanum.

PROSPER in responsione ad capitula Genuensium, dubio tertio: *Quid est*, inquit, *quod eidem naturæ solam fidem non vult esse præreptam, quam nisi primam* (Adam) *amisisset, cæteris bonis omnibus non careret? Credendo enim Adam diabolo, non credidit Deo.* Et infrà: *Quomodo fides in Adam perdita, in quoquam filiorum eius inueniretur, nisi eam idem spiritus, qui omnia in omnibus operatur, infunderet?* Idem in lib. contra Collatorem, cap. 19. *Perdidit*, inquit, *Adam fidem, perdidit continentiam, perdidit charitatem.* Et cap. 21. *Iustitiam iniquitas depulit, humilitatem superbia destruxit, infidelitas rapuit fidem, captiuitas abstulit libertatem.*

S. LEO ser. 4. de Natiu. Dom. *Homo prius*, inquit, *inuido & deceptori temerè atque infeliciter credidit.*

S. FVLGENTIVS lib. 2. de Incarnat. & gratia Christi, cap. 22. *Primus*, inquit, *homo perdidit fidem, perdens autem fidem, perdidit diuinam protectionem: scriptum est enim, qui non credit Deo, non protegetur ab eo.*

Sed meritò quæri potest, quid illud sit, quod primi homines Deo non crediderint. Ac de fœmina quidem duæ sunt opiniones; quidam enim existimant eam non credidisse mortem subsequuturam, si fructum arboris vetitæ degustaret, quin potius credidisse Deum esse mentitum, & ex inuidentia prohibuisse fructum illum optimum, & vtilissimum. Et in hunc sensum exponunt verba illa: *Cur præcepit vobis Deus, &c.* Et: *Nequaquam moriemini. Scit enim Deus, quacunque die comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij scientes bonum & malum.* Ita docet Cyrillus li. 3. in Iulian. Chrysost. hom. 16. in Gen. August. li. 2. de Gen. contra Manich. cap. 15. Rupert. Rabanus, & alij permulti in comment. cap. 3. Gen.

Alij volunt Heuam credidisse, non fuisse à Deo prohibitum fructum ligni scientiæ boni & mali, seque ac virum suum non bene intellexisse verba Domini. Atque in hanc sententiam exponunt verba illa: *Cur præcepit vobis Deus, vt non ederetis de omni ligno, &c.* Ac si dictum esset, cur præcepisset Deus, vt à fructu alicuius arboris manu abstineretis, cùm omnes sint bonæ, & salutares? Non est igitur cur credatis vos morituros, si lignum scientiæ gustaueritis; scit enim Deus, eam arborem vtilissimam esse, quippe quæ scientiam augeat, & ideò cùm bonus sit, & vestri curam gerat, nunquam rem tam bonam vobis prohibuisset. Indicat hanc sententiam S. August. lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 30. his verbis: *Arbitror quod putauerit* (Heua) *Deum alicuius significationis causa dixisse, si*

manducaueritis, morte moriemini, atque ideò sumpsit de fructu eius, & manducauit, & dedit etiam viro suo. Eandem insinuat Epiphanius hæresi Caianorum, quæ est 38. vbi dicit, diabolum, vt mulierem seduceret, simulasse se amicum Dei: *Diabolus*, inquit, *per mendacium decepit Heuam & Adam, alia pro aliis dicens, amicitiam cum Creatore demonstrans.* Non igitur Deum mendacem & inuidum facere voluit, si amicitiam cum illo demonstrauit.

Eidem sententiæ non parum fauet quod Apostolus 2. Cor. 11. comparat seductionem Heuæ per serpentem, cum seductione Corinthiorum per Pseudoapostolos. Neque enim illi apertè Deum calumniabantur, sed transfigurantes se in Apostolos Christi, prætexebant honorem Dei, & verum Christi Euangel. Fauet quoque eidem sententiæ, quod mulier non audierit à Deo immediatè præceptum, sed per Adamum illud acceperit, vt S. August. docet lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 34. & Ambros. de institut. Virginis, cap. 4. hinc enim facilè fuit illi persuadere, aut præceptum non esse datum, aut non esse sic accipiendum, vt Adam illi dixerat. Fauet denique huic expositioni textus Hebraïcus, siquidem illa vox אַף כִּי, quam noster interpres vertit; *cur*, magis ad verbum redderetur per particulam, *verè quod*, aut *etiam quod*, vt sensus sit, estne verum quod Deus præceperit vobis, ne de omni ligno comederetis? vbi videmus insinuari dubitationem de ipso præcepto, datum ne fuerit à Deo, an non.

Accedit, quod secundum hanc explicationem clarius apparet seductio mulieris, & astutia serpentis. Nam seducitur quis, cùm ei persuadetur aliquid falsum sub specie veri: At mulieri iustæ, & innocenti Deum esse inuidum, & mendacem, non potuit prima fronte verisimile videri; se autem non benè intellexisse verba Dei, planè credibile videri potuit. Exemplum habemus in hæreticis, qui satanam in seducendis fidelibus studiosè imitantur: neque enim Caluiniani dicunt, mentitum esse Christum cùm pane in manibus sumpto, ait, *Hoc est corpus meum*: si enim hoc dicerent, neminem seducerent, sed ab omnibus vt blasphemi & impij repellerentur; sed dicunt, à Catholicis non rectè intelligi verba Christi, & per tropum accipienda, quæ à Catholicis sine tropo accipiuntur. Et similiter faciunt omnes alij hæretici, qui non Deum mendacem, sed Catholicos imperitos esse contendunt, & hac ratione multis imponunt.

Hæc sententia posterior mihi valdè probatur; tamen ob reuerentiam grauissimorum auctorum, qui priorem sequuntur, non audeo hanc posteriorem ita priori illi anteponere, vt non illam etiam vt probabilem recipiendam esse censeam. Atque hæc de infidelitate mulieris.

De viro, hoc est, Adamo, minor quæstio est. Nam teste B. Paulo in epist. 1. ad Tim. cap. 2. *Vir non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit.* Et in ipsa sacra historia legimus dixisse mulierem, Genesis 3. *Serpens seduxit me.* Virum autem non dixisse se fuisse seductum, sed comedisse pomum sibi à muliere allatum. Quare siue diabolus persuadere voluerit, Deum esse inuidum & mendacem, siue præceptum de fructu ligni scientiæ non edendo, non fuisse accipiendum propriè, sed cum aliquo tropo, id mulier credidit, ac per hoc seducta in præuaricatione fuit: vir autem non credidit, nec seductus fuit, sed alia ratione errauit, nimirum (vt S. August. multis in locis docet) existimauit veniale fore, si contra præceptum Dei de fructu illo comederet, ne sociam, eamque vnicam contristaret. In eo quoque errauit, quod cùm videret vxorem manducato cibo illo non esse mortuam, sibi ipse persuasit se quoque non moriturum, si cibum eundem manducaret. Quia verò credere tenebatur verbo Dei, quo dictum fuerat, Quocunque die comederis ex eo, morte morieris; ideo Patres rectè dicunt, Adamum Deo non credidisse, & infidelem, vel vt Tertullianus loquitur, hæreticum esse factum.

Denique tum ex præcedente elatione, tum ex habita experientia dubitare cœpit, an fortè verum esset quod diabolus dixerat, Eritis sicut Dij. Non enim Deus ironicè dixisset, *Ecce Adam sicut vnus ex nobis factus est*, nisi Adam aliquo modo credidisset se futurum sicut Deum cibum illum comedendo; hoc autem erat fidem habere diabolo, & non habere Deo.

Sed August. audiamus lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 11. *Inexpertus*, inquit, *diuinæ seueritatis* (Adam) *in eo falli potuit, vt veniale crederet esse commissum.* Et lib. eodem, cap. 13. *Vel*, inquit, *illa crederet verum dixisse serpentem, vt ille Dei mandato vxoris præponeret voluntatem, putaretq; se venialiter transgressorem esse præcepti, si vitæ suæ sociam non desereret etiam in societate peccandi.* Et lib. 11. de Genesi ad lit. cap. 30. *Dedit*, inquit, *viro suo fortasse cum verbo suasorio, quod Scriptura tacens intelligendum relinquit. An fortè nec suaderi iam opus erat viro, quando illam eo cibo mortuam non esse cernebat?* Et lib. eodem, cap. vltimo, posteaquam dixerat Adamum comedisse fructum vetitum, ne coniugem contristaret, subjungit: *Ergo alio quodam modo etiam ipse deceptus est, sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci in illo modo, quo illa potuit. Hanc autem propriè seductionem appellauit Apostolus, quia id quod suadebatur, cùm falsum esset, verum esse putatum est.* Et infrà: *Sed etiamsi virum propter aliquam mentis elationem, quæ Deum internorum scrutatorem latere non potuit, sollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cùm mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam, secundum ea, quæ superius tractauimus, non tamen eum arbitror, si iam spirituali mente præditus erat, vllo modo credere potuisse, quod eos Deus ab esca illius ligni inuidendo prohibuisset.*

CAPVT VII.

Adamum propriè non fuisse seductum.

EX his quæ diximus capite superiore, solui potest alia quæstio. Vtrum videlicet Adam propriè seductus dici possit. Nam ab VNA parte B. Pauli verba clarissima sunt: *Vir non est seductus, mulier autem seducta in præuaricationem fuit*, 1. Tim. 2. Et rursus: *Timeo, ne sicut serpens Heuam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri*, 2. Cor. 11. Vbi nulla mentio fit Adami. Ab ALTERA parte communis Patrum sententia id videtur habere, vt Adam fuerit seductus.

S. IGNATIVS in epist. ad Trallianos: *Diabolus*, inquit, *per mulierem seduxit Adam patrem generis nostri.* S. IRENÆVS lib. 3. cap. 35. aliàs 37. *Ab altero Adam seductus sub occasione immortalitatis, statim timore corripitur, &c.* S. EPIPHANIVS hæresi 38. quæ est Caianorum: *Ipse*, inquit, *diabolus per mendacium decipit Heuam, & Adam.* S. IOAN. CHRYSOST. hom. 9. in priorem ad Tim. *Ad comparationem*, inquit, *mulieris, dicit illum non fuisse seductum.* Vbi docet Adamum seductum fuisse, sed minori seductione, itaut ad comparationem mulieris videatur non fuisse seductus. S. CYRILLVS ALEXANDRINVS libro secundo in Ioannem, capite tertio: *Sed posteaquam diabolica fraude seductus, Dei præcepta contempsit, & spreto mandato gratiam perdidit, terram se esse, & in terram reuersurum audiuit.*

S. HILARIVS

S. Hilarivs (vt ad Latinos veniamus) can. 3. in Matth. *Serpens*, inquit, *Adam pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat.* S. Ambrosivs in lib. de paradiso, c. 4. *Mulier*, inquit, *prior decepta est, & virum ipsa decepit.* S. Avgvstinvs tract. in Psal. 68. in illud, *Quæ non rapui, tunc exoluebam: Quis*, inquit, *rapuit? Adam. Quis primum rapuit? Ille ipse qui seduxit Adam.* S. Prosper in lib. contra Collatorem, cap. 21. *Postquam Adam se deceptori suo subdidit, perdidit boni scientiam.* S. Leo serm. 2. de Natiu. Dom. *Gloriabatur*, inquit, *diabolus sua fraude deceptum hominem, diuinis caruisse muneribus.* S. Fvlgentivs lib. 2. de Incarnatione, & gratia Christi, cap. 22. *Quia primus homo*, inquit, *in superbia diabolica est persuasione dejectus, perdidit humilitatem, perdidit fidem, &c.*

Propter hanc apparentem sanctorum Patrum cum Apostolo Paulo discordiam, multi conati sunt verba B. Pauli ita interpretari, vt ex ijs non posset colligi Adamum verè ac propriè non fuisse seductum: sed eæ interpretationes non omninò conuenire videntur verbis, & intentioni Apostoli. Percurram breuiter præcipuas. Prima est, Vir non est seductus (id est) à diabolo; nam à muliere seductus est. Secvnda, Vir non est seductus (id est) non est seductus prior; nam ante eum mulier seducta fuit. Tertia, Vir non est seductus (id est) non scribitur in Genesi eius seductio: quemadmodum Melchisedech dicitur ab Apost. Hebr. 7. sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, quia nihil horum de eo legitur in Scripturis. Qvarta, Vir non est seductus (id est) in præuaricationem, sicut mulier seducta est in præuaricationem. Nam mulier seducta, fuit auctor præuaricandi viro suo; Vir autem seductus, non fuit vlli auctor præuaricandi.

Hæ quatuor explicationes non videntur quadrare omninò in hunc locum Apostoli, Tum quia absolutè ipse pronunciat, Vir non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione est; ac si diceret, vterque præuaricatus, sed vir sine aliquo seducente se, mulier ab alio circumuenta, atque seducta: Tum quia intentio Apostoli eo loco erat demonstrare mulieres non ita pollere iudicio, ac vigore animi, ac viros; & propterea non debere eas docere in Ecclesia, sed à viris discere. Nam cùm dixisset: *Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio.* Vtrumq; probat. Et primum, quod mulier non debeat dominari in virum, sed subjecta esse, inde colligit: *Quia prior Adam formatus est, deinde Heua.* Et (vt addit 1. ad Cor. 11.) *Mulier ex viro, non vir ex muliere; & mulier propter virum, non vir propter mulierem formatus est.* quod autem mulier discere debeat, non docere, probat: *Quia vir non est seductus, mulier seducta in præuaricatione est.* Quod quidem eò tendit, vt ostendatur, mulier simplicioris esse naturæ, minoris iudicij & prudentiæ, quàm vir: nam vt notat Chrysost. in comment. huius loci, maluit Apostolus dicere, vir non est seductus, mulier est seducta; quàm Adam non est seductus, Heua est seducta; vt ostenderet id quod accidit Adamo & Heuæ prouenisse ex differentia naturali viri & mulieris, & naturaliter viros esse prudentiores & ingenij, ac iudicij melioris & maturioris quàm fœminæ sint; ac propterea mulieres, quæ tam facilè seducuntur, non esse idoneas ad docendum.

Iam verò quatuor illæ interpretationes, si veræ essent, redderent argumentum Apostoli planè infirmum, ac debile. Non enim propterea censendum est, mulieres immaturi iudicij esse, & ad docendum ineptas, quòd Heua seducta sit à diabolo, & Adam à muliere, vel quòd Heua sit prius seducta, quàm Adam, vel quòd Heuæ seductio scripta sit in Genesi, Adæ seductio non sit scripta; vel denique quod Heuæ seductio fuerit causa præuaricationis Adæ, non contrà. Nam quòd Heua seducta sit à diabolo, Adam à muliere, tantùm abest vt arguat mulierem simplicioris esse naturæ quàm virum, vt potius arguat contrarium, siquidem longè difficilius est, euadere insidias diaboli, quàm mulieris. Quod autem Heua prior seducta fuerit, Adam posterior, quodq; vnius seductio scripta sit, non alterius, nihil ad rem propositam facere videntur, cùm per accidens se habeant ad vigorem animi demonstrandum. Quòd denique Heuæ seductio causa fuerit præuaricationis viri, per accidens factum est, tum quia prior ipsa seducta est, tum quia nullus tunc erat, cui vir præuaricandi occasionem dare posset.

Verissima est igitur S. August. sententia, quam superiore capite sequuti sumus, videlicet Adamum propriè non fuisse seductum, & verba Apostoli sine vlla additione propriè & formaliter (vt more scholastico loquamur) esse accipienda, cùm ipse ait: Vir non est seductus, mulier seducta in præuaricatione est. Nam in tribus errauit Adam (vt suprà diximus) quòd crediderit peccatum esse veniale, mandatum Dei præuaricari, quòd crediderit se manducando cibum vetitum, non esse moriturum, quòd crediderit se futurum similem Deo, & nullius prouidentiæ, imperioque subjectum.

Primi erroris causa fuit amor nimius erga coniugem, ac per hoc non seductio alicuius, qui per dolum eum deceperit, sed propria ipsius prauitas, & cæcitas ex præcedente elatione subsequuta. Secvndi erroris causa fuit, præter propriam cæcitatem, experientia, quam habuit cùm vidit vxorem illo cibo manducato non esse mortuam, fortasse etiam vxoris adhortatio, quæ tamen propriè seductio dici non poterat, cùm ipsa non animo fallendi, sed simpliciter, quod verum esse credebat, viro suo proponeret. Tertii erroris occasio fuit, verbum serpentis à muliere viro suo relatum (*Eritis sicut Dij*) causa autem fuit non ipsius serpentis, aut mulieris auctoritas, vel persuasio, sed tum experientia præcedens, quæ vt fecit eum dubitare de illo (*Morte moriemini*) ita fecit propendere ad credendum illud (*Eritis sicut Dij.*) Tum propria superbia, id est, amor propriæ potestatis; libenter enim & facilè credimus quod amamus. Vide August. lib. 11. de Gen. ad litteram, cap. vlt. & lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 11.

Neq; verò sancti illi Patres, qui scribunt Adamum seductum fuisse, cum Apostolo pugnant, aut Apostolum non legerũt, vel non intellexerunt: sed de seductione Adami alio modo loquuti sunt. Nam ipse etiam Aug. alicubi scribit Adamum fuisse seductum, alicubi non fuisse seductum, nec tamen secum ipse pugnat, sed alio atq; alio modo seductionem accipit. Itaq; patres id solùm significare voluerunt Adamum à diabolo, non quidem immediatè & propriè, sed mediatè, occasionabiliter, & materialiter (vt sic loquamur) fuisse seductum. Qua significatione eandem vocem accipit B. Paulus, cùm ait: *Peccatum per mandatum seduxit me, & per illud occidit*, Rom. 7. Et, *Qui se existimat aliquid esse, cùm nihil sit, seipsum seducit*, Galat. 6. Sapiens cùm dicit: *Creaturas factas esse in muscipulam pedibus insipientium*, Sap. 14. Et Daniel cùm ad senem illum scelestum loquitur, *Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum*, Dan. 13.

Possent etiam iuxta hanc sententiam rectè accipi duæ priores interpretationes ex illis quatuor, quos refutauimus. Nam prima interpretatio, quæ erat,

A Vir non est seductus (id est) à serpente, verissima est, si hunc habeat sensum; Mulier verè & propriè seducta est, quia serpens eam animo fallendi astutè decepit, cùm ei proposuit falsum sub specie veri. At vir seductus quidem aliquo modo est à muliere, sed non propriè, quia nec illa intentionem habuit fallendi, nec ipse ob eius persuasionem, sed ob eius amorem excæcatus est: & hoc existimo S. Ioannem Chrysostomum sibi voluisse, cùm interpretationem illam excogitauit. Ipse enim primus est auctor illius interpretationis.

Secunda interpretatio, quæ erat: Vir non est seductus (id est) prior, quæ magnos quoque auctores habet, S. Epiphanium hæresi 38. S. Thomam, Theodoretum, & Oecumenium in comment. vera erit, si B hoc modo accipiatur; Vir non est seductus prior, quia videlicet diabolus agnoscens virum sapientiorem, non ausus est illum immediatè aggredi; sed à muliere, quæ facilius seduci poterat, incepit, vt ea seducta, virum etiam deijceret, si non propriè seducendo, at certè blanditijs mulieris inflectendo, atque ad peccandi societatem impellendo.

CAPVT VIII.

Primum Adami peccatum non potuisse esse veniale.

OCCASIONE verborum S. August. qui scribit Adamum existimasse se venialiter peccaturum, si legem Domini violaret, tractari solet alia quæstio, C videlicet, An primum peccatum in statu innocentiæ potuerit esse veniale. Et quidem non desunt qui existiment fieri potuisse, vt primum peccatum primorum parentum veniale esset. Ita enim Scotus docet in 2. Sent. dist. 21. & alij quidam pauci, qui eum sequuntur. Sed grauiores Theologi contrarium docent, vt S. Tho. in 1.2. q. 89. art. 3. Albertus. S. Bonauent. Richardus, Durandus Ægidius, & alij in 2. sent. dist. 21. & Alexander Alensis in Summa Theologica par. 2. q. 104. nu. 6.

Huius autem rei DVPLEX est ratio, quarum altera ducitur ab effectu, altera à causa, & vtraque S. Augustini auctoritate corroboratur. PRIOR igitur ratio est, quia si peccatum veniale in statu innocentiæ locum haberet, sequeretur etiam timorem, ac dolo- D rem in eo statu locum habiturum. Culpam enim sequitur pœna, & quia culpa venialis non tollit gratiam & amicitiam Dei, neque in statu innocentiæ originalem iustitiam sustulisset, neque hominem ex paradiso voluptatis ejecisset, fuisset vtique in paradiso & in statu illo felicitatis aliqua pœna, ac per hoc timor, & dolor. Quod esse absurdissimum docet S. August. lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 10.

POSTERIOR ratio, quæ à causa ducitur, talis est. Peccatum veniale, aut tale est ex subreptione, aut ex genere suo. Rursus quod ex subreptione est, aut oritur ex appetitu carnis præueniente rationem, vt imperfectum desiderium adulterij; aut ex ipsa volunta- E te præueniente perfectam rationis deliberationem, vt imperfectus motus infidelitatis. Quod autem est veniale ex genere suo, vt mendacium officiosum, semper oritur ex aliquo inordinato amore, vel timore, ac per hoc ex aliqua rebellione partis inferioris à superiore, vel ipsius voluntatis à ratione. At in statu innocentiæ nulla esse poterat rebellio partis vnius ab altera, neque fieri poterat, vt appetitus inferior voluntatem, aut voluntas rationem præueniret. Id enim efficiebat iustitia originalis, vt perfecta subordinatio maneret partis inferioris ad superiorem; & præterea nullus erat in homine error, nulla difficultas; ergo nulla via, nullus aditus patebat peccato, manente in homine originali iustitia. Ea verò iustitia nisi per mortale peccatum amitti non poterat, peccato igitur veniali nullus in statu innocentiæ locus esse poterat.

Hinc S. August. lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 10. *Erat,* inquit, *in paradiso deuitatio tranquilla peccati, qua manente nullum omninò aliunde malum, quod contristaret irruebat. An fortè cupiebant prohibitum lignum ad vescendum contingere, sed mori metuebant, ac per hoc & cupiditas & metus iam tunc illos homines etiam in illo perturbabat loco? absit vt hoc existimemus fuisse, vbi nullum erat omninò peccatum.* Et in eodem lib. cap. 26. *Sicut in paradiso nullus æstus, aut frigus, sic in eius habitatore nulla ex cupiditate, vel timore accedebat voluntatis offensio, nihil omninò triste, nihil erat inaniter lætum, gaudium verum perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat charitas ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Atque inter se coniugum fida ex honesto amore societas, concors mentis corporisque vigilia, & mandati sine labe custodia.* Argumenta quæ contra hanc sententiam fieri solent, & facilia sunt, & à Caietano rectè soluuntur in commentario S. Thomæ 1. 2. q. 89. art. 3. & ea de causa prætereunda mihi esse censui.

CAPVT IX.

Peccatum Adami grauius fuisse, quàm peccatum Heuæ.

TRACTATVR à Doctoribus alia quæstio, vter peccauerit grauius, vir primus, an mulier prima. Et quidem S. Ioan. Chrysost. hom. 7. ad populum Antiochenum, disertis verbis docet, peccatum mulieris grauius fuisse, quàm peccatum viri. Quam sententiam pleriq; Scholasticorum sequuntur in 2. Sentent. dist. 22. Contrà autem S. Ambros. in lib. de instit. virginis, cap. 4. multis argumentis contendit, virum grauius peccasse, quàm fœminam. S. August. loquens de primo actu malo primorum parentum, id est, de motu superbiæ, lib. 11. de Gen. ad litteram, cap. 15. dicit eam peccasse impari sexu, pari fastu. Et tam in eo lib. quàm in lib. 14. de ciuit. Dei, semper ita loquitur, ac si æquale putauerit fuisse peccatum mulieris peccato viri. Sed quoniam cap. 6. duas opiniones probabiles esse diximus, de infidelitate mulieris vnam, quod crediderit Deum esse inuidum, & mendacem; alteram, quod crediderit Deum non prohibuisse lignum scientiæ, seque, aut virum suum non benè intellexisse verba Domini; idcirco nunc etiam duas opiniones probabiles esse affirmare cogimur de grauitate peccati viri, ac mulieris.

Probabilis enim est sententia S. Ioan. Chrysost. & multorum Scholasticorum, qui docent, mulierem grauius peccasse, quàm virum; quia si mulier credidit Deum ex inuidia esse mentitum, cùm ait, *Quacunque die comederis, morte morieris,* quod (vt dixi) Doctores illi probabiliter sentiunt, certè mulieris superbia & infidelitas longè fuit grauior, quàm superbia & infidelitas viri. Mulier enim voluit, inuito Deo, fieri sicut Deus, quæ est superbia planè intolerabilis, & credidit Deum esse inuidum & mendacem, quæ est species infidelitatis extremæ, & blasphemiam continet inauditam. Vir enim non credidit Deum esse inuidum, vel mendacem, sed veniale fore peccatum suum, ac per hoc se non moriturum transgrediendo præceptum, fortè etiam futurum sicut Deum. Proinde cupiuit quidem fieri sicut Deus, sed non inuito Deo; & infidelis fuit, sed absque blasphemia illa & errore grauissimo, quæ in peccato mulieris fuerunt.

Probabilior tamen sentētia nobis videtur (vt suprà etiam diximus) mulierem non credidisse Deum esse

inuidum & mendacem, sed solum præceptum Dei à se, vel à viro suo non benè intellectum, ac per hoc cum S. Ambrosio arbitramur, virum absolutè grauius peccasse quàm fœminam, licet quod ad aliquos actus æquè peccauerit mulier ac vir, vt S. August. rectè docuit.

Sed vt hæc omnia facilius perspiciantur, secundum est, in peccato viri fuisse septem actus malos, & in peccato fœminæ totidem, sed non omninò eosdem. PRIMVS actus malus in peccato viri, superbia fuit, qua in sua potius esse, quàm in Dei potestate dilexit. Testis Aug. in Enchir. cap. 45. SECVNDVS, amor coniugis immoderatus. Testis idem Aug. lib. 11. de Genesi, cap. vlt. TERTIVS, infidelitas, qua Deo non credidit dicenti, *Morte morieris;* & diabolo credidit, *Eritis sicut Dij*. Aug. in Ench. c. 45. QVARTVS, curiositas. *Sollicitauit enim eum quædam experiendi cupiditas*, inquit Augustinus lib. 11. de Genesi, cap. vlt. QVINTVS, inobedientia particularis & expressa: *Comedisti de ligno, de quo præceperam ne comederes*, inquit Deus ad Adamum, Genesis 3. SEXTVS, excusatio peccati: *Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi*, Gen. 3. SEPTIMVS, læsio proximi: *Nam in Adam omnes moriuntur*, 1. Corinth. 15.

In peccato mulieris PRIMVS fuit superbia. Aug. lib. 11. de Gen. c. 5. SECVNDVS infidelitas, qua serpenti credidit, & Deo non credidit. August. ibidem. TERTIVS, concupiscentia cibi prohibiti: *Vidit* enim *lignum quod esset pulchrum visu, & ad vescendum suaue*, Gen. 3. QVARTVS, inobedientia particularis, & notissima: *Sumpsit* enim *de fructu, & manducauit*, Gen. 3. QVINTVS, inductio viri ad peccandum: *Attulit viro, qui & ipse comedit*, Gen. 3. SEXTVS, excusatio peccati: *Serpens decepit me*, Gen. 3. SEPTIMVS, læsio generis humani: nam, *à muliere initium peccati, & per illam omnes morimur*. Ecclesi. 25.

Iam verò si conferamus actus ipsos malos inter se, inueniemus peccatum viri æquale esse, aut aliquanto grauius peccato mulieris; si conferamus personas peccantes, inueniemus in multis peccatum viri esse grauius, in paucissimis grauius esse peccatum mulieris.

PRIMVS actus vtriusque fuit superbia, & superbia planè eadem. De vtroque enim scribit August. lib. 11. de Genesi, cap. 34. *Quid mirum, si superbi volentes esse sicut Dij, euanuerunt in cogitationibus suis?* Et cap. 35. *Impari sexu, pari fastu.*

SECVNDVS actus vtriq; communis fuit, infidelitas, & infidelitas eadem, aut persimilis, vterque credidit se non moriturum, sed futurum sicut Deum; hoc solùm videtur esse discriminis, quod mulier credidit præceptum non esse datum, aut à se non benè intellectum; vir credidit veniale fore peccatum, si præceptum transgrederetur, ac per hoc non ita accipiendum præceptum, vt verba sonare videbantur. Itaque ferè in idem recidit infidelitas vtriusque.

TERTIVS actus vtrique communis, fuit inobedientia, & inobedientia omninò eadem, vt notum est.

QVARTVS actus communis vtrique fuit, excusatio peccati. Et in hoc actu grauior fuit iniquitas viri, quàm mulieris. Vir enim sociam accusauit, mulier hostem. Et præterea vir in Deum culpam rejecit, cùm ait: *Mulier quam dedisti mihi, &c.* Mulier in serpentis astutiam, & in suam simplicitatem: *Serpens*, inquit, *decepit me*.

QVINTVS actus communis vtriq; fuit læsio generis humani, & in hoc etiam actu sine controuersia grauius Adam quàm Heua peccauit. Nam Heua occasionem dedit perditioni generis humani, sed Adam vera ac propria causa fuit eius perditionis. Nam si sola Heua peccasset, non propterea corruptum esset genus humanum, siquidem, *Per vnius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, & in vno homine*, Adamo videlicet, *omnes peccauerunt*, Rom. 5.

SEXTVS actus viri proprius, fuit amor nimius in coniugem, cui respondet sextus actus mulieris proprius, inuitatio viri ad peccandum. Qui duo actus videntur omninò similes, cùm Heua non alia de causa virum incitauerit ad cibum vetitum degustandum, nisi quia valdè diligebat eum, & vt bonum, quod se inuenisse credebat, cum eo communicaret.

SEPTIMVS actus viri proprius, fuit cupiditas experiendi, an cibus ille mortem adferret, cui respondet septimus actus mulieris proprius, concupiscentia cibi illius, qui vel ipso aspectu speciem & suauitatem præ se ferebat. In hoc verò actu quis non videt, grauiorem esse viri culpam, quàm mulieris? Nam curiositas illa viri tentatio Dei erat, & quidem periculosa admodum: cupiditas mulieris tentatio fuit gulæ, quæ ab objecti præsentia facilè irritatur. Actus igitur mali per se considerati, magis virum, quàm mulierem damnant.

Quod si personas consideremus, aliasque actuum illorum circunstantias, longè clarius apparebit maiorem viri, quàm fœminæ culpam esse iudicandam. PRIMVM enim, vir erat sapientior, & fortior. DEINDE, vir caput erat mulieris, & eam docere, non eam audire debuit. Quod exprobrans illi Deus ait: *Quia audisti vocem vxoris tuæ, &c.* TERTIO, vir hostem habuit debiliorem, mulier fortiorem, vt notum est. QVARTO, vir à Deo præceptum acceperat, mulier à viro (vt suprà ex Ambr. & Aug. docuimus.) QVINTO, mulier magis agnouit culpam, quàm vir, siquidem confessa est errorem, cùm ait: *Serpens decepit me.* Vir neque errorem, neque culpam agnouisse videtur. SEXTO, Deus longè grauius Adamum reprehendit, quàm Heuam. Ait enim per irrisionem: *Ecce Adam sicut vnus ex nobis factus est, &c.* SEPTIMO, cùm Deus & virum & mulierem propria pœna multasset, pœnam mortis, quæ vtrique communis futura erat, soli Adamo significauit, dicens: *Puluis es, & in puluerem reuerteris.*

CAPVT X.

Peccatum primi hominis fuisse aliquo modo peccatorum omnium grauissimum, non tamen absolutè.

VLTIMA quæstio de peccato primi hominis esse solet, an fuerit peccatorum omnium grauissimum. Est autem communis Doctorum responsio, non absolutè, sed secundum aliquid omnium peccatorum fuisse grauissimum. Vide S. Thomam in 2. 2. q. 163. art. 3. & cæteros Theologos in 2. sent. d. 21.

Et quidem, quod non fuerit omnium peccatorum absolutè grauissimum, facilè probari potest. Illud enim peccatum absolutè dicitur grauius, quod secũdum speciem suam est grauius, illud absolutè grauissimum, quod secũdum speciem suam est grauissimum. Illud autem secundum speciem suam est grauius, cuius objectum maiori bono contrarium est, & ideò cùm nihil sit amori Dei præferendum, nullaque sit virtus charitate præstantior, efficitur vt nihil sit in malis deterius odio Dei. Porrò peccatum primi hominis non fuit propriè odium Dei, sed superbia, inobedientia, infidelitas, quæ non charitati, sed humilitati, obedientiæ, ac fidei propriè opponuntur.

Quod autem secundum aliquid peccatum illud peccatorum omnium grauissimũ fuerit, demonstrat S. Aug. ex triplici capite. PRIMVM ex facilitate non peccandi, quæ maior fuit in Adam, quàm in alijs ho-

minibus vnquam. Habuit enim præceptum vnum tantùm, idque leuissimum; habuit multa, quæ ad seruandum impellerent Dei iubentis auctoritatem, & grauissimas pœnas transgressori propositas: caruit concupiscentia, quæ ad peccandum induceret. Sed Augustini verba audiamus, lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 12. *Hoc*, inquit, *de vno cibi genere non comedendo, vbi aliorum tanta copia subjacebat, tam leue præceptum ad obseruandum, tam breue ad memoria retinendum, vbi præsertim nondum voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea subsequutum est, tanto maiore iniustitia violatum est, quanto faciliore posset obseruantia custodiri.* Et in eodem lib. cap. 15. *Vbi enim magna est inobedientiæ pœna proposita, & res à Creatore facilis imperata, quisnam satis explicet, quantum malum sit non obedire in re facili, & tantæ potestatis imperio, & tanto terrenti supplicio?*

Altera ratio ducitur ab ingratitudine primi hominis, qui summa felicitate in paradiso fruebatur. Nunc enim maxima à Deo beneficia habemus, sed partim in fide, vt beneficium incarnationis, partim in spe, vt sempiternam felicitatem; ex quo fit, vt parum admodum illa cognoscamus: deinde admista nunc sunt beneficia flagellis, & consolationes tribulationibus. Quocirca non est adeò mirum, si in his tenebris, & in hoc exilio multi eum deserant, & ad temporalia bona declinent. At Adam plurima habuit Dei beneficia, maximum lumen, nullas tribulationes, nullam ignorantiam, & tamen Deum deseruit: *Quia* (inquit S. August. lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 15.) *contemptus est Deus iubens, qui hominem creauerat, qui ad suam imaginem eum fecerat, qui cæteris animalibus præposuerat, qui in paradiso constituerat, qui rerum omnium copiam, salutisque præstiterat, &c. iusta damnatio subsequuta est.* Et lib. 21. cap. 12. *Sed pœna æterna ideò dura & iniusta sensibus videtur humanis, quia in hac infirmitate moribundorum sensuum, deest ille sensus altissimæ purissimæque sapientiæ, quo sentiri possit quantum nefas in illa prima præuaricatione commissum sit. Quanto enim magis homo fruebatur Deo, tanto maiore iniquitate dereliquit Deum, & factus est malo dignus æterno, qui hoc in se peremit bonum, quod esse posset æternum.*

Tertia ratio sumitur à læsione generis humani. Peccatum enim in eadem specie tantò maius est, quantò pluribus nocet. Nullum autem fuit vnquam peccatum quod pluribus noceret, quàm peccatum Adæ, Siquidem vniuersum genus hominum damnationi addixit: *Hinc est* (inquit Aug. loco citato) *vniuersa generis humani massa damnata, quoniam qui hoc primitus admisit, cum ea, quæ in illo fuerat radicata, sua stirpe punitus est.* Vide eundem Augustinum in Enchiridio, cap. 26. & 27.

CAPVT XI.

De pœna primi peccati.

Explicuimus tentationem & peccatum primorum parentum, nunc de pœna eiusdem peccati, quam in præsenti tempore patimur, paucis disseremus. Ac pœna quidem, quæ propriè primo peccato quasi è regione respondet, iactura fuit originalis iustitiæ, & supernaturalium donorum, quibus Deus naturam nostram instruxerat, vt S. Tho. docet in 2. 2. q. 164. art. 1. hæc enim est pœna, quam æqualiter patiuntur quotquot ex Adamo originem ducunt, & in ipso, ac per ipsum initio peccauerunt. Cætera verò mala, tam corporis quam animi, quæ nos in hac valle miseriarum premunt, sunt quidem primi peccati pœnæ, quia ex prima illa pœna, hoc est, ex originalis iustitiæ amissione nascuntur, tamen non ita propriè & immediatè, vt illa donorum ablatio. Illa enim est quasi pœna à Iudice taxata, vt S. Tho. loquitur, cætera mala eam pœnam consequuntur, ad eum modum quo sequitur inundatio fluminum, aut maris, aggeribus diruptis, quibus aquarum impetus continebatur, atque ea causa est, cur cætera mala non æqualiter omnes premant, licet in primo peccato sint omnes homines pares.

Sed quamuis hæc ita se habeant, tamen Deus in libro Genes. cap. 3. cùm describit pœnas tum viri, tum mulieris, non meminit amissionis iustitiæ originalis, sed malorum consequentium: Tum quia primam illam & propriam peccati sui pœnam iam sentiebant, & nuditate, erubescentia, ac fuga, inobedientiæ pœnam soluere testabantur; Deus autem non quid iam paterentur, sed quid deinceps passuri essent, indicere eis volebat: Tum etiam vt ab effectis discerent, quam grauis pœna sit illa originalis iustitiæ carentia, quandoquidem ex vna illa tot aliæ calamitates sequuturæ essent.

Porrò mala illa consequentia primam primi peccati pœnam, sunt ferè innumerabilia, de quibus paulò fusius disseremus in 3. lib. de peccato originali. Deus autem in Gen. cap. 3. solùm attigit ea quæ ad vitam ipsam corporalem pertinent, quoniam cùm vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium, mala, quæ ad vitam pertinent, sunt omnium communissima, & notissima.

Tria verò sunt mala, quæ ad vitam corporalem ex pœna peccati redundarunt: Vnum mulieribus proprium, Alterum proprium viris, Tertium vtrisq; commune. Ingressus hominum in vitam, grauis est mulieribus, quæ cum labore gerunt in vtero conceptum fœtum, & cum dolore pariunt: conseruatio vitæ laboriosa est viris, ad quos præcipuè spectat & sibi, & vxori, ac proli victum quærere: denique exitus è vita, siue moriendi necessitas, tum viris, tum fœminis summam tristitiam adfert.

Hæc tria mala Deus in Gen. describit, ac primùm de primo, quoad vitæ ingressum pertinet, sic loquitur: *Mulieri quoque dixit, multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Quid sibi velint hæc verba, non est facile explicare, præsertim cùm multiplicatio conceptuum ad benedictionem pertineat, & in paradiso, ac statu innocentiæ futura esset, iuxta illud, *Crescite, & multiplicamini*, Gen. 1.

Non defuerunt grauissimi Patres, qui existimauerint propagationem generis humani per opus nuptiarum, ac per hoc, conceptum, & partum, & subjectionem fœminæ ad virum, non fuisse futura in statu innocentiæ. Et idcirco rectè inter pœnas primi peccati numerari. Ita sensit Gregorius Nissenus in libro de creatione hominis, cap. 18. Ioannes Chrysostomus homil. 18. in Gen. & Ioannes Damascenus lib. 2. de fide orthod. cap. 30. & lib. 4. cap. 25. Sanctus etiam Hieronymus in lib. contra Iouinan. huic sententiæ non audet apertè repugnare: scribit enim incertum esse, an in statu innocentiæ propagatio per nuptias futura fuisset.

Sed hæc opinio meritò refellitur à sancto Thoma in 1. par. quæst. 98. art. 2. & à Theologis cæteris in 2. sent. dist. 20. & à S. August. lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 21. & seq. & libro 9. de Genesi ad litteram, & cap. 3. & sequent. & à cæteris Latinis Patribus, qui post Augustini tempora scripserunt, vt Eucherio, Ruperto, & cæteris. Et sanè Scriptura diuina non obscurè testatur, propagationem hominum in paradiso per masculi & fœminæ coniunctionem fuisse futuram. Nam in primo capite Geneseos legimus:

Masculum & fœminam creauit eos, & dixit, Crescite, & multiplicamini, &c. Vbi videmus ante peccatum homines cum sexuum diuersitate creatos, idque in eum finem vt crescerent, & multiplicarentur.

Quod verò Gregorius Nissenus, & Ioan. Damascenus respondet, sexuum diuersitatem ideò institutam, quia præuiderat Deus fore, vt Adam peccaret, & propter peccatum sexuum diuersitate ad opus generationis egeret: non rectè dicitur. Tum quia per peccatum natura non est mutata, quoad partes, & membra naturalia, sed solùm quoad actiones, & officia. Tum quia non decuit diuinam prouidentiam, vt prius in homine ostenderet vestigia pœnæ, quàm in eo extitisset vestigium culpæ.

B Rursus cap. 2. *Dixit Deus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.* Ex quo loco rectè colligit August. mulierem ideò potissimùm institutam, vt in propagatione filiorum virum iuuaret. Neque enim aliud est opus, in quo non melius vir à viro, quàm à fœmina iuuari possit. Ac præsertim in Paradiso, vbi nullus erat labor subeundus, nulla indigentia timebatur, nulla fuit causa cur fœmina viro necessaria esset, nisi propter generationem.

Accedit quod in ipso loco felicitatis ante peccatum commissum dixit Adam: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Quæ verba ad matrimonium, atque ad maritalem coniunctionem pertinere testatur Christus in Euangelio Matth. 19. & Apostolus ad Ephes. 5.

C Denique homo in statu innocentiæ, quamuis per donum supernaturale id haberet, vt posset non mori, tamen corpus habuit verè animale, quod vt cibo egebat, vt conseruaretur, ita etiam generatione opus habebat, vt propagaretur.

Fuisse igitur, si homo non peccasset, sanctum connubium, & thorus immaculatus, absque libidinoso carnis ardore, gestasset mater in vtero prolem sine labore, peperisset sine dolore: *Vt enim* (inquit August. lib. 14. de ciu. Dei, c. 16.) *ad pariendum non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus fœminea viscera relaxaret: sic ad fœtandum & concipiendum, non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturam vtramque coniungeret.* Fuisset etiam subiectio vxoris ad virum, sed charitatis, non conditionis, & spontaneæ voluntatis, non violentæ coactionis, vt idem August. docet lib. 11. de Genesi ad litteram, cap. 37.

D Quare pœna peccati est, quod fœminæ cum fastidio & labore conceptum fœtum in vtero gerant, quod cum dolore pariant, quod viris ita subijciantur, vt etiam inuitæ illis parere, eosque non solùm diligere, sed etiam timere cogantur. Atque hoc est, quod Heuæ Deus prænunciauit, cùm ait: *Multiplicabo ærumnas tuas, &c.* Quod autem dicit Deus, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos*, non ita accipiendum est, quasi multiplicatio conceptuum absolutè ad pœnam pertineat. Sed vel Hebraica phrasi dictum est, Multiplicabo ærumnas, & conceptus, pro eo quod est, Multiplicabo ærũnas conceptuum, & ideò fortasse septuaginta Interpretes, ad rem explicandam, omiserunt vocem (*conceptus*) quæ in Hebræo habetur, & simpliciter posuerunt, Multiplicabo tristitias, & gemitum tuum. Vel dictum est, Multiplicabo conceptus, quia si Adam & Heua non peccassent, soli illi fœtus concepti fuissent, qui ad maturitatem peruenturi erant; nunc autem sæpenumerò fœminæ fœtum concipiunt, & cum labore & tristitia gerunt, qui ante extinguitur, quàm lucem videre incipiat. Quæ multiplicatio conceptuum grauissima sanè pœna iudicanda est.

E Quod autem aliqui dicunt multiplicationem conceptuũ referri ad tempus, quo fœtus gestatur in vtero, nunc enim ex pœna peccati nouem mensibus fœtum gestari; in Paradiso verò conceptum fœtum continuò fuisse pariendum, neq; probabile est, neq; verbis Scripturæ conuenit, neque sententiæ S. Aug. qui (vt paulò ante citauimus) scribit, maturitatis impulsu fœminea viscera relaxanda fuisse.

Porrò quod in describenda pœna mulieris dicitur, sub viri potestate eris, vel vt habent Greca, ad virum tuum conuersio tua, duobus modis accipi potest, propter ambiguitatem vocis Hebreæ תשוקה, quod tum conuersionem & obedientiam, tum desiderium & concupiscentiam significare solet. Vel igitur sensus erit, mulierem seruiendo & obediendo ad virum conuertendam, vt ab eius ore & mandatis pendeat: vel certè significabitur, mulierem etiam post laborem gerendi vteri, & dolorem parendi, adhuc virum desideraturam. Siquidem non leuis est pœna, ab eo se continere non posse, quod tam ingentem laborem & tristitiam adferat.

Iam verò quod attinet ad pœnam viris propriam, quæ est in parando victu, qui & sibi, & vxori, & liberis satis esse possit, ea describitur his verbis: *Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Quibus verbis triplex labor agricolarum describitur.

PRIMVS nascitur ex terræ sterilitate, de qua dicitur: *Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex ea.* Maledictio enim in Scripturis sterilitatem significat, vt contrà benedictio fœcunditatem. Itaque multi requiruntur labores, vt quis ex terra sterili comedere, id est, fructum ad cibum idoneum colligere possit.

SECVNDVS labor nascitur ex spinis, malisque herbis, quæ ex terra etiam infœcunda cum bonis frugibus oriantur. Et quia nisi magno labore spinæ, ac tribuli, & herbæ noxiæ euellantur, bonas herbas habere non possumus; ideò dicitur, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, hoc est, herbas quidem habere poteris, sed non absque impedimento spinarum & tribulorum.

TERTIVS labor est in colenda terra quamuis fœcunda, & spinis, ac tribulis vacua. Tot enim labores exanthlandi sunt in arando, serendo, metendo; vitibus & arboribus plantandis & putandis, alijsque id genus rebus faciendis, vt meritò dictum sit, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Quo loco nomine panis omnis cibus intelligitur, secundum morem Scripturæ familiarem.

Illud hoc loco prætereundum non est, quod nos habemus in editione Latina: *Maledicta terra in opere tuo:* in Hebraicis codicibus esse maledicta terra, בעבורך, id est, *propter te.* Ex quo intelligimus, illud, *in opere tuo*, non significare, in opere terræ colendæ, sed in peccato tuo, vt S. Hiero. monet in quæstionibus Hebraicis in Genesim. Vbi etiam notat aliquos vertisse, *propter te*; aliquos, *in transgressione tua.* Nisi fortè interpres pro בעבורך legerit בעבדך.

RESTAT pœna communis viris, ac mulieribus, quæ est necessitas moriendi, quam Deus cum pœnis quæ ad virum magis propriè pertinent, coniungere voluit: Tum quia peccatum viri propriè causa mortis fuit: Tum quia viro dictum fuerat: *Quacumque die comederis ex eo, morte morieris:* Tum quia in viro mulier intelligitur, cùm vir sit caput mulieris: Tum denique, vt suprà notauimus, quia vir grauius peccauit, quàm mulier. Porrò hæc pœna in illis verbis continetur, *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Ex quibus verbis intelligimus illud: *Quacumque die*

comederis, morte morieris: nihil aliud significare, nisi morti certissimæ obnoxius eris. Vide plura de hac re in libro de gratia primi hominis, cap. 8.

A

Pœnæ Adami atque Heuæ adjunxit Deus pœnam serpentis, dixit enim Dominus ad serpentem: *Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ. Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.* Quæ verba, tum ad serpentem corporalem, vt exponit Chrysostomus homil. 17. in Genes. tum ad ipsum diabolum, vt explicat Augustinus lib. 11. de Genesi, cap. 36. commodè referuntur. Quamuis enim serpens corporalis propriè non peccauerit, quippe qui rationis est expers, tamen puniri debuit, vt iram Dei aduersus peccatum intelligeremus. Magnum est enim iræ indicium, cùm non solùm peccati auctor punitur, sed instrumenta etiam, quibus peccatum commissum est, conteruntur.

B

Exponamus breuiter pœnam serpentis, primùm vt ad serpentem corporalem, deinde vt ad ipsum diabolum pertinet. Dixit igitur Dominus ad serpentem: *Quia fecisti hoc*, serpentem Deus alloquitur, non quod ipse verba illa intelligere posset, sed propter Adamum & Heuam, qui præsentes aderant, quemadmodum etiam Christus aliquando ficulneæ maledixit, aliquando imperauit mari, & ventis.

C

Porrò non quæsiuit Deus à serpente, quare id fecisset, quemadmodum ab Heua quæsiuit, neque enim serpens ille corporalis rationem aliquam facti sui reddere potuisset: sed simpliciter ait, *Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ,* hoc est, quia instrumentum diaboli ad homines seducendos & perdendos fuisti, abjectissimum eris animal, & omnibus inuisum, & execrabile; & cùm antea non toto corpore reperes, sed solùm parte posteriore, anteriore autem rectus incederes; deinceps super ventrem, & super pectus tuum gradieris; terram quoque perpetuò comedes, cùm antea nequaquam terra, sed herba cibus tuus esset: denique cùm in Paradiso cum animantibus cæteris, & cum ipso homine pacificè viueres, bellum erit post hac inter te, & mulierem, & prolem tuam, ac proles mulieris, quod nullo vnquam tempore sopietur.

D

Iam verò si ad ipsum diabolum hæc verba pertineant, non dixit Dominus diabolo, quare hoc fecisti, sed, *quia hoc fecisti*, quia videlicet diabolus ita est obduratus in malo, vt nullo modo emendari queat. Et verò idem ipse maledictus inter omnia animantia, & bestias terræ, quia miser, ac vilis effectus est super omnes, siue Angelos, siue homines peccatores. Quemadmodum enim iustitia Angelos, atque omnes Deos quodammodo facit, sic è contrario peccatum eosdem bestias facit.

E

Super pectus autem diabolus graditur; Tum quia in astutia & calliditate sua confidit, vt Hieronymus explicat in quæstionibus Hebraicis; Tum quia permittitur à Deo de superbia & falsa potestate gaudere, qui antea de veritate & charitate gaudebat. Non enim parua pœna est, cùm aliquis adhuc peccare, & de peccato gaudere sinitur, vt explicat Augustinus lib. 2. de Genesi contra Manichæos, cap. 17.

Porrò terram diabolus comedit, siue quia terrenos ac reprobos homines vorat, non sanctos, atque electos, vt Augustinus docet libro 2. de Genesi contra Manichæos, cap. 18. siue quia in terrena sanctorum corpora potestatem exercet, animas autem non potest occidere, vt docet Ambrosius in lib. de Paradiso, cap. 15.

Id verò faciet cunctis diebus vitæ suæ, hoc est vsque ad diem iudicij; tamdiu enim diabolus nocere sinetur, & tamdiu viuere se putabit, quamdiu nocere poterit.

Denique inimicitia erit perpetua inter diabolum & mulierem, & inter vtriusque semen, & diabolus quidem insidiabitur calcaneo, sed interim tamen caput suum contritum referet. S. August. loco notato, per semen diaboli suggestiones malas, per semen mulieris fructum boni operis intelligendum esse docet. Diabolus enim mala suggerendo calcaneo insidiatur, vt hominem iustum labi faciat: sed ille caput serpentis conterit, quia ipsa suggestionum initia statim comprimit. Vide alias explicationes apud Irenæum lib. 3. cap. 38. Leonem serm. 2. de Natali Domini, Hieronymum in quæstionibus Hebraicis, & alios.

CAPVT XII.

De pœnitentia, & salute primorum hominum.

RESTAT pars vltima huius disputationis, quæ erat de primorum parentum pœnitentia, & salute. Fuit enim vna ex Tatiani hæresibus, primos homines post mortem æternæ damnationi addictos fuisse. Qui error communi Patrum & Ecclesiæ consensu rejectus est. Nam imprimis quotquot scribunt de hæresibus, Tatianum reprehendunt, quod saluti primorum parentum contradicere ausus fuerit.

Vide Irenæum lib. 1. cap. 30. & 31. Tertullianum in libro de præscriptione aduersus hæreticos, cap. 52. Epiphanium in hæresi Tatiani, quæ est 46. Philastrium in Catalogo hæreticorum. Augustinum in libro de hæresibus, cap. 23. Quibus adde eiusdem sancti Augustini testimonium ex epistola 99. ad Euodium, in hæc verba: *Et de illo quidem primo homine patre generis humani, quod eum ibidem (Christus ad inferna descendens) soluerit, Ecclesia ferè tota consentit. Quod eam non inaniter credidisse credendum est, vndecunque hoc traditum sit, etiamsi canonicarum Scripturarum hinc expressa non proferatur auctoritas. Quamquam illud quod in libro Sapientiæ, cap. 10. scriptum est: Hæc illum, qui primus factus est patrem orbis terrarum, cùm solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo, & dedit ei virtutem continendi omnia, magis pro hac sententia, quàm pro alio vllo intellectu facere videatur.*

Quo loco S. Augustinus primùm probat ex traditione non scripta, Adamum saluatum esse, deinde Scriptura; neque reuocat in quæstionem, an liber Sapientiæ sit canonicus: sed an verba eius libri ita perspicuè pro hac sententia faciant, vt nihil contra objici possit. Et planè (vt ipse etiam indicat) non apparet, quomodo aliter intelligi possint illa verba (*eduxit eum à delicto suo*) quàm de pœnitentia, & salute primi hominis.

Ad hæc S. Irenæus in lib. 3. cap. 34. & seq. multis rationibus probare conatur, primos parentes saluos esse. PRIMVM, quia noua est sententia contraria, & ab ipso Tatiano primùm excogitata. DEINDE, quia Deus non maledixit Adamo, & Heuæ, sicut maledixit serpenti, cuius salus omninò deplorata erat. Quo argumento vtitur etiam Tertullianus in lib. 2. aduersus Marcionem: *Ideo*, inquit, *nec maledixit ipsum Adam & Heuam, vt restitutionis candidatos, vt confessione reuelatos.* TERTIO, quia Adam & Heua in signum pœnitentiæ induerunt se asperis perizomatis ex folijs ficulneis, quasi sacco & cilicio. QVARTO, quia non videretur bonus pastor ouem

centesimam,

centesimam, quæ perierat, propriè inuenisse, si primus homo, qui per eam significabatur, saluus non esset. QVINTO, quia posset diabolus meritò gloriari, se à Christo victum non esse, si filij, ac posteri primorum parentum, non ipsi primi parentes, de captiuitate liberarentur. Diabolus enim primos parentes propriè superauit, cæteros autem homines ideò iure captiuos tenet, quòd filij sint eorum, quos ipse iure belli seruos suos fecit. A quo enim quis superatur, eius seruus efficitur.

Addit Epiphanius hæresi 46. aliud argumentum ex eo, quod non sine ingenti mysterio Adam sepultus fuisse traditur in eo ipso loco, vbi Christus in cruce pendens, sanguinem suum fudit. Qui quidem locus à cranio primi hominis ibi reperto, Caluariæ nomen accepit. Quorsum enim diuina prouidentia hoc procurasset, vt cadauer primi hominis eo potissimum terra contegeretur, quæ sanguine Redemptoris aspergenda erat, nisi vt intelligeremus ipsum etiam primum hominem à peccato suo Christi sanguine expiatum?

Nam quod S. Hieronymus in comment. Matth. cap. 27. & epist. ad Ephes. cap. 5. hanc sententiam de primi hominis sepultura in monte Caluariæ, refelli existimat ex lib. Iosuæ, cap. 24. vbi dicitur Magnus Adam sepultus in Cariath Arbe, qui locus dictus videtur Cariath Arbe, id est, ciuitas quatuor, quia quatuor summorum hominum ossa contineat, Adam, Abraham, Isaac, & Iacob; non multùm nos mouet. Nam sententia illa de sepultura Adami in monte Caluariæ, non solius Epiphanij, sed aliorum multorum est, vt Origenis tract. 35. in Matth. Athanasij in sermone illo breuissimo de passione Domini, qui incipit, Hominum certè peccata; Basilij in cap. 5. Isaiæ, Ioannis Chrysost. hom. 84. in Ioan. Anastasij Sinaitæ lib. 7. contemplationum in Exameron, Germani in theoria rerum Ecclesiasticarum, Euthymij, & Theophylacti in cap. 27. Matth. Ex Latinis antiquissimus Tertullianus ita de hac re scripsit in lib. 2. aduersus Marcionem carmine scripto.

Golgatha locus est capitis Caluaria quondam,
Lingua paterna prior sic illum nomine dixit.
Hic medium terræ est, hic est victoriæ signum,
Os magnum hic veteres nostri docuere repertum,
Hic hominem primum suscepimus esse sepultum.
Hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit,
Puluis Adæ vt possit veteris cum sanguine Christi
Commixtus stillantis aquæ virtute leuari.

Hæc ille. Idem postea scripsit Cyprianus, vel quicunque est auctor serm. de Resurrectione Domini. Ambrosius epist. 19. ad Horontianum, & in cap. 23. Lucæ. Augustinus sermone 71. de tempore, & quod magis admirandum videtur, ipse Hieronymus in epistola ad Marcellam, in qua hortatur illam, vt veniat in Palestinam.

Ad argumentum illud, quod dicebatur, Adam sepultus in Hebron, quæ est Cariath Arbe, responderi potest, per Adam maximum non intelligi eo loco primum parentem, sed hominem quendam magnum, qui dicebatur proprio nomine Arbe. Nam vox hebraica אדם communis est, & nomen proprium primi parentis, & ad commune omnibus hominibus, sed quando præfigitur ה demonstratiuum, vt hoc loco, vbi habemus האדם non solet esse nomen proprium, sed commune. Præterea in eo loco, Iosuæ 14. v. 15. dicitur, Arbe homo maximus inter Enacim. Cur autem sic dicatur, colligitur ex cap. 15. v. 13. & ex cap. 21. v. 11. vbi legimus, Arbe fuisse patrem Enach, ac proinde caput & principem omnium Enacitarum. Itaque dicebatur Hebron Cariath Arbe, quia erat ciuitas Arbe, qui Arbe fuit maximus homo inter Enacitas, quia erat pater Enaci, à quo Enacitæ omnes ducebant originem. Fortassis etiam fuit maximus homo proceritate corporis, siquidem Enacitæ gigantes erant, vt perspicuum est ex capite decimo tertio Numerorum, vbi terram promissionis lustrauerant, dicunt: *Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enach de genere giganteo, quibus comparati, quasi locustæ videbamur.*

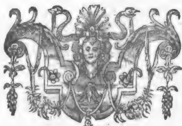

LIBER QVARTVS, DE STATV PECCATI,

Qui est primus de peccato originis.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur materia disputationis sequentis, & qui de ea scripserint breuiter indicantur.

E peccato originis, quod à peccato primi hominis, de quo in superiore libro disseruimus, in vniuersum genus humanum deriuatum est, disputationis ordo nunc postulat vt disseramus.

A Ac TRES sunt de peccato originis præcipuæ quæstiones: PRIMA, sitne aliquod peccatum originis: SECVNDA, quid sit illud peccatum: TERTIA, quæ sit eius propria pœna. Ad has enim quæstiones reuocari possunt aliæ omnes, vt illæ, Quomodo peccatum hoc traducatur, à quo traducatur, ad quos traducatur; vnum ne tantùm, an alia etiam peccata traducantur.

Est autem hæc de peccato originis disputatio, vna ex grauissimis fidei nostræ controuersijs. Nam vt S. Augustinus docet in libro de peccato originali, cap. 24. in causa duorum hominum, quorum per vnum venundati sumus sub peccato, per alterum redimimur à peccatis, propriè fides Christiana consistit. Et idcirco in lib. 1. aduersus Iulianum, cap. 2. idem Augustinus de controuersia hac ita loquitur: *Alia sunt, in quibus inter se aliquando etiam doctissimi, atque optimi regulæ Catholicæ defensores, salua fidei compage, non consonant, & alius alio de vna re melius dicit, & verius. Hoc autem vnde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Quisquis in Christiana fide vult labefactare quod scriptum est: Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum; & sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur, totum quod in Christum credimus, auferre molitur.*

B Scripserunt de peccato originis auctores multi, tum veteres, tum recentiores. Primus omnium S. Augustinus (eius enim tempore quæstio hæc orta est, vt ipse testatur lib. 3. de peccatorum meritis & remiss. cap. 5. 6. & 7.) controuersiam de peccato originis copiosissimè disputauit in libro vnico, de peccato originali contra Pelagium; in duobus ad Valerium, de nuptijs, & concupiscentia; in tribus ad Marcellinum, de peccatorum meritis & remissione; in quatuor ad Bonifacium, contra duas epistolas Pelagianorum; in sex ad Claudium, aduersus Iulianum; & in alijs libris & epistolis suis frequentissimè.

Post Augustinum scripserunt de re eadem ex professo, S. Prosper ad capitula Genuensium, responsione 3. S. Fulgentius lib. de gratia Christi, cap. 4. & 13. & seq. Hugo de S. Victore lib. 1. de Sacramentis, part. 7. à cap. 24. Anselmus in lib. de conceptu virginali, & peccato originali: Petrus Lombardus lib. 2. sent. distinct. 30. & 31. & in eandem distinctionem Theologi Scholastici omnes.

Item Albertus 2. par. tract. 17. Alexander Alensis 2. par. q. 121. S. Tho. in 1. 2. quæst. 81. & lib. 4. contra Gentes à cap. 5. Henricus quodlib. 1. q. 25. & 23. Ægidius quodlib. 6. q. 19. Gulielmus Parisiensis in tractatu de vitijs & peccatis.

Et nostro hoc sæculo plurimi circa idem argumentum laborarunt: vt Albertus Pighius in controuersia prima, quæ est de peccato originis. Ambrosius Catharinus in lib. de peccato originali. Dominicus à Soto lib. 1. de natura & gratia, cap. 7. Alphonsus à Castro in lib. 12. aduersus omnes hæreses. Andreas Vega lib. 2. in Concil. Trid. Diegus Payua libro 3. Orthodoxarum explicationum, & lib. 5. defensionis Concilij Trident. Ioan. Driedo lib. 1. de gratia & libero arbit. tract. 3. Ruardus Tapperus in explicatione art. 2. Cunerus Petri in lib. de peccato originali. Theodor. Peltanus in disceptatione de peccato originis. Iodocus Tiletanus in Apologia pro Concilio Trident. Vvilhelmus Lindanus lib. 4. Panopliæ, cap. 10. Andreas Fabricius in harmonia Confessionis Augustanæ, art. 2. vbi ponit varios tractatus insignium Theologorum de hac re. Thomas Stapletonus lib. 1. & 2. de iustificatione.

Ex aduersarijs Huldrichus Zuinglius scripsit de peccato originis in lib. de Baptismo, tract. 3. & rursus copiosius in libro, qui inscribitur, Declaratio de peccato originis, ad Vrbanum Rhegium. Martinus Lutherus in assert. 2. & 3. artic. Philip. Melanchthon in Locis, tit. de peccato originis. Ioan. Caluinus lib. 2. Inst. cap. 1. & lib. 4. cap. 15. & in Antidoto Concilij Trident. Martinus Bucerus, & Petrus Martyr in comment. cap. 5. ad Rom. Martinus Kemnitius in Examine Concilij Trident. Henricus Bullingerus ser. 10. decadis 3. Matthias Illyricus multa scripsit de peccato originali: Primùm in Centurijs, cent. 1. lib. 2. cap. 4. Deinde in lib. de essentia imaginis Dei, & diaboli; in lib. de occasione vitandi erroris; in lib. de eximia vtilitate huius doctrinæ; in lib. Nosce te ipsum. Denique in refutatione quorundam contrarium sentientium. Scripserunt autem contra Illyricum multi ex aduersarijs, vt Ioannes Vvigendus, C Martinus Kemnitius, Tilmannus Heshusius, Ioachimus Merlinus, & alij.

CAPVT II.

Referuntur errores circa primam quæstionem, quæ est, an sit aliquod peccatum originis.

QVOD attinet ad primam quæstionem, qua quæritur, sitne aliquod peccatum originis, id est, quod per generationem ex parentibus trahatur; primus Pelagius nouum dogma excogitare cœpit, vt S. Augustinus testatur in lib. de peccato originali, ab initio vsque ad cap. 16. & in lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 2. & sequentibus, & lib. de D hæresibus, cap. 88. vbi scribit dogma Pelagij, & discipuli eius Cœlestij fuisse, peccatum Adami soli ipsi nocuisse, non autem posteritati. Quod autem omnes qui ex Adamo originem trahunt, moriantur, fieri naturaliter, nam etiam Adamum fuisse moriturum, quamuis non peccasset. Itaque volebat nasci tunc homines sine virtute, & sine vitio, & talem fuisse Adamum ante lapsum.

Operæ pretium verò est animaduertere, qua calliditate Pelagius fefellerit Synodum Palestinam, apud quam nouæ huius hæresis causa fuerat accusatus. Nam (vt S. August. refert in lib. de peccato originali, cap. 15.) anathematizauit in ea Synodo Pelagius,

eos qui dicerent peccatum primi hominis posteris non nocuisse, & infantes tales nunc nasci, qualis erat Adam ante lapsum. Sed postea discipulis suis respondit, ideò se illa objecta damnasse, quia peccatum primi hominis nocuit posteris, non propagatione, sed exemplo; eum enim imitati sunt omnes, qui postea peccauerunt; & infantes non tales nascuntur, qualis fuit Adam ante lapsum, quia carent infantes vsu liberi arbitrij, & præcepti capaces non sunt: Adam autem ante lapsum, & liberi arbitrij vsum habuit, & præcepti capax fuit. Hæ sunt videlicet artes hæreticorum.

Est alius error Pelagianorum, qui conuicti (vt apparet) argumentis Catholicorum, primum hominem non moriturum, si non peccasset, & post peccatum mortalem factum, mortales filios genuisse, docere cœperunt, mortem corporis trahi per generationem ex Adamo, non tamen peccatum, quod est mors animæ. Ita refert S. August. in lib. 4. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. & 4.

Vterque error, tam prior ille Pelagij, quàm hic posterior Pelagianorum, patronos reperit hoc nostro sæculo. Priorem errorem, qui nec peccatum, nec mortem ex Adamo trahi contendit, tuentur hoc tempore Anabaptistæ, vt cognosci potest ex argumentis quæ nos refutauimus in lib. de Baptismo, c. 9. Nam argumentum 30. 32. & 33. inde ducebantur ad probandum infantes non esse baptizandos, quod careant peccato originali. Idem testatur Petr. Martyr in comment. cap. 5. ad Rom. vbi dicit, eos non tantùm negare originale peccatum, sed etiam mortem, & afflictiones huius vitæ ita referre ad causas naturales, vt nullo modo velint ex peccato primi hominis deriuari. Aduersus quam sententiam, quod attinet ad mortem corporis, in libro de statu innocentiæ disserimus.

Eiusdem sententiæ videntur fuisse Albigenses; teste S. Antonino in Summa Theologica, p. 4. tit. 11. ca. 7. §. 5. & ante Albigenses Petrus Abailardus. Is enim (vt scribit S. Bernard. in epist. 108.) non rectè sentit de peccato originis. Quis autem eius error fuerit, insinuat idem Bern. in epist. 190. vbi posteaquam dixerat, Abailardum docuisse, Christum non venisse in mundum, nec passum & mortuum esse, nisi vt nos verbo & exemplo doceret, ac instituerer; inde colligit, ex sententia Abailardi, Adamum nobis non nocuisse, nisi exemplo, & infantes, qui institutionis, & exemplorum capaces non sunt; neque in Adam perijsse, neque per Christum vacari.

Posteriorem errorem, qui mortem corporis, aliosque morbos, & mala ex Adamo trahi concedit, non tamen peccatum, quod est mors animæ, renouarunt hoc sæculo Huldrich. Zuinglius, Iacobus Faber, & Desiderius Erasmus. Ac de Iacobo quidem Fabro nulla est ambiguitas, satis enim apertè in comment. cap. 5. ad Rom. & in Apologia pro suis commentarijs, docet nihil nos ex Adam trahere nisi obligationem ad mortem.

Erasmus purgare se studuit à suspicione huius erroris, tamen non videtur planè purgatus. Nam cùm in annotationibus ad cap. 5. ad Rom. scripsisset in Adamo omnes peccasse imitatione, & hoc modo exposuisset illud, in quo omnes peccauerunt; ac deinde vidisse propter eam explicationem se incidisse in suspicionem hæreseos Pelagianæ, in alia editione negauit se esse Pelagianum, & peccatum originis agnoscere se disertis verbis testatus est. Cæterùm in tam longa disputatione nunquam dicit aliquid, vnde intelligi possit eum credidisse peccatum originis non imitatione, sed generatione trahi. Hoc autem dicere

A debuit, si verè purgari cupiebat, cùm id esset, quod ei potissimum objiciebatur.

Quid? quod non solùm non dicit, peccatum originis generatione, non imitatione ad nos deriuari: sed multa dicit, quibus indicat se contrà sentire.

PRIMVM verba B. Pauli, quibus nulla sunt apertiora pro peccato originali, omninò contendit non esse intelligenda de vera propagatione peccati, vt Catholici omnes intelligunt, sed de imitatione, vt Pelagiani volebant.

DEINDE auctorem commentariorum breuium in omnes epist. Pauli, quæ falsò tribuuntur S. Hierony. commendat, vt virum valdè doctum. Is enim auctor exponit illa verba, *In quo omnes peccauerunt*, de imitatione. At auctorem illorum commentariorum

B fuisse Pelagium, aut Pelagianum aliquem, extra controuersiam est. Pelagium enim scripsisse commentaria breuia in epistolas Pauli, testis est August. lib. 3. de peccatorum meritis & remiss. cap. 1. 5. & 12. & quamuis non extet nunc in illis commentarijs argumentatio quædam, quam in illis se legisse August. dicit, non propterea certum est, ea commentaria non esse Pelagij; siquidem fieri potest, vt argumentatio illa sublata fuerit ab ijs, qui eum librum S. Hieronymi nomine venditare voluerunt. Sed quidquid de hoc sit, illud certum est, iudicio doctorum omnium, auctorem illum esse, si non Pelagium, certè Pelagianum.

C ADHÆC, Erasmus S. Ioan. Chrysostomum Pelagianum facere nititur, vt videlicet insignem patronum hæresi Pelagianæ acquirat, quem tamen S. August. lib. 2. in Iulian. cap. 2. diligenter purgat; & Iulianum acriter reprehendit, qui eandem notam eidem Chrysostomo inurere conabatur.

PRÆTEREA, quia videbat Erasmus multùm se primi auctoritate S. Augustini, qui totis viribus Pelagianam hæresim oppugnauit, idcirco enumerat eiusdem S. Augustini errata, siue quæ ipse arbitrabatur errata, vt imminuat, atque extenuet quantum potest eius auctoritatem; neque erubescit scribere, S. Augustinum, S. Hiero. & S. Ambros. in disputationibus aduersus hæreticos, non sincerè Scripturas interpretari, easque ad victoriam detorquere.

D DENIQVE diligenter monet, prouidendum nobis esse, ne nimis oderimus Pelagianos. Adde quod in encomio matrimonij apertè testatur se non audire eos, qui dicunt fœdam libidinem non à natura, sed à peccato esse profectam. Quæ omnia mirum est, si non Erasmum Pelagianum esse significent, quamuis ipse verbo Pelagianum se esse neget.

Veniamus ad Zuinglium. Is in comment. cap. 5. ad Rom. scribit, peccatum de quo Apostolus loquitur, cùm ait, *In quo omnes peccauerunt*, non esse propriè peccatum, sed effectum peccati, id est, morbum, ac defectum. Sed apertius hoc docet in lib. de Baptis. tract. 3. in digressione de peccato originali, & apertissimè in libro, qui scribitur, Declaratio de peccato

E originali, ad Vrbanum Rhegium. Sed quia Henricus Bullingerus in sermone decimo Decad. 3. Martinus Bucerus in comment. cap. 5. epist. ad Rom. & Rodulphus Gualterus in Apologia pro Zuinglio, nituntur eum ab hac nota modis omnibus liberare, ac dicunt, Zuinglium distinguere voluisse peccatum originale à peccato actuali; & cùm negauit peccatum originale esse propriè peccatum, loquutum esse de peccato, vt significat actionem sceleratam, quæ propria voluntate committitur: idcirco necessarium esse duxi, paulò diligentius Zuinglij sententiam explicare, atque ex verbis ipsius ostendere, non posse eum à Pelagij errore purgari.

A PRIMVM igitur fatetur Zuinglius sententiam suam, qua dicit, peccatum originis morbum esse, non peccatum, contrariam esse commum sententiæ scholarum Catholicarum. Sic enim loquitur in libro de Baptismo, tract. 3. in digressione de peccato originali: *Pauca quædam de peccato originali nobis dicenda sunt, nec ignoro quot conuiciorum plaustra nobis à Pontificiorum rabie & fremitu expectanda sint, qui me etiam hanc ob causam hæreticum esse clamabunt, qui Scripturas nec ipse intelligam, nec exponam alijs, sed falsis interpretationibus corrumpam, & conuellam. Sed vt vt fremant, peccatum originale nihil aliud esse dicimus, quàm morbum illum, qui hæreditario iure ab Adamo primo omnium nostrum parente in nos deriuatus est.* Et infrà: *Vnde colligimus peccatum originale morbum quidem esse, qui tamen per se culpabilis non est,*
B *nec damnationis pœnam inferre potest, vtcunque hic nobis Theologorum disputationes & sententiæ reclamitent.* Hæc ille.

At Catholici Theologi non docēt, peccatum originis non distingui ab actuali, neque dicunt esse actionem sceleratam propria voluntate commissam, & tamen sentiunt esse verè, propriéque peccatum, quod hominem non solùm miserum, sed etiam peccatorem, & reum damnationis efficiat. Zuinglius igitur non solùm negauit, peccatum originis esse peccatum actuale, vt eius defensores & patroni contendunt, sed etiam esse verè, ac propriè peccatum, quod peccatorem & reum mortis faciat. Id enim
C Doctores Catholici sentiunt, à quibus ille se dissentire liberè confitetur. Adde quod Bucerus in commentario cap. 5. ad Rom. fatetur Theologos Catholicos, qui Scholastici dicuntur, rectam sententiam de peccato originis tradidisse; quare secum ipse Bucerus pugnat, cùm Zuinglium defendit, qui Scholasticorum sententiam de peccato originis totis viribus oppugnauit.

DEINDE idem Zuinglius disertis verbis negat, morbum originalem propriè esse peccatum, & solùm per metonymiam peccatum dici posse concedit: *Theologi* (inquit in lib. de Baptis. tract. 3.) *morbum hunc, & contagionem naturæ nostræ hæreditariam, peccatum originale vocare consueuerunt, Pauli Apostoli dictum, quo ad Rom. 5. cap. vtitur, minus probe intelligentes.*
D *Quî enim fieri potest, vt quod morbus & contagio est, peccati nomen mereatur, vel peccatum re vera sit?* Et in declaratione de peccato originis, initio: *Quid*, inquit, *breuius, aut clarius dici potuit, quàm originale peccatum non esse peccatum, sed morbum, & Christianorum liberos propter morbum istum non addici æterno supplicio? Contrà verò quid imbecillius dici potuit, & à canonica Scriptura alienius, quam Baptismi lauacro hanc calamitatem leuari, & non tantùm esse morbum, sed etiam reatum?*

Et infrà, cùm dixisset, peccatum originis non esse peccatum, sed morbum; definit morbum, ac dicit, esse naturalem defectum, quo nemo vel pejor, vel sceleratior dici potest; & ponit exempla, vt balbutire, laborare podagra, cæcutire, &c. & statim addit:
E *Sic ergo diximus originalem contagionem morbum esse, non peccatum, &c.* Et infrà: *Hoc*, inquit, *volo, culpam originalem non verè, sed metonymicè à primi parentis admisso culpam vocari: Esse autem nihil aliud, quàm conditionem, miseram quidem illam, at multò leuiorem, quàm crimen meruerat.* Et infrà: *Est ergo*, inquit, *ista ad peccandum amore sui propensio peccatum originale, quæ quidem propensio non est propriè peccatum, sed fons quidam, ac ingenium.*

Videmus igitur Zuinglium non solùm distinguere peccatum originis à scelerata actione, quę peccatum actuale dicitur, vt etiam Catholici distinguunt: sed apertè docere, peccatum originale non esse propriè peccatum, nec inducere reatum, & solùm per metonymiam interdum appellari peccatum, quia est effectus peccati. Nam vt ipse ibidem dicit, quod recentiores actuale peccatum vocant, id solùm est propriè peccatum.

Præterea, idem Zuinglius in lib. de Baptis. tract. 3. non semel, sed sæpius repetit, morbum originalem non posse damnationem adferre, nisi erumpat in actionem legi diuinæ contrariam, qualis actio in ijs solùm inueniri potest, qui vsum rationis habent. Ex quo intelligimus id quod aliquoties scribit, peccatum originale omnes damnare, nisi remedio sanguinis Christi curetur, dictum esse propter adultos, qui ex peccato originali in actualia delabuntur, & quod addit, se loqui de filijs fidelium tantùm, cùm dicit peccato originis infantes non damnari, additum esse ad mitigandam inuidiam, quam ipse sibi ex hac opinione conflauerat. Nam ratio qua ipse probat, peccatum originale non posse damnare, non ducitur ex sanguine Christi, sed ex eo quod non damnat hominem, nisi transgressio legis; & legem transgredi non potest, qui eam non nouit, quales sunt infantes. Quæ ratio non minus efficit, filios infidelium non posse damnari, quàm filios fidelium.

Sed verba eius audiamus: *Colligimus*, inquit, *peccatum originale morbum quidem esse, qui tamen per se culpabilis non est, nec damnationis pœnam inferre potest, vtcunque his nobis Theologorum disputationes, & sententiæ reclamitent, donec homo contagione hac corruptus, legem Domini transgreditur, quod tum demùm fieri consueuit, cùm legem sibi positam videt, & intelligit.* Et infrà: *Paulus* (inquit) *ad Rom. 3. peccati cognitionem per legem oboriri dicit. Vbi ergo legis cognitio nulla est, ibi nec peccati cognitio esse potest. Vbi verò cognitio peccati non est, ibi nec præuaricatio est, adeoque nec damnatio quoque ibidem esse potest. Idem enim hoc Paulus testatur Rom. 4. dicens: Siquidem vbi non est lex, ibi nec transgressio est. Iam ergo testimoniorum ipsorum vim & potentiam considera, quæ tanta est, vt omnia omnium Theologorum de originali peccato commenta penitus subruat. Morbus enim hic nobis damnationem adferre nequit, quæ tum demùm subsequitur, cùm legem oculis nostris expositam, conspicati adhuc, tamen morbo hoc & affectu corruptæ naturæ impulsi, legem transgredimur. Nunquam enim hæc fallet ratio, qua transgressionem nullam prorsus illic esse dicimus, vbi legis cognitio nulla est; vbi autem transgressio non est, ibi nec damnatio esse potest. Supina igitur iaces Theologorum sententia, & omnibus constat, fidelium liberos propter originalem illum, & hæreditarium morbum, damnationem subire nullam, quoad legem, & legis sententiam ignorant.*

Videsne quàm perspicuè Zuinglius neget, peccatum originis damnare, & quod dicit de filijs fidelium, æquè filijs infidelium conuenire? Non enim filios fidelium excipit à damnatione propter pactum aliquod à Deo cum parentibus initum, vel propter fidem parentum, aut suam, vel propter speciale aliquod Christi beneficium: sed quia legem, & legis sententiam ignorant; & vbi legis cognitio non est, nec transgressio, nec damnatio esse potest; quæ ratio non minus filios infidelium, quàm fidelium eximit à damnationis periculo.

Quocirca idem Zuinglius in declaratione de peccato originali, docet probabile esse per Christum vniuersam naturam esse restitutam, itaut nulli omninò infantes, siue gentilium, siue fidelium filij sint, pereant; nulli etiam adulti, quamuis gentiles, si opus legis scriptum ostendant in cordibus suis. Vbi quod dicit de restitutione per Christum, non aliò referri videtur, quod ad errorem tegendum, & inuidiam declinandam. Nam Christi sanguis, omnium consensu, tum Catholicorum, tum etiam Lutheranorum, non

rum, non prodest, nisi instrumento aliquo applicetur, Sacramento videlicet, fide, aut si quod est aliud. Proinde nulla ratione fingi potest, Christi sanguine naturam vniuersam à peccato originali absolutè, & generaliter esse liberatam. Et ratio qua Zuinglius probat peccatum originis non posse damnare infantes, non fundatur (vt suprà ostendimus) in beneficio Christi, sed in eo, quod vbi non est præuaricatio, ibi non est damnatio, & non est præuaricatio, vbi non est cognitio legis.

Deniqve quod Zuinglius omninò crediderit, peccatum originis non solùm distingui ab actuali peccato, sed verè & propriè non esse peccatum, nec facere hominem reum, perspicuum est ex eodem libro, qui inscribitur, Declaratio de peccato originali, vltra medium libri, vbi dicit, infantes, quamdiu legis capaces non sunt, in statu esse innocentiæ. Quomodo enim poterat clarius infantes à statu peccati eximere, quàm asserendo eos in statu innocentiæ degere?

Sed obijciunt Zuinglij defensores, Gualterius, Bucerus, & Bullingerus, confessionem quandam Zuinglij, in qua peccatum originis agnoscere se dicit, & per illud omnes perire, nisi Christi sanguine redimantur. Respondeo, non esse mirum, neque nouum, vt hæretici, vel secum ipsi pugnent, vel fraudulentas confessiones edant, quod etiam Pelagium fecisse, suprà docuimus. Itaque verisimile est, Zuinglium, ne à Lutheranis omnibus, hæreseos damnaretur, in verbis confessionis cum Luthero conuenisse. Et tamen eadem illa verba multò aliter intellexisse, quàm Lutherus & Lutherani existimarent. Fortè enim significare voluit, per originale peccatum omnes perire, nisi Christi sanguine redimantur, quia propensio ad peccandum, quæ apud ipsum est originale peccatum, omnes ad peccandum impellit, cùm legis cognitionem habere incipiunt, vt ipse in eodem libro sæpè repetit.

Vnum hoc loco non est prætereundum, Zuinglij sententiam alio atque alio modo Lutheranis & Catholicis esse contrariam. Nam tria Zuinglius docet. 1. Ex peccato primi hominis redundare in omnes homines morbum quendam, id est, propensionem quandam ad peccandum, quę concupiscentia ab alijs dici solet. 2. Hunc morbum non esse propriè, sed metonymicè peccatum, id est, effectum & causam peccati. 3. Hunc ipsum morbum esse peccatum originale, ac per hoc originale peccatum, non propriè, sed metonymicè tantùm esse peccatum.

Ex his tribus, in Primo conuenimus omnes. In Secvndo conuenit Zuingl. cum Catholicis, dissentit à Lutheranis: Catholici enim (vt in disputatione de concupiscentia demonstrabimus) concupiscentiam radicem, seu fomitem peccatorum esse volunt, non tamen peccatum, nisi ei ratio ipsa consentiat. Lutherani contrà, concupiscentiam verum peccatum esse contendunt, siue illi ratio consentiat, siue repugnet. In Tertio conuenit Zuingl. cum Lutheranis, dissidet à Catholicis. Nos enim (vt paulò post docebimus) præter concupiscentiam agnoscimus in homine ex Adami semine propagato, iustitiæ priuationem, & habitualem quandam ab ipso Deo auersionem, necnon reatum quendam & maculam, quæ ipsum hominem verè ac propriè peccatorem efficiunt, & exitio sempiterno addicunt, nisi Christi sanguine redimatur. Lutherani autem, vt donum iustitiæ originalis naturę superadditum atque habituale minimè agnoscunt, ita nec eius priuationem agnoscere possunt; & ideò peccatum originis in ipsa concupiscentia, quam tamen propriè peccatum esse volunt, constituere & collocare cogũtur. Ex quo sequitur vt ipsi etiam Lutherani peccatum originis negent, quamuis acriter pro eo asserendo contra Zuinglium pugnent. Nam vt diximus paulò ante, & suo loco infrà probabimus, concupiscentia illa non est peccatum, nisi metonymicè, vt Zuinglius docet. Sed de his postea.

CAPVT III.

Deriuari ex peccato Adami in posteros aliquid veri nominis peccatum, probatur ex cap. 5. ad Romanos.

Iam veritas Catholicæ fidei, quæ aduersus Pelagianos, tum veteres, tum recentes, docet peccatum verè ac propriè dictum in posteros Adami per generationem deriuari, confirmanda est: primùm, testimonijs Scripturarum: deinde, traditione Conciliorum, ac Patrum: postremò, etiam rationibus.

Primum igitur, ac præcipuum Scripturæ testimonium habetur in epist. ad Ro. c.5. in illis verbis: *Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* Et infrà: *Per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.* Ex his verbis tale argumentum duci potest. Per vnum hominem intrauit in hunc mundum quoddam peccatum, quod omnes homines peccatores, & per hoc morti obnoxios fecit: At eiusmodi peccatum non potest esse actuale, id est, actuali voluntate commissum, cùm etiam infantes sint morti obnoxij, & sæpè moriantur antequam quicquam boni vel mali, propria voluntate designare potuerint; Igitur est peccatum originale.

Hoc argumentum tribus modis infirmari posset. Primùm, si quis diceret peccatum in illis verbis, *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit*, non significare peccatum originale filiorum Adam, sed ipsum actuale peccatum Adami, quod per vnum hominem dicitur introisse in mundum, quia tum primum cœpit esse peccatum in mundo, quando fuit in Adamo, qui erat pars mundi. Hanc explicationem indicare videtur Zuinglius in lib. de Baptismo (in digressione de peccato originali) vbi sic ait: *Sensus verborum Pauli hic est: Peccatum per vnum hominem, Adamum nempe, in mundum intrauit. Is enim primus praeceptum Domini contemnendo præuaricatus est.*

Deinde alio modo posset argumentum nostrum eludi, si quis contenderet peccatum hoc loco significare peccatum originale, sed Apostolum de peccato non propriè, sed metonymicè esse loquutum, vt sensus sit: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, id est, peccante vno homine, morbus quidam, id est, pronitas ad peccandum, mortalitas quoque, & aliæ non leues ærumnæ in mundum intrarunt. Hos enim peccati effectus B. Paulus per figuram metonymiæ peccatum nominauit. Ita exponit idem Zuinglius in comment cap. 5. epistolæ ad Rom. Et eandem fuisse credibile est sententiam Pelagianorum, qui non ipsum peccatum, sed effectum peccati ex Adamo trahi dicebant.

Deniq; Tertio modo posset argumentum nostrum omninò labefactari, si quis ostenderet, peccatum in mundum introisse, non propagatione, sed imitatione, vt post Pelagium Erasmus demonstrare conatus est, qui (vt animaduertit Titelman. in collatione de epist. ad Rom.) totam versionem suam ad hanc sententiam accommodauit. Nam vbi antiqua versio habebat, per vnum hominem, ipse reddidit, propter vnum hominem; & vbi legebamus, in omnes homines mors pertransijt, vertit ipse, in omnes homines mors peruasit; & vbi antea erat, in quo omnes peccauerunt, posuit ipse, quatenus omnes peccauimus. Sed facilè erit (Deo iuuante) tres istas expositiones

vel potius deprauationes euertere, & illam vnam explanationem stabilire, quæ sola est vera, quæ docet, peccatum propriè acceptum, non imitatione, sed propagatione in mundum, hoc est, Adami posteros per vnum hominem, Adamum videlicet, introisse.

PRIMA igitur illa expositio, quæ vocem (*peccatum*) interpretatur de peccato actuali ipsius Adami, refellitur satis apertè, quia non per vnum hominem, sed per vnum Angelum peccatum in hunc mundum intrauit, si peccatum intrasse dicatur in mundum, quia peccare cœpit aliquis qui erat in mundo. Vel si de mundo corporali sermo sit, non per vnum hominem, id est Adamum, sed per vnam fœminam peccatum in hunc mundum intrauit. Siquidem Heua ante peccauit, quàm Adam, & ipsa peccante, cœpit esse peccatum in mundo.

Si quis obijciat Ambr. in comment. exposuisse, per vnum hominem, id est, per Heuam: Respondebimus, commentaria illa non censeri à viris doctis esse sancti Ambrosij & cuiuscunque sint, eam expositionem, per vnum hominem, id est, per Heuam, communiter reijci non solùm à nostris, sed etiam ab aduersarijs, vt à Zuinglio, & cæteris; nec immeritò. Nam illud, *per vnum*, quod est generis masculini, satis indicat, *per hominem*, hoc loco significari virum, non fœminam. Quod etiam confirmatur ex verbis illis, *In quo omnes peccauerunt*. Nam de eodem loquitur Apostolus, cùm ait, *Per vnum*, Et, *In quo*. vtrumque autem est generis masculini.

Accedit quod in toto cap. confertur Christus cum Adamo, vt etiam 1. ad Cor. 15. vbi dicitur: *In Adam omnes moriuntur, in Christo omnes viuificabuntur*. Itaque cùm Apost. causam peccati, quod in mundum intrauit, referat in Adamum, & non possit hoc intelligi de peccato actuali, cùm illud non per Adamum, sed per Heuam initium cœperit, sequitur vt necessariò intelligatur de peccato originali.

Refellitur SECVNDO eadem expositio ex illis verbis, *Et per peccatum mors*. Nam ita intrauit peccatum in mundum, vt intrauit mors. Sed mors non intrauit in mundum ratione solius Adami, quasi ipse solus, aut primus sit mortuus, nam ante ipsum Abel mortuus est, & omnes vt experimur, etiam infantes moriuntur. Non igitur peccatum intrauit in mundum ratione solius Adami, quia ipse videlicet actualiter peccauerit, & sic peccatum fuerit in mundo, quia fuerit in Adamo, qui erat par mundi, alioqui oportuisset Apostolum dicere, per Adamum peccatum in mundum intrauit, & per Abelem mors.

TERTIO refellitur ex verbis sequentibus. Nam cùm Apost. addit, *Et ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt*, explicat per mundum se intellexisse omnes homines. Colligit enim ex eo quod peccatum est causa mortis, ideò in omnes homines mortem transisse, quia per vnum hominem in omnes homines peccatum transierat. Quare cùm ait, *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit*, idem est ac si dixisset, per vnum hominem peccatum in omnes homines intrauit. Et quoniam non intrauit in omnes homines actuale peccatum Adæ, sequitur vt intrauerit originale.

Iam ALTERA expositio, quæ propriè Fabri, Zuinglij, & Pelagianorum est, qui per peccatum quod in mundum intrauit, effectus peccati intelligi volunt, manifesta ratione refellitur. Siquidem Apost. vtrumque distinctè ponit, peccatum vt causam, & mortem vt effectum. Sic enim ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors*. Quod si nomine peccati intelligeretur effectus peccati, certè per peccatum mors intelligeretur, quæ est primarius & clarissimus peccati effectus. Ac per hoc cùm dicitur, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, sensus esset, mors in hunc mundum intrauit, & per mortem mors.

Si quis dicat, per peccatum hoc loco non intelligi mortem, sed alium peccati effectum, quem præcipuum Zuinglius esse docet, pronitatem videlicet ad peccandum; in promptu est responsio: non enim pronitas ad peccandum est causa mortis, sed ipsum verum, & propriè dictum peccatum. Nam *stipendium peccati mors*, ad Ro. 6. Et, *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*, Ezech. 18. Et Adamo non dixit Deus, quacunque die pronus fueris ad peccandum, sed quacunque die comederis de ligno vetito, morte morieris. Denique apud nos qui re ipsa furantur, aut occidunt, non qui proni sunt ad furandum, vel occidendum, extremo supplicio affici solent.

Præterea, licet peccatum metonymicè pro pœna peccati interdum accipiatur, tamen verbum (*peccare*) non videtur nisi violenter, & durissimè exponi posse pro eo quod est puniri, aut mortalem fieri, aut corporaliter mori; neque in Scripturis vllum testimonium, vt existimo, pro hac acceptione inuenietur.

Cùm igitur Apost. non solùm dixerit, peccatum in mundum intrasse per vnum hominem, sed etiam in vno homine omnes peccasse; & quia peccauerunt, & peccatum habent, & peccatores constituti sunt, ideò morti, quæ pœna peccati est, addictos esse: non potest non Apostolo repugnare, qui per vnum hominem solam pœnam peccati, non etiam ipsum verum, proprieque dictum peccatum, ad reliquos homines promanasse dixerit. Adde VLTIMO, quod (vt Conc. Arausicanum II. can. 2. docet) *Iniustitiam Deo dare conuincitur, qui mortem, quæ est pœna peccati, sine peccato, quod est meritum mortis, ad nos transisse dicit*.

TERTIA expositio, quæ maiorem habet verisimilitudinem, paulò accuratius refellenda est, vt eam refellit S. Aug. lib. 1. de peccat. merit. & remiss. c. 9. & seq. & in epist. 89. ad Hilar. q. 3. PRIMVM igitur, peccatum non imitatione, sed propagatione per vnum hominem in hunc mundum intrasse, probatur ex intentione & proposito B. Pauli. Nam in tota ferè epi. ad Ro. aut certè in maiore parte eius, propositum B. Paulo erat ostendere, omnes homines, tam Iudæos, quàm Gentiles, vocatos esse ad gratiam Euangelij, sine vllis præcedentibus meritis. Id autem efficaciter probat in c. 5. quod nunc habemus in manibus, ex eo quod nullus est homo, qui peccatum non habeat ad se ex prima origine deriuatum, quique Adamo peccante, non peccauerit; qui denique non sit peccator ex prima primi hominis inobedientia constitutus. Quod argumentum Apostoli debile prorsus atq; infirmum esset, si peccatum primi hominis ad posteros sola imitatione transisset. Quis enim affirmare auderet, omnes homines Adami imitatione peccasse, aut deinceps peccaturos, cùm plurimi nihil vnquam de Adamo, aut eius peccato cognouerint.

SECVNDO probatur ex illa particula (*Sicut*) cùm enim Apost. dicit, *Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors*: illa particula comparatiua (*Sicut*) requirit alteram partem comparationis, quæ non alia potest esse quàm ista; *Ita per vnum hominem* (Christum videlicet) *intrauit iustitia, & per iustitiam vita*. Certum autem est iustitiam non intrasse in mundum per imitationem Christi, sed per regenerationem, quæ est per Christum. Ex quo sequitur, vt similiter peccatum non intrauerit in mundum per imitationem Adami, sed per generationem ex Adamo. Non posse autem aliam esse comparationem ab Apostolo indicatam, quàm illa quæ est

inter

inter Christum & Adamum, perspicuum erit, si consulamus interpretes huius loci. Omnes enim expositiones in eandem sententiam recidunt, tres omninò expositiones inuenio.

Prima est Origenis, quam sequuntur Ambr. Haymo, & alij permulti. Docent hi, sensum Apost. esse imperfectum, alteram enim partem comparationis omissam esse, sed supplendã, vt nos suprà posuimus.

Altera expositio est S. August. lib. 6. in Iulian. c. 1. in editione Louaniensi, c. 4. alteram partem comparationis haberi in superioribus verbis, vbi legimus nos per Christum Deo reconciliatos esse. Vult enim S. Aug. quem sequitur S. Tho. in comment. huius loci, Apostolum reddere rationem, cur per Christum simus Deo reconciliati, ac dicere propterea, nos per Christum, quasi per secundum Adamum Deo reconciliari debuisse, quia per vnum hominem, qui est primus Adamus, peccatum in hunc mũdum intrauerat, & per peccatum mors. Ita vt verba hoc modo connectantur: Gloriamur in Deo per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem nunc reconciliationem accepimus; propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, id est, propterea reconciliationem accepimus per Christum, sicut per vnum, id est, quia eodem modo per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Tertia expositio, quæ aptissima mihi videtur, est eiusdem Origenis in commentario, & sancti Augustini in explicatione aliquot propositionum epistolæ ad Romanos, alteram partem comparationis haberi paulò inferius in illis verbis: *Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ.* Familiare enim est Apostolo interrumpere orationem aliquibus interpositis, ac deinde resumere, & perficere quod inchoauerat.

Videmus igitur, quæcunque expositio eligatur, semper fieri comparationem inter Adamum & Christum. Quod enim Iac. Faber dicit, superuacaneam esse coniunctionem (&) atque hoc modo legendam esse Apostolicam sententiam: Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita in omnes homines mors pertransijt; quemadmodum etiam legit Zuingl. in lib. de Baptis. indignum est refutatione, cùm omnes codices Græci, Latini, Syri, eam coniunctionem habeant, nec vlla sit hactenus obseruata in hoc loco lectionis varietas, & Origenes antiquissimus auctor, ac postmodum alij multi notauerint imperfectam videri Paulinam sententiam, ob illam coniunctionem (&) quia non dixit Paulus, ita in omnes homines: sed, & ita in omnes homines mors pertransijt.

TERTIO probatur ex illis verbis, *Per vnum hominem:* Nam si de imitatione ageretur, non dixisset Apost. per vnum hominem, sed per vnum Angelum peccatum intrauit in mundum. Ille enim est primus qui peccauit, & eum imitantur qui sunt ex parte illius, vt dicitur Sap. 2. Præterea illud (*per*) est particula causalis, vt patet ex toto isto cap. vbi sæpissimè ponitur (*per*) & semper significat veram causam, qualis causa non est is, quem solùm per accidens, aut materialiter alij imitantur. Et quoniam qui peccant, non ideò peccant, vt imitentur Adamum, cùm (vt suprà diximus) multi nihil audierint de Adamo, & qui de illo aliquid audierunt, non soleant de eo cogitare dum peccant, sequitur vt non potuerit rectè Apostolus dicere, per Adamum peccare cæteros.

Atque hoc quidem Erasmus vidit, & ideò mutauit illud (*per*) in (*propter*) vt Apost. dicere videatur, pro-
A pter Adamum, id est, occasione Adami peccatum in mundum introisse. Sed id fecit Erasmus, & contra codicum Latinorum etiam vetustissimorum auctoritatem; in omnibus enim legitur (*per*) & contra regulas Grecę linguę, quæ id postulant, vt particula (*διὰ*) cùm regit genitiuum, significet (*per*) cùm regit accusatiuum, significet (*propter*) quas regulas ipse etiam Erasmus vbique obseruare solet. Nam c. 4. ad Rom. (vt non longè petamus exempla) inuenitur (*διὰ*) cum accusatiuo in vltima periodo, quater, & semper vertit Erasmus, vt etiam cæteri interpretes (*propter*) cap. autem 5. inuenitur (*διὰ*) cum genitiuo, plus quàm duodecies, & semper verterunt, tum Erasmus, tum cæteri (*per*) præterquàm hoc loco, vbi placuit Eras-
B mo mutare (*per*) in (*propter.*) Et mirabile est, quod cùm Apost. in eadem periodo bis ponat (*διὰ*) cum genitiuo, dicens: *δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος;* Erasmus primo loco reddiderit (*propter*,) secundo (*per.*) Perspicuum igitur est, veram lectionem esse, per vnum hominem, ac per hoc Adamum veram causam fuisse peccati, cum quo omnes nascimur.

QVARTO probatur ex illis verbis: *Et per peccatum mors.* Docet enim Apost. ita peccatum causam esse mortis, vt Adam causa fuit peccati, quod in mũdum intrauit. Sic enim ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Sed certè peccatum non est causa mortis per imitationem, aut impropriè, vel per accidens, & ex occasione, sed
C quia peccatum generat mortem, vt S. Iacobus loquitur in epist. sua, cap. 1. Igitur Adamus etiam causa peccati fuit, non per imitationem, vel impropriè, aut per accidens, & ex occasione: sed quia peccator ipse effectus, peccatores filios genuit.

QVINTO probatur ex verbis sequentib. *Et ita in omnes homines mors pertransijt.* Nam verbum illud (*pertransijt*) indicat modum, quo peccatum & mors in hunc mundum intrauerunt. Nimirum peccatum & mors, non in ipso Adamo constituerunt, sed cùm ad filios transissent, non in ipsis quoque finem acceperunt, sed per filios ad nepotes, per nepotes ad pronepotes, per illos ordine suo ad omnes posteros
D transierunt, vt eadem sit ratio propagationis naturæ atque peccati.

Quocirca Erasmus noluit hoc loco vertere (*pertransijt*) vt antiquus interpres fecerat, sed (*pernasit*) quod verbum non ita explicat propagationem peccati, vt non possit etiam referri ad imitationem. Cæterùm, nostra lectio non solùm nititur auctoritate interpretis antiquissimi, & ab vniuersa Ecclesia approbati, sed etiam editione Syriaca, in qua pro verbo Græco *διῆλθεν*, est verbum עבר, quod est Hebraïcum, & propriè transire significat. Vnde est etiam מעבר, vadum, seu transitus. Adde quod S. Aug. serm. 4. de verbis Apost. prope finem, non solùm agnoscit nostram lectionem, sed etiam expendit vim verbi (*pertransijt*) & inde probat propagationem peccati originalis.

E SEXTO probatur ex illis verbis: *In quo omnes peccauerunt.* Nam vt S. August. colligit lib. 4. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 4. necesse est illud (*in quo*) significare, in quo Adamo, vel in quo peccato, vel in qua morte. Non enim facta est mentio in superioribus verbis eiusdem sententiæ, nisi horum trium, & aliquid sine dubio antecedens referre debet pronomen (*quo.*) Porrò non potest rectè exponi (*in quo*) id est, in quo peccato, quia peccatum in lingua Græca est generis fœminini, *ἁμαρτία*, & in quo Græcè ἐφ' ᾧ est generis masculini.

Nec potest accipi, in quo, in qua morte, tametsi mors Græcè sit generis masculini, *θάνατος*, quoniam

A non peccāt homines in morte, sed in peccato potius moriuntur. Restat igitur, vt, *in quo*, significet, in quo Adamo, vt sit explicatio eius quod dictum erat, *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.* Ideò enim per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, quia in illo vno homine omnes peccauerant. Quod si in illo vno homine, Adamo videlicet, omnes peccauerunt, negari non potest originale peccatum propagatione, non imitatione trahi. Non enim qui Adamum peccando imitantur, in illo peccasse dici possunt, sed qui propterea peccatum habent, quia ex illo nascuntur, qui cùm peccaret, omnium personam in se vno gerebat.

Sed occurrit Erasmus, ac docet, illud Græcum ἐφ' ᾧ B vertendum fuisse (*quatenus*) vel (*in quantum*) siue (*eo quod*) Græcè enim præpositionem (*in*) non esse (ἐν) sed (ἐπί) & ideò sic ipse vertit, & eodem modo vertunt hoc tempore Sectarij, qui non tam veritate, quàm nouitate gaudent.

Cæterùm etiamsi non (*in quo*) sed (*quatenus*) legeremus, non ideò tamen argumentum nostrum labefactaretur. Nam si mors in omnes homines pertransijt, quatenus omnes peccauerunt, sine dubio infantes etiam peccasse negari non poterit, cùm eos quoque mortales esse, & sæpè in ipsa infantia mori videamus: at quod est peccatum infantium, si nullum est originale peccatum? an actuale peccatum in eis inueniri poterit, de quibus Scriptura testatur, nihil eos egisse C boni, vel mali? Sed non est opus ad hæc descendere, cùm lectio illa (*in quo*) verissima sit, & nullo negotio ab aduersariorum calumnijs defendatur, si videlicet nouitati ipsorum objiciamus consensum veterum, non solùm Latinorum, sed etiam Græcorum, qui proculdubio melius nouerant vim præpositionis Græcæ, quàm Erasmus, aut Faber.

Igitur Chrysost. Theophyl. Oecumenius Græci, disertis verbis explicant, *In quo Adamo.* Similiter exposuisse Hilarium, testatur Aug. lib. 4. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 4. Eadem expositio est in comment. qui tribuitur Ambrosio. Eadem est Haimonis, Anselmi, Thomæ, & aliorum. Porrò S. Aug. non solùm hoc eodem modo constanter vbiq; semper exposuit, sed etiam in lib. 6. contra Iulian. c. 12. D refert expositionem quam nunc Erasmus & nouatores sequuntur, fuisse à Iuliano propositam (*in quo*) significet (*in quantum*) vel (*eo quod*) & addit esse eam explicationem nouam, distortam, falsam, & hominis mirabiliter impudentis, vel potius insanientis. Neq; verum est, quod Erasmus dicit (ἐπί) non significare (*in*) nam in epist. ad Hebr. c. 9. quod Græcè habetur ἐπὶ βρώμασι, Erasmus ipse cum cæteris vertit, *in cibis*: & illud ἐπὶ νεκροῖς, vertit, *in mortuis*. Nec desunt talia testimonia, sed hæc duo sufficiunt.

Illud hoc loco addendum est, frustrà ab Erasmo reprehendi S. Augustinum, quod illud (*in quo*) significare putauerit, *in quo peccato*, cùm tamen peccatum E Græcè sit generis fœminini. Nam S. Augustinus lib. primo de peccatorum meritis & remissione, cap. 10. cùm fortè textum Græcum non consuluisset, scripsit illud (*in quo*) siue referatur ad Adamum, siue ad peccatum, videns esse testimonium pro peccato originali. Idem tamen (vt paulò ante diximus) in lib. 4. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 4. disertis verbis monuit (*in quo*) non posse referri ad peccatum, cùm (*in quo*) sit generis masculini, & peccatum apud Græcos generis fœminini.

SEPTIMO, probatur ex verbis sequentibus: *Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset: sed regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ.* Docet enim his verbis Apostolus, ante legem datam peccatum non fuisse cognitum, ac per hoc nec reputatum esse peccatum: tamen reuera fuisse in mundo peccatum, non solùm actuale, quod per legem cognosci cœpit, sed etiam originale, quod colligi potest ex morte, quæ regnauit in omnes etiam paruulos, qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, id est, actu, ac propria voluntate, vt peccauit Adam. Sunt autem hoc loco duæ lectiones. VNA est cum negatione, vt nos citauimus, & exposuimus, & hanc sequuntur Chrysostomus, & alij Græci posteriores, & S. Augustinus in epist. 89. ad Hilarium. ALTERA est sine negatione: *Regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem, etiam in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ*: & hanc sequuntur Origenes, & commentarius qui Ambrosio inscribitur, & iuxta hanc lectionem sensus esset, regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem, etiam in eos qui solùm peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, hoc est, propter similitudinem quam habent cum Adamo, ob communicationem eiusdem peccati.

OCTAVO, probatur ex illis verbis: *Qui est forma futuri.* Nam omnium consensu dicitur Adam forma futuri, id est, Christi, quia fuit illi similis in genere, non in specie. Vtrumque enim in filios suos aliquid diffudit, sed dissimiliter quantum ad speciem, quia peccatum Adamus, Christus iustitiam. Porrò Christus iustitiam, non imitatione, sed regeneratione diffudit; igitur & Adam peccatum, non imitatione, sed generatione transmisit. Et sanè (vt S. August. admonet in lib. 1. de peccatorum meritis & remiss. cap. 4.) si B. Paulus de similitudine eorum loqueretur, qui exemplum peccandi, vel benè agendi cæteris præbuerunt, non conferret Adamum cum Christo, sed cum Abele. Nam quemadmodum primus fuit Adam, qui exemplo cæteros peccare docuit; sic primus fuit Abel, qui cæteris benè viuendo præluxit, & quem omnes omninò imitari potuerunt. Christum enim, qui tot sæculis posterior Adamo fuit, quantum ad carnem, quomodo tam multi, qui eum præcesserunt, imitari potuissent?

NONO, probatur ex illis verbis: *Iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.* Nam vt idem Aug. in eodem lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. cap. 12. & 13. docet, si Adam non esset causa peccati, quod est in eius posteris, nisi quia posteri illum imitantur, nulla ratio reddi posset, cur Apost. diceret iudicium ex vno, gratia ex multis. Cur enim non iudicium ex vno, gratia ex vno; vel iudicium ex multis, gratia ex multis? Nam quemadmodum iudicium Dei homines condemnat ob multa delicta, quæ ex vno illo Adami delicto didicerunt; ita gratia Dei homines iustificat à multis delictis, quæ ex vno illo Adami delicto didicerunt. Sicut enim inter delictum Adami, & damnationem aliorum, sunt media multa propria delicta: sic etiam inter delictum Adami, & iustificationem aliorum, sunt media multa propria delicta. At si concedatur, Adamum causam fuisse peccati omnium posterorum per generationem, causa illius diuersitatis in promptu est. Propterea siquidem iudicium est ex vno in condemnationem, gratia verò ex multis delictis in iustificationem, quod Adam vnum tantùm in nos delictum carnali generatione transmiserit, & ex eo tota massa generis humani damnata sit: Christus verò non ab vno illo dumtaxat, quod nascendo contraximus, sed ab omnibus alijs quæ malè viuendo adjecimus, spirituali nos regeneratione iustificet.

DECIMO probatur ex illis verbis: *Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* Hic enim non solùm habemus comparationem Adami cum Christo, de qua sæpè iam loquuti sumus, sed etiam vnam vnius Adami inobediētiam communem fuisse multis, & ita communem, vt per illam peccatores verè constituantur. Quia verò non possunt peccatores alij per aliorum peccata constitui, sequitur vt inobedientia Adami, non vt in illo erat, sed vt ad posteros generatione transfunditur, omnes eos peccatores constituat, qui ex ipso nascuntur.

Accedat POSTREMO definitio Concilij Mileuit. cap. 2. quæ docet, locum Apostoli ad Ro. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, &c.* non aliter esse intelligendum, quàm de peccato originali, quod generatione contrahitur. Quod autem Erasmus dicit, Concilium fuisse particulare, ac propterea se decretis eius minimè teneri, superbè ac temerè dictum nobis videtur, præsertim cùm illud Conc. ab Apostolica sede sit confirmatum, vt constat ex epist. Innocentij I. ad Concil. Mileuit. quæ epistola habetur in 1. to. Conciliorum, & inter epist. S. August. num. 93. Relatum quoque est hoc decretum Concilij Mileuit. in corpus Iuris Canonici, de consecrat. dist. 4. can. Placuit. Et denique Concilium vniuersale nostro hoc sæculo Tridentini celebratum sess. 5. idem decretum verbis iisdem renouauit, vt iam nulli, qui Catholicus haberi velit, de huius loci Apostolici explicatione liceat dubitare.

CAPVT IV.

Idem probatur ex aliis testimoniis Scripturæ diuinæ.

PRÆTER locum Apostoli iam explicatum, sunt alia multa in Scripturis vtriusque Testamenti, ex quibus nos præcipua adducemus.

PRIMVS locus est in lib. Iob, c. 44. quem S. Aug. cæterique Patres passim allegare solent ex versione 70. interpretum, his verbis: *Nemo mundus à sorde, nec infans, cuius est vnius diei vita super terram;* & respondēt verba Græca: Τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ' οὐδεὶς ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. In codice Hebraïco non difficulter idem sensus inuenitur. Sic enim legimus: מי יתן טהור מטמא לא אחד אם חרוצים ימיו, quæ verba hoc sonant: *Quis dabit mundum ab immundo? non vnus* (mundus videlicet est) *etiamsi breues dies eius.* Interpres noster sic reddidit: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es? breues dies hominis sunt.* Quæ lectio, tametsi aliquid addit ad verba Hebraïca per modum paraphrasis, tamen quo ad sententiam optimè conuenit cum ipso Hebraico textu, præsertim vt nunc scribitur & distinguitur. Nam illud מטמא propriè (*ab immundo*) vel (*de immundo*) significat, cui noster interpres explicandi gratia adjunxit, *semine:* Septuaginta verò, aut acceperunt immundum pro immunditia, aut legerunt טמאת pro טמא: illud autem לא אחד noster interpres accepit per modum interrogantis, & ideò vertit, *Nonne tu qui solus, siue vnus es?* Septuaginta verò interpretati sunt per modum negantis, & idcirco dixerunt, *sed ne vnus.* Sic etiam interpres noster, illum, *breues dies eius,* coniunxit cum sequenti versu, vt coniungunt etiam Hebræi, qui indè incipiunt non solùm nouum versum, sed etiam nouum caput, & ideò vertit: *Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est.* At Septuaginta coniunxerunt ea verba cum præcedentibus, & ideò verterunt, *Etiamsi vna dies sit vita eius.*

Itaque vtramque versionem, & nostram Latinam vulgatam, & illam septuaginta virorum verba Hebraica ferre possunt. Et cùm nostra sit à Concilio

A Oecumenico approbata, & illa ab omnibus penè veteribus, quod attinet ad hunc locum, celebrata, neutra contemnenda est.

Et quidem iuxta nostram editionem sumitur argumentum pro peccato originali, ex eo quod si solus Deus potest mundare hominem de immundo conceptum semine, sequitur eundem hominem ab ipsa conceptione esse immundum. Non enim mundari egent, nisi immundi. Hæc autem immunditia sine dubio non corporalis, sed spiritualis est; nam à corporali immunditia, mundari homo etiam ab homine potest. DENIQVE in Scripturis immunditia pro peccato accipitur. Isa. 64. *Facti sumus vt immundi omnes nos, & tanquam pannus menstruatæ omnes iustitiæ no-* B *stræ.* Et Zach. 3. *Auferte vestimenta sordida ab eo, & dixit ad eum, ecce abstuli à te iniquitatem tuam.* Porrò iuxta editionem 70. interpretum, testimonium est adhuc illustrius. Nam si non est mundus à sorde infans vnius diei, profectò peccatum quoddam omnibus nobis ab ipsa conceptione inhæret.

ALTERVM testimonium habetur in Psal. 50. in illis verbis: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Vbi primo loco sciendum est, non impedire argumentum pro peccato originis, quod in numero multitudinis dicatur homo concipi in peccatis, cùm peccatum originis vnum sit, non multa. Nam reuera in Hebraïco fonte numerus est C singularis: הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי. Et ideò S. Hieronymus, & alij ferè omnes, reddiderunt in iniquitate, & in peccato. Adde quoque ex S. Augustino in Enchir. cap. 44. & 45. posse etiam peccatum originale significari nomine peccatorum & iniquitatum; tum quia non est inusitata in Scripturis, & in profanis auctoribus figura intellectionis, qua numerus multitudinis ponitur pro numero singulari, & contrà numerus singularis pro numero multitudinis; tum quia in peccato illo primo Adami, quod à posteris generatione contrahitur, multæ fuerunt iniquitates, superbia, infidelitas, inobedientia, & aliæ.

DEINDE illud est obseruandum, non posse hunc locum deprauari ab aduersarijs, quasi peccatum in hoc testimonio accipiatur impropriè, id est, pro mortalitate, aut morbo aliquo: nam eæ voces עון & חטא D propriè verum peccatum significant, & eædem voces in eodem Psal. sæpius repetuntur, & semper accipiuntur pro vero & propriè dicto peccato, quale fuit adulterium Dauidis cum Bethsabee, quod in eo Psalmo potissimùm deploratur.

POSTREMO non licet hanc Dauidis confessionem detorquere ad peccata parentum, qui eum genuerunt, quasi dicere voluerit, parentes suos peccasse, cùm genuerunt. Nam IMPRIMIS satis constat Dauidem non ex fornicatione, vel adulterio, sed ex honesto, & sancto coniugio natum. DEINDE cùm Dauid in toto hoc Psalmo argumenta conquirat, quibus diuinam misericordiam ad se flectat, non debuit peccata parentum allegare, sed miseriam suam E exponere. Et hoc est quod facit, cùm se miserum ab ipsa conceptione fuisse dicit. PRÆTEREA verbum illud חוללתי non refertur ad actionem gignendi, in qua peccatum esse solet, quando parentes gignendo peccant; sed ad formationem corporis, quæ post parentum concubitum à Deo fit. Verè enim ac sapienter dixit sancta illa Martyrum Machabęorum mater: *Nescio qualiter in vtero meo apparuistis, neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam, & singula membra non ego ipsa compegi, sed enim mundi Creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, &c.* in lib. 2. Machab. 7. cap.

Sic etiam altera illa vox יחמתני propriè non signifi-

cat *gignere*, aut *concipere*, sed *calefacere*, & *fouere*. Proinde refertur ad illud tempus, quo fœtum iam formatum & animatum mater in vtero fouet, & fouendo calefacit. Certum autem est, nullum interuenire parentum peccatum, vel cùm proles concepta formatur, vel cùm iam formata in vtero confouetur. Et fortasse ad calumnias futurorum hæreticorum tollendas, Spiritus sanctus noluit hoc loco vti vocabulis, quæ propriè significant gignere, vel concipere, quæ sunt ילד & הרה.

Iam verò ex nouo Testam. habemus in primis verba illa Præcursoris Domini, Ioan. 1. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Quo loco in textu Græco legitur in numero singulari, τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου: *Ecce qui tollit peccatum illud mundi.* Quod est autem peccatum illud mundi, nisi commune illud peccatum, quod per vnum hominem in hunc mundum intrauit, vt ex Apostolo suprà citauimus?

Deinde habemus illud Ioan. 3. *Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum.* Vbi notat S. Augustinus lib. 6. in Iulianum, cap. 12. non esse dictum, Ira Dei veniet super eum, sed manet super eum, quia iam anteà erat, & manet in omnibus filijs Adæ, nisi per Christum tollatur.

Tertio habemus illud rom. 3. *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Certè enim si omnes peccauerunt, non excipiuntur paruuli à peccato. Paruuli autem propria voluntate nihil boni, aut mali egerunt, vt idem Apost. ait ad Rom. 9. Igitur omnes peccasse dicuntur, quia filij illius sunt, in quo omnes peccauerunt, ad Rom. 5.

Qvarto habemus comparationem illam Adami cum Christo, gratiæ cum peccato, resurrectionis cum morte, quam idem Apost. facit in priore epist. ad Cor. c. 15. ex qua comparatione manifestè colligitur, ita omnes qui ex Adamo nascuntur, peccatum & mortis æternæ debitum contrahere, sicut omnes qui renascuntur in Christo, gratiam iustificationis, & beatæ resurrectionis pignus acquirunt.

Qvinto habemus insignem illam Apost. ratiocinationem in epist. posteriore ad Cor. c. 5. *Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus est Christus.* Vbi primùm conditionalis consequutio ponitur, si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Deinde absolutè assumitur Christus, pro omnibus mortuus est. Relinquitur autem vt absolutè concludamus, ergo omnes mortui sunt. Et satis apertè loquitur B. Paulus de morte omnium, non tam corporali, quàm spirituali. Dicit enim Christum mortuum esse, *vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed Deo.* Et paulò post clarius, quod dixerat Christum pro nobis mortuum, dicit: *Nos Deo per Christum reconciliatos.* Et paulò post clarissimè dicit: *Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum, id est, hostiam pro peccato factum, vt nos efficeremur iustitia Dei in illo.* Iam igitur cùm constet Christum pro nobis omnibus omninò mortuum, atque hostiam pro peccato factum esse, sequitur omnes omninò, sine vlla exceptione conditionis, sexus, ætatis, mortuos esse in Adamo, & redemptore, seu iustificatore indiguisse.

Sexto habemus illud Galat. 3. *Conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt remissio per Christum daretur credentibus.* Est enim sententia huius loci, Scripturam demonstrare omnes homines esse peccatores, nec posse, nisi per Christum, ad indulgentiam peruenire.

Septimo habemus illud Ephes. 2. *Eramus & nos natura filij iræ, sicut, &c.* Dicimur enim natura filij iræ, quia à natiuitate, vel quia ex natura peccato primi hominis vitiata, reatum peccati trahimus, ex quo iræ atq; vindictæ diuinę obnoxij sumus. Aliqui interpretantur illud (*natura*) ac si dictum esset *prorsus*. Quam interpretationem S. Hiero. in comment. non reijcit, quin etiam fatetur, vocem esse ambiguam, tametsi priorem ipse expositionem sequitur.

S. autem August. lib. 6. in Iulian. c. 4. grauiore censura eam interpretationem dignam esse censuit. Sic enim ait: *Quod autem dicis, vbi ait Apostolus, natura filij iræ, posse intelligi, prorsus filij iræ. Nonne hinc admoneri debuisti, antiquam contra vos defendi Catholicam fidem; quia non ferè inuenitur Latinus codex, si non à vobis nunc incipiat emendari, vel potius in mendum mutari, vbi non natura sit scriptum? Quod vtique cauere debuit interpretum antiquitas, nisi etiam fidei hæc esset antiquitas, cui cœpit vestra resistere nouitas.* Hæc ille, qui ex eo quod omnes codices Latini habent (*natura*) rectè colligit, hoc loco non esse vocem ambiguam, quoniam si ita esset, aliquis vertisset (*prorsus*) aliquis (*natura:*) nunc autem omnes eodem modo verterunt, quia omnes eodem modo testimonium hoc Apostolicum intellexerunt. Ac de Scripturis quidem hæc loca sufficiant.

CAPVT V.

Probatur eadem veritas testimonijs Patrum, qui ante Pelagianam hæresim exortam scripserunt.

Secvndo loco confirmanda est veritas testimonijs, ac traditione Ecclesiæ. Ac Primo adferemus testimonia Patrum illorum, qui ante Pelagianam hæresim exortam scripserunt. Deinde addemus Ecclesiæ decreta, quæ propriè hæresim istam damnauerunt.

Primvs igitur prodeat S. Dionysivs Areopagita, qui in lib. de Eccl. hier. c. 3. par. 3. peccatum primi hominis toti naturæ humanæ adscribit: *Humanam, inquit, naturam, initio stolide à diuinis beneficijs prolapsam, obnoxia passionibus varijs vita suscepit, & mortis corruptibilis finis. Quippe perniciosa illa à vera bonitate defectio, & sacræ in paradiso legis præuaricatio, eam, quæ sponte sua blandè mulcentibus, atque infestis aduersarij fraudibus cedens vitale excusserat iugum, his quæ sunt diuinis bonis contraria tradidit.* Quibus verbis Dionysius primùm docet, humanam naturam diuinis beneficijs, quæ in creatione acceperat, spoliatam, obnoxiam factam esse passionibus quoad animam, & morti quo ad corpus. Deinde rationem reddit huius spoliationis, ac dicit id factum esse, quia natura humana spontè cedens fraudibus satanæ, vitale iugum excussit. Ista enim defectio à vera bonitate, tradidit eam his, quæ sunt contraria diuinis bonis, id est, passionibus, & mortalitati.

Vbi vides S. Dionysium non solùm pœnam, sed etiam culpam toti naturæ tribuere. Quod idem paulò infrà his verbis docet: *Oberrans itaque (natura humana) & à recto itinere, ad eum qui veraciter Deus est, tendente auersa, & perditis, atque maleficis turmis subiecta, minimè aduertit se pro Dijs atque amicis, infestis hostibus fuisse obsequutam.*

Secvndvs testis prodeat S. Ignativs, qui in epist. ad Trallianos ita loquitur: *Vos ergo succincti mansuetudine, imitatores estote passionum Christi, & dilectionis eius, qua dilexit nos, dans semetipsum pro nobis, vt nos sanguine suo mundaret ab antiqua impietate.*

Tertivs sit S. Ivstinvs Martyr, qui in dialogo cum Triphone sic ait: *Ad amnem eum non ideò venisse pro comperto habemus, quod vel Baptismi lauatione, vel Spiritus in specie columbæ aduentu opus ei fuerit, sicut nec nasci, & crucifigi propter functionis huiusmodi indigentiam, sustinuit: sed humani generis causa, quod per Adam in mortem, & fraudem, seductionemque*

serpentis conciderat, vt interim propriam pro se malignè agentis, cuiusque culpam taceam. Hic videmus, non solam mortem, sed etiam serpentis seductionem toti generi humano communem esse, & Christum crucifixum esse pro peccato, tum communi toti naturæ humanæ, tum proprijs vniuscuiusque, id est, pro peccato, tum originali, tum actuali.

QVARTVS sit S. IRENÆVS lib. 5. cap. 17. *Deleuit,* inquit, *chirographum debita nostra, affigens illud cruci, vti quemadmodum per lignum facti sumus debitores Deo, per lignum accipiamus debiti remissionem.* Vide eundem lib. 3. cap. 20. & rursus alium locum apud Augustinum lib. 1. in Iulianum, cap. 2.

QVINTVS sit TERTVLLIANVS, qui in lib. de anima, cap. 40. sic ait: *Omnis anima eo vsque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur; tamdiu immunda, quamdiu recenseatur. Peccatrix autem quia immunda.*

SEXTVS, ORIGENES, hom. 8. in Leuit. *Quæcumq; anima,* inquit, *in carne nascitur, iniquitatis & peccati sorde polluitur, propter quod dictum est, Nemo mundus à sorde, nec infans, cuius est vnius diei vita super terram.*

SEPTIMVS, S. CYPRIANVS lib. 3. epist. 8. ad Fidum: *Infans,* inquit, *recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit.*

OCTAVVS, S. ATHANASIVS serm. in illud: *Omnia mihi tradita sunt,* sub initium: *Postquam,* inquit, *peccauerat, & lapsus fuerat homo, eiusque lapsu perturbatis omnibus, mors inualuisset ab Adam vsque ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cælum infensum; & tandem corrupto, & interempto homine, inualuisset diabolus contra nos, &c.*

NONVS, S. HILARIVS, qui in explicat. Psal. 118. exponens illa verba ad finem totius Psal. *Viuet anima mea, & laudabit te,* sic ait: *Viuere se in hac vita non reputat, quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea: scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum.*

DECIMVS, S. BASILIVS, qui in expos. Psal. 32. explicans illud, *Diligit misericordiam & iudicium, misericordia Domini plena est terra. Nequit,* inquit, *homo mundo corde, ac liber omninò à sorde peccati inueniri, etiamsi vnius diei tempore supra terram vixerit. Quamobrem si quis videat quotidiè malitiam inualescentem, ac depascentem homines, & fragile genus hominum mille mortibus delictorum gratia dignum, tanto admirabitur magis diuitias bonitatis diuinæ tolerantiæ, & longanimitatis.* Vide alium locum eiusdem apud August. lib. in Iulian. 1. cap. 2.

VNDECIMVS, S. AMBROSIVS, qui in Apologia Dauid, cap. 11. sic ait: *Antequam nascamur, maculamur contagio, antequam vsuram lucis, originis ipsius excipimus iniuriam, in iniquitate concipimur.* Et infrà: *Meritò Dauid deplorani in seipso inquinamenta naturæ, quod prius inciperet in homine macula, quàm vita.* Item lib. 1. de pœnitentia, cap. 2. sic ait: *Omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est, sicut habens lectum, dicente Dauid, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* Vide alia multa loca etiam clariora apud Augustinum, lib. 1. in Iulian. cap. 2. & lib. de nuptijs, & concupiscentia, cap. 35. & lib. 1. ad Bonifacium, cap. 11.

DVODECIMVS, Auctor comment. in epist. B. Pauli, quæ S. Ambrosio tribuuntur. Is enim, vt Ambrosius à viris doctis esse non creditur, ita æqualis Ambrosij sine dubio fuit. Vixit enim tempore Damasi Papæ, vt ipse testatur in comment. cap. 3. prioris ad Timot. Hic igitur auctor in comment. cap. 5. ad Rom. sic ait. *Manifestum est itaque in Adam omnes peccasse, tanquam in massa, ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit, omnes nati sunt in peccato. Ex eo igitur omnes peccatores, quia ex ipso sumus omnes.* Item in comment. cap. 4. ad Hebr. *Iuxta similitudinem carnis sine peccato, quia natura, quam veram suscepit, similis est carnis nostræ, peccata verò nequaquam habuit, quæ caro nostra de parentibus contraxit, quia tale fuit originale peccatum in carne primi hominis, vnde & pœna, & remedium fieri potuisset.*

TERTIVSDECIMVS, CYRILLVS Hierosolymit. Catechesi 2. *Per hunc,* inquit, *pater noster Adam pulsus est, & pro paradiso admirando quodam modo sponte sua fructus ferente, terra spiniferam accepit. Quid igitur (dixerit aliquis) decepti perijmus? nunquid non est deinceps salus? cecidimus, an non licet resurgere?*

QVARTVSDECIMVS, S. GREGORIVS Nazianz. oratione 3. de pace, sic ait: *Totus lapsus sum, atque ex primigeni hominis inobedientia, & diaboli fraude condemnatus sum.* Et in orat. 2. in S. Pascha, dicit, nos omnes ab initio per peccatum lapsos. Vide etiam alia loca apud Augustinum lib. 1. in Iulian. cap. 2.

QVINTVSDECIMVS, S. HIERONYMVS in commentario cap. 4. Oseæ Prophetæ: *Et ibi,* inquit Deus, *hoc est, in paradiso, omnes præuaricati sunt in me, & in similitudinem præuaricationis Adam. Non enim mirum, si quod in parente præcessit, etiam in filijs condemnetur.* Item in comment. cap. 2. Micheæ: *Vnusquisque nostrum cum Adam de paradiso cecidit, & in huius mundi captiuitate versatur.* Vide alium locum apud Augustinum, loco citato.

SEXTVSDECIMVS, RVFFINVS in comment. Psal. 50. *Ego,* inquit, *conceptus contraxi mecum iniquitatem originalis delicti. Nunquid de adulterio Dauid natus erat, de Iesse iusto viro, & coniuge eius? Quid est ergo quod se dicit in iniquitatibus conceptum esse, nisi quia detrahitur iniquitas ex Adam? nemo nascitur, nisi trahens culpam, & culpæ pœnam.* Fortasse Ruffinus hæc scripsit post hæresim Pelagianam exortam: tamen placuit eius testimonium hic adscribere, quia vixit idem auctor etiam ante illud tempus.

SEPTIMVSDECIMVS, S. SIRICIVS Papa, in epist. 1. ad Himerium, c. 2. sic ait: *Infantibus, qui necdum loqui valent per ætatem, vel his quibus in qualibet necessitate opus fuerit sacra vnda baptismatis, omni volumus celeritate succurri, ne ad nostrarum perniciem tendat animarum, si negato desiderantibus fonte salutari vnusquisque exiens de sæculo, & regnum perdat, & vitam.*

DECIMVSOCTAVVS, S. IOAN. CHRYSOST. in homil. ad Neophytos: *Venit,* inquit, *semel Christus, inuenit nostrum chirographum paternum, quod scripsit Adam. Ille initium induxit debiti, nos fœnus auximus posterioribus peccatis.* Sic enim vertit verba de verbis S. Augustini, lib. 1. in Iulian. vbi etiam diligenter notauit, Chrysostomum non fuisse contentum dicere, *chirographum paternum,* sed addidisse, *nostrum,* vt intelligeremus, ad nos etiam pertinere, & nostrum esse ipsum Adæ peccatum. Alia loca Chrysostomi vide inferius cap. 9. vbi soluuntur argumenta.

DECIMVSNONVS, S. AVGVST. in lib. 1. ad Simplicianum (quem scripsit antequam Pelagiana hæresis orta esset, vt ex Retract. perspicuum est) nam in eo lib. q. 1. sic ait: *Illud est ex pœna originalis peccati, hoc est, ex pœna frequentati peccati, cum illo in hanc vitam nascimur, hoc, viuendo addimus.* Et rursus q. 2. *Sunt igitur omnes homines, quandoquidem vt Apost. ait, in Adam omnes moriuntur, à quo in vniuersum genus humanum origo ducitur offensionis Dei, vna quædam massa peccati, supplicium debens diuinæ summæq; iustitiæ, quod siue exigatur, siue donetur, nulla est iniquitas.* His addi possunt RETICIVS & OLYMPVS, duo veteres Patres, quorum opera non extant, sed eorum testimonia citat S. August. lib. 1. in Iulian. cap. 2. Habemus igitur auctores supra viginti, qui futuram Pelagianam hæresim de peccato originali redarguendo, ac refellendo præuenerunt.

CAPVT VI.

Probatur eadem veritas ex definitione Ecclesiastica.

NVNC afferemus iudicia non singulorum hominum, sed ipsarum Ecclesiarum, siue Conciliorum, quibus error ille Pelagij, Cœlestij, & Iuliani, quem Faber, Erasmus, & Zuinglius nostro sæculo renouarunt, publicè damnatus fuit. Habemus autem iudicia totius orbis terrarum.

PRIMVM enim in Oriente Concil. PALESTINVM Episcoporum 14. errorem hunc ita damnauit, vt Pelagium ipsum ad eundem errorem damnandum compulerit. Meminit huius Synodi S. August. lib. 1. in Iulian. cap. 2. epist. 106. & alibi.

DEINDE in Occidente habemus ex Africa Concil. MILEVITANVM, quod in 2. can. ita statuit: *Placuit, vt quicunque paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, aut dicit, in remissionem peccatorum eos quidem baptizari, sed nihil ex Adamo trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur, anathema sit.*

Habemus item ex Africa Concil. CARTHAGINENSE nationale frequentissimum, Episcoporum videlicet 217. quod post confirmationem à Zozimo summo Pontifice obtentam, à toto orbe receptum fuit, vt refert sanctus Prosper in Chronico ad annum CCCCXX.

Ex Hispania habemus Concil. TOLETANVM XI. can. 1. vbi sic legimus: *Ex his tribus diuinitatis personis solum filium fatemur ad redemptionem humani generis propter culparum debita, quæ per inobedientiam Adæ originaliter, & nostro libero arbitrio contraximus, resoluenda, à secreto Patris, arcanoque prodijsse, & humanitatem sine peccato de sancta semper Virgine assumpsisse.* Vide etiam Conc. Tolet. XII. can. 2.

Ex Gallia habemus Concil. ARAVSICANVM II. can. 2. vbi sic legimus: *Si quis soli Adæ præuaricationem suam, & non eius propagini asserit nocuisse: aut certè mortem tantùm corporis, quæ pœna est peccati. Non autem & peccatum, quod est mors animæ, per vnum hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contradicens Apostolo dicenti: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, &c.*

Ex Germania habemus Concilium MOGVNTINVM, can. 5. vbi sic legimus: *Hoc primorum hominum peccatum propagatione in omnes homines transijt, & secum pœnam suam trahit, vt sint omnes homines iræ Dei, damnationis, & mortis rei, & ad peccatum proni.*

Ex Italia habemus responsa veterum summorum Pontificum, Innocentij, Zozimi, Celestini, Leonis, Gregorij. Nam B. Innocentius I. exortum errorem istum, tempore sui Pontificatus, apertè damnauit, vt August. testatur lib. 1. in Iulian. cap. 2. & epist. 157. Extat autem epist. eiusdem Innocentij ad Concil. Mileuitanum, in qua confirmat eius Concilij decreta, & inter alia sic loquitur: *Si ergo nihil volunt officere non renasci, fateantur necesse est nec regenerationis sacra fluenta prodesse, &c.* B. Zozimi epist. ad Episcopos totius orbis non extat, sed eius hæc verba recitat S. August. in epist. 157. ad Optatum: *Fidelis Dominus in verbis suis, eiusque Baptismus re, ac verbis, id est, opere, confessione, & remissione vera peccatorum, in omni sexu, ætate, conditione generis humani, eandem plenitudinem tenet. Nullus enim nisi qui peccati seruus est, liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui verè per peccatum fuerit ante captiuus, sicut scriptum est: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Per ipsum enim renascimur spiritualiter, per ipsum crucifigimur mundo, ipsius morte mortis ab Adam omnibus nobis introductæ, atque transmissæ vniuersæ animæ illud propagatione contractum chirographum rumpitur, in quo nullus omninò natorum antequam per baptismum liberetur, non tenetur obnoxius.* Post hæc verba recitata, ita subiungit August. *In his verbis Apostolicæ sedis, tam antiqua, atque fundata, certa, & clara est Catholica fides, vt nefas sit de illa dubitare Christiano.*

B. Cęlestinus in epist. ad Gallos prima, post finem epistolæ annectit aliquot capitula, quibus quidquid contrarium est, minimè Catholicum habendum esse pronunciat, in 4. c. sic ait: *In præuaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem & innocentiam perdidisse.* In c. 12. sic rursus loquitur: *Illud quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniformiter agit, non ocioso contemplamur intuitu, cùm siue paruuli, siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt, quàm exorcismis, & exsufflationibus Clericorum, spiritus ab eis immundus abigatur, vt tunc verè appareat, quo modo princeps mundi huius mittatur foras, & quo modo prius alligetur fortis, & deinceps vasa eius diripiantur in possessionem translata victoris, qui captiuam ducit captiuitatem, & dat dona hominibus.*

S. Leo I. epist. 86. ad Nicetam Aquiliensem ita loquitur: *Sed ab istis ideò per naturalem industriam dicitur præueniri, vt quæ ad gratiam proprio clara fit studio, nullo videatur peccati originalis vulnere sauciata. Ideò etiam paruulos dicunt, si sine baptismo hinc de sæculo exierint, non posse damnari, neque reos in peccato Adæ teneri, sed ad regnum, vel ad vitam æternam sine vlla cunctatione venire, cùm Apostolus dicat, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransijt, propter quod & ipsi paruuli baptizantur.*

S. Gregorius in epist. 53. lib. 7. ad Secundinum: *Illud, inquit, incertum non est, quia nisi sacri baptismatis gratia fuerit renatus homo, omnis anima originalis peccati vinculis est obstricta.*

His accedunt POSTREMO Concilia vniuersalia duo, FLORENTINVM, & TRIDENT. quorum illud in litteris vnionis sic docet: *Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendos.* Istud autem sess. 5. in decreto de peccato originis, ad verbum repetit decreta Conciliorum veterum Mileuitani, & Arausicani. Quæ cùm ita sint, nulla omninò remanet de fide Catholicæ Ecclesiæ dubitatio, vt non potuerint Erasmus, Faber, Zuinglius, atque Anabaptistæ, sine incredibili temeritate errorem toties damnatum, iterum innouare.

CAPVT VII.

Res eadem rationibus confirmatur.

SED accedant POSTREMO etiam rationes ex varijs principijs ductæ. PRIMA ratio ducitur ex baptismo, eaque inuicta prorsus & insolubilis, qua veteres passim vsi sunt. Infantes continuò baptizandi sunt, si periculum sit ne in ea ætate moriantur, vt ex Apostolica traditione docet S. Dionys. in lib. de Eccl. hier. c. vlt. Orig. hom. 8. in Leuit. B. Cypr. lib. 3. epist. 8. S. Hiero. lib. 3. aduers. Pelagianos extremo, S. Aug. lib. 4. de baptismo, contra Donatistas, c. 24. neque id Pelagiani, aut Zuinglius, vel Erasmus negauerunt; & semper in Ecclesia fuit hæc solicitudo fidelium, vt diligentissimè prouiderent, ne quis omninò, siue adultus, siue infans, absque baptismo decederet, vt perspicuum est ex epist. Siricij suprà citata, ad Himerium, cap. 2. & ex epist. 28. S. Augustini ad S. Hieronymum. Et præter Apostolicam traditionem habemus verbum ipsum scriptum, quod ea traditio nobis explicuit clarius: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Ioan. 3.

Certum autem est baptismum dari ad remissionem peccati. Nam qui baptizantur, *Renascuntur ex aqua & Spiritu sancto*, Ioan. 3. Cur autem renasci debet per gratiam, cuius generatio corrupta non fuit per peccatum?

Item qui baptizantur, moriuntur peccato, & resurgunt, *Vt in nouitate vitæ ambulent*, Rom. 6. Quomodo verò mori potest peccato, qui peccatum nullum habet? Rursus qui baptizantur, mundantur & lauantur. Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Tit. 3. *Per lauacrum regenerationis & renouationis, &c.* Actor. 22. *Ablue peccata tua inuocato nomine ipsius.* Qui autem fieri potest vt mundetur & lauetur, qui sordes, aut maculas nullas habet?

Denique idem ostendit forma baptismi. Siue enim per formam intelligamus verba illa, *Ego te baptizo, &c.* siue symbolum illud externum, quod est similitudo rei internæ, falsa erit forma baptismi, vt Concilia allegata testantur, si baptismus non datur in remissionem peccatorum. Nam quid est, *Ego te baptizo*, nisi, ego te lauo, vel mundo, iuxta Scripturas definientes baptismum, lauacrum regenerationis, quo mundamur in verbo vitæ? quid verò significat symbolum illud externum, quo mergimur in aquam, emergimus ex aqua, nisi (vt Apostolus ipse docet, Rom. 6.) *Mori nos peccato, vt resurgamus iustitiæ?* Quare dubitari non potest, quin infantes, quibus necessarium esse baptismum ex verbo Christi, & Apostolica traditione monstratum est, peccatum habeant, quod secum ex vtero matris adduxerint.

SECVNDA dicitur à cæremonijs baptismi antiquissimis, & in Ecclesia vniuersa celebratis, exorcismo videlicet & exsufflatione. Quo argumento vtitur passim S. Aug. vt lib. 1. de pecc. mer. & remis. cap. 34. lib. 1. de nuptijs & concupisc. c. 20. & lib. 6. in Iulian. c. 2. vtuntur etiam Celest. Papa in epist. ad Gallos, & alij posteriores. Nam Pelagiani reprehendere nec poterant, nec audebant vsum vniuersæ Ecclesiæ, quo per exorcismum & exsufflationem ab infantibus baptizandis spiritus immundus abigitur. Sic enim scribit August. lib. 6. in Iulian. c. 2. *Id tu commemorare timuisti, tanquam ipse à toto orbe exsufflandus esses, si huic exsufflationi, qua princeps mundi à paruulis eijcitur foras, contradicere voluisses.* Quod si spiritus immundus infantes ante baptismum possidet, negari non potest, quin eos peccatum captiuos teneat. Neq; enim permitteret Deus creaturam suam à diabolo possideri, nisi sibi eam per peccatum ipse antea subiecisset. A quo enim quis superatur, eius & seruus efficitur.

TERTIA ratio ex circumcisionis mysterio. Circumcisio siquidem ex sententia S. Aug. lib. 16. de ciu. Dei, c. 27. S. Greg. lib. 4. Moral. c. 2. S. Bern. in epist. 77. & Innoc. III. cap. Maiores, de baptismo, & eius effectu, ad peccatum originis purgandum instituta fuerat; ex aliorum verò sententia, si non ad tollendum peccatum originale, certè ad significandam eius purgationem referebatur. Nam ideò in eo membro fieri iussa est, in quo euidentius peccati illius effectus apparet, & per quod genus humanum carnaliter propagatur, & propagatione inficitur. Vide Augustinum tract. 30. in Ioan.

QVARTA ratio ex pœna peccati. Mors pœna peccati est, vt ex eo constat, quod dictum est primo parenti: *Quacunque die comederis ex eo, morte morieris*, Gen. 2. Moriuntur autem omnes, & ipsi etiam infantes, qui propria voluntate nihil egerunt boni, vel mali; igitur peccatum quoddam in infantibus inest, quod non committitur propria voluntate, sed ipsa propagatione à parentibus trahitur.

Neque responderi potest, mortem fuisse pœnam

A Adamo, filijs autem non esse pœnam, sed infortunium & calamitatem, quemadmodum cùm quis ob culpam suam ad inopiam redactus, filios pauperes gignit, ipsi quidem inopia, pœna peccati est, filijs autem infelicitas & miseria.

Hoc, inquam, responderi non potest. Nam Deus per Ezech. testatur, se non affligere filios ob culpas parentum. Sic enim legimus Ezech. 18. *Quid est quod parabolam istam vertitis in prouerbium in Israel, dicentes: Patres comederunt vuas acerbas, & dentes filiorum obstupescunt? Viuo ego, dicit Dominus, si erit vltra vobis parabola hæc in prouerbium in Israel: Ecce omnes animæ meæ sunt, vt anima patris, ita anima filij mea est: Anima quæ peccauerit,*

B *ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris, nec pater portabit iniquitatem filij.*

Neq; huic loco repugnat quod legimus in Exod. c. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans peccata patrum, &c.* Nam Deus punit peccatum patrum in filijs, non semper, sed tunc solùm, cùm filij imitantur peccata patrum, vt docent sancti Patres, Hiero. in comment. ad c. 18. Ezech. Aug. in Psal. 108. in illa verba, *In memoriam redeat iniquitas patrum eius.* Et in lib. contra Adimantum, c. 7. Chrysost. ho. 29. in Gen. tractans illud, *Maledictus puer Chanaam.* & homil. 75. in Matt. Greg. lib. 15. Moral. c. 22. & Tho. in 1. 2. q. 87. art. 8. Quos sequuntur ferè omnes recentiores, & hoc ipsum indicat Scriptura, cùm ait: *His qui oderunt me.* Non enim simpliciter Deus dicit, se

C puniturum peccata patrum in filijs, sed in ijs, qui eum oderunt.

Itaque non puniuntur filij pro patribus, quasi non mereantur eam pœnam peccata filiorum, aut magis puniantur quàm meriti sunt, sed quia nisi præcessissent peccata parentum, Deus eos fortasse non puniuisset in hoc mundo, sicut parentes eorum non puniuit. Cùm igitur infantes non sint rationis capaces, ac per hoc non imitentur peccata patrum, & tamen puniantur pœna omnium grauissima, quæ est mors temporalis & æterna; sequitur necessariò vt habeant aliquod aliud peccatum, ob quod iustè puniantur. Et hoc est, quod originale vocamus.

Quocirca S. Paulus absolutè pronunciat, *Mortem*

D *stipendium esse peccati*, ad Rom. 6. Et, *Aculeum mortis esse peccatum*, 1. ad Cor. 15. Et in lib. Sap. cap. 12. legimus: *Cùm ergo es iustus, iustè omnia disponis, ipsum quoque qui non debet puniri, condemnare exterum æstimas à tua virtute.* Et Iob c. 4. *Quis vnquam innocens perijt? aut quando recti deleti sunt?* Denique S. August. lib. 1. retract. c. 9. *Omnis*, inquit, *pœna, si iusta est, pœna peccati est, & supplicium nominatur.*

QVINTA ratio ex passione & morte Domini. Dominus enim pro iniustis passus & mortuus est: Isa. 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.* Ad Rom. 5. *Christus secundum tempus pro impijs mortuus est.* 1. Petri 3. *Christus semel pro peccatis nostris*

E *mortuus est, iustus pro iniustis.* Mortuus autem est pro omnibus, vt eadem Scriptura testatur, 2. ad Cor. 5. *Pro omnibus mortuus est Christus.* 1. ad Tim. 2. *Dedit redemptionem seipsum pro omnibus.* Igitur omnes iniusti & peccatores sunt, aut certè fuerunt.

SEXTA ratio ex parabolis & figuris. Nã ouis cẽtesima, quæ aberrauit à grege, & drachma perdita, Luc. 15. omniũ cõsensu naturam humanã vniuersam significabant. Ille etiam, qui Luc. 10. descendens ab Hierus. in Hieri. incidit in latrones, atq; ab eis spoliatus, & semiuiuus relictus iacebat in via, sine controuersia genus humanum designat, quod à satana in primo parente gratiæ cœlestis indumento exutum, & plagis confectũ, ita iacebat, vt semiuiuus rectè dici posset, cùm ablata esset animæ vita gratia, non vita naturæ.

Septima ratio ex diuerso iudicio & sensu Sanctorum, & Ethnicorum in natalitijs hominum. Siquidem Ethnici, qui peccatum originis ignorabant, magna celebritate colebant natales dies, ac potissimùm Reges & Principes. Gen. 40. Pharao celebrabat conuiuiũ solenne die natalitiorum suorum: idem facit, Matth. 14. Herodes: idem passim legitur in historijs gentilium. Contrà verò Sancti diem suum natalem ob originis corruptionem deplorant: *Pereat dies, in qua natus sum*, inquit Iob c. 3. & Hiere. c. 20. *Maledicta dies, in qua natus sum.* Abraham quoque filij sui non diem natalem, sed diem ablactationis celebrauit, Gen. 21. Porrò Ecclesia Christiana natalitia Sanctorum festiuis gaudijs recolit: sed ea natalitia vocat, non quibus cum peccato nascuntur ad vitam mortalem, sed quibus per temporalem mortem transeunt ad vitam beatam & immortalem. Scit enim, *Preciosam esse in conspectu Domini Sanctorum eius mortem*, Psal. 15. Et, *Beatos esse mortuos, qui in Domino moriuntur*, Apoc. 14.

Octava ratio ex antiquitate sententiæ Catholicæ, & nouitate erroris contrarij. Vna enim ex præcipuis notis hæreseos, est, si post fidem Catholicam prædicatam & receptam, & longo tempore cultam, noua aliqua opinio exoriatur, quæ nouitate sua perturbet animos fidelium assuetos iamdudum contrariæ doctrinæ. Talem fuisse doctrinam Pelagij, quæ negat originale peccatum, testatur his verbis S. Augustinus in lib. 5. de pecc. merit. & remiss. c. 6. & 7. *Vnde nobis hoc negotium repentè emerserit, nescio. Nam ante paruum tempus à quibusdam transitoriè colloquentibus, cursim mihi aures perstrictæ sunt, cùm illic apud Carthaginem essemus, non ideò paruulos baptizari, vt remissionem accipiant peccatorum, sed vt sanctificentur in Christo. Qua nouitate permotus, & quia opportunum non fuit, vt contra aliquid dicerem, & non tales homines erant, de quorum essem authoritate sollicitus, facile hoc in transactis atque abolitis habui. Et ecce contra Ecclesiam iam studio flammante defenditur, ecce scribendo etiam memoria commendatur, ecce res in hoc discriminis adducitur, vt hic etiam à fratribus consulamur, ecce contra disputare & scribere cogimur.* Hæc ille, qui in eodem loco testatur, se apud nullum scriptorem ante Pelagium vnquam legere potuisse, homines nasci sine peccato originali. Quin etiam adeò fuisse hoc dogma de peccato originis in Ecclesia fixũ ac certum, vt ex eo quæstiones aliæ soluerentur.

Hoc etiam nostro sæculo Pelagiana hæresi iamdudum extincta, Iacobus Faber, & Zuinglius, qui eandem hæresim ab inferis excitarunt, apertè fatentur, sententiam suam esse contrariam doctrinæ omnium scholarum, ac per hoc nouam, siue potius, vt diximus, renouatam.

CAPVT VIII.

Diluuntur objectiones ex Scripturis.

SVPEREST vt argumenta soluamus, quæ primùm à Scripturis, deinde à Patribus, postremò à ratione ducuntur. Primo loco adferam testimonia Scripturarum, quæ olim Pelagiani objiciebant; deinde quæ Zuinglius postea adjecit. Primvm testimonium ex Testa. vetere, erat illud Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Hoc testimonium, vt potissimùm in hac causa protulerat olim Iulianus, protulit etiam nostro sæculo Zuinglius in lib. de Baptismo, in digressione de peccato originis.

Respondit S. August. libro 6. in Iulianum, cap. 12. verba Ezechielis esse prophetica, ijsque promitti beneficium Testamenti noui, quo per regenerationem delendum erat chirographum paternum,

A vt non amplius noceret peccatum veteris Adami, ijs qui ad nouum Adamum per baptismum pertinere cœpissent. Quod euidentius scribitur à Hieremia, cap. 31. his verbis: *In diebus illis non dicent, Patres manducauerunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Sed vnusquisque in suo peccato morietur. Omnis homo qui comederit vuam acerbam, obstupescent dentes eius. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iuda fœdus nouum, non secundùm pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde* B *eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Sed obseruandũ est hoc loco, duobus modis posse fieri, vt filius non portet iniquitatẽ patris. Vno modo, si per nouam generationem transferatur ab illo patre ad aliũ, & hoc modo promittit Deus per Hieremiam futurum in Testamento nouo, vt homines per regeneratiõe translati ab Adamo ad Christum, non portent iniquitatem Adami. Altero modo, si non imitetur iniquitatẽ patris, nec sit particeps peccati illius, & hoc modo videtur Ezechiel dicere, filium non portaturum iniquitatem patris, vt exposuimus cap. superiore. C Ezechiel enim apertè prohibet ipsis Iudæis, nomine Dei, ne vtantur eo prouerbio: *Patres comederunt vuas acerbas, & dentes filiorum obstupescunt.* Et rationem reddit, *quia æqua sunt via Domini, & omnes animæ eius sunt, &c.* Et iuxta hanc expositionem promptum est Pelagianis respondere, filios non regeneratos, non portare iniquitatem patris, sed suam; peccatum enim originale, tametsi ab Adamo est, non tamen Adami, sed nostrum est.

Itaque idem S. August. qui hoc loco contentus fuit dicere, filios non portare iniquitatem patris, quando regenerati sunt; in eodem lib. 6. in Iulian. c. 4. dixerat, etiam ante regenerationem filios non portare aliena peccata, sed propria: *Parentum*, inquit, *peccata modo quodam dicuntur aliena, & rursus modo quodam reperiuntur & nostra. Aliena quippe proprietate sunt actionis,* D *& nostra sunt contagione propaginis. Quod si falsum esset, profectò graue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, nullo modo iustum esset.* Hæc ille.

Secvndvm testimonium adferebant Pelagiani ex illis verbis Rom. 5. *Sicut per vnius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, &c.* Si enim non imitatione, sed propagatione peccatores constituerentur homines ob inobedientiam Adami, non diceret Apostolus, multi, sed omnes. Respondet S. August. in eodem lib. 6. in Iulian. c. 12. per multos intelligi debere omnes qui nascuntur ex Adamo, qui verè sunt multi. Possunt enim aliqua esse omnia, quæ tamen non sint multa, vt Euangelia quatuor sunt omnia non multa. Possunt etiam esse multa, quæ non sint om- E nia, vt credentes in Christum multi sunt, non tamen omnes, quia non omnium est fides.

Apostolus igitur valdè propriè dixit, multos constitui per Adamum peccatores, & multos iustos per Christũ, quia omnes qui nascuntur ex Adamo, constituuntur peccatores, & illi sunt multi, non tamen omnes simpliciter, cùm Heua sit homo, & tamẽ non sit per Adamum iniusta constituta, & Christus etiam sit homo, & tamen nec sit ex Adamo, nec peccator; & similiter omnes qui renascuntur in Christo, constituuntur iusti, & hi sunt multi, sed non omnes simpliciter, quia non omnes renascuntur in Christo.

Porrò Scriptura vtrũq; dixit, & multos, & omnes.

Ait enim: *Sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ: sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obeditionem iusti constituentur multi.* Cùm dicit *(omnes)* significat neminem esse ex Adamo, qui non sit peccator; neminem ex Christo, qui non sit iustus; & similiter neminem esse peccatorem, qui non sit ex Adamo; neminem esse iustum, qui non sit ex Christo. Cùm dicit *(multos)* significat illos, quos dixit omnes, non esse omnes simpliciter, sed tamen absolutè & simpliciter multos.

Similis locus est in cap. 17. Genes. *Patrem multarum gentium posui te.* Et cap. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Vbi videmus eos, qui promittuntur Abrahæ in filios, nunc dici multos, nunc omnes, quia omnes sunt in quodam genere, & tamen simpliciter non omnes, sed multi.

Dicet aliquis, si omnes qui nascuntur ex Adamo, contrahunt originale peccatum, cur Apost. in eod. cap. scribit, *Gratiam Dei per Christum abundasse in plures, quàm peccatum abundauerit per Adamum?* Respondeo, vocem illam *(plures)* non significare comparationem eo loco, sed æquiualere voci *(multos.)* Nam in textu Græco non est πλείονας, sed πολλούς. Itaque sensus est, gratiam Dei per Christum non fuisse restrictam ad vnum, vel duos, sed abundasse in plures, sicut peccatum non solùm infecit Adamum & filios, sed alios plurimos. Atque hoc quod est abundare in plures, multò magis conuenit gratiæ, quàm peccato, cùm gratia sit potentior, & efficacior.

Tertium testimonium sumebant ex eodem loco Apostoli: *Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit.* Nam si peccatum intrasset in mundum per generationem, non diceret Apostolus, per vnum hominem, sed per duos homines. Generatio enim duos requirit. Respondet auctor Hypognostici lib. secundo, dictum esse, *Per vnum hominem*, quia vir & mulier coniuncti per matrimonium, non sunt duo, sed vna caro, vt Dominus dicit Matth. 19. Addit idem auctor, Scripturam, vt satisfaceret curiosis Pelagianis, vtrumque dixisse, per vnum, & per vnam. Nam Rom. 5. ait: *Per vnum hominem.* Ecclesi. 25. ait: *A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes moriuntur.* Possumus adjungere tertiam solutionem, Apostolum dixisse, *Per vnum hominem*, id est, Adamum, quia primaria causa peccati originalis non Heua, sed Adam fuit; Tum quia peccatum Adami, non Heuæ traducitur in posteros; Tum quia vir causa est actiua generationis, mulier passiua. Quare si Heua peccante, Adam in innocentia permansisset, non haberent ipsorum filij originale peccatum, & contrà, haberent illud, si Heua in innocentia permanente, solus Adam peccasset.

Quartum testimonium accipiebant ex verbis illis Apo. Pauli, 2. ad Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum.* Respondet S. Augustinus lib. 6. in Iulian. cap. 4. paruulos vel manifestandos esse ante Christi tribunal, vel non manifestandos; si non manifestandos, quia videlicet de adultis tantùm loquatur Apostolus, nihil hanc sententiam ad paruulos pertinere, ac per hoc non probari hoc testimonio non esse in paruulis originale peccatum; si manifestandos, paruulos non regeneratos reportaturos quod gesserunt per alios, id est, peccatum, sicut reportabunt paruuli regenerati, quod gesserunt per alios, id est meritum fidei. Sicut enim prodest paruulis, dum baptizantur, quod per alios credunt, & ideò inter fideles & iustos numerantur à Christo. Sic etiam mirum non est si eis noceat, quod fidem & iustitiam amiserunt per alium, & ideò inter infideles & iniustos numerantur à Christo, atque ad eorum gregem pertinent, de quibus præcursor Domini sic ait: *Qui non credit in filium, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Ioan. 3.

Quintum testimonium adducit Zuinglius in li. de Baptismo, ex c. 3. & 4. ad Rom. his verbis: *Nunc Scripturæ testimonia, quæ polliciti sumus, proferemus. Paulus ad Rom. 3. peccati cognitionem per legem oboriri dicit. Vbi ergo legis cognitio nulla est, ibi nec peccati cognitio esse potest. Vbi verò cognitio peccati non est, ibi nec præuaricatio est, adeoque nec damnatio quoqi ibidem esse potest. Idem enim hoc Paulus testatur ad Rom. 4. dicens: Siquidem vbi non est lex, ibi nec transgressio est. Iam ergo testimoniorum istorum vim & potentiam considera, quæ tanta est, vt omnia omnium Theologorum de originali peccato commenta penitus subuertat. Morbus enim hic nobis damnationem adferre nequit, quæ tum demùm subsequitur, cùm legem oculis nostris expositam conspicati, adhuc tamen morbo hoc & affectu corruptæ naturæ impulsi, legem transgredimur.*

Respondeo, Zuinglium ex duobus Scripturæ testimonijs, non syllogismum, sed paralogismum texuisse. Nam ex illo testimonio, *Per legem cognitio peccati*, ad Rom. 3. deduxit, Vbi nulla est cognitio legis, nullam esse præuaricationem. Quam consequutionem non rectè probauit ex illo alio testimonio, *Vbi lex non est, nec præuaricatio*, ad Rom. 4. Non enim Apostolus ait, vbi legis cognitio non est, nec præuaricatio est, quæ erat Zuinglij collectio; sed vbi lex non est, nec præuaricatio est. Et quidem quod Apostolus ait, verissimum est. Non enim potest fingi præuaricatio, nisi sit lex, quæ præuaricando violetur. Quod autem Zuinglius ait, falsum est, cùm sæpè fiat, vt aliqui legem ignorent, & tamen eam verè præuaricentur. Vnde sunt peccata, quæ dicuntur ignorantiæ, quæ peccata lethalia esse possunt, si ignorantia sit voluntaria, qualis est eorum, de quibus dicitur: *Noluit intelligere, vt bene ageret.*

Itaque B. Paulus ad Rom. 2. ait: *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* Esse autem sine lege, teste ipso Zuinglio in declaratione de peccato originis, est legem ignorare. Nam alioquí, vt ipse dicit, nemo est sine lege. Sunt igitur aliqui, qui legem ignorant, & tamen peccant, & pereunt; ac per hoc falsum est quod ipse ait, Vbi legis cognitio non est, nec præuaricatio, aut damnatio est.

Rursus aliam propositionem Zuinglius assumpsit, quam non probauit, illam videlicet; vbi non est præuaricatio, ibi nec damnatio esse potest. Et quidem si de præuaricatione in vniuersum, siue ea propria, siue communis sit, Zuinglius loqueretur, admitti posset ea propositio, quamuis eam ipse nullo argumento comprobauerit, sed ex eà nihil efficeret contra originale peccatum. Paruuli enim, qui vsu rationis carent, non habent quidem præuaricationem propriam, ob quam damnentur, sed habent communem quandam toti humano generi, de qua loquitur Apost. cùm ait: *In quo omnes peccauerunt*, Rom. 5. ob quam vniuersum iure damnatum est.

Cæterùm quia sine dubio Zuinglius de propria præuaricatione loquitur, id est, quæ propria voluntate committitur; ideò illam eius propositionem, Vbi non est præuaricatio, ibi nec damnatio esse potest, falsam esse contendimus, & Scripturis contrariam. Nam idem Apost. qui ad Rom. 9. dicit, infantes nihil boni, nihil mali fecisse, ac per hoc nullam legem propria voluntate præuaricatos esse. Idem ad Ephes. 2. scribit: *Omnes esse naturæ filios iræ.* Et ad Ro. 5. *Vnius delicto in omnes homines in condemnationem.*

Deniq; Zuinglius illud assumit, quod potissimum in quæstione versatur, solā videlicet præuaricationē quæ est actuale peccatū, esse propriè peccatū, quod hominem damnare potest. Id enim Catholici omnes negant, & contrarium testimonijs multis Scripturarū apertissimè probant. Ipse verò probauit quidem ex Scripturis, per legem cognosci peccatum, & vbi lex non est, non esse præuaricationem, quæ duo extra controuersiam sunt: sed vbi non est præuaricatio, non esse damnationem, quod vnum ei probandum fuerat, nulla ratione probauit, sed assumpsit; vt certum, quod vitiū, Dialectici vocant, petere principiū, quo nihil absurdius in disputatione cōmittitur.

SEXTVM testimonium petit idem Zuingl. in eodem lib. ex illis Apost. verbis ad Rom. 7. *Absque lege peccatum erat mortuum, ego autem viuebam sine lege aliquando. Porrò veniente mandato peccatum reuixit. Quando*, inquit Zuinglius, *sine lege vixisse dicemus Apostolum? nempe cùm puer adhuc esset, & ætate tener. Alioquin enim sine lege nemo esse potest.* Sed clarius ex hoc loco argumentum format idem Zuinglius in declaratione de peccato originis, prope finem. Ibi enim probat, paruulos, & non baptizatos, esse in statu innocentiæ, hoc argumento: *Quamdiu*, inquit, *paruuli legis capaces non sunt, in statu esse innocentiæ, nos incunctanter de nostris asserimus, fulti auctoritate Pauli ad Rom. 4. Vbi enim non est lex, ibi nec præuaricatio. Sunt autem teneri, inexperti, legumque rudes, non minus sine lege quàm Paulus; ergo non transgrediuntur, proindeque nec damnantur. Perhibet autem Paulus, se aliquando sine lege vixisse, ad Rom. 7. id autem de nulla ætatis eius parte, quàm infantia, pueritiaue intelligendum est. Peccatum ergo tum ei mortuum fuerat, ac vbi lex vixerit, iam se mortuum esse testatur. Eodem modo nos quamdiu sumus per ætatem rudes legis, non peccamus ipsi; vbi verò lux legis affulsit, iam rei reddimur.* Hæc ille.

Respondeo, hoc argumentum nihil concludere propter tres causas. Primùm enim illud, *Absque lege peccatum mortuum erat*, non significat peccatum simpliciter non fuisse, sed non fuisse cognitum, nec reputatum pro peccato, quamuis reuera peccatum esset. Sic enim idem Paulus docet ad Rom. 5. *Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset.* Vbi illud, *non imputabatur*, significat peccatum non fuisse ab hominibus pro peccato habitum, donec lex Mosis peccatum prohibendo, ipsum apertè manifestauit. Quod enim peccatum à Deo imputatum fuerit, perspicuum est ex pœna peccati, quæ est mors, toti generi humano communis. Itaque in paruulis sine lege (vt Zuinglius docet) viuentibus, peccatum est mortuum, id est, occultum & latens, non autem nullum omninò, ac per hoc non sunt paruuli in statu innocentiæ, sed in statu peccati, & damnationis rei, quamdiu per baptismum non renascuntur in Christo.

Deinde illud, *Ego autem viuebam sine lege aliquando*, non cogimur intelligere (vt vult Zuingl.) de paruulis & de lege naturæ. Nam ista eius interpretatio fuit Origenis in comment. huius loci. Sed refutata est optimis argumentis à S. Ioan. Chrysost. in cōment. eiusdem loci. Est autem expositio communior sanctis Patribus, quod Apost. loquatur in persona naturæ humanæ, qualis erat ante legem Mosis, & sententia huius loci hæc sit: Peccatū absq; lege Mosis mortuum erat, quia non cognoscebatur vt offensa Dei, nec vt reatū mortis adducens. Homines autem viuebāt sine lege Mosis videlicet, aliquando & ideò in oculis eorū ignorantia excæcatis, peccatū mortuum erat, sed vbi lex aduenit, peccatum reuixit, quia cognosci cœpit. Vide comment. Chrysost. & Theophylacti, necnon Ambrosij (siue quicunq; is fuit auctor) Haymonis, Anselmi, Thomæ, & aliorū in hunc locum. Denique etiam Aug. li. 1. ad Simplicianum, q. 1. & lib. 83. q. 66.

Postremò, si concederemus hoc testimonium propriè ad paruulos pertinere, non propterea efficeretur paruulos nondum baptizatos esse in statu innocentiæ, sed solùm carere eos peccato actuali, quod propria voluntate committitur. Qui enim sine lege sunt, id est (vt Zuingl. explicat) legem non norunt, neque eius noscendæ capaces sunt, non possunt actione propria legem præuaricari. At quæstio nostra est, an præter actuale peccatum non sit etiam aliquod aliud verè ac propriè dictum peccatum, quod non actione propria committatur, sed à parentibus per generationem trahatur. Ad quam quæstionem nihil omninò pertinet locus Apostoli à Zuinglio adductus.

SEPTIMVM testimo. adducitur ab eodem Zuinglio, tum in lib. de baptismo, tum in declinatione de peccato originis, ex c. 5. ad Ro. vbi sic Paulus loquitur: *Regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem, in eos quoque qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adam.* Nam ex hoc Zuinglius colligit mortem quidem ex primo parente trahi, non autem peccatum. Sed facilis est responsio. Nam Apostolus (vt suprà diximus) demonstrare voluit, ante legē Mosis fuisse in mūdo peccatum, & omnes homines fuisse peccatores, tametsi peccatum non ita perspicuè cognosceretur, vt offensa Dei. Id verò probat ex morte, quæ est pœna peccati, & in omnibus regnat, & regnauit etiam illo tempore, quo peccatum non perspicuè cognoscebatur, id est, ab Adam vsque ad Mosem.

Quare non dicit Apost. mortem regnasse in eos qui nullo modo peccauerunt (si enim hoc diceret, neque probaret quod volebat, & verbis illis suis repugnaret, mors in omnes homines pertransijt, in quo omnes peccauerunt) sed dicit mortem regnasse in illos, qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adam, id est, qui non peccauerunt propria actione contra legem planè perspectam, & cognitam, quemadmodum peccauit Adam. Itaque ex verbis Apostolicis habemus, omnes homines mori, & peccatum habere, vel habuisse, quamuis non omnes peccauerunt actuali peccato, vt peccauit Adam.

CAPVT IX.

Explicantur testimonia Patrum, quæ Pelagianis in speciem fauere videntur.

EX Patribus pauci quidam sunt, qui pro sententia Pelagianorum adduci possent, videlicet Clemēs Alexandrinus, Ambrosius, Arnobius, S. Ioannes Chrysostomus, & Theodoretus. Clemens libro 3. Strom. sub finem, sic ait: *Dicant ergo nobis, vbi fornicatus est infans natus, vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus?*

At non satis constat, cuius hæc verba sint, ipsius ne Clementis, an hæreticorum, cum quibus in eo Stromate Clemens disputat. Ac probabile est, illis verbis contineri objectionem Iulij Cassiani, & aliorum, qui docebant malam esse generationem, & ea de causa nuptias damnabant. Illi enim prolato testimonio sancti Iob: *Nemo mundus à sorde, nec si sit infans vnius diei*, inde colligebant, infantes nasci immundos & peccatores; & quoniam certum est, non esse infantes propria aliqua actione pollutos, cùm nec fornicari, nec aliquid eiusmodi facere possint, efficiebant malam esse generationem, quandoquidem ex ea homines procreantur immundi. Sic enim continuò subijcit Clemens: *Restat ergo eis (vt videtur) consequenter vt dicant, malam esse generationem, non solùm eam, quæ est corporis, sed etiam eam,*

quæ

quæ est anima. Itaque hæretici illi peccatum originis non negabant, sed asserebant potius, & ex ea assertione errorem suum astruere conabantur.

S. Ambrosium adducit Michaël Seruetus, teste Sixto Senense lib. 6. Bibliothecæ sanctæ, annot. 236. contra peccatum originale, propter illa verba, quæ habentur in comment. cap. 5. ad Rom. *Mors dissolutio corporis est, cùm anima à corpore separatur. Est & alia mors, quæ secunda dicitur, in gehenna, quam non peccato Adæ patimur, sed eius occasione proprys peccatis acquirimus, à qua boni immunes sunt, tantùm quod in inferno erant, sed superiori, quasi in libera, quia ad cœlum ascendere non poterant.*

Sed facilis est responsio. Nam neq; cōmentaria illa censentur Ambrosij, neq; auctor eorum comment. quidquam scripsit contra doctrinam Ecclesię de peccato originis, sed eam potius, vt cap. 5. ostendimus, apertissimè confirmauit. In verbis autem paulò ante citatis, nihil aliud auctor ille docet, nisi pœnam originali peccato debitam non esse gehennam ignis, hoc est, pœnam sensus, vt recentiores Theologi loquuntur, sed carentiam æternæ beatitudinis, quæ pœna damni appellari solet; quam pœnam, qui sustinent, in inferno quidem degunt, sed in parte quadam eius loci superiore, atque altiore, quàm vt ad eam gehennæ flamma pertingere queat.

Hanc verò esse auctoris illius sententiam, ex eius verbis intelligi potest. Nam postquam dixerat, ob peccatum originale, fuisse homines, alioqui bonos, in inferno, neque ad cœlum ascendere potuisse, ita subjunxit: *Sententia enim tenebantur data in Adam, quod chirographum in decretis morte Christi deletum est. Sententia autem decreti fuit, vt vnius hominis corpus solueretur super terram, anima verò vinculis inferni detenta, exitia pateretur.* Et infrà: *Paterno autem peccato ex Dei sententia erat apud inferos, gratia Dei abundauit in descensu Saluatoris, omnibus dans indulgentiam, cum triumpho sublatis eis in cœlum.*

Iam verò Arnobius tertio loco adduci potest, qui comment. Psal. 50. sic loquitur: *Non dixit Dauid, cum iniquitatibus, aut cum peccatis genuit me mater mea, sed in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis genuit me mater mea. Dicendo enim matrem eum in suis iniquitatibus genuisse, cum in peccatis sæculi peperisse signauit, quia omne peccatum corde concipitur, & ore consummatur, hic autem qui nascitur, sententiam Adæ habet, peccatum verò suum non habet.*

Hic verò auctor quicunq; sit, certè non est Arnobius ille, præceptor Lactantij, qui scripsit libros septem aduersus Gentes, sed aliquis multò recentior, vt aliqui ante nos obseruarūt. Videtur autem auctor iste non negasse paruulos habere peccatum, quod ex Adamo contraxerint, sed non habere peccatū, quod propria voluntate commiserint. Nam dicit paruulos habere sententiam Adæ, ac per hoc etiam culpam Adæ sibi generatione communicatam. Non enim iusta sententia esset, nisi culpa præcederet, & idcirco cùm dixisset, Hic autem qui nascitur, sententiam Adæ habet; non adjunxit, peccatū verò non habet, sed, peccatū verò suum non habet; quod relatiuum (*suum*) ad peccatū actuale referri debet, de quo suprà dixerat, peccatū corde concipi, & ore consummari.

QVARTO loco adducitur S. Ioan. Chrysostomus, qui non solùm olim Iuliani Pelagij sectatori primario, sed etiam nostra ætate nouis Pelagianis visus est negasse originale peccatum. Hæc autem sunt testimonia quæ ex Chrysost. proferri solent. Primum, hom. 10. in epist. ad Rom. *Quid sibi vult*, inquit Chrysostomus, *in quo omnes peccauerunt? quod illo lapso, & illi item qui de ligno non comederunt, effecti sunt ex illo omnes mortales.* Quibus verbis solam mortalitatem primi hominis, non autem inobedientiam eius, qua pomum vetitum gustauit, communicari posteris dicere videtur. Quod etiam apertius paulò inferius his verbis: *Videtur*, inquit, *quæstionem non paruam habere quod dictum est, videlicet multos ob vnius inobedientiam peccatores extitisse. Illo enim peccante, ac mortali effecto, & qui ex eo orti sunt, eos tales esse, nihil absurdum. At ex illius inobedientia alterum peccatorem extitisse, quam, obsecro, congruentiam & consequentiam habet? Quid igitur hoc loco verbum hoc (peccatores) significat? mihi videtur tantundem significare, quantum illud (supplicio obnoxy, ac mortis rei) quod Adam mortuo, omnes sunt mortales effecti.*

ALTERVM testimonium habetur homilia 17. in epist. priorem ad Corinth. *Quid igitur faciam, inquis, propter illum, videlicet Adamum, pereo? minimè propter illum. Neque enim tu sine peccato permansisti; quod si non idem peccatum, tamen aliud commisisti.*

TERTIVM testimonium ho. 39. in eandem epist. *Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adam morte peccati mortui sunt? Quomodo ergo Noe vir iustus sæculo suo fuit? quomodo Abraham? quomodo Iob? quomodo multi denique aly? & quomodo, dic mihi, omnes viuificabuntur in Christo, & hi præsertim, qui in gehennam adducendi sunt? Itaque si hoc de corpore dictum esse velimus, constabit oratio, si autem de iustitia & peccato, nequaquam.*

QVARTVM testimonium, hom. 24. in epist. ad Ephes. *Corruptibile nobis corpus est, sed incorruptibilis anima. Ne igitur & ipsam corrumpamus, hoc illud primum primi hominis peccatum fecit; quod autem post lauacrum fit, etiam animam corrumpere potest.*

QVINTVM testimonium, hom. ad Neophytos: *Vides quot sunt Baptismatis largitates? sed multis quidem videtur Baptismi gratiam in peccatorum tantùm remissione consistere. Nos autem Baptismi honores iam computauimus decem. Hac de causa & infantulos baptizamus, quamuis non sint inquinati peccato, nempe vt eis addatur sanctitas, iustitia, adoptio, hæreditas, & fraternitas Christi.* Hæc igitur testimonia sunt, ob quæ S. Ioan. Chrysostomus ad patrocinium Pelagianæ hæreseos ab aduersarijs aduocatur.

Sed B. Augustinus iam olim Chrysostomum defendit in lib. 1. aduersus Iulian. c. 2. vbi sic loquitur: *Itane verba S. Ioannis Episcopi audes tanquam è contrario tot talium sententijs collegarum eius opponere, eumque ab illorum concordissima societate sejungere, & eis aduersarium constituere? absit, absit hoc malum de tanto viro credere, aut dicere: absit, inquam, vt Constantinopol. Ioan. tot ac tantis Coepiscopis suis, maximeq; Romano Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Nazianzeno Gregorio, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio.*

Deinde multa loca idem August. ex libris Chrysostomi profert, vnde probet eum de peccato originali nihil aliud sensisse, quàm tot eius Coëpiscopi senserint. Ex his locis duo hic adscribam. Primus habetur in ho. ad Neophytos: *Venit*, inquit, *semel Christus, inuenit nostrum chirographum paternum, quod scripsit Adam. Ille initium induxit debiti, nos fœnus auximus posterioribus peccatis.* Certè videmus in his verbis chirographum debiti quod scripsit Adam, nostrum vocari, & apertè distingui à fœnore peccatorum actualium, quod nos addidimus. Sumus igitur (Chrysostomi sententia) Deo debitores, tum ob peccatum ab Adamo contractum, tum ob peccata propria voluntate commissa. Alter locus habetur in ho. 10. in epist. ad Rom. *Quod*, inquit, *Christo crux & sepulchrum, hoc nobis Baptisma fuit, quamuis non iysdem in rebus. Ille enim carni & mortuus & sepultus est, nos autem peccato vtrumque.*

Ex hoc loco rectè colligit S. August. ex sententia Chrysostomi, paruulos in peccato nasci. Nam illi

etiam baptizantur in Christo, ac per hoc moriuntur in peccato. Quotquot enim baptizantur in Christo, consepeliuntur ei in morte, vt Apost. dicit; exponit autem Chrysostomus, consepeliri in morte nihil esse aliud, nisi mori & sepeliri peccato, sicut Christus mortuus & sepultus est, quoad carnem.

His duobus locis ab August. adductis, addemus nos alia duo. Sit igitur Tertius locus ex hom. eadem, videlicet decima in epist. ad Rom. non procul ab initio: *Liquet*, inquit, *quod non ipsum peccatum quod à legis transgressione ortum est, sed illud quod ab Adam inobedientia, ipsum illud, inquam, peccatum erat, quod omnia perdebat*. In his enim verbis Chrysost. distinguit peccatum quod oritur in nobis ex legis transgressione, quod actuale dicitur, ab eo peccato, quod ex Adam inobedientia in nobis existit, quod originale vocatur; atque ait ab isto posteriore peccato mortem, & omnia mala promanasse, & ideò mirum non esse, si regnauit mors etiam antequam lex daretur. Nam erat in mundo peccatum ab Adam inobedientia natum, & illud omnia perdebat.

Quartus locus est in hom. 40. in epist. priorem ad Cor. *Deus*, inquit, *in regenerationis lauacro mentem gratia tangit, radicale peccatum euellit, & vt tu aurum, ferrumve recoquendo purum nonnumque facis: sic Spiritus ille sanctus in baptismate velut in fornace recoquit ipsam, & peccatum consumendo, quolibet auro purius splendentem reddit.* Certè peccatum radicale non potest aliud fingi, nisi illud quod à radice, id est, ab Adamo trahimus, quodque per Baptismum, tum in paruulis, tum in magnis eluitur. Adduci solet alius locus ex homilia de Adam & Heua, quæ inter opera Chrysostomi legitur. Sed ea homilia non censetur esse Chrysostomi, Tum quod Græcè nusquam inueniatur, & auctor non Græcus, sed Latinus fuisse existimetur; Tum quod in ea duo integra capita reperiantur in libris de Ecclesiasticis dogmatibus.

Ex his non difficile erit ea testimonia explicare, quæ aduersarij ex Chrysost. proferunt. Ad primum testimonium ex hom. 10. in epist. ad Rom. RESPONDEMVS, Chrysostomum quidem scripsisse, ex peccato Adæ nos omnes mortales effectos esse, quod verissimum est, non autem negasse ex eodem Adæ peccato nos meritum mortis, id est, peccatum originale traxisse. Quin potius id apertè indicasse, cùm paulò post subjunxit immortalitatem illam, cui obnoxij facti sumus, supplicium quoddam fuisse. Non enim supplicium iustum esset, nisi meritum supplicij, id est, peccatum etiam haberemus.

Porrò quod absurdum visum est Chrysostomo, vt ex inobedientia vnius, alij peccatores constituantur, sine dubio ad actuale peccatum referendum est. Neque enim fieri potest, vt præcisè quia vnus peccat, alius peccare dicatur, siue vt peccatum vnius sit alterius peccatum. Itaque rectè Chrysost. in illis verbis, *Vnius inobedientia peccatores constituti sunt multi*, noluit verbum (*peccatores*) ita accipi, quasi sensus esset, Vnius inobedientia multi actu inobedientes facti sunt: sed voluit multos dici peccatores ex vnius inobedientia, quia tales genuit Adam, qualis ipse erat post peccatum; ipse autem peccator erat, peccato in ipso per modum habitus remanente, & inde obnoxius supplicio, & mortis reus.

Porrò hoc ipsum peccatum per modum habitus inhærens, & reatum mortis, ac ipsam moriendi necessitatem in omnibus qui nascuntur ex Adam inesse, satis apertè Chrysost indicauit, cùm alicubi peccatum radicale, alibi peccatum absolutè, vt suprà dictum est, alibi mortalitatem, alibi mortis supplicium nominauerit. Sed quia nondum exorti fuerant Pelagiani, securiùs loquebatur, & ideò solam mortalitatem interdum nominabat, cùm tamen peccatum habituale non excluderet.

Ad alterum testimonium ex hom. 17. in priorem ad Corinth. facilis est responsio. Siquidem in concione eos Chrysost. meritò reprehendit, qui causam damnationis suæ reijciunt in Adamum. Nam si nullum nos peccatum propria voluntate committeremus, possemus fortasse queri de Adamo, quod propter illum pereamus. At cùm tam multa & tam grauia peccata perpetremus, frustrà querimur de Adamo. Adde quod eos Chrysost. alloquebatur, quibus iam peccatum originis per baptismum condonatum fuerat. Proinde mirum non est, si nolebat eos damnationis suæ causam in Adamum reijcere.

Ad tertium ex hom. 39. in eandem epist. expedita responsio erit, si duo breuiter annotemus. Alterum est, Chrysostomi propositum eo loco esse, demonstrare Apostolica illa verba, *In Adam omnes moriuntur*, de morte corporis, non de morte animæ esse intelligenda. Quod quidem verissimum esse, vel ex eo cognosci potest, quod in toto illo cap. Apostolus de resurrectione corporum disserat.

Alterum, verba illa Chrysost. *Non omnes in Adam morte peccati mortui sunt, &c.* non esse intelligenda de morte animæ quacumque, sed de morte æterna, siue de casu in peccatum non quocunque, sed irreparabili. Id quod ex contrario perspici potest. Nam cùm dicit, non omnes per Christum viuificari, quo ad vitam animæ, non loquitur de quacumque vita animæ, sed de perfecta, quæ est per gloriam sempiternam. Probat enim non omnes per Christum vitæ animæ viuificari, quia multi in gehennam adducendi sunt. Quæ ratio nihil efficeret, si de vita animæ per gratiam loqueretur, cùm multi sint in gehennam adducendi, qui tamen vitam animæ per gratiam aliquando receperunt.

His duobus annotatis, nihil scrupuli remanet in verbis Chrysostomi. Non enim negat sanctus ille Doctor, omnes in Adam mortuos esse morte peccati quacumque, sed irreparabili, atque æterna. Quod (vt diximus) verissimum est.

Ad quartum, ex hom. 24. in epist. ad Ephes. RESPONDEO, Chrysostomum loqui de ijs tantùm, qui baptizati iam erant, vt perspicuum est ex illis verbis, *Quod autem post lauacrum fit, etiam animam corrumpere potest.* Porrò qui baptizati sunt, corpus adhuc gerunt corruptibile; non enim baptismus tollit moriendi necessitatem ex primo peccato inductam, & ideò (vt Apost. loquitur ad Rom. 8.) *Expectamus redemptionem corporis nostri:* Animam tamen habent incorruptibilem, hoc est, quæ non necessariò corrumpitur morte peccati, sed potest nunquam corrumpi, si velint homines baptizati gratiam diligenter conseruare, quam in Baptismo perceperunt.

Ad quintum, ex homilia ad Neophytos, respondit iam olim sanctus Augustinus lib. 1. in Iulian. Chrysostomum non dixisse, infantes non esse inquinatos peccato, quod potuisset ad peccatum originale trahi, sed non habere peccata, quod ad peccata actualia sine dubio pertinet. Græca enim Chrysostomi verba hæc sunt: Διὰ τοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καὶ τοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα.

At Chrysostomus, inquies, demonstrare volebat, Baptismum non esse institutũ ad solam remissionem peccatorum. Id verò satis efficaciter se demonstrasse credidit exemplo infantium, qui baptizantur in Ecclesia, quamuis peccata non habeant. Nihil autem hæc ratio efficeret, nisi infantes omni peccato, etiam originali, carerent.

RESPON-

RESPONDEO, illos aduersus quos Chrysost. disputabat, in ea sententia fuisse, vt existimarent per Baptismum non infundi gratiam, & dona Spiritus sancti, neq; animas purgari & ornari, sed solùm remitti debita peccatorũ, per quandā condemnationem extrinsecam, quemadmodũ inter homines remittuntur offensiones, & amicitiæ reconciliantur. Quam sententiam rectè Chrysost. refellit exemplo paruulorũ. Siquidem originale peccatum non est tam offensa, quàm macula. Nihil enim paruuli propria voluntate egerunt, vnde Deum offendere possent, sed ideò peccatum habere dicuntur, quia carent iustitia, & animam inquinatam, atq; à Deo auersam habitualiter gerunt, vt in seq. disputatione ostendemus. Itaq; Baptismo egent infantes, non tam vt peccata eis remittantur per condonationem offensarum, quàm vt peccati macula in eis abstergatur, & ipsi gratiam & dona recipiant, quibus purgentur, ornentur, iustificentur, & ex satanæ seruis, filij Dei efficiantur.

A

B

QVINTO loco adduci potest Theodoretus. Is enim exponens caput 5. epist. ad Rom. videtur velle peccatum Adami non transisse ad posteros, nisi ratione occasionis. Sic enim loquitur: *Cùm Dominus Adam fabricatus esset, & ratione ornasset, dedit vnum præceptum ad rationem exercendam. Is deceptus, mandatum transgressus est, & cùm mortis decreto factus fuisset obnoxius, ita Cain, & Seth, & alios genuit. Hi verò omnes, vt pote ex eo geniti, habebant mortalem naturam. Eiusmodi autem natura multis indiget, & cibo, & potu, & indumentis, & habitatione, & diuersis artibus. Eorum autem vsus sæpè ad mediocritatis exuperationem incitat. Mediocritatis autem exuperatio peccatum generat. Dicit itaque diuinus Apostolus, quod cùm Adam peccauisset, & mortalis propter peccatum factus esset, vtrumque ad genus peruenit, id est, peccatum, & mors. Ad omnes enim mors peruasit, quatenus omnes peccauerunt. Non enim propter primi hominis peccatum, sed propter suum, vnusquisque mortis decretum suscipit.* Eandem sententiam habet idem Theodoretus in explicatione Psalmi 50. tractans versiculum illum, *Ecce in iniquitatibus conceptus sum.*

C

Rursus in epitome diuinorum decretorum, cap. 12. quod est de Saluatoris incarnat. tractans illud Apost. ad Rom. 5. *Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, &c.* sic ait: *Valdè necessariò illud, multi, in vtroque posuit. Etenim cùm Adam peccasset, & plurimi diuinas leges transgressi essent, permanserunt nonnulli in decretis naturæ, & virtutis curam gessere, sicut Abel, Henoch, & Noe, & Patriarchæ, & Prophetæ, & alij plurimi, non solùm apud Hebræos, sed etiam apud alias gentes.* Cæterùm quamuis Theodoret. interdum loca quædam Scripturæ ita exposuerit, vt Pelagiani solebant, eum tamen de peccato originis à Catholicis Patrib. non dissensisse, ex eius testimonijs doceri potest. Nam in eodem c. 12. diuinorum decretorum ita loquitur: *Iustitiæ decretum, cùm vnus peccasset, vniuersum genus morti tradidit. Diuina autem misericordia, cùm omnes homines essent sub maledicto, & peccati laqueis essent implicati, per vnius iustitiam dedit omnibus salutem.* Vides in his verbis apertissimam Theodoreti sentẽtiam de peccato originis: nimirum affirmat, Adamo peccante, omnes homines peccati laqueis implicatos, sub maledicto, & morti traditos fuisse.

D

E

Sed rursus in eodem cap. ita loquitur idem Theodoretus: *Quando vnus peccauit, omnes condemnati sunt: nunc autem cùm omnes peccauerint, omnibus volentibus salus proposita est per fidem. Cùm sic ostendisset, vnius iustitiam fuisse communis peccati salutare medicamentum, ostendit per ipsum quoque fuisse peractam mortis dissolutionem.* Quid clarius dici poterat, quàm Adami peccatum fuisse commune peccatum, & vno peccante, omnes homines condemnatos? Rursus ibidem hæc Theodoretus subjungit: *Seruamur non lege, sed diuina misericordia iustitiam assequentes. Lex enim quod iustum est, omnes ad supplicium adduxit. Omnes enim fuimus peccati perpetratores. Si enim cùm vnus peccasset, genus condemnatum est, erat vtique omninò iustius eos qui sub peccato fuerunt, subire supplicium.*

Sed explicemus breuiter loca, quæ contrà allata sunt. Cùm igitur in primo testimonio ex comment. cap. 5. ad Rom. Theodoretus indicabat, peccatum primi hominis ex occasione ad posteros peruenisse, loquitur sine dubio de peccato actuali, quod propria voluntate committitur. Quamuis autem Theodoretus dicat, ex occasione primi peccati cœpisse posteros Adami in varia peccata delabi, non tamen ideò negasse existimandus est originale peccatum, quin potius illud asseruisse. Nam idcirco dixit, peccatum primi hominis viam patefecisse peccatis nostris actualibus, quia naturam corruptam & vitiatam ex Adamo trahimus. Quod clarius expressit, cùm subjunxit, peccatum & mortem ad nos ex Adamo peruenisse, & non propter peccatum primi hominis, sed propter suum vnumquemq; nostrum decretum mortis suscipere. Quorum verborum hæc sententia est, vnumquemque nostrum mortis sententiæ subjacere, non propter peccatum, quod in ipso Adamo fuit, sed propter illud, quod ex Adamo deriuatum, in vnoquoque nostrum hæret: loqui enim hoc loco Theodoretum de peccato originis, non de actuali, certum est, cùm ex ipsius Theodoreti sententia, peccata nostra actualia decretum mortis non præcedant, sed sequantur. Ideò enim (vt ipse in eodem comment. scripsit) actu peccamus, quia mortis necessitati, & varijs passionibus obnoxij nascimur. Itaque quod ait, vnumquemque nostrum ob suum peccatum mortis decretum suscipere, necessariò accipi debet de peccato originis, quod verè in nobis causa mortis, siue mortalitatis est, cùm peccata actualia è contrario sint eiusdem mortalitatis non causa, sed effectus.

Quod attinet ad alterum testimonium ex epitome diuinorum decretorum, exposuit quidem Theodoretus sententiam illam Apostoli, *Sicut per vnius inobedientiam, &c.* de peccatis actualibus, quæ occasione primi peccati intrauerunt in mundum, cùm rectius de peccato originali sententiam illam exponere potuisset: tamen in eadem epitome (vt suprà demonstratum est) apertissimis testimonijs idem Theodoretus orthodoxam doctrinam de peccato originis tradidit.

CAPVT X.

Diluuntur argumenta ducta ex ratione.

RESTAT nunc vt argumenta illa breuiter diluamus, quæ ducuntur ex ratione.

PRIMA objectio, Christi iustitia non credentibus nihil prodest, igitur & peccatum Adami non peccantibus nihil obest; infantes autem non peccant, quippe qui (Apostolo teste ad Rom. 9.) *Nihil boni vel mali agunt:* igitur peccatum Adami infantib. nihil obest. RESPONDET August. lib. 3. de peccat. merit. & remiss. cap. 2. Christi iustitiam nihil prodesse ijs, qui nullo modo, hoc est, nec sua voluntate, nec aliena credunt, & ad eundem modum peccatum Adami nihil obesse ijs, qui nullo modo, hoc est, nec sua, nec aliena voluntate peccarunt. Porrò infantes nihil quidem agere, vel egisse voluntate propria, vt Apostolus scribit ad Rom. 9. tamen aliena voluntate peccasse, cùm ille peccauit, in quo omnes peccauerunt, vt idem Apost. testatur ad Rom. 5.

A SECVNDA objectio, Deus remittit peccata propria; non igitur credibile est ab eo imputari aliena. RESPONDET idem August. in eodem lib. cap. 8. Deum remittere peccata propria spiritu regeneratis, non carne generatis, nec imputare peccata omninò aliena, sed ea quæ tametsi aliena dicantur, quia aliena voluntate commissa sunt, tamen etiam propria dici possunt, quia in ijs hærent, quibus imputantur. Sic autem originale peccatum, & alienum, & proprium rectè dici, suprà non semel docuimus.

TERTIA objectio, Ad rationem veri peccati pertinet, vt sit voluntarium; atqui peccatum originis non est voluntarium paruulis, cùm sit (vt iam dictum est) aliena voluntate commissum; igitur peccatum originis paruulis non est verè peccatum. RESPONDEO, peccatum bifariam sumitur. Nam & actio mala dicitur peccatum, & reatus, ac macula, quæ transeunte actu resident in anima eius qui peccauit, peccatum nihilominus appellantur. B Voluntarium igitur ad rationem actionis malæ per se pertinet, ad rationem autem reatus & maculæ non pertinet, nisi ratione causæ suæ; siue enim velit, siue nolit, qui actionem malam voluntate libera perpetrauit, reatum & maculam peccando contrahit. Porrò in infantibus, non actionem malam, sed reatum dumtaxat & maculam ponimus, ac per hoc non requiritur voluntas propria, vt infantes peccatum originale à parentibus trahant: sed sufficit aliena.

C Itaque S. August. lib. 2. de nuptijs & concupiscentia, cap. 28. & lib. 1. retract. cap. 13. & 15. & alijs in locis, cùm quæritur, quemadmodum peccatum originale sit voluntarium, respondet, esse voluntarium voluntate primi parentis. Quia tamen reatus & macula ex mala actione dimanant, nec possunt in ijs hærere, ad quos actio mala nullo modo pertinet, ideò S. Augustinus multis in locis docet, Adamum, cùm primùm peccauit, totius humani generis gessisse personam, & præceptum de pomo vetito non edendo, non solùm Adamum, sed omnes, qui in lumbis eius erant, pariter obligasse; vt sicut gratia primo illi homini collata, ad omnes posteros pertinebat, ita etiam præcepti illius transgressio ad omnes posteros pertineret: *Vnde* (inquit August. lib. 3. de peccatorum meritis & remis. ca. 7.) *nec illud liquide dici potest, quod peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit, cùm Scriptura dicat, In quo omnes peccauerunt. Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tanquam omninò ad paruulos non pertineant. Si quidem in Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa insita in qua eos gignere poterat, adhuc omnes ille vnus fuerunt, sed dicuntur aliena, quia nondum ipsi agebant vitas proprias, sed quidquid erat in futura propagine vita vnius hominis continebat.*

Si quem moueat, cur Deus voluerit, vt peccatum Adami ita posteris omnibus imputaretur, ac si omnes idem peccatum patrauissent; respõdebimus cum S. Augustino lib. 5. aduers. Iulian. c. 3. & cum S. Bernardo in ser. 1. de Dominica prima post octauas Epiphaniæ, iudicium hoc Dei iustum esse, sed occultum: E *Nostra est* (inquit Bernardus) *Adami culpa, quia etsi in alio, nos tamen peccauimus, & nobis iusto Dei iudicio imputabatur, licet occulto.* Adde quod originale peccatum, etsi voluntarium nobis est, quatenus Adam, cùm peccauit, totius naturæ personam gessit, tamen inter omnia peccata minimum habet de voluntario, & ideò minus graue est in ratione voluntarij, quàm quodlibet veniale, quamuis sit in ratione mali grauissimum, cùm priuet hominem gratia Dei, ac sempiterna felicitate. Vide S. Thomam 3. par. q. 1. art. 4. & in 2. Sent. dist. 33. q. 2. art. 1. ad 2. & de malo, q. 5. art. 1. in responsione ad 9.

QVARTA objectio, Si peccatum originis per generationem à parentibus traheretur, videretur malum esse coniugium, quippe quod esset causa peccati. RESPONDIT ad hoc argumentum S. Aug. duobus libris, quos inscripsit de nuptijs & concupiscentia. Summa solutionis hæc est, non esse per se ex coniugio, quod proles nascatur cum peccato, sed per accidens. Non enim ideò proles cum peccato nascitur, quia ex coniunctione viri & fœminæ nascitur, quod est proprium coniugij: (Nam etiam in statu innocentiæ fuisset coniunctio viri & fœminæ, & tamen proles sine peccato nata fuisset) sed quia accidit naturæ, quæ per coniugium propagatur, vt à primo parente corrupta, ac vitiata fuerit. Quare coniuges dum filios gignunt, naturam quidem corruptam ac vitiatam propagant, sed eius corruptionis culpa non ad ipsos, sed ad primum hominem pertinet.

QVINTA objectio, Non peccat (dicebat olim Iulianus) iste qui nascitur, non peccat ille qui genuit, non peccat ille qui condidit. Per quas ergo rimas inter tot præsidia innocentiæ peccatum fingis ingressum? RESPONDIT S. August. lib. 2. de nuptijs & concupiscentia, cap. 28. *Quid quæris*, inquit, *latentem rimam, cùm habeas apertissimam ianuam? Per vnum hominem, ait Apost. peccatum in hunc mundum intrauit.* Et in eodem lib. cap. 26. *Voluntarium peccatum hominis primi originalis est causa peccati.* Itaque ad argumentum Iuliani negari poterat consequutio. Quamuis enim non sit peccati originalis causa pater qui generat, nec filius qui nascitur, nec Deus qui condidit; tamen non sequitur, nullam esse causam eius peccati, cùm Apostolus dicat: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.*

SEXTA objectio, Sæpè qui gignit, à peccato iustificatus est, quo pacto igitur traijcit peccatũ in filium, quod ipse non habet? RESPONDIT S. Aug. lib. 2. de pec. mer. & remiss. c. 25. 26. & 27. & in alijs locis, hominem regeneratum in Christo, ac per hoc iustificatum, non generare carnalem prolem secundum id quod est regeneratus, id est, secundum spiritum, sed secundum id quod habet de vetustate, id est, secundum carnem; & ea de causa prolem non sanctam, sed peccatricem nasci. Adhibet similitudines li. 6. in Iulian. c. 2. & 3. Oleastri, qui insertus in oleam, fit olea, & tamen ex eius semine non olea nascitur, sed oleaster. Item Hebræorum, qui circumcisi cùm sint, filios tamen gignunt incircumcisos.

Posset adhiberi alia solutio. Generat enim homo sibi similem in specie, non in indiuiduo, hoc est, communicat cum filio, quæ toti naturæ humanæ communia sunt, non ea quæ sibi vt tali personæ conueniunt. Tametsi enim aliqua accidentia personalia transfundat aliquando pater in filium, tamen id neque necessarium est, nec semper fit. Iam igitur homo iustificatus, cùm filium gignit, non communicat cum eo iustitiam, quæ est accidens personale, sed naturam, qualis est in se post Adæ peccatum, ea verò corrupta, & vitiata est.

SEPTIMA objectio, Si peccatum originis traheretur per generationem, certè naturale vitium esset; atqui hoc est valdè absurdum: Tum quia Deo naturæ auctori tribuendum esset, cui tribuuntur omnia naturalia; Tum quia quod naturale est, propriè peccatum esse non potest; Tum demùm, quia desperanda esset liberatio à peccato. RESPONDEO, Peccatum originis aliquo modo naturale dici posse, iuxta illud Apostoli ad Ephes. 2. *Eramus natura filij iræ:* nam & à natiuitate trahitur, & est vitium naturę potius quàm personæ, vt suprà diximus, non tamen est naturale, quasi sit pars naturæ, aut ex natura pro-

fluxerit.

fluxerit. Etenim priuatio quædam & defectus, isque non ex natura, sed ex libera primi hominis voluntate manauit.

Ex quo sequitur primò, vt non in Deum, sed in Adami inobedientiam, vt in propriam causam referri debeat. Sequitur deinde, vt peccatum propriè dici possit; illa enim naturalia vitia, peccata propriè dici nequeunt, quæ in libertatem arbitrij non referuntur, qualia sunt cæcitas, surditas, & quæuis monstrositas à natiuitate contracta. Sequitur postremò, non esse desperandam huius peccati liberationem. Non enim vt hic morbus curetur, destruenda natura, sed perficienda, quod facilè potest medicus ille cœlestis, qui venit quærere, & saluum facere quod perierat. Itaque S. Augustinus lib. 2. in Iulian. c. 1. *Nec perfectio*, inquit, *est desperanda virtutis, per eius gratiam, qui ex origine vitiatam mutare potest, & sanare naturam.*

OCTAVA objectio, Peccatum definitur, dictum vel factum, vel cogitatum contra legem æternam: At infantes nec dicere, nec facere, nec cogitare aliquid possunt. Respondeo, definiri per ea verba peccatum, vt accipitur pro actu peccati, non autem pro reatu & macula, quæ remanent transeunte actu. Porrò in infantibus non actum peccati, sed reatum & maculam inesse dicimus, vt suprà docuimus.

NONA objectio, Si nascuntur homines mali, & diaboli potestati subjecti, igitur videtur diabolus conditor eorum. Nec enim Deus conderet, quos diaboli potestati subijceret. Respondeo, quod homines nascantur mali, & diaboli potestati subjecti, non esse causam in conditore naturæ, sed in corruptore; Deus enim & initio naturam bonam condidit, & nunc quod in ea bonum est, propagat. Porrò vitium accidit illi ex peccato primi hominis, & ipsum est vitium, quod eam spiritui immũdo subjecit: *Nos* (inquit August. lib. 2. in Iulian. c. 2.) *dicimus, non diabolum, sed Deum verum, & verè bonum esse hominum conditorem, munda de immundis ineffabiliter operantem, quamuis hominum nemo mundus nascatur, & ideò donec mundaretur Spiritu sancto, sub spiritu immũdo esse cogatur.*

DECIMA objectio, Peccatum non in carne, sed in anima sedem habet: sed anima non trahitur ex Adamo, aut si trahitur, non propagatione, sed imitatione trahitur.

Hoc argumemtum semper Augustino difficillimum, ac penè insolubile visum est. Qua etiam de causa nunquam certò sibi persuadere potuit, animas creari ex nihilo, non à parentibus trahi. Et quoniam non desunt hoc tempore, qui in ea S. August. dubitatione hærendum esse censeant, ideò in sequenti capite, quæst. de animæ origine paulò planius explicare, & tunc demũm de modo quo peccatum traducitur, differere, & ad objectionem propositam respondere decreuimus.

CAPVT XI.

Explicatur quæstio de origine animæ.

IGITVR de origine animæ semper fuit grauissima concertatio. Primùm apud Ethnicos Philosophos, deinde apud Christianos Theologos. Nam ex errore Stoicorum natus est error Manichæi & Priscilliani, ex errore Platonis error Origenis, ex errore Aristotelis, vel certè ex Aristotelis sententia non benè percepta, error Apollinaris, vt iure Tertul. in lib. aduersus Hermogenem, Philosophos Patriarchas hæreticorum nominandos censuerit.

Sex in vniuersum fuisse video sententias de origine animæ. Quas omnes breuiter referemus, & quid de vnaquaque sentiendum sit, indicabimus.

A PRIMA sententia est, animas humanas esse particulas substantiæ Dei, proindè nec propriè creari, nec à parentibus traduci, sed à Deo mirabiliter inspirari. Hunc Stoicorum errorem primus defendit Philo Iudæus in eo libro, quem inscripsit, Quod deterius potiori insidietur. Eundem postea sequuti sunt Gnostici, Manichæi, Priscillianistæ, vt S. August. refert in lib. de hæresibus, cap. 6. 46. & 70.

Est autem hæc sententia hæresis explorata. Siquidem diuina substantia immutabilis, atque inuiolabilis est: *Ego Deus, & non mutor*, Malach. 3. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio*, Iac. 1. *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*, Psal. 101. At anima humana mutabilis & violabilis est, cùm ex bona possit fieri mala per peccatum, & rursus ex mala bona per gratiam. Quare meritò damnata est hæreseos hæc sententia in primo Concil. Bracharensi, cap. 5. & epist. S. Leonis ad Turbium, cap. 5.

B Quod verò objiciebant aduersarij ex c. 2. Gen. *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ*, facile soluitur. Nam ex illis verbis intelligimus, humanum spiritum à Deo esse productum (inspirare enim est spiritum alicui dare) non tamen ex eo necessariò colligitur, ex Dei substantia esse spiritum hominis. Potest enim Deus tribus modis spiritum producere: Vno modo, ex propria substantia, quomodo producit ac spirat Spiritum sanctum: Altero modo, ex nihilo, quomodo produxit spiritus angelicos: Tertio modo, ex materia creata, quomodo produxit, ac producit animas bestiarum, quas Ecclesiastes spiritus appellat, c. 3.

C Iam verò ad quem istorum modorum sit referenda productio animæ, non potest colligi ex illis solis verbis, *Inspirauit spiraculum vitæ*. Tamen si addamus non potuisse animam humanam produci ex Dei substantia, quia mutabilis est; neque ex materia creata, quia materialis non est, sequetur productam esse ex nihilo.

ALTERA sententia est, animas humanas creatas quidem à Deo fuisse, & ex nihilo, sed omnes simul vnà cum Angelis, ac deinde fastidio affectas bonorum illorum spiritualium, quibus in cœlo fruebantur, amare cœpisse res terrenas, atque idcirco à Deo in corpora tanquam in carceres detrudi.

D Platonicum hunc errorem, quem tuetur Origenes in lib. 1. περὶ ἀρχῶν, hoc est, de principijs, c. 7. & alijs in locis, damnauit Concil. Bracharense I. c. 6. & S. Leo in epist. citata ad Turbium, ca. 10. Eundem errorem antea reprehenderant Ss. Patres Epipha. in epist. ad Ioan. Hierosol. Hierony. in epist. ad Pammachium contra eundem Ioan. Theophilus Alexandrinus in lib. 1. Paschali. August. in epist. 28. ad Hieronymum, & præclarissimè Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Ioan. cap. 9. vbi viginti tribus argumentis hunc errorem expugnat. Nos principales rationes breuiter attingemus.

E PRIMA ratio esse potest, quia si animæ in corpora, tanquam in carceres, supplicij gratia detruderentur, sequerentur multa, quę absurdissima sunt. Nam imprimis, imprudenter Deus tempore diluuij sceleratos omnes occidisset, & iustum Noe conseruasset; nec minus improuidè Sodomitas perdidisset, Loth verò ab incẽdio liberasset. Nihil enim id fuisset aliud nisi viros improbos è carceribus dimittere, probos in vinculis retinere. Deinde maximas gratias agere deberemus diabolo, qui mortem nobis procurauit, id est, ianuam carceris aperuit; nullas verò Christo, qui resurrectionem nobis acquisiuit, id est, carcerem, eumque perpetuum reuocauit. Præterea benedictiones illæ, *Crescite, & multiplicamini*, Genes. 1. & 9. Et, *Patrem multarum gentium constitui te, faciam-*

que te crescere vehementissimè, Gen. 17. Et, *Addat Deus ad hunc numerum multa millia*, Deut. 1. non benedictiones, sed maledictiones essent. Quid enim esset aliud multiplicari homines, quàm impleri carceres?

Rursus cùm Deus Annæ supplicanti filios donauit, & Ezechiæ vitam prorogauit, & Lazarum, ac filium viduæ à mortuis reuocauit, non beneficium, sed iniuriam fecisset. Denique cur Deus in lege maleficos iubet occidi, innocentes conseruari? & cur in omni Repub. benè instituta, latrones & parricidæ de medio tolluntur, si detineri in corpore supplicium est, educi de corpore beneficium?

Altera ratio est, quia si omnes animæ in cœlo peccassent, & ideò ad corpora damnatæ fuissent, falsum esset quod ait Apostolus ad Rom. 5. *Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem, etiam in eos qui non peccauerunt.* Et ad Rom. 9. *Cum nondum nati essent, nec aliquid boni, vel mali egissent.* Et in posteriore ad Cor. cap. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum.*

Tertia ratio, si animæ de cœlo ad terras, de luce ad tenebras, de clarissimo domicilio beatorum ad teterrimum carcerem damnatorum descenderent, cùm in corpore viuere incipiunt, falsa esset Scriptura diuina quæ ait: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, Ioan. 1. Et rursus: *Multi dicunt, quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Psal. 4.

Porrò argumenta Origenistarum facilia sunt, adeò vt Ss. Patres ea potius indicare, quàm refellere voluerint. Adferebant illud ex Psal. 114. *Conuertere*, vel *reuertere anima mea in requiem tuam.* Et illud ex Psal. 118. *Priusquam humiliarer, ego deliqui.* Et illud ex Psal. 114. *Educ de custodia animam meam.* Et illud ex cap. 1. Ioan. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

Sed in primo testimonio gratias agit propheta Deo, quod à magnis periculis liberatus, ingenti sollicitudine iam careret, & simul hortatur se ipse ad internam pacem, & animi tranquillitatem repetendam, quam ob frequentes timores & angustias penè perdiderat. Potest etiam hic locus intelligi de sempiterna requie, à cuius spe per peccatum excidimus, & ad quam per pœnitentiam reuocamur.

In secundo testimonio agnoscit Propheta, & quilibet alius iustus, se non immeritò à Domino interdum flagellari, & per tentationes humiliari, quandoquidem peccata sua pœnam eiusmodi mereantur.

In tertio, ad litteram loquitur Dauid de spelunca, in qua latebat ob Saülis persequutionem, vt perspicuum est ex titulo Psal. Itaque Deum precatur, vt se aliquando liberet ab obsidione illa, ne semper cogatur in spelunca quasi in custodia delitescere. Spiritualiter autem hic locus intelligi potest de carcere corporis huius mortalis, à quo sancti viri educi cupiunt: *Quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam*, vt ait Sap. c. 9. vnde est illa vox Apost. ad Rom. 7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quibus vocibus non cupiũt sancti homines simpliciter à corpore liberari, sed à corpore mortali, vt in hunc locum annotauit S. Augustinus. Nam alioqui redemptionem corporis magno desiderio expectant, vt ait Apostolus ad Rom. 8. & si fieri posset (vt ait idem Apost. 2. Cor. 15.) non cuperent spoliari, sed superuestiri, vt absorberetur quod mortale est à vita.

In quarto testimonio non significatur, hominem venire in hunc mundum, quasi anteà extra mundum fuisset, sed quia cùm nihil esset, ac per hoc in mundo non esset, per generationem cœpit esse, & viuere in hoc mundo, vt S. Cyril. in comment. rectè docet.

Tertia sententia est, animas humanas simul cum Angelis initio cõditas fuisse, ac deinde modò vnam, modò aliam ad corpus mitti. Interest autem inter hanc sententiam, & superiorem, quod hæc non docet animas in cœlo peccasse, neque in pœnam peccati corporibus includi, vt superior docebat: sed ideò solùm affirmat, animas omnes initio fuisse creatas, ne concedere cogatur, Deum aliquid noui fecisse post diem septimum, cùm scriptum sit Gen. 1. eo die cessasse Deum ab opere quod instituerat.

Huius sententiæ sunt Rabbini aliqui Hebræorum, vt intelligi potest ex comment. Rabbi Salomonis in c. 33. Deut. & ex alijs eorum libris. Eandem sententiam tradit Greg. Nyss. in lib. de anima, c. 6. Si tamen is liber est eius, & non potius Nemesij, aut alicuius alterius, cùm Greg. Nyss. in lib. de opificio hominis, c. 28. & 29. ex instituto hanc sententiam refellat. Alios etiam nonnullos ex Catholicis Doctorib. eiusdem sententiæ fuisse, scribit S. Hiero. in epist. ad Marcellinum, & Anapsychiam, quæ est 27. inter epistolas S. Augustini.

Hanc sententiam S. Hiero. loco citato, vocat stultam persuasionem. Et S. Leo in epist. ad Turbium, c. 10. his verbis reprehendit: *Catholica fides constanter prædicat, atque veraciter, quod animæ hominum priusquam in suis inspirarentur corporibus, non fuere.*

Deniq; S. Thom. in 1. parte Summæ, q. 118. art. 3. eandem sententiam hoc argumento refellit. Anima est natura imperfecta, & pas hominis, non totus homo, ac per hoc naturaliter cõiungitur cum corpore, vt forma cum sua materia. At absurdum est, Deum inchoasse opus suum à re imperfecta, cùm Dei perfecta sint opera; nec minus absurdum est, vnam partem hominis factam esse initio mundi, alteram fieri post multa sæcula. Igitur anima non fuit antequam corpori inspiraretur.

Propositio, quæ sola probatione indigere videtur, probatur: nam si anima per se perfecta substantia esset, non posset esse forma corporis, formam autem esse certum est, tum aliunde, tum ex definitione Concilij Latera. sub Leone X. sess. 8.

Item si anima non coniungeretur naturaliter cum corpore, violenter in eo maneret, neque esset nobis beneficium vita, sed pœna.

Denique si anima perfecta esset absque corpore, neque esset pars hominis naturalis, quæri posset, vtrum sua voluntate cum corpore copuletur, an aliena. Et si quidem sua voluntate, tria sequentur absurda. Primum, quod frustrà velit coniungi cum corpore, cùm non egeat eius opera. Alterum, quod tot sæculis manserit separata, & nunc demùm quasi mutata sententia velit esse in corpore. Tertium, quod casu fiat, vt in corpus delabatur. Neque enim potest non casu fieri, vt vno tempore concurrat voluntas hominis generantis ac disponentis materiam, cum voluntate animæ descendere cupientis ad eam informandam. Sin autem aliena voluntate cum corpore copulatur, certè cogitur à superiori potestate in pœnam peccati præcedentis. Qui est error Origenis paulò ante refutatus.

Neque responderi potest, eam non cogi in pœnam peccati, sed voluntate Dei applicari ad regendũ corpus humanum, quemadmodum Angeli applicantur ad incitanda corpora cœlestia. Nam Angeli non formæ cœlorum, neque in eis tanquam carceribus detinentur, neque pœnam vllam ex eo ministerio capiunt; animæ verò ita copulantur corporibus, vt eorum formæ efficiantur, neque intelligunt, dum sunt in corpore, nisi per phantasmata corporalia, vt meri-

tò in tenebris esse videantur; denique mala corporis ita redundant in animas, vt Sapiens dixerit c. 9. *Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam.* Itaque si animæ in cœlo fuerunt antequam cum corpore iungerentur, negari non potest, quin in pœnam alicuius peccati inuitæ detrudantur in corpora, quemadmodum scelesti homines inuiti coguntur ad carceres.

Argumenta contraria duo sunt, quæ breuiter refellenda videntur. Obijcitur primò Scriptura, quæ in 1. c. lib. Gen. refert, hominem sexta die creatum fuisse ad imaginem & similitudinem Dei, ac deinde c. 2. refert, hominem post septimam diem formatum fuisse ex limo terræ. Videtur enim ex his locis satis apertè colligi, hominem creatum fuisse quoad animam, in qua propriè est imago Dei, sexta die; quoad corpus, quod ex limo terræ constat, post septimam diem. Et quia eadem est ratio cæterorum hominum, videtur dicendum, animas omnes creatas fuisse sexta die inter opera primæ creationis rerum, corpora verò post septimam diem, paulatim per generationem multiplicari.

Obijcitur secundò, absurdum esse, vt aliquid noui producatur à Deo post septimam diem, in qua finem imposuit omnibus operibus suis. Produceret autem aliquid noui, si animas quotidie procrearet ex nihilo, id est, quæ neque in potentia materiæ, neque in virtute seminali in primis sex diebus conditæ fuissent.

Ad primam objectionem respondeo, in duobus illis locis narrari productionem totius hominis, sed in vno breuius, in altero plenius. Itaq; totus homo cōditus fuit sexta die, tū quoad animam, tū quoad corpus; sed quia id fuerat in 1. c. Gen. breuiter indicatū, & res erat magni momenti, placuit Spiritui sancto in 2. c. iterum retexere narrationem eandem, & totum ordinē creationis humanæ fusiùs explicare. Et quamuis imago Dei propriè resideat in anima, tamē ratione animæ totus homo rectè dicitur conditus ad imaginem Dei. Et certè Scriptura in illo 1. c. Genes. non dicit factam esse animam ad imaginem Dei, sed factum esse hominem, eumq; masculum & fœminam, eisque dictum, *Crescite, & multiplicamini.* Quæ certè non soli animæ, sed toti homini conueniunt.

Ad alteram objectionem S. August. in epist. 28. ad Hieronymum, responderi posse dicit, Deum cessasse die septimo ab opere suo, quia nihil posteà fecit nouum, sed gubernauit, & multiplicauit opera, quæ primis illis diebus fecerat. Itaq; animarum creationem non esse nouam, quia iam animam vnam eiusdem speciei cum cæteris, sexto die fecerat.

Possumus etiam respondere, animas dici posse creatas fuisse omnes sexta die, non actu, sed virtute. Nam cùm Deus produxit principia generationis humanæ, hoc est virum & fœminam, eisq; dixit, *Crescite & multiplicamini*, tum non solùm produxit in virtute omnia corpora humana, quæ per generationem propaganda erant, sed etiam voluit, vt quotiescunq; materia ritè præparata esset ad humanam generationem, continuò anima existeret, & corpus illud animaret, ac per hoc non solùm corpora, sed totos homines in virtute produxit, cùm duos illos homines condidit, eisq; vim generis propagandi attribuit. Quare licet animæ creentur ex nihilo in eo ipso temporis puncto quo corporibus inspirantur, tamen ita est hoc perpetuum, & secundum naturæ ordinem initio constitutum procedit, vt pro miraculo habendum sit, si anima corpori disposito, ac præparato, suo tempore desit.

QVARTA sententia est, animas non minus à parentibus trahi, quàm corpora, itaut ex anima patris, sit anima filij, quemadmodum ex corpore patris est corpus filij. Auctor huius sententiæ primus inter

A Christianos Tertullianus fuit, quem sequutus est Apollinaris, vt S. Hieronymus refert in epist. suprà citata ad Marcellinum, & Anapsychiam. Vbi etiam idem auctor dicit, in eadem sententia fuisse maximam partem Occidentalium. Eandem sententiam attributam fuisse Luciferianis, testatur S. Augustinus in lib. de hæres. cap. 81.

Hanc sententiam vt exploratum errorem reijciunt ac refellunt omnes Theologi Scholastici, cum Magistro sententiarum lib. 2. dist. 17. & 18. eamque S. Thomas in prima parte, quæst. 118. art. 2. disertis verbis hæresim appellat.

Ac primùm refutari solet hæc sententia ex c. 1. Geneseos. Nam vt discrimen ostenderet inter animam humanam, & animas bestiarum, de bestijs dixerat cap. 1. *Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram.* Et rursus: *Producat terra animam viuentem* B *in genere suo, & reptilia, & bestias, &c.* At de homine non ait, producat terra, sed, formauit ipse hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Ex quo intelligimus, animas bestiarum materiales esse, & ex materia ipsa eductas, animam humanam non ex limo eductam, sed ab ipso creatore inspiratam.

Neque nos mouere debet, quod Philastrius in Catalogo hæreticorum, cap. 99. inter hæreticos numerat eos, qui censent spiraculum illud vitæ esse animam C rationalem, & non potius gratiam Spiritus sancti. Nam Philastrius in ea re parum consideratè loquutus est, vt docet S. August. lib. 3. de ciuit. Dei, cap. 24. tantum enim abest, vt hæc sententia sit hæretica, vt contraria non solùm repugnet sanctis Patribus, Chrysostomo homil. 12. & 13. in Gen. Hieronymo in epist. ad Pammachium, de erroribus Io. Hierosolymitani, Augustino lib. 22. de ciuit. Dei, c. 23. & lib. 13. c. 24. Theodoreto quæst. 23. in Genes. Eucherio lib. 1. in Genesim, & alijs: sed etiam Apostolo Paulo, qui in epist. priore ad Corinth. cap 15. dicit, hominem initio conditum fuisse animalem, deinde post resurrectionem futurum spiritualem. Et probat, quia scriptum est: *Factus est homo in animam viuentem.* Porrò hæc verba quæ Apostolus citat, D scripta sunt in secundo capite Geneseos, vbi legimus: *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem* Quare spiraculum illud vitæ (Apostolo teste) non dedit homini esse spirituale, quale habetur per gratiam sancti Spiritus, sed esse animale, quod habetur per animam, quæ præstat corpori esse, & viuere.

Est autem propriè sententia eius loci, *Inspirauit Deus in faciem*, siue vt Hebræa verba sonant, *in nares eius spiraculum vitæ*, hoc est, posuit Deus in naribus corporis illius ex limo terræ conflati spiritum, ac fecit, vt spirare ac viuere inciperet. Respiratio enim signum est vitæ; quia verò non viuit homo sine anima, quæ E est vitæ principium, ideò cùm dicitur, Deus dedisse homini vt spiraret ac viueret, intellige animam quoque dedisse, per quam fit vt homo spiret, ac viuat. Quod si Patres aliqui (vt Irenæus, Cyprian. Basilius, quos citauimus in lib. de gratia primi hominis, c. 3.) interdum hunc locum exponunt de gratia Spiritus sancti, non de anima rationali, ij non ad litteram, sed mysticè Scripturam accipiunt.

Sed obseruandum est, hunc locum satis efficaciter demonstrare animam primi hominis non ex materia eductam, sed à Deo ex nihilo fuisse creatam. Cæterùm non cogere vt idem de animabus reliquis iudicemus. Posset enim responderi, quemadmodum Deus primi hominis corpus ex limo terræ formauit, reliqua verò corpora non per se ex limo terræ, sed

per generationem ex parentum corporibus procreat; ita primi hominis animam à Deo propriè, atque ex nihilo fuisse creatam, nunc verò ex illa prima reliquas propagari.

Quare vt S. August. disputat in epist. 28. ad Hieronymum, nullus fortasse Scripturæ locus inuenietur, in quo perspicuè doceatur, animas non fieri ex propagine, sed creari. Nam loca illa, *Qui fingit sigillatim corda eorum*, Psal. 32. Et, *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*, Eccl. vlt. Et, *Flatum omnem ego feci*, Isa. 57. Probant quidem animarum omnium conditorem esse Deum, tamen non indicant modum, quo à Deo sint conditæ, vtrum per creationem ex nihilo, an per propagationem ex anima primi hominis.

B Nos igitur his omissis, duobus modis efficaciter demonstrare conabimur, animas non propagari ex parentibus, sed creari: primùm traditione Ecclesiastica, deinde rationibus euidenter ductis ex principijs fidei. Quod ad primum attinet, adferemus testimonia Patrum, qui sententiam de propagine animarum apertè reprehendunt.

S. Hilarivs lib. 10. de Trinit. ante medium libri: *Anima*, inquit, *hominis, opus est Dei, carnis verò generatio semper ex carne est.* Et infrà: *Vt per se sibi assumpsit ex Virgine corpus, ita ex se sibi animam sumpsit, quæ vtique vnquam ab homine gignentium originibus præbetur.*

C S. Ambrosivs lib. de Noe & Arca, c. 4. *Plerumque*, inquit, *Angelos, filios Dei Scriptura vocat, quia ex nullo homine generantur animæ.* Item lib. de paradiso, cap. 11. *Considera*, inquit, *quia de corpore costam sumpsit, non de anima portionem, hoc est, non anima ex anima, sed os de ossibus, & caro de carne.*

S. Hieronymvs in comment. cap. postremi Ecclesiastæ: *Satis*, inquit, *ridendi sunt, qui putant animas ex corporibus seri, & non à Deo, sed à corporum parentibus generari.* Idem in libro tertio Apologiæ aduersus Ruffinum, vltra medium, & in epistola ad Pammachium, de erroribus Ioannis Hierosolymitani, ante medium, recitatis sententijs Origenis, Tertulliani, & Apollinaris hæreticorum, de anima dicit: *Ecclesiasticum dogma esse, vt Deus quotidiè animas fabricetur.* Vbi cùm opponat Ecclesiasticum dogma sententijs hæreticorum, videtur omninò sensisse, Catholica fide esse tenendum, animas non traduci à parentibus, sed creari.

D S. Ioan. Chrysost. hom. 23. in varia loca Matth. *Anima*, inquit, *nec generat, nec generatur, nec vllum agnoscit patrem, præter eum, cuius voluntate creata est.*

S. Gregorivs Nyssenvs in lib. de anima, capite sexto, refellit ex proposito sententiam de propagatione animarum ex parentibus, tanquam exploratum errorem.

E Theodoretvs lib. 5. ad Græcos, qui est de natura hominis, circa medium lib. *Formari prius*, inquit, *in aluo matris infantem ait* (Moses) *ac tum denique iam perfecto corpore animari, non ita quidem, vt anima præexistens aliunde corpori inseratur, neque vt nascatur è semine, sed diuino instituto, sicut ab initio insita naturæ lex fuit, creationem accipiat.* Addit in eodem loco Theodoretus, hoc esse dogma, in quo conueniant omnes Scripturæ Apostolorum & Prophetarum.

S. Cyrillvs lib. 1. in Ioan. c. 9. *Opportunè*, inquit, *ac iustè non peccare in hac carne iubemur, quoniam eo cœpimus esse tempore, quo vnà cum corpore in hunc mundum venimus, ac quasi à loco quodam, à nihilo ad esse peruenimus.* Quo loco Cyrillus scribit, non solùm animam ante corpus non fuisse, sed etiam à nihilo ad esse peruenisse. Quamuis enim de toto homine loqui videatur, cùm ait, non peccare in carne iubemur, &c. tamen de sola anima loquitur, quæ per intellectionis figuram homo etiam dici solet, vt perspicuum est ex tota illa disputatione.

A S. Avgvstinvs, quamuis (vt paulò post dicemus) incertam esse crediderit originem animarum, & in lib. 10. de Genesi, c. 23. scripserit, opinionem, quæ asserit propaginem animarum, niti fortioribus argumentis, quàm sententias cæteras, tamen in epist. 157. ad Optatum, quam scripsit multò posterius, apertissimè refellit eam sententiam, quam nos modò refutare conamur: *Itaque illi*, inquit, *qui propaginem animarum inconsiderata temeritate defendunt, &c.* Et in eadem epist. loquens de sententia Tertulliani, sic ait: *Quo quid peruersius dici potest?*

S. Leo in epist. ad Turbium, c. 10. *Catholica fides*, inquit, *constanter prædicat atq; veraciter, quod animæ hominum priusquam suis inspirarentur corporibus, non fuere, nec ab vllo incorporantur, nisi ab opifice Deo, qui & ipsarum est creator & corporum.* Idem in epist. 11. ad Iulian. docet eo modo nobis animas inspirari, quo fuit inspirata Christo; ac certum est, Christi animam non fuisse propagatam ex parentibus, vt docet S. August. lib. 10. de Genesi, cap. 19. sed creatam à Deo.

Vide in eandem sententiam auctorem de operibus cardinalib. Christi, (quod opus habetur inter opuscula S. Cypr.) in serm. de resurrect. auctorem libri de Ecclesiasticis dogmatibus, c. 4. quod opus habetur in 4. to. S. Aug. Bernardum serm. 27. in Cantica, Innocentium III. in comment. Psal. 50. Denique Concilium Later. sub Leone X. sess. 8.

Ad quæ testimonia potest etiam addi populorũ consensus. Est enim ita insitum in mentibus fideliũ, animas à Deo recens creari, cùm fœtus in vteris matrũ animantur, vt etiam agricolæ, fabri, sutores, mulierculæ, pueri hoc sciant; & si quis contrarium publicè doceret, pessimè omninò apud Catholicũ populum audiret. *Miraris*, inquit S. Hierony. in 2. lib. Apol. aduersus Ruffinum, *si contra te fratrum scandala concitentur, cùm id nescire te iures, quod Christi Ecclesiæ se nosse fateantur?* Venio ad rationes, quæ ducuntur ex principijs fidei, siquidem ea quæ euidenter deducuntur ex articulis fidei, pertinent etiam ad fidem.

Prima ratio, animas hominum esse immortales principium est fidei, & quidem primariũ, & certissimũ, & in scripturis sanctis omniũ consensu luculenter expressum. At si animę hominũ sunt immortales, necessariò per se subsistunt. Nam si non per se subsisterent, sed penderẽt à corpore, vt animæ pecudum, illo pereunte, & ipsas interire necesse esset. Rursus, si animæ hominũ per se subsistunt, certè etiam per se producuntur. Illa enim per se producuntur, quæ per se subsistunt; illa producuntur ad productionem alterius, quæ ad existentiam alterius existunt. Deniq; si animæ hominũ per se producuntur, id manifestè sequitur, vt non fiant ex propagine, sed creentur ex nihilo. Quæ enim ex propagine fiunt, vt animæ omniũ bestiarum, non per se fiunt, sed ad compositi generationem existunt. Animæ igitur hominum, aut per se fiunt, quod est creari, non traduci, aut non sunt immortales, quod est (vt diximus) contra fidem.

Secvnda ratio, si animæ hominum à parentibus trahuntur, vel trahũtur ex corpore, vel ex anima parentum; si ex corpore, sunt igitur corporales, ac per hoc mortales, vt cęterę quę ex corporali semine producuntur. Si ex anima, vel ex tota, vel ex parte; si ex tota, igitur vel parens caret deinceps anima, quippe qui totam tansfudit in filium; vel tota manet in patre & in filio. Vtrũq; est euidenter falsum, nam experientia testatur, parẽtem per generationẽ anima non destitui, & non esse vnam atq; eãdem animam patris & filij, vt omittam singulare, ac propriũ esse diuinæ

naturæ ob eius infinitatem, vt vna numero sit in pluribus personis; sin autem non ex tota, sed ex parte animæ patris existit anima filij, igitur anima partibilis est, ac per hoc corporalis & mortalis. Ita semper reditur ad articulum de animæ immortalitate.

DICES, non fit anima ex corpore, neq; ex anima patris, sed ex semine animæ, quod cũ semine corporis transfunditur in vterum matris. Id enim sensisse eos, qui animam fieri ex propagine contendebant, testatur S. Aug. lib. 10. de Gen. c. 20. RESPONDEO, vel semen animæ corporale est, vel spirituale; si corporale, nõ poterit ex eo fieri anima spiritualis; si spirituale, iterum quæremus, sitne substantia, vel accidens. Nam si substantia est, vel ex nihilo fiet, vel ex alia substantia; si ex nihilo, igitur creabitur ab homine substãtia spiritualis; si ex alia substantia, iterũ quęremus, sitne illa corporalis, an spiritualis, & sic dabitur progressio in infinitũ. Si verò sit accidens, virtus scilicet quædam seminalis, tum semen animæ non erit materia, sed instrumentum agentis. At nos materiã quærimus, nisi quis ita desipiat, vt velit patrem ex nihilo animã facere, quod soli conuenit creatori.

TERTIA ratio, omnis forma quę per veram generationem producitur, si à corpore separatur, necessariò perit. Id enim est formam per veram generationem produci, de potentia materiæ virtute producentis educi. Quod autem de potentia materię educitur, ita pendet à materia, vt sine ea, neque fieri, neq; esse queat. Est autem anima humana vera corporis forma, vt in Concil. Later. sess. 8. declaratum est, & si à parentibus trahitur, per veram generationem sine dubitatione producitur. Neq; enim homines aliter filios gignunt, quàm animantia cætera, tantumque abest, vt homines propria aliqua actione, quę soli homini conueniat, gignant, vt potius vsum rationis in ipso actu generationis amittant. Quare si anima humana traducitur, non secus atque animæ bestiarum, & generabitur ex materia, & à materia separata deficiet, ac peribit. Sic igitur demonstratũ sit animas humanas non fieri ex propagine, sed creari. Neq; argumenta quæ contra fieri solent, magnam vim habent.

Obijci solet PRIMVM illud Gen. 46. *Omnes animę, quæ egressæ sunt de femore Iacob, fuere sexaginta sex.* RESPONDETVR, per animas eo loco intelligi debere ipsos homines, qui anima constant. Frequens enim est in Scripturis vsus eius figuræ, quæ dicitur intellectio, cùm videlicet aut totum ex parte, aut ex toto pars intelligitur. Sic in lib. 1. Reg. c. 28. dicitur Samuel apparuisse Saüli, cùm ei anima Samuelis apparuisset. Sic in lib. Leuit. c. 5. accipitur anima pro homine, cùm dicitur, si peccauerit anima, & audierit vocem iurantis. Item anima quę tetigerit aliquid immundum. Item anima quæ iurauerit, &c.

Obijcitur SECVNDO, argumentum ductum ex c. 7. epist. ad Hebr. hoc modo, Christus & Leui fuerũt in lumbis Abrahæ, quãdo is decimas obtulit summo sacerdoti Melchisedech, & tamen Leui decimatus dicitur, cùm pater eius Abraham decimatus fuit, Christus autem non dicitur decimatus (inde enim probat Apost. sacerdotium Christi præstantius esse sacerdotio Leuitico) quia sacerdotium Christi est secundum ordinem Melchisedech, qui ab ipso Leui in lumbis Abrahæ delitescente, decimas accepit; igitur non eodem modo fuerunt in lumbis Abrahæ Christus & Leui, sed propria quadam & certa ratione fuit Leui, qua non fuit Christus. Fuit autem Christus in lumbis Abrahæ ratione corporis, ergo Leui in ijsdem lumbis fuit ratione corporis, & ratione animæ.

Hoc argumentum proponit, & soluere conatur S. August. lib. 10. de Gen. c. 19. nos breuiter RESPON-

A DEMVS, aliter fuisse in lumbis Abrahæ Leui, quàm Christum, non quod Leui fuerit in lumbis Abrahæ, ratione animæ & corporis, Christus autem solùm ratione corporis: sed quia Christus fuit in lumbis Abrahæ secundum materiam carnis, non secundum rationem seminalem, Leui autem secundum vtrumque. Siquidem Christus matrem habuit ex progenie Abrahæ, non patrem; mater autem in generatione materiam præbet, non vim actiuam, quæ solùm residet in semine viri, quæque tanquam instrumentum viri, format corpus quod generatur. Notum est enim ex Euangelio, Christum à Virgine per Spiritus sancti virtutem conceptum, & ex Virgine mirabiliter natum esse. Porrò Leui & patrem & matrem habuit ex progenie Abrahæ, atque ideò in lumbis eius fuit

B secundum materiam carnis ratione matris, & secundum rationem seminalem ratione patris. Atque hæc causa fuit, cur Christus non contraxerit originale peccatum, neque opus habuerit decimas soluere; Leui autem & peccato subjectus, & in Abrahamo decimatus fuerit.

Obijci solet TERTIO, si animæ non trahantur à parentibus, sed creentur à Deo, & corporibus per generationem dispositis inspirentur, sequi hoc absurdum, vt Deus adulteris & fornicarijs in procreatione hominis cooperetur. Quippe qui fornicarijs & adulterinis conceptibus animas largiatur. Quod ar-

C gumentum ab Apollinare excogitatum, Gregorius Nyssenus duodecim libris de anima, cap. 6. penè insolubile iudicauit.

Sed respondit S. Hieronymus in lib. 3. Apologiæ contra Ruffinum, non magis absurdum esse vt Deus adulterinis conceptibus inspiret animas, quàm vt terra gremio suo confoueat semina, quæ fator furto sustulerit, vel immunda projecerit manu. Quam similitudinem elegantissimam esse scribit S. Augustinus in epist. 28. ad Hieronymum.

Sed si quis scholasticam solutionem requirat, breuiter respondemus, in fornicatione & adulterio duo quædam considerari posse, actionem naturalem generationis humanæ, & vitium transgredientis legem Dei in opere illo perficiendo; ac primum quidem bonum esse, & ei bono bonum Deum cooperari,

D cùm animas in materiam ritè dispositam, ac præparatam infundit; secundum esse malum, & ei Deum nulla ratione cooperari.

QVINTA sententia eorum est, qui censent, latere originem animæ, neque esse aliquid temerè definiendum. Huius sententiæ ad mortem vsque fuit S. Augustinus, vt intelligi potest ex lib. 10. de Genesi. Item ex quatuor libris de origine animæ, quos scripsit iam senex, & ideò scripsit, vt ostenderet; se de hac re non sine magna causa non audere certam proferre sententiam. Rursus in epist. 28. ad Hieronym. & ex epist. 157. ad Optatum. Denique ex libro 2. Retract. cap. 56. S. Augustini cunctationem sequuti sunt S. Greg. in epist. ad Secundinum, quæ habetur

E in registro epistolarum eius lib. 7. cap. 27. & Eucherius in comment. secundi capitis libri Genes. Neque desunt, qui in eadem dubitatione adhuc perseuerandum esse velint.

Nos tamen hoc tempore hanc sententiam minimè tutam esse censemus, & ideò sententię SEXTÆ subscribimus, quæ docet, hominibus singulis animas singulas, non ex propagine, sed ex nihilo, tunc primum creari, atque infundi, cùm in vteris matrum fœtus concepti, atque ad animationem præparati sunt. Quæ sententia est omnium auctorum, quos adduximus contra sententiam quartam, exceptis Augustino, & Gregorio Nysseno.

Porrò ratio, cur quintam sententiam explodendam & hanc sextam amplectendam esse iudicemus, duplex est. PRIMVM enim habemus hoc tempore, præter testimonia Patrum, qui S. August. tempora præcesserunt, rescriptum S. Leonis I. suprà citatum ad Turbium, decretum Leonis X. in Concilio Lateranensi, consensum Theologorum omnium, qui his quingentis annis floruerunt, denique rationes egregias à Theologis excogitatas, quibus argumentis S. Augustinus caruit.

DEINDE, tota causa quæ S. Augustinum impediuit, ne creationem nouarum animarum certò sibi persuaderet, fuit argumentum Pelagianorum contra peccatum originale, quod superiori capite proposuimus. Nam argumenta cætera contra nouam animarum creationem, idem Augustinus facilè se putauit posse dissoluere, & reipsa dissoluit in epistola 28. ad Hieronymum, sed in eadem epist. vt etiam in 157. ad Optatum, ingenuè confitetur, se neque legendo, neque orando, neque ratiociuando inuenire potuisse quomodo cum animarum creatione peccatum originis defendatur.

Cæterùm, remota quæstione peccati originalis, S. Augustinus sententiam de creatione animarum verissimam esse non dubitauit. Nam in 1. lib. de origine animæ, cap. 19. posteaquam enumerauit quatuor errores, qui in quæst. de anima cauendi sunt, ita scripsit: *Nihil ergo istorum quatuor dicentes, quoniam quodlibet eorum falsum, atque impium est, hanc sententiam suam* (de noua creatione animarum) *non solùm me non vetante, sed etiam fauente, & gratias agente defendant.* Et in epist. 28. *Nam licet*, inquit, *nemo faciat optando, vt verum sit quod verum non est, tamen si fieri posset, optarem, vt hæc sententia vera esset, sicut opto; vt si vera est, abs te liquidissimè, atque inuictissimè defendatur.* Et in epist. 157. *Et si inueneris*, inquit, *quod te quærere admonui, quod ipse adhuc, fateor, non inueni, defende quantum potes, atque asfere animarum infantium eiusmodi esse nouitatem, vt nulla propagatione ducantur, & nobiscum quod inueneris, fraterna charitate communica. Si autem non inueneris, nec sic iam temerè in aliam sententiam tua deflectatur assensio, vt eas ex illa vna credas propagando traduci, ne fortè alius inuenire possit, quod ipse non possis, aut aliquando inuenias, quod nunc non potes.* Et infrà sic ait: *Si potes animas sic alienas à propagatione defendere, vt tamen hoc chirographo, quod sola Christi morte rumpendum est, rectissima ratione demonstrentur obstrictæ, non solùm nemine prohibente defende, verum etiam id nobis quomodo tecum defendere possimus, ostende. Si autem non potes, melius origo animæ latet.*

Ex his locis perspicuum est, Augustino sententiam nostram de creatione animarum, visam esse longè veriorem, quàm sententiam de propagatione. Neq; obijci debet, quòd in lib. 10. de Genesi, cap. 23. videatur magis propendere in sententiam de propagatione. Neque enim confert eo loco sententiam cum sententia, sed argumenta cum argumentis, ac dicit, sententiam de propagatione niti fortiori argumento. Non tamen inde sequitur eam sententiam visam illi fuisse veriorem.

Adde quod epistolam ad Hieronymum de origine animæ, scripsit Augustinus posterius, quàm libros de Genesi, & epistolam ad Optatum adhuc posterius & post vtramque scripsit libros quatuor de origine animæ, iam valdè senex, vt ex lib. 2. Retract. intelligi potest. In his autem scriptis semper magis, ac magis inuenitur recessisse à sententia de propagine, & accessisse ad sententiam de creatione animarum. Igitur sola traductio peccati originalis Augustinum impediuit, quo minus creationem animarum crederet.

At reuera neque animarum creatio impedit peccati traductionem, vt in seq. cap. demonstrabimus; neq; propagatio animarum ex anima Adami propagationem peccati iuuat, siquidem Adamus quoad animam iustificatus fuit à peccato antequam filios generaret; sæpè etiam parentes iusti, & peccato originali carentes, filios gignunt; non potest autem ex anima iusta trahi anima iniusta, ac per hoc non ideò traducitur peccatum in prolem, quia anima fit ex anima.

Quare cùm argumentum illud de peccato originis solùm cunctationis S. Augustini causa fuerit, illud autem non minus facilè dissoluatur posita creatione animarum, quàm posita propagine, vt mox, Deo volente, docebimus, nulla causa est, cur amplius dubitandum esse credamus; certè quidem S. Augustinus si nunc inter homines viueret, non solùm faueret, sed etiam gratias ageret ijs, qui nostram hanc sententiam tuerentur.

CAPVT XII.

Explicatur quomodo peccatum originis traducatur, & soluitur argumentum Pelagianorum, quod cap. 10. extremo propositum fuerat.

EXPLICATA quæstione de origine animæ, explicandus est modus, quo peccatum originale traducitur. Hinc enim solutio pendet argumenti Pelagianorum, quod semper est habitum difficillimum.

Igitur S. August. nunquam planè in hac quæstione sibi satisfecit. Hinc est illud in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 22. nihil esse peccato originali ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius; hoc est, nihil esse notius, quàm peccatum originale traduci; nihil obscurius, quàm quomodo traducatur. Hinc etiam in epist. 29. ad Hieronymum, consolatur se his verbis: *Eleganter dictum esse narratur, quod huic rei satis aptè conuenit. Cùm quidam ruisset in puteum, vbi aqua tanta erat, vt eum magis exciperet, ne moreretur, quàm suffocaret, ne loqueretur, accessit alius, & eo viso admirans, ait, quomodo huc cecidisti? at ille, obsecro (inquit) cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim quæras. Ita quoniam fatemur, & fide Catholica tenemus, de reatu peccati tanquam de puteo, etiam paruuli infantis animam Christi gratia liberandam, satis est ei quod modum quo salua fiat, nouimus, etiamsi nunquam quomodo in malum illud deuenerimus.* Hæc eo loco.

Tamen in lib. 5. aduersus Iulianum, cap. 3. explicat sententiam suam de proposita quæstione, his verbis: *Profectò aut vtrumque vitiatum ex homine trahitur, aut alterum in altero tanquam in vase vitiato corrumpitur, vbi occulta iustitia diuinæ legis includitur. Quid autem horum sit verum, libentius disco, quàm dico, ne audeam docere quod nescio.* Horum verborum sensus hic est: Aut vtrumque, id est, anima & corpus, secundum illorum sententiam, qui propaginem animarum defendunt, vitiatum trahitur; aut alterum in altero, id est, anima in corpore tanquam in vase vitiato corrumpitur, secundum sententiam eorum, qui animas à Deo creari censent, & solam carnem corruptam à parentibus traduci volunt.

Porrò, carnem ideò corruptam trahi, scribit idem Augustinus, quia cum libidine generatur. Non enim generationem, sed libidinem esse, quæ propriè peccatum traducit. Vide Augustinum lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 9. lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, cap. 24. lib. 5. in Iulianum, cap. 2. & Fulgentium lib. de fide ad Petrum, cap. 2.

Hæc sententia si accipiatur vt verba sonant, vt eam accepisse videntur Petrus Lombardus in 2. sent. dist. 31. & Gregorius Ariminensis, & Gabriel in eodem

loco, ferenda non videtur. Primùm enim non potest intelligi, quemadmodum caro, quæ corpus est, animam inficiat, quæ spiritus est. Deinde labes carnis propriè peccatum esse non potest, præsertim antequam anima rationalis accedat; quare tametsi caro animam inficeret, non tamen inficeret contagione peccati. Adhæc, certum est, in Adamo vitium prius in anima, quàm in carne fuisse, & ab anima ad carnem, non à carne ad animam transiuisse: *Ab animo* (inquit August. li. 5. in Iulian. c. 3.) *cœpit elatio, & ad præceptum transgrediendum inde consensio, tunc est caro facta peccati, &c.* Cur igitur in filijs Adami, ad quos hæreditas peccati eiusdem deuoluta est, non idem ordo seruetur?

Præterea, si quis iam ex nihilo crearetur, quales nos nascimur, quod posse fieri suprà demonstratum est, is neque haberet, neque traduceret in posteros originale peccatum, vt Concil. Tridentinum statuit sess. 6. c. 3. vbi dicit, eos solos peccatum originis trahere posse, qui ex Adami semine procreantur: At is non careret concupiscentia & ardore libidinis, vt notum est ex ijs, quæ suprà docuimus: Igitur non est propriè carnis vitium, quod animam inficit, & peccatum in posteros traijcit.

Præterea, si duo homines, vir & fœmina, ex Adamo nati singulari priuilegio Dei, sine libidine generarent, peccatum nihilominus in filios suos transmitterent, quia filij horum parentum, verè filij essent Adami, & in eo peccassent, in quo omnes peccauerunt, Rom. 4. neque gratia personalis proximorum parentum in eos transfunderetur. Non igitur libido generantium originalis est causa peccati.

Accedat postremò, quod si libido esset causa peccati, ille maius peccatum traheret, qui cum maiori libidine conciperetur. Quod est manifestè falsum, cùm peccatum originis in omnibus hominibus sit æquale.

Fuerunt igitur qui existimarent, animam in carne vitiari, non quod vel in carne peccatum propriè dictum hæreat, vel caro spiritum propriè inquinare possit: sed quod caro destituta originali iustitia, ac rebellis rationi effecta, animam deorsum trahat, ac per hoc obliquam & distortam efficiat. Illa verò obliquitas est peccatum. Ita sensisse videntur Alexander Alensis in 2. par. q. 105. membro 4. & S. Bonauentura ibid. art. 1. q. 2.

Sed hæc sententia refellitur ijsdem argumentis, ac præsertim quatuor postremis. Et præterea, si res ita se haberet, sequeretur paruulos ante vsum rationis non habere peccatum originis, nisi in potentia. Neque enim anima trahitur deorsum à carne, nisi quando caro concupiscit contra spiritũ, quod non fit ante vsum rationis. Deinde vel spiritus carni malè concupiscenti resistit, vel succumbit; si resistit, non peccat; si succumbit, peccatum actuale committit.

Est alia sententia, quam verissimam esse non dubito, S. Anselmi in lib. de conceptu virginali, c. 7. & 10. S. Thomæ in 1. 2. q. 81. art. 1. & q. 4. de malo, art. 1. necnon Scoti, Durandi, & aliorum, in 2. Sent. dist. 31. ad traductionem peccati originalis nihil aliud requiri, nisi vt homo per veram generationem ab Adamo descendat. Hoc enim ipso, quod aliquis in lumbis Adæ fuit, cùm is præceptum in paradiso transgrederetur, in illo eius peccato communicauit. Nam (vt Apost. loquitur ad Rom. 5.) *In illo omnes peccauerunt:* omnes, inquam, qui in lumbis eius erant.

Neque aliud sibi volunt verba S. Augustini: *Alterum in altero, tanquam in vase vitiato, corrumpitur.* Significatur enim his verbis, animam non pollui, cùm creatur à Deo, sed cùm per coniunctionem cum carne ex Adamo tracta, pars hominis efficitur. Neque enim anima, vt consideratur antequam corpori inspiretur, filia est Adami, sed homo est filius Adami; homo autem tunc primùm existit, cùm anima carni coniungitur.

Pari ratione cùm S. August. tam sæpè repetit, non generationem, sed libidinem esse quæ peccatum traducit; non vult significare, ipsam libidinem actualem esse veram causam originalis peccati, quod absurdum esse paulò ante demonstrauimus: sed indicare voluit, causam peccati originalis non esse simpliciter propagationem: nam etiam in paradiso propagatio fuisset, vbi tamen peccatum non fuisset, sed propagationem ex natura corrupta, cuius argumentum certissimum est ardor libidinis, sine quo ardore, ne sanctissimi quidem coniuges generare solent.

Ex his quæ hactenus dicta sunt, facile erit argumentum illud Pelagianorum soluere, quod ad finem capitis decimi propositum fuit. Argumentum hoc erat. Peccatum non in carne, sed in anima sedem habet; sed anima non trahitur ex Adamo; igitur nec peccatum trahitur ex Adamo.

RESPONDEMVS ad assumptionem argumenti, animam non trahi ex Adamo, quasi ab Adamo fiat, vel ex Adami anima fiat, sed tamen esse partem hominis qui verè trahitur ex Adamo. Quare neganda est illa consequutio: Igitur nec peccatum trahitur ab Adamo. Neque enim (vt peccatum ex Adamo trahatur) necessarium est, vt anima fiat ab Adamo, sed satis est, si homo ipse, cuius pars est anima, fiat ab Adamo.

Porrò, verè & propriè dicitur homo hominem generare, tametsi anima non producatur ab homine, sed inspiretur à Deo. Nam generatio non terminatur ad generationem formæ, vel materiæ, sed compositi. Proinde qui animam cum carne coniungit, is verè hominem facit. Coniungit autem animam cum carne is, qui materiam ita disponit, quod facit homo per generationem, vt infallibiliter anima consequatur. Homo igitur hominem per generationem verè producit, vndecunque existat anima.

Ex quo intelligimus, non solùm non impediri traductionem peccati ex eo, quod animæ creentur à Deo, sed neq; multùm iuuari, vel illustrari, si animæ hominum intelligantur fieri ex propagine, quemadmodum animæ bestiarum fiunt. Nam bestiarum animæ non fiunt ex propagine, quasi pars aliqua animæ parentum traijciatur in prolem (pater enim solùm præbet semen, quod est superfluum alimenti, & mater sanguinem menstruum, qui est etiam superfluum alimenti, & neutrum est pars animantis) sed quia parentes generando disponunt materiam vsque ad animationem.

Itaq; siue animę fiant ex propagine, siue inspirentur à Deo, non potest reddi commodior & expeditior ratio traductionis peccati, quàm sit ea, quam assignauimus, quia videlicet quicunq; per carnalem generationem concipiuntur, veri sunt Adæ filij. Proinde nulla causa est, cur propter originale peccatum, de animarum creatione amplius dubitemus.

CAPVT XIII.

Non ab Heua, sed à solo Adamo peccatum originale trahi.

EXPLICAVIMVS hactenus primam controuersiam de peccato originis, quæ erat: An sit aliquod pecatum, quod per generationem traijciatur in posteros. Nunc antequam ad alteram controuersiam principalem, quæ erit de natura peccati origi-

nis, veniamus, tractandæ videntur tres quæstiones breuiores. Prima, vnde hoc peccatum trahatur. Altera, ad quos trahatur. Tertia, quod peccatum trahatur.

De PRIMA quæstione, illud est certum, hoc peccatum ex Adamo trahi. De illo enim Apostolus dicit: *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, &c.* ad Rom. 5. Et, *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur*, 1. ad Cor. 15. Duo sunt, quæ in controuersiam vocari possunt. Vnum, si Heua sola peccasset, Adamo in innocentia permanente, an peccatum Heuæ ad posteros traduceretur. Alterum, si primi parentes non peccassent, peccasset autem Cain, vel aliquis alius ex posteris Adæ, vtrum peccatum illud ad filios dimanaret.

Quod ad PRIOREM quæstionem attinet, conueniunt omnes, peccatum propriè dictum non fuisse traijciendum in posteros, si sola Heua peccasset, tamen in eo dissentiunt, quod aliqui existimant, ex peccato solius Heuæ dimanaturum in filios moriendi necessitatem, & cætera incommoda, quæ mortalitas secum trahit.

Alij contrà disputant, neq; peccatum, neque moriendi necessitatem in filijs Adæ locum habitura ex peccato solius Heuæ. Quæ sententia posterior est S. Thomæ in 1. 2. q. 81. art. 5. & sine dubitatione verissima. Nam peccatum originale contrahimus, quia cùm Adam peccauit, in illo fuimus, vt in actiuo principio. Non fuimus autem in Heua, vt in actiuo principio, cùm mater non virtutem actiuam, sed materiam solùm ad prolem generandam præbeat. Quod si peccatum ab Heua non trahimus, certè nec mortem ab illa trahimus, quæ est pœna peccati: *Stipendium enim peccati mors*, Rom. 6. Quare Scriptura non dicit, In Heua omnes moriuntur, sed, *In Adam omnes moriuntur*, 1. Cor. 15. & tamen cùm Heua prius peccauerit quàm Adamus, si ab Heua mortem traheremus, omninò dicendum fuisset, In Heua omnes moriuntur.

Scribit quidem Ecclesiasticus, cap. 25. A muliere initium factum est peccati, & per illam morimur omnes. Sed aliud est, per illam, aliud, in illa: per illam morimur, quia illa occasionem peccandi viro suo præbuit, vnde mors consequuta est; at non in illa, sed in Adam omnes moriuntur, quia non Heuæ, sed Adæ peccatum commune fuit omnibus, & ideò illo peccante, omnes in illo peccauimus; & illo moriente, omnes in illo mortui sumus. Denique Concilium Arausicanum can. 2. statuit, non posse mortem sine peccato ad homines transire, nisi iniustitia Deo detur, & contradicatur Apostolo dicenti: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.*

Iam verò quod attinet ad ALTERAM quæstionem, communis sententia est, si primus homo non peccasset, qui totius naturæ personam gerebat, quocunque alio peccante, peccatum futurum fuisse personale, & particulare, & ideò posteritatem eius inficí, & vitiari minimè potuisse. Videtur quidem S. Tho. contrarium indicare quæst. 5. de malo, art. 4. ad vlt. sed fortasse corruptus est is locus.

CAPVT XIV.

Ad filios fidelium peccatum originis pertinere, quemadmodum ad filios infidelium.

ALTERA quæstio erat, ad quos peccatum originale traijciatur. Et quidem in controuersiam reuocari non debet, an traijciatur ad eos, qui ex Adamo per carnalem generationem minimè descen-

A dunt. Neque enim dubitari potest, quin Dominus Iesus Christus, qui non ex semine viri, sed Spiritus sancti virtute in vtero Virginis conceptus fuit, originali peccato caruerit. Et eadem ratio esset, si aliquis alius per diuinam potentiam aliunde quàm ex Adam originem duceret. Itaque solùm quæstio est, vtrum omnes, qui per carnalem generationem ex Adamo nascuntur, trahant originale peccatum. Siquidem non pauci ex hæreticis sine peccato originis concipi, ac nasci volunt omnes filios fidelium: multi autem ex Catholicis, Virginem Deiparam omnis omninò peccati, etiam originalis, expertem fuisse contendunt. De vtraque sententia breuiter disseremus.

Igitur HVLDRICVS ZVINGL. in lib. de Baptismo, & in declaratione de peccato originis, tanquam rem certam & exploratam docet, nihil esse in filijs fidelium, etiam ante baptismum, quod propriè peccatum dici possit; quamquam probabiliter idem dici posse censeat de filijs infidelium, quin etiam absolutè peccatum originis negat, vt suprà demonstrauimus.

B

IOAN. CALVINVS in Antidoto Concilij Trid. c. 5. sess. 6. & lib. 4. Inst. c. 16. §. 24. & 25. docet, filijs fidelium non imputari peccatum originis, & etiam ante baptismum esse sanctos, & membra Ecclesiæ.

Similia docent MARTINVS BVCERVS in cap. 3. Matth. P. MARTYR, & HENRICVS BVLLINGERVS in cap. 7. prioris ad Corinth.

C Sed hæc eorum sententia, vel hæresis potius, apertè repugnat verbo Dei, traditioni Patrum, decretis Conciliorum, atque Pontificum, & Ecclesiæ vniuersæ consuetudini.

Primùm enim testimonia, quæ suprà attulimus ex Scripturis ad probandum originale peccatum, vniuersalia sunt, & homines omnes, siue fidelium, siue infidelium, filios comprehendunt. Deinde locus ille Psal. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c.* Non quemcumque hominem, sed Dauidem ipsum in peccato conceptum fuisse docet. Porrò Dauidem filium fuisse hominis fidelis & iusti dubitari non potest. Ruffinus in hunc locum (vt etiam suprà citauimus) *Dauid*, inquit, *natus erat de Iesse viro iusto, & coniuge eius. Quid est ergo quod de se dicit, in iniquitatibus conceptum esse, nisi quia detrahitur iniquitas ex Adam, nemo nascitur, nisi trahens culpam, & culpæ pœnam?*

D

Item illud Apostoli ad Ephes. 2. *Eramus & nos natura filij iræ, sicut & cæteri:* apertissimè dicitur de filijs fidelium, qualis erat Apostolus, qui ad Philipp. 3. scribit se fuisse de genere Israël, ex tribu Benjamin, Hebræum ex Hebræis. Et ad Galat. 2. dicit se natura, hoc est, à natiuitate, Iudæum, non ex Gentibus peccatorem. Denique circuncisio Dei mandato, Genes. 17. filijs fidelium adhibenda erat, & tamen ea peccatum originis vel tollebat, vel tollendum significabat, vt veteres omnes concedunt.

E Ad hæc accedit traditio Patrum. Nam S. CYPRIANVS lib. 3. epist. 8. ad Fidum, de filijs fidelium interrogatus fuerat, vtrum ante octauum diem baptizari possent. Neque enim infideles filios suos baptizari procurabant, aut sinebant. Respondit autem Cyprianus, baptizandos esse eiusmodi paruulos, etiam ante octauum diem, si opus sit, propter contagium mortis antiquæ, quod vnusquisque eorum prima natiuitate contraxit.

S. AMBROSIVS de filijs fidelium sine dubio loquebatur, cùm diceret in Apologia Dauid, cap. 11. *Antequam nascamur, maculamur contagio.* Nam se quoque in eo numero ponit, & alios qui de Christianis parentibus nascuntur.

S. HIERONYMVS in epist. ad Lætam, de insti-

tutione

tutione filiæ: *Christiani*, inquit, *non nascuntur, sed fiunt.* Quod anteà scripserat etiam Tertullianus in Apologetico, cap. 17. non igitur filij fidelium nascuntur sancti, & Ecclesiæ membra, vt aduersarij docent.

S. AVGVST. lib. 2. de peccato originali, cap. 40. *Regeneratus*, inquit, *non regenerat filios carnis, sed generat, ac per hoc in eos, non quod regeneratus, sed quod generatus est, traijcit. Sic igitur siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, non generat absolutos vterque, sed reos. Quomodo non solùm oleastri, sed etiam oleæ semina, non oleas generant, sed oleastros.* Idem docet lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, c. 18. 19. & 20. lib. 6. aduersus Iulianum, c. 2. & 3. & lib. 2. de peccatorum meritis & remiss. c. 25. & duobus sequentibus.

Addi possent multa similia Patrum testimonia, sed non est opus, cùm ne vnus quidem ex Patribus adduci possit, qui contrà senserit.

B Iam verò quod attinet ad Conciliorum atque Pontificum decreta, Concilium MILEVIT. can. 2 cùm dicit anathema ijs, qui negant paruulos recenter ab vteris matrum baptizandos esse in remissionem peccatorum; & B. Siricius in epist. 1. ad Himerium: c. 2. cùm infantibus iubet per baptismum omni celeritate succurri, sine dubio de filijs fidelium præcipuè loquuntur. Nam (vt suprà diximus) infideles, vt plurimùm, aut non sinebant, aut non procurabant, vt filij ipsorum per baptismum regenerarentur.

C Denique Ecclesiæ vniuersæ consuetudo, magnam vim in eiusmodi rebus habere debet. Semper autem in Ecclesia fuit hæc sollicitudo fidelium, vt summoperè cauerent, ne filij ipsorum, in quauis ætate, sine baptismo decederent: *Quisquis* (inquit Augustinus epist. 28. ad Hieronymum) *dixerit, quod in Christo viuificabuntur etiam paruuli, qui sine Sacramenti eius participatione de vita exeunt, hic profectò & contra Apostolicam prædicationem venit, & totam condemnat Ecclesiam, vbi propterea cùm baptizandis paruulis festinatur, & curritur, quia sine dubio creditur, aliter eos in Christo viuificari non posse. Qui autem non viuificatur in Christo, restat vt in eadem dãnatione maneat, de qua dicit Apost. Per vnius delictum peccatum venit in omnes homines in condemnationem.*

D Certè si in Ecclesia cùm baptizandis paruulis festinatur & curritur à fidelibus, qui in Ecclesia sunt, ne videlicet filij fidelium sine baptismo decedentes, non sint in regno cœlorum cum parentibus fidelibus, sed apud inferos cum alijs filijs infidelium: certè etiam Zuinglius, & Caluinus, & cæteri qui paruulos fidelium in Christo viuificari dicunt, etiamsi absque Sacramenti ipsius participatione decedant, contra prædicationem Apostolicam veniunt, & totam condemant Ecclesiam.

Accedit postremò illa consuetudo, quæ semper in Ecclesia celeberrima fuit exorcizandi & exsufflandi filios fidelium baptizandos. Illa enim apertissimè testatur, filios etiam fidelium immundo spiritui subditos esse, donec Spiritu sancto in eos superueniente mundentur: *Verum est* (inquit S. August. in lib. 6. contra Iulian. c. 2.) *quod antiquitus veraci fide Catholica prædicatur & creditur per Ecclesiam totam, quæ filios fidelium nec exorcizaret, nec exsufflaret, si non eos de potestate tenebrarum, & à principe mortis erueret.*

E Porrò argumenta, quibus aduersarij ad hanc nouitatem, contra totius Ecclesiæ consensum, imò etiam (vt ostendimus) contra ipsum Dei verbum asserendam permoti videntur, leuissima sunt, & à nobis refutata in libro de Baptismo, cap. 4.

Præcipuum fundamentum eorum, sunt illa verba: *Ero Deus tuus, & seminis tui post te*, Gen. 17. Quamuis enim hoc dictum sit soli Abrahæ, tamen intelligitur dictum esse omnibus eius posteris, quia promissio

A æterna est. Sic enim loquitur Deus: *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus tuis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te.* Itaq; quod dixit Deus Abrahæ, idem intelligitur dictum filio eius, & nepoti, & cæteris vsq; in sempiternum. Nos autem per Christum facti sumus etiam Abrahæ filij, & coniuncti populo Dei. Quare vnicuiq; nostrûm dictum esse existimandum est, *Ero Deus tuus, & seminis tui:* ac per hoc filij fidelium, hoc ipso quod filij sunt fidelium, ad fœdus illud pertinent, & populo Dei aggregati esse censentur.

RESPONDEO, promissionem illam, quatenus spiritualis erat, & ad vitam æternam pertinebat, factam esse semini Abraham, non secundum carnem, sed secundum fidem, vt exponit Apost. ad Rom. 4. & 9. & ad Gal. 3. & 4. Proinde filij fidelium non hoc ipso quod sunt filij fidelium secundum carnem, pertinent ad fœdus & ad populum Dei, sed tunc primùm incipiunt deputari in semen, & in fœdere contineri, cùm incipiunt imitari fidem parentum suorum, quod faciunt vel credendo, vel Sacramentum fidei suscipiendo, quamuis ipsum Sacramentum fidei suscipere, sit etiam quoddam credere, vt Augustinus docet lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 27. vbi etiam disertis verbis refellit quod Caluinistæ dicunt, filios fidelium ante baptismum pertinere ad oues Christi: *Quoniam*, inquit, *de ouibus eius esse non incipiunt paruuli, nisi per baptismum, profectò si hoc non accipiunt, peribunt.*

CAPVT XV.

B. Virginem Mariam sine peccato originali conceptam fuisse.

IAM verò de beatissima Deipara, quam multi ex Catholicis sine peccato originis conceptam fuisse contendunt, ideò solùm disputare cogimur, quoniam non desunt, qui Ecclesiam vniuersam, & ipsum Concilium Trident. accusant, quod opinionem illam de immaculata Virginis conceptione (quam ipsi manifestum errorem esse credunt) non solùm tolerare, sed etiam vt piam, & probabilem recipere videatur. Neque desunt qui impudenter affirment, ab Ecclesia Romana defendi conceptionem immaculatam Virginis Mariæ, tanquam articulum fidei.

Nos igitur tria breuiter demonstrare aggredimur. Primò, non haberi apud Catholicos pro re certa & explorata, ac fide Catholica tenenda, B. Virginem sine peccato fuisse conceptam. Secundò, hanc ipsam opinionem non esse vllo modo hæreticam, vel erroneam iudicandam. Tertiò, non esse etiam temerariam, sed piam admodum ac probabilem, atq; adeò contraria sententia longè probabiliorem.

Quod attinet ad primum, IO. POMERANVS vnus ex primis Lutheri discipulis, in comment. c. 1. & 44. Hierem. scribere ausus est, pro articulo fidei apud Catholicos haberi, B. Virginem sine vllo peccato, imò etiam de Spiritu sancto fuisse conceptam.

Sed hoc impudentissimum mendacium satis apertè refellunt duę Pontificum Constitutiones, & Concilij Oecumenici decretum, quibus Constitutionibus ac decretis Catholici omnes libenter obediunt.

SIXTVS IV. Pont. Max. in ea Constitutione, quæ incipit, *Graue nimis*, de reliquijs & veneratione Sanctorum, disertis verbis pronunciat, nondum esse quæstionem istam de conceptione beatæ Virginis, ab Ecclesia Romana & Apostolica sede definitam, & ideò pœnam excommunicationis statuit in eos, qui alterutram sententiam, vt hæreticam damnare audent.

Iudicium Sixti Pont. sequutum est Concil. TRIDENTINVM sess. 5. At demùm nostro tempore PIVS V. in constitutione, quam edidit de Conceptione B. Virginis Mariæ. Porrò Concil. BASILEENSE sess. 36. definiuit quidem B. Virginem sine peccato fuisse conceptam: sed nec ea definitio facit certam fidem, cùm Concilium illud ab Apostolica sede probatum non fuerit, nec ipsum Concil. sententiam suam pro articulo fidei haberi voluit. Solùm enim statuit, eam sententiam amplectendam esse vt piam, & consonam cultui Ecclesiastico, fidei Catholicæ, Scripturis, & rationi.

Iam verò quod attinet ad secundum, MATTHIAS ILLYRICVS cent. 9. cap. 10. vbi tractat de quodam auctore, qui dicitur Idiota, sententiam illam, quæ facit B. Virginem omnis peccati, etiam originalis expertem, erroneam esse docet. Idem habet Tilman. Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de peccato, num. vlt. Idem etiam Martinus Kemnitius in examine sess. 5. Concilij Trid. vbi aliquoties repetit sententiam de conceptione immaculata Virginis Mariæ, contra verbum Dei defendi, & in extrema disputatione cùm dixisset, non posse adferri pro hac sententia Scripturas, aut traditionem, aut Patres, sed solas reuelationes & miracula; addit Pontificios, cùm nouos articulos fidei condere volunt, non curare verbum Dei scriptum, vel traditum.

Ab hac aduersariorum temeritate longè absunt omnes Catholici. Tametsi enim non desint inter Catholicos, qui propensiorem ad veritatem existiment esse sententiam illam, quæ præter Christum, neminem excipit à communi lege peccati originalis: Tamen illi ipsi sententiam contrariam neque damnant vt erroneam, neque damnare possunt, nisi decretis generalis Concilij Trid. & summorum Pontificum Sixti IV. ac Pij V. resistere velint; quod si facerent, inter Catholicos numerandi non essent.

Probatur igitur sententiam de immaculata Virginis conceptione, fidei Catholicæ minimè repugnare. Id enim Catholicæ fidei repugnat, quod asseritur vel contra expressum Dei verbum, quale est, Deum non esse vnum, aut esse corporalem, aut non creasse cœlum & terram, & similia; vel contra verbum Dei ab Ecclesia declaratum, vt Filium Dei non esse Patri consubstantialem, Spiritum sanctum à Patre & Filio non procedere, Christum non habere duas voluntates, & alia id genus: Virginem autem Deiparam ab originali peccato fuisse immunem, non repugnare expresso Dei verbo, neque Ecclesiæ declarationi, vt vel ex eo perspicuum esse potest, quod nullus aduersariorum adhuc locum vllum Scripturæ, vel Conciliorum protulit, vbi disertis verbis legatur, B. Virginem Mariam in peccato originali fuisse conceptam. Proferuntur quidem Scripturæ & Conciliorum testimonia quædam generalia, sed ea satis commodè explicantur ab ijs, qui B. Virginem à generalibus illis sententijs excipiendam esse volunt.

Dices, Si res ita habet, non erit contra fidem si non solùm Virgo Deipara, sed quiuis etiam alius ab originali peccato asseratur immunis. Neque enim de vllo homine disertis verbis Scripturæ, aut Concilia docent, eum in peccato fuisse conceptum, nisi de Dauide, qui de se ait in Psal. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.*

RESPONDEO, Fidem Catholicam id solùm requirere, vt credamus omnes homines, qui per carnalem generationem ex Adamo nascuntur, ex eodem trahere originale peccatum, nisi fortè singulari priuilegio à communi lege aliquis excipiatur. Proinde cùm ad singulos descenditur, non erit continuò hæreticus, qui hunc, aut illum negauerit in peccato fuisse conceptum, sed tamen temerè id negabit, & iure ac meritò præsumetur hæreticus, nisi probabiles rationes attulerit, cur singulare illud priuilegium in hunc, aut illum hominem conuenire censuerit. Quales rationes nemo adhuc protulit, nisi pro conceptione vnius Virg. Mariæ. Sed hæc omnia erunt clariora, cùm argumenta aduersariorum profligata fuerint.

Quod attinet ad tertium, probandum est breuiter, non temerè, sed piè, ac rectè existimari B. Virginem Mariam singulari Dei priuilegio ab omni omninò peccato fuisse immunem. Neque verò expectandum est vt expressum Dei verbum adferamus, aut certam aliquam Ecclesiæ definitionem. Id enim si facere possemus, non solùm piè ac rectè existimari hoc diceremus, sed pro hæreticis haberemus, qui contrà sentirent. Probabiles igitur tantùm, congruentesque rationes adferendæ sunt, primùm ex Scripturis, deinde ex Patribus, tum ex consensu Ecclesiæ, postremò ex ratione.

Ex Scripturis habemus imprimis duas insignes figuras. Primum hominem Christi figuram gessisse, vel (vt Apost. loquitur) *Formam fuisse futuri*, id est Christi, vt docet idem Apost. ad Ro. 5. & 1. Cor. 15. Constat autem primum hominem non ex concubitu maris & fœminæ generatum, sed ex terra, eaque nondum maledicta, ab ipso Deo conditum fuisse. Decuit igitur vt secundus homo, qui similiter non ex concubitu maris & fœminæ, sed opera Spiritus sancti formandus erat, ex terra non maledicta, id est, ex matre Virgine, quæ omnis maledictionis, ac per hoc omnis peccati expers fuerit, formaretur. Atque hinc fortasse ab Angelo, Benedicta inter mulieres, salutata est. Hanc figuram primus obseruasse videtur sanctus Andreas Apostolus, cuius hæc verba referunt Presbyteri Achaiæ in lib. de passione eiusdem Apostoli & Martyris Andreæ: *Sicut de terra immaculata factus fuerat homo primus, ita necesse erat, vt de immaculata Virgine Christus nasceretur.*

Deinde Heuam Mariæ typum ac figuram fuisse docet Epiphan. hæres. 68. & alij præterea multi, quos non est necesse numerare. Satis autem constat, Heuam sine peccato fuisse, cùm primùm formata est. Decebat igitur vt mater omniū viuentium vita spirituali sine peccato conciperetur, cùm mater omnium viuentium vita animali sine peccato condita fuerit.

Ad hæc accedunt loca illa ex Canticis: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*, Cant. 2. Et, *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*, Cant. 4. Et, *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*, ibid. Hæc enim tametsi de Ecclesia vniuersa, qualis præsertim erit in cœlis, intelligi possint, tamen B. Virgini quoque aptissimè conuenire negari non debet, cùm & multi sanctorum Patrum de beata Virgine hæc omnia exposuerint, & Ecclesia ipsa Catholica in festis eiusdem beatissimæ Virginis, vel in officio matutino, vel in sacrificio Missæ, lectiones ex Canticis recitari iubeat.

Iam verò ex testimonijs Patrum habemus IMPRIMIS S. AMBROSIVM, qui serm. 22. in Psal. 118. explanans vlt. versiculum, sic ait: *Suscipe me, non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit Virgo, sed Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati.*

Habemus DEINDE S. HIERONYMVM, qui in explanatione Psalm. 77. tractans illud: *Deduxit eos in nube diei*, dicit nubem illam esse Virginem Mariam, & addit hæc verba: *Pulchrè dixit diei, quia nubes illa non fuit in tenebris, sed semper in luce.*

Habemus TERTIO S. AVGVSTINVM, qui in lib. de natura & gratia, ca. 36. sic ait: *Excepta sancta Virgine*

Maria,

Maria, de qua, propter honorem Domini, nullam prorsus, A *cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.*

Ad hunc locum responderi solet, S. Augustinum de peccato actuali, non de originali esse loquutum. Ceterùm multa sunt, quæ nos contrà sentire cogunt.

PRIMVM, quod S. August. dicat se nullam prorsus quæstionem de S. Virgine habere velle, cùm de peccatis agitur. Quibus verbis satis indicat se quæstionem etiam de S. Virgine habere nolle, cùm agitur de peccato originali.

DEINDE quod addat, illi gratiam fuisse collatam ad vincendum omni ex parte peccatum. Quomodo B enim omni ex parte peccatum vicit, si peccato originali contaminata fuit?

TERTIO, quod dicat se propter honorem Domini de S. Virgine quæstionem habere nolle, cùm de peccatis agitur. At certè honor Domini non minus postulare videtur, vt eius mater caruerit originali peccato, quàm actuali, cùm illud mortale necessariò fuerit, hoc veniale esse potuerit.

DENIQVE, quia ex August. sententia, nemo viuit sine peccato actuali, qui habuit peccatum originale. Hæc enim sunt eius verba in lib. 5. in Iulian. cap. 9. *Profectò peccatum etiam maior fecisset, si paruulus habuisset. Nam propterea nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, quia nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non habuerit, infantilis* C *ætatis exortu.* Cùm ergo S. Virgo non fecerit ex Aug. sententia actuale peccatum, vt ex loco citato de natura & gratia etiam aduersarij colligunt; sequitur ex eiusdem Augustini sententia, vt neque habuerit originale peccatum, si doctrinam suam ex lib. 5. aduersus Iulian. Augustinus admittat.

Habemus QVARTO SEDVLIVM, qui in lib. 1. mirabilium diuinorum, canens expulsionem Adami ex paradiso, sic ait:

Et veluti è spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil quod lædat habens, matremq; obscurat honore:
Sic Euæ de stirpe sacra veniente Maria,
Virginis antiqua facinus noua Virgo piaret. D

Habemus QVINTO auctorem sermonum de operibus Cardinalibus Christi, qui Cypriani titulum ferunt. Is enim in serm. de Natiuitate sic ait: *Non sustinebat iustitia, vt illud vas electionis* (Maria) *communibus lassaretur iniurijs, quoniam plurimùm à cæteris differens natura communicabat, non culpa.*

Habemus SEXTO SOPHRONIVM Patriarcham Hierosol. qui in epist. ad Sergium Episcopum Constantinopol. quæ lecta est in sexta Synodo, act. 11. sic loquitur: *Verum intactum virginitatis ingressus, castitatem lustratam Mariæ sanctæ, præclaræque, & quæ Dei sunt, sapientis, & ab omni contagione liberatæ & corporis & animæ & intellectus incarnatus, qui erat incarneus, &c.*

Habemus SEPTIMO IO. DAMASCENVM, E qui in orat. 1. de Natali B. Virginis, multa scribit de immaculata eius conceptione, & inter alia sic ait: *Natura gratiam anteuertere ausa non est.* Quibus verbis apertè significat, non prius B. Virginem naturam accepisse, quàm gratiam.

Habemus OCTAVO, vetustum auctorem, cognomine Idiotam, qui paulò post annum Domini DCCC. floruit. Is enim in contemplatione Virginis Mariæ, cap. 2. sic ait: *Tota pulchra es, Virgo gloriosissima, non in parte, sed in toto, & macula peccati, siue mortalis, siue venialis, siue originalis non est in te.* Idem etiam cap. 6. scribit, Virginem Mariam præseruatam fuisse à peccato originali.

Habemus NONO PETRVM DAMIANI, qui in serm. de Natali S. Io. Baptistæ scribit, altiore genere sanctificationis B. Virginem mundatam fuisse à peccato, quàm Ioannem, vel Hieremiam, qui in vtero sanctificati leguntur. Non videtur autem aliud genus sanctificationis fingi posse, quàm vt B. Virgo mundata sit à peccato, in quod necessariò incidisset, nisi per gratiam præseruata fuisset: Ioannes verò & Hieremias sanctificati sint à peccato, in quod iam re ipsa inciderant. Idem Petrus in serm. de Annunciatione B. Mariæ: *Cùm fecerit,* inquit, *Deus omnia opera sua valdè bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ea reclinatorium aureum, in qua sola se post tumultus Angelorum & hominum reclinaret, & requiem inueniret.*

Habemus DECIMO B. BRVNONEM, qui comment. Psal. 101. tractans illa verba: *Dominus de cælo in terram aspexit, dum de regalibus sedibus in vterum Virginis venit. Hæc est incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus, ab omni propterea peccati contagione libera.*

Habemus VNDECIMO S. ANSELMVM, qui in libro de conceptu virginali & peccato originali, cap. 18. sic ait: *Decebat vt illius conceptio* (Christi videlicet) *de matre purissima fieret, nempe decens erat, vt ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, &c.* At profectò maior puritas, etiam sub Deo, posset intelligi, si B. Virgo aliquando peccati macula inquinata fuisset, Angeli siquidem sub Deo puritate nitent, & tamen nulla vnquam macula inquinati fuerũt. Idem Anselmus in comment. cap. 5. posterioris ad Corint. *Omnes,* inquit, *mortui sunt in peccatis, nemine prorsus excepto, dempta matre Dei, siue originalibus, siue etiam voluntate additis.*

Habemus DVODECIMO, Catenam Græcorum in Cantica à Theodoreto compositam. Nam in lib. tertio, propè extremo, legimus: *Virginem Mariam ideò columbam, eamque vnicam in Canticis nominari, quod Cherubin & Seraphin puritate vincat.* At certè non vinceret puritate Cherubin & Seraphin, in quibus nullum vnquam peccatum fuit, si fuisset in ipsa originale peccatum.

Omitto testimonia recentiorum scriptorum, vt B. Laurentij Iustiniani, S. Bernardini Senensis, & aliorum. Solùm enim testimonia illorum adferenda esse censui, qui antè floruerunt, quàm in Ecclesia controuersia ista cœpisset.

Venio ad consensum Ecclesiæ, qui certè ab annis non paucis maximus est. Nam IMPRIMIS caput Ecclesiæ, summus Pontifex Sixtus IV. in Extrauaganti, *Cùm præexcelsa*, & in altera, quæ incipit, *Graue nimis*, satis apertè testatur, hanc sententiam de immaculata Virginis conceptione, piam & probabilem esse. In eadem sententia fuisse Alexandrum IV. Iulium II. & Leonem X. perspicuum est ex eo, quod ordinem quendam religiosum in honorem immaculatæ Conceptionis institutum confirmarunt, & priuilegijs ornarunt.

DEINDE Concil. BASILEENSE, in quo decretum est, hanc sententiam vt probabiliorem esse tenendam, tametsi certam fidem non faciat, vt Concilium Oecumenicum; tamen ex eo facilè potest intelligi, multos Ecclesiæ Doctores ex varijs Prouincijs congregatos ita sensisse. Accedit præterea, quod Academiæ illustres, ac potissimùm Parisiensis, hanc ipsam sententiam amplectuntur. Adde vltimò, quod totus ferè orbis Christianus celebrat festum diem Conceptionis Virginis Mariæ, eamque conceptionem immaculatam vocat.

Sed nec rationes desunt ad hanc ipsam sententiam confirmandam. Nam certum est, Deum potuisse B. Virginem à peccati originalis contagione præserua-

re, probabile autem est etiam voluisse; igitur probabile est eam ab eiusmodi contagione fuisse præseruatam. Potuisse Deum hoc facere, negari non potest. Nam neque ex parte Dei, neque ex parte creaturæ vlla repugnãtia cernitur. Non quidem ex parte Dei, quia est omnipotens, & non est impossibile apud Deum omne verbum: non item ex parte creaturæ, nam nihil obstat, quo minus eodem temporis puncto anima rationalis creetur à Deo, & gratia repleatur. Quod factum esse credimus in creatione Angelorum, & animæ primorum parentum, & multò certius in creatione animæ Christi.

Deinde, si potest anima iustificari, posteaquam peccatum habere cœpit, ac per hoc de iniusta fieri iusta, vt in nobis fieri non dubitamus, cur non poterit anima in ipsa creatione sanctificari, antequam incipiat esse peccatrix?

B Dices, non repugnat absolutè diuinæ potentiæ, aut voluntati, præseruari aliquem à peccato, repugnat tamen, posito decreto illo diuino, & immutabili, quo statuit Deus, vt si Adam non peccaret, omnes homines conciperentur iustitia originali prædìti, sin autem peccaret, conciperentur in iniquitate, & essent natura filij iræ.

Respondeo, decretum illud diuinum ita esse intelligendum, vt si Adam peccaret, omnes homines qui ex ipso originem traherent, ex vi conceptionis obnoxij essent peccato, neque vllum ius haberent ad iustitiam illam, quam in primo parente acceperant,

C non tamen eo decreto potestatem Deo esse ablatam, quo minus ex misericordia, & priuilegio singulari, posset aliquem à peccato rè ipsa præseruare. Nam ex Adamo non solùm peccatum, sed etiam mortem in totum genus humanum redundasse credimus, idque ob decretum Dei, quo dictum est: *Quacunque die comederis, morte morieris.* Vnde Apostolus, 1. Cor. 15. *In Adam,* inquit, *omnes moriuntur.* Et tamen quis ambigat posse Deum efficere, vt aliquis re ipsa non moriatur? decreto enim satisfieri videtur, si omnes Adæ posteri morti obnoxij sint.

Sic etiam ob decretum illud Dei, non solùm concipiuntur, sed etiam nascuntur omnes homines in peccato, quod attinet ad vim generationis humanæ, & ideò necesse habent nasci denuò, quia quod natum

D est ex carne, caro est, & nisi renascantur ex aqua & Spiritu sancto, non possunt introire in regnum Dei, vt Dominus loquitur Ioan. 3. & tamen legimus Hieremiam sanctificatum antequam de vulua matris suę egrederetur, Hierem. 1. & de S. Ioanne Angelus dicit ad Zachariam, Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ, Lucæ 1. & de ipsa Virgine Maria nulla quæstio est apud Catholicos, quin saltem ante natiuitatem in vtero matris sanctificata fuerit.

Habemus igitur, Deum potuisse Virg. Mariam ab omni peccato liberam conseruare, & sanctam ac iustam in ipsa creatione efficere. Voluisse autem, satis probabiliter demonstrari existimamus ex illis ratio-

E nibus, quib. S. Th. in 3. p. q. 27. art. 4. probat Matrem Dei omnis peccati actualis expertem esse debuisse.

Prima ratio est, quia tam honor, quàm ignominia matris redundat in prolem.

Secunda, quia mater Christi singularem affinitatem & coniunctionem cum ipso habet; quæ autem conuentio Christi ad Belial?

Tertia, quia singulari modo Dei filius, qui est ipsa Dei sapientia, habitauit in matre: At, *In maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis,* vt dicitur Sap. 1.

Qvarta, quia debuit in Virgine testimonium illud sponsi cœlestis impleri: *Tota pulchra es, amica*

A *mea, & macula non est in te,* Cant. 4.

Hæ certè rationes, vt probant decuisse Dei matrem ab omni actuali peccato immunem esse, ita si fieri potuit, ab originali; imò etiam magis ab originali, quàm ab actuali veniali, cùm originale magis inquinet, & deformet, & cum Belial coniungat, & corpus atque animam peccato subdat, quàm veniale.

Addi potest alia Qvinta ratio. Nam cùm Deus statuerit, sanctissimam hanc Virginem euehere ad summam dignitatem, vt omnibus puris creaturis, etiam angelicis præstet, de qua re nulla controuersia esse potest; certè par erat, vt nullum esset priuilegium alicui puræ creaturæ collatum, quod non etiam huic Virgini conferretur, nisi fortè conditioni, statui, naturæ, aut sexui repugnaret. At sanctificari in ipsa creatione datum est primis parentibus; sanctificari autem in ipsa creatione, & nullo vnquam pollui peccato, datum est Angelis sanctis; & priuilegium hoc conditioni, statui, naturæ, sexui B. Virginis non repugnat: Igitur pium est credere, eiusmodi priuilegio Dei matrem minimè caruisse.

Accedant postremò reuelationes diuinæ, quas de hac re se habuisse S. Brigitta testatur in lib. 1. cap. 9. & lib. 6. cap. 49. & 55. quæ quidem reuelationes contemnendæ non sunt, cùm à viris grauissimis diligenter excussæ & approbatæ fuerint.

CAPVT XVI.

Soluuntur argumenta, quæ aduersus immaculatam beatæ Virginis conceptionem fieri solent.

Nvnc argumenta soluenda sunt, tum ea quib. hæretici probare conantur, nostram sententiam fidei Catholicæ repugnare, tum ea quibus alij nonnulli sibi persuaserunt, sententiam nostræ contrariam veriorem esse, atque tutiorem.

Sed antequam ad argumenta ipsa veniamus, explicandum erit breuiter, quemadmodum accipiendum sit, quod dicimus, B. Virginem originali peccato semper caruisse.

Tribus modis peccatum primi parentis cum filijs eius communicatur. Primo enim dicuntur Adæ filij in ipso Adamo peccauisse, cùm ille præceptum Domini in paradiso transgressus est. Et quoniam tunc non erant ipsi in actu, sed in potentia, ideò quoque tunc peccatum non actu, sed potentia contraxerunt. Siue, quod est idem, non in se, sed in parente peccauerunt, quemadmodum non in se, sed in parente subsistebant. Hinc S. August. lib. 1. de pecc. mer. & remiss. c. 10. *Certè,* inquit, *manifestum est, alia esse propria cuique peccata, in quibus hi tantùm peccant, quorum peccata sunt, aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerunt.*

Deinde rursus dicuntur in peccato concipi omnes Adæ filij, cùm primùm fœtus in vtero matris existere incipit, quamuis informis & inanimis. Tametsi enim peccatum propriè non possit esse, nisi in anima rationali, & fœtus conformari incipiat longo tempore ante animationem, tamen quia tunc reuera incipit homo existere ratione vnius suæ partis (vnde dicuntur filij in vteris matrum nouem mensibus gestari, 2. Machab. 7.) & pars illa ex corrupta natura originem habet, & vitiata rectè nominari potest, atque ei ex vi suæ generationis debetur, vt cùm primùm animam rationalem sortita fuerit, inde existat homo peccator, & iræ diuinæ filius. Propterea non immeritò dicuntur homines tunc primùm in iniquitatibus generari. Explicat hoc multis verbis S. Anselmus in lib. de conceptu virginali & peccato originali, c. 7. & de hac prima conceptione exponit illud Psal. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.*

Tertio denique, dicuntur homines concipi in peccato, cùm animæ corporibus inspirantur. Tunc enim primùm incipiunt propriè & reipsa esse homines, & habere voluntatem originali iustitia denudatam, à Deo auersam & deformem.

Iam igitur quod attinet ad primum modum, non desunt qui existiment B. Virginem non peccasse in Adamo. Dicunt enim legem de non gustando ligno scientiæ boni & mali, datam fuisse primo parenti pro se & omnibus posteris, excepta Virgine Maria. Proinde illam, vt erat in lumbis Adæ, gustasse cum illo cibum vetitum, non tamen peccasse, quia prohibitio ad eam non pertinebat.

Quæ sententia nobis non admodum tuta esse videtur, & contrariæ omninò subscribimus. Nam inter Catholicos conuenit, B. Virginem per Christi sanguinem verè fuisse redemptam, & quod Apost. ait: *Christus pro omnibus mortuus est*, 2. Cor. 5. sine vlla exceptione esse accipiendum. At si B. Virgo neque actu, neque potentia, neque in se, neque in parente suo peccauit, quomodo quæso redempta dici potest?

Quod attinet ad secundum modum, si B. Virgo non fuit libera, vt diximus, à peccato primi parentis quatenus in lumbis eius erat, profectò prima eius conceptio similis fuit conceptioni aliorum. Nimirum originem habuit ex natura corrupta, eique ex vi generationis debebatur, vt peccatum contraheret, cùm primùm ad eam anima rationalis accederet.

Quod attinet ad tertium modum, sine peccati originalis macula fuisse existimamus animam B. Virginis, in ipso etiam primo instanti suæ creationis & infusionis in corpus, ita vt nunquã persona illa actu existens peccatum habuerit. Atque hoc solum est, in quo B. Virgo differt à cæteris, qui per gratiam Dei, Christique passionis meritum, à peccato originali liberati fuerunt, quod alij communiter liberati sint post natiuitatem, aliqui pauci ante natiuitatem, sed post animationem, ipsa sola in ipso instanti animationis.

Ex his quæ diximus, facilè solui possunt argumenta, quæ ab aduersarijs proferuntur, siue ex Scripturis, siue ex Patribus, siue ex ratione ducantur. Primvm igitur profert Kemnitius in Examine Concilij Trid. sess. 5. pag. 518. Scripturas, quæ (vt ipse dicit) solum Christum excipiunt à peccato, 2. Cor. 5. *Eum qui peccatum non nouerat, &c.* Hebr. 7. *Talis decebat vt nobis esset Pontifex, innocens, impollutus, segregatus à peccatorib.*

Respondeo, Scripturæ istæ à Kemnitio allatæ, dicunt quidem Christum non nouisse peccatum, & innocentem, & impollutum, & segregatum à peccatoribus fuisse, tamen non addunt soli Christo conuenire. Quin potius, si sonum verborum tantum attendamus, inueniemus similiá nonnullis alijs in Scripturis tribui. De Iob legimus: *Erat vir ille simplex, & rectus, & timens Deum, & recedens à malo*, Iob 1. Et de parentibus Præcursoris: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnib. mandatis, & iustificationibus sine querela.* Fatemur tamen rectè dici posse, Christum solum ab originali peccato immunem fuisse, quia solus ipse ex vi generationis peccatum euasit, & neque in se, neq; in Adamo peccauit, quippe qui solus, non ex semine viri, sed Spiritus sancti virtute à Virgine conceptus, & ex Virgine natus sit. Virgo autem beata caruit quidem originali macula, sed priuilegio gratiæ diuinæ, non vi generationis humanæ; & licet in se polluta non fuerit, in parente tamen fuit. Similia sunt, cùm, *Solus Deus dicitur bonus*, Mar. 10. *Solus sapiens*, Ro. 16. *Solus immortalis*, 1. Tim. vlt. Quia videlicet solus ipse talis est per essentiam, cæteri autem, siue Angeli, siue homines, per participationem.

Secvndo, profert testimonia illa, quę omnes homines in peccato constituunt, Ro. 5. *In quo omnes peccauerunt.* 1. Cor. 15. *In Adam omnes moriuntur.* Ephes. 2. *Eramus natura filij iræ, sicut, &c.* Respondeo, non negamus B. Virginem in Adamo peccasse eo modo, quo peccare poterat, quæ nondum erat, nisi in potentia, ac per hoc obnoxiam fuisse, vt quando actu esse inciperet, reipsa in se peccatum haberet. Tamen addimus, præuentam fuisse singulari gratia, ac priuilegio Dei, vt simul & esse, & iusta esse inciperet.

Neque illud negamus, eandem Virginem in Adam esse mortuam, hoc est, propter Adæ peccatum, mortis debitum contraxisse, & soluisse. Nam etiamsi in primo suæ creationis instanti, anima eius per gratiam à peccati macula liberata fuit, redemptionem tamen corporis non continuò habuit, quemadmodum nos omnes, seriùs quidem quàm B. Virgo, à peccato originali liberati sumus, & tamen renouati spiritu mentis nostræ, adhuc redemptionem corporis expectamus, & ideò morti & ærumnis atque calamitatibus subjecti sumus, quæ ex peccato primi hominis in genus humanum redundarunt.

Denique non negamus, B. Virginem natura fuisse filiam iræ, sed addimus gratia semper fuisse filiam misericordiæ. Ex natura enim corrupta parentum suorum quid hæreditare potuisset, nisi corruptionem? placuit tamen Deo, sic eam in benedictionibus dulcedinis præuenire, vt nunquam esset peccatrix, quod postulabat natura, sed semper esset iusta, quod gratia conferebat.

Tertio obijciunt alij verba illa B. Pauli 2. Cor. 5. *Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus.* Respondeo, concedimus B. Virginem aliquo modo mortuam esse morte peccati (de hac enim morte sine dubitatione Apost. loquitur) vt etiam verum sit, pro ipsa viuificanda, vt pro cæteris omnibus, mortuum esse Christum. Cæterùm mortua dicitur Virgo B. quod obnoxia fuerit morti, & necessariò moritura ex vi suæ generationis, nisi etiam gratia præuenisset. Similis est locus Ro. 8. *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem.* Quo loco dicuntur corpora fidelium iustificatorum mortua, non quod re ipsa iam mortua sint, sed quod morti obnoxia, & necessariò moritura; quamuis dubitandum non sit, quin possit Deus aliquos à morte eximere, si ita iudicet ad suam gloriam expedire.

Dicet aliquis, si B. Virgo semper fuit iusta, quippe quæ in ipso primo instanti creationis gratiam iustificationis accepit, nullo igitur tempore peccato inuenietur obnoxia. Neq; enim obnoxia peccato fuit, antequam esset in rerum natura, neque posteaquam in rerum natura esse cœpit, cùm simul esse, & iusta esse cœpit. Respondeo, B. Virginem tribus temporibus peccato fuisse obnoxiam. Primò, quamdiu in lumbis Adæ, & cæterorum parentum suorum fuit. Toto enim illo tempore sicut fuit in potentia Adæ filia, sic fuit in potentia peccato obnoxia.

Deinde rursus, quando concepta est in vtero matris ante animationem. Tametsi enim tunc non fuerit integrè in rerum natura, fuit tamen ex parte, & ratione illius partis dicebatur ipsa verè existere; sic enim (vt suprà notauimus) dicuntur proles in vtero matris nouem mensibus delitescere. Toto autem illo tempore, quod inter primam conceptionem & infusionem animæ rationalis intercessit, fuit illa non in potentia, sed in actu, quamuis ratione vnius partis peccato originali obnoxia, quo sine dubio polluta fuisset, nisi per gratiam præseruata fuisset.

Denique obnoxia peccato fuit ipsa integrè existens in primo instanti coniunctionis animę rationalis cum

corpore. Tametsi enim in eodem instanti temporis iustificata fuerit, tamen quia ordine naturæ prius est subiectum, quàm accidentia, ideò prius fuit ordine naturæ persona illa extra suas causas, quàm aut peccatum, aut iustitia in illa inhæreret. Itaq; in illo priori instanti naturæ fuit obnoxia peccato, quia sine dubio continuò peccatum contraxisset, nisi in illo ipso temporis puncto iustitiæ luce ornata fuisset, quo peccati labe infici debuisset. Habemus igitur testimonia Scripturarum nihil omninò efficere contra immaculatam B. Virginis conceptionem.

Secundo loco producit Kemnitius testimonia Patrum. Primum testimonium Augustini est in lib. de nat. & grat. c. 36. vbi S. Aug. scribit, gratiam B. Virgini collatam fuisse ad vincẽdum omni ex parte peccatum: *Manifestißimum est*, inquit Kemnitius, *quod non senti at Mariam sine peccato conceptam fuisse: aliàs enim non opus fuisset conferri ipsi gratiam ad vincendum peccatum.* Respondeo, si B. Virgo natura sua fuisset impeccabilis (quod nemo Catholicorum dicit) sine dubio gratia non eguisset ad vincendum omni ex parte peccatum. At cùm per gratiam in ipsa creatione infusam, vicerit originale peccatum, hoc est, aditum ei omninò præcluserit; & rursum per gratiam tum habitualem, tum directionis & protectionis, tum etiam cooperationis diuinæ maculas omnes peccati actualis euaserit, profectò falsum est quod Kemnitius dicit, non opus fuisse conferri B. Mariæ gratiam ad vincendum peccatum, si sine peccato concepta fuit. An non Adam & Heua sine peccato creati fuerunt, & tamen ad vincendum peccatum gratia eguerunt? Non igitur concipi sine peccato, sed impeccabilem esse natura, requiritur, & sufficit, vt quis non egeat gratia ad vincendum omni ex parte peccatum.

Secundum testimonium est eiusdem Aug. in lib. de fide ad Petrum, c. 26. *Firmißimè tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, &c.* Cui testimonio addit Kemnitius aliud in eandem sententiam ex lib. de nuptijs & concupisc. Et rursum aliud S. Ambros. in comment. in Luc. lib. 2. in hæc verba: *Solus enim per omnia ex natis de fœmina sancta, Dominus Iesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus nouitate non sensit.* Addit aliud in eandem sententiam ex commentario eiusdem Ambrosij in Isaiam.

Respondeo, nihil aliud his testimonijs probatur, nisi nullum esse præter Christum, qui ex vi generationis non traxerit originale peccatum. Nam ideò S. Ambr. addidit, Christum solum immaculati partus nouitate non sensisse terrenæ contagia corruptelæ, quia videlicet solus ipse cùm sit ex Virgine, ac de Spiritus sancti virtute conceptus, peccatum ex vi generationis exclusit. Cæteri omnes aut peccatum in re ipsa contrahunt, aut illud non ex vi generationis, sed priuilegio gratiæ singularis effugiunt.

Ad eundem modum intelligi debet, quod ex ho. 2. de Natali Domini, Eusebij Emiss. adduci solet. Non enim auctor ille ait: *A peccati originalis nexu nullus immunis existit, nec ipsa genitrix Redemptoris*, quomodo hunc locum Caietanus adducit: sed, *A peccati originalis nexu nemo per se liber extitit, &c.* vbi illud *(per se)* significat ex vi generationis, siue ex natura, non ex gratia.

Tertium testimonium August. est in lib. de perfect. iustitiæ. *Quisquis* (inquit Aug.) *esse vel fuisse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto vno Mediatore Dei & hominum, quibus necessaria non fuerit remißio peccatorũ, contrarius est diuinæ Scripturæ, vbi Apost. ait, Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, &c.* Respondeo, non negamus B. Virgini necessa-

A riam fuisse remissionem peccatorum, & Christum eius fuisse, vt cæterorum omnium, redemptorem: sed dicimus, remissa ei fuisse peccata, non in quæ inciderat, sed in quæ incidisset, nisi gratia Dei per Christi merita præuenta fuisset. Neque est hic modus loquendi à Scripturis diuinis, vel ab Aug. disputationibus alienus. Certè in Psal. 85. dicit Propheta: *Eruisti animam meam de inferno inferiori.* Et in Psal. 143. *Redemisti seruum tuum de gladio maligno.* Nec tamen in infernum inferiorem Propheta ceciderat, aut à gladio maligno cæsus fuerat: sed quia periculum erat, ne id fieret, & gratia Dei periculum illud euaserat, ideò gratias agit, ac dicit, *Eruisti, &c.* In quem locum S. August. ita loquitur: *Quemadmodum si medicus videat tibi imminentem ægritudinem fortè ex aliquo labore, & di-*

B *cat, parce tibi, sic te tracta, requiesce, his cibis vtere, nam si non feceris, ægrotabis: tu autem si feceris, & saluus eris, rectè dicis medico, liberasti me ab ægritudine, non in qua iam eram, sed in qua futurus eram. Nescio quis habens causam molestam, mittendus erat in carcerem: venit alius, defendit eum, gratias agens, quid dicit? eruisti animam meam de carcere. Suspendendus erat debitor, solutum est pro eo, liberatus dicitur de suspendio. In his omnibus non erant, sed quia talibus meritis agebantur, vt nisi subuentum esset, ibi essent, inde se rectè dicunt liberari, quo per liberatores suos non sunt permissi perduci.*

Ex qua sententia B. Aug. explicari possunt alia duo testimonia. Scribit enim Zozimus Papa in epi. quam

C refert idem Aug. epi. 157. in hunc modum: *Nullus, nisi qui peccati seruus est, liber efficitur; nec redemptus dici potest, nisi qui verè per peccatum fuerit ante captiuus.* Scribit item S. Leo ser. 1. de Natiu. Domini: *Sicut nullum à reatu liberum reperit, ita pro liberandis omnibus venit.* Sed his verbis significatur (vt ex August. didicimus) nullum posse liberari, vel redimi, nisi fuerit seruus, vel captiuus re ipsa, aut certè esse debuerit, nisi eum liberatoris ac redemptoris gratia præuenisset. Et per se nullum à reatu liberum fuisse, & ideò Christum pro liberandis omnibus aduenisse.

Quartum testim. est eiusdem August. in lib. 5. aduersus Iulian. c. 9. *Si sine dubio*, inquit, *caro Christi non est caro peccati, sed similis carni peccati, quid restat vt intel-*

D *ligamus, nisi ea excepta, omnem reliquam humanam carnem esse peccati? & hinc apparet illam concupiscentiam, per quam Christus concipi noluit, fecisse in genere humano propaginem mali: quia Mariæ corpus quamuis inde venerit, tamen eam non traiecit in corpus, quod non inde concepit. Cæterùm corpus Christi inde dictum esse in similitudine carnis peccati, quia omnis alia hominum caro peccati est, quisquis negat, & carnem Christi ita carni comparat nascentium hominum cæterorum, vt asserat vtramque esse puritatis æqualis, detestandus hæreticus inuenitur.*

Respondeo, fatemur carnem Christi non fuisse carnem peccati, & carnem aliorum hominum, etiam B. Virg. Mariæ carnem fuisse peccati, nec ta-

E men inde fateri cogimur, in ipso primo instanti creationis animæ beatissimæ Virginis non fuisse illi gratiam iustificationis infusam, qua peccati originalis maculæ omnis omninò aditus præcluderetur. Neq; enim caro peccati dicitur ea, quæ peccatum in se habeat, sed quæ ex se, & ex natura sua peccatum haberet, nisi gratia illud excluderet: item quæ non sine libidine parentum propagata est, quæque si naturali ordine gignat, peccatum in prolem omninò traijciat; quæ denique morti, alijsque malis ex peccato primi parentis exortis subdita sit.

Iam verò B. Virgo (vt sæpè diximus) ex natura sua, & vi conceptionis, peccato originali sine dubio polluenda fuisset, nisi priuilegium gratiæ singulare intercessisset. Item, non sine libidine parentum con-

cepta, morti atque ærumnis ex Adæ peccato manantibus subdita fuit. Denique si eadem Virgo (quod est signum euidens corruptæ naturæ, quoad carnem) solemni more ex complexu virili filios concepisset, illæ eius proles originali peccato minimè caruissent. Ita rectè dicitur caro B. Virginis caro fuisse peccati, Christus autem qui non carnem peccati, sed similitudinem habuit carnis peccati, ex vi conceptionis peccato pollui non potuit, sine libidine enim conceptus fuit, mortem & ærumnas sponte sua assumpsit, & liberos si gignere voluisset, absque originali peccato sine controuersia genuisset.

Quintum testimonium S. Bernardi est, qui sic ait: *Excepto homine Christo, vniuersos respicit, quod vnus humiliter confitetur. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.*

B

Respondeo, testimonium hoc à Kemnitio ex epist. 175. ad Canonicos Lugdun. depromptum est. In qua tamen epist. tria sunt contra Kemnitium, nil pro Kemnitio. Primum contra Kemnitium est, quod S. Bernar. apertè tradit, B. Virginem ante sanctam fuisse quàm natam: *Sed,* inquit, *& ortum Virginis didici in Ecclesia, & ab Ecclesia indubitanter habere festiuum, atque sanctum, firmissimè cum Ecclesia sentiens in vtero eam accepisse, vt sancta prodiret.* Et paulò post: *Fuit,* inquit, *procul dubio mater Domini ante sancta, quàm nata.*

C

Secundo, contra eundem est, quo in eodem loco S. Bern. addit, B. Virginem fuisse omnis peccati actualis expertem: *Ego,* inquit, *puto, quod & copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quæ ipsius non solùm sanctificaret ortum, sed & vitam ab omni deinceps peccato custodiret immunem, quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum.*

Tertio, grauissimè contra Kemnitium pugnat, quod S. Bernardus in hac re, vt in alijs rebus omnibus sententiam suam Ecclesiæ Romanæ iudicio voluit esse subjectam. Sic enim epistolam claudit: *Quæ autem dixi, absque præjudicio sanè dicta sint sanius sapientis, Romanæ præsertim Ecclesiæ auctoritati, atque examini totum hoc, sicut & cætera quæ eiusmodi sunt vniuersa reseruo: ipsius si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare.* Si hanc obedientiam sancti viri, non voculas hinc inde temerè collectas imitari dignarentur hæretici, hæretici non essent, neque vlla nobis cum Kemnitio controuersia remaneret.

D

Hæc igitur contra illum faciunt, pro illo autem nil esse in tota epist. facile demonstrabo. Nam etsi S. Bernardus dicat B. Virginem in vtero sanctificatam, non tamen dicit id factum esse post infusionem animæ rationalis, non autem in ipsa infusione, quod nos asserimus. Quod verò idem vir sanctus affirmat, B. Virginem in peccato esse conceptam, ac per hoc conceptionem eius non fuisse sanctam, de prima conceptione quæ in ipso concubitu parentum fieri solet, non de animatione accipiendum est. Nam inde probat S. Bernardus eam conceptionem non fuisse sanctam, quia inter amplexus maritales non se immiscuisset sanctitas. Atqui amplexus maritales in prima conceptione, non in secunda, quæ magis propriè dici posset animatio, locum habent.

E

Deinde illud semper vrget idem auctor, quod solus Christus de Spiritu sancto conceptus sit, & B. Virgo de Spiritu sancto conceperit, non autem fuerit de Spiritu sancto concepta. Quod argumentum nihil aliud probat nisi primam conceptionem solius Christi verè fuisse sanctam.

Ex qua explicatione soluitur etiam quod ex Anselmo posset adduci, licet eius testimonijs Kemnitius non meminerit. S. enim Anselmus in 2. lib. cur Deus homo, c. 16. apertissimè scribit, B. Virginem in peccato esse conceptam & natam. Sed loquitur de prima conceptione seminis, & de natiuitate, quæ fit in vtero, non de ea quæ fit ex vtero, hoc est, de formatione fœtus, per quam incipit homo esse in mundo, iuxta illud Matth. 1. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Nam idem Ansel. in lib. de conceptu virginali & peccato originali, c. 7. scribit, homines in peccato originali concipi ante infusionem animæ, non quod caro sine anima sit capax peccati, sed quod homo ex semine, & ex ipsa conceptione trahat necessitatem, vt cùm animam rationalem habuerit, simul etiam peccatum habeat.

Et de hac prima conceptione, quæ propriè dicitur conceptio, exponit ibidem Anselmus verba illa Iob: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* Et illa Dauidis: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c.* Neque vlla ratione credibile est S. Anselmum affirmare voluisse, B. Virginem in peccato originali natam ex vtero matris, cùm eius tempore Ecclesia vniuersa festum diem Natiuitatis B. Virginis coleret, eandem Virginem prius sanctam fuisse, quàm natam publicè prædicaret. Quod ex sermonibus Petri Damiani de Natali Virginis intelligi potest, qui venerabilis Petrus S. Anselmi æqualis fuit, vel eò paulò maior.

Ex his quæ hactenus dicta sunt, nullo negotio solui possunt argumenta omnia, quæ vel Capreolus, vel Caietanus, vel alij solent adducere, non vt sententiam nostram damnent, sed vt suam probabiliorem esse demonstrent. Nam testimonia Scripturæ, Conciliorum & Patrum, quæ pro se facere arbitrantur, maxima ex parte generalia sunt, ac per hoc non impediunt quo minus aliquis singulari priuilegio excipi possit. Concilium enim Trid. cui nemo Catholicorum resistere auderet, cùm doctrinam communem & vniuersalem de peccato originis tradidisset, apertè subjunxit: *Non fuisse mentem sanctæ Synodi B. Virginem his decretis includere.* Quo facto docuit, tuto nos idem posse dicere de Concilijs Mileuitano & Arausicano, & si quæ alia sunt, in quib. vniuersalis doctrina de peccato traditur. Testimonia verò Patrum quæ B. Virginem nominatim attingunt, aut iam explicata sunt, aut eodem modo explicari possunt. Quod verò ad alias objectiones attinet, nulla est, quæ ex ijs quæ diximus, non facilè diluatur.

Objiciunt Primo, B. Virginem non verè fuisse redemptam, si nunquam fuit captiua. Sed iam ostendimus illos verissimè redimi, qui necessariò captiui fuissent, nisi redemptoris gratia intercederet.

Objiciunt Secundo, Christum mortuum esse pro omnibus, & tamen eundem non pro iustis, sed pro peccatoribus mortuum esse. Ad hoc etiam iam respondimus, Christum mortuum esse pro peccatoribus, qui iam erant, vel qui necessariò fuissent, nisi eis mors eiusdem Christi mirabili gratia succurrisset.

Objiciunt Tertio, B. Virginem cum libidine parentum fuisse conceptam, libidinem autem instrumentum esse, quo traijcitur in prolem originale peccatum. Responsio ex his quæ diximus, in promptu est. Nam libido parentum signum est naturæ corruptæ, ex natura autem corrupta naturaliter caro vitiata concipitur, sed nihil prohibet, quo minus possit Deus, cùm animam rationalem cum carne vitiata coniungit, simul in eam gratiam iustificationis infundere, qua peccati macula penitus arceatur.

Objiciunt Quarto, B. Virginem multas ærumnas, atque ipsam etiam mortem, quæ sunt peccati pœnæ, esse perpessam. Sed iam diximus, B. Virginis animam à peccati macula præseruatam, non autem

carnem fuisse redemptam, nisi cùm post mortem singulari Dei gratia gloriosa surrexit.

Obijciunt QVINTO, detrahi de gloria filij Dei, si priuilegium immaculatæ conceptionis alicui alteri tribuatur. Sed gloria filij Dei propria illa est, quod de Spiritu sancto conceptus ex vi generationis peccatum contrahere non potuerit. Accedit ad eius gloriam, si per ipsius merita non solùm iustificari possint, qui peccatum iam habent, sed etiam præseruari à peccato aliquem, qui in illud alioqui necessariò incidisset.

CAPVT XVII.

Refelluntur mendacia & calumniæ Kemnitij, circa B. Virginis conceptionem.

POST argumentorum, quæ speciem aliquam soliditatis habere videbantur, dissolutionem, refellenda sunt etiam mendacia, & calumniæ Kemnitij, quæ simplicioribus negotium facessere possent.

Igitur Kemnitius pag. 520. demonstraturus quemadmodum sensim crescant errores & superstitiones, dum sine verbo Dei de rebus eiusmodi disputatur, PRIMO loco ponit, tempore Petri Lombardi ignotam adhuc fuisse opinionem de immaculata Virginis conceptione. Sed hoc falsum esse perspicuum est ex Patribus à nobis citatis, ac præsertim ex Anselmo in comment. c. 5. posterioris ad Corinth. Fuit autem Anselmus antiquior Petro Lombardo. Quid quod ipse Kemnitius post duas paginas hanc ipsam opinionem tribuit Anselmo, quam hoc loco negat cognitam fuisse tempore Lombardi? ita nimirum eius dicta inter se pulchrè cohærent.

SECVNDO loco dicit, Petrum Lombardum arrepta occasione ex verbis S. Augustini, disputare cœpisse B. Virginem in conceptione Christi ab omni peccato, atque etiam à fomite liberatam. Sed non fuisse primum Lombardum, qui tam insignem puritatem B. Virgini tribuerit, intelligi potest ex Anselmo lib. 2. cur Deus homo, c. 16. & lib. de conceptu virginali, c. 18. & ex ipso Augustino lib. de natura & gratia, c. 36. & ex alijs.

TERTIO dicit, eos qui Lombardum sequuti sunt, excogitasse sanctificationem in vtero, & sanctam natiuitatem eiusdem Virginis Mariæ. At hoc est insigne mendacium, cùm sanctificatio in vtero, & sancta natiuitas Virginis in vniuersa Ecclesia celeberrima fuerit etiam tempore S. Bernardi & P. Damiani, qui P. Lombardum non sequuti sunt, sed eius æquales, vel maiores fuerunt.

QVARTO dicit, post ea tempora natam esse opinionem de immaculata eiusdem Virginis conceptione. Et licet sanctus Thomas & sanctus Bonauentura eiusdem opinioni restiterint, tamen in quibusdam locis institui cœpisse festum conceptionis. Hic quoque insigne mendacium cernitur. Nam si festum conceptionis institui cœpit post tempora S. Thomæ, vel eius ætate, vt hoc loco Kemnitius dicit, quomodo S. Bernardus, qui centum annis S. Thomam præcessit, in epist. 174. quam idem Kemnitius suprà citauit, meminit huius festi? quomodo S. Anselmus, qui annis fermè ducentis eodem S. Thoma fuit antiquior, eodem teste Kemnitio festi conceptionis originem tradidit?

QVINTO dicit, Concilium Trid. in appendice illa de conceptione B. Virginis, cùm Sixti IV. Pontificis constitutionem obseruari iussit, id voluisse, vt liberum esset, extra, præter, aut etiam contra verbum Dei opinari, an B. Virgo concepta fuerit sine peccato originali. Sed hoc, vt alia quæ sequuntur, tam est impudens calumnia atque mendacium, vt nil

A impudentius fingi queat. Ideò siquidem tum Sixtus Pont. tum Concil. Tridentinum libertatem opinandi circa conceptionem B. Virginis permiserũt, quod probè intelligerent neutram partem verbo Dei apertè repugnare. Quod enim contra verbum Dei non sit opinio vlla libera, non est quod Kemnitius nos docere contendat. Id enim nemo apud Catholicos ignorare permittitur. Sed de his hactenus, ne frustrà bonas horas in nugis Kemnitianis consumpsisse videamur.

CAPVT XVIII.

Non transire ad posteros per generationem omnia peccata parentum, sed primum tantùm primi hominis lapsum.

B POSTREMA restat quæstio ex tribus illis, quas cap. 13. proposuimus.

Est igitur quæstio, quodnam peccatum per generationem traijciatur ad posteros, illud ne vnum, quod Adam primò commisit, an cætera omnia, tum ipsius Adæ, tum aliorum parentum?

Et quidem S. August. in Enchirid. cap. 46. sic ait: *Parentum quoque peccatis paruulos obligari non solùm primorum hominum, sed etiam suorum, de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur.* Idem repetit in lib. 6. aduersus Iulianum, cap. 2. eiusque sententiam ijsdem verbis tradidit S. Leo in epist. 68. ad Nicetam. S. etiam Gregorius lib. 15. Moralium, cap. 22. ad eandem sententiam, vt videtur, accessit.

C Cæterùm sancti isti Patres fortasse non de contagione culpæ, sed de communicatione pœnæ loquuti sunt. Deus enim (vt suprà diximus) & ex Scripturis diuinis euidenter colligitur, visitat peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem his, qui oderunt eum.

Nam quod attinet ad culpam, extra controuersiam esse debet, vnum tantùm, hoc est primum primi parentis peccatum, ad posteros carnali generatione transmitti. Sic enim B. Apostolus loquitur in epist. ad Rom. 5. *Iudicium quidem ex vno* (delicto) *in omnes homines in condemnationem, gratia verò ex multis delictis in iustificationem.* Quo loco differentiam ponit Apostolus inter peccatum, quo damnata est massa generis humani, & gratiam, qua liberatur, ac dicit peccatum vnum fuisse, quod omnes homines perdidit, gratiam verò non ab illo vno solùm, sed etiam ab omnibus alijs liberare.

D Hinc in eodem loco ipse idem Apost. ait: *Vnius delicto multi mortui sunt.* Et, *Vnius delicto mors regnauit.* Et, *Vnius delicto peccatum venit in omnes homines in condemnationem.* Et, *Per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.* Hinc etiam in eodem loco vocat Adamum formam futuri, id est, Christi; & in epist. 1. ad Cor. cap. 15. Apostolus comparat Adamum cum Christo, & illum vocat primum hominem, hunc secundum hominem, quia nimirum ille solus omnem suam posteritatem perdidit, hic solus omnem suam posteritatem reparauit. Quod si peccata

E non solùm primi parentis, sed aliorum etiam per generationem traheremus, neque solus Adam rectè diceretur forma futuri, neque Christus rectè diceretur secundus homo. Id quod diligenter notauit S. Augustinus, & ex Augustino S. Prosper in libro sententiarum Augustini, sententia 299.

Deinde sancti Patres hoc idem summa consensione testantur. Nam S. Ignatius in epist. ad Trallianos, peccatum quod nascendo trahimus, vocat antiquam impietatem. S. Irenæus lib. 5. aduersus hæreses, vocat chirographum, quod scripsit Adam. S. Cyprianus lib. 3. epist. 8. vocat contagium mortis antiquæ.

S. Ioannes Chrysostomus in priorem epist. ad Cor. hom. 40. vocat radicale peccatum. S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos extremo, non agnoscit in paruulis vllum peccatum præter primam primi parentis præuaricationem, idque testimonio Cypriani confirmat sanctus Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 10. vnum esse dicit peccatum, in quo omnes peccauerunt. Et apertius in Enchiridio cap. 43. scribit, paruulos soli peccato originali mori cùm baptizantur, adultos autem illis omnibus peccatis mori, quæ malè viuendo addiderunt ad illud vnum, quod nascendo traxerunt. Deinde addit cap. 44. cùm adulti dicuntur mori peccato per baptismum, & paruuli dicuntur baptizari in remissionem peccatorum, vtramque sententiam esse tropicam; in illis enim ex numero singulari intelligi numerum multitudinis: in istis contrà ex numero multitudinis, intelligi numerum singularem. Denique cap. 45. adjungit, peccatum originale vnum tantùm esse, sed interdum significari numero multitudinis, quia multas partes & quasi membra continet, cùm in illo vno peccato superbia, sacrilegium, fornicatio spiritualis, & alia quædam cerni potuerint. S. Anselmus in lib. de conceptu virginali & peccato originali, cap. 23. quæstionem proponit, an peccatum quod à parentibus trahimus, sit vnum, vel multa, & respondet esse vnum. Quæ sententia fuit etiam P. Lombardi, & Scholasticorum Theologorum, lib. 2. sent. dist. 33.

His accedunt rationes: nam si Adam non peccasset, transmisisset quidem ad posteros iustitiam originalem, quæ non tam ipsi, quàm toti naturæ in ipso data fuerat; non autem transmisisset dona sua personalia, sapientiam, prudentiam, acquisitas virtutes, & alia id genus: igitur ratio postulat, vt non transmittat etiam peccata sua personalia, sed illud vnum duntaxat, propter quod iustitia originali priuatus fuit, quod naturæ peccatum à Theologis nominatur.

Deinde experientia docet, sæpe viros admodum malos genuisse viros admodum bonos, hoc est, ab ineunte ætate pronos ad virtutes, & opera egregia. Achaz enim & Amon Reges teterrimi, filios genuerunt Ezechiam & Iosiam, qui & viri optimi, & Reges præstantissimi ab ipsa penè infantia fuisse narrantur. At si vitia parentum omnium transirent ad proles, laborassent certè parentum vitijs Ezechias & Iosias, saltem initio ætatis; neque enim vno die tot vitia funditus eradicari potuissent.

Neque verò sanctus Augustinus, sanctus Leo, & sanctus Gregorius in locis initio adductis contrarium sentiunt. Non enim de contagione culpæ, sed de communicatione pœnæ loquuti sunt. Quod vel ex eo perspicuum esse potest, quod allegant verba illa Exodi 20. *Qui reddis peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem.*

Quod esse intelligendum de filijs illis, qui peccata parentum imitantur, idem Gregorius loco citato docet, iuxta verbum Domini, Ezech. cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Sed de hac re suprà disseruimus cap. 7. & 8. huius libri.

LIBER QVINTVS
DE STATV PECCATI,
Qui est secundus de peccato originis.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur sententia, siue potius absurdissima hæresis Illyrici.

EXPLICVIMVS libro superiore primam illam quæstionem, sitne aliquod verum peccatum, quod per carnalem generationem trajiciatur ad posteros. Sequitur nunc altera quæstio de natura & ratione eiusdem peccati. Sunt autem quinque errores in hac parte vitandi, de quibus ordine disseremus, & antequam ad eam sententiam explicandam & defendendam veniamus, quam verissimam esse censemus.

PRIMVS igitur error est MATTHIÆ ILLYRICI, hominis ad monstra excogitanda quodammodo nati. Is multos libros conscripsit de natura peccati originis, quorum VNVS inscribitur, Demonstrationes euidentissimæ de essentia imaginis Dei, & diaboli. ALTER, De occasione vitandi erroris. TERTIVS, De eximia vtilitate huius doctrinæ. QVARTVS, Nosce teipsum. QVINTVS, Refutatio quorundam contrarium sentientium. Extat enim liber cuiusdam Illyrici discipuli, qui inscribitur, Methodica probatio propositionis, quod peccatum originale sit substantia per D. M. Pau. Rei. D. V. V. in quo libro peccatum passim dicitur subsistens quiddam præsens & operans in homine, &c. Sententia verò eius his propositionibus comprehendi potest.

PRIMA Propositio, Peccatum si generatim sumatur, res est transcendens omnia prædicamenta: speciatim verò quædam peccata pertinent ad prædicamentum substantiæ, alia ad prædicamentum quantitatis, vel qualitatis, vel vbi, vel habitus, & sic de cæteris. SECVNDA propositio, Peccatum originis substantia est, non qualitas, vel relatio, vel aliquid eiusmodi. TERTIA, Peccatum originis nihil est aliud, nisi substantialis imago diaboli. QVARTA, Anima rationalis per peccatum primi hominis substantialiter tota corrupta est, ac transformata in imaginem diaboli ex imagine Dei: vt quemadmodum in homine mortuo forma substantialis cadaueris est loco animæ, ita post peccatum Adæ sit in anima forma quædam teterrima substantialis pro ea, quæ ante fuerat. QVINTA, Mutatio ista non potest propriè dici generatio, vel creatio: sed transformatio, qualis est, cùm vinum vertitur in acetum.

Hanc suam sententiam plurimis argumentis Illyricus confirmare nititur, quorum alia ducuntur à Scriptura & ratione, quæ nos paulò post suo loco

refellemus; alia petuntur ex varijs Martini Lutheri testimonijs, quæ nos Kemnitio & Vvighando, necnon Heshusio & Merlino enodanda relinquimus. Scripserunt enim aduersus Illyricum quatuor isti Theologi Lutherani, quamuis alioqui Ioannes Vvighandus eiusdem Illyrici collega fuerit in Centurijs conscribendis.

Et fortasse, si Lutheri scripta & sententias scrutari vellemus, & ex ijs, vt Illyricus postulat, de præsenti controuersia iudicium faceremus, non quatuor illi Magistri, sed vnus Illyricus victoriam reportaret. Certè enim Martinus Lutherus in comment. cap. 3. libri Geneseos, explicans illa verba: *Tunc aperti sunt oculi amborum:* non obscurè significat, peccatum originis ad substantiam hominis pertinere: *Vide,* inquit, *quid sequatur ex illa sententia, si statuamus iustitiam originalem non fuisse naturæ, sed donum quoddam superfluum, superadditum, An non sicut ponis iustitiam non fuisse de essentia hominis, ita etiam sequetur, peccatum quod successit, non esse de essentia hominis?* Hæc Lutheri verba satis apertè Illyrico fauent, nec satisfaciunt glossæ quorundam, qui aliorsum ea detorquere conantur.

Idem etiam Lutherus in explicat. Psal. 50. tractans illa verba, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum,* sic ait: *Non loquitur Dauid de vllis operibus, sed simpliciter de materia & ipso esse, & dicit semen humanum, id est, massa ex qua conceptus sum, tota est vitio & peccato corrupta. Materia ipsa est vitiata. Lutum illud, ex quo vasculum hoc fingi cœpit, damnabile est.* Et paulò post: *Fœtus,* inquit, *in vtero, antequam nascimur, & homines esse incipimus, peccatum est.* Hæc Lutherus.

Rursus illi ipsi, qui aduersus Illyricum disputationes longissimas ediderunt, non pauca scribunt, quæ causam Illyrici meliorem facere videantur. Nam Ioannes Vvighandus in propositionibus de peccato originis, propos. 119. scribit, peccatum originis esse rem ream, & natura sua dignam morte æterna, & damnatam à Deo, nisi per Christum remissio fiat. At profectò rem esse ream, & dignam morte æterna nisi remissio fiat, non conuenit accidenti, sed substantiæ, & substantiæ viuenti, ac rationali. Neque enim furtum dignum est patibulo, sed fur; nec furto, sed furi potest remissio fieri. Quare videtur Vvighandus id ipsum asserere, quod oppugnat, peccatum videlicet originis substantiam esse, non accidens. Idem auctor propos. 213. scribit, per peccatum primi hominis, totam substantiam hominis esse corruptam, ac deprauatam, & non accidentia eius tantùm, vt Sophistæ docebant.

At Scholastici Theologi, quos iste more suo Sophistas vocat, ideò dicunt, non substantiam hominis, sed accidentia per peccatum esse corrupta, quia non pars aliqua essentiæ, siue substantiæ humanæ, ac ne potentia quidem aliqua perijt, sed iustitia amissa est, & in eius locum iniustitia, prauitasque successit, & tam iustitiam, quàm iniustitiam accidentia esse, vsque ad hoc sæculum, in quo monstra opinionum passim nascuntur, extra controuersiam fuit.

Iste igitur Vvighandus, qui contra Sophistarum sententiam docet, non accidentia solùm, sed etiam substantiam hominis esse corruptam, quid aliud significat, nisi iustitiam & iniustitiam non accidentia, sed substantiam esse? atque hoc est quod Illyricus tot suis libris conabatur efficere.

Rursus Tilmannus Heshusius, alter Illyrici antagonista, in libro de hac ipsa quæstione conscripto, non solùm fatetur, totam hominis substantiam per peccatum corruptam ac deprauatam esse, sed etiam apertè docet, imaginem Dei in homine fuisse substantiam; imaginem autem Dei per peccatum amisisse, & in eius locum imaginem diaboli successisse, non Tilmannus solus, sed omnes Lutherani concedunt. Ex quo sequitur, priorem hominis substantiam perijsse, & aliam, per transformationem quandam videlicet accessisse. Nescio autem quid aliud Illyricus optare queat, nisi quod illi eius aduersarij tam liberaliter dant.

Denique Martinus Kemnitius, qui inter primos hostem se Illyrici profitetur, in resolutione de peccato originis, dicit totam massam animæ corruptam esse summa atque extrema deprauatione. Idem in Examine Concilij Tridentini, sess. 5. pag. 454. dicit peccatum esse, quidquid repugnat diuinæ legi, siue sit defectus, siue inclinatio, siue ratio. Itaque ipsam etiam rationem, quæ est suprema pars hominis, Kemnitius vult esse peccatum, quia ipsa etiam legi Dei repugnat. At quid, quæso, aliud docet Illyricus? Videmus igitur hostes Illyrici, siue imprudentes, siue præuaricantes, non rarò in eius castra transire: sed quidquid de illis sit, sententiam Illyrici falsam, atque absurdam esse, & verbo Dei, symbolo fidei, traditioni Patrum, & manifestissimæ rationi repugnare contendimus.

CAPVT II.

Refutatur error Illyrici, qui asserit peccatum originis esse substantiam.

SCRIPTVRA diuina non obscurè docet, peccatum non esse substantiam, siue naturam aliquam, sed priuationem, ac defectum. Nam S. Ioannes dicit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil,* Ioan. 1. Sanctus autem Paulus addit: *Omnis creatura Dei bona est,* 1. Timoth. 4. Ex quibus duobus locis euidenter sequitur, nullam substantiam, siue naturam esse malam, ac per hoc neque esse peccatum. Nam cùm peccatum omnium consensu sit malum, si idem peccatum substantia esset, vel non omnis substantia esset facta à Deo, quod repugnat Euangelio, vel non omnis creatura Dei bona esset, quod repugnat Apostolo.

DEINDE argumentari possumus ex Scriptura, iuxta Lutheranorum communem explicationem. Nam B. Paulus (vt Lutherani communiter docent) de peccato originali disserit ad Rom. 7. cùm ait: *Scio quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum hoc facio. Si autem quod odi malum hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Ex quo loco perspicuè intelligimus, peccatum quod Lutherani originale esse definiunt, non esse ipsum hominem, sed in homine habitare; & non in mente, sed in carne sedem habere. Quod enim hoc loco caro non significet totum hominem, sed alteram partem tantùm, certum est ex eo quod distinguitur contra mentem. Nam ad mentem pertinet illud, *Volo bonum,* & illud, *Odi malum.* Et apertissimè paulò inferius: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Et rursus: *Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.*

Quod si peccatum originis non est in mente, sed in carne, quanto minus ipsa mens dici poterit esse peccatum, vt contendit Illyricus? neq; verò responderi potest, Apostolum, qui de se hæc dicit, iustificatum fuisse à peccato. Nam ex communi sententia Lutheranorum, peccatum originis non ita remittitur in iustificatione, vt non sit, sed vt non imputetur, imò ex hoc ipso loco, vbi beatus Paulus, qui sine

dubio

dubio iustificatus erat, de se loquitur, probant Lutherani, in hominibus iustis peccatum semper hærere, & esse verè propriéque peccatum. Quare cùm in Apostolo Paulo esset peccatum originis, vt Lutherani volunt, & in eodem esset mens bona, cum peccato illo pugnans, vt ipse testatur, sequitur apertissimè peccatum originis nihil minus esse, quàm id quod Illyricus somniat, qui non tam in mente, quàm ipsam mentem affirmat esse peccatum.

Iam verò symbolum fidei non minus apertè paradoxum istud Illyrici funditus destruit.

PRIMVS articulus est: *Credo in vnum Deum.* At Illyrici delirium tot facit Deos, quot sunt mentes in originali iustitia permanentes. Nam quemadmodum originale peccatum ad substantiam hominis pertinet post lapsum Adæ, ex Illyrici sententia, sic etiam originalis iustitia ad substantiam hominis pertinebat ante lapsum eiusdem. Quia verò proprium est solius Dei, vt sit non ex accidente dono, sed substantialiter iustus, vt sanctus Gregorius docet homilia decimaquarta in Euangelia; sequitur, vt mentes primorum hominum ante lapsum, Dij quidam essent, & nunc etiam tot sint in cœlo Dij, quot sunt Angeli originali iustitia præditi. Omnes enim substantialiter iusti & boni sunt.

Idem primus articulus docet, *Vnum Deum esse Creatorem omnium rerum.* At si vera esset Illyrici sententia, Deus non esset creator animarum hominum, sed diabolus, quæ est hæresis Manichæi. Nam post lapsum Adæ, ipsa humanæ animæ substantia est peccatum, ex Illyrici sententia; peccati autem non est auctor Deus, sed diabolus, vt idem ipse Illyricus confitetur.

RESPONDET Illyricus, Deum verè dici Creatorem omnium rerum, quia creauit ipse hanc naturam bonam, quæ postea opera diaboli facta est mala. At quæstio est de ista substantia mala, quis eam fecerit, & quotidie faciat. Nam si diabolus, igitur diabolus est creator alicuius substantiæ, & non est Deus creator omnium rerum: Si Deus, igitur est auctor peccati. Quod tamen disertis verbis damnatur in Confessione Augustana, articulo decimonono, cuius confessionis sectatorem se Illyricus profitetur.

RESPONDET Illyricus, Istam substantiam totam esse à Deo, & totam à diabolo; à Deo quidem, quia ipse conseruat, & propagat hanc naturam ita corruptam & vitiatam; à diabolo autem, quia ipse eam sic vitiauit, & (vt ipse pro sua insigni honestate loquitur) penitus concacauit. & addit, nullam esse nouaculam sophistarum ita acutam, vt possit distinguere in anima hominis peccatoris, quid sit Dei, & quid diaboli.

At hæc responsio, vt vnum errorem tollat, inducit duos. PRIMVM enim si Deus propagat, & conseruat hanc naturam, quæ ita penitus corrupta & vitiata est, vt verè & propriè sit ipsa vitium, atque peccatum, certè sequitur, vt Deus sit auctor peccati. Quid enim est propagare & conseruare peccatum, nisi auctorem esse peccati? Itaque Deus verus, ac bonus, erit auctor mali, ex Illyrici sententia, quæ impietas Manichæi & Marcionis impietatem longè superat, siquidem illi peccati causam in Deum quendam malum, non in bonum retulerunt.

DEINDE si diabolus initiò naturam ita deprauauit, vt per eam deprauationem forma substantialis bona perierit, & forma substantialis mala producta fuerit, quis non videt, diabolum creatorem substantiæ dici posse?

RESPONDET Illyricus, diabolum non esse creatorem, quia non creauit substantiam vllam, sed bonam transformauit in malam: *Quemadmodum*, inquit ipse, *mulierculæ vertunt lac in caseum, vel butyrum conuertere, & vinum in acetum transmutare, & tamen neque dicuntur, neque sunt creatrices.*

At nihil ista faciunt ad rem, siquidem lac & vinum res sunt naturaliter transmutabiles, & ideò non debet videri mirum, si adhibitis ab homine naturalibus causis, illa facilè transmutentur. Substantiæ verò spirituales, quales sunt animæ rationales, & Angeli, non sunt naturaliter corruptibiles, aut substantialiter mutabiles, cùm materia careant, & ideò solus Deus potest eas ex nihilo condere, aut in nihilum redigere, aut etiam ex alijs alias facere; neque minus requirit omnipotentiam conditoris, talium rerum creatio, quàm earundem rerum substantialis transformatio.

Neque multùm iuuat Illyricum, quod ipse interdum, cùm valdè premitur, dicit, non totam animæ substantiam in aliam totam, diaboli opera, esse conuersam, sed partem tantùm supremam, id est, rationem. Nam (vt omittam quod ipse idem sæpissimè dicit, totam animam, imò totum hominem, esse corruptum) non sunt in anima hominis plures substantiæ, sed vna, eaque impartibilis, licet ratione plures in ea gradus, ac veluti partes distinguamus. Illa autem vna substantia non potest vllo modo re ipsa partim conseruari, partim destrui, sed aut tota conseruetur, aut tota pereat necesse est.

Pugnat DEINDE doctrina ista Illyrici cum articulis fidei, quibus Dominicæ Incarnationis mysterium continetur. Siquidem fides Christiana docet, à Verbo diuino naturam humanam assumptam, eiusdem speciei cum nostra, id est, carnem & animam, qualem nos habemus: *Non alterius naturæ* (inquit S. Leo in epist. 11. ad Iulianum) *erat eius caro, quàm nostra, nec alio illi, quàm cæteris hominibus anima est inspirata principio quæ excelleret, non diuersitate generis, sed sublimitate virtutis.* At ex Illyrici sententia, anima nostra peccatum est, igitur aut Christus peccatum assumpsit in vnitatem personæ, quo nihil absurdius fingi potest; aut animam non habuit eiusdem naturæ cum nostra, quod (vt diximus) symbolo fidei manifestè repugnat.

RESPONDET Illyricus, Christum assumpsisse animam humanam, non qualem nos habemus, sed qualis in Adamo fuit ante peccatum, distingui verò vnam ab alia, non specie, aut genere physico, sed tantùm Theologico. Intelligit autem per Theologicam differentiam, quod summus gradus animæ rationalis non sit idem in nobis, & in Christo, tametsi reliqua anima sit eadem.

At summus gradus, si rectè philosophari velimus, ad speciem physicam pertinet. Ille siquidem est, per quem physicè distinguimur ab animantibus cæteris. Quocirca mysterium Incarnationis Arius & Apollinaris destruere iudicati sunt à Patribus nostris, quod mentem in Christo non agnoscerent eiusdem naturæ cum nostra. Vide Epiphanium hæresi sexagesimanona & septuagesimaseptima, & Augustinum hæresi 49. & 55.

Pugnat præterea error Illyrici cum articulo de resurrectione. Nam non resurget eadem substantia hominis, quæ nunc est, & quæ per mortem desinit esse. Hæc enim tota ex Illyrici sententia peccatum est, & peccatum sine dubio non resurget. Igitur alia substantia producetur, ac per hoc non erit vera resurrectio, sed noua productio. Resurrectio enim non est, nisi eius, quod cecidit.

RESPONDET Illyricus, resurrecturum idem om-

nino indiuiduum, sed forma substantiali mutata. At quo pacto idem erit indiuiduum, si non habebit eandem formam substantialem?

Pugnat denique cum articulo de vita æterna. Nam si non resurget idem qui cecidit, non etiam coronabitur idem qui in agone certauit.

TERTIO, aduersus Illyrici somnium produci possunt clarissima testimonia Patrum. S. BASILIVS in orat. quod Deus non sit auctor malorum: *Non imagineris*, inquit, *propriam aliquam esse substantiam mali. Nam malitia non est aliquid subsistens.*

S. GREGORIVS NAZIANZ. in oratione in S. Lauacrum, propè extrema: *Crede*, inquit, *nullam esse mali essentiam, nec per se subsistere, nec à Deo creatam.*

S. EPIPHANIVS hæresi 37. *Malum*, inquit, *aliquando non erat, neque radix vlla fuit malitiæ, neque malum est quiddam per se subsistens.*

S. AMBROSIVS lib. 1. Hexameron, cap. 8. *Vtique*, inquit, *non substantialis, sed accidens est malitia.* Et paulò post affirmat hæresim esse pestiferam Valentini, Marcionis, & Manichæi, quod malitia sit substantia.

S. HIERONYMVS in epist. ad Ctesiphontem: *Nunquam*, inquit, *à me audies malam esse naturam.*

S. AVGVSTINVS lib. 7. Confess. cap. 12. *Malum*, inquit, *illud, quod quærebam vnde esset, non est substantia, quia si substantia esset, bonum esset.* Et in explicatione Psal. 68. *Quæsiui*, inquit, *quid esset iniquitas, & non inueni substantiam, sed à summa substantia te Deo, detortam in infimam voluntatis peruersionem.* Et lib. 1. aduersus Iulianum, cap. 13. *Non*, inquit, *resistimus Manichæis, nisi obtineamus non esse mala orta, nisi ex bonis, nec ea mala substantiam esse, sed substantiarum vitia creatarum.*

Denique Patres omnes Manichæum vt hæreticum execrantur, quod diceret malum esse substantiam, quam non fecisset Deus, & quæ in homine fons esset & origo omnium peccatorum. Quod idem Illyricus dicit de peccato originis, quod videlicet substantia quædam sit, quam Deus non fecerit, & quæ causa sit peccatorum omnium, quæ ab hominibus perpetrantur.

RESPONDET ipse, sententiam suam longissimè à Manichæi errore distare. Manichæum enim duas naturas æternas introducere, vnam bonam, alteram malam; se verò vnam tantùm naturam æternam agnoscere, eamque bonam, malam enim posteà accessisse. Addit etiam aduersarios suos Lutheranos videri potius Manichæos, quippe qui duas in homine naturas constituant, vnam bonam, hoc est, substantiam: alteram malam, id est, peccatum, quod esse volunt veram, ac positiuam qualitatem; se autem vnam tantùm naturam in homine ponere, vel bonam, vel malam; bonam videlicet ante lapsum Adæ, malam post lapsum eiusdem.

At reuera vtrique videntur Manichæi, & Illyricus, & aduersarij eius Lutherani, sed magis ipse. Illi quidem dum realem & positiuam qualitatem peccatum originis esse definiunt, coguntur omninò dicere, vel Deum non esse causam illius qualitatis malæ, ac per hoc non esse causam omnium rerum, quæ reuera existunt, qui est vnus ex erroribus Manichæorum; vel certè causam esse peccati, qui est error grauior, quàm fuerit Manichæorum.

Illyricus autem, etiamsi se purget ab vno Manichæorum errore, quia non docet, mali naturam esse absque principio, & sempiternam, tamen nunquam se purgabit ab alijs tribus erroribus Manichæi, quod videlicet aliqua substantia sit mala, & non à Deo, sed à diabolo procreata: quod peccatorum nostro-

A rum non sit causa liberum arbitrium, sed substantia illa mala: quod denique duæ sint in homine substantiæ, vna bona, altera mala. Nam etiamsi in libro de substantia imaginis Dei, & diaboli, dicat totum hominem esse malum: tamen in refutatione contrarium sentientium dicit, non totum hominem, nec totam animam, sed solùm id quod est in anima summum, id est, cor, esse corruptum & malum. Sunt igitur in eodem homine, ex Illyrici sententia, substantia corporis, & animæ, quoad partem inferiorem, bona; & substantia cordis, siue partis superioris, mala. Quod si Lutherani cæteri (Illyrico teste) censendi sunt Manichæi, quia ponunt in homine substantiam bonam, & qualitatem malam; quanto magis Illyricus ipse Manichæus habendus erit, qui ponit in homine vnam substantiam bonam, & aliam substantiam malam?

B Sed veniamus ad rationes. PRIMA ratio, Si peccatum corrumpit verè & propriè substantiam animæ, igitur anima rationalis corruptibilis est, & re ipsa corrumpitur, ac desinit esse, quod est apertissimè contra fidem Catholicam, & rationem.

SECVNDA ratio, Si per peccatum Adami prior substantia hominis perijt, & alia in locum eius successit, igitur ineptè Deus Adamum increpat, dicens: *Adam vbi es?* Et, *Quis tibi indicauit, quod nudus esses?* Et, *Nonne quia comedisti de ligno?* Et, *Quia audisti vocem*

C *vxoris tuæ, &c.* Nam Adam ille, qui comederat de ligno, & audierat vocem vxoris, iam perierat. Ille autem, cum quo post lapsum loquebatur Deus, erat alius, genere differens à priore.

TERTIA ratio, Si peccatum originis est ipsa substantia hominis, vt Illyricus dicit, igitur peccatum originis multa bona facit, intelligit, disputat, iudicat, scribit contra seipsum, credit, sperat, diligit, hortatur alios ad credendum, &, quod est mirabilius, innocenter viuit. Nam Illyricus, qui se totum peccatum esse non dubitat, tamen scribit de se in extremo libro de essentia imaginis Dei, & diaboli, se multos annos honestè, innocenterque vixisse: *Vixi*, inquit, *multos annos Vvitembergæ, cuius temporis honestè, innocenterq; actæ vitæ multos fide dignos testes producere*

D *possum.* At quis credat id, quod non est nisi malum, & fons omnium malorum, tam multa bona facere posse, vt etiam innocentiæ titulum mereatur?

QVARTA ratio; Si peccatum originis est substantia hominis, vel est tota eius substantia, vel pars: si tota, falsum igitur est quod Illyricus dixit in Refutatione, peccatum non esse nisi summum animæ rationalis gradum; non enim solus ille gradus est totus homo: si pars, igitur falsum est quod idem Illyricus in lib. de essentia imaginis Dei, & diaboli, toties repetit, totam essentiam hominis, totumq; hominem esse corruptum, & transformatum in aliam substantiam, quemadmodum cùm dolium vini totum vertitur in acetum; & omnes illi clamores, quibus ipse

E vtitur aduersus eos, qui extenuant peccatum originis, non solùm inanes sunt, sed etiam in ipsum retorqueri possunt. Nam sicut ipse dicebat, Christum fieri dimidium redemptorem ab illis, qui non confitebantur totum hominem esse corruptum: ita nos dicere possumus, Christum ab Illyrico fieri non dimidium, sed longè minus quàm dimidium redemptorem. Nam si vnus tantùm animæ rationalis gradus corruptus fuit, certè vnum tantùm animæ rationalis gradum Christus reparauit. Venit enim quærere quod perierat.

CAPVT

CAPVT III.

Soluuntur argumenta Illyrici.

NIHIL est tam absurdum, quin aliqua, si non vera, certè verissimili ratione suaderi possit. Sed Illyricus non contentus probabilib. argumentis, demonstrationes ex diuinis litteris insolubiles (vt ipse quidem affirmat) & plurimas attulit. Quod tamen an ita se habeat, Deo iuuante, mox apparebit. Proponam enim, & soluam ea, quæ ex libris eius collecta, maiorem præ se ferunt difficultatem.

PRIMA objectio, Scripturæ in peccato originis describendo, vtuntur verbis substantiam significantibus, igitur peccatum originis est substantia. Gen. 8. *Figmentum cordis humani malum est ab adolescentia sua.* Vbi massa ipsa cordis, hoc est substantia, dicitur esse mala. Et Gen. 6. dicitur, *Figmentum cordis tantùm esse malum*, id est, nihil habere boni. Ad Rom. 6. *Vetus homo noster crucifixus est, vt destruatur corpus peccati.* Quo loco peccatum dicitur vetus homo, & apertè corpus habere significatur. Ibid. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum concupiscentijs eius.* At quod regnat, & concupiscit, non est accidens mortuum, sed viua substantia.

RESPONSIO. Scriptura, si quando verbis substantiam significantibus vtitur in descriptione peccati, non loquitur propriè, sed figuratè, qui modus loquendi in Scripturis frequentissimus est. Psal. 68. *Operuit confusio faciem meam.* Certè confusio non est substantia, & tamen ita describitur, ac si esset indumentum aliquod. Sed figura perspicua est. Quoniam enim qui confunduntur, suffunduntur rubore, ideò facies eorum operiri videtur. Luc. 4. *Imperauit Dominus febri, & febris febricitantem dimisit.* Quis imperat accidentibus? & quomodo est accidens, quod hominem dimittit & recedit? certè imperata facere, siue ad imperantis vocem dimittere aliquem, non solùm substantiæ, sed etiam viuentis, & intelligentis esse solet, & tamen nemo dubitat, quin febris substantia non sit.

Sed respondeamus ad singula loca. Figmentum cordis, quod in Genesi malum esse dicitur, non est ipsa cordis substantia, sed cogitatio, quæ à corde fingitur, quæ non est substantia, sed accidens. Quamuis enim c. 8. Gen. dicatur figmentum cordis malum, tamen c. 6. vbi res eadem pluribus verbis narratur, dicitur מחשבת יצר hoc est, figmentum cogitationum. Sic enim legimus Gen. 6. v. 5. ad verbum: *Et omne figmentum cogitationum cordis eius tantum malum omni die.* Quod autem cogitationes omnes dicũtur esse malæ, sine dubio hyperbole est Scripturis familiaris. Nam in eodem c. 6. Gen. legimus: *Omnis carò corruperat viam suam:* & tamen in eodem dicitur, *Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis.*

Porrò quod in epist. ad Rom. c. 6. legimus de homine vetere, ineptissimè soluitur ab Heshusio, dicit enim veterem hominem latius patere, quàm peccatum, quod vetus homo complectatur subjectum & formam, id est, naturam humanam, & eius vitium; peccatum autem solam formam, id est, vitium. quod si ita esset, cùm B. Paulus ad Coloss. 3. & Ephes. 4. iubet nos exuere veterem hominem, intelligendum esset, oportere nos naturam humanam deponere, hoc est, vt ipsi nos interficeremus.

Vera igitur responsio est, quæ ex interpretibus eius loci, tum Græcis, tum Latinis colligitur, per hominem veterem significari vitam veterem, quæ agitur in peccatis; & contrà, per hominem nouum, vitam nouam, quæ agitur per virtutem. Propriè siquidem vetus homo est Adam, nouus homo est Christus: sed nos dicimur exuere veterem hominem, cùm non cernitur amplius in nostris actionib. similitudo peccantis Adami, & contrà induere nouum hominem, cùm ita viuimus Christi virtutes imitantes, vt Christus in conuersatione nostra manifestè appareat. Nam quod ad Ephes. 4. & Coloss. 3. Apostolus vult exui veterem hominem, & indui nouum; apertius 1. ad Corinth. 15. dicit: *Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus imaginem cælestis.* Et apertissimè ad Rom. 13. *Induimini Dominum nostrum Iesum Christum.* Hæc autem omnia ad actiones, non ad substantiam pertinere, perspicuum est ex cap. 3. epist. ad Coloss. vbi explicans Apostolus quæ sint membra hominis veteris, ait: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, &c.* Et ibidem explicans quid sit deponere hominem veterem: *Deponite*, inquit, *iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, &c.* Et ibidem explicans quid sit induere nouum hominem: *Induite*, inquit, *viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, &c.*

Porrò per corpus peccati intelligitur, per tropum quendam, tota multitudo, & quasi congeries peccatorum, quam malè viuendo contraximus, vt sententia Apostoli ad Rom. 6. hæc sit: *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati*, hoc est, per vim crucis Christi vita nostra mala & vitiosa perijt, vt deinceps nullum peccatum admittamus, sed in nouitate vitæ ambulemus, in omni opere bono fructificantes, &c.

Similis tropus est Luc. 11. in illis verbis: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit:* hoc est, si intentio fuerit mala, omnes actiones erunt etiam malæ. Posset etiam per corpus peccati intelligi robur & potentia concupiscentiæ: nam delectatur Apostolus phrasibus Hebraicis; Hebræi autem eadem voce עצם & corpus, & robur appellare solent. Itaque per corpus peccati rectè intelligetur robur peccati, id est, concupiscentiæ, quæ ab Apostolo sæpè vocatur peccatum per metonymiam, quia est effectus, & causa veri peccati, vt S. Augustinus multis in locis docet, ac præsertim libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 13. Et consentanea sunt huic sententiæ quæ sequuntur: *Vt non vltrà seruiamus peccato.* Et, *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum concupiscentijs eius.* Quibus in locis omnium consensu, nomine peccati concupiscentia accipienda est, quæ quidem metaphoricè regnare, & imperare dicitur, cùm ardentius incitata, consensum voluntatis extorquet. Alioqui enim neque res prædita ratione, vt propriè imperare possit, neque substantia est. Nihil enim est aliud concupiscentia, nisi vis appetendi immoderata. De qua re plura alio loco dicemus.

SECVNDA objectio, Peccatum originis est fons, & radix omnium peccatorum. Nam Apost. ad Romanos 7. dicit peccatum operatum esse in se omnem concupiscentiam. Et sine dubio de peccato originali loquitur: continuat enim disputationem inchoatam de peccato originali, 5. cap. at fons, & radix omnium peccatorum est ipsum cor, siue ipsa rationalis anima, cùm Dominus dicat Matth. 15. *De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, &c.* cor autem sine controuersia substantia est, igitur peccatum originis substantia est.

Sed quia hoc argumentum tanti factum est ab Illyrico, vt etiam initio libri ante præfationem illud posuerit, placet eius verba adscribere: *Thesaurus, aut causa primaria omnis mali actualis, nempe cor pessimum, vetus, animalisque homo, aut caro perpetuò concupiscens, & militans contra spiritum, Deum, & legem eius, est ipsa-*

tiet essentia hominis, teste Scriptura & Theologis: Originale peccatum est causa primaria, seu thesaurus, origo, radix, & fons omnium actualium peccatorum, testibus iisdem: Igitur originale peccatum est essentia ipsa.

Responsio. Multa sunt vitia huius argumenti. Primum enim, si ad formam syllogisticam verè redigatur, erit in secunda figura ex puris affirmantibus: nam in illa prima propositione, Thesaurus omnis mali actualis est ipsa essentia hominis, attributum est thesaurus, & subjectum est essentia hominis, & ideò si recto ordine ponantur partes propositionis, dicendum erit, Essentia hominis, siue cor pessimum, est thesaurus omnis mali actualis; ac deinde subjungenda est altera propositio, Peccatum originale est thesaurus omnis mali actualis; ex quibus non magis sequitur, Ergo peccatum originale est ipsa hominis essentia; quam si quis diceret, diabolus est mendax, Illyricus est mendax, ergo Illyricus est diabolus.

Deinde quidquid sit de forma argumenti, assumptio illa est falsa, Peccatum originale est thesaurus, & fons, & radix omnium actualium peccatorum. Nam primùm Adam & Heua, & omnes Angeli mali, in actuale peccatum inciderunt, cùm tamen originali peccato caruerint. Et nos quoque, si peccatum originale non traheremus à parentibus, tamen & à diabolo tentari, & peccare sine dubitatione possemus. Sicut etiam post peccatum originis in Baptismo dimissum, non rarò peccamus.

Illud autem Apostoli ad Ro. 7. *Peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam:* non est accipiendum de peccato originali, sed de fomite, qui peccatum dicitur per metonymiam, quia est effectus & causa peccati. Quemadmodum in eodem cap. cùm Apostolus dicit: *Quid ergo lex peccatum est? absit, &c.* non quærit, sitne lex propriè peccatum, quod in quæstionem venire non poterat: sed, sitne lex peccatum, id est, causa peccati. Ac respondet, non esse causam, sed occasionem, quia licet ipsa sit sancta & bona, tamen ex ea fomes occasionem accipit magis concupiscendi, quia nitimur in vetitum. Neque his repugnat, quod Apostolus continuare videatur disputationem inchoatam capite 5. Nam disputationem ita continuat, vt cùm cap. 5. disseruerit de peccato originis, postea cap. 6. & 7. disserat de concupiscentia, quæ est effectus & pœna peccati originis.

Adde Tertio, quod ipsa etiam concupiscentia non est fons & radix omnium omninò peccatorum actualium, si per concupiscentiam intelligamus concupiscentiam carnis, de qua in eo cap. loquitur Apostolus, vbi eam vocat etiam legem membrorum. Nam S. Ioannes in epist. 1. cap. 2. tres fontes peccatorum ostendit, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ.

Quod autem Apost. dicit, Peccatum, id est, fomes, per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam, duobus modis intelligi potest: Primùm, vt significare voluerit, omne genus concupiscentiæ actualis contra mandatum prodire posse ex fomite, id est, ex potentia concupiscibili; quamuis etiam aliunde prodire possint, quomodo idem Apostolus, 1. Tim. 6. dicit, radicem omnium malorum esse cupiditatem, id est, auaritiam. Nam Græcè est φιλαργυρία. Deinde, vt per omnem concupiscentiā intelligamus summam, & ardentissimam concupiscentiā, & hæc videtur esse maximè litteralis explicatio. Nam Apost. dicit, peccatum per mandatum operatū esse omnem concupiscentiam, ex mādato autem non tam habuit fomes, vt esset fons variorum peccatorum, quàm vt vehementiorem concupiscentiam excitaret.

Denique Quarto addi potest, etiamsi concederemus, peccatum originale esse fontem simpliciter omnium actualium peccatorum, tamen non inde rectè colligi, peccatum originale esse hominis essentiam, vel totam, vel partem, vt cor, aut animam. Nam non eodem modo conueniret peccato, & cordi, vel animæ, esse fontem, & thesaurum actualium peccatorum. Cor enim, siue anima, est ferè fons peccatorum, per modum principij actiui & interni. Ac propriè Dominus dixit: *De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, blasphemiæ, &c.* Peccatum autem originis, si accipiatur pro carentia iustitiæ originalis, quæ est Catholicorum sententia, non est fons peccatorum, nisi per modum remouentis obstaculum. Si accipiatur pro fomite, vt plerique Lutheranorū sentire videntur, est fons peccatorum per modum causę extrinsecè proponentis objectum voluntati. Quomodo etiam diabolus dici potest fons peccatorum. Nam & diabolus tentator in Euangelio nominatur, Matth. 4. & de concupiscentia scribit S. Iacobus in epist. sua, cap. 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Sic igitur quatuor modis soluitur primarium Illyrici argumentum.

Tertia objectio. Peccatum est id omne, quod pugnat cum lege. Nam in epist. B. Ioannis, cap. 3. definitur peccatum his verbis, ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία: At ipsum cor, ipsa anima, ipse totus homo pugnat cum lege. Vbi enim legimus: *Caro concupiscit aduersus spiritum*, ad Galat. 5. nomine carnis intelligitur totus homo, siquidem inter opera carnis non solùm numerantur adulteria & fornicationes, sed etiam hæreses, inuidiæ sectæ, &c. Et Ioan. 3. totus homo dicitur caro, cùm Dominus ait: *Quod natum est ex carne, caro est.* Denique adulteria, homicidia, & similia, quæ ad Galat. 5. dicuntur opera carnis. Matth. 15. ex corde prodire dicuntur. Cùm igitur id omne quod pugnat cum lege, peccatum sit, & totus homo pugnet cum lege, sequitur, vt totus homo peccatum sit, homo autem substantia est, igitur peccatum substantia est.

Responsio. Hæc objectio à Kemnitio solui nullo modo potest, cùm ipse concedat, id omne verè ac propriè esse peccatum, quod legi repugnat, siue sit actio, siue potentia, siue substantia. Nos autem facili negocio propositum argumentum diluemus. Neque enim peccatum est res contraria legi, sed ipsa contrarietas, siue repugnantia ad legem; id enim significat ἀνομία, declinationem, seu deuiationem à lege. Declinatio autem, deuiatio, contrarietas & repugnantia, non substantiam significant, sed accidens, & id non positiuum, sed priuatiuum, hoc est, carentiam rectitudinis, siue priuationem conformitatis ad regulam. Et quoniam hæc priuatio in actione propriè inhæret, actio enim est quæ imperatur, vel prohibetur à lege. Ideo actio propriè dicitur esse secundum legem, vel contra legem. Ex quo sequitur, vt sicut priuatio conformitatis ad legem, est peccatum formaliter, ita actio non conformis legi, sit peccatum materialiter: substantia verò, quæ est actionis principium, non peccatum materialiter, aut formaliter, sed peccans, vel peccatrix nominari debeat. Itaque sanctus Augustinus in lib. 22. contra Faustum, cap. 27. definiens peccatum, non ait, Peccatum est cor, vel anima, vel totus homo: sed dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei.

Quarta objectio, Imago Dei in homine non erat aliquod accidens, sed substantia. Sicut enim dicitur Genes. 1. *Creauit Deus hominem ad imaginem suam:* ita dicitur Genes. 5. *Adam genuit filium ad imaginem suam.* Certum est autem filium esse ad imaginem patris, non propter sola accidentia, sed propter naturæ similitudinem. Sed si imago Dei substantia erat, pro-

fecto etiam imago diaboli substantia esse debet. Amisit autem homo per peccatum imaginem Dei, & induit imaginem diaboli, iuxta illud Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis*. Et ad Coloss. 3. *Induite nouum hominem, qui renouatur secundum imaginem eius, qui creauit eum.*

RESPONDEO, Imaginem Dei esse ipsam animæ rationalis naturam, libenter admittimus; neque opus erat, vt ad hoc probandum, quod nemo negat, tam multùm Illyricus desudaret. Cæterùm, hanc imaginem per peccatum esse amissam, vel in aliam substantialiter transformatam, omninò negamus. Iste enim est error Origenis, à sanctis Patribus refutatus, vt intelligi potest ex Epiphanio hæresi 64.

B Illud autem Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis*, non significat, homines peccatores gerere imaginem diaboli naturalem, siue substantialem. Nec enim diabolus gignit, aut procreat homines peccatores, nisi per metaphorã dicatur gignere quos decipit, quemadmodum Apostolus 1. Cor. 4. dicit se genuisse quos docuit. Itaque peccatores filij diaboli sunt per imitationem, non per naturam; & imaginem quandam eius gerere dici possunt, quia similes ei sunt, non substantia, sed vitio; non natura, sed moribus.

Vide S. Augustinum libro aduersus Adamantum, cap. 5. vbi ostendit, tribus modis aliquos dici filios aliorum: Primò per naturam, quomodo Abel filius fuit Adami: Secundò per doctrinam, quomodo Corinthios filios suos vocat Apost. 1. Cor. 4. Tertiò per imitationem, quomodo nos omnes dicimur filij Abrahæ, cùm fidem eius imitamur, ad Rom. 4. & Gal. 4. & peccatores dicuntur filij diaboli, quia imitantur eum, qui sunt ex parte ipsius, Sap. 2.

Ad illud autem ad Coloss. 3. *Qui renouatur secundum imaginem*. RESPONDEO, hominem renouari per gratiam in ea parte sui, secundum quam est imago Dei, iuxta illud ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ*. Hæc autem renouatio mentis humanæ, quæ est imago Dei, significat imaginem illam obscuratam, non deletam. Quod vt faciliùs intelligatur, sciendum est imaginem Dei tribus modis considerari posse, secundum NATVRAM, secundum HABITVM, & secundum ACTVM, ex quibus modis secundus & tertius nihil sunt aliud, nisi perfectiones imaginis primo modo consideratæ. Nam quemadmodum imago depicta, si solùm sit lineis adumbrata, vera erit imago, sed rudis; si addantur colores, reddetur perfectior; si exprimantur venæ, musculi, & minutissimæ quæq; partes, perfectissima iudicabitur: Sic etiam ipsa substantia animæ rationalis imago Dei est, sed addito habitu gratiæ & sapientiæ, perficitur & ornatur; cùm verò actu Deum cognoscit & diligit, perfectissima & ornatissima est.

Ac peccatum quidem substantiam imaginis de medio tollere non potuit, sustulit tamen perfectionem illam, & eximiam similitudinem, quæ in habitu, & actu cognitionis & amoris posita erat. Itaque imago non perijt, sed obscurata, ac deformata est, quasi coloribus extinctis; & ideò reformari dicitur, cùm gratia & sapientia reparantur in nobis. quomodo imago depicta renouari dici posset, si colores fermè extincti eidem imagini iterum adderentur?

QVINTA objectio, Iustitia originalis in primis parentibus non fuit accidens, sed substantia, igitur & iniustitia originalis, quæ iustitiæ illi successit, non accidens, sed substantia est. Antecedens huius argumenti probatur ex argumento superiore. Dictum enim est imaginem Dei in homine esse ipsam naturam animæ rationalis. Idem autem esse imaginem Dei, & iustitiam originalem, colligitur ex Apostolo

A Paulo, qui quod dixerat ad Colossenses 3. *Induite nouum hominem, qui reformatur secundum imaginem eius qui creauit illum*: explicare videtur ad Ephes. 4. cùm ait: *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis*. Vbi pro eodem videtur accipere imaginem, & iustitiam, siue sanctitatem.

RESPONSIO, Iustitiam originalem de essentia hominis, vel Angeli fuisse qui dicit, is planè creaturam cum creatore confundit. Solus enim creator id proprium habet, vt sit per essentiam iustus. Neque idem sunt imago Dei, & iustitia originalis: sed est iustitia originalis ornamentum quoddam, & perfectio imaginis Dei, quia conditus fuit primus homo ad imaginem Dei, non quocunque modo, sed ad imaginem iustitia, & sapientia, alijsque ornamentis insignem; ideò B. Paulus dicit hominem reformari secundum imaginem Dei, quando induit nouum hominem, creatum in iustitia & sanctitate veritatis, quia videlicet imago Dei per amissionem iustitiæ deformata, iterum ad pristinum nitorem per iustificationem redit.

His addi potest, quod etiamsi verum esset iustitiam originalem fuisse substantiam, non tamen sequeretur peccatum originis esse substantiam, siquidem peccatum originis non est aliqua forma iustitiæ originali contraria, sed est priuatio iustitiæ originalis, vt suo loco demonstraturi sumus.

C SEXTA objectio, Accidens est quod potest adesse & abesse præter subjecti corruptionem: Atqui peccatum originis substantiam animæ rationalis omninò corrumpit. Scriptum est enim Gen. 1. *Quacunque die comederis, morte morieris*. Et ad Coloss. 2. *Et vos cùm essetis mortui in delictis conuiuificauit cum illo*. Igitur peccatum originis non accidens, sed substantia est.

RESPONSIO, Tilman. Heshusius ad hoc argumentum respondere non potuit, nisi cum iniuria Porphyrij, quem de quinque vocibus disserentem scholæ penè omnes sequuntur. Itaque repudiata definitione accidentis, quam Porphyrius tradiderat approbat definitionem, quam his verbis tradit Philip. Melanchthon: *Accidens est, quod non per se subsistit, nec est pars substantiæ, sed est in alio mutabiliter*. Quæ definitio (vt omittam alia vitia) videtur contra ipsum Hes-
D hustum, & auctorem eius Philippum pugnare. Nam si peccatum originis ita hæret in anima ex sententia Lutheranorum omnium, vt neque per Baptismum, neque vlla alia ratione euelli possit, donec in hac vita sumus, certè sequitur, vt non sit in alio mutabiliter, ac per hoc non sit accidens, sed substantia.

Sed quidquid de hoc sit, argumentum Illyrici sine magno labore solui potest. PRIMVM enim distractio, siue mors, quam adfert animæ peccatum, non est substantialis & propria, sed accidentaria & metaphorica. Non enim per peccatum perit essentia animæ, quippe quæ immortalis est, sed gratia, siue iustitia. Dicitur enim gratia Dei per metaphoram vita
E animæ, propter similitudinem quam habet cum ipsa anima, quæ est vita corporis. Et idcirco idem peccatum nunc dicitur mors animæ, vt loco citato ad Coloss. 2. nunc infirmitas, vt ad Rom. 5. nunc somnus, vt ad Ephes. 5.

DEINDE, etiamsi peccatum propriè & substantialiter vitam animæ tolleret, quemadmodum mors corporalis propriè & substantialiter tollit vitam hominis, non tamen propterea peccatum non esset accidens, sed substantia, aut reprehendenda esset Porphyrij definitio. Nam corporalis mors omnium consensu est accidens, non substantia, & tamen sic destruit subjectum suum, vt non destruat definitionem Porphyrij. Quod enim Porphyrius dicit de subjecti

destructione, non intelligitur efficienter, sed formaliter. Neque enim significare voluit, non esse accidentia qualitates illas, aut actiones, quæ subjectum efficienter corrumpunt, vt febres pestilentes, vitionem, sectionem, & alia id genus: sed res illas non esse accidentia, quarum præsentia, vel absentia facit vt subjectum essentiam non retineat suam.

Si coruo addis cogitatione candorem, adhuc coruus essentiam retinet, si addas animam rationalem, iam non erit amplius coruus; igitur candor coruo esset accidens, anima rationalis substantia. Contra verò si tollas à coruo nigredinem, adhuc erit coruus; si tollas animam sentientem, non erit coruus; igitur nigredo coruo est accidens, anima sentiens est substantia. Qualitates autem, quæ efficienter subjectum corrumpunt, tantum abest, vt eidem formaliter repugnent, vt nisi in ipso esse non possint; & idcirco illo destructo, ipsas quoque continuò interire necesse sit.

Quare iuxta Porphyrij definitionem, peccatum non est substantia, sed accidens, quia ipso & manente per reatum & maculam, & sublato per iustificationem, adhuc subjectum, id est, anima, suam essentiam retinet; & si (quod naturaliter fieri nequit) animæ substantia interiret, ipsum quoque peccatum, quod in anima sedem habebat, sine dubio interiret.

SEPTIMA objectio, Iustificatio est creatio noui cordis, iuxta illud Psal. 50. *Cor mundum crea in me Deus.* Et Ezech. 36. *Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.* Item est regeneratio totius hominis, vt patet ex Ioan. 3. ad Titum 3. 1. Petri 1. & 2. Iac. 1. & alijs locis. At cor carneum, & cor lapideum, substantiæ sunt, & regeneratio & creatio, ad substantiam, non ad accidentia pertinent.

RESPONSIO, Ista omnia metaphorica sunt, non propria, quod nemo, nisi omninò hebes, negare potest. Certè enim peccatum, aut cor peccato obduratum, non est propriè lapideum, sed ita dicitur propter similitudinem, quæ est inter peccatoris obstinationem, & duritiem lapidis. Pari ratione mens iusta non est propriè cor carneum, sed ita nominatur propter similitudinem quam habet mens per iustitiam ad imperium Dei facilis, cum carne molli, ac tenera. Denique tametsi gratia iustificationis, & peccatum, accidentia sint, rectè tamen per metaphoram homines regenerari, & rursus etiam creari dicuntur, cùm à peccato iustificantur, propter similitudinem, quæ cernitur inter peccatum & mortem, atque inter iustitiam & vitam.

OCTAVA objectio, Christus ab Apostolo dicitur peccatum, 2. Cor. 5. sed Christus est substantia, igitur & peccatum est substantia. Si dicas: Christus per tropum dicitur peccatum, quia fuit hostia pro peccato. Rectè id quidem, sed non diceretur Christus peccatum, quia fuit hostia pro peccato, nisi homo ipse, pro quo Christus mortuus est, verè ac propriè peccatum esset. Christus enim peccatum appellatus est, quia passus est id quod peccato ipsi debebatur, nimirum fuit hostia piacularis, vice hominum, qui iure interfici merebantur.

RESPONSIO, Christus peccatum, id est, victima pro peccato dictus est, non quia vice peccati fuerit immolatus; quis enim tam absurdè loqueretur? Sed quia morte sua Deum placauit, qui propter peccatum, humano generi infensus erat. Itaque illud (*pro peccato*) cùm dicitur Christus hostia pro peccato, non significat loco peccati, sed pro expiatione peccati, quod Ioannes explicuit, cùm ait: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Ioan. 1.

NONA objectio, Homines peccatores dicuntur,

A propter originale peccatum, natura filij iræ, ad Eph. 2. & naturalis dicitur malitia eorum, Sap. 12. & contrà, homines iusti dicuntur naturaliter quę legis sunt facere, ad Ro. 2. Igitur tam iustitia quàm peccatum, ad naturam ipsam & essentiam hominis pertinet.

RESPONSIO, Dicuntur homines natura filij iræ, non quod ipsum peccatum sit natura, sed quoniam à natiuitate, & per naturalem propagationem peccatum originale traducitur; & naturalis dicitur malitia, quæ longa serie à patribus accepta, difficulter exui potest. Non enim de omnibus loquitur Sapiens (quod tamen faceret, si peccatum originis ad essentiam hominis pertineret) sed de Chananæis, qui in parente suo Cham maledicti fuerunt: *Erat enim*, inquit, *semen maledictum ab initio.*

B Quod autem dicitur ad Rom. 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt:* non significat iustitiam esse hominibus iustis ita naturalem, vt sit tota essentia, vel pars essentiæ humanæ, sed esse conformem, & consentaneam naturæ. Vitium enim est contra naturam, virtus secundum naturam, quia vitio natura corrumpitur, virtute perficitur. Itaque gentes per Christum iustificatæ, naturaliter dicuntur facere opera iustitiæ, quia sunt opera illa consentanea naturæ per gratiam reformatæ. Atque hæc quidem est explicatio S. Augustini in lib. de littera & spiritu, cap. 26.

C Sed etiam alia explicatio, quam Chrysost. & plurimi alij auctores sequuntur, quæque mihi magis probatur, vt loquitur Apost. de gentibus ignorantibus Christum, quæ solo naturali lumine illustratæ, aliquid boni interdum agunt. Et iuxta hanc explicationem, illud (*naturaliter*) opponitur legi scriptæ in tabulis, & idem est, quod ex lege naturæ.

Itaque sensus est, gentes quæ legem (scriptam videlicet) non habent naturaliter, id est, ex lege, & instinctu naturali quæ legis sunt faciunt: nam si fortè parentes honorant, non occidunt, non mœchantur, non furantur; id faciunt, non quia ista legerunt in tabulis Mosis, sed quia naturalis ratio dictat, quod tibi fieri non vis, non esse alteri faciendum. De qua explicatione plura dicemus in lib. 5. de grat. & lib. arbit. c. 2. Nunc illud addendum est, hunc locum, quem
D Illyricus pro se adducit, aduersus eum maximè pugnare. Nam si gentes nondum iustificatæ, naturaliter quæ legis sunt faciunt, quomodo verum est quod Illyricus dicit, naturam hominis non iustificati adeò esse corruptam, vt sit ipsum peccatum? An potest ipsum peccatum naturaliter ea quæ legis sunt, facere?

DECIMA objectio sumitur ex testimonijs Theologorum, & quidem Illyricus multa testimonia adducit sanctorum Patrum, vt Ignatij, Irenæi, & aliorum, qui nihil ferè aliud docent, nisi imaginem Dei ad naturam hominis pertinere. Quod quia nos minimè negamus, non est frustrà in illis recitandis tempus conterendum. Adducit etiam testimonia Lutheri, Melanchthonis, & similium, quæ nos explicanda
E relinquimus Heshusio, & Merlino, alijsq; sectarijs, qui illa suscipiunt. Nos enim non pluris facimus Lutherum & Melanchthonem, quàm ipsum Illyricum. Adducit quoque per incredibilem impudentiam, Petrum Lombardum, S. Thomam, Cardinalem Caietanum, Dominicum à Soto, Roardum Tapperum, & Albertum Pighium.

Ex P. Lombardo producit illa verba ex lib. 2. sent. dist. 39. lit. A. *Cùm voluntas de naturalibus sit, quare ipsa non semper bonum est, etsi aliquando vitijs subj. erat? Ad hoc faciliè respondent, qui dicunt, omnia quæ sunt, in quantum sunt, bona esse, quia & ipsam voluntatem, in quantum est, vel in quantum voluntas est, vt supra posuimus, bonum*

esse asserunt, sed in quantum inordinata est, mala est & peccatum. Vbi potest ab eis rationabiliter quæri, si voluntas, in quantum inordinata est, peccatum est, quare ergo intellectus, ratio, & ingenium, & huiusmodi, cùm inordinata sunt, peccata non sunt? inordinata verò sunt, sicut voluntas, cùm ad rectum finem non tendunt, eorumque actus prævaricationes existunt. His P. Lombardi verbis recitatis, triũphum canit Illyricus in hunc modum: *Hinc* (inquit in lib. de essentia imaginis Dei & diaboli, pag. 254.) *liquidò perspicis, voluntatem, intellectum, rationem, & ingenium, quatenus inordinata sunt, esse peccata. Et quidem loquitur de ipsismet potentiis animæ rationalis, non de earum actibus, aut motibus, actionibusque. Manifestè ergo sensit mecum quantumuis aliorum subtilitatibus & vehementia non rarò ad illas sophisticas tenuitates abripiatur, quod peccatum sit accidens, aut etiam quoddam nihil.* Hæc Illyricus.

B Sed vt intelligas quàm parum fidei sit habendum hæreticis, lege quæ P. Lombardus immediatè post verba illa ab Illyrico allegata subjunxit. Sic enim ait: *Ad quod illi dicunt, voluntatis nomine aliquando vim, scilicet naturalem potentiam volendi, aliquando actum ipsius vis significari. Vis autem ipsa naturaliter animæ insita nunquam peccatum est, sicut nec vis memorandi, vel intelligendi: sed actus huius vis, qui & voluntas dicitur, tunc peccatum est, quando inordinatus est.* Et paulò infrà: *Ecce qualiter soluitur præmissa quæstio ab his, qui tradunt omnia esse bona, in quantum sunt. Qui verò dicunt, voluntates malas peccata esse, & nullo modo bona, breuius respondent, dicentes, actum voluntatis non esse de naturalibus, sed vim ipsam & potentiam volendi, quæ semper bonum est, & in omnibus est, etiam in paruulis, in quibus nondum est eius actus.* Vides, Lector, quanta sit impudentia hominis hæretici, qui in eo ipso loco affirmat P. Lombardum dicere, ipsam vim & potentiam voluntatis peccatum esse, non eius actum; in quo loco idem auctor disertis verbis dicit, non ipsam vim & potentiam voluntatis, sed eius actum, cùm inordinatus est, esse peccatum.

Quod ad reliquos auctores attinet, quos pro se citat Illyricus, vno verbo responderi potest. Adducit enim duas eorũ sententias; Vnam, quòd concupiscentia sit pars materialis peccati originis; Alteram, quòd concupiscentia sit pars animæ inferior. Ex his duabus deducit ipse tertiam, quòd videlicet peccatũ originis, saltem quoad vnam partem, sit ipsa animæ substãtia. D Sed in hac sententia Theologorum explicanda, multis modis peccat. Primùm enim Theologi partem materialem peccati originis non existimant esse peccatum propriè, sed ideò dici peccatum, quia est effectus peccati. Peccatũ enim propriè in priuatione iustitiæ originalis constituunt. Deinde, ipsam concupiscentiam non vocant animæ partem, quasi sit pars essentiæ, vt Illyricus somniat, sed quia est potentia quædam animæ, ac proinde qualitas, non substantia. Vocant enim Theologi potentias partes animæ, sed potentiales, non substantiales. Tertiò, non docent Theologi, concupiscentiam esse potentiam animæ absolutè, sed vitiatam, siue deordinatam, ita vt non E tam ipsa potentia, quàm vitium eius, sit propriè concupiscentia. Itaq; S. Tho. eam febri similem esse, & languorem naturæ appellari dicit. Porrò febrem, & languorem, nemo sanus substantiam esse diceret.

Denique Theologi concupiscentiam, quam aliquo modo peccatum appellari posse censent, in parte inferiore animæ constituunt, Illyricus autẽ superiorem tantùm, vel potius supremam animæ partem, quam nunc rationem, nunc liberum arbitrium, nunc ipsum cor appellat, peccatum originis esse contendit. Nihil igitur cõmune habet Illyrici delirium cum Theologorum sententia. Multæ sunt aliæ objectiones Illyrici, sed vsq; adeò leues, vt me puduerit eas adferre.

CAPVT IV.

Proponitur, & refellitur secundus error, qui est multorum Lutheranorum.

A EXPLOSO errore Illyrici, sequitur vt ad sententiam cęterorum hęreticorum huius temporis veniamus. Et quidem prima fronte videntur tam Lutherani, quàm Caluinistæ, nec inter se, nec ab Ecclesia dissidere. Nam ex aduersariis, Philippus tum in Apologia Confess. August. art. 2. tum in Locis communibus, tit. de peccato originali; & Io. Caluinus lib. 2. Instit. c. 1. admittunt definitionem communem peccati originalis, quod sit videlicet priuatio iustitiæ originalis. Martinus quoque Bucerus in epist. ad Ro. testatur se non videre in quo Scholastici quo ad peccatum originis ab orthodoxa sententia varient. Et ex nostris Ioan. Hoffmeisterus in iudicio de 2. art. Confess. Augustan. & Alphonsus Viruersius in 3. Philippica, vix vllam agnoscunt dissentionem in hoc articulo inter nos & sectarios. Tamen si res tota diligenter expendatur, duo quædam in doctrina aduersariorum inuenientur, quæ longissimè distant à vera, sanaque doctrina Catholicorum.

Alterum est, quod plurimi eorum peccatum originis non distingunt à peccato actuali. Alterum, quod ea, quæ Catholici volunt esse vulnera naturæ, infirmitates, morbos ex peccato originali relictos, vt C ignorantiam, difficultatem, concupiscentiam, ipsi verè & propriè peccatum originis esse velint, & in omnibus per Christum iustificatis ita manere, vt natura sua damnare possit homines, si Deus illud imputare velit. Sed priorem errorem proponamus, & breuiter refellamus.

Igitur prior error extat apud Lutherum in assert. articuli 3. vbi dicit impossibile esse vt fomes sit absque actuali peccato. Et suprà in assert. 2. artic. iam dixerat fomitem siue concupiscentiam esse peccatum originale. Rursus in assert. eiusdem 3. articuli: *Omitto,* inquit, *dicere, quod originale peccatum, vt omnia peccata, ita & incredulitas est.* Idem etiam Lutherus in comment. c. 2. Gen. dicit, peccatum originale, & incredulitatem, desperationem, & alia similia, quæ sine dubio peccata actualia sunt. Idem in assert. eiusdem articuli tertii, dicit fomitem esse rem viuam, & quæ mouetur. Et tandem addit hæc verba: *Ideò fomes verè est actuale peccatum.*

Iam verò Philip. Melanchthon in Locis communibus, editis anno 1522. titulo, Quid peccatum, sic ait: *Peccatum originale est natiua propensio, & quidam genialis impetus & energia, qua ad peccandum trahimur, propagata ab Adam in omnem posteritatem.* Et paulò post. *Scriptura non vocat hoc originale, illud actuale peccatum. Est enim & originale peccatum planè actualis quædam praua cupiditas.* Idem Philippus cùm in Confess. August. art. 2. posuisset, peccatum originale esse, quod homines sint sine metu & fiducia Dei; & Catholici in refutatione Confessionis, quæ extat apud Fabricium Leodium in Harmonia Cõfess. August. objecissent, quod esse sine metu & fiducia Dei, sint peccata actualia; ille non aliter respondit in Apologia, nisi Confessionem Germanicam allegando, in qua non solum actus, sed etiam propensio & dona Dei ad efficiendum timorem & fiduciam hominibus in peccato natis denegantur. Itaque non negauit, peccata actualia pertinere ad originale peccatum, sed addit aliquid amplius.

Idem etiam in eadem Apologia, dicit à Scholasticis extenuari peccatum originis, & inter cætera sic loquitur: *Itaque,* inquit, *cùm de peccato originis loquuntur, grauiora vitia humanæ naturæ non commemorant, scilicet*

carnem fuisse redemptam, nisi cùm post mortem singulari Dei gratia gloriosa surrexit.

Obijciunt QVINTO, detrahi de gloria filij Dei, si priuilegium immaculatæ conceptionis alicui alteri tribuatur. Sed gloria filij Dei propria illa est, quod de Spiritu sancto conceptus ex vi generationis peccatum contrahere non potuerit. Accedit ad eius gloriam, si per ipsius merita non solùm iustificari possint, qui peccatum iam habent, sed etiam præseruari à peccato aliquem, qui in illud alioqui necessariò incidisset.

CAPVT XVII.

Refelluntur mendacia & calumniæ Kemnitij, circa B. Virginis conceptionem.

POST argumentorum, quæ speciem aliquam soliditatis habere videbantur, dissolutionem, refellenda sunt etiam mendacia, & calumniæ Kemnitij, quæ simplicioribus negotium facessere possent.

Igitur Kemnitius pag. 520. demonstraturus quemadmodum sensim crescant errores & superstitiones, dum sine verbo Dei de rebus eiusmodi disputatur, PRIMO loco ponit, tempore Petri Lombardi ignotam adhuc fuisse opinionem de immaculata Virginis conceptione. Sed hoc falsum esse perspicuum est ex Patribus à nobis citatis, ac præsertim ex Anselmo in comment. c. 5. posterioris ad Corinth. Fuit autem Anselmus antiquior Petro Lombardo. Quid quod ipse Kemnitius post duas paginas hanc ipsam opinionem tribuit Anselmo, quam hoc loco negat cognitam fuisse tempore Lombardi? ita nimirum eius dicta inter se pulchrè cohærent.

SECVNDO loco dicit, Petrum Lombardum arrepta occasione ex verbis S. Augustini, disputare cœpisse B. Virginem in conceptione Christi ab omni peccato, atque etiam à fomite liberatam. Sed non fuisse primum Lombardum, qui tam insignem puritatem B. Virgini tribuerit, intelligi potest ex Anselmo lib. 2. cur Deus homo, c. 16. & lib. de conceptu virginali, c. 18. & ex ipso Augustino lib. de natura & gratia, c. 36. & ex alijs.

TERTIO dicit, eos qui Lombardum sequuti sunt, excogitasse sanctificationem in vtero, & sanctam natiuitatem eiusdem Virginis Mariæ. At hoc est insigne mendacium, cùm sanctificatio in vtero, & sancta natiuitas Virginis in vniuersa Ecclesia celeberrima fuerit etiam tempore S. Bernardi & P. Damiani, qui P. Lombardum non sequuti sunt, sed eius æquales, vel maiores fuerunt.

QVARTO dicit, post ea tempora natam esse opinionem de immaculata eiusdem Virginis conceptione. Et licet sanctus Thomas & sanctus Bonauentura eiusdem opinioni restiterint, tamen in quibusdam locis institui cœpisse festum conceptionis. Hic quoque insigne mendacium cernitur. Nam si festum conceptionis institui cœpit post tempora S. Thomæ, vel eius ætate, vt hoc loco Kemnitius dicit, quomodo S. Bernardus, qui centum annis S. Thomam præcessit, in epist. 174. quam idem Kemnitius suprà citauit, meminit huius festi? quomodo S. Anselmus, qui annis fermè ducentis eodem S. Thoma fuit antiquior, eodem teste Kemnitio festi conceptionis originem tradidit?

QVINTO dicit, Concilium Trid. in appendice illa de conceptione B. Virginis, cùm Sixti IV. Pontificis constitutionem obseruari iussit, id voluisse, vt liberum esset, extra, præter, aut etiam contra verbum Dei opinari, an B. Virgo concepta fuerit sine peccato originali. Sed hoc, vt alia quæ sequuntur, tam est impudens calumnia atque mendacium, vt nil

A impudentius fingi queat. Ideò siquidem tum Sixtus Pont. tum Concil. Tridentinum libertatem opinandi circa conceptionem B. Virginis permiserūt, quod probè intelligerent neutram partem verbo Dei apertè repugnare. Quod enim contra verbum Dei non sit opinio vlla libera, non est quod Kemnitius nos docere contendat. Id enim nemo apud Catholicos ignorare permittitur. Sed de his hactenus, ne frustrà bonas horas in nugis Kemnitianis consumpsisse videamur.

CAPVT XVIII.

Non transire ad posteros per generationem omnia peccata parentum, sed primum tantùm primi hominis lapsum.

B POSTREMA restat quæstio ex tribus illis, quas cap. 13. proposuimus.

Est igitur quæstio, quodnam peccatum per generationem traijciatur ad posteros, illud ne vnum, quod Adam primò commisit, an cætera omnia, tum ipsius Adæ, tum aliorum parentum?

Et quidem S. August. in Enchirid. cap. 46. sic ait: *Parentum quoque peccatis paruulos obligari non solùm primorum hominum, sed etiam suorum, de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur.* Idem repetit in lib. 6. aduersus Iulianum, cap. 2. eiusque sententiam ijsdem verbis tradidit S. Leo in epist. 68. ad Nicetam. S. etiam Gregorius lib. 15. Moralium, cap. 22. ad eandem sententiam, vt videtur, accessit.

C Cæterùm sancti isti Patres fortasse non de contagione culpæ, sed de communicatione pœnæ loquuti sunt. Deus enim (vt suprà diximus) & ex Scripturis diuinis euidenter colligitur, visitat peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem his, qui oderunt eum.

Nam quod attinet ad culpam, extra controuersiam esse debet, vnum tantùm, hoc est primum primi parentis peccatum, ad posteros carnali generatione transmitti. Sic enim B. Apostolus loquitur in epist. ad Rom. 5. *Iudicium quidem ex vno* (delicto) *in omnes homines in condemnationem, gratia verò ex multis delictis in iustificationem.* Quo loco differentiam ponit Apostolus inter peccatum, quo damnata est massa generis humani, & gratiam, qua liberatur, ac dicit peccatum vnum fuisse, quod omnes homines perdidit, gratiam verò non ab illo vno solùm, sed etiam ab omnibus alijs liberare.

D Hinc in eodem loco ipse idem Apost. ait: *Vnius delicto multi mortui sunt.* Et, *Vnius delicto mors regnauit.* Et, *Vnius delicto peccatum venit in omnes homines in condemnationem.* Et, *Per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.* Hinc etiam in eodem loco vocat Adamum formam futuri, id est, Christi; & in epist. 1. ad Cor. cap. 15. Apostolus comparat Adamum cum Christo, & illum vocat primum hominem, hunc secundum hominem, quia nimirum ille solus omnem suam posteritatem perdidit, hic solus om-

E nem suam posteritatem reparauit. Quod si peccata non solùm primi parentis, sed aliorum etiam per generationem traheremus, neque solus Adam rectè diceretur forma futuri, neque Christus rectè diceretur secundus homo. Id quod diligenter notauit S. Augustinus, & ex Augustino S. Prosper in libro sententiarum Augustini, sententia 299.

Deinde sancti Patres hoc idem summa consensione testantur. Nam S. Ignatius in epist. ad Trallianos, peccatum quod nascendo trahimus, vocat antiquam impietatem. S. Irenæus lib. 5. aduersus hæreses, vocat chirographum, quod scripsit Adam. S. Cyprianus lib. 3. epist. 8. vocat contagium mortis antiquæ.

S. Ioannes Chrysostomus in priorem epist. ad Cor. hom. 40. vocat radicale peccatum. S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos extremo, non agnoscit in paruulis vllum peccatum præter primam primi parentis præuaricationem, idque testimonio Cypriani confirmat sanctus Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 10. vnum esse dicit peccatum, in quo omnes peccauerunt. Et apertius in Enchiridio cap. 43. scribit, paruulos soli peccato originali mori cùm baptizantur, adultos autem illis omnibus peccatis mori, quæ malè viuendo addiderunt ad illud vnum, quod nascendo traxerunt. Deinde addit cap. 44. cùm adulti dicuntur mori peccato per baptismum, & paruuli dicuntur baptizari in remissionem peccatorum, vtramque sententiam esse tropicam; in illis enim ex numero singulari intelligi numerum multitudinis: in istis contrà ex numero multitudinis, intelligi numerum singularem. Denique cap. 45. adjungit, peccatum originale vnum tantùm esse, sed interdum significari numero multitudinis, quia multas partes & quasi membra continet, cùm in illo vno peccato superbia, sacrilegium, fornicatio spiritualis, & alia quædam cerni potuerint. S. Anselmus in lib. de conceptu virginali & peccato originali, cap. 23. quæstionem proponit, an peccatum quod à parentibus trahimus, sit vnum, vel multa, & respondet esse vnum. Quæ sententia fuit etiam P. Lombardi, & Scholasticorum Theologorum, lib. 2. sent. dist. 33.

His accedunt rationes: nam si Adam non peccasset, transmisisset quidem ad posteros iustitiam originalem, quæ non tam ipsi, quàm toti naturæ in ipso data fuerat; non autem transmisisset dona sua personalia, sapientiam, prudentiam, acquisitas virtutes, & alia id genus: igitur ratio postulat, vt non transmittat etiam peccata sua personalia, sed illud vnum duntaxat, propter quod iustitia originali priuatus fuit, quod naturæ peccatum à Theologis nominatur.

Deinde experientia docet, sæpe viros admodum malos genuisse viros admodum bonos, hoc est, ab ineunte ætate pronos ad virtutes, & opera egregia. Achaz enim & Amon Reges teterrimi, filios genuerunt Ezechiam & Iosiam, qui & viri optimi, & Reges præstantissimi ab ipsa penè infantia fuisse narrantur. At si vitia parentum omnium transirent ad proles, laborassent certè parentum vitijs Ezechias & Iosias, saltem initio ætatis; neque enim vno die tot vitia funditus eradicari potuissent.

Neque verò sanctus Augustinus, sanctus Leo, & sanctus Gregorius in locis initio adductis contrarium sentiunt. Non enim de contagione culpæ, sed de communicatione pœnæ loquuti sunt. Quod vel ex eo perspicuum esse potest, quod allegant verba illa Exodi 20. *Qui reddis peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem.*

Quod esse intelligendum de filijs illis, qui peccata parentum imitantur, idem Gregorius loco citato docet, iuxta verbum Domini, Ezech. cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Sed de hac re suprà disseruimus cap. 7. & 8. huius libri.

LIBER QVINTVS
DE STATV PECCATI,
Qui est secundus de peccato originis.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur sententia, siue potius absurdissima hæresis Illyrici.

EXPLICVIMVS libro superiore primam illam quæstionem, sitne aliquod verum peccatum, quod per carnalem generationem trajiciatur ad posteros. Sequitur nunc altera quæstio de natura & ratione eiusdem peccati. Sunt autem quinque errores in hac parte vitandi, de quibus ordine disseremus, & antequam ad eam sententiam explicandam & defendendam veniamus, quam verissimam esse censemus.

PRIMVS igitur error est MATTHIÆ ILLYRICI, hominis ad monstra excogitanda quodammodo nati. Is multos libros conscripsit de natura peccati originis, quorum VNVS inscribitur, Demonstrationes euidentissimæ de essentia imaginis Dei, & diaboli. ALTER, De occasione vitandi erroris. TERTIVS, De eximia vtilitate huius doctrinæ. QVARTVS, Nosce teipsum. QVINTVS, Refutatio quorundam contrarium sentientium. Extat enim liber cuiusdam Illyrici discipuli, qui inscribitur, Methodica probatio propositionis, quod peccatum originale sit substantia per D. M. Pau. Rei. D. V. V. in quo libro peccatum passim dicitur subsistens quiddam præsens & operans in homine, &c. Sententia verò eius his propositionibus comprehendi potest.

PRIMA Propositio, Peccatum si generatim sumatur, res est transcendens omnia prædicamenta: speciatim verò quædam peccata pertinent ad prædicamentum substantiæ, alia ad prædicamentum quantitatis, vel qualitatis, vel vbi, vel habitus, & sic de cæteris. SECVNDA propositio, Peccatum originis substantia est, non qualitas, vel relatio, vel aliquid eiusmodi. TERTIA, Peccatum originis nihil est aliud, nisi substantialis imago diaboli. QVARTA, Anima rationalis per peccatum primi hominis substantialiter tota corrupta est, ac transformata in imaginem diaboli ex imagine Dei: vt quemadmodum in homine mortuo forma substantialis cadaueris est loco animæ, ita post peccatum Adæ sit in anima forma quædam teterrima substantialis pro ea, quæ ante fuerat. QVINTA, Mutatio ista non potest propriè dici generatio, vel creatio: sed transformatio, qualis est, cùm vinum vertitur in acetum.

Hanc suam sententiam plurimis argumentis Illyricus confirmare nititur, quorum alia ducuntur à Scriptura & ratione, quæ nos paulò post suo loco

refellemus; alia petuntur ex varijs Martini Lutheri testimonijs, quæ nos Kemnitio & Vvighando, necnon Heshusio & Merlino enodanda relinquimus. Scripserunt enim aduersus Illyricum quatuor isti Theologi Lutherani, quamuis alioqui Ioannes Vvighandus eiusdem Illyrici collega fuerit in Centurijs conscribendis.

Et fortasse, si Lutheri scripta & sententias scrutari vellemus, & ex ijs, vt Illyricus postulat, de præsenti controuersia iudicium faceremus, non quatuor illi Magistri, sed vnus Illyricus victoriam reportaret. Certè enim Martinus Lutherus in comment. cap. 3. libri Geneseos, explicans illa verba: *Tunc aperti sunt oculi amborum:* non obscurè significat, peccatum originis ad substantiam hominis pertinere: *Vide*, inquit, *quid sequatur ex illa sententia, si statuamus iustitiam originalem non fuisse naturæ, sed donum quoddam superfluum, superadditum, An non sicut ponis iustitiam non fuisse de essentia hominis, ita etiam sequetur, peccatum quod successit, non esse de essentia hominis?* Hæc Lutheri verba satis apertè Illyrico fauent, nec satisfaciunt glossæ quorundam, qui aliorsum ea detorquere conantur.

Idem etiam Lutherus in explicat. Psal. 50. tractans illa verba, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*, sic ait: *Non loquitur Dauid de vllis operibus, sed simpliciter de materia & ipso esse, & dicit semen humanum, id est, massa ex qua conceptus sum, tota est vitio & peccato corrupta. Materia ipsa est vitiata. Lutum illud, ex quo vasculum hoc fingi cœpit, damnabile est.* Et paulò post: *Fœtus*, inquit, *in vtero, antequam nascimur, & homines esse incipimus, peccatum est.* Hæc Lutherus.

Rursus illi ipsi, qui aduersus Illyricum disputationes longissimas ediderunt, non pauca scribunt, quæ causam Illyrici meliorem facere videantur. Nam Ioannes Vvighandus in propositionibus de peccato originis, propos. 119. scribit, peccatum originis esse rem ream, & natura sua dignam morte æterna, & damnatam à Deo, nisi per Christum remissio fiat. At profectò rem esse ream, & dignam morte æterna nisi remissio fiat, non conuenit accidenti, sed substantiæ, & substantiæ viuenti, ac rationali. Neque enim furtum dignum est patibulo, sed fur; nec furto, sed furi potest remissio fieri. Quare videtur Vvighandus id ipsum asserere, quod oppugnat, peccatum videlicet originis substantiam esse, non accidens. Idem auctor propos. 213. scribit, per peccatum primi hominis, totam substantiam hominis esse corruptam, ac deprauatam, & non accidentia eius tantùm, vt Sophistæ docebant.

At Scholastici Theologi, quos iste more suo Sophistas vocat, ideò dicunt, non substantiam hominis, sed accidentia per peccatum esse corrupta, quia non pars aliqua essentiæ, siue substantiæ humanæ, ac ne potentia quidem aliqua perijt, sed iustitia amissa est, & in eius locum iniustitia, prauitasque successit, & tam iustitiam, quàm iniustitiam accidentia esse, vsque ad hoc sæculum, in quo monstra opinionum passim nascuntur, extra controuersiam fuit.

Iste igitur Vvighandus, qui contra Sophistarum sententiam docet, non accidentia solùm, sed etiam substantiam hominis esse corruptam, quid aliud significat, nisi iustitiam & iniustitiam non accidentia, sed substantiam esse? atque hoc est quod Illyricus tot suis libris conabatur efficere.

Rursus Tilmannus Heshusius, alter Illyrici antagonista, in libro de hac ipsa quæstione conscripto, non solùm fatetur, totam hominis substantiam per peccatum corruptam ac deprauatam esse, sed etiam apertè docet, imaginem Dei in homine fuisse substantiam; imaginem autem Dei per peccatum amissam, & in eius locum imaginem diaboli successisse, non Tilmannus solus, sed omnes Lutherani concedunt. Ex quo sequitur, priorem hominis substantiam perijsse, & aliam, per transformationem quandam videlicet accessisse. Nescio autem quid aliud Illyricus optare queat, nisi quod illi eius aduersarij tam liberaliter dant.

Denique Martinus Kemnitius, qui inter primos hostem se Illyrici profitetur, in resolutione de peccato originis, dicit totam massam animæ corruptam esse summa atque extrema deprauatione. Idem in Examine Concilij Tridentini, sess. 5. pag. 454. dicit peccatum esse, quidquid repugnat diuinæ legi, siue sit defectus, siue inclinatio, siue ratio. Itaque ipsam etiam rationem, quæ est suprema pars hominis, Kemnitius vult esse peccatum, quia ipsa etiam legi Dei repugnat. At quid, quæso, aliud docet Illyricus? Videmus igitur hostes Illyrici, siue imprudentes, siue præuaricantes, non rarò in eius castra transire: sed quidquid de illis sit, sententiam Illyrici falsam, atque absurdam esse, & verbo Dei, symbolo fidei, traditioni Patrum, & manifestissimæ rationi repugnare contendimus.

CAPVT II.

Refutatur error Illyrici, qui asseruit peccatum originis esse substantiam.

SCRIPTVRA diuina non obscurè docet, peccatum non esse substantiam, siue naturam aliquam, sed priuationem, ac defectum. Nam S. Ioannes dicit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, Ioan. 1. Sanctus autem Paulus addit: *Omnis creatura Dei bona est*, 1. Timoth. 4. Ex quibus duobus locis euidenter sequitur, nullam substantiam, siue naturam esse malam, ac per hoc neque esse peccatum. Nam cùm peccatum omnium consensu sit malum, si idem peccatum substantia esset, vel non omnis substantia esset facta à Deo, quod repugnat Euangelio, vel non omnis creatura Dei bona esset, quod repugnat Apostolo.

DEINDE argumentari possumus ex Scriptura, iuxta Lutheranorum communem explicationem. Nam B. Paulus (vt Lutherani communiter docent) de peccato originali disserit ad Rom. 7. cùm ait: *Scio quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum hoc facio. Si autem quod odi malum hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Ex quo loco perspicuè intelligimus, peccatum quod Lutherani originale esse definiunt, non esse ipsum hominem, sed in homine habitare; & non in mente, sed in carne sedem habere. Quod enim hoc loco caro non significet totum hominem, sed alteram partem tantùm, certum est ex eo quod distinguitur contra mentem. Nam ad mentem pertinet illud, *Volo bonum*, & illud, *Odi malum*. Et apertissimè paulò inferius: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Et rursus: *Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.*

Quod si peccatum originis non est in mente, sed in carne, quanto minus ipsa mens dici poterit esse peccatum, vt contendit Illyricus? neq; verò responderi potest, Apostolum, qui de se hæc dicit, iustificatum fuisse à peccato. Nam ex communi sententia Lutheranorum, peccatum originis non ita remittitur in iustificatione, vt non sit, sed vt non imputetur, imò ex hoc ipso loco, vbi beatus Paulus, qui sine

dubio

dubio iustificatus erat, de se loquitur, probant Lutherani, in hominibus iustis peccatum semper hærere, & esse verè propriéque peccatum. Quare cùm in Apostolo Paulo esset peccatum originis, vt Lutherani volunt, & in eodem esset mens bona, cum peccato illo pugnans, vt ipse testatur, sequitur apertissimè peccatum originis nihil minus esse, quàm id quod Illyricus somniat, qui non tam in mente, quàm ipsam mentem affirmat esse peccatum.

Iam verò symbolum fidei non minus apertè paradoxum istud Illyrici funditus destruit.

PRIMVS articulus est: *Credo in vnum Deum.* At Illyrici delirium tot facit Deos, quot sunt mentes in originali iustitia permanentes. Nam quemadmodum originale peccatum ad substantiam hominis pertinet post lapsum Adæ, ex Illyrici sententia, sic etiam originalis iustitia ad substantiam hominis pertinebat ante lapsum eiusdem. Quia verò proprium est solius Dei, vt sit non ex accidente dono, sed substantialiter iustus, vt sanctus Gregorius docet homilia decimaquarta in Euangelia; sequitur, vt mentes primorum hominum ante lapsum, Dij quidam essent, & nunc etiam tot sint in cœlo Dij, quot sunt Angeli originali iustitia prædìti. Omnes enim substantialiter iusti & boni sunt.

Idem primus articulus docet, *Vnum Deum esse Creatorem omnium rerum.* At si vera esset Illyrici sententia, Deus non esset creator animarum hominum, sed diabolus, quæ est hæresis Manichæi. Nam post lapsum Adæ, ipsa humanæ animæ substantia est peccatum, ex Illyrici sententia; peccati autem non est auctor Deus, sed diabolus, vt idem ipse Illyricus confitetur.

RESPONDET Illyricus, Deum verè dici Creatorem omnium rerum, quia creauit ipse hanc naturam bonam, quæ postea opera diaboli facta est mala. At quæstio est de ista substantia mala, quis eam fecerit, & quotidie faciat. Nam si diabolus, igitur diabolus est creator alicuius substantiæ, & non est Deus creator omnium rerum: Si Deus, igitur est auctor peccati. Quod tamen disertis verbis damnatur in Confessione Augustana, articulo decimonono, cuius confessionis sectatorem se Illyricus profitetur.

RESPONDET Illyricus, Istam substantiam totam esse à Deo, & totam à diabolo; à Deo quidem, quia ipse conseruat, & propagat hanc naturam ita corruptam & vitiatam; à diabolo autem, quia ipse eam sic vitiauit, & (vt ipse pro sua insigni honestate loquitur) penitus concacauit. & addit, nullam esse nouaculam sophistarum ita acutam, vt possit distinguere in anima hominis peccatoris, quid sit Dei, & quid diaboli.

At hæc responsio, vt vnum errorem tollat, inducit duos. PRIMVM enim si Deus propagat, & conseruat hanc naturam, quæ ita penitus corrupta & vitiata est, vt verè & propriè sit ipsa vitium, atque peccatum, certè sequitur, vt Deus sit auctor peccati. Quid enim est propagare & conseruare peccatum, nisi auctorem esse peccati? Itaque Deus verus, ac bonus, erit auctor mali, ex Illyrici sententia, quæ impietas Manichæi & Marcionis impietatem longè superat, siquidem illi peccati causam in Deum quendam malum, non in bonum retulerunt.

DEINDE si diabolus initiò naturam ita deprauauit, vt per eam deprauationem forma substantialis bona perierit, & forma substantialis mala producta fuerit, quis non videt, diabolum creatorem substantiæ dici posse?

RESPONDET Illyricus, diabolum non esse creatorem, quia non creauit substantiam vllam, sed bonam transformauit in malam: *Quemadmodum,* inquit ipse, *mulierculæ norunt lac in caseum, vel butyrum conuertere, & vinum in acetum transmutare, & tamen neque dicuntur, neque sunt creatrices.*

A

At nihil ista faciunt ad rem, siquidem lac & vinum res sunt naturaliter transmutabiles, & ideò non debet videri mirum, si adhibitis ab homine naturalibus causis, illa facilè transmutentur. Substantiæ verò spirituales, quales sunt animæ rationales, & Angeli, non sunt naturaliter corruptibiles, aut substantialiter mutabiles, cùm materia careant, & ideò solus Deus potest eas ex nihilo condere, aut in nihilum redigere, aut etiam ex alijs alias facere; neque minus requirit omnipotentiam conditoris, talium rerum creatio, quàm earundem rerum substantialis transformatio.

B

Neque multùm iuuat Illyricum, quod ipse interdum, cùm valdè premitur, dicit, non totam animæ substantiam in aliam totam, diaboli opera, esse conuersam, sed partem tantùm supremam, id est, rationem. Nam (vt omittam quod ipse idem sæpissimè dicit, totam animam, imò totum hominem, esse corruptum) non sunt in anima hominis plures substantiæ, sed vna, eaque impartibilis, licet ratione plures in ea gradus, ac veluti partes distinguamus. Illa autem vna substantia non potest vllo modo re ipsa partim conseruari, partim destrui, sed aut tota conseruetur, aut tota pereat necesse est.

C

Pugnat DEINDE doctrina ista Illyrici cum articulis fidei, quibus Dominicæ Incarnationis mysterium continetur. Siquidem fides Christiana docet, à Verbo diuino naturam humanam assumptam, eiusdem speciei cum nostra, id est, carnem & animam, qualem nos habemus: *Non alterius naturæ* (inquit S. Leo in epist. 11. ad Iulianum) *erat eius caro, quàm nostra, nec alio illi, quàm cæteris hominibus anima est inspirata principio quæ excelleret, non diuersitate generis, sed sublimitate virtutis.* At ex Illyrici sententia, anima nostra peccatum est, igitur aut Christus peccatum assumpsit in vnitatem personæ, quo nihil absurdius fingi potest; aut animam non habuit eiusdem naturæ cum nostra, quod (vt diximus) symbolo fidei manifestè repugnat.

D

RESPONDET Illyricus, Christum assumpsisse animam humanam, non qualem nos habemus, sed qualis in Adamo fuit ante peccatum, distingui verò vnam ab alia, non specie, aut genere physico, sed tantùm Theologico. Intelligit autem per Theologicam differentiam, quod summus gradus animæ rationalis non sit idem in nobis, & in Christo, tametsi reliqua anima sit eadem.

At summus gradus, si rectè philosophari velimus, ad speciem physicam pertinet. Ille siquidem est, per quem physicè distinguimur ab animantibus cæteris. Quocirca mysterium Incarnationis Arius & Apollinaris destruere iudicati sunt à Patribus nostris, quod mentem in Christo non agnoscerent eiusdem naturæ cum nostra. Vide Epiphanium hæresi sexagesimanona & septuagesimaseptima, & Augustinum hæresi 49. & 55.

E

Pugnat præterea error Illyrici cum articulo de resurrectione. Nam non resurget eadem substantia hominis, quæ nunc est, & quæ per mortem desinit esse. Hæc enim tota ex Illyrici sententia peccatum est, & peccatum sine dubio non resurget. Igitur alia substantia producetur, ac per hoc non erit vera resurrectio, sed noua productio. Resurrectio enim non est, nisi eius, quod cecidit.

RESPONDET Illyricus, resurrecturum idem om-

nino indiuiduum, sed forma substantiali mutata. At quo pacto idem erit indiuiduum, si non habebit eandem formam substantialem?

Pugnat denique cum articulo de vita æterna. Nam si non resurget idem qui cecidit, non etiam coronabitur idem qui in agone certauit.

TERTIO, aduersus Illyrici somnium produci possunt clarissima testimonia Patrum. S. BASILIVS in orat. quod Deus non sit auctor malorum: *Non imagineris*, inquit, *propriam aliquam esse substantiam mali. Nam malitia non est aliquid subsistens.*

S. GREGORIVS NAZIANZ. in oratione in S. Lauacrum, propè extrema: *Crede*, inquit, *nullam esse mali essentiam, nec per se subsistere, nec à Deo creatam.*

S. EPIPHANIVS hæresi 37. *Malum*, inquit, *aliquando non erat, neque radix vlla fuit malitiæ, neque malum est quiddam per se subsistens.*

S. AMBROSIVS lib. 1. Hexameron, cap. 8. *Vtique*, inquit, *non substantialis, sed accidens est malitia.* Et paulò post affirmat hæresim esse pestiferam Valentini, Marcionis, & Manichæi, quod malitia sit substantia.

S. HIERONYMVS in epist. ad Ctesiphontem: *Nunquam*, inquit, *à me audies malam esse naturam.*

S. AVGVSTINVS lib. 7. Confess. cap. 12. *Malum*, inquit, *illud, quod quærebam vnde esset, non est substantia, quia si substantia esset, bonum esset.* Et in explicatione Psal. 68. *Quæsiui*, inquit, *quid esset iniquitas, & non inueni substantiam, sed à summa substantia te Deo, detortam in infimam voluntatis peruersionem.* Et lib. 1. aduersus Iulianum, cap. 13. *Non*, inquit, *resistimus Manichæis, nisi obtineamus non esse mala orta, nisi ex bonis, nec ea mala substantiam esse, sed substantiarum vitia creatarum.*

Denique Patres omnes Manichæum vt hæreticum execrantur, quod diceret malum esse substantiam, quam non fecisset Deus, & quæ in homine fons esset & origo omnium peccatorum. Quod idem Illyricus dicit de peccato originis, quod videlicet substantia quædam sit, quam Deus non fecerit, & quæ causa sit peccatorum omnium, quæ ab hominibus perpetrantur.

RESPONDET ipse, sententiam suam longissimè à Manichæi errore distare. Manichæum enim duas naturas æternas introducere, vnam bonam, alteram malam; se verò vnam tantùm naturam æternam agnoscere, eamque bonam, malam enim posteà accessisse. Addit etiam aduersarios suos Lutheranos videri potius Manichæos, quippe qui duas in homine naturas constituant, vnam bonam, hoc est, substantiam: alteram malam, id est, peccatum, quod esse volunt veram, ac positiuam qualitatem; se autem vnam tantùm naturam in homine ponere, vel bonam, vel malam; bonam videlicet ante lapsum Adæ, malam post lapsum eiusdem.

At reuera vtrique videntur Manichæi, & Illyricus, & aduersarij eius Lutherani, sed magis ipse. Illi quidem dum realem & positiuam qualitatem peccatum originis esse definiunt, coguntur omninò dicere, vel Deum non esse causam illius qualitatis malæ, ac per hoc non esse causam omnium rerum, quę reuera existunt, qui est vnus ex erroribus Manichæorum; vel certè causam esse peccati, qui est error grauior, quàm fuerit Manichæorum.

Illyricus autem, etiamsi se purget ab vno Manichæorum errore, quia non docet, mali naturam esse absque principio, & sempiternam, tamen nunquam se purgabit ab alijs tribus erroribus Manichæi, quod videlicet aliqua substantia sit mala, & non à Deo, sed à diabolo procreata: quod peccatorum nostro-

A rum non sit causa liberum arbitrium, sed substantia illa mala: quod denique duæ sint in homine substantiæ, vna bona, altera mala. Nam etiamsi in libro de substantia imaginis Dei, & diaboli, dicat totum hominem esse malum: tamen in refutatione contrarium sentientium dicit, non totum hominem, nec totam animam, sed solùm id quod est in anima summum, id est, cor, esse corruptum & malum. Sunt igitur in eodem homine, ex Illyrici sententia, substantia corporis, & animæ, quoad partem inferiorem, bona; & substantia cordis, siue partis superioris, mala. Quod si Lutherani cæteri (Illyrico teste) censendi sunt Manichæi, quia ponunt in homine substantiam bonam, & qualitatem malam; quanto magis Illyricus ipse Manichæus habendus erit, qui ponit in homine vnam substantiam bonam, & aliam substantiam malam?

B Sed veniamus ad rationes. PRIMA ratio, Si peccatum corrumpit verè & propriè substantiam animæ, igitur anima rationalis corruptibilis est, & re ipsa corrumpitur, ac desinit esse, quod est apertissimè contra fidem Catholicam, & rationem.

SECVNDA ratio, Si per peccatum Adami prior substantia hominis perijt, & alia in locum eius successit, igitur ineptè Deus Adamum increpat, dicens: *Adam vbi es?* Et, *Quis tibi indicauit, quod nudus esses?* Et, *Nonne quia comedisti de ligno?* Et, *Quia audisti vocem vxoris tuæ, &c.*

C Nam Adam ille, qui comederat de ligno, & audierat vocem vxoris, iam perierat. Ille autem, cum quo post lapsum loquebatur Deus, erat alius, genere differens à priore.

TERTIA ratio, Si peccatum originis est ipsa substantia hominis, vt Illyricus dicit, igitur peccatum originis multa bona facit, intelligit, disputat, iudicat, scribit contra seipsum, credit, sperat, diligit, hortatur alios ad credendum, &, quod est mirabilius, innocenter viuit. Nam Illyricus, qui se totum peccatum esse non dubitat, tamen scribit de se in extremo libro de essentia imaginis Dei, & diaboli, se multos annos honestè, innocenterque vixisse: *Vixi*, inquit, *multos annos Vvitembergæ, cuius temporis honestè, innocenterq; actæ vitæ multos fide dignos testes producere possum.*

D At quis credat id, quod non est nisi malum, & fons omnium malorum, tam multa bona facere posse, vt etiam innocentiæ titulum mereatur?

QVARTA ratio; Si peccatum originis est substantia hominis, vel est tota eius substantia, vel pars: si tota, falsum igitur est quod Illyricus dixit in Refutatione, peccatum non esse nisi summum animæ rationalis gradum; non enim solus ille gradus est totus homo: si pars, igitur falsum est quod idem Illyricus in lib. de essentia imaginis Dei, & diaboli, toties repetit, totam essentiam hominis, totumq; hominem esse corruptum, & transformatum in aliam substantiam, quemadmodum cùm dolium vini totum vertitur in acetum;

E & omnes illi clamores, quibus ipse vtitur aduersus eos, qui extenuant peccatum originis, non solùm inanes sunt, sed etiam in ipsum retorqueri possunt. Nam sicut ipse dicebat, Christum fieri dimidium redemptorem ab illis, qui non confitebantur totum hominem esse corruptum: ita nos dicere possumus, Christum ab Illyrico fieri non dimidium, sed longè minus quàm dimidium redemptorem. Nam si vnus tantùm animæ rationalis gradus corruptus fuit, certè vnum tantùm animæ rationalis gradum Christus reparauit. Venit enim quærere quod perierat.

CAPVT III. A

Soluuntur argumenta Illyrici.

NIHIL est tam absurdum, quin aliqua, si non vera, certè verissimili ratione suaderi possit. Sed Illyricus non contentus probabilib. argumentis, demonstrationes ex diuinis litteris insolubiles (vt ipse quidem affirmat) & plurimas attulit. Quod tamen an ita se habeat, Deo iuuante, mox apparebit. Proponam enim, & soluam ea, quæ ex libris eius collecta, maiorem præ se ferunt difficultatem.

PRIMA objectio, Scripturæ in peccato originis describendo, vtuntur verbis substantiam significantibus, igitur peccatum originis est substantia. Gen. 8. *Figmentum cordis humani malum est ab adolescentia sua.* Vbi massa ipsa cordis, hoc est substantia, dicitur esse mala. B Et Gen. 6. dicitur, *Figmentum cordis tantùm esse malum*, id est, nihil habere boni. Ad Rom. 6. *Vetus homo noster crucifixus est, vt destruatur corpus peccati.* Quo loco peccatum dicitur vetus homo, & apertè corpus habere significatur. Ibid. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum concupiscentijs eius.* At quod regnat, & concupiscit, non est accidens mortuum, sed viua substantia.

RESPONSIO. Scriptura, si quando verbis substantiam significantibus vtitur in descriptione peccati, non loquitur propriè, sed figuratè, qui modus loquendi in Scripturis frequentissimus est. Psal. 68. *Operuit confusio faciem meam.* Certè confusio non est substantia, & tamen ita describitur, ac si esset indumentum aliquod. C Sed figura perspicua est. Quoniam enim qui confunduntur, suffunduntur rubore, ideò facies eorum operiri videtur. Luc. 4. *Imperauit Dominus febri, & febris febricitantem dimisit.* Quis imperat accidentibus? & quomodo est accidens, quod hominem dimittit & recedit? certè imperata facere, siue ad imperantis vocem dimittere aliquem, non solùm substantiæ, sed etiam viuentis, & intelligentis esse solet, & tamen nemo dubitat, quin febris substantia non sit.

Sed respondeamus ad singula loca. Figmentum cordis, quod in Genesi malum esse dicitur, non est ipsa cordis substantia, sed cogitatio, quæ à corde fingitur, quæ non est substantia, sed accidens. Quamuis enim c. 8. Gen. dicatur figmentum cordis malum, D tamen c. 6. vbi res eadem pluribus verbis narratur, dicitur יצר מחשבת hoc est, figmentum cogitationum. Sic enim legimus Gen. 6. v. 5. ad verbum: *Et omne figmentum cogitationum cordis eius tantum malum omni die.* Quod autem cogitationes omnes dicũtur esse malæ, sine dubio hyperbole est Scripturis familiaris. Nam in eodem c. 6. Gen. legimus: *Omnis caro corruperat viam suam:* & tamen in eodem dicitur, *Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis.*

Porrò quod in epist. ad Rom. c. 6. legimus de homine vetere, ineptissimè soluitur ab Heshusio, dicit enim veterem hominem latius patere, quàm peccatum, quod vetus homo complectatur subjectum & formam, id est, naturam humanam, & eius vitium; E peccatum autem solam formam, id est, vitium. quod si ita esset, cùm B. Paulus ad Coloss. 3. & Ephes. 4. iubet nos exuere veterem hominem, intelligendum esset, oportere nos naturam humanam deponere, hoc est, vt ipsi nos interficeremus.

Vera igitur responsio est, quæ ex interpretibus eius loci, tum Græcis, tum Latinis colligitur, per hominem veterem significari vitam veterem, quæ agitur in peccatis; & contrà, per hominem nouum, vitam nouam, quæ agitur per virtutem. Propriè siquidem vetus homo est Adam, nouus homo est Christus: sed nos dicimur exuere veterem hominem, cùm non cernitur amplius in nostris actionib. similitudo peccantis Adami, & contrà induere nouum hominem, cùm ita viuimus Christi virtutes imitantes, vt Christus in conuersatione nostra manifestè appareat. Nam quod ad Ephes. 4. & Coloss. 3. Apostolus vult exui veterem hominem, & indui nouum; apertius 1. ad Corinth. 15. dicit: *Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus imaginem cælestis.* Et apertissimè ad Rom. 13. *Induimini Dominum nostrum Iesum Christum.* Hæc autem omnia ad actiones, non ad substantiam pertinere, perspicuum est ex cap. 3. epist. ad Coloss. vbi explicans Apostolus quæ sint membra hominis veteris, ait: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, &c.* Et ibidem explicans quid sit deponere hominem veterem: *Deponite*, inquit, *iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, &c.* Et ibidem explicans quid sit induere nouum hominem: *Induite*, inquit, *viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, &c.*

Porrò per corpus peccati intelligitur, per tropum quendam, tota multitudo, & quasi congeries peccatorum, quam malè viuendo contraximus, vt sententia Apostoli ad Rom. 6. hæc sit: *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati*, hoc est, per vim crucis Christi vita nostra mala & vitiosa perijt, vt deinceps nullum peccatum admittamus, sed in nouitate vitæ ambulemus, in omni opere bono fructificantes, &c.

Similis tropus est Luc. 11. in illis verbis: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit:* hoc est, si intentio fuerit mala, omnes actiones erunt etiam malæ. Posset etiam per corpus peccati intelligi robur & potentia concupiscentiæ: nam delectatur Apostolus phrasibus Hebraicis; Hebræi autem eadem voce עצם & corpus, & robur appellare solent. Itaque per corpus peccati rectè intelligetur robur peccati, id est, concupiscentiæ, quæ ab Apostolo sæpè vocatur peccatum per metonymiam, quia est effectus, & causa veri peccati, vt S. Augustinus multis in locis docet, ac præsertim libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 13. Et consentanea sunt huic sententiæ quæ sequuntur: *Vt non vltrà seruiamus peccato.* Et, *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum concupiscentijs eius.* Quibus in locis omnium consensu, nomine peccati concupiscentia accipienda est, quæ quidem metaphoricè regnare, & imperare dicitur, cùm ardentius incitata, consensum voluntatis extorquet. Alioqui enim neque res prædita ratione, vt propriè imperare possit, neque substantia est. Nihil enim est aliud concupiscentia, nisi vis appetendi immoderata. De qua re plura alio loco dicemus.

SECVNDA objectio, Peccatum originis est fons, & radix omnium peccatorum. Nam Apost. ad Romanos 7. dicit peccatum operatum esse in se omnem concupiscentiam. Et sine dubio de peccato originali loquitur: continuat enim disputationem inchoatam de peccato originali, 5. cap. at fons, & radix omnium peccatorum est ipsum cor, siue ipsa rationalis anima, cùm Dominus dicat Matth. 15. *De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, &c.* cor autem sine controuersia substantia est, igitur peccatum originis substantia est.

Sed quia hoc argumentum tanti factum est ab Illyrico, vt etiam initio libri ante præfationem illud posuerit, placet eius verba adscribere: *Thesaurus, aut causa primaria omnis mali actualis, nempe cor pessimum, vetus, animalisque homo, aut caro perpetuò concupiscens, & militans contra spiritum, Deum, & legem eius, est ipsa-*

met essentia hominis, teste Scriptura & Theologis: Originale peccatum est causa primaria, seu thesaurus, origo, radix, & fons omnium actualium peccatorum, testibus iisdem: Igitur originale peccatum est essentia ipsa.

RESPONSIO. Multa sunt vitia huius argumenti. PRIMVM enim, si ad formam syllogisticam verè redigatur, erit in secunda figura ex puris affirmantibus: nam in illa prima propositione, Thesaurus omnis mali actualis est ipsa essentia hominis, attributum est thesaurus, & subjectum est essentia hominis, & ideò si recto ordine ponantur partes propositionis, dicendum erit, Essentia hominis, siue cor pessimum, est thesaurus omnis mali actualis; ac deinde subjungenda est altera propositio, Peccatum originale est thesaurus omnis mali actualis; ex quibus non magis sequitur, Ergo peccatum originale est ipsa hominis essentia; quam si quis diceret, diabolus est mendax, Illyricus est mendax, ergo Illyricus est diabolus.

DEINDE quidquid sit de forma argumenti, assumptio illa est falsa, Peccatum originale est thesaurus, & fons, & radix omnium actualium peccatorum. Nam primùm Adam & Heua, & omnes Angeli mali, in actuale peccatum inciderunt, cùm tamen originali peccato caruerint. Et nos quoque, si peccatum originale non traheremus à parentibus, tamen & à diabolo tentari, & peccare sine dubitatione possemus. Sicut etiam post peccatum originis in Baptismo dimissum, non rarò peccamus.

Illud autem Apostoli ad Ro. 7. *Peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam:* non est accipiendum de peccato originali, sed de fomite, qui peccatum dicitur per metonymiam, quia est effectus & causa peccati. Quemadmodum in eodem cap. cùm Apostolus dicit: *Quid ergo lex peccatum est? absit, &c.* non quærit, sitne lex propriè peccatum, quod in quæstionem venire non poterat: sed, sitne lex peccatum, id est, causa peccati. Ac respondet, non esse causam, sed occasionem, quia licet ipsa sit sancta & bona, tamen ex ea fomes occasionem accipit magis concupiscendi, quia nitimur in vetitum. Neque his repugnat, quod Apostolus continuare videatur disputationem inchoatam capite 5. Nam disputationem ita continuat, vt cùm cap. 5. disseruerit de peccato originis, postea cap. 6. & 7. disserat de concupiscentia, quæ est effectus & pœna peccati originis.

Adde TERTIO, quod ipsa etiam concupiscentia non est fons & radix omnium omninò peccatorum actualium, si per concupiscentiam intelligamus concupiscentiam carnis, de qua in eo cap. loquitur Apostolus, vbi eam vocat etiam legem membrorum. Nam S. Ioannes in epist. 1. cap. 2. tres fontes peccatorum ostendit, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ.

Quod autem Apost. dicit, Peccatum, id est, fomes, per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam, duobus modis intelligi potest: Primùm, vt significare voluerit, omne genus concupiscentiæ actualis contra mandatum prodire posse ex fomite, id est, ex potentia concupiscibili; quamuis etiam aliunde prodire possint, quomodo idem Apostolus, 1. Tim. 6. dicit, radicem omnium malorum esse cupiditatem, id est, auaritiam. Nam Græcè est φιλαργυρία. Deinde, vt per omnem concupiscentiã intelligamus summam, & ardentissimam concupiscentiã, & hæc videtur esse maximè litteralis explicatio. Nam Apost. dicit, peccatum per mandatum operatũ esse omnem concupiscentiam, ex mãdato autem non tam habuit fomes, vt esset fons variorum peccatorum, quàm vt vehementiorem concupiscentiam excitaret.

Denique QVARTO addi potest, etiamsi concederemus, peccatum originale esse fontem simpliciter omnium actualium peccatorum, tamen non inde rectè colligi, peccatum originale esse hominis essentiam, vel totam, vel partem, vt cor, aut animam. Nam non eodem modo conueniret peccato, & cordi, vel animæ, esse fontem, & thesaurum actualium peccatorum. Cor enim, siue anima, est ferè fons peccatorum, per modum principij actiui & interni. Ac propriè Dominus dixit: *De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, blasphemiæ, &c.* Peccatum autem originis, si accipiatur pro carentia iustitiæ originalis, quæ est Catholicorum sententia, non est fons peccatorum, nisi per modum remouentis obstaculum. Si accipiatur pro fomite, vt pleríque Lutheranorũ sentire videntur, est fons peccatorum per modum causę extrinsecè proponentis objectum voluntati. Quomodo etiam diabolus dici potest fons peccatorum. Nam & diabolus tentator in Euangelio nominatur, Matth. 4. & de concupiscentia scribit S. Iacobus in epist. sua, cap. 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Sic igitur quatuor modis soluitur primarium Illyrici argumentum.

TERTIA objectio. Peccatum est id omne, quod pugnat cum lege. Nam in epist. B. Ioannis, cap. 3. definitur peccatum his verbis, ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία: At ipsum cor, ipsa anima, ipse totus homo pugnat cum lege. Vbi enim legimus: *Caro concupiscit aduersus spiritum*, ad Galat. 5. nomine carnis intelligitur totus homo, siquidem inter opera carnis non solùm numerantur adulteria & fornicationes, sed etiam hæreses, inuidiæ sectæ, &c. Et Ioan. 3. totus homo dicitur caro, cùm Dominus ait: *Quod natum est ex carne, caro est.* Denique adulteria, homicidia, & similia, quæ ad Galat. 5. dicuntur opera carnis, Matth. 15. ex corde prodire dicuntur. Cùm igitur id omne quod pugnat cum lege, peccatum sit, & totus homo pugnet cum lege, sequitur, vt totus homo peccatum sit, homo autem substantia est, igitur peccatum substantia est.

RESPONSIO. Hæc objectio à Kemnitio solui nullo modo potest, cùm ipse concedat, id omne verè ac propriè esse peccatum, quod legi repugnat, siue sit actio, siue potentia, siue substantia. Nos autem facili negocio propositum argumentum diluemus. Neque enim peccatum est res contraria legi, sed ipsa contrarietas, siue repugnantia ad legem; id enim significat ἀνομία, declinationem, seu deuiationem à lege. Declinatio autem, deuiatio, contrarietas & repugnantia, non substantiam significant, sed accidens, & id non positiuum, sed priuatiuum, hoc est, carentiam rectitudinis, siue priuationem conformitatis ad regulam. Et quoniam hæc priuatio in actione propriè inhæret, actio enim est quæ imperatur, vel prohibetur à lege. Ideo actio propriè dicitur esse secundum legem, vel contra legem. Ex quo sequitur, vt sicut priuatio conformitatis ad legem, est peccatum formaliter, ita actio non conformis legi, sit peccatum materialiter: substantia verò, quæ est actionis principium, non peccatum materialiter, aut formaliter, sed peccans, vel peccatrix nominari debeat. Itaque sanctus Augustinus in lib. 22. contra Faustum, cap. 27. definiens peccatum, non ait, Peccatum est cor, vel anima, vel totus homo: sed dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei.

QVARTA objectio, Imago Dei in homine non erat aliquod accidens, sed substantia. Sicut enim dicitur Genes. 1. *Creauit Deus hominem ad imaginem suam:* ita dicitur Genes. 5. *Adam genuit filium ad imaginem suam.* Certum est autem filium esse ad imaginem patris, non propter sola accidentia, sed propter naturæ similitudinem. Sed si imago Dei substantia erat, pro-

fectò etiam imago diaboli substantia esse debet. Amisit autem homo per peccatum imaginem Dei, & induit imaginem diaboli, iuxta illud Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis*. Et ad Coloss. 3. *Induite nouum hominem, qui renouatur secundum imaginem eius, qui creauit eum*.

RESPONDEO, Imaginem Dei esse ipsam animæ rationalis naturam, libenter admittimus; neque opus erat, vt ad hoc probandum, quod nemo negat, tam multùm Illyricus desudaret. Cæterùm, hanc imaginem per peccatum esse amissam, vel in aliam substantialiter transformatam, omninò negamus. Iste enim est error Origenis, à sanctis Patribus refutatus, vt intelligi potest ex Epiphanio hæresi 64.

Illud autem Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis*, non significat, homines peccatores gerere imaginem diaboli naturalem, siue substantialem. Nec enim diabolus gignit, aut procreat homines peccatores, nisi per metaphorā dicatur gignere quos decipit, quemadmodum Apostolus 1. Cor. 4. dicit se genuisse quos docuit. Itaque peccatores filij diaboli sunt per imitationem, non per naturam; & imaginem quandam eius gerere dici possunt, quia similes ei sunt, non substantia, sed vitio; non natura, sed moribus.

Vide S. Augustinum libro aduersus Adamantum, cap. 5. vbi ostendit, tribus modis aliquos dici filios aliorum: Primò per naturam, quomodo Abel filius fuit Adami: Secundò per doctrinam, quomodo Corinthios filios suos vocat Apost. 1. Cor. 4. Tertiò per imitationem, quomodo nos omnes dicimur filij Abrahæ, cùm fidem eius imitamur, ad Rom. 4. & Gal. 4. & peccatores dicuntur filij diaboli, quia imitantur eum, qui sunt ex parte ipsius, Sap. 2.

Ad illud autem ad Coloss. 3. *Qui renouatur secundum imaginem*. RESPONDEO, hominem renouari per gratiam in ea parte sui, secundùm quam est imago Dei, iuxta illud ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ*. Hæc autem renouatio mentis humanæ, quæ est imago Dei, significat imaginem illam obscuratam, non deletam. Quod vt faciliùs intelligatur, sciendum est imaginem Dei tribus modis considerari posse, secundum NATVRAM, secundum HABITVM, & secundum ACTVM, ex quibus modis secundus & tertius nihil sunt aliud, nisi perfectiones imaginis primo modo consideratæ. Nam quemadmodum imago depicta, si solùm sit lineis adumbrata, vera erit imago, sed rudis; si addantur colores, reddetur perfectior; si exprimantur venæ, musculi, & minutissimæ quæq; partes, perfectissima iudicabitur: Sic etiam ipsa substantia animæ rationalis imago Dei est, sed addito habitu gratiæ & sapientiæ, perficitur & ornatur; cùm verò actu Deum cognoscit & diligit, perfectissima & ornatissima est.

Ac peccatum quidem substantiam imaginis de medio tollere non potuit, sustulit tamen perfectionem illam, & eximiam similitudinem, quæ in habitu, & actu cognitionis & amoris posita erat. Itaque imago non perijt, sed obscurata, ac deformata est, quasi coloribus extinctis; & ideò reformari dicitur, cùm gratia & sapientia reparantur in nobis. quomodo imago depicta renouari dici posset, si colores fermè extincti eidem imagini iterum adderentur?

QVINTA objectio, Iustitia originalis in primis parentibus non fuit accidens, sed substantia, igitur & iniustitia originalis, quæ iustitiæ illi successit, non accidens, sed substantia est. Antecedens huius argumenti probatur ex argumento superiore. Dictum enim est imaginem Dei in homine esse ipsam naturam animæ rationalis. Idem autem esse imaginem Dei, & iustitiam originalem, colligitur ex Apostolo
A Paulo, qui quod dixerat ad Colossenses 3. *Induite nouum hominem, qui reformatur secundum imaginem eius qui creauit illum*: explicare videtur ad Ephes. 4. cùm ait: *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis*. Vbi pro eodem videtur accipere imaginem, & iustitiam, siue sanctitatem.

RESPONSIO, Iustitiam originalem de essentia hominis, vel Angeli fuisse qui dicit, is planè creaturam cum creatore confundit. Solus enim creator id proprium habet, vt sit per essentiam iustus. Neque idem sunt imago Dei, & iustitia originalis: sed est iustitia originalis ornamentum quoddam, & perfectio imaginis Dei, quia conditus fuit primus homo ad imaginem Dei, non quocunque modo, sed ad imaginem iustitia, & sapientia, alijsque ornamentis
B insignem; ideò B. Paulus dicit hominem reformari secundum imaginem Dei, quando induit nouum hominem, creatum in iustitia & sanctitate veritatis, quia videlicet imago Dei per amissionem iustitiæ deformata, iterum ad pristinum nitorem per iustificationem redit.

His addi potest, quod etiamsi verum esset iustitiam originalem fuisse substantiam, non tamen sequeretur peccatum originis esse substantiam, siquidem peccatum originis non est aliqua forma iustitiæ originali contraria, sed est priuatio iustitiæ originalis, vt suo loco demonstraturi sumus.

C SEXTA objectio, Accidens est quod potest adesse & abesse præter subjecti corruptionem: Atqui peccatum originis substantiam animæ rationalis omninò corrumpit. Scriptum est enim Gen. 1. *Quacunque die comederis, morte morieris*. Et ad Coloss. 2. *Et vos cùm essetis mortui in delictis conuiuificauit cum illo*. Igitur peccatum originis non accidens, sed substantia est.

RESPONSIO, Tilman. Heshusius ad hoc argumentum respondere non potuit, nisi cum iniuria Porphyrij, quem de quinque vocibus disserentem scholæ penè omnes sequuntur. Itaque repudiata definitione accidentis, quam Porphyrius tradiderat approbat definitionem, quam his verbis tradit Philip. Melanchthon: *Accidens est, quod non per se subsistit, nec est pars substantiæ, sed est in alio mutabiliter*. Quæ definitio (vt omittam alia vitia) videtur contra ipsum
D Heshusium, & auctorem eius Philippum pugnare. Nam si peccatum originis ita hæret in anima ex sententia Lutheranorum omnium, vt neque per Baptismum, neque vlla alia ratione euelli possit, donec in hac vita sumus, certè sequitur, vt non sit in alio mutabiliter, ac per hoc non sit accidens, sed substantia.

Sed quidquid de hoc sit, argumentum Illyrici sine magno labore solui potest. PRIMVM enim distractio, siue mors, quam adfert animæ peccatum, non est substantialis & propria, sed accidentaria & metaphorica. Non enim per peccatum perit essentia animæ, quippe quæ immortalis est, sed gratia, siue iustitia. Dicitur enim gratia Dei per metaphoram vita animæ, propter similitudinem quam habet cum ipsa
E anima, quæ est vita corporis. Et idcirco idem peccatum nunc dicitur mors animæ, vt loco citato ad Coloss. 2. nunc infirmitas, vt ad Rom. 5. nunc somnus, vt ad Ephes. 5.

DEINDE, etiamsi peccatum propriè & substantialiter vitam animæ tolleret, quemadmodum mors corporalis propriè & substantialiter tollit vitam hominis, non tamen propterea peccatum non esset accidens, sed substantia, aut reprehendenda esset Porphyrij definitio. Nam corporalis mors omnium consensu est accidens, non substantia, & tamen sic destruit subjectum suum, vt non destruat definitionem Porphyrij. Quod enim Porphyrius dicit de subjecti

esse asserunt, sed in quantum inordinata est, mala est & peccatum. Vbi potest ab eis rationabiliter quæri, si voluntas, in quantum inordinata est, peccatum est, quare ergo intellectus, ratio, & ingenium, & huiusmodi, cùm inordinata sunt, peccata non sunt? inordinata verò sunt, sicut voluntas, cùm ad rectum finem non tendunt, eorumque actus prænaricationes existunt. His P. Lombardi verbis recitatis, triūphum canit Illyricus in hunc modum: *Hinc* (inquit in lib. de essentia imaginis Dei & diaboli, pag. 254.) *liquidò perspicis, voluntatem, intellectum, rationem, & ingenium, quatenus inordinata sunt, esse peccata. Et quidem loquitur de ipsismet potentijs animæ rationalis, non de earum actibus, aut motibus, actionibusque. Manifestè ergo sensit mecum quantumuis aliorum subtilitatibus & vehementia non rarò ad illas sophisticas tenuitates abripiatur, quod peccatum sit accidens, aut etiam quoddam nihil.* Hæc Illyricus.

B Sed vt intelligas quàm parum fidei sit habendum hæreticis, lege quæ P. Lombardus immediatè post verba illa ab Illyrico allegata subjunxit. Sic enim ait: *Ad quod illi dicunt, voluntatis nomine aliquando vim, scilicet naturalem potentiam volendi, aliquando actum ipsius vis significari. Vis autem ipsa naturaliter animæ insita nunquam peccatum est, sicut nec vis memorandi, vel intelligendi: sed actus huius vis, qui & voluntas dicitur, tunc peccatum est, quando inordinatus est.* Et paulò infrà: *Ecce qualiter soluitur præmissa quæstio ab his, qui tradunt omnia esse bona, in quantum sunt. Qui verò dicunt, voluntates malas peccata esse, & nullo modo bona, breuius respondent, dicentes, actum voluntatis non esse de naturalibus, sed vim ipsam*

C *& potentiam volendi, quæ semper bonum est, & in omnibus est, etiam in paruulis, in quibus nondum est eius actus.* Vides, Lector, quanta sit impudentia hominis hæretici, qui in eo ipso loco affirmat P. Lombardum dicere, ipsam vim & potentiam voluntatis peccatum esse, non eius actum; in quo loco idem auctor disertis verbis dicit, non ipsam vim & potentiam voluntatis, sed eius actum, cùm inordinatus est, esse peccatum.

Quod ad reliquos auctores attinet, quos pro se citat Illyricus, vno verbo responderi potest. Adducit enim duas eorū sententias; Vnam, quòd concupiscentia sit pars materialis peccati originis; Alteram, quòd concupiscentia sit pars animæ inferior. Ex his duabus deducit ipse tertiam, quòd videlicet peccatū originis, saltem quoad vnam partem, sit ipsa animæ substātia.

D Sed in hac sententia Theologorum explicanda, multis modis peccat. Primùm enim Theologi partem materialem peccati originis non existimant esse peccatum propriè, sed ideò dici peccatum, quia est effectus peccati. Peccatū enim propriè in priuatione iustitiæ originalis constituunt. Deinde, ipsam concupiscentiam non vocant animæ partem, quasi sit pars essentiæ, vt Illyricus somniat, sed quia est potentia quædam animæ, ac proinde qualitas, non substantia. Vocant enim Theologi potentias partes animæ, sed potentiales, non substantiales. Tertiò, non docent Theologi, concupiscentiam esse potentiam animæ absolutè, sed vitiatam, siue deordinatam, ita vt non

E tam ipsa potentia, quàm vitium eius, sit propriè concupiscentia. Itaq; S. Tho. eam febri similem esse, & languorem naturæ appellari dicit. Porrò febrem, & languorem, nemo sanus substantiam esse diceret.

Denique Theologi concupiscentiam, quam aliquo modo peccatum appellari posse censent, in parte inferiore animæ constituunt, Illyricus autē superiorem tantùm, vel potius supremam animæ partem, quam nunc rationem, nunc liberum arbitrium, nunc ipsum cor appellat, peccatum originis esse contendit. Nihil igitur cōmune habet Illyrici delirium cum Theologorum sententia. Multæ sunt aliæ objectiones Illyrici, sed vsq; adeò leues, vt me puduerit eas adferre.

CAPVT IV.

Proponitur, & refellitur secundus error, qui est multorum Lutheranorum.

EXPLOSO errore Illyrici, sequitur vt ad sententiam cęterorum hęreticorum huius temporis veniamus. Et quidem prima fronte videntur tam Lutherani, quàm Caluinistæ, nec inter se, nec ab Ecclesia dissidere. Nam ex aduersarijs, Philippus tum in Apologia Confess. August. art. 2. tum in Locis communibus, tit. de peccato originali; & Io. Caluinus lib. 2. Instit. c. 1. admittunt definitionem communem peccati originalis, quod sit videlicet priuatio iustitiæ originalis. Martinus quoque Bucerus in epist. ad Ro. testatur se non videre in quo Scholastici quo ad peccatum originis ab orthodoxa sententia varient. Et ex nostris Ioan. Hoffmeisterus in iudicio de 2. art. Confess. Augustan. & Alphonsus Viruersius in 3. Philippica, vix vllam agnoscunt dissentionem in hoc articulo inter nos & sectarios. Tamen si res tota diligenter expendatur, duo quædam in doctrina aduersariorum inuenientur, quæ longissimè distant à vera, sanaque doctrina Catholicorum.

Alterum est, quod plurimi eorum peccatum originis non distingunt à peccato actuali. Alterum, quod ea, quæ Catholici volunt esse vulnera naturæ, infirmitates, morbos ex peccato originali relictos, vt ignorantiam, difficultatem, concupiscentiam, ipsi verè & propriè peccatum originis esse velint, & in omnibus per Christum iustificatis ita manere, vt natura sua damnare possit homines, si Deus illud imputare velit. Sed priorem errorem proponamus, & breuiter refellamus.

Igitur prior error extat apud Lutherum in assert. articuli 3. vbi dicit impossibile esse vt fomes sit absque actuali peccato. Et suprà in assert. 2. artic. iam dixerat fomitem siue concupiscentiam esse peccatum originale. Rursus in assert. eiusdem 3. articuli: *Omitto*, inquit, *dicere, quod originale peccatum, vt omnia peccata, ita & incredulitas est.* Idem etiam Lutherus in comment. c. 2. Gen. dicit, peccatum originale, & incredulitatem, desperationem, & alia similia, quæ sine dubio peccata actualia sunt. Idem in assert. eiusdem articuli tertij, dicit fomitem esse rem viuam, & quæ mouetur. Et tandem addit hæc verba: *Ideò fomes verè est actuale peccatum.*

Iam verò Philip. Melanchthon in Locis communibus, editis anno 1522. titulo, Quid peccatum, sic ait: *Peccatum originale est natiua propensio, & quidam genialis impetus & energia, qua ad peccandum trahimur, propagata ab Adam in omnem posteritatem.* Et paulò post. *Scriptura non vocat hoc originale, illud actuale peccatum. Est enim & originale peccatum planè actualis quædam praua cupiditas.* Idem Philippus cùm in Confess. August. art. 2. posuisset, peccatum originale esse, quod homines sint sine metu & fiducia Dei; & Catholici in refutatione Confessionis, quæ extat apud Fabricium Leodium in Harmonia Cōfess. August. objecissent, quod esse sine metu & fiducia Dei, sint peccata actualia; ille non aliter respondit in Apologia, nisi Confessionem Germanicam allegando, in qua non solum actus, sed etiam propensio & dona Dei ad efficiendum timorem & fiduciam hominibus in peccato natis denegantur. Itaque non negauit, peccata actualia pertinere ad originale peccatum, sed addit aliquid amplius.

Idem etiam in eadem Apologia, dicit à Scholasticis extenuari peccatum originis, & inter cætera sic loquitur: *Itaque*, inquit, *cùm de peccato originis loquuntur, grauiora vitia humanæ naturæ non commemorant, scilicet*

ignorantiam Dei, contemptum Dei, vacare metu & fiducia Dei, odisse iudicium Dei, fugere Deum iudicantem, irasci Deo, desperare gratiam, habere fiduciam rerum præsentium, &c. Sic etiam in Locis communibus, editis post annum MDXL. non dicit quidem apertè, peccatum originis esse actualem cupiditatem, vt anteà dixerat, tamen explicans quid sit concupiscentia, siue *ἀταξία*, (vt ipse loquitur) omnium potentiarum, in qua constituit rationem peccati originis, dicit ad eam pertinere ignorantiam Dei, dubitationes, esse sine timore, sine dilectione, amare se magis quàm Deum, &c. At profectò negari non potest, quin contemptus Dei, odium iudicij diuini, irasci Deo, fugere iudicantem Deum, desperare gratiam, dubitare de misericordia Dei, amare se plus quàm Deum, sint vere peccata actualia.

Martinus Kemnitius in Exam. sess. 5. Concilij Trident. pag. 456. docet illam sententiam Scripturæ, Gen. 6. *Omne figmentum cogitationis cordis eorum tantum malum est omni tempore.* Sic enim ipse citat, intelligendam esse de peccato originali, & pertinere etiam ad pueros & infantes, & probat, quia Gen. 8. repetitur hæc sententia, & additur, Figmentum cordis humani esse malum à pueritia; & vox Hebræa, quæ significat pueritiam, dicitur etiam de infantia, & tamen in seq. pagina explicans quid sit figmentum, quod Hebraice dicitur יצר. *Significat*, inquit, *velintus animo aliquid concipere, formare, & quasi effigiare, vel foris iuxta conceptam ideam aliquid fingere, seu formare.* Et infrà: *Significat igitur, quando mens primùm concipit, & format cogitationes, ipsos primos motus, conatus, seu impetus cordis, quando homo est sine Spiritu sancto, iam esse res malas.* Dicit cogitationem, quæ deliberatione confirmata est, appellari etiam יצר in Scripturis, & allegat Isaiam cap. 26. Quare Kemnitius satis aperte ad peccatum originis refert actualem cogitationem, tum primam & indeliberatam, tum etiam deliberatione, vt ipse loquitur, confirmatam.

Sed hic error est tam crassus, vt vix refutatione indigeat. Primùm enim sequitur ex eo in infantibus, præsertim in vtero matris existentibus, aut recens natis, non esse originale peccatum, quod non solùm Scripturis sanctis, sed etiam ipsorum Lutheranorum doctrinæ, & confessioni repugnat. Infantes enim in vteris matrum, aut recens nati, nullum habent vsum mentis, & ideò nec Deum contemnere, neque ab eo fugere, neque illi irasci, neque gratiam desperare, neq; aliud contra Dei legem appetere, vel cogitare possunt. Et contrà, fidem & timorem Dei actu habere non tenentur, cùm isti actus vsum rationis requirant, quo infantes carent. Proinde si peccatum originale sit carere fide & metu Dei, & ista carentia infantibus peccatum non sit, certè sequitur infantes peccato originali etiam ante Baptismum carere.

Quod si fortè Lutherani respondeant, infantes eiusmodi vsum mentis habere, & reuera prauos motus cordis in illis existere, & carentiam bonorum actuum illis imputari: non solùm pugnabunt cum S. Augustino, qui lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 35. ridet quosdam Pelagianos, qui in infantibus recens natis, actualia peccata esse dicebant; sed etiam cum ipsa experientia: experimur enim infantes recens natos, vsque adeò mentis vsu destitutos esse, vt nec vbi sint sentiant, & iuxta se iacentibus mammis magis possint esurientes flere, quàm sugere, quippe qui nec mammas quidem ipsas, nec aliud aliquid norint. Qui verò nec mammas, nec matrem agnoscunt, quomodo credibile est ab ijs Deum agnosci? & qui Deum omninò cogitare non valent, quo pacto, quæso, illum contemnere, ab illo fugere, illi irasci, gratiam eius desperare, vel de misericordia ipsius dubitare queant?

Quid quod in ipso primo instanti conceptionis incipiant homines peccatum originis habere, & tamen in illo primo instanti, fortasse etiam aliquanto tempore post, non solùm non habent vsum mentis, sed ne sensum quidem.

Denique, nonne Scriptura diuina paruulos ab omni actuali peccato perspicuè liberat? Siquidem scribit Apost. ad Ro. 9. *Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, vel mali.* Loquitur autem de Iacob & Esaü nondum natis, sed iam conceptis, & in vtero existentibus, vt ex ipso loco epist. eius intelligi potest. Moses quoque de paruulis dicit, in 1. cap. Deut. *Filij tui, qui hodie ignorant distantiam boni & mali.* Et Dominus, Ionæ 4. dicit in Niniue fuisse plusquam centum viginti millia hominum, qui ignorabāt quid esset inter dexteram & sinistram suam. Qui locus à S. Hieronymo & alijs, refertur ad ignorantiam, quæ cernitur in infantibus.

Quod si paruuli in tam profundis ignorantiæ tenebris versantur, & distantiam boni & mali, & quid inter dexteram & sinistram ipsorum sit ignorent, multò magis Dei iudicium, misericordiam, gratiam, & similia eos ignorare necesse est. Qui verò ista ignorant, non possunt certè iudicium Dei fugere, de misericordia dubitare, gratiam Domini desperare, atque alia eiusdem generis agere.

Respondebunt fortasse, se non ponere in paruulis actiones aliquas mentis, repugnantes legi Dei, sed tantùm mentem ipsam spoliatam originali iustitia, & pronam ad actiones legi Dei repugnantes producendas, cùm rationis vsus aduenerit. Vocasse autem se hoc vitium actuale peccatum, non quod sit actio aliqua, sed quod sit actualis, & vera pronitas, siue morbus ac defectus re ipsa, atque actu in homine existens, & non mera negatio, aut relatio. Sic enim videntur explicare sententiam suam Lutherus in assertione articuli 3. & Melanchthon in Locis editis anno 1522. *Verè*, inquit Lutherus, *fomes est actuale peccatum actualis priuatio, siue defectus eius rei, quæ adesse debet: & actualis positio, seu præsentia infirmitatis & aliorum affectuum, qui deesse debent.*

At si ita sententiam suam explicet, PRIMO abutuntur vocabulis, contra scholarum omnium consuetudinem. Nemo enim hactenus pronitatem, vel passionem appellauit actuale peccatum.

DEINDE perperam dicunt, extenuari peccatum originis, si quis ad id peccatum pertinere non velit, irasci Deo, fugere iudicium Dei, dubitare de misericordia, desperare gratiam, & similia; ista enim non pronitates, sed actiones sunt.

TERTIO, non rectè Apologia Confess. Augustanæ dicit, peccatum originis non solùm esse priuationem actuum fidei & timoris, sed etiam donorum, quibus illi actus efficiuntur. Nam priuatio actuum fidei & timoris actuale peccatum est; non enim solus actus malus, sed etiam omissio actus boni dicitur actuale peccatum. Proinde necessariò sequitur, aut infantes habere peccatum actuale, saltem omissionis, quod absurdissimum est, aut carere etiam originali, quod fidei Christianæ contrarium esse, ne ipsi quidem aduersarij negant.

QVARTO, malè Lutherus in assert. art. 3. scribit, fieri non posse, vt fomes separetur ab actu & motu, cùm sit res viua, & quæ semper mouetur, ac gignit malos actus. Nam si id fieri nequit, certè sequitur, quod anteà dicebamus, ex doctrina Lutheranorum colligi, vt infantes vel careant fomite, ac per hoc originali pecato; vel habeant malos actus, Deum

videlicet contemnendo, fugiendo, &c.

QVINTO, coguntur fateri locum illum Genes. 8. *Figmentum cordis malum à pueritia*, non pertinere ad peccatum originis, cùm per figmentum cogitationes intelligi velint. Et tamen eum locum tanquam primarium pro peccato originis allegare solent.

Habemus igitur inconstantem esse doctrinam aduersariorum, & illud absurdum eos omninò sequi, vel vt paruulos à peccato originali immunes faciant, vel naturam peccati originalis non rectè explicent.

CAPVT V.

Proponitur tertius error, qui est communis omnibus Lutheranis, & Caluinistis.

IAM tertius error est is, quem initio capitis sup. dicebamus esse alterum ex duobus, in quibus Lutherani cum Catholicis non conueniunt. Est igitur sententia communis apud sectarios, corruptionem naturæ, siue concupiscentiam, qualis remanet in hominibus post iustificationem, esse peccatum ex natura sua verè ac propriè, quamuis credentibus non imputetur. Intelligunt autem per naturæ corruptionem, ea, quæ Catholici vulnera naturæ appellare solent, videlicet ignorantiam, difficultatem, propensionem ad malum, & similia.

Non est autem quæstio inter nos & aduersarios, sitne humana natura grauiter deprauata per Adę peccatum. Id enim libenter fatemur. Neque etiam quæstio est, an hęc deprauatio aliquo modo ad peccatum originale pertineat, ita vt materiale eius peccati dici possit. Id enim S. Thomas concedit in 1. 2. q. 82. art. 1. vbi dicit peccatum originis esse habitum corruptum, id est, languorem & deprauationem totius naturæ per modum habitus se habentem. Et in art. 3. dicit, concupiscentiam esse peccatum originis materialiter. Sed tota controuersia est, vtrum corruptio naturæ, ac præsertim concupiscentia per se, & ex natura sua, qualis inuenitur etiam in baptizatis & iustificatis, sit propriè peccatum originis. Id enim aduersarij contendunt, Catholicici autem negant; quippe qui, sanata voluntate per gratiam iustificantem, docent reliquos morbos non solùm non constituere homines reos, sed neque posse constituere, cùm non habeant veram peccati rationem. Quocirca S. Thom. quem in primis Theologi Catholici sequuntur, dixit quidem in 1. 2. q. 82. art. 1. peccatum originis esse habitum corruptum, qui non solùm contineret priuationem iustitiæ, sed etiam peruersionem omnium potentiarum: tamen in art. 3. diuisit habitum illum in partes duas, in auersionem mentis à Deo, & rebellionem partis inferioris à superiore, & addidit in sola auersione mentis à Deo consistere propriè & formaliter peccatum originis; in rebellione autem partis inferioris, quæ fuit effectus rebellionis mentis à Deo, non consistere peccatū, nisi materialiter. Porrò eam quam diximus fuisse communem sententiam Lutheranorum & Caluinistarum, perspicuum est ex testimonijs ipsorum, quorum pauca (exempli gratia) hoc loco subjiciemus.

Igitur Lutherus in assert. art. 2. cùm multa dixisset, vt probaret concupiscentiam in baptizatis & iustificatis esse peccatum, ita sibi ipse objicit: *Scio quid hic mihi oppositurі sint, scilicet omnia quæ dicta sunt, probare non peccatum, sed defectum, seu infirmitatem in nobis relinqui post Baptismum.* Et infrà: *Verùm*, inquit, *quod defectum sic appellant, vt peccatum esse negent, & non culpam, sed pœnam tantùm peccati esse velint, admittere non possum.* Et infrà: *Interim*, inquit, *fauor Dei nos suscipit & sustinet, non imputans ad mortem, quod reliquum est peccati in nobis, licet verè peccatum sit, & imputari possit.*

A Philippus Melanchthon in Locis editis posteriore tempore, tit. de peccato originis, quærit, quod sit formale in peccato originis, ac dicit esse reatum. Deinde quærit, quod sit fundamentum huius relationis, quæ dicitur reatus, ac dicit esse vitium nobiscum nascens: *Cùm*, inquit, *quæritur, quod sit formale peccati originis, rectè respondetur, reatum. Deinde verò quærendum sit fundamentum huius relationis: id verò est vitium nobiscum nascens, quod est malum pugnans cum lege Dei.* Ex quibus verbis intelligimus, vitium nobiscum nascens, id est, concupiscentiam natura sua efficere reatum, quia est malum pugnans cum lege Dei, ac proinde hoc natura sua esse peccatum, tametsi per Baptismum tollatur reatus, & desinat esse peccatum, non

B re ipsa, sed per non imputationem.

Ioan. Caluinus lib. 2. Inst. c. 1. §. 8. sic definit peccatum originis: *Hæreditaria naturæ nostræ prauitas, & corruptio, quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert, quæ Scriptura vocat opera carnis.* Quæ definitio facile posset cum sententia S. Thomæ, & aliorum Catholicorum conciliari, nisi continuò hęc verba Caluinus adjungeret: *Atque id est propriè quod à Paulo sæpius peccatum nominatur.* Respicit enim ad c. 6. & 7. ad Rom. vbi B. Apost. concupiscentiam carnis, quam in se quoque ipse, quamuis iustificatus & sanctus, experiebatur, peccatum frequenter appellat. Ex quo intelligimus, peccatum originis Caluino esse

C naturæ corruptionem, etiam postea quam præcipua pars eius corruptionis, id est, auersio mentis à Deo, per gratiam iustificantem sublata est. Quocirca idem Caluinus lib. 3. Instit. c. 3. multis locis S. Augustini prolatis, contendit, omnes cupiditates esse peccata, tametsi consensus desit.

Petrus Martyr in comment. c. 5. ad Rom. peccatum originis ita definit: *Totius hominis naturæ deprauatio à lapsu primi parentis in posteros traducta per generationem, quæ nisi beneficium Christi succurrat, omnes inde nascentes, infinitis propè malis, & æternæ damnationi adjudicat.* Deinde docet, hanc deprauationem continere priuationem rectitudinis omnium partium & potentiarum, & præterea quædam positiua, propensionem ad malum, naturæ impetum contra verbum Dei, & alia id genus. Denique addit: *Quæ*, inquit, *supersunt*

D *in regeneratis, ad æternam mortem non imputantur, verùm quanuis res ex eo iudicari debet, quod est in seipsa. Quare si quæratur ex nobis, an sit peccatum quod manet in regeneratis, respondebimus esse peccatum.*

Martinus Kemnitius in Exam. sess. 5. Concilij Trid. pag. 454. non solùm concupiscentiam, sed ipsam etiam molem carnis, quamuis nondum formatis organis, vult esse verè propriéque peccatum: *Cùm igitur*, inquit, *massa embrionis in primo ardore conceptionis primùm inciperet vteri calore foueri, iam erat peccato contaminata, quæ contaminatio, iuxta Dauidis confessionem, habebat veram rationem peccati, cùm nondum formata essent vel mentis, vel voluntatis, vel cordis organa.* Et infrà, pag. 464. quærit de concupiscentia in renatis, quid

E sit per se, ex se, & ex sua natura. Et tandem post multa respondet, pag. 468. *Non*, inquit, *fugere debent renati reliquam in membris suis concupiscentiam talem esse, quæ per se, etiamsi remota gratia, & remissionis vmbraculo, Deus in iudicium cum illa intrare vellet, non possit hominem exosum Deo facere, & damnare? sed agnoscant quale sit malum, & gratias agant Deo, qui propter filium mediatorem, malum illud non imputat ad damnationem.* In hanc sententiam loquuntur ferè omnes alij huius temporis sectarij.

CAPVT VI.

Refutantur calumniæ & mendacia hæreticorum.

SED placet, antequam ad refutationem huius erroris veniamus, breuiter annotare calumnias, vel mendacia, ineptias, & contradictiones, quibus aduersarij suas disputationes in hac materia, vt in alijs omnibus, exornarunt.

PRIMVS, Lutherus in lib. aduersus execrabilem Bullam Antichristi, disserens de 3. articulo: *De hac,* inquit, *re probabiliter disputaui, nec hodie certus sum.* Et similia dicit de quarto, & tamen post vnam paginam ita scribit: *Ego his scriptis testor, me omnia damnata per Bullam istam execrabilem, confiteri pro Catholicis dogmatibus.* Et iam antea initio libri sic præfatus fuerat: B *Assero & amplector fiducia tota spiritus mei, articulos per eam damnatos, asserendósque pronuncio omnibus Christianis, sub pœna æternæ maledictionis.* Itaque fomitem retardare animum exeuntem à corpore, ab ingressu cœli, etiamsi nullum adsit actuale peccatum (hic enim erat articul. 3.) Lutherus habet pro Catholico dogmate, & vult haberi ab omnibus sub pœna maledictionis æternæ; & tamen adhuc incertus est quid agatur cum tali anima, retardetur necne ab ingressu cœli, & solùm probabiliter disputat.

Idem Lutherus de assert. omnium articulorum suorum, art. 2. imponit S. Augustino, quod dixerit peccatum actu transire, reatu manere. Et rursus in extrema disputatione: *Concludamus,* inquit, *cum pulcherrimo verbo Augustini: Peccatum,* inquit, *remittitur in Baptismo, non vt non sit, sed vt non imputetur. Ecce est & remanet peccatum, sed non imputatur.* At nusquam sic loquitur S. Aug. neque vnum locum adhuc notare potuerunt aduersarij, vbi S. Aug. dicat peccatum actu manere, non reatu, vel esse in homine, sed non imputari. Dicit quidem concupiscentiam manere post Baptismum, sed addit, eam non solùm non imputari, sed neque esse peccatum, nisi ratio victa illi cedat. Testimonia S. Augustini habentur lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, cap. 25. & 27.

Philippus Melanchthon in Apolog. Confess. Augustanæ, in defensione art. 2. qui est de peccato originali, grauiter queritur de Scholasticis, in hæc verba: *Hos morbos, qui maximè aduersantur legi Dei, non animaduertunt Scholastici, imò tribuunt interim humanæ naturæ integras vires, ad diligendum Deum super omnia.* Et paulò post: *Quod si has tantas vires habet humana natura, vt per sese possit diligere Deum super omnia, vt confidenter affirmant Scholastici, quid erit peccatum originis? quorsum autem opus erit gratia Christi, si nos possumus fieri iusti propria iustitia?*

At post vnam vel alteram pagellam oblitus sui, Scholasticos contrarium sentire dicit: *Itaque,* inquit, F *vetus definitio, cùm inquit peccatum esse carentiam iustitiæ, detrahit non solùm obedientiam inferiorum virium hominis, sed etiam detrahit notitiam Dei, fiduciam erga Deum, timorem & amorem Dei, aut certè vim ista efficiendi detrahit. Nam & ipsi Theologi in scholis tradunt ista non effici sine certis donis, & auxilio gratiæ.* Non igitur Scholastici tribuunt homini post lapsum integras vires ad diligendum Deum, & iustificationem, si sentiunt ista non effici sine certis donis, & auxilio gratiæ. Idem Philippus in Locis comm. editis anno 1522. tit. de peccato: *Nec est,* inquit, *quod de stultis illis relationibus in peccato disputemus, prauus affectus, prauusque cordis motus est contra legem Dei peccatum.* At in Locis ijsdem editis posteriore tempore, titulo eodem, docet formale peccati esse reatum, reatum esse relationem: *Rectè,* inquit, *eruditi sciunt, vniuersaliter formale peccati esse reatum. Sed hæc relatio alicui malo accidit, &c.* Idem etiam A paulò post: *Monachi,* inquit, *ineruditè omiserunt reatum, & dixerunt formale peccati esse defectum, & hunc tolli in renatis, ac manere materiale, quod intelligebant appetitiones ipsas conditas à Deo, quæ sunt res bonæ; sed quid dicerent, non intellexerunt, &c.* Multa sunt in his paucis verbis errata. PRIMVM, idem Philippus, qui in Locis prioribus reprehendebat Scholasticos, quod relationes, id est, reatum in peccatis agnoscerent; in Locis posterioribus defendit ipse reatum & relationes aduersus Scholasticos. DEINDE, repugnat apertè Luthero, in cuius verba iurauerat. Lutherus enim in assert. 2. art. reprehendit Scholasticos, quod concupiscentiam in renatis dixerint esse defectum; Philip. verò eosdem reprehendit, quod rem eandem B negauerint esse defectum. TERTIO, mentitur euidentissimè, nisi fortè Scholasticos non legerit, & non tam quod ipsi scripserunt, quàm quod ipse de illis somniauit, confutare decreuerit. Nam Scholastici, siue Monachi, adeò non omiserunt reatum, vt Scotus & Durandus vix aliud quàm reatum propriè peccatum esse dixerint: S. autem Thomas tametsi præter reatum agnoscit etiam maculam, tamen reatum nullo modo omisit, vt perspicuum est ex 1. 2. q. 81. art. 3. ad 2. vbi dicit, peccatum originis per Baptismum tolli, quoad reatum, & remanere quoad fomitem. DENIQ. illud etiam est apertissimum mendacium, quod Monachi dicant, concupiscentiam in renatis non esse defectum, sed rem bonam, id est, appetitiones, C vt sunt à Deo conditæ. Ista enim nulli Monachi Catholici vnquam dixerunt, sed omnes summo consensu docent, post Baptismum in renatis manere concupiscentiam rebellem, & repugnantem legi mentis, & hanc esse malam, & morbum, ac defectum, non tamen peccatum propriè dictum, nisi rationalis voluntas desiderijs eius assensum præbeat.

Ioan. Caluinus lib. 2. Instit. c. 1. §. 9. *Frigidum,* inquit, *& stultum est, corruptelam quæ ex peccato Adæ manet, & peccatum istud esse sensualitatem, vel ad motus sensualitatis restringere. In quo crassam inscitiam detexit Petrus Lombardus, qui sedem quærens & inuestigans, dixit in carne esse peccatum originis, Paulo teste, non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet.* Sed in his verbis Caluinus aut D mentiri, & imponere simplicioribus voluit, aut Petrum Lombardum non legit, vel non intellexit. Nam P. Lombardus nusquam peccatum originis ad motus sensualitatis restrixit; quin potius docuit, in illis motibus consistere non posse, quia esset actuale, non originale. Sic enim loquitur in 2. lib. sent. dist. 30. lit. G. *Nunc superest videre, quid sit ipsum originale peccatum: quod cùm non sit actuale, non est actus, siue motus animæ, vel corporis.* Deinde idem Petrus non quærebat sedem peccati originis, cùm dixit illud esse in carne, sed causam. Nam dist. 30. lit. B. proponit quæstiones à se tractandas, & dicit esse tres: Quid sit peccatum originale, quare dicatur originale, & quomodo traducatur. Quibus postea quartam addit E dist. 32. lit. A. quomodo dimittatur in Baptismo. Quænam autem sit eius sedes, nusquam proponit, nusquam tractat, sed vbique tanquam notum assumit esse animam. Nam vt ipse dicit dist. 31. lit. C. culpa non potest esse in re irrationali.

Itaque cùm dicit peccatum esse in carne, non intelligit esse in carne, tanquam in sede, vel subiecto, vt Caluinus somniat, sed tanquam in causa, quia videlicet per concupiscentiam carnalem traducitur. Sic enim ipse loquitur dist. 31. lit. B. *Quæ dicitur manere in carne, non quin in anima sit, sed quia per corruptionem carnis in anima fit.* Et lit. D. *Caro quæ in concupiscentia libidinis seminatur, nec culpam habet, nec actum culpæ, sed causam.*

Denique quidquid Petrus Lombardus dicit, id totum ex sanctis Patribus Ambros. & August. probat. Quare Caluinus, dum Petrum Lombardum crassæ inscitiæ reprehendit, Ambrosium & Augustinum crassæ inscitiæ reprehendit. Sed ista tanta calumniandi, vel mentiendi libido, nulli magis, quàm auctori proprio apud æquos iudices nocet.

Iam verò P. Martyr in comment. c. 5. ad Rom. vt se in hac re, sicut in cæteris, falsum Martyrem esse probet; scribit, sententiam illam suam de peccato originis, esse etiam S. Augustini, S. Anselmi, S. Thomæ, S. Bonauenturæ, & Scoti. Quod certè falsissimum est. Nullum enim testimonium horum Doctorum proferri poterit, quo probetur morbos, qui supersunt in regeneratis, per se esse peccata, & reos mortis æternæ facere posse. Certè S. August. quem alij sequuti sunt, in plurimis locis, quæ postea citabuntur, contrarium disertis verbis affirmat.

Martinus Kemnit. in Exam. 5. sess. Concilij Trid. præter illud incredibile paradoxum, siue potius Illyrici & Manichæi delirium, quo docet ipsum embryonem nondum animatum, habere veram & propriam peccati rationem, omninò tragicè exagitat, quod vir doctissimus Andradius dixerat, in Concilio Trident. non esse definitum, in quo posita esset propria ratio peccati originalis, & ideò de hac re, salua fide, adhuc in scholis liberas esse disputantium opiniones. Atq; hinc idem Kemnitius colligit à Concilio Trid. libertatem esse relictam defendendi sententias omnes, quamuis profanas, & cum sacris Scripturis apertè pugnantes: *Ad perpetuam* (inquit pag. 436.) *rei memoriam, notum sit toti orbi Christiano, profanam Pighy sententiam (ne quid dicam durius) in decreto Trident. non esse vel improbatam, vel damnatam, sed relictam esse cum alys profanis Scholasticorum de peccato originali disputationibus sub opinandi libertate.* At si Concilium diligenter legatur, facilè apparebit, & verum esse quod Andradius scripsit, & tamen profanas omnes opiniones, tum Pighij, tum aliorum, à Concilio Trid. fuisse damnatas. Siquidem eorum, quæ ad rationem peccati originalis pertinent, quædam ad fidem Catholicam necessaria sunt, quædam sine vllo fidei detrimento ignorari possunt. Concilium ergo definiuit ea, quæ prioris generis erant, vt peccatum originis non solùm morbum, sed etiam peccatum verè propriéque dictum esse, contra errores Zuinglij. Item in homine hærere, ac proinde non substantiam esse, sed accidens, contra Illyrici somnia. Rursus, non vnum in omnibus, sed vnicuique proprium inesse, contra sententiam minus rectam Pighij & Catharini, nec solùm in infidelium, sed etiam in fidelium filijs locum habere, contra hæresim Buceri, Martyris, & Caluini. Denique per Baptismum ita deleri, vt in recens baptizatis nihil maneat, quod habeat veram peccati rationem, contra communem Lutheranorum omnium Catholicæ fidei repugnantem doctrinam.

His autem erroribus explosis, atque damnatis, noluit idem Concil. subtiliores Scholasticorum quæstiones excutere, quæ, salua fide, in vtramq; partem disputari poterant. Nam & sciebat quod S. August. in libro primo de moribus Ecclesiæ, cap. 22. scriptum reliquit, nihil esse hoc peccato ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius; & vestigijs veterum Conciliorum inhærere decreuerat, quæ de mysterijs fidei nihil aliud explicare, & sub anathematis pœna credenda tradere consueuerant, nisi quod ad fidem conseruandam, & hæreses confutandas necessarium videbatur. Atque hæc pauca de aduersariorum calumnijs & mendacijs hoc loco sufficiant.

A

CAPVT VII.

Refutatur ex Scripturis tertius error, qui est apud Lutheranos communis.

SEQVITVR vt errorem Lutheranorum & Caluinistarum 5. cap. expositum, Scripturæ & Patrum testimonijs confutemus.

Asserimus igitur, naturæ corruptionem, siue concupiscentiam, qualis remanet post Baptismum in regeneratis, non esse peccatum originis, non solùm quia non imputatur, sed etiam quia imputari non potest, cùm nullum sit ex se, vel ex natura sua peccatum.

PRIMVM argumentum ad hanc sententiam confirmandam duci potest ab illis verbis S. Iacobi, ca. 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum, peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Hic enim quatuor res distingui videmus ab Apostolo, CONCVPISCENTIAM, id est, potentiam appetendi pronam ad malum, & tres eius motus, SVGGESTIONEM, DELECTATIONEM, & CONSENSVM. Sic enim eos motus appellant Theologi post Gregorium homil. 16. in Euangelia, & Bedam in comment. huius loci.

B

Suggestio est prima illa apprehensio rei delectabilis, quæ abstrahit, & illicit animam; & siquidem trahat ad delectationem cum aliquo imperfecto consensu, sequitur secundus motus, de quo dicit Iacobus, *Concupiscentia cùm conceperit*, id est, cùm illexerit, *parit peccatum.* Denique si suggestio, adjuncta delectatione, trahat ad perfectum consensum, existit tertius motus, de quo dicit Apost. *Peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Non enim per consummatum peccatum intelligi debet solùm peccatum operis, sed quodcunque peccatum, cui plenus accesserit voluntatis assensus. Nam dubitari non potest, quin desiderium adulterij, si voluntarium sit, generet mortem, cùm Dominus dicat Matth. 5 *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Et eadem est ratio de alijs similibus.

C

Iam igitur concupiscentiam, id est, potentiam pronam, & primum eius motum non appellat B. Iacobus peccatum; Partum imperfectum, hoc est, delectationem non plenè deliberatam, peccatum vocat, sed non mortale; Denique partum perfectum, hoc est, desiderium cum pleno consensu, peccatum planè mortale esse definit.

D

Caluinus lib. 3. Instit. c. 3. §. 13. & Beza in annotationibus ad hunc locum, respondent, B. Iacobum illis verbis, *parit peccatum*, loqui de peccatis operum, siue actualibus; non autem sequi, vt concupiscentia, siue concupiscere, nullum sit peccatum, quamuis peccatum operis, vel actuale non sit.

At contra hanc eorum explicationem pugnant primùm verba sequentia, *Peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Nam peccatum operis, ordinariè plenè deliberatum esse solet, & consummatum ab omnibus dicitur. Cur ergo B. Iacobus peccatum operis distinxit à peccato consummato, dicens, *Peccatum autem cùm consummatum fuerit, generat mortem?* Respondet Caluin. peccatum consummatum apud Iacob. dici totum cursum hominis peccatoris, quo finito, nihil restat nisi supplicium mortis æternæ. At Iacobus non loquitur de toto cursu peccatoris, id est de omnibus peccatis simul, sed de singulis peccatis, vt perspicuum est ex illis verbis: *Nemo cùm tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur.* Hic enim sine dubio loquitur de tentatione particulari, quæ certo tempore in homine existit. Id namque significat illud, *Cùm.* Et de hac eadem loquitur, cùm subjungit: *Vnusquisque*

E

Coloss. 2. vbi nos legimus: *Inflati sensu carnis suæ*. Græcè pro sensu est νοῦς, id est, mens: & ad Rom. 8. eadem mens carnis dicitur φρόνημα σαρκὸς, id est, prudentia carnis.

Sed hæc objectio nihil concludit. Admittimus enim mentem considerari à Paulo, vt renouatam per gratiam, & nos eodem modo illam consideramus, negamus autem illam opponi toti homini. Consequens enim est, vt mentem renouatam opponat parti non renouatæ, id est, carni, cuius redemptionem adhuc expectamus.

Et confirmatur Quartò, quia quod Apost. hic dixit in carne sua esse malum, clarius dixit ad Rom. 6. in corpore mortali id malum esse, & in hoc ipso c. 7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Per corpus autem mortale, certum est non posse intelligi omnes partes hominis, sed alteram tantùm.

B Quintò, quia quod dicit: *Mente seruio legi Dei*, paulò ante dixit: *Condelector legi Dei, secundum interiorem hominem*. Intelligimus autem ex ca. 4. posterioris ad Corinth. exteriorem hominem esse corpus corruptibile, interiorem autem esse animam rationalem: *Licet is, qui foris est, noster homo corrumpitur: is, qui intus est, renouatur de die in diem*.

Sextò, quia tametsi caro interdum accipiatur pro toto homine, tamen cùm caro dicitur, in malam partem non vsurpatur hæc vox in Scripturis, nisi cùm agitur de impijs, quorum animus carni obedit, vt Gen. 6. *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est*. Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est*. Ad Gal. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, &c.* 1. Cor. 15. *Caro & sanguis regnum Dei non possidebit*. Et in illis etiam locis agitur de impijs, in quibus mens, vel prudentia tribuitur carni, quæ loca Beza citauerat. Iustificati autem, quia carnis desiderijs fortiter resistunt, non solùm non dicuntur caro, sed etiam dicuntur in carne non esse, vt patet ex c. 8. ad Rom. Quare cùm in toto c. 7. loquatur Apost. de se, alijsque iustificatis, sine dubio per carnem non intelligit totum hominem, sed tantùm partem hominis inferiorem.

Accedat auctoritas S. Augustini, qui passim ita exponit hæc loca, ac præsertim in 1. lib. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 10. & toto 1. lib. de nuptijs & concupisc. in quo lib. cap. 6. sic loquitur: *Ibi homo primitus Dei lege transgressa, aliam legem repugnantem suæ menti habere cœpit in membris, & inobedientiæ suæ malum sensit, quando sibi retributam dignissimè inobedientiam suæ carnis inuenit*.

Adde Vltimò, quod etiamsi cogeremur nomine carnis intelligere omnes animæ potentias etiam in 7. ad Rom. tamen omninò dicendum esset, nomen carnis in iustificatis non pertinere ad voluntatem, siue mentem, nisi quoad primos quosdam motus indeliberatos. Nam apertissimè opponit Apostolus consensum voluntatis, desiderijs carnis. Itaq; etiam hoc modo concupiscentia non haberet sedem, nisi in parte animæ, quæ non est capax peccati propriè dicti. Nam nec pars inferior, nec superior, vt præuenit suo motu iudicium rationis, peccati propriè dicti capax est. Ibi enim tantùm peccatum propriè dictum esse potest, vbi iustitia propriè dicta esse potest; non potest autem iustitia propriè dicta esse in parte inferiore, vel in superiore, vt præuenit iudicium rationis: igitur nec peccatum propriè dictum.

TERTIUM argumentum duci potest à testimonio B. Pauli in epist. ad Ro. c. 8. vbi sic loquitur: *Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu*. Quo loco, cùm in 6. & 7. cap. multa dixisset de concupiscentia, quam modò peccatum per metonymiam, modò legem membrorum appellauerat, tandem concludit,

A nihil esse timendum iustificatis in Christo, etsi concupiscentiam illam adhuc sentiant in membris, repugnantem legi mentis. Nec tam significat, nullam esse condemnationem iustificatis in Christo, ob concupiscentiam, quam nihil esse in eis condemnatione dignum, siue nullam esse causam condemnationis. Quod enim nondum essent actu, ac re ipsa condemnati, perspicuum erat, quia sententia damnationis non fertur, nisi post hanc vitam. Habemus igitur ex hoc loco, concupiscentiam, qualis remanet in renatis, non esse peccatum ex natura sua.

Respondent communiter aduersarij, Lutherus, Caluinus, Kemnitius, & cæteri, Apostolum dixisse, nihil damnationis esse renatis ob concupiscentiam, non quod ea non sit damnatione digna, sed quod eius reatum Deus dimiserit in Baptismo.

At hæc responsio multis de causis non est solida. Primùm enim si verè crederent aduersarij, reatum dimitti in Baptismo, fateri deberent consequenter, nihil esse in renatis, quod habeat veram peccati rationem. Siquidem reatus, & S. Augustini testimonio, & ipsorum confessione, est id quod propriè dicitur peccatum. Sic enim loquitur S. Augustinus libro 1. de nuptijs & concupiscentia, ca. 26. *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati*. Et Philippus in Locis communibus, vt suprà citauimus, tit. de peccato, docuit, formale peccati esse reatum. Quod idem indicat Caluinus lib. 3. Instit. c. 3. §. 11. cùm

C dicit, remisso reatu, manere in homine peccati materiam. At certè sublata rei forma, non manet eius rei ratio, siue natura, cùm forma sit præcipua pars naturæ, imò sit ipsa ratio & quidditas rei.

Deinde, reatus est omninò inseparabilis ab eo, quod natura sua est dignum æterna damnatione, qualem esse volunt concupiscentiam aduersarij. Nam reatus, qui ab Aug. dicitur peccatum, & à Philip. formale peccati, non est sola ordinatio ad pœnam: hæc enim est bona, & à Deo, sed est dignitas, siue meritum pœnæ, vt eam S. Augustinus appellat: *Nemo nascitur* (inquit in Psal. 50.) *nisi trahens pœnam, trahens meritum pœnæ*. Porrò iste reatus, vt rectè docet Philippus loco notato, est relatio, cuius proximum fundamentum est actus malus, siue iniquitas. Non potest autem relatio à fundamento proximo separari, quia ex

D ipso fundamento naturaliter & necessariò sequitur. Neque enim fieri potest, vt qui genuit filium, non sit eius pater, & qui genitus est ab alio, non sit eius filius, quia posita generatione, quæ est fundamentum, necessariò consequitur in generante paternitas, in genito filiatio. Eodem modo quia scelus, exempli causa, homicidij fundamentum est reatus, fieri non potest, vt qui homicidiū fecit, non sit reus, id est, dignus pœna, etiamsi fortè iudex nolit illum punire, ac tunc præsertim separari non potest reatus à scelere, cùm adhuc manet actus, vel desiderium homicidij.

E Iam igitur si concupiscentia, etiam in renatis, esset natura sua res digna morte sempiterna, vt aduersarij communiter docent, & (vt Philip. fatetur) fundamentum proximum eius relationis, quæ dicitur reatus, certè ab ea reatus sejungi nullo modo posset. Quomodo enim separari potest reatus, id est, dignitas, & meritum pœnæ ab ea re, quæ natura sua est digna pœna, & meretur pœnam. Ergo si B. Paulus per damnationem intelligit reatum, euidenter sequitur, vt vel falsum sit Apostoli testimonium, vel sit verum quod nos dicimus, concupiscentiam renatis natura sua non esse rem dignam pœna, nec habere veram ac propriam peccati rationem.

Tertiò, etiamsi concederemus, fieri posse, vt concupiscentia esset res digna morte sempiterna, & ta-

A men ab ea tolleretur reatus: tamen certū est ex Scripturis diuinis, Deū nunquam remittere reatū, dum manet eius fundamentū. Nam: *Iudicium Dei secundum veritatem est*, ad Rom. 2. Et: *Odio habet Deus omnes qui operantur iniquitatem, & perdit omnes qui loquuntur mendacium*, Psal. 5. Et: *Odio est Deo impius & impietas eius*, Sap. 14. Deniq; Ezech. 18. demonstrat Deus æquas esse vias suas, quia manente iniquitate, punit, remota illa, ignoscit. Quare si re vera concupiscentia in renatis (vt aduersarij volunt) esset iniquitas digna morte sempiterna, nunquam Apost. dixisset, *Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu.* Neque enim tam citò oblitus fuisset eius, quod antea dixerat, iudicium Dei secundum veritatem esse.

B QVARTO, illa particula, *ergo*, cùm Apost. dicit, *Nihil ergo damnationis est, &c.* significat eam sententiam deduci ex superioribus verbis. In superioribus autem verbis non dixerat B. Paulus, Deū non imputare concupiscentiā, aut condonare eius reatū, sed ostenderat motus cōcupiscentiæ inuolūtarios non esse peccata, nec posse homini imputari. Id enim significat (vt suprà diximus) illud ad Ro. 7. *Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum illud facio: Si autem quod odi malum illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Nam si verè dici potest (vt sine dubio potest) de motu concupiscentiæ inuoluntario, non ego operor illum, profectò nobis imputari non potest eiusmodi motus, quippe cuius nos auctores non

C sumus, qui fit in nobis, sed non à nobis. Quod si motus ille nobis imputari nequit, multò minus (vt suprà diximus) pronitas ad eum motum nobis imputari poterit. Quoniam igitur per Baptismum non solùm habemus remissionem omnium peccatorū, sed etiam qua legi carnis fortiter ac strenuè resistamus; & ideò concupiscentia in renatis non habet culpæ, sed pœnæ tantùm & ægritudinis rationem: ideò B. Paulus ait, *Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu.* Et subjungit rationem similem superiori: *Qui*, inquit, *non secundum carnem ambulant.*

Ex ijs reijcitur etiam responsio Illyrici, qui cū videret, quod Luth. Philippus, Calu. dixerant de reatu remisso, non satis esse firmum, addidit aliam respon-

D sionem in Apolog. pro Confess. Antuerp. c. 3. quod videlicet, Nihil damnationis sit ijs, qui sunt in Christo, non simpliciter, & per se, sed per accidens, accedente videlicet assidua petitione remissionis peccatorum, tum actualium, tum etiam ipsius concupiscentiæ. Quæ responsio Illyrici absurdissima est. Nam nec pro remiss. concupiscentiæ orare debent renati, vt S. Aug. disertis verbis docet li. 1. c. 13. contra duas epist. Pelagianor. in epist. 200. ad Asellicum, & in li. de perfectione iustitiæ; nec admitti sine impietate potest, quod Apostoli sententia non sit vera simpliciter & per se, sed tantùm per accidens. Inde enim sequeretur, vt simpliciter & per se falsa esset.

E Sed accedit præterea ratio illa quarta, quam attulimus contra Lutheri, Philippi, & Caluini explicationem. Nam quemadmodum Apost. illam conclusionem, *Nihil ergo damnationis, &c.* non deduxit ex eo, quod concupiscentia non imputetur, ita etiam non deduxit ex eo, quod petentibus remittatur, sed ex eo, quod resistente voluntate per gratiam Dei iustificata motibus concupiscentiæ, motus illi nostri non sint, nec nobis imputari possint.

QVARTVM argumentum principale, sumitur ab his testimonijs Scripturarum, quæ docent, per Baptismum fieri veram peccatorum remissionem, ita vt non solùm condonetur debitum pœnæ, sed etiam maculæ abluantur, purgentur, deleantur, tollantur, &c. Sed quoniam totum hoc argumentum fusè tractauimus in 2. tomo de Sacramentis, lib. 1. de Baptismo, cap. 13. ideò superuacaneum duximus hoc loco illud repetere.

CAPVT VIII.

Refellitur idem error ex testimonijs Ss. Patrum.

ACCEDANT secundo loco testimonia veterum Patrum, quæ ita in hac parte causæ nostræ fauent, vt id Caluinus fateri coactus fuerit. Sic enim scribit lib. 3. Instit. c. 3. §. 10. *Neque opus est multum inuestigando laborare, quid hic veteres sentiant, quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter, magnaq; diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant Lectores, si quid de sensu antiquitatis habere certi volunt. Porrò inter illum & nos hoc discrimen est, quod ipse quidem concupiscentiæ morbum peccatum vocare non audet, sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tum demùm fieri peccatum docet, vbi vel opus, vel consensus accedit. Nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quando aliqua omninò cupiditate homo titillatur.*

Quia tamen Lutherus, Kemnit. & ipse etiam Caluinus ad errorem suum stabiliendum, Patrum testimonijs, ac potissimùm S. August. non minus in hac controuersia, quàm in cæteris abutuntur, operæ pretium esse duxi, aliquot Patrum, tum Græcorum, tum Latinorum testimonia producere.

Primus ex Græcis sit S. METHODIVS, qui apud Epiphanium in hæresi Origenis, quæ est numero 64. docet concupiscentiam in nobis relictam esse ad agonem, vt per eam probemur, tanquam aurum in fornace. Constat autem in fornace nullo modo inquinari, sed purgari. Addit etiam motus concupiscentiæ forinsecus contra nos instare. Ex quo intelligimus, eos nobis imputari non posse, cùm nostri non sint. Denique hortatur ad resistendum illis, ne fortè ob negligentiam capiamur. Quasi dicat, nos capi non posse, ac per hoc nec peccare nisi velimus: *Confidenter*, inquit, *ipsas* (concupiscentias videlicet) *depellere oportet. Quo enim admittamur in regnum cœlorum, per omnes voluptates, ac tristitias probati, si non immutati fuerimus: sed vbique velut aurum incorruptum, per ignem examinati, à propria virtute ne discesserimus, contingit hoc, vt à multis mens nostra infestetur.* Et infrà: *Vides*, inquit, *quod cogitationes propter inhabitans in nobis peccatum, forinsecus nobis instant, velut canes rabiosi, aut feri, aut audentes latrones, contra nos semper instigati à tyranno, ac principe iniquitatis, probantes nos, an resistere ipsis possimus, & aciem contrà instruere. Age igitur, ô anima, fortiter resiste, ne fortè remittens capiaris.*

S. BASILIVS in lib. de virginitate, vltra medium: *Naturalis*, inquit, *appetitus ad gulositatem, aut scortationem corpus titillat.* Et in libro constitutionum Monasticarum, cap. 2. copiosè de hoc argumento disserens, docet, omnes carnis affectus esse naturales, & si quando in ijs peccatur, totum esse ex negligentia animæ præsidentis. Eundem carnis affectum comparat equo pingui, ac robusto, qui si fortè sessorem deijciat, non ipse accusandus est, sed is, qui habenas regebat. Certè si affectus carnis sunt naturales, non erit peccatum illos habere: sed eos non regere, vt oportet, eisque cedere, atque succumbere. Dicuntur autem à sancto Basilio naturales, immoderati concupiscentiæ motus, non quod fuerint in natura nostra ante peccatum, vel quasi non sint pœna peccati: sed quia futuri fuissent in natura nostra, nisi Deus eam supernaturali dono iustitiæ originalis ornasset. Et iam dono illo per peccatum amisso, natura nostra ad eum statum redierit, in quo futura fuisset, si in puris naturalibus condita esset.

S. IOAN. CHRYSOSTOMVS homil. 19. ad populum

Antiochenum, vltra medium: *Nisi consuetudinem*, inquit, *vincamus, quomodo concupiscentiam vincemus, cuius radix habet à natura principium? Concupiscere enim naturale, at malè concupiscere iam est voluntatis.* Idem hom. 17. in Matth. *Non simpliciter*, inquit, *dixit, qui concupiuerit, sed qui viderit mulierem ad concupiscendum, id est, qui concupiscentiam sibi consciuerit, quique nullo omninò cogente, quiescenti cogitationum feram subitò immiserit. Hoc enim non iam naturæ est, sed propriæ desidiæ.* Idem hom. 13. in epist. ad Rom. *Ipsæ*, inquit, *passiones in se peccatum non sunt, effrænata verò ipsarum immoderantia peccatum operata est. Et vt exempli gratia vnam illarum tractem, concupiscentia quidem peccatum non est, quando verò egressa modum foras eruperit, tunc demùm adulterium fit, non à concupiscentia, sed à nimio & illicito illius luxu.* Illum autem nimium & illicitum luxum à voluntate habere, vt peccatum sit, docet idem Chrysostomus paulò post, exponens illud, *Non quod volo bonum, hoc ago: Quæcunque*, inquit, *culpa esse potest, ea omnis voluntatis est.*

AVCTOR operis imperf. in Matth. exponens illa verba capitis 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam*, hom. 12. apertè docet, præceptum, *Non concupisces*, non esse datum carni, sed animæ rationali, ac propterea sola carne concupiscere, ratione videlicet reluctante, nullum esse peccatum: *Non mandat*, inquit, *carni, quæ mandat. Quis enim sapiens illi ponit præceptum, qui, etsi vult, non potest obaudire? sed animam alloquitur, & animæ mandat, &c.*

S. CYRILLVS lib. 4. in Ioan. c. 51. circa medium: *Voluptas quædam*, inquit, *ante omne peccatum præcurrit, &c.* Vide hunc locum suprà citatum, c. superiore.

Ex Latinis, S. CYPR. (vel quicunque est auctor) in ser. de ablutione pedum: *Sic*, inquit, *abluit, quos parentalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis macula post ablutionem illam vlla sui vestigia derelinquat.*

S. HILAR. in Psal. 118. exponens versiculum 29. *Viam iniquitatis amoue à me*, satis apertè distinguit concupiscentiam à peccato, eamque non peccatum, sed viam ad peccatum esse docet: *Promptum*, inquit, *fuerat dicere, Iniquitatem amoue à me. Sed licet infirmitatis suæ conscius, cùm meminerit in corpore suo viam esse peccandi, tamen per timorem Dei à peractione peccati omnis alienus est. Viam igitur peccati, qua ad peccatum pergere promptum est, amoueri à se deprecatur, id est, omnia corporalium voluptatum desideria auferri, nec tentationem aliquam concupiscentiæ, aut ignorantiæ, qua tanquam per viam ad peccatum itur, ingruere.*

S. AMBROS. li. 1. de officijs, c. 21. *Non mediocre*, inquit, *est mitigare iracũdiam, non inferius, quàm omninò non commoueri. Hoc nostrum est, naturæ illud. Illæ denique commotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habent gratiæ, quàm amaritudinis.* Idem in Psal. 4. exponens illud, *Irascimini, & nolite peccare: Si irascimini*, inquit, *nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam.* Idem in lib. de Sacramento regenerationis, vt citat S. August. lib. 2. in Julian. *Beata*, inquit, *mors, quæ nos peccato eripit, vt reformet Deo. Nunquid naturæ fine iustificatur à peccato aliquis? non vtique, quoniam qui peccato moritur, in peccato manet; ille autem iustificatur à peccato, cui per Baptismum peccata remittuntur omnia.* Errant igitur Lutherani, qui concupiscentiæ peccatum affirmant non posse tolli de medio, nisi per mortem.

S. HIERONYMVS in epist. ad Oceanum: *Quomodo*, inquit, *iustificati sumus, & sanctificati, si peccatum aliquod in nobis relinquitur?*

S. PROSPER li. 3. de vita contempl. c. 4. *Peccatum perpetrare non possum, nisi malæ delectationi consentiam.*

S. GREGOR. li. 9. epist. 39. ad Theothistam patriciam, multis argumentis probat, peccata omnia radicitùs

A in Baptismate extirpari: *Si qui sunt*, inquit, *qui dicunt peccata in Baptismate superficie tenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius, in qua ipsum fidei Sacramentum festinant soluere, in qua principaliter ad cælestis munditiæ mysterium anima ligatur, vt absoluta radicitùs à peccatis omnibus, soli illi inhæreat, de quo Psalmista ait, Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Et infrà: *Totus mundus dici non potest, cui de peccato aliquid remansit. Sed nemo resistit voci veritatis, quæ ait, Qui lotus est, mundus est totus. Nihil ergo ei de peccati sui contagione remanet, quem totum fatetur mundum ipse qui redemit.*

S. BERNAR. in serm. de sex tribulationibus: *Peccatum*, inquit, *in foribus est, nisi ipse aperias, non intrabit, appetitus in corde prurit, sed nisi sponte cesseris, nihil nocebit, consensum cohibe, ne præualeant hæc, & immaculatus*
B *eris.* Idem in serm. 56. in Cant. *Cura*, inquit, *concupiscentiæ totis resistere viribus, vt non pertrahat in consensum, & omnis deinceps malignitatis machina euanescit. Nec est omninò quod sponsum prohibeat appropinquare tibi, præter solum parietem corporis.*

Vltimo loco S. AVGVSTINVS accedat, quem præter cæteros patronum se habere iactant, Lutherus in assert. art. 2. Philippus in Apologia Confess. Augustanæ, & alij. Porrò S. Augustinus non modo nusquam disertis verbis dicit concupiscentiam propriè esse peccatum, sed etiam contrarium affirmat in omnibus tomis operum suorum.

Tom. 1. li. 2. de Gen. contra Manichæos, c. 14. *Aliquando*, inquit, *ratio viriliter etiam commotam cupidita-*
C *tem refrænat, atque compescit. Quod cùm fit, non labimur in peccatum, sed cum aliquanta luctatione coronamur.* Idem lib. 1. Retract. cap. 15. *Hoc peccatum, de quo sic est loquutus Apostolus, ideò peccatum vocatur, quia peccato factum est, & pœna peccati est. Quandoquidem de concupiscentia carnis dicitur.*

Tom. 2. in epist. 200. ad Asellicum: *Quamuis insint, dum sumus in corpore mortis huius, desideria peccati, si nulli eorum adhiberemus assensum, non esset vnde diceremus Patri nostro qui est in cælis, Dimitte nobis debita nostra.* Et Lutherus tamen in assert. art. 2. ex orat. Dominica ducit argumentum ad probandum concupiscentiam in renatis esse verè, propriéque peccatum.

Tom. 3. lib. 14. de Trinit. c. 17. *Quemadmodum aliud*
D *est carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est, reualescere. Itemque aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est, secunda curatione sanare: ita prima curatio est, causam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum: secunda ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo in renouatione huius imaginis. Quæ duo demonstrantur in Psalmo, vbi legitur: Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, quod fit in Baptismo. Deinde sequitur: Qui sanat omnes languores tuos, quod fit quotidianis accessibus, cùm hæc imago renouatur.*

Tom. 4. lib. de continentia, c. 7. *Languorem istum culpa meruit, natura non habuit: quam sanè culpam per lauacrum regenerationis Dei gratia fidelibus iam remisit, sed sub*
E *eiusdem medici manibus, adhuc natura cum suo languore confligit.* Et infrà: *Propitius fit iniquitatibus, cùm peccata dimittit, sanat languores, cùm desideria praua compescit: propitius fit iniquitatibus, dando indulgentiam; sanat languores, dando continentiam. Illud factum est in Baptismo confitentibus, hoc fit in agone certantibus.*

Tom. 5. li. 1. de ciu. Dei, c. 25. *Illa concupiscentialis inobedientia quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?* Item lib. 20. c. 26. *Excepto vno mediatore, & post lauacrum regenerationis, quibusque adhuc paruulis, nemo mundus à sorde, sicut scriptum est, nec infans, cuius est vita vnius diei super terram.* Comparat hoc loco sanctus Augustinus

paruulos recens natos cum ipso Christo, quoad munditiam à sorde peccati. Quæ sanè comparatio impia esset, si in paruulis baptizatis adhuc esset, vt Lutherani volunt, sordes vera peccati, quæ tametsi eis non imputaretur, tamen imputari posset.

Tom. 6. in lib. de bono coniugali, c. 11. *Opus nuptiarum ab omni crimine defendit Apostolus dicendo: Et si acceperis vxorem, non peccasti.* At Lutherus in assertione secundi articuli, in vltimis verbis, contendit libidinem ineuitabilem sanctorum parentum, dum generant, verum esse peccatum.

Tom. 7. lib. 1. contra duas epist. Pelagian. c. 10. *Nulla ergo damnatio est ijs, qui sunt in Christo Iesu. Non enim damnatur, nisi qui concupiscentiæ carnis consentit ad malum.* Et c. 13. *Dicimus Baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, nec vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quasi rasorum in capite capillorum, vnde crescant iterum resecanda peccata. Sed de ista concupiscentia carnis falli eos credo, vel fallere, cum qua necesse est vt baptizatus, & hoc si diligentissimè proficit, & spiritu Dei agitur, pia mente confligat. Sed hæc etiamsi vocatur peccatum, non vtique quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur, sicut scriptura manus cuiusque dicitur, quod manus eam fecerit.* Idem repetit lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, c. 23. & addit, posse etiam dici peccatum, quia est causa peccati: *Sicut frigus,* inquit, *dicitur pigrum, quia facit homines pigros.* Item lib. 6. in Iulian, c. 5. *Omni peccato carent iustificati, sed non omni malo.* Idem habet cap. 11. & lib. 2. de pecc. merit. & remiss. cap. 22.

Tom. 8. tract. in Ps. 50. *Opus hoc castum in coniuge non habet culpam.* Et concione 3. in Ps. 118. iterum docet, petitionem illam, *Dimitte nobis debita nostra,* non pertinere ad motus concupiscentiæ inuoluntarios.

Tom. 9. tract. 41. in Ioan. *Nunquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas?*

Tom. 10. ser. 6. de verbis Apostoli: *Restat ergo cum carne conflictus, quia deleta est iniquitas, sed remanet infirmitas.* Vide etiam serm. 5. & 12.

Ad hæc & similia S. Aug. testimonia, varijs modis respondere conantur aduersarij. Ac primùm Bucerus & Kemnitius dicunt S. Augustinum, vbi negat concupiscentiam esse peccatum propriè dictum, non loqui secundum morem Scripturarum, sed more vulgi, & politicè. Vulgò siquidem eæ solùm actiones dicuntur peccata, quibus adest voluntatis assensus.

At si ea in re vulgus errabat, quis credat S. August. cum vulgo errare voluisse? Deinde quis sibi persuadere poterit, S. Augustinum non solùm in concionibus & epist. sed etiam in libris maximè serijs, in quibus ex Scripturis diuinis Pelagianos refellebat, vulgariter, & politicè contra Scripturarum veritatem loqui voluisse? Denique si vera esset istorum responsio, S. Aug. pernicioso errore populū decepisset. Docuit enim non esse orandū pro remissione motuum concupiscentiæ, nisi eis præbeatur assensus. Pro qua tamen remissione orandum esset, si motus illi peccata essent, vt orari volunt Lutherus in assert. art. 2. Illyricus in Apolog. Confess. Antuerp. cap. 3. & alij. Neque id excidit semel Augustino, sed frequenter ab eo repetitum, & inculcatum legimus in epist. 200. ad Asellicum, lib. 2. de pecc. mer. & rem. c. 4. lib. 1. contra duas epist. Pelagianorum. c. 13. lib. de perfectione iustitiæ, & concione 3. in Psal. 118.

Altera responsio est eiusdem Kemnitij; apud Augustinum, peccatum dupliciter accipi, vno modo pro eo quod facit reum, alio modo pro eo quod non facit reum, tametsi verum sit peccatum, & vera iniquitas, atque huius generis posterioris esse concupiscentiam in renatis: sed Augustinum loqui de priore ge-

A nere, cùm negat concupiscentiam esse peccatum.

At hæc distinctio omninò commentitia est, siquidem apud August. *Omne verum peccatum facit reum.* Sic enim ipse loquitur lib. 1. de nuptijs & concupisc. c. 25. hoc est, non habere peccatum, reum non esse peccati. Et ideò ipse idem, peccatum sublato reatu, dicit non esse peccatum, nisi tropicè, vt suprà citauimus ex lib. 1. de nuptijs & concupisc. cap. 23. Et idem ipse in Baptismo non solùm reatum, sed etiam iniquitatem tolli dixit tract. 41. in Ioan.

Tertia solutio Caluini est lib. 3. Inst. c. 3. §. 12. & 13. S. August. aliquando timuisse inuidiam, quam illi conflare studebant Pelagiani, quasi doceret, per Baptismum non remitti omnia peccata, & ideò abstinuisse à nomine peccati, quando de concupiscentia

B loquebatur: sed postea prostrato iam errore, & inuidia superata, apertè vocasse concupiscentiam peccatum, lib. 5. in Iulian. c. 3. & tract. 41. in Ioan. vbi ex propria sententia loquitur.

At licet quidem fortasse ob metum inuidiæ, aliquando celare veritatem, sed nunquam licet dicere falsitatem, præsertim in causa fidei, vt idem S. Aug. docet in lib. de mendacio. In testimonijs verò à nobis adductis, non solùm non appellatur concupiscentia peccatum, sed apertis verbis dicitur non esse peccatum, nisi impropriè.

Præterea in illo tract. 41. in Ioan. vbi dicit Caluinus

C Augustinum loqui sine timore inuidiæ, & ex propria mente, nonne apertissimè dixit, concupiscentiam in renatis reliquam, esse infirmitatem, non iniquitatem? *Nunquid,* inquit, *quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas?* Ex quo intelligimus eum de peccato impropriè loqui, cùm in eodem tract. semel aut iterum concupiscentiam vocat peccatum, vtentis verbis illis Apost. ad Rom. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Et illud ad Rom. 7. *Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.*

Denique si S. Aug. in lib. 5. in Iulian. iam errorem prostrauerat, & ideò liberè loquebatur, multò magis prostrauerat eundem errorem in lib. 6. & tamen in eo lib. c. 5. sic ait: *Tu autem qui putas, quod si malum esset concupiscentia, careret ea qui baptizatur, multùm erras.* D *Omni enim peccato caret, non omni malo.* Libri quoque Retract. posteriores sunt libris in Iulian. & tamen lib. 1. c. 15. apertissimè scribitur, concupiscentiam infirmitatem esse, non autem peccatum, nisi per metonymiam. Denique liber de perfect. iustitiæ posterior est etiam libris Retractationum, & tamen in eo lib. extremo docet, adeò non esse peccata motus concupiscentiæ inuoluntarios, vt pro eorum remissione non sit opus dicere, *Dimitte nobis debita nostra.*

Quarta solutio est Kemnitij pag. 484. vbi postquam allegauerat pro se locum Augustini ex lib. 5. in Iulian. c. 3. subiungit hæc verba: *Hæc manifesta est retractatio, seu explicatio eius quod antea incommodius dixerat,* E *reliquam concupiscentiam non esse peccatum, sed pœnam, & causam peccati.*

At hæc solutio refellitur ex ijs, quæ paulò ante sunt dicta. Nam si S. Aug. lib. 5. in Iulian. c. 3. retractasset sententiam illam, qua dixerat, concupiscentiam non esse propriè peccatum, quomodo hoc idem iterum dixisset lib. 6. in Iulian. c. 5. & lib. 1. Retract. cap. 15. & in lib. de perfectione iustitiæ?

CAPVT IX.

Refellitur idem error varijs rationibus.

Vltimo loco rationes varias ad eundem errorem profligandum adferemus.

Prima ratio, Baptismus non liberat hominem à

concupiscentia, igitur vel concupiscentia non est peccatum originis, vel Baptismus non liberat hominem à peccato originis.

RESPONDET, Lutherus in assert. art. 2. per Baptismum remitti peccatum originis quoad reatum, non quoad actum. Sed hæc solutio explosa iam est suprà, cap. 7. RESPONDENT alij, per Baptismum non tolli quidem concupiscentiam, sed tamen tolli eius dominium. Id enim facit gratia, quæ per Baptismum confertur, vt concupiscentia non dominetur.

At hęc solutio facile refutatur. Nam si concupiscentia esset peccatum originis, non esset propter dominium, sed propter repugnātiam ad rationem, vel pronitatem ad repugnandum. Siquidem peccatum originis est id, cum quo nascimur, & quod ab origine etiam infantes trahunt; nascimur autem cum pronitate ad repugnandum rationi, dominium autem in infantibus non inuenitur, sed postea accedit ex consensu voluntatis, & ideò actuale, non originale peccatum est. Itaque Baptismus etiamsi dominium tollat, non tamen peccatum originis tollit, si concupiscentia est peccatum originis.

Porrò quod diximus, concupiscentiam non propter dominium, sed propter repugnantiam, vel pronitatem esse peccatum originis, ex August. manifestè colligitur. Nam lib. 6. in Iulian. c. 5. sic ait: *Tale porrò ac tam magnum malum, tantùm quia inest, quomodo non teneret in morte, & pertraheret in vltimam mortem, nisi & eius vinculum in illa, quæ fit in Baptismo, remissione peccatorum omnium solueretur?* Ibid. c. 8. *Neque enim*, inquit, *nulla est iniquitas, cùm in vno homine vel superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctantur, etiamsi vincere non sinantur.* Vide etiam lib. 2. de peccato originali, c. 39. Quemadmodum autem intelligi debeat quod S. Augustinus dicere videtur, concupiscentiam carnis esse peccatum originis, in solutione argumentorum explicabimus. Nunc solùm demonstrare volumus, eorum sententiam non congruere cum doctrina S. Augustini, qui dicunt, in Baptismo remitti peccatum originis, quia tollitur concupiscentiæ dominatus.

SECVNDA ratio, Concupiscentia est effectus, & pœna peccati originalis, ergo non est peccatum ipsum originale. Nam tametsi possit vnum & idem, & peccatum esse, & pœna peccati, addo etiam & causa peccati; tamen hoc sine dubio intelligendum est per comparationem ad diuersa. Neque enim intelligi potest, vt res vna sit peccatum, & pœna, atque effectus eiusdem peccati, quia esset causa & effectus sui ipsius, ac per hoc prior, & posterior seipsa.

Esse autem concupiscentiam pœnam & effectū peccati originalis, probatur primò ex verbis illis Apost. ad Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* Habemus enim ex hoc loco mortem esse pœnam, & effectum peccati originalis, mors autem est pars corruptionis humanæ naturæ, altera verò pars eiusdem corruptionis est concupiscentia cum ignorantia, & alijs eiusdem generis naturę nostræ inflictis vulneribus. Igitur eadem ratio videtur esse mortis & concupiscentiæ. Quare sicut mors est pœna & effectus peccati originalis, ita quoque & concupiscentia est pœna & effectus eiusdem peccati originalis. Quod idem S. Aug. multis in locis non obscurè significat lib. 5. in Iulian. c. 3. *Concupiscentia*, inquit, *pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis.* Lib. 1. Retract. c. 15. dicit hominem nasci implicatum reatu Adæ, & ob id pœnæ obnoxium, & per pœnam intelligit concupiscentiam, de qua statim subjungit, eam per tropum vocari peccatū, qui

A est effectus peccati. Sed apertissimè id habet S. Aug. lib. 4. de Trinit. c. 17. & lib. de continentia, c. 7. quæ sunt à nobis citata c. superiore; vbi comparat peccatum originale febribus, concupiscentiam languori, qui remanet sanatis febribus: *Aliud est*, inquit, *carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est, reualescere.* Et infrà: *Prima curatio est causam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum: secunda, ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo, &c.* Vides quàm apertè peccatū, quod remittitur in Baptismo, dicatur causa languoris, id est, concupiscentiæ remanentis. Non igitur ipsa concupiscentia potest esse peccatum originale, nisi idem sit causa sui.

TERTIA ratio, Si homo non nasceretur ex Adamo, & tamen haberet concupiscentiā, quam nunc habet,
B non posset in eo concupiscentia propriè vocari peccatū; igitur concupiscentia non est ex se, & ex natura sua propriè peccatū. Huius argumenti antecedens est S. Aug. l. 3. in Iulian. c. 12. vbi concedit S. Aug. Iuliano hominem non posse iustè reprehendi, neq; esse reum vel peccatorem propter concupiscentiam, si cum ea concupiscentia quam habet, non propagetur ex Adamo, sed creetur à diabolo, & præter Augustini auctoritatem, res est omninò explorata ac certa. Nam tunc concupiscentia res esset omninò naturalis, propter naturalia autem nemo iustè reprehendi potest, vt si quis cæcus nascatur, aut fatuus. Quod si concupiscentia non esset peccatum, si naturalis esset, profectò non est peccatum per se & ex natura sua. Quod enim
C ex natura sua peccatum est, semper peccatum est, & vndecunque tandem oriatur, siue ab homine, siue à diabolo, semper facit reum.

QVARTA ratio, Concupiscentia si sumatur pro actu inuoluntario, id est, pro primis concupiscentiæ motibus, quibus mens resistit, nullum peccatum est; igitur multò minus peccatum erit, si sumatur pro ipsa pronitate ad actum. Consequentiam huius argumenti aduersarij concedunt, quia pronitatem ideò peccatum esse volunt, quoniam existimant eam pugnare cum lege Dei. Certum autem est, eam non pugnare cum lege Dei, si eius actus cum eadem lege non pugnat. Probemus igitur antecedens, quod ipsi communi consensu negant. Concupiscentia in pueris, amentibus, & dormientibus, peccatum non est,
D quia non est in potestate eorum non concupiscere, vt docent S. Aug. lib. 10. Conf. c. 30. S. Prosper lib. 3. de vita contemplatiua, c. 6. & S. Ambros. lib. 1. de officijs, c. 21. At non est etiam in potestate virorum sapientium & vigilantium, non habere primos illos concupiscentiæ motus, vt experientia docet; igitur illi peccata non sunt, & verè dixit B. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei, c. 25. *Quanto magis concupiscentialis inobedientia absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?*

Præterea, lex Domini non solùm non impossibilis, sed etiam facilis, ac suauis est habentibus gratiam ipsius: Matth. 11. *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* 1. Cor. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari*
E *supra id quod potestis.* 1. Ioan. 5. *Et mandata eius grauia non sunt.* S. Basilius oratione in illud, *Attende tibi*, non procul ab initio: *Impium*, inquit, *est dicere, impossibilia esse spiritus præcepta.* S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos, non longè à principio: *Deus*, inquit, *possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* S. Augustinus lib. 2. de pecc. merit. & remiss. cap. 3. *Acutè*, inquit, *sibi videntur dicere, quasi nostrûm hoc vllus ignoret, quod si nolumus non peccamus, nec præciperet Deus homini, quod esset humanæ impossibile voluntati.* Cyrillus lib. 3. in Iulian. circa medium, significat impossibile videri præceptum illud: *Si quis viderit mulierem ad concupiscen-*

dum, &c. sed continuò corrigit se his verbis: *Sed non ita*, inquit, *sapere nos facit: nam per gratiam Dei adimpletur ab ijs, qui non secundum carnem ambulant.* At impossibile est, nisi priuilegio singulari Dei, etiam iustis, & sanctis, non habere motus concupiscentiæ, repugnantes legi mentis, vt notum est ex ipso Apostolo ad Rom. 7. & 2. ad Cor. 12. Igitur motus illi peccata non sunt.

QVINTA ratio. Hæc aduersariorum sententia iniuriam facit Christo, & eius meritis: nam si concupiscentia est verum peccatum, & semper manet in homine, quantùuis iustificato, certè sequitur, vt Christus nos non verè, sed imputatiuè tantùm à peccatis redemerit, ac liberauerit, & sit diabolus Christo potentior, cùm ille verè potuerit inquinare, iste non potuerit verè mundare. Vnde etiam falsa erunt testimonia illa Scripturarum, Ioan. 8. *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Et ad Ro. 8. *Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* Nam qui adhuc sunt in peccato, nec verè liberati dici possunt, nec verè sunt iusti constituti per Christi obedientiam, sicut verè, & non imputatiuè tantùm, iniusti sunt constituti per Adami inobedientiam. Sed de his plura suo loco in disputatione de iustificatione.

SEXTA ratio esse posset, quia sententia aduersariorũ se ipsam destruit, cũ fieri nequeat, vt qui verè sunt iniqui & peccatores, manente in illis videlicet perpetua legis diuinæ inobedientia, non sint rei diuinæ indignationis & odij. Sed hanc rationem supra c. 7. satis fusè persequuti sumus. His igitur omissis, ad argumenta aduersariorum diluenda accedamus.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta aduersariorum, deprompta ex cap. 6. 7. & 8. ad Rom.

MVLTA sunt argumenta, quæ aduersarij Catholicis obijcere solent. Vt igitur à Scripturæ sacræ testimonijs ordiamur. Primum, ac præcipuum argumentum sumunt Lutherus, Caluinus, Philippus, Kemnitius, & alij, ex cap. 6. 7. & 8. epist. ad Rom. Sed quia sunt in his capitibus multæ sententiæ explicandæ, proponemus seorsim objectiones, quæ ex his testimonijs colliguntur.

PRIMA objectio, *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore*, Rom. 6. Non ait Apost. Non sit peccatum in vestro mortali corpore, sed, *non regnet*, vt notauit etiam S. Aug. tract. 41. in Ioan. Igitur semper est in nobis peccatum, licet non semper regnet. Loquitur autem Apost. de concupiscentia, vt patet ex sequentib. *Ad obediendum concupiscentijs eius*: concupiscentia igitur semper in nobis est, & semper peccatum est.

RESPONDEO, tum hoc loco, tum in seq. cap. sæpius concupiscentiam appellari peccatum impropriè, per figuram metonymiæ, quod sit causa peccati, si ei obediatur. Sed contrà, exclamat Lutherus in assert. art. 2. non licere ipsis Angelis, ne dum hominibus, verba Dei pro arbitrio interpretari, vt quod illa peccatum appellant, nos defectum, & non propriè peccatum esse dicamus. Nam si ita liceat pro arbitrio verba Dei exponere, vbique poterimus nomen peccati per defectum interpretari, & dicere, adulterium non esse adulterium, furtum non esse furtum, & de cæteris eodem modo.

At frustrà Lutherus ita vociferatur. Nullus enim est, qui maiori licentia Scripturas peruertat, quàm ipse faciat. Scripturæ siquidem passim affirmant peccata per Christum tolli, Isa. 53. *Ipse peccata multorum tulit.* Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Rom. 11. *Cùm abstulero peccata eorum.* Et Lutherus tamen in assertione eiusdem secundi articuli, disertis verbis dicit, nullum peccatum tolli, sed tantùm remitti, id est, non imputari. Ipse igitur verè facit, quod ne Angelis quidem licet.

Nos autem non negamus, concupiscentiam dici peccatum, vt Apost. eam vocat, sed negamus dici peccatum propriè, quod nec Apost. dixit. Et præterea, colligimus explicationem nostram euidenter ex Scripturis. Nam Scripturæ testantur vocem *peccati*, esse ambiguam, & nunc accipi pro culpa, nunc pro pœna, quæ est culpæ effectus, nunc etiam pro causa peccati, nunc deniq; pro sacrificio, quod est peccati expiatio. Deut. 9. *Peccatum vestrum, quod feceratis, id est, vitulum, igne combussi, & in frusta comminuens, in puluerem redegi.* Vbi manifestissimè vitulus dicitur peccatum, quia effectus & causa peccati fuit. Zachariæ vlt. loquens Deus de plagis Ægypti: *Hoc erit*, inquit, *peccatum Ægypti*, id est, pœna peccati. Thren. 4. *Completa est iniquitas tua, filia Sion, non addet vltrà Dominus, vt transmigret te.* Vbi etiam iniquitas pro pœna iniquitatis accipitur. Rom. 7. *Lex peccatum est? absit.* Hic omnium consensu, peccatum accipitur pro causa peccati. Quemadmodum paulò infrà eadem lex dicitur mors, id est, causa mortis. 2. Cor. 5. Christus vocatur peccatum, quia sacrificium fuit pro peccato. Vt etiam Osee 4. dicuntur Sacerdotes comedere peccata populi, quia comedunt oblationes pro expiatione peccati. Itaque certum est ex Scripturis, vocem peccati non semper accipi pro culpa, id est, pro peccato propriè dicto.

Rursus ex Scripturis constat, peccata propriè dicta verè tolli in iustificatione, vt ex locis paulò ante adductis perspicuum est, nec minus constat ex Scripturis, concupiscentiam in iustificatione non tolli, cùm Apost. iustificatus de se dicat, Rom. 7. *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Igitur ex Scripturis constat Scripturas, quæ concupiscentiam peccatum appellant, exponendas esse de peccato impropriè, id est, de causa, vel effectu peccati.

Id ipsum confirmari potest ex eodem loco Apostoli. Siquidem testatur Apostolus hoc peccatum esse in corpore, non in mente. Ait enim: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Et cap. 7. *Non habitat in me, id est, in carne mea, bonum.* At peccatum propriè dictum, non potest esse in corpore, sed in mente. Peccatum enim est iniustitia, & ibi solùm locum habere potest vera iniustitia, vbi locum habere solet vera iustitia. Quis autem iustitiam veram, proprieq; dictam, in membris carnis vnquam posuit? Igitur Apostolus, cùm dicit concupiscentiam esse peccatum, sed habitare in carne, non in mente, apertè significauit, eam non propriè, sed figuratè esse peccatum. Accedat auctoritas S. Augustini, qui (vt citauimus cap. 8.) multis in locis scripsit, concupiscentiam ab Apostolo appellari peccatum, quia est effectus, vel causa peccati. Quæ etiam sententia est Concilij Tridentini, sess. 5. cuius Concilij auctoritas vel sola Catholicis sufficeret.

Porrò argumentatio illa Lutheri, si hoc loco peccatum non accipiatur propriè, posse vbique non accipi propriè, ineptissima est: nam ex particulari propositione non colligitur propositio vniuersalis, quamuis contrà ex vniuersali rectè colligatur particularis; quoniam particularis in vniuersali continetur, non contrà. Itaque si quis ostenderet, peccatum vbique in Scripturis accipi propriè, rectissimè colligeret, hoc etiam loco accipi propriè: Sed ex eo, quòd in hoc particulari loco certis de causis peccatum accipiatur impropriè, non efficiet vt vbique accipiatur impropriè.

Sed opportunè Kemnitius in Exam. Concilij Trid. sess. 5. pag. 476. Luthero suppetias ferens, dicit, nullum esse meliorem interpretem verborum Pauli, ipso Paulo. Deinde ex ipso Paulo probat vocem, *Peccatum*, accipi debere propriè hoc loco: Primò, quia Paulus concupiscentiam vocat non bonum. 2. Quia vocat malum. 3. Quia illud malum describit priuatiuè per illud, *Perficere bonum non inuenio*. 4. Quia idem malum describit positiuè per illud, *Quod odi malum, illud facio*. 5. Quia dicit, concupiscentiam pugnare cum præcepto, *Non concupisces*. 6. Quia dicit, illud malum esse crucifigendum, mortificandum, destruendum. 7. Quia propter hoc malum exclamat, *Miser ego homo, &c.* RESPONDEO, concupiscentia quamuis non sit propriè peccatum, tamen est corruptio quædam incitans ad malum, & ideò rectè dicitur non bonum, & malum, & malum priuatiuum, & positiuum, & crucifigendum, ac destruendum. Quomodo autem pugnet cum lege, & miserum faciat, paulò post explicabitur.

SECVNDA objectio, ad Ro. 7. *Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.* Hic Apost. apertè concupiscentiam testatur esse peccatum. Nam primùm dicit se cognouisse peccatum per legem, & postea declarat, peccatum illud esse concupiscentiam, & legem, per quam illud cognouit, dicit esse præceptum, *Non concupisces.* Neque potest hoc loco accommodari distinctio de peccato propriè, vel impropriè dicto. Nam concupiscentia ideò dicitur esse peccatum, quia est præuaricatio diuinæ legis, *Non concupisces.* RESPONDEO, peccatum hoc loco propriè accipi, id est, pro vera legis præuaricatione: sed concupiscentiam non accipi pro fomite, sed pro actu voluntario concupiscendi, qui prohibitus est lege, *Non concupisces.* Id ita esse perspicuum est, tum ex contextu Apost. qui cùm dixisset legem non esse peccatũ, id est, causam peccati, sed esse causam cognitionis peccati; probauit ex eo, quod non cognoscebant homines actus interiores, vt desiderium vxoris, vel rei alienæ, esse peccata, nisi lex dixisset, *Non concupisces.* Tum etiam ex loco illo Euang. Matth. 5. *Dictum est antiquis, Non mœchaberis: Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c.* Dominus enim hæc dixit contra peruersas Pharisæorum opiniones, qui adhuc docebant, flagitia interna non esse peccata. Quod etiam patet ex Iosepho lib. 12. Antiquit. cap. 13. qui scribit, motum internum non esse peccatum, nisi exterius se prodat. Item ex Dauid Kimhi in Psal. 66. v. 17. vbi sic exponit illud: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non audiet Dominus*, id est, non imputabit ad peccatum desiderium iniustum, si tantùm sit in corde. Itaque Dominus ignorantiam illam quæ regnauerat ante legem, & rursus per Pharisæos inducta fuerat, destruere voluit, cùm ait, *Omnis qui viderit mulierem, &c.* & non sine causa addidit, *in corde suo*, quia non concupiscentia carnis, sed cordis, id est, voluntaria, prohibita est lege, *Non concupisces.* De eadem ignorantia loquitur Apost. cùm ait: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.* Itaque hoc B. Pauli testimonium, cùm de peccato actuali intelligatur, nihil iuuat causam aduersariorum.

Vnum obijci posset contra nostram hanc solutionem, quod videlicet admittamus in eodem cap. frequentes æquiuocationes in voce, peccati. Sed hoc non est vitium, sed ornamentum, cùm æquiuocatio non obscurat sententiam. Et certè cogit nos euidentia rei, vt sic exponamus. Nam cùm Apostolus dicit: *Quid ergo dicemus, lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem.* Et mox: *Peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam:* dubitari non potest, quin Primo loco peccatum accipiatur pro causa peccati, alioqui ineptè quæreretur, an lex peccatum esset: Secundo loco, pro peccato propriè dicto, quod repugnat legi: Tertio loco, pro fomite, qui operatur omnem concupiscentiam. Vbi videtur Apostolus explicare, cur fomitem appellauerit peccatum, quia videlicet efficit peccatum, cùm operetur in nobis concupiscentiam, eamque voluntariam, abstrahendo, & alliciendo, vt beatus Iacobus in epistola sua scribit.

TERTIA objectio: *Scio enim quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*, Rom. 7. Hoc loco B. Paulus fatetur se non seruare legem, quia illa spiritualis est, ipse verò carnalis, & non loquitur de lege prohibente actiones voluntarias; hanc enim legem Apostolus seruare se dicit, cùm ait, *Quod odi facio, & mente seruio legi Dei.* Igitur loquitur de lege prohibente concupiscentiam ipsam nobis insitam ex peccato Adæ, ac per hoc concupiscentia illa repugnat legi, & verè propriéque peccatum est.

RESPONDEO, duas esse huius loci expositiones, & secundum vtrumq; rectè argumentum solui posse. Prior expositio est Chrysostomi, Theophylacti, Ambrosij, & aliorum in hunc locum, & August. l. 1. ad Simplicianum, q. 1. qui existimant Apostolum non loqui de se, suiq; similibus, iustis, sed induisse personam hominum impiorum, qui non solùm fomitem habent, sed etiam ab ipso fomite vincuntur, & pertrahuntur in varia flagitia, qui rectè dicuntur venundati sub peccato, quia nondum redempti sunt per applicationem sanguinis Christi, quæ fit per fidem & Sacramenta. Et secundum hanc expositionem, argumentum aduersariorum nullas vires habet. Quod verò dicit Apostolus, *Quod odi facio*, &, *Mente seruio legi Dei*, quæ videntur non conuenire hominibus nondum iustificatis, intelligenda sunt de lumine rationis, & quodam appetitu boni, qui saltem in genere nulli homini deest. Nam etiam perditissimi, quippe norunt, malum esse furtum, homicidium, adulterium, & in alijs, hæc ipsa scelera detestantur: *Video*, inquit ille, *meliora, proboque, deteriora sequor.* Posterior expositio est S. Augustini, in omnibus ferè libris contra Pelagianos, qui etiam illam priori præfert lib. 2. Retract. cap. 1. & de prædest. Sanctorum, cap. 4. Item Primasij, Anselmi, Thomæ, & aliorum in hunc locum. Quæ expositio posterior nobis etiam magis probatur, præsertim quia B. Paulus ex ijs quę dixerat in septimo cap. *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem*, &, *non ego operor illud*, &, *mente seruio legi Dei*, & similibus, deducit illam conclusionem initio cap. 8. *Nihil ergo damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, &c.* Quæ conclusio manifestè indicat, Apostolum in capite septimo, de se & cæteris per Christum renatis, esse loquutum. Secundum hanc expositionem dicendum est, B. Paulum non velle significare, legem spiritualem non seruari à iustificatis, quatenus opus est ad vitandum peccatum, sed non seruari quantum ad quandam perfectionem, quæ est finis præcepti, ac propterea propriè non est in præcepto.

Sciendum est enim in preceptis interdum significari solũ media ad aliquem finem, vt cùm dicitur, pugna cõtra hostes, fac medicinam ægroto. Hæc enim sunt media, illud ad victoriã, istud ad sanitatem. Interdum autem significari simul finẽ & media, vt si quis dicat, vince hostes, sana ægrotũ. Hic enim non solùm imperantur pugna & curatio, quę sunt media, sed etiam indicatur finis, victoria, & sanitas. Cæterũ obligatio pręcepti propriè in medijs, quę imperãtur, consistit,

no 114 fine: & præuaricator est, qui media negligit, non qui finem non assequitur. Neque enim peccat, cui dicitur, vince hostes, si non vincat, modò viriliter pugnet: neque is peccat, cui dictum est, sana ægrotum, etiamsi sanare non possit, modò curet apposite ad sanandum. Finis enim in præcepto indicari potest, propriè imperari non potest.

Præceptum igitur, *Non concupisces*, eius generis est, vt simul media, & finem comprehendat. Media sunt resistere concupiscẽtijs, eisq; nunquã assentiri, nunquã cedere, atq; hæc ita obligant, vt qui non fecerit, cõtinuò reus existat: finis est funditus cõcupiscentias extirpare, atque id efficere, vt nullus in carne motus oriatur cõtra rationem. Hunc autẽ finem lex proponit, vt intelligamus quo sit nobis Deo iuuãte tendendum, non vt rei simus, si id non faciamus, quod facere in nostra potestate non est, & quod ad felicitatem futuræ vitæ, non ad obligationem præsentis pertinet. Sic enim S. Aug. docet in epist. 200. ad Asellicum: *Hoc*, inquit, *lex posuit dicendo, Non concupisces, non quod hic valeamus, sed ad quod proficiendo tendamus.* Et lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, c. 29. *Multum*, inquit, *boni facit, qui facit quod scriptum est, post concupiscentias tuas non eas: sed non perficit, quia non implet quod scriptum est, Non concupisces. Ad hoc ergo dixit lex, Non concupisces, vt nos in hoc morbo iacere intelligentes, medicinam gratiæ quæreremus, & in eo præcepto sciremus, & quò debeamus in hac mortalitate conari, & quò possit à nobis illa beatissima immortalitate perueniri.*

Ait igitur B. Paulus: *Scimus quia lex spiritualis est:* quia videlicet vt spirituales homines facit, & spirituales omninò requirit, vt perfectè, etiam quoad finem, obseruetur: *Ego autem carnalis sum, quia nondum spirituale corpus habeo*, inquit Aug. lib. 1. contra duas epist. Pelagianorum, c. 10. Non enim carnalem se vocat Apost. quod secundum carnem ambulet: nam id paulò infrà apertè negat, sed quod non sit totus spiritualis, qualis post resurrectionem erit. Neque enim absurdum est, vt sit in illa vita etiam caro spiritualis, si potuit esse in hac vita in his, qui adhuc carnalia sapiunt, etiam spiritus ille carnalis: *Venundatus sub peccato*, non quia Christi sanguine redemptus non sim, sed quia (vt ad Ro. 8. idem Apost. dicit) *Et nos primitias spiritus habentes intra nos ingemiscimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri.* Itaque venundatus erat Apostolus cum cæteris in præuaricatione primi peccati, & quoniam redemptus erat quoad animam primitias spiritus habens, expectabat autem redemptionem corporis sui, ideò concupiscentias sentiebat, sed non consentiebat, & propterea adjungit: *Quod enim operor non intelligo*, id est, non scio, non approbo, vel prius id fit, quàm ratio in consilium aduocetur, & ideò me ignorante, & non consentiente fit: *Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Vbi facere se dixit* (inquit Augustinus loco citato) *non affectu consentiendi & implendi, sed ipso motu concupiscendi.*

Quare B. Apostolus legem spiritualem, *Non concupisces*, non omninò perficiebat, qua parte adhuc carnalis erat; nec tamen peccabat, quia lex non obligat ad non sentiendum carnis motus, sed ad non consentiendum eis, vt suprà diximus, cùm hoc sit medium, illud finis. Atque hæc dicta sunt ad mentem S. Augustini, qui præcepto, *Non concupisces*, intelligit prohiberi aliquo modo motus omnes concupiscentiæ, etiam inuoluntarios; assensum verò his motibus prohiberi docet illo alio præcepto: *Post concupiscentias tuas non eas*, Ecclesi. 18.

Cæterum probabile etiam est quod alij docent, præcepto, *Non concupisces*, non prohiberi vllo modo motus inuoluntarios, sed assensum tantùm, & hoc præcepto cõtineri solùm media, non autem finem. Quod probatur primò, quoniam ab Apost. hæc vocatur lex mentis, Ro. 7. quia non carni, sed menti data est. Secundò quia hoc præceptum habetur in Exo. c. 20. in Deut. c. 5. & Matth. 5. cum alijs præceptis Decalogi, *Non occides, Non mœchaberis, &c.* quæ intelliguntur omnia de actionibus liberis, planeque voluntarijs. Porro illud, *Post concupiscentias tuas non eas*, intelligi commodè potest de opere externo, quo concupiscentiæ satiantur. Vnde mox sequitur: *Si enim præstiteris animæ tuæ concupiscentias suas, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Iuxta hanc expositionem præcepti, *Non concupisces*, dicendum est, Apostolum, cùm ait, *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum*, non significare, non perfici legem à se, sed causam peccati non esse legem, quæ spiritualis est, sed carnis nostræ corruptionem, quæ pullulat praua desideria, etiam reluctante ratione. Dixerat enim paulò ante: *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit, sed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* Et continuò, vt hoc probaret, adjunxit: *Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, &c.* hoc est, lex non potuit mihi mortem operari, quia spiritualis est, sed radix peccati in me est, qui adhuc carnalis sum, venundatus sub peccato, quoad corpus. Vnde etiam me ignorante, vel inuito oriuntur in carne mea motus concupiscentiæ, qui allicere conantur ad assensum. Ex his objectiones reliquæ facili negocio diluentur.

Qvarta objectio, Rom. 7. *Si quod nolo, facio, consentio legi, quia bona est.* Si mens Pauli consentiebat legi, certè idem volebant lex Domini, & mens Pauli: sed mens Pauli nolebat sentire motus concupiscentiæ (vt patet) quia inuitus eos sentiebat; igitur ex lege Domini nolebat eos motus existere, igitur motus illi, quamuis inuoluntarij, repugnabant legi, ac proinde peccatum erant. Vnde S. August. ser. 5. de verbis Apostoli: *Quid*, inquit, *dicis, ô lex? Non concupisces, & ego nolo concupiscere, non implet legem infirmitas mea, sed legem laudat voluntas mea.* Respondeo, Si præceptum, *Non concupisces*, extendamus cum Augustino ad motus inuoluntarios, fatemur eos motus repugnare legi, sed negamus esse peccata, quia repugnant legi vt indicanti finem, non vt imperanti media, vt supra explicatum est. Sin autem præceptum illud restringamus ad motus tantùm voluntarios, respondemus ad argumentum, consensum Pauli cum lege, non consistere in eo quod rem eandem velint, aut nolint Paulus & lex, sed quod Paulus velit, aut nolit id quod lex iubet eum velle, aut nolle. Itaque consensum Pauli cum lege in eo positum esse, quod lex iubeat eum resistere concupiscentiæ, & Paulus velit concupiscentiæ resistere, ac resistat. Quare sensus verborum Pauli hic erit, Si quod nolo, facio, consentio legi, quia bona est; hoc est, si inuitus concupisco, non repugno legi, sed ei consentio: ipsa enim vult, vt ego nolim concupiscere, & ego nolo concupiscere, & cùm concupisco, id fit præter & contra volũtatem meam. Posset etiam facilius dici, legem nolle concupiscentiam vt objectum, & similiter mẽtem Pauli nolle eandem similiter, vt objectum. Quemadmodum si quis hominem casu, atq; omninò præter intentionem occideret, is verè dicere posset: quod nolui feci; & ideò consentio legi, quæ ait, *Non occides*, quia bona est, nec tamen ex his verbis colligi deberet præceptum, *Non occides*, extendi ad homicidium omninò inuoluntarium, & reum esse, qui præ-

præter intentionem occiderit. Cædes enim inuoluntaria non est contra legem, nisi materialiter.

Quinta obiectio, Ro. 7. *Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adiacet.* Ex hoc loco ducit argumentũ Caluinus. Videtur enim Apostolus dicere, velle se legem seruare, & ita bonum facere, sed non posse, propter malum adiacens, id est, concupiscentiam repugnantem legi.

Respondeo, locus hic sine dubio ita obscurus est, vt multi interpretes existiment aliquid deesse, & alius alio modo defectũ resarcire studeat. Sed B. Aug. lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 10. satis commodum sensum indicauit, & in quo nihil subintelligi debeat. Vult enim illud, *bonum*, coniungi cum, *lege*, non cum verbo, *facere*, vt hic sit sensus, Inuenio, igitur legem bonum quoddam esse mihi volenti facere, id est, volenti bene operari, & secundum legem viuere: ideo autem legem inuenio esse quoddam bonum, quoniam malum concupiscentiæ adiacet mihi. Deum enim ab vna parte malum adiacens incitat ad peccatum; ab altera lex Domini bona retrahit à peccato. Itaque non potest ex hoc loco effici, non posse legem seruari, aut concupiscentiam inuoluntariam esse peccatum.

Sexta obiectio: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati*, Ro. 7. Hoc loco videmus concupiscentiam repugnare legi, & captiuare, id est, seruum peccati facere, ac per hoc sine dubio esse peccatum.

Respondeo, non omne quod repugnat legi peccatum est, quamuis omne peccatum legi repugnet. Peccatum enim repugnat legi priuatiue, quia est actio recedens à sua regula, cum posset, & deberet cũ sua regula congruere, multa vero legibus repugnare, quæ peccata non sunt, extra controuersiã est. Repugnat enim legi homo, qui peccat, & tamen homo non est peccatum proprie, nisi cum Illyrico delirare velimus. Item repugnat legi iustæ lex iniusta, interdum etiam lex vnius Principis legi alterius cõtraria est, cum tamen neutra videatur iniusta. Potest quoque lex iniusta legi item iniustæ repugnare. Nec tamẽ lex peccatũ proprie dici potest, sicut nec virtus.

Iam igitur concupiscentia repugnat legi mentis, non vt actio recedẽs à regula, cum posset, & deberet regulæ congruere: sed repugnat vt lex contraria impellens ad malum; quomodo etiã legi repugnat diabolus, & quicquid incitat ad legis transgressionem. Itaque hoc ipso, quod Apostolus concupiscentiam vocat legem membrorum, significat eam non esse proprie peccatum.

Apposite autem legis nomine concupiscentia appellata est, quia lex nihil est aliud, nisi regula actionum. Et quemadmodum mentis est regula bonæ actionis, quam si sequaris, bene ages: ita concupiscentia regula est peccandi, quam si sequaris, omnino peccabis. Illud autem, *captiuantem me in lege peccati*, recte exponit S. Aug. li. 1. de nuptiis & concupiscentia, c. 30. vbi docet, concupiscentiam dici captiuantem, id est, captiuare conantem, vel captiuantem secundum carnem, non secundum mentem; vt supra dictum est de illis vocibus, ego autem carnalis, venundatus sub peccato.

Septima obiectio, Rom. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Hoc etiam est Caluini argumentum, colligit, concupiscentiam esse peccatum, quia miseros facit homines.

Respondeo, Infelicitas & miseria in Scripturis vt plurimum pœnæ potius tribuitur, quam culpæ: vt Prouerb. 14. *Miseros facit populos peccatum.* Et Psal. 11. *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus.* Kemnitius (vt in 1. obiectione diximus) ex hoc loco probat, concupiscentiam esse peccatum proprie dictum; & rationem reddit, quia Paulus hoc dicens agnoscit, malum illud esse per se dignum morte æterna. Sed ineptissima ratio est, cum Apostolus de corpore morali, & passionibus obnoxio liberari cupiat, de morte vero æterna ne verbum quidem dicit. Nam quod in sequenti capite additur: *Nihil ergo damnationis, &c.* ibidem explicatur cur dictum sit, nimirum, quia renati non secundum carnem ambulant; non autem quia concupiscentia quamuis peccatum, non imputetur.

Octaua obiectio, Rom. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* At qui non perficit bonum, sine dubio peccat. Et hoc argumentum Caluini est.

Respondeo, vt quis peccet non faciendo aliquid, requiritur, vt debeat, & possit illud facere. Nam si quis debeat, & non possit, miser est, non peccator: si possit & non debeat, minus bonus est, non tamen malus. Id autem de quo agimus, id est, carne non cõcupiscere, non est in nostra potestate, & ideo velle adiacet nobis, perficere bonum nunquam concupiscendi non inuenimus. Et ideo concludit Apostolus. *Infelix ego homo, &c.* Hinc S. August. lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, ca. 10. *Hoc est*, inquit, *perficere bonum, vt nec concupiscat homo.*

Nona obiectio, Rom. 8. *Sapientia carnis inimica est Deo.* Vel, vt clarius habent Græci textus, φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεὸν *inimicitia est in Deum, legi enim Dei non est subiecta.* Hunc locum passim adferunt aduersarii, vt probent concupiscentiam esse malum totius hominis, & inimicitiam aduersus Deum, & repugnantiam contra legem eius, ac proinde proprie, certissimeque peccatum.

Respondeo, Prudentia, siue sapientia, siue sensus carnis, nam his omnibus vocibus ad rem eandem significandam vtitur Paulus, vere proprieque peccatum est, sed actuale, non originale. Non enim vocat Apostolus prudentiam carnis illud malum, quod c. 17. dixit esse in carne, siue in membris. Nam illud malum in se quoque, & in aliis sanctis hominibus agnoscit Apostolus; prudentiam vero carnis nõ ponit nisi in peccatoribus, qui terrena sapiũt, & secundum carnem ambulant. Sic enim loquitur: *Non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, qui vero secundum spiritum sunt, quæ spiritus sunt, sentiunt. Nam prudentia carnis mors est, prudentia autem spiritus vita & pax, quoniam sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis.*

Prudentia igitur carnis est cura, & sollicitudo quædam nimia prouidendi, quæ carni sunt commoda, vtilia, suauia, neglecta cura, & sollicitudine eorum, quæ ad spiritum pertinent. Talis autem sensus, siue affectus, videtur enim verbum φρονεῖν, vnde est vocabulum φρόνημα apud Apostolum magis ad affectum, quam ad cognitionem pertinere, inimicus est Deo, quia non congruit cum eius lege, neque congruere potest, dum talis est. Neque enim fieri potest, vt iniquitas cum æquitate concordet, quamuis fieri possit, vt homo gratia Dei adiuuante, deponat prudentiam illam carnis, & ea, quæ spiritus sunt, gustare, & procurare incipiat. Hinc apparet aduersariorum temeritas, qui omnia confundunt, & miscent, & argumenta petunt ex his locis, qui nihil ad rem faciunt.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones ex aliis Scripturæ locis depromptæ.

CONstitui loca omnia breuiter explicare, quæ proferunt aduersarii ad probandum concupiscentiam ex natura sua esse peccatum. Igitur præter loca illa ex epist. ad Romanos; quæ sunt à nobis superiore capite explicata, hæc etiam addunt.

Primum proferunt Kemnitius, & alii testimonium ex Gen. 6. & 8. vbi dicitur: *Cuncta cogitatio cordis humani intenta ad malum omni tempore.* Hebraice autem dicitur, *ipsum figmentum cordis humani totum, & semper esse malum.* Respondeo, locus ille Genes. similis videtur ei loco, quem proxime explicuimus ex c. 8. ad Rom. describit enim Moses ingenium illorum qui viuebant tempore Noe, ac dicit omnes illos secundum carnē ambulasse, & quę carnis sunt tantum cogitare, & sapere consueuisse. Itaque dicitur figmētum cordis, siue (vt habetur c. 6.) figmentum cogitationum cordis totum, & semper malum, quia nihil fere homines illi cogitabant, nisi quod ad voluptatem, vel vtilitatem carnis pertineret.

Sed hoc peccatum erat actuale, non originale, nisi forte, vt Latini codices habent, admittant aduersarij cogitationem cordis hominum illorum, non tam fuisse actu malam, quam pronam ad malum. Illam enim pronitatem ad malum cōcedimus esse vulnus ex peccato originali relictum, sed negamus esse proprie peccatum, nisi in actum voluntarium prodeat. Tum verum peccatum quidem esse, sed actuale, non originale, vt sæpe iam diximus & probauimus.

Secundum, ex Psal. 18. *Delicta quis intelligit?* & Psal. 50. *Cor mundum crea in me Deus.* Hæc duo loca producit Lutherus in assertione secundi artic. vt probet homines etiam iustificatos semper habere delicta, & cor immundum. Quod non potest esse nisi ratione concupiscentiæ, quæ remanet in iustificatis vsque ad mortem. Respondeo, hæc loca non pertinent vllo modo ad peccatum originale, neque ad concupiscentiam, quæ remanet post iustificationem, tum quia in iustificatione peccata omnia remittuntur, tū quia concupiscentia non est res occulta, aut obscura, vt dicendum sit; Delicta quis intelligit? tum denique quia non opus est orare pro concupiscentia, aut eius motibus inuoluntariis expiandis, vt S. Augustinus docet in epist. 200. supra citata.

Loquitur igitur Dauid de peccatis actualibus, siue venialibus; quibus raro caremus, siue mortalib⁹ occultis, & de quibus non omnino certi sumus, an sint nobis remissa. Itaq; Dauid, quamuis iustificatum se esse speraret, recte tamen dicebat, *Delicta quis intelligit? ab occultis munda me Domine.* Et; *Cor mundum crea in me Deus.* Petebat enim mundari cor suum à maculis quotidianis, vel etiam à grauioribus, si forte esset iis quoque ignoranter inquinatus.

Tertium ex Hierem. 17. *Prauum est cor hominis.* At cordis prauitatem quis neget, inquit Confessio Saxonica, vere esse peccatum? Respondeo, prauum cor apud Hieremiā non est cor malum, siue inquinatum peccatis, sed callidum, ac difficile, vt penetretur. Nam vox Hebræa est עקב non רע vnde etiam Septuaginta verterunt βαθεῖα καρδία cor profundum. Et consonat vocabulum sequēs & inscrutabile. Sed etiamsi intelligamus, cor hominis malum appellari; id ita accipiendum erit, quasi dictum sit, pronum ex natura corrupta ad malum. Pronitas autem non est proprie peccatum; vt sæpe diximus. Deinde loquitur propheta de impiis, quorum cor prauum, & immundum esse non negamus, cum è contrario de iustis dicatur, Matt. 5. *Beati mundo corde.* Et 1. Tim. 1.

A *Finis præcepti charitas de corde puro, &c.* Et Act. 5. *Fide purificans corda eorum.*

Quartum ex Matth. 6. *Sola enim oratio dominica* (inquit Lutherus in assertione art. 2.) *omnes concludit sub peccato, Nam qui orat vt fiat voluntas Dei, fatetur non facere voluntatem Dei, qui petit, vt sanctificetur nomen Dei, agnoscit se polluere nomen Dei; qui cupit, vt adueniat regnum Dei, intelligit se sub regno esse diaboli.* Respondeo, Inanissima est obiectio. Nam (vt S. Cyprianus recte exponit in serm. de oratione Dominica) *sanctificari petimus nomen Dei in nobis,* vt qui per baptismum sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus. Cupimus *vt adueniat Regnum* Dei, quod post resurrectionē & iudicium expectamus, vt qui in præsenti vita Christo compatimur, in futura cū illo regnemus. Oramus, *vt fiat voluntas Dei in* B *terra sicut fit in cœlo,* vt infideles, qui terreni adhuc sunt, per fidē voluntatē Dei faciant, sicut eā faciūt fideles, qui cœlestes per eandem fidem iam esse cœperunt.

Denique oratio Dominica vsq; adeo non conuincit in nobis perpetuo hærere originale peccatum, vt Lutherus somniat; vt etiā Christus, qui sine controuersia nullū omnino peccatum habuit, orauerit, vt fieret voluntas Dei, Matth. 26. & Aug. dicat in epist. 200. & alibi, nobis orationem illam Dominicā: *Dimitte nobis debita nostra,* non fore necessariam, si nullum aliud haberemus nisi originale peccatum.

Quintum ex Matt. 13. & Luc. 10. *vbi duobus parabolis* (inquit Lutherus loco citato) *ostendit Dominus non* C *continuo hominem liberari ab omni peccato, sed paulatim, ac per hoc semper remanere aliquid peccati purgandum.* Prior parabola est de fermento misso in sata tria, quæ paulatim fermentata sunt. Posterior est de Samaritano, qui hominem à latronibus vulneratum duxit in stabulum, & plagas eius non in momento curauit, sed paulatim curari voluit.

Respondeo, parabolæ istæ nihil iuuant caussam Lutheri. Nam vt S. Aug. recte docet li. 14. de Trinit. ca. 17. & alibi, cum Scripturæ significant, hominem paulatim curari, & proficere, non loquuntur de remissione peccatorum, sed de curatione languoris ex peccato relicti. Sicut enim aliud est telum de corpore eruere, aliud vulnus per telum inflictum sanare; sic etiam Aliud est peccatum tollere, quod fit in baptis- D mo, Aliud vulnus ex peccato factum, id est, concupiscentiam omnino sanare, quod fit paulatim dum imus de virtute in virtutem. Sed Lutherus caussam cum effectu, id est, peccatum originis cum vulneribus eo natis confundit.

Sextum ducit Lutherus, ex c. 15. Ioan. vb dicit, discipulos esse purgandos, quos tamen c. 13. dixerat esse mundos. Hinc enim sequitur, post iustificationem adhuc remanere peccata. Respondeo, purgatio in hominibus iustificatis necessaria quidem est; sed propter peccata actualia, ac præsertim venialia, quæ quotidie subrepunt, non propter originale, quod perfecte remittitur in baptismo. Vide Augustinum tract. 80. in Ioannem.

E Septimum sumit ex illo ad Galat. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum.* Sed iam supra responsum est, concupiscentiam illam non esse proprie peccatum, dum ei spiritus reluctatur, quia non est, nisi in carne, quæ sedes peccati esse non potest. Verum enimpeccatum non in carne, sed in mente quæri debet.

Octauum ex illo ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ.* Non iuberet Apostolus iam renatis, vt obiiciunt Lutherus & Caluinus, vt renouarentur, nisi in eis vetustas aliqua superesset. Vetustas autem peccatum est ex primo homine contractum: sicut nouitas gratia est secundi hominis largitate

donata

donata. Respondeo, vetustas in Scripturis Duobus modis accipitur. Primo, pro peccato originis. Secundo, pro malis ex peccato relictis. Et ideo potest dici homo & perfecte renouatus per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, vt dicitur ad Tit. 3. & tamen egere renouatione, & renouari de die in diem.

Hinc S. Aug. lib. 6. in Iulianum, c. 5. *Exponens*, inquit, *verba mea non secundum meum sensum, sed secundum dolum tuum, dixisse me affirmas, quod gratia non perfecte hominem nouum faciat. Non hoc dico, attende quod dico. Gratia perfecte hominem nouum facit.* Et mox: *Nunc etiam perfecte inuocat hominem, quantum attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum ad liberationem ab omnibus malis.* Adde quod vetustas, & nouitas dicuntur etiam in Scripturis de peccatis actualibus, & malis habitibus inde contractis: & liberatione ab iisdem. Sic enim accipienda videntur quæ dicit Apostolus ad Coloss. 3. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induentes nouum, &c.* Et ad Ephes. 4. *Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem.* Item: *Deponentes mendacium, loquimini veritatem, &c.*

Nonum ex illo Col. 3. *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam &c.* Colligit hinc Lutherus, iustificatos adhuc habere membra ista veteris Adami, quæ B. Paulus peccata esse dicit. Respondeo, per membra, quæ super terram sunt, intelligitur concupiscentia, quæ lex membrorum dicitur, Rom. 7. eadem autem membra vocantur fornicatio, inuidia, &c. quia caussa istorũ omnium est concupiscentia, dum ei præbetur assensus. Iubentur autem iustificati mortificare hæc sua mẽbra, ne forte illiciendo ad consensum trahant. Quod est idem cum eo quod dicitur ad Rom. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum concupiscentiis eius.* Iustificatos autem non habere iam illa peccata, quæ parit concupiscentia, cum illi obeditur, docet idem Apostolus ibidem subiungens, *in quibus & vos ambulastis aliquando.*

Decimum sumit idem Lutherus ex illo Heb. 12. *Deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum*, Respondeo, non vocat Apost. (vt Luth. credidit) *circumstans peccatum* concupiscentiam penitus inhærentem. Nam cum ea deponi non possit, frustra hortaretur ad eam deponendam: & præterea B. Paulus per *circumstans peccatum*, intelligit sine dubio aliquid extrinsecum, vt omnes fere expositores docent. Cõcupiscentia autem non est quid extrinsecum, sed res maxime interna. Ex quibus etiam refellitur expositio Bezę in annotat. ad hũc locum. Vbi per circumstans peccatum intelligit naturæ prauitatem.

Igitur Apostolus ducit metaphorã ab iis, qui currunt, vel decertãt in stadio, quibus duo præcipue sũt cauenda, vt non grauentur aliquo onere, & vt non impediãtur in certamine, vel cursu ab aliquo obstaculo: *Deponentes*, inquit, *omne pondus, & circumstans nos peccatum curramus ad propositum nobis certamen, &c.* Et quidem per *pondus* intelligunt expositores curas inanes rerum temporalium; per *circumstans peccatum* intelligunt occasiones, & pericula peccati, siue ipsa peccata, quæ nobis vndique insidiantur. Vox enim Gręca εὐπερίστατον, significat id quod facile circumdat, & obsidet, qualia sunt quę nobis per sensus corporis vndique ingeruntur, à quibus facillime capimur, nisi diligentissime caueamus.

Opponit autem B. Paulus eleganter *circumstans peccatum* circumpositæ nubi Sanctorum exemplorum: dixerat enim: *Habentes igitur tantam circumpositam* (Græce περικείμενον) *nubem testium, deponentes omne*

A *pondus, &c.* significare volens ita nos vndique circũdari exẽplis sanctorum patrum, sicut circundamur periculis, & occasionibus peccãdi, vt ad exempla illa aspicientes discutere possimus omnia iacula aduersarii, ex quo intelligimus verum esse quod supra diximus, per *circumstans peccatum* non posse intelligi concupiscentiam nobis insitam, sed extrinsecas tentationes, sicut extrinseca sunt exempla Sanctorum, quæ circumstanti peccato opponit.

Vndecimum sumit idem Lutherus in assertione art. 3. ex illo Iacobi 1. *Vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Philosophatur enim Lutherus, nos dici initium, quia imperfecte iustificamur, & semper aliqua ex parte peccatum in nobis remanet, ac si dictum esset, inchoatio quædam sumus, non cõplementum, partim iusti, partim peccatores. Respondeo, vox Græ-
B ca apud Iacobum ἀπαρχὴ omnium consensu non opponitur cõplemento, sed primarium, & præcipuum significat. Quare multi vertunt, etiam ex aduersariis, *vt simus primitiæ creaturarum.*

Vult igitur B. Iacobus sãctos, & electos esse primitias id est, partẽ perfectissimam creaturæ. Alioqui si Lutheri sententia vera esset, Christus ipse nõ perfecte, sed inchoate tãtum resurrexisset. Nã 1. Cor. 15. vbi legimus: *Christus resurrexit primitię dormientium.* Et rursus: *Omnes viuificabuntur, vnusquisque in suo ordine.* Primitiæ Christ⁹, deinde ii qui sunt Christi, in vtroque loco nomine primitiarum in Gręco habetur ἀπαρχὴ, quo vocabulo (vt diximus) vtitur Iacobus cum ait: *Vt simus initium aliquod creaturæ eius.*

C Duodecim sumit idem Lutherus ex illo 1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus.* Vbi notat, non esse dictum, habuimus, sed habemus. Nullum est autem peccatum semper in nobis manens, nisi concupiscentia. Respondeo, loquitur B. Ioan. de peccatis actualibus, sed quotidianis, ac minutis, quæ frequentissima sunt, vt docet S. August. tract. 1. in epist. Ioan. li. de natura & gratia, c. 36. & alibi passim. Similis est sententia illa B. Iacobi c. 3. *In multis offendimus omnes.* Vbi tamen clarius explicatur, hæc esse peccata actualia, non originalia.

Adde, posse fieri, vt saltẽ ad breue tẽpus aliquis careat omni peccato etiã veniali; tamen quia vere Iob dicit, c. 9. *Si iustus fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Ideo de seipso nemo affirmare potest, se non habere
D peccatum. Quare recte B. Ioannes non ait: Si dixerimus, aliquem non habere peccatum: Sed, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &c.*

Kemnitius in examine Concilii, pag. 514. plane ridiculum se ostendit circa hunc locum. Clamat enim ingentem esse blasphemiam, si hunc locum de peccatis actualibus intelligẽdum esse dicamus, quoniam si ita esset, ad infantes & dormientes ea sententia minime pertineret. Quasi vero infantes & dormientes vnquam dixerint, se peccatum non habere: An non ipse Ioannes, cum ait: *Si diximus*, apertissime testatur, se de iis tantum loqui, qui sermonis &
E rationis vsum habentes falso pronunciant, se esse quod non sunt? quod certe infantes & dormientes tacere non possunt.

CAPVT XII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

EX Patribus aduersarii non pauca argumẽta colligunt; præsertim Kemnitius. Nã Lutherus vno vel altero Augustini testimonio, eoque falso citato contẽtus fuit. Caluinus Ambrosium Augustino adiunxit. Kemnitius Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum produxit. Id quod

necessario fecit; nam Concil. Trid. sess. 5. docet per baptismū tolli quidquid in nobis peccati rationem habet, & concupiscentiam reliquam Ecclesiam Catholicam nūquam intellexisse, veram peccati rationem habere. Ille igitur reprehendens hanc sententiā tenetur ostendere, Ecclesiam Catholicam sensisse concupiscentiam in renatis verum, ac proprium esse peccatū; quod se facturum prolatis vetustissimorū Patrum testimoniis, audacissime pollicetur.

Ex Cypriano igitur Kemnitius in Exam. Concil. Trin. pag. 481. quædam verba profert in medium, quę sunt apud Aug. lib. 2. in Iulian. Sic autem Kemnitius loquitur: *Cyprianus apud Augustinum malis motibus de origine venientibus fortiter resistens; inquit ne quisquam sibi de puro, atque immaculato pectore blandiatur, vt innocentia sua fretus, medicinam non putet adhibendam esse vulneribus, cum scriptum sit, Quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccatis? si autem nemo sine peccatis esse potest, quisquis se inculpatum esse dixerit, aut superbus, aut stultus est.* Respondeo, incredibilem esse Kemnitii impudentiam & nequitiam, cuius perpetuas in gehenna sine dubio pœnas luet.

B

Sciendum igitur est S. Augustino in lib. aduersus Iulianum id propositum fuisse, vt ex testimoniis sanctorum Patrū euerteret quinque argumēta Pelagianorum. Sic enim ipse loquitur initio libri: *Nunc argumenta ipsa vestra quibus agitis, ne hominum prima natiuitas originali peccato credatur obstricta, eloquiis sunt redarguenda sanctorum.* Et mox, enumerans illa argumenta: *Dicitis*, inquit, *nos asserendo originale peccatum, diabolum dicere hominum nascentium conditorem, damnare nuptias, negare in baptismo dimitti vniuersa peccata, Deum crimine iniquitatis arguere, desperationem perfectionis ingerere. Hæc quippe omnia consequentia esse contenditis, si credamus nasci paruulos peccato primi hominis obligatos.* Deinde toto li. recitat sanctorum Patrū varia testimonia, quibus modo vnum, modo alterū, modò plura simul ex prædictis argumentis euertit. Adfert igitur præter cætera, testimonium Cypriani vt euertat argumentum quintum, ac probet, posse hominem perfecte viuere, etiamsi peccatū originale contraxerit, &, eo per baptismum remisso, relicta sit in membris nostris concupiscentia, cum qua sit perpetuo, dum viuimus, depugnandum.

C

D

Testimonium Cypriani ex li. de mortalitate hoc est: *Cum auaritia nobis*, inquit, *cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum carnalibus vitiis, cum illecebris sæcularibus assidua & molesta luctatio est, &c.* Post hoc testimonium subiungit Augustinus: *Absit autem vt sanctum Cyprianum aut auarum existimemus, quia cum auaritia, aut impudicum, quia cum impudicitia, aut iræ subditum, quia cum ira: aut ambitiosum, quia cum ambitione; aut carnalem, quia cum carnalibus vitijs; aut sæculi huius amatorem, quia cum illecebris sæcularibus confligebat. Imò verò ideo nihil eorum erat, quia his malis motibus partim de origine, partim de consuetudine venientibus fortiter resistebat.* His verbis docet Augustinus; S. Cyprianum victorem fuisse vitiorum, & malos illos motus de vitiata origine venientes, non solùm non fuisse in eo vera peccata, sed potius, cotem fuisse virtutis materiam gloriosæ victoriæ.

E

Cæterùm quia periculum erat, ne Pelagiani colligerent ex hac S. Augustini responsione, posse hominem ita perfectè viuere, vt in nullum vnquā laberetur veniale peccatum; qui erat alius ipsorum error; idcirco idem Aug. subiungit continuo: *Nec ideo tamen in tam periculoso, laboriosoque certamine nullo telo feriebatur hostili, cum dicat in epistola sua de eleemosynis, Ne quisquam sibi de puro, atque immaculato pectore blandiatur, vt innocentia sua fretus non putet medicinam adhibendam esse vulneribus, cum scriptum sit, Quis gloriabitur castum se habere cor? &c.*

A

Itaque S. Augustinus ex testimoniis Cypriani à Kemnitio etiam citatis, duos confutat errores, qui sunt hoc tempore ipsi Kemnitio cū Lutheranis omnib. communes. Vnus est, non posse eum, qui habuerit originale peccatū, veram iustitiam operari. Existimāt enim Lutherani omnia opera nostra esse peccata, quià contaminentur à concupiscentia, quæ ex ipsorum sententia, verè propriéque peccatum. Alter est, nullum esse peccatum natura sua veniale, sed omnia per se esse mortalia.

Hinc igitur apparet multiplex Kemnitij impudētia, Primum enim ita coniunxit verba illa S. August. (*His malis motibus de origine venientibus*) cum illis Cypriani) *Ne quisquam sibi de puro, atque immaculato pectore blandiatur, &c.* vt videatur Cyprianus dicere malos illos motus vera esse peccata, etiam cùm eis resistitur. At priora verba non sunt Cypriani, sed Augustini, qui (vt iam diximus) probat ex lib. Cypriani de mortalitate, eum qui resistit malis motibus, veram virtutem assequi, & non solum non peccare, sed etiā coronam mereri. Posteriora verba sunt Cypriani, sed ex alio libro, ex tractatu videlicet de eleemosyna, vbi Cyprianus ostēdit, homines quantumuis iustos, & perfectos, non carere peccatis venialibus, & ideo eleemosynæ pharmaco indigere.

Deinde Kemnitius nō solum perperam testimonia sanctorum Patrum vsurpat, sed etiam incredibili audacia illa ipsa pro se adducit, quibus error ipsius, vt iam ostendimus, manifestè planéque conuincitur. Denique addit ad impudentiam, cum ob hæc testimonia, Cypriani & aliud Hilarij, quod mox citabimus, his verbis triumphum canit: *Obsecro autem lectorem, vt hæc Hilarij & Cypriani verba conferat ad decretum Tridentinum, quod affirmat in baptismo ita tolli, quicquid habet veram & propriam rationem peccati, vt renati efficiantur innocentes, immaculati, puri, innoxij. Patres certè contrarium dicunt: & tamen non verentur Tridentini de consensu Catholicæ Ecclesiæ gloriari.* Immo non veretur hæreticus peruertere verba Patrum, & cum ceciderit in foueam, quam fecit, ita gloriari, quasi alios deiecisset. Sed videamus, quid ex Hilario Kemnitius proferat.

Hilarius, inquit Kemnitius, *vocat corpora nostra omnium vitiorum materiam. Malo, quæ in nobis sunt, malitiam per conditionem originis. Et vbi expressè de renatis, qui concupiscentiæ repugnant, Hilarius loquitur, inquit: memores illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiam, per quæ polluti, & sordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus.* Et paulò post: Augustinus etiam hanc Hilarij sententiam citat: *Nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo, mundos esse non posse, nisi per ablutionem cœlestis misericordiæ emundationem consequamur, post demutationem resurrectionis, terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura.* Rursus: *Ipsis* inquit, *Apostolis verbo iam licet fidei emundatis, atque sanctificatis, non deesse tamen malitiam, per conditionem communis nobis originis docuit dicens, si vos cùm sitis mali, vostris bona data dare filiis vestris.*

Respondeo, in primo testimonio ex Hilario adductohabemus, corpora nostra propter morbū concupiscentiæ materiam esse omnium vitiorum, quia cō cupiscentia, quamuis ipsa propriè peccatum non sit, tamen caussa est peccatorum, dū ad peccata stimulat & impellit. Et quantum est ex parte cōcupiscentiæ, nihil mundū, nihil innocens in nobis est, sed variis peccatis polluti & sordidi sumus. Sed quāuis ita se res habeat, tamen si gratia Domini adiuti fortiter

concupiscentiæ

concupiscentiæ resistimus, non solum non polluimur, aut sordidamur, sed coronam obtinemus, & à peccatis alias perpetratis per hanc victoriã emundamur. Sic enim loquitur idem Hilarius in eodem loco ab Augustino citatus: *Tanta*, inquit, *& tam admirabilis in nos misericordiæ Dei bonitas est, vt per quem in Adæ offensa generositatem primæ, & beatæ illius creationis amisimus, per eum rursus id quod amisimus obtinere mereamur: tunc enim diabolus inuidens nocuit, nunc autem cum nocere nititur, vincitur. Mouet enim per infirmitatem carnis nostræ omnia potestatis suæ tela cum ad lasciuiam accendit, ebrietatem illicit, cùm ad odia stimulat, cum ad auaritiam prouocat, cum ad cædes instruit, cum ad maledicta exarcebat. Sed cum per infirmitatem animi morum omnium surrepentia incentiua reprimuntur, emundamur à peccato per huius victoriæ gloriam.* Hinc autem deducit per modum cõclusionis verba illa, quæ citat Kẽnitius: *Memores igitur*, inquit, *& conscij, illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiem, pro qua polluti & sordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus, gaudeamus nobis esse hostem, in cuius concertatione quodam concertationis nostræ bello dimicemus.*

Vbi non dicit Hilarius non absolutè pollutos & sordidos esse, & nihil mundũ, nihil innocẽs obtinere: sed ex parte cõcupiscentiæ, quę materia est vitiorum, & semper incitat ad peccata; nihil nos nisi pollutionem & sordes habere posse, tamẽ ex parte gratiæ, per quã vincimus concupiscentiæ incentiua, nõ solum pollutionem & sordes euadimus, sed magis etiam emundamur, atque purgamur. Alioquin si absolutè polluti & sordidi essemus, etiam quando resistimus cõcupiscentiæ (vt Kemnitius docet) nõ diceret Hilarius, gaudendum nobis esse, quod hostem habeamus, (quæ verba studiosè Kẽnitius prętermisit) nam si nihilominus polluimur & sordidamur, & nihil mundum, nihil innocẽs obtinemus, certè non gaudendum, sed flendum nobis est. Neque verba illa: *Memores igitur, &c.* idem Hilarius tanquam conclusionem ex verbis illis deduceret (*Emundamur à peccato per huius victoriæ gloriam*) quomodo enim emundamur per victoriam, si etiam pugnantibus nobis nihil mundum, nihil innocẽs obtinemus. Atque hæc de primo testimonio.

Alterum testimonium & Tertium eiusdem Hilarij S. August. ad peccata venialia refert. Postquàm enim probauerat ex Cypriano, homines iustos in hac vita indigere mundatione à peccatis venialibus; idem probat ex Hilario, adductis duobus testimoniis, quæ sunt illa, quæ citauit Kemnitius. Quamuis enim renati puri, iusti & innocentes (vt Concilium Trid. loquitur) re vera sint, & mundi à peccatis omnibus præteritis, siue originalibus, siue actualibus per baptismum, tamen in hac vita, quæ tota tentatio est, non possunt longo tempore viuere sine aliqua noua sorde peccati, saltem quotidiani & venialis, vnde immundi & mali dici possunt.

Possemus præterea duo hæc Hilarij testimonia exponere de pronitate ad malum, quę tametsi proprij nominis peccatũ nõ sit, tamen malum quoddam est & immũdities, ac malitia dici potest. Certe verba illa Domini: *Si vos cũ sitis mali*, Mat. 7. Quæ Hila. citat, omnino commode referri possunt ad pronitatem, vt sensus sit, si vos qui ex natura corrupta proni estis ad malum, nostis bona dare filiis vestris; quanto magis pater cœlestis, qui ex natura sua pronus est ad benignitatem dabit spiritum bonum petentibus se?

Sequitur testimonium S. Ambrosii, quod Caluin. & Kemnitius, ex eodem S. Aug. lib. 2. in Iulianũ citãt. Sed verba ipsa Kemnitii audiamus: *Ex Ambrosio*, inquit, *Augustinus vocat vitia nostra, quæ legi mentis ex lege peccati resistunt. Illorum reatus quidem in baptismo periit, infirmitas verò mansit.* Item, *Ambrosius vocat iniquitatem, non illam quæ deletur in Baptismo. Illa namque peccatorum, quæ fecimus fuit, quæ cuncta remissa sunt, atque omnino non sunt. Illam verò legem peccati, cuius manentis reatus in sacro fonte remissus propterea vocauit iniquitatem, quia iniquum est, vt caro concupiscat aduersus Spiritum, quamuis adsit in nostra renouatione iustitia.* Ibidem: *Ambrosius dicit quandam delectationem esse diuino mandato aduersam, & de illa Paulum loqui, cum ait: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Ambrosius igitur nostram sententiam ipsissimis verbis reddit, & exprimit.*

Respondeo, tota Kemnitii obiectio in tribus vocibus posita est. Quod videlicet S. Ambr. vocat cõcupiscentiam, quæ est in renatis, *vitium, iniquitatem, & delectationem mandato Dei aduersam.* Quod attinet ad vocabulum Vitii, dico per eam vocẽ significari omnem corruptionem & lãguorem, etiamsi proprie non sit peccatum. Et hæc non mea, sed Augustini responsio est. Sic enim ipse loquitur in eodem 2. li. in Iulianum: *Iam ne discernis, iam ne perspicis, iam ne respicis; & in baptismate fieri omnium remissionem peccatorum, & cum baptizatis quasi ciuile bellum interiorum remanere vitiorum? non enim talia sunt vitia, quæ iam peccata dicenda sunt; si ad illicita opera spiritum concupiscentia non trahat, & concipiat, pariatque peccatum; passiones sunt, frænanda, cohibenda, sananda sunt, sed dum curantur, infesta sunt.*

Quod ad vocem Iniquitatis; dico vocari concupiscentiam ab Ambrosio iniquitatem, quia est deordinatio quædam, & peruersitas naturæ contra ordinem in prima creatione positum, non tamẽ proprie peccatum, cum eiusmodi peruersitas non sit in voluntate, quæ sola capax est peccati proprie dicti, sed in carne. Nam etsi nunc equus fræni impatiens deiiciat sessorem, iniquitas est, quia secundùm ordinem à Deo in creatione positũ, debuerunt animantia omnia homini obedire. Quia tamen equus nec virtutis nec vitii proprie capax est, ea non est iniquitas, nisi materialiter & improprie.

Hoc modo intellectam esse in verbis Ambrosii ab Augustino iniquitatẽ, patet ex tribus. Primo, quia dicit, hãc iniquitatẽ esse in carne, nõ in mente. Propterea, inquit, vocauit iniquitatẽ, quia iniquũ est vt caro concupiscat aduersus spiritũ. Secundo, quia cũ hac iniquitate iustitiã in eodẽ homine esse testatur. *Quãuis*, inquit, *adsit in nostra renouatione iustitia.* Non potest autẽ iniquitas proprie dicta cũ iustitia in eodem homine commorari. Tertio, quia idẽ Aug. tra. 41. in Ioan. dicit, per baptismũ tolli omnem iniquitatem, & solùm remanere infirmitatẽ. Ex quo sequitur, vt concupiscentia remanens, nõ sit proprie iniquitas, sed infirmitas. Adde quod S. Ambr. in lib. de Isaac & anima, c. 8. vnde sumptum est testimonium, de quo agimus, satis aperte significat, per Iniquitatem se intelligere passionẽ corporis, quæ caret proprio nomine, & iniquitas dici potest per tropũ, quia ad iniquitatem perducit. Nã comparat animam curriu, Christum aurigæ, quatuor virtutes cardinales quatuor bonis equis, quatuor passiones quatuor malis equis: *Boni equi*, inquit, *virtutes sunt animæ, mali equi passiones corporis. Boni equi prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia; mali equi iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas.* Vbi vides opponi prudentiæ non vitiũ stultitiæ, sed passionem iracũdiæ; tẽperantiæ, & fortitudini opponi vides non vitia cõtraria, sed passiones: sic igitur & iustitiæ nõ opponit vitiũ contrariũ, quæ est iniquitas proprie dicta, sed passionẽ quandã corporalem, quæ non est iniquitas, nisi improprie.

Quod attinet ad vltimum vocabulum, id est, *delectationem diuino mandato aduersam*; supra copiosè respondimus, vbi demonstrauimus, concupiscentiam inuoluntariam legi Dei esse contrariam, solum materialiter, id est vt obiectum, nō vt actum. Lex enim propriè ipsi homini prohibet, ne consentiat in concupiscentiam, siue carnis delectationem. Et ideo cōsensus est propriè actus legi Dei contrarius; delectatio vero solius carnis, spiritu repugnante, non est contraria, nisi materialiter, ac per hoc neque peccatum est, nisi materialiter. Vide cap. 10. in refutatione quartæ obiectionis.

Ex his intelligi potest, quam vana sit illa Kemnitii gloriatio: *Ambrosius igitur nostram sententiam ipsissimis verbis reddit & exprimit.* Ipsissima enim verba Lutheranorum illa sunt, quod concupiscentia in renatis, per se, ex se, & ex natura sua sit verum & propriè dictum peccatum, quod reum facere & damnare in æternum possit, si Deus imputare velit, & propterea nulla sit in homine vera iustitia, sed omnia eius opera bona sint peccata mortalia, & similia, quæ nec in Ambros. nec in vllo alio S. Patre reperiuntur.

Quarto loco producit Kemnitius S. Hieronymum: *Hieronymus*, inquit, *in 7. cap. Matth. dicit* προπαθείας *esse primos motus, quando ab initio mouent & irritant.* πάθος *vero esse postquam ad illos voluntatis consensus accesserit, & de primis motibus dicit, quamuis habeant culpam, tamen non teneri crimine.*

Respondeo, non loquitur S. Hieronymus in cōm. ca. 5. Matth. (hic enim est locus, non in c. 7. vt falsò Kemnitius citat) de concupiscētia, vt significat pronitatem, quam aduersarij peccatum originis esse volunt, sed de actu concupiscentiæ: & distinguit Duplicem actum, Vnum planè voluntarium, & hunc vocat *passionem & crimen*, id est, peccatum lethale, vt cùm quis consentit desiderio adulterij. Et hoc sine dubio peccatum est, sed actuale, non originale. Alterum non omnino voluntarium, nec omnino inuoluntarium, vt cum quis visa muliere titillatur delectatione, quā videlicet præcauere potuisset, si diligenter oculos suos custodire voluisset, & hanc vocat *propassionem*, ac dicit vitij culpam habere, non tamen crimen, hoc est, peccatum esse veniale, nō mortale. Quod quidem verissimum est, & cum Kemnitij & Lutheranorum cæterorum sententia manifestè pugnat, qui discrimen peccati mortalis & venialis ignorant.

At pro sententia Kemnitii testimoniū hoc S. Hieronymi nullo colore adferri potest. Siquidem ipse cum Lutheranis cæteris concupiscentiam renatorū aut liberāt ab omni culpa, si culpa pro reatu accipiatur, aut culpam mortalem, & damnantē illi tribuūt, si culpa pro eo accipiatur, quod natura sua imputari, & dānare potest. S. vero Hieron. apertissimè distinguit inter *culpam vitij*, & *crimen*: & *propassioni* tribuit tantum *culpam vitij*, quæ polluit aliquo modo, sed non damnat ex natura sua, cùm non sit crimen. *Passioni* autem id est, concupiscētiæ omnino voluntariæ, tribuit *crimen*, quod facit reū ignis æterni. Quodsi, vt quidā volunt, in textu B. Hieron. nō legatur vitii culpā, sed initii, tū sensus erit, primos motus non esse peccata, sed originem, & caussam peccatorum.

CAPVT XIII.

Respondetur ad loca, quæ producuntur ex Augustino.

VEniamus nunc ad loca, quæ citantur ex Augustino. Primum citat Lutherus in assert. 2 art. duo loca, vnum ex li. 1. de nuptiis & concupiscētia, c. 25. vbi dimitti dicit peccatum in baptismo *non vt non sit, sed, vt non imputetur.* Alterum ex eodem li. c. 27. vbi dicit, idem peccatum *reatu transire, actu manere.* Respondeo, Lutherus (vt suprà diximus) crimē falsi commisit, nusquam enim S. Aug. dixit, peccatum in aliquo esse, sed non imputari, vel actu manere, reatu transire. Neque enim tam stupidus erat, vt non intelligeret, reatum à peccato separari non posse, cùm in eodem lib. c. 26. scripserit; *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati.* Loquitur igitur S. Aug. in duobus locis citatis de concupiscentia; eáque dicit in renatis non esse peccatum, non imputari, nec reos facere, licet maneat, quoad actum, quia non cessat praua desideria excitare.

Sed contra solutionē est argumentū Melanchthonis & Caluini, & aliorū. S. Aug. non solum in li. 1. de nuptiis & concupiscentia, c. 25. sed etiam li. 2. in Iulian. & alibi passim, dicit concupiscentiam in baptismo remitti: *Lex*, inquit, *ista peccati & remissa est in regeneratione spirituali, & manet in carne mortali.* At nihil remittitur, nisi peccatū: igitur ipsa in se verè peccatum erat, antequā remitteretur. Sed manet in renatis eadem, quæ antea erat, quoad substantiam, ergo adhuc verè peccatum est, & solū remitti dicitur, quia non imputatur. Respondeo, S. Aug. significat quidē concupiscentiā in non renatis esse peccatū, & propterea remitti per baptismū, sed intelligit eā peccatum esse, non ratione sui, sed ratione reatus peccati originalis, qui cū ea annexus manet vsque ad baptismū. Sic enim loquitur idē Aug. li. 1. de nuptiis & concupiscentia, c. 32. *Hæc itaque remissio peccatorum quamdiu non fit in prole, sic ibi est lex ista peccati, vt etiam in peccatum imputetur, id est vt etiam reatus eius cum illo sit, qui eum teneat æterni supplicij debitorem.* Hæc ille; qui similiter loquitur in multis locis.

Sed hoc loco diligenter attendendum est, reatum concupiscentiæ Tribus modis non intelligi posse. Primo, dici potest reatus concupiscentiæ, reatus qui ab ipsa oritur, & in ipsa fundatur, ita vt reus sit qui ipsam habet, quia ipsam habet. Sicut dicitur reatus furti is, quo propriè reus dicitur, qui furtum fecit. Secundo, dici potest reatus concupiscentiæ, is, quo ipsa facta est, non quam ipsa facit, quomodo si quis sibi ipse manum abscinderet, diceretur esse reus manus abscissæ, non quod habere manum abscissam sit peccatum, vel reum faciat, sed quod abscindere sibi manum sit contra rationem, & reatum faciat. Sic igitur dicitur reatus cōcupiscentiæ, nō quod ipsam habere, faciat hominem reum, sed quod ipsa nata sit ex reatu peccati Adami, qui factus Deo rebellis, meruit in se experiri carnis suæ rebellionem. Tertio dici potest etiam reatus concupiscentiæ is, quem ipsa facit si ad consensum pertrahat, vt non sit propriè homo reus, quia concupiscentiam habet, sed quia concupiscentiæ cedit.

Ex his Tribus modis aduersarii Primum eligunt, & ideo concupiscentiam propriè peccatum esse volunt, Nos autem Secundum & Tertium accipimus, & ideo concupiscentiam non tam peccatum, quam effectum & caussam peccati esse contendimus. Porrò secundum illum & tertium modum esse ex mente S. August. probamus ex verbis eiusdem in 2. li. aduersus Iulianum, circa medium epilogi. *Quāuis*, inquit, *iam non eodem modo appelletur, peccatum, quo facit reum, sed quod sit reatu primi hominis factum, & quod rebellando nos trahere nititur ad reatum.* Rursus in eod. m li. paulo superius explicās testimonium Ambrosii de bonis & malis equis, indicat modum tertium, his verbis: *An nondum fateberis, quod reatus eorum perierit, infirmitas manserit, non reatus, quo ipsa rea fuerant, sed quo nos reos fecerant in malis operibus, quo nos traxerant?* His enim verbis ostendit Augu. vitia cum

quibus nascimur, remitti in Baptismo, quia reatus eorũ remittitur, licet infirmitas remaneat. Per reatum autem dicit se intelligere reatum malorum operum, quæ fecimus concupiscentiæ assentiendo.

In eodem etiam li.2. in Iulianum paulo ante medium libri meminit secundi modi. Nam cum dixisset, cõcupiscentiæ reatum, vt cætera peccata omnia solui in Baptismate, & deinceps eam manere ad agonem; obiicit sibi dicturum Iulianum ad malũ, contra quod post baptismum dimicamus, non esse aliquid à parẽtibus tractum, sed malos habitus ante baptismum propriis actibus acquisitos. Deinde respõdet his verbis: *Si hoc dicis iam proculdubio cernis, atque concedis, esse in homine aliquid mali, quod non ipsum,* B *sed reatus, qui ex illo contractus fuerat, auferatur in baptismo.* Quibus verbis similem esse docet S. Augustinus concupiscentiam, nobis innatam malo habitui multis malis actibus comparato & quemadmodum in baptismo adultorum remittuntur omnia peccata, quibus comparatus est habitus, non tamen ipse habitus tollitur: ita quoque in Baptismo paruulorum remitti peccatum originis, vnde concupiscentia nata est, non tamen ipsam concupiscentiam penitus extirpari. Iam vero certum est, eum, qui malos habitus contraxit, non esse reum proprie, quia malos illos habitus habet, sed quia malos actus fecit, vnde mali habitus processerunt. Sic igitur qui concupiscẽtiam habet, non est reus proprie ratione concu- C piscentiæ, quasi peccatum sit illam habere, sed ratione peccati, quo ipsa concupiscentia facta est.

Atque hac ratione remitti dicitur cõcupiscentia in Baptismo, non ratione sui, sed ratione annexi reatus, qui eius reatus dicitur, quia per eũ, vt diximus, facta est. Idem S. Aug. li.1. Retract. c.15. dicit homines nasci implicatos reatu Adæ, & ob id pœnæ obnoxios, & paulo post eam pœnam, concupiscentiam esse docet: reatus igitur, qui soluitur in baptismo, non est proprie reatus, quem cõcupiscentia facit, sed reatus vnde pœna ista processit. Reatus enim Adæ, quo & nos nascimur implicati, non fuit habere cõcupiscentiam, vt notum est, sed mente auerti à Deo, vnde na- D ta est auersio carnis à ratione. Quocirca idem Augu. li. 14. de Trin. c.17. apertissime scripsit, in baptismo remitti omnia peccata, non tamen extingui concupiscentiã, quia aliud est caussam remouere languoris, aliud ipsum curare languorem: vbi cum dicit in Baptismo per remissionem peccati, siue reatus, caussam concupiscentiæ remoueri, euidenter ostendit, reatum concupiscentiæ, qui remittitur in baptismo, non esse reatum, quem concupiscentia facit, sed per quem concupiscentia facta est.

Denique idem S. Aug. li.6 in Iulianum, c.5. dicit, in baptismo tolli reatum omnium malorum, non omnia mala, & ponit exẽplum de corruptione corporis, & de ignorantia, & idem intelligit de concupiscentia, immo de ipsa præcipue loquitur. At certum est reatum corruptionis corporis, qui tollitur E in Baptismo, esse reatum, quo ipsa corruptio facta est, nõ autem quem ipsa corruptio faciat, quasi peccatum sit esse mortalem.

Sed contra hanc nostram solutionem multa S. Augu. testimonia ab aduersariis adducuntur, quibus ipsi demõstrare nituntur, reatum concupiscentiæ qui soluitur in Baptismo, accipiendum esse primo modo superius explicato, id est, esse reatum, qui concupiscentiã ipsam comitatur, ita vt sit reus quicunque concupiscentiam habet, hoc ipso quod concupiscentiam habet, nisi per Baptismum reatus huiusmodi remittatur. Lib.2. in Iulianũ, ante medium: *non tamen,* inquit, *ideo malum hoc nihil nocuisset, etiamsi* A *prius quam in illo apparere cœpisset, paruulus ex hac vita exisset, quia reatus eiusdem mali, non quo reum malum est, sed quo reum facit; in quo est, sicut generatione contrahitur, ita nisi regeneratione non soluitur.*

Rursus in eodem li. circa mediũ epilogi: *Quamuis non eodem modo appelletur peccatum, quo facit reum, sed quod sit reatu primi hominis factum.* Vbi illud tam satis aperte demonstrat, cõcupiscentiam post Baptismũ non habere reatũ, quo ipse faciat reum, sed ante baptismũ habuisse. Itẽ li.1. de nuptiis & concupiscentia, ca.23. *Hæc,* inquit, *concupiscentia, quæ solo Sacramento regenerationis expiatur, profecto peccati vinculum generatione traiicit in posteros, nisi ab illo & ipsi regeneratione soluantur.* Item lib.6. in Iulianũ, c.5. *Tale porro, ac tam magnum malum tantum quia inest, quomodo non teneret in morte & pertraheret in vltimam mortem, nisi & eius vinculum in illa, quæ fit in baptismo, remissione peccatorum omnium solueretur.* Et eodem li. 6. *Nos,* inquit, *eam* (concupiscentiam) *malam dicimus, & manere tamen in baptizatis, quamuis reatus eius; non quo ipsa rea erat, neque enim aliqua persona est, sed quo reum hominem originaliter faciebat, fuerit remissus, atque vacuatus.*

Item li.1. de nuptiis & concupiscentia, c.26. Aug. dicit, quod, *sicut adulterium actu transit, remanet reatu, ita concupiscentia transit reatu, & remanet actu.* Vbi comparat reatũ concupiscentiæ cũ reatu adulterii. Reatus autem adulterii, est reatus quo ipsum adulterium reum facit hominẽ. Denique li. 6. in Iulianum, c.8. Aug. dicit, reatum esse ordinationem diuinæ legis, vt nulla iniquitas maneat impunita, nisi Christi sanguine expietur. Et mox subiungit, concupiscentiam quę est in renatis, esse iniquitatem, & puniendã fuisse, nisi per Baptismum expiata fuisset: *Neque enim,* inquit, *nulla est iniquitas si in vno homine, vel superiora inferioribus turpiter seruiant, vel inferiora superioribus contumaciter reluctentur, etiamsi vincere non sinantur, &c.*

Respondeo, in vltimo testimonio, vt ordine retrogrado procedamus, vocat Aug. concupiscentiam iniquitatem, quia talis est, vel formaliter, si in mente sit, vt cum superiora inferioribus turpiter seruiunt: vel certe materialiter, si in sola carne sit, vt cum inferiora superioribus reluctantur, etiamsi vincere non sinantur. Nam non esse concupiscentiam solius carnis, quæ remanet in renatis, proprie & formaliter iniquitatẽ, patet ex tract.41. in Ioan. vbi dicit Aug. per Baptismum totam deleri iniquitatẽ, & solam remanere infirmitatem. Hæc autẽ infirmitas, quæ est materialis iniquitas, recte dicitur punienda, nisi expiata esset, propter reatum, quo facta est, qui cũ ipsa trahitur ex Adam, & cũ ipsa manet donec remittatur, quo reatu ipsa cõcupiscentia dicitur hominem reum facere, nõ quod absolute illam habere sit peccatũ, sed quia peccatum est, illam habere ex propria culpa.

In testimonio Penultimo non comparat August. concupiscentiæ reatum cũ reatu adulterii in omnibus, sed in eo tantũ, quod vt separatur reatus adulterii ab adulterio, ita separatur reatus concupiscentiæ à cõcupiscentia. Nam alioqui idem Aug. lib.6. in Iulianum, c.7. dicit, concupiscentiam similem esse habitui, non actui, & c.8. dicit, non esse similem adulterio, vel sacrilegio, sed manenti qualitati.

Ad cætera loca dici posset, per eũ reatum, quo cõcupiscentia facta est, ab ipsa concupiscentia fieri hominem reum, donec nõ remittitur per Baptismum. Potest etiam dici, in his locis loqui Augustinum de cõcupiscentia, quatenus ea efficit habitum totalem corruptum, vt supra diximus, vere enim ille totalis habitus, siue totalis illa natura, & omnium potentiarum corruptio, facit hominem reum, etiamsi tantum insit, & nihil operetur, vt in infantibus.

Certum in hoc tali habitu pars vna, id est, auersio mentis à Deo: & formaliter peccatum, & reum hominem proprie facit: altera, id est, rebellio partis inferioris à superiore, non est peccatumnisi materialiter, nec facit proprie hominem reum, nisi illiciendo pertrahat ad consensum. Quoniã igitur ante Baptismum concupiscentia coniuncta est in homine cum auersione mẽtis à Deo, ideo recte dicitur habere reatum, non solum per quem ipsa facta est, si consideretur, vt pars illius habitus corrupti, sed etiam quo facit reum, si cõsideretur in vnum qui cum altera parte eiusdem habitus corrupti. Post Baptismum vero, quia pars illa formalis, id est, auersio mentis à Deo, sanata & sublata est, ideo sola remanet pars altera, id est, concupiscentia carnis, quæ non habet reatũ, quo facit reum, neque illum quo ipsa facta est: sed eum solum, ad quem perducit, si regnare sinitur

Et hoc modo cohærent inter se loca omnia S. August. atque etiam excluditur admiratio illa Caluini in antidoto sess. 5. Conc. Trid. vbi miratur, Patres Concilii rem eandem, id est, concupiscentiam, dicere non esse post Baptismum, id quod erat antea. Patres enim rectissime dixerunt, concupiscentiam post Baptismũ manere, & tamen non esse peccatũ, vt erat antea: quia videlicet separata ab auersione mẽtis nõ habet annexum reatum, quem habebat antea. Atq; hæc de primo genere testimoniorum S. August.

Alterum genus testimoniorum adducitur à Kemnitio, eorũ videlicet, quæ non videntur habere magnas vires, & ideo breuiter perstringuntur; *Ipse Augustinus*, inquit Kemnitius, *reliquam concupiscentiam vocat malam, & quomodo hoc intelligi velit, declarat per antithesim: nam dicit esse non bonam, non sanctam; sed malam, contra Iulian. lib. 6. c. 6. & lib. 5. cap. 4. inquit, discerne mala, quæ per patientiam sustinemus ab eis malis quæ per continentiam refrænamus. Hoc est, affirmat concupiscentiã non tantum esse malum pœnæ, sed & malum culpę, c. 5. vocat vitium, contra quod virtute pugnandum est. Est igitur vitium tale, quod virtuti opponitur. Libro 2. contra Iulianum, lex repugnans legi mentis, quæ in tanti quoque Apostoli membris erat, remittitur in Baptismate, non finitur. Lib. 1. de peccatorum meritis & remissione c. 3. per Baptismum Christi hoc agitur, vt caro peccati euacuetur. Non autem sic euacuatur, vt in carne concupiscentia innata non sit, sed vt non obsit mortuo, quo inerat viuo. Tractat. 41 in Ioan. Augustinus vocat reliquam concupiscentiam languorem obluctantem saluti nostræ, alibi vocat infirmitatem, succumbentem legi Dei.* Hæc ille pag. 481. addit autem duo alia loca. pa. 502. Vnum ex lib. 2. de bono perseuer. c. 5. Alterum ex lib. 4. ad Bonifacium; ca. 7. in quibus Augustinus tribuit Pelagianis eam sententiam, quæ nunc est Catholicorum, quod videlicet per Baptismum homines perfecte renouentur; & nullum habeant omnino peccatum.

Respondeo ad Primum. ex lib. 6. in Iulianum, cap. 6. recte dicitur concupiscentia non bona, nec sancta, sed mala. Non tamen sequitur, eam esse proprie peccatum. Nam diabolus quoque & Angeli eius non sunt boni, nec sancti, sed mali, & tamen nõ sunt proprie peccata, nisi iuxta doctrinã Illyrici. Itaque idem Aug. in eodem li. 6. in Iulianum, c. 5. dicit, Baptizatũ carere omni peccato, non tamẽ omni malo; & in ipso c. 6. dicit, per Baptismum remitti omnia peccata, sed nõ sanari omnes languores. Vbi concupiscentiã vult esse malum & languorem, non tamẽ peccatum.

Ad Secundum ex l. 5. c. 4. recte distinguit Aug. mala quæ per patientiam tolerãtur, vt febres, inopiam, persequutiones, & similia, quæ non incitãt per se ad peccandum ab iis malis, quæ per continentiam refrænantur, vt passiones immoderatas, quæ proprie incentiua sunt vitiorum: quamuis autem hæc mala frenanda, & quoad eius fieri potest, debellanda sint, tamen non propterea culpæ, aut peccata proprie dici possunt. Idem enim S. Aug. in li. 2. contra Iulianũ, de his malis ita scribit; *Non talia sunt vitia, quæ iam peccata dicenda sint: passiones sunt, vitia sunt, frænanda, cohibenda, sananda sunt.* Itaque glossa illa Kemnitii, hoc est, *affirmat Augustinus concupiscentiam non tantum esse malum pœnæ, sed & malum culpæ*, destruit textum. Dicendum autem fuisset; affirmari ab August. concupiscentiam non tãtum esse pœnam, sed esse etiam in se, & absolute malam, quia est quid immoderatum & vitiosum, quamuis non habeat propriam culpæ rationem, cum non in voluntate, sed in carne sedem habeat.

Ad Tertium, ex lib. 5. in Iulianum, cap. 5. recte dicit S. Augustinus, contra concupiscentiam virtute pugnari; sed non omne quod virtuti opponitur, peccatum est proprie dictũ: nisi forte nouam Dialecticam Kemnitius adinuenerit: Virtuti siquidem actus malus repugnat, vt castitati adulterium, hoc est peccatum proprie dictum: repugnat etiam habitus malus, qui non peccatum, sed vitium dici solet. Repugnat deniq; passio, in qua moderanda & coercenda virtus occupatur. Porro concupiscentia (ipso Augustino teste) vt paulo ante dicebamus, in 2. lib. aduersus Iulianum, vt passio ac vitium, non vt peccatum virtuti repugnat.

Ad Quartum, ex lib. 2. in Iulianũ, quis negat legem carnis repugnantem legi mentis, remitti in baptismate, non finiri; sed vt nos fatemur, concupiscentiam ratione reatus annexi in baptismate remitti, & tamen ad agonem remanere; ita fateri (velit nolit Kemnitius) debet, post baptismum concupiscentiam non peccatum esse, sed vitium.

Ad Quintum, ex li. 1. de peccatorum meritis & remissione, c. 3. Non negamus concupiscentiã post baptismum non ita euacuari, vt non sit, sed vt non obsit mortuo ratione reatus annexi, quę inerat viuo.

Ad Sextum, ex tract. 41. in Ioannem concedimus reliquam concupiscentiam obluctari saluti æternæ, quia allicere nititur ad peccatum, non quia ipsa in se proprie sit peccatum. Idem enim Augustinus in illo eodem tractatu disertis verbis dicit, in baptismo deleri totam iniquitatem, & solam remanere infirmitatem.

Ad Septimum, ex alio loco, Dico, negari non posse quin infirmitas nostra succumbat legi Dei, si non adiuuetur à gratia. Sed verum est tamen quod S. August. ait in lib. 5. aduersus Iulianum, cap. 4. videlicet, esse concupiscentiã sub animi potestate, gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, in mortis corpore castigandam, in morte corporis resoluendam, in corporis resurrectione, & mortis morte sanandam.

Ad Octauum, ex lib. 3. de bono perseuerantiæ, c. 5. manifesta est Kemnitii impudentia. Siquidem S. August. Pelagianis tribuit errorem illum quod homo iustus in hac vita nullum habeat veniale peccatum. Kemnitius autem ita citat Augustinum, quasi Pelagiani senserint concupiscentiã inuoluntariam, quæ remanet post baptismum vere ac proprie esse peccatum. Loqui autem Augustinum de peccatis actualibus, sed venialibus, non de concupiscentia inuoluntaria, perspicuum est ex eo, quod allegat verba Domini: *Dimitte nobis debita nostra*, quam orationem non esse dicendam pro concupiscentia inuoluntaria, idem Augustinus sæpissime repetit epist. 200. & alibi. Hæc enim sunt verba Augustini à Kemnitio recitata: *Etiam hoc Pelagiani audent, audent dicere*

hominem iustum in hac vita nullum habere omnino peccatum? & in talibus hominibus esse iam in præsenti tempore Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam: tanquam sponsa Christi non sit, quæ per vniuersam terram quod ab eo didicit, dicit, Dimitte nobis debita nostra.

A Ad Nonum, ex lib. 4. ad Bonifacium, c. 7. Non dissimili impudentia Kemnitius abutitur testimonio S. Augustini. Ille enim non reprehendit Pelagianos, quod dicant, per baptismum perfecte hominem renouari; sed quod malo sensu hanc veritatem deprauent, dum ita volunt perfecte hominem innouari, vt deinceps nullũ committat veniale peccatum. Kemnitius autem ita citat Augustinũ, quasi ille senserit post baptismum remanere aliquid, quod vere & proprie sit peccatum, & per hoc non perfecte per baptismum hominem renouari. Hæc autem

B sunt verba S. Aug. integra, non truncata, vt à Kemnitio callide allegantur: *Quid eis* (Pelagianis) *prodest, quod aduersus Manichæos, qui baptisma destruunt, isti dicunt baptismo perfecte homines innouari atque ad hoc Apostoli adhibent testimonium, qui per lauacrum aquæ Ecclesiam de gentibus sanctam fieri, immaculatamque testatur, cum superbo sensu, atque peruerso contra orationes ipsius Ecclesiæ suas exerant disputationes? hoc enim dicunt, vt credatur Ecclesia post sanctum baptismum, in quo fit omnium remissio peccatorum, vlterius non habere peccatum, cum aduersus eos illa à solis ortu vsque ad occasum omnibus suis membris clamet, Dimitte nobis debita nostra.*

Quod autem S. August. contra Lutheranos doceat, per baptismum perfecte hominem renouari,

C perspicuum est ex illis eius verbis li. 6. in Iulianum, c. 5. *Dixisse me affirmas quod gratia non perfecte hominem nouum faciat. Non hoc dico, attende quod dico, gratia perfecte hominem nouum facit: quandoquidem & ad corporis immortalitatem plenamque felicitatem ipsa perducit. Nunc etiam perfecte innouat hominem: quantum attinet ad liberationem ab omnibus peccatis, non quantum ad liberationem ab omnibus malis.*

Tertium genus testimoniorum producitur à Caluino & Kemnitio. Quod genus cõtinet ea loca, quæ concupiscentiam proprie docent esse peccatũ, siue inobedientiam legis, etiamsi illi à ratione & spiritu resistatur. Lib. 1. contra duas epistolas Pelagiano-

D rum, c. 13. dicit Augustinus. *Concupiscentiam vocari peccatum, non tantum quia ex peccato facta est, & quia peccatum facit, si vincit, sed etiam quia peccandi delectatione mouetur, etsi ei vincente delectatione iustitiæ non consentiatur.* Item lib. 5. in Iulianum c. 3. *Concupiscentia carnis,* inquit, *aduersus quam bona concupiscit spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis, & pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis; & caussa peccati est defectione consentientis, vel contagione nascentis.* Atque ob hæc loca, maxime autem ob posteriorem triumphant Kemnitius & Caluinus.

Addunt etiam aliud testimonium Kemnit. & Caluinus ex tract. 41. in Ioan. vbi contendunt August.

E loqui ex propria mente. Loquens enim Augustinus de renatis: *Liberati,* inquit, *sunt à peccato, quia carent criminibus & querela. Sed illa est inchoata non perfecta libertas: nondum est tota, nondum pura libertas; quia video aliam legem in membris, &c.* Hinc enim apparet, adhuc renatos esse impuros propter concupiscentiam, Ibidẽ: *Quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas: certe si non remansisset; sine peccato hic viueremus.* Vbi ipsam infirmitatem remanentem appellat Augustinus peccatum. Ibidem: *Quamdiu viuis, peccatum necesse est esse in membris tuis, saltem illi regnum auferatur. Non fiat quod iubet.* Et ibidem tractãs discrimen peccati regnantis & non regnantis, inquit: *Non ergo Deus quædam peccata damnat, quædam iustificat & laudat, nulla laudat, sed odit omnia.* Hic videmus concupiscentiam vocari peccatum, quod *Deus odit & curando agit, vt consumatur;* vt ibidem August. subiungit. Ex quo colligit Kemnitius falso dixisse Concil. Trid. Deum in renatis nihil odisse. Atque hæc tria testimonia sunt omnium præcipua in iis, quæ ab aduersariis producuntur.

Respondeo, vtitur imprimis duobus locis S. Aug. nomine peccati largo modo, vt omnem corruptionem & vitium significat. Quemadmodum etiam lib. 2. in Iulian. vocauit iniquitatem. Id ita esse probatur Primo ex eo, quod S. August. in primo loco monet, concupiscentiam non esse peccatum. Sic enim ait: *Et ideo iam non sit peccatum, sed sic vocetur siue quod peccato facta sit, siue quod peccandi delectatione moueatur, &c.* Vbi aperte ostendit, moueri delectatione peccandi non esse peccatũ proprie, nisi cõsensus accedat. Nam alioqui perperam posuisset illam particulam aduersatiuam, *sed,* Quod autem in hoc loco dixit, moueri delectatione peccandi, in sequenti dixit, inesse inobedientiam contra dominatũ mentis. Neutrum igitur est peccatum proprie & formaliter, sed solum largo modo, vel materialiter.

Secundo idem probatur ex eo, quod (vt supra diximus) inobedientia carnis contra dominatum mentis, non potest proprie esse peccatũ, donec mens resistit, quia caro non est capax peccati proprie dicti. Quare S. August. cum rationem illam reddit, cur concupiscentia sit peccatum, quia videlicet inest illi inobedientia contra dominatum mentis, illa ipsa ratione significauit, concupiscentiam proprie non esse peccatum.

Tertio, quia S. August. in eodem opere aduersus Iulianum lib. 2. dicit, motus ipsos concupiscentiæ, passiones, & vitia esse, nõ tamen peccata. Et l. 6. c. 5. dicit, esse malum; non tamen peccatum: *Omni peccato,* inquit, *baptizati carent; non omni malo.*

Itaque ne S. August. inconstantem faciamus, cogimur dicere ab eo aliquando concupiscentiam appellari peccatum, aliquando negari esse peccatum; quia nũc vocem (*peccati*) largo modo, & improprie, nunc proprie, formaliterq; accipiat. Neq; vero hic habet locum, quod dicit Kemnitius, August. in li. 5. in Iulian. c. 3. retractasse quod antea dixerat. Nam quod antea dixerat, iterum postea repetiuit in lib. 6. vt iam ante monuimus. Et si quod habetur in lib. 5. esset retractatio, certe quod habetur in lib. 6. esset retractatio retractationis. Sed quis credat, virũ grauissimum lib. 5. reuocasse quod scripserat lib. 2. & rursum lib. 6. reuocasse quod scripserat lib. 5.

At cur quæso (dicet aliquis) S. Augustin. non fuit contentus in li. illo quinto dicere, concupiscentiam vocari peccatum, quia est pœna, & caussa peccati? cur addidit, ac dixit: *non solum eam pœnam & caussam peccati, sed etiam esse peccatum?* Responsio est in promptu, quia Iulianus ex eo quod Augustin. in libr. de nuptiis & concupiscentia dixerat, concupiscentiam esse pœnam peccati, collegerat eam esse bonam & laudabilem. Voluit igitur sanctus Doctor ostendere, non esse rem bonam aut indifferentem concupiscentiam, sed malam; & quia pœna (vt à Deo est) bona & laudabilis est; & caussa peccati, potest etiam esse res bona aut indifferens, si sit caussa per accidẽs, vt sunt omnia obiecta sensuum delectabilia; propterea S. August. coactus est dicere, concupiscentiam nõ solum esse pœnam & caussam peccati, sed etiam peccatum, id est, rem in se malam & vitiosam, qualia sunt non solum peccata morũ, quæ proprie peccata dicuntur, sed etiam peccata naturæ, vt cæcitas

& furditas, vel quælibet monstrositas naturalis, quales sunt etiam habitus mali, qui vitia dici solent, & ipsæ passiones immoderatæ, quæ in statu naturæ integre locum nullum in homine habuissent.

Neq; multum refert, quod idem S. August. comparat concupiscentiam cum cæcitate cordis, quam dicit esse peccatum, quo in Deum non creditur & simul pœnam & caussam peccati. Nam propositum S. Augustino fuit, ostendere posse id quod est pœna peccati, esse etiam peccatum, siue proprie, siue largo modo; & in eo varia profert exempla, non multum laborans, vtrum sint in omnibus similia, modo similia sint in eo, de quo agitur.

Iam vero testimonium ex tract. 41. in Ioannem, si abesset peruicacia, nullo modo ab aduersariis proferretur. Nam in eo tractatu S. August. disertis verbis dicit, per baptismum tolli omne peccatum; ac totam deleri iniquitatem, nec remanere nisi languorem & infirmitatem. Quod vero postea dicit, renatos non esse sine peccato, interdum loquitur de peccatis venialibus, quæ post baptismum fiunt; interdum ipsam concupiscentiam cum Apostolo vocat peccatum per metonymiam, & ideo dicit, peccatum hoc est in membris, non animo.

Itaque cum dicit, non esse in renatis puram libertatē, ideo dicit, quia non sunt puri à peccatis venialibus; & quia peccatorum venialium caussa est concupiscentia, ideo addit: *Quia video aliam legem in membris, &c.* pari ratione cum dicit: si nulla remansisset infirmitas, sine peccato hic viueremus, de peccatis loquitur venialibus, quorū caussa, vt diximus, vt plurimum est infirmitas. Denique non negamus, concupiscentiā dici peccatum habitans in membris, & damnari, atque odio haberi à Deo; non vt peccatum proprie dictum, sed vt morbum & languorem. Nam etiam medici non solum febrem, sed etiā remanentem infirmitatem oderunt, & pellere sua arte conantur.

Porro in Concilio Trid. recte etiam dictum est Deum in renatis nihil odisse; quia loquitur Concilium de odio, quod redundet in personam. Sic enim nihil odit Deus, nisi peccatum. Vnde dicitur Sap. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Odium autem concupiscentiæ, quod ponit August. in Deo, non redundat in personā. Non enim Deus propter concupiscentiam, quæ est in renatis, vult renatos damnare, sed potius vult cōcupiscentiam paulatim consumere, vt renati perfecte sanentur ac liberentur.

Caluinus in Antidoto Concilii, admittit, Deum nihil in renatis odisse: sed non minus errat ipse, dum hoc admittit, quàm Kemnitius dum reprehendit. Nam si cōcupiscentia esset ex natura sua peccatum, vt ipse dicit, non esset verum, eam à Deo non haberi odio, etiam in renatis. Vt enim S. Augu. recte ait in hoc ipso tract. 4. in Ioan. *Deus omnia peccata odit.* Nihil igitur De⁹ in renatis odit, quia nihil remanet post baptismū, quod habeat verā peccati rationem.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones ex ratione.

Præter testimonia Scripturarum & Patrū, proferunt etiam aduersarii aliquot rationes.

Prima Ratio, motus concupiscentiæ sunt illiciti, etiamsi nolentibus fiant, vt ex Augustino colligitur lib. 1. de nuptiis & concupis. c. 27. igitur lege diuina prohibiti sunt, ac per hoc inobedientia legis, & peccatum est illos habere quamuis iustis & fidelibus non imputentur.

Respondeo, Motus concupiscentiæ dicuntur illiciti, quia non licet eis præbere consensum, non quia non liceat eos inuito animo pati, quemadmodum carnalis copula extra coniugium res est illicita: & tamē si quis per vim turpitudinem pateretur, aut omnino ignoranter committeret, non peccaret. Itaque S. Augustin. loco notato non dicit eos motus esse illicitos, quia non liceat eos pati, sed quia non liceat eis obedire; *Non enim*, inquit, *si bona & licita desideria essent eis obedire prohiberet Apostolus: dicens: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis eius.*

Secunda ratio, Id quod per se trahit ad malum eadem lege prohibetur, quia prohibetur ipsum malum vt perspicuum est de amplexibus & osculis impudicis: concupiscentia autem, quantumuis inuoluntaria, per se trahit ad malū, Iacob. 1. *Vnusquisq; tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus;* igi-B tur eiusmodi concupiscentia lege diuina prohibita est, & legē violat qui concupiscit, quamuis inuitus.

Respondeo; id quod per se trahit ad malum, eadem lege prohibetur, qua prohibetur ipsum malum: sed sicut ipsum malum nō prohibetur proprie, ita vt reum faciat, nisi cum est in potestate nostra illud non committere, sic etiam, vel potius maiori ratione, id quod per se trahit ad malum, non censetur proprie prohiberi, nisi quatenus in arbitrio nostro est illud assumere, vel reiicere. Nam si iste non potest reprehendi, qui stuprum per vim oblatum patitur, quanto minus reprehendi poterit, qui complexum, vel osculum impudicū pati cogitur, etiam si inde se stimulari ad flagitiū sentiat? Sic igitur con-C cupiscentiæ motus qui reluctante animo interdum exoriuntur in carne, non sunt illiciti, nec prohibiti nisi materialiter: proprie vero, ac formaliter solus consensus intelligitur prohiberi.

Tertia Ratio contra solutionem superiorem. Qui cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, & ideo facit contra præcepta iustitiæ, vere & proprie peccat, vt S. Augustinus docet li. 1. retract. c. 15. At in lege iustitiæ non solum prohibetur opus, vt adulterium, sed etiam desiderium, vt concupiscentia adulterii; igitur sicut opus est vere peccatū, etiamsi resisti bona voluntate non possit, ita concupiscentia ipsa vere peccatum erit, quamuis inuito animo oriatur.

Respondeo, multum interest inter motus con-D cupiscentiæ carnalis inuoluntarios, qui in sola carne sedem habent, & desiderium voluntatis, siue opere compleatur, siue non compleatur. Nam motus ille carnis inuoluntarius nullo modo est in potestate nostra, & ideo nec peccatum proprie, sed tantū per metonymiam, vt in illo ipso loco idem S. Augusti. docet. Desiderium autem adulterii voluntarium, siue ipsum opus adulterii pariter voluntariū, aliquando non est in nostra potestate immediate, quia diuino iudicio deserti nō habemus vires, quibus cogenti cupiditati resistere valeamus: tamen semper est in potestate saltem mediate, quia possumus à Deo auxilium petere & gratia eius adiuuante tētationi re-E sistere; *Et ideo* (vt ibidem Augustinus dicit) *tunc facere contra præcepta iustitiæ, siue opere, siue consensu; sic est peccatum, vt sit etiam pœna peccati.*

Quare totum argumentum conceditur, si in consequente de concupiscentia illa sit sermo, quæ in ipsa voluntate per consensum oritur. Fieri non potest vt ea concupiscentia inuito animo oriri dicatur, si forte nollet aliquis consentire, & tamen victus tentatione consentiat. Sin autē de concupiscentia carnis agatur, quæ nullo modo consensum extorqueat, argumentum nihil omnino concludet, nam in antecedente dicitur esse peccatum id, quod fit cogente

carnis

A carnis cupiditate, quod non est in nostra potestate immediatè, sed tantum mediatè. Ex quo non sequitur, vt peccatum vt ipsa cupiditas carnis, quę nō est in potestate nostra, neq; mediatè, neq; immediatè.

Quarta ratio, Concupiscentiam, quæ remanet in baptizatis, Deus odit, vt S. Aug. docet in Psal. 35. explicans illud: *Malitiam autem non odiuit.* Apostolus item illam odio habebat, Rom. 7. *Quod odi facio.* Et nos illam odio habere debemus, iuxta illud Iudæ: *Odientes eam, quæ carnalis est maculatam tunicam.* At nihil odit Deus nisi peccatum, Sapient. 14. *Odio est Deo impius & impietas eius.* Et c. 11. *Diligis omnia, quæ sunt, & nil odisti eorum, quæ fecisti.* Fecit autem omnia Deus, præter peccatum. Quare concupiscentia remanens in renatis, peccatum est.

B Respondeo, iam suprà diximus in explicatione testimoniorum S. Augustini, concupiscentiam odio haberi à Deo, & à nobis odio esse habendam; quia tametsi propriè peccatum non sit, tamen incitat ad peccatum; & cum ea bellum intestinum & assiduum gerere cogimur.

Quod autem Scriptura dicit, Deum nihil odisse eorum, quæ fecit, verissimum est; sed illud est falsum, Deum omnia fecisse præter peccatum. Deus enim fecit, ac diligit omnia quæ sunt, quia omnia bona sunt. Vidit enim cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona, Gen. 1. Proinde malum nullum fecit, & malum omne odit, quatenus malum non est res aliqua, sed rei alicuius priuatio. Itaq; in eodem li. Sap. c. 1. legimus: C *Deus mortem non fecit.* Et de concupiscentia Ioan. Apostolus in 1. epist. c. 2. dicit: *Eam non esse ex patre, sed ex mundo.* Odit igitur Deus in nobis concupiscentiam, non vt peccatum, sed vt languorem ex peccato relictum, eamque sanando quotidie minuit donec penitus consumatur. Quomodo autem intelligendum sit, quod Concilium Tridentinum dicit, Deum in renatis nihil odisse, explicatum est capite superiore.

Quinta ratio, Concupiscentia non est à Deo, vt habetur 1. Ioan. 2. At omnis iusta pœna est à Deo, vt habetur Amos 3. Igitur concupiscentia non est solùm pœna, sed etiam culpa.

D Respondeo, si argumentum hoc vires haberet, efficeret etiam mortem corporalem non esse tātum pœnā, sed etiam culpam. Nam mors non est à Deo, vt habetur Sapient. 1. Et omnis iusta pœna est à Deo, &c. Dico igitur concupiscentiam non esse à Deo, quatenus illa est mala, & tamē esse à Deo, quatenus bonum est, vt eo malo puniatur hominis inobedientia. Item concupiscentiam non esse à Deo, quia non fuit ipse auctor peccati, vnde illa manauit; tamen esse à Deo, quia in vltionem peccati abstulit donum originalis iustitiæ, quod carnem spiritui subijciebat, quo, tanquam fræno quodam, sublato, continuò extitit in homine rebellio ista membrorum: *Quia dixit* (inquit S. Aug. lib. 5. in Iulian. c. 7.) *inobedientiam carnis, quæ in carne concupiscente aduersus spi-* E *ritum apparet diabolico vulnere contigisse: & rursus hanc legem peccati repugnantem legi mentis, à Deo esse illatam propter vltionem & ideo pœnam esse peccati; hæc inter se asseueras esse contraria. Quasi fieri non possit, vt idem malum, & diaboli iniquitate, & Dei æquitate peccantibus ingeratur. Neque hinc sibi ipsa diuina aduersantur eloquia, quia scriptum est, Deus mortem non fecit. Item scriptum est, Vita & mors à Domino Deo. Quia deceptor hominis caussa mortis est diabolus, quam non vt primus auctor eius, sed vt peccati vltor intulit Deus.*

Sexta ratio, Nulla est pœna huius vitæ, quæ ob finem bonum expeti non possit, at concupiscentia ob nullum finem rectè expeti potest: igitur concupiscentia non est solùm pœna, sed etiam culpa.

Respondeo, falsa est propositio. Nam ignorantia earum rerum, quæ ad salutem necessariæ sunt, sine dubio pœna peccati est, & tamen expeti, nisi imprudenter & malè non potest. Pari ratione tentationes Satanæ expeti non possunt, cùm orare iubeamur: *Et ne nos inducas in tentationem*, Matt. 6. & tamen tentationes internæ, quibus Satanas imaginationem mouet, & inania, vel illicita interdum nos cogitare compellit, pœna peccati sunt. Denique nullas pœnas expetendas esse docet S. Aug. sed omnes tolerādas, cùm sic loquitur li. 10. Confes. c. 28. *Quis velit molestias & difficultates pati? tolerare iubes eas, non amare. Nemo quod tolerat, amat, etsi tolerare amat. Quamuis enim gaudeat se tolerare, mauult tamen non esse quod toleret. Porrò concupiscentia eadem ratione expeti non debet, non quod peccatum sit, si non ei consentiatur, sed quod ad peccandum inducat, & quod molesta sit & grauis, & ideo non amanda, sed toleranda sit, si debellari nequeat. Neque displicere debet iudicium Dei, qui eam ad agonem & exercitium virtutis remanere voluit, & Apostolo suo dixit, sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur,* 2. Cor. 12.

Septima ratio, Christus *per omnia tentari voluit, sed absque peccato*, vt Apostolus docet ad Hebræ. 4. & ideo communes humanæ vitæ miserias omnes assumpsit, vt fratrib. per omnia similis fieret: At concupiscentiam carnis non assumpsit, neque tentationem eiusmodi, quæ à rebellione carnis oriretur, pati voluit: igitur concupiscentia non solum pœna, ac miseria, sed culpa, & iniquitas est.

Respondeo, non solùm concupiscentiam, sed etiam ignorantiam Christus assumere noluit, quamuis neutra sit peccatum, si sit omnino inuoluntaria. Cur autem ignorantiam & concupiscentiā Christus habere noluerit, docet S. Thom. in 3. par. q. 15. art. 2. & 3. Tum quia duæ istæ miseriæ nihil proderant ad redemptionem generis humani, sed potius oberant; Tum etiam quia plenum gratia & veritate Christū esse oportebat, quibus duobus donis concupiscētia & ignorantia manifestè repugnant. Vide S. August. lib. 2. de pecc. merit. & remiss. c. 29. & lib. 5. in Iulian. c. 9. vbi docet Christum fuisse ab ignorantia & concupiscentia semper immunem.

Octaua ratio, sic proponitur à Kemnitio pag. 506. in Examine Concilij. Concupiscentia etiam in renatis est ἀνομία, propterea quod dissidet à norma legis, & cum illa pugnat: & quia lex est norma iustitiæ, & quiquid ab ea dissidet, & cum ea pugnat, rationem peccati habet. Sed Petrus Martyr in commentario epist. ad Rom. magis artificiosè sic argumentum texit. Omne quod non est conforme legi diuinæ peccatum est, vt patet ex illo 1. Ioan. 1. *Et peccatum est iniquitas*, siue ἀνομία, vt habetur in Græco: At deprauatio naturæ humanæ non est conformis legi diuinæ, eique triplici; repugnat enim Primo legi institutionis primæ, quia non est qualis eam Deus condidit; Secundo, legi naturæ, quia non potest viuere conuenienter rationi; Tertio, legi Scriptæ, *Non concupisces.* Igitur ea deprauatio peccatum est. Hoc argumentū Achilles est (vt vulgò dicitur) Philippi, Buceri, Petri Martyris, Caluini, Kemnitij. *Argumenti huius* (inquit Kemnitius pag. 506.) *mole premi se omnes Pontificij sentiunt, ideo varias quærunt rimas, vt elabantur.*

Respondeo, argumentum hoc ex ijs, quæ dicta sunt facilè solui potest; & adeo non premit sua mole Catholicos, vt à multis per iocum eludatur; quippe quod seria responsione non egeat. Nam concupiscentiam esse ἀνομίαν in renatis; largo modo &

materialiter suprà concessimus cum Augustino, & eadem ratione cōcedimus esse peccatum largo modo materialiter, vel impropriè, quēadmodum omne vitium, omnisque recessus à regula, vel ordine, non solum in moribus, sed etiam in natura, & arte dici potest esse peccatum. Sin autem concupiscentiam renatorum cōtendant propriè esse ἀνομίαν, quomodo hanc vocem accipit S. Ioan. cùm ait, *& peccatum est ἀνομία*, siue *iniquitas*, 1. Ioan. 3. negamus, concupiscentiam renatorum esse ἀνομίαν.

Neque bona est illa Kemnitij probatio, Concupiscentia etiam in renatis est ἀνομία, propterea quod dissidet à norma legis, & cum illa pugnat. Nam non quod dissidet à legis norma, vel cum illa pugnat, est ἀνομία, sed ipsa discordia, siue repugnantia, vel recessus, ac deuiatio propriè est ἀνομία, & formaliter peccatum. Dissidet enim à lege diabolus tentans ad peccandū, sed non est ipse iniquitas, sed iniquitatis suasor. Dissidet etiā homo qui peccat; sed nō est ipse, neq; esse dicitur iniquitas & peccatū, sed auctor peccati. Dissidet itē à lege voluntas humana, cuius consensu peccatum perficitur; sed nec ipsa dicitur iniquitas, vel peccatū, sed principium, vel caussa peccati. Deniq; dissidet à lege actio humana, cū non est legi congruens, & ne ipsa quidem est iniquitas, sed iniqua. Iniquitas igitur, vt diximus, est ipsa recessio à norma legis, quæ melius explicatur Græca voce ἀνομία. Illa autem recessio, vel deuiatio à norma legis, immediate inest in ipsa actione, quæ secundum legis normam fieri debuisset.

Iam vero concupiscentia repugnat quidem legi mentis, vt Apost. dicit ad Rom. 7. sed neque est ipsa formalis repugnantia: neque repugnat, vt actio recedens à norma legis; neque vt potentia, vel persona, quæ normam sequi teneatur: sed repugnat, vt incitans & impellēs ad præuaricandā legem, quemadmodum de diabolo diximus. Tētatur enim vnusquisque à concupiscentia sua, vt habemus Iacob. 1.

Est autem hoc loco notandum, haberi 1. Ioan. 3. peccatum esse, ἀνομίαν, quod noster interpres vertit iniquitatem. Sed 1. Ioan. 5. non haberi omnē ἀνομίαν, esse peccatum, sed πᾶσαν ἀδικίαν, id est, omnem iniustitiam esse peccatum: nostrum autem interpretem in vtroque loco vertisse iniquitatem, quia non habebat vocabulum, quo propriè exprimeret, ἀνομίαν, quæ est recessio à lege. Cæterùm quicquid sit de æquiuocatione Latinæ vocis, certū est non esse idem, omnem ἀνομίαν esse peccatum, & omnem ἀδικίαν esse peccatum, vt Kemnitius contendit. Nam ἀδικία species est, ἀνομία est genus. Omnis enim iniustitia est recessus à lege, non autem omnis recessus à lege est iniustitia. Et quod dicit S. Ioan. omnem ἀδικίαν esse peccatum, verissimum est: quod autem dicit, & sæpissime repetit Kemnitius, omnem ἀνομίαν esse peccatum, nō est verum, nisi peccatum largo modo accipiatur, vt etiam peccata artis & naturæ cōprehendit. Sed de his hactenus. Nam ad mendacia & calūnias, & varia Kēnitij absurda, satis respōdit Andradius, in quem propriè illa omnia Kemniti. effutijt.

Iam verò ad argumentum, vt texitur à Petro Martyre, Respondeo, propositionem illam: *Omne quod non est conforme lege diuinæ, peccatum est*, veram esse in vniuersum, si peccatum accipiatur largo modo: sin autem agatur de peccato in motibus, debere etiam restringi ad conformitatem legis præcipientis actus morales. Alioqui etiam mōstra, quæ sunt peccata naturæ, essent peccata propriè dicta, & puniri deberent; quod certe est absurdissimū. Assumptionem verò illam: *At deprauatio naturæ humanæ non est conformis legi diuinæ*, dico etiam esse veram, si agatur

A de lege in vniuersum, non autem si agatur de lege, cuius præuaricatio inducat reatum, sitq; peccatum propriè dictū: de quo nos in præsentia disputamus.

Nam etsi deprauatio, quæ est in voluntate, si accipiatur pro auersione a Deo, sit vere peccatū, vt postea dicemus, tamen deprauatio quæ est in intelligentia, vel in carne, necnō pronitas quędam voluntatis ad obsequendum desiderijs carnis, & difficultas eiusdem ad obsequendum Deo, non est contra legem vllam, cuius præuaricatio sit peccatum propriè dictum. Et ideo non est per se, & ex natura sua peccatum. Quod enim attinet ad legem primæ institutionis naturæ, non est ea lex moralis cuius prę-
B uaricatio reum constituat transgressorē: Non enim iussit Deus, vt homo nasceretur cum iustitia originali, vel hoc, aut illo modo; sed instituit naturam, sicut voluit, & ornauit ijs bonis, quibus ei placuit illam ornare; & idem attribuit principia, ex quibus propagari posset. Si quādo autem contigit, vt aliter res oriatur, quàm Deus instituerit, est quidem in ea peccatum aliquod naturæ, sed non tale peccatum quod supplicio dignum sit. Nam non creauit Deus homines cęcos, vel surdos, aut claudos, & tamē cùm nascuntur aliqui cæci, vel surdi, aut claudi, nemo eos reprehendendos, aut castigādos censet, etiamsi non congruat eorū natura cum lege primæ institutionis.

Quod verò attinet ad legem naturæ, quæ iubet vt
C vitam agamus secundùm rationem, quam legem viribus naturæ corruptæ seruare non possumus; dico, posse legem illam Bifariam considerari. Primo, vt significat legem moralem, quæ propriè imperat voluntati, vt sequatur ductum rationis, non consentiat desiderijs carnis, &c. & hoc modo vera lex est, sed eius præuaricatio non est peccatum originale, sed actuale, & ad rem præsentem non pertinet. Secundo, vt significat ordinem & congruentiam naturalem, quæ requirit, vt pars superior imperet, inferior subijciatur; & voluntas sine difficultate rationi obediat, &c. Et hoc modo lex ista naturalis eadē est cum institutione naturæ, contra quam institutionem pugnant rebellio carnis, & difficultas volūtatis, sed ea nō sunt peccata propriè dicta: sed pœnæ
D peccati, & defectus consequentes materiam, quemadmodum se habet rubigo in cultro ferreo. Porrò de lege scripta, *Non concupisces*, satis multa suprà diximus, vbi demonstrauimus, eam legem propriè non prohibere, nisi desideria voluntaria, quæ sunt peccata actualia non originalia.

CAPVT XV.

Refellitur eorum Catholicorum sententia, qui peccatum originis in quadam positiua qualitate constituunt.

REfutauimus hactenus tres errores huius temporis hæreticorum: nunc refutandæ sunt duæ Catholicorum incommodæ sententiæ, quę videntur etiam errores nominari posse. E

Prima sententia eorum est, qui duas esse docent in homine malas qualitates, vnam in carne, alteram in anima, quarum posterior à priore oriatur, (animam enim ex contactu carnis pollui existimant) vtramq; autem concupiscentiam dici posse censent, sed solam posteriorem statuunt esse originale peccatum. Itaque peccatum originis nihil aliud esse volunt, nisi concupiscentiam, hoc est morbidam in anima qualitatem, praua desideria perpetuò excitantem. Ita docet Petrus Lombardus in 2. lib. sent. dist. 31. §. 2. & 3. quem sequuti sunt Henricus. Quodlib. 2. q. 11. & Gregorius Arim. 2. d. 30. q 1. & ex recentioribus Ioan. Driedo in 1. lib. de gratia & libero arbitrio. Hoc tamen interest inter Henricum &

Greg.

Greg. quod Henricus arbitratur malam illam animæ qualitatem esse propensionem ad omnia mala Greg. autem restrixit ad inclinationem in bonum delectabile secundum carnem.

Hæc sententia tametsi conuenit ex parte cum errore Lutheranorum, tamen in eo differt, quod Lutherani non agnoscunt vllam superadditã qualitatẽ, sed eã potius ridet Philippus in Apologia Confessionis, non procul ab initio: *De fomite*, inquit, *disputant quod sit qualitas corporis, & ,vt suo more sint inepti, quærunt, vtrum qualitas illa contagione pomi, an ex afflatu serpentis contracta sit.* Hæc ille. Præterea differt etiam in eo, quod Lutherani concupiscentiam post baptismum, ex natura sua peccatum proprie dictum esse volunt, auctores autem illi Catholici minime id concedunt.

Videtur autem nobis hæc sententia nullo modo defendi posse. Quod vt manifestum fiat, pauca quædam præmittenda erunt, ex quibus controuersię status omnino aperietur.

Sciendum est igitur Primo, concupiscentiam non semper eodem modo accipi in Scripturis. Interdum enim significat appetitum boni in vniuersum, qua ratione multæ bonæ concupiscentię inueniuntur, vt S. Aug. monet concione 8. in Psal. 118. nam concupiscentia sapientiæ, bona & laudabilis est, quippe quæ vt dicitur Sap. 6. deducit ad Regnum. Bona est item concupiscentia, qua spiritus aduersus carnem concupiscit, de qua loquitur Apost. ad Gal. 5. recte quoque concupiscebat, qui dicebat in Psa. 118. concupiui desiderare iustificationes tuas.

Rursus concupiscentia aliquãdo significat actum, aliquando potentiam. Nam concupiscentiam dicimus ipsum desiderii motum, vt patet ex August. lib. 6. in Iulianum, c. 8. & ipsam potentiam, seu vim appetendi bona sensibilia, vt patet ex eodem August. lib. 4. in Iulia. c. 14. & lib. 6. c. 7. & hoc modo concupiscentia nõ est mala, sed bona, vel indifferens. Nam possumus per eandem vim appetendi, & bene & male concupiscere, & sine dubio vis appetendi bona sensibilia fuit in Christo, & in primo homine ante peccatum, & rursus in nobis post resurrectionem erit. Itaq; S. Augustinus locis citatis fatetur, non ita accipiendam esse concupiscentiam cum agitur de peccato originis.

Est igitur alia notio concupiscẽtiæ, qua concupiscentiam appellamus vitiũ, quo proni sunt homines ad appetenda bona sensibilia, contra ordinẽ rationis. Et hoc modo accipitur cõcupiscentia passim ab August. in libris aduersus Pelagianos li. 1. in Iulianum ante medium, scribit concupiscentiam non esse substantiã, sed substantiæ vitiũ, & appertius li. 6. c. 7. *Ego*, inquit, *tanquam valetudinem malam ex origine vitiata ingenitum esse dico homini vitium, quo caro concupiscit aduersus spiritum.* Et lib. 1. de nuptiis & concupisc. c. 25. *Non enim*, inquit, *concupiscentia substantialiter manet, sicut aliquod corpus, aut spiritus, sed affectio est quædam malæ qualitatis, sicut languor.* Et in c. 31. *Carnem*, inquit, *appellauit, vbi est quidam morbidus carnis affectus, non ipsam corporis confirmationem.*

Sciendum est Secundo, istud vitium in carne potissimum residere, hoc est, in parte hominis inferiore, quæ sensualitas dicitur. Id quod supra docuimus ex Apostolo Rom. 7. vbi concupiscentiam dicit esse malum inhabitans in carne; & repugnare legi mentis, &c. Quocirca S. August. in omnibus libris, quos aduersus Pelagianos scripsit, semper de concupiscentia loquens, ad vitium partis inferioris recurrit, lib. 1. de peccat. meritis & remiss. c. 29. *Quod igitur*, inquit, *in membris corporis huius mouetur, totum quæ animum in se deiectum conatur attrahere, & neque cum mens voluerit, assurgit: neque cum mens voluerit conquiescit, hoc est malum peccati, in quo nascitur omnis homo.* Et lib. 4. in Iulianum, cap. 4. dicit, libidinem, siue concupiscentiam esse vitium, quo appetimus immoderate delectationem omnium sensuum, sed præcipue gustandi & tangendi Et lib. 6. cap. 8. *Hinc chirographo*, inquit, *nascuntur obnoxii omnes in carne, de carne carnaliter nati. Neque enim nulla est iniquitas, cum in vno homine, vel superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctantur, etiamsi vincere non sinantur.* Denique in omnibus libris contra Pelagianos directe scriptis cum in singulis fere capitibus concupiscentiam sæpius nominet: semper fere pro vitio partis inferioris, quæ rebellis est superiori, concupiscentiæ nomen accipit.

Cæterum negandum non est, etiam in parte superiore simile vitium inueniri. Nam ea quoque animæ pars prona est ad concupiscendos honores, inanem gloriã, & alias vanitates, & etiamsi nolimus, interdum parit eiusmodi desideria. Quocirca B. Paulus in epist. ad Galat. c. 5. cum dixisset carnem concupiscere aduersus spiritum, statim enumerãs opera carnis, non solum nominauit fornicationẽ, ebrietatem & alia id genus, sed etiam idololatriam, hæreses, inimicitias, &c. quod diligenter notauit S. Aug. lib. 14. de ciu. c. 2. 3. & 4. vbi demonstrat, carnem interdum accipi pro toto homine. qualis est, sine gratia Dei, post lapsum Adami, & cum dici carnalẽ qui secundũ seipsum, non secundũ Deum viuit. Ex quo in explicatione Ps. 70. dicit, omne Peccatũ oriri ex cupiditate male inflãmante, vel ex timore male humiliãte.

Itaq; concupiscentiæ vitium licet præcipue in sensualitate, tamen etiam in mente sedem habet. S. autem Aug. in libris cõtra Pelagianos ideo pene vbiq; loquitur de vitio sensualitatis, quia in sensualitate magis hoc vitiũ se prodit, non quod ignoraret etiam in mente locum habere. Atque his omnibus (nisi fallor) cum Petro Lombardo, Henrico, Gregorio, & cæteris omnibus conuenimus. Solũ quæstio manet de hoc vitio, sit ne positiua qualitas, an non; & verum hoc ipsum vitium sit proprie, ac formaliter originale peccatum. Illi affirmant vtrumque, Nos vtrumque negamus: Dicimus enim sensualitatem esse pronam ad concupiscendum etiam contra ordinem rationis: non ex aliqua insita qualitate eam inclinante sed ex carentia iustitiæ originalis, quæ eam perfecte rationi subiiciebat. Quemadmodũ si equus incitetur ad currendum, nõ quia admouentur ei calcaria: sed quia sublatum est frænum: & veluti si aliquid propendeat ad caussam, non quia premitur aliquo corpore graui superaddito, sed quia sublatum est aliquid, quod prohibebat ne caderet, Quod autem diximus de sensualitate, de voluntate quoq; intelligendum est.

His prænotatis probamus, non esse concupiscentiam positiuam qualitatem Primo, testimoniis S. August. quem aduersarii vel solum pro sua opinione patronum habere se putant. Is igitur in lib. 2. de peccato originis, c. 4. loquens de concupiscentia, cuius reatum dicit esse originale peccatum, vt patet ex capitibus sex præcedentibus, sic ait: *Comparatur homo pecoribus per vitium, non per naturam, non pecoris vitio, sed natura. Tanta namque excellentia est in comparatione pecoris homo, vt vitium hominis, natura sit pecoris.* Item lib. 4. aduersus Iulianum c. 5. *Hæc autem libido*, inquit, *ideo malum non est in belluis, quoniam non repugnat rationi, qua carent.* Et c. 14. *Ideo*, inquit, *in pecoribus malum non est concupiscentia, quia non aduer-*

sus spiritum concupiscit: sed eorum potius oblectat spiritum. Et in Psal.123. concione 4. *Quod equo*, inquit, *natura est, homini crimen est.* In his locis S. Augustinus docet illud ipsum esse in homine vitium concupiscentiæ, quod est in animantibus rationis expertibus natura. Certum est autem in animantibus rationis expertibus nullam esse corruptam qualitatem: qua sint prona ad concupiscendum, sed solum appetitum sensitiuum, qui ratione vtique repugnaret, si ratio in belluis esset. In homine igitur nulla est qualitas positiua, præter ipsam sensualitatē, sed ipsa sensualitas ideo vitiosa dicitur, & est in homine, quia deberet rationi obtemperare, quod etiam faceret, nisi homo propter peccatum iustitiam originalem amisisset,

Præterea idem S. August. lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 25. dicit, concupiscentiam non substantialiter manere, sed sicut languorem. Et li. 2. in Iulianum ante mediū, dicit, non esse substantiam, sed substantiæ vitium. Solet autem S. Augustinus per substantiam intelligere id omne, quod est in rerum natura, id est, omne positiuum. Sic enim ait in Psalm. 68. *Quod nulla substantia est, nihil omnino est.* Idem quoq; auctor vbicunq; concupiscentiæ caussam explicat, semper recurrit ad priuationem, siue absentiam gratiæ. Libro 1. de pecc. merit. & remiss. c. 16. *Quando ergo*, inquit, *peccauit Adam non obediens Deo, tunc eius corpus gratiam perdidit, qua eius animæ omni ex parte obediebat, tunc ille extitit bestialis motus pudendus hominibus, quem in sua erubuit nuditate. Ex hac igitur inobedientia carnis, ex hac lege peccati, & mortis quisquis carnaliter generatur, regenerari spiritualiter opus habet.* Et lib. 4. in Iulianum, cap. vlt. *Quid*, inquit, *est gustato cibo prohibito nuditas indicata, nisi peccato nudatum quod gratia contegebat: gratia quippe Dei magna ibi erat, vbi terrenum, & animale corpus bestialem libidinem non habebat.* Idem repetit lib. 11. de Genesi, c. 31. & lib. 13. de ciuit. Dei, c. 13.

Vides in his locis, non solum ad gratiæ absentiam reuocari concupiscentiæ vitium, sed etiam vocari libidinem bestialem, quia illa ipsa libido est in homine vitium, quæ in bestiis est natura. Et rursus ideo magna Dei gratia factum esse in paradiso, vt terrenum & animale corpus libidinem non haberet, quia ex se & ex natura sua libidinem habiturū fuisset, nisi magna illa gratia, ne haberet, impediuisset. Non igitur accessit mala qualitas aliqua, sed ipsa sensualitas, vt spoliata originali iustitia rationi repugnat, concupiscentia dicitur.

Deinde hoc ipsum rationibus confirmatur. Nam Primo, si concupiscentia qualitas esset positiua, positiuam caussam habere deberet. Quæro igitur, quæ sit iusta caussa. Nam vel erit Deus, vel Diabolus, vel Serpens, vel ipse Homo, vel certe Pomum ipsum vetitum. Deus non potest esse, præsertim secundum aduersarios qui volunt concupiscentiam esse peccatum originis; nam tunc Deus esset auctor peccati. Et præterea, si ea qualitas esset à Deo, vt à propria caussa efficiente, sequeretur saltem Deum esse caussam tentationis ad malum. Vnusquisque enim tentatur à concupiscētia sua, vt habetur Iacob. 1. Quod si concupiscentia infunditur à Deo, certe sequitur, vt Deus sit caussa tentationis ad malum; quod tamen est contra eundem Iacobum, qui in eodem loco dicit, Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat.

Sed nec Diabolus esse potest caussa efficiens eius qualitatis. Neque enim potestatem habet diabolus aliquid producendi, nisi per motum localem, applicando actiua passiuis, idque in rebus corporalibus tantum. Hæc autem qualitas spiritualis esse dicitur.

A Multo minus Serpens corporalis caussa esse potuit eiusdem qualitatis, tum quia serpens corporalis non potest afflare spiritualem qualitatem, tum quia nihil egit ille serpens in Adamum, sed solum cum Heua colloquutus est.

Ipse autem Adam per actum peccandi efficere potuit in se dispositionem aliquam ad similem actum, sed non talem qualitatem, quæ perpetuo hæreret, & ad omnia mala inclinaret, qualis est concupiscentia. Nam actus ille superbiæ fuit, & per eum gigni non potuit continuo habitus superbiæ, sed solum leuis dispositio, quæ facillime tolli potuisset; & multo minus gigni potuit habitus inclinans ad fornicationem, adulteria, homicidia, furta, &c.

B Denique neque in Pomum vetitum caussa eius qualitatis reiici potest, neq; enim pomum illud malum fuit, & ideo prohibitum, sed ideo malum, quia prohibitum, & alioqui ex natura sua bonum, vt cætera quę Deus creauerat, vt S. Augustinus recte docet lib. 14. de ciuit. Dei, c. 12. & etiamsi pomum vitiatum & corruptū fuisset, non tamen intelligi posset, quemadmodum in anima qualitatem spiritualem efficere potuisset. Restat igitur vt mala concupiscentia, quæ caussam positiuam non habuit, non sit qualitas positiua.

C Præterea Secundo, si concupiscentiæ vitium qualitas esset positiua per peccatum primi hominis in ipso primo homine exorta; non facile posset ostendi, quemadmodum transmitteretur ad posteros; neque enim habitus acquisiti traijciūtur in prolem, vt perspicuū est de omnibus habitibus scientiarum, virtutum, artium, donorum. Quod si aliquando pater ingeniosus filium ingeniosum gignit; aliquando etiā contra accidit, vt pater sapiens filium insipientem generet, vt Scriptura testatur de Salomone & filio eius Roboam.

D Tertio, vel Deus est auctor positiuæ illius qualitatis, vel non, si est, igitur est auctor peccati. Istam enim concupiscentiā aduersarii peccatum esse contendunt: si non est, igitur Deus non est auctor omnium rerum, neque verum erit quod in Euangelio legimus, Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

Quarto, etiamsi consideremus, in carne qualitatem morbidam ex peccato primi hominis accessisse, tamen intelligi non posset, quomodo caro infecta animam inficeret. Neque enim corpus immediate in spiritum agere, & spiritualem qualitatem potest.

Quinto, cum illa qualitas, si ponatur, aduentitia sit: & contra naturam, quomodo fieri potest, vt tam longo tempore non sit imminuta, vel penitus extincta?

E Sexto, videtur omnino superuacanea; nam ad hoc, vt caro concupiscat contra spiritum, satis est si habeat sentientem appetitum, qualē bestiæ habent, & non adsit frænum originalis iustitiæ. Vt autē animus sequatur corporis temperamentum, satis est quod in eadem animæ essentia radicem habeant sentiens appetitus & voluntas, & sensus & ratio. Hinc enim absque vllius qualitatis adiumento, ob solam corporis complexionem & constitutionem aliqui sunt ingeniosi, aliqui hebetes, aliqui hilares, aliqui tristes, aliqui proni ad vnum vitium, alii ad aliud, aliqui mites, aliqui iracundi, &c.

Septimo, qualitas ista positiua per baptismū nō tollitur, vt notū est: ergo si peccatū originis est cōcupiscētia, & cōcupiscētia est qualitas positiua; certe sequitur, peccatū originis per baptismū nō tolli. Quod in Ecclesia Catholica, vt explorat⁹ error exploditur.

Neque

Neque satisfaciunt duæ illæ solutiones, quod peccatum originis per baptismum dicatur remitti, tum quia concupiscentia baptizatis non imputatur ad culpam, tum quia propter gratiam, quæ in baptismo confertur, concupiscentia non amplius dominatur. Nam prior solutio Concil. Trid. (cuius auctoritatem Catholici non spernunt) apertissime aduersatur; damnat enim Concilium, Lutheranorum errorem, qui dicunt peccatum originis post baptismũ manere, sed non imputari; & affirmat idem Conciliũ, per baptismum tolli quicquid peccati rationem habet. Posterior solutio decretis eiusdem Concilii manifeste repugnat. Nam cum per baptismum infunditur gratia, non tollitur dominium concupiscentiæ, sed ligatur & impeditur ad tempus, & cum B per actuale peccatum amittitur gratia, iterum soluitur, ac redit idem concupiscentiæ dominium. Quare si concupiscentia dominans est peccatum originis, manifeste sequitur peccatũ originis per baptismum non vere tolli, vt Concilium docet. Nam si vere tollitur, vnde quæso idem peccatum in homine peccatore post baptismum existit; neque enim responderi potest, non esse idem, sed aliud. Nã eadem concupiscentia dominans est, quę ante baptismum erat; & peccatum originis, nisi per originem carnalis generationis, quæ semel fit, existere non potest.

His accedat, quod hæc solutio non videtur consentanea doctrinæ S. August. ipse enim cum dicit, reatum concupiscentiæ esse peccatum originis, non C recurrit ad concupiscentiam dominantẽ, sed dicit, hoc malum, tantum quia inest, etiamsi non dominetur, perducere ad æternam mortem, nisi reatus eius per baptismum expietur: vt perspicuum est ex lib. 2. de peccato originali, c. 39. & lib. 6. in Iulian. c. 5. & 8. & alibi. Quemadmodum autem accipi debeat concupiscentiæ reatus, qui soluitur in baptismo, supra explicuimus. Porro argumenta aduersariorum, præter ea, quæ sunt à nobis refutata in disputatione aduersus Lutheranos, sumuntur omnia ex S. August.

Primum igitur obiiciunt, quod S. Augustinus scribit concupiscentiam esse qualitatẽ, sic enim loquitur de ea lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, c. 25. D *Non substantialiter manet, sicut aliquod corpus aut spiritus, sed affectio est quædam malæ qualitatis, sicut languor.* Et c. 31. *Carnem*, inquit, *nunc appellauit, vbi est sordibus quidem carnis affectus, non ipsam corporis confirmationem.* Deinde addunt, quod idem August. lib. 5. in Iulianum, c. 3. dicit, animam in corpore, tanquam in vase vitiato corrũpi, hoc est, ex mala qualitate carnis redundare malam qualitatem in anima. Postremo adiiciũt, quod in l. 4. hypognostici, idẽ auctor docet, libidinem in homine ex afflatu serpentis esse natam.

Ad Primum Respondeo, vocari ab Augustino qualitatem, siue morbidum affectum ipsam naturalem inclinationem sensualitatis vitiatam, non aliqua positiua tabe, sed ex carẽtia iustitiæ originalis. E Nam eodem modo S. Thom. 1. 2. q. 82. art. 1. vocat peccatum originis, habitum corruptum, in quo sit aliquid positiuum, ipsæ videlicet potentiæ animæ non bene dispositæ, & aliquid priuatiuum, nimirum deordinatio ex carentia iustitiæ originalis consequuta. Quocirca tã S. August. quam S. Thomas cõcupiscentiæ vitium sæpe numero naturæ languorem appellant. Languor autem significat humores corporis debita proportione, & harmonia priuatos.

Ad Alterum Respondeo, recte dici animam in corpore tanquam in se vitiato corrumpi; non quod sit in carne positiua qualitas, ex qua rursus in anima qualitas alia oriatur, sed quod anima non incipiat habere peccatum, nisi cum infunditur corpori, tunc. n. primũ incipit esse homo filius Adam Siquidem anima, vt prius natura intelligitur cr... à Deo, nihil habet cum Adamo, ac per hoc n... communicat eius peccato, sed cum in corpore generato ex Adamo incipit habitare, & cum ipso corpore vnum suppositum facere, tunc, vt supra fusius explicuimus, peccatum originis contrahit. Dicitur autem corpus ex Adamo generatum, etiam ante animationem, vas corruptum, quia ex vi talis generationis debetur illi, vt sic morti, & variis passionibus obnoxium.

Ad Postremum ex lib. hypognostici, vt omittam librum illum non censeri opus Augustini; Respondeo, verba illius auctoris intelligenda esse metaphorice. Per afflatum enim serpentis persuasionem diabolicam significauit. Quod videlicet, vt ipse loquitur, magis sequutus sit Adam serpentem suadentem, quàm Deum præmonentem. Nam ex Genesi constat, flatũ serpentis corporalis ad Adamum non peruenisse, sed solũ Diaboli persuasionẽ, & eam non per serpentem, sed per mulierem. Sententia igitur illius auctoris est quemadmodum serpens corporalis afflando venenum hominum corpora interimit, ita serpentem spiritualem, id est, diabolum, suadendo peccatum, primo parenti necem animæ, & corporis attulisse.

CAPVT XVI.

Refellitur error Alberti Pighij, & Ambrosij Catharini.

Restat Vltimus error confutandus, qui est Alberti Pighij in prima controuersia de peccato originis, & Ambrosii Catharini in opusculo de lapsu hominis, & peccato originali. c. 6. & videtur etiam fuisse quorundam veterum, vt refert Petrus Lombardus in 2. lib. sent. d. 30. Hæc igitur sententia docet, peccatum originis, nihil esse aliud, nisi illam primam Adami inobedientiam, qua præceptum de ligno scientiæ nõ gustando violatum est, ex qua sententia deducuntur ab iisdem auctoribus Tres aliæ sententiæ. Prima, peccatum originis esse vnum & idem in omnibus hominibus Secunda, hoc vnum peccatum in primo homine re ipsa fuisse, in cæteris per imputationem. Tertia, nihil esse in paruulis re ipsa inhærens, quod habeat veram peccati rationem. Nam priuationem iustitiæ, maculam, reatum, & similia, pœnæ, non culpæ rationem habere, nisi forte improprie. Quomodo nomen caussæ accommodatur effectui.

Hæc sententia partim est vera, partim falsa. Verum est enim & aduersus Lutheranos asserendum ac defendendum, peccatum primum Adami, ad nos etiam pertinere & nostrum esse aliquo modo, vt paulo post explicabimus. Lutherani enim deprauationem naturæ humanæ proprie peccatum esse contendunt, etiam sine relatione ad peccatum Adami. Sed de hoc postea. Rursus Verum est, præter communicationem peccati Adami, esse in paruulis carentiam iustitiæ originalis, reatum, maculam, & similia. Quę Albertus & Ambrosius cum cæteris Catholicis Doctoribus agnoscunt.

Falsum autem est & hæreticum, peccatum originis nihil esse aliud, nisi primam Adæ transgressionem actualem: & nihil esse in paruulis, vnicuiq; proprium, & inhærens quod habeat veram peccati rationem. Extat enim apertissima Concilij Tridentini Oecumenici definitio, in 5. sess. vbi quatuor sententiæ leguntur de peccato originis, quæ sunt quatuor argumẽta cõtra Pighii Cathariniq. doctrinam.

Docet Imprimis Concilium, peccatum originis propagatione, non imitatione transfundi. Ad quod

etiam peruersio voluntatis, & obliquitas ex actione relicta, per quam peccator proprie, & formaliter dicebatur & erat donec ei per pœnitentiã remitteretur: ita quoque in omnibus nobis, cum primum homines esse incipimus, præter imputationem inobedientiæ Adami, esse etiam similem peruersionem & obliquitatem vnicuiq; inhærentem, per quam peccatores proprie & formaliter dicimur, donec per baptismum talis iniquitas remittatur, sed hanc obliquitatem in Adamo fuisse personale peccatũ in posteriore significatione; in nobis originale in posteriore etiam significatione.

A

Atq; huc respexerunt S. Anselmus in lib. de conceptu virginali, c.3. S. Thomas in 1. 2. q. 82. art. 3. S. Bonauentura, Scotus, Durandus, Gabriel & alij in 2. sent. d. 30. qui peccatum originis esse voluerunt carentiam iustitiæ originalis debitæ in esse.

B

Sciendum est Tertio, auctores citatos conuenire in eo, quod peccatum originale sit carentia iustitiæ originalis debitæ in esse; tamen in modo explicandi non omnino inter se conuenire. Videtur enim priuatio doni illius esse potius pœna quàm culpa, & ideo laborãt omnes vt ostendant quomodo sit peccatum, & alij alia dicunt.

Quidam existimant, peccatum originale esse carentiam iustitiæ originalis cum indignitate illa habendi, ita tamen, vt formaliter peccatum consistat in illa indignitate, quam etiam reatum appellare solent. Dicunt enim Adamum per actum peccati factum esse indignum dono iustitiæ, & ideo iuste illo fuisse priuatum: & similiter omnes posteros Adæ, quia peccauerũt in Adamo, indignos esse gratia Dei, & dignos odio & pœna; quia vero indigni sunt gratia & odio, ac pœna digni, ideo non infundi illis iustitiam originalem à Deo, quę alioqui infusa fuisset.

C

Alij sentiunt, carentiam iustitiæ originalis esse peccatum, quia debuit Adam sibi, & nobis donum illud præstantissimum conseruare, quod quia non fecit, reus factus est, & nos omnes reos fecit doni illius amissi.

Alij in ea sententia esse videntur, vt carentia iustitiæ originalis dicatur peccatum, quia per eam tanquam per effectum suum primarium actio ipsa primi peccati in nobis manet, & peccatores nos efficit.

D

Alij docent, per iustitiam originalem intelligi posse tum ipsum donum à Deo infusum, tum rectitudinem voluntatis, & subiectionem ad Deum, quæ per donum illud efficiebatur; & quidem peccatum originale esse carentiam iustitiæ originalis, vt eo nomine significatur non donum à Deo infusum, sed rectitudo & subiectio voluntatis.

Alij deniq; carentiã ipsam doni diuini per actum peccati effectam, siue ex actione illa manentem, peccatũ originale esse definiunt. Quæ sententia postrema nobis verissima esse videtur, & auctorem habet, præter cæteros, S. Thomam in 1. 2. q. 82. art. 3. vbi docet, formale in peccato originis esse priuationem iustitiæ originalis, quæ voluntatẽ subiiciebat Deo.

E

Si quis igitur à nobis quærat, quid proprie sit originale peccatum: Respondebimus cum distinctione ad hunc modum. Si peccatum pro actione cum lege pugnante accipiatur; peccatum originale est prima Adami inobedientia in ipso Adamo commissa non vt erat singularis persona, sed vt personã toti⁹ generis humani gerebat. Si vero peccatũ accipiatur pro eo quod residet in homine post actionẽ, & vnde idẽ homo non peccans, sed peccator nominatur; peccatũ originale est carentia doni iustitiæ originalis, siue habitualis auersio & obliquitas volũtatis, quę & macula mentem Deo inuisam reddẽs, appellari potest.

CAPUT XVIII.

Probatur sententia in superiori capite explicata.

VT sententiam iam explicatam per partes commodius probemus, Duæ propositiones statuendæ erunt.

Prima propositio: Prima Adami præuaricatio quæ toti⁹ humani generis præuaricatio fuit, peccatum est originale, si peccatũ pro actione accipiatur. Probatur, Primo ex diuinis litteris, Rom. 5. *In quo omnes peccauerũt.* Ex quo loco intelligimus, nos omnes non solum nasci peccatores, sed etiam aliquãdo peccauisse, quod idem Apostolus docet Ro. 3. cum ait: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Sed quia certum est, neminẽ nostrum peccauisse propria voluntate, antequã nati essemus, vt ipse idem B. Paulus testatur, Rom. 9. Sequitur vt peccauerimus aliena voluntate, id est, Adami: quæ tamen voluntas nisi fuisset aliquo modo totius naturæ, ac per hoc etiam nostra, nullo modo vere peccauisse diceremur. Peccauimus igitur in primo homine, quãdo peccauit, & illa eius præuaricatio nostra etiã præuaricatio fuit.

Idem probant illa verba eiusdem, c. 5. ad Rom. *Per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi.* Et: *Vnius delicto omnes homines in condemnationem.* Non enim vere per Adami inobedientiam cõstitueremur peccatores, nisi inobedientia illius nostra etiam inobedientia esset, & ex illa profluxisset ea macula & peruersio, quæ in nobis inhæret. Neq; iuste vnius delicto condemnaremur omnes, nisi delictum illud commune fuisset omnibus. Atque ex his soluta manent argumenta Catharini & Pighii ex Scripturis petita. Adducũt enim loca Apostoli iam citata; quæ tamen non probant nihil in nobis esse, quod peccatum dici possit, propter imputationẽ peccati Adami, sed tantum probant, quod nos diximus, illã Adami inobedientiam ad nos etiam pertinere, & ex illa fluxisse maculam, quæ vnicuiq; propria vere adhæret.

Secundo probatur eadem propositio testimoniis sanctorum Patrum, S. Augustinus lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 10. *Certe*, inquit, *manifestum est alia esse propria cuique peccata, in quibus hi tantum peccant, quorum peccata sunt; aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerunt.* Idem in eodem opere lib. 3. c. 7. *Vnde nec illud liquido dici potest, quod peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit, cum Scriptura dicat, in quo omnes peccauerunt. Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tanquam omnino ad paruulos non pertineant. Siquidem in Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa insita, in qua eos gignere poterat adhuc omnes ille vnus fuerunt; sed dicuntur aliena, quia nondum ipsi agebant vitas proprias; sed quidquid erat in futura propagine vita vnius hominis continebat.* Idem lib. 16. de ciuit. Dei, c. 27. explicans illud Gen. 17. *Masculus, cuius caro præputij circumcisa non fuerit, peribit anima illa de populo suo, quia testamentum meum dissipauit. Intelligenda*, inquit, *sunt hæc diuina verba, tanquam dictum sit: Qui non fuerit regeneratus, interibit anima illa de genere suo, quia testamentum meum dissipauit, quando in Adam cum omnib. & ipse peccauit.*

Idem in epist. 23. ad Bonifacium: *Traxit ergo reatum, quia vnus erat cum illo & in illo, à quo traxit, quando quod traxit admissum est.* Item in epist. 89. ad Hilarium, q. 3. & lib 1. Retract. 15. dicit, paruulos nasci reos illius peccati, quod Adam commisit. & in Psal. 118. concione 25. & lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, c. 11. dicit etiam paruulos contineri inter præuaricantes, de quibus ait Dauid: *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ*, quia legem in paradiso cum primo parente transgressi sunt.

etiam peruersio voluntatis, & obliquitas ex actione relicta, per quam peccator proprie, & formaliter dicebatur & erat donec ei per pœnitentiã remitteretur: ita quoque in omnibus nobis, cum primum homines esse incipimus, præter imputationem inobedientiæ Adami, esse etiam similem peruersionem & obliquitatem vnicuiq; inhærentem, per quam peccatores proprie & formaliter dicimur, donec per baptismum talis iniquitas remittatur, sed hanc obliquitatem in Adamo fuisse personale peccatũ in posteriore significatione; in nobis originale in posteriore etiam significatione.

Atq; huc respexerunt S. Anselmus in lib. de conceptu virginali, c.3. S. Thomas in 1. 2. q. 82. art. 3. S. Bonauentura, Scotus, Durandus, Gabriel & alij in 2. sent. d. 30. qui peccatum originis esse voluerunt carentiam iustitiæ originalis debitæ in esse.

Sciendum est Tertio, auctores citatos conuenire in eo, quod peccatum originale sit carentia iustitiæ originalis debitæ in esse; tamen in modo explicandi non omnino inter se conuenire. Videtur enim priuatio doni illius esse potius pœna quàm culpa, & ideo laborãt omnes vt ostendant quomodo sit peccatum, & alij alia dicunt.

Quidam existimant, peccatum originale esse carentiam iustitiæ originalis cum indignitate illa habendi, ita tamen, vt formaliter peccatum consistat in illa indignitate, quam etiam reatum appellare solent. Dicunt enim Adamum per actum peccati factum esse indignum dono iustitiæ, & ideo iuste illo fuisse priuatum: & similiter omnes posteros Adæ, quia peccauerũt in Adamo, indignos esse gratia Dei, & dignos odio & pœna; quia vero indigni sunt gratia & odio, ac pœna digni, ideo non infundi illis iustitiam originalem à Deo, quę alioqui infusa fuisset.

Alij sentiunt, carentiam iustitiæ originalis esse peccatum, quia debuit Adam sibi, & nobis donum illud præstantissimum conseruare, quod quia non fecit, reus factus est, & nos omnes reos fecit doni illius amissi.

Alij in ea sententia esse videntur, vt carentia iustitiæ originalis dicatur peccatum, quia per eam tanquam per effectum suum primarium actio ipsa primi peccati in nobis manet, & peccatores nos efficit.

Alij docent, per iustitiam originalem intelligi posse tum ipsum donum à Deo infusum, tum rectitudinem voluntatis, & subiectionem ad Deum, quæ per donum illud efficiebatur; & quidem peccatum originale esse carentiam iustitiæ originalis, vt eo nomine significatur non donum à Deo infusum, sed rectitudo & subiectio voluntatis.

Alij deniq; carentiã ipsam doni diuini per actum peccati effectam, siue exactione illa manentem, peccatũ originale esse definiunt. Quæ sententia postrema nobis verissima esse videtur, & auctorem habet, præter cæteros, S. Thomam in 1. 2. q. 82. art. 3. vbi docet, formale in peccato originis esse priuationem iustitiæ originalis, quæ voluntatẽ subiiciebat Deo.

Si quis igitur à nobis quærat, quid proprie sit originale peccatum: Respondebimus cum distinctione ad hunc modum. Si peccatum pro actione cum lege pugnante accipiatur; peccatum originale est prima Adami inobedientia in ipso Adamo commissa non vt erat singularis persona, sed vt personã toti⁹ generis humani gerebat. Si vero peccatũ accipiatur pro eo quod residet in homine post actionẽ, & vnde idẽ homo non peccans, sed peccator nominatur; peccatũ originale est carentia doni iustitiæ originalis, siue habitualis auersio & obliquitas volũtatis, quę & macula mentem Deo inuisam reddẽs, appellari potest.

CAPVT XVIII.

Probatur sententia in superiori capite explicata.

VT sententiam iam explicatam per partes commodius probemus, Duæ propositiones statuendæ erunt.

Prima propositio. Prima Adami præuaricatio quæ toti⁹ humani generis præuaricatio fuit, peccatum est originale, si peccatũ pro actione accipiatur. Probatur, Primo ex diuinis litteris, Rom. 5. *In quo omnes peccauerũt.* Ex quo loco intelligimus, nos omnes non solum nasci peccatores, sed etiam aliquãdo peccauisse, quod idem Apostolus docet Ro. 3. cum ait: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Sed quia certum est, neminẽ nostrum peccauisse propria voluntate, antequã nati essemus, vt ipse idem B. Paulus testatur, Rom. 9. Sequitur vt peccauerimus aliena voluntate, id est, Adami: quæ tamen voluntas nisi fuisset aliquo modo totius naturæ, ac per hoc etiam nostra, nullo modo vere peccauisse diceremur. Peccauimus igitur in primo homine, quãdo peccauit, & illa eius præuaricatio nostra etiã præuaricatio fuit.

Idem probant illa verba eiusdem, c. 5. ad Rom. *Per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi.* Et: *Vnius delicto omnes homines in condemnationem.* Non enim vere per Adami inobedientiam cõstitueremur peccatores, nisi inobedientia illius nostra etiam inobedientia esset, & ex illa profluxisset ea macula & peruersio, quæ in nobis inhæret. Neq; iuste vnius delicto condemnaremur omnes, nisi delictum illud commune fuisset omnibus. Atque ex his soluta manent argumenta Catharini & Pighij ex Scripturis petita. Adducũt enim loca Apostoli iam citata; quæ tamen non probant nihil in nobis esse, quod peccatum dici possit, propter imputationẽ peccati Adami, sed tantum probant, quod nos diximus, illã Adami inobedientiam ad nos etiam pertinere, & ex illa fluxisse maculam, quæ vnicuiq; propria vere adhæret.

Secundo probatur eadem propositio testimoniis sanctorum Patrum, S. Augustinus lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 10. *Certe*, inquit, *manifestum est alia esse propria cuique peccata, in quibus hi tantum peccant, quorum peccata sunt; aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerunt.* Idem in eodem opere lib. 3. c. 7. *Vnde nec illud liquido dici potest, quod peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit, cum Scriptura dicat, in quo omnes peccauerunt. Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tanquam omnino ad paruulos non pertineant. Siquidem in Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa insita, in qua eos gignere poterat adhuc omnes ille vnus fuerunt; sed dicuntur aliena, quia nondum ipsi agebant vitas proprias; sed quidquid erat in futura propagine vita vnius hominis continebat.* Idem lib. 16. de ciuit. Dei, c. 27. explicans illud Gen. 17. *Masculus, cuius caro præputij circumcisa non fuerit, peribit anima illa de populo suo, quia testamentum meum dissipauit. Intelligenda*, inquit, *sunt hæc diuina verba, tanquam dictum sit: Qui non fuerit regeneratus, interibit anima illa de genere suo, quia testamentum meum dissipauit, quando in Adam cum omnib. & ipse peccauit.*

Idem in epist. 23. ad Bonifacium: *Traxit ergo reatum, quia vnus erat cum illo & in illo, à quo traxit, quando quod traxit admissum est.* Item in epist. 89. ad Hilarium, q. 3. & lib. 1. Retract. 15. dicit, paruulos nasci reos illius peccati, quod Adam commisit. & in Psal. 118. concione 25. & lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, c. 11. dicit etiam paruulos contineri inter præuaricantes, de quibus ait Dauid: *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ*, quia legem in paradiso cum primo parente transgressi sunt.

A Itaq; de sententia B. August. dubitari non potest. Neq; dissimilia in aliis Patribus inueniuntur. S. Basilius orat. 1. de Ieiunio: *Primum*, inquit, *mandatum accepit Adam, de ligno scientiæ boni & mali ne edatis.* Et mox; *Quandoquidem non ieiunauimus, excidimus è paradiso.* Vbi dicit, nos non ieiunasse, quia cum Adamo comedimus fructum prohibitum. S. Gregorius Nazianzenus in oratione de natali Domini: *At postquam*, inquit, *diaboli inuidia, mulierisque transgressione, proh meæ imbecillitatis (mea enim fuit primæui parentis) traditi mandati oblitus homo est, amaroque succubuit gustui, pariter & à vitæ ligno, & à Deo propter prauitatem extorris agitur.* S. Ambrosius in c. 15. Lucæ, *Fuit*, inquit, *Adam & in illo fuimus omnes. Perijt Adam, & in illo omnes perierunt.* sanctus Ber- B nardus serm. 1. de Domin. 1. post oct. Epiph. loquens de culpa originali: *Aliena*, inquit, *est, quia in Adam omnes nescientes peccauimus: nostra, quia etsi in alio, nos tamen peccauimus, & nobis iusto Dei iudicio imputabatur, licet occulto.*

Postremo probari potest eadem propositio euidentissima ratione. Nisi enim ponamus, nos in Adamo, & cum Adamo vere peccasse, nulla ratione explicari poterit, quomodo in paruulis recens natis sit aliqua vera culpa: & hoc Catholicum dogma nõ tam supra rationem, quàm contra rationem esse videbitur. Nam quidquid dicamus in paruulis ex peccato Adami hærere, siue reatum, siue auersionem, siue gratiæ priuationem, siue quid aliud; illud nullo C modo paruulis vitio dari, ac ne esse quidem poterit nisi processerit ab actione libera, cuius actionis illi aliquo modo participes fuerint.

Ac reatus quidẽ cùm sit relatio consequens actionem, qua ratione fieri potest, vt existat in eo qui non est particeps actionis? auersio habitualis, nisi præcesserit actualis, ne intelligi quidem potest. Nam si Deus per absolutam suam potestatem spoliaret hominem iustum gratia, sine vlla eius culpa actuali, solo beneplacito suæ voluntatis, careret ille quidem conuersione habituali ad Deum, quam habitus gratiæ faciebat; sed nõ propterea diceretur à Deo auersus, sed tantùm non conuersus; quemadmodum si Deus hominem aliquem ex nihilo nunc produceret, D & gratiæ habitum illi non infunderet, non haberet ille conuersionem ad Deum, sed neque auersionem, sed tantùm non conuersionem, quæ nomen culpæ nullo modo meretur.

Sed fingamus, paruulum aliquem habere auersionem, & reatum, & tamen non peccasse cum primo parente, quis capere poterit, eum merito reprehẽdi & puniri debere? quam culpam habet in eo, quod ita generatus est? nũ impedire potuit, ne sic generetur? Quod verò quidam dicũt, an peccatum debeat esse voluntarium, nec ne, quæstionem esse originis, non essentiæ, & ideo vndecunque verum peccatum oriatur, modò insit, posse imputari ei, in quo inest: omnino improbabile est. Nam omne verum peccatum essentialiter habet ordinem ad voluntatem liberam, E ita vt si aliunde quam à libera voluntate nascatur, verum peccatum non sit. Quare enim blasphemia in furioso, vel Psitaco non esse censetur, nisi quia non ducit originem à libera voluntate?

Itaque an peccatum voluntarium esse debeat non solum caussæ, sed etiã essentię, quæstio est; nec vllo modo imputari potest ad culpam, quod nullo modo à libera volũtate processit. Quod autem alii dicunt, peccatum in paruulis recens natis esse voluntarium habituali paruulorum voluntate, quia non gerunt contrarium voluntatis arbitrium; atque ita verùm esse peccatũ etiam sine relatione ad peccatum Adami: non minus est improbabile. Nam quod paruuli non gerant contrarium voluntatis arbitrium, non fit culpa ipsorum, neque ipsis est voluntarium, cùm non sit in eorum potestate. Quare non potest recte dici paruulis, peccatum esse voluntarium habituali voluntate per hoc solùm, quod non gerunt contrarium voluntatis arbitrium.

Denique non satis est ad culpam, vt aliquid sit voluntarium habituali volũtate, sed requiritur vt processerit ab actu etiam voluntario: alioqui voluntarium illud, habituali voluntate, naturale esset, & misericordia, non reprehensione dignum. Certe, si quis in puris naturalibus crearetur, is & gratia careret, & conuersione ad Deum habituali, & carnalem concupiscentiam contra rationem haberet, nec gereret contrarium voluntatis arbitrium, & tamen vere ac proprie peccator nec diceretur, nec esset. Quare S. Augu. cùm quærit, vnde peccatum originale sit voluntarium, nunquam recurrit ad habitualem paruuli voluntatem, sed ad voluntatem Adami, in quo omnes peccauerunt, vt lib. 1. Retract. c. 13. & 15. lib. 3. de nuptiis & concupiscentia, c. 26. & 28.

Maneat igitur quod suprà diximus, non posse in paruulis aliquid esse, quod habeat culpæ rationẽ, nisi participes fuerint etiam ipsi præuaricationis Adæ.

CAPVT XIX.

Probatur altera pars eiusdem sententiæ.

SEcunda propositio, priuatio doni iustitiæ originalis quatenus est auersio mentis à Deo per modum habitus manens, peccatum est originale, si peccatum accipiatur pro eo quod remanet trãseunte actu, & vnde habet homo, vt proprie & formaliter peccator esse dicatur. Probatur hæc propositio Primo, ex refutatione aliarum sententiarum, quas numerauimus capite superiore.

Nam Prima illa sententia, quæ peccati originalis essentiam in indignitate, seu reatu constituebat, nõ videtur probabilis, Tum quia indignitas illa relatio quædam est, ac res positiua; peccatum autem, vnde homo formaliter, & proprie peccator dicitur, non est relatio, nec res positiua, sed priuatio. Siquidem omne peccatum est malum, omne autem malum est priuatio boni; Tum quia indignitas non est mors animæ, nec iniquitas, nec malitia, nec fœditas, sed relatio consequens ista omnia; at peccatum originis iuxta Scripturas & Concilia, mors est animę, iniquitas, malitia, fœditas: & ideo necesse habent homines propter hoc peccatũ renasci, iustificari, purgari, &c.

Altera sententia, quæ peccatum originis ponebat in præuaricatione præcepti de dono iustitiæ conseruando, videtur aduersari Scripturis & rationi: Scripturæ siquidem iuxta communem veterum Patrum explicationem, peccatum primi hominis, quod per generationẽ propagatur ad posteros, non aliud fuisse tradunt, quam inobedientiam illam, qua præceptum de ligno scientiæ boni & mali violatum est. Et Ratio idem ostendit: nã neq; habuit Adam singulare præceptum de dono iustitiæ conseruando, neque libera voluntate elegit donum illud amittere, sicut reuera singulare præceptum habuit de ligno scientiæ non edẽdo, & libera volũtate eligit lignũ illud attingere, atq; edere. Deniq; quia donũ gratiæ per trãsgressionẽ cuiuslibet præcepti perditur, non fuit opus, vt vllũ daretur præceptũ singulare & distinctũ à cæteris de gratia cõseruanda; sed satis fuit, si in omnibus implicite contineretur. Itaq; reatus amissæ gratiæ, non est peccatũ distinctum à cæteris, alioqui omnis qui peccaret, sẽper duo peccata cõmitteret, sed est vnus & idem cum transgressione aliorum præceptorum.

Tertia sententia, quæ peccatum originale esse volebat priuationem iustitiæ originalis, quatenus per eam, vt per effectum suum primarium, actio primi peccati in anima residet, & falsa esse potest, & vera. Nam si priuationem iustitiæ originalis ita velit esse effectum peccati, vt non sit etiam ipsa verè, propriéque peccatum, Concilio Trid. manifeste repugnat, neque distingui potest à sententia Catharini, quam suprà reiecimus: Si verò priuationem iustitiæ dicat esse effectū primi peccati, nō quod non sit ipsa vere proprieq; peccatū, sed quia non esset vere peccatum, nisi ab actione peccati procederet; tum sentētia verissima est, neq; à nostra vlla ratione dissentit.

Quarta sententia, quæ priuationem iustitiæ originalis peccatum esse dicebat, vt iustitia pro rectitudine voluntatis, non pro dono à Deo voluntati infuso accipitur: similiter falsa esse potest & vera. Nam si omnino priuationem doni à Deo infusi à ratione formali peccati originalis excludat, repugnabit Cōcil. Trid. in quod sicut formalis caussa iustificationis impii definitur, esse gratia à Deo infusa, vt suo loco demonstrabitur, ita etiam formale peccati significatur eiusdē gratiæ esse priuatio. Quare idem Concilium sess. 5. peccatum esse dicit mortem animæ. Quid autem est mors animæ nisi priuatio gratiæ, sicut vita animæ omnium consensu est ipsa gratia.

Sin autem auctores quartæ huius sententiæ non excludunt à ratione peccati originalis priuationem doni diuinitus infusi; sed admonere volunt, priuationem iustitiæ à Deo infusæ præcise sumptam non esse peccatum, cum possit etiam sine vllo peccato cōtingere, sed tunc demum peccatum esse, cum ex auersione actuali procedit, idem omnino sentiunt, quod S. Thomas sentit, & nos in conclusione posuimus.

Igitur priuatio doni iustitiæ originalis peccatum originale dicitur, quatenus idem est cum auersione à Deo habituali. Nam quemadmodum anima, seu voluntas, dono illo prædita, conuersa dicitur ad Deum, & iusta habitualiter; sic etiam dono illo priuata, non conuersa, & non iusta dicitur; & si ipsa se à Deo auerterit, & donum illud excluserit, auersa & iniusta optimo iure dicetur.

Probatur Secundo quoniam ex omnibus quæ remanent in anima peccatoris, transeunte actu peccati, nihil est quod propriam peccati rationem habere possit, nisi priuatio iustitiæ, siue auersio & macula, quæ vnum & idem sunt.

Remanet in anima peccatoris Primo, ordo quidam ad actum præcedentem, siue priuatio innocentiæ, quæ in eo sita est, vt aliquis nūquam peccauerit. Secundo, reatus culpæ, qui est dignitas odii, indignitas gratiæ, & meritum pœnæ. Tertio, reatus pœnæ, id est, ordinatio, siue obligatio ad luendam pœnam. Quarto, offensa, siue inimicitia eius qui per peccatum est læsus. Quinto, dispositio, vel habitus acquisitus. Sexto, auersio, siue obliquitas voluntatis, manens per modum habitus. Vt enim qui faciem à sole auertit, manet auersus, donec iterum ad eundem solem faciem suam conuertat, & digitus sponte curuatus curuitatem retinet, donec iterum per actum contrarium dirigatur: sic etiam voluntas, quæ per actum peccati à Deo recessit, in eo recessu permanet, donec iterum per pœnitentiam ad Deum accedat. Septimo, priuatio gratiæ, siue iustitiæ à Deo infusæ. Octavo, macula atque fœditas, quæ ex priuatione diuini nitoris, ac luminis oritur.

Ex his omnibus ordo ad actum præcedentem non est proprie peccatum, non enim facit vt homo peccatū habeat, sed vt habuerit, nec possit non habuisse. Quo circa iste ordo manet etiā post peccatū remissum, nec potest vlla ratione deleri. Innocentia enim semel amissa per nullam potentiam reparari potest.

Reatus Culpæ, id est, dignitas odii, indignitas gratiæ, & meritū pœnæ, non est proprie peccatum, sed effectus necessario consequens & aliquid manēs post actū peccati. Non enim homo est dignus odio præcise, quia peccauit; alioqui nunquam talis dignitas auferri posset, & peccatum esset irremissibile, sicut fieri nō potest, vt, qui peccauit, non peccauerit. Consequitur igitur ea dignitas odii, vel deformitatem vel obliquitatem manentem, vel damnum datum, & nondum resarcitum: atq; ita non est peccatum, sed effectus peccati. Præterea, talis dignitas, vel indignitas non est aliquid recedens à lege, non est voluntaria, non deformat vel occidit spiritualiter animam, non est priuatio boni, neque habet aliquid aliud eorum, quæ proprie peccato conueniunt.

Reatus Pœnæ, siue meritum, siue obligatio, siue etiam ordinatio dicatur ad pœnā, multo minus peccatum est, quam reatus culpæ. Nam obligatio & ordinatio ad pœnam, oriuntur ex merito & dignitate pœnæ, & sunt à Deo obligante & ordinante eum qui peccauit ad luendam pœnam. Quare tantum abest, vt reatus pœnæ sit peccatum, vt potius sit aliquid boni à Deo institutum ad reformandū & restituendum ordinem iustitiæ, quem culpa turbauerat.

Offensa quoq; non videtur proprie esse peccatum, cum sit in eo, qui per peccatum est læsus, non in eo, qui læsit. Dispositio, vel habitus acquisitus vitium est, non peccatum. Nam & est qualitas positiua, & manet sæpenumero post culpam remissam.

Restat igitur auersio habitualis, quæ proprie peccatum sit. Nam vt peccatū actuale est auersio actualis à Deo, & eius lege, ita peccatū habituale est auersio habitualis à Deo & eius lege. Et sicut peccatum actuale est priuatio rectitudinis actualis, ita peccatum habituale est priuatio rectitudinis habitualis, quæ est habitus gratiæ, & sicut peccatum actuale est voluntarium actuali voluntate, ita peccatum habituale est voluntarium habituali voluntate.

Ex quo intelligimus, multum interesse inter habitum vitiosum acquisitum per actus frequentatos, & peccatum habituale. Nam habitus acquisitus est qualitas positiua: peccatum habituale est priuatio. Item habitus acquisitus non potest tolli per vnum actum voluntatis, quamuis efficacissimum, peccatū habituale sicut vno actu fit, ita vno actu tollitur. Rursus habitus acquisitus potest esse etiam valde intensus cum actu contrario, & cum gratia Dei, peccatum habituale non potest, saltem de potentia ordinaria. Denique habitus acquisitus non potest dici proprie voluntarium, cum maneat in nobis per aliquod tempus nobis inuitis & repugnātibus: peccatum habituale voluntarium, est quia voluntarie in peccato manemus, & si efficaciter velimus non manere, non manemus.

Itaq; differt habituale peccatum ab habitu acquisito, quomodo qui curuus manet, quia ita vult manere, ab eo, qui ob assuetudinem ita curuus est, vt non possit, nisi admodum difficulter erigi. Quia tamen peccatum habituale non est voluntarium, nisi habitualiter, ideo potest manere etiam in dormiente, in amente, in infante.

Porro, Privatio gratiæ & Macula, quæ erant duo postrema ex his, quæ diximus ex actu peccati relinqui in anima peccatoris, re non differunt ab auersione habituali. Nam cum gratia Dei per modum habitus in voluntate inhærens, eam formaliter conuersam ad Deum, iustam, rectam, formosamq; efficiat: eius priuatio voluntatem eandem habitualiter

auersam, iniustam, obliquam & deformem facit. Vide S. Thomam & Caietanum in 1.2. q.86. art.2.

CAPVT XX.

Refelluntur obiectiones quæ fieri possunt contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSVS ea, quæ diximus, obiectiones quædam fieri solent, quas breuiter in hoc cap. dissoluemus.

PRIMA obiectio, Peccatum originis est peccatum propriè dictum, at peccatum propriè dictum definitur à S. Augustino lib. 22. contra Faust. cap. 27. *Dictum, vel factum, vel concupitum, contra legem Dei.* Igitur peccatum originis est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei, non potest autem fingi in peccato originis aliud dictum, vel concupitum, nisi factum primi parentis in comedendo cibo prohibito, igitur illud solum, non autem priuatio iustitiæ originalis, aut auersio habitualis, vel macula, est peccatum originis.

RESPONDEO, hoc argumentū est id, quod Pighium, & Catharinum adduxit, vt crederent, peccatum originis nihil esse reipsa in nobis manens, sed tantum inobedientiam primi parentis nobis imputatam. CÆTERVM facilè solui potest, nam peccatum propriè dictum non solùm dicitur de ipso actu transeunte, sed etiam de eo, quod post ipsum manet in anima peccatoris, vt suprà ostendimus; Siquidem eadē est malitia atq; peruersitas, quæ est in actu malo per modum transeuntis, & in voluntate per modum habitus permanentis. Definitio autem S. Augustini conuenit peccato, vt peccatum significat actum transeuntem, non vt significat maculam permanentem. In ea enim significatione, quæ magis est nota, peccatum definiri solet.

SECVNDA obiectio, S. AVGVSTINVS in plurimis locis docet id, quod manet post actum peccati nihil aliud esse, nisi reatum; igitur peccatum originis, vt etiam aliud quodcunq; peccatum, non est priuatio iustitiæ, vel auersio habitualis, sed tantum reatus. Lib. 1. de nuptijs & concupiscentia, c.6. *Hoc est*, inquit, *non habere peccatum, reum non esse peccati. Nam si quisquam, verbi gratia fecerit adulterium, etiam si nusquam deinceps faciat, reus est adulterij, donec reatus ipsius indulgentia remittatur. Habet ergo peccatum, quamuis illud, quod admisit, iam non sit, quia cum tempore, quo factum est, præteriit. Nam si à peccando desistere, hoc esset non habere peccatum, sufficeret, vt hoc vos moneret Scriptura; Fili peccasti, non abijcias iterum: non autem sufficit, sed addidit, & de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur. Manent ergo, nisi remittuntur, sed quomodo manent, si præterita sunt, nisi quia præterierunt actu, manent reatu?*

Idem li. 1. Retractationum, c.15. *Quasi vero*, inquit, *peccatum, quod eos ex Adam dicimus originaliter trahere, id est, reatu eius implicatos, & ob hoc pœnæ obnoxios detineri, &c.* Idem li. 6. in Iulian. c.8. fusè de hac re tractat, & tandem concludit his verbis: *Vbi ergo manet reatus, nisi in occultis legibus Dei, quæ sunt scriptæ quodammodo in mentibus Angelorum, vt nulla sit iniquitas impunita, nisi quam sanguis Mediatoris expiauerit; cuius signo crucis consecratur vnda Baptismatis, vt ea diluatur reatus tanquam in chirographo, scriptus in notitia spiritualium potestatum per quas pœna exigitur peccatorum, hoc chirographo nascuntur obnoxij omnes in carne, de carne carnaliter nati, &c.*

RESPONDEO, S. August. non fuit sollicitus in his locis, explicare quid illud sit, quod hominem formaliter peccatorem efficit, neque etiam quot sint, & quæ, illa quæ transeunte actu peccati remanent in

A peccatore. Sed illud tantum demonstrare voluit: transeunte actu aliquid remanere, ratione cuius remissio sit necessaria. Accepit autem ad hoc demonstrandum, ipsum reatum, TVM quia est effectus peccati notissimus, TVM etiam quia donec reatus non sit remissus, nunquam dicitur plene, atque perfectè peccatum remissum. Et contra, tunc peccatum omnino perfectè censetur remissum, cùm non solùm culpa, sed etiam omnis pœna fuerit remissa.

Non sensisse autem B. AVGVSTINVM, transeunte actu, manere solum reatum, sed etiam auersionem habitualem, siue iniquitatem & maculam, hoc est, reatū cum suo fundamento, perspicuum est ex tract. in Psal. 50. vbi sic loquitur: *Quid est, quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam? etiam ipsum vinculum mortis cum ipsa iniquitate*

B *concretum est.* Item ex lib. 2. de pecc. merit. & remiss. c.33. vbi de paruulo baptizando ait: *Quomodo conuerti ad Deum potest, à quo non est auersus?* loquitur contra Pelagianos, qui existimabant, paruulos non nasci iniquos, neq; à Deo auersos. Ipse igitur in paruulis iniquitatem & auersionem agnoscit, ob quam rei sunt, & iræ filij. Idem quoq; August. passim allegat illud Iob: *Non est mundus à sorde, nec infans, cuius est vnius diei vita super terram*, vt Psal. 10. li. 5. Hypognostici, & alibi. Ex quo intelligimus nō solùm reatum, sed etiam maculam peccati, ab Augustino agnosci.

C TERTIA obiectio, Priuatio iustitiæ originalis est effectus & pœna peccati, vt S. Thom. docet q. 5. de malo, art. 4. & 1.2. q.87. art. 7. præterea ista priuatio est à Deo, qui hominem spoliat dono isto, sicut ipse idem Deus eodem dono hominem in creatione vestierat: nō igitur priuatio iustitiæ originalis est propriè ac formaliter peccatum originis, alioqui peccatum propriè & formaliter esset à Deo.

RESPONDEO, Iustitia originalis duas partes habebat. Nam & subijciebat mentem Deo, & carnem spiritui. Ratione prioris partis priuatio iustitiæ est formale in peccato originis. Ratione posterioris eadem priuatio est materiale, vt idem S. Tho. affirmat in

D 1.2. q.82. art.3. ac per hoc ratione prioris partis non est effectus peccati originalis, sed ipsum peccatum: Ratione posterioris est effectus. Rursus priuatio iustitiæ ratione prioris partis non est inuoluntaria, sed voluntaria: voluntariè siquidem primus homo à Deo recessit, atque ab eo se auertit: at ratione posterioris partis, priuatio iustitiæ inuoluntaria est. Quis enim non molestè fert, quod caro spiritui obtemperare nolit? Quis contumacem seruum non inuitus patitur? Quare priuatio iustitiæ ratione posterioris partis propriè pœna dici potest, non item ratione prioris. Hoc enim interest inter culpā & pœnam, quod culpa omnis voluntaria, omnis autem pœna inuoluntaria est.

DENIQVE donum iustitiæ ratione prioris partis non dicitur propriè à Deo tolli, sed ab ipso homine

E proijci quodammodo, & excludi. vt enim is, qui à sole auertit faciem, non dicitur tenebrescere, quia sol non luceat super eum, sed quia ipse prohibet ne lumen ad se perueniat: sic etiam quod Deus non conseruet in homine donum iustitiæ, non est quia Deus nolit, sed quia homo impedimentum ponit. Quocirca S. Thomas in quæst. 4. de malo, artic. 1. in responsione ad 11. argumentum, dicit, quod animæ non infundatur nunc originalis iustitia, non esse ex parte Dei, sed ex parte naturæ humanæ, in qua inuenitur contrarium prohibens. Quia nimirum tota natura in Adamo auertit se à Deo, & impedimentum gratiæ posuit. Et in 2.2. q. 24. art. 10. dicit, habitū charitatis, qui à solo Deo infunditur &

conseruatur

conseruatur, expelli non solum demeritorie, sed etiam effectiue ab actu peccati mortalis, quia cum tali actu consistere non potest habitus charitatis.

At donum iustitiæ originalis ratione partis posterioris, licet mediate & consequenter expellatur ab homine peccante, tamen dicitur etiam proprie tolli à Deo, tum quia posset consistere cum peccato, tum quia eius priuatio iusta est pœna peccati, & omnis iusta pœna est à Deo. Quare S. AVGVSTINVS non semel repetit, in pœnam rebellionis, qua mens primi hominis Deo subiici noluit, factum esse vt ipsi menti hominis non subiiceretur caro eius, lib. 13. de ciuit. Dei, ca. 13. *Senserunt*, inquit, *nouum motum inobedientis carnis suæ, tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ*. Et lib. 14. cap. 15. *In illius peccati pœna quid inobedientiæ nisi inobedientia retributa est?* Et lib. 15. cap. 6. *Languor est quippe iste, inobedientiæ primæ supplicium*. Vide in eandem sententiam lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, c. 6. & lib. 6. in Iulian. cap. 3.

QVARTA obiectio, iustitiæ originalis priuatio est caussa peccati originalis, vt S. Tho. docet in 1. 2. q. 82. art. 2. non igitur est ipsum originale peccatum.

RESPONDEO, loquitur S. Thomas de caussa formali, & si caussa formalis peccati originalis est priuatio iustitiæ originalis, certe peccatum originale formaliter in priuatione iustitiæ originalis consistit, vt idem S. Thom. docet in eadem q. art. 3.

QVINTA obiectio, Iustitia originalis non restituitur in Baptismo, vt notum est: igitur aut Baptismus non tollit originale peccatum, aut peccatum originale non est priuatio iustitiæ originalis.

RESPONDEO, Non restituit Baptismus omnia quæ ad originalem iustitiam pertinebant: tamen absolute dici potest, originalem iustitiam restituere; quia restituit illud donum, quatenus mentem conuertebat ad Deum, & subiectum faciebat Deo. Id enim proprie dicebatur iustitia, & eius priuatio proprie dicitur iniustitia.

LIBER SEXTVS

DE STATV PECCATI,

Qui est tertius de Peccato originis.

CAPVT PRIMVM.

Variæ sententiæ de pœna peccati originalis post hanc vitam.

RESTAT vltima Disputatio de malis cōsequentibus originale peccatū; quorū alia patiūtur homines, si in infantia, peccato nōdum remissio, forte rapiantur; ALIA tolerare coguntur, si diutius hanc vitam ducant, siue peccatum dimissum fuerit, siue non fuerit. Ac, vt incipiamus ab iis qui sine Baptismo in infantia de hac vita decedunt, neque reatum alium secum ferunt, nisi peccati originalis: QVINQVE numerantur sententiæ de supplicio eiusmodi infantium, quæ paulatim à summa lenitate ad summam seueritatem descendunt.

PRIMA sententia eorum fuit, qui regnum cœlorū infantibus non baptizatis promittere audebant, etiamsi non negarent eos in peccato originali conceptos & natos. Ita sensit quidem Vincent. quem refellit S. Aug. in lib. 1. de origine animæ, c. 9. & lib. 3. cap. 13. In eundem errorem incidit nostro sæculo Zuinglius in declar. de pec. orig. ad Vrbanum Rhegium, vbi docet, probabile esse, per CHRISTVM vniuersam naturam humanam ita esse restitutam, vt etiam filii infidelium sine Baptismo decedentes saluentur. Id autem non solum probabile, sed etiam certum esse de filiis fidelium: quem errorem, quod attinet ad filios fidelium, sequuntur multi sectatorum, vt Bucerus, Martyr, Caluinus, quos refutauimus in lib. de Baptismo, c. 4.

ALTERA sententia paulo quidem minus liberalis, sed tamen valde mitis, fuit eorum, qui paruulos non baptizatos excludebant à regno cœlorum, & vita B. Sanctis promissa. Tamen eis dabant vitam æternam & naturalem beatitudinem sine vlla molestia, aut dolore, ita regnum Beatorum, & procul à carcere damnatorum, hoc est, in loco medio inter gehennam & cœlum, qualis locus vix potest fingi alius quàm terræ conuexum. Ita sensisse olim Pelagianos docet S. AVGVSTINVS in lib. de hæres. c. 88. *Nam* inquit, *etiamsi non baptizentur, promittunt eis extra regnum quidem Dei, sed tamen æternam & beatam quandam vitam suam*.

Quod autem per regnum Dei intelligat August. nō solū domum cœlestem, sed etiam visionem Dei, & quod Pelagiani non promiserint paruulis nō baptizatis vitam æternam supernaturalem, quæ consistit in visione Dei, sed solum vitam ęternam, siue beatitudinem naturalem, perspicuum est ex lib. 5. in Iulian. c. 8. vbi, Augustino teste, Pelagiani alienabant paruulos non baptizatos à vita Dei, cū alienarent à regno Dei: quid est autem vita Dei, nisi visio Dei? Sed neq; ipsum regnum cœlorum in Scripturis aliud significat, nisi fœlicitatem æternam, quę in Dei visione consistit, iuxta illud: *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est, Mat.* 18. Et illud: *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est*, 1. *Ioan.* 3. Et illud: *Hæc est autem vita æterna, vt agnoscant te solum Deum verum, &c. Ioan.* 17. Itaque Pelagiani non vitam æternam simpliciter, sed, vt August. loquitur, *quandam suam vitam æternam*, infantibus non baptizatis promittebant.

Ad quem errorem proxime accessisse videntur, Ambrosius Catharinus in lib. de statu puerorum sine Baptismo decedentium; Albertus Pighius in prima controuersia; & Hieronym. Sauonarola in lib. de triumpho crucis. Docent enim infantes sine Baptismo morientes, futuros post iudicium beatos naturali beatitudine, & in quodam veluti paradiso terrestri perpetuo, feliciterque victuros.

Tertia sententia iam aliquanto seuerior, docet paruulos sine Baptismo decedentes damnari apud inferos æterna morte, sed tamen sic puniri carentia visionis Dei, quæ dicitur pœna damni, vt nullum patiantur omnino dolorem, neq; internum, neque externum. Ita docet S. Thom. in q. 5. de malo, art. 1. 2. & 3. & tum ipse, tum alii aliquot Scholastici Doctores in 2. Sent. distinct. 33.

Qvarta sententia superiore adhuc seuerior liberat quidē paruulos eiusmodi à cruciatu ignis & vermis, de quo legimus Marci 9. *Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur*; quæ proprie dicitur pœna sensus, sed non eos liberat ab interno dolore, qui sequitur ex amissa beatitudine sempiternæ fœlicitatis. Ita docet Petrus Lombardus in 2. lib. sent. dist. 33. lit. E. Eumque nonnulli alii sequuti sunt, vt referunt S. Thom. S. Bonauentura, Gregor. Ariminensis, & alii in comment. eiusdem loci.

Qvinta sententia seuerissima, atq; extrema, docet, paruulos propter originale peccatum vtroque pœnæ genere, damni scilicet & sensus, in gehenna perpetuo cruciari: in hanc sententiam satis aperte propendet Gregorius Ariminensis in 2. sent. dist. 33. q. 3. & Ioan. Driedo in 1. lib. de gratia & libero arbitrio, tract. 3. c. 2.

Hæretici nostri temporis extremis sententiis maxime delectantur, & ideo paruulos non baptizatos, aut in cœlo cum beatis locant, vt diximus de Zuinglio & Caluino; aut igni sempiterno illos addicūt. Quod manifeste colligitur tum ex Luthero, Melanchthone & aliis, qui, vt ostendimus lib. superiore, peccatum originale cum actuali cōfundunt: tum ex Tilmāno Heshusio, qui in lib. de sexcētis erroribus Pontificiorum, tit. de peccato, num. 43. numerat inter errores sententiam illam Scholasticorum: quæ docet, paruulos sine Baptismo decedentes, pœnam damni, non sensus apud inferos esse passuros, nunc prædictas sententias paulo diligentius excutiemus.

CAPVT II.

Refellitur prima & secunda sententia, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes, mortis æternæ pœna esse damnandos.

Ex numeratis sententiis Prima & Secvnda, non solum falsæ, sed etiam hæreticę existimandæ sunt, & contra fide Catholica tenendum est, paruulos sine Baptismo decedentes, absolute esse damnatos, & nō sola cœlesti, sed etiam naturali beatitudine perpetuo carituros. Quo loco illud præfandum esse videtur, misericordiam nostram erga paruulos iam defunctos, nihil eis prodesse, & contra nihil eisdem obesse sententiæ nostræ seueritatem: multum autem nobis obesse, si ob inutilem misericordiam erga defunctos, pertinaciter aliquid contra Scripturas, aut Ecclesiam defendamus; idcirco nō affectum quendam humanum, quo plerique moueri solent, sed Scripturæ, Conciliorum & Patrum sententiam consulere & sequi debemus.

Quod igitur attinet ad beatitudinem cœlestem & vitam æternam in regno cœlorum, extat clarissima Domini sententia. Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei*: ad quam rem confirmādam multa protulimus tum in lib. de Baptismo, c. 4. tum in 1. lib. de pecc. orig. c. 14. ad quæ loca, ne frustra eadem repetamus, lectorem remittimus. Quod autem eiusmodi paruuli absolute damnati & miseri, & ne naturali quidem beatitudine beati sunt, his argumentis probamus.

Primvm argumentum ex testimoniis diuinarum litterarum ducitur, Ioan. 3. *Sicut Moses exalta-* A *uit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et infra: *Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Iam cum paruuli non baptizati nullo modo respiciant in serpentem, idest, non credant in Christum, neque per se, neque per alios, neque actu, neque habitu, quid sequitur, nisi vt non habeant vitam æternam, vt pereant in æternum, vt non videant vitam, vt ira Dei maneat super illos. Recte enim animaduertit S. Augustin. serm. 14. de verb. Aposto. non esse dictum: *Ira Dei veniet super eos*, sed *manet super eos*, vt intelligeremus, fi- B dem in Christum necessariam esse, non solum, ne incidamus in iram Dei, sed etiā vt liberemur ab ira, in quam incidimus per inobedientiam primi hominis. De qua dictum est ab Apostolo ad Ephes. 2. *Eramus enim & nos natura filij iræ, sicut, &c.*

His accedit illud eiusdem Apostoli ad Roman. 5. *Per vnius delictum in omnes homines in condemnationem.* Sunt Igitvr paruuli sine Baptismo decedentes, secundū Scripturas à Deo condēnati, & iratum cōtra se Deum habent, & non videbunt in æternum vitam beatā ac fœlicem, nam corporalē quidem vitam in communi resurrectione percipient, sed non dicētur C resurgere ad vitam, sed ad mortem, qui ideo resurgent, vt perpetuo sint miseri: & non est vera vita, nisi vbi feliciter viuitur, vt S. Aug. docet in Enchir. c. 92.

Denique in Apoc. c. 20. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors non habet potestatem.* Et infra. *Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* At paruuli non baptizati non habent partem in resurrectione prima, nec sunt scripti in lib. vitæ, igitur in eos mors secunda habet potestatem, & missi sunt in stagnum ignis. Est autē hoc loco Notandvm, Catharinum in lib. suo de statu puerorum, &c. definire mortem secundam carentiam omnis fœlicitatis, tum natura- D lis, tum supernaturalis.

Alterum argumentum sumi potest ex definitionibus Conciliorum. Concilium Palestinum, teste S. August. in epist. 106. ad Paul. compulit Pelagium anathematizare, infantes etiamsi non baptizentur, habere vitam æternam: *Hac autem*, inquit August. *negata, quid nisi mors æterna remanebit?*

Concilium Carthaginense in epist. apud August. 90. *Quicunque*, inquit, *negat paruulos à perditione liberari per Baptismum Christi, & salutem percipere sempiternam, anathema sit.*

Concilium Mileuitanum in epist. apud Augustinum 92. similia repetit: *Pueros*, inquit, *paruulos si nullis innouentur Christianæ gratiæ Sacramentis, habituros vitam æternam, nequā præsumptionem contendunt.*

E Conc. Flor. in vlt. sess. *Illorum*, inquit, *animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.*

Concilium Tridentinum sess. 5. consentaneè ad antiquiora Concilia, disertis verbis docuit, paruulos sine Baptismo ad vitam æternam non peruenire.

Tertivm argumentum sumitur ex testimoniis summorum Pontificum, S. Innocen. I. in epist. ad Concilia Carthaginense & Mileuitanum, quæ sunt apud Aug. 91. & 93. dum approbat decreta illorum Cōciliorum, simul reprobat Pelagianorū hæresim.

S. Siricivs in epist. 1. ad Himerium, c. 2. docet, infantes in periculo vitæ constitutos, continuo baptizari debere: & rationem reddens ait: *Ne regnum perdant, & vitam.*

S. Leo Papa in epist. 86. ad Nicetam, iubet Pelagianos ad Ecclesiam redire volentes, non esse reci-

piendos,

piendos, nisi prius suos anathematizent errores, & inter cæteros, quod pueri sine Baptismo de sæculo exeuntes, non possint damnari.

S. Gregorius lib. 9. Moral. c. 16. *Nonnulli*, inquit, *prius à præsenti luce subtrahuntur, quàm ad proferenda bona malàve merita actiuæ vitæ perueniant. Quos quia à culpa originis Sacramenta salutis non liberant, & hic ex proprio nihil egerunt, & illuc ad tormenta perueniunt.* Et infra: *Perpetua quippe tormenta percipiunt, qui nihil ex propria voluntate peccauerunt.*

Ioan. Papa, vt habetur 30. q. 1. can. ad limina laudat quendam laicum, qui necessitate cogente proprium filium baptizauit: *Quoniam* (vt ipse loquitur) *ne animam perpetua morte pereuntem dimitteret, sacri vnda Baptismatis lauit, vt eum de potestate auctoris mortis, & tenebrarum eriperet, & in regnum Christi iam regnaturum sine dubitatione transmitteret.*

QVARTVM argumentum à testimoniis Patrum, S. Augustinus in epist. 106. ad Paulinum: *Nempe*, inquit, *aliquando fatebuntur, paruulos non baptizatos vitam habere non posse, ac per hoc quamlibet tolerabilius omnibus qui etiam propria peccata committunt, tamen æterna morte mulctari.* Et lib. 1. de orig. animæ cap. 9. *Non baptizatis paruulis nemo promittat inter damnationem regnumque cœlorum quietis vel fœlicitatis cuiuslibet atque vbilibet quasi medium locum, hoc enim eis hæresis Pelagiana promisit.* Et lib. 2. c. 12. *Nouellos hæreticos Pelagianos iustissime Conciliorum Catholicorum, & sedis Apostolicæ damnauit auctoritas, eo quod ausi fuerint non baptizatis paruulis dare quietis & salutis locum, etiam præter regnum cœlorum.* Et lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 23. *Nulla salus æterna, præter Baptismum Christi, promittatur infantibus quàm non promittit Scriptura diuina humanis omnibus ingeniis præferenda.* Vide etiam in eod. lib. ca. 28. & libro 2. de peccato orig. cap. 21. lib. 5. in Iulian. cap. 8. in Enchir. c. 93. serm. 14. de verbis Apostoli.

S. Prosper lib. 2. de vocat. gentium, c. 8. *Quid est*, inquit, *quod alienatur à salute perpetua tãta infantium multitudo, totque in his ætatibus hominum milliâ extra vitam relinquuntur æternam?*

S. Fulgentius in lib. de fide ad Petrum, c. 2. *Paruulos*, inquit, *quibus nulla possunt vel bona, vel mala inesse propria merita voluntatis, insolubili nexu æterna damnatio retinet.*

AVCTOR sermonum de operibus Cardinalibus Christi, qui falso inscribũtur Cypriano, cũ sint auctoris antiqui, & docti, sed Cypriano, imo & Aug. sine dubio posterioris in serm. de Circumcisione, loquens de pœna peccati originalis: *Supererat*, inquit, *post mortem carnis, animæ labor & afflictio spiritus: nec poterat vlla ratione absolui illa damnatio, nisi morti omnium, vita omnium subueniret, & pro generali morbo gratia Dei singulare propinaret Antidotum.*

Venerabilis BEDA in comment. c. 14. Ioan. *Respuendi*, inquit, *sunt à corde Christiano, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cœlorum erit aliquid, vbi beatè maneant innocentes, qui sine Baptismo ex hac vita migrarunt. Quia sine illo in regnum cœlorum ingredi non potuerunt.*

S. Anselmus in lib. de conceptu virginali, c. 27. *Si originale*, inquit, *peccatum est aliquod peccatum, necesse est omnem hominem in eo natum, illo non dimisso damnari.*

S. Bernardus in epist. 191. ad Innocentium, prope finem, dicit, *Infantes perire si non baptizentur.*

Quintum argumentum sumi potest ex rationibus quæ in Scripturis & Patribus fundamẽtum habent. PRIMA ratio, paruuli non baptizati, tum in hac vita, tum in alia sunt captiui, & in potestate diaboli: non igitur Beati, ne naturali quidem beatitudine, sed ab solute infelices & miseri. Et quidem quod infantuli, nisi baptizentur, sint in potestate diaboli & captiui, certissimum est. Nam Apostolus ad Coloss. 1. dicit: *Nos per Christum eripi de potestate tenebrarum.* Ex quo sequitur, vt ante Baptismum simus omnes sub potestate tenebrarũ. Quare Act. 26. Christus ipse dicit, se mittere Paulum *ad gentes & populos, vt aperiat oculos eorum, & conuertantur de tenebris ad lucem, & de potestate Satanæ ad Deum.* Et Lucæ 11. comparat Dominus Satanam *forti armato custodienti atrium suum.* Et Ioan. 12. *Nunc*, inquit, *princeps huius mundi eiicietur foras.* Hanc autem diaboli expulsionem in paruulis fieri per Baptismum, docent exorcismi & exsufflationes, quarum in Ecclesia semper fuit vsus.

S. Augustin. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 34. *Vellem*, inquit, *aliquis istorum, qui contraria sapiunt, mihi baptizandum paruulum adferret. Quid in illo agit exorcismus meus, si in familia diaboli non tenẽtur?* Et lib. 2. de pec. orig. c. 40. *Ipsa*, inquit, *sanctæ Ecclesiæ Sacramenta satis indicant, paruulos à partu etiam recentissimos per gratiam Christi de diaboli seruitio liberari.* Et infra: *Non solum ætate maiores, sed pusillos eruit à potestate tenebrarum.* Et lib. 6. in Iulian. c. 2. *Verum est*, inquit, *quod antiquitus veraci fide Catholica prædicatur & creditur per Ecclesiam totam: quæ filios fidelium nec exorcizaret, nec exsufflaret, si non eos de potestate tenebrarum & à principe mortis erueret; quod in libro meo, cui tu velut respondes, à me positum est. Sed id tu commemorare timuisti; tanquam ipse ab orbe toto exsufflandus esses, si huic exsufflationi qua princeps mundi, & à paruulis eiicitur foras, contradicere voluisses.* Et eodem lib. c. 8. *Hoc ergo generi humano inflictum vulnus à diabolo, quidquid per illud nascitur, cogit esse sub diabolo.*

Deniq; lib. 1. de nupt. & concupis. ca. 20. *Non enim*, inquit, *fides dubitat Christiana, quam noui hæretici oppugnare cœperunt, & eos qui lauacro regenerationis abluuntur, redimi de potestate diaboli, & eos, qui nondum tali regeneratione redempti sunt, etiam paruulos filios redemptorum sub eiusdem esse potestate captiuos, nisi & ipsi eadem Christi gratia redimantur: ad omnes namque pertinere non dubitamus ætates illud, de quo Apostolus loquitur, beneficium Dei, qui eruit nos de potestate tenebrarum, &c.* Et rursus lib. 2. de nupt. & concupis. c. 18. *Accusat*, inquit, *Ecclesiam, toto orbe diffusam, in qua vbique omnes baptizandi infantuli non ob aliud exsufflantur, nisi vt ab eis princeps mundi mittatur foras, à quo necesse est vasa iræ possideantur, cum in Adam nascuntur, si in Christo non renascantur, & in eius regnum per gratiam facta vasa misericordiæ transferantur.*

Similia inuenies in omnibus Patribus, & in ipsis etiam Pontificum decret. vt in epist. Celest. ad Gallos, in epist. Zozimi ad omnes Episcopos; in epist. Ioan. Papæ; apud Gratianum 30. q. 1. can. Ad limina.

Ex quibus apparet omnino improbabiliter, ne quid grauius dicam, scripsisse Ambr. Cathar. in lib. de statu puerorum sine Baptismo decedentium, paruulos eiusmodi, post diem iudicij non fore amplius sub diaboli potestate. Quoniam, vt ipse ait, etiam pro illis diabolus eiectus erit foras. Nam, vt iam ex S. August. audiuimus, secundum fidem vniuersæ Ecclesiæ non eruuntur infantes de potestate Satanæ, neque eiicitur diabolus foras, nisi per regenerationem, quæ est in Christo: & necesse est vasa iræ esse sub diabolo, nisi per gratiam Dei in regnum Christi, facta vasa misericordiæ, transferantur.

Quis autẽ negat, nisi manifestus hæreticus paruulos in peccato decedentes, nunquam per Christum regenerandos, neq; in eius regnũ vllo vnquam tempore transferendos? Quid, quod idem S. Augu. disertis verbis scribit, etiam post iudiciũ paruulos sub

diaboli potestate futuros? Nam in li.1. de nuptijs & concupis. c.23. cum dixisset: *Hoc generi humano institutum vulnus à diabolo, quidquid per illud nascitur, cogit esse sub diabolo.* Et paulo post: *Non itaque tenet homines diabolus, siue maioris, siue infantilis ætatis, propter quod homines sunt, sed propter quod immundi sunt, &c.* Subiungit: *Maiores quidem pœnas vltimo iudicio, quanto est immundior, ipse passurus; veruntamen & quibus in illa damnatione tolerabilius erit, huic sunt subditi velut principi auctorique peccati, quia nulla erit damnationis caussa nisi peccatum.* Igitur paruuli non baptizati, cum semper captiui sub principe diabolo futuri sint, non beati, sed miseri dicendi sunt.

ALTERA ratio sumitur ex loco in quo paruuli degunt, & semper degent: siquidem locus eorum est carcer inferni, locus horridus ac tenebricosus, in quo qui degent, sine dubio beati esse non poterunt, cum beatitudo definiatur status omnium bonorum aggregatione perfectus. Locum autem talium infantium esse carcerem inferni, docent in primis fere omnes Theologi Scholastici, S. Thom. S. Bonauentura, Scotus, Durand. Richard. Capreol. & alii in 2. sent. d. 33. vel in 4. dist. 45. & præterea Alexand. Alens. in 2. p. Summæ, q. 122. membr. 10. §. 1. Albertus in 2. p. Summæ, q. 113.

Hoc solum inter veteres istos Theologos interest, quod alij constituunt infantes in parte inferni altiore, quam limbum puerorum appellant, alij cum cæteris damnatis eos locum habere pronunciant. Docent hoc idem Patres Concilij Florent. in decret. quod habetur in vlt. sess. vbi simpliciter definiunt, animas eorũ qui in solo peccato originali, vel mortali actuali decedunt, in infernum descẽdere, pœnis tamen disparibus puniendas.

Neque vlla est ratio, cur ex eo loco post vltimum iudicij magni diem liberandæ sint, cum post hanc vitam non sit locus misericordiæ, sed iustitiæ, & in Eccles. 11. scriptum sit: *Vbicunque ceciderit lignum, siue ad austrum siue ad aquilonem, ibi erit.* Quem locum S. Hierony. in comment. & alij communiter exponunt de hominibus, qui in eo statu perpetuo erunt, in quo illos mors inuenerit.

Docent hoc ipsum deniq; S. Patres, qui non incerta opinione, sed fide certissima contra hæresim Pelagianorum rem istam tenendam esse confirmant, S. Augustinus lib. de pecc. merit. & remiss. cap. 28. *Nec est*, inquit, *vllus vlli medius locus, vt possit esse nisi cum diabolo, qui non est cum Christo. Hinc & ipse Dominus volens auferre de cordibus male credentium istam nescio quam medietatem, quam conantur quidam paruulis non baptizatis tribuere, vt quasi merito innocentiæ sint in vita æterna, sed quia non sunt baptizati, non sint cum Christo in regno eius, definitiuam protulit ad hæc ora obstruenda sententiam, vbi ait: Qui non est mecum, contra me est.* Et serm. 14. de verb. Apost. nõ longe ab initio, *Nullus*, inquit, *relictus est medius locus, vbi ponere queas infantes. De viuis & mortuis iudicabitur, aut erunt ad dexteram, alij ad sinistram, non noui aliud. Si ergo dextera erit & sinistra, & nullum medium locum in Euangelio nouimus, ecce in dextera regnum cælorum est. Percipite,* inquit, *regnum, quod ibi non est, in sinistra est. Quid erit in sinistra? ite in ignem æternum.*

Auctor hypognostici, qui vel est August. vel alius omnium consensu antiquus & doctus, lib. 5 vltra medium: PRIMVM, inquit, *locum, fides Catholicorum diuina auctoritate regnum credidit esse cælorum, vnde, vt dixi non baptizatus excipitur:* SECVNDVM, *gehennam vbi omnis apostata, vel à Christi fide alienus, æterna supplicia experietur:* TERTIVM, *penitus ignoramus, imo non esse in Scripturis sanctis inuenimus, finge Pelagiane, locum ex officina peruersi dogmatis tui, vbi alieni a Christi gratia vitam requiei, & gloriæ possidere paruuli possint.*

S. Fulgentius in lib. de fide ad Petrum, c.27. inter regulas fidei numerat, quod paruuli sine Baptismo decedentes in gehenna locũ perpetuũ sint habituri.

Venerabilis etiam Beda loco citato in comm. c.14. Io. repellendũ dicit esse à corde Christiano, quod sit aliqua mansio beatitudinis extra regnum cœlorum.

Accedat postremo etiam ratio, quæ non obscure docet, infantes, qui non erunt in cœlo, non alium locum habituros, quam inferorum subterraneas sedes. Siquidem omnino credibile est, post vltimi iudicij diem, elementum aquæ, ad locum suum naturalem esse rediturum, totamq; terram vndique coopert urum: Nam vt Theologi doctores communi consensu docent in 4. sent. d. 47. post diem iudicij nullæ erunt amplius plantæ, nulla animantia, nulla corpora mixta, hominibus duntaxat exceptis. Neq; enim perpetuo duratura sunt, nisi quæ vel in toto, vel ex parte incorruptionem ab ipsa natura sortita sunt. Eiusmodi autem sunt primũ corpora cœlestia, quæ & secundum totum, & secundum partes incorruptibilia sunt. Deinde elementa quæ secundum totum, licet non secundum partes à natura incorruptionem habent. Denique homines qui secundum partem, quæ est anima rationalis, non secundum totum immortales sunt; cætera corpora sunt omnia tum in toto, tum partibus corruptibilia.

Quare cum aqua initio mundi totam ambiret terrã, vt natura eius postulare videbatur, ac deinde iussu Dei in locum vnum congregata fuerit, vt esset locus in terra generationi animantium & plantarum, certe generatione ista sublata ratio ipsa & natura rerũ postulat, vt aqua ad locum pristinũ reuertatur; quæ cum ita sint, non solum ex Scripturis, Conciliorum & Patrum testimoniis, sed etiam ex rationis coniectura colligimus, locum infantium sine Baptismo decedentium, non alium quam infernum esse futurum, ac per hoc non habituros illos beatitudinem vllam, etiam naturalem, cum ad beatitudinem omnia bona, inter quæ non minimum est loci commoditas & præstantia, sine dubio requirantur.

TERTIA ratio principalis sumitur ex natura & ratione beatitudinis. Beatitudo enim naturalis, de hac siquidem tota quæstio est, requirit præcipue perfectionem intelligentiæ per scientias; non erit autem huiusmodi perfectio in infantibus sine Baptismo decedentibus: igitur non erit in eis vlla beatitudo.

ASSVMPTIO huius argumenti, quæ sola probatione indiget, sic probatur. Scientia rerum, vel à Deo cœlitus infunditur, vel proprio labore acquiritur: non infundetur paruulis, de quibus agimus, vlla scientia, quia neque eam bonis operibus meruerunt, neque gratis eis donabitur, cum post mortem non sit tempus gratiæ, sed iudicij, & ipsi præterea sint vasa iræ, non misericordiæ. Quod autem attinet ad acquisitionẽ proprio labore, non poterit ea non esse valde tenuis & exigua, cum neque in hac vita didicerint aliquid, & in alia clausi perpetuo futuri sint in carcere tenebricoso, vbi ministerio sensuum, parum admodum iuuari poterunt.

Sed fortasse animæ illorum, dum vsque ad diem iudicij à carnis onere liberæ sunt, sapientia & scientia repleri potuerunt. Non ita est, nam vt recte scribit S. Thom. in 1. p. q. 89. art. 1. & seq. animæ separatæ, si priuilegium absit, intelligunt quidem aliquid, sed valde imperfecte & confuse, & ideo naturaliter corpori vniuntur, vt eo tanquam instrumento vtantur ad res perfecte distincteque intelligendas.

Eadem ratio est de virtutibus moralibus, quarum perfectio ad naturæ fœlicitatem necessaria est. Nam vt ex hac vita discedunt infantes sine vitiis & virtutib. positiuis, cum sola habituali auersione à Deo, ita semper erunt auersi habitualiter à Deo, neque proficient in virtutib. nisi forte admodum imperfectè pro ratione imperfectæ cognitionis, quam in eo statu, vt diximus, assequentur.

A

Qvartam rationem adiungere placet proprie aduersus Pighium & Catharinum ex absurdo, quod ex eorum opinione consequitur. Nam si verum esset, quod ipsi scribunt, paruulos cum originali peccato decedentes, non solum cirituros omni dolore, tum interno tum externo, sed etiam beatos ac fœlices in quodam veluti terrestri paradiso perpetuo vitam acturos, plenos sapientia & virtutibus sua sorte optimè contentos, Deum toto corde diligentes & laudantes, Angelorum denique consortio & reuelationibus sæpè fruentes, si hæc inquam, vera essent, sequeretur infantes melioris conditionis esse, quia peccauerunt in Adamo, quam si in puris naturalibus decessissent. Non enim tanta debentur hominibus in puris naturalibus in infantia decedentibus. Itaque paruuli isti præmium ex peccato referrent.

B

Sequeretur deinde paruulos debere baptizari, vt adoptionem diuinam adepti admittãtur ad regnum cœlorum, non autem quia periculũ sit ne damnẽtur & pereant. Nihil enim eis adest mali præter carentiam visionis Dei, & nihil eisdem boni deest, nisi visio Dei, hoc est possessio regni cœlestis.

Atqui hæc est ipsa hæresis Pelagiana, nã vt S. Aug. testatur in lib. 1. de origine animæ, c. 9. non timebant Pelagiani paruulis dãnationem, si non baptizãrẽtur, sed à regno exclusionem; vbi per damnationem non intelligit Augu. exclusionem à regno, sed aliquid aliud. Nam si exclusio esse damnatio, qui exclusionem timebant non baptizatis, damnationem quoque eisdem pariter timuissent. Quare idem August. lib. de hæres. c. 88. scribit, paruulos secundum hæresim Pelagii Baptismo indigere, vt regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei, & non vt non pereant, sed vt de bono transferantur ad melius.

C

Nos igitur, vt à Pelagianorum errore, quam longissimè recedamus, nullam tribuimus paruulis sine Baptismo vitam beatam, eosque baptizandos asserimus, non tantum vt à regno Dei non excludantur, sed etiam vt à peccato liberati, à potestate Satanæ, & ab inferni carcere pariter liberentur, & vitam, ac requiem percipiant sempiternam.

D

CAPVT III.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

Sed operæpretium erit respondere ad obiectiones aliquas Ambrosii Catharini, quas ille opponẽdas putauit doctrinæ veterum Patrum, quam nos cap. superiore defendimus. Omittam argumenta, quibus ille probare nititur, paruulos non puniendos igne gehennæ (id enim etiam nos probauimus in sequenti cap.) & ea solum adducam, quibus effecisse se putat, paruulos non semper futuros in damnatione mortis, nec semper habituros sedem in locis subterraneis; & denique fœlicem, ac beatam vitam acturos extra regnum cœlorum.

E

Prima igitur eius obiectio talis est: Quod, inquit, *æterna damnatio non sit secundum omnem pœnam, factum est per Iesum Christum Dominum nostrum, qui venit peccatum illud sufferre, sicut enim dictum est à Paulo; sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: sic & ab eodem dictum est, ita & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Non quod velim dicere, quod ij pueri, nisi applicetur eis vita per Iesum Christum in Sacramento, iustificentur ad vitam æternam. Absit hæresis, sed non perpetuæ subdentur condemnationi mortis; quia & pro illis vltimo loco inimica destruetur mors, neque sub diaboli perpetuo potestate erunt. Quia & pro illis eiectus erit diabolus foras, in die nouissimo, vt nihil iuris habeat vlterius in illos. Illa ergo damnatio ob illud peccatum non erit perpetua.*

Respondeo. hæc argumentatio Catharini, Primvm repugnat expressis testimoniis Patrũ, quæ in c. superiore citauimus. Deinde sequitur ex ea, vt si dãnatio paruulorũ non sit æterna, eadem ratione damnatio maiorum non videatur æterna. Nã quod ipse dicit Christum venisse, vt tolleret peccatũ originis, & propter Christi iustitiã omnes iustificari, & in nouissimo die inimicam mortẽ perituram, & diabolum foras eiciendum, æquè valet in maioribus ac paruulis. Christus enim venit omnia peccata tollere: *Dedit enim semetipsum redemptionem pro omnibus.* 1. Tim. 2. *Et ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi.* 1. Ioan. 2. propter eius iustitiã omnes non solum paruuli, sed etiã adulti iustificabuntur. Nã iudicium quidem ex vno delicto videlicet, in cõdemnationem; gratia autẽ ex multis delictis in iustificationem, inquit Apostolus ad Rom 5. & inimica destruetur mors, pro omnibus omnino non solùm paruulis, sed etiã maioribus, omnes enim resurgent, etiã grauissimi peccatores. Denique & diabolus eiicietur foras, sed Scriptura nusquam indicat eum deinceps habiturum potestatem in maiores, non autem in paruulos.

Itaque si conclusio illa damnationem videlicet non fore perpetuam, vera est de paruulorum damnatione, vera etiam erit de dãnatione maiorum. Quod si damnatio peccatorum non sit æterna, dubitari etiã poterit de beatitudine Sanctis promissa, ne forte non sit æterna, vt S. August. colligit lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 24. Sed his omissis respondeamus breuiter ad argumentum.

Quod igitur Catharinus dicit, Christum venisse, vt peccatũ originis tolleret; verũ est quoad efficaciam, quia vt ex Ioãne citauimus, ipse est propitiatio pro peccatis totius mũdi; à multis tamen nõ tollitur hoc peccatum, quia non applicatur eis pretium redemptionis. Instrumentũ enim applicatione pro paruulis nullum est, præter Baptismũ, proinde sine Baptismo decedentes, expertes sunt redemptionis.

Quod addit, scriptum esse, *Per vnum iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ;* verissimum quoque est: sed intelligitur ex communi Catholicorum sensu atque consensu, non in omnes simpliciter, sed in omnes, qui ex Christo per Baptismum renascuntur. Sicut enim omnes, qui nascuntur ex Adamo, damnantur; ita omnes qui renascuntur in Christo, iustificantur; quare ad paruulos non baptizatos nihil hoc testimonium pertinet.

At in nouissimo etiam pro paruulis inimica destruetur mors. Si hic locus de resurrectione simpliciter intelligatur: destruetur quidem mors pro omnibus damnatis, quia omnes resurgent, sed non propterea desinent esse in morte æterna: nam resurgent non ad resurrectionem vitæ, sed ad resurrectionem iudicii, vt Dominus dicit, Ioan. 5. hoc est, resurgent, vt miseri semper in damnatione viuant, & vt mors eorum nunquam moriatur.

Sin autem quod probabilius videtur, verba illa, *Inimica destruetur mors,* intelligantur de resurrectione ad veram vitam, nihil hęc promissio ad paruulos pertinet. Resurrectio enim ad veram vitam, fidelium tan-

tum erit atque Sanctorum, vt S. August. affirmat in epist. 146. ad Consentium, qui etiam in epist. 28. ad Hierony. paruulos in eorum numero ponit, qui resurgent non ad resurrectionem vitæ, sed ad resurrectionem iudicii, id est, damnationis.

Denique quod affert Catharinus de eiectione diaboli, nihil omnino probat: nam vt supra ostendimus multis testimoniis, diabolus non eijcitur foras, nisi per Baptismum, cuius rei signũ est, quod in vniuersa Ecclesia ex antiquissima traditione paruuli baptizandi exorcizantur & exsufflantur.

Altera obiectio Catharini pugnat pro tertio loco infantibus assignando, ex ca. 12. Dan. vbi sic legimus: *Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium, vt videant semper.* Attendite, inquit Catharinus, *non dicit, omnes dormiunt, sed multi de his dormiunt, vt clare innuat, superesse aliquos dormientium, qui nec in vitam æternam, nec in opprobrium æternum vigilaturi sunt. Hi autem quinam esse possunt, nisi pueri isti? Alioqui dent nobis contradicentes, quinam hi sint. Certè hic locus irrefragabiliter contra eos concludit.*

Respondeo, S. August. lib. 20. de ciuit. Dei, c. 23. & Theodor. in comment. huius loci, nos admonent, vocem illam, *multi*, positam esse hoc loco pro voce, *omnes*, quia re vera multi erunt, qui resurgent, cum omnes resurgent. Simile illud Rom. 5. *Per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.* Quos multos vocauit, etiam omnes vocat, cum ait: *In quo omnes peccauerunt.* Et: *Per vnius delictum in omnes homines in condemnationem.* Simile est etiam quod habetur Gen. 17. *Patrem multarum gentium constitui te.* De quibus gentibus rursus dicitur, c. 18. & 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.*

Adde quod S. Aug. loco notato, S. Ambros. in 1. Psal. 1. & S. Hierony. in c. 26. Isaiæ, dicunt, locũ istum Dan. idem omnino significare, quod multo post Dominus expressit Ioan. 5. cum ait: *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Vbi videmus, à Domino ipso declaratum esse, per multos dormientes in terræ puluere intelligendos esse omnes, qui in monumentis sunt, id est, omnes mortuos. Non igitur irrefragabiliter hic locus contra eos concludit, qui negant paruulos extra cœlum & gehennam, sedem quandam etiam post iudicium habituros.

Tertia obiectio: *Si verum fuerit*, inquit Catharinus: *quod Avgvstinvs ad Renatum scripsit, videlicet his pueris medium assignare locum inter gehennæ supplicium, & cœlorum regnum, hæresim esse Pelagianam; consequens est, vt omnis schola hæresim Pelagianam defendat. At cur non potius fateamur, quod Augustinus humani aliquid passus est, & excessit in dogmate?*

Respondeo, S. Avgvstinvs in lib. ad Renatum, qui est primus de origine animæ, c. 9. non dicit, esse Pelagianam hæresim, assignare paruulis medium locum inter gehennæ supplicium & cælorũ regnum, sed inter damnationem regnumque cœlorũ. Paruulos autem vere esse damnatos, ac per hoc non habere medium locũ inter damnationem, regnumque cœlorum, non solum Apostolus dicit ad Rom. 5. & omnis schola contra Pelagianos defendit, sed ipse etiam Catharinus in illo ipso suo libello confirmat. Sic enim loquitur in responsione ad primũ argumentum: *Fateor, inquit, quod nemo secundum fidem negare potest, omnes in Adam peccasse, & ideo pueros omnes illud vitium contrahere, ac secum ferre damnationem.*

Sed esto, scripsisset August. in lib. ad Renatum, non posse assignari paruulis medium locum, nisi ex sen-

A tentia Pelagianorum, inter gehẽnæ suppliciũ, & cœlorum regnum: quod vere scripsit in serm. 14. de verbis Apostoli, & alibi: non propterea consequẽs erit, vt omnis schola hæresim Pelagianã defendat. Nam tametsi Theologi Scholastici in eo fere conueniant, vt paruuli sine Baptismo decedentes non patiantur pœnã sensibilem ignis corporalis: tamen aperte docent, vt nos supra citauimus, eos in inferno esse, & pœnam damni perpetuo luere; ac per hoc non assignant illis medium locũ inter gehennæ supplicium, & cœlorum regnũ: Sed in ipsa gehenna mitiore pœna quam cæteros puniendos esse confirmant. A qua sententia ne ipse quidem August. multum abhorret.

B Non igitur Augustinus aliquid humani passus esse, aut excessisse in hoc dogmate censendus est; sed illi plane humanum aliquid patiuntur, & excedunt, qui paruulos in superiore parte terræ, quasi in terrestri paradiso collocant, eosque beatos ac fœlices dicunt.

Qvarta obiectio: *Quia non erat conueniens*, inquit Catharinus, *vt quidquam fraudaretur suo fine, id est, illo qui ei secundum naturam competit: idcirco paruulos ea manebit fœlicitas, quam homini dignum est competere, vt homo est. Ergo istis pueris, qui humanam naturam sine crimine habebunt, illa, quæ humanæ naturæ conuenit, & quodam modo ipso iure debetur fœlicitas, dabitur. Nescient ergo quatenus naturalis cognitio se extendere poterit, Dominum Deum, & substantias separatas longe super omnes Philosophos.*

C *Non enim vllum habebunt impedimentum ex corpore, neque interius, neque exterius, & in æternum viuentes proficient quasi in immensum.*

Respondeo, Multa sunt in hac ratiocinatione, quæ merito negari & reprehendi possunt. Primvm falsũ est, non esse conueniens, vt quidquã fraudetur suo fine. Quin potius conueniens est, vt summus prouisor omnium rerum, dirigat quidem omnia ad suum finem, sed tamen aliqua ab eo fine excidere permittat; vide S. Tho. in p. q. 22. art. 2. & q. 23. art. 3.

Deinde falsum est, paruulos sine Baptismo decedentes, naturam humanam habere sine crimine, nisi per crimen actuale peccatũ intelligi velis. Sed quidquid sit de nomine, certũ est, paruulos naturam habere peccato deprauatam, & esse filios iræ, ac per hoc

D nullo iure deberi eis fœlicitatem.

Deniqve falsum est, naturalem esse fœlicitatem, viuere in æternum cum corpore penitus immortali, proficere in immensum, nullum impedimentum ex corpore habere, intelligere Deum & substantias separatas supra omnes philosophos, idque sine labore, sine doctore, sine libris, aliisque discendi instrumẽtis. nihil enim horũ natura humana per se requirit, quin potius naturale est homini corpus habere mortale, cibo ac potu indigere, pendere à sensibus corporalibus, in scientiis acquirendis non sine magno labore ad intelligentiam, quamuis exiguam, ac tenuem rerum incorporalium peruenire.

E Quare non resurgent paruuli, de quibus loquimur, ad vitam immortalem, quod ita postulat eorũ natura, vel quod ipsis id valde vtile sit futurum, sed vt iustitia Dei in eorum perpetua damnatione cernatur. Ed ideo corpus habebunt, immortale quidem; sed non impassibile, non spirituale, non gloriosum: mẽtem quoque habebunt, non quidem actuali peccato inquinatam, sed habitualiter à Deo auersam, nullisque scientiis, aut virtutibus ornatam.

Qvinta obiectio: *Cum non sint futuri*, inquit Catharinus, *proprie exules à regno Dei, sed relegatis magis similes, probabile mihi videtur, quod non carebunt Angelicis reuelationibus & visitationibus etiam eorum, qui erunt in cælis, qui sic recreabunt eos, & solabuntur, vt præter diuinæ visionem maiestatis, nihil eis deesse intelligamus.*

Respondeo,

RESPONDEO; inter exulem,& relegatum ea differentia constituitur, l.2.ff. de pœnis, vt exules ius ciuitatis amittant, relegati retineant. Quare si paruuli non baptizati, non exules à regno Dei, & ciuitate S. Hierusalem cœlesti, sed relegati dicendi sint: id sequetur, vt eiusmodi paruuli, ciues Sanctorum, domestici Dei, filii regni, & membra corporis CHRISTI haberi debeant; nam cum Ecclesia, quæ est in cœlis, nunc ciuitas sancta, nunc domus Dei, nunc cœlorum regnum, nunc etiam corpus CHRISTI esse dicatur, qui ciues Sanctorum sunt; ijdem domestici Dei, filii regni, & membra CHRISTI nominantur. At quis ferat Catholicus, vt homines sine fide & baptismo dicantur membra CHRISTI? & filii iræ, sint filii regni? & qui scripti non sunt in lib. vitæ, sint etiam post hanc vitam ciues Sanctorum, & domestici Dei?

Non igitur relegatis, sed planè deportatis similes sunt paruuli sine Baptismo decedentes, & in locis subterraneis longissimè à sancta ciuitate constituti, neque Angelorum, neque hominum beatorum visitatione fruuntur. Hic planè locum habet, quod scribit S. AVGVSTINVS in lib.1. de pecc. merit. & remiss. cap.23. & relatum est in decretum de consecratione, distin.4. can. Nulla. *Nulla ex nostro arbitrio præter Baptismum* CHRISTI *salus æterna promittatur infantibus, quam non promittit Scriptura diuina humanis omnibus ingenijs præferenda.*

SEXTA obiectio, *Probabilissimum*, inquit, *indicaui, quod quidam dicunt, habitationem eorum fore super hanc terram, quia locus est proprius hominum, vbi contemplabuntur opera Dei. Et hoc aspexit forsan qui dixit; Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Et fortasse hoc est etiam quod dixit Apostolus, Instaurata per* IESVM *omnia quæ in cœlis & quæ in terra, id est, quæ cœlestem habitationem habebunt, & quæ terrenam.*

RESPONDEO, non est de rebus, quæ pendent à diuina voluntate, aliquid asserendum, nisi Deus ipse in Scripturis sanctis tale aliquid reuelauerit. Scripturæ autem, vt S. AVGVSTINVS, à nobis suprà citatus, sæpius obseruauit, nusquam tradunt, post diem iudicii futuras hominum sedes, nisi duas, vnam in cœlo cum Angelis, alteram in inferno cum dæmonibus, quæ sunt etiam duæ ciuitates, Hierusalem & Babylon, & de quibus tam multa scribit idem AVGVSTINVS in libris de ciuitate Dei. Quare superior terræ facies proprius est hominum locus, dum mortales sunt, & eget aëre ad respirationem, & fructibus terræ ad alimentum, & pro hoc tempore loquitur Psal. *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum*, immortalibus autem pro ratione meritorum cœlum potius aut gehenna conueniet.

Quod autem Apostolus ad Ephes. cap. 1. scribit, CHRISTVM instaurasse, quæ in cœlis, & quæ in terra sunt, significat per CHRISTVM reparatas in cœlo Angelorum ruinas, & in terra genus humanum de captiuitate redemptum. S. AVGVSTINVS in Enchir. cap.62. *In ipso*, inquit, *instaurantur quæ in cœlis sunt, cum id, quod inde in Angelis lapsum est, ex hominibus redditur, instaurantur autem, quæ in terris sunt, cum ipsi homines, qui prædestinati sunt ad æternam vitam, à corruptionis vetustate liberantur.*

Alia est expositio S. Hieronymi in hunc locũ, qui pro *instaurare*, legit, *recapitulare*, & sensum esse vult, in CHRISTI cruce omnia mysteria diuersis temporibus prædicta, vel figurata, ad vnam veluti summam esse reuocata. S. Ioan. Chrysostomus aliam adfert expositionem, & quidem valde consentaneam verbis Apostoli: verbum enim Græcum ἀνακεφαλαιώσασθαι, exponit, reducere ad vnum caput, vt sententia huius loci sit, factum esse per mysterium incarnationis, vt cœlestia, & terrena, id est, Angeli & homines, vnum caput, id est, CHRISTVM, habere inciperent, cum antea propter hominum peccata seiuncta, & separata essent à terrenis cœlestia. Quod aliis verbis idem Apostolus ad Coloss. ca.1. scribit, cum ait: *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt.*

SEPTIMA obiectio: *Et alia ratio*, inquit Catharinus, *per hoc non reijcienda, quam docti quidam induxere: Quoniam cum terra hæc mansura sit in æternum, & purgatior & pulchrior, sicut scriptum est: Et vidi cœlum nouum, & terram nouam; sicut autem cœlum non nude pro cœlo sumitur, absque habitatore, ita nec terra. Et vere valde incongruum videtur locum talem & tantum fore perpetuo vacuum sine habitatore; & similiter terrenos homines carere habitatione sua propria, quæ est terra hæc, nam sub terra manere tales, minus conueniens eorum conditioni videtur.*

RESPONDEO, terra quidem manebit in æternum, & purgatior, sed aquis (vt supra diximus) vndique cooperta, & ideo non erit conueniens habitationi hominum. Porro cœlum nouum omnino sine habitatore intelligitur, nisi quis velit post iudicium aut dæmones, aut aues in cælo hoc degere. Neque enim de cœlo sydereo, sed aëreo sermo est. Hoc enim cœlum innouabitur & purgabitur: cum, vt loquitur S. Petrus in epist.2. cap. vltimo: *Cœli ardentes soluentur.* Quod si parum conueniens esset, terram perpetuo vacuam hominibus permanere, eadem ratione parum esset conueniens, aquam piscibus, & aërem auibus perpetuo caritura. Denique conditioni hominum damnatorum optime conuenit locus sub terra, id est, carcer, siue ergastulum inferiorum.

OCTAVA obiectio: *Quod si nunc animæ tenentur in limbo, sicut olim sancti Patres detenti sunt, qui locus sub terra esse merito creditur, hoc illi originali peccato datur interim vsque ad diem magnæ resurrectionis. Quando enim totum Christi corpus resurrexerit, scilicet in Sanctis suis, tunc æquum erit & ipsos potiri perfectione sua.*

RESPONDEO, Si animæ paruulorum sine Baptismo decedentium, in pœnam originalis peccati detinētur in limbo subterraneo; & peccatum illud nunquam dimittetur; vt Catholici omnes constanter credunt, certe sequitur animas eorum paruulorum ex limbo illo subterraneo nunquam egressuras. Porro cum totum Christi corpus resurrexerit, resurgent etiam & damnati omnes, tum pusilli, tum magni. Sed non ideo resurgent, vt ibi sint animæ, vbi fuerant corpora, sed contra vt ibi sint corpora, vbi fuerant animæ. Sequentur corpora sua animas, siue in cœlum, siue in infernum.

Obiectio VLTIMA, quamuis non vltimo loco posita, sumitur ex Augustino qui in lib. 3. de libero arbitrio, cap. 23. sic ait: *Quis nouit quid paruulis, quorum cruciatibus duritia maiorum contunditur aut exercetur fides, aut misericordia probatur? quis, inquam, nouit, quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonæ compensationis reseruet Deus.*

RESPONDEO, Idem S. Augu. in epist.28. ad Hieronymum explicat hæc sua verba, ac dicit, ea se protulisse pro infantibus baptizatis, non autem pro iis, qui sine peccati originalis remissione decedunt.

CAPVT IV.

Refellitur quinta opinio, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes, non puniendos pœna sensus, siue ignis sensibilis.

EXCVSSIMVS primam & secundam sentẽtiam, :asque ex diuinis litteris, & Ecclesiastica tradi-tione refutauimus. Nunc ad aliud extremum, id est, d QVINTAM sententiam accedemus, quæ tantum beſt, vt paruulis sine Baptiſmo decedentibus, vitam :ternam promittat, vt etiam eos omni genere pœ-ꝛæ, tum damni, tum etiam ſenſus, & in animo, & in orpore puniri velit. Quæ quidem sententia non vi-etur apertè ab Eccleſia Catholica reprobata; reiici-ur tamen paſſim in ſcholis, & nobis etiam impro-ɔabilis eſſe videtur. Itaque ſequentibus argumentis efutari poteſt.

PRIMVM ſumitur ex diuinis litteris. Legimus e-nim in Apoc. c. 18. *Quantum ſe glorificauit, & in delicijs uit, tantum date illi tormentum & luctum.* At paruuli ulla ſe ratione glorificauerunt, neque in deliciis vi-is fuerunt, nullum igitur merentur tormentum & uctum. Item Iſaiæ vltimo, & Marc. 9. coniungitur gnis cum verme: *Vermis,* inquit, *eorum non morietur, & ignis non extinguetur.* Conſtat autem paruulos nul-am paſſuros pœnam ex morſu vermis, id eſt, ex con-cientia mali operis animum pungente, atque affli-gente: igitur credibile etiam eſt, nullam eſſe paſſuros gnis materialis pœnam.

ALTERVM argumentum ſumitur ex epiſtola decre-ali INNOCENTII III. Pontificis grauiſſimi, atq; do-tiſſimi, quæ habetur in lib. 3. Decret. tit. de Baptiſ-no, & eius effectu, cap. Maiores: vbi legimus, pecca-i originalis pœnam eſſe carentiam viſionis diuinæ, ctualis autem gehennæ perpetuæ cruciatum. Quo oco per cruciatum gehennæ non poteſt intelligi ni-i pœna ſenſus, quæ opponitur pœnæ damni. Neque epugnat hæc ſentẽtia teſtimoniis Patrum, qui ſcri-pſerunt, paruulos æternis pœnis in gehẽna torqueri. lli enim pœnã gehennæ accipiunt pro generali ſup-ɔlicio, quod tũ ad pœnam dãni, tum ad pœnã ſenſus, um ad vtramq; ſimul referri poteſt. Innocent. autẽ ehẽnæ cruciatum non pro genere infernalium pœ-ıarum, ſed pro altera ſpecie vſurpare maluit.

TERTIVM argumentum ſumitur ex teſtimoniis anctorum Patrum, quæ non poſſunt rectius conci-iari cum teſtimoniis, quæ ſunt à nobis ſupra citata, quam ſi dicamus, paruulos non pati in gehenna pœ-ıam ſenſus, ſed ſolius damni.

S. GREG. NAZIANZ. vir ſine controuerſia doctiſ-imus, & in fidei dogmatibus integre conſeruandis liligentiſſimus, oratione in S. lauacrũ, ante medium, ria genera hominum ſine Baptiſmo decedentium :ſſe dicit, quorum ALII Baptiſmum contempſerint, ALII ex negligentia propria amiſerint, ALII, hoc eſt, nfantes, aliorum negligentia illo caruerint. De ho-um omnium pœna poſt hanc vitam ita pronuntiat: *Exiſtimo,* inquit, *futurum, vt primi quidem cum aliorum celerum, tum etiam Baptiſmi contempti pœnas luant: a-ij autem pœnas quidem, ſed leniores pendant, vt qui non am animi prauitate, quam ſtultitia à Baptiſmo aberrarint: ɔoſtremi denique nec cœleſti gloria, nec ſuppliciis à iu-lo iudice afficiantur, vtpote qui licet Baptiſmo conſi-gnati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc acturam paſſi potius fuerint, quam fecerint. Neque enim uiſquis ſupplicio dignus non eſt, protinus honorem quo-que meretur. Quemadmodum nec quiſquis honore indi-gnus eſt, ſtatim etiam pœnam promeretur.* Non negat hic S. Doctor, paruulos plecti pœna damni, ſed potius d fatetur, cum ait, eos eſſe cœleſti honore indignos: negat autem eos plecti alia pœna, quæ dicitur ſenſus, quoniam ea proprie improbitati debetur, qua illi carent.

S. AMBROSIVS, vel quiſquis auctor fuit commen-tariorum in epiſt. S. Pauli, quæ Ambroſii nomen fe-

A runt, explicans cap. 5. ad Rom. ſcribit, nos omnes in Adamo, tanquam in maſſa peccaſſe, & tamen paulò inferius adiungit, neminem puniri morte ſecunda in gehenna, niſi etiam ſibi propriis malis actibus acqui-rat. Vbi cum fateatur, omnes peccaſſe, non poteſt negare omnes quoque pariter puniendos, niſi remiſ-ſionem obtineant: Sed certum pœnæ genus ab illis remouet qui nihil propriis actibus meruerunt. Illud autem pœnæ genus non poteſt eſſe aliud, niſi pœna ſenſus.

S. AVGVSTINVS lib. 3. de libero arbitrio, c. 23. *Di-cunt,* inquit, *qualis in futuro iudicio deputabitur, cui nec inter iuſtos locus eſt, quoniam nihil rectè fecit, neque*
B *inter malos, quoniam nihil peccauit? quibus reſpondetur ad vniuerſitatis, complexum & totius creaturæ, vel per locos, vel per tempora ordinatiſſimam connexionem non poſſe ſuperfluò creari qualemcumque hominem, vbi fo-lium arboris nullum ſuperfluò creatur; ſed ſane ſuperfluò quæri de meritis eius, qui nihil meruerit, non enim metuen-dum eſt, ne vita eſſe potuerit media quædam inter rectè factum atque peccatum, & ſententia iudicis media eſſe non poſſit inter præmium, atque ſupplicium.*

Hanc ſententiam S. Aug. nuſquam, quod ego qui-dem legerim, retractauit. Et tamen ſi hoc faciendum eſſe cenſuiſſet, habuit magnam occaſionem, tum in 1. lib. Retract. ca. 9. vbi diligenter examinat hos li-bros, tum in epiſt. 28. ad Hieronymum, vbi diſputat
C de parte quadam huius ipſius, c. 23. in quo habentur verba, quæ paulo ante citauimus. Neque vero in his verbis S. Auguſt. tribuit paruulis medium locum inter cœlum & infernum, ſed mediam ſententiã in-ter præmium, quod debetur iis, qui propria volun-tate aliquid boni meruerunt, & ſuppliciũ, quod iis debetur qui propria voluntate pœnam ſibi ipſi pe-pererunt. Quare paruuli ſine Baptiſmo decedentes, non carebunt ſupplicio communi peccato originali & actuali, quibus amittitur gratia DEI, quæ pœna eſt carentia viſionis diuinæ; ſed liberi erunt ab ea pœna, quę propria eſt peccati actualis, quæ pœna ignis, ſi-ue ſenſus appellatur.

Rurſus idem AVGVSTINVS lib. 5. in Iulianum, c. 8. ſic loquitur: *Ego autem non dico paruulos, ſine Chriſti*
D *Baptiſmate morientes, tanta pœna eſſe plectendos, vt eis non naſci potius expediret.* Et infra: *Quis dubitauerit paruulos non baptizatos in damnatione omnium leuiſſima futuros? quæ, qualis & quanta erit, quamuis definire non poſſim, non tamen audeo dicere, quod eis, vt nulli eſſent, quam vt ibi eſſent, potius expediret.*

Et hoc loco DVO quædam colligimus, quæ ad rem noſtram multũ pertinent. Habemus PRIMVM, non fuiſſe auſum S. Auguſtinum pronũiare de par-uulis morientibus ſine Baptiſmo ſententiam illam Domini: *Melius erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille:* cum tamen ea ſentẽtia de illis omnibus pronunciari poſſe videatur, qui ſempiterno igne in gehenna crucian-
E tur. DEINDE intelligimus, S. Auguſtinum nunquam affirmare voluiſſe paruulos illos, in ſpecie, torqueri pœna ſenſus, ſed tantum in genere pœnam aliquam ſuſtinere. Non enim dicit ſolum, ſe definire non poſ-ſe, quanta ſit ea pœna, quod referri potuiſſet ad ſo-lam magnitudinem, ſed ait: *Quæ, qualis, & quanta ſit definire non poſſum.* Quæ verba ſatis aperte indicant, de ipſa ſpecie pœnę Auguſtinum fuiſſe incertum. His accedit Petrus Lombardus cum omni ſchola Theologorum, qui in 4. ſent. diſt. 33. communi con-ſenſu docent, paruulos ſine Baptiſmo morientes puniri apud inferos pœna damni, non autem pœna ſenſus, ac per hoc liberos eſſe omnino à ſupplicio ignis corporalis.

QVARTVM argumentum ſumitur à ratione.

PRIMA ratio; peccatum originis non tollit in homine ordinem naturalem, sed supernaturalem, conuersionem videlicet ad DEVM per donum gratiæ supernaturale: IGITVR æquum est, vt pœna peccati originalis sit priuatio boni supernaturalis, qualis est carentia visionis Dei, non autem inflictio pœnæ sensibilis, quæ naturam ipsam lædit.

SECVNDA ratio, propter habitualem carentiam virtutum & habitualem pronitatem ad vitia, nemo puniri solet pœna positiua, ac sensibili, sed solũ propter culpam actualem, nõ enim suspenduntur à magistratu, qui carẽt habitu iustitiæ: vel qui proni sunt ad furta, sed qui re ipsa furantur: possunt tamen qui carent virtutibus: & è contrario proni sunt ad mala, reiici tãquam indigni ab aliqua dignitate adipiscenda: At peccatum originis & culpa solum habitualis; sunt enim infantes propter id peccatum habitualiter auersi à Deo, & habitualiter proni ad concupiscendum contra rationem; igitur reiici possunt tanquam indigni à cœlesti beatitudine adeunda, non tamen puniri debent supplicio ignis, & sulphuris, quæ sunt pœnæ sensibiles, ac positiuæ.

TERTIA ratio, propter originale peccatum non iniũgitur in Ecclesia hominibus baptizandis, quamuis adultis, vlla satisfactio pœnalis, neque iubentur eiusmodi homines propter id peccatum, vllam animo tristitiam, doloremve concipere: igitur credibile est, nullam ei respondere sensibilem pœnam in sæculo futuro, sed carentiam tantum, vt suprà dictum est, beatitudinis sempiternæ.

CAPVT V.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

SED OBIICI possunt, ac solent, nec pauca, nec leuia argumenta aduersus ea, quæ diximus, cap. superiore.

PRIMA obiectio, Matt. 3. præcursor Domini de ipso Domino ita loquitur: *Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Sed paruuli sine Baptismo decedentes non sunt grana in horreum inferenda, igitur paleæ ignis inextinguibilis pabulum futuræ.

RESPONDEO, hæc parabola nihil omnino ad paruulos pertinet. Siquidem area nihil est aliud nisi Catholica Ecclesia, in qua sunt boni malis admixti, vt grana paleis; omnes tamen fideles, nulli infideles, vt S. August. docet in lib. contra Donatist. post collationem, cap. 10. paruuli sine Baptismo, non sunt in area, ac per hoc neque inter frumenta, neque inter paleas numerantur.

SECVNDA obiectio, Matth. 3. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur.* At paruuli fructum bonum non fecerunt, & plane inutiles in hoc mundo fuerunt, igitur excisi in ignem mittentur.

RESPONDEO, loquitur Scriptura de adultis, qui fructum facere cũ possent, minimè fecerunt. Nã etiam arbores ante vnam diem, vel alteram plantatæ non mittuntur in ignem etiamsi fructum non ferant.

TERTIA obiectio, Matt. 13. *Sic erit in consummatione sæculi, exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent illos in caminum ignis.* At paruuli sine Baptismo iusti non sunt, sed mali & peccatores.

RESPONDEO, verba citata conclusio sunt parabolæ de sagena missa in mare, bonos & malos pisces congregante. Porrò sagena illa non mundum vniuersum, sed Ecclesiam tãtum significat, in qua sunt homines boni & mali, sed fideles & baptizati, vt S. Augustinus explicat lib. supra citato, contra Donatistas, post collationem, c. 4. Illa igitur verba: *Separabunt malos de medio iustorum, & mittent illos in caminum ignis*, ad infantes non pertinent, qui in sagena Ecclesiæ nunquam fuerunt.

QVARTA obiectio, Matt. 25. *Omnibus qui à sinistris erunt*, id est, omnibus malis dicetur: *Ite maledicti in ignem æternum.* Iudicium hoc sine dubio vniuersale erit, igitur etiam paruuli adesse cogẽtur. Non erunt autem paruuli à dextris: nam alioqui regnum cœlorum possiderent, erunt igitur à sinistris, & sentẽtiam illam excipient: *Ite maledicti in ignem æternum.*

RESPONDEO, iudicium vniuersale erit, & omnes omnino aderunt pusilli cum magnis, fideles cum infidelibus, iusti cum peccatoribus. Sed non eadem forma omnes iudicabũtur: in Euangelio autẽ Matt. 25. solum describitur forma, quà iudicabuntur ii, qui in Ecclesia sunt, atque ita hic locus ad paruulos non pertinet, qui in Ecclesia non sunt.

Describi verò solùm formam iudicii eorum, qui sunt in Ecclesia, perspicuum est, PRIMVM ex Augustino, libro citato contra Donatist. c. 4. & lib. de fide & operibus, c. 15. & in quæ. ad Dulcitium, q. 1.

DEINDE ex ipsis Euangelii verbis; cõparat enim Dominus bonos & malos ouibus & hædis qui in eodem grege eiusdem pastoris numerantur. Constat autem gregem vnius pastoris nihil esse aliud nisi Ecclesiam, in qua sunt boni & mali, sed Christiani. Infideles enim lupis potius & canibus quam hædis in Scripturis comparari solent. ILLA etiam ratio æterni supplicij, *Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* satis aperte indicat, istam iudicii formam ad solos fideles esse referẽdam, quippe qui non arguuntur, quod rectam fidem non habuerint, sed quod opera fidei non ostenderint.

DENIQVE cũ Euangeliũ ad solos fideles pertineat, neque enim fidẽ habent Euangelio, nisi fideles: non erat opus in Euangelio describere formam, qua iudicabuntur infideles, sed satis fuit in genere dixisse: *Qui non crediderit, condemnabitur.* Marci vlt. Et: *Qui incredulus est filio, non videbit vitam.* Ioan. 3. Et de paruulis: *Vnius delicto in omnes in condemnationem.* Rom. 5.

At, inquies, S. Aug. serm. 14. de verb. Apost. ex hoc loco Matt. 25. probat aduersus Pelagianos, paruulos sine Baptismo defunctos, ituros in ignem æternum, eò quod ad sinistram pertineant, cùm in dextera nulli sint nisi iusti, & nullus sit tertius locus præter dexteram & sinistram. RESPONDEO, ex loco Euangelii Matt. 25. tãtum colligitur, vt diximus forma in specie, qua iudicabuntur mali Catholici: tamen potest etiam colligi, omnes omnino peccatores futuros in sinistra, & sentẽtiam damnationis accepturos. Nam iudiciũ vniuersale erit, & mali Catholici ideo erunt in sinistra, quia ibi erũt dæmones & infideles, & omnes operarij iniquitatis. Sic enim legimus Luc. 12. *Quod si dixerit seruus ille in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere seruos & ancillas, edere & bibere, & inebriari, veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet.* Atque hoc solum probare volebat S. Aug. in serm. 14. de verbis Apostoli, nimirum paruulos non habituros vitam æternam, sed futuros in sinistra, & damnandos.

Itaque cum dicit, eos ituros in ignem æternum, accipit ignem æternum pro loco inferni, vbi est ignis æternus, siue pro damnatione, non autem proprie pro certa pœnæ specie, siue qualitate: nam disertis verbis lib. 5. in Iulian. cap. 8. scripsit, se definire non posse qualis, & quanta sit futura pœna, qua plecten-

tur paruuli, sine Baptismo Christi morientes.

QVINTA obiectio, Apoc. 20. *Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors non habet potestatem.* Et infrà, vt etiam c. 21. *Mors secunda* dicitur esse *stagnum ignis, & sulphuris.* At paruuli non habent partem in resurrectione prima: igitur in eis potestatem habet mors secunda, quæ est, vt diximus, stagnum ignis & sulphuris. RVRSVS in eodem c. 20. describitur vniuersale iudiciũ, in quo iudicabuntur omnes, pusilli & magni, secundum opera ipsorum, & tandem concluditur his verbis: *Qui nõ est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnũ ignis.* Certum autem est, paruulos in peccato originali defunctos, non esse in libro vitæ scriptos.

RESPONDEO, posset fortasse responderi, in his locis Scripturam non loqui nisi de adultis, qui secundum opera propria iudicandi erunt. Nam in eodem c. 20. scriptum est: *Et libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* Et c. 21. declarat Scriptura, qui sint mittendi in stagnum ignis, & ait: *Timidis, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.* Sed certe probabilius est, sententias istas esse generales. Nam ideo in c. 20. dicitur, pusillos & magnos stetisse ante thronum iudicandos; & vndique mortuos esse aduocatos; & propositio illa. *Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, &c.* ad prædestinationem æternam pertinet, quæ non minus infantes, quam adultos complectitur.

DENIQVE S. Aug. in lib. 6. in Iulian. c. 4. docet, paruulos etiam iudicandos in die iudicii, secundum ea quæ gesserunt in corpore iuxta illud Apostoli 2. ad Cor. 5. *Vt referat vnusquisque sicut gessit, siue bonum, siue malum.* Nam sicut ad baptizatos pertinet, quod crediderunt per alios, ita ad non baptizatos pertinet, quod peccauerunt per alium.

Potest igitur responderi, paruulos quidem iudicãdos esse secundum opera ipsorum, nam etiamsi nihil egerint propria voluntate, tamen per Adamum, & in Adamo peccauerunt, & ideo mittendos esse in stagnum ignis, hoc est, in locum, vbi est ignis, nec tamẽ inflammandos illos igne, aut cruciandos, vel quod sint in parte altiore eius loci, vel quod ignis vim habeat eos detinendi, non tamen vrendi. Siquidẽ ignis post diem iudicii non habebit vim vrendi, nisi vt instrumentum diuinæ iustitiæ, & propterea alios magis, alios minus, alios etiam nihil lædet.

SEXTA obiectio ex symbolo Athanasij: *Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis propriis rationem, & qui bene egerunt ibunt in vitam æternam, qui vero male, in ignem æternum.*

RESPONDEO, omnes quidẽ resurgent, etiam paruuli, cum corporibus suis, & reddent de factis propriis rationem, sed paruuli facile se expedient; dicẽt enim se nihil habere propriorum factorum. Nihil enim boni vel mali, etiam Apostolo teste ad Ro. 9. se propria voluntate gessisse. Quare quod sequitur: *Et qui bene egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero male, in ignem æternum,* ad eos non pertinet.

Quamuis autem non explicetur in symbolo, quid de iis futurum sit, qui propria voluntate nihil peccauerunt, sed tantum, vt loqcitur S. Cyprian. in epi. 8. lib. 2. contagiũ mortis antiquæ prima natiuitate traxerunt, tamen aliunde scimus illos non habituros vitam æternam, & in ipso inferno pœna mitissima esse plectendos: sicut è contrario non explicatur in symbolo quid futurum sit de paruulis baptizatis, qui nihil boni propria voluntate fecerunt, sed per alios tã

A tum professi sunt, & in Christum se credere, & Satanæ renunciare, & per Baptismum Christum induerunt: tamẽ aliunde scimus eos fratres Christi esse effectos, &, per hoc hæredes, *hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Sed profecto verisimilius est symbolum vniuersalem doctrinam tradere de præmio & supplicio omnium etiam paruulorum.

Dicuntur autem propria facta alicuius, non solum illa, quæ propria voluntate quis gessit, sed etiam quæ ad ipsum iam in corpore viuentem pertinent, vt S. August. docet lib. 6. in Iulian. c. 4. & in epist. 107. explicans illud Apostoli: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis sicut gessit.* Quod ergo dicitur ituros malos in ignem æternum, intelligendum est, ituros in locum

B vbi est ignis æternus, sed puniendos pro varietate culparum, alios vstione, alios sola detentione.

SEPTIMA obiectio, ex Patribus Augustino & Fulgentio. Sãctus enim August. satis aperte scribit, paruulos igne sempiterno cruciandos in ser. 14. de verb. Apostol. & idem firmissime credi iubet S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum, c. 17.

RESPONDEO, videntur sancti isti Patres significare voluisse, paruulos cruciandos in igne sempiterno per detentionem, non per vstionem. Nã id vnum tãquam certum, vbique tradit August. paruulos sine Baptismo defunctos, futuros in eo loco, vbi est ignis æternus, cum diabolo & Angelis eius. Quæ autem, qualis & quanta pœna eorum futura sit, se defi-

C nire posse aperte negauit. Quod si B. Fulgentius forte aliter sensit, non facimus illi iniuriã, si B. Gregorium Nazianzenum cum vniuersa schola Theologorum sequi malumus.

OCTAVA obiectio, paruuli puniuntur in hac vita pœna sensus, cum sint obnoxii fami, siti, morbis, aliisque infinitis propemodum calamitatibus; igitur credibile est, eos in alia quoque vita pœna aliqua sensus esse puniendos.

RESPONDEO, afflictiones huius vitæ, nõ infliguntur proprie ac directe paruulis in pœnam originalis peccati, sed consequuntur naturam humanam originali

D iustitia spoliatam: nam alioqui similia passi fuissent homines, si in puris naturalibus cõditi fuissent, quẽadmodum similia patiuntur animantia rationis expertia non aliqua sua culpa, sed ex cõditione naturæ. At ignis & sulphuris cruciatus, in alia vita nõ potest esse naturalis, sed solum ex institutione diuinæ iustitiæ, & idcirco si tales pœnæ infligerentur paruulis, non indirecte & consequenter, sed directe & principaliter infligerentur.

NONA obiectio, paruuli post diem iudicii, non habebũt corpora gloriosa, sed passibilia, igitur sine dubio aliquid patientur: *In eis vero* (inquit S. Augustinus lib. 6. in Iulian. c. 5.) *qui non ad vitam resurgent, concupiscentia non fœliciter, sed pœnaliter erit, non quia tunc quisquam ab ea mundabitur, sed quia tunc malis non in delectamenta, sed in tormenta vertetur.* Et in epi. 146. ad

E Consentium, qu. 1. *Proinde, inquit, illi qui ad iudicium resurrecturi sunt, non commutabuntur in illam incorruptelam, quæ nec doloris corruptionem pati potest. Illa namque fidelium est atque Sanctorum, isti vero perpetua corruptione cruciabuntur, quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.*

RESPONDEO, corpora damnatorum passibilia quidem erunt, tamen non patientur, nisi secundum ordinationem diuinæ iustitiæ & supernaturaliter. Nam cum post iudicium cessare debeat ortus & interitus rerum naturalium, tolletur à corporibus naturalibus vis agendi in alia corpora, ac per hoc non agent, nisi, sicut antea diximus, vt instrumenta diui-

næ

næ iustitiæ. Quare cum diuinæ iustitiæ ratio id non exigat, vt corpora paruulorum ignem patiantur, immunia illa corpora à dolore erunt; quamuis alioqui non gloriosa, sed similia corporibus cæterorum dãnatorum futura sint. Sanctus verò August. in locis notatis non tractat quæstionem de paruulis, sed in genere de corporibus damnatorum loquitur. Quapropter verba eius verissima sunt, quoniam vt plurimum ita se res habet, vt ipse docet.

Decima obiectio, Christus pro peccato originis expiando pœnam sensus, & quidẽ grauissimam passus, est. igitur pœna ei peccato debita, est pœna sensus.

Respondeo, Christus passus est non pœnam, quæ directe peccatis nostris debebatur: neque enim pœnam gehennæ sustinuit, sed aliam, quæ quoniam infiniti meriti & efficaciæ fuit, propter personæ patientis dignitatem, ideò pro peccatis omnibus plenissime satisfecit. Adde quod non solum pro peccato originis, sed etiam pro actualibus culpis Christus passus est. Culpæ autem actuales pœnam sensus sine dubitatione merentur.

CAPVT VI.

Refellitur tertia opinio, & asseritur, probabile esse, paruulos non baptizatos passuros interiorem animi dolorem, quamuis mitissimum.

Restat ad extremum, vt excutiamus opinionem Tertiam & Quartam, quarum prior paruulos eximebat ab omni dolore tum interno, tum externo; posterior internum eis relinquebat, ab externo penitus liberabat; & quidẽ prior probabilis est propter auctoritatẽ S. Tho. S. Bonauenturæ, & aliorum multorum illustrium Theologorum. Sed posterior probabilior nobis videtur propter auctoritatẽ SS. Patrum, Augustini, Fulgentij, Gregorij, & aliorum, quos nonnulli etiam Scholasticorum Theologorum sequuti sunt.

Dicimus igitur paruulos sine Baptismo decedẽtes dolorem animi habituros, quod intelligent se beatitudine priuatos, à consortio piorum fratrum & parentum alienos, in carcerem inferni detrusos, & in tenebris perpetuis vitam acturos.

Cæterum hunc dolorem in eis leuissimum, mitissimúmque multis de caussis futurum; Tũ quod dispositionem ad beatitudinem non nisi remotissimam habuerint; Tum, quod intelligent nõ propria negligentia se tantum bonum amisisse, vnde etiam verme conscientiæ carebunt; Tum, quod delicias, neq; cœlestes, neque terrenas vnquam gustauerint. Facile enim iis bonis caremus, quibus nũquam assueuimus; Tum, denique, quod videbunt plurimos esse in eodem gehẽnæ carcere se multò infœliciores, ad quorum sortem ipsi quoque pertinere potuissent, si diutius sibi viuere contigisset; quare S. Augu. multis in locis affirmat, paruulos sine Baptismo decedentes in damnatione omnium mitissima futuros. Vide lib. 1. de pec. mer. & remiss. c. 16. in Enchir. cap. 93. & li. 5. in Iulian. c. 8. Sed adferamus testimonia Patrum, ad probandum paruulos non vacaturos omni dolore animi.

Primum testimonium est S. Augustini l. 1. de orig. animæ, cap. 9. *Paruulis non baptizatis nemo promittat quietis aut fœlicitatis cuiuslibet, atque vbilibet, inter damnationem regnúmque cælorum, quasi medium locum, &c.* Negat hoc loco S. August. paruulos habere locum vllum quietis, aut fœlicitatis cuiuslibet. At si nullo omnino dolore, nulla tristitia tangerẽtur nec interna, nec externa, neque corporis, neque animi, certe magna & perfecta quiete fruerentur.

Secundum testimonium eiusdem Aug. in epi. 106. ad Paulinum: *Neque fatebuntur paruulos non baptizatos, quemlibet tolerabilius omnibus, qui etiam propria peccata committunt, tamẽ æterna morte multari.* At vox illa, *tolerabilius*, manifeste requirit vt paruuli aliquid habeãt pœnale tolerandum; non dicitur autem tolerare, nisi qui sentit dolorem & laborat in perferendo.

Tertium testimonium eiusdem, li. 6. in Iulian. ca. 4. vltra medium, vbi probat paruulis esse malũ, non intrare in regnum Dei, & ipsos de hac re dolere: *Si hoc*, inquit, *eis non erit malum, non ergo amabunt regnum Dei, tot innocentes imagines Dei. Si autem amabunt, & tantum amabunt, quantum innocentes amare debent regnum eius, à quo ad ipsius imaginem creantur, nihil ne mali de hac separatione patientur?* Addit etiam idem August. lib. 5. in Iulian. c. 8. paruulis pœnam esse futuram, quod separabuntur à consortio piorum parentum. At certe separari à re quæ diligitur, necessariò dolorem affert.

Quartum testimonium eiusdem Augustini est in epist. 28. ad Hieronymum, in ser. 14. de verb. Apost. & alibi, vbi docet, paruulos in inferno pœnam, vel supplicium esse passuros; quæ nomina vix intelligi possunt sine aliquo dolore.

Quintum testimonium est sancti Fulgentij in lib. de fide ad Petrum, ca. 3. qui dicit, paruulos sine Baptismo decedentes, interminabilia gehennę sustinere supplicia: at supplicium sine dolore esse non solet.

Sextum est S. Gregorii lib. 9. moral. c. 16. vbi non semel repetit paruulos perpetua gehennæ tormenta percipere: quis autem tormentum sine dolore esse concedat?

Septimum est Cypriani; siue quicunque fuit auctor, in serm. de ratione circumcisionis, vbi loquens de pœna peccati originalis post mortem: *Superat*, inquit, *post mortem carnis, animæ labor & afflictio spiritus*: quid clarius?

Ad hæc testimonia accedit, quod nullus hactenus eorum, qui cõtra sentiunt, congruentẽ rationẽ reddere potuit, cur infantes non tristentur dũ cogitant, se cœlesti fœlicitate priuatos, & in carcerem inferni esse detrusos. Aliqui veterum Scholasticorum dixerunt, paruulos illos propterea dolorem nullũ percepturos ex amissione beatitudinis, quod ignorabũt omnino eã se amisisse, cùm id nisi per fidem cognosci non possit, & ipsi fidem nunquam habuerunt; hãc rationem approbat S. Tho. in q. 5. de malo, ar. 3. Sed eandem reprehendit in 3. Sent. d. 33. q. 2. art. 3. Defendit quidem eam Durand. in eandem distinctionem eiusdem libri scribens.

Cæterum, S. Thomæ (vt dixi) & S. Bonauent. in 2. Sent. scribentibus, aliisqu e viris doctis iure nõ placuit, nã si ea ratio aliquid efficeret, sequeretur, barbaros adultos, qui multa & grauissima peccata ad vnum illud originale addiderunt, non habituros dolorem de amissa beatitudine, quandoquidem in hac vita de ea beatitudine, vel de Christo nihil vnquam audierunt. Cognoscent igitur esse aliquam beatitudinem, & eam se amisisse, quia cognoscent naturam suam, & in ea naturale desiderium summi boni adipiscendi ab auctore naturæ insertum esse non ignorabunt, nam, vt loquitur S. Aug. lib. 1. Confess. ca. 1. fecit nos Deus ad se, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in ipso. Itaque hac inquieti cordis tristitia homines illi vacare non poterunt.

Deinde nonne in die iudicii palàm aspicient multos sui generis, & fortasse parentes & fratres in cœlum, cum ingenti gloria ascendere? nonne in eodem

A iudicio, vt iustus Deus ab omnibus comprobetur, ratio manifesta erit, tum præmij, tum supplicij omnium hominum? *Tunc enim illuminabuntur abscondita tenebrarum, & manifesta erunt consilia cordium*, vt Apostolus scribit 1. ad Cor. 4. vide S. Tho. in 4. Sent. dist. 43. q. 1. art. 5. q. 2. vbi docet, in iudicio omnibus notam esse futuram, tũ sententiam suam, & aliorum, tum etiam rationem & caussam eius sententiæ.

Quod autem Durandus respondet ad iudiciũ proprie non pertinere paruulos, sed solum adultos, qui actualia peccata committunt, Repugnat Apostolo, qui ad Rom. 5. dicit: *Vnius delicto omnes homines in condemnationem.* Neque enim condemnatur, qui non iudicatur. Repugnat symbolo Athanasij, in B quo dicitur, omnes homines resurrecturos, & reddituros iudici rationem. Repugnat Augustino, qui ser. 14. de verbis Apostoli dicit, paruulos resurrecturos ad iudicium & iudicandos.

Hac igitur ratione explosa, S. Bonauent. aliam excogitauit, scribit enim homines illos simul consideraturos beatitudinem, quam amiserunt; & pœnas aliorum damnatorum, quas euaserunt; & quanquam prior consideratio dolorem, posterior gaudium adferre possit, tamẽ ita vnam temperandam per aliam, vt consideratio amissæ beatitudinis, impeditura sit gaudium de euasione pœnarum, & cõsideratio euasionis pœnarum, impeditura sit dolorem de priuatione beatitudinis, atque ita futurum, vt illi neque C tristentur vnquam, neque lætentur.

Sed hæc etiam ratio non plene satisfecisse videtur, nam si res ita se haberet, viderentur homines illi redacti ad naturam rerum non sentientiũ. Et sane probabilius diceretur, eos non simul, sed per vices cõsideraturos, nũc amissam beatitudinem, nunc liberationem à grauioribus malis, atque eadem ratione, nunc tristes, nunc lætos futuros, aut certe considerationem pœnarum quas euaserunt, nõ penitus sublaturam, sed ex parte mitigaturam tristitiam, quam secum co nsideratio amissæ fœlicitatis adferret.

S. Thomas aliam rationem adducit, nimirum homines illos ideo nulla tristitia esse afficiendos, quod probe intellecturi sunt, nullam se proportionem ad eam beatitudinẽ vnquam habuisse, cum nec habue- D rint gratiam, nec vsum liberi arbitrij. Non enim tristantur qui recto iudicio vtuntur, si bono eo careãt, ad quod nulla ratione inueniuntur idonei.

Verum neque in hac ratione mens humana penitus acquiescit. Nam tametsi nunquam in se paruuli decedentes sine Baptismo proportionem habuerint ad beatitudinem, tamen habuerunt in primo parente, & cognoscent, vt ostendimus, se primi parentis culpa tantum bonum perdidisse.

Richard. in eam distinct. 33. lib. 2. Sent. scribens, cum videret prædictas rationes non plene satisfacere, addit Quartam, atque ait, quod paruuli cognoscant se beatitudine excidisse, & tamen non inde tri- E stentur, fieri singulari Dei prouidentia, qui dolorem ab eorum animis remouet.

Sed hæc ratio nihilo videtur esse melior cæteris, nam cum Deus non impediat, quo minus paruuli in hac vita patiantur dolores, qui sequuntur ex amissione iustitiæ originalis, cur impediret dolorem, qui post mortem naturaliter consequetur cognitionem amissæ beatitudinis? Si enim vlla caussa esset impediendi hunc dolorem, illa sine dubio esset, quia non merentur paruuli eiusmodi dolorem, cum nihil mali propria voluntate commiserint, at eadem ratione impedire deberet Deus tot mala, quæ nunc paruuli patiuntur.

CAPVT VII.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

ADuersus ea quæ dicta sunt nonnullæ obiectiones fieri solent, quas breuiter dissoluemus.

Prima obiectio, verba diuinæ Scripturæ, quę supra ex Apocalypsi allata sunt: *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum;* Si recte probant, paruulos non esse passuros pœnam sensus, certe etiam probant, non esse passuros dolorem animi, cum paruuli nullas omnino delicias, neque corporis, neque animi degustare potuerint. Respondeo, multum interest inter pœnam sensus & dolorem animi. Nam pœna sensus post hanc vitam nulla esse poterit, nisi à diuina iustitia directe, ac proprie infligatur; non autem æquum est, vt Scriptura docet, vt pœna directe infligatur ei, qui nullam habuit voluptatem. At dolor animi ex amissione beatitudinis nõ proprie ac directe infligitur, sed per se ac naturaliter sequitur. Itaque sicut in hac vita pœna directe inflicta propter originale peccatum, est priuatio iustitiæ originalis, quæ partem inferiorem superiori, & corpus animæ subijciebant, pœna autem indirecta, & consequens sunt omnes labores & dolores huius vitæ: sic etiam post mortem pœna directe inflicta propter originale peccatum, est carentia visionis Dei, pœna autem indirecta & consequens est animi dolor, qui ex amissæ beatitudinis cognitione percipitur.

Secunda obiectio, Paruulorum pœna post hanc vitam mitissima erit, vt S. Augustinus docet in Enchirid. c. 93. & alibi: at dolor de amissa beatitudine grauissimus est, & multis partibus dolorem corporalem superat. Respondeo, cum S. Augu. dicit, pœnam paruulorum fore mitissimam, non comparat pœnam animi cum pœna corporis, sed pœnam paruulorum cum pœna maiorum. Recte autem dicit fore mitissimam, tribus de caussis. Primo, quia maiores punientur pœna dãni & sensus; paruuli pœna damni solius. Secundo, quia maiores ad pœnam damni annexum habebunt vermem cõscientiæ, quo paruuli carebunt. Tertio, quia maiores dolorem de amissa beatitudine grauissimũ percipient, paruuli contra leuissimum. Tanto enim dolor de re amissa grauior est, aut leuior, quanto quis maiorem aut minorem ad eam rem adipiscendam dispositionem habuit. Nulli autem damnatorum minorem dispositionem ad cœlestem beatitudinem habuerũt, quàm ij, qui ante vsum rationis de vita migrarunt.

Tertia obiectio, concors Doctorum sententia in eam opinionem propendet, vt paruuli nullũ omnino dolorem animi patiantur. Respondeo, non ita est, nam antiquiores Doctores, August. Fulgentius, Gregorius, auctor sermonum de Cardinalibus operibus Christi, magis propendent, vt ostendimus, in contrariam. Deinde Petrus Lombardus in 2. Sent. dist. 33. dum solum remouet à paruulis ignem corporalem, & vermem conscientiæ: satis aperte relinquit carentiam beatitudinis cum dolore, qui inde cõsequitur. Innocent. quoque in c. Maiores, de Baptismo & eius affectu, cũ dicit, pœnam peccati originalis esse carentiã visionis diuinæ, actualis autem, gehennæ perpetuæ cruciatum; ignem corporalem, qui proprie gehennæ cruciatus dicitur, à pœna paruulorum excludit, non autem eam tristitiam, quæ carentiam visionis Dei aliter comitatur.

Ad hæc S. Thomas, & S. Bonauentura testantur, non defuisse suo tẽpore Scriptores, qui docerẽt, paruulos non baptizatos passuros animi dolorẽ, quãuis mitissimũ, ex carentia visionis Dei. Denique nostro sæculo Ioannes Driedo, vt supra diximus, nõ solum dolorem internum, sed etiam externum paruulis nõ baptizatis tribuendum esse censuit. Et Dominicus à Soto lib. 2. de natura & gratia, c. 14. disputationem suam ita conclusit: *Quocirca vel dicendum est hanc caussam, qua fuerint expulsi: occultam sibi esse, quod magis probauerim, eo quod sit extra naturalem ordinem rerum: aut si eam cognoscunt, vt quidam volunt, vix possum intelligere, quomodo nulla inde eos tristitia molestet.* Vbi vir iste doctissimus & insignis alioqui S. Thomæ sectator, aperte fatetur, paruulos dolorem internum passuros, si verum sit quod nos cum S. Thoma, sanctoque Bonauentura verissimum esse non dubitamus, notam fore iisdem paruulis caussam, cur à beatitudine cœlesti exciderint.

Petrus quoque à Soto in lib. de institutione Sacerdotum, lectione sexta de Baptismo, prope extrema, inter nouitates Catharini vitandas numerat, quod paruuli in die nouissimo recepturi sint integram & perfectam naturam solo dono originali, visioneque diuina carentem, sed quæ nullo modo eis afflictioni vel tristitiæ sit futura.

QVARTA obiectio, Paruuli post hanc vitam intelligẽt, iusta Dei ordinatione se priuari cœlesti beatitudine, igitur nõ dolebunt, nec tristabuntur de ea priuatione, nam alioqui peruersæ voluntatis essent non solum habitu, sed etiam actu, & de diuinis iudicijs obmurmurarent, forte etiam blasphemarent. Quæ sunt omnia perabsurda, cum constet eos non futuros peiores, quam essent cum hinc discesserunt.

RESPONDEO, non est necessarium, vt qui iustum Dei iudicium in sua afflictione cognoscunt, aut non doleant, aut de Deo obmurmurent. Potest enim fieri, vt verè patiantur, sed patienter & sine querimonia. An in locis purgatorijs animæ non agnoscunt se, iusto Dei iudicio pœnas luere? aut dolores & quidem atrocissimos non sentiunt? aut de diuinis iudiciis obloquuntur? S. Iob, CHRISTI martyres, CHRISTVS ipse in passione sua, nonne dolores grauissimos senserunt, & patientissime pertulerunt, & Dei voluntate se pati certissime cognouerunt? Sed de his hactenus.

CAPVT VIII.

Proponitur methodus futuræ disputationis de pœna peccati in hac vita.

DISSERVIMVS hucusque de pœna peccati originalis, quam ii patiũtur, qui vixdum nati ex hac vita sine huius peccati remissione decedunt, nunc de pœna illa vel potius de pœnis & calumniantibus illis disseremus, quas in hac vita patiuntur, qui aliquamdiu superuiuunt, & tum præsertim si ad vsum rationis accedant. Erit autem Tripartita hæc disputatio. PRIMVM enim per modum simplicis narrationis enumerabimus incõmoda huius vitæ. DEINDE propter Pelagianos quæremus, sintne hæc incommoda pœnæ peccati originalis. POSTREMO, quid Lutherani de hac re sentiant, excutiemus.

Quod igitur ad PRIMVM attinet; incommoda huius vitæ S. Aug. ad duos veluti fontes reducit, ignorantiam & difficultatem, ex quibus alios duos fontes malorum oriri dicit, errorem & dolorem: ignorãtia enim parit errorem, difficultas dolorem. Vide Aug. li. 3. de libero arbitr. c. 18. 19. & 20. In Enchir. c. 24. & in lib. de nat. & grat. c. 67.

A Theologi Scholastici paulo aliter hæc tradũt, scribunt enim quatuor esse vulnera naturæ, ignorantiã, malitiam, concupiscentiam, infirmitatem; quorum primum in mente, secundum in voluntate, tertium in appetitu concupiscente, quartum in irascẽte constituunt. Sed nos operæ precium esse duximus, maxime propter Lutheranos, qui extenuari à nobis effectus peccati originalis existimant, si hæc omnia distinctius atque vberius explicemus.

Igitur mala huius vitæ, alia sunt interna, alia externa. INTERNA voco, quæ sunt in ipso homine, vt ignorantiam, concupiscentiã, & similia: externa quæ sunt extra hominem, vt habere Deum iratũ, esse sub diaboli potestate, carere obedientia animantium rationis expertium, à cœlo, ab aëre, ab aqua, ab ipsa terra multas & varias calamitates perpeti.

B Sed rursus INTERNA alia sunt in parte animæ superiore, alia in inferiore: alia in corpore. In SVPERIORE, læsa sunt intelligẽtia & volũtas; in INFERIORE sensus tum interni, tum externi, & vtraque appetendi facultas; in CORPORE denique plurima sunt incommoda, & ad extremum ipsa mors. Itaque vere scriptum est in Concil. Arausic. can. 1. & in Trident. sess. 5. totum hominem secundum corpus, & secundum animam per Adami præuaricationem in deterius esse mutatum.

C

CAPVT IX.

Enumerantur morbi siue vulnera mentis humanæ.

VT igitur à Prima animi nostri parte incipiamus, in INTELLIGENTIA seu mẽte humana, plurima sunt vulnera. PRIMVM est ignorantia rerum necessariarũ in infantibus tanta, quãta ne in bestiis quidem cernitur. S. AVGVST. lib. 1. de peccat. merit. & remiss. c. 38. *Multorum*, inquit, *pecorum, pulli etiam minutissimi matres agnoscunt, nec sugendis vberibus cura & ope admonentur aliena, sed ea ipsi in maternis corporibus loco abdito, posita mirabili facilitate nouerunt. Contra, homini nato, nisi opere nutrientis admotis labris papilla vberis*

D *ingerantur, nec vbi sint sentiunt, & iuxta se iacentibus mammis magis possunt esurientes flere, quam sugere.*

SECVNDVM est fatuitatis, cum qua nonnulli nascũtur, nullum enim est animal, quod ita nascatur destitutũ omnino ab omni operatione naturæ suæ propria, vt homines aliqui nascuntur. S. AVGVST. deplorans hanc miseriam in epist. 28. ad Hieronymum: *Tam tardi*, inquit, *nonnulli sunt & obliuiosi, vt ne prima quidem discere litterarum elementa potuerint. Quidam vero tantæ sunt fatuitatis, vt non multum à pecoribus differant, quos moriones vulgo nominant.*

TERTIVM est difficultas discendi, nam sine labore ignoramus, cum labore discimus. Tamque alte radices suas in quorundam mentibus ignorantia iecit,

E vt malint illi semper in tenebris ignorantiæ viuere, quam tantum laboris, quantum ad discendum necessarium esse vident, omnino subire, S. AVGVSTINVS lib. 22. de ciuit. cap. 22. *Quid*, inquit, *aliud indicat horrenda quædam profunditas ignorantiæ, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscepit, vt homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore non possit?*

QVARTVM est ignoratio vltimi finis, in cuius adeptione tota hominis beatitudo consistit, non enim solum ignorant omnes homines, nisi diuinitus adiuuentur, finem supernaturalem, sed etiam maxima pars hominũ ab ipso naturali fine intelligendo aberrat. Cuius rei testes esse possunt tam diuersæ Philosophorum sententiæ de summo bono. De quibus vide S. Aug. lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 1. & seq. Quid autem

miserius fingi potest, quam ignoratio proprii finis, id est, veri ac summi boni?

QVINTVM est ignoratio mediorum ad finem, id est, earum rerum, per quas ad bonam beatamque vitam perueniri potest. Nemo est enim tam prudens, qui non sæpenumero dubitet, hæsitet, cæcutiat, in deliberatione rerum agendarum, ac præsertim, circa locum, tempus, modum aliasque rerum circunstantias: *Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ*, inquit Sapiens cap. 9.

SEXTVM est difficultas intelligendi naturas rerum. Nam cum hominis proprium munus esse videatur contemplari res omnes, & ex earum cognitione ad cōditoris cognitionem ascendere, & insitum sit homini à natura incredibile sciēdi desiderium: vnde est illud Philosophi in 1. lib. Metaph. *Omnes homines natura scire desiderant.* Et illud M. Tullij, in 1. Tuscul. *Natura in est mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi*: tamen tanta est imbecillitas mentis humanæ, vt ne formicæ quidem naturā perfecte nouerit, vt S. Basilius scribit in epi. 168. ad Eunomium. Itaque vere dixit Eccl. c. 1. *Cunctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone.* Et c. 3. *Mundum tradidit disputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem.* Quam autem obscuram ac tenuem de Deo notionem acquirere possit humanum studium, testantur tot monstrosæ opiniones Ethnicorum, de natura Dei, qui eo vsque progressi sunt, vt etiam cæpis & alijs diuinitatem dare non dubitauerint.

SEPTIMVM est ignoratio propriæ mentis. Nam cæteræ mentes, angelicæ videlicet, se ipsæ perfecte norunt: mens vero humana nihil minus quā seipsa cognoscit, nec solum naturā suam, sed etiam opera sua ignorat. Hinc sanctus ille Propheta ingemiscens clamat in Psal. 18. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* incredibilis plane est infelicitas, vt ipse qui propria voluntate peccat, non possit sæpe discernere, an vere peccauerit, an deliberata voluntate consenserit, quoties, quantumque deliquerit? Et quî fieri potest, vt vitam recte instituat, & ægritudinibus suis medicinam faciat, qui se ipse non nouit, nec scit quo morbo laboret, ac ne id quidem intelligit an laboret.

OCTAVVM est, quod mens humana ab ipso corpore, quod ei datum est pro instrumento ad scientias comparandas, impeditur, ne facile perfecteque intelligat: *Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam*, inquit liber Sapientiæ, ca. 9. *& terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*: Certe autem nullum est aliud corpus quod impediat actionem præstantissimam propriæ formæ.

NONVM est curiositas quædam propemodū naturalis. Rari enim sunt, qui non libentius, ac diligētius aliena facta ac præsertim errata obseruent, quam sua, S. Ioan. Chrysost. in 1. lib. de compunctione cordis affirmat, vix inueniri etiam inter eos qui perfectiorē vitam profitentur, qui non laborent eo vitio, vt videant festucam in oculo fratris, trabem autem in suo non videant. Vnde data est occasio fabulæ de duabus manticis, quarū anterior aliena vitia, posterior propria continet. *Sed non videmus*, inquit ille, *manticæ quod in tergo est.* Et alius: *Sed præcedenti spectatur mantica tergo*: magna est hæc miseria, nam propria vitia cognoscere semper est vtile, sæpe autem necessarium, aliena scrutati vix vnquam vtile, sæpe numero noxium ac perniciosum fuit.

DECIMO est, quod multa inania, leuia, inepta volumus animo, vel inuiti, etiā alienissimo tēpore. Deplorāt hanc miseriam SS. Patres passim, atq; inter cæteros S. HIERONY. in dialogo aduersus Luciferianos in aliorum fortasse persona loquens. *Nunc*, inquit, *creberrime in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœno computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam quæ dictu erubescenda sunt, gero.* Et S. AVGVST. in li. 10. Confess. c. 35. *Cum*, inquit, *in huiusmodi rebus conceptaculum fit cor nostrum, & portet copiosæ vanitatis cateruas, hinc & orationes nostræ sæpe interrumpuntur atque turbantur, & ante conspectum tuum dum ad aures tuas voce cordis intendimus, nescio vnde irruentibus nugatorijs cogitationibus res tanta præciditur.* Itaque quod ait Apostolus ad Ro. 8. *Vanitati creatura subiecta est non volens*, in ipsam etiam humanam mentem optime quadrat.

His accedit, quod cū mēs æterna sit, & ei perpetua debeatur operatio: tamē dū est in corpore, ne mediā quidem tēporis partem sibi vindicare potest: nam si detrahas infantiam, ac pueritiam, in quibus ætatibus mens, aut nihil, aut parum admodum operatur, si demas tempus, quod sibi corpus sumit tū ad somnum, tum ad alias vitæ necessitates, quantulum est quod intelligentiæ ad opus suum relinquitur?

CAPVT X.

De morbis, ac vulneribus voluntatis.

SEQVITVR ALTERA pars animi, quæ dicitur VOLVNTAS; cuius vulnus est etiam multiplex.

PRIMVM est illa, quam Græce φιλαυτίαν, i. amorē sui nominant. Omnes enim quærunt quæ sua sunt, nisi per Spiritum sanctum charitas Dei in eorum cordibus infundatur. Atque hinc nascuntur illa, quæ S. AVGVST. enumerat in lib. 22. de ciuit. Dei, c. 22. *Mordaces curæ, perturbationes, mærores, formidines, insana gaudia, discordiæ, lites, bella, insidiæ, iracundiæ, inimicitiæ, fallaciæ, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidentia, homicidia, parricidia, crudelitas, sæuitia, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturam vtriusque sexus tot stupra atque immunditiæ, quas turpe est etiam dicere, sacrilegia, hæreses, blasphemiæ, periuria, oppressiones innocentium, calumniæ, circumuentiones, præuaricationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentiæ, latrocinia, & quidquid talium malorum in mentem non venit, & tamen de vita hominum non recedit.* Verum hæc sunt hominum malorum: ab illa tamen erroris & peruersi amoris radice venientia, cum qua omnis filius Adam nascitur.

SECVNDVM est difficultas, quam experimur in vitijs superandis, & virtutibus excolendis. Nam finis hominis naturalis, quantū ad voluntatem, est viuere secundum rationem. Proinde virtus secundum naturam est, vitium contra naturam, & videmus res omnes libenter, & facile moueri ad ea quæ naturæ suæ consentanea sunt, ægre & difficulter ad ea, quæ naturæ suæ repugnant. At homines, *lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis*, inquit Sapiens in lib. Prouer. c. 2. Et: *Bibunt*, vt inquit Iob. c. 15. *sicut aquam iniquitatem*, id est, sine molestia & labore, facile suauiterque peccata committunt.

Testes huius rei sunt multiplices illæ pœnæ, quas tum in paruulos, tum in maiores cogimur exercere, vt homines vel inuiti coerceantur à vitiis: *Quid enim* (inquit AVGVSTINVS loco citato) *sibi volunt multimodæ formidines, quæ cohibendis paruulorum vanitatibus adhibentur? quid pædagogi, quid magistri, quid ferulæ, quid lora, quid virgæ, quid disciplina illa, qua Scriptura sancta dicit, dilecti filij latera esse tundenda, ne crescat indomitus: domarique iam durus, aut vix possit, aut fortasse non possit? quid agitur his pœnis omnibus, nisi vt debelletur imperitia, & praua cupiditas refrenetur, cum quibus malis in hoc sæculo venimus?*

Quid

Quid vero significant maiora illa tormēta, quas legum seueritas pro maioribus excogitauit, cruces, secures, patibula, rotæ, ignes, & alia id genus nisi sæuitiam tantam omnino esse necessariam contra pronitatem humanæ voluntatis ad malum? Nam cum tāta abundantia vanæ cupiditatis, quæ in pueris incipit apparere, in hanc vitā intramus, vt rarus omnino sit, qui si dimittatur, viuere vt velit, & facere quidquid velit; non in ea facinora & flagitia, quæ suprà cōmemorata sunt, vel cuncta, vel multa perueniat: quanta igitur hæc miseria est, non posse à magna miseria, nisi per aliam magnam miseriam liberari?

Tertium est incredibilis quædam negligentia in ijs, quæ ad beatè viuendum, tum in hac vita, tum etiam post mortem pertinent. Nam cum satis constet beatitudinem in hac vita, in virtute perfecta sitā esse, & simul experiamur viam ad perfectam virtutem esse difficilem, ratio postulat: vt magno studio in hanc rem incumbamus. Si enim qui magnum studium adhibent, non sine labore perueniunt, quid fiet de illis, qui nullum adhibent?

Rursus, cum animam esse immortalem naturaliter cognoscamus, par esset, vt nihil sæpius, nihil diligentius, nihil maiori cum solicitudine tractaremus, quā quid nobis sit euenturum post mortem. At contra plerique hominum nihil minus curant, quam de parandis virtutibus vel beatitudine sempiterna; & quod magis est admirandum, ne in extrema quidem senectute, cum certum est, mortem lōge abesse non posse, studium incipiunt adhibere ad procurandam salutem: tanta videlicet obliuio, tantus sopor, tanta securitas genus humanum merito primæ præuaricationis oppressit.

Quartum est immoderata sollicitudo in temporalibus lucris captandis. Qui enim in veris & summis bonis quærendis supra modum negligētes sunt, ijdem sunt in comparandis bonis, falsis, inanibus & fugacibus attentissimi. Quam sane calamitatem generis humani non solum noster Ecclesiastes multis in locis deplorat, sed etiam Ethnicus ille, qui Satyras suas ita cœpit: *O curas hominum, ô quantum est in rebus inane.* Et quoniam vt S. Aug. loco notato scribit, desidia, segnities, pigritia, negligentia, vitia sūt, quibus labor fugitur: & tamen labor ipse etiam cum est vtilis, pœna est: ideo siue labore desidiam vincimus, siue desidia laborem fugimus, semper miseri sumus.

Quintum est mira quædam peruersitas voluntatis humanæ, quæ ad verum Deum colendum tardissima est, etiam cum is se per multa miracula, vel beneficia patefacit: ad colendos autem Deos falsos promptissima, tametsi nihil omnino de eorum diuinitate cognouerit. Certe Philosophi multi *per ea, quæ facta sunt*, vt Apostolus loquitur ad Rom. 1. *Deum cognouerunt, non tamen sicut Deum glorificauerunt.* Hebræi quoque Deum verū per innumerabilia signa & prodigia cognitum facillime fastidiebant ac deserebant: & ad sacrificandum falsis Diis etiam filios proprios promptissimi accurrebant: quare Hierem. 2. Deus ipse Iudæis exprobrat inconstantiam Dei veri colendi, exemplo Ethnicorum, qui in cultu falsorum Deorum retinendo constantissimi erant.

Sextum est inconstantia, instabilitas, pugna quædā & contentio voluntatis humanæ, nam res cæteræ tā superiores, vt Angeli, quam inferiores, vt pecudes, semper idem volunt, aut nolunt, bonū prosequūtur, malum fugiunt. At homines rem eandem modo volunt, modo nolunt, modo neque plane volūt, neque plane nolunt. Placet adulteriū, dicit incontinens, sed nolo, quia lex prohibet. Neque solū pars inferior cū superiore, sed superior secum ipsa cōfligit. *Vnde hoc monstrum*, inquit, S. Augustinus Confess. lib. 8. c. 9. *& quare istud? luceat misericordia tua, & interrogem, si forte mihi respondere possint latebræ pœnarum hominum, & tenebrosissimæ contritiones filiorum Adam. Vnde hoc monstrum, & quare istud? imperat animus corpori, & paretur statim, imperat animus sibi, & resistitur.* Et c. seq. *Ego cum deliberabam vt iam seruirem domino Deo meo, sicut diu disposueram. Ego eram qui volebam, ego qui nolebam. Nec plane volebam, nec plane nolebam, ideo mecum contendebam, & dissipabar à me ipso, & ipsa dissipatio me inuito quidem fiebat, nec tamen ostendebat naturam mentis alienæ, sed pœnam meæ.*

Septimum est fastidiū proprii status. Magnum enim argumentum est corruptionis voluntatis humanæ; quod nemo sorte sua contētus viuat. Sed laudet diuersa sequentes, vt ille ait. Id enim signum est ægritudinis manifestæ, nā res cæteræ, si subsint quæ natura eorum requirit, facillime acquiescunt, neque mutationem vllam expetunt. Propriū autem ægrotantium est, nunc vnum, nunc aliud velle, fastidire cibos, lectum, modo huc, modo illuc impatienter se conuertere. *Nos*, inquit S. Gregorius hom. 36. in Euangelia, *nati in huius peregrinationis ærumna, huc fastidiosi iam venimus, nescimus quid desiderare debeamus.* Et infrà: *Fastidio ergo nostro tabescimus, & longa inediæ peste fatigamur.*

Octavum est quod nullus, nisi per gratiā renouetur, peccata omnia mortalia vitare potest, venialia vero, ne renouati quidē possūt, nisi priuilegio singulari, quare ita propriū hominib. videtur esse peccatū, vt vulgo dici soleat, *humanum esse peccare.* Vnde ille peccatum excusans: *Persuasit*, inquit, *nox, amor, vinum, adolescentia, humanum est.* Et alius quidam: *Nemo sine crimine viuit, optimus ille est, qui minimis vrgetur.* Magna est hæc voluntatis ęgritudo, vt cum nemo peccare possit, nisi velit, & nihil sit magis in potestate hominis, quam velle, tamen non possit semper bene velle; & per hoc absque omni peccato viuere.

CAPVT XI.

De vulnere partis animæ inferioris.

In Parte animæ Inferiore, in qua sunt sensus, tum interni tum externi, & duplex appetendi facultas, multa sunt etiam & grauia vulnera.

Primum, quod multi nascantur cœci, aut surdi, aut muti, aut claudi, aut alio modo in hac parte læsi, nam sine dubio nihil vnquā tale accidisset, si primus homo non peccasset. Neque in aliis animātibus ista cernimus, quæ in hominibus sæpe deflemus. Itaque S. August. lib. 6. in Iulianum, c. 4. ad pœnam peccati originalis etiam hoc refert, quod tam multi orbi, morbidi, monstrosique nascantur.

Secundum est illusio somniorū, quæ per sensus interiores efficitur, quæ illusio ne partem quidem illam temporis liberā nobis relinquit, quæ ad aliquāntulam quietem à natura concessa fuisse videtur: *Ipse somnus* (inquit S. Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, c. 22.) *qui proprie quietis nomen accepit, quis verbis explicet sæpe somniorum visis quam sit inquietus, & quàm magnis licet falsarum rerum terroribus, quas ita exhibet, & quodam modo exprimit, vt à veris eas discernere nequeamus, animam miseram, sensusque perturbet?*

Tertium est, quod cum interior sensus ideo nobis à natura sit attributus, vt menti ad cōtemplationem, intelligentiamque deseruiat: tamē sæpe mirum in modum intelligentiam impedit & cōfundit, cum importunissimo tempore varia figmenta suggerit animo, & à contemplatione rerum cœlestium ad suas nugas pene violenter auertit.

QVARTVM, est infirmitas in appetitu, qui dicitur irascibilis, nam cum hæc facultas homini data sit, vt imperanti rationi tanquam miles armatus obediat, & sit quasi neruus quidam animi (vt loquitur magnus Basilius in oratione de ira) fortitudinem, constantiamque, ac robur ad res bene & ordine gerendas præbens. Contra plerumque accidit, vt impetum animæ spõte inuadens hominem, penitus in feram conuertat, eumque cogat impetu ferri, insilire, rabie, vt canes, afflici, pungere vt scorpiones, mordere vt serpentes. Nascitur nobiscum ista pestis, & in ipsa infantia incipit apparere: *An,* inquit AVGVST. lib. 1. Confessionum, cap. 7. *pro tempore etiam illa bona erant, flendo petere etiam quod noxie daretur; indignari acriter non subiectis hominibus, liberis & maioribus, hisque à quibus genitus est; multisque præterea prudentioribus non ad nutum voluntatis obtemperantibus, feriendo nocere, niti quantum potest, quia non obeditur imperiis, quibus perniciose obediretur? ita imbecillitas membrorum infantilium innocens est, non animus infantium. Vidi ego & expertus sum zelantem paruulum: nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum.*

QVINTVM est concupiscentia, quæ post amissam originalem iustitiam, solutacõtra spiritum repugnat, & hinc nascitur intestinum illud bellum, quod vsq; ad mortem finiri non potest, propter quod Apostolus clamat ad Rom. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* De quo malo integros libros scripsit Aug. aduersus Pelagianos, & nos multa diximus in libro superiore, & aliquid etiam dicturi sumus circa finem huius libri.

Quantum autem imperium in rationem hic affectus acceperit, & contra, quam debiles sint vires rationis, aduersus impetum huius indomitæ feræ, TESTATVR vita plurimorum adolescentium, qui tam immenso voluptatum turpissimarum incendio flagrant, vt pene ad insaniam redigantur. TESTANTVR nouæ & inauditæ libidinum adinuentiones, quibus concupiscentia hominum longe superat concupiscentiam bestiarum, vt ostendit Plutarchus in opusculo, quod bruta ratione vtantur. TESTANTVR ieiunia, vigiliæ, sacci, humi cubationes, spinarum aculei, aliaque id genus, quibus viri sancti tanquam armis cœlestibus, vt hoc malum reprimerent, vtebantur. TESTANTVR horribiles tragediæ, quæ singulis ætatibus, & in omnibus mundi partibus occasione carnalis concupiscentiæ acciderũt. Certe in Scripturis sanctis horrorem incutiũt, quæ de Sampsone, Salomone & Dauide leguntur exempla, quorum primus fortitudine, secundus sapientia omnibus anteibat, tertius ad fortitudinem, & sapientiam, sanctitatem & pietatem plane singularem adiunxerat.

CAPVT XII.

De miseriis hominum quoad corpus.

IAM vero corporales miseriæ in hac lachrymarum valle, plane innumerabiles sunt, quæ tamen nullæ fuissent, nisi peccatum eis aditum patefecisset.

PRIMVM, tot sunt morborum genera, vt nec libris medicorum omnia comprehensa sint.

DEINDE, in eorum pluribus ac plane omnibus etiam ipsa adiumenta, & medicamenta, tormenta sunt, inedia, pharmaca, sectiones, vstiones, vt multi sæpe leuius malum æstiment morbum, quam medicinam.

TERTIO, inopia cibi ac potus ad quantam rabiem homines interdum adducant: multa & in sacris & in profanis auctoribus exẽpla declarant: *Nonne,* inquit AVGVSTINVS li. 22. de ciuit. Dei, c. 22. *ad hoc perduxit sitientes homines ardor immanis, vt vrinam quoque humanam, vel etiam suam biberent? nonne ad hoc fames, vt à carnibus hominum abstinere se non possent, nec inuentos homines mortuos, sed propter hoc à se occisos, nec quoslibet alienos, verum etiam filios matres incredibili crudelitate, quam rabida esuries faciebat, absumerent?*

QVARTO, ad inopiã arcendam tantus est labor necessarius, vt Scriptura primo homini dictũ fuisse testatur. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Gen. 3. Et rursus alio loco propter eandem caussam, ita dicitur *homo nasci ad laborem,* quasi ad proprium quoddam munus, *vt auis nascitur ad volatum,* Iob. 5. Itaque sicut miseria morbi per aliam miseriam sæpe grauiorem, id est, per medicamenta pellitur: sic etiam malũ inopiæ per malum laboris, nec breuius, nec leuius temperatur. Non erat difficile Deo, qui pascit aues cœli, etiamsi non serant, neque metant, neque congregent in horrea, efficere, vt homines etiam sine labore victum quærerent; sed voluit in pœnam peccati, vt homines *à pœnali exitio,* vt loquitur Augustinus loco notato, *non nisi pœnaliter eruerentur auxilio.*

QVINTO accedit breuitas vitæ. Nam cum homines ad scientiam rerum, quæ propria est hominis operatio, non nisi longo tempore, magnoque labore perueniant, æquum esse videbatur, vt diutissime viuerent, alioqui futurum erat, vt pene nulli finem sibi proprium & naturalem attingerent. Contra tamen vita hominis breuissima est. Plurimi enim ante decedunt quam ad maturitatem venire cœperint, & qui longissime viuunt, ad ætatem ceruorum, & cornicum minime perueniunt.

Quare non defuerunt ex Ethnicis, qui de natura quererentur, quod longiorem vitam cornicibus, quam hominibus dedisset: ALIVS tunc vitam relinquere se dicebat, cum discere, & vitam, hominis propriam, agere inciperet: ALIVS librum suum ab illis verbis exorditur: *Ars longa, vita breuis,* quasi dicere vellet, non recte agi cum natura humana, quæ propter vitæ breuitatem artes sibi proprias assequi non potest. Scriptura etiam diuina non tacet, vitam hominum esse breuissimam, *Homo natus de muliere* (inquit Iob. c. 14.) *breui viuens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra.* Isaias vero Propheta cap. 40. & Apostolus Petrus in epist. 1. cap. 1. hominem fœno comparare non dubitarunt, quod ad primum solis radium siccatur & cadit.

Accedit POSTREMO timor continuus imminentis mortis. Nam tametsi vita humana amara est valde, tamen adhuc amarior esse videtur interitus: *Siccine separat,* aiebat ille, *amara mors?* Et Apostolus 2. ad Cor. 5. *Ingemiscimus,* inquit, *grauati eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est à vita.* Et ad Heb. 2. dicit, Christum per mortem suam destruxisse eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, vt liberaret eos, qui timore mortis, per totam vitam obnoxii erant seruituti. Animus certe immortalis, & qui naturalis forma corporis est, sine dubio corpus immortale desiderat. Proinde mors inimica naturæ, & omnium terribilium extremum recte nominata est.

CAPVT XIII.

De miseriis naturæ humanæ, quæ extrinsecus accedunt.

EXPLICVIMVS breuiter eas miserias, quæ in homine ex ipso homine oriuntur: nunc de illis dicendum est, quæ extrinsecus accedunt.

PRIMA & summa est, quod homines post peccatum primi parentis, Deum iratum & inimicum habent: *Nascimur enim omnes* (vt Apostolus ait ad Ephes. 2.) *filii iræ*. Si autem Deus cōtra nos est, quis pro nobis esse audebit? & quid mirum, si armatur orbis terræ contra hominem, cum inimicus homini sit, qui fecit cœlum & terram? SECVNDA est, quod traditi sumus in potestate principis tenebrarū, qui quidem multorum etiam paruulorum, corpora inuadit, eosque miserabiliter vexat & cruciat. Omnium autem mentes sollicitat ad peccatum, & mille nocendi artes habens, die noctuque tanquam Leo rugiens circuit quærens quem deuoret: Contra milleformes, inquit August. lib. 22. de ciu. Dei, cap. 22. dæmonum incursus quis innocentia sua fidit? quandoquidem ne quis fideret, etiam paruulos baptizatos, quibus certe nihil est innocentius, aliquando sic vexant, vt in eis maximè, Deo sinente, illa monstretur huius vitæ flenda calamitas.

TERTIA est, quod homo homini hostis crudelissimus & immanissimus, omni loco & tempore insidiatur. Quis enim explicet, quanta patiantur homines ab hostibus, à pyratis, à latronibus? nonne ab eis & deprædatio, & captiuitas, & vincula, & carcer, & exilium, & cruciatus, & amputatio membrorum, & priuatio sensuum, & oppressio corporis ad obscœnā libidinem opprimentis, explendam, & alia multa horrenda sæpe contingunt?

QVARTA est inobedientia animantium rationis expertium; *præposuit* enim initio *Deus hominem bestiis terræ, volatilibus cœli, & piscibus maris*, vt Scriptura loquitur Gen. 1. & certe si primus homo ab imperio Dei non recessisset, omnia animantia hominis imperio facile paruissent. Nunc vero retinet quidem homo principatum in bestias eisque iure suo ad sua cōmoda vti potest: sed liberam exequutionem propter peccatum amisit. Detrectant enim imperium, sæpe etiam in ipsum dominum suum insurgunt, neque nisi magna industria & labore subiiciuntur, quemadmodum Principes regunt aliquando populos rebelles, & domini mancipia fugitiua.

Significauit hoc Deus Gen. 9. illis verbis ad Noe: *Terror vester ac tremor sit super omnia animantia terræ, & super omnes volucres cœli, & cuncta quæ mouentur in terra.* Quo loco verba illa, terror ac tremor, indicant, in statu innocentiæ fuisse pacificum imperium, post peccatum autem futurum violentum atque terribile. Obseruat autem S. Aug. loco citato, non solum multa homines pati ab agrestium bestiarum & ferarum, vel tantummodo molestis, vel etiam mortiferis morsibus: verum etiam interdum à mansuetis & domesticis animalibus: propter rabiem enim, quæ contingit ex rabido cane, fit, vt blanda & amica suo domino bestia nonnunquam vehementius & amarius, quam leones draconesque metuatur.

QVINTA est calamitas, quæ è cœlo, terra, mari, non raro accidere solet. Nam vix dici potest, quanta ea detrimenta sint, quæ contingunt hominum generi, vt eiusdem Augustini verbis vtar, ab æstibus & frigoribus, tempestatibus, imbribus, illuuionibus, coruscatione, tonitru, grandine, fulmine, motibus, hiatibusque terrarum, oppressionibus ruinarū: eruptionibus ignium, à tot venenis fruticum, aquarum, aurarum. Quæ mala patiuntur nauigantes? quę terrena itinera gradientes? quæ hortorum agrorumque cultores? quot & quantis à cœlo & terra, vel perniciosis animalibus casus timētur agrorum fructibus? solent tamen de frumentis tandem collectis & reconditis esse securi. Sed quibusdam, quod nouimus prouentum optimum frumentorum, fluuius improuisus, de horreis eiecit atque abstulit.

SEXTA est, quæ nulla ratione præuideri potest ærumna casuum fortuitorum, quæ sicut in statu innocētiæ locum nullum habuisset, ita post peccatum vndique occurrit. *Quis ambulat*, inquit AVGVSTINVS, *vbicunque non inopinatis subiacens casibus? de foro quidam rediens domum sanis pedibus suis, cecidit, pedem fregit, & ex illo vulnere finiuit hanc vitam. Quid videtur sedente securius? de sella, in qua sedebat, cecidit Heli sacerdos & mortuus est.* Hæc Aug. Quibus addi possent multa similia quæ leguntur apud Valerium lib. 9. c. 12. & Plinium lib. 7. & cap. 7. & 53.

CAPVT XIV.

Ostenditur contra Pelagianos concupiscentiam esse malam.

DE miseria humanæ vitæ, quam his quinque capitibus exposuimus, cōtrouersia cum Pelagianis duplex est; ALTERA an sint vere mala illa omnia, quæ nos inter miserias numerauimus. ALTERA an sint in homine ex merito peccati, an ex conditione naturæ. Pelagiani enim qui peccatum originale negabant, aliqua ex iis, quæ nos inter calamitates & vitia numerauimus, præcipue vero concupiscentiam carnis, inter naturæ bona numerabant. Alia, mala quidem, sed naturalia esse dicebant.

Aduersus hunc errorem pugnat acerrime S. AVGVSTINVS in lib. de peccato originali à ca. 34. vsque ad 39. in libris duobus de nuptiis & concupiscentia, in 1. lib. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 15. & trib. seq. lib. 3. contra Iulian. cap. 7. & seq. & totis lib. 4. & 5. contra eundem Iulian. Nos Augustinum sequentes demonstrabimus PRIMVM concupiscentiam, qualis in nobis est, vere esse malum, & vitium naturæ, non bonum naturæ nominandam. DEINDE tum ipsam concupiscentiam, tum cetera mala supra explicata, ex peccato nata esse, non ex conditione naturæ.

Igitur concupiscentiam esse malam, PRIMO docet Apostolus ad Rom. 7. cum ait: *Malum adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Vbi per malum adiacens nihil aliud intelligi potest, nisi concupiscentia carnis, nam illud idem malum in eodem capite, idem Apostolus vocat legem membrorum, & legem peccati repugnantem legi mentis. At si concupiscentia esset bonum naturæ, quomodo ab Apostolo malum nominaretur?

SECVNDO, idem Apostolus in priore ad Cor. cap. 7. *Qui non se continent nubant, melius est enim nubere quam vri.* Et rursus admonens coniugatos vt propter orationem ad tempus & ex consensu contineant; & rursus propter tentationis periculum reuertantur in id ipsum: *Hoc*, inquit, *dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Vbi S. Apostolus satis aperte declarat coniugium datum esse à Deo in remedium concupiscentiæ, & indulgentia opus esse, cum opus coniugij exercetur non amore prolis, sed ad satisfaciendum concupiscentiæ, siue, vt Ambrosius loquitur, non amore posteritatis, sed ardore libidinis: at certe remedio & indulgentia non egent res bonæ, sed malæ.

TERTIO, idem Apostolus primæ Corinth. 9. castigat corpus suum & in seruitutem redigit, & 2. Corinth. 12. ter Dominum rogat vt auferatur à se stimulus carnis. At quod tantus Apostolus ita vehementer oppugnat, & precibus apud Deum, & asperitate vitæ in se, sine dubio malum est, eo carere bonum.

QVARTO, idem Apostolus ad Gal. 5. dicit carnem concupiscere aduersus spiritum, spiritum autem aduersus carnem. At concupiscentiam spiritus bonam esse, testantur opera eius, quæ ibidem enumerantur, charitas, gaudium, pax, &c. igitur malam esse necesse est concupiscentiam carnis, quæ concupiscentiæ spiritus aduersatur. Vt interim omittam, quod cum eius fructus, qui in eodem loco notantur: mali sunt, non potest ipsa non esse mala, iuxta doctrinam Domini Matthæi 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere.*

QVINTO, Apostolus Ioannes in epist. 1. c. 2. concupiscentiam dicit non esse ex patre, sed mundo. Quomodo autem bonum est, quod non est à Deo, à quo est omne bonum?

SEXTO, concupiscentia carnis eget fræno, alioqui fertur immoderate in omnia flagitia: at frænum non ipsa sibi adhibet, sed à ratione illi imponitur, igitur ipsa ex se immoderata, ac per hoc mala & vitiosa est.

SEPTIMO, propter istam concupiscentiam omnis concubitus, etiam legitimus cum vxore, vitat aspectum, & nisi in latebris, vel in tenebris nunquam peragitur. At propter bona nemo erubescit, nemo tenebras quærit. Igitur concupiscentia sine dubitatione est mala, vide Augustinum lib. 14. de ciu. Dei, cap. 17. & sequent.

OCTAVO, malum est, vt inferiora superioribus reluctentur. Id enim contra æquitatem & rectam rationem est. At propter concupiscentiam pars animæ inferior superiori, id est, rationi repugnat, legi mentis non paret, spiritui aduersatur. Quis igitur ambigat an ea mala sit appellanda?

NONO, accedant testimonia Patrum, quos August. citat li. 2. in Iulianum, Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Hieronymi, Chrysostomi, qui malam esse concupiscentiam vno ore confirmant.

DECIMO, accedant testimonia Ethnicorum. Nam August. li. 14. de ciuit. Dei, c. 19. & lib. 4. in Iulianum, c. 12. Tullium adducit in 3. li. de Republica dicẽtem, iracundiam & libidinem vitiosas esse animi partes. Clemens quoq; Alexandrinus in tertio Stromatum, Platonem citat, in primo de Republica dicentem, corporis voluptatem sapientiæ repugnare, & esse dominam sæuissimam, à qua felicissimum sit posse liberari; similia ex Archita Tarentino, & Sophocle recitat M. Tullius in dialog. de senectute, & inter alia scribit, nullam capitaliorem pestem quam voluptatem corporis hominibus à natura datam.

CAPVT XV.

Non solum concupiscentiam, sed omnes miserias humanæ naturæ pœnas esse peccati.

NVNC ordine, sed breuissime demonstrabimus, omnes supra numeratas humanæ vitæ calamitates, ex merito esse peccati, non ex cõditione naturæ. De qua re diximus etiam aliqua in 1. lib. de gratia primi hominis. Possunt autem humanæ calamitates omnes ad decem præcipuas reuocari.

PRIMA est, ignorantia in mente. Hanc ortam esse ex peccato, testatur Dauid in Psal. 48. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Adamum quoque ante peccatum nouisse naturas rerum, quas nunc ignoramus, satis aperte colligitur ex c. 2. Gen. vbi nomina imposuit omnibus animantibus, vt natura vniuscuiusque exigere videbatur, denique in paradiso nullus fuisset error, nulla deceptio, nulla ignorantia earum

A rerum, quæ pro loco & tempore scienda fuissent. Nã ista omnia sunt mala, & pœnæ peccati, vt S. August. docet in Enchir. c. 24. & 25. & in lib. 3. de libero arbitrio, c. 18. nullum autem malum in paradiso fuisset, si Adam non peccasset, vt idem auctor docet in lib. 14. de ciuit. Dei, c. 10.

SECVNDA, malitia in voluntate; hanc non fuisse in primis parentibus ante peccatum, & ex peccato natam esse testatur Ecclesiastes c. 7. vbi dicit: *Hoc inueni quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.*

TERTIA, concupiscentia in parte inferiore: hãc pœnam esse peccati docet Apostolus Rom. 7. cum

B eam sæpissime vocat peccatum, quia videlicet ex peccato nata sit. Docet etiam verecundia primorum parentum, qui post peccatum erubuerunt nuditatem suam, eamque frondibus, quæ primæ in promptu fuerunt, tegere festinarunt Gen. 3. Docet postremo etiam ratio, nam (vt S. Augustinus ratiocinatur in 1. lib. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 17.) aut in paradiso fuisset libido & quotiescunque illa exurgeret, toties ei per concubitum satisfieret: aut fuisset quidem, sed per temperantiam frenaretur, aut denique non fuisset, & nulla existente libidine, vt cætera membra quæque ad opera sua, sic ad opus proprium etiam genitalia iussis volentiũ sine vlle difficultate seruissent. Sed duo priora respuenda sunt, quibus libidini aut seruitur, aut repu-

C gnatur. Nam illud primum tam præclara status illius honestas, hoc autem secundum, tam magna felicitas non vult: restat igitur vt tertium solum sit verum, & libido, quæ in primis parentibus ante peccatum non fuit, ex peccato sit nata, & ad nos per peccatum in quo concipimur, propagata descendat.

QVARTA calamitas, labor & dolor in corpore. Hanc ex peccato manasse Deus ipse testatur, cum ait Gen. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Vnde sunt illa Eccl. c. 40. *Iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris ipsorum, vsque in diem sepulturæ, in matrem omnium.*

QVINTA, est mors ipsa de qua B. Paulus ad Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum*

D *intrauit, & per peccatum mors.* Et cap. 6. *Stipendia peccati mors.*

SEXTA, ira Dei, hanc autem esse pœnam peccati, nulla ratione dubitari potest, nisi de ipsius Dei iustitia dubitetur. Nam *vultus Domini*, vt legimus in Psal. 33. non est, nisi *super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Et ad Rom 1. scribit Apostolus: *Reuelari iram Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam.* Itaque non nasceremur filii iræ, quales nos nasci scribit Apostolus ad Ephes. 2. nisi in iniquitatibus conciperemur, & in peccatis parerent nos matres nostræ, vt legimus in Psalm. 50.

SEPTIMA, captiuitas sub diabolo, hanc pœnam esse peccati docet Petrus in epist. 2. ca. 2. cum ait,

E *A quo quis superatus est, huius & seruus est.* Deinde, vt recte notat S. Aug. in epist. 18. ad Hieronymum, nõ daret Deus homines diabolo, tanquam naturam inferiorem naturæ excellẽtiori, quomodo tradidit homini bestias terræ. Nam etsi mortalis est homo, tamen est etiam rationalis, & Dei capax, & ideo non Angelorum seruus, sed conseruus est, & Deo nõ per Angelos, sed per se famulatum præstat. Quare quod diabolus princeps huius mundi nominetur in Scripturis, & homines captiuos teneat ad suam ipsius voluntatem, & nos Christi ope indigeamus, vt de potestate Satanæ liberemur, non potest aliunde, quam ex peccato factum esse.

OCTAVA, crudelitas hominum in alios homines. Hanc vero ex peccato manare Iacob. Apostolus docet, cum in epistola sua cap. 4. dicit: *Vnde bella & lites in vobis? nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?* Concupiscentiam autem pœnam esse peccati, paulo ante monstrauimus. Itaque peccatum concupiscentiam procreauit; concupiscentia vero lites & bella. Neque hæc solum, sed etiam seditiones, rixas, homicidia, veneficia, impudicitiam, & illa omnia mala, quæ opera carnis vocat Apostolus ad Gal. 5.

NONA, inimicitia & rebellio bestiarum. Nō fuisse futurum hoc malum in statu innocentiæ, colligitur ex tertio c. Gen. vbi serpens familiariter cum Heua colloquitur, & neque ipsa serpentem horret, neque serpens ipsam aut fugit aut ferit. Idem intelligi potest ex c. 2. vbi Dei nutu animantia omnia venerunt ab hominem, vt ab eo tanquam à proprio Rege ac domino nomen acciperent, & subiectionem ac fidelitatem eidem quodammodo testarentur. Accedit etiam, quod multi sancti viri, vt Magnus Antonius, S. Martinus, S. Franciscus, & alii quam plurimi, etiā in hac vita, miram animantium etiā ferocissimarum obedientiam habuerunt. Quod certe non aliunde fiebat, nisi quia in eis gratia Dei sanauerat magna ex parte naturam, & si cui inobedientia primi hominis erga Deum effecerat, vt bestiæ imperium hominis detrectarent, sic etiam perfecta obedientia Sanctorum erga Deum faciebat, vt animantia bruta antiquum imperium recognoscerent.

DECIMA calamitas, sunt illa omnia mala quæ à cœlo, terra, mari, vel ante præuisa, vel omnino inopinata homines patiuntur. Hæc enim omnia ad peccati supplicium pertinere, docet liber Sap. c. 5. vbi dicit, armari creaturam ad vltionem inimicorū Dei, & pugnare cum eo orbem terrarum contra insensatos, neque dubitari potest, quin ad has etiam calamitates Ecclesiasticus respexerit, cum iugum graue impositum esse dixit super filios Adæ. Atque hactenus ex Scriptura demonstratum est humanæ vitæ miserias pœnas siue fructus esse peccati originalis.

Possumus rem eandem ratione quoque & auctoritate humana probare. Nam tametsi calamitates humani generis fere omnes potuerint esse naturales, quod accidisset, si Deus hominem sine originali iustitia in puris naturalibus condere voluisset; ex quo sequitur, vt remota reuelatione diuina, non possit certò statui corruptionem humanam pœnam esse peccati; tamen hac reuelatione iam habita, & fide in animis nostris accensa diuinitus, nō mediocriter ratio naturalis fidem ipsam corroborat. Omnino enim verisimile est, non fuisse Deum optimum & nostri generis amantissimum conditurum hominem tam miserum quam nunc est, nisi peccati nostri magnitudo tale supplicium meruisset.

Quare plerique veterum Ethnicorū humanæ vitæ miserias ita deflent, vt vel de natura, tanquam de nouerca querantur, vel per has miserias, puniri peccata animarum in alia vita commissa suspicentur. De quibus rectè pronunciauit S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, ca. 12. eos rem vidisse, caussam ignorasse. vide hæc Ethnicorum testimonia apud Theodoretum, lib. quinto de curandis Græcorum affectionibus, non procul ab initio, & Augustinum lib. 4. in Iulianum, cap 12. 13. 14. & 15.

CAPVT XVI.

De effectu peccati originalis, quid sentiant nostri temporis hæretici.

QVÆ sunt hucusque à nobis disputata de malis consequentibus orignale peccatum; Sectariis nostri temporis, ni fallor, displicere non possunt. Remanet autem controuersia inter nos, quod ipsi tres alios effectus peccati originalis esse volunt, quos Catholici non agnoscunt. VNVS est amissio liberi arbitrii, nos enim læsum, ipsi extinctum liberum arbitrium, per Adæ peccatum esse volunt. ALTER est, tanta naturæ corruptio, vt nō possit homo, etiam iustificatus, non semper peccare. Nos enim libenter admittimus, non posse homines solis viribus naturæ corruptæ quidquam boni præstare, quod ad pietatem & vitam æternam pertineat: tamen viribus naturæ per gratiam reparatę ac sanatæ, & ipso Deo semper cooperante & adiuuantę, credimus hominem posse legem implere, bene viuere, vitam æternam mereri. Cæterum his controuersijs duabus in sequentibus disputationibus non deerit proprius locus.

TERTIVS igitur effectus est odisse Deum; fugere iudicium Dei, dubitare de promissionibus Dei, desperare de remissione peccatorum, & sempiterna salute. Hæc enim & similia nunc ipsum originale peccatum, nunc eius fructus esse volunt. Vide Confessionem Augustanam, & Apologiam art. 2.

CÆTERVM non esse eiusmodi motus peccati originalis effectus, nisi forte remotos ac mediatos, vt sunt omnia peccata, DVABVS rationibus demonstrari potest. PRIMVM, quoniam non existunt in homine tales motus, nisi mediante imperio voluntatis. Proinde, propria caussa eiusmodi peccatorum, vt etiam actualium cæterorum, est voluntas humana, vt cum Catholicis fatentur etiam aduersarii in ipsa Confessione Augustana art. 19. & Philippus in Locis, tit. de caussa peccati. DEINDE, quoniam isti motus inueniuntur in multis, in quibus non est originale peccatum, vt in dæmonibus: & in multis non inueniuntur, in quibus est originale peccatum, vt in infantibus. Fatemur tamen propensionem ad hæc peccata, & carentiam habituum, seu virtutum fidei, spei, & charitatis, quibus primus homo in paradiso ornatus fuerat, ad peccatum originis, vel eius effectus sine dubio pertinere.

LAVS DEO VIRGINIQVE MATRI MARIÆ.

Finis secundæ Controuersiæ generalis.

TERTIA CONTROVERSIA GENERALIS;

DE REPARATIONE GRATIAE PER IESVM Christum Dominum nostrum.

QVÆ TRES PRINCIPALES CONTINET, QVARVM PRIMA EST, DE GRATIA ET LIBERO ARBItrio, in sex libros diuisa. SECVNDA, de Iustificatione; & bonis operibus generatim, quinque libris explicata. TERTIA, de bonis operibus in specie, tres libros complectens.

LIBRORVM ET CAPITVM TERTIÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS,

QVÆ IN TRES PRINCIPALES DIVIDITVR:

CONTROVERSIA PRIMA PRINCIPALIS

De Gratia & libero arbitrio, quæ sex libris explicatur.

Præfatio de libero arbitrio.

LIBER PRIMVS.

De Gratia & libero arbitrio.

LIBER SECVNDVS.

De Gratia & libero arbitrio.

LIBER TERTIVS,

De Gratia & libero arbitrio.

LIBER QVARTVS.

De Gratia & libero arbitrio.

LIBER QVINTVS.

De Gratia & libero arbitrio.

LIBER SEXTVS.

De Gratia & libero arbitrio.

TERTIÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS SECVNDA Controuersia principalis, quæ est de Iustificatione, in quinq; libros diuisa.

Ordo disputationis.

LIBER PRIMVS.

De Iustificatione, qui est de fide iustificante.

LIBER SECVNDVS.

De Iustificatione, qui est de iustitia inhærente.

LIBER TERTIVS.

De Iustificatione, qui est de incertitudine, mutabilitate & inæqualitate iustitiæ.

LIBER QVARTVS.

De iustificatione, qui est de iustitia operum.

LIBER SECVNDVS.

De Ieiunio.

LIBER TERTIVS.

De Eleemosyna.

DE LIBERO ARBITRIO, PRAEFATIO IN GYMNASIO ROMANO ANTE STVDIORVM INSTAVRATIONEM HABITA.

ARVM omnino, Auditores, dementiæ ac furori hæreticorum huius temporis videbatur, si Christo solum, atque omnibus Sanctis, totique Ecclesiæ Catholicæ bellum indicerent, nisi etiam in ipsam naturam generis humani, atque adeo in sua ipsorum capita atque viscera, infestas manus gladiosque conuerterent.

Eripuerunt Christo innumerabiles virgines sacras, quas cœlesti thalamo iam addixerat, sibique ipsi solenni ceremonia, rituque desponderat. Detraxerunt Angelis, & Hominibus cœlum cum Christo tenentibus præconia, signa, basilicas, dies festos, mortalium vota, preces, implorationes, omnia denique & illis debita, & nobis salutaria monumenta virtutum. Abstulerunt Ecclesiæ bonam Sacramentorum partem, non paucos libros sacros, diuinum ac saluberrimum sacrificium, Apostolicas traditiones, atque Ecclesiasticas ceremonias vniuersas. Ad extremum Pontifices auctoritate, Principes Imperio, populos disciplina, pastores gregibus, greges pastoribus, veneratione reliquias, reliquijs aras, aris templa, templis religionem, religione terrarum orbem prædones importunissimi spoliauerunt.

Nec tamen his tot, ac tantis sacrilegijs perpetratis hæreticorum furor ac rabies conquieuit, donec etiam vt se, ac suos, totamque naturam generis humani violarent, arbitrij libertatem nobis omnibus suis sententijs detraxerunt, seque ipsi non belluarum similes, sed beluas plane rationis expertes profiteri non dubitarunt. Quod ego, quando præfandi vsus in hoc nostro gymnasio veteri more iam est receptus, quàm breuissime potero demonstrabo.

Quanquam, si vere ac sapienter iudicare volumus, non libertatem arbitrij tot libris ac disputationibus hæretici, vel in se, vel in nobis extinguunt, sed animum male sanum produnt suum, & ex hoc vno stultissimo dogmate insigne adferunt vniuerso doctrinæ suæ corpori detrimentum.

Quis igitur istis fidem habere possit, dum de Deo, de Iustitia, de Sacramentis, deque alijs rebus grauissimis atque abstrusissimis disputant: cum eos videat de suorum animorum libertate, quam sentire & experiri coguntur, tam peruerse iudicare? Quis non eos amentes & furiosos, & simul ingratos diuino numini esse censeat, qui tam excellens & præclarum Dei donum, quod nec ob magnitudinem contemni, nec ob vsum frequentissimum latere potest, cum per singula pene momenta aciem oculorum & mentis incurrat, tamen obstinatissime respuere, refutare, abijcere, execrari pergunt?

An vero non est eximium Dei munus libertas arbitrij, quod NISSENVS GREGORIVS optimū quiddam, & omnium quæ sunt in homine præstantissimum *esse definit? quo solo & à brutis animantibus separamur, & proxime ad Angelorum naturam accedimus, & ipsius diuini numinis imaginem gerimus, & rebus omnibus, quæ sunt infra Lunam, tanquam Dij quidam terrestres præsumus.*

Deinde si tollas arbitrij libertatem, nonne vides vna repente concidere omnia pene hominum bona, quæ illa videlicet sede, illo fundamento tenebantur? & vbi quæso erit iustitiæ splendor? vbi temperantiæ decus? vbi virtutum cæterarum chorus? vbi laus benefactorum? vbi præmium meritorum? quid? quod nec sempiternæ felicitatis capax esse, si B. Augustino & B. Bernardo credimus, nisi arbitrij libertas potest? Neque gratia (*inquit* AVGVSTINVS *libro Hypognostici* 3.) sine libero arbitrio facit hominem habere beatam vitam, nec liberum arbitrium sine gratia. *Et* B. BERNARDVS, Tolle, *inquit*, liberum arbitrium, non erit quod saluetur, tolle gratiam, non erit vnde saluetur. *Quantum igitur Dei donum illud existimandum est, sine quo nec boni, nec beati, ac homines quidem vnquam esse potuissemus?*

Quod si de populari libertate, qua regius dominatus excluditur, quæ melius vmbra quædam & imago libertatis, quam libertas dici potest, quæque diutius nisi summo labore non conseruatur, & raro salutaris, sæpius noxia esse solet, tamen M. Tullius vere dixisse putatur, tantum in ea libertate inesse boni, vt non solum ab hominibus, verum etiā à bestijs expetatur, ac non immerito rebus omnibus anteponatur: quid nos tandem de naturali illa, & germana libertate dicere par est, quæ animis nostris a Deo conditore insita & impressa, nihil esse videtur aliud (vt S. ait BERNARDVS *sermon.* 81. *in Cantica) nisi* diuinū quiddam præfulgens in animo, tanquam gemma in auro, quod & summum naturę nostrę splendorem, atque ornamentum adfert, & nullis criminibus aboleri, nullis calamitatibus minui, nulla externa vi labefactari, destruive potest?

Sed forte nimis abdita atque abstrusa res est libertas arbitrij, nec nisi à paucis, ijsque acutissimis & doctissimis perspici potest. Nolo verbis meis respondere, S. AVGVSTINVM, *quem vnum ex omni vetustate sobrium in hac caussa fuisse Caluinus dicit, si placet audiamus. Is in eo libro quem de duabus animabus*

contra Manichæos scripsit, de libero arbitrio in hæc verba loquitur: Neque hic, *inquit*, libri obscuri mihi scrutandi erant, vnde discerem, neminem vituperatione, suppliciove dignum, qui id non faciat quod facere non potest, nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris poëtæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? *Et in libro de vera religione.* Atque adeo, *inquit*, hoc est manifestum, vt nulla doctorum paucitas; nulla indoctorum turba dissentiat. *Quid potuit clarius de huius quæstionis claritate dici?*

Quis igitur eorum siue stuporem, siue furorem non admiretur, qui magistri orbis terrarum haberi volunt, & vel id ignorant, quod & pastores in montibus, & in theatris poetæ, & indocti in circulis decātant? vel falsum esse contendunt, quod & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & Pontifices in templis, & ipsum genus humanum in orbe terrarum clarissima voce, summaque animi confessione verissimum esse testantur? Quid? quod communem hunc sensum & consensum orbis terræ, ac præcipue veterum Patrum, maiorum nostrorum, non ignorant huius temporis hæretici: & tamen sine vllo pudore, insitato genere superbiæ, incredibilique audacia, paucitatem suam, multitudini generis humani; imperitiam suam; sapientiæ omnium Patrum; nouorum dogmatum vanitatem, auctoritati grauissimæ vetustatis totius, ac sæculorum omnium anteponunt. Ac ne aliquid me fingere, vel augere plusquàm oporteat arbitremini, eorum ipsorum quorum de stultitia verba facimus, testimonia proferamus. Ordiamur si ita videtur, ab historicis quorum præcipua laus est veritas.

MATHIAS ILLYRICVS *in illa sua centuriata historia, Cent. 2. cap. 4. col. 59. cùm Iustini Irenæi, atque aliquot aliorum Patrum vetustissimorum sententias de libero arbitrio retulisset, hæc verba subiecit.* Eodem modo Clemens Alexandrinus liberum arbitrium vbique asserit, vt appareat in eiusmodi tenebris (*sic enim liberi arbitrij confessionem vocat*) non tantum fuisse omnes eius sæculi Doctores, verum etiam in posterioribus eas subinde creuisse.

Non est autem hoc loco prætereundum, eos Doctores, de quibus in eo libro Illyricus agit, illos esse, qui vel Apostolos ipsos loquentes audierunt, vel certe Apostolis proxime successerunt. Quod si Doctores illi, omnes ad vnum (vt aduersarij confitentur) liberum arbitrium vbique asseruerunt, neque fieri potest, vt reliquus cœtus fidelium aliud senserit in dogmatibus fidei, quàm quod à Doctoribus suis didicerat, certe omnis illa prima Ecclesia, quæ Christi sanguinem adhuc propecalentem excepit, quæque ardore fidei ad confessionem promptissima, & fortissimorum martyrum coronis & triumphis celeberrima fuit, illæ inquam fidelium primitiæ, omnes omnino (Illyrici testimonio) eam de libero arbitrio fidem tuebantur, quam ipse Illyricus cum Lutheranis cæteris oppugnat.

Neque solum Prima illa ætas, verum etiam posteriores omnes (eiusdem Illyrici testimonio) doctrinam eandem incredibili consensu tenuerant. Id enim ista verba significant: Vt appareat in eiusmodi tenebris non tantum fuisse omnes eius sæculi Doctores, verum etiam in posterioribus eas subinde creuisse. *Possem & alia, si per tempus liceret ex eadem historia testimonia decerpere: sed ad cæteros auctores festinat oratio.*

PHILIPPVS MELANCHTHON *in eo libro, quem de locis communibus primum edidit.* In hoc, *inquit*, loco, cum prorsus Christiana doctrina à philosophia & humana ratione dissentiat, tamen sensim irrepsit philosophia in Christianismum, quia receptum est impium de libero arbitrio dogma, & obscurata Christi beneficentia, per profanam illam, & animalem rationis nostræ sapientiam: vsurpata est vox liberi arbitrij, à diuinis litteris, à sensu & iudicio spiritus alienissima, qua videmus sanctos viros non raro offensos esse. Additum est è Platonis Philosophia vocabulum, Rationis, æque perniciosum. Nam perinde atque his posterioribus Ecclesię temporibus, Aristotelem pro Christo sumus amplexi, ita statim post Ecclesiæ auspicia per Platonicam Philosophiam Christiana doctrina labefactata est: ita factum est, vt præter canonicas Scripturas, nullę sint in Ecclesia sinceræ litterę. Redolet philosophiam quidquid omnino commentarijs proditum est. *Hæc ille, qui quidem, nescio an apertius poterat indicare, se bellum cum omnibus Ecclesiæ Patribus & Doctoribus, gerendum suscepisse, & aliam omnino fidei doctrinam à se tradi, aliam esse eam, quam vniuersa Christi Ecclesia iam inde ab Apostolicis temporibus didicerit semper & docuerit. Nec enim alia de caussa nullas esse dicit in Ecclesia sinceras literas, & philosophiam redolere omnes veterum commentarios, nisi quia negare non poterat, omnibus omnium Patrum libris, commentarijs, historijs, concionibus, liberum arbitrium liberrime atque apertissime prædicari.*

Iam vero Philippum sequutus IOANNES BRENTIVS *in Apologia pro Confessione sua Vuirtembergensi*: Pater, *inquit*, è cœlis clamauit, non de Hieronymo, non de Augustino, non de Bernardo, non de Concilio Arausicano, sed de filio suo DOMINO nostro Iesu Christo, hunc audite. *Quasi vero de sanctis Ecclesiæ Pastoribus & Doctoribus, quales in primis Hieronymus, Augustinus, Bernardus, omnesque Arausicani Concilij Patres fuerunt, Christus ipse non dixerit, Qui vos audit, me audit.*

Sed ad cætera progrediamur, & omissis alijs, quos nimis longum esset singulos recensere, IOANNIS CALVINI *testimonio, ac sententia contenti simus. Is lib. 2. Instit. cap. 2 §. 4 posteaquàm Philosophos omnes incredibili consensione liberum arbitrium asseruisse professus esset, ita subiunxit*: Tametsi Græci

prę alijs, atque inter eos singulariter Chrysostomus in extollenda humanæ voluntatis facultate, modum excesserunt; veteres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexe loquuntur, vt certi fere nihil ex eorum scriptis referre liceat, qui postea sequuti sunt, dum pro se quisque in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat, sensim alij post alios in deterius continuo delapsi sunt. *Hæc ille. Ex cuius verbis nemo vestrum (opinor) non facile colligit, propterea scriptores omnes (Augustino excepto) tam veteres, quàm recētes, Caluino minus placere, quod sententiæ ipsius de seruo arbitrio nimis libere aduersentur. Alioqui quid sibi vult querimonia illa, quæ paulo post in eodem libro sequitur;* Nimis, *inquit*, philosophice hac de re loquuti sunt, qui se Christi iactabant esse discipulos. Nā quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos vero non puduit multo arrogātius vsurpare vocabulum. Siquidem αὐτεξούσιον dixerunt, ac si potestas sui ipsius apud homines fuisset.

Ac ne solum de nomine liberi arbitrij, sed etiam de re ipsa loqui eum existimetis, audite quid cap. 3 §. 11. dicat: Ac voluntatem, *inquit*, Deus mouet, non qualiter multis sæculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis motioni aut obtemperare, aut refragari: sed illam efficaciter efficiendo. Illud ergo toties à Chrysostomo repetitum repudiari necesse est, quē trahit volentem trahi. *Itaque non modo testimonio liberi arbitrij nomen in Ecclesia semper fuit, sed etiam dogma, & doctrina Chrysostomi ætate extabat, ac deinceps multis sæculis tradita, credita propagata, confirmata est.*

Sed à partibus suis Augustinum Caluinus habet, eiusque viri longe doctissimi patrocinio fretus, cæteros omnes merito despicit. Omitto primum, quod etiamsi B. Augustinus Caluino faueret, tamen neminem tam iniquum iudicem esse oportet, qui vnum hominem quamuis doctissimum, omnium sæculorum Patribus & Doctoribus, totique Ecclesiæ, atque adeo orbis terræ consensui auferret. Taceo denique quod B. Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, ca. 2. clarissimis verbis Caluinum hæreticum pronunciat cum ait: Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis esse negauerit, Catholicus non est. *Id quod sexcentis alijs in locis repetit, vt suo loco palam faciemus. Nihil etiam dico, quod in eodem libro Caluinus parum ingenue, ne dicam impudenter, ab illo ipso Augustino recedit, quē sibi solum ex omni vetustate patronum reliquerat. Sic enim ait cap. 3. § 7.* Sed erunt forte qui concedent voluntatē à bono suapte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti, sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat. Quemadmodum docet Augustinus omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente; pedissequa, non præuia voluntate. *Et paulo infra, hanc ipsam B. Augustini sentētiam refellens.* Sed quia, *inquit*, reformata opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti pedissequa voluntate obsequatur. *Quid clarius? & vbi nunc est illud, excepto Augustino? vbi tua Caluine iactatio?*

Sed his prætermissis, illud vnum dicam, quod silere nullo modo possum, adeo parum vero simplici testimonio B. Augustini confisum esse Caluinum, vt ausus non fuerit locum vnum, eumque diu quæsitum, & ex omnibus selectum proferre, nisi multis fucatum coloribus, mendacijsque bene suffultum, ac diligentissime fraudibus obuolutum. Sic enim loquitur ad finem eiusdem, cap. 3. Audiamus, *inquit*, nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est, Sorbonici Sophistæ, totam vetustatem nobis aduersam pro suo more criminentur. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusius exequitur, quod breuiter, eius tamen verbis referam, gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam, si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illū posse si vellet, sed non velle vt posset: nobis & velle dari, & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multo maiorem non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus eo trahit) scrupulum hunc paulo post eximit. Tantum quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum, vt ideo possint, quia sic volunt, ideo velint, quia Deus operatur vt sic velint. *Hæc ille.*

Numerate mendacia PRIMVM, *illa verba:* Primam libertatem fuisse, posse non peccare, nostram esse multo maiorem non posse peccare, *nusquam in toto Augustino, ne dum in eo libro, inueniuntur. At, si non verba, certe sententia inuenitur. Cur ergo dixisti:* Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem? *cur addidisti,* quod ille fusius, ego breuiter, eius tamen verbis referam? *cur B. Augustini verba pollicitus, tua postmodum nobis obtrudis?*

Quid? si nec sententiam inuenire demonstrauero? nonne S. Augustinus in libro suo de hæresibus, Ioniniano hæresiarchæ tribuit hanc sententiam, homines iustos etiam in hac vita non posse peccare? nonne in libro de spiritu & littera extremo, atque alijs in locis passim docet, neminem esse tam iustum, qui non aliquando peccet? Quis igitur credat Augustino verba illa excidere potuisse, quæ Iouiniani sententiam continent, quæque omnibus fere libris eiusdem Augustini maxime repugnant? Atque hoc est mēdaciū primum.

ALTERVM *deinde in illis verbis continetur, vbi Lombardum reprehendit, quod S. Augustini verba de secunda libertate perperam traxerit ad eam perfectionem, quæ post hanc vitam erit. Ad quod mēdacium refellendum ipsa per se B. Augustini verba sufficiunt. Hæc enim sunt vera Augustini verba:* Prima

CONTROVERSIA TERTIA GENERALIS, DE REPARATIONE GRATIÆ.

Ordo diſputationis.

DE GRATIÆ *reparatione, quæ eſt potiſſima totius huius operis pars, tria diſputanda ſe offerunt;* PRIMVM *enim de gratia & libero arbitrio diſſerendum erit. Hæc enim ſunt fundamenta totius ædificij reparandi;* Tolle (*inquit S.* BERNARDVS *in libro de Gratia & libero arbitrio*) liberum arbitrium, non eſt quod ſaluetur, tolle gratiam, non eſt vnde ſaluetur. DEINDE *de ipſa reparatione Gratiæ, id eſt, de iuſtificatione impij diſputandum erit.* POSTREMO *addendum de conſequentibus iuſtificationem, id eſt, de fructibus & bonis operibus iuſtificatorum.*

Porro de Gratia & libero arbitrio ſex erunt libri. PRIMVS *de Gratiæ acceptionibus & partitionibus.* SECVNDVS, *de Gratiæ communicatione & prædeſtinatione.* TERTIVS, *de natura liberi arbitrij.* QVARTVS, *de viribus arbitrij, & gratiæ neceſſitate in naturalibus.* QVINTVS, *de iiſdem in moralibus.* SEXTVS, *de iiſdem in ſupernaturalibus.*

CONTROVERSIA PRIMA PRINCIPALIS.

De Gratia & libero arbitrio.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De varijs acceptionibus Gratiæ.

A

DE GRATIA & libero arbitrio, Deo iuuante, ſcripturus, ab ipſa gratia merito incipiendum eſſe video.

Igitur gratia inde nomen accepit, quod gratis detur: *Gratia*, inquit S. Auguſtinus tract. in Pſal. 43. *merito nominatur, quia gratis datur.* Opponitur autem debito, dicente Apoſtolo, ad Rom. 4. *Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.* Et ad Ro. 11. *Si autē gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia.*

Porro TRES ſunt in ſacris litteris huius vocabuli notiones, accipitur PRIMVM ampliſſima ſignificatione pro quouis beneficio Dei, ſiue illud naturale ſit, ſiue naturæ ordinem gradumque tranſcēdat; qua ſignificatione accipitur gratia in illis verbis Sap. c. 16. *Propter hoc & tunc omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deſeruiebant.* Quo loco gratiam vocat Scriptura illam Dei benignitatem & prouidentiam, quæ tāquam nutrix omnia quæ ab ipſo Deo creata ſunt, conſeruat & fouet: ſic etiam S. Auguſt. in Pſa. 114. in illud: *Et iuſtitia tua exultabunt. Attendamus*, inquit, *gratiam Dei non ſolum qua fecit nos, verum etiam qua refecit.* Et in epiſt. 95. *Quædam*, inquit, *non improbanda ratione dicitur gratia Dei, qua creati ſumus, & de hoc tanto beneficio gratias agere debemus. Vnde merito & iſta gratia dici debet, quia non præcedentium aliquorum operum meritis, ſed gratuita Dei bonitate donata eſt.*

Cæterum hæc acceptio gratiæ nō multum ad rem noſtram facit, neq; ſolent Theologi, cum de gratia Dei diſputationē aduerſus hæreticos Pelagianos inſtituunt, gratiæ nomine dona naturalia ſignificare, Pelagiani enim gratiā, hoc primo modo acceptam, non negabant, quin etiam hinc hæreſes ſuas quaſi quodam pallio tegere conabātur, cum dicerent, ſine Dei gratia nihil nos agere poſſe; gratiæ autem nomine liberum arbitrium, atque alia id genus naturalia dona intelligi volebant, vt S. Auguſtinus teſtis eſt in libro de gratia Chriſti, c. 3. & ſequentibus.

Accipitur SECVNDO gratia Dei pro ſolis illis beneficijs diuinis, quæ naturæ ſuperaddita, neq; ad rei naturā conſtituendam, aut conſeruandam ſunt neceſſaria, neque ex ipſa fluunt, aut ipſi quoquo modo debentur. Intelligimus autem hoc loco gratiā Dei vocari ſupernaturalia beneficia generali quadam ſignificatione, vt etiam illa comprehendantur, quæ non ex merito CHRISTI, ſed ex ſola Dei liberalitate, neque in indignos, & peccatores, ſed in non dignos, & non iuſtos, conferuntur, quæque non tam indebita, quàm non debita nomināda ſunt: Eiuſmodi fuiſſe iuſtitiam originalem, & gratiam gratum facientem primo noſtro parenti in creatione collatā, paulo poſt demonſtrabimus. De qua gratia, vt etiam de gratia Angelorum, quæ ad hoc idem genus pertinet, diſputat S. Auguſtinus cum alibi, tum in lib. de correptione & gratia, c. 10. & 11.

B

Huc etiam referri poteſt gratia quā in Chriſti humanitate fuiſſe Scripturæ teſtātur, Pſ. 44. *Diffuſa eſt gratia in labijs tuis.* Luc. 2. *Gratia Dei erat in illo.* Ioan. 1. *Plenum gratiæ & veritatis.* De qua etiam ſic loquitur S. Auguſtinus lib. 1. de prædeſtinatione Sanctorum, c. 15. *Ea gratia fit ab initio fidei ſuæ homo quicunque Chriſtianus, qua gratia homo ille ab initio ſuo factus eſt Chriſtus: de ipſo Spiritu & hic renatus, de quo eſt ille natus: eodem Spiritu fit in nobis remiſſio peccatorum, quo*

... factum est, vt nullum haberet ille peccatum. Hæc Augustinus.

Accipitur TERTIO gratia Dei maxime proprie pro solis illis Dei beneficijs, quæ nõ modo supernaturalia, & nõ debita sunt, sed etiã indignis hominibus ex Christi merito conferũtur, ad Ro. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in* CHRISTO IESV. Vbi nõ satis credidit esse Apostolus, si diceret: *Iustificati gratis*, sed addidit: *Per gratiam ipsius*. Et: *Per redemptionem, quæ est in* CHRISTO, nimirum vt significaret, iustificationem post lapsum Adæ, non solum gratis dari, sed etiam indignis, & peccatoribus dari, qui nisi per secundum Adamum redimerentur, iræ filij, & serui Satanæ æterno tempore permanerent.

Idem quoque B. Apostolus, cum dixisset ad Roman. 6. *Stipendium peccati mors*, non adiunxit stipendium iustitiæ vita æterna, quod antithesis requirere videbatur, & quod sine dubio adiunxisset, si de homine ante lapsum loqueretur, vt S. Augustinus disputat in Enchirid. c. 106. & 107. sed adiunxit: *Gratia Dei vita æterna.* Tametsi enim, vt loco citato scribit Augustinus, vita æterna certa sit merces operum, eam tamen gratiam appellare maluit S. Apostolus, vt intelligeremus, ipsa etiam nostra merita esse Dei munera, neque id solum, quod sine Dei gratia nulla esse possint liberi arbitrij bona merita, sed quia post illam Adæ ruinam noua quadam & singulari Dei gratia liberandum fuit liberum arbitrium, à captiuitate ac seruitute peccati.

CAPVT II.

De partitionibus gratiæ.

IAM vero gratiæ SECVNDO & TERTIO modo acceptæ, de qua in sequentibus disputationibus multa, Deo iuuãte, scripturi sumus, multæ partitiones sunt. PRIMA partitio est in gratiam æternam ac temporariã. Gratia æterna ille est amor, quo nos Deus ante mundi constitutionem ab ipsa æternitate dilexit, in cuius gratiæ laudem & gloriam nos à Deo prædestinatos esse atq; electos in adoptionem filiorum testatur Apostolus ad Ephes. 1. *Prædestinauit*, inquit, *nos in laudem gloriæ gratiæ suæ*. Gratia Temporaria dicuntur beneficia vocationis; & iustificationis, quæ ex æterna gratia, vt effectus ex caussa deriuantur. Nam *quos prædestinauit, hos & vocauit, quos vocauit, hos & iustificauit*, ad Rom. 8.

ALTERA partitio est gratiæ temporariæ in gratiam gratis datã, & gratiam gratum facientem. Quæ partitio nõ sic accipienda est, quasi aliqua sit gratia non gratis data, sed vni speciei, quod proprio nomine careat, relinquitur nomen generis. Gratia gratis data est donum supernaturale, absque vllo debito, ad aliorum spiritualem salutem præcipue collatum, 1. ad Corin. 12. *Diuisiones gratiarum sunt*, &c. Gratia gratum faciens est donum supernaturale absque vllo debito, ad propriam vniuscuiusque spiritualem salutem potissimum datum, 2. ad Corinth. 12. *Sufficit tibi gratia mea.*

Supernaturale donum vtraque gratia dicitur, quia non consequitur naturam, sed supra naturam conceditur diuinitus: idque absque vllo debito, quia neq; debetur naturæ, neque cadit sub meritum personæ. Quamuis autem ex gratia gratis data interdum beneficia corporalia consequantur, vt bona valetudo ægrotantis: tamen quia finis vltimus omnis gratiæ gratis datæ, est sanitas animæ sempiterna, ideo ad spiritualem salutem eas referri diximus.

DENIQVE addidimus in definitione gratiæ gratis A datæ: ad aliorum præcipue salutem, hoc genus gratiæ pertinere, quia licet commune sit gratiæ gratis datæ cum gratia gratũ faciente, vt tã propriæ, quam alienæ saluti conducant; tamen illud interest, quod gratia gratũ faciens datur potissimum ad propriam vniuscuiusque salutem, secundario ad aliorum, nimirum, vt nos ipsi primum iusti perfectique efficiamur, deinde cæteri videant opera nostra bona, & glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est.

Contra vero gratia gratis data, alienam salutẽ spectat præcipue, eorum videlicet, qui prædicatione & miraculis vel ad fidem, vel ad pœnitentiam persuadentur: propria autem secundario, quia dum per ea B dona solerter in proximorum salutem incũbimus, Deum nobis conciliamus, atque ab eo audire meremur: Euge serue bone, & fidelis, &c. Sicut enim Philosophi duo genera virtutum esse volunt; quasdam priuatas, & necessarias vnicuique vbicunq; viuat, vt temperantiam & continentiam, quasdam communes, & necessarias in Republica, propter aliorum societatem, vt iustitiam, & liberalitatem: ita etiam DEVS in Republica Christiana duo esse voluit genera adiumentorum, priuatum, quo quisque fit bonus; & commune, quo indigemus ad aliorum iuuandam salutem.

TERTIA partitio est gratiæ gratum facientis, in gratiam permanentem, siue habitualem, & gratiam auxilij specialis. Gratia permanens dicuntur habi- C tus infusi, fidei, spei, charitatis, ac præcipue charitatis, vt paulo post demonstraturi sumus. Gratia auxilij specialis definiri posse videtur his verbis: Est motio Dei qua homo ad operationes, quæ naturam suam aliquo modo superant, adiuuatur. Motio dicitur, vt distinguatur ab infusis ac permanentibus qualitatibus; neq; enim auxiliũ speciale est habitus infusus, aut permanens qualitas, sed actio qua Deus hominẽ mouet ac operandum, vel cum eo operatur; non est autem hoc auxilium necessarium ad operationes, quæ vires naturæ non superant, quales sunt intelligere & appetere res humanas, ad huiusmodi enim sufficit auxilium generale; sed necessarium est ad eas operationes, quæ quoquo modo naturæ vires excedunt.

D Porro tribus modis operatio aliqua vires naturæ superare potest, PRIMVM simpliciter & absolute, vt si ex genere suo operatio sit ordinis altioris, quã sunt res naturales, quales sunt actus virtutũ Theologicarum, fidei, spei, & charitatis, quæ non acquiruntur per iteratos & frequentatos actus, sed diuinitus in animam infunduntur.

SECVNDO, non simpliciter, sed ratione status peccati; quemadmodum enim homo ægrotus mouere non potest ingentem aliquam molem, nisi iuuetur ab alio, quam ipse idem, si sanus esset, solus mouere potuisset; sic homo per peccatum debilitatus, multa non potest sine auxilio speciali efficere, quę in statu innocentiæ, sine tali auxilio, facile effecisset.

E TERTIO, ratione modi, loci, temporis, personæ, aut alterius cuiuslibet circumstantiæ; sæpe enim accidit, vt id, quod neq; ex genere suo, neque ratione status, vires naturæ superat, easdem tamen superet ratione circumstantiæ: ac, vt in exemplo posito perseueremus, poterit homo sanus per se, molem quandam loco mouere, non tamen poterit sine alterius auxilio, si alteram manum tãtum adhibere cogatur: aut si loco parum commodo, vel moles, vel ipse sit constitutus: ita poterit homo iustus præceptum aliquod Decalogi facile adimplere, si nulla extrinsecus diabolica tentatio accedat; si vero tentatio eiusmodi accedat, sine speciali auxilio id facere nõ poterit.

At

Ex his autem facile erit colligere, quid intersit inter auxilium Dei generale, & auxilium speciale: Generale siquidem datur ad actus omnes tam bonos, quàm malos, nam & in malis actibus id quod materiale & positiuum est, bonum est, nec fieri nisi Deo cooperante potest: Speciale autem non datur nisi ad actus bonos.

Rursus Generale auxilium datur à Deo, vt auctore naturæ, ad ea opera, quæ per naturales potentias exercentur, & ad finem, qui cum natura proportionem habeat, referuntur; Speciale vero præstatur à Deo, vt gloriæ donatore, ad ea opera, quæ naturæ vires excedunt, & ad finem sempiternæ beatitudinis ordinantur.

Ad hæc generale auxilium, quamuis non sit debitum simpliciter, est tamen debitum aliquo modo ex hypothesi, cum enim Deus res creatas extare, & operari voluerit, æquum est, vt eis non deneget auxilium, sine quo nec se ipsæ mouere, nec aliquid omnino possent efficere: Speciale autem nulla ratione est debitum, sed ex noua quadam & infinita Dei liberalitate donatur, præsertim si loquamur de prima gratia hominem præueniente & excitante: quare nomẽ gratiæ magis proprie conuenit auxilio speciali, quàm generali, sicut etiam magis proprie habitus fidei, spei & charitatis, quàm intelligendi, volendique facultates, dona gratiæ nominantur.

QVARTA partitio est auxilij specialis, in auxilium excitans, & auxilium adiuuans, ad gratiam Auxilij Excitantis diuinæ illustrationes, atque inspirationes pertinent, quibus Deus cor nostrum pulsat; vt à somno peccati, vel negligentiæ in bonis operibus excitemur: ad gratiam Auxilij adiuuantis spectat diuina cooperatio, directio, ac protectio quibus iuuamur tum vt eligamus, tũ vt faciamus quod Deus præueniens inspirauit. Apocalypsis, c. 3. *Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, &c.* Hinc est illud in precibus Ecclesiæ: *Actiones nostras, quæsumus Domine, aspirando præueni, & adiuuando prosequere.* Et illud S. Augustini lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 18. *Quod ad Deum nos conuertimus, nisi ipso excitante & adiuuante non possumus.* Et illud B. Bernardi in lib. de gratia & libero arbitrio: *Conatus nostri & cassi sunt si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.* Quibus congruit illud Concilij Trid. sess. 6. c. 6. *Disponuntur ad iustificationem, dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes, &c.*

QVINTA partitio est auxilij, siue gratię in auxilium siue gratiam sufficientem, & efficacem. Auxilium Sufficiens dicitur, quo Deus ita hominem vocat, & excitat, & iuuare dirigendo, protegendo, cooperando paratus est, vt re vera possit ille sic excitatus, & vocatus, velle credere, velle cõuerti, velle bonum aliquod facere, tamen re ipsa non velit credere, aut conuerti, aut bonum illud facere. Auxilium efficax dicitur, quo Deus ita hominem vocat, & excitat, & iuuare dirigendo, protegendo, cooperando, paratus est, vt infallibiliter re ipsa velit ille, qui sic excitatur, & vocatur, & re ipsa credat, cõuertatur, bonũ faciat.

SEXTA partitio est gratiæ efficacis in operantem, & cooperantem: est gratia Operans, quæ facit vt velimus, Cooperans vero, quæ facit vt quod voluerimus, impleamus. Quæ partitio sumpta est ex verbis illis S. Augustini lib. de gratia & libero arbitrio, c. 17. *Ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Et infra: *Sine illo vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus*: De his duabus partitionibus in fine huius libri plenius differemus.

A Solet adferri alia quædam partitio gratiæ, in præuenientem & subsequentem, cum Ps. 58. legamus: *Misericordia eius præueniet me.* Et in Psal. 22. *Misericordia tua subsequetur me*: Sed hæc partitio nihil noui continet, sed superiores dumtaxat includit; siquidem gratia excitans dici potest pręueniens; & adiuuans, subsequens, iuxta illud: *Actiones nostras aspirando præueni, & adiuuando prosequere.* Rursus, gratia operans est etiam præueniens & cooperans, subsequens: *Nolentem* (inquit S. Augustinus in Enchir. c. 32.) *præuenit vt velit, volentem subsequitur, ne frustra velit.* Et S. Gregorius homil. 9. in Ezechielem. *Nos*, inquit, *præuenit, vt velimus, & volentes subsequitur, ne inaniter velimus.* Denique omnis gratia prior, præueniens dici potest, si comparetur ad po-
B steriorem: *Præuenit* (inquit S. Augustinus libro de natura & gratia, c. 32.) *vt sanemur, & subsequitur, vt sanati vegetemur; præuenit vt vocemur, & subsequitur vt glorificemur; præuenit, vt pie viuamus; subsequitur, vt cum illo semper viuamus.*

CAPVT III.

Gratiam gratum facientem esse qualitatem, per modum habitus in homine permanentem.

EX partitionibus præmissis quædam sunt, quæ nonnullas pariunt quæstiones. Ac PRIMVM de
C partitione gratię in gratiam habitualem, & gratiam auxilij specialis, duæ sunt quæstiones, Vna, sit ne gratia aliqua habitualis: Altera, vtrum ea gratia sit qualitas à charitate distincta.

Quod ad PRIMVM attinet, non instituimus hoc loco disputationem de iustitia inhærente vel imputatiua, quam in tractatu de iustificatione impij, suo loco pro viribus Deo iuuante, tractabimus. Sed solum, an detur gratia habitualis gratũ faciens habentem; non enim desunt, qui non admittant gratiam gratũ facientem, quæ sit habitus, aut certe qualitas per modum habitus in anima permanens. Ioannes Caluinus in Antidoto Concilij Tridentini, sess. 6.
D c. 7. *Falsum*, inquit, *esse contendo, vllam iustitię partem in qualitate sitam esse vel habitu, qui nobis resideat, sed gratuita acceptione nos esse iustos.* Martinus Kemnitius in Exam. Tridentini Concilii 1. part. pag. 640. editionis anni M D L X V I. in parua forma (de qua editione semper intelligendæ sunt citationes paginarum in meis libris) reprehendit Concilium Tridentinum, quod in qualitatibus & virtutibus infusis iustificationis gratiam constituerit. Tilmannus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum (qui liber, vt alibi etiam monui, multo verius inscriberetur de sexcẽtis mendacijs Lutheranorum, cum nihil fere contineat aliud, nisi apertissima crassissimaque mẽdacia) loco sexto, numero secũdo, reprehendit Catechismum Concilii Tridentini, quod
E gratiam gratum facientem esse definiat qualitatem diuinam in anima inhærentem.

Ad hanc sententiã accessit Albertus Pighius Catholicus alioqui Doctor, sed in nonnullis quęstionibus, vt ante nos Ruardus Tappetus, vir doctissimus, annotauit, ex lectione librorum Caluini miserè seductus. Sic enim Pighius loquitur in 5. lib. de libero arbitrio: *Gratiæ acceptionem variam non ex Scholis; sed ex diuinis Scripturis petemus. Quandoquidem in illis fere imaginatur gratiam Dei, qualitatem aliquam increatam animæ nostræ à Deo, vel eandem cum charitatis habitu, vel distinctam ab eodem. Quæ commentitia vniuersa existimo, nec ex scripturis vllam auctoritatem habere.* Hæc ille

At sententia communis Theologorum tum in primum Sentent. dist. 17. tum in secundum dist. 26. & 27. constanter docet, habitum aliquem supernaturalem à Deo nobis infundi, quo anima exornetur, & perficiatur, atque adeo iusta Deoque grata & accepta reddatur. Quamuis enim Petrus Lombardus in 1. lib. Sentent. distinctione decima septima, charitatem non habitum aliquem, sed ipsum Spiritum sanctum esse dicere videatur, tamen in eodem libro, distinctione trigesima septima, docet cum S. Augustino Spiritum sanctum non solum eos inhabitare, qui eum actu cognoscunt & diligunt, sed etiam paruulos baptizatos, qui eum actu neque cognoscunt, neq; diligunt: ex quo sequitur, vt crediderit, Spiritum sanctum per habitum aliquem in paruulis habitare.

Idem etiam Petrus in 2. lib. Sentent. distinct. 27. docet, gratiam esse virtutem nobis à Deo infusam: virtutem autem esse bonam animi qualitatem; quare Ioannes Scotus in primo Sententiarum distinctione decimaseptima, quæstione prima, art. 3. recte exponi, ac defendi posse docet, sententiam illam Magistri. Quam tamen sanctus Thomas in Secunda Secundæ, quæstione vigesimatertia, art. 2. & cæteri Theologi Magistri sententiam reprehendunt, quasi is negauerit habitum charitatis; nos vtrumque, Deo volente, probabimus, & gratiam in genere, & charitatem in specie esse habitum, siue qualitatem creatam.

Neque vero hæc sententia, quæ habitus infusos defendit, solum Theologorum Scholasticorum, sed etiam Ecclesiæ totius sententia est, nam extant duorum Conciliorum generalium de hac re decreta. Concilium enim VIENNENSE sub Clemente V. Pontifice Maximo in Gallijs celebratum, vt habemus in Clementina prima, de summa Trinitate, & fide Catholica, cum de hac re variæ Theologorum circumferrētur opiniones, statuit eam esse recipiendam, quæ asserit infundi in Baptismo tum paruulis, tum adultis habitus gratiæ & virtutum.

Concilium etiam Tridentinum sess. 6. quamuis definire noluerit, sit ne gratia gratū faciens, habitus proprie dictus, an qualitas alia, tamē esse qualitatem permanentem per modum habitus, atq; animæ inhærentem satis aperte definiuisse videtur, cū ait c. 7. iustificationem non esse solum remissionem peccatorum, sed etiam sanctificationem, & renouationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum. Et cum paulo infra in eodem capite addit, in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum simul infundi fidem, spem, & charitatem eaq; animæ inhærere. Et cum canone tertio distinguit gratiam iustificationis ab actibus fidei, spei, dilectionis & pœnitentiæ. Et cum can. 11. definit iustificationis gratiam non esse tantum externum Dei fauorem, sed etiam charitatem in corde diffusam, eique inhęrentem.

DENIQ. hanc fuisse Tridentini Concilij mentē, præter alios auctores, testatur Catechismus eiusdem Concilij, in tractatu de Sacramento Baptismi, his verbis: *Est autem gratia quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum, pœna anathematis proposita, decreuit, non solum per quam peccatorum fit remissio, sed diuina qualitas in anima inhærens, ac veluti splendor quidam & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores & splendidiores reddit.* Ac ne quis forte conetur per diuinam qualitatem intelligere actionem, non habitum: paulo post idem auctor scribit, per eam qualitatem, quæ in cordibus nostris diffunditur, ad omnia Christianæ pietatis officia nos habiles reddi. Et paulo infra adiungit, ex ea pias honestasque actiones proficisci.

CAPVT IV.

Probatur veritas capite superiore explicata.

HÆc igitur vera & communis apud Orthodoxos sententia probanda est testimonijs Scripturæ & Patrum. PRIMVM igitur eo potissimum testimonio probari mihi videtur, quo eam refellere conatur Caluinus in Antidoto Concilii, loco citato. Scribit enim Caluinus, non posse iustitiam esse qualitatem nobis inhærentem, sed imputationem solum iustitiæ Christi propter illud Apostoli ad Romanos 5. *Per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.*

At nos per obedientiam vnius Christi iustos multos constitui existimamus in eo sensu, vt merito obedientiæ Christi reconcilietur nobis Deus, & ab eo iustitia donemur, quæ sit qualitas animæ nostræ infusa, & inhærens. Id quod ex antithesi verborum Apostoli manifeste probamus, dixerat enim B. Paulus: *Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.* Et continuo adiecit: *Ita per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.* Constat autem nos non constitui peccatores per imputationem iniustitiæ, quæ fuit in Adamo, sed per iniustitiam nobis vere inhærentem per modum habitus, quam contraximus ob inobedientiam primi hominis, cuius filii sumus: igitur iusti etiam constituimur, si quid Apostoli antithesis valet, non per imputationem iustitiæ, quæ est in Christo, sed per iustitiam nobis vere inhærentem per modum habitus, quæ nobis infunditur ob Christi obedientiam, cuius per lauacrum regenerationis filii efficimur.

SECVNDO, probatur hæc veritas ex verbis illis Domini, Ioan. 4. *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Fons enim iste Spiritus sanctus est per gratiā inhabitans, siue gratia à Spiritu sancto inhabitantē diffusa, vt colligitur, Tum ex c. 7. Ioannis, vbi cum Dominus dixisset: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ:* subiungit Euangelista: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum:* Tum ex Patribus, qui hæc loca communiter exponunt de Spiritu sancto, siue de gratia eius viuificāte; hæc enim duo in idem recidunt, cum Spiritus sanctus non inhabitet, nisi per effectum aliquem creatum, id est, per gratiam & charitatem; neque charitas & gratia sine Spiritu sancto inhabitante esse possint.

Itaque fontem istum aquæ viuæ, Cyrillus libro 2. in Ioannem, capit. 82. & Theophylactus in caput 4. Ioannis, gratiam Spiritus sancti vocant. Hieronymus in caput 55. Isaiæ, & Basilius in Psal. 45. Spiritum sanctum esse dicunt. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 19. & Ioannes Chrysostomus homil. 31. in Ioannem, modo Spiritum sanctum, modo Spiritus sancti gratiam appellant: neque ab his dissentiunt Augustinus, & alii huius loci interpretes.

Sed quanquam, vt diximus, in idem recidat, siue Spiritum sanctum, siue gratiam eius, fontem illum esse dicamus, tamē magis proprie videtur hic locus exponi de ipsa gratia creata, quàm de Spiritu sancto creatore, Tum quia Dominus ait: *Fiet in eo fons aquæ:* Siquidem fieri ad rem creatam pertinet,

Tum etiam quia eiusdem sunt generis fons & aqua ex fonte manans,& sancta opera, quæ intelliguntur per aquam ex fonte fluentem, magis conueniunt cum habitu gratiæ, quam cum Spiritu sancto, vt notum est.

Porro dubitari non potest, quin per fontem intelligatur aliquid permanēs,& fixum, ac per hoc significetur gratia inhærens animæ per modum habitus permanentis, vnde fluant riui bonorum operum, qui saliant in vitam æternam, aqua enim tam alte ascendit, quam est altus locus, vnde descendit;& quoniam fons iste de cœlo descendit, ideo aquę eius ad cœlum vsque perueniunt, hoc est, merentur opera iusta regnum cœleste, quoniam ex gratia cœlesti ac diuina proueniunt.

B Tertio, probatur ex illis Scripturæ testimoniis, quæ significant gratiam diffundi, siue effundi in cordibus, ad Rom. c. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effundit in nos abunde.* Certe enim tunc Spiritus sanctus abunde effunditur, cum abundanter gratia eius donatur: effusio autem & diffusio gratiæ, siue charitatis in corda hominum, non ad actionem hominis, sed ad donum Dei collatū homini, referri debet. Actiones enim effunduntur ex cordibus: *De corde enim* (ait Dominus Matt. 15.) *exeunt cogitationes malæ, &c.* non effunduntur aut diffunduntur in corda, neque donum in C corde effusum, externus Dei fauor proprie dici potest, sed aliquid ipsum cor attingens, purgans & renouans, vt Apostolus loquitur.

Qvarto, huc pertinent etiam illa loca, vbi gratia comparatur pignori, sigillo, vnctioni vel semini, rebus, videlicet creatis & permanentibus, 2. ad Cor. 1. *Qui vnxit nos Deus, signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Et 1. Ioan. 2. *Vnctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis.* Et cap. 3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen eius manet in eo.* Quid enim, quæso, est aliud semen Dei in nobis manens, nisi charitas habitualis, ex qua fructus operum bonorum nascuntur?

D Addamus nunc testimonia veterū, qui tametsi nō aperte nominent habitum, vel qualitatem; tamen ita rem describūt, vt paruo negocio possit intelligi, verum esse quod ait Concilivm Viennense, hāc sententiam testimonijs veterum esse conformem.

S. Dionysivs Areopagita, c. 2. par. 1. lib. de Ecclesiastica Hierarchia: *Primus*, inquit, *ad diuina motus, Dei dilectio est: Porro sacræ dilectionis ad diuina mandata facienda principalis omnino progressus est secretissima illa & ineffabilis operatio, qua diuinus in nobis status efficitur.* Quid, quæso, diuinus status esse potest, nisi diuinum quoddam esse nobis collatum?

S. Irenaevs lib. 5. cap. 6. aduersus hæreses: *Cum autem*, inquit, *Spiritus commixtus animæ vnitur plasmati, propter effusionem Spiritus spiritalis, & perfectus homo factus est. Et hic est qui secundum imaginem & similitudinem factus est Dei.* Et infrà sæpius repetit, E hominem perfectum tribus constare, corpore, anima, & Spiritu Dei, id est, donis & gratia Spiritus sancti. Et certe vocabula commixtionis & infusionis, & hoc, quod est esse quasi partem hominis, rem permanentem demonstrant.

S. Cyprianvs in epist. 2. lib. 2. ad Donatum: *Postquam*, inquit, *vnde genitalis auxilio superioris æui labe detersa in expiatum pectus, ac purum desuper se lumen infundit, postquam cœlitus spiritu hausto in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit: Scis ipse profecto quid detraxerit nobis, quidue contulerit mors ista criminum, vita virtutum.* Infusio luminis, & haustus spiritus, & inde renouatio hominis aliquid permanens in homine significat.

S. Basilivs in lib. de Spiritu sancto, cap. 26. explicans quemadmodū Spiritus sanctus per gratiam hominem inhabitet, sic loquitur: *Sicut cernendi vis est in oculo sano, sic & operatio Spiritus in anima purgata; & quemadmodum ars est in eo qui nactus est illam, ita Spiritus in eo qui recepit, semper quidem præsens, at non perpetuo operans.* Similitudo virtutis cernendi & artis, sine dubio, gratiam per modum habitus inesse animæ ostendunt.

S. Ambrosivs lib. 6. Hexameron, cap. 8. *Vtrum* inquit, *iustificatio secundum corpus, an secundum animam tibi conferri videatur, quæso respondeas. Sed dubitare non potes cum iustitia, vnde iustificatio deriuata est, mentis tuæ vtique, non corporis sit. Pictus es ergo, ô homo, & pictus à Domino Deo tuo, bonum habes artificem, atque pictorem, Noli bonam delere picturam, non fuco, sed veritate fulgentem, nec cera expressam, sed gratia.* Pictura res est permanens, ac per hoc gratiam permanentem demonstrat.

S. Gregorivs Nazianzenvs, oratione in sanctum lauacrum, ante medium loquens de effectu gratiæ, quæ confertur in Baptismo: *Nouos*, inquit, *ex veteribus, ac Dei similes efficit absque igne conflans, & sine confractione irradians.*

S. Hieronymvs præfatione commentariorum in Threnos Hieremiæ, describens animā peccatricem: *Nudata*, inquit, *est domus* Dei *omnibus ornamentis suis, cunctisque, quæ diuinitus consequuta fuerat, spoliata muneribus, remansit deformis ac turpis.* Et in comment. epistolæ ad Philemonem extremo: *Cum*, inquit, *in Spiritu gratia fuerit, totum facit hominem Spiritualem, vt & caro spiritui seruiat, & anima non vincatur à carne, & redacta simul in substantiam spiritualem, adhæreant Domino, quia qui adhæret Domino, vnus spiritus est.*

S. Ioannes Chrysostomvs homil 40. in epistolam priorem ad Corinth. *Itaque*, inquit, *qui crimine Regis beneficio absolutus est, inquinatum animum seruat: quem abluit Baptisma, non item, sed Solis radijs puriorem mentem habet.* Et homil. ad Neophitos, quam citat S. Augustinus libro 1. contra Iulianum, scribit etiam, infantibus per Baptismum conferri sanctitatem & iustitiam, quæ sane nisi habitualis esse non potest.

S. Avgvstinvs li. 1. de peccatorum meritis & remissione. c. 9. *Ille*, inquit, *in quo omnes viuificabuntur præter quam quod se ad iustitiam exemplum imitantibus præbet, dat etiam sui Spiritus occultissimam gratiam, quam etiam latenter infundit & paruulis.* Hic sane negari non potest, quin S. Augustinus de gratia habituali loquatur, quæ & occultissima est, & cuius solius capaces sunt animi paruulorū. Idem auctor in eodem libro ca. 34. dicit, paruulos per Baptismum conuerti ad Deum, cum antea essent auersi, quod intelligi nequit, nisi de conuersione habituali, per infusum habitum charitatis.

S. Cyrillvs Alexandrinvs lib. 4. commentarium in Isaiam, orat 2. explicans illa verba, ca. 44. *Memento horum Iacob, & Israel: quia puer meus es tu, formaui te puerum, &c.* sic loquitur: *Formatur item in filium Dei, intelligibiliter informatus diuinarum legum scientia ad speciem effigiemque excellentem, qua virtutum ornatu in animis hominum inhæret, ac resistit, hæc autem pulchritudo intelligi potest spiritualis, formatur etiam veluti in Christo per sancti Spiritus participationem, ad ipsius speciem. Scribit siquidem ad Galatas diuinus Paulus: Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Formatur autem in nobis*

Christus sancto Spiritu nobis diuinam quandam formam per sanctificationem & iustitiam indente; sic enim in animis nostris elucet character substantiæ Dei, ac Patris, reformante, vt dixi, sancto Spiritu nos per sanctificationem in ipsum. Hæc ille, qui vix poterat apertius de qualitate diuina in mentibus nostris inhærente loqui, cum eam & formam appellet, & in animo inhærere scribat.

EVSEBIVS EMISSENVS, siue potius CÆSARIVS ARELATENSIS, in sermone illo pulcherrimo de corpore Domini, qui inscribitur serm. 5. de Paschate: *Teipsum*, inquit, *qui iam es renatus, interroga dudum alienus à vita, peregrinus a misericordia, à salutis via, intrinsecus mortuus, exulabas. Subito initiatus Christi legibus, & salutaribus mysterijs innouatus, corpus Ecclesiæ non videndo, sed credendo transisti, & de filio perditionis adoptiuus Dei fieri occulta puritate meruisti, in mensura visibili permanens maior factus es teipso inuisibiliter; sine quantitatis augmento, in exteriore nihil additum est, & totum in interiore mutatum est.* Atque hæc ex Patribus hoc loco sufficiant. Addemus plura cum ventum fuerit ad controuersiam de iustificatione.

Probatur VLTIMO hæc eadem veritas rationibus. PRIMA ratio ex parte Dei, Deus diligit iustos, & odit peccatores, vt Scripturę passim loquuntur: nulla autem mutatio in ipso Deo cogitari potest: igitur mutatio fit in homine, cum ex non dilecto incipit esse dilectus; quare concedendum est, in homine iusto esse pulchritudinem aliquam veram & spiritualem, ob quam oculis Dei gratus efficitur, præsertim cum Deus nō possit decipi, aut errare, vt diligat iniustum pro iusto, & deformem pro formoso. PRÆTEREA Dei dilectio efficax est, igitur cui Deus vult bonum, continuo ille vere efficitur bonus: nihil enim aliud est diligere, nisi velle bonum, & quidem homines multa bona cupiunt amicis, quæ tamen ipsi conferre non possunt: At Dei voluntas omnipotens & efficacissima est.

SECVNDA ratio ex parte hominis, homo ad supernaturalem gloriam conditus, opera supernaturalia operari debet, quibus ad finem illum tendere, ac tandem peruenire queat: sed opera supernaturalia prerequirunt esse supernaturale, siue formam supernaturalem: talia enim sunt opera, qualis est forma, siue essentia, vnde opera ipsa procedunt, quod in rebus omnibus cernimus: igitur dat Deus hominibus, quos iustificat, formam supernaturalem, quam habitum gratiæ nominamus. Et fortasse huc respexit S. Petrus, cum ait in epist. posteriore, cap. 1. nos effici diuinæ consortes naturæ. Certe hæc est ratio S. Dionysii Areopagitę, quem supra citauimus, is enim apertissime dicit in lib. de Ecclesiastica Hierarchia, cap. 2. part. 1. non posse hominem diuina operari, nisi diuinum quendam statum ante recipiat: quemadmodum nec humana opera facere valemus, nisi homines simus.

Præterea non est homo iustus & sanctus eo tempore solum, quo iusta & sancta opera facit, sed etiam dum cessat, dum quiescit, dum dormit: non igitur ab opere, sed ab habitu permanente iustus & sanctus dicitur. Ipse etiam Aristoteles in 2. lib. de moribus, cap. 4. vidit & docuit, non posse vere & proprie nominari iustum, qui aliquod opus iustum fecerit, sed qui iustitiæ habitum acquisierit.

TERTIA ratio ex parte instrumentorum iustificationis, quæ sunt cœlestia Sacramēta: Baptismus non solum homines, qui vsum habent rationis, sed etiam infantes, amentes, dormientes quandoque iustificat, ac de infantibus quidem suprà citauimus Chrysostomum & Augustinum, & possent plurimi alii huc adduci, si opus esset. At in infantibus, & cæteris, qui vsu rationis carent, nulla inesse potest iustitia actualis: erit igitur habitualis.

Præterea Baptismus non quomodocunque iustificat, sed per modum regenerationis, sic enim legimus Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.* Et ad Tim. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* At regenerari non est aliquid agere, sed nouam naturam & diuinam, ac supernaturalem formā accipere, vnde filii Dei nominemur & simus; iustitia igitur quæ per Baptismum acquiritur, non est actualis, sed habitualis, quæ per modum formæ in anima inhæreat, eamque ad esse quoddam diuinum & supernaturale euehat.

Denique Sacramenta saltem ex communi Catholicorum sententia gratiam conferunt & efficiunt, vt instrumenta Dei, non autem efficiunt actualem in nobis iustitiam, vt experientia in plurimis non obscure testatur: efficiunt igitur habitualem. His igitur argumentis efficimus, gratiam iustificantem esse qualitatem; quemadmodum autem idem probetur de charitate, vide infrà caput octauum, neque enim probare necesse est charitatem esse habitum creatum, nisi antea constet gratiam iustificantem idem esse cum charitate.

CAPVT V.

Soluuntur obiectiones.

ADVERSVS ea quæ capite superiore confirmata sunt, DVÆ obiectiones fieri solent. PRIMA obiectio sumitur ex verbis S. Augustini, qui de gratia ita loquitur, vt videatur velle, eam non esse habitum quo nos vtamur, sed potius ipsum Spiritū sanctum, qui nos regat & moueat: nam in lib. 3. Hypognostici comparat liberum arbitrium nostrum iumento, gratiam Dei sessori, à quo iumentum gubernatur & regitur, & in epist. 106. scribit in operibus gratiæ voluntatem nostram comitem esse, non ducem, pedissequam non præuiam.

RESPONDEO, S. Augustinum loqui de gratia simul creata & increata, id est, de Deo, qui per dona sua creata sedet in nobis, & varijs modis nos ducit, regit, moderatur & gubernat, non secus ac sessor iumentum. Quod Apostolus ad Rom. 8. illis verbis admonuit: *Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei.* Hinc autem non tolluntur habitus creati & infusi, sed potius asseruntur & confirmantur, nam Deus per habitus illos habitat in nobis, quod de fide testatur Apostolus, cum ait ad Ephes. 3. *CHRISTVM habitare per fidem in cordibus.* Et de charitate ad Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordib⁹ nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et S. Ioan. in epist. 1. cap. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ipse etiam S. AVGVSTINVS in epi. 106. citata dicit, Gratiam in nobis augeri & perfici, id quod nisi de gratia creata intelligi nequit: *Gratia*, inquit, *meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, comitante non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.*

Et quamuis habitibus, qui sunt in nobis, vtamur, cum volumus, tamen indigemus præterea diuina cooperatione, directione, protectione, sæpe etiam noua inspiratione nouoque impulsu, & ideo recte S. Augustinus dicit, in operibus gratiæ voluntatem nostram comitem potius quam ducem, & pedissequam magis esse, quam præuiam.

SECVNDA obiectio sumitur ex verbis eiusdem Augustini, qui dicere videtur, Pelagianorum sententiam fuisse necessariam esse gratiam habitualē, per quam euehantur homines ad statum filiorum Dei: nam lib. 1. de peccat. mer. & remiss. cap. 18. sic loquitur

Sed

Sed illi (Pelagiani videlicet) mouent, & aliquid consideratione ac discussione dignum videntur adferre, qui dicunt, paruulos recenti vita editos visceribus matrum, non propter remittendum peccatum percipere Baptismum, sed vt spiritualem procreationem non habentes, creentur in Christo, ipsius regni cœlorum participes fiant, eo modo filij & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Quam sententiam Pelagianorum refert idem August. lib. 2. contra duas epist. Pelagianor. c. 6. & lib. 4. c. 2. & in lib. de hæresi. ca. 88. refellit autem eam sententiam lib. 6. in Iulian. cap. 4. vbi dicit, nullam esse caussam, cur infantes excludantur à regno Dei, si nullum habent peccatum, quamuis non regenerentur in Christo.

Respondeo, nusquam ab Augustino reprehendi Pelagianos, quod regenerationem & adoptionem filiorum Dei paruulis necessariam esse dicerent ad regnum cœlorum obtinendum, sed quod negarent necessariam etiam esse ad peccatum originale purgandum. Pelagiani siquidem tum in paruulis, tum in adultis gratiæ necessitatem aliquam non negabant, sed non integre & perfecte vt oportebat, veritatem confitebantur, agnoscebant in paruulis gratiam adoptionis; gratiam remissionis peccati originis non agnoscebant, fatebantur adultis necessariam esse gratiam remissionis peccatorum, gratiam quæ naturam sanaret, & in bonis operibus faciendis, peccatisque vitandis iuuaret, minime fatebantur.

Quod autem Aug. non reprehendat Pelagianos quod attinet ad necessitatē Baptismi in paruulis propter regnum cœlorum, perspicuum est ex illis verbis lib. 6. contra Iulian. c. 4. *Agimus gratias, quia non hoc putatis, non enim ad regnum Dei natos, nisi perfundantur, id est, baptizentur, admittitis, atque ita perfundi multo melius iudicatis, quam nasci.* Et ex illis in eodem cap. *Enumeras quæ fides vera non dubitet Christiana, in quibus ea commemoras, quæ pœne omnia prædicamus & nos.* Et in lib. 2. contra duas epist. Pelagian. c. 6 *Si paruulos,* inquit, Pelagianos alloquens, *negatis attrahere, quod in Baptismo remittatur originale peccatum, tamen in illo regenerationis lauacro adoptari ex filijs hominum in filios Dei non negatis.* Non igitur hanc adoptionem & exaltationem naturæ humanæ per Christum Augu. in Pelagian. sententia reprehendit.

Quid igitur, inquies, sibi vult: cùm lib. 6. in Iulian. c. 4. absurdum putat, si paruuli non baptizati excludantur à regno, si iuxta Pelagian. sententiam nullum habeant originale peccatum? Respondeo, non iudicari absurdum ab Augustino, si paruuli non adoptati in filios Dei, quamuis omni peccato carentes, excludantur à regno; sed si non adoptentur, cū nulla sua culpa meruerint excludi ab adoptione, & per hoc à regno: præsertim cum alij permulti sine vllis suis meritis gratiam adoptionis & participationem regni cœlestis acquirāt. Nunc enim cum quæritur, cur ex paruulis alios Deus per Baptismum ad regnū cœlorum adducat, alios sine Baptismo mori, & à regno excludi permittat; respondere solemus, vt in illis misericordiam, in istis iustitiam suam demonstret. At si nulla sint peccata, mirum profecto erit, si Deus infantes aliquos innocentes atque ad imaginem suam creatos, nolit in regno suo, atque vt eos sibi non habeat, sine Baptismo interire sinat, cum alios item infantes, & similiter innocentes per Baptismum adoptet in filios, & in regnum suum perducat, non sine dolore aliorum, qui excluduntur.

Hanc esse beati Augustini sententiam, perspicuum est ex verbis eius, sic enim loquitur lib. 6. in Iulian. c. 4. respondens ad verba Iuliani, qui dixerat, Deum infantibus nihil boni, vel mali merentibus regenerationis gratiam tribuisse: *Quid,* inquit, *eum offende-*

A *rant, quos pariter innocentes, mundos, à se ad imaginem suam creatos innumerabiles ab isto munere (regenerationis videlicet) alienat, nec eorum voluntatem huius ineffabilis præuenit beneficii largitate; separans tot imagines suas à regno suo: si hoc eis non erit malum, non ergo amabunt regnum Dei tot innocentes imagines Dei: si autem amabunt, & tantum amabunt, quantum innocentes amare debent regnum eius à quo ad ipsius imaginem creantur, nihil ne mali de hac ipsa separatione patientur? Postremo vbilibet sint, quomodolibet sint sub Deo iudice, qui nec fato premitur, nec personarum acceptione corrumpitur, in illius regni fœlicitate non erunt, vbi erunt qui pariter nihil boni, maliue meruerunt, sed si nihil meruissent mali, nunquam priuarentur in communi caussa communione tanti boni.*

Aliæ nonnullæ obiectiones soluendæ essent; sed eæ B propriè pertinent ad quæstionem illam vtrum iustificemur per imputationem iustitiæ Christi, an per iustitiam nobis inhærentem; & ad illam, vtrum ad meritum vitæ æternæ requiratur, vt opus procedat ex habitu gratiæ gratum facientis, an satis sit, vt opus sit conforme legi Dei. Itaque in ijs locis, obiectiones cæteras, Deo iuuante, diluemus.

CAPVT VI.

C *Gratiam gratum facientem re non distingui ab habitu charitatis.*

Altera quæstio superest, vtrum habitus gratiæ de quo hactenus disseruimus, sit idem cum habitu charitatis. Quæ controuersia, cum ad fidem Catholicam non pertineat, inter ipsos Catholicos Doctores, salua fide, disputari solet: sed mihi ea de caussa tractanda fuit, vt intelligatur in controuersiis consequentibus quid per habitum gratiæ gratum facientis intelligi velim.

Igitur Qvatvor sunt apud Theologos de hac quæstione sententiæ. Quidam enim volunt, gratiam gratum facientem esse habitum, re & ratione à charitate distinctū, & gratiam quidē in ipsa animæ substantia, tanquam in subiecto sedem habere, charita- D tem in voluntate. Existimant enim ita se habere gratiam ad virtutes infusas, quemadmodū se habet anima ad suas potentias, & sicut anima dat esse naturale corpori, ex ipsa autem potentiæ fluunt, quæ sunt actionum instrumenta: Sic etiam gratiā dare animæ esse quoddā supernaturale, ex ipsa vero quodāmodo fluere habitus virtutū infusarum, qui sint principia proxima operationis supernaturalis: ita docet S. Tho. in 1. 2. q. 110. art. 3. & 4. & q. 27. de verit. art. 2. in 2. Sent. dist. 26. q. 1. art. 3. & lib. 3 contra Gentes, cap. 150. Eadem est sententia Capreoli in comment. lib. 2. Sent. Caiet. in comment. ad 1. 2. Ferrar. in explicat. librorum contra Gentes, Dominici à Soto lib. 2. de E natura & gratia, cap. 17. & 18. & aliorum.

Alii distinctionem inter gratiam & charitatem, non realem, sed formalem constituunt, vt Alexander Alensis in Summa Theologica, par. 3. quæst. 69. mem. 2. art. 4. Albertus Magnus in 2. Sent. dist. 26. art. 3. & fortasse S. Bonauentura in 2. Sentent. dist. 26. qu. 5. & in 3. dist. 27. art. 1. q. 3. is enim non satis explicat, an velit reipsa, an solum formaliter distingui gratiam à charitate: in eo tamen aperte dissidet à sancto Thoma, quod tum gratiam, tum charitatem in voluntate constituit.

Alii gratiam & charitatem neque re ipsa, neq; formaliter, sed tantū ratione distinguunt: Docent enim vnum atq; eundem habitū, qua parte subiectum respicit, atque hominem ipsum, in quo in est, exornat,

Deoque gratum & amabilem reddit, gratiam nominat, qua parte respicit opus, & voluntatem promptam efficit ad Deum super omnia diligendum, dici potest charitatem. Hæc sententia est Alexandri Alensis, qui forte mutauit opinionem in Sũma Theologica, q.12. de pœnitentia, memb. 3. Richardi in 2. Sentent. dist. 26. q. 4. item Scoti, Mayronis, Gabrielis, Maioris, & aliorum in eandem distinctionem. Henrici à Gandauo quodlib. 4. quæst. 10. & ex recentioribus Andreæ Vegæ lib. 7. in Concil. Trident. cap. 25. & duobus sequentibus.

ALII denique nihil omnino interesse volunt inter gratiam & charitatem, soloque nomine distingui affirmant, ita Durand. in 2. dist. 26. q. 1. num. 8.

Quamuis autem duæ priores sententiæ, & quarta probabiles sint, & auctores insignes ac doctissimos habeant; tertia tamen probabilior mihi esse videtur, & cum Scripturis, & Patribus, & cum ipso Tridentino Concilio magis congruere.

Et quidem sententia quarta Durandi satis refelli videtur, TVM auctoritate omnium aliorum Theologorum, qui distinctionem aliquam inter charitatem & gratiam agnouerunt; TVM etiam quia si gratia facit hominem Deo dilectum, & charitas facit eundem dilectorem Dei, vt communis conceptio, & nomina ipsa testantur; profecto aliquid interest inter charitatem & gratiam; neque verum est, quod scribit Durandus, fieri hominem Deo per gratiam gratum, per charitatem carum, & ideo non magis esse distincta charitatem & gratiam, quam esse carum & gratum. Nam si proprie loqui velimus, per charitatem, quam quisque in se habet, non est alteri carus sed habet alterum carum; est enim charitas virtus, qua diligimus, non qua diligimur; quamuis possit ipsa esse ratio, cur ab altero diligamur; amor enim amorem maxime prouocat. Quare gratia, qua sumus Deo cari, siue grati, distinguitur saltem ratione à charitate, qua Deum habemus carum. Priores autem illæ sententiæ, quæ distinctionem realem aut formalem inter gratiam & charitatem ponebant, his argumentis refelluntur.

PRIMO, Concilium Tridentinum, tametsi non voluit, quæstionem istam, vt quæ ad fidem non pertineat, definire; tamen satis aperte indicasse videtur, cui sententiæ magis faueret. Nam sess. 6. cap. 7. vbi proprie de hac re agit, simpliciter affirmat vnicam esse formalem caussam iustificationis, eamque in fide, spe & charitate consistere, *Demum*, inquit, *vnica formalis caussa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, &c.* Et paulo post explicans quid sit illa iustitia: *Quamquam*, inquit, *nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi communicantur; id tamen in hac impii iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iustificantur, atque ipsis inhæret. Vnde in ipsa iustificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo, per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem: nam fides nisi ad eam spes accedat & charitas, neque vnit perfecte cum Christo, neque corporis eius viuum membrum efficit.* Et paulo post, hanc fidem viuam, id est, cum spe & charitate coniunctam, esse dicit id, quod ex traditione Apostolica petunt catechumeni ab Ecclesia, cum petunt fidem vitam æternam præstantem. Et mox adiungit hanc ipsam fidem viuam, esse veram & Christianam iustitiam, quam ceu primam stolam per Adami peccatum amissam, & per Christi obedientiam recuperatam, candidam & immaculatam iubentur renati conseruare.

A At certe si gratia iustificans à virtutum Theologicarũ habitibus distingueretur, iure Concilium reprehendi posset, quod hoc loco nullam de istiusmodi gratia mentionem fecisset. An non esset imperfecta & manca tanti Concilii doctrina, si in explicatione iustificationis illud omisisset, quod est in iustificatione præcipuum? Adde quod c. 10 idem Concilium docet, iustitiæ incrementum ab Ecclesia postulari, cum ita orat: Da nobis Domine fidei, spei & charitatis augmentum.

ALTERVM argumentum sumitur à doctrina veterum patrum, qui perpetuo iustitiam, qua coram Deo iustificamur, eique grati, atque accepti sumus in virtute, ac præsertim in charitate constituunt. AVGVSTINVS lib. de natura & gratia cap. 42. *Charitas* inquit, *est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia.*

B Et in Psal. 118. concione 26. *Iustitia*, inquit, *virtus est magna animi, præcipueque laudabilis.* Et mox exponens illud: *Feci iudicium & iustitiam. Iustitiæ*, inquit, *nomine, hoc loco non ipsa virtus, sed opus eius significatum est, quis enim fecit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium, hoc est, per gratiam ex impio facit iustum? Vnde ait Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius. Facit ergo iustitiam, id est, opus iustitiæ, qui habet in se iustitiam, id est, opus gratiæ.*

C Quo loco S. Augustin. apertissime docet iustitiam qua iustificamur à Deo esse virtutem diuinitus infusam, per quam operamur opera iusta, proinde non vult esse habitum aliquem in essentia animæ, qui nihil operetur, sed habitum virtutis in potentia operatrice. Vide præterea testimonia veterum, quæ citauimus in libro de statu innocentiæ, cap. 2. ad explicandum discrimen inter imaginem & similitudinem Dei; Docent enim ea testimonia conditum fuisse hominem ad imaginẽ & similitudinẽ Dei, & imaginẽ in natura, similitudinem in probitate & iustitia sitam esse, per iustitiam autem virtutes, ac potissimum charitatem intelligi oportere, nõ dubium est.

TERTIVM argumentum peti potest ex diuinis literis, in quibus videmus ea omnia tribui charitati quæ ab auctoribus contrariæ sententiæ tribuuntur gratiæ, non solum absolute, sed etiam vt eam distingui ipsi docent à charitate. Profecto autem si in charitatem, secundùm Scripturas, conueniunt ea omnia, quæ soli gratiæ iure tribui solent, alterum necesse est, vel in Scriptura falsam doctrinam, quod fieri non potest, contineri, vel quod nos contendimus gratiam à charitate aut nullo modo, aut sola ratione distingui.

Gratiæ proprium esse volunt, vt à charitate ipsorum opinione distinguitur, dare animæ quoddam esse supernaturale, ex quo dicatur homo filius Dei per participationem, & diuinæ consors naturæ. Id vero totum Scriptura apertissimè tribuit charitati 1. Ioannis 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filii Dei nominemur, & simus.* Et cap. 4. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.*

E PRÆTEREA tunc accipit homo illud esse supernaturale cum regeneratur ac renascitur, nouaque efficitur creatura. Id autem fieri per charitatem ex Scripturis, ita probatur; Semen ex quo regeneramur, est verbum Dei, 1. Pet. 1. *Renati non ex semine corruptibili, sed ex incorruptibili per verbum Dei viui.* Et Iacobi 1. *Genuit nos verbo veritatis, vt simus initiũ aliquod creaturæ eius.* Verbum autem proprie fidem in nobis gignit eamque viuam, quæ per dilectionem operatur; ad Rom. 10. *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Fides igitur viua, id est, cum charitate, est id, per quod renascimur, & proinde ipsa dat illud esse diuinum supernaturale, vnde dicimur filii Dei.

Et

Et confirmatur hoc ipsum ex illis Apostoli verbis ad Galat. 3. *Omnes enim filij Dei estis per fidem.* Loqui autem B. Paulũ de fide viua perspicuũ est ex c. 5. vbi cũ dixisset *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, ex gratia excidistis.* Subiungit explicans quid sit ista gratia, & quid faciat filios Dei; *Nam*, inquit, *in Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur.* Ex c. 6. hanc ipsam fidem viuam appellat nouam creaturam; cum ait: *In Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.* De qua noua creatura dicit idem Apostolus ad Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis.*

Et confirmatur rursus ex parte eorum, qui nos regenerant, qui sunt Euangelii prædicatores, 1. ad Cor. 4. *Per Euangelium ego vos genui*: ad Galat. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Christus autem in nobis per fidem formatur & habitat, ad Ephe. 3. *Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* Fidem autem istam debere esse viuam & charitate formatam dubium esse non potest. Quare S. Ioan. 1. epist. c. 4. dicit, Deum per charitatem in nobis manere: *Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Sunt præterea multa alia, quæ tribui solent gratiæ, quæ in omnia Scripturis tribuuntur charitati. Neque aliquid afferri potest ita gratiæ proprium, vt nõ conueniat etiam charitati, quare nulla est caussa, cur distincti habitus ponantur gratiæ & charitatis. Percurramus breuiter singula.

PRIMO, gratiæ proprium esse dicunt, facere hominem Deo dilectum, at Prouerb. 8. legimus: *Ego diligentes me diligo.* Et Ioan. 14. *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo.*

SECVNDO, gratia dicitur esse animæ vita, vt peccatum mors. at 1. Ioan. 3. legimus: *Qui non diligit, manet in morte, & nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam, quia diligimus fratres.*

TERTIO, gratia donum illud esse dicitur, per quod in nobis habitat Spiritus sanctus. At Ro. 5. legimus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

QVINTO, per gratiam à peccato iustificamur. At Luc. 7. legimus: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et iam anteà ex Apostolo ad Galat. 6. ostendimus, nouam creaturam esse fidem per dilectionem operantem, & ex Trid. Concilio demõstrauimus, formalem caussam iustificationis esse charitatem mentibus nostris infusam. Neque vllus est Theologus aut Philosophus, qui iustitiæ nomine aliud quam virtutem, intelligat.

QVINTO, gratia est fons & radix omnium virtutum. At Apostolus ad Rom. 13. *Plenitudo*, inquit, *legis, est dilectio.* Et ad Cor. 13. *Charitas*, inquit, *patiens est, benigna est, &c. omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Et S. GREGORIVS homil. 7. in Euangelia dicit, charitatem esse radicem omnium operum bonorum: & S. Prosper lib. 3. de vita contemplatiua, cap. 13. dicit, charitatem esse vitam virtutum, mortem vitiorum.

SEXTO, gratia separat filios regni à filiis dãnationis, nullus enim cum gratia perit, nullus sine gratia saluatur. At Iacob. 1. legimus coronam vitæ repromissam esse diligentibus Deum. Et S. AVGVST. li. 15. de Trinit. c. 18. *Sola charitas*, inquit, *diuidit inter filios regni, & filios damnationis æternæ.*

SEPTIMO, gratia est donũ Dei omnium maximum. At Apostolus 1. ad Cor. 13. anteponit charitatẽ omnibus aliis donis. Et ad Coloss. 3. *Super omnia*, inquit, *charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Et S. AVGVST. li. 15. de Trinit. c. 18. *Nullum*, inquit, *est isto Dei dono excellentius, dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt.* Et ser. 50. de verbis Domini: *Adde*, inquit, *charitatem, prosunt omnia, detrahe charitatem, nihil prosunt cætera: quale bonum est charitas fratres? quid preciosius, quid luminosius, quid firmius, quid vtilius, quid securius?*

OCTAVO, nihil maius gratia facere potest, quã cõiungere hominem Deo. At 1. ad Cor. 6. legimus: *Qui adhæret Deo*, videlicet per charitatem, *vnus spiritus fit cum eo.* Et 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Id quod præclare explicat S. Bernardus ser. 83. super Cantica, vbi ostendit, nihil esse quod magis hominẽ Deo coniungat quam charitatem, *qua*, vt ipse loquitur, *quasi maritatur anima Deo.*

NONO, gratia facit amicos Deo. At Ioa. 15. legimus: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.*

DECIMO, gratia formosos & gratiosos facit. At charitas est vestis illa nuptialis, qua qui carẽt, mittuntur in tenebras exteriores, vt exponit S. Greg. hom. 38. atque hæc ex diuinis litteris hoc loco sufficiant.

Accedant POSTREMO argumẽta ducta ex ratione.

PRIMA ratio, si gratia ista distingueretur à charitate, cæterisq; infusis virtutibus, quemadmodũ distinguitur anima à potentiis, vel lumen rationis à virtutibus, vt S. Tho. docet, sequeretur amissa gratia per peccatum, simul amitti virtutes omnes infusas, sicut pereunte anima, pereunt necessario eius potentiæ, & sine lumine rationis nullæ omnino virtutes in anima conseruantur: at fides infusa non perit gratia recedente, vt Catholici omnes fatentur; nõ igitur distinguitur, neque pendet fides à gratia gratum faciente, vt distiguuntur ac pendent potentiæ ab anima, & virtutes à lumine rationis.

Neque vero satisfaciet argumento, si quis dixerit, amissa gratia remanere quidem fidem, sed no perfectam & formatam, & hoc modo solum manere eam, ac dependere ab habitu gratiæ. Nam quamuis sine gratia fides imperfecta atque informis sit, est tamen habitus supernaturalis, & operationem habet supernaturalem: docuit autem S. Thomas, non posse esse in anima habitus supernaturales, & operationes supernaturales, nisi antea euecta esset eadem anima ad esse quoddam supernaturale per habitum gratiæ, cum operatio prærequirat esse.

SECVNDA ratio, si gratia esset habitus à charitate distinctus, id sine dubio esset propter tria quæ videntur esse propria ipsi gratiæ & charitati non conuenire, quorum PRIMVM est, dare animæ esse diuinum & supernaturale. ALTERVM esse proprium effectum amoris, erga hominem. TERTIVM esse id, quo proprie Deo gratus est, quicunque illi gratus est. At hæc ipsa tria apertissime quadrãnt in charitatem, non igitur opus est, alium habitum quærere.

Probatur assumptio argumenti, nam quod attinet ad esse diuinum, certum est, non posse hominem participare diuinum esse, nisi accidentaliter; nullum est autem accidens, quo magis participemus esse diuinum, quam charitas, ac ne ipsa quidem gratia si esset, vt ponitur à S. Thoma, ita nos eueheret ad esse diuinum, vt re vera charitas vehit: gratia enim illa esset accidens ordinis supernaturalis, & daret animæ esse quoddam accidentarium supernaturale, at charitas præterquam quod est accidens ordinis supernaturalis, & dat animæ esse accidentariũ supernaturale, coniungit animam cum Deo, quam intime atque arcte in hac vita fieri potest: quod non faceret gratia, Deus enim intelligentia & voluntate attingitur, sed intelligentia in hac vita non nisi per fidem

& in ęnigmate DEVM attingit: voluntas autem etiam in hac vita immediate & proprie Deo coniungitur per amorem.

Adde quod cum summa perfectio in DEO sit cognitio & amor, in futura vita participabimus per gloriam, diuinam perfectionem visionis Dei; de qua scribit Ioan. in 1. epist. c. 3. *Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est*; nunc autem participamus per gratiam perfectionem amoris Dei & proximi, de qua dicit Dominus Matth. 5. *Diligite inimicos vestros, vt sitis filij Patris vestri, &c.*

Quod attinet ad effectum proprium amoris Dei, ille profecto charitas est, quid enim vult nobis DEVS, cum nos amat, nisi id quod nobis est optimum? optimum autem nobis charitas est, vt supra ex Apostolo & Augustino docuimus.

Quod autem pertinet ad tertium, de eo quo proprie Deo grati sumus; id vero nihil est aliud, nisi charitas, siquidem in ea consistit summa similitudo ad Deum, quā in hac vita possimus habere. Deus enim diligit sibi similes, & eo nos magis diligit, quo sumus ei similiores. Atque hoc est verum amicitiæ fundamentum inter nos & Deum, amicitia siquidem oritur ex similitudine, cum omne simile diligat suum simile; Similitudo autem, quæ est fundamētum amicitiæ, non tam est similitudo naturæ, quam morū & virtutū; alioqui inter oēs homines esset amicitia, & inter Angelos & homines nulla esset. Porro charitas est regina virtutum, & omnibus alijs virtutibus longe præstat. Quare similitudo in charitate, est prima & summa causa amicitiæ inter nos & Deum.

TERTIA ratio, gratia proprie opponitur culpæ, sed culpa est actualis & habitualis deformitas in voluntate: igitur & gratia erit habitus & actus in volūtate.

QVARTA ratio, gratia respondet gloriæ, sed gloria non erit habitus aliquis in essentia animæ, vt aduersus Henricum Theologi communiter docent, sed coniunctio cum Deo per visionem & amorem, igitur & gratia non est habitus aliquis in essentia animæ, sed fides, spes & charitas ipsius animæ potentiis diuinitus infusæ atque in illis inhærentes.

QVINTA ratio, per gratiā formaliter iustificamur: at iustitia communi consensu Theologorum & Philosophorum, virtus animi est, & in voluntate, non in essentia animæ sedem habet.

CAPVT VII.

Soluuntur obiectiones.

ADVERSVS ea quæ capite superiore confirmata sunt, fieri solent non leuia argumenta, quæ nunc breuiter & ordine diluemus.

PRIMA obiectio sumitur ex duobus Conciliis generalibus, siquidem in Concilio Viennensi, sub Clemente Quinto, vt habetur in Clementina prima, de summa Trinitate & fide Catholica definitum est, in Baptismo tam paruulis, quam adultis conferri informantem gratiam, & virtutes. Et in Concilio Tridentino, sess. 6. cap. 7. legimus, iustificationem esse renouationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum. Et can. 11. dicitur anathema ijs, qui docent, hominem iustificari vel sola imputatione iustitiæ CHRISTI, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia & charitate. In quibus locis videmus semper distingui gratiam à virtutibus & donis, atque adeo ab ipsa etiam charitate.

RESPONDEO, Concilia ista, ac præcipue Tridentinum, dedita opera ita loqui voluisse videntur, vt indefinitam relinquerent quæstionē Scholasticam de

A distinctione gratiæ à charitate, & solum definirent, quod ab hæreticis negabatur, nos iustificari per aliquid re ipsa in anima inhærens: ea siquidem caussa fuit, cur Trident. Concilium nunc gratiam & charitatem, nūc solam charitatem nominaret: sed quamuis hæc ita sint, tamen videntur omnino Cōcilii Patres in eam sententiam inclinasse, quę pro eodem habet gratiam & charitatem; Nam, vt supra ostendimus, in explicatione caussæ formalis iustificationis, vbi maxime oportebat huius distinctionis mentionem facere, solam nominauerunt charitatem, cum suis comitibus fide & spe.

PORRO vbi Concilia ista distincte nominant gratiam & virtutes, vel gratiā, & dona; aut per gratiam, intelligunt charitatem, per virtutes & dona, reliquas B virtutes, ac si dixissent, gratiam & cæteras virtutes, siue gratiam & cætera dona; aut certe idem significant illæ voces, quemadmodum cum dicimus, aliquem esse sanctum & bonum, innocētem & iustum, &c. id quod in Scripturis sacris, & in Patrum libris passim fieri videmus ad rem, de qua agitur, magis explicandam.

Et hoc modo intelligendus est canon vndecimus Concilij Tridentini, vbi damnātur anathemate, qui excludunt à iustificatione gratiam & charitatē, nam idem omnino significari eo loco per gratiam & charitatem, colligimus tum ex verbis sequentibus, vbi numero singulari dicitur, quæ in eorum cordibus C diffundatur, atque illis inhæreat: tum ex cap. 7. eiusdem sessionis, cui respondet canon iste vndecimus (neque enim in canonibus noua dogmata tradūtur, sed rediguntur ad formam anathematismorum ea, quę in capitibus definita fuerant) verba autem capitis septimi, ex quibus canon vndecimus cōfectus est, hæc sunt: *Id in hac impij iustificatione fit, dum charitas Dei per Spiritum sanctum in eorum cordibus diffunditur, atque illis inhæret.*

SECVNDA obiectio ducitur ex Patribus, Proferunt autem vnum tantum, sed antiquissimum & celeberrimum, is est S. DIONYSIVS AREOPAGITA, qui in libro de Ecclesiastica Hierarchia, c. 2. part. 1. scribit non posse hominem operari diuina, nisi prius a- D deptus fuerit statum, siue esse diuinum, quemadmodum etiam opera humana non ante operari incipimus, quam homines esse cœperimus.

RESPONDEO, recte Dionysius docet, non posse hominem operari diuina, nisi ante participauerit esse diuinum, sed quoniam esse diuinum non potest ab homine participari, nisi per aliquod accidens, ideo infunduntur homini diuinæ qualitates, habitus videlicet fidei & spei & charitatis, ac per eas efficitur homo diuinæ consors naturæ, & diuina ac supernaturalia operatur.

DICET aliquis, non solum opera diuina, sed etiam habitus diuini præexigunt esse diuinum, est enim habitus iuxta Philosophum in libro septimo Physico- E rum, text. 17. dispositio perfecti ad optimum, perfectum autem vocat id, quod est dispositum secūdum naturam, quare cum natura humana non sit ex se disposita ad opera supernaturalia, neque ad ea naturalem proportionem habeat, necessario exigitur aliquid quod eleuet, & supernaturaliter perficiat naturam humanam, vt in eam habitus supernaturales infundi queant. PRÆTEREA, sicut in rebus naturalibus distinguuntur tria, esse, posse, operari, quorum tertium à secundo, & secundum à primo dependet: sic etiam in rebus supernaturalibus distinguenda sunt tria, esse, quod habetur per gratiam, posse, quod habetur per infusas virtutes; & operari, quæ sunt ipsæ actiones fidei & spei & charitatis.

Respondeo, habitus acquisiti; de quibus loquitur Aristoteles, præexigunt naturalē dispositionem subiecti ad opus, quia nō dant operari, sed facile ac prōpte operari; proinde si natura sine habitu operari nō posset, nihil ei prodesset habitus. At habitus diuinitus infusi non exigunt naturalem dispositionem in subiecto, sed solum capacitatem naturalē, ipsi autem eleuant naturam, & proportionem illi conferunt ad actionem supernaturalem. Hanc autem capacitatem esse in anima rationis participe, docet S. Augustinus lib. de prædestinatione Sanctorum cap. 5. cum ait: *Posse habere fidem & charitatem, naturæ est hominum, habere autem, gratia fidelium.*

Ad Illvd autē, quod addebatur, in omnibus rebus inueniri esse, posse & operari, Respondemvs, id esse verum in substantijs, non in accidentibus, substantiæ enim creatæ non possunt per se sine instrumētis, id est, sine accidentibus operari, & ideo in eis distinguitur ipsum esse substantiale à potentiis, & potentiæ ab actionibus: at vero in accidentibus non distinguuntur ista tria, cum ipsum esse qualitatis operatricis sit potētia seu virtus; proinde cum esse diuinum, quod habet anima per gratiam, sit esse accidentariū, non est necessarium, vt distinguatur à virtute, sed vnus atque idem habitus, vt respicit subiectum, dici potest esse supernaturale, vt respicit opus, dici potest virtus supernaturalis.

Tertia obiectio ex diuinis litteris, Scripturæ testantur, hominem per gratiam renasci, ac per hoc adipisci esse diuinum, Ioannis 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Et: *Quod natum est ex carne, caro est; quod natum est ex Spiritu, spiritus est.* Præterea, secundum Scripturas gratia Spiritus sancti est prior charitate, ac per hoc non possunt esse idem charitas & gratia, ad Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Vbi vides, prius dari Spiritum, ac deinde diffundi in cordibus charitatem, ad Galat. 5. *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, &c.* 1. Ioan. 4. *Non quia nos dileximus Deum, sed ipse prior dilexit nos.* Quod si prius diligimur, quam diligamus, certe sequitur charitatem, qua Deum diligimus, posteriorem esse gratia, qua Deo grati & amabiles sumus.

Respondeo, iam ostendimus capite superiore, nos renasci per charitatem, & accipere esse diuinum, dum efficimur Deo similes in virtutibus, ac præsertim in charitate. Neque enim participare possumus esse diuinum secundū aliquid substantiale: nam cum substantia sit ipsa rei natura, si substantialiter participaremus esse diuinum, naturaliter essemus Dei, quod nullo modo fieri potest. Itaque S. Avgvstinvs in li. contra Adimantum, cap. 5. scribit homines iustos esse filios Dei. *Quia sunt Deo similes in dilectione & in sanctitate.* Et in Psalm. 99. explicans ipsum titulum: *Inquantum*, inquit, *intus crescit charitas, efficit & reuocat te ad similitudinem Dei.* Et ipse etiam S. Thomas in Secunda Secundæ, quæst. 23. art. 2. ad 2. dicit, charitatem esse vitam animæ.

Quod autem attinet ad eas Scripturas, quæ faciunt charitatem posteriorem gratia, Dicimvs, eas Scripturas intelligendas esse de gratia, vt significat beneuolentiam Dei erga nos, non autem qualitatem aliquam, quæ sit in nobis: Deus enim Dvobvs modis nos diligit, Vno modo, vt simus iusti & sancti, Alio modo quia sumus iusti & sancti. De priore modo loquitur Apostolus ad Rom. 5. *Cum adhuc peccatores essemus*, Christvs *pro nobis mortuus est.* Ad Ephes. 1. *Elegit nos vt essemus sancti*, Et ca. 5. Christvs *dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret mundans eam lauacro in aqua, in verbo vitæ.* De posteriore modo loquitur Sapientia, Prouer. 8. *Ego diligentes me diligo.* Et Dominus Ioannis decimoquarto: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo.* Et c. 16. *Pater amat vos, quia vos me amastis.*

Iam igitur charitas, quæ in nobis est, cum effectus & obiectum sit beneuolentiæ Dei, vt effectus, est illa posterior, vt obiectum, est prior. Quare cum dicitur charitas diffundi in cordibus per Spiritum sanctum, vel cum dicitur charitas fructus esse Spiritus sancti, non significatur, dari nobis aliquod donum Spiritus sancti, ex quo procedat, atque emanet charitas, sed dari nobis Spiritum sanctum, qui est donum increatum, & eius primum & primarium effectum in nobis esse charitatem: cum autem dicitur Deus nos prius diligere, quam diligatur à nobis, non significatur esse in nobis aliquid, vnde mereamur diligi, ante quam diligamus, sed à Deo nos diligi, vt ex iniustis iusti, & ex deformibus formosi efficiamur, vt postea iusti, sanctique effecti per donum charitatis, amicitia inter nos constituatur & diligamus, ac diligamur.

Qvarta obiectio sumitur ex rationibus. Prima ratio, effectus formales gratiæ & charitatis, diuersi sunt, nec vnus alium includit, aut necessario comitatur; nam effectus gratiæ est facere dilectum, effectus charitatis est facere diligētem, & potest fieri, vt vnus diligatur, & non diligat, & contrà: non igitur sunt vnum & idem habitus gratiæ & charitatis.

Secvnda ratio, effectus gratiæ semper est in actu, dum ipsa gratia in homine perseuerat, semper enim facit gratum; at effectus charitatis non est semper in actu perseuerante charitate, cum non semper actu diligamus: non igitur sunt idem charitas & gratia.

Tertia ratio, in rebus naturalibus, præter virtutes acquisitas, est in animo lumē naturale; ex quo aliquo modo virtutes omnes manāt: erit igitur etiam in supernaturalibus donis, præter habitus virtutum infusos, lumen gratiæ, ex quo habitus illi profluant.

Qvarta ratio, gratia est donum quoddam vniuersale, quod totum hominem Deo gratum reddit, & omnia opera accepta illi facit, & omni peccato repugnat; at virtutes sunt dona particularia, quæ particulares potentias in operibus ipsarum perficiunt, & certis vitiis opponuntur: igitur non sunt idem gratia & virtutes.

Qvinta ratio, per gratiam reformatur imago Dei, quæ per peccatum fuerat obscurata, at imago non est solum in potentiis, sed etiam in ipsa animæ substantia: gratia igitur non est sola charitas in voluntate inhærens, sed etiam habitus aliquis in substantia animæ constitutus.

Respondeo, ad Primam rationem facile est respondere, siquidem facere dilectum & diligentem ab vna & eadem qualitate prouenire possunt, si ea, diuerso modo, vt suprà diximus, cōsideretur: eadem enim charitas, vt forma inhærens animæ, facit eam formosam, & per hoc gratam oculis Dei; vt principium operationis, facit eam aptam & promptam ad diligendum: nec tamen sunt isti duo effectus formales, sed vnus, illa enim propensio & prōptitudo animæ ad Deum diligendum, est eius pulchritudo, quæ gratam eam facit Deo; & quamuis fieri possit, vt aliquis diligatur, & non diligat: quando fundamentum dilectionis vnius, nō est dilectio alterius; sed aliquid aliud, vt forma corporis, aut aliquid eiusmodi, tamē si fundamentum dilectionis vnius, sit dilectio alterius, vt nos ponimus, fieri non potest, vt qui diligitur non diligat, cum ideo diligatur, quia diligit.

Ad Secvndam rationem Respondemvs, effectum formalem gratiæ semper esse in actu, & simili-

ter effectũ charitatis formalem. Vt enim gratia semper facit gratum, ita & charitas semper facit propensum & promptum ad diligendum; diligere autem actu quod non semper habemus, nõ est effectus formæ, sed efficientis, siue quod est idem, non est effectus charitatis, vt dat esse formale animæ, in qua inhæret, sed vt est principium actionis.

AD TERTIAM DICIMVS, in rebus supernaturalibus lumen fidei esse loco luminis naturalis, ex fide enim aliquo modo spes & charitas manant, vt ex fide per charitatem formata, virtutes omnes morales, ad finem supernaturalem ordinantur.

AD QVARTAM RESPONDEO, charitatem dici posse donum vniuersale, quia regina est virtutum, & radix omnis meriti, & ab ipsa actiones virtutum omnium imperantur, & nullum peccatũ mortale secum patitur; quare Apostolus ait: *Qui diligit, legem impleuit*, ad Rom. 13. Et: *Charitas patiens est, benigna est, &c.* 1. ad Cor. 13. Et S. AVGVSTINVS lib. de natura & gratia, c. 70. *Charitas*, inquit, *inchoata, inchoata iustitia est; charitas prouecta, prouecta iustitia est; charitas magna, magna iustitia est, charitas perfecta, perfecta iustitia est.*

AD QVINTAM Dico, imaginem Dei esse tum in substantia, tum in potentijs, sed non esse læsam, nisi quatenus in potentijs est, peccatum siquidem lumen intelligentiæ obscurauit, voluntatis libertatem debilitauit, appetitum inferiorem superiori rebellem fecit, similitudinem ad Deum, quæ in iustitia sita erat, plane sustulit: in ipsa vero substantia animæ nihil proprie operatum est: quare obiectio ista postrema, videtur potius nostram confirmare, quam infirmare sententiam.

CAPVT VIII.

Charitatem esse virtutem creatam, non ipsum Spiritum sanctum.

QVONIAM charitatem à gratia gratum faciente, non distingui demonstrauimus, vt solidius confirmetur, gratiam gratum facientem esse qualitatem, quod probatum à nobis est cap. 4. operæ pretium esse duximus, hoc loco refellere sentẽtiam eorum, qui docent, charitatem, qua diligimus Deum, non esse habitum creatum, sed ipsam personam Spiritus sancti; quam sententiam supra diximus, Petro Lombardo tribui solere.

Est autem obseruandum, non fuisse Lombardum tam rudem & hebetem, vt existimaret, actionem diligendi, quam nos producimus, quæque charitas actualis à Theologis nominatur, esse Spiritum sanctũ, sed quod docuit Lombardus, id fuit, caussam siue principium proximum dilectionis Dei, esse in nobis Spiritum sanctum, nõ autem habitum aliquem creatum, quales sunt habitus fidei, spei, cæterarumque virtutum; itaque hoc interesse voluit inter charitatem & alias virtutes, quod in istis, præter actionem, habitus etiam creatus reperiatur: in illa nullus sit habitus creatus, sed ipse Spiritus sanctus immediate nos moueat ad actionẽ diligendi. Quam sententiam omnes Theologi refellunt in commentariis suis ad distinct. 17. li. 1. Sentent. atque imprimis S. Thomas acriter eam oppugnat in Secunda Secũdæ, quæst. 23. art. 2. & in quæstionibus disputatis, quæstione de charitate, art 1. vbi diluit obiectiones 24. quæ pro sententia Petri Lombardi fieri potuissent.

Probatur igitur charitatem esse qualitatẽ creatam, PRIMVM ex testimonio illo beati Pauli ad Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* In cuius loci explicatione,

A SECVNDVM est, ambiguum videri posse, loquatur ne Apostolus de charitate, qua nos diligit Deus, an de illa, qua nos diligimus Deum, nam commentarius, qui inscribitur Ambrosio, explicat hunc locum de charitate Dei ergà nos. Contra autem August. li. de Spiritu & littera, c. 32. & Bernardus in epist. 107. Anselmus & alij nonnulli, in hunc locum, docent, Apostolum loqui de charitate, qua nos diligimus Deum. Plenus commentarius, de vtraque, explicat verba beati Pauli. ita enim exponunt in commentario huius loci Origenes, Chrysost. Theodoret. Sedulius, Oecumenius, Thomas, & alij.

Sed tamen proprie loqui Paulũ de charitate, quæ est in nobis per modum habitus, Probatur hoc modo; non loquitur Apostolus de dilectione actuali, sed B de re aliqua permanente. Actualis enim dilectio non diffunditur à Deo in cor nostrum, sed effunditur à corde nostro in Deum, iuxta illud: *Finis præcepti charitas de corde puro*, 1. ad Tim. 1. in quo loco de actu, non de habitu agitur, actus enim est finis præcepti, non habitus; itaque charitas actualis exit de corde puro, & ad Deum tendit: Apostolus autem ad Rom. 5. loquitur de charitate, quæ in cor nostrum à Deo immittitur, & in eo permanet. Rem autem istam permanentem non esse Spiritum sanctum, sed donũ eius, probatur ex voce illa, *diffusa est*, non enim conuenit proprie Spiritui sancto diffundi, nisi ratione donorum suorum, quare Actor. 2. beatus Petrus dicit: *Dextera igitur Dei exaltatus, effudit hoc donum, quod vos videtis & auditis*; vbi donum creatum dicitur effusum.

C Idem etiam probatur ex illis verbis: *Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Hic enim distinguitur Spiritus sanctus à charitate in nobis effusa, vt caussa ab effectu, quemadmodum si quis diceret: Effusa est lux in hac domo per lampadem, quæ accensa est nobis. Vel: Effusus est odor per balsamum, quo vncti sumus: neque enim vllus diceret lucem & lampadem idem esse, neque odorem & balsamum, sed vnum alterius caussam esse.

SECVNDO, probatur ex testimoniis Patrum, S. AVGVSTINVS, de cuius sententia tota fere quæstio est, lib. de Spiritu & littera, c. 32. *Charitas*, inquit, *Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos: sicut iustitia Dei, qua iusti eius munere efficimur, & Domini salus, qua nos* D *saluos fecit, & fides CHRISTI, qua nos fideles facit.* Hoc loco DVOBVS modis docet S. August. charitatẽ diffusam in cordibus, non esse Spiritum sanctum, sed virtutem creatam. PRIMO, quia similem esse dicit iustitiæ, saluti & fidei. SECVNDO, quia dicit non esse istam charitatem, qua nos Deus diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Spiritus autem sanctus, ex sententia Petri Lombardi, est charitas, qua Deus nos diligit, & qua nos diligimus Deum.

Idem August. in lib. de moribus Ecclesiæ Catholicæ, cap. 20. scribit, charitatem esse virtutem animi nostri; quod certe non conuenit Spiritui sancto. E Idem in lib. de natura & gratia, cap. 70. dicit, charitatem esse iustitiam, qua iusti sumus, & in Psal. 118. concione 26. dicit, iustitiam, qua iusti sumus, esse virtutem animi, quam Deus in nobis efficit, & in epist. 85. ad Consentium, & lib. 15. de Trinit. c. 8. dicit, iustitiam, qua iusti sumus, esse formam, qua formosi ex deformibus efficimur: at certe non recte de persona Spiritus sancti diceretur, quod sit virtus animi à Deo effecta, vel forma, qua formosi ex deformibus efficiamur.

DENIQVE lib. 15. de Trinit. cap. 18. aperte distinguit charitatem, quæ est in nobis, à persona Spiri-

tus

tus sancti: *Dilectio*, inquit, *quæ ex Deo est, & Deus est, proprie Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei charitas, per quam nos tota inhabitat Trinitas.* Vbi non dixit dilectionem, quæ proprie Spiritus sanctus est, in nobis diffundi, sed per illam diffundi in nobis charitatem Dei, qua videlicet Deum diligimus.

S. Ioannes Chrysostomus hom. 32. in priorem ad Corinthios, de charitate copiose disputat, ac semper eam virtutem appellat, & vt de vera virtute loquitur S. Cyrillus lib. 9. in Ioannem, cap. 24. distinguit charitatem, quæ est in nobis, ab ea, quæ est in Deo, & eam quidem, quæ est in Deo, Deum esse docet, nostram autem non Deum, sed virtutē quandam, quæ sit quasi forma & imago illius, quæ est in Deo. Denique S. Bernardus in epist. 11. ad Carthusienses, & in lib. de diligendo Deo, vltra medium: *Recte*, inquit, *dicitur charitas & Deus, & Dei donum: charitas enim dat charitatem, substantiua, accidentalem:* vbi dantem significat, nomen est substantiæ, vbi donum, qualitatis.

Probatur Vltimo rationibus. PRIMA ratio quæ est S. Thomæ in 2. 2. q. 23. art. 2. si nullus est habitus charitatis, vel Spiritus sanctus efficit in animis nostris dilectionem, concurrente & cooperante libera voluntate, vel ea non concurrente, neque cooperante: si primum detur, sequitur actionem diligendi in nobis non esse perfectam, facilem, promptam, suauem; si detur secundum, sequitur eandem actionem non esse volūtariam & liberam, ac per hoc nec meritoriam: vtrumque autem est & contra rationem dilectionis, & contra id, quod vnusquisque in se experitur. Nihil enim magis voluntarium esse potest, nihil promptius, facilius, suauius charitate, neque solum secundum Scripturas actio diligendi meritoria est, sed principium & radix omnis meriti. Nam *coronam vitæ repromisit Deus diligentibus se*, Iacobi 1.

Sequi autem ex opinione illa Magistri, actionem diligendi non esse voluntariam & liberam, aut certe non promptam & suauem, perspicuum est. Nam si Spiritus sanctus dilectionem in nobis efficiat, non cooperante libera voluntate, sine dubio dilectio illa voluntaria esse non poterit; si vero cooperante libera volūtate, sed absque habitu prius infuso, dilectio perfecta & prompta non erit, neque enim potentia perfectam actionem facere potest, nisi ipsa perfecta per habitum, neque potest prompte & suauiter operari, nisi ex forma, quam in se habeat, inclinetur ad operationem. Quare si voluntas humanam nullam habet formam, nullumque habitum, per quem inclinetur ad amorem Dei supernaturalem, sed solum extrinsecum auxiliū Spiritus sancti, sine dubio perfecte & prompte Deum non diliget.

SECVNDA ratio, per charitatē efficimur filij Dei, vt supra probauimus ex epistola 1. S. Ioannis c. 3. & aliis multis locis, proinde per charitatē adipiscimur esse diuinum, iuxta illud Psal. 81. *Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes.* Non enim est filius Dei, nisi Deus, sicut nec filius hominis, nisi homo: ergo Spiritus sanctus, si charitas est, homines, quos inhabitat, facit esse Deos, ac per hoc eis communicat personam, vel naturam suam: non autem communicat personam, id enim singulare priuilegiū est humanitatis Christi, vt in persona diuina sustētetur. communicat igitur naturam, iuxta illud B. Petri in epist. 2. c. 1. *Vt diuinæ efficiamur consortes naturæ.* Porro Dei natura communicari non potest, nisi per accidentariam aliquam sui participationem, id est, per formam aliquam creatam; charitas igitur est forma creata, per quam nos Spiritus sanctus inhabitat.

TERTIA ratio, Spiritus sanctus non solum adultos, sed etiam infantes baptizatos inhabitat, vt S. Augustinus docet in epistola 57. ad Dardanum: efficit igitur in illis charitatem, at non actualem, igitur habitualem.

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones.

ARGVMENTA LOMBARDI partim ex Scripturis, partim ex Augustino petuntur.

PRIMA obiectio est, Deus in Scripturis absolute charitas nominatur, 1. Ioannis 4. DEVS *charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Est igitur vere & proprie charitas, nam vt S. Augustinus monet lib. 15. de Trinit. cap. 17. non dictum est, Deus charitas mea, sicut Psal. 58. *Tu es, Domine, spes mea.* Et Psal. 70. *Tu es patientia mea*, sed simpliciter, DEVS *charitas est.*

Respondeo, non negamus, Deum absolute, vere & proprie dici posse charitatem, sed qua nos ipse diligit, non qua nos eum diligimus, quemadmodum etiam Deus sapiētia & iustitia recte dicitur, qua ipse sapiens & iustus est, non qua nos sapientes & iusti sumus.

At cōtra, est obiectio SECVNDA, non solum Ioannes Deum charitatem esse dixit, sed addidit: *Et qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*, vbi loquitur tā de charitate, qua diligimus, quàm de illa, qua diligimur; id enim est manere in charitate, diligere Deum, & diligi à Deo, & hanc ipsam charitatem dicit Ioan. esse Deum, cum ait: *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Respondeo, sanctus Ioannes rectissime dicit, eum qui diligit, & diligitur, in DEO manere & Deum in eo, non quod charitas qua diligimus, sit Deus, sicut illa, qua diligimur, sed quia inseparabiles sunt, & vbi est vna, ibi est etiam altera, vna enim alteram trahit: nam quemadmodū S. Augustinus dicit li. 12. Confessionum, c. 15. iustitiam Dei esse lumen illuminās, iustitiam nostram lumen illuminatum, sic etiam dicere possumus, charitatem Dei esse ignem accēdentem, nostram vero ignem accensum, & sicut per inseparabilitatē luminis producti à Sole, & Solis producentis, dicere solemus, eum qui est in lumine à Sole producto, esse in Sole, & Solem in eo, ita quoque propter inseparabilitatem charitatis creatæ, & charitatis increatæ, quæ est Deus, recte dicimus, eū qui manet in charitate, in Deo manere, & Deum in eo, cum charitas sine DEO esse non possit.

Esse autem veram hanc explicationē, colligi potest ex Duobus. PRIMO, quia in eodem loco idē Ioannes ait: *Qui confessus fuerit quoniam* IESVS *est filius Dei, in Deo manet, & Deus in eo;* Nec tamen dicere auderemus confessionem fidei esse Deum, sed solum, sine DEO esse non posse, iuxta illud primæ ad Cor. 12. *Nemo potest dicere Dominus* IESVS, *nisi in Spiritu sancto.* SECVNDO, quia sicut Ioannes scripsit: *Deus charitas est*, sic etiam scripsit: *Charitas ex Deo est.* Charitas enim quæ est in DEO, DEVS est, charitas quæ est in nobis, non Deus, sed DEI donum est.

TERTIA obiectio, S. Augustinus libro de moribus Ecclesiæ, ca. 11. affirmat, nihil esse melius charitate; id autem, quo nihil est melius, solus DEVS est, charitas igitur DEVS est.

Responsio est, cum S. Augustinus docet, nihil esse melius charitate, non loquitur absolute, sed per comparationem ad alia dona, quæ in hac vita percipimus à DEO, vt ipse idem clarius explicat lib. 15.

de Trinitate cap.18. Et tamen vere & absolute etiam dici potest, nihil esse melius charitate, cum charitas quædam, videlicet increata, Deus sit.

Quarta obiectio, S. Augustinus lib. 8. de Trinit. ca. 7. ita ratiocinatur: *Qui proximum diligit, consequens est, vt ipsam præcipue dilectionem diligat*, Devs *autem dilectio est*, *consequens est ergo vt præcipue* Devm *diligat*. Et cap 8. *Nemo dicat, non noui quid diligam. Diligat fratrem, & diliget eandem dilectionem, magis enim nouit dilectionem qua diligit, quàm fratrem quem diligit, ecce iam potest notiorem habere Deum, quàm fratrem*. Et infra: *Ista contextio satis aperteque declarat eandem ipsam fraternam dilectionem non solum ex Deo, sed Deum esse*, in his locis videtur sanctus Augustinus ita perspicue docere charitatem, qua nos diligimus Deum & proximum, vere esse Deum, vt nihil contradici queat, atque hoc est potissimum argumentum Lombardi.

Respondeo, certum est, hæc loca S. Augustini, quamuis alioqui satis obscura, non esse accipienda de charitate nostra habituali, sed de actuali, & ideo nihil omnino contra sententiam nostram, vel pro Lombardo facere; nemo enim vnquam sibi in animum induxit, charitatem actualem, quæ est liberi nostri arbitrij effectus, esse Deum.

Loqui autem Augustinum de charitate actuali, probamus, quia dicit, eum qui proximum diligit, magis nosse & diligere ipsam dilectionem, quàm proximum, quod quidem verum est de charitate actuali, nō de habituali; nam qui diligit, amat ipsum diligere, & cognoscit per experientiam certam se diligere, sicut cognoscit, se cogitare, videre, audire, & similia. Et sine dubio magis nouit se diligere, quàm fratrem ipsum quem diligit. Itaque de actuali dilectione verissima sunt, quæ S. Augustinus scribit; de habituali autem nequaquam essent vera, siquidem habitus charitatis adeo non est nobis notus, vt multi putent, quamuis falso, nullum esse eiusmodi habitum.

Porro dilectionem actualem S. August. Deum esse dixit, non quod sit Deus per essentiam, sed quod sit imago quædam, & participatio diuinæ bonitatis, quam qui cognoscit & diligit, cognoscit & diligit Deum, non in se, sed in sua imagine. Alioqui si de Deo in se loqueretur, nunquam diceret, nos videre, Deum, & notiorem nobis esse Deum, quàm fratrem; neque enim dubitari potest, quin Deus in hac vita non videatur, vt est in se, ab iis omnibus, qui diligunt fratres.

Non absimilis est locus in lib. 12. Confessionum, cap. 25. vbi S. Augustinus dicit, non videre ipsam æternam & incommutabilem veritatem, quæ Deus est, cum aliquod verum cognoscimus: *Si ambo*, inquit, *videmus esse verum quod dico, vbi, quæso, id videmus? neque ego vtique in te, neque tu in me, sed ambo in ipsa, quæ supra mentes nostras est, incommutabili veritate: cum ergo de ipsa Domini Dei nostri luce non contendamus, cur de proximi cogitatione, contendimus, quam sic videre non possumus, vt videtur incommutabilis veritas*. Quo loco non vult sanctus Augustinus dicere, videri à nobis ipsam subsistētem veritatem, quæ Deus est, nisi quadam quasi imagine eius: omnis enim veritas Deum repræsentat, qui est veritas increata, incommutabilis, & subsistens; idem igitur & de charitate sentiendum est, non enim Deus magis est charitas, quàm veritas. Si quis plura de hac re desiderat, videat sanctum Thomam in quæstionibus disputatis, quæstio 1. de charitate.

CAPVT X.

Soluuntur dubitationes quædam circa partitionem gratiæ, in gratiam gratis datam, & gratum facientem.

Iam vero de partitione gratiæ in gratiam gratis datam, & gratum facientem, sunt etiam quædam dubitationes, sed breues ac faciles, eas breuissime percurremus.

Primvm igitur quæri solet à Theologis, sit ne gratia gratis data habitus permanens, ac motio Dei trāsiens; nam in tertia partitione diuisimus gratiā gratum facientem, in gratiam habitualem, & in gratiam auxilij specialis; de gratia gratis data nihil diximus.

Respondeo, ex nouem donis gratis datis, quæ enumerantur ab Apostolo prima ad Cor. 12. quinque videri habitus permanentes. *Sapientiam, scientiam, fidem, genera linguarum, & interpretationem sermonum*, quatuor reliqua, motiones transeuntes, *gratiam sanitatum, operationem virtutum, prophetiam, & discretionem spirituum*. Ratio horum omnium est: proprium est habituum, vt qui eos habent, pro arbitrio eis vtantur. Porro dubitari non potest, quin ij, qui habent donum scientiæ, sapientiæ, & similia, ijs vti possunt quando velint; contra vero certum est, donum prophetiæ nō semper adfuisse Prophetis, sed tunc solum cum à Deo ad aliquod prænoscēdum illustrabantur, vt S. Gregorius docet hom. 1. in Ezechielem, & perspicuum est ex lib. 4. Regum ca. 3. & 4. vbi Helisæus, egregius alioqui Propheta, per psaltem & Dei laudem spiritum Prophetæ in se excitabat, & aperte fassus est, se ignorasse mortem filij Sunamitis; *Anima*, inquit, *eius in amaritudine est, & Dominus non indicauit mihi*. Idem dicendum videtur de dono sanitatum & operatione virtutum. Ordinarie enim non fiunt miracula, quando volunt homines, sed quando Deus eos ad ea facienda impellit, quod si aliqui donum sanitatis habere videantur per modum habitus, quales sunt Reges Francorum, qui curant morbum strumæ, quando volunt, tamen neque in iis donū illud est vere habitus, siquidem miracula non fiunt ex virtute aliqua creata, quæ in hominibus inhæreat, sed ex virtute Dei, quæ iis assistit, qui miracula faciunt.

Secvndo quæri potest, an gratiæ gratis datæ seiūgi possint, vel à se inuicem, vel à gratia gratum faciente. Sed quæstio facilis est, nam certum est, hæc dona à se inuicem separari, dicente Apostolo prima ad Corinth. 12. *Alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c.* Quamquam credibile sit, in Apostolis omnia dona fuisse. Rursus dubitari non potest, quin à gratia gratum faciēte separari queant. Posse enim esse sine charitate donum linguarum, prophetiam, sapientiam, scientiam & fidem, idem Apostolus testatur prima ad Corinth. 13. constat autem charitatem, vel ipsam esse gratiam gratum facientem, vel eius comitem indiuiduam. Ad hæc, Matthæi 7. Dominus ait, multos dicturos in die iudicij: *Nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus?* qui tamen audient, *Nescio vos*. Et, *Discedite à me omnes operarij iniquitatis*. Denique, & Balaam ariolus multa de Christo vere prophetauit, Numeri 22. & 23. & Caiphas, vir alioqui perditissimus, cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, Ioannis 11. Negandum tamen non est, vt plurimum gratias gratis datas, cum gratia gratum faciente coniungi, quia vt S. Gregorius docet hom. 17. in Ezechielem, eiusmodi donis seruos suos Deus ornat exterius, vt appareat quid sint apud Deum interius.

Tertio

TERTIO quæritur vtrum sermo sapientiæ & sermo scientiæ sint idem, quod spiritus sapiētiæ & spiritus scientiæ, de quibus agitur Isa. 11. Multi enim, quoniam existimant septem dona Spiritus sancti nūquam separari à gratia gratum faciente & charitate, contendunt longe diuersa esse, sermonem sapientiæ & scientiæ, & spiritum sapientiæ & scientiæ.

NOBIS autem probabile videtur, parum aut nihil interesse inter sermonem sapientiæ & scientiæ. Et Spiritum sapientiæ & scientiæ: ac per hoc dona Spiritus sancti, vt à nobis accipiuntur, à charitate, & à se inuicem separari posse. Nam S. Augustinus prolixe disputans de hoc loco beati Pauli primæ ad Cor. 12. in li. 12. de Trinit. c. 14. & 15. & li. 13. c. 19. & 20. & lib. 13. Confessionum, c. 8. docet, sapientiam, de qua Paulus loquitur, esse contemplationem rerum ęternarum, scientiam autem cognitionem rerum agendarum, vel fugiendarum, quomodo etiam distinxit sapientiam & scientiam, de quibus loquitur Isaias c. 11. in lib. 1. de sermone Domini in monte.

Ex quo intelligimus, ex sententia S. Augu. eandem esse sapientiam & scientiam apud Isaiā, & apud Paulum; vel vno dono alterum contineri; non enim potest aliquis habere per Spiritum, sermonem sapientiæ: nisi habeat per Spiritum donum sapientiæ: Sermo enim sapientiæ apud Augustinum, loco citato, est sermo de iis rebus, quæ per sapientiā cognoscuntur: debet igitur per Spiritum donum habere sapiētię, qui per eundem Spiritum sermonem habet sapientiæ; certum autem est, sermonem sapientiæ non esse in omnibus bonis fidelibus, nam alij datur per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientię. Vnde S. Augustinus lib. 14. de Trinitate, capite 1. *Qua scientia*, inquit, *non pollent fideles plurimi, licet polleant ipsa fide plurimum?*

Igitur nec ipsa dona sapientiæ & scientiæ sunt in omnibus bonis fidelibus. Quod idem ex ipso beato Paulo colligi potest. Nam B. Paulus prima ad Cor. 13. cū ostendere vellet, gratias gratis datas, sine charitate nihil prodesse, ita loquutus est: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens, & si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, &c.* Vbi quod c. 12. vocauerat sermonem sapientiæ, explicat per illud: *Si nouerim mysteria omnia, & omnem scientiā, & si habuero omnem fidem, &c.* Et quod vocauerat sermonem sciētiæ, simpliciter vocat omnem scientiam.

Quare per sermonem sapientiæ & scientiæ nō intelligebat Apostolus solum donum explicandi mysteria, vel dogmata, vt existimant, qui priorem opinionem sequuntur; sed ipsam cognitionem mysteriorum & dogmatum, quam qui habent, sapienter & sciēter sermonem proferre possunt: cognitio autem mysteriorum & dogmatum ad ipsum donum sapientiæ & scientiæ pertinet, & à charitate separari queunt, iuxta verbum Apostoli iam citatum: *Si nouerim mysteria omnia, &c.*

DEINDE S. Aug. lib. 1. de ser. Domini in monte, c. 9. docet, timorem illum, de quo scriptū est Prou. 1. & in Psal. 110. *Initium sapiētiæ timor Domini*, esse vnum ex septem Spiritus sancti donis, timorem autem qui est initium sapientię, esse timorem seruilem qui charitati viam parat, & illa introeunte, exit, docent SS. Patres, vt Basilius in oratione de initio prouerbiorū, & alij: vult igitur S. August. dona Spiritus sancti sine charitate esse posse, S. etiam Gregorius lib. 1. Moral. cap. 32. disputans de septem donis: *Non enim*, inquit, *idem est sapere quod intelligere, nam multi æterna quidem sapiunt, sed intelligere nequaquam possunt.* Vbi ostendit, non esse necessario connexa donum sapientiæ & donum intellectus.

Ad hæc, multi sunt fideles adeo rudes, vt nihil fere capiant, nisi crasso modo, & exemplis corporalibus proponatur: *Quos* (vt loquitur S. Augustinus in lib. contra epistolam fundamenti, ca. 4. *non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimos facit.* His autem tribuere donum scientiæ, vt intellectus, ridiculum plane videtur, quos tamen charitate & gratia gratum faciente destitutos esse dicere nō possumus.

Postremo, quorsum in Ecclesia necessarij essent Doctores, si omnes dono sapientiæ, scientiæ & intellectus prædici essent? neque enim probabile est, dona ista nihil esse aliud, nisi qualitates diuinitus infusas, quibus mens humana facile duci se sinat à Spiritu sancto: siquidem Scripturæ & sancti Patres, per sapientiam, scientiam & intellectum, passim intelligunt cognitionem mysteriorum, aliarumque rerum, quam certum est, non in omnibus esse, in quibus est charitas.

Atque hæc dicta sint de Spiritu siue dono sapientiæ & scientiæ, vt significant notitiam mysteriorum, quomodo accipere videntur sancti Patres, Augu. & Greg. Nam si accipiantur pro quibusdam habitibus diuinitus infusis, quibus mens humana recte disponitur, vt à Spiritu sancto ducatur & moueatur, vt eiusmodi dona accipit S. Tho. in 1. 2. quæst. 68. tunc dicendum erit, hæc dona (vt S. Thomas recte docet) inseparabilia esse, tum inter se, tum à charitate: & aliud esse sermonem sapientiæ & scientiæ; aliud Spiritum sapientiæ & sciētiæ. Sed de his nimis multa pro instituto.

QVARTO quæritur, num gratiæ gratis datæ sint tantum nouem, vt colligi videtur ex ca. 12. prioris ad Cor.

Respondeo, esse multo plures, neque enim Apostolus eo loco omnes enumerauit, sed tantum aliquas exempli loco posuit. Id patet ex cap. 12. epist. ad Rom. vbi loquens idem Apostolus de eadem re, adiungit ad prophetiam gratiam docendi & exhortandi, item gratiam gubernandi, gratiam ministrandi, gratiam dispensandi, quorum donorum meminit idem Apost. 1. ad Corinth. 12. vbi ait: *Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes virtutes? &c.* Itaque multa sunt & varia Spiritus sancti dona, quæ ad aliorum vtilitatem fidelibus conceduntur, neque opus est curiose certum numerum quærere, cum is nunquam præcise in sacris litteris indicetur.

QVINTO quæritur, vtrum potestas conferendi Sacramenta sit gratia gratis data?

Sed facilis est responsio, nam etsi potestas illa sit aliquo modo gratia gratis data, tamen proprie non est ex genere eorum donorum, quæ à Theologis dicuntur gratiæ gratis datæ. Siquidem gratiæ gratis datæ cum exercentur, auctorem suum Spiritum sanctum, exterius manifestant, iuxta illud primæ ad Corinth. 12. *Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem.* Quicunque enim audit aliquem loquentem variis linguis, aut miracula facientem, aut prophetantem, aut efficaciter persuadentem, facile iudicat auctorem illius doni, esse Spiritum sanctum: at potestas Sacramenta conferendi occulta est, & potius eget fide, vt credatur inesse, quàm ipsa fidem alijs rebus faciat.

Deinde gratia gratis data non tribuitur vnicuique eam volenti, sed distribuitur à Deo, prout ipse voluerit, vt Apostolus docet 1. ad Cor. 12. Potestas

autem Sacramenta conferendi datur omnibus, qui Sacramentum Ordinis suscipere volunt. DENIQVE potestas conferendi Sacramēta datur per homines; gratiæ gratis datæ immediate à sancto Spiritu conferuntur.

SEXTO quæritur, vtrum gratiæ gratis datæ sint nobiliores, quàm gratia gratum faciens?

Sed respondet Apost. 1. ad Cor. 12. charitatem, quæ est gratia gratum faciens, omnibus aliis donis præstare. De hac enim ait: adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Quod idem testantur SS. Patres, Aug. lib. 15. de Trinit. c. 18. & Gregorius hom. 17. in Ezechielem: Accedit etiam ratio, quia gratia gratū faciens, immediate hominem cum Deo coniungit, & amicum ac filium Dei facit, gratiæ vero gratis datæ, veluti quædam instrumenta sunt, quibus vnus homo alios præparat, ac disponit, vt gratiam gratū facientem aliquando recipiant, & per eam in amicitiam Dei, & adoptionem filiorum recipiantur.

CAPVT XI.

Concedendam esse partitionem auxilij specialis, in sufficiens & efficax.

DE QVINTA partitione, quæ est gratiæ, tum excitantis, tum adiuuantis, in gratiam sufficientem, & efficacem, DVÆ sunt quæstiones.

Prior est, an hæc partitio admittenda sit; Posterior, vnde sumatur efficacia gratiæ, siue quid proprie sit gratia efficax.

Quod ad priorem quæstionem attinet, eam partitionem hæretici nostri temporis omnino repudiare coguntur, cum apud eos, qui à Deo mouētur, necessario bene agant; qui nō mouentur, nō possint bene agere; ac per hoc omnis Dei motio sit efficax, nulla sufficiens. Caluinus lib. 2. Instit. c. 3. §. 10. *Voluntatem*, inquit, *mouet gratia, qualiter multis sæculis traditum est, & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari, sed illam efficaciter efficiendo.* Nec aliam agnoscit gratiam, vt ex ea sectione, & sequentibus perspici potest.

Eandem partitionem sine dubio Pelagiani quoque repudiabant, quippe qui existimabant, ipsum liberum arbitrium esse sufficiēs auxilium perueniendi ad salutem, neque aliam agnoscebant potentiorem gratiam, vt ex Augustino intelligi potest, lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, c. vlt. Ad vtramque hæresim refutandam necessariam esse arbitramur hanc partitionem, quam etiam breuiter cōfirmabimus.

PRIMVM igitur auxilium Dei vere sufficiens adfuisse nonnullis, qui tamen reipsa conuersi non sunt, ac per hoc auxilium illud efficax non fuisse, manifesto colligitur ex sacris litteris. Isaiæ quinto sic loquitur Dominus. *Habitatores Hierusalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam, quid est quod vltra debui facere vineæ meæ, & non feci ei? An quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas.* Hi, quos Dominus reprehendit, sine dubio non habuerunt gratiam illam efficacem, quæ à nullo duro corde respuitur, nam si habuissent, fructum bonum vtique fecissent.

Si vero sufficientem gratiam, per quā vere & proprie conuerti possent, non habuissent, non vere diceret Dominus: *Quid vltra debui facere vineæ meæ, & non feci?* Responderetur enim, posteaquam vineam plantasti, & ex ea fructum ferre cupiebas, debuisti ea omnia circa illam adhibere, quæ necessaria erant, vt ea fructum facere posset, quomodo autem omnia necessaria adhibuisti, si defuit illi sufficiens cultura, nec habuit vere quæ requirebantur ad fructum faciendum?

A Deinde quorsum diceret Dominus: *Expectaui vt faceret vuas*, si non dedisset ei facultatem germinandi, & omnia necessaria ad proferēdas vuas? Oportet igitur vt fateamur, habuisse illos homines auxilium Dei plane sufficiens ad conuersionem, & ad vitam Deo gratam instituendam.

Similis locus habetur Matt. 23. *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* De quibus queritur Dominus, nō habuerūt gratiā efficacē, si enim habuissent, voluissēt sine dubio sub alas Domini congregari. Nec tamē caruerunt gratia necessaria & sufficienti, qua posse vellent quod Deus volebat, alioqui nō diceret Christus, *Volui congregare filios tuos, & noluisti.* Quomodo enim voluit, & ita voluit vt queratur de nolētibus, si eos, quos sciebat per se non posse velle, non iuuit vt possent velle?

B

Illud etiā quod legimus Acto. 7. *Vos semper Spiritui sancto restitistis*, satis aperte significat quibusdā inspirari bona desideria, & ita inspirari, vt conuerti possint: & tamen eos nolle conuerti; nam si non inspirabantur Iudæis illis bona desideria, quomodo resistebant Spiritui sancto? si non poterant resistere, cur à sancto Stephano tam acriter arguuntur?

C

Apostolus quoque Paulus idem ostendit, cum ait ad Rom. 2. *An diuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignoras, quia benignitas Dei ad pænitentiam te adducit?* Cur enim, quæso, Deus ad pœnitentiam expectaret, quibus non dedisset sufficiens auxilium ad conuersionem? ignorat fortasse, neminem posse conuerti & pœnitentiam agere, nisi cui vires ipse præbuerit?

DENIQVE, vt alia multa similia loca prætercam, Apoc. 3. Dominus ait: *Ego sto ad ostium & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum.* Vel igitur ij, ad quorum cor Dominus pulsat, habēt sufficiens auxilium aperiendi, vel non habent; si habent, est quod volumus: si nō habēt, cur, obsecro, Dominus pulsat? an ignorat eos aperire non posse? an stultus non esset, qui ostium vicini pulsaret, si certo sciret, neminem intus esse, qui aperire posset? Habemus igitur ex diuinis litteris, dari quibusdam sufficiens auxilium, quibus non datur efficax.

D

Possumus autem ex iisdem sacris litteris demonstrare quibusdam concedi efficax auxiliū, per quod infallibiliter conuertantur: nā Ioan. 6. Dominus ait: *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me.* Quod si omnis qui audiuit & discit à Patre, venit ad Christū, nullus est qui audiat & discat, qui non veniat; est igitur quædā vox Patris intus in corde loquēs, quæ infallibiliter persuadet. Istam vocem, efficacem gratiā nominamus. Idē probāt illa verba Domini Ioan. 10. de ouibus suis: *Et nō rapiet eas quisquā de manu mea*, ideo enim non rapiet eas quisquā de manu eius, quia dabit illis gratiam efficacem, per quam infallibiliter conuertantur, & in finem vsque perseuerent.

E

Eodem pertinet illud Apostoli ad Ro. 8. *Quos vocauit, hos & iustificauit.* Loquitur enim de vocatis secundū propositum, nam paulo ante dixerat, *Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Et mox: *Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit, quos prædestinauit, hos & vocauit, quos vocauit, hos & iustificauit.* Itaque licet multi sint vocati, qui non respondent, nec iustificantur, tamen qui vocantur secundum propositum, omnes respondent & iustificantur. Et ideo de his absolute pronūciat Spiritus sanctus. *Quos vocauit, hos & iustificauit*: ista vocatio secundum propositum, quam nullus vocatus contemnit, gratia est efficax.

Hinc

Hinc etiam Ezech. 36. Dominus dicit: *Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis;* Vbi quia de gratia efficaci sermo est, non dicit Dominus, faciam vt in præceptis meis ambulare possitis. Sed *faciam vt ambuletis.* Dicente autem Domino: *Faciam vt ambuletis*, quis contra suspicari audebit, forte futurum esse, vt non ambulent, aut quod est idem, ambulare nolint in præceptis, quos Deus ambulaturos esse confirmat.

Iam vero eandem partitionem, quam ex Scripturis breuiter probauimus S. Augustini testimoniis comprobemus, ac primum sufficientem gratiam, sed non efficacem habemus in li. 83. Quæstionũ. q. 68. in illis verbis: *Ad illam cœnam, quam Dominus in Euangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt, venire voluerunt, neque illi qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere, qui venerunt, quia vocati venerunt, nec illi qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi, quoniam vt venirent vocati, erat in eorum libera voluntate; propterea etsi quisquam tribuit, quod vocatus venit, non potest sibi tribuere, quod vocatus est. Qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meritum præmij vt vocaretur, sic inchoat meritum supplicij, cum vocatus venire neglexerit.* Et idem asserit Pharaonem, antequam induraretur, fuisse vocatum, & potuisse venire; sed quia noluit, meruisse obdurationem. Ex hoc testimonio habemus DVO, VNVM est, non omnem vocationẽ esse efficacem, quia multi vocati nõ veniunt; ALTERVM, omnes vocatos habere sufficiens auxilium ad veniendum; nam ideo iuste puniri eos dicit Augustinus, qui vocati venire negligunt, quia venire poterãt, cum esset hoc in eorum libera voluntate, vt venirent aut non venirent, posteaquam per vocationem diuinã veniendi vires acceperant. Nam quod vocatio, interna videlicet, sit gratia quædam & vires præbeat voluntati, idem Augustinus clarius docet li. 1. ad Simplicianum, q. 2. cum sic ait: *Noluit Esau & non cucurrit, sed & si voluisset & cucurrisset, Dei adiutorio peruenisset, qui etiã velle & currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. Aliter enim Deus præstat vt velimus, aliter præstat quod voluerimus: vt velimus enim & suum esse voluit, & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo: quod autem voluerimus solus præstat, id est, posse bene agere & semper beatè viuere.*

Hic audiuimus, Deũ vocando præstare vt velimus & curramus, & nostrum, VELLE, esse Dei & nostrũ, DEI vocando, NOSTRVM sequendo; hic etiam videmus ex Augustini sententia, Esau potuisse velle & currere, & tamen non voluisse & non cucurrisse, ac per hoc habuisse gratiam sufficientem, sed non efficacem: idem aperte docet in lib. de correptione & gratia, c. 7. vbi docet, omnes iustificatos posse perseuerare si volunt; quod etiam definitur in Concilio Arausicano, can. 25. & Tridentino sess.... cap. 13. Ex quo sequitur, omnes iustificatos habere auxilium sufficiens ad perseuerandum; quia vero re ipsa non omnes perseuerant, sequitur non omnes habere auxilium efficax.

Habemus igitur in Augustino gratiã sufficientem, ostendamus etiam gratiam efficacem, lib de gratia & libero arbitrio, ca. 5. *Vt Paulus de cœlo vocaretur, & tam magna & efficacissima vocatione converteretur, gratia Dei erit sola, quia eius merita erant magna, sed mala.* Libro de prædestinatione Sanctorum, capite 12. *Hæc,* inquit, *gratia à nullo duro corde respuitur, ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur.* Et lib. de correptione & gratia, c. 12. dicit, electis non solum dari vt perseuerare possint, si velint: sed etiam dari, vt velint, & certissime perseuerent.

Accedat VLTIMO etiam ratio, qua proposita partitio confirmetur, nam si non detur gratia aliqua vere sufficiens, TRIA sequũtur incommoda; PRIMVM, quod primus homo non sua culpa cecidisset, nã non habuit primus homo gratiam efficacem ad perseuerandũ, non enim perseuerauit; vel igitur habuit sufficientem gratiam, qua stare posset, vel nõ habuit; si habuit, est quod nos dicimus; si nõ habuit, certe nõ sua culpa cecidit, vt S. Aug. recte colligit lib. de correptione & gratia, c. 9. non enim culpæ adscribi potest, quod nullo modo vitari potuit.

ALTERVM, quod videbitur Deus amicos suos deserere, antequam deseratur ab eis, nam cũ iustus aliquis peccat, certe non habuit gratiam efficacẽ ad resistendum peccato: si enim habuisset, vtique nõ peccasset, quod si ne sufficientem quidẽ habuit qua posset resistere, quomodo nõ fuit à Deo desertus, antequam ipse Deum desereret? absurdum autem esse amicos Dei destitui necessario adiutorio, antequam ipsi Deum cadendo deserant, testatur August. lib. de natura & gratia, & c. 16. & tract. 2. in Ioã. & Prosper in resp. 7. ad obiectiones Vincentianas, & ante eos Chrysost. hom. 80. in Ioan. & post eos Concilium Tridentinum sess. 6. c. 11. & c. 13.

Sed solent aliqui respondere, Deũ non dici deserere, quando non dat auxilium bene viuendi, sed quando ab amicitia alicuius auertitur, & hoc modo non deserere, nisi prius deseratur; licet pro arbitrio suo auxilium illud præbeat, aut deneget.

AT Concilium Trid. (vt alia interim omittamus) apertissime docet, Deũ nõ deserere, quia nõ denegat auxilium; dicit enim eos qui pie, iuste & sobrie viuunt, in bono posse proficere, quia Deus nõ deserit, nisi desertus, sess. 6. c. 11. & rursus debere omnes iustos firmissimam spem in Dei auxilio collocare, quia nisi ipsi eius gratiæ desint, Deus ipsis non deerit; at si nullum esset auxilium nisi efficax, non possemus hãc spem in Deo collocare, cum quotidie videamus tale auxilium multis iustis deesse antequam ipsi Deum deserant, alioqui nunquam peccarent.

TERTIVM incommodum est, quod nemo poterit vere dicere, se non fecisse tantum boni, quãtum potuit: neque vllus se merito reprehenderet, quod gratiæ Dei non sit cooperatus, quantum potuit & debuit; nam si nulla sit gratia efficax, nulla erit gratia, cui vlla ex parte vnquã resistatur, ac per hoc vnusquisque nihil vnquam minus aget, quàm id sit, ad quod eum gratia diuina mouet. At certe sancti omnes ipsi negligentiæ & ignauiæ se accusare solent, ac non se cooperatos esse gratiæ, vt par erat, cum gemitu confitentur.

Iam vero, præter sufficientem gratiam, dari etiam gratiam efficacem, vel vnico illo argumento confirmari potest, quia sublata gratia efficaci, tollitur fundamentum diuinæ prædestinationis: *Prædestinatio enim.* S. Augustinus lib. de prædestinat. Sanctorum, cap. 10. *est gratiæ præparatio: gratia vero ipsa donatio.* AT preparatio gratiæ sufficientis cõmunis est etiam reprobis; Deinde prædestinatio non est sola præparatio, sed præscientia & præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicunque liberantur, vt idem Augustinus docet libro de bono perseuerantiæ, cap. 14. nouit igitur Deus quædam esse beneficia, quibus aliquis infallibiliter liberabitur, & ea præparat, si is ad numerum pertinet electorum, illa autem est gratia efficax, per quam aliquis infallibiliter liberatur. Si qua sunt argumenta quæ contra hanc partitionem obijci possint, ea facilius in sequenti disputatione soluentur.

CAPVT XII.

In qua re sita sit gratiæ efficacia.

SEQVITVR Altera quæstio, vnde sumatur efficacia gratiæ, de qua re tres opiniones inuenio, duas extremas & vnam mediam.

PRIMA opinio eorum est, qui gratiã efficacẽ constituũt in assensu & cooperatione humana, ita vt ab euentu dicatur gratia efficax, quia videlicet sortitur effectum, & ideo sortitur effectum, quia volũtas humana cooperatur. Itaque existimant hi auctores, in potestate hominis esse, vt gratiam faciat esse efficacem, quæ alioquin ex se non esset nisi sufficiens.

Hæc opinio aliena est omnino à sententia B. Aug. & quantum ego existimo à sententia etiam Scripturarum diuinarum; nam S. Aug. lib. de prædestinatione Sãctorum, c. 8. dicit gratiam, efficacem videlicet, à nullo duro corde respui, quia ipsa cor emollit; vbi vides, efficaciam tribui gratiæ, non voluntati humanę. Et li. de spiritu & littera, c. 34. quærẽs, cur Deus vni ita suadeat, vt persuadeat, alteri non ita; non respõdet, quia vnus consentit, alter non cõsentit, sed exclamat: *O altitudo diuitiarũ.* Itaque refert in arcanũ diuinæ voluntatis, cur vni detur gratia efficax, alteri non detur. Et in epist. 107. ad Vitalem, reprehẽdit eos, qui dicunt omnes homines fuisse accepturos gratiam Dei, si non illi, quibus non datur, eam sua voluntate respuerent. Vbi sine dubio loquitur de gratia efficaci, nam gratiam sufficientem probabimus paulo infra ex sententia S. Augu. omnibus hominibus dari; non igitur vult S. Augu. gratiã efficacem pendere ab humana voluntate, sed à diuina. Denique tam est hoc in operibus S. Augustini frequẽs & obuium vt superuacaneum sit id pluribus confirmare.

Quod attinet ad Scripturas sacras, verba illa Domini Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me:* Satis perspicue docent, in quo sita sit efficacitas gratiæ, illi enim infallibiliter veniunt ad fidem Christi, siue per fidem ad Christum, qui Patrem cælestem habent doctorem, ita vt infallibilitas effectus non habeat pro caussa studium discipuli, sed excellentiam magistri, allegat enim ibidẽ Dominus prophetiam Isaię c. 54. *Est scriptum*, inquit, *in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei.* Vel vt clarius habetur in textu Græco διδακτοὶ τοῦ θεοῦ, docti à Deo, iuxta illud Psal. 93. *Beatus homo, quem tu erudieris Domine.* Vide Augustinum tractantem hunc locum libro de prædestinat. Sanctorum, c. 8.

Alius locus est 1. Cor. 4. *Quis enim te discernit? quid habes quod accepisti, &c.* Nam si vera esset opinio istorum, fidelem ab infideli plane discerneret liberũ arbitrium; nam duo sint, qui eundem concionatorem audiant, & eandem interius inspirationem habeant, & vnus credat, alter non credat, nonne dicere poterit is qui credidit, se discerni ab infideli per liberũ arbitrium, quia ipse inspirationem acceperit, quam alter reiecit? nonne gloriari poterit contra infidelem, quod ipse Dei gratiæ cooperatus sit, quam ille contempsit? & tamen Apostolus hoc omnino prohibet, & ideo non solũ posse credere, sed etiam ipsum credere, dicit esse donũ DEI, Philippen. primo & Deum in nobis operari non solum, vt possimus velle, sed etiam vt velimus, Ph. p. 3.

DENIQVE hæc opinio euertit omnino fundamentum prædestinationis diuinæ, quã S. Augustinus ex diuinis litteris solidissime comprobauit; inde enim pendet certitudo, atque infallibilitas prædestinationis, quod electis Deus efficacem gratiam præparauit. *Quos enim prædestinauit, hos vocauit*, Vocatione

A illa, vt Augu. monet in libro de correptione & gratia, c. 7. secundum propositum, de qua dictũ est: *Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Quos autem vocauit secundum propositum, hos iustificauit iustificatione videlicet secundum propositum, quæ adiunctam habet perseuerantiam vsque ad finem; quos vero ita iustificauit.

Quod si vocatio efficax non penderet à proposito Dei, sed ab humana voluntate, nullus locus prædestinationi relinqueretur, sed tãtum præscientiæ, neque Apostolus dixisset, *vt secundum electionem propositum Dei maneret: Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau odio habui*, Rom. 9. Omitto, quod esset

B abuti vocabulis, vocare gratiam efficacem, eamque à sufficiente distinguere, si nulla omnino in ipsa gratia distinctio esset, & totum discrimen ab humana voluntate penderet.

Est igitur ALIA sententia in alio externo aliorum, qui docent gratiã efficacem esse actionem Dei physicam, quæ determinat voluntatem ad volendum & eligendum bonum, quod illi fuerat per gratiam excitantem inspiratum; & quia nõ potest fieri, vt Deus physice determinet voluntatem, quin ipsa voluntas determinetur, & velit id, ad quod determinatur, ideo fieri non potest vt gratia ista non habeat effectum infallibilem.

Hæc opinio videtur mihi aut esse omnino eadem

C cum errore Calu. & Lutheranorum, aut parum ab illo distare. Et quemadmodum opinio superior destruebat gratiam efficacem & simul prædestinationem; ita hæc opinio destruit gratiam sufficientem, & tollit è medio liberum arbitrium; nam ista determinatio voluntatis, quam gratia efficere dicitur, est necessaria ad hoc vt voluntas moueatur. Siquidem sine Dei cõcursu nihil omnino fieri potest, & ea sententia horum auctorum Dei cõcursus nihil est aliud, nisi determinatio, quam Deus efficit in voluntate. Quod si gratia ista necessaria est, non igitur sine ea potest fieri actio bona, ac per hoc, nulla remanet gratia verè sufficiens, quæ non sit etiam efficax; destruit igitur hæc opinio gratiam sufficientem.

D Quod autem tollat ex medio liberum arbitrium, ita probari potest. Nam, posita gratia determinante, non est in potestate liberi arbitrii agere vel non agere, neque est in eius potestate, vt ea gratia ponatur, vel non ponatur: igitur necessario & non libere voluntas agit; sed quia de hac re fusius disputauimus in 5. libro, hoc loco solum probare instituam, nõ esse hanc opinionem conformem doctrinę S. Augustini. Nam qui eam opinionem sequuntur, ideo potissimum eam sequuntur, quod eam S. Augustini esse sibi persuaserint.

Igitur QVATVOR argumentis demonstrari potest, S. Augustini mentem longe aliam fuisse, quàm istorum sit: & simul explicari, quæ sit vera sententia de efficacia gratiæ. PRIMVM argumentum sumitur

E ab iis testimoniis, in quibus S. Augustinus docet gratiam efficacem consistere in vocatione, siue persuasione & illustratione interna, ac proinde ad gratiam excitantem pertinere potius quàm adiuuantem, si per adiuuantem intelligamus physicam Dei cooperationem. Auctores enim opinionis, quã refutare aggredimur, gratiam efficacem ponunt in illa physica Dei actione, quæ producit ipsum actum volendi.

Igitur sic loquitur S. Augustinus in lib. de spiritu & littera, c. 34. *Attendat, & videat*, inquit, *non ideo tantum istam voluntatem, diuino muneri tribuendam,*

A *quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter creatum est. Verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, vt velimus, & vt credamus.* Et ibidem: *His modo quando Deus agit cum anima rationali vt ei credat, neque enim credere potest quolibet libero arbitrio, si nulla sit suasio, vel vocatio cui credat, profecto & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius praeuenit nos, consentire autem vocationi Dei, vel dissentire, propriae voluntatis est, quae res non solum non infirmat quod dictum est, quid habes quod non accepisti, verum etiam confirmat. Accipere enim & habere anima non potest dona de quibus audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat & quid accipiat, Dei est: accipere autem & habere, vtique accipientis & habentis est.*

Hoc loco S. August. PRIMVM ostendit, ipsum velle bonum, esse donum Dei, non quomodo Pelagiani docebant, quia sit ex libero arbitrio, quod nobis à Deo donatū est, sed quia sit ex peculiari gratia Dei. Deinde explicat quidnam illa gratia sit, ac dicit esse suasionem, inspirationem, visorū immissionem, internam vocationē. Denique excludit opinionem illam quae docet, à Deo determinari voluntatem, ac dicit cōsentire vocationi & suasioni Dei; vel dissentire propriae voluntatis esse.

Rursus idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. *Noluit*, inquit, *Esau & non cucurrit, sed etsi voluisset & cucurrisset, Dei adiutorio peruenisset, qui ei etiam velle & currere vocando praestaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. Aliter enim Deus praestat vt velimus, aliter praestat quod voluerimus. Vt velimus enim & suum esse voluit & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo; quod autem voluerimus, solus praestat, id est, posse bene agere & semper beatè viuere. Et hic videmus ipsum velle nostrum, fieri à Deo, non per physicam actionem determinantem voluntatem, sed per vocationem, quae est moralis inclinatio & impulsio, cui libere consentimus, vel dissentimus.*

Idem habemus in li. 83. quaestionum, q. 68. vbi dicit Augustinus, ideo non debere sibi tribuere eos, qui ad coenam magnam venerunt; quia vocati venerunt: vocatio enim gratia fuit, sine qua venire nō potuissent. Idem auctor in epist. 107. ante mediū: *Si ergo*, inquit, *ita praepararet atque operaretur Deus hominis voluntatem, vt tantummodo legem suam, atque doctrinam libero adhiberet eius arbitrio, nec vocatione illa alia atque secreta, sic eius ageret sensum, vt eidem legi atque doctrinae accommodaret assensum, proculdubio eam legere, vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac praedicare sufficeret, nec opus esset orare vt Deus ad fidem suam infidelium corda conuerteret.*

Vides hic, gratiam Dei efficacem, quae infidelium corda conuertit, & voluntatem bonam, quae operatur in nobis, esse vocationē altam, atque secretam, quae sensum internum, id est mentem agit, atque illi persuadet, vt consensum doctrinae, quae sibi praedicatur, accommodet. Idem lib. de praedestinatione Sanctorum, cap. 8. explicans illud Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me; Valde*, inquit, *remota est à sensibus carnis haec schola, in qua pater auditur & docet, vt veniatur ad filium; ibi est & ipse filius, quia ipse est verbum eius, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis.*

Hic vero non solum discimus ex Augustino, gratiam efficacem esse internam suasionem, quae adhibetur cordis auribus, sed etiam discimus ex Euangelio, CHRISTVS enim in Euangelio de Dei gratia, quae facit nos velle credere, loquitur, cum ait: *Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me.* Idem Augustinus similia habet in libro de bono perseuerantiae, c. 14. quem locum citabimus in argumento quarto, idem auctor in lib. de gratia & libero arbitrio, ca. 5. *Vt Paulus*, inquit, *de coelo vocaretur, & tam magna & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, &c.* Hic etiam videmus gratiam efficacem esse vocationem.

Quae autem illa fuerit vocatio, explicat idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. ad finem, vbi sic ait: *Quid volebat Saulus nisi vt inuaderet, & traheret, vinceret & necaret Christianos? quàm rabida voluntas? quàm furiosa? quàm caeca? qui tamen vna desuper voce prostratus, occurrente vtique tali viso, quo mens illa & voluntas, refracta saeuitia retorqueretur & corrigeretur ad fidem.* Illa igitur fuit vocatio efficax, immissio talis visi in mente Pauli, quo ille subito persuaderetur & velle credere.

Denique idem auctor tractatu 26. in Ioannem, explicans quomodo pater trahat homines ad Christum: *Ramum*, inquit, *viridem ostendis oui, & trahis illam, nuces puero demonstrantur & trahitur.* Et mox: *Si ergo ista quae inter delicias & voluptates terrenas reuelantur amantibus trahunt, quoniam verum est, trahit sua quemque voluptas; non trahit reuelatus Christus à Patre? quid enim fortius desiderat anima, quàm veritatem?* Hic aperte videmus aptis similitudinibus explicatum, quemadmodum gratia trahat animam, non eam physice determinando, sed inuitando, atque alliciendo demonstratis iis, quae congrua sunt ei qui trahitur.

ALTERVM argumētum sumitur ex iis locis, in quibus S. Augustinus docet gratiam Dei, quae facit nos velle, ac per hoc efficax est, esse gratiam praeuenientem & adeo praeuenientem, vt sine nobis operetur, proinde esse praeuenientem non solum natura, sed aliquando etiā tempore hinc enim manifeste sequitur, gratiam efficacem non esse physicam actionem determinantē voluntatem; ea siquidem actio nō potest esse prior actu voluntatis humanae, nisi prioritate naturae, & prioritate naturae, non vt significat instans in quo sit illa actio, sed tantum à quo sit, ipsa enim humana volitio, vt sic loquar, vt à Deo est, dicitur actio Dei, nec intelligi potest, vt in aliquo instāti Deus efficiat illā volitionem, quin intelligatur in eodem instanti illa volitio fieri & esse in nobis, sicut nō potest intelligi, vt Deus moueat voluntatē quin illa moueatur. Igitur in epist. 107. *Gratia*, inquit, *meretur augeri, vt aucta mereatur, & perfici comitante, non ducente, pedissequa, non praeuia voluntate.* Et ibidem aliquoties repetit, per gratiam praeueniri voluntatem.

Ex qua sententia vidit Caluinus recte colligi, voluntatem à gratia praeparari, non autem ita determinari, vt non sit ei liberum assentiri, vel dissentire, & ideo Augustini sententiam audacter reiecit, sic enim scribit in lib. 2. Institutionum, cap. 3. §. 7. *Sed erunt*, inquit, *qui concedent voluntatem à bono suopte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti, sic tamen vt praeparata, suas deinde in agendo partes habeat, quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam praecedere, & id comitante, non ducente, pedissequa, non praeuia voluntate.* Et infra; *Sed quia reformata opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratiae praeuenienti pedissequa voluntate obsequatur.* Haec ille.

Idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, quaestione secunda scribit, ipsum velle nostrum, & Dei esse & nostrum; Dei, vocando, nostrum, sequendo; vbi hunc vides esse ordinem. Primum Deus vocat, deinde nos vocatione accepta sequimur. Idem Augustinus in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 5. *Vt Apostolus Paulus*, inquit, *efficacissima conuersione conuerteretur, gratia Dei erat sola.* Solam vocat gratiam Dei,

quia non cooperabatur voluntas humana Deo in illa actione vocandi, qua præueniebatur & præparabatur, vt vellet conuerti. Quare in eodem lib. c. 16. ita scribit: *Certum est nos velle cum volumus: sed ille facit vt velimus bonum, de quo dictum est, quod præparatur voluntas à Domino.* Et cap. 17. *Vt velimus sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus vt faciamus, nobiscum cooperatur.* Quod antea dixerat, gratia Dei erat sola, nunc explicat per illa verba. *Vt velimus sine nobis operatur.*

Præuenit igitur Deus, & præparat vocando, idque sine nobis. Deinde nos sequimur, non tamen sine eius auxilio, vocationi assentiendo. Denique in epi. 107. ad Vitalem, explicans illud Psalm. 37. *A Domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet.* Obseruat, primum dictum esse, gressus hominis à Deo dirigi, deinde additum hominem velle: *Quia*, vt ipse loquitur, *voluntas bona donum Dei est, qui gressus hominis propterea primitus dirigit, vt viam eius velit.* Itaque primum dirigit Deus gressus, præparans voluntatem interna inspiratione ac suasione, deinde ipsa voluntas præparata inspirationi ac suasioni, libere volendo assentitur.

Tertium argumentũ sumitur ex omnibus illis locis, quibus capite superiore probauimus, dari gratiã sufficientem distinctam ab efficaci. Nã fieri non potest, vt detur gratia vere sufficiens, quæ simul non sit efficax, si gratia Dei physice determinat volũtatem; ista enim gratia præsente & operante, hab[illegible] homo gratiam efficacem: ista absente, ne sufficie[illegible]n quidem habet.

Postremum argumentum sumitur ex illis locis, in quibus idem S. Augustinus ostendit vnde fiat, vt gratia sit efficax, licet non determinet physice, sed tantum moraliter, per modum suasionis: sunt autem Duo loca præcipua. Locus prior est in li. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. *Igitur*, inquit, *non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, qui hoc modo vocauit, quomodo aptum erat eis, qui sequuti sunt vocationem.* Et infra: *Cuius miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, vt vocantem non respuat.*

Posterior est in lib. 2. de bono perseuerantiæ, ca. 14. *Ex quo apparet, habere quosdam in ipso ingenio diuinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, si congrua suis mentibus, vel audiant verba, vel signa conspiciant. Et tamen si Dei altiori iudicio à perditionis massa non sunt gratiæ prædestinatione discreti, nec ipsa ei adhibentur, vel dicta diuina vel facta per quæ possent credere, si audirent vtique talia vel viderent.*

Præter hæc duo loca, sunt etiã alia, ex quibus hoc idem colligitur, nam in lib. de spiritu & littera, c. 34. cum dixisset S. August. Deum internis inspirationibus agere cum anima, vt velit, & hac de caussa ipsam voluntatem bonam esse donum Dei, subiungit; *Iam ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur, vt persuadeatur, illi autem non ita, duo sola occurrunt interim, quæ respondere placet, ô altitudo diuitiarum, & nunquid iniquitas apud Deum?* Vbi potuisset S. August. respondere vni persuaderi, alteri non ita, quia vnus vult assentiri, alter non vult; sed quoniam nouerat, posse Deum etiam nolenti assentiri facile persuadere, & ex nolente facere volentem, si vellet ei proponere, quæ scit menti eius & ingenio congruere; ideo ad arcanum diuini consilij retulit dicens: *ô altitudo diuitiarum!*

Idem Augustinus hoc ipsum satis aperte declarat tractatu 26. in Ioannẽ, vbi explicat, quomodo Deus trahat homines ad fidem, & faciat eos velle credere, nam quemadmodum pastor trahit ouem, cum demonstrat ei ramum viridem, quo scit illam delecta-

A ri, & pueros parentes alliciunt ostensis nucibus, quæ ętati illi congruunt: sic etiam, Augustini sententia, Deus homines trahit inspiratione interius oblata, qualem scit aptam esse, vt ab eis non respuatur; quomodo libro primo ad Simplicianum, quęstio. secunda in fine, idem Augustinus scribit, Apostolum Paulum continuo à Deo fuisse conuersum, quia fecit, vt tale visum menti eius occurreret, quale requirebatur, vt mens illa & voluntas refracta sæuitia, torqueretur & corrigeretur ad fidem.

Denique omnia testimonia in primo argumento allata huc pertinent. Neque enim intelligi potest, quo pacto gratia efficax consistat in illa interna suasione, quæ per liberum arbitrium respui potest, & tamen infallibilem effectum habeat, nisi addamus, Deum ijs, quos efficaciter & infallibiliter trahere decreuit, eam suasionem adhibere, quam videt congruere ingenio eorum, & quam certo nouit ab eis non contemnendam.

B

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones quædam aduersus ea, quæ dicta sunt de gratia efficaci.

C OCCVRRVNT TRIA, quæ obiici possent aduersus ea, quæ in superiore capite disputauimus.

PRIMVM est gratiam efficacem non videri in illustratione & inspiratione, seu vocatione, ac suasione constituendam, quod ista omnia ad legem & litteram, non ad gratiam & spiritum pertineant; quid enim interest inter suasionem istam internam, & cõcionem externam? & tamen externa concio littera est, non spiritus.

Respondeo, multum omnino interesse inter gratiam internæ suasionis, & concionem externam: nã concio externa admouetur auribus corporis, concio interna auribus cordis.

D Deinde, concio externa solum proponit obiectũ, sed non infundit lumen menti ad illud cognoscendum, neque aspirat affectum ad illud diligendum: at interna ac diuina suasio aliquando proponit obiectum, quod est illi commune cũ externa; sæpius autẽ vtitur externa pro instrumento; semper autem lumẽ infundit, & afflat initium bonæ voluntatis, quod est quasi semen, vnde postea oritur fructus voluntatis perfectæ & deliberatæ; quamuis autem proponere obiectum per se non ad spiritum, sed ad litteram pertineat, tamẽ ad gratiam pertinet, vt ea lectio, vel cõcio occurrat, quæ est accõmodata hominis ingenio, præsertim si accedat internus Doctor, qui aperiat cor intendere his quæ audiuntur, aut leguntur, vt de Lidia purpuraria loquitur scriptura, Act. 16.

E Denique gratia interna non solum excitat per illustrationem & aspirationem boni desiderii, sed etiam adiuuat voluntatem, eique cooperatur etiam physice ad eliciendum actum voluntatis deliberatę, quãquam gratia magis dicitur efficax, vt supra demonstrauimus, ex illa incitatione, quæ proprie vocatio dici solet, quàm ex cooperatione physica. Vide Augustinum in epist. 107. de spiritu & littera, cap. 34. de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. in quibus locis apertè tribuit gratiæ & spiritui, vt distinguitur à lege & littera, internam suasionem, quam nos gratiam excitantem appellamus.

SECVNDA obiectio, si gratia efficax est interna suasio, qua ita vocatur aliquis, vt aptum est ei, vt vocantem non spernat; gratia sufficiens, vt ab efficaci distinguitur, nihil erit aliud, nisi interna suasio, qua ita vocatur aliquis, vt aptum ei non est, vt vo-

vocantem non spernat. Atqui absurdum videtur, vt Deus vocet aliquem, vt aptum ei non est, vt vocantem non spernat, siue vt tunc vocet, quando videt sequuturum, & non vocet quando videt se non sequuturum,

RESPONDEO, certum esse vocari à Deo multos, vt aptum eis non est, vt vocantem non spernant, & eo tempore quo Deus videt illos non sequuturos, & non vocari eo tempore, quo prævidentur sequuturi, si vocarentur. Nam Dominus Matth. 11. dicit, Tyrios & Sidonios pœnitentiam acturos fuisse in cinere & cilicio, si ea signa vidissent, quæ Galilæi videbant, qui tamen iis visis non conuertebantur. Itaque Dominus signa fecit coram Galilæis, eosque vocauit, quando vidit eos non conuertendos, & noluit signa facere coram Tiriis & Sidoniis, eosq; vocare quando videbat eos conuertendos, si per ea signa vocati fuissent.

Neque dubitari potest, quin ii qui arguuntur restitisse Spiritui sancto, Actorum c. 7. vocati fuerint à Spiritu sancto eo modo & eo tempore, quo videbat eis non aptum esse vt obedirent. Nam vocatos esse, & non obediuisse, certum est, quia alioqui non reprehenderentur, quod Spiritui sancto restitissent: præsciuisse autem Spiritum sanctum eos non obedituros, si illo modo & illo tēpore vocarentur; nec defuisse Spiritui sancto potentiam, qua vocare posset eo tempore & modo, quo videbat illos sequuturos, quis negare audebit, nisi sapientiam aut potentiam Dei infinitam negare velit? vocauit igitur quomodo & quando vidit non sequuturos, & non vocauit quomodo, & quando vidit sequuturos.

Quod autem Deus facit, absurdum videri non debet, etiamsi caussam ignoremus: quanquam in hac re non omnino caussam ignoramus, vt ex Augustino colligi potest in epist. 106. & alibi: Deus enim reprobos non vocat, quando videt sequuturos, quia non tenetur ita eos vocare & iuste potest deserere: cum natura sint filii iræ. Vocat autem quando videt non sequuturos, tum vt ostendatur vis liberi arbitrii, tum propter electos, vt ipsi in perditione aliorum intelligant, quam gratiam acceperint à Deo, qui eos non solum vocauit, sed ita vocauit, vt videbat infallibiliter sequuturos. Neque reprobi culpam vllam suæ inobedientiæ in Deum referre possunt, cum non præscientia Dei, sed ipsorum voluntas caussa fuerit, vt vocationi non acquiescerent.

TERTIA obiectio, videtur ista explicatio gratiæ sufficientis & efficacis quam nos tradidimus, aut parum, aut etiam nihil differre ab opinione illa, quę efficaciam gratiæ, non tam in ipsa gratia, quam in voluntate humana ponit. Quam opinionem initio superioris capitis refutauimus.

RESPONDEO, sententiam nostram quam S. Augustini esse demonstrauimus, aliqua in re cum prima illa opinione conuenire, sed in multis ab illa discrepare. Conuenit enim in eo, quod vtraq; sententia gratiam sufficientem & efficacem ponit in auxilio excitante potissimum, non in adiuuante. Sed discrepant inter se, quod prima opinio vult efficaciam gratiæ pendere à volũtate humana, nostra vero, pendere vult à voluntate Dei.

Et, si proponatur quæstio, Vtrum si duo homines habeant eandem omnino gratiam excitantem & adiuuantem, saltem in actu primo, & eundem concionatorem audiant, & eadem signa videant: Vtrum, inquam, fieri possit, vt vnus credat, alter non credat: PRIMA illa opinio respondebit, fieri posse, quia libera voluntas manet, & potest pro arbitrio gratiam sequi, vel ei resistere. Quæ responsio contradicit Apostolo, qui 1. Cor. 4. prohibet fideli ne infletur aduersus infidelem, & rationem reddit, quia fides, quæ eos discernit est donum Dei, quod illi est datum, & alteri non est datum. *Quis enim, inquit, te discernit? quid habes quod non accepisti? si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

At NOSTRA sententia respondebit, posse quidem fieri, vt duo homines eadem interna motione accepta eundem concionatorem audiant, & eadem signa videant, & vnus credat, alter non credat; tamen non posse fieri, vt si eandem omnino gratiam excitantem duo homines accipiant; vnus credat, alter non credat. Siquidem ad gratiam non solum pertinet motio siue excitatio interna, sed circumstantia loci, temporis, personæ, &c. Si enim eadem motione accepta vnus credit, alter non credit, sine dubio vnus accepit motionē eo modo, loco & tempore, quo Deus præuidit eius ingenio congruere, alter non ita accepit; ac per hoc longe maiorem habuit Dei gratiam, is qui credit, quam qui non credit. Qui enim non credidit, habuit gratiam qua posset & vellet credere; qui autem credidit, habuit gratiã qua posset & vellet credere. Tunc enim Deus in nobis operatur velle; cum ita vocat, vt videt sequuturos. Et ideo vere non potest fidelis aduersus infidelē gloriari aut inflari, quia qui eum principaliter discernit ab infideli, non est ipse per liberum arbitrium, sed Deus per gratiam efficacem quam ei dedit & alteri non dedit. Vide Augustinum libro de prædestinatione Sanctorum, c. 5.

DICES, si ponamus id quod ponit August. lib. 12. de ciuit. Dei, ca. 6. duos videlicet in omnibus pares, tentatos eadem tētatione, eodem modo, loco, tempore, & æque affectos, & tamen vnus resistat, alter cadat; nõne caussa diuersitatis referenda erit in liberum arbitrium? vt eo loco refert Augustinus, nam sine dubio etiã gratia fuit æqualis, si vocatio data est vtrique eodem modo, loco, & tempore, & cum essent æque affecti, alioqui non fuissent in omnibus pares.

RESPONDEO, caussam diuersitatis referendam esse in liberum arbitrium, vt Augustinus eo loco recte probat, sed non primam caussam; nam prima caussa fuit, quia Deus vni dedit inspirationem, quam præuidit ab illo per liberum arbitrium amplectendam: alteri dedit eandem, sed quam præuidit ab eo per liberum arbitrium reiiciendam.

CAPVT XVI.

Quæ sit proprie gratia operans.

DE SEXTA partitione gratiæ in operantem & cooperantem, non leuis est quæstio, quam sane peperit obscuritas verborum S. Augustini, à quo eam partitionem Theologi acceperunt, & Apostoli Pauli, vnde eam Augustinus accepit. Apostoli verba sunt in epistola ad Philippenses c. 2. *Deus est, qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona voluntate.* Quæ verba sic explicat August. in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 17. *Ipse vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Et mox: *Vt velimus, sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur.* Multæ sunt huius partitionis expositiones.

PRIMVM enim Theologi Scholastici, gratiam operantem vocant ipsum habitum gratiæ, vt formaliter nos iustos & gratos Deo facit; id enim Deus in nobis sine nobis facit. Gratiã cooperantem esse volunt eundem habitum, vt operis meritorii principium est; cum enim opera bona facimus, non sola gratia operatur in nobis, sed & nos ipsi vere operamur.

Hæc doctrina verissima est, & eam inferius suo loco aduersus hæreticos propugnabimus; sed tamen non propriè partitio gratiæ operantis & cooperantis, vt ab Apostolo & Augustino accepta est, ad habitum gratiæ, sed potius ad auxilium speciale pertinere videtur. Neq; enim Apostolus & Augustinus tribuunt gratiæ operanti, vt faciat hominem iustum, sed vt faciat eum velle & desiderare iustitiam; neque efficientia siue operatio propriè dici potest, id quod gratia non efficienter, sed formaliter facit.

Est igitur ALIA explicatio, quod gratia operans non distinguatur à gratia excitante, neq; cooperans ab adiuuante; & quia gratia excitans inspirat initium quoddam bonæ voluntatis, ad quod non liberè concurrimus; gratia adiuuās iuuat ad assensum præstandum & eligēdum, quod Deus inspirauit, in quo planè liberi sumus: ideo dictum esse volunt auctores huius sentētiæ, Deum in nobis sine nobis efficere vt velimus, nobiscum autem cooperari cum volumus; vbi per illud, *vt velimus*, intelligunt imperfectum & indeliberatum desiderium: per illud, *cum volumus*, intelligunt perfectam & deliberatam electionem.

Hæc explicatio nō videtur satisfacere verbis Apostoli & S. Augustini; vterq; enim tribuit gratiæ operanti, tanquam effectum proprium, non illud velle indeliberatum & imperfectū, sed velle deliberatum, vnde opera bona nascuntur: *Deus* (inquit Apostolus) *operatur in nobis velle & perficere*. Vbi non distinguitur velle indeliberatum à velle deliberato, sed voluntas ab exequutione. Et S. Augustinus: *Vt velimus*, inquit, *sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus vt operemur, nobiscum cooperatur*. Vbi cooperatio adiungitur operi nostro ex perfecta, ac per hoc, deliberata voluntate prodeunti.

ALIA explicatio aliorum est, gratiam operantem esse eam, quæ tribuit actum internum, cooperantem quæ tribuit externum. Quæ videtur esse S. Thomæ in 1.2.q. 111. art. 2.

Sed non videtur requiri gratia aliqua specialis ad actum externum: vbi enim aliquid efficaciter volumus, membra corporis ad nutum obediunt, & ideo S. Aug. in eodem lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 16. dicit, petendum esse à Deo, vt tantum velimus quantum necesse est, vt volendo faciamus, & c. 17. dicit, eos qui volunt mandata seruare, & non possunt, ideo non posse, quia prauam habent voluntatem. Et breuiter, in vtroque capite hoc docet, posita efficaci voluntate, nullam remanere difficultatem: itaque sufficit auxilium generale ad opus externum perficiendum, quod auxilium non dicitur propriè gratia, neque operans, neque cooperans.

DICENDVM igitur est, gratiam operantem illam esse, quæ efficit in homine primum actum deliberatæ voluntatis, qualis est conuersio, siue ab infidelitate ad fidē: siue à peccatis cæteris ad pœnitentiam: gratiam verò cooperantem esse illam, quæ efficit consequentes actus volūtatis, quales sunt, velle orare, velle quærere sacerdotem, velle bona opera facere, & alii similes. Quos continuo sequuntur actus externi, ita vt gratia operans nihil sit aliud, nisi auxilium speciale efficax respectu primi actus voluntatis: gratia verò cooperans sit auxilium speciale respectu actuum sequentium.

Sed quæstio est eaque non leuis, quomodo sit intelligendum, quod S. Augustinus ait, primum actum deliberatæ voluntatis fieri sine nobis. Quomodo enim fit sine nobis, quod nostra libera deliberatione & electione efficitur. Neque enim audiendi sunt Lutherani & Caluinistæ, qui contendunt actus bonos internos ita fieri sine nobis, vt non sint actus liberi arbitrii: neque nos eos propriè faciamus, sed immissos à Deo necessario recipiamus. Hunc enim errorem posteà suo loco copiosè refellemus.

Neque dubitari potest quin ista eorum sententia alienissima sit à mente S. Augustin. de cuius verbis nunc laboramus. Nam in li. 1. ad Simplicianum, quæstione 2. *vt velimus*, inquit, *& suum esse voluit, & nostrum suum vocando, nostrum sequendo*. Item lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum; cap. 8. *Homo*, inquit, *præparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor*. Et paulò post: *Quamuis nisi adiuuante illo, sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen os aperimus illius adiumento, & opere nostro; nam quid est præparare cor & os aperire, nisi voluntatem parare?* Item tractatu 72. in Ioannem: *Credenti in eum qui iustificat impium, deputatur eius fides ad iustitiam, in hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum opus est Christi. Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis*. Item in eodem loco: *Operanti in se Christo, cooperatur homo ad salutem æternam ac iustificationem suam* Hæc ille. Non igitur dubitari potest, quin S. Augustinus nihil commune habuerit cum sententia hæreticorum, qui nos passiue tantum concurrere existimant ad actus pietatis internos.

Cæterum si hæc ita se habent, quæstio initio proposita magis iam implicata videtur: nam ex eodem Augustino audiuimus, ipsum, vt velimus, Deum operari sine nobis, & non operari sine nobis, Deum solum id operari, & nos ei cooperari, & alia, quæ pugnantia esse videntur.

Igitur OBSERVANDVM est, Deum secundum quoddam genus caussæ, esse mouentem respectu ipsius velle deliberari, & voluntatem non esse mouentem, sed tantum motam, cum tamen secundum aliud caussæ genus, ad eundem actum volendi producendum Deus concurrat vt mouens, voluntas autem tum vt mota, tum vt mouens, & ideo vtrumque verum esse, Deum operari ipsum velle deliberatum sine nobis, & non operari sine nobis.

Nam si consideremus caussam efficientem & physicam illius actus, ea non solum est Deus per auxilium speciale, sed etiam voluntas per liberum arbitrium: & hoc modo illud velle, est Dei & nostrum, & nos in eo cooperamur Deo, & Deus illud operatur non sine nobis, vt S. Augustinus loquitur in locis paulo ante adductis contra hæreticos.

At si consideremus caussam illius eiusdem actus moralem, id est, caussam mouentem suadendo, hortando, consulendo, ea solus est Deus: voluntas autem secundum hoc genus caussæ non est mouens, sed tantum mota. Non enim ipsa se voluntas impellit suadendo & hortando, vt velit quod non vult, sed Deus per inspirationes suas intus animæ loquēs, ei suadet & persuadet, vt velit. Hæc est igitur gratia operans, quæ præuenit conatum & industriam nostram, & operatur vt velimus, quod anteà nolebamus, sine nobis operantibus vt velimus, non tamen sine nobis liberè consentientibus dum volumus.

Atque hinc intelligemus, cur ad primum actum voluntatis tantum, requiratur gratia operans, ad reliquos autem non sit necessaria operans, sed cooperans: nam posteaquam cœpimus velle conuerti ad Deum, iam nos ipsi non tantum per liberum arbitrium producimus Deo iuuante reliquos actus, sed etiam nos incitamus & impellimus, Deo cooperante, ad eos.

Ac vt corporali similitudine rem illustremus, sit aliquis cui expediat nauigare in orientem, & tamen

nolit id facere; si quis ad eum accedat, eique multis A allatis rationibus tandem persuadeat, & de nolente volentem faciat; deinde vbi eum velle nauigare cognouerit, procuret illi nauem, pecunias & cætera, quę nauigantibus sunt necessaria; is profecto vere dicere poterit, ego solus feci, vt iuste nauigationem suscipere vellet; nam etiamsi alter rationes allatas audierit, atq; apud se expenderit, & tãdem assensum præbuerit: non tamen ipse sibi persuasit, neq; se ipse mouit, sed amicus eius illum mouit eique persuasit.

Cæterum quod attinet ad exequutionem voluntatis, non potest amicus ille dicere, Ego solus detuli istum in orientem sed solum, Ego illum adiuui & cooperatus sum vt commode nauigaret. Siquidem ille qui ab amico persuasus nauigare decreuit, sine dubio non sibi ipse defuit, sed cogitare cœpit, quid B facto opus esset, & conatum atque industriam adhibere ad futuram nauigationem.

Hanc esse veram huius distinctionis explicationem ex ipso Augustino colligi potest: nam in libro de gratia & libero arbitrio, c. 5. sic loquitur: *Vt Apostolus Paulus de cœlo vocaretur, & tam magna & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, quia merita eius erant magna, sed mala.* Vbi soli gratiæ tribuitur conuersio B. Pauli, ac per hoc fuit illa gratia operans, non quia Paulus non concurrerit libere contentiendo, & per liberum arbitrium actum illum conuersionis actiue producendo, sed quia merita eius erant magna sed mala, id est, quia non præcesserat ante cõuersionem vllum meritum, siue studium, C aut conatus ad conuersionem. Solet enim August. meritum appellare quemlibet actum bonum, ratione cuius aliquid aliud accipimus: vt perspicuum est ex epistola 105. & 106. vbi dicit, solam fidem dari sine vllo merito præcedente, quia eam nullus bonus actus præcedit: remissionem vero peccatorum non dari sine merito, quia fides orando illam meretur. Itaque in libro de gratia & libero arbitrio, c. 14. *Fides*, inquit, *& non petita conceditur, vt ei petenti alia concedantur.* Et paulò antè dixerat, se fidem appellare voluntatem credendi.

Itaque gratia operans est, quæ facit nos velle credere, quia id in nobis fit sine nobis petentibus, ac multo minus laborantibus & conantibus: gratia cooperans est, quæ facit nos velle orare, ieiunare, eleemosynas dare, & Sacramenta requirere, quia, id non fit nisi conatu atque industria nostra cooperante. Hinc idem Augustinus in eodem lib. cap. 17. non dicit, Deum operari velle nostrum sine nobis, sed operari, vt velimus sine nobis, nos enim cooperamur Deo volendo, id est, libere producendo actum volendi, sed non cooperamur faciendo, vt velimus. Quia non ipsi nos mouemus & incitamus ad volendum, sed ipse solus interna inspiratione nos mouet atque impellit.

Fortasse etiam sanctus Thomas non est alienus ab hac expositione: quamuis enim loco citato 1. 2. quæstione 111. articulo secundo, retulerit gratiam operantem ad actum internum, cooperantem ad externum: tamen probabile est, per internum actum eum intellexisse primum internum, per externum autem intellexisse alios consequentes, quos externi sequuntur, nam in eodem articulo docuit, gratiam operantem necessariam esse in conuersione, cum voluntas primo de mala fit bona, & ibidem docuit, gratiam cooperantem esse necessariam ad actus exteriores, quia ii fieri nõ possunt, nisi Deus confirmet voluntatem in bono, & præbeat facultatem bene operandi.

Non igitur S. Thomas voluit, gratiam cooperantem simpliciter referri ad actus exteriores, sed ad interiores, vt ex iis pendent exteriores, & hoc modo cum B. Paulus dicit Deum operari in nobis, velle & perficere, per vocem, *perficere*, non est intelligenda sola exequutio externa, sed tam interna quam externa opera, quæ nascuntur ex primo actu volũtatis. Et cum S. August. scribit Deum operari in nobis vt velimus, cooperari autem cum ita volumus vt faciamus, per illud, *faciamus*, non est accipienda actio tantum externa, sed etiam opus internum, vt oratio, contritio, &c.

LIBER SECVNDVS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio, an auxilium sufficiens omnibus detur.

EXPEDITIS quęstionibus circa partitio- A nes gratiæ, tractanda est grauis illa controuersia de communicatione gratiæ & prædestinatione diuina, videlicet an gratia sufficiens ad salutem detur omnibus hominibus, &, si ita sit, quomodo saluetur gratuitæ prædestinationis veritas. Cuius controuersiæ explicatio omnino necessaria est ad sequentes disputationes, de libertate arbitrii & gratiæ necessitate. Sunt autem duæ sententiæ contrariæ de proposita quæstione, inter quas media incedit veritas.

Prima sententia Pelagianorum est, & eorum qui Pelagianis in Gallia occulte fauebãt, Fausti, Cassiani & aliorum. Docet hæc sententia, gratiam Dei omnibus hominibus paratam esse, modo ipsi eam petere & excipere velint. posse autem vnumquemque ex viribus liberi arbitrii sine alia præueniente gratia, ipsam gratiam expetere, inuocare, excipere. refert hanc sententiam siue potius hæresim S. Aug. in li. 1. ad Bonifacium, contra duas epist. Pelagianorum, c. vlt. & in epist. 106. & 107. & in lib. de Prædestin. Sanctorum, c. 1. & 2. eandem referunt Hilarius & Prosper in epistolis ad Augustinũ, & Petrus Diaconus in lib. de incarnatione & gratia Christi, cap. vlt.

ALTERA sententia priori contraria, est eorum omnium, qui non agnoscunt distinctionem inter auxilium, efficax & sufficiens, in quorum numero sunt Lutherus in assertione art. 36. & Calu. lib. 3. Instit. c. 22. §. 10. & c. 24. §. 15. & 16. hi enim docent multis deesse sufficiens auxiliũ ad salutem, omnibus

ijs videlicet, qui non sunt à massa perditionis diuina prædestinatione discreti.

Inter has contrarias pugnantesque sententias incedunt Theologi Catholici quamplurimi, ac fere omnes, qui docent omnibus hominibus pro loco & tempore sufficiens auxilium non deesse, & tamen sine præueniente gratia, neminem posse gratiam desiderare, petere, vel accipere. Vide Alexandrum Alensem in tertia parte Summæ, q. 69. memb. 5. art. 3. Albertum Magnum in 2. sent. dist. 28. art. 1. S. Thomam in 1. 2. q. 109. art. 8. ad 1. & in li. 3. contra Gentiles, c. 159. S. Bonauenturam in 2. sent. dist. 28. art. 1. q. 3. Scotum in 1. sent. dist. 46. & ex recentioribus Adrianum Papam in q. 3. de pœnit. Ioannem Roffensem in refutatione art. 36. Franciscum Ferrarien. in commentario lib. 3. contra Gentiles, c. 159. Ioannem Driedonem in lib. de captiuitate, & redemptione generis humani tract. 5. Ruardum Tapperum in explicatione articuli de libero arbitrio, Dominicum à Soto lib. 1. de natura & gratia, c. 15. & 18. Andream Vegam lib. 13. super Concil. Tridentinum, c. 13.

Quoniam autem explicatio propositæ quæstionis multa continet capita; neq; vna responsione absolui potest, per aliquot propositiones rem totam expedire conabimur.

CAPVT II.

Auxilium gratiæ non expectare, sed præuenire voluntates nostras, neque æqualiter omnibus adesse.

SIT igitur PRIMA propositio: *Auxilium gratiæ Dei, non ita offertur omnibus hominibus, vt Deus expectet homines, qui illud desiderent vel postulent, sed præuenit omnia desideria & omnem inuocationem.* Hæc propositio est contra Pelagianos, & Pelagianorum reliquias, & habetur in Concilio ARAVSICANO can. 3. & 4. vbi sic legimus: *Si quis per inuocationem humanam gratiam dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere, vt inuocetur à nobis, contradicit Isaiæ Prophetæ, vel Apostolo idem dicenti, inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant.* Item: *Si quis, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, vt etiam purgari velimus per sancti Spiritus infusionem & operationem fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui sancto per Salomonem dicenti. Præparatur voluntas à Domino, & Apostolo salubriter prædicanti, Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate*, Vide quæ scripsimus in 6. lib. c. 2. 4. & 5. nam illa omnia hanc propositionem confirmant.

SECVNDA propositio. *Auxilium gratiæ Dei non æqualiter omnibus adest.* Hæc propositio in diuinis litteris ita luculenter habetur, vt mirum videri possit ab vllo vnquam fuisse negatam. Vrget S. August. illud Sap. 4. *Raptus est ne malitia mutaret intellectum illius, aut ne fictio deciperet animum eius.* Certe enim non omnibus hoc præstat Deus, vt eos rapiat, antequam in peccata labantur. Vrget etiam illud Matth. 11. *Si in Tyro & Sidone hæc facta fuissent, in cinere & cilicio pœnitentiam egissent.* Vbi videmus Deum mirabili, sed iusto, & sibi noto iudicio non solum non æqualiter omnibus gratiæ auxilia subministrare, sed etiam ijs quos credituros præuidebat, si miracula Christi vidissent, ea miracula non ostendisse, & eadem illis ostendisse, quos præuidebat quibuscunque visis miraculis, minimè crediturος.

Huc pertinet etiam illud Matth. 13. *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem non est datum.* Et illud Rom. 9. *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* Et Rom. 12. *Vnicuique Deus diuisit mensuram*

A *Fidei.* Et 2. Thess. 3. *Non omnium est fides.* Et Philipp. 2 *Vobis donatum est vt in illum credatis.*

Denique vt alia innumerabilia prætermittam, si gratia æqualiter omnibus adest, quomodo Deus in præteritis generationibus permisit omnes ingredi vias suas, nunc autem annunciat vt pœnitentiam agant, vt legimus Actorum 14. & 17. cur Paulus illo ipso tempore, quo spirabat minas & cædes in discipulos Domini, diuino miraculo, Christo ipso eum vocante conuertitur, cum tam multos minus fortasse malos in delictis suis Deus iacere permittat? Cur ex paruulis morientibus interdum filius optimi viri sine baptismo decedit & perit, filius adulteri, vel incestuosi baptismo abluitur, & regno potitur æterno? Cur
B demum inscrutabilia esse dicit Apostolus iudicia Dei, & inuestigabiles vias eius in electione & reprobatione mortalium, si gratia æqualiter omnibus adest, & ex arbitrio hominum pendet vt eam capiant, vel abiiciant (vide sanctum Augustinum in libro de prædestinatione Sanctorum: Prosperum in lib. contra Collatorem; Petrum Diaconum in libro de incarnatione & gratia Christi: Fulgentium in libro eiusdem argumenti: Ioannem Maxentium in professione fidei: & totum Arausicanum Concilium, vbi diligentissime totus hic Pelagianorum error euertitur.

C

CAPVT III.

Soluuntur argumenta Pelagianorum & Pelagianis fauentium, contra duas propositiones capitis superioris.

ARGVMENTA, quibus error Pelagianorum confirmari solet, facile solui possunt.

PRIMVM sumitur ex c. 6. Sap. *Æqualiter est illi cura de omnibus.* RESPONDEO, vox *æqualiter* non videtur hoc loco referẽda ad ipsam curã, quasi Deus nõ magis curet rem vnã quam aliam, sed ad res ipsas, quæ curantur, vt sensus sit, nihil omnino subtrahi à prouidentia Dei, sed res omnes, nulla prorsus excepta, quãuis infima & vilis diuina prouidentia gubernari. Quod significantiùs exprimit vox Græca, quæ habetur hoc loco, videlicet κοινῇ, id est, communiter.

Sed fac illud, *æqualiter* referri ad curam & prouidentiam; nihil tamen Pelagiani inde lucrantur: nam
D non loquitur Sapiens de beneficio gratiæ, sed retributione præmiorũ atque pœnarum. Præcedit enim illud: *Horrende & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt fiet.* Itaque sententia huius loci est, in extremo iudicio Deum non accepturum personas, Regum & Principum, sed ex æqualitate iustitiæ sententiam esse laturum.

SECVNDVM argumentum sumunt ex illo Ioa. 1. *Erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Vbi videtur Christus conferri cum Sole, qui lucem suam in omnia loca æque diffundit.
E RESPONDEO, posset hic locus non incommode referri ad naturalem illustrationem, quæ fit in nobis, cum in creatione lumen intelligentiæ & rationis accipimus: Tamen quoniam Chrysostomus & Cyrillus in commentario exponunt de lumine gratiæ. RESPONDEO, sensum huius loci esse, à Christo illuminari omnes homines, non quod omnes illuminentur, cum multi in infidelitate remaneant, sed quoniam nemo illuminatur nisi per ipsum, vel, si magis placeat, illuminari dicas omnes homines per Christum, quoniam omnibus præbet auxilium sufficiens, quo conuerti & credere possint, quamuis nec lumẽ æquale omnibus præbeat, neque expectet vt homines illuminari cupiant & expetant, sed ipse desideria & preces illuminando præueniat,

Porro

Porro similitudines non in omnibus rebus conuenire debent, ac per hoc neque necesse est, vt si Sol non illuminat cæcos, id etiam nō faciat Christus, & si Sol, non aperit fenestras domus, neque Christus aperiat fenestras cordis, & si Sol lucem suam æqualiter vbique diffundit, Christus quoque non diuidat vnicuique mensuram fidei & donorum, sed æqualiter omnibus hominibus gratiæ suæ dona destribuat. A

TERTIVM sumunt ex illo Ioan. 1. *Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri.* Hic enim videmus Deum expectare vt recipiatur, & tum demum his, qui se receperint, dare gratiam, per quam filii Dei fieri possent. RESPONDEO, vere Deus expectat vt recipiatur, vt det suscipientibus se potestatem filios Dei fieri.

Cæterum, quia recipere Deum in hoc loco Euangelii nihil est aliud, nisi credere, vt ibidem declaratur, cum subditur, *his qui credunt in nomine eius:* nemo autem potest credere nisi Deus fidem illi donauerit, dicente Apostolo Philipp. 1. *Vobis donatum est vt in illum credatis.* Ideo nemo potest eum recipere, nisi gratia eum diuina præuenit. *Gratia estis saluati* (inquit Apostolus Ephes. 2.) *per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est.* Ac si diceret, gratia potestatem accepistis, vt filii Dei efficeremini, quoniam per fidem recepistis Deum, quæ fides donum ipsius est. vide Augustinum lib. 1. ad Bonifacium, cap. 3. B

QVARTVM sumunt ex illa promissione: *Petite & dabitur vobis, omnis enim qui petit, accipit.* Et: *Dabit spiritum bonum petentibus se*, Luc. 11. RESPONDET S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, c. 8. non posse peti spiritum bonum, nisi prius spiritus bonus fidem infundat, & per eam excitet ad petendum. Nam *quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?* Rom. 10. Et: *Postulet in fide nihil hæsitans*, inquit Iacobus c. 1. fidem autem donum esse Spiritus sancti, docet idem Apostolus 1. Corin. 12. *Alteri datur fides in eodem Spiritu*; itaque *Spiritus adiuuat infirmitatem nostram; quid enim oremus sicut oportet, nescimus.* Rom. 8. C

QVINTVM sumunt ex illa Christi vocatione: *Venite ad me omnes qui laboratis, &c.* Matth. 11. RESPONDEO, inuitat Christus omnes vt veniant, non quod possint homines solis naturæ viribus venire, cum scriptum sit Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire: nisi pater qui misit me, traxerit eum.* Sed vt admoneat, vt gratiæ præuenienti cooperentur, & non resistant Spiritui sancto. D

SEXTVM sumunt ex illis Scripturis, quæ testantur Deum nō esse acceptorem personarum. Act. 10. Roma. 2. 1. Pet. 1. &c. hinc enim sequi videtur, vt Deus non magis ex se faueat vni quam alteri: sed volentes curari, sanet, non volentes deserat. RESPONDEO, acceptio personarum vitium est contra iustitiam, & ideo locum non habet in donis gratiæ.

Itaque in iis rebus quę quoquomodo iustitiam sapiunt, Deus æquus est omnibus, neque personas accipit, sed vnicuique reddit secundum opera sua, at in donis gratię nemini facit iniuriam, si vni dat quod alteri negat. Imo in ipso iudicio quamuis acceptio personarum esset alicui minus præmium dare, quam iusto iudicio mereatur, vel maiori supplicio afficere quam dignus sit reus, tamē si alicui maius præmium, aut minorem pœnam dare voluerit, non erit acceptor personarum, etiamsi id non cum omnibus seruet, quoniam hoc non est iniustitiæ, sed liberalitatis, iuxta illud Matth. 20 *Amice, non facio tibi iniuriam, tolle quod tuum est & vade, volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi; an non licet mihi quod volo facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Vide Augustinum in epist. 105 non procul ab initio, & lib. 2. ad Bonifacium c. 7. E

SEPTIMVM sumitur ex illo 1. Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Nimirum inquiunt, si ipsi voluerint. RESPONDEO, loquitur Apostolus de resurrectione corporali iustorum, nam vt recte explicat S. August. in epist. 89. q. 3. non dicuntur viuificari in Christo, nisi illi qui resurgunt ad vitam beatam, quæ sola vita dicenda est: impii enim resurgent quidem, sed ad mortem; id est, ad miseriam sempiternam. Itaque hic locus non facit ad propositum, cum de gloria æterna, non de gratiæ beneficiis intelligi debeat.

Sed instat Faustus, Apostolus comparat Adamum cum Christo, seu potius Christum cū Adamo, sed in Adam mortui sunt omnes homines: Igitur in Christo viuificantur omnes homines, non autem viuificantur omnes vita gloriæ, ergo debet intelligi hic locus de vita gratiæ, quam Christus omnibus paratus est dare, modo ipsi velint. C

Sed facilis est responsio; nam in Adam non moriuntur omnes homines, sed ii tantum qui ex Adamo nascuntur, quo etiam modo non viuificantur in Christo omnes homines, sed ii tantum, qui per ipsum renascuntur. Quod si de vita gratiæ Apostolus loqueretur, promptum esset respondere, omnes in Christo viuificari, non quod omnes homines viuificentur, sed quia nemo viuificatur, nisi per Christum, sicut nemo periit, nisi per Adamum, hoc est, nisi ex Adamo originem trahat.

Denique posset etiam Fausto concedi, in Christo viuificari vita gratiæ omnes homines, modo ipsi velint, sed addendum esset, neminem velle per Christum viuificari, nisi Deus eum præueniens, faciat eum velle. Deus est enim qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate, Philipp. 2.

OCTAVVM sumunt ex illis locis quæ testantur Deum velle omnium hominum salutem: vt 1. Tim. 2. *Vult omnes homines saluos fieri.* 1. Tim. 4. *Qui est saluator omnium hominum* 1. Pet. 3. *Neminem vult perire, sed omnes ad agnitionem veritatis venire.* RESPONDEO, hæc loca parum ad rem faciunt. Solum enim significant, Deum non impedire quenquam à salute. Imo remedia & auxilia pro omnibus in commune instituisse, prædicationem Euangelii & Sacramenta voluisse omnibus esse communia, &c. sed ex his nemo rectè colliget Deum expectare vt homines suis viribus velint salui fieri.

Sed inquiunt, si Deus vult omnes saluos fieri, cur non fiunt omnes salui, nisi quia ipsi nolunt? RESPONDEO, certissimum est, non fieri omnes saluos, quia ipsi nolunt; nam si vellent, Deus eis vtique non deesset. Cæterum nemo vult saluus fieri, nisi Deus, præueniendo ac præparando voluntatem faciat eum velle; cur autem Deus non faciat omnes velle, quis nouit sensum Domini? aut quis cōsiliarius eius fuit? Itaque sicut verum est non omnes saluos fieri, quia ipsi non volunt, sic etiam verum est, non omnes saluos fieri, quia Deus non vult voluntate illa beneplaciti, de qua scriptum est in Psalm. 113. *Omnia quæcunque voluit fecit in cœlo & in terra.* Et tamen simul etiam verum est, Deum velle omnes saluos fieri voluntate illa quam rectè Theologi antecedentem vocant.

POSTREMVM argumentum adferri potest ex ipso Augustino, à quo vel inuito, vt aiunt quidam, testimonium extorsit veritas, nam in commentario Psal. 45. tractans illud: *Deus in medio eius non commouebitur*, sic ait, *quid est Deus in medio eius? hoc significat, quod æquus est omnibus Deus & personas non accipit,*

quomodo enim illud, quod in medio est, paria habet spacia ad omnes fines, ita Deus medius esse dicitur æqualiter omnibus consulens.

A

RESPONDEO, loquitur in eo loco S. August. de ijs tantum auxiliis, quæ aliquo modo sunt debita, & iustitiam sapiunt, vbi locum habere posset acceptio personarum: in his enim Deus omnibus est æquus & non accipit personas, & æqualiter omnibus consulit, quia neminem impellit ad malum, omnes hortatur ad bonum, neminem punit nisi malum, nemi nem remuneratur nisi bonum, nulli subtrahit communia auxilia; alia vero ratio est donorum gratiæ, quæ nemini sunt debita.

CAPVT IV.

Non posse Deum iniustitiæ accusari, si non daret omnibus auxilium sufficiens ad salutem, neque de vllo desperandum esse.

B

SIT iam TERTIA propositio: *Nulla esset in Deo iniquitas, si non solum aliquibus, sed etiam omnibus hominibus auxilium sufficiens ad salutem negaret.* Hæc certissima est apud eos, qui ex diuinis litteris peccatum originale nouerunt; nam cum per peccatum primi hominis nascamur omnes filii iræ (vt Apost. docet ad Ephes. 2.) nihil nobis iure debetur nisi pœna. Hinc Sap. 12. dicit Spiritus sanctus: *Quis stabit contra iudicium tuum, aut quis tibi imputabit si perierint nationes, quas tu fecisti?* Et Apost. ad Rom. 9. demonstrat, solam esse misericordiam, qua Deus ex massa perditionis aliqua vasa facit in honorem, vnde etiam vasa misericordiæ appellat. Et ea caussa est, vt S. August. docet in epist. 105. cur pauci sint qui saluantur, vt nimirum intelligamus quid omnibus deberetur; denique prima gratia datur inimicis, ac per hoc modis omnibus est indebita; nulli igitur fieret iniuria si ea gratia nemini præberetur: itaque S. AVGVSTINVS lib. de bono perseu. c. 8. *Non simus ingrati, quod tam multos liberat misericors Deus de tam debita perditione, vt si inde neminem liberaret, non esset iniustus.*

C

QVARTA propositio: *siue detur sufficiens auxilium omnibus, siue tantum aliquibus, nos tamen de nullius salute, donec in hac vita fuerit, desperare debemus, neque ab vllo subtrahere correptionem, exhortationem & alia charitatis officia.* Hæc quoque sine controuersia recipitur ab omnibus: nam tametsi nonnulli ita desererentur à Deo, omnique auxilio prorsus destituerentur, vt nulla ratione conuerti possent; nos tamen qui nescimus qui sint illi, de omnibus bene sperare debemus ac dicere cum Propheta Ioël: *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem? Ioel. 2.* Et Apostolum Paulum audire, qui iubet vt mansueti simus ad omnes, & cum patientia modestia corripiamus eos, qui resistunt veritati, ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem & resipiscat à diaboli laqueis.

D

Hinc S. AVGVSTINVS lib. de correp. & gratia, c. 15. *Nescientes*, inquit, *quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non pertineat; sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri.* Et c. 16. *Quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, & ob hoc omnes saluos fieri velle, debemus omnibus ne pereant; vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio.* Quod idem repetit in 1. li. retract. c. 19. Sanctus quoq; Leo in serm. 4. de Epiphania: Dum, inquit, *hoc in corpore viuitur, nullius desperanda reparatio, sed omnium est optanda correctio, auxiliante domino, qui erigit elisos, soluit compeditos, & illuminat cæcos.*

E

CAPVT V.

Auxilium sufficiens ad salutem, pro loco & tempore, omnibus dari.

QVINTA propositio: *Auxilium sufficiens ad salutem pro loco & tempore, mediate vel immediate omnibus datur.*

Dicimus, *auxilium sufficiens ad salutem*, nam de auxilio sufficienti ad non peccandum, alia ratio est, vt infrà suo loco patebit. Itaque hic tantum disserimus de auxilio sufficienti ad resurgendum à peccato, atque ad iustificationem ad salutem comparandam.

Dicimus, *pro loco & tempore*, quoniam non definimus loco, vtrum omni tempore, omnique momento tale auxilium adsit: de hac enim re paulò pòst agemus, sed tantum id asserimus, nullum esse, qui non aliquando saltem hoc auxilium habeat.

Dicimus denique *mediate vel immediate*, quoniam ijs, qui vsu rationis vtuntur, immitti credimus à Deo sanctas inspirationes, ac per hoc immediate illos habere gratiam excitantem; cui si acquiescere velint, possint ad iustificationem disponi, & ad salutem aliquando pertingere: iis autem qui rationis vsum non habent, quales sunt infantes vel ab infantia mente capti, mediate auxilium donari censemus, quoniam parentes eorum non solum sibi ipsi prospicere, sed etiam filiis suis, præsertim rationis vsu carentibus, baptismum procurare possunt: si volunt.

Hæc igitur propositio sic explicata probatur PRIMVM ex diuinis litteris Psal. *Non est qui se abscondat à calore eius.* AVGVSTINVS in hunc locum: *Nullum*, inquit, *mortalium permisit excusare se de vmbra mortis, ipsam enim penetrauit verbi calor.* Item Psalm. 24. *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas.* Videtur enim hoc significare Spiritus sanctus omnibus hominibus primum à Deo exhiberi misericordiam, deinde si ea non vtantur, exhiberi iudiciũ; non potest autē rectè dici, agi cum aliquo misericorditer, quod attinet ad salutem, nisi detur ei sufficiens auxiliũ ad salutem, neque iuste puniri potest, qui ex diuino auxilio non proficit, si auxilium non fuit sufficiens.

Item Prou. 1. *Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua dicens, vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & impudentes odibunt scientiam? conuertimini ad correptionem meam. En proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea. Quia vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, ego quoque in interitu vestro ridebo.* Hæc certe prædicatio generalis & comminatio item generalis aperte significat Dei sapientiam, nullum ita deserere, quin aliquando eum vocet, & auxilium sufficiens illi præbeat.

Item Sap. 11. *Misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam; diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti, Nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti. Parcis autem omnibus quoniam tua sunt Domine, qui amas animas,* Hæc certe vix intelligi possunt, nisi fateamur omnibus tribui sufficiens auxilium: quomodo enim miseretur omnium, & parcit omnibus, si nō dat saltem eis auxilium, quo ad reconciliationem possint peruenire si velint? Neque debent hæc restringi ad electos, nã ratio cur Deus omnib parcat, & omniũ misereatur, redditur hoc loco ex creatione, quia Deus omnes creauit, & quoniam amat animas, & res à seipso factas: at creatio cōmunis est omnibus absolute.

Item Sap. 12. *Si inimicos seruorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, dans tempus & locum per quæ possent mutari a malitia, cum quanta dili-*

gentia

gentia iudicasti seruos tuos? At frustra Deus daret tempus & locum peccatoribus, per quæ possent mutari à malitia, nisi auxilium etiam præberet, sine quo mutari non possunt.

Item Ezech. 33. *Sic loquuti estis dicentes, iniquitates nostræ & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? dic ad eos, viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impii, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat: conuertimini, conuertimini, & quare moriemini?* illa exhortatio, *conuertimini, conuertimini*, irrisoria videretur, nisi Deus dedisset illis vires, quibus cõuerti possent. Non fuisse autẽ irrisoriam siue ironicã exhortationem, testatur iuramentum illud, *viuo ego dicit Dominus, nolo mortem impii, &c.*

B Item illud Matt. 5. *qui solem oriri facit super bonos & malos, & pluit super iniustos & iustos.* Monet S. Amb. serm. 8. in Ps. 118. intelligendum esse etiam de sole iustitiæ & pluuia gratiæ. Illa item inuitatio: *Venite ad me omnes Qui laboratis & onerati estis, Matt. 11.* Ne sit frustra, requirit omnino, vt sicut vocatio est generalis, ita & auxilium quo possint homines venire, sit generale.

Illud autem Ioan. 1. *Illuminat omnem hominem*, suprà diximus ex commentario Chrysost. & Cyrilli, referri ad lumen gratiæ, quo nemo omnino priuatur. Illud quoq; 1. Tim. 2. *Vult omnes saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire.* Et 2. Pet. 3. *Non vult aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam conuerti.* Exponitur quidem

C variis modis à S. Aug. sed illa expositio videtur maxime congruere Apostolicæ sententiæ, quam habet in lib. de spiritu & littera, c. 33. vbi exponit quæstionem, cur Deus non det omnibus velle credere, cum velit homines omnes saluos fieri. Et respondet Deum velle omnes saluos fieri, sic tamen, vt non adimat eis liberum arbitrium, quo vel bene vel male vtentes iustissime iudicentur, & addit, infideles contra Dei voluntatem facere, cùm non credunt Euangelio, tamen non vincere Dei voluntatem, quoniam experientur in suppliciis potestatem eius cuius in donis misericordiam contempserunt. Et ponit similitudinem domini, qui vult, vt omnes serui laborent in vinea, sic tamen vt si qui operari noluerint, detrudantur in pistrinum.

Ex his intelligimus hanc fuisse Aug. sententiam de hoc loco Apostoli, Deum velle omnes saluos fieri,

D quia dat omnibus, vnde possint velle credere & saluari, sic tamen vt si ipsi noluerint, non sanentur, sed ad supplicia destinentur æterna: quæ fuit etiam expositio S. Prosperi li. 2. de vocatione gentium, c. 23. 25. & 28. Item cõmentariorum qui tribuũtur Amb. item Chrys. Theophyl. & Oecumenii, qui dicunt Deum velle omnes saluos fieri, & si ipsi velint, nimirum si velint cooperari diuinæ gratiæ præuenienti.

Illud item 1. Tim. 4. *Qui est saluator omnium hominum maxime fidelium.* vix potest aliter exponi, quam vt exponit S. Prosper in lib. 2. de vocatione gentium,

E c. 10. vt videlicet intelligamus, Deum saluatorem esse omnium, quia dat omnibus, vnde saluari possint, sed maxime, fidelium, quia dat illis non solum, vt saluari possint, sed etiam vt saluentur.

Denique illud 1. Cor. 15. *Pro omnibus mortuus est Christus.* Et 1. Tim. 2. *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.* Et 1. Ioan. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed etiam totius mundi.* Quomodo potest verũ esse, si non datur omnibus aliquid vnde Christi mortis participes fieri queant? nam cum non possit vllus sine præueniente dono particeps esse mortis Christi & precii redemptionis huius, frustra Christus pro omnibus precium soluit, si noluit omnibus viam aperire, qua ad

A redemptionem peruenire possent.

Probatur SECVNDO eadem sententia testimoniis Patrum. S. DIONYSIVS Areopagita in lib. de cœlesti hierar. c. 9. *Nempe, inquit, & aliis gentibus, ex quibus & nos, ad immensum & infinitum diuini luminis pelagus, quod semper paratum est, & patet omnibus ad participandum, ex præteriti erroris cæcitate respirauimus, ad quod sane obsequentes ducebant Angeli præpositi singulis gentibus.* Quærit eo loco Dionysius cur soli Iudæi Deum verum aliquando coluerint, gentes autem pene omnes ad idola defluxerint. Respondet vero, id factum esse ex desidia & nequitia gentilium, qui noluerunt diuinum lumen aspicere, aut in eo permanere, cum ipsum lumen omnibus pateat ad participandum, & Angeli singulis gẽtibus à Deo præpositi muneri suo nequaquam desint; vbi quod dicit B. Dionysius diuinum lumen paratum esse, & patere omnibus ad participandum, non significat diuinum lumen offerri volentibus suis viribus illud excipere, vt Pelagiani delirãt, sed paratum esse & patere omnibus, quoniam Deus omnibus porrigit auxilium, quo possint, si velint, oculos cordis aperire & illuminari.

S. IRENAEVS lib. 4. c. 71. *Vis, inquit, à Deo non fit, sed bona sententia adest illi* (homini videlicet) *semper, & propter hoc consilium quiddam bonum dat omnibus. posuit autem in homine potestatem electionis; abiicientes igitur bonum, & quasi respuentes, merito omnes in iustum iudicium incident Dei.* Vbi per consilium bonum, quod Deus dat omnibus, debet intelligi interna suasio cum aliis omnibus, quæ necessaria sunt ad conuersionem; alioqui enim non iuste iudicarentur tanquam contemptores consilii diuini, nisi vires à Deo accepissent, quibus illud amplecti & exequi possent.

CLEMENS Alexandrinus in oratione exhortatoria ad gentes, vltra medium. *Audite, inquit, qui estis longe, audite qui prope, nullis celatum est verbum, lux est communis, omnibus illucescit hominibus, nullus est in verbo Cimmerius.*

ORIGENES lib. 3. de principiis, c. 1. multis argumentis & similitudinibus hoc ipsum probat, omnes homines posse saluari, & soluit argumenta contraria, explicans fere omnia testimonia Scripturarum, quę ad hunc locum pertinent. Et quamuis Origenis lib. de principiis non paucos errores contineant, tamen neque Epiphanius, neque Hieronymus, neque Philastrius, neque Augustinus hanc sententiam inter errores Origenis numerant.

S. HILARIVS lib. 1. de Trin. ante medium. *Esse, inquit, filios Dei non necessitatem esse, sed potestatem, quia proposito vniuersis Dei munere, non natura gignentium asseratur, sed voluntas præmium consequatur.*

S. AMBROSIVS serm. 8. in Psal. 118. explicans illud: *Misericordia Domini plena est terra. Sol, inquit, iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit; si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat, vt si quis clausis fenestris radios Solis excludat.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 7. in Ioan. *Si illuminat, inquit, omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam pacto tot homines sine lumine permanent? neque enim omnes Christum cognoscunt, quomodo ergo illuminat omnem hominem? illuminat profecto quantum in ipso est. si qui autem sponte sua mente oculis conniuentibus ad huius lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris persistẽrunt, sed ex malitia sua sponte tanto se dono indignos reddiderunt.*

S. CYRILLVS idem docet iisdem fere verbis, in lib. 1. in Ioan. c. 11. quæ frustra repetenda non videntur.

S. PAVLINVS in epist. 1. ad Aprum: *Hinc, inquit, in omni loco plura quotidie mirabiliora solito signo cre-*

bescunt, vt omnem, quantum in ipso est, hominem saluum faciat, ostendit in raris, quod omnibus si velint, prosit, sufficit enim vniuersorum institutioni forma paucorum, quæ in vtrumque proponitur, vt credentibus exemplo sit, indurantibus testimonio.

S. AVGVSTINVS præter locum citatum ex lib. de spiritu & littera, ca.33. habet alium locum apertissimum in lib.3. de libero arbitrio, c.19. quem iisdem verbis repetit & confirmat in lib de natura & gratia cap.67. ne forte dicatur reuocatus post exortam hæresim Pelagianam. Hæc igitur sunt eius verba, quibus respondent querimoniæ hominum dicentium, se non posse vincere concupiscentiam & ignorantiam, &c. *Quibus*, inquit, *breuiter respondetur, vt quiescant, & aduersus Deum murmurare desistant, recte enim fortasse quererentur, si erroris & libidinis nullus victor existeret, cum vero vbique sit præsens, qui multis modis per creaturam sibi domino seruientem auersum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuuet, exaudiat deprecantem: non tibi deputatur ad culpam, quod inuitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras, neque illud, quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis.* Sed mentem S. Augustin. adhuc apertius ex diligentissimo eius discipulo & sectatore discemus.

S. PROSPER in 2. lib. de vocatione gentium, c. 14. *Neque*, inquit, *ob hoc excusabiles sunt nationes, quæ aliæ naturæ à conuersatione Israel spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo sub ignorantiæ tenebris perierunt, quia hæc abundantia gratiæ, quæ nunc vniuersum mundum rigat, pari antea largitate non fluxit. Adhibita enim semper est vniuersis hominibus quædam supernæ mensura doctrinæ, etsi parcioris occultiorisque gratiæ fuit, sufficit tamen sicut Dominus iudicauit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium.*

Et cap 26. *Gratia quidem Dei in omnibus iustificationibus principaliter præeminet, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, corque ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo,*

Et infrà: *Quæ opitulatio per innumeros modos siue occultos siue manifestos omnibus adhibetur: & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitiæ; quod autem à multis recipitur, & gratiæ est diuinæ, & voluntatis humanæ.*

Et infrà cap. 28 *Fit*, inquit, *manifestum, quod diuersis atque innumeris modis omnes homines vult Deus saluos fieri, sed qui veniunt Dei auxilio diriguntur, qui non veniunt, sua pertinacia reluctantur.*

Et infrà, c.31. *Elaboratum est, quantum Dominus iuuit, vt non solum in nouissimis diebus, sed etiam in cunctis retro sæculis probarentur, gratiam Dei omnib. hominibus adfuisse, quoniam siue manifeste siue occulte, ipse est, vt Apostolus ait; saluator omnium hominum, maxime fidelium.*

Nec solum adultis, sed etiam paruulis auxilium ad salutem non deesse, idem auctor docet in eodem lib.c.23. *Non irreligiose*, inquit, *arbitror credi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper vniuersis est impensa nationibus, qua vtique si bene vterentur eorum parentes, etiam ipsi per eosdem iuuarentur: omnia namque exordia paruulorum, totaque illa principia, nec dum rationalis infantiæ sub arbitrio iacent voluntatis alienæ, nec vllo modo eis, nisi per alios consuli potest: & consequens est illos ad eorum pertinere consortium, quorum vel recto vel prauo aguntur affectu. sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate vel dissimulatione non credunt. Et cum ipsi, nec præsentis vitæ, desiderium habuerunt, nec futuræ: quam ipsorum factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci.*

Habemus igitur ex scripturis & Patribus, satis probabiliter piéq; credi, nemini deesse aut vnquam defuisse auxilium sufficiens ad salutem. Argumenta contraria soluentur commodius paulo infrà, cap.8.

CAPVT VI.

Auxilium Dei necessarium ad conuersionem, non adest peccatoribus omnibus momentis, sed certis temporibus prout iudicat Deus munera sua esse distribuenda.

SEXTA propositio. *Auxilium Dei sufficiens & necessarium ad resurgendum à peccato, etsi nulli desit pro loco & tempore, non tamen adest omnibus momentis.*

Hæc propositio non à nobis primum asseritur, sed ante nos confirmarunt eandem Alphonsus Episcopus Abulensis in c. 4. Exodi q.12. Adrianus VI. Papa in q. 3. de pœnitentia. Thomas Cardinalis Caietanus in 1. q. ientaculi, 8. Ioannes Roffensis in Refutatione art.36. Lutheri. Ioannes Driedo in lib. de capt. & redẽptione generis humani tract. 5. & Ruardus Tapperus in explicatione art. 7. Louaniensium, qui sic loquitur: *Mihi certum est non omnibus & singulis semper adesse huiusmodi auxilium, quo opus est vt conuertatur, aut conuerti possit peccator.* Andreas Vega in lib. 13. in Conc. Trid. c.19. dicit quidem peccatores omni momento posse conuerti, sed addit, non posse omni momento eam potentiam in actum deducere: itaque in re non dissentit à cæteris.

Probatur igitur hæc propositio ex diuinis litteris, Eccles. 7. *Considera opera Dei, quod nemo potest corrigere, quem ille despexerit.* Certe qui hoc dixit pro comperto videtur habere, aliquos à Deo interdum ita despici ac deseri, vt conuerti nequeant. Item Ioa 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.*

Quo loco notandum est illud, *non poterant credere*, non esse dictum solum propter certam præsciẽtiam futurorum, id est, quia præuiderat Isaias eos nõ credituros, quomodo possemus dicere, non poterat Petrus non negare saluatorem, quãdoquidem Christus, qui mentiri non poterat, eum negaturum fuisse prædixerat. Nam hoc paulò ante significauerat Ioannes illis verbis: *Cum autem tanta signa fecisset; non credebant in eum, vt sermo Isaiæ impleretur, Domine quis credidit auditui nostro?* ibi igitur caussam reddidit, cur non crederent ex prædictione Isaiæ; sed mox adiungit aliam caussam ab excæcatione, & de ea dicit: *Et propterea non poterant credere, quia iterũ dixit Isaias, excæcauit oculos eorum.* Porro excæcati non solũ non vident, sed etiam videre, durante excæcatione, non possunt.

At, INQVIES, quamuis excæcati vdere non possint, tamen remouere possunt excæcationem, si cooperentur gratiæ præuenienti, & sic absolute videre, possunt. FATEOR, excæcatos posse remouere excæcationem, si gratiæ præuenienti cooperentur; sed gratiam præuenientem non semper adesse cõfirmo, idq; colligi dico ex loco Euangelii iam citato; nam cum adest gratia præueniens, incipit homo videre aut certe posse videre, gratia enim præueniens illuminat cor, proinde non est ille simpliciter excæcatus, cui gratiæ diuinæ lumen affulget; & si semper adesset gratia præueniens, per quam possent omnes peccatores semper videre, nulli essent simpliciter excæcati; quod certo repugnat Scripturæ allegatæ, aliisque quam plurimis. Præterea B. Paulus in posteriore epist. ad Tim. ca. 2. admonet, patienter ac mansuete corripiendos esse peccatores, & caussam reddens ait: *Ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis.* Quo loco videmus, donum pœnitentiæ non semper adesse, sed dari à Deo quando & quibus ipse voluerit,

alioqui

...ti non diceret Apostolus, ne quando det, si semper daret.

Secvndo probatur idem ex Patribus. Sanctus Augustinus lib. 4. in Iulian. c. 8. *Qui iam vtuntur*, inquit, *libero voluntatis arbitrio, nisi eo volente ac subueniente à quo præparatur voluntas, velle non possunt, vbi si dixerit mihi, cur ergo non conuertit omnium nolentium voluntates? Respondebo, cur non omnes morituros adoptat lauacro regenerationis infantes?* Vides hic Augustinum affirmare non posse homines sine gratia præueniente velle conuerti, & simul admittere, non semper dari gratiam istam præuenientem.

S. Gregorius lib. 11. Moral. cap. 5. *Cain*, inquit, *diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia exigente culpa malitiæ iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat.*

S. Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, c. 17. *Vt homo in Deum*, inquit, *credere incipiat, à Deo accipit pœnitentiam ad vitam, ita vt omnino credere non possit, nisi pœnitentiam dono Dei miserantis acceperit.* Et paulo ante dixerat, *Re vera, secundum Apostolum, Deus quibus voluerit dat pœnitentiam, ad cognoscendam veritatem.* Ex quibus locis intelligimus, auxilium necessarium ad credendum, ac per hoc, ad conuersionem & salutem, non semper omnibus adesse.

S. Isidorus in lib. 2. de summo bono ca. 15. & 19. & S. Anselmus in commentario ad cap. 12. Matt. aperte dicunt, aliquos non posse conuerti, quod intelligendum est pro tempore, quo carent auxilio necessario ad conuersionem.

Probatur Vltimo ratione, nam non potest vllus conuerti sine gratia præueniente, cum scriptum sit Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi Pater qui misit me, traxerit illum;* gratia vero ista præueniens, non semper adest, vt vel experientia ipsa testatur, non enim sentimus assidue nos illuminari à Deo, aut immitti bona desideria quibus excitemur ad cõuersionem; non igitur semper habemus auxilium sufficiẽs ad conuersionem.

Respondẽt ad hanc rationem duobus modis; dicũt enim aliqui, Deum quidem perpetuo pulsare ad ostium cordis, & peccatores vocare, sed eos alijs rebus intentos non percipere vocationem Dei. Alii dicunt, Deum quidem non semper vocare, sed paratum esse id facere, si velimus.

At posterior hæc responsio, manifeste incidit in errorem Cassiani & Fausti, quem refutauimus c. 2. & omnino tollit è medio gratiam præuenientem, quomodo enim gratia præueniens est, si semper expectat vt à voluntate humana præueniatur? Sed neque trahi dicendus est, qui antequam trahatur, voluntatem habet eundi. Deniqve, expectat quidem ille, qui pulsat ad ostium cordis, vt aperiatur, & ideo dicit: *Si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum;* sed non expectat, vt inuitetur ad pulsandum, sed ipse præuenit pulsando & vocando, vt definitum est in Concilio Arausicano, can. 4.

Prior autẽ responsio cum ipso experimento apertissime pugnat, nam cum vocatio, pulsus, tractus, excitatio illa Dei, sit actio nostra, quamuis non libera, nimirum bona cogitatio, bonumque desiderium tenente ac diuinitus immissum; quomodo potest fieri vt non sentiatur à nobis, si sit non solum in nobis, sed etiam à nobis? Præterea, si semper adesset talis gratia præueniens, semper actu bona cogitaremus & vellemus; quis autem hoc sanus dicere audeat? quare in Ps. 94. cum Spiritus sanctus dicit: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*, ideo nominat hodie, & conditionem addit, si audieritis, quia non quotidie, nec sine intermissione sonat vox eius, sed certo tempore nos visitat atque excitat.

At contra obijciunt aliqui, Primo, Scripturas, quæ hortantur homines ad conuersionem, eosque reprehendunt, qui non celeriter conuertuntur, Ezech. 33. *Conuertimini, conuertimini.* Eccles. 5. *Ne tardes conuerti ad Dominum.*

Secvndo, decr. Concil. Later. quod habetur in ca. Firmiter, de summa Trin. & fide Catholica; quo docemur semper posse hominem lapsum per veram pœnitentiam reparari.

Tertio, sententiam S. Tho. qui in 3. p. q. 86. art. 1. dicit, erroneam esse opinionem illorum, qui sentiunt aliquem in hac vita pœnitentiam agere, & mores suos emendare non posse.

Sed hæc nullo negotio dissoluuntur; Scripturæ siquidem dum hortantur homines ad cõuersionem, id monent, vt cum à Deo vocantur & excitantur, non resistant Spiritui sancto, iuxta Psalmum paulo ante citatum, *hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

Concilium vero Lateranense Sacramentorũ doctrinam tradit, ac docet, post baptismum esse aliud Sacramentum, videlicet pœnitentiæ, per quod semper reparari possunt qui illud rite suscipiunt; nõ autem Concilium negat, requiri gratiam præuenientem ad veram pœnitentiam, eamque gratiam non semper, sed pro loco, & tempore dispensari.

Deniqve S. Tho. ipse se loco notato exponit, scribit enim errorem esse, si quis dicat, ita esse aliquos in hac vita obduratos, vt per Dei gratiam emolliri non queant, quasi inflexile iudicium & voluntatem habeant. Id enim repugnat, vt recte idem ait, statui viatorum: at non requirit status viatorum, vt singulis momentis habeant gratiam præuenientem, sed vt ea præsente possint conuerti & nõ conuerti, & vt non ita certo & absolute per omnem vitam destituantur auxilio Dei, vt de salute desperare possint.

CAPVT VII.

Auxilium ad nonnum peccatum euitandum, semper omnibus adest.

Septima propositio: *Auxilium sufficiens ac necessarium ad vitanda peccata omnibus hominibus & omni tempore vel immediate vel mediate à diuina benignitate præstatur.* Dicimus *ad peccata vitanda*, non ad resurgendum à peccato; multum enim inter hęc interest, & ideo non pugnat hæc propositio cum superiore; nam, vt quis possit à peccato resurgere, requiritur necessario interna excitatio, quæ, vt ostendimus, non semper adest; vt autem possit quis vitare peccatum, non est necessaria interna illa inspiratio, sed satis est, si vel vires aduersario minuantur, vel remoueatur tentationis occasio, vel terror aliquis inijciatur, vel aliquid magis alliciens offeratur. Quod si etiam ad omne peccatum vitandum excitatio illa requireretur, adhuc multum interesset inter vitationem peccati & conuersionem à peccato. Nam, vt quis posset semper conuerti, requireretur vt semper haberet gratiam illam excitãtem, quam tamen non semper haberi experientia ipsa testatur; vt vero quis posset sẽper vitare peccata, nõ requireretur vt semper haberet gratiam excitantẽ, sed tunc solum cum adesset peccandi periculum, quod periculum non semper adest, cum aliquando nullum occurrat præceptum affirmatiuum, & nulla tentatio contra negatiua.

Dicimus deinde *mediate vel immediate*, quoniam certum est, aliquos non habere sufficiens auxilium quo possint immediate resistere tentatori, & cui-

CAPVT XII.

In qua re sita sit gratia efficacia.

SEQVITVR Altera quæstio, vnde sumatur efficacia gratiæ, de qua re tres opiniones inuenio, duas extremas & vnam mediam.

PRIMA opinio eorum est, qui gratiã efficacẽ constituũt in assensu & cooperatione humana, ita vt ab euentu dicatur gratia efficax, quia videlicet sortitur effectum, & ideo sortitur effectum, quia volũtas humana cooperatur. Itaque existimant hi auctores, in potestate hominis esse, vt gratiam faciat esse efficacem, quæ alioquin ex se non esset nisi sufficiens.

Hæc opinio aliena est omnino à sententia B. Aug. & quantum ego existimo à sententia etiam Scripturarum diuinarum: nam S. Aug. lib. de prædestinatione
B Sãctorum, c. 8. dicit gratiam, efficacem videlicet, à nullo duro corde respui, quia ipsa cor emollit; vbi vides, efficaciam tribui gratiæ, non voluntati humanę. Et li. de spiritu & littera, c. 34. quærẽs, cur Deus vni ita suadeat, vt persuadeat, alteri non ita; non respõdet, quia vnus consentit, alter non cõsentit, sed exclamat: *O altitudo diuitiarũ.* Itaque refert in arcanũ diuinæ voluntatis, cur vni detur gratia efficax, alteri non detur. Et in epist. 107. ad Vitalem, reprehẽdit eos, qui dicunt omnes homines fuisse accepturos gratiam Dei, si non illi, quibus non datur, eam sua voluntate respuerent. Vbi sine dubio loquitur de gratia efficaci, nam gratiam sufficientem probabimus paulo infra ex sententia S. Augu. omnibus hominibus dari; non igitur vult S. Augu. gratiã efficacem pendere ab humana voluntate, sed à diuina. Denique tam est hoc in operibus S. Augustini frequẽs & obuium vt superuacaneum sit id pluribus confirmare.

Quod attinet ad Scripturas sacras, verba illa Domini Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre & dicit, venit ad me:* Satis perspicue docent, in quo sita sit efficacitas gratiæ, illi enim infallibiliter veniunt ad fidem Christi, siue per fidem ad Christum, qui Patrem cælestem habent doctorem, ita vt infallibilitas effectus non habeat pro caussa studium discipuli, sed excellentiam magistri, allegat enim ibidẽ Dominus prophetiam Isaię c. 54. *Est scriptum*, inquit, *in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei.* Vel vt clarius habetur in textu Græco *διδακτοὶ τοῦ θεοῦ*, docti à Deo, iuxta illud Psal. 93. *Beatus homo, quem tu erudieris Domine.* Vide Augustinum tractantem hunc locum libro de prædestinat. Sanctorum, c. 8.

Alius locus est 1. Cor. 4. *Quis enim te discernit? quid habes quod accepisti, &c.* Nam si vera esset opinio istorum, fidelem ab infideli plane discerneret liberũ arbitrium; nam duo sint, qui eundem concionatorem audiant, & eandem interius inspirationem habeant, & vnus credat, alter non credat, nonne dicere poterit is qui credidit, se discerni ab infideli per liberũ arbitrium, quia ipse inspirationem acceperit, quam alter reiecit? nonne gloriari poterit contra infidelem, quod ipse Dei gratiæ cooperatus sit, quam ille contempsit? & tamen Apostolus hoc omnino prohibet, & ideo non solũ posse credere, sed etiam ipsum credere, dicit esse donũ Dei, Philippen. primo & Deum in nobis operari non solum, vt possimus velle, sed etiam vt velimus, Philipp. 3.

DENIQVE hæc opinio euertit omnino fundamentum prædestinationis diuinæ, quã S. Augustinus ex diuinis litteris solidissime comprobauit; inde enim pendet certitudo, atque infallibilitas prædestinationis, quod electis Deus efficacem gratiam præparauit. *Quos enim prædestinauit, hos vocauit*, Vocatione
A illa, vt Augu. monet in libro de correptione & gratia, c. 7. secundum propositum, de qua dictũ est: *Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Quos autem vocauit secundum propositum, hos iustificauit iustificatione videlicet secundum propositum, quæ adiunctam habet perseuerantiam vsque ad finem; quos vero ita iustificauit.

Quod si vocatio efficax non penderet à proposito Dei, sed ab humana voluntate, nullus locus prædestinationi relinqueretur, sed tãtum præscientiæ, neque Apostolus dixisset, *vt secundum electionem propositum Dei maneret: Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau odio habui, Rom. 9.* Omitto, quod esset
B abuti vocabulis, vocare gratiam efficacem, eamque à sufficiente distinguere, si nulla omnino in ipsa gratia distinctio esset, & totum discrimen ab humana voluntate penderet.

Est igitur ALIA sententia in alio extremo aliorum, qui docent gratiã efficacem esse actionem Dei physicam, quæ determinat voluntatem ad volendum & eligendum bonum, quod illi fuerat per gratiam excitantem inspiratum; & quia nõ potest fieri, vt Deus physice determinet voluntatem, quin ipsa voluntas determinetur, & velit id, ad quod determinatur, ideo fieri non potest vt gratia ista non habeat effectum infallibilem.

Hæc opinio videtur mihi aut esse omnino eadem
C cum errore Calu. & Lutheranorum, aut parum ab illo distare. Et quemadmodum opinio superior destruebat gratiam efficacem & simul prædestinationem; ita hæc opinio destruit gratiam sufficientem, & tollit è medio liberum arbitrium; nam ista determinatio voluntatis, quam gratia efficere dicitur, est necessaria ad hoc vt voluntas moueatur. Siquidem sine Dei cõcursu nihil omnino fieri potest, & ea sententia horum auctorum Dei cõcursus nihil est aliud, nisi determinatio, quam Deus efficit in voluntate. Quod si gratia ista necessaria est, non igitur sine ea potest fieri actio bona, ac per hoc, nulla remanet gratia verè sufficiens, quæ non sit etiam efficax: destruit igitur hæc opinio gratiam sufficientem.

D Quod autem tollat ex medio liberum arbitrium, ita probari potest. Nam, posita gratia determinante, non est in potestate liberi arbitrii agere vel non agere, neque est in eius potestate, vt ea gratia ponatur, vel non ponatur: igitur necessario & non libere voluntas agit: sed quia de hac re fusius disputauimus in 5. libro, hoc loco solum probare instituam, nõ esse hanc opinionem conformem doctrinę S. Augustini. Nam qui eam opinionem sequuntur, ideo potissimum eam sequuntur, quod eam S. Augustini esse sibi persuaserint.

Igitur QVATVOR argumentis demonstrari potest, S. Augustini mentem longe aliam fuisse, quàm istorum sit: & simul explicari, quæ sit vera sententia de efficacia gratiæ. PRIMVM argumentum sumitur
E ab iis testimoniis, in quibus S. Augustinus docet gratiam efficacem consistere in vocatione, siue persuasione & illustratione interna, ac proinde ad gratiam excitantem pertinere potius quàm adiuuantem, si per adiuuantem intelligamus physicam Dei cooperationem. Auctores enim opinionis, quã refutare aggredimur, gratiam efficacem ponunt in illa physica Dei actione, quæ producit ipsum actum volendi.

Igitur sic loquitur S. Augustinus in lib. de spiritu & littera, c. 34. *Attendat, & videat*, inquit, *non ideo tantum istam voluntatem, diuino muneri tribuendam,*

quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter creatum est. Verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, vt velimus, & vt credamus. Et ibidem: *His modo quando Deus agit cum anima rationali vt ei credat, neque enim credere potest quolibet libero arbitrio, si nulla sit suasio, vel vocatio cui credat, profectò & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius præuenit nos, consentire autem vocationi Dei, vel dissentire, propriæ voluntatis est, quæ res non solum non infirmat quod dictum est, quid habes quod non accepisti, verum etiam confirmat. Accipere enim & habere anima non potest dona de quibus audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat & quid accipiat, Dei est: accipere autem & habere, vtique accipientis & habentis est.*

Hoc loco S. August. PRIMVM ostendit, ipsum velle bonum, esse donum Dei, non quomodo Pelagiani docebant, quia sit ex libero arbitrio, quod nobis à Deo donatū est, sed quia sit ex peculiari gratia Dei. Deinde explicat quidnam illa gratia sit, ac dicit esse suasionem, inspirationem, visorū immissionem, internam vocationē. Denique excludit opinionem illam quæ docet, à Deo determinari voluntatem, ac dicit cōsentire vocationi & suasioni Dei, vel dissentire propriè voluntatis esse.

Rursus idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. *Noluit*, inquit, *Esau & non cucurrit, sed etsi voluisset & cucurrisset, Dei adiutorio peruenisset, qui ei etiam velle & currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. Aliter enim Deus præstat vt velimus, aliter præstat quod voluerimus. Vt velimus enim & suum esse voluit & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo; quod autem voluerimus, solus præstat, id est, posse bene agere & semper beatè viuere. Et hic videmus ipsum velle nostrum, fieri à Deo, non per physicam actionem determinantem voluntatem, sed per vocationem, quæ est moralis inclinatio & impulsio, cui libere consentimus, vel dissentimus.*

Idem habemus in li. 83. quæstionum, q. 68. vbi dicit Augustinus, ideo non debere sibi tribuere eos, qui ad cœnam magnam venerunt; quia vocati venerunt; vocatio enim gratia fuit, sine qua venire nō potuissent. Idem auctor in epist. 107. ante mediū: *Si ergo*, inquit, *ita præpararet atque operaretur Deus hominis voluntatem, vt tantummodo legem suam, atque doctrinam libero adhiberet eius arbitrio, nec vocatione illa alia atque secreta, sic eius ageret sensum, vt eidem legi atque doctrinæ accommodaret assensum, proculdubio eam legere, vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac prædicare sufficeret, nec opus esset orare vt Deus ad fidem suam infidelium corda conuerteret.*

Vides hic, gratiam Dei efficacem, quæ infidelium corda conuertit, & voluntatem bonam, quæ operatur in nobis, esse vocationē altam, atque secretam, quæ sensum internum, id est mentem agit, atque illi persuadet, vt consensum doctrinæ, quæ sibi prædicatur, accommodet. Idem lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. explicans illud Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me; Valde*, inquit, *remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua pater auditur & docet, vt veniatur ad filium; ibi est & ipse filius, quia ipse est verbum eius, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis.*

Hic vero non solum discimus ex Augustino, gratiam efficacem esse internam suasionem, quæ adhibetur cordis auribus, sed etiam discimus ex Euangelio, CHRISTVS enim in Euangelio de Dei gratia, quæ facit nos velle credere, loquitur, cum ait: *Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me.* Idem Augustinus similia habet in libro de bono perseuerantiæ, c. 14. quem locum citabimus in argumento quarto, idem auctor in lib. de gratia & libero arbitrio, ca. 5. *Vt Paulus*, inquit, *de cœlo vocaretur, & tam magna & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, &c.* Hic etiam videmus gratiam efficacem esse vocationem.

Quæ autem illa fuerit vocatio, explicat idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. ad finem, vbi sic ait: *Quid volebat Saulus nisi vt inuaderet, & traheret, vinceret & necaret Christianos? quàm rabida voluntas? quàm furiosa? quàm cæca? qui tamen vna desuper voce prostratus, occurrente vtique tali viso, quo mens illa & voluntas, refracta sæuitia retorqueretur & corrigeretur ad fidem.* Illa igitur fuit vocatio efficax, immissio talis visi in mente Pauli, quo ille subito persuaderetur & velle credere.

Denique idem auctor tractatu 26. in Ioannem, explicans quomodo pater trahat homines ad Christum: *Ramum*, inquit, *viridem ostendis oui, & trahis illum, nuces puero demonstrantur & trahitur.* Et mox: *Si ergo ista quæ inter delicias & voluptates terrenas reuelantur amantibus trahunt, quoniam verum est, trahit sua quemque voluptas; non trahit reuelatus Christus à Patre? quid enim fortius desiderat anima, quàm veritatem?* Hic aperte videmus aptis similitudinibus explicatum, quemadmodum gratia trahat animam, non eam physice determinando, sed inuitando, atque alliciendo demonstratis iis, quæ congrua sunt ei qui trahitur.

ALTERVM argumētum sumitur ex iis locis, in quibus S. Augustinus docet gratiam Dei, quæ facit nos velle, ac per hoc efficax est, esse gratiam præuenientem & adeo præuenientem, vt sine nobis operetur, proinde esse præuenientem non solum natura, sed aliquando etiā tempore: hinc enim manifeste sequitur, gratiam efficacem non esse physicam actionem determinantē voluntatem: ea siquidem actio nō potest esse prior actu voluntatis humanæ, nisi prioritate naturæ, & prioritate naturæ, non vt significat instans in quo fit illa actio, sed tantum à quo fit, ipsa enim humana volitio, vt sic loquar, vt à Deo est, dicitur actio Dei, nec intelligi potest, vt in aliquo instāti Deus efficiat illā volitionem, quin intelligatur in eodem instanti illa volitio fieri & esse in nobis, sicut nō potest intelligi, vt Deus moueat voluntatē quin illa moueatur. Igitur in epist. 107. *Gratia*, inquit, *meretur augeri, vt aucta mereatur, & perfici comitante, non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.* Et ibidem aliquoties repetit, per gratiam præueniri voluntatem.

Ex qua sententia vidit Caluinus rectè colligi, voluntatem à gratia præparari, non autem ita determinari, vt non sit ei liberum assentiri, vel dissentire, & ideo Augustini sententiam audacter reiecit, sic enim scribit in lib. 2. Institutionum, cap. 3. §. 7. *Sed erunt*, inquit, *qui concedent voluntatem à bono suopte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti, sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat, quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.* Et infra; *Sed quia reformata opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti pedissequa voluntate obsequatur.* Hæc ille.

Idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, quæstione secunda scribit, ipsum velle nostrum, & Dei esse & nostrum; Dei, vocando, nostrum, sequendo, vbi hunc vides esse ordinem. Primum Deus vocat, deinde nos vocatione accepta sequimur. Idem Augustinus in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 5. *Vt Apostolus Paulus*, inquit, *efficacissima conuersione conuerteretur, gratia Dei erat sola.* Solam vocat gratiam Dei,

quia non cooperabatur voluntas humana Deo in illa actione vocandi, qua præueniebatur & præparabatur, vt vellet conuerti. Quare in eodem lib. c. 16. ita scribit: *Certum est nos velle cum volumus: sed ille facit vt velimus bonum, de quo dictum est, quod præparatur voluntas à Domino.* Et cap. 17. *Vt velimus sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus vt faciamus, nobiscum cooperatur.* Quod antea dixerat, gratia Dei erat sola, nunc explicat per illa verba. *Vt velimus sine nobis operatur.*

Præuenit igitur Deus, & præparat vocando, idque sine nobis. DEINDE nos sequimur, non tamen sine eius auxilio, vocationi assentiendo. Denique in epi. 107. ad Vitalem, explicans illud Psalm. 37. *A Domino gressus hominis diriguntur, & vitam eius volet.* Obseruat, primum dictum esse, gressus hominis à Deo dirigi, deinde additum hominem velle: *Quia*, vt ipse loquitur, *voluntas bona donum Dei est, qui gressus hominis propterea primitus dirigit, vt viam eius velit.* Itaque primum dirigit Deus gressus, præparans voluntatem interna inspiratione ac suasione, deinde ipsa voluntas præparata inspirationi ac suasioni, libere volendo assentitur.

Tertium argumentũ sumitur ex omnibus illis locis, quibus capite superiore probauimus, dari gratiã sufficientem distinctam ab efficaci. Nã fieri non potest, vt detur gratia vere sufficiens, quæ simul non sit efficax, si gratia Dei physice determinat volũtatem; ista enim gratia præsente & operante, hab[illegible] homo gratiam efficacem: ista absente, ne sufficie[illegible]m quidem habet.

Postremum argumentum sumitur ex illis locis, in quibus idem S. Augustinus ostendit vnde fiat, vt gratia sit efficax, licet non determinet physice, sed tantum moraliter, per modum suasionis: sunt autem Duo loca præcipua. Locus prior est in li. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. *Igitur*, inquit, *non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, qui hoc modo vocauit, quomodo aptum erat eis, qui sequuti sunt vocationem.* Et infra: *Cuius miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, vt vocantem non respuat.*

Posterior est in lib. 2. de bono perseuerantiæ, ca. 14. *Ex quo apparet, habere quosdam in ipso ingenio diuinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, si congrua suis mentibus, vel audiant verba, vel signa conspiciant. Et tamen si Dei altiori iudicio à perditionis massa non sunt gratia prædestinatione discreti, nec ipsa ei adhibentur, vel dicta diuina vel facta per quæ possent credere, si audirent vtique talia vel viderent.*

Præter hæc duo loca, sunt etiã alia, ex quibus hoc idem colligitur, nam in lib. de spiritu & littera, c. 34. cum dixisset S. August. Deum internis inspirationibus agere cum anima, vt velit, & hac de caussa ipsam voluntatem bonam esse donum Dei, subiungit: *Iam ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illa ita suadeatur, vt persuadetur, illi autem non ita, duo sola occurrunt interim, quæ respondere placet, ô altitudo diuitiarum, & nunquid iniquitas apud Deum?* Vbi potuisset S. August. respondere vni persuaderi, alteri non ita, quia vnus vult assentiri, alter non vult; sed quoniam nouerat, posse Deum etiam nolenti assentiri facile persuadere, & ex nolente facere volentem, si vellet ei proponere, quæ scit menti eius & ingenio congruere; ideo ad arcanum diuini consilij retulit dicens: *ô altitudo diuitiarum!*

Idem Augustinus hoc ipsum satis aperte declarat tractatu 26. in Ioannẽ, vbi explicat, quomodo Deus trahat homines ad fidem, & faciat eos velle credere, nam quemadmodum pastor trahit ouem, cum demonstrat ei ramum viridem, quo scit illam delectari, & pueros parentes alliciunt ostensis nucibus, quæ ætati illi congruunt: sic etiam, Augustini sententia, Deus homines trahit inspiratione interius oblata, qualem scit aptam esse, vt ab eis non respuatur; quomodo libro primo ad Simplicianum, quęstio. secunda in fine, idem Augustinus scribit, Apostolum Paulum continuo à Deo fuisse conuersum, quia fecit, vt tale visum menti eius occurreret, quale requirebatur, vt mens illa & voluntas refracta sæuitia, torqueretur & corrigeretur ad fidem.

Denique omnia testimonia in primo argumento allata huc pertinent. Neque enim intelligi potest, quo pacto gratia efficax consistat in illa interna suasione, quæ per liberum arbitrium respui potest, & tamen infallibilem effectum habeat, nisi addamus, Deum ijs, quos efficaciter & infallibiliter trahere decreuit, eam suasionem adhibere, quam videt congruere ingenio eorum, & quam certo nouit ab eis non contemnendam.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones quædam aduersus ea, quæ dicta sunt de gratia efficaci.

OCCVRRVNT TRIA, quæ obiici possent aduersus ea, quæ in superiore capite disputauimus.

PRIMVM est gratiam efficacem non videri in illustratione & inspiratione, seu vocatione, ac suasione constituendam, quod ista omnia ad legem & litteram, non ad gratiam & spiritum pertineant; quid enim interest inter suasionem istam internam, & cõcionem externam? & tamen externa concio littera est, non spiritus.

Respondeo, multum omnino interesse inter gratiam internæ suasionis, & concionem externam: nã concio externa admouetur auribus corporis, concio interna auribus cordis.

Deinde, concio externa solum proponit obiectũ, sed non infundit lumen menti ad illud cognoscendum, neque aspirat affectum ad illud diligendum: at interna ac diuina suasio aliquando proponit obiectum, quod est illi commune cũ externa; sæpius autẽ vtitur externa pro instrumento; semper autem lumẽ infundit, & afflat initium bonæ voluntatis, quod est quasi semen, vnde postea oritur fructus voluntatis perfectæ & deliberatæ; quamuis autem proponere obiectum per se non ad spiritum, sed ad litteram pertineat, tamẽ ad gratiam pertinet, vt ea lectio, vel cõcio occurrat, quæ est accõmodata hominis ingenio, præsertim si accedat internus Doctor, qui aperiat cor intendere his quæ audiuntur, aut leguntur, vt de Lidia purpuraria loquitur scriptura, Acto. 16.

Denique gratia interna non solum excitat per illustrationem & aspirationem boni desiderii, sed etiam adiuuat voluntatem, eique cooperatur etiam physice ad eliciendum actum voluntatis deliberatę, quãquam gratia magis dicitur efficax, vt supra demonstrauimus, ex illa incitatione, quæ proprie vocatio dici solet, quàm ex cooperatione physica. Vide Augustinum in epist. 107. de spiritu & littera, cap. 34. de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. in quibus locis apertè tribuit gratiæ & spiritui, vt distinguitur à lege & littera, internam suasionem, quam nos gratiam excitantem appellamus.

SECVNDA obiectio, si gratia efficax est interna suasio, qua ita vocatur aliquis, vt aptum est ei, vt vocantem non spernat; gratia sufficiens, vt ab efficaci distinguitur, nihil erit aliud, nisi interna suasio, qua ita vocatur aliquis, vt aptum ei non est, vt vocantem

vocantem non spernat. Atqui absurdum videtur, vt Deus vocet aliquem, vt aptum ei non est, vt vocantem non spernat, siue vt tunc vocet, quando videt sequuturum, & non vocet quando videt se non sequuturum,

A

RESPONDEO, certum esse vocari à Deo multos, vt aptum eis non est, vt vocantem non spernant, & eo tempore quo Deus videt illos non sequuturos, & non vocari eo tempore, quo præuidentur sequuturi, si vocarentur. Nam Dominus Matth. 11. dicit, Tyrios & Sidonios pœnitentiam acturos fuisse in cinere & cilicio, si ea signa vidissent, quæ Galilæi videbant, qui tamen iis visis non conuertebantur. Itaque Dominus signa fecit coram Galilæis, eosque vocauit, quando vidit eos non conuertendos, & noluit signa facere coram Tiriis & Sidoniis, eosq; vocare quando videbat eos conuertendos, si per ea signa vocati fuissent.

B

Neque dubitari potest, quin ii qui arguuntur restitisse Spiritui sancto, Actorum c. 7. vocati fuerint à Spiritu sancto eo modo & eo tempore, quo videbat eis non aptum esse vt obedirent. Nam vocatos esse, & non obediuisse, certum est, quia alioqui non reprehenderentur, quod Spiritui sancto restitissent: præsciuisse autem Spiritum sanctum eos non obedituros, si illo modo & illo tẽpore vocarentur; nec defuisse Spiritui sancto potentiam, qua vocare posset eo tempore & modo, quo videbat illos sequuturos, quis negare audebit, nisi sapientiam aut potentiam Dei infinitam negare velit? vocauit igitur quomodo & quando vidit non sequuturos, & non vocauit quomodo, & quando vidit sequuturos.

C

Quod autem Deus facit, absurdum videri non debet, etiamsi caussam ignoremus: quanquam in hac re non omnino caussam ignoramus, vt ex Augustino colligi potest in epist. 106. & alibi: Deus enim reprobos non vocat, quando videt sequuturos, quia non tenetur ita eos vocare & iuste potest deserere: cum natura sint filii iræ. Vocat autem quando videt non sequuturos, tum vt ostendatur vis liberi arbitrii, tum propter electos, vt ipsi in perditione aliorum intelligant, quam gratiam acceperint à Deo, qui eos non solum vocauit, sed ita vocauit, vt videbat infallibiliter sequuturos. Neque reprobi culpam vllam suæ inobedientiæ in Deum referre possunt, cum non præscientia Dei, sed ipsorum voluntas caussa fuerit, vt vocationi non acquiescerent.

D

TERTIA obiectio, videtur ista explicatio gratiæ sufficientis & efficacis quam nos tradidimus, aut parum, aut etiam nihil differre ab opinione illa, quę efficaciam gratiæ, non tam in ipsa gratia, quam in voluntate humana ponit. Quam opinionem initio superioris capitis refutauimus.

RESPONDEO, sententiam nostram quam S. Augustini esse demonstrauimus, aliqua in re cum prima illa opinione conuenire, sed in multis ab illa discrepare. Conuenit enim in eo, quod vtraq; sententia gratiam sufficientem & efficacem ponit in auxilio excitante potissimum, non in adiuuante. Sed discrepant inter se, quod prima opinio vult efficaciam gratiæ pendere à volũtate humana, nostra vero, pendere vult à voluntate Dei.

E

Et, si proponatur quæstio, Vtrum si duo homines habeant eandem omnino gratiam excitantem & adiuuantem, saltem in actu primo, & eundem concionatorem audiant, & eadem signa videant: Vtrum, inquam, fieri possit, vt vnus credat, alter non credat: PRIMA illa opinio respondebit, fieri posse, quia libera voluntas manet, & potest pro arbitrio gratiam sequi, vel ei resistere. Quæ responsio contradicit Apostolo, qui 1. Cor. 4. prohibet fideli ne infletur aduersus infidelem, & rationem reddit, quia fides, quæ eos discernit est donum Dei, quod illi est datum, & alteri non est datum. *Quis enim*, inquit, *te discernit? quid habes quod non accepisti? si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

AT NOSTRA sententia respondebit, posse quidem fieri, vt duo homines eadem interna motione accepta eundem concionatorem audiant, & eadem signa videant, & vnus credat, alter non credat; tamen non posse fieri, vt si eandem omnino gratiam excitantem duo homines accipiant; vnus credat, alter non credat. Siquidem ad gratiam non solum pertinet motio siue excitatio interna, sed circumstantia loci, temporis, personæ, &c. Si enim eadem motione accepta vnus credit, alter non credit, sine dubio vnus accepit motionẽ eo modo, loco & tempore, quo Deus præuidit eius ingenio congruere, alter non ita accepit; ac per hoc longe maiorem habuit Dei gratiam, is qui credit, quam qui non credit. Qui enim non credidit, habuit gratiam qua posset & vellet credere; qui autem credidit, habuit gratiã qua posset & vellet credere. Tunc enim Deus in nobis operatur velle; cum ita vocat, vt videt sequuturos. Et ideo vere non potest fidelis aduersus infidelẽ gloriari aut inflari, quia qui eum principaliter discernit ab infideli, non est ipse per liberum arbitrium, sed Deus per gratiam efficacem quam ei dedit & alteri non dedit. Vide Augustinum libro de prædestinatione Sanctorum, c. 5.

DICES, si ponamus id quod ponit August. lib. 12. de ciuit. Dei, ca. 6. duos videlicet in omnibus pares, tentatos eadem tẽtatione, eodem modo, loco, tempore, & æque affectos, & tamen vnus resistat, alter cadat; nõne caussa diuersitatis referenda erit in liberum arbitrium? vt eo loco refert Augustinus, nam sine dubio etiã gratia fuit æqualis, si vocatio data est vtrique eodem modo, loco, & tempore, & cum essent æque affecti, alioqui non fuissent in omnibus pares.

RESPONDEO, caussam diuersitatis referendam esse in liberum arbitrium, vt Augustinus eo loco recte probat, sed non primam caussam; nam prima caussa fuit, quia Deus vni dedit inspirationem, quam præuidit ab illo per liberum arbitrium amplectendam: alteri dedit eandem, sed quam præuidit ab eo per liberum arbitrium reiiciendam.

CAPVT XVI.

Quæ sit proprie gratia operans.

DE SEXTA partitione gratiæ in operantem & cooperantem, non leuis est quæstio, quam sane peperit obscuritas verborum S. Augustini, à quo eam partitionem Theologi acceperunt, & Apostoli Pauli, vnde eam Augustinus accepit. Apostoli verba sunt in epistola ad Philippenses c. 2. *Deus est, qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona voluntate.* Quæ verba sic explicat August. in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 17. *Ipse vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Et mox: *Vt velimus, sine nobis operatur, cum autem volumus, & sicut volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur.* Multæ sunt huius partitionis expositiones.

PRIMVM enim Theologi Scholastici, gratiam operantem vocant ipsum habitum gratiæ, vt formaliter nos iustos & gratos Deo facit; id enim Deus in nobis sine nobis facit. Gratiã cooperantem esse volunt eundem habitum, vt operis meritorii principium est; cum enim opera bona facimus, non sola gratia operatur in nobis, sed & nos ipsi vere operamur.

Hæc doctrina verissima est,& eam inferius suo loco aduersus hæreticos propugnabimus; sed tamen non propriepartitio gratiæ operantis&cooperantis, vt ab Apostolo &Augustino accepta est,ad habitum gratiæ,sed potius ad auxilium speciale pertinere videtur. Neq; enim Apostolus & Augustinus tribuunt gratiæ operanti, vt faciat hominem iustum,sed vt faciat eum velle & desiderare iustitiam;neque efficientia siue operatio proprie dici potest, id quod gratia non efficienter,sed formaliter facit.

Est igitur ALIA explicatio, quod gratia operans non distinguatur à gratia excitante,neq; cooperans ab adiuuante;&quia gratia excitans inspirat initium quoddam bonæ voluntatis,ad quod non libere concurrimus; gratia adiuuãs iuuat ad assensum præstandum & eligẽdum,quod Deus inspirauit, in quo plane liberi sumus: ideo dictum esse volunt auctores huius sentẽtiæ,Deum in nobis sine nobis efficere vt velimus,nobiscum autem cooperari cum volumus; vbi per illud, *vt velimus*, intelligunt imperfectum & indeliberatum desiderium:per illud, *cum volumus*, intelligunt perfectam & deliberatam electionem.

Hæc explicatio nõ videtur satisfacere verbis Apostoli & S. Augustini;vterq; enim tribuit gratiæ operanti,tanquam effectum proprium, non illud velle indeliberatum & imperfectũ,sed velle deliberatum, vnde opera bona nascuntur: *Deus*(inquit Apostolus) *operatur in nobis velle & perficere.* Vbi non distinguitur velle indeliberatum à velle deliberato, sed voluntas ab exequutione. Et S. Augustinus: *Vt velimus*,inquit, *sine nobis operatur,cum autem volumus, & sic volumus vt operemur,nobiscum cooperatur.* Vbi cooperatio adiungitur operi nostro ex perfecta,ac per hoc, deliberata voluntate prodeunti.

ALIA explicatio aliorum est, gratiam operantem esse eam, quæ tribuit actum internum, cooperantem quæ tribuit externum. quæ videtur esse S.Thomæ in 1.2.q. 111. art.2.

Sed non videtur requiri gratia aliqua specialis ad actum externum: vbi enim aliquid efficaciter volumus,membra corporis ad nutum obediunt, & ideo S. Aug. in eodem lib. de gratia & libero arbitrio, cap.16. dicit, petendum esse à Deo, vt tantum velimus quantum necesse est, vt volendo faciamus, & c.17. dicit, eos qui volunt mandata seruare, & non possunt, ideo non posse,quia prauam habent voluntatem. Et breuiter, in vtroque capite hoc docet,posita efficaci voluntate, nullam remanere difficultatem;itaque sufficit auxilium generale ad opus externum perficiendum, quod auxilium non dicitur proprie gratia,neque operans,neque cooperans.

DICENDUM igitur est, gratiam operantem illam esse,quæ efficit in homine primum actum deliberatæ voluntatis, qualis est conuersio, siue ab infidelitate ad fidẽ:siue à peccatiss cæteris ad pœnitentiam: gratiam vero cooperantem esse illam, quæ efficit consequentes actus volũtatis,quales sunt,velle orare, velle quærere sacerdotem, velle bona opera facere,& alii similes. Quos continuo sequuntur actus externi,ita vt gratia operans nihil sit aliud, nisi auxilium speciale efficax respectu primi actusvoluntatis:gratia vero cooperans sit auxilium speciale respectu actuum sequentium.

Sed quæstio est eaque non leuis, quomodo sit intelligendum,quod S. Augustinus ait,primum actum deliberatæ voluntatis fieri sine nobis. Quomodo enim fit sine nobis,quod nostra libera deliberatione & electione efficitur. Neque enim audiendi sunt Lutherani & Caluinistæ, qui contendunt actus bonos internos ita fieri sine nobis,vt non sint actus liberi arbitrii: neque nos eos proprie faciamus, sed immissos à Deo necessario recipiamus. Huuc enim errorem posteà suo loco copiosè refellemus.

Neque dubitari potest quin ista eorum sententia alienissima sit à mente S. Augustin. de cuius verbis nunc laboramus. Nam in li. 1. ad Simplicianum, quæstione 2. *vt velimus*,inquit, *& suum esse voluit,& nostrum suum vocando, nostrum sequendo.* Item lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum; cap. 8. *Homo*, inquit,*præparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Et paulò post: *Quamuis nisi adiuuante illo, sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen os aperimus illius adiumento, & opere nostro; nam quid est præparare cor & os aperire, nisi voluntatem parare?* Item tractatu 72. in Ioannem: *Credenti in eum qui iustificat impium, deputatur eius fides ad iustitiam, in hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum opus est Christi. Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis.* Item in eodem loco: *Operanti in se Christo, cooperatur homo ad salutem æternam ac iustificationem suam* Hæc ille. Non igitur dubitari potest, quin S. Augustinus nihil commune habuerit cum sententia hæreticorum, qui nos passiue tantum concurrere existimant ad actus pietatis internos.

Cæterum si hæc ita se habent, quæstio initio proposita magis iam implicata videtur:nam ex eodem Augustino audiuimus, ipsum, vt velimus, Deum operari sine nobis,& non operari sine nobis, Deum solum id operari, & nos ei cooperari, & alia, quæ pugnantia esse videntur.

Igitur OBSERVANDVM est,Deum secundum quoddam genus caussæ,esse mouentem respectu ipsius velle deliberati,& voluntatem non esse mouentem,sed tantum motam, cum tamen secundum aliud caussæ genus,ad eundem actum volendi producendum Deus concurrat vt mouens, voluntas autem tum vt mota, tum vt mouens,& ideo vtrumque verum esse,Deum operari ipsum velle deliberatum sine nobis,& non operari sine nobis.

Nam si consideremus caussam efficientem & physicam illius actus, ea non solum est Deus per auxilium speciale,sed etiam voluntas per liberum arbitrium:& hoc modo illud velle, est Dei & nostrum, & nos in eo cooperamur Deo,& Deus illud operatur non sine nobis, vt S. Augustinus loquitur in locis paulo ante adductis contra hæreticos.

At si consideremus caussam illius eiusdem actus moralem,id est,caussam mouentem suadendo, hortando,consulendo, ea solus est Deus: voluntas autem secundum hoc genus caussæ non est mouens, sed tantum mota. Non enim ipsa se voluntas impellit suadendo & hortando,vt velit quod non vult, sed Deus per inspirationes suas intus animæ loquẽs, ei suadet & persuadet, vt velit. Hæc est igitur gratia operans, quæ præuenit conatum & industriam nostram,& operatur vt velimus, quod anteà nolebamus, sine nobis operantibus vt velimus, non tamen sine nobis libere consentientibus dum volumus.

Atque hinc intelligemus, cur ad primum actum voluntatis tantum,requiratur gratia operans, ad reliquos autem non sit necessaria operans,sed cooperans:nam posteaquam cœpimus velle conuerti ad Deum,iam nos ipsi non tantum per liberum arbitrium producimus Deo iuuante reliquos actus, sed etiam nos incitamus & impellimus, Deo cooperante, ad eos.

Ac vt corporali similitudine rem illustremus, sit aliquis cui expediat nauigare in orientem, & tamen

nolit

nolit id facere; si quis ad eum accedat, eique multis allatis rationibus tandem persuadeat, & de nolente volentem faciat; deinde vbi eum velle nauigare cognouerit, procuret illi nauem, pecunias & cætera, quę nauigantibus sunt necessaria; is profecto vere dicere poterit, ego solus feci, vt iuste nauigationem suscipere vellet; nam etiamsi alter rationes allatas audierit, atq; apud se expenderit, & tãdem assensum præbuerit: non tamen ipse sibi persuasit, neq; se ipse mouit, sed amicus eius illum mouit eique persuasit.

Cæterum quod attinet ad exequutionem voluntatis, non potest amicus ille dicere, Ego solus detuli istum in orientem sed solum, Ego illum adiuui & cooperatus sum vt commode nauigaret. Siquidem ille qui ab amico persuasus nauigare decreuit, sine dubio non sibi ipse defuit, sed cogitare cœpit, quid facto opus esset, & conatum atque industriam adhibere ad futuram nauigationem.

Hanc esse veram huius distinctionis explicationem ex ipso Augustino colligi potest: nam in libro de gratia & libero arbitrio, c. 5. sic loquitur: *Vt Apostolus Paulus de cœlo vocaretur, & tam magna & efficacissima vocatione converteretur, gratia Dei erat sola, quia merita eius erant magna, sed mala.* Vbi soli gratiæ tribuitur conuersio B. Pauli, ac per hoc fuit illa gratia operans, non quia Paulus non concurrerit libere consentiendo, & per liberum arbitrium actum illum conuersionis actiue producendo, sed quia merita eius erant magna sed mala, id est, quia non præcesserat ante cõuersionem vllum meritum, siue studium, aut conatus ad conuersionem. Solet enim August. meritum appellare quemlibet actum bonum, ratione cuius aliquid aliud accipimus: vt perspicuum est ex epistola 105. & 106. vbi dicit, solam fidem dari sine vllo merito præcedente, quia eam nullus bonus actus præcedit: remissionem vero peccatorum non dari sine merito, quia fides orando illam meretur. Itaque in libro de gratia & libero arbitrio, c. 14. *Fides*, inquit, *& non petita conceditur, vt ei petenti alia concedantur.* Et paulò antè dixerat, se fidem appellare voluntatem credendi.

Itaque gratia operans est, quæ facit nos velle credere, quia id in nobis fit sine nobis petentibus, ac multo minus laborantibus & conantibus: gratia cooperans est, quæ facit nos velle orare, ieiunare, eleemosynas dare, & Sacramenta requirere, quia, id non fit nisi conatu atque industria nostra cooperante. Hinc idem Augustinus in eodem lib. cap. 17. non dicit, Deum operari velle nostrum sine nobis, sed operari, vt velimus sine nobis, nos enim cooperamur Deo volendo, id est, libere producendo actum volendi, sed non cooperamur faciendo, vt velimus. Quia non ipsi nos mouemus & incitamus ad volendum, sed ipse solus interna inspiratione nos mouet atque impellit.

Fortasse etiam sanctus Thomas non est alienus ab hac expositione: quamuis enim loco citato 1. 2. quæstione 111. articulo secundo, retulerit gratiam operantem ad actum internum, cooperantem ad externum: tamen probabile est, per internum actum eum intellexisse primum internum, per externum autem intellexisse alios consequentes, quos externi sequuntur, nam in eodem articulo docuit, gratiam operantem necessariam esse in conuersione, cum voluntas primo de mala fit bona, & ibidem docuit, gratiam cooperantem esse necessariam ad actus exteriores, quia ii fieri nõ possunt, nisi Deus confirmet voluntatem in bono, & præbeat facultatem bene operandi.

Non igitur S. Thomas voluit, gratiam cooperantem simpliciter referri ad actus exteriores, sed ad interiores, vt ex iis pendent exteriores, & hoc modo cum B. Paulus dicit Deum operari in nobis, velle & perficere, per vocem, *perficere*, non est intelligenda sola exequutio externa, sed tam interna quam externa opera, quæ nascuntur ex primo actu volũtatis. Et cum S. August. scribit Deum operari in nobis vt velimus, cooperari autem cum ita volumus vt faciamus, per illud, *faciamus*, non est accipienda actio tantum externa, sed etiam opus internum, vt oratio, contritio, &c.

LIBER SECVNDVS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio, an auxilium sufficiens omnibus detur.

EXPEDITIS quęstionibus circa partitiones gratiæ, tractanda est grauis illa controuersia de communicatione gratiæ & prædestinatione diuina, videlicet an gratia sufficiens ad salutem detur omnibus hominibus, &, si ita sit, quomodo saluetur gratuitæ prædestinationis veritas. Cuius controuersiæ explicatio omnino necessaria est ad sequentes disputationes, de libertate arbitrii & gratiæ necessitate. Sunt autem duæ sententiæ contrariæ de proposita quæstione, inter quas media incedit veritas.

Prima sententia Pelagianorum est, & eorum qui Pelagianis in Gallia occulte fauebãt, Fausti, Cassiani & aliorum. DOCET hæc sententia, gratiam Dei omnibus hominibus paratam esse, modo ipsi eam petere & excipere velint. posse autem vnumquemque ex viribus liberi arbitrii sine alia præueniente gratia, ipsam gratiam expetere, inuocare, excipere. refert hanc sententiam siue potius hæresim S. Aug. in li. 1. ad Bonifacium, contra duas epist. Pelagianorum, c. vlt. & in epist. 106. & 107. & in lib. de Prædestin. Sanctorum, c. 1. & 2. eandem referunt Hilarius & Prosper in epistolis ad Augustinũ, & Petrus Diaconus in lib. de incarnatione & gratia Christi, cap. vlt.

ALTERA sententia priori contraria, est eorum omnium, qui non agnoscunt distinctionem inter auxilium, efficax & sufficiens, in quorum numero sunt Lutherus in assertione art. 36. & Calu. lib. 3. Instit. c. 22. §. 10. & c. 24. §. 15. & 16. hi enim docent multis deesse sufficiens auxiliũ ad salutem, omnibus

ijs videlicet, qui non sunt à massa perditionis diuina prædestinatione discreti.

Inter has contrarias pugnantesque sententias incedunt Theologi Catholici quamplurimi, ac fere omnes, qui docent omnibus hominibus pro loco & tempore sufficiens auxilium non deesse, & tamen sine præueniente gratia, neminem posse gratiam desiderare, petere, vel accipere. Vide Alexandrum Alensem in tertia parte Summæ, q. 69. memb. 5. art. 3. Albertum Magnum in 2. sent. dist. 28. art. 1. S. Thomam in 1. 2. q. 109. art. 8. ad 1. & in li. 3. contra Gentiles, c. 159. S. Bonauenturam in 2. sent. dist. 28. art. 1. q. 3. Scotum in 1. sent. dist. 46. & ex recentioribus Adrianum Papam in q. 3. de pœnit. Ioannem Roffensem in refutatione art. 36. Franciscum Ferrarien. in commentario lib. 3. contra Gentiles, c. 159. Ioannem Driedonem in lib. de captiuitate, & redemptione generis humani tract. 5. Ruardum Tapperum in explicatione articuli de libero arbitrio, Dominicum à Soto lib. 1. de natura & gratia, c. 15. & 18. Andream Vegam lib. 13. super Concil. Tridentinum, c. 13.

Quoniam autem explicatio propositæ quæstionis multa continet capita; neq; vna responsione absolui potest, per aliquot propositiones rem totam expedire conabimur.

CAPVT II.

Auxilium gratiæ non expectare, sed præuenire voluntates nostras, neque æqualiter omnibus adesse.

SIT igitur PRIMA propositio: *Auxilium gratiæ Dei, non ita offertur omnibus hominibus, vt Deus expectet homines, qui illud desiderent vel postulent, sed præuenit omnia desideria & omnem inuocationem.* Hæc propositio est contra Pelagianos, & Pelagianorum reliquias, & habetur in Concilio ARAVSICANO can. 3. & 4. vbi sic legimus: *Si quis per inuocationem humanam gratiam dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere, vt inuocetur à nobis, contradicit Isaiæ Prophetæ, vel Apostolo idem dicenti, inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant.* Item: *Si quis, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, vt etiam purgari velimus per sancti Spiritus infusionem & operationem fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui sancto per Salomonem dicenti. Præparatur voluntas à Domino, & Apostolo salubriter prædicanti, Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate*, Vide quæ scripsimus in 6. lib. c. 2. 4. & 5. nam illa omnia hanc propositionem confirmant.

SECVNDA propositio. *Auxilium gratiæ Dei non æqualiter omnibus adest.* Hæc propositio in diuinis litteris ita luculenter habetur, vt mirum videri possit ab vllo vnquam fuisse negatam. Vrget S. Augustinus illud Sap. 4. *Raptus est ne malitia mutaret intellectum illius, aut ne fictio deciperet animum eius.* Certe enim non omnibus hoc præstat Deus, vt eos rapiat, antequam in peccata labantur. Vrget etiam illud Matth. 11. *Si in Tyro & Sidone hæc facta fuissent, in cinere & cilicio pœnitentiam egissent.* Vbi videmus Deum mirabili, sed iusto, & sibi noto iudicio non solum non æqualiter omnibus gratiæ auxilia subministrare, sed etiam ijs quos credituros præuidebat, si miracula Christi vidissent, ea miracula non ostendisse, & eadem illis ostendisse, quos præuidebat quibuscunque visis miraculis, minimè credituros.

Huc pertinet etiam illud Matth. 13. *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem non est datum.* Et illud Rom. 9. *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* Et Rom. 12. *Vnicuique Deus diuisit mensuram*

A *Fidei.* Et 2. Thess. 3. *Non omnium est fides.* Et Philipp. 2 *Vobis donatum est vt in illum credatis.*

Demq; vt alia innumerabilia prætermittam, si gratia æqualiter omnibus adest, quomodo Deus in præteritis generationibus permisit omnes ingredi vias suas, nunc autem annunciat, vt pœnitentiam agant, vt legimus Actorum 14. & 17. cur Paulus illo ipso tempore, quo spirabat minas & cædes in discipulos Domini, diuino miraculo, Christo ipso eum vocante conuertitur, cum tam multos minus fortasse malos in delictis suis Deus iacere permittat? Cur ex paruulis morientibus interdum filius optimi viri sine baptismo decedit & perit, filius adulteri, vel incestuosi baptismo abluitur, & regno potitur æterno? Cur B demum inscrutabilia esse dicit Apostolus iudicia Dei, & inuestigabiles vias eius in electione & reprobatione mortalium, si gratia æqualiter omnibus adest, & ex arbitrio hominum pendet vt eam capiant, vel abiiciant (vide sanctum Augustinum in libro de prædestinatione Sanctorum; Prosperum in lib. contra Collatorem; Petrum Diaconum in libro de incarnatione & gratia Christi; Fulgentium in libro eiusdem argumenti: Ioannem Maxentium in professione fidei: & totum Arausicanum Concilium, vbi diligentissime totus hic Pelagianorum error euertitur.

C

CAPVT III.

Soluuntur argumenta Pelagianorum & Pelagianis fauentium, contra duas propositiones capitis superioris.

ARGVMENTA, quibus error Pelagianorum confirmari solet, facile solui possunt.

PRIMVM sumitur ex c. 6. Sap. *Æqualiter est illi cura de omnibus.* RESPONDEO, vox *æqualiter* non videtur hoc loco referēda ad ipsam curā, quasi Deus nō magis curet rem vnā quam aliam, sed ad res ipsas, quæ curantur, vt sensus sit, nihil omnino subtrahi à prouidentia Dei, sed res omnes, nulla prorsus excepta, quāuis infima & villi diuina prouidentia gubernari. Quod significantiùs exprimit vox Græca, quæ habetur hoc loco, videlicet κοινῇ, id est, communiter.

Sed fac illud, *æqualiter* referri ad curam & prouidentiam; nihil tamen Pelagiani inde lucrantur: nam D non loquitur Sapiens de beneficio gratiæ, sed retributione præmiorū atque pœnarum. Præcedit enim illud: *Horrende & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt fiet.* Itaque sententia huius loci est, in extremo iudicio Deum non accepturum personas, Regum & Principum, sed ex æqualitate iustitiæ sententiam esse laturum.

SECVNDVM argumentum sumunt ex illo Ioa. 1. *Erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Vbi videtur Christus conferri cum Sole, qui lucem suam in omnia loca æque diffundit.

E RESPONDEO, posset hic locus non incommode referri ad naturalem illustrationem, quæ fit in nobis, cum in creatione lumen intelligentiæ & rationis accipimus: Tamen quoniam Chrysostomus & Cyrillus in commentario exponunt de lumine gratiæ. RESPONDEO, sensum huius loci esse, à Christo illuminari omnes homines, non quod omnes illuminentur, cum multi in infidelitate remaneant, sed quoniam nemo illuminatur nisi per ipsum, vel, si magis placeat, illuminari dicas omnes homines per Christum, quoniam omnibus præbet auxilium sufficiens, quo conuerti & credere possint, quamuis nec lumē æquale omnibus præbeat, neque expectet vt homines illuminari cupiant & expetant, sed ipse desideria & preces illuminando præueniat,

Porro

Porro similitudines non in omnibus rebus conuenire debent, ac per hoc neque necesse est, vt si Sol non illuminat cæcos, id etiam nō faciat Christus, & si Sol, non aperit fenestras domus, neque Christus aperiat fenestras cordis, & si Sol lucem suam æqualiter vbique diffundit, Christus quoque non diuidat vnicuique mensuram fidei & donorum, sed æqualiter omnibus hominibus gratiæ suæ dona destribuat.

A

TERTIVM sumunt ex illo Ioan. 1. *Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri.* Hic enim videmus Deum expectare vt recipiatur, & tum demum his, qui se receperint, dare gratiam, per quam filii Dei fieri possent. RESPONDEO, vere Deus expectat vt recipiatur, vt det suscipientibus se potestatem filios Dei fieri.

Cæterum, quia recipere Deum in hoc loco Euangelii nihil est aliud, nisi credere, vt ibidem declaratur, cum subditur, *his qui credunt in nomine eius:* nemo autem potest credere nisi Deus fidem illi donauerit, dicente Apostolo Philipp. 1. *Vobis donatum est vt in illum credatis.* Ideo nemo potest eum recipere, nisi gratia eum diuina præuenit. *Gratia estis saluati* (inquit Apostolus Ephes. 2.) *per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est.* Ac si diceret, gratia potestatem accepistis, vt filii Dei efficeremini, quoniam per fidem recepistis Deum, quæ fides donum ipsius est. vide Augustinum lib. 1. ad Bonifacium, cap. 3.

B

QVARTVM sumunt ex illa promissione: *Petite & dabitur vobis, omnis enim qui petit, accipit.* Et: *Dabit spiritum bonum petentibus se, Luc. 11.* RESPONDET S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, c. 8. non posse peti spiritum bonum, nisi prius spiritus bonus fidem infundat, & per eam excitet ad petendum. Nam *quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Rom. 10.* Et: *Postulet in fide nihil hæsitans,* inquit Iacobus c. 1. fidem autem donum esse Spiritus sancti, docet idem Apostolus 1. Corin. 12. *Alteri datur fides in eodem spiritu;* itaque *spiritus adiuuat infirmitatem nostram; quid enim oremus sicut oportet, nescimus.* Rom. 8.

C

QVINTVM sumunt ex illa Christi vocatione: *Venite ad me omnes qui laboratis, &c.* Matth. 11. RESPONDEO, inuitat Christus omnes vt veniant, non quod possint homines solis naturæ viribus venire, cum scriptum sit Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire: nisi pater qui misit me, traxerit eum.* Sed vt admoneat, vt gratiæ præuenienti cooperentur, & non resistant Spiritui sancto.

D

SEXTVM sumunt ex illis Scripturis, quæ testantur Deum nō esse acceptorem personarum. Act. 10. Roma. 2. 1. Pet. 1. &c. hinc enim sequi videtur, vt Deus non magis ex se faueat vni quam alteri: sed volentes curari, sanet, non volentes deserat. RESPONDEO, acceptio personarum vitium est contra iustitiam, & ideo locum non habet in donis gratiæ.

Itaque in iis rebus quę quoquomodo iustitiam sapiunt, Deus æquus est omnibus, neque personas accipit, sed vnicuique reddit secundum opera sua, at in donis gratię nemini facit iniuriam, si vni dat quod alteri negat. Imo in ipso iudicio quamuis acceptio personarum esset alicui minus præmium dare, quam iusto iudicio mereatur, vel maiori supplicio afficere quam dignus sit reus, tamē si alicui maius præmium, aut minorem pœnam dare voluerit, non erit acceptor personarum, etiamsi id non cum omnibus seruet, quoniam hoc non est iniustitiæ, sed liberalitis, iuxta illud Matth. 20 *Amice, non facio tibi iniuriam, tolle quod tuum est & vade, volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi; an non licet mihi quod volo facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Vide Augustinum in epist. 105 non procul ab initio, & lib. 2. ad Bonifacium c. 7.

E

SEPTIMVM sumitur ex illo 1. Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Nimirum inquiunt, si ipsi voluerint. RESPONDEO, loquitur Apostolus de resurrectione corporali iustorum, nam vt recte explicat S. August. in epist. 89. q. 3. non dicuntur viuificari in Christo, nisi illi qui resurgunt ad vitam beatam, quæ sola vita dicenda est: impii enim resurgent quidem, sed ad mortem; id est, ad miseriam sempiternam. Itaque hic locus non facit ad propositum, cum de gloria æterna, non de gratiæ beneficiis intelligi debeat.

Sed instat Faustus, Apostolus comparat Adamum cum Christo, seu potius Christum cū Adamo, sed in Adam mortui sunt omnes homines: Igitur in Christo viuificantur omnes homines, non autem viuificantur omnes vita gloriæ, ergo debet intelligi hic locus de vita gratiæ, quam Christus omnibus paratus est dare, modo ipsi velint.

Sed facilis est responsio; nam in Adam non moriuntur omnes homines, sed ii tantum qui ex Adamo nascuntur, quo etiam modo non viuificantur in Christo omnes homines, sed ii tantum, qui per ipsum renascuntur. Quod si de vita gratiæ Apostolus loqueretur, promptum esset respondere, omnes in Christo viuificari, non quod omnes homines viuificentur, sed quia nemo viuificatur, nisi per Christum, sicut nemo periit, nisi per Adamum, hoc est, nisi ex Adamo originem trahat.

Denique posset etiam Fausto concedi, in Christo viuificari vita gratiæ omnes homines, modo ipsi velint, sed addendum esset, neminem velle per Christum viuificari, nisi Deus eum præueniens, faciat eum velle. Deus est enim qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate, Philipp. 2.

OCTAVVM sumunt ex illis locis quæ testantur Deum velle omnium hominum salutem. vt 1. Tim. 2. *Vult omnes homines saluos fieri.* 1. Tim. 4. *Qui est saluator omnium hominum* 1. Pet. 3. *Neminem vult perire, sed omnes ad agnitionem veritatis venire.* RESPONDEO, hæc loca parum ad rem faciunt. Solum enim significant, Deum non impedire quenquam à salute. Imo remedia & auxilia pro omnibus in commune instituisse, prædicationem Euangelii & Sacramenta voluisse omnibus esse communia, &c. sed ex his nemo rectè colliget Deum expectare vt homines suis viribus velint salui fieri.

Sed inquiunt, si Deus vult omnes saluos fieri, cur non fiunt omnes salui, nisi quia ipsi nolunt? RESPONDEO, verissimum est, non fieri omnes saluos, quia ipsi nolunt; nam si vellent, Deus eis vtique non deesset. Cæterum nemo vult saluus fieri, nisi Deus, præueniendo ac præparando voluntatem faciat eum velle; cur autem Deus non faciat omnes velle, quis nouit sensum Domini? aut quis cōsiliarius eius fuit? Itaque sicut verum est non omnes saluos fieri, quia ipsi non volunt, sic etiam verum est, non omnes saluos fieri, quia Deus non vult voluntate illa beneplaciti, de qua scriptum est in Psalm. 113. *Omnia quæcunque voluit fecit in cœlo & in terra.* Et tamen simul etiam verum est, Deum velle omnes saluos fieri voluntate illa quam recte Theologi antecedentem vocant.

POSTREMVM argumentum adferri potest ex ipso Augustino, à quo vel inuito, vt aiunt quidam, testimonium extorsit veritas, nam in commentario Psal. 45. tractans illud: *Deus in medio eius non commouebitur,* sic ait, *quid est Deus in medio eius? hoc significat, quod æquus est omnibus Deus & personas non accipit,*

quomodo enim illud, quod in medio est, paria habet spacia ad omnes fines, ita Deus medius esse dicitur æqualiter omnibus consulens.

Respondeo, loquitur in eo loco S. August. de ijs tantum auxiliis, quæ aliquo modo sunt debita, & iustitiam sapiunt, vbi locum habere posset acceptio personarum: in his enim Deus omnibus est æquus & non accipit personas, & æqualiter omnibus consulit, quia neminem impellit ad malum, omnes hortatur ad bonum, neminem punit nisi malum, neminem remuneratur nisi bonum, nulli subtrahit communia auxilia; alia vero ratio est donorum gratiæ, quæ nemini sunt debita.

CAPVT IV.

Non posse Deum iniustitiæ accusari, si non daret omnibus auxilium sufficiens ad salutem, neque de vllo desperandum esse.

Sit iam Tertia propositio: *Nulla esset in Deo iniquitas, si non solum aliquibus, sed etiam omnibus hominibus auxilium sufficiens ad salutem negaret.* Hæc certissima est apud eos, qui ex diuinis litteris peccatum originale nouerunt; nam cum per peccatum primi hominis nascamur omnes filii iræ (vt Apost. docet ad Ephes. 2.) nihil nobis iure debetur nisi pœna. Hinc Sap. 12. dicit Spiritus sanctus: *Quis stabit contra iudicium tuum, aut quis tibi imputabit si perierint nationes, quas tu fecisti?* Et Apost. ad Rom. 9. demonstrat, solam esse misericordiam, qua Deus ex massa perditionis aliqua vasa facit, in honorem, vnde etiam vasa misericordiæ appellat. Et ea caussa est, vt S. August. docet in epist. 105. cur pauci sint qui saluantur, vt nimirum intelligamus quid omnibus deberetur: denique prima gratia datur inimicis, ac per hoc modis omnibus est indebita; nulli igitur fieret iniuria si ea gratia nemini præberetur: itaque S. Avgvstinvs lib. de bono perseu. c. 8. *Non simus ingrati, quod tam multos liberat misericors Deus de tam debita perditione, vt si inde neminem liberaret, non esset iniustus.*

Qvarta propositio: *siue detur sufficiens auxilium omnibus, siue tantum aliquibus, nos tamen de nullius salute, donec in hac vita fuerit, desperare debemus, neque ab vllo subtrahere correptionem, exhortationem & alia charitatis officia.* Hæc quoque sine controuersia recipitur ab omnibus: nam tametsi nonnulli ita desererentur à Deo, omnique auxilio prorsus destituerentur, vt nulla ratione conuerti possent; nos tamen qui nescimus qui sint illi, de omnibus bene sperare debemus ac dicere cum Propheta Ioël: *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem?* Ioel. 2. Et Apostolum Paulum audire, qui iubet vt mansueti simus ad omnes, & cum patientia modestia corripiamus eos, qui resistunt veritati, ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem & resipiscat à diaboli laqueis.

Hinc S. Avgvstinvs lib. de correp. & gratia, c. 15. *Nescientes*, inquit, *quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non pertineat; sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri.* Et c. 16. *Quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, & ob hoc omnes saluos fieri velle, debemus omnibus ne pereant; vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio.* Quod idem repetit in 1. li. retract. c. 19. Sanctus quoq; Leo in serm. 4. de Epiphania: *Dum*, inquit, *hoc in corpore viuitur, nullius desperanda reparatio, sed omnium est optanda correctio, auxiliante domino, qui erigit elisos, soluit compeditos, & illuminat cæcos.*

A

CAPVT V.

Auxilium sufficiens ad salutem, pro loco & tempore, omnibus dari.

Qvinta propositio: *Auxilium sufficiens ad salutem pro loco & tempore, mediate vel immediate omnibus datur.*

Dicimus, *auxilium sufficiens ad salutem*, nam de auxilio sufficienti ad non peccandum, alia ratio est, vt infrà suo loco patebit. Itaque hic tantum disserimus de auxilio sufficienti ad resurgendum à peccato, atque ad iustificationem ad salutem comparandam.

Dicimus, *pro loco & tempore*, quoniam non definimus loco, vtrum omni tempore, omnique momento tale auxilium adsit: de hac enim re paulò post agemus, sed tantum id asserimus, nullum esse, qui non aliquando saltem hoc auxilium habeat.

B

Dicimus denique *mediate vel immediate*, quoniam ijs, qui vsu rationis vtuntur, immitti credimus à Deo sanctas inspirationes, ac per hoc immediate illos habere gratiam excitantem, cui si acquiescere velint, possint ad iustificationem disponi, & ad salutem aliquando pertingere: iis autem qui rationis vsum non habent, quales sunt infantes vel ab infantia mente capti, mediate auxilium donari censemus, quoniam parentes eorum non solum sibi ipsi prospicere, sed etiam filiis suis, præsertim rationis vsu carentibus, baptismum procurare possunt: si volunt.

Hæc igitur propositio sic explicata probatur Primvm ex diuinis litteris Psal. *Non est qui se abscondat*

C

à calore eius. Avgvstinvs in hunc locum: *Nullum*, inquit, *mortalium permisit excusare se de vmbra mortis, ipsam enim penetrauit verbi calor.* Item Psalm. 24. *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas.* Videtur enim hoc significare Spiritus sanctus omnibus hominibus primum à Deo exhiberi misericordiam, deinde si ea non vtantur, exhiberi iudiciũ; non potest autẽ rectè dici, agi cum aliquo misericorditer, quod attinet ad salutem, nisi detur ei sufficiens auxiliũ ad salutem, neque iuste puniri potest, qui ex diuino auxilio non proficit, si auxilium non fuit sufficiens.

Item Prou. 1. *Sapientia foris prædicat, in plateis dat*

D

vocem suam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua dicens: vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & impudentes odibunt scientiam? conuertimini ad correptionem meam. En proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea. Quia vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, ego quoque in interitu vestro ridebo. Hæc certe prædicatio generalis & comminatio item generalis aperte significat Dei sapientiam, nullum ita deserere, quin aliquando eum vocet, & auxilium sufficiens illi præbeat.

Item Sap. 11. *Misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam; diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti, Nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti. Parcis*

E

autem omnibus quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Hæc certe vix intelligi possunt, nisi fateamur omnibus tribui sufficiens auxilium: quomodo enim miseretur omnium, & parcit omnibus, si nõ dat saltem eis auxilium, quo ad reconciliationem possint peruenire si velint? Neque debent hæc restringi ad electos, nã ratio cur Deus omnib parcat, & omniũ misereatur, redditur hoc loco ex creatione, quia Deus omnes creauit, & quoniam amat animas, & res à seipso factas: at creatio cõmunis est omnibus absolute.

Item Sap. 12. *Si inimicos seruorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, dans tempus & locum per quæ possent mutari a malitia, cum quanta diligentia*

gentia iudicasti seruos tuos? At frustra Deus daret tempus & locum peccatoribus, per quæ possent mutari à malitia, nisi auxilium etiam præberet, sine quo mutari non possunt.

Item Ezech. 33. *Sic loquuti estis dicentes, iniquitates nostræ & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis non tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? dic ad eos, viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impii, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat: conuertimini, conuertimini, & quare moriemini?* illa exhortatio, *conuertimini, conuertimini*, irrisoria videretur, nisi Deus dedisset illis vires, quibus cõuerti possent. Non fuisse autẽ irrisoriam siue ironicã exhortationem, testatur iuramentum illud, *viuo ego dicit Dominus, nolo mortem impii, &c.*

B Item illud Matt. 5. *qui solem oriri facit super bonos & malos, & pluit super iniustos & iustos.* Monet S. Amb. serm. 8. in Ps. 118. intelligendum esse etiam de sole iustitiæ & pluuia gratiæ. Illa item inuitatio: *Venite ad me omnes Qui laboratis & onerati estis, Matt. 11.* Ne sit frustra, requirit omnino, vt sicut vocatio est generalis, ita & auxilium quo possint homines venire, sit generale.

Illud autem Ioan. 1. *Illuminat omnem hominem*, suprà diximus ex commentario Chrysost. & Cyrilli, referri ad lumen gratiæ, quo nemo omnino priuatur. Illud quoq; 1. Tim. 2. *Vult omnes saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire.* Et 2. Pet. 3. *Non vult aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam conuerti.* Exponitur quidem variis modis à S. Aug. sed illa expositio videtur

C maxime congruere Apostolicæ sententiæ, quam habet in lib. de spiritu & littera, c. 33. vbi exponit quæstionem, cur Deus non det omnibus velle credere, cum velit homines omnes saluos fieri. Et respondet Deum velle omnes saluos fieri, sic tamen, vt non adimat eis liberum arbitrium, quo vel bene vel male vtentes iustissime iudicentur, & addit, infideles contra Dei voluntatem facere, cùm non credunt Euangelio, tamen non vincere Dei voluntatem, quoniam experientur in suppliciis potestatem eius cuius in donis misericordiam contempserunt. Et ponit similitudinem domini, qui vult, vt omnes serui laborent in vinea, sic tamen vt si qui operari noluerint, detrudantur in pistrinum.

Ex his intelligimus hanc fuisse Aug. sententiam de hoc loco Apostoli, Deum velle omnes saluos fieri,

D quia dat omnibus, vnde possint velle credere & saluari, sic tamen vt si ipsi noluerint, non sanentur, sed ad supplicia destinentur æterna: quæ fuit etiam expositio S. Prosperi li. 2. de vocatione gentium, c. 23. 25. & 28. Item cõmentariorum qui tribuũtur Amb. item Chrys. Theophyl. & Oecumenij, qui dicunt Deum velle omnes saluos fieri, & si ipsi velint, nimirum si velint cooperari diuinæ gratiæ præuenienti.

Illud item 1. Tim. 4. *Qui est saluator omnium hominum maxime fidelium.* vix potest aliter exponi, quam vt exponit S. Prosper in lib. 2. de vocatione gentium,

E c. 10. vt videlicet intelligamus, Deum saluatorem esse omnium, quia dat omnibus, vnde saluari possint, sed maxime, fidelium, quia dat illis non solum, vt saluari possint, sed etiam vt saluentur.

Denique illud 1. Cor. 15. *Pro omnibus mortuus est Christus.* Et 1. Tim. 2. *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.* Et 1. Ioan. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed etiam totius mundi.* Quomodo potest verũ esse, si non datur omnibus aliquid vnde Christi mortis participes fieri queant? nam cum non possit vllus sine præueniente dono particeps esse mortis Christi & precii redemptionis huius, frustra Christus pro omnibus precium soluit, si noluit omnibus viam aperire, qua ad redemptionem peruenire possent.

Probatur SECVNDO eadem sententia testimoniis Patrum. S. DIONYSIVS Areopagita in lib. de cœlesti hierar. c. 9. *Nempe, inquit, & aliis gentibus, ex quibus & nos, ad immensum & infinitum diuini luminis pelagus, quod semper paratum est, & patet omnibus ad participandum, ex præteritis erroris cæcitate respirauimus, ad quod sane obsequentes ducebant Angeli præpositi singulis gentibus.* Quærit eo loco Dionysius cur soli Iudæi Deum verum aliquando coluerint, gentes autem pene omnes ad idola defluxerint. Respondet vero, id factum esse ex desidia & nequitia gentilium, qui noluerunt diuinum lumen aspicere, aut in eo permanere, cum ipsum lumen omnibus pateat ad participandum, & Angeli singulis gẽtibus à Deo præpositi muneri suo nequaquam desint; vbi quod dicit B. Dionysius diuinum lumen paratum esse, & patere omnibus ad participandum, non significat diuinum lumen offerri volentibus suis viribus illud excipere, vt Pelagiani delirãt, sed paratum esse & patere omnibus, quoniam Deus omnibus porrigit auxilium, quo possint, si velint, oculos cordis aperire & illuminari.

S. IRENAEVS lib. 4. c. 71. *Vis, inquit, à Deo non fit, sed bona sententia adest illi* (homini videlicet) *semper, & propter hoc consilium quiddam bonum dat omnibus. posuit autem in homine potestatem electionis; abiicientes igitur bonum, & quasi respuentes, merito omnes in iustum iudicium incident Dei.* Vbi per consilium bonum, quod Deus dat omnibus, debet intelligi interna suasio cum aliis omnibus, quæ necessaria sunt ad conuersionem, alioqui enim non iuste iudicarentur tanquam contemptores consilii diuini, nisi vires à Deo accepissent, quibus illud amplecti & exequi possent.

CLEMENS Alexandrinus in oratione exhortatoria ad gentes, vltra medium. *Audite, inquit, qui estis longe, audite qui prope, nulli celatum est verbum, lux est communis, omnibus illucescit hominibus, nullus est in verbo Cimmerius.*

ORIGENES lib. 3. de principiis, c. 1. multis argumentis & similitudinibus hoc ipsum probat, omnes homines posse saluari, & soluit argumenta contraria, explicans fere omnia testimonia Scripturarum, quę ad hunc locum pertinent. Et quamuis Origenis lib. de principiis non paucos errores contineant, tamen neque Epiphanius, neque Hieronymus, neque Philastrius, neque Augustinus hanc sententiam inter errores Origenis numerant.

S. HILARIVS lib. 1. de Trin. ante medium. *Esse, inquit, filios Dei non necessitatem esse, sed potestatem, quia proposito vniuersis Dei munere, non natura gignentium asseratur, sed voluntas præmium consequatur.*

S. AMBROSIVS serm. 8. in Psal. 118. explicans illud: *Misericordia Domini plena est terra. Sol, inquit, iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit; si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat, vt si quis clausis fenestris radios Solis excludat.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 7. in Ioan. *Si illuminat, inquit, omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam pacto tot homines sine lumine permanent? neque enim omnes Christum cognoscunt, quomodo ergo illuminat omnem hominem? illuminat profecto quantum in ipso est. si qui autem sponte sua mente oculis conniuentibus ad huius lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris persistierunt, sed ex malitia sua sponte tanto se dono indignos reddiderunt.*

S. CYRILLVS idem docet iisdem fere verbis, in lib. 1. in Ioan. c. 11. quæ frustra repetenda non videntur.

S. PAVLINVS in epist. 1. ad Aprum: *Hinc, inquit, in omni loco plura quotidie mirabiliora solito signo cre-*

...non diceret Apostolus, ne quando det, si semper daret.

SECVNDO probatur idem ex Patribus. Sanctus Augustinus lib. 4. in Iulian. c. 8. *Qui iam vtuntur*, inquit, *libero voluntatis arbitrio, nisi eo volente ac subueniente à quo præparatur voluntas, velle non possunt, vbi si dixerit mihi, cur ergo non conuertit omnium nolentium voluntates? Respondebo, cur non omnes morituros adoptat lauacro regenerationis infantes?* Vides hic Augustinum affirmare non posse homines sine gratia præueniente velle conuerti, & simul admittere, non semper dari gratiam istam præuenientem.

S. Gregorius lib. 11. Moral. cap. 5. *Cain*, inquit, *diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia exigente culpa malitiæ iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat.*

S. Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, c. 17. *Vt homo in Deum*, inquit, *credere incipiat, à Deo accipit pœnitentiam ad vitam, ita vt omnino credere non possit, nisi pœnitentiam dono Dei miserantis acceperit.* Et paulo ante dixerat, *Re vera, secundum Apostolum, Deus quibus voluerit dat pœnitentiam, ad cognoscendam veritatem.* Ex quibus locis intelligimus, auxilium necessarium ad credendum, ac per hoc, ad conuersionem & salutem, non semper omnibus adesse.

S. Isidorus in lib. 2. de summo bono ca. 15. & 19. & S. Anselmus in commentario ad cap. 12. Matt. aperte dicunt, aliquos non posse conuerti, quod intelligendum est pro tempore, quo carent auxilio necessario ad conuersionem.

Probatur VLTIMO ratione, nam non potest vllus conuerti sine gratia præueniente, cum scriptum sit Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi Pater qui misit me, traxerit illum*; gratia vero ista præueniens, non semper adest, vt vel experientia ipsa testatur, non enim sentimus assidue nos illuminari à Deo, aut immitti bona desideria quibus excitemur ad cõuersionem; non igitur semper habemus auxilium sufficiẽs ad conuersionem.

Respondẽt ad hanc rationem duobus modis; dicũt enim aliqui, Deum quidem perpetuo pulsare ad ostium cordis, & peccatores vocare, sed eos alijs rebus intentos non percipere vocationem Dei. ALII dicunt, Deum quidem non semper vocare, sed paratum esse id facere, si velimus.

At posterior hæc responsio, manifeste incidit in errorem Cassiani & Fausti, quem refutauimus c. 2. & omnino tollit è medio gratiam præuenientem, quomodo enim gratia præueniens est, si semper expectat vt à voluntate humana præueniatur? Sed neque trahi dicendus est, qui antequam trahatur, voluntatem habet eundi. DENIQVE, expectat quidem ille, qui pulsat ad ostium cordis, vt aperiatur, & ideo dicit: *Si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum*; sed non expectat, vt inuitetur ad pulsandum, sed ipse præuenit pulsando & vocando, vt definitum est in Concilio Arausicano, can. 4.

Prior autẽ responsio cum ipso experimento apertissime pugnat, nam cum vocatio, pulsus, tractus, excitatio illa Dei, sit actio nostra, quamuis non libera, nimirum bona cogitatio, bonumque desiderium repente ac diuinitus immissum; quomodo potest fieri vt non sentiatur à nobis, si sit non solum in nobis, sed etiam à nobis? Præterea, si semper adesset talis gratia præueniens, semper actu bona cogitaremus & vellemus; quis autem hoc sanus dicere audeat? quare in Ps. 94. cum Spiritus sanctus dicit: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*, ideo nominat hodie, & conditionem addit, si audieritis, quia non quotidie, nec sine intermissione sonat vox eius, sed certo tempore nos visitat atque excitat.

At contra objiciunt aliqui, PRIMO, Scripturas, quæ hortantur homines ad conuersionem, eosque reprehendunt, qui non celeriter conuertuntur, Ezech. 33. *Conuertimini, conuertimini*. Eccles. 5. *Ne tardes conuerti ad Dominum*.

SECVNDO, decr. Concil. Later. quod habetur in ca. Firmiter, de summa Trin. & fide Catholica; quo docemur semper posse hominem lapsum per veram pœnitentiam reparari.

TERTIO, sententiam S. Tho. qui in 3. p. q. 86. art. 1. dicit, erroneam esse opinionem illorum, qui sentiunt aliquem in hac vita pœnitentiam agere, & mores suos emendare non posse.

Sed hæc nullo negotio dissoluuntur; Scripturæ siquidem dum hortantur homines ad cõuersionem, id monent, vt cum à Deo vocantur & excitantur, non resistant Spiritui sancto, iuxta Psalmum paulo ante citatum, *hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

Concilium vero Lateranense Sacramentorũ doctrinam tradit, ac docet, post baptismum esse aliud Sacramentum, videlicet pœnitentiæ, per quod semper reparari possunt qui illud rite suscipiunt; nõ autem Concilium negat, requiri gratiam præuenientem ad veram pœnitentiam, eamque gratiam non semper, sed pro loco, & tempore dispensari.

DENIQVE S. Tho. ipse se loco notato exponit, scribit enim errorem esse, si quis dicat, ita esse aliquos in hac vita obduratos, vt per Dei gratiam emolliri non queant, quasi inflexile iudicium & voluntatem habeant. Id enim repugnat, vt recte idem ait, statui viatorum: at non requirit status viatorum, vt singulis momentis habeant gratiam præuenientem, sed vt ea præsente possint conuerti & nõ conuerti, & vt non ita certo & absolute per omnem vitam destituantur auxilio Dei, vt de salute desperare possint.

CAPVT VII.

Auxilium ad nonnun peccatum euitandum, semper omnibus adest.

SEPTIMA propositio: *Auxilium sufficiens ac necessarium ad vitanda peccata omnibus hominibus & omni tempore vel immediate vel mediate à diuina benignitate præstatur.* Dicimus *ad peccata vitanda*, non ad resurgendum à peccato; multum enim inter hęc interest, & ideo non pugnat hæc propositio cum superiore; nam, vt quis possit à peccato resurgere, requiritur necessario interna excitatio, quæ, vt ostendimus, non semper adest; vt autem possit quis vitare peccatum, non est necessaria interna illa inspiratio, sed satis est, si vel vires aduersario minuantur, vel remoueatur tentationis occasio, vel terror aliquis injiciatur, vel aliquid magis alliciens offeratur. Quod si etiam ad omne peccatum vitandum excitatio illa requireretur, adhuc multum interesset inter vitationem peccati & conuersionem à peccato. Nam, vt quis posset semper conuerti, requireretur vt semper haberet gratiam illam excitãtem, quam tamen non semper haberi experientia ipsa testatur; vt vero quis posset sẽper vitare peccata, nõ requireretur vt semper haberet gratiam excitantẽ, sed tunc solum cum adesset peccandi periculum, quod periculum non semper adest, cum aliquando nullum occurrat præceptum affirmatiuum, & nulla tentatio contra negatiua.

Dicimus deinde *mediate vel immediate*, quoniam certum est, aliquos non habere sufficiens auxilium quo possint immediate resistere tentatori, & cui-

tare peccatum, tamen habere auxilium, quo possint à Deo maiorem gratiam maioresque vires, maiora denique præsidia impetrare, quibus adiuti omnino tentationi resistent,& peccata vitabunt.

Id perspicuum est, Tum ex Scripturis,quæ iubent nos orare,ne intremus in tẽtationem, Mat.6. & 26. Tum ex Innoc. in epist.ad Conc.Carthaginẽse, vbi docet, non posse vinci à nobis tentationes, nisi gratia Dei in nos implorata descendat, & ex Cælestino in epist. ad Gallos c.6.vbi docet iustos etiam homines,nedum peccatores,sine oratione ad Deum, non esse vincendis tentationibus pares, Tum denique ex Augustino qui lib. de nat. & gratia, c. 43. *Admonet*, inquit, *nos Deus facere quod possumus, & petere quod non possumus.* Et lib.de gratia & libero arbitrio, c.16. *Ideo*, inquit, *quædam iubet quæ non possumus, vt sciamus quid ab illo petere debeamus.*

His notatis, probatur nostra propositio, PRIMO, ex testimonio Scripturæ Eccl. 15. *Non dicas per Deum abest.* Significat enim his verbis Spiritus sanctus,neminem posse culpam peccati sui reijcere in Deum, quasi per illũ fiat, quo minus peccata vitemus. Cui loco simile est ille alius apud Oseam 13. *Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum.*

SECVNDO, idem probatur ex testimoniis Patrum. S. Ioan. Chrysostomus homil. 16. in epist. ad Heb. *Non potes*, inquit, *dicere non possum, neque accusare conditorem. Si enim impotentes nos fecit, & deinde imperat, culpa eius est; quomodo ergo, inquit, multi non possunt? quomodo ergo multi nolunt? si enim voluerint, omnes poterunt: habemus quippe cooperatorem & adiutorem Deum; tantum velimus, tantum opere accedamus ad rem ipsam.*

S. Hieronymus in epist. ad Cyprianum: *Homo*, inquit, *à principio conditionis, Deo vtitur adiutore, & cum illius sit gratiæ, quod creatus est, illiusque misericordiæ, quod subsistit & viuit; nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, vt suam per singula opera gratiam non negaret.*

S. Innocent. in epi. ad Conc. Carthag. *Quotidiana*, inquit, *præstat ille præsidia, quibus nisi freti confisique nitamur, nequaquam humanos vincere poterimus errores.*

S. Augustinus initio tractat. in Psal. 56. *Non imperaret hoc*, inquit, *Deus vt faceremus, si impossibile iudicaret, vt hoc ab homine fieret. Si considerans infirmitatem tuam, deficis sub præcepto, confortare in exemplo, sed etiam exemplum multum est ad te, adest ille qui præbuit exemplum, vt præbeat & auxilium.*

S. Leo serm. 16. de passione Domini: *Iuste*, inquit *instat præcepto, qui præcurrit auxilio.*

Probatur TERTIO ratione, quæ in Scripturis & Patrum testimoniis fundamentũ habet. Nulli sunt, quamuis excæcati & obdurati,qui nõ vere proprieq; peccent,si liberato animo transgrediãtur præcepta Dei:nemo autem peccat in eo, quod vitare non potest,igitur nulli sunt,quãuis excæcati & obdurati, qui non possint Dei mãdata non trãsgredi: cum autem id non possint viribus propriis, vt nunc assumimus tãquam certum,& suo loco infra probabimus, sequitur vt possint per auxilium Dei, quod semper illis sit paratum ac promptum.

Propositio huius argumenti,videtur esse contraria sentẽtiæ S. Augustini, qui in expositione quarũdam propositionum epi. ad Ro.propos. 62. scribit, Pharaonem obduratum non peccasse in eo, quod non obediebat Deo, quoniam obdurato corde obedire non poterat. Sed tamen probatur,nã Ioan.15. Christus dicit de Iudæis: *Si non venissem & loquutus fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Et infra: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et ta-

A men de istis iisdem dixerat Ioan. 12. *Cum tantum fecisset, non credebant in eum.* Et infra: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, &c.* Vides quomodo isti excæcati erant, & tamen peccatum habebant. Immo excusationem non habebant de peccato suo. Item Apostolus Ro. 1. posteaquam dixerat: *tradidit illos in reprobum sensum, &c.* eos grauissime reprehendit,& pœna dignissimos fuisse demonstrat: *Cum iustitiam*, inquit, *Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.*

Præterea S. Augustin. tract. 53. in Ioan. differens de Iudæis excæcatis & obduratis,monet,ne quisquã propter eiusmodi excæcationem audeat negare liberum arbitrium, aut excusare peccatum. Et lib.5.
B in Iulian.c.5. apertissime dicit,reos fieri & vere proprieque peccare illos etiam, qui deserti à Deo, suis cupiditatibus cedunt à diabolo superantur atq; vincuntur.

Ad hæc, communis est sententia Patrum & Scholasticorum,& ex diuinis litteris aperte colligitur,sæpenumero peccatum pœnam esse peccati; atqui id verum non esset, si excæcati atque obdurati peccare non possent.

DENIQVE multa sequerentur absurda, si non peccarent excæcati, qui pleno iudicio mandata Dei violare non dubitant, nam prodesset eis excæcatio, quoniam faceret illos impeccabiles: item iniuste punirentur; quoniam omnis pœna, si iusta est, pœ-
C na peccati est. Postremo viderentur ante mortem ad terminum peruenisse,quoniam suis operibus,nec bene nec male mereri possent.

Igitur S. Aug. cum ait, Pharaonem non peccasse, quando iubenti Deo nõ parebat,videtur significare voluisse,non potuisse Pharaonem obedire ex corde, ita vt conuerteretur, & ideo non fuisse illi imputatum in peccatũ,quod non conuerteretur, quoniam pro eo tempore conuerti obdurato corde non poterat,cum quo tamen bene cohæret, vt potuerit Pharao facere secundum substantiam operis, id quod Deus iubebat, & ideo peccasse,quia non fecit. Fortasse etiam S.Aug.postea mutauit sententiam; nam
D in alijs locis à nobis citatis, longe aliter loquitur de peccatis obduratorũ, quàm in eo li. loqui videatur.

Assumptio eiusdẽ argumẽti, quod videlicet nemo peccet in eo,quod vitare nõ potest, certissima est,& habetur apud Aug.lib.3.de lib.arb.c.18.& 19.& l.22. contra Faustum c.78.lib. 1. de pec.merit. & remiss. c.35.& alibi. Quare vera est illa propositio, nemini vnquam deest auxilium,quo possit vitare peccata.

Ad hoc argumentũ duplex respõsio adhiberi solet, Vna est, multos homines, ac præsertim eos, qui dicuntur in Scripturis excæcati vel obdurati,non habere auxiliũ,quo possint tẽtationi resistere,tamẽ vere peccare, propterea quod eorum impotentia non sit antecedens,sed concomitans; cum ipsi non ideo peccent,quia non possunt nõ peccare, quãuis reuera
E ra non possint;sed quia nõ volunt,nec vellent etiãsi possent,quod ex eo perspicuum est, quia nesciunt se non posse,imo existimãt se posse;tales videtur fuisse illi,de quibus in Euangelio Io.9. Dominus ait: *Si essetis cæci, non haberetis peccatum, nunc autem dicitis,quia videmus, peccatũ ergo vestrum manet*, hoc est, sire vera ex ignorãtia peccaretis,peccatũ vobis nõ imputaretur: sed quoniam putatis vos nõ ignorare, & tamen agitis contra id quod faciendũ existimatis, peccatũ vestrum manet.Atq; hinc dicit Hugo de S. Victore li.2. de Sacr.par. 14.c. 6. *Quando homo non potest si vult, propter voluntatem impossibilitas non imputatur; si autem non vult, propter impossibilitatem voluntas non excusatur.*

Hæc

Hæc responsio nõ videtur solida. Nam licet ignorantia concomitans non excuset à peccato, & similiter impotentia exequendi concomitans, tamen im potentiã volendi concomitans, omnino excusat. At, vt rem totã breuiter explicemus, recte dicunt Theologi, ignorantiam antecedẽtem excusare peccatum, ignorantiã concomitãtem non excusare. Quoniam ignorantia antecedens efficit inuoluntarium cum sit caussa, vt homo velit, quod alioqui non vellet: ignorantia vero cõcomitans, relinquit omnino liberum actum voluntatis, cum non sit caussa eius, sed solum per accidens cum illo concurrat. Exempli gratia, si quis ex ignorantia occidit hominem, existimans esse feram, non peccat, quia ignorantia facit inuoluntarium, nunquam enim ille facere voluisset, quod fecit, nisi ignorantia laborasset; sin autem aliquis occidat feram existimans esse hominem, manifestissime peccat, quoniam ignorantia illa non fuit caussa malæ voluntatis, qua voluit hominem interficere.

Idem dici potest de impotentia ex parte potentiæ exequutiuæ, nam si illa impotentia sit antecedens, efficit actum inuoluntarium, & à peccato excusat; si sit concomitans, non attingit actum voluntatis, sed per accidens cum illo coniungitur, & ideo non excusat; vt si quis non liberet proximum à periculo mortis, quia non potest, inuoluntaria & innocens est illa omissio. At si non liberet eum, quia non vult, non cogitans possit ne, an non possit, omissio est voluntaria, & non immerito deputatur ad culpam.

At impotẽtia ex parte ipsius volũtatis nunquã potest esse ita concomitãs, vt non sit etiam antecedens, quia semper impedit libertatem, vndecũq; veniat: & talis est impotentia voluntatis, cũ destituitur auxilio Dei necessario. Tunc enim non est libera ad vtrũlibet, cum nõ possit velle, nisi vnum, id est, tentationi acquiescere. Quod autem aliquis existimet se posse, cũ re vera non possit, non tollit necessitatem, neque reddit libertatem, sed auget miseriam & impotentiam; non enim ideo est liber, quia putat se esse liberum, quomodo qui se somniant libere peccare, non ideo libere peccant, & ideo neque peccant.

Neque obstat locus Euangelij ex c. 9. Ioan. nam vt S. August. eo loco recte exponit, cæci dicuntur à Domino, qui agnoscunt suam cæcitatem, videntes autem qui sibi lumẽ arrogant, cum re vera cæci sint. Itaque sententia Domini hæc est, si essetis cæci apud vos ipsos, non haberetis peccatum, quoniam agnoscentes morbum curreretis ad medicum, & curaremini; nunc autem quia videntes vos esse censetis, non quæritis medicum, & ideo peccatum vestrum non sanatur, sed manet.

Hugo vero de S. Victore loquitur de impossibilitate ex parte potentiæ exequutiuæ: tunc enim cum homo non potest imperatam rem exequi, & tamen cupit exequi propter bonũm voluntatem impossibilitas non imputatur, vt si cupiat eleemosynam inopi petenti dare, sed non habeat vnde det; si vero non potest rem exequi, neque vellet, etiamsi posset, tunc propter impossibilitatem voluntas mala non excusatur, nam impossibilitas exequutionis non impedit voluntatem, quo minus libere possit velle & non velle. At impossibilitas, quæ in ipsa voluntate est, de qua nos in præsenti loquimur, omnino impedit ne possit libere velle & non velle.

Est igitur ALIA responsio aliorum, qui dicunt, hominem peccare etiam in eo, quod vitare non potest, quando illa impotentia ex peccato nostro siue actuali, siue originali oritur, & quoniam ij qui destituuntur auxilio necessario, in pœnam peccati originalis destituuntur, ideo dicunt eos non posse non

A peccare, & tamen peccatum eis imputari, quoniam ob peccatum suum vires amiserunt, quibus poterãt non peccare.

At neque hæc solutio solida est, nam peccatum intrinsece requirit liberam voluntatem, nec potest intelligi quomodo aliquid sit propriè peccatũ, si non sit proprie liberum. Proinde actio, quæ non est libera in se, sed solum in caussa sua, nec est ante prævisa, non habet malitiam distinctam à malitia suæ caussę. Quare S. August. in lib. 22. contra Faustum, c. 44. disputans de incęstu Loth cum filiabus, qui non fuit volũtarius nisi in caussa, id est, in ebrietate, dicit eum incæstum non fuisse puniendum, quantum merebatur

B incæstus, sed quantum merebatur ebrietas, quia videlicet nõ fuit peccatum distinctum à caussa sua.

Quod si omnia peccata excæcatorum & obduratorum non essent peccata, nisi in caussa, id est, in peccato originali, non possent certe puniri in gehenna, nisi pœna mitissima: nam peccatum originale ex doctrina S. Augu. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 16. & lib. 5. in Iulian. c. 8. mitissimam pœnam meretur, & ex communi Theologorum sententia non meretur pœnam sensus, sed solum damni: at quis credat peccata obduratorum, quæ grauissime reprehenduntur in Scripturis, non esse punienda grauius,

C quàm si isti in solo originali peccato decessissent?

At, inquiunt, peccata obduratorum non sunt peccata solum in caussa, sed etiam in se & distincta à sua caussa, quamuis impotentia resistendi tentationibus orta sit ex peccato originali. CONTRA, nam peccatum in se & distinctum non potest esse, nisi fuerit volitum & intentũ in se. At primus homo cum peccauit, non voluit nec intendit priuare se, & posteros potentia resistendi, & multo minus nos eius posteri, cum peccatum originale contraximus, voluimus aut intendimus hanc impotentiam resistendi, vel peccata quæ inde sequuntur; sicut ille, qui ex intẽperantia sibi incidit in morbum, ob quem non po-

D test orare, ieiunare, Ecclesiam frequentare, atq; alia id genus facere, quæ alioqui facere debuisset, nõ censetur proprie reus, quia hæc non facit, quamuis sua culpa in morbum inciderit, & impotentiam ad hæc facienda contraxerit, quoniam nõ ideo in morbum incidit, vt hæc non faceret: sed præter eius voluntatem impotentia intemperantiam sequuta est.

Itaque recte S. Augustinus in lib. 3. de libero arbitrio, c. 19. scribit, ea quæ volumus recte facere, & ob ignorantiam aut difficultatem ex peccato originali natam non possumus, nõ dici peccata nisi improprie & per figuram metonymiæ, quomodo linguam appellamus verba, quæ per linguam efferuntur, & manum, scripturam quam manu formamus, & cap. 18. dixerat, illa sola vere ac proprie dici peccata, quæ

E per liberum arbitrium vitari possunt, & in lib. 1. de pec. merit. & remiss. c. 35. distinguit peccatum originis à peccato vitæ propriæ, quod illud aliena voluntate, hoc propria contrahatur: *Sine propria*, inquit, *voluntate, nullum vitæ propriæ potest esse peccatum*; neque per propriam voluntatem intelligit actum voluntatis quemcũque, sed solum actum liberum, qui sit in nostra potestate, nam opponit propriã alienæ, aliena autẽ nimirum Adami libera fuit, & ideo proprie caussa peccati: igitur etiam propria libera esse debet, vt sit eodem modo proprie caussa peccati.

Adde quod non recte dicitur propria voluntas, nisi quæ nostræ potestatis est, nec enim pecudes propria voluntate operari dicuntur, etiamsi sponte & libenter aliqua faciant. DENIQVE idem August. in lib. 22. contra Faustum, c. 78. *Siue iniquitas*, inquit, *siue iniustitia, nisi esset in voluntate, non esset in potestate*: porro

si in potest.ate non esset, nulla pœna iusta esset, quod non sapit nisi qui desipit. Restat igitur vt omnes homines semper habeant auxilium necessarium ad non peccandum, aut certe non possint non peccare, ac per hoc peccando non peccent, nec iuste puniri queant.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contra doctrinam capitis 5. & 7.

NVNC argumenta soluenda sunt, quæ fieri solent contra propositionem 5. & 7. quibus docuimus neminem esse, qui non habeat auxilium sufficiens pro loco & tempore ad conuersionem à peccatis commissis, semper autem ad ea vitāda quæ solent tentatione vrgente committi.

PRIMVM argumentum sumunt ex locis illis, quæ testātur homines à Deo indurari & excæcari. Exod. 9. Isa. 6. Matth. 13. Ioan. 12. Rom. 1. nam excæcari & indurari homines, nihil est aliud, nisi deseri ac destitui à Deo, vt à Satana superentur ac vincantur, vt exponit S. Chrysost. in ca. 1. ad Rom. & S. August. lib. 5. in Iulian. cap. 3.

Respondeo, excæcati & obdurati, vt diximus in c. 6. & fusius in lib. 2. de statu peccati, c. 14. non possunt cōuerti durante excæcatione & obduratione, neque habent singulis momentis auxilium sufficiens, quo tollere possint excæcationem, & induratione; tamen pie credimus, Deum pro loco & tempore istos etiam visitare, & ad cor eorū pro sua benignitate pulsare, atque ita porrigere auxilium, quo possint cæcitatem & duritiam à suo corde repellere: tunc autem maxime tempus est opportunum, cum non possunt sine cōuersione vitare peccatum. Itaq; in tali temporis articulo Deus nunquam deest, & si non præbet auxilium, quo peccator possit immediate conuerti, aut seruare mandatum, quod tunc seruandum occurrit: tamen præbet saltem auxilium, quo possit desiderare & petere maius auxiliū, quod si non facit, sua culpa illud non habet, & sua culpa in tentatione succumbit.

SECVNDVM argumentū sumūt ex c. 14. & 17. Act. vbi dicitur Deus in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi vias suas, & despexisse tēpora illa, quæ idcirco tēpora ignorātiæ nominātur.

Respondeo, hæc testimonia significant gratiam Dei non ita largiter antiquis temporibus fluxisse, vt postea fluxit, sed non propterea defuit vnquam ea mensura gratiæ, quæ diuinæ prouidentiæ sufficiens & necessaria visa est. Itaq; dimisit Deus gentiles ingredi vias suas, quia non misit ad eos Patriarchas & Prophetas, neque legem scriptam eis dedit: tamen non sine testimonio semetipsum reliquit, vt eodem loco dicit Apostolus, qui etiam addit, potuisse eos Deum quærere & inuenire, & ideo Rom. 1. Idem Apostolus inexcusabiles fuisse confirmat eosdem gentiles, quia cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

TERTIVM argumētum sumunt ex ca. 10. ad Rom. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent sine prædicante? quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Initium salutis est fides, inde enim nascitur inuocatio, & ex inuocatione salus; omnis enim quicūque inuocauerit nomē Domini, saluus erit. At multi non habent auxilium sufficiens, quo possint credere cum nondum illis sit Euangelium prædicatum: & multo plures non habuerunt olim hoc auxiliū, cum nondum ad illos prędicatio Euangelica peruenisset.

Respondeo, hoc argumentum solum probat, non adesse omnibus auxilium, quo possint immediate conuerti & credere: non tamen probat simpliciter defuisse aliquibus auxilium sufficiens ad salutem. Possunt enim gentiles quibus nondum est Euangelium prædicatum, cognoscere per creaturas Deum esse, & proinde possunt à Deo per gratiam præuenientem excitari ad credendum de Deo, quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit: & ex tali fide excitari possunt eodem dirigente & adiuuante Deo ad orandum & eleemosynas faciendas, & eo modo impetrandum à Deo maius fidei lumen, quod Deus per se, vel per Angelos, vel per homines facile communicabit.

Ita respondet S. Thomas in q. 14. de verit. art. 11. ad 1. & adfert exemplum Cornelij, qui ex fide vnius Dei orabat & eleemosynas faciebat, & eo modo impetrauit, vt per Angelicam admonitionem & Apostolicam prædicationem Christi fidem audiret, & ipsum etiam sacrum baptisma susciperet.

QVARTVM argumentum sumunt ex c. 11. Matth. & ex c. 16. Act. legimus enim Tyrios & Sidonios potuisse cōuerti, si Dominus apud eos miracula facere voluisset, & tamen noluisse Dominum apud eos vlla signa facere: legimus item expresse prohibitum fuisse Apostolum Paulum à Spiritu sancto, ne verbum Domini in Asia loqueretur.

Respondeo, Tyrijs & Sidonijs non dedit quidem Deus auxilium illud, per quod re ipsa conuersi fuissent: tamen quin auxilium eis, quo conuerti potuerint Dominus dederit ex Euangelio non colligitur. Porro B. Paulus prohibitus fuit aliquando verbum Dei loqui in Asia, quoniam volebat Deus vt antea prædicaret in Macedonia, vt perspicuum est ex eodem cap. nam alioqui in Asia quoque longo tempore prædicauit, plurimosque conuertit.

QVINTVM argumentum sumunt ex cap. 6. Ioan. *Nemo potest venire ad me nisi Pater, qui misit me, traxerit eum,* Et infra: *Omnis qui audiuit à Patre meo, & didicit, venit ad me.* Ex hoc loco tale texitur argumētum: Nemo potest venire per fidem ad filium nisi pater traxerit eum, pater autem omnes trahit: igitur non omnes possunt venire. Probatur assumptio, nam omnis qui trahitur venit: omnis, inquit, qui audiuit & didicit, venit; sed non omnes veniunt, igitur non omnes trahuntur.

Respondeo, falsa est assumptio, quæ dicit, pater autem non omnes trahit, trahit enim omnes pater, sed pro loco & tempore: at non omnes veniunt, licet re vera possint; non enim trahere vellet pater, nisi dare disponeret auxilium quo venire possent si vellent. At omnis qui audiuit & didicit, venit; igitur omnis qui trahitur venit. Respondeo, trahi, esse audire, non autem venit omnis qui audit, sed omnis qui audit, & discit: nam si omnis qui audit, veniret, non diceret Psalmista: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Itaque omnes aliquando audiunt, quia omnes Deus pro loco & tempore vocat; sed illi soli discunt & veniunt, quibus Pater ita suadet, vt persuadeat. Et hæc est gratia efficax; posse tamen omnes credere, ac proinde omnes à Deo audire, & trahi perspicuum est, ex illo eodem c. 6. Ioan. vbi Dominus hortabatur omnes ad fidem, quod non fecisset, nisi sciuisset, omnes potuisse credere.

Potest tamen etiam alia responsio adhiberi, quæ vt verum fateat, magis congruere videtur Euangelicæ sententiæ, si dicamus Dominum loqui de gratia efficaci, quæ ita suadet vt persuadeat. Dicitur autem non posse venire, qui nō trahitur per efficacem gratiam, non quod absolute non possit, sed quia infallibiliter non veniet; sicut etiam contra qui trahitur, potest absolute non venire, tamen infallibiliter venit.

Itaq; Dominus cum Iudæis murmurantibus ait: *Nolite murmurare inuicem, nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum*: non significauit, illos non potuisse credere, sed indicauit, fidem esse donum Dei, nec haberi industria humana, sed reuelatione diuina, & ideo non opus esse murmuratione, sed oratione; quia omnis qui petit accipit; & ideo S. August. tract. 26. in Ioan. exponens hunc locum, ait, si non traheris, ora vt traharis.

Dices, quomodo potest quis orando impetrare fidem, cum nemo possit orare, nisi habeat fidem? Facilis est responsio, nã isti quibus Dominus loquebatur, iam nouerant & credebant vnum esse Deum, sed IESVM filium esse Dei, verum Messiam in lege promissum, nondum credebant. Quare poterant ex fide vnum Deum orare & impetrare fidem, qua IESVM filium Dei & CHRISTVM esse crederent. B

Ex his, ad argumentum initio factum Respondemus, eo argumento solum concludi, non habere omnes auxilium efficax, quo re ipsa credant, non tamen concludi non habere omnes saltem pro loco & tempore auxilium quo possint credere, vel certe quo possint auxilium petere & dicere, Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.

SEXTVM argumentum sumunt ex verbis Apostoli, 1. Cor. 4. *Quis te discernit? quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Ex hoc loco videtur manifeste colligi, non dari omnibus auxilium sufficiens ad salutem: nam si daretur omnibus, discretio fidelis ab infideli, & iusti ab impio, tota penderet à libero arbitrio. Nam ille esset fidelis & pius, qui auxilio sufficienti cooperari vellet: ille maneret infidelis & impius, qui eidem auxilio cooperari nollet. C

Respondeo, discretio fidelis ab infideli, & iusti ab impio, referenda est, tanquam in primariam caussam, in gratiam efficacem. vt S. August. ostendit in lib. de prædestin. Sanctorum, c. 5. quamuis enim possint omnes credere & conuerti, qui habent auxilium sufficiẽs, tamen re ipsa non credunt nec conuertũtur, nisi qui ita vocantur, vt Deus vidit aptum fore, vt sequatur vocantem. Sed de hac re diximus supra, & dicemus etiam paulo infra. Præter hæc loca Scripturarum proferũtur etiam varia testimonia S. Augustini. D

PRIMVM testimonium ex lib. 1. retract. cap. 15. *Qui autem cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, iam hoc ita peccatum est, vt sit etiam pœna peccati.* Quod si aliqui cogenti cupiditati resistere non possunt, certe non habent auxilium sufficiens ad non peccandum. Rursus ibid. *Quantum est*, inquit, *quod valet voluntas, nisi forte si pia est, vt oret auxilium?* Ergo si voluntas non sit pia, non habet auxilium sufficiens ad orandum quidem?

Respondeo, non desunt qui cogenti cupiditati resistere non possunt, manente ea cupiditate, tamen non necessario ea cupiditas in ipsis hæret: possunt enim cum auxilio Dei illam exuere. Quod auxilium nemini deest, quo tempore præceptum obseruandũ occurrit: *Iuste enim instat præcepto, qui præcurrit auxilio*, ait S. Leo. At si voluntas non est pia, non potest ne auxiliũ quidem petere. Ita est, tamen potest fieri pia, si gratiæ præuenienti consentire voluerit. E

SECVNDVM testimonium ex lib. de perfectione iustitiæ, respon. 15. *Peccatum est, cum vel non est charitas quæ esse debet, vel est minor quàm debet, siue hoc voluntate vitari possit, siue non possit, quia si potest, præsens voluntas hoc facit, si non potest, præterita voluntas hoc facit.*

Respondeo, loquitur S. August. de eo quod non potest vitari non absolute, sed ex hypothesi, quia videlicet non potest vitari, dominãte praua cupiditate, sed potest per gratiam Dei dominatus cupiditati auferri, vt non regnet peccatum in nostro mortali corpore. Certe qui odit aliquem, non potest illi ex animo benefacere, durante odio, tamen absolute potest, quia potest odium deponere. Sic intelligitur illud Euangelij: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Et illud Prophetæ: *Quomodo vos potestis benefacere, cum didiceritis male?* Sicut etiam intelligit Aug. illud Ioã. 12. *Non poterant credere quia dixit Isaias, excæcauit oculos eorum.* Dicit enim tract. 53. in Ioan. illos non potuisse credere durante cæcitate mentis, tamen potuisse remouere cæcitatem. Et in loco contra nos citato, ex lib de perfectione iustitiæ, posteaquam dixerat, peccatum esse, siue vitari possit, siue non possit, subiungit continuo: *Et tamen vitari potest, non quando superba voluntas laudatur, sed quando humilis adiuuatur.*

TERTIVM testimonium ex lib. de correptione & gratia, c. 11. *Declarat*, inquit, *adiutorium primo homini, sine quo non posset permanere si vellet.* Et infra: *Si autem hoc adiutorium ei defuisset, non vtique sua culpa cecidisset: nunc autem quibus deest tale adiutorium, iam pœna peccati est, quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum.* Videtur enim hoc loco S. August. apertissime dicere, adiutorium necessarium ad non peccandum non omnibus dari, nam si omnibus daretur, non esset in vllo pœna peccati eius carẽtia. At August. dicit, quibus autem deest, iam pœna peccati est. Et præterea distinguit Aug. duo genera hominum, vnum eorum, quibus hoc adiutorium in pœnam peccati, id est, ex iustitia non datur, alterum eorum, quibus ex misericordia & gratia datur: non igitur omnibus datur.

Respondeo, non loquitur S. Aug. de adiutorio necessario ad vitanda singula peccata, sed de adiutorio necessario ad vitãda omnia, hoc est, ad perseuerãdum sine omni peccato; & per adiutorium intelligit gratiam habitualem, vt ostendimus in lib. de gratia primi hominis. Dedit igitur Deus primo homini gratiam habitualem, per quam poterat perseuerare in bono, & sine qua nõ poterat: quamuis enim posset vitare singula sine dono habituali, tamẽ non poterat omnia, & sine dubio aliquando cecidisset: nũc vero hoc adiutoriũ gratiæ habitualis, sine quo non possunt vitari omnia peccata, etiam læthalia, quibus deest, pœna peccati est, quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum.

Dices, ergo non sua culpa cadunt nunc homines, quia deest auxilium sine quo non possunt aliquãdo non cadere. Respondeo, sua culpa cadere, quoniam possunt vitare singula, atq; ita quandocunque peccant, id faciunt quod potuissent non facere.

Dices, at enim primus homo poterat vitare singula, & tamen dicebatur non sua culpa fuisse casurus, si auxilium defuisset, quo posset vitare non solum singula, sed etiam omnia. Respondeo, primum hominem non fuisse sua culpa casurum, quoniam necessitas aliquando cadendi fuisset ei naturalis, & merito de auctore naturæ queri potuisset, si dedisset ei naturam, quæ non posset aliquando non cadere, & tamen imperaret, vt nunquam caderet. At nos culpa nostra cadimus, non solum quia possumus vitare singula, sed etiam quia necessitas aliquando cadendi non est nobis naturalis, sed pœna peccati.

Atque hic vere locum habet, quod quidam dicũt, impotẽtiam ex peccato originali natã non excusare peccatũ, si videlicet loquantur de impotentia vitandi omnia simul, non de impotentia vitandi singula,

quia prior impotẽtia non tollit liberum arbitrium, sicut re vera illud tollit impotentia posterior.

QVARTVM testimonium ex epist. 107. ad Vitalem: *Scimus*, inquit, *gratiam Dei non omnibus dari.*

Respondeo, loquitur de gratia quæ discernit fideles ab infidelibus, & iustos ab impiis, sicut etiam loquitur in lib. 1. de prædestinatione Sanctorum, c. 5. vbi vocat gratiam ipsam fidem & charitatem, siue illam internam persuasionem, quæ facit nos re ipsa velle credere & conuerti.

QVINTVM testimonium ex lib. de gratia Christi, c. 46. & 47. vbi S. August. gratiam Dei necessariam esse dicit; non solum vt possimus velle & facere; sed etiam vt velimus & faciamus: at non habent omnes gratiam Dei, qua velint & faciant; igitur non habent omnes gratiam necessariam.

Respondeo, Pelagiani distinguebant posse, velle, & facere; & posse quidem dicebant nos habere ex dono Dei, quoniam à Deo habemus liberum arbitrium, in quo est ipsa possibilitas; at velle & facere dicebant esse nostrum, neque in iis egere nos gratia Dei. Vide eundem Augustinum hæc referentem in eodem lib. de gratia Christi, cap. 4.

Contra hunc errorem scribit Augu. gratiam Dei non solum dare nobis posse, quia videlicet dat arbitrij libertatem, sed etiam dare velle & facere, quia liberum arbitrium non potest suis solis viribus velle & facere. Itaque aliter accipit eo loco S. Augustin. *posse*, quàm nos accipiamus. Nos enim per *posse*, intelligimus quod ipsum velle & facere sit in potestate voluntatis à Deo præparatæ & adiutæ. Ille vero per, *posse*, intelligit ex mente Pelagianorum solas vires liberi arbitrij.

SEXTVM testimonium ex eadem epist. 107. vbi S. Aug. probat fidem esse donum Dei ex orationibus, quas pro infidelibus fundit Ecclesia, quæ, vt ipse dicit, superuacaneæ essent, si possent infideles sine Dei auxilio velle credere: At idem absurdum sequi videtur, si dicamus auxilium sufficiens omnibus dari. Quorsum enim oramus pro infidelibus, si iam habent omnes auxilium, quo possint credere si velint?

Respondeo, S. August. efficacissime Pelagianos & Pelagianorum reliquias ex orationibus Ecclesiæ refellit. Illi enim docebant Deum non præuenire homines gratia sua, sed expectare vt ipsi veniant & petant gratiam Dei, quod si ita esset, frustra Ecclesia peteret; vt Deus nolentes credere conuerteret ad fidem, & ex nolentibus volentes faceret.

At contra nos argumentum illud ex orationibus Ecclesiæ nihil omnino concludit. Fatemur enim gratiam Dei sæpe efficere, vt infideles etiã obstinati conuertantur & credant; & quãuis pie credamus, Deum omnium corda pro tempore & loco pulsare: tamen rectissime petimus à Deo, vt sæpe ac sæpius pulset, & non solum pulset, sed etiam per efficacem gratiam aperiat corda pertinaciũ & obduratorum, præsertim cum sciamus Deum velle multa beneficia in homines conferre, sed simul velle pro iisdem orari & supplicari, & non nisi per orationes Sanctorum ea velle concedere.

SEPTIMVM testimonium ex lib. contra Iulian. c. 8. vbi S. August. falsum esse docet, Deum velle omnes saluos fieri, si & ipsi velint; & probat, quoniam si ita se haberet, Deus esset beneuolentior sceleratissimis, quàm innocentissimis, quoniam vellet saluos fieri omnes adultos, quorum multi sunt qui nolunt, & non vellet saluos fieri omnes paruulos, quorum nemo est qui nolit.

Respondeo, differit August. contra Iulian. qui existimabat Deũ non velle absolute vllum saluare,

A sed omnes sub conditione, si & ipsi velint, præueniendo videlicet Deum sua voluntate, qui quidem error euidenter refellitur ex prædestinatione paruulorum, qui per Baptismum saluantur, cum tamen Deum sua voluntate minime præuenerint. Rursus docebat Iulianus paruulos nullũ habere peccatum, & si decedebant absque Baptismo, habituros suam quandam vitam æternam extra regnum cœlorum, & ideo solum de adultis dicebat, Deum velle omnes saluare, si & ipsi velint. Hunc errorem accommodate refellit August. illo argumento, quod Iulianus faciat Deum beneuolẽtiorem sceleratissimis, quàm innocentissimis & purissimis ab omni labe peccati.

At ex nostra sentẽtia non sequitur hoc absurdum.

B PRIMO, quia nos paruulos non baptizatos non censemus esse innocentes, sed peccatores.

SECVNDO, quia non dicimus Deum non velle saluare vllum absoluta voluntate, imo, vt paulo post explicabimus, credimus Deum absoluta voluntate velle saluare multos, tum paruulos, tum adultos, & absoluta voluntate alios non velle saluare, tum paruulos, tum adultos.

TERTIO, non dicimus Deum antecedente voluntate saluare velle solũ adultos, sed etiam ad paruulos hanc voluntatem extendimus, quamuis vt supra ex doctrina S. Prosperi docuimus, aliter Deus paruulis, aliter adultis sufficiẽtia remedia prouideat. Nam paruulis in parentibus suis præbet auxilium, adultos autem per se ipse vocat, excitat, illuminat.

C Illud tamen est verum, neque à S. August. negatur, Deum interdum esse beneuolentiorem aliquibus adultis, & sceleratissimis, quã multis paruulis minus malis; quis enim inficiari audebit, beneuolẽtiorem fuisse Deum Paulo, Matthæo, Magdalenæ, latroni in cruce secũ pendenti, quam plurimis paruulis sine baptismo moriẽtibus, cũ tamen eos adultos longe deteriores fuisse istis paruulis nõ liceat dubitare.

At si Deus vult antecedente voluntate omnes saluos fieri, non solum adultos, sed etiam paruulos, cur S. August. loco citato contendit per illam vocem (*omnes*) intelligi multos, id est, omnes, qui saluantur, non omnes absolute.

D Respondeo, quia voluit hunc locum exponere de voluntate absoluta, secundum quam Iulianus existimabat Deum neminem velle saluare: alioqui autem ipse etiam Aug. in lib. de spiritu & littera, cap. 33. vt supra ostendimus hunc eundem locum de antecedente voluntate exposuit.

CAPVT IX.

Proponitur octaua propositio, & explicatur definitio prædestinationis.

OCTAVA propositio: *Quamuis gratia sufficiens omnibus datur, tamen prædestinationis diuinæ nulla ratio ex parte nostri assignari potest.* Hæc propositio necessario addenda fuit, quoniam non desunt qui existiment, non posse defendi prædestinationem mere

E gratuitam, si concedatur dari omnibus auxilium sufficiens ad salutem.

Dicimus autem, nullam rationem assignari posse, vt excludamus non solum merita proprie dicta, sed etiam bonum vsum liberi arbitrij, aut gratiæ, aut vtriusque simul à Deo præuisum, etiamsi non dicatur esse meritum, nisi de congruo, & etiam non dicatur vera caussa, sed tantum conditio sine qua non prædestinaretur is qui prædestinatur.

Addimus vero illud, *ex parte nostra*, quoniam ex parte Dei assignari potest caussa in genere, vt ostendatur misericordia & iustitia ipsius: in particulari

quoque

quoque dubitari non potest, quin Deo non desit sua A ratio, cur istum potius quàm illum prædestinare voluerit ad vitam, quamuis ea nobis occulta sit: *Eorum* (inquit August. in lib. 1. ad Simplician. q. 2.) *non miseretur, quibus gratiam non esse præbendam, æquitate occultissima & ab humanis sensibus remotissima iudicat, quam non aperit sed admiratur Apostolus, dicens, ô altitudo diuitiarum.* Et in epist. 105. ad Sixtum: *Cur*, inquit, *illum potius quàm illum liberet aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tam magnum profundum; tamen caueat præcipitium.*

Idem tamen August. in Enchirid. cap. 95. affirmat, in æterna beatitudine manifestum nobis futurũ, cur ille potius, quã iste fuerit assumptus, cum vna caussa B esset ambobus; & cur apud quosdam non factę sint virtutes, quæ si factæ fuissent, egissent illi homines pœnitentiam: & factæ sint apud eos, qui non fuerant credituri.

Operæprecium autem erit, antequam ad probandam propositionem nostrã accedamus, breuiter explicare, quid sit prædestinatio, vt si qui forte Scholasticæ Theologiæ non assueti, in has nostras disputationes inciderint, intelligãt quid sit de quo quęritur.

Igitur S. Augustinus lib. de bono perseuerantiæ, c. 14. prædestinationem ita definit: *Est præscientia & præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur,* C *quicunque liberantur.* Sed posset paulo plenius ex doctrina eiusdem Augustini ita prædestinatio definiri. *Prædestinatio est prouidentia Dei, qua certi homines ex massa perditionis misericorditer selecti, per infallibilia media in vitam diriguntur æternam.*

Dicitur *prouidentia*, quoniam prædestinatio species est prouidentiæ, & rectissime ponitur genus initio bonæ definitionis. Dicitur *Dei*, quoniam prædestinare ad vitam æternam non potest actio nisi Dei, qui solus vitam æternam communicare potest: *Gratiam enim & gloriam dabit Dominus.* Psal. 83. Dicitur, *certi homines*, quoniam prouidentia ad res omnes, prædestinatio de qua nũc agimus, ad solos homines D pertinet; nam etiamsi Angeli quoque dicuntur à S. Augustino prædestinati: tamen alia ratio est prædestinationis Angelorum, alia hominum. Addimus autem *certi*, quoniam non omnes prædestinantur ad vitam, sed solum aliqui, & ij non confuse, sed distincte, tales ac tales, Petrus, Andreas, Iacobus, &c. Dicitur, *ex massa perditionis*, quoniam prædestinatio ex sententia S. Augu. & Scripturarum diuinarum, non præcessit, sed sequuta est præuisionem peccati originalis, ob quod vniuersum genus humanum factum est quasi quædam massa dãnata. Vnde est illud Apostoli ad Rom. 9. *An non habet potestatem figulus ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?*

Quod autem S. August. scribit lib. 1. retract. c. 13. si E Adam non peccasset, nõ fuisse nasci turos homines, nisi vsq; ad certum numerũ prædestinatorum: significat quidem futuram fuisse prædestinationẽ, etiãsi Adam nõ peccasset, si nimirum pręuidisset Deus hominem non peccaturum, tamen absolute prædestinatio, qualis nunc est, præuisionẽ peccati sequitur.

Dicitur, *misericorditer selecti*, quoniam (vt in propositione nostra asserimus) nihil inuenit Deus in ijs quos elegit ad gloriam, nisi meritum mortis, & propterea misericorditer eos liberat, nõ reddens eis debitam pœnam, sed donans indebitam gratiam. Dicitur *infallibilia media*, quoniam prædestinatio certissima est. Nemo enim rapere potest electas oues de manu pastoris omnipotentis, vt ipse dicit Ioan. 10. Dicitur *in vitam diriguntur æternam*, quoniam in hoc proprie ratio prædestinationis consistit, vt sit directio & quasi transmissio rei prædestinatæ per certa media ad suum finem.

Ex hac nostra definitione sic explicata, perspicua erit definitio Augustiniana. Significat enim August. nihil esse aliud prædestinare, nisi præscire quibus medijs infallibiliter certi homines saluari possint, & velle efficaciter ea media præparare.

Ex quo rursus intelligi poterit, prædestinationem partim ad intellectum pertinere, partim ad voluntatem. Nam præscire, disponere, dirigere, opera sunt intelligentiæ; seligere, velle, misereri, voluntatis. Quod etiam in diuinis litteris obseruare licet. Nam ad intelligentiam pertinet illud Apostoli ad Rom. 9. *Non repulit Deus plebem suam, quam pręsciuit:* Et illud 2. Tim. 2. *Firmum fundamentum Dei stat, nouit Dominus qui sunt eius.* Ad voluntatem vero illud Rom. 9. *Vt secundum electionem propositum Dei maneret.* Et illud Lucæ 12. *Complacuit patri vestro dare vobis regnum.*

Disputant quidem Theologi, vtrum prædestinatio magis ad intelligentiam, quàm ad voluntatem pertineat. Sed nobis placet sententia S. Thomę, & Caietani Cardinalis in 1. p. q. 23. art. 1. qui docent, prædestinationem esse potius intelligentiæ, quàm voluntatis, quoniam eadem est etiam S. Augustini sententia in lib. de bono perseuerantiæ, c. 17. vbi sic loquitur: *In sua quæ falli mutarique non potest, præscientia, opera sua futura disponere, id omnino neque aliud quicquam est, nisi prædestinare.* Eadem est sententia auctoris Hypognostici lib. 6. qui prædestinare nihil aliud esse dicit, nisi præuidere & præordinare. Idem significant ipsa nomina, tum Græca, tum Latina, nam προορίζειν, qua voce vtitur Apostolus frequentissime, quid est nisi prædefinire, ac prædecernere? sicut etiam vox Latina, *prædestinare*, idem significare videtur, quod præmittere, siue præordinare.

Itaque secũdum modum nostrum intelligendi, iste fuisse videtur ordo prædestinationis in mẽte diuina. PRIMVM, pręuidit Deus, si hominem conderet, eum lapsurum cũ omni posteritate, & simul vidit posse se varijs modis liberare vel omnes, vel aliquos pro arbitratu suo. Deinde voluit hominem condere, ac vt laberetur, permittere, & quosdam ex numero lapsorum misericorditer liberare, alijs in massa perditionis iuste relictis. TERTIO, excogitauit remedia, saluandis electis idonea, in quibus primum locum habuit incarnatio, & passio Saluatoris. QVARTO, approbauit ea remedia, & tunc elegit Christum, & nos in ipso ante mundi constitutionem. QVINTO, disposuit, ordinauit, & quodammodo imperauit, vt ita fieret.

Ex quibus actibus primus fuit intelligentiæ, secundus voluntatis, tertius intelligentiæ, quartus voluntatis, quintus intelligentiæ. Itaq; primus, medius & vltimus ad intelligẽtiam pertinent, & in vltimo potissimum prędestinationis ratio essentiaq; consistit.

CAPVT X.

Prædestinationis nullam esse caussam in nobis, probatur ex diuinis litteris.

PROBANDA nunc est octaua illa conclusio, PRIMVM ex diuinis litteris, Deinde ex traditione Ecclesiastica, Postremo ex ratione, quæ tamen in Scripturis & Patribus fundamentũ habeat.

Scriptura igitur docet, quosdam electos esse ex omni genere humano, eosque electos esse ad regnũ cœlorum, & electos efficaciter, vt infallibiliter ad regnum perueniant, denique electos omnino gratis, & ante omnem operum præuisionem. Esse aliquos

electos docet passim Scriptura : *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Matth. 20. & 22. *Congregabunt electos eius à quatuor ventis.* Matth. 24. *Quis accusabit aduersus electos Dei?* ad Rom. 8. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*, ad Ephes. 1.

Esse electos ad regnum, docet Dominus Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Item Apostolus ad Rom. 10. *Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt.*

Esse infallibiliter saluandos, docet idem Dominus Matth. 24. *Propter electos breuiabuntur dies illi.* Et: *Dabunt signa & prodigia, vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Et Ioan. 6. *Hæc est voluntas Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam, sed resuscitem in nouissimo die*, hoc est, vt nullum perdam, sed omnes resuscitem. Et Ioan. 10. *Nemo rapiet eas de manu mea.* Et iterum: *Nemo potest rapere de manu Patris mei : Ego & Pater vnum sumus.* Et Apostolus ad Rom. 11. *Sine pœnitentia*, inquit, *sunt dona & vocatio Dei.* Et ad Ro. 9. *Quos prædestinauit, hos vocauit*, nimirum secũdum propositum, *& quos vocauit*, videlicet secundum propositum, *hos iustificauit, & quos iustificauit*, item secundum propositum, *hos magnificauit.*

Esse electos ex mera Dei gratia, & misericordia, docet imprimis Dominus Luc. 12. *Complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Certe vox illa: *Complacuit*, indicat puram Dei benignitatem, sed manifestius Ioan. 15 *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum adferatis, & fructus vester maneat:* non igitur elegit Deus homines, quia videt se eligẽdum ab eis, ipsosque boni operis fructum allaturos, & in bono opere perseueraturos, sed elegit vt faciat bene operantes, & in bono perseuerantes.

Et adhuc manifestius Apostolus Paulus ad Ro. 11. *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genu ante Baal, sic ergo in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt:* non dicit relicti sunt, aut remanserunt, sed, *ego reliqui mihi*: & ideo reliquias dicit saluari secundum electionem gratiæ, id est, non debitam sed gratuitam.

Et clarius ad Ephes. 1. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati.* Et: *Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ suæ*, non ait, elegit nos, quia sanctos vidit futuros, sed, *vt essemus sancti*: neque ait, elegit nos propter bonum vsum liberi arbitrii, aut gratiæ, sed *secundum propositum voluntatis suæ*, & hoc *in laudem gloriæ gratiæ suæ*, vt laudaretur & glorificaretur gratia ipsius.

Addit etiam in eodem cap. *In quo nos sorte vocati sumus prædestinati secundum propositum eius*, vbi ostendit vocationem electorum respectu ipsorum hominum dici posse fortuitam, quoniam ipsi nihil agebant, vt vocarentur, ac ne cogitabant quidem de vocatione: sed respectu Dei non esse sortem, sed determinatam electionem, & propositum.

Esse DENIQ. electos, non solum gratis, sed etiam absq; vlla præuisione operum, docet idem Apostolus ad Rom. 9. *Cum nondum nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esaü autem odio habui.* Et ad Rom. 11. posteaquam dixerat, *Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt*, addit continuò : *Si autem gratia iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia.* Et 2. ad Tim. 1. *Collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo ante tempora sæcularia.*

A Sed explicemus paulo fusius illum locum primarium ex c. 9. ad Rom. quoniam illũ præcipue Ambr. Catharin. & alij quidam recentiores non recte exponunt. Propositum erat Apostolo demonstrare, adoptionem filiorum Dei nõ pendere ex carnali generatione Abrahami, vt Iudæi existimabant, neque ex operibus nostris, aut parentum nostrorum : sed ex mero Dei beneplacito. Itaque vt hoc demonstraret, attulit figuram Iacob & Esaü, quorum priorem Deus dilexit, posteriorem odio habuit, cum essent inter se omnino pares, nam pares fuisse, demonstrat, quia orti ex iisdem parentibus & eodem concubitu generati, & eodem partu editi, ne forte diceretur, vni profuisse merita parentum, alteri non profuisse.

B Et non solum pares fuisse dicit, quantum ad parentes, sed etiam quãtum ad se, quoniam nihil boni aut mali egerant, neq; agere potuerant, quando dictum est de eis, Iacob dilexi, Esaü odio habui. Cum igitur inter se pares essent, tantam illam discretionem, nõ ex operibus eorum, aut parentum profectam esse concludit Apostolus, sed ex voluntate Dei, vt secundum electionem propositum Dei maneret, id est, vt decretum Dei perficeretur, quo vnum elegerat, alterum reprobauerat.

Quoniam autem videri posset hoc aliquo modo iniustum; obiicit sibi ipse B. Paulus : *Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum?* & respondet, *absit; Mosi enim dicit, miserebor cuius misereor, & misericordiam præstabo, cui miserebor.* Et : *ô homo tu qui es, qui respondeas Deo? an non habet potestatem figulus luti facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?*

C At si ex operibus præuisis vnum diligeret, alterum odio haberet, promptum fuisset B. Paulo hoc dicere, & omnem suspicionem iniustitiæ Dei, vno verbo, de medio tollere. Cum autem hoc non fecerit, sed omnia reuocauerit ad voluntatem Dei, qui miseretur, cuius voluerit, & cuius non voluerit, non miseretur : certum esse debere ex Apostoli sententia, prædestinationem & electionem, siue discretionem, ex massa perditionis non pendere ex vlla præuisione operum nostrorum, sed ex mero beneplacito Dei.

D Ad hoc testimonium Apostoli responderi posset, illud; *Maior seruiet minori.* Et: *Iacob dilexi, Esau odio habui*, non intelligi de personis illis singularibus Iacob & Esau, sed de duobus populis, Israëlitico & Idumæo. Et, quod dicitur de odio & amore, non intelligi de electione & reprobatione æterna, sed de bonis malisq; temporalibus huius vitæ. Nam Gen. 25. cum Rebecca consuleret Deũ, cur paruuli, quos gerebat in vtero, inter se colliderentur: Responsum est ei: *Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori.* Et Malach. 1. cum dixisset Deus, Iacob dilexi, Esau autem odio habui, explicat, quomodo dilexerit & oderit, dicens : *Posui montes eius*, nimirum Esau, *in solitudinem & hæreditatem eius in dracones deserti.*

E Itaque dilexit Deus Iacob, quoniam dedit ei terram fluentem lacte & melle : odio habuit Esau, quoniam dedit ei terram sterilem & desertam.

Quamuis autem Apostolus hæc videatur spiritualiter accipere, & transferre ad mysteria Christiana; tamen non transfert ad electionẽ & reprobationem singularũ personarũ, sed ad electionem gẽtilitatis & reprobationẽ Iudæorum: quo sensu etiam accipienda videntur, quæ dicuntur ad Rom. 11. Et ad Eph. 1. alioqui sequeretur omnes illos & singulos, ad quos Paul. scribebat, fuisse prædestinatos. Nam in genere loquitur de prędestinatione & electione omnium qui ad Ecclesiam vocati fuerant. Solum igitur ex locis allegatis colligi posse videtur, Deum ex mera

sua

sua misericordia prædestinasse gentiles ad fidem Christi recipiendam, & per hoc etiam ad salutem.

RESPONDEO, non disputare nos hoc loco de testimonio Gen. aut Malach. sed solum de testimonio Apostoli ad Rom. 9. Apostolus enim apertissime loquitur de adoptione filiorum Dei, & de mysteriis regni cœlorum: & per Esaü intelligit reprobos: per Iacob electos: per terram promissionis vitam æternam cum Deo: per solitudines draconum, mortem æternam cum diabolo; & quamuis ex mystico sensu non soleat fieri solidum argumentum ad probanda dogmata fidei: tamen cum mysticus sensus in ipsa Scriptura exponitur; solidissimum argumentum conficitur, illa enim expositio mystici sensus, Scripturæ veteris testamenti non est mystica, sed litteralis sententia Scripturæ noui testamenti.

At non loquitur Apostolus de electione & reprobatione singulorum hominum, sed gentilitatis & Iudaismi. Non ita est, imo loquitur de electione & reprobatione singulorum, tum ex gentilitate, tum ex Iudaismo: sed quoniam Iudæi existimabant, se solos ad Deum pertinere, gentiles autem omnino esse exclusos: ideo sæpe B. Paulus concionatur de vocatione gentium, & induratione Iudæorum, & concludit filios Abrahæ non debere existimari eos, qui nascuntur ex carne Abrahæ, sed qui sectantur fidem Abrahæ, siue gentiles sint, siue Iudæi: nam in hoc ipso, c. 9. dicit Apostolus, *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus.* Et c. 11. *Numquid Deus repulit populum suum? absit, nam & ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin, non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.*

Quod autem loquatur Apostolus de electione & reprobatione singulorum in particulari, perspicuum est ex illa similitudine figuli, massæ & vasorũ in honorem & in contumeliam. Neque enim vasa in honorem dici possunt soli gentiles, cum multi ex Hebræis salui sint; neque soli Hebræi, cum plurimi ex gẽtilibus saluentur, neque etiam contra, vasa in contumeliam dici possunt soli Hæbræi, vel soli gentiles, eadem ratione. Vasa igitur in honorem sunt omnes electi, vasa in contumeliam omnes reprobi, siue Iudæi, siue gentiles.

Idem etiã patet ex induratione Pharaonis, qui particularis homo erat, & cuius exemplum hoc eodem loco proponit Apostolus. Rursus idem probatur ex eo, quod omnes electi certo saluãtur, vt supra ostendimus ex Scripturis. At non certo saluantur omnes gentiles ad Ecclesiam vocati, & per Baptismum in eam admissi, sed solum aliqui, vt notum est. Illi igitur soli vere sunt, & dicuntur electi.

Denique B. Paulus, qui gente Iudæus erat, semper se in numero electorum ponit, cum de prædestinatione loquitur, ad Rom. 8. 9. & 11. & ad Ephes. 1. Non igitur per electos intelligit solos gentiles, neque loquitur de prædestinatione Ecclesiæ gentilium in genere, sed de singulis prædestinatis & electis. Quod autem in hoc numero videatur ponere omnes Christianos, ac præsertim in 1. c. ad Ephes. non repugnat iis quæ diximus. Id enim facit Apostolus, quod bene speraret de omnibus quos videbat ad fidem vocatos; non quod affirmare vellet omnes illos vere ac proprie esse electos.

CAPVT XI.

Idem probatur ex traditione Ecclesiæ.

SECVNDO loco probari potest veritas prædestinationis gratuitæ, ex traditione Ecclesiastica; nam quamuis ante exortam hæresim Pelagianam, veteres Patres quæstionem istam non adeo accurate tractauerint, sed tantum occasione oblata breuiter sententiam suam aperuerint, vt S. August. docet lib. de bono perseuerant. cap. qui tamen, cap. 10. Cyprianum, Ambros. & Nazianzen. pro hac sententia citat, tamen post illam hæresim exortam omnes omnino, qui sanctitatis nomine in Ecclesia claruerunt, hanc ipsam sententiam apertissime docuerunt, vt perspicuum est ex S. Augustino in libro de prædestinatione sanctorum, & de bono perseuerantiæ, in lib. de correptione & gratia, in epist. 105. ad Sixtum, & alibi passim. Ex S. Prospero in 2. lib. de vocatione gentium, c. 1. & vlt. in lib. contra collatorem extremo, & in responsione ad capitula Gallorum. Ex S. Fulgentio in lib. de incarnatione & gratia Christi extremo. S. Gregorio lib. 1. Dialogor. cap. 8. S. Anselmo, Beda, Primasio, Sedulio, & aliis in c. 9. ad Rom. S. Bernardo in ser. 23. & 78. in Cantica, S. Thoma in 1. part. quæst. 23. & S. Bonauentura in 1. Sent. dist. 41. quæ. 2. quo loco scribit quidem S. Bon. Deum prædestinare homines ob certas caussas, soli sibi notas, & non ob solam voluntatem suam; sed eas caussas non dicit esse ex parte operum præuisorum: intelligit autem voluntatem Dei non esse irrationalem, sed cum sapientia & consilio coniunctam, vt etiam loquitur August. in Enchir. c. 95.

Neque solum sancti isti Patres hoc affirmant, sed antiquiores & doctiores ex ipsis, quos cæteri postea sequuti sunt, ad fidem Catholicam hanc sententiam pertinere tradunt, & contrariam ad Pelagianos reiiciunt. Notabo aliqua loca, vt si qui forte contra sentiunt, intelligant ex iudicio sanctissimorum Patrum, in quam manifesto errore versentur.

S. AVGVSTINVS in li. de bono perseuerantiæ. c. 18. *Hoc*, inquit, *scio neminem contra istam prædestinationem, quam secundum Scripturam sanctam defendimus, nisi errando disputare potuisse.* Et c. 23. *Prædestinationis*, inquit, *huius fidem, quæ contra nouos hæreticos noua sollicitudine nunc defenditur, nunquam Ecclesia Christi non habuit.*

S. PROSPER in responsione prima ad obiectiones Gallorum: *Prædestinationem*, inquit, *Dei, nullus Catholicus negat.* Et in epist. ad Ruffi. de liber. arbit. *Prædestinationem*, inquit, *tam impium est negare, quam ipsi gratiæ contraire.* Neque responderi potest, eum loqui de prædestinatione in genere, non de prædestinatione mere gratuita; loquitur enim de prædestinatione, quam S. August. defendebat. & quam Cassianus, & alii quidam in Gallia oppugnabant.

S. PETRVS DIACONVS in li. de incarnatione & grãtia Christi extremo: *Anathematizamus*, inquit, *Pelagium & Cælestinum, simulque Iulianum Edanensem, & qui illis similia sapiunt, præcipue libros Fausti, Galliarum Episcopi, qui de monasterio Lirinensi prouectus est, quos contra prædestinationis sententiam scriptos esse non dubium est.*

S. FVLGENT. . . in l. de incarnatione & gratia Christi, cap. vlt. in ipso epilogo; *Cuius*, inquit, *prædestinationis veritatem, qua nos ante mundi constitutionem prædestinatos in Christo testatur Apostolus, si quis detrectat cordis credulitate recipere, vel oris confessione proferre, si ante vltimum diem vitæ præsentis, impietatis suæ contumaciam, qua Deo viuo & vero rebellis obsistit, non abiecerit, manifestum est, eum non pertinere ad eorum numerum, quos Deus in Christo ante mundi constitutionem gratis elegit & prædestinauit ad regnum.*

His accedit publica Ecclesiæ approbatio. Constat enim delatam fuisse ad Apostolicam sedem, Celestino Pontifice, à Prospero & Hilario querimoniam, quod in Gallia presbyteri quidã doctrinam S. Aug. de prædestinatione reprehẽderant. Quid autem Ce-

ei...mus rescripserit, perspicuum est ex epist. eius ad Gallos, in qua inter cætera, posteaquam magnis laudibus S. Augustinum extulit, ita subiunxit: *Vnde resistatur talibus, quos male crescere videmus: nefas est hæc pati religiosas, animas quarum afflictione, qua membra nostra sunt, nos quoque conuenit macerari.*

Et quoniam Galli respondebant, fuisse quidem à Pontifice commendatam S. August. doctrinam, sed non approbatos in specie libros illos duos de prædestinatione Sanctorū, & de bono perseuerātiæ. Contra, S. Prosper in li. contra Collatorem, extremo, demonstrat, Pontificem nō potuisse hos libros nō approbare cum August. doctrinam probauerit, & hi libri à cæteris non dissentiant: nam sententia de prædestinatione gratuita, quæ in his libris accurate defenditur, disertis verbis habetur etiam in Enchir. in epist. 105. ad Sixtum, & 106. ad Paulinum.

Deinde Celestinus in ea epist. c. 2. ita laudat Augustinum, vt dicat, eum semper habitū à Romana Ecclesia pro Magistro optimo, & nunquam eam fuisse saltē rumore sinistræ suspicionis aspersum. At quomodo ista dicere potuisset Celestinus, si Augu. falso scripsisset, fidem prædestinationis in Ecclesia Catholica semper fuisse? & cōtra eam neminem nisi errando disputare potuisse? Nam si August. de prædestinatione sentētia falsa esset, non posset idem August. ab ingenti temeritate defendi, quippe qui nonsolum tam acriter, pro falsitate certasset, sed etiam pro fide Catholica venditare ausus esset. Quomodo igitur Celestinus eos, qui pro hac ipsa re Augustinū temeritatis & erroris damnabāt, ita reprehendit, vt dicat, nefas esse talia audire, & Augustinum pro Magistro optimo semper habitum, nec vnquam fuisse saltem rumore sinistræ suspicionis aspersus; nisi hāc ipsam de prædestinatione doctrinam, secundum Augustini sententiam, veram esse credidisset.

Post illa Celestini tempora, cum nondum factio illa Gallorum conquiesceret, S. Leo Pontifex misit ad Concilium Arausic. certa capitula de gratia & libero arbitrio, ex libris S. Augustini verbatim decerpta, quæ voluit ab Episcopis illis recipi & subscribi, vt etiam factum est. Porro in illis capitulis continentur omnia fundamenta sentētiæ de prædestinatione gratuita, vt non possit vllus prædestinationem negare, nisi velit illis capitulis contraire.

Denique S. Gelasius in Concilio 70. Episcoporum, non solum probauit omnia scripta S. Augustini, & S. Prosperi; sed etiam contra damnauit libellos Io. Cassiani & Fausti Regiensis: cum tamen non ignoraret, potissimam contentionem inter Prosperum & Cassianum, ac deinde inter Fulgentium & Faustum, de scriptis S. Augustini de prædestinatione Sanctorum, & bono perseuerantiæ fuisse.

Itaque sedes Apostolica non tantū semel, sed etiam secundo & tertio aduersus Pelagianorum reliquias, pro defensoribus gratiæ & prædestinationis sententiam tulit, vt iam hæc sententia non quorumuis Doctorum opinio, sed fides Ecclesiæ Catholicæ dici debeat: id quod in sequenti cap. adhuc apertius, Deo iuuante, monstrabitur.

CAPVT II.

Idem probatur rationibus ex Scriptura & traditione depromptis.

PROPONAMVS vltimo loco rationes, non ex sola speculatione nostra, sed ex ipsis sacrarum litterarum, & traditionis Ecclesiasticæ fontibus deriuatas.

PRIMA ratio sine fide nemo saluari potest: *Qui enim non crediderit, condemnabitur*, Marci vlt. Fides autem donum Dei est, quod non omnibus datur, sed iis tantum quibus eā Deus donare voluerit: *Vobis enim* (inquit Apostolus ad Phil. 1.) *donatum est pro Christo, non solum vt illum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini.* Igitur soli illi saluantur, quos Deus gratis saluari decreuerit. Præsciuit vero Deus ante mundi constitutionem, quibus salutem gratis daturus esset, & hoc ipsum ab ipsa æternitate decreuit, & præordinauit, cum Dei scientia & propositum æterna & immutabilia sint. Igitur vera est sententia S. August. de gratuita præscientia & prædestinatione diuina. Ad hanc rationem Duobus modis responderi solet, sic tamen vt modus vterque & Scripturis repugnet, & à Pelagiana hæresi non recedat. PRIMVM igitur aliqui respondent, fidem esse donū Dei, sed hoc donū iis omnibus dari, quos Deus præuidit per bonum vsum liberi arbitrij dispositos fore ad illud donū recipiendū, hoc est, qui fecerint ante, quod in se est, ex virib⁹ naturæ. Hæc respōsio manifeste incidit in illā damnatam sententiā Pelagianorū, gratiā secundum merita nostra dari, vt copiose tractabimus in 6. lib. c. 4. 5. & 6. meritū enim appellant Patres in hac quæstione quodlibet opus bonū, ratione cui⁹ gratia, vel auxilium homini datur, vt patet ex Aug. in li. 2. ad Bonif. c. 8. & ex Prospero lib. contra Collatorē, c. 6. & præter alia argumenta, refellitur ista solutio ex orationibus Ecclesiæ, quæ funduntur pro infidelibus, & persequutoribus. Si enim Deus ordinarie fidē donaret iis, quos ex bono vsu liberi arbitrii dispositos esse videret, frustra oraretur pro infidelibus, maxime obstinatis & persecutoribus. Præterea si res ita se haberet initium salutis esset ex nobis, & petenti Apostolo: *Quis te discernit? quid habes quod non accepisti?* 1. ad Cor. 4. respōderi posset; discernit me bon⁹ vsus liberi arbitrii, & hoc habeo quod nō accepi, & hoc modo gratia nō omnino esset indebita, ac per hoc non omnino esset gratia. Dicūt ergo Alii, fidē esse donum Dei, sed non omnibus dari, quia nō omnes eā volunt accipere (Deū enim omnes vocare & auxiliū sufficiens omnibus præbere, quo possint credere, si velint) proinde prædestinationē pendere ex præuisione boni vsus gratiæ sufficientis: Illos enim esse prædestinatos, quos Deus præuidit cooperaturos gratiæ sufficienti, & inde credituros; illos esse reprobatos, quos præuidit gratiæ sufficienti nō cooperaturos, & inde non credituros. At hæc solutio repugnat aperte sacris litteris. Nam tametsi pie credamus, omnibus dari pro loco & tempore auxiliū sufficiens, quo possint credere; tamen Scriptura docet, re ipsa non credere, nisi illos qui habent auxilium efficax, quo fit, vt homo non solū possit credere, sed etiā credat, & hoc auxilium non omnibus dari; nam in primis Io. 6. Dominus ait: *Omnis qui audiuit à Patre meo, & didicit, venit ad me.* Et ibid. *Omne quod dat mihi Pater, venit ad me.* Et Ioa. 10. *Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.* Vbi videmus caussam reddi, cur Iudæi isti nō crederent, non quia non haberēt auxiliū, quo possent credere; quorsum enim Dominus illis prædicaret, signa coram eis faceret, hortaretur eos ad fidē, reprehēderet, & inexcusabiles diceret, si non dedisset eis auxiliū, quo possent credere? Sed quia, nō haberent gratiam illam, quę ita suadet vt persuadeat, & ideo non habuisse gratiā illam, quia non erātde electis ouibus, neq; dederat eos Pater filio, & ideo ibid. addidit: *Nemo potest ad me venire*, id est, sine dubio nullus veniet, nisi pater traxerit eū. Nam (vt diximus) venire poterant absolute, sed dicuntur nō posse, quia certū erat & infallibile, non venturos. Quare ibid. Dominus citans Isaiam ait: *Est scriptum in Prophetis; Et erunt omnes docibiles Dei.* Quorum verborum ille est sensus, omnes qui credunt, docentur à Deo, proinde nemo

credit,

credit, nisi à Deo doctus, id est, tractus & persuasus à Patre. Deinde Matt. 1. idem Dominus ait: *Confiteor tibi Pater, Domine cæli ac terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te.* Et: *Nemo nouit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Hic vero non agitur de reuelatione per externam prædicationem, nã eo modo reuelauerat Deus multis aliis mysteria fidei, nõ solis iis, qui tunc crediderãt, palam enim Christus prædicabat in templo, & in synagogis: sed loquitur de interna illa reuelatione, quæ persuadet fidem, quæ non datur omnibus, sed quibus placitum est ante Deum. De qua etiam dicitur Matt. 16. *Beatus es Simon Bar-Iona, quia non reuelauit tibi caro & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est.* Præterea cum B. Paulus multis prædicaret, Act. 16. certe omnes poterant credere, alioqui non peccassent nõ credendo: tamen sola credidit Lidia purpuraria, cuius rei caussam reddens S. Luc. ait: *Aperuit Dominus eius cor, intendere his, quæ dicebantur à Paulo.* Cur autem aperuit Dominus cor eius, & non aliorũ, nisi quia ex eo numero sola ipsa præordinata erat ad vitam æternam, vt idem Lucas dicit de aliis qui crediderunt, Act. 13. Item, cum idem Paulus tam sæpe repetit, fidem esse donum Dei, & non omnium esse fidem, vt ad Eph. 2. Philip. 1. 2. ad Thess. 3. & alibi, non negat, omnes posse credere, si velint cooperari gratiæ præuenienti & sufficienti, neq; dicit donũ Dei esse fidem, quia Deus præbeat auxilium sufficiens ad credendũ, id enim est donum cõmune omnibus, ac præsertim secundum aduersarios. Nihil igitur significat aliud, nisi donũ Dei esse ipsum velle credere, & reipsa credere, quod non habẽt, nisi qui credũt; quoniam eis solis Deus dignatur ita suadere, vt persuadeat. Denique quod ait idem Apost. 1. Cor. 4. *Quis enim te discernit? quid habes quod non accepisti?* non solum probat, non discerni fidelem ab infideli, per bonum vsum liberi arbitrii, præcedentem gratiam, sed etiam non discerni principaliter per liberam cooperationem gratiæ præuenientis, quasi ipsa cooperatio non sit donũ Dei, nam adhuc posset fidelis inflari, ac dicere, discernit me cooperatio mea; ego enim cooperatus sum, ille cooperatus non est, cum eandem præuenientem gratiam haberemus. Vult autem Apostolus amputare omnẽ inflationis occasionem, & vt fideles intelligãt, hoc ipsum quod fideles sunt, donum esse Dei sibi gratis datum, aliis autem minime datum.

Altera ratio ducitur à dono perseuerantiæ, hoc modo. Sine perseuerantia nemo saluari potest; *Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Matt. 10. & Apoc. 3. *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* At perseuerantia donum est Dei, quod non datur ex meritis, sed ex gratia, & quãuis omnes iusti perseuerare possint, si velint, tamen soli illi perseuerant, qui habent hoc donum perseuerandi, vsque in finem, ac per hoc sal⁹ & prædestinatio ad salutem ex voluntate Dei simpliciter pendet. Probatur assumptio huius argumenti. PRIMVM enim Dominus Ioan. 13. cum dixisset: *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea,* subiungit, *non de omnibus vobis dico; ego scio quos elegerim.* Vbi satis indicauit, non omnibus dari, vt perseueranter faciant, sed solum electis, & cap. 15. loquens istis, quos elegerat: *Ego posui vos,* inquit, *vt eatis & fructum adferatis, & fructus vester maneat.* Quod est idem ac si dixisset, ego dabo vobis bene operari, & perseuerare in bono opere, vsque in finem. Et Apostolus ad Rom. 9. *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Vbi ponit homines velle & currere, id est, credere & operari, ac per hoc habuisse gratiam credendi & operandi, & tamen quia videbat, non

peruenturos ad brauium, nisi eos, qui ex peculiari misericordia haberent perseuerantiam; ideo dixit: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Et certe, si solum ex Dei misericordia diceretur pendere perseuerãtia, quia sine Dei auxilio non posset homo perseuerare, non autem quia faceret hominem ipsa misericordia infallibiliter perseuerare, alioqui non perseueraturum, sicut dicitur: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* ita contra dici posset, non miserentis Dei, sed volentis, & currentis est hominis. Nam sine voluntate & actione hominis non perficit misericordia Dei, quod intendit. Quod si nemo audebit ita inuertere verba diuina, ne Spiritui sancto apertissime contradicat, plane sequitur id, quod diximus, vt ideo dicatur miserentis esse Dei, non volentis & currentis hominis, quoniam illi soli ex volentibus & currentibus perueniunt, quos Dei misericordia perseueranter volentes & currentes facit. Item Philippen. 2. *Cum metu,* inquit, *& tremore salutem vestram operamini. Deus enim est, qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona voluntate.* Quæ est ista consequutio, *cum metu operamini, quia Deus est, qui operatur?* nimirum Apostolus monet, vt quamuis bene operemur, non tamen nobis certo perseuerantiã promittamus, sed cum metu & tremore Deo subiecti simus, à cuius manu pendet perseuerantia nostra. Ipse est enim qui in ijs, qui perseuerãt, operatur velle & perficere pro bona voluntate. Denique vt alia multa testimonia diuina prætercam, S. IOAN. in epi. 1. c. 2. *Ex nobis,* inquit, *prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum.* Quem locum ita edisserit S. AVGVST. in lib. de bono perseuerantiæ, c. 8. *Quid est, quæso, non erant ex nobis? nonne vtrique à Deo creati, vtrique ex Adam nati, vtrique de terra facti erant, & ab eo, qui dixit, omnem statum ego feci, vnius eiusdemque naturæ animas acceperant? nonne postremo vtrique vocati fuerant, & vocantem secuti, vtrique ex impijs iustificati, & per lauacrum regenerationis vtrique renouati? Sed si hæc audiret ille, qui sciebat proculdubio quod dicebat, respondere posset, & dicere, vera sunt hæc; secundum hoc omnia erant ex nobis, veruntamen secundum aliam quandam discretionem non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum. quænam est ista discretio? non erant ex eis, quia non erant in Christo electi ante mundi constitutionem.* Hæc ille. Dicet fortasse aliquis, loqui Apostolum Ioa. de discretione ex præscientia bonorum operum, vt sensus sit, non erant ex nobis in præscientia Dei, quia Deus præuiderat eos non perseueraturos. At hæc intelligentia nimis frigidam & quasi puerilem reddit Apostolicam sententiam. Idem enim est, non erant ex nobis in præscientia, & non erant perseueraturi. Vnde sequitur inepta illa consequutio, nam si fuissent perseueraturi, vtique perseuerassent. Quæ consequutio nihil arcani, aut diuini continet. Dicet rursus alius, illud: *Non erant ex nobis,* posse intelligi desimulatione fidei, vt sensus sit, videbantur exterioribus signis Christiani atque Catholici, sed iam præcisi erant corde à nobis. Ita enim exponit idem S. Aug. tract. 3. in epist. Ioa. RESPONDEO, vtrumque verum esse, & inter se optime cohærere; nam qui prædestinati non sunt, & per hoc in prædestinatione discreti ab aliis qui sunt in Ecclesia electi ac prædestinati; sæpe etiam prius corde præciduntur, quã corpore, & verum est, illos non esse ex nobis, etiam cum videntur esse ex nobis, tum quia nõ sunt ex numero electorum; tum etiam quia sunt à nobis iam corde præcisi. Cæterum, hanc Apostolicam sententiã præcipuè ad prædestinationem referendam esse, ex eo constat, quod Ioan. ita secure affirmat: *Si fuissent ex*

nobis, mansissent vtique nobiscum. Non enim id certo asseuerari potest de quibuscunque sinceris, verisque Catholicis, nisi de numero sit eorum, de quibus Dominus dicit: *Non rapiet eos quisquam de manu mea.* Ioan. 10.

Ad hæc testimonia, quibus speciale donum perseuerantiæ comprobatur, addi possunt Duæ solidissimæ rationes; Altera sumitur ab orationibus, quas iubemur assidue fundere pro dono perseuerantiæ: Nam si perseuerãtiæ donũ nihil esset, nisi auxilium, quo perseuerare possimus, nõ esset opus tanta precũ assiduitate; id enim donũ sẽper habẽt qui iusti sunt, non enim deserit Deus, nisi prius ab homine deseratur. Sic etiãsi donum perseuerãtiæ semel impetratũ, amitti non posset, hoc est, si ante mortẽ re vera obtineretur; non esset opus vsq; ad mortẽ donum illud à Domino petere: iubemur autẽ quotidie, quãtumuis proficiamus, semper dicere: *Sanctificetur nomen tuum, Fiat voluntas tua, Ne nos inducas in tentationem; Libera nos à malo.* Quibus omnibus verbis quid aliud petimus, nisi, vt S. CYPRIAN. loquitur in serm. 6. *Vt in eo, quod esse cœpimus, perseueremus?* Itaque recte S. AVGVST. in lib. de bono perseuerantiæ, c. 17. *Restat*, inquit, *in his bonis, vsque in finem perseuerantia, quæ frustra quotidie à Domino petitur, si non eam Dominus per gratiam suam in illo, cuius orationes exaudit, operatur.* ALTERA ratio sumitur à termino ac periodo vitæ humanæ, quæ non ab alio, quam ab ipso hominum conditore statuitur: *Ipse* enim *constituit terminos, qui præteriri non possunt*, Iob. 14. *Ipse aufert spiritum principum*, Psal. 75. *Ipse* denique *mortificat & viuificat*, 1. Reg. 2. Cum igitur in manu Dei sit, iustum rapere, antequam malitia illum deprauet, & peccatorem expectare, donec ad sanitatẽ redeat; & contra, iustum in vita relinquere, donec iterum labatur, & pereat, & peccatorẽ, antequam conuertatur, de medio tollere, quis non videt perseuerantiã donũ esse Dei? *Videte*, inquit AVGVST. loco citato, *à veritate quam sit alienum, negare donum Dei esse perseuerantiam vsque in finem huius vitæ, cum vitæ huic quando voluerit ipse, det finem: quem si dat ante imminentem lapsum, facit hominem perseuerare vsque in finem.* TERTIA ratio ducitur à paruulorũ diuersitate, quorũ aliqui rapiuntur statim à Baptismo, alij paulo ante Baptismum: quorum priores ad gloriam prædestinatorum, posteriores ad pœnam reproborum pertinere non dubium est, nec possunt hic vlla merita præuisa, vllusve bonus vsus liberi arbitrii aut gratiæ fingi. Faciunt autem hoc argumentum multo adhuc firmius & solidius apparere vanæ responsiones, quas nonnulli magno labore, tamen repererunt: *Mirum est*, inquit S. AVGVST. in epist. 105. ad Sixtum, *cum his coarctantur angustiis, in quanta se abrupta præcipitent, metuentes retia veritatis.*

Respondebant igitur olim quidam, prædestinatos esse paruulos secundum opera, quæ Deus eos facturos fuisse præuiderat, si diutius illis viuere cõtigisset. Sed refellit hanc responsionem idem August. in lib. de prædest. Sãctorũ, c. 12. ex eo quod Apostolus definit 2. Cor. 5. omnes homines iudicãdos à Christo secundum propria corporis, id est, prout in hac vita corporali se gesserunt. Item ex eo, quod parum profuisset cuidam, rapi antequam malitia immutaret intellectum eius. vt dicitur Sap. 4. & contra multum profuisset Tyriis & Sidoniis, fuisse credituros, si Christi signa vidissent, vt dicitur Matt. 11. si iudicandi sumus secundum opera, quæ facturi eramus. Respondent igitur ALII, aliam esse rationem paruulorum, aliam adultorum: quoniam adulti, si nõ saluantur, in æternum pereunt: paruuli, si non saluantur, nõ tamen pereunt, sed habebũt extra regnum cœlorum suam quandam vitam æternam & beatam. Sed hanc solutionem incidere in hæresim Pelagianam, docet August. in lib. de bono perseuerantiæ, c. 11. & 12. & nos etiam contra hunc errorem disseruimus in li. 6. de statu peccati. Et certe fidelibus satis esse deberet, quod Apostolus ad Rom. 5. tam aperte dicat, vnius delicto omnes homines in condemnationem missos esse. Respondent ALII postremo, casu fieri quod ex paruulis alii baptizentur, alii sine Baptismo decedant, quia videlicet alii nascantur apud Christianos, alii apud infideles, alii debiliores sint ex naturalibus caussis, quam vt ad Baptismum vsque viuere possint: Alii meliorem nacti sint corporis constitutionem, & ideo ad lauacrum, regenerationemque perueniant. Sed hæc responsio non videtur digna Christianis, qui prouidentiam Dei erga homines ex sacris litteris & Ecclesiastica traditione didicerint. Nam si non cadit passer in terram, sine patre nostro, qui in cœlis est, vt Saluator affirmat, quanto magis nos apud Deũ pluris sumus illis. & si non disponeret Deus limites vitæ & mortis hominum, quomodo diceret Psal. 54. *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos?* Quomodo, quod sæpe citauimus, li. Sap. 4. diceret: *Raptus est, ne malitia immutaret intellectum eius?* Quomodo in scriptura Testamenti veteris tam sæpe repeteretur, qui casu videbantur occisi traditos esse à Deo in manus hostium, aut ferarum? quomodo in ipsa lege diuina promitteretur iis qui parentes colunt, vt debent, vita diuturna super terram?

Deus igitur non mutat quidẽ cursum naturæ, finitque res omnes agere motus suos, tamen ante mundi constitutionem sine dubio vidit, quid ab initio vsq; ad finẽ accideret, si hoc aut illo modo rerum caussas totiusque naturæ cursum, ordinemq; disponeret. Et cum in manu eius essent omnia, neq; aliquid, nisi eo iubente, aut permittẽte fieri posset, proculdubio, res ita disposuit, vt omnia cooperarentur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti.

Quod igitur paruulorũ alius baptizetur, alius sine Baptismi gratia rapiatur, proxima caussa referri poterit in caussas naturales, vt parentum diligentium, corporis cõplexionem, aliaq; id genus; primaria tamen caussa non alia esse potest, nisi diuina voluntas.

QVARTA ratio sumitur ab exemplo Christi, qui caput est & princeps omnium electorum: *Christus enim prædestinatus filius Dei in virtute*, vt Apostolus loquitur ad Rom. 1. & prædestinatus est omnino gratis, non propter opera aliqua præuisa; non enim aliqua opera facere potuit homo Christus vt filius Dei fieret, cum ex illo cœperit esse filius Dei, ex quo cœpit esse homo. Nam filium Dei vnicum fœmina illa gratia plena concepit, non hominem aliquem, qui postea accedentibus meritis, ad personam filii Dei assumeretur.

Vt igitur Christus ipse gratis omnino prædestinatus est, ita membra Christi gratis prædestinata sunt: prædestinamur enim nos, *vt conformes efficiamur imagini filij Dei*, vt ait Apostolus ad Rom. 8. itaque sicut ille homo prædestinatus est, esse filius Dei naturalis nullis præcedentibus meritis; ita nos etiam prædestinamur, vt simus filii Dei per adoptionem, nullis præcedentibus meritis. Vide hanc rationem eleganter tractatam ab Augustino in lib. de prædestinatione Sanctorum, c. 15. & de bono perseuerant, c. vlt. & de corrept. & grat. c. 11.

QVINTA ratio sumitur à fine prædestinationis. Prædestinatio pro fine habet, *ostensionem diuitiarum gratiæ Dei, in vasa misericordiæ & laudem gloriæ gratiæ suæ*, vt Apostolus testatur ad Rom. 9. & 11. & ad Ephes. at si prædestinaret homines Deus propter bonum vsum

liberi

liberi arbitrii, gratiæve præuisum, non ostenderet diuitias gratiæ, sed iustitiæ, aut æquitatis.

At, inquiunt, hæc ipsa ingens est gratia, quod Deus ad æternam gloriam homines prędestinare voluerit, propter bonum vsum liberi arbitrii, vel gratiæ; non enim tenebatur Deus hoc facere, sed dimittere poterat omnes homines in massa perditionis, & ne sufficiens quidem auxilium vlli concedere. Sed si hæc sola esset gratia prædestinationis, non diceret Apostolus: *Deum ostendere voluisse diuitias gratiæ in vasa misericordiæ*. Nec diceret, *reliquias secundum electionem gratiæ saluas fieri*. Nec diceret, *nos in Christo prædestinatos in laudem gloriæ gratiæ suæ*. Nam prædestinare velle eos, qui bene operabuntur, gratia est communis toti generi humano, nō propria vasorum misericordiæ, neque dici potest electio gratiæ, sed iustitiæ, illa electio qua eliguntur qui præuidentur bene operaturi; quamuis gratia dici possit, brauium hoc decertaturis proponere voluisse. Itaque non dubium est Apostolo repugnare sententiam illorum, qui electionem saluandorum mere gratuitam negant.

Sexta ratio, discretionem electorum à reprobis Scripturæ referunt inter arcana & Sacramenta altissima & inscrutabilia, vt patet ex illo Rom. 11. *O altitudo diuitiarum, scientiæ & sapientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Quod enim eo loco tantopere admiratur Apostolus, est, *quod Deus omnia concluserit in incredulitatem, vt omnium misereatur*, id est, permiserit omnes fieri incredulos, prius gentiles, posterius Iudæos, vt omnium misereatur, id est, gentium, & Iudęorū, & inde factum sit, vt aliquando ex gentilibus paucissimi, ac fere nulli saluarētur, nūc plurimi saluentur: Et contrà, ex Iudæis multi saluarentur aliquando, nunc paucissimi saluentur, & rursus in fine sæculi iterum multi saluandi sint.

At si vera esset aduersariorum sentētia, nullum hic esset mysteriū, nulla caussa admirationis: diceremus enim Deum antiquis temporibus non misisse prædicatores, nisi ad Iudæos, quoniā videbat paucissimos fuisse inter gentiles, qui prædicatoribus fidem habituri essent; nūc autem contra eos mittere ac misisse, quia videbat plurimos futuros, qui hoc tempore fidem reciperent. Et idem dici posset de Iudæis: nō est autem mirum, si Deus non saluare, sed damnare decreuit eos, quos minime credituros, maléque operaturos fuisse præuidit; sicut nemo miratur, si videat à iudice puniri noxios, liberari innoxios. Apostolus autem admiratur & exclamat; *O altitudo diuitiarum*, quoniam videt in eadē caussa Deum, qui non est acceptor personarum, aliorum misereri, aliorum non misereri; nam vt ostēderet, gentiles hoc tempore facile conuerti ad fidem, quia Deus miseretur eorū, & antea non credidisse, quia Deus eorum non miserebatur; & Iudæos, qui nunc increduli sunt, in fine credituros, quia Deus eorum nunc non miseretur, sed in fine miserebitur, ita ait: *Sicut aliquando vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consequuti estis propter illorum incredulitatem: ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur*, id est, sicut nunc Deus patitur Iudæos manere incredulos, vestri autem miseretur, eosque cōuertit ad fidem: sic in fine mundi illorum etiam miserebitur, eosque conuertet, & ideo post exclamationem illam: *O altitudo diuitiarum*, rursum addit, *quis prior dedit ei, & retribuetur illi? quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia*, vt ostendat, Deum præuenire omnia merita nostra, & omnem bonum vsum liberi arbitrii, & propterea iure mirandum esse, & inter arcana inscrutabilia habendum, cur Deus huius misereatur, illius non misereatur.

Postrema ratio hæc esse potest, si Deus prædestinaret propter bonum vsum liberi arbitrii gratiæve præuisum, certe in huius prædestinationis executionem, prædicatores ad eos omnes dirigeret, quos præuidet bene vsuros Euangelio, atque apud eos omnes signa fieri vellet, quos ex iis signis conuertēdos, saluandosque prænoscit: at Deus ad Ezech. c. 3. dicit: *Si ad populum ignotæ linguę mitterem te, audirent te; domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me.* Et Dominus Matt. 11. *Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent.*

Quid hic, obsecro, responderi potest? si prædestinat Deus ex præuiso bono vsu liberi arbitrij: vel gratiæ, cur non prædestinauit populos illos ignotæ linguæ, de quibus loquitur Ezechiel, & Tyrios & Sidonios, de quibus loquitur Dominus? istos enim bene vsuros fuisse libero arbitrio & gratia, veritas ipsa testatur, & tamen extra controuersiā est, hos nō fuisse prędestinatos, sed cum cæteris contumeliæ vasis in massa perdita derelictos. Addi possent & alię rationes, quas Theologi Scholastici egregie texunt. Sed hæ potissimæ nobis visæ sunt.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta contra propositionem octauam.

Adversvs octauam nostram propositionem de prædestinatione gratuita, non desunt argumenta tum ex Scripturis, tum ex Patribus, tum ex ratione deprompta.

Primvm Scripturæ testimonium sumunt ex verbis Apostoli ad Rom. 8. *Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui.* Videtur enim hac sententia significari, Deum prædestinasse illos, quos præsciuit conformes futuros imaginis filii sui, ita vt præscientia futurę probitatis, siue probitas futura præcognita prædestinationis caussa fuerit.

Respondeo, deprauatio est ista non explicatio Apostolici testimonij, nō enim dicit D. Paulus conformes futuros, sed *fieri conformes*; non autem recte coniungitur, *fieri conformes*, cum verbo *præsciuit*, sed cum verbo *prædestinauit*. Non enim recte diceretur *præsciuit fieri*, sicut recte dicitur *prædestinauit fieri*. Deest quidem in textu Gręco verbum *fieri*, & solum est nomen συμμόρφους, tamen magna est apud nos auctoritas veteris interpretis, qui explicandi gratia addidit, *fieri*, non autem *futuros*.

Deinde quid opus est hyperbato, cum possimus recto ordine omnia planissime interpretari? Itaque sensus est eorum verborum, quos Deus præsciuit, id est, quos præsciuit sciētia approbationis, quos dilexit, quos voluit, illos & prædestinauit cōformes fieri, id est, vt conformes fierent imaginis filii sui. Nam scire, & præscire in Scripturis non raro pro scientia approbationis accipitur, vt patet ex illo ad Rom. 11. *Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit*, 2. ad Tim. 2. *Cognouit Dominus qui sunt eius.* Matt. 25. *Non noui vos.* Psal. 1 *Nouit Dominus viam iustorum.* Ioan. 10. *Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas.*

Altervm testimonium sumunt ex illis verbis, 2. ad Tim. 2. *In magna domo sunt vasa aurea & fictilia, alia in honorem, alia in contumeliam. Si quis emundauerit se ab istis, erit vas in honorem, vtile Domino, &c.* Videmus enim hoc loco vasa in contumeliam posse per liberum arbitrium, & Dei gratiam, mutari vasa in honorem. Non igitur ad Rom. 9. per vasa in honorē & in contumeliam intelliguntur prædestinati & reprobi,

sola Dei voluntate, sed per opera præuisa, alioqui falli posset prædestinatio, cum possint, vt idem Apostolus ait, vasa mutari, & de vasis contumeliæ fieri vasa in honorem.

RESPONDEO, non dicit Apostolus, vasa in contumeliam per emundationem fieri vasa in honorem; sed ostendit quo signo possint cognosci vasa in honorem; ac dicit, vasa in honorem habere duo signacula, VNVM internum, quod à nobis in hac vita cerni non potest, notitiam videlicet diuinę approbationis: ALTERVM externum, vitationem iniquitatum & errorũ. Cum enim Deus ita prædestinauerit homines, vt per bona opera eos peruenire velit ad gloriã, signum est prædestinationis, diligenter vitare peccata, & præsertim hæresum inquinationem. Itaque cũ dixisset Apostolus, Hieronymum, & Philetum hæreticos subuertisse quorundam fidem, addit non esse periculum, ne omnium fidem subuertant, quoniam fundamentum Dei firmum consistit, in electis videlicet, & addit signa electorum: *Habens*, inquit, *signaculum hoc, cognouit Dominus qui sunt eius.* Et: *Recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini.* Vbi illud: *Recedat ab iniquitate*, non significat ex iniquo fiat iustus, sed caueat ab iniquitate patranda, conseruet iustitiam, quam semel accepit.

Deinde addit, non esse mirandum, si aliqui recedunt à fide, & inter reprobos numerandi videantur: *Nam in magna domo sunt vasa aurea & argentea, & lignea ac fictilia, alia in honorem, alia in contumeliam.* Voluit enim Deus ad ostendendas diuitias gratiæ, vasa habere in honorem; & ad iram suam iustam in impios declarandam, tolerat etiam vasa in contumeliam.

Denique repetit signum, quo possint vtcũque cognosci vasa in honorem, & ait: *Si quis ergo emundauerit se ab his*, id est, si quis non adhæserit huiusmodi hæreticis, sed mundum se ab eorum sordibus, & pollutione seruauerit, *erit vas in honorem, &c.*

At, INQVIES, saltem homines ipsi se vasa in honorẽ efficiunt, non igitur prædestinatione sunt vasa in honorem, nisi prædestinatio pẽdeat ex præuisione operum. Sed facilis est responsio. Nam Apostolus non dicit, Si quis emundauerit se ab his, fiet vas in honorem, sed, *erit vas in honorem*, id est, cognoscetur esse vas in honorem. Deinde non est absurdum, homines & prædestinatione, & propriis actionibus fieri vasa in honorem. Deus enim prædestinauit, quos voluit vt essent vasa in honorem: sed efficit postea, vt sint tales & gratia sua, & opere ipsorum, & nõ ideo pendet prædestinatio ab operibus, sed opera à prædestinatione. Nam *quos prædestinauit, hos vocauit; quos vocauit, hos iustificauit: quos iustificauit, hos magnificauit*, ad Rom. 8. Itaque sunt opera bona effectus prædestinationis, licet Deus non iustificet, concurrente libero arbitrio, & cooperante gratia eius, vt infrà suo loco docebimus.

TERTIVM testimonium sumunt ex Apoc. 3. *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam:* At certe si corona potest amitti per mala opera, non prædestinauit Deus vllum ad coronam, nisi præuisis operibus eius, nisi fallax & mutabilis prædestinatio esse queat.

RESPONDET S. Tho. in 1. p. q. 23. art. 6. ad 1. coronam gloriæ duplici titulo debitam esse posse, titulo prædestinationis, & titulo meritorum; & quamuis, vt debita est priore titulo, simpliciter non possit amitti, tamen vt posteriore titulo debita est, ea ratione posse amitti. S. autem Aug. in lib. de corrept. & grat. c. 13. rectissime monet, coronam gloriæ præparatam electis ante mundi constitutionem, amitti non posse, tamen vt nõ amittatur, Deum efficere variis modis. Horum vnum esse timores ac terrores, quibus sollicitudo ac vigilantia excitatur. Itaque dicitur prædestinato: *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam:* quia reuera si non perseuerat tenendo iustitiam suam, amittet coronam suam, sed hac admonitione & comminatione perterritus is, cui adhuc incerta est prædestinatio sua, tenebit sine dubio fortissime quod habet, & eo modo tandem perueniet ad coronam, quam non habet.

QVARTVM testimonium sumunt ex illo Matt. 25. vbi pater familias *distribuit vnicuique talenta secundum propriam virtutem.* Videtur enim Deus omnibus gratiam præbere, sed variam pro varia dispositione naturæ, quam in hominibus inesse videt. Quod autem Deus facit; id se facturũ ante prædestinauit; igitur prædestinatio ex præuisa dispositione naturæ, non ex sola Dei voluntate dependet.

RESPONDEO, nomine talentorum gratiæ gratis datæ intelliguntur, quæ communes sunt electis cum reprobis, vt gratia sanitatum, donum linguarum, interpretatio sermonum, & alia id genus: nomine autem propriæ virtutis non significatur dispositio naturæ, sed gratia vnicuique data, vt talento sibi credito bene vti possit. Sed esto, nomine propriæ virtutis intelligatur dispositio naturæ, quis quæso, disposuit naturam, nisi qui fecit naturam? ille igitur qui facit, vt prædestinatis omnia cooperentur in bonum, ille, inquam, electis suis non solum gratiam tribuit, sed etiam naturam disposuit, atque ita prædestinatio radix & origo est omnium bonorum. Quamuis enim prædestinatio prærequirat aliquo modo rem esse, quæ prædestinatur, tamen non prærequirit eam esse talis, vel talis naturæ, nisi conditionaliter. Deus enim, vt suprà diximus, antequam absolutè aliquid vellet, vidit omnia, quæ accidere poterant, quibuscunque modis rerum ordo constitueretur.

Itaque vidit, exempli gratia, si talẽ prædestinaret, eum talis esse naturæ, vt parum aptus videatur ad id, ad quod eligitur, sed in arbitrio eius fuit, vel eum nõ prædestinare, vel alio modo eius tẽperare naturam, vel naturam quocunque modo dispositam corrigere, atque emendare per gratiam, atque ita cum eum prædestinauit, simul constituit, vt cum natura, tum gratia, & quidquid illi vnquam accidere posset, ei cooperaretur in bonum.

QVINTVM testimonium sumunt ex illo Matt. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Et c. 25. *Percipite regnum, esuriui enim & dedistis mihi manducare, &c.* Deus autem id facit in tempore, quod se ante omnia tempora facturum esse constituit; igitur constituit Deus ab æterno regnum cœlorum illis dare, quos bona opera facturos fuisse præuidit.

RESPONDEO, alia ratio est prædestinationis, alia exequutionis. Constituit enim in prædestinatione, regnum cœlorum dare certis hominibus quos absque vlla operum preuisione dilexit: tamen simul cõstituit, vt quoad exequutionem, via perueniendi ad regnum, essent opera bona. Itaque illa propositio, Deus ab æterno prædestinauit hominibus dare regnum per opera bona præuisa, potest & vera esse & falsa. Nam si illud: *Per opera præuisa*, refertur ad verbum *prædestinauit*, falsa erit; significabit enim Deum prædestinasse homines, quia opera illorũ bona præuiderat: si referatur ad verbum, *dare*, vera erit, quia significabit, exequutionem futurã esse per opera bona, siue, quod est idem, glorificationem effectum esse iustificationis, & operum bonorum, sicut ipsa iustificatio effectus est vocationis, & vocatio prædestinationis.

SEXTVM testimonium sumunt ex illis locis: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, Ioan. 1.

Et:

Et: *Vult omnes homines saluos fieri*, 1. ad Tim. 2. Et: *Neminem vult perire*, 2. Petri 3. Sed hæc explicata sunt, cap. 3. Et satis commode intelligi possunt de antecedente voluntate.

SEPTIMUM sumunt ex illis locis, quæ testantur, Deum non accipere personas, Actor. 10. Rom. 2. & alibi, quæ sunt etiam loco citato, quantum satis esse videbatur, exposita. Nam cum acceptio personarum sit vitium iustitiæ contrarium, non habet locum in gratiæ donis, quale est prædestinatio.

CAPUT XIV.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

PRÆTER Scripturas, adferunt etiam testimonia Patrum. Neque est hoc nouum argumentum, sed antiquissimum. Scribit enim S. Prosper in epist. ad S. August. Gallos, qui sententiam eiusdem Augustini de prædestinatione calumniabātur, illud potissimum obiicere solitos, quod ea sententia veterum doctrinæ videretur esse contraria.

Sed respondet idem August. in lib. de bono perseuerantiæ, veteres Patres, qui ante Pelagium floruerunt, quæstionem istam nunquam accurate tractasse, sed incidenter solum, & quasi per transitum illam attigisse. Addit vero in fundamento huius sententiæ, quod est gratiā Dei non præueniri ab vllo opere nostro, sed cōtra, ab illa omnia nostra opera præueniri, ita vt nihil omnino boni, quod attinet ad salutē, sit in nobis, quod non sit nobis ex Deo, conuenire Catholicos omnes. Et ibid. citat Cyprianum, Ambros. & Nazianzenum, quibus addere possumus Basilium & Chrysostomum.

BASILIUS enim in orat. de humilitate: *Nihil*, inquit, *reliquit tibi, ô homo, ad arrogantiam, cui gloriatio, ac spes est in mortificando omnia sua, & quærendo in Christo vitam futuram, cuius primitias habentes iam in his sumus, in totum in gratia viuentes, & dono Dei.*

CHRYSOSTOMUS hom. 12. in 1. ad Cor. tractans illud, *Quis enim te discernit, &c. Igitur*, inquit, *quod accepisti habes, neque hoc tantum, aut illud, sed quidquid habes. Non enim merita tua hæc sunt, sed dona Dei.* Et hom. 24. in eadem epist. scribit, omnem nostram possibilitatem esse positam in auxilio Dei, cui totum est tribuendum.

Ex his aliisque similibus Patrum sententiis recte colligit August. gratuitæ prædestinationis sententiam, & fidem in Ecclesia Catholica semper fuisse. Neque enim defendi potest prædestinatio ex operibus præuisis, nisi aliquid boni ponatur in homine iusto, quo discernatur ab impio, quod nō sit illi à Deo; quod sane Patres omnes summa consensione reiiciunt. Sed videamus, quid ex Patribus particulatim obiici soleat, & qua ratione sit explicandum.

PRIMUM igitur profertur S. Irenæus, qui in lib 4. c. 48. ita loquitur: *Quotquot scit non credituros Deus; cum sit omnium præcognitor, tradidit eos infidelitati eorum, & auertit faciem ab huiusmodi, relinquens eos in tenebris, quas ipsi sibi elegerunt.*

RESPONDEO, hæc sententia verissima est, quoniam docet, Deum esse iustum, & non punire nisi propter peccatum, quæ verissima sunt; non autem negat, Deum esse misericordem, & quibusdam reddere bona pro malis, eruendo eos per gratiam ab infidelitate ipsorum. Itaque Irenæus id ipsum dicit, quod ante eum Apostolus dixerat ad Rom. 1. nimirū, Deum tradidisse quosdam in reprobum sensum, quoniam ita meruerant eorum peccata, cum oblatam Dei cognitionem & fidem recipere noluissent. Et quemadmodum in tempore Deus illos tradidit infidelitati ipsorum, & qui credere noluerunt, sic in æternitate ab illis auertit faciem, eosque in suis tenebris dereliquit, quos minime credituros fuisse præuidit. Denique hæc sententia ponit caussam in homine, cur reprobetur, non ponit cur prædestinetur.

SECUNDO loco profertur IOAN. CHRYSOSTOMUS, qui hom. 31. in Matt. scribit, Matthæum tunc vocatum esse à Christo, cum Christus vidit eum non repudiaturum vocationem, Et idem dicit de vocatis ad vineam, hom. 56. Rursus idem auct. comment. ad c. 9. epist. ad Rom. *Multi*, inquit, *Matthæo meliores esse videbantur ab apparenti operum argumento; verum qui arcana nouit, quique cogitationis aptitudinem probare potest, is & in cœno margaritam iacentem nouit, omissisque aliis, admiratus huius pulchritudinem, illum elegit, voluntatisque nobilitati suam cum adiunxisset gratiam, probatum illum esse pronunciauit.*

RESPONDEO, illa ipsa fuit gratia prædestinationis quod Christus tunc vocare voluerit Matthæū, cum eum præuidit non repudiaturum esse vocationem. Cur enim non sic vocauit Tyrios, & Sidonios & Capharnaitas, aliosque tam multos, qui non crediderunt, nisi quia non eos prædestinauerat? neque enim defuisset Christo sapientia, qua tali tempore & modo illos vocaret, quo sciret infallibiliter sequuturos, si eos ita vocare voluisset.

Itaque non dicit Chrysost. Christum prædestinasse Matthæum, quia præuidit eum non reluctaturum vocationi, sed dicit, Christum vocasse Matthæum, quando vidit eum non reluctaturum. Loquitur enim de exequutione prædestinationis, non de ipsa prædestinatione; effectus igitur prædestinationis fuit, vt Matthæus, vocante se Christo, ita dispositus esset, vt Christi voci, & Spiritus sancti lumini non resisteret.

Illa vero pulchritudo & nobilitas voluntatis, atque aptitudo ad Apostolatum, quam in Matthæo Christum admiratum esse Chrysost. dicit, non est aliquid naturale, sed ipsa gratia prædestinationis, quæ in Matthæo, quamuis fœneratore lucebat. Sicut enim Io. 10. Christus vocat oues suas homines ethnicos, & peccatores, cum ait: *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient;* quoniam in prædestinatione oues erant, quamuis re ipsa tunc lupi essent; & sicut Ioan. c. 11. cum scribit, Christum moriturum fuisse, vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum, filios Dei nominat ratione prædestinationis eos, qui reipsa tunc filii diaboli erant; ita Christus, Chrysostomo teste, vidit Matthæum in telonio esse margaritam in cœno, quoniam in prędestinatione margarita erat, qui re ipsa tunc vnus ex publicanis & peccatoribus erat.

Proinde admiratus Christus eam pulchritudinem & nobilitatem voluntatis, quæ in Matthæo, vt dixi, ex prædestinatione lucebat, illum elegit, quem à Patre, iam ante mundi cōstitutionem electum sciebat, & cum gratiæ prædestinationis, gratiam vocationis & iustificationis adiunxisset, probatum illum iure pronunciauit. Ita igitur Chrys. sententia recte exponi potest, præsertim cum ipse, vt paulo ante diximus, hom. 12. in 1. ad Cor. totum quod in nobis est boni, Dei gratiæ tribuat.

TERTIO loco proferunt S. AMBROSIUM in comment. ad c. 8. ad Rom. vbi sic ait: *Illi secundum propositum vocantur, quos credentes præsciuit Deus, vt antequam crederent scirentur. Quos enim præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.* Item in ca. 9. *Tuus*, inquit, *miserebor, quem præsciui post errorem recto corde reuersurum ad me.*

RESPONDEO, commentarios istos falso tribui S. Ambrosio, viri docti non sine caussa iudicant. Sed cuiuscunque sint, satis commode potest huius auctoritatis sententia explicari. Nam in priore loco, non loquitur auctor iste de prædestinatione, sed de vocatione, quæ est prædestinationis effectus. Verissimum autem est, Deum vocare secundum propositum eos, quos præscit credituros, sibique deuotos futuros: credituros autē & deuotos futuros prænoscit, quoniā scit se eos prædestinasse, ac per hoc etiam eis præparasse gratiā, qua sine dubio credentes & deuoti efficerētur. Dicit enim S. Ambr. in li. 7. in Luc. *Quos dignatur, vocat, & quem vult, religiosum facit, & si voluisset, Samaritanos de indeuotis deuotos fecisset.*

At INQVIES, tametsi auctor ille loquatur de vocatione, cum ait, illi secundum propositum vocantur, quos credentes præsciuit: tamē paulo post loquitur de electione, cum subiungit: *Quos enim præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.* Igitur Deus non elegit prædestinatos ad gloriam, nisi prius opera ipsorum bona præuideat.

RESPONDEO, illud, *elegit*, fortasse intelligendum esse de electione, quæ fit in tempore, cum homines à Deo vocantur, de qua Christus dicit: *Ego vos duodecim elegi.* Et: *Ego elegi vos de mundo.* Et: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Hæc enim electio idem est cum vocatione secundum propositum, & non est prædestinatio, sed prædestinationis effectus. Sed si quis cōtendat, accipiendū esse de electione æterna: dicēdum erit, electionem æternam Duobus modis considerari posse, VNO modo, vt est intētio dandi gloriā, ALIO modo, vt est dispositio exequutionis, & quasi exequutio in mente diuina. Nam priore modo electio est mere gratuita, & nullam prærequirit præuisionē operum bonorum, & de hac dicit Dominus Luc. 12. *Complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Posteriore modo præexigit præuisionem meritorum. Non enim vitam æternam sub ratione præmii Deus dare disposuit, nisi iis, quos bene operaturos esse præuidit. Et de hac iste auctor recte dicit, quos præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.

Vt autem id melius intelligatur, considerādum est gloriam in genere caussæ finalis, priorem esse bonis operibus. Ipsa enim est finis, illa sunt media ad finē in genere autem caussæ efficientis priora esse opera bona, quam sit ipsa gloria, quoniam illa sunt caussæ ipsa est effectus. Deus igitur prius vult electis gloriā, quam bona opera, quoad intentionem, ideo enim vult illis dare bona merita, quia vult dare coronam gloriæ: nam prior est finis in intentione, quam media, cum non intendantur media, nisi propter finē; & hoc modo non eligit ad gloriam, ex præuisione meritorum, sed contra eligit ad merita ex præuisione gloriæ. At quoad voluntatem exequutionis, quæ respicit gloriam, vt effectum meritorum, prius vult Deus electis dare bona merita, quam gloriæ coronam & hoc modo elegit Deus ad gloriam, ex præuisione operum bonorum.

Atque hac distinctione poterūt explicari plurima dicta Patrum, ac præsertim Græcorum, Theodor. Theophyl. Oecumen. in c. 8. & 9. ad Ro. qui dicunt, Deum prædestinasse ad gloriam eos, quorū bonum propositum ante prænouerat. Accipiunt enim prædestinationem & electionem pro voluntate dādi vitam æternam propter merita, id est, pro dispositione exequutionis, vt diximus; Patres enim cum ad populum verba facerent, ea dicebant, quæ vtiliora videbantur ad excitandos homines ad opera bona.

Illud autem quod vltimo loco obiicebatur ex prædicto auctore: *Eius miserebor, quem præsciam post errorem toto corde reuersurum ad me*, difficultatem non habet. Significat enim eo loco misericordia propositum iustificationis, illos enim Deus iustificare disposuit, quos præsciuit toto corde, id est, vere & ex animo conuertendos. Nulli autem toto corde conuertuntur ad Deum, nisi quos ille præueniendo, excitando & adiuuando conuertit: proinde illorum miserebitur eos iustificando, quorum misertus fuerit eos vocando secundum propositum, & illorum miserebitur eos vocando secundum propositum, quorum misertus fuerit eos prædestinando. Atque hoc est quod ad Mosem dictum fuisse testatur Apostolus ad Rom. 9. *Miserebor cuius misertus fuero, & misericordiam præstabo cui miserebor.*

QVINTO, proferunt S. HIERONYMVM, qui in epist. ad Hedibiam quæst. 10. sic ait: *Vasa misericordiæ non solum populus gentium est, sed etiam qui ex Iudæis credere voluerint.* Ex quo ostenditur non gentes eligi, sed hominum voluntates. Item li. 1. in epist. ad Gal. tractans illa verba: *Complacuit ei, qui me segregauit ex vtero, &c. Ex Dei præscientia,* inquit, *euenit, vt quem scit iustum futurum, prius diligat, quam oriatur ex vtero.* Idem quoque repetit in comment. ad c. 1. Malach. Proferunt etiam aliqui commentaria Hieronymi in cap. 8. & 9. ad Rom. sed ea non Hieronymi esse, sed Pelagii aut Pelagiani alicuius, non dubium est.

RESPONDEO, in priore testimonio loquitur S. Hierony. de electione ad iustificationem, per quam homines efficiuntur vasa munda, & in honorem. Elegit autem Deus ad iustificationem, quos præuidet credituros; sed illos præuidet credituros, quibus fidem se donaturum esse prænouit. Pari ratione diligit Deus homines, vt dicitur in posteriore testimonio, quos præscit iustos futuros, sed illos præscit iustos futuros, quos prius dilexit, vt iustificaret.

POSTREMO, adduci solent 2. loca S. AVGVSTINI. PRIMVS locus est in lib. de prædesti. & gratia, c. 15. vbi videtur Aug. discretionem iustorum ab iniustis referre, tanquam in vltimam caussam, in eorum liberam voluntatem. ALTER locus est in lib. 83. quæst. q. 68. vbi habentur verba: *Cui vult miseretur, & quem vult indurat: sed hæc voluntas Dei iniusta esse non potest, venit enim de occultissimis meritis; quia & ipsi peccatores sunt, cum propter generale peccatum vnam massam fecerint; tamen non ideo nulla inter eos diuersitas est: præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo, quamuis nondum iustificati sint, digni efficiantur iustificatione, & item præcedit in aliis peccatoribus, quo digni sint obtusione.*

RESPONDEO, liber de prædestinatione & gratia, non iudicatur ab omnibus doctis S. August. opus, cum nulla eius fiat mentio in Retractationibus, neque in Indiculo Possidii. Sed quisquis fuerit eius libelli auctor, non videtur, meo quidem iudicio, ab Aug. sententia dissentire. Nam, vt omittam alia multa loca, sic loquitur, c. 16. *Hanc, itaque, diuinam electionem non meritis reddi, sed sola voluntatis munificentia donari hominibus. Moses cum iam tunc quemuis carnalem populum doceret, ostendit, &c.* In loco igitur nobis obiecto, refert quidem ille auctor discretionem iusti ab impio in hominum voluntates, sed mox adiungit, vltimam resolutionem fieri in Dei voluntatem: qui vnum misericorditer adiuuit, alterum iuste deseruit.

Quod attinet ad ALTERVM locū, Petrus Lombardus in 4. lib. sent. dist. 41. existimat S. Augustinū retractasse hunc locū, cum alia similia retractauit. Sed non est opus ad retractationis asylum cōfugere; non enim differit eo loco S. August. de prædestinatione, quæ nullam habet caussam ex parte hominum, sed

de

de obduratione & iustificatione, quæ habent caussas ex parte hominum, quãuis sæpe, vt ipse dicit, secretissimas. Obdurat enim Deus homines propter peccata, & iustificat propter merita. Sic enim vocat August. & hoc loco, & alibi passim dispositiones ad iustificationem, quæ tamen merita non sunt in illis, nisi ex gratia: *Gratia enim* (vt idem August. ait in epist. 106.) *meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici.*

CAPVT XV.

Soluuntur argumenta ex rationibus, & simul ostenditur, non solum ad gratiam efficacem, sed etiam ad gloriam, gratis homines eligi.

SEQVVNTVR obiectiones depromptæ ex ratione: PRIMA ratio, electio prærequirit disparitatẽ in ijs, qui eligendi sunt; vnusquisque enim, qui in eligendo non errat, id eligit, quod melius est: non igitur electio saluandorum facta est sine aliqua præuisione operũ aut dispositionis ex parte nostri. Et cõfirmatur argumentum ex Aug. in lib. 1. ad Simplic. q. 2. qui sic ait: *Nemo eligitur, nisi iam distans ab illo, qui reijcitur: Vnde quod dictum est, quia elegit nos ante mundi constitutionem, non video quomodo sit dictum, nisi præscientia.* Et cõfirmatur iterum idẽ argumentum, quoniam secũdum Scripturas vita æterna est vera merces operum; igitur non datur, nec promittitur, nec destinatur, nisi propter opera saltem præuisa.

Propter hoc argumentum non defuerunt, qui distinguerent prædestinationem ab electione, ac dicerent, prædestinationem esse priorem electione, & prædestinatione quidem præparari certis hominibus infallibilia media ad salutẽ; electione vero præparari gloriam. Denique prædestinationem esse plane gratuitam, electionẽ autem à bonorum operum præuisione pendere. Horum sententia non est vllo modo errori Pelagianorum, aut Cassiani & Fausti affinis, & videtur aliquando ipsius etiam Augustini fuisse; nam in lib. 1. ad Simplic. q. 2. sic ait: *Non quia inuenit Deus opera bona in hominibus, quæ eligat, ideo manet propositum iustificationis ipsius, sed quia illud manet, vt iustificet credentes; ideo inuenit opera, quæ iam eligat ad regnum cælorum, &c.*

Veruntamen est hęc opinio parum congruẽs cum Scripturis, & libris August. posterioribus, & ipsa ratione. Scriptura enim Luc. 12. aperte facit electionẽ ad regnum mere gratuitam, cum ait: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro, dare vobis regnum.* Nam & verbum, *complacuit*, & nomen, *Pater*, & vocabula illa, *pusillus grex*, aperte indicant gratiam, non iustitiam. Sic etiam Apostolus ad Rom. 8. cum ait: *Quos præsciuit, & prædestinauit, conformes fieri imaginis filij sui*, significat dilectionem, ac per hoc volũtatem glorificandi priorem esse prędestinatione, nõ posteriorem vt illa opinio docet: Illos enim prædestinauit cõformes fieri Christo, quos præsciuit pręscientia approbationis, vt supra diximus. Quare etiã c. 9. dicit, vasa in honorem præparata in gloriam, ex sola misericordia separata esse à vasis factis in cõtumeliam, atque aptatis in interitum. Denique ad Ro. 11. dicit, reliquias secundum electionẽ gratiæ saluas fieri, vbi videmus non solum prædestinationem, sed etiam electionem esse opus gratiæ.

Porro S. August. cum scripsit libros ad Simplicianum, adhuc iuuenis erat, neque multa inuenerat in hac difficillima quæstione, quæ postea maiori diligentia inuestigauit & reperit. Itaque cũ incidisset in illa verba ad Rom. 9. *Vt secundum electionem propositum Dei maneret*, non posset intelligere, quomodo Deus eligeret, si nulla esset disparitas in rebus eligẽ-

A dis, suspicatus est mutandã esse interpunctionem, & Apostolum non velle dicere, vt secundum electionẽ propositum Dei maneret, ideo non ex operibus, sed ex vocãte dictum esse, maior seruiet minori, sed velle dicere, Iacob & Esau nihil boni aut mali egisse, vt inde secundum electionem propositum Dei maneret. Ex qua mutatione interpunctionis colligit, non propositum Dei secundum electionem manere, sed contra, electionem manere, secundum propositum Dei. Sed postea intellexit, hanc expositionem esse violentam & extortam, & non fuisse necessarium redigi ad has angustias, cum dici potuisset, Deum diligendo, vel eligendo facere disparitatem: sic enim ait
B in epist. 105. ad Sixtum: *Qui sunt isti, qui respondẽt Deo, quandoquidẽ ille Rebeccæ habenti geminos ex vno concubitu patris nostri Isaac, cum illi nondum nati, nihil egissent boni vel mali, vt secundum electionem propositum eius maneret, electionem scilicet gratiæ, non debiti, electionem qua eligendos facit ipse, non inuenit; non ex operibus, sed ex vocante dicit, &c.* Et in epist. 106. ad Paulinum: *Nõ ex operibus, sed ex vocante dictum esse intelligatur, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non meritum hominis anteiret; non enim dicit electionem voluntatis humanæ, siue naturæ, cum par esset in vtroque mortis damnationisque conditio, sed electionem proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed facit.* De qua & in sequẽtibus eiusdem epistolæ loquens ait: *Si ergo & in hoc tempore, reliquiæ per electionem gratiæ salluæ factæ sunt.*
C Vides quàm aliter sapiat August. senex, quàm August. iuuenis? nam senex scripsit ad Sixtum & Paulinum, iuuenis ad Simplicianum. Idem etiam in lib. de corrept. & gratia, ca. 7. iterum exponit, vt secundum electionem propositum Dei maneret, ideo non ex operibus, sed ex vocatione dictum esse, maior seruiet minori. Et idem loquens de ipsa electione, quæ non ex operibus, sed ex vocante est, ait: *Electi sunt autem ad regnandum cum Christo.* Et infra cap. 13. *Hæc, inquit, de his loquor, qui prædestinati sunt in regnum Dei.* Et in lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 24. *Quid dabit eis, quos prædestinauit ad vitam, qui hęc dedit etiam, quos prædestinauit ad mortem?* Et infra: *Vnde Apostolus de ipsis*
D *in regnum illud prædestinatis loquens, &c.* Vbi prædestinationem, quam vbique prædicat, mere gratuitã, non solum dicit esse ad gratiam, vt vult illa opinio, quam refutamus, sed etiam ad vitam & ad regnum. Postremo, repugnat illa opinio rationi; nam media, vt media, non possunt appeti, nisi propter finem, non igitur potuit Deus velle dare certis hominibus media infallibilia ad salutem, nisi prius dare vellet ijsdem hominibus ipsam salutem.

Hac igitur opinione repudiata, respondemus ad argumentũ initio propositum, disparitatem inter eligendos facere ipsam Dei electionem. Quos enim Deus eligere dignatus est, illi fuerunt digni, qui eligerentur; nam eodem modo amari non possunt, nisi boni, & tamen Deus amando facit bonos. Ad confirmationem ex Augustino iam est responsum.

E Ad alteram confirmationem ex ratione mercedis, respondeo, vitam æternam vere proprieque esse mercedem, & meritis operum bonorum acquiri: nam hoc ipsum est in prædestinatione, vt per merita acquiratur.

At, inquies, nemo dicitur acquirere, quod iam aliunde ei debetur, ergo si iure prædestinationis debetur electis beatitudo, certe illam meritis non acquirunt. Respondeo, ex prædestinatione non acquiri ius vllum electis ad beatitudinẽ, neque eis deberi, nisi postquàm illam sibi bene merendo pepererint. Oritur quidem ex prędestinatione certitudo & infallibilitas glorię electorum, quoniam quod Deus

proposuit ac decreuit, omnino fiet, sed fiet eo modo, quo ipse voluit fieri. Simile esset, si insignis aliquis medicus certo sciret tali pharmaco febrem curari, & intendens aliquem curare, hoc pharmacum illi præberet. Tūc enim certa esset salus ægroto ex voluntate, atque intentione Medici: & tamen vere ac proprie pharmacū illud adhibitum esset caussa sanitatis.

SECVNDA obiectio, omnes homines habent saltē pro loco & tempore auxilium, quo cōuerti possint, si velint, vt supra nos etiam ipsi docuimus, & omnes iusti ex doctrina Ecclesiæ perseuerare possunt vsque ad mortem, si velint: igitur aut pendet ex præuisione operum, aut incerta esse potest & fallax electio, nam si potest, qui forte non est electus, conuerti si velit, & post conuersionem perseuerare si velit: quid impedit, quo minus conuertatur, & perseueret? & contra, si potest qui forte est electus, non conuerti, aut non perseuerare, si nolit; quid prohibet, quo minus conuerti aut perseuerare nolit? &, si vel ille velit, vel iste nolit, non ne diuina vacillabit electio?

Respondeo, habent omnes pro loco & tempore sufficiens auxilium, quo possint conuerti, ac deinde etiam perseuerare, si velint: sed reipsa nemo conuertitur, nemoque perseuerat, nisi qui habet speciale donum pœnitentiæ & perseuerantiæ, quod nō omnibus datur, sed ijs tantum, quibus Deus dandum esse iudicauerit. Vnde autem fiat, vt cum omnes possint conuerti, aut perseuerare, illi soli conuertantur & perseuerent, qui habent ista dona, explicatum est lib. superiore, vbi tradita est distinctio gratiæ sufficientis & efficacis.

Sed instant nonnulli, ponatur aliquis electus in extremo vitæ, qui vsque ad illam horam in sceleribus vixerit; vel potest iste libere gratiam conuersionis repudiare, vel non potest; si potest, igitur potest electus non saluari; si non potest, igitur electio tollit arbitrij libertatem.

Respondeo, potest ille libere gratiam repudiare, sed certum est non repudiaturum, quia Deus vocabit illum, sicut videt congruum illi esse, vt vocantem non respuat. Hoc enim modo gratia Dei vera à nullo duro corde respuitur, quoniam ad hoc datur, vt cor emolliat. Neque periculum est, ne forte sapientiæ diuinæ ratio desit, qua possit vnicuique homini persuadere quidquid ei libuerit.

TERTIA obiectio, sæpe gloria beatorum pendet ex peccatis impiorum, vt gloria martyrum ex malitia persequutorum, gloria doctorum, ex perfidia hæreticorum, gloria virginum, ex tentationibus impudicorum: Deus autem nō potest esse caussa peccati: igitur non elegit Sanctos ad gloriam, nisi post certaminum victoriæque prænotionem.

Respondeo, propter hoc argumentum nō desunt, qui doceant, Deum ex prædestinatione non decreuisse electis, nisi gradum vnum gloriæ, eū videlicet qui datur paruulis per Baptismum; reliquos autem gradus post præuisionem totius vitæ, atque omniū certaminum statuisse. Sed non est opus ad ista confugere, si modo teneamus, quod supra diximus, Deū antequām aliquid absoluta voluntate decreuerit, præsciuisse quidquid vnquam accidere posset, si hæc aut illa ponerentur. Ex hac enim conditionali prænotione potuit Deus in prædestinatione definire vnicuique electorum omnem illam gloriam, ad quam eum peruenire decerneret, ac deinde merita illi cōueniētia præparare. Neq; sequitur ex hac sententia, vt De⁹ decernat ac velit peccata, sine quib. nō possūt Sancti habere merita, quæ illis Deus in prædestinatione decreuit: nam satis est ad certitudinem eiusmodi meritorum, vt Deus præuiderit fore, vt à persequutoribus martyres occidantur, si ipse permiserit. Neque solum opinio illa, quæ distinguit gradus gloriæ, qui dantur sine præuisione meritorum, ab ijs qui dantur ex præuisione, non est necessaria, sed neque probabilis nobis esse videtur. Nam, qua ratione Deus prius eligit paruulos ad gloriam, quām Baptismum eorum præpareret; quoniam gloria est finis, & Baptismus est medium ad finem, & prius intentione est finis, quām medium; eadem ratione prius Deus eligit martyres ad palmam martyrij, quām victoriam eorum præparet, quoniam palma est finis, & victoria est mediū. Deinde ex hac opinione sequi videtur, vt aliquorum prædestinatio simpliciter ab operum præuisione dependeat. Nam cum aliquando non baptizantur, nisi in sanguine suo, quod S. Emerentianæ contigisse legimus, illis certe non datur alius gradus gloriæ, nisi quē per martyrium sibi ipsi acquirunt: illum autem gradum ex præuisione martyrij dari, non ex gratuita prædestinatione opinio illa contendit.

QVARTA obiectio, Deus non reprobat ante præuisionem operum, quia reprobatio ad iustitiam pertinet, ex sententia Augustini; igitur neque prædestinat ante præuisionem operum, quoniam qui non est reprobus, hoc ipso est prædestinatus.

Respondeo, reprobat Deus ante præuisionē operum, quatenus non vult aliquem ex massa peccati liberare. Et hoc modo, qui non est reprobus, hoc ipso est prædestinatus ante præuisionem operum; reprobat tamen post operum præuisionem, quatenus vult aliquem cōdemnare: neque est eadem ratio electionis & reprobationis hoc modo posteriore consideratæ, quoniam electio est opus gratiæ, reprobatio opus iustitiæ, vt copiosius ostendemus in c. sequenti. Itaque quos reprobat, iuste reprobat, quia peccatū ipsorū id meretur; quos prædestinat, ad vitam misericorditer prędestinat, quia natura peccato originali infecta, pœnam non gloriam merebatur.

QVINTA obiectio, si Deus absque operum nostrorum præuisione prædestinaret, sine dubio aut omnes, aut maiorem partem hominum prædestinaret ad vitam, cum sit natura bonus; & misericordia eius sit super omnia opera eius; at pauci sunt qui saluantur, vt ex Euangelio colligitur, Matt. 7. igitur non prædestinat Deus, nisi secundum præuisionem operum, siue boni aut mali vsus liberi arbitrij.

Respondeo, hoc argumentum aliquid fortasse cōcluderet, si prædestinatio non præsupponeret originale peccatum. Nā in Angelis ita factum videmus, vt maior pars ad vitam prædestinata fuerit. Cæterum, cum vniuersum genus humanum damnationē iustissimā per peccatū primi hominis incurrisset, magna est misericordia Dei, quod multis indebitā gratiam donare voluerit: cur autē Deus, cum posset etiā post peccatū, omnes liberare, minorē partē liberandam esse decreuit, rationem esse dicit S. Aug. in epist. 157. vt intelligeremus, quid omnibus deberetur.

SEXTA obiectio, hæc de prædestinatione sententia, videtur impedimentū adferre correptioni, exhortationi, orationi, industriæ, diligentiæque, &, quod est omniū grauissimum, desperationē adferre, vt nō libeat aliquid boni agere, sed cōtra omni generi flagitiorū & corruptelarum se dedere. Qui enim prædestinatus ad vitam non fuerit, sed reprobus, quidquid egerit, & quomodocunque vixerit, saluari non poterit; qui vero fuerit prædestinatus ad vitam, quidquid tandem egerit, & quomodocunque vitam traduxerit, sine dubitatione saluabitur.

Respondeo, hoc argumentum soluit S. August. in lib. de bono perseuer. extremo; breuiter respondemus,

demus, tantum abesse, vt hæc sententia de prædestinatione correptiones, exhortationes, orationes, industriam, diligentiam, & spem bonam impediat, vt potius hæc omnia ponat, atque confirmet. Deus enim prædestinauit homines, sed ita prædestinauit vt per hæc media pertingãt ad finem. Neque verum est, reprobum, quidquid egerit, damnandum, & prædestinatum quidquid egerit saluandum. Non enim damnabuntur, nisi mali, neque saluabuntur nisi boni, hoc tamen est verum, omnes reprobos, malos; & omnes electos, bonos aliquãdo futuros; & quoniam dum hic viuimus, incerta est tum electio, tum reprobatio; sicut nemo salutem desperare, ita nemo certo debet de sua fœlicitate præsumere, sed cum metu & tremore salutem suam operari.

CAPVT XVI.

Caussam reprobationis impiorum, partim ad solam Dei voluntatem, partim ad peccata præmissa referendam esse.

NONA propositio, *Reprobatio, quam S. August. prædestinationem ad interitum vocat, duos actus comprehendit, alterum negatiuum, cuius nulla est caussa ex parte hominum, alterum positiuum, cuius caussa est peccati originalis, actualisue præuisio;* de hac nona propositione hoc loco breuiter disseremus, quoniam maxima pars lib. 2. de statu peccati, in hac ipsa re explicanda consumpta est; nam quemadmodum prædestinationem, siue electionem gratiæ contra Pelagianos defendimus, ita reprobationem iustissimam cõtra Caluinianos defendere cogimur, qui cum homines ante præuisionem peccati ad peccatum & mortem æternam prædestinatos esse contendant, cũ ipsa Dei iustitia pugnant, & omnia hominum scelera in Deum auctorem refundunt. Sed de hac re satis multa loco notato; nunc propositionem nostram breuiter explicemus.

Dicimus igitur PRIMVM, reprobationem S. Augu. prædestinationem ad interitum nominari. Sic enim ipse loquitur in Enchir. c. 100. *Implet ipse quod vult bene vtens & malis, tanquam summe bonus, ad eorum damnationem, quos iuste prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem, quos benigne prædestinauit ad gratiam.* Vsus tamen iam Scholarum obtinuit, vt non dicantur prædestinati, nisi qui ad gloriam sunt electi; & vere in Scripturis non inuenitur hoc nomen, nisi in bonam partem. Reprobos autem Theologi præscitos vocare solent, nõ quod hoc nomen non sit commune cum electis, cum Apostolus dicat: *Quos præsciuit & prædestinauit, &c.* ad Rom. 8. sed reliquerunt eis nomen commune, vt illos ab ijs distinguerent, qui proprie prædestinati dici meruerunt.

Dicimus deinde, reprobationem duos actus comprehẽdere, alterum negatiuum, alterum positiuum; siquidem reprobi opponuntur electis contradictorie & contrarie. PRIMVM enim non habet Deus voluntatem illos saluandi; Deinde habet voluntatem eos damnandi; & quidem, quod attinet ad priorem actum, nulla datur eius caussa ex parte hominum, sicut neque prædestinationis. Posterioris autem datur caussa præuisio peccati. Vtrumque breuiter probandum est.

Igitur non dari caussam ex parte hominum reprobationis negatiuæ, probatur primo ex Apostolo ad Rom. 9. *Antequàm aliquid boni vel mali egissent, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major seruiet minori.* Et: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Illud enim: *Antequam aliquid boni vel mali egissent*, non solum referri debet ad bona & mala coram hominibus, sed etiam ad bona & mala in præscientia Dei, quoniam alioqui daretur caussa prædestinationis ex parte hominum, quod supra improbatum est.

Dices, Deum non odisse Esau propter opera mala præuisa, sed propter originale peccatum. Contra, nam originale peccatum erat commune vtrique, igitur si propter originale peccatum odio habuit Deus Esau, debuit etiam propter idem peccatum odisse Iacob.

Dices, poterat Deus iuste odisse etiam Iacob, sed ex misericordia voluit eũ diligere. At, hoc est, quod quæritur, cur Deus vnum dilexerit, vt liberaret, alterum odio habuerit, vt non liberaret, cum vterque odio dignus, & amore indignus esset. Non enim responderi potest, vnum non diligi, quia dignus est odio, cum vterque dignus sit odio.

Restat igitur, vt huius discretionis caussa sit voluntas Dei, qua vnum liberat, quia sic ei placet; alterum non liberat, quia non placet. Et hoc ipsum confirmat ibidem Apostolus, cum dicit: *Miserebor cuius misereor, &c.* Et: *An non habet potestatem figulus luti, &c.* Et: *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* Vbi tamen obseruandum est, vocabula illa, quæ sonãt aliquid positiuum, vt odio habere & indurare, accipienda esse pro negatione: nam odio habere, hoc loco, est, non velle diligere; & indurare, est, non velle misereri, vt August. docet in epist. 105. & tract. 53. in Ioan. & in lib. 1. ad Simplic. q. 2. vbi dicit, nihil esse aliud indurare, nisi non misereri.

At, inquies, induratio est pœna peccati, vt patet ex Apostolo ad Rom. 1. & ex Aug. lib. 5. in Iul. cap. 3. non igitur oritur ex sola Dei volũtate. Respondeo, induratio vtrumque habet, nam & est pœna peccati præcedentis, quatenus Deus alicui negat auxilium & gratiam, quia propter peccata præcedẽtia dignus est tali desertione; & tamen est simul effectus huius negatiuæ reprobationis. Deus enim quia non vult eum saluare, punit tali desertione peccatũ eius præcedens, quod non faceret, si eum saluare decerneret; atque ideo Apostolus ad voluntatem Dei recurrit, cum ait, cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat; nec tamen vlla est in hac re iniquitas, quoniam non tenetur Deus peccatorem liberare, aut cum emollire, atque conuertere.

Sed dices, quamuis Odio habere & Indurare possint exponi per negationem, tamen Facere vasa in contumeliam, non videtur posse accipi nisi positiue. Quomodo igitur Apostolus hoc etiam reuocat ad voluntatem Dei, cum dicit, an nõ habet potestatem figulus luti, facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Respondeo, facere vasa in contumeliam, potest accipi duobus modis. Vno modo pro eo, quod est facere vasa, qualia requirit conditio massæ, & ea sic relinquere, hoc est, formare homines, quales requirit natura corrupta, neque aliquid addere, & hoc sonat aliquid negatiuum, & pertinet ad priorem actum reprobationis, & hoc modo loquitur Apostolus. Altero modo accipi potest, facere vasa in contumeliam, pro eo, quod est deputare illa ad contumeliam, id est, ad confusionem æternam, & hoc pertinet ad posteriorem actũ reprobationis, & hoc modo intellexit facere vasa in contumeliam S. Augustinus in epist. 106. cuius verba paulo infra citabimus.

Probatur SECVNDO ex testimonio S. Augustini, is enim in epist. 105. ad Sixtum, sic ait: *Cur illum potius quàm illum liberet, aut non liberet, scrutetur*

qui potest iudiciorum eius tam magnum profundum, veruntamen caueat præcipitium. Vbi vides, non solum non posse sciri caussam, cur illum aut illum liberet, sed etiam cur illum aut illum non liberet. Idē etiam in lib. de corrept. & grat. ca. 8. & 13. scribit, referendum esse inter occulta iudicia Dei, cur Deus quibusdam iustificatis donum perseuerantiæ dare nolit, non enim ista negatio doni perseuerantię pœna peccati dici potest, cum iustificati talem pœnam non mereantur, ac per hoc non est pœna, sed effectus reprobationis negatiuæ.

Probatur vltimo ratione, nam hoc ipso quod aliquis non prædestinatur, intelligitur reprobatus negatiua reprobatione: at prædestinatio facta est ante præuisionem operum, neque habet vllo modo caussam ex parte hominum, igitur etiam reprobatio negatiua facta est ante præuisionem operum, neque ex parte hominum vllam caussam habet.

Iam vero reprobationis positiuæ, id est, alterius, illius actus, quo Deus vult reprobos æternis supplicijs addicere, caussam esse peccata hominum, non autem solam Dei voluntatem, probatur PRIMO ex Scripturis, quæ passim docent, pœnam æternam iusto Dei iudicio peccatis hominum reddi. Matt. 25. *Ite maledicti in ignem æternum, esuriui enim & non dedistis mihi manducare, &c.* Et ad Roman. 2. *Ira & indignatio in omnem animam operantis malum, &c.* Quamuis enim eadem Scriptura doceat, vitam æternam iusto Dei iudicio reddi bonis hominum meritis, tamen potuit Deus prædestinare ad vitam ęternam sine præuisione operum, quia potuit auctor esse prædestinatis, vt bona opera facerent, non autem potuit sine præuisione operum damnare ad gehennam, quę est pœna peccati secundum Scripturas, quia nō potuit auctor esse reprobis, vt mala opera facerent.

SECVNDO, idem probatur ex Augustino in lib. 3. aduersus Iulianum, cap. 18. vbi sic loquitur: *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest sine bonis meritis liberare, quia bonus est, non potest sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Item in epist. 106. ad Paulin. *Hæc massa si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam, cum vero per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerint, procul dubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iustitię, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiæ; quod vero in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.*

Probatur vltimo ratione, nam condemnare aliquem sine caussa, est punire sine culpa, quod iniustum esse, & Deo, qui iustissimus est, conuenire non posse, extra controuersiam est. Nam vt eleganter August. scribit in lib. de gratia & libero arbitrio, ca. 23. *Deus reddit mala pro malis, quia iustus est: bona pro malis, quia bonus est: bona pro bonis, quia bonus & iustus est: solum non reddit mala pro bonis, quia iniustus non est.*

Adiecimus in nostra propositione, caussam reprobationis esse præuisionem peccati originalis, vel actualis, quia nō omnes Deus reprobat positiue propter originale peccatum, cum illud vere nonnullis reprobis per Baptismi gratiam remittatur, sed alios propter originale tantum, vt paruulos non baptizatos, alios propter actuale tantū, vt baptizatos adultos, alios propter vtrumque, vt infideles adultos. De qua re vide Augustinum in li. de correptione & gratia, cap. 13. & Prosperum in respon. ad 2. cap. Gallorum. Quod si Beatus Augustinus vt plurimum reprobationis caussam referre videtur ad peccatum originale, ratione cuius totum genus humanum factum est quasi quædam massa damnata, propterea id facit, quoniam inde incipit omnium reproborum damnatio. Tametsi enim aliqui eruuntur ex massa per baptismum, & ad ædificium transferuntur, vt ipse etiam Augustinus scribit in epistola 54. ad Dardan. quæstione secunda; tamen iterum per actuale peccatum reuertuntur ad massam, & ideo sic habentur à Deo, quasi nunquam ab ea massa separati fuissent.

Quare idem August. in lib. de corrept. & grat. cap. 7. dicit eos, qui tandem perituri sunt, quamuis recte pieque viuant, non esse à massa damnationis præscientia Dei, & prædestinatione discretos, non quod eos tunc Deus oderit, & damnare velit; cum recte pieque viuunt, sed quia illos non elegit ad regnum, ante mundi constitutionem, & præsciuit ante vitæ finem relapsuros ad massam, & propter peccata, quę videt eos proculdubio commissuros, damnare decreuit ad pœnas.

Porro qui ob solum originale peccatum à Deo præuisum, omnes reprobos damnationi perpetuæ addictos fuisse contendunt, quæstionem plane insolubilem sibi ipsi faciūt: neque enim intelligi potest, quomodo Deus propter originale peccatum damnare velit eos, quibus in Baptismo peccatum ipsum vere, proprieque dimisit: nam etiamsi dimissa culpa originali, non continuo tollantur concupiscentia, ignorantia, mortalitas, aliæque id genus miseriæ, tamen propter ista, non potest Deus hominem velle damnare, cum Apostolus de iustificatis dicat: *Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu,* ad Rom. cap. 8.

CAPVT XVII.

Quid intersit inter hominum & Angelorum electionem siue reprobationem.

DECIMA propositio: *Quamuis Angeli quoque sancti gratis prædestinati sint ad vitam, Angeli vero mali, partim ex sola Dei voluntate, partim ob præuisa peccata reprob[illegible] diuitiæ, gratiæ & iustitiæ Dei magis ost[illegible] in electione & reprobatione hominum, quàm Ang[illegible]m.* Hæc decima propositio erit huius disp[illegible]nis, totiusque libri postrema conclusio.

Esse[illegible] Angelos electos ac prædestinatos, docet [illegible], cum ait, scribens ad Timotheum in pri[illegible] epist. capite 5. *Testor coram Deo, & Christo Iesu, & electis Angelis, vt custodias hæc, &c.* Docet etiam S. Augustinus in Enchirid. capite 100. vbi sic ait: *Hæc sunt magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, & tam sapienter exquisita, vt cum Angelica & humana natura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa, fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem; qua factum est, quod creator noluit, impleret ipse quod voluit, bene vtens & malis, tanquam summe bonus, ad eorum damnationem, quos iuste prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem, quos benigne prædestinauit ad gratiam.* Idem quoque August. lib. 1. Retract. cap. 13. indicat, homines fuisse etiam prædestinandos, si Adam non peccasset, & sine dubio eadem ratio est de Angelis, & de hominibus ante peccatum: *Vsque ad certum,* inquit, *Sanctorum numerum, quem prædestinauit Deus, nascerentur homines, non parentibus successuri morientibus, sed cum viuentibus regnaturi.*

Porro

Porro non solum prædestinatos atque electos esse sanctos Angelos, sed etiam gratis, id est, ante bonorum operum præuisionem prædestinatos, electosq; fuisse, probari potest hac ratione. Antequàm Deus Angelos absolute creare vel prædestinare vellet, sine dubio cognouit eos bene vsuros libero arbitrio & gratia, & tandem saluandos, si eam gratiam illis præberet, quam re ipsa præbuit: hæc enim cognitio necessaria est in Deo, ac per hoc prior est, quàm absoluta voluntas creandi, vel prædestinandi Angelos, quæ non est necessaria, sed libera; necessaria enim priora sunt liberis, secundum modum nostrum intelligendi: igitur cum Deus voluit Angelos creare, & eam gratiam illis præbere, quam præbuit: sine dubio voluit etiam illos infallibiliter saluare: nam si id non voluisset, eam gratiam non dedisset, per quam eos infallibiliter saluandos esse præuiderat. Prius autem est velle gratiam Angelis præbere, quàm videre opera ex illa gratia procedentia, vt notum est, cum caussa sit prior effectu; igitur prius voluit absolute Deus Angelos saluare, quàm eorum opera futura præuiderit.

Eadem ratione probari potest, reprobationem Angelorum negatiuam, non pendere ex præuisione peccati. nam præuidit Deus Angelos, qui perierunt, infallibiliter perituros, si eam solam gratiam illis daret, quam re ipsa illis dedit: ergo cum eã solam gratiam illis dare voluit, simul voluit eos non prædestinare ad gloriam, sed permittere, vt exciderent à salute; nam si eos Deus absolute saluare voluisset, non defuisset eius sapientiæ ratio, qua id faceret. Nulla igitur caussa reddi potest, cur Deus aliis Angelis dare voluerit gratiam, per quam videbat infallibiliter saluandos, aliis vero, per quam videbat infallibiliter non saluãdos, nisi quia voluit illos saluare, istos non voluit saluare. Cur autem voluerit Angelos malos positiue damnare, sine dubio caussa fuit peccatum eorum præuisum. Non enim iuste pœna damnationis infligitur, nisi vbi culpa præcesserit.

Atque hæc ratio habet etiam locum in prædestinatione & reprobatione hominum; & potest hac similitudine illustrari; si Rex aliquis proponat brauiũ obtinendum per cursum, & reuelatione diuina præsnoscat, si cursu equorum certetur, talem hominem adepturum brauium; si bigis, talẽ; si pedibus, talem; si nauibus, talem. Deinde instituat, vt certetur bigis, & omnibus qui decertaturi accesserint, bigas aptissimas ipse præbeat; nonne iustum erit certamen, & iuste priuabuntur brauio, qui currẽdo victi fuerint, & ille iuste coronabitur, qui alios currendo superauerit? & tamen quis ambigere potest, quin Rex omnino gratis prædestinauerit ad brauium illum, qui victor euasit? nulla enim caussa reddi potest, cur voluerit cursu bigarum contendi, non alio genere pugnę: cum certo sciret, si bigis contenderetur, illum solum fore victorem, qui reipsa fuit, nisi quia voluit ei gratificari.

Quod si Rex ille, qui bigas omnino similes, & æquales decertaturis dedit, dicitur gratis prædestinasse, quem voluit ad brauium, quãto magis Deus gratis prædestinasse dicetur electos, cum eis maiorem gratiam, quàm alijs, dederit? nam de hominibus quidem dubitari non potest, vt supra probatum est, de Angelis autem id S. Augustinus testatur in l. 12. de ciuit. Dei, cap. 9. *Aut minorem*, inquit, *acceperunt amoris diuini gratiam, quàm illi, qui in eadem perstiterunt; aut si vtrique boni æqualiter creati sunt, istis mala voluntate cadentibus, illi amplius adiuti ad eam beatitudinis plenitudinem peruenerunt.* Idem etiam libro de correptione & gratia, cap. 10. cum dicit, Deum in Angelis prius ostendere voluisse, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium: aperte significat ad gratiæ beneficium pertinere beatitudinem bonorum angelorum, quoniam gratis ad eam electi sunt, & inde perseuerantiæ donum acceperũt, quod non acceperunt Angeli mali, qui non perseuerarunt, & iusto Dei iudicio in æternum exitium corruerunt.

Iam vero maiores diuitias cum gratiæ, tum iustitiæ Deum ostendisse in electione & reprobatione hominum, quàm Angelorum facile demonstrari potest. Nam quod attinet ad gratiam, Deus prædestinauit homines quotidiam ad gloriam, qui non solum gloria indigni, sed etiam pœna dignissimi erant, cum essent natura filij iræ, sicut & cæteri: Angeli vero neque pœna digni, neque gloria indigni, sed solum non digni, antequàm prædestinarentur, erant.

Deinde homines, qui natura sunt Angelis inferiores, prædestinauit Deus ad æqualem gloriam cum Angelis; æquales enim nos Angelis futuros, veritas ipsa promisit Matth. 22. Imo vero naturam nostram, ratione incarnationis Christi, ad gloriam longe excellentiorem prædestinatam esse scimus, quàm Angelorũ, siquidem in illa superna Hierusalem, caput omnium hominum & Angelorum, non aliquis Angelus erit, sed Christus Iesus, Deus & homo. Itaque Deus, vt ostẽderet immẽsas diuitias gratiæ suæ, naturam humanam ex profundiore abysso miseriæ eduxit, & ad altius fastigium gloriæ perduxit, quàm Angelorum.

Denique, electis Angelis Deus non aliam gratiam dedit, nisi habitualem, qua fieret, vt possent perseuerare, si vellent; non autem dedit gratiam illam excitantem, qua fieret, vt vellent, sed vt vellent, in eorum reliquit libero arbitrio, vt S. Augustinus docet in libro de correptione & gratia, cap 11. & 12. hominibus autem electis Deus non solum gratiam habitualem donat, qua possint bene operari & perseuerare si velint, sed etiam ita illos excitat, eosque intus in corde persuadet efficaci vocatione, vt faciat illos etiam velle. Quocirca idem B. Augustinus in loco citato scribit, Ipsam beatitudinem hominibus non esse donum gratiæ, quę merces meriti futura erat, sicut fuit Angelis sanctis, si primus homo stare voluisset. Vide quæ scripsimus in libro de gratia primi hominis, c. 4. & c. 7.

Quod vero attinet ad iustitiam, longe maior iustitiæ rigor apparet in reprobatione hominũ, quàm Angelorum, tum quia maximam partem hominum, minimam Angelorum reprobauit, tum etiam quoniam Angelorum nullum Deus pœnæ sempiternæ addicit, nisi propter culpam propria volũtate commissam; hominum autem plurimos damnat, propter solum originale peccatum, quod aliena voluntate commissum fuisse non dubium est. Quare non solum cum Angelis, sed etiam præ Angelis misericordiam & iudicium Deo nostro cantare possumus & debemus.

LIBER TERTIVS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur aliqua ante ipsam tractationem, id est, argumentum totius operis, summa præcipuarum difficultatum, & qui scripserint de libero arbitrio.

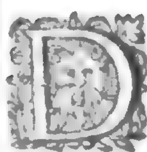

DISSERVIMVS de Gratia,& prędestinatione,nūc de libertate arbitrij, quatuor capita consideráda sunt. Primo,quæ sit ratio & natura, quod subiectum,quod obiectū, quis actus,quis finis liberi arbitrii. Secundo. Quæ sint vires liberi arbitrii,& quę necessitas gratiæ in operibus naturalibus. Tertio, Quæ sint in moralibus. Quarto, Quæ in supernaturalibus. Sunt autem sex præcipuæ quæstiones obscurissimæ in tractatione de libero arbitrio, quas varijs in locis, prout ordo disputationis exiget,enodabimus.

A

PRIMA de concordia liberi arbitrij cū determinatione iudicij practici. Nam si voluntas pēdet in electione à iudicio rationis practico,cū nihil possit voluntas eligere, nisi quod ratio iudicauerit omnibus cōsideratis,hoc loco,& tēpore,esse bonum & expetendum:ratio autē non sit in iudicādo libera,sed necessario pēdeat ab obiecto,nec possit aliter iudicare, quàm res se habeat, remota ignorantia & perturbatione, quæ sine dubio ad libertatem non necessario requiruntur: vbi quæso,est arbitrium voluntatis?

Altera quæstio est de cōcordia liberi arbitrij,cum præsciētia Dei. Nā si Deus omnia nouit, antequàm fiát,nec potest eius cognitio falli: nō poterit aliquid pro arbitrio hominis fieri,aut non fieri, sed necessario id fiet,quod Deus futurum esse prænouit.

TERTIA, de concordia liberi arbitrij, cū determinatione diuinæ voluntatis. Nā si liberum arbitrium, vt omnes aliæ secundæ caussæ,nihil agere potest sine concursu primæ caussæ: prima vero caussa, quæ est diuina volūtas,prius natura operatur, & applicat secundas caussas ad operandum, nec vlla ratione efficientia eius impediri potest; vbi nam est ea libertas, quæ voluntati relinqui dicitur, & à qua liberum arbitrium nominatur?

QVARTA,de cōcordia liberi arbitrij, cum depravatione naturæ,quæ ex peccato primi parētis in homine reperitur. Nā quēadmodum curua tibia, non potest non semper claudicare:sic etiam humana voluntas per peccatum peruersa & curua effecta, non videtur posse in vllo vitare peccatum.

QVINTA,de cōcordia liberi arbitrii,cum prædestinatione diuina.Nam si prædestinatio certissima est, nec ab operib⁹ nostris, sed à diuina voluntate depēdet,certe nec prædestinati videntur posse non bene agere,nec non prędestinati bene agere. Proinde tollitur libertas ad bona & mala, nisi ratio inueniatur, qua prædestinatio cum libertate concilietur.

SEXTA, de concordia liberi arbitrii cum gratia efficaci. Nam si gratia efficax facit hominem credere, sperare, diligere, pœnitentiam agere ,bene operari, neque potest eiusmodi gratia reiici, quoniam alioqui non vere gratia efficax diceretur,&(vt Aug.alicubi dicit) ipsa facit,ne reijciatur:nullæ vidētur partes esse liberi arbitrii in his operibus, quæ ad salutem & pietatem pertinent.

Ex his quæstionibus prima soluetur in hoc 3. l. c.8. & 9. Secunda & 3.in 4.li.c.13.14.15.& 16. Quarta, in li.5.c.10.11.& 12. Quinta & sexta,in li.6.c.14.& 15.

Scripserunt de libero, siue potius seruo arbitrio ex aduersariis Ioannes Vviclefus in Trialogo, li.1.& 3. Martinus Lutherus in libro de seruo arbitrio, & in assertione art.36.& alibi. Martinus Bucerus in libro de cōcordia,in art.de libero arbitrio. Philippus Melanchthon in Locis,tit.de caussa peccati,& tit.de libero arbitrio. Illyricus cum sociis Centuriatoribus, centuria 2.3.4.& sequentibus,c.4. Ioannes Brentius in Apologia pro Confessione Vvittemberg. Caluinus li.2. Institutionum,cap. 2. in Antidoto Concilii Tridentini,& in responsione ad Pighium. Martinus Kemnitius in Exam. sess. 6. Concilii Tridentini, &

B alii,quos mihi videre non licuit.

Ex Catholicis scripserunt de libero arbitrio plurimi:ac primum ex Græcis antiquis Origen. in li.3.de principiis, Eusebius Cæsariensis in toto l. 6. præparat.Euang. S.Basilius in oratione de libero arbitrio, & in alia de caussa mali. S. Gregorius Nyssenus l. 5. 6.7. & 8. de Philosophia. Sanctus Ioannes Chrysostomus in quinque orationibus de Prouidentia, vel fato. Sanctus Ioannes Damascenus lib. 2. de fide orthodoxa,cap. 25. & sequent.

Ex Latinis antiquis, S. August. in tribus de libero arbitrio, & in alio de gratia & libero arbitrio. Sanctus Prosper in libro de libero arbitrio ad Ruffinū. Faustus Rhegiensis in duobus libris de libero arbitrio.

C Boëtius Seuerinus in l.de Consolatione Philosophiæ. S. Anselmus in libro de cōcordia gratiæ & liberi arbitrii,& in dialogo de libero arbitrio. S. Bernardus in libro de gratia & libero arbitrio. Petrus Lombardus in lib. secundo Sententiarum, distinctione 24.& 25. & cum eo Doctores Theologi, qui Scholastici dicuntur.

Ex recentioribus, qui proprie contra hæreticos nostri temporis, pro liberi arbitrij defensione scripserunt,multi numerari possunt. Eorum,quos videre potui,nomina per alphabeti ordinem adscribam. Albertus Pighius scripsit libros decem de libero arbitrio contra Caluinum. Alphonsus à Castro l. 9. aduersus hæreses , eandem materiam tractat. Item eandem Andreas Vega l. 2. in Conc. Trident. ca.11. & sequent. Bartholomæus Camerarius in libro de libero arbitrio contra Caluinum. Christo-

D phorus à Capite fontium, in lib. de libero arbitrio. Conradus Clingius in Locis communibus , libro primo , capite quinto , & sequentib. Censura Coloniensium contra Monhemium , artic[illegible]. Dieghus Payua libr. 4. Institutionum. Dominicus à Soto l. primo de natura & gratia , capite [illegible] & sequentib. Franciscus Orantius libro primo cap.[illegible].& sequentib. locorum Catholicorum. Franciscus Ferrarien. in lib de Euangelica libertate,cap. primo & secundo. Hieronymus Hangestus in l. de libero arbitrio. Iacobus Latomus contra secundum articulum Lutheri. Ioannes Cochlæus in libro de libero arbitrio. Ioannes Driedo in lib. de concordia liberi arbitrii,

&

& prędestinationibus, & in libro de gratia & libero arbitrio. Ioan. Eckius in Enchiridio, art. 32. Ioan. Roffensis contra articulum 36. Lutheri. Iodocus Tiletan. in Apologia pro Conc. Trid. sess. 6. Ioan. Antonius Panthusa in libro de libero arbitrio & operibus. Petrus à Soto in Institutione Sacerdotum. Raphael Venustus in libro de prædestinatione, gratia, & libero arbitrio. Ruardus Tapper. in explicatione art. 7. Louaniensium. Thomas Vvalden. tom. 1. li. 1. art. 1. cap. 28. & sequent. Vvilhelmus Lindanus lib. 3. Panopliæ, cap. 14. & sequent.

A

CAPVT II.

De nomine liberi arbitrij.

NOMEN liberi arbitrii tribus modis ab auctoribus explicatur. Aliqui existimāt, nomen liberi arbitrii significare cōiunctionē duorū actuum, id est, iudicii rationis, & electionis voluntatis, & ratione iudicii, nominari arbitrium, ratione electionis, appellari liberū. Itaque volunt, liberū arbitrium nihil esse aliud, nisi iudicium cū electione, siue electionem cum iudicio. Ita videtur hoc vocabulū accepisse auctor Hypognostici lib. 3. & post eum Petrus Lombardus in 2. lib. Sentent. dist. 24. lit. E.

B

ALII volunt, nomen liberi arbitrii dici proprie de actu rationis, id est, de iudicio. Arbitrari enim idē est, quod iudicare. Cur autem iudicium rationis dicatur liberum, Duæ caussæ reddi solent. PRIOR est sancti Bernardi in libro de gratia & libero arbitrio, qui docet, iudicium rationis dici liberum, quia libere iudicat de actu suæ volūtatis. POSTERIOR est Ruardi Tapperi in explicatione art. septimi Louanien. qui censet iudicium appellari liberum, tum quia est indifferens ad multa, tum quia in rebus dubiis, ac præsertim in particulari iudicamus, vt volumus.

C

ALII denique, quorum videtur esse optima, verissimaque sententia, per liberum arbitrium solius voluntatis actum significari docent. Nam is solus vere & proprie liber est. Atque hæc est sententia S. Thomæ, 1. par. q. 83. art. 3. ad 2. & sanctorum Patrum, qui passim ad nomen arbitrii, addunt voluntatis nomē, ac dicunt liberum voluntatis arbitrium. Adferamus aliqua testimonia.

D

Sanctus Ambrosius li. 2. de fide, c. 3. *Operatur*, inquit, *prout vult, id est, pro libero voluntatis arbitrio.* S. Augustinus libro de gratia & libero arbitrio, ca. 2. *Reuelauit nobis Deus per Scripturas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium.* Et li. 5. de ciuit. Dei, c. 9. *Ex his duobus*, inquit, *eligit liberum voluntatis arbitrium.* S. Prosper li. 1. de vocatione gentium, ca. 3. *Iudicium*, inquit, *voluntatis, depravatum est, non ablatum.* Concilium Arausicanum can. 13. *Arbitrium, voluntatis in primo homine, &c.* Neque mirum videri debet, nomen arbitrii accommodari voluntati, cum proprie ad intellectum pertineat. Nam electio voluntatis est quasi sententia quædam, & iudicium vltimum ipsius voluntatis. Vnde etiam vulgo dicimus, in meo arbitrio est hoc facere, id est, in mea electione.

E

Dicitur autē arbitriū potius, quàm iudiciū. Quoniam hoc interest inter iudices & arbitros, quod, arbitri multi sunt liberiores, quàm iudices; Siquidem iudices tenentur sequi leges, & si nō iudicant secundum leges, ab eis appellari potest: Arbitri vero soluti sunt & liberi, & sententiam ferunt, prout volūt, neque vlla datur appellatio. Itaq; proprie Iustinus locutus est, cū initio primi libri scripsit, primis mundi temporibus arbitria Principū pro legibus fuisse. Sic igitur libera optio, siue electio volūtatis rectius arbitrium, quam iudicium nominatur.

CAPVT III.

De liberi arbitrij definitione.

DEFINITVR liberum arbitrium à Clemente (si tamē is est auctor, in li. 1. Recognitionum) his verbis: *Liberum arbitrium est sensus animi, habens virtutem, qua possit ad quos velit actus inclinari.* In libro de Ecclesiasticis dogmatibus (qui inter opera S. Augu. habetur) c. 21 Liberum arbitrium definitur *rationalis voluntas.* Petrus Lombardus li. 2. Sent. dist. 24. hanc definitionem adfert: *Liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malū eadē desistente.* Quæ definitio desumpta esse videtur ex Enchiridio S. Aug. c. 106. vbi legimus, liberum arbitrium per se posse malum eligere. Bonū autem non posse, nisi gratia adiuuante. Item Petrus Lombardus in eodem li. 3. dist. 25. scribit, à Philosophis liberum arbitrium definiri, liberum de volūtate iudicium. S. Anselmus in libro de libero arbitrio, ca. 3. rem eandem ita definit: *Liberum arbitrium est potestas seruandæ rectitudinis voluntatis, propter ipsam rectitudinem.* S. Bernardus in libro de gratia & libero arbitrio, liberum arbitrium esse dicit consensum ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Vel breuius, habitum animi liberum sui.

Sed quia longum esset, minimeque necessariū, has omnes definitiones defendere, vel explicare; proponemus aliam, nostro iudicio, pleniorem, ex doctrina S. Thomæ collectam, hoc modo: *Liberum arbitrium est libera potestas ex his, quæ ad finem aliquem conducunt, vnum præ alio eligendi, aut vnum & idem acceptandi, vel pro arbitrio respuendi intelligenti naturæ ad magnam Dei gloriam attributa.* In qua definitione duæ illæ voces primæ, *libera potestas*, explicant formā ipsam, & rationē liberi arbitrij. Est enim liberū arbitrium potentia quædam, non habitus vel actus: & potētia non qualiscunque, sed indeterminata & libera, qualē solam voluntatem esse suo loco demonstrabimus. Itaque nomen illud, *potentia*, seu, *potestas*, in definitione indicat genus; illud, *libera*, differentiam.

Quia vero potētia omnis est accidens, & omne accidens pendet à subiecto in quo est, & rursus omnis potentia habitudinem habet ad actum & obiectum, ideo in definitione plena & perfecta explicandū fuit subiectum, actus & obiectū. Et quidum subiectum liberi arbitrij significatum est in illis verbis: *Intelligenti naturæ.* Omnes enim & solæ naturæ illæ, quæ intelligentia prædítæ sunt, liberum habent voluntatis arbitrium, Deus videlicet, Angeli & homines. Obiectum liberi arbitrii illis verbis indicatur; *Ex his, quæ ad finem aliquem conducunt.* Siquidem liberum arbitrium non versatur circa finem, sed circa media. Electio enim, quæ, vt statim dicturi sumus, est proprius actus liberi arbitrii, est quasi conclusio consultationis: Consultatio autem omnis de mediis ad finem est, non de ipso fine.

Itaque hoc interest inter voluntatem & liberum arbitrium, quod eadem appetendi potentia rationalis, vt respicit finem, dicitur voluntas, vt respicit media, dicitur liberum arbitrium. Quemadmodum etiam eadem potentia intelligendi, vt respicit prima principia, dicitur intellectus, vt respicit conclusionem eorum, quæ per discursum ex principiis colliguntur, dicitur ratio.

Actus liberi arbitrii continetur in illis verbis: *Vnū præ alio eligendi, aut vnum & idem acceptandi, vel etiam pro arbitrio respuendi.* Actus enim liberi arbitrii proprius est electio. Sed ea duobus modis fieri potest, VEL eligendo vnum ex duobus, aut pluribus

propositis, quæ dici solet libertas contrarietatis, siue specificationis; Vel vno tantum proposito, illud acceptando, vel reijciendo, quæ dicitur libertas cõtradictionis, siue exercitij. Itaq; ad significãdum actum liberi arbitrij prioris generis, dictum est in definitione, *vnum præ alio eligendi* ad significandum actum generis posterioris, dictum est, *aut vnum & idem acceptandi, vel pro arbitrio respuendi.*

Adiecimus vltimo etiam finem, cuius gratia liberum arbitrium naturæ intelligenti attributum est, cum dicimus: *Ad magnam Dei gloriam.* Hæc igitur est definitio liberi arbitrij, quæ in sequentibus capitibus per partes commodius declarabitur, & probabitur.

CAPVT IV.

Quænam libertas sit necessaria ad liberum arbitrium.

PRIMA definitionis particula, quæ excutienda nobis esse videtur, est, *libera.* Quæritur igitur, quænam libertas sit, à qua dicitur liberum arbitrium, siue, vt in definitione posuimus, potentia libera. Triplex enim libertas distinguitur à S. Bernardo in libro de gratia & libero arbitrio, & Petro Lombardo lib. 2. Sentent. dist. 25. vna à necessitate, altera à peccato, tertia à miseria. Prima dicitur libertas naturę, secũda libertas gratiæ, tertia libertas gloriæ. De prima scribit Apostolus in priore epist. ad Cor. cap. 7. *Non habens necessitatem, sed potestatem habens suæ voluntatis.* De 2. in epist. ad Rom. c. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ.* De tertia in eadem epist. cap. 8. *Tunc & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Cæterum, satis constat inter auctores libertatem, à qua dicitur liberum arbitrium, non esse nisi primam. Neque enim carent libero arbitrio homines impij, quamuis serui sint peccati & corruptionis, ac per hoc careant secunda & tertia libertate.

Sed rursus libertas naturæ duas in species diuidi potest. Est enim libertas, quæ opponitur simplici coactioni, & est libertas, cui non sola coactio, sed etiã necessitas repugnat. Quæ partitio desumpta est ex doctrina Philosophi in libro tertio Ethicorum, capite quarto & quinto. Dicuntur autem illa esse libera à simplici coactione, quæ, tametsi necessario fiant, nec possint non fieri, tamen sponte, volũtarie, & libenter fiunt, vt cum ita volumus esse felices, vt infelices esse nullo modo velle possimus. Illa vero dicuntur esse libera à necessitate, quæ pro arbitrio possumus velle & nolle, siue etiam velle & non velle, vt cum ambulamus & loquimur, quando sedere & tacere potuissemus.

Quæritur igitur, An ad liberum arbitrium cõstituendum requiratur libertas à necessitate, an vero sufficiat ea, quæ est à coactione. Non desunt ex hæreticis huius temporis, qui libertatem à coactione satis esse iudicent. Martinus Bucerus in libro de concordia doctrinæ scribit, libero arbitrio solã coactionem repugnare. Et quoniam Lutherani non negant liberum arbitrium, si sola requiratur libertas à coactione, ideo se viam ad concordiam reperisse per hanc distinctionem Bucerus existimat. Quod enim Catholici dicunt, hominem esse liberi arbitrij, intelligi iubet de libero arbitrio à coactione, non à necessitate: Quod vero dicunt Lutherani, hominem non esse liberi arbitrij, accipiẽdum esse docet de arbitrio libero à necessitate, non à coactione.

Ioannes etiam Caluinus libro 2. Institutionum, c. 2. §. 6. scribit, hominem esse liberum à coactione, non à necessitate. Addit, hanc ipsam fuisse mẽtem

A Petri Lombardi in 2. Sentent. dist. 25. *Pronunciat,* inquit, *tandem Lombardus, non liberi arbitrij ideo nos esse, quod ad bonum & malum, vel agendum, vel cogitandum peræque polleamus, sed duntaxat, quod coactione soluti simus.* Cæterum Caluinus pro suo more non solum perperam exponit Lombardi sententiam, quod in sequenti capite demonstrabimus, sed etiam secum ipse pugnat. Nam in eodem lib. c. 3. §. 5. sic ait: *Lombardus, cum necessitatem à coactione distinguere nesciret, perniciosi erroris materiam dedit.* At si Lombardus necessitatem à coactione distinguere nesciebat; quomodo paulo ante pronunciauit, non ideo nos esse liberi arbitrij, quod ad malum & bonum vel agẽdum vel cogitandum peræque polleamus, sed duntaxat, B quod coactione soluti simus? Idem quoque Caluinus in 2. libro aduersus Pighium, disertis verbis pronunciat, se pro hæretico habiturum, si quis neget liberum arbitrium à coactione, modo non asserat liberum à necessitate.

Ad eandem sententiam accessisse videtur Alphõsus de Castro, li. 9. verbo libertas, tractans enim de libertate, vnde dicitur liberum arbitrium. *Est,* inquit, *libertas quæ opponitur necessitati, vel, vt verius dicam, coactioni.* Cæterum Alphonsus in eodem loco satis aperte indicat, se per coactionem intelligere quamlibet determinationem ad vnum, dicit enim, hominem per libertatem à coactione posse facere, & non facere, velle & non velle, &c. Itaque solum in modo loquendi à communi sententia recessisse videtur, C quæ est, ad liberum arbitrium constituendum omnino requiri libertatem à necessitate, neque sufficere à coactione.

CAPVT V.

Probatur sententia communis, quæ ad liberum arbitrium exigit libertatem à necessitate.

IGITVR libertatem à necessitate omnino requiri ad liberum arbitrium, neque satis esse libertatem à coactione, demonstrari potest ex testimonio Scripturæ, ex definitione Ecclesiæ, ex traditione Pattũ, ex lumine rationis.

Ex diuinis litteris habemus in primis illud Eccles. D 15. *Deus reliquit hominem in manu consilij sui, adiecit mandata & præcepta; Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposuit tibi ignem & aquam, ad quod volueris, porriges manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei dabitur illi.* Neque vero aliquid interest, vtrum hæc verba cõueniant homini pro eo tempore, quo erat in paradiso ante peccatum, an vero pro tempore quo iam in peccata deciderat. Non enim disputamus nunc de libero arbitrio hominis lapsi, sed in genere. Apertissime autem per Ecclesiasticum Spiritus sanctus docet, quid sit esse in manu consilij sui, id est, liberi arbitrii, cum dicit, hominem posse, si velit, seruare legem, & nõ seruare, si non velit. Et rursus ex duobus cõtrariis, posse alterum eligere, ignem vel aquam; bonũ vel malum; vitam vel mortem. Atque ita esse libertatem in E homine tum volendi, & non volendi, quę est libertas contradictionis, tum ex duobus contrariis vnum eligendi, alterum recusandi, quæ est libertas contrarietatis. Alia multa testimonia adduci possent, sed ea neque hoc loco necessaria sunt, & in quarto libro commodius adferentur.

Ex definitione Ecclesiæ habemus Concilium Arausicanum, canone 25. vbi declaratur, posse hominem baptizatum, si velit, bene viuere: Constat autẽ experientia, posse eum, si velit, etiam non bene viuere. Proindę potest velle & non velle; bene viuere

&

& male viuere. Concilium item Tridentinum, quod saltem apud Catholicos magnam habere debet auctoritatem, sess. 6. cap. 5. docet hominem libere consentire diuinæ inspirationi, quippe quam reiicere etiam potest. Et can. 4. dicit liberum arbitrium concurrere in dispositione ad iustificationem, qua sicut consentire, ita etiam & dissentire potest. Quo loco non est omittendum, Concilium hoc postremum, sine dubio aliquid voluisse declarare aduersus errores nuper exortos. Nullus autem est, nec fuit, qui doceret, hominem non esse liberum à coactione, sed tota quæstio est de libertate à necessitate, quam solam hæretici negant. Igitur hanc ipsam Concilium astruere voluit. Et sane qui potest consentire, vel dissentire; acceptare, vel reiicere; non solum à coactione, sed etiam à necessitate liberum se esse demonstrat.

Adde quod etiam extat decretũ Pii Quinti Pont. à Gregorio XIII. rursus innouatum, in quo damnantur sententiæ illæ: *Quod voluntariè fit: etiamsi necessario fiat, libere tamen fit* Et: *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.* Vbi Pontifices illi non voluerunt docere, id quod voluntarie, sed necessario fit, nullo modo libere fieri: Sed non fieri ea libertate, quæ ad liberum arbitrium constituendum requiritur. Nam de hac libertate quæstio erat.

Iam ex Patribus idem probatur. ORIGENES li. 3. de principiis, c. 1. dicit, liberum arbitrium esse facultatem discernendi bonum à malo, & eligendi quod probauerit.

S. GREGORIVS NAZIANZENVS in Apologetico, non procul ab initio: *Arbitrii libertas*, inquit, *parem in vtramque partem motum habet.*

GREGORIVS NYSSENVS lib. 7. de Philosophia, c. 1. probat hominem esse liberi arbitrii, quia humanæ actiones non fiunt necessario, sed possunt etiam non fieri, & c. 2. explicat, quid sit in libero arbitrio, & dicit esse, ire & non ire, dare & non dare; concupiscere & non concupiscere; lætari & non lætari, & similia. & ca. 3. dicit, omnem electiuam potestatem, qualis nimirum est liberum arbitrium, esse in opposita.

S. IOAN. DAMASCENVS lib. 2. de fide, c. 25. & 26. idem repetit, & verbis fere iisdem.

S. HILARIVS in commentario Psal. 2. *Vnicuique*, inquit, *nostrum libertatem vitæ, sensumque permisit, non necessitatem in alterutrum affigens.*

OPTATVS MILEVITANVS lib. 7. aduersus Parmenianum, in ipso fere principio: *Voluntas*, inquit, *habet pœnam, necessitas veniam. Homicida scelus potest facere, potest etiam non facere, & cætera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.*

S. AMBROSIVS lib. 1. c. 3. *Pro voluntatis*, inquit, *arbitrio, non necessitatis obsequio.*

S. AVGVSTINVS lib. 2. contra Faustum, c. 5. *Et nos*, inquit, *sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, vt liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene vel male viuitur, propter iustum iudicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus.* Item li. 3. de libero arbitrio, c. 1. 2. & 3. perpetuo libertati necessitatem idem Aug. opponit. & lib. de vera religione, c. 14. *Si necessitate*, inquit, *id fecissent, nullo peccati vinculo tenerentur.* Denique in epist. 46. & 47. ad Valentinum dicit, quæstionem de concordia gratiæ, & liberi arbitrii, esse obscurissimam, & à paucis penetrari. & lib. de gratia Christi, cap. 46. dicit, quæstionem hanc adeo esse implicatam, vt cum gratia defenditur, liberum arbitrium negari videatur: contra, cum defenditur liberum arbitrium, negari videatur gratia. At si liberum arbitrium non aliam exigeret libertatem, quam

A à coactione, quæ illo esset facillima, vel potius nulla.

S. BERNARDVS in lib. de gratia & libero arbitrio: *Est vero*, inquit, *ratio data voluntati, vt instruat illam, non vt destruat. Destrueret autem si necessitatem ei vllam imponeret, quo minus libere pro arbitrio sese volueret, siue in malum consentiens appetitui, siue in bonum, gratiam sequens.*

PETRVS LOMBARDVS (cuius sententia necessario adferenda & consideranda est propter calumniam Caluini) in 2. lib. Sentent. dist. 25. lit. A. *Potestas*, inquit, *ipsa quam supra diximus esse liberum arbitrium, libera est ad vtrumlibet, quia libere potest moueri ad hoc, vel ad illud.* Item lit. B. dicit, liberum arbitrium non esse præsentium, vel præteritorum, sed futurorum tantum, quia præsentia & præterita determinata sunt ad vnum. Liberum autem arbitrium indeterminatum ad vtrumlibet esse debet. Lit. C. quærit,

B quomodo in Deo sit liberum arbitrium, cum ille, non possit nisi bene agere, & liberum arbitrium requirat potestatem in opposita. Lit. D. respondet, in Deo esse liberum arbitrium, quia licet non possit male agere, tamen non necessitate agit, quod agit, & potuisset illud non agere. Lit. E. concludit his verbis: *Vnde diligenter insinuatur, liberum videtur dici arbitrium, quia sine coactione & necessitate valeat appetere, vel eligere, quod ex ratione decreuerit* Lit. F. dicit, libertatem à necessitate fuisse ante peccatum, & remansisse etiam post peccatum. Libertatem autem à peccato,

C & à miseria, fuisse ante peccatum, non postea. Vides igitur (Lector) quam aperte mentiatur Caluinus, cum scribere audet, Petrum Lombardum pronunciare, nos duntaxat à coactione solutos esse.

Sequũtur autem Petrum Lombardum Theologi Scholastici omnes, vt Albertus in 2. Sentẽt. dist. 24. Alexander in 2. pa. q. 72. memb. 3. art. 5. S. Bonauentura in 2. dist. 25. S. Th. cum alibi, tum in q. 6. de malo quæ est de electione, artic. vnico scribit, hæresim esse non solũ apud Theologos, sed etiam apud Philosophos affirmare ad liberam electionem non requiri libertatem à necessitate, sed satis esse eam, quæ est à coactione. Et recte hoc dicit. Nam & Philosophus lib. 3. Ethicorum, c. 4. & 5. distinguit volunta-

D rium à libero, quod ad liberum pertineat, posse facere & non facere: & naturalis ratio idem ostendit.

PRIMVM enim si ad liberum arbitrium constituendum sufficeret libertas à coactione, sequeretur etiam in pecoribus esse liberum arbitrium. Nam & illa sine coactione vlla sponte sua feruntur ad pabulum.

SECVNDO sequeretur, in pueris, furiosis, somniantibus esse vsum liberi arbitrii, eadem ratione. Isti enim omnes sponte agunt, ex Arist. li. 3. Ethic. c. 1.

TERTIO sequeretur, Deum per liberum arbitrium, & ex electione genuisse filium, quoniam non coactus genuit. Atqui id perabsurdum est, vt sancti Patres passim docent. Vide Epiphanium hæresi 69.

E & Ambrosium li. 4. de fide, c. 5. & alios.

QVARTO, nulla fuisset vnquam quæstio de libero arbitrio, & neq; Aristoteles reprehendi posset, quod scripserit, Deum ex necessitate agere; neq; vlla cum hæreticis controuersia remaneret. Nam neque Aristoteles, neque Manichæi, neque Lutherani, aut vlli alii negarunt vnquam, vel Deum, vel homines liberos esse à coactione.

DENIQVE pugnantia videtur dicere, qui affirmat, liberum arbitrium à coactione, non à necessitate solutum esse. Siquidem liberum arbitriũ (vt ex Greg. Nysseno didicimus) non est simplex voluntas, sed voluntas, vt est principiũ electionis. Porro voluntas simplex; potest quidem intelligi cum libertate à sola

coactione, talis enim est voluntas beatitudinis, saltem quo ad specificationẽ: at potestas electiua non videtur intelligi posse cum determinatione ad vnum & necessitate. Electio enim est inter multa, & ideo electionem præcedit consultatio. At si necesse habeo vnum aliquid velle, aut facere, vbi est consultatio? vbi electio?

CAPVT VI.

Soluuntur argumenta contraria.

SED IAM argumenta soluenda sunt, quæ aduersus ea, quæ diximus, ab aduersariis adferuntur.

PRIMO loco testimonium obiicitur S. AVGVSTINI ex Enchirid. c. 105. vbi sic legimus: *Neque culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati esse sic volumus, vt esse miseri non solum nolimus, sed nequaquam prorsus velle possimus.* Ex hoc enim loco videtur posse colligi, non requiri libertatem à necessitate, sed solum à coactione, vt voluntas libera dici possit. Nam beatitudinem necessario volumus, nec possumus eam non velle, & tamen libere volumus, quia non coacti, sed sponte & libenter volumus.

RESPONDEO, voluntas nostra, tametsi libera non sit in appetenda felicitate, quoad specificationem, quia non potest velle miseriam: tamen libera est in hac vita, quoad exercitium, quia potest appetere felicitatem, & cessare ab appetendo. Præterea tum in hac vita, tum in alia libera est voluntas non solum quoad exercitium, sed etiam quoad specificationem in aliis rebus eligendis, quæ non sunt necessario cum felicitate connexæ. Hæc igitur est, quod S. August. dicit, posse voluntatem liberam remanere, licet in aliqua re, vel aliquo genere libertatis, libera non sit. Nam in aliis rebus, vel in iisdem, alio genere libertatis liberrima erit. Et pro arbitrio poterit agere & non agere, velle & non velle.

SECVNDO, obiicitur aliud eiusdem Augustini testimonium ex eodem c. 105. Enchiridij, & ex li. 22. de ciuit. Dei, cap. vlt. vbi sic loquitur Aug. de hominibus beatis in alia vita: *Nec ideo liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt. Magis quippe erit liberum à delectatione peccandi, vsque ad delectationem non peccandi indeclinabilem liberatum.*

RESPONDEO, non vult S. Aug. significare beatos habituros liberum arbitrium ad peccandum, & non peccandum; id enim pugnaret cum eo, quod dicit, eos tales futuros, vt non possint vlla ratione peccare. Sed indicare voluit, per necessitatem non peccandi, non tolli liberum arbitrium beatorum, immo potius confirmari. Qui enim peccare non possunt, liberrimi sunt in eligendo bono, & possunt eligere hoc aut illud bonum, vel vnum & idem eligere, vel non eligere, sine vllo periculo errandi. Posse autem eligere malum, non est virtus liberi arbitrii, sed defectus, nihil enim aliud est, nisi posse in eligendo falli, & errare. Itaque hoc defectu remoto, non perit, sed fortius liberiusque efficitur liberum arbitrium beatorum.

TERTIO, obiicitur illud eiusdem AVGVSTINI, ex lib. de natura & gratia, cap. 46. *Perquam absurdum est, vt ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram, quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus. Nec dicere audemus, Deum non voluntatem, sed necessitatem habere iustitiæ, quia non potest velle peccare.* Quo loco velle videtur Augu. voluntatem nostram in eo esse liberam, quod vult beatitudinem, quamuis eam necessario velit: & Deum libere velle iustitiam, licet necessario eam velit. Respondet enim Pelagio, qui dixerat priuari eum libero arbitrio, qui necessi- A tate constringitur. Et contra ipse asserit, non priuari libero arbitrio eum, qui necessitate constringitur. Et probat duobus exemplis, hominis libere volentis beatitudinem, & Dei libere volentis iustitiam, quamuis vterque ad ea volenda necessitate pariter constringitur.

RESPONDEO, significat eo loco S. Aug. eum qui vult beatitudinem; constringi quidem necessitate quoad specificationem, quia non potest velle miseriam; tamen non ideo priuari libero arbitrio, quia potest quoad exercitium velle & non velle beatitudinem. Pari ratione Deum velle iustitiam ex necessitate quoad quandam specificationem, quia nõ potest velle iniquitatem: sed non ideo priuari libero arbitrio, quia potest, & quoad exercitium, quædam iusta facere & non facere; & quoad specificationem B ex multis iustis vnum alteri preferre, illudque eligere.

At (INQVIES) non videtur id contrarium sententiæ Pelagii, is enim cum ait, priuari libero arbitrio eum qui necessitate constringitur, loquitur de libertate & necessitate respectu eiusdem rei & modi, non autem respectu diuersorum. RESPONDEO, Verba Pelagii esse ambigua, & sententiam veram & falsam habere posse, & ideo à S. August. non simpliciter reprehendi, sed solum qua parte falsa esse poterant. Itaque non ait Aug. verum non esse quod Pelagius dixerat, sed inquit, *Et hic nonnulla quæstio est.* Ac deinde ostendit quomodo possit fieri, vt aliquis necessitate C cõstringatur, & tamen libero arbitrio non priuetur.

QVARTO, obiicitur aliud testimonium ex li. 5. de ciu. Dei, c. 10. vbi sic legimus: *Si illa definitur necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, vt vita sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim & vitam Dei, & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus, necesse esse Deum semper viuere, & cuncta præscire.*

RESPONDEO, S. Augu. in principio capitis, distinguit necessitatem in duas species. Dicit enim esse quandam necessitatem, quæ facit, vt res non sit in potestate, qualis est necessitas moriendi. Non enim est in potestate nostra, mori, aut non mori. Aliam autem esse necessitatem, quæ non facit rem non esse in potestate. Ac priorem quidem necessitatem fatetur D August. pugnare cum libertate, & ideo non esse dicendum, voluntatem nostram esse sub tali necessitate, posteriorem dicit, non pugnare cum libertate, & ideo non esse timendum ne talis necessitas, si admittatur, libertatem auferat voluntatis.

Huius posterioris necessitatis quatuor ponit exẽpla. PRIMVM est de vita Dei. Necesse enim est, Deum semper viuere, & tamen non ponimus vitam Dei sub necessitate, quæ tollat libertatem. Vbi per vitam Dei intelligimus actionem, viuit enim Deus, dum intelligit & vult. Et quamuis necesse sit, Deum semper viuere, id est intelligere & velle, tamen non tollitur libertas eius, quia multa libere vult, & proinde etiã libere intelligit practica intelligentia. Itaq; necessitas semper viuendi cadit super actum intelli- E gendi & volendi, non super modum operandi. Necessario enim Deus semper intelligit & vult, sed non necessario applicat hunc actum ad hoc, aut illud faciendum, sed libere.

ALTERVM exẽplum est de præsciẽtia Dei. Necesse enim est, Deum cuncta præscire, & tamen præscientia Dei non ponitur sub necessitate tollente libertatem, quia necessitas præsciendi est ex hypothesi, non absoluta. Posito enim, quod Deus velit aliquid esse futurum, necessario præscit illud esse futurũ; sed sicut poterat Deus absolutè non velle illud esse futurum; ita poterat absolutè non præscire esse futurum.

TERTIVM

A Tertium est de potentia Dei, quod ponitur ad illustranda duo superiora. Necesse enim est Deum non posse mori aut falli; & tamen est omnipotens. Sicut igitur non minuitur potentia Dei per hoc, quod non potest mori aut falli, sic etiam non minuitur eius libertas per hoc, quod necesse est eum semper viuere, & cuncta præscire.

Qvartvm exemplum maxime facit ad rem, *Necesse enim est*, inquit Avgvstinvs, *vt homo quicquid vult, libero velit arbitrio, & tamen non propterea liberum arbitrium ponitur sub necessitate tollente libertatem, nam illa necessitas, de qua dicimus, necesse esse hominem libere velle, non solum non facit, vt opera liberi arbitrii non sint libera, sed cogit, vt sint libera, non enim cadit illa necessitas super opera, sed super modum, & est ex hypothesi non absoluta.* B *Non enim necesse est absolute, vt homo hoc velit aut illud, sed est in eius potestate velle hoc aut illud, & velle hoc, aut non velle, tamen posito quod velit, necesse est eum libere velle, quia talem modum operandi eius naturæ postulat.* Vides igitur ex Augustino manifeste colligi, libertatem arbitrii requirere, vt opus sit in potestate, & pugnare non solum cum coactione, sed cum omni absoluta necessitate.

Qvinto obiicitur testimonium S. Bernardi ex serm. 81. in Cantica, vbi sic loquitur: *Nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata necessitatem faciat, vt necessitas, cum voluntaria sit excusare non valeat voluntatem,* C *nec voluntas cum sit illecta, excludere necessitatem.* Et infrà, *ita animo miro quodam modo, ac male libera necessitate & ancilla tenetur, & libera: ancilla propter necessitatem, libera propter voluntatem, & quod magis mirum, magisque miserum est, eo rea quo libera, eoque ancilla, quo rea, ac per hoc eo ancilla quo libera.*

Respondeo, loquitur S. Bernardus de necessitate conditionata, quæ non repugnat libertati, non autem de absoluta, quæ simul cum libertate consistere non potest. Nam quemadmodum non potest arbor mala bonos fructus facere (vt Dominus ait Matth. 7.) dum videlicet est mala: potest tamen fieri bona, & tunc bonos fructus facere: sic etiam qui D illectus est visco prauæ cupiditatis, durante affectu illo, necessario peccat, quia non potest non seruire prauæ cupiditati, à qua tenetur quodammodo captiuus: tamen absolute potest non peccare, & si peccat libere peccat, quia potest deponere prauum affectum, si velit gratiæ Dei cooperari. Hoc igitur modo peccator est seruus, & liber, & ideo seruus quia liber. Nam si vere liber non esset libertate naturæ, nunquam verè, propriéque peccaret, ac per hoc seruus peccati esse non posset.

Porro S. Bernard. non existimauisse liberum arbitrium opponi soli coactioni, non autem necessitati, perspicuum est ex eodem serm. 81. in Cantica, vbi sic loquitur: *Vnde liberum arbitrium nominatur, quod liceat auersari in his pro arbitrio voluntatis inde homo ad promerendum potest. Omne enim enim quod feceris bonum,* E *malumve, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur, & vt merito laudatur, non is tantum, qui potuit facere mala, & non fecit, sed & qui potuit non facere bona, & fecit: ita malo non caret merito tam is, qui potuit non facere mala, & fecit, quam qui potuit facere bona & non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt ratione carentia animalia nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carent.* Et hoc loco apertissime constat, S. Bernardum requirere ad liberum arbitrium libertatem, quæ est ad vtrumlibet, quæ dicitur à necessitate, quia sola bestiæ carent.

Sexto, obiicitur testimonium S. Thomæ, qui in q. 10. de potentia, art. 2. ad 5. scribit, solam coactionem repugnare naturali libertati voluntatis.

Respondeo, loquitur eo loco S. Thomas de voluntate simplici, non de voluntate, vt est principium electionis, quæ sola liberum arbitrium nominatur. Adde, quod videtur idem auctor in modo loquendi, locum istum reuocasse, in 1. part. Summæ q. 41. art. 2.

Septimo, obiicitur idem S. Thomas, qui in 1. par. q. 83. art. 2. ad 3. dicit, per peccatum periisse libertatem gratiæ, sed non libertatem naturæ, *quæ est*, inquit, *à coactione.*

Respondeo, Accipit eo loco S. Thomas coactionem pro necessitate, siue determinatione ad vnum. Nam in corpore articuli dixerat, liberum arbitrium non esse habitum, sed potentiam; quia per habitus inclinamur ad vnum; liberum autem arbitrium indeterminatum est ad multa etiam opposita.

CAPVT VII.

An liberum arbitrium sit potentia, proponuntur variæ Theologorum sententiæ.

Nvnc discutienda est illa definitionis particula, qua dicitur liberum arbitrium esse *potentia*. Cogemur autem multa hic adferre, quæ non sunt apud hæreticos in controuersia, sed tamen ad controuersias, quæ in 4. & 5. libro disputandæ sunt, necessaria esse videntur. Neque enim de controuersiis circa liberum arbitrium rectè iudicari potest, nisi natura ipsa & ratio liberi arbitrii probè intelligatur.

Quæritur igitur an liberum arbitrium sit potentia, & quæ potentia. Sunt autem de hac re multæ Theologorũ sententiæ, quas breuiter enumerare placuit, vt ex earum collatione rei veritas planius elucescat.

Prima sententia est eorum, qui docent, liberum arbitrium proprie in actu consistere, non in habitu, vel potentia. Ita docuit Heruæus in primo quodlibeto q. 1. qui in iis actibus intellectus, & voluntatis liberum arbitrium ponit, qui præcedunt deliberationem, vel deliberationis conclusionem. Ratio eius hæc est. Liberum arbitrium est id, per quod habet homo actum aliquẽ in potestate, ita vt possit illum facere, vel eius cõtrarium, vel eundem facere & non facere. Primus autem actus, qui est in potestate hominis, est deliberatio, vel eius cõclusio; non enim ante deliberationem vlla esse potest libertas At ipsam deliberationem necessario præcedit voluntas deliberandi, & voluntatem deliberandi præcedit cogitatio aliqua, igitur per hos actus, qui necessario deliberationem præcedunt, habet homo deliberationem in potestate. Ac per hoc in his actibus consistit libertas arbitrii.

Secvnda sententia est S. Bonauenturæ, qui liberum arbitrium in habitu quodam naturali consurgente ex ratione & volũtate constituit. Scribit enim in 2. sentent. dist. 25. art. 1. q. 2. 3. & 4. liberum arbitrium esse facilitatem quandam operandi, quæ oritur ex coniunctione rationis & voluntatis, quomodo potestas totalis bene administrandæ familiæ est in patre & matre simul iunctis: & in neutro seorsim reperitur. Ratio eius est, quoniam à S. Bernardo liberum arbitrium definitur, habitus animi, liber sui, & à Petro Lombardo dicitur esse facultas rationis & voluntatis. Facultas enim, & facilitatem & habitum magis, quam potentiam sonat.

Tertia sententia est Alberti in summa par. 2. q. 91. memb. 1. & 2. & in sentent. dist. 24. art. 5. qui docet liberum arbitrium esse potentiam perfectam per habitum superadditum, non tamen acquisitum, sed naturalem. Ratio eius est tum illa, qua vtitur

S. Bonauentura, tum etiam alia, qui liberum arbitrium ex sententia S. Augustini per peccatum est amissum, vel imminutum, non autem amitti, vel minui potest potentia, sed habitus.

QVARTA sententia est, liberum arbitrium esse potentiam quandam vniuersalem, continentem sub se potentias omnes animæ intelligentis & sentientis. Ratio est, quia in his omnibus potentiis inueniuntur actus liberi, vel eliciti, vel imperati. Referunt hanc sententiam sine nomine auctoris S. Bonauentura loco citato. & S. Thomas in q. 24. de veritate, art. 5.

QVINTA sententia est Alexandri Alensis, in 2. par. summæ q. 72. memb. 1. ar. 3. qui docet, liberum arbitrium esse potentiam particularem, & distinctam à ratione & voluntate. Ratio eius est, quoniam in anima humana est imago Trinitatis; & quidem mēs, seu ratio rectè refertur ad filium, qui est Verbum & sapientia Patris: voluntas ad Spiritum sanctum, qui est bonitas, igitur debet esse potentia aliqua motrix aliarum, quæ respondeat Patri, cui tribuitur potentia, & hæc potentia motrix est id, quod dicimus liberum arbitrium.

B

SEXTA sententia est Durandi, in 2. sent. dist. 24. q. 3. qui docet, liberum arbitrium esse ipsas potentias rationis & voluntatis, sed magis rationis. Ratio est, quia tam ratio, quam voluntas & potentia formaliter libera, sed ratio prius & magis est libera.

Esse autem vtramque potentiam formaliter liberam, probat Durandus PRIMO, quia Philosophus scribit in li. 9. Metaph. c. 3. potentias rationales esse liberas. SECVNDO, quia definitur communiter liberum arbitrium facultas rationis & voluntatis. TERTIO, quia nec ratio, nec voluntas potest cogi, & vtraq; est indifferens ad agendum & nō agendum, & ad agendum hoc aut illud. Nam licet ratio in rebus necessariis non possit iudicare aliter, quam res se habeat, tamen in rebus probabilibus, & dubiis, de quibus solis est consultatio, non tenetur adhærere vni parti potius, quam alteri. QVARTO, quia si ratio non esset libera in conclusione iudicii, nec voluntas esset libera in electione, neq; enim potest voluntas aliud eligere, nisi id quod post deliberationem ratio concludit esse faciendum.

C

D

Esse autem rationem prius & magis liberam, quam voluntatem, probat idem Durandus PRIMO, quia si potentiæ rationales sunt liberæ, vt Philosophus docet: certe illa prius & magis erit libera, quæ prius & magis est rationalis: talis autem dubitari non potest, quin sit ipsa ratio. SECVNDO, quia liberum dicitur esse, id quod est gratia sui, & independens ab aliis, vt Philosophus docet in 1. lib. Metaph. c. 2. Voluntas autem dependet à ratione, non contra, vt notum est. Igitur ratio magis est libera, quā voluntas. TERTIO, quia primi liberi actus sunt conclusio iudicii & electio; at conclusio iudicii, quæ est rationis, præcedit electionem, quæ est voluntatis, & rursus conclusio iudicii liberior est, quam electio, cum electio determinetur à conclusione iudicii, non contra. Igitur ratio prius & magis est libera quam voluntas. QVARTO, quia radix libertatis est notitia cōtingentiæ mediorum ad finem. Notitia autem est in ratione, igitur radix libertatis est in ratione. Quare cum ratio non solum sit libera, sed etiam sit caussa cur voluntas sit libera, sequitur, vt ratio, & prius, & magis libera dicenda sit, quam voluntas.

E

SEPTIMA est Henrici in 1. quodlib. q. 16. & Scoti in 2. sent. dist. 25. qui docent, liberum arbitrium esse potentiam vnam & particularem, ipsam videlicet voluntatem, eamque ita esse liberam, vt non pendeat, nec determinetur à iudicio practico rationis;

A probant, quia illa est potentia libera, quæ omnibus positis, quæ requiruntur ad agendum, potest agere & non agere: at voluntas est libera omnium consensu: igitur omnibus positis quæ requiruntur ad agendum, quorum vnum est iudicium rationis; potest agere & nō agere. Addunt iidem auctores, rationem nō esse liberam, nec formaliter, nec radicaliter, non formaliter, quia necessario ratio iudicat vt res est, remota ignorantia & errore: non radicaliter, quia nomen radicis significat veram caussam: ratio autem non est vera caussa libertatis voluntatis, sed solum conditio, sine qua non esset in voluntate libertas.

OCTAVA sententia est S. Thomæ in 1. p. Summæ, q. 83. art. 1. 2. 3. & in 1. 2. q. 13. in 2. sent. dist. 24. q. 1. & de Veritate q. 24. Itē Richardi & Capreoli in 2. sent. dist. 24. denique Caietani & Conradi & aliorum, qui S. Thomam sequi solent, qui docent liberum arbitrium esse quidem potentiam vnam & particularem, ipsam videlicet voluntatem, vt superior sententia continebat, sed addunt, radicem libertatis esse in ratione, & voluntatem pendere ac determinari à iudicio vltimo practicæ rationis: quæ sententia quoniam verissima nobis esse videtur, in sequenti cap. comprobabitur.

CAPVT VIII.

Probatur liberum arbitrium esse potentiam, videlicet ipsam voluntatem, eamque sic esse liberam, vt tamen determinetur à iudicio vltimo practicæ rationis.

EXPLICATIS sententiis aliorum, restat, vt quid nobis ad veritatem propensius videatur, aliquot propositionibus complectamur.

PRIMA propositio, *Liberum arbitrium non est actus.* Probatur. Nam liberum arbitrium est aliquid à natura insitū homini, quod nulla ratione tolli potest, vt S. Bernardus in lib. de gratia & libero arbitrio, & alii Patres communiter docent: non igitur est actus, qui modo adest, modo abest, & non à natura inest, sed à nobis producitur. Alioqui sæpe homines, etiam sani & vigilātes libero carerent arbitrio: neq; enim perpetuo actus illos producunt, in quibus liberum arbitrium constituebat Heruæus.

Neq; mouere nos debet, quod nomen liberi arbitri actum sonare videatur. Nam commune est multis aliis rebus, vt nomen accipiant ab actibus, cum tamen principia potius, & caussæ actuum sint, quam actus ipsi, sic enim intelligentiam & rationem nominamus ipsam mentem, quæ principium intelligendi & ratiocinandi est. Adde quod actus illi, in quibus Heruæus liberum ponit arbitrium, neq; ipsi sunt liberi, vt eis nomen liberi arbitrii conuenire possit: neque faciunt nos liberos, cum determinent ad aliquid cogitandum & volendum.

SECVNDA propositio, *Liberum arbitrium non est habitus, sed potentia.* Probatur. Nam vel is habitus esset naturalis, vel acquisitus. non naturalis, quia cum habitus sit inclinatio ad aliquid, si liberum arbitrium esset habitus naturalis, naturaliter inclinati essemus ad vnum, atque ita periret libertas ad opposita: nō etiam acquisitus, quia liberum arbitrium habemus, vt diximus, à natura, proinde cum illo nascimur, non accedente ætate illud acquirimus. Itaque rectè admonet S. Thomas, habitus acquisitionem repugnare naturalitati (vt sic loquamur) liberi arbitrii: habitus vero naturalitatem repugnare arbitrij libertati.

At (INQVIES) potentia quoq; est inclinatio quædam ad suum obiectum: cur igitur liberū arbitrium

non

nō potest esse habitus naturalis, si potest esse potentia naturalis? RESPONDEO, caussam esse, quia potentia est inclinatio determinata ad bonum in vniuersum, indifferens autem & indeterminata ad bona particularia, habitus vero, si proprie loqui velimus, est inclinatio ad vnum aliquod particulare bonum, vel malum apprehensum sub ratione boni. Et ex eo fit vt per potentias non dicamur boni vel mali, sed capaces vtriusque; at per habitus bonos, dicimur boni, per malos, mali. Quod si S. Bonauētura & Albertus per habitum naturalem intelligant inclinationem naturalem ad bonum in commune; de solo nomine erit quæstio, vel potius (vt S. Augustinus monet) cum de re constet, non erit de nomine litigandum.

TERTIA propositio, *Liberum arbitrium non est potentia vniuersalis.* Probatur. Nam tametsi potentiæ cæteræ, præter voluntatem, sint actuum liberorum capaces; tamen non sunt actus earum liberi, vt ab ipsis procedunt, sed vt procedunt à voluntate, à qua imperantur. Proinde non sunt potentiæ illæ liberæ, nec liberi arbitrii nomen merentur. Illa enim sola potentia recte dicitur libera, quæ est domina sui actus, queque pro arbitrio potest illum producere, vel non producere. Adde quod si liberum arbitrium esset potentia vniuersalis, tot essent libera arbitria, quot sunt potentiæ, quod est plane inauditum.

QVARTA propositio, *Liberum arbitrium non est potentia quædam tertia distincta à ratione & voluntate.* Probatur. Nam nullus est actus, qui tertiæ isti potestati respondeat. quod enim aliqui dicunt, proprium actum huius potentię esse, mouere intelligentiam & voluntatem: nihil facit ad rem. Nam voluntas est, quæ se, & alias omnes potentias mouet. Itaque illi ipsi dicunt, actum tertiæ illius potentiæ esse, volo iudicare, volo eligere. Sed forte Alexander per tertiam potentiam intellexit voluntatem, vt est motrix, & vt distinguitur à simplici voluntate, quæ est etiam impossibilium. Et tum solum de nomine quæstio esset: & inter se summi illi Theologi Alexander, Albertus, S. Bonauentura & S. Thomas, quod attinet ad rem facile conuenirent.

QVINTA propositio: *Libertas formaliter non est in ratione, sed in sola voluntate.* Probatur. Nam in primis sacræ litteræ voluntati libertatem tribuunt. Eccles. 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, ante hominem vita & mors, quicquid placuerit ei, dabitur illi.* 1. Cor. 7. *Non habens necessitatem, sed potestatem habens suæ voluntatis, &c.*

Deinde SS. Patres (vt citauimus c. 2.) ideo liberum voluntatis arbitrium nominant, vt ostendant in voluntate libertatem esse. Præterea Greg. Nyssenus, li. 7. de Philosophia, & Ioan. Damasc. li. 2. de fide c. 25. scribunt, liberum arbitrium esse potestatem eligendi; constat autem electionem voluntatis esse, non rationis. Denique multi ex Patribus, cum de libero arbitrio loquuntur, voluntatem ipsam appellant, vt perspicuum est ex Optato li. 7. cōtra Parmenianum, Augustino li. 3. de libero arbitrio c. 1. 2. 3. &c. Et Bernardo li. de gratia & libero arbitrio.

His accedunt rationes ex absurdis petitæ, nam si formaliter esset in ratione libertas, sequeretur PRIMO, hominem peccare ante consensum voluntatis. SECVNDO, eundem bis peccare, cum primo iudicat esse faciendum id, quod non licet, & deinde id ipsum eligit. TERTIO, ignorantiam plane inuoluntariam à peccato non excusare. Nam ad peccandum non requiritur, nisi libertas: libera enim transgressio legis, peccatum est. Quare si ante consensum voluntatis, libertas est in ratione, ante consensum voluntatis, ratio peccare poterit, & cum postea accedit consensus, erit aliud peccatum, & ignorantia erit libera quamuis sit inuoluntaria. Hæc autem absurda esse nemo negare potest, cum repugnent communi sensui generis humani, & S. Aug. dicat, li. de vera religione, c. 14. peccatū adeo esse debere volūtarium, vt si non sit voluntarium non sit peccatum. Accedat deinde ratio etiam ostensiua, qua demōstrari potest, rationem non esse liberam vllo genere libertatis, id est, neque à coactione, neque à necessitate; neque quoad specificationem; neque quoad exercitium.

Primum igitur, non esse liberam rationem à coactione eo modo, quo à coactione libera est volūtas, probatur, nam voluntas libera dicitur à coactione, quia fieri non potest, vt voluntas aliquid velit contra inclinationem suam, vel totius suppositi; nam ipsa inclinatur ad omne bonum, proinde non potest aliquid velle contra suam inclinationem; & rursus ipsa est inclinatio totius suppositi, ac per hoc non potest velle aliquid cōtra inclinationem totius suppositi. Ita nullo modo potest cogi, quia non potest fieri, vt velit quod non vult. At ratio inclinatur quidem ad omne verum intelligendum, tamen eius inclinatio non est inclinatio totius suppositi, & ideo potest cogi ad iudicandum & credendum contra inclinationem non quidem suam, sed totius suppositi. Ita dæmones credunt vnum esse Deum coacti, & idcirco etiam contremiscūt, vt ait S. Iacob. c. 2. Et sæpenumero qui ægrotant, coguntur credere se breui esse morituros, quod omnino refugiunt, & si fieri posset nollent credere. Falsum est igitur, quod scribit Durandus, rationem esse liberam à coactione æquè ac voluntatem.

Rursus non esse liberam rationem à necessitate quoad specificationem, probatur. Ratio enim si ei proponantur argumenta necessaria, necessario assentitur: si probabilia, necessario opinatur, id est, cum formidine credit, si contraria æque probabilia, necessario dubitat, nisi accedat inclinatio voluntatis. Hæc autem ita esse, testatur Philosophus in 2. li. de anima, tex. 153. vbi scribit, nos imaginari posse quod volumus, non autem opinari, nisi id, quod argumēta concludunt esse opinandum. Et 7. li. Ethic. c. 2. scribit, syllogismum captiosum necessario inducere dubitationem, cum ab vna parte videatur incredibile quod concluditur, ab altera non possit contemni argumentū, donec solutio non apparet. Testatur idem experientia. Nemo enim consultat, vtrum debeat veritati cognitæ assentiri, necne, sed simpliciter eo accedit, quo argumentorū vis ducit. Testatur etiam fides Catholica, quæ propterea requirit pium voluntatis affectum, quoniam alioqui mens nostra non facile posset adduci, vt crederet, quę rationem ipsam superant, sæpe etiam (quamuis non ita sit) eidem repugnare videntur.

Iam vero non esse rationem liberam quoad exercitiū facili negotio probari potest. Nam omnis actio fit ex appetitu alicuius boni, vt Philosophus docet in 1. li. Ethic. c. 1. Et post eum S. Tho. 1. p. q. 80. art. 1. & 1. 2. q. 1. art. 2. Appetitus autem boni in anima ratione prædita nihil est, nisi voluntas. Ipsa igitur voluntas rationem applicat ad intelligēdum, vel etiam ab actu intelligendi reuocat. Quod si inclinatio rationis ad intelligendum appetitus etiam nominetur, certum est eiusmodi appetitum esse naturalem, & inclinare ad perpetuum actum. Proinde quod ratio nunc exerceat actum speculandi, vel iudicandi, vel alium quemcunque, nunc vero quiescat, non potest referri in ipsam rationem, sed in appetitum totius suppositi, qui non est alius, nisi voluntas.

Postrema ratio sumitur ex fine. Siquidem ad finem animæ rationalis non conducebat, vt in ratione esset libertas. Ratio enim est regula actionũ humanarum, regula autem debet esse immobilis, vniformis, determinata, necessaria; alioqui perniciosa esset, & Lesbiæ regulæ similis, quæ (vt Philosophus testatur li. 5. Ethic. c. 10.) quod plumbea esset, facilè flectebatur in varias partes.

SEXTA propositio, *Voluntatis electio pendet necessario ab vltimo iudicio practicæ rationis.* Probatur. Nam voluntas non potest aliquid velle sine præcedenti iudicio rationis; ergo si iudicium sit indeterminatum, & ipsa erit indeterminata, si iudicium determinatum sit, & ipsa determinata erit: at iudicium vltimum practicum est omnino determinatum: dicit enim tunc ratio, hoc nunc (omnibus consideratis) est faciendum, igitur voluntas necessariò eliget id, quod vltimum iudicium practicum determinauit esse eligendum.

Probatur antecedans primæ consequutionis manifestis rationibus. PRIMO, Voluntas est appetitus rationalis; & ex Aristotele lib. 3. Ethic. cap. 2. electio est appetitus intellectiuus. Ex August. lib. 8. de Trinitate c. 4. nemo potest amare incognitum; igitur sine rationis actu præcedẽte nulla esse potest electio. SECVNDO, Voluntatis obiectum est bonum apprehensum & iudicatum conueniens, quocirca si voluntas aliquid vellet sine præcedente cognitione & iudicio, operaretur sine obiecto, quod fieri non potest. TERTIO, quicquid homo agit, propter aliquem finem agit, ac proinde fieri nequit, vt moueatur ad eligendum aliquid, nisi ratio dictet illud esse medium cõueniens ad propositum finem. DENIQVE experentia idem docet. Nemo enim est, qui, si quæratur ab eo, cur aliquid agat, non respondeat, quia iudicat ita esse faciendum. Ille etiam qui dixit sit pro ratione voluntas, non exclusit iudicium ab electione, sed iudicauit, bonum sibi esse contra rationem agere. Itaque rectè S. BERNARDVS in lib. de gratia & libero arbitrio: *Habet*, inquit, *voluntas quocunque se voluerit semper comitem rationem, non quod semper ex ratione, sed quod nunquam absque ratione moueatur.*

Probatur nunc illa consequutio, qua colligebamus si iudicium sit determinatum, & electionem fore determinatam. Nam si cum est iudicium plane determinatum ad vnum, voluntas possit aliud eligere, aut illud non eligere, nulla reddi poterit ratio, cur voluntas illud non iudicatum non elegerit, aut illud iam iudicatum non elegerit, atque ita dabitur electio sine iudicio actio & sine obiecto, quod fieri non posse iam ostendimus.

DICES, Illum qui contra determinationem vltimi iudicij practici aliquid eligeret, posse reddere rationem electionis suæ, quod videlicet id fecerit, vt ostenderet suam libertatem. RESPONDEO, Hoc ipsum tunc futurum vltimum iudicium practicum omnibus consideratis, bonum mihi est nunc contra rationem agere, vt me liberum esse demonstrem. Atque ita falsum erit, posse reddi rationem, cur aliquis egerit contra determinationem vltimi iudicij practici; nec non & illud erit falsum, posse fieri, vt quis agat aliquid, repugnãte vltimo iudicio rationis.

Confirmatur hæc ratio à simili. Nam appetitus bestiarum ideo est determinatus ad vnum, quia cognitio sensuum est determinata ad vnum: rursus, voluntas humana, respectu vltimi finis, determinata est ad vnum, saltem quoad specificationem, quia iudicium rationis determinatum est ad vnum, nec potest repræsentare vltimum finem, nisi sub ratione boni: denique, voluntas beatorum etiam quoad exercitium determinata est ad vnũ, quoad appetitum vltimi finis, quia rationis iudicium repræsentans illum finem, tantũ sub ratione boni, semper est præsens & perfecte applicatum mentibus beatorum, ergo à simili, in quacunque re particulari eligenda, voluntas erit determinata ad vnum, quoad specificationem, & quoad exercitium, & reipsa necessario eliget, quando aderit præsens iudicium practicum particulare, dictans hic & nunc absolute omnibus consideratis, hoc est eligendum. Nam tale iudicium repræsentat rem, tantum sub ratione boni, pro eo tempore, vt est præsens & perfecte applicatum.

DICES, In medijs ad finem conducentibus nunquam datur tale iudicium ita determinatũ ad vnum, vt non simul etiam adsit aliud iudicium, quod alia quoque sint media vtilia ad illum finem. RESPONDEÓ, Iudicium vltimum non pati secum aliud iudicium simile, quia essent contradicentia & repugnantia iudicia. Itaque vltimum iudiciũ non negat, quin alia sint media vtilia ad eundem finem, sed dicit, omnibus consideratis hic & nunc, hoc vnum esse accipiendum tanquam vtilissimum, ac per hoc absolute & simpliciter melius cæteris, quare si voluntas tunc eligeret aliquid aliud, haberet quidem rationẽ, cur eligeret illud tale medium, quia nimirum est vtile, sed non haberet rationem illam cur omitteret illud aliud, quod hic & nunc, & simpliciter est iudicatum melius. Non enim nunc habet nisi vnum vltimum iudicium, nec potest habere, quia contradicentia essent, nimirum omnibus consideratis hoc est melius, & omnibus consideratis hoc non est melius.

Accedat ad has rationes, quod si posset fieri, vt quis eligeret contra dictamen vltimi iudicii practici, posset etiam fieri, vt in voluntate esset peccatũ sine vllo errore, vel defectu in ratione, siue intelligentia. Quod quidem aduersarii coguntur admittere. Sed certe videtur esse contra illud Salomonis, Prouerb. 14. *Errant qui operantur malum.* Et manifestissime pugnat cum sententia Philosophi, lib. 3. Ethic. cap. 1. 3 & 5 lib. 6. cap 12. & 13. lib. 7. cap. 3. & in lib. 3. de anima c. 58.

SEPTIMA propositio, *Etsi voluntas sola sit formaliter libera, radix tamen libertatis eius in ratione est.* Probatur. Nam si voluntas ideo est libera, quia est appetitus rationalis: sicut è contrario appetitus in bestiis, ideo non est liber: quia non est rationalis: igitur caussa libertatis est ipsa ratio. Præterea appetitus non potest in aliquid ferri, nisi proponatur ei à potentia cognoscente tanquam bonum & conueniens, nec potest ab aliquo refugere, nisi proponatur ei vt malũ & noxium, igitur si potentia cognoscens sit determinata ad vnum, id est, non proponat nisi vnum, siue bonum, siue malum, appetitus necessario tendet in illud, aut ab eo refugiet, vt videmus accidere in bestiis, quorum cognitio est per sensum, ac per hoc determinata ad vnum; at si potentia cognoscens sit indeterminata & proponat varia obiecta, ostendens in singulis esse rationem boni & rationem mali, ac denique viam aperiat ad opposita, qualis est ratio nostra respectu mediorum, quæ non habent necessariam connexionem cum fine, tũc appetitus erit liber, & poterit inclinari in varias partes. Voluntas igitur ideo libera est, quia sequitur rationem, quæ varia & contingentia media ad finem obtinendum ei proponit.

DICES, si voluntas libera est propter indeterminationem rationis, cur propter eandem caussam non est libera etiam ratio? RESPONDEO, Quia potentia cognoscens non est capax libertatis, sicut est po-

tentia appetens. Nam potentia cognoscens ex natura sua, pēdet ab obiecto, & ab illo immutatur per speciem, quam ab ipso recipit. Vnde non potest ei conuenire libertas circa suum obiectum: appetitus autem est independens, cum ab obiecto nihil recipiat, nec ab eo patiatur: & ideo sua natura capax est libertatis. Præterea non erat necessaria libertas potentiæ cognoscenti, quia cum verum vero non repugnet, sine vllo detrimento potest apprehendere omnia; & omnibus assentiri: at appetitui necessaria erat, quia sæpe bona sunt inter se pugnantia, nec simul experti possunt, vt virginitas & matrimonium; voluptas & sanitas; actio & contemplatio, & similia. Itaque voluntas quia est appetitus, capax est libertatis; quia est rationalis, habet re ipsa libertatem.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta contra conclusionem capitis superioris.

SED iam argumenta soluenda sunt, quæ pugnant contra superioris capitis propositiones: quæque iam fuerunt in cap. 7. breuiter indicata.

PRIMVM igitur argumentum probare nitebatur, liberum arbitrium esse actus rationis & voluntatis, qui deliberationem præcedunt. Erat autem hæc ratiocinatio, liberum arbitrium est illud per quod habet homo actum aliquem in potestate: habet autem homo in potestate actum deliberandi (is enim est primus actus liber) per actum quo vult deliberare, & per cogitationem, quæ hanc ipsam voluntatem præcedit: igitur in his duobus actibus deliberationem præcedentibus liberum arbitrium consistit.

RESPONDEO, Primum falsum est, ante omnem electionem præcedere deliberationem, & ante deliberationem præcedere actum volendi deliberare. Sæpe enim homo rem oblatam continuo amplectitur & libere, quia tametsi non deliberauit, tamen deliberare potuisset, si voluisset. Itaq; non omnes actus indeliberati sunt inuoluntarii, sed illi tantum, qui deliberari non potuerunt. DEINDE, non rectè tribuitur nomē liberi arbitrij omnibus illis rebus, quæ sunt necessariæ ad libere eligendum, sed illi tantum rei, quæ est principium productiuum actuum liberorum, per quod proprie domini sumus actuum nostrorum. Tale autem principium est voluntas, quæ producit eliciendo vel imperando actus liberos.

SECVNDVM argumentum probare conabatur, liberum arbitrium non esse potentiam, sed habitum, vel certe potētiam cum habitu. Nam liberum arbitrium definitur à S. Bernardo, habitus animi; & à Petro Lombardo, Facultas rationis & voluntatis; & ex sententia Augustini est amissum vel imminutum.

RESPONDEO, S. Bernardus non accipit nomen habitus more Scholastico pro qualitate superaddita potentiæ, sed pro ipsa potentia, quæ est inclinata & habilis ad operandum, etiam quando nihil operatur. Sic etiam Petrus Lombardus nomen facultatis non pro facilitate, sed pro potestate vsurpat. Denique S. Augu. liberum arbitrium amissum dicit, non quod est à necessitate, sed quod est à peccato. Serui enim peccati facti sumus per Adæ peccatum, vnde etiam Liberatore, ac redemptore opus habemus. Porro imminutum dicitur liberum arbitrium, non quoad essentiam, sed quoad operationem & vires. Multa enim non possumus operari in statu naturæ corruptæ, quæ potuissemus in statu naturæ integræ.

TERTIVM argumentum contendebat, liberum arbitrium esse potentiam distinctam à ratione & voluntate, nimirum potentiam motricem, vt esset in homine aliquid, quod compleret imaginem Trini-

A tatis. Nam Ratio, Verbi, Voluntas, Spiritus sancti imaginē gerit: deerit autem imago Patris, nisi ponatur tertia potentia, quæ illum aliquo modo referat.

RESPONDEO, Imago Trinitatis consistit in memoria, mente, & voluntate, ex doctrina S. Aug. li. 15. de Trinit. c. 3. certum autem est, nomine memoriæ non posse intelligi tertiam illam potentiam motricem, sed esse eandē mentem, vt retinet notitiam iam acceptam; atq; ita fœcunda est, & parit Verbum, vt idem S. Aug. docet in li. 14. de Trin. c. 3. 4. & 6. Porro S. Thomas in 1. p. q. 93. ar. 7. satis apposite explicat imaginem Trinitatis, cum mentem comparat Patri, notitiam à mente productam, Filio, amorem ex notitia mentis procedentem, Spiritui sancto. Perspicuum igitur est, tertiam illam potentiam non esse necessariam ad complendam imaginem Trinitatis.

B Adde quod si ponerentur in anima rationali tres potentiæ distinctæ, quarum singulę suos actus producerent, daretur occasio magno errori, quasi in Deo, ad cuius imaginem factus est homo, tres essent processiones, non duæ tantum, ac per hoc personarum non Trinitas, sed Quaternitas.

QVARTVM argumentum cum aliis tribus probare tentabat potentiam intelligentem esse formaliter liberam, & ideo liberum arbitrium esse potentiam intelligentem. Sic igitur texebatur obiectio, Potentiæ rationales sunt liberæ ex Aristotele lib. 9. Metaphys. cap. 3. at potentia intelligens est rationalis, igitur libera.

C RESPONDEO, Non dicit Philosophus, potentias rationales esse liberas, sed esse ad opposita, neeloquitur de ratione & voluntate, sed de artibus & scientiis, quas potentias vocat rationales, quia possumus actus earum producere quando volumus; & dicit esse ad opposita, quia eadem est scientia contrariorum. Itaque etiam si libertas eiusmodi potentias appellasset, non tamen cogeremur fateri eas formaliter esse liberas, sed intelligeremus liberas esse nominatas, quod liberos actus producerent, quamuis non ideo liberi essent, quoniam ab eis producerētur, sed quoniam à voluntate imperarētur. Idem enim Philosophus in li. eodē, c. 6. scribit, determinari omnes

D istas potentias ab electione: electionem autem satis constat esse actum voluntatis, non intelligentiæ.

QVINTVM argumentum, liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, vt communiter definitur, igitur etiam ratio est formaliter libera & liberum arbitrium vocatur.

RESPONDEO, liberum arbitrium dicitur facultas rationis & voluntatis, quia ratio est libera radicaliter, voluntas formaliter.

SEXTVM argumentum, ratio non potest cogi, & est indifferens ad multa, igitur libera est non solum à coactione, sed etiam à necessitate.

RESPONDEO, Iam hoc explicatum est in quinta propositione capitis superioris vbi, demonstratum

E est, rationem posse cogi ad iudicandum contra inclinationem totius suppositi: Item sic esse indifferentem in rebus probabilibus, vt tamen necessario opinetur, vel hæreat, nisi accedat inclinatio voluntatis.

SEPTIMVM argumentum, Nisi mens in iudicando sit vere, ac formaliter libera, neque voluntas in eligendo libera esse poterit. Non enim potest voluntas aliud eligere, quam id quod ratio iudicat eligendum.

RESPONDEO, Voluntas in eligendo libera est, non quod determinetur necessario à iudicio vltimo & practico rationis: sed quoniam istud ipsum iudicium vltimum & practicum in potestate voluntatis est.

Sciendum est enim, post cognitionem boni in vniuersum mox existere in voluntate inclinationem

aliquam in illud, non tamen plenam electionem: deinde cum proponuntur à ratione varia media, & ostenditur quid boni & quid mali sit in vnoquoque: voluntatem inclinari modo in vnam partem modo in aliam; & in eius potestate esse; vt sinat se moueri, vel resistat, non quidem actu positiuo, sed negatiuo, non sinendo videlicet se moueri. Per hoc enim quod voluntas sinit se moueri ab vna ratione proposita, fit vt mẽs omissa alia inquisitione pergat & concludat iudicium particulare, ad quod cõtinuo sequitur electio. itaque libertas voluntatis in eo proprie sita esse videtur, quod propositis variis rationibus non necessariis, sinat se moueri ab vna, & nõ ab alia.

Atq; hinc est quod Philosophus dicit in 3. li. Ethic. c. 5. virtutes & vitia esse in nostra potestate, licet omnes appetant id, quod bonum eis videtur, quia vnusquisque sibi quodammodo causa est, vt hoc, aut illud B sibi videatur. Vbi Philosophus ponit in nostra potestate virtutes; quia in nostra potestate sunt bonæ electiones, ex quarum frequentatione generantur habitus: ipsas autem electiones ponit in nostra potestate, quia iudicia seu visiones, ad quas electiones sequuntur, sunt in nostra potestate.

Hinc est etiam quod boni, vel mali habitus multum conferunt ad bonam, vel malã electionem, quia quomodo vnusquisque affectus est, vt ibidem Philosophus docet, ita de rebus ipsis iudicat. Hinc quoque S. Tho. in q. 1. de malo, ar. 3. recte dixit, causam C peccati esse, quod homo operetur non attendens ad regulam diuinæ legis; huius autẽ quod est nõ attendere ad regulam, non esse quærendam aliã causam, cum ad hoc sufficiat libertas voluntatis humanæ. Vbi S. Tho. in eo ponit libertatem & causam peccati, quod voluntas cũ ab vna parte trahitur ad peccandum à voluptate per sensum & rationem apprehẽsa & proposita vt bona, ab altera reuocatur à peccato per rationem proponentem legem Dei & repræsentantem voluptatem illam, vt noxiam, ipsa sinit se moueri à sensu, & attendit ad bonum propositum in voluptate, & non sinit se moueri à ratione proponente legem Dei, & sic non attendit ad veram regulam bonæ actionis.

Denique ex his etiam refutantur quatuor illa argumenta, quibus Durandus efficere nitebatur, ratio- D nem non solum esse formaliter liberam, sed etiam liberiorem ipsa voluntate.

Octavvm argumentum, pugnat cum sexta propositione, ac probat voluntatem posse eligere cõtra iudicium vltimum & practicum rationis. Nam hoc est discrimen inter potentias naturales & liberas, quod naturales non possũt non agere, præsente obiecto, & alijs quæ ad agendum requiruntur, liberæ autem possunt. Id quod certum est, tum experiẽtia, tum ex doctrina Philosophi li. 9. Metaphys. cap. 6. Voluntas autem est potentia maxime libera; igitur potest non agere, quantumuis habeat obiectũ præ- E sens repræsentatum per iudicium vltimum rationis.

Et confirmari potest hoc argumentum ex absurdo. Nam si necessario voluntas sequatur iudicium vltimum rationis, sequetur nunquam posse eligi minus bonum relicto maiori; nam ratio semper iudicat maius bonum præponendum esse minori, nisi forte erret. Atqui hoc videtur esse falsum, & contra experientiam. Sæpe enim homines ex rebus non necessarijs eligunt minus bonum, remoto etiam omni errore, & Deus ipse in quem error cadere non potest, eligit ac facit minus bonum, cum maius aliquid eligere & facere posset.

Confirmatur rursus alia ratione, quoniam sequeretur duobus æqualibus propositis bonis neutrum A posse eligi, quoniam rectum iudicium rationis neutrũ alteri præponit; at contrarium docet experientia.

Confirmatur etiam tertiò, quia (vt S. Aug. lib. 12. de ciui. Dei, c. 6.) si duo sint æquè affecti animo & corpore, & occurrant eidem rei, quæ sua pulchritudine allicere possit affectum, & eadem diaboli tentatione vterque tentetur, & tamen vnus tentationi consentiat, alter non consentiat, non potest reddi alia causa, nisi quia vnus vult, alter non vult. At si voluntas necessario sequeretur iudicium, fieri non posset, vt illo casu posito, vnus consentiret, alter non consentiret. Nam ratio idem dictaret vtriq;.

Confirmatur vltimò, quia sequeretur electionem non esse electionem. Nam electio est inter multa, igitur actus voluntatis, qui necessariò sequitur iudicium determinatum, non est electio, & tamen reuera est electio; igitur electio & non electio est.

Respondeo, Philosophus in loco citato non comparat voluntatem, quæ propriè libera est, cum potentijs non liberis; sed comparat potentias rationales, quas dicit esse scientias & artes, cum potentijs naturalibus; ac dicit potentias rationales præsente obiecto posse non operari, quia totæ pendent ab electione: operamur enim per scientias & artes, quando volumus, & cessamus quando volumus; quia videlicet in nostra potestate est, applicare hos habitus ad opus. Itaque testimonium illud Philosophi nihil pertinet ad rem.

Nec tamen inficiamur, verum esse discrimen illud inter potentias liberas & naturales, quod præsente obiecto possint liberæ non operari, non liberæ non possint. Nam liberæ potentiæ interdum pro obiecto habent aliquid contingens, in quo ratio boni & ratio mali simul ostenditur, ac per hoc potest libera potentia inclinari ad appetendum ratione boni, & ad non appetendum, vel etiam ad recusandum ratione mali. At potentiæ non liberæ semper habent pro obiecto aliquid vnum, & sub vna tantũ ratione propositum, & ideò non possunt operari appetẽdo, vel recusando. Neque hinc sequitur, posse voluntatem non operari, præsente obiecto proposito, per vltimum iudicium rationis; quia tunc non proponitur obiectum nisi sub vna ratione; ac proinde non datur locus amplius optioni.

Ad Primam confirmationem Respondeo, Minus bonum absolutè posse eligi remoto errore, si in particulari propter aliquam circumstãtiam ratio iudicet illud hoc tempore esse optimum. Quomodo Deus cum aliquid agit, non ideò illud agit, quia nesciat se posse facere aliquid melius, sed quia iudicat, tunc illud maxime expedire.

Ad Secvndam confirmationem Respondeo, duobus æqualibus bonis simul propositis, posse alterum eligi, quia vel propter aliquam circumstantiam voluntas inclinabit in alterum, vel certe, vt res aliquando finiatur, voluntas sinet se moueri ab altero, & tunc iudicium vltimum concludetur, & electio consequetur. Nam experientia docet, cum non possumus per rationem vnum alteri præponere, iudicari ab omnibus vtile, vt potius forte eligatur vnum, quam vtrumque relinquatur.

Ad Tertiam confirmationem facilis est Responsio, nam tametsi duo sint æque affecti, & occurrant eidem pulchritudini, tamen vnus, quia volet, iudicabit esse appetendum obiectam pulchritudinem, & ita consentiet; alter, quia volet, iudicabit esse resistendum cupiditati, & ita non consentiet. Itaque diuersa erunt iudicia vltima in illis duobus, & inde etiam diuersæ electiones.

Ad Qvartam confirmationem Respondeo,

nomine electionis, non intelligi præcise actum voluntatis, qui sequitur post vltimum iudicium, sed actum illum cum conclusione ipsius vltimi iudicii. Nam ideo Aristoteles in lib. 3. Ethic. c. 3. dicit, electionem esse consultatiuam appetitionem: & in lib. 6. c. 2. dicit, esse appetitum intellectiuum, vel intellectum appetitiuum. Et in lib. 7. c. 3. dicit, electionem esse quasi conclusionem syllogismi practici, quia videlicet accipiuntur pro vno & eodem conclusio iudicii vltimi practici & actus voluntatis, qui inde necessario sequitur. Et S. Greg. Nyssenus lib. 5. de Philosophia, c. 4. scribit, electionem esse quid compositum ex consilio & appetitu. Denique S. Thomas in 1. 2. q. 13. art. 1. dicit quidem electionem esse actum elicitum à voluntate, tamen importare etiam actum rationis, sic igitur electio, cum vtrumque actum complectatur, iudicii videlicet rationis vltimi, & approbationis voluntatis, vere est inter multa, & est simpliciter in nostra potestate, & absolute, propriéque libera.

NONVM argumentum, est contra postremam propositionem, quæ docebat libertatis radicem esse in ratione. Est autem tale argumentum. Ratio non concurrit ad actum voluntatis vt caussa, sed vt conditio, sine qua voluntas non operaretur: solum enim extrinsecè obiectum illi repræsentat: radix autem veram causam significat: igitur Ratio non est radix libertatis, quæ in voluntate reperitur.

RESPONDEO, Ratio non solum repræsentat, sed etiam facit obiectum voluntatis. Nam res ipsa, quamuis in se bona, non est obiectum voluntatis, nisi à ratione iudicetur bona, & proponatur vt conueniens & expetenda. Quare non ista ratio exhibet obiectum volũtati, vt is, qui adducit ignem ad comburendum, vel qui aperit fenestram vt cubiculum illustretur: sed vt lumen quod facit colores esse visibiles actu, qui sine lumine solum in potentia erant visibiles.

Id autem ita se habere manifestum est. Nam ad solam conditionem nunquam sequitur actio: neque enim per solam apertionem fænestræ cubiculum illustrabitur, si desit lumen; neque per applicationem ignis depicti fiet vera combustio: at ad solum iudicium rationis, quo res proponitur vt bona sequitur appetitio, etiam si forte res illa non sit bona. Non igitur ratio concurrit solum vt conditio applicans obiectum, sed vt caussa faciens obiectum, dum rei bonæ tribuit vim quandam motiuam, & facit vt ea res sit actu expetibilis, quę solum antea erat expetibilis in potentia.

Cum igitur potentiæ sumant essentiam & speciem ab obiecto, certe sequitur vt voluntas sumat essentiam & speciem à bono per rationem proposito vt conuenienti: & ideo talis sit voluntas nimirum libera, quia ratio proponit multa & varia, & ea confert inter se. Quare vera radix libertatis est ratio proponens multa, eaque conferens, ac de eis iudicans, vt supra dictum est.

CAPVT X.

Liberum arbitrium non esse potentiam tantum passiuam, nec partim passiuam, partim actiuam, sed simpliciter & absolute actiuam.

SEQVITVR ordine discutienda particula tertia definitionis, in qua indicatur actus liberi arbitrii. Igitur circa particulam illam *eligendi vnum præ alio, vel acceptandi, aut respuendi*; quæstio tractari solet, sitne officium liberi arbitrii agere vel pati; siue (quod idem est) sitne voluntas humana potentia

A passiua, an actiua. Tres enim de hac re præcipuæ Theologorum sententiæ sunt.

PRIMA igitur sententia eorum est, qui voluntatem humanam passiuam potentiam esse volunt. ac docent actum voluntatis produci actiue à phantasmate, vel ab obiecto cognito, vel certe ab ipsa mente apprehendente & iudicante obiectum. Hæc sententia fuit Gottifredi quol. 6. q. 7, & ex parte Ægidij quoli. 3 q. 16. & aliorum.

ALTERA sententia est eorum, qui volunt liberum arbitrium partim esse passiuum & partim actiuum, ita vt ad actionem voluntatis eliciendam concurrant vt caussę partiales, tum ipsa voluntas, tum etiam
B obiectum cognitum, siue ipsa ratio proponens obiectum. Ita docent Gregorius & Gabriel in 2. sent. dist. 25. quæst. vnica. Et Petrus Paludanus in 4. sent. dist. 49. q. 3. quibus accedit etiam Caiet. in 1. p. q. 80. art. 2. qui scribit, voluntatem moueri actiue à se ipsa quoad exercitium, ab intellectu autem quoad specificationem.

TERTIA sententia liberum arbitrium simpliciter facit actiuum, quæ sententia videtur esse S. Tho. in 1. p. q. 82. art. 4. de veritate, q. 22. art. 9. & 11. ad 5. & sine dubio sententia est Scoti in 2. sent. dist. 25. Henrici quodlib. 10. q. 9. & quodlib. 13. q. 11. Capreol. in 1. sent. dist. 24. & Ferrariensis in 1. li. contra gentes, c. 44. Quæ sententia verissima nobis esse videtur, propter sequentes rationes.

C Nam PRIMVM S. Patres non obscure docent liberum arbitrium non esse potentiam passiuam, cum dicunt, in potestate voluntatis esse agere & non agere, velle & non velle, &c. Vide Greg. Nyssenum, lib. 7. de Philosophia, c. 1. & 2. Ioan. Damascenum, lib. 2. de fide, c 25. & 26. Augustinum lib. 3. de libero arbitrio, c. 2. & 3.

DEINDE, actio voluntatis est actio vitalis, ac per hoc à principio interno, & vitali necessario producitur. Non igitur actiue fieri potest ab aliqua re extrinseca, quale est phantasma, vel obiectum.

Ad hæc, actio voluntatis est actio immanens, igitur produci debet ab eodem illo principio, in quo tanquam subiecto recipitur: recipitur autem à vo-
D luntate, igitur à voluntate, non à ratione, aut alia quacunque re actiue producitur.

PRAETEREA, si liberum arbitrium esset potentia passiua, falso diceretur liberum. Nõ enim est in potestate patientis, quid in ipso fiat, sed in potestate agentis est, quid in alio faciat. Qua ratione materia prima indeterminata est, atque indifferens ad multa, & tamen non est, nec dici potest libera, quoniam determinatur ab alio, non se ipsa determinat.

At (Inquies) tametsi voluntas non sit libera agendo, poterit tamen esse libera resistendo. Sæpe enim aliqua non possunt quidẽ agere ipsa in se, sed possunt resistendo impedire actionẽ aliorum. RESPONDEO, si voluntas sit potentia passiua, non posse illam resi-
E stendo impedire actionẽ alterius. Illa enim resistendo impediunt, quæ habent contrariam qualitatem: voluntas autẽ non habet contrariã qualitatem, cum sit indifferẽs ad contraria. Itaq; non habet vnde resistat, si ex natura sua apta est pati physice ab obiecto. Quod si potentia sit actiua, & ab obiecto moueatur tanquã à fine, non tanquã ab agente, tũ vere resistere poterit, vt re ipsa etiã sæpe resistit, cũ variæ rationes in eodẽ obiecto, vel varia obiecta illi demonstrãtur.

Adde quod libertas voluntatis, non in eo solum posita est, quod possit resistendo prohibere, ne obiectum agat, amouendo videlicet phantasma, siue obiectum, sed etiam in eo quod pręsente obiecto & agente quod suum est, voluntas possit libere

consentire vel dissentire, vt perspicuum est ex illo exemplo, quod S. August. proponit in lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 6.

Præterea nihil eorum, quæ nominantur ab auctoribus primæ, & secundæ Sententiæ, tale est, vt in voluntatem agere possit. Nam Phantasma in primis facile excluditur, tum quia animæ à corpore separatæ phantasmatibus carent, & tamen sine dubio aliquid appetunt, atque in eo actum voluntatis exercent: tum etiam quia phantasma res est corporalis, ac per hoc in voluntatem, quæ potentia spiritualis est, vim habere non potest.

Deinde obiectum non maiore difficultate excluditur. Siquidem sæpenumero accidit, vt non sit in re, sed tantum in cogitatione, vt cum ægrotus appetit sanitatem, vel eligit sumere pharmacum, quod nondum est paratum. Quo pacto autem reipsa in voluntatem, & quidem actiue, aliquid operabitur id, quod non est?

Ad hæc sæpe obiectum est aliquid priuatiuum, actus autem voluntatis positiuus: vt cum nolumus mortem, aut refugimus quodcunque malum. Qui autem fieri potest, vt priuatiuum sit caussa efficiens positiui, & det alteri quod in se ipso non habet?

Denique intelligentia, seu ratio proponens obiectum (quæ vna superest) ab hac actione nullo negotio remouebitur: Tum quia actio intelligentiæ est immanens, ac per hoc tota recipitur in ipsa mente intelligente, nec transmitti potest ad aliam potentiam; Tum quia est caussa necessaria, & idcirco tota periret humana libertas, si voluntatis actum effectiue ipsa produceret.

Sed hæc ratio postrema vtrimq; labefactari potest. Nam si ratio non potest actiue mouere voluntatem, quia intelligentia est actio immanens; eadem ratione non poterit voluntas, actiue mouere rationem aliasque potentias, quia voluntatis actio est etiam immanens. Item non videtur sequi, vt actio voluntatis non sit libera, si producatur ab intelligentia, quæ est caussa necessaria. Nam intelligentia non est caussa integra, sed partialis: & propterea si voluntas, quæ est altera caussa partialis: nolit concurrere, nulla sequetur actio, etiamsi intelligentia necessario quod suum est operetur.

Respondeo ad Primam obiectionem, Voluntatem non mouere actiue rationem, aut alias potentias, quasi in illis aliquid imprimat: sed dici eas mouere actiue, quia est impulsio quædam totius suppositi ad opera exercenda omnium potentiarum. Itaque ipse homo quia per voluntatem desiderat vera cognoscere, se ipse impellit ad exercendam intelligentiam, & idem de aliis potentiis intelligendum est. Neq; potest contra dici, hoc eodem modo actiue moueri voluntatem à ratione, vt videlicet homo, quia per rationem cognoscit bonum, se ipse impellat ad illud bonum per voluntatem amandum. Nam ratio, siue intelligentia, non est impulsio, seu inclinatio, sed potius susceptio & apprehensio: voluntas autem ex natura sua est inclinatio & impulsio non solum sui, sed etiam (vt diximus) totius suppositi.

Ad Alteram obiectionem Respondeo, Tunc solum partialem caussam posse libere agere & non conferre vim suam, quando vtraque caussa partialis immediate concurrit ad effectum producendum: non autem si altera caussa alteram moueat, & per eam mediate concurrat ad opus. Exempli caussa, si duo necessarii sunt ad aliquod onus ferendum, sine dubio nulla sequetur actio, si alteruter desit: etsi liberum sit vni concurrere ad onus ferendum, & non concurrere, poterit etiam libera esse actio, quamuis alter fortasse necessario côcurrat. At si vnus arrepta vi, manu alterius per eam litteras pingat, aut aliquid aliud agat, non erat in potestate eius qui violenter mouetur, scribere & non scribere litteras, & simpliciter scriptio erit necessaria, si is qui mouet alterum, necessario mouet. Non enim fieri potest, vt hic necessario moueat, & alter non necessario moueatur.

Iam igitur intelligentia & voluntas, si vt partiales caussæ concurrant ad producendum actum voluntatis, non possunt immediate concurrere ad effectum ipsum producendum. Nam actus volũtatis est actus immanens & vitalis, ac proinde non potest immediate produci, nisi ab interno & vitali principio, immo etiam à tali principio, id est, appetitu rationali. Itaque sicut absurdum est dicere, intelligentia vult, ita quoque absurdũ est dicere, intelligentia producit immediate actum voluntatis: nihil est enim aliud actus volũtatis, quam ipsum velle. Quare si vllo modo intelligentia produceret effectiue actum voluntatis, certe produceret mouendo ipsam voluntatem. Ex quo sequeretur, vt periret voluntatis libertas, vt in argumento nostro posuimus, quia intelligenda est caussa necessaria, & ea necessario mouente voluntatem, fieri non posset, quin voluntas necessario moueretur.

Dices, actio recipitur in patiente per modum recipientis, atque ab ea temperatur & modificatur. Itaque cum voluntas sit potentia libera, actio intelligentiæ, quamuis in se necessaria sit, tamen recipietur in voluntate libero quodam modo, ac per hoc effectus etiam liber non necessarius erit.

Respondeo, Id verum esse quoad specificationem, non quoad exercitium. Quia enim actio agentis recipitur per modum recipientis, ex actione intelligentiæ in voluntate, producetur actus voluntatis, non actus rationis; & hoc modo dabit speciem actui caussa immediata non causa mediata: At quoad exercitium, non videtur intelligi posse, quomodo actio agentis necessario recipiatur libere in patiẽte. Nam si actio est, necessario etiam passio est; ac per hoc si intelligentia necessario mouet voluntatem, necessario voluntas mouetur, moueri autem est velle, igitur si intelligentia necessario efficit in voluntate ipsum velle, voluntas necessario vult.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta contra doctrinam capitis superioris.

SED iam argumenta soluenda sunt, non quidem omnia, sed præcipua, quæ ab auctoribus contrariæ sententiæ fieri solent.

Primum argumentum cum duobus sequentibus est eorum, qui existimant, voluntatem esse potentiam tantum passiuam. Sic igitur illi ratiocinantur, Omne quod mouetur, ab alio mouetur: nam alioqui simul esset in potentia & in actu, si aliquid seipsum moueret: quod enim mouet, esse debet in actu, quod mouetur, in potentia: Voluntas autem mouetur, igitur ab alio mouetur. Nihil vero est, quod verisimilius voluntatem actiue mouere possit, quam phantasmata, siue obiectum cognitum, aut ipsa ratio obiectum proponens: igitur ab his, aut aliquo horum voluntas actiue mouetur.

Respondeo, Illa propositio, omne quod mouetur ab alio mouetur, solet adferri tanquam à Philosopho pronunciata. sed ille nusquam scripsit, omne quod mouetur ab alio moueri. Deinde intelligentia cum se ipsa intelligit, nonne seipsa mouet? & nonne proprium dicitur esse viuentium se ipsa

mouere?

mouere? neq; tamen inde sequitur, vt idem eadem ratione sit in actu & in potentia; erit enim in actu ratione virtutis motricis, erit in potentia, ratione termini, ad quem tendit. Hoc enim modo quod mouet ad locum, non est necesse, vt sit actu in eo loco, sed satis est si virtutem habeat mouendi ad eum locum. Et eodem modo intelligendi facultas ex cognitione principiorum, quam actu habet, mouet ipsa se ad cognitionem conclusionum, quam habet in potentia. Sic igitur voluntas ex amore finis, quem habet actu, mouet se ad amorem mediorum, quem habet in potentia; & circa ipsum finem est in actu, ratione inclinationis cuiusdam generalis ad bonum, per quam mouetur ad particularem inclinationem ad hoc aut illud bonum, & est in potentia ratione huius particularis inclinationis, quam non semper habet.

SECVNDVM argumentum. Inter mouens & motum est relatio realis; at eiusdem ad se non est relatio realis: igitur non potest esse idem mouens & motum.

RESPONDEO, Propositio non est vera in vniuersum, sed tunc solum, cum extrema sunt re ipsa disiuncta. Nam cum quis se ipse intelligit, idem omnino sunt agens & patiens, & obiectum, neque inter ea relatio realis fingi potest.

TERTIVM argumentũ. Potentia indeterminata debet ab aliquo determinari, igitur à se, vel ab alio: non autem à se, quia ex se est indeterminata, igitur ab alio.

RESPONDEO, Voluntas ideo libera dicitur, & est, quia sic est indeterminata, vt ipsa determinare possit. Itaque non se determinat, qua est indeterminata, sed qua est actiua & libera.

QVARTVM argumentum cum cæteris est eorum, qui existimant voluntatem humanam ex parte esse actiuã, & ex parte passiuã. Adducunt igitur testimoniũ S. Tho. qui in 1. p. q. 80, ar. 2. scribit, voluntatem esse potentiam passiuam, respectu obiecti cogniti.

RESPONDEO, idem S. Thomas in 1. 2. q. 9. art. 3. dicit, voluntatem mouere se ipsam, & 1. p. q. 82. ar. 4. de verit. q. 20. art. 12. dicit: voluntatem moueri ab intellectu, proponente obiectum tanquam à fine. Ex quibus locis intelligimus à S. Thoma vocatam esse voluntatem potentiam passiuam, largo modo, nam & ipsum moueri ab obiectio, per modum finis, est quoddam pati, si agere & pati accipiantur pro omni genere causæ.

QVINTVM argumentum. Notitia subsistens in Deo producit actiue amorem, cum Verbum spirat Spiritum sanctum: igitur notitia quælibet etiam non subsistens, producet actiue amorem: non enim subsistentia mutare potest genus causalitatis. Quare S. Augu. lib. 15. de Trinit. c. 23. & 26. absolute pronũciat, Amorem à cognitione procedere.

RESPONDEO, Notitia subsistens producit actiue amorem, non quia notitia est, sed quia diuina est, & habet omnia, quæ habet Deus Pater, ac per hoc habet etiam voluntatem & ipsum velle Patris. Itaq; eadem voluntate, qua Pater, & eadem actione Spiritum sanctum producit. Quod autem S. Aug. dicit, si de diuina cognitione accipiatur, eodem modo intelligendum erit: si de cognitione in vniuersum, tum dicemus à cognitione produci amorẽ: quia bonum cognitũ est caussa finalis, & obiectiua amoris. Quicquid enim amamus, ideo amamus, quia intelligimus esse bonum, & naturæ nostræ conueniens.

SEXTVM argumentum. Ratio per vltimũ iudicium practicum trahit voluntatem, & eam quodammodo rapit ad opus: sic etiam cum primum terribile aliquid occurrit animo; non possumus non timere: & cum aliquid valde iucundum, non possumus non lætari: igitur saltem in huiusmodi ingenia actiue voluntatem mouet.

RESPONDEO, voluntas mouetur necessario à iudicio vltimo rationis, & à repentinis occursibus rerum magnarum, non quod ratio actiue moueat, sed quia voluntas in huiusmodi habet se per modum caussæ naturalis, quæ præsente obiecto, non potest non agere.

SEPTIMVM argumentum. Si voluntas ad præsentiam extrinsecam obiecti, se ipsa actiuè moueret, non posset reddi ratio cur non essent omnes eius actus eiusdem speciei, talis enim est effectus, quale est principium formale in ipso agente: cur igitur, si formale principium in voluntate est vnum, id est, natura voluntatis, non sunt omnes effectus eiusdem speciei? Item si voluntas ad præsentiam extrinsecam obiecti per se operatur, cur non etiam mens ad præsentiam obiecti cognoscit, nisi speciem ab illo recipiat? cur item sensus non cognoscit sine immutatione actiua ab obiecto? cur ligna non se ipsa comburunt ad præsentiam ignis?

Ad explicationem huius difficultatis, SECVNDVM est, in omni actione requiri quatuor caussas, Materiam, siue subiectum; Efficiens; Formam; & Finem; ex his autem Materiam & Efficiens, & rursum Formam & Finem aliquando idem & vnum esse. Nam cum actio est immanens, idem est Efficiens & subiectum; in rebus vero naturalibus idem est finis & forma: efficiens enim id propositum habet, vt effectum producat similem suæ formæ. In his autem quæ fiunt ex arte, finis, & forma non sunt idem. Nam non intendit qui facit aliquid ex arte producere effectum similem arti, per quam agit, sed ideæ, quam gerit in mente.

Iam igitur in actu voluntatis subiectum est ipsa voluntas, efficiens, eadem voluntas. Nam (vt diximus) actus voluntatis est immanens, qui necessario in eo recipitur, vnde procedit. Forma intrinseca, per quam voluntas agit, est inclinatio quædam naturalis ad bonum, in qua virtute includuntur omnes particulares inclinationes, & est ipsa quasi semen quoddam, vnde prodeunt omnes volitiones. Sed quoniam ista inclinatio generalis ex se indifferẽs est ad multa, propterea requiritur alia forma extrinseca, quæ determinet priorem quoad specificationem, & hæc est obiectum ipsum mente conceptum & iudicatum vt conueniens, quod etiam finis est actionis. Tendit enim actio voluntatis ad acquisitionem obiecti. Est autem hæc actio voluntatis valde similis motui locali animaliũ, in quo videmus efficiens, & subiectũ esse idem, formam intrinsecam esse vim motricem, Finem autem esse ipsum (Vbi) extrinsecum, & ab eo specificari motum.

Sciendum est præterea, ab obiecto in mente concepto, specificari quidem (vt diximus) actionem voluntatis, sed tamen specificari finaliter non actiue. Nam non potest in re distingui gradus specificus à generico, quasi possit aliquid actiue concurrere ad producendum effectum, quoad gradum specificum, nisi concurrat ad eundem effectum producendum etiam quoad gradum genericum. Eadem enim entitas est substantia rei & species rei. Itaque actus voluntatis specificatur ab obiecto, sed non producitur vllo modo actiue ab obiecto: quẽadmodum & motus localis specificatur à loco, siue ab (Vbi) à quo tamen nulla ratione producitur.

Ex his ad argumentum propositum Respondemus, actus voluntatis esse diuersarum specierum, quia diuersa sunt obiecta, ad quæ per inclinationem

voluntas fertur. Neque id est proprium voluntatis, sed commune est nō solum motui ad locum (vt iam diximus, sed etiam actibus intelligentiæ & omnium sensuum: specificantur enim illi omnes non à forma intrinseca ipsarum potentiarum, sed ab obiectis. Commune quoque est omnibus artificiatis, & (si quid aliud est) in quo finis non coincidat cum forma intrinseca ipsius agentis.

Ad ALIVD de intelligentia & sensibus quæ non operantur ad solam præsentiam obiecti, nisi ab illo aliquid recipiant, RESPONDEO, Rationem discriminis esse in promptu. Nam potentiæ apprehensiuæ non sunt in actu primo, nisi recipiant similitudinem obiecti, & ideo sunt ex natura sua potentiæ partim passiuæ, partim actiuæ: appetitiuæ autem potentiæ sunt in actu primo per inclinationem generalem ad bonum. Et ideo simpliciter sunt actiuæ, & se ipsæ mouent ad præsentiam obiecti, quamuis ab eo nihil recipiant.

Ad ILLVD de lignis, quæ non se ipsa comburunt ad præsentiam ignis, facilis RESPONSIO est. Nam ligna non continent vim comburendi, neque virtute, neque actu, voluntas autem continet virtutem, per quam omnia bona potest appetere. Atque hæc de ista quæstione sufficiant.

CAPVT XII.

Per liberum arbitrium non expeti mala, sed bona.

SEQVITVR disputatio de obiecto liberi arbitrii, propter illam particulam definitionis, in qua dicebamus liberum arbitrium esse eorum, *quæ ad finem aliquem ducunt*. Erit autem Tripartita tractatio:. PRIMVM enim quæremus, Vtrum ad obiectum liberi arbitrii pertineant bona & mala, an solum bona. DEINDE, an bona & præsentia, & futura, an futura tantum. DENIQVE an solum media ad finem, an etiam ipse finis.

De PRIMA quæstione pauca dicenda erunt. Nam tametsi Gulielmus Oxam in lib. 3. Sent. q. 13. dub. 3. scripserit, voluntatis obiectum esse Ens, quod bonū & malū comprehendit; ac per hoc posse volūtatem fieri in malū sub ratione mali: tamē communis sententia Theologorum est, voluntatis obiectum proprium & primarium esse bonum, siue aliquid apprehensum sub ratione boni; malum autem non pertinere ad obiectū voluntatis, nisi secundario & per accidens, quatenus videlicet malum nolumus, & ideo nolumus, quia bono, quod per se volumus contrarium est. Id quod tum alii permulti, tum præcipue S. Thom. docet, in 1. p. q. 20. art. 1. Item in 1. 2. q. 8. art. 1. & in lib. 3. contra gentes, c. 16. & 17.

Rationes pro hac vera communique sententia hæ sunt, PRIMA est auctoritas. Sic enim docent ex nostris, Clemens Alexandr. lib. 1. Stromatum, pag. 65. Dionys. in lib. de diuinis nominibus, c. 4. August. lib. 2. Confess. c. 6. Boëtius lib. de Consolatione. Damasc. lib. 2. de fide, c. 22. & ex externis, Aristoteles, li. 1. Ethic. 1. & Seneca in lib. de beneficiis, c. 7. Deinde sunt hæc argumenta.

PRIMVM, inclinatio voluntatis in suum obiectum est naturalis, igitur auctor eius est Deus. Quare non potest esse nisi bona. At si obiectum voluntatis esset malum, & inclinatio eius esset mala: imo esset inclinatio in perniciem propriam: quod sine dubio naturali inclinationi repugnat, proinde esset naturalis, & non naturalis: à Deo & non à Deo; quæ sunt contradicentia.

SECVNDVM, Ens, vt omnia omnino comprehendit, est proprium obiectum intelligentiæ, non igitur esse potest obiectum voluntatis. Neque enim diuer- A sarum potentiarum idem obiectum esse potest.

TERTIVM, Voluntas magis appetit id quod est vtilius appetenti, quam quod est in se præstantius, vel nobilius. Quis enim non multo malit vnum aureum nummum, quam decem muscas, aut viginti culices? igitur obiectum voluntatis non est Ens absolute: sed bonum & conueniens.

QVARTVM, obiectum appetitus non potest esse nisi id, quod est appetibile. At bonum est, quod omnia appetunt, vt scribit Philosophus initio primi libri Ethicorum. Igitur bonum proprie est obiectum voluntatis.

Sed videamus quid contra aduersarius adferat. Ar- B gumentum Gulielmi non est nisi hoc, si quis non possit, velle malum, & nolle bonum; non poterit mereri & demereri circa hos actus, quod videtur absurdum. Nam si Christianus iudicet malum esse colere idola; non poterit velle colere idola, ac proinde non poterit circa hoc peccare & demereri: & similiter non poterit mereri detestādo cultum idolorum: quia circa quod non possumus demereri, circa idem nec possumus mereri.

RESPONDEO, poterit Christianus velle colere idola, tametsi iudicet id esse malum absolute, quia poterit iudicare id esse bonum sibi, vel ad euadenda tormenta, vel ad conciliandam sibi gratiam Ethnicorum, vel alia quacunque de caussa. Quod si quis C apprehendat cultum idolorum solum sub ratione mali, non poterit quidem illum velle, tamen mereri poterit & demereri, quoad exercitium actus, qui poterit non detestari eum actum, quando tenetur detestari: poterit etiā detestari, quādo libere posset non detestari, & hoc modo demerebitur vel merebitur.

Præter hoc argumentum solent proponi alia quatuor argumenta. PRIMVM est ex Scriptura, quoniam Eccl. 15. *Ante hominem vita & mors, bonum, & malum. Quod placuerit ei, dabitur illi.* RESPONDEO, Bonum potest reiici, quia potest apprehendi sub ratione mali: & malum potest eligi, quia potest apprehendi sub ratione boni. Atque hoc solum est, quod docet Ecclesiasticus.

SECVNDVM argumentum ex Augustino & Bernardo, scribit enim S. August. in lib. confess. c. 4. se in D furto non amasse nisi peccatum. Et S. Bernardus serm. 35. ex paruis, scribit, Diabolum, & alios quosdam diligere malum, quia est malum. RESPONDEO, S. August. explicat in eodem lib. c. 9. se amasse in eo furto ipsum peccatum, sed sub ratione boni delectabilis, quia videlicet gaudebat cum aliis sociis suis fallere vicinum suum. Ad quem modum intelligendum est etiam quod scribit S. Bernard. Diabolus enim diligit malum nostrū sub ratione boni sui, existimat enim sibi vtile esse, si multi pereant.

TERTIVM argumentum, Intelligentia cognoscit verum & falsum: cur igitur & volūtas non velit bo- E num & malum? RESPONDEO, Intelligentia apprehendit verum & falsum; sed cum iudicandum est, vero consentit, à falso dissentit. Porro voluntas sequitur intelligentiam non simpliciter vt apprehendentem, sed vt iudicantem. Idcirco sicut intelligentia veritati consentit: à falso dissentit; ita voluntas eligit bonum, reiicit malum.

QVARTVM argumentum, potest voluntas, nolle bonum sub ratione boni, quia potest Deum, qui summum ac purum est bonum, odio habere, sicut eundem potest diligere; igitur potest etiam velle malum sub ratione mali; siquidem, nolle bonum, & velle malum, eiusdem rationis sunt. RESPONDEO, potest quidem voluntas humana Deum odisse, sed sub ratione mali, id est, grauis & incommodi. Sic enim

impii Deum cogitant, iudicem seuerum. Et quia nollent pœnas dare scelerum suorum, ideo Deum esse, vel certe omnia scientem, & omnipotentem esse nollent. Quare negandum est posse voluntatem nolle bonum sub ratione boni, sicut etiam contra velle malum sub ratione mali. Sed de his hucusque dictum sit.

CAPVT XIII.

Liberum arbitrium esse tum præsentium, tum futurorum.

ALTERA quæstio circa obiectum liberi arbitrii est, Vtrum liberum arbitrium sit etiã præsentium, an tantũ futurorum: hoc est, habeat ne homo in potestate actiones suas futuras tantũ, an etiã præsentes. TRES enim de hac re sententiæ esse videntur.

PRIMA Petri Lombardi in li. 2. sent. dist. 35. Item Gulielmi Okam & Gabrielis in 1. sent dist. 38. qui docent, actiones præsentes esse necessarias, quoniam id omne quod est, dum est, necesse est esse; proinde solum futuras in potestate esse liberi arbitrij.

ALTERA sententia est Gregorii Ariminensis, in 1. sent. dist. 39. qui censet inchoationẽ actionis etiam in præsenti liberã esse posse, tamen continuationem aliquam omnino esse necessariã. Nam etiamsi possit aliquis non inchoare actionem, & ideo libera sit inchoatio: tamen si inchoëtur, non potest illo ipso puncto temporis desinere, quia esset & nõ esset, quia sunt contradicentia, si in illo ipso instanti desineret, in quo primum extitit: nec potest in proximo etiam instanti desinere, quia non inueniuntur duo instantia immediata: igitur necessario ad tempus aliquod continuabitur.

TERTIA sententia communior in scholis, ac sine dubio verior est, quam præter cæteros explicant & tuentur Ioan. Scotus in 1. sent dist. 3. Capreolus in 2. dist. 25. Et Heruæus quodlib. 1. qu. 1. dub. 6. Habet igitur hæc sententia, liberum arbitrium in potestate sua non solum futuras actiones habere, sed etiam præsentes, nec tantum inchoationem, sed etiam continuationem.

Probatur pars prior. Nam si liberum arbitrium non esset præsentium, sequeretur, vt nec posset esse futurorum. Non enim vere dici potest, hoc libere fiet, si in præsenti non potest vere dici hoc libere fit. Sed neque vere dici poterit, hoc libere factum est: si non potuit in pręsenti vere dici, hoc libere fit. Itaque tota peribit libertas.

DEINDE, si præsentium actionum nulla esset vera libertas, Deus non esset vere liber, quippe cui nihil est præteritum, nihil futurum. Hoc autem falsum, atque absurdum esse suo loco posteà demonstrabimus.

TERTIO sequeretur, Christum in primo instanti conceptionis, & Angelos in primo instanti creationis, neque boni aliquid meruisse, neque mereri vlla ratione potuisse, quod certe doctrinæ scholarum minime consentaneum esse videtur.

QVARTO, Illud quoque efficeretur, vt nunquam piis operibus aliquid mereremur. Non enim meremur quando nihil agimus, vt notum est, neque meremur quando aliquid agimus, quia non libere agimus, si ad præsentia non est libertas, nunquam igitur meremur.

DENIQVE accedit & illud absurdum, vt qui peccant, tunc minime peccent, quando maxime peccant; nam tum maxime peccat quis, cum est in ipso actu & ardore peccati, atsi præsentium non est liberum arbitrium, ille qui actu peccat, non libere peccat, proinde nec peccat. Quo argumento probatur etiam pars illa posterior de continuatione. Nam si necessario continuari debet actio, & in ipsa continuatione non est libertas; sequitur, hominem per aliquod tempus bene operando non mereri, & male agendo non peccasse. At certe valde absurdum est, vt bona vel mala actio, per hoc solum quod perseuerat & continuatur, desinat esse bona vel mala.

Neq; argumenta contraria aliquid efficiunt. Obijciunt enim PRIMO sententiam illam Philosophi, *Omne quod est, dum est, necesse est esse*, lib. 1. de Interpretatione cap. vlt. SED facilis est RESPONSIO, loquitur enim Philosophus de necessitate conditionata, non de absoluta. Quemadmodum enim si quis dicat, si homines inter se disputant, necessario loquuntur, disputãt autem, igitur necessario loquuntur: illa propositio necessario loquuntur, non intelligitur absolute, sed ex hypothesi, in hunc sensum, posito quod illi disputent, fieri nõ potest, quin loquantur: absolute tamen liberè loquuntur, non necessario: quia poterant pro arbitrio disputationem non inchoare, & inchoatam eadem possunt libertate dimittere: sic etiam cum dicimus, Id quod est, quando est, necessario est, de necessitate conditionata non, de absoluta accipi debet. Siquidem actio, si libera sit, non potest quidem non esse, quando est, tamen absolutè non necessario, sed contingenter fluit à sua caussa, & in quolibet momento potest interrumpi & dimitti. Posset etiam per aliam distinctionem argumentum solui. Nam id quod fit, potest considerari DVOBVS modis, VNO modo, vt est iam in se, & extra caussas suas, & hoc modo ipsum fieri, transijt in factum esse, & præsens in præteritum, & ideo non potest res illa non esse, dum est, quia non potest non facta esse, quæ facta est. ALIO modo, vt fluit à caussa, siue vt habet ordinem ad caussam, & hoc modo, si causa est libera, aut contingens, potest res illa non esse, & contingenter est, non necessario, quia videlicet ordinem ad causam non necessarium, sed contingentem habet.

Obiiciunt SECVNDO, Liberum arbitrium eorum esse quorum est consultatio, at consultationem non præsentium, sed futurorum esse: igitur & liberum arbitrium, non præsentium, sed futurorum esse. RESPONDEO, liberum arbitrium non solum esse eorum, quorũ est consultatio, sed etiam eorũ, quorum fuit consultatio, & ipsius quoq; consultationis. Nã & libere in præsenti cõsultamus de futuris: & libere eligimus in pręsenti, quod antea cõsultauimus.

Obiiciunt TERTIO, non posse in eodem instanti aliquid fieri, & desinere, quia simul esset, & non esset, quæ sunt contradicentia. & rursus nõ posse desinere in proximo instanti, quia non datur proximum instans: proinde necessario actionem esse cõtinuandam ad aliquod tempus, ac per hoc actionem, dum continuatur non esse liberam, sed necessariam. RESPONDEO, Non posse quidem in eodem instanti aliquid esse, & non esse, tamen posse in eodem instanti incipere & desinere. Quia quæ desinũt in instanti, in quo fiunt, incipiunt per primum sui esse, & definunt per vltimum sui esse.

Itaq; non dicitur de eiusmodi rebus, hæc res nunc est, quia incipit esse: & nunc non est, quia desinit esse, sed dicitur: hæc res nunc est, quia incipit esse, & post hoc non erit, quia desinit esse. Porro multa esse quæ non continuantur, sed in eodem instanti pereunt, in quo nascuntur, perspicuum est ex ipsis instantibus in tempore, & mutatis esse in motu. Actiones etiam spirituales omnes, & ipsam illuminationem corporalem in instanti fieri, & per primũ sui esse incipere, ac per vltimum sui esse desinere,

notissimum est. Nihil igitur argutiæ Ariminensis contra veritatem efficiunt.

CAPVT XIV.

Liberum arbitrium non esse finis: sed mediorum ad finem.

POSTREMA quæstio est, sit ne obiectum liberi arbitrii finis, an id quod est ad finem, siquidem Philosophus in lib. 3. Ethic. c. 2. & 3. non semel repetit electionem & consultationem non esse finis, sed mediorum tantum ad finem: *Nemo enim*, (vt ipse dicit) *consultat, an debeat esse fœlix, neque eligit fœlicitatem, sed consultat de medijs: & ex iis illa eligit, quæ optima videntur esse ad fœlicitatem assequendam.*

Contra autem S. Ioan. Damasc. in 2. lib. de fide, c. 22. scribit, hominem non solum libere consultare & eligere, sed etiam libere appetere & velle. Appetere autem & velle proprie ad finem pertinere videntur. Nam ex appetitione & voluntate finis mouemur ad quærenda & eligenda media. S. etiam Thom. in 1. 2. qu. 10. art 2. docet, hominem esse liberum, quoad exercitium, etiam circa appetitionem summi boni.

Denique non videtur posse in dubium reuocari, quin libere diligamus Deum, qui est summus atque vltimus finis, quādoquidem amor Dei est actus maxime meritorius, & ei corona vitæ, tanquam merces parata est, dicente Apostolo Iacobo, *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*, Iac. 5.

SED res est facilis, nam si consideremus quidquid aliquo modo pertinet ad liberum arbitrium, tunc non solum media, sed etiam finis ad liberū arbitrium pertinebit: siquidem intētio finis libera esse potest, vt Damasc. recte docet. Si vero consideremus præcipuum actum liberi arbitrii, qui est electio, tunc sola media, non autem finis ad liberum arbitrium pertinebunt, vt Aristoteles probat. Cæterum sæpe finis induit rationē medii, & eo modo ad obiectum liberi arbitrii pertinere potest. Et quidem in finibus subordinatis nemo nescit, quin vnum & idem nunc finis, nunc medii rationem habeat, ac per hoc res eadem, vt finis, sub cōsultationem & electionem non cadat, vt medium, cadat. Exempli caussa sanitas finis est medicinæ. Propterea non consultat medicus, an expediat curare ægrotum, neq; eligit sanitatem, sed appetit, atq; intendit sanitatē, & ex amore huius finis mouetur ad quærenda media, & eligenda pharmaca. Iudex autem cuius finis non est sanitas priuati hominis, sed pax & incolumitas: consultat non solum de sanitate, sed etiam de vita priuatorum hominum, an videlicet vtile sit certos homines membrorum truncatione, aut etiam morte multare pro pace & salute ciuitatis. Porro magnus aliquis Princeps, qui multis ciuitatibus imperat, non habet pro fine pacem vnius ciuitatis, sed regni totius incolumitatem, ac proinde cōsultare poterit aliquando, vtrum expediat ad regni totius conseruationem ciuitatem aliquam rebellem penitus euertere ac delere.

Quod autem attinet ad vltimum finem, nō potest ille quidem induere rationem medii, sed potest tamen appetitio eius esse medium ad eundem finem assequendum. Itaque desiderium felicitatis dum peregrinamur à patria, liberum est quoad exercitium, & ipsa dilectio Dei, medium est aptissimum ad assequendam beatitudinem. Atque hac ratione omnia conciliantur, quæ initio parum inter se cohærere videri poterant.

SED existit non exigua dubitatio de primo amore finis, qui in voluntate oriri cœpit, cum ipsa ab actu omnino cessaret, an videlicet ille etiam amor sit liber, an vero necessarius. TRES enim Theologorum sententiæ numerantur, duæ extremæ, tertia media.

A

PRIMA Scoti & Hērici est, ille enim in quodlib. 21. hic in quodlib. 12. q. 26. docent, primum actum voluntatis, siue primum amorem finis non solum elicitū à voluntate, sed etiam simpliciter esse liberum.

ALTERA sententia in altero extremo est Capreoli, qui eam S. Thomæ etiā attribuit. Capreolus igitur in 2. sent. dist. 24. q. 1. art. 3. & 8. & dist. 25. q. 1. art. 3. ad 7. docet, primum actum voluntatis esse quandam complacētiam actualem erga bonum in vniuersum, eamque ita fieri à solo Deo, vt ad eam voluntas, non nisi passiue concurrat.

B

TERTIA sententia plane media, & meo iudicio verior est Caietani in 1. 2. q. 9. art. 4. Et Ferrariensis in lib. 1. contra gentes, c. 23. & in 3. c. 89. qui docent, primum actum volūtatis fieri efficienter ab ipsa voluntate, sed tribui Deo auctori, quoniam sit naturalis, & sequatur ex inclinatione illa naturali, quam Deus in voluntate impressit: ad eum fere modum quo grauia & leuia dicuntur moueri à generante. Et hæc sententia videtur esse vere S. Thomæ in 1. 2. q. 6. art. 4. & 6.

Et quidem primum actum voluntatis elici actiue ab ipsa voluntate, contra Capreolum, facile probari potest, quoniam si complacentia illa est actualis, vt is fatetur, certe erit actus voluntatis: si actus voluntatis, certe immanens & vitalis, ergo ab ipsa voluntate actiue procedet.

C

Propter hanc rationem idem Capreolus in eadem q. 1. dist. 25. art. 3. in responsione ad 1. Henrici, contra 2. conclusionem, dicit, complacentiam illam non esse actum secundum (fatetur enim omnem actum secundum elici actiue à voluntate) sed actū primum. Et si quidem per actū primum intelligeret inclinationem naturalem, quæ semper est in voluntate, facile cū aliis S. Thomæ sectatoribus conueniret; sed cum addit in eodem loco, actum istum primum nunquam esse sine actu secundo, aperte significat per illam complacentiam actualem intelligendum esse aliquid superadditū inclinationi naturali, quod imprimatur à Deo in voluntate quotiescunque illa est proditura in actū. Istud autem superadditū, videtur omnino gratis excogitatum, & cum nō sit potentia, neq; habitus, neq; actus, vix intelligi potest quid sit.

D

Iam vero primam appetitionem finis esse naturalem, & Deo auctori tribuendam, hac ratione probat egregiè S. Thomas: Omne quod agit, agit propter finem, siue ex appetitione finis: ergo quando voluntas mouet se & agit, ex appetitione finis se mouet & agit: ergo antequam se moueat & agat, debet habere appetitionem finis: ergo ad primam finis appetitionem non se ipsa mouet, neque proprie agit, sed mouetur & agitur ab auctore naturæ, per naturalem inclinationem voluntati impressam. Alioqui enim si ad primā appetitionem finis se ipsa moueret & ageret, deberet ex alia appetitione finis se mouere & agere, & sic daretur appetitio prior prima, vel certe processus in infinitum.

E

Et confirmatur hæc ratio à simili. Nam intelligentia dicitur agere & se mouere, cum ex principiis per proprium discursum indagat conclusiones: at cum ipsa principia cognoscit, non dicitur proprie agere, aut se mouere, quia non per discursum inuestigat eorum principiorum cognitionem, sed illam habet ex naturali lumine à Deo creatore impresso: sic igitur & volūtas propriè agit, cum ex amore finis per consilium eligit media ad assequendum finem: non autem eum ipsum finem ex naturali inclinatione sibi à Deo indita, incipit appetere.

At contrà Obiiciunt aliqui, si volūtas ad primam appetitionem finis moueatur à Deo, sequi, vt actus ille sit naturalis, ac per hoc non sit liber: id autem repugnat non solum experientiæ, sed etiam ipsi S. Thomæ doctrinæ. Nam in 1. p. q.63. ar.5. concedit S. Thomas, in primo instanti suæ creationis, Angelos meruisse apud Deum: non est autem meritum, vbi non est libertas. Respondeo, Primus actus voluntatis naturalis dicitur, & à Deo, quia nascitur ex naturali inclinatione, non ex appetitione actuali finis: tamen idem actus liber esse potest, quoad exercitium, ac proinde in tantum liber, in quantum requiritur ad meritum. Nam idem S. Thomas in 1. 2. q.10. art.2. docet, quoad exercitium in hac vita, hominem esse liberum, respectu cuiuscumque obiecti, etiamsi sit ipsum bonum in communi.

Obiiciunt Secundo. Nullum fore discrimen inter animalia & inanima, si ipsa etiam humana voluntas non se ipsa moueat, cū elicit actum suum, sed moueatur à Deo eo modo, quo grauia & leuia mouentur à generante. Respondeo, discrimen inter animalia & inanima, non est quærendum in primo actu (quamuis & in eo non desit aliqua differentia) in quo animalia operantur per modum naturæ, sed in sequentibus actibus. Nam præhabita cognitione & appetitione finis, animalia per se quærūt modum acquirendi illum finem: inanima vero, quæ non cognoscunt, neque appetunt proprio aliquo actu finem, non possunt per se quærere modum acquirendi finem, sed sicut naturaliter inclinantur ad suum finem, sic etiam naturaliter ad illum feruntur ab illo acta & mota, qui naturam eis dedit.

Inter animalia vero rationis expertia & ratione prædita hoc interest, quod tametsi vtraque naturaliter appetant finem quoad specificationem; tamen rationis expertia naturaliter eum appetunt, etiam quoad exercitium: ratione prædita quoad exercitium appetunt libere. Item, quod ex amore finis animalia rationis expertia se mouent ad media, quæ ducunt ad illum finem motu animali, & sine deliberatione; ratione prædita, motu rationali, id est, cum consilio & collatione mediorum, ac per hoc cum deliberatione & electione.

CAPVT XV.

Subiectum liberi arbitrij non posse esse nisi naturam intelligentem.

Discutienda nunc est illa particula definitionis (*intelligentis naturæ*) quæ breuiter explicat subiectum liberi arbitrii, id est, quæ res præditæ sint libero arbitrio.

Sex omnino sunt res, quæ in quæstionem venire possent, res inanimæ, plantæ, bestiæ, homines, Angeli, Deus. Ac vt certa separemus à dubiis. Primum, extra controuersiam est, nihil eorum, quæ cognitione carent, siue sint inanima, vt elementa & lapides, siue animata, vt herbas & plantas, liberum arbitrium habere posse. Neque enim fieri potest, vt non careāt libero arbitrio, quę omni arbitrio carent.

Deinde certum est, animantia rationis expertia prædita esse quadam imagine, & quasi adumbratione liberi arbitrii, non tamen vero propriéq; dicto libero arbitrio. Præditas esse bestias imagine quadam liberi arbitrii, quæ liberum arbitrium metaphoricè nominari possit, perspicuum est ex eo, quod earum appetitio aliquo modo est indifferens ad multa, non ita ad vnum tantum alligata, vt potentia calefactiua ignis ad calefaciendū & similes. Deinde, quod quasi iudicio quodam vti videntur. Oues enim in campis

A vnam herbam carpunt, aliam negligunt, lupum fugiunt, canem sequuntur; equi & canes terrentur minis, alliciuntur blanditiis. Denique quod non solum iudicium, sed quædam etiam miram prudentiam & sagacitatem præ se ferant in operibus suis, vt aranea, formica, apis, hirundo, & alia. Quocirca Plutarchus opusculum quoddam inscribere ausus est, quòd animantia bruta ratione vtantur: Laurentius autē Valla, non per iocum, vt Plutarchus, sed serio bestiis rationem attribuit in sua Dialectica, c. 9. attributurus iisdem sine dubio etiam liberum arbitrium, nisi illud hominibus denegasset.

Cæterum carere bestias omnes libero arb. propriè

B dicto, testatur Philosophus in 2. li. de anima, tex.157. testatur Greg. Nyssenus in 1. li. de Philosophia, c. 1. Et in l.5. c.4. testātur omnes Theologi & Philosophi, quos longum esset, minimèq; necessarium huc adducere. Testatur ipsa diuina Scriptura in Ps.31. cum ait: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Et in Ps. 48. *Comparatus est iumentis insipientibus, &c.* Testatur denique etiam ratio. Nam potentia suprema, quæ est in bestiis, siue imaginatio, siue æstimatiua nominetur, corporalis ac materialis est, proinde pertingere non potest ad cognitionem vniuersalem, quæ fundamentum est ratiocinationis, neque potest reflecti ipsa in se & iudicare de suo iudicio, quod est fundamentum libertatis.

C Neq; his repugnat, quod earum appetitio videatur indifferēs ad multa. Nam indifferentia illa determinatur per naturale iudiciū, cui reluctari non queunt; Et quēadmodum homines in certis reb⁹ habēt conditionalem necessitatem, sed absolutā libertatem: sic etiam cōtrà, bestię habent conditionalē libertatem, & absolutā necessitatem. Possunt enim hoc potius, quā illud appetere, si æstimatiua eorū ita iudicet; sed æstimatiua necessario iudicat vnū. Habent enim bestiæ à natura determinata iudicia, neq; possūt vnum conferre cum altero, vt supra diximus. Atq; hinc nascitur, vt omnia animantia eiusdem generis, semper eodem modo operētur. Omnes enim oues lupos fugiunt: omnes hirūdines eodē modo nidificant. Omnes apes eodem modo mellificāt, omnes araneæ eodē modo insidiantur muscis, omnes formicæ eodem modo grana recondunt, neq; præterea aliud norunt.

D At (inquiunt) terreri minis, atq; allici blanditijs, videtur esse manifestum iudicium rationis. Sed non ita est. Illud enim oritur ex eo, quod ex memoria verberum, aut beneficiorum, cognoscunt aliquid boni, vel mali sibi demonstrari, & non possunt id non cognoscere & æstimare, aut iudicium eiusmodi non sequi.

Ad hæc certum est, hominem absolute consideratum esse liberi arbitrii. Neque enim hæretici de hac re contendunt, sed solum de homine per peccatum primi parentis, de statu suo deiecto, de qua re

E in sequenti lib. disseremus. Perspicuum est autem illud Ecclesiastici testimonium, c.15. *Reliquit hominem in manu consilii sui, &c.*

Neque minus est certum, Angelos libero arbitrio præditos esse, præsertim si absolute secundum naturam suam considerentur, ante confirmationem in bono, vel obfirmationem in malo. Nam in primis litteræ sacræ de Angeli ita loquuntur, vt de rebus intelligentibus, vt constat ex Gen. cap. 18. & 19. ex Tob. cap.12. ex Luc. c. 1. & 2. & ex aliis plurimis locis. Vbi autem intelligentia est, ibi sine dubio & libertas est. Deinde, Scriptura testatur, Angelos esse naturæ præstantioris quam homines, Ps. 8. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis.* Igitur si homines libero arbit. præditi sunt, cur non multo magis Angeli?

inepte loquutum esse dicamus. Voluit enim Christus dicere, se libere, non autē coactum subire mortem. Id autem demonstrat ex eo, quod poterat à patre præsidium multorum millium Angelorum impetrare. Quæ Christi demonstratio nihil valebat, si Pater non poterat velle mittere præsidium, quod petebatur. vide Hieronymum & Chrysostomum in comment. ad hunc locum.

Marc. 14. *Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me.* Perspicuum est ex hoc loco, possibile Deo fuisse transferre calicem passionis à Christo, quod tamē factum non esse scimus. Rom. 1. Reprehendit Apostolus gentiles, quod cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: at non debetur gratiarum actio nisi ei, qui libere agit, & beneficia præstat, cum possit non præstare: igitur Deus libere agit, & libere procurat res humanas.

B

Accedant nunc testimonia Patrum, S. Greg. Nazianzenus in epist. priore ad Cledonium: *Asserunt,* inquit, *Deo possibile esse, hominem etiam sine mente saluare. Possibile etiam sine carne, solo velle.* Vbi S. Greg. respondet obiectioni Apollinaristarū, qui dicebant, Christo in incarnatione defuisse mētem humanam; Verbum enim pro mēte fuisse. Id autem probabāt, quia possibile erat Deo saluare genus humanū, etiāsi mentem non assumpsisset: respondet (inquam) Gregor. possibile Deo fuisse saluare genus humanum, etiamsi non solum, mentem, sed etiam carnem non assumpsisset. Sola enim voluntate sine incarnationis mysterio potuit Deus mūdum instaurare. Fecit igitur Deus ex Gregorij sententia id quod potuit non facere; proinde non necessario, sed libere fecit.

C

S. Greg. Nyssenus, in lib. de Fato, cap. vlt. *Non enim*, inquit, *sub necessitate est Deus, neque voluntatem eius seruire necessitati, fas est dicere. Etenim necessitatis est conditor.* Et infra: *Omnipotens*, inquit, *neque naturæ necessitate, neque legis præscripto operatur, sed sunt illi omnia contingentia, etiam necessaria.*

S. Ambrosius in 2. lib. de fide, c. 3. *Hæc operatur*, inquit, *vnus & idem Spiritus sanctus, diuidens singulis prout vult, id est, pro libero voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.*

D

S. Augustinus in Enchirid. cap. 95. *Tunc*, inquit, *in clarissima luce sapientiæ videbitur, quam multa possit* (Deus) *& non velit; nihil autem velit, quod non possit.* Et in lib. 13. de Trin. c. 18. dicit, Deū potuisse sumere carnem aliunde, quàm ex Adam; & tamē hoc maluisse. In li. de natura & gratia, c. 17. dicit, Christum potuisse resuscitare Iudam à morte spirituali, quo modo excitauit Lazarum à morte corporali, nec tamen fecisse. In lib. de bono perseuerātiæ, ca. 8. & 9. dicit, Deum facere posse vt omnes perseuerent vsque in finem: nec tamen facere. Petrus autem Damianus in epist. 4. ad Desiderium, quæ est de omnipotentia Dei, probat Deum multa posse facere quæ non vult facere, nec facit.

E

Adde etiam testimonia Hieronymi, Chrysostomi & Theophylacti supra citata. Probatur hoc idē ratione fundata in diuinis litteris. Qua ratione vtitur Nyssenus loco citato libro de fato prope extremo. Multa Deus operatur præter ordinem naturæ, vt cum Solem stare fecit ad vocem Iosue, & eundem retrocedere ad preces Isaiæ; & obscurari tempore plenilunij ob mortem Saluatoris; Item cum Virgini partum, cæcis visum, surdis auditum, mortuis vitam donauit. At si Deus operaretur ex necessitate naturæ, semper eodem modo operaretur, nec posset nunc seruare naturæ ordinem, nunc immutare; igitur libere operatur, & pro arbitrio agit, non vlla necessitatis vi ad operandum impellitur.

Iam vero aduersus Philosophos, qui scripturis fidem non habent, his argumentis vti possumus.

Primo, Deus est caussa efficiens omnium rerum, Intelligentiarum, cœlorum, elementorum, &c. Igitur non necessitate; sed voluntate operatur.

Antecedens probatur. Nam si intelligentiæ carerēt efficienti caussa, & vnaquæq; earum suū cœlestē orbem produxisset (vt videtur sensisse Philosoph⁹) nulla ratio reddi posset, cur tot essent intelligentiæ; & nō plures; cur tantæ virtutis, & non maioris aut minoris; cur ita inter se subordinatæ; quis deinde procreasset elementa. Si dicas, nō carent Intelligētiæ caussa efficiente, nec tamē omnes productę sunt ab vna, sed prima produxit secundā, secūda tertiā, & sic deinceps. Contra, nam tūc non posset reddi ratio, cur vltima intelligentia non produxerit aliā. Deinde saltem hoc habebimus à prima substantia, quæ Deus est, non solum productū esse primum orbem cœlestem, sed etiam secundam Intelligentiam.

Probatur nunc eiusdem argumenti consequutio. Nam si prima intelligētia produxit omnia per se, vel saltem suum orbem cœlestem, & alteram intelligētiam; non potuit non libere operari. Nam quæ operantur ex necessitate naturæ, determinata sunt ad vnū, nec possunt producere, nisi vnū aliquid simile sibi. Igitur intelligentia, quæ producit res tam varias, quales sunt aliæ Intelligentiæ, & corpora, nō operatur ex necessitate naturæ, sed ex consilio & arte. Ac per hoc libere. Et confirmatur exemplo hominis, qui naturaliter nihil producit, nisi alium hominem; at ex arte res plurimas, & inter se maxime discrepātes, variasque producit.

Secundo, Deus est infinitæ potentiæ ac virtutis, igitur potest res perfectiores & meliores facere, quā reipsa faciat, ac per hoc nunquā operatur secundum totam suam virtutē, quod est proprium eorum, quæ operantur ex necessitate naturæ. Negabūt Philosophi fortasse, Deū esse potentiæ infinitæ, sed certe id plane manifestum esse videtur. Nam quod ex se est illuminatum & infinitum, nō potest limitari & finiri, nisi vel à caussa efficiente, vel à subiecto: esse autē ex se, est illuminatum & infinitum; & in Deo nō potest limitari & finiri, cū Deus caussa efficiēte & subiecto careat: igitur in Deo esse, est illuminatū & infinitū. Quod si esse, in Deo est infinitū, cur non etiā potentia in Deo sit infinita? Esse enim est propter operationem, nec dari potest, esse, cui non respondeat potentia operandi, quoniam otiosum esset.

Tertio, si Deus ex naturæ necessitate, nō libere, & pro arbitrio faceret, quæ facit, frustra opem eius homines implorarēt, frustra essent omnes aræ, sacrificia, vota. Respondebūt fortasse Philosophi, frustra esse hæc omnia, sed refellet eos cōmunis naturæ instinctus & sensus, atque consensus omniū gentium. Omnes enim natura duce in calamitatibus tollunt oculos ad cœlum, & numinis opem implorāt. Tertull. in Apolog. c. 7. cū dixisset, ipsos etiā Paganos in angustijs suis non ad Capitoliū, sed ad cœlū respicere, ac ita loqui solere, Deus videt, Deo commendo, Deus mihi reddet: subiūgit, *O testimonium animæ naturaliter Christianæ.* Nimirum naturale esse docuit, in ærumnis vnum Deum inuocare. Vide similia apud S. Cyprian. in tractatu aduersus Demetrianum.

Quarto, Nihil est quod necessario appetatur, nisi finis, & quæ cum fine necessariā connexionem habent: At res creatę non sunt finis Dei, neque cū fine Dei necessariam connexionem habēt; Deus enim est finis omniū rerum, ac per hoc ipse sibi est finis, neq; eget vlla re ad finem suum assequendum, cum se ipse

carere non possit: igitur non necessario vult res creatas, sed libere.

QVINTO, Homo est liberi arbitrij, vt Philosophi etiã fere omnes docent: ergo & Deus liberi arbitrij est. Neque enim fas est vllam perfectionem homini tribuere, quæ non excellentius reperiatur in Deo.

CAPVT XVII.

Soluuntur argumenta contraria.

SOLVENDA restant argumenta, quæ cõtra Dei libertatem fieri solent. Sed vt ea facilius solui possint, Duo quædam sunt breuiter prænotanda.

PRIMVM igitur sciendũ est, ex doctrina S. Thom. in q. 24. de veritate, ar. 3. non esse de ratione, & essentia liberi arbitrij posse velle bonũ & malũ: aut posse nunc velle vnum, postea nolle, aut non posse eligere, nisi consultatio re ipsa præcedat: sed satis esse, si quis habeat optionẽ diuersarum rerum, & electio fiat cũ pleno, atque perfecto iudicio rationis. Nã posse velle bonum & malum, pertinet ad liberum arbitrium, nõ simpliciter, sed vt est in natura creata, quæ quoniam ex nihilo facta est, deficere & peccare potest.

Itaque talis libertas non solum Deo non cõuenit, sed neque etiam Angelis & hominibus iam beatis; neque posse eligere malũ, perfectio: sed imperfectio est dicenda libertatis. Idem intelligẽdum est de mutatione actus: posse siquidem actum mutare, & nunc nolle quod antea volebat, non est liberi arbitrii simpliciter, sed liberi arbitrij naturæ creatæ, quia facta est ex nihilo, conuersioni & mutationi est obnoxia. Deniq; quod electionẽ præcedat cõsultatio, nõ pertinet ad liberũ arbitrium, nisi in natura humana, quę ratiocinando scientiam sibi parat. Nam Angeli, qui simul caussam & effectum cognoscunt, non egent præcedente consultatione, sed simul consilium capiunt, iudicant & eligunt.

Sciendum est SECVNDO, ex doctrina Heruæi in quodlib. 1. q. 1. Ipsum velle Dei, Duobus modis cõsiderari posse. Vno modo absolute, & vt est idẽ quod esse Dei, & hoc modo, non liberum, sed necessarium esse. Altero modo, vt dicit ordinem ad obiectum, & hoc modo si obiectum est intrinsecum, ipsa videlicet diuina essentia, sapientia, potẽtia, bonitas, & similia, esse etiam necessarium; sin autẽ obiectum est extrinsecum, vt sunt res omnes creatæ, tum demum velle Dei non esse necessarium, sed liberum. Nam Deus non potest non velle suam essentiam, potentiam, bonitatem, sapiẽtiam & cætera similia: potest tamen non velle res creatas.

Quare cum dicimus, Deus libere vult hoc, aut illud, & potest non velle: non significamus rem illam, quæ est velle, in Deo esse rem liberam, & posse non esse: sed significamus, ipsum velle Dei non necessario terminari ad rem istam, vel illam. Neque loquimur de possibilitate, sed de existentia rerum creatarum. Nam possibilitas rerum nihil ponit in re, nisi diuinã essentiam infinitis modis participabilem; diuinam sapiẽtiam, qua cognoscat omnes modos, quibus diuina essentia participabilis est: & diuinam potẽtiam, qua possit res producere, quibus diuina essentia participetur. Non potest autem Deus non habere essentiam infinitis modis participabilem & sapiẽtiam, qua cognoscat res creatas esse possibiles, & potentiam, qua possit eas re ipsa producere.

Cur autem possit voluntas Dei non terminari ad existentias rerum extra se, & libere super eam cadat, ratio est, quia res illæ non sunt Deo necessariæ, cum neque sint finis eius, neque media cum eo fine ex necessitate connexa: ac per hoc non sunt appetibiles absolute, sed solum ex hypothesi, id est, posito quod velit Deus per eas, gloriam suam manifestare. Ex his facile erit ad argumenta omnia respondere.

PRIMVM argumentum tale est, Arbitrij libertas in eo posita est, vt quis possit velle & non velle, & velle hoc & non illud: at hoc repugnat immutabilitati diuinæ. Respondeo, velle & non velle in Deo, non significat mutationem actus, sed quod terminetur, vel non terminetur ad tale, vel tale obiectum. Vnde non in Deo, sed in creatura contingit mutatio.

SECVNDVM argumentum, Voluntas diuina non potest non esse conformis sapientiæ diuinæ: sapientia diuina non potest non iudicare, id esse melius & faciendum, quod re ipsa est melius & faciendum; igitur voluntas diuina nõ potest eligere, nisi id quod reipsa est melius & faciendum: ac proinde non est libera, cum nunquam possit eligere, nisi vnum. Respondeo, sapientia diuina iudicat, nihil esse absolute bonum & faciendum extra Deum, nisi quod ipse Deus facere voluerit, & id esse melius, quod ei magis placet. Et hoc fortasse significauit Apostolus ad Ephes. 1. cum ait, Deum omnia operari secundum consilium voluntatis. Quamuis igitur voluntas diuina semper sit conformis sapiẽtiæ diuinæ, nulla tamen inde sequitur necessitas, quoniam etiam sapiẽtia diuina conformis semper est voluntati diuinæ.

TERTIVM argumentum, velle DEI est necessarium, tum quia est idem quod esse DEI, tum etiam quia necessarium est nobilius contingenti, & Deo tribuendum est, quod est nobilius; igitur velle Dei non est liberum. Respondeo, Velle Dei est necessarium, quantum ad ipsum actum volendi, non tamen quantum ad ordinem, quem dicit ad creaturam. Et quia esse Dei, non dicit ordinem ad creaturam, ideo esse Dei, necessarium est omnibus modis: & nullo modo liberum; at velle Dei, aliquo modo est necessarium, vt videlicet est idem cum esse alio modo liberum, vt nimirum terminatur ad rem creatam.

Neque his repugnat, quod necessarium sit nobilius contingenti. Nam id verum est de essentia rei, non de caussalitate, siue respectu sui, nõ respectu aliorum. Illa enim essentia est nobilior, quæ magis est necessaria, quia longius abest à defectu & corruptione: contra autem caussa, vt caussa, eo præstantior est, quo liberior est, quoniam quo est liberior, eo minus ab alijs dependet, & sane magna esset imperfectio in Deo, si à rebus creatis ex necessitate penderet.

QVARTVM argumentum, Deus ab æternitatẽ voluit omnia quæ fecit, facit, & facturus est: ergo iam est determinatus ad vnum, nec potest aliud velle. Respondeo, Actus voluntatis Dei, quoad substantiam, & entitatem suam ab æternitate fuit, & est absolute determinatus, quia non potest non esse, vel aliter se habere, tamen respectu obiecti creati non est determinatus nisi ex hypothesi; absolute autem potest aliter se habere, quoniam (vt sæpe diximus) ad res creatas voluntas Dei non habet ordinem necessarium, sed contingentem.

QVINTVM argumentum. Indeterminatio imperfectionem significat; Illi enim dicuntur indeterminati, qui adhuc ambigunt de rebus agendis: non igitur indeterminatio locum habet in Deo. Respondeo, Duplex est indeterminatio: Alia, quæ oritur ex parte caussæ, quæ nõdum est assequuta perfectionem suam, vt possit exire in actum; & talis non est in Deo, sed in illis, qui non perfecte rem cognoscunt, & ideo deliberant adhuc & consultant: Alia, quæ oritur ex effectu, qui nõ habet ordinem necessarium ad caussam. Et hæc indeterminatio dicit perfectionem in caussa, quoniam significat caussam esse inde-

pendentem ab vno effectu & eius contrario, & vtroque superiorem.

Sextvm argumentum, si Deus posset facere quod non facit; haberet potentiam passiuam & ociosam: quod Deo nulla ratione cōuenit. Respondeo, Nulla est in Deo potentia passiua, ac multo minus ociosa. Illa enim dicitur potentia passiua, quæ distinguitur ab actu, & nondum reducta est ad actum. Dei autem potentia non distinguitur ab actu: cum sit ipsa diuina essentia, quæ est actus purus. Neque etiā proprie dicitur potētia esse in Deo, respectu actus, quasi possit Deus habere actum, & non habere, sed solum respectu obiecti, quia potest voluntas Dei terminari ad talem, vel talem rem producendam. Itaque nihil aliud est potentia in Deo, nisi voluntas actualis cum habitudine quadam ad res possibiles.

CAPVT XVIII.

De fine liberi arbitrij, id est, quare Deus creauit Angelos, & homines libero arbitrio præditos.

Postrema restat quæstio de fine liberi arbitrij, ad illam definitionis particulam explicandam, *Ad magnam Dei gloriam.*

Quæritur igitur, cuius rei gratia Deus condiderit Angelos, & homines cum libero arbitrio: cum id solum sit, per quod in Deum peccatum cōmittitur, & vnde omnia mala redundarunt in mundum. Sed res plana est, & quod in definitione liberi arbitrij posuimus, omniū Patrum confessione firmatur, videlicet, ad insignē Dei gloriam pertinere, quod naturas intelligentia præditas arbitrij libertate donauerit.

Prima igitur ratio, cur Deus homines & Angelos liberos esse voluerit, ducitur à potentia & sapientia Dei, quę in hac re mirifice splendent. Deus enim per hoc, quod Angelos & homines liberos condidit, ostendit prouidentiā suam nullo modo impediri posse, etiamsi permittat creaturis, quas regit, plane pro arbitrio viuere. An non elucet insignis Dei gloria, si quis cogitet Angelos & Homines facere quicquid volunt, & tamen velint, nolint, ordinem diuinæ prouidentiæ ab æternitate constitutum perturbare non posse, vt fiat aliquando, quod Deus absolute non vult, aut non fiat quod absolute vult? Simile esset, si quis innumerabiles auiculas libere auolare permitteret; & tamen incredibili artificio id efficere posset, vt omnes ad ea loca pergerent, quo ipse vellet. Vide S. Augustinum, cuius est hæc ratio, in Enchirid. cap. 95. & sequentibus.

Secvnda ratio: sumitur à iustitia & æquitate diuina, quæ in eo perspicue apparet, quod Angelos & Homines ita creauit, vt possēt bene & male agere, & ipse sine acceptione personarum, bonos præmijs, malos suppliciis afficeret. Ita docent sancti Patres, Irenæus lib. 4. cap. 71. Iustinus in Dialogo cum Tryphone, & alij.

Tertia ratio hæc esse potest, vt diuina bonitas illustretur. Insignis enim Dei bonitas in eo conspicitur, quod non solum voluit gloriam sempiternam nobiscum communicare: sed etiam addidit, vt eam per propria merita, id est, nobilissimo modo consequeremur; vt annotauit S. Greg. Nazianzenus in 1. Apologetico.

Neque his repugnat, quod Deus & Christus homo gloriam sempiternam non habent ex meritis: & tamen eam habent modo, sine controuersia, nobilissimo. Nam modus habendi gloriam præstantissimus est eam habere ex se, porro ex se gloriam habendi multi sunt gradus. Primus gradus est, eam habere omnino naturaliter, vt sit de essentia eius, qui illam habet. Et hic primus gradus soli Deo proprius est. Alter gradus, qui soli Christo conuenit, est eam habere quodammodo naturaliter, non ita vt sit de essentia animæ Christi beatitudo, sed vt fluat ab intrinseco. Christus enim vt Deus se ipse vt hominem gratia & beatitudine donauit. Tertius gradus est eorum, qui eam habent ex se, non quia naturaliter habēt vllo modo, sed quia per liberum arbitrium gratia Dei adiutum illam sibi acquirunt. Et hoc conuenit Angelis & hominibus.

Qvarta ratio fuit, vt appareat infinita magnitudo, & inexhaustus thesaurus diuitiarum Dei. Nā si Deus haberet apud se certam mensuram bonorum, quibus remunerare posset cultores suos, non permisisset Angelis & Hominibus liberum arbitrium, quo merita possent augere quantum vellent: sed quoniam diuitiæ Dei sunt infinitæ, neque periculum est, vt aliquando exhauriantur, ideo concessit Angelis & Hominibus facultatem, qua pro arbitrio merita augerent. Simile esset, si quis tam esset diues auri & argenti, vt pauperibus stipem petentibus thesauros suos ostenderet, sineretque vt vnusquisque auferret, quod vellet, quomodo nemo prohibetur ex fonte perenni tantum aquę haurire, quantum cupit.

Qvinta ratio esse potuit, vt innotescat Deum sibi sufficere, & bonorum nostrorum nullo modo egere. Homines enim qui aliorum opera necessario indigent, neque se, aut sua tueri sine multorum adiumento possunt, omnino cuperent, &, si valerent, efficerent, vt famuli, ac milites suis à se deficere non possent, & ideo promissionibus, pactis, iuramentis eos deuinciunt, sibique adstringunt quoad valent. Deus autem, quia nullus opera eget, sponte famulis suis libertatem concessit arbitrij, vt in obsequio permanerent, & imperium detrectarent, prout vellent.

Sexta ratio ex præcedenti oritur, & infinitam Dei charitatem erga creaturas suas ostendit. Nam cum Deus non egeat hominibus, & si egeret, non multum eis fidere posset, quippe qui tam facile ob libertatem arbitrii à conditore suo deficiūt: æquum esse videbatur, vt non vsque adeo magnam de hominibus curam gereret, & tamen ob nimiam charitatem suam nō minorem de ipsis curam gerit, quam si absque illis gloriam, vitamque suam conseruare non posset. Quid enim maius cogitari, fingiue potest, quàm vt Deus qui bonorum nostrorum non eget, propter homines homo fieri & mori voluerit?

Septima ratio fuit, quod id postulare videretur perfectio & ornamētum vniuersi. Nam cum sit aliquid, quod agit, & nō agitur, vt Deus, aliquid, quod agitur, & non agit, vt natura rationis expers; æquum erat, vt etiam extaret aliquid, quod ageretur & ageret. Et talis est natura creata intelligens, & libero arbitrio prædita, qualis est in Angelis & Hominibus.

Item cum sit aliquid quod ex nihilo, & libere operatur, vt Deus: aliquid, quod ex alio & necessario operatur, vt res omnes infra hominem, certe pulchrum erat, si aliquid esset, quod ex alio & libere operaretur, quales sunt Angeli & Homines. Nam quod aliquid ex nihilo & necessario operetur, quod est quartum membrum diuisionis, fieri non potest, cum operari ex nihilo, sit summæ perfectionis, operari necessario, summæ imperfectionis.

Dices, cur Deus non attribuit Angelis & Hominibus liberum arbitrium confirmatum in bono, vt & liberi essent, & tamen peccare non possent? Respondit ad hanc quæstionem S. Augusti. in lib. 2. de bono perseuerantiæ, cap. 10. & lib. 12. de ciuit.

Dei,cap.vlt. Deum ordinate procedere voluisse, ac primum ostendere, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium. Vide quæ diximus in lib. de peccato primi parentis,cap.2.vbi caussam reddere conati sumus,cur Deus creauerit hominem, quem peccaturum esse præuiderat.

Ad Argumentum autem,quod initio capitis obiiciebatur, quod videlicet liberum arbitrium videatur res noxia, cum id solum sit, per quod fit iniuria Deo, & vnde innumerabilia mala in ipsos homines redundarunt; facile Respondetur. Non enim data est homini libertas arbitrii, vt peccaret,sed vt peccata libere detestãdo mereretur laudem & gloriam apud Deum. Preterea (vt Euseb. recte docet in li.6. de præparat. Euangel.ca.5.) non dedit homini Deus solam arbitrii libertatem, sed accendit etiam in eius mẽte lumen intelligentiæ, addidit Synderesim semper clamantem, vt recta via incederet; incitauit ad virtutem promissione præmiorum, exterruit à vitiis comminatione pœnarum.

At absurdum videtur, vt Deus aliquid instituerit, quod pro maiori parte vertatur in malum: eiusmodi autem est liberum arbitrium, quo maxima pars hominum abutitur ad peccandum. Respondeo, liberum arbitrium commune est Angelis & Hominibus: & ideo pro maiori parte liberum arbitrium non in malum, sed in bonum absolute conuertitur. Nam maior pars Angelorum libero arbitrio bene semper, & vsi est, & vtetur.

At absurdum saltem esse videtur, vt species humana maiori ex parte, propter arbitrii libertatem suo fine frustretur. Respondeo, Finis vltimus rerum omnium Duplex est, Vnus intrinsecus & proprius, qualis est, si de hominibus agatur, visio Dei; Alter extrinsecus, & cõmunis, qui est gloria Dei. Quamuis igitur fine proprio, atque intrinseco species humana maiori ex parte frustretur, tamen semper obtinet Deus gloriam suam, quæ non minus in bonorum remuneratione, quàm in præuaricatorum animaduersione perspicitur.

Adde quod licet maior hominum pars excidat à perfecta adeptione finis intrinseci,& proprij; tamen non excidit à totali adeptione eiusmodi finis. Etsi enim minor pars omnium pertinget ad visionem Dei, tamen maior pars illud assequitur, vt ratiocinari,& viuere secundum rationẽ possit. Non est autem absurdum, vt minor pars indiuiduorũ alicuius speciei, ad perfectam finis proprii consequutionẽ non perueniat, modo à totali adeptione non excidat.

LIBER QVARTVS
DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Exponitur ordo futuræ disputationis.

DISSERVIMVS hactenus de natura liberi arbitrii; nunc de viribus eiusdem arbitrii, simul de gratiæ necessitate disputare aggredimur.

Sunt autem TRIA genera humanarum, tum cognitionum, tum actionum. Est enim Alia cognitio naturalis, siue theorica sit, siue mechanica; Alia est cognitio moralis, id est, notitia eius, quod secundum virtutem est vel agendum, vel omittendum: Alia denique est cognitio supernaturalis,id est,eorum,quæ sciri non possunt,nisi diuinitus reuelentur. Sic etiã actionũ Aliæ naturales dici possunt, quales sunt ambulare, sedere, colere agros, gerere bella, & alia id genus; Aliæ morales,quibus actiones omnes virtutum,& vitiorum continentur, vt eleemosynas dare, ieiunare, & similia; & contra, furari, fornicari, & alia eiusdem generis; Aliæ diuinæ, ac supernaturales, quæ proprie ad salutem æternam consequendam pertinent, vt credere, sperare, diligere, orare, sacrificare, & cætera.

Et quamuis actiones primi generis, quas naturales diximus,& à quibusdam ciuiles etiam nominantur, in particulari, siue (vt Theologi loquuntur) in indiuiduo necessario sint bonę, aut malæ moraliter (iuxta doctrinam S. Thomæ, quam nos vt probabiliorem sequimur) tamen ex genere suo indifferentes sunt,& potest etiam fieri vt aliquis sit liber in eiusmodi actionibus, qua parte naturales sunt,& non sit liber qua parte sunt morales, vt si quis existimet omnia opera infidelium esse peccata, is fortasse dicet, habere hominem infidelem liberum arbitrium ad colendum agrum, & non colendum, quatenus colere agrum est opus naturale; non autem habere, quatenus est opus morale, quia poterit colere agrũ, vel non colere, sed non poterit, in eo opere vlla ratione vitare peccatum.

Nos igitur de singulis his cognitionum, actionumque generibus, Tres tractabimus quæstiones: Vnam, egeatne homo auxilio gratiæ specialis ad res cognoscendas; Alteram, egeatne auxilio ad res easdem peragendas; Tertiam, admisso gratiæ adiumẽto, sitne opus illud in libera hominis potestate. Quare Nouem erunt præcipue quæstiones, præter alias, quæ harum occasione discutiendæ erunt.

Prima, quæstio erit, an ad cognoscendum verum naturale, indigeamus gratia; Secunda, an ad actiones naturales,vt tales sunt, egeamus etiam gratia. Tertia, an ad easdem actiones, etiam vt tales sunt, habeamus liberum voluntatis arbitriũ. Quarta, vtrum sine auxilio gratiæ cognoscere possimus verum morale. Quinta, vtrum ad moralia opera, id est, ad præcepta seruanda, & peccata cauenda opus habeamus auxilio gratiæ. Sexta, vtrum sit in nostra potestate bene & male agere moraliter. Septima, sitne auxilium gratiæ necessarium ad cognoscendum verum supernaturale. Octaua, sitne idem auxilium gratiæ necessarium ad actiones diuinas, credendi, sperandi, diligendi,&c. Nona, sitne homo liberi arbitrii in eiusmodi actionibus supernaturalibus, atque diuinis.

CAPVT II.

Posse cognosci viribus naturæ Deum esse, & esse vnum, & alia id genus.

PRIMA igitur quæstio tractanda se offert, Vtrum ita læsa sit mens humana per peccatum, vt non possit solis naturæ viribus cognoscere aliquod verũ mechanicum, vel theoricũ naturale. Nam de vero morali & supernaturali postea differemus.

Est autem communis omnium sententia, posse cognosci solo lumine naturæ, multas veritates theoricas & mechanicas, quæ in scientiis, & artibus humanis & naturalibus continentur. Id quod etiam Caluinus fatetur in 1. lib. Instit. c. 2. & in lib. 2. c. 2. Vna solum controuersia remanet, Vtrum Deum esse, & esse vnum, cognosci possit lumine rationis absque speciali gratiæ auxilio.

Nam Ioan. Caluinus loco notato scribit, Ethnicos solo lumine naturæ cognouisse generatim, Deum esse aliquem, non tamen in veri Dei notitiam, qui vnus & solus est, deuenisse. Tilmanus etiam Heshusius in lib. de erroribus Pontificiorum, tit. de libero arbitrio, nu. 11. inter errores ponit id, quod habetur in Catechismo Romano, lumine naturali cognosci posse, Deum esse, & esse vnum. Ex nostris quoque Petrus ab Alliaco in 1. sent. q. 3. scripsit, nõ posse de Deo quicquam cognosci sine speciali adiutorio gratiæ.

At contra sentiunt fere omnes Theologi, ac præsertim S. Thom. lib. 1. contra gentes, c. 12. & 43. vbi non dubitat errorem appellare sententiam eorum, qui docent, non posse naturali ratione demonstrari, Deum esse. Et certe quod naturali ratione demonstratur, naturali lumine cognoscitur: neque opus est ad assentiendum iis, quæ naturali ratione demonstrantur, auxilio gratiæ speciali, cum sine labore iis assentiamur, quin etiam non assentiri nulla ratione possimus.

Probatur igitur hæc veritas, PRIMVM ex diuinis litteris; Iob. 36. *Omnes homines vident eum, sed vnusquisque intuetur procul.* Quo loco dicuntur homines videre Deum, quia omnes habent lumen naturale, quo pertingere possunt ad cognitionem veri Dei: tamen procul eum intueri dicuntur, quia non possunt cognoscere nisi communia quædam, vt esse, & esse vnum, esse bonum, &c. quæ ex rebus creatis colliguntur, S. Greg. li. 27. Moralium, c. 2. & Beda, lib. 2. in Iob. cap. 5. ita hunc locum exponunt, quorum verba paulo post inter aliorum Patrum sententias referentur.

ALTER locus est Sap. 13. *Si tantum potuerunt scire, vt possent æstimare sæculum, quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?* Ex quo loco discimus, verum & vnum Deum naturaliter posse cognosci, & non solum Deum in communi, vt dicitur de vero Deo, & falsis Diis. Nam si quis existimet Solem aut Lunam esse Deos, aut homines mortuos, vt Iouem & Martem tanquam Deos honoret, is non potest dici inuenisse mundi Dominum; neque simpliciter, neque ex sententia auctoris libri Sapientiæ; non simpliciter, quia vere, neque Sol, neque Luna, neque Iupiter, neque Mars, est mundi Dominus; nõ etiam ex sententia huius sacri auctoris. Quia ipse fatetur ab ijs, quos reprehendit, quod mundi Dominum non inuenerint, habitos fuisse pro Diis Solẽ & Lunam, & homines mortuos.

TERTIVS locus est Actor. 17. *Quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longe sit ab* A *vnoquoque nostrum.* Est enim sententia huius loci, interprete Chrysostomo & Oecumenio, tã esse facilem, & obuiam Dei notitiam ex rebus creatis, vt fere palpari & attrectari queat, quomodo tractantur ea, quæ ante pedes & oculos iacent.

QVARTVS locus Rom. 1. *Reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt.* Hoc loco significat Apostolus sapientes mundi ex rebus B creatis verum Deum cognouisse. Nam si non cognouissent verum Deum, non dicerentur veritatem in iniquitate detinuisse, neque absolute pronunciaret Apostolus: *Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt;* neque propter cognitionem numinis in genere dicerentur *inexcusabiles*, circa peccatum idololatriæ. Non enim inexcusabiles essent colentes idola pro Diis, si nullum alium Deum cognouissent, aut cognoscere potuissent.

Præterea ex hoc loco intelligimus, Deum manifestasse Deitatem suam Philosophis, non per reuelationem specialem, sed per species rerũ creatarum; nam cum dixisset B. Paulus: *Deus illis manifestauit,* continuo explicat, quemadmodum manifestauerit, ac dicit: *Inuisibilia enim ipsius per ea, quæ facta sunt, in-* C *tellecta conspiciuntur.* Et hoc modo locum istum exponunt, Chrysost. Ambros. & alij in comment. & præterea August. multis in locis, quæ paulo post adferentur.

DENIQVE ex hoc loco colligimus Philosophos cognouisse non solum Deum esse, sed etiam libere agere, & prouidere rebus humanis. Nam alioqui nõ reprehenderentur, quod gratias non egissent. Non enim debetur gratiarum actio ei, qui ex necessitate naturę operatur, sed ei qui beneficia nobis pręstarit, cum sit in eius potestate non præstare.

Probatur SECVNDO, eadem veritas, ex testimoniis Patrum. S. Iustinus Martyr in Apologia ad Imperatorem, vltra medium, scribit Socratem, & D alios quosdam Deum verum ita cognouisse, vt fere Christiani dici potuerint.

S. Irenæus li. 2. aduersus hæres. c. 5. habet hæc verba: *Etiamsi nemo nouit patrem, nisi filius, neque filium nisi pater, tamen hoc ipsum omnia cognoscunt, quando ratio mentibus infixa moueat ea, & reuelet: quoniam est vnus Deus omnium Dominus.*

Tertullianus in Apologetico, cap. 17. *Vultis,* inquit, *testimonio comprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumsepta, licet libidinibus & concupiscentiis eneruata, licet falsis Dijs exancillata, cum tamen resipiscit, & sanitatem suam patitur, & Deum nominat solum, quia proprie verus hic vnus Deus, & bonus, & magnus, & quod Deus dederit, omnium vox est, iudicem quoque contestatur illum, Deus videt, &* E *Deo commendo, & Deus mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter Christianæ. Denique pronuncians hæc, non ad Capitolium, sed ad cœlum respicit.* Et in libro de spectaculis: *Nemo,* inquit, *negat, quia nemo ignorat, quod vltro natura suggerit, Deum esse vniuersitatis conditorem.*

S. Cyprianus tract. 4. de Idolorum vanitate: *Quæ est,* inquit, *hæc summa delicti nolle agnoscere, quem ignorare non possis?* Et rursus ibid. *Ergo vnus est, & vbique diffusus est. Nam & vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens, & anima sui auctoris, & principis admonetur. Dici frequenter audimus, ô Deus, & Deus*

videt, & Deo commendo, &c.

Lactantius lib. 1. diuinarum institutionum, ca. 3. *Nemo*, inquit, *est, qui sapiat, rationemque secum putet, qui non vnum Deum esse intelligat.*

S. Hilarius in primum versum Psal. 52. *Quis*, inquit, *mundum intuens, Deum esse non sentiat.*

S. Ambrosius in comment. c. 1 ad Rom. vel quicunque fuit eorum commentariorum auctor. : *Vt Deus*, inquit, *qui naturæ inuisibilis est, à visibilibus cognosci posset, opus fecit, quod opificem sua visibilitate manifestauit.*

S. Gregor. Nyssenus, lib. 8. Philosophiæ, ca. 7. *Non leuis*, inquit, *coniectura existit singularis gubernatricis prouidentiæ, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta. Necessitate enim aliqua obruti confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus, quasi natura nos absque præceptore diuinum auxilium edocente.*

S. Hieronymus in comment. c. 1. ad Gal. *Ex quo*, inquit, *perspicuum fit, natura omnibus inesse Dei notitiam.*

S. Ioannes Chrysostomus, homil. 9. ad populum Antiochenũ: *Deus*, inquit, *illis manifestauit. Quo pacto? quem Prophetam mittens? quem Euangelistam? quem Doctorem, si Scripturæ nondum erant? Inuisibilia ipsius, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, &c.* Quo loco S. Ioan. Chrysostomus copiose docet, potuisse mundi sapientes naturæ lumine cognoscere, Deum orbis terræ conditorem & moderatorem esse.

S. Augustinus in lib. de spiritu & littera, c. 12. *Vides*, inquit, *quomodo, non eos dixerit veritatis ignaros, sed quod veritatem in iniquitate detinuerint: & quia occurrebat animo vt quæreretur vnde illis esse potuerit cognitio veritatis, quibus Deus legem non dederat: neque hoc tacuit, vnde habere potuerint: per visibilia namque creaturæ peruenisse eos dixit ad intelligentiam inuisibilium creatoris. Quoniam reuera sicut magna ingenia quærere perstiterunt, sic inuenire potuerunt.*

Item serm. 55. de verbis Domini: *Vnde*, inquit, *illi impij veritatem detinent? nunquid Deus ad quenquam illorum loquutus est? nunquid legem acceperunt, sicut Israelitæ per Mosem? Audi quomodo illis Deus manifestauit. Inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Interroga mundum, ornatum cæli, fulgorem, dispositionemque syderum, & vide si non sensu suo tanquam tibi respondent, Deus nos fecit. Hæc, & Philosophi nobiles quæsierunt, & ex arte artificem cognouerunt.*

Item tract. 106. in Ioan. *Hæc*, inquit, *est vis veræ diuinitatis, vt creaturæ rationali iam ratione vtenti non omnino, ac penitus possit abscondi. Exceptis enim paucis, in quibus natura nimium deprauata est, vniuersum genus humanum Deum mundi huius fatetur auctorem.*

Item li. 8. de ciu. Dei, c. 6. *Itaque*, inquit, *quod notum est Dei, ipse manifestauit eis, cum ab eis inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspecta sunt.* Vbi S. Augu. multis aliis verbis docet, Philosophos ratiocinando, perque res creatas gradatim ascendendo paulatim ad vnius Dei notitiam peruenisse.

Paulus Osorius lib. 6. ca. 1. *Philosophis*, inquit, *dum intento studio quærunt, scrutanturque omnia, vnum Deum auctorem omnium repererunt. Vnde etiam nunc Paganos quos iam declarata veritas de contumacia magis, quàm de ignorantia conuincit, cum à nobis discutiuntur, non se plures Deos sequi, sed sub vno Deo magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei, per multas intelligendi suspiciones confusa dissensio. Quia de vno Deo omnium pene vna opinio est. Hucusque humana scrutatio, et si cum labore deliberare potuit. At vbi ratiocinatio deficit, fides subuenit.*

Theodoretus serm. 2. de curandis Græcorum affectionibus docet, Platonem cognouisse vnũ Deum

A ex tessera, quam Dionysio in epist. ad eum scripta dederat. Scripsit enim Plato epistolam fore seriam, si initio adscribatur, DEVS, ludicram autem, si adscribatur, DII. Hæc enim tessera satis aperte declarat apud Platonem, fabulosam fuisse multitudinem Deorum.

S. Gregorius lib. 27. Moralium, ca. 2. *Omnis*, inquit, *homo eo ipso, quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum, qui se condidit, Deum esse. Quem videlicet iam videre, est dominationem illius ratiocinando conspicere. Cum vero dictum sit, omnes homines vident eum, recte subiungitur, vnusquisque intuetur procul, procul quippe eum intueri, est, non iam illum per speciem cer-*
B *nere; sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare.*

Denique venerabilis Beda lib. 3. in Iob. cap. 5. sic ait: *Per naturæ bonum, notitia creatoris inest cordibus hominum.* Et infra: *Omnis homo hanc vim sapientiæ naturaliter accipit, vt Deum ignorare non possit, nisi aut contemnat, aut negligat.*

Probatur VLTIMO ratione. Nam si Deum esse vnum, non posset cognosci sine gratia Dei speciali, id fieret, vel quia obiectum sit supernaturale; vel quia actio intelligendi vnitatem Dei sit valde difficilis, aut etiam impossibilis viribus solius naturæ: neutrũ
C autem horum dici potest. Nam vnitatem Dei esse obiectum naturale, & nulla ad hoc opus esse reuelatione, testatur Sapiens, c. 13. cum ait: *A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri.* Testantur etiam demonstrationes plurimæ à naturalibus effectis ductæ, quibus Deum esse vnum probant Ioan. Damascenus lib. 1. de fide, cap. 5. Richardus de S. Victore lib. 1. & 2. de Trinitate, & S. Thom. lib. 1. contra gentes, ca. 43. Quod autem demonstrari potest naturalibus rationibus, certe non est supernaturale, nec superat vim intelligentiæ naturalis. Vbi vero demonstratio adfertur, non est difficile assentiri, sed contra potius difficile, vel impos-
D sibile est non assentiri. Quare non requiritur auxilium speciale ad hunc actum producẽdum. Præsertim cum nec vehementia perturbationum, neque alia caussa iudicium theoricum impedire possit, licet impediant iudicium practicum, & actiones voluntatis.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones.

SED contra DVO argumenta obijci possunt. PRIMVM est testimonium illud Euangelij: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Item:
E *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Ioan. 1. ALTERVM est ex Augustino lib. 10. Confess. cap. 6. vbi dicit, cœlũ & terram omnibus hominibus magna voce clamare, ipse fecit nos, & non ipsi nos: sed tamẽ surdis canere, nisi Deus altius misereatur. Ex his enim S. Ioan. & S. Augustini testimonijs colligitur, Deum quidem dedisse hominibus argumẽta satis magna, quibus eum cognoscere possent, nisi essent cæci: sed tamen per peccatũ primi parentis ita esse totum genus humanum excæcatum, vt iam Deum nemo cognoscere possit ex argumentis illis, nisi cui speciali gratia Deus illuminauerit mentem.

Sed facile erit argumentum vtrumque refellere. Nam esse omnino excæcatos homines per peccatũ primi hominis, in ijs etiam, quæ ad Dei notitiã pertinent; perspicuum est ex locis allegatis, Sap. 13.

& Rom. 1. *Nam*(vt ipsis verbis S. Augustini vtar, in expositione quarundam propositionum epistol. ad Rom. in principio) *quos arguit Salomon*, Sap. 13. *non cognouerunt per creaturam creatorem: quos autem arguit Apostolus, cognouerunt, sed gratias non egerunt.* Non autem arguerentur, qui non cognouerunt, si cognoscere non potuissent: neque cæci sunt, qui aut cognouerunt, aut certe cognoscere potuerunt.

Illud vero: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et illud: *Mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Intelligenda videntur de Verbo, id est, de filio Dei, ac per hoc, de mysterio Trinitatis: quod fatemur non posse cognosci solo lumine rationis. DEINDE, possent etiam ea verba B hunc sensum habere, lux diuinæ sapientiæ lucet etiā in tenebris, cum appareat in ijs rebus, quæ omni luce sapientiæ carent, id est, in animātibus rationis expertibus, in arboribus, in lapidibus, in rebus cæteris, quæ quod ratione careant, tenebræ dici possunt, & de ijs recte scriptum esse intelligitur, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Nec male, cum Chrysostomo ac Theophylacto dici potest illud, *& tenebræ eam non comprehenderunt*, idem esse, ac si dictum fuisset, & tenebræ ei non præualuerunt. Lux enim illuminat tenebras, & tenebræ non obscurant lucem, hoc est, lux notitiæ Dei in hominibus quoque impiis, quauis tenebrarum multitudine, vel densitate non vincitur. DENIQVE, cū S. C Augustino, sanctoque Cyrillo dici potest, tenebras esse homines ignorantes & peccatores, qui lucem istam non perceperunt, quam tamen si voluissent, percipere potuissent.

Illud autem S. Augustini ex lib. 10. Confessionum ad rem non facit. Non enim de cognitione, sed de amore loquitur eo loco S. August. *Domine*, inquit, *amo te, percussisti cor meum verbo tuo, & amaui te. Sed & cœlum & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vndique mihi dicunt, vt te amem, nec cessant dicere omnibus, vt sint inexcusabiles. Altius autem tu misereberis, cuius misertus eris. Alioquin cœlum & terra surdis canunt laudes tuas.* Itaque sicut nos surdis canere dicimur, cum ij, quibus multis verbis aliquid suademus, nolūt illud facere, licet satis facile intelligant quæ dicimus: sic etiam cœlum, terra, surdis canunt laudes Dei, cum homines ex operibus Dei conditorē quidem agnoscunt, sed non sicut conditorem diligunt, venerantur & colunt.

CAPVT IV.

Requiri, & sufficere auxilium generale ad actiones naturales & ciuiles efficiendas.

ALTERA quæstio erat de actionibus naturalibus, siue politicis, aut mechanicis abstrahendo à malitia, vel bonitate morali, an eæ possent à nobis fieri solis naturæ viribus. Dvo siquidem de hac re contrarii errores aliquando extiterunt. QVIDAM enim docuerūt, posse homines, vt etiam res cæteras, opera sua efficere sine vllo Dei auxilio, siue generali, siue speciali. Ita videtur sensisse Origen. libro 3. de principiis, vt annotauit S. Thom. lib. 3. contra Gentiles, c. 89. ita etiam senserunt Pelagiani, teste S. Hieronymo in epist. ad Ctesiphontem. & lib. 1. aduersus Pelagianos. Ita denique sensit ex Theologis scholasticis, Durandus in 2. sent. dist. 1. q. 5. & d. 37. q. 1. qui docet, Deum omnia operari, quæ nos operamur, quia dedit, & conseruat vim operatricem, quæ in nobis est, non quia nobiscum ad opus nostrum efficiendum actione concurrat.

A ALII vero, fortasse vt ab hoc errore longissime recederent, contra senserunt, ita Deum immediate & propriè omnia operari, vt caussæ secundæ nihil omnino efficiant, sed ad eorum præsentiā solus omnia faciat Deus. Refert hanc sententiam S. Tho. in q. 3. de potētia, art. 7. eamque Mahometis sectatoribus tribuit. Cæterum vterque error Scripturis, Patrum testimoniis, & manifestæ rationi repugnat. Quod breuiter ostendemus, quoniam copiosior disputatio ad Philosophos propriè pertinet.

Igitur secundas caussas, & præsertim homines aliquid vere, ac propriè operari, Scriptura passim docet. Nam Gen. 1. dicit, terram germinare, stellas lucere super terram, aues volare sub firmamēto cœli, homines dominari, ac præesse animantibus cæteris. Et alia id genus frequentissime in diuinis litteris reperiuntur.

Sancti quoque Patres id ipsum affirmant, vt Basilius orat. 5. de opere sex dierum. Ambros. lib. 3. exameron, c. 6. & 8. Ioan. Chrysost. hom. 5. in Gen. August. lib. 3. de Trinit. cap. 3. & 4. Ioan. Damascenus lib. 2. de fide, cap. 10.

Denique rationes etiam in promptu sunt. Nam in primis, si neque ignis calefaceret, neque Sol illuminaret, falleretur sensus circa proprium obiectum, nullusque esse posset experimētis locus. Certe enim sensus ignem calidum, & Solem esse lucidum iudicat, quoniam ab illo per calefactionē, ab isto per illuminationem immutari se sensit. DEINDE, quorsum Deus rebus naturalibus virtutes operatrices dedisset? Immo quorsum rerum naturas omnino esse voluisset, si omnia otiosa erant futura? DENIQVE, vnde monstra nascerentur, quæ dicuntur, & sunt peccata naturæ, si solus Deus omnia efficeret, cum in Deum error non cadat?

Iam vero humanam voluntatē, vt etiam res cæteras nihil omnino agere posse, nec se vlla ratione mouere, nisi Deus cum illis simul operetur, nec sufficere essentiam, & virtutem operatricē ad operandum, si desit auxilium conditoris, Probatur PRIMVM ex diuinis litteris. Nam Actor. 17. Apostolus ait: *In ipso viuimus, mouemur & sumus.* Quo loco si Deus solum donaret nobis naturam, & vires ad operādum, easque conseruaret, non etiam simul operaretur nobiscum, satis fuisset dicere, in ipso viuimus & sumus: quorsum igitur additum est, *mouemur*, nisi vt intelligamus, non posse nos moueri sine præsenti auxilio Dei, quemadmodum non possumus esse & viuere, nisi Deus vitam quam dedit, conseruare voluerit?

Itaque in Deo sumus, quia ipse fecit nos, & nō ipsi nos, in Deo viuimus, quia ipse nos portat verbo virtutis suæ; in Deo mouemur, quia sine ipso nihil possumus facere. Siquidem illa præpositio *in*, idem valet hoc loco, quod (per) vt sensus sit, per ipsum viuimus, mouemur, & sumus: quemadmodū in illis lo- E cis, *In Deo meo transgrediar murum. In Deo faciemus virtutem. Hoc genus dæmoniorum non eycitur, nisi in oratione & ieiunio. Omnia possum in eo, qui me confortat.* Idem Apostolus in epist. priore ad Cor. c. 10. dicit, Deum operari omnia in omnibus. Quod multo antea scripserat Isaias, c. 26. cum ait: *Omnia opera nostra operatus es Domine.* Rursus de alijs rebus idem Scriptura testatur, vt cum in Psal. 146. dicit de Deo: *Qui producit in montibus fœnum.* Et Iob. 10. *pelle, & carnibus vestisti me.* Et Hier. 1. *Antequam te formarem in vtero, noui te.* Et Dominus in Euangelio Matt. 6. *Quod si fœnum agri Deus sic vestit.* Et Ioan. 5. *Pater meus vsque modo operatur: & ego operor.*

Ad hæc, & similia respondebat Pelagius (teste Au-

gust. in lib. de gratia Christi, ca. 4.) & post eum Durandus loco notato, dici Deum omnia operari, quia virtutes operatrices rebus attribuit. Sed refellit hãc responsionem S. Augu. in epist. 146. eo argumento, quod Deus non solum dicatur omnia operatus, & omnia fecisse, sed in præsenti dicatur operari, cũ legimus: *Qui producit in montibus fœnum; & fœnum agri Deus sic vestit*, &c, *pater meus vsque modo operatur*.

Deinde, si propterea Deus diceretur operari omnia, quia dedit omnibus rebus operatrices virtutes, sequeretur, Deum operari omnia peccata, quia dedit homini, & Angelo liberum arbitrium, quo peccata omnia fiunt. Et apud Durandum id maxime locum haberet, cum ipse contendat in secundo sententiarũ dist. 44. potentiam peccandi formaliter esse à Deo.

Adde quod Scripturas intelligere debemus non pro arbitratu nostro, sed iuxta communem sanctorum Patrum explicationem; sancti autem Patres ex allegatis Scripturis errorem illum communi consensu refellunt.

Eusebius lib. 6. de præparatione euangelica, ca. 5. *Caussa*, inquit, *omnium, & quæ libertatis nostræ sunt, & quæ natura fiunt, Deus est*.

S. Hieronymus in lib. 1. aduersus Pelagianos, refellit Pelagianos, quod dicerent, posse se absque Dei auxilio scribere, sedere, flere, curuare digitum, aptare calamum, &c. Neque responderi potest, loqui S. Hieronymum de auxilio Dei mediato, vt vult Durandus. Nam vt diximus ex Augustino, & patet etiã ex Hieronymo ibid. fatebantur Pelagiani, liberum arbitrium esse donum Dei, & illo mediãte posse nostras actiones Deo tribui, & tamen Hierony. Pelagianos impios, & sacrilegos nominat: *Audite*, inquit in epist. ad Ctesiphontem, *sacrilegum, si voluero curuare digitum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, semper mihi auxilium Dei necessarium erit? Audi ingrate, imo sacrilege, Apostolum prædicantem, siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in nomine Domini facite*.

S. Ioan. Chrysost. hom. 5. in Genesim: *Quocirca*, inquit, *diuinæ Scripturæ vestigia sequamur, neque feramus eos, qui aduersa temere blaterant. Etiamsi homines terram operentur, & iumentorum auxilio fruantur, & magna sit cœli temperies, & omnia alia concurrant, nisi nutus Domini accedat, omnia alia frustra, & in vanum fierent, & nihil proficeret omnis labor, & desudatio, nisi manus Domini superne adiuuaret, & perfectionem his, quæ fiunt, tribueret*.

S. Augustinus in epist. 146. q. 2. *Quomodo*, inquit, *negare poterimus, Deum etiam nunc operari cuncta quæ fiunt, cum Dominus dicat, Pater meus vsque modo operatur?* Vide etiam lib. 8. de Genesi, cap. 20. & seq.

S. Anselmus lib. de concordia præscientiæ, prædestinationis, gratiæ & liberi arbitrij, cap. 1. *Facit*, inquit, *Deus omnia, quæ iusta, vel iniusta voluntate fiunt, id est, opera bona & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt: in malis facit quod sunt, sed non quod mala sunt*.

Accedat Postremo etiam ratio, nam omnes res creatæ ita pendent à diuina conseruatione, vt ne ad momentum quidem per se ac sine Deo esse possint, At si aliquid fieret sine Dei auxilio, saltem in primo illo instanti, quo fieret, per se, ac sine Deo esset. Quẽadmodum igitur lumẽ Solis in aëre in primo instãti fit à Sole, & toto reliquo tempore ab eodem conseruatur, nec vllo modo esse potest sine præsẽtia Solis continuantis esse, quod initio illi dedit: sic etiam omnis effectus cuiuscunque caussæ secundæ, initio fit à Deo, & ab eodem conseruatur, nec potest vlla ratione incipere, vel durare sine actione Dei dantis, vel continuantis esse. Porro res omnes creatas perpetuo à diuina conseruatione pendere, nemo est qui neget, cum Apostolus dicat Heb. 1. *Portãs omnia verbo virtutis suæ*. & fuse doceatur à S. Aug. li. 4. de Genesi, c. 12. & lib. 8. c. 12. à S. Ioan. Chrysostomo ho. 10. in Gen. à S. Gregorio lib. 16. Moral. c. 18. & à S. Thoma 1. part. q. 104. art. 1.

His igitur extremis refutatis erroribus, maneat sententia illa media, & communis in scholis Theologorum, posse ab homine fieri multa opera sine auxilio Dei speciali, vt arare, serere, putare vites, plantare arbores, ambulare, sedere, loqui, & alia id genus, nihil autem fieri posse sine auxilio Dei generali. Ita enim docet, & probat egregiis rationibus S. Thom. in lib. 3. contra Gentiles, cap. 89. Item S. Bonauentura & cæteri Theologi (Durando excepto) in 2. sent. dist. 37.

CAPVT V.

Proponitur quæstio principalis, An homo liberum arbitrium habeat in operibus naturalibus & ciuilibus; & notantur Lutheri & Melanchthonis contradictiones.

Sequitur Tertia quæstio, quæ vna est ex principalibus, & grauissimis totius huius materiæ quæstionibus; vtrum videlicet homo liberũ arbitrium habeat in actionibus illis naturalibus, siue ciuilibus, quas diximus fieri posse cum solo generali auxilio Dei.

Sunt autem Tres de hac quæstione sententiæ. Prima est Catholicorum fere omnium, non solum esse hominem liberi arbitrij in actionibus supra explicatis, sed etiam id esse euidens, tum in lumine naturæ, tum in doctrina fidei. Vide præter alios, qui hoc docent, sanctum Thomam in quæst. 6. de malo, quæst. de electione, & quæst. 24. de veritate (quæ est de libero arbitrio, art. 1.) Item Gregorium, Gabrielem, & alios in 2. sent. dist. 25.

Altera sententia est quorundam Catholicorum, qui affirmant certum esse ex doctrina fidei: hominẽ esse liberi arbitrij, tamen id non posse naturali ratione conuinci. Ita docuit Ioan. Buridanus in 3. lib. Ethicor. quæst. 1. & Andreas de Castro in 1. sent. dist. 45. quem citat Ruardus Tapperus in explicatione artic. 7. Louaniensium.

Tertia sententia, siue potius hæresis, manifesta est Laurentij Vallæ in li. de libero arbitrio, Martini Buceri in lib. de Concordia, articulo de libero arbitrio, & Ioan. Caluini, lib. 1. Institut. c. 16. §. 8. & lib. 2. cap. 4. §. 6. qui docent, non habere hominem, in statu naturæ corruptæ, liberum arbitrium vlla in re, ac ne in indifferentibus quidem & ciuilibus. Quocirca idem Caluinus in lib. 2. Institut. cap. 2. §. 4. dicit, optare se, vt tollatur omnino de medio nomen ipsum liberi arbitrij. Eadem fuit sentẽtia multorum veterum hæreticorum, quos cap. 7. opportuniore loco nominabimus. Eadem etiam sententia fuerat initio Lutheranismi, ipsius Martini Lutheri, & eius Achatis Philippi Melanchthonis, sed vterque apertissime retractauit. quos si Bucerus & Caluinus imitari voluissent, nulla cum hæreticis huius temporis de libero arbitrio in actionibus ciuilibus controuersia remaneret.

Vtile autem erit annotare hanc retractationẽ, & contradictionem Lutheri & Melanchthonis, vt appareat eorum inconstantia in re omnium maxima. Nam Lutherus in assert. art. 36. summam rerum

suarum in doctrina de arbitrii seruitute constituit. A Sic enim ait: *In cæteris articulis de Papatu, de Conciliis, de Indulgentiis, aliisque non necessariis nugis, ferenda est leuitas & stultitia Papæ & suorum, sed in hoc articulo, de seruitute arbitrii, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum ac flendum est, miseros sic insanire.* Et in lib. aduersus Regem Anglorum scripsit, adeo se certum esse de sua doctrina, vt si quis aliter doceret, aut damnaret, quæ ipse scripsit de fide, de operibus, de libero arbitrio, & similibus; is damnaret Deum, & oporteret eum manere filium gehennæ.

Videamus igitur constantiam eius in summa doctrinæ, de qua certissimum se esse iactabat. In assert. art. 36. ita loquitur: *Liberum arbitrium est figmentum in rebus, & titulus sine re, quia nulli est in manu quippiam* B *cogitare boni vel mali, sed omnia (vt Wiclefi articulus Constantiæ damnatus rectè docet) de necessitate absoluta eueniunt. Quod & Poëta voluit, quando dixit, Certa stant omnia lege. Et Christus,* Matth. 6. *Folium arboris non cadet in terram sine patre vestro.* Et infrà: *Non est dubium Satana magistro in Ecclesiam venisse hoc nomen liberum arbitrium.* Hic aperte Lutherus simpliciter tollit liberum arbitrium omnibus in rebus, iuxta hæresim Wiclefi, & ideo ipsum etiam nomen liberi arbitrii damnat. Ex quo factum est, vt librum aduersus Erasmum inscripserit de seruo arbitrio.

C Sed audi nunc retractationem, quæ extat in li. eius de Visitatione Saxonica, quem postea scripsit, sic enim loquitur in articulo de libero arbitrio: *Multi de libero arbitrio indiscrete loquuntur. Ideirco hanc breuem informationem adscripsimus. Homo habet ex propria virtute liberum arbitrium ad faciendum vel omittendum opera externa per legem, & pœnas adactus. Quapropter potest & sæcularem probitatem, & bona opera facere, ex propria virtute, à Deo ad hæc data & obtenta. Paulus enim vocat eam iustitiam carnis, hoc est, quam caro aut homo ex propria virtute facit. Si ergo operatur homo ex propria virtute vllam iustitiam, vtique habet electionem & libertatem, & fugiendi malum, & faciendi bonum.* Item ibid. *Voluntas humana est vis libera, vt facere* D *possit iustitiam carnis, seu iustitiam ciuilem, vbi lege & vi agitur, vt non furari, non occidere, non mœchari, &c.* Hæc ille; vbi per iustitiam carnis intelligit opera bona externa, non tamen bona simpliciter; ac per hoc docet posse hominem per liberum arbitrium facere & non facere, quæ lex iubet, non tamen peccare, aut non peccare. Itaque admittit arbitrii libertatem in actionibus ciuilibus & externis, quam negauerat in assert. ar. 36. & nomen liberi arbitrii recipit, quod à Satana magistro in Ecclesiam venisse antea dixerat. Ita damnat ipse articulum suum optimum, & summam rerum suarum, & si verum sit, quod scripsit in lib. aduersus Regem Anglorum, Deum damnauit, & oportet eum manere filium gehennæ.

Veniamus ad Philippum. Is in Locis communibus, quos edidit anno MDXXI. PRIMO, detestatur nomen liberi arbitrii: E *Vsurpata est,* inquit, *vox liberi arbitrij à diuinis litteris, à sensu & iudicio spiritus alienissima. Additum est è Platonis philosophia vocabulum rationis æque perniciosum.*

SECVNDO, defendit Vallam contra Eckium his verbis: *Vallam, aut Eckius, quod, scholarum sententiam de libero arbitrio confutauit, plura voluisse scire, quam didicisset, scilicet egregie festiuus nugator.*

TERTIO, reprehendit Philosophiam naturalem & rationem: *Hoc loco,* inquit, *prorsus Christiana doctrina à Philosophia, & humana ratione dissentit.*

QVARTO, tollit omnem libertatem, & contingentiam: *Est,* inquit, *libertas posse agere, aut non agere, posse sic, aut aliter agere. Itaque in quæstionem vocatur, sit ne libera voluntas, & quatenus libera sit. Responsio, quandoquidem omnia quæ eueniunt, necessario iuxta diuinam prædestinationem eueniunt, nulla est arbitrii libertas. Quid igitur inquies, nulla ne est in rebus contingentia? nihil casus? nihil fortuna? Omnia necessario euenire Scripturæ docent. Et si videatur tibi in rebus humanis esse contingentia, iudicio rationis hic imperandum est.*

QVINTO, his addit in comment. ad cap. 8. epist. ad Romanos. Non solum opera indifferentia, sed etiam peccata in nobis à Deo fieri: *Sicut,* inquit, *fatemur proprium Dei opus fuisse Pauli vocationem, ita fatemur opera Dei propria esse; siue quæ media vocantur, vt comedere, bibere; siue quæ mala sunt, vt Dauidis adulterium, Manlii seueritatem.* Constat enim ex cap. 1. ad Romanos, *Deum omnia facere non permissiue, sed potenter (vt Augustini verbo vtamur) id est, vt sit eius propria Iudæ proditio, sicut Pauli vocatio.* Et infrà: *Ergo non est cur frigidum glossema admittamus, Deum mala permittere, non etiam facere.* Hæc ille.

Contradicentia his omnibus habentur in iisdem locis communibus posteriori tempore editis, tum in loco de caussa peccati, tum in loco de libero arbitrio. PRIMO siquidem, recipit nomen liberi arbitrii & rationis, quod ante detestabatur, *Monendi sunt,* inquit, *rudiores, vt à Physicis sumant distinctiones & appellationes partium hominis. In homine est pars cognoscens & iudicans, quæ vocatur mens, vel intellectus, vel ratio. Altera pars appetens vocatur voluntas, vocatur autem liberum arbitrium mens & voluntas coniuncta.*

SECVNDO, reprehendit Vallam, quem ante defenderat: *Valla,* inquit, *& plerique alii, non rectè detrahunt voluntati hominis libertatem, quia fiant omnia decernente Deo.* Item in Epitome moralis Philosophiæ: *Stoicas,* inquit, *illas de fato, seu Vallæ absurdas imaginationes, quæ propter diuinam gubernationem adimunt libertatem voluntati, fugiamus.*

TERTIO, amplectitur Philosophorum sententias, quas antea Scripturis cōtrarias esse dicebat: *Hæc,* inquit, *est libertas voluntatis, quam Philosophi rectè tribuunt homini.* Item: *Honestius,* inquit, *Plato docuit.* Et in Epitome moralis Philosophiæ, *Est,* inquit, *prudentissimè ab Aristotele addita rationis descriptio.*

QVARTO, admittit, esse in rebus contingētiam & libertatem, quam simpliciter ante negauerat: *Concedendum est,* inquit, *quod Scriptura Apostolica tribuat homini etiam nunc post lapsum, libertatem aliquam diligendi ea, quæ sunt subiecta rationi.* Et infrà: *Hæc Manichæa imaginatio horribile mendacium est, & ab hoc errore mentes abducendæ sunt, & docendæ, agere aliquid liberum arbitrium.*

QVINTO negat, Deum esse caussam peccati, quod tam imprudenter anteà asserebat: *Est,* inquit, *hæc & pia sententia, vtraque manu, & vtris toto pectore tenenda, Deum non esse caussam peccati, nec velle peccatum.* Et infrà: *Nec figuræ illæ verborum in sermone Hebraico pugnant cum hac sententia, Indurabo cor Pharaonis, & similes. Certum est enim Hebraica phrasi significare permissionem, non efficacem voluntatem.* Ex his enim facile potest intelligi quā sint aduersarii inconstantes in rebus etiā grauissimis. Sed his omissis ad confirmandam veritatem accedamus.

CAPVT VI.

Non posse ab insigni temeritate defendi modum loquendi aduersariorum, qui nomen liberi arbitrii, in nomen serui arbitrii mutarunt.

VT IGITVR vera & Catholica sententia confirmetur, TRIA sunt ordine probanda. PRIMO,

A non posse aduersarios vllo colore defendi ab insigni temeritate, quod nomen liberi arbitrii tātopere detestentur, & in nomen serui arbitrii cōmutare tentauerint. SECVNDO, ex doctrina fidei manifeste deduci, hominem post lapsum, libero arbitrio præditum esse, saltem in actionibus ciuilibus, & externis. TERTIO, id ipsum certum & euidens esse in vera Philosophia & naturali lumine rationis.

Quod attinet ad PRIMVM, tribus argumentis probare possumus, aduersarios non sine maxima temeritate nomen liberi arbitrii abolere, vel in nomē serui arbitrii commutare voluisse. PRIMVM enim, serio nos admonet Apostolus Paulus in priore epist. ad Timotheum, c. 6. vt fugiamus vocum nouitates. At nomen serui arbitrii in Ecclesia Catholica, per totos mille quingentos annos nūquam fuit auditum, cum B tamen ab ipso principio nascentis fidei, ac deinceps variis ætatibus nunquam defuerint Hæretici, qui liberum arbitrium vel nimium extulerint, vel etiam contra nimium depresserint.

DEINDE omnes omnino scriptores Ecclesiastici, qui singulis ætatibus fidem Catholicam propugnauerunt, disertis verbis liberum arbitrium docuerunt. Neque opus erit magno labore testimonia Patrum conquirere. Nam & obuia sunt, & aduersarii id non negāt. Hæc enim sunt verba CALVINI, quem in hac palæstra præcipuum aduersarium habemus, lib. 2. Institutionum, cap. 2. §. 4. *Semper apud Latinos liberi arbitrii nomen extitit; Græcos vero non puduit ar-* C *rogantius vsurpare vocabulum, siquidem αὐτεξούσιον dixerunt.* Quanta igitur temeritas est, nunc demum abolere velle vocabulum, quod ipse fateris apud omnes scriptores, tum Latinos, tum Græcos semper in vsu fuisse?

DENIQVE vel hoc nomen est bonum vel malum; verum aut falsum, vtile vel noxium. Si bonum, verum, vtile, certe etiam retinendum: si malū, falsum, noxium, & (vt Lutherus loquitur) à Satana magistro in Ecclesiam inuectum; cum satis constet ab initio Ecclesiæ cœpisse, & ad nos vsque propagatum, sequitur Ecclesiam fuisse semper valde infirmā, quippe quæ neque initio prohibere potuerit, quo minus D perniciosum hoc vocabulum à Satana inueheretur, neque postea per totos mille quingentos annos illud explodere, aut abolere valuerit. Et vbi est illud: *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam?* &, *Ecclesia est columna & firmamentum veritatis.*

Respondebit Caluinus, nomen liberi arbitrii esse ambiguum: & si quidem liberum dicatur arbitrium à coactione, nomen esse bonum & verum; si à necessitate, perniciosum & falsum. Et quoniam hoc tempore à plerisque accipitur pro libero à necessitate, ideo merito explodendum videri, ne propter ambiguitatem suam fidelibus noceat. At falsum est, nomen hoc esse ambiguum. Nam, vt in libro superiore ostendimus; nullo modo potest intelligi liberum ar- E bitrium, si non sit liberum à necessitate, & non hoc tempore solum, sed omnibus seculis acceptum est hoc vocabulum pro facultate animi indeterminata, & libera ad vtramque partem, ac per hoc libera à necessitate. Id quod testimoniis Scripturæ & Patrum, & rationibus variis confirmauimus.

At, inquiunt, hoc vocabulum sumptum est à Philosophis, & in diuinis litteris nusquam legitur. A quibus igitur sumendum erat? à sutoribus ne & cementariis? & si Scriptura diuina voces à Poëtis accipit, vt Arcturi, Orionis, Pleiadum, quæ leguntur in Iob, cap. 37. & 38. & in Amos cap. 5. quid mirum est, si Ecclesia voces aliquas accipiat à Philosophis? & quamuis in diuinis litteris non sint hæ duæ voces simul iunctæ, quoad sonum, liberū arbitrium, tamen inuenitur altera cum alterius periphrasi, vt Num. 30. *In arbitrio viri erit, vt faciat vel non faciat.* Quid enim est in arbitrio, vt faciat vel non faciat, nisi in arbitrio libero ad vtrumlibet? sic etiam vox illa Græca, αὐτεξούσιον, quam Caluinus tantopere detestatur, non inuenitur fortasse quam in Scripturis, tamen inuenitur pars vna cum alterius partis periphrasi, vt 1. Corinth. 7. ἐξουσίαν ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, id est, potestatem habens propriæ voluntatis. Quid enim est potestas propriæ voluntatis, nisi αὐτεξούσιον?

Adde vltimo, non esse mirandum, si hæ voces crebrius à Patribus, quam à Scripturis sanctis, vel etiam si solum à Patribus vsurpantur, quoniam hæreses, quæ liberum arbitrium oppugnant, post conditas Scripturas sunt exortę, & ipsæ sunt, quæ has voces frequentare vel excogitare coëgerunt: quemadmodum in aliis similibus, vt Trinitatis ὁμοουσίου & θεοτόκου factum esse, ipsi etiam aduersarij confitentur.

CAPVT VII.

Secundum fidem Catholicam hominem esse liberi arbitrii in rebus ciuilibus, probatur ex diuinis litteris.

IAM vero liberi arbitrij hominem esse in rebus ciuilibus (quod secundo loco propositum fuerat) secundum doctrinam fidei, probatur ex diuinis litteris.

Ad PRIMVM, accedant ea testimonia, quæ tribuunt homini post lapsum, electionem diuersarum rerum. Neque enim intelligi potest veræ electionis potestas sine vera arbitrii libertate. Nam vt in primo li. demonstrauimus electio est actus maxime proprius liberi arbitrij. Sunt igitur hæc testimonia. Num. 30. *In arbitrio viri erit, siue faciat, siue non faciat.* Ios. 24. *Optio vobis datur, eligite hodie quod vobis placet.* 2. Reg. 24. *Trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his.* 3. Reg. 3. *Postula quod vis, vt dem tibi.* Dan. 13. *Angustiæ mihi sunt vndique, & quid eligam ignoro.*

SECVNDO, huc pertinent ea testimonia quæ docent hominem aliqua posse facere, quæ non facit: & contra, facere aliqua, quæ potuisset non facere. Hinc enim apertissime patet, liberum esse in eiusmodi homine, vt pro arbitrio faciat vel non faciat. 3. Reg. 3. *Quia postulasti verbum hoc, & non postulasti diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti sapientiam, &c.* Potuit igitur Salomon postulare diuitias, & non postulare sapientiam, & tamen non diuitias, sed sapientiam postulauit. Ecclesiastic. 31. *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, &c.* 1. Cor. 9. *Non sum liber? non sum Apostolus? &c.* Quo loco docet Apostolus, potuisse se circumducere sororem, & ab Ecclesijs sumptus accipere, sed neutrum facere voluisse. Act. 5. *Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate?* hoc est, Nonne poteras (Anania) agrum tuum non vendere? & posteaquam vendideras, nonne poteras precium tibi retinere? quis te agrum vendere, aut Deo precium offerre coëgit? poterat igitur vendere & non vendere, offerre & non offerre.

Neque satisfaceret, qui respōderet in hoc loco, & superiore agi de libertate à præcepto, nō de libertate à naturali necessitate. Nā libertas à præcepto includit libertatem à naturali necessitate, alioqui inepta & ridicula essent præcepta, si is, cui præcipitur, non esset liber à naturali necessitate. Nam si Ananias

non

non potuisset non vendere agrum, aut precium illud Apostolis non offerre, sed necessario & agrum vendidisset & precium Apostolis obtulisset, inepte dixisset B. Petrus, Nonne manens tibi manebat, & venundatus in tua erat potestate?

TERTIO, accedant illa testimonia quæ cōditionem continent. Ea siquidem virtutem includunt liberam oppositorum optionem, Isaiæ 1. *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.* Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Ibid. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes.* Luc. 9. *Si quis vult post me venire, abneget seipsum. &c.*

QVARTO, prædictis locis adiungi possunt ea, quæ continent reprehensionem cum interrogatione. Sequitur enim inde potuisse hominem non facere id, propter quod reprehenditur. Gen 3. mulieri dicitur: *Quare hoc fecisti?* serpenti vero, qui expers est rationis & libertatis, non dicitur, *Quare hoc fecisti*, sed, *Quia hoc fecisti.* Gen. 4. *Quare iratus es? & quare concidit vultus tuus?* Potuit igitur & Heua illud non facere, quod fecit. Et Cain non irasci, neque vultum præ mœrore deiicere. Neq; enim oui dicitur, Quare fugis lupum? non enim potest non fugere lupum. Neque lupo dicitur, Quare agnum deuoras? quia non potest aliud facere.

QVINTO, adijci possunt omnia testimonia, quæ continent laudes sanctorum Patrum, Noë, Abrahā, Isaac, Iacob, Ioseph, Mosis, Iob, Dauid, Tobiæ, Prophetarum denique omnium. Item illa, quæ continent præcepta, consilia, cohortationes, qualia sunt Prouerbia Salomonis, liber Ecclesiastici, magna pars Psalmorum: Prophetarum, Euangeliorum, Epistolarum Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, Iudæ. Hæc enim omnia significant, hominem esse liberi arbitrii, vt S. August. colligit in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 2.

POSTREMO, addantur ea testimonia, quæ probant, primum hominem ante lapsum præditum fuisse libero arbitrio, quale est illud Eccles. 15. *Deus creauit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui, &c.* Nam ipse etiam Caluinus propter hunc locum fatetur, primum hominem ante lapsum libero arbitrio præditum fuisse, lib. 1. Instit. c. 15. §. 8. & lib. 2. c. 5. §. 18. Quamuis enim aduersarii aliam esse velint rationem hominis ante lapsum & post lapsum, quod attinet ad arbitrij libertatem: nos tamen facile probare possumus etiam post lapsum hominem esse liberi arbitrii, si fuit ante lapsum. Nam tota ratio Caluini (vt postea videbimus) cur homo careat libero arbitrio, est in eo posita, quod libertas hominis pugnet cū prouidentia Dei. At prouidentia Dei non incipit à lapsu hominis, sed fuit etiam antea, cur igitur impeditur post lapsum hominis à libero arbitrio, si ante lapsum non impediebatur?

Quid, quod ex hoc ipso, quod Deus prouidentiam rerum omnium habet, sequitur, vt homo libertate fruatur arbitrii: nā prouidentiæ diuinæ illud est propriūm non destruere, sed cōseruare naturas. Disponit enim suauiter omnia, vt legimus Sap. 8. &, vt inde colligit S. August. lib. 7. de ciu. Dei, ca. 30. sic administrat omnia, quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat. Itaque cum natura rationalis libertatem arbitrii postulet, eamque ab initio à conditore perceperit: sic homine diuina prouidentia gubernat & regit, vt liberam eorum electionem nullo modo impediat.

Atque hoc est quod voluerunt Orige. li. 3. de principiis, cap. 3. Greg. Nyssenus lib. 7. de Philosophia c. 1. lib. 8. c. vlt. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum, cap. de Prouidentia, & Ioan. Damascenus libr. 2. de fide cap. 29. cum scripserunt, liberas hominum actiones non fieri à prouidentia, sed ab hominum ratione & consilio. Non enim significare voluerunt, prouidentiam Dei non se extendere ad omnia singularia, cum hoc ibid. fateantur, & probent, sed non determinari ad vnum actiones hominum, neque necessitatem eis à prouidentia adferri: quemadmodum determinantur ea, quæ libera non sunt, eisque necessitas quædam adfertur, vt non possint alio modo fieri. Sed de his plura dicentur in responsione ad argumenta.

CAPVT VIII.

Probatur idem ex traditione veterum Patrum.

QVOD ex Scripturis probauimus, hominem etiam post lapsum liberi esse arbitrii in actionibus ciuilibus, & externis: idem nunc probare aggredimur ex traditione & testimoniis veterum Patrum. Ac PRIMVM notabimus testimonia eorum Patrum, qui pro hæreticis habuerunt eos, qui liberum negabant arbitrium. DEINDE, singulas corū sententias adferemus.

Fuerunt igitur permulti, propterea quod liberum arbitrium negarent, inter hæreticos ab antiquis Patribus numerati. Primis enim Ecclesiæ temporibus Clemens lib. 3. Recognitionum, notauit Simonem Magum hæreseos, quod affirmaret hominem carere libero arbitrio. DEINDE, inter hæreses Bardesanis, qui vixit circa annum Domini CLXX. ponit hanc ipsam de libero arbitrio S. Aug. lib. de hæres. cap. 35 Inter errores Manichæorum, quorum auctor Mānes centum annis Bardesane posterior fuit, numerat S. Hieronymus in præfatione dialogorum aduersus Pelagianos, quod tolleretur ab eis liberum voluntatis arbitrium. Eadem hæresis fuit etiam Priscilliani, qui vixit circa annum Domini CCCXC. quam refert S. August. in lib. de hæres. ca. 70. damnat autem S. Leo in epist. 91. ad Turbium, & Concilium Bracarense primum, can. 10.

Hunc veterum hæreticorum errorem renouauit postmodum Petrus Abailardus, qui propterea tum ab Innocentio Papa 2. tum à Concilio Senonensi damnatus fuit, vt cognosci potest ex epist. S. Bernardi 194. & ex lib. 3. vitæ eiusdem Bernardi, cap. 5. eundem postea renouauit Ioann. Vviclefus, teste Thoma Vvaldensi tomo 1. lib. 1. art. 1. ca. 28. & iterum errorem eundem damnauit Concilium Constant. sess. 8. Cum igitur toties hic error à Patribus notatus, à Pontificibus & Conciliis damnatus fuerit: certe mirari non debent huius temporis nouatores, si eos inter hereticos numerauimus. Eorumque sententias Leo X. & consequentes Pontifices, nec non Tridentinum Concilium Oecumenicum cum aliis multis diuersarum prouinciarum Synodis damnauerunt.

At, INQVIVNT, veteres hæretici, Simon Magus, Bardesanes, Manichæus & Priscillianus, non simpliciter negabant liberum arbitrium, sed vel inducebant duo principia coæterna, vnum bonum, alterum malum; vel fato, & stellis homines alligabant; vnde sequebatur, vt peccata hominum, vel principio illi malo, vel stellis, non autem ipsis hominibus tribuerentur. Sed quid hoc ad caussam? veteres enim Patres, non solum reprehendunt in antiquis illis hæreticis caussam, vnde impellebantur ad negandum liberum arbitrium, sed etiam disertis verbis id notant, quod negarent liberum arbitrium. Quin etiam vnum ex argumentis, quibus vtebantur ad refellenda duo principia, siue duas naturas,

& fata illa stellarum, erat, quia sequebatur, homines carere libero arbitrio, quod semper fuit in Ecclesia dogma certissimum. Certè S. Hierony. in præfatione dialogorum aduersus Pelagianos, dum ita loquitur: *Manichæorum est, hominum damnare naturam, & liberum auferre arbitrium.*

Diser tis verbis duos Manichæorum distinxit, atq; damnauit errores: quorum alterum ad se pertinere, quicquid de altero sit, Caluinus & Bucerus, eorumque Sectarii, negare non possunt. Sed veniamus ad ipsas Patrum sententias breuiter recitandas.

CAPVT IX.

Adferuntur testimonia ipsorum Patrum.

SANCTVS IRENÆVS lib. 4. ca. 71. *Consilium,* inquit, *bonum dat omnibus, posuit autem Deus in homine potestatem electionis, quemadmodum & in Angelis.* Et cap. 72. *Si igitur non in nobis esset, facere hæc, aut non facere, quam caussam habebat Apostolus, & multo prius ipse Dominus consilium dare, quæ quidem facere, à quibus vero abstinere?*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Stromatum pag. 65. *Sed,* inquit, *nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta essent: si anima non habeat liberam potestatem.*

ORIGENES lib. 2. contra Celsum pag. 780. *Videamus,* inquit, *quid Celsus dicat postea. Hæc, inquit, cum Deus esset, prædixit; & omnino oportebat fieri quod prædixerat. Deus ergo suos discipulos, & prophetas, cum quibus cibum & potum sumebat, eo necessitatis adduxit, vt contra ius ac pietatem facerent. Respondebimus & ad hæc, quando iubes, vt ne ista quidem argumenta prætercam, quæ mihi videntur friuola. Celsus putat, quod aliquis præscius prædixit, ideo fieri, quia prædictum est: nos vero hoc non concedentes, dicimus, non prædictorem caussam esse futuri, sed futurum illud quod omnino euenturum erat, etiam nemine prædicente, præcognitori caussam prædicendi dedisse, totum enim in præcognitione vatis est, cum alterutrum fieri possit, fore hoc alterum, non dicimus præcognitorem adimere possibilitatem, vt vel fiat, vel non.*

Quibus verbis Origenes diluit obiectionem Celsi, qui probare conatus fuerat, Christum prędicando proditionem Iudæ, attulisse necessitatem ipsi Iudæ, vt facinus illud proditionis cōmitteret; quia necesse erat fieri, quod Christus Deus futurum esse prædixerat. Respondet igitur Origenes, prædictionem non adferre necessitatē, quia non ideo res fit, quia pręcognita est, sed ideo præcognita est, quia futura erat. Quare paulo infrà docet, Iudā sic prodidisse Dominum, vt potuerit non prodere; atque ita concordat præscientiam cū contingentia & libertate. Idē etiam Origen. li. 3. de principiis c. 1. copiose probat, hominem esse liberi arbitrii, & respondet ad omnia argumenta, quæ nunc aduersarii proferunt, quæque ab antiquis hæreticis proferebantur.

EVSEBIVS CÆSARIENSIS li. 6. de præparatione Euang. c. 5. probat optimis argumentis, libertatem à necessitate non pugnare cum prouidentia: *Nam,* inquit, *si euentura omnino sunt prospera vel aduersa vnicuique homini, estque necesse hæc me agere, & te illa, quid oportet cura, laboreque confici?* Et infrà: *Quomodo,* inquit, *cum sentiamus nostra nos appetitione moueri, non omnino amentissimum erit ab exteriori quadam vi, quasi animi expertes moueri nos credere? sic enim libera voluntate alia fugimus, alia sequimur, vt quemadmodum dolere, gaudere, videre, audire non ratiocinando, sed reipsa comprehendimus: ità à nostro ipsorum consilio, aut ad fugiendum, aut ad sequendum moueri nos profe-*

A *ctò sentiamus. Quas ob res, rationalis naturæ libertas tui negari non potest.*

S. ATHANASIVS in serm. de passione & cruce Domini proposita quæstione, an quæ sunt diuinitus præcognita, & prædicta ex necessitate eueniant, ita respondet: *Non Prophetia istarum rerum auctor est aut caussa, sed ipsorum voluntas, qui potius ipsi in caussa fuerunt, vt talia de ipsis Prophetæ prædiuinarent. Prophetæ proprium est futura prospicere & non hallucinari, hominum autem est agere quod velint.*

S. BASILIVS in serm. de libero arbitrio: *Quod,* inquit, *in hominis potestate situm est liberum arbitrium, in*

B *eligendo & non eligendo situm est.* Item in oratione, quod Deus non sit auctor malorum: *Cur* inquit, *anima ad malum suscipiendum apta fuit? propter liberum arbitrium, quod maxime rationalem naturam decet. Soluta enim ab omni necessitate, & voluntariam, ac in sua potestate sitam vitam à conditore adepta, per hoc ad imaginem Dei creata est.*

S. GREG. NAZIANZENVS in 1. Apolog. non procul ab initio: *Singularis,* inquit, *& eximiæ Dei bonitatis argumentum est, facere vt nostra quoque aliqua ex parte sit virtus, nec natura nobis inferatur, sed voluntate, animique proposito excolatur, arbitriique libertate, partem in vtramque partem motum habente.*

S. GREG. NYSSENVS li. 9. de philos. 3. *Omnis,* inquit, *qui consultat, quasi in eius potestate existente electione,*

C *de operabilibus consultat, vt quod per consilium decernitur eligat, & eligens faciat. Nec esse igitur est cum, qui consultat, dominum esse actionum. Si enim non fuerit dominus actionum, ex superfluo consultat; si vero hoc, ex necessitate assistit vi rationali liberum arbitrium, aut enim non erit rationalis, aut dominium suarum actionum obtinebit: dominari autem actionum omnino liberi arbitrii est.*

S. IOAN. CHRYSOST. hom. 60. in Matth. explicans illud: *Necesse est, vt veniant scandala. Necessitatem,* inquit, *dicit non quia libertatem voluntatis, potestatemque liberi arbitrii tollat: nec quia necessitati rerum humanam vitam subijciat, sed quod omnino venturum est, pronunciat.* Et infrà: *Non quia futura scandala prædixit, idcirco veniunt, sed quoniam futura erant, idcirco prædi-*

D *xit.* Et serm. 2. de Fato: *Deus dicit, posui ante te vitam & mortem, ad quod volueris, extende manum tuam. Dæmon dicit, non est in te quod extendas manum tuam, sed necessitate quadam & vi id agis. Videntur ne tibi hæc fide digniora?*

S. EPIPHANIVS hæresi. 16. *Quare,* inquit, *omnibus manifestum, clarumque ac minime ambiguum est, quod liberum arbitrium exhibuit nobis Deus, dicens, si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.*

S. CYRILLVS lib. 2. in Ioan. cap. 54. *Liberum,* inquit, *hominis arbitrium, his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci.* Et lib. 4. cap. 7. *Non possumus,* inquit, *secundum Ecclesiæ, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellatur, vllo modo negare.* Et li. 9. c. 10. *Rationali creaturæ liberam potestatem creator largitus est, & suæ voluntatis*

E *habenas vnicuique commisit, vt in eo sit, quidquid probauerit eligere.*

S. IOANNES DAMASCENVS lib. 2. de fide, cap. 26. *In nobis,* inquit, *sunt ea, quorum sumus liberam adepti potestatem, & facere & non facere.*

THEOPHYLACTVS in comment. ad c. 15. Lucæ: *Rationalis,* inquit, *ad quam subsequitur liberum arbitrium substātia est hominis, omne enim rationale liberi arbitrii est.*

Item ex Latinis TERTVLLIANVS lib. 2. aduersus Marcionem ante medium: *Tota libertas arbitrii in vtramque partem homini concessa est, vt sui dominus constanter occurreret, & bono sponte seruando, & malo sponte vitando.*

S. CYPRIANVS

S. Cyprianvs lib. 1. epist. 3. ad Cornelium, *Homo*, inquit, *libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus, sibimet ipsi vel mortem appetit, vel salutem.*

S. Hilarivs in Psal. 2. *Vnicuique*, inquit, *nostrum libertatem vitæ, sensumque permisit non necessitatem in alterutrum assigens.*

S. Optatvs Milevitanvs lib. 7. in Parmenianum: *Homicida*, inquit, *potest scelus facere, potest & non facere, & cætera eiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.*

S. Ambrosivs in commentario Psal. 40. *Homini*, inquit, *dedit eligendi arbitrium quid sequatur.*

S. Gavdentivs Brixianus tract. 3. in Exod. *Libertatem*, inquit, *diximus arbitrij, quia voluerunt* Iudæi *facere, quod fecerunt, & si noluissent, non fecissent.* Et infrà. *Præscientia quidem Dei non fallitur, sed nec hominis concessa semel voluntatis libertas aufertur, ne nihil de eo iudicare possit, qui liber non fuerit in agendo.*

S. Hieronymvs in epist. ad Ctesiphontem extrema: *Frustra*, inquit, *blasphemas, & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille, qui damnat.* Item comment. c. 26. Hieremiæ, explicans illud: *Forsitan audient, & conuertentur, Verbum*, inquit, *ambiguum, forsitan, maiestati Domini non potest congruere, sed nostro loquitur affectu, vt liberum homini seruetur arbitrium, ne ex præscientia eius, quasi ex necessitate vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus scit futurum aliquid, idcirco futurum est: sed quia futurum est Deus nouit quasi præscius futurorum.*

S. Avgvstinvs in lib. de quantitate animæ c. 36. *Datum est*, inquit, *animæ liberum arbitrium, quod qui nugatorijs ratiocinationibus labefactare conantur, vsque adeo cæci sunt, vt ne ista quidem vana, atque sacrilega; propria voluntate se dicere intelligant.* Item lib. 5. de ciuit. Dei, c. 10. *Quocirca nullo modo cogimur, aut retenta præscientia Dei tollere voluntatis arbitrium, aut retento voluntatis arbitrio, Deum quod nefas est, negare præscium futurorum: sed vtrumque amplectimur, vtrumque fideliter & veraciter confitemur.* Et infrà, *Neque ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum præsciuit: imo ideo non dubitatur ipsum peccare, cum peccat, quia ille, cuius præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præsciuit: qui si nolit, omnino non peccat, sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præsciuit.*

Auctor operis, quod inscribitur Hypognosticum lib. 3. non procul ab initio: *Ipsum* inquit, *liberum arbitrium in hominibus esse, certa fide credimus, & prædicamus indubitanter*: Et infrà: *Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis negauerit, Catholicus non est.*

S. Innocentivs I. in epist. ad Concilium Carthaginense: *Liberum*, inquit, *arbitrium cum nasceremur, accepimus.*

S. Leo Papa I. ser. 16. de passione Domini: *Nec præsciendo*, inquit, *quod faciendum esset, coegit, vt fieret, quamuis ad hoc carnem assumpsisset, vt fieret.*

S. Prosper Aqvitanvs in responsione ad obiectionem sextam Gallorum, *Liberum*, inquit, *arbitrium nihil esse, vel non esse, perperam dicitur.*

His addi possent recentiores, S. Gregorius, S. Fulgentius, Venerabilis Beda, S. Anselmus, S. Bernardus, & alij, quos de industria prætermittimus, Tvm, quod obscurum non sit, eos S. Augustini doctrinam in omnibus sequi, Tvm, quia testimonia ipsorum cum alijs pluribus adscribentur, cum de libero arbitrio in actionibus moralibus dissereremus. Nam illa omnia testimonia, si probabunt hominem esse liberi arbitrii in actionibus bonis & malis, multo magis probabunt id, quod nunc agimus, hominem videlicet esse liberi arbitrij in actionibus indifferentibus & ciuilibus.

CAPVT X.

Euidens esse lumine rationis naturalis, hominem liberi esse arbitrii in actionibus ciuilibus & externis.

Demonstravimvs hucusque aduersus hæreticos libertatem arbitrii, & testimoniis Scripturarum & Patrum: nunc tum aduersus eosdem hæreticos, tum aduersus paucissimos quosdam Catholicos, quos cap. 5. nominauimus, demonstrabimus eandem arbitrii libertatem ex ratione, ac lumine naturali.

Prima igitur ratio duci potest à communi consensu sapientum, etiam Ethnicor. Id enim Peripatetici docent, vt perspicuum est ex Aristotele li. 3. Ethic. cap. 1. 2. 3. & seq. Idem Academici, vt plane cōstat ex Platone in Gorgia, & alibi. Idem etiam Stoici, qui tamen fatum acerrime defendebant. Nam (vt scribit S. Augu. li. 5. de ciuit. Dei, ca. 10.) Stoici cætera omnia fato subiiciebant præter animos humanos. Quare Plutarchus in 1. li. de Placitis Philosophorum, affirmat, Stoicos de libertate arbitrii idem cum Platone sensisse. Idem de Stoicis & Platonicis confirmat Gregorius Nyssenus in li. de fato, c. 1. 2. & 3. quibus etiam adiungit Sapientes Ægypti, Marcus etiam Tullius (eodem Aug. teste li. 5. de ciu. Dei, ca. 9.) maluit Deo prouidentiam auferre, quam homini libertatem, & ita vt faceret homines liberos, facit sacrilegos. Cum enim libertatem humanam cum prouidentia diuina copulare non posset, elegit id quod erat notius, quodque in se ipse singulis fere momentis experiri videbat. Multorum præterea Ethnicorum testimonia adducit Eusebius lib. 6. de præparat. Euang. cap. 6. & 7. Denique Caluinus ipse li. 2. Instit. c. 2. § 2. fatetur Philosophos summo consensu libertatem arbitrii docuisse.

Altera ratio sumitur à consensu orbis terrarum vniuersi. Nulla est enim aut fuit vnquam Respublica, nullum Imperium, quod non habuerit publicum consilium, magistratus, leges, pœnas, præmia. Quæ omnino superuacanea essent, si libertatem arbitrii homines non haberent. Item in omni exercitu Imperatores, & Duces & oratione, & promissis, & tympanis & tubis accendūt animos militum. Sed quorsum hæc fierent, si non consilio, & deliberatione animi homines ad opera sua seipsi mouerent, & possent pro arbitrio agere & non agere? Ad hæc omnes omnino homines prudentiam, atque industriam necessariam esse censent in operibus humanis, siue ij sint mercatores, siue agricolæ, siue opifices, siue quicunque alii. Quare recte docet Eusebius li. 6. de præparat. Euang. ca. 5. eos, qui sentiunt, omnia fieri ex necessitate, nihil contingenter & libere, peruertere aut euertere humanam vitam vniuersam.

Tertia ratio ducitur ab experientia, quæ illos ipsos, qui verbis liberum arbitrium negant, re ipsa, & factis, illud affirmare compellit, id quod ex Alexandro Aphrodisæo docet Eusebius li. 6. de præparat. Euang. c. 7. nam illi etiam, qui negant arbitrii libertatem, hortantur suos, eisque præcipiunt, puniunt quoque si perperam agant, solliciti sunt in periculis, cauti in rebus dubiis, & si quis eos afficiat iniuria, irascuntur, & vltionem parant. Quod in Caluinianis maxime cernere est, qui si vno verbo forte lædantur, mox euomunt libros plenos conuiciorum. At si vere sentiunt, eos quibus irascuntur, non potuisse iniuriam non inferre, cur, quæso, irascuntur?

Dicent fortasse, se quoque non posse non irasci. Cur igitur non similiter irascuntur, si à phrenetico, vel puero similem iniuriam patiantur? & si serio credunt, eos, quos hortantur, & quibus præcipiunt, necessitate quadam impelli, vt non possint aliud facere, quam quod faciunt: cur tempus & in cohortando & præcipiendo frustrà terunt? quod si ipsi quoque ex necessitate hortantur & præcipiunt: cur nō vtuntur hortationibus, & præceptis erga stultos; aut pecora? cur tantum erga homines & sanos & sobrios? Nonne igitur experiētia plane cogit fateri, liberum esse arbitrium tum in nobis, qui hortamur, præcipimus, irascimur, tum in iis quos hortamur, quibus præcipimus, & quibus irascimur, quandoquidem nihil eiusmodi agimus erga eos, quos libero arbitrio carere non dubitamus?

A

QVARTA ratio, sumitur ex peccatis hominum. Siquidem euidens est, homines quandoque peccare; nec minus est euidens neminem posse sine arbitrii libertate peccare. Conscientiæ stimulus, ac remorsus; verecundia quæ nascitur ex peccato; reprehensiones aliorum, commune odium in eos, qui male agunt, ita vt etiam furibus sint fures inuisi, apertissime testantur, homines quandoque peccare. Neminem autem peccare in eo, quod necessitate facit, tam esse manifestum, & omnibus certum, docet S. August. in lib. de vera religione, cap. 14. vt nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat, & in li. de duabus animabus, cap. 11. scribit, hoc à pastoribus cantari in montibus, & à Poëtis in theatris, ab indoctis in circulis, à doctis in bibliothecis, à magistris in scholis, à Pontificibus in templis, à genere humano in orbe terrarum.

B

QVINTA ratio ducitur ab ipsa rei natura; talis est enim in vnaquaque re modus appetendi, qualis est cognoscendi: appetitio enim cognitionem sequitur, nec fieri potest, vt quis appetat rem incognitam. In hominibus autem est cognitio finis & mediorum ad finem tum necessariorum, tum etiam contingentiū: igitur hominum appetitio ex necessitate fertur in finem, & in ea media, quæ sunt cum fine ex necessitate connexa: in alio vero non nisi contingenter. Atqui hoc est, hominem esse liberum libertate contingentiæ, posse videlicet accipere vel reiicere ea media, quę ratio docet non necessario cum fine esse connexa. Rursus (vt recte colligit Greg. Nyssenus in li. 7. de Philosophia, ca. 1.) consultatio ad electionem ordinatur, proinde vbi est vis consultiua, ibi etiam est vis electiua, vbi autem est vis electiua, ibi est libertas arbitrii, cum nihil sit aliud libertas arbitrii nisi potestas electionis: euidens autem est, esse in homine vim consultiuam, vt experientia ipsa testatur: igitur euidens quoque est, esse in homine vim electiuam, atque arbitrii libertatem.

C

CAPVT XI.

Respondetur ad argumenta, quæ sumunt aduersarii ex diuinis litteris.

SED iam argumenta Caluini, aliorumque hæreticorum proponenda & soluenda sunt. Et quoniam ducunt etiam ipsi argumenta à Scripturis sanctis, à testimoniis veterum, & à ratione, initium à Scripturis faciemus.

D

CALVINVS igitur producit hæc loca. PRIMVM ex 11. Exod. c. 11. vbi Ægyptii à Deo impulsi, dederunt Hebræis preciosissima vasa, & vestes, aliaque permulta, quæ sine dubio nūquam daturi fuissent, si vere liberum arbitriū habuissent. SECVNDVM ex Gen. 43. vbi Iacob dicit filiis suis. *Det vobis Deus inuenire misericordiam coram viro.* Quod certe non diceret, nisi existimaret à Deo flecti, & regi corda hominum. TERTIVM ex illo 1. Regum 11. *Irruit super eum spiritus Domini.* QVARTVM ex illo 2. Reg. 16. vbi Deus effecit, vt Absalon non sequeretur consiliū Achitophel. QVINTVM ex illo 3. Reg. 12. vbi Deus inclinauit cor Roboam, vt sequeretur consilia iuuenū. SEXTVM ex illo Iosue 2. vbi teste Rahab Deus ad introitum Hebræorū in Palęstinam, immisit terrorem & pauorem in corda incolentium terrā illam. SEPTIMVM ex Leuit. 26. & Deut. 28. vbi Deus Israëlitis ait: *Dabo vobis cor pauidum, & oculos deficientes, &c.*

E

His accedant testimonia, quæ ante proposuerant LVTHERVS & MELANCHTON. Sit igitur OCTAVVS locus ex illo Isa. 26. *Omnia opera nostra in nobis operatus es Domine.* NONVS ex illo Hierem. 10. *Scio Domine, quia non est in homine via eius, nec viri vt dirigat gressus suos.* DECIMVS ex illo 1. Reg. 2. *Non audierunt vocem patris sui* (filii Heli) *quia voluit Dominus occidere eos.* VNDECIMVS ex illo 1. Reg. 10. *Abiit cum eo* (Saül) *pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda.* DVODECIMVS ex illo Prouerb. 16. *Hominis est præparare cor, Domini autem est gubernare linguam.* Item: *Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus dirigit gressus eius.* TERTIVSDECIMVS ex illo Prouerb. 20. *A Domino diriguntur gressus viri, quis autem hominum potest intelligere viam suam?* QVARTVSDECIMVS ex illo Prouerb. 21. *Cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit illud.* QVINTVSDECIMVS ex illo Matth. 10. *Vnus passer non cadit in terram sine Patre vestro.* SEXTVSDECIMVS ex illo Rom. 11. *Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia.* Item ex illo 1. Corinth. 12. *Omnia in omnibus operatur.* Denique ex illo Ephes. primo. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.*

In explicatione horū locorum pauca quædam notanda sunt. PRIMVM est, Non esse idem liberam electionem & liberam exequutionem. Libera enim electio necessaria est ad libertatem arbitrii conseruandam, non item libera exequutio, vt S. Ioānes Damascenus recte docet in lib. 2. de fide, ca. 26. Itaque potest Deus, nec solum Deus, sed etiam homines impedire, quo minus aliquis re ipsa faciat quod elegit ac decreuit, nec tamen detrimentum vllum patietur liberum voluntatis arbitrium.

Atque hinc RESPONDETVR ad testimonium NONVM, DVODECIMVM, & TERTIVMDECIMVM. Nam dicitur nō esse in homine via eius, quia quamuis ipse mature deliberet & proponat, tamen non est in eius potestate progressus negocii, cum multis variisque modis impediri possit. Et ideo Sapiens dicit cor hominis cogitare viam suam, id est, præmeditari & ordinare quid, & quomodo sit faciendum; tamen euentum esse in manu Dei, à quo petendum est, vt dirigat gressus. Nec solum in factis, sed etiam in verbis, sæpenumero exequutio non est in potestate hominis: sæpe enim diligenter meditamur verba, quæ dicturi sumus, & statuimus animo ita loqui, vt nihil falsi, nihil noxii, nihil superuacanei nobis excidat, & tamen, nisi Deus speciali gratia linguam gubernet, non implemus quod proposuimus.

Neque vero hinc sequitur (vt Pelagiani volebant) posse nos sine Dei auxilio, præparare cor, aut cogitare viam nostram, quia scriptum est, *hominis est præparare cor: &, homo cogitat viam suam.* Nam neque sumus sufficientes, cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, vt Apostolus ait 2. Corinth. 3. Neque ita diriguntur gressus nostri à Deo, vt non etiā eos nos dirigamus, iuxta illud Prou. 15. *Vir prudens*

deus diriget gressus suos. Sed Scriptura indicare voluit magis in potestate nostra esse cogitationem & voluntatem, quam operis exequutionem.

SECVNDO sciendum est, libertatem arbitrij non excludere cooperationem & auxilium Dei. Non enim ideo dicitur homo esse liber in deliberando & eligendo, quia possit id facere suis solis viribus; sed quia posita etiam cooperatione diuina, in potestate eius sit hoc aut illud eligere, & rursus eligere vel nō eligere. Quomodo libere dicimus, videre omnia quę videmus, non quod absente lumine quidquam videre possimus, sed quod præsente lumine situm in nobis sit cernere hoc aut illud, & etiam cernere vel non cernere, hoc est, oculos ad rem videndam aduertere, vel ab eadem illos auertere.

B Atque hinc respōdetur ad testimoniū OCTAVVM, QVINTVMDECIMVM, & SEXTVMDECIMVM. Nā omnia opera nostra operatur Dominus, sed nō sine nobis: & passer non cadit in terram sine patre nostro, quia prouidentia eius ad omnia etiam minutissima se extendit: & ex ipso sunt omnia; operatur omnia in omnibus; & operatur secundum consilium voluntatis suæ, sed ita suauiter, vt sinat etiam res creatas agere motus suos, neque cooperando tollat, aut destruat, sed adiuuet, perficiatque naturam. Quāquam illud Isaiæ 26. *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine*, rectius intelligitur de flagellis aut miraculis diuinis, quam de operibus liberi arbitrii. Quoniam: C præcedit in Isaia: *Dabis pacem Domine.* Et sequitur *Possederunt nos Domini absque te.*

S. Hieronymus in cōment. per opera intelligit flagella, vt sensus sit, dabis pacem Domine, omnia enim flagella quæ passi sumus, à te nobis venerunt, possederunt enim nos Domini absque te, &c. cui explicationi consentanea est interpretatio 70. Seniorum, quæ habet: *Da pacem Domine, quoniam omnia reddidisti nobis.*

S. Cyrillus in comment. eiusdem loci, intelligit (per opera) miracula & beneficia diuina, vt sensus sit, Dabis pacem nobis, quandoquidem omnia mirabilia opera nostra, id est, quæ facta sunt in nobis, munera tua sunt, & tamen possederunt nos Domini D absque te, &c.

TERTIO est obseruandum, posse QVATVOR modis voluntatem à Deo inclinari ad aliquid appetendum vel fugiendum; PRIMO, efficienter & physice immediate illam mouendo & determinando ad vnum. Nam si potest ipsa se determinare, cur non possit etiam Deus eam determinare?

SECVNDO, efficienter quidem sed mediante aliqua forma, quam imprimat in voluntate. Nam infundendo gratiam & virtutes, per eas inclinat voluntatem ad bonas actiones. Et hos duos modos notauit S. Thomas in q. 22. de veritate, art. 8.

TERTIO, obiectiue, id est, per internam suasionem, sed efficacissimam, vt resisti nō possit. Nam si passio vehemens rapit aliquando voluntatem ad consen-E sum, certe multo facilius potest Deus id facere.

QVINTO, obiectiue quidem & efficaciter, sed ita vt efficacia proueniat non tam ex vehementia persuasionis, quam ex dispositione voluntatis, quam Deus præuidet. Nimirum cum Deus ita proponit aliquid interna persuasione, vt videt voluntatem aptam esse ad consentiendum.

Ex his modis, Vtrum Deus vtatur primo & tertio, & vtrum si illis vtatur, maneat integra libertas voluntatis, postea videbimus: certum autem est, Deum sæpe vti secundo & quarto. Nec minus est certum, eos duos modos nō repugnare arbitrij libertati. Nā quod attinet ad SECVNDVM, nullus est habitus virtu-A tis, excepta charitate quæ est in beatis in cœlo, qui ex necessitate determinet voluntatem. Quod autem ad QVARTVM pertinet, infallibiliter quidem fit id, ad quod Deus inclinat quarto illo modo, sed integra manet libertas, cum infallibilitas non oriatur ex vehementia motionis diuinæ, sed ex præuisione aptitudinis ipsius voluntatis: præuisio enim nullam imponit necessitatem. Et quoniam omnia testimonia à Caluino & Luthero adducta, præterea, quæ iam explicata sunt, ad secundūm & quartum modum reuocari possunt, ideo nihil efficiunt contra arbitrij libertatem.

Ad PRIMVM enim de Ægyptijs respondemus, Deum inclinasse corda Ægyptiorum, vt libenter darent Hebræis preciosas vestes & vasa, quia fecit, vt occurreret menti eorum aliqua ratio, quam præuidebat idoneam esse, vt per eam iudicarent bonum esse commodare vasa illa & vestes Hebræis. Vel certe infudit Deus beneuolentiam Ægyptijs erga Hebræos, & per eam beneuolentiam inclinauit corda eorum ad communicandas opes suas cum illis. Id enim significare videntur illa verba Exod 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis, & spoliauerunt Ægyptios.*

Sic etiam precatur Iacob (quod erat SECVNDVM testimonium) vt Deus det filijs suis inuenire misericordiam coram viro, id est, aspiret viro beneuolentiam erga filios suos, &c. Quod autem irruisse dicitur Spiritus Domini in Saül (quod erat TERTIVM) significat spiritum zeli & fortitudinis, donatum fuisse à Deo ipsi Saüli, per quem inclinabatur & incitabatur ad prælium contra Ammon.

Quod vero non audierit Absalon consilium Achitophel (quod erat QVARTVM) factū est, quia Deus fecit, vt Chusai us rationibus refutaret sententiam Achitophelis, quas idem Deus præuiderat probandas ab Absalone. Idem dicendum est de eo, quod non audiuit Roboam consilia seniorum, sed iuuenum; & quod filii Heli non audierunt admonitiones patris sui: quæ erant testimonia QVINTVM & DECIMVM.

Ad illa vero de pauore immissio in corda Philistinorum vel Hebræorum; quæ erant SEXTVM & SEPTIMVM, respondemus ea pertinere ad eundem modum. Facile enim potuit Deus efficere, vt occurrerent cogitationi eorum rationes, ob quas timendum esse iudicarent, & contra non occurrerent rationes, ob quas in spem erigi possent.

Quod vero sequuti sunt Saülem ii, quorum Deus tetigerat corda (quod erat VNDECIMVM) factum est, quia Deus immisit in eis venerationem erga Regem. siue infundendo bonam qualitatem, siue persuadendo mentibus eorum bonum esse obedire Regi à Deo electo.

Denique ad illud: *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini.* Duæ dari solent responsiones, VNA, vt hic locus intelligatur de exequutione, & sensus sit: solū Deum posse impedire exequutionem regiarum volūtatum. Nam in Græco sic legitur hoc prouerbium ὥσπερ ὁρμὴ ὕδατος, οὕτω καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ τοῦ θεοῦ, *sicut impetus aquæ non potest impediri & coerceri, nisi à magna aliqua vi: sic etiam quod Reges volunt, impediri non potest, nisi à Deo.*

ALIA est responsio, vt hic locus intelligatur de ipsis voluntatibus Regum, & sensus sit, facile esse Deo mutare voluntates hominum, etiamsi Reges sint. Nā in Hebræo non fit mentio impetus, sed simpliciter nominatur aqua פלגי מים לב מלך ביד יהוה *riui aquarum, cor regis in manu Dei*, hæc est, quam facile est agricolæ ducere ab aliquo fonte riuos aquarum

quocunque voluerit, cum aqua facillime fluat, qua via datur: tam est facile Deo flectere corda Regum quamuis potentium & superborum, nimirum interius eis proponendo, quæ nouit eorum ingenio congruere. Atque ita soluta sunt argumenta omnia, quæ ex diuinis litteris aduersarij protulerunt.

CAPVT XII.

Respondetur ad obiectiones ex testimoniis S. Augustini.

EX AVGVSTINO plurima profert Caluinus testimonia contra liberum arbitrium: sed pertinent fere omnia ad quæstiones de libero arbitrio, in actionibus moralibus vel supernaturalibus. Tria tantum sunt, quæ ad hunc locum, quem nunc tractamus, pertinent, & ea facili negocio ex ijs, quæ supra diximus, explicantur.

PRIMVM est in li. 6. de Genesi ad litterã, c. 15. vbi sic loquitur Augustinus: *Conditoris voluntas rerum necessitas.* Et c. 17. *Hoc autem necessario futurum est quod Deus vult, & ea fere futura sunt, quæ ille præsciuit.*

ALTERVM est, in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 20. *Scriptura*, inquit Augustinus, *si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos, & vitam dirigit æternam: verum etiam illa, quæ conseruant sæculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas, quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.*

TERTIVM in Enchir. cap. 30. *Libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit & ipsum.*

Sed respõsio in promptu est. Nam quod attinet ad PRIMVM, loquitur eo loco S. Augustinus de necessitate consequentiæ non consequentis, vt sensus sit, quod Deus vult fieri, infallibiliter futurum esse, sed libere vel necessario prout caussæ secundæ fuerint. Non enim Deus destruit naturas, sed eo modo vult rem fieri, quem natura eius rei postulat.

Quod autem ad SECVNDVM pertinet, fatemur hominũ voluntates ita esse in potestate Dei, vt quocunque voluerit, quãdo voluerit, faciat inclinari; sed plane suauiter, & quomodo Deum par est agere, cũ libera voluntate. Itaque non inclinat eam ex necessitate determinando ad vnum, sed vel imprimẽdo formam aliquam per quam inclinetur, vel interius persuadendo eo modo, quem ipse videt aptissimum esse, vt ab homine non respuatur. Et si ea vis abest humanæ eloquentiæ, vt liberas voluntates sæpe flectat, & detorqueat ad id, quod cupit, quanto facilius poterit Deus non sæpe, sed semper interna suasione voluntates humanas quocunque voluerit inclinare, cum ipse perfecte nouerit omnes animi propensiones, vim omnium argumentorum, & quid sit quod hoc loco & tempore humanum animum moueat, si adhibeatur?

Quod autem S. August. scribit, hominem male vtendo libero arbitrio, & se perdidisse, & ipsum, intelligitur de libero arbitrio non simpliciter, sed quale erat in statu innocẽtiæ, hoc est, de arbitrio non solum libero à naturali necessitate (de qua nos hoc loco tractamus) sed etiam à miseria & peccato. Poterat enim primus homo in statu innocentiæ per liberum arbitrium nunquam peccare, & nullam omnino miseriam experiri. Docet hoc idem S. August. in 1. lib. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. his verbis: *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Nam liberum arbitrium vsque adeo in peccatore non perijt, vt per illud peccent maxime omnes, qui cum delectatione peccant.*

CAPVT XIII.

Respondetur ad obiectionem ex repugnantia præscientiæ & libertatis.

PRÆTER testimonia Scripturarum, & S. August. adducit Caluinus argumentum ex repugnantia prouidentiæ diuinæ, & libertatis humanæ. Sed quoniam prouidentia includit præscientiam & prædeterminationem, & vtraque seorsim pugnare videtur cum libero arbitrio, ideo seorsim de vtraque tractabimus.

Igitur obiectio ducta à præscientia Dei talis est, Deus necessario prænoscit omnia futura, nec potest vllo modo fieri, vt ipse fallatur, igitur omnia futura ex necessitate euenient. Rursus præscientia Dei est caussa rerum, igitur ideo res erunt, quia Deus præscit esse futuras, non contra. Alioqui enim Deus penderet à rebus creatis, & eius scientia mutabilis & accidentaria esset. *Vniuersas* (inquit Augustinus lib. 15. de Trinitate cap. 13.) *creaturas suas tam spirituales, quam corporales non quia sunt, ideo nouit, sed ideo sunt, quia nouit.* Quod si præscientia Dei est caussa rerum, certe sequitur, vt posita præscientia necessario res quæ præsciuntur, sint futuræ. Neque enim præscientia Dei impediri potest ab vlla caussa creata.

RESPONDEO, præscientiam Dei esse certissimam, & tamen nullam imponere rebus futuris necessitatem, neque cum arbitrii libertate vlla ratione pugnare. Demonstrant hoc Theologi rationibus. Sed hoc loco satis nobis erit ratio S. August. ex lib. 3. de libero arbitrio, cap. 3. Si præscientia Dei rebus futuris necessitatem imponeret, vel id faceret, quia præscientia est, vel quia Dei est. Neutrum autem vere dici potest. Nam si præscientia Dei, quia præscientia est, imponeret rebus necessitatem, non solum præscientia Dei, sed etiam præscientia hominum imponeret rebus necessitatem. Id autem falsum est. Nam præscientia hominum non est caussa rerum, neque aliquid ponit in rebus, vt si ego diuina reuelatione certo prænoscam futurum esse, vt crastina die pluat; non propterea ero ego caussa pluuiæ, & tamen sine dubio pluet, sed non minus contingenter, quam si nihil ego præscissem.

Vnde igitur (inquies) fit, vt quæ certo prænoscuntur semper eueniant, cum tamen contingenter fiant, ac per hoc possint non fieri? Caussa huius rei est, quia qui futurum prænoscit, præcurrit intelligentia rei effectionẽ, & intuetur eam iam factã antequam fiat. Id autem quod factum est, non potest factum non esse, tametsi libere & contingenter factum sit. Præscientia Dei igitur non imponit rebus necessitatem, quia præscientia est: sed neque quia Dei est; nam quemadmodum Deus præscit, quid homines facturi sint, etiam præscit, quid ipse facturus sit. Non autem cogit præscientia Dei ipsum Deum vt aliquid faciat, igitur neque homines cogit.

Præterea præscientia mea non imponit rebus necessitatem, quia non est caussa rerum; at neque præscientia Dei est caussa rerum, vt patet, quia non potest esse actus caussa sui obiecti, sed contra potius obiectum est caussa actus. Quare veteres Patres citati cap. 9. Origenes, Athanasius, Chrysost. Hieronymus, Augustinus, & præterea Iustinus (aut quicũque fuit auctor) in quæstionibus Gentilium, quæstion. 58. Epiphanius hæretic. Cainorum docent non

ideo res euenire, quia Deus præsciuit futuras, sed ideo Deum præsciuisse, quia futuræ erant.

Ex his ad PRIMAM obiectionem Respondeo, Ex eo quod Deus omnia futura prænoscit, nec potest eius præscientia falli, non sequi, vt res omnes futuræ ex necessitate eueniant, necessitate consequentis, sed solum necessitate consequentiæ: hoc est, tantum sequi, vt infallibiliter eueniant, non autem vt absolute non potuerint non euenire.

Ad alteram obiectionem Respondeo, aliquam scientiam Dei esse caussam rerum, non autem scientiam, siue præscientiam, de qua loquitur. Duplex enim in Deo scientia est; Altera, simplicis intelligentiæ, qua Deus cognoscit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; Altera, visionis, qua cognoscit ea solum, quæ re ipsa sunt, vel erunt, aut fuerunt. Visio enim terminatur ad existentiam rei, non ad solam possibilitatem. Et quāuis in Deo sint omnia simul, vel potius omnia sint vnum: tamen iuxta modum nostrum intelligendi, simplex intelligentia prior est visione, cum inter eas media sit voluntas.

Itaque PRIMVM Deus intelligit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; Deinde, voluntate decernit ex his, quas velit re ipsa aliquando existere; Postremo, res illas, quas voluit existere, intuetur in suo tempore existentes, & si tempus illud nondum aduenit, præuidet ac prænoscit. Ex quo sequitur, vt scientiā, quæ est caussa rerum ex doctrina S. August. lib. 15. de Trin. c. 13. non sit sciētia visionis, sed scientia simplicis intelligentiæ. Scientia enim visionis præsupponit existentiam rerū, sicut scientia simplicis intelligentiæ præsupponit rerum possibilitatem; semper enim cognitio præsupponit obiectum.

Porro præsciētia non est simplex intelligentia, sed sciētia visionis, vt notum est, cum præscientia nō sit rei possibilis, sed rei certo futurę in aliquo tēpore, ac per hoc præscientia nō est caussa rerum, nec ideo res sunt futuræ, quia Deus eas prænoscit, sed ideo Deus eas prenoscit, quia sūt futuræ, vt veteres patres supra citati recte docuerunt, & potest res tota exēplo rerū humanarū facile explicari. Siquidem apud homines ij, qui rem aliquam ex arte moliūtur, vt domum, vel arcē, aut aliquid eiusmodi, primum mēte concipiūt formā, qua possit res fieri, sed nondum sciunt esse futuram: deinde postquā cognouerunt rē illam secundum formam conceptam posse fieri, & rite successuram, si velint admouere manum ad opus, decernunt omnino eam facere, & tū demum præscire possunt rem esse futuram. Ceterū caussa operis non est præscientia ista rei futuræ, sed forma illa initio concepta, ad cuius similitudinem opificium extruitur.

Cum igitur præscientia non sit caussa rerum, & præsupponat decretum voluntatis, quod vere caussa est omniū rerum, tota difficultas reuocatur ad concordiam libertatis humanæ cum decreto voluntatis diuinæ, quæ est pars altera prouidentiæ.

CAPVT XIV.

Refelluntur tres opiniones de concordia cooperationis diuinæ, cum libero arbitrio.

SVPEREST obiectio, quæ ducitur à repugnantia cooperationis diuinæ voluntatis cum libertate humana. Est autem hæc obiectio; diuina voluntas est prima caussa omnium rerum, & iam ab æternitate decreuit quid velit, aut non velit fieri: nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij; nam prima caussa efficacissima est, & secundum Scripturas non potest vllus diuinæ resistere voluntati.

A Confirmat hanc obiectionem Caluinus ab experientia. Nam in rebus minime perplexis sæpe deficit nobis & mens & ratio, ita vt miremur postea, quomodo non viderimus, quod erat ante oculos: contra autem sæpe in rebus obscurissimis continuo affulget consilium optimum, quo res tota facili negocio expeditur. Pari ratione quod attinet ad effectū, sæpe in rebus minime arduis animus flaccescit: in rebus autem difficillimis & periculosis, animus suppetit omni difficultate superior. Ex quo intelligi potest, mentes nostras à Deo regi & gubernari, iuxta illud Prouerb. 20. *Vt auris audiat, & oculus videat, Dominus facit vtrumque.* Et ca. 21. *Cor Regis in manu*

B *Domini, quocunque voluerit inclinabit illud.*

Ad hanc obiectionem varijs modis responderi solet. PRIMVM enim Caietanus in 1. p. q. 22. art. 4. docet, concordiam istam liberi arbitrij cum diuina prouidentia videri inexplicabilem, & non intelligibilem in hac vita. Et quidē si ita se res haberet, non tamen neganda esset vel prouidentia Dei, vel libertas hominum. Potest enim facile contingere, vt aliquid ab vna parte manifeste cōstet, ab altera sit maxime dubium & obscurum; & tunc non est negandum vnum propter alterum: *Nunquid* (inquit sanctus Augustinus lib. de bono perseuerantiæ, c. 14.) *ideo negandum est, quod apertum est, quia comprehendi non potest, quod occultum est?*

Sed quāuis res hæc sit obscura atque abdita valde,

C vt Caietanus recte monuit, tamen conandum est, rebus etiam obscuris aliquod lumen adferre. Durādus in 2. sent. dist. 37. quæ 1. nullo fere negocio rem tantam se expediuisse credidit, cum docuit, nullum requiri diuinæ voluntatis concursum ad actiones caussarum secundarum, sed satis esse ipsas naturas, earumque virtutes, & vt Deus, sicut vtrasque condidit, ita vtrasque conseruet. Sed hanc sententiam falsam esse, & Scripturis, Patrumque testimonijs, ac rationi repugnare, paulo ante docuimus.

Est igitur TERTIA aliorum sententia, qui fatentur, Deum suo concursu determinare actionem voluntatis humanæ, & eo posito non posse humanam voluntatem non agere: tamen esse liberam absolute, vel quia (vt scribit Iacobus Almaynus in moralib.

D c. 1. & 2.) Dei concursus non est de prærequisitis ad actionem liberi arbitrij, sed de comitātibus: illa autem est potentia libera, quæ positis omnibus prærequisitis potest agere & non agere, vel quia, vt docēt alii, concursus Dei determinans humanam voluntatem, non impedit quo minus homo plenum, atque perfectum habeat iudicium rationis, & proinde iudicet aliud medium esse contingens, aliud cum fine ex necessitate connexum. Hæc enim est radix libertatis, & vbicunque radix ista reperitur, ibi etiam libertas reperitur.

Hæc sententia mihi probari non potest, multis de caussis. PRIMO, quia rationes, quibus ipsi defendunt libertatem arbitrii, no videntur solidæ: falsum enim est, quod Almaynus dicit, concursum Dei non esse

E de prærequisitis. Nam si voluntas humana est de prærequisitis, quia est de caussa actionis, cur concursus Dei, qui est etiam caussa actionis, non erit de prærequisitis? Loquimur enim de concursu Dei in actu primo, neque verum esse videtur, quod scribit quidem, satis esse ad liberum arbitrium, vt homo plenum, atque perfectum habeat iudicium rationis. Requiritur enim præterea, vt homo sit dominus suæ actionis, & possit agere & non agere. Ideo enim Græci liberum vocant αὐτεξούσιον, id est, suæ potestatis. Qui autem determinatur ab alio ad aliquam actionem, certe non est dominus illius actionis.

Quocirca licet beati habeant plenum, & perfectum iudicium, respectu visionis diuinæ, tamen non sunt liberi circa illam, quia determinati sunt ad vnum, nec possunt illam non velle. Et nos omnes non minus perfecto iudicio cognoscimus media necessario connexa cum fine, quam media connexa contingenter, & tamen circa posteriora liberi sumus, non circa priora, quia videlicet, posteriora possumus non eligere, non autem priora.

Itaque verũ est, ibi esse liberum arbitrium, vbi est radix libertatis, id est, cognitio cõtingentiæ mediorum non quia non requiratur dominium actionum, sed quia Deus nemini dedit illam cognitionem contingentiæ mediorum, cui etiam non dederit dominium actionum. Frustra enim dedisset illam cognitionem, nisi dedisset vim consultiuam, & frustra dedisset vim consultiuam, nisi dedisset dominium actionum, & indeterminationem, in qua consistit vera libertas.

At, inquies, Deus non potest velle, & non velle, sed ab æterno est determinatus ad vnum: & tamen quia iudicat res creatas non esse sibi necessarias, liberum arbitrium circa eas habere dicitur. Respondeo, Deum determinatum esse ad vnum ab æterno, sed à seipso, non ab alio, & potuisse determinare seipsum ad aliud, & ideo vere & proprie dominum esse actionũ suarum ad extra: quare ipse etiã homo, qui ad imaginem Dei creatus est, vt sit vere liber, non solum habere debet plenum & perfectum iudicium, sed etiam dominium actionum suarum, vt seipsum determinet.

Deinde, videtur hæc sententia parum consentanea Scripturæ, quæ Eccl. 15. dicit, hominem relictum in manu consilii sui, vt ad quodcunque voluerit extendat manum suam. Quomodo enim relinquitur in manu consilii sui, qui in omnibus actionibus determinatur ab alio, cui resistere nullo modo potest? Scripturæ etiam, quas supra citauimus, quæ dicunt hominem habere optionem eligendi hoc, aut illud, sine dubio significant, hominem dominum esse suarum actionum & indeterminatum.

Tertio, videtur repugnare testimonijs Patrum. Sic enim loquitur sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 11. in Ioannem: *Anima sui iuris vim in se habet operandi, neque vlla in re Deo, nisi velit, obtemperat.* Item homil. 41. ad populum Antiochenum: *Oportet*, inquit, *nos prius eligere bona, & ille sua tunc inducit: nostras non præuenit voluntates, ne nostram temeret libertatem.* Quo loco sanctus Doctor non negat gratiam præuenientem, vel Dei cooperationem, quam alibi sępe confitetur, sed negat præuentionem determinantem ad vnum, ita vt non sit vere in potestate hominis facere, vel omittere.

S. Hieronymus in commentario capitis 26. Hieremiæ: *Verbum*, inquit, *ambiguum (forsan) maiestati Domini non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, vt liberum homini seruetur arbitrium, ne ex præscientia eius quasi necessitate, vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus scit, futurum aliquid, idcirco futurum est, sed quia futurum est, Deus nouit.* Hoc loco S. Hieronymus negat, præscientiam esse caussam futurorum, ne liberum destruatur arbitrium. At si pręscientia destrueret liberum arbitrium, si esset caussa futuræ actionis humanæ; quanto magis illud destruet prædeterminatio diuinæ voluntatis, si ponatur caussa actionum humanarum, cum longe magis libertati repugnet prædeterminatio, quàm præscientia? Idem Hieronymus in epistola ad Damasum de filio prodigo: *Dedit*, inquit, *homini mentis propriæ libertatem, vt viueret vnusquisque non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate.* Vbi illud (*non ex imperio Dei*) non significat, liberum esse hominem ab obligatione præceptorum Dei, sed liberum esse à necessitate determinante ad vnum.

S. Augustinus lib. 7. de ciuit. Dei, ca. 30. *Sic*, inquit, *administrat omnia, quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat.* At certe proprium est liberi arbitrij, dominum esse suæ actionis, atque ad eam se determinare, non ab alio determinari.

S. Gregorius Nyssenus lib. 7. de Philosophia, ca. 1. & 2. docet, actiones liberi arbitrij non esse referendas vt in caussam, in Deum, sed in nos ipsos: & ideo eas dici esse in nostra potestate.

B S. Ioannes Damascenus lib. 2. cap. 30. *Operæpretium*, inquit, *est agnoscere, omnia præscire Deum, non autem omnia prædefinire, ac prædestinare. Præscit enim & ea quæ in nobis, non prædefinit autem hæc.*

Quarto, repugnat præcipuis auctoribus Scholasticis. Nam sanctus Bonauentura in primo, dist. 37. q. 1. ad vltimum: *Ad illud*, inquit, *quod obijcitur, quod Deus est principale mouens in tali actione, dicendum, quod verum est: attamen non sequitur ex hoc, quod excitet liberum arbitrium ad faciendam illam operationem. Excitatio enim dicit aliquem effectum gratiæ præuenientem ipsam voluntatem. Hæc autem requiritur in bonis meritorijs: in alijs autem operibus indifferentibus, vel etiam* C *malis, non est sola cooperatio diuinæ virtutis, quæ existens in creatura potentialiter, essentialiter & præsentialiter, sicut conseruat eam in essendo, sic adiuuat in operando. Propter quod conceditur ibi esse operationem, non præuentionem.*

Gregorius Ariminensis in 2. distinct. 34. & 37 quæst. 1. artc. 3. *Deus*, inquit, *sequitur determinationem voluntatis: non quod determinatio voluntatis sit aliqua entitas distincta à voluntate, & actu eius, qua primo fiat à voluntate, sicut imaginari videtur argumentum: nec etiam intelligendo, quod prius natura voluntas agat actum illum, quàm Deus, proprie loquendo de priori natura, quoniam tunc sequeretur, quod posset illum agere Deo coagente, sicut patet ex definitione prioris secundum naturam: sed ad* D *hunc sensum dico, Deum sequi determinationem voluntatis, quoniam ideo Deus agit actum illum, quia eum voluntas agit, & non quia Deus agit, ideo voluntas agit. Et ideo dicitur magis proprie Deus coagere voluntati talem actum caussando, quàm voluntas dicatur coagere Deo.*

Scotus in 2. sentent. distinct. 37. quæst. 1. §. ad solutionem istorum, &c. disserens de cooperatione primæ caussæ cum secunda libera, docet, nullo modo prius agere Deum, quàm voluntatem, ac per hoc non prædeterminari voluntatem à Deo: *Sicut*, inquit, *in vno instanti naturæ materia materiat & efficiens efficit: ita duæ caussæ efficientes ordinatæ in instanti naturæ caussant effectum communem, ita quod neutra tunc caussat sine altera: sed quod effectus non rectus caussetur,* E *hoc non est tunc propter caussam priorem, quæ quantum est ex se, recte caussaret, si secunda caussaret, sed propter defectum caussæ secundæ, quæ in potestate sua habet concaussare primæ caussæ, vel non concaussare, & si non concaussat illi, vt tenetur, non est rectitudo in effectu communi amborum.*

S. Thomas in prima secundæ, q. 9. art. 6. ad tertium sic loquitur: *Ad tertium dicendum, quod Deus mouet voluntatem hominis, sicut vniuersalis motor ad vniuersale obiectum voluntatis, quod est bonum: & sine hac vniuersali motione homo non potest aliquid velle: sed homo determinat se per rationem ad volendum hoc, vel illud, quod est vere bonum, vel apparens bonum.*

Vbi

Vbi illa particula aduersatiua, *sed*, ostendit, determinationem particularem referendam esse in ipsam voluntatem, non in Deum prius determinantem, determinationem autem vniuersalem in bonum in communi, referendam esse in Deum, qui est caussa vniuersalis.

Idem in 1. 2. q. 10. art. 4. *Quia*, inquit, *voluntas est actiuum principium non determinatum ad vnum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam mouet quod non ex necessitate ad vnam determinat, sed manet motus eius contingens, nisi in his, ad quæ naturaliter mouetur.*

Idem in 1. 2. q. 80. art. 1. ad 3. *Dicendum*, inquit, *quod Deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quod determinetur ad malum consilium voluntas humana, hoc directe quidem est ex voluntate humana, & à diabolo per modum persuadentis, vel appetibilia proponentis.* Item in 2. 2. quæst. 17[illegible] artic. 1. docet iuxta Damascenum, Deum prædestinare ea, quæ non sunt in nostra potestate: præscire autem, sed non prædestinare, ea quæ sunt facienda per liberum nostrum arbitrium. Denique in q. 3. de potentia, art. 7. ad 13. sic ait: *Voluntas dicitur habere dominium actus, non per exclusionem caussæ primæ, sed quia caussa prima non ita agit in voluntate, vt eam de necessitate ad vnum determinet, sicut determinat naturam; & ideo determinatio actus relinquitur in potestate rationis & voluntatis.*

Cajetanus in commenta. primæ partis, q. 19. art. 8. inquit: *Cooperatio Dei in vnoquoque est secundum naturam vniuscuiusque, sic enim disponit omnia suauiter. Vnde siue necessario, siue libere cooperetur Deus, nihilominus creata voluntas libere vtitur illa cooperatione.*

Qvinto repugnat rationi. Nam imprimis posita determinatione voluntatis à Deo facta, non videtur posse saluari libertas arbitrij. Illa enim dicitur libera potentia, quæ potest agere, & non agere, at voluntas humana non potest agere, antequam à Deo determinetur ex doctrina aduersariorum; postquàm autem à Deo determinata est, non potest non agere, quia intelligi non potest, vt Deus eam moueat, & ipsa non moueatur, siue vt Deus eam determinet, & ipsa non determinetur; igitur nunquam dabitur tempus, quo ipse vere possit agere & non agere.

Deinde, si Deus esset agens necessarium & determinaret humanam voluntatem, illa non libere, sed ex necessitate ageret, vt aduersarij admittunt. At perinde est voluntati, vtrum Deus eam necessario, vel libere moueat; nam actus voluntatis nō ideo libere procedet à voluntate, quia libere procedit à Deo: quemadmodum si Deus libere moueat pecudem ad herbam depascendam, non propterea pecus libere herbas depascet. Neq; ideo seruus ex electione vertit molam pistrini, quia dominus ex electione cogit illum ad molam pistrini vertendam. Itaque siue Deus libere, siue ex necessitate determinet voluntatem, voluntas à Deo determinata non libere, sed necessario agit. Nam Deus quidem libere determinat, quia est in potestate eius non determinare: at voluntas à Deo præuenta, & determinata non habuit in potestate id efficere, ne præueniretur & determinaretur. Proinde actus eius liber quidem est, vt exit à Deo, non tamen est liber, vt exit ab ipsa, & ideo ipsa non est caussa libera, sed necessaria.

Ad hæc si ponatur ista determinatio, non poterit intelligi, quomodo Deus non sit caussa peccati, & quomodo homines qui peccant, non sint digni excusatione. Nam si Deus in omni actu positiuo voluntatem determinat, & mouet ad agendum; certe etiam determinabit & mouebit ad volendum furari, fornicari, mentiri, blasphemare, &c. quis autem capiat hominē dignum esse pœna, si id velit quod Deus determinando & mouendo facit eum velle? Sed de hac re multa diximus in 2. lib. de statu peccati.

CAPVT XV.

Explicatur vna ratio concordiæ diuinæ cooperationis cum libero arbitrio.

Illa igitur sententia refutata, duæ nobis rationes occurrunt satis accommodatæ, ad explicandam concordiam diuinæ cooperationis cum libero arbitrio, & obiectionem superiore capite propositam diluendam.

Vna ratio est, iuxta sententiam Gregorij Ariminensis, Scoti, Gabrielis, & aliorum, in 2. sent. dist. 37. qui docent, cooperationē diuinam se tenere ex parte effectus, non ex parte caussæ, hoc est, concursum Dei non determinare voluntatem nostram, nec aliquid in illam imprimere, aut operari, sed immediate influere in effectum; eumque producere illo ipso momento, quo à voluntate nostra producitur.

Hinc enim sequitur, vt neque Deus determinet, siue necessitet voluntatem, neque voluntas Deum. Nam & vterque concursum suum libere adhibet, & si alter nolit concurrere, opus non fiet. Simile est, cum duo ferunt ingentem lapidem, quem vnus ferre nō posset: neuter enim alteri vires addit, aut eum impellit, & vtrique liberum est onus relinquere. Quanquam Deus nisi extraordinarie miraculum operari velit; semper occurrit, quando voluntas nostra concurrit, quoniam ad hoc se libere quodammodo obligauit, quando liberam voluntatem creauit. Ex quo etiam sequitur, vt licet in eodem prorsus momento temporis, & naturæ Deus, & voluntas operari incipiant, tamen Deus operetur, quia voluntas operatur, non contra. Et hoc est, quod aliqui dicunt, voluntatem prius natura operari, quàm Deum, non prioritate instantis, in quo, sed à quo. Sed operæ precium erit soluere argumenta, quæ aduersus hanc sententiam fieri solent.

Primvm argumentum, Inter primam caussam, & secundam est ordo quidam essentialis, vt prima secundam moueat, & secunda non agat nisi mota à prima; est autem Deus prima caussa; voluntas nostra, secunda; igitur Deus voluntatem mouet, & applicat ad opus.

Respondeo, Inter caussam principalem, & instrumentariam est ille ordo, vt vna alteram moueat. Inter primā autem caussam & secundam, cum secunda non est proprie instrumentum, non est ordo, vt vna alteram moueat, sed vt vna sit prior altera perfectione, illimitatione & necessitate; quia videlicet sit caussa perfectior & nobilior, & rursus vniuersalior, cum non limitetur ad vnum vel alterum effectum, & denique summe necessaria, cum sine ea nullus effectus fieri possit.

At, inquies, Scriptura indicat, homines esse instrumenta Dei, nam Isaiæ 10. dicitur; *Assur virga furoris Dei.* Et ibidem appellatur securis & serra. Sed facile est respondere, nam dicuntur homines instrumenta Dei, non proprie, sed metaphorice, quia potest Deus, quando vult, ita flectere eorum animos, quomodo artifex flectit instrumenta. Nam alioqui homo est etiam caussa principalis, cum sit liber & dominetur animantibus cæteris. Quomodo autem Deus flectat animos hominum, & tamen non tollat arbitrij libertatem, explicatum est supra.

SECVNDVM argumentum, si Deus operatur, quia voluntas operatur, & non contra; certe sequitur, vt Deus pendeat à voluntate, & aliquo modo ab illa determinetur: absurdum est autem, vt Deus pendeat à creatura, & à temporali determinetur æternum.

Respondeo, Deus non pendet, nec determinatur à voluntate humana, licet operetur, quia illa operatur, nam libere Deus condidit liberam voluntatem, & potuisset non condere: & rursus libere voluit, & ab æterno decreuit, concurrere ad opus liberæ voluntatis, quando ipsa operari voluerit: & denique potest etiam, quando vult, non concurrere, si velit præter ordinem à se constitutum aliquid fieri. Itaque Deum operari, quia voluntas operatur, non est Deum pendere à creatura, sed ab æterna sua institutione & voluntate.

TERTIVM argumentum, Deus est caussa omnium rerum, quæ quoquo modo habent esse; at quod voluntas nostra se determinet & applicet ad operandum, sine dubio est aliquid, igitur hoc ipsum facit Deus: Deus igitur facit, vt voluntas se determinet & applicet, ac per hoc ipsam mouet, determinat & applicat.

Respondeo, In eo quod est, voluntatem se determinare ad opus, siue (quod idem est) re ipsa operari, cum antea non operaretur, TRIA considerari possunt, voluntas, actio eius, & egressus actionis à voluntate, siue relatio, & habitudo actionis tanquam effectus ad voluntatem, vt ad caussam. Ex his tribus, voluntas sine dubio à solo Deo facta est: actio quoque fit à Deo, quamuis non solo, denique relatio proprie non fit, sed consequitur: tamen vt est idem re cum actione, ab eo fit, à quo actio ipsa fit.

Itaque nihil est, quod non fiat à Deo, & tamen non dicitur Deus determinare, vel applicare voluntatẽ ad opus, quia relatio illa non refertur ad DEVM, sed ad solam voluntatem. Referretur autem etiam ad DEVM, si ipse vteretur voluntate tanquam instrumento ad illam ipsam actionem faciendam.

QVARTVM argumentum, Actus voluntatis est actio vitalis & immanens, igitur non potest immediate fieri, nisi à principio intrinseco & vitali. Proinde Deus non concurrit ad illam actionem immediate producendam, sed mediante voluntate nostra.

Respondeo, Concursus Dei est generalis & indifferens quidam influxus, qui à caussis secundis modificatur & determinatur, saltẽ quoad specificationem, vt diximus in lib. de caussa peccati. Et colligitur etiam ex S. Thoma in lib. 3. Contra Gentes, c. 66. vbi dicit caussas secundas esse particulares (sic enim loquitur) & determinantes actionem primi agentis. Porro actio immanens, & vitalis non potest produci, nisi ab intrinseco principio, vel ab extrinseco modificato & determinato ab ipso intrinseco.

QVINTVM argumentum, prouidentia Dei extenditur ad omnia, etiam singularia, & contingentia & libera: igitur Deus ab æterno determinauit omnes effectus, ac per hoc etiam determinauit caussas secundas ad eos producendos. Nam alioqui si effectus liberi, & contingentes non essent prædeterminati à Deo, sed tales essent, quia tales sunt caussæ secundæ; præter intentionem Dei fierent, quod absurdum esse demonstrat S. Thom. in 1. p. q. 19. art. 8. vbi concludit, Deum præparasse caussas alias necessarias, alias contingentes vel liberas, quia tales esse voluit effectus: non contra, ideo voluisse effectus esse alios necessarios, alios contingentes, vel liberos, quia tales sunt caussæ.

Respondeo, Deus ab æterno determinauit omnes effectus, sed non ante præuisionem determinationis caussarum secundarum, præsertim contingentium, & liberarum: & rursus determinauit omnes effectus, sed non eodem modo; alios enim determinauit futuros se operante, vel cooperãte, alios se permittente, vel non impediente: neq; ratio prouidentiæ postulat, vt Deus ante omnem præuisionem omnia prædeterminauerit, sed solum vt nihil fiat sine eius præuisione & cooperatione, vel permissione. Alioqui enim etiam peccata prædeterminasset, ante præuisionem malæ voluntatis, & ideo malam voluntatem esse voluisset, vt inde peccata iam ante prædeterminata prodirent, quæ est hæresis absurdissima, & aperta blasphemia. Neque Dominus in Euangelio diceret, & vnum ex passeribus non cadere in terram sine Patre nostro: sed diceret, vnum ex passeribus non cadere in terram, quem Pater noster in terram non deijciat.

Quod autem S. Thomas dicit, Deum, instituisse quasdam caussas contingentes, vel liberas, quia tales esse voluit effectus; videtur intelligendum de effectibus in vniuersum, non in particulari, id est, quia voluit Deus in hoc mundo non omnia fieri necessario, sed aliqua contingenter, vel libere, ideo caussas instituit tum necessarias, tum contingentes & liberas: tamen in particulari non ideo instituit istam caussam liberam, quia voluit hunc effectum liberum, sed contra voluit hunc effectum esse liberum, quia caussam habet liberam. Nam hoc modo neque res contingentes eueniunt præter intentionem DEI, neque prima radix contingentiæ sunt caussæ secundæ, & tamen prouidentia non impedit liberum arbitrium.

Quod autem S. Thomas loquutus sit in genere, & non in particulari, cognosci potest ex 1. part. q. 23. art. 7. vbi dicit, Deum determinasse numerum partium essentialium mundi, vt cœlorũ, elementorum, & omnium specierum: tamen non determinasse numerum indiuiduorum corruptibilium, vt culicum, muscarum, &c. neque vt hæc musca hodie nascatur, cras illa; sed tantum in genere prouidisse, & prouidere, vt non deficiat species vlla animalium. Quod si prouidentia diuina non prędeterminauit in particulari indiuidua substantialia, licet ea præuiderit futura, & voluerit cooperari caussis secundis in eorũ productione, multo minus determinauit in particulari omnes actiones transeuntes liberas, licet eas præuiderit & decreuerit cooperari, vel impedire, vel permittere, si malæ sint, & bonum aliquid ex eis elicere.

SEXTVM argumentum, si Deus non omnia prædeterminaret ante præuisionem determinationis secundarum caussarum, non posset omnia certo præscire. Nam actiones liberas futuras non videt Deus in ipsis actionibus, quia non sunt: nec videt in caussa secunda, id est, voluntate humana, quia illa indeterminata est, & omnibus positis, quæ requiruntur ad agendum, potest non agere: nec videt in caussa prima exemplari, id est, in idea, quia illa repræsentat omnia possibilia, siue futura sint, siue non sint: nec videt in æternitate sua, quæ ambit omnia tempora. Nam etiamsi æternitas coëxistat omni tempori, tamen tempus futurum non coëxistit æternitati, nisi quando re ipsa existit, id est, cum præsens est: proinde futurum, dum est futurum, non est, neque in se cognosci potest. Adde quod Deus cognoscit etiam quædam, quæ nunquam erunt, vt cum 1. Reg. 23. petenti DAVID, num tradent me viri Ceilam, respondit, tradent; & cum Matth. 11. prædixit Dominus Tyrios & Sidonios pœnitentiam acturos fuisse, si

miracula vidissent, quæ Capharnaitæ viderunt. Hæc & similia conditionalia Deus certo prænoscit, & tamen in se ipsis nunquam extabunt, neque æternitati vnquam coëxistent. Igitur aut videt in sua voluntate, tanquam in prima caussa efficiente, & efficacissima, aut nullo modo videt.

A

Respondeo, res est omnino difficilis, & fortasse in hac vita incomprehensibilis, qua ratione Deus futura prænoscat. Et hoc videtur indicasse David in Psal. 138. cum ait: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.* Illud enim (*ex me*) Hebraica phrasi significat (*præ me*) siue (*super me*) vt sensus sit, mirabilior est modus scientiæ tuæ, quàm vt ego eum comprehendere possim. Quomodo videlicet, intellexeris cogitationes meas de longe, & omnes semitas meas inuestigaueris, &c.

B

Probabile tamen nobis videtur, Deum futuras actiones liberas non videre, nisi in humana voluntate. Id enim significat in primis Scriptura, cum dicit, Deū scrutari renes & corda, & in hoc Psal. 138. Deum inuestigare omnes semitas nostras. Nam si videret eas in sua voluntate prædeterminante omnia; non diceretur scrutari corda nostra, & inuestigare semitas, sed intueri voluntatem suam. Deinde non esset mirabile Deum omnia prænoscere, si omnia prædeterminaret. Nam & nos facile præscimus & prædicimus, quæ facturi sumus: at Sanctus David in toto illo Psal. 138. miratur scientiam Dei, qua præuidet omnes vias nostras, & intelligit cogitationes nostras de longe, &c.

C

Ad hæc S. Augusti. lib. 11. Confess. cap. 18. satis aperte hoc docet, cum ait: *Quo modo se habent arcana præscientiæ futurorum: videri nisi quod est, non potest; quod autem iam est, non futurum, sed præsens est. Cum ergo dicuntur videri futura, non ipsa, quæ nondum sunt, id est, quæ futura sunt, sed eorum caussæ, vel signa forsitan videntur, quæ iam sunt. Ideo non futura, sed præsentia sunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta.* Hæc ille.

Deus igitur quia perfecte cognoscit omnes propensiones, & totum ingenium animi nostri, & rursum non ignorat omnia, quæ illi possunt occurrere in singulis deliberationibus, & denique perspectum habet, quid magis congruum & aptū sit, vt moueat talē animum tali propensione & ingenio præditum, infallibiliter colligit, quam in partem sit animus inclinaturus. Et hoc fortasse sibi volunt, qui docent, Deum cognoscere futura omnia tam libera, quàm necessaria, & tam absoluta, quàm conditionalia, quia cognoscit omnem veritatem; & quia omnia, quæ quoquomodo futura sunt aliquo modo vera sunt; verum enim est dicere, hoc erit, quando re vera est futurum.

D

Hæc, inquam, sententia videtur coincidere cū nostra. Nā, verum, & ens conuertuntur, & ideo non est verū modo aliquid esse futurum, nisi illud, *modo*, habeat aliquod esse, nimirum in caussa: non autem habet esse in caussa id, quod est libere, & contingenter futurum, nisi quando in caussa est aliqua determinatio. Et quoniam in ipsa contingente caussa præcise considerata, nulla est determinatio, ideo vere dixit Philosophus, de futuris contingentibus, non esse determinatam veritatem: respexit enim ad ipsam solam caussam contingentem. Tamen si quis coniungat cum caussa contingente, vel libera, omnia quæ possunt occurrere & impedire, & videat propensiones & aptitudines tum ipsius caussæ, tum omnium obiectorum & circumstantiarum, quod solus Deus facere potest, existet inde aliqua determinatio, & ratione illius verum erit dicere, hoc erit tali tempore.

E

CAPVT XVI.

Explicatur altera ratio concordiæ libertatis cum cooperatione Dei, & soluitur obiectio, cap. 14. proposita.

ALTERA ratio conciliandi libertatem humanā cum cooperatione diuina, & fortasse etiam probabilior, est iuxta sententiam S. Thomæ, qui docet, cooperationem diuinam ita concurrere cum secundis caussis etiam liberis, vt non solum eis dederit, & conseruet virtutes operatrices, sed etiam eas moueat, & applicet ad opus, vt cognosci potest ex 1. p. q. 105. art. 5. & lib. 3. contra gentes, c. 70. & in quæst. 3. de potentia, artic. 7. quæ sententia videtur valde consentanea, tum Scripturæ, quæ dicit nos in Deo esse, viuere, & moueri, Act. 17. tum etiam rationi & ordini, quem habet prima caussa cum secundis: neque laborandum est in hac sententia, vt ostēdamus, nihil omnino fieri sine Deo. Sed tamen habet etiam hæc sententia suas difficultates, quas breuiter explicabimus, antequàm exponamus, quemadmodum iuxta hanc sententiam saluetur liberum arbitrium.

Obijciunt igitur aliqui contra sententiam S. Thomæ, non posse intelligi quomodo Deus moueat, & applicet caussas secundas. Nam si Deus mouet caussas secundas, vel mouet locali motu, vel alteratiuo: non locali, quia caussę secundæ, vt plurimum immotę, secundū locum agere possunt, ignis enim non eget motu locali, vt comburat stupam vicinam; & multo minus humana voluntas eget motu locali, vt aliquid velit. Non etiam alteratiuo, quia tūc aliqua qualitas imprimi deberet in caussa secunda. Nulla autem talis qualitas necessaria est, neque ex parte Dei, qui operatur omnia per actum suæ voluntatis; neque ex parte caussæ secundæ, quæ iam habet virtutem operatricem à natura.

Dices, necessariam esse ex parte Dei, & ex parte caussæ secundæ: ex parte Dei, vt per eam qualitatem attingat effectum; ex parte caussæ secundæ, vt determinetur, & applicetur ad operandum. Contra, nam Deus non eget qualitate, vt attingat effectum; & præterea si egeret qualitate, vt effectum attingeret, non in caussa, sed in effectu illam imprimeret: porro caussa secunda præsente obiecto, non videtur indigere alia determinatione vel applicatione.

Ad hanc obiectionem respondeo, Deum non mouere localiter caussam secundam, neque in illa qualitatem vllam imprimere, sed tantum illa vti tanquam instrumento ad opus efficiendum, quocirca virtus à Deo impressa per modum transeuntis, dum caussa secunda operatur, non distinguitur ab ipsa virtute naturali, sed est illa eadem, quatenus illa Deus vtitur ad illam actionem perficiendam. Est autē necessaria hæc motio Dei ex parte caussæ secundæ, quæ cum sit talis, id est, secunda, habet necessariam dependentiam à caussa prima, in cuius virtute operatur. Vide quæ diximus de virtute Dei in Sacramentis impressa per motum, lib. 2. de Sacramentis in genere, cap. 11.

His explicatis, vt ostendamus, iuxta hanc S. Thomæ sententiam, recte defendi liberum arbitrium, Sciendum est, influxum, seu virtutem Dei, qua voluntas mouetur & applicatur ad opus, recipi in caussis secundis, secundum earum dispositionem (vt idem S. Thomas in quæst. 3. de malo, articulo 2.) *Attendendum*, inquit, *quod motus primi mouentis, non recipitur vniformiter in omnibus mobilibus, sed in vnoquoque secundum proprium modum.* Et in 1. 2. q. 10. art. 4.

Ad prouidentiam, inquit, *Dei pertinet, naturam non corrumpere, sed seruare. Vnde omnia mouet secundum eorum conditionem.* Et infra: *Quia*, inquit, *voluntas est actiuum principium non determinatum ad vnum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam mouet, quod non ex necessitate ad vnum determinat, sed remanet motus eius contingens, & non necessarius, nisi in his, ad quæ naturaliter mouetur.* Hæc ille.

A Porro iste modus, seu cōditio in voluntate secundum quàm recipitur in ea motus Dei, nihil aliud est, nisi negatiua quædam determinatio præcedens, tum influxum Dei, tum actum elicitum voluntatis. Nimirum quod volūtas sinat se moueri ab obiecto per rationem sibi proposito, vel non sinat. Hæc enim determinatio dicitur negatiua, quia non consistit in

B actu positiuo, sed in negatione actus, cum tamen voluntas non minus sit libera, vt agat, quàm vt non agat.

Explicat id S. Thomas in q. 1. de malo, art. 3. vbi dicit, Non vti regula rationis præintelligi in voluntate ante inordinatam electionem: huius autē quod est, non vti regula rationis, non oportere quærere aliam caussam, nisi voluntatis libertatem, quia videlicet in eius potestate est, vt sinat se moueri à ratione, vel non sinat. Et rursus in q. 3. de malo, art. 2. idem S. Thomas dicit, requiri in homine dispositionem quandam ad recipiendum influxum Dei, & iuxta eam dispositionem produci bonum, vel malum

C actum. Non potest autem prærequiri ante influxum Dei vlla dispositio positiua, cum nihil positiuum sine Deo fieri possit. Sola igitur prærequiritur dispositio negatiua.

Atque hinc fit, vt voluntas sit vere libera, & seipsa determinet, tametsi Deus illam moueat, & aplicet ad opus, quoniam ipsa Dei motio in eius potestate est, siue vt loquitur Caietanus in 1. p. q. 19. art. 8. Dei motione voluntas nostra libere vtitur. Nam si se moueri sinat ab obiecto proposito, Deus eam applicat, & mouet ad actum eliciendum, si non sinat, Deus eam non applicat, neque mouet. Et ideo S. Thomas in 1. 2. q. 10. art. 4. ad 3. concludit, posita Dei motione, impossibile esse vt voluntas non moueatur; absolute autem non esse impossibile. Quia videlicet potest voluntas non se disponere per negatiuam determinationem ad motionem Dei recipiendam.

D Simile est, quod supra diximus de concordia vltimi iudicij practici, & liberæ electionis. Sicut enim positiuo vltimo iudicio practico fieri non potest, vt voluntas non eligat id, quod tunc ei à ratione proponitur: & tamen electio libera est, quoniam ipsum iudicium practicum est in potestate voluntatis, propter negatiuam præcedentem determinationem: sic etiam posito influxu Dei fieri non potest, vt voluntas non operetur: & tamen operatio libera est, quoniam influxus Dei non ponitur, nisi prius voluntas per negatiuam determinationem ad illum recipiendum se disponat. Aduersus hanc sententiam fieri possent duo postrema argumenta, quæ facta sunt aduersus sententiam capitis superioris, de prouidentia rerū omnium in particulari, & de modo, quo Deus cognoscit futura contingentia; sed ea iam proposita & explicata sunt.

Ex his igitur facile responderi potest ad obiectionem Caluini propositam initio cap. 14. Erat autem hæc obiectio, Voluntas diuina est prima caussa omnium rerum, & iam ab æternitate decreuit quid velit fieri: nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij; nam prima caussa efficacissima est, & secundum Scripturas non potest vllus diuinæ resistere voluntati.

Respondeo, voluntas diuina est quidem prima caussa omnium rerum, & ab æterno decreuit quid velit, aut non velit fieri; sed in particularibus, & maxime liberis actionibus, id non decreuit, nisi præcognita prius dispositione, & determinatione secundarum caussarum, vt supra ostendimus. Quocirca licet nemo possit diuinæ resistere voluntati, manet tamen integra libertas humanæ voluntatis, quia Deus ipse, cui nemo resistere potest, hoc voluit, vt animus humanus liber esset, & actiones suas in potestate haberet, & ideo decreuit, ei cooperari, vel eam applicare & mouere, quotiescunque per negatiuam determinationem seipsa disponeret.

Addebat Caluinus confirmationem ab experientia, quod in rebus minime perplexis sæpe nobis consilium deficiat: & contra in rebus obscuris nonnunquàm lux repente affulgeat: & similiter quod attinet ad affectum, sæpe in rebus minime arduis animus flaccescat, in difficilibus autem erigatur. Quod argumentum esse, mentes nostras à Deo regi & gubernari.

Respondeo, verissimum est Dei prouidentia regi animos nostros, & interdum à Deo suppeditari expeditum consilium, & ingentem fiduciam in rebus arduis; & in rebus facilibus non suppeditari. Cæterum nihil id facit contra libertatem arbitrij, nam suppeditatio consilij, & inflammatio voluntatis, non determinat ex necessitate homines ad eligendum vnum potius, quàm alterum. Alioqui sapientes & eloquentes homines, qui sæpe auditores suos ducunt, ac flectunt prout ipsi volunt, libero arbitrio illos priuarent.

Sed est etiam caussa naturalis eius rei, quam tantopere Caluinus miratur. Naturale enim est, vt homines difficultate rei respecta excitentur, & contra nitantur, facilia vero & tuta despiciant. Mirum autem non est, si consilia suppetant, cum animus ad rem cogitandam vehementer intenditur, & si consilium non occurrat, cum res negligitur. Sic nimirum & ferrū cote acuitur, & per antiperistasin contraria ad contrariorum præsentiam vehementius roborantur.

LIBER QVINTVS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio de cognitione veri moralis.

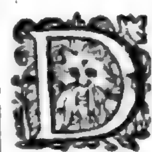

DISSERVIMVS hactenus de viribus humanis, & libertate arbitrij circa res naturales. Nunc de moralibus agendum erit. PRIMVM, an possit viribus naturæ cognosci verum aliquod morale. Deinde, An ijsdem viribus fieri possit actio aliqua vere bona moraliter. Postremo, Sitne homo liberi arbitrij in huiusmodi actionibus peragendis vel omittendis.

A

Quæritur igitur, possitne homo viribus naturæ, sine auxilio gratiæ specialis verum aliquod morale cognoscere. Vbi TRIA præmittenda sunt, vt quæstionis status clarius innotescat; quid intelligamus nomine GRATIÆ, quid nomine VERI MORALIS, & quid nomine COGNITIONIS.

Per auxilium GRATIÆ non intelligimus gratiam iustificantem, sed motionem & directionem diuinam, qualem peccatores quoque habere possunt. Satis enim constat, tum ex testimonio S. Augustini lib. 1. Retract. c. 4. tum ex communi omnium consensu iniustos & peccatores, aliqua vera, non solum naturalia, sed etiam moralia & supernaturalia posse cognoscere. Sed vtrū id possint viribus suis, an Deo speciali auxilio iuuante, in controuersia est.

Nomine autem VERI MORALIS, non accipimus verum morale vniuerse consideratum, vt Deum esse colendum, parentes venerandos, filios diligendos; id enim non minus facile potest intelligi, quàm verum naturale theoricum. Sed verum morale cum omnibus circūstantijs, quæ necessariæ sunt, vt actio voluntatis, ei verò conformis sit actio virtutis, vt cum quis iudicat, sibi hoc tempore eleemosynam faciendam; vel quod mutuo est acceptum, esse restituendum hoc tempore, quia ratio iustitiæ nunc id fieri postulat.

Deniq; nomine COGNITIONIS non intelligimus simplicem apprehensionem, sed etiam iudicium, & iudicium non illud vltimum, ad quod ex necessitate sequitur electio. Id enim ex voluntate dependet, sed iudicium, præcedens imperium voluntatis, quale inter consultandum exerceri solet.

His prænotatis ad propositam quæstionem quidam Theologi respondent, nullum verum morale posse ab intellectu humano, in statu naturæ corruptæ, sine speciali Dei auxilio cognosci. Ita docuit Gregorius Ariminen. in 2. sentent. distinct. 26. q. 1. art. 1. conclus. 2. & distinct. 29. q. 1. art. 2. quem sequutus est ex antiquioribus Ioannes Capreolus in 2. distinct. 28. quæstio. vnica, artic. 3. in responsione ad argumenta, contra primam conclusionem, ex recentioribus Gaspar Cassalius lib. 1. de quadripartita iustitia, c. 32.

Contra sentiunt, posse cognosci viribus naturæ, & auxilio Dei generali, aliquod verum morale, omnes fere alij Theologi, vt Albertus in 2. dist. 28. art. 1. S. Bonauētura ibidem, ar. 2. q. 3. Scotus ibidem quæst. vnica. Richardus ibid. Durandus ibidē, q. 1. Dominicus à Soto lib. 1. de natura & gratia, c. 20. & idem docere videtur S. Thomas in 1. 2. q. 109. art. 2. Quæ sententia posterior verissima nobis esse videtur, & eo libentius eam amplectimur & defendimus, quo magis displicet aduersarijs, ac præsertim Ioanni Caluino in 2. lib. Instit. c. 2. §. 24. 25. & 26.

CAPVT II.

Probatur, posse hominem suis viribus cognoscere aliquod verum morale.

DICIMVS igitur in statu naturæ corruptæ non ita extinctum esse lumē rationis practicæ, quin possit cum solo auxilio Dei generali, aliquod verū morale cognoscere, quamuis alioqui in multis sæpe fallatur & erret, nisi diuina illustratione & gubernatione dirigatur.

B

Posteriorem huius sententiæ partem, satis probat experientia, neq; opus erit de ea disserere, cum neque ab vllo negetur, & multa sint à nobis dicta in 3. lib. de peccato originis, cap. 9. Priorem partem probare possumus ex diuinis litteris, ex Patrum testimonijs, & ex ipsa ratione.

Ex diuinis litteris habemus imprimis illud Psa. 4. *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Vbi Propheta docet non posse excusari per ignorantiam, homines, si non seruant præcepta moralia, cum ab ipsa natura lumen in corde impressum habeant, vt S. Cyrillus exponit lib. 1. in Ioan. c. 9.

C

Non dissimilis locus est in Psal. 57. *Si vere vtique iustitiam loquimini, recte iudicate filij hominum.* Significat enim Propheta, omnes homines habere in corde impressa quędam præcepta iustitiæ, & ideo inexcusabiles esse, cum ea non seruant, quæ ignorare nō possunt: *Cui iniquo*, inquit Augustinus in comment. huius loci, *non facile est loqui iustitiam? aut quis de iustitia interrogatus quando caussam non habet, non facile respondeat quid sit iustum?*

Huc etiam pertinet illud ad Rom. 1. *Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt.* Ostendit enim Apostolus, potuisse Gentiles per cognitionem vnius Dei ex creaturis acceptam, abstinere à cultu Idolorū, & ideo esse inexcusabiles, quod veritatem Dei in iniustitia detinuerint, & mutauerint gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.

D

Sed est & aliud insigne testimonium in eadem epi. ad Rom. c. 2. vbi sic Apostolus loquitur: *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &c.* Quo loco demonstrat Apostolus, Ethnicos, qui legem scriptam non acceperūt, solo lumine rationis quædam cognoscere, quæ ad honeste viuendum pertinent. Id enim significat illud: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus*

suis, hoc est, ostendunt, in corde se scriptum habere, quid sit faciendum, vt recte, & cum ratione viuatur. Quia vero hic locus insignis est, & non solum quæstioni, quam nunc tractamus, sed etiam sequenti deseruiet, paulo diligentius considerandus est.

Duæ sunt huius loci explicationes à veteribus indicatæ. Vna est Origenis & Ambrosij, in commen. ad hunc locum. Idem Sancti Augustini in libro de spiritu & littera, cap. 26. & 27. & S. Fulgentij lib. de gratia Christi, cap. 26. qui totum hunc locum referunt ad Christianos, ex gentibus conuersos. Illud autem: *Naturaliter quæ legis sunt, faciunt*, docet Augustinus non excludere gratiam, sed pósitum esse ad significandum, virtutem esse secundum naturam, vitium contra naturam. Ratio potissima huius sententiæ est, quoniam in hoc ipso capite B. Paulus dicit, factores legis iustificari, ex quo sequitur, vt gentes, quæ legem non habentes, quæ legis sunt, faciunt, omnino iustificentur. Constat autem ex hac eadem epist. c. 3. & 4. neminem sine Christi fide iustificari: Quare necesse est, vt gentes, de quibus hic agitur, non sint infideles, sed fideles.

Altera expositio est communior, hæc Apostolica verba de gentibus illis esse intelligenda, quæ Christum ignorantes, solo naturali lumine ducebantur. Ita exponunt Græci communiter, vt Chrysostomus, Theodor. Theophyl. & Occum. in comment. huius loci. Et auctor operis imperfecti in Matth. hom. 8. Item multi ex Latinis, vt S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, cap. 99. S. Hieronymus in epist. ad Algasiam, q. 8. & Haymo in hunc locum. Sanctus etiam Augustinus in li. de spiritu & littera, c. 28. non reprobat hãc expositionem posteriorem, tametsi priorem magis probet. Idem autem in lib. 4. aduersus Iulian. c. 3. vtramque expositionem admittit, & in Psal. 118. Concione 25. solius posterioris mentionem facit, eaque vtitur ad probandum, omnes peccatores esse præuaricatores legis, quandoquidem iuxta hunc locũ Apostoli, etiam Ethnici, qui legem videntur non habere, legem naturæ scriptam in corde gerant. Denique eadem est sententia recentiorum, vt S. Thomæ, Caietani, Dominici à Soto, & aliorum in hunc locum. Ioan. Driedon. in lib. de capt. & redemptione humani generis, tract. 4. c. 2. par. 2. & Ruardi Tapperi in defensione articuli de libero arbitrio.

Hæc explicatio, vt est communior, ita quoque est verior. Nam id constat in primis ex proposito & intentione B. Pauli. Voluit enim ostẽdere in 1. p. epist. necessitatem fidei Christianæ, sine qua nemo coram Deo iustificari potest, siue is gentilis sit, siue Iudęus. Ad hoc ostendendum demonstrauit in 1. cap. principes & magistros primarios gentilium, videlicet Philosophos, qui sapientissimi & optimi habebantur, grauissimis sceleribus etiam contra naturam coopertos fuisse,

Deinde in c. 2. idem ostendit de Iudæis, qui tametsi legem scriptam digito Dei acceperant, nihilominus multis maximisq; peccatis inueniebantur obnoxij. Ex quibus efficit, omnes esse peccatorçs, & egere gloria Dei, & quicunque in lege peccauerunt, per legem esse iudicandos, qui autem sine lege peccauerunt, sine lege perituros. Quoniam vero durum & iniquum esse videbatur, vt qui sine lege peccauerunt, tanquam præuaricatores punirentur. Ideo addidit, eos etiam qui sine lege, scripta videlicet in tabulis, peccauerunt, non omnino sine lege fuisse, quandoquidem ex eo, quod interdum faciunt aliqua opera legis, ostendunt se habere in cordibus legem à Deo impressam.

Deinde idem intelligi potest ex illa voce, *gentes*, nam Scriptura sacra nomen, gentis, absolute positum, fere semper vsurpat pro infidelibus, vt Matt. 6. *Hæc enim omnia gentes inquirunt.* Lucæ 18. *Tradetur enim gentibus & illudetur.* 1. ad Cor. 1. *Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, nobis autem, &c.* 1. ad Corinth. 5. *Fornicatio auditur inter vos, qualis nec inter gentes.* 1. ad Cor. 10. *Sine offensione estote Iudæis & gentibus, & Ecclesiæ Dei.* 1. ad Cor. 12. *Scitis enim cum gentes essetis, ad simulacra multa prout ducebamini, &c.*

Accedit etiam illud; *Qui legem non habent*, quod recte dicitur de gentibus nondum conuersis ad Christum; de gentibus autem, quæ per fidem, & Baptismum in Ecclesiam intrauerunt, recte dici non potest; cum in ipso initio Catechumenis tradatur Decalogus, cum symbolo fidei.

Denique vox illa, *naturaliter*, satis aperte significat, Apostolum loqui de lumine, quod habetur ex natura. Declarat enim idem Apostolus quid sit *naturaliter*, cum ait: *Testimonium illis reddente conscientia ipsorum.* Quod est idem, ac si dixisset, ideo naturaliter quę legis sunt, faciunt, quia si secus facere velint, conscientiam reclamantem sentiunt, & certe in Scripturis vox, *naturaliter*, ita solet accipi, vt id fieri dicatur naturaliter, quod fit dictante, & mouente natura, vt in epist. Iudæ: *Quæcunque naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* Et 2. Pet. 2. *Hi vero velut irrationalia pecora, naturaliter in captionem & perniciem, in his quæ ignorant, blasphemantes, in corruptione sua peribunt.*

Neq; argumentum illud de iustificatione pro sententia priore concludit. Nam cum Apostolus dicit, factores legis iustificandos, loquitur de illis, qui totam legem obseruant: Nam vt dicitur Iacobi 2. *Qui offendit in vno, factus est omnium reus.* Hoc autem loco non docet Apostolus, gentes, quæ legem non habent, naturaliter totam legem obseruare: sed eas ostendere opus legis, scriptũ in cordibus suis, quando quæ legis sunt, faciunt, id est, cum aliquid operantur, iuxta normam legis.

Ad hæc loca Scripturæ fortasse responderi posset, non colligi ex his cognosci naturali lumine verum morale in particulari, sed solum in vniuersali. Quod quidem Caluinus admittit, & adducit testimonium Aristotelis, qui docet incontinentem vere iudicare de propositione vniuersali, sed errare in particulari.

Cæterũ hæc responsio facile refellitur, nam quod attinet ad PRIMVM locum ex Psa. 4. interroganti: *Quis ostendet nobis bona?* non satisfaceret Propheta, dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui*: Si eo lumine non posset cognosci bonum in particulari, eo modo, quo cognosci necesse est, vt fiat opus bonum. quid enim prodest cognitio illa vniuersalis, ad hoc vt fiat opus bonum, nisi colligi possit ex ea naturaliter cognitio particularis? actiones enim singulares sunt, non vniuersales. Pari ratione in SECVNDO & TERTIO testimonio accusantur peccatores, quod cum agnoscunt, quid sit iustum, non tamen iuste operentur; at sic certe digni essent excusatione, si solum in vniuersali verum morale cognoscerent, in particulari vero id cognoscere non valerent. Denique in postremo loco B. Paulus colligit ex operatione cognitionem; scribit enim, gentes ostendere opus legis, scriptum in cordibus, ex eo quod faciunt ea quę legis sunt. Atqui opera legis in particulari fiunt, erit igitur etiam cognitio particularis. Præter hæc testimonia Scripturæ, non desunt etiam apertissima loca sanctorum Patrum.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 54. in Genes. in ipso principio: *Nullus*, inquit, *praetexat, quod ignorans virtutem negligat, vel quod non habeat aliquem viae ducem & demonstratorem. Sufficientem enim magistrum habemus conscientiam, & fieri non potest, vt quis illo adiumento priuetur. Nam simul cum formatione hominis implantata est scientia faciendorum, & non faciendorum.*

S. PROSPER in lib. aduersus Collatorem, c. 22. *Quis*, inquit, *quae in corde scribitur, omnes continet nationes, & nullus est, qui hanc legem nesciat. Vnde omnis mundus sub peccato est, & vniuersi homines praeuaricatores legis sunt, & idcirco iustum iudicium Dei est.*

S. AVGVSTINVS, in Psal. 57. *Manu formatoris nostri in ipsis cordibus veritas scripsit, quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, vt esset vnde iudicarentur, & quibus lex non esset data.*

S. HIERONYMVS in epist. ad Algasiam. quaest. 8. *Lex*, inquit, *ambigat, hanc sapientiam humano generi, ad temporalis vitae vtilitatem, ex naturae à Deo conditae superesse reliquiis. Si enim nec ad ista terrena ordinanda rationalis animi vigeret ingenium, non vitiata esset, sed extincta natura.* Vide etiam Fulgentium in lib. de incarnatione & gratia Christi, c. 26.

Addi possunt ad extremum etiam rationes. PRIMA ratio, Pharao rex Ægypti, quamuis perditissimus esset, cognouit tamen aliquod verum morale in particulari, cum ait Exod. 9. *Peccaui, Dominus iustus, ego & populus meus impii*: neque verisimile est, id eum cognouisse per speciale adiutorium Dei, cum potius contra testetur Scriptura, subtractum ei fuisse speciale auxilium, cum ait ibidem: *Indurauit Dominus cor Pharaonis.*

SECVNDA ratio, Omnis potentia naturalis potest circa obiectum sibi proportionatum, cum solo generali auxilio aliquem actum exercere; alioqui ociosa & superuacanea esset: est autem intellectus humanus potentia naturalis, & eius obiectum proportionatum, est verum morale, id est, bonum, secundum rationem, siue in vniuersum, siue in particulari; Igitur, potest intellectus humanus cum solo auxilio generali verum aliquod morale, etiam in particulari cognoscere.

TERTIA ratio, Homo sine auxilio speciali cognoscit verum morale in vniuersum, id est, prima principia doctrinae moralis, vt omnes fatentur: igitur poterit etiam sine auxilio speciali conclusiones aliquas, saltem faciliores, inde deducere. Idem enim est lumen, per quod prima principia intelligimus, & quo per discursum conclusiones ex principiis illis deducimus. Et re vera incredibile est, scire hominem non licere rem alienam sibi vsurpare: & rursus scire, rem aliquam esse alienam: & tamen non posse sine speciali auxilio iudicare rem illam sibi non esse tollendam.

CAPVT III

Soluuntur argumenta contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSVS ea, quae superiore capite definita sunt, obiicit Gregorius Ariminensis, & post eum Ioannes Caluinus illud Apostoli ex c. 3. posterioris ad Corinth. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* RESPONDEO, Non loquitur Apostolus de quacunque cogitatione, sed de illa solum, quae ad pietatem, & vitam aeternam pertinet. Nam ideo subiungit eodem loco B. Paulus. *Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti non littera, sed spiritu. &c.*

A Et hoc modo hunc locum intelligendum esse docet S. Augu. & post eum Synodus Arausicana. Sic enim loquitur S. AVGVSTINVS lib. 1. de praedestinatione Sanctorum, c. 2. *Quod ergo pertinet ad religionem & pietatem, de qua loquebatur Apostolus, non sumus idonei cogitare aliquid ex nobis.* Synodus autem ARAVSICANA can. 7. sic ait: *Si quis per naturae vigorem bonum aliquod ad salutem pertinens vitae aeternae cogitare, aut eligere posse confirmat, absque illuminatione & inspiratione Spiritus sancti, haeretico fallitur spiritu, non intelligens illud, non quod idonei simus cogitare aliquid à nobis, tanquam à nobis.*

AT, inquies, omnis cogitatio veris moralis, vt Deũ esse colendum, praecepta seruanda, & similia, ad pietatem & salutem pertinere videntur. RESPONDEO, Illam solam cognitionem ad pietatem & salutem B proprie pertinere, quae ordinatur ad gratiam iustificationis, vel ad meritum vitae aeternae, ista est enim cognitio, quae sine speciali auxilio haberi non potest, vt postea multis testimoniis confirmabimus. Itaque initium conuersionis ad Deum, & quaecunq; dispositio ad gratiam, speciale Dei auxilium necessario postulat, & aliquo modo supernaturalis esse debet. At Deum esse colendum, parentes honorandos, praecepta moralia obseruanda, potest aliquis cognoscere etiamsi nihil de Christo nouerit, nec vnquam de conuersione cogitauerit.

Alia DVO loca obiicit Caluinus, VNVM ex cap. 6. C Genes. *Figmentum cordis humani, tantum malum.* ALTERVM Psalm. 93. *Cogitationes hominum vanae sunt.* Sed PRIOREM locum saepe iam in superioribus libris explicauimus, atque inter alia diximus, figmentum cordis, id est, humanas cogitationes, dici malas in vniuersum, quoniam vt plurimum sunt malae. Scripturis enim valde familiaris est figura intellectionis, nec minus familiaris eis est amplificatio. Itaq; quomodo in eodem capite dicitur, *Omnis caro corrupisse viam suam*, cum tamen ibidem excipiatur paulo post: *Noe, qui fuit vir iustus, & perfectus coram Deo in generatione sua*: sic etiam dicitur malum, omne figmentum cordis humani, quamuis non desit aliquod figmentum, id est, aliqua cogitatio non mala. Ad D POSTERIOREM locum RESPONDEO, cogitationes hominum dici vanas, quoniam, vt sunt ex solis viribus naturae; non pertinent ad salutem. Ideo enim subiungit Propheta: *Beatus homo, quem tu erudieris Domine.*

SECVNDO loco obiiciunt aliqua testimonia Conciliorum & Patrum. Nam in Concilio MILEVITANO, can. 4. sic dicitur: *scire Donum Dei est, & quid facere debeamus, & diligere, vt faciamus.* In Concilio ARAVSICANO can. 9. *Diuini est muneris, cum recte cogitamus, & pedes nostros a falsitate, & iniustitia tenemus.* Et Can. 22. *Nihil habet homo suum, praeter mendacium & peccatum, si quis autem veritatem, & iustitiam habet, ab eo fonte habet, &c.*

E S. AVGVSTINVS in epist. 105. *Nemo*, inquit, *recte sapit, recte intelligit, nisi acceperit spiritum sapientiae & intellectus.*

RESPONDEO, Concilium Mileuitanum per scientiam intelligit cognitionem legis diuinae. Nam Pelagiani fatebantur, donum Dei esse legem diuinam, scriptam in veteri & nouo Testamento, sed ea diuinitus accepta, dicebant posse hominem suis viribus totam legem implere. Contra quem errorem, tum Concilium Mileuitanum, tum S. Augustinus in lib. de gratia Christi, c. 26. & alibi docent, valde esse absurdum, vocare donum Dei scientiam, quae inflat, & non charitatem, quae aedificat: re autem vera vtrumq; esse donum Dei; quamuis autem Pelagiani

bonum Dei esse dicerent scientiam legis, id tamen non dicebant ratione actus cognoscendi, quasi existimarent, non posse hominem cognoscere verum morale, sine auxilio gratiæ, sed ratione obiecti, quoniam fatebantur non potuisse sciri quid Deus vellet à nobis fieri, nisi illud ipse reuelasset Apostolis & Prophetis.

Concilium autem Arausicanum & Augustinus loquuntur de cognitione, quæ ad pietatem pertinet. Nam vt paulo ante citauimus, idem Cōcilium can. 7. & Augustinus in li. 1. de prædestinatione Sanctorum, c. 2. disertis verbis docent, in iis, quæ ad pietatem, & salutem æternam pertinent, nihil posse nos boni cogitare. Quod idem repetit idem Aug. lib. 6. in Iulianum, c. 5. & alibi frequentissime. Vnde etiam in epist. 105. post illa verba: *Nemo recte sapit, recte intelligit;* addit. *Nemo scienter pius est, vel sciens, &c.* Alioqui si Concilium Arausicanum de omni scietia, & veritate intelligendum esset, sequeretur, ne mathematicas quidem disciplinas, aut mechanicam vllam artem, in quibus sine dubio multa sunt vera, posse humano ingenio comprehendi sine speciali gratiæ adiutorio.

Itaq; in his, quæ ad pietatem & salutem æternam pertinent, nemo habet de suo, nisi mendacium & peccatum, & diuini muneris est, cum recte cogitamus, & pedem à falsitate, & iniustitia tenemus. Quod si quis omnino contendat, Concilium Arausicanum de omni veritate esse intelligēdum, is etiam admittere debebit, idem Concilium per donum Dei non solum gratiæ, sed etiam naturæ dona intellexisse. Nam eo modo absolute verum erit, nos nihil habere ex nobis nisi mendacium & peccatum; veritatem enim, & iustitiam non habemus ex nobis, sed à Deo, cuius donum est lumen rationis, & naturalis propensio voluntatis.

TERTIO loco obiiciunt rationes. PRIMA ratio est, quoniam per peccatum primi hominis ignorantiæ vulnus accepimus, à quo nisi per Christum nemo sanari potest, vt Augustinus docet lib. 1. Retract. cap. 9. lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 22. & alibi.

RESPONDEO, per peccatum primi hominis intellectus humanus læsus, ac debilitatus est, non tamen extinctus. Quocirca nihil impedit, quo minus aliquid videat, ac recte iudicet, tum in naturalibus, tum in moralibus. Nam & oculus corporis si debilis sit, ac læsus, sed non omnino cæcus, aliquid videt, quamuis non longe.

SECVNDA ratio, Ex cognitione veri moralis acquiritur prudentia: nemo autem sine dono Dei fit prudens, quia virtutes sunt inter se connexæ & colligatæ, ita vt qui vnam habet, omnes habeat & satis constat, hominem suis viribus non posse omnes virtutes acquirere. RESPONDEO, aliquod verum morale cognosci potest absque eo, quod acquiratur prudentia. Neque enim habitus virtutum vno actu vel paucis actibus comparantur. Deinde non est absurdum, vt imperfecta virtus prudentiæ sine cæteris habeatur. Quod enim Philosophi dicunt de connexione virtutum, intelligitur de perfectis, & absolutis virtutibus, non de imperfectis & inchoatis.

TERTIA ratio, Cognitionem veri moralis sancti viri à Deo petere solent, iuxta illud Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Item: *Iustificationes tuas doce me.* RESPONDEO, merito petitur à Deo lumen ad cognoscendum verum, non solum morale, sed etiam theoricum, tum quia multo plura sunt quæ ignoramus, quam ea quæ scimus: tum etiam, quia in iis, quæ scimus, facile falli possumus, ob varias circumstantias & perturbationes. Adde quod in Psal. 118. non petitur simplex cognitio alicuius veri moralis, sed intelligentia totius diuinæ legis, quæ plurima continet altissima, ac profundissima Sacramenta.

QVARTA ratio, Si aliquod verum morale cognosci posset viribus naturæ, sequeretur, omne verum morale eisdem viribus posse cognosci, eadem enim est omnium ratio. RESPONDEO, Non est eadem ratio omnium moralium veritatum, siquidem aliæ longius distant à principiis per se notis, quam aliæ: nec desunt variæ circumstantiæ quæ cōsilia humana modo magis, modo minus impediant. Sed etiamsi ratio omnium eadem esset, non tamen fieri posset in statu naturæ corruptæ, vt omnes errores, qui in deliberationibus committi solent, euaderemus, dum enim vitamus vnum, labimur in alterum, & sæpe in eo ipso turpius fallimur, in quo cautiores esse volumus.

QVINTA ratio, Si nostris viribus verum morale cognosceremus, haberemus aliquid ex nobis, & in eo non temere gloriaremur. Quod tamen prohibere videtur Apostolus, cum ait in 1. epist. ad Cor. c. 1. *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Et c. 4. *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* RESPONDEO, locus Apostoli aduersus eos facit, qui sibi tribuunt ea, quæ reuera supernaturalia sunt, ac præsertim fidei donum. Nam (vt docet S. August. lib. 1. de prædest. Sanctorum, c. 4. & 5.) illi, quos Apostolus reprehendit: non gloriabantur de forma, sanitate, ingenio, aut alio naturali dono, sed de donis, quæ pertinent ad salutem & pietatem; sibi retribuentes fidem, aut sanctitatem, idcirco enim ait: *Quis te discernit?* hoc est, Quis tibi dedit, vt fidelis, vel sanctus esses, tam multis in incredulitate & impietate remanentibus? & ne forte responderetur, fides mea, voluntas mea, studium meum: subiūgit Apostolus, *Quid enim habes, quod non accepisti?*

Sed quamuis Apostolica illa verba proprie de donis supernaturalibus intelligenda esse videantur: verum est tamen, in nulla re gloriandum, cum & naturam, & vires acceperimus à Deo, & sine eius auxilio saltem generali, ne digitum quidem curuare possimus. Itaque recte S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, cap. 4. vniuerse pronunciauit: *In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit.*

CAPVT IV.

Proponitur quæstio de viribus humanæ voluntatis, circa bonum morale.

SEQVITVR nunc, vt videamus, quid circa bonum morale possit voluntas, cum viderimus, quid circa verum morale possit intelligentia.

Cum autē quærimus, quid possit volūtas sine gratia Dei, TRIPLEX esse potest quæstio: VNA, quid possit sine gratia iustificāte, id est, sine charitate; ALTERA, quid possit non solum sine gratia iustificāte, sed etiam sine fide, quamuis apud Lutheranos non sit opus distinguere gratiam iustificantē à fide, cum ipsi doceant hominem sola fide iustificari, & non posse perdi iustitiā, quin perdatur simul & fides. TERTIA, quid possit non modo sine gratia iustificante & fide, sed etiam sine auxilio speciali, per solas naturæ vires.

Rursus cum quærimus, quid possit voluntas circa morale bonum, potest etiam TRIPLEX esse quæstio, VNA, possit ne totum morale bonum efficere, id est, omnia præcepta moralia implere; ALTERA, possit ne, si non omnia, certe singula etiā grauissima, quale est imprimis diligere Deum super omnia, saltem vt auctorem naturæ; TERTIA, possit ne aliqua perficere, vrgente tentatione, an solum tentatione cessante.

Porro de his quæstionibus DVÆ sunt hæreticorum inter se contrariæ, pugnantésque sententiæ, inter quas media incedit veritas orthodoxa, atq; Catholica. PELAGIANI siquidem tantum libero arbitrio tribuunt, vt affirment, per illud, etiam solum, posse hominem omnia mandata mortalia adimplere. Et omnes tentationes contrarias superare, atque adeo posse sine Dei gratia, & declinare à malo, & facere bonum. Testis est huius hæresis Pelagianorum S. AVGVSTINVS, tum alibi, tum præcipue in lib. de hæresibus, cap. 88.

Contra vero LVTHERANI vires liberi arbitrii non tam extenuantes, quam extinguentes docent, solis naturæ viribus, nihil boni moralis fieri posse, nec solum sine auxilio speciali, sed etiam sine fide iustificante, omnia quæ fiunt, esse peccata. Quin etiam addunt, iustorum quoque opera omnia esse peccata, sed propter fidem non imputari, infidelium vero opera peccata esse & imputari. Vide LVTHERVM in assertione art. 6. & 36. PHILIPPVM in Apologia Confessionis Augustanæ, & in locis communibus, CALVINVM in Antidoto Concilii Tridentini, sess. 6. & in 2. lib. Institutionum, c. 3. §. 1. & sequentibus, KEMNITIVM in Exam. Concilii Tridentini, sess. 6. can. 7. vbi copiose disserit de operibus infidelium.

Quamuis autem concedere videantur MARTINVS LVTHERVS in visitatione Saxonica, PHILIPPVS in locis cōmunibus, & KEMNITIVS in Examine Concilii, posse hominem suis viribus implere legem de non occidendo, non furando, & alias id genus, quoad externas actiones: tamen non ideo existimant, posse hominem suis viribus efficere bonum aliquod morale, & vitare peccatum. Nam in iisdem locis adiungunt, posse quidem hominem exterius implere præceptum, sed non effugere internam immunditiam; proinde vnum, & idem opus hominis impii, coram hominibus honestum & iustum, coram Deo mundum & vitiosum futurum.

Sed antequam ad Catholicam sententiam veniamus, operæpretium erit breuiter annotare pauca quædam in scriptis Melanchthonis & Kemnitii. PRIMVM est, Philippum in confessione Augustana art. 18. & in Apologia eiusdem articuli, secum pugnare. Scribit enim, Theologos nostros cum Pelagio sentire, quod affirment, posse hominem viribus liberi arbitrii seruare aliqua præcepta secūdum substantiam operis, & tamen ipse in iisdem locis fatetur, posse hominem, per naturæ vires, abstinere manum à cæde & à furto, & alias eiusdem generis actiones facere. Quasi vero non hoc sit implere præceptum secundum substantiam operis. Præcepta siquidem: *Non occides*, Et: *Non furaberis*, nihil aliud imperant, nisi voluntariam omissionem externi operis homicidij & furti; cōcupiscentia enim rei alienæ, & odium proximi, præceptis aliis prohibetur. Itaq; non præuaricatur præcepta: *Non furaberis*, Et: *Non occides*, sed illa obseruat secundum substantiam operis, qui abstinet manum à furto, & à cæde, etiam si forte præuaricetur præceptum: *Non concupisces rem proximi tui*. Et: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*.

ALTERVM est, Kemnitium in Exam. Conc. Trid. sess. 6. can. 7. multa fraudulenter more suo, & mendaciter effutijsse. Nam ex eo, quod canone illo 7. declaratur, non esse peccata omnia opera, quæ gratiam iustificationis præcedunt; colligit ipse, Conc. Trid. pugnantia docuisse, cum in primo cap. sessionis sextę docuerit, neminem posse, neque per vires naturæ, neq; per litteram legis resurgere à peccato. Item colligit definitum esse à Cōcilio, non esse peccata opera infidelium, quem errorem Pelagianum A esse, ipse non dubitat.

Sed mirum est, vnde Kemnitio venerit in mentem repugnantia verborum Concilii. Nam in 1. cap. & primo etiam canone sess. 6. Concilium loquitur de operibus factis sine speciali gratiæ adiutorio; in canone autem septimo de operibus factis cum fide, & auxilio gratiæ, proinde mirum videri non debet, si non loquatur eodem modo de illis, ac de istis, deinde in primo canone & capite, loquitur Conc. de operibus, quibus iustificatio, per peccatum amissa, reparatur; in can. 7. de illis, a quibus non committitur nouum peccatum. Certum autem est longe difficilius esse à peccato ad iustitiam redire, quam in nouum peccatum non incidere: quemadmodum difficilius est à vulnere curari, quam vulnus non accipere.

B Neque definit Concilium opera infidelium non esse peccata, sed non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem præcedunt. Præcedunt enim iustificationem etiam illa opera, quæ fiunt à fidelibus postea quam in peccatum ceciderunt. Non enim Concilium sequitur regulas Lutheri, qui per omne peccatum mortale voluit fidem amitti; sed regulas Domini, qui Luc. 18. probauit orationem Publicani, qui cum fide orauit pro remissione peccatorum.

Neque definit idem Concilium opera fidelium peccatorum absolute non esse peccata, sed addit: *Quocunque modo facta*. Vt intelligeremus definiri solum à Cōcilio, quædam opera fidelium peccatorum non esse peccata, illa videlicet, quæ fiunt cum auxi- C lio speciali Dei. De his enim solis proprie Concilium definire voluit, quoniam propositum illi erat, agere de iustificatione, & iis operibus, quæ ad iustificationem disponunt; illa vero sola opera ad iustificationem disponūt, vt in eodem Concili. habetur, quæ initium sumunt à gratia Dei excitante.

Adde VLTIMO, Concilium non potuisse accusari hæresis Pelagianæ, etiamsi disertis verbis docuisset, non omnia opera infidelium esse peccata; TVM quia id potuisset intelligi de illis infidelium operibus, quę fierent ex cognitione vnius Dei, & ipso Deo excitante & adiuuante: TVM etiam quia neque AVGVSTINVS in lib de hæresibus, c. 88. vbi enumerantur D errores Pelagii, neque alius antiquus auctor, inter Pelagianas hæreses posuit, quod opera infidelium etiam facta solis naturæ viribus, non omnia sint peccata. Dicunt quidem interdum veteres, omnia infidelium opera esse peccata, quod, quomodo sit intelligendum, postea explicabimus: sed nusquam dicūt, propterea Pelagium esse damnatum, quod affirmauerit aliqua opera infidelium non esse peccata, sed quod ea voluerit esse meritoria gratiæ, inde enim est ille Pelagianus error, tam sæpe ab Augustino reprehensus, gratiam Dei secundum opera nostra dari. Ex his igitur perspicuum esse poterit, Kemnitium in explicandis Concilii verbis, aut grauiter hallucinatum, aut impudenter esse mentitum.

E Venio nunc ad sententiam Catholicam, quam mediam esse diximus inter contrarios Pelagianorum ac Lutheranorum errores. Conueniunt Theologi Catholici omnes, nullo prorsus excepto, in duobus, PRIMVM, non posse fieri vlla opera, solis naturæ viribus, quæ sint meritoria gratiæ; idq; contra Pelagianos; DEINDE, non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem pręcedunt, atque id contra Lutheranos. De quibus duabus sententiis dicendum erit in alio loco.

Intra hos terminos disputant aliqui pro libero arbitrio fortasse liberius, quam par esset, vt Scotus, Durandus & Gabriel, in 2. Sentent. dist. 28. & in 3. dist. 27. Alii fortasse minus tribuunt eidem libero

arbitrio, quam oporteret, vt Gregorius Ariminensis, Capreolus in 2. Sentent. dist. 28. & Marsilius in 1. q. 20. Sed ea modestia disserunt isti, vt & parati sint iudicio Ecclesiæ semper acquiescere, & ante Ecclesiæ definitionem, non audeant fratres suos damnare, neque pro hæreticis habeant, qui contrarium sentiunt. Quæ modestia longe est à Kemnitio & aliis huius temporis sectariis, qui quidquid effutiunt, pro articulis fidei haberi volunt, eoque sunt audaciores, quo imperitiores.

Nos id sequuti, quod plures & grauiores Theologi docent, vt Alexander in 3. par. Sum. q. 60. Albertus in 2. Sent. dist. 28. S. Thom. in 1. 2. q. 109. art. 2. 3. & 4. & in 2. 2. qu. 10. art. 4. S. Bonauentura in 2. Sentent. dist. 28. tres propositiones constituemus: PRIMA erit, *Non posse hominem, solis naturæ viribus, implere omnia mandata moralia, secundum substantiam operis.* SECVNDA, *Imo nullum omnino morale præceptum seruare posse suis solis viribus si tentatione vrgeatur.* TERTIA, *Posse tamen, nulla tentatione vrgente, sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, suis viribus, aliquod bonum morale ita perficere, vt in eo nullum omnino peccatum admittat.* Has autem propositiones in sequentibus capitibus eodem, quo numeratæ à nobis sunt, ordine, persequemur.

CAPVT V.

Non posse solis naturæ viribus adimpleri omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis.

PROPOSITIO illa PRIMA, quæ negat, solis naturæ viribus seruari posse omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis, breuiter explicanda est, deinde probanda. PRIMVM igitur dicimus: *Præcepta omnia*; quia non loquimur hoc loco de singulis seorsim consideratis, sed de omnibus simul; neque significare volumus, non posse aliquem ad breuissimum tempus omnia seruare, cum possit fieri, vt aliquando nullum occurrat præceptum affirmatiuum, & nulla adsit tentatio prouocans ad violanda præcepta negatiua. Itaque sententia propositionis illius hæc est, vt non possint longiore aliquo tempore, quo varia præcepta obseruanda se offerunt, solis naturæ viribus, ita omnia adimpleri, vt omni ex parte peccatum vitetur.

DEINDE dicimus: *Secundum substantiam operis*: quia non disputamus hoc loco de obseruatione mandatorum, ex charitate Dei, & eo modo, qui requiritur, vt obseruatio sit meritoria apud Deum. Id enim alio loco tractandum est: sed de ea tantum disserimus, quæ necessaria est, vt nouum peccatum vitetur, & fiat opus bonum, secundum moralem quandam honestatem.

POSTREMO dicimus: *Solis naturæ viribus*: vt excludamus non solum gratiam iustificationis, sed etiam auxilium speciale. Nam etiamsi sententia S. Thomæ, qui docet in 1. 2. quæst. 109. art. 4. & 8. sine gratia iustificationis non posse impleri omnia mandata, nec posse vitari longo tempore lethale peccatum, verissima nobis esse videatur: tamen hoc loco satis nobis erit, si probauerimus, non sufficere per se vires naturæ corruptæ ad legem implendam, sed necessarium omnino esse auxilium gratiæ, siue ea gratia sit habitus permanens & iustificans, siue auxilium tantum speciale.

His notatis, probatur nostra propositio, PRIMVM ex diuinis litteris. Nam Scriptura passim docet, legis obseruationem tribuendam esse gratiæ Dei, Ezechielis 36. *Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* ad Rom. 8. *Quod*

A *impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* Quo loco S. Paulus apertissime dicit, impossibilem fuisse legis obseruationem sine gratia Dei, idque propter carnis infirmitatem, quia natura corrupta infirma facta erat, & ideo missum fuisse filium Dei, vt per ipsum possibile fieret, quod alioqui impossibile erat; nec dubium est, quin loquatur de præceptis naturalibus, siue moralibus, cum in specie differat de præcepto, *Non concupisces.*

Idem etiam Apostolus legem diuinam moralem & naturalem vocat legē peccati & mortis, ad Ro. 8.
B item virtutem peccati, 1. ad Cor. 15. & apertissime dicit, litterā occidere, 2. ad Cor. 3. quoniam demonstrando, quid sit faciendum, & non præbendo vires naturæ infirmæ, præuaricatorem hominem constituit, & reum peccati & mortis. Addit autem idem Apostolus ad Ro. 8. Spiritum vitę, quem habemus à Deo per Christū: liberasse nos à lege mortis, quia per gratiam Spiritus legem implemus, quam per vires naturæ, & litteram legis implere nunquam potuissemus. Et in eandem sententiam, 1. ad Cor. 15. postquam dixerat: *Virtus vero peccati lex,* addidit, *Gratias autem Deo, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum Dominum nostrum.* Et 2. ad Cor. 3. ad illa verba: *Littera occidit,* adiunxit, *spiritus autem viuificat.* Ex quibus locis S. August. in lib. de spiritu & littera, contra
C Pelagianos, euidenter se demonstrasse existimat, vt re vera demonstrauit, non posse viribus solius naturæ legem impleri. Rursus in epist. ad Rom. c. 2. *Factores legis iustificabuntur,* inquit Apostolus. Et tamen idem Apostolus ad Galatas 2. dicit: *Si ex lege esset iustitia, Christus gratis mortuus esset.* Et posset sine dubio etiam dici, si ex natura esset iustitia, Christus gratis mortuus esset. Non igitur fieri potest, vt tota lex solis naturæ viribus impleatur.

Neque responderi potest, hæc omnia testimonia solum probare, non posse legem obseruari perfecte, & quoad modum, non autem non posse obseruari secundum substantiam operis. NAM obseruatio secundum substantiam operis requirit, vt sic præceptum obseruetur, vt peccatum non committatur, &
D non fiat homo reus ob præceptum non impletum: Scripturæ autem allegatæ apertissime docent, non posse legem sine Dei gratia ita seruari, vt non peccetur; ideo enim vocant legem, sine gratia adiuuāte legem peccati & mortis, virtutē peccati, litterā occidentē: &c. & ideo ad Gal. 3. Apost. dicit: *Conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus:* loquuntur igitur testimonia allegata de obseruatione secundum substantiam operis.

PRÆTEREA inter omnia mandata moralia quædam sunt, quæ sine dubio seruari non possunt, sine gratia Dei, nam de continentia, quæ virtus est mo-
E ralis, & habet mandatum morale, legimus in lib. Sapientiæ, c. 8. *Vt sciui, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, adii Dominum, & deprecatus sum.* Et 1. ad Cor. 7. B. Paulus Dei donum esse dicit, non solum continentiam virginum & viduarum, sed etiam coniugatarum: *Vnusquisque,* inquit, *donum suum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius autem sic.*

Præceptum quoque dilectionis Dei super omnia, saltem vt auctoris naturæ, morale est & naturale, sicut etiam præceptum resistendi concupiscentiæ illicienti ad varia peccata contra præcepta moralia, sine dubio morale est & naturale, & vnum ex decem, videlicet; *Non concupisces.* Atqui hoc postremum non posse impleri viribus naturæ, probabimus ex

Scripturis

Scripturis in cap. 7. quod idem probauimus de illo primo, in libro sequenti; non igitur omnia præcepta moralia & naturalia seruari possunt sine adiutorio gratiæ Dei.

DENIQVE, secundum Scripturas integra obseruatio legis, est signum certissimum veræ, perfectæque charitatis Dei, sic enim legimus Ioan. 14. *Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est, qui diligit me.* Et ibidem: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Et 1. Ioan. 2. *Qui seruat verbum eius, in hoc charitas Dei perfecta est.* Et cap. 5. *Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus.* Non potest autem charitas Dei ex viribus naturæ acquiri, sed infunditur à Deo per Spiritum sanctum, vt Apostolus scribit ad Rom. 5. Neque igitur obseruatio omnium mandatorum, ex naturæ viribus haberi potest.

B Quod autem Scriptura, quæ dicit, obseruationem legis esse signum charitatis, & vbi est charitas, esse legis obseruationem, vbi non est ista, neque illam esse, loquatur de lege morali & naturali, facile demonstrari potest: Dominus enim cum dixisset, & aliquoties repetiisset Ioan. 13. 14. & 15. signum dilectionis Dei esse mandatorum ipsius obseruationem; addidit: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Et iterum: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Dilectio autem proximi, quæ est signum certissimum dilectionis Dei, continet virtute totam legem naturalem, vt Apostolus ait ad Rom. 13. *Nam*, inquit, *qui diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum: in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Et ad Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

C Quod vero signum charitatis Dei sit obseruatio mandatorum, secundum substantiam operis, perspicuum est; TVM, quia ineptū esset dicere, signum dilectionis Dei esse obseruationem mandatorum ex dilectione Dei, & qui nō diligit me, sermones meos non seruat ex dilectione mea; TVM etiam, quia signum debet esse externū & visibile, præsertim cum refertur ad alios, quale est hoc, de quo Dominus: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Vbi per dilectionem, intelligit opera externa quæ ab hominibus videri possunt, non internum affectum, qui videri non potest, nisi in suo effectu. Obseruatio igitur omniū præceptorum moralium, secundum substantiam operis, necessario cum dilectione proximi & Dei coniuncta est, ac per hoc secundum Scripturas viribus solius naturæ, nullo modo haberi potest.

D Probatur hoc idem ex traditione ECCLESIÆ, Synodus MILEVITANA can. 5. *Item placuit*, inquit, *vt quicumque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, vt quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tanquam, etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa diuina implere mandata, anathema sit.*

E SYNODVS ARAVSICANA can. vlt. cum docet, hominem baptizatum posse, si velit, Dei gratiæ cooperari, diuina implere præcepta, intelligitur, etiam docuisse non posse hominem, sine gratia, suis solis viribus idem præstare.

INNOCENT. I. in epist. ad Concil. Mileuit. quæ est apud August. epist. 93. *Negantes*, inquit, *auxilium Dei hominem sibi posse sufficere, nec gratia hunc egere diuina affirmant, qua priuatus, necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vitæ perficienda mandata sola libertate contendat.*

CELESTINVS I. in epist. ad Gallos idem confirmat, A adducens testimonia Innocentii & Zozimi prædecessorum suorum, c. 9. & 10.

S. AVGVSTINVS lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 5. *Iustitiæ*, inquit, *præcepta omni ex parte implere non possumus, nisi adiuuemur à Deo.* Idem etiam docet in toto lib. de spiritu & littera, & in toto fere lib. de natura & gratia, & in lib. de perfectione iustitiæ, & in epist. 89. q. 2. epist. 95. 105. 106. 120. 144. 200. & alibi passim.

Probatur VLTIMO ratione S. Thom. quoniam natura humana, per peccatum primi hominis deprauata, auersa est à Deo, & conuersa ad creaturas, ac præsertim ad se: proinde finem vltimum, vel actu vel habitu, vel certe propensione quadam in creatura, non in Deo constitutum habet: Quare quando occurrunt aliqua agenda vel cauēda ex fine illo præconcepto, quasi naturaliter inclinatur ad malum, & violenter ad bonum, & ideò necessaria est vis quædam, & vt homo perpetuò vigilet, & præmeditetur, & contra propensionem amoris proprii pugnet, quod impossibile esse moraliter, non solùm ratio, sed experientia docet. Et si S. August. in lib. de corrept. & gratia, c. 12. affirmat, ipsum etiam hominem iustificatum, nisi is diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur ob naturæ infirmitatem, sine dubio casurum, quanto nos id maiori ratione affirmare possumus de homine infideli, & qui solis nitatur viribus naturæ per peccatum corruptæ & vitiatæ?

CAPVT VI.

Soluuntur argumenta contra ea, quæ capite superiore dicta sunt.

SED aduersus ea, quæ dicta sunt, obiiciunt aduersarii PRIMO, verba illa Mosis Deut. 30. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi, non supra te est, neque procul positum, &c.* Vbi per mandatum intelligit, per figuram intellectionis, totam legem naturalem, hoc est, decalogum, quem in eo lib. repetiuerat.

RESPONDEO, Hic locus duobus modis exponi potest. PRIMO, cum Aug. in lib. de perfectione iustitiæ, prope extremo, vt sensus sit, legem Domini non esse supra vires hominum, non quorumlibet, sed eorum, qui per gratiam sanati sunt ab amore proprio, Deum q; toto corde diligunt. Dixerat enim paulò ante idem Moses promittens gratiam testamenti noui: *Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum tuum Deum in toto corde tuo, & in tota anima tua.*

SECVNDO, dici potest cum Abulen Episcopo, & aliis nonnullis in comment. eius loci, Mosem non loqui de facilitate obseruandæ legis, sed de facilitate cognoscendæ. Quæ expositio videtur maxime litteralis & propria. Quoniam enim ante datam legem potuissent Iudæi prætexere ignorantiam si non fecissent, quæ Deus ab illis fieri volebat: idcirco Moses posteaquam totam legem illis exposuit, admonet eosdem, vt legem impleāt, neq; vllo modo ignorantiam obtendant, ait igitur: *Mandatum hoc non supra te est, neque procul positum*, id est, non est loco alto vel longinquo, vt illud cognoscere non valeas.

Deinde explicat vtrumque, & de loco sublimi ait: *Non est in cælo situm, vt possis dicere: Quis nostrum valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus?* De longinquo ait: *neque trans mare positum est, vt causeris & dicas: Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire & facere quod præceptum est?*

tum demum concludit, *sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum*; id est, lex quam tibi seruandam propono, non est supra cœlum, neque vltra mare, sed proxima tibi omnino. Nam est in corde tuo, quoniam illam iam audiuisti, & didicisti, & in ore tuo, quia tu illam accepisse & de hac teſtatus es, cum dixeris, omnia quæ præcepit nobis Dominus, faciemus.

Et confirmatur hæc expositio ex Apostolo ad Rom. alludens enim B. Paulus ad hunc locum Deuteronomii sic loquitur: *Quæ*, inquit, *ex fide est iustitia, sic dicit, ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum, id est, Christum deducere? aut quis descendet in abyssum id est, Christum à mortuis reuocare? sed quid dicit: prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est, verbum fidei, quod prædicamus: quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Vbi vult Apostolus ostendere, quemadmodum Iudæis tempore Mosis, non erat opus in cœlum conscendere, vel trans mare proficisci, vt legem haberent & intelligerent, cum Mosem ipsum coram prædicantem & exponentem sententiam legis haberent: sic etiam iisdem Iudæis, tempore Apostolorum, opus non fuisse in cœlum ascendere, aut infernum descendere, vt Christi incarnationem & resurrectionem haberent & intelligerent, cum ista palam ab Apostolis prædicarentur, sed satis fuisse, se corde credere, & ore confiteri voluissent.

SECVNDO, obiiciunt illud Ecclesiastici 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te.*

RESPONDEO, Ad hunc locum, & alios similes respõdet S. August. in lib de perfectione Iustitiæ, prope extremo, & lib. de gratia & libero arbitrio, c. 15. & 16. in his locis demonstrari liberum arbitrium, per quod præcepta implenda sunt, sed non excludi gratiam Dei, sine qua impleri non possunt. Quemadmodum in aliis multis locis, quæ istis contraria esse videntur, gratia demonstratur, sed liberum arbitrium non excluditur.

TERTIO, obiiciunt illud ad Ro. 2 *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Sanctus enim Ioan. Chrysost. in comment. huius loci scribit, omnia quæ legis sunt, implesse Gentiles.

RESPONDEO, iam supra diximus, ex loco Apostoli solum colligi, naturaliter impleri posse aliquod mandatum legis naturalis, non tamen omnia. Ad comment. Chrysostomi respondeo, Gentiles implesse omnia quæ legis sunt, id est, omnia, quæ ad vnam aliquam legem pertinent, ita vt in ea lege seruanda nihil peccauerint, non tamen seruasse omnes leges, præsertim longo tempore.

QVINTO, ita obiiciunt; Præcepta legis naturæ, ideo naturalia dicuntur, quia proportionem habent ad vires naturæ, igitur naturæ viribus seruari possunt. Neque satisfaciet, si quis dixerit, naturam non esse sanam, sed infirmam: nam infirma natura videtur posse omnia, quæ potest sana, sed non æque facile, alioqui non tam infirma, quam extincta dicenda esset. Præterea natura humana dicitur infirma, si comparetur ad sanitatem iustitiæ originalis, in qua condita fuit: nam absolute non est minus sana, quam esset, si in puris naturalibus crearetur: Haberet autem homo, in puris naturalibus conditus vires ad seruanda præcepta naturalia, igitur, & nunc habet.

RESPONDEO, Natura humana non solum infirma est, quia caret sanitate iustitiæ originalis, sed etiam, quia ex conditione materiæ, vt alibi demonstrauimus, internum & naturalem morbum habet concupiscentiæ carnalis, quem non habuisset, si in originali iustitia permansisset, habuisset tamen, si in puris naturalibus condita fuisset. Natura autem infirma potest quidem omnia, quæ posset sana, sed non sola; eget enim auxilio, quo non egeret, si sana esset. Quomodo corporaliter ægrotus, potest iter facere, sed in equo; vel certè cum baculo; cum alioqui sanus idem iter pedibus, & sine baculo confecisset. Itaque si homo in puris naturalibus consideretur, quoniam etiam tunc infirmus esset propter morbum, ex conditione materiæ promanantem, non haberet vires, quibus sine adiutorio Dei posset omnia mandata seruare: sed tamẽ vel auxilium non defuisset, vel homo non sua culpa aliquando cecidisset, vt August. docet lib. de correp. & grat. c. 11.

QVINTO, obiiciunt testimonia Patrum, qui dicunt, Deum non præcipere impossibilia; ex quibus testimoniis illud sequitur, vt quæ præcipiuntur homini, quouis auxilio destituto, ea sint illi possibilia; præcipiuntur autem omni homini præcepta naturalia, igitur illa sunt omni homini possibilia.

RESPONDEO, Deus nunquam præcipit impossibilia, quia semper promptus est ad iuuandum: *Iuste* (inquit S. LEO serm. 16. de passione Domini) *instat præcepto, qui præcurrit auxilio*, sed de hac re fuse disputauimus in 2. lib. vbi tractauimus quæstionem illam, Vtrum detur omnibus auxilium sufficiens.

SEXTO, obiiciunt hanc rationem, Potest homo suis viribus seruare aliquod vnum præceptum morale iuxta illud ad Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, ea quæ legis sunt, faciunt, &c.* Igitur potest seruare omnia. Non enim occurrunt multa præcepta simul seruanda, sed vnum post aliud. Rursus potest aliquis seruare omnia mandata ad breue tempus, vt supra nos diximus, igitur poterit etiam ad longum tempus, quoniam seruando præcepta acquiritur habitus obediendi, & facilius continuatur, quam inchoatur opus.

RESPONDEO, nihil hoc argumentum valet, multis de caussis. PRIMVM, quoniam non sunt omnia præcepta paria. Sed alia aliis grauiora, & ideo non sequitur, vt possit omnia seruare, qui vnum aliquod seruare potest. DEINDE, occurrunt aliquando plura simul, vt si quis dum orationi, aut diuinis laudibus operam dat, illiciatur, diabolo suggerente, ad consensum noxiæ cogitationis, vel occasionem habeat clam aliquid subripiendi: facilius autem est, vnum peccatum vitare quam multa, & vnum præceptum, quam multa seruare. PRÆTEREA, tametsi ab vna parte facilius fit opus continuare, quam inchoare, tamen ab altera, cum in opere laboratur, vires paulatim deficiunt, & facilius est breui tempore, quam longo in opere perdurare. Itaq; sicut non recte colliges, si dicas, potest homo ægrotus ambulare suis viribus mille passus, igitur poterit etiã duo millia; sic etiam non recte ratiocinantur, qui dicunt, potest homo in statu naturæ corruptæ, in quo requiritur perpetua vigilantia & præmeditatio ad bene agendum, paruo tempore obseruare omnia mandata, poterit igitur & longo tempore. DENIQVE, paruo tempore ideo potest quis omnia mandata suis viribus obseruare, quia fieri potest, vt diximus, vt breui illo spacio nullum occurrat præceptũ affirmatiuum, & nulla tentatio contra negatiua: quæ tamen in longo spacio non possunt non occurrere.

CAPVT VII.

Non posse solis naturæ viribus vllam veram tentationem superari.

ALTERA illa propositio, quæ docebat, non posse solis naturę virib. vllum mandatum seruari, si

tentatio

tentatio vrgeat; breuiter explicanda est, vt facilius comprobetur.

Obseruandum est igitur PRIMO, tribus modis posse vinci tentationem aliquam. VNO modo succumbendo alteri tentationi; vt cum quis vt auram popularem captet, & vir fortis aut continens habeatur; abstinet se à flagitio, ad quod alioqui non leuiter stimulabatur. Sæpe enim (vt monet S. Gregor. hom. 11. in Ezechielem) vno tempore à pluribus hostibus oppugnamur, & dum vnus à fronte se palam ostentat, alius à tergo clam insidiatur. Sed de hoc primo modo nulla quæstio esse potest; satis enim cõstat, posse hominem vni potius vitio, quam alteri cedere, vel, quod est verius, posse in eodem homine vnum vitium ab alio maiore superari: neq; hoc est tentationem vincere, sed à tentatione prosterni: *Carnalis enim cupiditas* (vt loquitur S. August. lib. 3. ad Bonifacium, contra duas epist. Pelagianor. c. 4.) *cupiditate non sanatur.*

ALTERO modo potest tentatio ita vinci, vt non solum peccatum simpliciter euitetur, sed etiam ex victoria meritum acquiratur, quod fit, cum ex charitate Dei, tentationi resistitur. De quo modo loqui videtur Apostolus, cum dicit in priore ad Cor. c. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potest is, sed faciet etiam cum tentatione prouentum.* Et S. August. li. 21. de ciuit. Dei, c 16. *Tunc*, inquit, *victa vitia deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur.* De hoc modo non disserimus in præsentia, sed pro comperto sumimus (quod alio loco tractabimus) nullum opus pietatis sine adiutorio gratiæ fieri posse.

TERTIO igitur modo tentatio vinci potest, ita vt nec peccatum vllum addmittatur, nec tamen meritum comparetur, & de hoc solo modo in præsentia disputamus.

Obseruandum est SECVNDO, Nos cum dicimus, nullam tentationem solis naturæ viribus vinci posse, loqui de vera tentatione, non de leuissima aliqua titillatione, quæ nomen tentationis absolute & proprie non meretur. Præterea sciendũ est, nos non semper requirere ad vincendas tentationes, auxilium speciale, proprie dictum, hoc est, internam illustrationem vel motionem supernaturalem, sed quodcunq; auxilium Dei, siue consistat in eo, quod Deus singulari prouidentia sua remoueat occasiones peccandi, siue in eo, quod non permittat diabolum sæuire, quantum vellet, siue quocunque alio modo Deus nos iuuet. Multæ enim tentationes sunt, quæ per se non superant vires humanas, & tamen si Deus homines prorsus destituat, & Diabolum sinat agere quantum potest, illæ fient grauissimæ & intolerabiles: tanta est humana fragilitas ad resistendum, & diabolica potentia ad nocendum.

Atque hinc fortasse conciliari possunt auctores, qui dicunt nullam tentationem sine auxilio Dei vinci posse, cum iis, qui dicunt, aliquas posse. Nam ii posteriores loquuntur de auxilio supernaturali, & considerant mensuram virium humanarum, in comparatione ad leuem aliquam tentationem absolute sumptam: priores autem per auxilium Dei accipiũt quamcunque singularem Dei prouidentiam, quæ sæpe virtuti rebus naturalibus ad ea, quæ fieri cupit, adhibenda: & vires humanas considerant per comparationem ad tentationem, non qualis est per se, sed qualis esset, si Deus permitteret, & non iuuaret, aut vires nobis addendo, aut aduersariis subtrahendo. Sed quamquam vterq; modus dicendi, bonum sensum habere possit, tamen magis consentanee ad Scripturas & Patres loquuntur, qui dicunt, nullam tentationem sine Dei auxilio vinci posse.

A Quod quidẽ probatur PRIMVM ex Scripturis; nam locus ille Sap. 8. *Nemo potest esse continens, nisi Deus det:* proprie ad vincendas tentationes pertinet. Neque enim difficile est continere, quando nulla tentatio ad peccandum inuitat. Præterea verba illa B. Pauli 1. ad Cor. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis*, satis aperte indicant tentationes supra id, quod possumus crescere posse, si Deus permittat.

His accedunt plurima testimonia Psalmorum, quæ victoriam in tentatione simpliciter Deo tribuunt. Psal. 17. *In te eripiar à tentatione.* Psal. 26. *Adiutor meus esto, ne derelinquas me.* Psal. 29. *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus.* Psal. 117. *Impulsus euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.* Illa quoque

B oratio: *Et ne nos inducas in tentationem.* Matt. 6. Et illa adhortatio: *Orate, ne intretis in tentationem.* Mat. 26. satis ostendunt, sine Dei adiutorio tentationibus resisti non posse.

Probatur SECVNDO ex traditione Ecclesiastica, Synodus PALESTINA apud Aug. in epist. 106. *Fateatur* (Pelagius) *quando contra tentationes, concupiscentiasque illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa sed ex adiutorio Dei nostram prouenire victoriam.*

Synodus MILEVITANA in epist. ad Innocent. quæ est apud August. 92. *Illud*, inquit, *ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum dicunt* (Pelagiani) *tan-*

C *quam diuinum adiutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum, solam sufficere voluntatem hominis.* Non dissimilia habet Synodus CARTHAGINENSIS, in epist. ad eundem Innocent. quæ est apud August. epist. 90.

S. INNOCENTIVS I. in epist. ad Concil. Carthaginense, apud Augustinum epist. 91. *Nisi magnis precibus*, inquit, *gratia in nos implorata descendat, nequicquam terrenæ labis, & mundani corporis vincere conamur errores, cum pares nos ad resistendum, non liberum arbitrium, sed Dei solum faciat possit auxilium.* Et infrà: *Quotidiana præstat ille remedia, quibus nisi freti, confisique nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores. Necesse est enim, vt*

D *quo auxiliante vincimus, eodem rursus non adiuuante vincamur.* Idem in epist. ad Concil. Mileuitanum, apud August. 93. *Gratia*, inquit, *priuatus, necesse est in diaboli laqueis irretitus occumbat.*

S. ZOZIMVS Papa, Innocentii successor, in epist. cuius meminit Celestinus in epist. ad Gallos, cap. 9. *Quod*, inquit, *tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilio? in omnibus igitur actibus, caussis, cogitationibus, motibus adiutor, & protector orandus est. Superbum est enim, vt quidquam sibi humana natura præsumat, clamante Apostolo, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed contra Principes & potestates, &c.*

S. CELESTINVS I. in epist. iam citata ad Gallos, c. 6.

E *Nemo*, inquit, *etiam Baptismatis gratia renouatus, idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium Dei perseuerantiam bonæ conuersationis acceperit.*

S. CYPRIANVS in serm. 7. de oratione Dominica: *Quando*, inquit, *rogamus, ne in tentationem incidamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus, nequis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat.* Et infrà: *Vt dum præcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Domino, quidquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate præstatur.*

S. BASILIVS in lib. Moralium summarum, Summa 62. c. 3. *Oportet*, inquit, *ad tempus ab insidiantibus*

discedere: vbi tamen quis permissus est, in tentationem incidere, euentum vt sufferre possit, & voluntatem Dei per orationem petere.

S. IOAN. CHRYSOST. hom. 34 in priorem ad Corinth. *Sunt*, inquit, *tentationes, quas sufferre non possumus, & quaenam sunt illae? omnes, vt ita dicam, possibilitas enim in diuino nutu est, quam nostra allicimus voluntate. Quare, vt certo cognoscas, non solum illas, quae virtutem nostram exuperant, non posse sine diuino auxilio facile sustinere, sed ne has quidem humanas, addidit, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Et quidnam hoc significat? neque enim mediocres illos, quod dixi, inquit, propria virtute sufferemus, sed hic quoque diuino indigemus auxilio, vt eas vel effugiamus, vel certe perferamus.*

AVCTOR operis imperfecti in Matthaeum, ho. 37. *Sicut nauis*, inquit, *fracto gubernaculo, illuc ducitur, quo tempestas voluerit, sic & homo diuinae gratiae auxilio perdito per peccatum, agit quod non vult, sed quod diabolus vult.*

S. AMBROSIVS in Psal. 43. explicans illud: *Haec omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te. Quis*, inquit, *est tam fortis, vt nequaquam in tentatione moueatur, nisi Dominus ei adiutor assistat?*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos, citat illa verba Domini, Mat. 26. *Surgite, vigilate, & orate, ne intretis in tentationem.* Et continuo subiungit: *Debuisset dicere, iuxta vos Surgite & resistite. Liberum enim habetis arbitrium, & semel vobis concessa à Domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio.* Idem initio lib. 3. *Nostra*, inquit, *victoria & corona victoriae illius protectione & clypeo paratur.*

S. AVGVSTINVS in lib. de perfectione iustitiae, extremo: *Quisquis*, inquit, *negat, nos orare debere, ne intremus in tentationem: negat autem hoc, qui contendit, ad non peccandum gratiae Dei adiutorium non esse homini necessarium, sed sola lege accepta, humanam sufficere voluntatem, ab auribus omnium remouendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubito.*

Idem in lib. de gratia CHRISTI c. 27. *In libro*, inquit, *ad virginem sacram, cum dicit* (Pelagius) *diuinam mereamur gratiam, & facilius nequam spiritui, S. Spiritus auxilio resistamus: Significo profecto quid sapiat. Vt quid enim hoc verbum interposuit, id est, facilius? an vero non erat integer sensus, vt nequam spiritui, sancti Spiritus auxilio resistamus? Sed quantum detrimentum hoc additamento fecerit, quis non intelligat? volens vtique credi tantas esse naturae vires, quas extollendo praecipitat, vt etiam sine auxilio Spiritus sancti, etsi minus facile tamen aliquo nequam spiritui resistatur.*

S. GREGORIVS lib. 9. Moralium, c. 37. *Qui apte*, inquit, *reduci in puluerem dicitur, quia dimissus sibi, cuiuslibet tentationis aura rapitur.* Idem in Psal. 3. poenitentialem, explicans illud: *Ne derelinquas me Domine Deus meus. Illos*, inquit, *procul dubio Dominus relinquit, quibus constantiam in tribulatione non tribuit. Necessario enim sequitur, vt omni tentationi sit subditus, quicunque à Deo fuerit derelictus.*

S. PROSPER in lib. aduersus Collatorem, c. 35. tractans locum de tentationibus S. Iob, ostendit, tam illam sancti viri victoriam ex Dei auxilio & gratia, partam, & inter alia sic loquitur: *Quisquis igitur in tribulatione non deficit, ab illo se non dubitet adiuuari ad quē quotidie corda vniuersorum fidelium clamant, ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo.*

Accedat POSTREMO Ecclesiae consuetudo, quae inter quotidianas preces nihil magis frequentat, quam illud: *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina.* Et in oratione, quae legitur ad horam orationis primam, protectionem

A Dei contra tentationes inuocans, dicit: *Tua nos hodie salua virtute, vt ad nullum declinemus peccatum, sed semper ad tuam iustitiam faciendam, nostra procedant eloquia, dirigantur cogitationes & opera, per Christum Dominum nostrum.*

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contra propositionem capitis septimi.

ARGVMENTA Pelagianorum pauca sunt, nec difficilia. Obijciunt PRIMO testimonium S. HIERONYMI, & lib. 2. in Iouinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutum, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin vbi necessitas, neque damnatio, neque corona est.*

B RESPONDET S. Augustinus in lib. de natura & gratia, c. 65. S. Hieronymum loqui de natura, qualis fuit à Deo condita, non qualis nunc est per peccatum vitiata. Nunc enim quaedam peccandi necessitas adest ex vitio, non ex conditione naturae. A qua necessitate liberari petimus, cum dicimus, *De necessitatibus meis erue me.*

Posset etiam responderi, si concedamus, S. Hieronymum loqui de natura, qualis nunc est, non necessitate trahi nos ad vitia, quoniam etiamsi per nos resistere tentationibus non valeamus, valemus tamen cum adiutorio Dei, quod semper in prōptu est, iuxta illud eiusdem Hieronymi in epist. ad Cyprianum:

C *Qui sustinet tempestatem, vel petrae, vel tecti quaerit refugium: quem hostis persequitur, ad muros vrbium confugit, ita & homo à principio conditionis suae Deo vititur adiutore, & cum illius sit gratiae, quod creatus est, illiusque misericordiae, quod subsistit & viuit: nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, vt suam, per singula opera, gratiam non negaret.*

SECVNDO obiciunt, tentationes oriuntur ex concupiscentia carnis, dicente Iacobo in epist. sua, c. 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus:* Concupiscentiae vero rationalis animus naturaliter dominatur, iuxta illud Genes. 4. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Igitur potest homo naturae viribus, tentationi non cedere.

D RESPONDEO, natura humana ita con[illegible] ituta est, vt naturaliter pars inferior apta sit obedire superiori, & superior imperare inferiori: tamen potest etiam inferior reluctari superiori, & eam non quidem dominando, sed alliciendo & blandiendo ad se pertrahere. Quocirca Philosophi recte dicunt, rationem imperare appetitui inferiori, non despotico imperio, quomodo imperat dominus seruo, sed politico, quomodo magistratus imperat populo, qui excitat non raro seditiones & rectoribus suis obedire detrectat.

Quamuis autem ex natura rei contingere deberet, vt aliquando quidem pars inferior deiiceret superiorem, sed vt plurimum inferiorem superior in officio contineret, & licet inuitam, & reluctantem

E coerceret: tamen contra accidit, QVATVOR de caussis. PRIMVM, quia pars inferior multis annis viget, antequam superior euigilare incipiat: inde enim fit, vt sensus assuetus per tot annos sine imperio rationis ferri in sua obiecta, difficulter postea iugū rationis ferre possit. DEINDE, quia sensus bona sunt praesentia, rationis autem praecipua sunt futura, & praesentia multo magis, quam futura nos mouere solēt. TERTIO, quia sensuum obiecta vicina sunt, & perfecte cognoscuntur, rationis vero lōge remota & abdita, nec nisi tenuiter penetrantur. QVARTO, quia diabolus maximam habet potentiam & artē nocendi, concupiscentiam excitando atque inflammando.

Hinc

Hinc enim fit, vt ratio, si suis solis viribus nitatur, concupiscentiæ, & per se vehementi, & à diabolo inflammatæ, resistere nullo modo possit. Quare quod in Genesi dicitur: *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*, verum est quidem, sed ideo potissimum est verum, quoniam (vt supra diximus) Deus non sinit nos tentari supra id, quod possumus.

TERTIO, obijci solet à quibusdam testimonium S. Thomæ, qui in 1. 2. quæst. 10. art. 3. scribit, voluntatem non posse necessitari à passione, nisi passio absorbeat penitus iudicium rationis. Quod si passio quantumlibet vehemens, nunquam necessitat voluntatem, dum manet liberum rationis iudicium, certe sequitur, vt possit ei resisti viribus voluntatis etiam solis.

A

Respondeo, significat S. Thomas à passione non necessitari voluntatem necessitate physica, quasi voluntas determinetur ad vnum, quomodo determinatur appetitus animantium brutorum; tamen non negat necessitari moraliter, id est, infallibiliter moueri, quomodo eloquentissimus orator, qui persuadendo ducit homines quocunque voluerit, non eos necessitat physice, sed moraliter. Eligunt enim illi id facere, quod orator eis persuadet, sed impulsi efficacia persuasionis, cui resistere moraliter non valent.

B

Præterea nõ negat S. Thomas, etiam nostram voluntatem diuino auxilio indigere, vt à passione non necessitetur: sed solum dicit, eam, si ratio absorbeatur, omnino necessitari; si vero ratio non absorbeatur, non necessitari; quod verum est, quia diuino auxilio munita potest non cõsentire passioni, cuius auxilij non est capax, quando rationis iudicium penitus est ligatum.

C

CAPVT IX.

Posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere, si nulla tentatio vrgeat.

TERTIA propositio, quæ docet, posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere; si nulla tentatio vrgeat: breuiter explicãda est, antequàm probetur.

Sciendum est igitur, non esse omnino idem, facere bonum morale, & obseruare præceptum secũdum substantiam operis. Potest enim seruari præceptum secundum substantiam operis, etiam cũ peccato, vt si quis amico restituat depositum, vt illo ipse à furibus spolietur. At bonum morale non potest cum peccato fieri: proinde maius quiddam est, facere bonum morale, quàm seruare præceptum; & ideo in nostra propositione non tam præcepti, quàm boni moralis mentionem fecimus.

D

Sciendum SECVNDO, Aduersarios, ac præsertim Kemnitium, & alios huius temporis sectarios, qui docent, Pelagianam hæresim esse, negare omnia infideliũ opera esse peccata, id affirmare de illis etiam operibus quæ fiunt ab infidelibus cum auxilio Dei speciali: ac nos propterea id potissimũ probare velle, non esse videlicet peccata omnia opera, quæ fiunt sine fide, præsertim si fiant cum auxilio Dei speciali. Id enim certissimum esse minime dubitamus. Interim tamen illud etiam probare volumus, posse fieri aliquod opus bonum moraliter, nõ solum sine fide, sed etiam sine auxilio speciali, si nulla tentatio vrgeat. Nam vrgente tentatione iam ostendimus, nihil boni solis naturæ viribus fieri posse. Itaque testimonia adferemus, quæ probent, aliqua bona opera ab infidelibus posse fieri, siue cum auxilio speciali, siue etiam solis naturæ viribus.

E

PRIMVM igitur testimonium sumitur ex illis Scripturis, quæ testantur, Deum remunerari bona quædam opera Gentilium: non enim Deus, qui iustissimus est, & iustitiam diligit: quique sapientissimus est, & falli nullo modo potest, opera mala remuneraret, cum iusto iudicio suppliciummereantur, non præmium. Vnus locus est Exod. 1. *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos.* Sensus est, quia Ægyptiæ obstetrices nõ paruerunt iniusto imperio Pharaonis, qui iusserat occidi omnes infantes masculos Hebræorum, existimantes id esse, vt reuera erat, contra Dei voluntatem, ideo Deus pro hac misericordia, quam exercuerunt in filios Hebræorum, dedit eis pro mercede copiosam & fœlicem prolem, atque ita domos illis ædificauit & stabiliuit.

Alius locus est Ezechielis, c. 29. *Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonis, seruire fecit exercitum suum, seruitute magna, aduersus Tyrum. Omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est reddita ei, neque exercitui eius, de Tyro, pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce dedi Nabuchodonosor Regem Babylonis in terram Ægypti, & accipiet multitudinem eius, & deprædabitur manubias eius, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui illius.* Exercitus iste sine dubio infidelis erat, & tamen quia fideliter regi suo seruiuit in bello iusto contra Tyrum, quam vrbem ob sua peccata Deus euerti volebat, ideo mercedem illi reddidit, donans ei, mirabili prouidentia, spolia Ægypti, quæ propter scelera quoque sua spoliari meruerat. Itaque S. Hieronymus in comment. sic ait: *Ex eo quod Nabuchodonosor mercedem accipit boni operis, intelligimus etiam Ethnicos, si quid boni fecerint non absque mercede Dei iudicio præteriri.*

Alius item locus est Dan. 4. vbi cũ Daniel prædixisset Regi Nabuchodonosor grauem pœnam tẽporalem à Deo propter peccata sua, hortatur illum ad eleemosynas, quibus redimat, siue auertat pœnã illam temporalem: *Nunc*, inquit, *Rex consilium meum placeat tibi peccata tua eleemosynis redime, &c.* Quod si eleemosynæ hominis infidelis auertere poterant pœnam temporalem, certe bona opera erant, non peccata: non enim peccata iram Dei mitigant, sed magis accendunt.

SECVNDO, probatur ex alijs Scripturis, quæ indicant, fideles facere, aut posse facere aliqua bona opera. Matt. 5. *Si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis, nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, &c.* Quo loco tribuitur Ethnicis bonum opus, ostendendi signa beneuolẽtiæ erga suos: nisi enim hoc bonum esset, non diceret Dominus, quid amplius facitis? sed, cur hoc facitis? Vult igitur suos Dominus, non contraria, sed maiora facere. Ad Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt, &c.* Hic Apostolus aperte docet, Gentiles naturali lumine implere aliqua legis mandata. Quod autem ita impleant, vt nõ peccent, docet Chrysost. in comment. cum ait, eos implere omnia quæ legis sunt, id est, vt supra diximus, mandatum cum omnibus circumstantijs obseruare.

Accedant deinde testimonia Patrum, S. Basilius homil. 9. de opere sex dierum; *Sunt*, inquit, *& apud nos virtutes secundum naturam, ad quas familiaritas ipsi animæ non ex doctrina hominum, sed ex ipsa natura inest. Quemadmodum enim nulla disciplina nos docet morbum odisse, sed spontaneam habemus calumniam, ac detestationem aduersus ea quæ nobis molesta sunt: sic etiam est animæ quædam declinatio, & fuga vitij circa*

doct. tuam. Quo loco S. Basilius apertissime docet, quasdam virtutes esse naturales, vt misericordiam, & similes, ac per hoc non esse semper necessariam vel fidem diuinam, vel auxilium speciale, cum ad eiusmodi naturaliter inclinemus.

S. Ioan. Chrysost. homil. 67. ad populum Antiochenum: *Non potest*, inquit, *malus omnino malus esse, sed euenit, vt aliquid habeat boni: neque bonus esse omnino bonus, sed nonnulla solet habere peccata. Cum itaque malus prosperis vtitur rebus, ad capitis sui perniciem vtitur, vt enim illorum paucorum bonorum retributionem hic capiens, illic deinde puniatur, hac de caussa recipit.* Loquitur Chrysostomus de omnibus malis, etiam infidelibus, generatim enim dicit, nullum esse malum, qui nō habeat aliquid boni, & loquitur de opere bono, non ex genere tantum, sed simpliciter quia opponit illud peccato, & mercedem illi debitam assignat. Non enim merces debetur operi, præsertim apud Deum, quod sit ex genere bonum, sed absolute peccatum.

Auctor operis imperfecti, hom. 26. in Matthæum: *Audi*, inquit, *mysterium, quod Petrus apud Clementem exposuit, si fidelis fecerit opus bonum, & hic ei prodest, liberans eum à malis, & illic ad percipiendum regnum cæleste, magis autem ibi, quàm hic. Si autem infidelis fecerit opus bonum, hic ei prodest opus ipsius, & hic ei reddit Deus bona pro opere suo, in illo autem sæculo nihil ei prodest. Nec enim collocatur inter cæteros fideles, propter opus suum, & iuste: Quia naturali bono motus fecit bonum, non propter Deum.*

S. Hieronymus in cap. 1. epist. ad Galat. *Ex quo*, inquit, *perspicuum fit, natura omnibus inesse Dei notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, & non habere semina in se sapientiæ & iustitiæ, reliquarumque virtutum. Vnde multi absque fide & Euangelio Christi, vel sapienter faciunt aliqua, vel sanctè, vt parentibus obsequantur, vt inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiant.* Hoc loco S. Hieronymus non solum cōcedit, sine fide aliqua opera sancta fieri, sed etiam sanctè. Nullo autem modo sanctè fieri dici potest, quod cum peccato fit. Idem in cap. 5. ad Galatas. *Quomodo*, inquit, *iuxta Iacobum fides absque operibus mortua est; sic absque fide, quamuis bona opera sint, mortua computantur.* Fides sine operibus non est falsa, sed vera, tametsi mortua dicatur, quia non operatur salutem æternam: igitur & opera bona sine fide non sunt mala, sed vere bona, mortua tamen, quia nihil prosunt ad veram vitam, quæ est in cælis, comparandam.

S. Augustinus docet, quædam bona opera fieri sine fide, sed cum auxilio speciali Dei; & rursus alia sine auxilio speciali, solis naturæ viribus. De primi generis operibus habemus testimonium in epistola 130. vbi laudat continentiam Polemonis: *Quoniam*, inquit, *donum Dei est.* Et addit: *Quod si ille hoc donum cognouisset, fuisset non solum continens, sed etiam religiosus & pius, & continentiam habuisset, non solum ad honestatem præsentis vitæ, sed etiam ad meritum æternæ.* Et in lib. 4. contra Iulianum, cap. 3. loquens de virtutibus infidelium: *Quando*, inquit, *tolerabilius illas, quas dicis in impijs esse virtutes, diuino muneri potius, quàm eorum tribueris tantummodo voluntati, licet ipsi hoc nesciant?* Denique lib. de prædestinatione Sanctorum, capite septimo, & libro primo de Baptismo, capit. 3. & lib. 4. cap. 23 eleemosynas Cornelij, antequàm in Christum crederet, & iustitiam appellat, & donum Dei esse dicit. At certe impium est, dona Dei inter peccata deputare.

De secundi generis operibus habemus testimonium in lib. de perfectione iustitiæ, respond. proxima postremæ; vbi cum Celestinus probare volens, non esse necessariam Dei gratiam ad bona opera liberi arbitrij, obiecisset illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Quod vult faciat, non peccat, si nubat*, respondebit Augustinus: *Videte, obsecro, quale sit volentis & currentis misericordiam Dei non necessariam dicere, quia de quodam ait Apostolus, quod vult faciat, non peccat, si nubat. Quasi pro magno habendum sit, velle nubere, vbi de adiutorio diuinæ misericordiæ operosius disputatur.* Itaque concedit Augustinus in huiusmodi operibus humanis, quæ ad salutem non pertinent, auxilium gratiæ non semper requiri: & tamen hæc opera bona sunt, cum peccata non sint, Apostolo teste, qui ait, *Non peccat, si nubat.*

Aliud testimonium est in libro de spiritu & littera, cap. 27. qui locus paulo fusius recitandus est: *Si autem*, inquit, *hi, qui naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum veraciter, reque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel nouimus, vel audiuimus, quæ secundum iustitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito, rectèque laudamus: Quanquam si discutiantur quo fine fiant, vix inueniuntur, quæ iustitiæ debitam laudem, defensionem-ve mereantur.*

Vbi notandum est illud, *vix*, vere enim magna pars operum infidelium ob finem prauum, ad quem referuntur peccata simpliciter sunt: quædam tamen, tametsi pauca, inueniuntur, quæ nullo malo fine vitiantur, & ea non peccata, sed opera bona simpliciter dici debent. Itaque idem Augustinus continuo ita subiungit: *Veruntamen quia non vsque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint. Vnde merito dici possint, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sapere, &c.* Quorum verborum hic esse videtur sensus, si quæramus, opera bona infidelium, quæ propter malum finem facta non sint, ac per hoc simpliciter bona sint, vix inuenire poterimus, tamen eiusmodi aliqua esse, vnde colligi potest, quod imago Dei in anima humana per peccatum non omnino sublata est. Quare paulo post hæc adiungit: *Sicut enim non impediunt à vita æterna iustum quædam venialia peccata, sine quibus hæc vita non ducitur: sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua opera, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis inuenitur.* In quibus verbis ipsa antithesis, satis aperte testatur, opera bona impiorum, quæ nō prosunt ad vitam æternam, non posse dici peccata, sicut peccata venialia iustorum, quæ non impediunt à vita, bona opera dici non possunt.

His adde quod idem Augustinus in lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 15. dicit, Deum dedisse Romanis tam amplum imperium, vt remuneraret in hac vita bonas eorum virtutes. Siue autem illæ virtutes, cum Dei speciali gratia coniunctæ fuerint, siue non, certe in infidelibus erant, & virtutes, non vitia erant, nisi Deum remuneratorem vitiorum (quod est absurdissimum) faciamus.

Adde etiam vltimo, quod idem auctor in omnibus fere locis, vt scribit, nihil fieri posse boni, sine auxilio gratiæ, addere solet limitationem, si videlicet bona illa opera, ad pietatem & salutem pertineant. Vt nimirum significaret, ad opera bona, quæ ad pietatem & salutem non pertinent, aut gratiæ auxilium non requiri, aut certe sine præiudicio fidei de hac re disputari posse. Libro de gratia Christi, capite vigesimo sexto: *Gratiam Dei*, inquit, *sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, vt omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet, veramque iustitiam, fieri posse non dubitet.*

bitet. Idem libro de gratia & libero arbitrio, cap. decimo septimo: *Sine illo operante, vt velimus, & cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* Idem habet in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 2. & alibi frequentissime.

Auctor Hypognostici, lib. 3. non procul ab initio: *Esse fatemur*, inquit, *liberum arbitrium omnibus hominibus; habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut certe perficere; sed tantum in operibus vitæ præsentis, tam bonis, quàm etiam malis. Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle manducare & bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabricare domum, velle vxorem ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerum bonarum, velle quicquid boni ad præsentem vitam pertinet.* Hæc ille.

Neque satisfacit Ariminensis, respondens, hæc non esse bona moralia, sed naturalia. Nam auctor huius libri hæc bona opponit malis, cum dicit, liberum arbitrium posse sine Dei gratia velle tam bona, quàm mala, quæ ad vitam præsentem pertinent, & certe nō loquitur de malis naturalibus. Nemo enim eligit illa mala, sed de moralibus, quæ sunt proprie voluntaria. Quod etiam patet exemplo, quod idem auctor ponit, nimirum colere idolum, & similia. Loquitur igitur de bonis moralibus, qualia sunt illa omnia enumerata, si debitis circumstantijs vestiantur.

S. Prosper in libro contra Collatorem, capit. 26. *Naturæ*, inquit, *humanæ, cuius creator est Deus, etiam post præuaricationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus & ratio, cæteraque corporis, atque animi bona, quæ etiam malis, vitiosisque non desunt. Sed non in illis veri boni perceptio est, quæ mortalem vitam honestare possunt, æternam conferre non possunt.* Nota illud, *honestare*, non enim peccata, sed solæ virtutes vitam nostram honestare possunt.

S. Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 26. *Quod si*, inquit, *quibusdam cognoscentibus Deum, nec sicut Deum glorificantibus cognitio illa nihil profuit ad salutem: quomodo potuerunt hi iusti esse apud Deum, qui sic in suis moribus atque operibus bonitatis aliquid seruant, vt hoc ad finem Christianæ fidei, charitatisque non referant? quibus aliqua quidem bona quæ ad societatis humanæ pertinent æquitatem, inesse possunt, sed quia non charitate Dei fiunt, prodesse non possunt.*

S. Gregorius hom. 27. in Euangelia, tractans illud: *Hoc est præceptum meum. Sunt*, inquit, *nonnulli, qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis & carnis. Quibus tamen in hac dilectione sacra eloquia non contradicunt. Sed aliud est, quod sponte impenditur naturæ, aliud quod præceptis dominicis charitate debetur obedientiæ.* Quod si naturali dilectioni sacra eloquia non contradicūt, certe ea dilectio nihil peccati continet, ac per hoc bona est moraliter. Siquidem sacra eloquia peccatis omnibus contradicunt.

Denique S. Ioannes Damascenus in lib. 3. de fide, cap. 14. repetit, quod ex Basilio citauimus, virtutes aliquas ita esse naturæ nostrę familiares, vt naturales dici possint.

Accedant postremo etiam rationes. PRIMA ratio, Si opera facta sine fide & auxilio speciali semper essent peccata, id accideret; Vel, quia deest illis circumstantia finis, cum propter Deum non fiant, vt dicit Gregorius Ariminensis; Vel, quia fiunt ab homine peccatore, ac per hoc inficiuntur & vitiantur à sua caussa, tametsi ex genere suo sint bona, vt dicit Martinus Kemnitius, qui hoc etiam illustrat simili-

A tudine cordis. Vt enim substantia cordis in se bona est, & tamē cor dicitur prauum, Hieremiæ decimoseptimo, quia malis operibus inquinatur; sic etiam contra opera, in se bona, inquinantur, & fiunt mala, quia exeunt à corde malo; Vel, quia bona opera moralia non habeant proportionem cum naturæ nostræ viribus; Vel denique, quia nimis difficilia sint, ob carnis rebellionem, dæmonisque tyrannidem.

At nihil horum dici potest. Nam quod attinet ad circumstantiam finis, possunt Ethnici etiam sine fide cognoscere, Deum esse, & curam nostri gerere, vt supra probatum est; proinde poterunt operari bona

B moralia, vt Deo auctori naturæ obediant. Quo modo M. Tullius in somnio Scipionis monet, administrandam esse Rempublicam diligenter, quia summo Deo nihil est gratius, quàm vt concilia, cœtusque hominum bene gubernentur. Deinde non est necesse, omnia referre in Deum explicite, sed satis est, si opus referatur in bonum finem proximum; tunc enim per se dirigetur in Deum, vt in vltimum finem. Sicut enim omne agens particulare, agit in virtute primi motoris, id est, Dei; sic etiam omnis bonus finis mouet in virtute vltimi finis. Alioqui non solum infideles, sed etiam fideles & iustissimi quique semper peccarent, cum inter operandum de Deo non cogitant, sed operantur, quia ratio dictat esse bonum & faciēdum. Itaque nisi apponatur

C circumstantia finis mali, omne opus bonum morale per se refertur in Deum, etiamsi auctor operis id non cogitet, vel intendat.

Quod autem possit homo, suis viribus, non apponere circumstantiam finis mali, imo etiam dirigere opus in finem bonum, secundum rationem manifestum est, nam si potest suis viribus operari malum, sed arduum & naturæ contrarium, cur non poterit operari bonum facile, congruumque naturę? Si potest, exempli gratia, suis viribus, sine auxilio gratiæ proijcere omnia bona sua in mare, vel ipse se occidere, à quo natura abhorret; cur non poterit paucos nummos largiri indigenti: vel hominem à præcipi-

D tio reuocare ob misericordiam, ad quam prope natura ipsa compellit? Et si potest interroganti falsum de industria respondere, cur non poterit respondere verum, si nihil inde lucretur, aut perdat?

Quod autem pertinet ad inquinationem caussæ, non potest opus inquinari à malitia caussæ, nisi quādo ab ipsa malitia procedit. Nam si ex bono naturæ, nō ex adiuncta malitia quis operetur, opus erit simpliciter bonum. Atque hoc modo eleemosyna hominis impudici bona esse poterit, si fiat misericordię caussa, non impudicitiæ. Per accidens enim opus illud est hominis impudici, per se autem misericordis. Hoc autem esse verissimum, ex eo potest intelligi, quod si semper malitia caussæ inquinaret effectum, oporteret opus non solum esse malum, sed in specie malitiam ipsam caussæ participare. Itaque eleemo-

E syna hominis auari esset mala in specie auaritiæ, & ieiunium intemperantis esset malum, in specie intemperantiæ: quæ absurdissima sunt.

Neque similitudo cordis à Kemnitio adducta, aliquid probat. Nam substantia cordis inquinatur à malitia omnium suorum operum, quoniam est per se caussa omnium illorum operum: contra autem opera cordis, non inquinantur omnia à malitia cordis. Quoniam non omnia effectus sunt per se illius malitiæ, sed in multis malitia non concurrit, nisi per accidens.

Neque tertium illud dici potest, non habere proportionem opus bonum morale cum viribus natu-

ræ. Natura siquidem, quamuis per peccatum deterior facta sit, quàm esset in statu innocentiæ, non tamen infirmior est, quàm fuisset in puris naturalibus. In puris autem naturalibus sine dubio proportionem habuisset cum bono morali, quod naturaliter cognoscitur & appetitur. Quorsum enim ratio illi data esset, si nihil omnino secundum rationem agere posset? Agere vero secundum rationem, est moraliter bene agere.

Denique nec dici potest, quod quarto loco adferebatur de nimia difficultate, ob tentationum vehementiam. Nam hoc loco non agimus nisi de rebus facilibus, & naturæ valde consentaneis, atque omni tentatione cessante: qualia sunt misereri pauperis in via occurrentis, prouidere filijs, adiuuare cognatos, & alia id genus.

Secunda ratio ducitur ab absurdis, nam si nullum opus bonum fieri posset ab infidelibus, sequeretur melius illis esse, remoto præcepto, bona opera ex obiecto, non facere, quàm facere. Nam faciendo peccarent, non faciendo, non peccarent. Itaque monendi essent infideles, ne facerent eleemosynas, ne pacificarent discordes, ne imperitos docerent, nisi quando ex præcepto aliquo tenerentur. Hæc autem sine dubio absurdissima sunt.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta contra propositionem capitis superioris.

Adversariorvm argumenta contra propositionem capitis superioris nec pauca sunt, nec leuia.

Primvm argumentum Kemnitij est. Scriptura docet, Deo displicere opera omnia impiorum, quamuis alioqui speciosissima, & a se instituta, vt cognosci potest ex illis verbis: *Incensum abominatio est mihi, & solemnitates vestras odit anima mea*, Isa. 1. Et rursus: *Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum*, Isaiæ 66. Item: *Sacrificium impiorum abominatio.* Prouerb. 15. Multo igitur magis Deo displicebunt alia opera, minus speciosa & humana, si ab impijs fiant. Respondeo, Multum interest inter sacrificia & opera moralia, nam vt fiat bene opus morale, non requiritur, vt fiat cum detestatione peccatorum, vel cum conscientia pura, quod tamen requiritur ad sacrificium rite offerendum. Cuius differentiæ ratio est, quia sacrificium habet pro fine placare & reconciliare Deum, vel ab illo beneficia aliqua impetrare, aut pro acceptis gratias agere: qui autem Deum sibi reconciliare nititur, & tamen peccata non detestatur, nec relinquit, is pugnat cum ipsa sua actione, nec tam Deum placat, quàm ad iracundiam prouocat. Sic etiam qui vult à Deo beneficia impetrare, vel ei pro acceptis gratias agere: & tamẽ cum eo inimicitiam gerit, eum que offendere legem ipsius præuaricando, non cessat, is Deum non tam honorat, quàm irridet. Quare nihil est mirum, si sacrificiũ eius Deo non placeat, quippe quod non rite offertur. At opus morale, vt eleemosyna in pauperem, nõ haberet pro fine, nisi egenti opem ferre, ad quem finem consequendum nihil pertinet puritas, vel impuritas vitæ, & conscientiæ eius, qui eleemosynam facit.

Secvndvm argumentum sumunt Caluinus & alij, communiter ex illo Genes. 6. *Omne figmentum cordis humani tantum est malum.* Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo. Respondeo, Scriptura hoc loco vt in alijs plurimis, tribuit omnibus, quod conuenit maiori parti. Sententia igitur huius loci est, maiorem partem cogitationum, siue præcipuum studium hominum illius sæculi fuisse malum, quo sensu in eodem loco scribitur: *Omnis caro corruperat viam suam.* Et tamen ibidem additur: *Noe vir iustus fuit, atque perfectus.* Similes locutiones sunt Psal. 1. *In lege Domini meditabitur die ac nocte.* Psal. 34. *Benedicam Dominum in omni tempore.* Luc. 18. *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* 1. ad Thessalon. 5. *Sine intermissione orate.* Ioan. 12. *Mundus totus post eum abit.* Quare S. Augustinus in libro de vanitate Ecclesiæ, capit. 12. scribit, in sacris litteris sæpe reprehendi omnes homines, cum solos malos Spiritus sanctus reprehendere velit, & contra.

Tertivm argumentum sumunt ex Psal. 13. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Quem locum allegat etiam Apostolus ad Rom. 3. Respondeo, Libenter fatemur, omnes homines esse in statu peccati (quod Apostolus eo loco probare contendit, vt necessitatem gratiæ Christi manifestam faciat) & inutiles ad opera facienda quæ Deo placeant, nisi prius per Dei gratiam & redemptionem, quæ est in Christo Iesu, reconcilientur & iustificentur: Illud autem: *Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*, non significat, neminem esse qui faciat aliquod opus bonum morale, sed, neminem esse, qui iuste viuat, seruando totam legem moralem. Id enim præcedit, nõ est iustus quisquam, non est intelligens, omnes declinauerunt, &c. Neque enim iustus dici potest, aut simpliciter bonum facere, qui multis peccatis vnum aliquod bonum opus admiscet.

Qvartvm argumentum sumit Caluinus ex illo versu Psal. 61. *Mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Siquidem in Hebræo hic est verborum illorum sensus: *Mendaces filij hominum, & vani in stateris præ ipsa vanitate*, id est, si ponderentur homo, & vanitas in statera, homo leuior & vanior apparebit. Quid igitur boni ab illo expectari potest, qui est ipsa vanitate vanior?

Respondeo Primvm, Græca & Latina versio eius loci satis commode defendi potest. Illud enim לעלות מהבל id est, ad ascendendum præ vanitate, potest optime reddi, ad præualendum ex vanitate. Nam præpositio Hebraica מ significat tam ex, & de, & ab, quàm præ. Sic etiam ascendere, præsertim apud Hebræos, significat non raro præualere. Itaque sensus esse potest, etiam secundum Hebraicum fontem: *Mendaces filij hominum in stateris*, id est, in negotijs, quæ mensuris & ponderibus transiguntur, ad præualendum ex vanitate, id est, vt fraudibus præualeant & decipiant, fraudibus (inquam) vanitate plenis, quæ nihil solidi & veri lucri apportent. Quare S. Hieronymus ex Hebræo reddidit; *Vt fraudent invicem.*

Deinde, fac interpretationem Caluini solam esse veram & germanam, quid inde lucrabitur? an quia dicitur homo vanior vanitate, nihil boni moralis operari poterit? Vani enim dicuntur homines, vt ait Sapiens, in quibus non inest scientia Domini, & qui nihil quærunt aut appetunt, nisi humana & terrena, quæ cum diuinis & cælestibus comparata, vana, vel potius vanitas merito nominantur, iuxta illud Psal. 4. *Vt quid diligitis vanitatem?* Hoc igitur solum ex eo colligitur, quod homo vanitas esse dicatur, vt nihil possit ex se operari, aut etiam cogitare in ordine ad salutem & vitam æternam.

Qvintvm argumentum sumit idem Caluinus ex illo Isaiæ 60. *Ecce tenebræ operient terram, & caligo populos, &c.* Hinc enim sequitur, vt omnis mundus,

excepta

excepta Ecclesia, quæ per Hierosolymā, apud Isaiā, significatur, ignoret penitus viam iustitiæ, ac per hoc etiam nihil omnino boni per se valeat operari. Respondeo, Non loquitur Isaias de lumine naturali quod ad bona moralia cognoscenda requiritur, sed de lumine diuino, quod necessarium est ad cognoscendum Christum, & rectam viam ad sempiternam fœlicitatem. Neque enim negari potest, quin Aristoteles in libris de moribus, Plutarchus in Opusculis, Epictetus in Enchirid. Cicero in libris de officijs, & Seneca in omnibus suis operibus, non ostenderint lumen naturale plus quàm mediocre in tradendis præceptis, & institutione morali.

B Sextvm argumentum sumunt ex illo Hieremiæ, 17. *Prauum est cor hominis, & fraudulentum præ omnibus.* Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo. Respondeo, Nihil ex hoc testimonio sequitur cōtra doctrinam à nobis traditam. Nō enim dicitur cor hominis prauum & fraudulentum, quia nihil boni moralis facere possit; sed quia in eo fons est, & origo malorum, tum propter arbitrij libertatem, tum propter naturæ corruptionem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, &c. Matt. 15. Adde quod recte verti potest illud prauum, Hebraice עקב profundum, vt Græci reddiderūt βαθεῖα, sequitur enim: *Et inscrutabile, & quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda.* Ex eo vero quod cor humanum dicitur profundum & inscrutabile, nihil efficitur quod ad rem præsentem pertineat.

C Septimvm argumentum sumunt Caluinus, Kemnitius & alij, ex illo Matth. 7. *Non potest arbor mala, bonos fructus facere.* Quod iterum repetitur Matt. 12. & Luc. 6. arbor autem mala est homo impius, ex Augustino lib. 4. in Iulian. cap. 3. Respondeo, Obseruandum est hoc loco, non esse omnino idem testimonium Matt. 7. & Luc. 6. sed diuersa, & alia occasione prolata. Nam apud Lucam ponitur doctrina generalis, ad cognoscendos omnes hypocritas; apud Matth. cap. 7. ponitur signum cognoscendorum falsorum Prophetarum tantum. Rursus, apud Lucam spinæ opponūtur ficubus, & rubi vuis, apud Matthæum contra spinæ vuis, & tribulæ ficubus. Denique, ea quæ scribit Lucas c. 6. scribit Matthæus cap. 12. necesse igitur est; vt quæ scribuntur Matth. 7. diuersa sint ab ijs, quæ scribuntur Luc. 6. nisi quis velit Matthæum bis eadem sine caussa repetiuisse.

D Hoc posito dico, Matth. 7. per arbores bonas & malas, non intelligi voluntates hominum bonas vel malas; sed doctrinas veras vel falsas, vel ipsos homines, quatenus docent sanam doctrinam, aut corruptam & perniciosam. Dominus enim vult eo loco nos instruere, vt caueamus à falsis Prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Docet autem, ex fructibus posse dignosci, vtrum lupi sint, an pastores, id est, hæretici ministri, an Catholici Episcopi. Certum vero est, ex operibus ipsorum hominum, qui nos docent,

E non posse cognosci doctrinam, cum opera interna non videantur, externa autem sint communia vtrisque, & propterea comparentur vestimentis ouium: quibus lupi quoque se tegunt. Itaque idem Dominus, quoniam sciebat, non posse discerni doctrinam ex opere, cum sæpe mali bona doceant, monuit nos Matth. 18. *Quæ dicunt facite, secundum autem opera illorum nolite facere.*

Vult igitur Dominus Matth. 7. vt ex fructibus doctrinæ, de ipsa doctrina, & doctoribus iudicemus. Nam doctrina vere diuina & Catholica est doctrina sana, & ex se parit obedientiam, pacem, concordiam

A animorum & similia. Doctrina hæretica parit quodammodo naturaliter dissensiones, sectas, contumaciam, licentiam, cōtemptum maiorum, & alia id genus. Commune siquidem est omnibus hæreticis, vt despiciant veteres Doctores, vt doceant, nō esse acquiescēdum Ecclesiæ iudicio, vt in sectas varias breui tempore scindantur. Itaque hoc testimonium ex Matthæo prolatum, non pertinet ad caussam, quam nunc tractamus, sed solum obiter nos instruit, vt nisi cæci simus, perspiciamus doctrinam Lutheri & Caluini, & ipsos quoque, vt talis doctrinę auctores, fuisse arbores valde malas, & ideo securi diuini iudicij excisos, in ignemque proiectos.

Porro apud Matthæum, c. 12. & Lucam c. 6. per arbores bonas vel malas, intelliguntur voluntates hominum bonæ vel malæ, siue ipsi homines boni, vel mali. Sic enim Dominus ipse videtur exposuisse, cū ait: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus, de malo thesauro profert mala.*

Ad argumentum autem, quod secundum hanc expositionem vires habere videtur, triplex solutio dari potest. Prima est, Dominum non voluisse significare arborem bonam non posse facere vllum fructum malum, sed non posse facere omnes, aut plurimos fructus malos. Et contra, arborem malam, non posse facere omnes, aut plurimos fructus bonos, sed ordinarie quidem, & vt plurimum facere fructus malos, interdum tamen facere posse aliquos fructus bonos. Atque hoc est valde consentaneum experientiæ, tum in veris arboribus, tum in hominibus, per eas significatis. Nam arbores bonæ semper aliquos bonos fructus ferunt, quamuis interdum aliquos aut nō perducant ad maturitatem, aut à vermibus corruptos, ac per hoc malos gerant. Arbores item malæ, id est, putridæ, seu nimis antiquæ & cariosæ (id enim significat vox Græca σαπρὸν) non tantum producunt multos fructus malos & corruptos, sed etiam aliquos integros & bonos.

Altera solutio est, per arbores intelligi actualem voluntatem bonam, quæ dicitur charitas, & malam, quæ dicitur cupiditas, vt exponit S. Augustinus in lib. 2. de actis cum Felice Manichæo, cap. 4. vel certe ipsos homines, vt operantur ex charitate, vel ex cupiditate. Ex hac autem expositione argumentum plane solutum remanet. Fatemur enim arborem malam, id est, cupiditatem, siue hominē, vt operatur ex cupiditate, non posse facere, nisi malos fructus. Sed non sequitur propterea, opera omnia hominis peccatoris, esse peccata, quoniam interdum peccator non operatur ex cupiditate, sed ex bono naturæ, & tunc facit opus bonū morale: Sicut etiam interdum homo iustus facit opera mala, id est, peccata venialia, quia non operatur ex charitate, sed ex corruptione naturæ.

Tertia solutio erit, si dicamus, per fructus bonos, quos nō potest facere arbor mala, intelligi opera meritoria vitæ æternæ; per fructus autem malos, quos non potest facere arbor bona, intelligi opera meritoria mortis æternæ; per arborem bonam hominem iustum, per malam, peccatorem, vt hanc similitudinem exponit Augustinus libro quarto in Iulianum, cap. 3. & libro de gratia Christi, capit. 18. & 19. Hinc enim sequitur, vt sicut iustus non potest facere peccata lethalia, nisi desinat esse iustus; & tamen potest, etiam manens iustus, facere peccata venialia: sic impius non possit facere opera, digna regno cœlorum, nisi desinat esse impius, tamen possit, etiam manens impius, facere opera bona moraliter. Et certe secūdum vsum Scripturæ, fructus boni non dicuntur, nisi opera salutifera, de quibus dicitur,

Ioan. 15. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et ad Roman. 6. *Habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Et ad Gala. 5. *Fructus spiritus sunt charitas, continentia, &c.* Et ad Ephes. 5. *Fructus lucis est in omni bonitate, &c.*

A

OCTAVVM argumentum sumit Caluinus ex illo Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est.* At caro tota est mala, neque bonum aliquid gignere potest. Nam effectus carnis mors est, ad Roman. 8. Et fructus carnis sunt fornicatio, immunditia, &c. ad Gal. 5. Neque responderi potest, accipi carnem pro parte hominis inferiore, cum dicitur: *Quod natum est ex carne, caro est.* Nam Dominus ait: *Oporteret vos nasci denuo.* At nasci debemus secundum partem superiorem. Ait enim Apostolus ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ.* Igitur pars etiam superior ante iustificationem dicitur caro, & nihil facere potest, nisi propria carnis, id est, peccata.

B

Respondeo, Caro sumitur quidem interdum in diuinis litteris pro homine carnali, vt carnalis distinguitur à spirituali, id est, pro homine, in quo primas partes sibi vendicat caro, vt in loco citato, ad Galatas 5. *Opera carnis sunt fornicatio, &c.* Sæpius tamen per figuram intellectionis pro toto homine simpliciter accipitur, vt Ioan. 1. *Verbum caro factum est.* Et Isaiæ 40. *Omnis caro fœnum.* Hoc autem loco certum est, carnem accipiendam esse simpliciter pro homine, vt accipiunt Chrysostomus, Augu. Cyrill. & alij in commentario, & Basilius libro 1. de Baptismo, ca. 2. vltra medium. Dominus enim, vt ostenderet, oportere nos nasci denuo, si velimus hæreditatem diuinam consequi, dixit, *Quod natum est ex carne, caro est*, hoc est, non sufficit natum esse semel ex homine. Nam homo nihil aliud quàm hominem gignit. Sed nascendum est iterum, idque ex Deo, vt simus quodam modo Dij, & hæreditatem filiorum Dei consequi mereamur.

C

Quare illa ratiocinatio Caluini non est ad propositum. Non enim debet homo nasci denuo, quia sit totus carnalis, & nihil possit facere, nisi opera carnis, sed quia per primam generationem non habet esse, nisi naturale & humanum, indiget autem esse diuino, & supernaturali, vt filius, & hæres Dei dici, & esse possit. Porro ad Romanos octauo, accipitur caro pro parte inferiori, vt patet ex toto præcedente capite, & sensus eius loci est, acquiescere carnis concupiscentijs mortem esse, quia peccatum mortale admittit, qui carni in omnibus acquiescit. Quãuis autem non possit non peccare, qui carni obedit: tamen nõ cogitur etiam homo impius in omni opere carni obedire, sed potest aliqua opera facere ex naturali propensione, non ex vitiosa cupiditate, vt sæpe dictum est supra.

D

NONVM argumentum sumunt ex illo Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Respondeo, Loquitur Dominus de his operibus, quæ ad salutem pertinent, de quibus paulo ante dixerat: *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et hoc modo locũ istum intelligit Concilium Arausic. cap. 7. Atque huc pertinent illa etiam loca, quæ à quibusdam objiciuntur ex 1. ad Corinth. 4. *Quid habes, quod non accepisti?* Ex 2. ad Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Ex Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis.* Ex Philip. 2. *Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere.* Hæc enim omnia ad opera pietatis & salutis pertinent, quæ sine Deo, neque inchoari, neque perfici posse, infra demonstraturi sumus.

E

DECIMVM argumentum sumunt ex illis verbis epistolæ ad Rom. capite decimoquarto. *Omne quod non est ex fide, peccatum est:* quod argumentum non solum à Kemnitio proponitur, sed etiam à Caluino libro tertio Institution. capite decimoquinto & à Melanchthone in Apologia Confessionis, titu. de Iustificati one.

Sed responsio in promptu est. Nam eo loco beatus Paulus, nomine fidei, non intelligit fidem, qua credimus in Christum, vnde dicuntur fideles, qui ea fide præditi sunt, & infideles, qui eadem fide carent: sed fidem, qua credimus aliquid esse licitum, quæ etiam conscientia dici potest. Et sententia illius loci est, peccatum esse quidquid fit cõscientia reclamante & protestante, illud fieri non debere.

Hanc autem esse germanam eius loci expositionem, dubitari non potest, tum, quoniam ita exposuerunt fere omnes interpretes Græci, & Latini, vt commentar. adscriptus Ambrosio, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & alij, & præterea Innocentius Papa in Concilio Lateranẽsi, vnde extat caput finale de præscriptione. Tum, quia textus ipse plane cogere videtur. Disserit enim Apostolus de cibis mundis & immundis, secundum legem, & ait: *Qui discernit si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide;* id est, qui discernit inter cibos mundos & immundos, existimans aliquos vere esse immundos, si omnes æque manducauerit, damnatus est, quia facit contra id, quod credit esse faciendum. Omne enim quod non est ex fide, id est, secundum id, quod credit faciendum, peccatum est. Atque hinc natum est axioma illud Theologorum, conscientiam (quamuis erroneam) semper ligare. Nunquam enim licet contra conscientiam facere. Non ignoro, sanctum Augustinum paulo aliter hũc locum exposuisse, sed de eius sententia paulo post dicemus.

VNDECIMVM argumentum sumunt ex illo 1. ad Corinthios 10. & Coloss. 3. *Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Respondeo, sonant hæc verba piam admonitionem, non præceptum proprie dictum: nisi intelligamus, hoc tantum imperari, vt omnia fiant in gloriam Dei explicite vel implicite. Nam saltem implicite omnia refert in gloriam Dei, qui operatur propter bonum aliquem finem. Semper enim ex bonis operibus, etiamsi is, qui ea facit, forte de Deo non cogitet, sequitur, vt qui ea vident, glorificent, aut certe glorificare possint patrem nostrum, qui in cœlis est.

DVODECIMVM argumentum ex illo ad Ephes. 4. *Testificor in Domino, vt iam non ambuletis, sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem omnis immunditiæ, in auaritiam.* Respondeo, Non dicit Apostolus, omnia opera infidelium esse peccata, sed plurima esse mala & immunda, omnia autem saltem esse vana, id est, inutilia ad veram fœlicitatem, cum ipsi & lumine fidei & spe regni cœlestis careant.

TERTIVMDECIMVM argumentum ex illo 2. ad Timot. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem*, At voluntas diaboli est, vt homines semper peccent. Respondeo, Dicuntur peccatores teneri laqueis diaboli captiui ad ipsius voluntatem, non quod cogantur facere, aut pati quicquid diabolus vult, sed quia non possunt pro suo arbitrio, & suis solis viribus, ab illa captiuitate liberari.

QVARTVMDECIMVM argumentum, ex illo ad Timoth. 1. *Omnia munda mundis, inquinatis autem*

& infidelibus, nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum & mens & conscientia. Respondeo, Explicant hunc locum sanctus Hieronymus in commentario, & sanctus Augustinus, lib. 31. contra Faustum, cap. 4. qui docent, Apostolum non loqui de operibus infidelium, sed de cibis mundis & immundis, secundum legem, vt hæc sit sententia huius loci: *Omnia munda mundis*, id est, omnes cibi natura sua mundi sunt, & hoc tempore post abrogatam legem veterem iuste & sancte à iustis hominibus mãducantur, quippe qui sciunt nihil esse immundum, quod cum gratiarum actione percipitur: *Inquinatis autem & infidelibus, nihil est mundum*, id est, hominibus iniustis, & qui nolunt credere, legem asse abrogatam, quales sunt Iudæi, omnes cibi sunt immundi, non solum illi, quos lex iudicabat immundos, sed etiam cæteri, quos isti ita infideliter sumunt, vt existiment, eos solos esse mundos. Inquinata enim est eorum & mẽs & conscientia, id est, idcirco omnes cibi sunt istis immundi, quoniam inquinatam mentem, & erroneam conscientiam gerunt.

Quod si quis omnino contendat, illud: *Infidelibus, nihil est mundum*, significare, omnia opera infidelium esse peccata: interrogãdus erit, quid significet illud: *Omnia munda mundis*. Nam non potest hæc sententia significare, omnia opera iustorum esse iusta, cum iusti sint, qui iubentur dicere. *Dimitte nobis debita nostra.* Et: *Septies in die cadit iustus*. Restringenda igitur erit sententia ad illa opera, quæ fiunt ex iustitia, id est, ex charitate, & pietate: quo modo facile concedemus, omnia opera impiorum & infidelium, esse peccata, dum illud (*omnia*) restringatur ad illa opera, quæ ex impietate & infidelitate procedunt.

QVINTVMDECIMVM argumentum, ex illo ad Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Respondeo, Impossibile est sine fide placere Deo, vt quis amicus Dei constituatur. At sicut natura humana, vt res aliæ creatæ, quia bona est, bonitate naturæ, nõ potest non placere Deo, qui summe bonus est, & cui placẽt omnia bona: Sic etiam opera facta ex bono naturæ, sine admixtione malæ alicuius circumstantiæ, bona sunt, & Deo placent, tametsi non sint eius pretij, vt vel gratiam, vel vitam mereãtur æternam. Quoniam vero Pelagiani bonis operibus, solis naturæ viribus effectis, tribuebant, vt gratiam Dei mereri possent, ideo recte S. August. lib. 4. in Iulianum, cap. 3. vtitur aduersus eos hoc Apostoli testimonio: *Sine fide impossibile est placere Deo.*

Postremum argumentum sumitur ex illo 1. Ioan. 2. *Quidquid est in mundo* (id est, in amatore mundi) *concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Respondeo, Si per mundum intelligamus cum Augustino hominem mundi amatorem, sensus erit, in amatore mundi, vt talis est, nihil esse, nisi hæc tria, quoniam omnia peccata reuocantur ad hos tres fontes, luxuriam, auaritiam, superbiam. Alioqui enim non negat Ioannes, quin sint in homine, quantumuis peccatore, multa bona naturalia, corpus, animam, intelligentiam, voluntatem, &c. sed (vt dixi) loquitur de amatore mundi, non vt est homo factus à Deo, sed vt est peccator factus à se. Si tamen cum alijs expositoribus intelligamus per mundum hanc rerum vniuersitatem, sensus erit, nihil esse in mundo, nisi obiecta luxuriæ, auaritiæ & superbiæ, & ideo non esse diligendam creaturam, sed creatorem, in quo est obiectum veræ perfectæque fœlicitatis.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

SEQVVNTVR nunc argumenta ex Patribus, ac præsertim ex Augustino.

PRIMVM argumentum ex lib. 1. Retract. cap. 15. *Voluntas sine charitate tota est vitiosa cupiditas.* Respondeo, loquitur de voluntate, vt voluntas significat potentiam, non actum. Nam de eadem paulo ante dixerat, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate, nisi forte, si pia est, vt oret auxilium? Porro potentia voluntatis sine charitate, tota est vitiosa cupiditas, id est, plena est amore proprio. Sed non tollitur propterea inclinatio naturalis ad bonum, quę non est habitus bonus, vel malus, quales sunt charitas & cupiditas, sed est ipsa potentia volũtatis, inclinata ad bonum natura sua, ex qua inclinatione fieri potest aliquod opus, quod non sit peccatum, quando non datur occasio cupiditati, vt vim suam exerat, vt cum aliquis, quamuis alioqui vitijs omnibus coopertus, occurrit pauperi & ægroto, & ex humana misericordia illi compatitur.

Non esse autem peccata omnia opera illorum, qui charitate carent, ac proinde cupiditate non carent, docet idem Augustinus in libro de patientia, capite 26. vbi de schismaticis loquens dicit, eos non peccare, si quid patiantur pro Christo, & tamen id eis non prodesse ad vitam æternam, cum charitatem non habeant.

SECVNDVM argumentum, ex epistola 106. sic loquitur de Pelagio: *Aliquando ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance propendit, vt aliquantum etiam ad non peccandum valere definiat. Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur, sine qua nos dicimus, ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere.* Respondeo, Non significat, meo iudicio, sanctus Augustinus, non posse hominem suis viribus facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed non posse viuere sine omni peccato, ita vt illud, *ad non peccandum*, non sit ad peccatum aliquod vitandum, sed ad viuendum sine peccato. Nam hoc nobis persuadet imprimis illa ratio eiusdem Augustini: (*Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur*) quæ nihil concludit, si, *ad non peccandum*, significet, ad peccatum aliquod vitandum: concludit autem efficacissime, si, *ad non peccandum*, significet, ad nunquam peccandum.

Deinde, verba sequentia idem testantur. Nam explicans S. August. quid sit, quod Pelagius dicebat, liberum arbitrium aliquantum ad non peccandum valere, dicit, sensisse Pelagium, posse hominem seruare solis naturæ viribus omnia mandata, sed ægre, ac difficulter, per gratiam vero facile, ac suauiter, ac per hoc posse suis viribus nunquam peccare, sed aliquantum, id est, ægre, ac difficulter.

Adde etiam TERTIO, non fuisse ab vllo veterum inter errores Pelagij enumeratum, posse hominem suis viribus facere aliquod opus bonum moraliter, vel (quod est idem) facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed posse omnia mandata seruare & viuere absque omni peccato, vt patet ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, & Augu. lib. de hæresibus, cap. 88.

Posset etiam responderi ad idem argumentum, per illud, *ad non peccandum*, significari ad resistendum tentationi, & tunc libentissime confitemur, ad non peccandum, sine adiutorio gratiæ liberum arbitrium nihil valere.

A TERTIVM argumentum sumitur ex Enchiridio, capite trigesimo, vbi sic legimus: *Quid boni operari potest perditus, nisi in quantum à perditione liberatur?* Respondeo, Loquitur S. Augustinus de opere bono, quod ad salutem perducat. Dixerat enim: *Verum hæc pars generis humani, cui liberationem Deus, regnumque pararit æternum, nunquid meritis operum suorum reparari potest? absit. Quid enim bonum operari potest perditus, &c.*

QVARTVM argumentum ex libro secundo, de peccatorum meritis & remissione, capite decimooctauo: *Si voluntas aut bona est aut mala: & vtique malam non habeamus ex Deo, restat vt bonam voluntatem habeamus ex Deo.* Respondeo, Per voluntatem non accipit actum voluntatis, vt aduersarij putant, sed potentiam, quæ si prædita est charitate, est bona; si cupiditate, est mala. Dixerat enim paulo ante, illam esse bonam, quæ diligit Deum; illam malam, quæ non diligit. Diligere enim & non diligere, ad potentiam pertinet. Potest autem voluntas mala operari aliquid boni moralis, sicut potest voluntas bona operari aliquid mali venialis. Sed sicut voluntas bona hominis iusti non operatur peccatum veniale ex charitate, sed ex corruptione naturæ, ita voluntas mala hominis impij & infidelis, non operatur bonum morale, ex cupiditate, sed ex bono naturæ, quod non omnino perijsse idem August. scripsit in libro de spiritu & littera, capite 34. & alijs in locis.

QVINTVM argumentum ex libr. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. vltimo, vbi S. August. scribit, bonum vsum liberi arbitrij esse ex gratia; Respondeo, Non dicitur bene vti libero arbitrio, qui inter innumerabilia peccata admiscet vnum aut alterum opus bonum morale, sed qui vt plurimum viuit secundum rationem, & omnia mandata moralia diligenter seruat, quemadmodum non bene vtitur calamo, qui vnam, aut duas litteras pulchre depingit, & integras dictiones corruptissime scribit: Sed qui apposite ad legendum verba omnia format ac digerit, quamuis vnum, aut alterum characterem interdum minus recte pingat,

Hunc bonum vsum liberi arbitrij Pelagiani meritorium gratiæ esse volebant, nos vero cum S. Augustino dicimus, eum haberi non posse, nisi per gratiam. Iam enim supra docuimus, non posse hominem suis viribus, omnia mandata seruare, præsertim si tentatione pulsetur.

SEXTVM argumentum, ex lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, ca. 8 liberum arbitrium captiuatum, non nisi ad peccatum valet, ad iustitiam vero, nisi diuinitus liberatum, adiutumque non valet. Respondeo, Recte dicitur liberum arbitrium non nisi ad peccatum valere, tum quia magnas vires ad peccandum habet, tum quia vt plurimum reipsa peccat, nisi diuinitus adiuuetur. Nam pauca quædam bona moralia, quæ potest facere, pro nihilo reputantur, cum & nihil prosint ad salutem æternam, & obruantur multitudine peccatorum. Similes sententiæ frequentissime occurrunt in Scripturis diuinis, vbi dicitur, ab omnibus fieri, quod à plurimis fit, vt Gen. 6. *Omnis caro corruperat viam suam.* Matt. 2. *Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo.* Ioan. 12. *Mundus totus post illum abit.* Actor. 21. *Tota confunditur Hierusalem.*

SEPTIMVM argumentum ex libro de gratia & libero arbitrio, cap. 18. *Quod non fit ex charitate, non bene fit.*

Respondeo, Non fit bene, id est, vtiliter ad salutem.

OCTAVVM argumentum ex lib. 1. de nuptijs & concupisc. capite 3. & libro 4. in Iulianum, capite 3. & Tract. in Psalm. 31. vbi sanctus Augustinus docet, omnia opera infidelium esse peccata, & eo trahit illud: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Respondeo, Duæ adhiberi possunt ad hoc argumentum solutiones. Prior est conformis ijs, quæ dicta sunt ad argumenta superiora, videlicet vocari peccata omnia opera infidelium, quia fere omnia fiunt ob malum finem, vt in cultũ falsorum Deorum, vel ad inanem gloriam; & hoc modo loquitur ipse sanctus Augustinus libro quarto in Iulianum, cap. 3. *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri vera sapientia iubet, & si officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.* Et infra: *An & B isti, qui exhibuerunt terrenæ patriæ Babylonicam dilectionem, & virtute ciuili, non vera, sed verisimili dæmonibus, vel humanæ gloriæ seruierunt; Fabij videlicet, & Regulis, & Fabricij, & Scipionibus, & Camillis pronisuri estis aliquem locum inter damnationem, regnumque cælorum?* Damnat igitur rectissime Augustinus illa opera infidelium, quæ ad malum ab eis referebãtur; & quoniam talia erant fere omnia, quę ab illis fiebãt (vt ipse idem dicit in libro de spiritu & littera, capite vigesimo septimo) ideo simpliciter omnia opera infidelium peccata fuisse dicit, tribuens omnibus, quod maximæ parti conueniebat; & merito reprehendit Iulianum, qui posse infideles viribus naturæ præcepta omnia moralia seruare, & sine peccato viuere, temere asserebat.

C Posterior solutio erit, si dicamus, per peccatum, intelligi ab Augustino non solum id, quod est proprie peccatum, & cui debetur pœna, sed illud etiam, quod caret omni illa perfectione, quam habere potuisset, quodque sterile & inutile est ad veram beatitudinem consequendam. Ita enim se ipse explicat loco citato, libro 4. in Iulianum, capite 3. *Scite, inquit, nos illum bonum hominem dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum, regnumque perduci.* Hæc ille, qui cum ita definiuerit bonum, significauit etiam contra malum se appellare, & peccatum illud omne quod ad regnum cælorum non perducit, D etiamsi alioqui non sit tale malum, quod pœnam mereatur.

NONVM argumentum sumitur ex illis Augustini testimonijs, quæ docent, virtutes morales esse etiam dona Dei, siue in fidelibus, siue infidelibus inueniantur. Id enim docet Augustinus de virtute continentiæ in epist. 89. quæst. 2. & in epist. 105. & 130. in quo loco postremo cõtinentiam infidelis hominis, dixit esse donum Dei. Idem docet de patientia, in libro de patientia, à cap. 15. vsque ad finem. Denique libro 4. in Iulianum, cap. 3. idem affirmat de omnibus virtutibus infidelium.

Respondeo, virtutes morales dicuntur merito dona Dei, quia non acquiruntur nisi per actus frequentes: non possunt autem frequentari eiusmodi E actus, nisi resistendo passionibus, easque frænando & coercendo, quod supra diximus, sine adiutorio & protectione Dei fieri non posse. Sed non sequitur, si virtutes sint dona Dei, non posse hominem suis viribus aliquod bonum opus facere, quando nulla tentatione pulsatur, quod sit bonum moraliter, hoc est, non sit peccatum proprie dictum.

Atque ex his, quæ dicta sunt, explicari possunt testimonia omnium aliorum Patrum, si qua inueniantur in speciem contraria doctrinæ iam traditæ. Vel enim intelligi debent de bonis operibus, quæ ad salutem pertinent, vt illud Concilij Arausicani

canon. 20. *Multa bona fiunt in homine, quæ non facit homo, nulla autem bona facit homo, quæ non præstet Deus, vt faciat homo.* Et illud Ambrosij libro 2. in Lucam: *Vides quod vbique studijs humanis virtus diuina cooperatur, vt nemo possit ædificare sine Domino, nemo incipere sine Domino.* Et illud Cypriani libr. 2. epistol. 2. *Dei est omne quod possumus.* Et illud, quod definitum fuit contra Pelagianos, teste Augustino in epist. 106. gratiam ad singulos actus dari.

Vel debent exponi de opere, quod reipsa ad malum finem refertur, aut certe quod est peccatum largo modo, quia non habet omnem perfectionẽ quam habere posset. Sic intelligimus illud Prosperi lib. 1. de vocatione, cap. 7. *Sine cultu veri Dei, etiam quod virtus esse videtur, peccatum est.* Et illud Gregorij lib. 2. Moralium, cap. 13. *Si non prius in corde nostro fides gignitur, reliqua quoque esse bona non possunt, licet esse videantur.* Et illud Hieronymi in cap. 3. ad Galat. *Sine Christo omnis virtus in vitio est.*

Vel denique accipi debent de operibus, non ratione difficultatis, quæ sit in ipso actu, sed ratione tentationum, quæ vel adsunt, vel adessent, nisi Dei protectio, & singularis prouidentia vigilaret. Hoc enim modo dictum esse intelligimus à Zozimo, vt refert Celestinus in epist. ad Gallos, in omni actu & motu adiutorem & protectorem inuocandum esse Deum. Et à Concilio Arausicano can. 9. *Diuini muneris est, cum pedes nostros ab iniustitia detinemus.* Et canone 22. nihil nos habere à nobis, nisi mendacium & peccatum. Quamuis hoc possit etiam intelligi de auxilio generali, quod à Pelagio pariter negabatur, vt sensus sit, à nobis habemus mendacium & peccatum; veritatem & bona opera non habemus, nisi concurrente Deo, per auxilium generale, vel speciale, prout operum ipsorum qualitas & varietas postulat. Supersunt argumenta ex ratione.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex ratione.

PRIMVM argumentum ex ratione ducitur ab orationibus piorum. Pij siquidem omnes in omnibus operibus, etiam moralibus, Deum implorant adiutorem, & opere perfecto illi gratias agunt. Sed si hoc argumentum aliquid efficeret, efficeret quoque, non posse opera mechanica fieri sine speciali auxilio Dei; nam & in illis perficiendis, pii opifices Deum inuocant, & opere absoluto, illi gratias agũt. Ista igitur nõ probant, non posse fieri solis viribus naturæ aliquod opus bonum mechanicum, vel morale, quasi vires naturæ, etiam corruptæ, non sint pares illis operibus, nisi excitentur, aut iuuentur auxilio supernaturali; sed probant, recte inuocari Deum, vt protectione sua impediat hostem communem generis humani, qui nos infestare non cessat; & rursum, vt in decursu operis prouidentia sua nostram vitam & vires conseruet; impedimẽta, quæ extrinsecus accidere possent, auertat: denique semper & vbique nos dirigat, ne humana ignorantia, & errore labamur, in tanta actionum varietate. Cogitationes enim hominum timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ.

SECVNDVM argumentum est Philippi Melanchthonis, is enim in Apologia, tit. de iustificatione, admittit opera quædam infidelium, ornari à Deo, temporalibus præmiis; tamen dicit, non esse laudanda cum contumelia Christi, quod illi faciunt, scilicet, qui dicunt, ea non esse peccata coram

A Deo. At nos non ea laudamus cum contumelia Christi, cum dicamus, nihil prodesse ad vitam & salutem, quæ est in Christo Iesu: ipse vero ea damnat, cum contumelia creatoris. An non fit iniuria Deo, si dicatur, ornare præmijs peccata; & non dicitur cum contumelia conditoris, peccata esse, quæ ex bono naturæ ab illo conditæ fiunt.

TERTIVM argumentum est Caluini in Antidoto, canone 7. session. 6. Concilij, vbi sic loquitur: *Peccator & infidelis mortuus est, & resuscitatur per Euangelium; ergo quamdiu sic manet, non potest aliquid vitale agere.* AT peccator & infidelis mortuus est morte gratiæ, non morte naturæ. Liberum enim arbitrium,

B quod ad vitam naturæ pertinet, non extinctum, sed extenuatum esse docet Concilium Arausicanum, can. 8. Itaque non potest homo peccator & infidelis agere aliquid vitale, quod ad vitam gratiæ pertineat; potest tamen agere aliquid vitale ex iis, quæ pertinent ad vitam naturæ, qualia sunt opera moralia, quæ ex naturalibus principiis, ratione videlicet & voluntate dependent.

QVARTVM argumentum. Homo per peccatum factus est peruersus & distortus, ac similis tibiæ curuæ. Sed curua tibia non potest ambulando non claudicare; igitur non potest homo peccator operando non peccare. Respondeo, homo per peccatum sine dubio peruersus ac distortus efficitur, sed non necessario ex illa curuitate, quæ nihil est aliud,

C quàm cupiditas, operatur. Potest enim quiescente cupiditate operari ex propensione naturali, quæ recta est. quare similitudo de curua tibia nihil probat, nisi semper hominem peccare, quando ex cupiditate aliquid facit.

QVINTVM argumentum, si ad bonum opus morale non requireretur nisi auxilium Dei generale, sequeretur, Deum non magis concurrere ad opera bona, quàm ad mala. Hoc autem absurdum, docet sanctus Augustinus in libro de gratia Christi, capite vigesimoquinto. Respondeo, Deum magis concurrere ad bonum opus, quàm ad malum, potest duobus modis intelligi, Vno modo, quod maius auxilium conferat. Alio modo, quod

D eodem auxilio magis attingat effectum. Priore modo non est absurdum, Deum non magis concurrere ad bonum opus morale, quàm ad malum, cum aliquando non sit vnum magis difficile, quàm alterum, immo etiam possit fieri, vt opus malum sit longe difficilius, & plura requirat, quàm bonum, & ideo magis egeat auxilio Dei generali, quod nunquam negatur, nisi Deus miraculum facere velit. Posteriore modo semper Deus magis concurrit ad bonum quàm malum; nam in bono facit Deus, & quod est, & quod bonum est, in malo facit quod est, sed non quod malum est. Et rursus, Deus concurrit ad bonum moraliter, quia præcipit illud, vel consulit, ad malum non concurrit vlla ratione moraliter.

E At (inquies) Pelagius non negaret, Deum magis concurrere ad opus bonum, quàm ad malum, hoc modo posteriore. Diceret enim, Deum per virtutem operatiuam, quam nobis dedit, facere in opere bono, quod est, & quod bonum est; in malo non facere, quod malum est, sed solum quod est, quia opus malum, vt malum non procedit à virtute, vt agente, quam habemus à Deo, sed à defectu eiusdem virtutis, qui defectus non est à Deo. Respondeo; sanctum Augustinum loco notato, non loqui de bono tantum morali, sed de eo, quod est meritum gratiæ vel gloriæ; de hoc enim bono vere est absurdum, Deum non maiori auxi-

lio concurrere ad opus bonum, quàm ad peccata. Et hoc absurdum ad errorem Pelagij apertissime sequebatur.

Sextvm argumentum, Dæmones habent intelligentiam & voluntatem non minus integram, quod attinet ad naturalia, quàm homines: & præterea carent concupiscentia carnali; & tamen nullum opus bonum morale facere possunt, vt omnes fatentur: igitur nec homines possunt nisi diuinitus adiuuentur. Respondeo, dæmones sunt obfirmati in actuali odio Dei, & rerum ipsius, ac præsertim humani generis, id enim pertinet ad statum damnationis, sicut confirmatio in actuali amore Dei & proximi pertinet ad statum fœlicitatis, & ideo non est mirum, si quicquid faciūt, malum est, quoniam ad malum illum finem omnia referunt. Homines autem in hac vita, etiamsi infideles, & perditissimi, nō semper actu Deum & proximum oderunt, neque ex hoc odio semper operantur.

Septimvm argumentum. Si posset homo bonum morale facere viribus solius naturæ, certe remansissent in natura humana, post Adæ peccatum, semina aliqua virtutum, vt Cassianus docuit: Atqui hoc reprehendit S. Prosper in libro contra Collatorem, c. 28. Respondeo, semina virtutum, si proprie accipiantur, nihil sunt aliud, nisi lumen intellectus practici, & inclinatio voluntatis ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, vt S. Thomas docet in prima secundæ, quæstione sexagesimatertia. Et hoc modo semina virtutum remanserunt post peccatū, nec possunt aboleri, nisi homo desinat esse homo. Et hæc semina admittunt Basilius, hom. 9. Exameron, & in regulis fuse explicatis, ca. 2. Athanasius in vita S. Antonij, ipsius B. Antonij exhortationem ad virtutem referens, Hieronymus in cap. 1. ad Galat. Damascenus, li. 3. c. 14. & alij. Refert etiā Ruardus Tapper. in explicatione art. 10. hanc sentētiam ex Augustino: *In naturali iudicatorio adsunt quædam regulæ, & semina virtutum, quæ dicunt Synderesim.*

Cassianus tamen pro semine virtutum, accepit semina veræ pietatis, id est, bonas cogitationes & pia desideria, quibus homo præparatur ad gratiam. Sic enim ait, cap. 9. Collationis de protectione Dei: *Iam hic, inquit, quasi per inscrutabilem diuersitatem introducitur definitio, qua doceatur multos ad gratiam venire sine gratia, & hunc affectum petendi, quærendi, atque pulsandi habere quosdam de vigilantia liberæ voluntatis.* Et infra: *Dubitari ergo non potest, inesse naturaliter omni animæ virtutum semina, &c.* Hanc sententiam merito refellit Prosper his verbis: *Qui ergo dicit, sine vllo opere gratiæ, naturaliter omni animæ semina inesse virtutum, quid laborat ostendere, nisi de istis seminibus quædam germina præcedentium Dei gratiam pullulare meritorum?*

CAPVT XIII.

Proponitur controuersia de libero arbitrio in moralibus, & Tilmanni ineptiæ, ac mendacia referuntur.

Seqvitvr vltima quæstio de bono morali, quæ est omnium potissima inter quæstiones de libero arbitrio. Igitur controuersia est inter Catholicos omnes ab vna parte, & hæreticos huius temporis omnes ab altera (neque enim in hac re vel apud nostros, vel apud aduersarios vlla est opinionum varietas) sit ne homo in statu naturæ lapsæ liberi arbitrij, in bono morali eligendo, & malo euitando, siue quod idem est, in præceptis morum obseruandis aut præuaricandis.

Et quidem Catholici (vt diximus) omnes tum veteres, tum recentiores, tanquam dogma fidei Catholicæ prædicant partem affirmantem. Hæretici contra tum ex veteribus plurimi, tum recentiores omnes, obstinate defendunt partem negantem. Loca tum Catholicorum, tum hæreticorum annotauimus initio primi libri. Nunc antequàm ad argumenta seria veniamus, placet breuiter adscribere aliquot mendacia, vel ineptias Tilmanni Heshusij, vt lector ex hoc vno, qui non parui nominis episcopus apud aduersarios est, iudicium faciat de cæteris.

Tilmannus igitur in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de seruo arbitrio, inter alios, decem & nouem errores de libero, vel (vt ipse loquitur) seruo arbitrio, Romanæ Ecclesiæ attribuit, qui sunt omnes vel manifesta mendacia, vel sententiæ veterum, quas ne ipsi quidem Lutherani negare solent. Tam acri iudicio scilicet Papistarum errores Heshusius colligit.

Primus error: *Liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente.* Item: *Est facultas applicandi se se ad gratiam.* Et citatur Petrus Lombardus lib. 2. dist. 24. At prior definitio desumpta est ex Augustino in Ench. cap. 95. proinde fateri debet Tilmannus, S. August. fuisse Papistam. Posterior est merum somnium Heshusij.

Secundus error: *Liberum arbitrium, quoad res spirituales, non est prorsus extinctum, sed tantum fractum & attenuatum.* At hoc ipsum accepit Concilium Tridentinum ex Concilio Arausicano, can. 8. Itaque Patres illius Concilij, quod ante annos mille celebratum est, contra Pelagianos, Papistæ omnes, teste Tilmanno, fuerunt.

Tertius error: *Homo ex puris naturalibus potest diligere Deum super omnia.* At hoc scripserunt Scholastici quidem pauci, sed non debet Ecclesiæ Catholicæ tribui opinio paucorum, quam in eadem Ecclesia plures & grauiores refellunt.

Quartus: *Potest homo suis viribus implere præcepta Theologicarum virtutum, secundum substantiam operis, vt credere, sperare, diligere.*

Et citatur Ruardus. At Ruardus in explicatione articuli de libero arbitrio, refert hoc ex aliorum sententia, sed non probat. Nec debent Ecclesiæ tribui singulorum somnia. Certe Concilium Tridētinum, cuius vox Ecclesiæ Catholicę vox est, disertis verbis tradit in sexta sessione, canone tertio, neminem posse sine Dei auxilio credere, sperare, aut diligere sicut oportet.

Quintus; *Gentes potuerunt ex Philosophia eam iustitiam comparare, quæ satis est ad salutem consequendam.*

Et citatur Andradius libro tertio. Atqui Andradius non scribit ex sola Philosophia gentes id potuisse, & non semel in eodem loco repetit, necessarium fuisse gentibus ad salutem, lumen diuinæ gratiæ. Viderit igitur Heshusius, quam bona fide auctores citet, & vtrum hoc non sit Lectoribus imponere, vel mentiri.

Sextus. *Par libertas à necessitate est in Deo, in Angelis & hominibus.* Item: *Libertas à necessitate inseparabilis est à natura intellectiua.* At hic si error est, Gregorij Nysseni, Anselmi, Bernardi, & omnium sanctorum Patrum est, quos libro superiore citauimus. Quare non parum Tilmāno debemus, quod tam antiquos, & tam doctos ac sanctos Patres Papistas fecerit.

A Septimus: *Sine auxilio gratiæ potest homo facere opera Deo grata.* Et citatur Andradius libr. 3. At non dicit hoc Andradius, sed tantum posse hominem facere aliqua opera, quæ non sint peccata, id est, bona moraliter, non quæ Deo sint grata, id est, gratiæ vel gloriæ meritoria.

Octauus, *Synderesis est inclinatio ad bonum.* At qui hoc negat, nescit quid loquatur: nam quomodo, quæso, potest non inclinare ad bonum, lumen humanæ menti à bono conditore insitum?

Nonus: *Synderesis non extinguitur in dæmonibus.* At hoc docet sanctus Augustinus lib. 2. confession. ca. 4. *Lex*, inquit, *scripta est in cordibus, quam ne ipsa quidem delet iniquitas.* Tametsi enim non sunt omnino idem synderesis, & lex naturæ, cum synderesis sit ipsum lumen intellectus per modum habitus in nobis manens, lex naturæ sint prima quædam principia B practica, quæ lumine illo cognoscuntur, tamen certum est, esse inseparabilia synderesim, legemque naturæ. Itaque S. Hieronymus, in primum caput Ezechielis scribit, synderesim in ipso etiam Cain post peccatum cõmissum deleri non potuisse. Sed omissis Patribus, nonne Isaias hoc dicit, cap. vlt. *Ignis eorum non extinguetur, & vermis non morietur.*

Quod item repetit aliquoties Dominus, Marci 9. Vermem autem, qui in damnatis non moritur, synderesim esse siue scintillam conscientiæ, docet Hieronymus, & alij in commentario Isaiæ. Itaque iam non Patres tantum, sed etiam Christum & Isaiã Tilmannus inter errantes Papistas numerare poterit.

Decimus: *Naturalia manserunt integra post peccatum.* At hoc perspicue docet Dionysius Areopagita, libro de diuinis nominibus, c. 14. Neque repugnat ei, quod alij dicũt, naturam humanam, per peccatum esse corruptam. Corrupta siquidem est natura per amissionem donorum supernaturalium, non per destructionem alicuius potentiæ, aut membri naturalis. *Naturæ quippe humanæ* (inquit S. Prosper libro contra Collatorem, cap. 26.) *etiam post præuaricationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus, & ratio, cæteraque corporis & animi bona.* Nec aliud significare volunt, qui inter Catholicos scribunt, naturalia manere integra post peccatum.

Vndecimus: *Mens humana multa per se intelligit, quæ ad cognitionem diuinarum rerum pertinent.* At hoc docet Apostolus ad Rom. 1. vbi dicit: *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, cognosci.*

Duodecimus: *Homo post lapsum habet rectum lumen rationis.* At solus eo caret, qui id negat. Certe enim si lumine rectæ rationis omnino priuati essemus, nihil à furiosis, vel à bestijs differremus.

Tertiusdecimus: *Homo accepta prima gratia gratis data, de condigno mereri potest gratiam gratum facientem, & vitam æternam.* Et citatur Gabriel lib. 2. distinctione 27. quæstione prima, ita dicens: *Anima gratia informata per actum à voluntate simul, & gratia elicitum, de condigno meretur æternæ beatitudinis præmium.*

At quis crederet Heshusium tam stultum, vel stupidum esse potuisse, vt ipse verba citaret quibus mendacia ipsius nullo labore confutarẽtur? Tantum enim abest, vt Gabriel dicat, hominem de condigno mereri gratiam gratum facientem, vt etiam dicat, non posse mereri gloriam, nisi prius habeat gratiam gratum facientem.

Decimusquartus: *Initium fidei à nobis est.* Et probatur ex Gabriele dicente: *Actum meritorium, quantum ad substantiam eius, esse à voluntate, tanquam à caussa prima & principali, & à gratia tanquam à caussa secunda, siue minus principali.* At somniabat credo, vel phrenesi laborabat Heshusius, dum hæc meditaretur. Vbi enim est mentio fidei in verbis Gabrielis? an non loquitur de actu meritorio: qui non solum fidem, sed etiam spem & charitatem prærequirit?

Decimusquintus: *Arbitrium credendi in nostra est potestate.* Et citatur Ruardus, dicens: *In potestate hominis quippe est, in melius mutare voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo.* At hanc sententiam Ruardus desumpsit ad verbum ex Augustino, lib. 1. retract. cap. 22. Neque id ignorare potuit Heshusius, si Ruardum legit. Sed dolus, an virtus quis in hoste requirat?

Decimussextus: *Homo renatus totam Dei legem implere potest.* Et citatur Concilium Tridentinum, sessione 6. At hoc idem habetur in Concilio Arausicano, canone 25. Imo & Sanctus Ioannes hoc dicit, cum ait: *Qui natus est ex Deo, non peccat*, 1. Ioan. 3. Idẽ enim esse non peccare, & legem Dei totam implere, docet idem Apostolus, 1. Ioan. 3. cum ait: *Et peccatum est ἀνομία, id est, legis præuaricatio.* Itaque iam ipsum etiam Ioannem erroris Pontificij damnare non veretur Heshusius.

Decimusseptimus: *Libertas arbitrij est causa efficiens applicationis voluntatis ad gratiam.* Et citatur Andradius, lib. 4. Atqui Andradius in eodem loco adiungit, id non posse liberum arbitrium nisi confirmatum firmissimis diuinæ gratiæ præsidijs.

Porro voluntatem efficienter concurrere ad eiusmodi actus, adeo certum atque euidens est, vt Kemnitius Heshusij collega, excusare nitatur Lutherum, quod alicubi scripserit, voluntatem mere passiuẽ se habere.

Decimusoctauus: *Homo plus præstare potest, quàm lex Dei præcipiat.* At id verum esse testatur Dominus, qui Matth. 19. Ei, qui totam legem se impleuisse dicebat, ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c.*

Decimusnonus: *Perseuerantia ex gratia, & libero arbitrio pendet.* At hoc docet S. August. li. de corrept. & grat. cap. 12.

En igitur quales sententias Heshusius errores Pontificiorum appellare non dubitauit. Sed magis adhuc impudentiam suam prodidit, cum eos refutare D aggressus est.

Nam prolatis aliquot Scripturæ sententijs, quæ nihil ad rem faciebant, ita conclusit: *Vbi demonstratum est, quod liberum arbitrium in rebus spiritualibus prorsus sit extinctum, sua sponte corruunt omnes reliqui errores Pontificiorum, quos plenis buccis de male libero arbitrio impudenter decantant.*

At neque demonstrauit, liberum arbitrium in rebus spiritualibus esse prorsus extinctum, de qua re in 6. lib. disseremus; neque si id vere demonstrasset, reliquæ sententiæ, quas ipse perperam vocat errores, sua sponte corruerent. Quales enim essent istæ consecutiones? liberum arbitrium in rebus spiritualibus nihil potest, igitur non est facultas rationis, aut voluntatis; vel, igitur synderesis non est inclinatio ad bonum, aut non remanet in dæmonibus: vel, igitur gentes per philosophiam non habuerunt notitiam, quæ sufficit ad salutem. Sed his nugis omissis, ad seria veniamus.

CAPVT XIV.

Probatur libertas arbitrij in moralibus, argumento ducente ad impossibile.

ASSERENDA nunc est veritas orthodoxa, quæ docet, hominẽ in statu naturæ corruptæ libe-

ro arbitrio prædítum esse, quoad moralia. Quoniam autem Ioannes Caluinus libro 2. Institutionum, ca. 5. argumenta Catholicorum certo ordine disposuit, easque vt potuit, soluit, aut soluisse videri voluit, nos ab illis initium ducemus, & eodem ordine non solum Catholica argumenta, sed etiam ipsius responsiones proponemus, vt ex illarum refutatione Lector intelligat, argumenta Catholicorum solidissima esse, neque hæreticis machinationibus labefactari posse. Caluinus igitur in duos ordines argumenta nostra distribuit, in priore constituit rationes ducentes ad impossibile, in posteriore rationes ostensiuas ex verbo Dei.

PRIMVM Catholicorum argumentum eiusmodi est: *Aut peccatum est necessarium, aut voluntarium; si est necessarium, igitur non est peccatum, ac per hoc peccatum non erit peccatum, quod fieri non potest: si est voluntarium, igitur vitari potest: & proinde homo est liberi arbitrij in moralibus. Quippe qui potest peccare & non peccare.* Quod argumentum sumptum est ex Augustino, in libro de vera religione, cap. 14.

Ad hoc argumentum, respondet Caluinus, peccatum esse necessarium & voluntarium simul, & negat vtramque partem consecutionis, videlicet, ergo non est peccatum, si est necessarium, &, ergo vitari potest, si est voluntarium.

Et quidem de posteriore parte non erit magna quæstio, si tollatur ambiguitas. Nam ipse per voluntarium intelligit spontaneum, seu liberũ à sola coactione, quale est etiam in pecoribus, & hoc modo voluntarium non pugnat cum necessario & ineuitabili. Nos autem accipimus voluntarium pro libero à necessitate, alioqui inepte diceremus, aut est necessarium, aut est voluntarium, si voluntarium non opponeretur necessario. Eodem etiam modo accepit voluntarium S. August. loco citato, id est, lib. de vera religione, c. 14. vt patet ex illis verbis: *Quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate seruirent.* Et infra, cum dixisset, Adamum volũtarie peccasse, reddit rationem. *Quoniam*, inquit, *si necessitate fecisset, nullo peccati crimine teneretur.*

Itaque consequutio illa, si peccatum est voluntarium, ergo vitari potest, non fuisset à Caluino negata, si voluntarium accepisset, vt accipere debebat, id est, vt ipsa nostri argumenti verba postulabant.

Priorem vero partem consequutionis cur negauerit, Quatuor caussas reddit.

PRIMAM, quoniam idem argumentum aliquando Pelagiani contra Augustinum protulerant.

SECVNDAM, quoniam peccata hominum, licet sint necessaria, tamen ideo sunt vere peccata, quia non nascuntur ex creatione, sed ex corruptione naturæ, quam corruptionem peccatum primi hominis peperit.

TERTIAM, quia diabolus necessario semper male agit, & tamen vere peccat, & Angeli sancti necessario semper bene operantur, & tamen vere bona sunt ipsorum opera.

QVARTAM, quia sanctus Bernardus serm. 81. in Cantica scribit, hominem post peccatum non posse vitare alia peccata, & tamen vere proprieque peccare.

Addit Caluinus in lib. 4. aduersus Pighium.

QVINTAM caussam ex Aristotele, lib. 3. Ethicorum, ca. 5. vbi docet Philosophus, hominem sponte fieri malum, cum posset non fieri, sed vbi talis effectus est, iam necessario esse malum: sicut qui ægrotus, sponte & libere in morbum incidit, quia noluit vitare res noxias, cũ eas facile posset vitare, tamẽ postea quàm ægrotus factus est, necessario male valet: *Ita quoque* (inquit Caluinus) *primus homo sponte ac libere peccando naturam corrupit, sed iam corrupta natura necessario male operatur.*

Addamus SEXTAM caussam ex Bucero & Kemnitio, qui probant, legis præuaricationem semper esse peccatum, siue sit voluntaria, siue necessaria, quoniam in priore Ioannis epistola, cap. 3. peccatum definitur ἀνομία, id est, legis præuaricatio. Iam igitur si caussas istas nihil ponderis habere demonstrauerimus, argumentum illud Catholicorum robur suum ac vires integre retinebit.

Ad PRIMAM caussam Respondeo, non eandem esse quæstionem, neque idem argumentum, quod nos obijcimus Caluino, & quod olim Pelagiani obiecerunt Augustino. Nam quæstio Pelagianorum non erat, an singula peccata vitari possent, sed an posset homo viuere sine omni peccato, etiam veniali, vt intelligi potest vel ex ipso titulo libri, de Perfectione iustitiæ, quem Caluinus citat. Respondit vero ad eam quæstionem Augustinus, ante peccatum Adæ fuisse in homine libertatem viuendi sine omni peccato, nunc autem esse necessitatem habendi aliquod peccatum. Ideo autem hæc necessitas habendi peccatum, non facit, quo minus peccatum sit vere peccatum, quoniam possunt vitari singula, quamuis non omnia. De qua re plura paulo infra dicenda erunt.

Ad SECVNDAM de corruptione naturæ, Respondeo, ex doctrina eiusdem Caluini. Ipse enim loco notato scribit, si peccata nostra orirentur ex corruptione nobis à Deo concreata, iustam excusationem peccatorum nos habituros apud Deum, tanquam nostrorum criminum auctorem. At ipse idem libro tertio Institut. ca. 23. scribit, peccatum primi hominis, ex quo naturæ corruptio orta est, fuisse Dei decreto, & ineuitabili volũtate commissum. Habemus igitur excusationem apud Deum, si ex corruptione, in quam eius decreto incidimus, & non ex nostra libera voluntate peccamus. Præterea naturæ corruptio ex doctrina Caluini, est ipsum originale peccatum, peccatum autem originale dimissum est in baptismo, vel vt non sit iuxta veritatem, vel certe vt non imputetur iuxta Caluini sententiam: igitur neque peccata illa imputari poterunt, quę ex ea corruptione nascuntur; nisi accedat noua caussa imputandi, id est, quod ita libera voluntate iam fiant, vt etiam vitari potuerint.

Ad TERTIAM, de peccatis dæmonum, & bonis operibus Angelorum, Respondeo, tam Angelos sanctos, quàm malos dæmones, respectu finis vltimi, non habere liberum arbitrium à necessitate, sed solum à coactione: tamen respectu mediorum, liberum arbitrium etiam à necessitate habere, quia multa faciunt, quæ possunt non facere, & contra; & in huiusmodi, dæmones vere peccare, & bonos Angelos opus vere laudabile facere: quamuis nec pœna, nec præmium essentiale crescere possit, cum vtrique sint in termino, & omnia ipsorum opera ad exercitium damnationis, vel gloriæ sempiternæ pertineant.

Itaque propositio illa Caluini, dæmones semper necessario male agunt, in aliquo sensu falsa est, in aliquo vera. Verum siquidem est in genere, eos non posse nisi male agere: falsum tamen est in particulari, omnia mala, quæ faciunt, illos necessario facere, possent enim (vt diximus) multa non facere, quæ faciunt, & ideo non necessitate, sed voluntate peccata committunt.

Ad QVARTAM, ex Bernardo respondimus,

in tertio libro, cap. 6. summa est, hominem peccatorem, dum in eo regnat cupiditas, non posse vitare peccatum, absolute autem posse, quia potest cum Dei adiutorio cupiditatem exuere & induere charitatem.

Ad QVINTAM ex Aristotele respondeo, testimonium illud Philosophi nihil ad rem propositam facere. Nam loquitur ille de habitu vitij, nos loquimur de actu.

Quamuis autem, qui malum habitum contraxit, non possit illum continuo expellere, & necessario fit vitiosus, sicut ægrotus necessario male valet post contractam ægritudinem: tamen potest actum malum non exercere, cum habitus inclinent, sed non cogant, & ideo non necessitate, sed voluntate perficit actum malum, & vere proprieque peccat etiam B ille, qui vitiosos habitus male viuēdo contraxit. Sed quale est, vt Caluinus ab Aristotele subsidium contra libertatem arbitrij postulet, cū ille Philosophus in libro 3. Ethicorum, libertatem arbitrij studiosissime accuratissimeque defenderit?

Ad SEXTAM, ex definitione peccati, Respondeo, In definitione peccati virtute contineri liberum arbitrium. Lex enim, quæ in ea definitione manifeste ponitur, non datur nisi ijs, qui liberum gerunt arbitrium. Nihil enim est aliud lex, nisi regula dirigens actiones: Frustra autem datur regula ei, qui non habet in potestate actiones suas. Alioqui reddant aduersarii caussam cur bestiis nullæ præscribantur leges, si ad legis vsum non requiritur libertas arbitrii. Atque hinc rursus confirmatur, & insolubilius efficitur argumentum illud, quod frustra Caluinus soluere conatus est. Nam si quod sponte fit, licet necessario fiat, potest esse peccatum proprie dictum, cur C non vere proprieque peccant infantes, furiosi, pecudes?

CAPVT XV.

Adfertur & defenditur secundum argumentum, pro libero arbitrio in rebus moralibus.

ARGVMENTVM SECVNDVM Catholicorum à Caluino propositum, atque (vt ipse falso credidit, etiam solutum) tale est: *Si non sit in homine libertas arbitrij, nullus erit pœnæ aut præmio locus, id autem communi totius humani generis consensu, sensuque refellitur.* Quod argumentum depromptum est ex D Augustino, in eodem capit. 14. eiusdem libri, de vera religione.

Ad hoc argumentum Caluinus tria dicit, PRIMO, fuisse quidem hanc ratiocinationem Chrysostomo & Hieronymo familiarem, eadem tamen vsos esse quandoque Pelagianos. SECVNDO, non sequi, nullum fore locum pœnæ, si nulla sit in homine libertas arbitrii. Nam pœna debetur culpæ; culpa vero in nobis residet, & à nobis manat: *Quid enim refert*, inquit, *liberone, an seruili iudicio, modo voluntaria cupiditate peccetur?* TERTIO addit, recte bona merita excludi ex eo, quod non sit in homine liberum arbitrium: neque id esse absurdum, cum testimonio sancti Augustini, Deus non coronet merita nostra, sed E munera sua. Et citat aliquot loca sancti Augustini, adiunctis etiam quibusdam testimoniis diuinæ Scripturæ. Videamus nunc, quid ponderis habeant tria ista dicta Caluini.

Ad primum, refert alia tria. Primum, Dico, si propterea nos Pelagiani censendi sumus, quoniam vtimur argumento, quo vtebantur olim Pelagiani, certe Caluinus, eiusque sodales Manichæi censendi erunt, quoniam eodem argumento, quo nos vtimur A contra Caluinum, vtebantur olim Chrysostomus, Hieronymus, August. aliique Patres veteres, contra Manichæos.

Secundo, quæro à Caluino quandoquidem ipse dicit, eodem argumento vsos fuisse Hieronymum & Pelagium, idem ne eos probare voluisse, an diuersa? Nam si probare volebant diuersa, nō erit verum, eodem illos argumento vsos. Neque enim fieri potest, vt homines non stulti, quales certe non erant Hieronymus & Pelagius, idem argumentum ad res diuersas probandas adhibere voluerint. Si probare volebant idēdem igitur sentiebant Hieronymus & Pelagius; quomodo igitur Hieronymus tam acriter pugnabat contra Pelagianos, si idem cum Pelagio sentiebat? Sed his omissis.

Dico tertio, ex eodem principio duxisse argumentum Patres nostros, & Pelagium, sed argumentum Patrum nostrorum fuisse plane ferreum, Pelagii vero arundineum. Chrysosto. enim & Hieronymus contra Manichæos efficacissime probant ex pœnis & præmiis arbitrii libertatem, quod nos eorum Patrum filii modo facimus, contra Manichæorum filios Caluinistas: & idem fecerunt Augustin. aliique Patres omnes cōtra eosdem hæreticos Manichæos, quorum testimonia suo loco proferentur.

Pelagiani autem ex pœnis & præmiis probare nitebantur, non liberum arbitrium non esse, sed gratia non indigere, sic enim ex Pelagianis Caluinus ipse refert: *Si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos, qui non laboramus, coronabitur.* Quod argumentum non minus debile est, quàm contrarium Caluinistarum, qui ex gratiæ necessitate contendunt, nullam esse arbitrii libertatem. Siquidem adiutorium gratiæ, & libertas arbitrii non pugnant inter se, neque vnum alterum destruit aut impedit, sed mirifice potius alterum iuuatur ab altero, quemadmodum infirmus & baculus Neque enim infirmus sine baculo ambulare potest, ipse tamen adiutus baculo vere ambulat, & libere etiam ambulat, cum possit, si velit, non ambulare. Atque hæc de primo Caluini dicto.

Ad SECVNDVM breuiter respondeo, Caluinum peccatum illud committere, quod Dialectici vocant petitionem principii. Assumit enim id, quod probare debuisset, culpam videlicet in nobis residere, & à nobis promanare, etiamsi necessitate adacti operemur, nec peccatum vlla ratione vitare possimus. Id enim est positum in controuersia, sit ne vera culpa, quæ vitari non potest.

Cū autē rogat, quid referat, liberone, an seruili iudicio, modo volūtaria cupiditate peccetur: Respondeo, tantū referre, quantū interest inter hominem & pecudem. Nam quemadmodum animal est genus ad hominem & pecudem: ita voluntarium, id est, spontaneum, ad liberum & non liberum. Itaque homo peccat, quia sponte libereque agit, pecudes non peccant, quia spontanee, sed non libere operantur.

Ad postremum Caluini dictum Respondeo, ipsum à se destrui, atque euerti. Nam si non est locus bono merito sine libero arbitrio, eadem ratione nō erit locus malo merito, eadem enim libertas ad bonum & malum meritum, ac præmium & pœnam requiritur. Itaque cum Caluinus ad argumentum illud, si nulla est arbitrii libertas, nullus erit pœnæ aut præmio locus, negat consecutionem quantum ad pœnas, & concedit quantum ad præmia, vna parte responsionis alteram euerti.

At fortasse non fuit tam ineptus, vt cum negasset consecutionem quoad pœnas, eandem postea concederet quoad præmia. En igitur verba ipsius libri secundi Institutionum, ca. 5. §. 2. *Acute sane* (inquit)

hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis, si non ex liberi arbitrij fonte prodeunt. Sed quod istud tantopere dissentaneum esse ducunt, longe aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario ducere, quod vti nefas confiteri putant. Hæc ille. Qui sicut inepte partem consequutionis concessit, partem negauit, ita non sine magna fraude testimonia Augustini & Scripturæ adducit, vt merita bonorum operum destruat. Nam cum probare deberet, nulla esse merita humana, etiam adiuuante gratia Dei, vt inde arbitrii libertatem euerteret: vt ipse probat, nulla esse bona merita, sine gratia, quod nemo Catholicorum negat,

A Loca quæ ipse adducit, hæc sunt, PRIMVM ex epistola quinquagesima secunda ad Macedonium: *Merita quorumlibet hominum quæ sunt? quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccato liber, & liberator inuenit.* Alterum, ex præfatione in Psalm. 31. *Si redditur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donauit indebitam gratiam.* Et infra: *Si vis alienus esse à gratia, iacta merita tua.* TERTIVM, ex concione secunda in Psal. 70. *Nihil es per te, Deum inuoca, tua peccata sunt, merita Dei sunt. Supplicium tibi debetur, & cum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua.* QVARTVM, ex ser. 15. de verbis Apostoli: *Meritum ex gratia, non gratia ex merito est.*

B His omnibus testimoniis nihil aliud S. Augustinus docet, nisi hominem nihil posse sine gratia in ordine ad salutem, & nulla esse merita hominũ, quæ non sint Dei munera, ratione præcedentis gratiæ, vt ipse explicat in libro de gratia, & libero arbitrio, ca. 6. *Si merita nostra* (inquit) *sic intelligerent, vt etiam ipsa Dei dona esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia, quoniam vero merita humana sic prædicant, vt ea ex semetipso habere hominem dicant, prorsus rectissime illis dicitur, dona sua coronat Deus, non merita tua, si tibi à te ipso sunt. Hæc enim si talia sunt, mala sunt: quæ mala sunt, non coronet Deus, &c.*

C Itaque non alia merita humana, S. Augustinus negat coronari à Deo, nisi illa, quæ sint in nobis à nobis sine adiutorio gratiæ. Quod cum omnes Catholici amplectantur, & prædicent, mentitur Caluinus, cum dicit, nos putare nefas, confiteri id, quod Augustinus pro necessario ponit. Nõ negari autem ab Augustino merita humana respectu sempiternæ beatitudinis, ex illa ipsa epistola ad Macedonium (vt alia nunc omittamus) Caluinus discere potuisset. Nam in ea sic loquitur de vita æterna: *Hoc piorum præmium est.* Et infra: *Assuesce obsecro, te, vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cum pietati perseuerantissimæ retribuetur merces fœlicitatis æternæ.* Et infra: *Bona vita nunc agitur, & postea præmium eius, quę nisi æterna esse non potest, beata vita persoluitur.* Et infra: *Hic sunt virtutes in actu, ibi in effectu; hic in opere, ibi in mercede.* Hæc ille.

D Pari fide citat idem Caluinus tria loca Apostoli, duo pro se, vnum contra se. Pro se adducit illa: *Quos prædestinauit, hos vocauit; quos vocauit, hos iustificauit, quos iustificauit, hos magnificauit,* Rom. 8. Et: *Quid habes, quod non accepisti?* 1. ad Cor. 4. Sed quid hæc (obsecro) faciunt contra vera merita Sanctorum? docet Apostolus, gratiam Dei semper esse necessariam, in principio, in medio, in fine: Quis nostrũ hoc negat? docet magnificari iustificatos, quia videlicet iustificati gratis, opera iusta fecerunt, quibus deberetur corona iustitiæ. Quis nostrum hoc non gratissime confitetur? Docet à Deo nos omnia accepisse, naturam, gratiam, bona merita, vitam æternam, neque id

E vllus Catholicorum inficiatur. Sed sicut bona merita nasci ex gratia, ita mercedem ex meritis promanare non dubitamus, dicente eodem Apostolo 2. ad Timoth. 4. (quem locum contra se Caluinus adducit) *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex.*

At (inquit Caluinus) *cur teste Apostolo, coronantur fideles? quia Domini misericordia non sua industria, & electi, & vocati, & iustificati sunt.* Sed non hoc dicit Apostolus, neque vocat hoc loco vitam æternam, coronam misericordiæ, sed iustitiæ; nec dicit donari, sed reddi, nec reddi à Patre, sed à Iudice; nec à Iudice benigno, sed iusto. Et quamuis verum sit, vitam æternam esse donum Patris misericordiæ propter gratiam præcedentem, iuxta illud: *Gratia Dei vita æterna,* ad Rom. 6. tamen verum est etiam, eam esse coronã iustitiæ, & reddi à iusto iudice propter opera bona: *Quoniam* (vt habetur in Concil. Arausicano, canone 18.) *merces debetur operibus, si fiant, sed gratia, quæ non debetur præcedit, vt fiant.* Hæc de meritis, nos *παρέργως* dicere coegit à Caluino extra rem propositam allata disputatio.

Vt igitur redeamus ad rem, argumentum illud Catholicorum, quod sumitur ex pœnis & præmijs, hac ratione confirmari potest. Ratio debiti, siue pœnæ, siue præmij debitum sit, id necessario postulat, vt id quod datur sit proprium. Nam si quis rem nõ suam, sed alienam donet, nihil ei propterea iure debebitur. Non est autem proprium, nisi id, cuius domini sumus: illius vero tantum domini sumus, quod est in potestate nostra, ita vt dare vel non dare, facere vel non facere, pro arbitrio valeamus.

S. Hilarius, canone 6. in Matth. *De nostro* (inquit) *est beata illa æternitas promerenda, præstandumque est aliquid ex proprio.* Et sanctus Paulinus, in epistola 2. ad Seuerum: *Quæ nobis* (inquit) *est gratia, si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de proprio seruiamus?* Ipse etiam B. Paulus ideo dixit, ad Rom. 7. *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud*: Quoniam non est nostrum, neque nos proprie facimus, nisi quod libere facimus. Quocirca tametsi bestiæ nobis multis in rebus vtilissime seruiant, nihil tamen eis præmij deberi putamus, quoniam non libere, sed ex necessitate deseruiunt. Perspicuum igitur est, si nulla sit libertas arbitrij, nullum fore (vt initio dicebamus) pœnis aut præmijs locum, & frustra Caluinum in huius argumenti solutione sudasse.

CAPVT XVI.

Proponitur & defenditur tertium argumentum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGVMENTVM tertium à Caluino pro Catholicis allatum, hoc est: *Si non esset in hominibus libertas arbitrij, non essent alij boni, alij mali, sed omnes boni, aut omnes mali, & si essent omnes boni, non essent alij alijs meliores, sed omnes æque boni, & si essent omnes mali, non essent alij alijs pejores, sed omnes æque mali. Id autem falsum esse tam aperte experientia docet, vt nulla ratione negari possit.*

Respondet Caluinus, hoc argumentum esse acceptum ex Chrysostomo, homilia secũda in Genesim, & Ambrosio (seu potius) Prospero in libro secundo de vocatione gentium, capite quarto, tamen non esse solidum, propterea quod diuersitas bonorum & malorum, quæ in hominibus cernitur, non oriatur ex libero arbitrio, sed ex electione diuina. Homines enim in statu naturæ corruptæ, omnes esse malos, sed placuisse Deo, alios ex illis ele-

ctione

ctione sua bonos facere, alios relinquere vt sint mali.

At nos imprimis existimauimus, Caluinum non ægre laturum, si velimus potius Chrysostomum & Prosperum sequi, & audire, quàm ipsum, præsertim cum rem eandem post Chrysostomum & ante Prosperum, scripserit Augustinus in libro de spiritu & littera, c. 34. Deinde dicimus, argumentum illud Catholicorum solidissimum esse, neq; per diuinam electionem & reprobationem vllo modo posse dissolui. Nam electio diuina, vt homines faciat bonos, prærequirit in illis arbitrij libertatē. Alioqui etiam infantes & furiosos immo etiā boues, & equos posset electio facere bonos moraliter, si libertas arbitrij ad moralē bonitatem non requireretur. Itaque recte scribit S. Bernardus, initio libri de gratia & libero arbitrio, sine altero horum, salutem perfici non posse. Nam si non est liberum arbitrium, non est quod saluetur, si non est gratia, nō est vnde saluetur. Et eodem modo dici potest, si non est liberum arbitrium, non est quod bonum fiat, si nō est gratia, non est vnde fiat. Non igitur essent alii boni, alii mali, nisi esset libertas arbitrii.

Præterea cur inter malos alii sunt aliis deteriores, certe non potest caussa referri in electionem diuinam, cum illa non faciat, sed sinat esse malos. Vnde igitur tanta diuersitas inter homines malos, vt alij multa vitia detestētur, quibus alij mirifice delectantur, & alij modice, alij mediocriter, alij extreme sint mali, nisi propter arbitrii libertatem?

Denique cur inter bonos alii proficiāt in dies magis, & perseuerent vsque in finem, alii deficiant, & misere cadant, ac pereant, non potest reddi ratio, nisi sit in homine liberum arbitrium. Siquidem electio Dei nulli est caussa cadendi, neque Deus vllum deserit, nisi prius ab illo deseratur, vt S. Augustinus docet, in libro de natura & gratia, cap. 26. tractatu 2. in Ioannem & alibi. Immo Scriptura ipsa hoc docet, in secundo libro Paralipomenon, cap. 15. *Dominus vobiscum est, quia vos fuistis cum illo*, vel clarius secundum interpretationem septuaginta virum: *Quamdiu vos estis cum illo. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos.* Et in Psalmo trigesimo sexto. *Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in sæculum sæculi, quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos.* Illi igitur qui fiunt ex bonis mali, poterant non fieri, quia non desererentur à Deo, nisi prius ipsi desererent Deum, ac per hoc libere fiunt mali. quare nisi esset libertas arbitrii, vt argumentum Catholicorum recte probat, non esset ista, quam cernimus inter homines, bonorum, malorumque diuersitas.

CAPVT XVII.

Proponitur & defenditur argumentum quartum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGVMENTVM QVARTVM, idemque postremum, quod adfert Caluinus pro Catholicis eiusmodi est. *Si tollatur liberum arbitrium ab humano genere in actionibus morum, simul etiam tolli necesse erit cohortationes, obiurgationes, laudes, vituperationes, præcepta, consilia, monita, & alia id genus. Quorsum enim laudes, aut vituperes, & admoneas, præcipias, reprehendas, horteris, si non possunt homines aliud facere, quàm faciunt?* Desumptum est autem hoc argumentum ex Augustino, in libro de vera religione, c. 14.

Respondet Caluinus duobus modis, PRIMVM admonet, vt contenti simus exemplis Christi & Sāctorum. Christus enim dixit: *Sine me nihil potestis* A *facere*, Ioannis decimo quinto, & tamen hortabatur & corripiebat omnes. Apostolus quoque testatus est, Roman. 9. *Non esse currentis, neque volentis, sed miserentis Dei.* Et primo ad Corinthios tertio. *Neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat*, & tamen hortari & corripere omnes non cessabat. Ipsi etiam Prophetæ hortabantur & corripiebant homines assidue, & tamen clamabant; proprium esse Dei circumcidere corda, & pro lapideis, dare carnea. Denique Sanctus Augustinus propter hanc ipsam obiectionem scripsit integrum librum, quem nominari voluit de correptione & gratia. In quo libro, c. 3. sic B ait: *O homo in præceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione cognosce, tuo te vitio non habere, in oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere.* Et ca. 6. *Corripiatur origo damnabilis, vt ex dolore corruptionis voluntas regenerationis oriatur, si tamen qui corripitur, filius est promissionis.*

Deinde respondet, correptiones & exhortationes vtiles esse, etiamsi non adsit liberum arbitrium: nam reprobis adhiberi ad flagellum conscientiæ in hac vita, & ad testimonium in alia, vt inexcusabiles ad Domini tribunal efficiantur, electis autem vt per verbum exterius excitentur, sicut per spiritum intus illuminantur, & ad gratiam recipiendam per externam verbi correptionem præparentur. Sed vtraque Caluini responsio paruo negotio refutari potest.

C Quod enim ad priorem attinet, nos ex Christi & Sanctorum exemplis liberum arbitrium efficaciter probari existimamus. Quoniam enim nemo, nisi prorsus iudicio careat, hortatur, aut corripit infantes, vel insanos, sed solum adultos & mentis compotes, colligimus eos duntaxat hortationis & correptionis capaces esse, qui liberi arbitrii vsum habent: non enim aliud interest, inter homines insanos & sanos, nisi quod illi more pecudum, naturali quodam instinctu feruntur, nec possunt aliter facere: isti libero iudicio eligunt, quid agant, & possunt, si ita libitum fuerit, non eligere. Itaque simile esset hortari hominem non liberum, ad eligendum bonum, & corripere, si non eligat; ac si quis hominem in carcere D conclusum, hortaretur ad currendum per campos & reprehenderet, si non pareret.

Refellit hanc similitudinem Caluinus; aliud enim esse dicit, hominem tyrannice ligatum ab alio, non posse per campos discurrere: aliud, hominem proprio vitio effectum malum, iam non posse eligere bonum. At finge aliquem, qui sua culpa in puteum lapsus fuerit; vtrum is recte admoneretur, vt exiret & obiurgaretur nisi pareret? Obiurgaretur quidem recte, quod in puteum se deiecisset, cum in potestate haberet, non se deiicere, at non recte obiurgaretur, quod non inde emergeret, si id iam in eius potestate non esset.

Ad obiectiones illas ex Scriptura: *Sine me nihil potestis facere.* Et: *Non est volentis, neque currentis.* Et: *Neque E qui plantat est aliquid, neque qui rigat.* Respondeo, recte probari his testimoniis, liberum arbitrium egere gratia Dei. Cæterum eam gratiam, quæ necessaria est ad faciendum, quod Deus præcipit, vel ad quod hortatur, nemini deesse; & ideo (vt sanctus Leo scribit sermone decimo sexto, de passione Domini) recte Dominum instare præcepto, quia præcurrit auxilio.

Ad obiectionē ex Augustino, in lib. de correptione & gratia. Respondeo, Augustinum in toto eo libro pro certo assumere, eis qui corripiuntur non deesse auxilium gratiæ, quo possint, si velint ex correptione proficere. Nam cum dicit, capite tertio:

Ioan. 15. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et ad Roman. 6. *Habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Et ad Gala. 5. *Fructus spiritus sunt charitas, continentia, &c.* Et ad Ephes. 5. *Fructus lucis est in omni bonitate, &c.*

OCTAVVM argumentum sumit Caluinus ex illo Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est.* At caro tota est mala, neque bonum aliquid gignere potest. Nam effectus carnis mors est, ad Roman. 8. Et fructus carnis sunt fornicatio, immunditia, &c. ad Gal. 5. Neque responderi potest, accipi carnem pro parte hominis inferiore, cum dicitur: *Quod natum est ex carne, caro est.* Nam Dominus ait: *Oporteret vos nasci denuo.* At nasci debemus secundum partem superiorem. Ait enim Apostolus ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ.* Igitur pars etiam superior ante iustificationem dicitur caro, & nihil facere potest, nisi propria carnis, id est, peccata.

Respondeo, Caro sumitur quidem interdum in diuinis litteris pro homine carnali, vt carnalis distinguitur à spirituali, id est, pro homine, in quo primas partes sibi vendicat caro, vt in loco citato, ad Galatas 5. *Opera carnis sunt fornicatio, &c.* Sæpius tamen per figuram intellectionis pro toto homine simpliciter accipitur, vt Ioan. 1. *Verbum caro factum est.* Et Isaiæ 40. *Omnis caro fænum.* Hoc autem loco certum est, carnem accipiendam esse simpliciter pro homine, vt accipiunt Chrysostomus, Augu. Cyrill. & alij in commentario, & Basilius libro 1. de Baptismo, ca. 2. vltra medium. Dominus enim, vt ostenderet, oportere nos nasci denuo, si velimus hæreditatem diuinam consequi, dixit, *Quod natum est ex carne, caro est*, hoc est, non sufficit natum esse semel ex homine. Nam homo nihil aliud quàm hominem gignit. Sed nascendum est iterum, idque ex Deo, vt simus quodam modo Dij, & hæreditatem filiorum Dei consequi mereamur.

Quare illa ratiocinatio Caluini non est ad propositum. Non enim debet homo nasci denuo, quia sit totus carnalis, & nihil possit facere, nisi opera carnis, sed quia per primam generationem non habet esse, nisi naturale & humanum, indiget autem esse diuino, & supernaturali, vt filius, & hæres Dei dici, & esse possit. Porro ad Romanos octauo, accipitur caro pro parte inferiori, vt patet ex toto præcedente capite, & sensus eius loci est, acquiescere carnis concupiscentijs mortem esse, quia peccatum mortale admittit, qui carni in omnibus acquiescit. Quāuis autem non possit non peccare, qui carni obedit; tamen nō cogitur etiam homo impius in omni opere carni obedire, sed potest aliqua opera facere ex naturali propensione, non ex vitiosa cupiditate, vt sæpe dictum est supra.

NONVM argumentum sumunt ex illo Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Respondeo, Loquitur Dominus de his operibus, quæ ad salutem pertinent, de quibus paulo ante dixerat: *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et hoc modo locū istum intelligit Concilium Arausic. cap. 7. Atque huc pertinent illa etiam loca, quæ à quibusdam obijciuntur ex 1. ad Corinth. 4. *Quid habes, quod non accepisti?* Ex 2. ad Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Ex Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis.* Ex Philip. 2. *Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere.* Hæc enim omnia ad opera pietatis & salutis pertinent, quæ sine Deo, neque inchoari, neque perfici posse, infra demonstraturi sumus.

DECIMVM argumentum sumunt ex illis verbis epistolæ ad Rom. capite decimoquarto. *Omne quod non est ex fide, peccatum est:* quod argumentum non solum à Kemnitio proponitur, sed etiam à Caluino libro tertio Institution. capite decimoquinto & à Melanchthone in Apologia Confessionis, titu. de Iustificatione.

Sed responsio in promptu est. Nam eo loco beatus Paulus, nomine fidei, non intelligit fidem, qua credimus in Christum, vnde dicuntur fideles, qui ea fide præditi sunt, & infideles, qui eadem fide carent: sed fidem, qua credimus aliquid esse licitum, quæ etiam conscientia dici potest. Et sententia illius loci est, peccatum esse quidquid fit cōscientia reclamante & protestante, illud fieri non debere.

Hanc autem esse germanam eius loci expositionem, dubitari non potest, tum, quoniam ita exposuerunt fere omnes interpretes Græci, & Latini, vt commentar. adscriptus Ambrosio, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & alij, & præterea Innocentius Papa in Concilio Lateranēsi, vnde extat caput finale de præscriptione. Tum, quia textus ipse plane cogere videtur. Differit enim Apostolus de cibis mundis & immundis, secundum legem, & ait: *Qui discernit si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide;* id est, qui discernit inter cibos mundos & immundos, existimans aliquos vere esse immundos, si omnes æque manducauerit, damnatus est, quia facit contra id, quod credit esse faciendum. Omne enim quod non est ex fide, id est, secundum id, quod credit faciendum, peccatum est. Atque hinc natum est axioma illud Theologorum, conscientiam (quamuis erroneam) semper ligare. Nunquam enim licet contra conscientiam facere. Non ignoro, sanctum Augustinum paulo aliter hūc locum exposuisse, sed de eius sententia paulo post dicemus.

VNDECIMVM argumentum sumunt ex illo 1. ad Corinthios 10. & Coloss. 3. *Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Respondeo, sonant hæc verba piam admonitionem, non præceptum proprie dictum: nisi intelligamus, hoc tantum imperari, vt omnia fiant in gloriam Dei explicite vel implicite. Nam saltem implicite omnia refert in gloriam Dei, qui operatur propter bonum aliquem finem. Semper enim ex bonis operibus, etiamsi is, qui ea facit, forte de Deo non cogitet, sequitur, vt qui ea vident, glorificent, aut certe glorificare possint patrem nostrum, qui in cœlis est.

DVODECIMVM argumentum ex illo ad Ephes. 4. *Testificor in Domino, vt iam non ambuletis, sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem omnis immunditiæ, in auaritiam.* Respondeo, Non dicit Apostolus, omnia opera infidelium esse peccata, sed plurima esse mala & immunda, omnia autem saltem esse vana, id est, inutilia ad veram fœlicitatem, cum ipsi & lumine fidei & spe regni cœlestis careant.

TERTIVMDECIMVM argumentum ex illo 2. ad Timot. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem*, At voluntas diaboli est, vt homines semper peccent. Respondeo, Dicuntur peccatores teneri laqueis diaboli captiui ad ipsius voluntatem, non quod cogantur facere, aut pati quicquid diabolus vult, sed quia non possunt pro suo arbitrio, & suis solis viribus, ab illa captiuitate liberari.

QVARTVMDECIMVM argumentum, ex illo ad Timoth. 1. *Omnia munda mundis, inquinatis autem*

& infidelibus, nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia. Respondeo, Explicant hunc locum sanctus Hieronymus in commentario, & sanctus Augustinus, lib. 31. contra Faustum, cap. 4. qui docent, Apostolum non loqui de operibus infidelium, sed de cibis mundis & immundis; secundum legem, vt hæc sit sententia huius loci: *Omnia munda mundis*, id est, omnes cibi natura sua mundi sunt, & hoc tempore post abrogatam legem veterem iuste & sancte à iustis hominibus mãducantur, quippe qui sciunt nihil esse immundum, quod cum gratiarum actione percipitur: *Inquinatis autem & infidelibus, nihil est mundum*, id est, hominibus iniustis, & qui nolunt credere, legem asse abrogatam, quales sunt Iudæi, omnes cibi sunt immundi, non solum illi, quos lex iudicabat immundos, sed etiam cæteri, quos isti ita infideliter sumunt, vt existiment, eos solos esse mundos. Inquinata enim est eorum & mẽs & conscientia, id est, idcirco omnes cibi sunt istis immundi, quoniam inquinatam mentem, & erroneam conscientiam gerunt.

Quod si quis omnino contendat, illud: *Infidelibus, nihil est mundum*, significare, omnia opera infidelium esse peccata: interrogãdus erit, quid significet illud: *Omnia munda mundis.* Nam non potest hæc sententia significare, omnia opera iustorum esse iusta, cum iusti sint, qui iubentur dicere. *Dimitte nobis debita nostra.* Et: *Septies in die cadit iustus.* Restringenda igitur erit sententia ad illa opera, quæ fiunt ex iustitia, id est, ex charitate, & pietate: quo modo facile concedemus, omnia opera impiorum & infidelium, esse peccata, dum illud (*omnia*) restringatur ad illa opera, quæ ex impietate & infidelitate procedunt.

QVINTVMDECIMVM argumentum, ex illo ad Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Respondeo, Impossibile est sine fide placere Deo, vt quis amicus Dei constituatur. At sicut natura humana, vt res aliæ creatæ, quia bona est, bonitate naturæ, nõ potest non placere Deo, qui summe bonus est, & cui placet omnia bona: Sic etiam opera facta ex bono naturæ, sine admixtione malæ alicuius circumstantiæ, bona sunt, & Deo placent, tametsi non sint eius pretij, vt vel gratiam, vel vitam mereãtur æternam. Quoniam vero Pelagiani bonis operibus, solis naturæ viribus effectis, tribuebant, vt gratiam Dei mereri possent, ideo recte S. August. lib. 4. in Iulianum, cap. 3. vtitur aduersus eos hoc Apostoli testimonio: *Sine fide impossibile est placere Deo.*

Postremum argumentum sumitur ex illo 1. Ioan. 2. *Quidquid est in mundo* (id est, in amatore mundi) *concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Respondeo, Si per mundum intelligamus cum Augustino hominem mundi amatorem, sensus erit, in amatore mundi, vt talis est, nihil esse, nisi hæc tria, quoniam omnia peccata reuocantur ad hos tres fontes, luxuriam, auaritiam, superbiam. Alioqui enim non negat Ioannes, quin sint in homine, quantumuis peccatore, multa bona naturalia, corpus, animam, intelligentiam, voluntatem, &c. sed (vt dixi) loquitur de amatore mundi, non vt est homo factus à Deo, sed vt est peccator factus à se. Si tamen cum alijs expositoribus intelligamus per mundum hanc rerum vniuersitatem, sensus erit, nihil esse in mundo, nisi obiecta luxuriæ, auaritiæ & superbiæ, & ideo non esse diligendam creaturam, sed creatorem, in quo est obiectum veræ perfectæque fœlicitatis.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

SEQVVNTVR nunc argumenta ex Patribus, ac præsertim ex Augustino.

PRIMVM argumentum ex lib. 1. Retract. cap. 15. *Voluntas sine charitate tota est vitiosa cupiditas.* Respondeo, loquitur de voluntate, vt voluntas significat potentiam, non actum. Nam de eadem paulo ante dixerat, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate, nisi forte, si pia est, vt oret auxilium? Porro potentia voluntatis sine charitate, tota est vitiosa cupiditas, id est, plena est amore proprio. Sed non tollitur propterea inclinatio naturalis ad bonum, quę non est habitus bonus, vel malus, quales sunt charitas & cupiditas, sed est ipsa potentia volũtatis, inclinata ad bonum natura sua, ex qua inclinatione fieri potest aliquod opus, quod non sit peccatum, quando non datur occasio cupiditati, vt vim suam exerat, vt cum aliquis, quamuis alioqui vitijs omnibus coopertus, occurrit pauperi & ægroto, & ex humana misericordia illi compatitur.

Non esse autem peccata omnia opera illorum, qui charitate carent, ac proinde cupiditate non carent, docet idem Augustinus in libro de patientia, capite 26. vbi de schismaticis loquens dicit, eos non peccare, si quid patiantur pro Christo, & tamen id eis non prodesse ad vitam æternam, cum charitatem non habeant.

SECVNDVM argumentum, ex epistola 106. sic loquitur de Pelagio: *Aliquando ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance propendit, vt aliquantum etiam ad non peccandum valere definiat. Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur, sine qua nos dicimus, ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere.* Respondeo, Non significat, meo iudicio, sanctus Augustinus, non posse hominem suis viribus facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed non posse viuere sine omni peccato, ita vt illud, *ad non peccandum*, non sit ad peccatum aliquod vitandum, sed ad viuendum sine peccato. Nam hoc nobis persuadet imprimis illa ratio eiusdem Augustini: (*Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur*) quæ nihil concludit, si, *ad non peccandum*, significet, ad peccatum aliquod vitandum: concludit autem efficacissime, si, *ad non peccandum*, significet, ad nunquam peccandum.

Deinde, verba sequentia idem testantur. Nam explicans S. August. quid sit, quod Pelagius dicebat, liberum arbitrium aliquantum ad non peccandum valere, dicit, sensisse Pelagium, posse hominem seruare solis naturæ viribus omnia mandata, sed ægre, ac difficulter; per gratiam vero facile, ac suauiter, ac per hoc posse suis viribus nunquam peccare, sed aliquantum, id est, ægre, ac difficulter.

Adde etiam TERTIO, non fuisse ab vllo veterum inter errores Pelagij enumeratum, posse hominem suis viribus facere aliquod opus bonum moraliter, vel (quod est idem) facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed posse omnia mandata seruare & viuere absque omni peccato, vt patet ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, & Augu. lib. de hæresibus, cap. 88.

Posset etiam responderi ad idem argumentum, per illud, *ad non peccandum*, significari ad resistendum tentationi, & tunc libentissime confitemur, ad non peccandum, sine adiutorio gratiæ liberum arbitrium nihil valere.

TERTIVM argumentum sumitur ex Enchiridio, A capite trigesimo, vbi sic legimus: *Quid boni operari potest perditus, nisi in quantum à perditione liberatur?* Respondeo, Loquitur S. Augustinus de opere boni, quod ad salutem perducat. Dixerat enim: *Verum hæc pars generis humani, cui liberationem Deus, regnumque promittit æternum, nunquid meritis operum suorum reparari potest? absit. Quid enim boni operari potest perditus, &c.*

QVARTVM argumentum ex libro secundo, de peccatorum meritis & remissione, capite decimooctauo: *Si voluntas aut bona est aut mala: & vtique malam non habeamus ex Deo, restat vt bonam voluntatem habeamus ex Deo.* Respondeo, Per voluntatem non accipit actum voluntatis, vt aduersarij putant, sed B potentiam, quæ si prædita est charitate, est bona; si cupiditate, est mala. Dixerat enim paulo ante, illam esse bonam, quæ diligit Deum; illam malam, quæ non diligit. Diligere enim & non diligere, ad potentiam pertinet. Potest autem voluntas mala operari aliquid boni moralis, sicut potest voluntas bona operari aliquid mali venialis. Sed sicut voluntas bona hominis iusti non operatur peccatum veniale ex charitate, sed ex corruptione naturæ, ita voluntas mala hominis impij & infidelis, non operatur bonum morale, ex cupiditate, sed ex bono naturæ, quod non omnino perijsse idem August. scripsit in libro de spiritu & littera, capite 34. & alijs in locis.

QVINTVM argumentum ex libr. 1. contra duas C epistolas Pelagianorum, cap. vltimo, vbi S. August. scribit, bonum vsum liberi arbitrij esse ex gratia; Respondeo, Non dicitur bene vti libero arbitrio, qui inter innumerabilia peccata admiscet vnum aut alterum opus bonum morale, sed qui vt plurimum viuit secundum rationem, & omnia mandata moralia diligenter seruat, quemadmodum non bene vtitur calamo, qui vnam, aut duas litteras pulchre depingit, & integras dictiones corruptissime scribit: Sed qui apposite ad legendum verba omnia format ac digerit, quamuis vnum, aut alterum characterem interdum minus recte pingat,

Hunc bonum vsum liberi arbitrij Pelagiani meritorium gratiæ esse volebant, nos vero cum S. Augu- D stino dicimus, eum haberi non posse, nisi per gratiam. Iam enim supra docuimus, non posse hominem suis viribus, omnia mandata seruare, præsertim si tentatione pulsetur.

SEXTVM argumentum, ex lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, ca. 8 liberum arbitrium captiuatum, non nisi ad peccatum valet, ad iustitiam vero, nisi diuinitus liberatum, adiutumque non valet. Respondeo, Recte dicitur liberum arbitrium non nisi ad peccatum valere, tum quia magnas vires ad peccandum habet, tum quia vt plurimum reipsa peccat, nisi diuinitus adiuuetur. Nam pauca quædam bona moralia, quæ potest facere, pro nihilo reputantur, cum & nihil prosint ad salutem æternam, E & obruantur multitudine peccatorum. Similes sententiæ frequentissime occurrunt in Scripturis diuinis, vbi dicitur, ab omnibus fieri, quod à plurimis fit, vt Gen. 6. *Omnis caro corruperat viam suam.* Matt. 2. *Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo.* Ioan. 12. *Mundus totus post illum abit.* Actor. 21. *Tota confunditur Hierusalem.*

SEPTIMVM argumentum ex libro de gratia & libero arbitrio, cap. 18. *Quod non fit ex charitate, non bene fit.*

Respondeo, Non fit bene, id est, vtiliter ad salutem.

OCTAVVM argumentum ex lib. 1. de nuptijs & concupisc. capite 3. & libro 4. in Iulianum, capite 3. & Tract. in Psalm. 31. vbi sanctus Augustinus docet, omnia opera infidelium esse peccata, & eo trahit illud: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Respondeo, Duæ adhiberi possunt ad hoc argumentum solutiones. Prior est conformis ijs, quæ dicta sunt ad argumenta superiora, videlicet vocari peccata omnia opera infidelium, quia fere omnia fiunt ob malum finem, vt in cultū falsorum Deorum, vel ad inanem gloriam; & hoc modo loquitur ipse sanctus Augustinus libro quarto in Iulianum, cap. 3. *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri vera sapientia iubet, & si officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.* Et infra: *An & isti, qui exhibuerunt terrenæ patriæ Babylonicam dilectionem, & virtute ciuili, non vera, sed verisimili dæmonibus, vel humanæ gloriæ seruierunt; Fabij videlicet, & Regulis, & Fabricijs, & Scipionibus, & Camillus pronisuri estis aliquem locum inter damnationem, regnumque cælorum?* Damnat igitur rectissime Augustinus illa opera infidelium, quæ ad malum ab eis referebātur; & quoniam talia erant fere omnia, quę ab illis fiebāt (vt ipse idem dicit in libro de spiritu & littera, capite vigesimo septimo) ideo simpliciter omnia opera infidelium peccata fuisse dicit, tribuens omnibus, quod maximæ parti conueniebat; & merito reprehendit Iulianum, qui posse infideles viribus naturæ præcepta omnia moralia seruare, & sine peccato viuere, temere asserebat.

Posterior solutio erit, si dicamus, per peccatum, intelligi ab Augustino non solum id, quod est proprie peccatum, & cui debetur pœna, sed illud etiam, quod caret omni illa perfectione, quam habere potuisset, quodque sterile & inutile est ad veram beatitudinem consequendam. Ita enim se ipse explicat loco citato, libro 4. in Iulianum, capite 3. *Scito*, inquit, *nos illum bonum hominem dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum, regnumque perduci.* Hæc ille, qui cum ita definiuerit bonum, significauit etiam contra malum se appellare, & peccatum illud omne quod ad regnum cœlorum non perducit, etiamsi alioqui non sit tale malum, quod pœnam mereatur.

NONVM argumentum sumitur ex illis Augustini testimonijs, quæ docent, virtutes morales esse etiam dona Dei, siue in fidelibus, siue infidelibus inueniantur. Id enim docet Augustinus de virtute continentiæ in epist. 89. quæst. 2. & in epist. 105. & 130. in quo loco postremo cōtinentiam infidelis hominis, dixit esse donum Dei. Idem docet de patientia, in libro de patientia, à cap. 15. vsque ad finem. Denique libro 4. in Iulianum, cap. 3. idem affirmat de omnibus virtutibus infidelium.

Respondeo, virtutes morales dicuntur merito dona Dei, quia non acquiruntur nisi per actus frequentes: non possunt autem frequentari eiusmodi actus, nisi resistendo passionibus, easque frænando & coercendo, quod supra diximus, sine adiutorio & protectione Dei fieri non posse. Sed non sequitur, si virtutes sint dona Dei, non posse hominem suis viribus aliquod bonum opus facere, quando nulla tentatione pulsatur, quod sit bonum moraliter, hoc est, non sit peccatum proprie dictum.

Atque ex his, quæ dicta sunt, explicari possunt testimonia omnium aliorum Patrum, si qua inueniantur in speciem contraria doctrinæ iam traditæ. Vel enim intelligi debent de bonis operibus, quæ ad salutem pertinent, vt illud Concilij Arausicani

canon.

canon. 20. *Multa bona fiunt in homine, quæ non facit homo, nulla autem bona facit homo, quæ non præstet Deus, vt faciat homo.* Et illud Ambrosij libro 2. in Lucam: *Vides quod vbique studijs humanis virtus diuina cooperatur, vt nemo possit ædificare sine Domino, nemo incipere sine Domino.* Et illud Cypriani libr. 2. epistol. 2. *Dei est omne quod possumus.* Et illud, quod definitum fuit contra Pelagianos, teste Augustino in epist. 106. gratiam ad singulos actus dari.

Vel debent exponi de opere, quod reipsa ad malum finem refertur, aut certe quod est peccatum largo modo, quia non habet omnem perfectionē quam habere posset. Sic intelligimus illud Prosperi lib. 1. de vocatione, cap. 7. *Sine cultu veri Dei, etiam quod virtus esse videtur, peccatum est.* Et illud Gregorij lib. 2. Moralium, cap. 13. *Si non prius in corde nostro fides gignitur, reliqua quoque esse bona non possunt, licet esse videantur.* Et illud Hieronymi in cap. 3. ad Galat. *Sine Christo omnis virtus in vitio est.*

Vel denique accipi debent de operibus, non ratione difficultatis, quæ sit in ipso actu, sed ratione tentationum, quæ vel adsunt, vel adessent, nisi Dei protectio, & singularis prouidentia vigilaret. Hoc enim modo dictum esse intelligimus à Zozimo, vt refert Celestinus in epist. ad Gallos, in omni actu & motu adiutorem & protectorem inuocandum esse Deum. Et à Concilio Arausicano can. 9. *Diuini muneris est, cum pedes nostros ab iniustitia detinemus.* Et canone 22. nihil nos habere à nobis, nisi mendacium & peccatum. Quamuis hoc possit etiam intelligi de auxilio generali, quod à Pelagio pariter negabatur, vt sensus sit, à nobis habemus mendacium & peccatum; veritatem & bona opera non habemus, nisi concurrente Deo, per auxilium generale, vel speciale, prout operum ipsorum qualitas & varietas postulat. Supersunt argumenta ex ratione.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex ratione.

PRIMVM argumentum ex ratione ducitur ab orationibus piorum. Pij siquidem omnes in omnibus operibus, etiam moralibus, Deum implorant adiutorem, & opere perfecto illi gratias agunt. Sed si hoc argumentum aliquid efficeret, efficeret quoque, non posse opera mechanica fieri sine speciali auxilio Dei; nam & in illis perficiendis, pii opifices Deum inuocant, & opere absoluto, illi gratias agūt. Ista igitur nō probant, non posse fieri solis viribus naturæ aliquod opus bonum mechanicum, vel morale, quasi vires naturæ, etiam corruptæ, non sint pares illis operibus, nisi excitentur, aut iuuentur auxilio supernaturali; sed probant, recte inuocari Deum, vt protectione sua impediat hostem communem generis humani, qui nos infestare non cessat; & rursum, vt in decursu operis prouidentia sua nostram vitam & vires conseruet; impedimēta, quæ extrinsecus accidere possent, auertat: denique semper & vbique nos dirigat, ne humana ignorantia, & errore labamur, in tanta actionum varietate. Cogitationes enim hominum timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ.

SECVNDVM argumentum est Philippi Melancthonis, is enim in Apologia, tit. de iustificatione, admittit opera quædam infidelium, ornari a Deo, temporalibus præmiis; tamen dicit, non esse laudanda cum contumelia Christi, quod illi faciunt, scilicet, qui dicunt, ea non esse peccata coram

A Deo. At nos non ea laudamus cum contumelia Christi, cum dicamus, nihil prodesse ad vitam & salutem, quæ est in Christo Iesu: ipse vero ea damnat, cum contumelia creatoris. An non fit iniuria Deo, si dicatur, ornare præmijs peccata; & non dicitur cum contumelia conditoris, peccata esse, quæ ex bono naturæ ab illo conditæ fiunt.

TERTIVM argumentum est Caluini in Antidoto, canone 7. session. 6. Concilij, vbi sic loquitur: *Peccator & infidelis mortuus est, & resuscitatur per Euangelium; ergo quamdiu sic manet, non potest aliquid vitale agere.* At peccator & infidelis mortuus est morte gratiæ, non morte naturæ. Liberum enim arbitrium, B quod ad vitam naturæ pertinet, non extinctum, sed extenuatum esse docet Concilium Arausicanum, can. 8. Itaque non potest homo peccator & infidelis agere aliquid vitale, quod ad vitam gratiæ pertineat; potest tamen agere aliquid vitale ex iis, quæ pertinent ad vitam naturæ, qualia sunt opera moralia, quæ ex naturalibus principiis, ratione videlicet & voluntate dependent.

QVARTVM argumentum. Homo per peccatum factus est peruersus & distortus, ac similis tibiæ curuæ. Sed curua tibia non potest ambulando non claudicare: igitur non potest homo peccator operando non peccare. Respondeo, homo per peccatum sine dubio peruersus ac distortus efficitur, sed non necessario ex illa curuitate, quæ nihil est aliud, C quàm cupiditas, operatur. Potest enim quiescente cupiditate operari ex propensione naturali, quæ recta est. quare similitudo de curua tibia nihil probat, nisi semper hominem peccare, quando ex cupiditate aliquid facit.

QVINTVM argumentum, si ad bonum opus morale non requireretur nisi auxilium Dei generale, sequeretur, Deum non magis concurrere ad opera bona, quàm ad mala. Hoc autem absurdum, docet sanctus Augustinus in libro de gratia Christi, capite vigesimoquinto. Respondeo, Deum magis concurrere ad bonum opus, quàm ad malum, potest duobus modis intelligi, Vno modo, quod maius auxilium conferat. Alio modo, quod D eodem auxilio magis attingat effectum. Priore modo non est absurdum, Deum non magis concurrere ad bonum opus morale, quàm ad malum, cum aliquando non sit vnum magis difficile, quàm alterum, immo etiam possit fieri, vt opus malum sit longe difficilius, & plura requirat, quàm bonum, & ideo magis egeat auxilio Dei generali, quod nunquam negatur, nisi Deus miraculum facere velit. Posteriore modo semper Deus magis concurrit ad bonum quàm malum: nam in bono facit Deus, & quod est, & quod bonum est, in malo facit quod est, sed non quod malum est. Et rursus, Deus concurrit ad bonum moraliter, quia præcipit illud, vel consulit, ad malum non concurrit vlla ratione moraliter.

E At (inquies) Pelagius non negaret, Deum magis concurrere ad opus bonum, quàm ad malum, hoc modo posteriore. Diceret enim, Deum per virtutem operatiuam, quam nobis dedit, facere in opere bono, quod est, & quod bonum est; in malo non facere, quod malum est, sed solum quod est, quia opus malum, vt malum non procedit à virtute, vt agente, quam habemus à Deo, sed à defectu eiusdem virtutis, qui defectus non est à Deo. Respondeo; sanctum Augustinum loco notato, non loqui de bono tantum morali, sed de eo, quod est meritum gratiæ vel gloriæ; de hoc enim bono vere est absurdum, Deum non maiori auxi-

lio concurrere ad opus bonum, quàm ad peccata. Et hoc absurdum ad errorem Pelagij apertissime sequebatur.

SEXTVM argumentum, Dæmones habent intelligentiam & voluntatem non minus integram, quod attinet ad naturalia, quàm homines; & præterea carent concupiscentia carnali; & tamen nullum opus bonum morale facere possunt, vt omnes fatentur: igitur nec homines possunt nisi diuinitus adiuuentur. Respondeo, dæmones sunt obfirmati in actuali odio Dei, & rerum ipsius, ac præsertim humani generis, id enim pertinet ad statum damnationis, sicut confirmatio in actuali amore Dei & proximi pertinet ad statum fœlicitatis, & ideo non est mirum, si quicquid faciũt, malum est, quoniam ad malum illum finem omnia referunt. Homines autem in hac vita, etiamsi infideles, & perditissimi, nõ semper actu Deum & proximum oderunt, neque ex hoc odio semper operantur.

SEPTIMVM argumentum. Si posset homo bonum morale facere viribus solius naturæ, certe remansissent in natura humana, post Adæ peccatum, semina aliqua virtutum, vt Cassianus docuit: Atqui hoc reprehendit S. Prosper in libro contra Collatorem, c. 28. Respondeo, semina virtutum, si proprie accipiantur, nihil sunt aliud, nisi lumen intellectus practici, & inclinatio voluntatis ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, vt S. Thomas docet in prima secundæ, quæstione sexagesima tertia. Et hoc modo semina virtutum remanserunt post peccatũ, nec possunt aboleri, nisi homo desinat esse homo. Et hæc semina admittunt Basilius, hom. 9. Exameron, & in regulis fuse explicatis, ca. 2. Athanasius in vita S. Antonij, ipsius B. Antonij exhortationem ad virtutem referens, Hieronymus in cap. 1. ad Galat. Damascenus, li. 3. c. 14. & alij. Refert etiã Ruardus Tapper. in explicatione art. 10. hanc sentẽtiam ex Augustino: *In naturali iudicatorio adsunt quædam regulæ, & semina virtutum, quæ dicunt Synderesim.*

Cassianus tamen pro semine virtutum, accepit semina veræ pietatis, id est, bonas cogitationes & pia desideria, quibus homo præparatur ad gratiam. Sic enim ait, cap. 9. Collationis de protectione Dei: *Iam hic, inquit, quasi per inscrutabilem diuersitatem introducitur definitio, qua doceatur multos ad gratiam venire sine gratia, & hunc affectum petendi, quærendi, atque pulsandi habere quosdam de vigilantia liberæ voluntatis.* Et infra: *Dubitari ergo non potest, inesse naturaliter omni animæ virtutum semina, &c.* Hanc sententiam merito refellit Prosper his verbis: *Qui ergo dicit, sine vllo opere gratiæ, naturaliter omni animæ semina inesse virtutum, quid laborat ostendere, nisi de istis seminibus quædam germina præcedentium Dei gratiam pullulare meritorum?*

CAPVT XIII.

Proponitur controuersia de libero arbitrio in moralibus, & Tilmanni ineptiæ, ac mendacia referuntur.

SEQVITVR vltima quæstio de bono morali, quæ est omnium potissima inter quæstiones de libero arbitrio. Igitur controuersia est inter Catholicos omnes ab vna parte, & hæreticos huius temporis omnes ab altera (neque enim in hac re vel apud nostros, vel apud aduersarios vlla est opinionum varietas) sit ne homo in statu naturæ lapsæ liberi arbitrij, in bono morali eligendo, & malo euitando, siue quod idem est, in præceptis morum obseruandis aut præuaricandis.

Et quidem Catholici (vt diximus) omnes tum veteres, tum recentiores, tanquam dogma fidei Catholicæ prædicant partem affirmantem. Hæretici contra tum ex veteribus plurimi, tum recentiores omnes, obstinate defendunt partem negantem. Loca tum Catholicorum, tum hæreticorum annotauimus initio primi libri. Nunc antequàm ad argumenta seria veniamus, placet breuiter adscribere aliquot mendacia, vel ineptias Tilmanni Heshusij, vt lector ex hoc vno, qui non parui nominis episcopus apud aduersarios est, iudicium faciat de cæteris.

Tilmannus igitur in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de seruo arbitrio, inter alios, decem & nouem errores de libero, vel (vt ipse loquitur) seruo arbitrio, Romanæ Ecclesiæ attribuit, qui sunt omnes vel manifesta mendacia, vel sententiæ veterum, quas ne ipsi quidem Lutherani negare solent. Tam acri iudicio scilicet Papistarum errores Heshusius colligit.

Primus error: *Liberum arbitrium est facultas rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente.* Item: *Est facultas applicandi se se ad gratiam.* Et citatur Petrus Lombardus lib. 2. dist. 24. At prior definitio desumpta est ex Augustino in Ench. cap. 95. proinde fateri debet Tilmannus, S. August. fuisse Papistam. Posterior est merum somnium Heshusij.

Secundus error: *Liberum arbitrium, quoad res spirituales, non est prorsus extinctum, sed tantum fractum & attenuatum.* At hoc ipsum accepit Concilium Tridentinum ex Concilio Arausicano, can. 8. Itaque Patres illius Concilij, quod ante annos mille celebratum est, contra Pelagianos, Papistæ omnes, teste Tilmanno, fuerunt.

Tertius error: *Homo ex puris naturalibus potest diligere Deum super omnia.* At hoc scripserunt Scholastici quidem pauci, sed non debet Ecclesiæ Catholicæ tribui opinio paucorum, quam in eadem Ecclesia plures & grauiores refellunt.

Quartus: *Potest homo suis viribus implere præcepta Theologicarum virtutum, secundum substantiam operis, vt credere, sperare, diligere.*

Et citatur Ruardus. At Ruardus in explicatione articuli de libero arbitrio, refert hoc ex aliorum sententia, sed non probat. Nec debent Ecclesiæ tribui singulorum somnia. Certe Concilium Tridẽtinum, cuius vox Ecclesiæ Catholicę vox est, disertis verbis tradit in sexta sessione, canone tertio, neminem posse sine Dei auxilio credere, sperare, aut diligere sicut oportet.

Quintus; *Gentes potuerunt ex Philosophia eam notitiam comparare, quæ satis est ad salutem consequendam.*

Et citatur Andradius libro tertio. Atqui Andradius non scribit ex sola Philosophia gentes id potuisse, & non semel in eodem loco repetit, necessarium fuisse gentibus ad salutem, lumen diuinæ gratiæ. Viderit igitur Heshusius, quam bona fide auctores citet, & vtrum hoc non sit Lectoribus imponere, vel mentiri.

Sextus. *Par libertas à necessitate est in Deo, in Angelis & hominibus.* Item: *Libertas à necessitate inseparabilis est à natura intellectiua.* At hic si error est, Gregorij Nysseni, Anselmi, Bernardi, & omnium sanctorum Patrum est, quos libro superiore citauimus. Quare non parum Tilmãno debemus, quod tam antiquos, & tam doctos ac sanctos Patres Papistas fecerit.

Septimus: *Sine auxilio gratiæ potest homo facere opera Deo grata.* Et citatur Andradius lib. 3. At non dicit hoc Andradius, sed tantum posse hominem facere aliqua opera, quæ non sint peccata, id est, bona moraliter, non quæ Deo sint grata, id est, gratiæ vel gloriæ meritoria.

Octauus, *Synderesis est inclinatio ad bonum.* At qui hoc negat, nescit quid loquatur: nam quomodo, quæso, potest non inclinare ad bonum, lumen humanæ menti à bono conditore insitum?

Nonus: *Synderesis non extinguitur in dæmonibus*, At hoc docet sanctus Augustinus lib. 2. confession. ca. 4. *Lex*, inquit, *scripta est in cordibus, quam ne ipsa quidem delet iniquitas.* Tametsi enim non sunt omnino idem synderesis, & lex naturæ, cum synderesis sit B ipsum lumen intellectus per modum habitus in nobis manens, lex naturæ sint prima quædam principia practica, quæ lumine illo cognoscuntur, tamen certum est, esse inseparabilia synderesim, legemque naturæ. Itaque S. Hieronymus, in primum caput Ezechielis scribit, synderesim in ipso etiam Cain post peccatum cõmissum deleri non potuisse. Sed omissis Patribus, nonne Isaias hoc dicit, cap. vlt. *Ignis eorum non extinguetur, & vermis non morietur.*

Quod item repetit aliquoties Dominus, Marci 9. Vermem autem, qui in damnatis non moritur, synderesim esse siue scintillam conscientiæ, docet Hieronymus, & alij in commentario Isaiæ. Itaque iam non Patres tantum, sed etiam Christum & Isaiã Tilmannus inter errantes Papistas numerare poterit. C

Decimus: *Naturalia manserunt integra post peccatum.* At hoc perspicue docet Dionysius Areopagita, libro de diuinis nominibus, c. 14. Neque repugnat ei, quod alij dicũt, naturam humanam, per peccatum esse corruptam. Corrupta siquidem est natura per amissionem donorum supernaturalium, non per destructionem alicuius potentiæ, aut membri naturalis. *Naturæ quippe humanæ* (inquit S. Prosper libro contra Collatorem, cap. 26.) *etiam post prævaricationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus, & ratio, cæteraque corporis & animi bona.* Nec aliud significare volunt, qui inter Catholicos scribunt, naturalia manere integra post peccatum.

Vndecimus: *Mens humana multa per se intelligit, quæ ad cognitionem diuinarum rerum pertinent.* At hoc docet D Apostolus ad Rom. 1. vbi dicit: *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, cognosci.*

Duodecimus: *Homo post lapsum habet rectum lumen rationis.* At solus eo caret, qui id negat. Certe enim si lumine rectæ rationis omnino priuati essemus, nihil à furiosis, vel à bestijs differremus.

Tertiusdecimus: *Homo accepta prima gratia gratis data, de condigno mereri potest gratiam gratum facientem, & vitam æternam.* Et citatur Gabriel lib. 2. distinctione 27. quæstione prima, ita dicens: *Anima gratia informata per actum à voluntate simul, & gratia elicitum, de condigno meretur æternæ beatitudinis præmium.*

At quis crederet Heshusium tam stultum, vel stupidum esse potuisse, vt ipse verba citaret quibus E mendacia ipsius nullo labore confutarẽtur? Tantum enim abest, vt Gabriel dicat, hominem de condigno mereri gratiam gratum facientem, vt etiam dicat, non posse mereri gloriam, nisi prius habeat gratiam gratum facientem.

Decimusquartus: *Initium fidei à nobis est.* Et probatur ex Gabriele dicente: *Actum meritorium, quantum ad substantiam eius, esse à voluntate, tanquam à caussa prima & principali, & à gratia tanquam à caussa secunda, siue minus principali.* At somniabat credo, vel phrenesi laborabat Heshusius, dum hæc meditaretur. Vbi enim est mentio fidei in verbis Gabrielis? an non loquitur de actu meritorio: qui non solum fidem, sed etiam spem & charitatem prærequirit?

Decimusquintus: *Arbitrium credendi in nostra est potestate.* Et citatur Ruardus, dicens: *In potestate hominis quippe est, in melius mutare voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo.* At hanc sententiam Ruardus desumpsit ad verbum ex Augustino, lib. 1. retract. cap. 22. Neque id ignorare potuit Heshusius, si Ruardum legit. Sed dolus, an virtus quis in hoste requirat?

Decimussextus: *Homo renatus totam Dei legem implere potest.* Et citatur Concilium Tridentinum, sessione 6. At hoc idem habetur in Concilio Arausicano, canone 25. Imo & Sanctus Ioannes hoc dicit, cum ait: *Qui natus est ex Deo, non peccat*, 1. Ioan. 2. Idẽ enim esse non peccare, & legem Dei totam implere, docet idem Apostolus, 1. Ioan. 3. cum ait: *Et peccatum est iniquitas, id est, legis prævaricatio.* Itaque iam ipsum etiam Ioannem erroris Pontificij damnare non veretur Heshusius.

Decimusseptimus: *Libertas arbitrij est caussa efficiens applicationis voluntatis ad gratiam.* Et citatur Andradius, lib. 4. Atqui Andradius in eodem loco adiungit, id non posse liberum arbitrium nisi confirmatum firmissimis diuinæ gratiæ præsidijs.

Porro voluntatem efficienter concurrere ad eiusmodi actus, adeo certum atque euidens est, vt Kemnitius Heshusij collega, excusare nitatur Lutherum, quod alicubi scripserit, voluntatem mere passiue se habere.

Decimusoctauus: *Homo plus præstare potest, quàm lex Dei præcipiat.* At id verum esse testatur Dominus, qui Matth. 19. Ei, qui totam legem se impleuisse dicebat, ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c.*

Decimusnonus: *Perseuerantia ex gratia, & libero arbitrio pendet.* At hoc docet S. August. li. de corrept. & grat. cap. 12.

En igitur quales sententias Heshusius errores Pontificiorum appellare non dubitauit. Sed magis adhuc impudentiam suam prodidit, cùm eos refutare aggressus est.

Nam prolatis aliquot Scripturæ sententijs, quæ nihil ad rem faciebant, ita conclusit: *Vbi demonstratum est, quod liberum arbitrium in rebus spiritualibus prorsus sit extinctum, sua sponte corruunt omnes reliqui errores Pontificiorum, quos plenis buccis de male libero arbitrio impudenter decantant.*

At neque demonstrauit, liberum arbitrium in rebus spiritualibus esse prorsus extinctum, de qua re in 6. lib. differemus; neque si id vere demonstrasset, reliquæ sententiæ, quas ipse perperam vocat errores, sua sponte corruerent. Quales enim essent istæ consecutiones? liberum arbitrium in rebus spiritualibus nihil potest, igitur non est facultas rationis, aut voluntatis; vel, igitur synderesis non est inclinatio ad bonum, aut non remanet in dæmonibus: vel, igitur gentes per philosophiam non habuerunt notitiam, quę sufficit ad salutem. Sed his nugis omissis, ad seria veniamus.

CAPVT XIV.

Probatur libertas arbitrij in moralibus, argumento ducente ad impossibile.

ASSERENDA nunc est veritas orthodoxa, quæ docet, hominẽ in statu naturæ corruptæ libe-

ro arbitrio prædictum esse, quoad moralia. Quoniam autem Ioannes Caluinus libro 2. Institutionum, ca. 3. argumenta Catholicorum certo ordine disposuit, eaque vt potuit, soluit, aut soluisse videri voluit, nos ab illis initium ducemus, & eodem ordine non solum Catholica argumenta, sed etiam ipsius responsiones proponemus, vt ex illarum refutatione Lector intelligat, argumenta Catholicorum solidissima esse, neque hæreticis machinationibus labefactari posse. Caluinus igitur in duos ordines argumenta nostra distribuit, in priore constituit rationes ducentes ad impossibile, in posteriore rationes ostensiuas ex verbo Dei.

PRIMVM Catholicorum argumentum eiusmodi est: *Aut peccatum est necessarium, aut voluntarium; si est necessarium, igitur non est peccatum, ac per hoc peccatum non erit peccatum, quod fieri non potest: si est voluntarium, igitur vitari potest: & proinde homo est liberi arbitrij in moralibus. Quippe qui potest peccare & non peccare.* Quod argumentum sumptum est ex Augustino, in libro de vera religione, cap. 14.

Ad hoc argumentum, respondet Caluinus, peccatum esse necessarium & voluntarium simul, & negat vtramque partem consecutionis, videlicet, ergo non est peccatum, si est necessarium, &, ergo vitari potest, si est voluntarium.

Et quidem de posteriore parte non erit magna quæstio, si collatur ambiguitas. Nam ipse per voluntarium intelligit spontaneum, seu liberũ à sola coactione, quale est etiam in pecoribus, & hoc modo voluntarium non pugnat cum necessario & ineuitabili. Nos autem accipimus voluntarium pro libero à necessitate, alioqui inepte diceremus, aut est necessarium, aut est voluntarium, si voluntarium non opponeretur necessario. Eodem etiam modo accepit voluntarium S. August. loco citato, id est, lib. de vera religione, c. 14. vt patet ex illis verbis: *Quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate fierent.* Et infra, cum dixisset, Adamum volũtarie peccasse, reddit rationem. *Quoniam,* inquit, *si necessitate fecisset, nullo peccati crimine teneretur.*

Itaque consequutio illa, si peccatum est voluntarium, ergo vitari potest, non fuisset à Caluino negata, si voluntarium accepisset, vt accipere debebat, id est, vt ipsa nostri argumenti verba postulabant.

Priorem vero partem consequutionis cur negauerit, Quatuor caussas reddit.

PRIMAM, quoniam idem argumentum aliquando Pelagiani contra Augustinum protulerant.

SECVNDAM, quoniam peccata hominum, licet sint necessaria, tamen ideo sunt vere peccata, quia non nascuntur ex creatione, sed ex corruptione naturæ, quam corruptionem peccatum primi hominis peperit.

TERTIAM, quia diabolus necessario semper male agit, & tamen vere peccat, & Angeli sancti necessario semper bene operantur, & tamen vere bona sunt ipsorum opera.

QVARTAM, quia sanctus Bernardus serm. 81. in Cantica scribit, hominem post peccatum non posse vitare alia peccata, & tamen vere proprieque peccare.

Addit Caluinus in lib. 4. aduersus Pighium.

QVINTAM caussam ex Aristotele, lib. 3. Ethicorum, ca. 5. vbi docet Philosophus, hominem sponte fieri malum, cum posset non fieri, sed vbi talis effectus est, iam necessario esse malum: sicut qui ægrotus, sponte & libere in morbum incidit, quia noluit vitare res noxias, cũ eas facile posset vitare, tamẽ postea quàm ægrotus factus est, necessario male valet: *Ita quoque* (inquit Caluinus) *primus homo sponte ac libere peccando naturam corrupit, sed iam corrupta natura necessario male operatur.*

Addamus SEXTAM caussam ex Bucero & Kemnitio, qui probant, legis præuaricationem semper esse peccatum, siue sit voluntaria, siue necessaria, quoniam in priore Ioannis epistola, cap. 3. peccatum definitur *ἀνομία*, id est, legis præuaricatio. Iam igitur si caussas istas nihil ponderis habere demonstrauerimus, argumentum illud Catholicorum robur suum ac vires integre retinebit.

Ad PRIMAM caussam Respondeo, non eandem esse quæstionem, neque idem argumentum, quod nos obijcimus Caluino, & quod olim Pelagiani obiecerunt Augustino. Nam quæstio Pelagianorum non erat, an singula peccata vitari possent, sed an posset homo viuere sine omni peccato, etiam veniali, vt intelligi potest vel ex ipso titulo libri, de Perfectione iustitiæ, quem Caluinus citat. Respondit vero ad eam quæstionem Augustinus, ante peccatum Adæ fuisse in homine libertatem viuendi sine omni peccato, nunc autem esse necessitatem habendi aliquod peccatum. Ideo autem hæc necessitas habendi peccatum, non facit, quo minus peccatum sit vere peccatum, quoniam possunt vitari singula, quamuis non omnia. De qua re plura paulo infra dicenda erunt.

Ad SECVNDAM de corruptione naturæ, Respondeo, ex doctrina eiusdem Caluini. Ipse enim loco notato scribit, si peccata nostra orirentur ex corruptione nobis à Deo concreata; iustam excusationem peccatorum nos habituros apud Deum, tanquam nostrorum criminum auctorem. At ipse idem libro tertio Institut. ca. 23. scribit, peccatum primi hominis, ex quo naturæ corruptio orta est, fuisse Dei decreto, & ineuitabili volũtate commissum. Habemus igitur excusationem apud Deum, si ex corruptione, in quam eius decreto incidimus, & non ex nostra libera voluntate peccamus. Præterea naturæ corruptio ex doctrina Caluini, est ipsum originale peccatum, peccatum autem originale dimissum est in baptismo, vel vt non sit iuxta veritatem, vel certe vt non imputetur iuxta Caluini sententiam: igitur neque peccata illa imputari poterunt, quę ex ea corruptione nascuntur; nisi accedat noua caussa imputandi, id est, quod ita libera voluntate iam fiant, vt etiam vitari potuerint.

Ad TERTIAM, de peccatis dæmonum, & bonis operibus Angelorum, Respondeo, tam Angelos sanctos, quàm malos dæmones, respectu finis vltimi, non habere liberum arbitrium à necessitate, sed solum à coactione: tamen respectu mediorum, liberum arbitrium etiam à necessitate habere, quia multa faciunt, quæ possunt non facere, & contra; & in huiusmodi, dæmones vere peccare, & bonos Angelos opus vere laudabile facere: quamuis nec pœna, nec præmium essentiale crescere possit, cum vtrique sint in termino, & omnia ipsorum opera ad exercitium damnationis, vel gloriæ sempiternæ pertineant.

Itaque propositio illa Caluini, dæmones semper necessario male agunt, in aliquo sensu falsa est, in aliquo vera. Verum siquidem est in genere, eos non posse nisi male agere; falsum tamen est in particulari, omnia mala, quæ faciunt, illos necessario facere, possent enim (vt diximus) multa non facere, quæ faciunt, & ideo non necessitate, sed voluntate peccata committunt.

Ad QVARTAM, ex Bernardo respondimus,

in tertio libro, cap. 6. summa est, hominem peccatorem, dum in eo regnat cupiditas, non posse vitare peccatum, absolute autem posse, quia potest cum Dei adiutorio cupiditatem exuere & induere charitatem.

Ad QVINTAM ex Aristotele respondeo, testimonium illud Philosophi nihil ad rem propositam facere. Nam loquitur ille de habitu vitij, nos loquimur de actu.

Quamuis autem, qui malum habitum contraxit, non possit illum continuo expellere, & necessario fit vitiosus, sicut ægrotus necessario male valet post contractam ægritudinem: tamen potest actum malum non exercere, cum habitus inclinent, sed non cogant, & ideo non necessitate, sed voluntate perficit actum malum, & vere proprieque peccat etiam B ille, qui vitiosos habitus male viuẽdo contraxit. Sed quale est, vt Caluinus ab Aristotele subsidium contra libertatem arbitrij postulet, cũ ille Philosophus in libro 3. Ethicorum, libertatem arbitrij studiosissime accuratissimeque defenderit?

Ad SEXTAM, ex definitione peccati, Respondeo, In definitione peccati virtute contineri liberum arbitrium. Lex enim, quæ in ea definitione manifeste ponitur, non datur nisi ijs, qui liberum gerunt arbitrium. Nihil enim est aliud lex, nisi regula dirigens actiones: Frustra autem datur regula ei, qui non habet in potestate actiones suas. Alioqui reddant aduersarii caussam cur bestiis nullæ præscribantur leges, si ad legis vsum non requiritur libertas arbitrii. Atque hinc rursus confirmatur, & insolubilius efficitur argumentum illud, quod frustra Caluinus soluere conatus est. Nam si quod sponte fit, licet necessario fiat, potest esse peccatum proprie dictum, cur non vere proprieque peccant infantes, furiosi, pecudes? C

CAPVT XV.

Adfertur & defenditur secundum argumentum, pro libero arbitrio in rebus moralibus.

ARGVMENTVM SECVNDVM Catholicorum à Caluino propositum, atque (vt ipse falso credidit, etiam solutum) tale est: *Si non sit in homine libertas arbitrij, nullus erit pœnæ aut præmio locus, id autem communi totius humani generis consensu, sensuque refellitur.* Quod argumentum depromptum est ex Augustino, in eodem capit. 14. eiusdem libri, de vera religione. D

Ad hoc argumentum Caluinus tria dicit, PRIMO, fuisse quidem hanc ratiocinationem Chrysostomo & Hieronymo familiarem, eadem tamen vsos esse quandoque Pelagianos. SECVNDO, non sequi, nullum fore locum pœnæ, si nulla sit in homine libertas arbitrii. Nam pœna debetur culpæ; culpa vero in nobis residet, & à nobis manat: *Quid enim refert*, inquit, *liberone, an seruili iudicio, modo voluntaria cupiditate peccetur?* TERTIO addit, recte bona merita excludi ex eo, quod non sit in homine liberum arbitrium: neque id esse absurdum, cum testimonio sancti Augustini, Deus non coronet merita nostra, sed munera sua. Et citat aliquot loca sancti Augustini, adiunctis etiam quibusdam testimoniis diuinæ Scripturæ. Videamus nunc, quid ponderis habeant tria ista dicta Caluini. E

Ad primum, refert alia tria. Primum, Dico, si propterea nos Pelagiani censendi sumus, quoniam vtimur argumento, quo vtebantur olim Pelagiani, certe Caluinus, eiusque sodales Manichæi censendi erunt, quoniam eodem argumento, quo nos vtimur

A contra Caluinum, vtebantur olim Chrysostomus, Hieronymus, August. aliique Patres veteres, contra Manichæos.

Secundo, quæro à Caluino quandoquidem ipse dicit, eodem argumento vsos fuisse Hieronymum & Pelagium, idem ne eos probare voluisse, an diuersa? Nam si probare volebant diuersa, nõ erit verum, eodem illos argumento vsos. Neque enim fieri potest, vt homines non stulti, quales certe non erant Hieronymus & Pelagius, idem argumentum ad res diuersas probandas adhibere voluerint. Si probare volebant idẽdem igitur sentiebant Hieronymus & Pelagius; quomodo igitur Hieronymus tam acriter pugnabat contra Pelagianos, si idem cum Pelagio sentiebat? Sed his omissis.

Dico tertio, ex eodem principio duxisse argumentum Patres nostros, & Pelagium, sed argumentum Patrum nostrorum fuisse plane ferreum, Pelagii vero arundineum. Chrysosto. enim & Hieronymus contra Manichæos efficacissime probant ex pœnis & præmiis arbitrii libertatem, quod nos eorum Patrum filii modo facimus, contra Manichæorum filios Caluinistas: & idem fecerunt Augustin. aliique Patres omnes cõtra eosdem hæreticos Manichæos, quorum testimonia suo loco proferentur.

Pelagiani autem ex pœnis & præmiis probare nitebantur, non liberum arbitrium non esse, sed gratia non indigere, sic enim ex Pelagianis Caluinus ipse refert: *Si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos, qui non laboramus, coronabitur.* Quod argumentum non minus debile est, quàm contrarium Caluinistarum, qui ex gratiæ necessitate contendunt, nullam esse arbitrii libertatem. Siquidem adiutorium gratiæ, & libertas arbitrii non pugnant inter se, neque vnum alterum destruit aut impedit, sed mirifice potius alterum iuuatur ab altero, quemadmodum infirmus & baculus. Neque enim infirmus sine baculo ambulare potest, ipse tamen adiutus baculo vere ambulat, & libere etiam ambulat, cum possit, si velit, non ambulare. Atque hæc de primo Caluini dicto.

Ad SECVNDVM breuiter respondeo, Caluinum peccatum illud committere, quod Dialectici vocant petitionem principii. Assumit enim id, quod probare debuisset, culpam videlicet in nobis residere, & à nobis promanare, etiamsi necessitate adacti operemur, nec peccatum vlla ratione vitare possimus. Id enim est positum in controuersia, sit ne vera culpa, quæ vitari non potest.

Cũ autẽ rogat, quid referat, liberone, an seruili iudicio, modo volũtaria cupiditate peccetur? Respondeo, tantũ rẽferre, quantũ interest inter hominem & pecudem. Nam quemadmodum animal est genus ad hominem & pecudem: ita voluntarium, id est, spontaneum, ad liberum & non liberum. Itaque homo peccat, quia sponte libereque agit, pecudes non peccant, quia spontanee, sed non libere operantur.

Ad postremum Caluini dictum Respondeo, ipsum à se destrui, atque euerti. Nam si non est locus bono merito sine libero arbitrio, eadem ratione nõ erit locus malo merito, eadem enim libertas ad bonum & malum meritum, ac præmium & pœnam requiritur. Itaque cum Caluinus ad argumentum illud, si nulla est arbitrii libertas, nullus erit pœnæ aut præmio locus, negat consecutionem quantum ad pœnas, & concedit quantum ad præmia, vna parte responsionis alteram euertit.

At fortasse non fuit tam ineptus, vt cum negasset consecutionem quoad pœnas, eandem postea concederet quoad præmia. En igitur verba ipsius libri secundi Institutionum, ca. 5. §. 2. *Acute sane* (inquit)

ctione sua bonos facere, alios relinquere vt sint mali.

At nos imprimis existimauimus, Caluinum non ægre laturum, si velimus potius Chrysostomum & Prosperum sequi, & audire, quàm ipsum, præsertim cum rem eandem post Chrysostomum & ante Prosperum, scripserit Augustinus in libro de spiritu & littera, c.34. Deinde dicimus, argumentum illud Catholicorum solidissimum esse, neq; per diuinam electionem & reprobationem vllo modo posse dissolui. Nam electio diuina, vt homines faciat bonos, prærequirit in illis arbitrij libertatẽ. Alioqui etiam infantes & furiosos immo etiã boues, & equos posset electio facere bonos moraliter, si libertas arbitrij ad moralẽ bonitatem non requireretur. Itaque rectè scribit S. Bernardus, initio libri de gratia & libero arbitrio, sine altero horum, salutem perfici non posse. Nam si non est liberum arbitrium, non est quod saluetur, si non est gratia, nõ est vnde saluetur. Et eodem modo dici potest, si non est liberum arbitrium, non est quod bonum fiat, si nõ est gratia, non est vnde fiat. Non igitur essent alii boni, alii mali, nisi esset libertas arbitrii.

Præterea cur inter malos alii sunt aliis deteriores, certe non potest caussa referri in electionem diuinam, cum illa non faciat, sed sinat esse malos. Vnde igitur tanta diuersitas inter homines malos, vt alij multa vitia detestẽtur, quibus alij mirifice delectantur, & alij modice, alij mediocriter, alij extreme sint mali, nisi propter arbitrii libertatem?

Denique cur inter bonos alii proficiãt in dies magis, & perseuerent vsque in finem, alii deficiant, & misere cadant, ac pereant, non potest reddi ratio, nisi sit in homine liberum arbitrium. Siquidem electio Dei nulli est caussa cadendi, neque Deus vllum deserit, nisi prius ab illo deseratur, vt S. Augustinus docet, in libro de natura & gratia, cap.26. tractatu 2. in Ioannem & alibi. Immo Scriptura ipsa hoc docet, in secundo libro Paralipomenon, cap. 15. *Dominus vobiscum est, quia vos fuistis cum illo,* vel clarius secundum interpretationem septuaginta virum: *Quamdiu vos estis cum illo. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos.* Et in Psalmo trigesimo sexto. *Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in sæculum sæculi, quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos.* Illi igitur qui fiunt ex bonis mali, poterant non fieri, quia non desererentur à Deo, nisi prius ipsi desererent Deum, ac per hoc libere fiunt mali. quare nisi esset libertas arbitrii, vt argumentum Catholicorum rectè probat, non esset ista, quam cernimus inter homines, bonorum, malorumque diuersitas.

CAPVT XVII.

Proponitur & defenditur argumentum quartum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGVMENTVM QVARTVM, idemque postremum, quod adfert Caluinus pro Catholicis eiusmodi est. *Si tollatur liberum arbitrium ab humano genere in actionibus morum, simul etiam tolli necesse erit cohortationes, obiurgationes, laudes, vituperationes, præcepta, consilia, monita, & alia id genus. Quorsum enim laudes, aut vituperes, & admoneas, præcipias, reprehendas, horteris, si non possunt homines aliud facere, quàm faciunt?* Desumptum est autem hoc argumentum ex Augustino, in libro de vera religione, c.14.

Respondet Caluinus duobus modis, PRIMVM admonet, vt contenti simus exemplis Christi & Sãctorum. Christus enim dixit: *Sine me nihil potestis*
A *facere,* Ioannis decimo quinto, & tamen hortabatur & corripiebat omnes. Apostolus quoque testatus est, Roman. 9. *Non esse currentis, neque volentis, sed miserentis Dei.* Et primo ad Corinthios tertio. *Neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat,* & tamen hortari & corripere omnes non cessabat. Ipsi etiam Prophetæ hortabantur & corripiebant homines assidue, & tamen clamabant; proprium esse Dei circumcidere corda, & pro lapideis, dare carneã. Denique Sanctus Augustinus propter hanc ipsam obiectionem scripsit integrum librum, quem nominari voluit de correptione & gratia. In quo libro, c.3. sic ait: *O homo in præceptione cognosce, quid debeas habere,*
B *in correptione cognosce, tuo te vitio non habere, in oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere.* Et ca. 6. *Corripiatur origo damnabilis, vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur, si tamen qui corripitur, filius est promissionis.*

Deinde respondet, correptiones & exhortationes vtiles esse, etiamsi non adsit liberum arbitrium: nam reprobis adhiberi ad flagellum conscientiæ in hac vita, & ad testimonium in alia, vt inexcusabiles ad Domini tribunal efficiantur, electis autem vt per verbum exterius excitentur, sicut per spiritum intus illuminantur, & ad gratiam recipiendam per externam verbi correptionem præparentur. Sed vtraque Caluini responsio paruo negotio refutari potest.

C Quod enim ad priorem attinet, nos ex Christi & Sanctorum exemplis liberum arbitrium efficaciter probari existimamus. Quoniam enim nemo, nisi prorsus iudicio careat, hortatur, aut corripit infantes, vel insanos, sed solum adultos & mentis compotes, colligimus eos duntaxat hortationis & correptionis capaces esse, qui liberi arbitrii vsum habent: non enim aliud interest, inter homines insanos & sanos, nisi quod illi more pecudum, naturali quodam instinctu feruntur, nec possunt aliter facere: isti libero iudicio eligunt, quid agant, & possunt, si ita libitum fuerit, non eligere. Itaque simile esset hortari hominem non liberum, ad eligendum bonum, & corripere, si non eligat; ac si quis hominem in carce-
D re conclusum, hortaretur ad currendum per campos & reprehenderet, si non pareret.

Refellit hanc similitudinem Caluinus; aliud enim esse dicit, hominem tyrannice ligatum ab alio, non posse per campos discurrere: aliud, hominem proprio vitio effectum malum, iam non posse eligere bonum. At finge aliquem, qui sua culpa in puteum lapsus fuerit; vtrum is rectè admoneretur, vt exiret & obiurgaretur nisi pareret? Obiurgaretur quidem rectè, quod in puteum se deiecisset, cum in potestate haberet, non se deiicere, at non rectè obiurgaretur, quod non inde emergeret, si id iam in eius potestate non esset.

Ad obiectiones illas ex Scriptura: *Sine me nihil potestis facere.* Et: *Non est volentis, neque currentis.* Et: *Ne-*
E *que qui plantat est aliquid, neque qui rigat.* Respondeo, rectè probari his testimoniis, liberum arbitrium egere gratia Dei. Cæterum eam gratiam, quæ necessaria est ad faciendum, quod Deus præcipit, vel ad quod hortatur, nemini deesse; & ideo (vt sanctus Leo scribit sermone decimo sexto, de passione Domini) rectè Dominum instare præcepto, quia præcurrit auxilio.

Ad obiectionẽ ex Augustino, in lib. de correptione & gratia. Respondeo, Augustinum in toto eo libro pro certo assumere, eis qui corripiuntur non deesse auxilium gratiæ, quo possint, si velint ex correptione proficere. Nam cum dicit, capite tertio:

O homo in præceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione agnosce, te tuo vitio non habere, in oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere. Certe non dubitat, ei qui corripitur, & iubetur orare, auxilium non deesse, quo possit orare. Et cum capite quinto dicit: *Quicunque corripi non vis, ideo corripiendus es, quia corripi non vis. Non vis enim tibi tua vitia demonstrari.* Pro comperto ponit, eum hominem, qui reprehenditur, quia non vult corripi, potuisse velle correptionem admittere. Et capite sexto, cum dicit: *Corripiatur origo damnabilis, vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur.* Sine dubio vt certum sumit, eum qui corripitur, posse dolere & erubescere, & ex eo dolore cōcipere desiderium vitæ melioris. Alioqui stultissimus esset, qui ea de caussa corriperet peccatorem, vt in eo ex dolore correptionis oriretur voluntas regenerationis, nisi crederet eum posse dolere, si velit; alias enim adhiberet caussam, quam sciret, nihil efficere posse. Illa vero correctio (*si tamen is qui corripitur, filius est promissionis*) nō significat eum, qui non est filius promissionis non posse conuerti, sed non conuertendum reipsa, licet conuerti possit. Nam idem Augustinus in eodem libro, capite septimo, apertissime scribit, posse perseuerare etiam eos, qui reipsa non sunt perseueraturi, & merito argui & puniri, quia non perseuerant. *Poterat enim dici ei, in eo quod audieras & tenueras, perseuerares, si velles.*

Ac vt clarissime perspiciatur, librum hunc de correptione & gratia, nihil omnino Caluini causam adiuuare, obseruandum est, eodem tempore scripsisse Augustinum librum de correptione & gratia, & librum de gratia & libero arbitrio, & epistolam quadragesimam sextam, omnia enim hæc scripta sunt ad Valentinum, occasione quorundam eius Monachorum, qui gratiam Dei sic defendebant, vt liberum arbitrium denegarent. In epistola igitur illa 46. ad Valentinum vtitur Augustinus hoc ipso nostro argumento, quod Caluinus ex Augustino soluere nititur: *Nisi esset*, inquit, *liberum voluntatis arbitrium, non diceretur in Psalmo, Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.* Vbi probat Augustinus ex admonitione & correptione liberum arbitriū. Et similia habet in libro de gratia & libero arbitrio, capite secundo. Quomodo igitur credibile est, Augustinum in libro de correptione & gratia ad Valentinum scripto, destruere voluisse, quæ scripserat eodem fere tempore, & eadem occasione ad eundem Valentinum? Atque hæc de priore responsione Caluini.

Venio ad Posteriorem, in qua Caluinus pro sua summa scientia Dialecticæ principium petit. Nam cum dicit, reprobos ideo corripiendos esse, tametsi necessario peccent, vt correptio sit illis in hac vita flagellum cōscientiæ, & in altera testimonium, quod eos reddat ad tribunal Domini inexcusabiles, omnino pro certo assumit, id quod necessario fit, posse esse peccatum proprie dictum. At de hoc ipso tota nostra controuersia est. Itaque nego correptionem futuram esse flagellum conscientiæ illi: qui libertate arbitrij careat, nego etiam facturam illum coram Deo inexcusabilem. Immo hoc ipsum illum, & in conscientia, & coram Deo facillime excusabit, si vere dicere poterit, se non libera voluntate, sed cogente necessitate peccasse.

At, inquit Caluinus, *experientia testatur peccatores etiam perditissimos sentire flagellum conscientiæ, quādo corripiuntur.* Fateor, sed hinc libertas arbitrij apertissime comprobatur. Propterea enim flagellantur & erubescant, quoniam cōscij sunt ipsi sibi, se potuisse peccatum vitare, si studium adhibere voluissent.

Pari ratione altera pars eiusdē respōsionis, quæ habet corripi electos, vt præparētur per verbū extremū ad renouationē internam, confirmat liberū arbitriū. Nā si corripitur, qui peccauit, vt præparet se ad renouationē, ergo qui corripitur, nō vult præparari, & tamē potest velle præparari ad renouationē; si enim vult præparari, quorsum corripitur? Si non potest velle præparari, nonne etiam frustra corripitur?

Sed non solum hac posteriore responsione Caluinus argumentum Catholicorum nō soluit, sed incidit in plures laqueos, vnde non facile se expediat. Scripsit enim per hortationem præparari electos ad recipiendam gratiam, qua ipsi hortationi pareant. Nam hæc sunt verba ipsius, libro secūdo Institutionum, cap. 5. §. 5. *Ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari.* Et infra: *Bifariam Deus in electis suis operatur, intus per Spiritum, extra per verbum: Spiritu mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem, cultumque formando nouam eos creaturam facit: verbo ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat.* Hæc ille.

Ex his verbis sequitur Primo, posse hominem sine gratia per verbum externum præparari ad gratiam, eamque expetere & quærere. Nam distinguit Caluinus operationē verbi ab operatione spiritus, & priorem esse vult operationem verbi, qua homo præparatur ad gratiam, posteriorem operationem spiritus, qui gratiam ipsam adfert. At hic est error Pelagianus, quem Caluinus refellere se velle dicit. Quomodo igitur non pugnat secum, qui illum ipsum errorem docet, quem refutare studet?

Respondet Caluinus libro quarto, aduersus Pighium, ministerium verbi vocari ministerium spiritus, quoniam Deus per spiritum suum insculpit in cordibus hominum id, quod prædicator verbi non ante, nec post, sed simul ad aures loquitur: ita simul omnino fieri externam operationem per verbum, & internam per spiritum.

At responsio ista non soluit nodum, sed magis ligat. Nam Deum insculpere in cordibus verbum exhortationis, vel est persuadere illud efficaciter, & per hoc facere vt homo assentiatur; Vel est efficere, vt cogitetur, vel intelligatur, non tamen persuadeatur. Si dixerit Primum, pugnabit liber iste quartus aduersus Pighium cum libro secundo Institutionis. Nam in li. 2. Institutionis vt iam citauimus, disertis verbis Caluinus dicit, per verbum hominem præparari ad illam gratiam spiritus desiderandam & quærendam, qua fit vt verbo pareatur, proinde priorem esse operationem verbi præparantis, quam spiritus intus persuadentis: In lib. autem quarto contra Pighium dicit, vtramque esse simul, & sine alia præparatione verbum extra prolatū intus à spiritu insculpi, id est, efficaciter persuaderi. Si dixerit Secundum, non excludet errorem Pelagianum. Nō enim satis est gratia ad cogitandum, & intelligendum secundum fidem Catholicam, sed requiritur gratia ad desiderandum & quærendum, & omnino ad præparandum se ad renouationem. Neque Augustinus à Pelagianismo excusaret eum, qui diceret post verbum exhortationis ante corporis auditum, & corde perceptum, posse suis viribus expetendo, & quærendo gratiam, ad eam se præparare.

Sequitur Secundo, ex illis verbis Caluini supra citatis, posse ante renouationē hominis, quæ fit per spiritum, ex ipso homine aliquid boni exprimi, desiderium videlicet ipsius renouationis, & præparationem ad eandē. At hoc aperte repugnat ijs, quæ idem

Caluinus

Caluinus scribit in eodem secundo libro Institutionis, ca. 3. §. 6. vbi dicit, nihil vnquam boni ex corde humano exprimi posse, nisi penitus aliud fiat per renouationem, id est, nisi ex lapideo fiat carneum. Neque enim negari potest, quin sit bona præparatio & cupiditas renouationis, quę fit per verbum in corde nondum renouato.

Sequitur TERTIO, Præparationem istam esse priorem & posteriorem ipsa renouatione, quæ tamen repugnantia sunt. Nam secundum principia Caluini, & omnium huius temporis hæreticorum, renouatio hominis fit per solam fidem. Fides autem secundū Scripturas præcedit orationem. *Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderunt?* Roman. primo. Et præterea oratio nisi fiat ex fide, nihil valet. Renouatio igitur præcedit orationem, ac per hoc desiderium, & inquisitionem & præparationem, & tamen præparatio desiderium, & inquisitio præcedunt renouationem, quia nemo se præparat ad id, quod iam habet, neque considerat, quod iam accepit, neque inquirit, quod iam inuenit. Præparatio igitur præcedit renouationem, & renouatio præparationem.

CAPVT XVIII.

Prima classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

IN SECVNDO ordine argumentorum Catholicorum collocantur à Caluino testimonia Scripturarum, quæ ipse reuocat ad quinque classes, vt multa argumenta vnica responsione confutet.

PRIMA igitur classis continet ea testimonia, quæ præcipiunt aliquid homini faciendum, vel nō faciendum. Talia sunt: *Non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei tui in vanum, Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Et alia quæ numerantur Exod. 20. Cuius generis testimonia colligit Augustinus vsque ad triginta duo, in libro de gratia & libero arbitrio, capit. 2. Ex his testimoniis conficitur hoc argumentum. *Præceptum est regula bene viuendi, frustra autem datur regula ei, qui non potest deficere, aut non potest non deficere, solum liberum arbitrium est, quod in via morum potest deficere, & non deficere: igitur frustra homini præceptum à Deo datur, si caret libero arbitrio, nihil autem facit Deus frustra, igitur non caret homo libero arbitrio.*

Respondet ad hoc argumentum CALVINVS, sed ita respondet, vt multa dicendo nihil dicat. Ait PRIMVM, legem non esse frustra, quamuis detur homini carenti libero arbitrio, quoniam non datur solum vt sit norma viuendi, sed propter alias etiam caussas, quarum vna est, vt per eam cognoscatur peccatum, vt Apostolus scribit ad Roma. 3. Ait SECVNDO, in Scripturis non tantum inueniri legē præcipientem, sed etiam promissionem gratiæ adimplentis, vt hinc intelligamus legis impletionem non esse ex libero arbitrio, sed ex dono gratiæ. Atq; hoc fusissime probat ex diuinis litteris, & S. Augustini testimoniis. Ad EXTREMVM concludit, legem esse impossibilem, & non inde probari libertatem arbitrii, sed gratiæ necessitatem.

Sed PRIOR illa responsio satis frigida est. Nam etiamsi lex habeat multos fines, tamen habet etiam istū, vt sit norma viuendi, & ratione huius finis exigit in homine necessario arbitrii libertatem. DEINDE, nonne hoc ipsum, quod est per legem cognosci peccatum, & legem normam esse viuendi, in idem recidunt? ideo enim datur lex per quam cognoscatur peccatum, vt cognitum vitetur, & hoc modo sit lucerna pedibus nostris, & regula recte viuendi.

A

AT (inquit Caluinus) Apostolus dicit, datam esse legem, vt superabundet peccatum, ad Rom. 5. RESPONDEO, non esse Apostoli mentem, legem datam fuisse à Deo, vt per eam peccatum cresceret: nam si ita esset, lex mala fuisset, & tamen idem Apostolus ad Rom. 7. dicit: *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum.* Significat igitur eo loco B. Paulus, legem datam quidem fuisse ad peccatum vitādum, sed non potuisse efficere vt peccatum vitaretur, sed cōtra potius occasionem fuisse per accidēs, vt peccatum superabundaret. Quoniam enim vt ille ait, *Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.* Homines peccato primi hominis deprauati occasione accepta, ex prohibitione legis magis ad peccandum exarserunt. Itaque B. Paulus bis repetit in illo cap. 7. occasione accepta per legem peccatum magis inualuisse.

B

Illud igitur, *vt*, non significat caussam, sed euentum, cum dicitur, *lex subintrauit, vt abundaret peccatum.* Similis locus est in lib. 3. Regum, cap. 17. *Quid mihi & tibi vir Dei? intrasti ad me, vt interficeres filium meum.* Sciebat illa sine dubio, non ad hoc venisse Heliam, vt interficeret filium eius, sed significare voluit, occasione præsentiæ viri tam sancti & iusti, non potuisse peccata sua manere diutius impunita, & ideo interfectum à Deo filium suum, quasi ad hoc ipsum Propheta venisset. Sic igitur dicit B. Paulus, occasione legis peccata creuisse, quasi ad hoc ipsum data lex fuisset. Et eundem sensum habent illa omnia: *Lex iram operatur, littera occidit, virtus peccati lex.* Et similia.

C

POSTREMO CALVINI responsio plane est extra rem. Non enim disputamus hoc loco, possit ne lex solis naturæ viribus adimpleri, nec ignoramus, auxilium gratiæ esse modis omnibus necessarium, cum lex sola non faciat iustos, sed contra potius per gratiam iustificati faciant legem. Sed quæstio nostra est, vtrum posito auxilio gratiæ homo sit vere liberi arbitrii, ita vt possit legem implere, vel eandem, si maluerit, præuaricari. Quomodo si quis quærat, an possit homo pro arbitrio videre, & non videre, non oportet obiicere, quid si lumen absit? intelligitur enim quæstio positis omnibus quæ necessario requiruntur.

D

Nos igitur dicimus, posito auxilio necessario, quodcunq; illud sit, hominem vere proprieq; liberum esse in moralibus, atq; id probamus, quoniam alioqui lex omnis frustra data esset. Ad hoc autem Caluinus nihil omnino respondit, sed ad aliam quæstionem, satis callide, pro suo more diuertit.

Porro nostrum argumentum efficacissimum esse, vel ex eo cognosci potest, quod eo pene solo vtitur S. AVGVSTINVS in lib. de gratia & libero arbitrio, ad illud ipsum probandum aduersus imperitos quosdam Monachos, quod nos aduersus Caluinistas probare contendimus. Sic enim ait capite secundo: *Reuelauit nobis Deus per Scripturas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem reuelauerit, commemoro non humano, sed diuino eloquio. Primum quia ipsa diuina præcepta, homini prodessent nisi haberet liberum voluntatis arbitrium.* Et infrà: *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium?* Et infrà: *Iam multa mandata quid ostendunt, nisi liberum arbitrium voluntatis humanæ?* Et infrà: *Nempe vbi dicitur, noli hoc & noli illud, & vbi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in diuinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium.* Hæc ille.

E

CAPVT XIX.

Secunda classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

ALTERA classis continet ea testimonia Scripturarum, quibus promittitur nobis aliquid à Deo sub conditione, si voluerimus. Isaiæ primo: *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis, si nolueritis, gladius deuorabit vos.* Amos quinto: *Quærite bonitatem, & non malitiam, & viuetis.* Matthæi decimo nono: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Ex his, & aliis similibus locis, quæ in Scriptura passim occurrunt; tale conficitur argumentum: *Aut est in potestate nostra præstare conditionem oblatam: aut non est: si detur primum, demonstratur liberum arbitrium; si secundum, illa non est vere sub conditione promissio, sed manifesta irrisio. Non secus ac si quis brauium proponeret, ac præconis voce clamari iuberet, vt qui voluerint currant, daturum enim brauium ei, qui cæteros currendo superauerit: deinde paucos quosdam vi traheret ad brauium, alios vinculis, & cathenis constringeret, ne se commouere possent.*

Respondet CALVINVS, non esse absurdum, vt Deus aliquid sub impossibili cōditione polliceatur. Constare enim ipsi rationem suam cur hoc faciat. Nam impiis quidem proponere eiusmodi promissa, vt eis quam sint indigni diuina benignitate testetur; sicut etiam præceptis suis eosdem pungit, ne nimis suauiter in peccatis delicientur. Piis autem easdem promissiones proponere, vt quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, promissionum dulcedine ad eorum amorem alliciatur.

At non quærimus nos hoc loco, cur Deus promissiones offerat piis, vel impiis: sed contendimus, non posse recte promitti aliquid sub conditione, nisi ei qui libero vtatur voluntatis arbitrio. Et re vera si Deus proponeret impiis impossibilem cōditionem, vt eis testaretur, quam sint indigni benignitate diuina, illa conditionis oblatio ironice exponi deberet, & esset (vt diximus) non tam conditio, quam irrisio. Neq; enim fieri potest, vt aliquis sciens, & prudens proprie loqui intendat, cum aliquid faciēdum, vel non faciendum sub impossibili conditione proponit.

At loca illa Scripturæ nullus adhuc ironice exposuit, sed omnes propriè. Neque possunt ironice exponi nisi vis maxima diuinis litteris adferatur. Certe enim interrogatus Dominus, quæ esset ad salutem via, nullam caussam habuit ironicæ responsionis. Proinde Magister bonus vere, propriéque respondit, cum ait: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et infrà *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, &c.* DEINDE, si Deus promissiones sub conditione impossibili offert impiis, vt eis indignitatem eorum testetur, vel possunt impii ex hoc testimonio diuino proficere, cogitando videlicet suam indignitatem, & timorem, ac dolorem concipiendo, seque coram Deo humiliando; vel non possunt, quia videlicet, aut non intelligunt testimonium diuinum, aut contemnunt: si possunt, ergo habent liberum arbitrium, si non possunt, igitur inutile est eiusmodi testimonium, ac frustra adhibetur. Et re vera impii non intelligunt indignitatem suam, nec vllo modo existimant, promissiones diuinas ad hoc sibi offerri, vt testimonium habeant indignitatis suæ. Quare sine caussa Deus hoc testimonium illis daret.

DENIQVE certum est, saltem piis, non auferri promissiones sub conditione ironice & irrisorie, sed vere ac proprie: potuerunt igitur pii pro arbitrio conditionem implere, vel etiam nō implere. Id enim est proprium veræ conditionis, vt dependeat ab arbitrio eius, cui proponitur. Itaque sicut promissio ad amorem præceptorum accendit animos piorum, quod nos Caluino minime negamus, ita conditio demonstrat arbitrii libertatem, quod nobis Caluinus vicissim negare non debet, nec potest, si rationem, & naturam veræ conditionis intelligat.

CAPVT XX.

Tertia classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

TERTIA classis testimonia illa complectitur, quæ docent per hominem stetisse, quo minus bene ageret, & peccata vitaret. Numeror. 14. *Amalec, & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino.* Deuter. 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est.* Isa. 5. *Quid potui vineæ meæ facere, & non feci?* Hieremiæ 7. *Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam, ideo proiecta est à Domino.* Et cap. 32. *Quia indurastis cor vestrum, & noluistis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis.* Matth. 23. *Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti.* Act. 7. *Incircumcisi cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis.* Ex his locis ducitur hoc argumentum. *Vel potest is qui peccat, non peccare, vel non potest: si potest, habet igitur liberum arbitrium: si non potest, igitur Deus frustra queritur de homine, quasi per illum steterit, quo minus bene ageret, cum ipse aliter facere non potuerit.*

Ad hoc argumentum Caluinus respondet, ac PRIMVM dicit, Deum non immerito de hominibus conqueri, quamuis non possint non male agere, quoniam vitio suo, & hæreditaria malitia infirmi sunt. SECVNDO addit, peccatores à Deo reprehendi, vt peccatorum tædio in viam redeant. TERTIO, ad locum allegatum ex c. 30. Deut. quo se magis vrgeri sentiebat, duobus modis respondet, primo, locum illum posse eludi, si quis affirmet, Mosem loqui de facilitate cognitionis, non obseruationis præceptorum: Deinde, respondet serio, Mosem eo loco intelligendum esse de promissione Euangelii, non de præceptis, & lege naturæ.

Consideremus nunc quanti ponderis sint istæ Caluini responsiones. PRIMA illa de malitia hæreditaria parū eum iuuat. Nam malitiam illam, nos pœnam docemus esse, non culpam, nisi libera voluntate ei obediamus: Caluinus autem, qui culpam esse contendit, id probare, non assumere debuisset. Itaq; sicut homini cæco à natiuitate non recte quis vitio verteret si inter ambulandum impingeret, etiamsi cæcitas illa ex peccato originali descendat, & ille vitio suo, id est, vitio, quod in ipso hæret, impingat: sic etiam non recte peccatores reprehenderentur, cum præcepta diuina transgrediuntur, si absque libera consensione, ex sola naturæ corruptione, quæ ex peccato primi hominis in nobis hæret, præcepta Domini violarent.

ALTERA responsio, quam reddit Caluinus, cum dicit, peccatores à Deo reprehendi, vt peccatorum tædio in viam redeant, non soluit vllo modo propositum argumētum. Nam si possunt homines peccatores audita obiurgatione, tædio peccatorum affici, & in viam redire, liberum arbitrium se habere demostrant: si non possunt, quorsum illę diuinæ querimonię, quorsum (inquā) ita loquitur Deus, quasi per homines staret, quo minus bene agerent? *vt nolentes*, inquit, Caluinus, *ac inuiti intelligant*, *nefarium*

sacrilegum

sacrilegium esse, malorum suorum culpam, quæ in ipsis residet, in Deum rescribant. Et probat ex c. 7. Hieremiæ, vbi iubet Deus narrari omnia scelera populi, & tamen prædicit eum non auditurum: *Loqueris*, inquit, *ad eos omnia verba hæc, & non audient te.* At probare Caluinus debuisset, veram culpam residere in iis, qui ex necessitate peccant, vel certe eos meritò reprehendi, qui non possunt bene agere. Hieremias autem non dicit, nō poterunt audire, sed, non audient. Itaque quoniam audire poterant, sed nolebant, ideo iussu Domini reuocantur illis in memoriam scelera ipsorum, vt excusationem nullam habeant.

Tertia responsio, quæ ad locum Deuteronomii propriè pertinet, nō est melior cæteris. Quod enim Caluinus dicit, locum illum eludi posse, explicando illud (*non supra te est*) de facilitate cognitionis, non obseruationis, non eget responsione, cum ipse idem in lib. 4. aduersus Pighium scribat, eam solutionem esse cauillatoriam. Et meritò hoc scribit, quoniam licet Moses loquatur de facilitate cognitionis, vt supra nos ostendimus, tamen ex facilitate cognitionis colligi vult, in potestate populi fuisse mandata seruare vel non seruare. Dixerat enim paulo ante: *Reuertetur Dominus, vt gaudeat super te in omnibus bonis, si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius.* Ac ne populus responderet se non posse implere præcepta, aut non scire quid Dominus velit adiungit Moses: *Circumcidet Dominus cor tuum, vt timeas eum &c.* Vbi promittitur auxilium gratiæ contra excusationem impotentiæ, & postea addit, *Mandatum hoc non supra te est, neque in cœlo situm, vt possis dicere, quis ascendet in cælum, &c.* Vbi tollitur excusatio ignorantiæ.

Hac igitur solutione omissa, quam (vt diximus) Caluinus etiam cauillatoriam esse confitetur: seria responsio illa est, quod Moses nō loquatur de obseruatione legis, sed de promissione Euangelii. Id quod probat, Tum, quia B. Paulus ad Romanos decimo, totum hunc locum Deuteronomii refert ad Christum, Tum etiam, quia Moses si de præceptorum legis obseruatione loquutus fuisset, in manifestū exitium populum præcipitasset. Effecisset enim vt existimaret, se legem vniuersam suis solis viribus posse complere.

At hæc responsio vim adfert clarissimis verbis diuinæ Scripturæ. Quomodo enim poterat Moses magis aperte significare, se loqui de lege, & præceptis seruandis, quam illis verbis: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie?* Et illis *Si audieris vocem Domini, & custodieris præcepta eius, & cæremonias, quæ in lege hac scripta sunt?* Quomodo possunt sine summa impudentia hæc negare?

Conuictus igitur tam perspicua veritate Caluinus, in lib. 4. aduersus Pighium, addit si Moses de præceptis loquatur, loqui tamen de eis, vt ad Christum manu ducunt, vt potissima sententia ad Christum pertineat.

Sed hoc non soluit argumentum. Nam siue hic locus ad Christum pertineat in sensu litterali, siue mystico, siue non pertineat vllo modo, non multum laboramus; id nobis est satis, si concedatur, quod nulla ratione negari potēst, loqui Mosem etiam de præceptis seruandis, & docere, esse in potestate hominum illa seruare, & non seruare, ex quo liberum sine illa dubitatione demonstratur arbitrium. Neq; obstat testimonium Apostoli ad Romanos decimo, non enim oportet exponere Scripturam claram per obscuram: certum autem est omnium interpretum consensione locum Mosis, multo clariorem esse, quam Pauli. Deinde (vt nos supra docuimus) Apostolus non explicat verba Mosis, sed ad ea tantum alludit propter similitudinem quādam legis & fidei. Neq; Moses prædicando liberum arbitrium præcipitat in exitium populum. Non enim dicit, solis viribus liberi arbitrii mandata posse compleri, sed adiungit etiā gratiam, cum ait: *Circumcidet Dominus cor tuum, vt timeas Dominum.* Denique docet Moses absolute mandata legis posse compleri, atque id esse in libero voluntatis arbitrio, quoniam qui dedit præceptum, sine dubio non denegat auxilium.

CAPVT XXI.

Quarta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

Qvarta classis cōntinet ea testimonia, quæ docēt, Deum quasi recedere & explorare, quid homines faciant, & quorsum studia sua conuertant. Deuter. 8. *Adduxit te Dominus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in animo tuo versabantur, vtrum custodires mandata illius, an non.* Et c. 13. *Tentat vos Dominus Deus noster, vt videat, si diligatis eum in toto corde. At frustra exploraret Deus, quid homines facere velint, nisi possent rem eandem facere, & non facere. Nemo enim prudens explorat euentum rei determinatæ ad vnum. Quis namque explorauit vnquam calidus ne sit ignis, an frigidus? appetat canis esuriens panem potius, quam lapidem?*

Respondet Calvinus, Deum non sic recedere quasi destituat hominem gratia sua, vt exploret, quid ille suis viribus possit: sed permittere, vt homines affligantur, quasi ipse non videret quid mali patiantur sui. Atque huc vsque satis bene. Sed quorsum Deus affligi sinit suos? *Vt videat*, inquit Caluinus, *an post longas calamitates apiat eos recordatio Dei, & quærant faciem Domini sui.*

Hic vero rursus redit argumentum, nam si possunt homines afflicti quærere Deum, quod ante non faciebant, certe habent liberum voluntatis arbitrium: si non possunt, frustra Deus illos affligi sinit, vt videat, an quærant faciem Domini sui: quorsum enim explorat, quod scit non posse fieri?

Respondet, non posse afflictos quærere faciem Domini sine gratia, tamen posse cum auxilio gratiæ. At nos id minime negamus: non neget ipse vicissim, posse hominem cum auxilio gratiæ pro libero arbitrio voluntatis quærere Deum, & non quærere, id est, gratiæ cooperari, & non cooperari, & pax erit. Vel si id negare perrexerit, intelligat argumentum non esse solutum, semper enim ea difficultas manet, cur Deus exploret, quid homo facere velit, si non potest homo pro arbitrio velle & non velle, facere & non facere.

Adfert deinde Caluinus alteram responsionem, ac dicit, Deum nō destituere hominem, vt videat quid ille possit, sed vt eum adigat ad recognoscendam propriam οὐδένειαν, id est, suum nihil. At neque nos ignoramus, Deum, qui omnia nouit, non explorare, vt ipse aliquid noui cognoscat, sed vt faciat nos cognoscere quales simus: & vt alij quoque, qui corda nostra non vident, intelligant ex operibus externis, quales intus simus.

Itaq; Deum tentare aliquem, nihil est aliud, quam occasionem illi præbere aliquid patiendi, vel agendi, ex quo intelligatur eius charitas & patientia; vel contra proprius amor & impatientia. Sic Deus tentauit Abraham, Tobiam, Iacob; vt appareret eorum insignis virtus; & contra sic tentauit filios Israel in

deserto, vt appareret, quam parum solidæ virtutis in illis esset, etiamsi dixissent: *Quicquid nobis præcepit Dominus, faciemus, nec ambulabimus altera via.*

Cæterum ex hac tentatione, qua Deus facit nos explorare & cognoscere, quid simus, non minus libertas arbitrii comprobatur, quam si Deus tentaret, vt ipse hoc idem exploraret, atque cognosceret. Nam neque nobis explorandum esset quid simus, si ex necessitate operaremur, & occasione oblata, non possemus nisi in alteram partem inclinare.

Præterea tentat Deus, vt appareat virtus aut vitium, & merito laudari, aut vituperari aliquis possit. At non est opus virtutis, vel vitii, nec dignum laude, aut vituperatione, quod necessario fit, nec potest aliter fieri. Propterea siquidem virtus & vitium, laus ac vituperatio locum in bestiis nullum habent, quod illa libertate arbitrii carent, nec possunt aliud agere, nisi quod agunt.

CAPVT XXII.

Quinta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

QVINTA classis habet DVO testimonia diuinæ Scripturæ, quæ magno quodam fastidio, & quasi per contemptum Caluinus proposuit, præmisso hoc procemio. *Quæ*, inquit, *præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum facessent negotii, quæ superiores modo solutiones probe imbiberint.* Ista videlicet est serpentis astutia. Nam quia duo ista loca sunt omnium grauissima, neque sperabat Caluinus posse lectoribus satisfacere responsiones suas, ostentare voluit contemptum, vt putaretur magis non voluisse, quam non valuisse propositos nodos accurate soluere.

PRIOR igitur locus est in c. 4. Geneseos, vbi sic legimus: *Quare iratus es, & quare concidit vultus tuus? Nonne si bene egeris, recipies, sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.*

POSTERIOR locus est in cap. 15. Ecclesiastici, vbi hæc habentur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata & præcepta sua Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposuit tibi ignem & aquam, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.*

Consideremus PRIOREM locum, in quo tot pene sunt argumenta, quot verba: *Quare*, inquit Deus ad Cain, *iratus es? & cur concidit vultus tuus?* interrogatio indicat, potuisse Caïnum, si voluisset, non irasci, & non tristari. Cur enim non dicimus Cani, quare latras? & Leoni, quare rugis; nisi quia scimus, non posse bestias illas pro arbitrio latrare & non latrare, rugire & non rugire?

Nonne si bene egeris, recipies, sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Illa conditio (*si bene*) & illa (*si male*) nonne etiam liberum ostendimus voluntatis arbitrium? cur enim non dicimus homini, si Solem stare feceris, sicut dicimus, si bene egeris, habebis hoc, aut illud? nisi quia non ignoramus, non esse in potestate hominis, vt solem stare faciat, esse autem vt bene agat, si velit, vel male, si nolit?

Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Hic vero apertissime in statu naturæ corruptæ liberum prædicatur arbitrium. Quid enim est, *sub te erit appetitus eius*, nisi in potestate tua erit peccati cupiditas? & quid significat, *tu dominaberis illius*, nisi poteris, si volueris, cupiditati resistere, & ita efficere, vt non regnet peccatum in tuo mortali corpore?

Videamus nunc, quam hic se torqueat, sudetque CALVINVS, qui paulo ante iactauit hunc, & similes locos ne mediocribus quidem ingeniis negocium facessere posse. PRIMVM ait, non debere intelligi illa verba (*sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*) de peccato, sed de Abel, vt sensus sit, quamuis peccaueris, tamen primatum inter fratres obtinebis, & dominaberis fratri tuo iuniori. DEINDE admittit hunc locum, posse exponi de peccato: *Ne videamur*, inquit, *hanc interpretationem complecti, quod altera nobis contraria sit, demus sane de peccato loquutum fuisse Deum.* Sed quærit, an Deus promittendo, an potius iubendo dixerit (*tu dominaberis illius:*) & si quidem iubendo, non inde probari liberum arbitrium dicit, quia Deus etiam impossibilia quandoque iubet; si promittendo, quærit, cur non sit factum quod Deus promisit. Non enim à Caïno peccatum, sed à peccato Cainum deuictum fuisse, parricidium illius clamat.

Obiicit postea sibi, conditionem intelligendam esse in ea promissione, quasi dictum sit: *Victoriam de peccato referes, si tamen certaueris.* Respondet: *Sed quis recipiat istas ambages?* Ad extremũ, cum ei displiceret, quod tam facile concessisset hoc loco de peccati victoria, & dominatu agi, mox subiungit: *Quanquam & res ipsa, & ratio Grammaticæ postulant, comparationem fieri Cain & Abelis, quia primogenitus frater minori postbabitus non fuisset, nisi proprio scelere deterior.* Atque hæc est tota CALVINI defensio.

Nos vero constanter asserimus, hoc loco non de Abele, sed de peccato Deum esse loquutum. Idque probamus. PRIMVM, ex ratione Grammaticæ, quam nobis Caluinus obiecit. Illud enim pronomen *eius*, cum dicitur, *sub te erit appetitus eius*; & illud pronomen *illius*, cum dicitur, *& tu dominaberis illius*, referunt, id quod paulo ante nominatum est. Paulo vero ante peccati, non Abelis mentio facta est, sic enim legimus: *Si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit. Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Ratio igitur Grammaticæ postulat, vt illa pronomina (*eius*) & (*illius*) ad peccatum, non ad Abelem referantur. Quid quod in tota hac diuina sententia nunquam nominatur Abel? Vnde igitur venit Caluino in mentem, vt de Abele, non de peccato sermonem hoc loco haberi existimauerit?

DEINDE probamus ex communi consensu interpretum. S. AMBROSIVS lib. 2. de Cain, cap. 7. *Non frater*, inquit, *ei addicitur, sed error adscribitur, cuius ipse sibi auctor est. In te*, inquit, *reuertetur crimen, quod à te cœpit. Non habes in quo necessitatem magis, quam mentem tuam arguas.* Vides, quomodo S. Ambrosius & Caluini expositionem reiiciat, & liberum à necessitate perspicue doceat?

S. HIERONYMVS in quæstionibus Hebraïcis idem docet, & quidem his verbis: *Quia*, inquit, *liberi arbitrii es, moneo vt non tibi peccatum, sed tu peccato domineris.*

S. AVGVSTINVS lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 7. *Quiesce*, inquit, *ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius. Numquid fratris? absit, cuius igitur, nisi peccati?* En quam aperte S. Augustinus absurdam esse pronunciat eam sententiam, quam Caluinus maxime probauit.

S. PROSPER in 2. lib de Vocatione gentium, c. 13. enarrans illud: *Ad te erit conuersio eius, & tu dominaberis illius, Ad te*, inquit, *tua culpa reuocetur, noli peccato regnum in te dare. Sed tu potius in ipsum sume dominatum.*

Sanctus GREGORIVS lib. 4. moralium, ca. 22. *Tunc*, inquit, *peccatum cordis sub iuris nostri possessionem reducitur, si cum incipit, reprimatur. Vnde & diuina voce Cain praua cogitanti dicitur, in foribus peccatum tuum aderit, sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius, &c.*

Eodem modo exponunt Eucherius, Beda, Rupertus, Abulensis, Lyranus, Caietanus & glossæ, ordinaria & interlinearis. Neq; suspicari debemus, nullum horum Doctorum tenuisse rationem Grammaticæ, aut omnes grauiter esse hallucinatos.

A Obiicit CALVINVS: *Si de peccato agitur, cum dicitur, tu dominaberis illius, iubet Deus, vel promittit: si iubet, non colligitur hinc liberum arbitrium, quia præceptum est impossibile: si promittit, cur non est factum quod Deus promisit?*

B RESPONDEO, Deum nec promittere, nec iubere, sed significare, peccatum esse in potestate peccantis, & proinde monere Caïnum, vt cogitet, in suo arbitrio esse cupiditati peruersæ assentiri, vel non assentiri, & ideo det operam vt non vincatur, sed vincat, nisi grauiter puniri velit.

Sed etiamsi Deus iuberet, nihil lucraretur inde Caluinus; nemo enim iubet impossibilia, nisi qui non vult fieri quod iubet, id est, insanus aliquis, aut furiosus. Et si Deus non iuberet, sed promitteret victoriam, sub conditione, si fortiter pugnare vellet, nullæ essent hic ambages. Quid enim clarius, quam vinces, si certaueris? an non etiam Apostolus sine C vllis ambagibus dixit: *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit?*

Adde AD EXTREMVM, probari ex hoc loco liberum arbitrium, etiamsi daretur, loquutum hic esse Deum non de peccato, sed de Abele. Neque enim Deus mitigare conaretur animum Caïni, promittendo permansurum illi ius primogenituræ, & dominaturum illum fratribus suis, nisi sciret, potuisse non reuocari à concepto scelere, & in arbitrio eius esse cupiditati iam exortæ resistere, vel consentire.

POSTERIOR locus, ex ca. 15. Ecclesiastici, inuictissimus est, & tam perspicuus, vt nulla declaratione indigeat. Respondet autem Caluinus PRIMO, librum Ecclesiastici esse dubiæ fidei. SECVNDO, D Ecclesiasticum, de libero arbitrio primi hominis, quale fuit ante peccatum, non de eo, quale nunc est, esse loquutum. TERTIO, si velit ille auctor, suis illis verbis non astruere liberum arbitrium, sed solum coërcere carnis malignitatem, quæ sua mala in Deum transferendo vanam defensionem captare solet, ei se quoque libenter assensurum, alioqui eius auctoritatem non magni pendere.

Ad PRIMVM RESPONDEO, non posse à Caluino Ecclesiasticum repudiari, si sibi ipse constare velit propter DVAS caussas, PRIMO, quoniam recipit Caluinus epistolam Iacobi & Iudæ, quæ non minus dubiæ fidei olim fuerunt, quam Ecclesiasticus, deberet enim vel cum Lutheranis repudiare E omnes libros, qui aliquando dubii fuerunt, vel cum Ecclesia recipere eos omnes, quorum auctoritas in sacris Concilijs declarata est. Cõstat autem in Concilio Carthaginensi tertio, canone 47. inter libros canonicos, & diuinos librum Ecclesiastici numeratum. SECVNDO, quia profitetur Caluinus se discipulum ac sectatorem esse Augustini. Augustinus autem non solum hunc librum inter canonicos ponit, in libro 2. de doctrina Christiana, cap. 8. sed etiam eundem adducit in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 2. ad ipsum liberum arbitrium comprobandum.

AD ALTERAM Caluini solutionem RESPONDEO, ex Ecclesiastico non solum colligi primum hominem, cum libero arbitrio conditum fuisse, sed etiam idem liberum arbitrium in eius posteris remansisse. Nam paulo ante dixerat: *Ne dicas, per Deum abest; non dicas, ille me implanauit*, id est, non referas in Deum caussam sceleris tui. Et continuo rationem adiungit: *Quoniam Deus hominem constituit, & reliquit in manu consilii sui, &c.* Quæ ratio nihil efficeret, nisi significare vellet Ecclesiasticus, liberum arbitrium initio datum primo homini, nunc etiam in eius posteris permanere. Præterea verba illa: *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te.* Et illa: *Ante hominem vita & mors, quod voluerit dabitur ei.* Et illa: *Apposuit tibi ignem & aquam, ad quod volueris, porriges manum tuam.* Non apertissimè testantur Ecclesiasticum alloqui homines, qui nunc sunt, & illis concinari, qui possunt ex eius cohortatione proficere.

Ad TERTIAM solutionem breuiter Dico, ineptam esse conditionem, quam Ecclesiastico Caluinus proponit. Non enim coërceri potest carnis malignitas, ne culpas suas transferat in Deum, sequè peccato immunem esse iactet, nisi concedatur homini liberum voluntatis arbitrium. Sed de hac re sæpe dictum est, nec sunt vbique omnia repetenda.

CAPVT XXIII.

Sexta classis Scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

PRÆTER ea loca, quæ Caluinus notauit, sunt alia quædam, quæ ab illo prætermissa nos in sextam classem, quæ locorum derelictorum dici poterit, breuiter conferemus.

PRIMVS igitur locus sit ex cap. 30. Deuteronomii, vbi sic loquitur Moses: *Considera*, inquit, *quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum.* Et infrà: *Testes inuoco cœlum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum.* Non video quid ad hunc locum responderi possit. Liber hic IMPRIMIS non est dubiæ fidei, & Caluinistis pro canonico, ac diuino recipitur. DEINDE, non loquitur Moses ad homines in statu innocentię, sed ad Hebræos, qui tunc erant cum ipso. DENIQVE, nullæ hic sunt ambages, nam Moses iurat per cœlum & terram, se dedisse populo optionẽ, vt facerent quod vellent, in re maxime morali, id est, in præceptis seruandis, aut violandis, & cohortatum fuisse eundem populum ad electionem obedientiæ, quæ vitam adfert, & dehortatum ab electione contumacię, quæ mortem adfert. Nihil autem magis proprium est liberi arbitrii, quam electio, vt in tertio libro demonstrauimus.

SECVNDVS locus est, in libro Iosuæ, cap. 24. *Optio*, inquit, *vobis datur, cui seruire potissimum debeatis, &c.* Hic etiam locus ad liberum arbitrium in moralibus pertinet, quoniam Iosue significat populum eligere potuisse, vellet ne Deo vero cultum adhibere, vel idolis, id est, an vellet bene agere, an peccare.

TERTIVS locus est in cap. 31. Ecclesiastici: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit, ideo stabilita sunt bona illius.* Non miror hæc loca prudenter à Caluino dissimulata, cum non solum, non vera, sed ne verisimilis quidem aliqua responsio hic locum habere posse videatur. Non

enim hoc testimonium trahi potest ad statum innocentiæ, neque vllæ sunt in eo ambages, sed liberum arbitrium asseritur ita vere, propriéque liberum in moralibus, vt dicatur vir bonus, ideo dignus laude & premio, quod potuerit transgredi, & non sit transgressus, facere malum, & non fecerit.

QVARTVS locus est in priore epistola ad Corinthios. cap. 7. *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, sed potestatem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit.* Et infrà: *Quod vult faciat, non peccat, si nubat.* Hoc loco agitur de bono morali, vt patet ex illis verbis, *bene facit.* Et infrà: *Melius facit.* Et: *Non peccat, &c.* De hoc autem bono morali faciendo, vel non faciendo, dicit Apostolus, habere hominem liberam electionem, modo non sit impeditus extrinseca aliqua necessitate voti, iuramenti, aut præcepti. Huc enim pertinet illud: *Non habens necessitatem.* Excludit autem extrinsecam necessitatem, non quod illa tollat liberum arbitrium, sed vt ostendat eum qui non ligatur necessitate extrinseca, simpliciter & absolute liberum esse, vt possit non solum facere, & non facere, sed etiam non peccet, siue faciat, siue non faciat. Nam vt diximus in quarto libro, libertas ab extrinseca necessitate prærequirit libertatem ab intrinseca, & ideo qui liber esse dicitur ab extrinseca, consequenter asseritur liber ab intrinseca.

QVINTVS locus est in posteriore epist. ad Corinthios, cap. 9. *Vnusquisque prout destinauit in corde, non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Loquitur Apostolus de facienda eleemosyna, quod est opus morale, & monet, vt vnusquisque libenter tribuat id, quod destinauit in corde suo, id est, quod libera voluntate prælegit, cum in potestate haberet, parum, aut multum velle dare, aut etiam omnino nihil velle dare. Nam illud verbum προῄρηται, quo ipse vtitur, proprie, ad liberum arbitrium pertinet. Distinguitur enim voluntarium in genere, siue spontaneum, quod etiam bestiis conuenit à voluntario libero, quod est proprium rationalis, siue intelligentis naturæ, quod illud dicitur ἑκούσιον. Hoc autem προαιρετικὸν, vt perspicuum est, ex Aristotele lib. 3. de moribus, cap. 1. & 2. Atque ex Scripturis quidem hæc argumenta sufficiant.

CAPVT XXIV.

Præfatio ad testimonia Patrum, pro libero arbitrio in moralibus.

TESTIMONIA veterum Patrum CALVINVS non fuit ausus contra se obiicere: tamen coactus à Pighio ad pauca quædam loca respondit. Produxit Albertus Pighius, in secundo libro de libero arbitrio, testimonia decem Patrum, S. Petri apostoli, Sancti Clementis Romani, Sancti Irenæi, Tertulliani, Origenis, Sancti Hilarii, Sancti Ambrosii, Sancti Hieronymi, Sancti Basilii, Sancti Chrysostomi.

Ad quæ testimonia CALVINVS ita respondit, vt Petrum & Clementem, de numero testium auferri iuberet, quod eorum verba ex libris recognitionum apocryphis deprompta fuissent. Origenem & Tertullianum, vt hæreticos, & qui multis in rebus lapsi essent, omnino contemneret: eosdem item, & Irenæum exponi posse diceret de libero arbitrio, quale fuit in statu innocentiæ, non quale tunc est in statu naturæ corruptæ: Ambrosium & Basilium, de libertate à coactione, non à necessitate disseruisse conten- A deret: solos esse affirmaret Hilarium, Hieronymum & Chrysostomum, qui proprie liberi arbitrii patrocinium suscepissent, sed trium hominum testimonia non esse consensum Ecclesiæ vniuersæ, vt Pighius frustra iactauerat: præsertim cum contrariæ sententiæ inueniantur in Augustino, & in Synodo Arausicana.

Illud autem bene habet, & nobis mirifice placet: quod in 2. li. aduersus Pighium, CALVINVS admittit veteres Patres, vt de controuersia nostra iudices sedeant: *Lectores,* inquit, *monitos velim, non difficulter posse inter me, & Pighium hoc loco conuenire, si modo Ecclesiæ traditionem ex certo, & perpetuo Sanctorum & Orthodoxorum consensu, non ex testimoniis hinc inde male excerptis demonstraret. Deinde si iis simpliciter, & candide vteretur ad veram & germanam Ecclesiæ doctrinam com-* B *probandam, non ad pingendas horum temporum impias doctrinas abuteretur.*

Nos igitur producemus testimonia omnium Patrum Græcorum & Latinorum, nec vllum prætermittemus auctorem alicuius nominis, & simul diligenter expendemus in singulis, possint, nec ne illis Caluini responsiones vlla ex parte conuenire. Vtrum autem simpliciter, & candide illis vtamur ad veram & germanam Ecclesiæ doctrinam comprobandam, an ea detorqueamus ad pingendos errores, impiasque doctrinas, lectoris erit iudicium. Quamuis si proprie loqui velimus, ex testimoniis Patrum, illud inuestigare debeamus, quæ fuerit Ecclesiæ ve- C teris doctrina, vt quoniam inter nos conuenit, in Ecclesia, quæ ante mille annos floruit, veram & germanam fuisse doctrinam, ex comparatione illius intelligatur, vtrum nos germanam doctrinā teneamus qui liberum arbitrium in actionibus moralibus esse defendimus, an aduersariis, qui liberum arbitrium, in seruum arbitrium commutantes, hominem post lapsum Adami, ex necessitate peccare contendunt.

CAPVT XXV.

Testimonia Græcorum Patrum adferuntur, pro libero D *arbitrio in moralibus.*

PRIMVS ex Græcis Patribus occurrit S. IGNATIVS. Is in epist. ad Magnesianos ita loquitur: *Quandoquidem,* inquit, *actiones ipsæ sua habent præmia, & obedientiæ proponitur vita, mors autem inobedientiæ, & singuli, qui aut hoc, aut illud elegerunt, in eius quod elegerunt, locum abituri sunt, fugiamus mortem, & eligamus vitam.* Et infrà: *Si quis pietati studet, Dei homo est, si impie agit, diaboli est, non id factus per naturam, sed per animi arbitrium.* Nihil hic responderi potest. Nam & loquitur S. Ignatius de bono & malo morali, & affirmat, homines eligere id, quod volunt, qui est proprius actus liberi arbitrii: & eum, qui impie agit, per animi arbi- E trium fieri malum, docet.

AT fortasse non sunt Ignatii epistolæ, quæ sub illius nomine circumferuntur, id enim Lutherani obiicere solent. Sed recipit eas Eusebius, lib. 3. Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 36. Sanctus etiam Hieronymus multas enumerat, & inter cęteras, istam ad Magnesianos, & Ignatio tribuit in libro de scriptoribus Ecclesiasticis. Deniq; passim citantur epistolæ istæ nomine S. Ignatii ab Athanasio, Theodoreto, aliisque Patribus, neque vlla occurrit solida ratio, cur reiiciendæ videantur.

SECVNDVS fit S. DIONYSIVS AREOPAGITA. Is in libro de diuinis nominibus, capite 4. part. 4. prope finem, postea quam docuerat, malum non

esse

esse substantiam, sed defectum quendam, ita subiungit: *Dixerit vero quispiam, infirmitatem supplicium non mereri, sed veniam. Si igitur non licuisset obsistere, recte forsan esset obiectum. Sin autem ex ipso bono vires suppeditantur, quod, vt sacra eloquia docent, omnibus simpliciter conuenientia tribuit, non est ignoscendum, si quis per ignauiam ab ipso bonorum propriorum habitu diminitus procedente aberrauerit.* Idem lib. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 2. part. 3. tribuit homini nomen illud αὐτεξούσιον, quod fatetur Calvinus, proprium esse liberi arbitrii.

Neque ad hunc locum responderi potest, nisi forte libros istos non esse Dionysii Areopagitæ. Sed certe negari non potest, auctorem huius libri fuisse virum magnum, & ante mille annos floruisse, cum citetur à sancto Gregorio, homilia 34. in Euangelia, nomine antiqui, & venerandi Patris. Nam si Gregorio antiquus fuit, cum ipse Gregorius ante annos circiter mille floruit, nobis profecto antiquissimus esse debebit. Sed de hoc auctore alias disseruimus.

Tertio sit B. Clemens Romanus, quem inter Græcos numeramus, quod Græce scriptus sit liber, qui nomini eius adscribitur. Is igitur in lib. 3. Recognitionum, inducit Apostolum Petrum cum Simone Mago, pro libero arbitrio, sic disserentem: *Dic quomodo Deus iudicat secundum veritatem vnumquemque pro actibus suis, si agere aliquid in potestate non habuit? Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia. Frustra erit studium sectandi meliora. Sed & iudices frustra legibus præsunt, & puniunt eos, qui male agunt. Non enim in sua potestate habuerunt, vt non peccarent.*

Ad hunc locum prompta responsio est, librum esse supposititium. Nam alioqui liberi arbitrii tam est aperta confessio, vt nihil contra fingi possit. At nos fatemur, librum esse corruptum, ac deprauatum ab hæreticis, sed tamen vel esse Clementis Romani, vel alterius æque docti, atque antiqui. Siquidem Eusebius libro tertio Historiæ Ecclesiasticæ, capite trigesimo octauo, scribit, hos libros & esse Clementis, & ab hæreticis deprauatos. Idem scribunt Epiphanius, hæresi trigesima. Et Ruffinus in Apologia pro Origene. Meminit etiam horum librorum Sanctus Hieronymus, in libro secundo aduersus Ruffinum.

At si corrupti sunt hi libri, ac propterea inter apocryphos recensentur, quorsum citantur à nobis? quoniam manifeste constat, non esse corruptos iis in locis, vbi defenditur libertas arbitrii. Nam ante Ruffini ætatem, qui hos libros Latinos fecit, nulli fuerunt hæretici, qui libero arbitrio nimis multum tribuerent, quod postea fecerunt Pelagiani, multi autem hæretici fuerant, qui negauerant liberum arbitrium, vt Simon Magus, Manichæus, & alii. Itaque si in his libris negaretur liberum arbitrium, suspicari possemus, insertam fuisse eam doctrinam à Manichæis, vel aliis eiusmodi hæreticis: at liberi arbitrii confessionem non possumus vlli hæretico illius temporis adscribere.

Deinde, veteres Patres, qui dicunt, hos libros corruptos esse ab hæreticis, non tacent in quibus articulis corrupti sint. Scribunt enim in articulis de diuinitate filii, aliisq; similibus esse corruptos. Corruptelam autem in articulo de libertate arbitrii, nullus veterum vnquam notauit.

Adde postremo, quod quæ dicuntur in his libris de libero arbitrio, eadem repetuntur passim ab aliis Patribus, vt necesse sit, omnes omnium Patrum libros esse deprauatos, si libri isti recognitionum in hoc articulo deprauati censendi sunt.

Quartus sit S. Iustinus Martyr. Is ita loquitur in Apologia ad Imperatorem Antoninum pagina 31. in meo codice: *Nisi libero arbitrio genus humanum, & res turpes fugere potest, & pulchras, ac bonas sequi, extra caussam, culpamque est eorum, quæ quoquomodo aguntur. Sed ipsum libero arbitrio, liberaque voluntate & recte facere, & peccare docemus.* Et infrà: *Neque ille remuneratione, aut laude dignus esset, si per seipsum bonum non eligeret.* Et in Apologia ad Senatum: *Nihil,* inquit, *esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent, qua se in vtramque partem conuerterent.* Hic vero Calvinus neque fingit, neque fingere potest aliquid, quod speciem habeat responsionis. Auctor enim certus est, & verba clarissima. Sola pertinacia his, atque similibus resistit.

Quintus sit Athenagoras Iustini æqualis. Is in Apologia ad eundem Imperatorem Antoninum: *Liberi arbitrii,* inquit, *in ipsis quoque (Angelis videlicet) in vtramque partem, voluntatem constituerat Deus, sicut & in hominibus liberum & prauitatis & virtutis diligendæ potestatem habentibus cernere est.* Quid clarius? quid verius?

Sextus sit Beatus Martyr Irenæus. Is in libro quarto, capite septuagesimo primo, ita loquitur: *Illud quod ait, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti, veterem legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum fecit Deus ab initio.* Ac vt intelligat Caluinus, Irenæum non solum significare voluisse, creatum hominem liberum, sed etiam nunc esse liberum, legatur titulus huius capitis, quem ipse idem Irenæus præfixit. Sic enim habet: *Ostensio, quod homo liber sit, & suæ potestatis, ad hoc vt possit eligere bona, vel contraria.* Legatur deinde finis eiusdem capitis, vbi hæc habentur: *Qui operantur bonum, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, iudicium iustum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum cum possent operari illud.* Et cap. 72. *Si igitur,* inquit, *non in nobis esset facere hæc, aut non facere, quam caussam habebat Apostolus, & multo prius ipse Dominus consilium dare, quæ quidem facere, à quibus vero abstinere?*

Et adhuc resistit Caluinus, ac probare nititur, Irenæum non dicere id, quod dicit, quoniam in eodem libro scripsit, liberum arbitrium ad imaginem Dei pertinere: imaginem autem fuisse in primo homine, sed per peccatum extinctam, colligi ex Apostolo, qui reformari dicit in nobis imaginem Dei. At nimis frigidum est argumentum contra manifestissimam veritatem. Nam imaginem Dei extinctam esse post peccatum, neq; Irenæus, neq; Paulus vnquam scripsit. Reformatur vero in nobis imago, quoniam obscurata fuerat, licet (vt diximus) non extincta. Sed de hac re alibi multa diximus.

Septimus sit Clemens Alexandrinus. Is in primo libro Stromatum, pagina sexagesima quinta, sic ait: *Quoniam libera electio & appetitio, peccata primum inchoat, iure infliguntur supplicia.* Et infrà: *Quæ cum ita sint, & liberari ab ignoratione, & à mala, & delectabili electione, & ante omnia non assentiri fallacibus illis phantasiis & visis, & situm est in nostra potestate.* Vide alium locum, in quarto libro de gratia & libero arbitrio, cap. 9.

Octauus sit Origenes. Is in commentario ad caput decimum tertium Matthæi, exponens parabolam sagenæ piscium, posteaquam dixerat, ab hæreticis accipi per bonos & malos pisces, duas naturas, alteram bonam, alteram malam, ita subiungit: *Huic intellectui repugnant omnes Scripturæ, declarantes esse liberum arbitrium, dum & accusant eas, qui derelinquunt*

& probant eos, qui recte faciunt. Idem Origenes similia docet, lib. 3. de principiis, cap. 1. præfatione in epistolam ad Romanos, homilia duodecima, in librum Numeri & alibi.

Sed CALVINVS Origenis testimonium non recipit, quod dicat eum in multis lapsum esse. At Nos eum in hac re non errauisse, facillime demonstramus. Nam Origenis errores diligentissime notauerunt Epiphanius, Theophilus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Nicephorus, & alii, neque vllus eorum inter errores Origenis posuit, hominem prædituum esse libero arbitrio.

Rursus Caluinus Origenis testimonia caussæ suæ nihil nocere contendit, quod Origenes disputet aduersus Marcionem, qui liberum arbitrium ita tollebat, vt naturam humanam ab ipsa creatione malam esse diceret. At parum interest, contra quos Origenes disserat, modo liberum arbitrium in præceptis morum seruandis prædicet.

DEINDE Origenes, vt ostendat, naturam non esse malam à creatione, probat, hominem esse liberi arbitrii, & mutari per se de bono in malum, quod fieri non posset, si esset naturaliter malus. Itaque DVO probat Origenes, PRIMO, hominem esse liberum SECVNDO, non esse natura malum, ex quibus duobus vnũ deducit ab altero. Marcion negabat vtrumque, Caluinus alterum tantum, proinde damus Caluino, vt non sit Marcionista, sed Semimarcionista, & Origenes Caluinum non ex toto, sed ex parte confutet. Neq; dicere poterit Caluinus, Origenem loqui de libertate à coactione, non à necessitate, nam libertatem à sola coactione Marcionistæ minime denegabant.

NONVS fit EVSEBIVS CÆSARIENSIS. Is in libro sexto de præparatione Euangelica, cap. 5. ita loquitur. *Sic per legem rectam viam ostendit, per liberam vero potestatem effecit, vt in ipsa essent virtutis præmia, sine vi aliqua agere, cum possit etiam contraria mala. Ita si proprio motu naturalem despexeris legem, fons vitiorum sponte non aliunde, neque nulla necessitate, sed libera voluntate, atque iudicio facta est.* Et in extremo capite: *Cæcus profecto de his recte iudicaret, non necessitate, sed libero hæc fieri arbitrio.* Itaque testimonio Eusebii cæci sunt Caluinistæ, vel potius cæcis deteriores, cum id non videant, quod cæci videre possent.

Sed forsan obiiciat aliquis, Eusebium contra eos disserere, qui ponebant fatalem necessitatem, qualem Caluinistæ non ponunt. Et Caluinistæ imprimis ponunt etiam necessitatem similem fatali: DEINDE, parum refert quid mouerit Eusebium, vt liberum arbitrium defenderet, modo illud vere docteque defenderit. DENIQVE, nonne Eusebius omnem prorsus necessitatem exclusit, cum ait: *Neque vlla necessitate, sed libera voluntate atque iudicio facta est?*

DECIMVS fit MAGNVS ATHANASIVS: Is in oratione contra Idola, non procul ab initio, sic ait: *Anima libera est, & sui arbitrii. Potest enim vt ad bona se inclinare, ita bona quoque auersari.* Et infrà: *Quæ cum liberum se sui iuris, arbitriumque intuetur, sentit se in vtramque partem corporeis membris vti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt. Ea vero quæ sunt, bona appello, ea quæ non sunt, mala.* Ad hoc testimonium nihil omnino responderi potest. Auctor enim est certus, grauis, doctus, antiquus, sanctus, & sine vllis ambagibus liberum arbitrium docet.

VNDECIMVS fit MAGNVS BASILIVS, qui in explicatione Psalmi sexagesimi primi, tractans illud: *Mendaces filii hominum in stateris, Non licebit,* inquit,

A *tibi dicere in die iudicii, non noueram bonum. Proferentur tibi propria tuæ stateræ, sufficientem boni & mali discretionem habentes. Nam corporis pondera libræ momentis examinamus, quæ vero in vita eligenda sunt, libero animæ iudicio discernimus. Quod etiam stateram nominauit, propterea quod æquale momentum ad vtramque partem capere potest.* Idem in oratione de libero arbitrio: *Nam,* inquit, *quod in homine situm est liberum arbitrium, in eligendo & non eligendo situm est, &c.* Item in oratione de caussa mali. *Cur,* inquit, *instructura non habemus, vt neque volentibus nobis peccare detur? quia etiam tu famulos, non cum vinctos habes beneuolos putas, sed cum voluntarie ea, quæ officii ipsorum sunt, explere videris. Itaque etiam Deo non gratum est, quod coactum est, sed quod ex virtute recte geritur. Virtus autem*
B *ex voluntate, non ex necessitate fit. Voluntas vero ex his, quæ in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.*

Arripuit Caluinus voculam illam (*coactionem*) & inde colligit, non loqui Sanctum BASILIVM de libertate à necessitate, sed à sola coactione. At sine dubio non recte collegit. Nam explicauit in eodem loco Sanctus BASILIVS, quid per coactionem intellexerit, cum illi per aduersatiuam particulam opposuerit id, quod geritur ex virtute. Et quod geritur ex virtute, esse dixerit id, quod ex voluntate, non ex necessitate fit. Et quod fit ex voluntate, declarauerit esse id, quod in nobis est, quodque ex arbitrii
C nostri libertate dependet. Itaque per coactionem, necessitatem intellexit determinantem ad vnum. Quod etiam clarius manifestat in eadem oratione, cum dicit: *Soluta enim ab omni necessitate, & voluntariam, ac in sua potestate sitam vitam à conditore adepta, per hoc ad imaginem Dei creata est.* Adde etiam, quod in duobus prioribus locis à nobis citatis, nulla fit coactionis mentio, sed solius necessitatis, & disertis verbis asseritur libertas in electione boni & mali, par momentum habens in vtramque partem.

DVODECIMVS fit S. GREGORIVS NYSSENVS, Magni Basilii frater. Is in libro 7. de Philosophia, capite secundo: *Concupiscere,* inquit, *& non concupiscere, mentiri, & non mentiri, & quæcunque talia, in*
D *quibus consistunt, virtutis, & vitii opera, hæc sunt in nostro libero arbitrio.* Nescio quid hic Caluinus comminisci possit: Nullum enim cauillis locum Gregorius reliquit. Vide etiam quæ citauimus libro superiore.

TERTIVSDECIMVS fit Sanctus GREGORIVS NAZIANZENVS, qui in carminibus de CHRISTO patiente: *Neque enim,* inquit, *Deus necessitatem adducet, vt sis bonus, sed in electione, & sententia tua id situm est.* Vide alium locum à nobis citatum libro superiore, ex Apologetico.

QVARTVSDECIMVS fit CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS, qui Catechesi quarta: *Cognosce,* inquit, *animam esse sui iuris, seu voluntatis liberæ.* Item infrà: *Liberum arbitrium habet anima, & potest quidem Dia-*
E *bolus incitare, cogere autem præter voluntatem omnino non potest. Subiicit tibi scortationis cogitationes, si vis, probas, si nolis, improbas. Si enim ex necessitate scortareris, cuius gratia gehennam Deus parasset?* Nihil apertius dici potuit.

QVINTVSDECIMVS fit Sanctus EPIPHANIVS, qui in hæresi Pharisæorum, quæ est ordine decimo sexto: *Per id,* inquit, *quod peccare quisquam possit, non peccet, & per id, quod possit non peccare, peccet tamen, hoc propter peccata pœnam per vindictam pendente, illo propter benefacta laudem reportante, vtriusque constituta est differentia.* Et infrà: *Itaque,* inquit, *manifestum, euidens & indubium est, vnicuique liberum arbi-*

trium

arbitrium concessum à Deo, qui per seipsum dixerit, si volueritis, & si nolueritis, vt penes hominem sit benefacere, vel praue operari. Vides, vt sanctus hic Pater manifestum, euidens & indubium esse clamet, quod Caluinus tot libris obscurare conatus est?

SEXTVSDECIMVS sit Theophilus Alexandrinus, Is enim in epistola tertia Paschali, sic loquitur, *Nec ambigitur quin in vtramque partem faciendi, vel non faciendi bona, habeamus liberam facultatem, & oppressis prauis recta nascantur, tuncque virtutum inter se concinit chorus, cùm vitiorum in animo fuerit solitudo.* Quid hic obijcient aduersarij? auctor insignis est, quippe qui S. Hieronymum meruit habere interpretem, & sententia tam perspicua, vt nulla ratione obscurari queat.

SEPTIMVSDECIMVS sit S. Ioannes Chrysostomus, qui homilia 22. in Genesim: *Nonne,* inquit, *manifestum est, sua quemuis voluntate, vel malitiam, vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, & naturæ nostræ prauitas insita esset, neque illos puniri, neque istos virtutum retributiones accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus retributiones.* Hunc patrem nobis Caluinus libenter concedit, quod ei nimius visus sit in liberi arbitrii viribus prædicandis. At imperitiam suam aperte prodit, cum è tanto numero Patrum vnum Chrysostomum, quasi noui aliquid introducentem reiicit. Nam si elegisset cæteros, nunquam ita iudicasset. Quid enim Chrysostomus dicit, quod non ante illum Ignatius, Clemens, Iustinus, Athenagoras, Irenæus, Basilius, Cyrillus, Epiphanius, & post eum plurimi dixerint? DEINDE, si tam grauiter Chrysostomus in libero arbitrio prædicando excessit, cur nulli veterum illum reprehenderunt? cur Sanctus Augustinus gratiæ Christi excellentissimus prædicator, hunc ipsum Chrysostomum in libris aduersus Iulianum, non modo non reprehendit, sed vehementer etiam laudat?

DECIMVSOCTAVVS sit Beatus Macharius Ægyptius, qui homilia 15. sic ait: *Cæterum vt semel, & omnino resonet, & permaneat delectus, & arbitrij libertas, quam primitus homini dedit Deus, ea propter dispensatione sua res administrantur, & corporum solutio fit, vt in voluntate hominis situm sit, ad bonum vel malum conuerti.*

DECIMVSNONVS sit Marcus Eremita, qui in libro de Baptismo, vltra medium, ita loquitur: *Hæc & similia cum Scriptura in nostra potestate positum esse, vt hæc agamus necne, propterea non Satanam, neque peccatum Adæ, sed nos increpat.* Et infrà comparans nos cum Adamo: *Primam,* inquit, *conceptionem habemus ex dispensatione, quemadmodum & ille, & perinde ac ille pro arbitrio possumus obtemperare, vel non obtemperare.* Sententia horum verborum est, nos tentari ex permissione Dei, sicut eadem permissione tentatus fuit Adam: & sicut ille propter arbitrii libertatem potuit tentatori acquiescere, vel resistere, sic etiam nos propter eandem arbitrii libertatem posse tentationem admittere, vel repellere, quæ si Caluinus legisset, forsitan de Chrysostomo aliter iudicasset.

VICESIMVS sit Sanctus Cyrillus Alexandrinus, qui in libro secundo in Ioannem, capite quinquagesimo quarto, sic ait: *Liberum,* inquit, *arbitrium hominis his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bene agimus, & contraria, si mala committimus, inuenimus.* Vide alia loca, quæ citauimus in libro superiore.

VICESIMVSPRIMVS sit Theodoretus, qui Psal-

A mum sexagesimum septimum tractans, & explicans illud: *Pluuiam voluntariam segregabis, &c.* sic ait: *Pluuiam, doctrinæ irrigationem vocat, voluntariam autem appellauit, ob liberum arbitrium. Non enim ex necessitate irrigatur aliquis, sed doctrinæ acquiescens consequitur gratiam.*

VICESIMVSSECVNDVS sit Palladius, in epistola ad Lausum, quem præfixit historiæ suæ de Sanctorum vita, in ea siquidem loquens de eleemosynis: *Neque,* inquit, *vllo praetextu, placeres hominibus, iureiurando obligasses tuam liberam eligendi voluntatem, &c.*

B VICESIMVSTERTIVS sit B. Ioannes Damascenus. Is enim in libro secundo, de fide, capite vicesimo sexto: *In nobis,* inquit, *sunt ea, quorum liberam adepti potestatem sumus & facere, & non facere.* Et infrà explicans quæ illa sint: *Ea,* inquit, *quæ sequitur laus aut vituperatio, & in quibus præuaricatio cadit & lex.*

VICESIMVSQVARTVS sit Theophylactus, qui in commentario ad caput decimum quintum Lucæ, sic ait: *Itaque ille qui dedit omnia hæc ex æquo, permisit libere ingredi. Nullum enim cogit non volentem. Nam si voluisset nos cogi, non fecisset rationales, & liberi arbitrii.* Neque vero hic auctor intelligit per coactionem vim illam, quæ adigit inuitos, sed necessitatem determinantem ad vnum, vt perspicuum est ex ratione, quam reddit, cum dicit: *Non fecisset rationales,*
C *& liberi arbitrii.* Nam bestiæ quoque, tametsi rationales non sunt, non coguntur inuitæ ad sua obiecta, sed sponte accurrunt. Et nomen liberi arbitrii, quod iste auctor vsurpat, non potest proprie conuenire libertati à sola coactione, vt in tertio libro demonstrauimus.

VICESIMVSQVINTVS sit Euthimius, qui in commentario ad idem caput decimum quintum Lucæ, ita edisserit parabolam filii prodigi: *Substantiæ,* inquit, *partem, quæ sibi obueniebat, petiuit, hoc est, liberum arbitrium, quod ei ex natura debebatur. Ac si diceret, nolo vrgeat me seruiendi necessitas, liberum est enim mihi arbitrium.* Et infrà: *Pater ergo candide impertit, vult enim Dominus, vt sibi voluntarie seruia-*
D *mus.*

EST autem hoc loco breuiter annotandum, ex sententia horum Patrum, liberum arbitrium comparari substantiæ, quam filius prodigus dissipauit, quoniam peccatores dissipant liberum arbitrium, dum illo male vtuntur, non quod illud omnino amittant, sed quod inutiliter exerceant. Quomodo dicitur aliquis perdere vitam suam, quam non in bonis operibus insumit. Non enim similitudines in omnibus valent. DENIQVE id solum ex parabola colligunt Patres, Deum permittere, vt qui volunt, peccent, neque eos ad bene agendum ex necessitate compellere.

E

CAPVT XXVI.

Testimonia Patrum Latinorum, pro libero arbitrio in moralibus.

PRIMVS ex Latinis Tertullianus est, in libro secundo, contra Marcionem ita loquitur: *Liberum, & sui arbitrii, & suæ potestatis inuenio hominem institutum.* Sed ne Caluinus dicat (vt solet) Tertullianum loqui de prima institutione, quæ postea per peccatum sit mutata, audi sequentia. *Hunc statum eius confirmauit etiam ipsa lex tunc à Deo posita. Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obsequium debitum legi*

in sua potestate. Nec rursus comminatio mortis transgressioni adscriberetur, si non & contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic & in posteris legibus creatoris inuenias proponentis ante hominem bonum & malum, vitam & mortem. Et infrà non procul à fine, *Interrogat*, inquit, *Deus quasi incertus, vt & hinc liberi arbitrii probans hominem in caussa aut confessionis, aut negationis, vt daret ei locum sponte confitendi delictum, & hoc nomine reuelandi. Sicut de Cain sciscitatur, vbi nam frater eius, vt ille haberet potestatem, ex eadem arbitrii libertate sponte negandi delicti, & hoc nomine grauandi.* Et in libro de exhortatione Castitatis, non longe ab initio: *Itaque*, inquit, *cum vtrumque ex praeceptis eius didicerimus, quid velit, & quid nolit, iam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum.* A B

At non meretur Tertullianus locum inter testes dogmatum Catholicorum, cum in multis magnisque rebus errauerit. Id enim solum est, quod respondere potest Caluinus. Sed facilis RESPONSIO est. Nam si solus hæc diceret, nullam ei fidem haberemus, vt qui propriam sectam instituerit, sed quod dicit cum omnibus Græcis & Latinis Patribus, non parum valet ad testimonium fidei, quæ vigebat antiquis illis temporibus in Ecclesia. Non errasse autem in hac re Tertullianum, nec fuisse dogma de libertate arbitrii proprium sectæ ipsius, certum est ex eo, quod neque Eusebius in historia, neque Augustinus in libro de hæresibus, neque alius auctor hanc sententiam inter alios Tertulliani errores enumerat. C

SECVNDVS sit Beatus Martyr Cyprianus. Is in lib. 1. epist. 3. ad Cornelium: *Dominus*, inquit, *non increpuit recedentes, aut comminatus est, sed magis conuersus ad Apostolos suos dixit: Numquid & vos vultis abire? seruans scilicet legem, qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus sibimetipsi vel mortem appetit, vel salutem.* Et in lib. de vanitate Ecclesiæ: *Fieri vero*, inquit, *hæc Dominus permittit, & patitur manente propriæ libertatis arbitrio.* Vbi Notandum est, non posse hæc detorqueri ad libertatem à coactione, quam solam nobis Caluinus reliquit. Nam etiamsi Deus impediret omnia peccata, adhuc maneret libertas à coactione, sicut ea manet in bestiis, quæ peccare non possunt, sed libertas à necessitate, & vera potestas eligendi bonum & malum, plane tolleretur, nisi Deus peccata permitteret. Atque hoc est, quod Cyprianus dicit, Deum pati, vt peccata fiant, manente propriæ libertatis arbitrio. D

TERTIVS sit Minutius Felix, Is in Octauio vltra medium libri, sic gentiles alloquitur: *Denique de vestro numero carcer exæstuat. Christianus vbi nullus, nisi aut reus suæ religionis, aut profugus. Nec de fato quisquam aut solatium captet, aut excuset, euentum sit sortis fortuna, mens tamen libera est, & ideo actus hominis, non dignitas iudicatur.* Neque vero loquitur de libertate à sola coactione. Nam ea non repugnat fato, cui tamen repugnat libertas à necessitate. Potest enim sponte fieri id quod fato fit. Non potest autem quod fato fit, non necessario fieri. E

QVARTVS sit Lactantius, Is in lib. 4. diuinarum Institutionum, c. 24. *Qui dat*, inquit, *præcepta, amputare debet omnium excusationum vias, vt imponat hominibus parendi necessitatem, non vi aliqua, sed pudore, & tamen libertatem relinquat, vt & præmium sit constitutum parentibus, quia poterant non parere, si vellent, & non parentibus pœna, quia poterant parere, si vellent. Quo modo ergo poterit amputari excusatio, nisi vt qui docet faciat quæ docet, & sit quasi præuius, & manum porrigat secuturo?*

QVINTVS sit Iulius Firmicus, Is in libro de erroribus profanarum religionum, quem ad filios Constantini scripsit, sic loquitur cap. 29. *Liberum te Deus fecit, in tua manu est, vt aut viuas, aut pereas, quid te abrupta præcipitas?*

SEXTVS sit S. Hilarius, Is in commentario Psalmi secundi, sic ait: *Vnicuique nostrum libertatem vitæ, sensumque permisit, non necessitatem in alterutrum affigens.* Et infrà rationem reddens: *Quid enim*, inquit, *honoris & præmii bonitatis necessitas mereretur cum malos non esse, vis quædam nobis conserta non fineret?* Hunc egregium Patrē vltro nobis dat Caluinus, neque intelligit quātum detrimenti caussæ suæ faciat, cum illi contrarium se profiteatur, quem non solum Hieronymus & Augustinus, sed etiam integra Synodus Ephesina prima, & alia deinceps Concilia mirifice coluerunt.

SEPTIMVS sit Optatus Mileuitanus, qui sic loquitur initio lib. 7. aduersus Parmenianum: *Quicquid necessitas peccat, non potest magnis viribus accusari. Voluntas habet pœnam, necessitas veniam. Homicida scelus potest facere, potest & non facere, adulterium mœchus potest admittere, potest & non admittere, & cætera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.*

OCTAVVS sit S. Ambrosius, Is in lib. 1. de Iacob, cap. 3. *Non est*, inquit, *quod cuiquam nostram adscribamus culpam, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam nisi voluntate propria deflexerit. Voluntarium sibi militem legit Christus, voluntarium sibi seruum diabolus auctionatur.* Ad hoc testimonium Caluinus respondet, intelligendum esse voluntario, quod opponitur coacto, atq; inuito, non quod opponitur determinato ad vnum. Sed fallitur, nam imprimis voluntarium, quod solum opponitur coacto, non sufficit ad peccandum, alioqui lupus etiam peccaret cum sponte alienas oues rapit & occidit. Deinde verba illa (*nisi voluntate propria deflexerit*) non significant solum sponte libereque deflectere, quod etiam pecudi conuenire potest, quę tamen non dicitur propria voluntate deflectere, etiam qundo libēter errat, sed significant ex deliberato consilio, atque electione peccare.

Sed quid respondebit Caluinus ad id, quod idem Ambrosius scribit in libro secundo de Cain, capite septimo? *Non habes in quo necessitatem magis quam mentem tuam arguas.* Et ad illud, quod habet idem auctor in expositione Psalmi quadragesimi. *Homini dedit eligendi arbitrium, quod sequatur, ante hominem vita & mors, si deliqueris, non natura in culpa est, sed eligentis affectus.* Hæc enim testimonia clariora sunt, quam vt vlla falsa interpretatione deprauari queant.

NONVS sit Beatus Philastrius, S. Ambrosii æqualis. Is in libro de hæresibus, capite de Pythonissa: *Ignorauit*, inquit, *quod credentes animæ à fide Christi deditas iam se impietati faciunt, quia arbitrii sui est omnis homo, quod velit, vt eligat facere permittente Deo.*

DECIMVS sit Beatus Gaudentius Brixianus, Philastrij successor; Is in tertio tractatu, supra Exodum inquit: *Concessa semel voluntatis libertas non aufertur, vt nihil de eo iudicare possit, qui liber non fuerit in agendo.* Quo loco illud est obseruandum, liberum arbitrium primo homini in creatione datum (quod teste Caluino verum fuit liberum arbitrium, etiam à necessitate) nunquam auferri, auctore Gaudentio.

RVRSVS idem auctor in tractatu de Machabæis: *Vnam*, inquit, *Deus elegit arborem de omnibus lignis Paradisi, non vtique malam, sed in qua seruorum suorum obedientiam præsentaret, vt libertas arbitrii, vel*

immortalitatis præmium possideret obediens, vel contemnens exciperet mortis interminatæ sententiam. Manducauit homo quia voluit, mandatum non custodiuit, quia noluit, morte mulctatur, quia mandatum seruare potuit, & non studuit. Igitur si vnius arbusculi fructus, contra Dei mandatum temere à Protoplastis degustatus, mortem generi acquisiuit humano, potuit & Machabæis tunc sub lege positis interitum parare mandati diuini transgressio, quibus nunc honorem & gloriam præcepti eius custodia comparauit. Comparat Gaudentius Machabæos cum Protoplastis, quod isti tentati fuerint de manducatione ligni scientiæ, illi de manducatione carnis suillæ, quæ non minus eo tempore Iudæis prohibita erat, quam olim arbor scientiæ Protoplastis. Atque in eo Machabæos laudat, quod præceptum seruauerint, quod ex libertate arbitrii potuissent non seruare: & contra Protoplastos accusat, quod præceptum non custodierint, quod ex libertate arbitrii custodire sine dubio potuissent. Alioqui enim ineptissima comparatio est, si non sit manente arbitrii libertate in Machabæis, sicut in Protoplastis.

VNDECIMVS sit Prudentius, qui in versibus liberum arbitrium pulchre descripsit. Sic enim canit in Hamartigenia.

Non fit sponte bonus, cui non est prompta potestas
Velle aliud, flexosque animi conuertere sensus.

Item in libro secundo, aduersus Symmachum

Dicant, cur condita sit lex
Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minatur,
Quæ prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cogunt ad facinus, & inenitabile mergunt:
Quin & velle adigunt prauum insinuantia vetum,
Ne liceat miseris vetitum committere nolle?
Cedite, si pudor est, gladiumque retundite vestrum,
Aspera nil meritos pœnis plectentia iura,
Antrum carcereum dissoluite; corpora sub quo
Agminis innocui, fato peccante, tenetis.
Nemo nocens, si fata regunt, quod vinitur, ac fit.
Imo nocens quicunque volens, quod non licet, audet.
Alterutrum quia velle suum est, nec fata reatum
Imponunt, placitumque nefas, & facta rependit
Impia, suppliciis merito, non sorte peremptus.

Neque respondeat Caluinianus aliquis, hæc non facere contra se, qui fatū non defendunt. Nam Prudentius, & alii veteres ideo fatum oppugnant, quia tollit liberum arbitrium: quod si Caluinistæ fatum non agnoscunt, & tamen liberum arbitrium non minus negant, quam illi qui fatum asserebant; certe Prudentius & alii veteres contra ipsos etiam scribunt, & liberi arbitrii possessionem ab omnibus, qui quoquo modo eam impediunt scriptis suis vindicant.

DVODECIMVS sit B. Hieronymus. Is in epistola ad Damasum, de filio prodigo, explicans illud, *& diuisit eis substantiam*, sic ait: *Significantius in Græco legitur, δέδωκεν αὐτεξούσιον, id est, dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem, & vt viueret vnusquisque, non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate, vt virtus haberet locum, vt à cæteris animantibus distaremus, dum ad exemplum Dei permissum est nobis facere, quod velimus. Vnde & in peccatores, æquum est iudicium, & in sanctos ac iustos iustum præmium retribuetur.* Similia habet idem auctor in epistola ad Hedibiam, q. 10. & lib. 2. aduersus Iouinianum.

Sed quoniam Caluinus dicit, Hieronymum solum

A in senectute à Pelagianis excitatum, sapere cœpisse; proferemus vnum etiam locum ex dialogis aduersus Pelagianos. Sic igitur loquitur in tertio dialogo: *Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse potestate peccare, vel non peccare, vt liberum seruetur arbitrium.* Certe nihil hic desiderari potest. Nam & liber est contra Pelagianos, & sententia perspicua.

TERTIVSDECIMVS sit S. Paulinus, qui in epist. 2. ad Seuerum, sic ait: *Quæ nobis est gratia (si in alieno tantum fideles fuerimus) nisi de proprio seruiamus, id est, de libero voluntatis arbitrio?* Vocat aliena Paulinus terrenas diuitias, quoniam tametsi nostræ sint, tamen facile possumus impediri, ne faciamus ex eis, quod volumus: propria nominat actiones internas, quoniam
B illæ sunt in potestate nostra, & earum propter arbitrii libertatem vere domini sumus.

Idem in eadem epistola: *Libertas*, inquit, *voluntatis non cogitur, sed suadetur.* Per coactionem hoc loco necessitatem intelligit, frustra enim adhiberetur suasio, si homo non posset aliter facere. Idem in epistola quarta ad eundem Seuerum: *Res potestatis nostræ est noster affectus, hunc Domino impendamus & soluamus.* Lutherani docent, nos vtcumque liberos esse in actionibus externis: in internis autem, præsertim erga Deum, ne micam quidem libertatis habere. Noster vero Paulinus contra docet, magis esse in potestate liberi arbitrii affectum internum etiam erga Deum, quam actiones externas. Itaque verus Papista fuit
C S. Paulinus. Qui rursus in epistola 8. ad eundem: *Agnoui bonum*, inquit, *& feci malum, cum æque mihi liberum esset bonum facere. Quæ ergo misero mihi suppetet venia peccati?*

QVARTVSDECIMVS sit B. Innocentius primus Pontifex Romanus, qui in rescripto ad Concil. Mileuitanum sic loquitur: *In omnibus diuinis, paginis voluntati liberæ, non nisi adiutorium Dei, legimus esse nectendum, eamque nihil posse cœlestibus auxiliis destitutam.* Idem in rescripto ad Concilium Mileuitanum: *Liberum*, inquit, *arbitrium cum nasceremur accepimus.*

Hæc Innocentii testimonia diligentissime consideragna sunt, Nam & sunt absq; controuersia eius, cui tribuuntur, & auctor est antiquus & grauis, &
D à Sancto Augustino ac Hieronymo non semel laudatus. Scripta sunt præterea contra Pelagianos, & à Sancto Augustino commendantur in epistola 106. ad Paulinum, vt non sit periculum, ne nimium tribuant libero arbitrio. Denique non possunt detorqueri ad liberum arbitrium primi hominis tantum, quod habuit in statu innocentiæ, cum hic auctor dicat nos omnes liberum arbitrium in ipsa natiuitate accipere. Neque exponi possunt de sola libertate ad malum quam habent iuxta Caluinum impii, quia libenter peccant; nam Innocētius dicit, liberum arbitrium egere gratia Dei, non autem egent gratia Dei peccatores, vt libenter peccent. Neque possunt
E explicari de libertate tantū ad bonum, quam habent secundum Caluinum iusti, qui libenter bene agunt. Nam ista libertas nō incipit, cum nascimur, sed cum renascimur. Innocentius autem loquitur de libero arbitrio, quod cum nasceremur, accepimus. Nec possunt ad extremum intelligi de libertate à sola coactione. Illa enim non eget gratia Dei, cum sit nobis communis cum bestiis, neque per peccatum amitti aut lædi potuerit.

QVINTVSDECIMVS sit Beatus Celestinus primus, Pontifex Romanus, qui in epistola ad Gallos, c. 13. sic loquitur: *Auxilio & munere Dei liberum arbitrium non tollitur, sed liberatur, vt de tenebroso lucidum, de prauo rectum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum.*

Hic omnia ferme repeti possent, quæ diximus de testimoniis S. Innocentii, vt omittam, quod sanctus Celestinus in eadem epistola, sancti Innocentii sententiam confirmat, & in eandem allegat etiam Beatum Zozimum, Innocentii successorem, suum autem prædecessorem.

SEXTVSDECIMVS sit S. LEO primus item Pontifex Romanus, qui canonum Concilii Arausicani primarius auctor fuit, vt in præfatione eius Concilii dicitur; legimus autem in canone octauo & decimo tertio, liberum arbitrium per lapsum primi hominis infirmatum, atq; attenuatum, non extinctum fuisse: proinde posse malum & bonum eligere, sed malum per se, bonum cum auxilio gratiæ. Neq; potest hoc ad libertatem à sola coactione deriuari, quoniam vt diximus, ea libertas non eget auxilio gratiæ, neque per peccatum infirmata, vel attenuata fuit, neque liberi arbitrii nomen meretur.

SEPTIMVSDECIMVS sit B. Prosper, qui in 1. lib. de vocatione gentium, cap. 3. sic ait: *Nec quia Spiritu Dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habere, quod nec tunc perdidit, quando diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum.*

DECIMVSOTAVVS sit S. Fulgentius, qui in lib. de Incarnatione & gratia Christi, c.28. sic ait: *Gratia Dei humanum non aufertur, sed sanatur arbitrium.* Hæc quoque Prosperi, atque Fulgentii testimonia intelligi non possunt de sola libertate à coactione, propter easdem rationes.

DECIMVSNONVS sit Seuerinus Boëtius, vir sui temporis longe doctissimus, qui in lib. 5. de Consolatione Philosophiæ, extremo, sic ait: *Quæ cum ita sint, manet intemerata mortalibus libertas arbitrii, nec inique lege soluti: omni necessitate voluntatibus præmia, pœnasque proponunt.* Nihil clarius dici potuit.

VICESIMVS sit S. Gregorius primus, Romanus Pontifex, qui in libro 33. Moralium, capite 15. ita loquitur: *Idcirco nequaquam cælestis patriæ præmia æterna percipiunt, quia nunc dum promereri poterant, ex libero arbitrio contempserunt.* Habes hic liberum arbitrium, quo potest homo (adiutus gratia) promereri vitam æternam, & eandem si velit, non promereri, sed despicere atque contemnere.

VICESIMVSPRIMVS sit Arnobius qui tractans Psalmum nonagesimum, sic ait: *Libertatem arbitrii & negare periculum est, & nudare peccatum. Si enim negaueris, omnibus fræna laxasti, si nudaueris, decepisti.* Hunc auctorem hoc loco posuimus, quoniam non floruit post Bedam, cum ab illo citetur in explicatione Psalmorum, & tamen floruit post hæresim Pelagianam exortam, vt ex multis locis commentariorum eius in Psalmos intelligi potest. Itaque non est ille Arnobius, qui scripsit septem libros contra gentes, sed alius recentior, grauis tamen & doctus & saltem venerabili Beda antiquior.

VICESIMVSSECVNDVS sit ipse venerabilis Beda, qui in commentario ad 4. c. Genes. ita loquitur: *Sub te erit appetitus eius, id est, peccati, & tu dominaberis illius, ac si aperte diceret, sub tua potestate est, si bene vel male egeris.*

VICESIMVSTERTIVS S. Leo IX. Romanus Pontifex, qui in epistola ad Petrum Antiochenum: *Gratiam*, inquit, *Dei præuenire, & subsequi hominem credo, & profiteor, ita tamen, vt liberum arbitrium rationali creaturæ non denegem.*

VICESIMVSQVARTVS sit S. Anselmus, qui in commentario ad secundum caput epistolę posterioris ad Timotheum, sic ait: *Liberum arbitrium dedit nobis Dominus, vt arbitrio propriæ voluntatis recedamus* A *ab iniquitate, vel permaneamus in iniquitate.*

VICESIMVSQVINTVS sit Sanctus Bernardus, qui in sermon. 81. in Cantica: *Arbitrii*, inquit, *libertas est plane diuinum quiddam præfulgens in anima, tanquam gemma in auro. Ex hac nempe inest illi inter vitam & mortem, sed & nihilominus inter lucem & tenebras, & cognitio iudicii, & optio eligendi.* Et infrà: *Vnde & liberum nominatur arbitrium, quod liceat auersari in his pro arbitrio voluntatis. Inde homo ad promerendum potis, omne etenim quod feceris bonum, malumve, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur. Et vt merito laudatur non is tantum, qui potuit facere mala, & non fecit: ita malo non caret merito, tam is, qui potuit non facere mala, & fecit, quam qui potuit facere bona, & non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum.* B *Propterea quæ sunt carentia ratione animalia nihil merentur, quia sicut ratione ita & libertate carent.* Præclara omnino sententia & digna, quæ consensu tot hominum doctissimorum quadam quasi peroratione concluserit.

Iam vero si Caluinus stare promissis velit, cedere prorsus illum oportebit, non mihi, sed Concilio plane Oecumenico & libero, quale alterum nunquam celebratũ est. Hic enim, si quæras dignitates sediũ, habes Romanos Episcopos septem, Clementem, Innocentium, Zozimum, Celestinũ, Leonem, Gregorium, alterum Leonem; Alexandrinos tres, Athanasium, Theophilum, Cyrillum; Antiochenum Ignatium; Hierosolymitanum Cyrillum; Constãtinopolitanum Chrysostomum. C Si Prouinciarum varietatem, habes ex Asia Iustinum, Origenem, Eusebium, Theodoretum & alios. Ex Africa Tertullianũ, Cyprianum, Lactãtium, Fulgentium. Ex Europa, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Paulinum, & cæteros maximo numero. Si doctrinam, eloquentiam, sanctitatem, habes lumina ipsa totius Ecclesiæ, tum Latinæ, tum Græcæ.

Accedit postremo, quod in Conciliis Ecclesiæ, quantumuis numerosis, soli interesse potuerunt, qui illa ætate viuebant: hic autem nos illos omnes egregios Pastores & Doctores congregauimus, qui diuersis ætatibus ab ipso tempore Apostolorum vsque ad annum Domini millesimum & centesimum D floruerunt, neque difficile esset, si aduersarii id requirerent, addere cæteros, qui non solum doctrina, sed etiam vita, & miraculis illustres sententiam eandem de arbitrii libertate his posterioribus sæculis docuerunt.

CAPVT XXVII.

Adferuntur testimonia ex libris Augustini, quos ille scripsit ante exortam hæresim Pelagianam.

NVNC demum proferenda sunt testimonia sancti Augustini. Et quoniam Caluinus in tertio, aduersus Pighium, duobus verbis respondet ad omnia loca, E quæ habentur in libris ab eo scriptis ante exortam hæresim Pelagianam, dicens, in eis vel agi tãtum de libero arbitrio primi hominis ante peccatum, vel non affirmari ex propria sententia liberum arbitrium, sed concedi, vt inde aliquid contra aduersarios colligatur. Nos PRIMO, adferemus testimonia scripta ante exortam hæresim Pelagii, & breuiter discutiemus istas Caluini responsiones. DEINDE, adferemus etiã testimonia ex libris scriptis post exortam Pelagianam hæresim. Nam ex vtroque ordine satis magna copia suppetit, atq; vtinam aduersarii vel vnius S. Augustini iudicio acquiescere vellent. Res enim tota facile componeretur.

PRIMVM

PRIMVM igitur testimonium sumitur ex lib. de quantitate animæ, c. 36.. vbi sic legimus: *Deus summus & verus lege ineuitabili & incorrupta, quæ omne quod condidit, regit, subiicit animæ corpus, animam sibi, & sic omnia sibi, neque in vllo actu eandem deserit, siue pœna, siue præmio. Id enim indicauit esse pulcherrimum, vt esset quicquid est, quomodo est, & ita natura gradibus ordinaretur, vt consideranteni vniuersitatem, nulla offenderet ex vlla parte deformitas, omnisque animæ pœna, & omne præmium conferret semper aliquid proportioni iustæ pulchritudinis, dispositionisque rerum omnium. Datum est enim animæ liberum arbitrium, quod qui nugatoriis ratiocinationibus labefactare conantur, vsque adeo cæci sunt, vt ne ista ipsa quidem vana, atque sacrilegia propria voluntate se dicere intelligant.*

Hunc locum non retractauit (nam ad retractationes nos Caluinus remittit, pro eiusmodi locorum explicatione) Sanctus Augustinus, neque explicuit, sed reliquit plane intactum, vt perspicuum est ex libro primo retract. capite octauo, vbi hunc librum recognoscit. Neque recte dicitur (vt Caluinus existimat) hunc locum retractatum, vt explicatum censeri debere, cum alii similes, retractati sunt, vel explicati. Nam omnia loca, quæ Sanctus Augustinus explicat in libris retractationum circa liberum arbitrium, posteriora sunt, proinde ab hoc nostro loco incipere debuisset, si in eo annotandum aliquid reperisset.

NEQVE loquitur hoc loco Sanctus Augustinus de libero arbitrio solius Adami, vt Caluinus impudenter affirmat, nam dicit eos ipsos, qui nunc disputant contra liberũ arbitrium, tam cœcos esse, vt non intelligant, se per liberum arbitrium hoc facere, & præterea cum dicit in singulis actibus non deseri nos à Deo pœna, vel præmio, quia liberi arbitrii sumus, de quo quæso libero arbitrio loquitur? nonne de nostro, hoc est, omnium hominum, qui nunc viuimus?

DENIQVE, non argumentari Augustinum ex concessis, sed affirmare ex sententia sua, idq; omnino serio, testantur illa verba, quibus dicit cæcos esse, qui nugatoriis ratiocinationibus liberum arbitrium labefactare conantur. An non etiam ipse se inter cæcos & nugaces constitueret, si liberum arbitrium esse non crederet, sed tantum argumentandi gratia illu d esse concederet?

SECVNDVM testimonium sumitur ex libris tribus de libero arbitrio. Nam libro primo, cap. 12. sic ait: *Vides igitur iam existimo, in voluntate nostra esse constitutum, vt hoc vel fruamur, vel careamus tanto & tam vero bono.* Item libro secundo, capite primo: *Quantum*, inquit, *in superiore libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, & non nisi eo peccamus.* Item libro tertio, capite primo: *Neque vlla culpa*, inquit, *deprehendi potest, vbi natura necessitasque dominatur.* Et capite decimo octauo: *Sed si laboriosum est*, inquit, *omnia mandare memoriæ, hoc breuissimum tene. Quæcunque ista caussa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incautum? ergo caueat ne fallatur. An tanta fallacia est, vt caueri omnino non possit? si ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat in eo, quod nullo modo caueri potest? peccatur autem, ergo caueri potest.* Non erit opus, credo, vt probemus in his locis Augustinum non argumentari ex concessis, sed ex propria sententia libertatem arbitrii confirmare: nam totum opus ad hunc finem potissimum scriptum est, vt liberum arbitrium contra Manichæorum fabulas defendatur.

A Veniamus igitur ad alteram Caluini responsionem, & videamus, vtrum Augustinus disserat de libero arbitrio, quale nunc est, an solum de illo, quod fuit in statu innocentiæ. Nam de solo libero arbitrio naturæ integræ Augustinum loqui, probat Caluinus ex libro primo retractationum, cap. nono, vbi sanctus Augustinus hoc ipsum non solum dicit, sed etiam indicat, se id non tacuisse in ipso libro tertio de libero arbitrio, cap. 18. vbi habentur hæc verba: *Approbare falsa pro veris, vt erret inuitus, & resistente atque torquente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati. Cum autem de libera voluntate recte*

B *faciendi loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur.* Hæc ille.

AT profecto, si sanctus AVGVSTINVS crederet, solum Adamum fuisse liberum, eumque non nisi ante peccatum: non deberet explicare sententiam suam in libris retractationũ, sed totos libros tres de libero arbitrio, & cum eis alios multos igni tradere, nisi stultissimus haberi vellet. Nam singuli fere versus horum librorum tam luculenter docent, hominem post lapsum Adæ esse liberi arbitrii, vt nulli explicationi sit locus. Certe in secundo libro, cap. 1. sæpissime repetit, hominem nunc esse liberi arbitrii, & nisi talis esset, non peccaturum, & iniustè puniendum: *Illud*, inquit, *bonum, quo commendatur ipsa iustitia in damnandis peccatis, recteque factis honorandis, quo-*

C *modo esset, si homo careret libero voluntatis arbitrio?* Et antea cum dixisset in persona Euodii: *Quantum in superiori libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, & eo sole peccamus.* Subiungit in persona sua: *Ego quoque memini, iam nobis id factum esse perspicuum, sed nunc interrogaui, vtrum hoc quod nos habere, & quo nos peccare, manifestum est, Deum nobis dedisse scias, &c.* Audisne Augustin. dicere, perspicuum esse, nos habere liberum arbitrium (non solum Adamum habuisse) & eo nos peccare, non solum Adamum eo peccauisse?

Vt igitur intelligamus, quid sit quod S. Augustinus in retractationibus explicat, ex libris de libero arbitrio; Sciendum est liberum arbitrium Adami

D ante peccatum, duabus in rebus potentius fuisse, quam nostrum; nos enim etsi liberi sumus in actu volunta tis, & possimus pro arbitrio velle, & non velle, eligere & non eligere: tamen sæpe non sumus liberi in actu aliarum potentiarum, siue in exequutione voluntatis: & pati cogimur rebellionem partis inferioris, & dicere cum Apostolo, quod nolo hoc facio. Adam vero ante lapsum liber erat, non solum in actu volũtatis, sed etiam in exequutione, cum nulla esset in eius corpore rebellio, & omnia membra illi seruirent ad nutum.

Deinde nos egemus protectione, & adiutorio Dei speciali contra tentationes, & eo non præsente, ne-

E cessario cedimus & succũbimus, quamuis absolute non necessario succumbamus, cum adiutorium Domini ad non peccandum nemini denegetur, vt in secundo libro demonstrauimus. Adam vero isto adiutorio non egebat, sed poterat viribus liberi arbitrii, quod sanum & forte receperat, tẽtationibus omnibus facile resistere. Vtrumq; Pelagiani negabant, & liberum nostrum arbitriũ nulla in re libero arbitrio Adami concedere contendebant, & ad hanc falsam sententiam suam, ipsius etiam Augustini verba in libris de libero arbitrio scriptis, eidem Augustino obiiciebant. Hac igitur de caussa in libro primo retractationum, cap 9. sanctus Augustinus clarius explicat sententiam suam, & monet in lib. 3. de libero arbitrio, cap. 18. non se tacuisse hanc diuersitatem inter

liberum arbitrium nostrum, & Adami ante peccatum: A Quare verba illa: *Cum autem de libera voluntate recte faciende loquimur, de illa scilicet in qua homo factus est, loquimur.* Non significat, vt Caluinus falso credidit, omnia loca horum librorum exponenda esse, de solo libero arbitrio Adami: sed omnia loca, in quibus asseritur libertas eligendi sine resistentiia partis inferioris, & sine vlla ignorantia, & difficultate, intelligenda esse de libero arbitrio quale fuit ante peccatum, non quale nunc est post peccatum.

Id autem ita esse, confirmari potest ex verbis eiusdem capitis decimi octaui, libri tertii, de libero arbitrio: *Nec mirandum*, inquit, *quod vel ignorando non habet liberum arbitrium, ad eligendum quid recte faciat vel resistente carnali consuetudine, videat quid recte faciendum sit, & velit, nec possit implere.* B *Illa est enim peccati pœna iustissima, vt amittat vnusquisque quo bene vti nouit, cum sine vlla esset difficultate, si vellet.* Nota illud, *velit, nec possit implere.* Significat enim, quod diximus, libere hominem velle, sed non libere implere, propter resistentiam partis inferioris. Et ibidem. *Approbare falsa pro veris vt erret inuitus, & resistente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati. Cum autem de libera voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur.* Vides hic libertatem recte faciendi, quæ homini instituto conceditur, opponi necessitati errandi, & concupiscendi contra voluntatem? Poterat igitur Adam non errare inuitus, C & temperare ab omnibus motibus carnis, quod nos minime possumus, etiamsi velimus. Atque hæc est prima diuersitas inter nos & Adamum.

Idem Augustinus in eodem libro primo retractationum, capite nono, explicat alteram differentiam inter liberum arbitrium nostrum, & Adami, quod nos egeamus adiutorio, quo ille non egebat: *Noui* inquit, *heretici Pelagiani, qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, vt gratiæ non relinquant locum, non se extollant, quasi eorum egerim caussam, quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quæ illius disputationis caussa poscebat.* Et infrà: *In his, atque huiusmodi verbis meis, quia gratia Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani, vel putare possunt,* D *suam nos tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant.*

Idem etiam AVGVSTINVS in libro de natura & gratia, capite sexagesimo septimo, demõstrat in tertio libro de libero arbitrio, non fuisse omnino prætermitam gratiæ mẽtionem, Nam cum Pelagiani obiecissent illud ex eodem lib. 3. *Quis enim peccat in eo quod caueri non potest?* Respondit, neminem peccare in eo quod vitare nõ potest, sed non ideo vitare posse peccata, quod adhuc sit integra natura vt erat in Adamo, sed quoniam Dei gratia præsto est. Et addit, id se non tacuisse in tertio libro de libero arbitrio: *Ex ipsis*, inquit, *libris oportet me commemorare, quod iste si sentiret, atque in suis litteris poneret, nulla inter nos de hac re controuersia remanet.*

E Et mox recitat multa, & inter alia illud ex cap. 19. lib. 3. *Cum vbique sit præsens, qui multis modis per creaturam suam auersum vocet, doceat credendum, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuuet, exaudiat deprecantem, non tibi deputatur ad culpam, quod inuitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras, neque illud quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis.* Ex his omnibus habemus S. Augustinum in libris de libero arbitrio, sic Manichæos & per hoc etiam Caluinistas, vere ac solide confutasse, vt tamen caussam Pelagianorum nulla ex parte adiuuerit: licet non ita diligenter, & copiose gratiam commendauerit, quam tunc nemo negabat, sicut posteà fecit, cùm occasio illa mdefendendi se obtulit.

TERTIVM testimonium sumitur ex libro de vera religione, cap. 14. vbi sic loquitur S. Augustinus: *Vsque adeo peccatum voluntarium est malum, vt nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Et hoc quidem manifestum est adeo, vt nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* Et infrà: *Et quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis arbitrium. Tales enim seruos suos meliores esse, Deus iudicauit, si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate seruirent.* Non potest ad hunc locum responderi, Augustinum argumentari ex concessis, & non serio explicare quid sentiat. Quid enim potuit apertius ex sententia sua dicere, quàm ita esse manifestum, animas habere liberum voluntatis arbitrium, vt nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat?

Caluinus igitur ad alterum perfugiũ se conferens dicit, Augustinum loqui de peccato primi hominis, quod vere non necessitate, sed volũtate commissum est. Id autem probat ex libro primo retractationum, capite decimo tertio, vbi hunc locum explicans AVGVSTINVS, ita loquitur: *Potest videri falsa hæc definitio, sed si diligenter excutiatur, inuenietur esse verissima. Peccatum quippe illud cogitandum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam pœna peccati.* Item probat in lib. de natura & gratia, cap. 65. vbi proponitur obiectio Pelagii, ex verbis illis HIERONYMI libro 2. ad Iouinianum. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur, alioqui vbi necessitas, neque corona, neque damnatio est.* Ad quam obiectionem respondet AVGVSTINVS: *Quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? quis aliter conditam humanam neget esse naturam? sed in recto faciendo ideo nullum est vinculum necessitatis, quia est libertas charitatis?*

At nihilominus constanter asserimus, non posse locum Augustini citatum à nobis ex lib. de vera religione ita exponi, vt ad solius Adæ peccatum pertinere doceatur. Nam quod peccatum sit omnino voluntarium, & si non sit voluntarium, non sit peccatum, probat Augustinus ex communi consensu generis humani, dum dicit, nullam hic indoctorum turbam dissentire, at certe turba indoctorum, & vulgus generis humani, cum prædicat, non esse peccatum quod voluntate non fit, sed necessitate, non respicit ad peccatum Adami, sed ad experientiam suam, & naturale lumen omnibus insitum.

DEINDE affirmat Augustinus non debere corripi peccatores, si non voluntate, sed necessitate peccant; si autem non corripiantur, omnem de medio tolli religionem. Vbi sine dubio non loquitur de Adamo, sed de peccatis, quæ fiunt ab hominibus, qui hoc tempore viuunt.

DENIQVE scribit August. ideo sine vlla dubitatione animas liberum habere voluntatis arbitrium, quod dubium non sit, multa peccata fieri. Vbi sicut absque controuersia loquitur de peccatis, quæ nunc fiunt, ita etiam sine controuersia intelligi debet de libero arbitrio, quod nunc est.

Ad obiectionem igitur propositam ex retractationibus; RESPONDEO, sanctum Augustinum significare voluisse definitionem peccati, in quo ponitur voluntarium, perfectisime & plenissime conuenire primo peccato, sed tamen etiã cætera omnia peccata debere esse voluntaria, & alioqui nõ esse peccata. Quod autem dicit AVGVSTINVS definitionem illam

illam, nisi diligenter discutiatur, videri posse falsam, dicit propter peccatum originale, quod minimum habet de voluntario, non propter peccata actualia, de quibus modo nos loquimur, quæ item adeo sunt manifeste voluntaria, vt de illis potissimum intelligatur, quod nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.

Distinguit igitur Augustinus QVATVOR genera peccatorum. PRIMVM est peccatum illud, quod nullius præcedentis est pœna peccati, & tale fuit peccatum primum Adami, quod quia plenissime voluntarium fuit, ideo fuit etiam plenissime perfectissimeque peccatum.

ALTERVM eorum est, qui dominanti cupiditati consentiunt, quod quidem est, aliquo modo pœna peccati (nam cupiditas ex peccato nata est) & est necessarium ex hypothesi, quoniam non potest non cadere is, in quo regnat cupiditas, tamen absolute non est necessarium, sed voluntarium, quoniam potest homo cum Dei auxilio facere, vt cupiditas in se non regnet, ac per hoc est etiam absolute, simpliciterque peccatum.

TERTIVM est infantium, qui contrahunt ex parentibus originale peccatum, & hoc non est voluntarium, nisi primi parentis voluntate, & ideo non dicitur actuale, sed originale, & est aliquo modo alienum, aliquo modo proprium, & simul est peccatum, & pœna peccati. Et propter hoc (vt iam diximus) S. AVGVSTINVS monet, respiciendum esse ad peccatum primi hominis, si quis intelligere velit, quomodo omne peccatum; etiam originale, sit voluntarium.

QVARTVM est eorum, qui ex ignorantia peccant, cum id faciunt, quod ignorant esse peccatum, atque hoc etiam est pœna peccati, quia ignorantia ex peccato est, & est aliquo modo voluntarium, sed voluntate facti, non voluntate peccati, quoniam volunt facere quod faciunt, sed si scirēt esse peccatum, non vellent facere, nec facerent. Et idcirco hoc est impropriè voluntarium, proinde etiam impropriè peccatum.

Ad obiectionem ex libro de natura & gratia facillima RESPONSIO est. Non enim eo loco sanctus Augustinus negat, peccatum esse voluntarium, sed addit, gratiam esse necessariam ad peccata vitanda, quod nos non negamus, atque vtinam aduersarii sic liberum arbitrium non oppugnarent, quo modo nos gratiam libentissime, gratissimeque defendimus.

QVARTVM testimonium sumitur ex libro de duabus animabus. cap. 11. vbi hæc habentur: *Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi quod iustitia vetat, & vnde liberum est abstinere. Nec hic libri obscuri mihi scrutandi erant, vnde discerem, neminem vituperatione, suppliciove dignum, qui aut id velit, quod iustitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest. Nonne ista cantant in montibus pastores, & in theatris Poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum?* Et c. 12. *Peccati reum teneri quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summæ iniquitatis est, & insaniæ. Quamobrem illæ animæ quicquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero ad faciendum, & non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo nulla potestas conceditur, peccato earum teneri non possumus.*

Ad hunc etiam locum responderi non posse, argumentari AVGVSTINVM ex concessis, non loqui ex propria mente, extra controuersiam esse debet. Siquidem ipse se insaniæ argueret, si crederet, reum peccati teneri eum, qui non habet liberū arbitrium, vt possit facere & non facere. Respondet igitur Caluinus more solito, loqui Augustinum de peccato primi hominis, quod libera voluntate commissum, fuit. Et probat ex lib. 1. retractationum, cap. 15. vbi recognoscens S. Augustinus locum à nobis citatum, sic ait: *Definitio peccati, qua diximus, peccatum est voluntas retinendi, &c. propterea vera est, quia id definitum est quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam pœna peccati.*

At non dicit AVGVSTINVS, solum illud esse verum peccatum, quod ita est peccatum, vt non sit etiam pœna peccati, alioqui nullum verum peccatum esset pœna peccati, & S. Augustinus secum ipse pugnaret. Quod si id, quod est pœna peccati, potest etiam verum esse peccatum, certe potest illi etiam peccati definitio conuenire. Significat igitur August. definitionem illam, in qua ponitur libertas ad vtrumlibet, præcipue conuenire peccato Adami, quoniam illud ita libere factum est, vt nulla fuerit necessitas neque conditionalis, neque absoluta peccan. Vnde etiam paulo ante in eodem capite, idem sanctus Augustinus apposuit illam particulam, PRÆCIPVE, dicens: *Peccatum quod nusquam est nisi in voluntate, illud PRÆCIPVE intelligendum est, quod iusta damnatio consequuta est.*

Peccata vero, quæ fiunt cogente cupiditate (de his enim loquitur hoc loco S. August.) sunt quidem absolute voluntaria, & absolute illis conuenit definitio supra posita, tamen habent aliquid necessitatis admistum, quoniam ex hypothesi, id est, nisi auxilio Dei reprimatur cupiditas, euitari non possunt, & ideo non tam perfecte illis conuenit definitio peccati, ac peccato primi hominis conueniebat.

Denique, non velle Augustinum in retractationibus dicere, definitionem à se positam, in libro de duabus animabus, soli peccato primi hominis conuenire, certissimum esse debet. Nam ipse dicit, cantari à pastoribus in montibus, à Poëtis in theatris, & ab indoctis in circulis, neminem peccare si non facit, quod facere non potest. Certe autem pastores, Poëtæ, indocti, cum illa cantant, non cogitant Adami peccatum, sed peccata sua, suique similium. Deinde cum ibidem Augustinus addit, si anima nostra non habet liberum arbitrium ad faciendum, & non faciendum, peccato eius non teneri non posse: nonne apertissime de nostro, non de Adami peccato loquitur?

QVINTVM testimonium sumitur ex lib. 2. Actorum, cum Fœlice Manichæo, cap. 3. habentur hæc verba: *Esse liberum arbitrium, & inde peccare quemque, si velit, non peccare, si nolit, non solum in diuinis Scripturis, quas non intelligeris, sed etiam in verbis ipsius Manichæi tibi proleo.* Et infrà: cap. 4. *Audi ergo de libero arbitrio, primo ipsum Dominum, vbi duas arbores commemorat, quarum mentionem ipse fecisti, audi dicentem, aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Cum ergo dicit, aut hoc facite, aut illud facite; potestatem indicat, non naturam. Nemo enim nisi Deus facere arbores potest. Sed habet vnusquisque in voluntate aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona; aut eligere quæ mala, & esse arbor mala.*

Hunc locum S. Augustinus nusquam retractauit. Nam in lib. 2. retractationum, cap 8. recensens hos libros, tantum admonet, se non disputasse de gratia, quia non erat necesse. Itaq; vera esse illa omnia existimauit, nec pugnare libertatem arbitrii, vt reuera non pugnat cum necessitate gratiæ.

A Neque dici potest, illum argumentari ex concessis & ad hominem. Nam is, (cum quo disputabat) non concedebat, sed negabat liberum arbitrium, & ideo ex diuinis litteris illud probandũ ipse suscepit. Confugit igitur Caluinus ad suam veterem cautionem de libero arbitrio primi hominis. Sed hæc iam est intolerabilis impudentia, cum Augu. dicat, esse liberum arbitrium, & vnumquemq; (non solum igitur Adamum) inde peccare si velit, non peccare, si nolit. Et id probet ex testimonio Euangelii, quod non ad Adamum, sed ad Iudæos à Domino dictum erat, & denique, cum Aug. aduersus Manichæos disputet, non de Adami peccato, sed de nostris, quæ illi negantes liberum arbitrium excusare, & in principem quendam tenebrarum referre solebant.

CAPVT XXVIII.

Adferuntur testimonia S. Augustini pro libero arbitrio scripta, post exortam hæresim Pelagij.

B IAM vero quod attinet ad secundum ordinem librorum sancti Augustini, eorum videlicet, quæ scripta sunt post exortã hæresim Pelagii, multa Caluinus disputat, quæ parum, aut nihil ad rem faciunt. Iactat enim magna cõfidentia, eos omnes libros pro se facere, quod in illis Augustinus identidem repetat, nihil boni hominem facere posse sine adiutorio gratiæ. Atqui ista alia quæstio est, neque nos negamus necessitatem gratiæ, sed contendimus præsente auxilio gratię, hominem vere ac proprie adhuc esse liberi arbitrii, vt possit præcepta seruare, si velit, & non seruare, si nolit. Et quoniam aduersarii, & Caluinus in primis contra affirmant præsente auxilio gratiæ non posse hominem male facere, eo vero absente non posse bene facere, ac per hoc nunquam habere liberum voluntatis arbitrium, & hoc ipsum vocabulum non recte vsurpari, cum sit titulus sine re, idcirco testimonia Augustini ad liberũ arbitrium confirmandum adferimus.

C Omissis ergo parergis, PRIMVM testimonium sit illud, quod S. Augustinus simpliciter libertatem arbitrii confitetur, in lib. de gratia & libero arbitrio, c.1. *Reuelauit*, inquit, *Deus per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium.* Similia habet in ep.46. & 47. ad Valentinũ, & alibi multis in locis.

Respondet CALVINVS, quod attinet ad nomen liberi arbitrii, S. Augustinum cessisse inueteratæ iam consuetudini, cui resistere non valebat. Quantum autem ad rem, non agnosci ab Augustino libertatem arbitrii, nisi à coactione. AT si B. Augustinus prudenter cedendum esse iudicauit receptæ consuetudini in Ecclesia per annos in quadragintos, quanta est Caluini temeritas, qui cedendum esse non iudicat consuetudini iam per annos mille, & quingentos inueteratæ?

DEINDE, si cupiebat Augustinus (vt Caluinus indicat) hoc nomẽ aboleri, quare non tẽtauit saltem id facere? quare non solum id non tentauit, sed contra potius eam consuetudinem diligentissime fouit? fouisse enim manifeste colligimus ex eo, quod ipse monet, vt nemo propter gratiæ prædicationem negare audeat arbitrii libertatem: *Credite* (inquit in epist. 46.) *diuinis eloquiis, quia liberum est hominis arbitrium.* Et rursum in epist. 47. *Quantum potuimus*, inquit, *egimus cum istis vestris, & nostris fratribus, vt in fide sana, Catholica perseuerarent, quæ neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia valeat aliquid.* Et in libro de gratia & libero arbitrio, c.1. *Quoniam*, inquit, *sunt quidam, qui sic gratiam Dei defendunt, vt negent hominis liberum arbitrium, aut quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium, hic aliquid scribere ad vestram charitatem, Valentine frater, & cæteri, qui simul Deo seruitis, compellente charitate curaui.*

Neque possunt hæc Augustini loca detorqueri ad liberum arbitrium à sola coactione. Nam illud liberum arbitrium sanctus Augustinus confitetur, & confitendum esse monet, quod à Valentini Monachis negabatur. Illi autem non negabant liberum arbitrium à coactione, sed à necessitate, quod solum difficulter cum gratia coniungi posse videtur. Libertas enim à coactione facillime cum gratia copulatur; immo etiam cum fato, & quauis alia caussa determinante ad vnum; & ideo nemo vnquam illud negauit.

SECVNDVM testimonium sumitur ex illis locis vbi recitantur hæreses Pelagii. Vbicunq; enim sanctus Augustinus Pelagianos errores, circa libertatem arbitrii commemorat, semper dicit Pelagianos nimis multum tribuisse libero arbitrio. Nusquam autem dicit errasse in eo, quod liberum arbitrium prædicarent. At certe si assertio liberi arbitrii erronea esset, ad errores Pelagii sine dubio pertineret. Vide hoc testimonium in libro primo retractationum, cap.9. in epistola 107. in libro de hæresibus, cap. 88. & libro primo ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, capite vltimo, nam in his locis enumerantur errores Pelagii. Nec solum Augustinus non ponit inter errores Pelagii, agnoscere liberum arbitrium, sed probat hoc in Pelagianis, dum scribit libro quarto ad Bonifacium, capite tertio, eos in laude legis & liberi arbitrii delitescere. Quia videlicet laudabant Pelagiani legẽ, & liberum arbitrium, quæ sciebant à Catholicis non negari, & libro tertio de nuptiis & concupiscentia, cap. 3. *Liberum*, inquit, *in hominibus esse arbitrium, & Deum esse nascentium conditorem, vtrique dicimus, non hinc estis Cælestiani & Pelagiani.*

D Denique sanctus Augustinus valde ægre ferebat quod Pelagiani dicerent, ab ipso negari liberum arbitrium, quod certe non ægre tulisset, si credidisset hęresim esse Pelagianam, liberum arbitrium confiteri, sicut hoc tempore non ægre ferunt Lutherani & Caluinistæ, si dicamus, eos liberum arbitrium in seruum arbitrium permutasse. Lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, cap.3. *Non est*, inquit, *ita vt loqueris, multum falleris, vel fallere meditaris, non liberum negamus arbitrium.* Et libro 1. ad Bonifacium, cap. 2. *Quis nostrum dicit, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere?* Et lib. 4. aduersus Iulianum, cap. 8. *Multo minus*, inquit, *dicerem, quod me dixisse mentiris, negari liberum arbitrium, si gratia commendetur, negari gratiam, si liberum commendetur arbitrium.*

E TERTIVM testimonium sumitur ex locis illis, vbi sanctus Augustinus numerat inter hæreses Manichæorum, negare liberũ arbitrium. Nam vt omittam libros tres de libero arbitrio, quos contra Manichæos proprie scriptos esse testatur idem Augustinus lib.1. Retractationum, cap.9. certe in lib. 4. ad Bonifacium, capite quarto, apertissime scribit, Manichæos se manifestare dum vituperare audent legem, nuptias, naturam, sanctos veteris Testamenti, & liberum voluntatis arbitrium; hoc est, ostendere se manifestos hæreticos, dum quinque ista negant & damnant, quæ Catholica recipit & commendat Ecclesia.

Habet igitur Aug. Lutheranos & Caluinistas pro

hæreticis

hæreticis manifestis, quoniam liberum voluntatis arbitrium ita perspicue negant & damnāt, vt libros suos de seruo arbitrio inscribere non vereantur. neque recurrere poterit Calu. ad liberum arbitrium à sola coactione, cum certum sit, non hoc esse, quod Manichæi vituperabant.

QVARTVM testimonium sumitur ex iis locis, vbi sanctus Augustinus profert argumenta pro libero arbitrio. Siquidem iisdem argumentis probat liberum arbitrium post hæresim Pelagii exortam, quibus idem probat ante exortam illam hæresim, nam in libris de libero arbitrio, & in libro de vera religione, quos scripsit antequàm nomē Pelagii audiri cœpisset, probat Augustinus liberum arbitrium aduersus Manichæos, his potissimum rationibus, quod alioqui tollatur iudicium Dei, tollantur leges, admonitiones, cohortationes, pœnæ, præmia, & alia id genus: at iisdem omnino rationibus idem liberū arbitrium probat in epistola 46. & 47. & in libro de gratia & libero arbitrio, quę scripta esse constat occasione hæresis Pelagianæ. Sic enim loquitur in epistola quadragesima sexta. *Si non est gratia Dei, quo modo saluat mundum? si non est liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum?* Et infra: *Nisi libero arbitrio intelligeremus, atque saperemus, non nobis præciperetur dicente Scriptura, intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.* Et libro de gratia & libero arbitrio, c. 2. *Illa præcepta diuina homini non prodessent, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promissa præmia perueniret.* Et infra: *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium?* Vides igitur S. Augustinum non mutasse sententiam de libero arbitrio, propter exortam hæresim Pelagianam.

QVINTVM argumentum sumitur ex illis locis, vbi sanctus Augustinus scribit, liberum arbitrium adiuuari gratia Dei. Non enim adiuuatur, nisi id quod est, nec auxilio eget libertas à sola coactione, sed libertas à necessitate, vt etiam supra diximus. In epistola 89. q. 2. *Valet*, inquit, *liberum arbitrium ad bona opera, si diuinitus adiuuetur.* Et infra: *Neque enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur, sed ideo iuuatur, quia non tollitur.* Et hoc millies in suis scriptis contra Pelagianos repetit.

SEXTVM testimonium sumitur ex illis locis, in quibus disertis verbis docet, esse in potestate hominis velle, & non velle. In expositione Psal. 7. prope finem, *Diabolo*, inquit, *non consentire in potestate nostra esse voluit, qui nos fecit.* Item in libro de spiritu, & littera, c. 33. *Liberum*, inquit, *arbitrium naturaliter attributum à creatore animæ rationali, illa media vis est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest.* Et ca. 34. *Consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire propriæ voluntatis est.* Satis igitur probatum existimamus, S. Augustinum libertatem arbitrij in eo sensu semper prædicasse, in quo nunc illud Catholica prædicat, semperque prædicauit Ecclesia.

CAPVT XXIX.

Soluuntur argumenta aduersariorum ex verbo Dei petita.

PORRO aduersus ea, quæ diximus, & docuimus, duo proferunt aduersarij genera argumentorum, vnum ductum à verbo Dei, alterum ex libris S. Augustini.

PRIMVM testimonium obiecit Lutherus ex capite quadragesimo primo Isaiæ: *Bene agite, aut male si potestis.*

Respondeo, argumentum est satis ineptum, ac pingue, vt cætera Lutheri esse solent. Neque enim

A Propheta de hominibus, sed de idolis gētium loquitur. Nam quemadmodum sanctus Dauid simulachra gentium irrisit dicens: *Oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient, &c.* Psalm. 113. sic Isaias exprobrat illis imbecillitatem, quod dum Dij habeantur à stultis hominibus, tamen nulli prodesse, aut nocere possint.

SECVNDVM testimonium sumunt ex illis verbis Ezechiel. c. 36. *Dabo vobis cor nouum, & faciam vt in præceptis meis ambuletis.* Qui non habent cor nouum, non possunt in præceptis Domini ambulare, qui habent cor nouum, non possunt in ijsdem præceptis non ambulare, quoniam alioqui falsa esset illa promissio, faciam vt in præceptis meis ambuletis. igitur nulli habent simul potestatem ambulandi in præceptis, & non ambulandi, ac per hoc nulli habent liberum arbitrium in moralibus.

B Respondeo, qui non habet cor nouum, non potest præcepta Domini omnia, sicut oportet, obseruare; dum talis est, hoc est, dum gerit cor vetus; tamen absolute potest, si velit omnia mandata Domini, sicut oportet, obseruare, quia potest exuere cor vetus, & induere nouū, si velit vocationi Domini acquiescere, seque ad Deū ex toto corde conuertere. Scriptum est enim: *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Ezech. 18. pari ratione qui habet cor nouum, non potest, dum talis est, non ambulare in præceptis Domini, tamen absolute potest, quia potest exuere cor nouum, si velit se auertere à Deo, iuxta illud eiusdem Prophetæ in eodem c. 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, &c.* Potest igitur absolute homo per

C liberum arbitrium bene facere si velit, & non facere, si non velit.

TERTIVM testimonium ex illo Psal. 118. *Inclina cor meum in testimonia tua.* Et 3. Reg. 8. *Inclinet cor nostrum ad se Dominus, vt seruemus mandata eius.*

Respondeo, probant hæc testimonia, sine Dei gratia non posse à nobis omnia mādata seruari, quod (vt sæpe diximus) libentissime confitemur. Non autem probant hominem nō esse liberi arbitrij. Quoniam non inclinat Deus corda nostra cogendo, aut necessitatem adferēdo, sed interna inspiratione suadendo, & inuitando, ita vt in potestate voluntatis relinquatur consentire vocanti, & suadenti, vel non consentire. Atqui dicet aliquis, Quid aliud facit

D Deus cum nos inclinat, quàm operari, vt consentiamus? Ita est; Facit Deus per auxilium gratiæ suæ, vt vocanti consentiamus, sed hoc facit adiuuando infirmitatem, non tollendo libertatem. De qua re plura dicemus in sequenti libro.

QVARTVM testimonium ex illo Ioan. 8. & ad Rom. 6. & 2. Pet. 2. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* At seruitus, & libertas opponuntur.

Respondeo, seruitus & libertas generatim accepta sine dubio opponuntur, sed non quęuis seruitus cuiuis libertati opponitur. Alioqui non diceret Apostolus ad Romanos, capite sexto. Eos, qui sunt serui peccati, liberos esse iustitiæ, & contra, liberatos à peccato, seruos esse iustitiæ. Itaque seruitus peccati opponitur libertati à peccato, non libertati

E naturæ, quæ proprie dicitur liberū arbitrium. Nam qui seruus est peccati, non potest suis viribus excutere iugum peccati, & ad libertatem iustitiæ peruenire, potest tamen per liberum arbitrium, adiuuante Deo liberari à peccato, & potest, si velit, per se manere in seruitute peccati. Sicut etiam è contrario, seruitus naturæ, id est, naturalis determinatio ad vnum, qualis est in pecoribus, opponitur libertati naturæ, id est, libero voluntatis arbitrio non tamen libertati à peccato. Imo quæ carent libertate naturæ,

hoc ipso quod illa carent, non possunt vllo modo seruire peccato.

QVINTVM testimonium ex illo Ioan. 15. *Sicut palmes non potest à semetipso ferre fructum, nisi manserit in vite, ita & vos, nisi in me manseritis.* Palmes, inquiunt, à vite præcisus, non potest non arescere, in vite autem insitus, & ex ea viuens, nō potest non ferre fructum: igitur nec homines, qui palmitibus comparantur, habent vllo tempore libertatem ad opposita.

Respondeo, homo rectissime palmiti comparatur, quia sine succo vitis cœlestis, quæ Christus est, non potest producere opera salutifera, & cœlestia; tamen quoniam idem homo palmes est rationalis, potest per liberum arbitrium, cum est in vite, ab illa sponte recedere & arescere, & à vite præcisus per idem liberum arbitrium, adiuuãte summo agricola, potest in vite rursum inseri, & fructum ferre. Itaque probant istæ similitudines necessitatem gratiæ, sed non excludunt arbitrij libertatem.

SEXTVM testimonium ex illo prioris ad Cor. cap. 4. *Quid enim habes quod non accepisti?* At si nihil habemus proprij & nostri, certe non sumus domini actionum, nec illæ sunt in nostra potestate.

Respondeo, idem Apostolus in tertio capite eiusdem epistolæ, fatetur, nos habere aliquid proprij & nostri, cum ait, Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem, vbi quod Latinus interpres reddidit (*suum*) in Græco fonte est, ἴδιον, id est, *proprium*. Habemus igitur dono Dei liberum arbitrium, sed hoc dono accepto, domini sumus actionum, & quia possumus eas pro arbitrio facere, vel omittere, propriæ & nostræ esse dicũtur, & quamuis opera sancta, de quibus loquitur eo loco B. Paulus, sint etiam peculiari ratione dona Dei, quatenus non fiunt sine gratia, tamē sunt etiam opera nostra propria, quatenus poteramus per liberum arbitrium ea non facere, & ideo (vt iam diximus) eodem Apostolo teste, debetur eis merces propria, & non immerito labores nostri, & proprii nominantur.

CAPVT XXX.

Soluuntur argumenta ex testimonijs Augustini.

IAM vero ex beato Augustino, in quo magnum præsidium habere se gloriantur aduersarii. PRIMO proferunt illud ex Enchiridio, cap. 30. *Libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Nam cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est & liberum arbitrium.*

Respondeo, dicitur homo perdidisse liberum arbitrium, quia deterius illud fecit; quomodo dicitur perdere filium, aut seruum, aut discipulum, qui nimia lenitate flagitiosum fieri sinit. Alioqui nō periisse liberum arbitrium, neque esse extinctum, quasi non sit amplius in rerum natura, perspicuum est ex eo, quod Augustinus dicit, *& se perdidit, & ipsum*. Nō enim se perdidit extinguendo, ac perimendo, sed deteriorem efficiendo. Quemadmodum autem deteriorem fecerit, explicat cum dicit, victore peccato amissum esse liberum arbitrium. Amittitur enim liberum arbitrium, non cum perit, quod fieri non potest, sed cum à diabolo captiuatur: quomodo dicuntur amissa, quę tempore belli in potestatem hostium deuenerunt. Vnde etiam adfert Aug. testimonium Domini dicentis. *Si vos filius liberauit, vere liberi eritis.* Et aperte dicit, victore peccato amissum, quia videlicet in potestatem victoris venit.

Explicabitur autem commode totus hic locus, ex lib. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. *Quis nostrum, inquit, dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Vnde natura humana diuina indiget gratia, dicente Domino, si vos filius liberauerit, vere liberi eritis.* Itaque liberum arbitrium perditum & amissum nihil est aliud, nisi deterius factum per captiuitatem, qua perijt libertas gratiæ, non libertas naturæ.

SECVNDVM testimonium sumunt ex hoc ipso loco proxime citato, id est, ex lib. 1. ad Bonifacium, ca. 2. & 3. nam cum S. August. dixisset, non perijsse liberum arbitrium de humano genere: subiungit, ideo non perijsse, quia per illud peccant, quicunque cum delectatione peccant. Idque sæpius repetit, vt videatur non agnoscere liberum arbitrium nisi à coactione, & ad malum.

Respondeo, S. August. propter insidias Pelagianorum, qui ex libertate naturæ colligebant libertatem à peccato: vix vnquã audet liberum arbitrium asserere, quin aliquid adiungat, vnde intelligi possit, illud sine gratia Dei non posse liberum esse à peccato. Id autem facilius assequemur, si breuiter exponamus sententiam totius illius loci.

Initio igitur secundi capitis libri primi ad Bonifacium, proponit S. Augustinus obiectionem, seu verius calumniam Pelagianorum, qui de Catholicis ita loquebantur. *Dicunt illi, quia peccato primi hominis, id est Adæ, liberum arbitrium perierit, & nemo iam potestatem habeat bene viuendi, sed omnes in peccatum carnis sua necessitate cogantur.* Hæc est Pelagianorum obiectio, qua calumniabantur Catholicos, quasi negarent liberum arbitrium, & inde callide intendebant efficere, vt gratia Dei ad bene viuendum non videretur esse necessaria.

Hanc fraudem his verbis Augustinus detegit: *Liberum*, inquit, *arbitrium defendendo præcipitant, vt de illo potius ad faciendum iustitiam, quàm de Domini adiutorio confidatur, atque in se quisque, non in Domino glorietur.* Quibus verbis non negat, defendi debere liberum arbitrium, sed prohibet nimis multum illi tribui. Deinde addit, calumniam superiorem refellens: *Quis autem nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam, propter quod natura humana diuina indiget gratia.*

His verbis Augustinus PRIMVM negat illam partem obiectionis Pelagianæ: *Dicunt, quod peccato primi hominis perierit liberum arbitrium.* Deinde explicat alteram illam partem (*& nemo iam potestatem habeat bene viuendi*, dicens, hominem non posse bene viuere sine auxilio gratiæ, & in hanc miseriam incidisse per peccatum, à quo non liberamur, nisi per illum, qui dixit: *Si vos filius liberauit, vere liberi eritis.* Subiungit deinde probans, ex eo quod peccatur, liberum arbitrium non perijsse: *Nam*, inquit, *liberum arbitrium vsque adeo in peccatore non perijt, vt per illud peccent, maxime omnes qui cum delectatione peccant.*

Non vult autem hoc loco sanctus Augustinus significare, libertatē arbitrij in eo sitam esse, vt si quis cum delectatione peccet. Nam etiam si aliquis sine delectatione peccaret, vt qui metu mortis fidem negaret, libere tamē peccare diceretur: sed indicare voluit, maxime libere eos peccare, qui cum delectatione peccant, quoniam qui eiusmodi sunt, duplici libertate gaudent. Vna, quæ opponitur necessitati,

quæque communis est omnibus qui peccant, & dicitur propriè libertas naturæ, siue libertas arbitrij. Altera, quæ opponitur seruituti iustitiæ, & dicitur propriè libertas peccati, siue etiam seruitus peccati. Eadem enim est seruitus peccati, & libertas peccati, quoniam qui seruus est peccati, liberè, id est, libenter, & cum delectatione peccat, sicut etiam eadē est libertas iustitiæ, & seruitus iustitiæ, quoniam qui serui sunt iustitiæ, libenter & cum delectatione iustitiam faciunt.

Refellit postremo in cap. 3. illam tertiam partem eiusdem obiectionis Pelagianæ. *Sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate coguntur.* Et ait: *Non itaque sicut dicunt, nos quidem dicere, & iste audet etiam scribere, omnes in peccatum velut inuiti carnis suæ necessitate coguntur.] Sed si iam in ea ætate sunt, vt propriæ mentis vtantur arbitrio, & in peccato sua voluntate retinentur, & à peccato in peccatum sua voluntate præcipitantur. Neque enim agit in eis etiam qui suadet & decipit, nisi vt peccatum voluntate committant. Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis est, quia liberata non est.*

Quibus verbis respondet Augustinus directè, ad illud *necessitate coguntur*, & docet non cogi, id est, non inuitos trahi homines ad peccatum, sed liberrimè potius peccare, quoniam non solum libertate naturæ, sed etiam libertate peccati, vt plurimum homines peccant, & ne Pelagiani more suo colligerēt, posse hominem peccatorem suis viribus benefacere, addit voluntatem hominis impij, quæ est libera in malis libertate peccati, non esse in bonis liberam libertate gratiæ, nisi prius à Christo Domino liberetur.

TERTIVM testimonium sumunt ex lib. 1. retractationum, cap. 15. *Qui cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, iam hoc ita peccatum est, vt sit etiam pœna peccati.* Et infra: *Nam quando tale est, vt idem sit & pœna peccati, quantum est quod valet voluntas, nisi forte, si pia est, vt oret auxilium? in tantum enim libera est, quia in tantum liberata est.* Ex hoc loco colligunt, impiam voluntatem non esse liberam, sed omnino ex necessitate peccare; quoniam nihil potest in bono, ac ne auxilium quidem petere, & tamē verè peccat, quoniam alioqui non verè peccatum esset pœna peccati.

Respondeo, voluntas, quæ cogenti cupiditati resistere nequit, libera est absolutè, quoniam illa impotentia cōditionata est, non absoluta. Potest enim Dei auxilium implorare; quod si non facit, culpa sua non facit. Nemini enim deest auxilium, quo saltem possit vires à Deo petere. Nemini autem deesse auxilium necessarium ad non peccandum, in alio libro probauimus.

QVARTVM testimonium sumunt ex epist. 144. *Sine gratia Dei non potest esse libera voluntas, cum cupiditatibus vincentibus, & vincientibus subdita sit.*

Respondeo, Sine gratia Dei accipiendo gratiam largo modo pro auxilio necessario ad non peccandum non est libera voluntas, quoad exercitium, id non habet vsum liberi arbitrij; tamen absolutè libera est, quoniam (vt diximus) auxilium gratiæ necessarium ad non peccandum nulli deest. Simile est, si quis ita colligeret, sine lumine non potest oculus cernere, igitur absolutè non potest oculus cernere, & nos sæpe iam diximus, non negari à nobis gratiæ necessitatem, dum asserimus arbitrij libertatem. Id enim quod volumus, hoc est, præsente auxilio necessario, posse hominem peccare, & non peccare. Neque contrarium huius sententiæ in Augustini libris vnquam reperietur.

A QVINTVM testimonium sumunt ex lib. de spiritu & littera, cap. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrij, per arbitrij libertatem dilectio iustitiæ, per dilectionem iustitiæ impletio legis.* Et infra: *Vt quid miseri homines audent superbire de libero arbitrio, antequàm liberentur, nec attendunt in nomine liberi arbitrij sonare libertatem, &c.*

Respondeo, Loquitur hoc loco S. Augustinus apertissimè de libero arbitrio, vt denominatur à libertate gratiæ, non à libertate naturæ. Nam si libertas naturæ, id est, liberum arbitrium propriè dictum, inciperet primum in nobis esse post fidem & iustificationem, quo modo idem Augustinus in eodem libro, cap. 33. diceret, liberum arbitrium naturaliter

B attributum animæ rationali, esse vim illam mediam, qua vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest? quo modo enim intenditur ad suscipiendam fidem, si nō incipit existere nisi post fidem? loquitur igitur de libertate gratiæ, per quam anima sanata viam mādatorum Domini cum delectatione currit. De qua loquitur etiam in libro de correptione & gratia, c. 8. cum ait: *Voluntas humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia libertatem.*

SEXTVM testimonium sumunt ex libro de correptione & gratia, cap. 12. *Si relinqueretur ipsis sua voluntas, vt in adiutorio Dei manerent, si vellent, inter tot, & tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet, & ideo perseuerare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellent.* Videtur enim hoc loco S. Augustinus

C dicere, iustos homines etiam cum adiutorio gratiæ sanantis animam, non posse perseuerare in bonis operibus, nisi à spiritu Dei perpetuo agantur; atqui hoc est non habere liberum arbitrium ad vtramque partem.

Respondeo, Significat Augustinus, non sufficere homini post lapsum primi hominis, adiutorium gratiæ habitualis (id enim vocat adiutorium, in quo permanet homo, si vult, quod etiam in eodem loco cum alimentis comparauit, quibus si volumus, vtimur, si nolumus, non vtimur) sed necessarium esse præterea, propter tentationes, auxilium Dei protegens & dirigens, sine quo etiam iusti perseuerare non possent, quia deficientes infirmitate, nec

D vellent.

Cæterum hæc impotentia, non est absoluta, sed conditionalis; quamuis enim non possit homo iustus, sine auxilio speciali perseuerare in operibus bonis, absolutè tamen potest, quoniam Deus non deserit nisi desertus. Quocirca in eodem libro, capite septimo, idem Augustinus dicit, non posse excusari eos, qui non perseuerant, quoniam poterant perseuerare si vellent.

SEPTIMVM testimonium sumunt ex eodem libro, capite 13. vbi cum dixisset sanctus Augustinus, eos, qui peccant, peccare per liberum arbitrium, corrigit se continuo, ac dicit: *Arbitrium, inquam, liberum, sed non liberatum.* Videtur enim (vt notat Caluinus) voluisse dicere, arbitrium liberum

E esse nomine, non re.

Respondeo, Iam sæpe diximus Augustinum propter Pelagianos arbitrium vocare liberum non liberatum, quoniam sine gratia Dei seruum est peccati, licet sit liberum à naturali necessitate.

OCTAVVM testimonium sumunt ex libro de perfectione iustitiæ, responsione 9. *Per arbitrij libertatem factum est, vt esset homo cum peccato, sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate, fecit necessitatem.* Et infra: *Quia peccauit voluntas, sequuta est pec-*

cantem peccatum habendi dura necessitas, donec tota sanetur infirmitas.

Respondeo, Multiplex est necessitas, sed non omnis repugnat arbitrij libertati. PRIMA est, patiendi motus carnis repugnantes legi mentis. Nam etiam iustissimi quique dicere possunt cum Apostolo ad Romanos capite septimo: *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Sed hæc non repugnat libero voluntatis arbitrio, quoniam etiamsi necessario motus illos sentimus, tamen non necessario consentimus, & tunc cum Apostolo dicimus: *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud.*

SECVNDA necessitas est peccandi ex ignorantia, nam *delicta quis intelligit?* Sed neque hæc repugnat libero arbitrio, quoniā etiamsi non possimus quædam non ignorare, tamen possumus non velle ignorare. Ille enim reprehenditur, qui noluit intelligere, vt bene ageret, non qui voluit, sed non potuit. Ac de his necessitatibus loquitur sanctus Augustinus in priore parte obiectionis. Nam ibid. subiungit: *Vnde ad Deum fides clamat, De necessitatibus meis educ me. Sub quibus positi, vel non possumus, quod volumus intelligere, vel quod intellex imus, volumus, nec valemus implere.*

TERTIA necessitas est diuinæ gratiæ, tam ad remissionem peccati contracti, quàm ad vitanda ea, quæ contrahi possent. Sed neque hæc tollit liberum arbitrium, quoniam vt sæpe diximus, & in secundo libro probauimus, Deus nemini denegat adiutorium necessarium.

A

QVARTA necessitas est, habendi peccatum aliquod veniale. Nam etiam homines iusti quotidie necesse habent illa oratione vti ad Deum, *Dimitte nobis debita nostra.* At neque hæc necessitas pugnat cum arbitrij libertate, quoniam si ratio vigilet, vt debet, possumus vitare singula venialia; quāuis fieri nequeat, vt omnia euitemus, sine priuilegio speciali. Et de hac necessitate loquitur August. in posteriore parte obiectionis, vt perspicuum est legenti eum locum. Immo totus liber ideo de perfectione iustitiæ inscriptus est, quoniam hoc potissimum agit, vt probet aduersus Pelagianos, non posse in hac vita nos ita perfecte adimplere iustitiam, vt non semper oratio illa necessaria sit, *Dimitte nobis debita nostra.*

B

QVINTA necessitas est faciendi actus malos, posita mala, & efficaci voluntate. Nam qui efficaciter vult finem, non potest non velle media, quæ ad eum finem iudicat esse necessaria. Ita qui vehementer aliquem odit, non potest illi ex animo benefacere. Sed neque hæc necessitas repugnat libertati, quia conditionalis est, non absoluta, potest enim homo si velit, non velle finem illum efficaciter, ex cuius amore ad media eligenda quodammodo cogebatur.

Sola igitur illa necessitas libertati arbitrij proprie repugnat, quæ absolute facit, vt homo non sit dominus propriæ voluntatis; quam necessitatem in Augustini libris aduersarij nostri, quantumuis Augustinum suum esse iactent, nunquam demonstrare poterunt.

LIBER SEXTVS, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio, An possint credi mysteria fidei, sine auxilio speciali.

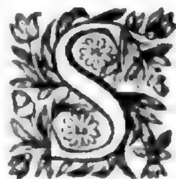

SEXTVS Hic LIBER tres postremas quæstiones absoluet, quid possit videlicet intelligentia in rebus supernaturalibus fide percipiendis, quid voluntas in iisdem appetendis & eligendis, & num in eiusmodi rebus, vere proprieque liberi simus.

PRIMA quæstio, quæ ad intelligentiam pertinet, non minus breuiter, quàm facile explicari potest. Conuenit enim inter nos & aduersarios, siue ij Pelagiani, siue Lutherani sint, Tria potissimum esse necessaria, vt mysteria supernaturalia percipiantur à nobis. PRIMVM est, diuina reuelatio, quæ per Scripturas, aut prædicatores à Deo missos proponitur. Cum enim hæc supernaturalia sint, nulli vnquam mortalium venissent in mentem, nisi Deus ipse illa manifestare voluisset. Sic enim loquitur B. Paulus in priore epist. ad Cor. c. 2. *Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ absccondita est.* Et mox: *Sicut, inquit, scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se, nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et ad Rom. 10. *Quomodo credent in eum, quem non audierunt? quomodo audient sine prædicante?* Et Dominus Ioan. 15. *Si non venissem & loquutus fuissem, peccatum non haberent.* Quia videlicet sine prædicante credere non potuissent, ideo non credendo minime peccassent.

C

Hinc etiam videmus Marci vltimo mandari Apostolis: *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et Actor. 8. mitti Philippum, vt prædicaret Enuucho: Actor. 10. mitti Petrum, vt prædicaret Cornelio: Actor. 17. mitti Paulum, vt prædicaret Macedonibus: quia videlicet ordinarie necessaria ad fidem est prædicatio. Quocirca Dominus in Psa. 2. nō vi & armis, sed verbo prædicationis regnum se collegisse testatur: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* Atque hoc (vt dixi) ne ipsi quidem Pelagiani negabant, quippe qui gratiam Dei in doctrina à Deo nobis reuelata & tradita præcipue constituebant.

D

Alterum est, persuasio aliqua, siue per signa & prodigia, siue aliqua alia ratione. Non enim satis est ad hoc, vt homines credere teneantur, si solum eis doctrina à Deo reuelata proponatur, sed necesse est, vt accedat etiam aliquid, quod eam doctrinam credibilem faciat. Hic enim Dominus Exodi 4. cū mitteret Mosem ad prædicandum, dedit illi potestatem operandi miracula, quibus fidem faceret, prædicationem suam vere esse diuinam. Et Christus Matth. 10. cum dixisset: *Prædicate dicentes, appropinquabit regnum cælorum;* adiunxit continuo, *infirmos curate, mortuos suscitate, &c.* Et Ioan. 15. sicut ait: *Si non venissem, & loquutus fuissem, peccatum non haberent.* Sic etiam ait: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.*

Adde etiam id, quod ait Ecclesiasticus capite decimo nono: *Qui cito credit, leuis est corde.* Valde autem cito credit, qui res longissime remotas ab humanis sensibus, & quæ omnem intelligentiam superant sine vlla persuasione credit. Idem enim faceret, si res absurdissimas, ac omnino improbabiles ei proponerentur. Qua leuitate credendi peccant hoc tempore Mahometani, qui sine vllis miraculis, aut alia congrua persuasione, doctrinam absurdissimam Mahometi recipiunt. Nec longe ab his absunt Caluinistæ, qui non solum sine vllis signis & prodigiis, sed etiam contra doctrinam confirmatam innumeris miraculis, & totius orbis terræ, atque omnium sæculorum consensione multa noua, & mira credere potuerunt.

TERTIVM est imperium voluntatis. Quoniam enim nulla est persuasio, quæ cogere possit hominē ad credendos articulos supernaturales, ac ne ipsa quidē miracula omnino mentem cōuincere queant, ideo requiritur inclinatio voluntatis, quæ moueat intellectum ad assentiendum iis, quæ vim intelligentiæ superant. Non posse autem quæuis miracula cogere aliquem ad fidem, si is nolit credere, satis aperte indicat illud Ioan. 12. *Cum tanta signa fecissent, non credebant in eum.* Quocirca B. Paulus in posteriore ad Corinthios, cap. 10. docet, captiuandum esse intellectum in obsequium fidei, hoc est, pio affectu quasi cogendum, vt iis assentiatur, quæ cum ratione pugnare quodammodo videantur. Denique sanctus Augustinus tracta. 36. in Ioannem: *Intrare*, inquit, *quisquam in Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest Sacramentum nolens, credere non potest, nisi volens.*

His igitur positis, quę sunt extra controuersiam, quæstio remanet, vtrum qui prædicatorem audit, aut doctrinam à Deo reuelatam per se legit, & habet congruentem persuasionem miraculorum, aut alterius testimonij, quo res, quæ credenda proponitur, efficiatur credibilis: possit eam rem credere sine speciali illustratione diuina. Fuit vnus ex erroribus Pelagianorum, posse hominem credere sine speciali gratia Dei. Ita enim refert Sanctus Augustinus multis in locis, sed præcipue in epist. 106. ad Paulinum, & 107. ad Vitalem. In eodem errore etiam ante exortam hæresim Pelagianam fuisse Ticonium, refert idem Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana, c. 33. In eodem fuisse Cassianum, & alios quosdam in Gallia, qui propterea reliquiæ Pelagianorum dici meruerunt, cognosci potest ex epistolis Prosperi & Hilarij ad Augustinum, & ex libro eiusdem Prosperi contra Collatorem. In eodem etiam aliquando hæsisse ipsum Augustinum, testis est ipse idem in libro de prædestinatione sanctorum, capite tertio. Denique hunc fuisse vnum ex erroribus Fausti Rhegiensis, perspicuum est ex libris eius de libero arbitrio.

CAPVT II.

Non posse hominem, sine speciali illustratione Dei, credere mysteria fidei.

SED non erit difficile prædictum errorem ex diuinis litteris & Ecclesiæ traditione refellere. PRIMVM enim perspicua sunt verba Domini, Ioan. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quo loco obseruandum est, non dixisse Dominū, Nemo venit, sed nemo potest venire, propter quosdam, qui minus caute dicunt, re ipsa neminem credere sine speciali gratia Dei, tamen fieri posse, vt credat. Porro venire ad Christum, nihil esse aliud, nisi credere in ipsum, explicat ipse paulo infra cum dicit: *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt, sed propterea dixi vobis, quia nemo potest ad me venire, nisi datum ei fuerit à Patre meo.* Itaque si venire est credere, & nemo potest venire nisi trahatur à Patre, certe nemo potest credere, nisi trahatur à Patre.

A

In eundem sensum dicta sunt etiam illa à Domino, Matth. 11. *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam ita placitum fuit ante te. Et nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Non enim loquitur Dominus de reuelatione per externam prædicationem, sed per internam illustrationem & suasionem, de qua dixit, Ioann. 6. *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Nam paulo ante exprobrauerat ciuitatibus, in quibus lōgo tempore prædicauerat, & plurima signa fecerat. Et videns post eam prædicationem sapientes & prudentes, id est, Scribas & Pharisæos, non esse conuersos, sed tantum simplices turbas: explicare voluit, recte quidem reprehendi eos qui nō crediderunt: sed non debere suis solis viribus tribuere fidem, eos qui crediderunt, cum Patri cœlesti placuerit abscondere hæc à sapientibus & prudētibus, & reuelare paruulis, trahendo istos, illos non trahendo. Similis sententia habetur Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.* Illos enim excæcare dicitur Deus, quos non illustrat, cum sine eius lumine videre nequeant.

C

Ad hæc, Apostolus Paulus plenus est eiusmodi testimoniorum, vt mirum sit esse aliquos, qui hunc Apostolum diligenter euoluerint, & tamen non didicerint, fidem esse donum Dei. Rom. 12. *Vnicuique*, inquit, *sicut diuisit Deus mensuram fidei*, 1. Cor. 4. *Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti?* 1. Cor. 7. *Consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à Domino, vt sim fidelis.* 1. Cor. 12. *Et nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* 2. Cor. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis, donum enim Dei est.* Ephes. 6. *Pax fratribus & charitas cum fide à Deo Patre, & Domino Iesu Christo.* Philipp. 1. *Vobis donatum est, non solum vt in illum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini.*

D

Denique S. Lucas in Actis, cap. 13. *Crediderunt*, inquit, *quotquot præordinati erant in vitam æternam.* Et ca. 14. *Aperuit Dominus ostium fidei.* Et ca. 16. *Loquebantur mulieribus, quæ conuenerant, & quædam mulier nomine Lidia purpuraria audiuit, cuius Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur à Paulo.*

Accedant deinde testimonia Conciliorum & Patrum. Concilium Arausicanum, can. 5. *Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei non per gratiæ donum nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus aduersarius approbatur.* Et canon. 7. *Si quis per naturæ vigorem euangelizanti prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione Spiritus sancti, hæretico fallitur spiritu, &c.*

E

Idem repetit Concilium Tridentinum, sess. 6. can. 3. his verbis: *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem credere posse, sicut oportet, anathema sit.*

S. Augustinus libro 1. de prædestinatione sanctorum, cap. 2. *Si non sumus*, inquit, *idonei cogitare aliquid quasi ex nobis ipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, profecto non sumus idonei credere aliquid quasi ex nobis,*

sed sufficientia nostra, qua credere incipimus ex Deo est. Vide eundem lib. 1. Retractationum, ca. 23. in epist. 90. 105. 106. & 107. in Enchirid. cap. 31. in lib. de spiritu & littera, cap. 31. & 32. in lib. de gratia Christi, c. 1. & lib. 1. ad Bonifacium, contra duas epistolas Pelagianorum, c. 3. Denique in lib. 1. de prædestinatione sanctorum fere toto. Et in secundo de bono perseuerantiæ, cap. 1. 2. 3. 19. & aliis.

Auctor Hypognostici lib. 3. fere extremo: *Nemo,* inquit, *penitus glorietur se fidem ex proprio sensu genuisse in se, per quam possit credere Deo: sed agnoscat, tam ante legem, quàm sub lege, & post legem, fidem, quæ est in Christo Iesu, per illuminationem gratiæ, quæ à Deo Patre est, vnicuique reuelatam ad salutem, &c.* Neque loquitur de reuelatione, quæ per Scripturas habetur: hanc enim non negabant Pelagiani, contra quos ille auctor acerrime disputat, sed de peculiari inspiratione, qua Deus in mentibus operatur, vt verbo prædicationis assentiant.

S. Prosper idem docet, ac probat in libro 1. de vocatione gentium, ca. 23. & 24. & contra Collatorem, cap. 36. & 37. & in responsione octaua ad Capitula Gallorum. Et in responsione ad prima quinque dubia Geneuensium. Sic igitur loquitur (vt vnam sententiam eius ponamus) in li. 1. de vocatione gentium, cap. 24. *Abunde,* inquit, *quantum arbitror, his testimonijs demonstratum est, fidem, qua iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, eamque nullis meritis praecedentibus tribui, &c.*

S. Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 20. *Vita,* inquit, *nostra à fide sumit initium, quia iustus ex fide viuit. Quam fidem non ex voluntate nostra nasci, sed per Spiritum sanctum vnicuique dari, beatus Paulus ostendit.* Et infra: *Forma præcessit in carne Christi, quam in nostra fide spiritualiter agnoscamus. Nam Christus filius Dei secundum carnem de Spiritu sancto conceptus & natus est. Sic ergo in hominis corde, nec concipi fides poterit, nec augeri, nisi eam Spiritus sanctus effundat & nutriat. Ex eodem namque Spiritu renati sumus, ex quo natus est Christus.*

Accedant postremo rationes, atque eæ potissimum quibus vtitur S. Augustinus. PRIMA ratio sumitur ab orationibus Ecclesiæ. Orat enim Ecclesia pro infidelibus, vt conuertantur, & hoc ipsum iuberi dicit S. Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, cum Dominus præcipit, vt orantes dicamus, fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. At frustra fierēt istæ preces, si possent infideles sine Dei auxilio credere: satis enim esset illis prędicare fidem, & admonere vt crederent.

Neque responderi potest, orari ab Ecclesia Deum vt habitum fidei donet volentibus & incipientibus credere. Nam Ecclesia iuxta præceptum Domini, orat pro persequentibus & calumniantibus se: qui vero persequuntur Ecclesiam, certe neque volunt, neque incipiunt credere. Orat igitur Ecclesia, vt Deus infideles de nolentibus faciat volentes, de infidelibus fideles, & de persequutoribus defensores, quomodo nouit, actum esse cū ipso Apostolo Paulo, cui tunc donata est fides, cum spiraret minas, & cædes in discipulos Domini. Et hoc ipsum indicant antiquissimæ illæ preces, quæ funduntur ab vniuersa Ecclesia in Parasceue, vbi oratur Deus vt auferat velamen de cordibus infidelium, vt adaperiat aures præcordiorum, vt illustret cæcitatem, & tenebras mentium, vt eruat ab erroribus animas diabolica fraude deceptas.

SECVNDA ratio sumitur ab absurdis, quæ sequerentur, quæ sunt potissimum tria. PRIMVM enim sequeretur, gratiam secundum merita nostra dari, & ita gratiam non esse gratiam, quod ita visum est absurdum Patribus nostris, vt in Concilio Palæstino (quod primum contra Pelagium celebratum est) ipse etiam Pelagius id (quamuis ore, non corde) damnauerit. Id autem sequi, probat S. August. in epist. 106. quoniam nonnullum est meritum fidei, ratione cuius oratio impetrat, quidquid postulat. Meretur enim exaudiri, qui postulat cum fide.

Deinde sequeretur, initium salutis esse ex nobis, nam cum iustus ex fide viuat, si initium fidei esset ex nobis, initium vitę esset ex nobis. Id autem esse absurdum patet, tum quia repugnat Apostolo dicenti: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Ro. 11. Et: *Quid habes, quod non accepisti?* 1. Cor. 4. Tum quia si potest homo per se incipere credere, poterit etiam per se augere fidem: difficilius enim est incipere opus, quā augere inchoatum, atque ita vel non egebunt homines Deo, vel ita partientur cum eo, vt sibi tribuāt quod est melius, illi quod est deterius, siue priores operis partes sibi, posteriores Deo.

Postremo sequeretur, tolli penitus fundamentum diuinæ prædestinationis & electionis; nō enim saluæ fierent reliquiæ secundum electionem gratiæ, vt Apostolus prædicat ad Romanos, ca. 11. sed iuxta meritum fidei, & bonum vsum liberi arbitrij, vt sanctus Augustin⁹ efficacissime probat in libro de prædestinatione sanctorum. Quoniam enim duo sunt fundamenta prædestinationis, fides & perseuerātia, ideo in priore duorum illorum librorum demonstrat, fidem esse donum Dei, in posteriore idem probat de perseuerantia.

TERTIA ratio pendet ex iis, quæ dicentur in 4. c. Demonstrabimus enim, nullum opus pietatis vel inchoari, vel perfici posse, sine speciali gratia Dei; certum autem est, initium fidei includere pium affectum, ac per hoc esse opus pium, vel certe pii operis inchoationem.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

OBIECTIONES aduersus ea, quæ paulo ante docuimus, hæ potissimum fieri solent.

PRIMVM, infideles multa credunt solis viribus liberi arbitrij non minus difficilia, quàm sint articuli nostræ fidei, vt continuum secari posse in infinitas partes, inter quælibet duo puncta notata, quamuis inter se proxima, intercedere alia infinita: vnam esse mentem omnium hominum, qui sunt, erūt, fuerunt, & alia id genus plura, quæ Philosophi vel omnes, vel aliqui sibi persuaserūt: cur igitur non possunt etiam credere articulos nostræ fidei, præsertim cum hi multis miraculis comprobati sunt, si res non minus arduas sine vllis miraculis crediderunt?

SECVNDO, Pagani atque hæretici sæpe multos articulos nostræ fidei credūt, vt Christum esse Virginis filium, quod credunt Mahometani, & Deum esse Trinum & vnum, quod credunt Caluinistę, alijque plurimi ex hæreticis huius temporis, at hæc eorum fides non est donum Dei, neque credibile est eos per speciale Dei auxilium ista credere, cum eodem principio ista vera credāt, quo suos errores credunt. Mahometani siquidem, quemadmodum ob Alcorani auctoritatē credunt, Christum esse Virginis filium, sic ob eiusdē Alcorani auctoritatem credunt, Christum non esse Dei filium, nec vere Deum. Et qui nunc inter Lutheranos educantur, vt credūt

ministro

A ministro prædicanti, Deum esse Trinum & vnum ita credunt eidem prædicanti, nullam esse arbitrij libertatem, hominem sola fide iustificari, & alios id genus errores.

Tertio, nos omnes facile credimus sine speciali gratia Dei vera esse, quæ Liuius & Salustius, aliique profani historici tradiderunt: cur non igitur poterimus eadem facultate credere quæ scripserunt historici sacri, saltem in his rebus, quæ naturam non superant, quales sunt res gestæ Patriarcharum ac Prophetarum?

Qvarto, res quædam falsæ, quæ omnem rationem excedunt, quale est paradoxũ illud Lutheranorum, Corpus Christi semper esse vbique: & illud, Infantes dum baptizantur, actu credere: firmissime credi possunt absque vllo adiutorio Dei, vt notum B est: quæ igitur caussa est, cur non possint credi etiam aliqua vera, sine speciali auxilio Dei, quamuis eandem rationem excedant?

Qvinto, articuli nostræ fidei tot iam miraculis, aliisque testimoniis magni ponderis cõfirmati sunt, vt omnium iudicio credibiles censeri debeant, iuxta illud Prophetæ, Psal. 92. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* At quod credibile est, cur sine alio auxilio credi non poterit?

Sexto, si quis ab ineunte pueritia inter Christianos educaretur, etiamsi casu aliquo Baptismum non suscipiat, neque illum petat, ex consuetudine credet, quod alii credũt: quod igitur fieri potest ex consuetudine, cur non magis fieri poterit ex electione, C ab eo præsertim, qui conferat dogmata fidei cum antiquis Prophetarum oraculis, & signis ac prodigijs, quibus ea singulis ætatibus confirmata fuisse constat?

Ad hæc omnia facile responderi poterit, si quis obseruet, nos cum dicimus, sine auxilio speciali, non posse hominem credere articulos nostræ fidei, non intelligere nõ posse credere vllo modo, sed nõ posse, vt oportet, ad hoc, vt sit actus fidei Catholicæ, & initium iustificationis, non enim hanc particulam (*vt oportet*) sine caussa in decretis suis addiderunt Concilium Arausicanum, can. 25. & Tridentinum sessio. 6. cano. 3. Includit autem illud (*vt oportet*) Tres conditiones, vnam, vt certo credatur, ex parte obiecti, D id est, tanquam à Deo reuelatum, & quod nullo modo falsum esse possit: Alteram, vt firmiter credatur ex parte subiecti, id est, vt homo nihil dubitet, & malit potius mori, quàm articulum fidei non credere: Tertiam: vt ex pio affectu credatur, id est, ex quadam inclinatione pia erga Deum, quia incipit homo ceruicem Deo flectere, eique se subiicere ad obedientiam fidei, etiam in iis rebus, quæ rationem humanam superant.

Ad Primam igitur obiectionem de Philosophis gentilibus, Dico eos vel habere demonstrationem, vt de diuisione continui, & tunc non esse rem difficilem ad credendum, nisi imperitis; vel non habere, vt E de vna intelligentia omnium hominum, & tunc non firmiter credere: & præterea siue demonstrationem habeant, siue nõ habeant; eos non credere ex pio affectu subiiciendi se Deo, sed vel quia coguntur argumentis, vel quia cedunt auctoritati doctiorum.

Ad Secvndam de Mahometanis & hæreticis, qui aliquos Catholicæ fidei articulos credunt, Respondeo, eos nõ habere fidem certam ex parte obiecti. Nam vt fides sit certa ex parte obiecti, duæ caussæ infallibiles requiruntur, caussa reuelans articulos, & caussa proponens, aut declarans articulos reuelatos. Nam si is, qui reuelat, & cuius auctoritate nitimur, falli possit, fides etiam incerta redditur. Itaque caussa reuelans nõ debet esse, nisi Deus. Et pari ratione si is, qui articulos reuelatos proponit, aut declarat, errori sit obnoxius, & possit aliquid proponere tanquam à Deo reuelatum, quod vere non sit à Deo reuelatum, tota fides nutabit.

Iam igitur Mahometani & hæretici, existimant quidem se credere id, quod credunt, quia Deus reuelauerit, sed re vera non credunt, quia Deus reuelauit, sed quoniam ipsi temere volũt id credere, quod credunt, cum non habeant caussam proponentem ac declarantem reuelationem Dei infallibilem. Nam si quis ab hæreticis petat, vnde habeant Deum reuelasse hunc articulum, aut illum: respondebunt ex diuinis litteris. At si quis vrgeat, vnde habeant diuinas litteras hoc significare, quod ipsi dicunt, cum alii aliter Scripturas intelligant: immo etiã, vnde habeant, has esse diuinas litteras: nihil omnino respondere poterunt, nisi ita se iudicare: iudicium enim Ecclesiæ, quod vnum Deus innumeris signis & prodigijs, aliisque testimonijs plurimis infallibile esse declarauit, iam ipsi reiecerunt, & vnusquisque à se iudicium diuinæ reuelationis interpretandæ reuocauit. Quis autem possit, nisi valde temere credere, suum ipsius iudicium de rebus diuinis infallibile esse, cum hanc infallibilitatem nulla neque diuina promissione, neque humana ratione probare possit?

At Catholici fidem habent omnino certam & infallibilem, quoniam credunt id, quod credunt, quia Deus reuelauit: Deum autem reuelasse credunt, quoniam Ecclesiam ita dicentem, vel declarantem audiunt, quam errare non posse nõ temere credunt, cum testimonia eius ex plurimis signis & prodigijs, aliisque multis argumentis, quæ in libro de notis Ecclesiæ numerata & explicata sunt, credibilia facta sint nimis.

Ad Tertiam, de his quæ credimus Liuio & Salustio, Respondeo, humanas historias nos humana fide credere, vt existimemus falsas esse posse: at res diuinas longe alia fide credi oportere, vt etiam existimemus cœlum & terram transire posse, Verbum autem Domini transire non posse.

Ad Qvartam, de iis, qui res difficillimas, sed tamen falsas credunt, Respondeo, non esse omnino eandem rationẽ veri & falsi, sicut nec est eadem ratio boni & mali. Potest enim homo peccator ex animo, ac toto corde blasphemare Deum, non tamen potest ex animo ac toto corde laudare Deũ sine speciali gratia: ita poterit figmenta sua, quamuis alijs incredibilia ipse facile credere propter affectũ erga res suas, nec tamẽ poterit sine speciali, gratia Dei res diuinas credere. Addo præterea, eiusmodi homines sicut temere credunt falsa & diabolica, ita etiam temere credere vera & diuina, non autem sicut diximus, *vt oportet*, id est, pio affectu, vt res à Deo reuelatas, & quibus falsum esse nulla ratione possit.

Ad Qvintam Respondeo, Res credibiles sine alia gratia, credi posse, sed humana fide, nõ diuina, argumenta enim, quæ articulos fidei nostræ credibiles faciunt, non talia sunt, vt fidem omnino indubitatam reddant, nisi mens diuinitus adiuuetur.

Ad Sextam facilis est responsio. Nam aut puer inter Christianos natus atque educatus, vbi adoleuerit, existimabit se esse baptizatum, vel sciet non esse baptizatum. Si baptizatum se esse credat, probabile erit, eum fidem diuinitus infusam habere. Siquidem approbatio baptismi, quem quis se accepisse, atque habere cẽset, par est voto baptismi, & ad salutem æternam perducere potest. De qua re extat rescriptum Põtificium capite, Apostolicã, de presbyter. non baptiza. Si vero sciat, se non esse baptiza

tum, & tamen baptiſmum nō poſtulet, is ſine dubio non habet fidem, niſi forte humanam, vel potius nec humanam. Quomodo enim fieri poteſt, vt aliquis certo credat, ſine baptiſmo ſe in æternū periturum, & tamē baptiſmum, rem videlicet factu facillimam, non poſtulet, neque cupiat? Neque veriſimile eſt, poſſe aliquem eſſe inter Chriſtianos inſtitutum, & qui nouerit fidem Chriſtianorum, qui tamen de baptiſmo nihil vnquam audierit, cum inter rudimenta fidei fiat mentio baptiſmi, & quotidie in Eccleſia recens nati baptizantur infantes.

CAPVT IV.

Non poſſe voluntatem humanam aliquid velle in ijs, quæ ad pietatem & ſalutem pertinent, ſine auxilio gratiæ Dei

SEQVITVR altera quæſtio, quæ eſt de viribus voluntatis humanæ, in ijs rebus, quę ad pietatem & ſalutem æternam pertinent. In qua quæſtione eoſdem habemus aduerſarios, quos in ſuperiore, Pelagianos videlicet, & qui Pelagianos occulte, & ſub nomine Catholico in Gallijs fauere ſtuduerūt, Caſſianum, Fauſtum, & alios. Hi enim bona aliqua deſideria, initium dilectionis, diſpoſitionem ad gratiam, & alia id genus, ex bono naturæ, ſine ſpeciali præueniente gratia haberi poſſe, prædicabant.

Quibus præcipue teſtiterunt S. Auguſtinus in libro de prædeſtinatione ſanctorum, & de bono perſeuerantiæ. S. Proſper in libro contra Collatorem. Et S. Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Chriſti, à cap. 13. vſque ad finem. Dicitur etiam ab Adone Vienneſi in Chronico ad annum CCCCC. egregie contra Fauſtum ſcripſiſſe ſanctus Alchimus Auitus, vir eloquentiſſimus, non ſolum oratione ſoluta, ſed etiam carmine, ſed liber eius iniuria temporum interijſſe videtur. Eundem quoque Fauſtum breuiter refutauit Ioannes Maxentius in profeſſione fidei Catholicæ, quæ in bibliotheca ſanctorum Patrum extat.

Nos tres ſententias ex Scripturis & traditione Eccleſiaſtica paucis comprobabimus. PRIMA erit, non poſſe hominem ſine ſpeciali gratia Dei aliquid velle, aut facere in ijs rebus, quæ ad pietatem & ſalutem pertinent. SECVNDA, non poſſe hominem proprijs viribus ad gratiam ſe diſponere, ſiue aliquid facere, propter quod ei diuina gratia conferatur. TERTIA, non poſſe ab homine diligi Deum, etiam vt auctorem naturæ, & imperfecte ſine adiutorio gratiæ. Quamuis enim duæ ſententiæ poſteriores in prima includi videantur, tamen placuit eas diſtinguere, Tum, quoniam non deſunt, qui aliter ſentiant, Tum etiam quoniam poſſunt proprijs argumentis ſingulæ tres ſententiæ comprobari.

PRIMA igitur illa ſententia probatur, PRIMVM ex teſtimonijs Propheticis, Euāgelicis, & Apoſtolicis. Quod enim legimus Iſaiæ, cap. 65. *Inuentus ſum à non quærentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant.* Et quod Dominus ait Lucæ 19. *Venit filius hominis quærere, & ſaluum facere quod perierat.* Nonne indicat, non nos incipere quærendo Deum, ſed Deum incipere quærendo & vocando nos auerſos, & fugientes? Illud vero quod idē Dominus ait, Ioan. cap. 15. *Sine me nihil poteſtis facere*, intelligendum eſt omnino de bono opere, quod ad ſalutem pertineat: ſicut etiam illud Apoſtoli 1. Cor. 4. *Quis enim te diſcernit? quid habes quod non accepiſti?* Aduerſus eos facit, qui ob fidem, aut iuſtitiam ad ſalutem pertinentem inflabantur, vt ſæpe alias diximus. Alioqui hæ ſententiæ non eſſent vniuerſaliter veræ: Nam aliqua

A bona opera naturalia, & aliqua etiam moralia ſine ſpeciali Dei gratia fieri poſſe, ſupra docuimus. Denique (vt alia multa prætercam) illud eiuſdem Apoſtoli, ad Philipp. c. 1. *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Chriſti.* Et c. 2. *Deus eſt enim, qui operatur velle, & perficere pro bona voluntate.* Satis aperte oſtendit, nihil omnino boni ad ſalutem pertinentis, ſine Deo inchoari poſſe.

Probatur deinde eadem ſententia ex definitionibus Conciliorum. Primum Concilium in cauſſa Pelagij celebratum in Palæſtina, duodecim articulos definiuit, quos etiam Pelagius ipſe admittere coactus fuit. Septimus articulus erat (vt Auguſtinus teB ſtatur in epiſt. 106.) gratiam Dei ad ſingulos actus dari, ac per hoc nullum actum bonum ad ſalutem pertinentem (de his enim quæſtio erat) ſine gratia fieri poſſe.

Deinde celebratum eſt Concilium frequentiſſimum in Africa, Epiſcoporum ducentorum & quatuordecim, quod à Sede Apoſtolica approbatum à toto orbe terrarum receptum fuiſſe, teſtatur S. Proſper in Chronico; huius Concilij decretum his verbis refert idem Proſper in reſponſione ad [illegible] capitulum Gallorum: *Cum ducentis quatuordecim ſacerdotibus, quorum conſtitutionem, contra inimicos gratiæ Dei, totus mundus amplexus eſt, veraci profeſſione, quemadmodum ipſorum habet ſermo, dicamus, gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, non ſolum* C *ad cognoſcendam, verum etiam ad faciendam iuſtitiam nos per actus ſingulos adiuuare, ita vt ſine illa nihil veræ ſanctæque pietatis habere, cogitare, dicere, agere valeamus.*

Acceſſit denique in ipſa Gallia Concilium Arauſicanum, quod iuſſu S. Leonis, proprie aduerſus reliquias Pelagianorum celebratum fuit, in cuius Concilii canone ſeptimo hæc habentur: *Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad ſalutem pertinet vitæ æternæ cogitare, aut eligere poſſe confirmat, &c. Hæretico fallitur ſpiritu.* Ita videmus, tres orbis terræ partes, Aſiam, Africam, Europam, per tria Concilia, in eandem ſententiam pro Dei gratia conſpiraſſe.

D Per eadem tempora tres ſummi, ſanctiſſimique Pontifices, Innocentius, Zozimus, Celeſtinus reſcriptis ſuis eandem ſententiam comprobarunt. Innocentius in epiſtola ad Concilium Carthaginenſe, quæ eſt apud Auguſtinum nonageſima prima: *Adiutorio*, inquit, *quotidiano nos egere, negare non poſſumus* Et infra: *Quemadmodum Pelagius, Celeſtinuſque ſuaſores ſe aliquibus eſſe confidunt, nos adiutorium Dei non debere quærere, nec egere, cum omnes ſancti, nihil ſe ſine hoc agere poſſe teſtentur?* Idem in epiſtola ad Concilium Mileuitanum apud Auguſt. 93. *In omnibus*, inquit, *diuinis paginis voluntati liberæ non niſi adiutorium Dei legimus eſſe nectendum, eamque nihil poſſe cœleſtibus auxiliis deſtitutam.*

Zozimus in epiſtol. ad omnes Epiſcopos (vt reE fert Celeſtinus in epiſt. ad Gallos, c. 9.) *Quod*, inquit, *tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilio, in omnibus igitur actibus, cauſſis, cogitationibus, motibus, adiutor & protector orandus eſt. Superbus eſt enim, vt quidquam ſibi humana natura præſumat.*

Ipſe autem Celeſtinus in prædicta epiſto. cap. 8. *Quotquot*, inquit, *ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei, vt nec noſtrum ſentiamus deeſſe arbitrium, & in bonis quibuſque voluntatis humanæ ſingulis motibus magis illius valere non dubitemus auxilium.*

Idem probari poteſt teſtimoniis aliorum Patrum. S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, ca. 4. *In nullo*, inquit, *gloriandum, quando noſtrum nihil eſt.*

S. Ambroſius

A S. Ambrosius lib. 2. in Lucam, c. 12. *Vides*, inquit, *quia vbique Domini virtus studijs cooperatur humanis, vt nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quicquam incipere sine Domino.*

S. Hieronymus lib. 3. contra Pelagianos, non longe à principio: *Hoc*, inquit, *longa dissertione conclusum est, vt gratia sua Dominus, qua nobis concessit liberum arbitrium, in singulis operibus iuuet atque sustentet.*

S. Augustinus lib. 2. contra duas epistol. Pelagianorum, c. 5. *Liberum*, inquit, *arbitrium dicimus ad bene, pieque viuendum non valere, nisi ipsa voluntas hominis, Dei gratia, fuerit liberata, & ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adiuta.* Item in libro de prædestinatione Sanctorum, c. 2. *Quod*, inquit, *attinet ad* B *pietatem, & religionem, non sumus sufficientes cogitare aliquid quasi ex nobis, & nemo sibi sufficit ad incipiendum, vel perficiendum quodcunque opus bonum.* Item in libro de gratia Christi, cap. 26. *Gratiam*, inquit, *Dei sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, vt omnino nihil boni sine illa quod ad pietatem pertinet, veramque iustitiam, fieri posse non dubitet.* Et cap. quadragesimo septimo: *Si*, inquit, *vt dixi, consenserit* (*Pelagius*) *etiam ipsam voluntatem & actionem diuinitus adiuuari, vt sine illo adiutorio nihil boni velimus & agamus, eamque esse gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, in qua nos sua, non nostra iustitia facit iustos, vt ea sit vera iustitia, quæ nobis ab illo est, nihil de adiutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controuersiæ relinquetur.*

C Auctor Hypognostici, qui (vt alias diximus) non est Augustinus, sed alius Pater antiquus & doctus, lib. 3. *Esse fatemur*, inquit, *liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum* (*quæ ad Deum pertinent*) *inchoare, aut certe perficere sine Deo, sed tantum in operibus vitæ præsentis, tam bonis, quàm etiam malis.* Et infra: *Vitiato ergo libero arbitrio, totus homo est vitiatus, per quod* (*absque adiutorio gratiæ*) *quod Deo placeat nec valet incipere, nec perficere sufficit.*

S. Prosper in libro contra Collatorem, capite trigesimo octauo: *Non conturbat*, inquit, *nos superbientium inepta querimonia, quia liberum arbitrium caussantur auferri, si & principia, & profectus & perseuerantia in bonis, vsque in finem Dei dona esse dicantur. Quo-* D *niam opitulationes diuinæ gratiæ stabilimenta sunt voluntatis humanæ. Volentes eramus, & tamen misit Deus spiritum in corda nostra clamantem Abba Pater, volentes loquimur, & tamen si pium est, quod loquimur, non sumus nos loquentes, sed spiritus patris nostri, qui loquitur in nobis, volentes operamur salutem nostram, & tamen ipsum velle, atque operari, Deus est, qui operatur in nobis.*

S. Fulgentius libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 13 *Peccans*, inquit, *ille qui sine peccandi necessitate creatus est, in eo quod animæ sanitatem delinquendo perdidit, etiam illa cogitandi, quæ ad Deum pertinent, amisit facultatem. Oblitus est enim manducare panem suum, & expoliatus vestimento fidei, carnaliumque concupiscentiarum vulneribus sauciatus, sic iacuit oppressus* E *ditione peccati, vt nullatenus aliquod bonæ voluntatis initium habere potuisset, nisi hoc Deo gratis donante sumpsisset.*

S. Gregorius homilia 9. in Ezech. *Nos*, inquit, *præuenit, vt velimus, & volentes subsequitur, ne inaniter velimus.*

Bernardus in libro de gratia & libero arbitrio: *Conatus nostri*, inquit, *& cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

His accedat argumentum ab orationibus, & gratiarum actione. Non enim sine caussa orat Ecclesia, vt Deus actiones nostras aspirando præueniat, & adiuuando prosequatur, nec sine caussa pro omni bono opere gratias ag[illegible] nisi quia nouit, nihil veri boni, id est, quod ad salutem pertineat, sine Saluatoris gratia fieri posse.

Accedat Postremo damnatio operum Cassiani & Fausti, in Concilio Romano, præsidente sancto Gelasio Papa, quę habetur in Decreto Gratiani, dist. 16. Canone, sancta Romana. Nõ enim alia de caussa opera Cassiani & Fausti, quæ alioqui multa valde vtilia continent in apocryphis numerantur, nisi propter sentẽtiam istam de bonis operibus ad pietatem pertinentibus, quæ illi sine adiutorio gratiæ fieri, aut inchoari posse disputabant. Quibus adde, Faustum propter hos errores habitum fuisse Pelagianum hæreticum, vt testes sunt Isidorus in lib. de scriptoribus, Ado Viennensis in Chronico, & auctor vitæ S. Fulgentij, cap. 26. Quod si vir doctissimus Ruardus Tapperus obseruasset, non tam sæpe Faustum Catholicum appellasset.

CAPVT V.

Non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam, vllo modo se præparare.

ALTERA sententia erat, nõ posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam, vlla se ratione disponere. Quæ sententia ita intelligẽda est, vt non solum non possit homo suis viribus se præparare ad habitum gratiæ gratum facientis, sed neque ad gratiam adiutorij specialis: & rursus, non modo non possit ita se præparare, vt ex condigno illi gratia conferatur, sed neque vt ex congruo, ac demum nihil agere possit, cuius caussa Deus illi gratiam dare dicatur.

Id vero PRIMVM probari potest omnibus argumentis, quibus superior sententia confirmata est. Nam omnis dispositio ad gratiam, aliquid est ad salutem æternam pertinens: proinde fieri non potest solis naturæ viribus, si quid valent testimonia Scripturæ, Cõciliorum, & Patrũ, capite superiore prolata. Sed duo præcipue loca ex ijs, quæ citauimus capite superiore, vrget S. August. in lib. 1. ad Bonifacium, cap. 19. & l. 2. c. 8. illud Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum.* Nam qui se disponit, non debet trahi, sed duci, iam enim venire paratus est. Et illud Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Posset enim Dominum conuincere, qui posset se disponere. Diceret enim, Ecce sine te cor præparaui. Qui eodem modo Apostolo dicenti, 1. Cor. 4. *Quid habes, quod non accepisti?* respondet, habeo cordis mei præparationem.

Deinde probant hanc sententiam illæ omnes Scripturæ, quæ docent conuersionẽ ad Deum esse opus Dei, vt Ps. 84. *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Et Thr. 5. *Conuerte nos Domine, & conuertemur.* Nam conuersio est dispositio, & dispositio est conuersio. Quẽadmodum enim, qui est auersus à Sole, non incipit disponi ad recipiendam lucem, nisi cum incipit conuerti ad aspiciendum Solem: sic etiam qui est auersus à Deo, non incipit disponi ad gratiam Dei, nisi cum ad eum incipit reuerti. Eodem pertinet illud Ps. 76. *Dixi nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.* Nam (vt notat S. Aug. in l. 2. contra duas episto. Pelagianorum, c. 10.) significat hoc testimonium ipsam conuersionis inchoationem, dono Dei esse tribuendam. Illud item Ezechielis 36. *Non propter vos faciam, domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod polluistis in gentibus.*

Quid aliud indicat, nisi nihil Deum in hominibus inuenire, cur eos ad se conuertat, detque eis *Cor nouum, & spiritum nouum*, vt in eodem Propheta continuo adiungitur. Quem locum diligenter notauit sanctus Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 14.

Adducunt quoque passim idem Augustinus, & Concilium Arausicanum, item Prosper, Fulgentius, & alij, illud Prouer. 8. *Praeparatur voluntas à Domino.* Sic enim reddiderunt Septuaginta id, quod nos legimus, *hauriet salutem à Domino.* Et verba Hebraea vtrumque sensum recipiunt, quamuis enim vox illa רצון non significet proprie salutem, sed voluntatem, tamen significat aliquando bonam Dei voluntatem erga homines, & tunc idē est, quod salus. Illud etiam Verbum יפק significat quidem in coniugatione Hiphil educere, haurire, &c. Sed potest etiam in coniugatione Hophal significare educi, excitari, &c. vt sensus sit, & e[x]citabitur, ac producetur voluntas à Domino. Denique dubitari non potest, quin Septuaginta, viri longe doctissimi, verba Hebraica probe intellexerint & expresserint.

Frequentissime autem profert idem Augustinus illud Apostoli Rom. 11. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Quod apertissime significat Dei gratiam à nullo humano opere praeueniri. Praeueniretur autem, si homo suis solis viribus posset ad gratiam se disponere. Daret enim prior Deo pium illum affectum disponendi se ad gratiam.

Huc denique pertinent variae Scripturarum similitudines. Comparatur enim homo peccator terrae omni humore destitutae, quae ne minutissimam quidem herbam germinare potest, nisi desuper irrigetur. Sic enim ait Dauid in Psalm. 142. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Et paulo ante dixerat: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Comparatur item luto, quod à figulo tractatur Isaiae 47. Hieremiae 18. & ad Rom. 9. At certe lutum non seipsum disponit ad formam vasis recipiendam, sed à figulo primum disponitur, deinde formatur. Comparatur praeterea homini mortuo, qui ad vitam reuocandus est. Lucae decimo octauo. *Mortuus erat, & reuixit.* Ephes. secundo, & Colossen. secundo, *Cum essetis mortui in peccatis & delictis.* At mortuus non se disponit ad vitam, nec potest, nisi vim aliquam vitalem ab excitatore suo recipiat. Comparatur quoque iustificatio generationi, 1. Petri 1. *Renati non ex semine corruptibili, &c.* Et Iacobi 1. *Genuit nos verbo veritatis.* At materia non seipsa disponit, sed à generante disponitur. Cōparatur denique ipsa Dei gratia igni, Cant. 8. *Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.* Et Dominus Lucae capite duodecimo: *Ignem,* inquit, *veni mittere in terram.* Nihil autem incipit disponi ad concipiendum ignem, nisi per calorem, qui est eiusdem ignis effectus. Scripturae igitur & verbis & similitudinibus vndique clamant, non posse peccatorem ad recipiendam gratiam vlla se ratione disponere.

Probatur SECVNDO eadem veritas ex definitione Ecclesiastica: definiuit enim Synodus Palaestina contra Pelagium, gratiam non secundum merita nostra dari, sed ab illa potius originem ducere omnia bona merita. Cuius definitionis meminit S. Augustinus in epistola centesima sexta, & eam repetit in omnibus fere libris, quos aduersus Pelagianos scriptos reliquit: gratiam autem secundum merita nostra dari intelligunt Patres, cum aliquid fit proprijs viribus, ratione cuius datur gratia etiamsi non sit illud meritum de condigno.

S. Augustinus lib. 2. ad Bonifacium, ca. 8. *Si sine Dei gratia per nos incipit cupiditas boni, ipsum coeptum erit meritum, cui tanquam ex debito veniat adiutorium, ac sic gratia Dei non gratis donabitur, sed merito nostro dabitur.* Et lib. 1. cap. 19. ad eundem Bonifacium: *Dixisti,* inquit, *à Dei gratia in bono opere semper adiuuari, tanquam sua voluntate, nulla Dei gratia bonum opus aggressa, in ipso iam opere diuinitus adiuuetur, pro meritis videlicet voluntatis bonae, vt reddatur debita gratia, non donetur indebita, ac sic gratia iam non sit gratia; sed sit illud, quod Pelagius in Concilio Palaestino ficto corde damnauit, gratiam Dei secundum merita nostra dari.* Et libro de praedestinatione sanctorum, capite secundo, cum proposuisset sententiam illorum, qui dicebant initium fidei, id est, ipsum velle credere, posse haberi ex viribus naturae, ait: *Non ergo receditur ab ea sententia, quam Pelagius ipse in episcopali iudicio Palaestino damnare compulsus est, gratiam Dei secundum merita nostra dari.*

S. Prosper in libro contra Collatorem, cap. 6. *Quomodo,* inquit, *non aduertis, te in illud damnatum incidere, quod velis nolis conuinceris dicere, gratiam Dei secundum merita nostra dari, cum aliquid praecedere boni operis ex ipsis hominibus, propter quod gratiam consequantur, affirmas?*

Denique sanctus Fulgentius in libro de Incarnatione & gratia Christi, cap. 18. *Si vero,* inquit, *secundum opinionem illorum nostrum est velle credere, priusquàm Dei gratia incipiat nos adiuuare, iniuste gratia dicitur, quia non gratis datur hominibus, sed bonae retribuitur voluntati.* Haec illi.

Habemus igitur gratiam Dei secundum merita nostra dari, & gratiam non esse gratiam, si aliquid eam praecedat, propter quod ipsa detur. At certe qui se disponit ad gratiam, aliquid facit, propter quod ei detur gratia: igitur qui dicit, dispositionem ad gratiam fieri sine gratia, idem dicere conuincitur, gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod iam in Pelagio à Concilio Palaestino, & vniuersa Ecclesia constat esse damnatum.

Praeter Concilium illud Palaestinum, habemus etiam Concilium Arausicanum, in quo multis canonibus hoc idem apertissime condemnatur. Nam canone tertio dicitur, neminem sine gratia posse inuocare gratiam. Et canone 4. Per gratiam fieri non solum, vt purgemur, sed etiam vt purgari velimus. Et canone 14. Nullū miserum de quantulacunque miseria liberari, nisi gratia praeuentum. At certe aliqua miseria est, non se posse ad gratiam praeparare. Et denique can. vltimo: *Hoc,* inquit, *salubriter profitemur, quod in omni bono opere nos non incipimus, & postea per Dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nobis nullis praecedentibus bonis meritis, & fidem & amorem sui prius inspirat, vt baptismi Sacramenta fideliter requiramus, & post baptismum cum ipsius adiutorio, ea quae sibi sunt placita, implere possimus.*

Accedat postremo ratio S. Thomae in 1. 2. q. 109. artic. 6. nam eius est disponere ad formam, cuius est introducere formam: dispositio enim effectus est agentis, non materiae, aut alterius caussae: gratiam autem iustificationis Deus producit, & in animam introducit, igitur Deus animam disponit ac praeparat, non ipsa se disponere, ac praeparare potest, nisi prout mouetur ab ipso Deo per aliud gratiae donum.

Dices, quamuis non possit homo se suis viribus disponere ad gratiam iustificationis, posse tamen ad illud gratiae donum, per quod disponitur ad gratiam iustificationis. At illud donum, per quod disponimur, non eget alia dispositione: alioqui si semper ad dispositionem requireretur dispositio, nunquam ad

formam deueniri posset, & reipsa videmus, donum gratię, quo disponũtur homines ad iustificationem, dari nõnunquam ijs, qui maxime sunt indispositi, vt notum est de vocatione Pauli, Matthæi, Magdalenæ, & similium. Quod si etiam ad hoc donum requireretur dispositio, non posset ex solis naturæ viribus comparari, quoniam (vt iam diximus) gratia non esset gratia, si daretur propter opus factum solis naturę viribus.

Huc etiã pertinet ratio ducta ab orationibus priorum, & ab absurdis, quæ posita sunt in cap. 2. ad probandum, initium fidei non haberi sine dono gratiæ. Eædem enim rationes non minus efficaciter probant id, quod nunc probare contendimus.

CAPVT VI.

Soluuntur argumenta contra doctrinam duorum præcedentium capitum.

SED non desunt argumenta quædam aduersus ea, quæ dicta sunt in hoc, & præcedente capite.

PRIMVM obijci potest illud Zachariæ, c. 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Et illud Prouer. 16. *Hominis est præparare animam, & Domini gubernare linguam.* Respondet S. Augustinus libro 2. ad Bonifacium, cap. 8. & libro de gratia & libero arbitrio, ca. 5. commendari in his sententijs liberum arbitrium, sed non excludi gratiam præuenientem: quemadmodum in illis: *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Et: *Præparatur voluntas à Domino.* Commendatur gratia præueniens, sed non excluditur liberi arbitrij cooperatio. Si enim solus Deus ista faceret, frustra diceretur hominibus, Conuertimini, & si homines soli ad hoc sufficerent, frustra diceretur Deo, conuerte nos, & si Deus sine nobis nos præpararet, falsum esset, hominem præparare animam, & si absque Deo nos corda nostra præpararemus, falsum esset præparari voluntatem à Domino.

SECVNDO obijci possunt duo testimonia Patrum. Nam S. Ioannes Chrysostomus, homil. 42. in Genesim docet, Abrahamũ accepisse à Deo magna dona gratiæ, sed antea se ad illa per opera bona disposuisse. Item homil. 17. in Ioan. scribit, Deum non præuenire nostras voluntates, sed vbi præparati fuerimus, tunc demum illum adesse, ac iuuare per gratiam. Et similia habet in homilia 12. in epistolam ad Hebræos, & homil. 42. ad populum Antiochenum, & lib. 1. de compunctione cordis extremo. S. Hieronymus in libro 3. aduersus Pelagianos, bis repetit nostrum esse velle, Dei autem, vt impleamus, quod volumus.

Respondeo, sanctus Ioannes Chrysostomus non ita quidem aperte gratiam præuenientem prædicat, quoniam eodem tempore nondum exorti fuerant, qui eam negarent; sed tamen neque eam negat, si verba eius sano modo accipiantur. Itaque nonnunquam Deo tribuit ea, quæ solus ipse facit, nobis autem tribuit ea, quæ nos cum Deo facimus. Et hoc modo loquitur de Abrahamo, cui Deus solus præstitit magna illa dona, vt esset pater multarum gentium, & vt in semine eius benedicerentur omnes gentes: sed non hæc præstitit Deus, nisi posteaquam Abraham se in virtutum stadio diu exercuit, quod quidem opus ipsius Abrahæ fuit, & illi iure, meritoque tribuitur, licet non sine Dei ope, bona illa opera fecerit. Similiter explicanda sunt, quę habentur homil. 17. in Ioannem, & in priore de compunctione cordis.

Nonnunquam vero dicit, non præueniri nos à Deo per modum determinantis ad vnum, & necessitatem

A adferentis, ita vt tollatur libertas arbitrij. Id quod sæpe ac libenter Chrysost. repetit, tum propter Manichæos, qui negabãt liberum arbitrium, tum etiam ad negligentiam & desidiam hominum discutiendam, ne ita se putarent à Deo præueniendos esse, vt nihil sibi relinqueretur agendum.

Sanctus autem Hieronymus dicit, nostrum esse velle, Dei vero implere quod volumus, non quod nostrum sit velle sine gratia Dei, sed quod nos possimus multa velle cum adiutorio gratiæ, quæ tamen cum eodem adiutorio non valemus implere, sed Dei solius sit efficere, vt aliquando illa quæ volumus impleamus. Exempli gratia, volumus sine omni peccato viuere, & nullum omnino rebellem motum partis inferioris sentire: sed non possumus hæc implere,

B etiam si adiutorium illud non desit, per quod velle ista potuimus, sed cum Apostolo dicere cogimur: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Rom. 7. Tamen dabit aliquando Deus, vt hoc quod volumus impleamus, quando sanauerit omnes languores nostros, & ea, quam expectamus, aduenerit redemptio corporis nostri.

Non voluisse autem Sanctum Hieronymum significare, nostrum esse velle, sine gratia Dei, perspicuum est ex epistola ad Ctesiphontem, vbi sic loquitur idem Hieronymus: *Velle & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus, Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere.*

C TERTIO obijci potest illud commune scholarum; facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. Hinc enim sequitur, vt si quis faciat quod potest solis naturæ viribus, is hoc ipso disponatur ad gratiam, aut certe ad auxilium speciale, per quod deinde præparetur ad gratiam.

Respondeo, dictum illud commune scholarum, recte exponitur à sancto Thoma in 1. 2. quæstione 109. art. 6. ad secundum, & quæst. 112. art. 3. ad primum, & à S. Bonauent. in 2. sententiarum distinct. 28. artic. 2. quæst. 1. qui docent, tunc facienti quod in se est nõ denegari gratiam, cum homo facit quod in se est, cooperando gratiæ Dei, à qua mouetur. Nã ei qui facit quod in se est ex solis naturæ viribus,

D non debetur gratia, sed pœna, non quidem pro eo quod facit ex solis viribus naturæ: sed quoniam pro vno aut altero bono opere morali, quod fortasse faciet, plurima peccata lethalia sine dubitatione committet.

Sane qui docent, hominem faciẽdo, quod in se est, solis naturæ viribus ad gratiam præparari, aut opinantur, eum suis viribus posse desiderare & petere à Deo gratiã, & hæc est hæresis Pelagiana, vt ex Concilio Arausicano, alijsque testimonijs supra citatis probatum est: aut certe existimant, posse hominem seruare proprijs viribus omnia præcepta moralia, & innocentem vitam agere secundum rationem, &

E hac sanctitate morali prouocare Deum ad auxilium speciale sibi donandum, quo tandem ad fidem, gratiamque perueniat; sed hæc quoque est hæresis Pelagiana in libro superiore satis superque refutata. Vt omittam, nullum eiusmodi hominem ex historijs posse monstrari. Catones enim, Socrates, alijque horum similes, qui inter Ethnicos sanctissimi iudicati sunt, multis vitijs coopertos fuisse, facile demonstrari posset.

QVARTO, posset obijci exemplum Cornelij Centurionis, qui quoniam eleemosynas faciebat, impetrare meruit à Deo, vt ad se instituendum in fide Christiana Petrus Apostolus mitteretur.

Respondeo, Cornelius antequàm fidem Chri-

stianam audiret, non erat omnino infidelis, sed vnum Deum nouerat, eumque religiose colebat, vt in Actis cap. 10. S. Lucas scribit. Proinde ex fide orabat, & auxilio Dei eleemosynas faciebat. Sed etiamsi infidelis fuisset, tamen illa bona opera non sine dono Dei fecisset, vt S. August. docet, in lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 7.

QVINTA obiectio, opera bona moralia, quæ possunt fieri solis naturæ viribus, non sunt peccata: ergo qui facit bonum opus morale non ponit nouum impedimentum gratiæ, quod poneret, si bonum illud opus non faceret, ergo vicinior est saluti, quàm si nõ fecisset bonum illud opus, ergo magis dispositus.

Respondeo, bona opera moralia, quæ fiunt à peccatore, non faciũt hominem magis indispositum ad gratiam, cum nouum impedimẽtum non addant: tamen non disponunt, cum nullũ habeant ordinem, aut relationẽ ad gratiam. Quocirca Deus interdum maiores peccatores, interdum minores, auxilio speciali magis & citius adiuuat.

SEXTA obiectio, potest homo suis solis viribus timere pœnas gehennæ; naturale enim est timere malum: poterit igitur metu pœnæ futuræ dolere de peccato, qui dolor à Theologis attritio dici solet: atqui eiusmodi dolor est dispositio ad gratiam, & accedente Sacramento iustificat: igitur potest homo suis solis viribus ad gratiam se præparare. Et confirmatur, quoniam sine dubio potest homo sine vlla speciali gratia Dei dolere de offensa amici, cur igitur non possit etiam dolere de offensa Dei, præsertim si Christianus sit, & nouerit summa Dei erga homines beneficia?

Respondeo, timor gehennæ si ordinatur ad peccatum detestandum & relinquendum, sine dubio donũ est Dei, neque solis viribus naturæ haberi potest. Ipse enim est initiũ sapientię, & inter dona Spiritus sancti numeratur ab Isaia cap. 11. Multo etiam magis dolor, ac detestatio peccati cũ desiderio purgationis, donum Dei est, cum ad salutem pertineat. Et quamuis possit quis sine auxilio gratiæ detestari offensam amici, non tamen Dei, cuius ipse peccator non est amicus, sed inimicus. Denique nouit quidem homo Christianus ex fide summa Dei in homines beneficia, non tamen mouetur ad ea consideranda, & inde concipiendum odium in peccata, & amorem in Deum, nisi gratia illum diuina præueniat. Tenetur enim somno, vel potius morte peccati, à qua non eum excitat, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

CAPVT VII.

Non posse sine auxilio gratiæ diligi Deum.

TERTIA restat sententia de dilectione Dei, quæ priusquàm probetur, paucis explicanda est. Siquidem multiplex esse potest dilectionis acceptio, ac per hoc etiam multiplex quæstio.

PRIMVM, accipi posset dilectio Dei, vel pro actione volũtatis, vel pro quadam propensione ad Deum, vt finem vltimum & summum bonum, & de hac posteriore nõ quærimus hoc loco, sed tantum de priore. Nam pro comperto haberi existimamus, naturam voluntatis propensam esse ad bonum, ac per hoc ad Deum, ad quem facti sumus, fecit enim nos Deus ad se, & ideo inquietum est cor nostrum, donec requiescamus in ipso, vt S. Augustinus loquitur lib. 1. Confessionum, cap. 1.

SECVNDO, dilectio, quæ est actio voluntatis accipi potest, vel pro dilectione Dei, vt is est auctor naturæ, vel pro dilectione eiusdem, vt est donator felicitatis æternę. Et hoc modo posteriore concedunt omnes Theologi, non posse diligi Deum sine gratia Dei, & fide præcedente; neque nos de hac re dubitamus.

TERTIO, dilectio Dei, siue vt auctor bonorum naturalium, siue etiã supernaturalium, alia est perfecta, alia imperfecta: idque tribus modis. Alia enim est perfecta, quoniam est dilectio Dei super omnia, quę videlicet Deum rebus omnibus anteponit, Alia imperfecta, quoniam afficitur quidem erga Deum, sed nondum illum rebus cæteris præfert.

Rursus alia est perfecta, quia non solum Deum rebus omnibus præfert, sed maiore ardore ac vehementia in illum afficitur, quam in vllam rem creatam, quæ dici solet dilectio super omnia, tam appretiatiue, quàm intensiue: Alia est imperfecta, quoniam æstimat quidem super omnia Deum, & mallet cætera omnia potius, quàm illum perdere, tamen non ita vehementer, quod attinet ad intensionem, afficitur in Deum, ac in res creatas.

Alia denique est perfecta, quoniam non modo Deum super omnia diligit, vnico aliquo actu voluntatis, dum eum cogitat summum esse, atque infinitum bonum, sed etiam perseuerat in dilectione vsque ad impletionem omnium mandatorum, quę dicitur dilectio super omnia quoad affectum & effectum. Alia est imperfecta, quoniam afficitur quidem in Deum super omnia, dum eum cogitat summum esse bonum, & nulla occurrit tentationis occasio, tamen occurrente obiecto aliquo alliciente facile deficit & extinguitur.

Nos igitur sententiam illam tertiam in ipso titulo capitis annotatam, ita intelligimus, vt existimemus, non posse Deum sine ope ipsius diligi, neque vt auctorem naturæ, neque vt largitorem gratiæ & gloriæ: neque perfecte, neque imperfecte vllo modo: atque hanc non dubitamus sententiam esse sancti Augustini, immo etiam Scripturarum & Conciliorum, quicquid aliqui minus considerate in hac parte scripserint.

PRIMVM igitur, Scriptura diuina passim testatur, dilectionem esse donum Dei, Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* 1. Ioan. 4. *Charitas ex Deo est.* Ephes. 6. *Pax fratribus & charitas cum fide à Deo patre.* ad Gal. 5. *Fructus spiritus est charitas, gaudium, &c.*

Dicent, fortasse hæc intelligi solum de amore Dei, vt est auctor bonorum supernaturalium. At Scriptura nusquam ita restringit dilectionis donum, sed absolute pronunciat, charitatem Dei ex Deo esse, & per spiritum nobis dari: auctor autem bonorum omnium naturalium vere, ac proprie Deus est; cur igitur eius dilectio non sit ex Deo, & Spiritus sancti donum?

Præterea qui diligit Deum, vt auctorem naturæ, & proximum propter Deum, certe implet totam legem naturalem. Nam plenitudo legis est dilectio, qui vero totam legem naturalem implet, in eo sine dubio charitas illa est, quam Scripturæ nobis commendãt. Nam Beatus Paulus cum scribit ad Romanos, capite decimo tertio: *Qui diligit, legem impleuit,* de lege naturæ loquitur, vt perspicuum est ex verbis illis: *Non occides, &c.* Et illæ conditiones veræ charitatis, quæ describuntur 1. Corinth. decima tertia. *Charitas patiens est, benigna, &c.* Sine dubio dilectioni illi conueniunt, qua diligitur super omnia Deus, vt auctor naturæ.

Denique, qui diligit Deum, vt auctorem naturæ,

certe proximũ diligere potest,& re ipsa diligit,sicut seipsum. At inquit Dominus Ioan. ca. 14. *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me.* Et infra: *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Quæ sunt autem sua præcepta, explicat in c.15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et infra: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Itaque vera charitas Dei, est in eo, qui diligit proximum. Imo etiam perfecta charitas. Nã vt scribit Ioannes in prima epistola capite secundo: *Qui seruat verbum eius, in hoc vere charitas Dei perfecta est.* Et capite quarto: *Si diligamus inuicem, charitas Dei in nobis perfecta est.* Habemus igitur Scripturas, quæ docent charitatem esse donum Dei,intelligi debere de illa etiam dilectione,quæ fertur in Deum, vt auctorem naturæ.

Dicent rursus, eas Scripturas non loqui de quacunque dilectione Dei, sed de illa tantum, quæ nascitur ex habitu infuso; eamque solam proprie esse donum Dei,& naturæ viribus haberi non posse. At Pelagius non docebat dilectionem, quæ nascitur ex habitu infuso,viribus naturæ haberi posse,& tamen Augustinus, aliique Patres, Scripturas à nobis allegatas adducebant contra Pelagianos,qui contendebant,Deum diligi posse sine auxilio gratiæ.

Præterea Scriptura diuina non solum prædicat, dilectionem esse donum Dei, sed etiam præcipit, vt diligamus Deum, at certe nõ præcipit, vt diligamus ex habitu infuso,quem habere,non est in nostra potestate,sed vt diligamus Deum ex toto corde;quemadmodum etiã cum præcipit Deus, vt iuste, sobrieque viuamus,non imperat, vt ista faciamus ex habitu, sed tantum vt faciamus. Leges enim de actibus dantur,non de habitibus.Igitur dilectio,quæ secundum Scripturas est donum Dei,non est solum habitus infusus, aut actio ex habitu illo scaturiens, sed quæcunque actio,qua diligimus Deum.

Dicent fortasse postremo,Scripturas à nobis productas non posse intelligi de dilectione imperfecta, qua non diligitur Deus super omnia, & toto corde, sed solum de perfecta. At id quidem verum est, quoniam dilectio imperfecta, qua Deus non antefertur omnibus rebus, non meretur nomen charitatis,neque implet legem,neque conueniunt illi encomia,quæ passim tribuuntur in diuinis litteris charitati:tamen ex iisdem locis conuincitur imperfecta illa dilectio, donum esse Dei, & ex solis naturæ viribus haberi non posse. Nam cuius rei perfectio est à Deo,ab illo etiam est inchoatio. Et sicut initium fidei supra probatũ est,esse à Deo,quia fides est à Deo, ita quoque initium charitatis tribuendum est Deo, quia charitas ipsa est à Deo. *Nec initium eius* (inquit Augustinus libro 2. ad Bonifacium, c. 9.) *ex nobis, & perfectio ex Deo, sed si charitas ex Deo est, tota nobis ex Deo est. Auertat enim Deus hanc amentiam, vt in eius donis nos priores faciamus, posteriorem ipsum, quoniam misericordia eius præueniet me.*

Accedant SECVNDO loco testimonia Conciliorum. Concilium Mileuitanum, canon. 4. *Vtrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus.* Concilium Arausicanum canone vltimo: *Prorsus donum Dei est diligere Deum.* Et vt intelligamus, non solum perfectam charitatem esse Dei donum,sed etiam imperfectam & inchoatam, subiungit,fidem & amorem Dei nobis primum inspirari,vt baptismum fideliter requiramus,& deinde quæ Deo sunt placita implere possimus. Vbi vides amorem Dei quendam imperfectum non esse ex natura, sed à Deo inspirari, & per eum perduci hominem ad iustificationis gratiam, & perfectam charitatem, per quam omnia mandata seruantur, quod idem expressit clarius Tridentinum Concilium. Nam sessione sexta, capite sexto dicit, hominem à Deo motum & excitatum, atque eodem Domino adiuuante incipere diligere Deum. Deinde capite septimo addit, in ipsa iustificatione recipi charitatem infusam. Concilia igitur non solam charitatem perfectam, sed etiam inchoatam, Dei donum esse definiunt.

Accedant TERTIO S. Augustini testimonia, in epist. 107.ad Vitalem: *Liberum, inquit, arbitrium ad diligendum Deum, primi peccati granditate perdidimus.* Vbi simpliciter actionem diligendi quamcunque, negat Augustinus solis liberi arbitrij viribus haberi posse.Idem in lib.4.in Iulianum,ca.3. *Amor,inquit, Dei, quo peruenitur ad Deum,non est nisi à Deo. Per hunc amorem creatoris bene quisque vtitur creaturis, sine hoc amore creatoris, nemo bene vtitur creaturis.* Hic vides amorem creatoris, id est, auctoris naturæ non esse, nisi à DEO. Idem in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 17. *Et quis istam, quamuis paruam dare cœperat charitatem, nisi qui præparat voluntatem?* Et cap. decimo octauo. *Cur*, inquit, *dictum est, diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo, nisi quia præcepto admonitum est liberum arbitrium, vt quæreret Dei donum? quod quidem sine suo fructu prorsus admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, vt addi sibi quæreret, vnde quod iubebatur impleret.* En hic apertissime dicitur Dei donum imperfecta quædam dilectio, qua quis à Deo petit donum perfectæ charitatis, quo mandata valeat adimplere. Itaque merito in eodem loco idem Augustinus ait: *Si non ex Deo, sed ex hominibus est dilectio Dei & proximi, vicerunt Pelagiani, si autem ex Deo, vicimus Pelagianos.*

Vide etiam Prosperum in lib.contra Collatorem c.30.vbi comparat naturam humanam omni gratia destitutam glaciali rigori, ex quo nihil omnino caloris excuti potest, nisi resolui incipiat ab illo, qui dixit: *Ignem veni mittere in terram.*

Accedunt vltimo rationes. PRIMA ratio, Amor Dei super omnia,etiamsi Deum solum respiciat, vt auctorem naturæ,non patitur secum vllum affectum inordinatum, imo includit odium omnium rerum delectabilium contra legem Dei, ergo si potest hic amor naturæ viribus obtineri,poterit homo naturæ viribus implere omnia mandata, viuere sine omni peccato, imo & à præteritis sine gratia Dei iustificari. Nã implicat contradictionem,vt quis in peccato mortali sit,& non sit auersus à Deo, & conuersus ad creaturas. Proinde vel per amorem illũ DEI super omnia iustificabitur à peccatis, vel certe simul erit auersus à Deo,& cõuersus ad Deum,auersus à creatura,& conuersus ad creaturam. At posse hominem solis naturæ viribus implere omnia mandata, viuere sine peccato,& à præteritis delictis iustificari,manifesti sunt Pelagiani errores.

SECVNDA ratio, dilectio DEI super omnia est vltima & maxima dispositio ad gratiam remissionis peccatorum, ita vt non præcedat eam remissionem vllo spacio temporis,nã Deus diligentes se diligit. *Et qui diligit me* (inquit Dominus, Ioan. 14.) *diligetur à Patre meo.* Et peccatrici remissa sunt peccata multa; *Quoniam dilexit multũ*, Lucæ c. 7. Quare si posset homo suis viribus semper diligere DEũ super omnia, posset sine vlla DEI gratia præueniẽte pertingere ad remissionem peccatorum. Quæ est ipsissima hæresis Pelagij ex Augustino in libro 1. ad Bonifacium, cap. vlt. Sed probemus etiam duabus aliis rationibus, non solum dilectionem Dei super omnia viribus naturæ haberi non posse, sed neque dilectionem non super

omnia, id est inchoatam & imperfectam.

TERTIA ratio, nullum opus pietatis fieri potest solis naturæ viribus, neque contrarium affirmari sine hæresis periculo demonstratum est in 4. cap. At dilectio Dei, quamuis vt auctoris naturæ, & imperfecta atque inchoata opus est pietatis, vt S. Augustinus docet in epist. 29. ad Hieronymum, qui sic ait: *Pietas est cultus Dei, qui præcipue diligendo exhibetur.* Igitur omnis dilectio Dei eget auxilio gratiæ, vt haberi possit à nobis. Neque responderi potest, dilectionem illam solam esse pietatem, quæ fertur in Deum, vt auctorem beatitudinis. Nam etiam in puris naturalibus teneretur homo Deũ colere, quamuis tunc nulla esset felicitatis æternæ promissio. Neque dubium est, quin pietatis cultus debeatur Deo, quia Deus est, id est, summum bonum, principium B primum, & finis vltimus omnium rerum, quod certe illi conueniret, etiamsi supernaturalem beatitudinem largiri nemini voluisset.

QVARTA ratio, Omnis dispositio ad iustificationem ex dono Dei, & gratia illius præueniẽte oritur, vt satis probatum est in quinto capite: at quæuis dilectio, quantumuis parua, & inchoata est dispositio ad iustificationem, cum sit conuersio, vel certe conuersionis initium: igitur sine dono Dei, & gratia illius præueniente haberi non potest. Neque vero necesse est, vt dilectio Dei feratur in Deum vt auctorem beatitudinis, vt dici possit conuersio. Nam quemadmodum auersio à Deo, vt auctore naturæ, vera est auersio, ita conuersio ad eundem, vt auctorem naturæ, est vera conuersio.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contraria.

AT contra obiiciũt quidam has rationes. PRIMA ratio, dilectio Dei super omnia est homini naturalis, nam inclinatur voluntas naturaliter ad bonum, & magis inclinatur ad maius bonum, & maxime ad maximum, proinde inclinatur super omnia ad summum bonum, quod est Deus: cur ergo non possit homo suis viribus diligere Deum super omnia, saltem vt auctorem naturæ, cum id sit maxime secundum eius naturam?

Respondeo, Dilectio Dei super omnia naturalis est, quod attinet ad inclinationem naturæ, quæ manet in homine per modum actus primi, neque est aliud, quàm ipsa propensa ad bonum: tamen nõ potest in actum secundum prodire propter naturæ corruptionem, sine auxilio gratiæ Dei. Neque necesse est, vbicunque est inclinatio naturalis, sint etiam vires sufficientes per se ad actum illum perficiẽdum, ad quem natura propendet. Nam humana anima à corpore separata, naturaliter propendet ad corpus, nec tamen suis viribus potest iterum cum corpore copulari: & iuxta multorum sententiam naturaliter inclinatur mens hominis ad Deum videndum, nec tamen potest suis viribus Deum videre.

SECVNDA ratio, Amor Dei siue amicitiæ, siue cõcupiscentiæ, oritur ex amore sui. Nam (vt Philosophus docet) amicabilia, quæ sunt ad alterum, oriuntur ex amicabilibus, quæ sunt ad se. Itaq; diligit homo Deum, amore concupiscentiæ, quia intelligit in eius visione summũ suum bonum positum esse: Diligit eundem amore amicitiæ, quia nouit illum esse quasi alterum se, vel potius aliquid amplius, cum ipse sit quasi pars, & Deus, quasi totum: At amor sui habetur sine auxilio gratiæ, igitur & amor Dei, qui (vt diximus) initium ducit ex amore sui.

Respondeo, Amor Dei, vt auctoris naturæ, A oritur ex amore sui, nõ quocunque sed ordinario, id est, quo quis amat se, vt partem, vt creaturam, vt figmẽtũ Dei. Amor enim sui inordinatus, qui in sacris litteris cupiditas dicitur, non parit amorem, sed contemptum Dei, vt S. Augustinus docet in lib. 14. de ciu. Dei, capite vltimo, facit enim amor sui inordinatus, seipse quasi totum & principium, ac finem omniũ rerum. Porro amor sui ordinatus non ex natura corrupta existit, sed inspiratur à Deo corrigente, atque sanante naturam. Itaque S. Ioan. in 1. epist. cap. 4. *Diligamus*, inquit, *inuicem, quia charitas ex Deo est.* Vbi dilectionem proximi, ac per hoc etiam dilectionem sui ordinatam, ex qua nascitur dilectio proximi, dicit esse à Deo.

TERTIA obiectio, Naturalis ratio dictat, Deum esse super omnia diligendum: Potest autem voluntas elicere actum conformem iudicio rationis; nam alioqui necessario eligeret malum, vel actum suspenderet, ac per hoc vel esset necessario mala, vel certe non libera.

Respondeo, Deum esse super omnia diligendum ratio dictat vniuersali quodam iudicio, à quo sæpe voluntas recedit, iuxta illud: *Video meliora proboque, deteriora sequor.* At iudicium particulare, quod hic, & nunc dictat, Deum à me super omnia diligendum, non potest haberi sine auxilio gratiæ, quoniam pendet ex inclinatione voluntatis, & ad salutem, & pietatem pertinet. Quod autem non possit homo, sine gratiæ adiutorio, velle diligere Deum super omnia, licet vniuersale iudicium dictet, ita esse faciendum, non est argumentum, voluntatem esse necessario malam, aut non liberam, sed infirmam, magisque C corruptam, quam sit ratio.

QVARTA obiectio, Potest homo diligere proximum super omnia, ita vt etiã pro illo se morti obiiciat, quod sæpe faciunt parentes pro filijs; potest item infidelis diligere Deum secundum suam hæresim, aut perfidiam cognitum, ita vt pro illo etiam moriatur, quod interdum in hęreticis & Iudæis cernimus: potest denique aliquis patriam suam diligere, plus quàm se, quod ex historijs nouimus, multos fecisse Romanorum, qui se pro patria morti certissimæ obtulerunt: cur igitur non possit homo eadem D ratione diligere Deum verum super omnia, sine auxilio gratiæ?

Respondeo, Facilius est diligere seipsum, aut aliã creaturam super omnia, quàm Deum. Tum, quia sensibilia melius cognoscuntur; vnde Ioannes ait in 1. epist. c. 4. *Qui non diligit fratrem, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* Tum etiam, quia natura corrupta semper inclinat ad se, & sua. Porro, qui pro suis hæresibus, aut pro patria moriuntur, seipsos quærunt, id est, gloriam propriam, quarum præcipue Romani inter Ethnicos, & hæretici inter infideles auidissimi semper fuerunt. Vide Augustinum in libro de patientia, capite decimo E sexto & decimo septimo, vbi simile argumentum soluit, & inter alia sic loquitur: *Qui hæc dicunt, non intelligunt quemque iniquorum, tanto esse ad quæcunque mala toleranda duriorem, quanto in eo maior est cupiditas mundi, & quemque iustorum, tanto esse ad quæcunque mala perferenda fortiorem, quanto in eo est maior charitas Dei. Sed cupiditas mundi initium habet ex arbitrio voluntatis, progressum ex iocunditate voluptatis, firmamentum ex vinculo consuetudinis: Charitas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Adde, quod si quis vere pro patria moreretur, non gloriam suam, sed patriæ salutem potissimum quærens, is, quamuis infidelis, nõ sine auxilio speciali id

facere

facere credendus esset. Tametsi enim mori pro patria, sit opus morale, tamē est arduum, ac difficile, & ideo à natura infirma, & ad seipsam diligendam prona præstari nequaquam potest.

QVINTA obiectio. Potest homo peccator sine auxilio gratiæ, velle Deum esse Deum, se autem non esse Deum, sed hominem; igitur potest sine auxilio gratiæ, Deum magis amare, quàm se.

Respondeo, Vult homo peccator Deum esse Deum, quia nō potest prohibere, quo minus ita sit. Alioqui enim magis vult se hominem, & talem hominem esse, quàm Deum, Deum esse: Atqui hoc est vitam suam Deo præferre, seque ipsum magis amare, quàm Deum.

CAPVT IX.

Proponitur sententia hæreticorum de libertate arbitrij in ijs, quæ pertinent ad salutem.

SEQVITVR quæstio postrema, Sit ne homo post lapsum primi hominis vere liberi arbitrij in rebus, quæ pertinent ad salutem, vt quamuis nihil possit sine auxilio gratiæ, tamen per gratiam præuenientem excitatus, & à Deo adiutus, ita valeat operari, vt possit etiam non operari.

Hic PRIMVM se offert crassus Lutheri error, quem etiam Lutherani postea erubuerunt. Hæc enim sunt eius verba, ex digressione quadam libri, qui inscribitur, Operationes in Psalm. *Error est, quod liberum arbitrium habeat aliquam actiuitatem in bono opere, quando de interno opere loquimur. Velle enim illud, quod credere, sperare, diligere iam diximus, motus, raptus, ductus verbi Dei, & quædam continua purgatio, & renouatio mentis & sensus, de die in diem, in agnitionem Dei, non semper æque intensa sit illa passio, tamen semper est passio. Ecce* (inquit Hierem. ca. 18.) *sicut lutum in manu figuli, ita & domus Israel in manu mea. Quid, obsecro, actiuitatis habet lutum, quando figulus formam ei affingit? nonne mera passio ibi cernitur?*

Hæc certe sententia absurdissima est. Nā velle est actus immanens & vitalis, sicut intelligere, & videre. Proinde principium actiuum eius actus, debet esse ipsa volūtas. Neque est opus alia refutatione, Tum, quod similem sententiam satis copiose refutauerimus, in lib. 3. de gratia & libero arbitrio, c. 10. Tum, quod ipsi etiam Lutherani, Lutheri verba potius in alium sensum detorquere, quàm defendere maluerunt. Certe Kemnitius in Examine Concilij Tridentini prope finem censuræ; in sextam sessionem, dicit, dandam esse Luthero veniam, quod in primordijs conuersionis suæ, adhuc retineret phrases Scholasticorum, quibus lōgo tempore assueuerat, quamuis in re nihil errauerit: cum per id, quod scripsit, voluntatem solum passiue concurrere ad eiusmodi actiones, nihil aliud significare voluerit, nisi non libere concurrere.

Sed miror imprudentiam, siue impudentiam Kēnitij. Nam si Lutherus Scholasticorum phrasim in ea digressione retinuit, sine dubio per illa verba, *passiue concurrere*, non intellexit, non libere concurrere, sed non esse caussam actiuam, sed solum receptiuam illius actionis. Nulli enim sunt, qui magis studeant proprietati, & (vt ipsi loquuntur) formalitati verborum, quàm Scholastici.

Deinde Lutherus duobus exemplis ita suam ipse sententiam explicat, vt nullus dubitationi relinquatur locus. Adfert enim, PRIMO similitudinem luti, in quo (vt ipse notat) nulla est actiuitas. Deinde adducit similitudinem gladij, qui dum manu alicuius agitur, ad motum suum non concurrit, nisi passi-

A ue, quamuis ad scindendum ligna vel quæcunque alia, actiue concurrat. Qua similitudine significare voluit humanam voluntatem non concurrere, nisi passiue, ad motum suum, id est, ad volendum, tametsi actiue concurrat ad opera externa, quæ ex imperio voluntatis fiunt, qualia sunt, ambulare, loqui, manducare, bibere, aliaque id genus.

Denique ipse Kemnitius (vt eius stultitiam admiteris) explicat in eodem loco, quid sit passiue concurrere, iuxta phrases Scholasticorum, ac dicit, esse, cum subiectum nihil agit in motu vel forma, quam recipit, sed tantum patitur. At si istud est passiue cōcurrere, secundum phrasim Scholasticorum Lutherus phrasim Scholasticorum retinuit, cum scripsit,

B voluntatem tantum passiue concurrere in actionibus bonis: igitur in ea sententia Lutherus fuit, vt existimaret, voluntatem nihil agere in actionibus bonis, sed tantum pati, cur igitur eum Kemnitius excusare conatur?

Hac igitur sententia omissa, Caluinus & Kemnitius duo docent. PRIMO, voluntatem nostram nihil omnino boni spiritualis & salutaris efficere posse, sine auxilio gratiæ Dei. Atque in hac re recte sentiunt, sed non recte contrariam sententiam Catholicis attribuunt. Scribit enim Cal[illegible] 2. Institut. capite secundo, §. 27. & Kem[illegible] in examine sextæ sessionis Concilij Tridentini, communem Scholasticorum sententiam esse, ante gratiam

C præcedere in homine quædā bona desideria, quamuis debilia. Sed hęc non Scholastico[illegible]um, sed Cassiani, & Fausti sententia fuit, quam sanctus Thomas & sanctus Bonauentura, Gregorius Ariminensis, Ioannes Capreolus, & alij Doctores Scholastici repudiant ac refellunt. Et tamen Caluinus & Kemnitius multum laborant in ea re nobis probāda, quam nos ipsi non solum ex Scripturis, sed etiam ex Pontificum rescriptis, & Conciliorum decretis copiose probamus.

SECVNDO docent, voluntatem nostram in bonis pietatis operibus sic agi à Deo, vt non possit non agere, & quamuis ipsa quoque concurrat actiue, quoniam ipsa est, quæ actionem producit, tamen

D concurrere, vt merum instrumentum Dei naturale, non vt caussam liberam, & dominam sui actus. Ex quo colligunt, non proprie dici, voluntatem nostram cooperari Deo, vel adiuuari à Deo: quemadmodum non recte dicitur calamus cooperari manui, vel iuuare manum ad scribendum, sed solum agi, ac moueri à manu, quamuis re vera ipse litteras pingat.

Sed verba ipsa Caluini audiamus, lib. 2. Instit. c. 3. §. 7. sic ait: *Sed erunt, qui concedent voluntatem à bono, suopte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti, sic tamen, vt præparata suas deinde in agendo partes habeat.* Et infra: *Sed hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti pedissequa voluntate obsequatur.* Et §. 11. *Ac voluntatem*, inquit, *monet, non qualiter multis sæculis*

E *traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis motioni aut obtemperare, aut refragari, sed illam efficaciter efficiendo.* Similia scribit in li. 3. & 6. aduersus Pighium, & in Antidoto Concilij sess. 6. cui subscribit Kemnitius in examine eiusdem Concilij, eandem 6. sessionem reprehendens.

CAPVT X.

Probatur ex diuinis litteris liberum arbitrium in actionibus pijs & salutaribus.

ADVERSVS hunc hæreticorum errorem, quo voluntatem nostram in operibus pijs & salutaribus, omni libertate spoliant, adferemus PRIMVM testimonia Scripturarum, Deinde etiam veteris Ecclesiæ traditionem.

PRIMVM testimonium sumunt ab illis locis, in quibus dicuntur homines in operibus pietatis operatij, ædificatores, plãtatores, rigatores, cooperatores & coadiutores Dei. Nam si homines proprie nihil agerent per liberum arbitrium, sed tantum ducerentur, & mouerentur, vt mera instrumenta, non deberent appellari cooperatores & coadiutores Dei, sed ligones, rastra, secures, & alia id genus. Matt. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Hic certe operarij dicuntur, qui bona opera, ad salutem cõducentia, peregerunt, primæ ad Cor. 3. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.* Et ibidem: *Vnusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus coadiutores.* Vbi duo vocabula notanda sunt, pronomen (suum) & nomen (coadiutores.) Nam si recte labor dicitur noster, certe nos ipsi domini sumus illius actionis, quam laborando efficimus.

Nec valet Caluini obiectio, qui libro secundo Institut. capite 5. §. 14. vt ostendat pronomen suum, vel, *nostrum*, non significare dominium, obijcit illud: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, vbi noster dicitur panis, quem nobis donari cupimus, quia titulo donationis fit noster, non quia nos illum libere fecerimus. Hæc, inquam obiectio nihil valet, immo potest in auctorem apertissime retorqueri. Nam, vt aliqui veteres recte exponunt, panem, quem nobis dari petimus, nostrum vocamus, quia nolumus panem alienum furari, sed nostro labore illum acquirere, Deo iuuante, vt simul impleamus illud Genes. 3. *In sudore vultus tui, vesceris pane tuo.* Itaque noster dicitur panis, ratione proprij laboris, & tamen dono petitur, ratione diuini adiutorij, sine quo inutilis esset nostra omnis industria.

Neque potest Caluinus reiicere hanc expositionem, cum ipse quoque lib. 3. Institutionum, cap. vigesimo, §. 44. exponat eam petitionem de pane corporali. Adde, quod Apostolus pro eo, quod nos habemus secundum suum laborem, scripsit Græce, κατὰ τὸν ἴδιον κόπον, id est, secundum proprium laborem. In Euangelio autem Matthæi 6. & Lucæ 11. vbi habetur oratio Dominica non est ἴδιον ἄρτον, sed ἄρτον ἡμῶν, panem nostrum, non panem proprium. Magis autem explicat liberam actionem illud *proprium*, quàm illud, *nostrum*.

Alterum vocabulum est, *Coadiutores*, in Græco συνεργοὶ, id est, cooperatores, qua voce nulla fingi potest aptior. Eadẽ vero vtitur Marcus cap. vltimo, vbi dicit de Apostolis: *Illi vero profecti, prædicauerunt vbique, Domino cooperante.* Vbi illud quoque notandum est, cum agitur de prædicatione, in qua requiritur opus humanum & liberum, dicit, *Domino cooperante*: cum vero agitur de miraculis, quæ non sunt in potestate hominum, sed fiunt à Deo per homines, vt mera instrumẽta, non dici, Domino cooperãte, sed, *Domino confirmante sermonem sequentibus signis*; vbi miracula simpliciter tribuuntur Deo, licet per homines fiant, quoniam non pendent ex libero arbitrio.

Alius locus est ad Rom. 8. *Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum*; vbi Græca lectio duplicem sensum ostendit: nam illud συνεργεῖ, potest referri ad nomen, *omnia*, & tunc reddendum est, cooperantur, & sensus est, diligentibus Deum, omnia esse vtilia, & cooperari ad salutem. Hũc sensum facit lectio Latina vulgata, quæ reprehẽdi non potest, cum non

A sit inusitatum apud Græcos, coniungere nominatiuum numeri multitudinis, cum verbo numeri singularis: sed potest etiam aptissime referri verbum illud συνεργεῖ ad nomen πνεῦμα, quod præcedit, vt sensus sit, diligentibus Deum, Spiritus sanctus in omnibus cooperatur ad bonum.

Neque hunc sensum aduersarij reiicere possunt. Nam est omnino ad propositum, vt intelliget, qui locum ipsum leget. Et præterea est simplicior, cum συνεργεῖ sit numeri singularis, & non sit opus recurrere ad Atticismum, quod tamen oportet, si coniugatur verbum numeri singularis, cum illa voce πάντα, quæ est numeri multitudinis.

B Denique hanc lectionem, & hunc sensum sequuntur ex Græcis, Theodoretus in commentario huius loci, & ex Latinis, S. Augustinus libro de correptione & gratia, capite 9. & fortasse fieri potuit, vt Latinus interpres verterit, cooperatur, & vitio Scriptorum accesserit vna littera & factum sit, cooperantur. Spiritus igitur secundum hunc sensum, quem (vt dixi) aduersarij repudiare non possunt, & Petrus Martyr, & Erasmus in commentar. repudiare non audent, cooperatur nobis in omnibus sanctis operibus & salutaribus.

Alterum testimonium sumitur ex illis locis, quæ imperant, aut suadent hominibus opera pietatis, & ipsam etiam conuersionem ad Deum, de qua maxime litigant aduersarii. Stultum enim esset imperare, aut suadere eiusmodi opera ei, qui non haberet arbitrii libertatem, vt in libro superiore disputabamus de præcepto & suasione operũ moralium. Zachariæ 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* C Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro.* Hierem. 3. *Tu fornicata es cum amatoribus plurimis: veruntamen reuertere ad me.* Ezechielis 18. *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Isaiæ 1. *Lauamini, mundi estote.* Ioannis sexto: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Et petentibus Iudæis: *Quid faciemus, vt operemur opera Dei?* respondet Dominus: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.*

Itaque in ipsum credere, quod est opus Dei, iubet Dominus, vt nos ipsi operemur, ac per hoc iubet, vt Deo in hoc opere cooperemur. Ad Coloss. 3. *Exuite veterem hominem, & induite nouum.* Ad Philipp. 3. *Cum* D *metu & tremore salutem vestram operamini, Deus enim est, qui operatur in vobis.* Quid hoc est aliud, nisi cooperamini Deo salutem vestram in vobis operanti?

Respondet Caluinus lib. 2. Instit. cap. 5. §. 14. ista omnia loca nihil aliud sibi velle, nisi non moueri nos à Deo, tanquã stipites, ac truncos, sed tanquam homines mente, & ratione præditos, quamuis necessario moueamur, nec possimus aliud agere, quàm id, quod Deo mouente agimus. At si Deus ita nos mouet, vt non sit in nobis agere, & non agere, quorsum illa præcepta & suasiones? Nam etiã ignis, cum applicatur ad ligna, non mouetur instar trunci, nihil agentis, vere enim ignis comburit ligna; & equus, cum ei adhibentur calcaria, non mouetur instar stipitis, vere enim equus ambulat; & tamen quis, nisi E amens, imperaret, vel suaderet igni, vt combureret, aut equo, vt ambularet? At ignis & equus, non sunt mente & ratione prædití. Cur igitur nemo imperat, aut suadet homini, vt velit esse beatus, aut miser? nisi quia nouit, non posse hominem mente & ratione præditum, non amare beatitudinem, aut non odisse miseriam, cum ad hæc arbitrii humani non sit vlla libertas. Præcepta igitur & suasiones, non solam rationem, sed libertatem etiam in hominibus esse demonstrant.

Deinde,

Deinde, quando Scriptura dicit, *Deus operatur velle & perficere.* Et: *Deus operatur omnia in omnibus.* Et: *Dabo vobis cor nouum, & Spiritum nouum.* Et cum nos Deo dicimus: *Conuerte nos Deus salutaris noster;* aduersarii contendunt eiusmodi testimoniis significari, Deum vere & proprie agere, & operari nostras actiones bonas. Cur igitur, quando Scriptura dicit: *Operamini vestram salutem. Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos,* non patiuntur, vt eodem modo ista eadem vocabula intelligantur, & nos vere, proprieq; dicamur, operari nostras actiones bonas? Estne hoc verbum Dei sequi, an illud pro arbitrio ad proprias hæreses detorquere?

TERTIVM testimonium sumitur ex locis illis, quæ docent, nos à Deo iuuari in operibus pietatis. Non enim proprie iuuari dicendus est, qui nihil agit, sed qui laborat in agendo. Psalmo 26. *Adiutor meus esto, ne derelinquas me.* Psal. 69. *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina.* Ad Rom. 8. *Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quod oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Quo loco agitur de oratione, quę est actio maxime pia & salutaris, quam Spiritus sanctus operatur in nobis, dum facit nos orare ac gemere, sed quia non facit id solus, sed nobiscum, ideo posuit Apostolus illud verbum, *Adiuuat,* quod in Græco multo est significantius. Nam συναντιλαμβάνεται, qua voce B. Paulus vtitur, proprie dicitur de iis, qui quasi è regione manibus capiunt onus, vt laboranti succurrant. Denique vt alia multa præteream, 1. ad Corinth. 15. *Plus,* inquit Apostolus, *omnibus laboraui, non autem ego, sed gratia Dei mecum.*

Ad hunc postremum locum respondet CALVINVS his verbis, in lib. 2. Institutionum, cap. 3. §. 12. *Ad hanc,* inquit, *festucam, mirum est, tot non malos alioqui homines impegisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat. Quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transscribit ista correctione, Non ego, ait, sum is, qui laboraui, sed gratia Dei, quæ mihi aderat. Fallit autem eos locutionis ambiguitas, sed magis præpostera versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, non dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem, sed gratiam, quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricem.*

At nisi Caluinus nouum textum Græcum sibi cudat, ac nobis obtrudat, non persuadebit vnquam istam expositionem suam iis, qui aliud norint. Nam Græca verba hæc sunt: ἀλλ᾽ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί, quæ ad verbum hoc sonant: *Sed ipsa gratia Dei, quæ mecum* videlicet *est.* Illud autem, *mihi aderat,* vel, *in me erat,* viderit Caluinus vnde sumpserit. Certe σὺν ἐμοί, non potest simplicius reddi, quam *mecum,* vt vulgatus interpres reddidit. Cur autem non dixit Apostolus, gratia quæ est in me, sed, gratia quæ mecum est, nisi vt ostenderet, gratiam nobiscum laborare, non solam operari? respexit enim ad illud Sapient. 9. *Mitte illam de cœlis sanctis tuis, vt mecum sit, & mecum laboret.* Quare S. Augustinus, cui cedere velit nolit, debebit Caluinus, in libro de Gratia & libero arbitrio cap. 15. *Non autem ego,* inquit, *sed gratia Dei mecum, id est, non solus, sed gratia Dei mecum, ac per hoc nec gratia Dei sola, nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo,* quid clarius?

QVARTVM testimonium sumitur ex iis locis, quæ docent, hominem à Deo vocatum, posse non venire. Nam cum per gratiam Dei possit venire, vt aduersarii concedunt, si possit etiam gratiæ resistere, & non venire, sine dubio liberi arbitrii esse conuincitur. Prouerb. 1. *Vocaui, & renuistis.* Matth. 23. *Volui congregare filios tuos, & noluisti.* Ioan. 6. *Vultis & vos abire?* Actor. 7. *Vos semper Spiritui sancto restitistis.* Apocal. 3. *Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum.*

CAPVT XI.

Probatur libertas arbitrii in operibus pietatis ex traditione Patrum.

ACCEDAT nunc ad rem eandem comprobandam traditio veteris Ecclesiæ. Et quidē Ioannes Caluinus in lib. Instit. capit. 3. §. 11. fatetur, nostram sententiam à multis iam sæculis in Ecclesia tradi, credique cepisse. *Ac voluntatem* inquit, *monet Deus, non qualiter multis sæculis traditum, & creditum est, vt nostræ sit electionis, motioni Dei obtemperare, aut refragari, &c.* Ista autem multa sæcula intelligit, vt minimum spatium annorum supra mille & centum. Nam statim subiungit: *Illud ergo a Chrysostomo toties repetitum repudiari necesse est, quem trahit, volentem trahit, &c.* Chrysostomus autem ante annos mille & centum floruit. Itaque vel aduersario teste, sententia nostra non est à Scholasticis Theologis introducta, sed in veteri, & vera Christi Ecclesia celebrata, quod vnum argumentum prudentibus hominibus satisfacere debuisset.

Quid, quod non solum ab annis mille & centum, sed etiam mille & quadringentis, atque adeo ab initio Ecclesiæ eadem hæc sententia doceri, ac recipi cœpit? Nam S. IGNATIVS in epistola ad Magnesianos, quem locum lib. superiore citauimus, non solum in moralibus, sed etiam in piis & sanctis operibus liberum arbitrium agnoscit, cum ait: *Si quis pietati studet, Dei homo est, si impie agat, diaboli est, non id factus per naturam, sed per animi arbitrium.*

Et clarius S. IRENÆVS lib. 4. c. 72. sic loquitur: *Non tantum in operibus, sed etiam in fide liberum, & suæ potestatis arbitrium homini seruauit Dominus dicens, secundum fidem tuam fiat tibi. Propriam fidem hominis ostendens, quoniam suam habet sententiam. Et propterea is, qui credit ei, habet vitam æternam, & qui non credit filio, ira Dei manet super eum.*

Item S. CYPRIANVS lib. 3. ad Quirinum, hoc argumentum præfixit capiti 52. Credendi, & non credendi libertatem in arbitrio positam. Idem lib. 6. epist. 3. cuius illud Ioan. 6. *Vultis & vos abire? Seruat,* inquit, *Dominus legem, qua homo libertati suæ relictus, & arbitrio proprio constitutus, sibimet ipse mortem appetit, vel salutem.*

S. HILARIVS lib. 1. de Trinitate, *Esse,* inquit, *filios Dei, non necessitatem esse voluit, sed potestatem.*

S. HIERONYMVS in commentario ad c. 5. Matthæi: *Ergo,* inquit, *non est natura filius, sed arbitrio suo.*

S. AMBROSIVS de operibus pietatis loquitur, cum ait, lib. 2. in Lucam, c. 12. *Vides, quia vbique Domini virtus studiis cooperatur humanis?*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 19. in Genesim, de iustificatione disserens: *Necessitatem,* inquit, *non imponit, sed congruis remediis appositis totum in agentis sententia iacere permittit.*

S. CELESTINVS Papa in epistola ad Gallos, cap. 12. *Nec ociosa,* inquit, *in nobis esse patitur, quæ exercenda, non negligenda donauit: vt & nos cooperatores simus gratiæ Dei.*

Sanctus AVGVSTINVS in singulis tomis operum suorum hanc veritatem docet. TOMO PRIMO, libro primo Retractationum, capite 22. *Nisi quisquam*

voluntatem mutauerit, bonum operari non potest. Quod *in nostra potestate esse positum, alio loco Dominus docet, vbi ait, aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam & fructum eius malum, quod non est contra gratiam* Dei, *quam prædicamus. In potestate quippe hominis est, mutare voluntatem. Sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo, de quo dictum est, dedit eis potestatem filios* Dei *fieri. Cum enim hoc sit in potestate, quod cum volumus, facimus, nihil tam in potestate quam nostra voluntas est, sed præparatur voluntas a Domino. Eo modo ergo dat potestatem.* Itaque ex sententia B. Augustini, voluntas præparata per gratiam præuenientem, in potestate sua habet stare, vel cadere, Deum sequi vocantem, vel eidem pro arbitrio refragari. Atqui hoc ipsum est, quod Caluinus falsum esse contendit.

TOMO SECVNDO, in epist. 89. quæst. 2. *Liberum arbitrium non ideo tollitur, quia iuuatur, sed ideo iuuatur, quia non tollitur.* Et in epist. 106. *Proinde in iis, qui per electionem gratiæ salui fiunt, adiutor Deus operatur & velle, & operari.* Obserua hoc locum Deum dici adiutorem, etiam dum operatur in nobis velle. Hinc enim sequitur, vt in ipso etiam actu volendi, id est, in ipsa conuersione prima liberi simus. Nam (vt paulo ante ex eodem Augustino citauimus) *Liberum arbitrium non tollitur, quia iuuatur, sed ideo iuuatur, quia non tollitur.* Rursus in eadem epist 106. *Gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, comitante non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.* At non dicitur comes homini baculus, quo innititur, aut iumentum, quo vehitur, sed alter homo, qui libere cum illo ambulat, aut eam sequitur præeuntem. Hunc locum, cùm non posset Caluinus corrumpere, maluit reprehendere, quam recipere, vt videre est in lib. 4. Institut. cap. 3. §. 7.

TOMO TERTIO, in lib. de spiritu & littera, ad Marcellinum, capite 34. *Consentire vocationi, aut non consentire, propriæ voluntatis est.* Piget refellere hoc loco nugas Kemnitianas: *Augustinus*, inquit, *dicit, consentire & dissentire proprie, aduerbialiter, esse voluntatis, sicut dicimus, intelligere proprium esse mentis, velle voluntatis. Illa sententia postea ita deprauata est. Consentire in spiritualibus propriæ esse voluntatis, hoc est, ex propriis viribus.* At quis nostrum exponit, propriæ voluntatis, id est, ex propriis viribus? non hoc dicimus, sed, consentire, ad voluntatem pertinere docemus, posteaquam præuenta est à Domino, & sic accepit consentiendi potestatem. DEINDE, quis dedit Kemnitio facultatem commutandi nomina in aduerbia? nam in omnibus codicibus legitur, *propriæ non proprie?*

DENIQVE siue propriæ, siue proprie, legas, quis non videt, tribui hoc loco ipsi voluntati potestatem eligendi inter contraria, id est, liberum arbitrium proprie dictum, si legantur, quæ paulo ante præcedunt? Nam opponit Augustinus consensum voluntatis nostræ vocationi diuinæ, ac dicit, vocationem non esse in nostra potestate, sed consensionem esse nostræ voluntatis; vbi ipsa antithesis cogit, vt intelligamus consensum esse in potestate nostræ voluntatis: *Attendat*, inquit, *& videat, non ideo tantum istam voluntatem* (credendi videlicet) *diuino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est* (nota Kemnitii, voluntatem credendi ex libero arbitrio esse) *quod nobis naturaliter concreatum est; verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, vt velimus, & vt credamus: siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes, vbi & mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, vt ad gratiam iustificantem credendo confugiat: siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate*

A *quid ei veniat in mentem: sed consentire, vel dissentire, propriæ voluntatis est.* Quid facit, Kemniti, illa particula aduersatiua, *Sed*, nonne indicat, neminem habere in potestate, quid ei veniat in mentem, dum per gratiam præuenientem præparatur voluntas à Domino: tamen post eam præparationem habere plane in potestate, vt consentiat, vel dissentiat?

At, inquiunt, retractauit hunc locum Augustinus in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. vbi fatetur, in suis libris contineri errorem illorum, qui docent, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire. At in eo libro loquitur de iis, qui docent, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire ex solis viribus naturæ, sine
B vlla præueniente gratia: quem errorem continent Augustini libri scripti (vt ipse ibidem testatur) ante suum Episcopatum, hic autem liber de spiritu & littera, scriptus fuit ab Augustino iam Episcopo, & post hæresim Pelagianam exortam. Sed nimis multa de hoc loco.

TOMO QVARTO, Item lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. *Vt velimus*, inquit, *& suum esse voluit, & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo.* Quid apertius dici potuit?

TOMO QVINTO, Item lib. 5. de ciuit. Dei, c. 10. *Si necessitas nostra, illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, manifestum est, voluntates nostras, quibus recte, vel perperam viuitur sub tali necessitate non esse. Multa enim facimus, quæ si nollemus, non vtique faceremus, quo*
C *primitus pertinent ipsum velle. Nam si volumus, est, si nolumus non est.*

TOMO SEXTO, libro secundo Actorum, contra Felicem Manichæum, capite quarto: *Cum ergo dicit* (*Dominus*) *aut hoc facite, aut illud, potestatem indicat, non naturam. Nemo enim nisi Deus, facere arbores potest. Sed habet vnusquisque, in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor mala.*

TOMO SEPTIMO, libro secundo de peccatorum meritis & remissione, cap. 5. *Conuersos*, inquit, *Deus adiuuat, auerso deserit, sed etiam vt conuertamur, ipse adiuuat.* Nota, in ipsa etiam conuersione nos adiuuari,
D ac per hoc etiam tunc habere liberum arbitrium, contra Kemnitium, qui gratiam adiuuantem non agnoscit, nisi in operibus, quæ fiunt post iustificationem. Et infrà, *Non ideo*, inquit, *de hac re, solis votis agendum est, vt non subinferatur ad bene viuendum nostra efficacia voluntatis, adiutor enim Deus dicitur, nec adiuuari potest, nisi qui sponte aliquid conatur.* Et capite 18. *Quod ad Deum nos conuertimus, nisi ipso excitante, atque adiuuante non possumus.*

Idem in libro de natura & gratia, cap. 32. loquens de iustificatione: *Vbi quidem*, inquit, *operamur & nos, sed illo operante cooperamur, quia misericordia eius præuenit nos.*

Item libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 3.
E *Vtrumque*, inquit, *nostrum est* (*velle scilicet credere & amare*) *propter arbitrium voluntatis, & vtrumque datum est per spiritum fidei & charitatis.* Et cap. 5. *Non quia credere vel non credere, non est in arbitrio voluntatis, sed in electis præparatur voluntas à Domino.* Hic certe videmus, quam longe aberrent à vero, qui sentiunt in hoc lib. retractatum esse, quod scriptum fuerat in libro de spiritu & littera, consentire & dissentire propriæ voluntatis esse. An non apertius esset credere & non credere esse in arbitrio voluntatis, quam consentire, & non consentire esse propriæ voluntatis?

Item in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 15. *Ne autem putetur, nihil ibi facere homines per liberum arbitrium*

bitrium, ideo in Psalmo dicitur: *Nolite obdurare corda vestra.* Et per Ezechielem: *Proiicite à vobis omnes impietates vestras.* Vides in ipsa prima conuersione locum suum habere liberum arbitrium.

Item in libro de gratia Christi cap. 14. *Quis non videat, venire quenquam, aut non venire, arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitrium potest esse solum, si non venit, non autem potest esse, nisi adiutum, si venit.* Et hic habes gratiam adiuuantem ad initium fidei.

Libro secundo contra duas epistolas Pelagianorum, c. 8. *Homo præparat cor, non autem sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Et infrà: *Quamuis nisi adiuuante illo sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen nos aperimus illius adiutorio, & opere nostro. Nam quid est præparare cor, & os aperire, nisi voluntatem præparare?* Quid manifestius Caluinus Kemnitiusque desiderent, omnino non video.

TOMO OCTAVO tractatu in titulum Psalm. 71. prope finem: *Non erat,* inquit, *in potestate tua, vt non nascereris ex Adam, est in potestate tua, vt credas in Christum.*

TOMO NONO, tractatu septuagesimo secundo in Ioannem: *Credenti in eum, qui iustificat impium, deputatur eius fides ad iustitiam. In hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum est opus Christi. Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis.* Et infrà: *Operanti in se Christo, cooperatur homo salutem æternam, ac iustificationem suam.* Cooperamur igitur Deo non solum, vt aduersarii volunt, post iustificationem, sed etiam in ipsa iustificatione & initio fidei.

DENIQVE TOMO DECIMO, serm. 15. de verbis Apostoli, post medium: *Videtis,* inquit, *quia nec ipsa conuersio est sine adiutorio Dei.* Et infrà: *Totum ex Deo, non tamen quasi dormientes, non quasi vt non conemur, non quasi vt non velimus. Sine voluntate tua non erit in te iustitia Dei, qui fecit te sine te, non te iustificat sine te.*

S. PROSPER, sectator Augustini ardentissimus, ac defensor acerrimus, in secundo libro de vocatione gentium, c. 12. *Multis,* inquit, *qui iam iudicio rationis vtuntur, ideo liberum est discedere, vt non discessisse sit præmium, & vt quod non potest, nisi cooperante Spiritu Dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit voluntate non fieri.* Potest igitur non cooperari Deo in se operanti homo, si velit, & ideo bene facit, & meretur cooperando, quia poterat non cooperari.

Idem in eodem libro, cap. 26. *Gratia quidem Dei in omnibus iustificationibus principaliter præminet suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, corque ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo: sed etiam voluntas hominis subiungitur ei, atque coniungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidiis, vt diuino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum, quod superno semine concepit ad studium, de sua habens mutabilitate, si deficit, de gratiæ opitulatione, si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos, siue occultos, siue manifestos omnibus adhibetur, & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitiæ. Quod autem a multis suscipitur, & gratiæ est diuinæ & voluntatis humanæ.*

Vide etiam caput vigesimum octauum, in quo toto probat, posse eos, qui per gratiam Dei in Christum credunt, non credere, & eos qui perseuerant, à Deo recedere, & tandem ita concludit: *Igitur sicut qui crediderunt, iuuantur vt in fide maneant, sic & qui nondum crediderunt, iuuantur, vt credant. Et sicut illi in sua habent potestate, vt exeant, ita & isti in sua habent potestate, ne veniant.*

His testimoniis sanctorum Patrum consonum est, quod Concilium ARAVSICANVM canon. vlt. declarat liberum arbitrium ita inclinatum & attenuatum esse per lapsum primi hominis, vt nemo credere in Deum, aut diligere Deum possit, nisi gratia eum, & misericordia diuina præueniat. Vbi vides liberum arbitrium in actione credendi, & diligendi attenuatum quidem esse, non tamen extinctum; ac per hoc operari posse opera pietatis, si adiuuetur à gratia.

Idem decretum renouat ac repetit Concilium VALENTINVM, capite 6. quod Concilium in Gallia, tempore Lotharii celebratum est. Concilium item TOLETANVM IV. capi. 55. sententiam eandem his verbis expressit: *Sicut homo propria arbitrii voluntate serpenti obediens periit: sic vocante se gratia Dei propria mentis conuersione quisque credendo saluatur.* Vbi notãda est comparatio libertatis in primo homine, ad peccandum, cum libertate filiorum eius ad conuersionem & fidem, gratia Dei præueniente. Id enim comparatio postulat, vt sicut verum fuit liberum arbitrium, quo primus homo post diabolicam suasionem peccauit, ita verum sit liberum arbitrium, quo posteri eius post vocationem diuinam, conuertuntur & credunt. Similia denique nostris temporibus sanxit Synodus Tridentina sess. 7. cap. 5. & can. 4.

CAPVT XII.

Probatur rationibus libertas arbitrii in operibus pietatis.

SVPEREST, vt eandem veritatem rationibus comprobemus. Sed quoniam eædem rationes, quæ allatæ sunt in libro superiore, ad confirmandum liberum arbitrium in actione morali, hic etiam locum habent, satis erit eas breuiter attingere.

PRIMVM igitur, si non esset homo liberi arbitrii in operibus pietatis, sequeretur, nõ peccare eos, qui nolunt credere in Christum, aut nolunt conuerti à peccatis, aut nolunt propter Deum bona opera facere. DEINDE sequeretur, non esse laudandos, nec vllo præmio dignos eos, qui volunt credere, sperare, diligere, conuerti, propter Deum quiduis arduum & acerbum pati. TERTIO, nullum haberent locum in eiusmodi rebus præcepta, consilia, cohortationes, admonitiones, reprehensiones, exempla, aliaque id genus. QVARTO, tolleretur è medio omnis diligentia, atque industria in fide & pietate augenda & excolenda.

Hæc omnia esse vehementer absurda, ut ipsi quidem aduersarii negare possunt. Sequi autem certissimũ est, tum ex iis, quæ libro superiore disputata sunt tum etiam quia non alia de caussa bruta animantia non peccant, nec laude aut præmio digna sunt, nec præcepta vel consilia illis dantur, nec denique diligentia vel industria eis conuenit, nisi quia libero carent arbitrio. Pari ratione nulla alia caussa est, cur homines in iis actionibus, quæ ad finem vltimum pertinent, quales sunt velle bonũ, & fugere malum, in genere, neque peccare, neque bene mereri possint, neque præceptis, aut consiliis egeant, nec diligentiam aut industriam vllam adhibere teneantur, nisi quoniam libertas arbitrii non est circa finem, vt tertio libro demonstratum est.

DENIQVE, cur homines vulgo non peccant, quia non prophetant, aut linguis non loquuntur, aut miracula non faciunt? cur nemo prẽmiũ meretur, quia prophetat, aut linguis loquitur; aut miracula facit?

cur nemo præceptis, consiliis, hortationibus incitat passim homines ad prophetandum, ad loquendum linguis, ad miracula facienda? cur nemo diligentiam, industriamve suam in eo ponit, vt in his actionibus excellat? nisi quoniam non sunt hæc in potestate liberi arbitrii, quamuis ab hominibus, vt instrumentis Dei, per rationem & voluntatem, per linguam & manus exerceantur.

Cum igitur aduersarij velint, non minus nos ex necessitate operari in iis, quæ ad conuersionem, fidem & pietatem pertinent, quam ex necessitate determinati sumus ad bonum sectandum, & malum fugiendum, & non magis nos liberos faciant in iis, quæ pertinent ad conuersionem, fidem & pietatem, quam ad dona prophetiæ, linguarum, & miraculorum, expediat, si possunt, cur peccata & bona merita, præcepta & consilia, diligentiam & industriam in conuersione, fide, pietate; locum habere consentiant?

CAPVT XIII.

Diluuntur obiectiones aduersariorum, depromptæ ex diuinis litteris.

MVLTA proferunt aduersarii testimonia diuinæ Scripturæ, quæ nos ordine diluemus.

PRIMO loco proferūt illud Ezechielis, Cor. 36. *Auferam à vobis, lapideum, & dabo vobis cor carneum, spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* Obseruant cor lapideum, ideo nominari malam hominis voluntatem, quoniam sicut in lapide nulla est cooperatio, si debeat verti in carnem, sic etiam nulla est cooperatio voluntatis humanæ, in sua mutatione, de mala in bonam, & ideo non dixisse Deum, faciam, vt in præceptis meis ambulare possitis, sed faciam vt ambuletis. Qui enim cor carneum habent, illi soli ambulant in præceptis, qui habent lapideum, non ambulant.

RESPONDEO, Liberum arbitrium non est cor lapideum, neque carneum, sed vis quædam media & naturalis, quæ formam lapidis, id est peccati duritiem, & formam carnis, id est, gratiæ teneritudinem recipere potest. Sic loquitur S. Augustinus in lib. de spiritu & littera, cap. 33. vbi dicit, liberum arbitrium & naturaliter attributum creaturæ rationali, esse vim illam mediam, quæ intendi ad fidem, & inclinari ad infidelitatem potest. Et lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 18. *Voluntatis arbitrium*, inquit, *huc atque illuc liberum flectitur, atque in eis naturalibus bonis est, quibus male vti malus potest.* Hæc autem vis media & naturalis, quando per peccatum talis est, vt dicatur cor lapideum, non habet ex se potestatem, qua se conuertat ad Deum, & fiat carneum, sed eam recipit per gratiam Dei præuenientem. Liberum enim arbitrium per gratiam præuenientem excitatum & præparatum, potest per vires, quas à Deo recipit, cooperari ad suam ipsius conuersionem.

Neque obstat similitudo lapidis; non enim similitudines conuenire debent in omnibus. In eo tātum similitudo locum habet, quod sicut lapis ex se non habet, vt cooperetur, si forte cōuertantur in carnem, sic etiam liberum arbitrium ex se non habet, vt cooperetur ad suam ipsius conuersionem, potest tamen à Deo recipere potestatem operandi per gratiā præuenientem, quod non potest lapis. Atque ad hanc dissimilitudinem, siue disparitatem, forte significandam, idem Propheta Ezech. c. 18. dicit *Facite vobis cor nouum & spiritum nouum.* Neque possunt Kemnitius & Caluinus hanc disparitatem negare, cum ipsi fateantur non excludi in conuersione peccatoris actionem voluntatis humanæ, qui tamen lapidi non concederent similem actionem, si vere in carnem conuertendus esset.

Quod autem Deus dicit: *Faciam vt in præceptis meis ambuletis*, nihil nocet arbitrii libertati. Nam qui habet cor carneum, dum tale cor habet, id est, charitate imbutum, non potest non ambulare in præceptis Domini, quia charitas non est otiosa, & plenitudo legis est dilectio: potest tamen absolute ambulare & non ambulare in præceptis Domini, quia potest retinere, vel abiicere charitatem, id est, manere carneum, vel in lapideum commutari.

Ex qua solutione detegitur deceptio, vel fraus Kemnitii. Scribit enim, Catholicos in ea sententia esse, vt liberum arbitrium per gratiam excitatum, exerat vires quas habebat etiam antequam excitaretur, vt per illas suas vires vocationi diuinæ cōsentiat: ita vt gratia præueniens, non tribuat vires libero arbitrio, sed quasi sopitas excitet. At non hoc sentiunt Catholici, sed agnoscunt quidem liberum arbitrium in homine, etiam antequam eum gratia diuina præueniat, quia liberum arbitrium est res naturalis, quæ per peccatum non amittitur, sed tamen non dicunt, nec sentiunt liberum arbitrium habere ex se potentiam vllam, saltem proximam ad actus pietatis, sed eam accipere à Deo per gratiam præuenientem.

SECVNDO loco proferunt illud Psalmi quinquagesimi: *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Videtur enim his verbis significari, nihil omnino cooperari gratiæ Dei in se operanti, quo modo non cooperatur ad suam creationem id quod recens creatur.

RESPONDEO, Facilis est solutio. Non enim cordis substantia in iustificatione creatur, sed mundities ipsa efficitur, quæ per peccatum perierat: nihilque aliud est, cor mundum creari, nisi cor ipsum mundari, atque purgari. Quare non est absurdum, si substantia ipsa cordis spiritualis, accepto semine diuinæ gratiæ cooperetur ad fructum conuersionis suæ & pietatis opera germinanda.

TERTIO, proferunt illud Psal. 99. *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Videtur enim Propheta loqui de regeneratione potius, quam de prima creatione, cum paulo post subiungat, *Populus eius & oues pascuæ eius.*

RESPONDEO, Ad litteram loquitur David de prima creatione, vt ipse etiam S. August. exponit in comment. quod beneficium non minus pertinet ad sanctos, quam ad impios, & ideo Propheta sanctos hortatur, vt pro hoc beneficio gratias agant, dicens: *Populus eius & oues pascuæ eius, introite portas eius in confessione, &c.*

Sed & illud præterea libenter agnoscimus de iustificatione dici posse: *Ipse fecit nos & non ipsi nos.* Deus enim est qui iustificat, & qui regenerat in spē viuam, & nos eius factura sumus creati in Christo Iesu, in operibus bonis, vt Scripturæ loquuntur. Cæterum, sicut respiciendo terminum iustificationis, id est, habitum charitatis infusum, ipse facit nos, & non ipsi nos, quoniam solus ipse habitum charitatis infundit, ita respiciendo dispositionē ad iustificationem, ipsi nos, Deo adiuuante, facimus, quod expressit Ezechiel c. 18. cum ait: *Ipse animam suam viuificauit.*

QVARTO, proferunt illud Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me.* Hinc enim sequitur, non esse liberum homini gratiam recipere, vel reiicere. Alioqui fieri posset, vt aliquis audiret & non veniret.

RESPONDEO, Omnis qui audiuit, & ita audiuit,

vt

vt disceret, sine dubio venit, quia discere est persuaderi & credere. Qui autem persuasus est, non potest non venire, in sensu composito, tamen absolute potest non venire, quia potest audire, & non discere, nec persuaderi. Nec enim frustrà clamat Propheta in Psal. 94. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

QVINTO, proferunt illud 2. ad Corint. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Nulla igitur virtus liberi arbitrii manet in nobis, quæ iuuante Deo perficiatur.

RESPONDEO, Hic locus maxime nobis fauet, non enim negat Apostolus, nos sufficientes esse, sed negat nos esse sufficientes ex nobis, continuo enim addit: *Sed sufficientia nostra ex Deo est.* Itaque sufficimus aliquid cogitare: imo etiam velle, & facere: sed B posteaquam vires à Deo accepimus, & nisi liberi essemus arbitrii, non recte diceremur non sufficere ex nobis, sicut non recte diceret aliquis, iumentum, aut lapidem non sufficere ex se aliquid cogitare de Deo.

SEXTO, proferunt illud 1. ad Corinth. 12. *Qui operatur omnia in omnibus.*

RESPONDEO, Sed non nisi cooperantibus nobis salutem nostram operatur. Alioqui frustra dixisset Dominus Ioan. 6. *Operamini non cibum, qui perit, &c.*

SEPTIMO, proferunt illud ad Philipen. 2. *Qui operatur velle & perficere pro bona voluntate.* At operari C ipsum velle, non est iuuare, vt possimus velle, sed est simpliciter facere vt velimus.

RESPONDEO, Cum Deus operatur in nobis velle, non iuuat solum, vt possimus velle, sed excitat & iuuat, vt reipsa velimus. Proinde non facit hoc sine nobis, alioqui non diceret ibidem Apostolus: *Cum timore & tremore salutem vestram operamini,* sed diceret, nihil est quod vos operemini, nam solus Deus operatur in vobis velle & perficere.

OCTAVO, proferunt illud 1. Ioannis 3. *Qui natus est ex Deo, non potest peccare, quia semen Dei manet in eo. Citra controuersiam* (inquit CALVINVS) *elicitur ex verbis Ioannis sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu sequantur.*

RESPONDEO, Nomine seminis non intelligit D S. Ioannes gratiæ auxilium, quod hominem determinet ex necessitate ad operãdum, vt Caluinus sentire videtur, sed gratiã charitatis infusæ, vt cognosci potest ex Hieronymo in lib. 2. aduersus Iouinianum, & ex August. tract. 5. in epist. Ioannis. Quod etiam manifeste colligitur ex verbis ipsius Ioannis. Non enim dicit, peccatorem non posse non conuerti, aut non credere, quia semen Dei manet in eo: Sed non posse peccare eum, qui iam ex Deo natus est, id est, hominem iustum, quia semen Dei manet in eo. Itaque vocat semen Dei ipsam natiuitatem ex Deo, siue id, per quod homo natus est ex Deo, & est filius Dei, quæ est ipsa charitas infusa in cordibus nostris, E per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Porro qui habet charitatem (vt sæpe iam diximus) neque peccat, videlicet lethaliter, neq; peccare potest, dum manet in eo charitas, sed absolute charitatem amittere, imo etiam abiicere potest & peccare.

NONO, proferunt testimonia ex cap. 2. & 5. ad Ephes. & ex cap. 5. Ioannis, vbi peccatores dicuntur mortui & sepulti, nec nisi per Christi gratiam reuocantur ad vitam. Certe enim mortui homines, & sepulti, nec cooperantur Deo, si forte velit eos ad vitam reuocare, neque liberum est eis in morte permanere, aut à morte resurgere.

RESPONDEO, hoc argumẽtum recte probat (vt nos supra ostendimus) peccatorẽ, quia mortuus est, non posse ex se, aut suis viribus vitã recuperare, aut vllo modo ad vitã recuperandam se præparare. Sed non probat, non posse eundem peccatorem per gratiam præuenientem excitatum & adiutum, Deo, se ad vitam reuocanti, cooperari. Id enim non facit, vt mortuus, sed vt vitalem virtutem à Deo habens.

Adde quod (vt supra diximus) similitudines non in omnibus conueniunt. Quare tametsi cadauera proprie dicta, quoniam omnibus modis mortua sunt, nec vllum vitæ genus retinent, nullo modo cooperentur ad suam excitationem: tamẽ qui sunt mortui in peccatis, quoniam viuunt vita naturæ, licet non viuant vita gratiæ, poterunt non vt mortui, sed vt viui vno genere vitæ cooperari ad suam viuificationem secundum alterum genus vitæ, si virtutem cooperandi à Deo receperint.

CAPVT XIV.

Diluuntur obiectiones ex testimoniis S. Augustini.

AD ARGVMENTA ex diuinis litteris addunt aduersarii non pauca testimonia ex libris S. Augustini.

PRIMVM testimonium ex lib. 2. de peccat. merit. & remiss. c. 18. *Laborant,* inquit, *homines, inuenire in nostra potestate, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo, & quomodò inueniri possit, ignoro.*

RESPONDEO, Loquitur Augustinus aduersus eos, qui docebant, hominem habere ex se, id est, sine vlla præueniente gratia initium fidei, aut dilectionis Dei, id est, piam aliquam voluntatem, & rectissime docet, nihil omnino boni esse in nostra voluntate, quod nobis non sit ex Deo. Sed nihil id facit contra liberum arbitrium. Tametsi enim non possit liberum arbitrium ex se solo cooperari Deo: potest tamen ex dono gratiæ præuenientis.

SECVNDO, proferunt illud ex lib. de gratia Christi, cap. 14. *Arbitrium sic adiuuatur, vt non solum quid faciendum sit sciat, sed quod scierit, etiam faciat. At per hoc, quando Deus docet, non per legis litteram, sed per Spiritus gratiam ita docet, vt quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco dicitur contra sententiam nostram, si quidem omnia ista libentissime confitemur & ex iis liberum arbitrium comprobamus. Si enim adiuuatur arbitrium, TVM in cognoscendo & sciendo, TVM in volendo & agendo, certe adest, & manet, & operatur. Non enim adiuuatur quod non est, aut non operatur.

TERTIVM testimonium ex libro de bono perseuerant. c. 13. *Hoc nobis expedit & credere & dicere, hoc est pium, hoc verum, vt sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo.*

RESPONDEO, & hoc quoque nihil facit ad rem. Nos enim nõ ponimus in homine initium bonæ voluntatis ex libero arbitrio, & perfectionem ex Deo, neque partimur opera cũ Deo, & priores partes accipimus nobis, posteriores damus Deo, vt faciebant illi, quos in eo libro, & præcedente sanctus August. reprehendit, sed damus totum Deo, nobis autem nihil omnino, quod non sit ex Deo.

QVARTVM testimonium ex libro de corrept. & gratia c. 12. *Promissum est,* inquit, *vt voluntas humana indeclinabiliter & inseparabiliter, &c.* Et cap. 14. *Volenti saluum facere nullum hominum resistit arbitrium. Sic enim velle aut nolle, in volentis, aut nolentis est potestate,*

vt diuinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem. Et infrà: *Non est dubitandum, voluntati Dei, voluntates humanas resistere non posse.*

RESPONDEO, Hæc loca manifestant gratiam efficacem, quæ datur electis, & infallibilitatem adiunctam habes, non necessitatem. Nam quos Deus prædestinauit, hos vocauit; & quos vocauit, hos iustificauit, & quos iustificauit, hos magnificauit, ad Rom. 8. & sicut qui sunt prædestinati, omnes infallibiliter vocantur, ita qui sunt vocati, secundum propositum videlicet, nam de hac vocatione loquitur sine dubio Paulus, omnes iustificantur, proinde vocatio illa efficax est, & nunquam reiicitur, quoniam alioqui falli posset prædestinatio: Et eodem modo qui sunt iustificati, secundum propositum, omnes infallibiliter perseuerant & glorificantur, ne forte incerta reddatur electio.

Habet igitur gratia efficax, vt etiam prędestinatio, cuius prædestinationis gratia illa est effectus, infallibilem certitudinem: & hoc significant testimonia illa S. Augustini: non tamen habet necessitatem, nisi ex hypothesi, ac per hoc non impedit arbitrii libertatem. Nam vt explicuimus in lib. 1. c. 12. gratia efficax dicitur illa, qua Deus ita vocat hominē, vt videt congruere illi, vt vocationem non respuat. Quare non magis inducit necessitatem, aut impedit libertatem gratia efficax, quam præscientia: de qua copiose disseruimus in lib. 4.

Atque hinc est, quod S. Augustinus vt plurimum, cum loquitur de gratia efficaci, non dicit, eam non posse respui, sed de facto non respui. Si quando tamen dicit, non posse respui, intelligendum est de hypothesi, non absolute, vt sensus sit, non posse fieri, vt is Deum vocantem non sequatur, quem Deus vocauit eo modo, quo præuidit eum sequuturum: tamen absolute posse non sequi. Sed tunc Deus non eum præuidisset sequuturum, & alio modo eum vocasset, quo sequuturum præuidisset. Et quoniam Deus præuidet eos, quos vocat secundum propositū, libere sequuturos, sicut non potest fieri, ex hypothesi vt non sequantur, ita non potest fieri, vt libere sequantur. In neutro enim falli potest prouidentia Dei, neque in eo, quod videt aliquem sequuturum, neque in eo, quod videt libere sequuturum.

QVINTVM testimonium ex lib. de gratia & libero arbitrio, c. 17. *Vt velimus, inquit, sine nobis operatur: cum autem volumus, & sic volumus, vt operemur, nobiscum cooperatur.* Hic triumphant aduersarii, quasi deprehenderint nos in manifesto errore, quod dicamus nos cooperari Deo in ipsa prima conuersione, & ad actum volendi non solum excitari, sed etiam adiuuari, cum Augustinus perspicue dicat, vt velimus, Deum operari sine nobis, & proinde in hoc nos non iuuari, sed simpliciter hoc à Deo in nobis fieri.

Nec desunt alia loca, quæ pro aduersariis facere videantur, vt illud in Enchir. c. 32. *Totum Deo dandum est, qui hominis voluntatem bonam & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia, quæ autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa.*

RESPONDEO, hoc argumentum vehementer nos terrere potuisset, si obliti essemus, quam frequenter supra dicentem August. audiuerimus, quod nos ad Deum conuerti, nisi ipso excitante & adiuuante non possumus. Et velle suum, esse voluit & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo. Et, in opere credendi, cum incipimus velle credere, nos operari opera Christi, & cooperari Deo, &c. Vide loca notata cap. 11. in hoc eodem libro. Sed præterea totum hoc argumentum solutum est in primo

A libro huius tractat. de gratia & libero arbitrio, c. 14.

Summa autem solutionis hæc est, Deum operari in nobis, sine nobis, vt velimus, vno quodam genere caussæ, nimirum moralis, non autem omni genere caussæ. Nam efficit in nobis Deus, vt velimus interna inspiratione & suasione, quo modo nos non operamur vt velimus, non enim nos ipsi nobis persuademus: si enim id faceremus, iam vellemus. Sed quamuis Deus sine nostro præuio conatu nos moueat ad volendum, non tamen efficit ipsum velle, sine nobis cooperantibus consentiendo Et ideo non ait Aug. velle facit sine nobis: Sed, vt velimus, facit sine nobis. Eodem modo volūtatem bonam præparat adiuuādam, & adiuuat præparatam, quia illo genere

B caussæ, quæ facit vt velimus, sine nobis facientibus vt velimus, præparat voluntatem nobis nō præparantibus eandem simili excitatione & suasione, & ideo in hac re non iuuamur, cum sine nobis fiat. Sed tamen alio genere caussæ nos præparamus voluntatem, adiuuante Deo, cum vocationi diuinæ consentimus: *Homo*, inquit Augustinus lib. ad Bonifacium, c. 8. *præparat cor, non tamen sine adiutorio Dei qui tangit cor.* Hæc ille.

Quid si nunc ostendamus, hunc locum, de quo tantopere triumphare videntur aduersarij, aduersus ipsos pugnare grauissime? nam S. Augustinus posteaquam dixerat: *Vt velimus, sine nobis operatur,* subiunxit: *cum autem volumus, & sic volumus, vt operemur, nobiscum cooperatur.* Quæro ab aduersariis, quid

C sit *nobiscum cooperatur*? Nam si nobiscum Deus cooperatur, certe & nos operamur. Non autem dicimur operari, Deoque cooperari, quia producimus actum illum, vt instrumenta naturalia, ab alio mota, quoniam hoc modo operamur etiam ipsum velle, Caluino & Kemnitio testibus, cum tamen ipsi idem negant, nos cooperari Deo in actu volendi.

Igitur fateri debent ex mente Augustini, nos operari opera externa, & in eis cooperari Deo, non tantum producendo actum, sed etiam libere producendo, vt vere dicamur cooperari Deo, & ab illo adiuuari. At non potest intelligi, quemadmodum sit libera actio externa, si non fuit libera electio, siue volūtas interna. Actiones enim externæ non habent liberta-

D tem, nisi in sua caussa. Necessario enim sequuntur electionem voluntatis, & imperium rationis. Non dat libere eleemosynam, nisi qui libere voluit dare, neque libere orat, aut ieiunat, nisi qui libere elegit orare & ieiunare. Quare ex eo, quod admittere coguntur, nos libere operari opera pietatis externa, coguntur etiam, velint nolint, admittere liberum arbitrium in ipso actu voluntatis interno.

Aliud testimonium profert Caluinus ex libro de corrept. & grat. cap. 11. vbi dicit August. affirmare Adamum habuisse gratiam, per quam posset non peccare, nos habere multo maiorem, per quam fit vt non possimus peccare. Sed iam in præfat. ostendimus, hoc non argumentum, sed impudentissimum esse mendacium. Non enim dicit August. nos non posse peccare, sed in futura vita eam libertatem sanctos habituros, vt non possint peccare. Vide quæ diximus in præfatione.

CAPVT XV.

Compendium disputationis de cooperatione gratiæ & liberi arbitrii, aliquot sententiis comprehensum.

AD EXTREMVM totius disputationis operæ precium esse duxi, si per modum compendij

sententiis

sententiis aliquot comprehenderem quid de cooperatione gratiæ & liberi arbitrii sentiam, adiuncta simul auctoritate, non solum Concilii, aut veteris alicuius patris, sed etiã Ioannis *Driedonis*, & Ruardi Tapperi, qui hac nostra ætate totam hanc materiam diligentissime pertractarunt, vt habeat Lector, vbi plura legere possit, si velit.

Septem quasi tempora hominis per Spiritum renascentis, his nostris sententiis concludemus. Primvm dici potest, cum omni gratia Dei caret, & in tenebris peccati, vel morte iacet. Secvndvm, cum à Deo, per internam vocationem excitatur. Tertivm, cum vocationi acquiescens, eligit pœnitentiam. Qvartvm, cum incipit opera pœnitentiæ facere, orare, ieiunare, flere, eleemosynas dare. Qvintvm, cum illi per actionem pœnitentiæ disposito, gratia iustificationis infunditur. Sextvm, cum iustificatus, opera iustitiæ facere statuit. Septimvm, cum ipsa opera faciens viam mandatorum magna alacritate percurrit.

Prima sententia: *Homo ante omnem gratiam liberum habet arbitrium, non solum ad opera naturalia & moralia, sed etiam ad opera pietatis, & supernaturalia.* Docet hoc S. Augustinus in libro de spiritu & littera, cap. 33. vbi dicit, liberum arbitrium esse vim naturalem & mediam, quæ ad fidem & infidelitatem inclinari potest. Vide Driedonem in libro de concordia liberi arbitrii & prædestinationes, cap. 3. & Tapperum in explicatione art. 7.

Idem etiam probatur ratione. Nam liberum arbitrium non potest dari, nec tolli per gratiam, neque per peccatum: Manet igitur ante gratiam, & post peccatum. Non dari per gratiam, certum est, quia libero arbitrio possumus bene & male vti, & non nisi per ipsum peccamus, quãdo peccamus, vt S. Augustinus docet lib. 2. de pecc. mer. & remiss. cap. 18. at gratiæ donis nemo potest male vti. Neq; per gratiam vllus peccat. Nec minus certum est, non dari liberum arbitrium per peccatum, quoniam nemo potest bene vti peccato, libero autẽ arbitrio (vt dictũ est) bene & male vtimur. Non tolli per gratiam, extra controuersiam est, quoniam gratia perficit, non destruit naturam: Non tolli etiam per peccatũ, inde constat, quod peccatum lædere potuit naturalia bona, non tamen extinguere, vt supra multis argumentis probatum est.

Secvnda sententia: *Habet homo ante omnem gratiam potentiam remotam & imperfectam ad opera pietatis facienda.* Docet hoc idem S. Augustinus, lib. de prædest. Sanctorum, c. 5. *Posse habere fidem, & charitatem naturæ est hominum.* Idem lib. de grat. Christi, c. 50. citat Ambrosium his verbis: *Naturalem possibilitatem peccato esse vitiatam, eneruem, infirmamque testatur venerandus Ambrosius.* Vide Driedonem loco notato. Denique intelligi non potest, quomodo ad opera pietatis actiue voluntas humana concurrat, si non habeat ex se potentiam actiuam, saltem remotam.

Tertia, *Non habet homo ante omnem gratiam potentiam proximam & perfectam ad opera pietatis, & ideo nihil omnino in hoc genere ex se facere potest.* S. Avgvst. lib. 1. Retract. c. 22. *In potestate,* inquit, *hominis est mutare in melius voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo, de quo scriptum est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Atque hinc soluitur illud dilemma Kemnitii. Aut habet homo ex se aliquas vires, quamuis exiles, aut nullas omnino. Si habet aliquas, ergo potest aliquid sine Deo, contra illud Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Si nullas, igitur extinctum est liberum arbitrium, neque gratiæ cooperari potest. Sed hoc dilemma ex dictis in hac & superiore sententia, plane solutum manet. Habet enim potentiam remotam, & vires imperfectas, & ideo nihil per se potest, sed si perficiatur ea potentia, & vires addantur, poterit multa præstare.

Dices, Quomodo liberum est arbitrium aduersum libet ante gratiam, si bonum facere non potest? Respondeo, liberum est, sed eius libertas est quasi ligata & impedita: soluitur autem & expeditur, cum potentia proxima ad operãdum per Dei gratiam præuenientem ei confertur. Simile aliquid experimur in potentia videndi: nam absente specie sensibili habet homo potentiam & libertatem videndi: non enim ea species caussa est libertatis, aut potentiæ videndi: tamen potentia remota est, & libertas ligata donec accepta specie potentia perficiatur, & in actum prodire possit.

Qvarta, *Gratia excitans interna necessario præcedere debet hominis conuersionem, siue ab infidelitate ad fidem, siue à peccato ad iustitiam, neque sufficit gratia adiuuans.* Hæc est contra quosdam, qui existimant sufficere externam excitationem per Euangelii prædicationem, vel lectionem, cum auxilio Dei concurrente ad eliciendum actum conuersionis.

Sed probatur nostra sententia, ex loco illo Euangelii, Ioa. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi pater meus traxerit eum.* Tractus enim nõ est gratia adiuuans, sed excitans, quia præuenit nolentem, vt faciat volentem: gratia enim adiuuans non præuenit, sed comitatur, neque dicitur trahi, qui iuuatur, sed qui impellitur. Neque per hunc tractum potest intelligi prædicatio externa. Dominus enim iam prædicauerat istis, quibus dicebat: *Nemo potest ad me venire, &c.* sed quoniam multi ex iis non conuertebantur, ideo adiunxit: *Nemo potest, &c.* Et addidit: *Omnis qui audiuit a Patre meo, & didicit, venit ad me.*

De hoc tractu loquens Avgvstinvs, in libro de prædest. Sanctorum, cap. 8. *Valde,* inquit, *remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur, & docet, vt veniatur ad filium. Ibi est & filius, quia ipse est verbum eius, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis.* Non igitur hic tractus est prædicatio externa, quæ non est remota à sensibus carnis. Imo carnis aurem potissimum pulsat.

Idem probatur ex can. 7. Concilii Arausicani, vbi dicitur, hæretico spiritu falli eum, qui dicit, posse hominem euangelizanti prædicationi consentire, absq; illuminatione & inspiratione Spiritus sancti. Et ex illo can. 14. Concil. eiusdem: *Nullus miser de quantulacunque miseria liberatur, nisi eum misericordia diuina præueniat.* Iam autem diximus, gratiam adiuuantem proprie non præuenire, sed comitari. Tunc enim solum iuuamur, cum re ipsa conuersionis actum producimus.

Sed hoc ipsum clarissime docuit Concilium Tridentinvm, quod illi non spernunt, sed explicare conantur, contra quos in præsenti disserimus. Igitur Concilium sess. 6. c. 5. generatim loquens de conuersione tam fidelis, quam infidelis, dicit exordium iustificationis sumi à Dei vocatione, seu excitatione: & declarat hanc excitationem fieri, tangente Deo cor hominis, per Spiritus S. illuminationem, vbi aperte loquitur de excitatione interna. Deinde c. 6. de infidelibus dicit: *Disponuntur, dum excitati diuina gratia & adiuti, &c.* Et cap. 14. de infidelibus lapsis: *Qui vero,* inquit, *accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cum excitante Deo per pœnitentiæ Sacramentum, merito Christi, amissam gratiam recuperare procurauerint.* Et canone 3. *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem credere, sperare, diligere, pœnitere

posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.

Nec puto vllum fore tam audacem, vt hunc locum in eam sententiam detorquere conetur, vt per præuenientem Spiritus sancti inspirationem intelligendam esse velit externam prædicationem. Multo etiã minus probanda est illorũ interpretatio, qui dicunt Concilium loqui de modo ordinario, & communi vocationis, nõ de omni vocatione. Nam Concilium non dicit, neminem credere, aut pœnitere, sed neminem posse credere, aut pœnitere, sine præueniente inspiratione.

Idem probari potest ex Patribus. Nam certe AVGVSTINI verba clarissima sunt in 2. lib. de peccatorum meritis & remissione, c. 18. *Quod nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante & adiuuante non possumus.* Et ne trahatur excitatio ad prædicationem externam, repetatur locus paulo ante citatus, de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. & consulatur totus liber de gratia Christi, sed præsertim, cap. 7. & sequentibus.

S. vero GREGORIVS, non solum prædicationem hominum, sed ipsam Dei vocem externam non sufficere sine interna inspiratione, confirmat in lib. 11. Moral. c. 5. Cain, inquit, *diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia exigente culpa malitiæ, iam inuitus Deus cor reliquerat, qui foris ad testimonium verba faciebat.*

Et S. FVLGENTIVS in lib. de Incarnatione & gratia Christi, in vltimis verbis: *Frustra*, inquit, *sermo diuinus exterioribus auribus sonat, nisi Deus spirituali munere, auditum hominis interioris aperiat.*

S. PROSPER in lib. contra collatorem, ca. 28. reprehendit Cassianum, quod diceret inesse animæ semina virtutum, sed excitanda per externam prædicationem. Ponit enim hæc verba Cassiani: *Ad perfectionis incrementum semina hæc peruenire non poterunt, nisi opitulatione diuina fuerint excitata.* Et addit: *vt scilicet opitulatio Dei sit cohortatio, atque doctrina, mens autem quæ virtutum est opulenta seminibus, vtatur facultate, quam possidet, &c.*

Denique S. Bernardus, vt alios omittam, in libro de gratia & lib. arbit. *Conatus*, inquit, *liberi arbitrii, & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

Accedat postremo etiam ratio, nam gratia adiuuans requiritur ad exercitium actus, gratia excitans ad specificationem. Illa enim est ratio agendi, & quasi semen fructus futuri, vt eam appellat sanctus PROSPER in secundo libro de vocatione gentium, capite 26. & sicut aqua, vt possit calefacere, non solum exigit concursum diuinum, quo adiuuetur, sed etiam vt prius in ipsa imprimatur forma caloris, quæ sit ratio agendi; & terra, vt possit germinare, non solum eget cooperatione Dei, sed etiam conceptione seminis: sic & humana mens, vt pariat actum pietatis, non auxilio tantum eget cooperationis Dei, sed etiam semine Spiritus sancti, quod in gratia excitante ac præueniente, id est in illuminatione cordis & boni desideri inspiratione consistit.

At obiiciunt aliqui, PRIMO, Si semper requiritur excitatio præueniens, quomodo aliqui conuertuntur in momento? SECVNDO, Si semper requiritur excitatio præueniens, non igitur in potestate hominis erit cõuersio. Non enim excitatio illa est in hominis potestate. TERTIO, fideles, quamuis peccatores, fidem habent, igitur per eam orare possunt, ac per hoc non egent gratia excitante. QVARTO, possumus nos addere testimonium S. Augustini ex libro de spiritu & littera, cap. 34. vbi sic loquitur: *Visorum suasionibus agit Deus, vt velimus & credamus, siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes, siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem.*

RESPONDEO ad PRIMVM, conuersionem fieri semper in momento, si conuersio accipiatur pro actu voluntatis, quo vocationi Dei consentimus: sed si accipiatur pro toto illo opere, quo vocantem audimus, & vocationem percipimus, ac demum illi acquiescimus, non posse fieri in momẽto, sed in tempore breuissimo, quod non inusitate momentum dici poterit. Illos enim repente conuerti vulgo dicere solemus, qui statim vt audierint vocem aliquam concionatoris, aut sententiam aliquam legerint, vitam mutare constituunt, ita vt neque dies, neque horæ, sed tempus longe breuius inter vocem concionatoris & conuersionem peccatoris intersit.

Ad SECVNDVM RESPONDEO, Conuersionem semper esse in potestate lib. arbitrii, quoniam potest semper conuerti, quando voluerit. Id enim dicitur esse in potestate (vt August. definit libro de spiritu & littera, c. 31. & lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 10.) quod adest, quando volumus, & quando nolumus, non adest. Quo sensu admittit August. ibidem, fidem esse in potestate liberi arbitrii, quia credit homo, si vult, & si non vult, non credit. Cæterum ipsum velle credere, aut conuerti, non potest homo habere, nisi per gratiam præuenientem acceperit, vt possit. Neque est in potestate hominis, vt Deus illum vocet, atque excitet: alioqui non diceret Apostolus 2. ad Timoth. 2. *Ne quando det eis Deus pœnitentiam, & conuertantur à diaboli laqueis.* Neque tam anxie oraret Ecclesia pro infidelibus, aliisque peccatoribus, si possent ipsis suis viribus, absque diuina inspiratione conuerti. Atque hoc est, quod supra diximus, habere hominem ad actus pietatis, ante omnem gratiam, liberum arbitrium & potentiam remotam, sed non proximam.

Ad TERTIVM RESPONDEO, In homine peccatore fidem quidem esse, sed mortuam. Quæ nihil operari potest in ordine ad salutem, nisi per diuinam inspirationem & vocationem excitetur.

Ad QVARTVM RESPONDEO, ad gratiam excitantem pertinere, vt proponat obiectum aliquod congruum menti, per quod homo persuaderi possit; & præterea vt excitet mentem ad illud considerandum, & vt moueat voluntatem, eamq; inclinet ad illud acceptandum. Quod igitur attinet ad repræsentationem obiecti, non est necessarium, vt id semper fiat interius, sed satis est, si fiat extrinsecus per Euangelicam exhortationem, & hoc est, quod dicit eo loco S. August. vbi non negat requiri, vt Deus intrinsecus excitet ad intendendum prædicationi, & ad eam amplectendam. Quamuis illa etiam sit gratia Dei, quod talis exhortatio extrinsecus offeratur, quæ menti sit congrua, vt idem Augustinus docet in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 14. Vide Driedonem in lib. de captiuit. & redemp. generis humani, tractat. 5. cap. 2. part. 2. Tapperum in explicat. art. 7. ante medium, id est, ante illa verba capitalia; tractantur circa hanc materiam, &c. pag. 315. in alia editione 320.

QVINTA sententia: *Gratia excitans datur homini sine vllis meritis præcedentibus, ac sine vlla præparatione.* Hæc satis probata est supra cap. 4. & 5. & manifestissima est, nam cum hæc absolute prima gratia sit, non potest vlla ratione cadere sub meritum, ne gratia non sit gratia, & cum hæc eadem sit prima dispositio ad iustitiam, non potest eam vlla ratione præcedere alia dispositio.

SEXTA: *Gratia excitans non datur homini ſine actione ipſius, quamuis ſine cooperatione liberi arbitrii detur.* Hæc etiam probata eſt ſupra in capite nono, & nō minus eſt certa quam ſuperior. Nam gratia excitans, duo quædam complectitur, initium bonæ cogitationis, & initium boni deſiderii. Cogitare autem, & deſiderare ſunt actus mentis & voluntatis. Quare fieri non poteſt, vt quis ſine ſuo actu ad cogitandum & deſiderandum excitetur. Quia tamen ſunt repētini quidam motus, & omnem deliberationem rationis præueniunt, ideo non ſunt actus liberi arbitrii: qualia ſunt etiam ſæpe immunda deſideria, & ſordidæ cogitationes, quas diabolus interdum nobis etiam inuitis immittit. Et ſicut de malis motibus, quos inuiti patimur, quoniam liberi non ſunt, vere dicit Apoſtolus: *Iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*, ad Rom. 7. Ita de iſtis operibus bonis eadem ratione, quia liberi non ſunt, dicere poſſumus. Iam non ego operor illos, ſed quæ præuenit me gratia Dei. De ijs Auguſtinus in libro de ſpiritu & littera, cap. 34. ſcribit: *Viſorum ſuaſionibus agit Deus, vt velimus, ſiue extrinſecus per Euangelicas exhortationes, ſiue intrinſecus, vbi nemo habet in poteſtate, quod ei veniat in mentem.*

SEPTIMA: *Ad aſſentiendum gratiæ excitanti, ſeu diuinæ internæ vocationi, requiritur neceſſariò gratia adiuuans.* Hæc nota eſt ex teſtimoniis ſuprà citatis, Concilii Triden. ſeſſ. 6. c. 5. Diſponuntur ad iuſtificationem, dum excitati & adiuti, libere mouentur in Deum. Et S. Aug. in Enchirid. c. 32. *Hominis voluntatem, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam.* Et lib. 2. de peccat. meritis & remiſſione ca. 18. *Quod nos ad Deum conuertimus, niſi ipſo excitante, & adiuuante non poſſumus.* Et S. Bernardi lib. de grat. & lib. arbit. *Conatus liberi arbitrii & caſſi ſunt, ſi non adiuuentur, & nulli, ſi non excitentur.*

Eſt autem hoc loco breuiter annotandum, à nonnullis diſtingui Quatuor motus, qui poſſunt in homine exiſtere, cum à Deo interna inſpiratione excitatur. Vel enim qui vocatur, reiicit vocantem, vel neque reiicit, neque recipit, ſed ſinit Deum pulſare ad oſtium cordis, & tamen nullo modo afficitur ad pulſantem, vel neq; reiicit, neque recipit, ſed gaudet tamen ea vocatione, & incipit affici ad vocantem. Vel denique ſimpliciter vocantem amplectitur, & ſe trahi ſinit quocunque ille voluerit.

Et quidem de primo & poſtremo cordis motu, nulla poteſt eſſe diſcordia. Certum eſt enim, poſſe hominem ſine auxilio gratiæ, reiicere vocantem: non enim Deus nos ad peccandum adiuuat: nec minus eſt certum, non poſſe hominem ſine Dei gratia, vocantem amplecti. Ac de his duobus motibus loquitur S. Auguſtinus, cum ait in libro de gratia Chriſti, c. 14. *Hoc arbitrium poteſt eſſe ſolum, ſi non venit, non autem poteſt eſſe, niſi adiutum, ſi venit.* De ſecundo & tertio aliqui ambigunt, ſed vix eſt vlla iuſta cauſſa ambigendi. Nam ſecundus pertinet ad primum, & tertius ad poſtremum.

Secundus (inquam) ad primum pertinet, quoniam audire vocantē, & non ſequi, quid eſt aliud niſi eum contemnere ac reiicere? certe qui pauperem clamantem audit, & non mouetur ad miſericordiam, neque aliquid ei donat, repellere illum dici poteſt, quamuis neque verbo, neque manu illum abigat. Et qui longo tempore audit ſuadentem, & non perſuadetur, nonne dicitur ſuadenti reſiſtere? Quare S. Auguſt. loco notato non ait: Hoc arbitrium poteſt eſſe ſolum, ſi Deum repellit, ſed ait: *Poteſt eſſe ſolum, ſi non venit.* Itaque non ſolum repellere vocationem contrario aliquo actu, ſed etiā non eam admittere, & non venire, reiicere eſt.

Tertius autem motus ad poſtremum pertinet, nec ſine adiutorio gratiæ haberi poteſt, quoniam gaudere de vocatione Dei, initium eſt bonæ voluntatis, pijque affectus erga Deum; & licet non ſit abſolute venire, tamen eſt inclinari ad veniendum & quaſi itineris inchoatio.

OCTAVA ſententia: *Neque gratia excitans, neque adiuuans, vllam imponit homini neceſſitatem, quominus poſſit libere conſentire, aut diſſentire Deo vocanti.* Nam in primis gratia excitans, ſi ſolum ſit ſufficiens, non autem efficax, reiici poteſt, & reipſa reiicitur, vt experientia docet. Si vero ſit efficax, non reiicitur vnquam, neque poteſt reiici ex hypotheſi, ſed abſolute reiici poteſt, vt oſtendimus capite ſuperiore: & ratio eſt, quoniam gratia, quantumuis efficax, nihil eſt aliud niſi ſuaſio, quæ non determinat voluntatem, ſed inclinat per modum proponentis obiectum: Sed ideo nunquam reiicitur, quia Deus ſic ſuadet, vt videt aptum eſſe homini, vt ſuaſori acquieſcat.

Gratia vero adiuuans tribus in rebus conſiſtit, PRIMO, in directione hominis. SECVNDO, in protectione eiuſdem, contra varias hoſtis noſtri diaboli impugnationes. TERTIO, in cooperatione intrinſeca, ad eliciendum actū cum ipſa voluntate. Et quidem directio & protectio nullam imponunt neceſſitatem, cum non attingant ipſum actum liberæ electionis, ſed tantum remoueant impedimenta. Cooperatio autem illa intrinſeca non alio modo concurrit, quam auxilium generale. Sicut enim ad opera naturalia facienda neceſſarium eſt auxilium generale, ſic ad opera ſupernaturalia auxilium ſpeciale: & ſicut illud nunquam deeſt iis, qui habent formas naturales, per quas operari queant: ita neq; hoc deeſt vnquam iis qui habent formam ſupernaturalem, id eſt, habitus infuſarum virtutum, vel certe gratiam excitantem: & ſicut denique auxilium generale ita concurrit cum omnibus rebus in actionibus naturalibus, vt tamen non impediat libertatem & contingentiam, vt oſtendimus in quarto libro huius diſputationis: ita ſpeciale auxilium adiuuans, ita concurrit ad omnes actiones ſupernaturales, vt non impediat hominis libertatem: quoniam eodem prorſus modo auxilia iſta concurrunt, vt recte docet Ruardus Tapperus explicat. art. 7.

Neq; hoc negari poteſt à Catholicis, ſalua Concilii Trident. auctoritate, quod diſertis verbis in ſexta ſeſſ. c. 5. & can. 4. docet, hominem excitatum & adiutum, libere moueri in Deum, quoniā vocationem Dei & recipere & reiicere poteſt. Sed refutādæ ſunt diſtortæ quædam huius canonis explicationes.

Dicunt enim aliqui hominem libere moueri in Deum, cum ab eius gratia excitatur, & adiuuatur, quoniam ſpōte, & cum pleno, atque perfecto iudicio rationis mouetur, tametſi neceſſario moueatur.

At Concilium non ſolum dicit, hominem libere moueri, ſed etiam adiūgit rationem: quia poteſt gratiam non recipere, & vocationi reſiſtere, quod certe non poſſet, ſi neceſſario moueretur. DEINDE, nonne beati, qui Deum vident, ſpōte feruntur per amorem in Deū, & cum pleno, atque perfecto iudicio rationis, & tamen ex communi ſententia Theologorum nō libere mouentur, quia non poſſunt non moueri? DENIQVE Caluinus ipſe, qui præter cæteros huius temporis hæreticos, liberum oppugnat arbitrium, non negabit, hominem libere moueri in Deum, ſi hoc ſit libere moueri, ſpōte & cum pleno iudicio rationis moueri. Sic enim loquitur in lib. 2. aduerſus Pighium: *Si coactioni opponitur libertas, liberum eſſe arbitrium, & conſtanter aſſeuero, & pro hæretico habeo,*

nisi quis secus sentiat. Quid igitur Concilium contra hæreticos huius temporis laborauit in canonibus condendis, si Caluinus nobiscum sentit, aut nos potius cum illo sentimus?

Dicunt RVRSVS, hominem posse dissentire, si velit, sed tamen non posse id velle, si gratiam Dei habeat, & hanc ipsam sententiam fuisse Concilii.

At Concilium non solum dicit, posse hominẽ dissentire, si velit, sed etiam dicit absolute, posse hominem gratiam Dei excitantem abiicere, vt patet ex c. 5. sess. 6 DEINDE, non posse velle dissentire, pũgnat omnino cũ libero arbitrio, si putatur (vt aduersarii ponunt) ideo non posse velle dissentire, quia gratia determinat voluntatem actiue, & intrinsece ad contrarium. Nos quidem suprà sæpe diximus, posse hominem credere aut diligere Deum, si velit, non tamen posse velle sine adiutorio gratiæ. Sed hoc recte dicebatur, quia liberum arbitrium ad bonum est infirmum, & ideo indiget adiutorio; sed adiutorio præstito, dicebamus, posse hominem velle & non velle, & eo modo vere ac proprie esse liberum. At si gratia Dei præsente, non potest homo velle dissentire, ea vero absente non potest velle consentire, nulla est arbitrij libertas, neque ab hæreticorum opinione receditur.

Dicunt ITERVM, posse hominem, iuxta Concilii decretum consentire & dissentire, quia potest fieri, vt habeat gratiam, & potest etiam fieri, vt non habeat gratiam. At hoc nõ facit hominem liberum, sed Deum, qui pro arbitrio gratiam tribuit, vel non tribuit. Alioqui dici posset, liberum etiam iumentum, quia potest currere, & non currere, si placeat sessori calcaria adhibere, vel non adhibere, & habenas laxare, vel non relaxare. Sed respondent, iumẽtum nunquam posse dici liberum, quia naturaliter determinatur ad vnum: homo vero non naturaliter, sed beneficio gratiæ determinatur ad bonum.

At nos non quærimus nunc, vnde tollatur libertas, ex natura, ac gratia, sed, an tollatur, & an sit verum quod Scriptura dicit. Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malum, & non fecit: & quod Concilium dicit hominem libere recipere gratiam internæ inspirationis, quoniam eam reiicere etiam potest. Quidquid enim sit de Deo, & beatis, qui peccare non possunt, Ecclesia Caholica in hominibus mortalibus, secundum Scripturas diuinas, & communem Patrum consensum, eam libertatem defendit, per quam possint bene agendo mereri præmium, quia poterant non bene agere; & male agendo mereri pœnas, quia poterant non male agere, vt in 4. & 5. lib. satis abunde monstrauimus.

Dicunt postremo, Concilium loqui de gratia excitante, non de adiuuante, cum dicit, posse ab homine gratiam reiici, & posse hominem dissentire, si velit: se autem non gratiam excitantem, sed adiuuantem asserere ita efficacem, vt voluntatem determinet, & reiici non possit.

At isti falluntur PRIMVM in eo, quod gratiam efficacem putant esse gratiam adiuuantem, cum secundum Scripturas, & sanctum Augustinum gratia efficax sit ipsa vocatio, siue excitatio secundum propositum, vt copiose probauimus in libro 1. cap. 12. Vnus hic locus sufficiet, ex lib. de gratia & libero arbitrio cap. 5. *Vt Paulus*, inquit, *tam magna & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola.* Vbi vides gratiam efficacem esse ipsam vocationem. Quæ autem fuerit illa vocatio, explicat idem AVGVSTINVS in lib. 1. ad Simplicianum, extremo, *Vna*, inquit, *desuper voce prostratus, Paulus videlicet, occurrente visque tali viso, quo mens illa & voluntas, refracta sæuitia retorqueretur, & corrigeretur ad fidem.*

A Gratia igitur efficax in conuersione B. Pauli fuit vox de cœlo, cum interna tali inspiratione & suasione, qualis congruebat, vt Paulus eam non sperneret. Vide locum citatum, vbi perspicue hæc veritas demonstratur.

Neq; solum in eo labuntur isti, quod gratiam efficacem in adiuuante, non in excitante constituunt, sed etiam in eo, quod dicunt, excitantem gratiam respui posse, non adiuuantem. Nam cum ad hoc detur adiuuans, vt excitãs non respuatur, sed ei consentiatur: quomodo potest respui gratia excitans, si respui non potest adiuuans? Adde quod si proprie loqui velimus, recipi & reiici, non potest conuenire gratiæ adiuuanti, quia gratia adiuuans non est aliquid, quod

B homini offeratur, sed est ipsa productio actus, quæ non est, nisi quando actus producitur, quãdo autem actus producitur, non potest fieri, vt non producatur, & in hoc sensu non potest reiici gratia adiuuans, sicut nec ipsa cooperatio nostra, quæ sunt omnino simul. Et ideo Concilium non dixit, posse reiici gratiam adiuuantem, sed solum excitantem.

Sed quamuis gratia adiuuans, proprie loquendo, non possit reiici, tamesi adhuc remanet quæstio, an operatio illa Dei, determinet prius natura voluntatem nostram, necne. Nam si non determinat, vt

C nos probauimus in quarto libro fere extremo, in nostra potestate est, vt ea gratia ponatur vel non ponatur, & sic in quodam sensu potest reiici, quomodo auxilium generale in nostra quodammodo potestate est, & in quodam sensu potest reiici, quia si volumus operari, ponitur: si nolumus, non ponitur. At si gratia illa determinat prius natura volũtatem nostram, tunc quidem in illo sensu potest reiici, sed tollitur libertas arbitrij, vt loco citato satis probasse nos credimus.

NONA sententia: *Fieri potest, vt eadem motione interna duobus adhibita, vnus conuertatur, alius non conuertatur, & vnus magis, alius minus proficiat.* Hæc est Ruardi Tapperi loco citato, & colligitur ex iis, quæ

D ante dicta sunt Nam motio diuina relinquit hominem plane liberum, vt possit conuerti & non conuerti, & magis minusque proficere. Et confirmatur ex parabola seminantis, Matthæi decimo tertio, vbi Dominus caussam diuersitatis, cur idem semen alicubi multum, alicubi parum, alicubi nihil omnino protulerit, refert in variam terræ dispositionem. Denique accedit etiam cõmunis piorum confessio, qui negligentiam suam accusant, & ingenue profitentur, se non tantum proficere, quantum possent, si gratiæ diuinæ maiori studio cooperarentur.

Dices, si res ita se habet, poterit, qui conuerti-

E tur, aut qui magis proficit, gloriari aduersus alterum, qui ex eadem vocatione & auxilio conuerti noluit, aut minus proficere studuit. At id est contra illud Apostoli 1. ad Cor. 4. *Quis te discernit? quid habes, quod non accepisti?*

RESPONDEO, Qui non conuertitur, aut minus proficit, merito poterit negligentiam suam accusare, quod gratiæ diuinæ cooperari noluerit: qui vero conuertitur, aut magis proficit, non habet vnde glorietur, nisi in Domino, quoniam dono Dei habuit, non solum non posse conuerti, & proficere, vt alius, sed etiam velle conuerti, & magno feruore proficere. Tametsi enim eadẽ fuit motio in vtroque, quod attinet ad substãtiam motionis, tamen vni fuit congrua, alteri non fuit. Et quoniam gratia Dei singularis est, vt dignetur ita mouere hominem, sicut

videt

videt congruum atque aptum esse illi, vt persuadeatur, atq; consentiat, ideo non diximus, posse fieri, vt vnus conuertatur, alius non conuertatur, si eadem vtrique gratia donetur; id enim falsum esse censemus: sed si eadem vtriq; motio adhibeatur. Potest enim vt diximus, eadem motio vni esse congrua, alteri non congrua, ac per hoc vni dari vt possit, alteri vt possit & velit.

DECIMA sententia. *Conuersio hominis ad Deum vt etiam quodlibet aliud opus pium, quatenus opus à libero arbitrio est tantum, non tamen secluso auxilio generali: quatenus pium, à sola gratia est: quatenus opus pium à libero arbitrio & gratia simul.* Hæc est eiusdem Ruardi ibidem Et probatur, quoniam caussa efficiens actionis humanæ, vt est actio, est ipsa voluntas hominis, vt est libera, est libertas arbitrij: vt est pia, est diuinum semen; & auxilium tali semini conueniens. Proinde gratia solum facit, vt actio humana sit talis, id est, pia & supernaturalis, ad quod sane viribus suis nunquam ipsa natura pertingeret.

VNDECIMA: *Ad opera quæ sequuntur actum conuersionis tam interna, quam externa, id est, ad opera pœnitentiæ, quibus ad iustificationis gratiam præparamur, non videtur requiri necessario noua aliqua gratia, sed solum continua directio & protectio, & conseruatio diuini seminis iam concepti & formati.* Est Ruardi ibidem, & probatur, quoniam posita voluntate efficaci, non est dubium, quin cætera opera necessario consequantur. Nam qui vult efficaciter vitam mutare, orare, ieiunare, eleemosynas dare, continere se à delicijs & voluptatibus, ista omnia non difficulter exequitur. *Certum est* (inquit AVGVSTINVS in libro de gratia & libero arbitrio c. 16.) *nos mandata seruare, si volumus, sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus.* Et infrà: *Certum est nos facere, cum facimus, sed ille facit, vt faciamus, præbens vires efficacissimas voluntati.* Et in libro 8. Confess. c. 9. totam caussam, cur non posset abdicare à se carnis voluptates, eam fuisse dicit, quia non plene volebat.

Ad hæc sicut in operibus mentis, ex principiis cognitis, possumus discurrendo cõclusiones colligere: Sic etiam in operibus voluntatis ex amore finis, siue naturaliter excitato, siue ex diuina inspiratione concepto, possumus sine dubio, absq; noua inspiratione progredi ad inquisitionem & electionem mediorum. Gratia siquidem non tollit aut impedit, sed iuuat ac perficit naturalem efficaciam liberæ voluntatis. Qui ergo Deo misericorditer præuenienti & vocanti acquiescens, firmissime statuit mutare vitam, poterit sine nouæ gratiæ inspiratione inquirere, & accipere media ad hoc vtilia, modo, vt diximus, non desit diuinæ directionis ac protectionis auxilium.

Neque repugnat hæc sententia definitioni illi Ecclesiasticæ, quam refert S. Augu. in epist. 106. quod gratia ad singulos actus detur. Significatur enim ea definitione, nullum esse posse pium actum, qui non sit donum Dei, & non oriatur ex gratia, sed ex solis naturæ viribus. Id quod nos libẽtissime confitemur. Nam opera bona, quæ conuersionẽ sequuntur, omnia dona Dei sunt, & ex gratia oriuntur, TVM quia imperantur à bona voluntate, quam Deus in nobis per gratiam præuenientem præparauit & fecit, TVM etiam quia sine speciali Dei directione & protectione non fiunt.

DVODECIMA sententia: *Habitus gratiæ iustificantis a solo Deo infunditur, non tamen sine præuia dispositione nostra.* Hæc certissima est, quoniam habitus gratiæ diuina qualitas est, quæ non educitur de potentia naturali, sed per quandam quasi creationem producitur: Solus autem DEVS res creare potest. Itaque S. AVGVSTINVS in Psal. 118. concione 26. tractans illud. *Feci iudicium & iustitiam*, distinguit iustitiam actualem, quam faciunt, qui iusti sunt, à iustitiæ virtute, qua iusti sunt, ac de ista posteriore loquens: *Quis*, inquit, *facit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium?*

Ex quo sequitur (vt Ruardus loco citato sapienter admonuit) cum gratia præueniens semini comparatur, non fieri similem gratiam illam seminibus herbarum, quæ virtute continent formã rei producendæ: sed semini humano, quod non continet virtute formam humanam, id est, animam rationalem, quæ à solo DEO creatur, sed dispositiones tantum ad eam formam recipiendam. *Renati*, inquit B. Pet. in epist. 1. c. 1. *non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei.* Itaque sicut in humana generatione, ex vi seminis disponitur, formaturque materia, vt fiat apta ad animam ex diuina creatione, atque infusione recipiendam: sic etiam ex vi gratiæ excitantis & adiuuantis, disponitur anima peccatoris, vt ei gratia iustificationis diuino munere infundatur. Porro de gratia iustificante in sequenti disputatione, DEO propitio disseremus.

TERTIADECIMA sententia: *Homo iustus potest, quando vult, iustitiam tam internam, quam externam exercere, id est, bona opera facere, ac præcepta diuina seruare, neque indiget ordinarie noua gratia excitante, sed solum adiuuante.* Colligitur hæc sentẽtia ex superioribus. Nam si potest homo, nondum iustificatus, ex semine bonæ inspirationis producere fructum conuersionis, & operum pœnitentiæ, quanto magis ex semine gratiæ gratum facientis producere poterit fructum iustitiæ, & operum bonorum? Habetur id præterea disertis verbis positum in canone postremo Concilij Arausicani.

Diximus autem *ordinarie*, quoniam non est negandum, in arduis quibusdam operibus exigi noua & specialia auxilia gratiæ. Requiri autem in omni opere bono & pio, gratiam adiuuantem, id est, dirigentem ac protegẽtem, nec sufficere gratiam iustificantem, docent Scripturæ, Cõcilia & Patres passim. Illud enim Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere*, dictum est Apostolis, qui sine dubio iusti erant, vt notat S. AVGVSTINVS in lib. de corrept. & grat. c. 1. Et illud: *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Psal. 26. intelligunt Hilarius in comment. huius Psalmi, & Ambrosius lib. 2. in Luc. de anima iusti, quæ sine diuina protectione non potest tentationi resistere. Concilium ARAVSICANVM can. 19. *Non potest*, inquit, *natura humana, sine gratia salutem custodire, quam accepit.* Quod idem docet Celestinus in epist. ad Gallos, c. 6. & S. Augustinus in lib. de gratia & libero arbitrio, c. 6. & de correpť. & grat. cap. 12 & alibi.

Finis primæ Controuersiæ Principalis.

TERTIÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS,

Controuersia secunda Principalis.

QVÆ EST DE IVSTIFICATIONE IMPII, ET BONIS OPERIBVS GENERATIM, QVINQVE LIBRIS EXPLICATA.

ORDO DISPVTATIONIS.

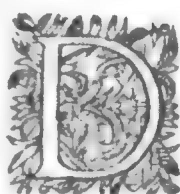

E IVSTIFICATIONE, *quæ est secunda controuersia principalis,* TRIA *potissimum tractanda sunt.* PRIMO, *De dispositione præcedente iustificationem.* SECVNDO, *De ipsa iustificatione.* TERTIO, *de operibus consequentibus iustificationem.*

De dispositione præcedente DVÆ *sunt præcipuæ Quæstiones.* PRIMA, *Quænam sit fides iustificans.* SECVNDA, *An fides sola iustificet: quibus annexæ erunt aliæ* DVÆ, *An fides iustificans possit à Charitate disiungi. Et, An sit alicuius precij, vel meriti, coram Deo.*

De ipsa iustificatione multæ sunt quæstiones. VNA, *An Iustitia, quâ formaliter iustificamur, sit inhærens, an imputatiua:* ALTERA, *An illud* INHÆRENS *sit actus vel habitus.* TERTIA, *De certitudine gratiæ, & remissionis peccatorum, & perseuerantiæ.* QVARTA, *De inæqualitate, & mutabilitate iustitię.*

De operibus consequentibus, sunt item quæstiones multæ. VNA, *De necessitate operum bonorum.* SECVNDA, *De veritate iustitiæ, siue de impletione legis.* TERTIA, *De merito.* QVARTA, *De intuitu mercedis.* QVINTA, *De fiducia meritorum.* SEXTA, *Quid requiratur ad meritum.* SEPTIMA, *De merito ex condigno. Quas quæstiones omnes quinque sequentibus libris, Deo fauente, explicabimus.*

LIBER PRIMVS,

DE IVSTIFICATIONE, QVI EST DE FIDE IVSTIFICANTE.

CAPVT PRIMVM.

De nomine iustificationis & iustitiæ.

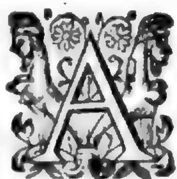

NTEQVAM ad ipsam quæstionem, de fide iustificante, explicandam aggrediamur, pauca quædam, quasi prolegomena præmittenda sunt, de nomine iustificationis & iustitiæ: de caussis iustificationis, & de sententia hæreticorum, ac statu totius quæstionis.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, iustificationis nomen in sacris litteris multis modis accipitur. PRIMVM, pro ipsa lege, quæ iustitiam docet, qua notione passim vtitur Dauid in Ps. 118. *Iustificationes tuas custodiam, doce me iustificationes tuas: vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas, &c.*

DEINDE pro acquisitione iustitiæ, vt 1. ad Cor 6. *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati, sed iustificati estis.* Ad Rom. 8. *Quos vocauit, hos iustificauit.* Et c. 4. *Credenti in eum, qui iustificat impium.*

TERTIO, pro incremento iustitiæ, nam quemadmodum vsitate dicitur calefieri, nō solum qui fit calidus ex frigido, sed etiam qui ex calido fit calidior, sic etiam iustificari dicitur, non solum is, qui ex impio fit iustus, sed ille quoque qui ex iusto fit iustior. Sic loquitur Ecclesiasticus, c. 18. *Ne verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Domini manet in æternum.* Et Iacobus in Epistola sua, c. 2. *Videtis, quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum* Et Ioan. in Apoc. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc.*

QVARTO, pro declaratione iustitiæ, modo quodam forensi, vt ille dicatur iustificari, qui cū esset ab accusatore factus reus alicuius iniquitatis, à iudice per sententiam declaratur iustus, atque absoluitur. Sic vtitur hac voce Salomon Prouerb. 17 *Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, vterque abominabilis est apud Deum.* Et Isaiæ c. 5. *V.e. qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo* Et Luc. c. 7. *Iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis.* Et c. 10. *Ille autem volens iustificare seipsum.*

Ex his acceptionibus aduersarij istam QVARTAM in controuersia de iustificatione, maxime propriam esse docent, illam autem secundam & tertiam, quæ nascitur ex secunda, impropriam esse dicunt, & apud nullos probatos auctores inueniri. Sed de hac re disseremus in 2. lib. c. 3.

Porro iustitia, vnde iustificatio nomen habet, nihil est aliud, nisi ordinis rectitudo. Id enim est iustū, quod rectum & adæquatum, & cū sua regula optime congruens. Inueniuntur autem in sacris litteris plures iustitiæ acceptiones. Interdum enim idem sonat iustitia, quod ius. Quomodo loquitur Iacob in Genes. c. 30. *Respondebitque mihi cras iustitia mea, cum placiti tempus venerit apud te.* Et Isa. c. 5. *Iustitiam iusti aufertis ab eo.*

INTERDVM accipitur pro rectitudine scripta in libris, quæ proprie iustitia legis dici potest Psal 18 *Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda.* ad Rom. 2. *Si præputium iustitias legis custodiat &c.*

Accipitur TERTIO iustitia pro rectitudine operum externorum, quæ dici potest iustitia operū. De qua Dominus Matt 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Iustitia enim Scribarū & Pharisæorum tota in externa legis obseruatione erat, de qua etiam Apostolus ad Rom 4. *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* Homines enim laudant eum, quem vident opera externa facere, secundum regulas iustitiæ, de interno affectu minime iudicantes, & talis fere est iustitia politica, quā solam Philosophi cognouerunt & docuerūt, ea enim ordinat homines inter se, quantum ad actiones externas. Est autem duplex ista iustitia politica & humana, altera vniuersalis, quæ & legalis dicitur: altera particularis. Iustitia Legalis non est vna aliqua virtus, sed

B aggregatio omnium virtutum, quæ necessariæ sunt ad leges obseruandas, de qua Philosophus in lib 5 de moribus, cap 1 *Iustitia, inquit, virtutes in se continet omnes.* Iustitia particularis specialis est virtus, quæ rursus diuiditur in commutatiuam, & distributiuam.

Accipitur DENIQVE pro rectitudine interna, quā homo recte ordinatur erga Deū, & proximum, quæ sola est simpliciter, & absolute iustitia & dicitur iustitia fidei, quia à fide incipit, & iustitia Dei, quoniā ab illo donatur, de hac scribit Apostolus ad Phil 3. *Et inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est iustitia in fide.* Vbi notandum est, iustitiam ex lege, quæ opponitur iustitiæ ex fide, non esse iustitiam legis, id est,

C iustitiam scriptam in lege, sed esse iustitiam factam sine auxilio gratiæ, ex sola cognitione legis: *Miro modo* (inquit AVGVSTINVS in lib. 4 ad Bonifacium, c. 7.) *sed tamen verè iustitiam legis non implet iustitia quæ in lege est, sed quæ in spiritu gratiæ.* Idem enim significant, iustitia ex lege, & iustitia in lege.

Interna igitur iustitia sedem habet in corde, nam iustitia legis est in libris, iustitia operum est in manibus, iustitia fidei, siue Dei, est in animo, id est in voluntate, quæ cordis nomine in Scripturis appellari solet, & ideo in Scripturis iusti dicuntur recti corde, vt in Ps. 31. *Lætamini iusti in Domino, & gloriamini omnes recti corde.* Et Psalm. 96. *Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia.* De qua sic loquitur S. AVGVSTINVS lib. 19. de ciuit Dei, c. 27 *Hic in vnoquoque iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vitiis, etiam

D repugnantibus, imperet, vel subigendo, vel resistendo*

Est autem hæc iustitia duplex habitualis, & actualis, quod aperte docet S. AVGVSTINVS concione 46 in Psal. 118. tractans illud: *Feci iudicium & iustitiam* vbi monet, Psalmum loqui de iustitia actuali, id est de opere iustitiæ, quod faciunt qui iusti sunt, iuxta illud 1. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam iustus est* non de ipsa virtute iustitiæ, quam Deus in nobis facit, cum iustificat impium.

De hac igitur iustitia loquimur, cū de iustificatione disserimus. Cuius iustitiæ caussas omnes ex Scripturis, & Tridētino Cōcilio breuiter percurremus.

vt videamus, quid sit apud omnes certum, & quid adhuc in quæstione remaneat.

CAPVT II.

Explicantur caussæ iustificationis.

CAVSSÆ rerum omnium sunt QVATVOR, Finis, efficiens, materia & forma. FINIS iustificationis impii, est gloria Dei & Christi, & salus æterna eorum, qui iustificantur. Ita enim Concilium Tridentinum docet sess. 6. cap. 7. & Concilii doctrina, cum Scripturis sanctis apertissime congruit. Nam de gloria Dei sic loquitur Isaiæ cap. 43. *Omnem, qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum.* Et Apostolus ad Ephes. 1. *Prædestinauit nos in adoptionem filiorum in laudem gloriæ gratiæ suæ.* De gloria Christi sic loquitur idem Apostolus ad Hebr. 2. *Decebat eum propter quem omnia; & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* Vbi vides, propter Christum esse omnia, ac per hoc ipsius gloriam finem esse totius operis redemptionis humanæ.

Quod etiam ex eo potest intelligi, quod cum Christus sit caput omnium iustorum, in ipsum redundat omnis gloria iustificationis ipsorum. Neque enim dubitari potest, quin pulchritudo membrorum pertineat ad gloriam capitis. Itaq; S. Gregorius lib. 32. Moralium, c. 5. scribit, Christum in cœlo quasi vestiendum, atq; ornandum esse gloria omnium Sanctorum, iuxta illud Isaiæ 49. *Omnibus his velut ornamento vestieris.*

DENIQVE, salutem propriam finem esse iustificationis, docet Apostolus ad Rom. 6. *Nunc vero liberati à peccato, serui autem facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. c. 1. *Vt reportetis finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum.*

Caussa efficiens primaria est bonitas, & misericordia Dei, efficiens per modum meriti, est Christi passio: efficiens per modum instrumenti coniuncti, est ipsa Christi humanitas, per modum instrumenti separati, sunt verbum & sacramenta, & qui illa Christi nomine administrant.

De PRIMARIA caussa efficiente legimus in libro Iob, c. 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* Et Isaiæ cap. 43. *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates suas propter me.* Et ad Rom. 3. *Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Denique cum iustificatio impii constet ex remissione peccati, & infusione gratiæ adoptionis filiorum Dei, quis potest remittere peccata, id est, debita contracta cum Deo, nisi, ipse Deus? & quis potest adoptare seruum & inimicum in filium Dei, nisi idem Deus?

De caussa meritoria loquitur Isaias, c. 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & iustificabit ipse iustus seruus meus multos.* Et Apostolus Paulus ad Rom. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem, &c.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. c. 1. *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi.* Et Apostolus Ioannes epist. 1. cap. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

Est autem hoc loco breuiter annotandum, Christum non esse caussam meritoriam, quasi Pater in gratiam filii nobis peccata dimiserit, quomodo sæpe Reges in gratiam amicorum petentium, reos absoluunt, sed quoniam precium redemptionis exactè persoluit, & ex rigore iustitiæ (vt Theologi loquuntur) pro nostris omniũ sceleribus satisfecit. Id enim significant Scripturæ, cum vocabulo redemptionis vtuntur, & hoc idem indicare voluit Concilium Tridentinum loco citato, cũ docuit, Christum caussam esse meritoriam nostræ iustificationis, quoniam passione sua pro peccatis nostris integre satisfecit, & nobis reconciliationem, gratiamque promeruit.

De caussa INSTRVMENTARIA, sed CONIVNCTA, loquitur Scriptura, cum Dei filium ratione assumptæ naturæ, brachium Domini nominat, vt Isaiæ 53. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini, cui reuelatum est? & ascendet sicut virgultum coram eo, & tanquam radix de terra sitienti, non est species ei, neque decor, &c.* Vide S. Cyrillum lib. 4. in Ioannem, c. 12. 14. & 23. & Damascenum lib. 3. c. 15.

De caussa instrumentaria SEPARATA, id est, de verbo Dei & Sacramentis, & de ipsi ministris verbi, & Sacramentorum, Scriptura diuina frequentissime loquitur. De VERBO, Iacob. c. 1. *Voluntarie genuit nos verbo veritatis.* Item: *Suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* De SACRAMENTIS, Apostolus Petrus in epist. 1. c. 3. *Saluos facit Baptisma.* Et Apostolus Paulus ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, &c.* De MINISTRIS idem Paulus 1. ad Cor. 3. *Dei adiutores sumus.* Et 2. ad Cor. 1. *Posuit in nobis verbum reconciliationis.* Et Dominus ipse Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.*

Caussa MATERIALIS dici potest animus hominis, siue ipsa eius voluntas, in qua iustitia, tãquam in subiecto, & sede propria commoratur, Pertinent quoque ad materialem caussam dispositiones, quæ materiam præparant ad recipiendam formam. Dicuntur autem dispositiones ad iustificationem illi omnes actus gratiæ & liberi arbitrii, quibus donum ipsum iustificationis acquiritur, quales sunt ex sententia Concilii Tridentini, sess. 6. c. 6. actus fidei, timoris, spei, dilectionis, pœnitentiæ, de quibus postea disseremus.

Caussa FORMALIS intrinseca iustificationis est ipse habitus gratiæ, siue charitatis infusus, vt post suo loco probabimus. Caussa formalis extrinseca, quæ & exemplaris dicitur, est ipsa Christi iustitia. *Nam quos præsciuit, eos Deus prædestinauit, conformes fieri imaginis filii sui,* vt Apostolus loquitur ad Rom. 8. qui etiam 1. ad Cor. 15. monet, vt portemus imaginem hominis cælestis, id est, Christi, sicut portauimus imaginem hominis terreni, id est, Adami. Denique formalis caussa, non in habitu, sed in actu, sunt ipsa opera iusta, quæ etiã effectus iustitiæ, vel iustificationis dici possunt. Ex his omnibus solum tria in quæstionem vocãtur, dispositiones, caussa formalis intrinseca, & iustitia actualis. Cætera enim omnia vel conceduntur ab omnibus, vel sunt à nobis alio loco, pro tenuitate ingenii nostri & virium, explicata.

CAPVT III.

Aperitur status quæstionis de fide iustificante, & indicantur auctores, qui de iustificatione scripserunt.

VT IGITVR à dispositionibus, quæ iustificationem præcedũt, principium faciamus: aduersarii non negant, aliquos eorum actuum requiri, quos nos dispositiones appellamus, quidquid tandem initio huius perniciosæ contentionis scripserit Lutherus, nulli enim fere sunt hodie sectarii, qui terrores, &

& fidem non requirant ante iustificationem. Aliqui etiam addunt propositum nouæ vitæ, siue obedientiæ, vt ostendimus in 1. lib. de pœnitentia, c. 18. Sed tamen quatuor in rebus à nobis dissentiunt: omitto enim illud, quod non vocant ipsi fidem, dispositionem sed instrumentum, quo apprehenditur iustificatio. In eo certe nobiscum aduersarij conueniunt, actum fidei requiri, vt iustificationem adipisci valeamus.

PRIMVM igitur in eo dissentimus, quod aliter ipsi fidem, quæ ad iustificationem obtinendam necessaria est, interpretātur, quam nos Catholici faciamus, proinde PRIMA quæstio disputanda erit, quænam sit illa fides, siue quid sit ea fides, quæ ad iustificationem requiritur. SECVNDO dissentimus, quod ipsi solam fidem iustificare contendunt, nos ei comites adiungimus in hoc ipso officio iustificādi, siue ad iustitiam disponendi. Erat igitur altera quæstio, an per modum dispositionis, siue instrumenti, fides sola iustificet. TERTIO dissentimus, quod ipsi fidem, quam dicunt solam iustificare, docent nūquam esse posse solam, nos contra dicimus, non iustificare solam, sed tamen posse esse solam. Postremo dissentimus de modo, quo fides iustificat, ipsi enim contendunt, fidem nullius esse precii, aut meriti, & solum relatiuè iustificare: nos asserimus, fidem etiam à charitate disiunctam, alicuius esse precij, & vim habere iustificandi per modum dispositionis & impetrationis.

Illud autem non est hoc loco prætereundum, aduersarios nostros, vt sunt inopes argumentorum, & diuites calumniarum, passim traducere Catholicos, quasi doceant, solis naturę viribus disponi homines ad gratiam, quibuscunque operibus, vel etiam ritibus & cęremoniis tribuere meritum iustificationis; fidei iustificantis nullam rationem habere, neque in suis libris, & sermonibus vllam eius mentionem facere. Quæ omnia mendacia, atque calumnias esse, fuse demonstrauimus tum in 1. libro de pœnitentia, tum in libello, cuius inscriptio est, Iudicium de libro concordiæ Lutheranorum.

His igitur prætermissis, ad primam quæst. explicādam aggrediar, si prius in lectorum gratiam breuiter annotauero nomina eorū, qui hoc nostro sæculo de Iustificatione aduersus nouas hæreses opuscula ediderunt. Videat igitur Lector auctores sequētes, præter alios multos, qui mihi noti non sunt, Ioan. Driedon. in li. de capt. & redempt. humani generis, tract. 4. cap. 1. Iac. Latom. in libro de fide & operibus. Albertum Pighium in secunda controuersia. Ioa. Roffen. in refutat. articulorum, & assertionis Lutheri. Enchiridion Concilii Colonien. Dominicum à Soto in lib. 3. de natura & gratia. Petrum à Soto in Instit. Sacerdotum, lect. 11. & 12. de Pœnitentia. Alphōsum à Castro in lib. contra hæreses. Andream Vegam in opusculo de iustificatione, & explicatione Concilii Tridentini. Ambrosium Cathar. in opusculo de iustificatione, fide & operibus. Thomam Caieta. de fide & operibus. Stanislaum Hosium in Confess. Polonica, à c. 61. vsque ad 75. Ioan. à Louanio in libro de fide speciali. Frācisçū Turrianum de iustificatione. Hēricum Helmesium de iustificatione. Theodorum Peltanum de iustificatione, Iodocum Tiletanum in Apologia pro Concilio Tridentino. Nicolaum Sanderum in libro de Iustificatione. Diegum Payuam lib. 6. orthodoxarū explicationum. Ruardum Tapper. in Explicat. articulorū Louaniens. Thomā Stapletonum in li. de iustificatione. Vide etiam auctores quos, quos in vnū congessit Fabricius Leodius in Harmonia Confess. Augustanæ, videlicet, Ioan. Cochlæum in discussione Confessionis eiusdem, & alios. Audio multa præclare scripsisse tū de iustificatione, tum de aliis controuersiis omnibus Gregorium de Valentia nostri ordinis Sacerdotem.

CAPVT IV.

Quid sit fides iustificans, ex sententia tum Hæreticorum, tum etiam Catholicorum.

SECTARII tres fides distinguere solent, fidem historicam, fidem miraculorum, & fidē promissionum, vt ex Caluino intelligi potest lib. 3. Institut. cap. 2. §. 9. ex Kemnitio in 1. part. Exam. Concilii Trident. & ex aliis. Fidem historicam vocant, qua credimus vera esse, quę narrantur in sacris litteris: de qua scriptum est ad Heb. 11. *Fide credimus aptata esse sæcula verbo Dei.* Fidem miraculorum appellant, qua fiunt miracula, de qua 1. ad Cor. 13. dicit Apostolus: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, &c.* Fidem promissionum, quæ fertur in promissiones diuinas de remissione peccatorum, qualis est illa Marci vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

Rursus fidem promissionum aliam generalē, aliam specialem esse docent, generalem, qua credimus, promissam esse omnibus credentibus salutem; specialem, qua vnusquisque sibi promissionē diuinam applicans, credit siue potius confidit, peccata omnia per Christum sibi esse dimissa. Nam fidem Lutherani fere omnes nō tam notitiam, vel assensum: quam fiduciam esse definiunt. Atque eam demum fiduciam specialis misericordiæ, fidem iustificantem esse docent.

Tradit autem Philippus Melanchthon in præfatione in secundum tomum Lutheri, hanc sententiam de fide iustificante, quæ quasi semen fuit omnium hæresum huius temporis, accepisse Lutherum à quodam sene ordinis sui, cum adhuc Monachus esset, qui citabat S. Bernardum in sermone de annūciatione. Quem locum Bernardi vide à nobis explicatum infra in lib. 3. c. 10. Sed verba ipsorum audiamus, Lutherus in ser. Dominicæ 2. Quadragesimæ: *Fides*, inquit, *est certa, altissimeque animo insidens, diuinæ bonitatis & gratiæ, per verbum Dei cognitæ, atque manifestæ fiducia.* Loqui autem Lutherum de fiducia specialis misericordiæ, palam est ex assertione art. 1. & 15. & ex aliis locis plurimis. Hinc etiam Centuriatores, cum tradunt communem doctrinam suæ sectæ Cent. 1. lib. 1. c. 4. colum. 113. ita fidem definiunt. *Fides est fiducia misericordiæ, propter Christum.* Et in eodem lib. c. 6. prope finem, dicunt, Ioannem Baptistam nullum admisisse ad Baptismum, nisi prius diligenter interrogatum, [illegible] istā fide speciali Messiam apprehenderet.

Philippus quoque Melanchthon in Locis communibus, tit. de vocabulo fidei, ita loquitur, *Cum B. Paulus dicit, iustificamur fide, vult te intueri filium Dei sedentem ad dexteram Patris, Mediatorem interpellantem pro nobis. Proponit enim hanc victimam, & docet, propter hunc filium Dei dari remissionem. Vt igitur vocabulum, fides, monstret illum Mediatorem, & nobis applicet, significat fides non tantum historiæ notitiam sed fiduciam misericordiæ promissæ propter filium Dei.* Idem in iisdem locis, titulo de bonis operibus, dicit, toleranda potius quælibet esse supplicia, quam negandum in sententiis illis Paulinis: *Credidit Abraham Deo*, & similibus, fidē non significare fiduciam. Similia habet in Confessione Aug. art. 4. & in Apologia eiusdem articuli.

Denique in Colloquio Altemburgensi fol. 3. Electorales Theologi definiunt fidem iustificantem, esse fiduciam in voluntate, & corde, acquiescentem in Mediatore Christo, certo statuentem propter filium nobis remittere Deum peccata gratis, nosque acceptare in filios, & hæredes vitæ æternæ.

Porro Ioannes Caluinus paulo aliter philosophari videtur de significatione, vel natura fidei iustificantis. Sic enim eam definit li. Instit. c. 2. § 7. *Fides est diuinæ erga nos beneuolentiæ firma, certaque cognitio, quæ gratuitæ in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum, & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.* In qua definitione pro obiecto fidei cum Lutheranis solam misericordiam, siue beneuolentiam Dei ponit. In eo vero dissentire videtur, quod fidem non fiduciam, sed notitiam appellat. Nisi forte fiduciam intelligi voluerit in illis vltimis verbis: *Et cordibus obsignatur,* Nam § 8. scribit, assensionem fidei cordis potius esse, quam cerebri, & affectus magis, quam intelligentiæ. Vnde etiam § 16 multa interserit de fiducia, & expectatione promissionum Dei.

Iam vero Catholici agnoscunt quidem vocabulum fidei, in diuinis litteris non semper vno, & eodem modo sumi. Nam ad Ro. 3. *Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit?* fides pro fidelitate, id est, constantia in seruanda promissione accipitur. Et 1. ad Tim. 5. *Primam fidem irritam fecerunt,* fides promissionem ipsam, votumque significat. Et ad Rom. 14. *Quod non est ex fide peccatum est*: fides pro conscientia posita est. Et ad Ephes. 4. *Vna fides vnum Baptisma*: fidei nomine ipsum fidei obiectum designari videtur, vt sensus sit, id ipsum omnes credimus, quemadmodum eodem ritu baptizati sumus, tamen fidem historicam, & miraculorum, & promissionum vnam & eandem esse docent, atque illam vnam non esse proprie notitiam, aut fiduciam, sed assensum certum, atque firmissimum, ob auctoritatem primæ veritatis, & hanc vnam esse fidem iustificantem.

Quanquam quod attinet ad voces, Catholici non vtuntur nomine fidei historicæ, ne videantur sentire (vt re vera non sentiunt) res gestas Sanctorum, quæ referuntur in Scripturis, nō credi, nisi propter ipsius historici auctoritatem, sed vocant simpliciter fidem Catholicam, aut etiam fidem dogmaticam, qua voce vtuntur Cyrillus catechesi 5. & 9. & Chrysostomus homil. 29. in priorem ad Corinthios explicans caput 12.

Itaque tribus in rebus ab hæreticis Catholici dissentiunt; PRIMVM, in obiecto fidei iustificantis, quod hæretici restringunt ad solam promissionem misericordiæ specialis, Catholici tam latè patere volunt, quam late patet verbum Dei: quin potius certam promissionem specialis misericordiæ, non tam ad fidem, quam præsumptionem pertinere contendunt. DEINDE in facultate, & potentia animi, quę sedes est fidei. Siquidem illi fidem collocant in voluntate, cum fiduciam esse definiunt: ac per hoc eam cum spe confundunt. Fiducia enim nihil est aliud, nisi spes roborata, vt S. Thomas docet in 2. 2. q. 129. artic. 6. Catholici fidem in intellectu sedem habere docent. DENIQVE in ipso actu intellectus. Ipsi enim per notitiam fidem definiunt, nos per assensum. Assentimur enim Deo, quamuis ea nobis credenda proponat, quæ non intelligimus.

CAPVT V.

Refellitur ex cap. 11. ad Hebr. hæreticorum error de notione fidei iustificantis.

PROBATVR igitur primum ex diuinis litteris, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiæ, sed solum assensum firmum, ac certum ad ea omnia, quæ Deus credenda proponit.

PRIMVM testimonium sumi potest ex definitione fidei, quæ habetur ad Hebr. 11. *Fides,* inquit Apostolus, *est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Quæ definitio breuiter explicanda est, vt vis argumēti, quod ex ea sumitur, magis appareat. *Substantia* Græce est ὑπόστασις, id est, basis, ac fundamentum. *Sperandarum rerum,* Græce est ἐλπιζομένων, quod ambiguum est, & verti potest, tū sperantium hominum, tū rerum speratarum, siue sperandarum. S. Augustinus fere, vbicunque hunc locum citat, legit sperantium, vt in epist. 121. ad Paulinum, lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, ca. 31. tract. 79. in Ioannem, homil. 32. in lib. 50. homiliarum, & alibi. Et iuxta hanc lectionem sensus erit, fidem esse substantiam sperantium, id est, quasi vitam & animam, quæ sustentat hominem iustum, qui despiciens terrena, sperat, atque expectat æterna. Quo sensu dictum etiam est, iustum ex fide viuere, in hac ipsa epistola capite 10. Græci vero omnes, vt S. Basilius in explicatione Psal. 115. & Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, in hunc locum passiue accipiunt, quos sequutus est antiquus noster interpres, qui reddidit, rerum sperandarum.

Sed sententia est omnino eadem, nihil enim aliud est, Fidem esse substantiam rerum sperandarum, nisi quæ sperantur, quoniam futura sunt non habere vllam subsistentiam, vel fundamentum, nisi in intellectu per fidem. Itaq; fides est quasi vita, & anima rerum, quæ sperantur, quoniam eas apprehendens, ac menti repræsentans, facit eas quodammodo esse præsentes, ac viuere, quamuis in se re vera non sint, nisi futuræ. Idem autem est, fidem esse substantiam sperantium; & substantiam rei speratæ, ideo enim dici potest fides substantia sperantium, quoniam est substantia rei speratæ: id est, ideo fide se ipse sustentat, qui sperat, quoniam substantia rei speratæ non est nisi fides.

Illud autem quod sequitur *argumentum non apparentium,* Græce est, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, hoc est demonstratio, siue conuictio (vt S. Augustinus legit) eorum, quæ non conspiciuntur. Quæ verba sic exponunt aliqui, vt velint esse repetitionem sententiæ superioris, vt sensus sit, fides facit quodam modo extare ea, quæ non sunt, sed sperantur futura, & facit quasi cerni, & spectari res easdem, cum in se minime appareant. Sed non ita est, nam idem Apostolus explicans paulo post obiectum fidei, non restringit illud ad res futuras, quæ sperantur, sed extendit ad omnia, quæ Deus reuelare dignatus est, siue sint futura, siue præterita, siue speranda, siue timenda. Nam dicit, fide nos credere, aptata esse sæcula verbo Dei, quod præteritum est; & fide sanctum Noe ob metum diluuij aptasse arcam, diluuium autem futurum quidem erat, sed metuendum, non sperandum. Verba igitur illa *argumentum non apparentium.* non referuntur ad res speratas, sed explicant aliam fidei virtutem, quæ est conuincere intellectum, atq; eum adducere, vt assentiatur ijs, quæ non capit, neque intelligit.

Itaque definitio fidei, ab Apostolo tradita, duas continet fidei proprietates; Vnam, quod faciat in animo subsistere ea, quæ sperantur futura. Alteram quod intellectum faciat ijs assentiri, quæ non intelligit. Ex quo intelligimus, fidem Christianam (hanc enim definit Apostolus) distingui ab omnibus alijs habitibus intellectus. Nam ea particula, *Substantia*

rerum sperandarum, distinguit fidem Christianam, à fide politica & humana; Tum quia fides humana potest esse fallax, & ideo non meretur nomen substantiæ, id est, fundamenti, ac basis firmæ ac solidæ, Tum quia nomine rerum sperandarum intelliguntur bona diuina, ac cœlestia, ad quæ fides humana non peruenit.

Ea vox, *argumentum*, siue conuictio, distinguit fidem Christianam ab opinione, suspicione & dubitatione. Ista enim non conueniunt, neque cogunt intellectum ad assensum.

Denique duæ illæ voces, *non apparentium*, distinguunt eandem fidem à sciētia & intellectu, quæ non patiuntur obscuritatem, sed lumen, & euidentiam requirunt. Vide de hoc loco quæ scribimus infra, capite 11. in solutione primi argumenti Lutheranorum.

B Ostendamus nunc falsam esse aduersariorum sententiam, de notione fidei iustificantis. Nam quod Apostolus hoc loco definiat fidem iustificātem, negari non potest, cum enim in ca. superiore extremo dixisset: *Iustus ex fide viuit, quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.* Continuo subiungit, nullo interposito verbo, *est autem fides sperandarum substantia rerum, &c.* Vbi vides definiri eam fidem, ex qua iustus viuit, & ex qua placemus Deo, & cuius filii sumus in acquisitionem animæ, & à qua qui se subtrahit, in perditionem ruit. Deinde in reliquo capite nō semel Apostolus repetit, hanc esse fidem, sine qua impossibile est placere Deo, & per quam Sancti omnes Deo placuerunt. Definitur igitur fides iustificans.

C Quod autem hæc fides non sit fiducia, sed aliquid ad intellectum pertinens, probat PRIMO, illud verbum, *substantia.* Nam substantia rei futuræ (vt ostēdimus) dicitur fides, quia facit præsentia ea, quæ sunt alioqui futura, at repræsentare non est voluntatis, vbi est fiducia, sed intellectus. Ille enim rem apprehendens per speciem sibi impressam, facit rem esse, antequàm sit.

SECVNDO, idem probat illud verbum (*argumentum.*) Nam ἔλεγχος (id est) *demonstratio*, & conuictio ad intellectum pertinet, vt etiam ipsum nomen Latinum *argumentum*; eius enim est conuinci argumentis, cuius est assentiri & iudicare.

D TERTIO accedit illud quod sequitur: *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei.* Vbi describitur actus fidei per vocem negligendi, quæ nullo modo ad fiduciam accommodari potest.

QVARTO, idem confirmat illud: *Fide Noe metuens aptauit arcam, &c.* Vbi fidei actus nō potest esse fiducia, quia fiducia non gignit metū, sed expellit; proinde fidei actus in Noe fuit, credere certo futurum diluuium, nam ex illo actu credendi metus exortus, caussa fuit cur fabricaretur arca.

E QVINTO, denique idem probant illa verba: *Sine fide impossibile est placere Deo. Nam accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Vbi sine dubio per verbū *credere*, explicatur actus fidei iustificātis, neque potest vlla ratione ipsum *credere* detorqueri ad fiduciam. Non enim confidimus Deum esse, sed certo iudicamus & assentimur.

Quod autem fides iustificās non sit proprie notitia, sed assensus in rem etiam incognitam, probat illud (*argumentum non apparentium*) hinc enim intelligimus, fidei officium non esse, efficere, vt res obscuræ fiant perspicuæ, sed vt credantur, etiamsi non appareant. Mire enim coniunxit Apostolus (*argumentum*) cum (*non apparentium*) vt significaret, fidem id

A facere, quod faciunt argumēta, sed alio modo. Nam argumenta, & maxime demonstrationes, faciunt, vt intellectus omnino assentiatur, sed hoc faciunt, per euidentiam rei intellectum conuincendo, dum caussas ipsas, & proprietates aperiunt. At fides facit quidem, vt intellectus omnino assentiatur, sed non per euidētiam rei, & notitiam caussæ, & proprietatum, sed credendo auctoritati dicentis. Itaque in fine manet res obscura vt antea erat, sed creditur propter auctoritatem dicentis, non igitur fides proprie loquendo est notitia, sed assensus.

Quod autem Apostolus ait: *Fide intelligimus, aptata esse sæcula verbo Dei.* Non significat, fide plane cognosci creationem sæculorū, sed per verbum intelligendi exprimere voluit apprehensionem, & assensum intellectus. Omnis enim actus intellectus, significari potest per verbum intelligere.

Quod fides iustificans non habeat pro obiecto misericordiam specialem, sed omnia, quæ Deus reuelauit, probatur PRIMVM ex illis vocibus: *Sperandarum rerum.* Nam specialis misericordia nō est aliqua speranda, sed donum præsens, aut præteritū, vt ipsimet aduersarij docent, qui ad fidem pertinere dicunt, vt vnusquisque credat sibi esse remissa peccata, seque per Christum gratum esse Deo, & pro iusto reputari. SECVNDO, idem probatur ex illis verbis: *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei.* Et ex illis, *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, &c.* Denique ex toto illo capite, vbi fidei tribuuntur plurima, & specialis misericordiæ nulla fit mentio.

Denique quod vna & eadem sit fides historica (si tamen hoc nomine appellare fas est, assensum, quem adhibemus narrationi rerum præteritarum, non ob hominum, sed ob Dei ipsius, qui ea reuelauit, auctoritatem) fides miraculorum & promissionum, ac per hoc fides iustificans non sit sola fides promissionum: perspicue probatur ex hoc eodem loco: nam eidem fidei quā definiuit, & quam iustificantem esse ostendimus, tribuit Apostolus, quod per eam intelligamus aptata esse sæcula verbo Dei, quod ad historiam pertinet. Item quod per eam sancti vicerint regna, obturauerint ora leonum, extinxerint impetū ignis, &c. Quę pertinent ad miracula. Denique quod per eandem adepti sint repromissiones, quod ad promissiones spectat.

Ad hunc locum Kemnitius respondere conatur, ac duo dicit, PRIMO, fatetur multa esse fidei objecta, ea videlicet omnia, quæ continentur in verbo Dei, sed quæstionem esse ait, quid illud sit, in quod proprie fides iustificans intueri debet, quod quidem nō esse aliud, nisi misericordiam specialem. SECVNDO addit, Apostolum hoc loco tractare de varijs exercitijs fidei, quæ illis conueniunt, qui fide iustificati sunt.

Sed ista nihil faciunt ad solutionem argumenti. Nam imprimis quamuis multa sint obiecta fidei materialia tamen, non ideo multæ sunt fides. Vna enim fides est propter vnam, & eandem rationem formalem, qua creduntur omnia. Alioqui cum in symbolo fidei numerentur articuli duodecim, duodecim quoque essent fides, quod est in Ecclesia Dei hactenus inauditum.

Deinde Apostolus hoc loco non solum explicat varia objecta, vel exercitia fidei, sed ipsam fidem initio definit: cur igitur in ea definitione, quæ (vt ostendimus) est fidei iustificantis, non meminit illius misericordiæ specialis, si ea est obiectum proprium fidei iustificantis?

Præterea si quæ isto capite narrantur sunt exercitia, vel obiecta fidei, peto, cuius fidei? Certe iu-

stificantis: nam illius fidei exercitia, & obiecta explicantur, quæ initio definita est: igitur fides iustificans non solum respicit, vel apprehendit misericordiam specialem, sed etiam credit mundi creationem, & operatur miracula: proinde ipsa fides iustificans, est etiam fides historica & miraculorum.

Quid, quod idem Apostolus in hoc eodē loco disertis verbis tradit, fidem iustificare, quatenus per eam credimus ea, quæ gignunt timorem, ac per hoc quatenus non est fiducia misericordiæ? *Fide*, inquit, *nonresponso accepto de ijs, quæ adhuc non videbantur, metuens aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, & iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est constitutus.* Videsne hoc loco, sanctum Noe iustitiā fidei esse adeptum, ac per hoc fide iustificatum, quia credidit Deo dicenti, futurum fuisse diluuium generale, & ex ea fide metuens arcam fabricauit? Ideo enim damnauit mundum incredulitatis, & ipse hæres iustitiæ fidei constitutus est, quia mundus credere noluit diluuium futurum, ipse autem credidit.

Quid hic responderi potest? Vbi hoc loco mentio misericordiæ specialis? Simile est quod paulo infra legimus: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.* Vbi etiam fidei tribuitur iustitiæ operatio, & miraculorum ostensio. Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

CAPVT VI.

Fidem iustificantem non esse Fiduciam, probatur ex diuinis litteris.

NVNC adferemus testimonia Scripturæ, quibus seorsim probemus, PRIMVM, fidem non esse fiduciam; Deinde, non esse notitiam, sed assensum; Postremo, non habere pro obiecto misericordiam specialem, sed id totum, quod in verbo Dei continetur.

Fidem igitur non esse fiduciam, probatur PRIMO, ex illis verbis, Rom. 4. *Non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Saræ, in repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Vbi loquitur Apostolus, de fide iustificante, vt perspicuum est ex vltimis verbis: quid autem fuerit illa fides, explicat per propositionem negantem & affirmantem; per negantē, cum dicit: *Non considerauit corpus suum emortuum, &c.* Consideratio autem ad intellectum pertinet, ad quem non pertinet fiducia: per affirmantem, cum ait: *Plenissime sciens quia quæcunque promisit Deus, potens est facere:* Plenissime scire, intellectus est, non voluntatis, sicut contra, fiduciam habere, voluntatis est, non intellectus. Porro vox Græca πληροφορηθεὶς, significat proprie, plenissime persuasus, siue pro certo habens, quæ omnia ad intellectum pertinent. Neque mouere nos debet illud, non hæsitauit diffidentia, nam diffidentia posita est eo loco pro incredulitate, in Græco est ἀπιστία.

SECVNDO, idem probatur ex illo 1. Cor. 13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas.* Vbi distinguit Apostolus fidem à spe, & dicit esse duo quædam diuersa: manifestum autem est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem roboratam. Vnde Iob. 8. dicitur: *Spes hypocritæ peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius.* Et pro eo, quod dixit, David, Psal. 39. *Beatus vir, cuius est nomen Domini, spes eius.* Dixit Hierem. cap. 17. *Beatus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* Itaque fiducia ex fide quidem oritur, sed non potest idem esse cum fide, nisi confundere velimus, quæ tam aperte Apostolus ipse distinxit.

TERTIO; probatur ex illo 2. Cor. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Vbi B. Paulus per fidem dicit, intellectum captiuum duci in obsequium Christi, quia cogitur credere, quod non intelligit. Proinde fides manifeste ad intellectum non ad voluntatem pertinet.

QVARTO; probatur ex illis verbis, ad Ephes. 3. *In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* Quod si habemus accessum in Deum in confidentia, seu fiducia per fidem, certe sequitur, vt fides non sit fiducia, sed fiduciæ caussa: alioqui sensus huius loci esset, habemus accessum in confidentia, per confidentiam, quod absurdum esse non dubium est. Non dissimiliter distinguitur fides à fiducia, Matt. 9. *Confide filia, fides tua te saluam fecit:* Vbi excitatur ad fiduciam concipiendam mulier illa quæ iam ex fide sanata fuerat. Et in priore ad Timoth. c. 3. *Qui bene ministrauerint gradum, bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo.* Vbi fiducia in fide acquiri dicitur, quia potest esse fides sine tali fiducia.

QVINTO, accedant omnia illa loca, quæ docent, obiectum fidei iustificātis esse illa omnia, quæ Deus reuelauit, quæ loca ca. 8. adferentur, neque enim fiducia tam late patere potest, cum solum bona, & ea vt futura respiciat.

SEXTO, accedant etiam illa loca, vbi actus fidei dicitur esse, credere, vt Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, &c.* Nam si Scriptura diuina per fidem intelligeret fiduciam, actum eius explicaret per verbum fidere, non per verbum credere. Quod si aduersarij contēdant, ipsum etiam (credere) vsurpari in sacris litteris pro eo, quod est (fidere) aut confidere, cogentur absurdissime; atque ineptissime loca plurima explicare, vt exempli gratia, cum dicitur Ioan. 14. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? alioqui propter opera ipsa credite.* Actor. 8. *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam.* Et infra: *Si in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Hæc & similia non possunt nisi ineptissime accipi pro fiducia.

Neque satisfacit Kemnitius, qui in suo examine Concilij Tridentini dicit, ad fidem pertinere non solum fiduciam, sed etiam notitiam, siue assensum intellectus. Scribit enim in fide PRIMO, esse notitiam, siue cogitationem promissionum Dei. SECVNDO, assensionem, qua vnusquisque statuit eam promissionem ad se pertinere. TERTIO, ex illa notitia, & assensu oriri in voluntate desiderium iustificationis. QVARTO, demum excitari fiduciam accedendi ad thronum gratiæ quæ apprehendit iustificationem.

Hæc Philosophia Kemnitiana parum facit ad rem, nam non possunt isti omnes actus ad vnam virtutem proprie, & per se pertinere, cum priores duo sint in intellectu, posteriores in voluntate, nec fieri possit, vt vna virtus sit in duabus potentijs genere distinctis. Quare adhuc restat quæstio, quoniam ex illis actibus ad fidem iustificantem pertineant. Nos enim contendimus duos priores, qui sunt in intellectu, esse actus fidei: aduersarij, contra duos posteriores, qui sunt in voluntate, & maxime postremum actum fidei esse volunt, cum illi soli tribuant iustificandi officium.

Argumenta autem omnia, quæ fecimus hactenus, aperte demonstrant, fidem esse in intellectu, ac per hoc ad eam nullomodo pertinere fiduciam, quæ est in voluntate. Quibus addere possumus testimonium

S. Augustini

S. Augustini in libro de prędestinatione Sanctorum, c.2. vbi dicit, credere, nihil esse aliud, nisi cum assensu cogitare: ita vt cogitatio sit quasi genus, assensus quasi differentia. Nam vt ipse ibidem docet, multi cogitant, qui non credunt, immo etiam aliquando cogitant, vt non credant, sed nullus credit, qui non cogitet. Quo loco S. Augustinus manifeste confirmat sententiam nostram. Ex quatuor illis actibus quos Kemnitius distinxit, duos tantum priores ad fidem pertinere demonstrat.

At instat Kemnitius, Scriptura tribuit cordi quæ ad intellectum, & quæ ad voluntatē pertinent, cum dicat: *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Matt. 9. Et: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Matt.22. Cur igitur non poterunt etiam fidei tribui, B quæ ad intellectum, & quæ ad volūtatem pertinent? Addit etiam postremo testimonium S. Bonauenturæ, qui scribit, spem, quantum ad certitudinem, pertinere ad intellectum, quantum ad expectationem pertinere ad voluntatem.

Sed facilis est responsio. Cor enim in sacris litteris pro tota anima accipitur, vt videlicet totum interiorem hominem significet: nam idcirco carni, vel corpori opponitur. Psal. 23. *Innocens manibus, & mundo corde.* Psal. 83. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* 1. Pet. 3. *Qui in abscondito est cordis homo.* Quare non est mirum, si cordi tribuatur actus, tam intellectus, quàm voluntatis, cum in homine interiore vtraque potentia reperiatur. Non est autem eadem ratio fidei, quæ specialis quædam virtus est, & ad vnam specialem potentiam pertinet.

Porro S. Bonauentura in 3. sententiarum dist. 26. C art.1.q.5. contrarium docet, eius, quod à Kemnitio illi tribuitur. Siquidem affirmat, spem etiam quoad certitudinem pertinere ad voluntatem. Distinguit enim duplicem certitudinem, vnam fidei, quæ est in intellectu, alteram spei, quæ est in voluntate. Itaque viderit Kemnitius vbi sententiam illam Bonauenturæ reperit. Quod si testimonium illud Bonauenturæ germanum esset, promptum esset respondere, ab eo poni spem in intellectu quoad certitudinem; non essentialiter, sed caussaliter, quia videlicet ideo spes certa est, quia præsupponit certitudinem fidei de omnipotentia & fidelitate Dei. Nos autem cum hæreticis non contendimus de subiecto caussæ spei, sed de subiecto ipsius spei.

CAPVT VII.

Fidem iustificantem non tam esse notitiam, quam assensum, probatur ex Scripturis.

NVNC aduersus Caluinum breuiter probandum est, fidem non tam esse notitiam, quàm simplicem assensum, quod etiam paulo ante probatum est ex definitione, quam tradit Apostolus. Caluinus enim non solum definit fidem per cognitionem, lib. 3. Instit. cap. 2. sed etiam insultat Catholicis, quod dicant, se reuerenter credere quidquid Ecclesia docet, etiamsi minus ea intelligant. Contra vero ipse affirmat, non ignorantia, nec sensus nostri submissione, sed cognitione certa & explorata regnum cœlorum adiri, & allegat Apostolum damnantem eos, qui semper discunt, & ad scientiam veritatis nunquam perueniunt. 2. Tim. 3.

Probatur igitur, fidem non esse notitiam, sed assensum. Nam in primis Isaias c. 7. aperte protestatur, *Nisi credideritis, non intelligetis.* Vbi videmus, fidem non esse intelligentiam, sed viam, & gradum ad in-A telligendum. Quod aliis verbis dixit etiam de rebus naturalibus ille Philosophus: *Addiscētem oportet credere.* Item in priore ad Cor. c. 13. Apostolus distinguit notitiam mysteriorum à fide, tanquam duo diuersa dona: *Si habuero*, inquit, *omnem scientiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem fidem.* Et 1. Cor. 12. enumerans dona Dei, dicit, alij dare sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij fidem, id est, eximiam fidem, quæ montes etiam transferre possit. Rursus in posteriore ad Cor. c. 10. dicit, se per Euangelij prædicationem in captiuitatem redigere omnem intellectum in obsequium Christi. At certe non est necesse captiuare intellectum, vbi est notitia veritatis. Quo etiam pertinet obedientia fidei, de qua tam sæpe idem Apostolus concionatur. Quorsum enim obedientia in credendo opus esset, si per fidem notitia præberetur? sed audiamus in hac re sententiam veterum Patrum.

S. Irenæus lib. 2. c. 45. *Melius*, inquit, *est nihil omnino scientem credere Deo, & perseuerare in eius dilectione, quæ hominem viuificat, quam per quæstionum subtilitates, & multiloquium in impietatem cadere.*

Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi, c. 11. *Fides*, inquit, *non sapientium secundum mundum, sed eorum, qui secundum Deum sunt sapientes, possessio est. Illa autem etiam absque litteris discitur. Eius autem scriptum, quod & ad rudes, & ad ignorantes pertinet, & est diuinum, charitas vocatur.*

S. Hilarius lib. 8. de Trinit. ante medium: *Habet*, inquit, *non tam veniam, quàm præmium, ignorare, quod credas, quia maximum stipendium fidei est, sperare quæ nescias.*

S. Augustinus in epist. 102. ad Euodium: *Si propter eos solos*, inquit, *Christus natus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in Ecclesia laboramus.* Et ita esse, experientia testatur, cum maxima pars fidelium, vel propter ætatem puerilem, vel propter sexum muliebrem, vel propter ingenij hebetudinem, vel propter imperitiam litterarum & scientiarum, quales sunt pene omnes rustici, non solum non intelligant mysteria Trinitatis & Incarnationis, & similia necessaria ad salutem, sed vix quidquam animo concipiant, præter sonum verborum; & tamen inter fideles merito numerantur, cum fatentur se credere, Deum esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum iuxta sensum Ecclesiæ.

D Quare idem Augustinus in lib. contra Epistolam Fundamenti, c. 4. *Turbam*, inquit, *non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.* Et tract. 21. in Ioannem dicit, intelligentiam mysteriorum esse præmium fidei. Et tract. 40. *Non quia cognouerunt*, inquit, *crediderunt, sed vt cognoscerent, crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides?* Et serm. 189. de tempore, qui est primus de sancta Trinitate, *Considera*, inquit, *quod voceris fidelis, non rationalis. Denique accepto Baptismo hoc dicimus, fidelis factus sum, credo quod nescio.*

S. Prosper lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 19. *Dicente*, inquit, *Apostolo, nisi credideritis, non intelligetis, datur intelligi, quod non fides ex intellectu, sed ex fide* E *intellectus existat: nec qui intelligit credat, sed qui credit, intelligat.* Itaque fides intellectum præcedit, ac per hoc credere, non est intelligere.

S. Gregorius lib. 2. Moralium, cap. 25. tractans illud Iob. 1. *Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos*: docet, per boues significari homines doctos, per asinas homines imperitos, qui simpliciter credentes in intelligentia maiorum acquiescunt.

Denique in eo qui credit, duo sunt, apprehensio, & iudicium, siue assensus: sed apprehensio non est

stificantis: nam illius fidei exercitia, & obiecta explicantur, quæ initio definita est: igitur fides iustificans non solum respicit, vel apprehendit misericordiam specialem, sed etiam credit mundi creationem, & operatur miracula: proinde ipsa fides iustificans, est etiam fides historica & miraculorum.

Quid, quod idem Apostolus in hoc codē loco disertis verbis tradit, fidem iustificare, quatenus per eam credimus ea, quæ gignunt timorem, ac per hoc quatenus non est fiducia misericordiæ? *Fide*, inquit, *non responso accepto de ijs, quæ adhuc non videbantur, metuens aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, & iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est constitutus.* Videsne hoc loco, sanctum Noe iustitiā fidei B esse adeptum, ac per hoc fide iustificatum, quia credidit Deo dicenti, futurum fuisse diluuium generale, & ex ea fide metuens arcam fabricauit? Ideo enim damnauit mundum incredulitatis, & ipse hæres iustitiæ fidei constitutus est, quia mundus credere noluit diluuium futurum, ipse autem credidit.

Quid hic responderi potest? Vbi hoc loco mentio misericordiæ specialis? Simile est quod paulo infra legimus: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.* Vbi etiam fidei tribuitur iustitiæ operatio, & miraculorum ostensio. Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

CAPVT VI.

Fidem iustificantem non esse Fiduciam, probatur ex diuinis litteris.

NVNC adferemus testimonia Scripturæ, quibus seorsim probemus, PRIMVM, fidem non esse fiduciam; Deinde, non esse notitiam, sed assensum; Postremo, non habere pro obiecto misericordiam specialem, sed id totum, quod in verbo Dei continetur.

Fidem igitur non esse fiduciam, probatur PRIMO, ex illis verbis, Rom. 4. *Non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Saræ, in repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Vbi loquitur Apostolus, de fide iustificante, vt perspicuum est ex vltimis verbis: quid autem fuerit illa fides, explicat per propositionem negantem & affirmantem; per negantē, cum dicit: *Non considerauit corpus suum emortuum, &c.* Consideratio autem ad intellectum pertinet, ad quem non pertinet fiducia: per affirmantem, cum ait: *Plenissime sciens quia quæcunque promisit Deus, potens est facere:* Plenissime scire, intellectus est, non voluntatis, sicut contra, fiduciam habere, voluntatis est, non intellectus. Porro vox Græca πληροφορηθεὶς, significat proprie, plenissime persuasus, siue pro certo habens, quæ omnia ad intellectum pertinent. Neque mouere nos debet illud, non hæsitauit diffidentia, nam diffidentia posita est eo loco pro incredulitate, in Græco est ἀπιστία.

SECVNDO, idem probatur ex illo 1. Cor. 13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas.* Vbi distinguit Apostolus fidem à spe, & dicit esse duo quædam diuersa: manifestum autem est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem roboratam. Vnde Iob. 8. dicitur: *Spes hypocritæ peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius.* Et pro eo, quod dixit David, Psal. 39. *Beatus vir, cuius est nomen Domini, spes eius.* Dixit Hierem. cap. 17. *Beatus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* Itaque fiducia ex fide quidem oritur, sed non potest idem esse cum fi- A de, nisi confundere velimus, quæ tam aperte Apostolus ipse distinxit.

TERTIO, probatur ex illo 2. Cor. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Vbi B. Paulus per fidem dicit, intellectum captiuum duci in obsequium Christi, quia cogitur credere, quod non intelligit. Proinde fides manifeste ad intellectum non ad voluntatem pertinet.

QVARTO, probatur ex illis verbis, ad Ephes. 3. *In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* Quod si habemus accessum in Deum in confidentia, seu fiducia per fidem, certe sequitur, vt fides non sit fiducia, sed fiduciæ caussa: alioqui sensus huius loci esset, habemus accessum in confidentia, per confidentiam, quod absurdum esse non dubium est. Non dissimiliter distinguitur fides à fiducia, Matt. 9. *Confide filia, fides tua te saluam fecit:* Vbi excitatur ad fiduciam concipiendam mulier illa quæ iam ex fide sanata fuerat. Et in priore ad Timoth. c. 3. *Qui bene ministrauerint gradum, bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo.* Vbi fiducia in fide acquiri dicitur, quia potest esse fides sine tali fiducia.

QVINTO, accedant omnia illa loca, quæ docent, obiectum fidei iustificātis esse illa omnia, quæ Deus reuelauit, quæ loca ca. 8. adferentur, neque enim fiducia tam late patere potest, cum solum bona, & ea vt futura respiciat.

C SEXTO, accedant etiam illa loca, vbi actus fidei dicitur esse, credere, vt Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, &c.* Nam si Scriptura diuina per fidem intelligeret fiduciam, actum eius explicaret per verbum fidere, non per verbum credere. Quod si aduersarij contēdant, ipsum etiam (credere) vsurpari in sacris litteris pro eo, quod est (fidere) aut confidere, cogentur absurdissime, atque ineptissime loca plurima explicare, vt exempli gratia, cum dicitur Ioan. 14. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? alioqui propter opera ipsa credite.* Actor. 8. *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam.* Et infra: *Si in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Hæc & similia non possunt nisi ineD ptissime accipi pro fiducia.

Neque satisfacit Kemnitius, qui in suo examine Concilij Tridentini dicit, ad fidem pertinere non solum fiduciam, sed etiam notitiam, siue assensum intellectus. Scribit enim in fide PRIMO, esse notitiam, siue cogitationem promissionum Dei. SECVNDO, assensionem, qua vnusquisque statuit eam promissionem ad se pertinere. TERTIO, ex illa notitia, & assensu oriri in voluntate desiderium iustificationis. QVARTO, demum excitari fiduciam accedendi ad thronum gratiæ quæ apprehendit iustificationem.

Hæc Philosophia Kemnitiana parum facit ad rem, nam non possunt isti omnes actus ad vnam virtutem proprie, & per se pertinere, cum priores duo sint in E intellectu, posteriores in voluntate, nec fieri possit, vt vna virtus sit in duabus potentijs genere distinctis. Quare adhuc restat quæstio, quonam ex illis actibus ad fidem iustificantem pertineant. Nos enim contendimus duos priores, qui sunt in intellectu, esse actus fidei: aduersarij, contra duos posteriores, qui sunt in voluntate, & maxime postremum actum fidei esse volunt, cum illi soli tribuant iustificandi officium.

Argumenta autem omnia, quæ fecimus hactenus, aperte demonstrant, fidem esse in intellectu, ac per hoc ad eam nullo modo pertinere fiduciam, quæ est in voluntate. Quibus addere possumus testimonium

S. Augustini

S. Augustini in libro de prędestinatione Sanctorum, c.2. vbi dicit, credere, nihil esse aliud, nisi cum assensu cogitare: ita vt cogitatio sit quasi genus, assensus quasi differentia. Nam vt ipse ibidem docet, multi cogitant, qui non credunt, immo etiam aliquando cogitant, vt non credant, sed nullus credit, qui non cogitet. Quo loco S. Augustinus manifeste confirmat sententiam nostram. Ex quatuor illis actibus quos Kemnitius distinxit, duos tantum priores ad fidem pertinere demonstrat.

At instat Kemnitius, Scriptura tribuit cordi quæ ad intellectum, & quæ ad voluntatē pertinent, cum dicat: *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Matt. 9. Et: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Matt.22. Cur igitur non poterunt etiam fidei tribui, quæ ad intellectum, & quæ ad volūtatem pertinent? Addit etiam postremo testimonium S. Bonauenturæ, qui scribit, spem, quantum ad certitudinem, pertinere ad intellectum, quantum ad expectationem pertinere ad voluntatem.

Sed facilis est responsio. Cor enim in sacris litteris pro tota anima accipitur, vt videlicet totum interiorem hominem significet: nam idcirco carni, vel corpori opponitur. Psal. 23. *Innocens manibus, & mundo corde.* Psal. 83. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* 1. Pet. 3. *Qui in abscondito est cordis homo.* Quare non est mirum, si cordi tribuatur actus, tam intellectus, quàm voluntatis, cum in homine interiore vtraque potentia reperiatur. Non est autem eadem ratio fidei, quæ specialis quædam virtus est, & ad vnam specialem potentiam pertinet.

Porro S. Bonauentura in 3. sententiarum dist. 26. art.1. q.5. contrarium docet, eius, quod à Kemnitio illi tribuitur. Siquidem affirmat, spem etiam quoad certitudinem pertinere ad voluntatem. Distinguit enim duplicem certitudinem, vnam fidei, quæ est in intellectu, alteram spei, quæ est in voluntate. Itaque viderit Kemnitius vbi sententiam illam Bonauenturæ reperit. Quod si testimonium illud Bonauenturæ germanum esset, promptum esset respondere, ab eo poni spem in intellectu quoad certitudinem; non essentialiter, sed caussaliter, quia videlicet ideo spes certa est, quia præsupponit certitudinem fidei de omnipotentia & fidelitate Dei. Nos autem cum hæreticis non contendimus de subiecto caussæ spei, sed de subiecto ipsius spei.

CAPVT VII.

Fidem iustificantem non tam esse notitiam, quam assensum, probatur ex Scripturis.

NVnc aduersus Caluinum breuiter probandum est, fidem non tam esse notitiam, quàm simplicem assensum, quod etiam paulo ante probatum est ex definitione, quam tradit Apostolus. Caluinus enim non solum definit fidem per cognitionem, lib. 3. Instit. cap. 2. sed etiam insultat Catholicis, quod dicant, se reuerenter credere quidquid Ecclesia docet, etiamsi minus ea intelligant. Contra vero ipse affirmat, non ignorantia, nec sensus nostri submissione, sed cognitione certa & explorata regnum cœlorum adiri, & allegat Apostolum damnantem eos, qui semper discunt, & ad scientiam veritatis nunquam perueniunt. 2. Tim. 3.

Probatur igitur, fidem non esse notitiam, sed assensum. Nam in primis Isaias c. 7. aperte protestatur, *Nisi credideritis, non intelligetis.* Vbi videmus, fidem non esse intelligentiam, sed viam, & gradum ad in-

A telligendum. Quod alijs verbis dixit etiam de rebus naturalibus ille Philosophus: *Addiscentem oportet credere.* Item in priore ad Cor. c.1. Apostolus distinguit notitiam mysteriorum à fide, tanquam duo diuersa dona; *Si habuero*, inquit, *omnem scientiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem fidem.* Et 1. Cor. 12. enumerans dona Dei, dicit, alij dare sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij fidem, id est, eximiam fidem, quæ montes etiam transferre possit. Rursus in posteriore ad Cor. c. 10. dicit, se per Euangelij prædicationem in captiuitatem redigere omnem intellectum in obsequium Christi. At certe non est necesse captiuare intellectum, vbi est notitia veritatis. Quo etiam pertinet obedientia fidei, de qua tam sæ-
B pe idem Apostolus concionatur. Quorsum enim obedientia in credendo opus esset, si per fidem notitia præberetur? sed audiamus in hac re sententiam veterum Patrum.

S. Irenæus lib. 2. c. 45. *Melius*, inquit, *est nihil omnino scientem credere Deo, & perseuerare in eius dilectione, quæ hominem viuificat, quam per quæstionum subtilitates, & multiloquium in impietatem cadere.*

Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi, c.11. *Fides*, inquit, *non sapientium secundum mundum, sed eorum, qui secundum Deum sunt sapientes, possessio est. Illa autem etiam absque litteris discitur. Eius autem scriptum, quod & ad rudes, & ad ignorantes pertinet, & est diuinum, charitas vocatur.*

S. Hilarius lib. 8. de Trinit. ante medium: *Habet*, inquit, *non tam veniam, quàm præmium, ignorare, quod credas, quia maximum stipendium fidei est, sperare quæ*
C *nescias.*

S. Augustinus in epist. 102. ad Euodium: *Si propter eos solos*, inquit, *Christus natus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in Ecclesia laboramus.* Et ita esse, experientia testatur, cum maxima pars fidelium, vel propter ætatem puerilem, vel propter sexum muliebrem, vel propter ingenij hebetudinem, vel propter imperitiam litterarum & scientiarum, quales sunt pene omnes rustici, non solum non intelligant mysteria Trinitatis & Incarnationis, & similia necessaria ad salutem, sed vix quidquam animo concipiant, præter sonum verborum; & tamen inter fideles merito numerantur, cum fatentur se credere, Deum esse Patrem, & Filium, &
D Spiritum sanctum iuxta sensum Ecclesiæ.

Quare idem Augustinus in lib. contra Epistolam Fundamenti, c. 4. *Turbam*, inquit, *non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.* Et tract. 21. in Ioannem dicit, intelligentiam mysteriorum esse præmium fidei. Et tract. 40. *Non quia cognouerunt*, inquit, *crediderunt, sed vt cognoscerent, crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides?* Et serm. 189. de tempore, qui est primus de sancta Trinitate, *Considera*, inquit, *quod voceris fidelis, non rationalis. Denique accepto Baptismo hoc dicimus, fidelis factus sum, credo quod nescio.*

S. Prosper lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 19. *Dicente*, inquit, *Apostolo, nisi credideritis, non intelligetis, datur intelligi, quod non fides ex intellectu, sed ex fide*
E *intellectus existat: nec qui intelligit credat, sed qui credit, intelligat.* Itaque fides intellectum præcedit, ac per hoc credere, non est intelligere.

S. Gregorius lib. 2. Moralium, cap. 25. tractans illud Iob. 1. *Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos:* docet, per boues significari homines doctos, per asinas homines imperitos, qui simpliciter credentes in intelligentia maiorum acquiescunt.

Denique in eo qui credit, duo sunt, apprehensio, & iudicium, siue assensus: sed apprehensio non est

fides, sed aliud fidem præcedens. Possunt enim etiam infideles apprehendere mysteria fidei. Præterea, apprehensio non dicitur propriè notitia, si sit rudis & confusa; distincta autem & perspicua non necessario requiritur ad fidem. Nam accidere potest, vt Philosophus Ethnicus apprehendat non solùm confusè, sed etiam distinctè mysterium Trinitatis, & subtilissime intelligendo discernat essentiam & relationes, atque alia id genus, & tamen non credat: Contra autem rusticus Catholicus non apprehendat nisi confusè tria illa nomina, & tamen verè credat.

Iudicium autem, siue assensus duplex est. Alter enim sequitur rationem, & euidentiam rei, alter auctoritatem proponentis, prior dicitur notitia (si propriè loqui velimus) posterior fides. Sic enim loquitur sanctus Augustinus in libro de vtilitate credendi, cap. 11. *Quod*, inquit, *intelligimus aliquid*, *rationi debemus*, *quod autem credimus*, *auctoritati*. Igitur mysteria fidei, quæ rationem superant, credimus, non intelligimus, ac per hoc fides distinguitur contra scientiam, & melius per ignorantiam, quàm per notitiam definitur. B

Illud autem, quod obijcit Caluinus, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes, nihil ad rem facit. Nam tametsi distinguatur fides à scientia, tamen vtilis est etiam, & laudabilis scientia rerum diuinarum, quippe quæ amorem Dei semper magis & magis accendit: & sicut laude digni sunt, qui discendo proficiunt, ita meritò reprehenduntur, qui semper discunt, & ad scientiam nunquam perueniunt. C

CAPVT VIII.

Fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelauit, probatur ex diuinis litteris.

NVNC demum ad id, quod maximè proprium est huius loci, veniamus, ac ex diuinis litteris probemus, fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelare dignatus est. D

Incipiamus ab Euangelijs. Fides certè, quam Christus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat, fides erat iustificans. Huius enim rei caussa fidem prædicabat & confirmabat, vt per eam homines saluarentur. *Venit enim quærere, & saluum facere quod perierat*. Luc. 19. Et: *Venit in hunc mundum peccatores saluos facere*. 1. Tim. 1. Et ideo pater *sic dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, Ioan. 3.

Videamus igitur, quam fidem Christus exigeret, quam laudaret, ad quam hortaretur, quam denique signis & prodigijs comprobaret. Matth. 9. Dominus cæcis petentibus lumen: *Creditis*, inquit, *quia hoc possum facere vobis?* Illis respondentibus, *vtique Domine*, ait, *secundum fidem vestram fiat vobis*. Quo loco Dominus, fidem omnipotentiæ, ac per hoc diuinitatis suæ, non misericordiæ specialis exegit. E

Matth. 16. cum S. Petrus confessionem fidei suæ illis verbis edidisset: *Tu es Christus filius Dei viui*. Eam fidem ita Dominus commendauit, vt diceret: *Beatus es Simon Bar Iona, quia non reuelauit tibi caro & sanguis, sed Pater meus, qui in cœlis est*. Eandemque S. Petri fidem, omnes Patres miris laudibus efferunt, vt quæ perfecta fides fuerit. Vide Hilarium lib. 6. de Trinit. Chrysostomum homil. 55. in Matt. Augustinum tract. 10. in epist. Ioannis. Cyrillus Dialogo 4. de Trinit. Et Leonem serm. 2. de assumptione sua ad Pontificatum. Quid autem Petrus tunc credidit, nisi Christi diuinitatem?

Similis fuit confessio fidei in Centurione, Luc. 7. quam Christus ita miratus est, vt diceret: *Tantam fidem se non inuenisse in Israel*. Neque enim aliud se credere Centurio ille professus est, nisi Christi omnipotentiam & diuinitatem, dicens: *Dic tantum verbum & sanabitur puer meus*.

Ioan. 1. cum Nathanael dixisset: *Rabbi, tu es Rex Israel, tu es filius Dei*. Dominus fidem eius approbans ait: *Quia dixi, vidi te sub ficu, credis*.

Ioan. 6. cum Dominus lõga oratione ad fidem cohortatus esset Iudæos, & illi non credentes abirent, interrogauit Apostolos, nũ & ipsi vellent abire? respõdit autem Petrus nomine omnium: *Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credimus, quia tu es Christus filius Dei viui*. Ex quo intelligimus hanc ipsam fuisse fidem, quam Dominus requirebat.

Ioan. 11. cum Dominus Marthæ dixisset: *Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?* Respondit illa: *Vtique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti*.

Ioan. 14. Dominus ipse docens, quod sit obiectum fidei, quã in nobis requirit. *Non creditis*, inquit, *quia ego in Patre, & Pater in me est? alioqui propter opera ipsa credite*. Et ca. 20. cum Thomas, aliquamdiu incredulus, tandem viso Domino exclamasset: *Dominus meus, & Deus meus*. Subiunxit Dominus: *Quia vidisti me Thoma, credidisti, beati qui non viderunt, & crediderunt*. Vbi certè beati dicuntur, qui credunt, Christum resurrexisse à mortuis, & Dominum, ac Deum esse. Id enim est, quod Thomas credidit. Denique ibidem; *Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius*. Hæc igitur fides, quæ respicit Christi diuinitatem, ipsa est, quæ & iustitiam, & vitã æternam tribuit. Atque hæc quidem testimonia probant, fidem iustificantem habere pro obiecto aliquid aliud præter misericordiam specialem.

Sed addamus alia testimonia, quibus probemus, non solum fidem iustificantem respicere alia obiecta, sed etiam fidem esse iustificantem, quamuis non respiciat misericordiam specialem, & non esse fidem iustificantem, si eam misericordiam forte respiciat. Marci 1. Leproso dicenti: *Domine si vis, potes me mundare*, Dominus ait: *Volo, mundare*. Leprosus iste de voluntate Domini, ac per hoc de misericordia speciali sine dubio ambigebat, alioqui non dixisset *si vis, potes*. Et tamen quia non defuit illi fides omnipotentiæ, & diuinitatis, impetrauit quod petijt. Ex quo intelligimus, fidem eius fuisse talem, qualẽ Dominus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat; quamuis deesset illi certitudo de misericordia speciali. Luc. 18. Pharisæus confidebat se esse iustum, & ideo orans dicebat: *Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut cæteri homines, &c.* Contra: *Publicanus non audebat oculos ad cœlum leuare, sed à longe stans, & pectus percutiens orabat, Deus propitius esto mihi peccatori*: Et tamen *descendit hic iustificatus ab illo*, id est, præ illo. Itaque Pharisæus habuit fidem specialis beneuolẽtiæ, & tamen repulsam passus est: Publicanus caruit fiducia illa, & cum timore, ac tremore ad Deum accessit, & iustificatus est. Neque dici potest, Pharisæum habuisse fidem, vel fiduciam beneuolentiæ, ob propria merita, quasi iustitiam suam ex se habere se crederet. Nam agebat gratias Deo de sua iustitia, proinde à Deo eam se habere credebat. Non

igitur

igitur iustificatur, qui iustum se esse confidit, sed qui cum metu, & tremore salutem suam operatur.

Accedat vltimo testimonium ex capite postremo Marci, vbi cum Dominus dixisset; *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Mox adiunxit: *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, in nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, &c.* Vbi apertissime videmus, fidem miraculorum vnam & eandem esse cum fide iustificante & saluante: certum autem est, fidem miraculorum non respicere tanquam obiectum specialem misericordiam, remissionis peccatorum, sed omnipotentiam, & diuinitatem filij Dei.

B Hæc igitur ex Euangelijs sufficiant, quibus addi possunt alia non dissimilia ex Actis & epistolis Apostolorum. Nam Actorum 2.4.10.13.& 17. narrantur conciones Petri & Pauli, quibus explicatio, & doctrina fidei continetur. In his autem nullum est verbum de speciali misericordia, sed totæ consumuntur in explicanda, & persuadenda resurrectione, & diuinitate Iesu Christi. Item Actor. 8. cum Philippus ab Eunucho baptismum postulante quæsiuisset, crederet ne ex toto corde, respondit ille: *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Atque hoc responso contentus Philippus, Eunuchum continuo baptizauit. Est igitur vere fides iustificans, non qua credimus, Deum nobis esse propitium, alioqui perperam egisset Philippus, qui sine tali fide Eunuchum baptizauit, sed qua toto corde, id est, sine vlla hæsitatione credimus, Iesum esse Christum, ac filium Dei, ac per hoc etiam Deum.

C Apostolus Paulus in epist. ad Rom. c. 4. explicans fidem Abrahæ, quæ reputata est illi ad iustitiam, non dicit, eum credidisse sibi per misericordiam specialem, remissa fuisse peccata, sed patrem se futurum multarum gentium ex filio quem sibi centenario vxor nonagenaria, & sterilis præter solitũ ordinem, cursumque naturæ paritura esset. Id enim credere, nihil aliud erat, nisi credere Deum; qui promiserat, omnipotẽtem, ac fidelissimum esse. Itaque Abrahæ fides ideo tanto præconio ab Apostolo laudatur, & in exemplum omnibus fidelibus ponitur, *quia* (vt ipse dicit) *in repromissione Dei non hæsitauit, neque considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Saræ, sed dedit gloriam Deo, plenissime persuasus, quoniam quæ promisit Deus, potens est & facere.*

D Item c. 10 *Hoc* (inquit idem Apostolus) *est verbum fidei, quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Hic quoque apertissime videmus obiectum fidei iustificantis & saluantis, esse resurrectionem filij Dei.

E Idem in priore ad Cor. c. 13. coniungit fidem, qua montes transferri possunt, quam illi vocant fidem miraculorum, cum spe & charitate; vt intelligamus, fidem miraculorum nõ esse aliam, quàm fidem, quæ cum spe & charitate iustificat. Idem in eadem epist. c. 15. *Notum, inquit, vobis facio Euangelium, quod prædicaui, in quo statis, per quod & saluamini, nisi forte frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die, secundum Scripturas, &c.* Vbi sine dubio fidei saluantis obiectum explicatur, nec tamen dicitur, tradidi vobis, vt vnusquisque se certo credat, per Christum esse iustificatum; sed tradidi vobis credendam passionem, sepulturam, & Resurrectionem Domini nostri Iesu Christi. Denique S. Ioannes, in epist. 1. c. 5. *Omnis, inquit, qui credit, quo-*

A *niam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Et infra: *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei?* Habemus igitur obiectum fidei iustificantis tam perspicue, & tam copiose in sacris litteris explicatum, vt aduersarij hæresim suam persuadere non possint, nisi nouas Scripturas veteribus abolitis solita temeritate confingant.

CAPVT IX.

Probatur ex traditione Ecclesiastica, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiæ, sed assensum ad omnia, quæ in verbo Dei continentur.

IAM vero quid vetus Ecclesia senserit, ac tradiderit de fide ad iustificationem, & salutem necessaria, quid ea videlicet sit & quod obiectum habeat, non potest clarius intelligi, quàm ex symbolo fidei, quod catechumenis initio traditur, vt cum fide recta, & sana ad lauacrum regenerationis accedant, hoc est, vt ex fide iustificentur, & iustificati salutem consequantur æternam.

Extat igitur in primis Symbolum antiquissimum, quod Apostolicum dicitur, propterea quod Apostoli ipsum condiderint, vt inter omnes constaret, quæ nam esset totius Christianæ fidei summa. Cuius rei testes sunt Ambrosius in epist. 81. ad Syricium. Hieronymus in epist. ad Pammachium aduersus Ioannem Hierosolymitanum. Augustinus in serm. 115. & 181. de tempore. Leo epist. 13. ad Pulcheriam, & ser. 11. de passione Domini. Maximus in serm. de Symbolo, & alij.

Contineri autem Symbolo, quamuis breuiter, & in summa, totum fidei obiectum, docet præter alios S. Augu. loco citato, serm. 115. de tempore, vbi Symbolum Apostolicum, his verbis definit: *Est*, inquit, *Symbolum comprehensio fidei nostræ simplex, breuis, plena, vt simplicitas consulat audientium rusticitati, breuitas memoriæ, plenitudo doctrinæ.* Et serm. 119. *Symbolum*, inquit, *est breuiter complexa regula fidei, vt mentem instruat, nec oneret memoriam.*

Hoc Symbolum habemus paulo latius explicatũ in Concilijs Oecumenicis Nycæno & Cõstantinopolitano, & rursus à S. Athanasio Episcopo Alexandrino, sed sicut quatuor Euãgelia, non tam sunt quatuor Euãgelia, quàm quatuor Symbola, Apostolicũ, Nycænum, Constantinopolitanum, & S. Athanasij, non tam sunt quatuor Symbola, quàm enarrationes quatuor eiusdem Symboli.

In Symbolo igitur fidei continentur multa, quæ necessario credenda sunt, si quis ex fide iustificari velit, de vnitate & Trinitate Dei, de Incarnatione, Passione, & Resurrectione Christi, de Ecclesia, de Baptismo, de vita æterna, de speciali autem misericordia ne verbum quidem. Itaque id solum prætermissum est quod solum ponendum erat, si vera esset Lutheranorum de fidei notione vel definitione sententia.

At (inquit Lutherus in comment. ad c. 3. epist. ad Galat.) *in Symbolo habetur: Credo sanctam Ecclesiam, quod non est aliud, quàm credo nullum esse amplius peccatum, nullam mortem in Ecclesia.* Sed inanis hæc obiectio est duab. de causis. PRIMO, quia sanctam Ecclesiam esse credimus, quoniam sponsum habet sanctum & multos filios sanctos, & extra rem nullus est sanctus: non autem quoniam omnes, qui in ea sunt, sancti sint. Scimus enim, Ecclesiam esse aream, in qua sunt paleæ cum tritico; & rete in quo sunt boni &

mali pisces, & domum, in qua sunt vasa alia in honorem, alia in contumeliam. SECVNDO, quoniam qui credit Ecclesiam sanctam, non tenetur credere, se iam esse partem Ecclesiæ sanctæ. Catechumeni enim credunt Ecclesiam sanctam, & tamen sciunt, se nondum partem eius esse: qui vero iam baptizati sunt, & intus manent, sciunt se partem esse corporis Ecclesiæ. Sed an sanctitatem eius participent, quæ potissimum in charitate sita est, neque sciunt, neque scire, aut credere tenentur.

At (inquit Philippus, in Apologia confess. in articulo de fide) *Non est omissa remissio peccatorum in Symbolo fidei; atque illa est, quam fides iustificans proprie intuetur.* Sed facile hoc reijcitur. Nam in primis, si fides iustificans recte definita esset fiducia misericordiæ propter Christum; deberet saltem magna pars Symboli, si non totum, cum hac definitione congruere. Contra autem factum esse videmus, cum ex articulis duodecim, vnus tantum sit, qui vtcunque ad fiduciam misericordiæ accõmodari posse videatur: nam reliqui vndecim neque de misericordia docent aliquid, neque ad fiduciam vlla ratione, sed ad solam credulitatem (vt sic loquamur) pertinent.

Deinde, articulus de remissione peccatorum, non docet specialem & absolutam beneuolẽtiam, quam aduersarij obiectum fidei iustificantis faciũt, sed beneuolentiam generalem, & quæ suis conditionibus non caret, cum ex baptismi perceptione dependeat. Nam quod in Symbolo Apostolico habetur: *Credo remissionem peccatorum*, in Constantinopolitano explicatur cum dicitur, *Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum.* Quocirca Catechumeni etiam ante baptismum, totum fidei Symbolum recitant & credunt; & tamen nondum habent remissionem peccatorum, sed eam obtinendam per lauacrum regenerationis expectant. Itaque sensus illius articuli non est, credo aut confido mihi remissa esse peccata, sed credo & confiteor, in Ecclesia Catholica esse donum remissionis peccatorum, quod per baptismum, aliaque Sacramenta percipitur.

Præter hoc testimonium totius Ecclesiæ Symbolum fidei Catechumenis tradentis, adferri possunt etiam testimonia singulorũ Patrum, qui de fide iustificante cum disserunt, eam semper intelligũt, quæ Catholica dicitur, quæque totũ Symbolũ respicit.

S. Irenæus, lib. 1. ca. 2. 3. & 4. explicat regulam fidei Christianæ, quod idem facit Tertullianus, in lib. aduersus Praxeam; vterque autem nihil aliud credendũ docet, nisi articulos Symboli Apostolici, quamuis nomen Symboli non habeant. Sanctus quoque Basilius, in oratione de confessione fidei, docet, fidem ad salutem & iustificationem necessariam illam esse, qua creduntur ea, quæ Deus reuelauit: neque fidei specialis in tota illa oratione vsquam meminit.

Pari ratione Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi quinta scribit, fidem iustificantem esse fidem dogmaticam, qua credimus Iesum esse Christum, & à mortuis resurrexisse, atque alia id genus dogmata. Idem quoque Catechesi 18. explicans, quid sit credendum Catechumenis, vt baptizari possint, totum Symbolum tradit, & exponit, neque vsquam meminit fiduciæ specialis misericordiæ.

Idem faciunt Gregorius Nazianzenus, Oratione in sanctum Lauacrum extrema, & in tractatu de fide Nycæna: Chrysostomus in duabus homilijs de Symbolo, Eusebius Emissenus in homilijs item duabus de Symbolo, Ruffinus in explicatione Symboli, sanctus Augustinus, in lib. de Fide & Symbolo, in libro de Genesi imperfecto, cap. 1. Et

A in Enchiridio per multa capita; Fulgentius, in libro de fide ad Petrum, & auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui omnes, cum Symbolum explicant, tum profitentur, ea omnia se docere, quæ ad fidem Christianam pertinent; & tamen nemo est eorum, qui vel semel specialis istius fidei Lutheranorum meminerit.

Sed patet ex Augustino, & qui eum sequuti sunt, Prospero, Leone, atque Fulgentio, verba ipsa proferre. Igitur S. Augustinus in Enchirid. c. 2. dicit, Deum fide, spe, & charitate coli, & cap. 5. dicit, mentem imbui debere fide, vt bene viuendo tendat ad speciem. Et c. 7. dicit, salutem his tribus acquiri, fide, & spe, & charitate. Nam quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit: sed non potest in-

B uocari nomen Domini nisi prius credatur: ideo fides credit, spes & charitas orant. Ex quibus locis manifeste colligimus eum loqui de fide iustificante & saluante.

De hac igitur fide iustificante, mox cap. 8. docet, eam distingui à spe, ac per hoc etiam à fiducia nõ solum nomine, sed etiam obiecto, vnde sumitur ratio propria, essentiaque virtutum. *Est*, inquit, *fides & malarum rerum & bonarum, quia & bona creduntur & mala, & hoc fide bona non mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & præsentium, & futurarum. Credimus enim mortuum Christum, quod iam præteriit, credimus sedere ad dexteram Patris, quod nunc est, credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est & alienarum. Nam & se quisque credit aliquando cœpisse, nec fuisse vtique sempiternum; & alia*

C *atque alia: nec solum de alijs hominibus multa, quæ ad religionem pertinent, verum etiam de Angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eum pertinentium, qui earum spem gerere perhibetur. Quæ cum ita sint, propter has caussas distinguenda erit fides à spe, sicut vocabulo, ita & rationabili differentia.*

Idem Augustinus in l. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, capite quinto: *Nostra*, inquit, *fides, hoc est Catholica fides, iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit. Quia iustus ex fide viuit.* Vbi S. Augustinus loquitur de fide iustificante, quæ discernit iustum ab iniusto, & dicit, eam fidem esse Catholicam, id est, fidem dogmaticam, communem toti Ec-

D clesię, non specialem illam, quæ eius tantum est, qui credit, vel confidit sibi remissa esse peccata. Et paulo infra, dicit, hanc fidem esse rectam, quæ hæresi opponitur, & ratione cuius melior est mulier bis nupta catholica, quàm virgo hæretica. Vbi sine dubio per fidem iustificantem, intelligit fidem qua creduntur articuli & dogmata omnia sine vlla permixtione perfidiæ.

Sanctus Leo sermone quarto de Epiphania: *Hoc est*, inquit, *quod iustificat impios, hoc est, quod ex peccatoribus facit sanctos, si in vno eodemque Domino nostro Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

S. Prosper in lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 18. enumerat breuiter summam fidei de Trin. & In-

E carnatione. Deinde c. 19. hanc ipsam dicit esse fidem iustificantem: *Qui non crediderit*, inquit, *habendo fidem, nec iustitiam cordis habere poterit, nec salutem.*

Sanctus Fulgentius, in lib. de fide ad Petrum, in ipso prologo, loquens de fide Catholica & dogmatica, quam in toto eo libro exponit: *Gaudeo*, inquit, *quod pro fide vera, sine vllo perfidiæ vitio custodienda sollicitudinem geris, sine qua nulla potest prodesse, imo nec esse conuersio. Apostolica quippe dicit auctoritas, quia sine fide impossibile est placere Deo. Fides namque*

est bonorum omnium fundamentum, fides est humanæ salutis initium. Sine hac fide, nemo ad filiorum Dei numerum potest peruenire: quia sine ipsa, nec in hoc sæculo, quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam.

S. Bernardus, multis in locis hoc docet, sed vnum in præsentia nobis citasse sufficiet, serm. 6. in vigilia Natiuitatis, cũ loqueretur de fide Incarnationis, & aliorum mysteriorum: *Beati*, inquit, *qui non viderunt, & crediderunt. Pars nostra hæc in verbo vitæ, nec sane contemptibilis, ex qua nimirum viuitur, & qua vincitur mundus, quoniam iustus ex fide viuit: & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Hæc est, quæ velut quoddam æternitatis exemplar præterita simul & præsentia, ac futura sinu quodam vastissimo comprehendit.* Vbi fidem iustificantem dicit, complecti præterita, præsentia, & futura, quia credim' omnes articulos à Deo reuelatos, quorum alij sunt de rebus præteritis, alij de præsentibus, alij de futuris.

CAPVT X.

Probatur idem rationibus.

POSTREMO, manifestis rationibus potest fides ista specialis explodi.

PRIMA ratio, Fides (vt ipse etiam docet Caluinus) in nihil aliud collimare debet, nisi in verbum Dei. Non enim potest esse certa & infallibilis, nisi eius auctoritate nitatur, qui nec falli potest, nec fallere: at in verbo Dei nusquam repetitur annunciata salus, vel remissio peccatorum mihi, aut illi in particulari, exceptis quibusdam paucis, vt Paralytico, cui dictum est Matt. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Et Peccatrici, de qua dictũ est Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et fortasse Adulteræ, cui dictum est Ioan. 8. *Vade, & iam amplius noli peccare.* Et Zachæo, de quo dictum est Lucæ 19. *Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ.* Et Latroni, cui dictum est Luc. 23. *Hodie mecum eris in Paradiso.* Non igitur possunt reliqui homines credere, nisi omnino temere, tãquam ex verbo Dei sibi remissa esse peccata.

Respõdent, specialem promissionem contineri in generali: nam qui dixit Ioan. 3. *Qui credit in filium, habet vitam æternã*: significauit omnes qui credũt, hoc est, illũ & illum, qui credit, habere vitam æternam: Pari ratione qui dixit, Actor. 13. *In hoc omnis, qui credidit, iustificatur.* Et Rom. 3. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi omnes, & super omnes, qui credunt in eum*: significauit, omnes & singulos, qui credunt, iustificari.

Sed hæc responsio multis nominibus peccat. PRIMVM enim nusquam dicit Scriptura, qui credit sibi remissa esse peccata, habet vitam æternam, aut iustificatur; sed qui credit in filium, habet vitã æternam, vel iustificatur. Quod autem credere in filiũ, sit credere sibi remissa esse peccata per filium, non habent aduersarij ex verbo Dei, sed ex interpretatione sua; proinde non possunt id facere obiectum fidei, nisi velint ex verbo suo facere verbum Dei.

Adde, quod interpretatio ipsorum tantum abest, vt sit verbum Dei, vt etiam repugnet verbo Dei. Nam idem Ioannes, qui scripsit: *Qui credit in filium, habet vitam æternam*; scripsit 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Et infra: *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei?* Itaque credere in Filium, ipso interprete Euangelista Ioanne, est credere, quod Iesus sit Filius Dei, & Christus. Sic etiam B. Paulus, qui

A scripsit: *In hoc omnis qui credit, iustificatur, & iustitia in omnes qui credunt in eum.* Idem explicuit verba sua, cum ait ad Rom. 10. *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus eum suscitauit a mortuis, saluus eris.* Itaque non modo non habentur in Scriptura illæ particulares propositiones, quas aduersarij certa fide se tenere profitentur, videlicet, Luthero, aut Caluino remittuntur peccata; sed neque habetur illa generalis, Omnis qui credit sibi per Christum remissa esse peccata, iustificatur.

Deinde peccant aduersarij etiam in eo, quod ex antecedente conditionato colligunt conclusionem B absolutam. Nam illæ propositiones: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Et: *In hoc omnis qui credit, iustificatur*; conditionatæ sunt, ac si dictum esset, Si quis credit in filium, is habet vitam æternam: Et si quis in Christum credit, iustificatur. Ita enim explicat Apostolus ad Romanos 10. *Si credideris in corde tuo, &c.* Et Philippus Actorum 8. *Si credis ex toto corde, &c.*

Ex his autem conditionatis propositionibus recte colligitur conditionata conclusio. Igitur ego, si credo, habeo iustificationẽm, & vitam æternam. Absoluta vero conclusio, quam aduersarij volunt, requirit assumptionem absolutam, videlicet illam, Atqui ego credo in filium. Quæ assumptio absoluta non est in verbo Dei, sed in opinione mea. Opinio autem C ista mea non solum non est verbum Dei, sed etiã fallax esse potest. Nam si omnis, qui existimat se credere, re vera crederet, sicut oportet, hæretici omnes, quantumuis inter se contrarij, recte crederẽt & saluarẽtur. Quis enim vnquam hæreticus fuit tam absurdus & deploratus, qui se non arbitraretur rectissime credere? certe Lutherani, qui Caluinianos & Anabaptistas pro hæreticis habent, ne cogantur fateri, illos recte credere, non possunt admittere, omnes illos re vera credere, qui arbitrantur se credere: quod idem Caluiniani & Anabaptistæ eadem de caussa non admittent.

Adde quod secundum Scripturas, non satis est, quocunque modo credere, sed oportet toto corde D credere, vt dicitur Actor. 8. Et quemadmodum Dominus dicit, *Omnis qui petit*, Lucæ 11. Et tamen Iacobus in epistola sua, cap. 4. vere scribit: *Petitis & non accipitis, eo quod male petatis.* Sic etiam quamuis Scriptura dicat: *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Tamen verissime dicere possumus, multi credunt in Filium, & non habent vitam æternam, eo quod male credãt. Neque hoc negare possunt aduersarij, quippe qui fidem negant esse veram, nisi sit viua, & fructus bonorum operum pariat. At quis est, qui certo affirmare queat, & se toto corde, atque vt oportet, credere, & fidem habere viuam, & cum charitate coniunctam?

Denique peccant aduersarii in eo, quod existimãt, illas propositiones: *Qui credit in filium, habet vitam æternam. In hoc omnis, qui credit, iustificatur*, & alias si- E miles, ita esse intelligendas, vt sola fides sufficiat ad iustitiam & salutẽ, quod aperte falsum esse in libro sequenti demonstraturi sumus. Qui enim credit in Filium, habet vitam æternam, si cætera adhibeat, quæ fides ipsa adhibenda demonstrat. Quare tametsi fateremur, scriptum esse in libro Dei, Omnis qui credit sibi remitti peccata, iustificatur, & pariter scriptum esse, talis vel talis homo credit, sibi remitti peccata; quæ falsa esse docuimus, adhuc tamẽ non posset recte colligi, talem illum hominem vere esse iustificatũ. Proinde fides illa specialis non esset certa, ac per hoc neque diuina, neque iustificans.

Secvnda ratio, Fides iustificans præcedere debet iustificationem: Fides autem specialis misericordiæ sequitur iustificationem; Igitur fides specialis misericordiæ, non est fides iustificans.

Propositio huius argumenti certissima est, nam fides est caussa iustificationis: caussam enim significant illæ propositiones, *ex* & *per*, cum dicitur ad Ro. 5. *Iustificati ex fide.* Et c. 3. *Qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Omnis autem causa prior est effectu. Quocirca S. Augustinus in libro de spiritu & littera, cap. trigesimo, hunc ordinem statuit inter actus Iustificationis, vt Primo loco sit lex, per quam est cognitio peccati. Secvndo, fides, quæ impetrat gratiam contra peccatum. Tertio, gratiam, quæ iustificat à peccato. Et in epistola centesima sexta, & alibi sæpe repetit, per fidem impetrari remissionem peccatorum, ac per hoc fidem priorem esse iustificatione.

Assumptio eiusdem argumenti, nullo negotio demonstratur; nam si fides illa specialis non sequitur iustificationem, falsa esse conuincitur. Quomodo enim vera fides est, qua credo mihi remissa esse peccata, si dum ita credo, nondum sunt remissa peccata, sed sunt per hunc ipsum actum postea remittenda? Deinde si obiectum huius fidei est illa propositio, mihi sunt per Christum peccata remissa, certe prior debet esse remissio, quàm fides, cum omnis actus pẽdeat ab obiecto, non contra obiectum ab actu. Neque multum refert, si quis forte dicat, fide speciali nõ credi peccata esse remissa, sed remitti in præsens, nam semper remissio est obiectum fidei, ac per hoc prius debet esse, quàm fides, neque intelligi potest, vt obiectũ fiat per illum ipsum actum, cuius est obiectum, cum obiectum det essentiam actui, non actus obiecto: Non igitur fides illa iustificare potest, quæ iustificationem ipsam specialem pro obiecto habet.

Tertia ratio, Fides illa specialis, quam aduersarij fingunt, esse fidem iustificantem, tollit è medio orationem, sacramenta, bona opera, & quidquid aliud ad salutem nostram Deus instituit: non igitur fides iustificans, sed fides iustificationem impediens, & in exitium, ac perditionem adducens, iure nominari potest. Nam si certo, atque ex fide credere debeo, mihi peccata esse remissa per Christũ, quomodo possum cũ Publicano dicere, Deus propitius esto mihi peccatori, aut cum Apostolis, & Ecclesia vniuersa, Dimitte nobis debita nostra, nisi hæsitem in fide, & Deum mendacem efficiam? cur enim si precarer à Deo, vt Verbum ipsius caro fieret in vtero Virginis, infidelis iudicarer, & non similiter infidelis merito iudicabor, si petam à Deo remissionem peccatorum, cum nõ minus certa fide credere debeam, mihi remissa esse peccata, quàm verbum carnem in vtero Virginis esse iam factum?

Deinde quid opus est baptismo, si per fidem, quæ baptismum præcedere debet, certus sum mihi iam remissa esse peccata? Itaque Lutherus satis cõgruenter ad hanc suam hæresim, de fide speciali scripsit in libro de captiuitate Babylonica, capite de baptismo, iustificari hominem, qui credit etiamsi forte is qui baptizat, neque intendat baptizare, neque baptizet in nomine Domini. Quod idem dici potest de Sacramento reconciliationis, siue pœnitentiæ, alijsque remedijs peccatorum diuinitus institutis.

Qvarta ratio, quæ proprie refellit eos, qui volunt fidem iustificantem esse fiduciam beneuolentiæ specialis: nam tametsi fiducia obtinendæ veniæ, qualis esse debet in homine pœnitentiam agente, præcedat iustificationem, tamen fiducia, qua quis confidit, sibi remissa esse peccata, seque Deo gratum esse, & hæredem regni, de qua loquuntur aduersarij, pendet à bona conscientia, & perseuerantia in dilectione Dei, & operibus bonis, ac proinde præexigit iustificationem, non illam efficit, ac per hoc non est fides iustificans, sed aliud fide iustificante posterius.

Pendere fiduciam, atque etiam nasci ex bona conscientia, & perseuerantia in dilectione, & operibus bonis perspicue tradunt diuinæ scripturæ. Psalm. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.* Ecclesiastici 2. *Dirige viam tuam, & spera in illum,* Oseæ 12. *Et tu ad Dominum Deum tuum conuerteris, misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper.* 1. Ioan. 2. *Manete in eo, vt cum apparuerit, habeamus fiduciam.* Et c. 3. *Si cor nostrum nõ reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* 2. Pet. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.*

Sanctus quoque Augustinus in libro de agone Christiano, cap. 13. *Fides,* (inquit) *est prima, quæ subiugat animam Deo, deinde præcepta viuendi, quibus custoditis, spes nostra firmatur.* Et tracta. 6. in Ioannem, docet fiduciam ex charitate procedere. Vbi in eandem sententiam sanctum Ioannem Chrysostomum, homilia 5. in Matth.

Qvinta ratio, quæ proprie Caluinum respicit: Fides iustificans pacem & tranquillitatem animi parit, iuxta illud Apostoli ad Rom. 5. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.* At fides illa specialis, quam Caluinus docet perturbationem, & desperationem mentibus adfert. Vult enim Caluinus, fide speciali non solum credi oportere, nobis per Christum remissa esse peccata, sed etiam plane cognosci, nos ad numerum prædestinatorum certo pertinere, & fidem semel habitam amitti non posse lib. 3. Institutionum, cap. 2.

At quis (obsecro) talem se fidem habere sperare potest? & si hæc ipsa fides, & sola ipsa iustificat, quis iustum se futurum esse, aut vnquam se fuisse confidet? Falli enim posse eos, qui se prædestinatos, aut nunquam lapsuros arbitrantur, docet apertissime tum experientia, qua videmus quotidie homines labi, tum ipse etiam Caluinus in eodem loco, vbi sic loquitur: *Tot vanitatis recessus sunt, tot mendacij latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi obtectum est, vt seipsum sæpe fallat. At vero qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant diabolis nihilo se in hac parte præcellere.*

Certe si hæc vera sunt, maxima pars hominum merito de salute desperat. Nam si ex ijs, qui statuunt in corde suo se iustos ac prædestinatos esse, plurimi falluntur, & cum se Angelis pares arbitrentur, nihilo sunt diabolis meliores, nonne merito omnes formidare debent, ne ipsi sibi imponant? quod si hoc formidant, nonne fide iustificante iam carent, quę certa & firma notitia diuinæ beneuolentiæ esse debet.

CAPVT XI.

Refelluntur obiectiones aduersariorum.

Obiicivnt aduersarij pro fide sua speciali, Primo, testimoniũ illud ad Hebræos vndecimo, quod nos etiam primo loco aduersus eos attulimus. Nam cum definitur fides sperandarum substantia rerum; contendunt per substantiã rerum sperandarum intelligi debere expectationem certam promissæ misericordiæ. Nam vox Græca ὑπόστασις expectationem significat, vt colligitur ex illo Psa. 38. *Quæ est*

est expectatio mea, nonne Dominus? & substantia mea apud te est. Tum ex ca. 3. ad Hebræos, vbi cum dixisset Apostolus: *Quæ domus sumus nos, si fiduciam, & gloriam spei vsque in finem firmam retineamus.* Paulo post in eandem sententiam dicit: *Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ eius vsque in finem firmum retineamus.* Vbi repetitio illorum verborum (*vsque in finem firmum retineamus*) conuincit, idem significatum esse per fiduciam, & per substantiam, quæ in Græco est *ὑπόστασις*.

Respondeo, sanctus Ioannes Chrysostomus, sine dubio Græcæ linguæ peritissimus erat, nec ignorabat quid significaret vocabulum *ὑπόστασις*. Ipse autem auctor est expositionis, quam nos supra capite quinto sequuti sumus. Hæc autem sunt eius verba, homilia duodecima in epistolam ad Hebræos: *Quoniam ea quæ sunt in spe, sine substantia esse putantur, fides eis tribuit substantiam, magis autem eis non tribuit, sed ipsa est essentia eorum, vt puta; Resurrectio nec dum facta est, & nec dum est in substantia: sed fides facit eam subsistere in anima nostra, hoc est, quod dixit substantia.* Nec alio modo locum istum exponunt cæteri Græci interpretes, quorum auctoritate freti, contemnere possumus nouam Grammaticam Melanchthonis & Kemnitij.

Sed præterea tametsi vocabulum *ὑπόστασις* significare posset expectationem (negari enim non potest, quin multa, variaque significet) tamen in locis allegatis ex Psalmo trigesimo octauo, & ex epistola ad Hebræos, sine dubio non expectationem, sed substantiam, siue subsistentiam significat. Nam in Psalmo citato vbi legimus, *& substantia mea apud te est*, in Hebræo quidem est, תוחלתי expectatio mea: tamen septuaginta viri non ignorantes, per expectationem eo loco significari rem expectatam, quæ est vera vita, & substantia apud Deum, ideo verterunt *ὑπόστασιν*.

In epistola vero ad Hebræos in ipso initio capitis primi, vbi legimus: *Qui cum sit splendor Patris, & figura substantiæ eius*, Græce, *χαρακτὴρ ὑποστάσεως*, non significat vocabulum hoc expectationem, sed substantiam, est enim filius perfecta imago substantiæ Patris, id est, subsistentis personæ paternæ. Qua notione vtuntur hac voce passim Theologi tum veteres, tum recentiores. Capite autem tertio, initium substantiæ Christi, non significat initium fiduciæ, sed initium nouæ creaturæ, quod initium est fides. Nam (vt dicitur ad Galat. 4.) cum iustificamur, formatur Christus in nobis, & ideo dicimur ad Galat. 6. noua creatura. Et ad Ephes. 1. dicimur creati in Christo Iesu, in operibus bonis. Itaque participes sumus Christi, vt membra capitis, si tamen retinemus initium huius nouæ substantiæ eius, per quam formatus est ipse in nobis, quod initium est fides, quæ per dilectionem operatur.

Addo postremo, non posse aduersarios ex definitione fidei, quæ habetur ad Hebr. 11. errorem suum constabilire, quamuis eis concederemus, nomine *ὑποστάσεως* intelligi expectationem, siue fiduciam, Nam illud (*rerum sperandarum*) proprie refertur ad vitam æternam, & corporis resurrectionem, de quibus Apostolus dicit, ad Rom. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus.* Et ad Titum secundo: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.* Expectatio autem vitę ęternæ non est fides iustificans, etiam secundum doctrinam aduersariorum, qui fidem iustificantem definiunt fiduciam misericordiæ, qua in præsentia peccata remittantur, aut remissa sunt, & per quam iusti reputamur à Deo, non per quam expectamus, vt iusti reputemur.

SECVNDA obiectio, Apostolus ad Rom. 4. dicit, Abrahamum iustificatum ex fide; per fidem autem intelligit fiduciam misericordiæ. Nam explicans fidem Abrahami dicit, *Qui contra spem in spem credidit.* Et infra: *Non hæsitauit diffidentia.* Similia sunt illa, Marci 11. *Quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis.* Vbi (*credite*) accipitur pro confidite, non enim tenemur fide proprie dicta credere, nos accepturos omnia, quæ petimus, cum multa petamus quæ non accipimus. Item illud Iacobi 1. *Postulet autem in fide nihil hæsitans.* Denique huc etiam pertinet illud 2. Paralip. 20. *Credite in Domino Deo vestro, & securi eritis.*

Respondeo, In his omnibus locis, vocabulum fidei accipitur pro vera fide Catholica, qua credimus id omne, quod Deus reuelat; non pro fiducia, aut confidentia. Quamuis illud verum sit, fidem qua impetrantur miracula, magna esse debere, vt etiam gignat fiduciam quandam impetrandi quod petitur. Nam propterea dixit Dominus Chananeæ: *O mulier magna est fides tua,* Matt. 15. & Apostolus 1. Cor. 13. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.* Esse autem fidem miraculorũ, fidem ipsam Catholicam, supra probauimus ex ca. vlt. Marci, & ex hoc ipso loco, 1. Cor. 13. Neque res in controuersiam vocanda esset, cum satis constet, miracula fieri ad confirmandam fidem, quæ fundamentum est religionis & salutis, iuxta illud Marci vltimo: *Illi autem profecti, prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Et illud Actor. 3. *In fide nominis eius hunc, quem vos videtis, confirmauit nomen eius. Et fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam.*

Illud igitur Roman. quarto: *Qui contra spem in spem credidit:* Hanc sententiam habet, credidit ob diuinam promissionẽ, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. Illud autem (*Non hæsitauit diffidentia*) significare posset, fidem Abrahæ fuisse insignem, ita vt fiduciam quoque pepererit. Quanquam supra notauimus, diffidentiam hoc loco positam esse pro incredulitate, cum sit in Græco *ἀπιστίᾳ*. Denique Apostolus euidenter aperit, quæ fuerit fides Abrahæ, cum ait: *Plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere.* Itaque omnipotentiam Dei credidit Abraham. Deum autem esse omnipotentem, fide tenemus, non fiducia.

Illud Marci 11. *Credite quia accipietis*, ad fidem proprie dictam pertinet, sed intelligitur cum conditione si bene petatis, & si expedit vobis dari. Illud Iacobi 1. *Postulet in fide nihil hæsitans*, excludit dubitationem fidei contrariam. Vult enim Deus, omnipotentiam suam sine vlla dubitatione credi: nam ideo Dominus Matt. 9 petebat à cæcis: *Creditis quia hoc possum facere vobis?* Et Angelus Gabriel, Luc. 1. Zachariam puniuit, quod promittenti Deo filium, obiecerit senectutem suam, & sterilitatem coniugis. Et ad Mariam idem Angelus de Christi & Ioannis conceptione loquens: *Non erit* (inquit) *impossibile apud Deum omne verbum.* Nec tamẽ esset absurdum, aut contra sententiam nostram, si quis doceret, loqui Iacobum de fide, quæ gignit fiduciã, ac per hoc non solum incredulitatem, sed etiam diffidentiam excludere.

Illud denique 2. Paral. 20. *Credite in Dominum Deum vestrum, & securi eritis.* De fide proprie dicta intelligitur, fideles enim suos Deus protegit & custodit.

Id vero ex sequentibus verbis manifeste colligitur. Sequitur enim: *Credite Prophetis eius, & cuncta euenient prospera.* Vbi non significat Scriptura, fiduciam esse ponendam in Prophetis, sed fidem habendam verbis eorum. Neque credibile est intra duas lineas Scripturam accepisse verbum (credendi) nunc pro fiducia, nunc pro fide. Semper igitur accepit pro fide.

Tertia obiectio sumitur ex illis locis, vbi reprehenduntur quidam ob timiditatem, & tamen ea reprehensio refertur in defectum fidei, ex quo sequitur vt fides accipiatur pro fiducia, cui proprie opponitur timor. Matth. 6. *Quanto magis vos modicæ fidei.* Matth. 8. *Quid timidi estis modicæ fidei?* Matt. 14. *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Matt. 16. *Quid cogitatis modicæ fidei?* Et confirmatur argumentum, quoniam sicut timor, qui est fiduciæ cõtrarius, opponitur fidei, sic etiam interdum fortitudo, quæ proprie nascitur ex fiducia, in Scripturis tribuitur fidei, Heb. 11. *Sancti per fidem vicerunt regna, fortes facti sunt in bello, &c.* 1. Petri 5. *Cui resistite fortes in fide.* Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, &c.*

Respondeo, Non est mirum si timiditas, quæ fiduciæ opponitur, referatur in defectum fidei, quãdoquidem ipsa fiducia oritur ex fide. Sed non ideo confundenda est fides cum fiducia. Itaque cum Dominus ait: *Quid timidi estis modicæ fidei.* Docet ideo timorem in Apostolis locum inuenisse, quoniam debiles erant in fide. Nam si magna, id est, firmissima & intentissima fide credidissent Christum esse Deum, ac per hoc vbique præsentem & omnipotentem, semperque vigilantem, ac suorum prouidentiam gerentem, ex ea fide concepissent fiduciam euadẽdi periculum naufragij, etiamsi Christus corporaliter dormiret; sed quoniam dubitabant, an periculum illud euadere possent, nisi Christum dormientem excitarent, ideo merito audierunt, quid timidi estis modicæ fidei? quod idem ad alia loca respondendum est.

Eadem de caussa fortitudo tribuitur fidei, quoniã fides est radix & origo fiduciæ, & ipsius etiam charitatis, quibus contraria omnia superantur. Quamuis illud etiam dici posset, fortitudinẽ referri in fidem, quoniam fides est genus armorum spiritualium, quibus armati fideles fortiter bellum gerunt aduersus Principes & potestates, contra nequitiæ spiritualia in cælestibus: sed eadem ratione referri posset fortitudo in alias Christianas virtutes, quæ sunt omnia spiritualium armorum genera, vt idem Apostolus docet ad Ephes. 6.

Qvarta obiectio, in qua multum omnino confidere videntur Hæretici, sumitur ex illis verbis ad Rom. 4. *Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio.* Videntur enim hæc verba plane cogere, vt per fidem intelligamus fiduciam, siue assensum, quo amplectimur promissionem, eamque nobis applicamus. Nam quemadmodum in humanis contractibus non est rata donatio vel promissio, donec illam is, cui facta est, acceptauerit; sic etiam promissio remissionis peccatorum non est firma, id est, non sortitur effectum suum, nisi homo per fidem illam amplectatur, & dicenti Deo, remittuntur tibi peccata tua, dicat homo, credo mihi remitti peccata mea. Nam si id non dixerit, mendacem facit Deum, iuxta illud 1. Ioan. 5. *Qui non credit, mendacem facit eum.* Igitur vt firma sit promissio, ex fide iustificat Deus, id est, eos iustificat, qui credunt & confidunt se iustificari. Alioqui si per fidem intelligeremus fidẽ historicam, qua credimus Christum esse natum de Virgine, & alia id genus, ineptissima esset illa Paulina sen-

A tentia, Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Hoc argumentum proponere volui paulo etiam clarius, quàm aduersarij ipsi facere soleant, vt clarior quoque ac euidentior fiat solutio.

Respondeo, si Deus alicui manifeste diceret, remittuntur tibi peccata, vt reuera dixit Paralytico, & Magdalenæ, sine dubio credere, & confidere is deberet, sibi vere peccata esse remissa, alioqui mendacem faceret Deum, vt S. Ioannes dicit. Sed non ideo per eam fidem is iustificaretur, nam vt supra ostendimus, fides ista, vt etiam fiducia posterior esset remissione peccatorum, ac proinde eam efficere non posse.

Cæterum Apostolus ad Rom. 4. non loquitur de
B promissione remissionis peccatorum, vt aduersarij falso assumunt; sed de promissione facta Abrahæ, quod Pater fieret multarum gentium, siue, quod est idem, de promissione vocationis gentium ad iustitiã & salutem. Hæc autẽ promissio non poterat esse firma & rata, si iustificatio contingeret ex lege Mosis, vel ex operibus factis ex viribus liberi arbitrij, nam tunc vel nulli omnino, vel soli Iudæi iustificati saluatique fuissent; quare vt firma sit promissio & gratuita, non debita, non iustificat Deus homines ex lege, aut operibus factis ex solis naturæ viribus, sed ex fide Iesu Christi, quæ sola est initium gratuitæ, veręque iustitiæ non solum Iudæis, sed etiam gentibus.

Itaque aduersarij perperam intelligunt in hoc testimonio, tum vocabulum promissionis, tum vocabulum fidei. Et quidem, per vocabulum promissionis, non intelligi remissionem peccatorum, sed vo-
C cationem gentium, patet ex illis verbis: *Vt firma sit promissio omni semini, non ei, qui ex lege est solum, sed & ei, qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est, quia patrem multarum gentium posui te.*

Per vocabulum autem fidei non intelligit fidem seu fiduciam, qua quis credit aut confidit sibi remissa peccata, sed etiam dogmaticam, quam illi vocant historicam, patet ex verbis sequentibus: *Sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam; sed etiam propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum,*
D *qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis.* Hic enim videmus fidem iustificantem in Abrahamo fuisse fidem omnipotentiæ Dei, & in nobis similiter fidem, qua credimus, Deum excitasse Christum à mortuis.

Quod autem sanctus Ioannes scribit: *Qui non credit, mendacem facit eum,* non solum locum haberet in eo, qui non crederet, sibi remissa esse peccata, si Deus hoc illi speciali verbo significaret: sed etiam locum habet in ijs, qui non credunt, Iesum esse filium Dei, & alia dogmata, quæ Deus per Prophetas & Apostolos suos manifestauit.

Qvinta obiectio, Fides non iustificat, vt respicit in verbo Dei rerum gestarum historias, aut commi-
E nationem pœnarum, aut præcepta & leges operum faciendorum, sed solum vt respicit promissionem salutis, & hanc non in genere, sed in speciali; igitur recte definita est fides iustificans, fiducia specialis misericordiæ propter Christum.

Et quidem fidem non iustificare, vt respicit historias, probant, quoniam non docet, quomodo ab ira Dei liberemur, sed potius auget pauores, & desperationem. Quod enim est signum terribilius iræ Dei, quàm placari Deum non alia victima potuisse, nisi morte filij?

Eam item fidem non iustificare, quæ proponit minas & iudicium Dei iustum in peccatores, eadem ratione probant, quoniam fides iustificans facit quærere Deum, fides autem minarum & iudicij absterret potius & fugere compellit.

Eam quoque fidem, quæ docet mandata & legem operum, non iustificare, probant, quoniam illa fides adigit homines ad desperationem, cū requirat exactam legis impletionē, quam nemo præstare potest.

Denique fidem promissionum generatim solum propositarum non iustificare, probant, quia promissio non adfert pacem, & tranquillitatem animæ, nisi in speciali applicetur. Restat igitur, vt illa sola fides iustificet, quæ respicit promissionem salutis, vt in speciali ad nos pertinet. quocirca Lutherus in comment. ad primum & tertium cap. ad Galat. totam vim promissionum sitam esse dicit in pronominibus, NOSTRIS, NOBIS, ME, &c. Vt cum dicitur Galat. 1. *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris*. Et c. 3. *Factus est pro nobis maledictum*. Et c. 2. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.*

Respondeo, aduersarij non male ratiocinantur apud suos, quibus persuaserunt, fidei iustificantis officium esse, reddere homines securos, ac certos de remissione peccatorum & salute sempiterna. Hoc enim admisso principio, non est difficile probare fidem iustificantem non respicere historias, aut leges, aut minas, sed promissiones tantum & gratiam. At Catholici, qui vident eos assumere, quod erat probandum, rident eiusmodi argumenta.

Nam cum dicunt, fides iustificans non respicit historias, id est, res gestas, quæ narrantur in scripturis, quoniam illa pauores & desperationem auget. Negamus consecutionē, quod attinet ad pauores. Non enim ideo nos iustificat fides, quia pauores auget, imo pauores augendo iustificat, non (vt illi vellent) securitatem adferendo, sed vt scripturæ docent, reuocando à peccato, & disponendo ad iustitiam, *initium enim sapientiæ, timor Domini*. Prouerbiorum 1. Deinde negamus, eiusmodi historias augere desperationem. Nam etsi historia mortis Christi summam summi Dei iram contra peccatum ostendit, tamen simul ostēdit, mortem illam precium fuisse redemptionis, & propitiationem pro peccatis totius mundi. 1. Timoth. 2. Et 1. Ioan. 2. Denique multæ sunt historiæ, quæ in spem erigunt peccatorem, & ad quærendum potius Deum, quàm ab eo fugiendum hortantur, quales sunt historiæ de conuersione Pauli, Matthæi, Zachæi, Magdalenæ, & similium. Atque hoc idem Respondeo, ad aliam partem argumenti; de fide respiciente minas, & iusta Dei iudicia.

Ad illud autem de fide respiciente leges & mandata, Respondeo, eam quoque iustificare, quoniam excitat in homine propositum bene operandi, sine quo (vt infra suo loco dicemus) nemo iustificari potest. Neque verum est, hac fide adigi homines ad desperationem. Neq; enim recta fides docet, Deum requirere à nobis, vt propria virtute legem præsumamus implere, sed contra potius, vt sine dubitatione credamus, sine ipsius auxilio nihil omnino nos posse, omnia autem posse in eo, qui nos confortat.

Denique quod dicunt de promissionum generalium applicatione, propter illa pronomina, nostris, nobis, me, & similibus: rectè dicunt, posse vnumquemque promissiones generales sibi applicare per fidem. Nam quemadmodum fide Catholica credo, Christum mortuum esse pro omnibus, ita eadem fide credo mortuum esse pro me, qui sum vnus ex omnibus. At illæ promissiones, quæ absolute reperiuntur in scripturis, testantur sufficientiam precij nostri, id est, meritorum Christi. Fuit enim Christi passio, quoad sufficientiam, propitiatio pro peccatis, non solum nostris, sed etiam totius mundi.

Nulla autem est promissio generalis, quæ testetur, Christi mortem in omnibus sortiri suum effectum, absque vlla conditione ex parte ipsorum, sed omnes conditionales sunt, quod attinet ad efficaciam, cum fidem, & Sacramenta requirant. Legant aduersarii nobis ex libro Dei talem aliquam generalem promissionem, & tunc suo iure poterunt eam sibi ratione pronominum applicare.

Quid? quod ipsi quoque inficiari non possunt, exigi saltem conditionem fidei. Non tamen admittūt, per Christi mortem promissam esse indulgentiam omnibus hominibus, etiamsi in Christum credere nolint. Cum igitur non sit facta promissio remissionis peccatorum, ipsis etiam aduersariis confitentibus, sine conditione fidei, quomodo possunt absolute credere, sibi remissa esse peccata, cum ex nullo verbo Dei didicerint, se habere fidem, qualis requiritur ad remissionem illam obtinendam?

At (inquiunt) nonne S. Ioannes in 1. epist. c. 5. absolute, & sine conditione dicit: *Hæc scribo vobis, qui creditis in filium Dei, vt sciatis, quia vitam habetis æternam?* Oportet igitur absolute credere, vos habere vitam æternam: alioqui, vt ibidem idem Ioannes ait: *Mendacem facimus Deum*.

Respondeo, sanctus Ioannes verissime dicit, omnes qui credunt, videlicet sicut oportet, habere vitam æternam, nimirum in spe. Nam spe salui facti sumus, Rom. 8. Cæterum non dicit, omnes qui arbitrantur se credere, sicut oportet, re vera credere sicut oportet. Itaque ait quidem, Hæc scribo vobis, qui creditis, vt sciatis, quia vitam habetis æternam, sed non ait, Hæc scribo vobis, vt sciatis, vos habere fidem, qualis requiritur.

Sententia igitur Apostoli conditionalis est; scribit enim ijs, qui credunt vt sciant, se habere vitam æternam, si re vera (sicut oportet) credant, hoc est, si fidem habeant, quæ per dilectionem operatur.

CAPVT XII.

Proponitur secunda quæstio, an fides sola iustificet.

SEQVITVR nunc altera quæstio, an fides sola iustificet. Quo loco illud est initio obseruandum, quæstionem ipsam disputari posse de dispositionibus ad iustitiam, an videlicet fides per modum dispositionis sola iustificet. Item de ipsa formali iustificatione, an, vt homo sit formaliter iustus, requiratur obedientia legis saltem in habitu, an vero sufficiat fides apprehendens Christi iustitiam; Denique de consequentibus iustitiam, nimirum vtrum ad iustitiam retinendam & conseruandam requirantur opera bona, an fides sola sufficiat. Cæterum hoc loco primam tantum quæstionem suscepimus explicandam. Nam de alijs duabus, in sequentibus libris disserendum erit. Quare nemo mirari debet, si multa hoc loco prætermittim⁹, quæ alij scriptores de sola fide iustificante, vel potius de fide non sola iustificante disputant.

Porro hæretici huius temporis vna in re conueniunt inter se, & dissentiunt à Catholicis; in alijs tribus dissentiunt etiam inter se. Conueniunt, Fidem solam iustificare, hoc est nulla re alia iustificationem acquiri, vel vt ipsi loquuntur, apprehendi, nisi fide.

Dissentiunt autem PRIMO de modo, quo fides iustificat. Nam Lutherus sensisse videtur, fidem esse veram caussam iustificationis. Sic enim scribit in 2. ad Galat. *Fides est formalis iustitia, propter quam homo iustificatur, non propter charitatem.* Vbi non solum vox illa, *formalis*, significat veram causam; sed etiam antithesis, qua fidem opponit charitati. Nam cum negat, nos iustificari propter charitatem, certe negat, charitatem esse causam iustificationis; igitur cum asserit propter fidem nos iustificari, asserit fidem esse causam iustificationis.

Eandem sententiam in Colloquio Altemburgensi, tribuunt Illyriciani Vvittembergensibus, affirmantes à Georgio Maiore, dictum esse, fidem esse causam, cur detur iustificatio. Alij tamen plurimi, ac fere omnes hoc tempore docēt, fidem non iustificare, per modum causæ formalis, aut efficientis physicæ, vel meritoriæ, quasi aut ipsa sit iustitia, vel initium iustitiæ, aut eius intuitu siue respectu Deus nos iustificet, sed solum relatiue, quia respicit, ac recipit oblatam indulgentiam.

Itaque sensum huius propositionis: Homo fide iustificatur, hunc esse volunt; Homo iustificatur per gratiam Dei, nō imputantis peccata, quam gratiam fides credendo recipit. Explicant sententiam suam exemplo manus, quo pauper eleemosynam à diuite recipit. Nam manus illa recipiēs eleemosynam, non est ipsa eleemosyna, neque est causa efficiens eleemosynæ, neque propter ipsam, quasi sua pulchritudine id mereatur, datur eleemosyna, sed solū relatiue concurrit ad eleemosynam obtinēdam, quoniam dare & accipere sunt relatiua, neque enim dari potest eleemosyna, nisi ab aliquo recipiatur. Ita explicant modum, quo fides iustificat, Philippus in Locis communibus, titulo de bonis operibus, in dilutione argumentorum. Et Kemnitius in Examine Concilij Tridentini, sessione sexta. Et Ioannes Caluin. in Antidoto Concilij, ad Canon. 11. sess. 6. Item in Colloquio Altēburgensi, non solum Illyriciani, siue Saxonici, sed etiam Vvittembergenses Electorales conuenerunt in eo, quod fides non sit dicenda causa, sed merum organum iustificationis, & verba Georgij Maioris sibi obiecta, non tam defenderunt, quàm excusarunt. Ex quo intelligimus Lutheranos, qui se iactant omnia tribuere soli fidei, re vera nihil omnino ei tribuere, sed eam plane contemnere, ac nihil facere.

SECVNDO, dissentiunt de actibus aliarum virtutum, siue operum, vt spei, dilectionis, pœnitentiæ, & similibus, an videlicet requirantur ad iustificationē aliquo modo. Nam etsi conueniant in eo, quod isti actus non sint causa iustificationis, neque dicantur iustificare, tamen aliqui existimant, requiri eorum præsentiam, vel vt signa veræ fidei, vel alijs de causis. Ita docent Vvittembergenses, in Colloquio Altemburgensi, idem etiam docet Philippus in Locis communibus, paulo ante citatis: *Clare* (inquit Philippus) *decemus, oportere in homine existere notitiam articulorum, item contritionem, bonum propositum, inchoari dilectionem. De his dimicant aduersarij, quæ tamen fatemur ipsi, in homine oportere existere. Sed addimus oportere accedere fidem, id est, fiduciam misericordiæ, quod propter filium Dei habeamus remissionem peccatorum, non propter has nostras virtutes.*

Caluinus item in Antidoto Concilij, ad art. 11. sess. 6. docet, fidem solam iustificare, sed eam fidem non esse solam, quomodo Solis calor solus accendit, quamuis non sit solus, sed cum splendore cōiunctus. Similia habet Kemnitius loco notato.

Contra autem Illyriciani, siue Saxonici, hoc est, rigidi Lutherani in eodem Altemburgēsi Colloquio contendunt, ita solam fidem iustificare, vt illud SOLAM, non solū meritum, sed etiam præsentiam aliarum virtutum excludat. Et hanc fuisse voluēt Lutheri sententiam. Et sane Lutherus in cap. 2. ad Galat. ita loquitur: *Fides sine & ante charitatem iustificat.* Et in disputatione, Vtrum opera faciant ad iustificationem, an non, tom. 1. operum suorum, sic ait, in 3. propositione. *Fides, nisi sit sine vllis etiam minimis operibus, non iustificat, immo non est fides.*

TERTIO, dissentiunt de voce SOLA, an sit omnino necessaria, an vero posset iusta aliqua de causa reticeri. Nō desunt enim inter Lutheranos, qui dicant, voculam illam SOLA in propositione, Fides sola iustificat, etiamsi non exprimatur, subintelligi, & ideo non esse de ea pertinacius altercandum, præsertim cum non inueniatur in sacris litteris, imo posse vtilitèr reticeri concordiæ causa. Alij tamen cōtra, pro vocula SOLA, acerrime dimicandū esse censent, atque omnia prius, quàm vt ea vox sibi eripiatur, tolerandа esse contendunt. Vide de hac eorum digladiatione Ioan. Cochlæū in Actis Lutheri, anno 1530. Et Laurentium Surium in commentario rerum gestarum, eiusdem anni, vel ex hæreticis, Ioan. Sleidanum ad eundem annum, & Dauidem Chythræum in histo. confess. Augustanæ, & ipsum etiam Altemburgense Colloquium, vbi multa de hac re ab Illyricianis referuntur. Sed nos parum laborantes de ipsorum contentionibus, ad eam tantum controuersiam explicandam aggredimur, quam nobiscum, id est, cum Catholicis habent.

Igitur aduersarij, vt paulo ante diximus, SOLA FIDE iustificationem acquiri, siue apprehendi docent: Catholici contra, ac præsertim synodus ipsa Tridentina (quam omnes Catholici vt magistram sequuntur) sess. 6. cap. 6. Septem actus enumerat, quibus impij ad iustitiam disponuntur, videlicet fidei, timoris, spei, dilectionis, pœnitentiæ, propositi suscipiendi sacramenti, & propositi nouæ vitæ, atque obseruationis mandatorum Dei. Quam sententiam veram esse in sequentibus capitibus, Deo bene iuuante, probabimus.

CAPVT XIII.

Fidem iustificare, sed non solam: idem enim facere timorem, spem, dilectionem, &c.

HOMINEM non sola fide iustificari, QVINQVE argumentis principalibus demonstrare conabimur.

PRIMVM argumentum petimus ex eo, quod Scripturæ & Patres tribuunt vim iustificandi non soli fidei, sed etiam alijs virtutibus, quas Concilium Tridentinum, inter dispositiones ad iustitiam numerauit, deinde addemus alia argumenta varijs ex locis petita.

PRIMA igitur dispositio, ex doctrina Concilii, FIDES est, de qua superuacaneum est ostendere, per eam iustificari impium, cum aduersarii id non negent. Quare probabimus, Fidem non tam iustificare, quàm iustificare vt initium, & radicem primam iustificationis: hinc enim sequitur, non ipsam solam iustificare, sed sic eam agere in hoc negocio, quod suum est, vt etiam cæteris virtutibus locum relinquat. Simul etiam refellemus aduersariorum impudentiam, qui Concilio Tridentino vitio vertunt, quod fidei nihil amplius dederit, quàm vt esset initium iustificationis, cum ipsi tamen (vt paulo ante ostendimus) nihil ei re ipsa tribuant, & sit re vera apud ipsos, Fides iustificans, titulus sine re, vel res de

solo titulo, vt Lutherus falso scripsit de libero voluntatis arbitrio.

Igitur fidem esse initium iustificationis, docet Apostolus ad Hebr. 11. *Accedentem ad Deum, oportere credere, quia est, &c.* Vbi tribuitur fidei prima motio in Deum, per quam is qui longe erat, iam incipit propinquare. Idem Apostolus ad Rom. 10. *Quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Sed quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo credent sine prædicante? quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Vbi hunc ordinem iustificationis describit Apostolus, vt PRIMO sit omissio peccatorum. SECVNDO, ipsa prædicatio Euangelij. TERTIO, fides. QVARTO, inuocatio. QVINTO, salus, id est, iustificatio, quæ est sanitas animæ à morbo peccati. Ex quibus missio, & prædicatio extra nos sunt, proinde prima inchoatio iustificationis in nobis est fides, quam sequitur inuocatio, & cætera ordine suo.

Sanctus etiam Ioannes cum ait: *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Ioan. 1. aperte docuit, eos, qui per fidẽ Christum recipiunt, nõdum esse filios Dei, sed posse fieri, si pergant vlterius, vt etiam sperare & diligere incipiant. Dilectio enim proprie filios Dei facit, vt patet ex cap. 2. 1. epistolæ eiusdem Ioannis. Sed iam audiamus etiam veteres Patres.

Clemens Alexandrinus libr. 2. Strom. ante medium: *Fides*, inquit, *est prima ad salutem inclinatio, post quam timor, & spes & pœnitentia.*

Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 1. scribit, Fidem esse quasi oculum & lampadem ad viam salutis inueniendam.

Eusebius Emissenus hom. 2. de Symbolo, Fidem appellat lumen animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis.

Sanctus Ioannes Chrysostomus homilia de fidẽ, spe, & charitate, nominat fidem originem iustitiæ.

Sanctus Cyrillus Alexandrinus libro 4. in Ioannem, cap. 9. *Ianua*, inquit, *& via in vitam, fides erit.*

Sanctus Ambrosius libro de Sacramentis primo, in ipso principio: *In Christiano*, inquit, *prima est fides.*

Sanctus Hieronymus in commentar. ad caput tertium epistolæ ad Ephesios. *Fiduciæ*, inquit, *atque accessus ad Deum principium, atque origo fides in Christo est.*

Sanctus Augustinus in expositione capitis tertij epistolæ ad Galatas. *Efficiuntur*, inquit, *filij sapientiæ, præparante, ac præstante id fide Mediatoris.* Fides igitur præparatio est ad iustificationem, per quam efficimur filij Dei. Item in libro de Prædestinatione sanctorum, cap. 7. *Fides*, inquit, *prima datur, ex qua cætera impetrantur.* Et in libro de bono perseuerantiæ, cap. 2. *Quod initium*, inquit, *verius homini Christiano, quàm credere in Christum?* Et in libro de Spiritu & littera, ca. 30. *Per legem*, inquit, *cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ, per gratiam sanitas animæ, &c.* Vbi post legem, quæ extra nos est, primo loco inter ea quæ in nobis sunt, constituit fidem, secundo orationem, tertio gratiam, &c. Et in serm. 22. de verbis Apostoli: *Domus*, inquit, *Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Vides quomodo fides solum inchoat ædificium, & sine spe & charitate non perficit?

S. Prosper libro tertio de vita contemplatiua, cap. vigesimo primo: *Fides*, inquit, *est iustitiæ fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, & ex qua omnia procedunt.* Et respons. ad dubium octauum

A Geneuensium: *Fides est*, inquit, *virtutum omnium fundamentum.*

Sanctus Gregorius libro 2. Moral. cap. 35. *Si fides*, inquit, *non prima in corde nostro gignitur, reliqua quæque esse bona non possunt.*

His testimonijs addi potest ratio naturalis, nã potest aliquis credere, quod non sperat, neque diligit, non potest sperare aut diligere, quod non credit: igitur fundamentum spei & charitatis est fides, nõ contra fundamentum fidei spes, aut charitas. Rursus in corporalibus morbis initium salutis est credere ægrotum, & medico curare volenti fidem habere: non tamen sola illa fides est integra sanitas.

SECVNDA dispositio est timor, quem quidem B bonum esse, ac salutarem ostendimus in 2. li. de Pœnitentia, capite 17 & decimo octauo. Nunc adferemus solum ea loca, quæ docent illum concurrere ad iustificationem eo fere modo, quo fides ipsa concurrit.

PRIMVM igitur, fidem iustificare didicimus ex Apostolo, qui ait: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Hebr. 11. Sed hoc idem dicitur de timore Ecclesiast. 1. *Qui sine timore est, non poterit iustificari.*

Deinde, fides iustificat, quia est initium iustitiæ, & salutis, vt paulo ante docuimus: *At timor Domini est initium sapientiæ*, vt legimus Psal. 110. sic Prouerb. 1. Et per sapientiam intelligitur perfecta iustificatio, quæ totum hominem componit, vt S. Augustinus demonstrat in libro 1. de sermone Domini in monte, cap. 9. per timorem autem illum, qui est initium sapientiæ, intelligunt timorem seruilem, qui C est in peccatore (de quo timore hic disputamus) fere omnes Patres, vt sanctus Basilius, oratione in principium Prouerbiorum. Sanctus Augustinus tum loco citato, tum tract. 9. in epist. Ioannis. Sanctus Gregorius hom. 19. in Ezechielem. Beda in comment. ad primum caput Prouerbiorum. Sanctus Bernardus hom. 23. in Cantica, & alij.

Præterea, Fides iustificat, quia per eam quærimus Deum, atque ad eum accedimus, vt etiam aduersarij docẽt, sed idem facit timor, scriptũ est enim in Psalmo septuagesimo septimo: *Cum occideret eos, quærebant eum & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Et rursus in Psal. 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Et Ionæ 3. Ad ti- D morem incussum à Iona, Rex & populus Niniuiticus ad Deum redijt. Ex quo loco intelligimus, quam procul aberret à vero Martinus Lutherus, qui in commentar. ad 2. c. ad Gal. dicit, Impossibile esse, vt peccator audiens ex lege iudicium Dei, non fiat impatiens, & non murmuret & oderit Deum. Et in assert. artic. 6. affirmat, peccatorem quamdiu timore agitur, semper fieri deteriorem in seipso, quamuis fortasse alijs minus noceat.

Ad hæc, Fides iustificat, quia per eam *formatur Christus in nobis*, vt dicitur ad Galat. 4. At de timore scribit Isaias c. 26. secundum interpretationem 70. *A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis.*

Rursus, fides iustificat, quia *Iustus ex fide viuit* Habacuc 2. Et de timore scriptum est: *Timor Domini,* E *fons vitæ.* Prou. 14.

Denique, fides iustificat, quia purgat peccata, vt Apostolus docet Actor. 13. Roman. 3. Gala. 3. & alibi. At de timore quoque legimus Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum.*

Neque desunt etiam in hac parte testimonia Patrum. S. Augustinus Tract. 9. in epistolam Ioannis: *Simulat*, inquit, *timor, sed noli timere, intrat charitas, quæ sanat, quod vulnerat timor. Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem*

tollit. Opus est ergo, vt intret timor primo, per quem veniat charitas: Timor medicamentum, charitas sanitas. Idem in libro de Catechizandis rudibus, cap. 5. *Rarissime*, inquit, *accidit, imo vero nunquam, vt quisquam veniat volens fieri Christianus, qui non sit aliquo Dei timore perculsus.* At certe introducere charitatem, & compellere ad quærendum lauacrum regenerationis, dispo nere ad iustificationem est.

S. Basilius in Psal. 33. tractans illud: *Timorem Domini docebo vos. Timor*, inquit, *salutaris, qui ad sanctitatem ducit, & animæ diuinitus insitus qualis existat, si cupis audire, attende, &c.*

S. Hieronymus in commentar. ad cap. 1. Malachiæ: *Vult*, inquit, *Dominus, vt à malis per suppliciorum formidinem recedamus, & de timore seruorum ad gratiam filiorum transeamus.*

S. Gregorius homil. 34. in Euangelia: *Praua*, inquit, *mens, si non prius per timorem euertitur, ab assuetis vitijs non emundatur.*

Ioannes Cassianus lib. 4. de institutis renunciantium, cap. 39. *Principium nostræ salutis, eiusdemque custodia, sicut dixi, timor Domini est. Per hunc enim & initium conuersionis, & vitiorum purgatio, & virtutum custodia his, qui imbuuntur ad vitam perfectionis, acquiritur.* His adde locum ante citatum ex Clemente Alexandrino, qui post fidem subiungit timorem in negotio acquirendæ salutis.

Accedat postremo etiam ratio; natura enim timoris est, vt fugiat mala, & quærat remedia, quibus illa possit euadere. Hinc enim S. Ioannes Baptista dicebat, Matt. 3. *Quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira?* Et nos quotidie videamus, nunquam esse homines de salute æterna magis sollicitos, quã cum ingens aliquis timor, aut pestis, aut naufragij, aut tonitruum & cœlestium fulminum ingruit.

TERTIA dispositio, Spes est, quæ nascitur ex fide, non secus ac timor. Eadem enim fides, quæ docet, Deum iudicem esse iustissimum, & vindicem peccatorum acerrimum, & ideo gehennam ignis inextinguibilis peccatoribus obstinatis, & impœnitentibus præparasse, docet etiam eundem esse patrem clementissimum, & nolle mortem peccatorum, sed vt conuertantur & viuant; & ideo filium suum in terras misisse, ac paratum esse propter merita filij sui peccatores omnes in gratiam recipere, si pœnitentiam agere, & ad se toto corde redire velint.

Hanc igitur spem obtinendæ veniæ, dispositionem esse ad iustitiam & remissionem peccatorum, docet Sapiens Prou. 28. *Qui sperat in Domino, sanabitur.* Et Dauid in Psal 36. *Saluabit eos, quia sperauerunt in eo.* Et Psal. 90. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum.* Et Dominus, Matt. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Non enim (vt quidam falso docent) prius Dominus Paralyticum iustificauit, quam ei diceret, confide fili, sed contra, (vt Concilium Tridentinum significat, *sess. 6. c. 6.*) prius dixit, Confide fili, & cum eum erectum in spem salutis vidit, adiunxit, remittuntur tibi peccata tua.

S. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, cap. 1. *Neque potest bene agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam.*

S. Augustinus in libro de Catechizandis rudibus, c. 4. *Quidquid narras, ita narra, vt ille cui loqueris, audiendo credat, credendo speret, sperando amet.*

S. Cyprianus in serm. 5. de lapsis: *Grauissimum conscientiæ crimen agnoscite, nec desperantes misericordiam Domini, nec tamen iam veniam vendicantes.* Quibus verbis satis aperte refelluntur aduersarij, qui non prius respicere incipiunt, quam certo certius sibi persuadent; se iam Deo carissimos & amicissimos

A esse factos. Et inter Cherubim & Seraphim locum & sedem se habere confidunt.

QVARTA dispositio, dilectio est. Statim enim ac incipit aliquis sperare ab alio beneficiũ, incipit etiã eundem diligere vt benefactorem atque auctorem eius boni, quod sperat. Itaque qui sperat à Deo iustificationem, incipit Deum diligere (vt Concilium Tridentinum loquitur) vt iustitiæ fontem.

Porro dilectionem aliquam priorem esse remissione peccatorum, vel tempore, si sit dilectio imperfecta, vel certa natura, si sit perfecta, & ex toto corde, atque ad eã disponere, docet in primis Ecclesiasticus, c. 2. nam posteaquam dixerat: *Qui timetis Dominum, sperate in illo*, subiungit: *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra.* Docet de-
B inde etiam ipse Saluator, cum ait, Luc. 7. *Remissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Docet quoque Apostolus Paulus, cum scribit ad Galat. 5. *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Docet item Apostolus Ioannes in epist. 1. cap. 3. dicens: *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Docet denique Concilium Arausicanum, Canone vlt. *Deus*, inquit, *fidem, & amorem sui prius inspirat, vt Sacramenta Baptismi fideliter requiramus.*

At obiciunt aduersarii pauca quædam argumenta, vt probent, dilectionem non posse priorem esse iustificatione. Nam prius diligit nos Deus, quam nos diligamus Deum, vt S. Ioannes affirmat in epist.
C prima, capite quarto. Deus autem diligens, iustificat quos diligit, quoniam dilectio eius non est inanis, sed efficax.

Item nemo diligit Deum, nisi Spiritum sanctum habeat inhabitantem, iuxta illud Rom. 5. *Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis;* At nemo Spiritum sanctum habet inhabitantem, nisi sit iustus, igitur nemo diligit Deum, nisi iustificatus.

Denique non potest aliquis Deum diligere, nisi credat eum sibi placatum. Iratum enim odit potius, quam diligit, at pax oritur ex iustificatione facta per fidem iuxta illud Rom. 3. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.*

Respondeo ad PRIMVM, Deus prior diligit nos, & diligendo facit iustos, sed paulatim, & per
D certa media. Quos enim diligit, primum vocat ad fidem, tum spem & timorem, & dilectionem inchoatam inspirat, postremo iustificat & perfectam charitatem infundit.

Ad SECVNDVM, Nemo diligit Deum ex toto corde, & perfecte, vt eius dilectio proprie charitas dici possit, nisi Spiritum sanctum inhabitantem habeat, vt Apostolus scribit: tamen imperfecta & inchoata dilectio sine Spiritu sancto inhabitante haberi potest, quamuis non sine auxilio Dei speciali, vt ostendimus in lib. 5. de grat. & lib. arb.

Ad TERTIVM, Falsum est, non posse diligi Deum
E iratum, præsertim si quis credat, illum iuste esse iratum, & tamen propensum esse ad clementiam, & speret sibi eum placandum. Aliud autem est pax, aliud dilectio, & fieri potest, vt quis diligat eum, quem læsit, & cum quo pacem inire cupit, quamuis nondum ei reconciliatus sit. Itaque recte dicit Apostolus, pacem ad Deum per iustificationem acquiri, sed non negat, ante iustificationem inchoari dilectionem.

QVARTA dispositio, pœnitentia est dolor videlicet, ac detestatio peccati, de qua multa extant in diuinis litteris testimonia. Sed nos ea solum adducemus, quæ probant, per eam disponi homines ad iu-

stificationem & remissionem peccatorum. Tale est illud Actorum vndecimo: *Ergo & gẽtibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Et illud 2. Corinth. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem.* Et illud Ezechielis decimo octauo: *Cum auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam viuificabit.* Quid clarius dici poterat? Si pœnitentia datur à Deo ad vitam, id est, ad obtinendam vitam; si dolor de peccatis, propter Deum susceptus, pœnitentiam in salutem operatur; si is, qui pœnitentiam agit, ipse animam suam viuificare dicitur, quomodo fides sola iustificat? Aut quomodo pœnitentia nõ iustificat? Sed de hac re satis multa diximus in secundo libro de pœnitentia.

Sexta dispositio est propositum, ac desiderium Sacramenti re ipsa percipiendi. Nam cum scriptum sit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei,* Ioan. 3. Et: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ioan. 20. Qui iam didicit, necessariam medicinam ad curanda peccata, lauacrum esse Baptismi; & post Baptismum reconciliationis potestatem sacerdotibus à Christo esse concessam; certe non potest recte dispositus dici ad iustificationem, nisi eiusmodi media ab ipso Domino instituta desideret ac acquirat. Itaque S. Petrus, Act. 2. vtrumque coniunxit, cum ait: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum.*

Septima dispositio est propositum nouæ vitæ, & obseruationis omnium mandatorum, de qua Dominus loquitur, Ezech. 18. *Proiicite à vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Scripsit hac de re librum integrum S. Augustinus, qui inscribitur de fide & operibus: refellit enim quorundam errorem, qui docebant admittendos esse homines ad Baptismum, etiamsi vitam & mores emendare non vellent.

CAPVT XIV.

Fidem solam non iustificare, probatur ex alio principio.

Venio nunc ad alterum argumentum principale, quo hac ratiocinatione concludi potest, si fides à spe & dilectione, alijsque virtutibus separetur, sine dubitatione iustificare non poterit, non igitur fides sola iustificare potest. Consecutio huius argumenti probatur hoc modo. Si tota vis iustificandi esset in sola fide, ita vt cæteræ virtutes, quamuis præsentes adessent, ad iustificationem nihil omnino cõferrent, vt aduersarij docent, profecto fides ipsa tam iustificaret illis præsentibus, quàm absentibus. Igitur si absentibus illis iustificare non potest, efficitur vt vis iustificandi non sit in ipsa sola, sed partim in ipsa, partim in alijs.

Porro Antecedens eiusdem argumenti, propositio videlicet illa conditionata, si fides à spe & dilectione alijsque virtutibus separetur, sine dubitatione iustificare non poterit: hac ratione probatur, Fides ex doctrina aduersariorum relatiue iustificat, igitur posita fide in homine, in eodem puncto temporis ponitur & iustitia: relatiua enim simul ponuntur, & simul tolluntur, cum non possit vnum esse, aut intelligi sine altero. Et hoc quidem aduersarij libenter admittunt, quippe qui docent, per omne peccatum amitti fidem.

Rursus, si fides sola iustificat, quia relatiue iustificat, nõ potest esse in animo hominis, quin simul in eodem sit etiam iustitia, at sine dilectione non po-

A test esse iustitia, quoniam *qui non diligit, manet in morte,* 1. Ioan. 3. Et ex Augustino libro de natura & gratia, cap. vltimo: *Incohata charitas, inchoata iustitia est, perfecta charitas, perfecta iustitia est.* Igitur fieri non potest, vt fides à dilectione seiũcta iustificet. Ac per hoc non sola ipsa iustificat, quoniam (vt probatum est) si sola iustificaret, etiam ab omnibus alijs virtutibus seiuncta iustificaret.

Præterea, si fides à virtutibus cæteris separata iustificare posset, posset etiam id præstare cũ vitijs, quæ virtutibus illis contraria sunt; nam quemadmodum nihil prodest fidei, quod attinet ad officium iustificandi, præsentia aliarum virtutum, quia ipsa
B sola iustificat, ita nihil oberit ei, quod attinet ad officium iustificandi, præsentia vitiorum, quia per accidens cum ea iungũtur, siue vitia, siue virtutes, & ipsa sola iustificat. At nulla ratione cogitari, aut fingi potest, vt ille sit iustus, qui odit Deũ, & proximum, quique voluntatem gerit fornicandi, furandi, necandi, mentiendi, blasphemandi: esset enim iustus is, qui non solum, non est iustus, sed etiam sceleratus & iniustus. Igitur non potest fides cum vitijs coniuncta, & à virtutibus omnibus disiuncta ita iustificare, vt statim atque ipsa adest, & iustificatio adsit. Id autem faceret, si sola ipsa iustificaret, vt aperte probatum est; igitur non sola ipsa iustificat, sed eget necessario ad officium iustificandi non solum præscientia, sed etiam ope & efficientia timoris, spei, dilectionis, pœ-
C nitentiæ, aliarumque virtutum.

Respondebunt ad hoc argumentum, nos assumere aliquid impossibile, fidem videlicet esse posse solam. Id enim ipsi passim negant; sic enim Lutherus loquitur in commentario ad cap. 15. Geneseos: *Scio has virtutes esse insignia Dei dona, scio fidem sine his donis non existere. Sed nunc nobis quæstio est, quid cuiusque proprium sit, tenes manu varia semina, non quæro ego quæ quibus coniuncta sint, sed quæ cuiusque propria virtus sit. Hic aperte dica, quid faciat sola fides, non cum quibus virtutibus coniuncta sit. Sola autem fides, apprehendit remissionem, credit promittenti Deo, Deo porrigenti aliquid, admouet manum, & accipit; hoc proprium solius fidei est.* Et infra: *Scimus quod fides nunquam est sola, sed*
D *adfert secum charitatem, & alia multiplicia dona, sed non ideo confundendæ res, quod solius fidei, alijs tribuendum.*

Ioannes Caluinus in Antidoto Concilij, ad Can. 11. sess. 6. *Sola,* inquit, *fides est quæ iustificat, fides tamen quæ iustificat, non est sola. Sicut calor Solis solus est, qui terram calefacit, ipse tamen calor non est solus in Sole, sed cum splendore.* Idem docent Philippus, tum in locis, tum in Apologia Confess. Brent. in Catechismo, Kemnitius in Examin. Concilij, & alij.

Sed hæc responsio multis modis labefactari potest. Primo, quoniam Patriarcha nouatorum omnium Lutherus disertis verbis scripsit, in cap. 2. ad Gal. *Fides sine & ante charitatem iustificat.* Et in disputatione, vtrum opera faciant ad iustificationem:
E *Fides nisi sit sine vllis etiam minimis operibus, non iustificat, imo non est fides.* Quæ certe cum verbis paulo ante citatis, non bene cohærent. Caluinus quoque summus Propheta Geneuensium, in Antidoto ad Canon. vigesimum octauum sess. 6. Concil. Trid. admittit, semen aliquod fidei manere inter grauissimos lapsus, atque id quantumcumque est, particulam esse veræ, ac viuæ fidei. At si particula veræ & viuæ fidei, manet inter grauissimos lapsus, id est, cum mortiferis peccatis; quomodo non potest separari à charitate? Quomodo non potest esse sola? Quomodo facit esse iustos eos, qui illo ipso tempore grauissime peccant?

Secvndo, quoniam nostrum argumentum non assumit, fidē esse posse solam; sed, si fides sola iustificaret, id præstituram, etiamsi esset sola. Hac enim conditionata propositione concessa, quicquid sit de absoluta, ratiocinatio nostra manifeste, efficaciterque concludit. Conditionatam autem illam propositionem satis aperte, paulo ante probauimus. Et cōfirmari potest similitudine Solis, quā Caluinus adducit. Quamquam enim fieri nequeat, vt Solis calor à splendore separetur, tamen si id fieret, nihilominus calor ille solis terram calefaceret, sicut etiam cōtra, splendor si à calore disiungeretur, nihilominus illuminaret. Quid? quod (si S. Basilio credimus, oratione in Psalmum trigesimum tertium) Ignis gehennę vim habet vrendi, & omni splendore caret.

Tertio, quoniam si verum esset, quod aduersarij docent, fidem nunquam esse solam, ideo verum esset, quoniā vt ipsi dicunt, fides vera gignit, tanquā arbor bona fructus bonos, dilectionē, aliasque virtutes. At hoc etiam concesso, fides est prior dilectione, alijsque virtutibus omnibus, si non tēpore, certe natura. Nulla enim est causa, quæ non sit prior suo effectu, ac proinde quæ non possit intelligi sine suo effectu: Fides autē nō potest esse, nec intelligi p ior, ne natura quidem, ipsa iustificatione, cum sint relatiua, vt ipsi dicunt, Deus iustificans, & fides iustificationem accipiens; relatiua enim simul omnino esse debent, vt ne intelligi quidem possit vnum sine altero. Igitur fides prius, saltem natura, iustificabit, & cū iustitia coniuncta esse intelligetur, quam dilectionem, aliasque virtutes attulerit. Proinde sequentur absurda, quæ supra notauimus, vt homo sit iustus & non iustus, iustificatus & sceleratus, viuens & mortuus, quia iustus ex fide viuit, & tamen qui non diligit, manet in morte.

Qvarto denique, quoniam falsum est quod ipsi dicunt, fidem veram non posse à virtutibus cæteris esse disiunctam, & cum peccatis, vitijsque coniunctam. Quod in sequenti capite, vt omnis falsitati aditus præcludatur, demonstrare aggrediar.

CAPVT XV.

Fidem veram posse re ipsa à dilectione, alijsque virtutibus separari.

Igitvr fidem veram & Christianam, quæ per modum dispositionis iustificat impium, posse à dilectione, alijsque virtutibus separari, his argumentis probatur.

Primo, de Principibus Iudæorum ita scribitur, Ioannis duodecimo: *Veruntamen multi ex Principibus crediderunt in eum, sed non confitebantur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei.* Hic Euangelista testatur, in illis Principibus fuisse fidem absque charitate.

Respondent Aduersarij, non habuisse Principes illos veram fidem, sed tantum notitiam quandam Christi imperfectam. At si licet ita interpretari scripturas, nihil vnquam probari poterit.

Præterea, in eodem capite sæpe eadem phrasi vtitur scriptura, vbi tamen per id, quod est (credere in Christum) omnes intelligunt veram fidem. *Cogitauerunt*, inquit Euangelista, *Principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.* Et infra: *Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Isaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro?* Quem locum Isaiæ allegat etiam B. Paulus ad Roma. 10. cum dixisset de fide iustificante. Et infra: *Dixit Iesus, qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Et rursus: *Ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Cum igitur hæc omnia loca de vera fide iustificante intelligātur, cur non etiam ille, qui in eodem capite habetur: *Multi ex Principibus crediderunt in eum?* Eadem enim sunt verba, & eadem phrasis.

Adde Vltimo etiam commentarium S. Avgvstini, vt alios interim prætermittam. Nam tractatu quinquagesimo tertio in Ioannem: *Videte* (inquit Augustinus) *quemadmodum notauerit Euangelista, & improbauerit quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit, qui in hoc ingressu fidei, si proficerent, amorem quoque humanæ gloriæ proficiendo superarent.* Quod si fides ista
B
proficere poterat, & amorem humanæ gloriæ proficiendo superare, certe vera fides erat. Eadem enim est fides incipiens, proficiens & perfecta, sed non semper æque magna. Alioqui si fides cum proficit non est eadem quæ antea erat; non illa profecit, sed alia nascente, ipsa defecit.

Idem etiam Augustinus Tractatu 54. in ipso initio eundem locum Euangelii tractans: *Quidam*, inquit, *crediderunt prædestinati in vitam æternam, quidam vero non crediderunt. Eorum autem qui crediderunt, alij vsque adeo confitebantur, vt palmarum ramis acceptis venienti occurrerent, in eadem laudis confessione lætantes. Alij vero ex Principibus confiteri non audebant, vt de Synagoga non eijcerentur.* Vbi S. Augustinus eandem fidem tribuit illis, qui confitebantur Iesum manifeste, & illis qui confiteri non audebant: neque dubitari
C
potest, quin fides confitentium vera fides in Christum fuerit: erat igitur vera & non confitentium, sed in prioribus per dilectionem operabatur, in posterioribus sine dilectione otiabatur.

Alterum testimonium est Apostoli Pauli, in priore ad Corinthios, cap. 13. vbi sic loquitur: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*

Respondent ad hunc locum duobus modis. Primo, Apostolum duxisse argumentum à conditione impossibili, vt ostenderet necessitatem dilectionis; quod probant ex principio capitis: *Si linguis hominum loquar & Angelorum.* Secvndo, loqui Apostolum de fide signorum, non de fide promissionum, quæ
D
sola est fides vera & iustificans. At neutra responsio solida est; Primvm enim argumentum Apostoli non ducitur à conditione impossibili, sed ab hyperbole in sacris litteris valde vsitata. Sententia enim eius loci est, Eloquentiam quamuis maximam scientiam omnium rerum, fidem summam & certissimam, eleemosynas profusissimas, & omnia alia bona, sine charitate ad vitam æternam consequendam minime prodesse. Ex quo sequitur, vt sicut eloquentia, scientia, eleemosynæ sine charitate esse possunt, sed non prodesse, ita & fides sine charitate possit esse, & non prodesse.

Deinde, loquitur hoc loco Apostolus de fide, per quam miracula fiunt, vt patet ex illis verbis: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.* Hanc au-
E
tem fidem re ipsa separatam in quibusdam fuisse à charitate, testatur Dominus, Matt. 7. cum ait: *Multi mihi dicent in illa die, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Quibus confitebor, quia nunquam noui vos, discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* Non igitur Apostolus ducit argumentum ab impossibili, sed ab eo quod aliquando factum est, & fieri solet.

Postremo, si argumentū Apostoli ab impossibili duceretur, probaret saltem cōditionatam illam propositionem,

positionem, quam superiori cap. ego probari institui. Nam si fides sine charitate esset, eam nihil profuturam Apostolus disertis verbis affirmat; ex quo euidenter efficitur, eam non iustificare, nisi à charitate iuuetur, ac per hoc non solum præsentia, sed etiam ope charitatis egere ad officium iustificandi. Nam si charitatis ope non egeret, nulla esset caussa, cur absente charitate iustificare non posset; quod si illa absente iustificare posset, falso pronunciasset Apostolus, si habuero omnem fidem, charitatem autem non habuero, nihil sum.

A

Iam vero quod dicunt, Apostolum loqui de fide signorum, non de fide promissionum, facile refellitur. Nam fides signorum nihil aliud est, nisi ipsa vera fides Christiana, sed excellens, vt supra probauimus ex vlt. cap. Marci, vbi posteaquam dictum fuerat: *Qui crediderit, saluus erit*; subiungitur: *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur, &c.* Et ex cap. 11. ad Heb. vbi de eadem fide dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, &c.* Idem patet ex illo Luc. 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, diceretis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.* Nam hoc dixit Dominus respondens Apostolis, qui petierant, adaugeri sibi fidem. Ostendit enim Dominus signum auctæ fidei esse, si per eam miracula efficiantur. Quod etiam indicat Apostolus hoc loco, cum ait: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.* Illa enim particula (*omnem*) significat omnem gradum fidei, vt etiam ad magna miracula se extendat.

B

C

Deniq; illa coniunctio huius fidei cum spe & charitate, cum dicitur; *Nunc manent tria hæc, fides, spes, charitas, maior autem horum est charitas* Apertissime declarat, eandem fidem esse, quæ cum opus est, montes transfert, & quæ cum spe & charitate iustificat. Adde huc etiam testimonium S. Augustini, lib. 15. de Trinitate, c. 18. vbi ex hoc loco Apostoli docet, fidem sine charitate esse posse, prodesse non posse.

TERTIVM testimonium est S. Iacobi, qui in epistola sua non solum docet, sed etiam probat, Fidem sine operibus non iustificare, & tamen sine operibus inueniri posse. Sic enim ait c. 2. *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides saluare illum?*

D

RESPONDET Caluinus lib. 3. Institut. cap. 2. & c. 17. Iacobum loqui non de vera fide, sed de vmbra quadam fidei, hoc est, de inani quadam cognitione articulorum fidei. At nos probamus, eum loqui de vera fide, quæ si non desint cetera quæ requiruntur, omnino iustificat. PRIMVM enim Iacobus eam absolute fidem appellat. Quod nomen in sacris litteris semper veram fidem significare solet.

SECVNDO, in eod. cap. ac de eadem fide loquens, dicit, fidem Abrahami cooperatam esse operibus eius, & ex ipsis operibus consummatam. At certe fides Abrahami non vmbra fidei, nec inanis articulorum notitia, sed fides verissima fuit.

E

TERTIO, ibidem Iacobus concludit: *Videtis quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum?* At vmbra fidei nullo modo iustificat, hic vero Apostolus fidem iustificare concedit, sed non solam.

QVARTO, idem probatur ex duobus exemplis, quæ S. Iacobus adfert, vt probet fidem sine operibus non iustificare. Primum enim comparat hominem habentem fidem sine operibus ei, qui videns pauperes egentes cibo & vestibus, contentus sit ea cognitione, & nihil eis eleemosynæ largiatur. Sicut enim nihil prodest pauperibus, quod diuites sciant eorum inopiam, etiam si verissima sit ea cognitio, nisi secúdum eam cognitionem necessaria illis præbeant, ita nihil prodest vera fides, nisi quis iuxta eam viuere studuerit. Deinde comparat fidem sine operibus corpori sine spiritu, quod certum est, verum esse corpus, licet mortuum.

QVINTO, accedant testimonia Patrum, qui semper hunc locum de vera fide intellexerunt. Vide Hieronymum in caput quintum ad Galat. Chrysostomum homilia secunda in Genesim, & homilia secunda in epistolam ad Philemonem, Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 26 & libro de vnico baptismo, capite decimo, & Cyrillum libro decimo, in Ioannem, cap. 18.

Sed obiicit Caluinus, PRIMO, Apostolum dixisse: Quid proderit si quis fidem habere se dicat: cum potius dicere debuisset: Quid proderit si quis fidem habeat. SECVNDO, quod explicuerit Iacobus, se loqui de fide essentiæ Dei, non de fide beneuolentiæ, quæ sola iustificat, cum ait, *Tu credis quia vnus est Deus.* TERTIO, quod fides sine operibus comparata sit cum fide dæmonum: quos constat fidem veram, & iustificantem non habere. QVARTO, quod fidem sine operibus mortuam esse dixerit: quod enim mortuum est, non est.

Ad PRIMVM RESPONDEO, notasse Apostolum, iactantiam improborum, qui de sola fide gloriantur. Hæc enim est sententia eius loci: Si quis fidem habere se dicat, id est si quis fide sola fretus eam iactet, seque ea contentum esse affirmet, sciat, nihil sibi fidem hiusmodi profuturam. Quod enim Apostolus ea phrasi noluerit negare fidem esse in iis, qui non operantur, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Nunquid fides poterit saluare illum.*

Ad SECVNDVM, fateor S. Iacobum explicare voluisse fidem essentiæ, non beneuolentiæ, non enim Lutheranam fidem, sed Catholicam docebat; Fidem autem beneuolentiæ solam iustificare, in controuersia est, proinde non debet assumi tanquam certum ab aduersariis, nisi velint vitium illud disputando incurrere, quod vocatur petitio principii.

Ad TERTIVM, Fides hominum improborum partim conuenit cum fide dæmonum, partim ab ea dissidet. Conuenit in eo, quod vtraque est vera & recta fides ex parte obiecti, & tamen vtraque infructuosa. Et hoc modo comparat Apostolus Iacobus fidem hominum improborum cum fide dæmonum. Sanctus autem Augustinus in libro de vnico baptismo, capite decimo: vsque adeo veram & Catholicam esse docet dæmonum fidem ex parte obiecti, vt eam comparet cum fide S. Petri, quam Dominus laudauit, Matt. 16. Differunt autem fides hominum malorum & Dæmonum, quod hominum fides libera est, captiuante nimirum pia voluntate intellectum in obsequium Christi: fides vero Dæmonum est coacta & exorta ab ipsa rerum euidentia. Quod insinuauit idem Iacobus dicens: *Dæmones credunt, & contremiscunt.* Nos enim non credimus contremiscentes, id est, inuiti, & coacti; sed sponte ac libenter.

Ad QVARTVM, Fides dicitur mortua, non quomodo homo dicitur mortuus, qui post mortem non est, sed quomodo corpus dicitur mortuum, quod post mortem est, sed non viuit. Vita enim non est de essentia fidei, quemadmodum est de essentia hominis, sed per metaphoram dicitur fides viua cum operatur, mortua cum non operatur: sicut etiam aqua dicitur viua, quæ continuo fluit, vt in fonte & fluuiis: mortua, quæ non mouetur, vt in stagnis & paludibus: cum tamen vtraque vere proprieque sit aqua.

QVARTVM argumentum sumitur ex illis testimoniis, quæ docent in Ecclesia esse bonos & malos: vt Mat. 3. vbi ponitur similitudo palearum & tritici in eadem area, Matt. 13. vbi ponitur similitudo piscium bonorum & malorum in eodem reti. Matt. 22. vbi ponitur similitudo venientium ad nuptias sine veste nuptiali. Matth. 25. vbi ponitur similitudo Virginum prudentium & fatuarum, & ouium atque hædorum. Quoniam enim qui sunt in Ecclesia fideles sunt, si iidem mali esse possint, certe sequitur fidem, vnde dicuntur fideles, cum peccato, vnde dicuntur mali, posse esse coniunctam.

RESPONDEBVNT fortasse malos, qui sunt in Ecclesia, habere fidem, sed historicam, id est, notitiam articulorum, sed non fidem specialis beneuolentiæ. Sed facile hoc refellitur, nam imprimis (vt sæpe iam diximus) non debent assumere tanquam certum, id quod est in quæstione, id est, fidem beneuolentiæ solam esse veram fidem.

DEINDE, si omnes mali, qui sunt in Ecclesia, fide vera carerent quæcunque illa sit: certe ob id potissimum reprehendi deberēt, quod propter alia peccata exciderint à vera fide, at non reprehenduntur de amissione fide, sed de omissione operum. Nam Mat. 22. reprehenditur qui non habet vestem nuptialem, non alia de causa, nisi quia vestem illam non habet. Illa autem vestis charitatem significabat, teste Hieronymo, Chrysostomo, & aliis in eum locum, & Gregorio, homil. 38.

Item Matth. 25. non reprehenduntur Virgines fatuæ, nisi quod oleum, id est, opera misericordiæ non habuerint, vt in eum locum notat Chrysostomus & in eod. cap. 25. non damnantur ii, qui ex grege dominico, à sinistris erunt, nisi propter mala opera, non autem propter carentiam fidei, vt admonet S. Augu. in li. de fide & operib. c. 15. S. etiam Paulus 1. Corinth. 5. Incestuosum quendam Corinthium, seuere puniri iubet, nec tamen eum arguit infidelitatis, sed solius incestus, & S. Petrus Actor. 5. non reprehendit Ananiam & Saphiram, & cap. 8. Simonem Magum, propter infidelitatem, sed propter alia peccata. Itaque ex his & similibus locis satis aperte colligitur, fidem in peccatoribus esse posse.

QVINTVM argumentū sumitur à ratione propria fidei & charitatis. Nam fides & charitas interse disiungi non possent: vel id ex eo fieret, quod vna esset de ratione alterius, vel certe quod vna necessario nasceretur ab altera. Neutrum autem dici potest, NON PRIMVM, Nam fides & charitas non sunt vna virtus, sed duæ, vt scripturæ passim docent, vt 1. Cor. 13. *Nunc manent tria hæc, fides, spes, charitas.* Et 1. Tim. 1. *Finis præcepti charitas de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.* Et præterea habent diuersa subiecta actus & obiecta. Fides enim est in intellectu, charitas in voluntate, & fides credit, vel (vt ipsi volunt) confidit; charitas diligit. Denique fides respicit veritatem primam, charitas summum bonum.

Non item SECVNDVM, quoniam tametsi charitas oriatur ex fide, tamen non oritur vt propria passio, quæ necessario fluit à subiecto, sed vt virtus ad quam alia disponit & inclinat, fides enim dicitur gignere charitatem, quia disponit & inclinat eum qui credit ad diligendum eum cui credit. Dispositio autem & inclinatio nō cogit, sed liberum relinquit hominem vt diligat si velit, & non diligat si nolit.

Aduersarii eligunt illud secundum charitatem videlicet: ideo inseparabilem esse à fide, quod necessario sequatur fidem: sed exemplis persuadere nituntur, quod solidis rationibus probare non possunt. Lutherus enim præfat. in epist. ad Rom. dicit Fi-

A dem similem esse igni, qui si non luceat & ardeat, non est ignis: ita fidem rem esse viuam, actuosam, efficacem, quæ semper necessario operetur.

Bucerus quoque in lib. Concordiæ, iubet fingi animo ægrotum aliquem valde cupidum salutis, qui si repente ad eū accedat medicus, qui certo polliceatur salutem, non possit eum non amare. Similem vero huius ægroti dicit esse eum qui credit in Deum instar peritissimi medici, certam salutem offerre.

Caluinus lib. 3 Institutionum cap. 2. §. 9. comparat fidem & charitatem cum Christo & Spiritu sancto. Nam quomodo fieri nequit, vt Christus separetur à Spiritu sancto, ita fieri non posse dicit, vt fides separetur à dilectione, quoniam fides intuetur & recipit Christum, sed cum spiritu sanctificationis & dilectionis.

B At similia ista non admodum verisimiliter adferuntur. PRIMVM enim ignis similitudo in scripturis sanctis proprie tribuitur charitati, non fidei, nisi quatenus per charitatem viuit. Charitas enim est, de qua in Canticis dicitur: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem*: Et: *Lampades eius lampades ignis, atque flammarum.* Cant. 8. ipsa eadem charitas est, quæ iuxta Apostolum ad Rom. 13. *implet legem*, & 1. Cor. 13. *patiens est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Et de qua S. Augustinus, præfatione in
C Psalmum 31. *Quod*, inquit, *credit, fides est, quod operatur, charitatis est.* Et ibidem: *Dilectio vacare non potest. nisi & mali nihil operetur, & quidquid potest boni operetur.* Et S. Gregorius homil. 30. *Amor operatur magna, si est, si autem operari renuit, amor non est.* Itaque charitas est virtus illa viua, actuosa, efficax, semper operans, & à qua non magis seiungi potest operatio, quam ab igne splendor, aut calor. Fides autem non immediate operatur, sed mediante charitate, quam in ipsa gignit, sed (vt diximus) non proprie illam producendo, vt ignis producit calorem, sed ad illam disponendo & inclinando.

DEINDE, similitudo ægroti, quam adfert Bucerus, solum probat, quod nos dicimus, eum qui credit, inclinari ad amandum eum cui credit, non autem cogi,
D vt necessario amet, nisi forte amore concupiscentiæ, qui non est charitas, sed cupiditas. Ægrotus enim, & salutis cupidus necessario amat medicum, sed sæpius gratia sui, quam gratia illius.

DENIQVE, similitudo illa Caluini nihil omnino concludit, nam qui fide Christum respicit, vel recipit, intuetur quidem illum cum spiritu suo, & recipit eum eodem spiritu, sed credendo recipit, id est, credit illum habere spiritū sanctificationis & dilectionis: sed non inde sequitur, in homine cum fide semper esse spiritum sanctificationis & dilectionis, nisi obiectiue; quomodo est sanitas in ægroto, quando
E illam cogitat, aut appetit.

SEXTVM argumentum sumitur ab absurdo, quod sequitur ex doctrina aduersariorum. Ipsi enim ideo contendunt, hominem sola fide iustificari, quoniam si iustificatio penderet à cognitione operum, aut obedientia legis, nemo certus esse posset, se esse iustificatum; & quia in hac certitudine iustificationem sitam esse credunt, efficeretur, impossibilem esse iustificationem.

At si fides necessario coniuncta esse debet cum dilectione & operibus bonis, ita vt alioqui nō sit fides, sed vmbra quædam, & spectrum fidei; certe sequitur iustificationem hoc ipso quod pendet à vera fide, pēdere etiam ab operibus & dilectione, quæ est impletio legis: ac per hoc neminem certum esse posse, se esse iustificatum, atque omnino impossibilem esse iustificationem. Ita videlicet stabile est ædificium

hæreticorum dogmatum, vt vndique ruinam minetur.

Accedat SEPTIMO consensus veterum Patrum, quibus nunquam in mentem venit hæc absurditas, vt non possit esse fides, vbi non est charitas.

S. Augustinus libro 15. de Trinit. cap. 18. *Fides*, inquit, *sine charitate potest quidem esse, sed non & prodesse.* Tract. 10. in epist. Ioan. *Iam*, inquit, *credit aliquis in Christo, sed odit Christum, habet confessionem fidei in timore pœnæ, non in amore coronæ, adde huic fidei dilectionem, vt fiat fides, qualem dicit Apostolus Paulus, Fides quæ per dilectionem operatur.* Lib. de spiritu & littera. c. 32. *Vnde*, inquit, *est dilectio, id est, charitas per quam fides operatur, nisi vnde illam fides ipsa impetrauit?* Quod si fides impetrat charitatem, certe prior est charitate, & antequam illam impetret, sine illa manet. Vide eundem Tract. 83. in Ioannem, de agone Christiano, c. 13. Et in eandem sententiam Clementem Alexandrinum, lib. 2. & 4. Stromatum. Chrysostomum homil. 9. in Ioannem. Et homil. 8. in 2. ad Tim. Et in Psalm. 14. Ambrosium lib. 9. epist. 74. Hieronymum lib. 2. in Iouinianum. Cyrillum lib. 10. in Ioan. c. 18. Et Gregorium homil. 38. in Euangelia. Sed argumenta quædam Kemnitij, & aliorum breuiter sunt refellenda.

Obiiciunt ergo PRIMO, illud 1. Timoth. 5. *Qui suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.* RESPONDEO, loquitur Apostolus teste Chrysostomo, & aliis interpretibus, de iis qui fidem negare dicuntur, quoniam non viuunt, vt fides viuendum docet, *qui* (vt idem Apostolus ait ad Titum 1.) *confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Dicuntur autem iidem infidelibus deteriores, non quoad omnia, sed quoad impietatem in suos. Infideles enim suorum curam gerere solent. Itaque improbi fidem negant, non corde, vel ore, sed opere, & de iisdem scribit S. Gregor. homil. 29. in Euangelia, eos non veraciter credere, & non habere veram fidem, qui non bene operantur. Significat enim eos non vere ostendere ex operibus fidem suam, ac per hoc non habere veram fidem in ostensione operum. Alioqui idem Gregorius, homil. 38. apertissime docet, multos in Ecclesiam intrare, quia fidem habent, & tamen veste nuptiali carere, quia charitatem non habent.

SECVNDO, obiiciunt illud Ioan. 6. *Sunt quidam ex vobis qui non credunt, ipse enim sciebat qui essent credentes, & quis eum traditurus esset.* Vbi Iudas dicitur non credere, quia eum traditurus erat. RESPONDEO, Iudas vnus ex illis erat, qui audito sermone Domini, & de carne eius manducata, scandalizatus est, & cœpit corde recedere ab eo per incredulitatem; vnde postea etiam ad prodendum illum inductus est. Nunquam enim eum prodidisset, si verum Deum fuisse credidisset. Itaque vere fidem amisit Iudas, & ex infidelitate ad proditionem deuenit.

TERTIO, obiiciunt illud 1. Ioan. 2. *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non seruat, hic mendax est.*

RESPONDEO, loquitur S. Ioannes de notitia familiaritatis & amicitiæ, vt Beda, & Oecumenius exponunt. De qua notitia loquitur Dominus, Mat. 7. & Matth. 25. vbi de improbis dicit, *non vos*, aut, *nescio vos.*

QVARTO, obiiciunt illud 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est*, proinde sine dubio charitatem habet.

RESPONDEO, loquitur de fide formata, quæ per dilectionem operatur, vt S. Augustinus exponit tract. 10. in epist. Ioannis.

QVINTO, obiiciunt illud Iacobi 2. *Fides sine operibus mortua est.* Sed iam id explicatum est in argumento nostro tertio.

SEXTO, obiiciunt illud Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit.* At non viuit sine charitate, igitur cum fide semper est charitas.

RESPONDEO, ad litteram videtur sententia illa, *Iustus ex fide viuit*, quam etiam frequenter Apostolus citat, significare, Iustum sustentare se, ac tolerare desiderium cœlestis patriæ ex fide, quoniam fides præsentem facit quodammodo eam beatitudinem, quæ suo tempore futura speratur: vt supra ostendimus. Est enim fides fundamentum, & substantia rerum sperandarum. Cæterum illud etiam est verissimum, iustum viuere spiritualem vitam ex fide, sed ex fide, qualis est in hominibus iustis, id est, formata per charitatem.

CAPVT XVI.

Fidem solam iustificare, probatur ex remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet.

TERTIVM argumentum principale, quo probamus, fidem non solam iustificare, sumitur à remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet. Omnes enim eiusmodi causæ ad TRIA capita reuocari possunt. PRIMVM caput est, auctoritas verbi Dei; si enim Scriptura expresse alicubi dicat, Fides sola iustificat, id sine dubio credẽdum erit, etiamsi nulla reddatur causa, cur ita fiat. Alterum caput est voluntas Dei iustificantis, quia videlicet placuit Deo donare iustificationem cum sola conditione fidei.

TERTIVM est natura ipsius fidei: quoniam ipsa sola id habet, vt apprehendat iustificationem & nobis applicet ac nostram esse faciat.

Quod attinet ad Primum, solent quidem aduersarii perpetuo iactare verbum Dei expressum, atq; ad hoc vnum caput dogmata sua omnia reuocare. Sed in hac caussa destituuntur isto præsidio. Nusquam enim hactenus ostendere potuerunt in sacris litteris illam particulam SOLA, cum de fide iustificante agitur. Nos autem expressum verbum proferimus, vbi habetur negatio eius vocis, aut synonimæ. *Videtis* (inquit Iacobus, c. 2) *quia ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum?* Edidit quidem Martinus Lutherus, Biblia Germanica cum voce SOLA ad Rom. 3. sed cito fallacia deprehensa fuit, inspectis codicibus Græcis & Latinis, & qui circunferuntur, omnibus. Neque ipse de hac re admonitus, negare potuit à se additam eam vocem, sed respondit, pro solita sua modestia: *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.* Vide responsionem Lutheri ad duos articulos ad amicum quendam scriptam.

Respondere solent, non esse quidem eam vocem expresse in Scriptura, tamen esse rem ipsam quæ illa voce significatur, ad Rom. 3. cum dicitur *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Et ibidem: *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Idem enim est iustificari gratis & non operibus legis. Idem vero per fidem sine operibus legis, & per solam fidem.

At hæc responsio non difficulter euertitur. Quæro enim, si idem est per solam fidem, & per fidem sine operibus legis, vtrum illud (*sine operibus legis*) excludat omnia opera & omnem legem, an tantum aliquod genus operum & legum: nam si excludat omnia omnino opera & omnem legem, excludet etiam ipsam fidem. Nam actus fidei est quoddam opus & quidem insigne, & hoc nomine appellatur

in Euangelio, Ioan.6. dicente enim Domino: *Operamini cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam.* Responderunt Iudaei: *Quid faciemus, vt operemur opera Dei?* Quibus Dominus ait: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.*

Quare S. Augustinus in libro de praedest. Sanctorum, c.7. scribit, Fidem non distingui ab operibus, quasi ipsa non sit opus, sed quoniam ipsa est opus Dei gratia factum, vel est primum opus, vnde caetera nascuntur. Et addit, sic distingui fidem ab opere, quomodo in libris Regum distinguitur Iuda ab Israel, quamuis etiam Iuda sit Israel. Itaq; operamur opera Dei, cum credimus in Dominum Iesum. Sine quo opere iustificabimur, si fides sine operibus omnia opera excludit, ac per hoc iustificari ex fide nihil aliud erit, nisi iustificari sine fide.

Est etiam quaedam lex fidei, de qua dicitur in illo ipso c.3. ad Rom. *Exclusa est gloriatio tua. Per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Quod si fides iustificans sine operibus legis, excludit omnem legem, excludet etiam legem fidei: & quoniam lex fidei est ipsa fides, vt communiter eum locum omnes exponunt, fides excludet fidem, &, ex fide iustificari, erit sine fide iustificari. Non igitur fides sine operibus legis excludit omnia opera & omnem legem, sed certum genus operum & legis, id est, opera facta solis viribus naturae, vel ex sola cognitione legis Mosaicae, vel si quo alio modo opera legis hoc loco intelligenda sunt. Parum enim refert ad argumentū, quod nunc vrgemus, quomodo ista intelliguntur, modo illud maneat, non excludi omnia opera & omnem legem. At si non excluduntur omnia opera, & omnes leges; non igitur verum est, sola nos fide iustificari: neque est idem, sola fide iustificare, & per fidem iustificari sine operibus legis: illud enim latius patet, & proinde praeter Scripturam, ne dicam contra Scripturam asseritur.

Illud autem gratis, excludit merita, quae sunt nobis ex nobis, non autem bona Dei, qualis dilectio, poenitentia & similia, alioqui excluderent etiam fidem: *Non dicat,* inquit Augustinus in epistola 106. *si per fidem, quomodo gratis? respondetur enim ei, Quid habes quod non accepisti, &c.* Quod idem de charitate dici potest. Si per dilectionem, quomodo gratis? nimirum, quia ipsa dilectio nihil est nisi gratia. Quare non possunt aduersarij, expressi verbi Dei auctoritate, sententiam suam de sola fide iustificante comprobare.

Quod attinet ad alterum caput, Non videntur aduersarij in illo magnam spem ponere, quippe qui vt plurimum negare solent, Deum nos iustificare ob meritum fidei, aut propter nostrae fidei virtutem. Caeterum si admittant, fidem solam ideo iustificare, quia Deus requirat conditionem solius fidei: manifestis Scripturarum testimoniis repugnabunt. Scripturae siquidem multo apertius exigunt ad iustificationem, conditionem poenitentiae & Sacramentorum, quam ipsius fidei. Ezech. 18. *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, vita viuet, &c.* Luc.13. *Nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Non igitur affirmari potest, fidem solam iustificare, propterea quod solius fidei conditio requiratur.

Restat caput TERTIUM, in quo maxime nituntur, fidem solā iustificare, quod sola ipsa sit, quae promissionem iustificationis, siue ipsam iustificationem apprehendit, applicat, & nostram esse facit. At hoc etiam facile refellitur. PRIMUM enim fides non

A dicitur propriè apprehendere. Apprehensio enim cum refertur ad intellectū, est cognitio rei, prout in specie repraesentatur & distinguitur à iudicio, quod rem apprehensam discernit & dijudicat vera ne sit, an falsa. Illa autem cognitio apprehensiua praeexigitur quidē ad fidem, sed non est ipsa propriè fides, nam etiam infideles apprehendere possunt mysteria fidei, cum tamen ea non credant. Fides igitur consistit potius in iudicio, quam in apprehensione. Qui enim iudicat, siue per scientiam, siue per fidem, nihil apprehendit, sed rē apprehēsam, vt dixi, apprehendit & discernit. Neq; ideo res est vera, quia intellectus credendo, vel sciendo iudicat esse veram, sed contrà ideo intellectus verè iudicat, id est, verè scit, aut verè credit, quia res est vera.

B Eadem quoque ratio est de fiducia, si per fidem fiduciam intelligi velint. Confidere enim non est apprehendere, sed firmiter adhaerere rei apprehensae. Nam qui se doctum esse aut fore confidit, nō apprehendit doctrinam ea fiducia, neque incipit esse doctus, quia confidit se esse doctum; sed opinioni de sua doctrina conceptae firmiter adhaeret.

Sed esto, apprehendatur aliquo modo iustificatio per fidem, certe non ita apprehenditur, vt reipsa iam habeatur & inhaereat, sed solum, vt fit in mente per modum obiecti, actione intellectus, aut voluntatis apprehensiua: at hoc modo apprehendunt etiam amor & gaudium, vt scribit S. Augustinus in libro 8. Confess. c.2. vbi de Victorino loquens: *Volebant eum,* inquit, *omnes rapere intro in cor suum, & rapiebant amando & gaudendo: Hae rapientium manus erant.* Itaque

C si fides iustificat, quia iustitiam apprehendit dum credo, aut confido me esse iustum per Christum; ipsa etiam charitas iustificat, dum diligo, & gaudeo me esse iustum per Christum. Et re vera si per huiusmodi apprehensionem iustificaremur, id tribui deberet maximae charitati, quae omnia quantumuis aliena, facit esse nostra. Amantium enim omnia sunt communia.

Sed quid obsecro, respondere poterunt aduersarii ad applicationē iustificationis, quam ipsi iidem per Sacramenta fieri docent? certe Philippus Kemnitius (vt ostendimus in 1. lib. de Sacramentis in genere) contendunt Sacramenta esse quasi visibilia verba, quae generales promissiones applicant ijs, qui ritè

D Sacramenta suscipiūt, easq; speciales de generalibus esse faciunt. Quod si Sacramenta promissiones applicant & nostras faciunt, non ergo per modum instrumenti applicantis fides sola iustificat.

Et confirmatur hoc ipsum testimonio apertissimo sanctarum Scripturarum. Nam quemadmodum ad Rom.3. Apostolus scribit, Deum iustificare homines per fidem; ita ad Tit.3. idem ipse scribit, Deum iustificare per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et sicut Actor. 15. Petrus Apostolus dicit, fide purificari à Deo corda hominum. Ita ad Ephes. 5. coapostolus eius Paulus dicit à Deo mundari Ecclesiam lauacro aquae in verbo vitae.

E Neque multum refert, quod Sacramenta promissionem applicant dando, fides applicat accipiendo. Nam vtrumque instrumentum Dei, non enim per Sacramenta iustificat Deus, per fidem iustificat homo; sed idem Deus per fidem, & per Sacramenta iustificat: & sicut Sacramenta dantur à Deo, ita & fides datur à Deo. Et quoniam iustificare significat actionem non passionem, magis propriè iustificat Sacramentum, quod est instrumentum, & quasi manus dans iustitiam, quam fides, quae est instrumentum & quasi manus (vt ipsi dicunt) accipiens iustitiam. Non igitur verè dici potest, vel homo sola fide

iustificari, vel Deus hominem sola fide iustificare, cum id ipsum & magis proprie præstent Sacramenta, quam fides.

RESPONDEBVNT fortasse solam fidem non excludere Sacramenta, sed opera. At Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, cap. de baptismo, & in assertione art. 1.2.6. & aliorum, apertissime scribit, Sacramenta non iustificare, sed solam fidem. Deinde, si illud SOLA non excludit Sacramenta, sed opera: redibitur ad primum caput, vbi iam demonstratum est, non posse excludi opera, nisi excludatur etiam fides, quæ est quoddam opus.

Dicent excludi etiam fidem vt est opus, sed non vt instrumentum apprehendens iustitiam. At fides non est instrumentum, nisi vt opus; neque enim fides est aliquid solidum & permanens, sed actio & operatio, atque vt actio & operatio apprehendit iustitiam, si vllo modo illam apprehendit.

Dicent vocem SOLAM, excludere opera, non vt opera, sed vt merita. Sic enim accipitur opus ad Ro. 4. vbi distinguitur fides ab opere, quod operanti non imputetur merces secundum gratiam, sed secundum debitũ, credẽti autem in eum qui iustificat impium, reputetur fides ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. At si ita est, nõ debent excludi pœnitentia & dilectio ab actione iustificandi, vt opera sunt absolute, sed solum vt opera meritoria sunt.

Dicent pœnitentiam, dilectionem & similia opera, excepta fide, non posse concurrere ad iustificationem nisi sub ratione meriti, & ideo cum sub hac ratione excludãtur, simpliciter & absolute excludi: fidem autem præter rationem meriti, habere etiam, vt sit instrumentum apprehendens iustitiam, & idcirco eam solam inter humanas actiones non excludi simpliciter, sed tantum sub ratione meriti. Atq; hoc est omnino extremum, quo potest aduersariorum peruenire responsio: si Sacramenta iustificare concedant.

Sed hoc ipsum facile refutatur ex ipsa natura fidei, & dilectionis. Nam (vt supra ostendimus) actus fidei non est apprehensio, sed iudicium: quod si iudicium improprie apprehensionem appellare velint, cogentur vim apprehendendi tribuere dilectioni meliore ratione, quam fidei. Magis enim apprehendere dicetur dilectio quam iudicium, quoniam magis vnit. Quod si actum fidei iustificantis non iudicium, sed confidentiam esse velint: eadem ratione dicemus melius apprehendi rem aliquam dilectione, quam confidentia, quod magis illa, quam ista coniungat & vniat.

CAPVT XVII.

Fidem non solam iustificare, probatur ex modo iustificandi ipsius fidei, vbi etiam retractatur quæstio de valore & precio fidei.

SEQVITVR argumentum QVARTVM, quod petitur ex modo iustificandi ipsius fidei. Nam præcipua caussa, cur aduersarii soli fidei iustificationem attribuant, illa est, quod existiment, fidem non iustificare per modum caussæ, aut dignitatis, aut meriti, sed solum relatiue, quia videlicet credẽdo accipit, quod Deus promittẽdo offert. Nam si persuaderi possent fidem iustificare impetrando ac promerendo & suo quodam modo inchoando iustificationem, sine dubio non negarent, id etiam dilectioni & pœnitentiæ: aliisque bonis actibus conuenire.

Probemus igitur fidem veram & iustificantem non esse (vt aduersarii volũt) nudam ac solam apprehensionem iustitiæ, sed esse caussam, & vim habere iustificandi. Possunt autem argumenta omnia ad tria capita reuocari. PRIMVM ducetur ab iis testimoniis quæ docent, fidem esse caussam iustificationis in genere. Alterum ab iis, quæ probant fide inchoari iustitiam. TERTIVM ab iis, quæ demonstrant per fidem nos placere Deo, & impetrare, atque aliquo modo mereri iustificationem.

A PRIMVM igitur prodeant ea loca, quæ significant nos iustificari per fidem, aut ex fide. Rom. 3. *Arbitramur hominem iustificari per fidem.* Ibidem: *Vnus est Deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Rom. 5. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.* Ephes. 5. *Salui facti estis per fidem.*

In his & similibus locis præpositionem PER, & EX, veram caussam significare probamus. PRIMO, ex contrario. Nam cum Apostolus scribit ad Rom. 3. & 4. & ad Galat. 2. & 3. & alibi sæpe, hominem non iustificari per opera, aut ex operibus: per legem, aut ex lege

B sine dubio excludit efficientiam, & vim legis, & operum in iustificando, non autem solam apprehensionem relatiuã. Nemo enim dubitare poterat, quin lex & opera non iustificarent apprehendendo iustitiam relatiue. Ac per hoc ineptissima fuisset Apostoli sententia, si id significare voluisset, iustitiam apprehendi fide, non lege, aut operibus, quomodo inepte loqueretur, qui diceret, eleemosynam apprehendi manu, non calcaneo.

C Præterea iis, quos Apostolus reprehendit, cum affirmat & probat, hominem non iustificari ex lege aut operibus, non somniabant lege, aut operibus, quasi manu apprehendi iustitiam, sed existimabant, merito operum suorum & obseruationis legis Mosaicæ sibi debitum fuisse aduentum Christi & iustificationis donum, vt perspicuum est ex ipsa epist. ad Romanos, & ad Galatas: inde enim cogitabãt Pseudoapostoli gentiles, ad legis obseruationem, vt ipsi quoq; merito obseruationis legis pertinere possent ad CHRISTVM, & ad indulgentiam peccatorum, & ad ipsam fidei gratiam. Sic enim enarrat hæc loca sanctus AVGVSTINVS, tum alibi, tum præfatione in Psalmum trigesimum primum: *Propterea*, inquit, *hæc dixi tibi, o homo, quia ex operibus non iustificatus aliquis,*

D *ne quasi de operibus tuis præsumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse gratiam fidei.* Vide etiam sanctum Augustinum in caput primum ad Galatas, tomo 4.

Igitur cum idem Apostolus tribuit fidei, quod negat operibus & legi, dicens hominem iustificari per fidem, non per legem: ex fide, non ex operibus, sine dubio tribuit fidei efficientiam, & meritum aliquod respectu iustificationis, quod tamen meritum non ex nobis, sed ex Deo est, cuius donum est fides: & ideo cum fide gratiam adiũgit Apostolus, dicens nos gratis iustificari per gratiam Dei, per fidem IESV CHRISTI, &c.

E SECVNDO, probamus ex aliis locis, vbi habetur præpositio PER, aut EX. Nam si in omnibus aliis locis significat caussam, cur non etiam caussam significabit, cum dicitur homo iustificari per fidem, aut ex fide? omitto loca illa, vbi dicimur iustificari per Christum, per sanguinem eius, per mortem ipsius; item ex ipso, per ipsum & in ipso esse omnia; & alia id genus, vbi præpositionem PER, aut EX, caussam significare nemo dubitauit vnquam. Illis tantum locis contentus ero, vbi de ipsa fide agitur. Igitur ad Hebræos 11. cum dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, &c.* Particula PER non apprehensionem, sed veram caussam significat. Non enim per fidem apprehenderũt regna relatiue, sed re ipsa fide armati filii Israel, obtinuerunt regna

Chanaan. Neque Daniel, & Dauid, & Samson, per fidem apprehenderunt victoriam cōtra Leones, sed fide muniti, & implorantes auxilium Dei bestias illas superauerunt.

In eodem capite accipit Apostolus, pro eodem aliquid fieri per fidem, aut fide, vt omnes concedunt, Cum igitur dicit Abel, obtulisse plurimam hostiam, & Noë aptasse Arcam in salutem, & Abraham obediuisse, vt exiret in altum locum; & omnia tribuit fidei, apertissime fidem facit caussam. Nam Abel fide, seu per fidem obtulit plurimā hostiam, quam Cain, quoniam certo credens, Deum esse primum auctorem omnium rerum, & summo cultu adorandum; ex ea fide motus est, vt offerret id, quod optimum habebat. Itaque fides caussa fuit illius preciosæ oblationis.

Noë quoque fide, seu per fidem aptauit Arcam, quoniam credens verbis Dei cōminantis diluuium, timore concepto metuens aptauit arcam: vbi videmus ex fide natum esse timorem, ex timore fabricationem arcæ. Proinde fidem veram caussam fuisse timoris & consequenter ipsius arcæ.

Denique Abraham fide, siue per fidem obediuit exire in locum, quem nesciebat. Quoniam credens Deum omnipotentem & fidelissimum, ex ea fide motus est, vt prompte obediret, etiāsi nesciret quo vocaretur. Quare fides caussa fuit obedientiæ; & fide obedire nihil est aliud, nisi fidem obedientiæ esse causam. Igitur eodem modo fide iustificari, vel per fidem iustificari, nihil aliud erit, nisi fidem caussam esse iustificationis.

Alterum argumentum petitur ab ijs locis, quæ testantur fidem esse initium iustitiæ, ac per hoc esse caussam formalem inchoatam iustificationis. Id in primis docet Apostolus ad Romanos 4. cum dicit: *Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi ipsa fides censetur esse iustitia: ac per hoc non apprehendit fides iustitiam Christi, sed ipsa fides in Christum est iustitia. Et siquidem sit fides viua & perfecta per charitatem, erit perfecta iustitia, sin minus, erit saltem imperfecta, inchoataque iustitia.

Idem probat testimonium illud 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulas, vniuscuiusque opus ignis probabit.* Nam per fundamentum intelligit sanctus Augustinus in libro de fide & operibus, capite decimo sexto, & alibi passim, fidem in Christum. Quomodo etiam hūc locum exponunt Chrysostomus, Theophylactus, & interpretes cæteri. Constat autem fundamentum in quouis ædificio partem & inchoationem ædificii esse, quod per additionem parietum, & tecti, perducitur ad fastigium & perfectionem.

Idem probat illud Apostoli Petri Actorum 15. *Fide purificans corda eorum.* Vbi fides dicitur corda purificare, quoniam liberat hominem à sordibus errorum & falsarum opinionum de Deo, rebusque diuinis. Quod quidem facit fides non tam efficienter, quam formaliter, quomodo lux intrans pellit tenebras, cum simul morari non possint lux & tenebræ. Porro puritas cordis quid est nisi iustitia, vel inchoata, vel perfecta?

Huc pertinent omnia testimonia, quæ attulimus supra cap. 13. vbi probauimus, fidem esse primam dispositionē ad iustificationem. Quibus addi possunt hæc etiam testimonia Patrum.

S. IGNATIVS in epistola ad Philippenses: *Principium*, inquit, *vitæ, est fides, finis vero eius, dilectio. Ambæ autem simul iunctæ & in vnitate factæ, hominem Dei perficiunt.*

CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 2. Strom. adducens sententiam libri antiquissimi, qui dicebatur Pastoris: *Præcedit*, inquit, *fides, timor autem ædificat, perficit autem dilectio.*

ORIGENES, in cap. 4. ad Rom. *Puto*, inquit, *quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta fides est: profectus vero & argumenta ædificii spes: perfectio autem & culmen totius ædificii, charitas.*

S. AMBROSIVS in Psalm. 118. serm. 20. tractans illud: *Principium verborum tuorum veritas, Fides*, inquit, *principium Christiani est, plenitudo autem Christiani, iustitia est.*

S. AVGVSTINVS, serm. 36. de verbis Apostoli: *A fide incipit homo, sed quia & dæmones credunt, necesse est addere spem & charitatem.* Et serm. 22. de verbis Apostoli: *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Et Præfat. in Psalm. 31. *Magnum*, inquit, *opus, sed ex fide. Laudo superædificationem operis, sed video fundamentum fidei, laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem.*

TERTIVM argumentum, quod etiam potissimum est, sumitur ab iis locis, quæ docent, per fidem impetrari remissionem peccatorum. ac per hoc iustificari hominem ex fide, non quia fides tantū respiciat promissionem, & illam credendo apprehendat, sed quia remissionem impetret, & suo quodam modo etiam mereatur. Luc. 7. *Fides tua te saluam fecit*, ait Dominus mulieri, cui dixerat; *remittuntur tibi peccata.* Non autem recte diceretur, fides saluum facere, videlicet à peccatis, hoc est, iustificare, si re vera nihil faceret in ordine ad iustificationem, sed tantum acciperet indulgentiam. Quis enim diceret egenti, qui solum ad eleemosynam porrigeret manum, manus tua tibi fecit eleemosynā? aut quis ægroto manu pharmacum capienti diceret, manus tua te curauit à morbo? Itaque quæ fides tua te saluam fecit, sine dubio magnum est encomium fidei, & non nihil, sed plane aliud efficaciæ ipsi fidei tribuit.

Confirmat autem hāc efficaciam fidei, quod Matt. 15 legimus dictum Chananææ: *O mulier magna est fides tua.* Et Marci 7. *Propter hunc sermonem vade, exiit Dæmonium à filia tua.* Hic enim aperte tribuitur fidei efficacia impetrandæ sanitatis. Neque responderi debet, aliud esse loqui de iustificatione, aliud de curatione morbi corporalis. Nam Dominus iisdē plane verbis tribuit fidei vtramq; sanitatem. Peccatrici enim dixit: *Fides tua te saluam fecit*, Lucæ 7. & mulieri curatæ à fluxu sanguinis, similiter dixit: *Fides tua te saluam fecit.* Matt. 9. & cœco illuminato, etiam dixit: *Fides tua te saluum fecit.* Marci 10.

Rursus ad Romanos 4. *In repromissione*, inquit Apostolus, *non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus potens est & facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Hoc loco caussam reddit Apostolus, cur fides Abrahæ reputata sit iustitia, quoniam credendo dedit gloriam Deo. Itaque placuit Deo fides illa, per quam ipse glorificatus est, & ideo merito illius fidei quæ tamen donum & gratia ipsius erat, Abrahamum iustificauit.

Item ad Romanos decimo: *Omnis*, inquit Apostolus, *quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? quomodo credent sine prædicante?* Vbi beatus Paulus, sicut facit caussam fidei prædicationem Verbi: ita facit caussam inuocationis ipsam fidem, & caussam salutis, id est, iustificationis inuocationem. Ex quo intelligimus fidem

fidem per inuocationem impetrare iustificationem. Non igitur fides relatiue iustificat, accipiendo videlicet oblatam iustificationem, sed quærendo, pulsando, petendo, denique inuocando & impetrando iustificat.

POSTREMO, (vt alia multa loca præteream) ad Hebræos vndecimo, multis exemplis Apostolus docet, per fidem placere homines Deo, ac per hoc fidem apud Deum magni esse precii ac meriti. De Abele scribit, eum per fidem adhuc, quamuis defunctum, loqui. Hoc est, sanguinem eius clamare ad Deum, & vindictam impetrare ob meritum fidei ipsius. De Henoc scribit, fide translatum fuisse ne videret mortem, hoc est, merito fidei, per quam placuerat Deo. Placuisse autem per fidem, quia sine fide impossibile est placere Deo: Alia id genus multa in eo capite leguntur, quæ longum esset, minimeque necessarium huc adferre.

Ad hæc testimonia Scripturæ addam testimonia S. AVGVSTINI, qui constanter docet plurimis in locis, fidem impetrare & mereri remissionem peccatorum, & iustificationem. Ex quo intelligetur hunc sanctissimum virum, quem aduersarii aliis omnibus anteponunt, longissime abfuisse ab errore Lutheranorum de fide iustificante relatiue, siue per solam apprehensionem sine vlla sua efficacia, vel merito.

Igitur S. AVGVSTINVS lib. 1. Retractationum, ca. 23. approbat quod alicubi dixerat: *Non opera, sed fides inchoat meritum.* Item in epist. 105. ad Sixtum, ante medium: *Nec ipsa*, inquit, *remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei. Qua fide ille dicebat, Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit iustificatus merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat exaltabitur.* In epistola 106. ad Paulinum, ante medium: *Si quis dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, imo vero gratissime confitemur.* Quo loco per gratiam bene operandi, iustificationem intelligit: *Nam*, vt ipse sæpe repetit, *bona opera accedunt iustificato; non præcedunt iustificandum.* In epistola centesima quadragesima quarta ad Anastasium: *Lex*, inquit, *adducit ad fidem, fides impetrat spiritum largiorem, diffundit spiritus charitatem, implet charitas legem.* In libro de spiritu & littera, cap. 13. *Quod factorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.* Et capite 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ.* In libro de fide & operibus, cap. 21. *Violentia*, inquit, *fides Spiritus sanctus impetratur, per quem diffusa charitate in cordibus nostris, lex non timore pœnæ, sed iustitiæ timore completur.* In libro primo contra aduersarium legis & Prophetarum, capite 17. *In nouo*, inquit, *Testamento fides impetrat charitate.* In libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 7. *Ex fide*, inquit, *ideo dicit Apostolus iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus iuste viuitur.* Denique libro de gratia & lib. arb. cap. 14. *Fides*, inquit, *& non petita conceditur, vt ei petenti alia concedantur.*

Habemus igitur ex AVGVSTINO non semel, aut iterum, sed sæpe ac sæpius repetitum, Fidem impetrare iustificationem, remissionē peccatorum, gratiam bene operandi, ac per hoc iustificare per modum dispositionis ac meriti, non propter relationem, qua iustificationem aspiciat, vel recipiat. Vide quæ diximus in 2. lib. de pœnit. ca. 12. vbi probauimus, contritionem esse caussam meritorum iustificationis, & respōdimus ad obiectiones, quæ contra meritum eiusmodi dispositionum fieri solent. Vide

A etiam solutionem argumentorum contra hoc meritum fidei, c. 21. huius libri.

CAPVT XVIII.

Fidem non solam iustificare, probatur ex caussa formali iustificationis & necessitate operum bonorum.

RESTAT argumentum postremum, quod hic solum indicādum, sed alibi perficiendum erit. Sumitur enim ex duobus principiis, quæ in libris sequentibus demonstrantur. VNVM principiū est caussam formalem iustificationis, non esse iustitiam, quæ est in Christo, vel solam remissionem peccatorum; sed iustitiam in nobis realiter inhærentem, ad quam iustitiam Scripturæ & Patres precipue charitatem pertinere docent. Ex hoc principio, quod in sequenti libro tractabitur, euidenter sequitur, non solam fi-
B dem per modum dispositionis iustificare. Nam iustitia ista realis & inhærens non debet apprehendi per fidem, sed infundi per gratiam.

Ad hanc autem infusionem, disponit quidē actus fidei, sed disponunt etiam actus timoris, pœnitentiæ, aliarumque virtutum, sed præter cæteros actus dilectionis sine dubitatione disponit. Illis enim actibus disponuntur homines ad eiusmodi gratiam recipiendam, quos Deus in Scripturis sanctis præexigi, ac prærequiri significat. Prærequiri autem secūdum Scripturas actum fidei, timoris, spei, pœnitentiæ & dilectionis, supra probatum est. Neque aduersarij, præsertim paulo seniores, id negant: sed interpretantur, eos actus, accepta fide, prærequiri quo ad
C præsentiam, non quo ad apprehensionē iustificationis. Quare si talis ponatur iustificatio, quæ nō apprehensione, sed infusione obtineatur, nō erit vlla caussa, cur soli fidei tribuatur dispositio iustificationis.

Adde, quod ipsa etiam natura nos docet, iis actibus disponi materiam ad recipiendam formam, qui sunt eorum similes, qui consequentur formam. Ligna enim per calorem disponūtur ad formam ignis concipiendam, quoniam ex igne calor procedit. Itaque ad formalem iustificationem, quæ potissimum in infusione charitatis sita est, nihil magis quam dilectio, siue pœnitentia ex dilectione disponit. Neq; id aduersarii vnquam negassent, aut de fide iustificante controuersiam vllam fecissent, nisi de ipsa formali
D iustificatione nouam doctrinam prius excogitassent.

Simile argumētum ducitur ex necessitate operum bonorum ad salutem; quod est alterum principium suo loco probandum. Nam si fides sola iustificaret impium, certe ipsa etiam sola saluaret: non enim amitti posset iustitia quibuscunque malis operibus, nisi amitteretur fides; proinde manente fide, maneret iustitia: manente autem iustitia, salus quoque esset in tuto.

Neque istas consecutiones aduersarii negare possunt, aut negant. Lutherus enim in libro de captiuitate Babylonica, capite de baptismo, disertis verbis scribit, tam esse diuitem hominem Christia-
E num, vt quibuscunque operibus amittere salutem non possit, nisi nolit credere. Et in Colloquio Altemburgensi Ministri Saxonici Ministros Electorales, id est, Illyriciani Maioristas, siue Lutherani rigidi Lutheranos molles reprehendunt, quod distinguant inter iustitiam & salutem, quasi bona opera non iustificent, sed sola fides; non saluet autem fides sola, sed etiam opera. Illi vero respōdent, opera quidem bona necessaria esse ad salutem, sed necessitate præsentiæ, aut necessitate signi, quod videlicet fides adsit; tamen non minus salutem, quam iustitiam tribui soli fidei.

Itaq; argumenta omnia ex Scripturis & Patribus deprompta, quibus infrà suo loco probabimus, ita necessaria esse opera bona ad salutem, etiam hominibus iustificatis, vt sine illis fides sola non saluet: Probant etiam fidem solam non iustificare, quod in præsentia susceperamus probandum.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum primum ex Scripturis depromptum ex sola fide.

NVNC argumenta soluenda sunt, quibus aduersarii magno conatu contendunt solam fidem iustificare. Reuocabimus autem testimonia Scripturæ quæ illi proponunt ad certa capita, vt confusio euitetur.

PRIMVM igitur argumentum sumunt ab illis testimoniis, quæ docent hominem sine operibus iustificari. Inde enim effici non dubitant solam fidem iustificare. Testimonia hæc sunt, Rom. 3. *Exclusa est gloriatio tua, per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Et paulò post: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Rom. 4. *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* Galat. 2. *Scientes quod non iustificabitur homo ex operibus legis.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem non ex operibus.* Tit. 3. *Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos.* Ad Philippenses 3. *Vt inueniar in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed eam, quæ est ex fide.*

Ad hæc testimonia breuiter explicanda, & argumentum pro sola fide penitus profligandum: tria quædam prænotanda erunt. PRIMO, quid sit apud Apostolum lex factorum, & lex fidei. SECVNDO, quid intersit inter iustitiam legis, & iustitiam in lege. TERTIO, quid intelligat Apostolus per opera, cum dicit, hominem iustificari sine operibus.

Quod attinet ad PRIMVM, Caluinus & Kemnitius & alii Sectarii, per legem factorum intelligunt legem, quæ requirit opera, per legem fidei eam, quæ requirit fidem. Sed refellit hanc explicationem sanctus Augustinus, cum alibi sæpe, tum præcipue in libro de spiritu & littera, capite decimo tertio, vbi demonstrat legem euangelicam, quæ maxime requirit fidem, requirere etiam opera & omnium mandatorum, ac totius Decalogi obseruationem: & contra demonstrari posset, Legem Mosis, quæ maxime requirit opera, requirere etiam fidem.

Lex igitur factorum apud Apostolum est ea, quæ iubet quid sit faciendum; lex fidei est ipsa fides, quæ impetrat gratiam faciendi, quod lex factorum iubet. Itaque vtraque lex requirit opera, sed lex factorum continet præceptũ, lex fidei auxilium. Lex factorum præstat vt cognoscamus; lex fidei facit, vt faciamus. Lege factorũ dicit Deus; fac quod iubeo: lege fidei, dicimus Deo, da quod iubes. Denique lex factorum est littera, quæ occidit iubendo & non iuuando: lex fidei est spiritus, qui viuificat opem ferẽdo, vt iustificatio legis impleatur in nobis. Ex quo sequitur, vt non solum lex Mosis, sed etiam lex Christi, quatenus aliquid imperat, sit lex factorum, & lex fidei sit spiritus fidei, non solũ quo nos Christiani, sed etiam Patriarchæ & Prophetæ, & omnes antiqui iusti, Dei gratiam impetrarunt & iustificati gratis per eandem gratiam, legis mandata seruarunt.

Quantum ad SECVNDVM, iustitia legis (vt etiam initio huius libri breuiter indicauimus) sunt opera iusta, quæ lex facienda præscribit. Neq; hanc iustitiã vnquam Apostolus reiicit tanquã inutilem, sed contra potius ita commendat, vt dicat Rom. 2. *Factores* A *legis iustificabuntur.* Et in eod. cap. *Si præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium in circumcisionem reputabitur?* Et Rom. 8. *Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* At iustitia ex lege, siue in lege sunt illa opera, quæ homines faciunt sine gratia fidei, sola cognitione legis adiuti, & hæc opera non iustificant coram Deo, sed solum coram hominibus, qui tantum externa considerant.

Hanc iustitiam tanquam inutilem Beatus Paulus reiicit, & opponit iustitiæ fidei, hoc est operibus bonis, quæ fiunt ex gratia & fide. Eandem iustitiam ex lege vocat Apostolus ad Roman. 10. Iustitiam propriam, & opponit iustitiæ Dei: *Ignorantes*, inquit, *Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.* Et cap. 9. *Gentes, quæ non sectabantur iustitiam,* B *apprehenderunt iustitiam. Iustitiam autem quæ ex fide est, Israel autem sectando legem iustitiæ in legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Hoc est, Israelitæ quærentes implere legem iustitiæ re vera legem iustitiæ implere nõ potuerunt: quoniam viribus proprijs non ex gratia Dei, quam fides impetrat, legem iustitiæ facere præsumpserũt: *Putant* (inquit AVGVSTINVS lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7.) *se arbitrii sui viribus implere legem iubentem, & ista implicati superbia, ad gratiam non conuertuntur iuuantem. Ac per hoc miro quodam* C *modo, sed tamen vero, iustitiam legis non implet iustitia quæ in lege, vel ex lege, sed quæ in spiritu gratiæ. Iustitia quippe legis impletur in eis, sicut scriptum est, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Secundum iustitiam vero, quæ in lege est, se fuisse sine querela in carne, non in spiritu, dicit Apostolus: & iustitiam quæ ex lege est, suam dicit fuisse, non Dei. Intelligendum est igitur iustitiam legis non impleri secundum iustitiam quæ in lege est, vel ex lege, id est secundum iustitiam hominis, sed secundum iustitiam, quæ est in spiritu gratiæ. Quod planius & breuius ita dici potest, iustitiam legis Dei non impleri, cum lex iubet, & homo quasi suis viribus facit sed cum spiritus adiuuat, & hominis non libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit.* Vide eundem lib. de grat. & lib. arbit. c. 12. vbi rursus de hac ipsa re copiose disputat.
D
Quod iam ad TERTIVM pertinet, aduersarii existimant per opera, quæ B. Paulus à iustificatione excludit, intelligi omnia omnino opera, siue ante fidem, siue post fidem facta, immò etiam ipsam fidem, si consideretur vt opus.

At hanc absurdissimam esse sententiam, & ab ignoratione Scripturæ profectam, docet idem AVGVSTINVS, in libro de gratia & libero arbitrio, c. 7. *Homines*, inquit, *non intelligentes, quod ait ipse Apostolus Paulus, Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis: putauerunt eum dicere, sufficere homini fidem, etiam si male viuat & bona opera non habeat. Quod absit, vt sentiret vas electionis.* Et mox adiungit, non excludi opera quæ fiunt ex fide, & nos etiam supra probauimus, requiri ad iustificationem actus spei, timoris, pœnitentiæ, dilectionis, & ipsius fidei non solum credentis, sed etiam orantis & impetrantis, qui actus opera quædam merito dici possunt.

Nonnulli ex Catholicis docent, per opera quæ à iustificatione Apostolus excludit, intelligi obseruationem legalium ceremoniarum, circumcisionis, sabbathi, neomeniarum, &c. qui ea ratione mouentur, quod ad Rom. c. 3. idem Apostolus postea quam dixerat: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis*, subiungit, *An Iudæorum Deus tantum? nonne & gentium?* Et ad Rom. 2. 3. & 4. & ad Gal. 2. & 3. vbi de hac re disseritur ex proposito, semper adducatur in medium exemplum circumcisionis.

Cæterum sententia S. Augustini constans, & sine dubitatione verissima est, per opera quæ fidei opponuntur, & à iustificatione excluduntur, intelligi opera quæ fidem præcedunt, quæque solis viribus liberi arbitrii fiunt. Ita docet August. loco citato de grat. & lib. arb. c. 7. de prædest. Sanctorum, cap. 7. præfatione in Psalm. 31. & vbicunque de hac re disputat. Quod idem aperte docet etiam S. Hieronymus in epist. ad Ctesiphontem, vltra medium. Et ratio huius sententiæ est, quoniam ad Rom. 4. ad Ephes. 2. & ad Tit. 3. Apostolus simpliciter excludit opera, nulla mentione facta legis Mosaicæ. Hinc enim intelligimus non excludi solum legalium ceremoniarum obseruationem, sed etiam moralium.

A

Excludi autem omnia opera facta ante fidem, non autem omnia absolute, probari potest ex cap. 4. ad Rom. vbi legimus: *Ei qui operatur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam.* Quo loco explicat Apostolus ipse, quid intelligi debeat per opera, quæ opponuntur fidei, ac dicit, illa se vocare opera, quibus id quod redditur, est merces, non gratia. Talia autem non sunt nisi illa, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrij. Nam operibus quæ fiunt ex gratia, qualis est ipse actus fidei, & quæ inde consequuntur, id quod redditur, non simpliciter merces, sed etiam gratia, immo magis gratia quam merces.

B

Et confirmatur hæc ratio ex ipso scopo epistolarū ad Rom. & ad Gal. neque enim dubitari potest, quin Apostolus duabus illis epistolis demonstrare voluerit, neminē posse iustificari sine fide in Christum, & gratuita Dei misericordia. Proinde quāuis sæpe meminerit circumcisionis, & ceremoniarum legis propter Iudaizantes, qui multum in illis confidebant: tamen absolute omnia opera fidem præcedentia excludere voluit; præsertim cum in epist. ad Rom. non solum Iudæis, sed etiam gentilibus, qui non minus philosophiam iactabant, quam Iudæi legem, Christi fidem necessariam esse ad iustificationem, & salutem persuadere voluerit.

C

Ex his facile respondent ad illa omnia loca. Ad PRIMVM ex cap. 3. ad Rom. RESPONDEO, excludi gloriationem Iudæorum per legem fidei, non per legem factorum, quoniam homo iustificatur ex gratia, quæ primo fidem inspirat deinde per fidem ad indulgentiam, & opera bona perducit: non autem iustificatur per legem factorum, id est, per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrii.

D

At contra Kemnitius: *Apostolus*, inquit, *vult excludere omnem gloriationem, igitur excludit omnia opera, etiam facta per fidem, vel ex fide. Nam de illis etiam posset aliquis gloriari.* RESPONDEO, non excludit Apostolus omnem gloriationem, sed illam solum, quæ oritur ex operibus per solas vires liberi arbitrii factis. Non enim dicit, vbi est gloriatio? sed *vbi est gloriatio tua*? id est, vbi est gloriatio, qua in te gloriaris, & non in Domino? ex operibus autem factis ex fide, ac per hoc ex gratia, cum fides ex gratia sit, nemo potest gloriari, nisi in Domino, quæ gloriatio non est prohibita, cum idem Apostolus dicat: *Qui gloriatur, in Domino glorietur*, 2. Corinth. 10.

E

Itaque S. AVGVSTINVS lib. de gratia & libero arbitrio, c. 7. cum dixisset, non intelligere Apostolum ad Ro. 3. eos, qui dicunt, solam fidem sufficere ad iustificationem, reddit caussam, cur dictum sit, hominem iustificari per fidem sine operibus: *Quia*, inquit, *& ipsa bona opera nobis ex Deo sunt, à quo nobis & fides est, & dilectio.* Et in lib. de prædestinatione Sanctorum, c. 7. *Ideo*, inquit, *per fidem iustificari dicit Apostolus hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera.*

Ad SECVNDVM de Abraham ex cap. 4. ad Rom. RESPONDEO, Abrahamum iustificatū fuisse per fidem, non per opera præcedentia fidem, quoniam non potuissent illa esse verè iusta, nisi secundum externam iustitiam, & ideo si per illa iustificatus fuisset, habuisset gloriam, sed apud homines, non apud Deum. Idem dicendum est ad loca sequentia ex c. 2. ad Galat. c. 2. ad Ephes. & c. 3. ad Titum. Nam in illis omnibus locis solum excluduntur opera facta ante fidem.

Sed hic etiam occurrit KEMNITIVS, ac probat, excludi etiam opera facta per fidem. Nam Abraham iam renatus erat, & ex fide operabatur eo tempore, de quo loquitur Apostolus, & tamen idem Apostolus excludit opera eius à iustificatione. Item Galatæ renati erant, & in Christum credebant, & tamen eorum opera Paulus opponit fidei & aperte reiicit. Immo status quæstionis in epistola ad Galatas, non alius esse videtur, nisi vtrum opera ex fide iustificēt, an fides sola iustificet. Apostolus autem respondet, hominem iustificari ex fide, non ex operibus; id est, ex sola fide.

RESPONDEO, Abraham eo tempore, de quo loquitur Apostolus, renatus quidem erat, & ex fide multa bona opera faciebat: tamen Apostolus cum dicit eum iustificatum esse ex fide, non ex operibus, non reiicit opera facta ex fide, sed affirmat illa non esse facta sine fide, quia si talia fuissent, nūquam eum iustificassent. Itaque excludit opera, quæ Abraham facere potuisset non ex fide. Nam etiam ij qui fidem habent, aliquando operantur non ex fide, vt cum peccant, aut cum faciunt opera pure moralia sine relatione ad Deum.

Denique loquitur Apostolus cum conditione, si Abraham iustificatus est ex operibus non procedentibus ex gratia fidei, vt ij putabant, qui suis viribus tribuebant iustitiam: certe habuit gloriam, sed non apud Deum. Et quoniam satis constat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera vere procedunt.

Porro in epistola ad Galatas, duplex tractatur quæstio, vna specialis, an ceremoniæ legales ad Christianos pertineant, ita vt sine illis salui esse non possint: altera generalis, an per legem & vires naturæ possit contingere iustificatio sine gratia & fide IESV CHRISTI. Ad vtramque respondet Apostolus negatiue. Quæstionem autem illam, quam fingit Kemnitius, ne verbo quidem attingit. Id autem ita se habere, perspicuum est ex illis verbis: *Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Gal. 2. & ex illis: *Si ex lege hæreditas, ergo non ex promissione.* Galat. 3. & ex illis. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.* Galat. 5. & Rom. 4. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, abolita est promissio.*

Nam istæ consecutiones firmissimæ sunt, si excludantur à iustificatione opera facta sine fide, & gratia, ex sola cognitione legis, & viribus liberi arbitrii. Nam si lex, & natura sufficiunt ad iustificandum: quid opus fuit, CHRISTVS moriendo, de peccato damnaret peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis? & si lex, & natura sufficiūt ad iustitiam, sufficiunt etiam ad hæreditatem, non enim iniustus est Deus, vt iustos fraudet corona iustitiæ, vt S. Augustinus loquitur in libro de natura & gratia, cap. 2. Quod si lex & natura sufficiunt ad hæreditatem, quid opus fuit promissione? Denique si lex & natura sufficiunt, euacuati sumus à CHRISTO, & à gratia excidimus, quoniam his opus nobis non esse profitemur.

At eædem istæ consecutiones infirmissimæ sunt, neque aliquid efficiunt, si quis per eas excludere velit opera, quæ fiunt ex gratia & fide. Nemo enim CHRISTVS gratis mortuus dici potest, si iustificamur ex fide & operibus consequentibus fidem: immo nisi CHRISTVS mortuus esset, non possemus ex fide & operibus inde sequentiuus iustificari. Hoc enim omnia gratia Dei donabit nobis per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Sic etiam, non ideo hæreditas non est ex promissione, quia opera ex fide & gratia procedentia ad iustificationem sunt necessaria; quin potius ideo est ex promissione hæreditatis, quoniam sine promissione non fuisset gratia, sine gratia non fuisset fides, sine fide non fuissent opera iusta, quibus redderetur hæreditas, id est ipsa corona iustitiæ. Ac demum nō euacuamur à CHRISTO, neque à gratia excidimus, qui ex fide CHRISTI, & operibus gratiæ iustificamur, sed contra potius, nisi ad CHRISTVM & eius gratiam pertineremus, fidem & opera iustificantia non haberemus.

Quare cum Paulinæ illæ consecutiones vim habeant aduersus eos, qui iustificationem operibus factis sine fide, & gratia tribuebant, non autem aduersus eos, qui à iustificatione opera consequentia fidem, & gratiam non excludunt: manifeste sequitur, Apostolum in epistola ad Galatas cōtra eos tantum disserere, qui legem, & opera sine fide CHRISTI magnifaciebant: neque statum quæstionis in ea epistola esse, an opera ex fide, sed an opera sine fide iustificent.

Ad VLTIMVM ex capite tertio ad Philippenses, RESPONDEMVS (vt supra diximus) iustitiam ex lege, vocari opera, facta ex cognitione legis per solas naturæ vires.

At contra obiicit KEMNITIVS, Apostolum non solum loqui de operibus suis, quæ fecerat ante fidem, cum damnat iustitiam propriam, sed etiam de operibus quæ tunc faciebat, cum esset Apostolus CHRISTI. Nam de prioribus dixit in præterito, omnia arbitratus sum detrimenta, de posterioribus dicit in præsenti, omnia arbitror vt stercora. Itaque B. Paulus omnia opera sua, siue ex fide, siue sine fide facta contemnit & pro stercoribus habet, sola interim Christi fide contentus.

RESPONDEO, mirum est quam prompti sint hæretici ad blasphemias, nulla ferme oblata occasione. Nam quod Apostolus inter scribendum nūc vtatur tempore præterito, nunc tempore præsenti non cogit, vt existimemus eum loqui de rebus diuersis. Potuit enim de iisdē illis operibus factis in lege, & ante fidem dicere, se initio conuersionis illa omnia pro detrimentis habuisse, & nunc etiam illa eadem nihili facere, & non solum pro detrimentis, sed etiam pro stercoribus habere, quod in dies magis ac magis intelligat illorum operum inanitatem. Et re vera loquutum esse B. Paulum, etiam in præsenti, de operibus factis in lege, & ante fidem, perspicuum est ex anthitesi quam facit; cum dicit: *Vt inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est sed illam, quæ ex fide est* CHRISTI. Vbi opponit iustitiam suam, id est, opera sua iusta facta ex fide, quæ sunt vere iusta coram Deo; iustitiæ suæ, id est, operibus suis iustis factis in lege, sine fide, quæ non poterant esse vere iusta coram Deo, sed solum exterius, & in facie hominum, apud quos (vt ipse ibidem scribit) fuerat in Iudaismo sine querela versatus.

At quanta quæso blasphemia est, opera facta ex fide & gratia Christi stercora nominare, quæ ad Galatas 5. Fructus spiritus ipse idem vocat Apostolus? ergone Spiritus sancti fructus stercora sunt? & quo modo 2. Timoth. 4. B. Paulus gloriatur, & dicit: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus index;* Ita ne de stercoribus gloriari debuit tantus Apostolus? & quæ debetur stercoribus corona iustitiæ? & quis ille est iustus index, qui stercora coronare dignatur? DEINDE quam gratiam debemus Deo, qui nos creauit in CHRISTO IESV in operibus bonis, quæ præparauit vt ambulemus in illis ad Ephesios secundo, si ista opera nihil sunt aliud, nisi stercora? DENIQVE si bona opera fidelium, detrimenta, ac stercora sunt, certe facienda & amplectenda non sunt, sed excutienda, atque abiicienda sunt. Eat nunc Kemnitius, & queratur, quod eum hostem operum bonorum esse dicamus.

CAPVT XX.

Soluitur alterum argumentum ex Scripturis petitum pro sola fide.

ALTERVM argumentum sumunt ab ijs locis, vbi sola fides nominatur, cæteris omnibus operibus, vel dispositionibus prætermissis. Matth. 9. Lucæ 7. *Fides tua te saluam fecit.* Lucæ octauo: *Crede tantum, & salua erit.* Ioannis primo: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Ioannis 3. *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Ad Rom. 5. *Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum.*

RESPONDEO, locus ille, *crede tantum, & salua erit*, vbi gloriantur aliqui ex sectariis, se tandem reperisse particulam SOLA, quam Lutherus de suo addiderat, cum in nullis Bibliis eam inuenire potuisset; non facit ad rem. Loquitur enim eo loco Dominus de miraculo faciendo in excitatione defunctæ, non de iustificatione impii, & remissione peccatorum. Fatemur autem, fidem solam interdum satis esse ad miracula impetranda, videlicet cum referuntur ad ipsam fidem confirmandam, non ad vitam eius illustrandam, qui miraculum impetrat. Hoc enim modo virtutes multas fecisse dicuntur improbi quidam qui in die iudicii audituri sunt: *Amen dico vobis, nunquam noui vos, discedite à me omnes operarii iniquitatis:* Matth. 7.

Quod attinet ad alia loca, negamus id sequi, vt fides sola iustificet, etiamsi interdum sola nominetur. Nam interdum quoq; solæ nominantur aliæ virtutes, aut Sacramenta, vt Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tobiæ 12. *Eleemosyna à morte liberat.* Ad Romanos octauo: *Spe salui facti sumus.* Ecclesiastici secundo: *Timor Domini expellit peccatum.* Ad Titum tertio: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Ephes. 2. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Nec tamen vllus colligit dilectionem, aut eleemosynam, aut timorem, aut baptismum sine fide iustificare.

Itaque Scriptura, cum ad vnum effectum multæ caussæ concurrunt, modo vni caussæ, modo alteri effectum illum tribuit, nec propterea significare intelligitur, vnam caussam sine aliis posse sufficere. Cur autem Apostolus frequentius iustificationem tribuat fidei, quam dilectioni, aut aliis rebus, caussa est quam reddit Concilium Trident. sess. 6. c. 8. quoniam fides est initium gratuitæ iustificationis. Inde enim incipit Deus ædificium spirituale in anima hominis, inde incipit curare morbum peccati: inde incipit colere agrum cordis, inde incipit vitam aperire ad portum salutis.

Sed occurrit IOANNES CALVINVS in Antidoto Concilii, atque hanc explicationem non solum puerilem vocat, sed etiam manifesti erroris damnat. Probat autem ipse, fidem non esse tantum initium, & fundamentum iustificationis, sed etiam incrementum & perfectionem, tribus testimoniis diuinæ Scripturæ. PRIMVM est ad Romanos 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti, quia reuelatur in eo Dei iustitia ex fide in fidem. Quis non videt*, inquit Caluinus, *principium, & finem pariter hic designari, alioqui dicendum erat ex fide in opera, si quidem opera perficerent, quod fides inchoat.* Alterum est Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit. Hoc*, inquit Caluinus, *Propheta valde improprie dixisset, nisi fides continuaret vitam.* TERTIVM est Genesis 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Non erat*, inquit Caluinus, *tunc Abraham nouitius, sed sanctitatis, omniumque virtutum exemplar, ergo non ei aditum ad iustitiam patefecit fides, vt aliunde postea iustificatio compleretur.*

A

B

RESPONDEO, impudenter Caluinus, dum se Concilio Tridentino insultare credit, S. Augustino, & toti antiquitati insultat. Quod enim Concilium dixit ideo ex fide hominem iustificari, ex Apostoli sententia, quod fides initium sit & radix iustificationis: scripsit antea S. AVGVSTINVS in lib. de prædestinatione Sanctorum, c. 7. his verbis, *Ex fide ideo dicit iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur.* Et in epistola 105. ad Sixtum: *Fides* inquit, *vnde omnis iustitia sumit initium.* Et libro de bono perseuerantiæ, cap. 2. *Quod initium verius homini Christiano, quam credere in Christum?* Et in præfatione Psalm. 31. *Laudo*, inquit, *superædificationem, sed vides fundamentum fidei: laudo fructum; sed in fide agnosce radicem.* Et sermone 16. de verbis Apostoli: *A fide*, inquit, *incipit homo.* Et serm. 22. quem sæpe citauimus: *Domus*, inquit, *Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Quod idem omnes alios Patres sensisse ac docuisse, ostendimus supra cap. 13. & 17.

C

Dicat nunc Caluinus si audet, Augustinum, quem vnum ex tota antiquitate sibi patronum eligere solet, pueriliter in Scriptura lusisse, quia fidem vocauit initium, fundamentum, radicemque iustitiæ, & ideo iustificari ex fide hominem scripsit, quia fides prima datur, vt per eam cætera impetrentur. Vere igitur fides initium est & origo iustitiæ, sed non tale initium, vt veniente iustitia cedat, ac recedat, quomodo timor foras mittitur à charitate, quam suo quodam ministerio introduxit, sed est initiũ, quod manet & perficitur; quomodo arborum radices non arescunt, sed crescunt, & roborantur crescẽte arbore: & fundamentum ædificij non subtrahitur accedente fabrica domus, sed perficitur, & stabilitur, & parietes, tectumque sustentat. Ita nimirum & fides primum inchoat iustificationem, deinde assumpta spe & charitate perficit. Ideo cum inchoat, sola est, cum perficit, non est sola; siue (quod idem est) sola inchoat, non sola perficit.

D

E

Proinde recte Concilium post Augustinum scribit, hominem iustificari ex fide, quia fides est initium & origo iustitiæ: vt videlicet id fidei proprie tribueret: quod ei soli proprie conuenit. Quare si Caluinus, & cæteri Sectarii, cum dicunt, fides sola iustificat, significare vellent, fidem solam inchoare iustitiam, non esset cum eis de sola fide diutius litigandum.

Illud igitur Apostoli: *Reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem*, multis modis exponi potest; neq; cogimur admittere fidem solam esse principium, finemque iustitiæ. Exponit enim S. AVGVSTINVS in libro de spiritu & littera, capit. 11. ex fide annunciantium Euangelium, in fidem obedientium Euangelio. Exponunt ALII, ex fide Prophetarum in fidem Apostolorum: ALII, ex fide obscura & latente in Testamento veteri, in fidem manifestatam & reuelatam in Testamento nouo: ALII, ex fide rerum præteritarum, in fidem futurarum: ALII ex fide imperfecta, in fidem perfectam, & charitate formatam.

Quæ postrema expositio confirmatur ex similibus phrasibus, quæ significant progressum & incrementum eiusdem rei, vt, *Ibunt de virtute in virtutem.* Psalm. 83. *Et vsque in generationem & generationem veritas eius.* Psalm. 99. *Transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu*, 2. Cor. 3. *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* Lucæ 1. Itaque sententia Apostoli est, in Euangelio reuelari iustitiam Dei, quæ incipit à fide inchoata & perducitur ad fidem charitate perfectam; atque formatam.

Illud vero Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit*, intelligitur de fide viua (quomodo enim potest aliquis viuere ex fide mortua?) fides autem viua ex testimonio sancti Iacobi, capite secundo, non est fides sola, sed fides cum operibus, siue (vt loquitur Paulus ad Galatas quinto) fides per charitatem operans. Et recte cohæret hoc testimonium cum superiore. Probat enim B. Paulus, iustitiam Dei esse ex fide in fidem, quia scriptum est: Iustus ex fide viuit, nimirum iustitia Dei ex fide imperfecta inchoatur, & in fidem perfectam, hoc est, viuam terminatur. Quoniam iustus ex fide viuere debet, nec posset ex fide viuere, si iustitia eius constaret ex fide non viua.

Quare docet quidem Propheta, per fidem continuari vitam, sed non per fidem solam, sed per fidem cum charitate coniunctam & per charitatẽ operantem; ex quo sequitur, vt iustus non solum ex fide, sed etiam ex charitate viuat. Neq; ideo falsum est, quod Concilium dicit, fide inchoari iustitiam, quoniam verum est quod Propheta dicit, fide continuari iustitiam. Vtrumq; enim fides facit, sed primum facit sola, secundum non sola.

Illud denique, quod Caluinus adducit ex cap. 15. Genes. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam;* significat Abrahamum iustum ex nouo quodam actu fidei factum esse iustiorem. Sed non ideo non aperuit illi aditum ad iustitiam fidei, cum primum ille iustificatus est, quia postea quoque iustitiam in illo auxit. Nam (vt iam diximus) non ita facimus fidem initium iustitiæ, vt negemus illam crescere & perfici & semper hominem ad maiora perducere. Hoc solum negamus, per eam solam posse hominem integre, perfecteque iustitiæ formam acquirere.

CAPVT XXI.

Soluitur argumentum tertium ex Scripturis desumptum pro sola fide.

TERTIVM argumentum petunt ab ijs locis, in quibus dicitur homo gratis iustificari. Idem enim est gratis, & non ex operibus, ac per hoc idem est gratis, & sola fide, Rom. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Rom. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei autem, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium,*

deputatur fides eius ad iustitiam. Rom. 11. *si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus.* Hoc argumentum non solum probat, sola fide hominem iustificari, sed etiã iustificari sola fide relatiue, id est, non propter dignitatem, aut meritum fidei, quia tunc gratia non esset gratia.

RESPONDEO, particula illa gratis duobus modis accipi potest, Vno modo, vt opponatur debito ex iustitia, siue meritis, vt loquuntur Theologi, de condigno, quæ sunt absolute & simpliciter merita. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit opera, quæ dicuntur concurrere ad iustificationem vt dispositiones, vel vt merita de congruo, modo non tribuatur eis meritum de condigno, de quo loquitur Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 8. vbi dicit hominem iustificari gratis, quoniam neque fides, neque opera, quæ iustificationem præcedunt, eam merentur. Et iuxta hunc modum non est idem, hominem iustificari gratis, & iustificari ex sola fide. Nam iustificari gratis, est iustificari sine merito de condigno. Iustificari sola fide, est nihil requiri ad iustificationem nisi fidem, quod esse falsum iam demonstratum est.

Altero modo potest accipi particula, GRATIS, vt opponitur operi facto sine vlla gratia, ex solis naturę viribus, siue illud opus dicatur meritum de condigno, siue de congruo, siue etiam solum dicatur conditio, aut ratio aliqua, cur detur homini iustificatio. Et hoc modo iustificatio gratuita nõ excludit merita absolute, sed merita propria, id est quæ sint nobis ex nobis, & non ex Deo. Nam merita quæ sunt nobis ex Deo, id est, quæ originem ducunt ex gratia præueniente, non pugnant cum gratia, nisi quis velit ipsam gratiam pugnare cum gratia. Hoc modo idem est, hominem iustificari gratis, & iustificari ex fide: & iustificari sine operibus. Nam cum fides sit primum Dei donum: qui iustificatur ex fide, non iustificatur ex operibus præcedentibus fidem, sed iustificatur ex gratia, & gratis, quia ipsa fides est ex gratia.

Neque hinc sequitur, hominem qui iustificatur gratis iustificari sola fide, nam sicut iustificatio gratuita non excludit fidem, quia fides est ex gratia, ita non excludit pœnitentiam, & dilectionem, & opera pœnitentiæ & dilectionis, quoniam etiam ista omnia sunt ex gratia. Et hac ratione explicat S. AVGVSTINVS particulam GRATIS, vbicunque de hac re scribit. Nam in epistola 105. posteaquam dixerat: *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei.* Continuo explicat, quòmodo hoc meritum non pugnet cum gratuita iustificatione, ait: *Restat igitur, vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo isti extollunt, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita, sed gratuitum Dei donum esse fateamur, si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus.* Et in epist. 106. *Non dicat*, inquit, *sibi si ex fide, quo modo gratis? quod enim fides meretur, cur non potius redditur, quam donatur? non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit, vt merear iustificationem, habeo fidem: respondetur ei. Quid enim habes, quod non accepisti? cum ergo fide impetrat iustificationem, non gratiam, aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri vt aucta mereatur perfici.*

At contra hanc solutionem obiiciunt tum hæretici, tum etiam quidam Catholici. Nam Kemnitius in Examine Concilij Tridentini sessio. sexta, in fine disputationis de operibus infidelium, contendit nul-

A lum esse meritum de congruo. Immo hoc meritum dicit, esse illam Helenam, de qua septimus canon sextæ sessio. Concilij contra Scripturæ, & antiquitatis sententiam dimicat. Sublato autem merito de congruo, tollitur omnis dignitas, & efficacia fidei, & aliarum dispositionum ad iustificandum, & inde sequitur, vt iustificari gratis nihil sit aliud, nisi iustificari sine vlla dignitate fidei, aut operum, ex sola fide apprehendente promissionem. Probat autẽ nullum esse meritum de congruo: quia tunc sequeretur, hominem iustificari propter meritum suarum dispositionum, non autem propter meritum solius Christi, quod est contra Scripturam, & omnes Patres.

Aliqui etiam ex Catholicis, atq; in primis Dominicus à Soto lib. 2. de natura & gratia, c. 14. concedunt quidem dispositiones ad iustificationem, sed B negant eas posse vocari vlla ratione merita; & iustificari hominem gratis: contendunt esse iustificari sine vllo merito, siue de condigno, siue de congruo, siue procedente ex auxilio Dei speciali, siue ex viribus solius naturæ. Ratio autem eorum potissima est, quoniã meritũ, & merces relatiua sunt, ita vt omni merito merces è regione respondeat: merces autem ex debito, & iustitia redditur: ac per hoc non gratis datur. Debitum enim & gratia opponuntur ex Apostolo ad Rom. 4.

Præterea meritum ex congruo non fundatur in vlla dignitate, & proportione operis ad gratiam iustificationis, sed in sola promissione Dei, qui credentiC bus & pœnitentiam agentibus indulgentiam & iustificationem promisit: at cui debetur aliquid ex sola promissione alterius, is non dicitur illud mereri, nisi valde improprie. Igitur meritum de congruo non est veri nominis meritum.

Huc addi potest testimonium S. Augustini ex præfatione in Ps. 31. *Nihil*, inquit, *boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum.* Et idem habet in Ps. 110. & alibi. Immo in epist. 105. affirmat idem August. in Scripturis sacris iustitiam nunquam vocari mercedem, sed semper gratiam; vnde colligit, iustitiæ deberi mercedem, sed ipsam iustitiam semper gratis dari.

RESPONDEO, quod attinet ad Kemnitium, is aut improbus, aut imperitus esse conuincitur, cum asserit, Concilium Tridentinum pro merito de congruo cõtra Scripturæ, & totius antiquitatis senten-D tiam dimicare. Nam aut loquitur de merito operum, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrii, aut de merito operum, quæ nascũtur ex gratia præueniente, & ex fide: si de PRIMO genere operum loquitur, apertissime improbus est, cum impudenter, & prodige mentiatur. Concilium enim Tridentinum non solum nusquam nominat meritum de congruo, sed etiam illud reiicit, quod attinet ad opera, quæ fiunt ex solis viribus naturæ, vt patet ex ipsa sexta sessio. capit. 5. & 6. & c. 1. 2. & 3. nam docet, initiũ iustificationis sumi à gratia præueniente, & tunc primum incipere dispositiones ad gratiam iustificantem, cum homo à Deo motus, & adiutus incipit credere, & neminem posse per naturæ vires, aut E scientiam legis sine gratia Dei credere, diligere, pœnitentiam agere, &c.

Si loquitur de SECVNDO genere operum, imperitum se totius antiquitatis ostendit. Vix enim est vllus inter veteres, qui non agnoscat meritum aliquod in operibus pœnitentiæ, quæ per Dei gratiam fiunt, vt ostendimus in secũdo libro de pœnitentia, capite duodecimo. Quamuis neq; de hoc secundo genere operum mendacio careant verba Kemnitii. Concilium enim in illa sessione sexta, capite septimo, hoc meritum congrui neque incipit, neque reiicit, im-

mo ne verbum quidem de hac re facit, tantum abest, vt pro illo quasi pro Helena dimicet. Dicit quidem Concilium, Iustitiam à Deo nobis infundi secundum dispositionem, & cooperationem vniuscuiusque, sed an ea dispositio sit meritoria, saltem de congruo, an vero nullo modo, sed tantum sit conditio quædam requisita, non explicat.

A

Iam vero quod attinet ad Catholicos, quæstio videtur esse fere de solo nomine meriti, cum alioqui conueniat inter omnes Catholicos, dispositiones requiri, & nō sola fide homines iustificari. Nos autem intelligere certe non possumus, cur non sit hoc tempore vtendum nomine meriti, præsertim cum additione illa, de congruo, cum agitur de operibus, quæ fiunt ex gratia præueniente. Et si nulla esset alia ratio, auctoritas omnium Patrum, & præsertim S. Augustini omnino sufficere nobis deberet. Nam si quo tempore Pelagiani humana merita extollebant, sanctus Augustinus præcipuus gratiæ defensor merita appellare non dubitauit opera illa, quæ nascuntur ex fide, quanto magis hoc tempore, quo Lutherani merita omnia tollunt è medio, deberent Catholici eadem illa opera, merita nominare?

B

At S. Augustinus lib. 1. Retractationum, cap. 23. retractasse videtur sententiam illam, fides meretur remissionem peccatorum, quando illam aliam retractauit, initium fidei est ex nobis. Non ita est, nam in epist. 105. & 106. docet Augustinus, fidem mereri iustificationem, & tamē in his epistolis summa contentione affirmat, initium fidei non esse ex nobis. Et in ipso lib. 1. Retractationum, cap. 23. vbi retractat illam sententiam de initio fidei ex nobis, scribit verissime dictum esse, fides inchoat meritum.

C

At S. Augustinus loquitur de merito fidei formatæ, quo meremur iustificationem, id est incrementum iustitiæ, non de merito fidei informis, quo meremur remissionem peccatorum. Neque hoc est verum, nam in epist. 105. vt supra citauimus, loquitur aperte de remissione peccatorum: *Neque ipsa*, inquit, *remissio peccatorum sine merito est, fides hanc impetrat.* Et lib. 1. contra aduersarium legis & prophetarum, cap. 17. *Fides*, inquit, *impetrat charitatem.* Et in epistola 106. *Fides meretur gratiam bene operandi.* Et tractatu 44. in Ioannem: *Hæc*, inquit, *confessio meruit iustificationem.* Loquitur igitur Augustinus de fide, quæ præcedit charitatem, & remissionem peccatorum, & illi meritum impetrationis attribuit.

D

At S. Augustinus cum dicit, fidem mereri iustificationem, intelligit, fidem ostendere à quo sit petendum auxilium, vnde iustificatio, & post iustificationem merita acquirantur. Hæc vero responsio indigna est viro docto, qualis est is, cum quo disserimus. Nam si id esset mereri iustificationem, posset etiam verbum Dei, & concionatores, & ipse Deus dici, mereri nobis iustificationem. DEINDE S. Augustinus explicat, quomodo fides mereatur, cum dicit, eam impetrare remissionem peccatorum.

E

DENIQVE & ipse Augustinus, & reliqui Patres omnes non solum fidei, sed etiam dilectioni, & pœnitentiæ tribuunt meritum iustificationis. Certe autem dilectio, & pœnitentia non ostendunt, à quo sit petendum auxilium.

At S. Augustinus improprie loquitur de merito, proinde nulla est caussa, cur eum in hac parte imitari velimus. Si semel tantum, aut iterum hæc vox vni Augustino excidisset, fortasse tolerari posset ista responsio. At quod omnes Patres, quorum plerique Latinam linguam ab ipsa nutrice didicerāt, in re tam graui perpetuo improprie loquantur, incredibile videtur. Vide Tertullianum lib. 4. in Marcionem, Cyprianum ser. 6. de oratione Dominica, Ambrosium lib. 7. & 10. in Lucam, & lib. 2. de pœnitentia, cap. 3. Hieronymum lib. 2. cōtra Pelagianos, Augustinum epist. 89. q. 4. tract. 44. in Ioan. in Psal 50. & alibi passim. Et Gregorium in primum Regum lib. 3. c. 4. Deinde non est potissima nostra quæstio, an opera ex fide, quibus disponimur ad iustificationem sint merita proprie, vel improprie dicta, sed an sint hoc nomine appellanda, & nos quidem probamus ita esse vocanda: quoniam sic ea vocant omnes Latini Patres. Neque argumenta illa de relatione meriti, & mercedis conuincunt, fatemur enim omni merito respondere mercedem: sed sicut meritum quoddam esse dicimus ex congruo, ita mercedem quandā esse dicemus ex congruo, quæ magis debeatur ex gratia, quam ex iustitia. Nam ipse etiam Apostolus ad Romanos 4. cum dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Satis aperte indicat, esse quandam mercedem, quæ imputari possit secundum gratiam, non secundum debitum.

Ad illud autem quod obiiciebatur, meritum de congruo non fundari in dignitate operis, sed in sola promissione Dei, RESPONDEMVS, contrarium esse verum. Nam si promissio non requirat vllam conditionem operis, tunc quidem nullum inde orietur meritum: vt si Rex egenti alicui promittat in singulos annos certum nummorum numerum sine vlla conditione, debebuntur egenti illi pecuniæ regiæ, sed absque vllo eius merito: at si promissio contineat operis conditionem, orietur inde meritum, etiamsi opus illud alioqui non sit per se æquale mercedi. Vere enim, qui opus illud fecerit, conuenire poterit promissorem, ac dicere, se meruisse præmium ab illo promissum.

Quare si meritum de congruo fundaretur in promissione cum conditione operis, esset vere meritum ex iustitia, & potius de condigno, licet imperfecte, quam de congruo nominandum. Et ideo nos existimamus, potius fundari meritum de congruo in aliqua dignitate operis, quam in promissione. Nā promissiones, quibus Deus veniam pœnitentibus pollicetur, non tales sunt, quales illæ quibus bene operantibus coronam gloriæ pollicetur. Nam istæ posteriores verum pactum continent: quod Deus facit cum homine tanquam cum operario de mercede reddenda: illæ autem priores non proprie continent pactum de mercede reddenda, sed assertionem rei certo futuræ, vt homo securus reddatur veniæ obtinendæ, si pœnitentiam egerit.

Id autem ita esse intelligi potest, PRIMO ex eo, quod vita æterna sæpe vocatur merces, brauium, stipendium; iustificatio nūquam vocatur, nisi gratia & misericordia. SECVNDO ex eo, quod Scripturæ cum pœnitentibus veniā promittunt, reddunt rationem, quia Deus misericors est: vt Ioel 2. *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus, & misericors est.* At cum promittunt bene operantibus vitam æternam, non tam allegant misericordiam, quam iustitiam, & fidelitatem, vt 2. Tim. 4. *Quam reddet mihi iustus index.* Quod si 1. Ioan. 1. dicitur: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata.* Sciendum est eum loqui de remissione venialium, quæ iusto Dei iudicio redditur bonis meritis iustorum, vt sanctus Augustinus docet in libro de correptione & gratia, capite decimo tertio. TERTIO idem patet ex eo, quod Prophetæ cum promittunt indulgentiam operibus pœnitentiæ: addere solent particulam dubitantem, VT QVIS SCIT,

FORSAN, &c. vt patet Ioelis secundo, Dan. 4. Ionæ 3. At nihil tale additur in promissione vitæ æternæ meritis iustorum. Verum est igitur, quod diximus, promissiones indulgentiæ, non esse proprie pacta, in quibus fundari possit meritum pœnitentiæ; sicut promissiones vitæ æternæ vera sunt pacta, in quibus fundatum meritum operum bonorum, quę à iustis fiunt.

Porro negamus, nullam esse in merito de congruo dignitatem. Nam cùm sit opus illud à DEO, & sit opus gratiæ, & donum Spiritus sancti, quo pacto fieri potest, vt nullam habeat dignitatem? Illud quidem est verum, totam eius operis dignitatem pendere à gratia, & ideo non tam esse hominem, qui meretur, quam ipsam gratiam, quæ (vt loquitur Augustinus in epist. 106.) meretur augeri, vt auctus mereatur & perfici.

Neque tamen hinc iam licebit colligere, hoc esse meritum de condigno; nam etiamsi est à DEO, tamen non est à DEO intus inhabitante per gratiam iustificantem, sed extrinsecus excitante & adiuuante, vt idem Augustinus docet in epist. 105. & præterea est à Deo incipiente & inchoante, nondum complente & perficiente: proinde est meritum inchoatum & imperfectum; & habet aliquam dignitatem, & proportionem ad suum finem, sed non tantam, quantam requirit meritum de condigno. Denique deest, vt diximus pactum proprie dictum, sine quo nullum potest esse meritum ex iustitia, siue de condigno.

Ad illud autem ex S. AVGVSTINI præfatione in Psalm 31. *Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum, attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* RESPONDEO S. Augustinum per remissionem intelligere totam iustificationem ab initio primæ dispositionis, quæ est fides, vsque ad plenam reconciliationem. Tunc enim Deus incipit remittere peccata, cum inspirat fidem, quæ orando impetrat cætera dona. Itaque illud: *Nihil boni fecisti*, intelligitur ante fidem: sicut etiam id quod sequitur, *attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* Neque enim mala dici possunt opera, quæ fiunt ex fide.

Id ita esse patet ex præcedentibus & sequentibus, Sic enim in præcedentibus ait: *Quomodo ergo iustificatur homo ex fide sine operibus? respondet ipse Apostolus, propterea hoc dixi tibi, ô homo, ne quasi de operibus tuis præsumere videreris, & merita operum tuorum, te accepisse fidei gratiam! Noli ergo præsumere de operibus tuis ante fidem, noueris, quia peccatorem te fides inuenit, &c.* In sequentibus etiam ait: *Debebat tibi Deus vindictam, dat indulgentiam. incipis ergo esse in fide per indulgentiam. iam fides illa assumpta spe, dilectione incipit bene operari, &c.* Vides quomodo remissio peccatorum, id est, indulgentia, tunc incipit, cum incipit fides? proinde ante remissionem peccatorum, quæ inchoatur in fide nihil boni fecimus, quia ante fidem nihil boni fieri potest. Ex fide enim incipiunt quæcunque sunt bona. In eundem sensum scribit Augustinus in epist. 105. iustitiam nunquam vocari mercedem, quoniam accepit iustitiam pro toto beneficio iustificationis, ita vt in ea includatur etiam fides, quæ sola non potest esse merces, cum eam nulla omnino merita, neq; de congruo, neque de condigno, præcedant. Cætera omnia dona & gratiæ, & mercedis nomine appellari possunt. Hinc igitur patet explicatio omnium testimoniorum, quæ docent hominem iustificari gratis. Significant enim nulla esse merita ante donum fidei.

CAPVT XXII.

Soluitur argumentum quartum ex Scripturis depromptum pro sola fide.

QVARTVM argumentum depromunt ex illis testimonijs, quæ docent, omnes qui credunt iustificari & saluari. Quod quidem non esset infallibiliter verum, si non sufficeret sola fides. Ioan. 3. *Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Actor. 10. *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in eum.* Actor. 13. *In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Rom 10. *Omnis qui credit in eum non confundetur.* 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.*

RESPONDEO, particula omnis potest imprimis recte exponi negatiue, vt sensus sit, omnis qui credit, iustificatur, id est, nemo sine fide iustificatur. Quod illustrat aptissima similitudine Sanctus AVGVSTINVS, explicans illud; *Deus vult omnes saluos fieri*, libro de prædestinatione Sanctorum, c. 8. nam si in vna aliqua vrbe vnus tantum Grammaticæ Doctor esset, & diceretur, omnes in hac vrbe Grammaticam discunt ab isto: non significaretur, omnes in ea vrbe Grammaticam discere, sed neminem discere sine illo: Sic igitur omnis qui credit, iustificatur, quia nemo iustificatur, nisi credat. *Sine fide enim impossibile est placere Deo.* Et hoc videtur Apostolus significare ad Rom. 1. cum dicit, Euangelium esse virtutem Dei in salutem omni credenti: nam in tota illa disputatione probare nititur, fidem Christi necessariam esse omnibus, & sine illa neque Iudæos per legem Mosis, neque gentiles per lumen rationis posse coram Deo iustificari. Idem etiam videtur esse sensus illius loci Ioan. 3. *Vt omnis qui credit in eum, non pereat*, significat enim missum esse filium Dei à Patre in mundum, quoniam sine eius aduentu, & fide nemo saluari potuisset.

SECVNDO, potest eadem particula omnis, referri ad omnia hominum genera, vt significet, fidem Christi esse viam ad salutem apertam toti mundo, Iudæis, Græcis, Barbaris, non autem vni tãtum genti, vt erat lex Mosis. Sic enim explicat B. Paulus illud Isaiæ: *Omnis qui credit in eum, non confundetur*, ad Rom. 10. nam continuo subiungit: *Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum.* Et ea de caussa sæpe Apostolus vrget illam particulam omnis, vt admoneat Iudæos, gratiam Christi non esse impiorum propriam, sed communem omnibus gentibus.

TERTIO refertur interdum particula, omnis, ad singulos credentes, & quidem affirmatiue, sed tamen non significatur illis sententiis, solam fidem sufficere, sed fidem iustificare & saluare, si non desint cætera, id est, fidem ex parte sua semper iustificare & saluare, modo addantur alia, quæ simul requiruntur. Id autem ita esse, perspicuum est ex eo, quod in scripturis etiam de spe dicitur: *Omnis qui sperat in eum, non confundetur.* Eccles. 2. & de dilectione: *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* 1. Ioan. 4. de humilitate: *Omnis qui se humiliat exaltabitur.* Luc. 18. de oratione: *Omnis qui petit, accipit.* Luc. 11. & : *Quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit.* Rom. 10. & de obedientia: *Factus est omnibus obedientibus sibi caussa salutis æternę.* Hebr. 5. & tamen nemo diceret solam spem, aut orationem, aut humilitatem, aut alia sufficere sine fide.

Itaque sententia Scripturæ est, singulas istas virtutes ex parte sua perducere homines ad salutem, nisi aliunde oriatur impedimentum, aut defectus. Atque hoc ipsum sancti Patres passim docent, cum admonent, non sufficere solam fidem: *Multi*, inquit AVGVSTINVS tract. 10. in epistol. Ioan. *dicunt credo, sed fides sine operibus non saluat*. Et S. PROSPER lib. 1. de vita contemplatiua, c. 19. *Nec opera sine fide, nec fides sine operibus iustificat*. Vide alia testimonia infrà in disputatione de necessitate operum.

CAPVT XXIII.

Soluitur quintum argumentum ex Scripturis pro sola fide.

QVINTVM argumentum ducunt ab illis testimoniis: quæ prædicant efficaciam verbi Dei. Verbum enim sola fide apprehenditur. Psalm. 106. *Misit verbum suum, & sanauit eos*. Ioan. 15. *Vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis*. Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti*. 1. ad Cor. 15. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicaui vobis, quod accepistis, in quo statis, per quod saluamini*. Iacobi 1. *Suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras*.

RESPONDEO, Verbum Dei sanat & saluat, sed vt hoc faciat, non satis est vt fide apprehendatur, nisi etiam charitate impleatur. Verbum enim Dei non solũ offert promissiones, sed etiam imperat opera facienda. Quare Dominus Matth. 7. comparat hominem audientem verba sua, & non facientem, viro stulto, qui ædificat domum super arenam. Præterea verbum, quod fide apprehenditur, non est ipsa salus, sed semen salutis, quod non solum excipi, sed etiam calefieri, & excoli debet, vt fructum faciat. Quocirca rectè sanctus Iacobus non ait, Suscipite insitum verbum, quod saluabit, sed quod potest saluare animas vestras, si videlicet excipiatur in corde bono, & retineatur cum patientia tempore tentationum, vt dicitur in parabola seminantis, Matth. 13.

Sed contra occurrit Lutherus in lib. de libertate Christiana, vbi probat, fidem solam cum verbo Dei sufficere. Primum enim (vt ipse dicit) fides implet omnia mandata. Nam audiens in verbo præcepta & promissa, & prudenter intelligens præcepta non posse seruari, confert se ad promissa, quæ docent omnia esse posita in fide, & credentem in Christum omnia habere. Nam cõclusit Deus omnia sub incredulitate, vt omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. Rom. 11. & Ioan. 1. DEINDE, fides exhibet Deo summum obsequium, dum credendo confitetur, illum esse veracem in omnibus suis promissis. Deus autem glorificantes se glorificat, vt dicitur 1. Reg. 2. Vnde & Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, quia videlicet dedit gloriam Deo plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. DENIQVE, fides copulat animam Deo, iuxta illud Oseæ 5. *Sponsabo te mihi in fide*: & ideo omnia quæ Christi sunt efficiuntur communia cum anima fideli.

RESPONDEO, hoc argumentum Lutheri ex tribus virtutibus fidei ductum, magis Lutheranos, quam Catholicos lædit. Nam si Deus glorificat nos, & iustificat, quia summum cultum illi exhibemus per fidem, certe sequitur vt merito fidei, id est, propter virtutem & dignitatem ipsius fidei iustificemur. Quod tamen Philippus & Kemnitius & quotquot sunt hodie Lutherani absurdum, & falsum esse contendunt.

Sed excutiamus breuiter fidei virtutes, quas Lutherus prædicat. PRIMAM illam virtutem, quod videlicet fides impleat omnia mandata, furtim subripuerit Lutherus charitati, vt tribueret fidei. Sed vera fides non viuit ex raptu, & ideo clamat verum esse, quod Apostolus dicit, Rom. 13. *Qui diligit, legem impleuit*. Et: *Plenitudo legis est dilectio*. Et quod ipse Dominus ait Ioa. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit*. Et: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat*. Conuertit se quidem fides ad promissa, cùm videt, legis mãdata solis naturæ viribus impleri non posse: & credens, veram esse illam promissionem, petite, & accipietis, à Deo petit spiritũ charitatis, per quem fit vere, vt iustificatio legis impleatur in nobis. Sed non est hæc promissio, quam vellet Lutherus, ipse enim promissionem quærit, per quam liberetur à debito legis implendæ, & habeatur, ac reputetur iustus, quamuis sit omni flagitiorum genere coopertus. Sed hanc promissionem in veris biblijs, id est, in libro Dei nunquam inueniet.

Quod enim ipse allegat, conclusit Deus omnia sub incredulitate, vt omniũ misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in eum, longe aliud significat, quam illud sit, quod ipse somniat. Dicitur enim Deus conclusisse omnia sub incredulitate quia permisit & Iudæos & Gentiles incredulos fieri, vt in vtrisque liberandis misericordiam suam ostenderet. Dedit autem potestatem iis, qui credunt in eum, vt filii Dei fiant: proinde non sunt hoc ipso, quod credunt, filii Dei sed fieri possunt, si renascantur ex aqua & spiritu sancto, & sic diffusa charitate in cordibus eorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis, incipiant dicere Deo, Abba Pater.

Iam vero quod attinet ad alteram virtutem fidei, exhibet quidem fides cultum & obsequium Deo, cum dat illi gloriam, credẽs eum fidelem esse in omnibus verbis suis. Sed neque sola fides exhibet cultum Deo, cum scriptum sit Matt. 5. *Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem, qui in cœlis est*. Et Ioan. 21. de sancto Petro legamus, cum morte sua clarificasse Deum. Neq. fidei obsequium placet Deo, nisi fides ipsa per dilectionem operetur. Nam & Dæmones velint, nolint, dant gloriam Deo, dum credunt, illum esse veracem, sed nihil eis prodest obsequium illud coactum. Et nos ipsi, si habeamus omnem fidem, charitatem autem non habeamus, nihil sumus.

Itaq; Deus glorificat eos, à quibus ipse glorificatur ex charitate, sine qua nihil prosunt omnia, quæ ab inuitis deferuntur obsequia. Eiusmodi autẽ fuit obsequium Abrahæ, qui vsque adeo Deum dilexit, vt etiam filium vnigenitum, vt Deo pareret immolare voluerit. Et ideo rectè dicit S. Iacobus in epist. c. 2. fidem Abrahæ ex operibus consummatam fuisse. Quare non est mirum si talis fides, videlicet perfecta, & charitate formata, ac per dilectionem operans reputata fuerit ad iustitiam, id est (vt erat vere) opus existimata, ac iudicata iustitiæ.

Porro TERTIA virtus fidei fortasse caret fundamento. Nam quod legimus Oseæ 2. *Sponsabo te mihi in fide*, non videtur accipiendum de fide, qua credimus Deo, sed de fide, qua Deus præstat promissa. Nam paulo ante dixerat Deus in eodem Propheta: *Sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & miserationibus*, & mox addidit, *& sponsabo te mihi in fide*. Quorum omnium verborum illa videtur esse sententia, sponsabo te mihi iuste, misericorditer, atq; fideliter. Sed si accipiatur fides pro fide, qua nos credimus Deo, certe sicut sponsamur Deo per fidem,

ita confugimur in matrimonium perfectum & consummatum per charitatem. Non enim fides, sed charitas est vinculum perfectionis Colossens. 3. &, *qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*, 1. Ioan. 4.

Denique siue per fidem, siue per charitatem, siue (quod est verius) per vtramque sponsemur Christo; erunt quidem nostra, quæ Christi sunt, & Christi quæ nostra sunt, vt Lutherus dicit, sed non eo modo, quo ipse dicit. Non enim nostra erit Christi iustitia, quia reputabitur nostra, sed nostra erit, quia caussa erit iustitiæ in nobis inhærentis, nosque vere, & formaliter perficientis, quemadmodum nostra mortalitas, & cæteræ pœnæ, in quas per lapsum primi parentis incidimus, non fuerunt in Christo per solã reputationem: sed per veram, & realem assumptionem. Lutherus enim parum liberalem sponsum nostrum facit, quem vult ea, quæ nostra sunt, reipsa sibi assumere, ea vero, quæ sua sunt, nobiscum sola reputatione communicare. Sed de his hactenus.

CAPVT XXIV.

Soluitur argumentum sextum ex Scripturis pro sola fide.

POSTREMVM argumentum ex Scripturis illis accipiunt, quæ docent irritam fore promissionem, si lege, aut operibus nitatur, & non sola fide accipiatur. Rom 4. *Si ex lege, hæreditas exinanita est fides, abolita est promissio.* Et ibidem: *Ideo ex fide, vt firma sit promissio.* Et Galat. 3. *Vt promissio ex fide daretur credentibus.* Et Galat. 5. *Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini.*

RESPONDEO, hoc argumentum solutum est partim cap. decimo primo, in responsione ad quintam obiectionem: partim capite 19. in explicatione vocabulorum legis & operum. Summa est, docet Apostolus inanem fore fidem nostram, & irritam promissionem Dei, si iustificatio haberi possit per solam cognitionem legis, aut opera facta solis naturæ viribus. Nusquam autem docet, iustificari hominem ex sola apprehensione promissionis per fidem, aut iustificationem non pendere ex conditione operum. Quin potius infinitis locis Scriptura testatur, & iustificationem, & salutem pendere ex conditione pœnitentiæ, & operum bonorum: *Nisi pœnitentiam egeritis*, inquit Dominus, *omnes similiter peribitis*, Luc. 13. & Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.*

CAPVT XXV.

Soluitur argumentum ex traditione veterum Patrum pro sola fide.

QVAMVIS aduersarii testimonia sanctorum Patrum non magni pendant, cum ipsorum erroribus manifeste repugnent; tamen cupide illa eadem colligunt, si quãdo in speciem saltem nobis contraria esse iudicant. Percurram igitur breuiter testimonia, quæ ab illis adferri solent, tametsi non ignorem iam ab vno, aut altero fortasse etiam à plurimis ex nostris, satis diligenter esse ferme omnia explicata.

PRIMO loco proferunt ex Origene in capite 3. epist. ad Romanos hæc verba: *Et dicit (Apostolus) sufficere solius fidei iustificationem, ita vt credens quis tantummodo, iustificetur, etiamsi nihil ab eo operis fuerit expletum.*

RESPONDEO, Origenes opponit fidem operi externo, ac docet, posse hominem interdum iustificari; etiamsi nullum opus externum faciat. Ponit enim exemplum peccatricis & latronis, qui non leguntur ieiunasse, aut eleemosynas fecisse antequam iustificarentur. Itaque per vocabulum SOLA, excludit Origenes necessitatem operis externi; quando videlicet, aut potestas, aut occasio deest eiusmodi operis faciendi.

Non excludi autem ab Origene dilectionem & pœnitentiam, perspicuum erit ex verbis eius, in c. 4. eiusdem epistolæ ad Romanos: *Puto*, inquit, *quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta fides est, profectus vero, & augmenta ædificii, spes, perfectio autem, & culmen totius operis, charitas.* Et infrà: *Credentibus quidem Christo, nec tamen deponentibus veterem hominem cum actibus suis, fides reputari non potest ad iustitiam.* Vides igitur non sufficere solam fidem, sed etiam spem & dilectionem, & dispositionem veteris hominis quod fit per pœnitentiam, omnino requiri.

SECVNDO proferunt ex Hilario illa verba canone 8. in Matth. *Mouet Scribas, remissum ab homine peccatum, hominem enim tantum in Iesu Christo intuebantur, & remissum ab eo quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat.*

RESPONDEO, non excludit Hilarius per particulam, *Sola*, nisi legem Mosis, de qua loquebatur. Qui enim dicit, lex non iustificat, sed sola fides, idem est, ac si diceret, ex his duobus sola fides vim habet iustificandi, siue fides iustificat, lex non iustificat. In quem sensum scriptum est Actor. 8. *Nondum Spiritus sanctus, in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu*, non enim illud, *tantum*, excludit fidem, aut alias virtutes, sed solum visibilem Spiritus sancti aduentum. Itaque idem Hilarius can. 7. in Matth. cum fide coniungit opera, cum sic loquitur: *Salus gentium omnis in fide est, & in præceptis Domini vita est vniuersorum.*

TERTIO, proferunt ex Basilio illa verba in homilia de Humilitate: *Hæc est perfecta, & integra gloriatio in Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat: sed nouit quidem se ipsum veræ iustitia indignum, sola autem fide in Christum iustificatum.*

RESPONDEO, excludit Magnus Basilius per vocem *Sola*, opera, quæ fiunt sine fide, & gratia Dei. Hortatur enim ad humilitatem, ac monet, vt vnusquisque intelligat, se nihil iustitiæ à se habere, sed quidquid habet, donum esse Dei. Itaque sola fide iustificari apud Basilium, nihil est aliud, nisi ex dono Dei tantum iustificari; non ex operibus præuenientibus omnia dona Dei. Et valde accommodate ponit exemplum Apostoli, qui ad Philip. 3. non vult habere iustitiam suam, id est, opera facta solis naturæ viribus, sed iustitiam fidei, id est, opera facta ex gratia fidei. Et ibidem reprehendit ingratos, qui gloriantur de bonis suis, quasi dona Dei non essent. Porro idem Basilius in sermone de fide, postea quam docuit necessitatem fidei, adiungit etiam necessitatem charitatis. Quod probat, tum ex Apostolo prima Cor. 13. tum ex ipso Domino, qui Ioan. 13. non ex fide, sed ex charitate discipulos suos cognoscendos esse prædixit.

QVARTO, proferunt ex Ambrosio verba illa in sermone 45. *Sicut suffecit Iudæ ad scelera, Christum deseruisse: ita suffecit latroni ad innocentiam, Domino credidisse.* Item ex commentario in caput tertium ad Romanos: *Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide iustificati sunt dono Dei.* Item in cap. 4. *Non ergo opus est lex, quando impius per solam fidem iustificatur.* Item ibidem: *Sic decretum dicit à Deo, vt cessante lege, solam fidem gratiæ Dei poscerent ad salutem.* Item: *Beatos dicit, de quibus hoc sanxit Deus, vt sine labore, & aliqua obseruatione,*

sola

sola fide iustificentur apud Deum. Item in cap. 9. *Sola fides posita est ad salutem.*

Respondeo, Ambrosius (si tamen is est auctor, vel sermonis illius, vel commẽtariorum in Paulum) per vocem SOLAM, non excludit, nisi opera cæremonialia legis veteris, aut certe necessitatẽ operum externorum. Nam idem auctor sic loquitur in commentario ad cap. 4. ad Hebræos: *Magna res est fides & salutaris, & sine hac non est saluari possibile: sed sola fides non sufficit. Operari fidem per dilectionem necessarium est, & conuersari digne Deo.*

Idem etiam auctor in caput tertium ad Romanos explicat, gentiles saluari sola fide, quia sine obseruatione circumcisionis, sabbathi, neomeniæ, & similium saluantur. Sic etiam in cap. 4. ideo dicit, cessante lege, solam fidem sufficere, quia loquitur de lege cæremoniali, quæ iam cessauit. Nam in cap. 6. tractans illud: *Gratias autem Deo, quia cum fuissetis serui peccati, &c.* dicit, nos iam seruire Deo, non per legem Mosis, sed per legem naturæ. Denique in cap. 9. antequam diceret, sola fides posita est in salutem, præmiserat, per fidem hominem consequi salutem sublatis neomenijs, & sabbatho; & circumcisione, & lege escarum, & oblationibus pecorum.

QVINTO, proferunt ex Chrysostomo illa verba in homilia de fide & lege naturæ: *Eum qui operatur opera iustitiæ, sine fide non possum probare viuum esse: fidelem absque operibus possum monstrare & vixisse, & regnum cælorum assequutum, nullus sine fide vitam habuit, latro autem credidit tantum, & iustificatus est.* Item illud ex hom. 3. in epist. ad Titum: *Si credis fidei, cur alia infers, quasi fides iustificare non sufficiat sola?*

Respondeo, Chrysostomus in priore loco docet, fidem solam, id est, sine opere externo interdum sufficere opus externum sine fide nunquam sufficere. Et rationem reddit, quia fides parit opera, opera non pariunt fidem: in posteriore loco docet fidem solam, id est, sine cæremonijs legis veteris abunde sufficere. Nam post verba allegata, mox addit: *Quid te spontaneæ seruituti subdis, & legis iugo collum submittis?*

Chrysostomum autem non fuisse in ea sententia, vt existimaret, fidem sine dilectione & pœnitentia, alijsque similibus operibus sufficere, facile potest intelligi ex illis verbis ipsius homil. 70. in Matth. *Ne fideles sola fide saluari posse confidant, de pœna malorum disserit. Ita infideles ad fidem, fideles vero ad recte viuendum cohortatur.* Vide etiam hom. 25. & 26. in Matth. Item hom. 28 & 19. & 31. in epist. ad Rom. Item homil. 1. in priorem epist. ad Timoth. vbi sic ait: *Non fide solum opus est, sed etiam charitate.*

SEXTO, proferunt ex Augustino illud: *Quantalibet fuisse virtutis antiquos prædices iustos, non eos saluos fecit nisi fides Mediatoris.* Libro 1. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 21. Item illud: *Si quis cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo: nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non finitur.* Lib. 83. quæst. 76.

Respondeo, in priore loco solum docet Augustinus, neminem sine fide saluari; proinde antiquos iustos neque per naturam, neque per legem Mosis, sed per ipsam Christi fidem esse saluatos. Ipsa enim sola ex rebus enumeratis vim habet saluandi. Quomodo si tres ambularent, & diceretur nobis, nullus est Doctor nisi ille, qui ambulat medius; non intelligeremus, nullum esse in orbe terrarum Doctorem præter illum, sed non esse inter eos tres Doctorem, nisi vnum.

In posteriore loco apertissime loquitur S. Augustinus de fide viua & charitate perfecta, atque formata, quæ sine operibus in actu esse potest, sed non in habitu. Dixerat enim in verbis immediate præcedentibus hominem iustificari sine operibus præcedentibus fidem, sed fidem iustificantem esse fidem, quæ per dilectionem operatur. Idem autem Augustinus in infinitis locis, vt supra citauimus, docet, fidem sine charitate nihil esse nisi fundamentum ædificij, & initium, ac radicem iustificationis.

SEPTIMO, posset adduci Cyrillus Alexandrinus, qui lib. 10. in Ioan. cap. 18. scribit, hominem per solam fidem inhærere Christo. Sed in eodem loco satis ipse se explicat, cum dicit, posse hominem in Christo manere per fidem, & tamen carere dilectione & perire.

OCTAVO, adduci potest Leo in epist. 70. vbi sic ait: *Sola fides Catholica viuificat & sanctificat.* Et ser. 4. de Epiphania: *Hoc est, quod iustificat impium, hoc est, quod de peccatoribus facit sanctos, si in vno, eodemque Domino Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

Sed responsio est in promptu; siquidem per vocem SOLA, nihil aliud sanctus Leo excludit, nisi falsam fidem, & hæreticas sectas. Sola enim fides Catholica, id est, non Ariana, non Eutychiana, non Lutherana iustificat. Vt illud omittam quod non loquitur Leo, sicut etiã neque alij Patres, de fide speciali promissionum, sed de fide dogmatica, quam aduersarij neque solam, neque cum alijs virtutibus iustificare concedunt.

NONO, adduci potest Theophylactus, qui in commentario ad cap. 3. ad Galat. ait: *Fides sola habet in se iustificandi virtutem.* Sed locus similis est testimonio Sancti Augustini supra citato, neque aliud significat, nisi nihil esse, quod sine fide iustificare valeat.

DECIMO, adduci potest, & solet Bernardus, qui serm. 22. in Cantica sic ait: *Quisquis pro peccatis compunctus, esurit, & sitit iustitiam, credat in te, qui iustificas impium, & solam iustificatus per fidem pacem habebit ad te.* Et in epist. 77. citans illud: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit:* Caute, inquit, *non repetit: qui vero baptizatus non fuerit, condemnabitur, sed tantum, qui vero non crediderit, innuens nimirum, solam fidem interdum sufficere ad salutem, & sine illa sufficere nihil.*

In priore testimonio loquitur de fide viua, & cum charitate coniuncta. Nam illa est, quæ esurit & sitit iustitiam, & quæ pro peccatis non timore pœnæ, sed iustitiæ amore compungitur. Itaque idem est, ac si dixisset: Qui toto corde auersatur peccatum, & cupit operibus pœnitentiæ Domino satisfacere, etiam antequàm opera ista aggrediatur per fidem viuam, & charitatem feruentem Domino reconciliatur.

In posteriore testimonio per vocem SOLAM, Baptismi necessitatem excludit, quando videlicet eius percipiendi facultas non datur. Iustificat enim fides sine Baptismo in necessitatis articulo, non autem Baptismus sine fide. Ea tamen fides, quæ sine Baptismo aliquando iustificat, nunquam sine voto Baptismi & pœnitentia, ac dilectione iustificat. Sic enim loquitur idem Bernardus serm. 24. in Cantica: *Non facit hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione.* Et infra: *Neque opera sine fide, neque fides sine operibus sufficit ad animi rectitudinem.* Habemus igitur ex testimonijs veterum Patrum, fidem solam aliquando iustificare, sed nunquam in eo sensu, quo id accipiunt aduersarij.

LIBER SECVNDVS, DE IVSTIFICATIONE, QVI EST DE IVSTITIA INHÆRENTE.

CAPVT PRIMVM.

De varijs erroribus circa formalem caussam iustificationis.

A EXPEDITIS ijs, quæ Iustificationem præcedunt, de ipsa iustificatione, id est, de caussa formali, propter quam homo dicitur iustus coram Deo, differendum est. Magna sane quæstio, & hoc tempore præter cæteras maxime necessaria.

Hæretici siquidem Lutherani ad hanc disputationem illustrandam, magnum à se lumen accensum esse gloriantur. Cum tamen tanta eam opinionum confusione turbauerint, vt multi iam apud eos de veritate reperienda non sine ratione desperent. Exponam igitur breuiter præcipuas eorum sententias, B vt inde statu quæstionis inuento, commodius & veritatem comprobare, & quæ contra eam obijciuntur argumenta refutare possimus.

Primus igitur Lutherus caussam formalem iustificationis aliquando fidem, aliquando Christum ipsum fide apprehensum, facere videtur. Sic enim loquitur in commentario ad cap. secundum ad Galatas: *Sicut Sophistæ dicunt charitatem informare & imbuere fidem, sic nos dicimus, Christum informare & imbuere fidem, vel formam esse fidei. Ergo fide apprehensus* C *& inhabitans Christus, est iustitia Christiana, propter quam nos Deus reputat iustos, & donat vitam æternam.* Ibidem tamen etiam hæc habet: *Est ergo formalis nostra iustitia, ipsa fides & nebula cordis, hoc est, fiducia in rē, quæ nō videtur.* Itaq; varie loquutus est Lutherus, & ideo discipuli eius in varias sententias abierunt, quamuis in eo conuenirent, vt diceret, sola fide hominem iustificari, & nullam esse in nobis inhærentem iustitiam.

Philippus Melanchthon in Confessione Augustana, articulo quarto scribit, fidem ipsam nobis pro iustitia imputari coram Deo. Sed in articu. 20. D & in Apologia Confessionis, art. 4. 5. 6. 20. sæpius repetit, non propter ipsam fidei virtutem nos coram Deo iustos reputari, sed propter Christi meritum: dici autem nos fide iustificari, quia fides apprehendit misericordiam Dei. Proinde Philippus quoque non semper vno modo loquitur, cum interdum fidem, interdum Christi meritum, interdum Dei misericordiam videatur facere formalem caussam iustificationis.

Quocirca Osiander in confutatione scripti, quod contra ipsum ediderat Melanchthon testatur, E viginti discrepantes sententias apud solos Confessionistas numerari de iustificatione. Et in libro, quem scribit contra Nicticoracem quendam, ita loquitur de Philippo, eiusque discipulis: *Simul ac locum aliquem Scripturæ viderunt, in quo iustitiæ mentio fieret, statim ex eo nouam iustitiam sunt fabricati.* Atque ibidem recenset quatuordecim de iustificatione sententias. Ipse autem Osiander ex Lutheri libris docuit, formalem caussam iustificationis esse illam ipsam iustitiam, qua Deus essentialiter iustus est. Sic enim intellexit, quod Lutherus ait, ipsum Christum in nobis habitātem esse formalem nostram iustitiam. Itaque Osiander non agnoscit imputatiuam iustitiam cum alijs Lutheranis, neque inhærentem cum Catholicis, sed inhabitantem cum Luthero, vt ipse eum interpretatur. Extat eius confessio, in qua sic loquitur *de Confessionistis, Hypocritæ docent, iustitiam nostram nihil esse aliud, quam quod Deus nos pro iustis habet, etiamsi simus peccatores, & nostram iustitiam esse extra nos.* Et in confutatione scripti Philippi, scribit, Deum non acceptare vllam iustitiam, nisi suam propriam, & essentialem. Refellunt hanc Osiandri sententiam, cum alij permulti, tum Ioannes Caluinus satis copiose lib. 3. Instit. ca. 11.

Matthias Illyricus in Centurijs, cent. 1. lib. 2. col. 238. his verbis proponit sententiam, quam ex Luthero se didicisse gloriatur: *Iustitia, quam Deus impio imputat, non sunt qualitates, aut virtutes nostræ, neque ipsa Dei essentia, seu diuina & substantialis iustitia, sed totum opus, quod Christus homo & Deus in vna persona mediator noster pro toto genere humano præstitit.* Eodem fere modo loquuntur in Colloquio Altemburgensi tum Saxonici, id est, Lutherani rigidi: tum Electorales, id est molles: *Inter nos*, inquiunt isti, *nulla est dubitatio, quin sacra Scriptura iustitiam Christi, per quam nos coram Deo iustificamur, & qua iusti sumus, passionem & obedientiam Christi claris & perspicuis verbis appellet.* Et ibidem Saxonici: *Obedientia*, inquiunt, *& meritum Christi est res ipsa, quæ nobis imputatur, est iustitia ipsa, quæ nobis donatur, atque adscribitur.*

Ioannes Caluinus admittit quidem cum Lutheranis, non esse in nobis vllam inhærentem iustitiā, & imputari Christi iustitiam, & propter eam condonari peccata, proprie tamen in ipsa remissione peccati sitam esse docet iustificationem. Existimat enim nomen iustificationis esse forense, neque aliud esse iustificare, nisi iustum pronunciare. Itaque in lib. 3. Institut. capite vndecimo, §. secundo, sic ait: *Nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptationem, qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet: eamque in peccatorum remissione, ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.* Et ibidem §. 3. *Iustificare nihil aliud est, quam eum qui reus est, vel agitur, tanquam approbata innocentia à reatu absoluere. Cum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriæ innocentiæ approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit, vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non sumus.* Itaque cum idem Caluinus in eodem cap. §. 21. & 22. & in Antidoto Concilij ad sessio. 6. contendit, Iustificationem non esse positam nisi in peccatorum remissione, non excludit imputationem iustitiæ Christi, sed internam renouationem & sanctificationem; quam iustitiæ nomine omnino indignam esse iudicat.

Martinus Bucerus in libro Concordiæ, vt forsasse Catholicos aliquos seduceret, vt fecit, duplicem iustitiam excogitauit, à qua formaliter iustificaremur; vnam imperfectā, quæ in virtutibus in nobis inhærentibus sita sit: alteram perfectam,

quæ est ipsa Christi iustitia nobis imputata. Quoniam enim iustitia nostra nunquam talis esse potest, vt iudicium Dei sustineat, vt ipse dicit, ideo necessariã esse imputationem iustitiæ Christi, vt illa induti, & quodammodo tecti coram Deo compareamus & iusti pronunciemur. Hinc in libello Imperatori Ratisbonæ exhibito à Lutheranis (quorũ princeps Bucerus erat) sic legimus in art. 5. *Etsi autem is qui iustificatur, iustitiam accipit, & habet per Christum etiam inhærentem: tamen anima fidelis huic non innititur, sed soli iustitiæ Christi nobis donatæ, sine qua nulla omnino est, nec esse potest iustitia.*

In eandem sententiam, siue potius errorem incidit Albertus Pighius in secunda controuersia, & auctores Antididagmatis Coloniensis. Quocirca Bucerus in libro Concordiæ iam citato, in articulo de Iustificatione, fatetur Pighij sententiam non dissentire à Lutheranorum sententiã; quod attinet ad caussam formalem iustificationis, sed solum quantum ad caussam apprehensiuam, quam Lutherani solam fidem, Pighius dilectionem potius, quàm fidem esse definit.

Cæterum quicquid Bucerus de Pighij communione cum Lutheranis dicat, duabus in rebus dissidet à Lutheranis Pighius. PRIMVM enim Lutherani virtutes, quæ sunt in nobis per gratiam Dei, non dignantur vllo modo nomine iustitiæ (solo excepto Bucero) sed inchoatam obedientiam & renouationem vocant, quam ipsam per se adeo contemnunt, vt iniustitiã esse velint, & sempiterna morte dignam existimẽt, vt perspicuum est ex Caluino, Kemnitio, & alijs: *Omnia hominum opera* (inquit Caluinus lib. 3. Institutionum, cap. 12. §. 4.) *si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta sunt & sordes.* Et cap. 14. §. 9. *Nullum à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Neque ipsum Bucerum credibile est, iustitiam in nobis inhærentem posuisse, nisi nomine. Neque enim axioma illud Lutheri negare ausus fuisset: *Iustus in omni bono opere peccat mortaliter.* At Pighius & Colonienses, iustitiam inhærentem imperfectam dixerunt, non quod iniustitiam esse crederent, sed quod eam imparem esse censerent ad magnitudinem adoptionis filiorum Dei, quæ per iustificationem acquiritur.

Deinde (quod est discrimen longe maximum) Bucerus & cęteri Sectarij, sententiam suam obstinate defendunt, neque Ecclesiæ Catholicæ iudicio acquiescere sunt parati, proinde non errantes, sed hæretici merito nominantur. Pighius autem, & Colonienses semper in Ecclesiæ Catholicæ communione manserunt, parati illius iudicio iudicium suum, sententiamque subiicere; quocirca illorum errorem nulla animositate, sed sola ignoratione defensum, tegere potuit charitas vnitatis.

Ex his quæ hactenus dicta sunt, errores de iustificatione, Quinque numerari posse videntur. Vnus est, formalem caussam iustificationis esse fidem. Id enim (saltem verbo) tum in Lutheri scriptis, tum in Augustana Confessione reperimus. Alter formalem caussam iustificationis esse Christi obedientiam, & iustitiam nobis imputatam. Id enim Illyricus, & plerique alij docent. Tertius, formalem caussam Iustificationis esse iustitiam Dei essentialem nos inhabitantem. Id enim docuit Osiander. Quartus, formalem iustificationem sitam esse proprie in sola remissione peccati. Id enim Caluinus affirmat, quamuis non neget (vt diximus) ad iustificationem requiri etiam imputationẽ iustitiæ Christi. Quintus, formalem caussam iustificationis duplicem esse, iustitiam nostram inhærentem, & Christi iustitiam imputatam. Id enim Pighius & quidam alij docuerunt.

CAPVT II.

Proponitur sententia Ecclesiæ; & aperitur status quæstionis.

ECCLESIÆ Catholicæ sententia de caussa formali iustificationis, explicatur à Tridentina Synodo sessione 6. c. 7. his verbis: *Vnica formalis caussa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ; & non modo reputamur, sed vere iusti nominamur, & sumus.* Et paulo infra: *Id in hac iustificatione impij fit, dum eiusdem passionis sanctissimæ merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhæret. Vnde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum hæc simul infusa, accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem & charitatem.*

His verbis, omnes quinque errores damnantur, quos capite superiore numerauimus. Nam cum dicitur, Vnica esse formalis caussa; reiicitur sententia Buceri, & Pighij, de duplici iustitia, cum dicitur ea esse iustitia Dei, non qua ipse iustus est, reiicitur sẽtentia Osiandri de iustitia diuina per essentiam, cum dicitur, qua renouamur spiritu mentis, & quæ inhæret, & qua iusti vere nominamur & sumus, reiicitur sẽtẽtia Lutheranorum de iustitia imputatiua; cum dicitur ea iustitia non consistere in sola remissione peccatorum, reiicitur sententia Caluini de iustificatione more forensi; cum dicitur, iustitia nostra esse fides, spes, & charitas infusa, reiicitur sententia Lutheri de sola fide.

Porro status totius controuersiæ reuocari potest ad hanc simplicem quęstionem, sit ne formalis caussa absolutæ iustificationis iustitia in nobis inhærens, an non. Nam si quis probet partem affirmãtem, eodem tẽpore refellet omnes contrarios errores. Nam si formalis caussa iustificationis est iustitia inhęrens, non igitur iustitia Dei inhabitans; vel iustitia Christi imputata; vel sola remissio peccati sine renouatione hominis interioris. Et si iustitia inhærens est formalis caussa absolutæ iustificationis, non igitur requiritur imputatio iustitiæ Christi, quæ iustificationem alioqui inchoatam & imperfectam absoluat. Neque sola fides est nostra iustitia, cum fides (ipsis etiam Lutheranis testibus) non possit absolute iustificare, & ideo (vt loquitur Confessio Augustana artic. 4.) non tam sit, quam reputetur à Deo iustitia. Itaque omnes illi errores, aut non ponunt iustitiam inhærentem, sed extrinsecam, aut si ponunt inhærentem, nolunt eam absolute iustificare. Proinde omnes refutantur, si probetur iustitia inhærens, quæ absolute simpliciter iustificet.

Est autem hoc loco breuiter annotandum, Kemnitium more suo fraudulenter admodum proponere statum quæstionis de formali iustificatione. Dicit enim id in controuersiam vocari, Quid sit id propter quod Deus hominem in gratiam recipiat? an sit meritum filij Dei, an inchoata in nobis nouitas? & plane tragice queritur, nos detrahere vim iustificandi merito Christi, vt tribuamus eam virtutibus, & qualitatibus nostris. Vbi primum de industria loquitur improprie, vt confundere possit caussam formalem cum meritoria, & illa ambiguitate sententiam Catholicã odiosam reddat. Nam si quis proprie loqui velit non vtetur voce, *propter*, sed, *per*

At eædem istæ consecutiones infirmissimæ sunt, neque aliquid efficiunt, si quis per eas excludere velit opera, quæ fiunt ex gratia & fide. Nemo enim CHRISTVS gratis mortuus dici potest, si iustificamur ex fide & operibus consequentibus fidem: immo nisi CHRISTVS mortuus esset, non possemus ex fide & operibus inde sequentibus iustificari. Hoc enim omnia gratia Dei donabit nobis per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Sic etiam, non ideo hæreditas non est ex promissione, quia opera ex fide & gratia procedentia ad iustificationem sunt necessaria; quin potius ideo est ex promissione hæreditatis, quoniam sine promissione non fuisset gratia, sine gratia non fuisset fides, sine fide non fuissent opera iusta, quibus redderetur hæreditas, id est ipsa corona iustitiæ. Ac demum nõ euacuamur à CHRISTO, neque à gratia excidimus, qui ex fide CHRISTI, & operibus gratiæ iustificamur, sed contra potius, nisi ad CHRISTVM & eius gratiam pertineremus, fidem & opera iustificantia non haberemus.

A

B

Quare cum Paulinæ illæ consecutiones vim habeant aduersus eos, qui iustificationem operibus factis sine fide, & gratia tribuebant, non autem aduersus eos, qui à iustificatione opera consequentia fidem, & gratiam non excludunt: manifeste sequitur, Apostolum in epistola ad Galatas cõtra eos tantum disserere, qui legem, & opera sine fide CHRISTI magnifaciebant: neque statum quæstionis in ea epistola esse, an opera ex fide, sed an opera sine fide iustificent.

C

Ad VLTIMVM ex capite tertio ad Philippenses, RESPONDEMVS (vt supra diximus) iustitiam ex lege, vocari opera, facta ex cognitione legis per solas naturæ vires.

At contra obiicit KEMNITIVS, Apostolum non solum loqui de operibus suis, quæ fecerat ante fidem, cum damnat iustitiam propriam, sed etiam de operibus quæ tunc faciebat, cum esset Apostolus CHRISTI. Nam de prioribus dixit in præterito, omnia arbitratus sum detrimenta, de posterioribus dicit in præsenti, omnia arbitror vt stercora. Itaque B. Paulus omnia opera sua, siue ex fide, siue sine fide facta contemnit & pro stercoribus habet, sola interim Christi fide contentus.

D

RESPONDEO, mirum est quam prompti sint hæretici ad blasphemias, nulla ferme oblata occasione. Nam quod Apostolus inter scribendum nũc vtatur tempore præterito, nunc tempore præsenti non cogit, vt existimemus eum loqui de rebus diuersis. Potuit enim de iisdẽ illis operibus factis in lege, & ante fidem dicere, se initio conuersionis illa omnia pro detrimentis habuisse, & nunc etiam illa eadem nihil facere, & non solum pro detrimentis, sed etiam pro stercoribus habere, quod in dies magis ac magis intelligat illorum operum inanitatem. Et re vera loquutum esse B. Paulum, etiam in præsenti, de operibus factis in lege, & ante fidem, perspicuum est ex anthitesi quam facit; cum dicit: *Vt inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est sed illam, quæ ex fide est* CHRISTI. Vbi opponit iustitiam suam, id est, opera sua iusta facta ex fide, quæ sunt vere iusta coram Deo; iustitiæ suæ, id est, operibus suis iustis factis in lege, sine fide, quæ non poterant esse vere iusta coram Deo, sed solum exterius, & in facie hominum, apud quos (vt ipse ibidem scribit) fuerat in Iudaismo sine querela versatus.

E

At quanta quæso blasphemia est, opera facta ex fide & gratia Christi stercora nominare, quæ ad Galatas 5. Fructus spiritus ipse idem vocat Apostolus? ergone Spiritus sancti fructus stercora sunt? & quo modo 2. Timoth. 4. B. Paulus gloriatur, & dicit: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex;* Ita ne de stercoribus gloriari debuit tantus Apostolus? & quæ debetur stercoribus corona iustitiæ? & quis ille est iustus iudex, qui stercora coronare dignatur? DEINDE quam gratiam debemus Deo, qui nos creauit in CHRISTO IESV in operibus bonis, quæ præparauit vt ambulemus in illis ad Ephesios secundo, si ista opera nihil sunt aliud, nisi stercora? DENIQVE si bona opera fidelium, detrimenta, ac stercora sunt, certe facienda & amplectenda non sunt, sed excutienda, atque abiicienda sunt. Eat nunc Kemnitius, & queratur, quod eum hostem operum bonorum esse dicamus.

CAPVT XX.

Soluitur alterum argumentum ex Scripturis petitum pro sola fide.

ALTERVM argumentum sumunt ab ijs locis, vbi sola fides nominatur, cæteris omnibus operibus, vel dispositionibus prætermissis. Matth. 9. Lucæ 7. *Fides tua te saluam fecit.* Lucæ octauo: *Crede tantum, & salua erit.* Ioannis primo: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Ioannis 3. *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Ad Rom. 5. *Iustificati ex pace, pacem habeamus ad Deum.*

RESPONDEO, locus ille, *crede tantum, & salua erit,* vbi gloriantur aliqui ex sectariis, se tandem reperisse particulam SOLA, quam Lutherus de suo addiderat, cum in nullis Bibliis eam inuenire potuisset; non facit ad rem. Loquitur enim eo loco Dominus de miraculo faciendo in excitatione defunctæ, non de iustificatione impii, & remissione peccatorum. Fatemur autem, fidem solam interdum satis esse ad miracula impetranda, videlicet cum referuntur ad ipsam fidem confirmandam, non ad vitam eius illustrandam, qui miraculum impetrat. Hoc enim modo virtutes multas fecisse dicuntur improbi quidam qui in die iudicii audituri sunt: *Amen dico vobis, nunquam noui vos, discedite à me omnes operarii iniquitatis.* Matth. 7.

Quod attinet ad alia loca, negamus id sequi, vt fides sola iustificet, etiamsi interdum sola nominetur. Nam interdum quoq; solæ nominantur aliæ virtutes, aut Sacramenta, vt Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tobiæ 12. *Eleemosyna à morte liberat.* Ad Romanos octauo: *Spe salui facti sumus.* Ecclesiastici secundo: *Timor Domini expellit peccatum.* Ad Titum tertio: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Ephes. 2. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Nec tamen vllus colligit dilectionem, aut eleemosynam, aut timorem, aut baptismum sine fide iustificare.

Itaque Scriptura, cum ad vnum effectum multæ caussæ concurrunt, modo vni caussæ, modo alteri effectum illum tribuit, nec propterea significare intelligitur, vnam caussam sine aliis posse sufficere. Cur autem Apostolus frequentius iustificationem tribuat fidei, quam dilectioni, aut aliis rebus, caussa est quam reddit Concilium Trident. sess. 6. c. 8. quoniam fides est initium gratuitæ iustificationis. Inde enim incipit Deus ædificium spirituale in anima hominis, inde incipit curare morbum peccati: inde incipit colere agrum cordis, inde incipit vitam aperire ad portum salutis.

Sed occurrit IOANNES CALVINVS in Antidoto Concilii, atque hanc explicationem non solum puerilem vocat, sed etiam manifesti erroris damnat. Probat autem ipse, fidem non esse tantum initium, & fundamentum iustificationis, sed etiam incrementum & perfectionem, tribus testimoniis diuinæ Scripturæ. PRIMVM est ad Romanos 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti, quia reuelatur in eo Dei iustitia ex fide in fidem. Quis non videt*, inquit Caluinus, *principium, & finem pariter hic designari, alioqui dicendum erat ex fide in opera, si quidem opera perficerent, quod fides inchoat.* Alterum est Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit. Hoc*, inquit Caluinus, *Propheta valde improprie dixisset, nisi fides continuaret vitam.* TERTIVM est Genesis 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Non erat*, inquit Caluinus, *tunc Abraham nouitius, sed sanctitatis, omniumque virtutum exemplar, ergo non ei aditum ad iustitiam patefecit fides, vt aliunde postea iustificatio compleretur.*

RESPONDEO, impudenter Caluinus, dum se Concilio Tridentino insultare credit, S. Augustino, & toti antiquitati insultat. Quod enim Concilium dixit ideo ex fide hominem iustificari, ex Apostoli sententia, quod fides initium sit & radix iustificationis: scripsit antea S. AVGVSTINVS in lib. de prædestinatione Sanctorum, c. 7. his verbis, *Ex fide ideo dicit iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur.* Et in epistola 105. ad Sixtum: *Fides* inquit, *vnde omnis iustitia sumit initium*. Et libro de bono perseuerantiæ, cap. 2. *Quod initium verius homini Christiano, quam credere in Christum?* Et in præfatione Psalm. 31. *Laudo*, inquit, *superædificationem, sed video fundamentum fidei: laudo fructum, sed in fide agnosco radicem.* Et sermone 16. de verbis Apostoli: *A fide*, inquit, *incipit homo.* Et serm. 22. quem sæpe citauimus: *Domus*, inquit, *Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Quod idem omnes alios Patres sensisse ac docuisse, ostendimus supra cap. 13. & 17.

Dicat nunc Caluinus si audet, Augustinum, quem vnum ex tota antiquitate sibi patronum eligere solet, pueriliter in Scriptura lusisse, quia fidem vocauit initium, fundamentum, radicemque iustitiæ, & ideo iustificari ex fide hominem scripsit, quia fides prima datur, vt per eam cætera impetrentur. Vere igitur fides initium est & origo iustitiæ, sed non tale initium, vt veniente iustitia cedat, ac recedat, quomodo timor foras mittitur à charitate, quam suo quodam ministerio introduxit, sed est initiũ, quod manet & perficitur; quomodo arborum radices non arescunt, sed crescunt, & roborantur crescẽte arbore: & fundamentum ædificij non subtrahitur accedente fabrica domus, sed perficitur, & stabilitur, & parietes, tectumque sustentat. Ita nimirum & fides primum inchoat iustificationem, deinde assumpta spe & charitate perficit. Ideo cum inchoat, sola est, cum perficit, non est sola; siue (quod idem est) sola inchoat, non sola perficit.

Proinde recte Concilium post Augustinum scribit, hominem iustificari ex fide, quia fides est initium & origo iustitiæ: vt videlicet id fidei proprie tribueret: quod ei soli proprie conuenit. Quare si Caluinus, & cæteri Sectarii, cum dicunt, fides sola iustificat, significare vellent, fidem solam inchoare iustitiam, non esset cum eis de sola fide diutius litigandum.

Illud igitur Apostoli: *Reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem*, multis modis exponi potest; neq; cogimur admittere fidem solam esse principium, finemque iustitiæ. Exponit enim S. AVGVSTINVS in libro de spiritu & littera, capit. 11. ex fide annunciantium Euangelium, in fidem obedientium Euangelio. Exponunt ALII, ex fide Prophetarum in fidem Apostolorum: ALII, ex fide obscura & latente in Testamento veteri, in fidem manifestatam & reuelatam in Testamento nouo: ALII, ex fide rerum præteritarum, in fidem futurarum: ALII ex fide imperfecta, in fidem perfectam, & charitate formatam.

Quæ postrema expositio confirmatur ex similibus phrasibus, quæ significant progressum & incrementum eiusdem rei, vt, *Ibunt de virtute in virtutem.* Psalm. 83. *Et vsque in generationem & generationem veritas eius.* Psalm. 99. *Transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu*, 2. Cor. 3. *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* Lucæ 1. Itaque sententia Apostoli est, in Euangelio reuelari iustitiam Dei, quæ incipit à fide inchoata & perducitur ad fidem charitate perfectam; atque formatam.

Illud vero Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit*, intelligitur de fide viua (quomodo enim potest aliquis viuere ex fide mortua?) fides autem viua ex testimonio sancti Iacobi, capite secundo, non est fides sola, sed fides cum operibus, siue (vt loquitur Paulus ad Galatas quinto) fides per charitatem operans. Et recte cohæret hoc testimonium cum superiore. Probat enim B. Paulus, iustitiam Dei esse ex fide in fidem, quia scriptum est: Iustus ex fide viuit, nimirum iustitia Dei ex fide imperfecta inchoatur, & in fidem perfectam, hoc est, viuam terminatur. Quoniam iustus ex fide viuere debet, nec posset ex fide viuere, si iustitia eius constaret ex fide non viua.

Quare docet quidem Propheta, per fidem continuari vitam, sed non per fidem solam, sed per fidem cum charitate coniunctam & per charitatẽ operantem; ex quo sequitur, vt iustus non solum ex fide, sed etiam ex charitate viuat. Neq; ideo falsum est, quod Concilium dicit, fide inchoari iustitiam, quoniam verum est quod Propheta dicit, fide continuari iustitiam. Vtrumq; enim fides facit, sed primum facit sola, secundum non sola.

Illud denique, quod Caluinus adducit ex cap. 15. Genes. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*; significat Abrahamum iustum ex nouo quodam actu fidei factum esse iustiorem. Sed non ideo non aperuit illi aditum ad iustitiam fidei, cum primum ille iustificatus est, quia postea quoque iustitiam in illo auxit. Nam (vt iam diximus) non ita facimus fidem initium iustitiæ, vt negemus illam crescere & perfici & semper hominem ad maiora perducere. Hoc solum negamus, per eam solam posse hominem integre, perfecteque iustitiæ formam acquirere.

CAPVT XXI.

Soluitur argumentum tertium ex Scripturis desumptum pro sola fide.

TERTIVM argumentum petunt ab ijs locis, in quibus dicitur homo gratis iustificari. Idem enim est gratis, & non ex operibus, ac per hoc idem est gratis, & sola fide, Rom. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Rom. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Ei autem, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium,*

deputatur fides eius ad iustitiam. Rom. 11. *si gratia, iam non ex operibus, aliequi gratia iam non est gratia.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus.* Hoc argumentum non solum probat, sola fide hominem iustificari, sed etiā iustificari sola fide relatiue, id est, non propter dignitatem, aut meritum fidei, quia tunc gratia non esset gratia.

RESPONDEO, particula illa gratis duobus modis accipi potest, Vno modo, vt opponatur debito ex iustitia, siue meritis, vt loquuntur Theologi, de condigno, quæ sunt absolute & simpliciter merita. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit opera, quæ dicuntur concurrere ad iustificationem vt dispositiones, vel vt merita de congruo, modo non tribuatur eis meritum de condigno, de quo loquitur Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 8. vbi dicit hominem iustificari gratis, quoniam neque fides, neque opera, quæ iustificationem præcedunt, eam merentur. Et iuxta hunc modum non est idem, hominem iustificari gratis, & iustificari ex sola fide. Nam iustificari gratis, est iustificari sine merito de condigno. Iustificari sola fide, est nihil requiri ad iustificationem nisi fidem, quod esse falsum iam demonstratum est.

Altero modo potest accipi particula, GRATIS, vt opponitur operi facto sine vlla gratia, ex solis naturę viribus, siue illud opus dicatur meritum de condigno, siue de congruo, siue etiam solum dicatur conditio, aut ratio aliqua, cur detur homini iustificatio. Et hoc modo iustificatio gratuita nō excludit merita absolute, sed merita propria, id est quæ sunt nobis ex nobis, & non ex Deo. Nam merita quæ sunt nobis ex Deo, id est, quæ originem ducunt ex gratia præueniente, non pugnant cum gratia, nisi quis velit ipsam gratiam pugnare cum gratia. Hoc modo idem est, hominem iustificari gratis, & iustificari ex fide: & iustificari sine operibus. Nam cum fides sit primum Dei donum: qui iustificatur ex fide, non iustificatur ex operibus præcedentibus fidem, sed iustificatur ex gratia, & gratis, quia ipsa fides est ex gratia.

Neque hinc sequitur, hominem qui iustificatur gratis iustificari sola fide, nam sicut iustificatio gratuita non excludit fidem, quia fides est ex gratia, ita non excludit pœnitentiam, & dilectionem, & opera pœnitentiæ & dilectionis, quoniam etiam ista omnia sunt ex gratia. Et hac ratione explicat S. AVGVSTINVS particulam GRATIS, vbicunque de hac re scribit. Nam in epistola 105. posteaquam dixerat: *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei.* Continuo explicat, quòmodo hoc meritum non pugnet cum gratuita iustificatione, ait: *Restat igitur, vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo isti extollunt, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita, sed gratuitum Dei donum esse fateamur, si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus.* Et in epist. 106. *Non dicat*, inquit, *sibi si ex fide, quo modo gratis? quod enim fides meretur, cur non potius redditur, quam donatur? non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit, vt merear iustificationem, habeo fidem: respondetur ei. Quid enim habes, quod non accepisti? cum ergo fide impetrat iustificationem, non gratiam, aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri vt aucta mereatur perfici.*

At contra hanc solutionem obiiciunt tum hæretici, tum etiam quidam Catholici. Nam Kemnitius in Examine Concilij Tridentini sessio. sexta, in fine disputationis de operibus infidelium, contendit nullum esse meritum de congruo. Immo hoc meritum dicit, esse illam Helenam, de qua septimus canon sextæ sessio. Concilij contra Scripturæ, & antiquitatis sententiam dimicat. Sublato autem merito de congruo, tollitur omnis dignitas, & efficacia fidei, & aliarum dispositionum ad iustificandum, & inde sequitur, vt iustificari gratis nihil sit aliud, nisi iustificari sine vlla dignitate fidei, aut operum, ex sola fide apprehendente promissionem. Probat autē nullum esse meritum de congruo: quia tunc sequeretur, hominem iustificari propter meritum suarum dispositionum, non autem propter meritum solius Christi, quod est contra Scripturam, & omnes Patres.

Aliqui etiam ex Catholicis, atq; in primis Dominicus à Soto lib. 2. de natura & gratia, c. 14. concedunt quidem dispositiones ad iustificationem, sed negant eas posse vocari vlla ratione merita; & iustificari hominem gratis: contendunt esse iustificari sine vllo merito, siue de condigno, siue de congruo, siue procedente ex auxilio Dei speciali, siue ex viribus solius naturæ. Ratio autem eorum potissima est, quoniā meritū, & merces relatiua sunt, ita vt omni merito merces è regione respondeat: merces autem ex debito, & iustitia redditur: ac per hoc non gratis datur. Debitum enim & gratia opponuntur ex Apostolo ad Rom. 4.

Præterea meritum ex congruo non fundatur in vlla dignitate, & proportione operis ad gratiam iustificationis, sed in sola promissione Dei, qui credentibus & pœnitentiam agentibus indulgentiam & iustificationem promiserat: cui debetur aliquid ex sola promissione alterius, is non dicitur illud mereri, nisi valde improprie. Igitur meritum de congruo non est veri nominis meritum.

Huc addi potest testimonium S. Augustini ex præfatione in Ps. 31. *Nihil*, inquit, *boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum.* Et idem habet in Ps. 110. & alibi. Immo in epist. 105. affirmat idem August. in Scripturis sacris iustitiam nunquam vocari mercedem, sed semper gratiam; vnde colligit, iustitiæ deberi mercedem, sed ipsam iustitiam semper gratis dari.

RESPONDEO, quod attinet ad Kemnitium, is aut improbus, aut imperitus esse conuincitur, cum asserit, Concilium Tridentini m pro merito de congruo cōtra Scripturæ, & totius antiquitatis sententiam dimicare. Nam aut loquitur de merito operum, quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrii, aut de merito operum, quæ nascūtur ex gratia præueniente, & ex fide: si de PRIMO genere operum loquitur, apertissime improbus est, cum impudenter, & prodige mentiatur. Concilium enim Tridentinum non solum nusquam nominat meritum de congruo, sed etiam illud reiicit, quod attinet ad opera, quæ fiunt ex solis viribus naturæ, vt patet ex ipsa sexta sessio. capit. 5. & 6. & c. 1. 2. & 3. nam docet, initiū iustificationis sumi à gratia præueniente, & tunc primum incipere dispositiones ad gratiam iustificantem, cum homo à Deo motus, & adiutus incipit credere, & neminem posse per naturæ vires, aut scientiam legis sine gratia Dei credere, diligere, pœnitentiam agere, &c.

Si loquitur de SECVNDO genere operum, imperitum se totius antiquitatis ostendit. Vix enim est vllus inter veteres, qui non agnoscat meritum aliquod in operibus pœnitentiæ, quæ per Dei gratiam fiunt, vt ostendimus in secūdo libro de pœnitentia, capite duodecimo. Quamuis neq; de hoc secundo genere operum mendacio careant verba Kemnitii. Concilium enim in illa sessione sexta, capite septimo, hoc meritum congrui neque incipit, neque reiicit, im-

mo ne verbum quidem de hac re facit, tantum abest, vt pro illo quasi pro Helena dimicet. Dicit quidem Concilium, Iustitiam à Deo nobis infundi secundum dispositionem, & cooperationem vniuscuiusque, sed an ea dispositio sit meritoria, saltem de congruo, an vero nullo modo, sed tantum sit conditio quædam requisita, non explicat.

Iam vero quod attinet ad Catholicos, quæstio videtur esse fere de solo nomine meriti, cum alioqui conueniat inter omnes Catholicos, dispositiones requiri, & nō sola fide homines iustificari. Nos autem intelligere certe non possumus, cur non sit hoc tempore vtendum nomine meriti, præsertim cum additione illa, de congruo, cum agitur de operibus, quæ fiunt ex gratia præueniente. Et si nulla esset alia ratio, auctoritas omnium Patrum, & præsertim S. Augustini omnino sufficere nobis deberet. Nam si quo tempore Pelagiani humana merita extollebant, sanctus Augustinus præcipuus gratiæ defensor merita appellare non dubitauit opera illa, quæ nascuntur ex fide, quanto magis hoc tempore, quo Lutherani merita omnia tollunt è medio, deberent Catholici eadem illa opera, merita nominare?

At S. Augustinus lib. 1. Retractationum, cap. 23. retractasse videtur sententiam illam, fides meretur remissionem peccatorum, quando illam aliam retractauit, initium fidei est ex nobis. Non ita est, nam in epist. 105. & 106. docet Augustinus, fidem mereri iustificationem, & tamē in his epistolis summa contentione affirmat, initium fidei non esse ex nobis. Et in ipso lib. 1. Retractationum, cap. 23. vbi retractat illam sententiam de initio fidei ex nobis, scribit verissime dictum esse, fides inchoat meritum.

At S. Augustinus loquitur de merito fidei formatæ, quo meremur iustificationem, id est incrementum iustitiæ, non de merito fidei informis, quo meremur remissionem peccatorum. Neque hoc est verum, nam in epist. 105. vt supra citauimus, loquitur aperte de remissione peccatorum: *Neque ipsa*, inquit, *remissio peccatorum sine merito est, fides hanc impetrat.* Et lib. 1. contra aduersarium legis & prophetarum, cap. 17. *Fides*, inquit, *impetrat charitatem.* Et in epistola 106. *Fides meretur gratiam bene operandi.* Et tractatu 44. in Ioannem: *Hæc*, inquit, *confessio meruit iustificationem.* Loquitur igitur Augustinus de fide, quæ præcedit charitatem, & remissionem peccatorum, & illi meritum impetrationis attribuit.

At S. Augustinus cum dicit, fidem mereri iustificationem, intelligit, fidem ostendere à quo sit petendum auxilium, vnde iustificatio, & post iustificationem merita acquirantur. Hæc vero responsio indigna est viro docto, qualis est is, cum quo disserimus. Nam si id esset mereri iustificationem, posset etiam verbum Dei, & concionatores, & ipse Deus dici, mereri nobis iustificationem. DEINDE S. Augustinus explicat, quomodo fides mereatur, cum dicit, eam impetrare remissionem peccatorum.

DENIQVE & ipse Augustinus, & reliqui Patres omnes non solum fidei, sed etiam dilectioni, & pœnitentiæ tribuunt meritum iustificationis. Certe autem dilectio, & pœnitentia non ostendunt, à quo sit petendum auxilium.

At S. Augustinus improprie loquitur de merito, proinde nulla est caussa, cur eum in hac parte imitari velimus. Si semel tantum, aut iterum hæc vox vni Augustino excidisset, fortasse tolerari posset ista responsio. At quod omnes Patres, quorum plerique Latinam linguam ab ipsa nutrice didicerāt, in re tam graui perpetuo improprie loquantur, incredibile videtur. Vide Tertullianum lib. 4. in Marcionem, Cyprianum ser. 6. de oratione Dominica, Ambrosium lib. 7. & 10. in Lucam, & lib. 2. de pœnitentia, cap. 3. Hieronymum lib. 2. cōtra Pelagianos, Augustinum epist. 89. q. 4. tract. 44. in Ioan. in Psal 50. & alibi passim. Et Gregorium in primum Regum lib. 3. c. 4. Deinde non est potissima nostra quæstio, an opera ex fide, quibus disponimur ad iustificationem sint merita proprie, vel improprie dicta, sed an sint hoc nomine appellanda, & nos quidem probamus ita esse vocanda: quoniam sic ea vocant omnes Latini Patres. Neque argumenta illa de relatione meriti, & mercedis conuincunt, fatemur enim omni merito respondere mercedem: sed sicut meritum quoddam esse dicimus ex congruo, ita mercedem quandā esse dicemus ex congruo, quæ magis debeatur ex gratia, quam ex iustitia. Nam ipse etiam Apostolus ad Romanos 4. cum dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Satis aperte indicat, esse quandam mercedem, quæ imputari possit secundum gratiam, non secundum debitum.

Ad illud autem quod obiiciebatur, meritum de congruo non fundari in dignitate operis, sed in sola promissione Dei, RESPONDEMVS, contrarium esse verum. Nam si promissio non requirat vllam conditionem operis, tunc quidem nullum inde orietur meritum: vt si Rex egenti alicui promittat in singulos annos certum nummorum numerum sine vlla conditione; debebuntur egenti illi pecuniæ regiæ, sed absque vllo eius merito: at si promissio contineat operis conditionem, orietur inde meritum, etiamsi opus illud alioqui non sit per se æquale mercedi. Vere enim, qui opus illud fecerit, conuenire poterit promissorem, ac dicere, se meruisse præmium ab illo promissum.

Quare si meritum de congruo fundaretur in promissione cum conditione operis, esset vere meritum ex iustitia, & potius de condigno, licet imperfecte, quam de congruo nominandum. Et ideo nos existimamus, potius fundari meritum de congruo in aliqua dignitate operis, quam in promissione. Nā promissiones, quibus Deus veniam pœnitentibus pollicetur, non tales sunt, quales illæ quibus bene operantibus coronam gloriæ pollicetur. Nam istæ posteriores verum pactum continent: quod Deus facit cum homine tanquam cum operario de mercede reddenda: illæ autem priores non proprie continent pactum de mercede reddenda, sed assertionem rei certo futuræ, vt homo securus reddatur veniæ obtinendæ, si pœnitentiam egerit.

Id autem ita esse intelligi potest, PRIMO ex eo, quod vita æterna sæpe vocatur merces, brauium, stipendium; iustificatio nūquam vocatur, nisi gratia & misericordia. SECVNDO ex eo, quod Scripturæ cum pœnitentibus veniā promittunt, reddunt rationem, quia Deus misericors est: vt Ioel 2. *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus, & misericors est.* At cum promittunt bene operantibus vitam æternam, non tam allegant misericordiam, quam iustitiam, & fidelitatem, vt 2. Tim. 4. *Quam reddet mihi iustus index.* Quod si 1. Ioan. 1. dicitur: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata.* Sciendum est, eum loqui de remissione venialium, quæ iusto Dei iudicio redditur bonis meritis iustorum, vt sanctus Augustinus docet in libro de correptione & gratia, capite decimo tertio. TERTIO idem patet ex eo, quod Prophetæ cum promittunt indulgentiam operibus pœnitentiæ: addere solent particulam dubitantem, VT QVIS SCIT,

A FORSAN,&c. vt patet Ioelis secundo, Dan. 4. Ionæ 5. At nihil tale additur in promissione vitæ æternæ meritis iustorum. Verum est igitur, quod diximus, promissiones indulgentiæ, non esse proprie pacta, in quibus fundari possit meritum pœnitentiæ; sicut promissiones vitæ æternæ vera sunt pacta, in quibus fundatum meritum operum bonorum, quę à iustis fiunt.

Porro negamus, nullam esse in merito de congruo dignitatem. Nam cùm sit opus illud à DEO, & sit opus gratiæ, & donum Spiritus sancti, quo pacto fieri potest, vt nullam habeat dignitatem? Illud quidem est verum, totam eius operis dignitatem pendere à gratia, & ideo non tam esse hominem, qui meretur, quam ipsam gratiam, quæ (vt loquitur Augustinus in epist. 106.) meretur augeri, vt auctus mereatur & perfici.

B Neque tamen hinc iam licebit colligere, hoc esse meritum de condigno; nam etiamsi est à DEO, tamen non est à DEO intus inhabitante per gratiam iustificantem, sed extrinsecus excitante & adiuuante, vt idem Augustinus docet in epist. 105. & præterea est à Deo incipiente & inchoante, nondum complente & perficiente: proinde est meritum inchoatum & imperfectum; & habet aliquam dignitatem, & proportionem ad suum finem, sed non tantam, quantam requirit meritum de condigno. Denique deest, vt diximus pactum proprie dictum, sine quo nullum potest esse meritum ex iustitia, siue de condigno.

C Ad illud autem ex S. AVGVSTINI præfatione in Psalm 31. *Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum, attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* RESPONDEO S. Augustinum per remissionem intelligere totam iustificationem ab initio primæ dispositionis, quæ est fides, vsque ad plenam reconciliationem. Tunc enim Deus incipit remittere peccata, cum inspirat fidem, quæ orando impetrat cætera dona. Itaque illud: *Nihil boni fecisti*, intelligitur ante fidem: sicut etiam id quod sequitur, *attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* Neque enim mala dici possunt opera, quæ fiunt ex fide.

D Id ita esse patet ex præcedentibus & sequentibus, Sic enim in præcedentibus ait: *Quomodo ergo iustificatur homo ex fide sine operibus? respondet ipse Apostolus, propterea hoc dixi tibi, ô homo, ne quasi de operibus tuis præsumere videreris, & merita operum tuorum, te accepisse fidei gratiam! Noli ergo præsumere de operibus tuis ante fidem, noueris, quia peccatorem te fides inuenit, &c.* In sequentibus etiam ait: *Debebat tibi Deus vindictam, dat indulgentiam. incipis ergo esse in fide per indulgentiam. Iam fides illa assumpta spe, dilectione incipit bene operari, &c.* Vides quomodo remissio peccatorum, id est, indulgentia, tunc incipit, cum incipit fides? proinde ante remissionem peccatorum, quæ inchoatur in fide nihil boni fecimus, quia ante fidem nihil boni fieri potest. Ex fide enim incipiunt quæcunque sunt bona. In eundem sensum scribit Augustinus in epist. 105. iustitiam nunquam vocari mercedem, quoniam accepit iustitiam pro toto beneficio iustificationis, ita vt in ea includatur etiam fides, quæ sola non potest esse merces, cum eam nulla omnino merita, neq; de congruo, neque de condigno, præcedant. Cætera omnia dona & gratiæ, & mercedis nomine appellari possunt. Hinc igitur patet explicatio omnium testimoniorum, quæ docent hominem iustificari gratis. Significant enim nulla esse merita ante donum fidei.

CAPVT XXII.

Soluitur argumentum quartum ex Scripturis depromptum pro sola fide.

QVARTVM argumentum depromunt ex illis testimonijs, quæ docent, omnes qui credunt iustificari & saluari. Quod quidem non esset infallibiliter verum, si non sufficeret sola fides. Ioan. 3. *Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Actor. 10. *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in eum.* Actor. 13. *In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Rom 10. *Omnis qui credit in eum non confundetur.* 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.*

RESPONDEO, particula omnis potest imprimis recte exponi negatiue, vt sensus sit, omnis qui credit, iustificatur, id est, nemo sine fide iustificatur. Quod illustrat aptissima similitudine Sanctus AVGVSTINVS, explicans illud; *Deus vult omnes saluos fieri*, libro de prædestinatione Sanctorum, c. 8. nam si in vna aliqua vrbe vnus tantum Grammaticæ Doctor esset, & diceretur, omnes in hac vrbe Grammaticam discunt ab isto: non significaretur, omnes in ea vrbe Grammaticam discere, sed neminem discere sine illo: Sic igitur omnis qui credit, iustificatur, quia nemo iustificatur, nisi credat. *Sine fide enim impossibile est placere Deo.* Et hoc videtur Apostolus significare ad Rom. 1. cum dicit, Euangelium esse virtutem Dei in salutem omni credenti: nam in tota illa disputatione probare nititur, fidem Christi necessariam esse omnibus, & sine illa neque Iudæos per legem Mosis, neque gentiles per lumen rationis posse coram Deo iustificari. Idem etiam videtur esse sensus illius loci Ioan. 3. *Vt omnis qui credit in eum, non pereat*, significat enim missum esse filium Dei à Patre in mundum, quoniam sine eius aduentu, & fide nemo saluari potuisset.

SECVNDO, potest eadem particula omnis, referri ad omnia hominum genera, vt significet, fidem Christi esse viam ad salutem apertam toti mundo, Iudæis, Græcis, Barbaris, non autem vni tãtum genti, vt erat lex Mosis. Sic enim explicat B. Paulus illud Isaiæ: *Omnis qui credit in eum, non confundetur*, ad Rom. 10. nam continuo subiungit: *Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum.* Et ea de caussa sæpe Apostolus vrget illam particulam omnis, vt admoneat Iudæos, gratiam Christi non esse impiorum propriam, sed communem omnibus gentibus.

E TERTIO refertur interdum particula, omnis, ad singulos credentes, & quidem affirmatiue, sed tamen non significatur illis sententiis, solam fidem sufficere, sed fidem iustificare & saluare, si non desint cætera, id est, fidem ex parte sua semper iustificare & saluare, modo addantur alia, quæ simul requiruntur. Id autem ita esse, perspicuum est ex eo, quod in scripturis etiam de spe dicitur: *Omnis qui sperat in eum, non confundetur.* Eccles. 2. & de dilectione: *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* 1. Ioan. 4. de humilitate: *Omnis qui se humiliat exaltabitur.* Luc. 18. de oratione: *Omnis qui petit, accipit.* Luc. 11. & : *Quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit.* Rom. 10. & de obedientia: *Factus est omnibus obedientibus sibi caussa salutis æternę.* Hebr. 5. & tamen nemo diceret solam spem, aut orationem, aut humilitatem, aut alia sufficere sine fide.

Itaque sententia Scripturæ est, singulas istas virtutes ex parte sua perducere homines ad salutem, nisi aliunde oriatur impedimentum, aut defectus. Atque hoc ipsum sancti Patres passim docent, cum admonent, non sufficere solam fidem: *Multi*, inquit AVGVSTINVS tract. 10. in epistol. Ioan. *dicunt credo, sed fides sine operibus non saluat*. Et S. PROSPER lib. 1. de vita contemplatiua, c. 19. *Nec opera sine fide, nec fides sine operibus iustificat*. Vide alia testimonia infrà in disputatione de necessitate operum.

CAPVT XXIII.

Soluitur quintum argumentum ex Scripturis pro sola fide.

QVINTVM argumentum ducunt ab illis testimonijs, quæ prædicant efficaciam verbi Dei. Verbum enim sola fide apprehenditur. Psalm. 106. *Misit verbum suum, & sanauit eos*. Ioan. 15. *Vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis*. Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti*. ad Cor. 15. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicaui vobis, quod accepistis, in quo statis, per quod saluamini*. Iacobi 1. *Suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras*. B

RESPONDEO. Verbum Dei sanat & saluat, sed vt hoc faciat, non satis est vt fide apprehendatur, nisi etiam charitate impleatur. Verbum enim Dei non solũ offert promissiones, sed etiam imperat opera facienda. Quare Dominus Matth. 7. comparat hominem audientem verba sua, & non facientem, viro stulto, qui ædificat domum super arenam. Præterea verbum, quod fide apprehenditur, non est ipsa salus, sed semen salutis, quod non solum excipi, sed etiam calefieri, & excoli debet, vt fructum faciat. Quocirca rectè sanctus Iacobus non ait, Suscipite insitum verbum, quod saluabit, sed quod potest saluare animas vestras, si videlicet excipiatur in corde bono, & retineatur cum patientia tempore tentationum, vt dicitur in parabola seminantis, Matth. 13. C

Sed contra occurrit Lutherus in lib. de libertate Christiana, vbi probat, fidem solam cum verbo Dei sufficere. Primum enim (vt ipse dicit) fides implet omnia mandata. Nam audiens in verbo præcepta & promissa, & prudenter intelligens præcepta non posse seruari, confert se ad promissa, quæ docent omnia esse posita in fide, & credentem in Christum omnia habere. Nam cõclusit Deus omnia sub incredulitate, vt omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. Rom. 11. & Ioan. 1. DEINDE, fides exhibet Deo summum obsequium, dum credendo confitetur, illum esse veracem in omnibus suis promissis. Deus autem glorificantes se glorificat, vt dicitur 1. Reg. 2. Vnde & Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, quia videlicet dedit gloriam Deo plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. DENIQVE, fides copulat animam Deo, iuxta illud Oseæ 5. *Sponsabo te mihi in fide*: & ideo omnia quæ Christi sunt efficiuntur communia cum anima fideli. D

RESPONDEO, hoc argumentum Lutheri ex tribus virtutibus fidei ductum, magis Lutheranos, quam Catholicos lædit. Nam si Deus glorificat nos, & iustificat, quia summum cultum illi exhibemus per fidem, certe sequitur vt merito fidei, id est, propter virtutem & dignitatem ipsius fidei iustificemur. Quod tamen Philippus & Kemnitius & quotquot sunt hodie Lutherani absurdum, & falsum esse contendunt. E

Sed excutiamus breuiter fidei virtutes, quas Lutherus prædicat. PRIMAM illam virtutem, quod videlicet fides impleat omnia mandata, furtim subripuerit Lutherus charitati, vt tribueret fidei. Sed vera fides non viuit ex raptu, & ideo clamat verum esse, quod Apostolus dicit, Rom. 13. *Qui diligit, legem impleuit*. Et: *Plenitudo legis est dilectio*. Et quod ipse Dominus ait Ioa. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit*. Et: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat*. Conuertit se quidem fides ad promissa, cùm videt, legis mãdata solis naturæ viribus impleri non posse: & credens, veram esse illam promissionem, petite, & accipietis, à Deo petit spiritũ charitatis, per quem fit vere, vt iustificatio legis impleatur in nobis. Sed non est hæc promissio, quam vellet Lutherus, ipse enim promissionem quærit, per quam liberetur à debito legis implendæ, & habeatur, ac reputetur iustus, quamuis sit omni flagitiorum genere coopertus. Sed hanc promissionem in veris biblijs, id est, in libro Dei nunquam inueniet.

Quod enim ipse allegat, conclusit Deus omnia sub incredulitate, vt omniũ misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in eum, longe aliud significat, quam illud sit, quod ipse somniat. Dicitur enim Deus conclusisse omnia sub incredulitate quia permisit & Iudæos & Gentiles incredulos fieri, vt in vtrisque liberandis misericordiam suam ostenderet. Dedit autem potestatem iis, qui credunt in eum, vt filij Dei fiant: proinde non sunt hoc ipso, quod credunt, filij Dei sed fieri possunt, si renascantur ex aqua & spiritu sancto, & sic diffusa charitate in cordibus eorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis, incipiant dicere Deo, Abba Pater.

Iam vero quod attinet ad alteram virtutem fidei, exhibet quidem fides cultum & obsequium Deo, cum dat illi gloriam, credẽs eum fidelem esse in omnibus verbis suis. Sed neque sola fides exhibet cultum Deo, cum scriptum sit Matt. 5. *Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem, qui in cælis est*. Et Ioan. 21. de sancto Petro legamus, eum morte sua clarificasse Deum. Neq. fidei obsequium placet Deo, nisi fides ipsa per dilectionem operetur. Nam & Dæmones velint, nolint, dant gloriam Deo, dum credunt, illum esse veracem, sed nihil eis prodest obsequium illud coactum. Et nos ipsi, si habeamus omnem fidem, charitatem autem non habeamus, nihil sumus.

Itaq; Deus glorificat eos, à quibus ipse glorificatur ex charitate, sine qua nihil prosunt omnia, quæ ab inuitis deferuntur obsequia. Eiusmodi autẽ fuunt obsequium Abrahæ, qui vsque adeo Deum dilexit, vt etiam filium vnigenitum, vt Deo pareret immolare voluerit. Et ideo rectè dicit S. Iacobus in epist. c. 2. fidem Abrahæ ex operibus consummatam fuisse. Quare non est mirum si talis fides, videlicet perfecta, & charitate formata, ac per dilectionem operans reputata fuerit ad iustitiam, id est (vt erat vere) opus existimata, ac iudicata iustitiæ.

Porro TERTIA virtus fidei fortasse caret fundamento. Nam quod legimus Oseæ 2. *Sponsabo te mihi in fide*, non videtur accipiendum de fide, qua credimus Deo, sed de fide, qua Deus præstat promissa. Nam paulo ante dixerat Deus in eodem Propheta: *Sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & miserationibus*, & mox addidit, *& sponsabo te mihi in fide*. Quorum omnium verborum illa videtur esse sententia, sponsabo te mihi iuste, misericorditer, atq; fideliter. Sed si accipiatur fides pro fide, qua nos credimus Deo, certe sicut sponsamur Deo per fidem,

ita confugimur in matrimonium perfectum & consummatum per charitatem. Non enim fides, sed charitas est vinculum perfectionis Colossens. 3. &, *qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*, 1. Ioan. 4.

Denique siue per fidem, siue per charitatem, siue (quod est verius) per vtramque sponsemur Christo; erunt quidem nostra, quæ Christi sunt, & Christi quæ nostra sunt, vt Lutherus dicit, sed non eo modo, quo ipse dicit. Non enim nostra erit Christi iustitia, quia reputabitur nostra, sed nostra erit, quia caussa erit iustitiæ in nobis inhærentis, nosque vere, & formaliter perficientis, quemadmodum nostra mortalitas, & cæteræ pœnæ, in quas per lapsum primi parentis incidimus, non fuerunt in Christo per solã reputationem: sed per veram, & realem assumptionem. Lutherus enim parum liberalem sponsum nostrum facit, quem vult ea, quæ nostra sunt, reipsa sibi assumere, ea vero, quæ sua sunt, nobiscum sola reputatione communicare. Sed de his hactenus.

CAPVT XXIV.

Soluitur argumentum sextum ex Scripturis pro sola fide.

POSTREMVM argumentum ex Scripturis illis accipiunt, quæ docent irritam fore promissionem, si lege, aut operibus nitatur, & non sola fide accipiatur. Rom 4. *Si ex lege, hæreditas exinanita est fides, abolita est promissio.* Et ibidem: *Ideo ex fide, vt firma sit promissio.* Et Galat. 3. *Vt promissio ex fide daretur credentibus.* Et Galat. 5. *Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini.*

RESPONDEO, hoc argumentum solutum est partim cap. decimo primo, in responsione ad quintam obiectionem: partim capite 19. in explicatione vocabulorum legis & operum. Summa est, docet Apostolus inanem fore fidem nostram, & irritam promissionem Dei, si iustificatio haberi possit per solam cognitionem legis, aut opera facta solis naturæ viribus. Nusquam autem docet, iustificari hominem ex sola apprehensione promissionis per fidem, aut iustificationem non pendere ex conditione operum. Quin potius infinitis locis Scriptura testatur, & iustificationem, & salutem pendere ex conditione pœnitentiæ, & operum bonorum: *Nisi pœnitentiam egeritis*, inquit Dominus, *omnes similiter peribitis*, Luc. 13. & Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.*

CAPVT XXV.

Soluitur argumentum ex traditione veterum Patrum pro sola fide.

QVAMVIS aduersarii testimonia sanctorum Patrum non magni pendant, cum ipsorum erroribus manifeste repugnent; tamen cupide illa eadem colligunt, si quãdo in speciem saltem nobis contraria esse iudicant. Percurram igitur breuiter testimonia, quæ ab illis adferri solent, tametsi non ignorem iam ab vno, aut altero fortasse etiam à plurimis ex nostris, satis diligenter esse ferme omnia explicata.

PRIMO loco proferunt ex Origene in capite 3. epist. ad Romanos hæc verba: *Et dicit (Apostolus) sufficere solius fidei iustificationem, ita vt credens quis tantummodo, iustificetur, etiamsi nihil ab eo operis fuerit expletum.*

RESPONDEO, Origenes opponit fidem operi externo, ac docet, posse hominem interdum iustificari, etiamsi nullum opus externum faciat. Ponit enim exemplum peccatricis & latronis, qui non leguntur ieiunasse, aut eleemosynas fecisse antequam iustificarentur. Itaque per vocabulum SOLA, excludit Origenes necessitatem operis externi; quando videlicet, aut potestas, aut occasio deest eiusmodi operis faciendi.

Non excludi autem ab Origene dilectionem & pœnitentiam, perspicuum erit ex verbis eius, in c. 4. eiusdem epistolæ ad Romanos: *Puto*, inquit, *quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta fides est, profectus vero, & augmenta ædificii, spes, perfectio autem, & culmen totius operis, charitas.* Et infrà: *Credentibus quidem Christo, nec tamen deponentibus veterem hominem cum actibus suis, fides reputari non potest ad iustitiam.* Vides igitur non sufficere solam fidem, sed etiam spem & dilectionem, & dispositionem veteris hominis quod fit per pœnitentiam, omnino requiri.

SECVNDO proferunt ex Hilario illa verba canone 8. in Matth. *Mouet Scribas, remissum ab homine peccatum, hominem enim tantum in Iesu Christo intuebantur, & remissum ab eo quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat.*

RESPONDEO, non excludit Hilarius per particulam, *Sola*, nisi legem Mosis, de qua loquebatur. Qui enim dicit, lex non iustificat, sed sola fides, idem est, ac si diceret, ex his duobus sola fides vim habet iustificandi, siue fides iustificat, lex non iustificat. In quem sensum scriptum est Actor. 8. *Nondum Spiritus sanctus, in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu*, non enim illud, *tantum*, excludit fidem, aut alias virtutes, sed solum visibilem Spiritus sancti aduentum. Itaque idem Hilarius can. 7. in Matth. cum fide coniungit opera, cum sic loquitur: *Salus gentium omnis in fide est, & in præceptis Domini vita est vniuersorum.*

TERTIO, proferunt ex Basilio illa verba in homilia de Humilitate: *Hæc est perfecta, & integra gloriatio in Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat: sed nouit quidem se ipsum vera iustitia indignum, sola autem fide in Christum iustificatum.*

RESPONDEO, excludit Magnus Basilius per vocem *Sola*, opera, quæ fiunt sine fide, & gratia Dei. Hortatur enim ad humilitatem, ac monet, vt vnusquisque intelligat, se nihil iustitiæ à se habere, sed quidquid habet, donum esse Dei. Itaque sola fide iustificari apud Basilium, nihil est aliud, nisi ex dono Dei tantum iustificari; non ex operibus præuenientibus omnia dona Dei. Et valde accommodate ponit exemplum Apostoli, qui ad Philip. 3. non vult habere iustitiam suam, id est, opera facta solis naturæ viribus, sed iustitiam fidei, id est, opera facta ex gratia fidei. Et ibidem reprehendit ingratos, qui gloriantur de bonis suis, quasi dona Dei non essent. Porro idem Basilius in sermone de fide, posteaquam docuit necessitatem fidei, adiungit etiam necessitatem charitatis. Quod probat, tum ex Apostolo prima Cor. 13. tum ex ipso Domino, qui Ioan. 15. non ex fide, sed ex charitate discipulos suos cognoscendos esse prædixit.

QVARTO, proferunt ex Ambrosio verba illa in sermone 45. *Sicut sufficit Iudæ ad scelera, Christum deseruisse: ita sufficit latroni ad innocentiam, Domino credidisse.* Item ex commentario in caput tertium ad Romanos: *Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide iustificati sunt dono Dei.* Item in cap. 4. *Non ergo opus est lex, quando impius per solam fidem iustificatur.* Item ibidem: *Sic decretum dicit à Deo, vt cessante lege, solam fidem gratiæ Dei poscerent ad salutem.* Item: *Beatos dicit, de quibus hoc sanxit Deus, vt sine labore, & aliqua obseruatione,*

sola fide iustificentur apud Deum. Item in cap. 9. *Sola fides posita est ad salutem.*

Respondeo, Ambrosius (si tamen is est auctor, vel sermonis illius, vel commẽtariorum in Paulum) per vocem SOLAM, non excludit, nisi opera cæremonialia legis veteris, aut certe necessitatẽ operum externorum. Nam idem auctor sic loquitur in commentario ad cap. 4. ad Hebræos: *Magna res est fides & salutaris, & sine hac non est saluari possibile: sed sola fides non sufficit. Operari fidem per dilectionem necessarium est, & conuersari digne Deo.*

Idem etiam auctor in caput tertium ad Romanos explicat, gentiles saluari sola fide, quia sine obseruatione circumcisionis, sabbathi, neomeniæ, & similium saluantur. Sic etiam in cap. 4. ideo dicit, cessante lege, solam fidem sufficere, quia loquitur de lege B cæremoniali, quæ iam cessauit. Nam in cap. 6. tractans illud: *Gratias autem Deo, quia cum fuissetis serui peccati, &c.* dicit, nos jam seruire Deo, non per legem Mosis, sed per legem naturæ. Denique in cap. 9. antequam diceret, sola fides posita est in salutem, præmiserat, per fidem hominem consequi salutem sublatis neomenijs, & sabbatho; & circumcisione, & lege escarum, & oblationibus pecorum.

QVINTO, proferunt ex Chrysostomo illa verba in homilia de fide & lege naturæ: *Eum qui operatur opera iustitiæ, sine fide non possum probare viuum esse: fidelem absque operibus possum monstrare & vixisse, & regnum cælorum assequutum, nullus sine fide vitam habuit, latro autem credidit tantum, & iustificatus est.* Item illud ex C hom. 3. in epist. ad Titum: *Si credis fidei, cur alia infers, quasi fides iustificare non sufficiat sola?*

Respondeo, Chrysostomus in priore loco docet, fidem solam, id est, sine opere externo interdum sufficere opus externum sine fide nunquam sufficere. Et rationem reddit, quia fides parit opera, opera non pariunt fidem: in posteriore loco docet fidem solam, id est, sine cæremonijs legis veteris abunde sufficere. Nam post verba allegata, mox addit: *Quid te spontaneæ seruituti subdis, & legis iugo collum submittis?*

Chrysostomum autem non fuisse in ea sententia, vt existimaret, fidem sine dilectione & pœnitentia, alijsque similibus operibus sufficere, facile potest intelligi ex illis verbis ipsius homil. 70. in Matth. *Ne fideles sola fide saluari posse confidant, de pœna malorum disserit. Ita infideles ad fidem, fideles vero ad recte viuendum cohortatur.* Vide etiam hom. 25. & 26. in Matth. D Item hom. 28 & 29. & 31. in epist. ad Rom. Item homil. 1. in priorem epist. ad Timoth. vbi sic ait: *Non fide solum opus est, sed etiam charitate.*

SEXTO, proferunt ex Augustino illud: *Quantalibet fuisse virtutis antiquos prædices iustos, non eos saluos fecit nisi fides Mediatoris.* Libro 1. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 21. Item illud: *Si quis cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo: nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non finitur.* Lib. 83. quæst. 76.

Respondeo, in priore loco solum docet Augu- E stinus, neminem sine fide saluari: proinde antiquos iustos neque per naturam, neque per legem Mosis, sed per ipsam Christi fidem esse saluatos. Ipsa enim sola ex rebus enumeratis vim habet saluandi. Quomodo si tres ambularent, & diceretur nobis, nullus est Doctor nisi ille, qui ambulat medius; non intelligeremus, nullum esse in orbe terrarum Doctorem præter illum, sed non esse inter eos tres Doctorem, nisi vnum.

A In posteriore loco apertissime loquitur S. Augustinus de fide viua & charitate perfecta, atque formata, quæ sine operibus in actu esse potest, sed non in habitu. Dixerat enim in verbis immediate præcedentibus hominem iustificari sine operibus præcedentibus fidem, sed fidem iustificantem esse fidem, quæ per dilectionem operatur. Idem autem Augustinus in infinitis locis, vt supra citauimus, docet, fidem sine charitate nihil esse nisi fundamentum ædificij, & initium, ac radicem iustificationis.

SEPTIMO, posset adduci Cyrillus Alexandrinus, qui lib. 10. in Ioan. cap. 18. scribit, hominem per solam fidem inhærere Christo. Sed in eodem loco satis ipse se explicat, cum dicit, posse hominem in Christo manere per fidem, & tamen carere dilectione & perire.

OCTAVO, adduci potest Leo in epist. 70. vbi sic ait: *Sola fides Catholica viuificat & sanctificat.* Et serm. 4. de Epiphania: *Hoc est, quod iustificat impium, hoc est, quod de peccatoribus facit sanctos, si in vno, eodemque Domino Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

Sed responsio est in promptu; siquidem per vocem SOLA, nihil aliud sanctus Leo excludit, nisi falsam fidem, & hæreticas sectas. Sola enim fides Catholica, id est, non Ariana, non Eutychiana, non Lutherana iustificat. Vt illud omittam quod non loquitur Leo, sicut etiã neque alij Patres, de fide speciali promissionum, sed de fide dogmatica, quam aduersarij neque solam, neque cum alijs virtutibus iustificare concedunt.

NONO, adduci potest Theophylactus, qui in commentario ad cap. 3. ad Galat. ait: *Fides sola habet in se iustificandi virtutem.* Sed locus similis est testimonio Sancti Augustini supra citato, neque aliud significat, nisi nihil esse, quod sine fide iustificare valeat.

DECIMO, adduci potest, & solet Bernardus, qui serm. 22. in Cantica sic ait: *Quisquis pro peccatis compunctus, esurit, & sitit iustitiam: credat in te, qui iustificas impium, & solam iustificatus per fidem pacem habebit ad te.* Et in epist. 77. citans illud: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Caute, inquit, non repetit: qui vero baptizatus non fuerit, condemnabitur, sed tantum, qui vero non crediderit, innuens nimirum, solam fidem interdum sufficere ad salutem, & sine illa sufficere nihil.*

In priore testimonio loquitur de fide viua, & cum charitate coniuncta. Nam illa est, quæ esurit & sitit iustitiam, & quæ pro peccatis non timore pœnæ, sed iustitiæ amore compungitur. Itaque idem est, ac si dixisset: Qui toto corde auersatur peccatum, & cupit operibus pœnitentiæ Domino satisfacere, etiam antequàm opera ista aggrediatur per fidem viuam, & charitatem feruentem Domino reconciliatur.

In posteriore testimonio per vocem SOLAM, Baptismi necessitatem excludit, quando videlicet eius percipiendi facultas non datur. Iustificat enim fides sine Baptismo in necessitatis articulo, non autem Baptismus sine fide. Ea tamen fides, quæ sine Baptismo aliquando iustificat, nunquam sine voto Baptismi & pœnitentia, ac dilectione iustificat. Sic enim loquitur idem Bernardus serm. 24. in Cantica: *Non facit hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione.* Et infra: *Neque opera sine fide, neque fides sine operibus sufficit ad animi rectitudinem.* Habemus igitur ex testimonijs veterum Patrum, fidem solam aliquando iustificare, sed nunquam in eo sensu, quo id accipiunt aduersarij.

quæ est ipsa Christi iustitia nobis imputata. Quoniam enim iustitia nostra nunquam talis esse potest, vt iudicium Dei sustineat, vt ipse dicit, ideo necessariã esse imputationem iustitiæ Christi, vt illa induti, & quodammodo tecti coram Deo compareamus & iusti pronunciemur. Hinc in libello Imperatori Ratisbonæ exhibito à Lutheranis (quorũ princeps Bucerus erat) sic legimus in art. 5. *Etsi autem is qui iustificatur, iustitiam accipit, & habet per Christum etiam inhærentem: tamen anima fidelis huic non innititur, sed soli iustitiæ Christi nobis donatæ, sine qua nulla omnino est, nec esse potest iustitia.*

In eandem sententiam, siue potius errorem incidit Albertus Pighius in secunda controuersia, & auctores Antididagmatis Coloniensis. Quocirca Bucerus in libro Concordiæ iam citato, in articulo de Iustificatione, fatetur Pighij sententiam non dissentire à Lutheranorum sentẽtia; quod attinet ad caussam formalem iustificationis, sed solum quantum ad caussam apprehensiuam, quam Lutherani solam fidem, Pighius dilectionem potius, quàm fidem esse definit.

Cæterum quicquid Bucerus de Pighij communione cum Lutheranis dicat, duabus in rebus dissidet à Lutheranis Pighius. PRIMVM enim Lutherani virtutes, quæ sunt in nobis per gratiam Dei, non dignantur vllo modo nomine iustitiæ (solo excepto Bucero) sed inchoatam obedientiam & renouationem vocant, quam ipsam per se adeo contemnunt, vt iniustitiã esse velint, & sempiterna morte dignam existimẽt, vt perspicuum est ex Caluino, Kemnitio, & alijs: *Omnia hominum opera* (inquit Caluinus lib. 3. Institutionum, cap. 12. §. 4.) *si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta sunt & sordes.* Et cap. 14. §. 9. *Nullum à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Neque ipsum Bucerum credibile est, iustitiam in nobis inhærentem potuisse, nisi nomine. Neque enim axioma illud Lutheri negare ausus fuisset: *Iustus in omni bono opere peccat mortaliter.* At Pighius & Colonienses, iustitiam inhærentem imperfectam dixerunt, non quod iniustitiam esse crederent, sed quod eam imparem esse censerent ad magnitudinem adoptionis filiorum Dei, quæ per iustificationem acquiritur.

Deinde (quod est discrimen longe maximum) Bucerus & cæteri Sectarij, sententiam suam obstinate defendunt, neque Ecclesiæ Catholicæ iudicio acquiescere sunt parati, proinde non errantes, sed hæretici merito nominantur. Pighius autem, & Colonienses semper in Ecclesiæ Catholicæ communione manserunt, parati illius iudicio iudicium suum, sententiamque subiicere; quocirca illorum errorem nulla animositate, sed sola ignoratione defensum, regere potuit charitas vnitatis.

Ex his quæ hactenus dicta sunt, errores de iustificatione, Quinque numerari posse videntur. Vnus est, formalem caussam iustificationis esse fidem. Id enim (saltem verbo) tum in Lutheri scriptis, tum in Augustana Confessione reperimus. Alter formalem caussam iustificationis esse Christi obedientiam, & iustitiam nobis imputatam. Id enim Illyricus, & plerique alij docent. Tertius, formalem caussam Iustificationis esse iustitiam Dei essentialem nos inhabitantem. Id enim docuit Osiander. Quartus, formalem iustificationem sitam esse proprie in sola remissione peccati Id enim Caluinus affirmat, quamuis non neget (vt diximus) ad iustificationem requiri etiam imputationẽ iustitiæ Christi. Quintus, formalem caussam iustificationis duplicem esse, iustitiam nostram inhærentem, &

A Christi iustitiam imputatam. Id enim Pighius & quidam alij docuerunt.

CAPVT II.

Proponitur sententia Ecclesiæ, & aperitur status quæstionis.

ECCLESIÆ Catholicæ sententia de caussa formali iustificationis, explicatur à Tridentina Synodo sessione 6. c. 7. his verbis: *Vnica formalis caussa est*
B *iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit; quia videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ; & non modo reputamur, sed vere iusti nominamur, & sumus.* Et paulo infra: *Id in hac iustificatione impij fit, dum eiusdem passionis sanctissimæ merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhæret. Vnde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum hæc simul infusa, accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem & charitatem.*

His verbis, omnes quinque errores damnantur, quos capite superiore numerauimus. Nam cum dicitur, Vnica esse formalis caussa; reiicitur sententia Buceri, & Pighij, de duplici iustitia, cum dicitur ea esse iustitia Dei, non quia ipse iustus est, reiicitur sẽtentia Osiandri de iustitia diuina per essentiam, cum
C dicitur, qua renouamur spiritu mentis, & quæ inhæret, & qua iusti vere nominamur & sumus, reiicitur sentẽtia Lutheranorum de iustitia imputatiua; cum dicitur ea iustitia non consistere in sola remissione peccatorum, reiicitur sententia Caluini de iustificatione more forensi; cum dicitur, iustitia nostra esse fides, spes, & charitas infusa, reiicitur sententia Lutheri de sola fide.

Porro status totius controuersiæ reuocari potest ad hanc simplicem quæstionem, sit ne formalis caussa absolutæ iustificationis iustitia in nobis inhærens, an non. Nam si quis probet partem affirmãtem, eodem tẽpore refellet omnes contrarios errores. Nam si formalis caussa iustificationis est iustitia inhærens,
D non igitur iustitia Dei inhabitans; vel iustitia Christi imputata; vel sola remissio peccati sine renouatione hominis interioris. Et si iustitia inhærens est formalis caussa absolutæ iustificationis, non igitur requiritur imputatio iustitiæ Christi, quæ iustificationem alioqui inchoatam & imperfectam absoluat. Neque sola fides est nostra iustitia, cum fides (ipsis etiam Lutheranis testibus) non possit absolute iustificare, & ideo (vt loquitur Confessio Augustana artic. 4.) non tam sit, quam reputetur à Deo iustitia. Itaque omnes illi errores, aut non ponunt iustitiam inhærentem, sed extrinsecam, aut si ponunt inhærentem, nolunt eam absolute iustificare. Proinde omnes refutantur, si probetur iustitia inhærens, quæ absolute simpliciter iustificet.

E Est autem hoc loco breuiter annotandum, Kemnitium more suo fraudulenter admodum proponere statum quæstionis de formali iustificatione. Dicit enim id in controuersiam vocari, Quid sit id propter quod Deus hominem in gratiam recipiat? an sit meritum filij Dei, an inchoata in nobis nouitas? & plane tragice queritur, nos detrahere vim iustificandi merito Christi, vt tribuamus eam virtutibus, & qualitatibus nostris. Vbi primum de industria loquitur improprie, vt confundere possit caussam formalem cum meritoria, & illa ambiguitate sententiam Catholicã odiosam reddat. Nam si quis proprie loqui velit non vtetur voce, *propter*, sed, *per*

A cum formalem caussam designare voluerit. Si quis enim quærat, per quid viuit homo? per quid ignis est calidus? per quid lucent sydera? recte respõdetur, per animam, per calorem, per lucem, quæ sunt caussæ formales. Si vero quærat, propter quid Imperator triumphat? propter quid milites pugnant? respõdebitur, non reddẽdo caussam formalem, sed meritoriam, aut finalem. Dicemus enim milites pugnare, vt vincant, Imperatorem triumphare, quia vicit, & vincendo triumphum promeruit. Sic igitur, si Kemnitius sine fraude ageret, proprie loqueretur, ac diceret, id esse quod quæritur, quid illud sit, per quod homo iustificatur an iustitia sibi à Deo per Christi merita donata & inhærens, an ipsum Christi meritum extrinsecus imputatum.

B Deinde, in eo quoque fraudulenter egit, quod merito filij Dei opposuit quasi è regione inchoatam renouationem nostram, inde inuidiam nobis apud suos concilians, quasi pluris faciamus renouationẽ nostram, quantumuis imperfectam & inchoatam; quàm ipsum perfectissimum atque absolutissimum meritum filij Dei.

Remotis igitur fraudibus, & ambiguitate verborum, Ad quæstionem (vt à Kemnitio proponitur) an videlicet iustificemur propter meritum filij Dei, an propter inchoatam renouationẽ nostram; Respondemus, si illud, *propter*, significet caussam formalem, nos iustificari propter nouitatem nobis inhærentem, non propter meritum Christi, quod inhærere non potest. Si vero significet caussam meritoriam, nós iustificari dicemus propter meritum filij

C Dei, non propter nouitatem in nobis inhærentem. Si denique significet caussam in communi, asseremus, iustificari hominem propter vtrũque, sed propter meritum filij Dei meritorie, propter nouitatem in nobis inhærentem formaliter.

Sed non minori fraude Concilii Tridentini sententiam Caluinus exposuit. Sic enim scripsit in Antidoto ad session. 6. *Caussa Iustificationis Tridentini faciunt duplicem, ac si partim remissione peccatorum, partim spirituali regeneratione iusti essemus. Vel vt aliis verbis exprimam, quod sentiunt, ac si partim imputatione, partim qualitate iustitia nostra constaret. Ego autem vnicam & simplicem esse assero.* Sed hoc ipsum nos in illum maiori ratione regerere possumus, quippe qui

D lib. 3. Institutionum, cap. 11. §. 2. disertis verbis iustificationem in peccatorum remissione, & iustitiæ Christi imputatione sitam esse scripsit. Quid enim hoc aliud est, nisi caussam iustificationis duplicem facere? Concilium autem Tridentinum sessione 6. cap. 7. apertissimis verbis vnicam esse dixit formalem caussam iustificationis, iustitiam videlicet Dei, nobis infusam & inhærentem.

Quod si Concilium in eodem loco separatim meminit remissionis peccatorũ, & infusionis gratiæ: id fecit, vt non significaret, duplicem esse caussam formalem iustificationis, sed vt indicaret, duos esse terminos eius motus, qui dicitur iustificatio, siue duos effectus eiusdem caussæ; nam (vt idem Conciliũ recte definit) iustificatio est translatio hominis ab eo

E statu, in quo nascitur filius primi Adami, in statum adoptionis filiorum Dei, iuxta illud Apostoli, ad Colossenses 1. *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ.* Non potest autem hæc translatio fieri, nisi homo per remissionem peccati desinat esse impius; & per infusionem iustitię incipiat esse pius. Sed sicut aer cum illustratur à Sole, per idem lumen, quod recipit, desinit esse tenebrosus, & incipit esse lucidus: sic etiam homo per eandem iustitiam sibi à Sole iustitiæ donatam, atque infusam, desinit esse iniustus, delente videlicet lumine gratiæ tenebras peccatorum, & incipit esse iust⁹, succedente nimirum tenebris peccatorum ipsa luce iustitiæ.

Quod autem Caluinus dicit ex sententia Concilii, iustificari hominem partim imputatione, partim qualitate, mirum est, vnde illi venerit in mẽtem, nisi forte sententiam Pighii legerit, & eam Catholicis omnibus communem esse cẽsuerit. Certe Conciliũ non solum cap. 7. vnicam tantum facit caussam formalem iustificationis, & eam in ipsius iustitiæ inhærentis infusione constituit, sed etiam can. 10. disertis verbis anathema dicit iis, qui sentiunt, nos per Christi iustitiam, iustos esse formaliter, quo canone sententia Pighii sine dubitatione damnata est.

Quod autem can. 11. idem Concilium anathema dicit iis, qui docent, hominem iustificari aut sola imputatione iustitiæ Christi, aut sola remissione peccatorum. Damnantur eo canone duo quidam errores, alter Lutheranorum, Caluini alter, sed non significatur, Concilii sententiam esse, hominem iustificari quidem imputatione iustitiæ Christi, sed non sola: iam enim, vt diximus canone 10. absolute fuerat definitum, non iustificari hominem formaliter per iustitiam, qua Christus ipse iustus est. Ac de statu quidem quæstionis satis est dictum.

CAPVT III.

Inhærentem esse Iustitiam nostram formalem, probatur ex Scripturis.

NVNC ad argumenta pro veritate veniamus. PRIMVM argumentum sumitur ex verbis illis Apostoli ad Rom. 5. *Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.*

Ex hoc loco habemus, iustificari per Christum, nõ esse haberi, aut pronunciari iustos, sed vere fieri atque constitui iustos, per adeptionẽ inhærentis iustitiæ, & iustitiæ non imperfectæ, sed absolutæ & perfectæ. Nam iustificare hoc loco esse iustum facere, non iustum pronunciare, persp[...]m est, Tum ex illis verbis, Iusti constituentur m[...], vbi declarat Apostolus ipse, quid sit iustificari, ac dicit esse iustum constitui; iustum autem constitui, & iustũ fieri, idem sunt; Tum ex antithesi Adami ad Christum, scribit enim Apostolus, sic nos constitui iustos per obedientiam Christi, quo modo constituti sumus iniusti per inobedientiam Adami: Constat autem per inobedientiam Adami nos iniustos esse constitutos, iniustitia in nobis vere, ac re ipsa inhærente, non iniustitia Adami nobis imputata.

Esse autem iustitiam, quam per Christum adipiscimur, veram, absolutamque iustitiam, intelligi potest, Tum ex eo, quod Apostolus eam abundantiam iustitiæ; Tum ex eo, quod idem Apostolus dicit, maius esse Dei donum, quàm Adæ peccatum. Inde enim sequitur, vt si peccatum Adæ veram in nobis & absolutam iustitiam posuit, vt omnium consensu posuit, certe Dei donum veram in nobis, absolutamque iustitiam ponat.

Sed occurrunt Caluinus & Kemnitius, & probare nituntur,

nituntur, Apostolum hoc loco per vocem *iustificare*, nihil aliud significare voluisse, nisi iustum pronunciare. PRIMO, quoniam opposuit verbum, *iustificare*, verbo, *condemnare*, cum ait, *iudicium ex vno in condemnationem, gratia ex multis in iustificationem.* Et rursus c. 8. *Deus, qui iustificat, quis est, qui condemnet?*

SECVNDO, quoniam Apostolus sine dubio phrasim Hebraicam imitatur, tametsi Græce scribat; Hebraice autem verbum, *iustificare*, forensem plane significationem habet.

TERTIO, quoniam Latina vox, si proprietas inspiciatur, nihil significat aliud, nisi iustum pronūciare. quamuis enim à patribus interdum iustificare, accipiatur pro eo, quod est iustum facere: tamen eo nomine non inuenitur apud bonos linguæ Latinæ auctores. Denique, Catholicos Kemnitius reprehendit, quod nimis hæreant in ipsa compositione vocabuli, quasi iustificare sit iustum facere, quia componitur ex nomine iustum & verbo facere.

Respondeo ad PRIMVM, iustificatio recte opponitur condemnationi, & tamen non ideo semper est forense vocabulum. Nam ipsa etiam condemnatio interdum est actus iudicis deputantis ad pœnam eum, qui in iudicio reus inuentus est: interdum autem est effectus culpæ, quæ pœnam commeruit. Siquidē & Adam nos condemnauit & Deus. Sed Adā nos condemnauit non iudicando, nec modo forensi, sed imprimendo culpam originalem: Deus autem iudicando damnauit. Ad eundem igitur modum & iustificatio nunc est actus iudicis, nunc effectus gratiæ; & ipse idem Christus primo, vt secundus Adam, nos iustificat delendo peccata, & gratiam infundendo, secundo, in die iudicij nos iustificabit, declarando iustos, quos ipse antea fecit iustos.

Præterea, quamuis condemnatio & iustificatio alicubi significent actionem iudicis, vt in illo loco citato, Iudicium ex vno in condemnationem, & cæt. tamen quando Deus iustificat impium, declarando iustum, facit etiam iustum; quoniam iudicium Dei secundum veritatem est. Itaque siue Christus per obedientiam suam, siue per iudicium suum nos iustificet, semper facit iustos. Et hoc modo locū istum intellexit S. Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, c. 15. vbi dicit, in Christo iustificari, ex sententia Apostoli ad Rom. 5. non esse solum imitatione Christi iustum fieri, sed etiam per eius gratiam regenerari: sicut in Adamo condemnari, non esse solum imitatione Adami, sed carnali etiam generatione ad culpam trahi.

Ad SECVNDVM de voce Hebraïca, Dico verbum צדק & הצדיק proprie nihil esse aliud, nisi iustum facere, sed quia potest aliquis fieri iustus, tum intrinsece per adeptionem iustitiæ, tum extrinsece per declarationem, inde eandem vocem ad varia significanda traduci. Porro non deesse loca in Scripturis, vbi vox illa significet iustum facere, non more forensi declarando, sed vere efficiendo iustitiam, perspicuum est ex verbis illis Danielis ca. 12. *Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stellæ in perpetuas æternitates.* Illud enim: *Qui ad iustitiam erudiunt*, in Hebræo est, ומצדיקי, id est iustificantes, siue qui iustificant. Et non potest hoc trahi ad iudices declarantes, significat enim Propheta magnam futuram esse gloriam Doctorum, qui multos ad iustitiam docendo perduxerint.

Neque multum prodest aduersarijs, quod aliqui eorum dicunt, Danielem loqui de ministris Euangelij, qui annunciant remissionem peccatorum per fidem Christi, quasi iustificare sit indulgentia prædicare. Nam etiam hoc modo iustificare non erit fo-

A rense vocabulum, quomodo Caluinus & Kemnitius illud accipiunt. Non enim qui prædicat Euāgelium, pronunciat homines esse iustos, more iudicis, sed aperit viam ad iustificationē: & eo modo caussa est, vt auditores iusti efficiantur ex impijs. Non enim dicit, ego vos omnes iustos esse pronuncio, sed ait, credite Euangelio, & iustificabimini: quemadmodum nullus iudex loquitur. Itaque certum est apud Danielem loco notato, verbum *iustificant*, non admittere forensem significationem.

Sed est alius locus adhuc illustrior apud Isaiam, ca. 53 vbi de Christo sic loquitur Isaias: *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.* Vbi est verbum in hiphil

B יצדיק, quod iustum facere significat. Conatur quidem Kemnitius hunc etiam locum detorquere ad significationem forensem, sed frustra. Quatuor enim vocabula manifeste repugnant eius interpretationi.

PRIMVM est, *in scientia sua.* Id enim significat, interprete S. Hieronymo, Christum varijs modis iustificasse homines, atque vnum ex eis modis fuisse doctrinam. Qui autem docendo iustificat, certe non iudicis more iustificat.

Alterum est *ipse iustus*, qua voce significatur Christum non solum docendo, sed etiam iuste operando, ac nobis iustitiam suam impartiendo iustificare. Porro non requiritur ad iustificandum more forensi, vt is iustus sit, qui alios iustificat, sed ne-

C cessario requiritur, vt is iustus sit, qui bene operando iustificare debet. Et ideo Beatus Paulus ad hunc locum alludens ait ad Rom. 3. *Vt sit ipse iustus & iustificans.*

TERTIVM est, *seruus meus.* Sic enim legendum est, non seruos meos, vt habent aliqui codices vitio librariorum, in Hebræo enim est עבדי, significat autem hæc vox, Christum seruisse Deo Patri in opere iustificationis, ac per hoc iustificasse homines nō iudicando, sed ministrando, vt ipse dicit Matth. 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.* Vnde & ab Apostolo Rom. 15. vocatur minister circumcisionis ad

D confirmandas promissiones Patrum.

QVARTVM est, *iniquitates eorum portabit.* Hic enim significatur modus, quo Christus ministrando iustificat, vbi vox Hebræa סבל significat, gestare quasi in humeris. Itaque docet Isaias, Christum nos iustificasse portando sarcinam peccatorum nostrorum in humeris suis, id est, luendo pœnam nobis debitam. Quo allusit Sanctus Petrus epistola prima, capite secundo cum ait: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati estis.* Vbi vides effectum satisfactionis Christi, esse iustitiam & sanitatem nobis inhærentem. Non igitur in hoc Isaiæ testimonio, *iustificare* accipitur more forensi, neque enim iudices ita iustificant, vt pro reis pœnas luant, eosque pecca-

E tis mori, & iustitiæ viuere, ac demum spiritualiter sanos esse faciant.

Est etiam alius locus in Scriptura, vbi *iustificare* nullo modo potest accipi more forensi, nimirum Apoc. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sordidus est, sordescat adhuc.* Et tamen non ignorabat S. Ioannes Hebraicas phrases.

Ad TERTIVM, de vsu Latinæ vocis apud bonos auctores, Respondeo, auctores linguæ Latinæ non habere hanc vocem in vlla significatione, & ideo non esse mirum, si non possumus ostendere in Terentio vel Cicerone, *iustificare*, positum esse pro eo, quod est iustum facere. Nam nec ipse Kemni-

tius aut Caluinus ostendet in ijsdem auctoribus: *iustificare*, vsurpatum esse pro eo, quod est iustum pronunciare.

Deinde non esset etiam mirum, si profani auctores haberent hanc vocem solum in vsu forensi, cum ignorauerint iustificationem iudicis Dei. Deus enim cum iustificat impium, pronunciat quidem illum iustum, quod & homines faciunt, sed absoluendo facit illum vere iustum ex impio, quod homines facere non possunt. Atque hinc est, quod apud homines, qui fatetur delictum, condemnatur, qui negat, iustificatur: contra autem apud Deum, qui negat, condemnatur; qui fatetur, iustificatur. Nam cum non possint homines eum, qui delictum fatetur, facere iustum ex reo, damnare debent, non iustificare, si nolint errare. Deus autem, cuius iudicium secundum veritatem est, pronunciat iustum eum, qui se fatetur reum, sed pronunciando iustum (vt supra diximus) facit re vera iustum. Proinde solus Deus non errat, cum impios iniustosque iustificat.

Quod mysterium non ignorantes SS. Patres, Latinæ etiam linguæ non imperiti, verbum, *iustificare*, passim vsurpant pro eo, quod est iustum facere: *Quis est*, inquit Augustinus in Psalmum trigesimum, concione 1. *qui iustificat impium? qui facit ex impio iustum.* Item lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 33. *Gratia Dei iustificamur, hoc est, iusti efficimur.* Item lib. de spiritu & littera, c. 26. *Quid est aliud iustificati, quam iusti facti?* Epist. 105. *Iusti enim facti sunt, cum iustificati sunt.* Et epist. 106. *Antequam gratia iustificetur, id est, iustus efficiatur, impius quid est, nisi impius?* Et epist. 120. c. 20. *Credens in eum qui iustificat impium, id est, ex impio facit pium.*

Quanta igitur importunitas nouatorum est, vt in quæstione Ecclesiastica repudient Patres, neque velint quiescere, nisi Ciceronem illis, vel Terentium iudicẽ proferamus. Et cum Apostolus ipse tam aperte significauerit iustificari esse iustum constitui, ac per hoc vocis compositionem & notionem aperuerit, calumnietur Kemnitius adhuc, quod ex compositione vocis interpretationem nominis eruamus? sed de his satis multa dicta sunt.

Alterum testimonium pro iustitia inhærente, sumitur ex cap. 3. ad Roman. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.* Hoc loco simul explicantur fere omnes caussæ iustificationis; nam iustificamur à Deo gratis, id est, ex mera eius liberalitate, quantum ad nostra merita; nullo enim nostro opere meremur iustificari. At hæc Dei liberalitas est caussa efficiens. Iustificamur autem per gratiam ipsius, id est, per iustitiam ab illo donatam, & infusam; & hæc est caussa formalis. Iustificamur item per redemptionem, quæ est in Christo Iesu; & hæc est caussa meritoria. Denique iustificamur per fidem in sanguine propitiatoris; & hæc est caussa dispositiua.

Respondent aduersarij, Caluinus, Kemnitius, & alij, per gratiam non significari donum aliquod infusum & inhærẽs, sed ipsum Dei fauorem & beneuolentiam, qua nos prosequitur, dũ per Christi merita nos reconciliat, non imputans delicta nostra, sed imputans iustitiam & obedientiam Christi.

At Imprimis fauor Dei satis explicatur per illam vocem, *gratis*, qui enim gratis iustificat, certe ex beneuolentia & liberalitate iustificat. Illa igitur additio, *per gratiam*, nõ ipsum fauorem, sed aliquid aliud, id est, effectum illius fauoris significabit.

Denique propositio, *per*, non recte accommoda-

A tur fauori & beneuolentiæ, sed caussæ formali, aut meritoriæ, aut instrumentali. Non enim recte diceremus, Deus per suum fauorem, aut per suam beneuolentiam nos iustificat; recte autem dicimus, per gratiam inhærentem, per meritum filij sui, per fidem & Sacramenta iustificat.

Ad hæc beneuolentia Dei non potest esse inanis, sed omnino præstat, atq; efficit id bonum, quod alicui vult. Omnia enim quæcunque voluit fecit: Psal. 113. & si vellet alicui bonum, & non faceret, nõ esset omnipotens, sed similis nobis infimus. Cur enim multa volunt homines, quæ non faciunt, nisi quia multa volunt, quę non possunt? cum vero Deus nos diligit, ac nobis bene vult, id sine dubio vult, vt sim⁹ vere iusti & sancti corã ipso: *Elegit enim nos* (vt Apo-
B stolus loquitur ad Ephes. 1.) *vt simus sancti & immaculati in conspectu eius.* Et: *Hæc est voluntas Dei* (inquit Apostolus 1. ad Thess. 4.) *sanctificatio vestra.* Igitur si gratia iustificans est fauor & beneuolentia Dei, & Deus non solum extrinsecus fauet, neque inaniter bonum vult, sed facit sanctos, & immaculatos, quales esse nos vult; certe sequitur, vt per gratiam iustificari, non sit iustos reputari, & non esse, sed re vera iustos, sanctos atque immaculatos esse.

Præterea gratiam iustificantem non esse solum fauorem Dei, sed donum in anima inhærens, intelligi potest ex varijs attributis & nominibus eius. Nã dicitur donũ, quod accipimus, ad Rom. 5. *Accipientes abundantiam gratiæ & donationis.* Item dicitur dari per Christum, *gratia & veritas per Iesum Christum*
C *facta est*, Ioann. 1. non autem recte dicitur facta per Christum beneuolentia Dei patris. Item dicitur dari ad mensuram ab ipso Christo; *Vnicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi*, ad Ephes. 4. At beneuolentia Dei non datur ad mensuram, neque à Christo. Item comparatur essentiæ, quæ datur per creationem. Inde enim dicimur *creari in Christo*, ad Ephes. 2. Et esse, *noua creatura*, ad Galatas 5. At id, per quod creaturæ dicimur, intimum & inhærens est.

Denique comparatur luci, 2. ad Cor. 6. *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? quæ societas luci ad tenebras?* Ad Ephes. 5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* primæ Ioannis secundo: *Qui dicit, se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est.* At certe
D lux non facit corpus lucidum, nisi inhæreat, neque patitur secum tenebras. Quomodo igitur potest homo iustificatus, non tantum lucidus dici, sed etiam lux in Domino, cum antea tenebrosus esset, si adhuc tenebræ peccatorum in ipso inhærent, & gratiæ lux extrinsecus manet?

Præterea gratia, per quã iustificari nos dicit Apostolus, dicitur etiã *Charitas diffusa in cordibus per spiritum sanctum, qui datus est nobis*, ad Rom. 5. Et quamuis aduersarij, Philippus, Caluinus, Petrus Martyr, & alij, contendant, Apostolum loqui de charitate, qua Deus nos diligit, hoc est, de fauore & beneuolentia, quæ in ipso Deo est; tamen sanctus Augusti-
E nus, quẽ sibi anteponi, velint nolint aduersarij, pati debent, disertis verbis contrariũ docet. Sic enim loquitur in libro de Spiritu & littera, c. 32. *Charitas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos fecit dilectores suos.* Ipse etiam Apostol. ad Rom. 8. de hoc ipso spiritu nobis dato, loquens: *Accepistis*, inquit, *spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* At certe clamamus, Abba Pater, per charitatem, qua diligimus nos Deum, non qua diligit nos Deus. Et in eodem cap. per gratiam iustificantem viuere dicimur: *Corpus quidem*, inquit, *mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuit pro-*

pter

pter iustificationem. At non rectè dici possumus viuere per intrinsecum Dei fauorem, cum nihil sit magis intimum, quàm vita.

TERTIVM testimonium est in epistola priore ad Corinthios capite sexto, vbi sic explicat Apostolus iustificationem: *Et hæc quidem* (peccatores videlicet) *fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Quo loco, vt exponunt Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus & alij, docet Apostolus, homines in Baptismo per inuocationem nominis Christi, & operationem Spiritus sancti purgari & sanctificari. Atque hoc ipsum esse iustificari, ita vt iustificatio duo illa contineat, purgationem, siue ablutionem & sanctificationem. Quod si iustificatio est ablutio & sanctificatio; sequitur vt iustificatio
B non sit sola peccatorum remissio sine interna sanctificatione. Item sequitur, vt iustificatio non sit imputatio iustitiæ, vel declaratio, more forensi. Nam imputatio & declaratio non egent inuocatione nominis Christi, aut virtute Spiritus sancti. Apostolus autem dicit, Corinthios fuisse ablutos, sanctificatos & iustificatos, in nomine Christi & in virtute Spiritus sancti.

QVARTVM testimonium est in epistola ad Titum, capite tertio: *Cum apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum*
C *spem vitæ æternæ.* Ex verbis illis postremis: *Vt iustificati gratia ipsius, &c.* intelligimus in verbis superioribus descriptam esse iustificationem, ita vt secundum Apostoli sententiam, iustificatio sit regeneratio & renouatio, Dei benignitate, per lauacrum Baptismi & effusionem Spiritus sancti, in nobis facta.

Hanc autem regenerationem, & renouationem, quæ est ipsa iustificatio, formaliter fieri per donum aliquod inhærens, tribus argumentis probari potest; PRIMO, ex ipsa natura & ratione regenerationis: neque enim intelligi potest, quemadmodum regeneretur aliquis, sine vlla sui mutatione, per solam Dei beneuolentiam, in ipso Deo existente; vel per solam
D extrinsecam iustitiæ alterius imputationem. Nam certe regeneratus, diligitur vt filius, cum antea odio haberetur, vt inimicus, igitur mutatio aliqua facta est; non potuit autem in Deo fieri, igitur in homine facta est. Ac per hoc regeneratio aliquid in ipso homine ponit, ob quod filius Dei nominetur & sit.

Deinde, idem probatur ex causis huius renouationis, quas hoc loco idem Apostolus numerat. Nominatur enim benignitas Dei, quæ est efficiens causa; Christus, qui est causa meritoria; lauacrum Baptismi, quod est causa instrumentaria; effusio Spiritus, siue Spiritus effusus, qui est causa formalis. Dei effusionem autem Spiritus, siue spiri-
E tum effusum, nihil rectius intelligitur, quàm primarium eius donum, quod est charitas, quæ idcirco etiam dicitur effundi in cordibus nostris.

Denique idem probatur confessione aduersariorum; fatentur enim etiam ipsi, esse in nobis inhærentem aliquam renouationem per Spiritum sanctum, sed negant eam propriè esse iustitiam, aut per eam nos absolute iustificari, & ideo confugiunt ad Christi iustitiam imputatam. At Apostolus hanc ipsam renouationem iustificationem appellat, vt ostendimus. Id enim significat illud: *Vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ æternæ.*

A Reddit enim caussam, cur nos Deus per lauacrum & Spiritum sanctum regenerauerit, ac renouauerit; & ait, caussam fuisse, vt iustificati, id est, vt per eam regenerationem, & renouationem iustificati, hæredes regni, ac vitæ sempiternæ effici mereamur.

QVINTVM testimonium est, ad Hebræos vndecimo, vbi testatur Apostolus, aliquos homines fuisse vere & absolute iustos; nam de Abel scribit: *Testimonium consecutus est, esse iustus.* De Noe: *Iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est constitutus.* Isti certe & alij eorum similes, vere iusti erant, nec iusti imperfectè & inchoate, sed absolute & perfectè. Neque enim Scriptura iustos absolute vocaret eos, qui absolute iusti non essent. Quid? quod etiam perfectos & immaculatos appellat? Nam Genesis sexto de Noe dicitur: *Noe vir iustus atque perfectus fuit.* Et Dauid in Psalmo centesimo decimo octauo: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.*

Porro hæc eorum iustitia non erat iustitia Dei inhabitans, aut iustitia Christi imputata, sed iustitia in illis inhærens & propria. Nam Apostolus ostendere volens, vnde Abel iustitiæ testimonium consequutus esset, ait: *Testimonium perhibente Deo, muneribus eius.* Vbi videmus, probari iustitiam Abelis, ab effectu ipsius iustitiæ. Nam vt ait sanctus Ioannes in epistola prima, capite secundo: *Qui facit iustitiam, iustus est.* Itaque probat Apostolus, Abelem fuisse iustum, quia iusta opera faciebat, cum Deo rite sacrificaret. Iusti autem operis caussa, est iustitia inhærens, non imputatio iustitiæ, quæ cum extrinseca sit, principium operis esse non potest. Sic etiam Noe fuisse iustum, probat idem Apostolus, quia credidit Deo, timuit iudicium Dei, obediuit mandatis Dei. Et in Genesi, capite sexto, dicitur, fuisse iustus, quia ambulauit cum Deo. Quomodo etiam probat sanctus Lucas, capite primo, Zachariam & Elisabetham fuisse iustos coram Deo, quia incedebant in omnibus mandatis & iustificationibus Domini.

SEXTVM testimonium est Apostoli ad Romanos octauo, & primo ad Corinthios decimo quinto, vbi dicit, iustos conformes esse imagini Christi & portare imaginem Christi: *Quos*, inquit, *præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem cælestis.* Christus autem non est iustus per imputationem, neque per solam inhabitationem iustitiæ increatæ, sed iustus est vere ac proprie, etiam vt homo, per creatam & inhærentem sibi iustitiam, & ex qua iustissima opera faciebat: igitur & nos si similes, si fratres, si imagines eius esse debemus, iustitiam veram & inhærentem habere necesse est. Nam si re ipsa iniusti & solum putatiue iusti simus, magis diaboli, quàm Christi imaginem geremus. Rectius enim denominamur ab eo, quod sumus, quàm ab eo, quod esse putamur. Præterea terreni hominis, id est, Adami peccatoris, veram imaginem portauimus, quoniam peccatum in nobis non putatiue, sed vere & re ipsa inhærebat: igitur & Christi veram imaginem geremus, si iustitia nobis non putatiue, sed vere ac re ipsa inhæreat.

SEPTIMVM testimonium est in epistola ad Romanos, capite sexto, vbi Apostolus docet, nos per iustificationem, qua morimur peccato, & resurgimus iustitiæ, repræsentare Christi mortem & resurrectionem. Et inter alia dicit: *Qui mortuus est, iustificatus est à peccato.* Quod etiam significauit Apostolus Petrus in priore epistola, capite quarto, cum ait: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitation.*

armamini. Quia qui passus est in carne, desijt à peccatis. At Christus non putatiue, sed vere mortuus est & vere resurrexit. Igitur & nos non putatiue, sed vere morimur peccato, & resurgimus ad iustitiam, cum per Baptismum iustificamur.

OCTAVVM testimonium est in epistola ad Romanos, capite 8. vbi Apostolus scribit: *Nos iam per Christum accepisse spiritum adoptionis filiorum* Dei quoad animam, *quæ viuit* (vt ibidem dicitur) *propter iustificationem, quamuis corpus mortuum sit* (id est, adhuc mortale sit) *propter peccatum.* Sed paulo post addit: *Nos iam primitias spiritus habentes, intra nos gemere, expectantes adoptionem filiorum Dei, redemptionem corporis nostri. Nam*, vt idem ait ad Philippenses tertio, *Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Atqui adoptio filiorum, quam expectamus in redemptione corporis, verissima erit, & inhærens in ipso corpore, id est, immortalitas & impassibilitas, non putatiua sed vera. Igitur adoptio quam nunc habemus in spiritu per iustificationem: vera etiam esse debet, non putatiua. Alioqui, sicut expectamus redemptionem corporis, ita quoque expectaremus redemptionem animæ.

CAPVT IV.

Fidem non esse integram formalem caussam iustificationis.

HACTENVS communibus argumentis probatum est, caussam formalem iustificationis nostræ esse iustitiam inhærentem; ex qua sententia refelluntur quinque illi errores, quos supra notauimus, nunc seorsim singulos paucis refellemus.

PRIMVS igitur error fuit, caussam formalem iustificationis nostræ solam esse fidem. Id enim Lutherus disertis verbis posuit in commentario ad secundum caput epistolæ ad Galatas, & Philippus in ipsa Confessione Augustana, articulo quarto, & quanquam Lutherani omnes, tum rigidi, tum molles, ab hoc errore iam recessisse videntur, vt supra notauimus ex Colloquio Altemburgensi: nihil tamen oberit si hunc ipsum errorem breuiter confutemus.

PRIMVM, in ipsa epistola ad Galatas, capite quinto, Apostolus, cum dixisset: *Nos autem spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus:* subiunxit continuo: *Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Vbi verba illa, *Ex fide spem iustitiæ expectamus*, duobus modis intelligi possunt, Vno modo, vt sensus sit, ex fide speramus vitam æternam, quæ est merces iustitiæ. Sæpe enim Apostolus ponit spem pro ea re, quæ speratur, vt ad Titum tertio: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei:* Itaque spes iustitiæ erit id, quod iustitia sperat, id est, quod iustitiæ debetur, videlicet, præmium vitæ beatæ. Altero modo, vt sensus sit, ex fide spem iustitiæ expectamus, id est, ex fide speramus, nos posse iustificari. Vtrumque sensum attigit sanctus Augustinus in libro de spiritu & littera, capite trigesimo secundo. Sed hic posterior simplicior & magis congruens cum præcedentibus verbis esse videtur: & tamen vterque in idem recidit; cum ex vtroque id manifeste colligatur ex fide, non ex lege, aut operibus ante fidem factis hominem iustificari.

A At ne daretur occasio errandi, explicuit idem Apostolus, quæ fides sit illa, quæ iustificat, cum ait: *Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium*, id est, neque lex circumcisis data, neque opera gentilium, in præputio facta, iustificat, *sed fides*; non quæcunque autem fides, sed *quæ per dilectionem operatur*, id est, fides, quæ agitur, ac mouetur, formatur, & quasi animatur per dilectionem. Quod si charitas est forma fidei, & fides non iustificat formaliter, nisi ab ipsa charitate formata, certe multo magis charitas ipsa iustificat.

Huc etiam pertinent illa testimonia, quæ indicant, vel solam fidem non sufficere, vt primo ad Corinthios tertio: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et Iacobi secundo: *Fides sine operibus mortua est.* Et illa, quæ docent necessariam esse charitatem, vt 1. Ioannis 3. *Qui non diligit, manet in morte. Et nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.*

Deinde, potest hoc idem probari ex Patribus, qui docent, fide tantum inchoari iustitiam, perfici vero per dilectionem, quos citauimus libro superiore, capite decimo septimo, quibus addi possunt duo testimonia Sancti Augustini, Vnum ex libro de spiritu & littera, capite vigesimo nono, vbi dicit, fide impetrari iustificationem: *Iustitiam*, inquit, *quæ ex fide est, impetrando ex Deo, non ex semetipsis præsumendo.* Et infra: *Opus, quod qui fecerit, viuet in eo, non fit nisi à iustificato. Iustificatio autem ex fide impetratur.* Et sermone decimo quinto, de verbis Apostoli: *Iustitia sit, sed ex gratia sit, à Deo tibi sit, non tua sit.* Et mox de eadem: *Geme, vt impetres, plora vt impetres, crede vt impetres. Qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, iustus erit.* Quod si fides impetrat iustificationem, certe non formaliter sola ipsa iustificat. Nam si formaliter ipsa iustificaret, esset homo formaliter iustus, antequam iustificationem impetraret, cum fidem habeat ante impetrationem iustitiæ, atque ita esset iustus antequam esset iustus.

Alterum testimonium est in libro de natura & gratia, capite vltimo, vbi iustitiam S. Augustinus in ipsa charitate constituit: *Charitas*, inquit, *inchoata, inchoata iustitia est, charitas prouecta, prouecta iustitia est, charitas magna, magna iustitia est, charitas perfecta perfecta iustitia est.*

TERTIO, probatur ratione, ducta ex natura ipsius fidei & iustitiæ. Nam iustitia res est adeo bona, vt cum nullo alio bono pugnet, & ideo adiunctione aliorum bonorum, non minuatur, nec desinat esse, sed perficiatur semper, & crescat, vt perspicuum est, ex eo, quod inuenitur in beatis, in Christo, & in ipso Deo: at fides repugnat beatitudini, neque in Deo, aut in Christo, vnquam fuit, neque in Angelis, & hominibus manet, cum beati esse incipiunt: non igitur fides est ipsa formalis iustitia, nisi inchoata & imperfecta.

Præterea iustitia facit nos Christo similes, & per eam gerimus Christi imaginem, vt supra probatum est ex capite octauo ad Rom. & capite decimo quinto prioris ad Corinthios; At fides non facit nos Christo similes, sed potius aliquo modo dissimiles, cum in Christo fides non fuerit, quippe qui faciem Patris semper viderit. Ad hæc iustitia virtus est, per quam lex diuina completur, at plenitudo legis non est fides, sed charitas, Apostolo teste, ad Rom. 13.

Denique, iustitia non potest esse informis, & mortua, cum ipsa sit animæ vita, nec possit fieri, vt

quis

A quis eodem tempore sit peccator & iustus, hoc est, mortuus secundum spiritum, & secundum spiritū viuus. At fides informis & mortua esse potest, vt libro superiore probauimus ex Apostolo Paulo 1. ad Cor. 13. & Apostolo Iacobo cap. 2. non igitur sola fides est nostra integra, formalisque iustitia.

Sed concurrendum est Luthero & Caluino, qui freti testimonio Prophetæ Habacuch: *Iustus ex fide viuit*, miris modis exagitant distinctionem fidei in fidem formatam & informem. Et Lutherus quidem in comment. ad cap. 3. ad Galat. eam distinctionem Satanicam & pestilentem vocat: Caluinus in lib. 3. Institut. ca. 2. §. 8. nugatoriam, putidam & insulsam nominat. Et quoniam ipse quoque fatetur, quandam fidem, videlicet historicam, separatam esse posse à charitate, & non iustificare. B Ne cogatur fidem informem admittere, dicit, duas esse formas fidei; quarum vna iustificat, altera non iustificat. At Caluini distinctio in duas formas fidei, ad verborum nouitates relegari debet. Nusquam enim Scriptura, vel traditio Ecclesiastica duas istas formas, sed vnam fidem vbique prædicat.

Distinctio vero vnius fidei in formatam & informem ab Apostolis Christi Paulo & Iacobo manifestissime traditur. Nam quid, quæso, interest, si dicamus fidem viuam & mortuam, vel formatam & informem? Certe enim res viua, per aliquam formam viuit, & res mortua propter absentiam alicuius formæ mortua est. Fidem autem viuam & mortuam Iacobus appellat in epistola sua, capite 2. Sed Apostolus Paulus non solum docet, fidem charitate formari, C sed etiam explicat, dilectionem formam esse extrinsecam fidei, non intrinsecam, & quæ det illi, non vt sit, sed vt moueatur, ac per hoc fides sine dilectione non desinat esse fides, sed desinat esse res actuosa & operans. Sic enim Apostolus ait ad Galat. 5. *Fides per dilectionem operatur.* Vbi illud (*operatur*) passiue accipiendum est, non actiue. Est enim in Græco ἐνεργουμένη, id est mota atque acta.

Itaque sensus Apostoli est, fidem à charitate agi & moueri, quo modo à spiritu mouetur, & agitur corpus. Ac per hoc dilectionem non esse signum viuentis fidei, vt aduersarij dicere solent, sed esse ipsam vitam fidei, & fidem sine dilectione similem esse corpori sine spiritu, vt rectissime scribit Iacobus. Recte igitur Catholici dicunt, fidem sine charitate esse informem, & cum charitate formatam. D Et non recte Caluinus duas facit fidei formas; nam cum duæ sint formæ, nunquam potest vna fieri altera; fides autem informis, formata fieri potest, & quæ formata est reddi potest rursus informis.

Piget autem multis refellere ineptias & nugas Lutheri. Colligit enim, si charitas sit forma fidei, sequi, vt charitas sit præstantior fide, & in ea sita sit summa Christianæ religionis; & indè obscuretur Christus, eiusque beneficium: & omissa fide incipiant homines niti dilectione & moralibus operibus; quærit etiam, an Spiritus sanctus non potuerit, E si veritas id postulasset, per Prophetam dicere. Iustus ex fide formata viuit; Denique addit, charitatem ad legem pertinere, fidem autem non posse ex lege, proinde neque esse ex charitate, ac per hoc nullo modo charitate formari.

Respondeamus totidem fere verbis, Charitatem præferri fidei libenter admittimus, neque id absurdum videri potest, nisi hæretico, qualis fuit Lutherus, qui Apostolo repugnare non vereatur. Quid enim clarius dici potuit, quàm quod ait Apostolus 1. ad Cor. 13. *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas?* In eadem charitate sitam esse summam Christianæ religionis, nunquam Lutherus negasset, si Christum audire voluisset in Euangelio suo dicentem: *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* Et: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem*, Ioann. 13. & Apostolum exhortantem: *Super omnia hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*, ad Coloss. 3. & sanctum Augustinum, qui tract. 83. in Ioannem breuissime demōstrat, summam Christianæ religionis redigi ad charitatem, nō ad fidem, quoniam qui diligit, necessario etiam credit, & sperat. Non autem omnis qui credit, continuo etiam sperat & diligit.

Obscurari autem Christum, & eius beneficia, si charitas ita magni fiat, vt fidei forma esse dicatur, tam est consequens, quàm solem contemni ab iis, qui eius luce cupide fruuntur. Quid enim est charitas, nisi summum Christi beneficium? *Charitas enim diffunditur in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Hoc autem donum, nōne Christus ipse ad Patris dexteram exaltatus effudit, vt Apostolus Petrus ait, Actorum 2. Neque periculum est, ne fidem negligant, aut in operibus moralibus per solas vires liberi arbitrij factis, spem ponant, qui charitatem imprimis prædicāt. Sciunt enim charitatem sine fide in hac vita esse non posse; & charitatem laudant, non quæ ex lege, aut ex viribus liberi arbitrii, sed quæ ex Deo & eius gratia possidetur.

Porro non deerant verba Spiritui sancto, quibus per Prophetam suū illud efferret, Iustus ex fide formata, aut etiam ex charitate viuit, sed maluit dicere, ex fide viuit, vel quia non loquebatur de vita iustitiæ, sed vita spei, quæ iustum patienter expectare facit: vel quia commendare voluit id, vnde initium ducit vita iustorum. Sed sicut per Prophetam Spiritus sanctus vitam iustorum tribuit fidei, quoniam inde inchoatur; sic per Apostolum eandem vitam tribuit charitati, quoniam inde perficitur: *Translati sumus* (inquit Ioannes in epistola 1. cap. 3.) *de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Et: *Qui non diligit, manet in morte.*

Quis autem ferat charitatis donum, quod est ipse nucleus (vt sic loquamur) Euangelii, transferri ad legem, & opponi fidei? si charitas ad legem pertinet, quia lex charitatem præcipit: cur non etiam fides relegatur ad legem, cum multa sint in lege de fide præcepta? *De fide* (inquit sanctus Augustinus tractat. octuagesimo tertio in Ioann.) *quam multa mandata sunt? quis potest cuncta colligere? quis enumerando sufficere?* Eat igitur Lutherus & fidem cum charitate ab Euangelio separet, & legem scriptam in cordibus, dicat non esse testamentum nouum, vt Hieremias prædixit cap. 31. sed testamentum vetus, & omnia more suo inuertat, atque confundat. Itaque præceptum charitatis, vt etiam fidei ad legem pertinet, spiritus autem charitatis & fidei ad Euangelium. Sed de discrimine legis & Euangelij plura dicemus, cum controuersiam de iustitia operum & legis obseruatione tractabimus.

CAPVT V.

Formalem caussam iustificationis non esse iustitiam Dei essentialem, ac diuinam.

SECVNDVS error Osiandri, est, qui iustificari hominem dixit per illam ipsam iustitiam, qua Christus non vt homo, sed vt Deus essentialiter iustus est. Refellitur hic error ab Apostolo ad Rom

4. vbi ex proposito de iustificatione disseritur; & apertissime demonstratur, iustitiam, per quam iustificamur, esse idem, viuam videlicet & per dilectionem operantem: illam enim fidem Deus pro iustitia habet; & quia Deus nō fallitur; eadem fides vere iustitia est, & iustitia fidei nominatur: *Credenti*, inquit, *in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.* Et infra: *Dicimus, quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam.* Et infra: *Signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam.* Et similia habentur ad Galat. 5. *Nos fide spem iustitiæ expectamus; nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Quod si fides per dilectionem operans, est illa iustitia, per quam iustificamur, certe non iustificamur per iustitiam Dei essentialē, nisi quis ita desipiat, vt fidem nostram iustitiam Dei essentialem esse definiat.

SECVNDO, refellitur ex Augustino, qui sæpissime repetit & inculcat; nos iustificari iustitia Dei, non qua ille iustus est, sed qua nos iustos facit. Libro de spiritu & littera, capite nono. *Sicut*, inquit, *fides Christi dicta est, non qua credit Christus, sic iustitia Dei, non qua iustus est Deus.* Et paulo ante: *Iustitia Dei, non qua Deus iustus est, sed qua induit hominem, dum iustificat impium.* Et capite trigesimo primo dicit, Iustitiam, qua iustificamur, dici iustitiam Dei, sicut dicitur charitas Dei, qua Deum diligimus, & fides Dei, qua in eum credimus, & salus Dei, qua saluamur. Et in epistola centesima vigesima, capite trigesimo. *Ignorantes*, inquit, *Dei iustitiam, qua nos eius gratia iusti sumus, vt ipsa Dei iustitia nos simus, cum iuste viuimus credentes in eum, qui iustificat impium, non illa, qua ipse iustus est, æterna sua & incommutabili iustitia.* Et lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, capite septimo. *Non propterea*, inquit, *iustitia Dei dicitur, quoniam Deus iustus est, sed quia homini ex Deo.* Similia repetit in libro de gratia & libero arbitrio, capite duodecimo, & alibi sæpe.

TERTIO, refellitur rationibus varijs. PRIMA ratio, Iustificatio præcedit inhabitationem Dei, non igitur homo iustificatur per iustitiam essentialem inhabitantē. Iustificationem præcedere testatur Scriptura, Sapientiæ primo, vbi dicitur *Spiritus sanctus non habitare in corpore subdito peccatis.* Testatur item Augustinus in epistol. centesima quinta ad Sixtum: *Post remissionem*, inquit, *peccatorum, nisi mundatam domum habitet Spiritus sanctus, nonne cum alijs septem redit spiritus immundus? Vt tamen inhabitet Spiritus sanctus, nonne vbi vult spirat, & charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non à nobis, sed à Spiritu sancto, qui datus est nobis?* Hic videmus, prius remitti peccata, & mundari domum, & ornari etiam charitate, vt in illa Spiritus sanctus habitare dignetur.

Neque his repugnat, quod Spiritus sanctus prius dari videtur, quam charitas diffundi, cum ipse sit, qui eam diffundit, & peccata remittit. Nam, vt idem Augustinus ait sermone vndecimo de verbis Domini: *A quo mundamur, accipiendo indulgentiam, ipsum accipimus habitatorem ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam.* Et in epistola centesima quinta *Aliter adiuuat Spiritus nondum inhabitans; aliter inhabitans; adiuuat enim, vt efficiamur fideles, cum non inhabitat: cum vero inhabitat, adiuuat iam fideles. Itaque purgat, & iustificat, vt purgatos & iustificatos inhabitet.* Et hoc idem aperte Scriptura demonstrat, cum dicit ad Ephes. 4 Christum habitare per fidem in cordibus nostris. Et 1. Ioan. 4. eum, qui manet in charitate, in Deo manere, & Deum in eo. Quia

A nimirum non habitat Deus in nobis, nisi fides charitasque præcedant. Inhabitatio igitur Dei non facit iustos, vt Osiander existimat, sed iam iustificatos Deus inhabitans adiuuat, (vt loquitur Augustinus) ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam.

SECVNDA ratio, si essemus iusti, iustitia Dei essentiali nos inhabitante, essemus omnes æque iusti atque ipse Christus. Nam ipse quoque nō aliter iustus esse posset, nisi per iustitiam Dei essentialem, si Deus nullam iustitiam acceptat, nisi suam essentialem, vt Osiander somniat. At Scriptura Ioann. 1. disertis verbis testatur, nos omnes de plenitudine B Christi accepisse; & ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum dari gratiam secundum mensuram donationis Christi, non igitur iusti sumus iustitia illa essentiali, sed iustitia creata, quæ maior & minor esse, & sub certam mensuram cadere potest.

TERTIA ratio, Scriptura docet, aliquos homines vere esse iustos, vt Noe, Genes. 6. Zachariam, Luc. primo, Abel & multos alios, ad Hebræos vndecimo. At non potest homo vere denominari à forma extrinsecus inhabitante, sed solum ab inhærente: alioqui enim si satis est iustitia inhabitans, vt vere iusti esse dicamur, cur non dicimur etiam immortales, æterni, beati, omnipotentes, cum immortalitas Dei, æternitas, beatitudo, omnipotentia, & omnia alia eius attributa nos inhabitent? & cur non dicuntur omnes homines iusti, immo & omnes C lapides, omnia ligna, omnia sydera, cur non recte iusta dicentur, si inhabitatio Dei denominationem illam tribuere potest? Quamuis enim non inhabitet Deus omnia per fidem & charitatem, tamen per potentiam, essentiam & præsentiam omnia prorsus inhabitat. Osiander autem non facit nos iustos, quoniam per fidem & charitatem inhabitamur, sed quoniam à iustitia essentiali simpliciter inhabitamur.

QVARTA ratio, si nullam iustitiam Deus acceptat, nisi suam essentialem, ac propterea per illam nos inhabitat, vt iustos efficiat: Certe sequitur, vt Christi iustitiam, qua is pro nobis Patri satisfacere D patiendo & moriendo voluit, Deus non acceptet. Illa enim Christi iustitia, iustitia fuit creata, non diuina & essentialis. Quod si Christi iustitia Patri non satisfecit, quorsum ille carnem suscepit? quorsum tanta pati voluit? quorsum humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis? Nunquid vt tantis sumptibus nihil redimeret?

At lōge aliud nos docēt Isaias & Paulus. Ille enim ca. 53. scribit de Christo: *Iustificauit ipse iustus seruus meus multos.* Et iste ad Rom. 3. & 5. *Reconciliatos* nos dicit, *Patri in sanguine filij sui.* Quid Apostolus Ioannes? an non affirmat in epistola prima, capite primo, sanguinem Christi mundare nos ab omni peccato? Et capite secundo, Christum propitiationem esse pro peccatis totius mundi? Denique, ni- E hil frequentius omnis Scriptura testatur, quàm Christi passionem & mortem, plenam, atque perfectam satisfactionem fuisse pro peccatis. Quare Osiandri sententia recipi non potest, nisi quis velit totum mysterium humanæ redemptionis & reconciliationis euertere.

Neque argumenta, quibus ille nititur, aliquid soliditatis habēt, & præcipua sunt: Quoniā Beatus Petrus in epist. 2. cap. 1. scribit, nos effici diuinæ consortes naturæ. Et quia Deus non acceptat vllam iustitiam, nisi suam. Sed Apostolus Petrus non dicit, nos effici diuinæ consortes naturæ per inhabitationem

iustitiæ essentialis. Hæc enim est glossa Osiandri, non sententia B. Petri.

Quomodo autem efficiamur diuinæ consortes naturæ, indicat ipse idem, cum ait: *Vt per hæc efficiamur, &c.* Illud autem, *hæc*, refert sententiam præcedentē, *Per quem nobis maxima & preciosa promissa donauit.* Vbi nomine promissorum intelliguntur res promissæ, non ipsæ promissiones, non enim donantur promissiones proprie loquendo, sed dona, quæ fuerant promissa. Itaque donauit nobis Deus per Christi merita res maximas, & preciosas, quas ante promiserat, & per hæc dona facti sumus diuinæ consortes naturæ. Quoniā per hæc dona efficimur filij Dei, & cohæredes Christi, & hoc modo participamus naturam Dei, quomodo filij participant naturam patris. Vnde est illud: *Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes.* Vbi dicuntur Dij, id est, diuinæ cōsortes naturæ, qui Filij sunt Dei. Quæ sint autem dona, quæ nos filios Dei faciant, explicat Apostolus Ioan. in epist. 1. c. 3. cum ait: *Videte qualem charitatem dederit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Et cap. 4. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* Et ibidē: *Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Et ipse B. Petrus ideo, posteaquam dixerat: *Vt diuinæ efficiamini consortes naturæ*, adiunxit, *fugientes eam, quæ in mundo est, cōcupiscentiæ corruptionem.* Nam cupiditati opponitur charitas, & qui per charitatis donum efficitur diuinæ consors naturæ, hoc ipso fugit eam, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem.

Fuit autem hoc donum promissum nobis à Deo, PRIMVM per Prophetam Hierem. c. 31. *Dabo legem meam in cordibus eorum.* Et Ezech. cap. 36. *Dabo vobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam vt in præceptis meis ambuletis.* Deinde per ipsum Christum sæpissime Ioan. 14. & Actor. 1. & alibi. Et de eodem dono promisso & dato loquitur Apostolus ad Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.*

Quod vero attinet ad argumentum illud de acceptatione iustitiæ, vel acceptare iustitiā, est acceptare satisfactionem pro peccato; vel est approbare iustitiam alicuius, tanquam veram & solidam, non simulatam & apparentem. Priore modo non acceptat quidem Deus in veram satisfactionē pro peccato, nisi iustitiam infinitam; quoniam peccatum offensa est infinita: sed vt aliqua iustitia sit infinita, id est, infiniti precij & valoris, non est necesse, vt sit iustitia Dei essentialis, sed satis est, vt sit iustitia personæ infinitæ, qualis est Christus, Deus & homo. Itaq; obedientia, passio & mors filij Dei, quamuis in se & essentialiter fuerit creata & finita, tamē ratione personæ obedientis, patientis & morientis, infinita fuit & ex vero iustitiæ rigore propitiatio fuit pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Posteriore modo acceptat Deus non solum iustitiam infinitam, sed etiam finitam, modo vera sit iustitia, non fucata.

Id autem ita esse, perspicuum est ex ipsius Dei testimonio. Nam ad Noe dicit Deus Genes. 7. *Te vidi iustum coram me in generatione hac.* Et de Abel scribit Apostolus ad Hebr. 11. *Testimonium consequutus est, esse iustus, testimonium perhibente Deo operibus eius.* Et certe si non acceptaret Deus iustitiam, nisi suam essentialem, non vere diceret Apostolus Paulus 2. ad Timotheum vlt. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed etiam ijs, qui diligunt aduentum eius.*

Itaque viderit Osiander, in qua Scriptura repererit, à Deo non acceptari iustitiam, nisi suam diuinam A & essentialem. Nos enim contrariam sententiam in omnibus diuinis libris prædicari existimamus.

CAPVT VI.

Iustificationem nostram non constare sola remissione peccatorum.

TERTIVS error Caluini erat, qui, quamuis cum Lutheranis agnoscat imputationem iustitiæ Christi, & non imputationem peccatorum, & inchoatam etiam renouationē & sanctificationem: tamen contendit, vt supra ostendimus, iustificationem proprie in sola remissione, id est, non imputatione peccatorum positam esse; cum Lutherani in B imputatione potius iustitiæ Christi eam proprie sitam esse contendant.

Refutauimus hunc errorem supra capite tertio, & refutabimus copiosius in libro de iustitia operū. Id enim potissimum Caluinus efficere conatur, vt nulla sit iustitia operum in hac vita. Nunc igitur id solum ex Scriptura, ex Augustino, & ex ratione probabimus, iustificationem non consistere in sola remissione peccatorum, sed etiā in interna renouatione, ita vt ipsa renouatio iustitia dicenda sit, & non tantum iustificationis effectus.

PRIMVM igitur Apostolus Paulus ad Rom. 4. ita loquitur de Christo: *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Hic Apostolus nomen iustificationis tribuit potius renouationi internæ, quā remissioni peccatorum, C ac per hoc docet iustificationem non modo nō constare sola remissione peccatorum, sed neque præcipue ea constare. Neque enim dubitari potest, quin Apostolus velit mortem Christi fuisse exēplar mortis peccatorum, id est, remissionis & deletionis peccatorum nostrorum; resurrectionē autem exemplar renouationis & regenerationis internæ, per quam in nouitate vitæ ambulamus. Id enim explicat multis verbis capite sexto, vbi etiam docet Baptismi cæremoniam, qua mergimur in aquam, & emergimus ex aqua, repræsentare Christi mortē & resurrectionem, & simul mortificationem vitiorum & nouitatem vitæ.

D Cum igitur Apostolus dicit, Christum traditum esse ad mortem, propter delicta nostra, videlicet remittenda, & resurrexisse propter iustificationem nostram, id est, vt in vitæ nouitate ambulemus, apertissime demonstrat in ipsa renouatione iustificationem esse positam: alioqui dicere debuisset; Qui traditus est propter iustificationem à peccatis, & resurrexit propter vitæ nouitatem.

Est autem hoc loco breuiter annotandum, mortem Christi, quæ precium fuit redemptionis, non solum caussam fuisse remissionis peccatorum, sed etiam internæ renouationis. Nam secundum Ecclesiæ Catholicæ doctrinam hæc duo separari nequeūt, E cum vna & eadem gratia per Christi meritum nobis infusa, atque in nobis inhærens, & peccata deleat, & animam iustitia exornet.

Sed quamuis hoc ita sit, tamen ad iustificationem nostrā non satis erat mors Christi, sed necessaria erat etiam resurrectio. Deus enim ita cōstituerat, vt primum Christus ipse glorificaretur, Deinde, mitteretur Spiritus sanctus, Euangelium prædicaretur, gentes conuerterentur, & per fidem, & Sacramēta iustificarentur: *Nondum erat*, inquit Ioannes in Euangelio, c. 7. *Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Et Apostolus 1. ad Cor. 15. *Si Christus non resur-*

rexit, inanis est fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris.* Itaque cũ tam mors, quàm resurrectio ad iustificationẽ necessaria esset, potuisset B. Paulus vtramque partem iustificationis, id est, remissionẽ peccati, & donum renouationis tribuere morti Christi, vel resurrectioni, sed maluit distinguere, & morti quidem tribuere remissionẽ peccati, resurrectioni autem renouationem propter similitudinem, quam habet extinctio peccati cum morte carnis, & renouatio spiritualis, cum resurrectione corporali.

SECVNDO, probatur idem ex c. 5. ad Rom. Nam cum Apostolus ait ad Rom. 5. *Sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam.* Opponit iustitiam peccato, & per iustitiam intelligit internam renouationem, ex qua procedunt opera vitæ. Id enim requirit antithesis. Peccatum enim regnasse dicitur in mortem, quia operabatur opera mortifera; contra igitur, gratia Dei regnare dicetur per iustitiam in vitam, quia per iustitiam infusam operabitur opera vitæ. Quod si renouatio interna, quæ est principium operum bonorum, recte vocatur iustitia, proculdubio iustificatio in illa renouatione, & nõ in sola peccatorum remissione constituenda erit.

Rursus idem probatur ex cap. 6. ad Roman. vbi Apostolus dicit: *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vera arma iustitiæ Deo.* Docet enim in nobis esse iustitiam loco peccati, & per iustitiam intelligit aliquid inhærens, vnde procedũt opera. Nam ideo dicit, nos esse ex mortuis viuentes & membra nostra esse debere arma iustitiæ Dei, vt videlicet membris vtamur ad opera iustitiæ facienda ad gloriam Dei.

QVARTO, idem probatur ex c. 8. ad Rom. vbi præter alia dicit Apostolus: *Spiritus viuit propter iustificationem.* Vel (vt habent Græca) *Spiritus vita* (videlicet est) *propter iustitiã.* Iustificatio enim, siue iustitia, quæ facit viuere, & per hoc operari, non potest esse sola remissio peccati, sed aliquid internum & inhærens.

QVINTO, idem probatur ex cap. 3. ad Galatas, vbi cum Apostolus dicit: *si data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia*, aperte demonstrat iustitiam, vnde dicitur iustificatio, esse aliquid, quod vitam animæ præbet, eamque in motu, & actione constituit.

SEXTO, idem patet ex illo ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis*: vbi renouari in spiritu explicat Apostolus per induere nouum hominem, nouum autem hominem appellat, creatum in iustitia & sanctitate veritatis. Proinde renouationem, iustitiam & sanctitatem vocat.

Quod autem ex Scripturis probauimus, longe adhuc facilius ex testimonio S. Augustini probari potest. Nam in episto. 105. ad Sixtum, vltra medium: *Nec quisquam,* inquit, *liberatur & iustificatur, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei, & timoris Dei impartito salubriter orationis affectu & effectu.* Item in Enchir. c. 52. *Quemadmodum,* inquit, *in illo vera mors facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum, & quemadmodum in illo vera resurrectio, ita in nobis vera iustificatio.* Vbi S. August. Apostolum secutus, iustificationis nomen tribuere maluit internæ renouationi, quàm remissioni peccatorum.

Item lib. 1 de peccatorum meritis & remissione, cap. 15. *Quid est,* inquit, *quod abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt, nisi quod non ei tantum peccato, in quo*

A *omnes peccauerunt, sed eis etiam, quæ addiderunt, gratia remissionis datur, eisque hominibus tanta iustitia donatur, vt cum Adam consenserit ad peccatum suadenti, non cedant isti etiam cogenti.* An non apertissime hoc loco S. Augustinus præter remissionem peccatorum, ponit in homine iustitiam, per quam diuina præcepta, diabolo etiam tentante, ac pene ad præuaricandum cogente, custodiat?

Item serm. 16. de verbis Apostoli: *Iustificati sumus,* inquit, *sed ipsa iustitia, cum proficimus, crescit.* At remissio peccatorum non proprie dicitur crescere, sed virtus fidei, spei & charitatis, ipsa est iustitia, quæ, cum proficimus, crescit, & eodem loco fusius idem Doctor exponit.

B Denique in libro de spiritu & littera, capite decimo septimo: *Ibi lex,* inquit, *extrinsecus posita est, qua iniusti terrerentur, hic intrinsecus data est, qua iustificarentur.* Quo loco dicit, hominem iustificari per legem scriptam in cordibus, quę vt ipse ibidem explicat, nihil est aliud, nisi charitas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Itaque sententia S. Augustini nulla omnino relinquitur dubitatio.

Accedat ad hæc testimonia ratio naturalis. Nam iustificatio sine dubio motus quidam est de peccato ad iustitiam, & nomen accipit à termino, ad quem ducit, vt omnes alij similes motus, illuminatio, calefactio, & cæteri: non igitur potest intelligi vera iustificatio, nisi aliqua præter remissionem peccati, iustitia acquiratur. Quemadmodũ nec vera erit illuminatio, nec vera calefactio, si tenebris fugatis, vel frigore depulso, nulla lux, nullusque calor in subiecto

C corpore subsequatur.

Deinde, iustificatio non ideo solum nobis confertur à Deo, vt gehẽnæ pœnas euadamus, sed etiam vt præmia vitæ cœlestis acquiramus: id quod significauit Apostolus ad Romanos sexto, cum ait: *Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Et cap. 8. *Quos prædestinauit, hos vocauit, quos vocauit, hos iustificauit, quos iustificauit, hos & magnificauit.* vbi ponitur magnificatio effectus iustificationis, sicut est ipsa iustificatio vocationis, & vocatio prædestinationis effectus. Quo etiam pertinet illud 2. ad Timoth. vlt. *Reposita est mihi corona iustitiæ.* At certe sola remissio peccatorum liberat à pœna, non tribuit gloriam. Quod ipsum quotidie in fo-

D rensi iudicio videmus. Qui enim à iudice absoluuntur, eripiuntur à morte, sed non consequuntur noua præmia propter hoc solum, quod iudicentur non fuisse, aut non esse rei.

Denique iustificatio ex inimicis facit amicos, filios, dilectos, ciues Sanctorum, domesticos Dei, hæredes regni, vt Scripturæ passim loquuntur: non igitur sola remissione peccatorum constat, sed & infusione virtutum, ob quas homo dignus tam insignibus appellationibus habeatur. Non enim dignus eo amore aliquis ob hoc solum, quod ei debita condonata sunt, cum ea dissoluere non posset. Neq;

E continuo efficitur filius, aut ciuis, aut domesticus, aut hæres, qui pœnam, cui iuste adiudicatus erat, iudicis clementia non subibit.

Argumenta quæ pro sententia sua Caluinus excogitauit, in extrema disputatione cum argumentis aliorum hæreticorum commodius diluentur.

CAPVT VII.

Iustificationem non consistere in imputatione iustitiæ Christi.

QVARTVS & QVINTVS error, & qui plures assertores habet, in imputatione iustitiæ Christi iustificationem constituunt, quasi videlicet nos iusti simus coram Deo, quoniam tegit nos Christus iustitia sua, & eo modo tectos Deus non videns, pro iustis se habere pronunciet.

Omittam autem ineptias, nugasque Kemnitii, qui nesciens quid loquatur, neque de quibus affirmet, dicit vocabulum imputationis esse relatiuum, & fundamentum quidē huius relationis esse Christi iustitiam; terminum autem, hominem credentem; alium terminum iustitiā, seu beatitudinem; relationem ipsam, Dei misericordiam. Quia videlicet misericordia Dei imputat homini credenti iustitiā Christi ad iustitiam & beatitudinem. Ita tribus verbis totam Aristotelis doctrinam de relationibus subtilissima hac disputatione Kemnitius noster euertit. Et quid mirum, si temeritas horum hominum tot mōstra pariat in doctrina supernaturali, cum in rebus Philosophicis, & ab ipsis Ethnicis, tam luculenter expositis, ita delirent? Certe si misericordia Dei relatio est, quia iustitiam Christi credētibus imputat; Philemon quoque relatio erit, quoniam illi scribit Apostolus, vt sibi imputet debitum Onesimi. Sed nolo, vt dixi, cum Kemnitio ineptire.

PRIMVM igitur satis refutatur error aduersariorū, quod nullum in Scripturis, aut Patribus, testimoniū habeat. Hactenus enim nullum omnino locū inuenire potuerunt, vbi legeretur, Christi iustitiā nobis imputari ad iustitiam; vel, nos iustos esse, per Christi iustitiam nobis imputatam. Legimus quidē, beatum esse, cui non imputantur peccata, & fidem reputari ad iustitiam, & Christum factū esse nobis à Deo sapientiam, iustitiam & redemptionem. Sed sicut non legimus, nobis imputari redemptionem Christi, aut sapientiam, quasi nos redemptores haberi debeamus humani generis, vel ipsum verbum Dei & sapientiā, ita non legimus, nobis Christi iustitiam imputari.

At, inquit Kemnitius, *Concilium Tridentinum non abhorret ab hoc modo loquendi. Cum enim in sexta sessione, Can. 11. neget, nos iustificari sola imputatione iustitiæ Christi, concedit, nos iustificari imputatione iustitiæ Christi, sed non sola.*

Respondeo, Concilium Tridentinum in illo Canone damnare voluit errorem aliorum, qui dicunt, sola imputatione iustitiæ Christi hominem iustificari, quales sunt Lutherani; sed non propterea approbauit idem Concilium errorem aliorum, qui dicunt, hominem iustificari partim renouatione interna, partim imputatione iustitiæ Christi. Nam ex sententia eiusdem Concilij, nō iustificari hominem formaliter per iustitiam Christi vllo modo, habetur expresse in Can. 10.

SECVNDO, refutatur idem error ex eo, quod nulla necessitas eiusmodi imputationis adferri potest. Nam si necessaria esset imputatio illa, ideo potissimum necessaria esset, quod homo post remissionem peccati adhuc sit vere peccator, peccato videlicet tecto, non deleto. At ista necessitatis caussa locū non habet, nisi quis Scripturarum euidētissimis testimonijs repugnare velit. Scriptura siquidem vtitur omni genere vocabulorum, quæ excogitari poterant ad veram peccati remissionem significandam, vt si quis de industria quærat vocabula, quibus perspicue declaret, peccatum aliquod vere tolli & aboleri; non possit aliquod reperire, quod ipsa Scriptura diuina ante non occupauerit.

Dicit enim peccata tolli, 1. Paralipom. 2. *Obsecro, Domine, aufer iniquitatem serui tui.* Dicit deleri, Isaiæ 44. *Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam,* A *peccata tua.* Vbi similitudo nubis, & nebulæ indicat, ne vestigium quidem veræ culpæ remanere. Dicit mundari, Ezech. 36. *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Dicit ablui, Psal. 50. *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Vbi etiam obiter comparatio illa notāda est, *super niuem dealbabor.* Quomodo enim super niuem dealbatur, à quo nihil omnino nigredinis, & sordidum aufertur? Dicit purgari, Prouer. 15. *Per misericordiam & fidem purgantur peccata.* Dicit remoueri à nobis, & longissime proijci, Psal. 102. *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras.* Et Micheæ 7. B *Proijciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Dicit denique peccatum fuisse, & non esse, Psal. 9. *Quæretur peccatum illius, & non inuenietur.* Cantic. 4. *Tota pulchra es, & macula non est in te.*

Nec solum in Testamento veteri, sed etiam in nouo, phrases eiusmodi frequentantur. Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Actorum 3. *Conuertimini, vt deleantur peccata vestra.* 1. Ioan. 1. *Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato.* Actorum 22. *Ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius.* Hebr. 1. *Peccatorum purgationem faciens.* Hebr. 9. *Christus semel oblatus est ad multorum exhauriēda peccata.* 1. ad Cor. 6. *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis.* Et ad Ephes. 5. *eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et ibidem: *Vt exhiberet* C *ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam.*

Multa possent huc adduci alia grauissima argumenta, sed iam allata sunt in lib. de Baptismo, cap. 13. Vnum hoc loco non videtur omittendū, quod nullam omnino responsionem videtur admittere; videlicet argumentū petitū ex antithesi Adami ad Christum. Nam (vt Apostolus ait ad Rom. 5.) *Sicut per inobedientiam Adami peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam Christi, iusti constituuntur multi.* Et vt in eodem loco idem Apostolus ait: *Maior est Christi gratia, quàm Adami peccatum.* Inobedientia vero Adami non imputatiue, sed vere peccatum in nobis impressit; igitur obedientia Christi non imputatiue, D sed vere peccata nostra sustulit, atque deleuit.

TERTIO, refutatur idem error ex remotione alterius caussæ, quā aduersarij pro imputatione iustitiæ Christi prætexere solent. Dicūt enim imputationem hanc propterea necessariam esse, non solū quod vere peccatum in nobis perpetuo hæreat, sed etiam quod iustitia nostra inhærens, non tam sit perfecta, vt simpliciter, & absolute iustificet. At caussam istā facile refutabimus, si Scripturis sanctis aduersarij fidem habere voluerint. Nam iustitia inhærens, siue renouatio interior in fide, spe & charitate, potissimum ita esse cognoscitur. Idem affirmat Apostolus 1. ad Cor. 13. cum ait: *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc.* Idem docet S. Augustinus in Enchiridio, ca. 3. & in præfatione in Psa. 31. & alibi; neque aduersarij E hoc negant. Quare si probauerimus fidem, spem & charitatem in hac vita posse esse perfectam, probatum quoque erit, non esse necessariam imputationem iustitiæ Christi.

Ac fidem quidem in hac vita tenuem, ac languidam semper esse, docet Philippus in examine ordinandorum, & ideo non posse nos fide iustificari, vt fides est opus, aut virtus, sed solum vt organum est, apprehēdens Christi iustitiam. At si fides in hac vita non potest esse perfecta, nunquam omnino poterit esse perfecta. Nam in aliā vita non perficietur, sed euacuabitur. Quis autem credat tam insignem virtutem nunquam futuram esse perfectam?

Deinde sanctus Petrus in episto. 1. capite 1. aperte docet, fidem perfectam esse posse, cum ait: *Vt probatio vestræ fidei multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem & gloriam, in reuelatione Domini nostri.* Sicut enim aurum perfectum est, quod ignem sustinet, ita plane fides perfecta est, quæ in camino tentationis probata, preciosior auro inuenitur.

Præterea qui credit ex toto corde, certe perfectam habet fidem: talem autem habuisse Eunuchum illum, quem Philippus baptizauit, testatur S. Lucas Actor. 8. Ad hæc, fidem Abrahami omnino fuisse perfectam, docet Apostolus ad Rom. 4. cum ait: *Contra spem in spem credidit, non infirmatus est fide, non hæsitauit diffidentia, plenissime sciens, &c.* vbi ponitur illud πληροφορηθεὶς, quod summam plenitudinem, perfectionemque designat. Idem quoque Apostolus ad Hebræos 11. non languidam fidem, sed robustissimam commendat, cum ait: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.* Et S. Ioan. in epist. 1. c. 5. non de languida fide, sed de perfecta dicit: *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. c. 5. *Cui resistite fortes in fide.* Et Apostolus Paulus ad Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Certe enim fides, quæ mūdum vincere, diabolo resistere, & omnia eius tela retundere potest, non imbecilla, nec lāguida, sed fortis & robusta esse debet.

Denique ad Hebr. cap. 3. negari non potest, quin Apostolus perfectam fidem agnoscat, vbi dicit: *Accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei*, est enim hic vox illa (πληροφορία) quæ aduersariorum etiam consensu plenissimam ac perfectissimam persuasionem significat.

Iam vero de spe testimonium Apostoli ad Hebræos 6. satis esse poterit. Ibi enim spem nostram esse debere affirmat, tanquam anchoram animæ tutam ac firmam.

Denique de charitate, in qua præcipue iustitia nostra consistit, & de qua scribit Augustinus libro de natura & gratia, cap. 42. *Ipsa charitas est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia.* Et cap. 70. *Perfecta charitas, perfecta iustitia est.* Testimonia autem diuina vbique occurrunt. Nam Dominus Ioan. 15. ait: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Constat autem plurimos homines, id est, omnes Martyres hanc perfectionem charitatis attigisse. Item 1. Ioan. 2. *Qui seruat* (inquit Ioannes) *verbum eius, in hoc vere charitas Dei perfecta est.* Seruari autem posse verbum eius, docet idem Apostolus in eadem epist. cap. 5. cum ait: *Et mandata eius grauia non sunt.*

Denique non desunt in Scripturis exempla Sanctorum, qui Deum toto corde dilexerint. Nam de Dauide scribitur Ecclesiastici 47. *De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit eum, qui fecit illum.* Et in Deuteronomio promittitur hæc perfectio charitatis populo Dei, cum dicitur capite 30. *Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas eum in toto corde, & in tota anima tua.* His accedit, quod Matt. 5. Dominus dicit: *Estote perfecti, sicut Pater vester cælestis perfectus est.* Et Apostolus agnoscit se, & alios quosdam esse perfectos, cum scribit 1. ad Cor. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Et ad Philipp. 3. *Quicunque ergo perfecti sumus, &c.* Constat autem perfectionem in charitate consistere, cum sit ipsa vinculum perfectionis, Coloss. 3. Igitur fatēdum est, charitatem etiam in hac vita posse esse perfectam. Quod si fidem, spem & charitatem, ac per hoc iustitiam inhærentem, perfectam habere possumus, frustra laborant hæretici in asserenda imputatione iustitiæ, quasi alioqui nullo modo simpliciter, & absolute iusti esse possimus.

QVARTO, refellitur idem error, quia fieri non potest, vt Christi iustitia nobis imputetur, præsertim in eo sensu, qui probatur hæreticis. Nam si solum vellent, nobis imputari Christi merita, quia nobis donata sunt, & possumus ea Deo Patri offerre pro peccatis nostris, quoniam Christus suscepit super se onus satisfaciendi pro nobis, nosque Deo Patri reconciliandi; recta esset eorum sententia, quamuis modus loquendi in Scripturis & Patribus, aut nunquam, aut rarissime inueniatur: sed ita imputari nobis Christi iustitiam, vt per eam formaliter iusti nominemur, & simus, id nos cum recta ratione pugnare contendimus. Nam tametsi aliquando denominatio fiat à forma extrinseca, quomodo res dicitur cognita per cognitionem, quæ est in mente, & paries dicitur visus, per visionem, quæ est in oculo. Tamen cum in aliquo duæ sunt formæ contrariæ, vna inhærens, altera extrinseca, sine dubio denominatio absoluta sumitur ab inhærente forma potius, quàm ab extrinseca. Si quis enim Æthiopem cādida veste indueret, nō recte diceret, hic Æthiops est albus, sed cōtra recte diceret, hic Æthiops est niger. Quoniam magis pertinet ad eum propria, & inhærens nigredo, quàm ille ascititius candor externus. Sic igitur, si hominem vere impium & iniustum, per inhærentem iniustitiam, induas per apprehensionem, & cogitationem iustitia Christi, non recte pronunciabis eum iustum, sed impium & iniustum, iustissime nominabis.

QVINTO refellitur, quoniam, si vere nobis imputaretur Christi iustitia, vt per eam iusti haberemur ac censeremur, perinde, ac si proprie nostra esset intrinseca, formalisque iustitia, profecto non minus iusti haberi, censerique deberemus, quàm ipse Christus: proinde deberemus dici, atque haberi Redemptores & Saluatores mundi, atque alia id genus vocabula & attributa recipere, quod est absurdissimū.

SEXTO, Christus id nobis restituit, quod perdideramus in Adam, vt scribit sanctus Irenæus libro tertio, capite vigesimo: *Quando*, inquit, *incarnatus, & homo factus Christus longam hominum expositionem in seipso recapitulauit, in compendio nobis salutem præstans, vt quod perdideramus in Adam, id est, secundum imaginem, & similitudinem esse Dei, hoc in Christo Iesu reciperemus.*

Et sanctus Augustinus libro sexto de Genes. capite 24. *Recipimus*, inquit, *iustitiam, ex qua per peccatum lapsus est homo.* Et capite vigesimo sexto. *Renouamini*, inquit, *spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Ecce quod amisit Adam per peccatum. In hoc ergo renouamur secundum id, quod amisit Adam, id est, secundum spiritum mentis nostræ.* Et capite 27. *Hanc imaginem in spiritu mentis impressam, amisit Adam per peccatum, quam recipimus per gratiam iustitiæ.* Vbi notandum est in 2. libro Retractationum, capite 24. explicari hunc locum ab eodem Augustino, qui monet, imaginem non fuisse amissam omnino, sed tantum deformatam per peccatum, vt reformatione opus haberet. At in Adam non perdidimus iustitiam imputatam, neque esse ad imaginem & similitudinem Dei, per imputationem, sed veram iustitiam inhærentem, per quam vere similes eramus Deo; igitur per Christum veram iustitiam, Deique similitudinem, non extrinsecam tantum, imputatamque recipimus.

Septimo, si per iustitiam Christi, nobis imputatam, verè dici possumus iusti & filij Dei; ergo poterit etiam Christus, per iniustitiam nostram, sibi imputatam, dici verè peccator, &, quod horret animus cogitare, filius diaboli. Nam aduersarij concedunt, ita Christo imputatum fuisse peccatum, vt nobis iustitia imputatur. Imò Illyricus in Confess. Antuerpien. c. 6. & in Apologia eiusdem admittit, Christũ verissime dici peccatorem per potentissimam patris imputationem, & voluntariam in se peccatorum receptionem. At ista ipsorum blasphema & sacrilega impudentia, toti Scripturæ repugnat. Christus enim in sacris litteris dicitur semel peccatum per tropum, quia hostia fuit pro peccato, 2. ad Cor. 5. & item semel dicitur maledictum, ad Galat. 3. quia maledictis & opprobrijs, ac pœnis plurimis subiectus fuit. At nusquam dicitur peccator, impius, scelestus, diaboli filius, nisi fortè ab inimicis & infidelibus; sed vbique sanctus, innocens, immaculatus, impollutus, iustissimus prædicatur.

Quare si Christus, quia verè in se sanctus erat, quãuis ei nostra iniquitas imputaretur, non iniquus, sed iustus nominatus est: certè eadem ratione, si nos verè immundi essemus, & impij etiã post iustificationem; quamuis nobis Christi iustitia imputaretur, non iusti, sed iniqui dicẽdi essemus, at Scriptura vocat nos iustos & sanctos. Denique filios, & hæredes post lauacrum regenerationis & renouationis, vt patet ex cap. 8. ad Rom. cap. 1. ad Ephes. c. 3. ad Coloss. & alijs plurimis locis, non igitur per imputationem iustitiæ, sed per ipsam iustitiam inhærentem in nobis, & manentem iustificamur.

Octavo, Christus in Canticis Canticorum comparatur sponso, & Ecclesia, siue anima iustificata, comparatur sponsæ. Dicitur autẽ sponsa illa pulcherrima pulchritudine sibi inhærente, non pulchritudine sponsi sibi imputata. Nam idcirco tribuitur sponsæ pulchritudo propria mulierum, & sponso pulchritudo propria virorum, vt intelligamus aliam esse pulchritudinem Christi, aliam Ecclesiæ, vel animæ iustificatæ. Adde quod esset absurdissimum, si sponsus cœlestis, & verè pulcherrimus, sponsam haberet turpissimam, & solum ornatam extrinsecus preciosa aliqua veste viri.

Nono, per iustificationem mundatur cor, vt præparetur ad visionem Dei. Nam ideo dicitur Matt. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* At oculus re ipsa immundus, quãuis mundissimus habeatur, non potest Solem videre: igitur neque cor immundum, quamuis mundum reputetur, Deum vnquam videbit. Vera igitur mundities, non imputatiua confertur in iustificatione, si ad visionem diuinam præparare nos debet.

Decimo, Christus passus est, *vt sanctificaret per suum sanguinem populum suum*, dicit Apostolus ad Heb. 3. *Et tradidit semetipsum pro Ecclesia, vt eam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ*, ad Ephes. 5. *Et mundaret sibi populum acceptabilem*, ad Titum 2. Et ipse Dominus ait, Ioan. 17. *Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt & ipsi sint sanctificati in veritate.* At si non verè, sed imputatiuè tantum populum suũ Christus sanctificauit, frustra passus & mortuus est; & nõ potuit perficere, quod optabat. Velle enim sanctificare, & sanctificare in veritate, non significat solum velle liberare à pœna peccati, aut velle, vt habeamur pro sanctis, quamuis re vera non simus, sed velle id efficere, vt verè sancti, mundi & immaculati simus. Aliæ rationes multæ adferri possent, sed hæ visæ sunt nobis præcipuæ.

CAPVT VIII.

Traditio veterum Patrum, ac potissimum Augustini, de iustitia inhærente.

Nunc adferemus testimonia veterum Patrum pro iustitia inhærente. Sed duas ob caussas erimus in hac parte breuiores. Nam & protulimus nõ pauca testimonia, quæ huc etiam pertinent, in lib. 1. de gratia & libero arbitrio, cap. 4. & aduersarij concedunt, sanctos Patres iustificationis gratiam ad internam renouationem & sanctificationem, non ad solã peccatorum remissionem retulisse. Nam Caluinus, qui solum Augustinum excipere solet, cum sanctos Patres reijcit, lib. 3. Instit. cap. 11. §. 15. etiam Augustinum in hac quæstione repudiat, *Ac ne Augustini quidem*, inquit, *sententia recipienda est, & qui gratiam ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per spiritum regeneramur.*

Kemnitius quoque in prima parte Examinis Concilij Tridentini, admittit Patres ita loqui de iustificatione, vt nos loquimur: *Non mouemus*, inquit, *litem, quo modo iustificationem accipiant Patres.* Et infra: *Non ignoro*, inquit, *aliter loqui Patres, sed de proprietate linguarum quæstio est.* Scilicet, Patres omnes imperiti, ac rudes proprietatis linguarum erãt. Proferamus igitur pauca, de multis, testimonia veterũ ac potissimum S. Augustini.

S. Augustinus tom. 1. lib. 12. Confessionum, cap. 15. *Quantum*, inquit, *distat inter lumen, quod illuminat & quod illuminatur, tantum distat inter iustitiam, iustificantem, & iustitiam quæ iustificatione facta est.* Quo loco iustitiam nostram distinguit à iustitia Dei, & sine dubio creatam qualitatem facit, vt est lumen, sapientia, & similia.

Tom. 2. in epist. 85. ad Cõsentium: *Quid est*, inquit, *aliud iustitia, cum in nobis est, vel qualibet virtus, qua rectè, sapienterque viuitur, quam interioris hominis pulchritudo.* Et hic apertissimè ponit iustitiam nostram, in interna renouatione mentis & decore virtutis.

Tom. 3. lib. 15. de Trinitate, c. 8. *Qua natura*, inquit, *cum à suo conditore iustificatur, à deformi forma, formosam transfertur in formam.* Igitur non manet deformis, vt aduersarij volunt, homo iustificatus, neque eget imputatione alienæ iustitiæ, qua iniustitia propria, & inhęrens tegatur. In eodem tomo est liber de spiritu & littera, quem scriptũ esse contra inimicos gratiæ Christi, qua iustificamur, testatur ipse idem August. lib. 2. Retractationum, ca. 37. in eo autem toto libro gratia Dei dicitur charitas diffusa in cordibus, quæ facit, vt lex impleatur: charitas igitur, qua legem implemus, est iustitia, qua iustificamur.

Tomo quarto, libro primo ad Simplicianum, quæstione secunda. *Quia*, inquit, *manet propositum Dei, vt iustificet credentes, ideo inuenit opera, quæ iam eligat ad regnũ cælorum.* Vbi iustificatio vocatione, vnde opera bona procedunt. Et infra: *Nisi*, inquit, *vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, vt ex hoc incipiat iustificari, & accipiat facultatem bene operandi.* Itaque per iustitiam, qua iustificamur, intelligitur fides & charitas, quæ est ipsa facultas bene operandi.

Tomo 5. lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 27. *Hic*, inquit, *in vno quoque iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vitijs, etiam repugnantibus imperet, vel subigendo, vel resistendo: atque vt ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur.* In hac definitione iustitiæ nullum locũ habet iustitia Christi imputata, sed sola iustitia nobis inhærens, & per quam

ratio vitia subigit, & Deo obediētiam præstat. Quia tamen hæc iustitia inhærens Deo, indiget adiutore vt opera iusta exequi valeat, ideo ad iustitiam nostram pertinere dicit August. vt à Deo petamus gratiam meritorum, & veniam delictorum, & pro beneficijs acceptis, gratiam persoluamus.

Tomo 6. in libro de hæresibus, cap. 88. explicans quæ sit gratia Dei, cuius inimici sunt Pelagiani, & per quam iustificamur (vt ipse ait libro 2. Retract. c. 37. & 41. & alibi) dicit esse eam, *qua eruimur de potestate tenebrarum, vt in Christum credamus, atque in regnum ipsius transferamur, & qua diffunditur charitas in cordibus nostris, vt fides per dilectionem operetur:* vbi manifeste gratiam iustificationis constituit in remissione peccatorum, & in infusione virtutum, fidei præsertim, & charitatis.

B Tom. 7. lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, c. 10. *Legimus*, inquit, *iustificari in Christo: qui credunt in eum, propter occultam communicationem & inspirationem gratiæ spiritualis.* Item in lib. de natura & gratia, c. 38. 42. & 70. docet charitatem infusam in cordibus, esse veram iustitiam nostram.

Tomo 8. in Psal. 118. concione 26. *Iustitia*, inquit, *virtus est animi magna, præcipueque laudabilis.* Et continuo de hac ipsa virtute: *Quis fecit*, inquit, *in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est, per gratiam suam de impio facit iustum.* Et hic apertissime iustificari dicimur per iustitiam, quæ sit virtus inhærens. Item in Psal. 98. tractans illud: *Iustitiam & iudicium, in Iacob tu fecisti: exaltate Dominum Deum nostrum. Vere*, inquit, *exaltate, bene exaltate, laudemus, & exaltemus illum, qui fecit ipsam iustitiam, quam habemus. Ipse in nobis fecit. Quis enim in nobis fecit iustitiam, nisi qui nos iustificauit? nos ergo impij, ille iustificator, quando & ipsam iustitiam ipse in nobis fecit, qua illi placeamus.*

C Tomo. 9. tract. 26. in Ioan. *Quid est*, inquit, *iustitia Dei, & iustitia hominis? Iustitia Dei dicitur, non qua Deus iustus est, sed quam dat homini Deus, vt iustus sit homo per Deum.*

Tomo 10. ser. 15. de verbis Apostoli: *Qui crediderit in eum, non habebit suam iustitiam, quæ ex lege est, quamuis sit bona lex, sed implebit ipsam legem non sua iustitia, sed data à Deo. Charitas enim plenitudo est legis. Vnde ista charitas diffusa est in cordibus nostris: non vtique à nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Hoc loco perspicue docet S. August. iustitiam, quę nobis ex Deo est, esse ipsam charitatem, in corde diffusam, per quam legem implemus. Et totus ille sermo, longissimus & pulcherrimus hoc idem confirmat.

D Itaque prudenter fecit Caluinus, vt sanctum Augustinum à partibus suis non stare, ingenue fateretur. Alioqui testimonijs eius, ex singulis tomis petitis, plane obrui potuisset. Velim tamen non obliuisceretur, hunc esse Augustinū illum, quem ipse idem lib. 3. Instit. cap. 3. § 10. & lib. 4. cap. 14. §. 26. fidelissimum, atque optimum testem antiquitatis esse prędicauit. Addamus nūc etiam pauca quædam ex alijs Patribus.

E Sanctus Ambrosius lib. 6. Exam. cap. octauo: *Vtrum*, inquit, *iustificatio secundum corpus, an secundum animā tibi conferri videatur, quæso respondeas. Sed dubitare non potes, cum iustitia, vnde iustificatio deriuata est, mentis tuæ vtique, non corporis sit.* Hic certe per iustitiam non potest intelligere solam remissionem peccati, aut iustitiam Dei, vel Christi, imputatam, quæ nec proprie corporis, nec proprie mentis est, cum in neutra parte hominis inhæreat, sed intelligit iustitiam, quæ virtus animi est, & non in corpore, sed in animo proprie inhæret. Idem auctor libro sexto in Lucam: *In eo*, inquit, *iustificatio Dei est, si non ad*

A *indignos & obnoxios, sed ad innocentes per ablutionem factos, videatur, & iustos sua munera transtulisse.* Docet hoc loco sanctus Ambrosius, Deum in Baptismo iustificare & iustificari; iustificare, quia per ablutionem facit mundos de sordidis, iustos de iniquis, de obnoxijs innocentes: iustificari autem, quia se iustum ostendit, dum non ad impios & iniustos, sed ad pios & iustos à se factos, munera diuina transmittit. At si vera esset hæreticorum sententia, Deus iustificari non posset, quia munera sua largiretur hominibus vere sordidis & iniustis, qui falso iusti & innoxij haberentur.

Sanctus Hieronymus libro primo aduersus Pelagianos: *Hæc*, inquit, *est hominis summa iustitia, quidquid potuerit habere iustitiæ, non suum esse putare, sed Domini, qui largitus est.* Et libro tertio. *Nunc*, inquit, *mundus factus es, in lauacro, & de te dicitur: quæ est ista, quæ ascendit dealbata; & lota quidem sit, sed custodire non valet puritatem suam, nisi à Domino sustentetur.* Vides quemadmodum sanctus Hieronymus iustitiam ponat in virtute & puritate, quam acquirimus per Baptismum, non in aliqua imputatione alienæ iustitiæ.

Sanctus Prosper in responsione ad caput sextum Gallorum: *Iustificatus*, inquit, *homo, id est, ex impio, pius factus, nullo præcedente bono merito, accipit donum, quo medio acquirat & meritum, vt quod in illo inchoatum est per gratiam Christi, etiam per industriam liberi augeatur arbitrij, nunquam remoto adiutorio Dei, sine quo nec proficere, nec permanere in bono quisquam potest.* At imputatio iustitiæ Christi non est donum, vnde acquirantur merita, neque augetur industria liberi arbitrij.

Sanctus Cyrillus Alexandrinus, libro sexto de Trinitate: *Calor*, inquit, *Spiritus est, qui simul vt charitatem in nobis diffuderit, & eius igne mentes nostras inflammauerit, iam sumus iustitiam consequuti.* Vide eundem lib. 11. in Ioannem, cap. 25. & lib. 12. Thesauri, cap. 3. & 5.

S. Gregorius lib. 18. Moralium, cap. 33. exponens illud cap. 28. *Non commemorabuntur in comparatione eius. Omnes*, inquit, *supernæ patriæ electi, sancti quidem, & iusti sunt, sed participatione sapientiæ, non comparatione. Iustitia quidem sapientia, iustitia & serui sapientiæ nuncupantur, sed illa iustitia iustificans est, illi autem sunt iustitia iustificata.*

Vide etiam Basilium lib. 1. de Baptismo, c. 2. Nyssenum & Nazianzenum oratione in sanctum Baptisma: Chrysostomum hom. 16. in priorem ad Corint. in illud: *Et hæc quidem fuistis*, 1. ad Corinth. 6. & in eundem locum Theophylactum & Oecumenium. Leonem epist. 91. cap. 1. & Bernardum serm. 4. de dedicatione Ecclesiæ, & in epistol. 190. ad Innocentium Papam.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta aduersariorum ex epistola ad Romanos.

SVPEREST vt argumentis aduersariorum respondeamus, è quibus præcipua nobis esse videntur, quæ profert Caluinus lib. 3. Institut. ca. 11. quamuis multa eorum communia sint etiam Lutheranis. PRIMVM igitur ex epistola ad Romanos colligit argumenta nonnulla, quæ ordine proponemus, & diluemus.

PRIMVM sumit ex nomine iustificationis, quod ad Rom. 5. & 8. contendit sumi pro declaratione iustitiæ. RESPONDEO, Nomen iustificationis accipitur quidem sæpe in Scripturis, pro declaratione iustitiæ, sed non semper: loca protulimus, cap. 3. Porro ad Rom. 5. accipi iustificationem pro eo, quod est iustum facere, siue constituere, demonstrauimus loco citato ex ipsa B. Pauli declaratione, qui cum dixisset. *Per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem*, exposuit dicens: *Per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.*

Sic etiam ad Rom. 8. accipi verbum iustificare, pro eo, quod est iustum facere, non autem solum, & iustum pronunciare; perspicuum est ex similitudine huius vocis ad alias, quæ in eodem loco ponuntur. Ait enim Apostolus: *Quos iustificauit, hos & magnificauit.* Ibidem etiam vtitur verbis viuificandi, mortificãdi, conglorificãdi, quæ sunt omnino similia verbo iustificandi. Nemo autem negaret magnificare esse magnum facere, viuificare, viuum facere, mortificare, mortuum facere, conglorificare, gloriosum cum alio facere: cur igitur iustificare non sit etiam iustum facere?

DENIQVE, vt ostendimus loco citato, etiam si iustificare acciperetur vbique pro iustum pronunciare, nihil tamen aduersarii obtinerent. Non enim potest impius, vere iustificari, id est iustus pronunciari, nisi qui pronunciat iustum, simul faciat iustum. Hinc enim solus Deus iustificat impios, quia solus potest de impiis facere pios. Homines autem qui iustificant impios, nõ minus abominabiles sunt, quam si condemnarent iustos, vt ait Salomon Prouerb. decimo septimo.

SECVNDO, petit argumentum ex cap. 4. ad Rom. vbi dicit Apostolus, Abrahæ fidem reputatã esse ad iustitiam. Hinc enim colligit, nihil esse aliud nostram iustitiam, nisi fidem in Christum, id est, Christi iustitiam, fide apprehensam.

RESPONDEO, Fides quidem reputata est Abrahæ ad iustitiam, vt Apostolus dicit: sed non admittimus glossam, quod reputari fidem ad iustitiam, sit nobis imputari Christi iustitiam, si fide illam apprehendamus. Nam glossa hæc repugnat Apostolo, duas ob caussas. PRIMVM, quoniam Apostolus ipsam fidem dicit imputari ad iustitiam, fides autem non est iustitia Christi, id est, qua Christus iustus est, sed iustitia nostra, id est, qua nos iusti sumus ex dono Dei. DEINDE, quoniam verbum (*imputare*) hoc loco non significat nudam existimationem, sed existimationem cui veritas in re ipsa respondeat, vt perspicuum est ex illis verbis: *Ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum.* Certum enim est, ei, qui operatur, non sola opinione & existimatione, sed vere ac re ipsa deberi mercedem.

TERTIO, petit argumentum ex illis verbis Psal. 31. in eodem cap. 4. ad Romanos citati: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.* Quærit hoc loco Caluinus, an hæc sit plena definitio iustificationis, an dimidia. Nam si plena, sit, verum erit quod ipse docet, iustificationem sola peccatorum remissione constare. Nulla enim hic mentio fit infusionis virtutum & donorum, sed solius remissionis. Si dimidia sit, quomodo beatus dici poterit, qui non erit, nisi media ex parte iustificatus? At beatum dicit Dauid eum, cui non imputauit Dominus peccatum.

Præterea colligũt ex hoc loco, ipsam etiam remissionem non esse veram peccati ablutionem & extinctionem, sed non imputationem. Quod enim dixerat: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, explicuit per illa verba: *Quorum tecta sunt peccata.* Et: *Cui non imputauit Dominus peccatum.* Ac ne forte dicamus, non imputare peccatum, esse delere peccatum, & infundere iustitiam; occurrit Kemnitius, & probat, à contrario sensu id esse falsum. Nam si non imputare peccatum, esset delere peccatum, & infundere iustitiam: imputare peccatum esset delere iustitiam, & infundere iniquitatem, quod est absurdissimum. Igitur imputare peccatum, est habere hominem pro peccatore, non imputare peccatum, est habere pro iusto. Idem etiam Kemnitius alio loco probat, tegere peccata, non esse delere, sed abscondere, vt sint, & non videantur. Prouerb. 12. *Homo astutus, tegit scientiam.* Vbi inepte exponas, delet scientiam, cum sensus sit, homo astutus abscondit scientiam, vt non facile percipiatur, quod ipse nouit.

RESPONDEO, Ad quæstionem Caluini posset obiici alia similis quæstio, Sit ne plena definitio iustificationis, an dimidia illa eiusdem Prophetæ, *Beatus vir qui timet Dominum*, Psal. 111. Et illa: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, Psalm. 118. Nam si plena sit, vbi est remissio peccatorũ? si dimidia, quomodo dicuntur beati, qui non sunt nisi media ex parte iustificati? Potest igitur ad omnes eiusmodi quæstiones responderi, non poni in his locis integram definitionem iustificationis, aut beatitudinis: sed explicari solum aliquid, quod pertinet ad iustificationem, vel beatitudinem acquirendam. Nam hoc etiam modo accipimus illa Domini verba Matth. 5. *Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent*, & alia, quæ eo loco sequuntur. Neque beatus Paulus ad Roman. 4. allegat hoc testimonium Psalmi, vt definiat integre iustificationem, sed solum vt probet iustificationem veram esse donũ Dei, nec posse propriis viribus obtineri. Id autem rectissime probat ex eo, quod Dauid beatum dicit eum, cui Deus peccata remittit, hoc est, qui dono & gratia Dei iustificatur.

Potest etiam respõderi, in his verbis definitionem integram, sed implicite cõtineri. Nam remissio peccatorum nõ potest fieri, nisi iustitia infundatur, quomodo fugantur tenebre, nisi lumẽ succedat. Id quod Apostolus ipse manifeste indicat, cum ait, *David dicit, beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c.* Vbi ex non imputatione peccatorum, colligit imputationem iustitiæ, ac per hoc docet, non posse duo ista separari, remissionem peccati, & donationem iustitiæ. Atque hæc de quæstione Caluini.

Porro tegi & non imputari peccata, non est quidem, si vim horum vocabulorum spectes, deleri, atque extingui; sed tamen est deleri, atque extingui quoad sensum, si hæc referantur ad Deum. Nam Deo non potest aliquid tegi, nisi penitus deleatur. *Omnia enim nuda sunt, & aperta oculis eius*, ad Heb. 4. Quare si Deo tegitur aliquid, hoc ipso à necessitate deletur & euanescit. Neque potest Deus non imputare peccata, hoc est, nõ habere hominem impium, pro impio, nisi desinat esse impius: & quia non potest homo transire ab impietate ad pietatem, nisi per gratiam eius, qui iustificat impium: ideo non imputatio peccati necessario trahit secum veram peccati remissionem & iustitiæ infusionem. Itaque in Scriptura fere semper coniunguntur hęc duo, remittere, siue delere, & tegere peccata, vt intelligamus vnum non esse sine altero. 2. Esdræ 4. *Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur.* Psalm. 50. *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.* Psalm. 84. *Remisisti*

iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Sic igitur etiam dictum est, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

Neque aliquid probant argutiæ Kemnitii. Nam non dicimus, non imputare peccatum, esse infundere iustitiam, nisi consequenter, quia videlicet sequitur infusio iustitiæ ad non imputationem, cum Deus non possit falli non imputãdo id, quod imputari deberet. A contrario autem sensu non efficitur, vt imputare peccatum, sit delere iustitiam, vel infundere impunitatem, ne consequenter quidem; nam cum Deus imputat peccatum, habet pro peccatore eum, qui re vera est peccator, propria voluntate, & operibus. Non enim necessarium est, vt Deus iustitiam deleat, vel iniquitatem infundat, cum satis per se sit homo potens, & fortis ad malum. Præterea si diceremus non imputare peccatum, esse infundere iustitiam; imputare peccatum, non esset infundere iniquitatem, sed esset non infundere iustitiam. Quemadmodum enim non imputare peccatum, & imputare peccatum, contradicentia sunt, non contraria: ita quoq; à contrario sensu colligi debent duo contradicentia, infundere iustitiam, & non infundere iustitiam, non autem duo contraria, infundere iustitiam, & infundere iniquitatem.

Sed ignoscendum est Kemnitio, qui tam fuit occupatus in arte Grammaticæ, & non ei vacauerit dare operam Dialecticæ. Illud autem, quod obiicit, tegere scientiã, non esse delere scientiam, non ignorabamus, sed simul etiam sciebamus, quædam tegi, vt conseruentur, quædam vt deleantur, quo modo teguntur vulnera emplastro. Sed placet adferre sententias Patrum de hoc testimonio Psalmi, vt aduersarii intelligant quam longe aberrent è sententia veteris, orthodoxæque Ecclesiæ.

S. IVSTINVS Martyr in Dialogo cum Triphone Iudæo, prope finem: *Beatus,* inquit, *cui non imputabit Dominus peccatum, hoc est, cui pœnitenti Deus peccata remittet. Non sicut prædicatis vosmetipsos fallentes, & alii quidam vestri similes asseuerant, etiamsi peccatores fuerint, modo Deum nouerint, non imputabit eis Dominus peccata.*

ORIGENES lib. 4. in epistolam ad Roman. scribit, Danidem quasi quibusdam gradibus ascendisse, vt diceret magnum esse beneficium, cum alicui peccata dimittit, maius, cum tegit, maximum cum non imputat. Tunc enim ita funditus delentur, vt ne vestigium quidem vllum appareat, & perinde fit, ac si talis homo nunquam peccasset.

Sanctus HIERONYMVS in commentario Psal. 31. per similes quosdam gradus Prophetam deducit, scribit enim peccata remitti per Baptismum, tegi per charitatem, non imputari per Martyrium.

S. AVGVSTINVS, concione 2. in hunc eundem Psalmum. *Non sic,* inquit, *intelligatis quod dixit, peccata cooperta sunt, quasi ibi sint & viuant.* Et infra: *Medicus,* inquit, *tegat, vt curet, emplastro enim tegit.* Similem expositionem habet vterque Gregorius Romanus videlicet in Psalmum secundum pœnitentialem, & Nazianzenus in sanctum lauacrum: quod attinet ad modum tegendi peccata per gratiam, quasi emplastrum.

QVARTVM argumentum sumit Caluinus ex cap. 5. ad Romanos, vbi cum dicit: *Apostolus per obedientiam vnius hominis iustos constitui multos: nihil aliud significare videtur, nisi ipsam Christi obedientiam nostram esse iustitiam.*

RESPONDEO, Iam supra diximus, obedientiam Christi caussam fuisse efficientem, non formalem nostræ iustificationis. Id quod ex antithesi probauimus, quoniam inobedientia Adami nos constituit peccatores, non formaliter, sed efficienter. De qua re vide Augustinum, lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, c. 9.

QVINTVM argumentum sumit ex cap. 10. ad Romanos, vbi beatus Paulus reprehendit Iudæos, quod ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes constituere, iustitiæ Dei subiecti non essent. Id enim in nos quosque conuenire videtur, qui ignorantes Dei iustitiam, nobis imputatam, & nostram inhærentem quærentes constituere, iustitiæ Dei subiecti non sumus.

RESPONDEO, S. Augustinus lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 12. & alibi, locis prope infinitis, docet, Iustitiam Dei vocari ab Apostolo iustitiam, quæ est in nobis, ex dono Dei: iustitiam autem nostram dici eam, quæ propriis viribus, sine gratia Dei, paratur, aut parari creditur. Itaque reprehenduntur ab Apostolo Iudæi, qui legem Dei se propriis viribus implere posse credebant: *Commendat* (inquit AVGVSTINVS serm. 13. de verbis Apostoli) *hoc assidue Apostolus commendans fidem gentibus, qua fide impetrant adiutorium, vt impleant legem, non per legem, sed vires implendi impetrantes per fidem. Ad hoc assidue ducit, & commendat ista Apostolus propter Iudæos, qui de lege gloriabantur, & libero suo arbitrio legem sufficere attribuebant, ac per hoc, quia libero suo arbitrio legem sufficere attribuebant, ignorantes Dei iustitiam, id est, ex fide iustitiam datam à Domino, & suam volentes statuere, quasi suis viribus impletam, non dante fide impetratam, iustitiæ Dei non sunt subiecti.*

Vbi vides, iustitiam Dei appellari gratiam & virtutem, qua lex impletur, quæ est charitas, in corde diffusa, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; iustitiam autem propriam, nominari præsumptionem legis implendæ, solis naturæ viribus. Non igitur abducimus homines à Christo (vt aduersarii mentiuntur) cum iustitiam inhærentem docemus, sed eos maxime adducimus ad Christum, cum doceamus, iustitiam illam inhærentem, per quam iustificatio legis impletur in nobis, non esse in nobis, ex nobis, sed ex dono & gratia Dei, per meritum Iesu Christi, Domini nostri. Ipsi autẽ vere extenuant beneficium Christi, cum illum velint, non veram, absolutamque iustitiam, sed imputatitiam tantum, & relatiuam, nobis tot suis laboribus & doloribus comparasse.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta ex Epistolis ad Corinthios.

EX EPISTOLIS ad Corint. depromunt Caluinus, & alij argumenta tria.

PRIMVM argumentum sumunt ex illis verbis 1. ad Corinth. 1. *Qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia & redemptio.* Cui loco adiungunt illud Hier. 23. *Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra.* Sic enim vertunt ex Hebræo. Ex his locis colligunt, nostram iustitiam non esse aliam, nisi eam, quæ est in Christo nobis imputatam.

RESPONDEO, Rectè dicitur Christus nostra iustitia, non quod iusti simus ea iustitia, quę est in Christo nobis imputata, sed duabus alijs de caussis. PRIMVM, quia Christus causa est efficiens nostræ iustitiæ. Sic enim dicitur Christus iustitia nostra, quomodo dicitur Deus fortitudo nostra in Ps. 17. & patientia nostra in Psal. 70. & salus nostra in Psal. 26. quod explicatur in Psal. 36. cum dicitur: *Salus autem iustorum a Domino.* DENIQVE sic dicitur Christus

iustitia nostra, quomodo dicitur sapientia nostra, & redemptio nostra: alibi pax nostra, quia videlicet nos redemit, & iustos ac sapientes fecit, & Patri suo reconciliauit, pacificans quæ in terris, & quæ in cœlis sunt.

Deinde, dicitur Christus iustitia nostra, quoniam satisfecit Patri pro nobis, & eam satisfactionem ita nobis donat & communicat, cum nos iustificat, vt nostra satisfactio & iustitia dici possit. Nam etiamsi per iustitiam nobis inhærentem vere iusti nominemur & simus, tamen non per eam satisfacimus Deo pro culpis nostris, & pœna æterna: sed est illa iustitia inhærens cum remissione culpæ, & sempiternæ pœnæ, effectus satisfactionis Christi, quæ (vt docet Cōcilium Trident. sess. 6. cap. 7.) nobis in iustificatione confertur & applicatur. Et hoc modo non esset absurdum, si quis diceret, nobis imputari Christi iustitiam, & merita, cum nobis donentur & applicentur, ac si nos ipsi Deo satisfecissemus, modo nō negetur esse in nobis præterea iustitiam inhærentem, eamq; veram & absolutam esse iustitiam, cui iusto Dei iudicio non debeatur pœna, sed gloria. Sic enim loquitur S. Bernardus in epistol. 190. ad Innocentium: *Nam si vnus*, inquit, *pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; vt videlicet satisfactio vnius omnibus imputetur, sicut omnium peccata vnus ille portauit.*

Alterum argumentum sumunt ex c. 5. posterioris ad Corinth. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum.* Videtur enim hoc loco B. Paulus in eo constituere iustificationem, quod peccata non imputentur.

Respondeo, Non imputatio, vt supra dixi, remissionem peccati, & iustitiæ infusionem secū trahit. Ideo siquidem non reputat nobis Deus delicta, quoniam satisfecit Christus pro nobis, & Deus ea satisfactione placatus, reconciliauit nos sibi, & ex inimicis amicos fecit. Quare idem Apostolus quod hic dixit, *reconcilians, & non reputans delicta*, dixit ad Coloss. 2. *Conuiuificauit vos Christo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus vos erat chirographum decreti.* Vbi vides viuificationem, quæ pertinet ad internam renouationem & donationem delictorum, quæ pertinet ad remissionem peccati, & deletionem chirographi, quæ significat omnimodam extinctionem debiti.

Et ad Romanos 5. cum idem Apostolus dixisset: *Gloriamur in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus*, explicat paulo infra, quid sit accipere reconciliationem, & ait: *Abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, regnabunt in vita per ipsum.* Non igitur reconciliatio est sola non imputatio delictorum, sed acceptio abundantis gratiæ & iustitiæ & donorum, per quæ ad ipsum quoque regnum & vitam peruenitur æternam. Sed clarissime explicat idem Apostolus effectum reconciliationis ad Coloss. 1. cum ait: *Nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius, per mortem exhibere vos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.*

Tertium argumentum sumunt ex illis verbis eiusdem epistolæ, & eiusdem capitis; *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficiamur iustitia Dei in ipso.* Hinc enim sequi dicunt, vt nos iusti simus ipsa iustitia Dei, quæ est in Christo; sicut ipse dicitur peccatum, id est, peccator, per peccata, quæ sunt in nobis. Vt enim imputantur illi peccata nostra, ita imputatur nobis iustitia illius.

Respondeo, Non dicitur Christus peccatum, id est, peccator, neq; imputantur illi peccata nostra, quasi ipse illa fecerit, & iniquus haberi possit. Sed solum imputantur illi, quoad debitum satisfaciendi, quod ille sponte suscepit. Ex quo non peccator, sed iustus dici meretur. Qui enim pro alio satisfacit, iustissimus est. Sic igitur & nobis imputatur iustitia eius, quoad satisfactionem, quam pro nobis præstitit: sed non propterea nos iusti, id est, mundi & immaculati haberi possumus, si vere in nobis peccatorum maculæ & sordes inhæreant.

Hac igitur falsa expositione reiecta, tribus modis potest hic locus exponi. Vno modo, vt iustitia Dei, sit iustitia ipsa diuina, quæ est in Christo. Quæ iustitia nos esse dicimur, non in nobis, sed in illo, quia ipse est caput nostrum, & quod conuenit capiti, conuenit etiam membris, non vt sunt membra distincta à capite, sed vt faciunt vnum, & sunt vnum cum ipso capite. Ob quam vnionem cum capite scribit Apostolus ad Ephes. 2. *Conresuscitauit nos, & consedere fecit in cœlestibus in Christo.* Et propter eandem vnionem tribuit ipse Christus sibi passiones nostras. & hinc Saulo dixit act. 9. *Quid me persequeris?* & Apostolo Petro: *Vado Romam iterum crucifigi.* Et sicut nos dicimur iustitia in illo, non quia simus formaliter iusti, iustitia eius, sed quia simus membra eius: sic etiam contra dicitur ipse peccatum, non quia formaliter sit peccator, sed quia caput & nostrum, est peccata nostra, sua esse voluit, vt pro eis satisfaceret. Isaiæ 53. *Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum.* Et in Psalm. 21. ipse dicit: *Longe à salute mea verba delictorum meorum.*

Altera expositio est, vt per iustitiam Dei intelligatur iustitia nobis inhærens, quæ dicitur Dei, quia donatur nobis à Deo, vt Augustinus exponit in lib. de Spiritu & littera, c. 18. & dicitur in ipso, id est, in Christo, quia per eius meritum donatur. Et dicimur iustitia potius, quā iusti, vt seruetur antithesis, cum voce (*peccatum*) quoniam enim dixerat, Christum factum esse peccatum, id est, hostiam pro peccato, maluit dicere, nos esse iustitiam, quam iustos. Neq; est absurdum, vt homines iusti dicantur iustitia, cum dicantur etiam lux. Matt. 5. *Vos estis lux mundi.* Et ad Ephes. 2. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Addit S. Ioan. Chrysostomus in commentario huius loci, nos dici iustitiam, & iustitiam Dei, quia tanta est iustitia, quam nobis Deus donat per Christum, vt nulla in iustificatis macula relinquatur.

Tertia expositio est, vt per iustitiam Dei intelligatur quidem iustitia inhærens, sed dicatur iustitia Dei per tropum, quia est effectus: & imago iustitiæ Dei. Nam Christus dicitur peccatum per tropum, quia fuit hostia pro peccato: & etiam quia participauit carnem similem carni peccati. Probat enim S. August. in lib. 2. aduersus Maximinum, cap. 2. hunc ipsum locum Apostoli exponens, peccatum in Scripturis sæpe accipi pro victima oblata in expiatione peccati, vt cum dicuntur Sacerdotes mãducare peccata populi: necnon pro similitudine carnis peccati, vt ad Rom. 6. *De peccato damnauit peccatum.* Et ad Rom. 6. *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.*

Sicut igitur Christus factus est pro nobis peccatum, id est, assumpsit similitudinem carnis peccati, vt fieret victima pro peccato: ita nos efficimur iustitia Dei, per similem tropum, quia iustitiam inhærentem recipimus, quæ est iustitia Dei, id est, effectus iustitiæ Dei, & item iustitia Dei, id est, similitudo quædam iustitiæ Dei. Et sicut Christus non imputatiue, sed vere participauit similitudinem carnis peccati, cum verbum factum est caro: & non imputatiue, sed vere factus est victima pro peccato: ita nos in iustificatione non imputatiue, sed vere participamus effectum & similitudinem diuinæ iustitiæ, cum iustitiam inhærentem accipimus. Vide

Cyrillum libro 12. thesauri, cap. 3. qui hunc locum ita exponit.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex Epistola ad Ephesios.

EX EPISTOLA ad Ephesios duo argumenta depromunt. PRIMVM est ex cap. 1. vbi Apostolus ait: *Deus nos acceptos, siue gratiosos habuit in dilecto filio suo.* Vbi clarissime videtur ostendere, nos in nobis semper esse turpes, & odio dignos, sed in Christo, id est, coopertos iustitia Christi nobis imputata, gratiosos & acceptos fieri coram oculis Dei. Huc etiam trahunt illa omnia testimonia, quæ docent, nos in Christo, aut per Christum iustificationem & remissionem peccatorum accipere.

RESPONDEO, verbum Græcum, ἐχαρίτωσεν, quod noster interpres vertit, gratificauit, non significat (vt Caluinus existimat) gratiosos vel acceptos habuit, sed gratiosos fecit, id quod vel ex vnius S. Ioannis Chrysostomi verbis intelligere licebit. Fuit enim vir ille non solum diligentissimus Apostoli explanator, sed etiam eloquentissimus, & Græcæ linguæ peritissimus, vt Caluinus ægre ferre non debeat, si in intelligentia Græci vocabuli & sententiæ Paulinę neminem Chrysost. præferamus.

Sic igitur loquitur in commentario huius loci, *Gratiosos, inquit, nos reddidit, hoc est non solum peccatis liberauit, sed & dilectos amicos effecit. Quemadmodum enim, si quis scabiosum quendam, peste, morbo, senio, paupertate pariter ac fame corruptum, nactus, formosum mox adolescentem reddat, qui quosuis venustate superet, vehementem splendorem ex genis emittat, ipsaque fulgura oculorum repercussionibus obscuret. Quem deinde & in ipso ætatis flore constituat, atque insuper & purpura, & omnigeno mundo vestiat, atque exornet. Non aliter animam nostram Deus, & elaboratam & pulchram, & desiderabilem ac dilectam reddidit.* Habemus igitur (interprete Chrysostomo) ex Apostoli sententia, in iustificatione non solum dari nobis remissionem peccatorum, sed etiam donum iustitiæ animam renouantis & exornantis; & nos à Deo non modo gratiosos & acceptos haberi, sed etiam vere gratiosos & interna, ac spirituali pulchritudine formosissimos reddi.

Illud autem, *in dilecto filio*, siue, *in Christo*, siue, *in ipso*, quod tam sæpe Apostolus addit, nihil aliud significat, nisi nos omnia nostra bona debere Christo. quoniam Deus Pater, intuitu Christi, nos iustificat, quia videlicet diligit filium: quia ipse hoc meruit; quia par est, vt membra dilecti filij sint conformia capiti; quia decet vt spōsa filij, speciosi præ filiis hominum, sit etiam pulchra atq; formosa: quia fratres Christi non debent esse dissimiles primogenito: *Prædestinauit enim nos conformes fieri imaginis filii sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus* Itaque valde absurde sentiunt hæretici, cum nos in Christo iustificari, ita exponunt, ac si per Christi iustitiam imputatam, iusti haberemur, quamuis reipsa sordidi semper, & immundi essemus. Sic enim Christus horribile monstrum videri posset, cum caput quidem formosissimum, membra vero turpissima haberet. Et sponsus ipse pulcherrimus sponsæ teterrimæ coniunctus esset.

ALTERVM argumentum sumunt ex c. 4. ad Ephes. vbi B. Paulus; *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est.* Ista enim similitudo ab indumento petita indicat nos iustificari per iustitiam extrinsecam, quæ non inhæret, sed per fidem apprehenditur, A & nos tegit atque operit, ne turpitudo nostra Dei oculos offendat. Confirmant hoc argumentū exemplo Patriarchæ Iacob, qui indutus vestibus primogeniti; ac pro primogenito reputatus, benedictionem & hæreditatem à patre obtinuit. Gen. 27.

RESPONDEO, similitudo indumenti aptissime conuenit iustitiæ inhærenti. PRIMVM enim iustitia inhærens comparatur indumento, quia non est naturalis, nec nascitur nobiscum, sed extrinsecus accedit ex infusione Spiritus sancti. Sic exponit S. August. ser. 15. de verb. Apost. *Sacerdotes tui, inquit, induantur iustitia tua. Vestis accipitur, non cum capillis nascitur. Pecora de suo vestiuntur.* DEINDE, comparatur etiam vestimento, quia vestes distinguunt homines, vt alij ab aliis discernantur: sic iustitia per bona opera distinguit B nos ab impijs, & facit, vt Christum, quem in corde gerimus, vita & moribus exprimamus. Itaque in hoc ipso loco Apostolus antequam diceret: *Induite nouum hominem*, ait, *deponite secundum pristinam conuersationem veterem hominem.*

DENIQVE, secundum Hæbraicam phrasim verbum *induere*, significat abundanter & copiose tegere. Sic dicitur in Psalm. 64. *Induti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento.* Est enim sensus, abundasse greges fœtibus & valles frumēto. Sic etiam Iudicum 6. Spiritus Domini dicitur induisse Gedeonem, quia videlicet copiose in eum descendit, & quasi vndiq; illum texit. Sic in Psalmis sæpe legimus, induantur confusione, vbi significatur magna confusio, quæ C vndiq; se ostendat, nec tegi vllo modo possit. Sic igitur dicuntur induere Christum siue nouum hominem, qui pleni fide & charitate in omnibus operibus suis Christum imitantur, & eius doctrinam, vitam & mores exprimunt, & illi dicuntur induere iustitiam, qui abundantiam gratiæ, iustitiæque accipiunt. Habemus igitur similitudinem indumenti, non necessario requirere imputationem iustitiæ Christi, cum satis apte conueniat in ipsam iustitiam inhærentem.

Potest, tamen sano modo accommodari hæc similitudo, vt etiam exemplum Patriarchæ Iacob, iustitiæ imputatæ: si quis dicat, oportere vt induamus D merita Christi, & illis quodammodo tecti petimus à Deo indulgentiam peccatorum. Nam (vt supra dixi) solus Christus pro peccatis nostris satisfacere potuit, & reipsa ex iustitia satisfecit, & illa satisfactio nobis donatur & applicatur, & nostra reputatur, cū Deo reconciliamur & iustificamur. Itaq; si exemplum illud referatur ad iustitiā satisfactionis pro culpa, admitti potest: Si vero referatur ad iustitiam, qua formaliter iustificamur, cum de peccatoribus iusti, & pij de impijs efficimur, omnino reijciendum, cum Scripturis & Patribus, & ipsi rationi manifeste repugnent. Quod enim vnus pro alio satisfaciat, facile potest intelligi, quod autem vnus sit iustus, quia alius est iustus, est omnino inauditum, & non tam supra, quam contra omnem rationem.

E

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex actis Apostolorum, & ex parabola publicani.

EX ACTIS Apostolorum sumit Caluinus argumentum vnum, in quo magnam spem posuisse videtur. Ait enim Apostolus, vt refert S. Luc. Act. 13. *Per hunc annunciatur vobis remissio peccatorum ab omnibus, à quibus non potuistis in lege Moysis iustificari. In hoc omnis, qui credit iustificatur.* Vbi illud, *per hunc*, significat, per Christum, non per nostras virtutes & qualitatem nos iustificari. Illud, *annunciatur*, significat ipsam annunciationem diuinæ promissionis, si fide

apprehendatur,

A apprehendatur, iustificare, nam vt statim idem Apostolus explicat, in hoc omnis, qui credit, iustificatur. Illud, *remissio peccatorum*, significat iustificationem nulla alia in re positam esse, quam in remissione peccati. Proinde non est altera pars iustificationis interna renouatio. Ista enim renouatio non tam est iustificatio, quam iuificationis effectus. Denique illud: *à quibus non potuistis in lege Moysis iustificari*, significat, iustificationem non consistere in obseruatione legis, sed (vt dictum est) in sola remissione peccatorum propter Christi iustitiam imputatam.

RESPONDEO, Illud, *per hunc*, significat quidem, per Christum, sed non excludit virtutem & qualitatem à Deo infusam. Nam per Christum iustificamur, vt per caussam efficientem, per virtutem & qualitatem B infusam, vt per caussam formalem. Particulam autem, *per*, significare caussam efficientem, perspicuum est ex illo Prouerb. 8. *Per me reges regnant.* Et Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et ad Rom. 1. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatum.* Et ad Heb. 11. *Per quem fecit & sæcula.* Et ex aliis plurimis locis. Et cum sit Christus, vel eius iustitia caussa efficiens nostræ iustitiæ, non potest fieri, vt sit caussa formalis eiusdem nisi velimus vnam rem, & eãdem esse caussam & effectum respectu eiusdem rei. Caussa enim formalis, effectus est caussæ efficientis. Neq; est cur confugiant ad latibulum mysteriorum, & dicant (vt solent) hoc esse mysterium fidei, quod ratione attingi non potest. C Nam mysteria fidei superant quidem rationem, sed non repugnant rationi, neque oportet mysteria fingere, vbi Scripturæ facilem & perspicuam sententiam præbent.

Illud autem, *annunciatur*, non significat ex sola annunciatione remissionis fide apprehensa homines iustificari, alioqui non dixisset Petrus Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* Sed significat, annunciari remissionem peccatorum iis omnibus, qui credunt in Christum vt oportet, id est faciendo quicquid ille fieri iussit. Iuxta illud Matt. vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis.* In hoc sensu, Omnis qui credit in Christum, iustificatur, id est, qui credit sicut oportet, implendo videlicet omnia, D quæ fides implenda esse demonstrat. Neq; enim qui credit Medico, quamuis peritissimo & infallibiliter curanti, sanatur, nisi pharmaca ab illo instituta recipiat.

Quod vero solam hoc loco nominat Apostolus remissionem peccatorum, non impedit quo minus iustificatio constare intelligatur remissione peccatorum, & infusione iustitiæ. Nam (vt supra non semel ostendimus) remissio peccatorũ non est sola condonatio pœnæ, sed est ablutio & emundatio culpę, quę ablutio & emundatio non fit, nisi succedente nitore gratiæ & decore iustitiæ. Quod etiam præfert nomen iustificationis, quod à iustitia nomen accepit. E

DEINDE, quamuis hoc loco sola mentio fieret iustificationis à peccato: tamen in aliis multis locis mentio fit sanctificationis, mundationis, ablutionis, renouationis & similium, quæ alteram partem iustificationis ostendunt.

DENIQVE illud: *A quibus non potuistis in lege Moysis iustificari*, significat obseruationem legis propriis viribus, vel sola ipsa lege iuuante præsumptam, non iustificare, non quod vera legis obseruatio nõ sit iustitia, sed quod lex ante remissionem peccatorum seruari non possit. Deus enim, cum per Christi merita reconciliat aliquem, simul et peccata dimittit, & charitatem infundit, per quem legis mandata custodiat. Id quod significat S. AVGVSTINVS, cum tam sæpe repetit, opera non præcedere iustificãdum, sed sequi iustificatum. Loquitur enim de operibus vere iustis, quibus legis mandata integre, perfecteq; seruantur. Quod vt possimus, ille facit: *Qui de de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* Ad Rom. 8.

ALTERVM argumentum sumunt ex alio lib. eiusdem beati Lucæ, videlicet ex cap. 18. Euangelii, vbi proponitur parabola publicani & Pharisæi. Nam publicanus dicitur iustificatus, cùm solũ postulasset remissionem peccatorum, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Contra, Pharisæus prædicans dona Dei sibi collati, & gratias agens, discessit minime iustificatus. Igitur iustificatio non in donis & operibus bonis, etiam Deo adiuuante factis, sed in sola peccatorum remissione consistit.

RESPONDEO, Publicanus, cum dixit, Deus propitius esto mihi peccatori, non petiit solam debiti condemnationem, quasi vellet iniquus esse, sed non haberi à Deo, neq; puniri: sed petiit integram reconciliationem; & talem obtinuit. Vnde Dominus parabolam conclusit: *Descendit hic iustificatus ab illo, quia omnis qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exaltat, humiliabitur.* Exaltatio autem humilis, & pœnitentis publicani, aliquid amplius certe significat, quam solam delicti condonationem, Non enim dicuntur exaltari, quibus debita dimittuntur, sed qui ad gradus & honores euehuntur. Itaque publicanus ideo dicitur exaltatus, quia de peccatore iustus, de seruo peccati, seruus iustitiæ, de filio diaboli, filius Dei repente factus est.

Porro Pharisæus, non quia dona Dei recensebat, & ipsi Domino gratias agebat, publicano postponi meruit, sed quia tumore superbiæ plenus erat, & in sua iustitia ita confidebat, vt nihil sibi addi, nihil sibi ignosci peteret: insuper etiam publicanũ humilem contẽnebat. Alioqui enim alius Publicanus Luc. 19 qui bona opera promittebat dicens: *Domine ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quem defraudaui, reddo quadruplum,* audiuit à Domino: *Hodie salus huic domui facta est.* Et Ezechias Rex, qui morti proximus in oratione, bona sua opera sincero corde prędicauit, dicens: *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Isaia teste, c. 38. exauditus est à Deo, & additi sunt ad vitam eius quindecim anni. Non igitur confessionem operum bonorum, sed tumorem superbiæ, & inanem fiduciam Deus in Pharisæo damnauit, qui vt (vt ait S. Augustinus homil. 2. ex lib. 50. homiliarum) iactabat merita sua, & occultabat vulnera sua.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

PRÆTER loca Scripturarum profert etiam CALVINVS tria testimonia Patrum.

PRIMVM est S. AMBROSII in Psalm. 118. serm. 3. *Qui dicit* (inquit Ambrosius) *peccata sua, iustificatur.* Si dicere peccata, iustificari est, nihil erit aliud iustificatio, nisi remissio peccatorum. Nam ideo qui dicit, peccata sua, iustificatur; quia confitenti Deus ignoscit, iuxta illud: *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei.*

RESPONDEO, Iam sæpe diximus, Iustificationem, esse remissionem peccati, & remissionem peccati, esse iustificationem, sed remissionem istam peccati nõ esse solam liberationem à debito luẽdo pœnam, sed esse ipsius iniquitatis, & maculæ in animo residentis

per infusionem gratiæ & iustitiæ mundationem. Id quod vel ex vno Dauidis Psal. intelligi potest. Quod cum ait Dauid 2. Reg. 12. *Peccaui Domino*; & audiuit, *Dominus quoque sustulit peccatum tuum à te*: & quod dixit in Psal. 31. *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei*; explicat fusius in Psal. 50. vbi ex eo, quod petiit, intelligimus quid acceperit. Sic igitur ait: *Amplius laua me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me. Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus & spiritum rectum innoua in visceribus meis.*

Hoc modo fatemur eum, qui dicit peccata; iustificari, & iustificationem esse remissionem peccati, ita vt anima ante sordida mundetur, & super niuem dealbetur, & cor mundum & distortum, reformetur ac renouetur, vt iam aliud, & quasi recens creatum videri possit.

ALTERVM testimonium est S. Augustini lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 17. vbi sic scribit: *Ipsa nostra iustitia, quamuis vera sit, propter veri boni finem, ad quem refertur: tanta tamen est in hac vita, vt potius peccatorum remissione constet, quam perfectione virtutum.* Quibus verbis negare videtur S. Augustinus iustitiam nostram esse virtutem à Deo infusam. Qui enim dicit, hoc potius volo, quam illud, idem est, ac si diceret, hoc volo, non illud.

RESPONDEO, illud, *potius*, hoc loco non excludit perfectionem virtutum, sed præponit remissionem peccati, vt sensus sit, iustitiam nostrã, quæ partim in remissione peccati, partim in perfectione virtutũ sita est, magis cõstare remissione peccati, quam perfectione virtutis. Id autẽ ita esse, manifeste probatur. PRIMO ex eo, quod dicit Augustinus, hanc esse veram iustitiam propter finem veri boni, ad quẽ refertur. Hæc enim iustitia nõ est iustitia Christi imputata, nec absolutio à peccatis, sed iustitia nobis inhærens. quam dicit esse veram, propter veri boni finem: vt eam distinguit à iustitia Philosophorũ, quorum opera iusta erant ex genere suo, sed carebant recto fine, quia non referebantur ad Deum, cum non fierent ex fide, vt prolixe disputat idem Augustinus libro 4. in Iulianum. Nostra autem iustitia vera est, quia per eam non solum facimus opera iusta ex genere, sed etiam ex omnibus circumstantiis, ac potissimum ex fine. Cum igitur sit in nobis vera iustitia, Augustini testimonio, & ea iustitia sit virtus diuinitus infusa: quomodo diceret Augustinus, iustitiam nostram non constare perfectione virtutis, sed sola remissione peccati.

SECVNDO, idem probatur ex eo, quod in eodem capite paulo infra idem Augustinus dicit: *Hæc itaque in vnoquoque iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem, vitiis etiam repugnantibus imperet, vel subigendo, vel resistendo: atque vt ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur.* Vbi vides, iustitiam definiri sola remissione peccati, sed etiam perfectione virtutis, qua ratio Deo paret, & corpori imperat, & vitiis dominatur.

TERTIO, probatur ex omnibus illis locis, quos adduximus, cap. 8. & ipsius Caluini confessione, qui (vt ibi notauimus) fatetur, Augustinum ad sanctificationem & renouationem, iustificationis gratiam retulisse.

Cur autem dicat Augustinus, iustitiam nostram in hac vita potius, id est, magis constare remissione peccati, quam perfectione virtutis, duplex est ratio: VNA, quia peccata in Baptismo perfecte delentur & purgantur, vt nihil omnino remaneat, quod habeat rationem culpæ: virtutes autem infusæ, ita suo quodam modo perfectę sunt, vt quotidie magis, ac magis perfici debeant.

ALTERA, quoniam remissio peccati, semel facta, non eget noua infusione virtutum: at virtus semel infusa, eget quotidie noua remissione peccati, non lethalis, quod cum iustitia simul esse non potest, sed venialis: Iusti enim, tametsi multa bona, & iusta opera faciunt, tamen sæpe etiã labuntur in peccata leuia & venialia. Atque hoc est quod in eo loco potissimum S. Augustinus intendit. Nam cum dixisset, iustitiam nostram in hac vita potius constare remissione peccati, quam perfectione virtutis: Continuo, vt id probaret, subiunxit hæc verba: *Testis est oratio totius ciuitatis Dei quæ peregrinatur in terris. Per omnia quippe membra sua clamat ad Deum, Dimitte nobis debita nostra. Nec pro eis est efficax hæc oratio, quorum fides sine operibus mortua est, sed pro eis, quorum fides per dilectionem operatur. Quia enim Deo quidem subdita, in hac tamen conditione mortali, & corpore corruptibili, quod aggrauat animam, non perfecte ratio vitiis imperat, ideo necessaria est iustis talis oratio.* Vides iustos esse, qui sic orant, ac per hoc egere indulgentia venialium delictorum, quæ iustitiam non tollunt è medio, non autem remissione lethalium, quæ si iusti committerent, hoc ipso iusti non essent.

TERTIVM testimonium est S. Bernardi, qui in epist. 190. ad Innocentium, sic ait: *Iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quænam ipsa? finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Denique qui factus est nobis*, inquit, *iustitia à Deo Patre.* Et serm. 22. in Cantica, exponens illud: *Qui factus est nobis sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Sapientia*, inquit, *in prædicatione, iustitia in absolutione peccatorum.* Et infra: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, & iustus sum.* Et serm. 23. *Sufficit mihi ad omnem iustitiam solum habere propitium, cui soli peccaui.* Et paulo post: *Non peccare Dei iustitia est, hominis iustitia, indulgentia Dei.*

RESPONDEO, In epist. 90. iustitia Christi S. Bernardus vult esse nostram, quomodo peccatum Adami fuit nostrum, quia videlicet iustitiam Christi participamus per regenerationem, sicut peccatum Adami per generationem. Proinde sicut peccatum Adæ in nos traductum, non est illud, quod Adamo inhærebat, sed aliud nobis inhęrens, sed ab illo deriuatum: sic iustitia Christi, nobis donata, non est illa, qua ipse iustus est, sed alia, quæ nobis inhæret, sed ab illa sine dubio deriuata.

Sed verba eius audiamus: *Qui factus est*, inquit, *nobis iustitia à Deo Patre: quæ ergo mihi iustitia facta est, mea non est? Si mea traducta culpa, cur non mea indulta iustitia? Et sane mihi tutior donata, quam innata.* Et infrà: *Ergo docuit iustitiam, non dedit? ostendit charitatem, sed non infudit?* Vbi reprehendit Petrum Abailardum, qui dicebat, Christum profuisse hominibus doctrina, atque exemplo, non autem nos redemisse, nec iustitiam & charitatem infudisse.

In sermonibus autem in Cantica dicit quidem, Christum nobis esse iustitiam, quia nos à peccato iustificauit; & indulgentiam Dei nostram esse iustitiam: sed nomine indulgentiæ & remissionis, intelligit plenam iustificationem: quoniam, vt sæpe diximus, nunquam remittitur culpa, quin simul infundatur iustitia. Quod si aliquando per indulgentiam intelligit solam remissionem, adiungit tunc etiam iustificationem; vt cum ait in serm. 22. *Tam validus es ad iustificandum, quam multus ad ignoscendum.* Et infrà: *Sic factus à peccatrice iustus, iustitiam impertit,*

non

nem perdit, nec sorde peccati, quæ illam mundat, se inquinat. Vides hic aperte distingui duas partes iustificationis, cum Christus iustitiam Magdalenæ impertit: & maculas tergit. Et infrà de S. Petro: *Qui lapsus fleuit amare, vt & suam culpam dilueret, & recuperaret iustitiam.* Idem etiam S. Bernardus in sermone 5. de verbis Isaiæ; *Vidi Dominum, &c.* luculenter tradit iustitiam nobis inhærentem, eamque distinguit à iustitia, qua iustus est Christus, quod nostra in hac vita sit recta, sed non pura, ob admixtionem venialium delictorum: Christi autem & recta sit & pura.

CAPVT XIV.

Soluitur argumentum petitum ex ratione.

ARGVMENTVM POSTREMVM ex duplici ratione depromunt. PRIMA ratio sumitur ab imperfectione iustitiæ nostræ: Iustitia enim debet exacte respondere legi: nulla autem humana iustitia exacte respondet legi, iuxta illud Psalm. 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Et illud S. Gregorii lib. 8. Moralium, c. 23. *Quantalibet iustitia polleant nequaquam sibi ad innocentiam vel electi sufficiunt, si in iudicio districto requirantur.* Cum igitur humana iustitia iudicium Dei sustinere non possit, necesse est, vt confugiamus ad iustitiam Christi, quæ nobis imputetur, vt per eam iusti haberi ac pronunciari in diuino iudicio valeamus.

RESPONDEO, hoc argumentum, si quid probat, probat iustitiam actualem non esse perfectam, non autem probat, iustitiam habitualem, qua formaliter iusti sumus, vt paulò post fusius ostendemus, non esse ita perfectam, vt absolute, simpliciter, & proprie iusti nominemur, & simus. Non enim formaliter iusti sumus opere nostro, sed opere Dei, qui simul maculas peccatorum tergit, & habitum fidei, spei & charitatis infundit. *Dei autem perfecta sunt opera*, Deuteronomii 32. Et: *Exquisita in omnes voluntates eius.* Psalm. 110. Vnde paruuli baptizati, vere iusti sunt, quamuis nihil operis fecerint. Addo præterea, nec de iustitia actuali argumentum illud recte concludere. Iustitia enim actualis, quamuis aliquo modo sit imperfecta, propter admixtionem venialium delictorum, & egeat quotidiana remissione peccati, tamen non propterea desinit esse vera iustitia, & suo etiam quodam modo perfecta. Sed de hac re dicemus in libro de iustitia actuali.

ALTERVM argumentum aduersariorum sumitur ab iniuria, quam ipsi existimant fieri meritis, & iustitiæ Christi, si per inhærentem iustitiam iustificari dicamur: Addunt etiam TERTIVM ab occasione superbiæ, quam dicunt hominibus præberi, si eis dicatur, propriam ipsos, atque inhærentem habere iustitiam.

RESPONDEO, Neque Christi gloria, neque nostra humilitas indiget protectione mendacii, nihil detrahimus Christi meritis, cum ab illorum virtute & efficacia confiteamur iustitiam nostram omnino pendere. Sed aduersarii multum detrahunt de Christi gloria, cum affirmant, eum non potuisse tot suis laboribus & doloribus tam profunda humilitate, tam accurata obedientia, tam ardenti charitate à Patre impetrare, vt peccata nostra vere deleret, nosque ad veram iustitiam reformaret. Et plus multo tribuunt Satanæ ad nocendum, quam Christo ad curandum: & maiores vires peccati volunt fuisse, quam gratiæ.

Nulla quoq; datur superbiendi occasio iis, quibus A dicitur: *Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Et: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Et: *Gratia salui facti estis per fidem.* Et: *Hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.* Hæc autem omnia Catholici dicunt, cum dicunt, homines ex dono Dei habere iustitiam, id est, charitatem in corde diffusam per Spiritum sanctum, qui datus est eis ex merito obedientiæ & passionis Christi.

Aduersarii vero an non incredibili timore superbiunt, qui se ipsam Christi iustitiam apprehendisse iactant, & inde se nulli Sanctorum æquare formidant. Certe Lutherus in sermone de natali B. Virginis, omnes fideles ipsi Deiparæ facit æquales. Nec B defuerunt, qui se ipsi etiam Christo æquare contenderent, vt Ruardus testatur in explicatione articuli de Iustificatione.

CAPVT XV.

Iustitiam, qua formaliter iustificamur, habitualem esse, non actualem.

EXPEDITA controuersia de iustitia inhærente, sequitur ALTERA quæstio breuior, Vtrum iustitia inhærens, per quam formaliter iusti sumus, sit iustitia habitualis, an actualis, an vtraque. Disputant enim de hac Catholici Doctores, cum in eo conueniant omnes, vt sit in nobis vera iustitia inhærens non autem Christi iustitia imputata.

C Nos eorum sententiam magis conformem esse indicamus Scripturis, Concilio Tridentino, testimonijs Patrum, & rationi, quæ docet, solam esse habitualem iustitiam, per quam formaliter iusti nominamur & sumus: iustitiam vero actualem, id est, opera verè iusta, iustificare quidem, vt S. Iacobus loquitur, cum ait c. 2. ex operibus hominem iustificari, sed meritorie, non formaliter.

Quod igitur ad Scripturas attinet, ea testimonia nobis hoc loco sufficere posse videntur, quæ docent nos per Sacramenta iustificari, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.* Ad Ephes. 5 D *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde.* At certe Sacramenta non iustificant, nisi concurrendo per modum instrumenti ad infusionem iustitiæ habitualis. Nam si iustificare deberent excitando actualem fidem & dilectionem, frustra adhiberetur Baptismus infantibus, & frustrà baptizarentur, vel reconciliarentur ii, qui vi morbi alicuius, vsum rationis & sensuum amisissent. Quos tamen recte baptizari vel reconciliari docet S. Ambrosius libro 1. de adulterinis coniugiis, c. vltimo. Vide alia testimonia in lib. 1. de gratia & libero arbitrio, c. 4. vbi ex Scripturis & Patribus probauimus, gratiam gratum facientem esse qualitatem.

E Quod vero attinet ad Concilium Tridentinum, perspicua res nobis esse videtur. Nam quod agnoscat Concilium habitualem iustitiam, patet ex sess. 6. ca. 7. vbi dicit, caussam formalem iustificationis esse iustitiam, siue charitatem quam Deus vnicuique propriam infundit, secundum mensuram dispositionum, & quæ in cordibus iustificatorum inhæret. Quæ certe non conueniunt proprie, nisi in iustitiam habitualem. Illa enim est, quæ requirit dispositiones: illa quæ proprie infunditur ab alio, non à nobis exhibetur: illa quæ vere & permanenter inhæret, cum non sit actus transiens, sed qualitas permanens. Quod autem idem Concilium neget, per actualem iustitiam nos formaliter iustificari, intelligi potest ex

eodem capite, vbi Cōcilium docet, vnicam esse for- A malem caussam iustificationis. Nam si vnica est formalis caussa iustificationis; non igitur iustificamur formaliter per habitualem & actualē iustitiam, cum istæ duæ sint, non vna. Adde quod idem Concilium in eadem sess. 6. can. 3. distinguit gratiam iustificationis ab actibus fidei, spei, & dilectionis. Adde etiam testimonium Catechismi Romani, eiusdem Concilii auctoritate confecti. Sic enim loquitur in tract. de Baptismo: *Est autem gratia quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum pœna anathematis proposita, decreuit, non solum per quam peccatorum fit remissio, sed diuina qualitas in anima inhærens, ac veluti splendor quidam, & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores & splendidiores reddit.* Et paulo B post addit auctor eiusdem libri, per eam qualitatem ad omnia Christianæ pietatis officia nos habiles reddi. Et rursus paulo infra adiungit, ex eadem pias, honestasque actiones proficisci. Quem locum citauimus in 1. lib. de gratia & libero arbitrio, sed placuit eum repetere, quoniam luculenter explicat Concilij sententiam, & nulla ratione, quę Concilium de caussa formali tradit, ad actualem iustitiam detorqueri patitur.

Iam vero quod attinet ad testimonia Patrum, vnius Augustini testimonio contenti erimus, quod satis multa loca Patrum, loco notato sint à nobis allata. Sanctus igitur AVGVSTINVS plurimis in locis docet, opera iusta esse effectus iustificationis, ac per C hoc non caussam formalem eiusdem, libro de fide & operibus, cap. 14. *Sequuntur opera iustificatum, non præcedunt iustificandum.* Lib. 1. contra duas epist. Pelag. cap. 2. *Non viuunt homines bene, nisi prius effecti sint filii Dei.* In Psalm. 110 *Iustitiam homo non operatur, nisi iustificatus.* Libro de spiritu & littera, capite 26. *Sic intelligendum est, factores legis iustificabuntur, vt sciamus, eos non aliter esse factores legis nisi iustificarentur, vt non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat.* Et capite 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium iustitiæ dilectio, per iustitiæ dilectionem legis operatio.* Denique in Psalm. 118. conc. 26. explicans illud: *Feci iudicium & iustitiam,* D *Iustitiæ,* inquit, *nomine hoc loco non ipsa virtus, sed opus eius significatum est. Quis enim fecit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est per gratiam ex impio facit iustum. Facit ergo iustitiam, id est, opus iustitiæ, qui habet in se iustitiam, id est, opus gratiæ.* Vbi per opus gratiæ intelligit sine dubio ipsam virtutem infusam. Nam ideo dixerat, per iustitiam, quam facit homo, non intelligi virtutem, sed opus eius, quoniam virtutem in homine non facit homo, sed Deus: & initio dixerat, iustitiam esse virtutem magnam, præcipueque laudabilem.

Circa hæc Augustini testimonia sunt aliqua breuiter obseruanda; PRIMVM, est impudenter ijs abuti E nonnunquā hæreticos, vt probent opera non misceri iustificationi, & solam fidem in ea locum habere. Falluntur enim hæretici duabus de caussis; Primò, quoniam non loquitur Augustinus de operibus, quæ disponunt ad iustitiam acquirendam, quales sunt actus fidei, spei, dilectionis, pœnitētiæ & alii similes, sed solum de operibus absolute iustis & meritorijs. Quamuis autem opera, absolute iusta, vt Augustinus rectè dicit, sequātur iustificatum, non præcedant iustificandum; tamen opera pœnitentiæ disponentia ad gratiam iustificationis omnino præcedunt, vt suo loco ex eodem Augustino docuimus. SECVNDO, falluntur, quoniam S. Augustinus loquitur de prima tantum iustificatione, qua iustificatur impius, non de secunda, qua iustus iustificatur adhuc, id est, in iustitia crescit. Quamuis autem fateamur cum Augustino in prima iustificatione non admisceri opera perfecte iusta, tamen in secunda iustificatione docemus cum eodem Augustino, opera iusta maxima admisceri, vt in disputatione de actuali iustitia suo loco, Deo fauente, monstrabimus.

SECVNDO loco obseruandum est, non posse eludi testimonia, à nobis allata, siquis forte dicat, Augustinum per iustificationem intelligere initium iustificationis, id est, fidem, ac velle dicere, opera iusta non posse fieri sine fide. Nam in Psalm. 110. vbi August. dixit, non posse fieri opera iustitiæ, nisi ab homine iam iustificato, ibid. obiicit sibi orationem & confessionem publicani, quæ præcessit iustificationem, & tamen fiebat ex fide. *Vnde ergo,* inquit, *illa confessio? nondum quidem opus est iustitiæ, sed delicti improbatio.* Hic certe videmus Augustinum loqui de operibus iustitiæ, quæ prærequirunt perfectam iustificationem. Inde etiam Augustinus cum tam sæpe repetit, fide impetrari iustificationem, vt in lib. de spiritu & littera, cap. 29. & alibi, aperte distinguit iustificationem à fide. Et cum dicit, homines non bene viuere, nisi prius effecti sint filii Dei; nonne apertissime loquitur de perfecta iustificatione, quæ non solum initium fidei, sed etiam ipsam regenerationem & adoptionem includit?

TERTIO Notandum est, non posse etiam eludi hæc testimonia, si quis dicat, Augustinum per iustificationis gratiam, quæ præcedit operationem iustitiæ, non intelligere habitum aliquem permanentem, sed continuam motionem Dei, vel ipsam rectitudinem voluntatis erga Deum, vt ipse Augustinus definit in lib. 19. de ciuit. Dei, c. 27. qui etiam alibi dicit, charitatem esse motum animi. Non possunt, inquam, hoc modo eludi testimonia allata. Nam motio illa Dei nihil ponit in nobis reale & inhærēs, nisi actus nostros. Actus autem nostri ex Augustino prærequirunt iustificationem, non ipsi formaliter iustificant: proinde iustificatio non esset aliquid reale in nobis, & inhærens ex sententia S. Augustini, quod nemo Catholicus admittet. DEINDE, August. aperte dicit nos iustificari per infusionem iustitiæ, quæ est virtus magna, præcipuéque laudabilis, concione 26. in Psalm. 118. & eam distinguit ab opere iustitiæ. DENIQVE, idem August. in lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 9. scribit, nos iustificari per communicationem gratiæ spiritualis, quam Deus latenter infundit & paruulis. At certe paruuli non habent continuam illam Dei motionem.

Rectitudo autem illa voluntatis & aliarum potentiarum, si præcise sumatur, non est aliquid reale infusum & inhærens, sed ordo quidam & relatio rationis. Fides autem Catholica iustificari nos docet per aliquid reale, infusum & inhærēs. Iustitia igitur, qua formaliter iustificamur, est habitus infusus & inhærens, ex quo rectitudo illa potētiarum consequitur. Sanctus autem Augustinus in lib. 19. de ciuit. Dei, & cum dicit, charitatem esse motum animi, definit iustitiam actualem, vel certe ab effectu declarat, quid sit illud, quo formaliter iusti sumus. Atque hæc de sententia Augustini.

Porro rationi consentaneam esse hanc sententiam, quæ docet nos formaliter iustificari per habitum, non per actum, facile probari potest. PRIMVM enim iustitia, qua formaliter iustificamur, non est solum in adultis, sed etiam in paruulis baptizatis. At in paruulis nulla esse potest iustitia actualis.

Secvndo, iusti non tantum, cum operantur, sed etiam cum cessant ab opere, iusti sunt; neque enim dormientes iustos deserit iustitia.

Tertio, Spiritus sanctus peculiari modo inhabitat iustificatos, non adultos tantum, sed etiam paruulos, vt sanctus Augustinus scribit in epist. 57 ad Dardanum, 105. ad Sixtum: nec desinit vnquam inhabitare, donec iusti sunt, vt omnes concedũt. At non potest intelligi, quomodo Spiritus sanctus semper inhabitet iustos, & non inhabitet peccatores, nisi aliquid, atque id permanẽs, efficiat in iustis, quod non efficit in peccatoribus. Id autem est gratia iustificationis.

Qvarto, non dicitur homo peccator, quia male operatur, sed quia transeunte opere malo, remanet in illo peruersio, & macula per modum habitus: Igitur à contrario sensu, non dicitur iustus formaliter, qui operatur iustitiam, sed qui habet in se iustitiam & rectitudinem, per modum habitus permanentem,

Qvinto, ipsi etiam Philosophi hoc docent, non posse recte dici iustum, qui vnum, aut aliud opus efficit iustum, sed qui per habitum ita dispositus est, vt possit, quando velit, facile, perfecte, & cum delectatione operari iustitiam.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

Adversvs ea, quæ diximus obiici possunt, Primo, testimonia Scripturarum, quæ docent, homines iustificari operibus, vt ad Roman. 2. *Factores legis iustificabuntur*. Iacobi 2. *Videtis, quoniam ex operibus iustificatur homo* 1. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam, iustus est*.

Respondeo, Primvm testimonium tribus modis explicari potest. Nam factores legis iustificabuntur, id est, augmentum iustitiæ merebuntur, ac per hoc iustificabũtur per opera meritoria, non formaliter. Item, factores legis iustificabuntur, id est, qui cupiunt vere legis esse factores, dent operam, vt iustificentur. Non enim iustitiam legis faciunt, nisi iustificati. Ita explicat S. Augustinus libro de spiritu & littera, c. 26. Deniqve, factores legis iustificabuntur, id est, in diuino iudicio iusti iudicabuntur, & iustitiæ coronam iuste consequentur. Sic etiam exponit in eodem loco idem August. Estque hæc, præter cæteras maxime litteralis expositio. Siquidem tractat eo loco B. Paulus de præmiis & pœnis, in quibus non debet esse acceptio personarum: *Gloria*, inquit, *honor & pax omni operanti bonum: ira & indignatio omni operanti malum. Non enim est acceptio personarum apud Deum, & quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.*

Altervm testimonium explicatur ab ipso Tridentino Concilio, sess. 6. cap. 10. de secunda iustificatione, qua qui iustus est, iustificatur adhuc, dum per opera iusta iustitiæ habitualis augmentum promeretur.

Tertivm testimonium non docet, quid faciat hominem formaliter iustum, sed vnde possit cognosci an aliquis sit iustus. Ille enim iustus est, qui iustitiam facit, sicut ille viuens est, qui mouetur: & illa est arbor bona, quæ fructus facit bonos, nec tamen ideo est arbor bona, quia facit fructus bonos, nec ideo viuit aliquis, quia mouetur, sed cõtra ideo mouetur, quia viuit, & ideo facit fructus bonos, quia est arbor

A bona: Sic igitur qui facit iustitiam, iustus est: sed non adeo iustus, quia facit iustitiam, sed ideo iustitiam facit, quia iustus est.

Secvndo, obiici potest triplex ratio, ducta ex natura iustitiæ habitualis. Primo, si iustitia habitualis esset formalis caussa iustificationis, formaliter peccato opponeretur. Id autem nõ ita est: nam iustitia habitualis non opponitur peccato contrarie, nec priuatiue: proinde nullo modo: non opponitur contrarie, quoniam habitus iustitiæ contrarius est habitui iniustitiæ, qui non est peccatum, sed vitium ex malis actibus contractum, quale etiam in iustificatis reperiri potest; non opponitur priuatiue, quoniam peccatum nõ est priuatio iustitiæ habitualis, sed de-

B uiatio, ac recessus à regula rationis, siue à lege Dei. Neque enim sunt idem recessus à regula, & priuatio iustitiæ habitualis, vt ex eo potest intelligi, quod qui in peccato sunt, iterum peccant, si præuaricentur legem, & tamen iustitiam habitualem non amittunt, cum eam non habeant: neque enim amitti potest, quod non habetur.

Secvndo, si iustitia habitualis esset formalis caussa iustificationis: ea iustitia faceret nos gratos Deo, & acceptos ad regnum: at non ita est, nam iustitia habitualis, donum Dei est, & ex prædestinatione datur electis iam ante ad regnum. Itaque quia sunt grati, & electi in prædestinatione, datur illis hoc donum, tanquam medium ad consequen-

C dum finem.

Tertio, si iustitia habitualis esset formalis caussa iustificationis, non posset vllo modo aliquis iustificari sine infusione iustitiæ habitualis, caussam enim formalem, ne à Deo quidem suppleri posse scholæ communiter docent. At non desunt grauissimi Theologi, qui sentiant, posse per Dei potentiam absolutam, tolli peccatum, sine infusione iustitiæ: igitur non est omnino certum, nec tanquam dogma Ecclesiasticum defendi debet, caussam formalem iustificationis esse habitum charitatis infusum.

Ad hæc omnia argumenta Responsio erit in promptu, si breuiter explicemus, ac probemus, habitualem iustitiam Qvatvor habere formales ef-

D fectus, videlicet purgare peccatum, efficere iustum, conciliare Deo, ordinare ad regnum.

De Primo effectu multa disseruimus in quinto libro de statu peccati, qui erat secundus de peccato originis, in duobus extremis capitibus. Nũc in pauca rem contrahemus. Sciendum igitur est, non esse multum laborandum, quem ad modum tollatur actus peccati: is enim per se trãsit, dum fit: sed quem ad modum tollatur id, quod manet, transeunte actu, & vnde dicitur homo formaliter peccator. Hæc autem sunt auersio à Deo: macula, dignitas pœnæ, & indignitas gratiæ: reatus, siue obligatio ad pœnam, & offensa, atque inimicitia Dei.

E Porro auersio siue inclinatio à Deo, & à lege, quæ maxime proprie peccatum est habituale, priuatiue opponitur conuersioni ad Deum, & conformitati ad legem: proinde non potest tolli, etiam de potentia Dei absoluta, sine ipsa conuersione & conformitate. Hæc autem conuersio, & conformitas habitualis esse debet, sicut auersio & declinatio habitualis est. Conuersio vero & conformitas habitualis vera, atq; perfecta, quæ est, vel esse debet in homine, nihil est aliud, nisi habitus charitatis, qui omnes virtutes eminenter continet, & (vt loquitur Augustinus) plenissima iustitia est. Ergo solus habitus charitatis formaliter tollit, quod in homine peccatore maxime proprie habet rationem peccati.

Macula quoque non potest vlla ratione formaliter tolli, nisi per eundem habitum charitatis. Nam quemadmodum ex auersione illa ortaest macula, ita ex conuersione contraria tollitur macula. Neq; differunt, nisi ratione, auersio & macula, ac per hoc eadem est ratio vtriusque.

Dignitas siue meritum pœnę, & indignitas gratię, nascitur ex auersione & macula: proinde ex conuersione, & restituto decore tolletur. Nam queadmodum qui à Deo recessit & distortus ac deformis euasit, dignus est qui odio habeatur, & indignus qui diligatur: Sic etiam, si rursus ad Deum accesserit, atq; ab eo lumen & decorem acceperit, dignus erit qui diligatur, indignus qui odio habeatur.

Reatus pœnæ & offensa, possent quidem tolli sine infusione iustitiæ: nihil enim impedire videtur, quo minus possit Deus velle non ordinare ad pœnam & condonare offensam, & non habere pro inimico illum, cui donum habitualis iustitiæ non concesserit, tamen tolluntur etiam ista per habitualem iustitiam: & sine ea ordinarie non tolluntur, nec possunt non tolli, si donum illud præcesserit. Quomodo enim fieri potest, vt velit Deus inimicus esse illi, atque eum in æternum perdere, quem per infusionem charitatis amicum suum, imo & filium fecerit? Habemus igitur primum effectum formalem iustitiæ, id est, charitatis habitualis, diuinitus infusæ, esse de medio tollere, ac delere peccatum.

De ALTERO effectu res erit adhuc facilior. Nam tametsi possit homo vtcunque iustus fieri, per humanas virtutes, Dei potissimum adiutorio concurrente, acquisitas: tamen iustus ea iustitia, quæ hominem perfecte disponat in ordine ad vltimum finem etiam supernaturalem, & ad omnes leges, etiam supernaturales, nullo modo fieri poterit, nisi per charitatem diffusam in corde, per Spiritum sanctum, ea siquidem est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia, vt sanctus AVGVSTINVS recte docet in libro de natura & gratia, capite quadragesimo secundo, neque sufficit actualis dilectio, qualis per auxilium Dei speciale haberi potest: sed requiritur habitualis. Nam (vt supra diximus) non est iustus, qui interdum iusta opera facit, sed qui perfecte, atque intrinsece ita dispositus est, vt possit, quando velit, prompte, facile, cum delectatione operari.

TERTIVS effectus infusæ charitatis, est reconciliare hominem Deo, id est, gratum, & amicum Deo facere, & hic quidē non est immediatus charitatis effectus, sed consequens ex natura rei absolute. Charitas enim infusa, si consideretur, vt habet ordinem ad subiectum, proprie facit hominem iustum, bonum, formosum: si consideretur, vt habet ordinē ad opus, facit hominem expeditum, ad diligendum Deum, & proximum, & per hoc ad legem implendam. Sed quia ex natura rei, amor petit amorem mutuum & reciprocum, inde cōsequitur, vt qui diligit Deum, & diligatur à Deo. Rursus, quia simile, & ex natura rei, diligitur à simili, & nihil est, quod similiores nos Deo reddat, quam dilectio, vt S. AVGVSTINVS docet in Ps. 99. ideo qui diligit Deum, diligitur à Deo. DENIQVE, quia iustus Dominus est, & iustitiam diligit, fieri non potest, vt charitas, quæ facit hominem iustum & bonum, non faciat etiam Deo gratum & amicum.

QVARTVS effectus est ordinarie ad gloriam. Et quidē posset fortasse Deus ordinare ad gloriam hominem carentem isto habitu, & contra non ordinare ad gloriam hominem isto habitu præditum: Non enim videtur tanta esse vis huius habitus absolute

A consideratì, vt ex necessitate petat tanquam sibi debitam beatitudinem. Tamen quoniam Deus promisit (vt ait S. Iacobus c. 1.) coronam vitæ, omnibus diligentibus se: ideo charitas infusa, non solum facit iustos & amicos, sed etiam hæredes regni: nec potest vllus, secundum ordinariam Dei legem, acceptus esse ad regnum, qui non sit per infusam charitatem adoptatus in filium.

Ex his ad rationes, quæ contra obiiciebantur, facile respondebitur. Ad PRIMAM DICO, iustitiam habitualem opponi peccato priuatiue, id est, vt opponitur

B habitus priuationi. Neque verum est, quod in argumento assumebatur, non idem esse recessum à regula, & priuationem iustitiæ habitualis, immo sunt prorsus idem, si de recessu, & auersione habituali sermo sit, de qua nos in præsentia loquimur: illa est enim, quæ remanet in homine, transeunte actu peccati, & quæ facit hominem formaliter peccatorem, per accidens autem est, quod qui semel peccauit, cum iterum peccat, non amittat iustitiam, quam non habet. Satis est enim, quod peccatum ex natura sua iustitiam expelleret, si in homine reperiret. Actus enim peccati opponitur gratiæ habituali, non priuatiue, sed cōtrarie, & eam expellit efficienter, siue dispositiue: quomodo actus dilectionis super omnia opponitur peccato habituali, non priuatiue, sed contrarie, & expellit illud efficienter, siue dispositiue per modum vltimæ dispositionis, ita vt

C ex natura rei, & infallibiliter sequatur ad illū actum infusio gratiæ, & deletio peccati habitualis sicut ad vltimam dispositionem in generatione humana sequitur ex natura rei, & infallibiliter infusio animæ rationalis. Itaq; sine miraculo nō potest post actum peccati manere gratia, nec post actum dilectionis super omnia manere peccatum.

Ad SECVNDAM rationem DICO, Deum in prædestinatione acceptasse electos ad gloriam, sed voluisse, vt ad eam non peruenirent, nisi prius per infusam charitatem iusti, grati, amici & filii facti essent. Proinde acceptasse fatemur Deum electos ad gloriam in prædestinatione, quamuis nondum charitate præditos, sed nō acceptare in exequutione ad eandem gloriam, nisi præditos charitate. Sicut enim dilexit nos Deus, cum adhuc peccatores essemus,

D vt iustos faceret, & cum inimici essemus, vt amicos faceret: & cum mortui essemus, vt viuentes faceret, quos postea diligit, quoniam iustos, amicos, & viuentes cernit.

Ad TERTIAM rationem DICO, auctores, qui docent, peccatū remitti posse sine infusione iustitiæ, vel niti falso quodam fundamento, quod videlicet nihil maneat in peccatore præter reatum pœnæ: vel certe loqui de peccato, quod ab homine in puris naturalibus condito committeretur: nam si quis admittat peccatum, à quo formaliter nominatur homo peccator, non esse solam reatum pœnæ, sed

E auersionem, & maculam, vt supra ex diuinis litteris manifeste probauimus: & loquatur de homine, qualis nunc est post lapsum Adæ, non qualis esset, si in puris naturalibus conderetur, certe negare non poterit, nullo modo fieri posse, vt qui peccator est, & per hoc habitualiter aduersus à Deo, & à diuina lege, iustificari possit à peccato, sine conuersione habituali ad Deum, & ad diuinam legem. Neque enim priuatio tolli potest formaliter, nisi per habitum, vt neque habitus, nisi per priuationem.

Quod autem quidam dicunt, peccatum & iustitiam, non esse contraria immediata, vt necessario vnum alteri succedere debeat, cum sit medius status innocentiæ naturalis; recte refellitur à S. Thoma in

quæst.

quæst. 28. de veritate, articulo 2. vbi docet, peccatum & iustitiam, esse contraria immediata, si non respectu hominis absolute, saltem respectu hominis conditi in gratia, quemadmodum visus & cæcitas, non sunt contraria immediata, respectu canis, ante nonum diem, quando non est aptus ad videndum, sed tamen post eum diem sunt omnino contraria immediata.

At, inquiunt illi, si potuit Deus condere hominem in puris naturalibus, ac per hoc non conuersum ad Deum, vt obiectum supernaturale, cur non poterit nunc etiam velle, vt aliquis peccator non teneatur A esse cõuersus ad Deum, vt obiectum supernaturale, ac per hoc efficere, vt carentia iustitiæ diuinitus infusæ, non sit illi amplius priuatio, sed simplex negatio, & consequenter non habeat culpæ rationem? RESPONDEO, Si id ponatur, perinde erit, ac si conditus fuisset homo ille in puris naturalibus. Quare nihil impediet ista positio, quo minus verũ sit, quod diximus, non posse fieri, vt homo, qualis nunc nascitur, iustificetur à peccato, sine infusione iustitiæ habitualis. Sed de his rebus non est necesse hoc loco subtilius disputare.

LIBER TERTIVS,

DE IVSTIFICATIONE, QVI EST DE Incertitudine, Mutabilitate & Inæqualitate iustitiæ.

CAPVT PRIMVM.

De varijs erroribus recentium Hæreticorum, circa Iustificationem.

EX EA FORMA IVSTIFICATIONIS, quam Lutherani constituunt, multi ac varii deducuntur errores; quos in hoc tertio libro, Dei gratia adiuuante, profligare conabimur. A

Errores præcipui QVATVOR esse videntur.

PRIMVM enim ex eo, quod sibi persuaserunt, iustificationis formalem caussam non esse donum aliquod infusum à Deo, atq; in nobis inhærens, sed iustitiam Christi, fide apprehensam: colligunt posse ac debere omnes certo statuere, se esse iustos. Et in hoc errore conueniunt plane omnes huius temporis hæretici. DEINDE, quoniam ipsorum sententia iustificatio non est doni alicuius infusio, sed acceptatio ad gratiam & beneuolentiam per Christum; B ac per hoc nihil ponit in homine, sed est actio Dei immutabilis, ac sempiterna, & eadem omnino cum electione & prædestinatione.

Colligunt SECVNDO, debere homines certo credere, non tantum se esse iustos, sed etiam electos ac prædestinatos. Quem errorem audacter docent Caluinistæ, timidius autem Lutherani.

TERTIO, ex præcedente errore colligunt Caluinistæ, fidem, ac iustitiam semel adeptam nullo vnquam tempore posse perdi: proinde qui post fidem, & iustificationem ad peccata redeunt, eos nec veram fidem, nec veram vnquam habuisse iustitiam.

QVARTO, ex iisdem fontibus imputatiuæ iustitiæ, colligunt Lutherani omnes, non esse vnum alio C iustiorem, cum omnium iustitia sit ipsa Christi obedientia, fide apprehensa, & à Patre imputata. Hos igitur quatuor errores in hoc libro, quem de incertitudine, mutabilitate, & inæqualitate iustitiæ idcirco inscripsimus, refutare aggrediemur, sed præcipue primum, quia latius patet, & non solum hæreticos huius temporis omnes, sed etiam aliquos ex Catholicis patronos inuenit.

CAPVT II.

Proponitur status quæstionis de incertitudine iustitiæ.

VT PRIMVS error distinctè & perspicue refellatur, operæpretium erit explicare quid sit, & quotuplex certitudo, & inde controuersiæ statum ob oculos manifeste ponere.

Certitudo igitur nihil aliud esse videtur, nisi firmitas quædam & immutabilitas veritatis. Illud enim dicitur certum, quod explorate, & immobiliter est verum. Est autem DVPLEX certitudo; VNA obiecti, id est, rei cognitę, vel creditæ; ALTERA subiecti, id est hominis agnoscentis, vel credentis. PRIOR certitudo est immutabilitas rei, quę re vera aliter se habere non potest, quam creditur, vel cognoscitur: quâ notione dicimus, certum esse, Deum esse bonum, peccatum esse malum. POSTERIOR certitudo est firmitas quædam assensus nostri ad rem, quæ cognoscenda vel credenda proponitur: de qua certitudine loquimur, cum dicimus, hoc mihi est certum, ego de hac re certus sum, hoc habeo pro comperto: id est, ita firmiter adhæreo huic sententiæ, vt prorsus de illius veritate non dubitem.

Oritur PRIOR certitudo vel à necessitate ipsius rei, si forte non sit contingens, sed necessaria; vel à determinatione iam facta, si non sit necessaria, sed cõtingens. Deum esse bonum, certum est, quoniam est in se necessarium. Christum venturum esse ad iudicandos viuos & mortuos, certum est, quoniam à diuina voluntate determinatum est, quamuis alioqui contingens esset in se non necessarium.

Certitudo POSTERIOR nascitur partim à medio quo nobis res aliqua suadetur, partim ab ingenii bonitate, & voluntatis affectu. Quædam enim sunt media, quæ vim habent gignendi firmum assensum, quædam sunt etiam, quæ non habent. Sic etiam aliqui ex bonitate, vel exercitatione ingenii plane percipiunt vim mediorum, & certi redduntur, alii contra ex ingenii tarditate non assequuntur efficaciam

mediorum,& ideo certi reddi non possunt. Vir doctus & acutus certus est, Solem multo terra tota esse maiorem: quod multi rudes non modo non credunt, sed etiam ridendos existimant esse eos, qui credunt.

DENIQUE ipsum quoque affectum non parum valere ad certitudinem ex parte subiecti efficiendam, testes esse possunt hæretici rudiores, qui sæpe nesciunt ipsi quid credant,& tamen ita firmiter adhærent hæresibus, quæ in sua patria prædicantur, vt aliquando malint occidi, quam illas nō credere. Quanquam, si proprie loquendum sit, certitudo vera ex parte subiecti, nunquam separatur a certitudine ex parte obiecti. Qui enim certo credunt ea, quæ falsa sunt, non tam certi, quam persuasi dici debent. Potest tamen certitudo vera ex parte obiecti, separari à certitudine ex parte subiecti, cum multa sint in se certa, quæ nobis videntur incerta.

Sed est alia etiam partitio certitudinis. Quædam enim est certitudo EVIDENS, quædam OBSCVRA, & in vtraque TRES quasi gradus distingui possunt. Certitudo EVIDENS est earum rerum, quæ aliquo modo videntur. Cuius certitudinis PRIMVM gradum obtinent prima rerum principia, quæ solis vocabulis explicatis, sine alia ratiocinatione ab omnibus vera esse creduntur, vt non posse idem esse, & non esse: totum maius esse, quam partem, & similia, atque hæc dicitur certitudo intellectus, siue habitus principiorum. SECVNDVM gradum certitudinis euidentis obtinent conclusiones ex principiis primis euidenter deductæ: atque hæc dicitur certitudo scientiæ. TERTIVM gradum obtinent ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quæ dicitur certitudo experientiæ.

Certitudo OBSCVRA est earum rerum, quæ sola fide, vel opinione nituntur. Cuius certitudinis PRIMVM gradum habent, quæ propter diuinam auctoritatem certo creduntur; & hæc est certitudo fidei Catholicæ & diuinæ, estq; absolute, ac simpliciter certitudo, quoniā nulla ratione potest ei subesse falsum. SECVNDVM gradum obscuræ certitudinis habent ea, quæ creduntur ob auctoritatem humanam, sed ita confirmatam & celebrem, vt omnem formidinem prorsus excludat, qualia sunt, Ciceronem & Virgilium fuisse insignes viros; Augustum magnæ parti orbis terrarum feliciter imperasse; multas esse ciuitates præclaras in prouinciis à nobis longe dissitis, Alexandriam in Ægypto, Constantinopolim in Thracia, Hierosolymam in Palæstina, Antiochiam in Asia. Atque hæc dicitur certitudo fidei humanæ, siue certitudo moralis: quæ tametsi non tanta sit, vt ei nullo modo falsum subesse possit (omnis enim homo mendax) tamen tanta est, vt temerarius merito iudicetur, qui contra sentiat, aut disputet. TERTIVM gradum habent illa, quæ tot signis, & coniecturis nituntur, vt securum hominem reddant,& anxietatem excludant, non tamen formidinem omnem expellant, atq; hæc dicitur certitudo coniecturalis & opinionis est potius, quam fidei.

His explicatis ad statum controuersiæ accedamus. Caluinus in Antidoto Concilii, & Kemnitius in Examine eiusdem Concilii, sessione sexta, ad inuidiam Catholicis solito more conflandam:& ponentes mendacium spem suam, nec recte statum quæstionis proponunt,& apertissime mentiuntur. Nam Caluinus quidem scribit, Patres Concilii miscere dubitationem cum fide. Kēnitius autem adhuc impudentius dicit, Concilium Tridentinum facere dubitationem virtutem fidei & ornamētum, ita vt sine

A dubitatione non sit fides vera, neque iustificans. Et in alio loco scribit, quæstionem inter nos & Lutheranos esse, *An fides iustificans sit fiducia, an dubitatio de remissione peccatorum*, quasi nos fidem iustificantem doceamus esse dubitationem. At Concilium Tridentinum, tantum abest, vt, dubitationem cum fide miscuerit, vt potius ideo reiecerit fidem specialem hæreticorum,& non fidem, sed inanem fiduciam esse dixerit, quoniam ea fides certa esse non potest, cum fides vera certissima esse debeat.

Porro statum quæstionis ita proponit Kemnitius, *Vtrum peccator in seria pœnitentia ex fide vera in Christum possit certa fiducia statuere, sibi remissa esse peccata.* Sed non istum esse quæstionis nostræ statum ex duobus intelligi poterit, TVM quia quæstio esset conditionalis, non absoluta, TVM quia non de fiduciæ,

B sed de fidei certitudine disputamus. Quæstio (inquam) esset conditionalis: nam illud, *in seria pœnitentia*, idem significat, ac si diceretur, si seria sit pœnitentia, quod si quæstio ita conditionaliter proponatur, An possit homo certo statuere, sibi remissa esse peccata, si constet eum seriam egisse, vel agere pœnitentiam: nemo Catholicorum erit, qui non respondeat, posse atq; debere. Non igitur conditionaliter, sed absolute controuersia hoc tempore inter Catholicos atque hæreticos, de certitudine iustitiæ magna contentione tractatur.

DEINDE, si de fiducia tantum ageretur, vt Kemnitius proponit, non esset etiam opus longa disputa-

C tione. Neque enim Catholici negant, certam fiduciam in Deo collocādam esse,& certo confidendum post actam legitime pœnitentiam & Sacramentum Baptismi, vel Absolutionis rite perceptum; remissa esse peccata. Sed aduersarii, vt fidem cum fiducia, ita certitudinem fidei cum certitudine fiduciæ confundunt. Multum autem interest inter vtramque certitudinem, nam certitudo fidei, quia nititur sola Dei auctoritate, omni ex parte dubitationem excludit. Certitudo fiduciæ (vt suo loco inferius fusius explicabimus) partim nititur diuina promissione, partim propria dispositione: & quod attinet ad diuinā promissionem, omnem similiter formidinem excludit,

D & est absolute,& simpliciter certitudo: quod attinet ad propriam dispositionem, non excludit quidem penitus formidinem, neq; est certitudo simpliciter, sed secundum quid, & coniecturalis, tamen tāta est, vt satis esse possit ad securitatem gignendam. Sed de hac re suo loco dicemus.

Status igitur quæstionis, si absque fallacia,& ambiguitate constituatur, hic erit: *Vtrum debeat, aut possit aliquis, sine speciali reuelatione certus esse, certitudine fidei diuinæ, cui nullo modo potest subesse falsum sibi remissa esse peccata.* Neque necesse est hoc loco distinguere fidem Catholicam à fide diuina speciali, quamuis enim inter se differant, quod fides Catholica non tan-

E tum diuina sit, sed etiam omnibus hominibus necessaria: fides autem diuina specialis ad eos tantum pertineat, ad quos reuelatio pertinet: tamen non differunt, quantum ad certitudinem, neque sunt habitus diuersi, sed vnus & idem, cum eiusdem æternæ veritatis auctoritate nitantur.

CAPVT III.

Recensentur variæ sententiæ de proposita quæstione.

DE PROPOSITA igitur quæstione tres videntur esse sententiæ, siue potius errores. PRIMVS est omnium huius temporis Hæreticorum, qui tria docent. PRIMO, posse fideles eam notitiam habere de sua gratia, vt certa fide statuant, sibi remissa esse

peccata.

peccata. SECVNDO, non solum posse, sed etiam debere omnes hoc de se statuere, alioqui nec fideles, nec iustos futuros. TERTIO, hac ipsa fide, & sola hac fide homines iustificari. Ita Lutherus in articulo 10. 11. & 12. & eorundem articulorum assertione. Melanchthon in Locis, titulo de fide, & in Apologia confessionis, articulo 4. & 20. Bucerus in libro Concordiæ, in articulo de Iustificatione. Caluinus in Antidoto Concilii, sess. 6. & in lib. 3. Institutionum cap. 2. §. 16. 17. & 18. & cæteris, vsque ad finem capitis. Kemnitius in Examine Concilii Tridentini, sess. 6. & alii.

ALTERA sententia est auctoris Enchiridii Coloniēsis, in tractatu de Iustificatione, qui ex tribus illis hæreticorum erroribus, solum tertium non recipit. Vult enim necessarium esse ad iustificationē, vt certò credat vnusquisque sibi remissa esse peccata: sed tamen negat, hominem sola fide iustificari, *Fatemur*, inquit, *verum esse ad iustificationem hominis omnino requiri, vt homo certo credat, non tantum generaliter, quod propter Christum vere pœnitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini credenti remissa sint propter Christum per fidem.* Hæc ille. Sed liber is in multis aliis censura Ecclesiastica dignus esse videtur. Certè in modo loquendi doctrinam Melanchthonis & Buceri valde redolet.

TERTIA sententia est Ambrosii Catharini, qui solum in primo dicto cum hæreticis cōmunicat. Non enim docet, certitudinem fidei de propria gratia necessariam esse ad iustificationem, neq; hac fide, qua homo credit, se iustum esse, & multo minus hac sola fide hominem iustificari, sed tantum asserit, posse hominem fidelem habere certitudinem fidei, de sua gratia. Proinde sententia eius longe distat ab hæresi Lutheranorum: tametsi erronea non immerito iudicari solet. Vide assertiones eius, & Apologiā contra Dominicum à Soto.

His erroribus contraria est sententia communis fere omnibus Theologis, qui docent, non posse homines in hac vita habere certitudinem fidei de sua iustitia, iis acceptis, quibus Deus speciali reuelatione hoc indicare dignatur. Ita docet S. Thomas in 1. 2. quæst. 112. artic. 5. Item sanctus Bonauentura, Scotus, Durandus & alii, in primum sententiarum: distinctione decima septima, & ex recentioribus Ioannes Roffensis contra articulum 10. & 11. Lutheri, Alphonsus à Castro libro 7. aduersus hæres. verbo, Gratia. Dominicus à Soto lib. 3. de natura & gratia, cap. 10. & sequentibus. Ruardus Tapper. in explicatione articuli 9. Louaniensium, Ioannes à Louanio in lib. de fide speciali. Andreas Vega lib. 9. in Cōcilium Tridentinum, Nicolaus Sanderus, & Thomas Stapletonus in libris de Iustificatione, & alii.

Videtur autem hæc esse sententia non solum particularium Theologorum, sed etiam ipsarum Academiarum, & quod longe maius est, ipsius Concilii Oecumenici. Parisiensis Academia in iis censuris, quas ad articulo Lutheri edidit, recitatis verbis illis Lutheri: *Pessime docent Theologi, quando docent, nos nescire, quando simus in gratia*, hanc censuram adiecit: *Hæc propositio, intelligendo nescire certitudine fidei, de qua loquitur scribens, & falsa, sacris Doctoribus dissona & sacræ intelligentiæ Scripturæ.*

Louaniensis Academia in articulis aduersus Lutheranos, artic. 9. sic habet: *Fides, qua quis firmiter credit & certe statuit, per Christum sibi remissa esse peccata, seque possessurum vitam æternam, nullum habet in Scripturis testimonium, immo eisdem aduersatur.*

Nititur quidem Ambrosius Catharinus hæc duo testimonia alio detorquere, dicit enim ab iis Academiis solum damnatam esse sentētiam hæreticorum, quæ docet hominem certum esse sibi remissa esse peccata certitudine fidei, non cuiuscunque autem fidei, sed fidei, quæ sola iustificet.

At frustra nititur. Nam Parisiensis Academia, cum ait: *Intelligendo certitudine fidei, de qua loquitur scribens*, per illud (*de qua*) non significat fidem sed certitudinem. Distinguit enim certitudinem fidei à certitudine scientiæ. Præterea dānant Parisienses, quod Lutherus affirmat, & probant, quod ipse improbat. Lutherus autem cum Theologos reprehendit, quod dicant nescire nos, quando simus in gratia, non agit de iustificatione, sed de certitudine fidei. Non enim Theologos arguit, quod negēt, nos iustificari sola fide, sed quod dicant, nos ignorare, quando simus in gratia. Igitur Parisienses hoc ipsum in Luthero censura dignum esse iudicarunt, quod affirmauerit, nos certitudine fidei statuere posse, quando simus Deo grati.

Louaniensium vero sententia clarior est, quam vt deprauari possit. Nam errorem illum de fide sola iustificante, iam ante damnauerant in artic. 8. proinde in artic. 9. non iterum repetunt, quod dixerant, sed alium errorem damnant, qui est de certitudine propriæ iustificationis.

Sed Concilii Tridentini, cui Catholici omnes ingenia sua, atque iudicia sponte subiiciunt, decretum audiamus: *Sicut* (inquit sess. 6. capite 9.) *nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum, suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest Cum nullus scire valeat, certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum.* Et capite 16. *Et quia in multis offendimus omnes, vnusquisque sicut misericordiam & bonitatem, ita seueritatem & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare, quoniam omnis hominum vita non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei.*

Ad hoc testimonium Concilii Catharinus longa oratione respondet, summa est, Concilium edidisse decretum illud aduersus hæreses Lutheranorum, non contra opiniones Catholicorum, id quod probat ex titulo capitis, qui est, contra inanem hæreticorum fiduciam. Addit eo decreto, non negari omnem fidei certitudinem de propria gratia, atque iustitia, sed certitudinem fidei Catholicæ. Probat autem id, TVM ex illis verbis: *Cui non potest subesse falsum*; quæ non conueniunt, nisi fidei Catholicæ; TVM ex eo, quod alioqui nemo posset certus esse, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Etiamsi haberet specialem reuelationem, Concilium enim nihil excepit.

Hæc Catharini defensio non videtur esse satis idonea. Nam in primis nihil impedit, quo minus Concilium præcipue decretum edat aduersus hæreticos, & simul damnet omnes opiniones erroneas, quæ aliquid commune habent cum hæreticorum erroribus, qui in eo decreto damnantur. Itaq; titulus illius capitis noni indicat, quò potissimum spectent verba decreti, sed non prohibet, quo minus intelligamus, alia quoq; damnari, quæ in eo titulo non sunt expressa, modò sint expressa in decreto.

Quod verò Concilium non reiiciat certitudinem solius fidei Catholicæ, sed omnis diuinæ fidei, intelligi potest PRIMVM ex eo, quod Cōcilium, data opera, non fecit mētionem fidei Catholicæ, vt similibus glossis aditum præcluderet, & omnem fidem veram atque diuinam includeret. DEINDE ex eo, quod di-

sertis verbis docet, neminem esse, qui non possit de sua gratia formidare, Atqui habet certitudinē fidei, non potest formidare, alioqui facit iniuriam diuinæ fidei. TERTIO, quoniam omnis fides diuina habet certitudinem fidei Catholicæ, fides enim non est certa, quia Catholica, sed quia diuina. Non enim ideo certitudinem habet fides, quia toti Ecclesiæ communis est, sed quia nititur auctoritate Dei, qui nec falli, nec fallere potest, cum sit ipsa veritas.

A

At (inquit Catharinus) *soli fidei Catholicæ conuenit, vt ei falsum subesse nequeat, quoniam est de obiecto probato ab Ecclesia: fidei autem diuinæ particulari falsum subesse potest, quoniam est de obiecto non probato ab Ecclesia.* RESPONDEO, nouam, atque inauditam hanc esse doctrinam, vt fidei diuinæ possit subesse falsum, antequam eius obiectum probatum fuerit ab Ecclesia. Probatio enim Ecclesiæ facit, vt omnibus innotescat, obiectum illud esse reuelatum à Deo, & propter hoc certum & indubitatum; non autem tribuit firmitatem verbo Dei aliquid reuelantis.

B

Itaque implicat contradictionem, vt aliquid sit reuelatum à Deo, & possit ei subesse falsum, siue illud ab Ecclesia probatum sit, siue non sit. Alioqui quod Christus Paralytico & Magdalenæ dicebat, Remittuntur tibi peccata tua, poterat esse falsum, quia nondum fuerat ab Ecclesia approbatum, quis ita desipiat, vt verba Christi ab Ecclesiæ approbatione pendere arbitretur? Et si quis infantem baptizet, cum intentione vere baptizandi, nonne hæreticus censebitur, si dubitet, an infans ille sit vere iustificatus? Et tamen non est hoc obiectum ab Ecclesia approbatum.

C

DENIQVE Prophetæ & Apostoli, quibus immediate mysteria diuina reuelabantur, nonne tenebantur ea credere, antequam ab Ecclesia probarentur? & nonne fides eorum tam certa erat, vt nullo modo falsum ei subesse posset? Nam si Prophetarum & Apostolorum fidei falsum subesse poterat, certe multo magis fidei reliquæ Ecclesiæ falsum subesse posset: Reliqua enim Ecclesia superædificatur super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, vt ait Apostolus ad Ephes. 2.

Cur igitur (inquit Cathar.) *Concilium non excepit specialem reuelationem, cum definiuit, neminem esse, qui de suo gratia formidare non possit?* RESPONSIO est in promptu, quia priuilegia semper intelliguntur excepta, Concilium enim cum docet, neminem esse certum certitudine fidei sibi esse remissa peccata, loquitur de certitudine quæ habetur per media ordinaria, qualia sunt Scripturæ, Sacramenta, opera bona, & alia id genus. Porro idem Concilium disertissimis verbis damnat errorem Enchiridii Coloniensis, cum sic loquitur sess. 6. Can. 13. *Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, vt credat certo & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & dispositionis peccata sibi esse remissa, anathema sit.*

D

E

CAPVT IV.

Probatur testimoniis Salomonis incertitudo propriæ gratiæ, atque iustitiæ.

SED iam ad argumenta veniamus, ac primū ad ea, quæ ex testimoniis diuinæ Scripturæ ducuntur. PRIMVM testimonium habetur in variis locis Prouerbiorum, Ecclesiastæ & Ecclesiastici. PRIMVS locus est in libro Prouerb. cap. 20. *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Notat hoc loco venerabilis Beda in comment. recte Salomonem non dixisse, neminem esse mundum corde & purum à peccato, sed neminem posse dicere, mundum est cor meum, & purus sum à peccato. Nam nisi possent homines per gratiam Dei mundum cor habere, non diceret Dauid Psal. 50. *Cor mundum crea in me Deus.* Neque in Psal. 118. *Beati immaculati in via.* Neque Dominus Matth. 5. *Beati mundo corde.* Sed quoniam illi ipsi, qui mundi sunt, non possunt hoc certo scire, neque testimonium aliquod infallibile habent de sua iustitia, ideo nemo potest gloriari, ac dicere, mundum est cor meum.

Caluinus lib. 3. Instit. cap. 13. §. 3. respondet, hoc dictum esse, quia nemo est in hac vita vere mundus, & ideo egent omnes Christi iustitia imputata. At repugnant loca paulo ante citata; *Beati mundo corde.* Et: *Beati immaculati in via.* Et: *Cor mundum crea in me Deus.* Et illud ad Ephes. 1. *Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius.* Et c. 5. *Mundans eam lauacro aquæ.* Et ad Tim. 2. *Mundans sibi populum acceptabilem &c.*

Catharinus respondet in Hebræo esse, Quis potest dicere, mundaui cor meum? & purificaui me à peccato meo? proinde reprehendi hoc loco superbiam eorum, qui suis viribus existimabant se posse iustificari, non autem prædicari certitudinem propriæ gratiæ. Sed quanquam in Hebræo verba sint actiuæ vocis, tamen sine dubio eum habent sensum, quem & 70. Interpretes, & S. Hieronymus reddiderunt. Nam apud Hebræos cōstans erat fides, purgationem peccatorum à solo Deo fieri. Id enim significat Iob, cum ait c. 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* Vnde & Dauid à Deo petit, *Cor mundum crea in me Deus.* Et Pharisæi, cum audiebant Christum dicentem: *Remittuntur tibi peccata tua:* dicere solebant, *hic blasphemat, quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Marc. 2. Lucæ 5. & alibi. Itaque mundaui cor meum, significat, mundum est cor meum, vt etiam Rabbini ipsi hunc locum enarrant.

Posset fortasse solidius responderi, Salomonem hoc dixisse propter peccata venialia. Sed hæc solutio PRIMVM nihil iuuat Lutheranos, qui non distinguunt peccatum mortale à veniali. Deinde, non est probabile, Salomonē loqui de solis venialibus, quoniam sola venialia non impediunt, quo minus homines mundi & immaculati esse dicantur. Non enim peccatis venialibus carebāt, de quibus dicitur: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Rectus igitur sensus eorum verborum est, vt nemo sit, qui quantumuis sibi conscius non videatur esse peccatorum, non possit merito de sua iustitia formidare.

SECVNDVS locus est in libro Ecclesiastæ, capite 9. *Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei. Et tamen nescit homo, vtrum odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta.* Addamus huic loco commentarium sancti Hieronymi. *Sensus*, inquit, *est, inueni iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur a Deo, an non, nunc eos scire non posse, & ambiguos fluctuare, vtrum ad probationem sustineant, quæ sustinent, an ad supplicium. In futuro igitur scient, & in vultu eorum sunt omnia, id est, antecedet eos, cum de hac vita discesserint, notitia istius rei. Quia tunc est iudicium, & nunc certamen. Et quicunque aduersa sustinent, vtrum per amorem Dei sustineant, vt Iob, an per odium, vt plurimi peccatores, nunc habetur incertum.*

Ad hunc locum respondere nituntur, non solum hæretici, Bucerus, Caluinus, atque Kemnitius, sed etiam Ambrosius Catharinus. Quare ipsorum obiectiones breuiter refellendæ erunt.

PRIMVM igitur queritur Kemnitius, locum hunc esse deprauatum, ad stabiliendum dogma de dubitatione fidei in iustificatione. Nam ad verbum ex

Hebræo

Hebræo sic reddi posset: *Et amorem & odium non sciens homo, omnia ante eos.*

Sed hoc facile refellitur. Nam cum editio vulgata antiquissima sit, nō potuit deprauari ad stabiliendum dogma, quod ipsi recens & Papistarum proprium esse dicunt. Vel certe fateri debēt sententiam nostram esse antiquissimam, & Sanctum Hieronymum, qui Ecclesiasten vertit ex Hebræo, vt nos habemus in editione vulgata, egregium fuisse Papistā. Cæterum, versio Sācti Hieronymi non reddidit quidem verbum verbo, sed sententiam fideliter & eleganter expressit, ac præsertim in Ecclesiaste, vt omnes eruditi fatentur, & si id Kemnitius neget, hoc ipso se imperitum linguæ Hebraicæ & rationis interpretandi demonstrabit.

Secvndo dicunt, Salomonem non absolute negare, posse hominem scire, sit ne dignus odio vel amore, sed negare, id posse cognosci ex euentis externis. Id vero probant, quoniam alioqui sequeretur, non posse homines manifeste impios scire, se dignos esse odio, non amore, quod absurdissimum est.

Sed facilis est responsio. Nam Salomon non, loquitur, nisi de iustis, vt verba illa declarant: *Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, tamen nescit homo* (iustus videlicet) *vtrum odio vel amore dignus sit.* Idem perspici potest ex cōmentario sanct. Hieronymi supra citato, qui sic ait: *Inueni iustorum opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur à Deo, an non, nunc eos scire non posse.*

Tertio obiicit Caluinus libro 3. Institut, cap. 2. §. 38. verba quæ locū citatum proxime consequuntur. *Eo quod vniuersa æque eueniant iusto & impio.* Hæc enim ratio satis aperte ostendere videtur loqui Salomonem de notitia, quę haberi potest ex euentu externo.

Respondeo, Non est necesse, vt ratio æque late pateat, atque ipsa conclusio, quæ ratione probanda est. Salomon igitur probare voluit, non posse homines iustos certo cognoscere, vtrum diligantur à Deo; id autem recte probat ex eo, quod si possent id certo cognoscere, maxime cognoscerent ex beneficiis Dei. At beneficia Dei communia sunt iustis & impiis, & vniuersa æquè eueniunt iusto & impio. Deus enim vt suos in humilitate conseruet, interdum sinit eos affligi, & rursus ne desperent, interdum eos mirifice consolatur. Et similiter impios nunc vt alliciat ad se, beneficiis temporalibus cumulat, nunc vt eosdem deterreat à peccatis, seuere punit. Ita beneficia & flagella diuina nec odii, nec amoris certa sunt indicia.

Falsam autem esse illam interpretationem; nesciūt an odio, vel amore digni sint, id est, nesciunt id non absolute, sed ex pręsenti rerum euentu, perspicuum est ex illis verbis proxime sequentibus: *Sed omnia in futurum seruantur incerta.* Non enim post hanc vitam seruatur nobis cognitio, an digni essemus odio, vel amore quantum ad signa præsentium euentorum, sed absolute. Nam si sciremus, nunc esse nos iustos & dignos amore, quamuis non sciremus ex euentu præsenti, non esset verum, omnia in futurum incerta seruari, neque nos de futuro solliciti essemus contenti cognitione præsenti.

Qvarto obiicit Caluinus similem locum ex c. 3. eiusdem li. Ecclesiastæ. Nam cum Salomon ait, non posse sciri quid intersit inter animam hominis & animam iumenti, cum vtrumque similiter intereat, certe non significat ignorari absolute, vtrum anima hominis sit immortalis, anima iumenti mortalis; sed non posse id colligi ex morte corporali, cū illa communis sit homini cum iumento.

A Respondeo, Loquitur in eo capite Salomon ex persona insipientium, qui omnia metiuntur præsenti voluptate, aut dolore, quique ex eo, quod cernunt homines & iumenta similiter interire, vix adduci possunt, vt credant animam hominis esse immortalem: *Quis nouit*, inquit, *vtrum spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritum iumentorum descendat deorsum?* id est, quotus quisque est ex vulgo hominum, qui intelligat aut cogitet, spiritum hominis redire ad Deum, vt ab illo pro factis iudicetur, spiritum autem iumentorum descendere deorsum, id est, resolui in terram, vnde sumptus erat. Ipsum enim Salomonem, hoc non ignorasse, perspicuum est ex cap. 12. vbi disertis verbis dicit, spiritum hominis B redire ad Deum, qui dedit illum. Quod si multi ob istam mortis communionem, quam cum iumentis habemus, ignorant id, quod alioqui naturali ratione discere potuissent, quāto magis ignorabunt omnes homines statum gratiæ, qui nisi ex diuina reuelatione cognosci non potest?

Qvinto obiicit Catharinus, posse exponi locum Salomonis propositum, de cognitione quam habet homo, vt homo, non autem de ea, quam habet, vt est filius Dei. Neq; enim scire potest homo, vt homo, id est, per solam ratiocinationem humanam, vtrum dignus sit odio, vel amore, sed tamen id scire potest ex testimonio spiritus, quem habemus in corde, si filii Dei sumus.

Respondeo, Potest quidem homo iustus, si spiritus ei perspicue id reuelare voluerit, scire, se dignum esse amore, non odio: tamen ordinarie spiri- C tus id non reuelat per manifestam notitiam, sed per experimenta quædam & internas cōsolationes, quæ non faciūt certam fidem, vt infra suo loco dicemus. Hoc autem loco Salomonem absolute loqui de incertitudine, quam habent iusti, siue vt homines, siue vt filii Dei, de propria gratia, intelligi potest ex duobus, Primvm ex illis verbis: *Sed omnia in futurum seruantur incerta.* Deinde, ex intentione Salomonis, quæ erat ostendere, vnam ex miseriis huius vitæ, eamque non minimam esse; quod homines iusti merito formidare possint, ne forte non sint vere iusti. At si scirent, se vere esse iustos, vndecunque id scirent, non omnia in futurum seruarentur incerta, ne- D que miseriam illam experirentur, quam Salomon docet, iustis omnibus esse communem.

Sexto, Idem Catharinus non dedignatur testimonium accipere à Rabbi Salomone, qui hunc locum ita exponit: *Nescit homo, id est, carnalis & peccator.* At Rabbi Salomon Regi Salomoni manifeste repugnat. De iustis enim, non de peccatoribus, se loqui testatur, cum ait: *Sunt iustorum opera in manu Dei, &c.* Deinde carnales & peccatores facile scire possunt, se odio esse dignos, non amore. Non enim tam difficile est cognoscere se peccatorem, quam cognoscere se iustum, cum peccatum sit opus nostrum, iustitia inhærens & infusa, de qua loquimur, sit opus so- E lius Dei, & quidem occultum & abditum valde. Deniqve mirum est, cur Catharinus velit nos homini Iudæo, fabellarum architecto, potius fidem habere, quam sancto Hieronymo, Ecclesię doctori, & non solum linguarum, sed etiam dogmatum peritissimo.

Vltimo obiiciunt aliqui, quod hic locus à sancto Bernardo exponi soleat de incertitudine prædestinationis, vt in sermone 1. de Septuagesima, & in sermone 2. in octaua Paschæ, de verbis Ioannis; *Tres sunt qui testimonium dant in cælo.*

Respondeo, Non pugnāt inter se incertitudo iustitiæ præsentis, & incertitudo prædestinationis,

imo ex vna colligitur altera. Et ideo hic locus de vtraque recte exponi potest.

Tertius locus est in libro Ecclesiastici, cap. 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adiicias peccatum super peccatum, & dicas: Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.* Hic locus mirifice pūgit hæreticos huius temporis. Ipsi enim propriè illi sunt, qui vbi fide sibi visi sunt Christi iustitiam apprehendisse, nullo deinceps metu tanguntur. Et quamuis adiiciant peccatum super peccatum, putant sibi salutem perire non posse, quia miseratio Domini magna est, & credentibus non imputat multitudinem peccatorum. Quos sane vanissimos iudicat Ecclesiastes cap. 8. cum ait, *Sunt impii, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Sed & hoc vanissimum iudico.*

Respondet ad hunc locum Kemnitius, verba illa deprauata esse à Papistis, cum ex Græco legendum esse constet *de propitiatione, non de propitiato.* Addit præterea, locum istum pugnare contra carnalem securitatem eorum, qui spe misericordiæ peccare non desinunt.

Sed inane est quod queritur de corruptione verborum. Idem enim prorsus est sensus, siue dicas, de propitiato peccato, siue de propitiatione peccati. Non enim loquitur de propitiatione futura, sed præterita. Nam de futura adiungit quæ sequuntur: *Et ne dicas, miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.*

Similis est hic locus illi, qui habetur cap. 21. *Fili peccasti, ne adiicias iterum, sed & de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur.* Vbi duplicem sollicitudinem iniungit, Vnam pro futuris, Alteram pro præteritis. Sic igitur & hoc loco Primum admonet, vt de propitiato peccato, siue de propitiatione peccati, quam quis existimat se accepisse, non sit absque metu, sed adhuc sollicite oret vt sibi dimittatur: Deinde, vt caueat in futurum, & non adiiciat peccatum super peccatum spe facilis indulgentiæ.

Sed, si daremus, loqui Ecclesiasticum de propitiatione futura, adhuc error aduersariorum non difficulter euerteretur. Nam ideo de propitiatione futura non possumus esse securi, quia nescimus, an habebimus spacium pœnitentiæ. Quod explicat idem Ecclesiasticus, cum ait: *Non tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem, subito enim veniet ira illius.* Proinde requiritur ad obtinendam indulgentiam aliquid etiam ex parte nostra nimirum seria conuersio & pœnitentia. Quis autem potest certus esse præsertim ex fide diuina, se veram habere conuersionem & pœnitentiam?

Itaque loquitur quidem Ecclesiasticus contra carnalem securitatem, sed eam securitatem non solum constituit in eo, quod aliqui spe misericordiæ adiiciunt peccatum super peccatum: sed etiam in eo, quod aliqui non precantur pro pristinis, vt sibi dimittantur, sed certo credunt, sibi esse remissa; ob id solum, quia credunt sibi esse remissa; & cum Luthero auctore carnalis securitatis, dicunt, se non posse perdere salutem suam, etiamsi velint, modo nolint credere.

CAPVT V.

Idem probatur testimonio, & exemplo Iob, Dauidis & Pauli.

Secvndo loco petemus argumentum à testimonio & exemplo trium perfectissimorum hominum, Iob, Dauidis & Pauli. Nam si viri iusti tam insignes quorum Vnvs dicebat: *Non reprehendit me cor meum in omni vita mea.* Alivs: *In innocentia mea ingressus sum.* Tertivs: *Nihil mihi conscius sum;* non audebant sibi certitudinem propriæ gratiæ arrogare, quis erit ille, qui de propria iustitia non formidet?

A

Igitur S. Iob capite 9. *Si venerit*, inquit, *ad me, non videbo eum: Si abierit, non intelligam.* Item, *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me, si innocentem ostendero, prauum me comprobabit, etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Et infra: *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti.* Et cap. 31. *Quid faciam, cum surrexerit ad iudicandum Dominus? Et cum quæsierit, quid respondebo illi?*

Addamus ad hæc loca comment. S. Gregorii lib. 9. Moralium, capite 17. & 19. *Quid de aliis loquar, qui ipse pro me testimonium ferre non valeo?* Et infrà: *Si subtili*, inquit, *discussione nos requirimus, plerumque inter vitia virtutesque caligamus.* Et infrà: *Conditoris contra me iudicia, qua temeritate redarguo, qui ipsum me ex infirmitatis caligne ignoro?* Et infrà: *Sed iustorum corda, quia ad perfectum se examinare nequeunt: ægre hoc exilium cæcitatis ferunt. Vnde & bene subditur, & tædebit me vitæ meæ. Tædet iustum viuere, quia & operando vitam non desinit quærere; & tamen eiusdem vitæ suæ meritum non valet inuenire.*

B

Ad hunc locum Catharinus respondet, sanctum Iob, non ignorasse, iustum se esse, cum in toto hoc libro contra amicos suos disputando defendat: sed noluisse iactare iustitiam suam, nec sibi aliquid superbe arrogare. At sancti humiles esse debent, sed non mendaces. Proinde si Iob certus fuisset certitudine fidei, de sua iustitia non potuisset sine mendacio, vel etiam sine perfidia dubitationem illam ostendere, *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima.* Et: *Verebar omnia opera mea, &c.* Neque enim sine peccato dubitare, vel dubitationem ostēdere possumus in his rebus, quas fide tenemus. In toto autem libro S. Iob asserit quidem innocentiam suam, quia nullius criminis sibi conscius erat, & docet, se non puniri tam grauiter propter scelera sua, vt amici eius existimabant: sed non dicit, se certò scire se iustum esse in oculis Dei: immo formidare se affirmat, sicut vere formidabat, ne forte de se ipso aliud esset iudicium suum, aliud iudicium Dei.

C

D

Iam vero, S. Dauid in Psalm. 18. *Delicta quis intelligit?* inquit, *& ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo.* Sanctus Hieronymus libro primo & secundo aduersus Pelagianos, & sanctus Bernardus in epist. 42. sententiam huius loci esse volunt, neminem esse iustorum, qui plene intelligat, careat ne peccatis, an non. Et quamuis hic locus interdum exponi soleat de peccatis venialibus; tamen probabilius est extendi ad omnia, cum sententia sit generalis, & nihil sequatur absurdi, si generaliter exponatur. Præterea distinctio peccati mortalis, & venialis nihil aduersarios nostros Lutheranos & Caluinistas iuuat, qui omnia peccata mortalia esse contendunt.

E

Quod autem Catharinus dicit, ab Augustino & Hieronymo hunc locū exponi de peccatoribus, qui dū in tenebris sunt, peccata sua videre non possunt: non infirmat argumentum nostrum. Loquuntur enim sancti illi Patres de visione peccati, vtili adeo curanda, neque enim dicere volunt, peccatores non intelligere; homicidium, & adulterium, & similia, quæ ab illis committūtur, esse peccata; Sed indicare volunt, peccata non videri à peccatoribus, quia non cogitant peccatores quam magna sint illa mala, & quam grauiter per ea ipsi lædantur, quod tamen cognoscere

gnoscere incipiunt, cum à Domino convertuntur, & ideo quasi tunc primum ea vidissent magno horrore concutiuntur, & de eorum curatione magno studio satagunt. Hæc autem doctrina, quæ verissima est, nihil impedit, quo minus iustissimi quique dicant: *Ab occultis meis munda me Domine*, metuentes videlicet, forte hoc ipso peccatores sint & excæcati, quod peccata non vident. Nam David sanctus erat, & tamen dicebat: *Ab occultis meis munda me Domine*: & ipse etiam S. Augustinus concione 2. in hunc Psalmum, pro se, & universo populo dicit: *Ab occultis meis munda me Domine.*

Sed iam ad Apostolum veniamus. In epist. priore ad Cor. c. 4. *Nihil*, inquit, *mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum* Propositum Apostoli erat deterrere Corint. à iudicijs temerarijs, quibus unus alium aut iustum, aut peccatorem iudicat. Ostendit autem iudicium de nostra iustitia Deo esse relinquendum, cum ne nos quidem ipsi nos plene cognoscamus; *Mihi*, inquit, *pro minimo est, ut à vobis iudicer, aut ab humano die*, id est, non magnifacio aliena iudicia de me, quia non ignoro, quàm sint incerta: sed neque meipsum iudico, id est, nec meo iudicio fidere audeo, quoniam etiamsi nihil mihi conscius sim, tamen non in hoc iustificatus sum, id est, non ideo iustus sum, quia bonam conscientiam habeo. Fortasse enim Deus videt in conscientia mea id, quod ego ibi non video: *Qui autem iudicat me, Dominus est*, id est, solus Deus est verus iudex; ille solus omnia novit, & tunc vere iustum me putabo, cum Dominus me iustum esse pronunciabit: *Nolite itaque ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui revelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo.*

Ad hoc testimonium alio atque alio modo respondent Lutherani & Catharinus. Lutherus in assertione articuli 14. Calvinus lib. 3. Institut. cap. 17. §. 14. Petrus Martyr in commentario huius loci, & Kemnitius in Examine Concilij dicunt. Apostolum significare potuisse, se contra maledicos, & obtrectatores, innocentiam suam testari, tamen coram Deo se non esse iustum ex ulla virtute, aut qualitate, aut opere bono, sed ex sola Dei misericordia, quæ propter Christum peccata credentibus non imputat.

Hæc expositio PRIMUM absurda esse convincitur, ex illis verbis: *Nihil mihi conscius sum*: Nam vel significant illa verba; non agnosco in me ulla peccata, quasi re vera in me existentia, & inhærentia; Vel significant, Video mea peccata per misericordiam Dei tecta, & ideo existimo, non esse amplius mea; quamvis in me sint, & vivant: Si dixerint PRIMUM falsum erit Apostolum non fuisse iustum coram Deo, ex ulla virtute & qualitate. Quomodo enim non est iustus ex interiori puritate & virtute, si re vera nullum in eo peccatum inhæret? vel si vere peccata in illo inhærebant, immo omnia eius opera, iuxta doctrinam Lutheranorum, erant peccata mortalia, falso dixit Apostolus: *Nihil mihi conscius sum*, & contra potius dicere debuit, Multa mala mihi conscius sum, quoniam omnia opera mea sunt ex se peccata mortalia. Si dixerint SECUNDUM, falsum erit illud: *Non in hoc iustificatus sum.* Nam si Beatus Paulus nihil sibi conscius erat, quia peccata non imputari sibi, & per non imputationem tecta esse credebat, certe per hoc ipsum iustificabatur ex sententia Lutheranorum. Quomodo igitur opponit illud: *Nihil mihi conscius*, illi, *Sed non in hoc iustificatus sum*? debuisset igitur dicere, Multa bona opera, & multas bonas qualitates, & virtutes me habere, mihi conscius sum, sed non propter eas, sed propter solam Dei misericordiam iustificatus sum.

Respondebunt fortasse, illud, *Nihil mihi conscius sum*, hunc habere sensum, non agnosco in me ulla ex illis criminibus, quæ humano iudicio damnari solent, tamen non ideo iustificatus sum, quoniam illa ipsa opera quæ videntur bona, in me peccata sunt. At hæc responsio refellitur ex illis verbis: *Sed neque meipsum iudico.* Apostolus enim cum dicit: *Nihil enim mihi conscius sum*, non reddit caussam, cur non timeat externa iudicia, sed cur non audeat ipse se iudicare. *Sed neque*, inquit, *meipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, &c.* non igitur loquitur de criminibus, quæ externo iudicio damnari solent, sed de peccatis, quæ ipse ad suum internum tribunal adducere posset. Potuisset autem ipse se facile iudicare, si vera esset sententia Lutheranorum, facile enim cognosceret opera sua per se esse mala, sed à Deo non imputari.

Præterea tota hæc hæreticorum expositio repugnat scopo, sive proposito Apostoli. Nam ut ante diximus, cupiebat deterrere Corinthios à iudicio temerario, & ideo ait; *Nolite ante tempus iudicare.* Et: *Mihi pro minimo est, ut à vobis iudicer.* Et: *Neque meipsum iudico.* Et: *Qui iudicat me, Dominus est.* Ad hoc autem propositum nihil pertinet illa ratio, non iustificor ex virtutibus, aut qualitatibus meis, sed ex Dei misericordia non imputante peccata: multum autem pertinet illa, ita incerta sunt humana iudicia, ut nemo possit etiam ipse se, ne dum alios iudicare, quod attinet ad iustitiam & peccata.

Postremo, repugnat ista Lutheranorum expositio communi Patrum interpretationi, qui omnes ex hoc colligunt incertitudinem gratiæ

S. Ambrosius (vel quicunque est auctor commentariorum illorum) hunc locum enarrans, *Humiliat*, inquit, *se, & loquitur ut homo, qui possit peccatum incurrere nesciens.*

Sanctus Ioannes Chrysostomus in hunc eundem locum: *Non Corinthios*, inquit, *tantum, sed seipsum quoque hoc privat iudicio, quod cognitione sua maius testatur.* Et infra: *Qua ratione*, inquit, *si res meas non satis exploratas habeo, aliena potero iudicare?*

S. Hieronymus lib. secundo adversus Pelagianos: *Qui hoc*, inquit, *dicebat, nullius utique peccati sibi conscius erit, sed quia legerat, Delicta quis intelligit, idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam delinqueret.*

S. August. in Psalmum quadragesimum primum, tractans illud: *Abyssus abyssum invocat*, dicit omnes Sanctos, quantumvis proficiant, adhuc esse abyssum, quoniam non seipsi noverunt, & adducit hunc locum Apostoli: *Quanta*, inquit, *abyssus sit, audite, tantam profunditatem credis esse in homine, quæ lateat ipsum hominem, in quo est: cum enim dixisset, Nihil mihi conscius sum, adiecit, sed non in hoc iustificatus sum.*

S. Bernardus in epistola quadragesima secunda ad Henricum Senonensem Archiepiscopum, *Cum Apostolus*, inquit, *diceret, Mihi pro minimo est, ut à vobis iudicer, aut ab humano die, adiecit, Sed neque meipsum iudico. Quare? non possum, ait, ratam de me proferre sententiam. Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum. Non ex toto corde credo me vel ipsi conscientiæ meæ Quippe cum nec ipsa quidem queat me comprehendere totum. Neque potest iudicare de toto, qui totum non audit. Qui autem iudicat me, Dominus est*, Dominus inquit, *Cuius utique scientiam non fugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse, qui cogitat.*

Vide quæ citamus cap. 7. & præterea Theophylactum, S. Anselmum, S. Thomam, & alios huius loci interpretes, qui omnes in eandem sententiam mani-

feste conueniunt.

Iam vero Ambrosius Catharinus in commentario huius loci, ne sententiam suam de certitudine gratiæ, ex tam aperto Apostoli testimonio refutari posse concederet, ita hunc locum exponi voluit, *Nihil mihi conscius sum*, id est, ego quidem scio me iustum & innocentem esse, *tamen non in hoc iustificatus sum*, hoc est, sed non propterea iustus sum coram hominibus, qui iustitiam meam internam videre non possunt; *Qui autem iudicat me, Dominus est*, id est, Deus ipse in extremo iudicio, me iustum esse coram alijs omnibus declarabit.

Hæc expositio PRIMVM refellitur, quia est noua & contraria Patribus paulo ante citatis.

SECVNDO, quia non bene cohæret cum verbis illis, *Sed neque meipsum iudico*. Huius enim sententiæ caussam reddit, cum ait, *Nihil enim mihi conscius sum, &c.* Quæ est autem ista connexio, Ego meipsum nō iudico, quia scio me esse iustum, sed non ideo iustus sum apud homines.

TERTIO, quia repugnat scopo & proposito Apostoli, vt ostendimus.

QVARTO, quia Concilium Tridentinum sessione 6. c. 16. hunc locum intelligendum esse docuit, iuxta communem Patrum sententiam, de certitudine gratiæ; *Vnusquisque*, inquit, *sicut misericordiam & benignitatem, ita seueritatem & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare; quoniam omnis hominum vita, non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.*

CAPVT VI.

Idem probatur ex varijs locis Prophetarum & Apostolorum.

EADEM veritas probari potest testimonijs Prophetarum & Apostolorum, quæ vel requirunt ex parte nostra varias conditiones vt iustificemur, vel indicant in certum esse, an qui agit pœnitentiā, consequatur remissionem, vel admonent, vt non simus nimium securi, quasi certi simus de iustitia iam adepta.

PRIMI generis sunt hæc testimonia, Deut. 4. *Cum quæsieris ibi Dominum* (nimirum post varia peccata) *inuenies eum, si tamen in toto corde quæsieris eum, & in tota tribulatione animæ tuæ*, 2. Paralip. 6. *Si peccauerint tibi, & iratus fueris, &c.* Et infrà: *Si conuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, tu exaudies de cœlo, & dimittes populo tuo.* Isaiæ 1. *Quiescite agere peruerse, discite benefacere, quærite iustitiam, &c. & venite & arguite me, dicit Dominus, si fuerint peccata vestra sicut coccinū, sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra sicut vermiculus, sicut lana alba erunt.* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, &c.* Ioan. 15. *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Luc. 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Act. 8. *Si credis in toto corde, licet.*

Hæc & similia testimonia manifeste significant requiri aliquid in nobis, vt iustificemur. Neque aduersarij hoc negare possunt, qui tametsi dicāt, remissionem non pendere à conditione operum, neque pœnitentiam, aut fidem, aut vllum actum nostrum, esse caussam aut meritum iustificationis, tamen non negant, requiri fidem, & pœnitentiam, & fidem viuam, & pœnitentiam seriam, & sine his neminem iustificari. At nemo certus esse potest, præsertim certitudine fidei, se toto corde conuersū esse ad Dominum, & fidem, ac pœnitentiam habere, qualis requiritur, cum in nulla Scriptura testimonium eiusmodi inueniatur de fide & pœnitentia nostra in particulari: igitur nemo certus esse potest, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Hæc plane Theologica demonstratio est, de qua satis multa diximus in lib. 1. vbi probauimus, non esse veram fidem illam, qua quis credit, sibi remissa esse peccata.

SECVNDI generis sunt hæc testimonia, Daniel. 4. *Forsan ignoscet Deus delictis tuis.* Ioel 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c.* Et paulo post: *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus?* Ionæ 3. idē habetur: *Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus.* Act. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi.* Hæc, & similia, quæ significant incertitudinem remissionis, non faciunt dubias promissiones Dei, quibus promisit vere pœnitentibus indulgentiam, illæ enim certissimæ sunt; sed respiciunt incertitudinem nostræ dispositionis. Vndecunque autem veniat incertitudo, semper probant hæc testimonia, non debere hominem ita esse securum, vt non semper à Deo petat seriam pœnitentiam, & peccati remissionem.

Sic exponit S. Hieronymus illud Ionæ 3. *Ideo*, inquit, *ambiguum ponitur, & incertum, vt dum homines dubij sunt de salute, fortius agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum.* Huc etiam pertinere docet S. Augustinus illud Psalm. 50. *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Vbi etiam allegat locum Ionæ; *Quis scit, si conuertatur & ignoscat Deus. Incertum est*, inquit, *cum dicitur, quis scit. De incerto pœnitentiam egerunt, & certam misericordiam meruerunt.*

TERTII generis sunt hæc testimonia, Prouerb. 28. *Beatus homo qui semper est pauidus.* 2. ad Cor. 10. *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* At certe si quis certitudine fidei sciret, se iustum esse, posset vtique se commendare, & probatus esset, quia sine dubio minime falleretur. Ad Philip. 2. *Cum metu & tremore salutem vestram operamini.* 1. Pet. 1. *In timore incolatus vestri tempore conuersamini.* 2. Pet. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.* At si per bona opera certitudo vocationis quærenda est, certe etiam iustificationis. Nam *quos vocauit, hos & iustificauit.* ad Rom. 8. Quod si certitudo iustificationis ex bonis operibus pendet; non igitur certus est homo de sua iustificatione, mox atque iustificatus est. Rursus, non igitur ex sola fide pendet certitudo iustificationis. Denique non igitur certa est iustificatio nostra certitudine fidei, quæ infallibilis est, sed certitudine operum, quæ coniecturalis atque imperfecta certitudo est.

CAPVT VII.

Idem probatur testimonijs sanctorum Patrum.

ADFEREMVS nunc testimonia veterum Patrum, ad rem eandem comprobandam.

S. Ambrosius serm. 5. in Psal. 118. tractans illud, *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum*, sic loquitur: *Sui volebat offerri opprobrium, quod suspicatus est, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne forte adhuc maneret eius opprobriū, & ideo Deum precatur, vt illud auferat, quia solus nouit, quod nescire potest etiam ipse qui fecit.* Et addit testimonium Apostoli: *Nihil mihi conscius sum, &c.*

S. Basilius

S. Basilius in Constit. Monasticis, c. 2. *Multa*, inquit, *peccantes, plurima neque intelligimus. Quapropter dicit Apostolus, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, hoc est, multa pecco, & non intelligo.* A

S. Hieronymus lib. 2. aduersus Pelagianos: *Sunt*, inquit, *iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorum, & sunt impij, ad quos peruenit, quasi opus iustorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium solius Dei est.* Idem lib. 3. in Hierem. exponens c. 13. *Homo*, inquit, *videt in facie, Deus in corde, & quod nobis interdum mundum videtur, illius oculis sordidum deprehenditur.*

S. Ioannes Chrysostomus hom. 87. in Ioannem, S. Petrum, sic loquentem inducit: *Propterea contristatus sum, ne forte me amare arbitratus, non amem, vt ante, cum me fortem & constantem putarem, imbecillis inuentus sum.* Et homil. 11. in priorem ad Corin. *Multis de causis incertum est*, inquit, *nostrum iudicium, vna, quod multa opera nostra nos lateant, &c.* B

S. Augustinus in Psalmum quadragesimum primũ, tractans illud: *Ad meipsum anima mea turbata est. Non*, inquit, *quia iustitia Dei mei manet, vtrum mea maneat, nescio. Terret enim me Apostolus, dicens: Qui se putat stare, videat ne cadat.* Idem serm. 23. de verbis Domini: *Fortasse*, inquit, *tu nihil inuenies in conscientia tua, inuenit ille, qui melius videt.* Idem homilia trigesima quinta: *Quamdiu*, inquit, *viuimus hic, de nobis ipsis nos ipsi iudicare non possumus, non dico quod cras erimus, sed quid hodie simus.* Idem in Psal. 50. super illud: *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi: Quæ occulta*, inquit, *& quæ incerta? quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum.* Idem in libro de perfectione iustitiæ, post medium: *Quantalibet*, inquit, *iustitia sit præditus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inueniatur esse culpandum.* C

Theodoretus in comment. ad cap. 4. prioris ad Corinthios enarrans illud: *Nihil mihi conscius sum, Non me*, inquit, *à peccato immunem pronuntiabo, sed Dei sententiam expectabo. Sæpe enim euenit, vt etiam ignorantes peccent, æquum & iustum esse existiment, sed hoc aliter videt vniuersorum Deus.*

S. Gregorius lib. 6. epist. 22. ad Gregoriam, Augustæ cubiculariam: *Quod vero*, inquit, *dulcedo tua in suis epistolis subiunxit, importunam se mihi existere, quo ad vsque scribam, mihi reuelatum esse, quia peccata tua dimissa sunt: rem & difficilem etiam & inutilem postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum cui reuelatio fieri debeat. Inutilem vero, quia secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum iam in die vitæ vltimo, plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies, quousque veniat, semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lauare.* D

S. Beda in comment. ad cap. 20. Prouerb. *Potest*, inquit, *hic versus, & de electis accipi, Qui habent aliquando latentia in mente mala, quæ ab alijs videri non possunt hominibus, quæ tamen ipse Dominus cernit.* Et infra: *Sunt*, inquit, *multi mundo corde, & iuxta humanæ possibilitatis modum, puri à peccato, nec tamen se ipse quisquam mundicordem & immunem à peccato absque temeritate pronuntiauerit.* E

S. Bernardus serm. 3. de Aduentu: *Accedit*, inquit, *ad sollicitudinis cumulum & pondus timoris, quod cum & meam, & proximi conscientiam seruare necesse sit, neutra mihi satis est nota, vtraque abyssus est imperscrutabilis, vtraque mihi nox est, & nihilominus exigitur à me vtriusque custodia.* Item in epist. 107. *De qua tamen*, inquit, *percepta fuimet ex parte notitia, interim quidem gloriatur in spe, nondum tamen in securitate.* Idem serm. 2. de octaua Paschæ: *Nouit Dominus, qui sunt eius, quis vero scit hominum si est dignus amore, an odio?* Idem serm. 1. de septuagesima: *Quis potest dicere, ego de electis sum, ego de prædestinatis ad vitam, ego de numero filiorum? quis hæc inquam dicere potest reclamante Scriptura, nescit homo, si dignus sit amore, an odio? certitudinem vtique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis huius anxietate penitus cruciemur.*

His accedat Innocentius III. Papa doctissimus, qui capite vltimo de purgatione canonica. scribit iuramentum cuiusdam hominis, qui iurare paratus erat, se à certis criminibus immunem esse, quæ per pœnitentiam sibi dimissa fuisse credebat, esse iuramentum temerarium & indiscretum, eo quod nemo scire possit, an, vt oportet, egerit pœnitentiam; ac per hoc an ad veram peruenerit indulgentiam.

CAPVT VIII.

Idem probatur rationibus varijs.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrum, non desunt etiam egregiæ rationes, quibus hæc veritas comprobetur. Probabimus igitur ratione. Primum, non posse haberi certitudinem fidei de propria iustitia. Secundo, neminem teneri ad illam habendam, etiamsi forte posset haberi. Tertio, non expedire, vt ordinarie habeatur. Quarto, reipsa non haberi, nisi à paucis, quibus à Deo specialiter propria iustificatio reuelatur.

PRIMA ratio, Non potest aliquid certum esse certitudine fidei, nisi aut immediate contineatur in verbo Dei; aut ex verbo Dei per euidentem consequentiam deducatur: Fides enim non est, nisi verbi diuini auctoritate nitatur. Neque de hoc principio vel Catholici, vel Hæretici dubitãt. At in verbo Dei non continetur immediate particularis ista propositio, Talis vel talis homo vere iustificatus est, exceptis enim paucissimis, vt Magdalena, & quodam Paralytico, qui ab ipso Christo audierunt, *Remittuntur tibi peccata tua*: Cæteri homines in sacris litteris, ne nominantur quidem. Vniuersales autem promissiones, conditiones suas requirere, vt singulis applicentur, iam supra in primo libro demonstrauimus. Oportet igitur vt ex verbo Dei, per euidentem consequentiam id colligat, quisquis eam certitudinem habere se iactat. Id autem fieri non posse probamus hoc modo.

Ratiocinatio, qua quis certitudinem fidei de sua iustitia ex verbo Dei concluderet, hæc esse deberet. Verbum Dei testatur, omnes vere conuersos ad Deum, & pœnitentiam serio agentes peccatorum, indulgentiam & gratiam obtinere: Mihi autem euidens est mea vera conuersio, & pœnitentia; igitur mihi certum est, certitudine fidei, me indulgentiam & gratiam accepisse.

Huius argumenti assumptionem dico non solum falsam, sed etiam impossibilem esse, nisi adsit reuelatio; nam imprimis *prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud?* inquit Hiere. ca. 17. Deinde videmus reipsa multos falli, qui se putant habere quod non habent. Certe B. Petrus, cum dicebat. *Tecum paratus sum in carcerem, & in mortem ire*; paratum se esse credebat mortem subire pro Christo; & tamen vere paratus non erat, vt euentus ostendit. Et Apostolus Paulus, cum in Christianos fureret, magna se Dei charitate flagrare arbitrabatur, & tamen ex ignorantia fallebatur. Et quis est, qui certus sit, se non laborare ignorantia aliqua non probabili, sed crassa & ex ea peccandi affectum gerere, quem ipse non videat? Denique, nulla sunt cla-

A ciora signa veræ conuersionis & gratię iam adeptæ, quàm opera charitatis, & præsertim, si quis animam pro Deo ponat: at hoc ipsum potest esse signum fallax, cum Apostolus dicat primæ ad Cor. 13. posse hominem sine vera charitate Dei consumere in cibos pauperum omnes facultates suas, & tradere corpus suum ita vt ardeat. Et re ipsa interdum videmus, hæreticos pro defensione perfidiæ suæ mortem libenter oppetere, qui se Deum ardentissime amare non dubitant, cum tamen ne micam quidem veræ charitatis habeant.

Dicent fortasse aduersarij, non requiri talem conuersionem, sufficere solam fidem. At hoc iam sæpe refutatum est, præsertim cum ipsi quoque Lutherani veram fidem à charitate & pœnitentia sepa- B rari non posse contendant. Sed fortasse Catharinus respondeat, non exigi necessario perfectam conuersionem & pœnitentiam, nisi extra Sacramentum, cum Sacramento autem sufficere, vt quis obicē non ponat. At neque potest quis certus esse certitudine fidei, se non ponere obicem, cum possit ex ignorantia crassa gerere affectum ad peccatū; neque potest certus esse certitudine fidei, se percipere verum Sacramentum, cum Sacramentum sine intentione ministri non conficiatur, & intentionem alterius nemo videre possit. Nec ignoro quid de intentione, in Sacramentis conficiendis, sentiat Catharinus; sed eius sententia definitioni Ecclesiasticæ contraria esse conuincitur, vt alibi demonstrauimus.

SECVNDA ratio erit ad probandum neminem teneri certo credere certitudine fidei, sibi remissa esse C peccata. Nam eiusmodi articulus in nullo Symbolo fidei continetur. Et eiusmodi præceptū in nullo canone Ecclesiastico reperitur. Percurrantur Symbola, Apostolicum, Nicænum, Cōstantinopolitanum, Athanasij, nusquam reperietur talis articulus, *Credo me esse iustum.* Quod autem in Symbolo Apostolico dicitur: *Credo remissionem peccatorum*, significat in Ecclesia dari Baptismum in remissionem peccatorum, vt explicatur in Symbolo Constantinopolitano.]

Porro in Concilijs Ecclesiasticis non solum non habetur tale præceptum fidei, sed habetur etiam expresse contrarium in Concilio Tridentino, sessione 6. canone 13. id est; non teneri homines ad credendum, sibi remissa esse peccata.

Adde quod si eiusmodi articulum fidei haberemus, D sequeretur, omnem hominem, qui peccat quocunque genere peccati mortalis, continuo fieri hæreticum, atque ita nullum esse peccatorem, qui non simul esset hæreticus, neque enim potest, qui voluntarie peccat, credere, se iustum esse, nisi falsum, dedita opera, credere velit. At certe inauditum est, in Ecclesia nullum esse peccatorem, qui non sit hæreticus. Et præterea cum omnes hæretici ab Ecclesia separentur, & foris sint, sequeretur nūc peccatorem in Ecclesia esse posse, quæ fuit hæresis Donatistarū, & ab Augustino, & cæteris Patribus ex Euāgelio manifeste refutata est. Quid enim sunt grana & paleæ E in eadem area, boni & mali pisces in eodem reti, oues & hœdi in eodem ouili, nisi iusti & peccatores in eadem Ecclesia? Viderint igitur Lutherani, qui per omne peccatum fidem iustificantem; id est, veram fidem excuti dicunt, quomodo se ab hæresi Donatistarum expediant, & quomodo non aperte cum ipso Euangelio pugnant.

TERTIA ratio probabit, non expedire vt homines habeant ordinarie certitudinem de propria gratia. *Nam* (vt sanctus Augustinus ait in lib. de corrept. & gratia, c. 13.) *in hoc loco tentationis tanta est infirmitas, vt superbiam possit generare securitas.* Vnde etiam S. Gregorius scribit lib. 9. Moralium, cap. 17. *Si scimus nos gratiam habere, superbimus.* Et ipse Dominus Luc. 17. per parabolam Pharisæi, & Publicani ostēdit, eos, qui se iustos esse confidunt, facile se cæteris anteponere, eosque despicere: *Non sum*, aiunt, *sicuti cæteri hominum, velut etiam hic Publicanus.* Contra autem ignoratio huius secreti, humilitatem conseruat, & auget, facit enim vt se fideles superiores inuicem arbitrentur, & vnus alium honore præueniat.

Dices, si ita est, cur Deus aliquibus iustificationem propriam reuelat? Quoniam sicut speciali hoc fauore dignos illos iudicat, ita etiam præuidet, sic in humilitate, & charitate radicatos esse, vt non sit illis ab hac elatione periculum, quod tamen infirmioribus, & imbecillioribus facile imminere posse cognoscit.

QVARTA ratio docebit, re ipsa fidelibus, eiusmodi certitudinem non adesse. Nam in primis quibusdam singulari beneficio reuelatum esse cōstat, ipsis remissa fuisse peccata. Id enim testatur de sancto Antonio Magnus Athanasius in eius vita. de sācta Galla S. Gregorius in lib. 4. Dialogorum, cap. 13. de sancto Francisco, sanctus Bonauentura in eius vita, c. 3. nec desunt alia eiusdem generis exempla. Quorsum autem Deus id certis hominibus reuelaret, quasi specialis prærogatiua, si fidelibus omnibus esset notitia ista communis?

Deinde non minus constat, alios quosdam, alioqui perfectissimos, in obitu suo propter hoc incertum non mediocriter trepidasse. Refert S. Hieronymus, B. Hilarionem in morte dixisse: *Egredere anima mea, quid times? Egredere, quid trepidas? Septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortem times?* Similia exempla trepidātium sanctissimorum Patrum recenset Ioan. Climacus. At certe si viri etiam sanctissimi propter incertitudinem gratiæ, & abyssum iudiciorum Dei trepidant, quomodo credibile erit, omnibus fidelibus certitudinem adesse de propria gratia atque iustitia?

Denique idem apertissime probat experientia huius temporis hæreticorum. Nam cū omnes omnino hanc certitudinem iactent; tamen ipsorum sententia falluntur plurimi, nostra autem, omnes. Neque pertinet ad rem, quod dicit Kemnitius, falli Sacramentarios, & Anabaptistas, & alios, præter suæ sectæ homines, quoniā illi erant contra fundamentum fidei. Hoc, inquam, ad rem non facit; nam si per fundamētum fidei intelligatur fides in Mediatorem Christum, non descendendo ad particulares articulos, tenent illi quoque fundamentum. Sin autem per fundamentum intelligantur omnia dogmata fidei, quæ in Scripturis habentur, errant quidem illi contra fundamentum, vt etiam errat ipse Kemnitius, tamen isti errores sunt in fide historica, non in fide iustificante, omnes enim eodē prorsus modo credunt, se iustos esse propter Christi merita imputata, & easdem promissiones fide amplectuntur. Vnde igitur fit, vt illi fallantur, & non isti? *Quoniā* (inquit Bucerus) *in illis ista certitudo non est ex motu Spiritus sancti.* At hoc ipsum est, quod quærimus, cur non sit ex motu Spiritus sancti, si fidem iustificantem habent?

Dicent, eos non habere fidem iustificātem, quia fides iustificans, cū errore coniuncta esse non potest. At experientia docet, fidem quam ipsi iustificantem esse definiunt, cum errore facile permanere. Nam Anabaptistæ & Sacramētarij, quos Lutherani errare contendunt, firmiter credunt, sibi propter Christum, fide apprehensum, remissa esse peccata.

Deinde, quo certo iudicio Lutherani docebunt, Anabaptistas & Sacramētarios errare, se autem non

errare,

errare, cum omnes iactẽt Scripturas, & non sit apud eos vllum commune iudicium, quo ipsorum controuersiæ dirimi queant?

Denique vndecunque accidat, vt fallantur Anabaptistæ & Sacramentarij, iudicio Lutheranorum, & contra Lutherani, iudicio Anabaptistarum & Sacramentariorum, nos euidenter concludimus, atque hoc potissimum vrgemus, maximam partem eorũ, qui hanc certitudinem iactant, ipsis etiam testibus, sine dubio decipi.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta aduersariorum, ex testimonijs Scripturarum deprompta.

QVONIAM testimonia Scripturarum, quæ Caluinus, Kemnitius & Catharinus adducunt, plurima sunt, vt saltem multitudine testimoniorum speciem aliquam probabilitatis efficiant, nos illa omnia secundum ordinem Scripturarum proponemus & refellemus.

PRIMVM igitur testimonium Catharinus profert ex c. 17. Luc. *Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* At hoc quomodo potest quis dicere, nisi certo sciat, se fecisse omnia quæ præcepta sunt? qui autem certo scit, se omnia mandata complesse, certo quoque scit, se diligere Deum, & diligi à Deo, & iustũ esse, *Qui enim diligit me, sermones meos seruabit.* Et: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo*, Dominus ait. Et: *Qui facit iustitiam, iustus est*, inquit Ioannes.

Respondeo, Absit vt Christus eo loco nos hortetur, vt dicamus vel existimemus, nos fecisse omnia, quæ scripta sunt nobis. Id enim esset ad iactãtiam & superbiam exhortari: cum cõtra potius ad humilitatem nos eo loco Saluator informet. Sententia igitur Domini est, vt cum bona fide fecerimus, quæ præcepta sunt nobis, ita vt cor nostrum nos non reprehẽdat, non inde superbiamus, sed dicamus, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.

SECVNDVM testimoniũ profert ex c. 3. Ioan. *Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* At quis auderet venire ad lucẽ, id est, ad Christum iustitiæ solẽ, & opera sua dijudicanda proferre, nisi certo sciret, illa esse vere bona?

Respondeo, sententia huius loci est, hanc esse naturam operum malorum, vt quærant latebras, quoniam reprehensionem timent, cõtra vero naturam esse operum bonorum, vt si opus sit proferri in lucem, non erubescant, nec timeant reprehendi. Ex hac autem generali, verissimaque doctrina non debet colligi, eundum nobis esse ad Christum, vt apud eum prędicemus opera nostra. Neque etiam colligi debet, omnes qui ad Christum libenter accedũt esse perfecte iustificatos. Multi enim ad illum accedunt, vt iustificentur, iuxta illud, *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Matt. 11. sed colligi debet, id quod ipse Christus in eo loco colligit, qui eius consortium fugiebant, vt Pharisæos & scribas, hoc ipso fuisse homines malos, fugiebant enim Christi consortium, qui timebant reprehensionem; qui autem ad eum accedebant, vt publicanos & peccatores, vel etiam veros Israelitas, in quibus dolus non erat, vt Nathanaelem & Nicodemum, hoc ipso fuisse bonos, vel voluisse bonos, & denique bonam fuisse illam voluntatem, qua Christum quærebant.

A Quod si peccatores ad Christum accedere poterant, & hoc ipso veritatem faciebant, & veniebãt ad lucem, nec timebant manifestari opera sua, id est, desiderium & voluntatem suam, quam habebant recuperandæ salutis: multo magis possunt, qui non sunt sibi conscij peccatorum, syncero corde ad Christum accedere, non vt iactent opera sua, sed vt ab eo illuminentur & proficiant, si boni sunt, vel corrigantur, si forte boni sibi videntur, & non sunt.

TERTIVM testimonium profert ex illo Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Quanto igitur magis poterit vnusquisque cognoscere, se vere discipulum fuisse

B Christi, si dilectionem proxime habere se videat?

Respondeo, Nihil plane concluditur ex hoc loco; nisi quis velit non solum nos ipsos, sed etiam omnes alio certo cognoscere nostrã gratiam. Dominus enim non ait: In hoc cognoscetis, sed, in hoc cognoscent omnes. At profecto absurdissimum est tribuere omnibus hominibus certitudinem fidei de aliena iustitia. Sententia igitur Domini est, Discipulos Christi non posse internosci ab alijs clariori signo, quàm dilectionis. Eiusmodi autem externa signa non efficiunt certitudinem fidei diuinæ, sed humanam & coniecturalem: cum hoc ipsum nonpossit sine reuelatione cognosci, an quis vere diligat Deũ & proximum, vt oportet. Sæpe enim cupiditas se venditat pro charitate, id est, amor concupiscentiæ

C pro amore amicitiæ.

QVARTVM testimonium non à Catharino tãtum, sed etiam à Caluino producitur ex illo Ioan. 14. *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Item: *In illa die cognoscetis, quia ego sum in Patre, & vos in me, & ego in vobis.*

Respondeo, ex priore loco solum colligitur, eos qui per fidem Spiritum sanctum noscunt, non sine eius gratia & auxilio noscere. Quomodo etiam dicitur de notitia Christi: *Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* Dixerat enim Dominus: *Mittam vobis Spiritum paracletum, quem mundus non potest accipere, quia non nouit eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vo-*

D *bis erit.* Ex quibus verbis intelligimus, non posse accipi Spiritum sanctum, nisi prius cognoscatur, & tamen non posse cognosci, nisi prius habeatur.

Proinde duobus modis haberi potest Spiritus sanctus. Vno modo, vt per donum iustitiæ, & charitatis inhabitet in nobis, tanquam in templis mundatis & sanctificatis; Altero, vt per donum fidei præparet sibi templum in nobis, & capaces efficiat perfectæ iustificationis. De priore modo dictum est: *Mundus eum non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum.* id est, non potest mundus accipere Spiritum sanctum, ad perfectam iustificationẽ, quia nondum habet illum ad fidem. Neque est capax donorũ, quem non cognoscit, nec videt oculis fidei. De posteriore modo dictum est: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit.* Vel vt habent codices Græci

E & plerique Latini: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manet*, id est, vos vt iam illum habetis ad fidem, & ideo cognoscitis eum, & capaces facti estis donorum eius, & propterea mittam eũ ad vos. Non igitur habetur ex hoc testimonio, nos certos esse de nostra iustitia & gratia, sed solum, si cognoscimus Deum per fidem, certos esse id non fieri sine ipsius auxilio.

In altero testimonio, si credimus Augustino & Cyrillo in commentario huius loci, loquitur Dominus de cognitione beata, quæ post hanc vitam erit, cum videbimus Deum, sicuti est. Tunc

enim aperte cognoscemus, Filium esse in Patre, & nos in Filio, & Filium in nobis. Si quis autem contendat, in hac etiam vita compleri, quod Dominus ait; in promptu erit responsio, cognoscere nos esse in Filio, & Filium in nobis, non esse cognoscere, nos esse iustos, sed Christum esse caput totius Ecclesiæ: sic enim est Christus in nobis, id est, in Ecclesia, & Ecclesia in Christo, quia ipse est caput, & Ecclesia est corpus.

QVINTVM testimonium sumunt hæretici ex illo ad Rom. 3. *Iustitia Dei in omnes & super omnes, qui credunt in eum.* Et ad Rom. 4. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, abolita est promissio.* Item ibidem: *Ideo ex fide, vt firma sit promissio.* Et ibidem: *Ideo reputatum est ei ad iustitiam.* Hinc enim colligunt, omnes qui credunt, etiamsi nihil aliud agant, certissime iustificari, & hoc ipso iustificari, quod credunt. Proinde non pendere promissionem iustificationis ab vlla conditione operis, & ideo nihil esse, quod illam incertam possit efficere. Itaque Kemnitius his locis citatis exclamat: *Hæc non verba sunt, sed fulmina contra Tridentinum decretum, quod dicit, Nemini, qui in fiducia & certitudine remissionis peccatorum, iuxta promissionem acquiescit, remitti peccata. Paulus vero dixit, ideo reputatum est ei ad iustitiam.*

Respondeo, Hæc omnia sunt à nobis explicata in primo libro, ideo nunc paucis respondemus. PRIMVM manifeste hallucinantur hæretici, cum existimant Apostolum loqui de fide, seu fiducia, qua quis credit, sibi remissa esse peccata. Nusquam enim id Apostolus significat, sed loquitur de fide, qua credimus, Christum resurrexisse à mortuis; & qua credidit Abraham, se habiturum filium ex vxore vetula & sterili, iuxta promissum diuinum.

Deinde manifeste falsum assumunt, imo secum ipsi pugnant, cum dicunt promissionem non pendere ab vlla conditione operis, & tamen requirere fidem. Nam ipsa fides est quoddam opus, & conditio; & omnino sufficit ad hoc, vt iustificatio reddatur incerta. Nam nemo certus esse potest certitudine fidei, se habere fidem illam, quæ requiritur ad iustificationem, cum hoc in nulla parte verbi Dei contineatur. Itaque certum est, omnes qui credunt, vt oportet, id est, viua fide, iustificari, sed nemo certus est ex fide, se fidem viuam habere. Rursus certum est, hominem iustificari ex fide, non ex lege, aut operibus, id est, non ex sola notitia legis, vel operibus factis solis naturæ viribus, sed ex gratia Dei, quæ primum inspirat fidem, vt per illam iustificatio impetretur, sed (vt diximus) nos sumus certi ex fide, nos vel fidem habere, qualis requiritur, vel per fidem impetrasse iustificationem. Denique certum est, Abrahæ reputatam fuisse fidem ad iustitiam; sed nemo certus est ex fide se talem habere fidem, qualem habuit Abraham. Ostēdat Kemnitius ex verbo Dei, se, aut alios in particulari habere eiusmodi fidem viuam, & per dilectionem operantem, & tum fulmina cōtra Concilium iactet; alioqui sciat, verba quidem Apostoli fulmina esse, sed per paralogismos non bene torqueri, vel potius in caput recidere imperiti fulminatoris.

SEXTVM testimoniū sumunt ex illo ad Ro. 8. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.* At Spiritus testimoniū certitudinem summam efficere debet, cum Spiritus sāctus nec falli possit, nec fallere. Atque hoc testimonium, vt vnum ex præcipuis non solum Caluinus & Kemnitius, sed etiam Catharinus maximi facit.

Respondeo, Duæ sunt huius loci expositiones, vt etiam duæ sunt lectiones. Vna lectio est Latini codicis, quæ habet, Spiritum S. testimonium reddere spiritui nostro; Altera est codicis Græci, quæ habet, Spiritum S. simul testari cum spiritu nostro: *αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν.* Iuxta priorem respondemus cum Latinis interpretibus, Spiritum S. attestari spiritui nostro, quod simus filij Dei, sed hoc testimonium non esse per verbum aliquod expressum, id est, per reuelationem, sed per experimentum cuiusdam suauitatis & pacis internæ, quæ non gignit certitudinem, nisi coniecturalem.

Iuxta posteriorem lectionem respondemus cum interpretibus Græcis, testimonium Spiritus nihil esse aliud, nisi ipsam orationem, qua dicimus: *Abba Pater.* Illa enim oratio testimonium est nostrum, & Dei: Nostrum, quia nos sumus, qui dicimus: *Abba Pater*, ac per hoc testamur hac ratione, Patrem nos habere Deum; Dei autem, quia Deus est, qui mouet nos, vt dicamus: *Abba Pater*, & hoc modo Spiritus Dei simul cum spiritu nostro testimonium perhibet, quod simus filij Dei.

Sed hoc ipsum, quod videlicet Spiritus sanctus sit, qui nos mouet, cum dicimus: *Abba Pater*, non constat nobis ex fide diuina, sed solum ex coniecturis, quę fallaces esse possunt. Multi enim non solum peccatores inter Catholicos, sed etiam hæretici dicunt Deo, *Pater noster qui es in cælis*, & tamen non sunt ipsi vere filij Dei. Et Iudæis dicentibus Ioan. 7. *Nos vnum Patrem habemus Deum*, Christus dixit: *Vos ex Patre diabolo estis.* Non igitur hoc testimonium fidem facit, nisi coniecturalem.

SEPTIMVM testimonium sumunt Caluinus, & Kēnit. ex illis verbis ad Rom. 8. *Certus sum, quia neque mors, neque vita poterit nos separare à charitate Dei.*

Respondeo, Duæ sunt etiam huius loci expositiones, Vna quod loquatur Apostolus de prædestinatis in genere. Vt sensus sit, certum esse, omnes prædestinatos perseueraturos in charitate Dei. Nam paulo ante dixerat idem Apostolus: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præsciuit & prædestinauit, &c.* Atque hæc est S. Augustini sententia de hoc loco Apostoli in libro de corrept. & gratia, cap. 7.

Altera expositio est, quod loquatur Apostolus de se in particulari, & alijs similibus sibi, sed per illud, *certus sum*, non intelligat certitudinem fidei diuinæ, sed quandam persuasionem & confidentiam, ad quam gignendam satis est certitudo cōiecturalis. Id autem ita esse perspicuum est ex verbo Græco, Nam *πέπεισμαι*, significat proprie persuasus sum, siue confido; Nam comment. Ambrosij hoc loco, & S. Hier. in epist. ad Algasiam, q. 9. legunt: *Confido quia neque mors neque vita, &c.* & idem Apostolus in hac ipsa epist. c. 15. vtitur eodem verbo, cum dicit: *Certus sum fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, &c.* Et 2. ad Tim. 1. *Certus sum autem quod & in te.* Et Luc. 20. *Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse.* Denique ad Heb. 6. vbi nos habemus, *Confidimus de vobis meliora*, habetur Græce *πεπείσμεθα.* Quis autem ita desiperet, vt diceret Apostolum certum fuisse ex fide, omnes Romanos plenos fuisse dilectione & scientia? Illa igitur est vis eius verbi in omnibus locis citatis, vt significet persuasionem & confidentiam, quam possumus habere ex varijs coniecturis, quamuis ea non sit eiusmodi, vt omnem formidinem prorsus excludat. Vide aliam expositionem huius loci apud Augustin. in libro de moribus Ecclesiæ, cap. 11. & seq.

OCTAVVM testimonium sumunt ex cap. 2. prioris

ad Corin. vbi legimus: *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus quæ donata sunt nobis.* A

Respondeo, Non loquitur Apostolus de notitia beneficiorum Dei, quæ in particulari ad hunc, aut illum pertinēt, sed de notitia beneficiorum, quæ Deus præparauit electis suis, qualia sunt imprimis hæreditas, & gloria regni cœlorum. Quam notitiam habemus per Spiritum Dei, qui in Scripturis ea reuelauit, non per spiritum huius mundi, id est, nō per sapientiam, & studium humanum. Nam paulo ante dixerat: *Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientia, annuncians vobis testimonium Christi.* Et infra: *Sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et infra cum dixisset: B *Et sciamus quæ donata sunt nobis*, subiecit continuo, *quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus.*

Nonum testimonium sumunt ex illo 1. ad Cor. 11. *Probet se vnusquisque, & sic de pane illo edat.*

Respondeo, Hæc discussio, atque probatio non exigit certitudinem fidei, sed qualem possumus ex ipsa nostræ conscientiæ examinatione consequi. Ille enim paratus dicitur ad percipiendam Eucharistiam, qui post discussionem non est sibi conscius alicuius criminis, quod per pœnitentiam expiare neglexerit, & neque fidem, aut charitatem, aut deuotionem tanto Sacramento debitam sibi deesse bona fide existimat. C

Decimum testimonium sumunt ex illo 2. ad Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. At gloria ista*, inquiunt, *inanis esset, nisi testimonium conscientia certitudinem infallibilem gigneret.*

Respondeo, testimonium conscientiæ magnam lætitiam adfert, sed non infallibilem certitudinem; non enim solum lætamur, & gloriamur de ijs rebus, quas certi sumus nos habere, vel habituros, sed etiā de ijs, quas vel nos habere confidimus, vel habituros esse speramus, quamuis non sine timore. Vnde etiam iubemur in Psal. 2. exultare cum tremore. Denique testimonium conscientiæ non parere certitudinem absolutam, testis est idem Apostolus, qui ait 1. ad Cor. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* D

Vndecimum testimonium sumunt ex illo 2. ad Cor. 13. *Vosmetipsos tentate, si estis in fide, an non cognoscetis vosmetipsos, quia Christus in vobis est, nisi forte reprobi estis?*

Respondeo, Loquitur Apostolus de præsentia Christi apud Corinth. non secundum gratiā gratum facientem, sed secundum potentiam, prouidentiam, & miracula, quæ apud illos faciebat. Alioqui enim cum idem Apostolus in toto eo capite & tribus precedentibus, eos reprehendat, & seueram vltionem comminetur, quomodo consequens esset, vt affirmare vellet omnes illos eo tempore iustos fuisse? E

Sed ex verbis præcedentibus perspicuum erit, de qua præsentia Christi apud Corint. loquatur Apost. *Ecce*, inquit, *tertio venio ad vos, in ore duorum, vel triū testium stabit omne verbum. Prædixi & prædico, vt præsens ijs, qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus. Quoniam si venero, iterum non parcam. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei.* Hoc est, vultis ne experiri animaduersionem Christi, qui per me tradat aliquos vestrum Satanæ, in interitum carnis? Nam etsi Christus secundum infirmitatem carnis crucifixus fuit, tamen nunc immortalis regnat per potentiam Dei, & quos vult punire potest.

Et mox adiunxit: *Nam & nos infirmi sumus cum illo, sed viuimus cum eo ex virtute Dei in nobis. Vosmetipsos tentare, &c.* id est, Nos quoque in vtraque, in infirmitate videlicet, & in pœnitentia Christo similes sumus; & ideo secūdum infirmitatem multa quotidie patimur, secundum potentiam, signa, & prodigia facimus, & ex auctoritate Christi omnem inobedientiam castigare parati sumus. Id quod vel ex vobis ipsis intelligere potestis. Nam si vos ipsi consideretis, & ea, quæ apud vos facta sunt, si quid fidei in vobis est, & non estis traditi in reprobum sensum, facile cognoscetis, Christū in vobis esse, & res vestras administrare, & ipsum esse, qui per ministerium nostrum tradit inobedientes Satanæ in interitum carnis. Hæc est Apostoli sententia, ex qua nihil omnino colligi potest pro certitudine gratiæ.

Duodecimum testimonium sumunt ex capite 3. ad Ephes. *Per quem habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* In Græco nomine fiduciæ est παῤῥησία, id est, audacia. *Audacia vero*, inquit Caluinus, *plus est quam certitudo. Igitur per fidem plus quàm certi sumus, nos esse gratos Deo, atque inde ad Deum audacter accedimus.*

Respondeo, Audacia non est certitudo, neque esse audacem, est esse certum, sed certitudo gignit audaciam. Itaque ex quadam certitudine summa, & infallibili audaces sumus. Cæterum ea certitudo nō est de iustitia nostra, sed de veritate mysteriorum fidei. Nimirum quia certissimi sumus ex fide Catholica, Christum pro nobis, natū, passum & mortuum esse, & eundem resurrexisse & ascendisse in cœlum, & nunc astare vultui Dei pro nobis, inde nos tanto intercessore freti, audemus confidenter accedere ad thronum gratiæ, & sperare à Deo indulgentiam, iustificationem, sanctificationem, & alia id genus beneficia. Itaque paralogismus Caluini in eo consistit, quod per fidem accipiat notitiam propriæ iustificationis, quam nō esse fidem, sed falsam persuasionem in primo libro copiose probauimus.

Tertiumdecimum testimonium sumunt ex epist. 1. S. Ioannis; nam in 3. c. sic legimus: *Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Et c. 4. *In hoc cognouimus, quoniam in ipso manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.* Et c. 5. *Scimus quoniam ex Deo sumus.* Et ibidem: *Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.*

Respondeo, PRIMVM: Illæ voces, *scimus*, & *cognoscimus*, non necessario includunt certitudinem fidei diuinæ. Dicimur enim etiam scire & cognoscere ea quæ ex signis & coniecturis colligimus. Deinde, quamuis B. Ioannes in prima persona loquatur, tamen sententiæ illæ generales sunt, non particulares: significant enim, eos translatos esse de morte ad vitam, qui diligunt fratres, & eos in Deo manere, & Deum in ipsis, qui habent in se spiritum Dei: & denique eos ex Deo esse, qui iuste & sancte viuunt. Loquitur autem S. Ioannes in prima persona, quia, bona spe confidebat, se vnum ex illis esse, qui diligunt fratres, qui habent spiritum Dei, & qui sunt ex Deo. Sicut etiam B. Paulus cum loquitur de prædestinatis, fere semper ita loquitur, quasi certus esset, non solum se, sed etiam illos omnes, ad quos scribit, in numero electorum fuisse, quia videlicet, id cupiebat, & sperabat.

Illud autem: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se*, non est ad propositum. Quoniam non loquitur sanctus Ioannes de testimonio nostræ iustificationis, sed de testimonio diuinitatis Christi. Di-

xerat enim paulo ante: *Hoc est testimonium Dei, quod maius est, quia testificatus est de filio suo.* Et mox subiungit: *Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se*, id est, retinet, & conseruat, & acceptat testimonium Dei, non de se, sed de filio Dei in se, qui autem non credit, non recipit hoc testimonium in se, & ideo mendacem facit eum, qui de filio testificatus est, cum dixit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.*

Vltimum testimonium sumunt ex illo 2. Pet. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.*

Respondeo, Hoc testimonium non adfertur à Lutheranis, & merito, quia cum eorum sententia manifeste pugnat. Ipsi enim certitudinem suã priorem operibus esse volunt, non posteriorem. Sed neque Catharinum hæc auctoritas iuuat. Non enim certitudo, quæ ex operibus nascitur, potest esse certitudo fidei, sed tantum coniecturalis, vt omittam quod Apostolus non tam loquitur de certitudine ex parte subiecti, quàm ex parte obiecti. Id enim monet, vt per bona opera certam, id est, ratam & firmã vocationem, & electionem faciamus. *Nam cum Deus nos elegerit, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate*, ad Ephes. 1. illi electionem suam confirmant, & certam reddunt, qui sancti & immaculati fieri student, & in charitate magis, ac magis, Deo adiuuante, proficiunt.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

Ex Patribus multa testimonia Catharinus adducit, quædam etiam hæretici, Kemnitius, & Caluinus.

Primvs est Dionysius Areopagita in lib. de diuinis nominibus, c. 7. prope finem, qui sic ait: *Nouit penitus is, qui veritati coniunctus est quam bene se habeat, etiamsi plures illum corripiant, quasi amentem.*

Respondeo, Fallitur Catharinus, existimans, loqui Dionysium de certitudine propriæ iustitiæ, cum ipse loquatur de certitudine Christianæ religionis, quæ stultitia eo tempore Gentilibus esse videbatur. Itaque sententia Dionysij est, pios Christianos omnino scire, & certos esse, quam bonum sit in Christiana religione viuere, quamuis propterea, vt stulti à mundi sapientibus arguantur. Et subiungit paulo post, sanctos martyres huic ipsi veritati quotidie libenter etiam cum vitæ periculo testimonium dare. Certe autẽ Sancti Martyres nõ pro sua iustificatione, sed pro Christi diuinitate mortem oppetebant.

Secvndvs est sanctus Basilius, qui in quæstionibus breuiter explicatis, q. 12. & 296. quærit: *Quomodo certificatur anima, quod Deus dimiserit ei peccata?* Et respondet. *Si contemplabitur ipsum in affectu eius, qui dixit, iustitiam odio habui, & abominatus sum.*

Respondeo, loquitur Basilius de certitudine coniecturali, quæ satis est ad animæ tranquillitatẽ. Alioqui enim certitudinem fidei diuinæ, non potest gignere quiquis affectus, & odium contra peccata, nisi Deus reuelare dignetur, affectum illum & odium esse purum & syncerum, atque ex vera Dei charitate, non ex solo pœnæ timore procedere.

Tertivs est sanctus Gregorius Nazianzenus, cuius testimonium adducit Kemnitius ex oratione de plaga grandinis: *Quis scit*, inquit, *nunquid conuertatur, & pœniteat, & relinquat post se benedictionem? at-*

A *qui manifeste hoc scio. Ego diuinæ clementiæ fiam fideiussor. Nam iram, quæ præter naturam ipsius est, remittet, & ad misericordiam, quæ secundum naturam eius est, conuertetur.*

Respondeo, Valde acutus est Kemnitius, qui videt argumenta etiam vbi non sunt. Quid enim hoc testimonium facit ad rem? affirmat vero Gregorius, se manifeste scire, Deũ esse clementem, & nullis vere pœnitẽtibus indulgentiam denegare. Et verba illa Prophetica: *Quis scit si conuertatur, &c.* non falsa esse contendit, sed exponit, docens, dubitationem illam non pertinere ad ipsum Deum, quasi is nõ velit pœnitẽtibus veniam dare. Nusquam autem Gregorius
B dicit, se manifeste scire, omnes qui videntur pœnitentiam agere, ex animo illam agere, neq; si fideiussorem nostræ pœnitentiæ, quam perfecte scire non poterat, sed diuinæ clementiæ, cuius ex diuinis litteris certissimus erat, offerre non dubitat.

Qvartvs est sanctus Ioannes Chrysostomus, cuius illa verba Catharin. profert ex hom. 14. in epist. ad Rom. *Quando vero Spiritus testatur, quænam relinquitur ambiguitas?* Et infra: *Suprema illa essentia, quæ & hoc ipsum largitur, quod promittit, atque adeo orare etiam iussit, testimonium perhibente, quisnam, de dignitate hac deinceps dubitare audebit?*

Respondeo, S. Ioannes Chrysostomus explicat verba B. Pauli, de testimonio, quod Spiritus sanctus perhibet, dum efficit in nobis, vt clamemus *Ab-*
C *ba Pater.* Ex quo testimonio certissime colligitur, eos qui vere, & ex corde dicunt, *Abba Pater*, esse filios Dei. Nã ista vox est à Spiritu sãcto, qui nulla ratione falli potest. At non dicit Chrysostomus, omnes qui dicunt, *Abba Pater*, ex corde, & sicut oportet, illud dicere, ac per hoc non affirmat Chrysostomus omnes qui dicunt, *Abba Pater*, hoc dicere, impulsos à Spiritu sancto, & proinde esse filios Dei. Itaque Chrysostomi sententia conditionata est, nõ absoluta, generalis, non particularis.

Qvintvs est S. Cyrillus li. 10. in Ioan. c. 3. qui sic ait: *Cum non recte à discipulo verba sua intellecta Christus videret, repetit rursus quod dixit, dilucideque docet, non solum cognitione ista communi, amicis suis se manifestaturũ,*
D *sed excellentiori quodam fulgoris modo: Nam rudiores ab impio idolorum cultu cognitionem Dei vocati, solummodo per fidem discunt, quod vnus Deus, qui nos creauit, colendus est. Qui vero omni virtute mentem suam purgando apti iam ad maiora facti sunt, Spiritus illuminatione recepta, oculis animi habitantem in se Deum videbunt.*

Respondeo, Nulla est in hoc difficultas. Nam loqui videtur S. Cyrillus de notitia beata, quæ obtinebitur post hanc vitã, vt ex c. 1. & 2. intelligi potest. Proinde non distinguit rudiores à perfectoribus, id est alios ab alijs in hac vita; sed eosdẽ ipsos rudiores in hac vita à seipsis perfectioribus in alia. Deinde, si loqueretur de notitia solius hui⁹ vitæ, diceremus, eum non prædicare certitudinem fidei, sed notitiam maiorem, quam vulgus habere consueuerit.

E Iam vero ex Latinis Primvs, quem adducunt, S. Cyprianus est. Cuius auctoris duo loca profert Catharinus, vnum Kemnitius. Primvs locus est in lib. aduersus Demetrianum, vbi sic legimus: *Viget apud nos spei robur, & firmitas fidei. & inter ipsas sæculi labentes ruinas erecta mens, & immobilis virtus, & de Deo suo semper anima secura.*

Secvndvs locus est in sermone de cœna Domini, vbi Cyprianus dicit, animam fidelem in perceptione Eucharistiæ mirabiliter affici dum videt, quod Deus condonet, & quid etiam donet. Et addit, *se donatam & sanctificatam agnoscens fletibus se abluit, & lachrymis se baptizat.*

TERTIVS locus est in lib. de mortalitate, vbi hæc habentur verba: *Quis hic anxietatis, & sollicitudinis locus est? quis inter hæc trepidus, & mæstus est, nisi cui spes & fides deest? eius enim est mortem timere, qui ad Christum transire nolit. Eius est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim: Iustus ex fide viuit, si iustus es, fide viuis, si vero in Deum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris, amplecteris?* Item ibidem: *Deus tibi de mundo recedenti immortalitatē pollicetur, & tu dubitas? hoc est, Deum omnino non nosse, hoc est, Christum credentium Magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est, in Ecclesia constitutum, fidem in domo fidei non habere.*

Respondeo, primum testimonium omnino gratis adducitur. Fatemur enim apud omnes pios vigere spei robur, & fidei firmitatem, & animam de Deo suo semper esse securam. Sed negamus, inde sequi, vt certi sint certitudine fidei, de sua iustitia: vt enim securi de Deo viuamus, satis est, si certi simus, Deum fidelem esse in omnibus verbis suis, & non deserere suos, nisi prius ipse deseratur ab illis.

Alterum quoque testimonium non docet agnitionem certam certitudine fidei, sed experimentalem, & coniecturalem, quę non ex testimonio, id est, ex verbo aliquo Dei, sed ex infusa diuinitus lætitia, & suauitate oritur.

TERTIVM testimonium pugnat aduersus eos, qui de promissionibus Dei dubitant, id est, qui non satis firmiter credunt, parata esse gaudia sempiterna diligentibus Deum, & spem talem non gerunt qualis requiritur, & ideo nimis anxie mortem timent, & fugiunt. Nos autem non negamus, oportere fidem certissimam, quæ dubitationem prorsus excludat, habere de diuinis promissionibus, & spem etiam talem ac tantam, quæ desiderium moriendi pariat, quamuis ea spes cum timore coniuncta esse debeat propter incertitudinem dispositionis nostræ, vt hoc modo seruiamus Domino in timore, & exultemus ei cum tremore.

Reprehendi autem à S. Cypriano trepidationem natam ex incredulitate, perspicuū est, Tum ex verbis citatis, Tum etiam clarius ex verbis interiectis inter duo testimonia allegata. Sic enim loquitur Cyprianus: *Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit futura esse, quæ promittit Deus. Si tibi vir grauis, & laudabilis aliquid pollicereretur, haberes vtique pollicenti fidem; nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas?*

At, inquiet Kemnitius, *hoc est, quod nos dicimus, diuinæ promissioni fidem esse habendam etiam in particulari, vt ad nos pertinet, & per hoc nihil esse dubitandum de remissione peccatorum, vel æterna salute.* Respondeo, Diuinæ promissioni etiam in particulari fides habenda est, quantum pertinet ad veritatem promittentis. Et hoc dicit S. Cyprianus, & probat similitudine allata grauis alicuius & laudabilis viri.

Cæterum ex parte dispositionis nostræ, sine qua non iustificamur, potest locū habere formido. Promissio enim remissionis peccatorum, & salutis, non absoluta, vt Kemnitius somniat, sed conditionata, & ab operibus pendet, vt ipse S. Cyprianus multis in locis docet, ac præsertim in serm. 5. de lapsis, vbi inter alia sic loquitur: *Putas*, inquit, *tu Dominum cito posse placari? putas eum facile misereri tui? orare oportet impensius, & rogare; diem luctus transigere, vigilijs noctes, & fletibus ducere, tempus omne lachrymosis lamentationibus occupare, stratos solo adhærere cineri, in cilicio, & sordibus volutari, &c.*

Ergo cum ipse idem Kemnitius affirmet, Catholicos ideo dicere incertitudinē iustificationis, quia existimant eam pendere à conditione operum pœnitentiæ; quamuis non dubitent de promissionibus ex parte Dei; cogatur omnino, nisi secum pugnare velit, concedere, S. Cyprianum non docuisse certitudinem fidei habendam de remissione peccatorum absolute, sed tātum ex parte Dei, cum tam aperte idem Cyprianus doceat iustificationem ab operum pœnitentiæ conditione pendere.

SECVNDVS ex Latinis, quem adducit Kemnitius, est sanctus Hilarius, cuius hæc verba citat ex commentar. in capit. 5. Matthæi: *Regnum cælorum, quod Dominus in se esse positum est professus, vult sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate sperari. Alioqui iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua.*

Respondeo, Hoc testimonium verissimum est, sed ad rem propositam nihil pertinet. Non enim loquitur S. Hilarius de fide propriæ iustificationis, quasi vnusquisque sine ambiguitate credere debeat, sibi remissa esse peccata; sed de fide resurrectionis corporum, nisi quæ certissima sit, ita vt omnem dubitationem excludat, spes quoque nulla esse poterit. Quomodo autem iustificabitur ex fide, qui fidem verbo Dei resurrectionem futuram protestanti non habet? aut quomodo regnum Dei consequetur, qui illud venturum esse non sperat?

Loqui vero sanctum Hilarium de fide dogmatica resurrectionis, intelliget quicunque locum illum allegatum consulere voluerit. Dixerat enim paulo ante, quosdam ob præsentium delectationem, & futurorum desperationem fieri negligentes. Ac deinde in sequentibus explicauerat, desperationem futurorum inde nasci, quod nonnulli adduci non possunt, vt credant, corpora mortuorum esse resurrectura. Inde postea subiunxit, regnum cœlorum sine ambiguitate sperandum, & quia spes oritur ex fide: addiderat, iustificationem nullam futuram, si fides ipsa sit ambigua.

TERTIVS est sanctus Ambrosius, cuius duo testimonia profert Catharinus, Vnum ex lib. 4. de Sacramentis, capit. 2. vbi dicit, animam post Baptismum susceptum, videre se à peccatis esse mundatam. Alterum ex sermone 5. vbi sic loquitur Ambrosius: *Quisquis illi fermento Christi adhæserit, efficitur, & ipse fermentum, tam sibi vtile, quàm idoneus vniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus.*

Respondeo, in priore loco docet Ambrosius animam videre seipsam esse mundatam, quoniam ita sibi persuadet, tum ex certa fide virtutis Baptismi, tum ex bona spe, quam de sua dispositione gerit. In eo vero fallitur Catharinus, quod vbicunque legit, *videre*, *scire*, *cognoscere*, & similia verba, continuo interpretatur de notitia fidei diuinæ: cum tamen ea verba multis alijs modis accipi queant, & soleant.

In posteriore loco loquitur de certitudine conditionali, non absoluta, vt sensus sit, eum qui adhæret Christo, certum esse de sua salute, & de aliorum acquisitione, si Christo vere adhæreat, & in illo permaneat: quomodo loquitur Apostolus cum Timoth. scribit: *Hæc faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.* Non loqui autem Ambrosium de certitudine absoluta, perspicuum est, quia non solum dicit, hominem fore certum de sua salute, sed etiam affirmat, eum fore securum de aliorum acquisitione. At ne Catharinus quidem dixerit, hominem iustū certitudine fidei diuinæ absolute esse de aliorum acquisitione securum.

QVARTVS est sanctus Hieronymus, cuius te-

stimonium adferunt ex comment. ad ca. 6. ad Galat. tractans enim Hieronymus illa verba: *Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris*, obijcit ipse sibi: *Ergo iustus, qui de sua certus est mente, qui scit se non posse labi, non debet instruere peccatorem in spiritu lenitatis.* Admittit igitur Hieronymus, aliquos esse ita perfectos, vt certo sciant, se non posse labi.

Respondeo, Non negamus esse quosdam, qui ex multis victorijs contra aliqua vitia probabilem certitudinem perseuerantiæ sint adepti. Nam qui ad senectutem virgines peruenerunt, quod exemplum Hieronymus adfert, non immerito certi, ac securi dici possunt de sua continētia. Non enim probabile est, vinci posse in senectute, qui in adolescentia carnis petulantiam adeo gloriose vicerunt.

Nihil autem pugnat hoc testimonium cōtra sententiam nostram, Tum quia S. Hieron. loquitur de certitudine in aliquo certo genere virtutis, non absolute de iustificatione; Tum quia non loquitur de certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, sed de certitudine coniecturali, atque humana.

Quintus est S. Augustinus, cuius vnum testimonium profert Caluinus, duo Kemnitius, multa Catharinus.

Primvs igitur locus est in tractatu super Psalmum octuagesimum octauum: *Hoc dixit Deus, hoc promisit Deus, si parum est, hoc iurauit. Quia ergo non secundum opera nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione prædicare, de quo non potest dubitare.*

Respondeo, est argumentum hoc in specie magnum, in rei veritate nullum. Nam nō loquitur sanctus Augustinus de verbo, aut iuramento Dei, quod iste, aut ille sit iustus, sed quod Christus sit perpetuo regnaturus in Ecclesia. Explicans enim versiculum illum: *Iuraui Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuum*: ait: *In æternum regnabit Christus in sanctis suis, hoc dixit Deus, hoc promisit Deus, &c.* Et quis credat sanctum Augustinū dicturum fuisse. Nemo debet cum trepidatione prædicare, si de prędicatione propriæ iustitiæ loqueretur? an non fuisset hoc ad iactantiam homines exhortari? igitur de regno Christi perpetuo, cuius absoluta est promissio, nec vllo modo pendens ex operibus nostris, nemo debet cum trepidatione prædicare, de quo non potest sine perfidia dubitare.

Secvndvs locus est in serm. 28. de verbis Domini: *O homo, faciem tuam non audebas attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subito accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius. Ideo præsume non de operatione tua, sed de gratia Christi. Non ergo arrogantia est, sed fides, prædicare quod accepisti, non superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lauacrum genuit, qui te per filium redemit, & dic, Pater noster.*

Respondeo, Hæc omnia libenter amplectimur, asserimus, prædicamus, nec videre possumus, qua in re sententiæ nostræ repugnent. Non enim hortatur Augustinus recens baptizatos, vt certo credant, sibi remissa esse peccata ea certitudine, qua credūt Christum esse Deum; id est certitudine fidei diuinę, sed vt confidāt, se per Baptismum iustificatos, & filios Dei effectos, & ideo cum fiducia oculos ad Patrē attollant & dicāt: *Pater noster.* Ad hanc enim fiduciam gignendam abunde sufficit fides, qua certissime credimus per Baptismum rite collatum, & susceptū omnia peccata deleri, & gratiam iustificationis infundi, & præterea bona conscientia, quæ non reprehendat cor nostrum de obice diuinæ gratiæ posito, id est, de effectu aliquo erga peccatum. Itaque nos ipsi, qui contendimus, non posse quenquam sine peculiari reuelatione, certo scire, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata, tamen quando Sacramenta percepimus, & cor nostrum non reprehendit nos, magna cum fiducia, & securitate dicimus, *Pater noster.*

Tertivs locus est in tractatu 22. super Ioannem: *Oportet omnes nos exhiberi ante tribunal Christi, & tu tibi audes promittere, quod in iudicium non venies? Absit,* inquis, *vt hoc ego mihi promittere audeam: sed credo promittenti. Saluator loquitur, veritas pollicetur, ipse dixit mihi, qui audit verba mea, & credit ei, qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit. Ego audiui verba Domini mei, credidi. Iam infidelis cum essem, factus sum fidelis, sicut ipse monuit, transij de morte ad vitam, ad iudicium non venio, non præsumptione mea, sed promissione ipsius.*

Respondeo, Ex promissione Christi potest vnusquisque, vt sanctus Augustinus recte docet, colligere, se transisse de morte ad vitam, & in iudicium non esse venturum. Cæterum, quæstio est, qua certitudine id possit colligere, id enim Augustinus non explicat. Nos vero dicimus, id eum posse colligere certitudine infallibili, planeque diuina, si promittentis fidelitas attendatur. sin autem consideretur dispositio propria, non maiorem certitudinem illi damus, quam coniecturalem. Quoniam promissio Christi non absoluta, sed conditionalis est. Non enim dixit absolute Christus tu, in iudicium non venies, aut ille in iudicium non veniet: sed *qui audit verba mea, & credit ei, qui misit me, in iudicium non veniet.* Vtrum autem ego verba eius, sicut oportet, audierim, & crediderim, mihi ipse non dixit, sed experientiæ meæ, quæ fallax esse potest, credere me oportet.

Qvartvs locus est super Psal. 149. *Est ergo modus gloriandi in conscientia, vt noueris fidem tuam esse sinceram, vt noueris spem tuam esse certam, vt noueris charitatem tuam esse sine simulatione.*

Respondeo, Loquitur sanctus Augustinus de notitia humana, & coniecturali, quæ sufficit ad gloriam conscientiæ, de qua dicit Apostolus 2. ad Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Nam ibidem admonet Augustinus, cum hac notitia & gloria, posse consistere peccatum occultum, & ideo scriptum esse Prouerbiorum 20. *Quis gloriabitur mundum se esse à peccato? sed quoniam*, inquit, *multa sunt adhuc, quæ possunt forte offendere oculos Dei, lauda eum qui ista tibi donauit, tunc perficiet, quod donauit, id est, lauda eum, quod scias te multa peccata non fecisse, & non habere, & ipse dabit etiam vt auferantur, si quæ habes occulta.*

Qvintvs locus est in sermone sexto de verbis Apostoli fere extremo: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ecce adiuuante ipsius misericordia spiritum Christi habemus, ex ipsa delectatione iustitię integra fide, Catholica fide, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus.*

Respondeo, Hunc locum, quem tanti fecit Catharinus, vt diceret, per eum planè obstrui ora omnium aduersariorum, dico nihil omnino cōcludere, si ambiguitas sententiæ tollatur à medio. Illud enim *Catholica fide*, non debet referri ad modum cognoscendi, sed ad signum, & coniecturam. Non enim significauit S. Augustinus nos Catholica fide cognoscere, Spiritum Dei esse in nobis; quasi Spiritum Dei esse in nobis, sit obiectum fidei Catholicæ: Sed dicit, nos ex fide Catholica, quam habere nos experimur, tanquam ex quodam signo colligere posse, Spiritum Dei esse in nobis.

Hanc autem esse mentem sancti Augustini euidenter probamus ex eo, quod idem Augustinus coniungit cum fide Catholica delectationem iustitiæ, dicens: *Ex ipsa delectatione iustitiæ, integra fide, Catholica fide, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus.* Nam vel particula ex, refertur etiam ad fidem Catholicam, vel non refertur: si refertur; tunc sensus iste erit, ex delectatione iustitiæ, & ex Catholica fide, tanquam duobus signis, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus. Si non refertur; iste erit sensus, ex delectatione iustitiæ, tanquam ex quodam signo cognoscimus fide Catholica, Spiritum Dei esse in nobis. Hic autem sensus absurdissimus est & repugnātiā inuoluit, quomodo enim Catholica fide cognoscimus, si ex iustitiæ delectatione cognoscimus? fides enim Catholica, in diuina reuelatione, non in nostra delectatione niti debet. Itaque idem est, ac si diceret, sentētiam aliquam se certissima demonstratione concludere ex argumento topico. Prior igitur sensus qui verus est, Augustino tribui debet.

Adde, quod cum Tridentinum Concilium, ipso etiam Catharino teste, definiat, nōn posse haberi de propria iustitia certitudinem fidei Catholicæ, si Augustinus diceret contrarium, vt iam videtur Catharinus velle, pugnaret Concilium cum Augustino, & Catharinus cum Concilio. Quæ si Catharinus concedere non audet, non dicat etiam eo testimonio obstrui ora contra sentientium.

SEXTVS locus est in tractatu septuagesimo quinto, super Ioannem: *Tunc erit, vt possimus videre quod credimus. Nam nunc est in nobis, & nos in illo. Sed hoc nunc credimus, tunc etiam cognoscemus. Ergo* (inquit Cathari nus) *nunc fidei certitudine certi sumus, Christum esse in nobis, & nos in illo.*

Respondeo, Ita est, sed Christum esse in nobis, & nos in illo, non significat in me, aut in te, in particulari esse Christum per gratiam iustificātem, sed significat Christum esse in Ecclesia, vt caput in corpore, & Ecclesiam esse in Christo, vt corpus in capite.

SEPTIMVS locus est in lib. 13. de Trinit. cap. 1. *Fidem ipsam videt quisque esse in corde suo, si credit, vel non esse, si non credit.* Et lib. 8. cap. 8. *Qui diligit*, inquit, *fratrem, magis nouit dilectionem, qua diligit, quam fratrem, quem diligit.*

Respondeo, loquitur sanctus Augustinus de actione credēdi & diligendi. Certissimi enim sumus nos credere & diligere, quando credimus & diligimus, sed vtrum actus illi sint, quales oportet, & vtrum ex habitu proficiscantur, sine reuelatione sciri non potest.

OCTAVVS locus est in tractatu super epistolam Ioannis, *Nemo interroget hominem, redeat ad cor suum, si ibi inuenit charitatem, securus sit, quia transijt à morte ad vitam.*

Respondeo, Charitas sine vlla dubitatione viuificat, & ideo si quis illam inueniat in corde suo, securus merito esse potest. Cæterum quamuis possit vnusquisque in corde videre actum dilectionis, tamen (vt dixi) non potest certo cognoscere, sitne ille actus veræ charitatis, an non. Proinde poterit quidem securus esse, quoniam ad hoc sufficit certitudo moralis, non tamen certus erit certitudine fidei, cui falsum nulla ratione subesse possit.

NONVS locus est in libro de pœnitentiæ medicina, cap. 2. *Dimitte nobis debita nostra, non dicimus pro ijs peccatis, quæ remissa credimus in Baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus.*

Respondeo, Illud (*credimus*) positum est pro eo quod est, existimamus, cēsemus, arbitramur. Vnde in lib. 2. aduersus Cresconium, ca. 28. eandem sen-

A tentiam idem Augustin. repetens, vsus est verbo, *confidimus. Dimitte nobis*, inquit, *debita nostra, non dicimus, pro ijs debitis, quæ semel in Baptismo dimissa esse confidimus.* Illud autem, *nisi de ipsa fide dubitemus*, ideo positum est, quoniam si quis dubitet, an in Baptismo peccata omnia deleantur, de ipsa fide Baptismi dubitare censebitur, nō quod fieri non possit, vt vel propter defectum intentionis ministri, vel propter indispositionem suscipientis non sint deleta peccata, sed quia vt plurimum nulla est rationalis caussa dubitandi de intentione vel dispositione, quod attinet ad Baptismum rite ministrandum & suscipiendum; & ideo siquis dubitet de ipsa efficacia Baptismi, hoc

B est, de fide Catholica dubitare videbitur.

Dices, ergo talis certitudo haberi debet de remissione peccatorum in Baptismo, vt omnem dubitationem prorsus excludat.

Respondeo, ita esse, si per dubitationem intelligas eam animi dispositionem, per quam neutri parti assentiri quis audet, illi enim dubij proprie sunt, qui ita fluctuant, vt nihil decernere audeāt. At si per dubitationem intelligas formidinem, quam interdum habemus de contraria parte, etiamsi vni parti assentiamur, nego talem certitudinē haberi debere, quæ dubitationem, id est, formidinem prorsus excludat. S. autem Augustinus dicit, eos dubitare de fide, qui dicunt, *Dimitte nobis debita nostra*, pro ijs peccatis, quæ in Baptismo dimissa esse confidere debent,

C quoniam qui orant pro illis peccatis, videntur esse dubij priore modo, ac per hoc anxij & fluctuantes, quæ fluctuatio non præsumitur nasci, nisi ex defectu fidei de efficacia Sacramenti, vt dictum est.

DECIMVS locus est in tractatu super Psal. 85. *Dicat vnusquisque fidelium, sanctus sum, non est ista superbia elati, sed confessio non ingrati.*

Respondeo, dicat sane vnusquisque fidelium, qui nihil sibi conscius est, ex bona spe, sanctus sum. Nam ex fide diuina non potest hoc dicere, nisi hoc ipsum Deus ei reuelauerit. Alioqui falsa esse posset fides, cum facile fieri possit, vt aliqui sanctos se esse credant & non sint.

Sextus est sanctus Leo in serm. 2. de festo Paschæ:

D *Discutiant se fidelium mentes, & intimos sui cordis affectus vera examinatione dijudicent, vt si depositum aliquid in conscientiis suis de fructibus charitatis inuenerint, Deum sibi inesse non dubitent.* Et idem habet in serm. 8. de Epiphania.

Respondeo, eadem est sententia S. Leonis, quæ S. Augustini in tractat. 5. in epist. Ioannis. De quo loco paulo ante loquuti sumus.

Septimus est sanctus Gregorius in primo libro Dialogorum, capite primo: *Mens quæ sancto Spiritu impletur, habet euidentissima signa sua, virtutes scilicet & humilitatem, quæ si vtraque perfecte in vna mente conueniunt, liquet, quod de præsentia sancti Spiritus testimonium ferant.*

Respondeo, loquitur sanctus Gregorius de euidentia signorum, quæ quamuis tanta sit, quanta

E esse potest, semper tamen est euidentia signi, id est, coniecturalis; ac per hoc certitudinem efficit coniecturalem, non fidei diuinæ. Deinde, non videtur loqui sanctus Gregorius de notitia, quam vnusquisq; habet de se, sed potius quā habet de alijs, in quibus videt cum summis virtutibus humilitatem esse coniunctam.

Octauus est S. Anselmus in comment. ad cap. 8. ad Rom. *Per hoc, quod Spiritus sanctus charitatem nobis infundit, quia nos facit imitatores esse diuinæ bonitatis, vt diligamus inimicos, euidenti testimonio declarat mentis nostræ, nos esse filios Dei.*

A Respondeo, loquitur de euidentia signorum, vt paulo ante dicebamus, signum enim omnium maximum gratiæ Dei, est dilectio, ac præsertim inimicorum.

Nonus est sanctus Bernardus, quem pro sententia sua omnes adducunt, Lutherus, Caluinus, Philippus, Bucerus, Kemnitius; & ex Catholicis Catharinus. Is igitur in serm. 1. de Annunciatione Dominica, habet hæc verba: *Si credis peccata tua non posse deleri, nisi ab eo, cui soli peccasti, & in quẽ peccatũ non cadit, bene facis, sed adde adhuc vt credas, quia per ipsum tibi peccata donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus, dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.*

B Respondeo, S. Bernardus in eo sermone, proponit explicanda illa verba Psalmi, *vt inhabitet gloria in terra nostra.* Et statim in ipso principio, dicit hanc gloriam esse illam de qua loquitur Apostol. 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Deinde docet, hoc testimonium cõscientiæ, esse testimonium, quod perhibet Spiritus sanctus in corde nostro, non testimonium, quod ipsi perhibemus de nobis. Et addit, esse testimonium triplex, de remissione peccatorum, de meritis vitæ æternæ, de electione ad gloriam.

Vt autem quis habeat hoc testimonium triplex, & possit dicere: *Gloria nostra hæc est, &c.* Tria necessaria esse demonstrat.

C PRIMVM est, vt quis credat, non posse haberi remissionem peccatorum, neque merita, neque vitam æternam, nisi per gratiam Dei. Et de hoc primo non est quæstio, certum enim est, hoc debere credi fide Catholica.

SECVNDVM est, vt quis credat, per Christum sibi indulgeri peccata, donari merita, & paratam esse vitam sempiternam. De hoc secundo, quæstio est, quo pacto intelligi debeat.

Aliqui ex Catholicis dicunt, sanctum Bernardum non loqui de fide Catholica, sed de fide quæ haberi potest ex coniecturis & signis, vt sensus sit debere hominem sibi persuadere & confidere sibi remissa esse peccata, non tamen id certo credere certitudine fidei diuinæ. Sed hæc responsio non videtur solida, Tum quia S. Bernardus eadem voce (*credendi*) vti-

D tur, cum dicit, credendum esse, non posse deleri peccata, nisi per gratiam, & cum dicit, credendum esse per Christum remitti peccata; & in priore sententia sine dubio loquitur de fide Catholica, nõ de persuasione ex signis, neque credibile est, eum intra duas lineas æquiuocatione vti voluisse: Tum, quia mox adiũgit de hac fide, qua credimus, nobis per Christum remitti peccata, *Sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.* At certe non iustificamur per illam persuasionem ex signis, sed per veram & Catholicam fidem.

E Dico igitur, sanctum Bernardum loqui de fide Catholica, qua credimus Deum velle nobis peccata remittere, & re ipsa ex parte sua remittere, modo conditio impleatur, de qua paulo post dicemus, non autem loqui de fide, qua absolute, & sine respectu dispositionis credamus nobis peccata remitti, vt hæretici somniant. Id autem probo.

PRIMVM, quoniam S. Bernardus sicut dicit, credendum esse nobis remitti peccata, ita etiam dicit in eodem loco, credendum esse nobis donari merita, & paratam esse vitam æternam, at idem Bernardus in epist. 107. & in sermone 1. de septuagesima, & alibi, disertis verbis dicit, de vita æterna consequenda spem nos habere, non securitatem.

Deinde, idem Bernardus probare volens, nos debere credere, peccata per Christum nobis remitti, merita donari, & vitam æternam esse paratam, dicit, argumenta validissima esse Christi mortem, resurrectionem & ascensionem. At hæc argumenta vere validissima sunt ad probandum, Deum velle peccata remittere, & ex parte sua re ipsa illa remittere, & merita donare, & vitam æternam parare. Non enim Christus mortuus est, resurrexit & ascẽdit, vt ostenderet sine sua gratia non posse deleri peccata, haberi merita & vitam æternam, sed vt ostenderet se velle ista omnia præstare, & re ipsa ex parte sua iã præstare. At non probant hæc argumenta nobis in particulari, sine vlla dispositione ex parte nostra, dimitti peccata, donari merita & vitam æternam. Nam si ita esset, omnes homines iustificarentur & saluarentur, quia pro omnib⁹ Christus mortuus est & resurrexit.

TERTIO, idem Bernardus paulo post (vt mox dicemus) aperte docet, multas conditiones ex parte nostra requiri, vt iustificemur & saluemur: non igitur docet, credendum esse absolute, nobis remitti peccata, donari merita, & vitam æternam.

Adde vltimo, quod cũ Bernardus antea loquutus esset de potentia Dei, cum dixit, necessarium esse credere, non posse deleri peccata, haberi merita, & vitam æternam, nisi per gratiam Dei; recto ordine adiungit, credendum esse secundo loco, Deum velle delere peccata, donare merita, & vitam æternam, vt habeamus primo testimonium potentiæ, secundo testimonium voluntatis. Atque hæc de secundo.

TERTIVM, quod necessarium esse demonstrat S. Bernardus, est, vt nobis applicetur in particulari remissio peccatorum, & merita donentur, & spes vitę æternæ conferatur, vt non solum habeamus testimonium potentiæ, & voluntatis, sed etiam executionis. Et in hoc tertio non dicit Bernardus, credendum esse, sed potius experiendum an habeamus conditiones, quæ requiruntur. *Sic ergo* (inquit, loquens de applicatione in particulari) *inhabitat hæc gloria etiã hic in terra nostra, si misericordia, & veritas obuient sibi, & sese iustitia & pax osculentur. Præueniente siquidem misericordia, vt veritas nostræ cõuersionis occurrat, necesse est, vt de cætero sanctimoniam sectemur & pacem, sine qua nemo videbit Deum. Vbi enim compungitur quis, tunc eum misericordia præuenit, sed nequaquam ingreditur, donec ei veritas confessionis occurrat. Et hoc quidem, vt declines à malo. Iam vero vt facias bonum, in tympano, & choro tibi psallendum est, vt ipsa mortificatio carnis tuæ, & pœnitentiæ fructus, ac iustitiæ opera in vnitate & concordia fiant.* Et infra: *Sane quisquis ille est, in quo misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculata sunt, secure glorietur, sed in eo qui sibi testimonium perhibet in spiritu vtique veritatis.* Hæc ille.

Vides igitur sanctum Bernardum non docere absolute credendum esse sine respectu operum, nobis remitti peccata; sed eum requirere conditionẽ conuersionis, confessionis, fructuum pœnitentiæ, & similium operum, ex quibus, vt ex signis quibusdam gignitur persuasio & securitas gratiæ, nõ tamen certitudo fidei Catholicæ, vel diuinæ. Hunc locum fusius explicare volui, quoniã ex verbis huius sermonis perperam intellectis, duxit originem perniciosa illa hęresis de fide speciali, quæ magnam partem Septentrionis infecit.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrum, multas quoque rationes colligunt aduersarij.

PRIMAM

Primam rationem ducunt ab exemplis sanctorum, qui certi fuisse narrãtur de sua iustitia. Enumerant Kemnitius, & Catharinus Sanctos Patriarchas, Abel, Henoch, Noe, Abraham, & similes, quos ipsa Scriptura commendat.

Sed facilis est responsio. Primvm enim pauci illi viri, & ij valde eximij: fortasse peculiari reuelatione certi fieri meruerũt de gratia, quam apud Dominum inuenerunt. Certe ad Abraham manifeste dictum esse legimus Genes. 22. *Nunc cognoui, quod timeas Dominum*, id est, nunc te cognoscere feci, quod verus sis cultor & amator Dei. Sic enim exponit S. Augustinus quæst. 57. & 58. in Genesim, ex quo intelligimus, non esse commune omnibus iustis, vt se iustos esse certo sciant. Quandoquidem Patriarcha Abraham, tot annis pie Deo seruierat, & tamẽ tunc solum audire meruit. Nunc cognoui, quod timeas Deum, quando ad imperium Dei vnigenitum filium immolare decreuit. Deinde, Scriptura dum sanctos commẽdat, & eorum iustitiam & virtutes laudat, nos certos reddit, quibus id vtilissimum erat, potius quàm illos.

Secvndam rationem petunt Kemnitius & Caluinus à veritate promissionum. Deus enim, qui mentiri non potest, gratiam promisit non solum in genere omnibus, sed etiam in particulari singulis. Id enim sonant illa verba Zachariæ 9. *Ecce Rex tuus venit tibi.* Et Lucæ duodecimo: *Complacuit patri in te.* Addit Caluinus in Antidoto confirmationem ex Concilio Tridentino: *Concilium sessione 6. cap. 9. monet, vt nemo dubitet de efficacia passionis Christi, at nunquid in aere,* inquit Caluinus, *locanda est ista efficacia? Si efficax fuit Christi passio, certe mihi & tibi fuit efficax, non Idea Platonica.*

Respondeo, multa de hac re diximus in primo libro, ideo breuiter nunc respondemus, Primvm promissiones allegatas non esse particulares, sed generales. Illud enim, *Ecce Rex tuus venit tibi*, dicitur filię Sion, id est, toti Ecclesiæ. Et illud, *Complacuit patri in te*, dicitur toti gregi pusillo, id est, eidem Ecclesiæ. Deinde addimus, promissiones istas posse quidem etiam applicari singulis in particulari, sed tunc esse conditionatas, non absolutas. Non enim quæ promittuntur Ecclesiæ, conueniunt singulis hominibus, nisi illi per fidem & charitatem incipiãt esse mẽbra viua corporis Ecclesiæ, immo nisi prius renascantur ex aqua & Spiritu sancto, & postea seruent omnia quæ mandata sunt.

Tertiam rationem sumunt iidem ab efficacia & proprietatibus fidei & spei. Scriptura enim tribuit fidei πληροφορίαν, id est, plenissimam certitudinem, ad Hebr. 10. Item vt sit coniunctio & hypostasis, ad Hebræos 11. Et Iacobi 1. Fidei opponitur hæsitatio. Præterea ipsi etiam spei tribuitur firmitas & certitudo, imo & πληροφορία, ad Hebr. 6. vbi etiam comparatur anchoræ propter stabilitatem & immobilitatem: Igitur promittenti Deo remissionem peccatorum debet homo firmissime, ac certissime credere & confidere, sibi remitti peccata. Alioqui fides & spes dubię esse possent.

Respondeo, quod attinet ad Fidem, nulla est in hac parte difficultas. Fides enim certissima est. Neque vllus vnquã Catholicus, dixit fidem non esse certã, aut posse dubitari, vel cum formidine assentiri, in ijs, quæ ad fidem pertinent. Sed paralogismus aduersariorum in eo positus est, quod assumunt remissionem peccatorum, siue iustificationem vniuscuiusque, ad fidem proprie dictam pertinere, quod falsum esse ostẽdimus in primo libro: neque possunt aduersarij vllum argumentum, non solum vere solidum, sed neque in speciem solidum contra proferre.

Quod autem attinet ad spem, fatemur eam quoque esse debere certissimam, sed in suo genere. Alia enim fidei, alia spei certitudo est. Duplex igitur in spe certitudo cõsiderari potest, vna, ex parte voluntatis, altera, ex parte intellectus. Ex parte voluntatis certitudo spei est firma adhæsio voluntatis ad rem speratam, & hæc maxima esse potest, etiamsi ex parte intellectus non sit homo certus, se rem illam consecuturum. Immo videtur spes non solum non exigere, sed nec ferre posse ex parte intellectus certitudinem absolutam. Nam quod certo scimus nos habituros, non proprie speramus, sed simpliciter expectamus. Hoc enim modo animæ beatorum non proprie sperant corporum resurrectionem, sed tantum expectant, quia certissimæ sunt ex parte intellectus, eam sibi deesse non posse. Itaque Hæretici nostri temporis, qui certitudinem absolutam ex parte intellectus, requirunt de iustificatione & salute, nullum locum spei proprie dictæ relinquunt.

Quamuis autem (vt diximus) absolutam certitudinem spes non requirat, ex parte intellectus, tamen habet etiam ex parte intellectus duplicem certitudinem.

Prima oritur ex fundamento spei primario, quod est promissio Dei. Certi enim sumus, Deum non posse fallere. Et si quidem nihil requireretur ad iustificationem, vel salutem nisi promissio Dei, haberemus etiam de his rebus absolutam, & infallibilem certitudinem: tamen quia requiruntur etiam alia, de quibus non sumus tam certi, ideo spes non expellit omnem timorem. De hac certitudine ex parte fundamenti, loquitur Apostolus 2. ad Timotheum primo: *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.* Et ad Hebræos 6. *Interposuit (Deus) iusiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam.*

Altera certitudo spei ex parte intellectus oritur ex charitate, ac per hoc non conuenit nisi hominibus iustis. Amicus enim ab amico omnia bona sperare potest, neque periculum est, ne confundatur. De hac certitudine scribit Apostolus ad Rom. 5. *Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.* Et si quidem amicitia ista cum Deo corrumpi non posset, infallibiliter & absolute de salute securi essent, qui charitate cum Deo coniuncti sunt: tamen quia dum peregrinamur à Domino, fieri potest, vt qui amicus est, iterum fiat inimicus. Idcirco non possunt etiam iusti sine timore aliquo viuere.

Habemus igitur spem Christianorum certissimam esse, tum ex parte voluntatis, tum ex parte intellectus, sed ex parte intellectus certitudinem absolutam & infallibilem habere, ratione fundamenti, & ratione formæ, id est, ratione promittentis Dei, & ratione Charitatis, quæ est forma spei: & solum ratione propriæ dispositionis formidinem aliquam habere coniunctam.

Qvartam rationem ducunt aduersarij ex natura & efficacia Sacramentorum. Sed aliter hoc argumentum texunt hęretici, aliter Catharinus. Hæretici sic ratiocinantur: Sacramenta sunt instituta ad obsignandam gratiam per Christum acceptam, vel quæ per Christum accipitur, vt nimirum hoc symbolo externo sustentetur fides, & certi reddamur de eo, quod non videmus. Igitur qui dicit, baptizatos non esse certos de remissione peccatorum, iniuriam

Sacramentis facit, & ipsi etiam DEO, quod fallacia signa instituerit. Præterea cum Minister absolute in Christi nomine pronunciat, Ego te absoluo, vel est certum quod dicit, vel incertum; si certum, igitur peccat qui non credit, se certo esse absolutũ, ac per hoc iustificatum; si est incertum, igitur peccat minister, tam audacter pronunciãs Christi nomine, quod fortasse est falsum: *Et posset ei dici*, inquit Lutherus, *Domine tu mentiris.*

Catharinus autem in hunc modum argumentum proponit, Sacramenta non ponenti obicem certo gratiam conferunt; potest autem qui Sacramentum recipit, certo scire à se obicem nullum poni: igitur potest idem ipse certus esse, sibi peccata esse dimissa.

Respondeo, Falso assumunt Hæretici Sacramenta instituta esse præcipue ad fidem sustentandam, & nos certos Dei voluntate reddendos: nam (vt in lib. 1. de Sacramentis in genere demonstrauimus) si ita esset, frustra baptizarentur infantes & amentes, qui eiusmodi effectus capaces non sunt. Potissima gitur caussa institutionis Sacramentorũ est, vt sint instrumenta iustificationis efficiendæ. Et ideo B. Paulus ad Titũ 3. non dixit, certos nos fecit, sed, *saluos nos fecit per lauacrũ*; neque lauacrũ dixit certificationis (vt sic loquar) sed, *regenerationis & renouationis.* Et ad Eph. 5. non dixit, certam faciens Ecclesiam, sed, *mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Concedimus tamen Sacramenta non solum esse caussas, sed etiam signa iustificationis, & quidem infallibilia ex parte sua, nõ absolute. Non enim significat cæremonia illa Baptismi, hominem absolute lauari & mundari à peccato, sed lauari & mundari, quod attinet ad vim, & efficaciam Sacramenti, modo non impediatur effectus per indispositionem suscipientis. Requiri autem dispositionem fidei & pœnitentiæ, & posse fieri, vt quis fidem, & pœnitentiam simulans ad Baptismum accedat, neque hæretici negant.

Itaque non sunt fallacia signa, neque potest dici Ministro, Domine tu mẽtiris, si quis forte ficto corde accedens, à Ministro, qui id ignorat, simpliciter baptizetur, non enim ille cum dicit, ego te baptizo, aliud significat, nisi, ego Sacramentum tibi præbeo, quod vim habet omnia peccata delendi, vel (quod est in me) abluo te, & mundo à sordibus peccatorum. Et hoc ipsum est, quod credere tenetur, qui Sacramentum recipit, nimirum sibi remitti peccata vi Sacramẽti illius, nisi forte ipse per indispositionem suam in caussa sit, cur non succedat iustificationis effectus.

Iam vero ad Catharinum respondeo, argumentum eius recte concludere, posse eum, qui non est sibi conscius fraudis alicuius, certum esse de remissione peccatorum, sed certitudine quadã humana & morali, non certitudine fidei. Quoniam (vt supra ostẽdimus) non potest haberi certitudo fidei (si reuelationem remoueas) de intentione Ministri, sine qua non perficitur Sacramentum, neque de remotione omnis impedimenti: cum fieri possit, vt aliquis non sit sibi conscius obicis, & tamen re ipsa obicem ponat, cum affectum gerat ad peccatum aliquod lethale, quod esse peccatum ignoret.

QVINTAM rationem ducit Kemnitius ab origine sententiæ nostræ. Scribit enim eam ortam esse ab errore Pharisæorũ & Nouatianorum. Quod inde probat, *quoniam Pharisæi* (vt ipse dicit) *non dubitabant de remissione peccatorum in genere, sed murmurabant, quia Christus iubebat homines confidere, sibi in particulari dimissa esse peccata. Nouatiani vero* (vt ex Ambrosio de pœnitentia, & ex historia tripartita lib. 8. Kemnitius

A citare se dicit) *non dubitabant in genere posse dimitti peccata, sed an Minister deberet certo affirmare, an dubitatiue in particulari pœnitentibus peccata dimitti.*

Respondeo, Hæc vero non argumenta, sed imposturæ & mendacia sunt. Nam Euangelium apertissime testatur, Pharisæos non murmurasse, quod Christus iuberet in particulari fiduciam concipi de remissione peccatorum, sed quod se Deum facere videretur, dum potestatem peccata relaxandi soli Deo propriam sibi sumebat. Sic enim Pharisæi loquũtur, Marci 2. *Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Et Lucæ 7. *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Adde quod Dominus non iussit, homines credere fide Catholica, sibi

B peccata esse dimissa, sed tantum confidere. Quod ipsum Catholici omnes docent, quippe qui sciunt fidem & fiduciam non esse idem, & posse hominem confidere sibi remissa esse peccata, etiamsi ex parte intellectus, non habeat eius rei certitudinem absolutam.

Quod ad Nouatianos pertinet, mirum est, cur audeant Lutherani nobis errorem Nouatianorum tribuere, cum ipsi verissimi sint Nouatiani. Nam error Nouatianorũ ille erat, quod nullum in Ecclesia Sacramẽtum pœnitentiæ & reconciliationis agnoscebant distinctum à Baptismo. Quod ipsum Lutherani omnes docent. Sed quoniam nondum Satanas inspirauerat Nouatianis, vt dicerent per memoriam

C Baptismi posse homines reconciliari, quod Lutheranis postea inspirauit, ideo Nouatiani lapsos post Baptismum monebant, vt cum Deo agerent, in Ecclesia enim non esse potestatem reconciliandi. Sic Ambrosius loquitur lib. primo de pœnitentia, capite 1. *Aiunt Nouatiani se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem permittunt.* Et Socrates libro octauo Tripart. & libro quarto historiæ suæ, capite vigesimo tertio: *Nouatus*, inquit, *Ecclesijs scribebat, ne eos, qui dæmonibus immolauerant, ad Sacramenta susciperent, sed inuitarent quidem ad pœnitentiam, remissionem vero Dei relinquerent potestati, cuius solius est peccata remittere.*

Postremam rationem ducunt ab absurdo. Nam

D valde absurda videtur esse doctrina, quæ perpetuam dubitationem, hæsitationem & fluctuationem docet. *Qualis* (inquit Kemnitius) *est illa doctrina, cuius effectus, summa & finis est, vt anxiæ conscientiæ, quærentes consolationem, reijciantur in perpetuas hæsitationes, & dubitationes suæ cum Deo reconciliationis, salutis, & vitæ æternæ.*

Respondeo, Posset hoc argumentum, si rhetoricari liberet, multo verius in aduersarios retorqueri, qui miseras animas quærentes consolationem ita seducunt, vt in vanissimam fiduciam & temerariam præsumptionem præcipitare non dubitent. Sed his omissis, dico nullum esse Catholicum Scriptorem, qui doceat oportere homines perpetuo dubitare, & hæsitare de sua cum Deo reconciliatione.

E Tres enim videntur numerari inter Catholicos de hac quæstione sententiæ, quarum vna, quæ est Ambrosij Catharini, non solum dubitationem omnem excludit, sed etiam addit posse iustos habere de sua iustificatione certitudinem fidei diuinæ, de qua sententia non potest Kemnitius queri.

Altera sententia non docet quidem certitudinem fidei diuinæ, tamen affirmat posse, imo etiam solere præsertim homines perfectos ad eam securitatem venire, vt nullam habeant de sua iustificatione formidinem, plane ad eum modum, quo credimus sine vlla hæsitatione & formidine deceptionis, Cæsarem imperasse in Italia, Alexandrum in Græcia,

Ciceronem

Ciceronem Oratorem, Liuium Historicum, Virgilium Poetam fuisse: Constantinopolim esse vrbem in Thracia, & Antiochiam in Syria, quamuis neutram viderimus.

De qua etiam sententia non video cur Kemnitius queri possit. Quamquam (vt verũ fatear) mihi hæc sententia non probatur: Tum quia Concilium Tridentinum sess. 6. c. 9. docet, neminem esse, qui dum considerat suam infirmitatẽ & indispositionem, non possit de sua gratia formidare, ac timere: Tum etiam quia exempla sanctorum, Iobi, Dauidis, Pauli, Hilarionis, & aliorum perfectissimorum hominum, supra citata, contrarium persuadent. Tum denique quoniam de Cæsare, Alexandro, Cicerone, Liuio, Virgilio, Constantinopoli & Antiochia, alijsque similibus rebus ideo non dubitamus, quoniam habemus plurimos oculatos testes, nec vnquam in eiusmodi rebus accidit deceptio, vel multis sæculis res celebrata est, & nemo vnquam contradixit, & eiusmodi res sunt, quæ sub aspectum cadunt, & facili negocio cognosci possunt. Sæpe etiã nihil ad nos pertinent, & ideo malumus simpliciter credere, quàm anxie quærere, vtrum sic, an aliter se habeant. At negocium iustificationis, & salutis æternæ ad nos maxime pertinet, neque vllos habemus de ea re testes oculatos, & scimus non paucos vehementer esse deceptos, & res est altissima, atque abdita valde.

TERTIA sententia, quæ communior in Ecclesia est, non tollit quidem omnem formidinem, tamen tollit omnem anxietatem & hæsitationem, & ipsam etiam dubitationem, si dubius dicatur, qui nõ audet alteri parti assentiri. Neq; enim bona est argumẽtatio, Catholici non habent certitudinem fidei de sua iustificatione, igitur semper dubitant, hærent, anxij sunt. Sicut neque contra recte quis concluderet, Catholici non sunt anxij, neque hæsitãt de sua iustificatione, igitur certi sunt certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Datur enim aliquid medium inter hæc externa, videlicet certitudo quædã moralis ex parte intellectus, & spes, ac fiducia ex parte voluntatis.

Porro solidam consolationem & pacem, ac tranquillitatem, & lætitiam interiorem longe melius gignit in Catholicis bona cõscientia, contritio, charitas, studiũ bonorum operum, frequens Eucharistiæ perceptio, visitatio Spiritus sancti, quæ est mãna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit, quàm inanis illa fiducia, & vere temeraria præsumptio in Lutheranis. Nam de bona conscientia scribit Apostolus, 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est testimonium consciẽtiæ nostræ.* Et S. Ioan. in epist. 1. c. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum.* De vera contritione scribit Salomon, Prouerb. 14. *Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus.* Vere enim incredibilis lætitia oritur ex eo, quod quis videat se amarissime peccata sua deflere. Porro charitas nihil prius gignit quàm gaudiũ & pacem. Inde enim dicitur, Galat. 5. *Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, &c.*

Sed ex patientia (vt alia nunc omittam) solidissima oritur consolatio. Nã vt ait Apostolus, Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, &c.* Et 2. Cor. 7. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Et c. 8. *Notum,* inquit, *vobis facimus fratres gratiam Dei, quæ data est in Ecclesijs Macedoniæ, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit.* Et Iacobus c. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet.* Et ante hos omnes Propheta Dauid: *In tribulatione,* inquit, *dilatasti mihi.* Et rursus: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Sancti quoque Patres, quorum testimonia perperam adduxerunt aduersarij pro certitudine fidei, & præsertim Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Leo securitatẽ animæ, non ex fide remissionis peccatorũ, sed ex conscientia charitatis & operum bonorum colligebant. Placet autem nomine aliorum S. Bernardi testimonium hic adscribere, vt omnes intelligant, vnde petenda sit solida consolatio. Sic igitur loquitur in serm. 69. in Cantica: *Quanta putas ex hac mansione inter animã & verbum familiaritatis gratia oriatur: quanta de familiaritate sequatur fiducia? Non est (vt opinor) quod iam talis anima dicere vereatur, dilectus meus mihi, quæ ex eo quod se diligere, & vehementer diligere sentit, etiam diligi nihilominus vehementer non ambigit, ac de sua singulari intentione, sollicitudine, cura, opera, diligentia studioque, quo incessanter & ardenter inuigilat quemadmodũ placeat Deo, æque hæc omnia in ipso indubitãter agnoscit, recordans promissionis eius, in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Ergo ex proprijs, quæ sunt penes Deum agnoscit, nec dubitat se amari qua amat.* Et infra: *Vides quomodo non solum de amore suo certum reddit, si quidem tu ames illum, sed etiam de sollicitudine sua, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui.*

Hanc igitur certitudinem libenter agnoscimus, quæ non oritur ex præsumptione imputatæ iustitiæ, neque est certitudo fidei Catholicæ, sed oritur ex charitatis & operum bonorum experimento, ac per hoc moralis & coniecturalis certitudo nominari potest.

CAPVT XII.

Refellitur error de certitudine Prædestinationis.

HACTENVS primum errorem ex illis quatuor quos initio huius libri proposuimus, expugnare conati sumus. Sequitur vt aduersus secundum breuiter disseramus.

SECVNDVS error eorum erat, qui non solum de præsenti gratia, atque iustitia, sed etiam de prędestinatione, atque electione ad gloriam certitudinem fidei haberi contendunt. Docuit hunc errorem Martinus Bucerus in colloquio Ratisbonensi. Nam extat in eo colloquio inter alios titulos, vnus de firmissima æternæ salutis fiducia, & certitudine, & in eo affirmat Bucerus, non esse verum Christianũ, qui non eadem fidei certitudine, credit se habiturum esse vitam æternam, qua credit, Christũ esse, & Deum etiam esse. Idem etiam docet in libro de concordia, in cõciliatione articuli de iustificatione: Idem quoque docet Petrus Martyr in commentar. ad cap. 8. epist. ad Rom. Eundem errorem mordicus defendit Ioannes Caluinus in lib. 3. Institut. cap. 2. vbi sic loquitur, §. 16. *Vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur, nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit.* Vide eundem §. 40. & in antidoto Concilij. In eodem errore versatur Kemnitius in Examine Concilii Tridentini. Reprehendit enim quod Concilium docet, sess. 6. c. 12. neminem sine peculiari reuelatione, certo statuere debere se esse ex numero prædestinatorum. Affirmat vero Kemnitius, hanc falsam esse doctrinam, & probat ex cap. 8. ad Rom. Ex verbo Dei posse ac debere omnes iustificatos certo statuere de sua prædestinatione.

Cæterum hic error pugnat cum Scripturæ diuinæ testimonijs, cum sententijs sanctorum Patrum, & cum manifesta, atque apertissima ratione.

PRIMVM igitur, Apostolus Paulus ad Rom. 11. de prædestinatione disputans, refert hoc mysterium inter altissima Dei secreta, exclamans: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Et, quis nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Et quanuis hæc altitudo secreti præcipue respiciat caussam, cur Deus vnum eligat, alterum non eligat, tamen indicat etiam non posse sciri sine reuelatione, quem Deus elegerit, & quem non elegerit. Nã ex hoc ipso, quod ignoramus, quid moueat Deum, vt hũc potius quàm illum eligat, & in eius voluntatem rẽ totam referre cogimur, intelligimus non posse alia via cognosci, quem eligere, & quem non eligere voluerit, nisi per reuelationem specialem, qua suam ipse voluntatem alicui manifestare dignetur.

SECVNDO, Scriptura hortatur omnes fideles ad timorem, cum ait Rom. 11. *Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time, ne forte & tibi non parcat.* Et 1. Cor. 10. *Qui stat, videat ne cadat.* Et Philip. 2. *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini.* Et Apoc. 3. *Tene quod habes, ne forte alius accipiat coronam tuam.* Et in epist. 2. idem Ioannes: *Videte*, inquit, *ne perdatis quæ operati estis.* Et in Psal. 2. *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.*

Ad hæc & similia respondent Caluinus & Kemnitius, hæc dici ad excutiendum torporem & carnalem securitatem, quæ homines in operibus bonis negligentes faciunt, non quod reuera periculum sit, ne veri fideles excidant à salute. At verum quidem est, nullum esse periculum, ne prædestinati salutem æternam perdant, & terrores illos à Spiritu sancto, per Scripturas sanctas adhiberi, vt electi ad sollicitudinẽ & diligentiam excitentur, sed hęc omnia locum habent in ijs, qui prædestinationẽ suam ignorant, non in ijs, qui de illa certissimi sunt. Nam qui certo persuasi sunt, se omnino saluandos, & non possunt timere, ne excidant à salute, imo nec debent timere, si id certo credunt certitudine fidei, quomodo credunt Christum esse Deum, non isto suo timore iniuriam fidei facerent.

Proinde si vera esset respõsio hæreticorum, Spiritus sanctus hortaretur electos ad infidelitatem cum hortatur ad timorẽ amittendæ salutis. Quemadmodum enim si quis admoneret fidelem vt timeret, ne forte non sit verum, Christum esse Deum, ad impietatẽ sine dubio eum impellere videretur. Ita prorsus Spiritus sanctus (quod blasphemum est cogitare) ad impietatem prouocaret electos, dum hortatur vt timeant, ne forte excindantur, ne pereant de via iusta, ne amittant coronam suam. Igitur qui timere iubemur, non debemus, nec possumus certo credere certitudine fidei, nos esse de numero saluandorum.

TERTIO, Scriptura disertis verbis docet, salutem pendere à conditione operum, Matt. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Matt. 19. *Si vis ad vitã ingredi, serua mandata.* Rom. 8. *Quod si filij & hæredes, si tamen compatimur, vt & cõglorificemur.* 2. Tim. 2. *Si commortui sumus & conuiuemus.* Et ibidẽ: *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* At concedunt aduersarij nullam esse posse certitudinem salutis, si ea pẽdeat à conditione operum, vnde igitur tam confidenter affirmant se de salute & vita æterna esse certissimos?

Respondebunt fortasse, hæc omnia se habere non in se, sed in Christo, cuius facti sunt membra per fidem. Sic enim iubet Caluinus, vt fidelis non respiciat se & opera sua, sed respiciat Christum, non vt extra se positum, sed vt in se manentem, & omnia bona sua communicantem. Sed hæc responsio non est solida. Nam Christus ipse requirit à mẽbris suis, vt ipsa etiam bene operentur, & tãquam vitis requirit, vt palmites fructum ferant, Alioqui excisionem minatur: *Ego sum vitis vera* (inquit Ioan. 15.) *& Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructũ, tollet eum.* Et infra: *Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittẽt, & ardet.* Non igitur sufficit ad salutem insertum esse in vitem Christum, nisi quis vt palmes fructum bonorum operum pariat. Deinde, cũ Dominus ait: *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Et: *Si vis ad vitã ingredi, &c.* Non significat vt membra iustitiam capitis sibi arrogent, sed vt ipsa quoque operentur, & iustitiam faciant, vt perspicuum est ex sequentibus, vbi ait Matt. 5. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, &c.* Et Matt. 19. *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & habebis thesaurum in cœlo.*

Respondere solent, opera quidem requiri, sed non vt conditionem, à qua pendeat promissio vitæ æternæ, sed quia fides vera non est nisi sit viua, & fructificet opera bona, nam peccata, id est, opera carnis excutiunt fidem, & effundunt Spiritum sanctum. At non laboramus hoc loco cur sint opera necessaria, contenti sumus, si detur nobis, ea necessario exigi, & sine illis non obtineri vitam æternam. Hinc enim euidenter concludimus, sine diuina reuelatione neminem certo statuere posse, se esse de numero electorum, cum nemo, ipsis etiam aduersarijs testibus, certo statuere possit, se facturum omnia illa bona opera, quæ Christus fieri iubet.

QVARTO, Scriptura testatur, multos ad tempus credere, & postea circa fidem naufragare & perire, vt patet Luc. 8. de semine quod cecidit super petrã, quod exponit Dominus de ijs, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Et 1. Tim. 4. *Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis diebus discedẽt quidã à fide.* Et c. 9. *Quam quidam appetentes errauerunt à fide.* Qui autẽ à gratia & fide exciderunt, nullam certitudinem habent suæ restitutionis in gratiam, imo Scriptura dicit, hoc plane esse incertũ. Cum ait 2. ad Tim. 2. *Ne forte det illis Deus pœnitentiam & resipiscant.* Et Ioel. 2. *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus?* At si multi credentes à veritate postea aberrant, & reprobi fiunt, igitur non erãt illi certi ex fide se perseueraturos, alioqui falsa fuisset eorum fides. Non potest autem certitudo prædestinationis haberi sine certitudine perseuerantiæ, cum perseuerantia sit effectus maxime proprius prædestinationis, & sine perseuerantia non possit impleri prędestinatio, igitur neque de prædestinatione homines illi certi fuerunt ex fide. Ac per hoc falsum est, omnes fideles certos esse certitudine fidei de sua prædestinatione.

Ad hoc argumentum vtcunque respondere potest Caluinus, quippe qui negat habuisse veram fidem illos qui non perseuerant. Quem errorẽ paulo post refellemus. Kemnitius vero nihil omnino respondere potest. Ipse enim aperte fatetur, posse fideles excidere à gratia, & non perseuerare, & tamẽ audacter affirmat debere eos, qui fidem habent certo statuere se esse prædestinatos. quæ quam male inter se cohęreant, nemo non videt. Nam si omnes debent ex fide certo statuere se esse prædestinatos, & tamen possunt non perseuerare, & per hoc non saluari, igitur vel potest falli prædestinatio Dei, vel potest homo ex fide certo credere id, quod est incertum, & quod fieri potest vt sit falsum.

Respondet Kemnitius, fidem semper esse veram quia quod aliqui non perseuerent, nō fit ex eo quod Deus nolit conseruare eos vsque in finem, sed quia ipsi per opera carnis fidem excutiunt. At inepta solutio est. Hoc enim est quod nos vrgemus, non posse vllum ex fide certum esse, se ad numerum electorum pertinere, quia potest fieri, vt excutiat fidem, & tandem fit reprobus. Nam cum vera fides possit esse in eo, qui reuera corā Deo reprobus est, cū præsciatur nō perseueraturus, euidenter sequitur; vt vel fides non doceat eum esse de numero electorum, vel fides sit falsa: quomodo enim reprobus credere potest ex fide vera se non esse reprobum, sed electum?

Ad hæc testimonia Scripturæ addi possunt etiam testimonia Patrum. S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 11. in epist. ad Philipp. *Si Paulus*, inquit, *qui tanta passus est non dum de resurrectione illa securus fuit, quid sane nos dicemus?*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos. *Ne beatum*, inquit, *dixeris quempiam ante mortem, quamdiu enim viuimus in certamine sumus: quamdiu in certamine, nulla est est certa victoria.*

S. AVGVSTINVS lib. 11. de ciuit. Dei, cap. 12. *Licet*, inquit, *sancti de suæ perseuerantiæ præmio certi sint, de ipsa tamen perseuerantia sua reperiuntur incerti. Quis enim hominum se in actione, profectuque iustitiæ perseueraturum vsque in finem sciat, nisi aliqua reuelatione ab illo fiat certus, qui de hac re iusto, latentique indicio non omnes instruit, sed neminem fallit?*

Martinus Bucerus in lib. de concordia, sub finem conciliationis articuli de iustificatione, hunc vnum locū sibi ipsi obiecit, & duas adhibuit responsiones, siue malis dicere tergiuersationes. PRIMO dicit, Sāctos ex se non posse certo statuere, an sint perseueraturi: tamen quia vocati sunt ad sempiternum Christi consortium, ex fide debere omnino certos esse, se vsque in finem perseueraturos. SECVNDO dicit, Augustinum loqui de certitudine scientiæ, non de certitudine fidei. At si Sancti ex se statuere debeant, id est, ex viribus naturæ suæ: certo statuere debet, se non perseueraturos. Quo modo enim sine Dei gratia perseuerarent? Itaque si ex se statuere debent, non sunt incerti, vt Augustinus dicit, sed plane certi.

Dicet fortasse Bucerus, illud (*ex se*) non debere ad vires perseuerandi referri, sed ad cognitionē, vt sensus sit, Sanctos non posse statuere certo se perseueraturos ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei omnino posse. At contra, nam de præmio perseuerātiæ non sunt certi ex se, id est, ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei: & tamen August. scribit, de præmio perseuerantiæ Sanctos esse certos, de ipsa perseuerantia incertos. Præterea si certi essent Sancti ex lumine fidei de sua perseuerantia, omnes, qui fide præditi sunt, hanc certitudinem haberent. At Augustinus dicit, nō omnes Sanctos, id est, non omnes qui fidem habent, esse de hac re certos, sed illos tantum quibus Deus per specialem reuelationem id manifestare dignatur. Vult igitur Augustinus non solum ex se, sed etiam ex fide, & non solum certitudine scientiæ, sed etiam certitudine fidei Sanctos de sua perseuerantia esse incertos.

Sed vt omnem tergiuersandi occasionem Bucero auferamus, addamus alia duo loca in lib. de corrept. & grat. cap. 13. *Quis*, inquit, *ex multitudine fidelium quamdiu in hac mortalitate viuitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat?* Item in lib. de bono perseuerantiæ, c. 13. *Ad quam vocationem* (secundum propositum, quæ propria est electorum) *pertinere nullus est homo ab hominibus certa asseueratione dicendus, nisi cum de hoc sæculo exierit. In hac autem vita humana, quæ ten-*

A *tatio est super terram, qui videtur stare videat ne cadat.*

S. GREGORIVS lib. 6. in primum Reg. *Quia iudicium*, inquit, *omnipotentis Dei imperscrutabile est, vnde veniat, & quo vadat homo nescit, quia sciri non potest an quis in gratia, quam recipit, perseuerare in perpetuum debeat.*

S. PROSPER, in lib. 2. de vocatione gentium, c. vlt. *In remotissimo*, inquit, *ab humana cognitione secreto præfinitio huius electionis abscondita est. Et de nullo ante ipsius finem prænunciari potest, quod in electorum gloria sit futurus, vt perseuerantem humilitatem vtilis metus seruet, & qui stat videat ne cadat.*

S. BERNARDVS, quem virum Dei, loco citato Bucerus appellat, & Lutherani omnes in quæstione de Iustificatione magni facere solent, sic loquitur in serm. 1. de Septuagesima: *Quis potest dicere, ego de electis sum, ego de prædestinatis ad vitam, ego de numero electorum?*
B *certitudinem vtique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos.* Idem in epist. 107. *Datur*, inquit, *aliquid præsentire de sua ipsius futura beatitudine, quemadmodum ab æterno latuit in iustificante, plenius appariturum in beatificante. De qua tamen iam percepta sumnet ex parte notitia, interim quidem glorietur in spe: nondum tamen in securitate.*

Addamus vlt. rationes. PRIMA ratio: nihil affirmari debet de his, quæ pendent ex sola Dei voluntate, nisi ex manifesta reuelatione ipsius: si enim nemo certo scire potest; quid sit in homine nisi spiritus eius, quāto magis nemo scire poterit quid sit in Deo nisi Spiritus Dei? Pendere autem prædestinationem ex Dei voluntate perspicuum est, quia *cuius vult mi-*
C *seretur, & quem vult indurat* Rom. 9. Et quos eligit non ex operibus, sed ex misericordia eligit. Dicent, reuelauit Deus per Spiritū suum in Scripturis, omnes qui credunt, habituros esse vitam æternam. At nusquam reuelauit omnes qui dicunt se credere, eos credere sicut oportet: nam si satis esset dicere, ego credo, vel etiam, ego recte credo, & sicut oportet, credo: omnes hæretici saluarentur.

SECVNDA ratio. Non potest homo certus esse ex fide, an sit dignus odio vel amore secundum præsentem iustitiam, quam in se habet, vt ostendimus in disputatione præcedenti, igitur multo minus ex fide certus esse potest, an sit dignus odio vel amore secundum æternum decretum, quod in ipso Deo la-
D tet. Neq; enim dubitari potest, quin facilior sit notitia præsentis iustitiæ, quam æternæ prædestinationis.

TERTIA ratio sumitur ab vtilitate huius secreti. Nam vt scribit S. August. in lib. de corrept. & gratia, c. 13. vtilissimum est ad humilitatem conseruandam, vt non sciatur in hac vita, quis ad numerum electorum certò pertineat. Et quamuis posset Deus alia etiam ratione huic elationis morbo medicinam facere: tamen sic placuit magno illi medico, qui ordinem sanandi non recipit ab ægroto.

QVARTA ratio est S. Prosperi loco notato, quo-
E nam id etiam vtilissimum fuit propter improbos. Nam si scirentur qui sint prædestinati, reliqui omnes desperantes de salute, nihil omnino boni peragere curarent. Itaq; vt qui stat, videat ne cadat, & qui victus tentatione cecidit, resurgere conetur, & nemo de Dei miseratione diffidat, nemo desperet, vtilissimum fuit, vt secretissima esset electio.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

QVAMVIS autem is, quem refutauimus, error exploratus & apertissimus esse videatur, non

ficauit, non loquitur de omnibus vocatis sed de vocatis secundum propositum: & cum addit, *quos iustificauit, & hos magnificauit*: non loquitur de omnibus iustificatis, sed de iustificatis secundum propositum, de quibus dicitur in eodem cap. *Scimus quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his, qui secundum propositum vocati sunt sancti* Vide Augustinum in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 13. qui sint autem vocati & iustificati secundum propositum, nemo scire potest. Quis enim nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

Vltimo obiicit Kemnitius multa loca, quæ nihil ad rem faciunt, vt Ioan. 10. *Nemo rapiet eas de manu mea.* Rom. 8. *Quis accusabit aduersus electos Dei?* 1. Cor. 1. *Confirmauit vos vsque in finem.* Ephes. 1. *Elegit nos ante mundi constitutionem.*

Respondeo, priora duo loca docent, electos non posse perire: sed non docent electos nosse de se in particulari, se esse tales. Quæ autem est ista consecutio. Nemo rapiet oues de manu Christi, ergo Kemnitius certo scit certitudine fidei se esse de numero electorum? Duo loca posteriora, vt etiam multa alia similia testantur Apostolum bene sperasse de salute Corinthiorum & Ephesiorum; non autem certum fuisse certitudine fidei eos omnes saluandos.

Hinc prudenter monet S. Augustinus, in libro de bono perseuerantiæ, cap. 22 vt cùm in concione ad populum de electis loquimur, vtamur prima vel secunda persona, ponentes in eo numero nos & auditores nostros, vt ostendamus, nos bene sperare cum de nobis, tum etiam de illis: at cum loquimur de reprobis, vtamur verbis tertiæ personæ, ne nobis aut auditoribus male ominari videamur.

CAPVT XIV.

Fidem, ac iustitiam non esse propriam electorum, & semel habitam amitti posse.

Venio ad errorem Tertium, qui proprius est Caluini, qui docet in lib. Institut. c. 2. §. 11. Fidem & iustitiam propriam esse electorum, & semel vere acceptam, non posse vlla ratione amitti, & qui eam videntur amittere, nũquam vere habuisse. *Solos*, inquit, *electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispereat semen vitæ in eorum cordibus insitum.* Et infrà §. 12. *Hoc*, inquit, *interim tenendum est, quamuis exigua sit, ac debilis in electis fides; quia tamen spiritus Dei certa illis arrha est, ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam.* Et ibidem affirmat plurimos decipi, qui fidem se habere putant, cum nihil habeant, nisi fidei vmbram & simulacrum.

Repugnant Caluino non solũ Catholici, sed etiam pleriq; Lutheranorum, & ipse etiam Petrus Martyr in comment. ad c. 8. ad Rom. & Kemnitius in Examine Concilii. Quamuis hi duo postremi etsi aperte doceant, posse iustum interdum labi tamen sentire videntur non posse fieri quin ante mortem redeat ad fidẽ. Certe cogit error ille de fide prædestinationis, vt credant, nullum fidelem esse posse reprobum, nisi secum ipsi apertissime pugnare velint. Quomodo enim ex fide certos esse dicerent omnes fideles de sua prædestinatione, si crederent, fideles aliquos in æternum posse perire?

Itaq; hoc solum inter Caluinum & ipsos interesse videtur, quod Caluinus dicat, fidem non solum non esse nisi in electis, sed etiam addat, in electis esse plane immobiliter: ipsi vero conuicti arguementis teneantur, posse fidem ad tempus amitti, non tamen ita vt ante mortem non redeat. Refelli potest vterque error testimoniis & exemplis diuinæ Scripturæ, definitione Ecclesiastica, & ratione.

Quod attinet ad Scripturæ testimonia, tam multa & tam perspicua sunt, vt mirum sit, potuisse in mentes hominum eiusmodi errorem cadere. Ezech. 18 *Cum auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in illa.* Quid clarius? Quomodo quæso, auertitur iustus à iustitia, si fide sola iustificatur, & fides semel concepta extingui non potest?

Sed veniamus ad Euangelium Luc 8. *Nam quod super petram, qui cum gaudio suscipiunt verbum, & hi radices non habent, sed ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* Isti certe suscipiunt semen verbi Dei cum gaudio, & credunt, neque deest illis fides, sed perseuerantia in fide.

Ioannis 15. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum.* At palmes esse non potest, qui aliquando non vixerit in vite: nõ enim palmites aliunde inseruntur, sed nascuntur ex vite, & non mortui, sed viui nascuntur. Sic igitur fideles renascuntur in Christo, & cum renascuntur, non mortui sunt, sed viui: & tamen si postquam renati sunt, fructum bonorum operum ferre recusent, arescunt, præciduntur & pereunt. Ex quo non solum Caluinus, sed etiam Martyr & Kemnitius refutãtur. Dominus enim non solum dicit, palmitem arescentem, separandum à vite, sed addit, *& colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.* Potest igitur, qui aliquando palmes in vite, id est, membrum in corpore Christi per fidem viuam fuit, mitti in ignem æternum, vt semper ardeat.

Matthæi 24. *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Ex hoc loco intelligimus, non omnes iustos perseuerare, ac per hoc non omnes iustos saluari. Illud enim (*refrigescet charitas*) extinctionem plane significat charitatis, alioqui non opponeretur perseuerantiæ vsque in finem.

Prima ad Corinth. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* At Caluinistæ merito non castigant corpus suum, & operibus pœnitentiæ vale dixerunt, quia certi sunt certitudine fidei, se reprobos fieri nulla ratione posse.

Galat. 5. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.* Quomodo possent euacuari à Christo, & à gratia excidere, si in Christo & in gratia vere nunquam fuissent?

1. ad Timoth. 1. *Quidam circa fidem naufragauerunt.* 1. ad Timoth. 4. *In nouissimis diebus discedent quidam à fide.* 1. ad Timot. 6. *Quam quidam appetentes errauerunt à fide.* ad Hebræos 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti: gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt: renouari iterum ad pœnitentiam, &c.* Quid hic dici potest? Non habuerunt veram fidem, qui discesserunt à fide? Et quomodo naufragauerunt qui in naui nunquam fuerunt? Non vere iustificati fuerant, qui illuminati gustauerant donum cœleste, & & participes facti erant Spiritus sancti? & tamen prolapsi sunt.

Et vide quantum intersit, inter sententiam Pauli Apostoli, & Petri pseudomartyris; iste dicit, certissime renouandos ad pœnitentiã qui prolapsi sunt; ille dicit impossibile, hoc est, difficillimum & rarissimum esse, vt renouentur. Nam vt idem ait, cap. 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccato: terri-*

illis autem quædam expectatio iudicii & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios. 2. Petri 2. *Melius erat illis non cognouisse viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contigit enim illis illud veri prouerbii, Canis reuersus ad suum vomitum, & Sus lota in volutabro luti.* Poterat ne clariùs explicari vera prolapsio? Nam qui reuertitur ad suum vomitum, certe antea vomuerat, & vomendo pectus purgauerat; & sus lota non diceretur reuerti ad volutabrum luti, nisi de illo antea exiuisset & lota vere fuisset.

Veniamus nunc ad exempla eorum, qui Spiritu sancto referente, fidem vel charitatem amiserunt. Atque vt alte incipiamus, PRIMO, Angeli mali, qui Scriptura teste peccauerunt, & ex Angelis diaboli fieri meruerunt, certe antequam peccarent iusti fuerant, vt colligunt sancti Patres, ex ca. 14. Isaiæ, & 28. Ezechielis.

SECVNDO, primi nostri parentes ad imaginem & similitudinem Dei cōditi fide & gratia ornati erant, etiam aduersariis testibus, & tamen eos grauissime lapsos esse aduersarii negare non possunt.

TERTIO, Saül Rex initio bonus & iustus erat, & tamen non solum peccauit, sed etiam reprobus & dānatus creditur. Id enim insinuat Scriptura 1. Reg. 15. & 16. Et aperte asserit Augustinus lib. 2. ad Simplicianum, q. 1. Et ante eum Cyprianus, lib. 1. epist. 5. Negat quidem Caluinus, Saülem fuisse vnquam vere iustum. Sed audi, quid Spiritus S. dicat in 1. lib. Reg. c. 9. *Erat Saul electus & bonus, & non erat vir de filiis Israel melior illo, ab humero & sursum eminebat super omnem populum.* Hic plane describitur vir animo & corpore præstans: & cum nemo esset in filiis Israel melior illo, si non erat hic vere iustus, nullus tūc fuisset in vniuerso populo Dei vere iustus. Quod falsum esse certum est, cum adhuc viueret Samuel, & multi cum eo Prophetæ & Prophetarum filii.

QVARTO, Dauid Rex omnium consensu iustus fuit, cum de eo diceret Deus: *Inueni Dauid virum secundum cor meum.* Act. 13. & tamen quis negare potest, eum vere à gratia & iustitia, &, secundum aduersarios, qui sola fide iustificant, à fide excidisse? Magnitudinem enim peccati eius testatur pœnitentiæ magnitudo, qua lauabat per singulas noctes lectum suum, & lachrymis suis stratum suum rigabat. Psalm. sexto.

QVINTO, Salomon fuit aliquando vere iustus, & à Deo singulariter dilectus. Nam. 2. Reg. 7. dicit de eo Deus: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Et c. 12. *Vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum, misitque in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius amabilis Domino, eo quod Dominus diligeret eum.* Denique filius erat Dauidis, hominis sancti, igitur secundum doctrinam Caluini & Petri Martyris, & ipse sanctus erat. Hunc autem virum in senectute à gratia & iustitia excidisse, Scriptura testatur. quæ refert eum etiam idola omnium concubinarum suarum turpissime coluisse. Eundem plane reprobum atq; damnatum esse indicat S. Cyprianus lib. 1. ep. 5. Et post eum S. AVGVSTINVS in lib. 22. contra Faustum, c. 88. his verbis: *De Salomone quid dicam? quem vehementer arguit sancta Scriptura, atque condemnat; nihilque de pœnitentia eius, vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat?*

SEXTO, S. Petrus sine dubio iustus erat, cum ei diceretur à Domino, Matth. 16. *Beatus es Simon Bar-Iona.* Et Ioan. 13. *Qui lotus est, non eget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus.* Et tamen peccauit negando Christum, & negationem periurio confirmando. Docet autem S. Augustinus, tract. 66. in Ioan. peccatum illud sancti Petri fuisse lethale, & reprehendit defensores Apostoli, qui audent excusare peccatum, cuius magnitudinem ipse idem amarissime flendo monstrauit.

SEPTIMO Simon Magus, conuersus à Philippo credidit, & baptizatus Philippum sequebatur, vt Lucas scribit Actor. 8. Et tamen hæresiarcha factus misere periit. Dicit quidem Caluinus, eum non vere credidisse, sed fidem simulasse. At nos magis credimus sancto Lucæ, qui dicit, eum credidisse, & hoc dicit, vbi alios multos credidisse dicit, qui permanserunt in fide: nec vllo verbo indicat simulationem Simonis.

OCTAVO, Iudas proditor, etiāsi solus esset, exemplo suo omnia ora obstrueret. Nam fuisse Iudam aliquando iustum, probat S. Hieronymus, in lib. 3. aduersus Pelagianos, ex illis verbis Domini. Ioan. 17. *Pater quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.* Nam si Pater dedit illum Filio, certe bonus erat: & si periit ex grege, certe antequā periret, in Christi grege numerabatur. Constat autē Iudam reprobum & damnatum esse, tum ex hoc loco, vbi dicitur *Filius perditionis:* tum ex c. 26. Matt. vbi Dominus de Iuda dicit: *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

Habemus igitur octo exempla, quorum tria, Adami, Dauidis & Petri, demonstrant, iustitiam posse & amitti & recuperari, alia quinq; Satanæ, Saulis, Salomonis, Simonis & Iudæ indicāt, posse aliquos vere iustos ita excidere à iustitia, vt inter reprobos numerari non sine ratione credantur. Proinde iustitiā non semper esse propriam electorum, sed cum reprobis aliquando communem.

His testimoniis & exemplis diuinæ Scripturæ addi potest traditio, ac definitio Ecclesiastica. Nam eundem hunc errorem olim in Iouiniano damnauit Ecclesia. Testantur enim sanctus Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianum, & sanctus Augustinus, hæres. 82. Vnum ex erroribus eius fuisse, iustos post baptismum non posse peccare, & si forte peccent, eos quidem fuisse lotos aqua: spiritum autem gratiæ minime recepisse. Itaque error Caluini iam ante mille & ducentos annos in Iouiniano dijudicatus & damnatus fuit.

Præter hoc publicum antiquitatis testimonium, disertis verbis idem testatur S. AVGVSTINVS, in lib. de corrept. & grat. c. 13. *Credendum est*, inquit, *quosdam de filiis perditionis non accepto dono perseuerandi vsque in finem, in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere viuere, & aliquandiu fideliter & iuste viuere, & postea cadere, neque de hac vita priusquam eis id contingat, auferri.* Et Sanctus GREGORIVS libro 30. Moral. capite 32. *Quis*, inquit, *intelligat, quod alius Catholicæ matris ventre proditus, iuxta vitæ terminū erroris vorągine deuoratur, alius autem vitam suam in Catholica pietate consummat, qui ortus in perfidia, cum lacte matris hauserat virus erroris?*

Accedant VLTIMO rationes. PRIMA ratio, Fides quæ secundum Caluini sententiam immobiliter hęret in corde hominis semel iustificati, sine dubio nō est actus, sed habitus: actus enim non semper est in corde hominis iustificati, vt experientia testatur, habitus autem non impedit ex necessitate actum contrarium, vt perspicuum est ex ratione & natura omnium aliorum habituū, qui inclināt ad suum actum, sed non cogunt. Poterit igitur is, qui habet habitum fidei facere actum infidelitatis. At secundum Scripturas, qui facit actum infidelitatis, perdit etiam habitum, nam efficitur simpliciter infidelis & inimicus Dei, & reus mortis æternæ; & ex doctrina ad-

uersariorum

uersariorum per omne peccatum excutitur fides iustificans,& effunditur ex corde Spiritus sanctus.

Dicent fortasse non esse ex natura fidei, quod immobiliter hæreat, sed ex assistentia, & prouidentia Dei, qui non permittit homines semel vere iustificatos labi in peccatum. At si ita esset, cur dicerent ipsi, omnia opera iustorum esse peccata mortalia? Et vbi est promissio ista Dei, quod non permittet iustos labi in peccatum? Nonne Scriptura contrarium disertis verbis docet? cum ait, *Cum auerterit se iustus à iustitia sua.* Ezech. 18. &, *Si negauerimus, & ille negabit nos.* 2. Tim. 2. & alia, quæ supra citauimus.

SECVNDA ratio, Infantes omnes per Baptismum vere iustificantur,& fidem accipiunt etiam testimonio Lutheranorum, imo etiã sine Baptismo, ex sententia Caluini,& Petri Martyris,& Buceri, filii fidelium nascuntur sancti: at quis credat omnes filios fidelium, vel certe omnes, qui in infantia baptizantur esse prædestinatos,& non posse peccare secundum Caluinum, vel non posse damnari secundum Bucerum & Martyrem? Nonne videmus multos in infantia baptizatos, cum adoleuerint grauissime peccare. Adde quod, si verum esset paradoxum istorum, omnes Catholici, qui in infantia baptizati sunt, prædestinati essent ad vitam,& perire nõ possent: quos tamẽ isti pro mẽbris Antichristi & infidelibus habent.

TERTIA ratio, si fides amitti non potest, vnde tot sunt in mundo hæretici? Hoc enim interest inter paganos & hæreticos, quod pagani fidem nunquam habuerunt, hæretici habuerunt & amiserunt. *Ex vobis ipsis* (inquit Apostolus Act. 20.) *exurgent viri loquentes peruersa.* Et 2. Timoth. 2. *Hymenæus & Philetus à veritate exciderunt.* Et ad Tit. 3. *Hæreticum deuita, sciens, quia subuersus est, &c.*

QVARTA ratio, si iusti peccare non possunt, quorsum tot admonitiones & cohortationes Apostolorum,& Prophetarum,& omnium sequentium Doctorum Ecclesiæ ad populum Dei vt timeant, vt caueant, vt solliciti sint? quorsum ipse Dominus Apostolos suos & omnem Ecclesiam orare iussit: *Dimitte nobis debita nostra, ne nos inducas in tentationem, & libera nos à malo.* Quorsum pœnitentia, absolutio & reconciliatio lapsorum defenditur contra Nouatianos, si iusti peccare non possunt?

QVINTA ratio, sententia ista Caluini, ex parte etiam Buceri, Martyris,& Kemnitii, non solum certitudinem nullam adfert, sed plane desperationem inducit; proinde non modo contraria est veræ doctrinæ Catholicorum, sed etiam ipsorum hæreticorum proposito & instituto, qui nihil sæpius iactãt, quam solidam consolationem se conscientiis hominum ex certitudine iustificationis adferre. Nam si præsens gratia & iustificatio vera esse non potest, nisi quis certus sit de perseuerãtia, ita vt vel certo sciat se nunquam lapsurũ, vel ad pœnitentiam rediturum; quomodo fieri potest, vt vllus sani cerebri certo speret, se vere iustum esse, cum de futuris euentibus nihil sibi certi polliceri nisi temere possit? Et cum videat quotidie se & alios in varia peccata, etiam contra conscientiam labi? *Ne glorieris in crastinum* (inquit Sapiens Prouerb. 27.) *ignorans quid superuentura pariat dies.* Et Ecclesiasticus c. 11 *Ante mortem ne laudes quemquam.* Et S. Iacobus cap. 4. *Ignoratis quid erit in crastino.*

CAPVT XV.

Soluuntur obiectiones.

OCCVRRVNT in diuinis litteris testimonia quædam, quæ partim aduersarii pro caussa sua allegant, partim etiam talia sunt, vt eis in speciem non parum fauere videantur.

PRIMVM est illud Cant. 8. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem: neque flumina obruent illam.* Quod si charitas nõ potest extingui, certe nec fides, cum sine fide charitas esse non possit. RESPONDEO, hoc testimonium non probat, non posse amitti charitatem, si quis velit eam exuere, & cupiditatem in eius locum recipere, vt multi quotidie faciunt, quibus dicitur in Apocalypsi. cap. 2. *Habeo aduersum te pauca, quia primam charitatem reliquisti, Memor esto vnde excideris.* Sed probat, manente charitate nullam esse tribulationem, quæ non facile toleretur. Nam aquarum nomine hoc loco tribulationes significari testantur Ambrosius, in lib. 1. de Iacob, c. 7. Et Gregorius in comment. huius loci. charitatem autem omnia tolerare, docet Apostolus, 1. Cor. 13 *Charitas omnia suffert, omnia sustinet, benigna est, patiens est, &c.*

SECVNDVM testimonium Ioan. 4. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* RESPONDEO, eadem est vis huius testimonii, quæ superioris. Nam in quo manet gratia Dei, siue charitas, is non sitiet in æternum, cum habeat in se fontem viuum: tamen fons ille siccari & obstrui potest, dum sumus in hoc loco tentationum. Et si forte siccetur, id est, si excidamus à gratia, iuxta illud Galat. 5. *A gratia excidistis;* quid mirum, si iterum delectationes vanas, vrgente cupiditate, sitire incipiamus?

TERTIVM testimonium Rom. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi?* Et infrà: *Certus sum, quia neque mors, neque vita &c. poterit nos separare à charitate Dei.* RESPONDEO, S. Augustinus, in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, c. 11. & sequentibus, explicans hũc locum, docet, hic explicari efficaciam & potentiam charitatis, quæ si adsit in corde nostro, omnes tribulationes vincit, vt sensus totius illius sententiæ sit, nullum esse terrorem, qui possit efficere in homine, in quo ardeat charitas, vt Deum suum offendat: tamen ibidem idem Augustinus monet, posse in hac vita amitti charitatem,& ideo diligentissime tantum bonum esse seruãdum. Posset tamen etiam responderi, Apostolum hic loqui in persona electorum, vt supra diximus cap. 9. in explicatione testimonii septimi.

QVARTVM testimonium 1. Cor. 13. *Charitas nunquam excidit.* RESPONDEO, Charitas nunquam excidit, quia non frangitur laboribus, sed omnia tolerat, vt exponit hoc loco S. Ioan. Chrysost. Rursus & magis ad litteram, Charitas ex se nunquam excidit, sed nos ab illa interdum excidimus. Ipsa (inquam) ex se nunquam excidit, quia & in hac vita,& in futura locum suum habet. Nõ sic autem fides & spes, quæ post hanc vitam non erunt. Itaque non significat Apostolus, nullum esse, qui charitatem amittat, sed ostendit, non repugnare charitati, vt semper vigeat, sicut id fidei repugnat.

QVINTVM testimonium 1. Ioan. 3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen illius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* RESPONDEO, Variæ sunt huius loci, qui omnium est difficillimus expositiones.

PRIMA est sancti Ambrosii, in commentario Isaiæ (vt S. Augustinus testatur lib. 4. ad Bonifacium, c. 7.) Refert hæc expositio hunc locum ad statum futuræ gloriæ, vt sensus sit, eos non posse peccare, qui nati sunt ex Deo, per secundam illam regenerationem, de qua dicitur Matth. 19. *In regeneratione cum sederit filius hominis, &c.* Vera est hæc doctrina, sed videtur Ambrosius potius alludere voluisse ad hunc locum, quam eum ex proposito explicare. Apostolus enim

Ioãnes docet in eo capite, quo signo internosci possint in hac vita filii Dei, à filiis diaboli, & dicit, illud esse primarium signum, quod filii Dei non peccant, filii diaboli peccant, atque ita vtrique patrem suum imitantur, illi Deum, qui est ipsa iustitia, isti diabolum, qui ab initio peccat.

SECVNDA expositio est S. Bernardi, in 1. sermone de Septuagesima, & sermone 23. in Cantica, qui per semen Dei intelligit gratiam prædestinationis, ac dicit, prædestinatos non posse peccare, non quod reuera quandoque non peccent, sed quod perinde sit, ac si nunquam peccarent, cum certum sit, eis peccata remittenda esse, imo ipsa etiam peccata eis cooperentur in bonum. Hæc quoque expositio veram doctrinam cõtinet: sed non explicat proprie sensum Apostoli, & credibile est, sanctum Bernardum, more suo vti voluisse Scripturæ verbis, ad sententiam quandam veram explicandam, quamuis non eo loco intentam ab eo, qui verba illa conscripserat. Certe S. Ioannes sicut dicit, omnem, qui est natus ex Deo, non peccare; ita etiam dicit, omnem, qui facit iustitiam, ex Deo natum esse. Nec tamen significare voluit, omnem, qui facit iustitiam, esse prædestinatum. Præterea docere intendit Apostolus (vt diximus) quomodo discernantur filii Dei à filiis diaboli, non autem quomodo internoscantur electi à reprobis. Nam de electis & reprobis nę verbum quidem facit, neque possunt in hac vita discerni, vt supra docuimus.

TERTIA expositio est aliorum, qui docent, illud (*non potest peccare*) positum esse pro eo, quod est, non debet peccare. Refert hanc sententiam S. Augustinus in libro de natura & gratia, capite 14. Sed non videtur hæc sententia multum ad rem facere. Nam etiam qui non est natus ex Deo, non debet peccare. Nemo enim debet peccare, alioqui peccatum non esset, si fieri deberet.

QVINTA expositio est S. Augustini, in lib. 2. de peccatorum meritis & remiss. capite septimo, de gratia Christi, c. 21. & alibi, qui refert hunc locum ad peccata venialia, vt sensus sit: eum, qui natus est ex Deo, non posse peccare etiam venialiter, quatenus est filius Dei, id est, quatenus operatur ex charitate: sed posse tamen eundem peccare, quatenus idem ipse ratione corruptionis carnis est adhuc filius huius sæculi.

Sed procul dubio melior est expositio QVARTA, quę est eiusdem Augustini tract. 5. in epist. Ioannis, & Hieronymi lib. 1. aduersus Pelagianos & libro 2. aduersus Iouinianum. Hæc sententia docet, S. Ioannem loqui, de peccatis lethalibus, non de venialibus. Nã distinguit filios Dei à filiis diaboli per hoc, quod est peccare & non peccare: non autem distinguuntur filii Dei, à filiis diaboli, id est, iusti ab impiis per hoc, quod iusti non peccent venialiter, & impii venialiter peccent. Igitur sentẽtia Apostoli hæc est: Qui natus est ex Deo non peccat, nec peccare potest lethaliter, dum perseuerat filius Dei, quoniã semen illius, id est, charitas, quę omnib. peccatis lethalibus contraria est, in ipso manet. Charitas enim est plenitudo legis, ac per hoc nullo modo fieri potest, vt sit præuaricator, qui charitatem habet. Id quod de nulla alia virtute dici potest: Nam qui fidem habet, qui temperantiam habet, qui liberalitatem habet, qui fortitudinem habet, qui reliquas virtutes habet, potest quælibet earum retenta contra aliam peccare: at qui charitatem habet, non potest ea retenta contra aliam virtutem peccata committere, quoniam charitas virtutes omnes continet. *Benigna est, patiens, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Quare ipsa sola est certissima nota, qua discernuntur filii Dei à filiis diaboli.

Ex quo intelligimus, omnia quinque testimonia pro immobilitate charitatis adducta, excellentiam charitatis probare, nõ autem immortalitatem: quoniam si maneat, efficit vt homo non peccet, nec possit peccare: tamen potest non manere, si quis (vt diximus) eam abiiciat & cupiditati sponte succumbat.

CAPVT XVI.

Non esse omnes iustos inter se pares.

QVARTVS restat error breuiter refellendus. Nam vt diximus, in eo conueniunt Lutherani, vt dicant, omnes iustos æqualiter esse iustos, ita vt neque vnus sit iustior alio, neque idem homo in iustitia crescat. Similem errorem docuit olim Iouinianus, teste S. Hieronymo, in lib. 2. aduersus Iouinianum: quamuis non ex fundamento eodem. Iouinianus enim docebat virtutes esse pares, & peccata etiam paria, iuxta antiquam sententiam Stoicorum. Lutherani vero non dicunt (quod sciam) virtutes esse pares, aut peccata paria, neque negant, posse hominem crescere in fide, spe, dilectione, aliisque virtutibus, neque dicunt, non esse vnum alio maiorem, quod attinet ad eiusmodi virtutes: sed affirmant, per has virtutes, neminem iustificari, ac per hoc crescere in fide & charitate, non esse crescere in iustitia: & ex eo quod alius alio fide & charitate sit maior, non effici, vt vnus sit alio iustior, quandoquidem vna & eadem Christi iustitia fide apprehensa, atque à Deo imputata omnes iustificari docent.

Nos igitur primum aduersus Iouinianum proferemus pauca quędam testimonia Scripturarum & Patrum: deinde alia quædam seorsim aduersus Lutheranos.

Quod attinet ad Iouinianum, euidenter refellitur error ipsius ex his testimoniis, Iob. 1. *Numquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra?* 1. Reg. 9. *Non erat vir de filiis Israel melior illo.* Ecclesiastici 44. *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi.* Psal. 83. *Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarũ, in loco quem posuit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, &c.* Quem locum tractans S. GREGORIVS, ho. 15. in Ezech. *Non mirum* (inquit) *si de virtute in virtutem gradus sunt, quando ipsa vnaquaque virtus quasi quibusdam gradibus augetur, & sic per incrementa meritorum ad summa perducitur.* Lucæ 17. Apostoli petunt sibi fidem augeri. Ex quo loco deducit argumentum S. HIERONYMVS, libro 2. in Iouinianum; *Quare*, inquit, *dicunt Apostoli, Adauge nobis fidem, si omnium vna mensura est?* Matth. 11. *Non surrexit maior Ioanne Baptista.* Mat. 8. *Non inueni tantam fidem in Israel.* Lucæ 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

Huc pertinent variæ similitudines. Nam Matth. 13. comparatur Ecclesia terræ, quæ pro varia dispositione alicubi reddit fructum tricenum, alicubi sexagenum, alicubi centenum. Roman. 12. & 1. Corinth. 12. comparatur Ecclesia corpori humano, in quo sũt varia membra, alia sublimiora, alia inferiora, alia nobiliora, alia viliora. 2. Timoth. 2. alia non minus apta similitudine dicuntur in domo Dei esse vasa aurea & argentea, lignea & fictilia. Et sine dubio præstantiora sunt aurea quàm argentea, & argẽtea quàm lignea vel fictilia. Quo etiam spectat illa similitudo eiusdem

Apostoli, 1. Corint. 3. de his qui supra fundamentum fidei ædificant aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulas.

Deniq; idem probant omnia testimonia, quæ docent, præmia in cœlo non esse paria, vt illud Io. 14. *In domo patris mei, mansiones multæ sunt.* Et 1. Corint. 15. *Alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, alia claritas stellarum, & stella differt à stella in claritate, &c.* Neque his repugnat, quod Mat. 20. dari videtur idem præmium omnibus operariis, videlicet denarius quidam diurnus. Nam denarius ille significat æqualitatem æternitatis, non gloriæ & excellentiæ.

Pulchre S. AMBROSIVS lib. 7. in Lucam, exponens, cap. 15. *Æqualitatem*, inquit, *dignaris soluere mercedem, æqualem mercedem vitæ, non gloriæ.* Itaque datur omnibus idem denarius, quoniam sancti omnes sine fine regnabunt, quamuis non omnes eadem eminentia regnabunt. Quemadmodum commune stellis omnibus est perpetuo fulgere in cœlo, tametsi aliæ aliis clarius micent. Atque hoc modo locum istum exponunt sancti Patres. Ambrosius loco citato, Hieronymus lib. 2. in Iouinianum. August. lib. de sancta Virginitate cap. 26. Gregorius lib. 4. Moral. capit. quadragesimo secundo.

At, inquies, si denarius diurnus non significat omnino par præmium, vnde murmurabant operarii, qui plus laborauerant, quod eandem mercedem acciperent cum iis, qui minus laborauerant? Introducitur murmur illud in parabola, non quod in cœlo vllum futurum sit murmur; sed vt ostendatur, nullam esse in Deo iniquitatem, si cū aliis liberalior, quàm cum aliis esse velit. et si (quod fieri non potest) murmur inter beatos oriretur, illud esset plane iniustum. Non enim facit Deus iniuriam ei, cui debitam mercedem reddidit, si parem, vel maiorem alteri ex benignitate donauerit.

Ad hæc testimonia Scripturę addi possunt testimonia Patrum. S. AMBROSIVS, in epist. 81. ad Siricium: *Agrestis*, inquit, *vlulatus est, nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem seruare, promiscue omnia velle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cœlestium remunerationum inducere, quasi Christo vna sit palma, quam tribuat, nec plurimi abundent tituli meritorum.*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Iouinianum, ex instituto hoc agit, vt superuacaneum sit testimonium eius adducere.

S. AVGVSTINVS in epist. 57. ad Dardanum: *Deus*, inquit, *totus adesse rebus omnibus potest, & singulis totus: quamuis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacitatis diuersitate alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum & gratia suæ bonitatis ædificat.* Et ibidem: *Vnde in omnibus sanctis sunt alij alijs sanctiores, nisi abundantius habendo habitatorem Deum.*

S. GREGORIVS lib. 4. Moral. cap. 42. *Quia*, inquit, *in hac vita nobis est discretio operum, erit procul dubio in illa discretio dignitatum, vt quod hic alius alium merito superat, illic alius alium retributione transcendat.* Atque hæc in Iouinianum.

Nunc aduersus LVTHERANOS PRIMO pugnat illud Prouerb. 4. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectum diem.* Hic enim describitur iustitiæ ipsius progressus per similitudinem lucis, quæ ab aurora progreditur ad meridiem. Sicut enim vera lux est, quæ fulget in aurora, & semper augetur, crescit vsq; ad perfectionem meridianam: sic etiam vera iustitia est in hominibus iustificatis, & ea tamen semper magis ac magis augetur, donec

A ad perfectionem beatorum in cœlesti felicitate pertingat.

SECVNDO, illud Apostoli, 2. Corinth. 9. *Augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ.* Quomodo enim Deus augebit incrementa frugum iustitiæ nostræ, si nulla in nobis iustitia, nisi Christi, quæ augeri non potest?

TERTIO, illud S. Ioan. in Apocalypsi, cap. vlt. *Qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sanctus est, sanctificetur adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Quis autem dubitat, eos qui in sordibus sunt, vere posse adhuc sordescere, & vnum esse sordidiorem alio? cur igitur non concedunt, posse etiam iustos effici iustiores, & vnum alio in iustitia esse maiorem?

QVARTO, pugnant aduersus eos omnia loca, in B quibus dicitur charitas augeri, & in vno maior esse, quam in alio, vt Ioan. vlt. *Diligis me plus his?* Et Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et: *Cui minus dimittitur, minus diligit.* Et Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Et 1. Ioan. 14. *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Et: *Qui timet non est perfectus in charitate.* Nam secundum Scripturas, iustitia nihil est aliud nisi charitas. Nam 1. Ioan. 3. Apostolus pro eodem accipit esse iustum, & diligere: *In hoc*, inquit, *manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum. Quoniam hæc est annunciatio, quam audistis ab initio, vt diligatis alterutrum.* Et ibid. *Qui non diligit, manet in morte.* Et:

C *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Item Apostolus Paulus cum ait Rom. 14. *Regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto.* Per iustitiam intelligit charitatem, cuius proprii sunt effectus pax & gaudium, iuxta illud Galat. 5. *Fructus autem Spiritus sunt, charitas, gaudium, pax.* Et Dominus Matth. 5. cum admonet, vt iustitia nostra abundet plus quam Scribarum & Pharisæorum, præcipue loquitur de charitate. Scribarum enim & Pharisæorum iustitia erat, diligere amicos & odio prosequi inimicos: iubet autem Christus, vt diligamus etiam inimicos, & sic iustitia nostra abundet plus quam Scribarum & Pharisæorum. Itaque cum aduersarii non negent, disparitatem esse charitatis in regeneratis: non possunt etiam negare disparitatem esse iustitiæ, nisi verbo Dei repugnare velint.

D QVINTO pugnant contra eos omnia loca, quæ docent, in cœlo varietatem esse præmiorum & coronarum, quæ supra citata sunt contra Iouinianum. Nam præmia regni cælorum proprie iustis parata sunt, vt Dominus ait, Matth. 25. *Ibunt iusti in vitam æternam.* Et Philipp. 3. Apostolus vocat beatitudinem brauium supernæ vocationis. Et apertius 2. Tim. 4. vocat *coronam iustitiæ, quam reddit iustus iudex.* Quare si diuersitas est in cœlo præmiorum, sine dubio diuersitas est in terra meritorum, & si varia est corona iustitiæ, varia quoque est ipsa iustitia. Non sunt igitur

E omnes regenerati æque iusti.

Accedant vlt. testimonia S. Augustini serm. 16. de verbis Apostoli: *Iustificati*, inquit, *sumus, sed ipsa iustitia, dum proficit, crescit.* Item in epist. 29. ad Hieronymum: *Induti sunt sancti iustitia, alius magis, alius minus.* Item tract. 6. in Ioan. *Ipsi*, inquit, *spirituales sancti in Ecclesia, sunt alij alijs sanctiores, alij alijs meliores.*

Argumenta contraria nulla remanēt hoc loco soluenda, quoniam non alia sunt, quam quę in libro superiore dissoluimus. Quibus videlicet inhærentem iustitiam oppugnare, & imputatitiam propugnare aduersarii nitebantur.

LIBER QVARTVS, DE IVSTIFICATIONE, QVI EST DE IVSTITIA OPERVM.

DE IVSTITIA ACTVALI, SIVE OPERVM *Quatuor sunt quæstiones*, VNA *de necessitate*, ALTERA *de veritate*, TERTIA *de merito*, QVARTA *de perfectione. Dissidemus enim ab Hæreticis huius temporis.* PRIMVM *an sint hominibus iustificatis opera necessaria ad salutem, cum qua quæstione fere coincidunt illæ, Vtrum iusti legem Dei seruare teneantur, & quid intersit inter Legem & Euangelium.* DEINDE, *dissentimus de ipsa veritate iustitiæ actualis, id est, vtrum opera iustorum sint vere iusta, ita vt coram Dei iudicio comparere audeant, cum qua quæstione coincidit illa, possit ne homo iustus legem diuinam ita implere, vt in opere peccatum nullum admittat.* TERTIO, *contendimus de meritis operum bonorum, vtrum ex iustitia digna sint retributione.* QVARTO, *disceptamus de perfectione iustitiæ, sed ea duobus in locis à nobis explicata est, in libro de Monachis, & in libro de distinctione peccati mortalis & venialis.*

CAPVT PRIMVM.

Quod hæretici huius temporis negent operum necessitatem.

VT IGITVR à PRIMA quæstione incipiamus, explicanda est sententia aduersariorum de necessitate operum. Siquidem multi ipsorum aliud loquuntur, aliud sentiunt. Non desunt enim qui clament iniuriam Lutheranis fieri, cum dicuntur opera bona, tanquam non necessaria ad salutem contemnere.

AC PRIMVM Confessio ipsa Augustana art. 20. falso dicit accusari suos, quod bona opera negligāt, vel prohibeant. Philippus quoque in Locis, Brentius in Catechismo, Kemnitius in Examine Concil. sess. 6. prope finem. Caluinus lib. 3. Institut. cap. 16. Et ipse etiam Lutherus, in libro de Visitatione Saxonica, docent opera bona esse facienda, & aliquo modo indicant esse necessaria, cum affirment, veram fidem non esse, quæ non parit opera bona, & quæ charitatem comitem non habet. Denique in Colloquio Altemburgensi Maioristæ, siue Electorales disertis verbis docent opera bona esse ad salutem necessaria, non quidem necessitate efficientiæ, sed necessitate præsentiæ. Illyriciani autem, siue Saxonici, non negant opera esse necessaria necessitate præsentiæ: sed tamen propter scandalum & periculum contendunt, istam propositionem, opera sunt necessaria ad salutem, non esse in Ecclesia tolerandam.

Cæterum quidquid sit de modis ipsorum loquendi, cum excutiuntur ipsorum principia & pleraque dicta & scripta Lutheri, videntur omnino existimare posse hominem saluari, etiam si nulla bona opera faciat, nec mandata diuina custodiat. Quod his argumentis probo.

PRIMVM, ex verbis disertis Prophetæ ipsorum Lutheri, qui affirmat mala opera credenti nihil nocere. Sic enim loquitur in libro de libertate Christiana: *Bona opera non faciunt bonum virum, nec malum mala.* Et paulo post: *Vt infideli nullum bonum opus prodest ad salutem & iustitiam sic è diuerso nullum malum opus facit malum & damnatum, sed sola incredulitas.* Idem in sermone, Sic Deus dilexit mundum. *Vbi fides est,* inquit, *nullum peccatum nocere potest.* Et in libro de captiuitate Babylonica c. de Baptismo, *Vides*, inquit, *quam diues sit homo Christianus, vel baptizatus, vt etiam*

A *volens non possit perdere salutem suam, quantiscunque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata possunt eum damnare, nisi Sola incredulitas,* Hæc & similia manifeste docent, omnia bona opera posse tuto omitti, ac per hoc non esse necessaria. Nam si quæuis peccata non faciunt hominem malum, neque ipsum damnant, quare non possunt omitti? Et si possunt omitti, quare sunt necessaria?

In commentario ad caput secundum ad Galat. *Quando*, inquit, *sic docetur, fides in Christum iustificat quidem, sed simul seruari oportet mandata Dei, quia scriptum est, si vis ad vitam ingredi serua mandata, ibi statim Christus negatus est, & fides abolita, quia mandatis Dei siue legi tribuitur, quod est solius Dei.* Item in sermone de nouo testamento, siue de Missa: *Caueamus*, inquit, *à peccatis, sed multo magis a legibus, &*
B *operibus bonis, tantum attendamus Dei promissionem & fidem.*

Denique in sermone citato, Sic Deus dilexit mundum: *Ego*, inquit, *dico tibi, quia angusta est via, oportet te fieri tenuem, si vis per eam venire. Cæterum qui operibus onerati sunt, sicut conchilibus onustos videmus Iacobi peregrinos, ii non poterunt penetrare.* Et infrà: *Si veneris cum magnis saccis operum plenis, deponere oporteబit, alioqui non poteris penetrare.*

Hęc & similia, quæ in Lutheri scriptis contra studium operum bonorum passim leguntur, satis indicant mentem eius, & quomodocunque excusentur, certe magnam vim habent ad persuadendum simplici populo, & ad malum propenso, non esse facienda opera bona.

C SECVNDO, idem probatur ex illo communi ipsorum dogmate, quod omnia opera iustorum sunt ex natura sua peccata mortalia, vt patet ex Luthero in assertione articulorum trigesimi primi, trigesimi secundi & trigesimi sexti. Et ex Caluino libri tertij Institutionum, cap. duodecimo, paragrapho quarto & capite quadragesimo primo, paragr. nono. Nam si bona opera sunt peccata mortalia, & tamen propter fidem non imputantur, certe poterunt etiam mala opera propter fidem non imputari, ac per hoc non nocere. Neque erit caussa cur vitentur. Atque hoc est, quod dicit Lutherus in captiuitate Babylonica, loco citato, omnia peccata in momento à fide absorberi.

Dicent

Dicent fortasse, mala opera non posse cum fide consistere, quoniam qui habet propositum peccandi, non potest concipere fiduciam remissionis peccatorum, & ideo fides vera semper est cum charitate coniuncta. At contra, nam si hoc esset verum, non possent etiam opera, quæ dicuntur bona, cum fide consistere. Nam opera bona non sunt bona (ex ipsorum sententia) nisi nomine, & secundum quid, re ipsa vero & simpliciter sunt peccata mortalia. Quare qui habet propositum faciẽdi eleemosynam quoniam scit, hoc se non posse facere, nisi peccando mortaliter, habet propositum peccandi mortaliter, atqui hoc propositum cum fide consistit, imo propter fidem non reputatur peccatum, igitur eodem modo qui habet propositum furandi poterit simul habere fidem, & propter eam fidem furtum non reputabitur ad peccatum. Sequitur igitur ex hoc ipsorum dogmate, vt re vera non sint necessaria bona opera ad salutem, sed perinde sit verum quis amet coniugem suam, an alienam, vtrum furetur, an donet.

TERTIO, idem probamus ex discrimine legis & Euangelii. Nam ex doctrina ipsorum communi hoc interest inter legem & Euangelium, quod lex proponit iustitiam & salutem cum cõditione totius legis implendæ, Euangelium promittit iustitiam & salutem sine vlla conditione, sed absolute, vel cum sola conditione fidei. Et hinc deducunt alterum discrimen, quod lex terret, Euangelium consolatur. Ita docet Lutherus passim in commentario ad caput secundum ad Galatas, & alibi, Philippus in Locis, titulo de lege & de Euangelio, & alii. Et in Colloquio Altemburg. ita loquuntur Saxonici: *Legis promissiones sunt conditionales, proponunt enim cum conditione obedientiæ, sed promissiones Euangelij non sunt conditionales, sed gratuitæ.* At si Euangelium nullam requirit conditionem obedientiæ, sed est sola fide contentum, certe qui nihil boni faciat, consentanee ad Euangelium viuet.

Quod si dicas, Euangelium non requirit conditionem operum, fides tamen requirit, non enim erit fides, nisi pariat bona opera, sequetur aut fidem non esse conformem Euangelio, aut Euangelium si non immediate, saltem mediate requirere conditionem operum. Quomodo enim fides si requirit opera, non erit potius ex lege, quam ex Euangelio? aut si Euangelium requirit fidem, & fides requirit opera, nonne etiam consequenter Euangelium requirit opera? Quare vel inane est discrimen quod frequentissime tradunt inter legem & Euangelium, vel coguntur dicere, absolute nulla bona opera necessaria esse ad salutem, & consolationem magnam ex Euangelio percipere, & iustificari & saluari etiam eos, qui voluntarie in sceleribus perseuerant.

QVARTO, probamus idem ex libertate Christiana, quam ipsi communi consensu docent. In eo siquidem libertatem Christianam constituunt, quod homo iustus sit liber à debito legis implendæ coram Deo, & per hoc omnia opera sint illi iam indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Quod necessario colligunt ex alio principio, quod docent legis obseruationem esse etiam iustis penitus impossibilem. Nam si lex impossibilis est, nisi tollatur debitum eius implendæ, omnes damnabit. Ne igitur iusti damnentur, ab eius iugo & debito liberantur.

Ita docet Lutherus tum in lib. de libertate Christiana, tum in commentario epistolæ ad Galat. tum in sermone de Mose: *Sola fides* (inquit in cap. 2. ad Galatas) *necessaria est, vt iusti simus, cætera omnia liberrima, neque præcepta amplius neque prohibita.* Ibidem: *Si conscientia dictat, peccasti, responde, peccaui, ergo Deus puniet & damnabit? Non: At lex hoc dicit. Sed nihil mihi cum lege. Quare? Quia habeo libertatem.* Et in argumento eiusdem epistolæ. *Summa ars*, inquit, *& sapientia Christiana est, nescire legem, ignorare opera, & totam iustitiam actiuam.* Et in libro de libertate Christiana. *Nullo opere, nulla lege homini Christiano opus est, cum per fidem sit liber ab omni lege.*

Et Caluinus lib. 3. Institutionum capite decimo nono, paragrapho secundo, quarto & sept. tribus in rebus libertatem Christianam ponit, PRIMVM in eo, quod vbi fiducia iustificationis quæritur, nulla legis, vel operum ratio habeatur. DEINDE in eo, vt opera bona non fiant tanquam examinãda ad regulam legis, sed tanquã certo acceptanda à Deo qualiacumque sint. DENIQVE in eo vt omnium rerum externarum vsus habeatur pro indifferenti, ita vt homo nulla religione tangatur, siue eas vsurpet, siue relinquat. Ex hac doctrina quis non videt, quam lata porta sceleribus & flagitiis omnibus pateat? Et quis ambigat nulla esse opera bona necessaria ad salutem, si res omnes externę, proinde etiam baptismus & Eucharistia, adiaphoræ sunt, & nihil ad legis regulam examinandum est?

QVINTO, probamus ex vita & moribus Lutheranorum, qui occasione huius doctrinæ ita cœperunt incredibili licentia in omnia scelera & peccata prorumpere, vt necesse fuerit, Lutherum ipsum Visitationem instituere & laudare opera bona, atque ad ea populos adhortari. Sed quam parum feliciter id ei successerit, scribit Ioannes Cochlæus in eius vita. Recte igitur, id est, inconsentanee ad Lutheri dogmata in Colloquio Altemburgensi dixerunt quidam ex rigidis Lutheranis: *Opera bona, & nouam obedientiam non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinere.* Item, *Ad Satanam spectare Christianos cum operibus bonis.* Item, *Adeo non esse necessaria opera bona, vt etiam ad salutem incommodent, sintque perniciosa.* Denique, *peccari oportere, vt in fide sine omnibus operibus bonis vsque in finem perseueremus.* Vide Petrum Canisium in lib. 1. de corruptelis verbi Dei cap. 10. vbi multa huius generis ex aduersariorum libris refert.

CAPVT II.

Refutatur falsum discrimen legis & Euangelii, & inde probatur operum necessitas.

NVNC vt errorem omnium perniciosissimum refellamus; PRIMO probabimus, in Euangelio contineri doctrinam operum, & leges varias, eiusque promissiones requirere conditionem legis implendæ. DEINDE, Iustos non esse liberos ab obseruatione legis diuinæ. POSTREMO, opera bona simpliciter ad salutem esse necessaria.

Igitur SCIENDVM est Euangelium DVOBVS modis accipi posse, VNO modo pro doctrina, quam Christus & Apostoli prædicarunt, & in libris Euangelistarum, aliisq; Apostolorum scriptis continetur. ALIO modo pro gratia noui testamenti, quæ lex scripta in corde, & spiritus viuificans: & lex fidei dici solet, quamuis (vt verum fatear) nomen Euangelii non videatur in Scripturis vnquam accipi, nisi priore modo, id est, pro doctrina. Et quidem, si loquamur de gratia noui testamenti, non distinguitur lex ab Euangelio, quod lex requirat opera, Euangelium non requirat opera; sed quod lex doceat quid sit faciendum, Euangelium præbeat vires ad facien-

dum: inde enim dicitur lex scripta esse in tabulis, Euangelium in cordibus. De quo discrimine copiose scribit sanctus Augustinus in libro de Spiritu & litera ad Marcellinum, in epist. 200. ad Asellicum & alibi.

Neque de hac acceptione hoc loco controuersia est. Nam ipsi etiam aduersarii, cum de discrimine legis & Euangelii disserunt, nomine Euangelii non gratiam ipsam, sed prædicationem Christi & Apostolorum intelligunt, quam ideo Euangelium, id est, bonum nuncium appellatam esse dicunt, quoniam nihil nisi consolationem annunciat. Nos vero contendimus Euangelio contineri illa omnia quę aduersarii soli legi tribuunt quæ sunt præcipue tria, leges proprie dictæ, communicationes & promissiones cum conditione obedientiæ.

Quod attinet ad leges proprie dictas, id probamus ex cap. 5. Matth. vbi Dominus confirmat, explicat & perficit legē Mosis de homicidio, adulterio, periurio, & similibus rebus. Nam quod re vera Dominus eam legem, vt à se explicatam seruari velit, perspicuum est.

B

Primo, ex modo illo loquendi, *Ego autem dico vobis*. Quæ verba Legislatorem proprie decent.

Secundo, ex eo quod Dominus ait: *Non veni soluere legem, sed adimplere*. Si enim nulla esset in Euangelio legis obligatio, sustulisset Dominus legem veterem, etiam quoad præcepta moralia.

Tertio, ex eo quod dicitur Matth. 7. in fine: *Quod erat docens sicut potestatem habens, non sicut Scribæ & Pharisæi*, Id est, sicut Legislator, qui ex auctoritate leges interpretatur, vel mutat, vel adddit, non sicut Legisperitus, qui solum ex scientia legem explicat.

C

Quarto, ex eo quod concludit: *Si quis ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum*. Non igitur Dominus solum explicat legem veterem, sed etiam iubet eam seruari, quod attinet ad præcepta moralia. Alioqui non diceret, qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cœlorum.

Præterea, si lex vetus moralis ad Christianos non pertineret, quare Dominus tam accurrate illam exponeret & perficeret? Num Euangelium Christi otiose in rerum inutilium explicatione consumi debuit? Vide plura de hoc argumento infra capite 3.

D

Quod attinet ad Alterum de comminationibus & terroribus; quæ maior comminatio excogitari potest, quam illa Dominico ore prolata. Mat. 5. *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis*? Et Mat. 7. *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*. Similes autem comminationes habentur in Euangelio passim, Matth. 22. 23. 25. Marc. 9. Luc. 12.

Sed respondent aduersarii comminationes, quæ in Euangeliis reperiuntur, ad legem pertinere, sicut etiam contra promissiones remissionis peccatorum, quæ leguntur in Prophetis, ad Euangelium. At certe coguntur ita dicere, qui Euangelium sola consolatione definiunt. Sed cogitent, an non satius esset, corrigere definitionem illam, quam dicere maximam partem sermonum Christi non esse Christi verba, sed Mosis: & Christum in Euangelio nihil minus, quam Euangelium prædicare.

E

Deinde, nonne Apostolus Paulus ad Rom. 1. & 2. ipsi Euangelio tribuit officium terrendi? *Non erubesco* (inquit capite 1.) *Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Iusti-*

A *tia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidē. Sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuit. Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, &c.* Ista reuelatio iræ Dei manifeste tribuitur Euangelio, reuelatur enim in Euangelio iustitia Dei ex fide, vt iustificati euadant iram Dei, quam idem Euangelium omnibus impiis imminere testatur. Vnde in 2. cap. idem Apostolus ait: *In die cum iudicabit Dominus occulta hominum, secundum Euangelium meum*.

Ad hæc, Nonne Apostolus Petrus in die Pentecostes, accepto Spiritu sancto Euangelium prædicauit? Quis autem fuerit eius prædicationis effectus, docet S. Lucas, Actor. 2. cum ait: *His auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apostolos, Quid faciemus viri fratres?* Euangelium igitur non solum consolatur, sed etiam terret. Compunctio enim ex terrore nascitur.

Nec solum Petrus, sed etiam Paulus cum Euangelium prædicaret, homines terrefaciebat. Sic enim scribit idem Lucas, Actorum 24. *Veniens Fœlix cum Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est in Christum Iesum. Disputante autem illo de iustitia & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Fœlix respondit, quod nunc attinet, vade, &c.* Non audebunt (credo) Lutherani dicere, Paulum vocatum, vt prædicaret fidem Christi, pro fide legem, pro Christo Mosem, pro Euangelio aliquid Euangelio contrarium prędicasse, & tamen finis prædicationis fuit terror & tremor audientium.

Quid S. Iacobus? An ipse quoque Euangelium non prædicabat, cum scriberet in epist. sua, cap. 5. *Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis, quæ aduenient vobis?* Et frater eius Iudas item Apostolus, quid nisi Euāgelium prædicabat, cum in epistola sua scriberet: *Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum?*

Denique S. Ioan. Apostolus & Euangelista in Apocalypsi c. 14. *Vidi*, inquit, *alterum Angelum volantem per medium cœli, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum, dicens magna voce, Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicii eius.*

Cum igitur Christus & omnes Apostoli euangelizando terreant, & in Symbolo Apostolico, quod Euangelii summā continet, sit etiam articulus vnus de futuro iudicio, falsò docēt Lutherani, proprium esse legis officium terrere, & ad Euangelium non pertinere.

At si res ita se habet, inquiunt, *cur Apostolicà prædicatio dicitur Euangelium, id est, lætus & bonus nuncius? Et cur sanctus Paulus* ad Rom. 8. *scribit, nos non accepisse spiritum seruitutis iterum in timore?* Respondeo, Nomen Euangelii impositum est ad significandum officium vnum, idque potissimum Apostolicæ prædicationis; sed non propterea sequitur non esse etiam alia officia euangelii, quamuis eo nomine non explicentur. Quomodo clauis dicitur quia claudit, & tamen etiam aperit: & lingua dicitur instrumentum lingendi, quod est tamen instrumentum etiam loquendi.

Dicitur igitur Euangelium, quia annunciat Saluatoris aduentum, reconciliationem cum Deo, aditum patefactum ad regnum cœlorum. Vnde etiam dicitur euangelium Regni, Mat. 24. et Marc. 1. Sed simul etiam annūciat iram & indignationem his, qui non recipiunt Saluatorem, neq; pœnitentiam agūt. Adde quod euangelium terret, vt consoletur, quo-

modo

modo medicus vulnerat vt sanet. Quod non tã proprie conuenit legi Mosis, quæ terrebat comminando supplicia peccatoribus, & non ostendebat, nisi obscure liberatorem.

Quod autem attinet ad spiritum timoris & charitatis, non colligitur inde discrimen inter legem & Euangelium quatenus Euangelium significat doctrinam Christi & Apostolorum; secundum quam acceptionem nos hic loquimur de Euangelio, sed inter testamentum nouum & vetus. Nam testamentum vetus proprie non continet, nisi quod Moses attulit, id est, legẽ scriptam in tabulis, quæ quidem seruitutem generat, vt dicitur ad Galatas 4. Et timorem incutit, quoniam ostendit quid facere oporteat, & non dat vires faciendi: at nouum testamentum continet id, quod Christus attulit: Christus autem non attulit solum doctrinam & præcepta Euangelica, quamuis hæc etiam attulerit, sed gratiam quoque Spiritus sancti, quæ est lex in corde scripta, id est, charitas in corde diffusa, per quam non timore pœnæ, sed amore iustitiæ lex in tabulis conscripta seruatur. Atque hoc discrimen indicat Apostolus ad Romanos 8. ad Galat. 4. ad Heb. 8. & 10. Et sanctus Augustinus in libro contra Adimantum, capite 17. breuissimam differentiam esse scripsit, non legis & Euangelii, sed testamenti veteris & noui timorem & amorem.

Veniamus ad TERTIVM discrimen, quod est huius loci maxime proprium. Igitur promissiones Euangelicas conditionales esse, non absolutas, probatur PRIMO ex capite quinto Matthæi: *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Hæc certe promissio est Euangelica, cum regnum cœlorum comprehendat. Et tamen requirit conditionem iustitiæ non imputatitiæ, sed actualis & operosæ, quæ in perfecta mandatorum obseruatione consistit. Explicat enim Dominus quid sit, iustitiam nostram abundare plus quam Scribarum & Pharisæorum, cum dicit, Pharisæorum & Scribarum iustitiam fuisse diligere amicos, non occidere, non mœchari, non peierare: nostram autem esse debere, diligere etiam inimicos, non irasci sine caussa, non videre vxorem alienam ad concupiscendum, non iurare omnino absque necessitate.

SECVNDO, probatur ex cap. 19. Matthæi: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Hæc enim apertissima promissio vitæ æternæ, apertissimam conditionem exigit obedientiæ. Et similis habetur promissio, Luc. 10. vbi cum is, qui Dominum rogauerat, quid facto opus esset ad vitam ęternam acquirendam, mandata legis exposuisset, Dominus ait, *Recte respondisti, fac, hoc, & viues.*

Ad hæc loca respondent aduersarii, Dominum hæc dixisse ironice, cum solum significare vellet, fieri non posse, vt aliquis mandata diuina custodiat: quomodo si quis diceret, si vis in cœlum conscendere, vola per aërem; vel hoc fac, assume pennas sicut columbæ, & altissimæ volabis. Ita docet Lutherus, in commentar. ad cap. 3. ad Galatas, explicans illud: *Qui fecerit ea, viuet in illis.* Quæ verba dicit esse intelligenda ironice, sicut illa Christi: *Hoc fac & viues.*

Sic etiam Caluinus libro tertio Institutionum, cap. 18. § 9. dicit Christum attemperare solitum sua responsa iis, qui eum interrogabant: quoniam Legis peritus persuasione legalis iustitiæ imbutus erat, & in operum fiducia cæcutiebat, ideo à Christo ad legis obseruationem esse remissum. Idem quoque in Antidoto Concilii exagitãs illud quod monet Concilium sess. 6. cap. 7. catechumenis dicendum esse, si vis ad vitam ingredi serua mandata; *Væ*, inquit, *eorum catechumenis, si tam dura illis conditio imponitur. Quid enim aliud, quam æterna illis maledictio indicitur?*

Porro Ioannes Brentius hom. 1. in Dominica 13. post Trinitatem audet etiam dicere, Christum sic respondisse, cum ait: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, vt potius indicauerit ei viam ad æternam damnationem. Ita videlicet isti verbi Dei simplicitatem peruertunt, & ad suos errores & blasphemias detorquere conantur.

At multis de caussis nihil eos conficta ista ironia iuuare poterit. PRIMVM, quoniam si ironica esset responsio, ideo talis esset, quoniam ad Legisperitos, vel Pharisæos dirigitur: igitur cum Dominus Apostolos suos alloquitur, non ironice, sed proprie & serio loquitur. Audiant ergo quid Apostolis suis dicat, Ioannis 13. *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.* Ioannis 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Et illud quod ante citauimus, Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Et cap. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis.* Hæc, & similia non possũt eludi per ironiam, & tamen promissiones continent, cum conditione operum bonorum, & obedientiæ legis.

SECVNDO, is cui Dominus, dixit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, non erat Scriba, nec Pharisæus, aut Legisperitus, sed Adolescẽs quidam diues. Matthæus enim cap. 19. adolescentem vocat & diuitem fuisse narrat. Marcus cap. 10. non meminit, nisi diuitiarũ. Luc. c. 18. principem appellat, Legisperitum, Scribam, aut Pharisæum nullus Euangelistarum nominat. Præterea nõ venit ille vt Christum tentaret, sed vt simpliciter viam salutis addisceret. Nam tentationis hoc loco nulla mentio est: & Marcus scribit cum genuflexo rogasse Dominum de via salutis. Et addit: *Intuitus eum Dominus, dilexit eum.* Certe tam adolescentis erga Christum humilitas, quam Christi erga adolescentem beneuolentia manifeste indicant serium fuisse colloquium, neque vllam ironiæ suspicionem subesse.

TERTIO is, cui Dominus dixit: *Hoc fac, & viues*, Lucæ 10. Legis quidem peritus erat, & Dominum tentaturus accessit: sed non propterea sequitur, vt ironice Dominus illi responderit. Nam tentatio illa non erat ad fallendum, sed ad inquirendum quid Dominus de via salutis sentiret, quidve doceret: id quod intelligi potest, TVM ex eo quod Dominus illi ait: *Recte repondisti, hoc fac, & viues.* Quomodo enim Dominus diceret, recte respondisti, ei quem hypocritam & tentatorem subdolum esse cognosceres? TVM ex eo quod ibidem Dominus, vt illum magis instrueret, parabolam adiecit de eo, qui incidit in latrones, & cum narrasset opus misericordiæ, quo in eum Samaritanus quidam exercuit, ait ad Legisperitum: *Vade & tu fac similiter.* Vbi nullo modo ironiam suspicari fas est, nisi velimus Dominum ironice commendasse opera misericordiæ, vere autem & propriè contemptum eorum docuisse. Quod si in illis verbis, *Vade, & tu fac similiter*, nulla ironia, certe neque in illis est, *Recte respondisti, hoc fac, & viues.* Nam ad eundem, ab eodem, eadem phrasi, in eodem loco & tempore, & eadem occasione dicuntur.

QVARTO, cum Dominus tentaretur tentatione fallaci, & subdola, non reddebat dolum pro dolo, sed vincebat in bono malum & non ironice, sed

proprie respondebat, & doctrinam seriam, & solidam tradebat, vt patet Matthæi vigesimo secundo, vbi primum Pharisæi consilium ineuntes, vt caperent eum in sermone, quærunt, liceat ne cēsum dare Cæsari an non: deinde Sadducæi non dissimli istudio quæstionē proponunt, cuius viri futura sit vxor in resurrectione, quæ septem viris sibi per mortem ordine succedentibus nupserat. Denique legisperiti tentantes interrogant, quod sit mandatum magnum in lege. Omnibus autem quæstionibus Dominus vere, proprie, simpliciterque respondit. Ad primam: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Ad secundam: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo.* Ad tertiam: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.* Audeant Caluinistæ & Lutherani, si pudorem penitus exuerunt, has responsiones Domini ironicas facere. Si vero non audent, multo minus Matth. 19. & Luc. 10. ironiam suspicentur, cum in his locis minor occasio ironiæ reperiatur.

TERTIO, probari potest, promissiones Euangelicas esse conditionales ex doctrina Apostolorum, qui passim conditiones operum inculcant, ad Romanos 8. *Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Et ibidem, *Cohæredes autem Christi, si tamen compatimur.* 2. ad Timoth. 2. *Si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinebimus & congregabimus.* Iacobi 2. *Si tamen legem perficitis regalem.* 2. Petri 1. *Sic enim* (si videlicet, *per bona opera certam vestram vocationem faciatis*) *abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri.* 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra.* Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.*

QVARTO, probatur ex doctrina prophetica. Nam promissiones remissionis peccatorum, etiam si in Prophetis sint, non ad legem, sed ad Euangelium pertinere aduersarii non negant. Sic igitur loquitur Ezechiel, capite 18. *Si impius auerterit se ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet &c.* Vbi non semel, sed sæpius Dominus repetit, se indulgentiam, & vitam impio donaturum, si tamen pœnitentiam egerit à peccatis, & mandata omnia custodierit. Et contra, se iustum grauiter puniturum, si auerterit se à iustitia, & mandata omnia non custodierit. Quo loco sicut auertere se à iustitia & mandata non custodire, conditio est, à qua pendet comminatio mortis, omnium consensu, & nemo dicere auderet comminationem mortis non esse conditionalem, sed absolutam: ita quoque auertere se à peccato, & facere iudicium, & iustitiam, conditio est, à qua pendet promissio vitæ; & nemo dicere debet, promissionem vitæ non esse conditionalem, sed absolutam, nisi diuinis litteris aperte repugnare velit.

QVINTO, probatur ex conditione fidei, quam requiri ad salutem non negant aduersarii, cùm scriptum sit Marci vltimo: *Qui crediderit, saluus erit, qui non crediderit, condemnabitur.* Ex hac enim fidei conditione sequitur PRIMO, vt falsum sit, quod ipsi dicunt promissiones Euangelii non esse conditionales: quomodo enim cōditionales non sunt, si conditio aliqua, fidei videlicet, in omnibus requiritur? SECVNDO, vt etiam falsum sit, non requiri conditionem legis implendæ. Nam quibus verbis Scriptura docet, requiri conditionem fidei ad salutem, iisdem, vel etiam clarioribus docet, requiri conditionem legis implendæ, vt patet ex tot locis supra citatis.

At (inquiunt) *Promissiones Euangelij gratuitæ sunt, non igitur conditionales.* RESPONDEO, Gratuitum non opponitur conditionali, neque est idem, quod absolutum, alioqui promissio Euangelica conditionem fidei non requireret. Gratuita igitur dicitur promissio, quamuis conditionalis, quoniam ipsa etiam conditio gratuita est, gratuita enim est promissio indulgentiæ, tametsi fidem & pœnitentiam exigat, quoniam fides & pœnitentia dona sunt Dei, & gratuita est promissio vitæ æternæ, quamuis obedientiam legis requirat, quoniam ipsa etiam obedientia legis donum Dei est; & hoc modo gratiam dat Deus pro gratia, vt legimus Ioannis primo. Quoniam gratiam vitæ æternæ dat pro gratia meritorum, & gratiam indulgentiæ dat pro gratia pœnitentiæ.

CAPVT III.

Asseritur verum discrimen legis & Euangelij, & inde necessitas operum comprobatur.

EXPLICABIMVS nunc verum discrimen Legis & Euangelii, vt hinc etiam necessitas bonorum operum comprobetur.

DVO sunt præcipua discrimina Legis & Euangelii, ex quibus multa alia consequuntur.

PRIMVM igitur illud interest inter legem & Euangelium, quod inter doctrinam inchoatam & perfectam, continetur enim Euangelium in Lege, vt arbor in semine, vt S. Thomas recte docet in 1. 2. q. 107. Vnde S. Augustinus in libro 16. de ciuitate Dei cap. 26. scribit, testamentum vetus esse occultationem noui, & testamentum nouum esse reuelationem veteris. Et S. Gregorius homil. 6. in Ezechielem, explicans mysterium rotæ quæ erat in rota, dicit rotam in rota esse testamentum nouum in testamento vetere.

TRIA continet Scriptura vtriusque testamenti, mysteria, promissiones & præcepta, id est, res credēdas, sperandas & faciendas, quibus fides, spes, charitasque respondent. Nam ad hæc tria reuocatur summa totius doctrinæ cælestis, vt S. Augustinus docet in Enchiridio, in libro de agone Christiano, in libro de catechizandis rudibus, & alibi. Sed in omnibus tribus longe præstat doctrina Euangelica & Apostolica doctrinæ legis & Prophetarum.

Nam quod attinet ad MYSTERIA FIDEI; doctrina veteris testamenti vnitatem Dei manifeste docet, Trinitatem personarum, & Incarnationem verbi nō nisi obscure & imperfecte, vt ea potius adumbret, quam exprimat: doctrina vero testamenti noui hæc omnia perspicue tradit & prædicat. Itaque ad hoc significandum, Moses cum loqueretur ad populum, faciem velabat, nobis autem Christus ipse reuelata facie loquutus est, annuncians omnia, quæcunque audiuit à Patre suo. Vnde Apostolus 2. ad Corinthios 3. *Moyses*, inquit, *ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius: nos autem reuelata facie, gloriam Domini speculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.*

Quod attinet ad PROMISSA, Lex & Prophetæ pollicentur expresse bona temporalia, figurate autem regnum cœlorum, Christus & Apostoli manifeste regnum cœlorum, & vitam æternam pollicentur, bona temporalia adiicienda esse dicunt, & ideo non esse sollicite & anxie requirenda. Et quoniam promissionibus adiungi solent etiam minæ, Lex & Prophetæ comminantur temporalia mala, Christus

&

& Apostoli mortem sempiternam. *Si audieritis me* (inquit Dominus, per prophetam Isaiæ primo) *bona terræ comedetis: quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.* Christus autem Matthæi 5. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et infrà: *Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis.*

Sanctus AVGVSTINVS libro decimooctauo de ciuitate Dei, capite vndecimo: *Educto*, inquit, *populo in monte Syna, diuinitus acceptam tradidit legem, quod vetus dicitur testamentum, quia promissiones terrenas habet: & per Iesum Christum futurum fuerat testamentum nouum, quo regnum cœlorum promitteretur.* Et in Psalmum 73. B *Deus se vtriusque testamenti esse voluit auctorem, vt & terrena promitteret in veteri testamento, & cœlestia in nouo testamento.* Obseruat idem Augustinus in libro 19. contra Faustum, capite vlt. in Prophetis inueniri non raro testimonia de resurrectione & vita æterna; sed regnum cœlorum nusquam expresse nominatum, nedum promissum, nisi in Euangelio. Quare non immerito Sanctus Hieronymus in libro 1. aduersus Pelagianos, reprehendit Pelagianos, quod dicerent in testamento veteri regnum cœlorum esse promissum.

Restant LEGES & MANDATA, quorum alia ceremonialia, alia iudicialia, alia moralia erant in veteri testamento. In nouo autem pro CEREMONIIS illis Mosaicis, quæ prope modum infinitæ erant, *instituit in Euangelio* CHRISTVS, vt S. AVGVSTINVS loquitur C in epist. 118. ad Ianuarium, *Sacramenta numero paucissima, obseruatione facillima, significatione præstantissima, quibus societatem noui populi colligauit.* Et in Psalm. 73. *Mutata*, inquit, *sunt Sacramenta, facta sunt pauciora, faciliora, salubriora, fœliciora.*

IVDICIALES leges in Euangelio Christus non tulit, sed ferēdas reliquit iis, qui variis in locis Rempublicam gerentes, pro rerum personarum, & temporum diuersitate instituendas esse iudicauerint. Hoc enim interest inter populum Hebræū & Christianum, quod ille vnam gentem & vnam regionem, eamque satis exiguam continebat. De qua re vide Hieronymum in epist. ad Dardanum, de terra promissionis: iste autem orbem terræ complexus est, D vbi regiones sunt & regna vastissima, mores & consuetudines diuersissimæ, temperamenta, ingenia, habitus animorum & corporum infinitis modis varietes. Hinc igitur facile poterat Hebræus populus iisdem iudiciis regi, non potest autem populus Christianus vlla ratione iisdem particularibus ritibus & legibus gubernari.

MORALES leges, quæ perpetuæ sunt, easdem fere habent lex & Euangelium, vt ostendit S. Augustinus libro 19. contra Faustū, cap. 28. sed in hoc præstat Euangelium legi, quod quædam grauiora, quæ à Iudæis propter infirmitatem ipsorum in lege non E exigebantur, à Christianis in Euangelio exiguntur, vt patet de libello repudii & polygamia: quædam etiam expressius legūtur in Euangelio quæ obscurius habebantur in lege. Quare S. Augustinus, cum in libro contra Adimantum, cap. 3. scripsisset, nihil esse in Euangelica & Apostolica disciplina, quod in lege & Prophetis desideretur: admonuit postea in lib. 1. retract. cap. 22. addendam fuisse voculam *fere*: non enim omnia, sed fere omnia, quæ ad mores pertinent, habet Euangelium cum lege communia.

Sed vt plane intelligatur, quemadmodum in Euāgelio Dominus legem moralem nō sustulerit, sed perfecerit, exponam breuiter summam sermonis Domini in monte; quem vere scripsit S. Augusti-

A nus lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 1. omnibus præceptis, quibus vita hominis formari potest esse perfectum.

INITIO igitur sermonis sui, Dominus quasi loco procemii, diuino prorsus artificio, simul explicat finem vltimum hominis & virtutum, atque operum bonorum vtilitatem proponit, dicens, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Et quæ sequuntur. Quoniam enim vltimus finis, principiū & fundamentū est totius doctrinæ moralis, ideo primo loco exponi debuit, simul autē adiungi par fuit vtilitatem virtutis, vt discipuli attentiores efficerentur.

Deinde, quasi procemio explicato, accedit Dominus ad præcepta tradenda; & primum instruit Doctores, deinde auditores. Doctores admonet, eos salem terræ & lucem mundi esse debere, id est sapientia & charitate ita cæteris præstare, vt alios sapientes & ardentes efficere possint. Quas duas conditiones non semel repetiuit, cum præpositos Ecclesiæ fideles, & prudentes esse debere præmonuit.

Aggreditur deinde instructionem populorū, eosque instruit, tum quoad SVBSTANTIAM præceptorum diuinorum, tum quoad FINEM, nam in vtroque Scribæ & Pharisæi prauas opiniones induxerant.

Quod attinet ad SVBSTANTIAM præceptorum reprobat Dominus quinque Pharisæorum corruptelas. PRIMVM, deprauabāt Scribæ & Pharisæi præcepta grauissima de homicidio & adulterio, docentes in eiusmodi præceptis, actum externum solum esse prohibitum, non autem internum, nisi signis exterioribus proderetur. In quo errore fuit etiam Iosephus li. 12. antiquitatum, cap. 13. & Dauid Kimhi in comment. Psalm. 66. v. 17. exponens illud: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non audiet Dominus*: deprauat enim illud, *non audiet Dominus*; vt significet, non imputabit Dominus. Aduersus eiusmodi corruptelas, declarat Dominus legem, non occides, non solum manum, sed etiam linguam & animum cohibere; & legem, non mœchaberis, extendi vsque ad concupiscentiam in ipsa mente conceptam.

DEINDE, Pharisæi deprauabant legem de repudio; quod enim ob infirmitatem eorum hominum lex impunitum dimiserat, ipsi vt rem absolute iustam proponebant. Dominus autem docuit, non licere vxorem dimittere, nisi caussa fornicationis, & legem de libello repudii penitus abrogauit.

TERTIO, Pharisæi docebant, non esse peierandum, tamen frequentare iuramenta, etiam leui de caussa nullum peccatum esse ducebant. Contra Dominus iubet non esse iurandum omnino, nisi (videlicet) subsit iurandi necessitas.

QVARTO, corrumpebant Pharisæi legem illam talionis, oculum pro oculo, dentem pro dente. Nam cum non animaduerterent, eam legem constitutam fuisse ad iustitiam conseruandam, non ad appetitum vindictæ saturandum, docebant, licitum esse vindictam appetere. Dominus igitur monet, non esse appetendam vindictam, nec malum pro malo reddendum; sed potius paratum esse debere hominem probum si opus sit, percutienti maxillam vnam, præbere etiam alteram.

QVINTO, peruertebant Pharisæi primarium dilectionis præceptum. Quoniam enim lex iusserat, vt hostes suos occiderent, non odii caussa, sed zelo iustitiæ, qua iusta bella interdum etiam à piis Regibus indicuntur, illi generale præceptum tradebant diligendos esse amicos, odio habendos inimicos. Dominus ergo grauissime admonet, diligendos esse inimicos, benefaciendum his qui nos oderunt, orandum pro persequentibus & calumniantibus nos.

His ita explicatis transit ad modum, ac docet, cauẽdam esse in primis inanem gloriam, & non esse facienda opera bona ea intentione, vt videantur & laudentur ab hominibus. Et quoniam nimis prolixum fuisset, de singulis operum bonorum generibus disserere: reuocauit omnia ad tria capita, orationem, ieiunium & eleemosynam, quorum primum erga Deum, alterum erga nos ipsos, tertium erga proximum exhibemus: & vno mentem, altero corpus, & tertio bona externa sacrificamus.

Addit postea Dominus, ac docet quę sint impedimenta cauenda & quæ adiumenta quærenda iis, qui cupiunt ad perfectionem iustitiæ peruenire. IMPEDIMENTA tria demonstrat, nimiã sollicitudinem in opibus congregandis: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, superuacaneam diligentiam in rebus etiã necessariis procurandis, *Nolite soliciti esse in crastinum.* Temerarium iudiciũ de vita & factis alienis, *Nolite iudicare.* ADIVMENTA etiam tria ostẽdit, orationẽ assiduam, *petite & dabitur vobis*: conatum & contentionem proficiendi & superandi omnes difficultates; *Contendite intrare per angustam portam*: electionem bonorum Magistrorum. *Attendite vobis à falsis Prophetis.*

Postremo concludit sermonem, iterum commendans vtilitatem operum bonorum, vt in procemio fecerat: *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, &c.* Atque hæc de sermone Domini in monte.

Perfecit autem Dominus legem moralem, non solum explicando & addendo, quæ diximus, sed etiam adiiciendo, consilia quędam ad perfectionem charitatis, quæ finis est omnium præceptorum adipiscendam aptissima: de quibus satis multa disputauimus in libro de Monachis. Habemus igitur primum, discrimen legis & Euangelii, ex quo manifeste colligitur, obedientiam legis, atque opera bona non minus, sed multo magis in Euangelio, quam in lege doceri. Proinde Lutheranos sine dubitatione verum Euangelii, ac legis ignorare discrimen.

CAPVT IV.

Ostenditur alterum discrimen legis & Euangelii.

ALTERVM discrimen legis & Euangelii sumitur ex annexis. Nam lex per Mosem data est, qui legislator tantum fuit: Euangelium per Christum, qui non fuit solum legislator, sed etiam Redemptor. Proinde lex venit sola: Euangelium non solum, sed cum gratia. Itaque qui legem in mõte Syna per Mosem acceperunt, doctrinam tantum acceperunt, vt instructi per legem, inter vitia, virtutesque discernerent: qui vero per Christum Euangelium acceperũt, non solam doctrinam, sed etiam gratiam acceperunt, vt non modo inter virtutes & vitia discernerent, sed etiam vt iustitiam diligerent, & odio haberent iniquitatem.

Hoc discrimen prædixerunt Ezechiel cap. 36. & Hierem. c. 31. ILLE enim cum baptismum adumbrasset illis verbis: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*, adiungit de spiritu gratiæ, *auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* ISTE autem disertis verbis duo testamenta distinguit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die, qua apprehendi manum eorũ, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorũ, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.*

Quam prophetiam de testamento nouo, cuius Christus auctor est, exponit Apostolus ad Hebræos 8. & 10. & idem Apostolus ad Rom. 5. cum dicit: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum S. qui datus est nobis.* Significat legem in corde scriptam, de qua loquitur Hieremias, & spiritum in medio nostri positum, de quo vaticinatur Ezechiel, nihil esse aliud, nisi charitatem in corde diffusam. Tunc enim Deus facit, vt ambulemus in præceptis suis, cum charitatem in cordibus nostris diffundit; *Quoniam qui diligit, legem impleuit; & plenitudo legis est dilectio.* Roman. 13. Quod discrimen copiose & eleganter persequitur S. Augustinus in pluribus locis, sed præcipue in toto lib. de spiritu, & litera.

Porro hoc discrimen legis & Euangelii tantum abest, vt operum necessitatem ab Euangelio remoueat, vt eam potius ad Euangeliũ maxime pertinere demonstret. Quorsum enim cum Euãgelio gratiam bene operandi, & legis ipsius implendæ Christus coniunxit, nisi vt, quod per literam legis Euangelicæ discimus esse faciendum, id per spiritum & gratiam impleamus? Quod enim Apostolus ait 2. Cor. 3. *Litera occidit, spiritus viuificat*; demonstrat S. Augustinus, manifestissima ratione, non tantum intelligi debere de litera legis Mosaicæ, sed etiam de litera legis Euangelicæ, vtraque enim occidit, si à spiritu separetur. Sed ideo scriptum est de lege Mosis, lex iram operatur. Non autem scriptum est de lege Christi, Euangelium iram operatur, quoniam (vt diximus) cum Moses legem dedit, nihil nisi literam dedit, Christus autem cum Euangelium dedit, simul cum litera spiritum dedit. Quare S. Ioannes hoc ipsum discrimen attendens ait: *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Ioan. 1. Habemus igitur duas potissimas differentias Legis & Euangelii. Nunc paucis percurremus alias, quæ ex his duabus tanquã ex fontibus deriuantur. Ex primo discrimine nascuntur alia tria, & ex secundo itẽ tria.

TERTIVM igitur discrimen legis & Euangelii est, quod lex Mosis vni tantum genti data fuit, lex Christi omnibus gentibus, Deuteron. 4. *Quæ est alia gens, vt habeat ceremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego ponam hodie ante oculos vestros?* Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Rom. 3. *Quid ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, primum, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Et c. 9. *Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis, secundum carnem, quorum est testimoniũ & legislatio, &c.* At Christus Matthæi vlt. *Euntes*, inquit, *docete omnes gentes*: et Marci vlt. *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et Lucæ vlt. *Oportet prædicari in nomine meo pœnitentiã, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.* Et Apostolus ad Romanos 1. *Non erubesco euangelium. Virtus enim Dei in salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco.* Oritur hoc discrimen ex primo. Lex enim Mosis positiua (id est) ceremonialis & iudicialis angusta erat, & ritus, ac iudicia particularia continebat: Euangelium vero lex est perfecta & ritus, præcepta & sacramenta ita vniuersalia comprehendit, vt toti mundo communia esse possint.

QVARTVM discrimen, quod oritur etiam ex primo, in eo positum est, quod lex vmbram, & figuras rerum futurarum magna ex parte cõplectitur: Euangelium ipsum corpus, & veritatem exhibet, Ioan. 1. *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum*

Christum

Christum facta est. Lex enim per Mosem data, per Christum facta est gratia, propter infusionẽ fidei & charitatis facta est veritas, propter impletionẽ omnium figurarum, 1. Cor. 10. *Hæc autem in figura facta sunt nostri.* Et paulo post: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem.* Hæb. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum.* Denique passim in Euangelio legimus, varia in Chrysto mysteria fuisse completa, quoniam sic scriptum erat in lege aut Prophetis.

QVINTVM discrimen est, quod lex Mosis adueniente Christi lege mutanda erat, Christi autem legi nulla succedere debet alia lex. Oritur hoc discrimen vt alia duo, item ex primo: ideo siquidem mutanda fuit lex Mosis quoniam imperfecta erat, omne enim imperfectum perfectori dedit, & vmbræ luce apparente diffugiunt. Luc. 16. *Lex & prophetę, vsque ad Ioannem Baptistam,* Heb. 7. *Translato sacerdotio necesse est, vt & legis translatio fiat.* Et ibid. *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem & inutilitatem.* Et ca. 8. *Dicendo nouum, veterauit prius. Quod enim antiquatur & senescit, prope interitum est.* Et ad Gal. 3. *Quid ergo lex? propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat.* At Christi legem non esse finem habituram, perspicuum est ex duobus. PRIMO, quoniam sacerdotium Christi manet in æternum, iuxta illud Psalm. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* SECVNDO, quoniam regni Christi nullus erit finis, vt legimus Danielis 2. & Luc. 1. Lex enim cum sacerdotio & regno ita coniuncta est, vt illis manentibus, & ipsa manere debeat, quod de sacerdotio & lege Apostolus docet ad Hebr. 6. de regno & lege dubium esse nõ potest, cum regnum proprium sit leges ferre, neque vllum sit regnum, quod proprias leges non habeat. DENIQVE testamentum nouum æternum dicitur, Psalm. 110. *Mandauit in æternum testamentum suum.* Baruch. 2. *Statuam illis testamentum alterum sempiternum.* Ad Heb. 1. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Iesum Christum.*

Est autem hoc loco breuiter annotandum, legem Mosis, quoad præcepta cæremonialia & iudicialia simpliciter abrogatam esse. quoad moralia pręcepta, & doctrinam fidei mutatam esse, non abrogatione, sed profectu, non enim sublata est lex moralis, nec fides vnitatis Dei, sed aucta, amplificata, perfecta; quomodo mutari solet infans in adolescentem, adolescens in virum, & quo modo populus Dei, Christo adueniente, non periit, sed statum mutauit. Lex autem in Euangelica sempiterna dicitur non quod Sacramẽta & omnia eius præcepta nullũ sint fidem habitura, sed quoniam vsque ad mundi consummationem legi Euangelicæ nulla succedere debet alia lex, cum hæc perfectissima sit: & præterea quia charitas, quæ est lex noua, & testamentum nouum scriptum in cordibus, nunquam excidit, & sine fine in omnem æternitatem durare debet.

SEXTVM discrimen, quod oritur ex secundo, illud est, quod lex Mosis non habebat vim iustificandi, neque data erat vt iustificaret, sed vt morbum ostenderet, & ad quærendum medicum excitaret: Lex autem Christi, id est Euangelium, vim habet iustificandi, & ad hoc ipsum datum est, vt ab iniquitate iustificet Rom. 3. *Per legem cognitio peccati.* Galat. 2. *Si per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.* Et capite 3. *Quoniam in lege nemo iustificatur, manifestum est, quia iustus ex fide viuit; lex autem non ex fide.* Item si data esset lex quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia. At Euangelium (vt dicitur ad Romanos primo) *Virtus Dei est in salutem omni credenti.* Et 1. Cor. 15. *Notum vobis facio* (inquit Apostolus) *Euangelium, quod prædicaui vobis, quod & accepistis, per quod & saluamini.*

Sed hoc quod dicimus, Euangelium vim habere iustificandi, non ita accipiendum est, quasi sola litera Euangelii salutem afferre possit, sed quoniam (vt dictum est in secundo discrimine) cum Euangelii doctrina data est etiam gratia fidei & charitatis, quia legislator noster, simul etiam redemptor fuit & simul cum lege dedit benedictionem, id est, gratiam implendi legem, iuxta illud Psal. 83. *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem.*

Quocirca B. Paulus vbicunque dicit legem non iustificare, non opponit legi Mosis doctrinam Euangelii, sed legi opponit fidem, operibus gratiam, & literæ spiritum. Alioqui enim etiam litera Euangelii, sine spiritu & gratia, iram operaretur, & occideret, vt iam sæpe diximus.

SEPTIMVM discrimen, quod item oritur ex secundo, illud est, quod lex Mosis, lex timoris & seruitutis fuit, Euangelium lex amoris & libertatis. Rom. 8. *Non accepistis Spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Galat. 4. *Hæc enim sunt duo testamenta, vnum quidem in monte Syna, in seruitutem generans quæ est Agar.* Et infrà: *Itaque fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.* 2. Tim. 1. *Non dedit nobis spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis.*

Sed hoc discrimen fusius explicabimus in sequenti cap. Interim illud annotasse satis erit, legem Mosis dici legem timoris & seruitutis, quoniam legis mãdata sine gratia Dei, quam Moses dare non potuit, reos cõstituunt homines, & pœnę obnoxios; Euangelium Christi legem esse libertatis & amoris, quoniam Christus, qui dedit mandata, dedit etiam spiritum, per quem in corde diffusa est charitas.

OCTAVVM discrimen est, quod lex Mosis grauissima & importabilis erat: Euangelium Christi iugum suaue & onus leue. Sic enim de lege Mosis B. Petrus loquitur Actor. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus?* De lege autem sua Christus Matth. 11. *Tollite iugum meum,* inquit, *super vos. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Oritur hoc quoque discrimen ex secundo. Potissima enim caussa cur lex noua sit leuis, & lex vetus grauis est annexa legi nouæ gratia charitatis. Quod est enim durũ & importabile timenti, leue est facile diligenti. Et hanc rationem reddit sanctus Augustinus in omnibus fere locis, vbi de hac re tractat. q. 166. in Exod. in lib. 83. quæst. 66. lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 17. in libro de natura & gratia, c. 69. & in lib. de perfectione iustitiæ post ratiocinationem decimam sextam. Vbi etiam addit insignem similitudinem de pennis auium: quæ non tam premunt, quam subleuant: *Perfecta,* inquit, *charitas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam leuem, non solum non prementem onere ponderum, verum etiam subleuantem vice pennarum.*

Sunt tamen etiam aliæ duæ rationes cur lex noua vere dici possit facilior vetere: VNA est, quam reddũt Nazianzenus in 2. orat. de Pascha, & Chrysostomus hom. 8. de pœnitentia, quod spes retributionis longe sit maior in lege noua, quam in vetere, cum iam propalata sit via sanctorum, atque aditus patet à ad regnum fœlicitatis æternæ, ALTERA ratio est, quoniam in lege vetere præcepta cæremonialia & iudicialia plurima erant, & parum vtilia: in lege noua paucissima sunt & vtilissima: præcepta vero moralia fere sũt eadem in vtraque lege. Nam illa quoque quæ vidẽ-

tur in Euangelio esse grauissima de dilectione inimicorum, & de cõcupiscentia cohibenda inueniuntur Exod. 20. Prouerb. 25. & alibi. vt S. August. demonstrat in lib. contra Adimantum, cap3.. & lib. 19. contra Faustum. cap. 28.

Itaq; non ait Dominus Matt. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam legis & Prophetarum, sed plusquam Scribarum & Pharisæorum, vt videlicet significaret, se non tam addere velle ad onera præceptorum legis, quam tollere de medio corruptelas Scribarum & Pharisæorum. Quod si quæ grauiora præcepta addidit, aut certe magis expresse tradidit, vt de non dimittẽda vxore per libellum repudii, & si quæ sunt alia; non debent illa grauia videri populo Christiano, etiamsi grauia viderentur populo Iudæorum. Nam non est graue viro forti, quod puero delicato importabile solet videri.

CAPVT V.

Refellitur falsa libertas Christiana, & inde probatur necessitas operum.

DISSERVIMVS hactenus de falso & vero discrimine legis & Euangelii. Nunc de falsa & vera libertate Christiana breuiter disseremus. Nam hoc est alterum caput, vnde magna ex parte dependet quæstio de necessitate operum ad salutem.

Igitur aduersarii, vt supra diximus, in eo ponunt Christianam libertatem, vt nulli legi subiecti sint in conscientia, & coram Deo: & Christum habeant pro Redemptore, non pro legislatore; Moses autem cum suo Decalogo nihil ad eos pertineat. Nos vero cum Tridentino Concilio in sess. 6. can. 19. 20. & 21. docemus homines Christianos & iustificatos, non esse liberos ab obligatione præceptorum Dei & Ecclesiæ, & eam, quam Hæretici prædicant, non esse Christianam, sed profanam libertatem, & verius peccati, ac diaboli voluntariam seruitutem.

PRIMVM, id probamus ex iis testimoniis, quæ docent, Christum verum fuisse Legislatorem. Neque enim negare audebunt, si legi subiectos esse, si Dominum suum Legislatorem fuisse negare nõ possint. Isaias quidem, c. 33. de Saluatore dicit: *Dominus Iudex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.* Ac ne ad tropum aliquem forte confugiant, audiamus Mosem in Deuter. c. 18. *Prophetam,* inquit, *de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus, ipsum audies.*

Hunc Prophetam, Christum esse, testatur Apostolus Petrus Actor. 3. & S. Stephanus Acto. 7. sed apertissime Apostolus Paulus Christum confert cũ Mose, vt Legislatorem cũ Legislatore. Nam in epist. ad Hebræos ca. 2. dicit, sermonem factum per Angelos in manu Mosis, ita firmum fuisse, vt omnis inobedientia dignam receperit vindictę retributionem. Et inde colligit: multo magis timendum esse nobis, si sermonem filii Dei contempserimus. Et c. 3. dicit, Mosem fidelem fuisse in tota domo Dei tãquam famulum, Christum autem in domo sua tanquam filium. Et capite quinto, dicit, Christum factum esse omnibus obedientibus sibi caussam salutis æternæ. Obedientia autem proprie Legislatori debetur, & c. 12. ita concludit: *Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis auertimus, cuius vox mouit terram tunc, nunc autem repromittit dicens, adhuc semel & ego mouebo non solum terram, sed & cœlum.*

Præterea Christum esse Regem nostrum omnis

A Scriptura testatur, Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo.* Micheæ 5. *Ex te exiet Dux, qui regat populum meum Israel.* Luc. 1. *Et regni eius non erit finis.* Apocal. 1. dicitur: *Princeps Regum terræ.* Et c. 19. *Rex Regum, & Dominus dominantium.* At Regis proprium est leges condere: ideo siquidem Isaiæ 33. coniungitur, *Legifer noster*, cum verbis, *Rex noster*, & Prouerb. 8. dicitur: *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Christus igitur Rex noster legem aliquam sine dubio nobis dedit, per cuius custodiam obedientiam illi præstemus.

SECVNDO, idem probamus ex testimoniis, quæ docent, Euangelium esse quandã legem. Nam Isaiæ 2. & Micheæ 4. dicitur: *De Syon exibit lex, & Verbum Domini de Hierusalem.* Quæ verba intelliguntur communiter de prædicatione Euangelica, quæ ab vrbe

B Hierosolyma per totum mũdum propagata est. Vide August. lib. 18. de ciuit. Dei, c. 50. & Isa. 42. *Ecce seruus meus, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.* Et paulo post: *Et legem eius insulæ expectabunt.* Et c. 51. *Attendite ad me popule meus, quia lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requiescet.*

Pertinere autem hæc ad Christum, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Prope est iustus meus, egressus est Saluator meus.* Et Matth. 11. cum Dominus ait: *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Nonne aperte legem aliquam se attulisse testatur? neque enim promissio, exhortatio, instructio, iugum, & onus dici possunt. Sed lex, quæ obligat, & obligando premit & grauat,

C recte dicitur iugum. Vnde Act. 15. & ad Galat. 5. lex Mosis iugum ab Apostolis appellatur. Præterea B. Paulus 1. Cor. 9. *Iis*, inquit, *qui sine lege erant, factus sum tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.* Et ad Gal. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

TERTIO, probatur ex particularibus & propriis Christi mandatis. Nam imprimis mãdatum Christi in Euangelio contineri, de suscipiendo Baptismo & Eucharistia, nemo negare potest, cum tam aperte scriptum legamus, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Deinde lex prohibens libellum repudii, & præcipiens, vt

D vir vxorem non dimittat, neque vxor virum, nisi in caussa fornicationis, & si dimiserint, hac etiam de caussa maneant innupti, vel coniugibus reconcilientur; propria Christi est, de qua sic loquitur Apostolus 1. ad Corinthios 7. *His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Et Matth. vltimo. Dominus ipse aliqua se mandasse, & ab omnibus esse custodienda testatur his verbis: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docete eos seruare omnia,*

E *quæ mandaui vobis.*

QVARTO, probatur ex testimoniis, quæ docent, legem Mosis, quæ ad mores pertinet, à Christo & Apostolis approbatam, & fidelibus ad obseruandum traditam. Nam id IMPRIMIS perspicuum est ex cap. 5. 6. 7. Matt. vbi Dominus approbat, & explicat legem Mosis. De qua re diximus supra in 1. cap. 1. & 2. DEINDE, idem patet ex capite 18. Matth. 10. Marc. & 18. Luc. Vbi Dominus iterum approbat Decalogum Mosis, ac dicit, eam legem viam esse ad vitam æternam. De quo etiã diximus capite primo.

TERTIO, probatur euidẽter ex eo, quod idem Dominus testatur Matt. 22. præceptum dilectionis esse primum & maximum mandatum, & ab eo legem,

Prophetasque

Prophetasque pendere, quippe quod virtute Decalogum, & omnes alias leges, & præcepta comprehēdit: & hoc ipsum mandatum ita commēdat Apostolis, & per eos Ecclesiæ vniuersæ, vt dicat Ioā. 15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et rursus: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Et Ioā. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicē.* Vbi nouum appellat, tum quia reuocari illud volebat, tum quia illud vnum diligenter seruatum homines facit nouos.

Nec solum Dominus, sed etiam Apostoli mandata Decalogi, & ipsum dilectionis præceptum, in quo totus Decalogus (vt diximus) continetur, fidelibus omnibus diligenter assidueque commendat, quod certe non facerent, si decem præcepta non pertinerent ad Ecclesiam Christianorum. Rom. 13. *Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis est dilectio.* Idem ad Ephes. 6. *Honora*, inquit, *patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione.*

Apostolus quoque Iacobus, ca. 2. *Si tamen*, inquit, *legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis; Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores; Quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, non mœchaberis, dixit, & non occides, quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.* Vides quam aperte Iacobus Decalogum Mosis ad nos quoque pertinere demonstrat?

Porro S. Petrus in epist. 1. c. 1. & 4. & Ioan. in tota 1. epist. imo etiam in 2. & 3. nihil sæpius admonent, quām vt dilectionis præceptum implere satagamus, scientes videlicet in eo præcepto, vt sæpe diximus, vniuersam legem plenissime contineri.

Quinto, probatur ex testimonijs illis, quæ docent, legem Mosis moralem nō esse per fidem Christi, & Euangelium abrogatam, Matt. 5. *Nolite putare quoniam veni soluere legem, non veni soluere, sed adimplere.* Quomodo vero se dixerit impleturum, explicat in sequentibus, vbi perfectissime seruari mādat præcepta legis, Non occides, Non mœchaberis, & similia. Et Apostolus ad Rom. 3. *Quid ergo legem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus.* At si prædicatio Euangelica solam fidem ita docet, vt opera non requirat, nec legem vllam proprie dictam admittat, quidni verū sit legem destrui per fidem? quid enim est, legem destruere, nisi vim obligādi ab ea tollere? idem quoque Apostolus ad Rom. 7. *Itaque*, inquit, *lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum.* Et ibidem: *Consentio legi, quia bona est.* Item: *Ego ipse mente seruio legi Dei* Et c. 8 *Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleatur in nobis.* Quis igitur credat, legem illam à Christo esse sublatam, quam sanctam, bonam & iustam appellauit Apostolus, & cuius gratia misit Deus filiū suum, & de peccato damnauit peccatum, vt eam videlicet, ipso adiuuante, implere possemus?

Sexto, probatur ex testimonijs, quæ habent nomen debiti, vt Rom. 8. *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus*, & c. 1. Ioan. 4. *Nos debemus alterutrum diligere.* 1. Ioan. 2. *Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* 1. Ioan. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere.* Luc. 17. *Quod debuimus facere, fecimus.*

Septimo, probatur ex ijs, quę docent, Christum esse iudicem totius mundi, & vltimo die secundum opera vniuscuiusq; vel pœnas, vel præmia distributurum. Id enim habetur expresse Matt. 25. Act. 10 & 17. Ro. 2. & 14. 1. Petri 2. & alibi passim. At quale iudicium erit, si nullæ sunt leges, ex quarum præuaricatione damnari, vel obseruatione coronari mereamur? quod enim quidam ex nouatoribus dicunt, in iudicio extremo examen futurum de sola fide, manifeste pugnat cum verbis Domini, qui Matt. 25. iustis dicturum se esse testatur: *Possidete paratum vobis regnum, esuriui enim & dedistis mihi manducare, &c.* iniustis autem: *Ite maledicti in ignem æternum, esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* In quo loco (vt notat S. August. in lib. de fide & operibus, ca. 15.) nulla mentio fidei facta est, vt intelligeremus, Christianis, qui damnantur, nō fidem, sed opera defuisse. Id quod etiam apertissime docet Apostolus 2. Cor. 5. cum ait: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.*

Octauo, probatur ex testimonijs Patrum, Clemens in li. 6. Apostolicarum constitutionum, c. 19. *Cognoscitis*, inquit, *Deum per Christum, vniuersamque eius dispensationem a principio institutam, quod dedit nobis legem simplicem ad auxilium naturalis legis, puram, salutarem, sanctam, in qua & proprium nomen reposuit, perfectam, absolutam, decem præcepta continentem, reprehensione carentem, conuertentem animas, &c.*

S. Augustinus in lib. de spiritu & littera, c. 14. *In illis*, inquit, *decem præceptis, excepta sabbati obseruatione, dicatur mihi, quid non sit obseruandum à Christiano:* Et infra: *Quid horum quisquam dixerit, non debere seruare Christianum:* Item li. 10. contra Faustum, c. 2. *Iudæo dicenti mihi, cur tenes vetus Testamentum, cuius præcepta non seruas? Respondeo, seruantur à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ, præcepta autem vitæ significandæ tunc recte obseruata, cum prænunciabantur, quæ nunc reuelata sunt.* Item tract. 3. in Ioan. *Illa*, inquit, *omnia (moralia præcepta) nobis magis præcipiuntur, & obseruanda sunt.* In Psal. 73 non procul ab initio: *Si discernimus*, inquit, *duo Testamenta, vetus & nouum, non sunt eadem Sacramenta, non eadem promissa, eadem tamen pleraque præcepta. Nam non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Honora patrem & matrem, Non falsum testimonium dixeris, Non concupisces res proximi tui, Non concupisces vxorem proximi tui: & nobis dictum est, & quisquis ea non obseruauerit, deuiat, nec omnino dignus est, qui ascendere mereatur montem sanctum Dei.* Et infra: *Discussa ergo præcepta, aut eadem omnia inueniuntur, aut vix aliqua in Euāgelio, quæ non dicta sint à Prophetis, præcepta eadem, Sacramenta non eadem.*

S. Leo serm. 6. de ieiunio decimi mensis: *Ex ipsa*, inquit, *Ecclesiastica deuotione demonstratur, quod Dominus Iesus Christus non venit legem soluere, sed adimplere. Cessantibus enim significationibus, quibus Saluatoris nostri nunciabatur aduentus, & peractis figuris, quas abstulit ipsa præsentia veritatis, ea quæ vel ad regulas morum, vel ad simplicem Dei cultum ratio pietatis instituit, in eadem apud nos forma, in qua sunt condita perseuerant; & quæ vtrique Testamento erant congrua, nulla sunt commutatione variata.* Idem in ser. 14. de passione Domini: *Sicut*, inquit, *nemo est credentium, cui dona neganda sint gratiæ, ita nemo est, qui non sit Christianæ debitor disciplinæ. Quia etsi remota sit mysticæ legis asperitas, voluntariæ tamen obseruantiæ creuit vtilitas.* Vbi vox illa, *voluntariæ*, non opponitur debitæ, alioqui secum ipse pugnaret, sed opponitur asperæ & seruili, vt fusius, in sequenti capite declarabimus. Vnde subiungit ibidem S. Leo: *In præceptis moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed*

Euangelico ministerio multa sunt aucta, vt perfectiora & lucidiora essent dantia salutem, quàm promittentia Saluatorem.

Possent eiusmodi testimonia adhuc multa proferri, sed non est opus, cum obuia sint, & legentib. passim occurrant. Id vnum addam, nonnullos ex Patribus non solum obiter hoc dixisse, sed etiam studiose collegisse ex vtroque Testamēto præcepta moralia, quib⁹ ad perfectionem iustitiæ informari debeat vita fidelium. Vide Clementem Alexandr. lib. 3. Pædagogi, cap. 10. Cyprianum lib. 3. ad Quirinum. Augustinum in Speculo, tomo 3. nam alius liber de Speculo, qui habetur tomo 9. non videtur esse Augustini. Simile opus meditabatur quoque S. Basilius, sed angustijs temporis exclusus, non collegit præcepta moralia, nisi ex Testamento nouo, vt ipse testatur in præfatione moralium.

Nono, probatur euidentissima ratione. Nam vel homo Christianus & iustus peccat, cum moralia legis veteris præcepta transgreditur, vel non peccat. Si peccat, igitur nō est liber ab eius legis obseruatione. Quid enim est peccatum, nisi præuaricatio legis? nō autem præuaricatur legem, qui non habet legem. Nam vbi non est lex, neque præuaricatio; proinde si lex illa moralis Testamenti veteris non est homini Christiano & iustificato vere lex, non peccat, dum eam non seruat: vel si peccat, igitur est illi vere lex: Denique fingi non potest, quomodo peccet, qui liber sit à lege. Quod si non peccat, igitur falsum est quod sectarij omnes dicūt, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia. Itē si non peccat, igitur vera est Libertinorū hæresis, quod nihil sit peccatum, nisi falsa imaginatio; & laxandæ sunt omnibus habenæ, vt vnicuiq; liceat quod ei libet. Ista videlicet libertas est Christiana, quam sectarij prædicant, libertas omnia flagitia sine scrupulo perpetrandi, libertas carnis non spiritus, filiorum diaboli, non filiorum Dei, libertas denique omni seruitute miserior.

Dicent fortasse, non ita se intelligere libertatem à lege, quasi præuaricatio legis non sit peccatum, sed quod fidelibus ea præuaricatio nō imputetur. Hunc enim sensum videntur efficere verba Lutheri in lib. de votis Monasticis, vbi dicit, in eo cōsistere libertatem, quod pia cōscientia sit libera ab omnibus operibus, non quidem faciendis, sed accusantibus & defendentibus, quia nulla sunt tam mala, quæ possint illum accusare & damnare, nulla tam bona, quę eum queant defendere & iustificare. Et in 2. ca. ad Galat. vbi agnoscit hominē peccare, sed dicit, nihil sibi esse cum lege, quia non potest eum damnare. Eundem sensum faciunt verba Caluini lib. 3. Instit. c. 19. §. 4. & 7. vbi dicit, libertatem in eo cōsistere, vt faciam⁹ opera non tanquam examinanda ad regulam legis, sed tanquam acceptanda qualiacunque sint.

At si ita dixerint, fateri debent, vere & proprie legem ad se pertinere, eiusque iugo se quoq; esse subiectos: nam si vere peccant, licet peccatum eis non imputetur, vere præuaricantur legem. Proinde vere legem habent. Non enim vere præuaricatores dici possent, nisi legem haberent; neque vere peccarent, nisi legem præuaricarentur.

Præterea quæro, vtrū præuaricatio legis, vt exempli gratia, homicidium, adulterium, periurium, cum fide simul habitare possit, vel non possit: nam si non potest, igitur pręuaricatio illa non solum est peccatum, sed imputatur. Quomodo enim nō imputatur, si excutit fidem? an etiam infidelibus præuaricatio non imputatur? si vero potest præuaricatio legis habitare cum fide, vt satis aperte indicat Luther. cum dicit in lib. de captiu. Babylonica, cap. de Baptismo,

A nulla peccata nocere posse baptizato, quia si stet, vel redeat fides, in momento absorbentur; vbi significat posse stare fidem. Et lib. de votis Monasticis, vbi dicit, credentis nulla esse tam mala opera, quę eum accusare vel damnare possint. Igitur non sunt necessaria opera bona, etiam vt fructus & signa fidei: igitur nulla est omnino ratio, cur sint scelera & flagitia fugiēda, nisi forte ex metu supplicij temporalis. Vides vt semper ad id reuoluatur error sectariorum, vt aditum patefaciant vitiis & peccatis, & tamen passim vociferātur, sibi magnam à Catholicis iniuriam fieri, quasi negligant opera bona.

CAPVT VI.

B *Asseritur vera libertas Christiana, & inde quoque probatur necessitas operum bonorum.*

VERA igitur Christiana libertas ex Euangelicis & Apostolicis litteris, tribus in rebus sita esse cognoscitur, in libertate à peccato & morte, in libertate à iugo legis cæremonialis & iudicialis Hebræorum, & à dominio, & reatu legis naturalis atq; moralis.

De libertate à peccato & morte, quæ ex peccato sequitur, loquitur Dominus Ioan. 8. *Si vos Filius liberauerit, vere liberi eritis.* Nam paulo ante dixerat: C *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* De eadem loquitur Apostolus ad Rom. 6. *Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ; nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Et cap. 7. idem Apostolus hoc rursus confirmat similitudine mulieris, quæ per mortem viri liberatur à seruitute eiusdem viri, vt possit libere cum alio viro coniungi. Tres enim personæ in ea similitudine introducuntur, persona mulieris, persona viri morientis, & persona alterius viri, cui rursus mulier nubit.

Applicando autem similitudinem, per mulierem intelligit Apostolus homines baptizatos, & iustificatos: per virū, cui rursus mulier nubit intelligit Christum, per virum morientem, à quo mulier liberatur, D intelligit peccatum, & mortem: sed reddita est obscura sententia Apostolica, quoniam cum debuisset dicere, peccatum esse mortuum, ipse contradixit, nos mortificatos esse per mortem Christi. Nam in idem recidit, siue nos moriamur peccato, siue peccatum moriatur nobis. Obscurior etiam sentētia reddita est, quoniam cum debuisset saltem dicere, nos mortificatos esse peccato, vel morti, dixit, nos mortificatos esse legi, quoniam lex (vt infra explicat) ex occasione peccatum fouebat & augebat, & nos ipsi peccato, vt coniugem viro subiectos tenebat.

Quod autem intentio Apostoli fuerit dicere, nos per Christi mortem liberatos esse à peccato, & in ea similitudine peccatum tenere locum viri morientis, perspicuum est ex illis verbis: E *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus Deo, cum enim in carne essemus, passiones, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificaremus morti. Nunc autem soluti sumus è lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litteræ.* Vbi sicut ex eo, quod dicit, *vt fructificemus Deo*, intelligimus, Deum esse secundum virum cui nubit anima, & cui fructificat, proles bonorū operum pariendo: sic etiam in eo, quod dicit, *vt fructificaremur morti*, intelligimus mortem esse priorem virum cui copulata erat anima, & cui fructificabat,

proles malorum operum pariendo. Vide S. August. copiose hunc locum explicantem in lib. 83. q. 66. & lib. 15. contra Faustum, cap. 8. vbi monet, hominem baptizatum dici mortificatum legi, nõ quia sit mortuus legis iustitiæ, sed legis reatui, & prævaricationi, quam lex per litteram, cum gratia defuit, faciebat.

Ex hac prima libertate colligimus, aduersarios grauiter errare cum dicunt, peccatum in hominibus iustificatis semper viuere, sed non imputari. Nam si ita esset, non essemus vere & proprie liberati, neque essemus peccato vere mortui, sed adhuc fructificaremus morti, & seruiremus in vetustate litteræ, non in nouitate spiritus.

Iam vero de libertate secunda, quæ est ab oneribus legis ceremonialis & iudicialis, extant etiam apertissima testimonia. Hoc enim est, quod clamat Apostolus Petrus Actor. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus?* Et Apostolus Paulus ad Galat. 2. *Nec Titus*, inquit, *compulsus est circumcidi, cum esset gentilis. Sed propter falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent.* Et cap. 4. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis.* Et cap. 5. *State & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Et ad Hebræos 7. *Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat.* Et ibidem: *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Et cap. 9. vocantur ceremoniæ legis, iustitiæ carnis vsque ad tempus correctionis impositæ. Neque de hac libertate vlla iam dubitatio est.

De tertia libertate, quæ est à dominio legis diuinæ moralis, id est, per quam fit, vt lex nobis non dominetur tanquam seruis imminens flagello, & timorem semper incutiens, sed vt imperet liberis, & liberaliter obtemperare volentibus: non adimendo legi vim obligandi, sed addendo hominibus charitatem illam libenter implẽdi, loquitur idem Apostolus cum ait ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia*, 2. ad Cor. 3. *Vbi spiritus Domini, ibi libertas.* ad Galat. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et 1. Timoth. 1. *Iusto non est lex posita, sed iniustis, & non subditis.* Nã vt sanctus Augustinus obseruat in explicatione primi Psalmi, aliud est hominem esse sub lege, aliud hominem esse in lege. Sub lege enim dicitur esse, qui à lege agitur tanquam seruus; in lege est, qui secundum legem agit, vt liber. Quare Apostolus 1. Corinth. nono dicit se factum esse omnia omnibus, ijs qui sub lege sunt, quasi esset sub lege cum vere non esset sub lege, ijs qui sine lege sunt, quasi sine lege esset, cum tamen sine lege Dei non esset, sed in lege esset Christi. Vbi negat se esse sub lege, & affirmat esse in lege.

Vnde in libro de continentia, c. 3. idem Augustinus ait: *Non sumus sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et in libro de natura & gratia, cap. 57. *Si spiritu*, inquit, *ducimini, non estis sub lege quæ timorem incutit, non tribuit charitatem.* Et in libro de spiritu & littera, ca. 10. explicat illud: *Iusto non est lex posita*, de lege terrente & minãte, qua iusti non indigent, sed iniusti. Quod etiam pulchre explicat in eandem sententiam S. Ambrosius in Psa. 36. tractans illud: *Lex Dei eius in corde ipsius.* Vbi dicit, legem scriptam fuisse in tabulis lapideis propter iniustos, quorum cordibus lex Dei deleri iam cœperat. Iuxta illud ad Galat. 3. *Lex propter transgressionẽ* A *posita est.* Vt videlicet transgressores eam videre cogerentur in tabulis, qui non amplius eam videbant in cordibus. Nam iustis non est necessaria lex scripta in tabulis, cum eam diligenter seruent in cordibus. Lex enim Dei eius in corde ipsius.

Addunt aliqui ex Catholicis, in quibus est Dominicus à Soto lib. 2. de Iustitia & Iure, q. 5. art. 4. non solum Christianos liberatos esse à lege ceremoniali, & à reatu, & terrore legis moralis, sed etiam à tota lege scripta in libris Mosis, non quod nõ teneamur seruare legem illam Mosis, vt est naturalis, & quatenus in Euangelio, & epistolis Apostolorum renouatur, sed vt est ab ipso Mose scripta. Non enim Moses nos iam obligare potest, sed solus Christus. Christiani enim sumus, non Iudæi. Et videtur id satis efficaciter probari, Primo ex ipso principio Decalogi, B vt scribitur Exod. 20. *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Nos enim nũquam fuimus serui in Ægypto. Secundo ex illo Luc. 16. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Tertio ex Apostolo, qui ad Rom. 7. & ad Hebr. 7. & ad Galat. 3. videtur absolute dicere totam legem Mosis esse sublatam.

Cæterum nos verius putamus, legem moralem, etiam vt est data per Mosem & per Prophetas, atque vt est in libris veteris testamenti scripta, vere obligare Christianos. Nã quod Dominus ait, Matt. 5. *Non veni legem soluere, sed adimplere*, intelligitur de lege morali, vt patet ex toto illo capite. Adimplere C autem non est (vt Dominicus à Soto ait) adducere tempus, quo lex illa cessare debet, id est, per aduentum suum illi finem imponere, quandoquidem vsque ad Christi aduentum duratura erat. Non (inquam) id est eo loco adimplere, sed perficere & stabilire remotis corruptelis, quæ per falsas interpretationes illi accesserant. Adimpleuit enim Christus legem de cauendo homicidio, quia docuit cauendam esse etiam iram, quæ est via ad homicidium.

Præterea S. Paulus ad Rom. 3. cum ait: *Nunquid legem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus.* Loquitur de lege Mosis; illa enim in scripturis intelligitur cum absolute lex nominatur.

Ad hæc Apostoli semper allegant verba Testamẽ- D ti veteris, cum præcepta moralia seruanda esse docent, vt patet ad Rom. 13. *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, &c.* Ad Ephes. 5. *Honora patrem & matrem, quod est mandatum primum in promissione.* Iacobi 2. *Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, &c.* At cur Apostoli hoc facerent, si testimonia illa ad Christianos non pertinerent?

Sane mirum est, cur Dominicus à Soto loco notato scripserit, nullum testimonium ex libris veteris Testamẽti quoad vim obligandi adduci posse Christianis. Nam non solum Apostoli, sed etiam Patres omnes, imo & Theologi omnes testimonia veteris Testamenti allegant ad probãda præcepta moralia, E vt verbi gratia ad probandum vsuras esse prohibitas, quis non allegat Psalm. 14. & Ezech. cap. 18.

Ad hæc S. Augustinus lib. 10. contra Faustum, ca. 2. disertis verbis dicit, seruari à Christianis præcepta vitæ ex ipsis libris Testamenti veteris. Et tam ipse, quàm alij Patres citati capite superiore, crebro repetunt, præcepta moralia data Iudæis obligare etiam Christianos. Et nonne in Catechismis, quibus omnis Christianorum Ecclesia vtitur, scribũtur decem pręcepta ad verbum deprompta ex cap. 20. Exodi? Denique lex moralis Testamenti veteris, non tantum diuina est, sed etiam spiritualis, sancta, iusta, bona, vt dicitur ad Rom. 7. & præterea immaculata,

onuertens animas,& illuminans oculos, vt dicitur A
Psalm.18. denique liber mandatorum Dei,& lex, quæ est in æternũ, vt dicitur Baruch.4. quare nulla ratio,cur non conueniat Christianis, vel cur abrogari debuerit à Christo.

Neque contraria argumenta conuincunt, sed potius sententiam nostram confirmare videntur. Nam quod attinet ad illud; *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti*, nobis etiam conuenit, quippe qui fuimus in Ægypto, & ex Ægypto liberati sumus in personis patrum nostrorum. Nam qui ex gentilitate conuersi sumus ad Deum,in radicem bonæ oliuę inserti sumus,id est, ad populum Patriarcharum adiũcti,vt dicit Apostolus ad Rom.11.non enim populus Dei veteris Testamenti extinctus est, sed creuit ex adiunctione Gentilium;vnde idem Apostolus 1.Corint.10.alloquens Christianos ex Gentilibus, dicit: B
Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, &c. Itaque nos sumus Abrahæ filij,quos ei Deus promisit, cum dicit Genes.17. *Patrem multarum gentium constitui te.* De qua re vide plura apud Apostolũ ad Rom.3.& 4.& ad Galat.4.& apud Augustinum in epist.200.ad Asellicum. Vbi deducit ex Scripturis, Iudæos, qui secundum carnem ex Sara & Israel descendunt, & tamen increduli sunt,secundũ spiritum esse ramos fractos,& ad Agar & Esau pertinere:nos autem qui secundum carnem Iudæi non sumus,& tamẽ in Christum credimus,esse veros Iudæos in spiritu,& ad Saram & Israel pertinere. Et ibidem dicit, omnia præcepta legis veteris moralia,à nobis,qui iã sumus po- C
pulus Dei,sine dubitatione esse seruanda. Præterea si non fuimus in Ægypto captiui,fuimus tamen in potestate diaboli,quam seruitus illa significabat, & si liberati nõ sumus ab oneribus duris luti & laterum, liberati tamen sumus ab oneribus longe durioribus peccatorum. Itaque recte nobis quoque Deus dicit: *Ego sum Deus tuus, non habebis Deos alienos coram me, &c.*

Ad illud; *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem*, responsio in promptu est. Nam loquitur Dominus de lege prophetante per figuras, non de lege instituẽte mores hominum. Quod apertius habetur Matt.11. *Omnes Prophetæ & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt*, id est, omnes prædictiones futuri Messiæ, siue per verba prophetarum,siue per figuras & cæremonias D
legis non vltra Ioannem extenduntur, qui fuit nouissimus Prophetarum. Itaque locus iste de cæremoniali lege non de morali intelligi debet.

Porro ad Rom.7. iam supra ostendimus in huius capitis initio,non abrogari legem, sed reatum legis. Quod vel inde confirmari potest,quod in eodẽ cap. 7. idem Apostolus ait: *Condelector legi secundum interiorem hominem.* Item: *Consentio legi, quia bona est.* Item: *Ego ipse mente seruio legi Dei.* Certe si seruiebat legi Dei,non erat mortuus legi, nec lex erat illi mortua,quoad obligationem & debitum implendi. Quare initio c.8 dicit,lex spiritus vitæ liberauit me E
à lege peccati & mortis,id est, lex in corde scripta, quæ est charitas,liberauit me à lege scripta in tabulis, quæ sine spiritu littera erat occidens. Liberauit autem,quia effecit(vt mox idem Apostolus subiungit) vt iustificatio legis(scriptæ nimirum in tabulis) impleretur in nobis.

In locis autem ad Gal.3.& ad Hebr.7. sermo est de lege cæremoniali,vt supra dictum est. Vide quæ diximus ca.2.in explicatione quinti discriminis Legis & Euangelij. Habemus igitur ex vera Christiana libertate colligi legis custodiam & opera bona homini Christiano esse maxime necessaria.

CAPVT VII.

Probatur ex Scripturis necessitas operum ad salutem.

SED iam propius ad quæstionem ipsam de necessitate operum accedamus.

Aduersarij in eo conueniunt, vt opera bona non sint necessaria ad salutem,nisi necessitate præsentiæ. Cuius propositionis hic sẽsus est,vt opera bona fieri debeant,quoniam alioqui fides non esset viua,nec vera,nisi fructus bonos faceret,quomodo ignis non est ignis, nisi calefaciat; tamen opera bona non habeant vllam relationem ad salutem,quasi sint merita,caussæ,conditiones,&c. in quo distingui dicũt fidem ab operibus, quoniam fides habet relationem ad salutem,quia illam apprehendit, & ideo necessaria dicitur ad salutem: opera vero nullam omnino relationem habeant,& ideo sunt quidem necessaria, sed non ad salutem.

Nos contra dicimus,opera bona homini iusto esse necessaria ad salutem,non solum ratione præsentię, sed etiam ratione efficiẽtiæ, quoniam efficiunt salutem,& sine ipsis sola fides nõ efficit salutem. Intelligimus autem hoc esse necessarium hominibus rationis vsum habentibus:& qui tamdiu post adeptã remissionis gratiã superuiuant,donec occasio implendæ legis occurrat. Non enim negamus,quin infãtes, & etiam adulti recens baptizati saluẽtur,si continuo ex hac vita decedant. Censentur enim totam legem implere,qui post iustificationem adeptam legis præcepta non violarunt,& qui charitatem,quæ est legis plenitudo,saltem habitualiter in corde gerunt.

PRIMVM igitur probatur necessitas operum ad salutem ex ijs, quæ dicta sunt de discrimine Legis & Euangelij,& de libertate Christiana. Nã si promissio vitæ æternæ est conditionata,vt in 1. cap.probauimus, certe necessarium est implere conditionem, si quis saluus fieri velit. Et si iustus non est liber ab obligatione diuinæ legis,certe nisi eam impleat non saluabitur.

Deinde probatur specialibus testimoniis. Primũ testimonium ad Hebr. 10. *Patientia vobis necessaria est, vt facientes voluntatem Dei reportetis promissionem.* Hic habemus imprimis modum loquendi contrarium sententiæ Lutheranorum rigidorum, qui non admittunt propter periculum erroris(vt ipsi somniant) opera esse necessaria ad salutem. Nam patientia opus quoddam est, cum sit actus virtutis à fide distinctæ, imo opus perfectum iuxta Iacobum ca.1. & verbis disertis necessaria prædicatur; & additur ad quid sit necessaria, *vt reportetis*, (inquit) *promissionem.* Deinde, habemus etiam hoc loco patientiam esse necessariam,non solum rationẽ pręsentiæ,sed etiam relationis ad salutẽ. Id enim significat illud, *vt reportetis promissionem.* Nam si tantum necessaria esset ratione præsentiæ, satis fuisset dicere,patientia vobis necessaria est, sed cum additur ratio necessitatis, & dicitur, *vt reportetis promissionem*, aperte significatur relatio aliqua patientiæ ad acquisitionem promissionis. Id enim videmus in omnibus similibus loquendi formis: cibus est necessarius, vt nutriamur, aer est necessarius, vt respiremus, vestis est necessaria,ne frigeamus. vbi semper relatio caussæ alicuius exprimitur.

SECVNDVM testimonium 1. ad Timoth. 2. *Mulier seducta in præuaricatione fuit, saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione & sanctificatione cum sobrietate.* Quo loco perseuerantia non in sola fide, sed in fide, dilectione, sanctificatione,

&

& sobrietate ponitur necessaria ad salutem, vt conditio quædam, sine qua mulier saluari non potest.

Tertium testimonium ad Philippen. secundo: *Cum metu & tremore salutem vestram operamini.* Profecto, si actiones bonæ salutem operantur, non sunt necessariæ solum ratione præsentiæ, sed etiam ratione efficientiæ.

Quartum testimonium 2. ad Corinth. 7. *Tristitia quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Hic etiam videmus rationem efficientiæ. Nam tristitia pœnitentiam, pœnitentia salutem stabilē operatur. Tristitia enim vere efficit in homine pœnitentiam, id est, detestationem peccati, & propositum peccata vitandi: igitur ipsa etiam pœnitentia vere efficit stabilem salutem. Proinde non est necessaria solum ratione præsentiæ, sed etiam caussæ.

B Quintum testimonium 2. ad Cor. 4. *Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Quid apertius dici potuit? si patientia tribulationis operatur pondus æternæ gloriæ: quis negare potest relationem aliquam esse inter patientiam & salutem? nisi forte operari saltem, non sit aliquid operari, vt nulla consequatur ex operatione relatio.

Sextum testimonium Roman. 8. *Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Vbi mortificationem carnalium concupiscentiarum necessariam esse ad salutem, vt conditionem & caussam, ac per hoc relationem habere ad ipsam salutem, primum demonstrat particula conditionalis, *si*, deinde antithesis. Nam paulo ante dixerat, *si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Neque enim dubitari potest, quin secundum carnem viuere sit vera caussa mortis æternæ. *Stipendium enim peccati mors*, ad Rom. 6. Quod autem additur: *Gratia autem Dei vita æterna*, non significat, vitam æternam non esse stipendium iustitiæ, sed ipsam iustitiam non haberi, nisi ex gratia Dei, vt in libro de Meritis operum fusius declarabimus.

C Septimum testimonium ad Rom. 8. *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Existimo enim, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Hic vero non solum conditionalis particula indicat caussam, sed etiam ratio addita de excessu gloriæ ad passiones. Nam si nullam haberet patientia tribulationum relationem ad salutem, frustra Paulus diceret, *Existimo enim, quod non sunt condigna, &c.* Ista enim collatio passionum ad gloriā & excessus vnius ad alterum manifeste declarat, esse aliquam vim in opere patientiæ ad acquirendam illam gloriam, tametsi absolute longe maior sit futura illa gloria, quàm sit præsens tribulatio.

Octauum testimonium ad Roman. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Videmus hoc loco non sufficere fidem ad salutem, quę vera & integra in corde esse non potest, nisi accesserit etiam externa confessio. Mirum est autem quanta sit aduersarijs audacia, & quid non moliantur, vt euadant retia veritatis. Nam, vt scribitur in Colloquio Altemburgensi, Illyricianus quidam, timēs ne hoc testimonia stabiliretur necessitas operum ad salutem, pro, *ad salutem*, posuit, *de salute*, vt sensus sit, hominem corde credere ad iustitiam obtinendam, ore autem confiteri de adepta salute. Sed refellit hāc deprauationē Apostol. ipse, cum ait: *Si enim confessus fueris Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quoniā Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Vbi quod confitemur, non est, salutem nos esse adeptos, sed Iesum esse Filium Dei. Respexit enim Paulus ad

A verba Domini Matth. decimo: *Qui me confessus fuerit, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo.*

Nonum testimonium Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Certe reddita ratio luculenter ostendit, opera bona esse aliquo modo caussam æternæ salutis. Respondent quidem aduersarij, opera bona à Domino commendari, vt fructus & signa veræ fidei. Sed non oportet verba Domini expressa dimittere, & alia, quæ ipse non dixit, & quæ in quæstione sunt posita, aliunde accersere. Quod enim opera sint necessario cum vera fide coniuncta, & proinde sint eius signa & testimonia infallibilia, Dominus hoc loco nō dicit, vbi fidei ne meminit quidem; & res (vt diximus) in quæstione posita est. At quod propter opera bona detur regnū cœlorum, disertis verbis hoc loco Scriptura testatur, nec solum hoc loco, sed etiam in alijs plurimis, vt in sequenti libro probabimus.

Decimum testimonium Iacobi primo: *Qui autē perspexit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.* At quomodo quæso beatus in facto suo, si facta nullam habent relationem ad beatitudinem, sed solum præsentiam suam otiose exhibent? Adde, quod idem Apostolus ait cap. 2. *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum?* De quo testimonio satis multa diximus in primo libro.

His accedant integræ epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi & Iudæ, qui, teste S. Augustino in lib. de fide & operibus, c. 14. intentionem suam eo potissimum dirigunt, vt probent, opera bona iustificatis hominibus ad salutem esse necessaria, neque fidem solam sufficere, vt quidam eo tempore ex epistolis B. Pauli non bene intellectis, prædicare cœperant.

CAPVT VIII.

D *Probatur operum necessitas ex traditione Ecclesiastica.*

AD Scripturæ testimonia traditio Ecclesiastica debet adiungi. Ac primum testantur Patres, hanc ipsam hæresim, quæ negat operum necessitatem ad salutem, patronos habuisse perditissimos hęreticos. Nam ipso tempore Apostolorum non defuisse, qui dicerent solam fidem sufficere, opera non esse necessaria, testatur S. Augustinus, tum in libro de vnico Baptismo contra Petilianum, ca. 10. tum in libro de fide & operibus, cap. 14.

E Præterea nominatim Simonem Magum huius erroris assertorem faciunt, Sanctus Irenæus & Theodoretus. S. Irenæus lib. 1. cap. 20. dicit, vnum ex erroribus Simonis fuisse, saluari homines per gratiam eius, non secundum operas iustas. Theodoretus autem de hæreticis fabulis: *Iubebat*, inquit, *Simon suos legis minas non pertimescere, sed tanquam liberos facere quæ vellent. Non enim per bonas actiones, sed per gratiam eos esse salutem consequuturos.*

Denique Eunomium corpore & mente leprosum, atque hæreticorum pene omniū impudentissimum in eodem errore versatum, testatur sanctus Augustinus in libro de hæresibus, cap. 54. *Fertur*, inquit, *vsque adeo fuisse bonis moribus inimicus, vt assereret, quod nihil cuiquam obesset quorumlibet perpetratio & perseuerantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur,*

proprie respondebat, & doctrinam seriam, & solidam tradebat, vt patet Matthæi vigesimo secundo, vbi primum Pharisæi consilium ineuntes, vt caperent eum in sermone, quærunt, liceat ne cēsum dare Cæsari an non: deinde Sadducæi non dissimli studio quæstionē proponunt, cuius viri futura sit vxor in resurrectione, quæ septem viris sibi per mortem ordine succedentibus nupserat. Denique legisperiti tentantes interrogant, quod sit mandatum magnum in lege. Omnibus autem quæstionibus Dominus vere, proprie, simpliciterque respondit. Ad primam: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Ad secundam: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cælo.* Ad tertiam: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.* Audeant Caluinistæ & Lutherani, si pudorem penitus exuerunt, has responsiones Domini ironicas facere. Si vero non audent, multo minus Matth. 19. & Luc. 10. ironiam suspicentur, cum in his locis minor occasio ironiæ reperiatur.

TERTIO, probari potest, promissiones Euangelicas esse conditionales ex doctrina Apostolorum, qui passim conditiones operum inculcant, ad Romanos 8. *Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Et ibidem, *Cohæredes autem Christi, si tamen compatimur.* 2. ad Timoth. 2. *Si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinebimus & conregnabimus.* Iacobi 2. *Si tamen legem perficitis regalem.* 2. Petri 1. *Sic enim* (si videlicet, *per bona opera certam vestram vocationem faciatis) abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri.* 1. Ioan. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra.* Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.*

QVARTO, probatur ex doctrina prophetica. Nam promissiones remissionis peccatorum, etiam si in Prophetis sint, non ad legem, sed ad Euangelium pertinere aduersarii non negant. Sic igitur loquitur Ezechiel, capite 18. *Si impius auerterit se ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet &c.* Vbi non semel, sed sæpius Dominus repetit, se indulgentiam, & vitam impio donaturum, si tamen pœnitentiam egerit à peccatis, & mandata omnia custodierit. Et contra, se iustum grauiter puniturum, si auerterit se à iustitia, & mandata omnia non custodierit. Quo loco sicut auertere se à iustitia & mandata non custodire, conditio est, à qua pendet comminatio mortis, omnium consensu, & nemo dicere auderet comminationem mortis non esse conditionalem, sed absolutam: ita quoque auertere se à peccato, & facere iudicium, & iustitiam, conditio est, à qua pendet promissio vitæ; & nemo dicere debet, promissionem vitæ non esse conditionalem, sed absolutam, nisi diuinis litteris aperte repugnare velit.

QVINTO, probatur ex conditione fidei, quam requiri ad salutem non negant aduersarii, cùm scriptum sit Marci vltimo: *Qui crediderit, saluus erit, qui non crediderit, condemnabitur.* Ex hac enim fidei conditione sequitur PRIMO, vt falsum sit, quod ipsi dicunt promissiones Euangelii non esse conditionales: quomodo enim cōditionales non sunt, si conditio aliqua, fidei videlicet, in omnibus requiritur? SECVNDO, vt etiam falsum sit, non requiri conditionem legis implendæ. Nam quibus verbis Scriptura docet, requiri conditionem fidei ad salutem, iisdem, vel etiam clarioribus docet, requiri conditionem legis implendæ, vt patet ex tot locis supra citatis.

At (inquiunt) *Promissiones Euangelij gratuitæ sunt, non igitur conditionales.* RESPONDEO, Gratuitum non opponitur conditionali, neque est idem, quod absolutum, alioqui promissio Euangelica conditionem fidei non requireret. Gratuita igitur dicitur promissio, quamuis conditionalis, quoniam ipsa etiam conditio gratuita est, gratuita enim est promissio indulgentiæ, tametsi fidem & pœnitentiam exigat, quoniam fides & pœnitentia dona sunt Dei, & gratuita est promissio vitæ æternæ, quamuis obedientiam legis requirat, quoniam ipsa etiam obedientia legis donum Dei est: & hoc modo gratiam dat Deus pro gratia, vt legimus Ioannis primo. Quoniam gratiam vitæ æternæ dat pro gratia meritorum, & gratiam indulgentiæ dat pro gratia pœnitentiæ.

CAPVT III.

Asseritur verum discrimen legis & Euangelij, & inde necessitas operum comprobatur.

EXPLICABIMVS nunc verum discrimen Legis & Euangelii, vt hinc etiam necessitas bonorum operum comprobetur.

DVO sunt præcipua discrimina Legis & Euangelii, ex quibus multa alia consequuntur.

PRIMVM igitur illud interest inter legem & Euangelium, quod inter doctrinam inchoatam & perfectam, continetur enim Euangelium in Lege, vt arbor in semine, vt S. Thomas recte docet in 1. 2. q. 107. Vnde S. Augustinus in libro 16. de ciuitate Dei cap. 26. scribit, testamentum vetus esse occultationem noui, & testamentum nouum esse reuelationem veteris. Et S. Gregorius homil. 6. in Ezechielem, explicans mysterium rotæ quæ erat in rota, dicit rotam in rota esse testamentum nouum in testamento vetere.

TRIA continet Scriptura vtriusque testamenti, mysteria, promissiones & præcepta, id est, res credēdas, sperandas & faciendas, quibus fides, spes, charitasque respondent. Nam ad hęc tria reuocatur summa totius doctrinæ cælestis, vt S. Augustinus docet in Enchiridio, in libro de agone Christiano, in libro de catechizandis rudibus, & alibi. Sed in omnibus tribus longe pręstat doctrina Euangelica & Apostolica doctrinæ legis & Prophetarum.

Nam quod attinet ad MYSTERIA FIDEI; doctrina veteris testamenti vnitatem Dei manifeste docet, Trinitatem personarum, & Incarnationem verbi nō nisi obscure & imperfecte, vt ea potius adumbret, quam exprimat: doctrina vero testamenti noui hæc omnia perspicue tradit & prædicat. Itaque ad hoc significandum, Moses cum loqueretur ad populum, faciem velabat, nobis autem Christus ipse reuelata facie loquutus est, annuncians omnia, quæcunque audiuit à Patre suo. Vnde Apostolus 2. ad Corinthios 3. *Moyses*, inquit, *ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius: nos autem reuelata facie, gloriam Domini speculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.*

Quod attinet ad PROMISSA, Lex & Prophetæ pollicentur expresse bona temporalia, figurate autem regnum cœlorum, Christus & Apostoli manifeste regnum cœlorum, & vitam æternam pollicentur, bona temporalia adiicienda esse dicunt, & ideo non esse sollicite & anxie requirenda. Et quoniam promissionibus adiungi solent etiam minæ, Lex & Prophetæ comminantur temporalia mala, Christus

A & Apostoli mortem sempiternam. *Si audieritis me* (inquit Dominus, per prophetam Isaiæ primo) *bona terræ comedetis: quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.* Christus autem Matthæi 5. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et infrà: *Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis.*

Sanctus AVGVSTINVS libro decimooctauo de ciuitate Dei, capite vndecimo: *Educto*, inquit, *populo in monte Syna, diuinitus acceptam tradidit legem, quod vetus dicitur testamentum, quia promissiones terrenas habet: & per Iesum Christum futurum fuerat testamentum nouum, quo regnum cœlorum promitteretur.* Et in Psalmum 73. B *Deus se vtriusque testamenti esse voluit auctorem, vt & terrena promitteret in veteri testamento, & cœlestia in nouo testamento.* Obseruat idem Augustinus in libro 19. contra Faustum, capite vlt. in Prophetis inueniri non raro testimonia de resurrectione & vita æterna; sed regnum cœlorum nusquam expresse nominatum, nedum promissum, nisi in Euangelio. Quare non immerito Sanctus Hieronymus in libro 1. aduersus Pelagianos, reprehendit Pelagianos, quod dicerent in testamento veteri regnum cœlorum esse promissum.

Restant LEGES & MANDATA, quorum alia ceremonialia, alia iudicialia, alia moralia erant in veteri testamento. In nouo autem pro CEREMONIIS illis Mosaicis, quæ prope modum infinitæ erant, *instituit in Euangelio* C CHRISTVS, vt S. AVGVSTINVS loquitur in epist 118. ad Ianuarium, *Sacramenta numero paucissima, obseruatione facillima, significatione præstantissima, quibus societatem noui populi colligauit.* Et in Psalm. 73. *Mutata*, inquit, *sunt Sacramenta, facta sunt pauciora, faciliora, salubriora, fæliciora.*

IVDICIALES leges in Euangelio Christus non tulit, sed ferēdas reliquit iis, qui variis in locis Rempublicam gerentes, pro rerum personarum, & temporum diuersitate instituendas esse iudicauerint. Hoc enim interest inter populum Hebræū & Christianum, quod ille vnam gentem & vnam regionem, eamque satis exiguam continebat. De qua re vide Hieronymum in epist. ad Dardanum, de terra pro- D missionis: iste autem orbem terræ complexus est, vbi regiones sunt & regna vastissima, mores & consuetudines diuersissimæ, temperamenta, ingenia, habitus animorum & corporum infinitis modis variātes. Hinc igitur facile poterat Hebræus populus iisdem iudiciis regi, non potest autem populus Christianus vlla ratione iisdem particularibus ritibus & legibus gubernari.

MORALES leges, quæ perpetuæ sunt, easdem fere habent lex & Euangelium, vt ostendit S. Augustinus libro 19. contra Faustū, cap. 28. sed in hoc præstat Euangelium legi, quod quædam grauiora, quæ à Iudæis propter infirmitatem ipsorum in lege non E exigebantur, à Christianis in Euangelio exiguntur, vt patet de libello repudii & polygamia: quædam etiam expressius legūtur in Euangelio quæ obscurius habebantur in lege. Quare S. Augustinus, cum in libro contra Adimantum. cap. 3. scripsisset, nihil esse in Euangelica & Apostolica disciplina, quod in lege & Prophetis desideretur: admonuit postea in lib. 1. retract. cap. 22. addendam fuisse voculam *fere*: non enim omnia, sed fere omnia, quæ ad mores pertinent, habet Euangelium cum lege communia.

Sed vt plane intelligatur, quemadmodum in Euāgelio Dominus legem moralem nō sustulerit, sed perfecerit, exponam breuiter summam sermonis Domini in monte; quem vere scripsit S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 1. omnibus præceptis, quibus vita hominis formari potest esse perfectum.

INITIO igitur sermonis sui, Dominus quasi loco proœmii, diuino prorsus artificio, simul explicat finem vltimum hominis & virtutum, atque operum bonorum vtilitatem proponit, dicens, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Et quæ sequuntur. Quoniam enim vltimus finis, principiū & fundamentū est totius doctrinæ moralis, ideo primo loco exponi debuit, simul autē adiungi par fuit vtilitatem virtutis, vt discipuli attentiores efficerentur.

Deinde, quasi proœmio explicato, accedit Dominus ad præcepta tradenda; & primum instruit Doctores, deinde auditores. Doctores admonet, eos salem terræ & lucem mundi esse debere, id est sapientia & charitate ita cæteris præstare, vt alios sapientes & ardentes efficere possint. Quas duas conditiones non semel repetiuit, cum præpositos Ecclesiæ fideles, & prudentes esse debere præmonuit.

Aggreditur deinde instructionem populorū, eosque instruit, tum quoad SVBSTANTIAM præceptorum diuinorum, tum quoad FINEM, nam in vtroque Scribæ & Pharisæi prauas opiniones induxerant.

Quod attinet ad SVBSTANTIAM præceptorum reprobat Dominus quinque Pharisæorum corruptelas. PRIMVM, deprauabāt Scribæ & Pharisæi præcepta grauissima de homicidio & adulterio, docentes in eiusmodi præceptis, actum externum solum esse prohibitum, non autem internum, nisi signis exterioribus proderetur. In quo errore fuit etiam Iosephus li. 12. antiquitatum, cap. 13. & Dauid Kimhi in comment. Psalm. 66. v. 17. exponens illud: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non audiet Dominus*: deprauat enim illud, *non audiet Dominus*; vt significet, non imputabit Dominus. Aduersus eiusmodi corruptelas, declarat Dominus legem, non occides, non solum manum, sed etiam linguam & animum cohibere; & legem, non mœchaberis, extendi vsque ad concupiscentiam in ipsa mente conceptam.

DEINDE, Pharisæi deprauabant legem de repudio; quod enim ob infirmitatem eorum hominum lex impunitum dimiserat, ipsi vt rem absolute iustam proponebant. Dominus autem docuit, non licere vxorem dimittere, nisi caussa fornicationis, & legem de libello repudii penitus abrogauit.

TERTIO, Pharisæi docebant, non esse peierandum, tamen frequentare iuramenta, etiam leui de caussa nullum peccatum esse ducebant. Contra Dominus iubet non esse iurandum omnino, nisi (videlicet) subsit iurandi necessitas.

QVARTO, corrumpebant Pharisæi legem illam talionis, oculum pro oculo, dentem pro dente. Nam cum non animaduerterent, eam legem constitutam fuisse ad iustitiam conseruandam, non ad appetitum vindictæ saturandum, docebant, licitum esse vindictam appetere. Dominus igitur monet, non esse appetendam vindictam, nec malum pro malo reddendum; sed potius paratum esse debere hominem probum si opus sit, percutienti maxillam vnam, præbere etiam alteram.

QVINTO, peruertebant Pharisæi primarium dilectionis præceptum. Quoniam enim lex iusserat, vt hostes suos occiderent, non odii caussa, sed zelo iustitiæ, qua iusta bella interdum etiam à piis Regibus indicuntur, illi generale præceptum tradebant diligendos esse amicos, odio habendos inimicos. Dominus ergo grauissime admonet, diligendos esse inimicos, benefaciendum his qui nos oderunt, orandum pro persequentibus & calumniantibus nos.

His ita explicatis transit ad modum, ac docet, cauendam esse in primis inanem gloriam, & non esse facienda opera bona ea intentione, vt videantur & laudentur ab hominibus. Et quoniam nimis prolixum fuisset, de singulis operum bonorum generibus disserere: reuocauit omnia ad tria capita, orationem, ieiunium & eleemosynam, quorum primum erga Deum, alterum erga nos ipsos, tertium erga proximum exhibemus: & vno mentem, altero corpus, & tertio bona externa sacrificamus.

Addit postea Dominus, ac docet quę sint impedimenta cauenda & quæ adiumenta quærenda iis, qui cupiunt ad perfectionem iustitiæ peruenire. IMPEDIMENTA tria demonstrat, nimiā sollicitudinem in opibus congregandis: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, superuacaneam diligentiam in rebus etiā necessariis procurandis, *Nolite soliciti esse in crastinum.* Temerarium iudiciū de vita & factis alienis, *Nolite iudicare.* ADIVMENTA etiam tria ostēdit, orationē assiduam, *petite & dabitur vobis:* conatum & contentionem proficiendi & superandi omnes difficultates; *Contendite intrare per angustam portam:* electionem bonorum Magistrorum. *Attendite vobis à falsis Prophetis.*

Postremo concludit sermonem, iterum commendans vtilitatem operum bonorum, vt in prooemio fecerat: *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, &c.* Atque hæc de sermone Domini in monte.

Perfecit autem Dominus legem moralem, non solum explicando & addendo, quæ diximus, sed etiam adiiciendo consilia quędam ad perfectionem charitatis, quæ finis est omnium præceptorum adipiscendam aptissima: de quibus satis multa disputauimus in libro de Monachis. Habemus igitur primum, discrimen legis & Euangelii, ex quo manifeste colligitur, obedientiam legis, atque opera bona non minus, sed multo magis in Euangelio, quam in lege doceri. Proinde Lutheranos sine dubitatione verum Euangelii, ac legis ignorare discrimen.

CAPVT IV.

Ostenditur alterum discrimen legis & Euangelii.

ALTERVM discrimen legis & Euangelii sumitur ex annexis. Nam lex per Mosem data est, qui legislator tantum fuit: Euangelium per Christum, qui non fuit solum legislator, sed etiam Redemptor. Proinde lex venit sola: Euangelium non solum, sed cum gratia. Itaque qui legem in mōte Syna per Mosem acceperunt, doctrinam tantum acceperunt, vt instructi per legem, inter vitia, virtutesque discernerent: qui vero per Christum Euangelium acceperūt, non solam doctrinam, sed etiam gratiam acceperunt, vt non modo inter virtutes & vitia discernerent, sed etiam vt iustitiam diligerent, & odio haberent iniquitatem.

Hoc discrimen prædixerunt Ezechiel cap. 36. & Hierem. c. 31. ILLE enim cum baptismum adumbrasset illis verbis: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*, adiungit de spiritu gratiæ, *auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* ISTE autem disertis verbis duo testamenta distinguit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die, qua apprehendi manum eorū, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorū, dicit Dominus. Sed hoc est*

A *pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.*

Quam prophetiam de testamento nouo, cuius Christus auctor est, exponit Apostolus ad Hebræos 8. & 10. & idem Apostolus ad Rom. 5. cum dicit: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum S. qui datus est nobis.* Significat legem in corde scriptam, de qua loquitur Hieremias, & spiritum in medio nostri positum, de quo vaticinatur Ezechiel, nihil esse aliud, nisi charitatem in corde diffusam. Tunc enim Deus facit, vt ambulemus in præceptis suis, cum charitatem in cordibus nostris diffundit; *Quoniam qui diligit, legem impleuit; & plenitudo legis est dilectio.* Roman. 13.
B Quod discrimen copiose & eleganter persequitur S. Augustinus in pluribus locis, sed præcipue in toto lib. de spiritu, & litera.

Porro hoc discrimen legis & Euangelii tantum abest, vt operum necessitatem ab Euangelio remoueat, vt eam potius ad Euangeliū maxime pertinere demonstret. Quorsum enim cum Euāgelio gratiam bene operandi, & legis ipsius implendæ Christus coniunxit, nisi vt, quod per literam legis Euangelicæ discimus esse faciendum, id per spiritum & gratiam impleamus? Quod enim Apostolus ait 2. Cor. 3. *Litera occidit, spiritus viuificat*; demonstrat S. Augustinus, manifestissima ratione, non tantum intelligi debere de litera legis Mosaicæ, sed etiam de litera legis
C Euangelicæ, vtraque enim occidit, si à spiritu separetur. Sed ideo scriptum est de lege Mosis, lex iram operatur. Non autem scriptum est de lege Christi, Euangelium iram operatur, quoniam (vt diximus) cum Moses legem dedit, nihil nisi literam dedit, Christus autem cum Euangelium dedit, simul cum litera spiritum dedit. Quare S. Ioannes hoc ipsum discrimen attendens ait: *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Ioan. 1. Habemus igitur duas potissimas differentias Legis & Euangelii. Nunc paucis percurremus alias, quæ ex his duabus tanquā ex fontibus deriuantur. Ex primo discrimine nascuntur alia tria, & ex secundo itē tria.

TERTIVM igitur discrimen legis & Euangelii est, quod lex Mosis vni tantum genti data fuit, lex Chri-
D sti omnibus gentibus, Deuteron. 4. *Quæ est alia gens, vt habeat ceremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego ponam hodie ante oculos vestros?* Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Rom. 3. *Quid ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, primum, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Et c. 9. *Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis, secundum carnem, quorum est testimoniū & legislatio, &c.* At Christus Matthæi vlt. *Euntes*, inquit, *docete omnes gentes:* Et Marci vlt. *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et Lucæ vlt. *Oportet prædicari in nomine meo pœnitentiā, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.* Et Apostolus ad Romanos 1. *Non erubesco euangelium. Virtus enim Dei in salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco.* Oritur hoc discrimen ex primo. Lex enim Mosis positiua (id est) ceremonialis & iudicialis angusta erat, & ritus, ac iudicia particularia continebat: Euangelium vero lex est perfecta & ritus, præcepta & sacramenta ita vniuersalia comprehendit, vt toti mundo communia esse possint.

QVARTVM discrimen, quod oritur etiam ex primo, in eo positum est, quod lex vmbram, & figuras rerum futurarum magna ex parte cōplectitur: Euangelium ipsum corpus, & veritatem exhibet, Ioan. 1. *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum*

Christum facta est. Lex enim per Mosem data, per Christum facta est gratia, propter infusionē fidei & charitatis facta est veritas, propter impletionē omnium figurarum, 1. Cor. 10. *Hæc autem in figura facta sunt nostri.* Et paulo post: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem.* Hæb. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum.* Denique passim in Euangelio legimus, varia in Chrysto mysteria fuisse completa, quoniam sic scriptum erat in lege aut Prophetis.

QVINTVM discrimen est, quod lex Mosis aduueniente Christi lege mutanda erat, Christi autem legi nulla succedere debet alia lex. Oritur hoc discrimen vt alia duo, item ex primo: ideo siquidem mutanda fuit lex Mosis quoniam imperfecta erat, omne enim imperfectum perfectori dedit, & vmbræ luce apparente diffugiunt. Luc. 16. *Lex & prophetę, vsque ad Ioannem Baptistam,* Heb. 7. *Translato sacerdotio necesse est, vt & legis translatio fiat.* Et ibid. *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem & inutilitatem.* Et ca. 8. *Dicendo nouum, veterauit prius. Quod enim antiquatur & senescit, prope interitum est.* Et ad Gal. 3. *Quid ergo lex? propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat.* At Christi legem non esse finem habituram, perspicuum est ex duobus. PRIMO, quoniam sacerdotium Christi manet in æternum, iuxta illud Psalm. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* SECVNDO, quoniam regni Christi nullus erit finis, vt legimus Danielis 2. & Luc. 1. Lex enim cum sacerdotio & regno ita coniuncta est, vt illis manentibus, & ipsa manere debeat, quod de sacerdotio & lege Apostolus docet ad Hebr. 6. de regno & lege dubium esse nō potest, cum regnum proprium sit leges ferre, neque vllum sit regnum, quod proprias leges non habeat. DENIQVE testamentum nouum æternum dicitur, Psalm. 110. *Mandauit in æternum testamentum suum.* Baruch. 2. *Statuam illis testamentum alterum sempiternum.* Ad Heb. 1. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Iesum Christum.*

Est autem hoc loco breuiter annotandum, legem Mosis, quoad præcepta cæremonialia & iudicialia simpliciter abrogatam esse. quoad moralia pręcepta, & doctrinam fidei mutatam esse, non abrogatione, sed profectu, non enim sublata est lex moralis, nec fides vnitatis Dei, sed aucta, amplificata, perfecta; quomodo mutari solet infans in adolescentem, adolescens in virum, & quo modo populus Dei, Christo adueniente, non periit, sed statum mutauit. Lex autem in Euangelica sempiterna dicitur non quod Sacramēta & omnia eius præcepta nullū sint fidem habitura, sed quoniam vsque ad mundi consummationem legi Euangelicæ nulla succedere debet alia lex, cum hæc perfectissima sit: & præterea quia charitas, quæ est lex noua, & testamentum nouum scriptum in cordibus, nunquam excidit, & sine fine in omnem æternitatem durare debet.

SEXTVM discrimen quod oritur ex secundo, illud est, quod lex Mosis non habebat vim iustificandi, neque data erat vt iustificaret, sed vt morbum ostenderet, & ad quærendum medicum excitaret: Lex autem Christi, id est Euangelium, vim habet iustificandi, & ad hoc ipsum datum est, vt ab iniquitate iustificet Rom. 3. *Per legem cognitio peccati.* Galat. 2. *Si per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.* Et capite 3. *Quoniam in lege nemo iustificatur, manifestum est, quia iustus ex fide viuit; lex autem non ex fide.* Item si data esset lex quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia. At Euangelium (vt dicitur ad Romanos primo) *Virtus Dei est in salutem omni credenti.* Et 1. Cor. 15. *Notum vobis facio* (inquit Apostolus) *Euangelium, quod prædicaui vobis, quod & accepistis, per quod & saluamini.*

Sed hoc quod dicimus, Euangelium vim habere iustificandi, non ita accipiendum est, quasi sola litera Euangelii salutem adferre possit, sed quoniam (vt dictum est in secundo discrimine) cum Euangelii doctrina data est etiam gratia fidei & charitatis, quia legislator noster, simul etiam redemptor fuit & simul cum lege dedit benedictionem, id est, gratiam implendi legem, iuxta illud Psal. 83. *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem.*

Quocirca B. Paulus vbicunque dicit legem non iustificare, non opponit legi Mosis doctrinam Euangelii, sed legi opponit fidem, operibus gratiam, & literæ spiritum. Alioqui enim etiam litera Euangelii, sine spiritu & gratia, iram operaretur, & occideret, vt iam sæpe diximus.

SEPTIMVM discrimen, quod item oritur ex secundo, illud est, quod lex Mosis, lex timoris & seruitutis fuit, Euangelium lex amoris & libertatis. Rom. 8. *Non accepistis Spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Galat. 4. *Hæc enim sunt duo testamenta, vnum quidem in monte Syna, in seruitutem generans quæ est Agar.* Et infrà: *Itaque fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.* 2. Tim. 1. *Non dedit nobis spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis.*

Sed hoc discrimen fusius explicabimus in sequenti cap. Interim illud annotasse satis erit, legem Mosis dici legem timoris & seruitutis, quoniam legis mādata sine gratia Dei, quam Moses dare non potuit, reos cōstituunt homines, & pœnę obnoxios; Euangelium Christi legem esse libertatis & amoris, quoniam Christus, qui dedit mandata, dedit etiam spiritum, per quem in corde diffusa est charitas.

OCTAVVM discrimen est, quod lex Mosis grauissima & importabilis erat: Euangelium Christi iugum suaue & onus leue. Sic enim de lege Mosis B. Petrus loquitur Actor. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus?* De lege autem sua Christus Matth. 11. *Tollite iugum meum,* inquit, *super vos. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Oritur hoc quoque discrimen ex secundo. Potissima enim caussa cur lex noua sit leuis, & lex vetus grauis est annexa legi nouæ gratia charitatis. Quod est enim durū & importabile timenti, leue est facile diligenti. Et hanc rationem reddit sanctus Augustinus in omnibus fere locis, vbi de hac re tractat. q. 166. in Exod. in lib. 83. quæst. 66. lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 17. in libro de natura & gratia, c. 69. & in lib. de perfectione iustitiæ post ratiocinationem decimam sextam. Vbi etiam addit insignem similitudinem de pennis auium: quæ non tam premunt, quam subleuant: *Perfecta,* inquit, *charitas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam leuem, non solum non prementem onere ponderum, verum etiam subleuantem vice pennarum.*

Sunt tamen etiam aliæ duæ rationes cur lex noua vere dici possit facilior vetere: VNA est, quam reddūt Nazianzenus in 2. orat. de Pascha, & Chrysostomus hom. 8. de pœnitentia, quod spes retributionis longe sit maior in lege noua, quam in vetere, cum iam propalata sit via sanctorum, atque aditus patet à ad regnum fœlicitatis æternæ, ALTERA ratio est, quoniam in lege vetere præcepta cæremonialia & iudicialia plurima erant, & parum vtilia; in lege noua paucissima sunt & vtilissima: præcepta vero moralia fere sūt eadem in vtraque lege. Nam illa quoque quæ vidē-

tur in Euangelio esse grauissima de dilectione inimicorum, & de cõcupiscentia cohibenda inueniuntur Exod. 20. Prouerb. 25. & alibi. vt S. August. demonstrat in lib. contra Adimantum, cap3.. & lib. 19. contra Faustum. cap. 28.

Itaq; non ait Dominus Matt. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam legis & Prophetarum, sed plusquam Scribarum & Pharisæorum, vt videlicet significaret, se non tam addere velle ad onera præceptorum legis, quam tollere de medio corruptelas Scribarum & Pharisæorum. Quod si quæ grauiora præcepta addidit, aut certe magis expresse tradidit, vt de non dimittẽda vxore per libellum repudii, & si quæ sunt alia; non debent illa grauia videri populo Christiano, etiamsi grauia viderentur populo Iudæorum. Nam non est graue viro forti, quod puero delicato importabile solet videri.

CAPVT V.

Refellitur falsa libertas Christiana, & inde probatur necessitas operum.

DISSERVIMVS hactenus de falso & vero discrimine legis & Euangelii. Nunc de falsa & vera libertate Christiana breuiter disseremus. Nam hoc est alterum caput, vnde magna ex parte dependet quæstio de necessitate operum ad salutem.

Igitur aduersarii, vt supra diximus, in eo ponunt Christianam libertatem, vt nulli legi subiecti sint in conscientia, & coram Deo: & Christum habeant pro Redemptore, non pro legislatore; Moses autem cum suo Decalogo nihil ad eos pertineat. Nos vero cum Tridentino Concilio in sess. 6. can. 19. 20. & 21. docemus homines Christianos & iustificatos, non esse liberos ab obligatione præceptorum Dei & Ecclesiæ, & eam, quam Hæretici prædicant, non esse Christianam, sed profanam libertatem, & verius peccati, ac diaboli voluntariam seruitutem.

PRIMVM, id probamus ex iis testimoniis, quæ docent, Christum verum fuisse Legislatorem. Neque enim negare audebunt, si legi subiectos esse, si Dominum suum Legislatorem fuisse negare nõ possint. Isaias quidem, c. 33. de Saluatore dicit: *Dominus Iudex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.* Ac ne ad tropum aliquem forte confugiant, audiamus Mosem in Deuter. c. 18. *Prophetam,* inquit, *de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus, ipsum audies.*

Hunc Prophetam, Christum esse, testatur Apostolus Petrus Actor. 3. & S. Stephanus Acto. 7. sed apertissime Apostolus Paulus Christum confert cũ Mose, vt Legislatorem cũ Legislatore. Nam in epist. ad Hebræos ca. 2. dicit, sermonem factum per Angelos in manu Mosis, ita firmum fuisse, vt omnis inobediẽtia dignam receperit vindictæ retributionem. Et inde colligit: multo magis timendum esse nobis, si sermonem filii Dei contempserimus. Et c. 3. dicit, Mosem fidelem fuisse in tota domo Dei tãquam famulum, Christum autem in domo sua tanquam filium. Et capite quinto, dicit, Christum factum esse omnibus obedientibus sibi caussam salutis æternæ. Obedientia autem proprie Legislatori debetur, & c. 12. ita concludit: *Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis auertimus, cuius vox mouit terram tunc, nunc autem repromittit dicens, adhuc semel & ego mouebo non solum terram, sed & cœlum.*

Præterea Christum esse Regem nostrum omnis
A Scriptura testatur, Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo.* Micheæ 5. *Ex te exiet Dux, qui regat populum meum Israel.* Luc. 1. *Et regni eius non erit finis.* Apocal. 1. dicitur: *Princeps Regum terræ.* Et c. 19 *Rex Regum, & Dominus dominantium.* At Regis proprium est leges condere: ideo siquidem Isaiæ 33. coniungitur, *Legifer noster,* cum verbis, *Rex noster,* & Prouerb. 8. dicitur: *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Christus igitur Rex noster legem aliquam sine dubio nobis dedit, per cuius custodiam obedientiam illi præstemus.

SECVNDO, idem probamus ex testimoniis, quæ docent, Euangelium esse quandã legem. Nam Isaiæ 2. & Micheæ 4. dicitur: *De Syon exibit lex, & Verbum Domini de Hierusalem.* Quæ verba intelliguntur communiter de prædicatione Euangelica, quæ ab vrbe
B Hierosolyma per totum mũdum propagata est. Vide August. lib. 18. de ciuit. Dei, c. 50. & Isa. 42. *Ecce seruus meus, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.* Et paulo post: *Et legem eius insulæ expectabunt.* Et c. 51. *Attendite ad me popule meus, quia lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requiescet.*

Pertinere autem hæc ad Christum, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Prope est iustus meus, egressus est Saluator meus.* Et Matth. 11. cum Dominus ait: *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Nonne aperte legem aliquam se attulisse testatur? neque enim promissio, exhortatio, instructio, iugum, & onus dici possunt. Sed lex, quæ obligat, & obligando premit & grauat,
C recte dicitur iugum. Vnde Act. 15. & ad Galat. 5. lex Mosis iugum ab Apostolis appellatur. Præterea B. Paulus 1. Cor. 9. *Iis,* inquit, *qui sine lege erant, factus sum tanquam sine lege essem, cum sine lege* Dei *non essem, sed in lege essem Christi.* Et ad Gal. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

TERTIO, probatur ex particularibus & propriis Christi mandatis. Nam imprimis mãdatum Christi in Euangelio contineri, de suscipiendo Baptismo & Eucharistia, nemo negare potest, cum tam aperte scriptum legamus, Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Deinde lex prohibens libellum repudii, & præcipiens, vt
D vir vxorem non dimittat, neque vxor virum, nisi in caussa fornicationis, & si dimiserint, hac etiam de caussa maneant innupti, vel coniugibus reconcilientur; propria Christi est, de qua sic loquitur Apostolus 1. ad Corinthios 7. *His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Et Matth. vltimo. Dominus ipse aliqua se mandasse, & ab omnibus esse custodienda testatur his verbis: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docete eos seruare omnia,*
E *quæ mandaui vobis.*

QVARTO, probatur ex testimoniis, quæ docent, legem Mosis, quæ ad mores pertinet, à Christo & Apostolis approbatam, & fidelibus ad obseruandum traditam. Nam id IMPRIMIS perspicuum est ex cap. 5. 6. 7. Matt. vbi Dominus approbat, & explicat legem Mosis. De qua re diximus supra in 1. cap. 1. & 2. DEINDE, idem patet ex capite 18. Matth. 10. Marc. & 18. Luc. Vbi Dominus iterum approbat Decalogum Mosis, ac dicit, eam legem viam esse ad vitam æternam. De quo etiã diximus capite primo.

TERTIO, probatur euidẽter ex eo, quod idem Dominus testatur Matt. 22. præceptum dilectionis esse primum & maximum mandatum, & ab eo legem,

Prophetasque

Prophetasque pendere, quippe quod virtute Decalogum, & omnes alias leges, & præcepta comprehēdit: & hoc ipsum mandatum ita commēdat Apostolis, & per eos Ecclesiæ vniuersæ, vt dicat Ioā. 15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et rursus: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Et Ioā. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicē.* Vbi nouum appellat, tum quia reuocari illud volebat, tum quia illud vnum diligenter seruatum homines facit nouos.

Nec solum Dominus, sed etiam Apostoli mandata Decalogi, & ipsum dilectionis præceptum, in quo totus Decalogus (vt diximus) continetur, fidelibus omnibus diligenter assidueque commendat, quod certe non facerent, si decem præcepta non pertinerent ad Ecclesiam Christianorum. Rom. 13. *Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis est dilectio.* Idem ad Ephes. 6. *Honora*, inquit, *patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione.*

Apostolus quoque Iacobus, ca. 2. *Si tamen*, inquit, *legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis; Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores; Quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, non mœchaberis, dixit, & non occides, quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.* Vides quam aperte Iacobus Decalogum Mosis ad nos quoque pertinere demonstrat?

Porro S. Petrus in epist. 1. c. 1. & 4. & Ioan. in tota 1. epist. imo etiam in 2. & 3. nihil sæpius admonent, quàm vt dilectionis præceptum implere satagamus, scientes videlicet in eo præcepto, vt sæpe diximus, vniuersam legem plenissime contineri.

Quinto, probatur ex testimonijs illis, quæ docent, legem Mosis moralem nō esse per fidem Christi, & Euangelium abrogatam, Matt. 5. *Nolite putare quoniam veni soluere legem, non veni soluere, sed adimplere.* Quomodo vero se dixerit impleturum, explicat in sequentibus, vbi perfectissime seruari mādat præcepta legis, Non occides, Non mœchaberis, & similia. Et Apostolus ad Rom. 3. *Quid ergo legem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus.* At si prædicatio Euangelica solam fidem ita docet, vt opera non requirat, nec legem vllam proprie dictam admittat, quidni verū sit legem destrui per fidem? quid enim est, legem destruere, nisi vim obligādi ab ea tollere? idem quoque Apostolus ad Rom. 7. *Itaque*, inquit, *lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum.* Et ibidem: *Consentio legi, quia bona est.* Item: *Ego ipse mente seruio legi Dei.* Et c. 8. *Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleatur in nobis.* Quis igitur credat, legem illam à Christo esse sublatam, quam sanctam, bonam & iustam appellauit Apostolus, & cuius gratia misit Deus filiū suum, & de peccato damnauit peccatum, vt eam videlicet, ipso adiuuante, implere possemus?

Sexto, probatur ex testimonijs, quæ habent nomen debiti, vt Rom. 8. *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus, &c.* 1. Ioan. 4. *Nos debemus alterutrum diligere.* 1. Ioan. 2. *Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* 1. Ioan. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere.* Luc. 17. *Quod debuimus facere, fecimus.*

A Septimo, probatur ex ijs, quę docent, Christum esse iudicem totius mundi, & vltimo die secundum opera vniuscuiusq; vel pœnas, vel præmia distributurum. Id enim habetur expresse Matt. 25. Act. 10. & 17. Ro. 2. & 14. 1. Petri 2. & alibi passim. At quale iudicium erit, si nullæ sunt leges, ex quarum præuaricatione damnari, vel obseruatione coronari mereamur? quod enim quidam ex nouatoribus dicunt, in iudicio extremo examen futurum de sola fide, manifeste pugnat cum verbis Domini, qui Matt. 25. iustis dicturum se esse testatur: *Possidete paratum vobis regnum, esuriui enim & dedistis mihi manducare, &c.* iniustis autem: *Ite maledicti in ignem æternum, esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* In quo loco
B (vt notat S. August. in lib. de fide & operibus, ca. 15.) nulla mentio fidei facta est, vt intelligeremus, Christianis, qui damnantur, nō fidem, sed opera defuisse. Id quod etiam apertissime docet Apostolus 2. Cor. 5. cum ait: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.*

Octauo, probatur ex testimonijs Patrum, Clemens in li. 6. Apostolicarum constitutionum, c. 19. *Cognoscitis*, inquit, *Deum per Christum, vnuersamque eius dispensationem à principio institutam, quod dedit nobis legem simplicem ad auxilium naturalis legis, puram, salutarem, sanctam, in qua & proprium nomen reposuit, perfectam, absolutam, decem præcepta continentem, reprehensione carentem, conuertentem animas, &c.*

C S. Augustinus in lib. de spiritu & littera, c. 14. *In illis*, inquit, *decem præceptis, excepta sabbati obseruatione, dicatur mihi, quid non sit obseruandum à Christiano.* Et infra: *Quid horum quisquam dixerit, non debere seruare Christianum?* Item li. 10. contra Faustum, c. 2. *Iudæo dicenti mihi, cur tenes vetus Testamentum, cuius præcepta non seruas? Respondeo, seruat à Christianus etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ, præcepta autem vitæ significandæ tunc recte obseruata, cum prænunciabantur, quæ nunc reuelata sunt.* Item tract. 3. in Ioan. *Illa*, inquit, *omnia (moralia præcepta) nobis magis præcipiuntur, & obseruanda sunt.* In Psal. 73. non procul ab initio: *Si discernimus*, inquit, *duo Testamenta, vetus & nouum, non sunt eadem*
D *Sacramenta, non eadem promissa, eadem tamen pleraque præcepta. Nam non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Honora patrem & matrem, Non falsum testimonium dixeris, Non concupisces res proximi tui, Non concupisces vxorem proximi tui: & nobis dictum est, & quisquis ea non obseruauerit, deuiat, nec omnino dignus est, qui ascendere mereatur montem sanctum Dei.* Et infra: *Discussa ergo præcepta, aut eadem omnia inueniuntur, aut vix aliqua in Euāgelio, quæ non dicta sint à Prophetis, præcepta eadem, Sacramenta non eadem.*

S. Leo serm. 6. de ieiunio decimi mensis: *Ex ipsa*, inquit, *Ecclesiastica deuotione demonstratur, quod Dominus Iesus Christus non venit legem soluere, sed adimplere.*
E *Cessantibus enim significationibus, quibus Saluatoris nostri nunciabatur aduentus, & peractis figuris, quas abstulit ipsa præsentia veritatis, ea quæ vel ad regulas morum, vel ad simplicem Dei cultum ratio pietatis instituit, in eadem apud nos forma, in qua sunt condita perseuerant; & quæ vtrique Testamento erant congrua, nulla sunt commutatione variata.* Idem in ser. 14. de passione Domini: *Sicut*, inquit, *nemo est credentium, cui dona neganda sint gratiæ, ita nemo est, qui non sit Christianæ debitor disciplinæ. Quia etsi remota sit mysticæ legis asperitas, voluntariæ tamen obseruantiæ creuit vtilitas.* Vbi vox illa, *voluntariæ*, non opponitur debitæ, alioqui secum ipse pugnaret, sed opponitur asperæ & seruili, vt fusius, in sequenti capite declarabimus. Vnde subiungit ibidem S. Leo: *In præceptis moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed*

Euangelico ministerio multa sunt aucta, vt perfectiora & lucidiora essent dantia salutem, quàm promittentia Saluatorem.

Possent eiusmodi testimonia adhuc multa proferri, sed non est opus, cum obuia sint, & legentib. passim occurrant. Id vnum addam, nonnullos ex Patribus non solum obiter hoc dixisse, sed etiam studiose collegisse ex vtroque Testamēto præcepta moralia, quib' ad perfectionem iustitiæ informari debeat vita fidelium. Vide Clementem Alexandr. lib. 3. Pædagogi, cap. 10. Cyprianum lib. 3. ad Quirinum. Augustinum in Speculo, tomo 3. nam alius liber de Speculo, qui habetur tomo 9. non videtur esse Augustini. Simile opus meditabatur quoque S. Basilius, sed angustijs temporis exclusus, non collegit præcepta moralia, nisi ex Testamento nouo, vt ipse testatur in præfatione moralium.

Nono, probatur euidentissima ratione. Nam vel homo Christianus & iustus peccat, cum moralia legis veteris præcepta transgreditur, vel non peccat. Si peccat, igitur nō est liber ab eius legis obseruatione. Quid enim est peccatum, nisi præuaricatio legis? nō autem præuaricatur legem, qui non habet legem. Nam vbi non est lex, neque præuaricatio; proinde si lex illa moralis Testamenti veteris non est homini Christiano & iustificato vere lex, non peccat, dum eam non seruat: vel si peccat, igitur est illi vere lex: Denique fingi non potest, quomodo peccet, qui liber sit à lege. Quod si non peccat, igitur falsum est quod sectarij omnes dicūt, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia. Itē si non peccat, igitur vera est Libertinorū hæresis, quod nihil sit peccatum, nisi falsa imaginatio; & laxandæ sunt omnibus habenæ, vt vnicuiq; liceat quod ei libet. Ista videlicet libertas est Christiana, quam sectarij prædicant, libertas omnia flagitia sine scrupulo perpetrandi, libertas carnis non spiritus, filiorum diaboli, non filiorum Dei, libertas denique omni seruitute miserior.

Dicent fortasse, non ita se intelligere libertatem à lege, quasi præuaricatio legis non sit peccatum, sed quod fidelibus ea præuaricatio nō imputetur. Hunc enim sensum videntur efficere verba Lutheri in lib. de votis Monasticis, vbi dicit, in eo cōsistere libertatem, quod pia cōscientia sit libera ab omnibus operibus, non quidem faciendis, sed accusantibus & defendentibus, quia nulla sunt tam mala, quæ possint illum accusare & damnare, nulla tam bona, quę eum queant defendere & iustificare. Et in 2. ca. ad Galat. vbi agnoscit hominē peccare, sed dicit, nihil sibi esse cum lege, quia non potest eum damnare. Eundem sensum faciunt verba Caluini lib. 3. Instit. c. 19. §. 4. & 7. vbi dicit, libertatem in eo cōsistere, vt faciam' opera non tanquam examinanda ad regulam legis, sed tanquam acceptanda qualiacunque sint.

At si ita dixerint, fateri debent, vere & proprie legem ad se pertinere, eiusque iugo se quoq; esse subiectos: nam si vere peccant, licet peccatum eis non imputetur, vere præuaricantur legem. Proinde vere legem habent. Non enim vere præuaricatores dici possent, nisi legem haberent; neque vere peccarent, nisi legem præuaricarentur.

Præterea quæro, vtrū præuaricatio legis, vt exempli gratia, homicidium, adulterium, periurium, cum fide simul habitare possit, vel non possit: nam si non potest, igitur prçuaricatio illa non solum est peccatum, sed imputatur. Quomodo enim nō imputatur, si excutit fidem? an etiam infidelibus præuaricatio non imputatur? si vero potest præuaricatio legis habitare cum fide, vt satis aperte indicat Luther. cum dicit in lib. de captiu. Babylonica, cap. de Baptismo,

A nulla peccata nocere posse baptizato, quia si stet, vel redeat fides, in momento absorbentur; vbi significat posse stare fidem. Et lib. de votis Monasticis, vbi dicit, credentis nulla esse tam mala opera, quę eum accusare vel damnare possint. Igitur non sunt necessaria opera bona, etiam vt fructus & signa fidei: igitur nulla est omnino ratio, cur sint scelera & flagitia fugiēda, nisi forte ex metu supplicij temporalis. Vides vt semper ad id reuoluatur error sectariorum, vt aditum patefaciant vitiis & peccatis, & tamen passim vociferātur, sibi magnam à Catholicis iniuriam fieri, quasi negligant opera bona.

CAPVT VI.

B *Asseritur vera libertas Christiana, & inde quoque probatur necessitas operum bonorum.*

VERA igitur Christiana libertas ex Euangelicis & Apostolicis litteris, tribus in rebus sita esse cognoscitur, in libertate à peccato & morte, in libertate à iugo legis cæremonialis & iudicialis Hebræorum, & à dominio, & reatu legis naturalis atq; moralis.

De libertate à peccato & morte, quæ ex peccato sequitur, loquitur Dominus Ioan. 8. *Si vos Filius liberauerit, vere liberi eritis.* Nam paulo ante dixerat: *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* De eadem loquitur Apostolus ad Rom. 6. *Cum serui essetis peccati,* C *liberi fuistis iustitiæ; nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Et cap. 7. idem Apostolus hoc rursus confirmat similitudine mulieris, quæ per mortem viri liberatur à seruitute eiusdem viri, vt possit libere cum alio viro coniungi. Tres enim personæ in ea similitudine introducuntur, persona mulieris, persona viri morientis, & persona alterius viri, cui rursus mulier nubit.

Applicando autem similitudinem, per mulierem intelligit Apostolus homines baptizatos, & iustificatos: per virū, cui rursus mulier nubit intelligit Christum, per virum morientem, à quo mulier liberatur, D intelligit peccatum, & mortem: sed reddita est obscura sententia Apostolica, quoniam cum debuisset dicere, peccatum esse mortuum, ipse contradixit, nos mortificatos esse per mortem Christi. Nam in idem recidit, siue nos moriamur peccato, siue peccatum moriatur nobis. Obscurior etiam sentētia reddita est, quoniam cum debuisset saltem dicere, nos mortificatos esse peccato, vel morti, dixit, nos mortificatos esse legi, quoniam lex (vt infra explicat) ex occasione peccatum fouebat & augebat, & nos ipsi peccato, vt coniugem viro subiectos tenebat.

Quod autem intentio Apostoli fuerit dicere, nos per Christi mortem liberatos esse à peccato, & in ea similitudine peccatum tenere locum viri morientis, E perspicuum est ex illis verbis: *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus Deo, cum enim in carne essemus, passiones, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificaremus morti. Nunc autem soluti sumus è lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litteræ.* Vbi sicut ex eo, quod dicit, *vt fructificemus Deo*, intelligimus, Deum esse secundum virum cui nubit anima, & cui fructificat, proles bonorū operum pariendo; sic etiam in eo, quod dicit, *vt fructificaremur morti*, intelligimus mortem esse priorem virum cui copulata erat anima, & cui fructificabat,

proles

proles malorum operum pariendo. Vide S. August. copiose hunc locum explicantem in lib. 83. q. 66. & lib. 15. contra Faustum, cap. 8. vbi monet, hominem baptizatum dici mortificatum legi, nō quia sit mortuus legis iustitiæ, sed legis reatui, & prævaricationi, quam lex per litteram, cum gratia defuit, faciebat.

Ex hac prima libertate colligimus, aduersarios grauiter errare cum dicunt, peccatum in hominibus iustificatis semper viuere, sed non imputari. Nam si ita esset, non essemus vere & proprie liberati, neque essemus peccato vere mortui, sed adhuc fructificaremus morti, & seruiremus in vetustate litteræ, non in nouitate spiritus.

Iam vero de libertate secunda, quæ est ab oneribus legis ceremonialis & iudicialis, extant etiam apertissima testimonia. Hoc enim est, quod clamat Apostolus Petrus Actor. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus?* Et Apostolus Paulus ad Galat. 2. *Nec Titus*, inquit, *compulsus est circumcidi, cum esset gentilis. Sed propter falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent.* Et cap. 4. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis.* Et cap. 5. *State & nolite iterum iugo seruitutis contineri Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Et ad Hebræos 7. *Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat.* Et ibidem: *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Et cap. 9. vocantur ceremoniæ legis, iustitiæ carnis vsque ad tempus correctionis impositæ. Neque de hac libertate vlla iam dubitatio est.

De tertia libertate, quæ est à dominio legis diuinæ moralis, id est, per quam fit, vt lex nobis non dominetur tanquam seruis imminens flagello, & timorem semper incutiens, sed vt imperet liberis, & liberaliter obtemperare volentibus: non adimendo legi vim obligandi, sed addendo hominibus charitatem illam libenter implēdi, loquitur idem Apostolus cum ait ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia*, 2. ad Cor. 3. *Vbi spiritus Domini, ibi libertas.* ad Galat. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et 1. Timoth. 1. *Iusto non est lex posita, sed iniustis, & non subditis.* Nā vt sanctus Augustinus obseruat in explicatione primi Psalmi, aliud est hominem esse sub lege, aliud hominem esse in lege. Sub lege enim dicitur esse, qui à lege agitur tanquam seruus; in lege est, qui secundum legem agit, vt liber. Quare Apostolus 1. Corinth. nono dicit se factum esse omnia omnibus, ijs qui sub lege sunt, quasi esset sub lege cum vere non esset sub lege, ijs qui sine lege sunt, quasi sine lege esset, cum tamen sine lege Dei non esset, sed in lege esset Christi. Vbi negat se esse sub lege, & affirmat esse in lege.

Vnde in libro de continentia, c. 3. idem Augustinus ait: *Non sumus sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et in libro de natura & gratia, cap. 57. *Si spiritu*, inquit, *ducimini, non estis sub lege quæ timorem incutit, non tribuit charitatem.* Et in libro de spiritu & littera, ca. 10. explicat illud: *Iusto non est lex posita*, de lege terrente & minā̄te, qua iusti non indigent, sed iniusti. Quod etiam pulchre explicat in eandem sententiam S. Ambrosius in Psa. 36. tractans illud: *Lex Dei eius in corde ipsius.* Vbi dicit, legem scriptam fuisse in tabulis lapideis propter iniustos, quorum cordibus lex Dei deleri iam cœperat. Iuxta illud ad Galat. 3. *Lex propter transgressionē*

A *posita est.* Vt videlicet transgressores eam videre cogerentur in tabulis, qui non amplius eam videbant in cordibus. nam iustis non est necessaria lex scripta in tabulis, cum eam diligenter seruent in cordibus. Lex enim Dei eius in corde ipsius.

Addunt aliqui ex Catholicis, in quibus est Dominicus à Soto lib. 2. de Iustitia & Iure, q. 5. art. 4. non solum Christianos liberatos esse à lege ceremoniali, & à reatu, & terrore legis moralis, sed etiam à tota lege scripta in libris Mosis, non quod nō teneamur seruare legem illam Mosis, vt est naturalis, & quatenus in Euangelio, & epistolis Apostolorum renouatur, sed vt est ab ipso Mose scripta. Non enim Moses nos iam obligare potest, sed solus Christus. Christiani enim sumus, non Iudæi. Et videtur id satis efficaciter probari, Primo ex ipso principio Decalogi,

B vt scribitur Exod. 20. *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Nos enim nūquam fuimus serui in Ægypto. Secundo ex illo Luc. 16. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Tertio ex Apostolo, qui ad Rom. 7. & ad Hebr. 7. & ad Galat. 3. videtur absolute dicere totam legem Mosis esse sublatam.

Cæterum nos verius putamus, legem moralem, etiam vt est data per Mosem & per Prophetas, atque vt est in libris veteris testamenti scripta, vere obligare Christianos. Nā quod Dominus ait, Matt. 5. *Non veni legem soluere, sed adimplere*, intelligitur de lege morali, vt patet ex toto illo capite. Adimplere

C autem non est (vt Dominicus à Soto ait) adducere tempus, quo lex illa cessare debet, id est, per aduentum suum illi finem imponere, quandoquidem vsque ad Christi aduentum duratura erat. Non (inquam) id est eo loco adimplere, sed perficere & stabilire remotis corruptelis, quæ per falsas interpretationes illi accesserant. Adimpleuit enim Christus legem de cauendo homicidio, quia docuit cauendam esse etiam iram, quæ est via ad homicidium.

Præterea S. Paulus ad Rom. 3. cum ait: *Nunquid legem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus.* Loquitur de lege Mosis; illa enim in scripturis intelligitur cum absolute lex nominatur.

D Ad hæc Apostoli semper allegant verba Testamēti veteris, cum præcepta moralia seruanda esse docent, vt patet ad Rom. 13. *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, &c.* Ad Ephes. 5. *Honora patrem & matrem, quod est mandatum primum in promissione.* Iacobi 2. *Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, &c.* At cur Apostoli hoc facerent, si testimonia illa ad Christianos non pertinerent?

Sane mirum est, cur Dominicus à Soto loco notato scripserit, nullum testimonium ex libris veteris Testamēti quoad vim obligandi adduci posse Christianis. Nam non solum Apostoli, sed etiam Patres omnes, imo & Theologi omnes testimonia veteris Testamenti allegant ad probāda præcepta moralia, vt verbi gratia ad probandum vsuras esse prohibitas,

E quis non allegat Psalm. 14. & Ezech. cap. 18.

Ad hæc S. Augustinus lib. 10. contra Faustum, ca. 2. disertis verbis dicit, seruari à Christianis præcepta vitæ ex ipsis libris Testamenti veteris. Et tam ipse, quàm alij Patres citati capite superiore, crebro repetunt, præcepta moralia data Iudæis obligare etiam Christianos. Et nonne in Catechismis, quibus omnis Christianorum Ecclesia vtitur, scribūtur decem præcepta ad verbum deprompta ex cap. 20. Exodi? Denique lex moralis Testamenti veteris, non tantum diuina est, sed etiam spiritualis, sancta, iusta, bona, vt dicitur ad Rom. 7. & præterea immaculata,

& sobrietate ponitur necessaria ad salutem, vt conditio quædam, sine qua mulier saluari non potest.

Tertium testimonium ad Philippen. secundo: *Cum metu & tremore salutem vestram operamini.* Profecto, si actiones bonæ salutem operantur, non sunt necessariæ solum ratione præsentiæ, sed etiam ratione efficientiæ.

Quartum testimonium 2. ad Corinth. 7. *Tristitia quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Hic etiam videmus rationem efficientiæ. Nam tristitia pœnitentiam, pœnitentia saltem stabilẽ operatur. Tristitia enim vere efficit in homine pœnitentiam, id est, detestationem peccati, & propositum peccata vitandi: igitur ipsa etiam pœnitentia vere efficit stabilem salutem. Proinde non est necessaria solum ratione præsentiæ, sed etiam caussæ.

Quintum testimonium 2. ad Cor. 4. *Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Quid apertius dici potuit? si patientia tribulationis operatur pondus æternæ gloriæ: quis negare potest relationem aliquam esse inter patientiam & salutem? nisi forte operari saltem, non sit aliquid operari, vt nulla consequatur ex operatione relatio.

Sextum testimonium Roman. 8. *Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Vbi mortificationem carnalium concupiscentiarum necessariam esse ad salutem, vt conditionem & caussam, ac per hoc relationem habere ad ipsam salutem, primum demonstrat particula conditionalis, *si*, deinde antithesis. Nam paulo ante dixerat, *si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Neque enim dubitari potest, quin secundum carnem viuere sit vera caussa mortis æternæ. *Stipendium enim peccati mors*, ad Rom. 6. Quod autem additur: *Gratia autem Dei vita æterna*, non significat, vitam æternam non esse stipendium iustitiæ, sed ipsam iustitiam non haberi, nisi ex gratia Dei, vt in libro de Meritis operum fusius declarabimus.

Septimum testimonium ad Rom. 8. *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Existimo enim, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Hic vero non solum conditionalis particula indicat caussam, sed etiam ratio addita de excessu gloriæ ad passiones. Nam si nullam haberet patientia tribulationum relationem ad salutem, frustra Paulus diceret, *Existimo enim, quod non sunt condignæ, &c.* Ista enim collatio passionum ad gloriã & excessus vnius ad alterum manifeste declarat, esse aliquam vim in opere patientiæ ad acquirendam illam gloriam, tametsi absolute longe maior sit futura illa gloria, quàm sit præsens tribulatio.

Octauum testimonium ad Roman. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Videmus hoc loco non sufficere fidem ad salutem, quę vera & integra in corde esse non potest, nisi accesserit etiam externa confessio. Mirum est autem quanta sit aduersarijs audacia, & quid non moliantur, vt euadant retia veritatis. Nam, vt scribitur in Colloquio Altemburgensi, Illyricianus quidam, timẽs ne hoc testimonio stabiliretur necessitas operum ad salutem, pro, *ad salutem*, posuit, *de salute*, vt sensus sit, hominem corde credere ad iustitiam obtinendam, ore autem confiteri de adepta salute. Sed refellit hãc deprauationẽ Apostol. ipse, cum ait: *Si enim confessus fueris Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quoniã Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Vbi quod confitemur, non est, salutem nos esse adeptos, sed Iesum esse Filium Dei. Respexit enim Paulus ad verba Domini Matth. decimo: *Qui me confessus fueris, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo.*

Nonum testimonium Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Certe reddita ratio luculenter ostendit, opera bona esse aliquo modo caussam æternæ salutis. Respondent quidem aduersarij, opera bona à Domino commendari, vt fructus & signa veræ fidei. Sed non oportet verba Domini expressa dimittere, & alia, quæ ipse non dixit, & quæ in quæstione sunt posita, aliunde accersere. Quod enim opera sint necessario cum vera fide coniuncta, & proinde sint eius signa & testimonia infallibilia, Dominus hoc loco nõ dicit, vbi fidei ne meminit quidem; & res (vt diximus) in quæstione posita est. At quod propter opera bona detur regnũ cœlorum, disertis verbis hoc loco Scriptura testatur, nec solum hoc loco, sed etiam in alijs plurimis, vt in sequenti libro probabimus.

Decimum testimonium Iacobi primo: *Qui autẽ perspexit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.* At quomodo quæso beatus in facto suo, si facta nullam habent relationem ad beatitudinem, sed solum præsentiam suam ociose exhibent? Adde, quod idem Apostolus ait cap. 2. *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum?* De quo testimonio satis multa diximus in primo libro.

His accedant integræ epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi & Iudæ, qui, teste S. Augustino in lib. de fide & operibus, c. 14. intentionem suam eo potissimum dirigunt, vt probent, opera bona iustificatis hominibus ad salutem esse necessaria, neque fidem solam sufficere, vt quidam eo tempore ex epistolis B. Pauli non bene intellectis, prædicare cœperant.

CAPVT VIII.

Probatur operum necessitas ex traditione Ecclesiastica.

AD Scripturæ testimonia traditio Ecclesiastica debet adiungi. Ac primum testantur Patres, hanc ipsam hæresim, quæ negat operum necessitatem ad salutem, patronos habuisse perditissimos hęreticos. Nam ipso tempore Apostolorum non defuisse, qui dicerent solam fidem sufficere, opera non esse necessaria, testatur S. Augustinus, tum in libro de vnico Baptismo contra Petilianum, ca. 10. tum in libro de fide & operibus, cap. 14.

Præterea nominatim Simonem Magum huius erroris assertorem faciunt, Sanctus Irenæus & Theodoretus. S. Irenæus lib. 1. cap. 20. dicit, vnum ex erroribus Simonis fuisse, saluari homines per gratiam eius, non secundum operas iustas. Theodoretus autem de hæreticis fabulis: *Iubebat*, inquit, *Simon suos leges minas non pertimescere, sed tanquam liberos facere quæ vellent. Non enim per bonas actiones, sed per gratiam eos esse salutem consequuturos.*

Denique Eunomium corpore & mente leprosum, atque hæreticorum pene omniũ impudentissimum in eodem errore versatum, testatur sanctus Augustinus in libro de hæresibus, cap. 54. *Fertur*, inquit, *vsque adeo fuisse bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quod nihil cuiquam obesset quorumlibet perpetratio & perseuerantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur,*

fidei particeps esset. Ex his apparet, ab antiquissimis Patribus pro hæreticis habitos, qui sine bonis operibus saltem hominibus promittebãt. Sed audiamus etiam in particulari aliquot Patrum sententias.

Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum: *Gratia*, inquit, *saluamur, sed non absque bonis operibus.* Et infra: *Quando audierimus, fides tua te saluum fecit, non accipimus absolute eos saluos futuros, qui quomodocunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consecuta.*

. S. Hilarius cant. 7. in Matth. *Salus*, inquit, *gentium omnis in fide est, & in præceptis Domini vita est vniuersorum.*

Sanctus Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum, prope extrema: *Operare*, inquit, *bonum super hoc doctrinarum fundamento, quoniam fides sine operibus mortua est, quemadmodum & opera sine fide.*

S. Ambrosius, vel quicunque est auctor in commentar. ad cap. 4. ad Hebr. tractans illud: *Festinemus ingredi in illam requiem. Festinemus*, inquit, *quoniam non sufficit fides, sed debet addi & vita fidei condigna. Opus est quippe omni volenti cœlum possidere, fidem operibus bonis ornare.*

Sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 13. in Ioannem, tractans illud: *Qui credit in filium, habet vitam æternam. Nunquid ergo*, inquit, *satis est ad vitam æternam in filium credere? minime. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum. Et peccatum in Spiritum sanctum, vel solum est satis vt hominem in gehennam detrudat. Et quid de Patre loquor? Nam si in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum recte credideris, non autem recte vixeris, nulla tibi ad salutem vtilitas. Cum ergo dicit, ipsa est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum: nolimus hoc nobis ad salutem satis arbitrari. Opus namque nobis est & vitæ & morum puritate pollere. Et licet hoc in loco dicat, Qui credit in filium, habet vitam æternam: non tamen dicimus, satis esse solam fidem ad salutem. Quod quæ de vita sæpe in Euangelijs dicuntur.*

Hieronymus in comment. Isa. ad ca. 26. tractans illud: *Murus & antemurale ponetur in ea: Murus*, inquit, *bonorum operum, & antemurale fidei. Non enim sufficit habere murum fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur.* Idem in c. 4. Oseæ, imitans pene ipsam Lutheri vocem: *Per dulces*, inquit, *sermones decipiunt infelices. Cum enim viderint aliquos delinquentes, aiunt, Nihil aliud quærit Deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieritis, non curat quid agatis.* Quid, quæso, interest inter ista verba, & illa Lutheri de captiuitate Babylonica, c. de Eucharistia: *Nos enim Deo nunquam aliter agere possumus, quàm fide, opera ille nihil curat?*

S. Cyrillus li. 10. in Ioan. cap. 18. *Quod autem*, inquit, *fides ad salutem non sufficiat, Christi etiam discipulus ostendit, scribens, Tu credis quia vnus est Deus, &c.*

S. Augustinus in lib. de fide & operibus, cap. 14. *Iam*, inquit, *illud videamus, quod excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint.* Idem de gratia & libero arbitrio, cap. 7. *Homines*, inquit, *non intelligentes, quod ait Apostolus, arbitramur, hominem iustificari per fidem sine operibus, putauerunt eum dicere sufficere homini fidem, etiam si male viuat, & bona opera non habeat, quod absit vt sentiret vas electionis.* Et in præfat. Psal. 31. explicans præcipitium quo ruunt, qui sola fide nituntur: *Si*, inquit, *se infirmitati propriæ omni ex parte donauerit, & in hanc cognitionem se inclinauerit, vt dicat, quia misericordia Dei omnibus peccatoribus, in quibuslibet peccatis perseuerantibus tantum credentibus, quia Deus liberat, Deus ignoscit, ita parata est in finem, vt nemo pereat fidelium iniquorum, id est, nemo pereat eorum qui sibi dicunt, quicquid vis faciam quibuslibet facinoribus & flagitijs inquiner, quantumlibet peccem, liberat me Deus misericordia sua, quia credidi in eum. Qui ergo dicit neminem perire talium, cogitatione mala inclinatur in impunitatem peccatorum: & Deus ille iustus, cui cantatur misericordia & iudicium, non sola misericordia, sed iudicium, inuenit hominem male de se præsumentem, & ad interitum suum misericordia Dei abutentem, & necesse est, vt damnetur.*

Vbi sanctus Augustinus videtur Lutheranum hominem aperte describere, qui infirmitatem suam respiciens & existimans impossibile esse, vt legem Dei seruare possit, totum se transfert ad præsumptionem misericordiæ Dei, & hoc ipso quod credit se à Deo liberandum, & peccata sua propter fidem non imputanda, existimat sibi iam omnia esse salua. Cæterum eiusmodi hominem, Augustinus dicit, ad interitum suum abuti misericordia Dei, & necessario esse damnandum.

S. Gregorius hom. 38. in Euangelia, explicans illud: *Amice, quomodo huc intrasti, Amicum*, inquit, *vocat & reprobat, ac si apertius dicat, amice, & non amice, amice per fidem, non amice per operationem.*

S. Prosper in Psal. 111. explicans illud: *Potens in terra erit semen eius, semen futuræ messis*, inquit, *esse opera misericordiæ, Apostolus testis est dicens, Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim proprio metemus. Quid autem potentius hoc semine, cuius impius impendio comparatur regnum cœlorum & vita æterna?* Idem lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 19. *Verbum fidei prædicandum est, vt audiens credat, credens intelligat, intelligens bonum opus perseueranter exerceat, quoniam eum, qui potest vti liberæ voluntatis arbitrio, nec opera sine fide, nec fides sola sine operibus iustificat.*

S. Fulgentius in lib. 2. de remiss. peccat. cap. 1. *Vita*, inquit, *bona non veraciter dicitur, quæ peruersæ credulitatis vitio deprauatur: neque sufficit ad salutem fides recte credentis, si conuersatio moribus atque operibus turpatur obscænis.*

Primasius in commentar. ca. 5. ad Ephes. notat illud: *Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, &c.* proprie dictum esse aduersus eos, qui solam fidem sufficere credunt ad salutem.

CAPVT IX.

Probatur operum necessitas ad salutem ex ratione.

ADdemus postremo rationem illi similem, quã texuimus in primo libro, vt probaremus, fidẽ solam iustificare.

Sic igitur ratiocinari possumus, si fides sola saluaret, & opera non essent necessaria nisi ratione præsentiæ, vt fructus & signa fidei, sequeretur, fidẽ saluare posse, etiamsi careret omni bono opere, & coniuncta esset omnibus vitijs & peccatis: hoc autem consequens est manifeste falsum, & Scripturis, ac rationi repugnat; igitur fides sola non saluat, & necessaria sunt opera bona, non solum ratione præsentiæ, sed etiam ratione alicuius efficientiæ.

Propositio argumenti, quæ conditionata est, probatur hoc modo; opera non requiruntur in actu saluandi nisi per accidens, nullam enim ipsa vim saluandi habent, neque addunt fidei, neque tollunt à fide vim, quam habet saluandi, vt aduersarij contendunt, igitur bonis omnibus operibus sublatis, adhuc fides saluaret. Quemadmodum enim quia ignis solo calore calefacit, si tollerentur ab igne omnes aliæ

qualitates

litates, quæ per accidens sunt cum calore cōiunctæ, A adhuc sine dubio calefaceret: & quoniam pater sola relatione paternitatis refertur ad filium, si ab eo, qui pater est, omnia alia attributa remouerētur, vt scientia, nobilitas, potestas, sanitas, pulchritudo, & contra adderetur ignorantia, obscuritas, debilitas, ægritudo, deformitas, & ex prioribus attributis sola paternitas remaneret, adhuc pater ille referretur ad filiū. Ita prorsus quia Christianus per solam fidem salutem apprehendit, atque ad eam refertur per aduersarios, certe sequitur, vt manente fide saluari possit, etiam si nulla habeat opera bona, & multa habeat opera mala.

Neque respondere debent, nostram hypothesim esse impossibilem. Tum quia probauimus in primo libro vere posse fidem ab operibus separari non solum ratione, sed etiam re: Tum quia satis nobis hoc B loco est ad hypotheticam propositionem statuendam, fidem posse intelligi sine bonis operibus, atque ab eis si non re, saltem ratione separari. Posse autem fidem intelligi sine operibus, & ab eis saltem ratione separari, aduersarij negare non possunt, quippe qui dicunt, fidem & opera ita se habere vt caussam & effectum, vt arborem & fructus, vt ignem & calorem. Quidni enim intelligi possit caussa sine effectu, arbor sine fructu, prius sine posteriore? Vera igitur est argumenti propositio ita conditionata, si fides sola saluaret, id præstaret, etiamsi bonis omnibus operibus esset vacua, & cum omni genere vitiorum coniuncta.

Assumptio eiusdem argumenti, quæ docet, fieri C nullo modo posse, vt fides bonis operibus destituta, & malis operibus comitata, hominem saluet, ab aduersarijs non negatur, & si negaretur, in promptu esset probatio, cum scriptum sit: *Tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum, Iudæi primum & Græci: gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.* Rom. 2. Item; *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt*, 1. ad Cor. 6. Item: *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi,* D *quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Galat. 5. Denique vt alia multa prætercam: *Hoc scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei*, Ephes. 5.

Sequitur igitur conclusio, necessaria esse ad salutem opera bona, non solum ratione potentiæ, sed etiam alicuius efficientię, & non minus opera, quàm fidem ad salutem suo modo referri. Atq; hæc de necessitate operum hoc loco sufficiunt. Nā argumenta contraria nulla sunt, præter ea, quæ soluimus in E primo libro, cum disputaremus de fide non sola iustificante, & quæ soluemus paulo post in quæstione de iustitiæ veritate in operibus bonis.

CAPVT X.

Proponitur quæstio de veritate iustitiæ operum, & sententiæ referuntur Hæreticorum & Catholicorum.

SEQVITVR altera quæstio de iustitia actuali, quæ est de veritate iustitiæ actualis, siue operum. Est autem hic controuersiæ status: *Vtrum homines iustificati, & gratia Domini adiuuante, possint ita legem diuinam implere, vt opera ipsorum non modo non sint appellanda peccata, sed etiam vere ac proprie iusta dici mereantur.*

Et quidem Hæretici huius temporis partem negantem defendunt. Docent enim, legem diuinam esse plane impossibilem homini, etiam iusto, & inde colligunt, nullam esse in nobis veram actualem iustitiam, sed omnia opera iustorum esse peccata mortalia ex natura sua. Ita Lutherus docet in libro de libertate Christiana: *Æque*, inquit, *nobis impossibilia sunt omnia præcepta, atque illud vnum, Non concupisces.* Idem in assert. art. 2. 31. 32. & 36. aperte scribit, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia.

Idem habet Ioannes Caluinus lib. 3 Institutionum, c. 14. §. 9. *Nullum*, inquit, *à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Idem etiam in Antidoto Concilij sess. 6. cap. 11. sic ait: *Non sunt tantopere exagitandi, qui dixerunt quamlibet bona opera, si exacto rigore, censeantur æterna, potius damnatione, quàm vitæ præmio digna esse.* Ibidem disputat cōtra id quod habet Concilium, legem Dei non esse impossibilem. Et in lib. 2. Institut. cap. 7. §. 5. ex instituto probat, ne sanctis quidem possibilem esse legis impletionem, præsertim quod attinet ad illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Et illud: *Non concupisces.*

Idem habet Philippus in Locis anni M D. X X I. tit. de peccato: *Consequitur itaque*, inquit, *omnia hominum quantumuis laudabilia opera, plane vitiosa esse, & morte digna peccata.* Idem habet in Confessione Augustana, art. 7. & in Apologia tit. de impletione legis, & in Locis, tit. de libero arbitrio.

Kemnitius in Examine Concilij, more suo fraudulenter agens, videtur admittere, legem Dei per gratiam posse seruari, modo non addatur, *perfecte.* Nam reprehendens cap. 11. ses. 6. accusat Patres Concilij, quod non explicauerint, an lex Dei posset impleri perfecte, an inchoate: *Nam posse per gratiam legem impleri, non est*, inquit ipse, *controuersia.* Et ibidem: *Persuasio*, inquit, *quæ renatorum operibus bonis in hac vita tribuit perfectionem, facit Christum post primam reconciliationem ociosum.*

Vbi si existimaret Kemnitius, non posse legem impleri ita perfecte, vt iusti in tota vita nō admiscerent operibus bonis vlla peccata venialia, nobiscum sentiret, & cum ipso Concilio, vt patet illo ipso cap. 11. sessione 6. sed non hoc sensu negat ille perfectionem operibus iustorum, sed quia cum cæteris sectarijs censet, non posse ita legem impleri, vt opus simpliciter iustum appellari queat. imperfectam enim dicit esse nostram obseruantiam legis, quia iudicat eam contaminatam & immundam. Vnde approbat dictum Lutheri, quod omnia opera iustorum sint vere peccata.

Porro Catholici omnes summa consensione contrarium docent. Fatentur enim primo, legem Dei iustis hominibus absolute esse possibilem, non quidem per solas vires liberi arbitrij, vt hæretici calumniantur nos dicere, sed per auxilium gratiæ Dei, & spiritum fidei & charitatis in ipsa iustificatione nobis infusum.

Secundo, opera iustorum simpliciter, & absolute iusta, & suo etiam modo esse perfecta, quamuis non ea perfectione, quin crescere possint, & quin (vt paulo ante dixi) non admisceantur interdum operibus bonis aliqua opera mala, non quidē mortifera, sed venialia, quæ nō impediunt, quo minus iusti maneant, qui iusti erant. De qua re disserimus in 1. libro de statu peccati.

Tertio, operibus iustis hominem vere iustificari, non prima, sed secunda iustificatione, quæ non fa-

cit iustos ex impijs, sed iustiores ex iustis. Hæc tria habentur in Concilio Tridentino sess. 6. cap. 10. & 11. & nos eadem tria in sequentibus capitibus, Domino adiuuante, probabimus.

CAPVT XI.

Legem Dei esse possibilem probatur ex diuinis litteris.

LEgem igitur Dei esse possibilem, probamus primo ijs testimonijs, quibus vtitur Concilium Trident. sess. 6. c. 11. quæ non solum possibilia, sed etiam facilia testantur esse mandata, Matt. 11. *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Et 1. Ioan. 5. *Et mandata eius grauia non sunt.*

B Respondent, Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, legem Dei vocari iugum suaue & onus leue, & mandata non grauia, quoniam renatis non imputatur præuaricatio. Christus enim nos liberauit de maledicto legis, vt dicitur ad Galat. 3. & nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, vt dicitur ad Rom. 8.

At hæc solutio non tollit, nec minuit vim argumenti, nam imprimis vel illa non imputatio tollit obligationem legis, ita vt præuaricator non incurrat reatum: vel tollit reatum ex præuaricatione contractum. Si tollit obligationē, facit, vt lex non sit lex, & iugum non sit iugum. Proinde Scriptura falso dicit, legem esse iugum suaue, & mandata non esse grauia. Neque enim sine obligatione lex esse potest.

C Si vero permittit contrahi reatum, sed contractū postea tollit: tunc non facit iugum esse suaue, neque onus leue, imo ostendit iugum esse durissimum, & onus grauissimum, quippe quod portari non potest. Certe si boues sub iugo ad singulos passus caderent, etiamsi aratoris industria continuo resurgerent, non tamen propterea diceretur iugum eorum suaue, & onus leue. Domini autē & Apostoli verba indicant, legem Dei esse iugum, quod facile portatur, & mandata eius non esse grauia, sed paruo negocio custodiri, quod euidentius expressit Dauid sub metaphora viæ, cum ait in Psal. 18. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Et Apostol. ad Philipp. 4. *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Vbi vides dilatationem cordis per infusam charitatē & gratiā Domini confortantem efficere, vt mandata facile conseruentur. Quod multo ante futurum prædixit Ezechiel. cap. 36. cum ait: *Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis.*

D Et hoc idem confirmant loca, quæ illi contra adducunt. Nam Christus liberauit nos de maledicto legis, quia fecit vt mandatum impleremus, & nulla damnatio est his, qui sunt in Christo, non quia non imputatur præuaricatio, sed quia ij non secundum carnem ambulant, & quia per gratiam Dei fit, vt iustificatio legis impleatur in ipsis, vt ibidem subiungit Apostolus.

E Secundo probatur ex testimoniis, quæ docent mandata seruari ab his, qui diligunt, vt etiā Concilium in eodem loco argumentatur. Ioan. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit.* Rom. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur. Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* At certe debemus & possumus diligere Deum & proximum, alioqui nō possemus esse Christi discipuli, cū ipse dicat Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Nec possemus vnquam amici Christi fieri, si non possemus diligere. Ipse enim ait Ioan. 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Quid autem præcipiat, explicat ibidem dicens: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.*

Ad hoc argumentum respondent Caluinus & Kemnitius, locis notatis, eum, qui diligit, legem implere, sed neminem esse, qui diligat sicut oportet, vt præcepto diuino satisfiat. Hic enim inchoatam tantum esse dilectionem, non perfectam.

At nos fatemur dilectionem in hac vita imperfectam esse, quia potest crescere, & quia maior erit in patria: tamen non posse esse etiam tam perfectā, vt præcepto adimplendo sufficiat, omnino negamus. Nam imprimis (vt diximus) nō possemus esse Christi discipuli & amici, nisi hoc præceptum dilectionis impleremus. Valde autem absurdum est, neminem esse posse Christi discipulum, vel amicum.

Deinde nihil Deus requirit, cum dilectionē præcipit, nisi vt diligamus ex toto corde: at hoc non solum posse fieri, sed etiam fuisse futurum in statu Testamenti noui testatur Scriptura Deuteron. 30. *Circumcidet*, inquit Dominus, *cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Denique Scriptūra docet, homines posse esse perfectos in hac vita, ac per hoc vere, perfecteque diligere: charitas enim est vinculum perfectionis, Genesis sexto, *Noe vir iustus fuit atque perfectus.* Genesis 17. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Matth. quinto: *Estote perfecti.* Matth. 19. *Si vis perfectus esse.* Philipp. 3. *Quicunque perfecti sumus.* 1. Ioan. quinto. *Qui seruat verbum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta est.*

Porro Philippus Melanchthon in Apologia, titulo de impletione legis, in solutione argumentorum, videtur concedere, posse diligi proximum, sed negat ab eo, qui diligit proximum, legem impleri. Stultum enim esse dicit, somniare, quod dilectio proximi iustificet coram Deo, & legi diuinæ satisfaciat. At hoc est negare verbum Dei expressum. Quid enim apertius scribi potest, quàm, qui diligit proximum, legem impleuit?

Tertio probatur ex testimoniis, quæ docent, aliquos seruasse mandata, ac præcipue de dilectione ex toto corde, & non concupiscendo. Psalm. 118. inquit Dauid: *In toto corde meo exquisiui te.* Et de eodem dicitur lib. tertio Regum decimo quarto: *Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.* Et Actor. 13. *Inueni*, inquit, *Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet.* Et tertii Regum capite 15. *Eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ.* Item de Iosia libri quarti Reg. cap. 23. *Similis non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua.* Item de Asa, & populo lib. 2. Paralip. cap. 15. *In tota voluntate sua quæsierunt Dominum, & inuenerunt.* Item de Iosue in eius libro, capite 11. *Sicut præceperat Dominus Mosi seruo suo, ita præcepit Moses Iosue, & ille vniuersa compleuit. Non præteriit de vniuersis mandatis ne vnum quidem verbum, quod iusserat Dominus Mosi.*

Neque dubium est, quin similia dici possint de Abraham, de Mose, de Samuele, de Helia, de Heliseo, Isaia, Hieremia, aliisque Prophetis. In Testamento nouo legimus Luc. 1. de Zacharia & vxore: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.*

De Apostolis Dominus ait Ioan. 17. *Tui erant, &*

mihi

mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Eosdem etiam vocat amicos, Lucæ 12. *Dico autem vobis amicis meis.* Et Ioannis 15. *Vos autem dixi amicos.* Et tamen ibidem iam dixerat, solos amicos esse, qui præcepta custodiunt.

A

Apostolus vero Paulus ad Roman. 7. de præcepto, Non concupisces, verba faciens: *Quod nolo*, inquit, *facio, si autem quod nolo facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vbi aperte demonstrat, se non peccare, dum inuitus concupiscit, quia non ipse illud opus facit, proinde seruare se legem, quæ cum iubet, non cōcupisces, voluntati præcipit, ne velit cōcupiscere, non sensui, qui legis capax non est. Vnde ibidem addit: *Ego ipse mente seruio legi Dei.* At si mente seruiebat legi, certe non peccabat, non enim peccatum esse potest nisi in mente, aut cum aliquo mentis consensu. Quod autem de Apostolis legimus, ambigi non potest, quinetiam de Ioanne Baptista dici possit, cum inter natos mulierum non surrexerit maior Ioanne Baptista. Habemus igitur multos seruasse legem Dei, ex quo euidenter sequitur, vt non sit impossibilis.

B

Neque ad hoc argumentum applicari potest cōmunis Lutheranorum solutio, quod sancti Patres mandata seruasse dicantur, tum propter inchoatam obedientiam, tum propter non imputationem Dei. Non enim dici potest, absolute implere mandatum, sed potius absolute præuaricari, qui tam imperfecte illud seruat, vt peccet mortaliter, & dignus sit propter illud opus odio, & ira Dei, & supplicio sempiterno. Scriptura autem dicit, illos absolute seruasse, immo etiam toto corde seruasse, addit etiam Ezechias, Isaiæ trigesimo-octauo se in veritate & in corde perfecto ambulasse coram Deo. Et non esse mentitum, testis fuit Deus, qui eum exaudiuit. Et si Ezechias corde perfecto coram Domino ambulauit, quis id negabit Abrahamo, cui dictum est: *Ambula coram me, & esto perfectus?* Quis idem negabit Dauid, Mosi, Heliæ, & similibus, quibus Ezechiam præferre nemo sanus auderet?

C

CAPVT XII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex Patribus.

D

Accedat traditio Ecclesiastica. Habemus inprimis Concilium II. Arausicanum Canon. vlt. vbi sic legimus: *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.*

Origenes homil. 9. in Iosue prope finem, mulieribus comparandos censet eos, qui dicunt, se Dei mandata seruare non posse.

S. Basilius orat. in illud: *Attende tibi*, non procul ab initio: *Impium*, inquit, *est dicere, impossibilia esse spiritus præcepta.*

E

S. Ioannes Chrysostomus hom. 8. de pœnitent. circa medium: *Nequaquam*, inquit, *Dominum accuses, haud mandat impossibilia. Multi & ipsa superant præcepta.* Similia habet hom. 19. in epist. ad Heb. hom. 39. in Matt. & hom. 2. in epist. ad Philipp.

S. Cyrillus libr. 4. contra Iulian. circa medium, ipsum etiam præceptum, Non concupisces, quod omnium difficillimum iudicatur, dicit, impleri posse per gratiam.

Ex Latinis sanctus Hilarius in Psal. 118. tractans illud: *Latum mandatum tuum nimis, latum*, inquit, *mandatum Dei est, & in omnia spei nostræ genera diffunditur, vt non difficile sit, si voluntas adsit, præcepto Domini obtemperare.*

S. Hieronymus li. 3. aduersus Pelagianos prope initium: *Deus*, inquit, *possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* Idem in comment. ad cap. 5. Matt. prope finem: *Multi præcepta Dei sua imbecillitate metientes, putant esse impossibilia, quæ præcepta sunt.* Et: *Sciendum est ergo, Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit Dauid, &c.*

S. Augustinus lib. de natura & gratia, cap. 43. *Non igitur*, inquit, *Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis.* Vbi docet, mandata omnia esse possibilia, sed alia immediate, alia mediate, id est, mediante oratione.

Hoc testimonium Concilium Tridentinum citauit, vel potius suum fecit, sess. 6. c. 11. Ideo respondet Kemnitius, Augustinum fuisse vexatum à Pelagianis ista quæstione, essent ne Dei præcepta possibilia, & ad cauendam inuidiam abstinuisse à voce impossibilitatis, interdum etiam concessisse esse possibilia, sed sine præiudicio veritatis. Nam in libro de perfectione iustitiæ resp. 16. dicit Augustinus non esse quæstionem, an possit homo vitare omnia peccata, sed quando, & per quem. Potest enim vitare, sed in alia vita, non ista, & per gratiam, non per naturam, quod est idem, ac si dixisset, legem esse possibilem, sed in cœlo, non in terris, post mortem, non in vita. Item in lib. tertio contra duas epistolas Pelagianorum, c. 7. dicit, gratiam Dei dedisse homini studium præcepta seruandi, & eandem gratiam ignoscere, si quid minus fit. Quibus verbis videtur S. Augustinus dicere voluisse, mandata non esse impossibilia, non quod impleri possint, sed quia quod non impletur, indulgetur.

At Kemnitius confundit more suo duas quæstiones, Vtrum præcepta seruari possint, & an possit homo viuere absque peccato. Istæ enim quæstiones adeo diuersæ sunt, vt ad priorem semper Augustinus responderit affirmando, ad posteriorem responderit semper negando. Peccata enim venialia non sunt contra, sed præter mandata, & etiamsi essent contra mandata, non tamen necesse est, vt in quolibet opere peccatum veniale admisceatur. Itaque sanctus Augustinus constanter docet, non posse hominem in hac vita cauere omnia peccata venialia, libro de natura & gratia, cap. 44. de spiritu & littera, cap. vltimo, libro 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 14. in epist. 89. & 95. & in toto libro de perfectione iustitiæ.

Atque hoc modo intelligitur, quod obijcit Kemnitius ex libro de perfectione iustitiæ, non enim Augustinus dicit, mandata seruari posse in cœlo, non in terra, sed in cœlo non in terra habituros nos eā perfectionē, vt viuamus omnino absque peccato, etiam veniali. Imo in altero loco nobis obiecto, id est, in li. 3. ad Bonifacium, c. 7. cum Pelagiani colligerent ex sententia Augustini id, quod nunc Kemnitius colligit, legem videlicet in cœlo impleri posse, nō in terra, respondit Augustinus, valde illos errare, præcepta enim ad hanc vitam, non ad aliam pertinere: *Hic*, inquit, *præcipitur nobis, vt diligamus, ibi autem diligere non obedientia, sed fœlicitas erit.*

Quod autem ibid. subiungit, gratiam Dei præbere studium ad implenda mandata, & indulgentiam, si quid minus impletur, non arguit præcepta esse impossibilia, sed hominē non esse impeccabilem. Sensus enim eorum verborum est, ex gratia Dei hominem habere, vt velit, & studeat implere mandata. Quod si forte aliquando labatur & non impleat, ex gratia item indulgentiam esse sperandam.

Iam vero quod S. Augustinus ad priorem quæstionẽ semper respondeat affirmando, hæc loca testantur Libro de natura & gratia, cap. 69. *Eo ipso quo firmissime creditur Deum iustum & bonum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe facilia sunt charitati, cui vni Christi sarcina leuis est.* Libr. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 3. *Non præciperet Deus aliquid, quod esset humanæ impossibile voluntati.* Et in eodem lib. c. 6. *Dubitare non possum nec Deum aliquid impossibile homini præcepisse, nec Deo ad opitulandum & adiuuandum, quo fiat quod iubet, impossibile aliquid esse.* Libro de gratia & libero arbitrio, ca. 16. *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt, non iuberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri, quis hoc nescit?* In Psal. 56. *Non imperaret hoc Deus, vt faceremus, si impossibile iudicaret.*

CAPVT XIII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.

Accedant postremo etiam rationes. Prima ratio, potest homo facere plus quàm Deus præcipiat, igitur multo magis potest implere præceptum. Posse autem fieri plus quàm Deus præcipiat, testatur Dominus Matth. 19. qui posteaquam dixerat, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, & quidam responderat, *hæc omnia seruaui à iuuentute mea.* Rursus eidem ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c.*

Testatur quoque S. Ioannes Chrysostomus loco citato homil. 8. de pœnitentia: *Multi*, inquit, *& ipsa superant mandata.*

Testatur denique S. Augustinus serm. 18. de verbis Apostoli: *Non grande onus impositum est virginibus, maior amor imposuit maius onus, tanquam dicerent, quid iubes? ne adulteræ simus? hoc præcipis? amando te plus facimus, quàm præcipis.*

Secunda ratio, si præcepta essent impossibilia, neminem obligarent, ac per hoc præcepta non essent præcepta. Neque enim fingi potest, quomodo aliquis peccet in eo, quod vitare non potest. Quod si non peccat, qui legis transgressionem vitare non potest, profecto nec legem transgreditur, nec legem vllam habet. Non enim fieri potest, vt legis transgressio non sit peccatum, cum nihil sit aliud peccatum nisi transgressio legis.

Tertia, si lex Domini esset impossibilis, sequeretur, Deum omni tyranno esse crudeliorem & stultiorem, quippe qui ab ipsis etiam amicis tributum exigeret, quod nemo soluere posset, & leges ferret, quas sciret à nemine obseruandas. Quod vero Philippus & Kemnitius dicunt, non esse audiendam politicam iustitiam, quæ docet, nihil præcipi posse aut debere, quod seruari non possit, fortasse locum haberet, nisi huic iustitiæ politicæ, vel potius rectæ rationi Scripturarum & Patrum testimonia consentanea non haberemus. At cum politica in hac parte mirifice cum diuinæ Scripturæ auctoritate consentiat, quidni rationem politicam potius, quàm Lutheri delirationem audiamus?

Quarta ratio, *Christus passus est, vt iustificatio legis impleretur in nobis*, vt dicitur ad Rom. 8. Item docuit nos orare: *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*, Matth. 6. vbi petimus gratiam implendi præcepta, vt exponunt S. Cyprianus in sermo. de oratione Dominica. Et sanctus Augustinus lib. 3. ad Bonifacium, cap. 7. Denique Christus *factus est omnibus obedientibus sibi caussa salutis æternæ.* Hebr. 5. At si lex impleri non potest, Christus non obtinuit quod vo-
A luit, frustra nos oramus quotidie, & nemo omnino sanari poterit. Nam si lex impleri non potest, iustificatio legis nunquã impletur in nobis, etiamsi Christus venerit in similitudinem carnis peccati, & de peccato, id est, victima pro peccato, damnauerit peccatum, nec fit vnquam Dei voluntas in terra, sicut in cœlo, etiamsi Christo Magistro freti hanc orationem assidue frequentemus, nec vnquam vere obedimus Christo, ac per hoc nulli nostrum erit caussa salutis æternæ.

Quinta ratio, omnes vere iustificati Spiritum sanctum habent, vt Scripturæ passim testantur, Roman. 5. & 8. 1 Cor. 3. Gal. 3. Tit. 3. & alibi: At spiritus sanctus fructus suos parit, qui numerantur ad Galat. 5. *Charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.*
B Qui vero hos fructus habet, non accusatur à lege, quippe qui eam non præuaricatur, sed implet. Id enim significat quod in eodem loco subiungitur, *aduersus huiusmodi non est lex.* Non enim lex habet, in quo accuset eos, qui sunt præditi charitate, patientia, &c. & ideo paulo ante dixerat idem Apostolus: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et ad Rom. 8. *Lex spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis.* Quia videlicet lex in corde scripta, id est, Spiritus sanctus in corde diffusus facit implendo legem, vt lex non accuset amplius, neque occidat, vt præuaricatores, ergo de primo ad vltimum, qui est iustificatus, pro-
C pter Spiritum quem accipit, legem omnino implet, & si non implet, nec spiritum accepit, nec vere iustificatus est.

Sexta ratio, omnes iustificati ex Deo nati sunt, vt perspicuum est ex plurimis locis diuinæ Scripturæ, Ioan. 1. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto.* 1. Petri 2. *Quasi modo geniti infantes.* Iacob. 1. *Genuit nos verbo veritatis.* 1. Ioan. 4. *Qui diligit, ex Deo natus est.* Rom. 8. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. At qui natus est ex Deo non peccat; nec potest peccare, quia ex Deo natus est.* vt habetur 1. Ioan. 3. qui autẽ non peccat, non præ-
D uaricatur, sed implet legem, qui enim legẽ non implet, hoc ipso præuaricatur & peccat. Igitur omnis, qui vere iustificatus est; implet legẽ, nec potest fieri, vt iustificatus maneat, & legem non impleat. Quare qui legem impossibilem esse dicunt, contra Scripturarum apertissima testimonia, hominem iustificatum ex Deo natum esse negare coguntur.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

Svperest vt argumenta Hæreticorum breuiter dissoluamus.

Primo obijciunt Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine illud S. Petri Act. 15. *Quid tentatis*
E *imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi.* Hæc enim verba dicuntur fidelibus, non infidelibus, ne forte respondeatur, legem esse iugum importabile sine gratia & non renatis, non autem renatis, & qui gratiam Dei habent. Præterea intelligi debent hæc verba de omni lege, tam cæremoniali, quã morali, tũ quia solæ cæremoniæ legis non superant vires humanas, tum quia particula aduersatiua, *sed*, opponit gratiam legi simpliciter, tum quia si cæremonialis lex iugum est importabile, quanto magis lex moralis iugum erit importabile?

Respondeo,

Respondeo, non loquitur S. Petrus nisi de lege cæremoniali. Id quod euidenter probo. Primum ex occasione illorum verborum. Scribit enim sanctus Lucas, surrexisse quosdam ex discipulis, qui dicerent, oportere Gentiles conuersos ad fidem circumcidi, & Mosis legē omnino seruare: atque istam fuisse caussam, cur Apostoli Conciliū coegerint, vt viderent de verbo hoc. Perspicuū est igitur, de circumcisione, aliisque id genus cæremoniis Apostolum Petrum esse loquutum.

Secundo, idem probatur ex decreto illius Concilii, quod iuxta Petri sententiam constitutum fuit. Sic enim habet decretum: *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & à sanguine suffocato & fornicatione.* Quæro igitur, vtrum ista dicantur sola necessaria ex lege cæremoniali Iudæorum, an ex omni lege simpliciter. Si ex lege cæremoniali Iudæorū, habemus quod volumus. Si ex omni lege simpliciter, id sequetur absurdi, vt non sit necessariū Christiano non colere idola, non mœchari, non furari, non occidere, non falsum testimonium dicere, & alia, de quibus Apostolus ait 1. Cor. 6. *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Dicent fortasse, necessaria quidem esse hæc omnia, sed non inde homines iustificari. At num ex illis quatuor, quæ sola dicuntur necessaria, homines iustificantur?

Tertio; probari potest res eadem ex ipsa summa decreti, & verborum Petri. Volunt enim Petrus & Apostoli cæteri remouere iugum legis à ceruicibus discipulorum. Quid vero est remouere iugum legis? tollere ne obligationem, atque abrogare legem, an tollere opinionem iustificationis, ac docere, neminem per eam legem iustificari? Si dixerint, remouere iugum, esse tollere obligationem, ergo nulla iam amplius lex obligabit Christianos excepta lege de immolatis simulachrorum, sanguine suffocato, & fornicatione. Si per legē intelligatur lex omnis non solum cæremonialis, sed etiam moralis: atqui hoc absurdissimum esse neque ipsi quidē aduersarij negare audebunt. Si dixerint tollere iugum, non esse tollere obligationem, sed opinionem tantum iustificationis, ergo lex cæremonialis de circumcisione, sabbathis, neomenijs, sacrificijs pecorū non erit sublata, quoad obligationem. Atqui id repugnat Apostolo, qui ad Galat. 5. scribit: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Cogimur igitur dicere, Apostolos iugum importabile appellasse legē cæremonialem, atque eius obligationē declarasse per Christum omnino esse sublatam. Voluisse tamen eosdem Apostolos paucas quasdam cæremonias de sanguine suffocato, & immolatis idolorū à gentibus ad tempus obseruari, quibus adiunxerunt continentiam à fornicatione, quod fornicatio apud Gentiles non haberetur pro peccato, sicut habebatur adulterium, homicidium, periurium, & alia id genus.

Ad illud igitur quod obijciunt, cæremonias legis non superare vires humanas, præsertim addita gratia Dei; Respondeo verum esse, & ideo Zachariam & Elisabetham ambulasse in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela, sed tamen dici iugum importabile, quoniā ægre ac difficulter portabatur, vt recte exponit S. Thomas in secundo sentent. distinct. 28. quæstion. vnica, artic. 4. ad 3 & Nicolaus Lyranus in hunc locum Actorum. Et Theophylactus exponens illud Matth. 23. & Luc. 11. *Alligant onera grauia & importabilia in humeros hominum.*

Ad illud autem, quod aduersatiua particula, *sed per* A *gratiam Dei, &c.* videatur opponere gratiā legi simpliciter; Respondeo, S. Petrum duas rationes indicasse, cur non essent obligandi Christiani ad cæremonias legis, Vnam, quod eæ cæremoniæ essent iugum grauissimum.

Alteram, quod essent inutiles ad iustificationem. Itaque sensus hic est verborum sancti Petri. Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? præsertim cum non per eas cæremonias, sed per gratiā Domini nostri Iesu Christi credamus saluari, sicut & illi saluati sunt: vbi in illa particula aduersatiua includitur, siue implicite continetur altera illa ratio de inutilitate cæremoniarum. B

Ad illud quod lex moralis sit grauior cæremoniali, ac proinde iustius dicenda sit iugum importabile, quàm cæremonialis; Respondeo, legem cæremonialem non debere comparari cū morali præcise, sed conferri debere legem cæremonialem adiunctam morali, cum ipsa morali remota cæremoniali. Non enim lex cæremonialis dicitur iugum importabile, quia sola ipsa sit importabilis, sed quoniam adiuncta legi morali, auget vehementer onus, & sit iugum fere importabile homini iam onerato lege morali. Quare lex moralis, remota cæremoniali Iudaica, non est iugum importabile habenti gratiam Dei, sed iugum suaue, & onus leue, & lex C cæremonialis Iudaica, adiuncta morali, iugum est grauissimum, ita vt importabile dici possit. Quamuis enim per gratiam Dei portatum fuerit à nonnullis, tamen recte dicuntur etiam illi portare non potuisse, quod non sine magno labore & sudore portarunt.

Secunda obiectio Caluini eiusmodi est, Paulus ad Galat. 3. pro confesso assumit legem esse impossibilem, cum dicit: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius.* Vbi hoc argumentum texit Apostolus, Maledictus est qui non seruat totam legem, vt Moses dicit: *Maledictus omnis qui non permanet, &c.* Igitur qui ex operibus legis sunt, id est, qui iustificari volunt implendo legem, maledicti sunt. Quæ con- D sequutio nulla est, nisi subintelligatur assūptio ista. Atqui nullus legem totam seruare potest. Sic igitur argumentum integrum conficiendum erit. Maledictus omnis, qui totam legem non seruat; Nemo potest legem totam seruare; igitur maledictus omnis qui ex operibus legis est, id est, qui vt legi subiectus ex ipsius obseruatione iustificari quærit.

Respondeo, Assumptio necessaria, vt argumentatio Apostoli concludat, quod ipse intendit, non est illa. Atqui nemo totā legem seruare potest; sed ista. Atqui nemo suis viribus, sine fide & gratia seruare potest totam legem. Illud quoque: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*, non significat, eos esse E maledictos, qui legē implendo iustificari quærunt, cum dicat idem Apostolus ad Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur*; sed significat, maledictos esse eos, qui suis viribus sine fide & gratia legem implere, & iustificari se posse credunt. Nam paulo ante dixerat, eos qui ex fide sunt, benedicendos esse cum fideli Abrahamo, quia scriptum est: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Inde opponens fidei opera sine fide, subiungit: *Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.*

Itaque argumentum Apostolicum est hoc, Maledictus est omnis qui non seruat totam legem, at nemo potest suis viribus, sine fide & gratia totam le-

gem seruare, igitur maledicti sunt omnes illi, qui ex operibus legis sunt, id est, qui suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, & eo modo iustificari quærunt. Atque hinc intelligimus id quod sequitur: *Christus liberauit nos de maledicto legis factus pro nobis maledictum*; non significare, vt aduersarij credunt, nos liberatos à lege per non imputationē præuaricationis, sed (vt nos sæpe diximus) nos liberatos à maledicto, quia per Christi fidem & gratiam legem implere possumus & implemus.

Dicet aliquis, Apostolus Paulus loquitur eo loco de lege circumcisionis, non de lege morali, vt nos etiam supra diximus cum ageremus de libertate Christiana: legem autem circumcisionis omnino tollendam, vel sublatam esse contendit: non igitur maledictos eos esse dicit, qui legem non seruant ex fide & gratia, sed qui eam quomodocunque seruare volunt.

Respondeo, B. Paulus in epist. ad Galatas, vt etiam in epist. ad Rom. duos errores Iudaizantium, quorum vnus est ratio alterius, refellit. Vnus error eorum erat, seruandam esse legem circumcisionis, atque aliarum id genus cæremoniarum.

Alter error erat, ideo seruandam esse legem circumcisionis, quoniam obseruatio legis esset necessaria præparatio ad fidem & gratiam Christi, & ideo possent & deberent omnes seruare legē, & iustificari, vt digni essent Euangelio & promissis Christi. Apostolus igitur contra priorem errorem; dicit legem cæremonialem fuisse quasi pædagogum, & ad tempus impositam, non esse amplius seruandam, & hoc diximus cum ageremus de libertate Christiana. Contra posteriorem errorem, qui perniciosior erat, Apostolus dicit, ex operibus legis sine fide nullam posse esse iustitiam, & alioqui Christum gratis mortuum esse, & in hac disputatione contra posteriorem errorem loquitur de omni lege, non solum cæremoniali, sed etiam morali. Nulla enim lex est, quæ sine fide & gratia iustificare possit.

Tertia obiectio sumitur ex illis verbis Apostoli ad Roman. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.*

Respondeo, loquitur Apostolus de actu concupiscendi, quem sæpe sentimus, quando etiam non consentimus. Quamuis enim non sit peccatum sentire carnalem concupiscentiam, & non consentire, tamen nollet homo castus eam sentire, & in partem infœlicitatis suæ ponit, quod cogatur etiam nolens, carne seruire legi peccati. Hinc igitur Apostolus dicit: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Et: *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Vide Augustinum tract. 41. in Ioan. lib. 6. in Iulian. cap. 11. & lib. 1. ad Bonifac. cap. 10.

Quarta obiectio, Nemo potest vitare omnia peccata, cum scriptum sit Iacobi 2. *In multis offendimus omnes.* Et 1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* At qui legem omnem impleret, nullum haberet omnino peccatum: igitur fieri non potest, vt lex omnis à nobis, etiam cum fide & gratia impleatur.

Respondeo, Ab hoc argumento, quod valde Kemnitius vrget, non tam facile se expediunt, qui concedunt, peccatum veniale esse proprie contra legem, vt Vega lib. 11. in Concilium, cap. 20. coguntur enim dicere, legem non esse impossibilem, non quod tota simul seruari possit, sed quod seruari possit maior ei⁹ pars, & à meliori parte fiat denominatio. Sed videndum est illis, quid respondeant Apostolo Iacobo dicenti: *Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.*

A Solida igitur responsio est, peccata venialia, sine quibus non viuimus, nō esse peccata simpliciter, sed imperfecte, & secundū quid, neque esse contra legem, sed præter legem, vt S. Thomas recte docet in 1.2. q. 88. art. 1. Hinc enim omnia cohærent. Nam qui offendit in vno, præuaricans videlicet vnū præceptum, factus est omnium reus, & iniustus simpliciter constituitur, & tamen in multis offendimus omnes, quia tametsi nihil facimus contra legem, tamē multa facimus præter legem. Et qui natus est ex Deo non peccat, transgrediendo legem, & tamen si dixerimus, quia peccatum non habemus, nihil videlicet præter legem faciendo, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

B Quinta obiectio, Christus Mediator est non solum in prima reconciliatione, sed etiam postea in toto vitæ nostræ tempore, ergo semper egemus intercessione Christi, ac per hoc semper peccamus, legemque transgredimur, alioqui post primam reconciliationē Christus ociosus esset. Hoc argumentum commune est Caluino, Philippo, Kemnitio, & alijs, qui inde concludunt, si qua est in nobis legis impletio, illam non tam esse operum, quæ respondeant perfectioni legis, quàm fidei, quæ perpetuo apprehendit remissionem.

Respondeo, Christus semper nobis Mediator est, nec vnquam est ociosus, idque duplici ratione; Primo, quoniam semper nobis vires & gratiam subministrat, per quam bona opera faciamus. Ideo

C siquidem recte comparauit se ipse viti, & nos palmitibus. Vt enim palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, & succum traxerit ex vite, sic nec nos nisi manserimus in Christo, & spiritum hauserimus ex ipso.

Secundo, quoniam peccata nostra, quamuis leuia & quotidiana, ipse purgat, & sanguis eius emundat nos ab omni peccato. Et si forte legem præuaricādo à iustitia excidamus, ipse nihilominus propitiatio est pro peccatis nostris, & nō septies, sed septuagies septies nos Patri reconciliat, si per eius gratiam, conuersi serio pœnitentiam agere incipiamus. Itaq; non facimus nos, qui legem impleri posse dicimus, Christum Mediatorē ociosum, sed vere faciunt ad-

D uersarij Christi merita inefficacia, cū docent Christum tam insigni obedientia id efficere non potuisse, vt iustificatio legis impleretur in nobis.

Sexta obiectio sumitur ex S. Augustino, qui in lib. 1. Retractat. cap. 19. sic ait: *Omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.*

Respondeo, loquitur eo loco S. Augustinus de summa perfectione implendi præcepta, quam dicit expressam fuisse à Domino per illa verba Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant;* quærit autem num hæc perfectio possit haberi in hac vita, & respondet, non posse haberi, ni-

E si in hoc sensu quod omnia mandata facta deputantur, quando quidquid non fit ignoscitur. Nam inter alia mandata implenda est etiam illud, vt oremus: *Dimitte nobis debita nostra.* Ex quo intelligimus eam imperfectionem in lege diuina seruāda asseri ab Augustino, quæ non sit præuaricatio integri præcepti, sed carentia perfectionis in ipsa legis obseruatione, quomodo qui scribendo, aut proferendo legē, proferret quidem omnes dictiones & syllabas, sed litterulam, aut litteræ partem aliquam non exprimeret. Hac enim similitudine Dominus vsus est, cum non ait, verbum vnum, sed *iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.*

Atque hæc dicta sint ad mentem S. Aug. in eo testimonio explicandā. Alioqui enim si aperte dixisset

Augustinus omnia mandata facta deputantur, quando si quid mandatũ violatur, ignoscitur: non deberet, nec posset inde colligi, legem Domini esse impossibilem. Potest enim fieri, vt quis multa mandata integre seruauerit, & postea tamen aliquod aliud mandatum non impleat, cuius præuaricationis pœnitentiam agat, & indulgentia impetrata ille saluetur, ac si mandata omnia custodisset.

Addi posset alia obiectio ex præceptis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*; &, *non concupisces*.

Hæc enim duo in hac impleri non posse probant aduersarij ex Augustino & Bernardo. Sed hæc à nobis fuse tractata sunt in lib. 2. de Monachis, ca. 13. & in lib. 2. de peccato originis, qui est quintus de statu peccati, cap. 10. Ideo videntur hoc loco prætermittenda, ne fatigemus nimia repetitione lectorem.

CAPVT XV.

Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis litteris.

NVnc veniendum est ad alterum caput huius controuersiæ de veritate iustitiæ actualis, in quo probandum erat, opera bona iustorum non esse peccata, sed vere iusta, vt etiam iustitia actualis dici possint.

Primum igitur testimonium ad hoc probandum sumitur ex lib. Iob, c. 1. *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum aliquid contra Deũ loquutus est.* Vbi Scriptura reddit testimonium S. Iob, quod in tanta occasione impatientiæ, nec verbo quidem peccauerit, ac ne forte Lutherani Rabbinos quosdam imitari velint, qui dicunt, Iob non peccasse labijs, tamen corde peccasse; audiamus Deum ipsum in 2. c. ita loquentẽ ad Satanam: *Nunquid considerasti seruũ meum Iob, quod non sit illi similis in terra, vir simplex, & rectus, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam?* Certe si innocentiam retinebat, & si à malo recedebat, neque lingua, neque corde peccauerat.

Adde quod cum Satan nihil aliud quæreret tot suis tentationibus, nisi Iob ad peccandum inducere, contra autem Deus illa omnia tentamenta permitteret, vt patientia & virtus sancti viri demonstraretur, si Iob peccasset, Deus ipse quodammodo à Satana superatus fuisset. Quare certum est, opus illud patientiæ S. Iob nullo peccato maculatũ fuisse, & Lutheranos, qui id negant, à partibus diaboli contra Deũ pugnare.

Secundum testimonium sumi potest ex verbis Dauidis Psal. 7. *Iudica me Domine secundũ iustitiã meam, & secundum innocentiam meam super me.* Psal. 16. *Exaudi Domine iustitiam meam. De vultu tuo iudicium meum prodeat. Oculi tui videant æquitatem. Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Psal. 17. *Retribuit mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.* Psal. 25. *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Psal. 118. *Feci iudicium & iustitiam, non calumnientur me superbi.* In his locis Dauid non solum opera sua iustitiæ nomine ornanda censebat, sed etiam confidebat ea in iudicio Dei posse consistere, alioqui petens iudicari secundum iustitiam suam, damnationẽ pro absolutione quæsisset. Igitur Dauid credebat posse hominẽ cum Dei gratia facere opera vere iusta.

Neque vero satisfacit Philippi & Caluini responsio, qui dicunt Dauidem non velle in his locis affirmare, opera sua fuisse absolute iusta, sed per compa-

A rationem ad opera aduersariorum suorum, nec id etiam absolute, sed incerta aliqua caussa. Hæc, inquam, responsio non satisfacit, quoniam verba Dauidis generalia sunt, atque illa præsertim: *Quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.* Item: *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Item: *Feci iudicium & iustitiam. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.*

Tertium testimonium Matt. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Et Lucæ 11. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Hoc loco describitur opus perfecte bonum, quod videlicet sit bonum ex genere suo, & ex intentione, aliisque circumstantiis. Nam oculus simplex, est intentio recta, corpus lucidum, est opus

B bonum, de quo dicitur Mat. 5. *Sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra bona, &c.* Tale autem opus pronunciat Dominus esse lucidũ totum, nec vllam habere partem tenebrarum. At si illud opus peccatum esset mortale natura sua, vt Lutherani dicunt, magnam partem haberet tenebrarum, imo esset tenebrosum totum, vt Dominus ibidem dicit de opere quod mala intentione fœdatur. Sicut enim mala intentio, quodlibet aliud vitium reddit opus malum, quamuis ex genere suo bonum esset.

Quartum testimonium ex Apostolo in priore ad Cor. cap. *Si quis superædificat supra fundamentum hoc,*

C *aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, &c.* Quo loco indicantur esse quædam opera supra fundamentum veræ fidei ædificata adeo bona, vt nihil omnino habeant vitij. Id enim primum ostendit comparatio ad aurum, argentum, lapides preciosos. Deinde quod illa opera in igne diuini iudicij manere dicantur, & mercedem accipere. Certe enim peccata nec aurum dici possunt, nec in diuini iudicii igne subsisterent, nec mercedem, sed pœnam, suppliciumque perciperent.

Quintum testimonium ex Iacobo, cap. 3. *In multis*

D *offendimus omnes.* Quare, quæso, non dixit, in omnibus offendimus omnes? nam si omnia opera iustorum sunt peccata mortalia, certe non tantũ in multis, sed etiam in omnibus offendimus, sed nouerat ipse quid diceret. Nã, cap. 2. distinxerat opera bona à peccatis, dicens: *Si legem perficitis regalem secundum Scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis: si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores.*

Sextum testimonium sumitur ex illis locis, quæ hortantur hominẽ ad non peccandum. Psal. 4. *Irascimini & nolite peccare.* Isaiæ 1. *Quiescite agere peruerse, discite bene facere.* Ioan. 5. *Noli amplius peccare.* 1. ad Cor. 15. *Euigilate iusti, & nolite peccare.* 2. Petri 1. *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & elec-*

E *tionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.* 1. Ioan. 2. *Hæc scribo vobis vt non peccetis.* Quorsum enim pertinẽt hæ cohortationes, vel admonitiones, si in omni opere, quantumuis bono non possumus non peccare?

Septimum testimonium sumitur ex illis locis, quę docent opera iustorum placere Deo; Malach. 3. *Placebit Deo sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies sæculi, & sicut anni antiqui.* Sapient. 9. *Sapientia custodiet me in potentia sua, & accepta erunt opera mea.* Actorum 10. *Qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* 1. Petri 2. *Offerens spirituales hostias acceptabiles Deo.* Philippen. 4. *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito,*

quæ misistis in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Atqui Deo nihil placere potest, nisi quod est vere bonũ & purum ab omni vitio, vt ipse etiam Caluinus fatetur, lib. 3. Instit. cap. 12. §. 1.

Quod vero idem Caluinus ait, placere Deo eiusmodi opera, non ratione propriæ dignitatis, sed quia Deus per indulgentiam lauat operum fœditatẽ, omnino est absurdum, nisi forte non solum peccatoribus imputari velit Christi iustitiam, sed ipsis etiam peccatis, quod nullo modo fieri potest. Nam si quis dixerit, Deum ignoscere culpas, non velle punire, non imputare, facile intelligetur, at ipsum peccatum per indulgentiam fieri hostiam placentem Deo in odorem suauitatis, quis tandem intelliget?

Octauum testimonium ex locis illis, quæ absolute iustorum opera, bona opera nominant, Matt. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* 1. ad Timoth. 6. *Diuitibus præcipe non superbe sapere, diuites fieri in operibus bonis.* Tit. 3. *Curent operibus bonis præesse, qui credunt Deo.* Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.*

At si opera omnia iustorum essent peccata mortalia, dicenda essent potius mala quàm bona. Nam vt ex Dionysio in ca. 4. de diuinis nominibus, Theologi colligunt, malũ dicitur opus absolute, ex quocunque vitio, bonum non dicitur absolute, nisi integre sit bonum. Quomodo igitur Scriptura prædicat absolute opera bona, si non sunt bona, nisi secundum quid, sed absolute & simpliciter mala? Omnino necesse est, vt vel Spiritus sanctus in hac parte fallatur, vel Lutherus & Caluinus erret. Vtrum autem horum sit verius, ipsismet sectarijs iudicandum relinquo.

CAPVT XVI.

Opera bona non esse peccata, sed vere bona, probatur ex Patribus.

QVod attinet ad testimonia sanctorum Patrum si producere vellemus in medium, quæ illi dicunt in commendationem operum bonorum, nullus esset finis. Solum igitur pauca quædam notabimus. Ex quibus colligi possit, agnouisse Patres opera simpliciter bona, atque à peccatis, vere, proprieque distincta.

S. Ambrosius in lib. de Apologia Dauid cap. 6. *Etenim*, inquit, *quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum est, ne plura peccata sint, quàm opera virtutũ.* Vbi distinguit aperte S. Ambros. opera virtutum à peccatis, quod non faceret, si existimaret, omnia opera, quantumuis bona, vere esse peccata.

S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos, *Hoc*, inquit, *& nos dicimus, posse hominem non peccare: si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara.* Et infra: *Qui cautus est & timidus, potest ad tempus vitare peccata.* Quo loco S. Hieronymus non laborat, vt probet, posse hominem aliqua facere bona, quæ non sint peccata. Id enim in controuersiam nondum venerat, sed nititur contra Pelagianos ostendere vitam humanam, etiam iustorum, non ita esse posse perfectam, vt longo tempore caueat omnia peccata, etiã quotidiana & leuia. Vbi tamen admittit, saltẽ aliquanto tempore posse hominem diligentem ita viuere, vt nullum peccatum, ne veniale quidem admittat, ac per hoc aliqua opera facere ab omni vitio pura & integra.

Augustinus in libr. de spiritu & littera, capite

A vltimo: *Dici potest quædam iustitia minor, huic vitæ competens, qua iustus ex fide viuit, quamuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem: non absurde dicitur etiam ad istam pertinere, ne peccet. Neque enim si nondum esse potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ, perfectæque debetur, iam culpæ deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo quamuis longe minus amet Deum, quàm eum potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum, sicut etiam in his, quæ adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce defigi.* Hoc loco S. Augustinus fatetur quidem

B iustitiam nostram in hac vita esse minorem, quàm sit futura in alia vita, tamen disertis verbis affirmat, ad hanc etiam iustitiam nostram pertinere, vt non peccet; & posse, ac debere hominem nullam sequi cupiditatem.

Idem in lib. de bono coniugali, cap. 6. *Coniugalis*, inquit, *concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum coniuge propter fidem tori, venialem habet culpam, adulterium vero, siue fornicatio lethalem habet culpam.* Et capite 7. *Continentia meritis est amplioris, reddere debitum coniugi nullius est criminis; exigere vltra generandi necessitatem culpæ venialis, fornicari, vel mœchari, puniendi criminis.* In his quatuor gradibus operum, quos distinguit Augustinus, assignare debent aduersarij dis-

C crimen aliquod; vel potius necessario confiteri, in primo & secundo nullum omnino esse peccatum, neque mortale ex natura sua, neque veniale per misericordiam Dei. Nam si continentia ab omni concubitu peccatum est mortale ex natura sua, & veniale per misericordiam Dei, quid erit concubitus gignendi caussa, nisi peccatum omni ex parte mortale? & si concubitus gignendi caussa peccatum est omni ex parte mortale, quid erit concubitus caussa libidinis satiandæ, nisi peccatum in Spiritum sanctum, quod non remittitur, neque in hoc sæculo, neque in futuro? At sanctus Augustinus huic tertio gradui tribuit culpam venialẽ: secundo gradui nullam culpam, primo gradui meritum ingens. Tantum videlicet interest inter sententiam sancti Augustini

D & Nouatorum.

Idem denique sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. & alijs in locis plurimis, contendit opera infidelium esse peccata, non quod non sint, vel esse possint bona ex genere suo, sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi opera illa ad verum Deum, quem ignorant, cum fidem non habeant. Igitur opera fidelium ex sententia sancti Augustini poterunt esse simpliciter & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent omnia peccata, & quidem morte digna, quorsum tantopere laborasset Augustinus, vt probaret opera infidelium esse peccata?

E S. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 8. *Si in sermonibus*, inquit, *suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione victoriam perdidisse.* Item lib. 9. cap. 26. *Ipsa*, inquit, *bona nostra insidiantibus culpæ euadere gladium nequeunt, nisi sollicite quotidie timore muniantur.* Vbi admittit S. Gregorius posse fieri, vt bona nostra insidiantis culpæ gladium vitent. Idem in epist. ad Augustin. respon. 10. *Bonarum*, inquit, *mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, vbi culpa non est.*

Sanctus Bernardus in lib. de præcepto & dispensatione distinguit inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ, & ponit aliquos gradus, vt supra sanctus Augustinus ponebat in concubitu: *Bonus,*

nus, inquit, *obedientiæ gradus est, si iuxta Magistri nostri sententiam, propter metum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obedierit. Melior tamen cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista charitatis*. Et infra de obedientia: *Hæc*, inquit, *generalis regula sit vniuersorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut propria cuiusque professione, aut diuina institutione fixa non sunt, vt non iussa quidem, licite vtrumlibet, vel admittantur, vel omittantur, iussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Vbique enim & culpabilis neglectus & contemptus damnabilis est.*

Vbi sanctus Bernardus cum dicit, obedientiam ex metu gehennæ esse bonam, ex charitate meliorem, intelligit bonam simpliciter, & sine vllo peccato, etiam veniali posse præstari. Alioqui non distingueret eam ab inobedientia propter neglectum, quam dicit esse culpam venialem: & inobedientia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum non esse peccata, sed vere bona probatur rationibus.

IAm vero potest eadem veritas manifestis rationibus comprobari.

Prima ratio, si opera bona iustorum essent omnia vitiata, & corrupta, ita vt peccata mortalia ex natura sua dici deberēt, id sine dubio, vel ex innata cōcupiscentia, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admistione peccatorum venialium nasceretur. Istas enim caussas aduersarij reddere solent, cur opera ex genere suo bona, vel à Deo mandata & bona intentione facta, tamen peccata mortalia esse contendunt. At nihil horum trium contaminare potest opera iustorum bona.

Nam imprimis concupiscentia ipsa peccatum non est, sed infirmitas, nisi ei consentiatur. Vnde S. Augustinus in lib. de perfectione iustitiæ, & alibi sæpe repetit non oportere pro motibus concupiscentiæ inuoluntarijs dicere: *Dimitte nobis debita nostra:* Deinde etiam si peccatum esset, tamen non semper mouetur, vt idem testatur August. lib. 6. in Iulian. c. 8. ac per hoc opera bona fieri possunt aliquando ex charitate, sine vlla admistione cupiditatis.

Defectus autem charitatis, quod videlicet non faciamus opera nostra tanto feruore dilectionis, quanto faciemus in patria, defectus quidem est, sed culpa, & peccatum non est, vt sanctus Augustinus docet in libro de spiritu & littera, ca. vlt. Vnde etiam charitas nostra, quamuis comparata ad charitatem beatorum sit imperfecta, tamen absolute perfecta dici potest, vt eam sanctus Ioannes appellat, in 1. epist. cap. 2. & 5. S. Augustinus in lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 39. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. cap. 13. & alibi.

Admistio denique venialium peccatorum non impedit veram iustitiam, Tum quia non est necesse, vt in singulis operibus admisceatur veniale peccatū, vt ex Patribus probatum est, & experientia ipsa docet; Tum etiam quia peccatum veniale non est contrarium charitati, nec proprie contra legem, sed præter legem, vt supra diximus. Itaque Scriptura diuina quamuis dicat, In multis offendimus omnes, & si dixerimus, quia peccatū non habemus, nos ipsos seducimus: tamen absolute vocat homines quosdam iustos, sanctos, immaculatos, perfectos, quod nullo modo faceret, si veniale peccatum iustitiam impediret. Genes. 6. *Noe vir iustus fuit, atq. perfectus*, Eph. 1. *Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius.* Philip. 3. *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus.* Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Similia habet S. August. in lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 12. & 13. & in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 2.

Secunda ratio ducitur ab absurdis, nam si omnia iustorum opera essent peccata, etiam opus fidei quo iustificamur, esset peccatū; & illa oratio, quam fundimus, cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, esset peccatum. At nonne absurdissimum est, hominem per peccatum iustificari, & per peccatum quærere & impetrare remissionem peccati?

Item si omnia opera iustorum sunt peccata, qua fronte dicere potuit Apostolus Paulus: *Nihil mihi conscius sum?* nullū ne bonum opus fecerat? aut ignorabat illa ipsa bona opera peccata esse mortalia? & nōne adhuc maior fuisset audacia pro eiusmodi operibus, id est, peccatis mortalibus expectare à iusto iudice coronam iustitiæ.

Præterea si omnia iustorum opera essent peccata mortalia, sequeretur, ipsum Deum peccare mortaliter: *Deus enim est, qui operatur in nobis.* Cum bona opera facimus, vt dicit Apostolus ad Philip. 1. & 2. neque aduersarij id negant.

Item fieret ingens iniuria Redēptori: *Qui*, vt Apostolus ait ad Tit. 1. *dedit semetipsum, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Nam à nulla nos iniquitate vere redemisset, nec vere populum suum mundasset, nec sectatores nos operum vere bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset.

Ad hæc si omnia opera bona sūt peccata mortalia, sequitur, vt aliqua peccata mortalia sint opera bona, & posse fieri hos syllogismos, Omnia opera bona sunt facienda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt facienda. Item, nullum peccatum mortale est faciendum, omnia opera bona sunt peccata mortalia, igitur nullum opus bonum est faciendum. Dignæ sane Lutheranis conclusiones, aliqua peccata mortalia sunt facienda, & nullum bonum opus est faciendum.

Denique quis non videt, opera bona esse peccata mortalia, contradictionē implicare, atque inuoluere? nā erunt opera bona, & non bona; digna præmio & pœna; & per ea seruiemus Deo & diabolo, & simul erimus filij Dei & filij diaboli.

Dicent fortasse, quod Lutherus dicit in assert. art. 6. eadem opera esse bona, vt fiunt à Deo, mala vt fiunt à nobis, vel in nobis. Vel esse bona ex genere suo, siue ex obiecto, mala ex circumstantia, id est, propter cupiditatem, qua fiunt.

At prior distinctio inanis est, cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendo vt nos illa faciamus; ac per hoc si vt à nobis fiūt mala sunt, simpliciter mala, nō bona sunt. Id quod ex ipso Lutheri exēplo intelligi potest: *Si quis*, inquit, *securi corrosa & dentata secet, licet operator sit bonus faber, tamen securis facit malas, & difficiles, & deformes incisiones, sic Deus per nos operans, &c.* Ex hac similitudine manifeste colligitur, opera nostra non esse bona & mala, sed tantū mala. Bonus enim faber per malā securim non facit bonas, sed malas incisiones, sic igitur Deus per nos operans non faciet opera bona, sed mala.

Posterior quoque distinctio non soluit nodum. Nam opera bona ex genere, siue ex obiecto, sed mala ex circūstantia, non sunt bona simpliciter, sed mala. Quoniā (vt supra diximus) bonum non existit nisi ex integra caussa, malum vero ex quolibet vitio. Quare Dominus Matth. 6. & 7. orationes, ieiunia &

eleemosynas, quę sunt bona ex genere suo, simpliciter damnat, & mercede apud Deum carere dicit, si fiant intentione captandæ aurę popularis. Pugnātia igitur aduersarii docent, cum opera bona iustorum bona opera, & peccata mortalia simul esse definiūt.

CAPVT XVIII.

Opera bona non solum esse vere iusta, sed etiam iustificare, probatur ex cap. 2. Iacobi.

NVNC antequam argumenta Hæreticorum contra iustitiam operum proponamus, probare nitemur, id quod tertio loco probandum esse diximus in cap. 10.

Operibus igitur bonis hominem iustum magis iustificari, atque adeo fieri iustiorem probamus ex epistola S. Iacobi, qui sic loquitur, c. 2. *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens filium suum super altare? Vides, quoniam fides cooperabatur operibus eius, & ex operibus fides consummata est & impleta est. Scriptura dicens, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum? similiter autem & Raab meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eijciens?*

Ad hoc testimonium respondere conatur Ioann. Caluinus in lib. 3. Instit. cap. 17. §. 11. & 12. & in summa tria dicit.

Primo, scopum Iacobi fuisse ostendere quæ sit vera fides.

Secundo per fidem, quæ sine operibus non iustificat, Iacobum non accipere veram fidem, sed vmbram quandam veræ fidei.

Tertio, nomine iustificationis hoc loco non intelligi imputationem iustitiæ Christi, sicut apud Paulum ad Rom. 4. sed declarationem iustitiæ. Ex his efficit, vt cum Iacobus dicit, Abrahamū ex operibus iustificatum fuisse, intelligere debeamus iustum fuisse declaratum, & ideo iustum, quia veram fidem haberet.

In omnibus tribus ab eo dissentimus; Primum enim dicimus, scopum Iacobi fuisse demonstrare, nō quæ sit vera fides, sed fidem veram, atque Catholicam ad salutem sine operibus non sufficere, & fidelem, qui bene operatur, in iustitia crescere, qui male operatur, iustitiam amittere, & fidem in eo mortuam, ociosamque manere.

Id ita esse non esset nobis necesse probare, cū sententiam suam Caluinus nulla ratione probauerit, tamen habemus imprimis testimonium S. August. qui in lib. de fide & operibus, cap. 14. disertis verbis affirmat, scopū epistolæ Iacobi, vt etiam Petri, Ioannis & Iudæ, dirigi aduersus hæresim tunc recēs exortam eorum, qui dicebant fidem sine operibus ad salutem sufficere: *Quoniam*, inquit, *hac opinio tunc fuerat exorta, aliæ Apostolicæ epistolæ, Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, vt vehementer adstruant, fidem sine operibus nihil prodesse.* Deinde, scopus Iacobi in hac epistola satis aperte colligitur ex ipso contextu verborum eius. Nam ad finem, cap. 1. concludit: *Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos, &c.* Et ad initium, cap. 2. *Fratres mei*, inquit, *nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi*: hoc est, Nolite cum fide quam habetis in Christum, simul peccata nutrire, quale est acceptio personarum. Deinde pergit explicare, magnum esse malum personas accipere, & hoc vnum sufficere ad æternam damnationem, sicut etiam quodcunque aliud lethale peccatum: *Quoniam*, vt ipse dicit, *qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* Deinde quoniā sciebat pseudo-apostolos multum gloriari de fide, qua iuxta Paulum iustificamur, cōtinuo subiungit: *Quid proderit fratres mei, si quis dicat fidem se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare illum?* Atque hinc sumpta occasione demonstrat fidem, si operibus destituatur, reddi ociosam, si vero opera adiungantur, hominem iustum fieri iustiorem, quod ostendit exemplo Abrahæ & Raab. Atque hæc de scopo.

Quod attinet ad fidem, disseruimus de toto hoc loco in 1. lib. capite 15. vbi ostendimus multis rationibus Iacobum loqui de vera fide, & obiectiones Caluini diluimus, & certe res clarior est, quàm vt probatione indigeat. Iacobus enim dicit, hominem iustificari ex fide, sed non ex fide tantum, & fidem cooperari operibus: vmbram autem fidei neque iustificare, neque operibus cooperari posse, non dubium est.

Iam vero de nomine iustificationis, præcipua controuersia est: Caluinus enim contendit, iustificationem hoc loco necessario pro declaratione iustitiæ accipiendam esse, quoniam alioqui manifeste pugnaret Iacobus cum Paulo, cum Iacobus dicat, hominem ex operibus iustificari, Paulus autem ad Rom. 4. dicat, non ex operibus iustificari. Quos ita Caluinus conciliat, vt dicat Paulum loqui de iustificatione quæ fit per imputationem iustitiæ Christi, Iacobū, vero de declaratione iustitiæ. In vtroque à veteribus, & ab ipsa veritate dissentit.

Nos igitur dicimus, Paulum loqui de prima iustificatione, qua homo ex impio fit iustus; Iacobum de secunda, qua iustus efficitur iustior. Et ideo recte Paulum dicere, iustificari hominem sine operibus; Iacobum, iustificari ex operibus. Quemadmodum enim nemo potest opere suo se ipse procreare, aut à morte reuocare; procreatus autem, vel à morte reuocatus, ipse se, comedendo & bibendo nutrit & auget: sic etiam homo per peccatum mortuus, non potest merito operū suorum, se iustificare, sed posteaquam à Deo iustus factus est, potest recte viuendo iustitiam in se alere & augere, atque ita operibus iustificari. Ita conciliat hæc loca Tridentinum Concilium, sess. 6. cap. 8. & 10. & multo antea S. Augustinus præfatione in Psalm. 31. in libro de fide & operibus, cap. 14. in quæstionibus ad Dulcitium, quæst. 1. & lib. 83. quæst. 76.

Ac ne sola auctoritate niti videamur, probatur, Iacobum per iustificationem non intelligere declarationem, sed incrementum iustitiæ, Primo ex eo, quod Iacobus dicit, fidem Abrahæ cooperatam esse operibus ad eum iustificandum. Neque enim fides cooperatur operibus ad iustitiæ declarationem. Nam neque aduersarij hoc dicunt, fidem iustificare per modum declarationis, neque id ratio fidei patitur.

Secundo probatur ex eo, quo Iacobus adiungit, hominem iustificari ex operibus, & non ex fide tantum. Vbi non potest iustificatio sumi pro declaratione, eadem de caussa, quia videlicet fides non iustificat declarando, sed vel disponendo ad iustitiam, & inchoando iustitiam formalem secundum Catholicos, vel apprehendendo iustitiam Christi, secundum hæreticos.

Tertio ex eo, quod additur, fidem Abrahæ ex operibus consummatam esse. Id enim non potest aliud significare, nisi iustitiam inchoatam per fidem, accepisse incrementum, & perfectionem per opera.

QVARTO ex eo, quod dicitur Raab meretricem ex operibus iustificatam. Neq; enim Raab declarari potuit iusta, cum esset meretrix, sed vere iustificata est, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice iusta facta est. Non igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur. A

Iam vero quod Paulus loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio efficitur iustus, multis argumentis probari posset. Sed vnum hoc loco sufficiet, quod ex ipso cap. 3. & 4. ad Rom. patitur. Nam cap. 3. sic ait: *Omnes peccauerunt & egent gloria* Dei, *iustificati gratis per gratiam eius, per redemptionem quæ est in Christo* Et cap. 4. probare volens Apostolus, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, adducit testimonium Prophetæ dicentis: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Quod testimonium de iustificatione impii apertissime loquitur. B Præterea ibidem Apostolus dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi non alia de caussa, non dixit, credenti in Deum, sed credenti in eum, qui iustificat impium, nisi quia de impij iustificatione tractabat.

Sed vna est hic grauissima difficultas, ex qua totus hic locus depēdet. Nam & Paulus, & Iacobus, vtitur eodem exemplo Abrahæ, & vterque citat illa verba: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quare vel eodem modo vterq; accipit iustificationem, vel alter eorum inepte vtitur exemplo Abrahę, & perperam explicat verba Mosis. C

Cæterum RESPONDEMVS, Paulum & Iacobū, nō eodem modo accipere iustificationem, & tamen ab vtroq; recte vsurpari exemplum Abrahæ, & verba Mosis. Ac (vt à Iacobo incipiamus) respexit ille præcipue tempus, quo Abraham immolare voluit filium suum, quod legitur in Gen. c. 22. sic enim ait: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Illo autem tempore certum est, Abraham fuisse iustum, quippe qui iam obedierat Deo, vt exiret de terra sua, & signum acceperat circumcisionem signaculum iustitię fidei, &c. & ideo illo nouo opere obedientiæ non factum esse iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto. D

Quod vero Iacobus dicit, tunc impletam fuisse Scripturam, quæ ait: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam:* non repugnat sententię nostræ. Nam non vult Iacobus dicere, tunc primum eam Scripturam impletam fuisse. Non enim ignorare poterat, verba illa multo antea fuisse dicta de fide Abrahæ, quando videlicet credidit Deo, promittenti sibi filium ex Sara, quod scriptum est in Gen. cap. 15. sed dicere voluit, tū etiam fuisse Scripturam illam impletam, quando ex fide obtulit eundem illum filium super altare. Possūt enim illa verba applicari ad omnes insignes actus fidei eiusdem Patriarchæ. Quemadmodum si quis narraret aliquod factum Nathanaelis, in quo eius integritas & simplicitas appareret, posset vere dicere, nunc impletum est quod Dominus ait, Ecce verum Israelitam, in quo dolus non est. Itaq; de verbis Iacobi nulla remanet quæstio. E

De verbis Pauli maior est difficultas: non desunt, qui existiment, Abrahamum tunc primum iustificatum esse à peccatis, cum credidit Deo promittenti filium, & cum de eo dictum est: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Ita docet Anselmus in comment ad c. 4. ad Rom. & eandem sententiam indicare videtur S. Augustinus, præfatione in Psal. 31. cùm ait, exponens hunc locum: *Ergo ex fide iustificatus est Abraham & si opera non præcesserunt, tamen sequuta sunt.* Et si quidem hæc opinio vera esset, nulla esset in Paulo difficultas.

Cæterum non auderem dicere, Abrahamum non fuisse multò antè iustificatum, quàm de eo dictum sit: *Credidit Abraham Deo, &c.*

PRIMO, quoniam in Genes. cap. 12. 13. & 14. narrantur egregia opera Abrahæ, vt quod vocatus à Deo, & iussus exire de terra sua, continuo obedierit, quod aram Deo erexerit, quod sæpius cum Deo familiariter collocutus fuerit.

SECVNDO, quoniam Apostolus ad Heb. 11. inter præcipuas laudes Abrahæ ponit, quod fide obedierit exire in locum, quem nesciebat. Quod certe factum est multo ante, quam diceretur de eo: *Credidit Abraham Deo, &c.*

TERTIO, quoniam idem confirmant Patres, Origenes libro 4. in epist. ad Rom. Ambrosius lib. 1. de Abraham. cap. 2. Chrysostomus hom. 31. & 35. in Genes. & Augustinus libro 16. de ciuitate Dei, capite 23.

QVARTO, quoniam id quod dicitur Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam,* si verba Hebræa diligenter inspiciantur, hunc sensum habet, quod actus ille credendi fuerit opus iustum & meritorium, & pro tali sit à Deo iudicatum & acceptum. Ex quo intelligimus, cum antea fuisse iustum, cum opera iusta facere potuerit, eūque fide non esse factum iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto.

Dico igitur Paulum vsum esse exemplo Abrahæ, non vt significaret, Abrahamum tunc primum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostenderet, non iustificari impium ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. Nam si Abraham iustus non est factus iustior ex operibus sine fide, multo magis impius non poterit fieri iustus ex operibus sine fide.

Possumus enim doctrinæ caussa distinguere TRES iustitias, VNAM quæ sit gratia & non merces: qualis secundum rei veritatem est illa, qua impius iustificatur: ALTERAM, quæ sit merces & gratia, qualis est etiam secundum rei veritatem, qua iustus fit iustior.

TERTIAM, quæ sit merces & non gratia, qualis esset, si homo ex operibus solius liberi arbitrii viribus factis iustificaretur. Hanc tertiam contendit Apostolus excludere in epist. ad Roman. & ad Galat. Ad hoc autem faciendum nihil interest, vtrum sumantur exempla à prima, vel à secunda iustitia, cum neutra ex operibus sine fide obtineri possit.

Igitur Apostolus ad Rom. 4. loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio fit iustus: tametsi ad probandum, eam non fieri ex operibus, sed ex fide, exemplum petat à secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior. Quare Paulus & Iacobus, consentiūt omnino in exemplo Abrahæ, & verbis Mosis intelligendis, quamuis ad varias conclusiones probandas illis vtantur.

Porro sicut Paulus, cum loqueretur de prima iustificatione attulit exemplū Abrahæ, quod erat secundæ, vt probaret à maiori, nō posse impium iustificari ex operibus sine fide, si Abraham iustus nō est factus iustior ex operibus sine fide: sic Iacobus cū loqueretur de secunda iustificatione, attulit exemplum Raab, quod est primæ iustificationis, vt probaret à maiori, iustum fieri iustiorem ex operibus, & non ex fide tantum: si Raab ex meretrice facta est iusta ex operibus, & non ex fide tantum. Nam probabile est valde, Raab vsq; ad illud tempus, quo suscepit nuncios Iosue, fuisse non solum meretricem, sed etiam infidelem: sed ab eo tempore credidisse in Deum, &

cit iustos ex impijs, sed iustiores ex iustis. Hæc tria habentur in Concilio Tridentino sess. 6. cap. 10. & 11. & nos eadem tria in sequentibus capitibus, Domino adiuuante, probabimus.

CAPVT XI.

Legem Dei esse possibilem probatur ex diuinis litteris.

LEgem igitur Dei esse possibilem, probamus primo ijs testimonijs, quibus vtitur Concilium Trident. sess. 6. c. 11. quæ non solum possibilia, sed etiam facilia testantur esse mandata, Matt. 11. *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Et 1. Ioan. 15. *Et mandata eius grauia non sunt.*

B Respondent, Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, legem Dei vocari iugum suaue & onus leue, & mandata non grauia, quoniam renatis non imputatur præuaricatio. Christus enim nos liberauit de maledicto legis, vt dicitur ad Galat. 3. & nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, vt dicitur ad Rom. 8.

At hæc solutio non tollit, nec minuit vim argumenti, nam imprimis vel illa non imputatio tollit obligationem legis, ita vt præuaricator non incurrat reatum; vel tollit reatum ex præuaricatione contractum. Si tollit obligationẽ, facit, vt lex non sit lex, & iugum non sit iugum. Proinde Scriptura falso dicit, legem esse iugum suaue, & mandata non esse grauia. Neque enim sine obligatione lex esse potest.

C Si vero permittit contrahi reatum, sed contractũ postea tollit: tunc non facit iugum esse suaue, neque onus leue, imo ostendit iugum esse durissimum, & onus grauissimum, quippe quod portari non potest. Certe si boues sub iugo ad singulos passus caderent, etiamsi aratoris industria continuo resurgerent, non tamen propterea diceretur iugum eorum suaue, & onus leue. Domini autẽ & Apostoli verba indicant, legem Dei esse iugum, quod facile portatur, & mandata eius non esse grauia, sed paruo negocio custodiri, quod euidentius expressit Dauid sub metaphora viæ, cum ait in Psal. 18. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Et Apostol. ad Philipp. 4. *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Vbi vides dilatationem cordis per infusam charitatẽ & gratiã Domini confortantem efficere, vt mandata facile conseruentur. Quod multo ante futurum prædixit Ezechiel. cap. 36. cum ait: *Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis.*

D Et hoc idem confirmant loca, quæ illi contra adducunt. Nam Christus liberauit nos de maledicto legis, quia fecit vt mandatum impleremus, & nulla damnatio est his, qui sunt in Christo, non quia non imputatur præuaricatio, sed quia ij non secundum carnem ambulant, & quia per gratiam Dei fit, vt iustificatio legis impleatur in ipsis, vt ibidem subiungit Apostolus.

E Secundo probatur ex testimoniis, quæ docent mandata seruari ab his, qui diligunt, vt etiã Concilium in eodem loco argumentatur. Ioan. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit.* Rom. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur. Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* At certe debemus & possumus diligere Deum & proximum, alioqui nõ possemus esse Christi discipuli, cũ ipse dicat Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Nec possemus vnquam amici Christi fieri, si non possemus diligere. Ipse enim ait Ioan. 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Quid autem præcipiat, explicat ibidem dicens: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.*

Ad hoc argumentum respondent Caluinus & Kemnitius, locis notatis, eum, qui diligit, legem implere, sed neminem esse, qui diligat sicut oportet, vt præcepto diuino satisfiat. Hic enim inchoatam tantum esse dilectionem, non perfectam.

At nos fatemur dilectionem in hac vita imperfectam esse, quia potest crescere, & quia maior erit in patria: tamen non posse esse etiam tam perfectã, vt præcepto adimplendo sufficiat, omnino negamus. Nam imprimis (vt diximus) nõ possemus esse Christi discipuli & amici, nisi hoc præceptum dilectionis impleremus. Valde autem absurdum est, neminem esse posse Christi discipulum, vel amicum.

Deinde nihil Deus requirit, cum dilectionẽ præcipit, nisi vt diligamus ex toto corde: at hoc non solum posse fieri, sed etiam fuisse futurum in statu Testamenti noui testatur Scriptura Deuteron. 30. *Circumcidet*, inquit Dominus, *cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Denique Scriptura docet, homines posse esse perfectos in hac vita, ac per hoc vere, perfecteque diligere: charitas enim est vinculum perfectionis, Genesis sexto, *Noe vir iustus fuit atque perfectus.* Genesis 17. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Matth. quinto: *Estote perfecti.* Matth. 19. *Si vis perfectus esse.* Philipp. 3. *Quicunque perfecti sumus.* 1. Ioan. quinto. *Qui seruat verbum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta est.*

Porro Philippus Melanchthon in Apologia, titulo de impletione legis, in solutione argumentorum, videtur concedere, posse diligi proximum, sed negat ab eo, qui diligit proximum, legem impleri. Stultum enim esse dicit, somniare, quod dilectio proximi iustificet coram Deo, & legi diuinæ satisfaciat. At hoc est negare verbum Dei expressum. Quid enim apertius scribi potest, quàm, qui diligit proximum, legem impleuit?

Tertio probatur ex testimoniis, quæ docent, aliquos seruasse mandata, ac præcipue de dilectione ex toto corde, & non concupiscendo. Psalm. 118. inquit Dauid: *In toto corde meo exquisiui te.* Et de eodem dicitur lib. tertio Regum decimo quarto: *Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.* Et Actor. 13. *Inueni*, inquit, *Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet.* Et tertii Regum capite 15. *Eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ.* Item de Iosia libri quarti Reg. cap. 23. *Similis non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua.* Item de Asa, & populo lib. 2. Paralip. cap. 15. *In tota voluntate sua quæsierunt Dominum, & inuenerunt.* Item de Iosue in eius libro, capite 11. *Sicut præceperat Dominus Mosi seruo suo, ita præcepit Moses Iosue, & ille vniuersa compleuit. Non prætermisit de vniuersis mandatis ne vnum quidem verbum, quod iusserat Dominus Mosi.*

Neque dubium est, quin similia dici possint de Abraham, de Mose, de Samuele, de Helia, de Heliseo, Isaia, Hieremia, aliisque Prophetis. In Testamento nouo legimus Luc. 1. de Zacharia & vxore: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.*

De Apostolis Dominus ait Ioan. 17. *Tui erant, &*

A *mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt.* Eosdem etiam vocat amicos, Lucæ 12. *Dico autem vobis amicis meis.* Et Ioannis 15. *Vos autem dixi amicos.* Et tamen ibidem iam dixerat, solos amicos esse, qui præcepta custodiunt.

Apostolus vero Paulus ad Roman. 7. de præcepto, Non concupisces, verba faciens: *Quod nolo,* inquit, *facio, si autem quod nolo facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vbi aperte demonstrat, se non peccare, dum inuitus concupiscit, quia non ipse illud opus facit, proinde seruare se legem, quæ cum iubet, non cōcupisces, voluntati præcipit, ne velit cōcupiscere, non sensui, qui legis capax non est. Vnde ibidem addit: *Ego ipse mente seruio legi Dei.* At si mente seruiebat legi, certe non peccabat, non B enim peccatum esse potest nisi in mente, aut cum aliquo mentis consensu. Quod autem de Apostolis legimus, ambigi non potest, quinetiam de Ioanne Baptista dici possit, cum inter natos mulierum non surrexerit maior Ioanne Baptista. Habemus igitur multos seruasse legem Dei, ex quo euidenter sequitur, vt non sit impossibilis.

Neque ad hoc argumentum applicari potest cōmunis Lutheranorum solutio, quod sancti Patres mandata seruasse dicantur, tum propter inchoatam obedientiam, tum propter non imputationem Dei. Non enim dici potest, absolute implere mandatum, sed potius absolute præuaricari, qui tam imperfecte illud seruat, vt peccet mortaliter, & dignus sit propter illud opus odio, & ira Dei, & supplicio sempiterno. Scriptura autem dicit, illos absolute seruasse, C immo etiam toto corde seruasse, addit etiam Ezechias, Isaiæ trigesimo-octauo se in veritate & in corde perfecto ambulasse coram Deo. Et non esse mentitum, testis fuit Deus, qui eum exaudiuit. Et si Ezechias corde perfecto coram Domino ambulauit, quis id negabit Abrahamo, cui dictum est: *Ambula coram me, & esto perfectus?* Quis idem negabit Dauid, Mosi, Heliæ, & similibus, quibus Ezechiam præferre nemo sanus auderet?

CAPVT XII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex Patribus.

D Accedat traditio Ecclesiastica. Habemus in primis Concilium II. Arausicanum Canon. vlt. vbi sic legimus: *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.*

Origenes homil. 9. in Iosue prope finem, mulieribus comparandos censet eos, qui dicunt, se Dei mandata seruare non posse.

S. Basilius orat. in illud: *Attende tibi*, non procul E ab initio: *Impium*, inquit, *est dicere, impossibilia esse spiritus præcepta.*

S. Ioannes Chrysostomus hom. 8. de pœnitent. circa medium: *Nequaquam*, inquit, *Dominum accuses, haud mandat impossibilia. Multi & ipsa superant præcepta.* Similia habet hom. 19. in epist. ad Heb. hom. 39. in Matt. & hom. 2. in epist. ad Philipp.

S. Cyrillus libr. 4. contra Iulian. circa medium, ipsum etiam præceptum, Non concupisces, quod omnium difficillimum iudicatur, dicit, impleri posse per gratiam.

Ex Latinis sanctus Hilarius in Psal. 118. tractans illud: *Latum mandatum tuum nimis, latum*, inquit, *mandatum Dei est, & in omnia spei nostræ genera diffunditur, vt non difficile sit, si voluntas adsit, præcepto Domini obtemperare.*

S. Hieronymus li. 3. aduersus Pelagianos prope initium: *Deus*, inquit, *possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* Idem in comment. ad cap. 5. Matt. prope finem: *Multi præcepta Dei sua imbecillitate metientes, putant esse impossibilia, quæ præcepta sunt.* Et: *Sciendum est ergo, Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit Dauid, &c.*

S. Augustinus lib. de natura & gratia, cap. 43. *Non igitur*, inquit, *Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis.* Vbi docet, mandata omnia esse possibilia, sed alia immediate, alia mediate, id est, mediante oratione.

Hoc testimonium Concilium Tridentinum citauit, vel potius suum fecit, sess. 6. c. 11. Ideo respondet Kemnitius, Augustinum fuisse vexatum à Pelagianis ista quæstione, essent ne Dei præcepta possibilia, & ad cauendam inuidiam abstinuisse à voce impossibilitatis, interdum etiam concessisse esse possibilia, sed sine præiudicio veritatis. Nam in libro de perfectione iustitiæ resp. 16. dicit Augustinus non esse quæstionem, an possit homo vitare omnia peccata, sed quando, & per quem. Potest enim vitare, sed in alia vita, non ista, & per gratiam, non per naturam, quod est idem, ac si dixisset, legem esse possibilem, sed in cœlo, non in terris, post mortem, non in vita. Item in lib. tertio contra duas epistolas Pelagianorum, c. 7. dicit, gratiam Dei dedisse homini studium præcepta seruandi, & eandem gratiam ignoscere, si quid minus fit. quibus verbis videtur S. Augustinus dicere voluisse, mandata non esse impossibilia, non quod impleri possint, sed quia quod non impletur, indulgetur.

At Kemnitius confundit more suo duas quæstiones, Vtrum præcepta seruari possint, & an possit homo viuere absque peccato. Istæ enim quæstiones adeo diuersæ sunt, vt ad priorem semper Augustinus responderit affirmando, ad posteriorem responderit semper negando. Peccata enim venialia non sunt contra, sed præter mandata, & etiamsi essent contra mandata, non tamen necesse est, vt in quolibet opere peccatum veniale admisceatur. Itaque sanctus Augustinus constanter docet, non posse hominem in hac vita cauere omnia peccata venialia, libro de natura & gratia, cap. 44. de spiritu & littera, cap. vltimo, libro 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 14. in epist. 89. & 95. & in toto libro de perfectione iustitiæ.

Atque hoc modo intelligitur, quod obijcit Kemnitius ex libro de perfectione iustitiæ, non enim Augustinus dicit, mandata seruari posse in cœlo, non in terra, sed in cœlo non in terra habituros nos eā perfectionē, vt viuamus omnino absque peccato, etiam veniali. Imo in altero loco nobis obiecto, id est, in li. 3. ad Bonifacium, c. 7. cum Pelagiani colligerent ex sententia Augustini id, quod nunc Kemnitius colligit, legem videlicet in cœlo impleri posse, nō in terra, respondit Augustinus, valde illos errare, præcepta enim ad hanc vitam, non ad aliam pertinere: *Hic*, inquit, *præcipitur nobis, vt diligamus, ibi autem diligere non obedientia, sed fœlicitas erit.*

Quod autem ibid. subiungit, gratiam Dei præbere studium ad implenda mandata, & indulgentiam, si quid minus impletur, non arguit præcepta esse impossibilia, sed hominē non esse impeccabilem. Sensus enim eorum verborum est, ex gratia Dei hominem habere, vt velit, & studeat implere mandata. Quod si forte aliquando labatur & non impleat, ex gratia item indulgentiam esse sperandam.

Iam vero quod S. Augustinus ad priorem quæstionē semper respondeat affirmando, hæc loca testantur Libro de natura & gratia, cap. 69. *Eo ipso quo firmissime creditur Deum iustum & bonum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe facilia sunt charitati, cui vni Christi sarcina leuis est.* Libr. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 3. *Non præciperet Deus aliquid, quod esset humanæ impossibile voluntati.* Et in eodem lib. c. 6. *Dubitare non possum nec Deum aliquid impossibile homini præcepisse, nec Deo ad opitulandum & adiuuandum, quo fiat quod iubet, impossibile aliquid esse.* Libro de gratia & libero arbitrio, ca. 16. *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt, non iuberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri, quis hoc nescit?* In Psal. 56. *Non imperaret hoc Deus, vt faceremus, si impossibile iudicaret.*

CAPVT XIII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.

ACcedant postremo etiam rationes. Prima ratio, potest homo facere plus quàm Deus præcipiat, igitur multo magis potest implere præceptum. Posse autem fieri plus quàm Deus præcipiat, testatur Dominus Matth. 19. qui posteaquam dixerat, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, & quidam responderat, *hæc omnia seruaui à iuuentute mea.* Rursus eidem ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c.*

Testatur quoque S. Ioannes Chrysostomus loco citato homil. 8. de pœnitentia: *Multi*, inquit, *& ipsa superant mandata.*

Testatur denique S. Augustinus serm. 18. de verbis Apostoli: *Non grande onus impositum est virginibus, maior amor imposuit maius onus, tanquam dicerent, quid iubes? ne adulteræ simus? hoc præcipis? amando te plus facimus, quàm præcipis.*

Secunda ratio, si præcepta essent impossibilia, neminem obligarent, ac per hoc præcepta non essent præcepta. Neque enim fingi potest, quomodo aliquis peccet in eo, quod vitare non potest. Quod si non peccat, qui legis transgressionem vitare non potest, profecto nec legem transgreditur, nec legem vllam habet. Non enim fieri potest, vt legis transgressio non sit peccatum, cum nihil sit aliud peccatum nisi transgressio legis.

Tertia, si lex Domini esset impossibilis, sequeretur, Deum omni tyranno esse crudeliorem & stultiorem, quippe qui ab ipsis etiam amicis tributum exigeret, quod nemo soluere posset, & leges ferret, quas sciret à nemine obseruandas. Quod vero Philippus & Kemnitius dicunt, non esse audiendam politicam iustitiam, quæ docet, nihil præcipi posse aut debere, quod seruari non possit, fortasse locum haberet, nisi huic iustitię politicæ, vel potius rectæ rationi Scripturarum & Patrum testimonia consentanea non haberemus. At cum politica in hac parte mirifice cum diuinæ Scripturæ auctoritate consentiat, quidni rationem politicam potius, quàm Lutheri delirationem audiamus?

Quarta ratio, *Christus passus est, vt iustificatio legis impleretur in nobis*, vt dicitur ad Rom. 8. Item docuit nos orare: *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*, Matth. 6. vbi petimus gratiam implendi præcepta, vt exponunt S. Cyprianus in sermo. de oratione Dominica. Et sanctus Augustinus lib. 3. ad Bonifacium, cap. 7. Denique Christus *factus est omnibus obedientibus sibi caussa salutis æternæ.* Hebr. 5. At si lex impleri non potest, Christus non obtinuit quod vo-
A luit, frustra nos oramus quotidie, & nemo omnino sanari poterit. Nam si lex impleri non potest, iustificatio legis nunquā impletur in nobis, etiamsi Christus venerit in similitudinem carnis peccati, & de peccato, id est, victima pro peccato, damnauerit peccatum, nec fit vnquam Dei voluntas in terra, sicut in cœlo, etiamsi Christo Magistro freti hanc orationem assidue frequentemus, nec vnquam vere obedimus Christo, ac per hoc nulli nostrum erit caussa salutis æternæ.

Quinta ratio, omnes vere iustificati Spiritum sanctum habent, vt Scripturæ passim testantur, Roman. 5. & 8. 1 Cor. 3. Gal. 3. Tit. 3. & alibi: At spiritus sanctus fructus suos parit, qui numerantur ad Galat. 5. *Charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Qui vero hos fructus habet, non accusatur à lege, quippe qui eam non præuaricatur, sed implet. Id enim significat quod in eodem loco subiungitur, *aduersus huiusmodi non est lex.* Non enim lex habet, in quo accuset eos, qui sunt præditi charitate, patientia, &c. & ideo paulo ante dixerat idem Apostolus: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et ad Rom. 8. *Lex spiritu vitæ liberauit me à lege peccati & mortis.* Quia videlicet lex in corde scripta, id est, Spiritus sanctus in corde diffusus facit implendo legem, vt lex non accuset amplius, neque occidat, vt præuaricatores, ergo de primo ad vltimum, qui est iustificatus, propter Spiritum quem accipit, legem omnino implet, & si non implet, nec spiritum accepit, nec vere iustificatus est.

Sexta ratio, omnes iustificati ex Deo nati sunt, vt perspicuum est ex plurimis locis diuinæ Scripturæ, Ioan. 1. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto.* 1. Petri 2. *Quasi modo geniti infantes.* Iacob. 1. *Genuit nos verbo veritatis.* 1. Ioan. 4. *Qui diligit, ex Deo natus est.* Rom. 8. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. At qui natus est ex Deo non peccat; nec potest peccare, quia ex Deo natus est.* vt habetur 1. Ioan. 3. qui autē non peccat, non præuaricatur, sed implet legem, qui enim legē non implet, hoc ipso præuaricatur & peccat. Igitur omnis, qui vere iustificatus est, implet legē, nec potest fieri, vt iustificatus maneat, & legem non impleat. Quare qui legem impossibilem esse dicunt, contra Scripturarum apertissima testimonia, hominem iustificatum ex Deo natum esse negare coguntur.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

SVperest vt argumenta Hæreticorum breuiter dissoluamus.

Primo obijciunt Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine illud S. Petri Act. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi.* Hæc enim verba dicuntur fidelibus, non infidelibus, ne forte respondeatur, legem esse iugum importabile sine gratia & non renatis, non autem renatis, & qui gratiam Dei habent. Præterea intelligi debent hæc verba de omni lege, tam cæremoniali, quā morali, tū quia solæ cæremoniæ legis non superant vires humanas, tum quia particula aduersatiua, *sed*, opponit gratiam legi simpliciter, tum quia si cæremonialis lex iugum est importabile, quanto magis lex moralis iugum erit importabile?

Respondeo,

Respondeo, non loquitur S. Petrus nisi de lege cæremoniali. Id quod euidenter probo. Primum ex occasione illorum verborum. Scribit enim sanctus Lucas, surrexisse quosdam ex discipulis, qui dicerent, oportere Gentiles conuersos ad fidem circumcidi, & Mosis legẽ omnino seruare: atque istam fuisse caussam, cur Apostoli Conciliũ coegerint, vt viderent de verbo hoc. Perspicuũ est igitur, de circumcisione, aliisque id genus cæremoniis Apostolum Petrum esse loquutum.

Secundo, idem probatur ex decreto illius Concilii, quod iuxta Petri sententiam constitutum fuit. Sic enim habet decretum: *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & à sanguine suffocato & fornicatione.* Quæro igitur, vtrum ista dicantur sola necessaria ex lege cæremoniali Iudęorum, an ex omni lege simpliciter. Si ex lege cæremoniali Iudæorũ, habemus quod volumus. Si ex omni lege simpliciter, id sequetur absurdi, vt non sit necessariũ Christiano non colere idola, non mœchari, non furari, non occidere, non falsum testimonium dicere, & alia, de quibus Apostolus ait 1. Cor. 6. *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Dicent fortasse, necessaria quidem esse hæc omnia, sed non inde homines iustificari. At num ex illis quatuor, quæ sola dicuntur necessaria, homines iustificantur?

Tertio; probari potest res eadem ex ipsa summa decreti, & verborum Petri. Volunt enim Petrus & Apostoli cæteri remouere iugum legis à ceruicibus discipulorum. Quid vero est remouere iugum legis? tollere ne obligationem, atque abrogare legem, an tollere opinionem iustificationis, ac docere, neminem per eam legem iustificari? Si dixerint, remouere iugum, esse tollere obligationem, ergo nulla iam amplius lex obligabit Christianos excepta lege de immolatis simulachrorum, sanguine suffocato, & fornicatione. Si per legẽ intelligatur lex omnis non solum cæremonialis, sed etiam moralis: atqui hoc absurdissimum esse neque ipsi quidẽ aduersarij negare audebunt. Si dixerint tollere iugum, non esse tollere obligationem, sed opinionem tantum iustificationis, ergo lex cæremonialis de circumcisione, sabbathis, neomenijs, sacrificijs pecorũ non erit sublata, quoad obligationem. Atqui id repugnat Apostolo, qui ad Galat. 5. scribit: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Cogimur igitur dicere, Apostolos iugum importabile appellasse legẽ cæremonialem, atque eius obligationẽ declarasse per Christum omnino esse sublatam. Voluisse tamen eosdem Apostolos paucas quasdam cęremonias de sanguine suffocato, & immolatis idolorũ à gentibus ad tempus obseruari, quibus adiunxerunt continentiam à fornicatione, quod fornicatio apud Gentiles non haberetur pro peccato, sicut habebatur adulterium, homicidium, periurium, & alia id genus.

Ad illud igitur quod obijciunt, cæremonias legis non superare vires humanas, præsertim addita gratia Dei; Respondeo verum esse, & ideo Zachariam & Elisabetham ambulasse in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela, sed tamen dici iugum importabile, quoniã ægre ac difficulter portabatur, vt recte exponit S. Thomas in secundo sentent. distinct. 28. quæstion. vnica, artic. 4. ad 3 & Nicolaus Lyranus in hunc locum Actorum. Et Theophylactus exponens illud Matth. 23. & Luc. 11. *Alligant onera grauia & importabilia in humeros hominum.*

Ad illud autem, quod aduersatiua particula, *sed per* A *gratiam Dei, &c.* videatur opponere gratiã legi simpliciter; Respondeo, S. Petrum duas rationes indicasse, cur non essent obligandi Christiani ad cæremonias legis, Vnam, quod eæ cæremoniæ essent iugum grauissimum.

Alteram, quod essent inutiles ad iustificationem. Itaque sensus hic est verborum sancti Petri. Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? præsertim cum non per eas cæremonias, sed per gratiã Domini nostri Iesu Christi credamus saluari, sicut & illi saluati sunt: vbi in illa particula aduersatiua includitur, siue implicite continetur altera illa ratio de inutilitate cæremoniarum. B

Ad illud quod lex moralis sit grauior cæremoniali, ac proinde iustius dicenda sit iugum importabile, quàm cæremonialis; Respondeo, legem cæremonialem non debere comparari cũ morali præcise, sed conferri debere legem cæremonialem adiunctam morali, cum ipsa morali remota cæremoniali. Non enim lex cęremonialis dicitur iugum importabile, quia sola ipsa sit importabilis, sed quoniam adiuncta legi morali, auget vehementer onus, & fit iugum fere importabile homini iam onerato lege morali. Quare lex moralis, remota cæremoniali Iudaica, non est iugum importabile habenti gratiam Dei, sed iugum suaue, & onus leue, & lex C cæremonialis Iudaica, adiuncta morali, iugum est grauissimum, ita vt importabile dici possit. Quamuis enim per gratiam Dei portatum fuerit à nonnullis, tamen recte dicuntur etiam illi portare non potuisse, quod non sine magno labore & sudore portarunt.

Secunda obiectio Caluini eiusmodi est, Paulus ad Galat. 3. pro confesso assumit legem esse impossibilem, cum dicit: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius.* Vbi hoc argumentum texit Apostolus, Maledictus est qui non seruat totam legem, vt Moses dicit: *Maledictus omnis qui non permanet, &c.* Igitur qui ex operibus legis sunt, id est, qui iustificari vo- D lunt implendo legem, maledicti sunt. Quæ consequutio nulla est, nisi subintelligatur assũptio ista. Atqui nullus legem totam seruare potest. Sic igitur argumentum integrum conficiendum erit. Maledictus omnis, qui totam legem non seruat: Nemo potest legem totam seruare: igitur maledictus omnis qui ex operibus legis est, id est, qui vt legi subiectus ex ipsius obseruatione iustificari quærit.

Respondeo, Assumptio necessaria, vt argumentatio Apostoli concludat, quod ipse intendit, non est illa. Atqui nemo totã legem seruare potest; sed ista. Atqui nemo suis viribus, sine fide & gratia seruare potest totam legem. Illud quoque: *Qui ex operibus* E *legis sunt, sub maledicto sunt*, non significat, eos esse maledictos, qui legẽ implendo iustificari quærunt, cum dicat idem Apostolus ad Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur*; sed significat, maledictos esse eos, qui suis viribus sine fide & gratia legem implere, & iustificari se posse credunt. Nam paulo ante dixerat, eos qui ex fide sunt, benedicendos esse cum fideli Abrahamo, quia scriptum est: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Inde opponens fidei opera sine fide, subiungit: *Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.*

Itaque argumentum Apostolicum est hoc, Maledictus est omnis qui non seruat totam legem, at nemo potest suis viribus, sine fide & gratia totam le-

gem seruare, igitur maledicti sunt omnes illi, qui ex operibus legis sunt, id est, qui suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, & eo modo iustificari quærunt. Atque hinc intelligimus id quod sequitur: *Christus liberauit nos de maledicto legis factus pro nobis maledictum*; non significare, vt aduersarij credunt, nos liberatos à lege per non imputationẽ præuaricationis, sed (vt nos sæpe diximus) nos liberatos à maledicto, quia per Christi fidem & gratiam legem implere possumus & implemus.

Dicet aliquis, Apostolus Paulus loquitur eo loco de lege circumcisionis, non de lege morali, vt nos etiam supra diximus cum ageremus de libertate Christiana: legem autem circumcisionis omnino tollendam, vel sublatam esse contendit: non igitur maledictos eos esse dicit, qui legem non seruant ex fide & gratia, sed qui eam quomodocunque seruare volunt.

Respondeo, B. Paulus in epist. ad Galatas, vt etiam in epist. ad Rom. duos errores Iudaizantium, quorum vnus est ratio alterius, refellit. Vnus error eorum erat, seruandam esse legem circumcisionis, atque aliarum id genus cæremoniarum.

Alter error erat, ideo seruandam esse legem circumcisionis, quoniam obseruatio legis esset necessaria præparatio ad fidem & gratiam Christi, & ideo possent & deberent omnes seruare legẽ, & iustificari, vt digni essent Euangelio & promissis Christi. Apostolus igitur contra priorem errorem; dicit legem cæremonialem fuisse quasi pædagogum, & ad tempus impositam, non esse amplius seruandam, & hoc diximus cum ageremus de libertate Christiana. Contra posteriorem errorem, qui perniciosior erat, Apostolus dicit, ex operibus legis sine fide nullam posse esse iustitiam, & alioqui Christum gratis mortuum esse, & in hac disputatione contra posteriorem errorem loquitur de omni lege, non solum cæremoniali, sed etiam morali. Nulla enim lex est, quæ sine fide & gratia iustificare possit.

Tertia obiectio sumitur ex illis verbis Apostoli ad Roman. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.*

Respondeo, loquitur Apostolus de actu concupiscendi, quem sæpe sentimus, quando etiam non consentimus. Quamuis enim non sit peccatum sentire carnalem concupiscentiam, & non consentire, tamen nollet homo castus eam sentire, & in partem infœlicitatis suæ ponit, quod cogatur etiam nolens, carne seruire legi peccati. Hinc igitur Apostolus dicit: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Et: *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Vide Augustinum tract. 41. in Ioan. lib. 6. in Iulian. cap. 11. & lib. 1. ad Bonifac. cap. 10.

Quarta obiectio, Nemo potest vitare omnia peccata, cum scriptum sit Iacobi 2. *In multis offendimus omnes.* Et 1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* At qui legem omnem impleret, nullum haberet omnino peccatum: igitur fieri non potest, vt lex omnis à nobis, etiam cum fide & gratia impleatur.

Respondeo, Ab hoc argumento, quod valde Kemnitius vrget, non tam facile se expediunt, qui concedunt, peccatum veniale esse proprie contra legem, vt Vega lib. 11. in Concilium, cap. 20. coguntur enim dicere, legem non esse impossibilem, non quod tota simul seruari possit, sed quod seruari possit maior ci⁹ pars, & à meliori parte fiat denominatio. Sed videndum est illis, quid respondeant Apostolo Iacobo dicenti: *Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.*

Solida igitur responsio est, peccata venialia, sine quibus non viuimus, nõ esse peccata simpliciter, sed imperfecte, & secundũ quid, neque esse contra legem, sed præter legem, vt S. Thomas recte docet in 1.2. q. 88. art. 1. Hinc enim omnia cohærent. Nam qui offendit in vno, præuaricans videlicet vnũ præceptum, factus est omnium reus, & iniustus simpliciter constituitur, & tamen in multis offendimus omnes, quia tametsi nihil facimus contra legem, tamẽ multa facimus præter legem. Et qui natus est ex Deo non peccat, transgrediendo legem, & tamen si dixerimus, quia peccatum non habemus, nihil videlicet præter legem faciendo, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

Quinta obiectio, Christus Mediator est non solum in prima reconciliatione, sed etiam postea in toto vitæ nostræ tempore, ergo semper egemus intercessione Christi, ac per hoc semper peccamus, legemque transgredimur, alioqui post primam reconciliationẽ Christus ociosus esset. Hoc argumentum commune est Caluino, Philippo, Kemnitio, & alijs, qui inde concludunt, si qua est in nobis legis impletio, illam non tam esse operum, quæ respondeant perfectioni legis, quàm fidei, quæ perpetuo apprehendit remissionem.

Respondeo, Christus semper nobis Mediator est, nec vnquam est ociosus, idque duplici ratione; Primo, quoniam semper nobis vires & gratiam subministrat, per quam bona opera faciamus. Ideo siquidem recte comparauit se ipse viti, & nos palmitibus. Vt enim palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, & succum traxerit ex vite, sic nec nos nisi manserimus in Christo, & spiritum hauserimus ex ipso.

Secundo, quoniam peccata nostra, quamuis leuia & quotidiana, ipse purgat, & sanguis eius emundat nos ab omni peccato. Et si forte legem præuaricãdo à iustitia excidamus, ipse nihilominus propitiatio est pro peccatis nostris, & nõ septies, sed septuagies septies nos Patri reconciliat, si per eius gratiam, conuersi serio pœnitentiam agere incipiamus. Itaq; non facimus nos, qui legem impleri posse dicimus, Christum Mediatorẽ ociosum, sed vere faciunt aduersarij Christi merita inefficacia, cũ docent Christum tam insigni obedientia id efficere non potuisse, vt iustificatio legis impleretur in nobis.

Sexta obiectio sumitur ex S. Augustino, qui in lib. 1. Retractat. cap. 19. sic ait: *Omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.*

Respondeo, loquitur eo loco S. Augustinus de summa perfectione implendi præcepta, quam dicit expressam fuisse à Domino per illa verba Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant;* quærit autem num hæc perfectio possit haberi in hac vita, & respondet, non posse haberi, nisi in hoc sensu quod omnia mandata facta deputantur, quando quidquid non fit ignoscitur. Nam inter alia mandata implenda est etiam illud, vt oremus: *Dimitte nobis debita nostra.* Ex quo intelligimus eam imperfectionem in lege diuina seruãda asseri ab Augustino, quæ non sit præuaricatio integri præcepti, sed carentia perfectionis in ipsa legis obseruatione, quomodo qui scribendo, aut proferendo legẽ, proferret quidem omnes dictiones & syllabas, sed litterulam, aut litteræ partem aliquam non exprimeret. Hac enim similitudine Dominus vsus est, cum non ait, verbum vnum, sed *iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.*

Atque hæc dicta sint ad mentem S. Aug. in eo testimonio explicandã. Alioqui enim si aperte dixisset

Augustinus omnia mandata facta deputantur, quando si quid mandatū violatur, ignoscitur: non deberet, nec posset inde colligi, legem Domini esse impossibilem. Potest enim fieri, vt quis multa mandata integre seruauerit, & postea tamen aliquod aliud mandatum non impleat, cuius præuaricationis pœnitentiam agat, & indulgentia impetrata ille saluetur, ac si mandata omnia custodisset.

Addi posset alia obiectio ex præceptis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*; &, *non concupisces*.

Hæc enim duo in hac impleri non posse probant aduersarij ex Augustino & Bernardo. Sed hæc à nobis fuse tractata sunt in lib. 2. de Monachis, ca. 13. & in lib. 2. de peccato originis, qui est quintus de statu peccati, cap. 10. Ideo videntur hoc loco prætermittenda, ne fatigemus nimia repetitione lectorem.

CAPVT XV.

Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis litteris.

NVnc veniendum est ad alterum caput huius controuersiæ de veritate iustitiæ actualis, in quo probandum erat, opera bona iustorum non esse peccata, sed vere iusta, vt etiam iustitia actualis dici possint.

Primum igitur testimonium ad hoc probandum sumitur ex lib. Iob, c. 1. *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum aliquid contra Deū loquutus est.* Vbi Scriptura reddit testimonium S. Iob, quod in tanta occasione impatientiæ, nec verbo quidem peccauerit, ac ne forte Lutherani Rabbinos quosdam imitari velint, qui dicunt, Iob non peccasse labijs, tamen corde peccasse: audiamus Deum ipsum in 2. c. ita loquentē ad Satanam: *Nunquid considerasti seruū meum Iob, quod non sit illi similis in terra, vir simplex, & rectus, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam?* Certe si innocentiam retinebat, & si à malo recedebat, neque lingua, neque corde peccauerat.

Adde quod cum Satan nihil aliud quæreret tot suis tentationibus, nisi Iob ad peccandum inducere, contra autem Deus illa omnia tentamenta permitteret, vt patientia & virtus sancti viri demonstraretur, si Iob peccasset, Deus ipse quodammodo à Satana superatus fuisset. Quare certum est, opus illud patientiæ S. Iob nullo peccato maculatū fuisse, & Lutheranos, qui id negant, à partibus diaboli contra Deū pugnare.

Secundum testimonium sumi potest ex verbis Dauidis Psal. 7. *Iudica me Domine secundū iustitiā meam, & secundum innocentiam meam super me.* Psal. 6. *Exaudi Domine iustitiam meam. De vultu tuo iudicium meum prodeat. Oculi tui videant æquitatem. Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Psal. 17. *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.* Psal. 25. *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Psal. 118. *Feci iudicium & iustitiam, non calumnientur me superbi.* In his locis Dauid non solum opera sua iustitiæ nomine ornanda censebat, sed etiam confidebat ea in iudicio Dei posse consistere, alioqui petens iudicari secundum iustitiam suam, damnationē pro absolutione quæsisset. Igitur Dauid credebat posse hominē cum Dei gratia facere opera vere iusta.

Neque vero satisfacit Philippi & Caluini responsio, qui dicunt Dauidem non velle in his locis affirmare, opera sua fuisse absolute iusta, sed per compa-

A rationem ad opera aduersariorum suorum, nec id etiam absolute, sed incerta aliqua caussa. Hæc, inquam, responsio non satisfacit, quoniam verba Dauidis generalia sunt, atque illa præsertim: *Quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.* Item: *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Item: *Feci iudicium & iustitiam. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.*

Tertium testimonium Matt. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Et Lucæ 11. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Hoc loco describitur opus perfecte bonum, quod videlicet sit bonum ex genere suo, & ex intentione, alijsque circumstantijs. Nam oculus simplex, est intentio recta, corpus lucidum, est opus

B bonum, de quo dicitur Mat. 5. *Sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra bona, &c.* Tale autem opus pronunciat Dominus esse lucidū totum, nec vllam habere partem tenebrarum. At si illud opus peccatum esset mortale natura sua, vt Lutherani dicunt, magnam partem haberet tenebrarum, imo esset tenebrosum totum, vt Dominus ibidem dicit de opere quod mala intentione fœdatur. Sicut enim mala intentio, quodlibet aliud vitium reddit opus malum, quamuis ex genere suo bonum esset.

Quartum testimonium ex Apostolo in priore ad Cor. cap. *Si quis superædificat supra fundamentum hoc,*

C *aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, &c.* Quo loco indicantur esse quædam opera supra fundamentum veræ fidei ædificata adeo bona, vt nihil omnino habeant vitij. Id enim primum ostendit comparatio ad aurum, argentum, lapides preciosos. Deinde quod illa opera in igne diuini iudicij manere dicantur, & mercedem accipere. Certe enim peccata nec aurum dici possunt, nec in diuini iudicii igne subsisterent, nec mercedem, sed pœnam, suppliciumque perciperent.

Quintum testimonium ex Iacobo, cap. 3. *In multis*

D *offendimus omnes.* Quare, quæso, non dixit, in omnibus offendimus omnes? nam si omnia opera iustorum sunt peccata mortalia, certe non tantū in multis, sed etiam in omnibus offendimus, sed nouerat ipse quid diceret. Nā, cap. 2. distinxerat opera bona à peccatis, dicens: *Si legem perficitis regalem secundum Scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis: si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores.*

Sextum testimonium sumitur ex illis locis, quæ hortantur hominē ad non peccandum. Psal. 4. *Irascimini & nolite peccare.* Isaiæ 1. *Quiescite agere peruerse, discite bene facere.* Ioan. 5. *Noli amplius peccare.* 1. ad Cor. 15. *Euigilate iusti, & nolite peccare.* 2. Petri 1. *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquan-*

E *do.* 1. Ioan. 2. *Hæc scribo vobis vt non peccetis.* Quorsum enim pertinēt hæ cohortationes, vel admonitiones, si in omni opere, quantumuis bono non possumus non peccare?

Septimum testimonium sumitur ex illis locis, quę docent opera iustorum placere Deo; Malach. 3. *Placebit Deo sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies sæculi, & sicut anni antiqui.* Sapient. 9. *Sapientia custodiet me in potentia sua, & accepta erunt opera mea.* Actorum 10. *Qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* 1. Petri 2. *Offerens spirituales hostias acceptabiles Deo.* Philippen. 4. *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito,*

quæ misistis in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Atqui Deo nihil placere potest, nisi quod est vere bonũ & purum ab omni vitio, vt ipse etiam Caluinus fatetur, lib. 3. Instit. cap. 12. §. 1.

A

Quod vero idem Caluinus ait, placere Deo eiusmodi opera, non ratione propriæ dignitatis, sed quia Deus per indulgentiam lauat operum fœditatẽ, omnino est absurdum, nisi forte non solum peccatoribus imputari velit Christi iustitiam, sed ipsis etiam peccatis, quod nullo modo fieri potest. Nam si quis dixerit, Deum ignoscere culpas, non velle punire, non imputare, facile intelligetur, at ipsum peccatum per indulgentiam fieri hostiam placentem Deo in odorem suauitatis, quis tandem intelliget?

B

Octauum testimonium ex locis illis, quæ absolute iustorum opera, bona opera nominant, Matt. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* 1. ad Timoth. 6. *Diuitibus præcipe non superbe sapere, diuites fieri in operibus bonis.* Tit. 3. *Curent operibus bonis præesse, qui credunt Deo.* Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.*

At si opera omnia iustorum essent peccata mortalia, dicenda essent potius mala quàm bona. Nam vt ex Dionysio in ca. 4. de diuinis nominibus, Theologi colligunt, malũ dicitur opus absolute, ex quocunque vitio, bonum non dicitur absolute, nisi integre sit bonum. Quomodo igitur Scriptura prædicat absolute opera bona, si non sunt bona, nisi secundum quid, sed absolute & simpliciter mala? Omnino necesse est, vt vel Spiritus sanctus in hac parte fallatur, vel Lutherus & Caluinus erret. Vtrum autem horum sit verius, ipsismet sectarijs iudicandum relinquo.

C

CAPVT XVI.

Opera bona non esse peccata, sed vere bona, probatur ex Patribus.

Qvod attinet ad testimonia sanctorum Patrum si producere vellemus in medium, quæ illi dicunt in commendationem operum bonorum, nullus esset finis. Solum igitur pauca quædam notabimus. Ex quibus colligi possit, agnouisse Patres opera simpliciter bona, atque à peccatis, vere, proprieque distincta.

D

S. Ambrosius in lib. de Apologia Dauid cap. 6. *Etenim*, inquit, *quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum est, ne plura peccata sint, quàm opera virtutũ.* Vbi distinguit aperte S. Ambros. opera virtutum à peccatis, quod non faceret, si existimaret, omnia opera, quantumuis bona, vere esse peccata.

E

S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos, *Hoc*, inquit, *& nos dicimus, posse hominem non peccare: si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara.* Et infra: *Qui cautus est & timidus, potest ad tempus vitare peccata.* Quo loco S. Hieronymus non laborat, vt probet, posse hominem aliqua facere bona, quæ non sint peccata. Id enim in controuersiam nondum venerat, sed nititur contra Pelagianos ostendere vitam humanam, etiam iustorum, non ita esse posse perfectam, vt longo tempore caueat omnia peccata, etiã quotidiana & leuia. Vbi tamen admittit, saltẽ aliquanto tempore posse hominem diligentem ita viuere, vt nullum peccatum, ne veniale quidem admittat, ac per hoc aliqua opera facere ab omni vitio pura & integra.

Augustinus in libr. de spiritu & littera, capite vltimo: *Dici potest quædam iustitia minor, huic vitæ competens, qua iustus ex fide viuit, quamuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem; non absurde dicitur etiam ad istam pertinere, ne peccet. Neque enim si nondum esse potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ, perfectæque debetur, iam culpæ deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo quamuis longe minus amet Deum, quàm eum potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum, sicut etiam in his, quæ adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce defigi.* Hoc loco S. Augustinus fatetur quidem iustitiam nostram in hac vita esse minorem, quàm sit futura in alia vita, tamen disertis verbis affirmat, ad hanc etiam iustitiam nostram pertinere, vt non peccet; & posse, ac debere hominem nullam sequi cupiditatem.

Idem in lib de bono coniugali, cap. 6. *Coniugalis*, inquit, *concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum coniuge propter fidem tori, venialem habet culpam, adulterium vero, siue fornicatio lethalem habet culpam.* Et capite 7. *Continentia meriti est amplioris, reddere debitum coniugi nullius est criminis, exigere vltra generandi necessitatem culpæ venialis, fornicari, vel mœchari, puniendi criminis.* In his quatuor gradibus operum, quos distinguit Augustinus, assignare debent aduersarij discrimen aliquod; vel potius necessario confiteri, in primo & secundo nullum omnino esse peccatum, neque mortale ex natura sua, neque veniale per misericordiam Dei. Nam si continentia ab omni concubitu peccatum est mortale ex natura sua, & veniale per misericordiam Dei, quid erit concubitus gignendi caussa, nisi peccatum omni ex parte mortale? & si concubitus gignendi caussa peccatum est omni ex parte mortale, quid erit concubitus caussa libidinis satiandæ, nisi peccatum in Spiritum sanctum, quod non remittitur, neque in hoc sæculo, neque in futuro? At sanctus Augustinus huic tertio gradui tribuit culpam venialẽ: secundo gradui nullam culpam, primo gradui meritum ingens. Tantum videlicet interest inter sententiam sancti Augustini & Nouatorum.

Idem denique sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. & alijs in locis plurimis, contendit opera infidelium esse peccata, non quod non sint, vel esse possint bona ex genere suo, sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi opera illa ad verum Deum, quem ignorant, cum fidem non habeant. Igitur opera fidelium ex sententia sancti Augustini poterunt esse simpliciter & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent omnia peccata, & quidem morte digna, quorsum tantopere laborasset Augustinus, vt probaret opera infidelium esse peccata?

S. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 8. *Si in sermonibus*, inquit, *suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione victoriam perdidisse.* Item lib. 9. cap. 26. *Ipsa*, inquit, *bona nostra insidiantibus culpæ euadere gladium nequeunt, nisi sollicite quotidie timore muniantur.* Vbi admittit S. Gregorius posse fieri, vt bona nostra insidiantis culpæ gladium vitent. Idem in epist. ad Augustin. respon. 10. *Bonarum*, inquit, *mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, vbi culpa non est.*

Sanctus Bernardus in lib. de præcepto & dispensatione distinguit inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ, & ponit aliquos gradus, vt supra sanctus Augustinus ponebat in concubitu: *Bonus.*

nus, inquit, *obedientiæ gradus est, si iuxta Magistri nostri sententiam, propter metum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obedierit. Melior tamen cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista charitatis*. Et infra de obedientia: *Hæc*, inquit, *generalis regula sit vniuersorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut propria cuiusque professione, aut diuina institutione fixa non sunt, vt non iussa quidem, licite vtrumlibet, vel admittantur, vel omittantur, iussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Vbique enim & culpabilis neglectus & contemptus damnabilis est*. A

Vbi sanctus Bernardus cum dicit, obedientiam ex metu gehennæ esse bonam, ex charitate meliorem, intelligit bonam simpliciter, & sine vllo peccato, etiam veniali posse præstari. Alioqui non distingueret eam ab inobedientia propter neglectum, quam dicit esse culpam venialem; & inobedientia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem. B

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum non esse peccata, sed vere bona probatur rationibus.

IAm vero potest eadem veritas manifestis rationibus comprobari.

Prima ratio, si opera bona iustorum essent omnia vitiata, & corrupta, ita vt peccata mortalia ex natura sua dici deberet, id sine dubio, vel ex innata cõcupiscentia, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admistione peccatorum venialium nasceretur. Istas enim caussas aduersarij reddere solent, cur opera ex genere suo bona, vel à Deo mandata & bona intentione facta, tamen peccata mortalia esse contendunt. At nihil horum trium contaminare potest opera iustorum bona. C

Nam imprimis concupiscentia ipsa peccatum non est, sed infirmitas, nisi ei consentiatur. Vnde S. Augustinus in lib. de perfectione iustitiæ, & alibi sæpe repetit non oportere pro motibus concupiscentiæ inuoluntarijs dicere: *Dimitte nobis debita nostra*: Deinde etiam si peccatum esset, tamen non semper mouetur, vt idem testatur August. lib. 6. in Iulian. c. 8. ac per hoc opera bona fieri possunt aliquando ex charitate, sine vlla admistione cupiditatis. D

Defectus autem charitatis, quod videlicet non faciamus opera nostra tanto feruore dilectionis, quanto faciemus in patria, defectus quidem est, sed culpa, & peccatum non est, vt sanctus Augustinus docet in libro de spiritu & littera, ca. vlt. Vnde etiam charitas nostra, quamuis comparata ad charitatem beatorum sit imperfecta, tamen absolute perfecta dici potest, vt eam sanctus Ioannes appellat, in 1. epist. cap. 2. & 5. S. Augustinus in lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 39. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. cap. 13. & alibi. E

Admistio denique venialium peccatorum non impedit veram iustitiam, Tum quia non est necesse, vt in singulis operibus admisceatur veniale peccatũ, vt ex Patribus probatum est, & experientia ipsa docet; Tum etiam quia peccatum veniale non est contrarium charitati, nec proprie contra legem, sed præter legem, vt supra diximus. Itaque Scriptura diuina quamuis dicat, In multis offendimus omnes, & si dixerimus, quia peccatũ non habemus, nos ipsos seducimus; tamen absolute vocat homines quosdam iustos, sanctos, immaculatos, perfectos, quod nullo modo faceret, si veniale peccatum iustitiam impediret. Genes. 6. *Noe vir iustus fuit, atq. perfectus*, Eph. 1. *Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius*. Philip. 3. *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus*. Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*. Similia habet S. August. in lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 12. & 13. & in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 2.

Secunda ratio ducitur ab absurdis, nam si omnia iustorum opera essent peccata, etiam opus fidei quo iustificamur, esset peccatũ; & illa oratio, quam fundimus, cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, esset peccatum. At nonne absurdissimum est, hominem per peccatum iustificari, & per peccatum quærere & impetrare remissionem peccati?

Item si omnia opera iustorum sunt peccata, qua fronte dicere potuit Apostolus Paulus: *Nihil mihi conscius sum?* nullũ ne bonum opus fecerat? aut ignorabat illa ipsa bona opera peccata esse mortalia? & nõne adhuc maior fuisset audacia pro eiusmodi operibus, id est, peccatis mortalibus expectare à iusto iudice coronam iustitiæ.

Præterea si omnia iustorum opera essent peccata mortalia, sequeretur, ipsum Deum peccare mortaliter: *Deus enim est, qui operatur in nobis*. Cum bona opera facimus, vt dicit Apostolus ad Philip. 1. & 2. neque aduersarij id negant.

Item fieret ingens iniuria Redẽptori: *Qui*, vt Apostolus ait ad Tit. 2. *dedit semetipsum, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*. Nam à nulla nos iniquitate vere redemisset, nec vere populum suum mundasset, nec sectatores nos operum vere bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset.

Ad hæc si omnia opera bona sũt peccata mortalia, sequitur, vt aliqua peccata mortalia sint opera bona, & posse fieri hos syllogismos, Omnia opera bona sunt facienda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt facienda. Item, nullum peccatum mortale est faciendum, omnia opera bona sunt peccata mortalia, igitur nullum opus bonum est faciendum. Dignæ sane Lutheranis conclusiones, aliqua peccata mortalia sunt facienda, & nullum bonum opus est faciendum.

Denique quis non videt, opera bona esse peccata mortalia, contradictionẽ implicare, atque inuoluere? nã erunt opera bona, & non bona; digna præmio & pœna; & per ea seruiemus Deo & diabolo, & simul erimus filij Dei & filij diaboli.

Dicent fortasse, quod Lutherus dicit in assert. art. 6. eadem opera esse bona, vt fiunt à Deo, mala vt fiunt à nobis, vel in nobis. Vel esse bona ex genere suo, siue ex obiecto, mala ex circumstantia, id est, propter cupiditatem, qua fiunt.

At prior distinctio inanis est, cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendo vt nos illa faciamus; ac per hoc si vt à nobis fiũt mala sunt, simpliciter mala, nõ bona sunt. Id quod ex ipso Lutheri exẽplo intelligi potest: *Si quis*, inquit, *securi corrosa & dentata secet, licet operator sit bonus faber, tamen securis facit malas, & difficiles, & deformes incisiones, sic Deus per nos operans, &c.* Ex hac similitudine manifeste colligitur, opera nostra non esse bona & mala, sed tantũ mala. Bonus enim faber per malã securim non facit bonas, sed malas incisiones, sic igitur Deus per nos operans non faciet opera bona, sed mala.

Posterior quoque distinctio non soluit nodum. Nam opera bona ex genere, siue ex obiecto, sed mala ex circũstantia, non sunt bona simpliciter, sed mala. Quoniã (vt supra diximus) bonum non existit nisi ex integra caussa, malum vero ex quolibet vitio. Quare Dominus Matth. 6. & 7. orationes, ieiunia &

QVARTO ex eo, quod dicitur Raab meretricem ex operibus iustificatam. Neq; enim Raab declarari potuit iusta, cum esset meretrix, sed vere iustificata est, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice iusta facta est. Non igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur.

Iam vero quod Paulus loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio efficitur iustus, multis argumentis probari posset. Sed vnum hoc loco sufficiet, quod ex ipso cap. 3. & 4. ad Rom. patitur. Nam cap. 3. sic ait: *Omnes peccauerunt & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam eius, per redemptionem quæ est in Christo.* Et cap. 4. probare volens Apostolus, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, adducit testi- B monium Prophetæ dicentis: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Quod testimonium de iustificatione impii apertissime loquitur. Præterea ibidem Apostolus dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi non alia de caussa, non dixit, credenti in Deum, sed credenti in eum, qui iustificat impium, nisi quia de impij iustificatione tractabat.

Sed vna est hic grauissima difficultas, ex qua totus hic locus depēdet. Nam & Paulus, & Iacobus, vtitur eodem exemplo Abrahæ, & vterque citat illa verba: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quare vel eodem modo vterq; accipit iustificatio- C nem, vel alter eorum inepte vtitur exemplo Abrahę, & perperam explicat verba Mosis.

Cæterum RESPONDEMVS, Paulum & Iacobū, nō eodem modo accipere iustificationem, & tamen ab vtroq; recte vsurpari exemplum Abrahæ, & verba Mosis. Ac (vt à Iacobo incipiamus) respexit ille præcipue tempus, quo Abraham immolare voluit filium suum, quod legitur in Gen. c. 22. sic enim ait: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Illo autem tempore certum est, Abraham fuisse iustum, quipppe qui D iam obedierat Deo, vt exiret de terra sua, & signum acceperat circumcisionem signaculum iustitię fidei, &c. & ideo illo nouo opere obedientiæ non factum esse iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto.

Quod vero Iacobus dicit, tunc impletam fuisse Scripturam, quæ ait: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam:* non repugnat sententię nostræ. Nam non vult Iacobus dicere, tunc primum eam Scripturam impletam fuisse. Non enim ignorare poterat, verba illa multo antea fuisse dicta de fide Abrahæ, quando videlicet credidit Deo, promittenti sibi filium ex Sara, quod scriptum est in Gen. cap. 15. sed E dicere voluit, tū etiam fuisse Scripturam illam impletam, quando ex fide obtulit eundem illum filium super altare. Posśūt enim illa verba applicari ad omnes insignes actus fidei eiusdem Patriarchæ. Quemadmodum si quis narraret aliquod factum Nathanaelis, in quo eius integritas & simplicitas appareret, posset vere dicere, nunc impletum est quod Dominus ait, Ecce verum Israelitam, in quo dolus non est. Itaq; de verbis Iacobi nulla remanet quæstio.

De verbis Pauli maior est difficultas: non desunt, qui existiment, Abrahamum tunc primum iustificatum esse à peccatis, cum credidit Deo promittenti filium, & cum de eo dictum est: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Ita docet Anselmus in comment ad c. 4. ad Rom. & eandem sententiam indicare videtur S. Augustinus, præfatione in Psal. 31. cùm ait, exponens hunc locum: *Ergo ex fide iustificatus est Abraham & si opera non præcesserunt, tamen sequuta sunt.* Et si quidem hæc opinio vera esset, nulla esset in Paulo difficultas.

Cæterum non auderem dicere, Abrahamum non fuisse multò antè iustificatum, quàm de eo dictum sit: *Credidit Abraham Deo, &c.*

PRIMO, quoniam in Genes. cap. 12. 13. & 14. narrantur egregia opera Abrahæ, vt quod vocatus à Deo, & iussus exire de terra sua, continuo obedierit, quod aram Deo erexerit, quod sæpius cum Deo familiariter collocutus fuerit.

SECVNDO, quoniam Apostolus ad Heb. 11. inter præcipuas laudes Abrahæ ponit, quod fide obedierit exire in locum, quem nesciebat. Quod certe factum est multo ante, quam diceretur de eo: *Credidit Abraham Deo, &c.*

TERTIO, quoniam idem confirmant Patres, Origenes libro 4. in epist. ad Rom. Ambrosius lib. 1. de Abraham. cap. 2. Chrysostomus hom. 31. & 35. in Genes. & Augustinus libro 16. de ciuitate Dei, capite 23.

QVARTO, quoniam id quod dicitur Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam,* si verba Hebræa diligenter inspiciantur, hunc sensum habet, quod actus ille credendi fuerit opus iustum & meritorium, & pro tali sit à Deo iudicatum & acceptum. Ex quo intelligimus, eum antea fuisse iustum, cum opera iusta facere potuerit, eūque fide non esse factum iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto.

Dico igitur Paulum vsum esse exemplo Abrahæ, non vt significaret, Abrahamum tunc primum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostenderet, non iustificari impium ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. Nam si Abraham iustus non est factus iustior ex operibus sine fide, multo magis impius non poterit fieri iustus ex operibus sine fide.

Possumus enim doctrinæ caussa distinguere TRES iustitias, VNAM quæ sit gratia & non merces: qualis secundum rei veritatem est illa, qua impius iustificatur: ALTERAM, quæ sit merces & gratia, qualis est etiam secundum rei veritatem, qua iustus fit iustior.

TERTIAM, quæ sit merces & non gratia, qualis esset, si homo ex operibus solius liberi arbitri viribus factis iustificaretur. Hanc tertiam contendit Apostolus excludere in epist. ad Roman. & ad Galat. Ad hoc autem faciendum nihil interest, vtrum sumantur exempla à prima, vel à secunda iustitia, cum neutra ex operibus sine fide obtineri possit.

Igitur Apostolus ad Rom. 4. loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio fit iustus: tametsi ad probandum, eam non fieri ex operibus, sed ex fide, exemplum petat à secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior. Quare Paulus & Iacobus, consentiūt omnino in exemplo Abrahæ, & verbis Mosis intelligendis, quamuis ad varias conclusiones probandas illis vtantur.

Porro sicut Paulus, cum loqueretur de prima iustificatione attulit exemplū Abrahæ, quod erat secundæ, vt probaret à maiori, nō posse impium iustificari ex operibus sine fide, si Abraham iustus nō est factus iustior ex operibus sine fide: sic Iacobus cū loqueretur de secunda iustificatione, attulit exemplum Raab, quod est primæ iustificationis, vt probaret à maiori, iustum fieri iustiorem ex operibus, & non ex fide tantum: si Raab ex meretrice facta est iusta ex operibus, & non ex fide tantum. Nam probabile est valde, Raab vsq; ad illud tempus, quo suscepit nuncios Iosue, fuisse non solum meretricem, sed etiam infidelem: sed ab eo tempore credidisse in Deum, &

opere illo misericordiæ præparatam fuisse ad iustificationem, ita vt bonum illud opus ex fide factum, non fuerit meritorium simpliciter iustificationis, sed imperfecte & de congruo, vt supra diximus de dispositionibus ad gratiam.

CAPVT XIX.

Opera iustificare, probatur ex alijs Scripturis & rationibus.

PRÆTER Iacobi testimonium, quod apertissimum est, nō desunt alia multa, quæ breuiter perstringemus. Idem igitur probatur ex verbis illis Ecclesiastici, cap. 18. *Non impediaris orare semper, & ne verearis vsque ad mortem iustificari.* Vbi monet Sapiens, vt assidua oratione iustitiam nostram augere atque alere studeamus.

Caluinus in Antidoto ex occasione Græci vocabuli, *μείνῃς*, dicit, legendum esse, ne differas iustificari vsque ad mortem, vt hoc testimonium ad primam iustificationem, non ad secundam pertineat. At verbum illud græcum potest etiam commode verti: ne cesses, quod est idem cum illo, ne veteris, vel, vt legit S. Augustinus in Speculo, ne verearis. Omnia enim continuationem & progressionem, non inchoationem iustitiæ significant. Et consonant huic sensui præcedentia & sequentia. Illud enim quod proxime antecedit: *Non impediaris orare semper*, significat continuationem & progressum orationis, quæ propria sunt iustorum proficientium, non impiorum nondum conuersorum. Quod autem proxime sequitur: *Quia merces Domini manet in æternum*, est ratio aptissima congruens præcepto augendæ iustificationis. Nam primæ iustificationi impiorum non merces, sed indulgentia congruunt.

ALTERVM testimonium habetur apud Apostolum ad Rom. 6. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, sic exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Quo loco illud *in sanctificationem*, non significat, ad acquirendam primam sanctitatem: nam sanctos & iustos alloquebatur Paulus, sed ad augendam sanctificationem. Intelligi autem per sanctificationem, iustificationem, & per sanctitatem, iustitiam, perspicuum est ex antithesi. Opponit enim sanctificationem iniquitati.

TERTIVM testimonium est eiusdem Apostoli in posteriore ad Cor. cap. 7. *Has ergo habentes promissiones charissimi, emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini.* Vbi docet Apostolus, per mentis & corporis puritatem proficiendum esse quotidie ad maiorem iustitiam & sanctificationem.

QVARTVM testimonium 2. ad Cor. 9. *Multiplicabit semen, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ.* Docemur his verbis, per eleemosynas liberaliter pauperibus erogatas, diminui facultates, sed augeri iustitiam. Vbi opportune etiam Paulus allegat illud Psalm. 111. *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi*: pulchre enim verbo, *dispersit*, opponitur verbum contrarium, *manet*, quia sicut diuitiæ corporales per eleemosynam dissipantur, ita iustitia spiritualis per eandem eleemosynam radicatur, stabilitur, & crescit, vt manere possit in sæculū sæculi.

QVINTVM testim. Ioan. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum.* Hæc noua dilectio post impleta mandata, quid est, nisi dilectionis, ac per hoc iustitiæ augmentum, quod per obseruantiam diuinæ legis acquiritur?

SEXTVM testimonium, Apoc. vlt. *Qui in sordibus est, sordescat adhuc, & qui iustus est, iustificetur adhuc.* Certe qui magis sordescunt, per mala opera, & noua peccata sordescunt: igitur & qui magis iustificantur, per bona opera, & nouam obedientiam iustificātur.

His addi possunt DVÆ rationes ex iis, quæ in capitibus superioribus probata sunt. Nā si potest iustus legem diuinam implere, vt supra demonstratum est, potest etiam sine dubio per opera iustificari. Neque enim aduersarii negant, implenti legem, deberi iustitiam: *Obedientia legis* (inquit Philippus in Apologia Confess. tit. de impletione legis) *esset iustitia, si legem faceremus.* Rursus, potest si iustus opera vere bona facere, quæ nullo vitio polluta sint, vt supra ostendimus: potest vtique iustitiam facere, & multiplicando opera iusta, consequenter augere iustitiam.

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones in scripturis, contra veritatem iustitiæ actualis.

SVPEREST tandem, vt obiectiones hæreticorum, quibus illi probare nituntur, omnia opera nostra esse peccata, breuiter diluamus.

PRIMVM igitur obiicit Caluinus illud Psalm. 31. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Dauid enim cum hæc diceret, non ad vnum temporis momentum, quo homo per Baptismum iustificatur, sed ad totam vitam iustorum respiciebat. Proinde sequitur, vt tota vita iustorum remissione indigeat, quod non fieret, nisi perpetuo, & in omnibus operibus peccaremus.

RESPONDEO, Quam vera sunt verba Dauidis, tam falsa est glossa Caluini. Nam si tota vita iustorum, & omnia ipsorum opera peccatis sordescerēt, vnde diceret idem Dauid in Psalm. 1. *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini voluntas eius.* Et in Psalm. 100. *Psallam, & intelligam in via immaculata quando venies ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam. Non adhæsit mihi cor prauum, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat*: & similia, quæ passim repetit; certe hæc nō bene cohærent cū eo, quod dicit Caluinus, totam vitam iustorū, ex testimonio Dauidis, nihil esse nisi peccatum. Loquitur igitur Dauid in Ps. 31. de initio iustificationis, siue de prima iustificatione, per quā remittuntur peccata, & infunditur charitas, vt per eam corde dilatato per viam mandatorum currere valeamus.

SECVNDO obiiciunt aduersarii omnes, illud Ps. 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

RESPONDEO, Triplex huius loci explicatio à Patribus indicatur. PRIMA est S. AVGVSTINI in commentario huius loci, vbi dicit, hominem coram Deo iustificari non posse, quoniā ex se iustitiam nullam habet, sed si quam habet, ex Deo habet: *Qui cum illo* (inquit AVGVSTINVS) *volunt intrare in iudicium, nisi qui ignorantes Dei iustitiam, suam volunt constituere?* Sententia igitur Dauidis hæc est. Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, noli me iudicare ex his, quæ ex me habeo. Sic enim non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens; Et ideo paulo ante dixerat: *In veritate tua exaudi me in tua iustitia*: id est, in iustitia, quam vt haberem, tu dedisti.

ALTERA expositio est eiusdem Augustini in libro de perfectione iustitiæ, Hieronymi in epistola ad Ctesiphontem, & Gregorii in commentario huius Psalmi, qui est postremus ex pœnitentialibus, qui referunt hunc locum ad peccata venialia, sine quibus in hac vita esse no possumus. Non autem

sequitur

sequitur, vt omnia nostra opera sint peccata, etiamsi absq; peccato viuere non possimus. Miscentur enim operibus bonis opera quædam mala, quæ tametsi leuia, & quotidiana sint, tamen in iudicio Dei non iniuste puniuntur. Igitur sententia Psalmi hoc secundo modo accepti, hæc erit, Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, non cupio tecum contendere, confiteor me peccatorem, & veniam oro. Nam nō ego solus, sed etiam omnis homo aliquando peccat, nec est vllus ita iustus, qui non aliquando labatur, & erret.

TERTIA expositio est Hilarii, Hieronymi, Arnobii, Euthimii, & aliorum in hunc Psalmum, & S. Bernardi serm. 5. de verbis Isaiæ, qui dicunt, sententiam Dauidis esse, non posse hominem iustificari, si comparetur ad Deum, non quod non sit in homine iusto vera iustitia, si absolute consideretur, sed quia tanta est puritas, & sublimitas iustitiæ Dei, vt omnis hominum, & Angelorum iustitia, cum ea comparata, iustitia esse videatur. Sicut etiam stellæ clarissimæ sunt in se; tamen coram Sole continuo tenebrescunt. Atque hoc est, quod in Iob legimus, capite 4. *Numquid homo Dei comparatione iustificabitur?* Et cap. 9. *Vere scio, quod ita sit, & quod non iustificabitur homo compositus Deo:* Quem locum tractans Augustinus li. ad Orosium, contra Priscillianistas, & Origenistas cap. 10. *In comparatione iustitiæ Dei, si nec sancti in cælis Angeli iusti esse dicantur, non mihi videtur importuna sententia; non quia vt hoc essent, à iustitia lapsi sunt, sed quia facti sunt, & Deus non sunt, tantumque spiritualis luminis habere non possunt, quantum habet ille, à quo facti sunt. Ibi enim summa iustitia, vbi summa sapientia: & hoc Deus est, de quo dictum est, soli sapienti Deo.* Et infrà: *Cuius participatione iusti sunt, eius comparatione nec iusti sunt.*

TERTIO, obiiciunt illud Eccles. 7. *Non est homo iustus, qui faciat bonum, & non peccet.*

RESPONDEO, Non significat Sapiens, vt Lutherus existimare videtur, hominem iustum peccare, dum bonum facit, sed neminem esse tam iustum, qui semper bonum faciat: omnes enim aliquando peccant, iuxta illud Prouerbiorum 24. *Septies in die cadit iustus, & resurgit.* Vbi non dicitur iustus ad singulos passus cadere, sed aliquoties cadere, nec dicitur semper cadere, sed aliquando cadere, aliquando resurgere: nisi etiam resurgere apud Lutheranos sit cadere. Vide S. Hieronymum, hæc loca explicantem, tum in commentario Ecclesiastæ, tum in libro primo aduersus Pelagianos, & in epistola ad Ctesiphontem.

QVARTO, obiiciunt illud Isaiæ 64. *Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.*

RESPONDEO, Hic plane triumphare sibi videntur hæretici. Hunc enim locum semper in ore habent: cum tamen ad rem nihil pertineat propter TRES rationes. PRIMO, quoniam sine dubio non loquitur Isaias de iustis hominibus, sed de insignibus peccatoribus, ob quorum scelera tradenda erat ciuitas, & totus populus in manu regis Babyloniæ. Quod enim loquatur Isaias in persona eiusmodi hominum sceleratorum, patet PRIMO, quoniam paulo ante dixerat: *Ecce tu iratus es, & peccauimus*, id est, vt Cyrillus exponit, quia tu iratus es, deseruisti nos, deserti autem resistere non potuimus. At iusti non deseruntur à Deo, quippe qui non deserit, nisi prius deseratur. Non igitur de iustis, sed de impiis loquitur: quod si exponas: *Ecce tu iratus es, & peccauimus*, id est, ideo tu iratus es, quia peccauimus, in idem recidet sententia. Deus enim non irascitur iu-

A stis, sed tegit eorum peccata, & non imputat, vt aduersarii volunt. Loquitur igitur Isaias de impiis, quibus Deus irascitur, non de iustis, quorum peccata dissimulat.

SECVNDO, patet ex verbis sequentibus. *Non est qui inuocet nomen tuum, & qui consurgat, & teneat te.* At iusti Deum inuocant, & ipse Isaias, qui iustus erat, in hoc ipso cap. Deum inuocat, & Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ valde gloriatur, quod propter Lutheri doctrinam didicerit populus exercere opera fidei, & maxime in precibus Deum frequenter inuocando. Loquitur igitur Isaias in persona impiorum, non in persona sua, vel aliorum iustorum.

TERTIO, opera iustarum Scriptura vbique laudat, & dicit, esse Deo placita, & accepta in odorem suauitatis, vt supra probatum est, & in hoc ipso cap.

B dicit Isaias: *Occurristi lætanti, & facienti iustitiam: in vijs tuis recordabuntur tui.* Non igitur loquitur de operibus iustorum, cum dicit, iustitiam esse quasi pannum menstruatæ, nisi quis ita desipiat, vt existimet, Deo placere sordes, & pannum menstruatæ ab illo, qui fons est totius puritatis, acceptari in odorem suauitatis.

Neq; mouere nos debet, quod Isaias loqui videatur ita generatim, vt omnes homines comprehēdat. Est enim iste Scripturæ mos, vt loquatur de multis, quasi de omnibus: *Omnis caro* (inquit Moses Gen 6.) *corruperat viam suam.* Et tamen ibid. vocat Noe virum iustum, atque perfectum. Et Apostolus Paulus

C 1. ad Cor. vocat omnes Corinthios sanctificatos in Christo Iesu, & tales, vt nihil eis desit in vlla gratia, & prædicit fore, vt confirmentur à Deo vsque in finem sine crimine. Et tamen, c. 13. omnes vocat carnales, & dicit, *Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis.* Cæterum laudat omnes propter quosdam, qui apud eos laudabiles erant, vituperat omnes propter quosdam, qui apud eosdem vituperatione digni erant. Vide Augustinum lib. de vnitate Ecclesiæ, c. 12. vbi hunc morem Scripturæ sacræ diligenter obseruat. Atque hęc est PRIMA ratio cur testimonium Isaiæ ad rem non faciat.

D ALTERA ratio est, quoniam etiamsi loqueretur Isaias de omnibus, id est, de toto illo populo, tamen non loquebatur de omnibus, pro omni tempore, sed solum pro eo tempore, quo tradendi erant propter summa ipsorum scelera in captiuitatem Babylonicam. Id enim patet sequentibus verbis: *Ciuitas sancti tui facta est deserta, Syon deserta facta est, Hierusalem desolata est, domus sanctificationis nostræ, & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.* Non autem sequitur, si quodam tempore totus populus fuit malus, vt omni alio tempore fuerit malus, & omnia opera ipsorum semper fuerint mala.

TERTIA ratio est, quoniam non solum non loquitur Isaias de iustis, sed de impiis, & de impiis pro

E certo quodam tempore: sed etiam non loquitur de omnibus operibus illorum impiorum, quasi omnia essent peccata, sed tantum de operibus illis, quæ ipsi iustitias esse putabant, vt sacrificia, neomenias, &c. poterant enim illi ipsi impii multa opera facere, quæ neque essent meritoria apud Deum, neque peccata, sed bona moraliter, vt alibi docuimus. Et ideo non dicit Isaias, omnia opera esse quasi pannū menstruatæ, sed omnes iustitias esse quasi pannum menstruatæ, vocat enim iustitias opera quędam ad cultum diuinum instituta, in quibus illi præcipue iustitiam

constituebant, quæ quoniam in bona intentione, nec sicut oportebat, ab illis fiebant, merito panno menstruatæ comparantur. De iis enim dicit Dominus Isaiæ 1. *Nec offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Kalendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, &c.*

Ad has caussas accedat confessio Lutheri & Caluini. Vterque in commentario huius loci fatetur, hoc testimonium non recte adferri contra iustitiam operum, & tamen idem Lutherus in assert. art. 31. ex hoc potissimum testimonio probare conatus erat, omnia opera iustorum esse peccata.

QVINTO, obiicit Lutherus ex c. 6. Matth. orationem Dominicam. Nam ex eo quod oramus quotidie: *Sanctificetur nomen tuum, Fiat voluntas tua, Dimitte nobis debita nostra*: colligi dicit Lutherus, nos omnes B in omni opere nostro peccare: quoniam non petimus, quod habemus, sed quod non habemus. Igitur semper in nobis polluitur nomen Domini, semperque rebelles sumus in omni opere voluntati Dei, semper denique egemus, vt nobis peccata misericorditer remittantur.

RESPONDEO, Potest hoc argumentum rectissime in aduersarium retorqueri. Nam Christus non docuit nos petere, quæ nunquam impetraturi essemus, imo promisit nos accepturos, quod peteremus, dicens: *Petite, & accipietis.* Et: *Omnis qui petit accipit.* Petimus autem sanctificari nomen Domini, & vt fiat à nobis voluntas Dei, igitur non polluitur semper in nobis, sed sanctificatur potius nomen Domini, & legi C obedientes, facimus Domini voluntatem. Alioqui frustra id peteremus, si nūquam impetraremus. Præterea si non potest quisquam petere, vt fiat voluntas Dei, nisi qui semper Dei voluntati rebellis est; quomodo Christus orauit, Fiat voluntas tua? an etiam Christus semper voluntati Dei rebellis erat?

RESPONDEO igitur, Non solum posse peti quod non habemus, sed etiam conseruationem, & incrementum eius quod habemus. Sic enim explicat S. Cyprianus sermo. de orat. Dominica primam illam petitionem, *Id*, inquit, *petimus, & rogamus, vt qui in Baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus.* Et eodem modo explicat S. Aug. in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 2.

Illud autem, *Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra*, D monent prædicti Patres, posse etiam sic intelligi, vt petamus conuersionem infidelium, vt videlicet illi quoque, qui nomine terræ intelliguntur, faciant voluntatem Dei, sicut eam faciunt plerique fideles, qui nomine cœli significantur. Ex quo intelligimus, sanctos Patres contrario modo ex Dominica oratione argumentari, ac Lutherus facere soleat.

Porro illud, *Dimitte nobis debita nostra*, dicimus non pro omni opere nostro (pro multis enim gratias agimus, non veniam petimus) sed pro venialibus peccatis, quæ bonis operibus admiscentur. Quod autem Lutherus dicit in assertione art. 2. dici illam oratio- E nem pro concupiscentia, quæ semper est in nobis, repugnat expresse S. Augustino, qui in lib. de perfectione iustitiæ scribit, non esse opus dicere, Dimitte nobis debita nostra, pro concupiscentia, quæ est in nobis, nisi motibus eius voluntate consentiamus.

CAPVT XXI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus, contra veritatem iustitiæ actualis.

PRÆTER Scripturæ testimonia proferunt etiam aduersarii nonnulla ex Patribus, Cypriano, Hieronymo, Augustino, Gregorio, Bernardo. Sanctus A enim CYPRIANVS in serm. 4. de mortalitate sic loquitur *Obsessa mens hominis, & vndique Zabuli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si auaritia prostrata est, exurgit libido &c.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco S. Cyprianus dicit, contra iustitiam operum, sed contra miseriam huius vitæ, quæ tota militia, siue tentatio est super terram. Vna enim tentatione deuicta, continuo exoritur alia, atque ita semper pugnæ pugna succedit. Quam autem iustitiam operum veram, & meritoriam Cyprianus agnouerit, perspicuum est ex serm. de eleemosyna, vt in lib. sequenti citabimus.

Ex S. HIERONYMO adducunt verba illa in primo Dialogo aduersus Pelagianos, *Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia.*

RESPONDEO, Potest hic locus referri ad primam iustificationem, per quam ex impiis reddimur iusti: hanc enim iustitiam nō ex merito, sed ex misericordia Dei consequimur, atque hanc proprie pœnitentia, & cōfessio peccatorum præcedit. Nec tamen vllum sequetur incommodum, si idem locus referatur ad secundam iustificationem. Nam ad iustitiam huius vitæ pertinet veritas confessionis, quod sæpe labatur in peccata saltem venialia, quæ (vt sæpe diximus) non repugnant iustitiæ: & quod quidquid boni facimus, non sine gratia, & auxilio Dei facimus.

Ex S. AVGVSTINO tria loca obiici solent, præter ea, quæ in disputatione de meritis operū in sequenti lib. excutiemus. PRIMVS igitur locus est in epist. 29. ad Hieronymum: *Plenissima charitas, quæ iam non possit augeri, quamdiu hic homo viuit, est in nemine, quamdiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet ex vitio est, ex quo vitio non est, qui faciat bonum, & non peccet.* Alius locus est huic similis, in lib. de perfectione iustit. respo. 15. *Peccatum*, inquit, *est, cum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est, quam debet.*

RESPONDEO, Appellat S. Augustinus vitium, & largo modo peccatum, imperfectionē; & defectum illum, qui est in nobis, ratione concupiscentiæ. Cuius vitii caussa nemo est, qui non aliquando peccet. Non esse autem eam imperfectionem peccatū proprie dictum, perspicuum est, TVM ex ipso lib. de perfectione iustitiæ, vbi S. August. dicit, non esse opus, pro concupiscentia carnis, contra quā spiritus concupiscit, dicere: *Dimitte nobis debita nostra*; TVM ex lib. de spiritu & littera, cap. vlt. vbi disertis verbis dicit, non esse ad culpam imputandum, quod charitas in hac vita non tanta sit, quanta erit in patria.

SECVNDVS locus est in lib. 9. confess. c. 13. *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.*

RESPONDEO, Non dicit S. Augustinus, laudabilia opera esse peccata, si remota misericordia discutiantur; immo in eodem loco separat opera bona matris suæ, pro quibus gratias agit Deo, à peccatis pro quibus à Deo veniam petit. Solum igitur dicit, vitam hominis laudabilem propter opera bona, egere misericordia in iudicio Dei, propter peccata, saltem venialia, à quibus nemo liber inuenitur.

TERTIVS locus est in lib. 2. contra duas epist. Pelagianorum. cap. 7. *Ex quo factum est*, inquit, *virtutem, quæ nunc est in homine iusto, perfectam hactenus nominari, vt ad eius perfectionem pertineat etiam ipsius imperfectionis, & in veritate cognitio, & in humilitate confessio.*

RESPONDEO, Nihil aliud hoc loco S. August. dicit, nisi iustitiam in hac vita imperfectam esse, si comparetur ad iustitiam vitæ beatę: & huius imper-

fectionis

fectionis cognitionem & confessionem, hoc tempore non paru n esse necessariam, ne quis existimet, se esse, quod vere non est, atque ita se ipse seducat. Nusquam autem in toto hoc lib. imperfectionem istam peccatum esse Augustinus dicit, sed contra potius veram iustitiam, & suo modo perfectam esse confirmat. Sic enim ait in fine capitis. *Iustitia, secundum quam iustus ex fide viuit, quoniam per spiritum gratiæ homini ex Deo est, vera iustitia est. Quæ licet non immerito in aliquibus iustis pro eius vitæ capacitate perfecta dicitur; parua tamen est ad illam magnam, quam capit æqualitas Angelorum, quam qui nondum habebat, & propter illam, quæ inerat, perfectum, & propter istam, quæ adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. Sed plane minor ista iustitia facit meritum, maior illa fit præmium, vnde qui istam non sequitur, illam non assequitur.* Hæc ille, ex quibus euidenter apparet, aduersarios abuti Patrum auctoritate ad imperitos, simplicesque fallendos.

Ex S. Gregorio proferunt multa testimonia. Primvm est lib. 9. Moral. cap. 1. *Sanctus*, inquit, *vir, quia omnia virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districte iudicetur, recte subiungit, si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.*

Respondeo, Districte iudicari hoc loco virtutis nostræ meritum, nihil est aliud, nisi iudicari ex his, quæ homo ex se habet remotis donis gratiæ Dei. Sic enim vere, quod virtutis meritum esse videtur, vitium & peccatum esse cognoscitur. Id ita esse, probamus ex verbis præcedẽtibus & sequentibus. Nam districte iudicari dicit eum, qui se Deo comparat, & cum eo cõtendere cupit; illum autem se Deo comparare, & cum eo contendere velle dicit, qui non agnoscit se à Deo habere quod habet. Sed totum locum adscribamus. *Homo*, inquit, *Deo non compositus, iustitiam percipit, compositus amittit, quisquis se auctori bonorum comparat, bono se quod acceperat, priuat. Qui enim accepta bona sibi arrogat, suis contra Deum donis pugnat. Sanctus autem vir, quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districte iudicetur, recte subiungit, Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille. Cum Deo autem contendere est, non ei tribuere, sed gloriam suæ virtutis arrogare. Sed sanctus vir conspiciat, quia & qui summa iam dona percepit, si de acceptis extollitur, cuncta, quæ acceperat, amittit & dicat: Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.* Ex his intelligimus, eum districte iudicari apud Gregorium, qui propter superbiam prius amittit dona Dei, quæ acceperat, & seuere secundum propria iudicatur.

Alterum testimonium est in lib. 9. Moral. c. 11. *Repente*, inquit, *Deus interrogat, cum nos, ad districtionem sui examinis inopinatos vocat, sed interrogationi illius, homo respondere non sufficit, quia si remota tunc pietate discutitur, in illo examine etiam iustorum vita succumbit.*

Respondeo, Explicat S. Gregorius illa verba Iob: *Si repente interroget, quis respondebit ei?* docet autem, esse valde periculosum, si quis inopinato, & imparatus ad iudicium Dei vocetur, quia cum nemo sit, qui non peccet, qui imparatus vocatur, verisimiliter in peccato aliquo reperitur, cuius nullam pœnitẽtiam egit. Cæterum non dicit Gregorius, opera iustorum in iudicio succũbere, quasi ipsa bona opera sint peccata, vt Lutherani, sed vitam iustorum in iudicio succumbere, quoniam (vt dixi) in peccatis inueniuntur, de quibus nullam pœnitentiam egerunt. nec dicit, iustos ita succũbere in iudicio, vt ad pœ-

A nas destinentur æternas, sed intelligit eos succumbere, quoniam pœna aliqua, saltem purgatoria, temporariaque multantur, iuxta illud 1. Cor. 3. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit quasi per ignem.*

Tertivm testimonium est in eodem lib. cap. 14. Vbi explicans Gregorius illa verba: *Si habuero quippiam iustum; non respondebo, sed meum iudicem deprecabor*, sic ait: *Omnis humana iustitia esse conuincitur, si districte iudicetur. Prece ergo post iustitiam indiget, vt quæ succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate conualescat.*

Respondeo, Hic locus eundem sensum habet, cum primo loco. Significat enim humanã iustitiam esse iniustitiã, si districte iudicetur, id est, si iudicetur
B remotis beneficiis Dei, secundum ea, quæ homo habet ex se. Nam hoc loco hortatur nos Gregorius ad humilitatem, nõ ad pœnitentiam, vt patet ex verbis sequentibus: *Preci itaque innitendum est, cum recta agimus, vt omne quod iuste viuimus, ex humilitate condiamus.* Itaque sensus verborum eius hic est, vt cum bona opera aggredimur, Dei auxilium inuocemus, scientes nos absque Deo nihil boni facere posse: & posteaquam bona opera fecimus, non superbiamus, quasi nostris viribus illa fecerimus, sed insistamus precibus orantes Deum, vt confirmet, quod operatus est in nobis.

Qvartvm testimonium est in eodem lib. c. 26. in illud: *Verebar omnia opera mea. Ac si*, inquit, *humili confessione diceretur, quæ aperte egerim, video: sed quæ in his latenter pertulerim, ignoro.*

Respondeo, Non dicit in omni bono opere esse
C latentem culpam, sed sæpe cum bona opera facimus, culpam aliquam admisceri, nisi quis diligenter vigilet. Id quod apertius dixerat paulo ante, cum ait: *Ipsa bona nostra, quia insidiantis culpæ euadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur, per sanctum virum nunc recte dicitur, verebar omnia opera mea.*

Qvintvm testimonium est in eodem lib. cap. 28. *Notandum*, inquit, *quod vir sanctus non ait, fulserint mundissimæ manus meæ, sed velut mundissimæ manus meæ; quia quousque pœna corruptionis adstringimur, quamlibet rectis operibus insudemus, veram munditiam nequaquam apprehendimus, sed imitamur.*

D Respondeo, Vocat Gregorius veram munditiam, munditiam Dei & beatorum: cuius comparatione, nostra munditia vera non esse videtur, quamuis absolute sit vera. Sic enim loquitur idem Gregorius lib. 5. Moral. cap. 16. *Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est, quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in Solis radio posita tenebratur.* Et lib. vlt. cap. 1. *Omnia humana, quæ iusta, & pulchra sunt, Dei iustitiæ & pulchritudini comparata, nec iusta, nec pulchra sunt.*

Sextvm testimonium est in libro vlt. cap. vlt. *Si autem*, inquit, *de his diuinitus districte discutimur, quis*
E *inter ista remanet salutis locus; quando & mala nostra pura mala sunt, & bona, quæ nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt?*

Respondeo, Non dicit Gregorius, omnia bona opera nostra impura, sed non omnia posse esse pura: quia fieri non potest, vt non aliquando subrepat aliquid, quo bona aliqua opera vitientur. Ita enim seipse explicat, cum paulo post ait: *Fatendum est igitur, quod rectam intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, nonnunquam intentio minus recta, quæ de donis Dei placere hominibus quærit, insidiando comitatur.* Quamuis autem loquatur Gregorius de peccatis venialibus, dicit tamen, non remanere salutis locum: si

districte iudicemur, quoniã peccata etiam venialia, si non misericorditer remittantur, impediunt ab ingressu illius regni, in quod nihil coinquinatum intrare potest.

A

Cæterum fieri non potest, vt non misericorditer remittantur, si iusti simus, & in charitate Dei perseueremus. Nam, vt scribit S. August. in lib. de correptione & gratia, c. 13. *Misericordia illa iusto Dei iudicio dabitur iustis, quoniam bonis suis operibus meruerant, vt non sine misericordia iudicarentur. Nam beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, ait Dominus.* Matth. 5. *et iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam*, inquit Iacobus, cap. 2.

Ex S. Bernardo proferri solet testimonium illud, quod habetur in serm. 5 de verbis Isaiæ Prophetæ: *Nostra, si qua est humilis iustitia, recta forsan sed non pura, nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus veraciter, quam humiliter dicebant: Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ mulieris. Quomodo enim pura iustitia, vbi non potest adhuc culpa deesse?*

B

RESPONDEO, S. Bernardus exponit quidem illud Isaiæ de panno menstruatæ paulo aliter, quam alii Patres exponant: Tamen in re nõ dissentit à cæteris, neq; ab ipsa veritate. Distinguit enim triplicem iustitiam. VNAM, quam dicit esse rectam, sed non puram, nec firmam: ALTERAM, rectam, & puram, sed non firmam. TERTIAM, rectam, puram, & firmam. RECTAM esse docet, cum peccato non consentitur. Sic enim ait: *Recta proinde interim videri potest iustitia hominum, si tamen peccato non consentiant.* PVRAM autem vocat, quæ in eis est, qui nunquam fuerunt iniusti. FIRMAM denique, quæ amitti non potest. Itaque in Angelis beatis ponit iustitiam rectam, puram & firmam: in primis nostris parentibus, antequam peccarent, dicit fuisse iustitiam rectam & puram, sed non firmam: Denique in nobis dicit esse posse iustitiam rectam, quia possumus peccato non consentire: sed non puram, quoniam nemo nostrum est, qui non peccauerit in Adamo, & qui non aliquando saltem venialiter peccet. Nec firmam, quoniam nemo est, qui eam non possit amittere.

Videmus igitur S. Bernardum iustitiam rectam, id est, quæ in peccatum lethale non consentiat, libenter admittere. Quod vnum plane sufficit ad nouatores refellendos, qui omnia bona opera, peccata mortalia esse definiunt.

LIBER QVINTVS,

DE IVSTIFICATIONE, QVI EST DE MERITIS OPERVM.

DISSERVIMVS *hactenus de necessitate, & veritate iustitiæ actualis; nunc de efficacia eiusdem, id est, de meritis operum disserendum est. Erit autem* QVADRIPARTITA *hæc de meritis disputatio.* PRIMVM *enim tractandum erit; An sint merita aliqua vera iustorum.* DEINDE, *Quid sit meritum, siue quid requiratur ad verum meritum constituendum.* TERTIO, *Qualia sint hæc merita, id est, an ex condigno, an ex congruo tantum.* QVARTO, *Propter quid sint, siue quid illud sit, quod proprie cadit sub meritum.*

CAPVT PRIMVM.

Proponitur controuersia, sint ne opera bona iustorum meritoria salutis æternæ.

A

PRIMVM IGITVR Controuersia illa principalis tractanda erit: *Sintne opera iustorum meritoria vitæ æternæ.* DEINDE quæstiones duæ breuiores de intuitu mercedis, & de fiducia meritorum.

Quod igitur ad controuersiam illam principalem attinet, aduersarii, quamuis initio valde cõtemptim loquerentur de operibus bonis, paulatim tamen cœperunt nonnihil eis tribuere. Nam confessio Augustana, & Apologia art. 20. dicunt, opera bona iustorum placere Deo, & esse meritoria præmiorum. Sed ne videantur omnino consentire Papistis, addunt DVO temperamenta, quorum vnum est, opera bona esse meritoria præmiorum temporalium & spiritualium, in hac vita, & in futura, sed non ipsius vitæ & salutis æternæ; Ne videlicet falsum sit, quod tamsæpe repetiuerunt, sola fide iustificari & saluari homines. ALTERVM temperamentum est, opera iustorum, non esse meritoria ex propria dignitate, quasi re vera sint iusta, & legi satisfaciant, sed ex fide, & indulgentia Dei, quia videlicet Deus iis, qui credunt sibi remissa esse peccata, indulgentia sua tegit operum fœditatem, & sic accipit, quasi iusta essent.

B

Eandem sententiam habet Ioan. Brentius in Confessione Vuitembergensi, capite de bonis operibus. Martinus Kemnitius in Exam. Concilii Trident. ad finem sess. 6. & alii passim.

Ioannes vero Caluinus lib. 3. Institut. c. 15. §. 2. & sequentibus, in re cum Lutheranis consentit, in verbis discrepat. Contendit enim, non esse vtendum nomine meriti & mercedis, sed dicendum esse operibus bonis dari à Deo remunerationem aliquam, & compensationem liberalem, & quamuis agnoscat, & fateatur veteres Patres passim vsos esse vocabulis meriti & mercedis, tamen ita acerbe in eos inuehitur, vt dicat pessime consuluisse fidei sinceritati, qui primus nomen meriti operibus tribuit. Qua incredibili arrogantia non solum totam antiquitatem temere & impudenter accusat, sed ipsum etiam Spiritum sanctũ corrigit, qui in sacris litteris hæc ipsa nomina (vt paulò post videbimus) extare voluit. Fatemur nihilominus cum valde male consuluisse Caluinianę & Lutheranæ fidei, qui hoc nomen primus inuenit. Nihil enim efficacius dici potest ad probandam iustitiam veram operum bonorum, & ad iustitiam imputatiuam refellendam, quam si opera iustorum merita vitæ æternæ esse dicantur.

Porro Martinus Bucerus in actis Colloquii Ratisbon. ne totam antiquitatem cōtemnere videatur, negat Scripturam, vel Patres, nomine meriti vsos esse, addit tamen, si forte Patres hoc nomine vsi sint, duram esse in ea voce catachresim. Sed tam frequenter, & tam aperte vtuntur Patres hoc nomine, vt nesciam, vtrum sit maius Caluini sacrilegium, an Buceri mendacium.

Nos igitur probabimus id, quod habet communis Catholicorum omnium sententia, opera bona iustorum vere, ac proprie esse merita, & merita non cuiuscunque premii, sed ipsius vitæ æternæ, contra Sectarios omnes. Sed antea tamen contra Caluinum probabimus nomen meriti in Scripturis fundari, ac proinde non male consuluisse fidei sinceritati sanctos Patres, qui eo nomine passim vsi esse inueniuntur.

CAPVT II.

Probatur ex Scripturis, opera iustorum recte vocari merita.

QVOD igitur ad nomen meriti pertinet non, desunt testimonia sacræ Scripturæ, vbi eiusmodi nomen vel aperte contineatur, vnde facili negotio deducatur.

PRIMVM testimonium habetur Ecclesiastici cap. 19. *Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum*, Respondet CALVINVS, in Græco textu non haberi nomen meriti, sed solum κατ᾽ ἔργα. At illud κατ᾽ ἔργα, recte vertitur secundum meritum operum: vel pro merito, & dignitate operum. Quid enim est reddere secundum opera, nisi reddere sicut opera merentur? Quare non solum vetus interpres Ecclesiastici, sed etiam S. Hieronymus, qui trium linguarum peritissimus erat, Latine reddere solet per vocem MERITI, quod Hebræi, vel Græci dicunt, iuxta, vel secundum opera. Vt exempli caussa, quod habetur Iud. 20. in Hebræo & Græco, vt possimus reddere contra Gabaa Beniamin, iuxta omnem stultitiam, quam fecerunt in Israel. S. Hieronymus vertit; *Vt possimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & reddere ei pro scelere quod meretur.*

ALIVS locus est in epist. ad Hebræos cap. 13. *Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur Deus.* Vbi passiue vsurpauit interpres vocem PROMERETVR, sed alioqui rectissime vertit vocem Græcam εὐαρεστεῖται, Significat enim hoc verbum delectari, hilariter se habere, placari. Itaq; sensus est, talibus hostiis delectatur, siue placatur Deus, vt habet commentarius Chrysost. vel talibus hostiis placetur Deo, vt exponit Oecumenius. Caluinus fatetur, Apostolum dicere voluisse, tales hostias placere Deo, atq; ei acceptas esse: & tamen negat recte vocari merita. At certe propriissime dicimus Latine, vnum apud alterum mereri, & eum sibi obstringere, qui facit aliquid, quod ei placeat, cumque delectet. Adde quod verbum illud coniunctum cum vocabulo, *hostiarum*, non solū significat, Deum delectari bonis operibus, sed etiam conciliari, & induci ad benefaciendum iis, qui bene operantur. Hoc autem est, quod dicimus, opera bona esse meritoria.

ALIA loca sunt, vbicunque inuenitur nomen dignitatis. Nam quod nos dicimus mereri, dicūt Græci ἀξιοῦσθαι, id est, dignum esse, & meritum vocant ἀξίαν. Hæc autem verba frequenter habentur in Scripturis, vt 2. ad Thess. 1. *Vt digni habeamini regno Dei.* Græce est, εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ quod æque verti poterat, vt vos mereamini regnum Dei. Et Apoc. c. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt*, id est, quoniam id merentur. Et cap. 16. *Dedisti eis sanguinem bibere, digni sunt enim*, id est, eiusmodi pœnam merentur. In his omnibus locis aliisque permultis, ponitur illa vox, qua Græci meritum designare solent.

DENIQVE plurima sunt testimonia Scripturæ, quæ disertis verbis continent nomen mercedis. Vt Genes. 15. *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.* 1. Paral. 15. *Vos ergo confortamini, erit enim merces operi vestro.* Prouerb. 11. *Seminanti iustitiam merces fidelis.* Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum.* Ecclesiast. 18. *Non verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum.* Isa. 40. *Ecce Dominus veniet, & merces eius cum eo.* Matth. 5. *Merces vestra copiosa est in cælis.* 1. ad Cor. 3. *Vnusquisque propriam mercedem accipiet.* Apocal. vltimo, *Ecce venio cito, & merces mea mecum est.* At merces, & meritum, relatiua sunt: merces enim meritis redditur, sicut gratia gratis d[illegible]itur. Igitur cum tam sæpe, & tam perspicue præm[illegible]um operum dicatur merces, dubium esse non debet, quin ipsa opera secundum morem loquendi Scripturæ, recte dicantur merita.

Neq; probabile est, in tot locis semper esse duram catachresim, vt dicit Bucerus. Catachresis enim, præsertim dura, in vno aut alio loco fortasse tolerari posset: tot autem in locis plane intolerabilis esset, & iniuriam facit Spiritui sancto, qui tot in locis durissima catachresi illum vsum esse confirmat.

CAPVT III.

Opera iustorum meritoria esse vitæ æternæ, probatur ex diuinis litteris.

SED vt iam ad rem ipsam veniamus, probare possumus ex diuinis litteris sententiam nostram testimoniis plurimis: sed ea nos ad certa capita reuocabimus.

PRIMVM igitur argumētum ducitur ab iis locis, vbi vita æterna nominatur merces. Nam si ipsa est merces, bona opera, quibus illa redditur, sine dubitatione sunt merita, Matth. *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.* Quid autem sit hæc merces, paulo ante explicauerat Dominus dicens: *Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Dicit igitur, gaudendum, & exultandum in persequutionibus, quoniam copiosa nos manet merces in cœlo, cum regnum cœlorum iis paratum sit, qui persequutionem patiuntur propter iustitiam.

Item Matt. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Huius autem mercedis nomine intelligi denarium diurnum, ex ipsa eadem parabola perspicuum est. Per denarium vero diurnum significari vitam æternam, communi consensu Patres docent. Nam præter commentarios in hunc locum, id habent S. Hierony. l. 2. in Iouinianum, S. August. l. de sancta virginitate, c. 26. & S. Greg. lib. 4. Moral. cap. 42.

Ad hoc argumentum respondet Philippus in Apologia confessionis Augustanæ, mercedem dici præmium, quod Deus reddit, non quia debeatur operibus, sed quia debetur promissioni, qua Deus constituit filiis suis adoptatis per Christum dare vitam æternam. At Scriptura disertis verbis dicit, hanc mercedem dari operibus, non soli promissioni. Quid enim apertius dici potuit, quam, *Voca operarios, & redde illis mercedem?* DEINDE esto, propter solam promissionem aliquid vere & proprie debeatur: tamen nunquam id mercedis nomine vere ap-

quæ misistis in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Atqui Deo nihil placere potest, nisi quod est vere bonũ & purum ab omni vitio, vt ipse etiam Caluinus fatetur, lib. 3. Instit. cap. 12. §. 1.

Quod vero idem Caluinus ait, placere Deo eiusmodi opera, non ratione propriæ dignitatis, sed quia Deus per indulgentiam lauat operum fœditatẽ, omnino est absurdum, nisi forte non solum peccatoribus imputari velit Christi iustitiam, sed ipsis etiam peccatis, quod nullo modo fieri potest. Nam si quis dixerit, Deum ignoscere culpas, non velle punire, non imputare, facile intelligetur, at ipsum peccatum per indulgentiam fieri hostiam placentem Deo in odorem suauitatis, quis tandem intelliget?

Octauum testimonium ex locis illis, quæ absolute iustorum opera, bona opera nominant, Matt. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* 1. ad Timoth. 6. *Diuitibus præcipe non superbe sapere, diuites fieri in operibus bonis.* Tit. 3. *Curent operibus bonis præesse, qui credunt Deo.* Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.*

At si opera omnia iustorum essent peccata mortalia, dicenda essent potius mala quàm bona. Nam vt ex Dionysio in ca. 4. de diuinis nominibus, Theologi colligunt, malũ dicitur opus absolute, ex quocunque vitio, bonum non dicitur absolute, nisi integre sit bonum. Quomodo igitur Scriptura prædicat absolute opera bona, si non sunt bona, nisi secundum quid, sed absolute & simpliciter mala? Omnino necesse est, vt vel Spiritus sanctus in hac parte fallatur, vel Lutherus & Caluinus erret. Vtrum autem horum sit verius, ipsismet sectarijs iudicandum relinquo.

CAPVT XVI.

Opera bona non esse peccata, sed vere bona, probatur ex Patribus.

QVod attinet ad testimonia sanctorum Patrum si producere vellemus in medium, quæ illi dicunt in commendationem operum bonorum, nullus esset finis. Solum igitur pauca quædam notabimus. Ex quibus colligi possit, agnouisse Patres opera simpliciter bona, atque à peccatis, vere, proprieque distincta.

S. Ambrosius in lib. de Apologia Dauid cap. 6. *Etenim*, inquit, *quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum est, ne plura peccata sint, quàm opera virtutũ.* Vbi distinguit aperte S. Ambros. opera virtutum à peccatis, quod non faceret, si existimaret, omnia opera, quantumuis bona, vere esse peccata.

S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos, *Hoc*, inquit, *& nos dicimus, posse hominem non peccare: si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara.* Et infra: *Qui cautus est & timidus, potest ad tempus vitare peccata.* Quo loco S. Hieronymus non laborat, vt probet, posse hominem aliqua facere bona, quæ non sint peccata. Id enim in controuersiam nondum venerat, sed nititur contra Pelagianos ostendere vitam humanam, etiam iustorum, non ita esse posse perfectam, vt longo tempore caueat omnia peccata, etiã quotidiana & leuia. Vbi tamen admittit, saltẽ aliquanto tempore posse hominem diligentem ita viuere, vt nullum peccatum, ne veniale quidem admittat, ac per hoc aliqua opera facere ab omni vitio pura & integra.

Augustinus in libr. de spiritu & littera, capite vltimo: *Dici potest quædam iustitia minor, huic vitæ competens, qua iustus ex fide viuit, quamuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem; non absurde dicitur etiam ad istam pertinere, ne peccet. Neque enim si nondum esse potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ, perfectæque debetur, iam culpæ deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo quamuis longe minus amet Deum, quàm eum potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum, sicut etiam in his, quæ adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce defigi.* Hoc loco S. Augustinus fatetur quidem iustitiam nostram in hac vita esse minorem, quàm sit futura in alia vita, tamen disertis verbis affirmat, ad hanc etiam iustitiam nostram pertinere, vt non peccet; & posse, ac debere hominem nullam sequi cupiditatem.

Idem in lib de bono coniugali, cap. 6. *Coniugalis*, inquit, *concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum coniuge propter fidem tori, venialem habet culpam, adulterium vero, siue fornicatio lethalem habet culpam.* Et capite 7. *Continentia meritis est amplioris, reddere debitum coniugi nullius est criminis; exigere vltra generandi necessitatem culpæ venialis, fornicari, vel mœchari, puniendi criminis.* In his quatuor gradibus operum, quos distinguit Augustinus, assignare debent aduersarij discrimen aliquod; vel potius necessario confiteri, in primo & secundo nullum omnino esse peccatum, neque mortale ex natura sua, neque veniale per misericordiam Dei. Nam si continentia ab omni concubitu peccatum est mortale ex natura sua, & veniale per misericordiam Dei, quid erit concubitus gignendi caussa, nisi peccatum omni ex parte mortale? & si concubitus gignendi caussa peccatum est omni ex parte mortale, quid erit concubitus caussa libidinis satiandæ, nisi peccatum in Spiritum sanctum, quod non remittitur, neque in hoc sæculo, neque in futuro? At sanctus Augustinus huic tertio gradui tribuit culpam venialẽ: secundo gradui nullam culpam, primo gradui meritum ingens. Tantum videlicet interest inter sententiam sancti Augustini & Nouatorum.

Idem denique sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. & alijs in locis plurimis, contendit opera infidelium esse peccata, non quod non sint, vel esse possint bona ex genere suo, sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi opera illa ad verum Deum, quem ignorant, cum fidem non habeant. Igitur opera fidelium ex sententia sancti Augustini poterunt esse simpliciter & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent omnia peccata, & quidem morte digna, quorsum tantopere laborasset Augustinus, vt probaret opera infidelium esse peccata?

S. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 8. *Si in sermonibus*, inquit, *suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione victoriam perdidisse.* Item lib. 9. cap. 26. *Ipsa*, inquit, *bona nostra insidiantibus culpæ euadere gladium nequeunt, nisi sollicite quotidie timore muniantur.* Vbi admittit S. Gregorius posse fieri, vt bona nostra insidiantis culpæ gladium vitent. Idem in epist. ad Augustin. respon. 10. *Bonarum*, inquit, *mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, vbi culpa non est.*

Sanctus Bernardus in lib. de præcepto & dispensatione distinguit inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ, & ponit aliquos gradus, vt supra sanctus Augustinus ponebat in concubitu: *Bonus,*

nus, inquit, *obedientiæ gradus est, si iuxta Magistri nostri sententiam, propter metum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obedierit. Melior tamen cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista charitatis.* Et infra de obedientia: *Hæc*, inquit, *generalis regula sit vniuersorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut propria cuiusque professione, aut diuina institutione fixa non sunt, vt non iussa quidem, licite vtrumlibet, vel admittantur, vel omittantur, iussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Vbique enim & culpabilis neglectus & contemptus damnabilis est.*

Vbi sanctus Bernardus cum dicit, obedientiam ex metu gehennæ esse bonam, ex charitate meliorem, intelligit bonam simpliciter, & sine vllo peccato, etiam veniali posse præstari. Alioqui non distingueret eam ab inobedientia propter neglectum, quam dicit esse culpam venialem: & inobedientia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum non esse peccata, sed vere bona probatur rationibus.

IAm vero potest eadem veritas manifestis rationibus comprobari.

Prima ratio, si opera bona iustorum essent omnia vitiata, & corrupta, ita vt peccata mortalia ex natura sua dici deberēt, id sine dubio, vel ex innata cōcupiscentia, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admistione peccatorum venialium nasceretur. Istas enim caussas aduersarij reddere solent, cur opera ex genere suo bona, vel à Deo mandata & bona intentione facta, tamen peccata mortalia esse contendunt. At nihil horum trium contaminare potest opera iustorum bona.

Nam imprimis concupiscentia ipsa peccatum non est, sed infirmitas, nisi ei consentiatur. Vnde S. Augustinus in lib. de perfectione iustitiæ, & alibi sæpe repetit non oportere pro motibus concupiscentiæ inuoluntarijs dicere: *Dimitte nobis debita nostra*: Deinde etiam si peccatum esset, tamen non semper mouetur, vt idem testatur August. lib. 6. in Iulian. c. 8. ac per hoc opera bona fieri possunt aliquando ex charitate, sine vlla admistione cupiditatis.

Defectus autem charitatis, quod videlicet non faciamus opera nostra tanto feruore dilectionis, quanto faciemus in patria, defectus quidem est, sed culpa, & peccatum non est, vt sanctus Augustinus docet in libro de spiritu & littera, ca. vlt. Vnde etiam charitas nostra, quamuis comparata ad charitatem beatorum sit imperfecta, tamen absolute perfecta dici potest, vt eam sanctus Ioannes appellat, in 1. epist. cap. 2. & 5. S. Augustinus in lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 39. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. cap. 13. & alibi.

Admistio denique venialium peccatorum non impedit veram iustitiam, Tum quia non est necesse, vt in singulis operibus admisceatur veniale peccatū, vt ex Patribus probatum est, & experientia ipsa docet; Tum etiam quia peccatum veniale non est contrarium charitati, nec proprie contra legem, sed præter legem, vt supra diximus. Itaque Scriptura diuina quamuis dicat, In multis offendimus omnes, & si dixerimus, quia peccatū non habemus, nos ipsos seducimus: tamen absolute vocat homines quosdam iustos, sanctos, immaculatos, perfectos, quod nullo modo faceret, si veniale peccatum iustitiam impediret. Genes. 6. *Noe vir iustus fuit, atq; perfectus*, Eph. 1. *Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius.* Philip. 3. *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus.* Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Similia habet S. August. in lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 12. & 13. & in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 2.

Secunda ratio ducitur ab absurdis, nam si omnia iustorum opera essent peccata, etiam opus fidei quo iustificamur, esset peccatū; & illa oratio, quam fundimus, cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, esset peccatum. At nonne absurdissimum est, hominem per peccatum iustificari, & per peccatum quærere & impetrare remissionem peccati?

Item si omnia opera iustorum sunt peccata, qua fronte dicere potuit Apostolus Paulus: *Nihil mihi conscius sum?* nullū ne bonum opus fecerat? aut ignorabat illa ipsa bona opera peccata esse mortalia? & nōne adhuc maior fuisset audacia pro eiusmodi operibus, id est, peccatis mortalibus expectare à iusto iudice coronam iustitiæ.

Præterea si omnia iustorum opera essent peccata mortalia, sequeretur, ipsum Deum peccare mortaliter: *Deus enim est, qui operatur in nobis.* Cum bona opera facimus, vt dicit Apostolus ad Philip. 1. & 2. neque aduersarij id negant.

Item fieret ingens iniuria Redēptori: *Qui*, vt Apostolus ait ad Tit. 2. *dedit semetipsum, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Nam à nulla nos iniquitate vere redemisset, nec vere populum suum mundasset, nec sectatores nos operum vere bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset.

Ad hæc si omnia opera bona sūt peccata mortalia, sequitur, vt aliqua peccata mortalia sint opera bona, & posse fieri hos syllogismos, Omnia opera bona sunt facienda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt facienda. Item, nullum peccatum mortale est faciendum, omnia opera bona sunt peccata mortalia, igitur nullum opus bonum est faciendum. Dignæ sane Lutheranis conclusiones, aliqua peccata mortalia sunt facienda, & nullum bonum opus est faciendum.

Denique quis non videt, opera bona esse peccata mortalia, contradictionē implicare, atque inuoluere? nā erunt opera bona, & non bona; digna præmio & pœna; & per ea seruiemus Deo & diabolo, & simul erimus filij Dei & filij diaboli.

Dicent fortasse, quod Lutherus dicit in assert. art. 6. eadem opera esse bona, vt fiunt à Deo, mala vt fiunt à nobis, vel in nobis. Vel esse bona ex genere suo, siue ex obiecto, mala ex circumstantia, id est, propter cupiditatem, qua fiunt.

At prior distinctio inanis est, cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendo vt nos illa faciamus; ac per hoc si vt à nobis fiūt mala sunt, simpliciter mala, nō bona sunt. Id quod ex ipso Lutheri exēplo intelligi potest: *Si quis*, inquit, *securi corrosa & dentata secet, licet operator sit bonus faber, tamen securis facit malas, & difficiles, & deformes incisiones, sic Deus per nos operans, &c.* Ex hac similitudine manifeste colligitur, opera nostra non esse bona & mala, sed tantū mala. Bonus enim faber per malā securim non facit bonas, sed malas incisiones, sic igitur Deus per nos operans non faciet opera bona, sed mala.

Posterior quoque distinctio non soluit nodum. Nam opera bona ex genere, siue ex obiecto, sed mala ex circūstantia, non sunt bona simpliciter, sed mala. Quoniā (vt supra diximus) bonum non existit nisi ex integra caussa, malum vero ex quolibet vitio. Quare Dominus Matth. 6. & 7. orationes, ieiunia &

eleemosynas, quę sunt bona ex genere suo, simpliciter damnat, & mercede apud Deum carere dicit, si fiant intentione captandæ aurę popularis. Pugnātia igitur aduersarii docent, cum opera bona iustorum bona opera, & peccata mortalia simul esse definiũt.

CAPVT XVIII.

Opera bona non solum esse vere iusta, sed etiam iustificare, probatur ex cap. 2. Iacobi.

NVNC antequam argumenta Hæreticorum contra iustitiam operum proponamus, probare nitemur, id quod tertio loco probandum esse diximus in cap. 10.

Operibus igitur bonis hominem iustum magis iustificari, atque adeo fieri iustiorem probamus ex epistola S. Iacobi, qui sic loquitur, c. 2. *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens filium suum super altare? Vides, quoniam fides cooperabatur operibus eius, & ex operibus fides consummata est & impleta est. Scriptura dicens, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum? similiter autem & Raab meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eiiciens?*

Ad hoc testimonium respondere conatur Ioann. Caluinus in lib. 3. Instit. cap. 17. §. 11. & 12. & in summa tria dicit.

Primo, scopum Iacobi fuisse ostendere quæ sit vera fides.

Secundo per fidem, quæ sine operibus non iustificat, Iacobum non accipere veram fidem, sed vmbram quandam veræ fidei.

Tertio, nomine iustificationis hoc loco non intelligi imputationem iustitiæ Christi, sicut apud Paulum ad Rom. 4. sed declarationem iustitiæ. Ex his efficit, vt cum Iacobus dicit, Abrahamũ ex operibus iustificatum fuisse, intelligere debeamus iustum fuisse declaratum, & ideo iustum, quia veram fidem haberet.

In omnibus tribus ab eo dissentimus; Primum enim dicimus, scopum Iacobi fuisse demonstrare, nō quæ sit vera fides, sed fidem veram, atque Catholicam ad salutem sine operibus non sufficere, & fidelem, qui bene operatur, in iustitia crescere, qui male operatur, iustitiam amittere, & fidem in eo mortuam, ociosamque manere.

Id ita esse non esset nobis necesse probare, cũ sententiam suam Caluinus nulla ratione probauerit, tamen habemus imprimis testimonium S. August. qui in lib. de fide & operibus, cap. 14. disertis verbis affirmat, scopũ epistolæ Iacobi, vt etiam Petri, Ioannis & Iudæ, dirigi aduersus hæresim tunc recēs exortam eorum, qui dicebant fidem sine operibus ad salutem sufficere: *Quoniam*, inquit, *hæc opinio tunc fuerat exorta, aliæ Apostolicæ epistolæ, Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, vt vehementer adstruant, fidem sine operibus nihil prodesse.* Deinde, scopus Iacobi in hac epistola satis aperte colligitur ex ipso contextu verborum eius. Nam ad finem, cap. 1. concludit: *Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos, &c.* Et ad initium, cap. 2. *Fratres mei*, inquit, *nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi:* hoc est, Nolite cum fide quam habetis in Christum, simul peccata nutrire, quale est acceptio personarum. Deinde pergit explicare, magnum esse malum personas accipere, & hoc vnum sufficere ad æternam damnationem, sicut etiam quodcunque aliud lethale pec-

A catum: *Quoniam*, vt ipse dicit, *qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* Deinde quoniā sciebat pseudo-apostolos multum gloriari de fide, qua iuxta Paulum iustificamur, cōtinuo subiungit: *Quid proderit fratres mei, si quis dicerit fidem se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare illum?* Atque hinc sumpta occasione demonstrat fidem, si operibus destituatur, reddi ociosam, si vero opera adiungantur, hominem iustum fieri iustiorem, quod ostendit exemplo Abrahæ & Raab. Atque hæc de scopo.

Quod attinet ad fidem, disseruimus de toto hoc loco in 1. lib. capite 15. vbi ostendimus multis rationibus Iacobum loqui de vera fide, & obiectiones Caluini diluimus, & certe res clarior est, quàm vt probatione indigeat. Iacobus enim dicit, hominem

B iustificari ex fide, sed non ex fide tantum, & fidem cooperari operibus: vmbram autem fidei neque iustificare, neque operibus cooperari posse, non dubium est.

Iam vero de nomine iustificationis, præcipua controuersia est: Caluinus enim contendit, iustificationem hoc loco necessario pro declaratione iustitiæ accipiendam esse, quoniam alioqui manifeste pugnaret Iacobus cum Paulo, cum Iacobus dicat, hominem ex operibus iustificari, Paulus autem ad Rom. 4. dicat, non ex operibus iustificari. Quos ita Caluinus conciliat, vt dicat Paulum loqui de iustifi-

C catione quæ fit per imputationem iustitiæ Christi, Iacobũ vero de declaratione iustitiæ. In vtroque à veteribus, & ab ipsa veritate dissentit.

Nos igitur dicimus, Paulum loqui de prima iustificatione, qua homo ex impio fit iustus; Iacobum de secunda, qua iustus efficitur iustior. Et ideo recte Paulum dicere, iustificari hominem sine operibus; Iacobum, iustificari ex operibus. Quemadmodum enim nemo potest opere suo se ipse procreare, aut à morte reuocare; procreatus autem, vel à morte reuocatus, ipse se, comedendo & bibendo nutrit & auget: sic etiam homo per peccatum mortuus, non potest merito operũ suorum, se iustificare, sed posteaquam à Deo iustus factus est, potest recte viuendo

D iustitiam in se alere & augere, atque ita operibus iustificari. Ita conciliat hæc loca Tridentinum Concilium, sess. 6. cap. 8. & 10. & multo antea S. Augustinus præfatione in Psalm. 31. in libro de fide & operibus, cap. 14. in quæstionibus ad Dulcitium, quæst. 1. & lib. 83. quæst. 76.

Ac ne sola auctoritate niti videamur, probatur, Iacobum per iustificationem non intelligere declarationem, sed incrementum iustitiæ, Primo ex eo, quod Iacobus dicit, fidem Abrahæ cooperatam esse operibus ad eum iustificandum. Neque enim fides cooperatur operibus ad iustitiæ declarationem. Nam neque aduersarij hoc dicunt, fidem iustificare per modum declarationis, neque id ratio fidei patitur.

E Secundo probatur ex eo, quo Iacobus adiungit, hominem iustificari ex operibus, & non ex fide tantum. Vbi non potest iustificatio sumi pro declaratione, eadem de caussa, quia videlicet fides non iustificat declarando, sed vel disponendo ad iustitiam, & inchoando iustitiam formalem secundum Catholicos, vel apprehendendo iustitiam Christi, secundum hæreticos.

Tertio ex eo, quod additur, fidem Abrahæ ex operibus consummatam esse. Id enim non potest aliud significare, nisi iustitiam inchoatam per fidem, accepisse incrementum, & perfectionem per opera.

Quarto

QVARTO ex eo, quod dicitur Raab meretricem ex operibus iustificatam. Neq; enim Raab declarari potuit iusta, cum esset meretrix, sed vere iustificata est, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice iusta facta est. Non igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur.

Iam vero quod Paulus loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio efficitur iustus, multis argumentis probari posset. Sed vnum hoc loco sufficiet, quod ex ipso cap. 3. & 4. ad Rom. patitur. Nam cap. 3. sic ait: *Omnes peccauerunt & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam eius, per redemptionem quæ est in Christo.* Et cap. 4. probare volens Apostolus, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, adducit testimonium Prophetæ dicentis: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Quod testimonium de iustificatione impii apertissime loquitur. Præterea ibidem Apostolus dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi non alia de caussa, non dixit, credenti in Deum, sed credenti in eum, qui iustificat impium, nisi quia de impij iustificatione tractabat.

Sed vna est hic grauissima difficultas, ex qua totus hic locus depēdet. Nam & Paulus, & Iacobus, vtitur eodem exemplo Abrahæ, & vterque citat illa verba: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quare vel eodem modo vterq; accipit iustificationem, vel alter eorum inepte vtitur exemplo Abrahę, & perperam explicat verba Mosis.

Cæterum RESPONDEMVS, Paulum & Iacobū, nō eodem modo accipere iustificationem, & tamen ab vtroq; recte vsurpari exemplum Abrahæ, & verba Mosis. Ac (vt à Iacobo incipiamus) respexit ille præcipue tempus, quo Abraham immolare voluit filium suum, quod legitur in Gen. c. 22. sic enim ait: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Illo autem tempore certum est, Abraham fuisse iustum, quippe qui iam obedierat Deo, vt exiret de terra sua, & signum acceperat circumcisionem signaculum iustitię fidei, &c. & ideo illo nouo opere obedientiæ non factum esse iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto.

Quod vero Iacobus dicit, tunc impletam fuisse Scripturam, quæ ait: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*: non repugnat sententię nostræ. Nam non vult Iacobus dicere, tunc primum eam Scripturam impletam fuisse. Non enim ignorare poterat, verba illa multo antea fuisse dicta de fide Abrahæ, quando videlicet credidit Deo, promittenti sibi filium ex Sara, quod scriptum est in Gen. cap. 15. sed dicere voluit, tū etiam fuisse Scripturam illam impletam, quando ex fide obtulit eundem illum filium super altare. Possūt enim illa verba applicari ad omnes insignes actus fidei eiusdem Patriarchæ. Quemadmodum si quis narraret aliquod factum Nathanaelis, in quo eius integritas & simplicitas appareret, posset vere dicere, nunc impletum est quod Dominus ait, Ecce verum Israelitam, in quo dolus non est. Itaq; de verbis Iacobi nulla remanet quæstio.

De verbis Pauli maior est difficultas: non desunt, qui existiment, Abrahamum tunc primum iustificatum esse à peccatis, cum credidit Deo promittenti filium, & cum de eo dictum est: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Ita docet Anselmus in comment ad c. 4. ad Rom. & eandem sententiam indicare videtur S. Augustinus, præfatione in Psal. 31. cùm ait, exponens hunc locum: *Ergo ex fide iustificatus est Abraham & si opera non præcesserunt, tamen sequuta sunt.* Et si quidem hæc opinio vera esset, nulla esset in Paulo difficultas.

Cæterum non auderem dicere, Abrahamum non fuisse multò antè iustificatum, quàm de eo dictum sit: *Credidit Abraham Deo, &c.*

PRIMO, quoniam in Genes. cap. 12. 13. & 14. narrantur egregia opera ABRAHÆ, vt quod vocatus à Deo, & iussus exire de terra sua, continuo obedierit, quod aram Deo erexerit, quod sæpius cum Deo familiariter collocutus fuerit.

SECVNDO, quoniam APOSTOLUS ad Heb. 11. inter præcipuas laudes Abrahæ ponit, quod fide obedierit exire in locum, quem nesciebat. Quod certe factum est multo ante, quam diceretur de eo: *Credidit Abraham Deo, &c.*

TERTIO, quoniam idem confirmant Patres, Origenes libro 4. in epist. ad Rom. Ambrosius lib. 1. de Abraham. cap. 2. Chrysostomus hom. 31. & 36. in Genes. & Augustinus libro 16. de ciuitate Dei, capite 13.

QVARTO, quoniam id quod dicitur Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*, si verba Hebræa diligenter inspiciantur, hunc sensum habet, quod actus ille credendi fuerit opus iustum & meritorium, & pro tali sit à Deo iudicatum & acceptum. Ex quo intelligimus, eum antea fuisse iustum, cum opera iusta facere potuerit, eūque fide non esse factum iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto.

Dico igitur Paulum vsum esse exemplo Abrahæ, non vt significaret, Abrahamum tunc primum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostenderet, non iustificari impium ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. Nam si Abraham iustus non est factus iustior ex operibus sine fide, multo magis impius non poterit fieri iustus ex operibus sine fide.

Possumus enim doctrinæ caussa distinguere TRES iustitias, VNAM quæ sit gratia & non merces: qualis secundum rei veritatem est illa, qua impius iustificatur: ALTERAM, quæ sit merces & gratia, qualis est etiam secundum rei veritatem, qua iustus fit iustior.

TERTIAM, quæ sit merces & non gratia, qualis esset, si homo ex operibus solius liberi arbitrii viribus factis iustificaretur. Hanc tertiam contendit Apostolus excludere in epist. ad Roman. & ad Galat. Ad hoc autem faciendum nihil interest, vtrum sumantur exempla à prima, vel à secunda iustitia, cum neutra ex operibus sine fide obtineri possit.

Igitur Apostolus ad Rom. 4. loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio fit iustus: tametsi ad probandum, eam non fieri ex operibus, sed ex fide, exemplum petat à secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior. Quare Paulus & Iacobus, consentiūt omnino in exemplo Abrahæ, & verbis Mosis intelligendis, quamuis ad varias conclusiones probandas illis vtantur.

Porro sicut Paulus, cum loqueretur de prima iustificatione attulit exemplū Abrahæ, quod erat secundæ, vt probaret à maiori, nō posse impium iustificari ex operibus sine fide, si Abraham iustus nō est factus iustior ex operibus sine fide: sic Iacobus cū loqueretur de secunda iustificatione, attulit exemplum Raab, quod est primæ iustificationis, vt probaret à maiori, iustum fieri iustiorem ex operibus, & non ex fide tantum: si Raab ex meretrice facta est iusta ex operibus, & non ex fide tantum. Nam probabile est valde, Raab vsq; ad illud tempus, quo suscepit nuncios Iosue, fuisse non solum meretricem, sed etiam infidelem: sed ab eo tempore credidisse in Deum, &

cit iustos ex impijs, sed iustiores ex iustis. Hæc tria habentur in Concilio Tridentino sess. 6. cap. 10. & 11. & nos eadem tria in sequentibus capitibus, Domino adiuuante, probabimus.

CAPVT XI.

Legem Dei esse possibilem probatur ex diuinis litteris.

LEgem igitur Dei esse possibilem, probamus primo ijs testimonijs, quibus vtitur Concilium Trident. sess. 6. c. 11. quæ non solum possibilia, sed etiam facilia testantur esse mandata, Matt. 11. *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Et 1. Ioan. 15. *Et mandata eius grauia non sunt.*

B

Respondent, Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, legem Dei vocari iugum suaue & onus leue, & mandata non grauia, quoniam renatis non imputatur præuaricatio. Christus enim nos liberauit de maledicto legis, vt dicitur ad Galat. 3. & nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, vt dicitur ad Rom. 8.

At hæc solutio non tollit, nec minuit vim argumenti, nam imprimis vel illa non imputatio tollit obligationem legis, ita vt præuaricator non incurrat reatum; vel tollit reatum ex præuaricatione contractum. Si tollit obligationē, facit, vt lex non sit lex, & iugum non sit iugum. Proinde Scriptura falso dicit, legem esse iugum suaue, & mandata non esse grauia. Neque enim sine obligatione lex esse potest.

C

Si vero permittit contrahi reatum, sed contractū postea tollit: tunc non facit iugum esse suaue, neque onus leue, imo ostendit iugum esse durissimum, & onus grauissimum, quippe quod portari non potest. Certe si boues sub iugo ad singulos passus caderent, etiamsi aratoris industria continuo resurgerent, non tamen propterea diceretur iugum eorum suaue, & onus leue. Domini autē & Apostoli verba indicant, legem Dei esse iugum, quod facile portatur, & mandata eius non esse grauia, sed paruo negocio custodiri, quod euidentius expressit Dauid sub metaphora viæ, cum ait in Psal. 18. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Et Apostol. ad Philipp. 4. *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Vbi vides dilatationem cordis per infusam charitatē & gratiā Domini confortantem efficere, vt mandata facile conseruentur. Quod multo ante futurum prædixit Ezechiel. cap. 36. cum ait: *Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis.*

D

Et hoc idem confirmant loca, quæ illi contra adducunt. Nam Christus liberauit nos de maledicto legis, quia fecit vt mandatum impleremus, & nulla damnatio est his, qui sunt in Christo, non quia non imputatur præuaricatio, sed quia ij non secundum carnem ambulant, & quia per gratiam Dei fit, vt iustificatio legis impleatur in ipsis, vt ibidem subiungit Apostolus.

E

Secundo probatur ex testimoniis, quæ docent mandata seruari ab his, qui diligunt, vt etiā Concilium in eodem loco argumentatur. Ioan. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit.* Rom. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur. Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* At certe debemus & possumus diligere Deum & proximum, alioqui nō possemus esse Christi discipuli, cū ipse dicat Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Nec possemus vnquam amici Christi fieri, si non possemus diligere. Ipse enim ait Ioan. 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Quid autem præcipiat, explicat ibidem dicens: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.*

A

Ad hoc argumentum respondent Caluinus & Kemnitius, locis notatis, eum, qui diligit, legem implere, sed neminem esse, qui diligat sicut oportet, vt præcepto diuino satisfiat. Hic enim inchoatam tantum esse dilectionem, non perfectam.

At nos fatemur dilectionem in hac vita imperfectam esse, quia potest crescere, & quia maior erit in patria: tamen non posse esse etiam tam perfectā, vt præcepto adimplendo sufficiat, omnino negamus. Nam imprimis (vt diximus) nō possemus esse Christi discipuli & amici, nisi hoc præceptum dilectionis impleremus. Valde autem absurdum est, neminem esse posse Christi discipulum, vel amicum.

Deinde nihil Deus requirit, cum dilectionē præcipit, nisi vt diligamus ex toto corde: at hoc non solum posse fieri, sed etiam fuisse futurum in statu Testamenti noui testatur Scriptura Deuteron. 30. *Circumcidet*, inquit Dominus, *cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Denique Scriptura docet, homines posse esse perfectos in hac vita, ac per hoc vere, perfecteque diligere: charitas enim est vinculum perfectionis, Genesis sexto, *Noe vir iustus fuit atque perfectus.* Genesis 17. *Ambula coram me, & esto perfectus.* Matth. quinto: *Estote perfecti.* Matth. 19. *Si vis perfectus esse.* Philipp. 3. *Quicunque perfecti sumus.* 1. Ioan. quinto. *Qui seruat verbum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta est.*

Porro Philippus Melanchthon in Apologia, titulo de impletione legis, in solutione argumentorum, videtur concedere, posse diligi proximum, sed negat ab eo, qui diligit proximum, legem impleri. Stultum enim esse dicit, somniare, quod dilectio proximi iustificet coram Deo, & legi diuinæ satisfaciat. At hoc est negare verbum Dei expressum. Quid enim apertius scribi potest, quàm, qui diligit proximum, legem impleuit?

Tertio probatur ex testimoniis, quæ docent, aliquos seruasse mandata, ac præcipue de dilectione ex toto corde, & non concupiscendo. Psalm. 118. inquit Dauid: *In toto corde meo exquisiui te.* Et de eodem dicitur lib. tertio Regum decimo quarto: *Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.* Et Actor. 13. *Inueni*, inquit, *Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet.* Et tertii Regum capite 15. *Eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ.* Item de Iosia libri quarti Reg. cap. 23. *Similis non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua.* Item de Asa, & populo lib. 2. Paralip. cap. 15. *In tota voluntate sua quæsierunt Dominum, & inuenerunt.* Item de Iosue in eius libro, capite 11. *Sicut præceperat Dominus Mosi seruo suo, ita præcepit Moses Iosue, & ille vniuersa compleuit. Non prætermisit de vniuersis mandatis ne vnum quidem verbum, quod iusserat Dominus Mosi.*

Neque dubium est, quin similia dici possint de Abraham, de Mose, de Samuele, de Helia, de Heliseo, Isaia, Hieremia, aliisque Prophetis. In Testamento nouo legimus Luc. 1. de Zacharia & vxore: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.*

De Apostolis Dominus ait Ioan. 17. *Tui erant, & mihi*

mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Eosdem etiam vocat amicos, Lucæ 12. *Dico autem vobis amicis meis.* Et Ioannis 15. *Vos autem dixi amicos.* Et tamen ibidem iam dixerat, solos amicos esse, qui præcepta custodiunt.

Apostolus vero Paulus ad Roman. 7. de præcepto, Non concupisces, verba faciens: *Quod nolo,* inquit, *facio, si autem quod nolo facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vbi aperte demonstrat, se non peccare, dum inuitus concupiscit, quia non ipse illud opus facit, proinde seruare se legem, quæ cum iubet, non cõcupisces, voluntati præcipit, ne velit cõcupiscere, non sensui, qui legis capax non est. Vnde ibidem addit: *Ego ipse mente seruio legi Dei.* At si mente seruiebat legi, certe non peccabat, non enim peccatum esse potest nisi in mente, aut cum aliquo mentis consensu. Quod autem de Apostolis legimus, ambigi non potest, quinetiam de Ioanne Baptista dici possit, cum inter natos mulierum non surrexerit maior Ioanne Baptista. Habemus igitur multos seruasse legem Dei, ex quo euidenter sequitur, vt non sit impossibilis.

Neque ad hoc argumentum applicari potest cõmunis Lutheranorum solutio, quod sancti Patres mandata seruasse dicantur, tum propter inchoatam obedientiam, tum propter non imputationem Dei. Non enim dici potest, absolute implere mandatum, sed potius absolute præuaricari, qui tam imperfecte illud seruat, vt peccet mortaliter, & dignus sit propter illud opus odio, & ira Dei, & supplicio sempiterno. Scriptura autem dicit, illos absolute seruasse, immo etiam toto corde seruasse, addit etiam Ezechias, Isaiæ trigesimo-octauo se in veritate & in corde perfecto ambulasse coram Deo. Et non esse mentitum, testis fuit Deus, qui eum exaudiuit. Et si Ezechias corde perfecto coram Domino ambulauit, quis id negabit Abrahamo, cui dictum est: *Ambula coram me, & esto perfectus?* Quis idem negabit Dauid, Mosi, Heliæ, & similibus, quibus Ezechiam præferre nemo sanus auderet?

CAPVT XII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex Patribus.

Accedat traditio Ecclesiastica. Habemus in primis Concilium II. Arausicanum Canon. vlt. vbi sic legimus: *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.*

Origenes homil. 9. in Iosue prope finem, mulieribus comparandos censet eos, qui dicunt, se Dei mandata seruare non posse.

S. Basilius orat. in illud: *Attende tibi,* non procul ab initio: *Impium,* inquit, *est dicere, impossibilia esse spiritus præcepta.*

S. Ioannes Chrysostomus hom. 8. de pœnitent. circa medium: *Nequaquam,* inquit, *Dominum accuses, haud mandat impossibilia. Multi & ipsa superant præcepta.* Similia habet hom. 19. in epist. ad Heb. hom. 39. in Matt. & hom. 2. in epist. ad Philipp.

S. Cyrillus libr. 4. contra Iulian. circa medium, ipsum etiam præceptum, Non concupisces, quod omnium difficillimum iudicatur, dicit, impleri posse per gratiam.

Ex Latinis sanctus Hilarius in Psal. 118. tractans illud: *Latum mandatum tuum nimis, latum,* inquit, *mandatum Dei est, & in omnia spei nostræ genera diffunditur, vt non difficile sit, si voluntas adsit, præcepto Domini obtemperare.*

S. Hieronymus li. 3. aduersus Pelagianos prope initium: *Deus,* inquit, *possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* Idem in comment. ad cap. 5. Matt. prope finem: *Multi præcepta Dei sua imbecillitate metientes, putant esse impossibilia, quæ præcepta sunt.* Et: *Sciendum est ergo, Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit Dauid, &c.*

S. Augustinus lib. de natura & gratia, cap. 43. *Non igitur,* inquit, *Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis.* Vbi docet, mandata omnia esse possibilia, sed alia immediate, alia mediate, id est, mediante oratione.

Hoc testimonium Concilium Tridentinum citauit, vel potius suum fecit, sess. 6. c. 11. Ideo respondet Kemnitius, Augustinum fuisse vexatum à Pelagianis ista quæstione, essent ne Dei præcepta possibilia, & ad cauendam inuidiam abstinuisse à voce impossibilitatis, interdum etiam concessisse esse possibilia, sed sine præiudicio veritatis. Nam in libro de perfectione iustitiæ resp. 16. dicit Augustinus non esse quæstionem, an possit homo vitare omnia peccata, sed quando, & per quem. Potest enim vitare, sed in alia vita, non ista, & per gratiam, non per naturam, quod est idem, ac si dixisset, legem esse possibilem, sed in cœlo, non in terris, post mortem, non in vita. Item in lib. tertio contra duas epistolas Pelagianorum, c. 7. dicit, gratiam Dei dedisse homini studium præcepta seruandi, & eandem gratiam ignoscere, si quid minus fit. quibus verbis videtur S. Augustinus dicere voluisse, mandata non esse impossibilia, non quod impleri possint, sed quia quod non impletur, indulgetur.

At Kemnitius confundit more suo duas quæstiones, Vtrum præcepta seruari possint, & an possit homo viuere absque peccato. Istæ enim quæstiones adeo diuersæ sunt, vt ad priorem semper Augustinus responderit affirmando, ad posteriorem responderit semper negando. Peccata enim venialia non sunt contra, sed præter mandata, & etiamsi essent contra mandata, non tamen necesse est, vt in quolibet opere peccatum veniale admisceatur. Itaque sanctus Augustinus constanter docet, non posse hominem in hac vita cauere omnia peccata venialia, libro de natura & gratia, cap. 44. de spiritu & littera, cap. vltimo, libro 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 14. in epist. 89. & 95. & in toto libro de perfectione iustitiæ.

Atque hoc modo intelligitur, quod obijcit Kemnitius ex libro de perfectione iustitiæ, non enim Augustinus dicit, mandata seruari posse in cœlo, non in terra, sed in cœlo non in terra habituros nos eã perfectionẽ, vt viuamus omnino absque peccato, etiam veniali. Imo in altero loco nobis obiecto, id est, in li. 3. ad Bonifacium, c. 7. cum Pelagiani colligerent ex sententia Augustini id, quod nunc Kemnitius colligit, legem videlicet in cœlo impleri posse, nõ in terra, respondit Augustinus, valde illos errare, præcepta enim ad hanc vitam, non ad aliam pertinere: *Hic,* inquit, *præcipitur nobis, vt diligamus, ibi autem diligere non obedientia, sed fœlicitas erit.*

Quod autem ibid. subiungit, gratiam Dei præbere studium ad implenda mandata, & indulgentiam, si quid minus impletur, non arguit præcepta esse impossibilia, sed hominẽ non esse impeccabilem. Sensus enim eorum verborum est, ex gratia Dei hominem habere, vt velit, & studeat implere mandata. Quod si forte aliquando labatur & non impleat, ex gratia item indulgentiam esse sperandam.

Iam vero quod S. Augustinus ad priorem quæstionẽ semper respondeat affirmando, hæc loca testantur Libro de natura & gratia, cap. 69. *Eo ipso quo firmissime creditur Deum iustum & bonum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe facilia sunt charitati, cui vni Christi sarcina leuis est.* Libr. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 3. *Non præciperet Deus aliquid, quod esset humanæ impossibile voluntati.* Et in eodem lib. c. 6. *Dubitare non possum nec Deum aliquid impossibile homini præcepisse, nec Deo ad opitulandum & adiuuandum, quo fiat quod iubet, impossibile aliquid esse.* Libro de gratia & libero arbitrio, ca. 16. *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt, non iuberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri, quis hoc nescit?* In Psal. 56. *Non imperaret hoc Deus, vt faceremus, si impossibile iudicaret.*

CAPVT XIII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.

ACcedant postremo etiam rationes. Prima ratio, potest homo facere plus quàm Deus præcipiat, igitur multo magis potest implere præceptum. Posse autem fieri plus quàm Deus præcipiat, testatur Dominus Matth. 19. qui posteaquam dixerat, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, & quidam responderat, *hæc omnia seruaui à iuuentute mea.* Rursus eidem ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c.*

Testatur quoque S. Ioannes Chrysostomus loco citato homil. 8. de pœnitentia: *Multi*, inquit, *& ipsa superant mandata.*

Testatur denique S. Augustinus serm. 18. de verbis Apostoli: *Non grande onus impositum est virginibus, maior amor imposuit maius onus, tanquam dicerent, quid iubes? ne adulteræ simus? hoc præcipis? amando te plus facimus, quàm præcipis.*

Secunda ratio, si præcepta essent impossibilia, neminem obligarent, ac per hoc præcepta non essent præcepta. Neque enim fingi potest, quomodo aliquis peccet in eo, quod vitare non potest. Quod si non peccat, qui legis transgressionem vitare non potest, profecto nec legem transgreditur, nec legem vllam habet. Non enim fieri potest, vt legis transgressio non sit peccatum, cum nihil sit aliud peccatum nisi transgressio legis.

Tertia, si lex Domini esset impossibilis, sequeretur, Deum omni tyranno esse crudeliorem & stultiorem, quippe qui ab ipsis etiam amicis tributum exigeret, quod nemo soluere posset, & leges ferret, quas sciret à nemine obseruandas. Quod vero Philippus & Kemnitius dicunt, non esse audiendam politicam iustitiam, quæ docet, nihil præcipi posse aut debere, quod seruari non possit, fortasse locum haberet, nisi huic iustitię politicæ, vel potius rectæ rationi Scripturarum & Patrum testimonia consentanea non haberemus. At cum politica in hac parte mirifice cum diuinæ Scripturæ auctoritate consentiat, quidni rationem politicam potius, quàm Lutheri delirationem audiamus?

Quarta ratio, *Christus passus est, vt iustificatio legis impleretur in nobis*, vt dicitur ad Rom. 8. Item docuit nos orare: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra*, Matth. 6. vbi petimus gratiam implendi præcepta, vt exponunt S. Cyprianus in sermo. de oratione Dominica. Et sanctus Augustinus lib. 3. ad Bonifacium, cap. 7. Denique Christus *factus est omnibus obedientibus sibi caussa salutis æternæ.* Hebr. 5. At si lex impleri non potest, Christus non obtinuit quod vo-

A luit, frustra nos oramus quotidie, & nemo omnino sanari poterit. Nam si lex impleri non potest, iustificatio legis nunquã impletur in nobis, etiamsi Christus venerit in similitudinem carnis peccati, & de peccato, id est, victima pro peccato, damnauerit peccatum, nec fit vnquam Dei voluntas in terra, sicut in cœlo, etiamsi Christo Magistro freti hanc orationem assidue frequentemus, nec vnquam vere obedimus Christo, ac per hoc nulli nostrum erit caussa salutis æternæ.

Quinta ratio, omnes vere iustificati Spiritum sanctum habent, vt Scripturæ passim testantur, Roman. 5. & 8. 1 Cor. 3. Gal. 3. Tit. 3. & alibi: At spiritus sanctus fructus suos parit, qui numerantur ad Galat. 5. *Charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Qui vero hos fructus habet, non accusatur à lege, quippe qui eam non præuaricatur, sed implet. Id enim significat quod in eodem loco subiungitur, *aduersus huiusmodi non est lex.* Non enim lex habet, in quo accuset eos, qui sunt prædíti charitate, patientia, &c. & ideo paulo ante dixerat idem Apostolus: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et ad Rom. 8. *Lex spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis.* Quia videlicet lex in corde scripta, id est, Spiritus sanctus in corde diffusus facit implendo legem, vt lex non accuset amplius, neque occidat, vt præuaricatores, ergo de primo ad vltimum, qui est iustificatus, propter Spiritum quem accipit, legem omnino implet, & si non implet, nec spiritum accepit, nec vere iustificatus est.

Sexta ratio, omnes iustificati ex Deo nati sunt, vt perspicuum est ex plurimis locis diuinæ Scripturæ, Ioan. 1. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto.* 1. Petri 2. *Quasi modo geniti infantes.* Iacob. 1. *Genuit nos verbo veritatis.* 1. Ioan. 4. *Qui diligit, ex Deo natus est.* Rom. 8. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. At qui natus est ex Deo non peccat; nec potest peccare, quia ex Deo natus est.* Vt habetur 1. Ioan. 3. qui autẽ non peccat, non præuaricatur, sed implet legem, qui enim legẽ non implet, hoc ipso præuaricatur & peccat. Igitur omnis, qui vere iustificatus est, implet legẽ, nec potest fieri, vt iustificatus maneat, & legem non impleat. Quare qui legem impossibilem esse dicunt, contra Scripturarum apertissima testimonia, hominem iustificatum ex Deo natum esse negare coguntur.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

SVperest vt argumenta Hæreticorum breuiter dissoluamus.

Primo obijciunt Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine illud S. Petri Act. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi.* Hæc enim verba dicuntur fidelibus, non infidelibus, ne forte respondeatur, legem esse iugum importabile sine gratia & non renatis, non autem renatis, & qui gratiam Dei habent. Præterea intelligi debent hæc verba de omni lege, tam cæremoniali, quã morali, tũ quia solæ cæremoniæ legis non superant vires humanas, tum quia particula aduersatiua, *sed*, opponit gratiam legi simpliciter, tum quia si cæremonialis lex iugum est importabile, quanto magis lex moralis iugum erit importabile?

Respondeo,

Respondeo, non loquitur S. Petrus nisi de lege cæremoniali. Id quod euidenter probo. Primum ex occasione illorum verborum. Scribit enim sanctus Lucas, surrexisse quosdam ex discipulis, qui dicerent, oportere Gentiles conuersos ad fidem circumcidi, & Mosis legē omnino seruare: atque istam fuisse caussam, cur Apostoli Conciliū coegerint, vt viderent de verbo hoc. Perspicuū est igitur, de circumcisione, aliisque id genus cæremoniis Apostolum Petrum esse loquutum.

Secundo, idem probatur ex decreto illius Concilii, quod iuxta Petri sententiam constitutum fuit. Sic enim habet decretum: *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & à sanguine suffocato & fornicatione.* B Quæro igitur, verum ista dicantur sola necessaria ex lege cæremoniali Iudæorum, an ex omni lege simpliciter. Si ex lege cæremoniali Iudæorū, habemus quod volumus. Si ex omni lege simpliciter, id sequetur absurdi, vt non sit necessariū Christiano non colere idola, non mœchari, non furari, non occidere, non falsum testimonium dicere, & alia, de quibus Apostolus ait 1. Cor. 6. *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Dicent fortasse, necessaria quidem esse hæc omnia, sed non inde homines iustificari. At num ex illis quatuor, quæ sola dicuntur necessaria, homines iustificantur?

Tertio; probari potest res eadem ex ipsa summa C decreti, & verborum Petri. Volunt enim Petrus & Apostoli cæteri remouere iugum legis à ceruicibus discipulorum. Quid vero est remouere iugum legis? tollere ne obligationem, atque abrogare legem, an tollere opinionem iustificationis, ac docere, neminem per eam legem iustificari? Si dixerint, remouere iugum, esse tollere obligationem, ergo nulla iam amplius lex obligabit Christianos excepta lege de immolatis simulachrorum, sanguine suffocato, & fornicatione. Si per legē intelligatur lex omnis non solum cæremonialis, sed etiam moralis: atqui hoc absurdissimum esse neque ipsi quidē aduersarij negare audebunt. Si dixerint tollere iugum, non esse tollere obligationem, sed opinionem tantum iustifi- D cationis, ergo lex cæremonialis de circumcisione, sabbathis, neomenijs, sacrificijs pecorū non erit sublata, quoad obligationem. Atqui id repugnat Apostolo, qui ad Galat. 5. scribit: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Cogimur igitur dicere, Apostolos iugum importabile appellasse legē cæremonialem, atque eius obligationē declarasse per Christum omnino esse sublatam. Voluisse tamen eosdem Apostolos paucas quasdam cęremonias de sanguine suffocato, & immolatis idolorū à gentibus ad tempus obseruari, quibus adiunxerunt continentiam à fornicatione, quod fornicatio apud Gentiles non haberetur pro peccato, sicut habebatur adulterium, homicidium, periurium, & alia id genus. E

Ad illud igitur quod obijciunt, cæremonias legis non superare vires humanas, præsertim addita gratia Dei; Respondeo verum esse, & ideo Zachariam & Elisabetham ambulasse in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela, sed tamen dici iugum importabile, quoniā ægre ac difficulter portabatur, vt recte exponit S. Thomas in secundo sentent. distinct. 28. quæstion. vnica, artic. 4. ad 3 & Nicolaus Lyranus in hunc locum Actorum. Et Theophylactus exponens illud Matth. 23. & Luc. 11. *Alligant onera grauia & importabilia in humeros hominum.*

Ad illud autem, quod aduersatiua particula, *sed per* A *gratiam Dei, &c.* videatur opponere gratiā legi simpliciter; Respondeo, S. Petrum duas rationes indicasse, cur non essent obligandi Christiani ad cæremonias legis, Vnam, quod eæ cæremoniæ essent iugum grauissimum.

Alteram, quod essent inutiles ad iustificationem. Itaque sensus hic est verborum sancti Petri. Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? præsertim cum non per eas cæremonias, sed per gratiā Domini nostri Iesu Christi credamus saluari, sicut & illi saluati sunt: vbi in illa particula aduersatiua includitur, siue implicite continetur altera illa ratio de inutilitate cæremoniarum.

Ad illud quod lex moralis sit grauior cæremoniali, ac proinde iustius dicenda sit iugum importabile, quàm cæremonialis; Respondeo, legem cæremonialem non debere comparari cū morali præcise, sed conferri debere legem cæremonialem adiunctam morali, cum ipsa morali remota cæremoniali. Non enim lex cęremonialis dicitur iugum importabile, quia sola ipsa sit importabilis, sed quoniam adiuncta legi morali, auget vehementer onus, & fit iugum fere importabile homini iam onerato lege morali. Quare lex moralis, remota cæremoniali Iudaica, non est iugum importabile habenti gratiam Dei, sed iugum suaue, & onus leue, & lex cæremonialis Iudaica, adiuncta morali, iugum est grauissimum, ita vt importabile dici possit. Quamuis enim per gratiam Dei portatum fuerit à nonnullis, tamen recte dicuntur etiam illi portare non potuisse, quod non sine magno labore & sudore portarunt.

Secunda obiectio Caluini eiusmodi est, Paulus ad Galat. 3. pro confesso assumit legem esse impossibilem, cum dicit: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius.* Vbi hoc argumentum texit Apostolus, Maledictus est qui non seruat totam legem, vt Moses dicit: *Maledictus omnis qui non permanet, &c.* Igitur qui ex operibus legis sunt, id est, qui iustificari volunt implendo legem, maledicti sunt. Quæ consequutio nulla est, nisi subintelligatur assūptio ista. Atqui nullus legem totam seruare potest. Sic igitur argumentum integrum conficiendum erit. Maledictus omnis, qui totam legem non seruat: Nemo potest legem totam seruare: igitur maledictus omnis qui ex operibus legis est, id est, qui vt legi subiectus ex ipsius obseruatione iustificari quærit.

Respondeo, Assumptio necessaria, vt argumentatio Apostoli concludat, quod ipse intendit, non est illa. Atqui nemo totā legem seruare potest; sed ista. Atqui nemo suis viribus, sine fide & gratia seruare potest totam legem. Illud quoque: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*, non significat, eos esse maledictos, qui legē implendo iustificari quærunt, cum dicat idem Apostolus ad Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur*; sed significat, maledictos esse eos, qui suis viribus sine fide & gratia legem implere, & iustificari se posse credunt Nam paulo ante dixerat, eos qui ex fide sunt, benedicendos esse cum fideli Abrahamo, quia scriptum est: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Inde opponens fidei opera sine fide, subiungit: *Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.*

Itaque argumentum Apostolicum est hoc, Maledictus est omnis qui non seruat totam legem, at nemo potest suis viribus, sine fide & gratia totam le-

gem seruare, igitur maledicti sunt omnes illi, qui ex operibus legis sunt, id est, qui suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, & eo modo iustificari quærunt. Atque hinc intelligimus id quod sequitur: *Christus liberauit nos de maledicto legis factus pro nobis maledictum*; non significare, vt aduersarij credunt, nos liberatos à lege per non imputationē præuaricationis, sed (vt nos sæpe diximus) nos liberatos à maledicto, quia per Christi fidem & gratiam legem implere possumus & implemus.

Dicet aliquis, Apostolus Paulus loquitur eo loco de lege circumcisionis, non de lege morali, vt nos etiam supra diximus cum ageremus de libertate Christiana: legem autem circumcisionis omnino tollendam, vel sublatam esse contendit: non igitur maledictos eos esse dicit, qui legem non seruant ex fide & gratia, sed qui eam quomodocunque seruare volunt.

Respondeo, B. Paulus in epist. ad Galatas, vt etiam in epist. ad Rom. duos errores Iudaizantium, quorum vnus est ratio alterius, refellit. Vnus error eorum erat, seruandam esse legem circumcisionis, atque aliarum id genus cæremoniarum.

Alter error erat, ideo seruandam esse legem circumcisionis, quoniam obseruatio legis esset necessaria præparatio ad fidem & gratiam Christi, & ideo possent & deberent omnes seruare legē, & iustificari, vt digni essent Euangelio & promissis Christi. Apostolus igitur contra priorem errorem: dicit legem cæremonialem fuisse quasi pædagogum, & ad tempus impositam, non esse amplius seruandam, & hoc diximus cum ageremus de libertate Christiana. Contra posteriorem errorem, qui perniciosior erat, Apostolus dicit, ex operibus legis sine fide nullam posse esse iustitiam, & alioqui Christum gratis mortuum esse, & in hac disputatione contra posteriorem errorem loquitur de omni lege, non solum cæremoniali, sed etiam morali. Nulla enim lex est, quæ sine fide & gratia iustificare possit.

Tertia obiectio sumitur ex illis verbis Apostoli ad Roman. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.*

Respondeo, loquitur Apostolus de actu concupiscendi, quem sæpe sentimus, quando etiam non consentimus. Quamuis enim non sit peccatum sentire carnalem concupiscentiam, & non consentire, tamen nollet homo castus eam sentire, & in partem infœlicitatis suæ ponit, quod cogatur etiam nolens, carne seruire legi peccati. Hinc igitur Apostolus dicit: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Et: *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Vide Augustinum tract. 41. in Ioan. lib. 6. in Iulian. cap. 11. & lib. 1. ad Bonifac. cap. 10.

Quarta obiectio, Nemo potest vitare omnia peccata, cum scriptum sit Iacobi 2. *In multis offendimus omnes.* Et 1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* At qui legem omnem impleret, nullum haberet omnino peccatum: igitur fieri non potest, vt lex omnis à nobis, etiam cum fide & gratia impleatur.

Respondeo, Ab hoc argumento, quod valde Kemnitius vrget, non tam facile se expediunt, qui concedunt, peccatum veniale esse proprie contra legem, vt Vega lib. 11. in Concilium, cap. 20. coguntur enim dicere, legem non esse impossibilem, non quod tota simul seruari possit, sed quod seruari possit maior ei⁹ pars, & à meliori parte fiat denominatio. Sed videndum est illis, quid respondeant Apostolo Iacobo dicenti: *Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.*

Solida igitur responsio est, peccata venialia, sine quibus non viuimus, nō esse peccata simpliciter, sed imperfecte, & secundū quid, neque esse contra legem, sed præter legem, vt S. Thomas recte docet in 1. 2. q. 88. art. 1. Hinc enim omnia cohærent. Nam qui offendit in vno, præuaricans videlicet vnū præceptum, factus est omnium reus, & iniustus simpliciter constituitur, & tamen in multis offendimus omnes, quia tametsi nihil facimus contra legem, tamē multa facimus præter legem. Et qui natus est ex Deo non peccat, transgrediendo legem, & tamen si dixerimus, quia peccatum non habemus, nihil videlicet præter legem faciendo, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

Quinta obiectio, Christus Mediator est non solum in prima reconciliatione, sed etiam postea in toto vitæ nostræ tempore, ergo semper egemus intercessione Christi, ac per hoc semper peccamus, legemque transgredimur, alioqui post primam reconciliationē Christus ociosus esset. Hoc argumentum commune est Caluino, Philippo, Kemnitio, & alijs, qui inde concludunt, si qua est in nobis legis impletio, illam non tam esse operum, quæ respondeant perfectioni legis, quàm fidei, quæ perpetuo apprehendit remissionem.

Respondeo, Christus semper nobis Mediator est, nec vnquam est ociosus, idque duplici ratione; Primo, quoniam semper nobis vires & gratiam subministrat, per quam bona opera faciamus. Ideo siquidem recte comparauit se ipse viti, & nos palmitibus. Vt enim palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, & succum traxerit ex vite, sic nec nos nisi manserimus in Christo, & spiritum hauserimus ex ipso.

Secundo, quoniam peccata nostra, quamuis leuia & quotidiana, ipse purgat, & sanguis eius emundat nos ab omni peccato. Et si forte legem præuaricādo à iustitia excidamus, ipse nihilominus propitiatio est pro peccatis nostris, & nō septies, sed septuagies septies nos Patri reconciliat, si per eius gratiam, conuersi serio pœnitentiam agere incipiamus. Itaq; non facimus nos, qui legem impleri posse dicimus, Christum Mediatorē ociosum, sed vere faciunt aduersarij Christi merita inefficacia, cū docent Christum tam insigni obedientia id efficere non potuisse, vt iustificatio legis impleretur in nobis.

Sexta obiectio sumitur ex S. Augustino, qui in lib. 1. Retractat. cap. 19. sic ait: *Omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.*

Respondeo, loquitur eo loco S. Augustinus de summa perfectione implendi præcepta, quam dicit expressam fuisse à Domino per illa verba Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*; quærit autem num hæc perfectio possit haberi in hac vita, & respondet, non posse haberi, nisi in hoc sensu quod omnia mandata facta deputantur, quando quidquid non fit ignoscitur. Nam inter alia mandata implenda est etiam illud, vt oremus: *Dimitte nobis debita nostra.* Ex quo intelligimus eam imperfectionem in lege diuina seruāda asseri ab Augustino, quæ non sit præuaricatio integri præcepti, sed carentia perfectionis in ipsa legis obseruatione, quomodo qui scribendo, aut proferendo legē, proferret quidem omnes dictiones & syllabas, sed litterulam, aut litteræ partem aliquam non exprimeret. Hac enim similitudine Dominus vsus est, cum non ait, verbum vnum, sed *iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.*

Atque hæc dicta sint ad mentem S. Aug. in eo testimonio explicandū. Alioqui enim si aperte dixisset

Augustinus omnia mandata facta deputantur, quando si quid mandatū violatur, ignoscitur: non deberet, nec posset inde colligi, legem Domini esse impossibilem. Potest enim fieri, vt quis multa mandata integre seruauerit, & postea tamen aliquod aliud mandatum non impleat, cuius præuaricationis pœnitentiam agat, & indulgentia impetrata ille salutetur, ac si mandata omnia custodisset.

Addi posset alia obiectio ex præceptis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo:* &, *non concupisces.*

Hæc enim duo in hac impleri non posse probant aduersarij ex Augustino & Bernardo. Sed hæc à nobis fuse tractata sunt in lib. 2. de Monachis, ca. 13. & in lib. 1. de peccato originis, qui est quintus de statu peccati, cap. 10. Ideo videntur hoc loco prætermittenda, ne fatigemus nimia repetitione lectorem.

CAPVT XV.

Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis litteris.

NVnc veniendum est ad alterum caput huius controuersiæ de veritate iustitiæ actualis, in quo probandum erat, opera bona iustorum non esse peccata, sed vere iusta, vt etiam iustitia actualis dici possint.

Primum igtiur testimonium ad hoc probandum sumitur ex lib. Iob, c. 1. *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum aliquid contra Deū loquutus est.* Vbi Scriptura reddit testimonium S. Iob, quod in tanta occasione impatientiæ, nec verbo quidem peccauerit, ac ne forte Lutherani Rabbinos quosdam imitari velint, qui dicunt, Iob non peccasse labijs, tamen corde peccasse: audiamus Deum ipsum in 2. c. ita loquentē ad Satanam: *Nunquid considerasti seruū meum Iob, quod non sit illi similis in terra, vir simplex, & rectus, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam?* Certe si innocentiam retinebat, & si à malo recedebat, neque lingua, neque corde peccauerat.

Adde quod cum Satan nihil aliud quæreret tot suis tentationibus, nisi Iob ad peccandum inducere, contra autem Deus illa omnia tentamenta permitteret, vt patientia & virtus sancti viri demonstraretur, si Iob peccasset, Deus ipse quodammodo à Satana superatus fuisset. Quare certum est, opus illud patientiæ S. Iob nullo peccato maculatū fuisse, & Lutheranos, qui id negant, à partibus diaboli contra Deū pugnare.

Secundum testimonium sumi potest ex verbis Dauidis Psal. 7. *Iudica me Domine secundū iustitiā meam, & secundum innocentiam meam super me.* Psal. 6. *Exaudi Domine iustitiam meam. De vultu tuo iudicium meum prodeat. Oculi tui videant æquitatem. Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Psal. 17. *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.* Psal. 25. *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Psal. 118. *Feci iudicium & iustitiam, non calumnientur me superbi.* In his locis Dauid non solum opera sua iustitiæ nomine ornanda censebat, sed etiam confidebat ea in iudicio Dei posse consistere, alioqui petens iudicari secundum iustitiam suam, damnationē pro absolutione quæsisset. Igitur Dauid credebat posse hominē cum Dei gratia facere opera vere iusta.

Neque vero satisfacit Philippi & Caluini responsio, qui dicunt Dauidem non velle in his locis affirmare, opera sua fuisse absolute iusta, sed per compa-

A rationem ad opera aduersariorum suorum, nec id etiam absolute, sed incerta aliqua caussa. Hæc, inquam, responsio non satisfacit, quoniam verba Dauidis generalia sunt, atque illa præsertim: *Quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.* Item: *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Item: *Feci iudicium & iustitiam. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.*

Tertium testimonium Matt. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Et Lucæ 11. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Hoc loco describitur opus perfecte bonum, quod videlicet sit bonum ex genere suo, & ex intentione, alijsque circumstantijs. Nam oculus simplex, est intentio recta, corpus lucidum, est opus

B bonum, de quo dicitur Mat. 5. *Sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra bona, &c.* Tale autem opus pronunciat Dominus esse lucidū totum, nec vllam habere partem tenebrarum. At si illud opus peccatum esset mortale natura sua, vt Lutherani dicunt, magnam partem haberet tenebrarum, imo esset tenebrosum totum, vt Dominus ibidem dicit de opere quod mala intentione fœdatur. Sicut enim mala intentio, quodlibet aliud vitium reddit opus malum, quamuis ex genere suo bonum esset.

Quartum testimonium ex Apostolo in priore ad Cor. cap. *Si quis superædificat supra fundamentum hoc,*

C *aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, &c.* Quo loco indicantur esse quædam opera supra fundamentum veræ fidei ædificata adeo bona, vt nihil omnino habeant vitij. Id enim primum ostendit comparatio ad aurum, argentum, lapides preciosos. Deinde quod illa opera in igne diuini iudicij manere dicantur, & mercedem accipere. Certe enim peccata nec aurum dici possunt, nec in diuini iudicii igne subsisterent, nec mercedem, sed pœnam, suppliciumque perciperent.

Quintum testimonium ex Iacobo, cap. 3. *In multis*

D *offendimus omnes.* Quare, quæso, non dixit, in omnibus offendimus omnes? nam si omnia opera iustorum sunt peccata mortalia, certe non tantū in multis, sed etiam in omnibus offendimus, sed nouerat ipse quid diceret. Nā, cap. 2. distinxerat opera bona à peccatis, dicens: *Si legem perficitis regalem secundum Scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis: si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores.*

Sextum testimonium sumitur ex illis locis, quæ hortantur hominē ad non peccandum. Psal. 4. *Irascimini & nolite peccare.* Isaiæ 1. *Quiescite agere peruerse, discite bene facere.* Ioan. 5. *Noli amplius peccare.* 1. ad Cor. 15. *Euigilate iusti, & nolite peccare.* 2. Petri 1. *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquan-*

E *do.* 1. Ioan. 2. *Hæc scribo vobis vt non peccetis.* Quorsum enim pertinēt hæ cohortationes, vel admonitiones, si in omni opere, quantumuis bono non possumus non peccare?

Septimum testimonium sumitur ex illis locis, quę docent opera iustorum placere Deo; Malach. 3. *Placebit Deo sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies sæculi, & sicut anni antiqui.* Sapient. 9. *Sapientia custodiet me in potentia sua, & accepta erunt opera mea.* Actorum 10. *Qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* 1. Petri 2. *Offerens spirituales hostias acceptabiles Deo.* Philippen. 4. *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito,*

quæ misistis in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Atqui Deo nihil placere potest, nisi quod est vere bonũ & purum ab omni vitio, vt ipse etiam Caluinus fatetur, lib. 3. Instit. cap. 12. §. 1.

Quod vero idem Caluinus ait, placere Deo eiusmodi opera, non ratione propriæ dignitatis, sed quia Deus per indulgentiam lauat operum fœditatẽ, omnino est absurdum, nisi forte non solum peccatoribus imputari velit Christi iustitiam, sed ipsis etiam peccatis, quod nullo modo fieri potest. Nam si quis dixerit, Deum ignoscere culpas, non velle punire, non imputare, facile intelligetur, at ipsum peccatum per indulgentiam fieri hostiam placentem Deo in odorem suauitatis, quis tandem intelliget?

Octauum testimonium ex locis illis, quæ absolute iustorum opera, bona opera nominant, Matt. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.* 1. ad Timoth. 6. *Diuitibus præcipe non superbe sapere, diuites fieri in operibus bonis.* Tit. 3. *Curent operibus bonis præesse, qui credunt Deo.* Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.*

At si opera omnia iustorum essent peccata mortalia, dicenda essent potius mala quàm bona. Nam vt ex Dionysio in ca. 4. de diuinis nominibus, Theologi colligunt, malũ dicitur opus absolute, ex quocunque vitio, bonum non dicitur absolute, nisi integre sit bonum. Quomodo igitur Scriptura prædicat absolute opera bona, si non sunt bona, nisi secundum quid, sed absolute & simpliciter mala? Omnino necesse est, vt vel Spiritus sanctus in hac parte fallatur, vel Lutherus & Caluinus erret. Vtrum autem horum sit verius, ipsissimet sectarijs iudicandum relinquo.

CAPVT XVI.

Opera bona non esse peccata, sed vere bona, probatur ex Patribus.

QVod attinet ad testimonia sanctorum Patrum si producere vellemus in medium, quæ illi dicunt in commendationem operum bonorum, nullus esset finis. Solum igitur pauca quædam notabimus. Ex quibus colligi possit, agnouisse Patres opera simpliciter bona, atque à peccatis, vere, proprieque distincta.

S. Ambrosius in lib. de Apologia Dauid cap. 6. *Etenim*, inquit, *quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum est, ne plura peccata sint, quàm opera virtutũ.* Vbi distinguit aperte S. Ambros. opera virtutum à peccatis, quod non faceret, si existimaret, omnia opera, quantumuis bona, vere esse peccata.

S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos, *Hoc*, inquit, *& nos dicimus, posse hominem non peccare: si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara.* Et infra: *Qui cautus est & timidus, potest ad tempus vitare peccata.* Quo loco S. Hieronymus non laborat, vt probet, posse hominem aliqua facere bona, quæ non sint peccata. Id enim in controuersiam nondum venerat, sed nititur contra Pelagianos ostendere vitam humanam, etiam iustorum, non ita esse posse perfectam, vt longo tempore caueat omnia peccata, etiã quotidiana & leuia. Vbi tamen admittit, saltẽ aliquanto tempore posse hominem diligentem ita viuere, vt nullum peccatum, ne veniale quidem admittat, ac per hoc aliqua opera facere ab omni vitio pura & integra.

Augustinus in libr. de spiritu & littera, capite vltimo: *Dici potest quædam iustitia minor, huic vitæ competens, qua iustus ex fide viuit, quamuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem; non absurde dicitur etiam ad istam pertinere, ne peccet. Neque enim si nondum esse potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ, perfectæque debetur, iam culpæ deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo quamuis longe minus amet Deum, quàm eum potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum, sicut etiam in his, quæ adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce defigi.* Hoc loco S. Augustinus fatetur quidem iustitiam nostram in hac vita esse minorem, quàm sit futura in alia vita, tamen disertis verbis affirmat, ad hanc etiam iustitiam nostram pertinere, vt non peccet; & posse, ac debere hominem nullam sequi cupiditatem.

Idem in lib. de bono coniugali, cap. 6. *Coniugalis*, inquit, *concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum coniuge propter fidem tori, venialem habet culpam, adulterium vero, siue fornicatio lethalem habet culpam.* Et capite 7. *Continentia meritis est amplioris, reddere debitum coniugi nullius est criminis; exigere vltra generandi necessitatem culpæ venialis, fornicari, vel mœchari, puniendi criminis.* In his quatuor gradibus operum, quos distinguit Augustinus, assignare debent aduersarij discrimen aliquod; vel potius necessario confiteri, in primo & secundo nullum omnino esse peccatum, neque mortale ex natura sua, neque veniale per misericordiam Dei. Nam si continentia ab omni concubitu peccatum est mortale ex natura sua, & veniale per misericordiam Dei, quid erit concubitus gignendi caussa, nisi peccatum omni ex parte mortale? & si concubitus gignendi caussa peccatum est omni ex parte mortale, quid erit concubitus caussa libidinis satiandæ, nisi peccatum in Spiritum sanctum, quod non remittitur, neque in hoc sæculo, neque in futuro? At sanctus Augustinus huic tertio gradui tribuit culpam venialẽ: secundo gradui nullam culpam, primo gradui meritum ingens. Tantum videlicet interest inter sententiam sancti Augustini & Nouatorum.

Idem denique sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. & alijs in locis plurimis, contendit opera infidelium esse peccata, non quod non sint, vel esse possint bona ex genere suo, sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi opera illa ad verum Deum, quem ignorant, cum fidem non habeant. Igitur opera fidelium ex sententia sancti Augustini poterunt esse simpliciter & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent omnia peccata, & quidem morte digna, quorsum tantopere laborasset Augustinus, vt probaret opera infidelium esse peccata?

S. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 8. *Si in sermonibus*, inquit, *suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione victoriam perdidisse.* Item lib. 9. cap. 26. *Ipsa*, inquit, *bona nostra insidiantibus culpæ euadere gladium nequeunt, nisi sollicite quotidie timore muniantur.* Vbi admittit S. Gregorius posse fieri, vt bona nostra insidiantis culpæ gladium vitent. Idem in epist. ad Augustin. respon. 10. *Bonarum*, inquit, *mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, vbi culpa non est.*

Sanctus Bernardus in lib. de præcepto & dispensatione distinguit inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ, & ponit aliquos gradus, vt supra sanctus Augustinus ponebat in concubitu: *Bonus.*

nus, inquit, *obedientiæ gradus est, si iuxta Magistri nostri sententiam, propter metum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obedierit. Melior tamen cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista charitatis.* Et infra de obedientia: *Hæc*, inquit, *generalis regula sit vniuersorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut propria cuiusque professione, aut diuina institutione fixa non sunt, vt non iussa quidem, licite vtrumlibet, vel admittantur, vel omittantur, iussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Vbique enim & culpabilis neglectus & contemptus damnabilis est.*

Vbi sanctus Bernardus cum dicit, obedientiam ex metu gehennæ esse bonam, ex charitate meliorem, intelligit bonam simpliciter, & sine vllo peccato, etiam veniali posse præstari. Alioqui non distingueret eam ab inobedientia propter neglectum, quam dicit esse culpam venialem; & inobedientia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum non esse peccata, sed vere bona probatur rationibus.

IAm vero potest eadem veritas manifestis rationibus comprobari.

Prima ratio, si opera bona iustorum essent omnia vitiata, & corrupta, ita vt peccata mortalia ex natura sua dici deberēt, id sine dubio, vel ex innata cōcupiscentia, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admistione peccatorum venialium nasceretur. Istas enim caussas aduersarij reddere solent, cur opera ex genere suo bona, vel à Deo mandata & bona intentione facta, tamen peccata mortalia esse contendunt. At nihil horum trium contaminare potest opera iustorum bona.

Nam imprimis concupiscentia ipsa peccatum non est, sed infirmitas, nisi ei consentiatur. Vnde S. Augustinus in lib. de perfectione iustitiæ, & alibi sæpe repetit non oportere pro motibus concupiscentiæ inuoluntarijs dicere: *Dimitte nobis debita nostra*: Deinde etiam si peccatum esset, tamen non semper mouetur, vt idem testatur August. lib. 6. in Iulian. c. 8. ac per hoc opera bona fieri possunt aliquando ex charitate, sine vlla admistione cupiditatis.

Defectus autem charitatis, quod videlicet non faciamus opera nostra tanto feruore dilectionis, quanto faciemus in patria, defectus quidem est, sed culpa, & peccatum non est, vt sanctus Augustinus docet in libro de spiritu & littera, ca. vlt. Vnde etiam charitas nostra, quamuis comparata ad charitatem beatorum sit imperfecta, tamen absolute perfecta dici potest, vt eam sanctus Ioannes appellat, in 1. epist. cap. 2. & 5. S. Augustinus in lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 39. lib. 1. de pecc. merit. & remiss. cap. 13. & alibi.

Admistio denique venialium peccatorum non impedit veram iustitiam, Tum quia non est necesse, vt in singulis operibus admisceatur veniale peccatū, vt ex Patribus probatum est, & experientia ipsa docet; Tum etiam quia peccatum veniale non est contrarium charitati, nec proprie contra legem, sed præter legem, vt supra diximus. Itaque Scriptura diuina quamuis dicat, In multis offendimus omnes, & si dixerimus, quia peccatū non habemus, nos ipsos seducimus; tamen absolute vocat homines quosdam iustos, sanctos, immaculatos, perfectos, quod nullo modo faceret, si veniale peccatum iustitiam impediret. Genes. 6. *Noe vir iustus fuit, atq; perfectus*, Eph. 1. *Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius.* Philip. 3. *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus.* Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Similia habet S. August. in lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 12. & 13. & in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum, cap. 2.

Secunda ratio ducitur ab absurdis, nam si omnia iustorum opera essent peccata, etiam opus fidei quo iustificamur, esset peccatū; & illa oratio, quam fundimus, cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, esset peccatum. At nonne absurdissimum est, hominem per peccatum iustificari, & per peccatum quærere & impetrare remissionem peccati?

Item si omnia opera iustorum sunt peccata, qua fronte dicere potuit Apostolus Paulus: *Nihil mihi conscius sum?* nullū ne bonum opus fecerat? aut ignorabat illa ipsa bona opera peccata esse mortalia? & nōne adhuc maior fuisset audacia pro eiusmodi operibus, id est, peccatis mortalibus expectare à iusto iudice coronam iustitiæ.

Præterea si omnia iustorum opera essent peccata mortalia, sequeretur, ipsum Deum peccare mortaliter: *Deus enim est, qui operatur in nobis.* Cum bona opera facimus, vt dicit Apostolus ad Philip. 1. & 2. neque aduersarij id negant.

Item fieret ingens iniuria Redēptori: *Qui*, vt Apostolus ait ad Tit. 2. *dedit semetipsum, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Nam à nulla nos iniquitate vere redemisset, nec vere populum suum mundasset, nec sectatores nos operum vere bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset.

Ad hæc si omnia opera bona sūt peccata mortalia, sequitur, vt aliqua peccata mortalia sint opera bona, & posse fieri hos syllogismos, Omnia opera bona sunt facienda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt facienda. Item, nullum peccatum mortale est faciendum, omnia opera bona sunt peccata mortalia, igitur nullum opus bonum est faciendum. Dignæ sane Lutheranis conclusiones, aliqua peccata mortalia sunt facienda, & nullum bonum opus est faciendum.

Denique quis non videt, opera bona esse peccata mortalia, contradictionē implicare, atque inuoluere? nā erunt opera bona, & non bona; digna præmio & pœna; & per ea seruiemus Deo & diabolo, & simul erimus filij Dei & filij diaboli.

Dicent fortasse, quod Lutherus dicit in assert. art. 6. eadem opera esse bona, vt fiunt à Deo, mala vt fiunt à nobis, vel in nobis. Vel esse bona ex genere suo, siue ex obiecto, mala ex circumstantia, id est, propter cupiditatem, qua fiunt.

At prior distinctio inanis est, cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendo vt nos illa faciamus; ac per hoc si vt à nobis fiūt mala sunt, simpliciter mala, nō bona sunt. Id quod ex ipso Lutheri exēplo intelligi potest: *Si quis*, inquit, *securi corrosa & dentata secet, licet operator sit bonus faber, tamen securis facit malas, & difficiles, & deformes incisiones, sic Deus per nos operans, &c.* Ex hac similitudine manifeste colligitur, opera nostra non esse bona & mala, sed tantū mala. Bonus enim faber per malā securim non facit bonas, sed malas incisiones, sic igitur Deus per nos operans non faciet opera bona, sed mala.

Posterior quoque distinctio non soluit nodum. Nam opera bona ex genere, siue ex obiecto, sed mala ex circūstantia, non sunt bona simpliciter, sed mala. Quoniā (vt supra diximus) bonum non existit nisi ex integra caussa, malum vero ex quolibet vitio. Quare Dominus Matth. 6. & 7. orationes, ieiunia &

QVARTO ex eo, quod dicitur Raab meretricem ex operibus iustificatam. Neq; enim Raab declarari potuit iusta, cum esset meretrix, sed vere iustificata est, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice iusta facta est. Non igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur.

Iam vero quod Paulus loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio efficitur iustus, multis argumentis probari posset. Sed vnum hoc loco sufficiet, quod ex ipso cap. 3. & 4. ad Rom. patitur. Nam cap. 3. sic ait: *Omnes peccauerunt & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam eius, per redemptionem quæ est in Christo.* Et cap. 4. probare volens Apostolus, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, adducit testimonium Prophetæ dicentis: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Quod testimonium de iustificatione impii apertissime loquitur. Præterea ibidem Apostolus dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi non alia de caussa, non dixit, credenti in Deum, sed credenti in eum, qui iustificat impium, nisi quia de impij iustificatione tractabat.

Sed vna est hic grauissima difficultas, ex qua totus hic locus depēdet. Nam & Paulus, & Iacobus, vtitur eodem exemplo Abrahæ, & vterque citat illa verba: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quare vel eodem modo vterq; accipit iustificationem, vel alter eorum inepte vtitur exemplo Abrahę, & perperam explicat verba Mosis.

Cæterum RESPONDEMVS, Paulum & Iacobū, nō eodem modo accipere iustificationem, & tamen ab vtroq; recte vsurpari exemplum Abrahæ, & verba Mosis. Ac (vt à Iacobo incipiamus) respexit ille præcipue tempus, quo Abraham immolare voluit filium suum, quod legitur in Gen. c. 22. sic enim ait: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Illo autem tempore certum est, Abraham fuisse iustum, quippe qui iam obedierat Deo, vt exiret de terra sua, & signum acceperat circumcisionem signaculum iustitię fidei, &c. & ideo illo nouo opere obedientiæ non factum esse iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto.

Quod vero Iacobus dicit, tunc impletam fuisse Scripturam, quæ ait: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*: non repugnat sententię nostræ. Nam non vult Iacobus dicere, tunc primum eam Scripturam impletam fuisse. Non enim ignorare poterat, verba illa multo antea fuisse dicta de fide Abrahæ, quando videlicet credidit Deo, promittenti sibi filium ex Sara, quod scriptum est in Gen. cap. 15. sed dicere voluit, tū etiam fuisse Scripturam illam impletam, quando ex fide obtulit eundem illum filium super altare. Possūt enim illa verba applicari ad omnes insignes actus fidei eiusdem Patriarchæ. Quemadmodum si quis narraret aliquod factum Nathanaelis, in quo eius integritas & simplicitas appareret, posset vere dicere, nunc impletum est quod Dominus ait, Ecce verum Israelitam, in quo dolus non est. Itaq; de verbis Iacobi nulla remanet quæstio.

De verbis Pauli maior est difficultas: non desunt, qui existiment, Abrahamum tunc primum iustificatum esse à peccatis, cum credidit Deo promittenti filium, & cum de eo dictum est: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Ita docet Anselmus in comment ad c. 4. ad Rom. & eandem sententiam indicare videtur S. Augustinus, præfatione in Psal. 31. cùm ait, exponens hunc locum: *Ergo ex fide iustificatus est Abraham & si opera non præcesserunt, tamen sequuta sunt.* Et si quidem hæc opinio vera esset, nulla esset in Paulo difficultas.

Cæterum non auderem dicere, Abrahamum non fuisse multò antè iustificatum, quàm de eo dictum sit: *Credidit Abraham Deo, &c.*

PRIMO, quoniam in Genes. cap. 12. 13. & 14. narrantur egregia opera Abrahæ, vt quod vocatus à Deo, & iussus exire de terra sua, continuo obedierit, quod aram Deo erexerit, quod sæpius cum Deo familiariter collocutus fuerit.

SECVNDO, quoniam Apostolus ad Heb. 11. inter præcipuas laudes Abrahæ ponit, quod fide obedierit exire in locum, quem nesciebat. Quod certe factum est multo ante, quam diceretur de eo: *Credidit Abraham Deo, &c.*

TERTIO, quoniam idem confirmant Patres, Origenes libro 4. in epist. ad Rom. Ambrosius lib. 1. de Abraham. cap. 2. Chrysostomus hom. 31. & 35. in Genes. & Augustinus libro 16. de ciuitate Dei, capite 23.

QVARTO, quoniam id quod dicitur Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*, si verba Hebræa diligenter inspiciantur, hunc sensum habet, quod actus ille credendi fuerit opus iustum & meritorium, & pro tali sit à Deo iudicatum & acceptum. Ex quo intelligimus, eum antea fuisse iustum, cum opera iusta facere potuerit, eūque fide non esse factum iustum ex impio, sed iustiorem ex iusto.

Dico igitur Paulum vsum esse exemplo Abrahæ, non vt significaret, Abrahamum tunc primum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostenderet, non iustificari impium ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. Nam si Abraham iustus non est factus iustior ex operibus sine fide, multo magis impius non poterit fieri iustus ex operibus sine fide.

Possumus enim doctrinæ caussa distinguere TRES iustitias, VNAM quæ sit gratia & non merces: qualis secundum rei veritatem est illa, qua impius iustificatur: ALTERAM, quæ sit merces & gratia, qualis est etiam secundum rei veritatem, qua iustus fit iustior.

TERTIAM, quæ sit merces & non gratia, qualis esset, si homo ex operibus solius liberi arbitrii viribus factis iustificaretur. Hanc tertiam contendit Apostolus excludere in epist. ad Roman. & ad Galat. Ad hoc autem faciendum nihil interest, vtrum sumantur exempla à prima, vel à secunda iustitia, cum neutra ex operibus sine fide obtineri possit.

Igitur Apostolus ad Rom. 4. loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio fit iustus: tametsi ad probandum, eam non fieri ex operibus, sed ex fide, exemplum petat à secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior. Quare Paulus & Iacobus, consentiūt omnino in exemplo Abrahæ, & verbis Mosis intelligendis, quamuis ad varias conclusiones probandas illis vtantur.

Porro sicut Paulus, cum loqueretur de prima iustificatione attulit exemplū Abrahæ, quod erat secundæ, vt probaret à maiori, nō posse impium iustificari ex operibus sine fide, si Abraham iustus nō est factus iustior ex operibus sine fide: sic Iacobus cū loqueretur de secunda iustificatione, attulit exemplum Raab, quod est primæ iustificationis, vt probaret à maiori, iustum fieri iustiorem ex operibus, & non ex fide tantum: si Raab ex meretrice facta est iusta ex operibus, & non ex fide tantum. Nam probabile est valde, Raab vsq; ad illud tempus, quo suscepit nuncios Iosue, fuisse non solum meretricem, sed etiam infidelem: sed ab eo tempore credidisse in Deum, &

opere illo misericordiæ præparatam fuisse ad iustificationem, ita vt bonum illud opus ex fide factum, non fuerit meritorium simpliciter iustificationis, sed imperfecte & de congruo, vt supra diximus de dispositionibus ad gratiam.

CAPVT XIX.

Opera iustificare, probatur ex alijs Scripturis & rationibus.

PRÆTER Iacobi testimonium, quod apertissimum est, nõ desunt alia multa, quæ breuiter perstringemus. Idem igitur probatur ex verbis illis Ecclesiastici, cap. 18. *Non impediaris orare semper, & ne verearis vsque ad mortem iustificari.* Vbi monet Sapiens, vt assidua oratione iustitiam nostram augere atque alere studeamus.

B Caluinus in Antidoto ex occasione Græci vocabuli, *μείνῃς*, dicit, legendum esse, ne differas iustificari vsque ad mortem, vt hoc testimonium ad primam iustificationem, non ad secundam pertineat. At verbum illud græcum potest etiam commode verti: ne cesses, quod est idem cum illo, ne vereris, vel, vt legit S. Augustinus in Speculo, ne verearis. Omnia enim continuationem & progressionem, non inchoationem iustitiæ significant. Et consonant huic sensui præcedentia & sequentia. Illud enim quod proxime antecedit: *Non impediaris orare semper*, significat continuationem & progressum orationis, quæ propria sunt iustorum proficientium, non impiorum nondum conuersorum. Quod autem proxime sequitur: *Quia merces Domini manet in æternum*, est ratio aptissima congruens præcepto augendæ iustificationis. Nam primæ iustificationi impiorum non merces, sed indulgentia congruunt.

ALTERVM testimonium habetur apud Apostolum ad Rom. 6. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, sic exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Quo loco illud *in sanctificationem*, non significat, ad acquirendam primam sanctitatem: nam sanctos & iustos alloquebatur Paulus, sed ad augendam sanctificationem. Intelligi autem per sanctificationem, iustificationem, & per sanctitatem, iustitiam, perspicuum est ex antithesi. Opponit enim sanctificationem iniquitati.

TERTIVM testimonium est eiusdem Apostoli in posteriore ad Cor. cap. 7. *Has ergo habentes promissiones charissimi, emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini.* Vbi docet Apostolus, per mentis & corporis puritatem proficiendum esse quotidie ad maiorem iustitiam & sanctificationem.

QVARTVM testimonium 2. ad Cor. 9. *Multiplicabit semen, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ.* Docemur his verbis, per eleemosynas liberaliter pauperibus erogatas, diminui facultates, sed augeri iustitiam. Vbi opportune etiam Paulus allegat illud Psalm. 111. *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi:* pulchre enim verbo, *dispersit*, opponitur verbum contrarium, *manet*, quia sicut diuitiæ corporales per eleemosynam dissipantur, ita iustitia spiritualis per eandem eleemosynam radicatur, stabilitur, & crescit, vt manere possit in sæculũ sæculi.

QVINTVM testim. Ioan. 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum.* Hæc noua dilectio post impleta mandata, quid est, nisi dilectionis, ac per hoc iustitiæ augmentum, quod per obseruantiam diuinæ legis acquiritur?

SEXTVM testimonium, Apoc. vlt. *Qui in sordibus est, sordescat adhuc, & qui iustus est, iustificetur adhuc.* Certe qui magis sordescunt, per mala opera, & noua peccata sordescunt: igitur & qui magis iustificantur, per bona opera, & nouam obedientiam iustificãtur.

His addi possunt DVÆ rationes ex iis, quæ in capitibus superioribus probata sunt. Nã si potest iustus legem diuinam implere, vt supra demonstratum est, potest etiam sine dubio per opera iustificari. Neque enim aduersarii negant, implenti legem, deberi iustitiam: *Obedientia legis* (inquit Philippus in Apologia Confess. tit. de impletione legis) *esset iustitia, si legem faceremus.* Rursus, potest si iustus opera vere bona facere, quæ nullo vitio polluta sint, vt supra ostendimus: potest vtique iustitiam facere, & multiplicando opera iusta, consequenter augere iustitiam.

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones in scripturis, contra veritatem iustitiæ actualis.

SVPEREST tandem, vt obiectiones hæreticorum, quibus illi probare nituntur, omnia opera nostra esse peccata, breuiter diluamus.

PRIMVM igitur obiicit Caluinus illud Psalm. 31. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Dauid enim cum hæc diceret, non ad vnum temporis momentum, quo homo per Baptismum iustificatur, sed ad totam vitam iustorum respiciebat. Proinde sequitur, vt tota vita iustorum remissione indigeat, quod non fieret, nisi perpetuo, & in omnibus operibus peccaremus.

C RESPONDEO, Quam vera sunt verba Dauidis, tam falsa est glossa Caluini. Nam si tota vita iustorum, & omnia ipsorum opera peccatis sordescerẽt, vnde diceret idem Dauid in Psalm. 1. *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini voluntas eius.* Et in Psalm. 100. *Psallam, & intelligam in via immaculata quando venies ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam. Non adhæsit mihi cor prauum, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat:* & simi lia, quæ passim repetit; certe hæc nõ bene cohærent cũ eo, quod dicit Caluinus, totam vitam iustorũ, ex testimonio Dauidis, nihil esse nisi peccatum.

D Loquitur igitur Dauid in Ps. 31. de initio iustificationis, siue de prima iustificatione, per quã remittuntur peccata, & infunditur charitas, vt per eam corde dilatato per viam mandatorum currere valeamus.

SECVNDO obiiciunt aduersarii omnes, illud Ps. 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

RESPONDEO, TRIPLEX huius loci explicatio à Patribus indicatur. PRIMA est S. AVGVSTINI in commentario huius loci, vbi dicit, hominem coram Deo iustificari non posse, quoniã ex se iustitiam nullam habet, sed si quam habet, ex Deo habet: *Qui*

E *cum illo* (inquit AVGVSTINVS) *volunt intrare in iudicium, nisi qui ignorantes Dei iustitiam, suam volunt constituere?* Sententia igitur Dauidis hæc est. Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, noli me iudicare ex his, quæ ex me habeo. Sic enim non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Et ideo paulo ante dixerat: *In veritate tua exaudi me in tua iustitia:* id est, in iustitia, quam vt haberem, tu dedisti.

ALTERA expositio est eiusdem Augustini in libro de perfectione iustitiæ, Hieronymi in epistola ad Ctesiphontem, & Gregorii in commentario huius Psalmi, qui est postremus ex pœnitentialibus, qui referunt hunc locum ad peccata venialia, sine quibus in hac vita esse nõ possumus. Non autem

sequitur

sequitur, vt omnia nostra opera sint peccata, etiamsi absq; peccato viuere non possimus. Miscentur enim operibus bonis opera quædam mala, quæ tametsi leuia, & quotidiana sint, tamen in iudicio Dei non iniuste puniuntur. Igitur sententia Psalmi hoc secundo modo accepti, hæc erit, Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, non cupio tecum contendere, confiteor me peccatorem, & veniam oro. Nam nō ego solus, sed etiam omnis homo aliquando peccat, nec est vllus ita iustus, qui non aliquando labatur, & erret.

TERTIA expositio est Hilarii, Hieronymi, Arnobii, Euthimii, & aliorum in hunc Psalmum, & S. Bernardi serm. 5. de verbis Isaiæ, qui dicunt, sententiam Dauidis esse, non posse hominem iustificari, si comparetur ad Deum, non quod non sit in homine iusto vera iustitia, si absolute consideretur, sed quia tanta est puritas, & sublimitas iustitiæ Dei, vt omnis hominum, & Angelorum iustitia, cum ea comparata, iustitia esse videatur. Sicut etiam stellæ clarissimæ sunt in se: tamen coram Sole continuo tenebrescunt. Atque hoc est, quod in Iob legimus, capite 4. *Numquid homo Dei comparatione iustificabitur?* Et cap. 9. *Vere scio, quod ita sit, & quod non iustificabitur homo compositus Deo:* Quem locum tractans Augustinus li. ad Orosium, contra Priscillianistas, & Origenistas cap. 10. *In comparatione iustitiæ Dei, si nec sancti in cœlis Angeli iusti esse dicantur, non mihi videtur importuna sententia; non quia vt hoc essent, à iustitia lapsi sunt, sed quia facti sunt, & Deus non sunt, tantumque spiritualis luminis habere non possunt, quantum habet ille, à quo facti sunt. Ibi enim summa iustitia, vbi summa sapientia: & hoc Deus est, de quo dictum est, soli sapienti Deo.* Et infrà: *Cuius participatione iusti sunt, eius comparatione nec iusti sunt.*

TERTIO, obiiciunt illud Ecclesiast. 7. *Non est homo iustus, qui faciat bonum, & non peccet.*

RESPONDEO, Non significat Sapiens, vt Lutherus existimare videtur, hominem iustum peccare, dum bonum facit, sed neminem esse tam iustum, qui semper bonum faciat: omnes enim aliquando peccant, iuxta illud Prouerbiorum 24. *Septies in die cadit iustus, & resurgit.* Vbi non dicitur iustus ad singulos passus cadere, sed aliquoties cadere, nec dicitur semper cadere, sed aliquando cadere, aliquando resurgere: nisi etiam resurgere apud Lutheranos sit cadere. Vide S. Hieronymum, hæc loca explicantem, tum in commentario Ecclesiastæ, tum in libro primo aduersus Pelagianos, & in epistola ad Ctesiphontem.

QVARTO, obiiciunt illud Isaiæ 64. *Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.*

RESPONDEO, Hic plane triumphare sibi videntur hæretici. Hunc enim locum semper in ore habent: cum tamen ad rem nihil pertineat propter TRES rationes. PRIMO, quoniam sine dubio non loquitur Isaias de iustis hominibus, sed de insignibus peccatoribus, ob quorum scelera tradenda erat ciuitas, & totus populus in manu regis Babyloniæ. Quod enim loquatur Isaias in persona eiusmodi hominum sceleratorum, patet PRIMO, quoniam paulo ante dixerat: *Ecce tu iratus es, & peccauimus*, id est, vt Cyrillus exponit, quia tu iratus es, deseruisti nos, deserti autem resistere non potuimus. At iusti non deseruntur à Deo, quippe qui non deserit, nisi prius deseratur. Non igitur de iustis, sed de impiis loquitur: quod si exponas: *Ecce tu iratus es, & peccauimus*, id est, ideo tu iratus es, quia peccauimus, in idem recidet sententia. Deus enim non irascitur iu-

A
stis, sed tegit eorum peccata, & non imputat, vt aduersarii volunt. Loquitur igitur Isaias de impiis, quibus Deus irascitur, non de iustis, quorum peccata dissimulat.

SECVNDO, patet ex verbis sequentibus. *Non est qui inuocet nomen tuum, & qui consurgat, & teneat te.* At iusti Deum inuocant, & ipse Isaias, qui iustus erat, in hoc ipso cap. Deum inuocat, & Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ valde gloriatur, quod propter Lutheri doctrinam didicerit populus exercere opera fidei, & maxime in precibus Deum frequenter inuocando. Loquitur igitur Isaias in persona impiorum, non in persona sua, vel aliorum iustorum.

TERTIO, opera iustorum Scriptura vbique laudat, & dicit, esse Deo placita, & accepta in odorem suauitatis, vt supra probatum est, & in hoc ipso cap.
B
dicit Isaias: *Occurristi lætanti, & facienti iustitiam: in vijs tuis recordabuntur tui.* Non igitur loquitur de operibus iustorum, cum dicit, iustitiam esse quasi pannum menstruatæ, nisi quis ita desipiat, vt existimet, Deo placere sordes, & pannum menstruatæ ab illo, qui fons est totius puritatis, acceptari in odorem suauitatis.

Neq; mouere nos debet, quod Isaias loqui videatur ita generatim, vt omnes homines comprehēdat. Est enim iste Scripturæ mos, vt loquatur de multis, quasi de omnibus: *Omnis caro* (inquit Moses Gen 6.) *corruperat viam suam.* Et tamen ibid. vocat Noe virum iustum, atque perfectum. Et Apostolus Paulus
C
1. ad Cor. vocat omnes Corinthios sanctificatos in Christo Iesu, & tales, vt nihil eis desit in vlla gratia, & prædicit fore, vt confirmentur à Deo vsque in finem sine crimine. Et tamen, c. 13. omnes vocat carnales, & dicit, *Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis.* Cæterum laudat omnes propter quosdam, qui apud eos laudabiles erant, vituperat omnes propter quosdam, qui apud eosdem vituperatione digni erant. Vide Augustinum lib. de vnitate Ecclesiæ, c. 12. vbi hunc morem Scripturæ sacræ diligenter obseruat. Atque hęc est PRIMA ratio cur testimonium Isaiæ ad rem non faciat.

D
ALTERA ratio est, quoniam etiamsi loqueretur Isaias de omnibus, id est, de toto illo populo, tamen non loquebatur de omnibus, pro omni tempore, sed solum pro eo tempore, quo tradendi erant propter summa ipsorum scelera in captiuitatem Babylonicam. Id enim patet sequentibus verbis: *Ciuitas sancti tui facta est deserta, Syon deserta facta est, Hierusalem desolata est, domus sanctificationis nostræ, & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.* Non autem sequitur, si quodam tempore totus populus fuit malus, vt omni alio tempore fuerit malus, & omnia opera ipsorum semper fuerint mala.

TERTIA ratio est, quoniam non solum non loqui-
E
tur Isaias de iustis, sed de impiis, & de impiis pro certo quodam tempore: sed etiam non loquitur de omnibus operibus illorum impiorum, quasi omnia essent peccata, sed tantum de operibus illis, quæ ipsi iustitias esse putabant, vt sacrificia, neomenias, &c. poterant enim illi ipsi impii multa opera facere, quæ neque essent meritoria apud Deum, neque peccata, sed bona moraliter, vt alibi docuimus. Et ideo non dicit Isaias, omnia opera esse quasi pannū menstruatæ, sed omnes iustitias esse quasi pannum menstruatæ, vocat enim iustitias opera quędam ad cultum diuinum instituta, in quibus illi præcipue iustitiam

constituebant, quæ quoniam in bona intentione, nec sicut oportebat, ab illis fiebant, merito panno menstruatæ comparantur. De iis enim dicit Dominus Isaiæ 1. *Nec offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. kalendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, &c.*

Ad has caussas accedat confessio Lutheri & Caluini. Vterque in commentario huius loci fatetur, hoc testimonium non recte adferri contra iustitiam operum, & tamen idem Lutherus in assert. art. 31. ex hoc potissimum testimonio probare conatus erat, omnia opera iustorum esse peccata.

QVINTO, obiicit Lutherus ex c. 6. Matth. orationem Dominicam. Nam ex eo quod oramus quotidie: *Sanctificetur nomen tuum, Fiat voluntas tua, Dimitte nobis debita nostra*: colligi dicit Lutherus, nos omnes in omni opere nostro peccare: quoniam non petimus, quod habemus, sed quod non habemus. Igitur semper in nobis polluitur nomen Domini, semperque rebelles sumus in omni opere voluntati Dei, semper denique egemus, vt nobis peccata misericorditer remittantur.

RESPONDEO, Potest hoc argumentum rectissime in aduersarium retorqueri. Nam Christus non docuit nos petere, quæ nunquam impetraturi essemus, imo promisit nos accepturos, quod peteremus, dicens: *Petite, & accipietis*. Et: *Omnis qui petit accipit*. Petimus autem sanctificari nomen Domini, & vt fiat à nobis voluntas Dei, igitur non polluitur semper in nobis, sed sanctificatur potius nomen Domini, & legi obedientes, facimus Domini voluntatem. Alioqui frustra id peteremus, si nūquam impetraremus. Præterea si non potest quisquam petere, vt fiat voluntas Dei, nisi qui semper Dei voluntati rebellis est; quomodo Christus orauit, Fiat voluntas tua? an etiam Christus semper voluntati Dei rebellis erat?

RESPONDEO igitur, Non solum posse peti quod non habemus, sed etiam conseruationem, & incrementum eius quod habemus. Sic enim explicat S. Cyprianus sermo. de orat. Dominica primam illam petitionem, *Id*, inquit, *petimus, & rogamus, vt qui in Baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus*. Et eodem modo explicat S. Aug. in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 2.

Illud autem, *Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra*, monent prædicti Patres, posse etiam sic intelligi, vt petamus conuersionem infidelium, vt videlicet illi quoque, qui nomine terræ intelliguntur, faciant voluntatem Dei, sicut eam faciunt plerique fideles, qui nomine cœli significantur. Ex quo intelligimus, sanctos Patres contrario modo ex Dominica oratione argumentari, ac Lutherus facere soleat.

Porro illud, *Dimitte nobis debita nostra*, dicimus non pro omni opere nostro (pro multis enim gratias agimus, non veniam petimus) sed pro venialibus peccatis, quæ bonis operibus admiscentur. Quod autem Lutherus dicit in assertione art. 2. dici illam orationem pro concupiscentia, quæ semper est in nobis, repugnat expresse S. Augustino, qui in lib. de perfectione iustitiæ scribit, non esse opus dicere, Dimitte nobis debita nostra, pro concupiscentia, quæ est in nobis, nisi motibus eius voluntate consentiamus.

CAPVT XXI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus, contra veritatem iustitiæ actualis.

PRÆTER Scripturæ testimonia proferunt etiam aduersarii nonnulla ex Patribus, Cypriano, Hieronymo, Augustino, Gregorio, Bernardo. Sanctus

A enim CYPRIANVS in serm. 4. de mortalitate sic loquitur *Obsessa mens hominis, & vndique Diaboli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si auaritia prostrata est, exurgit libido &c.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco S. Cyprianus dicit, contra iustitiam operum, sed contra miseriam huius vitæ, quæ tota militia, siue tentatio est super terram. Vna enim tentatione deuicta, continuo exoritur alia, atque ita semper pugnæ pugna succedit. Quam autem iustitiam operum veram, & meritoriam Cyprianus agnouerit, perspicuum est ex serm. de eleemosyna, vt in lib. sequenti citabimus.

Ex S. HIERONYMO adducunt verba illa in primo Dialogo aduersus Pelagianos, *Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex*

B *proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia.*

RESPONDEO, Potest hic locus referri ad primam iustificationem, per quam ex impiis reddimur iusti: hanc enim iustitiam nō ex merito, sed ex misericordia Dei consequimur, atque hanc proprie pœnitentia, & cōfessio peccatorum præcedit. Nec tamen vllum sequetur incommodum, si idem locus referatur ad secundam iustificationem. Nam ad iustitiam huius vitæ pertinet veritas confessionis, quod sæpe labatur in peccata saltem venialia, quæ (vt sæpe diximus) non repugnant iustitiæ; & quod quidquid boni facimus, non sine gratia, & auxilio Dei facimus.

Ex S. AVGVSTINO tria loca obiici solent, præter ea, quæ in disputatione de meritis operū in sequenti

C lib. excutiemus. PRIMVS igitur locus est in epist. 29. ad Hieronymum: *Plenissima charitas, quæ iam non possit augeri, quamdiu hic homo viuit, est in nemine, quamdiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet ex vitio est, ex quo vitio non est, qui faciat bonum, & non peccet*. Alius locus est huic similis, in lib. de perfectione iustit. respo. 15. *Peccatum*, inquit, *est, cum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est, quam debet.*

RESPONDEO, Appellat S. Augustinus vitium, & largo modo peccatum, imperfectionē; & defectum illum, qui est in nobis, ratione concupiscentiæ. Cuius vitii caussa nemo est, qui non aliquando peccet. Non esse autem eam imperfectionem peccatū pro-

D prie dictum, perspicuum est, TVM ex ipso lib. de perfectione iustitiæ, vbi S. August. dicit, non esse opus, pro concupiscentia carnis, contra quā spiritus concupiscit, dicere; *Dimitte nobis debita nostra*; TVM ex lib. de spiritu & littera, cap. vlt. vbi disertis verbis dicit, non esse ad culpam imputandum, quod charitas in hac vita non tanta sit, quanta erit in patria.

SECVNDVS locus est in lib. 9. confess. c. 13. *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.*

RESPONDEO, Non dicit S. Augustinus, laudabilia opera esse peccata, si remota misericordia discutiantur; immo in eodem loco separat opera bona matris

E suæ, pro quibus gratias agit Deo, à peccatis pro quibus à Deo veniam petit. Solum igitur dicit, vitam hominis laudabilem propter opera bona, egere misericordia in iudicio Dei, propter peccata, saltem venialia, à quibus nemo liber inuenitur.

TERTIVS locus est in lib. 3. contra duas epist. Pelagianorum. cap. 7. *Ex quo factum est*, inquit, *virtutem, quæ nunc est in homine iusto, perfectam hactenus nominari, vt ad eius perfectionem pertineat etiam ipsius imperfectionis, & in veritate cognitio, & in humilitate confessio.*

RESPONDEO, Nihil aliud hoc loco S. August. dicit, nisi iustitiam in hac vita imperfectam esse, si comparetur ad iustitiam vitæ beatę: & huius imper-

fectionis

fectionis cognitionem & confessionem, hoc tempore non paruum esse necessariam, ne quis existimet, se esse, quod vere non est, atque ita se ipse seducat. Nusquam autem in toto hoc lib. imperfectionem istam peccatum esse Augustinus dicit, sed contra potius veram iustitiam, & suo modo perfectam esse confirmat. Sic enim ait in fine capitis. *Iustitia, secundum quam iustus ex fide viuit, quoniam per spiritum gratiæ homini ex Deo est, vera iustitia est. Quæ licet non immerito in aliquibus iustis pro eius vitæ capacitate perfecta dicitur; parua tamen est ad illam magnam, quam capit æqualitas Angelorum, quam qui nondum habebat, & propter illam, quæ inerat, perfectum, & propter istam, quæ adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. Sed plane minor ista iustitia facit meritum, maior illa fit præmium, vnde qui istam non sequitur, illam non assequitur.* Hæc ille, ex quibus euidenter apparet, aduersarios abuti Patrum auctoritate ad imperitos, simplicesque fallendos.

Ex S. Gregorio proferunt multa testimonia. Primum est lib. 9. Moral. cap. 1. *Sanctus*, inquit, *vir, quia omnia virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districte iudicetur, recte subiungit, si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.*

Respondeo, Districte iudicari hoc loco virtutis nostræ meritum, nihil est aliud, nisi iudicari ex his, quæ homo ex se habet remotis donis gratiæ Dei. Sic enim vere, quod virtutis meritum esse videtur, vitium & peccatum esse cognoscitur. Id ita esse, probamus ex verbis præcedētibus & sequentibus. Nam districte iudicari dicit eum, qui se Deo comparat, & cum eo cōtendere cupit; illum autem se Deo comparare, & cum eo contendere velle dicit, qui non agnoscit se à Deo habere quod habet. Sed totum locum adscribamus. *Homo*, inquit, *Deo non compositus, iustitiam percipit, compositus amittit, quisquis se auctori bonorum comparat, bono se quod acceperat, priuat. Qui enim accepta bona sibi arrogat, suis contra Deum donis pugnat. Sanctus autem vir, quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districte iudicetur, recte subiungit, Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille. Cum Deo autem contendere est, non ei tribuere, sed gloriam suæ virtutis arrogare. Sed sanctus vir conspiciat, quia & qui summa iam dona percepit, si de acceptis extollitur, cuncta, quæ acceperat, amittit & dicat: Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.* Ex his intelligimus, eum districte iudicari apud Gregorium, qui propter superbiam prius amittit dona Dei, quæ acceperat, & seuere secundum propria iudicatur.

Alterum testimonium est in lib. 9. Moral. c. 11. *Repente*, inquit, *Deus interrogat, cum nos, ad districtionem sui examinis inopinatos vocat, sed interrogationi illius, homo respondere non sufficit, quia si remota tunc pietate discutitur, in illo examine etiam iustorum vita succumbit.*

Respondeo, Explicat S. Gregorius illa verba Iob: *Si repente interroget, quis respondebit ei?* docet autem, esse valde periculosum, si quis inopinato, & imparatus ad iudicium Dei vocetur, quia cum nemo sit, qui non peccet, qui imparatus vocatur, verisimiliter in peccato aliquo reperitur, cuius nullam pœnitētiam egit. Cæterum non dicit Gregorius, opera iustorum in iudicio succūbere, quasi ipsa bona opera sint peccata, vt Lutherani, sed vitam iustorum in iudicio succumbere, quoniam (vt dixi) in peccatis inueniuntur, de quibus nullam pœnitentiam egerunt. nec dicit, iustos ita succūbere in iudicio, vt ad pœnas destinentur æternas, sed intelligit eos succumbere, quoniam pœna aliqua, saltem purgatoria, temporariaque multantur, iuxta illud 1. Cor. 3. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit quasi per ignem.*

Tertium testimonium est in eodem lib. cap. 14. Vbi explicans Gregorius illa verba: *Si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor*, sic ait: *Omnis humana iustitia esse conuincitur, si districte iudicetur. Prece ergo post iustitiam indiget, vt quæ succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate conualescat.*

Respondeo, Hic locus eundem sensum habet, cum primo loco. Significat enim humanā iustitiam esse iniustitiā, si districte iudicetur, id est, si iudicetur remotis beneficiis Dei, secundum ea, quæ homo habet ex se. Nam hoc loco hortatur nos Gregorius ad humilitatem, nō ad pœnitentiam, vt patet ex verbis sequentibus: *Preci itaque innitendum est, cum recta agimus, vt omne quod iuste viuimus, ex humilitate condiamus.* Itaque sensus verborum eius hic est, vt cum bona opera aggredimur, Dei auxilium inuocemus, scientes nos absque Deo nihil boni facere posse: & posteaquam bona opera fecimus, non superbiamus, quasi nostris viribus illa fecerimus, sed insistamus precibus orantes Deum, vt confirmet, quod operatus est in nobis.

Quartum testimonium est in eodem lib. c. 26. in illud: *Verebar omnia opera mea. Ac si*, inquit, *humili confessione diceretur, quæ aperte egerim, video: sed quæ in his latenter pertulerim, ignoro.*

Respondeo, Non dicit in omni bono opere esse latentem culpam, sed sæpe cum bona opera facimus, culpam aliquam admisceri, nisi quis diligenter vigilet. Id quod apertius dixerat paulo ante, cum ait: *Ipsa bona nostra, quia insidiantis culpæ euadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur, per sanctum virum nunc recte dicitur, verebar omnia opera mea.*

Quintum testimonium est in eodem lib. cap. 28. *Notandum*, inquit, *quod vir sanctus non ait, fulserint mundissimæ manus meæ, sed velut mundissimæ manus meæ; quia quousque pœna corruptionis adstringimur, quamlibet rectis operibus insudemus, veram munditiam nequaquam apprehendimus, sed imitamur.*

Respondeo, Vocat Gregorius veram munditiam, munditiam Dei & beatorum: cuius comparatione, nostra munditia vera non esse videtur, quamuis absolute sit vera. Sic enim loquitur idem Gregorius lib. 5. Moral. cap. 26. *Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est, quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in Solis radio posita tenebratur.* Et lib. vlt. cap. 1. *Omnia humana, quæ iusta, & pulchra sunt, Dei iustitiæ & pulchritudini comparata, nec iusta, nec pulchra sunt.*

Sextum testimonium est in libro vlt. cap. vlt. *Si autem*, inquit, *de his diuinitus districte discutimur, quis inter ista remanet salutis locus; quando & mala nostra pura mala sunt, & bona, quæ nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt?*

Respondeo, Non dicit Gregorius, omnia bona opera nostra impura, sed non omnia posse esse pura: quia fieri non potest, vt non aliquando subrepat aliquid, quo bona aliqua opera vitientur. Ita enim seipse explicat, cum paulo post ait: *Fatendum est igitur, quod rectam intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, nonnunquam intentio minus recta, quæ de donis Dei placere hominibus quærit, insidiando comitatur.* Quamuis autem loquatur Gregorius de peccatis venialibus, dicit tamen, non remanere salutis locum: si

Porro Martinus Bucerus in actis Colloquii Ratisbon. ne totam antiquitatem cōtemnere videatur, negat Scripturam, vel Patres, nomine meriti vsos esse, addit tamen, si forte Patres hoc nomine vsi sint, duram esse in ea voce catachresim. Sed tam frequenter, & tam aperte vtuntur Patres hoc nomine, vt nesciam, vtrum sit maius Caluini sacrilegium, an Buceri mendacium.

Nos igitur probabimus id, quod habet communis Catholicorum omnium sententia, opera bona iustorum vere, ac proprie esse merita, & merita non cuiuscunque premii, sed ipsius vitæ æternæ, contra Sectarios omnes. Sed antea tamen contra Caluinum probabimus nomen meriti in Scripturis fundari, ac proinde non male consuluisse fidei sinceritati sanctos Patres, qui eo nomine passim vsi esse inueniuntur.

CAPVT II.

Probatur ex Scripturis, opera iustorum recte vocari merita.

QVOD igitur ad nomen meriti pertinet non, desunt testimonia sacræ Scripturæ, vbi eiusmodi nomen vel aperte contineatur, vnde facili negotio deducatur.

PRIMVM testimonium habetur Ecclesiastici cap. 19. *Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum*, Respondet CALVINVS, in Græco textu non haberi nomen meriti, sed solum κατ' ἔργα. At illud κατ' ἔργα, recte vertitur secundum meritum operum: vel pro merito, & dignitate operum. Quid enim est reddere secundum opera, nisi reddere sicut opera merentur? Quare non solum vetus interpres Ecclesiastici, sed etiam S. Hieronymus, qui trium linguarum peritissimus erat, Latine reddere solet per vocem MERITI, quod Hebræi, vel Græci dicunt, iuxta, vel secundum opera. Vt exempli caussa, quod habetur Iud. 20. in Hebræo & Græco, vt possimus reddere contra Gabaa Beniamin, iuxta omnem stultitiam, quam fecerunt in Israel. S. Hieronymus vertit, *Vt possimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & reddere ei pro scelere quod meretur.*

ALIVS locus est in epist. ad Hebræos cap. 13. *Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur Deus.* Vbi passiue vsurpauit interpres vocem PROMERETVR, sed alioqui rectissime vertit vocem Græcam εὐαρεστεῖται, Significat enim hoc verbum delectari, hilariter se habere, placari. Itaq; sensus est, talibus hostiis delectatur, siue placatur Deus, vt habet commentarius Chrysost. vel talibus hostiis placetur Deo, vt exponit Oecumenius. Caluinus fatetur, Apostolum dicere voluisse, tales hostias placere Deo, atq; ei acceptas esse: & tamen negat recte vocari merita. At certe proprissime dicimus Latine, vnum apud alterum mereri, & eum sibi obstringere, qui facit aliquid, quod ei placeat, cumque delectet. Adde quod verbum illud coniunctum cum vocabulo, *hostiarum*, non solū significat, Deum delectari bonis operibus, sed etiam conciliari, & induci ad benefaciendum iis, qui bene operantur. Hoc autem est, quod dicimus, opera bona esse meritoria.

ALIA loca sunt, vbicunque inuenitur nomen dignitatis. Nam quod nos dicimus mereri, dicūt Græci ἀξιοῦσθαι, id est, dignum esse, & meritum vocant ἀξίαν. Hæc autem verba frequenter habentur in Scripturis, vt 2. ad Thess. 1. *Vt digni habeamini regno Dei.* Græce est, εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς, τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ

A quod æque verti poterat, vt vos mereamini regnum Dei. Et Apoc. c. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt*, id est, quoniam id merentur. Et cap. 16. *Dedisti eis sanguinem bibere, digni sunt enim*, id est, eiusmodi pœnam merentur. In his omnibus locis aliisque permultis, ponitur illa vox, qua Græci meritum designare solent.

DENIQVE plurima sunt testimonia Scripturæ, quæ disertis verbis continent nomen mercedis. Vt Genes. 15. *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.* 1. Paral. 15. *Vos ergo confortamini, erit enim merces operi vestro.* Prouerb. 11. *Seminanti iustitiam merces fidelis.* Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum.* Ecclesiast. 18. *Non verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum.*
B Isa. 40. *Ecce Dominus veniet, & merces eius cum eo.* Matth. 5. *Merces vestra copiosa est in cælis.* 1. ad Cor. 3. *Vnusquisque propriam mercedem accipiet.* Apocal. vltimo, *Ecce venio cito, & merces mea mecum est.* At merces, & meritum, relatiua sunt: merces enim meritis redditur, sicut gratia gratis datur. Igitur cum tam sæpe, & tam perspicue præmium operum dicatur merces, dubium esse non debet, quin ipsa opera secundum morem loquendi Scripturæ, recte dicantur merita.

Neq; probabile est, in tot locis semper esse duram catachresim, vt dicit Bucerus. Catachresis enim, præsertim dura, in vno aut alio loco fortasse tolerari
C posset: tot autem in locis plane intolerabilis esset, & iniuriam facit Spiritui sancto, qui tot in locis durissima catachresi illum vsum esse confirmat.

CAPVT III.

Opera iustorum meritoria esse vitæ æternæ, probatur ex diuinis litteris.

SED vt iam ad rem ipsam veniamus, probare possumus ex diuinis litteris sententiam nostram testimoniis plurimis: sed ea nos ad certa capita reuocabimus.

PRIMVM igitur argumētum ducitur ab iis locis, vbi vita æterna nominatur merces. Nam si ipsa est merces, bona opera, quibus illa redditur, sine dubitatione sunt merita, Matth. *Gaudete & exultate, quo-*
D *niam merces vestra copiosa est in cælis.* Quid autem sit hæc merces, paulo ante explicauerat Dominus dicens: *Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Dicit igitur, gaudendum, & exultandum in persequutionibus, quoniam copiosa nos manet merces in cœlo, cum regnum cœlorum iis paratum sit, qui persequutionem patiuntur propter iustitiam.

Item Matt. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Huius autem mercedis nomine intelligi denarium diurnum, ex ipsa eadem parabola perspicuum est. Per denarium vero diurnum significari vitam æternam, communi consensu Patres docent. Nam præ-
E ter commentarios in hunc locum, id habent S. Hierony. l. 2. in Iouinianum, S. August. l. de sancta virginitate, c. 26. & S. Greg. lib. 4. Moral. cap. 41.

Ad hoc argumentum respondet Philippus in Apologia confessionis Augustanæ, mercedem dici præmium, quod Deus reddit, non quia debeatur operibus, sed quia debetur promissioni, qua Deus constituit filiis suis adoptatis per Christum dare vitam æternam. At Scriptura disertis verbis dicit, hanc mercedem dari operibus, non soli promissioni. Quid enim apertius dici potuit, quam, *Voca operarios, & redde illis mercedem?* DEINDE esto, propter solam promissionem aliquid vere & proprie debeatur: tamen nunquam id mercedis nomine vere ap-

salutis esse faceretur, omnes protestantes illum tanquam Papistam nouum, execrarentur. Nam (vt sæpe diximus) nulli omnino hominum minus tribuūt fidei, quam Lutherani, & Caluiniani, qui soli fidei omnia tribuere videri volunt.

TERTIVM argumentum sumitur ex illis locis, quæ ita vitam æternam reddi testantur operibus bonis, vt ipsam rationem, cur detur vita æterna, in operibus ponant. Sunt autem hæc loca, Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Item ibidem: *Quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.* Apoc. 7. *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, &c. ideo sunt ante thronum Dei.* In quibus locis particulæ, ENIM, QVIA, IDEO, sunt omnes caussales, vt notum est.

Respondet CALVINVS, in his locis notari ordinem diuinæ prouidentiæ: quę non donat salutem, nisi iis, quos antea iustificauit, & bona opera exercere fecit. Itaque sensum illorum verborum: *Possidete regnum, esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* hunc esse vult, non possidebunt regnum, nisi qui prius misericordiæ opera fecerint, non quod opera misericordiæ sint merita, vel caussę illius regni adipiscendi, sed quia Deus voluit, prius fieri opera misericordiæ ab electis, & posterius ab eisdem obtineri regnum. Probat autem Caluinus, in Scripturis illud ENIM, vel QVIA, sæpe notam esse ordinis & consequentiæ, non autem caussæ: quoniam in Gen. c. 15. Deus absolute, & gratis promittit Abrahæ, quod semen eius multiplicaretur instar stellarum, quæ numerari non possunt. Et tamen cap. 22. ait: *Quia fecisti rem hanc, multiplicabo semen tuum, &c.*

At si ita licet omnia eludere, nullæ erūt formæ loquendi, quibus sentētias nostras explicare possimus. Fingamus enim, voluisse Christum ostendere, opera misericordiæ esse veram caussam, cur iustis hominibus in iudicio, reddenda sit merces salutis æternæ. Quibus, quæso, verbis breuius, apertius, commodius id explicare potuisset, quā illis: *Possidete regnum: esuriui enim, & dedistis mihi manducare?*

DEINDE, nonne eodem modo loquitur Dominus de bonorum pręmiis, & de impiorum suppliciis? certe sicut dixerat: *Possidete regnum, esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* ita dicit: *Ite maledicti in ignem æternum: esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* At nemo dicere potest, in his verbis posterioribus non reddi veram caussam, sed ordinem & consequentiam tantum ostendi. *Nam stipendium peccati mors,* vt dicitur ad Rom. 6.

DENIQVE vtrum illæ particulæ, ENIM, & QVIA, & similes, veræ sint caussales cum agitur de bonorum operum præmiis, perspicuum est ex plurimis aliis locis, vbi bona opera dicuntur salutem ipsam efficere, vt 2. ad Cor. 4. *Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Et ad Galat. 6. *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Et ad Philippens. 2. *Cum timore, & tremore salutem vestram operamini.* Vide etiam alia, quę supra attulimus in disputatione de necessitate operum bonorum.

Ad illud autem, quod Caluinus obiicit ex cap. 15. & 22. Geneseos, facilis est RESPONSIO, Deus enim voluit semen Abrahæ multiplicare sicut stellas cœli, & simul voluit, vt donum illud Abraham bonis operibus promereretur, quemadmodum etiam postea voluit, vt Isaac precibus impetraret filios, quos tamen idem Deus ante promiserat; Voluit enim dare, sed per meritum precum eius. Sicut etiam omnes electos Deus prædestinauit ad gloriam, & tamen vult vt ad eam per bona opera, meritaq; perueniāt. Itaque ex eo, quod Deus absolute promisit Abrahæ multiplicationē posteritatis, non sequitur, vt Abraham eam non vere meruerit; imo sequitur, vt meruerit, cum Deus per eiusmodi medium promissionem suam implere decreuerit.

QVARTVM argumentum sumitur ab illis testimoniis, vbi præmium bonis operibus ex iustitia dicitur esse reddendum. Vt 2. ad Thessal. 1. *Gloriamur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, & fide in omnibus persequutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei.* Et infra: *Si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationes his, qui vos tribulant, & vobis, qui tribulamini requiem nobiscum.* 2. ad Timoth. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri.* Iacobi 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Apoc. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Huc etiam pertinent illa: *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.* Prouerb. 19. Et: *Nescitis quod hi, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: sic currite, vt comprehendatis.* 1. ad Cor. 9. Et: *Certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.* 2. ad Timoth. 1. Siquidem iniuriam faceret, qui mutuum non redderet, vel brauium vincenti non daret, vel depositum non restitueret. Hæc enim omnia iustitiam includunt.

Respondet Caluinus ad primum testimonium, afflictiones iustorum esse quasi notas, & stigmata quędam quibus Christiani Christo similes efficiuntur, & illis insigniti digni sunt, qui in regnum Cœlorum admittantur, non propter meritum patientiæ, sed quia sunt veri Christiani, quod notas, & stigmata illa testantur. Ad alia loca respondet, Scripturas ita loqui, vt hortentur homines ad opera bona.

Sed non solas notas esse veri Christiani, tribulationes patienter propter Christū toleratas, sed etiam vera merita, perspicuum est, quia quod solis notis respondet, nō dicitur corona, brauium, & similia. Neque si essent opera illa solū notæ veri Christiani, diceretur. Deus iusto iudicio, & vt iustus iudex pręmia distribuere. Denique non diceret Apostolus, eadem iustitia reddi à Deo tribulationem his, qui tribulant, & requiem his, qui tribulantur. Neque enim qui tribulant, & persequuntur Sanctos, eiusmodi impietate solum testantur, se veros non esse Christianos, sed vere ac proprie iram diuinam in se prouocant, & supplicia, pœnasq; suis sceleribus debitas promerentur.

Quod autem Scriptura hortetur homines ad opera bona, verissimum est, sed illud etiā est verum, cohortationes diuinas non habere officiosa mendacia, sed veritate esse plenissimas. Quare si Deus vt nos ad bona opera cohortetur, dicit bene operātibus, iusto iudicio reddendam esse coronam iustitiæ, securi esse debemus, quia non fallit nos Deus, & sic ad bona opera excitari, vt simul credamus, bonis operibus ex iustitia reddendam esse mercedem.

QVINTVM argumentum sumitur ex illis testimoniis quæ docēt, vitam æternam promissam esse operibus bonis, qualia sunt Matth. 19. *Si ad vitam ingredi, serua mandata.* Et ibidem: *Omnis qui reliquerit domum, vel patrem, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* 1. ad Timoth. 4. *Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.* Iac. 1.

Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. At promissio facta cum conditione operis, nõ solum debitam facit rem promissam, qui enim promisit, ex iustitia tenetur stare promissis; sed etiam facit, vt qui opus impleuerit, meruisse rem promissam, eamque vt mercedem iure suo exigere posse dicatur. Sed de hoc plura diximus in libro superiore.

SEXTVM argumentum sumitur ab illis locis, in quibus fit mentio dignitatis. Nam (vt supra diximus c. 2.) dignum esse præmio, & mereri præmium, idem sunt, iuxta illud Domini Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Sunt igitur hæc loca Sap. 3. *Deus tentauit eos, & inuenit eos dignos se.* Item 2. ad Thessal. 1. *Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.* Luc. 20. *Qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis.* Apocal. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.*

Neque his locis repugnat illud ad Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Loquitur enim Apostolus de substantia ipsorum operum, non de proportione absoluta. Nam passiones huius temporis breues sunt, gloria illa æterna est, tamen proportio est inter has passiones, & illam gloriam propter charitatis dignitatem, vnde procedũt. Nam & Christi passio multo breuior fuit pœnis damnatorum sempiternis, & tamen propter dignitatem personæ patientis dignissima fuit, quæ pro illis pœnis iustissime satisfaceret, & deliciæ peccatorum incomparabiliter minores sunt tormentis gehennæ, & tamen propter cõtemptum Dei dignissimæ sunt, quæ illis suppliciis puniantur. Et semen multo est minus, quod ad molem attinet, ipsa arbore, & tamen proportio est inter semen, & arborem tanta, vt semini rite sato naturali quadam iustitia arbor debeatur. Itaq; B. Paulus 2. ad Cor. 4. dicit quidem, passiones huius temporis momentaneas & leues esse, si cõferantur ad põdus æternæ gloriæ, quod expectamus, & tamen addit has ipsas momentaneas leuesque passiones operari æternum gloriæ pondus, operari vero sine dubio intelligit non physice, sed moraliter, id est, non efficienter, sed meritorie, ac per hoc dignas esse, quibus gloria illa, quamuis maxima, & sempiterna, iusto iudicio tribuatur.

SEPTIMVM argumentum sumitur ab illis locis, vbi dicitur Deus iudex iustus, & non acceptor personarum. Vt ad Rom. 2. *Non est acceptio personarum apud Deum.* Ad Galat. 2. *Deus personas non accipit.* 1. Pet. 1. *Si patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuscuiusque opus, &c.* Act. 10. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptio apud Deum.* At acceptio personarum est vitium contrarium iustitię distributiuæ, cum videlicet iudex dat præmium sine meritis, aut maius præmium minoribus meritis, vel contra. Deus igitur retributione præmiorum merita hominum considerat, & pro meritorum diuersitate vitæ æternæ mansiones assignat.

Itaq; recte S. AVGVSTINVS in epist. 46. ad Valentinum: *Si non sunt merita,* inquit, *quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* proinde aduersariorum hæresis, quæ tollit merita, tollit simul articulum fidei de iudicio futuro.

CAPVT IV.

Idem probatur ex traditione Patrum.

NVnc addemus testimonia sanctorum Patrum. Ac vt à Græcis incipiamus, Deinde ad Latinos veniamus.

A S. IGNATIVS in epist. ad Rom. *Sinite,* inquit, *me, vt bestiarum esca sim, per quam possim Deum promereri.*

S. IVSTINVS in Apolog. 2. ante medium: *Homines,* inquit, *qui dignos se Dei voluntate, & consilio operibus præstiterint, cum eo victuros esse meritis suis sumpsimus, ac regnaturos, sic vt ab omni interitu, perturbatione que sint liberi.*

S. IRENÆVS lib. 4. aduersus hæreses, c. 72. *Preciosam,* inquit, *arbitremur coronam, quæ per agonem nobis acquiritur, sed non vltro coalitam, & quanto per agonem nobis aduenit, tanto est preciosior.* Item c. 44. probat meritum operum ex iudicii forma, quæ describitur Matth. 25.

ORIGENES lib. 2. in epist. ad Rom. explicans c. 2. *Primo,* inquit, *excludantur hæretici, qui dicunt, animarum naturas bonas & malas, & audiant, quia non pro natura, sed pro meritis reddit Deus. Secundo ædificentur fideles, ne putent hoc solum sufficere quod credunt, sed sciant, iustum* B *iudicium Dei vnicuique reddere secundum opera sua.* Vide etiam Clementem Alexandrinum Origenis præceptorem, lib. 4. Strom.

S. BASILIVS in lib. de Spiritu sancto, c. 4. *Homo,* inquit, *ex operibus iustitiæ saluatur.* Et oratione in initium Prouerb. *Omnes,* inquit, *qui vitam Euangelicam incedimus, mercatores sumus, per opera mandatorum nobis possessionem cælestium comparantes.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 4. de Lazaro, circa medium: *Si iustus,* inquit, *est Deus, & his & illis reddet pro meritis. Quod si & his, & illis rependet pro meritis, hic vero nullus eorum recepit, neque ille improbitatis pœnam, neque hic virtutis præmia, perspicuum est, restare tempus aliud in quo congruens præmium horum vterque ferat.* Vide eundem hom. 42. in Genes. & hom. 43. in priorem ad Corinth.

C S. GREGORIVS NAZIANZENVS orat. in S. Baptisma, extrema: *Crede,* inquit, *resurrectionem, iudicium, mercedem, ad iustam Dei lancem exigendam.*

S. GREGORIVS NYSSENVS orat. 1. de amandis pauperibus: *Denique,* inquit, *pro suis quemque meritis ornatum cerno. Illis qui boni, benignique fuerint summa, & perpetua requies tribuitur in regno cælesti, inhumanis autem, & improbis, supplicium ignis, idque sempiternum.*

Iam ex Latinis, TERTVLLIANVS in lib. de resurrectione carnis, vltra medium, tractans cap. 15. prioris ad Corinthios: *Ordo,* inquit, *meritorum, dispositorum nomine disponetur; merita autem cum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, vt* D *possit esse meritorum.*

S. CYPRIANVS in lib. de Simplicitate Prælatorum, siue de vnitate Ecclesiæ, vltra medium: *Iustitia,* inquit, *opus est, vt promereri quis possit Deum: præceptis eius, & monitis obtemperandum est, vt accipiant merita nostra mercedem.* Item in ser. de eleemosyna, extremo: *Si,* inquit, *expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies nos vel redditionis, vel persecutionis inuenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit. In pace coronam vincentibus candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit.* Vide eundem lib. 2. epist. 4. lib. 3. c. 25. lib. 4. c. 6. & 8.

E S. HILARIVS Can. 5. in Matth. *Regnum,* inquit, *Dei vitæ nostræ stipendiis quæramus. Et hæc recte, perfecteq; viuentium merces est, vt in nouam, cælestemque substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena cælesti incorruptione mutetur.* Et Can. 6. *De nostro,* inquit, *est beata illa æternitas promerenda, præstandumque est aliquid ex proprio.*

S. AMBROSIVS lib. 1. de officiis, c. 15. *Nonne,* inquit, *euidens est meritorum, aut præmia, aut supplicia post mortem manere?* Vide eundem in epist. 8. ad Siricium lib. 2. de Caïn, c. 9. libro de Noe, & arca, c. 7. in Psal. 118. serm. 7. & libro 7. in Luc. in illud: *Nonne duo passeres, &c.*

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Iouinianum, non procul à fine: *Denarius*, inquit, *quasi indulgentia veri Principis omnes per Baptismum emittit de carcere: Iam nostri laboris est pro diuersitate virtutum diuersa nobis præmia præparare.*

S. PAVLINVS in epist. ad Victricium: *Tuarum*, inquit, *tibi præmia se debere virtutum, iudex iustus agnoscet.*

S. AVGVSTINVS in epist. 105. ad Sixtum: *Nulla ne*, inquit, *sunt merita iustorum? sunt plane, quia iusti sunt. Sed vt iusti fierent, merita non fuerunt.* Et infrà: *Sicut merito peccati, tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ, tanquam stipendium, vita æterna.* Idem in libro de moribus Ecclesiæ, capite 25. *Vita*, inquit, *æterna est totum præmium, cuius promissione gaudemus. Nec præmium potest præcedere merita, & prius homini dari, quam dignus est. Quid enim hoc est iniustius, & quid iustius Deo? non ergo debemus poscere præmium, ante quam mereamur accipere.*

Hic S. Augustinus non solum docet, hominem habere merita vitæ æternæ, sed etiam vnum, & totum esse præmium nostrum vitam æternam, contra sententiam aduersariorum, qui finxerunt varia præmia in hac vita, & in futura, vt eluderent testimonia, quę loquuntur de meritis, ac ne cogerentur admittere, bona opera esse præmia vitæ æternæ. Itē docet hoc loco S. Augustinus, meritis operum ex iustitia dari præmiū vitæ æternæ, ne forte dicerent, dari quidem, sed ex mera liberalitate. Itē addit, non dari nisi prius ea digni inueniantur, qui illam habituri sunt, ne dicant, nullam esse in operibus dignitatem. DENIQVE dicit, iniustissimum esse petere à Deo iustissimo iudice vitam æternam, antequam merearis accipere, vbi aperte damnat omnes Lutheranos, qui vitam æternam operibus mereri non volunt, & tamen eam sibi certissima fide dandam esse præsumūt. Vide eundem Augustinum in Ps. 83. 93. 100. Item in epist. 46. 47. 52. In Enchiridio, c. 106. & 107. lib. de natura & gratia, c. 2. de correptione & gratia, c. 13. de gratia & libero arbitrio, c. 4. & seq.

S. PROSPER in responsione ad caput Gallorum: *Iustificatus*, inquit, *homo, id est, ex impio pius factus, nullo præcedente bono merito accipit donum, quo medio acquirat & meritum.* Idem habet in libro 2. de vocatione gentium, ca. 8. & in Psalm. 125. in vltimis verbis.

S. CELESTINVS Papa in epist. ad Gallos, c. 12. *Tanta*, inquit, *erga omnes homines est bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona, atque pro his, quæ largitus est, æterna præmia sit donaturus.*

S. GREGORIVS lib. 4. Moral. c. 42. *Quia*, inquit, *in hac vita nobis est discretio operum, erit in illa proculdubio discretio dignitatum, vt quo alius alium merito superat, illic alius alium retributione transcendat.* Vide eundem lib. 18. Moral. c. 24. & lib. 25. c. 1.

S. BERNARDVS serm. 68. in Cant. *Merita*, inquit, *habere cures, habita data noueris. Perniciosa paupertas, penuria meritorum.* et serm. 81. Item in Cant. *Omne*, inquit, *quod feceris, bonum malum ve, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur.*

His addi possunt testimonia Conciliorum. Nam in Concilio ARAVSICANO can. 18. sic legimus: *Debetur merces bonis operibus si fiant, sed gratia, quæ non debetur, præcedit vt fiant.*

Concilium LATERANENSE Oecumenicum, sub Innocentio 3. vt habetur in ca. Firmiter, de Summa Trin. & fide Catholica: *Non solum*, inquit, *Virgines, & continentes, verumetiam coniugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

Concilium FLORENTINVM item Oecumenicum in decreto de purgatorio, docet animas, quæ nihil expiandum habent, in cœlum mox recipi, Deumq; videre pro meritorum diuersitate, aliam alia clarius atq; perfectius. Nihil igitur noui, sed fidē antiquam docuit Concilium Trid. sess. 6. c. 16. & can 26. & 32. vbi merita iustorum asseruit.

Accedat VLTIMO ratio euidens ex ijs, quæ probata sunt in lib. superiore. Demonstratum est enim, opera bona iustorum esse verè iusta, satisfacere legi diuinæ, iustificare hominem: Hinc autem sequitur, esse verè meritoria. Potissima enim ratio, cur hæretici huius temporis merita negent, illa est, quoniam existimant, nullum esse opus in hac vita vere iustum, & quod legi satisfaciat, sed esse omnia opera nostra peccata mortalia ex natura sua, & solum propter Domini indulgentiam venialia.

CAPVT V.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis, contra merita operum bonorum.

ARGVMENTA aduersariorum magna ex parte soluta sunt in lib. superiore extremo. Siquidem illa omnia, quæ adferuntur ad probandum, omnia iustorum opera esse peccata, adferri solent etiam ad probandum, nulla esse vera merita salutis æternæ. Soluemus igitur hoc loco eas tantum obiectiones, quæ proprie contra merita pugnare videntur.

PRIMVM ex diuinis litteris obiciunt illud Psalm. 102. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus.* Item; *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Et Iacobi 2. *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* Hæc enim, & alia similia loca testantur, ipsam etiam coronam glorię, & beatitudinem cœlestem dandam esse sanctis hominibus ex misericordia, non ex iustitia, ac per hoc non reddi proprie meritis, sed gratis dari.

RESPONDEO, S. Augustinus hæc loca diligenter expendit, TVM in epist. 105. TVM in lib. de correp. & gratia, c. 13. DVAS autem indicat expositiones. VNA est, quod beatitudo tribuatur misericordiæ, nō quia non sit vera merces meriti, sed quia merita ipsa ex misericordia data sunt. Non enim potest opera meritoria facere homo, nisi prius iustificatus. Iustificatur autem nō ex operibus, sed ex gratia & misericordia. Quare solet etiam AVGVSTINVS ita distinguere vt dicat, ipsi iustitię vitam æternam esse mercedem, non gratiam, ipsi autem homini esse gratiam, non mercedem, quoniam homini iustitia gratia est. Eandem explicationem sequitur S. GREGORIVS in Ps 7. pœnitentialem, tractans illud: *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam.*

ALTERA expositio est, quod in ipsa coronatione, quæ merces est meriti, sit etiam misericordia necessaria, quæ peccata venialia remittat, sine quibus nulli viuunt, & pauci vitam hanc finiunt: cæterum addit ibidem Augustinus, hanc ipsam misericordiam debitā esse bonis meritis Sanctorum, & in iudicio non tam donari, quam reddi, vt dici possit iusta misericordia, quoniam iusto iudicio redditur.

Sed etiam si ista misericordia non redderetur meritis, sed pura misericordia esset, non tamen impediret rationem meriti in bonis operibus hominum iustorum. Nam comitatur misericordia coronam glorię sed non est ipsa corona gloriæ. Corona enim respicit bona merita, misericordia respicit peccata venialia, quæ remissione delēda sunt. Sicut enim ex parte hominis duo sūt bona merita, & peccata venialia, quorum vnum non destruit alterū; ita ex parte Dei duo

referunt ad opera bona, quæ ex fide & gratia Dei à sanctis & iustis hominibus fiunt, deberent vel vnum ex tota vetustate producere, qui ea loca ita exposuisset.

Certe S. AVGVSTINVS in lib. 2. de pec. merit. & remiss. c. 13. dicit, Apostolum vocare detrimẽta & stercora opera bona, quæ fecerat in Iudaismo, quoniam talia videri poterant in comparatione euidentissimæ iustitiæ, quæ habetur per fidem Christi, in Ecclesia Catholica, vbi iustitiam Christianorum non solum non vult appellari detrimenta vel stercora, sed eminentissimam iustitiam nominat, imo nec iustitiam, quæ erat in Iudaismo absolute damnat eo loco, sed tantum in comparatione Christianæ iustitiæ.

Idem vero AVGVSTINVS eum locum diligentius tractans in lib. 3. ad Bonifacium, in lib. de gratia & libero arbitrio, & in serm. 15. de verbis Apostoli, dãnat quidem absolute iustitiam illam, quam Apostolus vocat detrimenta & stercora, sed ideo damnat, quia docet illam esse iustitiam superborum, qui suis solis viribus existimant, sine fide & gratia Christi se posse implere iustitiam. Iustitiam enim ex fide, & gratia vbique Augustinus laudat, & meritum vitæ æternæ esse docet.

Quod vero Kemnitius notat, Apostolum in præsenti dixisse, *Arbitror vt stercora*, quasi damnare voluerit impuritatis eam etiam iustitiam, quam ex fide Christi, cum esset Apostolus, faciebat: puerile est, nam illud (*Arbitror*) non respicit opera præsentia, sed præsens iudicium de operibus præteritis, atque in Iudaismo factis.

SEPTIMO, obiiciunt illud ad Rom. 3. *Exclusa est gloriatio tua, per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* At si fides excludit omnem gloriationem, quæ ex operibus nascitur: certe excludit omnia merita. Si quis enim vera merita haberet, de illis iure gloriari posset.

RESPONDEO, fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent: non autem excludit gloriationem eorum, qui in Domino gloriantur, id est, qui iustitiam & merita, Deo iuuante, habere se posse confidunt. Alioqui non diceret Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Itaque S. BERNARDVS serm. 13. in Cantica: *Hæc nobis*, inquit, *gloriatio non solum non prohibetur, sed etiam suadetur, cum dicitur, gloriam ab inuicem quæritis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non vultis.*

OCTAVO obiiciunt, fieri Christo magnam iniuriam, si meritis nostris aliquid tribuatur, quasi non sufficiant Christi merita.

RESPONDEO, hoc argumentum, quanto ab aduersariis magis rethorice, vel potius tragice amplificatur, tantum, cum discutitur, inanius inuenitur. Siquidem merita iustorum non opponuntur meritis Christi, sed ab illis nascuntur, & quidquid ipsa iustorum merita laudis habent, id totum redundat in laudem meritorum Christi, ipse enim vitis, nos palmites, & sicut palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, sic & nos nihil possumus sine Christo facere. Et sicut nemo vnquam ita desipuit, vt diceret detrahi de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum adferant. Ita nemo nisi plane stultus, dicere potest detrahi de gloria Christi, si serui eius, per gratiam eius, per spiritum eius, per fidem, & charitatem, ab ipso inspiratã, bona opera faciant, quæ ita vere sint iusta, vt eius debeatur à iusto iudice corona iustitiæ.

At, inquiunt, si requiruntur merita hominum, non igitur sufficiebant merita Christi. Non ita est. Nam merita hominum non requirũtur propter insufficientiam meritorum Christi, sed propter maximam eorum efficaciam. Meruerunt enim Christi opera apud Deum, non solum, vt salutem consequeremur, sed etiam, vt eam per merita propria consequeremur. Siue (quod est idem) non solum æternam salutem, sed etiam virtutem merendi nobis meruerunt. Sicut etiam quod Deus Sole vtatur ad mundum illustrandum, igne ad calefaciendum, aura & pluuiis ad refrigerandum, non est in caussa imbecillitas Dei, quasi non posset ipse per se, absque Sole, igne, aura mundum illustrare, calefacere, refrigerare: sed omnipotentia eius, qua potuit non solum ista facere, sed etiam rebus creatis vim faciendi tribuere.

At saltem, inquiunt, diuiditur gloria inter Deum & hominem, si non solis eius meritis, sed etiam nostris salutem assequimur. Neque id verum est. Nam merita nostra, dona sunt Christi, & quamuis in opere bono quod nos, Deo iuuante, facimus, nihil sit nostrum, quod non sit Dei, neque aliquid sit Dei, quod non sit nostrum, sed totum faciat Deus, & totum faciat homo: tamen ratio, cur id opus sit dignum vita æterna, tota pendet à gratia.

DENIQVE, nos ipsi non minus Christo sumus obstricti, nec minus salutem nostram totam, atque integram illi acceptam referimus, cum illam meritis nostris acquirimus, quam si absque vllis meritis nostris illam acciperemus: imo multo magis nunc illi nos debitores esse fatemur, quandoquidem non solum per eius gratiã saluamur, sed etiam per eandem nobilissimo modo, honorificentissimoq; saluamur.

CAPVT VI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

IAM VERO ex Patribus nonnulla proferunt testimonia contra merita humana, quæ facili negotio explicari poterunt.

PRIMO, obiiciunt illa verba S. HILARII in Psal. 51. *Non enim illa ipsa iustitiæ opera sufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei etiam in hac iustitiæ voluntate humanarum demutationum, & motuum, non reputet vitia. Spes igitur misericordiæ Dei in sæculum sæculi.*

RESPONDEO, Explicatio huius loci petenda est ex iis, quæ diximus ad primam obiectionem capitis superioris. Solum enim Hilarius docet, cum bonis meritis admisceri peccata quædam, quæ tametsi non faciant hominem iniustum cum sint leuia, & venialia, tamen remissione, & misericordia indigẽt, quia nihil coinquinatum intrare potest in regnum cœlorum.

SECVNDO, obiiciunt illa verba S. BASILII in Ps. 114. *Manet sempiterna requies illos, qui in hac vita legitime certauerunt, non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia, in qua sperarunt.*

RESPONDEO, Non recte verba S. Basilii Kemnitius interpretatur. Non enim in Græco textu inuenitur illud: *Non ob eorum merita*, neque illud, *gratia.* Hæc enim sunt verba: οὐ κατ᾽ ὀφείλημα τῶν ἔργων ἀποδιδομένα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μεγαλόδωρον Θεοῦ. Quæ verba significant, requiem æternam reddendã esse legitime certantibus, non secundum debitum operum, sed secundum debitum Dei munificentissimi, id est; non pro mensura operum, sed pro mensura magnificentiæ Dei, siue non quantum debetur operibus, sed multo amplius, quantum videlicet decet munificentiam Dei.

Sed etiam si recte Kemnitius verba S. Basilii Latine reddidisset, nihil tamen obtineret ex Basilio contra merita. Diceremus enim à Basilio excludi merita,

quæ sint homini à se, & prædicari merita, quæ sint homini ex gratia. Nam cum dicit, manere requiem æternam legitime certantes, aperte ponit merita: legitime enim certanti debetur iure brauium. Cum autem addit (si tamen addit) *Non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia*, indicat, neminem legitime certare suis solis viribus, sed per gratiam condonationis. Ac per hoc non ob merita propria, id est, propriis viribus acquisita, sed ob gratiam Dei, à qua merita vera nascuntur, dari certantibus requiem sempiternam.

TERTIO, obiiciunt ex AVGVSTINO, illa verba in Psal. 70. conc. 2. *Tua peccata sunt, merita, Dei sunt, Supplicium tibi debetur, & cum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua.* Item illa ex serm. 15. de verbis Apostoli: *Pro nihilo saluos facies illos, nihil inuenis, vnde salues, & multum inuenis, vndes damnes.* Item illa verba ex libro de gratia, & libero arbitrio capite 9. *Maluit*, inquit, *dicere, Gratia Dei vita æterna, vt intelligeremus, non pro meritis nostris, Deum nos ad æternam vitam, sed pro sua misericordia perducere.*

RESPONDEO, S. AVGVSTINVS, vbicunque merita damnat, loquitur de meritis, quæ sint in nobis, ex nobis, id est, sine gratia Dei. Id quod ex duobus locis apertissime intelligi poterit. PRIOR locus est in epist. 105. ad Sixtum, *Ipsa*, inquit, *vita æterna, quæ in fine, sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur: tamen quia eadem merita, quibus redditur, non à nobis parta sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud, nisi quia gratis datur: nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita; quibus datur.* Et infrà: *Cui debetur vita æterna, vera iustitia est: si autem vera iustitia est, ex te non est, desursum est descendens à Patre luminum, vt haberes eam, si tamen habes, profectò accepisti. Quid enim habes, quod non accepisti? quapropter, ô homo, si accepturus es vitam æternam, iustitiæ quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est ipsa iustitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia, cui debetur.*

Habemus ex hoc loco, iustitiam nostram, cui redditur vita æterna, veram esse iustitiam, ac per hoc vere meritoriam, non autem ita imperfectam, vt peccatum dici possit, vt aduersarii dicunt. Habemus deinde AVGVSTINVM, cum dicit, nobis non deberi vitam æternam ex merito; sed gratis donari, loqui de homine, qualis est sine gratia Dei, & qui suis solis viribus operatur: homini enim, vt operatur ex gratia, nunquam negauit Augustinus, deberi vitam æternam ex merito, cum ipsi iustitiæ, quam homo per gratiam operatur, dicat, reddi tanquam stipendium vitam æternam.

Locus POSTERIOR est libro de gratia, & libero arbitrio cap. 6. *Cum*, inquit, *dicunt Pelagiani hanc esse solam, non secundum merita nostra gratiam, qua homini peccata dimittuntur: illam vero, quæ datur in finem, id est, æternam vitam, meritis nostris præcedentibus reddi: respondendum est eis. Si enim merita nostra sic intelligerent, vt etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia; quoniam vero merita humana sic prædicant, vt ea ex semetipso habere hominem dicant, prorsus rectissime respondet Apostolus, Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? prorsus tali cogitanti verissime dicitur, Dona sua coronat Deus, non merita tua: si tibi à teipso non ab illo sunt merita tua. Hæc enim si talia sunt, mala sunt, quæ mala sunt, non coronat Deus: si autem bona sunt, Dei dona sunt.*

Et capite 7. *Si*, inquit, *Dei dona sunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua, tanquam merita tua, sed tanquam dona sua.*

Et cap. 8. *Apostolus*, inquit, *cum dixisset: Gratia salui facti estis, per fidem, & hoc non ex vobis sed Dei donum est, non ex operibus, ne extollatur, vidit vtique, putare posse homines, hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat, & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant: mox itaq; addidit, ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Quid est hoc, quod cum Dei gratiam commendans, dixisset, non ex operibus, ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit rationem reddens, ipsius enim sumus, inquit, figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis? quomodo ergo non ex operibus, ne forte quis extollatur? sed audi, & intellige, non ex operibus dictum, tanquam tuis ex teipso tibi existentibus, sed tanquam, his in quibus te Deus finxit, id est formauit, & creauit.*

Et infrà: *Illa (nimirum gratia boni operis) cui datur, tantummodo gratia est. Hæc autem, (id est, vita æterna) quæ illi datur, quoniam præmium est, gratia est pro gratia, tanquam merces pro iustitia, vt verum sit quoniam verum est, quia reddet vnicuique Deus secundum opera eius.* Ex his manifeste colligitur, quid Sanctus Augustinus de meritis sentiat: neq; opus est verbis eius aliquid addere, cum sine vllis ambagibus dixerit, illa se merita damnare, quæ non sunt nobis ex Deo.

QVARTO obiiciunt illud ex Sancto PROSPERO in libro primo de vocatione gentium, capite 17. siue (in alia editione) capite 5. vbi dicit: *Ideo in parabola de his, qui laborant in vinea, dari idem præmium, eandemque mercedem omnibus operariis, siue multum, siue parum laborauerint, vt ij, qui multo labore sudarunt, nec amplius, quam nouissimi acceperunt, intelligant, donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem.*

RESPONDEO, Considerat S. Prosper vitam æternam, vt est vna, & eadem, siue vt est æqualis in omnibus beatis. Neque enim alius longius, alius breuius, sed omnes in æternum viuent. Dicit autem, hanc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit AVGVSTINVS, dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet, non est vita merces operum, quæ sint nobis à nobis, sed quæ sunt nobis à gratia Dei. Atque vt hoc intelligeretur, ideo voluit Deus vitam æternam tribuere iis, qui multum, & iis, qui parum laborauerant: ne, qui multum laborant, de suis viribus extollantur. S. autem Prosperum non negare vera merita, quæ oriuntur ex gratia, planum est ex eodem loco, vbi dicit: *Bona merita sequi in homine post adeptam gratiam, non autem præcedere.*

QVINTO, obiiciunt illud S. GREGORII lib. 9. Moralium, cap. 14. *Si opus virtutis exercuero, ad vitam non ex meritis, sed ex venia conualesco.*

RESPONDEO, Loquitur Sanctus Gregorius de meritis, quæ sunt in nobis ex nobis, eo modo quo loqui diximus Augustinum, & Prosperum. Vult enim ad humilitatem nos adhortari, & ideo dicit, cum opera virtutis facimus, nos ad vitam conualescere, non ex meritis propriis viribus acquisitis, sed ex venia, per quam iustificati à Deo iustitiam, & bona opera habere incipimus.

SEXTO, obiiciunt, S. BERNARDVM, qui in ser. 1. de Annunciatione sic loquitur: *Neque talia sunt hominum merita, vt propter ea vita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi eam donaret.* Item sermone decimo quinto in Psalmum, *Qui habitat. Totum*, inquit, *hominis meritum est, si totam spem*

suam ponat in eo, qui totum hominem saluum facit. Et sermone sexagesimo primo in Cantica: *Proinde meritum meum, miseratio Domini.* Addit etiam Kemnitius altercationem sancti Bernardi cum Diabolo, in qua dixisse legitur: *Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possunt meritis regnum obtinere cælorum. Cæterum Dominus meus duplici iure illud possidens, hæreditate Patris, & merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat.*

RESPONDEO, In primo testimonio docet S. Bernardus, vitam æternam, non deberi meritis ex iure absolute, quia merita præsuponunt & gratiam & promissionem. Id enim paulo infrà ita ipse explicat dicens, propterea non deberi meritis vitam æternam ex iure, quia merita ipsa nascũtur ex gratia. Præsupposita autem gratia & promissione, deberi vitam æternam ex iure, docet Apostolus, cum ait secunda ad Timotheum 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ.* Et ad Heb. 6. *Non est iniustus Deus, qui obliuiscatur operis vestri & laboris.* Et S. AVGVSTINVS de natura & gratia cap. 2. *Non est iniustus Deus, vt iustos fraudet mercede iustitiæ.*

Ad alia loca RESPONDEMVS, ea dicta esse à S. Bernardo, vt intelligamus, merita nostra non esse ex nobis, sed ex misericordia Dei; quod clarius explicat 68. in Cant. *Merita habere cures: habita, data noueris, &c.* Fortasse etiam S. Bernardus. TVM ex humilitate, quæ propria merita ignorat, TVM ex incertitudine propriæ gratiæ, prudenter non confidebat in meritis suis, sed sola misericordia Domini. Quod imitandum esse in sequenti capite pluribus ostendemus. Sed non ideo merita non habebat, quia merita sua non agnoscebat.

CAPVT VII.

Quatenus fiducia in meritis collocari possit, exponitur.

CONTROVERSIÆ superiori coniunctæ sunt DVÆ quæstiunculæ breuiores, VNA, de fiducia meritorum: ALTERA, de intuitu mercedis.

Quod attinet ad PRIMAM, Hæretici nostri temporis, nullam omnino fiduciam in meritis constitui posse contendunt. Quam sententiam coguntur defendere, si velint in illo errore persistere, quod omnia opera iustorum sint peccata mortalia.

Sed in primis IOANNES CALVINVS aduersus hanc fiduciam meritorum tragice commouetur. Nam in lib. 3. Instit. c. 2. §. vlt. reprehẽdens Petrum Lombardum, quod scripserit, spem gigni in nobis ex gratia Dei: & meritis præcedentibus: *Quis*, inquit, *non merito tales bestias execretur? ô magistrum talibus dignum discipulis, quales in insanis rabularum Scholis nactus est.* DEINDE, cap. 12. §. 3. & 4. ex instituto docet, nullam in propriis meritis fiduciam esse locandam. Errorem huic plane cõtrarium docuit IOANNES VVICLEFFVS, Pelagium sequutus, vt testatur Thomas VValdensis tom. 3. cap. 7.

Sed Catholica Ecclesia mediam viam ingreditur, quæ præcipuã quidem spem & fiduciam in Deo ponendam esse: aliquam tamen etiam in meritis poni posse docet. Sed vt res tota planiꝰ explicetur, SCIENDVM est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem confirmatam atque perfectam, vt S. Thomas docet in 2. 2. q. 129. art. 9. Quod etiam profani Scriptores tradiderunt. Sic enim loquitur Seneca in epist. 16. ad Lucilium: *De te spem habeo, nondum fiduciam.*

Sciendum est etiam, aliud esse fiduciam nasci ex meritis, aliud fiduciam esse ponendam in meritis. Potest enim fieri, vt quis exiguam, ac pene nullam

A fiduciam in meritis propriis constituat, eo quod non certo sciat, an habeat vera merita, & tamẽ veris, magnisque meritis abundet, & ex illis fiducia in ipso erga Deum maxima oriatur, ex qua distinctione tota quæstio absolui, & varia Scripturarum, ac Patrum testimonia conciliari poterunt. Igitur tribus propositionibus nostram sententiam complectemur.

PRIMA Propositio. *Fiducia Sanctorum, quam in Deo constituunt, non ex fide sola, sed etiam ex bonis meritis nascitur, atque ideo summo studio merita quærenda sunt, vt apud Deum fiduciam habere possimus.*

Hæc propositio directe contra Caluinum ponitur, & ex Scripturis & Patribus facile probari potest. Tobiæ 4. *Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam.* Iob. 11. *Si iniquitatem,*
B *quæ est in manu tua abstuleris, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia, tunc leuare poteris faciem tuam, & habebis fiduciam proposita spe, & defossus securus dormies.* Ad Roman. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem.* primæ ad Timoth. 3. *Qui bene ministrauerit, gradum bonum sibi acquiret, & multam fiduciam, &c.* Ad Hebr. 10. *Vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Nolite itaque amittere confidentiam vestram.* 1. Ioan. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* His apertissimis Scripturæ testimoniis addi possunt hæc testimonia sanctorum Patrum.

S. CYPRIANVS in sermone de eleemosyna, circa finem: *Præclara*, inquit, *& diuina res, fratres charissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei,*
C *medela peccati.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 2. in posteriorem ad Cor. *Nos*, inquit, *oramus, vt post Baptismum etiam vitam honestam habeatis: tu contra studes, nihilque non facis, vt hinc migres absque bona vita. At nos optamus, vt ex benefactis habeas fiduciam.*

AVCTOR operis imperfecti hom. 15. in Matth. non procul ab initio, *Sicut oleum*, inquit, *accendit lumen lucernæ, ita & bona opera excitant fidem cordis, & dant confidentiam animæ.*

S. AMBROSIVS in comment. ad cap. 17. Lucæ: *Ex fide*, inquit, *charitas, ex charitate spes, & rursus in se sancto quodam circuitu reuoluuntur.* Idem (si tamen idem)
D in cap. 3. posterioris ad Cor. *Nunc*, inquit, *opus est, vt crescat in nobis fiducia bonis actibus comparata.*

S. AVGVSTINVS præfatione in Psalm. 3. *Ille sperat qui bonam conscientiam gerit: quem vero pungit mala conscientia, retrahit se à spe, & non sibi sperat nisi damnationem. Vt ergo speret regnum, habeat bonam conscientiam, credat & operetur.* Idem in serm. 16. de verbis Apostoli. *Quæ spes*, inquit, *est nisi de aliqua conscientiæ bonitate?*

His accedit etiam ratio, nam cum promiserit Deus coronam vitæ diligentibus se, vt dicit S. Iacobus c. 1. ex duobus pendet adeptio gloriæ, ex fidelitate Dei, qui præstat quod promisit, & ex operibus nostris,
E diligere enim oportet, non verbo & lingua, sed opere & veritate, vt ait S. Ioannes in epistola 1. cap. 3. proinde sicut spes certa non esset, si nos bene operaremur, sed Deus fidelis non permaneret, ita nec certa esse potest, si Deus quidem fidelis sit, sed nos non bene operemur, nec diligamus opere & veritate. Spes igitur, ac per hoc etiam fiducia, non solum ex gratia Dei promittentis, sed etiam ex meritis & operibus nascitur, vt recte docuit Petrus Lombardus lib. 3. Sent. dist. 26.

Sed forte obiiciet aliquis, quod his, quæ dicta sunt, repugnare videatur, quod Sanctus Augustinus

tractatu 83. in Ioannem, & Petrus Lombardus in 2. Sent. d. 25. dicunt, spem priorem esse charitate, & sine ea posse consistere, contra autem charitatem sine spe esse non posse. Nam si hæc vera sint, illud verum esse non poterit, quod supra dictum est, spem ex charitate & bonis operibus nasci.

Sed facilis est responsio. Nam (vt recte ait sanctus Ambrosius) spes oritur ex charitate, & ex ipsa spe oritur charitas. Amor enim beatitudinis, vt rei nobis conuenientis, spem omnem præcedit. Non enim speratur, quod non amatur, vt Augustinus docet in Enchiridio, c. 117.

Itaq; in homine nondum conciliato primus motus ad salutem est fidei, inde sequitur amor, & desiderium beatitudinis, per fidem iam cognitę: post amorem, siue cupiditatē beatitudinis, sequitur in homine spes consequēdæ eiusdem beatitudinis: sed ea spes non immediate, sed mediate beatitudinem respicit. Non enim qui nondum cum Deo in gratiam rediit, nec habet vlla bona merita, immediate beatitudinē sperare potest. Ista enim non spes, sed præsumptio esset, vt August. dicit in locis supra citatis: sed sperat reconciliationem, & bona merita per Dei misericordiam se habiturum, & per hęc tandem ad beatitudinē peruenturum. Post hanc spem, quam Theologi vocāt informem, sequitur vera charitas, & operatio bona. Inde autē roboratur spes, & fiducia incipit appellari, quæ immediate beatitudinem respicit.

Sit iam ALTERA Propositio: *In bonis meritis, quæ vere talia esse compertum sit, fiducia aliqua collocari potest, modo superbia caueatur.*

Hæc quoq; propositio exemplis diuinæ Scripturæ confirmari potest. Legimus enim in 2. lib. Esdræ, capit. 5. Nehemiam virum sanctum, enumerantem opera sua bona, & dicentem Deo: *Memento mei Domine in bono secundum omnia, quæ feci populo huic.* Item Dauidem dicentem in Psalm. 17. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, quia custodiui vias eius.* Et Ezechiam orantem apud Isaiam, cap. 38. *Obsecro Domine memento, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto; & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Et sanctam Hester ita orantem capite 14. *Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum, in diebus ostentationis meæ, & detester illud, sicut pannum menstruatę: & non portem in diebus silentii mei; & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum; & nunquam lætata sit ancilla tua, quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham, Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum, qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum.* Denique Apostolum dicentem: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.*

His exemplis addi possunt alia ex testimoniis Patrum. Scribit enim S. HIERONYMVS in vita Pauli primi Eremitæ, eundem Paulum morti propinquum dixisse, *Peracto cursu superest mihi corona iustitiæ.* In vita vero Hilarionis refert idem Hieronymus; dixisse Hilarionem: *Egredere anima mea, egredere, quid times? septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortem times?* Scribit quoque SVLPITIVS, Sanctum Martinum in exitu diabolo astanti, magna cum fiducia dixisse: *Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies. Abrahæ me sinus excipiet.* Denique S. BONAVENTVRA scribit, illa fuisse verba extrema Sancti Francisci: *Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo. Me expectant iusti, donec retribuas mihi.*

A His tot, ac tantis exemplis satis apparet in bonis meritis nonnullam fiduciam reponi posse: addidi autem, *modo superbia caueatur.* Quoniam si quis propriis meritis ita confideret, vt ea se à se, non ex gratia Dei habere crederet, vel cæteros præ se despiceret, aut maiora se merita habere existimaret, quam reuera haberet: is non tam in spem erigeretur, quam in superbiæ barathrum præcipitaretur.

Posse autem in meritis spem aliquam poni, si vera sint merita, & sobrie id fiat, probari potest hac etiam ratione, quoniam sicut misericordia Dei, ita etiam bona merita sunt vera salutis caussa; licet autem cōfidere in omni vera caussa, quæ ad finem optatum & speratum cōsequendum, cognoscatur idonea. Nam

B & in rebus corporalibus ægrotus recte confidit non solum in arte, & industria medici: sed etiam in medicamentorum virtute & efficacia. Neq; hoc est confidere in propria virtute, sed in Deo, & eius gratia, cuius sunt munera omnia bona merita.

Sit TERTIA Propositio: *Propter incertitudinem propriæ iustitiæ, & periculum inanis glorię tutissimum est, fiduciam totam in sola Dei misericordia & benignitate reponere.*

Explico propositionem, non enim ita accipienda est, quasi non sit homini totis viribus studendū operibus bonis, aut nō sit in eis confidendum, quasi non sint vera iustitia, aut iudicium Dei sustinere nō possint, sed hęc solum dicimus tutius esse, meritorum iam partorum quodammodo obliuisci, & in solam

C misericordiam Dei respicere, TVM quia nemo absque reuelatione certo scire potest, se habere vera merita, aut in eis in finem vsque perseueraturum: TVM quia nihil est facilius in hoc loco tentationis, quam superbiam ex consideratione bonorum operum gigni.

Probatur igitur propositio testimoniis illis quæ aduersarii contra merita operū adferre solent. Nam quod ait Daniel cap. 9. *Non in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.* Et quód ipse Dominus admonet Luc. 17. *Cum feceritis hæc omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus:* hoc solum probant, quod nos dicimus, tutum esse in sola misericordia Dei, &

D non in operibus nostris fiduciam collocare. Quod etiam testantur publicæ preces, quas Ecclesia Catholica ad altare fundere solet. Nam in collecta Dominicæ, quæ sexagesima dicitur, sic orat Ecclesia: *Deus, qui conspicis, quia ex nulla nostra actione confidimus, &c.* Item in collecta secret. Dominicæ 2. Aduentus: *Vbi nulla suppetunt suffragia meritorum, tuis nobis succurre præsidiis.* Item in canone post consecrationem: *Intra quorum nos consortium non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus, largitor, admitte.*

Similia passim leguntur in patribus, S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 21. in Gen. ante medium:

E *Oportet*, inquit, *in virtute, & recte factis, spem salutis habere, imo neque in illis multum de se sentire, sed tunc magis humilem & modestum esse, cum magnas virtutum diuitias congerere possumus. Sic enim & ipsi collectas diuitias custodiemus, & gratiam Dei nobis conciliabimus. Enimuero propter hoc & Christus discipulis dicebat: Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus.* Item homilia 3. in illud: *Elatum est cor Oziæ*, sub initium, *Nihil*, inquit, *perinde gignit superbiam, vt bona conscientia, nisi aduigilemus. Vnde & CHRISTVS sciens quod post benefacta nos hic morbus adoritur, dicebat discipulis, cum omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus.* Item hom. 3. in Mat. Noli, inquit, *mercedem reposcere, vt accipias mercedem. Tu saluari per gratiam confitere, vt se ille tibi debitorem fateatur: nec modo pro operibus tuis, sed*

etiam

etiam pro hac æquanimitate. Quando enim aliqua præclare fecerimus, habemus eum debitorem ob res bene gestas: quando vero nihil arbitramur nos operatos, egregium amplius etiam ob talem meremur affectum, quàm propter opera ipsa, quæ fecimus. Minimum itaque de se sensisse, tam magnum est, quam maximas res fecisse.

S. Ambrosius, vt in eius vita scribit Paulinus, sub mortem ita loquutus fertur ad ciues Mediolanenses: *Non sic vixi, vt me pudeat inter vos viuere: nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus.* Quæ verba S. Augustinus (vt in eius vita Possidonius refert) vehementer mirari & laudare solebat; ideo siquidē Ambrosium dixisse affirmabat: *Nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus*, ne crederetur pręfidens de suis purgatissimis moribus præsūpsisse. Sciens enim Ambrosius examen æquitatis diuinæ, magis de bono Domino, quam de suis meritis confidebat.

Ipse quoque S. August. lib. 3. contra Cresconium, c. 80. *Ad existimationem*, inquit, *hominum magna testium, qui me nouerunt, suppetit copia: ad Dei vero conspectū sola conscientia, quam contra vestras criminationes, cum intrepidam geram; non me tamen sub oculis omnipotentis iustificare audeo, magisque ab illo effluentem misericordiæ largitatem, quam iudicis summum examen expecto.*

S. Gregorius lib. 9. Moral. cap. 17. *Si scimus*, inquit, *bona quæ agimus, ad elationem ducimur; si nescimus, minime seruamus. Quis enim aut de virtutis suæ conscientia non quantulumcunque superbiat? aut quis rursum bonum in se custodiat, quod ignorat, sed contra vtraque quid superest, nisi vt recta quæ agimus sciendo nesciamus, vt hæc & recta æstimemus, & minima, quatenus & ad custodiam sensificet animam scientia rectitudinis, & in tumorem non eleuet æstimatio minorationis.*

S. Bernardus serm. 9. in Psal. *Qui habitat*, *Prętendat*, inquit, *alter meritum, sustinere se iactet pondus diei, & æstus: mihi adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.* Item in Cant. serm. 68. *Perniciosa paupertas penuria meritorum: præsumptio autem spiritus fallaces diuitiæ. Et ideo diuitias & paupertatem ne dederis mihi Domine, ait Sapiens: Felix Ecclesia, cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet merita, sed ad promerendum, non ad pręsumendum.* Idem in epistola quadragesima secunda scribit, vtilissimum esse coram Deo, non iustitiam prætendere, sed misericordiam postulare. Et in epist. 310. quam in ipsa pene morte constitutus, dictauit: *Orate*, inquit, *Saluatorem, vt tempestiuum iam exitum non differat, sed custodiat: curate munire votis calcaneum nudum meritis.* Vbi S. Bernardus ex conscientia bonæ vitæ optat, non differri diutius mortem suam: & tamen adeo non confidebat in meritis, vt existimaret, se nudum esse meritis.

Denique, his accedit ratio manifesta. Vel enim habet homo vera merita, vel non habet; si non habet, perniciose fallitur, seque ipse seducit, dū in falsis meritis confidit. Istæ enim sunt fallaces diuitiæ apud S. Bernardum, quæ veras impediunt. Si vero habet, nihil perdit ex eo, quod ipse ea non intuetur & in solo Deo confidit. Deus enim ea bene nouit, & intuetur, nec irremunerata esse patitur, vt pulchre docet S. Ioan. Chrysost. hom. 38. ad populum Antiochen. Habemus igitur quatenus in bonis meritis fidendum, aut non fidendum esse videatur.

CAPVT VIII.

Licitum esse operari tunc opera intuitu mercedis æternæ.

ALtera quæstio est de intuitu mercedis, liceatne operari opera bona intuitu mercedis æternæ. Ioannes Caluinus lib. 3. Instit. cap. 16. §. 3. & cap. 18. §. 2. negare videtur operandum esse intuitu mercedis, & quoniā negare non potuit, Scripturas interdum hortari homines ad bonum spe mercedis, addit, saltem non esse à tali exhortatione ducendum exordium. In Antidoto quoque Concilij, sess. 6. Cant. 31. dicit, Apostolum ad Ephes. 1. longe aliam doctrinam tradere de intuitu mercedis, quàm Concilium faciat. Fuit etiam in Catalonia quidam Bugantius publice damnatus, vt Bernardus Lutzemburgensis in suo Catalogo refert, quod diceret opera bona vitiari, si fierent intuitu mercedis æternæ.

Contrariam doctrinam tradit Concil. Tridentinum, sess. 6. c. 11. & Can. 31. vbi tamen non dicit Concilium, operandum esse tantum affectu mercedis, vt Calui. in Antidoto significat, cum contra ipse asserit, non tantum affectu mercedis operandum esse. Hæc enim sunt verba Concilij, c. 11. *Constat eos orthodoxæ religionis doctrinæ aduersari, qui statuunt, iustos peccare, si suam ipsorum socordiam excitando, & sese ad currendum in stadio exhortando, cum hoc vt in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam.* Vbi clare videmus, non tantum, nec præcipue amore mercedis operandū esse ex doctrina Concilij, sed primum quidem propter gloriam Dei; Deinde etiam, propter mercedem felicitatis æternæ. Quam doctrinam ex Scripturis & Patribus: & ipsa naturali ratione probabimus.

Primum igitur Christus ipse Matt. 4. prædicationem suam ita exorsus est. *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Item Matt. 5. Instructionem Apostolicam inchoauit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* A simili spe regni cœlorum exordium sumpsit Ioan. Baptista Matt. 3 ab eodem iussit Christus, Matt. 10. vt Apostoli exordirentur. Quid igitur est, quod Caluinus dicit, non esse ducendum exordium à promissione mercedis; vtrum, quęso, Christus, & eius præcursor, & Apostoli falluntur, an Caluinus errat?

Secundo, habemus Christi non solum exhortationem, sed etiam præceptum: Matt. 6. *Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Et Luc. 16. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Simile est Apostoli præceptum 1. ad Cor. 9. *Debet in spe, qui arat, arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi.*

Tertio, habemus exempla Sanctorum, in Psal. 118. *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionē.* Neque obstat, quod in Hebræo habetur, לעולם עקב, id est, in æternum finis, siue merces. Nā idem est sensus; est enim ac si dixisset, quoniam merces, quam expecto, sempiterna erit. Quod expressit Ecclesiasticus c. 18. cum ait: *Ne verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum.* Itaque non solum Septuaginta viri verterunt, *propter retributionem*: sed etiam S. Hieronymus reddidit, *propter æternam mercedem.* Aliud exemplum est ad Hebr. 11. *Moses grandis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi, aspiciebat enim in remunerationem.* Aliud exemplum est ipsius Apostoli ad Philippenses tertio. *Ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis in Christo Iesu.*

Quarto habemus cohortationes Apostoli plurimas. nam 1. ad Cor. 9. ait: *Sic currite, vt comprehen-*

datis. ad Gal. 6. *Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus.* Ad Col. 3. *Quodcunque facitis ex animo operamini, sicut Domino, & non hominibus, scientes quod à Domino accipietis retributionem hæreditatis.*

A

Quid autem Caluinus sibi velit, cum contra allegat primum c. ad Ephes. penitus nescio. Nihil enim est in eo cap. quod vel imaginẽ præ se ferat argumenti aduersus sententiam nostram. Contra autem illud est, quod Apostolus orat Deũ, vt illuminet Ephesiorum mentes, vt *sciant quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctos.* Quæ oratio Apostoli eo tendit, vt Ephesij, cognita præmij magnitudine, prompti ad bona opera facienda, & mala omnia pro Christo ferenda reddantur.

Addamus his etiam testimonia Patrum; S. Cyprianus in lib. de exhortatione Martyrij, ca. vlt. posteaquam docuit, quã magnum præmium in cœlo Martyres maneat: *Has cogitationes*, inquit, *quæ persecutio potest vincere? quæ possunt tormenta separare?* Et infra: *Hæc oportet mente contemplari, & cogitatione: hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutionis dies Christi militem inuenerit, vinci non potest virtus ad præmium prompta.*

B

S. Ambrosius in c. 15. Luc. tractans illud; *Quanti mercenarij, &c.* distinguit bonos mercenarios à malis mercenarijs: malos autem esse dicit, qui seruiunt Deo propter lucella bonorum temporalium. Ex quo sequitur, vt boni sint, qui seruiunt propter lucrum mercedis æternæ.

S. Hieronymus lib. 2. in Iouin. disserens contra quartam propositionem. *Ideo*, inquit, *Paulus hoc facit, vt plus laborans, plus etiam mercedis accipiat.*

C

S. Augustinus in Psal. 120. super illud: *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam. Quid est*, inquit, *nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua? id est, quando facis opus bonum, propter vitam æternam fac. Nam si opus bonum in terra propterea feceris, vt terrena tibi cibum dent, scit sinistra tua quid faciat dextera tua, miscuisti dexteram sinistræ. Noli facere nisi propter vitam æternam, ideo fac, & securus facies. Hoc enim mandauit Deus.*

S. Gregorius hom. 13. in Euangelia: *Nec castitas*, inquit, *magna est, sine bono opere, nec opus bonum est aliquid sine castitate. Sed si vtrumque agitur, restat, vt quisquis ille est, spe ad supernam patriam tendat, & nequaquam se à vitijs pro mundi huius honestate contineat.*

D

Neque desunt ad rem eandem confirmandam optimæ rationes. Primum enim, si vita æterna est finis fidei, & operum iustorum, ad Ro. 6. *Habetis fructũ vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Et 1. Petri 1. *Vt reportetis finem fidei vestræ salutem animarum vestrarum.* Quis ambigere potest, liceatne vitã æternam intueri, atque ad eam opera bona dirigere: cum certo constet, finem spectandum esse inter operandum, atque ad eum media omnia esse referenda?

Deinde si licet propter metum gehennæ continere manum, & oculos, & cor ipsum à peccato, & mãdata legis implere, vt in 1. lib. probatum est, cur non magis licebit idem facere propter spem felicitatis æternæ?

E

Ad hæc, non vitiantur pœnitentia, & Sacramentorum perceptio, cum ista fiunt caussa obtinendæ gratiæ Dei, cur ergo vitabuntur opera bona, si fiant caussa obtinendæ beatitudinis, quæ est gratia consummata, atque perfecta?

Postremo, licet omnium consensu in operibus temporalibus spectare temporalem finem, vt pharmacũ sumere gratia sanitatis, arare & serere spe fructus percipiẽdi, currere, vel decertare in stadio caussa obtinendæ victoriæ. Cur igitur non liceat in opere spirituali, in cursu, & certamine ab ipso Deo proposito, ad brauium supernæ vocationis attendere?

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones.

NEque argumenta, quæ contra objiciuntur, aliquid probant. Primum objicitur testimonium Domini, qui Io. 10. mercenarios reprehendit. Secundo, Additur testimonium S. Bernardi in lib. de diligendo Deo, sic loquentis: *Non sine præmio diligitur Deus, & si absque præmij intuitu diligendus sit. Vacua namque vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est.* Tertio, testimonium S. Thomæ qui in 2.2. q 19. art. 4. ad 3. scribit, amorem mercenarium cum vera charitate non posse consistere.

Quarto, quod seruile, ac sordidum videatur operari propter mercedem. Quinto, quod Deus amore amicitiæ, non amore concupiscentiæ diligendus sit.

Ad Primum, secundum, & tertium respondeo, Mercenarios proprie non vocari, nisi qui mercedem solam, aut præcipue intuentur. Isti enim seruirent. Isti etiam sunt, qui viso lupo fugiunt & dimittunt oues, quoniam non pertinent ad eos de ouibus, id est, non ouium salutem, sed propriam tantum vtilitatem propositam habent. Hos igitur Dominus reprehendit: necnon S. Bernard. & S. Thom. Nos vero non dicimus, in bonis operibus solam, aut præcipue spectandam esse mercedẽ, sed Deum eiusque gloriam, tanquam vltimum finem, mercedem autem, vt finem secundarium, qui propter Deũ eiusque gloriam expetatur. Cupimus enim Deum videre, atque ex ea visione felices effici, vt tanto ardentius & securius Dominum diligamus.

Ad quartum respondeo, seruile ac sordidum esse intueri mercedem opere ipso, & labore viliorem. Quod faciunt, qui propter temporalia lucra præcipue Deo seruiunt, aut Ecclesiastica & spiritalia ministeria obeunt. At spectare mercedem eminentissimam, quæ in ipsius Dei visione consistit, non potest esse sordidum, aut seruile, sed nobilissimũ ac regium. Et quamuis ne ipsa quidem vita æterna sit appetenda, plusquam Dei gloria, & vitiosus amor esset, magis beatitudinem propriam amare, quàm Deum, tamen incomparabiliter turpius & periculosius est tẽporalem mercedem intueri, quàm æternam: non solum quoniam (vt diximus) merces temporalis opere ipso vilior est, sed etiam quoniam temporalis mercedis amor impedit amorẽ Dei, reuocat à Deo, implicat terrenis: amor autem mercedis æternæ, quæ in Dei visione posita est, cum Deo coniungit, auellit à rebus terrenis, purgat animã à prauis cupiditatibus, excitat ad custodiam mandatorum Dei. Denique vix contingere solet, vt aliquis ardenter appetat videre Deum, nisi quia ardenter amat ipsum Deum amore amicitiæ, ita vt cupiat eum videre, quia diligit eum, non quia diligit se.

Atque hinc est, quod Sãcti, cum detestantur amorem mercenarium, semper loquũtur de amore temporalium commodorum. Vide S. Ambrosium li. 7. in Lucam, in c. 15. S. Hieronymum li. 6. in Isaiã, prope finem, S. August. tract. 46. in Ioan. S. Gregorium hom. 14. in Euangelia. Hinc etiam S. Bernardus in libro de diligẽdo Deo dicit: *Anima amans Deũ, aliud præter Deum, præmium non requirit, aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.*

Ad Quintum respondeo, Amorem concupiscentiæ proprie dici, cum potissimum quis diligit alterum propter se, non propter illum. Nam si quis diligat amicum, præcipue propter ipsum, etiamsi se-

cundario

cundario mercedem operis ab illo expectet: non est amor concupiscentiæ, sed amicitiæ.

CAPVT X.

Ad meritum constituendum requiri liberum voluntatis arbitrium.

SEquitur altera pars disputationis de merito, in qua discutiendum est, *quæ sint, & quot necessaria conditiones, vt aliquod opus dici possit vere ac proprie meritorium felicitatis æternæ.* De hoc enim potissimum quærimus. Videntur autem septem omnino conditiones requiri, quarum tres conceduntur ab omnibus, aliæ quatuor in controuersia sunt.

Prima conditio est, vt sit opus bonum. Mala enim opera merentur quidem, sed pœnam, non præmium. *Quæ mala sunt, non coronat Deus*, inquit S. Augustinus de grat. & lib. arb. c. 6. Nos autem de bonis meritis hoc loco disserimus. Altera conditio est, vt opus illud fiat in obsequium Dei. Meritum enim relationem dicit ad mercedem ab alio accipiendam, proinde qui meretur, apud aliquem meretur. Tertia, vt qui meretur, sit viator. Nam in hac vita stadium est, & prælium, in alia brauium, & corona. Sed de hac conditione vide infra capit. 14. vbi agitur de conditione sexta. Quarta, vt opus sit non solum bonum, sed etiam liberum. Quinta, vt qui meretur, sit amicus & gratus Deo. Sexta, vt intercedat promissio. Septima, vt opus ex charitatis virtute procedat.

Omissis igitur tribus prioribus, de quib. nulla quæstio est, examinare incipiamus QVARTAM. Sed quãuis non desint, qui doceant libertatẽ arbitrij ad merendũ non esse necessariam: id enim sensisse Robert. Olchot, testatur Io. Picus Apologia, q. 8. tamen cõmunis Theologorum sententia contrarium habet, vt perspicuum est ex S. Thom. 1. 2. q. 114. art. 1. & ex Doctoribus cæteris in 1. sentent. dist. 17. & in 2. dist. 27. & in 3. dist. 18.

Potest autem hæc sententia vera, atque communis probari, PRIMO ex diuinis litteris vtriusque testamenti. Nam Ecclesiastici 31. cum dictum esset: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malum, & non fecit*: continuo additur meritum: *Ideo stabilita sunt bona illius, & eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum.* Et Apostolus 1. ad Cor. 9. *Si volens*, inquit, *hoc ago, mercedem habeo, si autem inuitus, dispensatio mihi credita est.* Et 2. ad Corint. 9. *Vniusquisque prout destinauit in corde suo: non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus.*

SECVNDO, idem probatur ex Patribus, quorum testimonia plurima attulimus in 5. li. de gratia & libero arbitrio. Ex quibus paucissima adscribemus, quæ magis proprie ad rem præsentem faciunt.

S. Iustinus in Apologia prima circa medium: *Neque enim*, inquit, *quidquam horum laude dignum esset, nisi illi* (homines videlicet) *vtramque in partem conuertere, & quasi flectere se possent.*

S. Irenæus lib. 4. c. 71. *Qui operantur*, inquit, *bonum, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud.*

Clemens Alexandrinus li. 1. Strom. circa medium: *Sed*, inquit, *nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & appetendi & aggrediendi.*

S. Basilius in orat. quod Deus non sit auctor malorum: *Deo*, inquit, *non est gratum, quod coactum, sed quod ex virtute recte geritur. Virtus autem ex voluntate, & non ex necessitate fit. Voluntas autem ex his, quæ in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.*

S. Ioannes Chrysostomus homil. 22. in Genes. *Nonne*, inquit, *manifestum est, sua quemque voluntate vel malitiam, vel virtutem eligere? nam nisi ita esset, & naturæ nostræ potestas insita esset, neque illos puniri, neque istos præmia virtutum accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum* (post gratiam Dei) *relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus mercedes & præmia.*

S. Cyrillus li. 2. in Ioan. c. 54. *Liberum*, inquit, *arbitrium hominis his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bene agimus, & contraria, si mala committimus, inuenimus.*

Tertullianus li. 2. in Marcionem, ante medium: *Cæterum*, inquit, *nec boni, nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus, aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate.*

S. Hilarius in Psal. 2. *Quid*, inquit, *honoris ac præmij, bonitatis necessitas mereretur, cum malos nos esse vis quædam inserta non sineret? voluntati ergo promissa bonitas est, vt præmium sibi voluntas bonitatis acquireret.*

S. Hieronymus lib. 2. in Iouinian. *Liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioqui vbi necessitas, nec corona, nec damnatio est.*

S. Augustinus lib. 1. de lib. arbit. c. 1. *Deinde*, inquit, *illud bonum, quo commendatur ipsa iustitia in damnandis peccatis, recteque factis honorandis: quo modo esset si homo voluntatem non haberet liberam: non enim recte factum, aut peccatum esset, quod non fieret voluntate, ac per hoc & pœna iniusta esset, & præmium, si homo voluntatem non haberet liberam.*

S. Paulinus in epist. 2. ad Seuerũ: *Quæ nobis*, inquit, *est gratia, si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de proprio seruiamus, id est, de libero voluntatis arbitrio?*

S. Bernardus serm. 81. in Cant. *Vbi*, inquit, *non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt carentia ratione animalia, nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carent.*

TERTIO, idem probatur rationibus. PRIMVM enim res multæ, vt Sol, Luna, campi, vineæ, horti, iumenta, pecora, maxima nobis commoda præstant, & tamen non dicuntur proprie de nobis bene mereri, quia non libere agunt, nec possunt aliud facere, quàm quod faciunt. Deinde, merito debetur merces: debitum autem non oritur, nisi ex eo, quod vnus dat alteri, quod suum erat. Nã si rem non suam, sed alienam daret, nihil ei deberetur; nihil autem proprie nostrum est, nisi quod pro arbitrio possumus facere, vel omittere. Ista enim in nostra potestate sũt, & horum dominium proprie habere dicimur. Denique mala opera, nisi libere fiant, pœnam nullam merentur: igitur nec bona opera præmium merebuntur, nisi libere facta fuerint.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

SEd contra doctrinam capitis superioris obijci solet, quod meritum ex acceptatione dependeat, & possit Deus ad vitam æternam acceptare non solum actiones liberas, sed etiam necessarias, quemadmodum ad Martyrij palmam acceptauit mortem sanctorum Innocentium.

Sed facilis est responsio, pendet enim meritum ab acceptatione Dei, sed non sola. Et potest Deus acceptare ad vitam æternam actionem non liberam, sed non ad meritum vitæ æternæ. Sancti autẽ Innocentes priuilegio singulari gloriã Martyribus debi-

tam, acceperunt, quamuis illam proprie non meruerint: *Si quæris*, inquit S. Bernardus in sermone de Natali Innocentium, *eorum apud Deum merita, vt coronarentur, quære & apud Herodem crimina, vt trucidarentur? An forte minor Christi pietas, quàm Herodis impietas, vt ille quidem potuerit innoxios neci dare, Christus non potuerit propter se occisos coronare?* Et infra: *Cæterum si sunt plane Martyres tui Deus, vt in quibus nec homo nec Angelus meritum inuenit, singularis tuæ prærogatiua gratiæ euidentius commendetur.* A

Secundo, obijciuntur Christi merita, quæ constat fuisse maxima atque verissima: & tamē Christus non libere, sed necessario Deum diligebat, quippe qui beatus erat. Nam meritum omne ex charitate pendere, suo loco demonstraturi sumus.

Respondeo, Christus simul viator fuit, & comprehensor, & ideo duplex in eo dilectionis actus inueniri poterat, vnus consequens ad visionem Dei, qui necessarius erat, alter consequens ad cognitionem infusam, qui liber ac voluntarius erat. Vide S. Thom. 3 p. q. 19. art. 3. ad 1. Deinde quamuis Christus non posset non diligere Deū, tamen poterat ex actibus charitatis imperatis, alios facere, alios omittere pro arbitrio: quemadmodum cæteri, tum Angeli, tum homines, qui Deū vident, & ipse etiam Deus, non possunt quidem peccare, aut Deum non semper diligere: tamen possunt in alijs multis rebus pro arbitrio agere. B

Itaque electionem passionis, qua nos Christus redemit, liberam, voluntariamque fuisse testatur Isaias c. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Et aperte de merito eiusdem passionis: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.* Et infra: *Pro eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur, &c.* Et ipse Dominus Ioan. 10. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam.* Et: *Potestatem habeo ponendi animam meam.* C

Tertia obiectio contra solutionem argumenti superioris: Christus præceptum habuit à Patre ponendi animam suā: sic enim ipse subiungit Ioan. 10. *Hoc mandatum accepi à Patre meo.* Vnde ad Philip. 2. dicitur: *Factus obediens vsque ad mortem.* At Christus peccare non poterat: igitur non poterat non implere præceptum, ac per hoc electio illa ponendi animam suam, non libera, sed necessaria fuit.

Respondeo, duplex est necessitas, altera interna, altera externa: necessitas interna est, cum ipsa potentia naturaliter determinata est ad vnum: vel cum obiectum eam ex necessitate determinat: & hæc necessitas impedit libertatem, ac per hoc meriti rationem. Necessitas externa est, cum remanet in voluntate vera indifferentia, & indeterminatio ad vtrumlibet, sed tamen fieri non potest, vt eligat non seruare præceptum, quoniam regitur, & gubernatură Deo, qui semper illi obijcit ea media ad non peccandum, quæ videt eam acceptaturam. Hæc necessitas non tollit libertatem, nec meriti rationem, & talis fuit non solum in Christo, sed etiam in ijs, qui dicuntur confirmati in gratia. D E

At si res ita se habet, sicut confirmati in gratia, absolute peccare poterant, quamuis peccaturi non essent lethaliter saltem, ita & Christus peccare potuit absolute, quamuis peccaturus non esset.

Respondeo, Magnum est discrimen inter Christum, & alios confirmatos in gratia. Christus enim, quia Deus & homo erat, etiam cum viator esset, habebat intra se, vnde peccare non posset. Diuinitas enim, quæ humanitatem regebat, vnita erat ipsi humanitati Christi hypostatice, ac per hoc intrinsecū, & naturale erat Christo, vt non posset peccare etiā secundum humanitatem, & ideo absolute, & simpliciter Christus, etiam vt homo viator (stante hypostatica vnione) peccare non potuit. At cæteri confirmati in gratia, non habent intra se, id est, in suo supposito aliquid, vnde peccare non possint, cum diuinitas, quæ eos regit, ad ipsorum suppositum non pertineat. Proinde ipsi in se considerati, absolute peccare possunt, etiam lethaliter: sed sine dubitatione immunes erunt à peccato, si Deus eos in gratia confirmauit.

Quod autem diximus, in voluntate Christi humana fuisse verā indifferentiam ad vtrumque, id est, ad præcepti obseruationem & violationem, & necessitatem non peccandi, respectu illius voluntatis, fuisse extrinsecam: non repugnat his, quæ diximus. Nam necessitas non peccandi ipsi voluntati humanæ Christi præcise sumptæ fuit extrinseca, sed ipsi Christo etiam vt homo est, fuit intrinseca & naturalis.

CAPVT XII.

Ad meritum requiri statum gratiæ & adoptionis filiorum.

Altera quæstio tractanda est propter quintam conditionem meriti: Quæritur igitur, *Vtrum ad meritum vitæ æternæ necessario requiratur, vt homo sit iustus, & gratus Deo, & in filium per regenerationem adoptatus.*

Potest autem quæstio duobus modis intelligi. Primo, Vtrum requiratur eleuatio illa naturæ ad statum filiorum Dei, ex parte operum: quia videlicet non possit legem perfecte implere, nisi qui per gratiam iustificantem factus est filius Dei. Secundo, Vtrum requiratur ex parte subiecti, quia videlicet, etiamsi quis legē perfecte impleret, tamen non mereretur vitam æternam, nisi esset eleuatus ad statum illum supernaturalem.

Fuit opinio cuiusdam recentioris, cuius multæ sententiæ à Pio V. Pontifice damnatæ fuerunt, operibus bonis vitam æternam deberi, ex eo quod sunt vera legis obedientia, non quia fiant à persona eleuata per gratiam ad statum filiorum Dei. Intelligit vero Doctor ille non solum non esse necessarium eleuationem naturæ ex parte subiecti, sed neque ex parte operum. Existimat enim opera vere meritoria vitæ æternæ posse fieri ab homine nōdum renato per Baptismum, vel nondum reconciliato per Sacramentum pœnitentię. Itaque ex eius sententia Catechumeni, & pœnitentes ante remissionem peccatorum seruantes mandata per auxilium Dei speciale, vitam merentur æternam.

Contraria sententia communis est, & fuit in Scholis Catholicorum Theologorum. Neque solū nunc in statu naturæ corruptæ, sed etiam in statu naturæ integræ Theologi docent necessarium fuisse ad meritum vitæ æternæ, vt homo per iustificationis gratiam, & Spiritum inhabitantem adoptaretur in filium, & ad statum quendam supernaturalem & diuinum eueheretur. Vide Magistrum & Theologos in 2. Sent. dist. 24. 27. 28. & 29.

Atque hanc ipsam sententiā esse Concilij Trident. ac per hoc Ecclesiæ vniuersæ, certum est ex sess. 6. c. 16. vbi Concilium docet, vitā æternam esse gratiam misericorditer filijs Dei per Christū promissam, & simul mercedem bonis eorum operibus fideliter ex Dei promissione reddendam. Idem constat ex Can. 32. vbi Concilium declarat, opera meritoria illa esse, quæ fiunt à iustificatis per gratiam Dei, vt sunt viua Christi membra.

Denique extat Bulla Pij V. Pontificis, à Gregorio XIII. renouata, in qua damnantur hæ duæ propositiones.

tiones. *Pelagij sententia est opus bonum citra gratiam adoptionis factum, non esse regni cœlestis meritorium. Opera bona à filijs adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod fiunt per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi.* Nos igitur probabimus, gratiam adoptionis ad meritum constituendum requiri, varijs argumentis, quorum aliqua ostendunt, eam gratiam esse necessariam ex parte operum, alia ex parte subiecti. A

Probatur igitur hæc sententia, Primo ex diuinis litteris: Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* Notat S. Gregorius lib. 22. Moralium, c. 12. hoc ideo dictum esse, quia Deus non habet gratum offerentem propter munera; sed munera propter offerentem. Neque intelligit propter solam intentionē offerentis, sed propter bonitatem & puritatem: dicit enim, debere ab omni malitia esse purgatum, qui cupit, vt sua munera Domino placeant, Ioan. 15. *Manete in me, & ego in vobis, sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic & vos nisi in me manseritis: ego sum vitis, & vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Requiritur igitur ad fructum, id est, ad bona opera facienda, non quæcunque gratia, sed ea, quæ facit hominem esse viuum membrum corporis Christi. Idem enim est, esse palmitem vitis, & membrum corporis. B

Ad hæc Scriptura passim docet, regnum cœlorum esse gloriam & hæreditatem filiorum. Ioan. 8. *Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum: quod si vos filius liberauit, vere liberi eritis.* Rom. 8. *Accepistis adoptionem filiorum. Si autem filij & hæredes.* Et infra: *Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Galat. 3. *Itaque iam non est seruus, sed filius; quod si filius & hæres per Deum.* Et infra: *Sed quid dicit Scriptura? Eijce ancillam & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ.* Similia habentur ad Ephes. 1. ad Coloss. 3. ad Tit. 3. ad Heb. 1. 1. Petri 1. & alibi, vbi vita æterna dicitur hæreditas, quæ proprie ad filios pertinet. Non igitur qui seruus est, vitam æternam vllis meritis obtinere poterit: non enim hæreditas merces est seruorum, etiamsi annis mille seruirent, sed propria portio filiorum. Quare sine dubio necessaria cōditio ad meritum vitæ æternæ est regeneratio, & adoptio filiorum Dei. C

Præterea, Scriptura testatur ita fundari meritum in amicitia cum Deo, vt statim atque aliquis Deum offendit, amittat omnia bona merita. Ezech. 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius non recordabuntur.* Et Iacob. 2. *Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* At si merita non penderent à statu, & qualitate personæ, sed à sola obedientia legis, non deberet is, qui Deum offendit, amittere bona merita per obedientiam legis antea parta. Quemadmodum qui laborauit in colenda vinea alicuius certa mercede conductus, non perdit mercedem suam si forte inimicus fiat domino vineæ, non enim meritum illud in amicitia, sed in solo opere & labore fundatur. Igitur meritum vitæ æternæ, quod statim perditur cum quis Deum ad iracundiam prouocat, non in solo opere, sed etiam in amicitia & dignitate personæ fundamentum habet. Atque hinc est, quod Scriptura vitam æternam diligentibus Deum promissam esse testatur, Ioan. 14. 1. Cor. 2. 2. Timoth. 4. Iacobi 1. & alibi. D E

Probatur secundo eadem veritas testimonijs S. Augustini, qui in lib. 1. ad Bonifacium, contra duas epist. Pelagianorum, c. 2. *Non viuunt,* inquit, *recte homines, nisi effecti filij Dei.* At non fiunt homines filij Dei, nisi per regenerationē, in qua remittuntur peccata, & infunditur gratia gratum faciens. Item lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. *Sed quibusdam* (inquit) *tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum cœlorum, sicut in Catechumenis, sicut in Cornelio antequam sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesiæ.*

Neque solum in statu naturæ corruptæ, sed etiam in statu naturæ integræ agnoscit Augustinus gratiæ necessitatem ad bona merita comparanda. Sic enim ait in Enchiridio, c. 106. *Quamuis sine gratia nec tunc vllum bonum meritum esse potuisset.* Non loqui autem Augustinum de aliqua gratia auxilij generalis, vel etiam specialis transeūtis, sed de ipsa charitate infusa & inhærente, perspicuum est ex lib. 12. de ciuit. Dei, c. 1. vbi de S. Angelis loquens: *Cum amore* (inquit) *casto eos creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam.* Et mox: *Confitendum est igitur, cum debita laude creatoris non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiam de sanctis Angelis posse dici, quod charitas Dei diffusa sit in eis per Spiritum sanctum, qui datus est eis.* Illa igitur gratia, sine qua nec tunc (id est, in statu naturæ integræ hominum, vel Angelorum) vllum bonum meritum esse potuisset, est charitas Dei diffusa per Spiritum sanctum, qui datus est eis.

Huc etiam pertinent, quæ diximus in 2. lib. de Iustificatione, vbi probauimus iustificari hominem, per iustitiam habitualem, id est, per gratiam gratum facientem, inhærentem & permanentem. Nam vt idem Augustinus ait in libro de fide & operibus, ca. 14. *Sequuntur bona opera hominem iustificatum, non præcedunt iustificandum.* Et in libro de spiritu & littera, cap. 29. *Per spiritum incorporatus, factusque membrum eius, potest quisque, illo incrementum intrinsecus dante, operari iustitiam.*

Probatur tertio rationibus. Prima ratio, Visio Dei, in qua proprie vita æterna consistit, res est non modo supernaturalis, sed vsque adeo naturam omnem creatam excedit, vt nec agnosci, nec appeti, nec cogitari possit, nisi Deo ipso reuelante; *Oculus non vidit* (inquit Apostolus Isaiam citans, 1. Cor. 2.) *auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt quæ præparauit Deus diligentibus se.* Atqui ad finem supernaturalem & diuinum requiruntur opera supernaturalia, & diuina, præsertim cum Deus omnia sapienter, suauiterque disponat. Non potest autē diuina & supernaturalia opera facere, nisi prius ipse diuinus & supernaturalis efficiatur, vt S. Dionysius ratiocinatur in libro de Ecclesiastica Hierarchia, c. 2. pa. 1. debet igitur homo per gratiam inhærentē, & Spiritum inhabitantē euehi ad consortium diuinæ naturæ, vt opera diuina, id est, vitæ æternæ meritoria facere valeat. Atque hæc est ratio S. Thomæ, S. Bonauenturæ & aliorum illustrium Theologorum.

Secunda ratio, si merita non penderent à statu & dignitate personæ, sed solum ab ipso opere, siue legis obedientia; certe merita Christi non essent infiniti pretii, neque multo essent maiora, quàm cæterorum iustorum: nam vbi solum spectatur opus, nihil interest verū qui operatur sit Rex, an miles, nobilis, vel ignobilis, probus, aut improbus. At certum est opera Christi fuisse infiniti precii, quandoquidē propitiatio fuisse infiniti precii, quandoquidem propitiatio fuerunt pro peccatis totius mundi, & copiosa fuit apud eū redēptio: igitur dignitas personę plurimū confert ad valorem meriti. Et cōfirmatur hæc ratio, nam de Christo nullus Catholicus negare audebit, quin eius merita fuerint maximi precii propter dignitatē personæ. Nā (vt alia nunc omittam) extat epistola decretalis Clementis VI. quæ incipit,

Vnigenitus, in quo docemur guttam vnam sanguinis Christi propter infinitam personę dignitatem ad totius mundi redemptionem sufficere potuisse. At non dissimilis esse debet ratio meriti in capite & membris. Igitur sicut Christi meritum, ita etiam merita iustorum aliorum vim accipient à dignitate personæ.

Tertia ratio, Si non requiritur ad meritum adoptio & regeneratio: certe poterit homo ante remissionē peccati per auxiliū Dei speciale mereri vitam æternam, id vero tametsi ab aduersario concedatur, non solum est falsum, sed etiam repugnantiam cōtinere videtur. Nam idem ipse merebitur vitam æternam, & mortem æternam. Reus enim erit mortis ęternæ propter peccata olim admissa, & nondum remissa, & simul ius habebit ad vitam æternā propter bona merita per legis obedientiam acquisita. Mereri autem simul vitam æternam & mortem æternam repugnantiam includit, quoniam mors æterna carentiam significat vitæ æternæ, proinde qui talis esset, deberet viuere in æternū, & non viuere in æternum: mori in æternum & non mori in æternum.

Quarta ratio, si posset qui nondum regeneratus est, vitam æternam operibus suis vere mereri: certe posset etiam gratiam iustificationis proprie mereri. Nam si mereri potest gloriam, quæ est gratia consummata, cur mereri non poterit gratiam, quæ est gloria inchoata? At gratiam iustificationis, id est, iustitiam ipsam, per quam formaliter iustificamur, nō cadere sub meritum proprie dictum, Theologi omnes consentiunt, & ipsum Concilium Tridentinum disertis verbis affirmat, sess. 6. cap. 8. Vnde etiam S. Augustinus in epist. 105. ad Sixtum scribit, vitam æternam in scripturis appellari mercedem & gratiam: ipsam autem iustitiam nunquam appellari mercedem, sed solum gratiam.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

Sed iam argumenta, quæ contra obijciuntur breuiter diluamus. Prima obiectio, Scriptura diuina promittit vitam æternam obedientiæ legis, Ecclesiast. 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te.* Et Matt. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Non autem dicit, si vis ad vitam ingredi, cura vt adopteris in filium.

Responsio, Imo hoc ipsum Scriptura manifeste clamat, cum ait Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et Rom. 8. *Viuificat corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis.* Et ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, &c.*

Sed intuendum est in scripturis sanctis ad quos dirigatur oratio. Nam cum infidelibus scripturæ loquuntur: non tam opera bona, quàm fidem & Baptismum prædicant: cum autem alloquuntur fideles atque regenitos, non amplius fidem & Baptismum, sed opera, & legis obedientiam docent. Quod etiam nobis faciendū esse, vt videlicet aliter fideles, aliter impios adhortemur, monet S. Augustinus in libro de natura & gratia, cap. 68. Dominus igitur apud Matthęum, & Ecclesiasticus legis obedientiam tanquam viam ad vitam proponunt, quoniam fidelibus loquuntur.

Adde, quod si quis omnia mandata integre obseruaret, sine dubio saluaretur. Sed inter omnia est etiā illud primum & maximum de dilectione Dei super omnia, quod ab hominibus nondum regenitis perfecte obseruari non potest. Actus enim dilectionis Dei super omnia, vel non potest haberi, nisi per gratiam gratum facientem, & spiritum cor inhabitantem, vel si potest haberi per auxilium Dei speciale, continuo ad eum tanquā ad vltimam dispositionem sequitur infusio gratiæ iustificantis & regenerantis, atque in filium Dei adoptantis.

Secunda obiectio, Apostoli Petrus & Paulus, ille Actor. 10. iste ad Rom. 2. docent, Deum non accipere personas, sed gloriam & honorē tribuere omni operanti bonum. Non igitur requiritur ad meritum vitæ æternæ exaltatio naturæ ad esse quoddam supernaturale, sed sola obedientia legis.

Respondeo, sæpe iam diximus cum S. Augustino, lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7. acceptionem personarum vitium esse contrarium iustitiæ, non misericordiæ, vel liberalitati: proinde in iudice locum habere, non in eo qui sua liberaliter donat. Deus igitur in iudicio non accipiet personas, sed vnicuique reddet secundum opera sua. At opera bona nascuntur ex gratia & iustificatione, ac regeneratione præcedente, quam gratiam Deus non vt iudex reddit, sed vt Princeps liberalis donat. Itaque etiamsi in iudicio Deus non respiceret personæ dignitatem, sed solam obedientiam legis, adhuc necessaria esset exaltatio illa naturæ ad esse quoddam supernaturale, quoniam sine illa merita vitæ æternæ haberi non possunt.

Sed addo non esse acceptionem personarum, si iudex præmia distributurus dignitatem personæ consideret, quando ex ipsa dignitate meritū pendet. Accipere enim personam non est attendere ad quāuis qualitatem personæ, sed ad eam, quæ ad causam nihil pertinet. Nam si forte lex sit, vt soli filij nobilium currant ad brauiū aliquod à Rege propositum, non accipiet personam Iudex, si non solum celeritatem cursus, sed etiam nobilitatem considerabit. Sic igitur cum vita æterna sit brauium solis iustis & bonis, & in filios Dei adoptatis propositum, non accipit Deus personas, cum has personæ qualitates attēdit: sicut acciperet si consideraret, an qui bene operātur sint Græci, vel Iudæi, liberi, an serui, masculi, an fœminę, & ideo nominatim Apostoli cū dicunt, Deum non accipere personas, mentionem faciunt Iudæi & Græci. Quam rem sæpe repetunt & inculcant, quoniam Iudæi existimabant se solos ad regnum Dei, & gratiam pertinere.

Tertia obiectio, Concilium Arausicanum, can. 18. docet, deberi mercedem bonis operibus, si fiant, sed gratiam, quæ non debetur, præcedere, vt fiant. Non igitur requiritur ad meritum aliqua exaltatio naturæ, sed sola gratia bene operandi.

Respondeo, Gratia bene operandi, & gratia adoptans homines in filios Dei, & exaltans in consortium diuinæ naturæ, vna atque eadem est, nimirum charitas infusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Illa enim si consideretur vt virtus, dicitur gratia bene operandi, si consideretur vt forma inhærens in anima, eamque formosam & diuinam reddens, dicitur gratia adoptionis filiorum. Quare idem Concilium, can. vlt. dicit, debere homines per baptismum regenerari, vt possint legem implere sicut oportet.

Quarta obiectio, S. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio, ca. 6. dicit lege naturæ constitutum esse, vt boni beatam, mali miseram vitam ducant.

Respondeo, non dicit Augustinus, lege naturæ, sed lege æterna. Nec loquitur de vita beata, quæ in Dei visione consistit, sed de vita beata in genere. Itaque sententia S. Augustini hæc est, lege æterna, & immutabili constitutum esse, vt boni bene, & mali

A male recipiant, & si quidem boni sint boni bonitate supernaturali, supernaturalem beatitudinem consequantur: si tantum boni sint bonitate naturali, simili etiam beatitudine sint beati.

Quinta obiectio, S. Augustin. in lib. de natura & gratia, c. 2. *Natura*, inquit, *humani generis ex illius vnius prævaricatoris carne procreata, si potest sibi sufficere ad implendam legem, perficiendamque iustitiam, de præmio debet esse secura, hoc est, de vita æterna, etiamsi in aliqua gente, aut in aliquo superiori tempore fides eam latuit sanguinis Christi. Non enim est iniustus Deus, qui iustos fraudet mercede iustitiæ.* Hoc enim loco videtur sanctus Augustinus refellere sententiam Pelagianorum, qui dicebant hominem posse suis viribus legem implere, & tamen egere gratia adoptionis & regenerationis, vt regnum cœlorum valeat obtinere. B Sequitur autem ex hac refutatione, S. Augustinum in ea sententia fuisse, vt existimaret non esse opus gratia adoptionis & regenerationis, ad regnum cœlorum obtinendum, sed solum gratia, quæ iuuaret ad implendam legem, perficiendamque iustitiam. Ac per hoc meritum pendere simpliciter ex obedientia legis, non ex dignitate personæ.

Respondeo, Propositio conditionata S. Augu. verissima est: videlicet, si homo sine fide Christi possit solis suis viribus implere legem, de præmio vitæ æternæ debet esse securus. Sed non inde sequitur, non esse necessariã gratiam adoptionis ad meritum. Nam (vt idem Augustinus docet, loco citato (id est) C lib. 1. ad Bonifacium, cap. 2.) non viuunt recte homines, ac per hoc non implent legem neque iustitiam perficiunt, nisi prius filii Dei efficiantur.

Neque eo loco S. Augustinus refellit Pelagianos, quod existimarent gratiam adoptionis esse necessariam. Huius enim rei in toto eo libro ne meminit quidem: sed tantum refellit errorem cuiusdam, qui naturæ humanæ nimium tribuebat. In alijs quidem locis idem Augustinus Pelagianis tribuit, quod requirerent gratiam adoptionis tanquam necessariam ad capessendã vitam æternam, sed non eos inde reprehendit, quod eam gratiam requirerent, sed quod negarent, eam necessariam esse in paruulis ad peccatum originale purgandum, in adultis ad implenda mandata diuina. D Vide quæ scripsimus de hac re in primo libro de gratia & libero arbitrio, cap. 5.

At (inquies) ex hac propositione conditionata S. Augustini, si homo sibi sufficeret ad implendam legem, perficiendãque iustitiam, de præmio (id est) de vita æterna deberet esse securus: sequitur, non esse necessariam gratiam adoptionis ex parte subiecti, sed tantum ex parte operis.

Respondeo, Id non sequi, quoniam (vt supra diximus) eadem gratia habitualis infusa, quæ perficit subiectum, est etiã principium operis. At nõne posset Deus sine habituali illa gratia eleuante naturam, per solum auxilium speciale id efficere, vt homo legem impleret iustitiamque perficeret? Posset quidem, sed non quærimus hoc loco quid Deus possit, E sed quid velit, & quid faciat. Constat autẽ nobis ex sacris litteris, & ex ipso S. Augustino, non viuere homines recte nisi filij Dei efficiantur: proinde nõ sufficere secundum ordinariã Dei legem, siue potentiã, ad bona opera, qualia requiruntur ad meritũ facienda, quodlibet auxilium speciale, sed exigi gratiam illam adoptionis infusam, quæ naturam eleuat ad esse quoddam supernaturale, atque diuinum.

Sexta obiectio; Opus malum ex natura sua meretur pœnam, nec requiritur vt procedat ex habitu destruente naturam, igitur & opus bonum ex natura sua meretur præmium, etiamsi non procedat ex habitu eleuante naturam.

Respondeo, Facilius est peccare, quàm bene agere. Et ideo ad peccandum sufficit libertas arbitrij, ad bonum opus requiritur etiam gratia. Præterea, vt peccato debeatur pœna, nulla conuentio, vel promissio necessaria est, qui enim alterum lædit, iustitiam violat, & ideo satisfacere tenetur ex iustitia, etiamsi nulla promissio intercesserit. At vt bono operi debeatur merces ex iustitia, conuentio vel promissio necessaria est. Nõ enim tenetur vnus alterius obsequium acceptare, nisi conuentio interuenerit. Deus autem non promisit mercedem vitæ æternæ, nisi per Christi gratiam regeneratis & adoptatis, vt passim Scriptura testatur.

CAPVT XIV.

Requiri ad meritum vitæ æternæ promissionem Dei gratuitam.

Discutienda sequitur conditio sexta, quam esse diximus promissionem, siue pactum liberale, atque gratuitum. Nam recentior ille Doctor, cuius sententiam superioribus duobus capitibus refutauimus: docuit præterea, opera bona ex natura sua esse meritoria vitæ æternæ, ita vt non requiratur pactum aliquod, vel gratuita promissio, ad hoc vt ex iustitia merces vitæ æternæ bonis operibus debeatur.

Addit etiam quod ex hac ipsa sententia manifeste sequitur, Christum nobis non meruisse vitam æternam, nisi quatenus gratiam bene operandi nobis meruit. Sed verba eius in Bulla Pii V. Pontificis audiamus; hæc enim est secunda propositio damnata: *Sicut opus malum ex sua natura est mortis æternæ meritoriũ, sic opus bonum ex sua natura, est vitæ æternæ meritorium.* Et hæc est vndecima, *Quod pie & iuste in hac mortali vita conuersati vsque in finem, vitam consequuntur æternam: id non gratiæ Dei proprie, sed ordinationi naturali statim initio creationis constitutæ, iusto Dei iudicio deputandum est. Neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem generis, in qua lege naturali constitutum est, vt iusto Dei iudicio obedientiæ mandatorum vita æterna reddatur.*

Quamuis autem omnibus Ecclesiæ filiis ad has sententias repudiandas satis abunde sufficiat Pontificis Maximi auctoritas: tamen addemus etiã ad maiorem veritatis confirmationem auctoritatem Concilii Tridentini, & rationes ex Scriptura depromptas. Concilium igitur in 6. sess. cap. vlt. *Bene operantibus* (inquit) *vsque in finem, & in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, & tanquam gratia filijs Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda.* Et Can. 26. *Si quis dixerit, iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare & sperare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo vsque in finem perseuerauerint, anathema sit.* Hic habemus & promissionem eamque misericordem, & gratuitam, & Christi merita respectu vitæ æternæ nobis tanquam filiis donandæ. Sed veniamus ad rationes.

Prima ratio, sumitur ex parte ipsorum operum, quæ si considerentur ex natura sua, remota promissione & dignitate principii operantis, nullam habent proportionẽ ad beatitudinem illam supernaturalem: proinde non eis debetur ex iustitia merces æternæ vitæ, si ex natura sua tantummodo considerentur. Atque hoc est, quod Apostolus dicit, ad Ro.

8. *Existimo, quod non sunt condignæ passiones huius tēporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Et 2. Cor. 4. *Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Hæc enim non docent opera bona non esse meritoria vitæ æternæ, sed non esse meritoria tanti præmij ex natura sua, sed aliunde, nimirū ex promissione, ex dignitate principij, &c. Huc etiā pertinent testimonia Patrum, Athanasij in vita S. Antonij: *Nec vniuerso orbi renunciantes, dignum aliquid habitaculis possumus compensare cælestibus.* Eusebii Emisseni, homil. 3. ad Monachos: *Totis licet animæ, & corporis laboribus desudemus, totis licet obedientiæ viribus exerceamur, nihil tamen condignum merito pro cælestibus bonis compensare, & offerre valebimus.* Augustini, in Psal. 93. *Quanto labore digna est requies, quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum indicare, æterna requies æterno labore rectè emitur. Verum hoc est, sed noli timere, misericors est Deus.* Bernardi in serm. 1. de Annunciatione: *Quid sunt merita omnia ad tantam gloriam?* Thomæ in 1. 2. q. 114. art. 3. *Si consideretur opus meritorium secundum substantiam operis, & secundum quod procedit ex libero arbitrio, sic non potest ibi esse condignitas, propter maximam inæqualitatem.* Cum igitur opera ipsa nostra bona, si per se, & secundum naturam suam tantum considerentur, sint temporalia & vilia, & nullo modo æqualia præmio supernaturali & sempiterno: certe necesse est, vt addatur eis dignitas aliunde, si ex iustitia merces æternæ vitæ illis reddenda sit.

Secunda ratio, sumitur ex parte Dei, qui nulla re indiget, & cuius sunt omnia iure creationis. Hinc enim sequitur, vt non teneatur Deus acceptare opera nostra ad præmium, iure reddendum, nisi ipse promissione sua liberali, se antea obligare voluerit. Hinc enim Iob dicit, c. 35. *Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?* Et Apostolus ad Ro. 11. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Nam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia.* Et sanctus Augustinus serm. de verbis Apostoli: *Debitor (inquit) nobis factus est Deus, non aliquid accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Aliter enim dicimus homini, debes mihi, quia dedi tibi: Et aliter dicimus, debes mihi, quia promisisti mihi. Deo igitur quid dicimus? Redde mihi, quia dedi tibi? Quid dedimus Deo, quando quod sumus, & quod habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedimus, non est quemadmodum ista voce exigamus debitorem Deum. Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, redde quod promisisti, quia fecimus quod iussisti. Et hoc tu fecisti, qui laborantes iuuisti.*

S. Fulgentius in prologo librorum ad Monimum: *Nam (inquit) & se ipsum sua largitate dignatus est, facere debitorem.*

Et S. Bernardus in lib. de grat. & libero arbit. extremo: *Promissum quidem (inquit) ex misericordia, sed tamen ex iustitia persoluendum.* Et S. Thom. in 1. 2. q. 114. art. 1. concludit, Deum, cùm nobis aliquid debet, non tam nobis debere quàm dispositioni & promissioni suæ.

Denique potest institui hæc ratio, vel debet Deus vitam æternam bonis operibus reddere, ex iustitia commutatiua, vel ex distributiua: si ex commutatiua, igitur requiritur pactum, siue promissio. Neque enim opus, quantumuis eximium, & æquale mercedi, potest ex iustitia commutatiua alterum obligare, nisi conuentio, & pactū ante præcesserit. Nam si quis forte non conductus, sed spōte sua vineā alterius colat, non potest iure mercedem exigere, vt omnes nouerunt, etiamsi alioqui opus eius mercede dignissimum iudicari posset. Itaque in parabola vineæ Matth. 20. Operarii quidam toto die ociosi in foro sedere malebant, quā ad laborandum in vinea, nisi prius conducerentur, accedere, & Dominus vineæ conuentionem fecisse legitur, cum operariis ex denario diurno.

Si vero ex iustitia distributiua Deus reddit præmia laborantibus; tunc quoque necessaria est promissio, atque conuentio. Nam in iustitia distributiua non solet exigi pactum, vel promissio saltem expressa, quando Princeps distribuit bona communia; sed plane exigitur, quādo propria bona distribuit, vt cū ad certamen brauiū sponte proponit. Neque enim debetur velocius currenti certū præmium, nisi promissio pactumque præcesserit. Deus igitur qui non distribuit bona communia, sed propria, sine dubio non tenetur præmia reddere laborantibus, nisi quia redditurum se ante promisit.

Quod si quis forte hic explicari cupiat, Vtrū Deus secundum iustitiā distributiuam, an secūdum commutatiuam bonis hominum meritis sit præmia redditurus; illud breuiter habeat, Substantiam diuini iudicii secundum distributiuam iustitiam fore. Modum autem secundum commutatiuam. Substantiam enim illius iudicii futuram esse secundum iustitiam distributiuam, docet S. Thomas in prima parte, quæst. 21. art. 1. & lib. 1. contra Gent. cap. 93. Et ratio manifesta est, quoniam Deus, vt summus Iudex præmia pro meritis distribuet. Vnde etiam in sacris litteris dicitur Deus non esse acceptor personarum, quod vitium, iustitiæ distributiuæ contrarium esse non dubium est.

Modum autem eiusdem iudicii futurum secundū iustitiam commutatiuam, docet idem S. Thomas, in secunda secundæ, quæst. 61. articulo quarto, ad primum. Et ratio est etiam manifesta, quoniam Deus non solum constituet proportionalem æqualitatem inter merita & præmia, vt ille plus habeat præmii, qui plus habet meriti, quod proprium est iustitiæ distributiuæ, sed etiam constituet absolutam æqualitatem inter opera & mercedes, vt vnusquisque non minorē habeat mercedem, quàm iusto iudicio mereatur, quod est iustitiæ commutatiuæ. Et ideo Deus in diuinis litteris, nunc se Iudicem fore dicit, qui prēmia, pœnasque distribuat, vt Matth. 25. in parabola de talentis, nunc patrem familias, qui laborantibus mercedem ex conuentione restituat, vt Matth. 20. in parabola de conductis ad vineam pro denario diurno.

Hoc enim interest inter iustitiam distributiuam & commutatiuam, quod Commutatiua perfectam æqualitatem constituit inter meritum & præmium: Distributiua proportionalem, siue sint absolute æqualia, siue nō sint. Neq; enim iniustus distributor, Princeps erit, si officium præstantissimum in hominem, cæteris omnibus digniorem conferat, etiamsi ille absolute maiore, vel minore dignus esset. Cæterum Deus qui thesauros bonorum infinitos habet, non solum (vt diximus) meliores magis remunerat, sed etiam singulis non minus mercedis attribuit, quàm ipsorum opera iusto iudicio mereantur, atque ita vtrique parti iustitiæ ita plane satisfacit, vt nihil omnino in eius iustitia desiderari queat.

Tertia ratio, sumitur ex parte hominum, qui merentur. Nam cum simus omnes conditione serui, & mancipia Dei, non posset esse iustitia inter nos & Deum, nisi ipse liberali cōuentione operibus nostris alioqui debitis, etiamsi nulla merces illis reddenda esset, præmium constituere voluisset. Atque hoc (vt supra diximus) significauit Dominus cum ait Lucę 17. *Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus.* Et

S. AVGVSTINVS serm. 3. de verbis Domini: *O magna bonitas Dei, cui cùm pro conditione reddere debeamus obsequia, vt serui domino, famuli Deo, subiecti potenti, mancipia redemptori, amicitiarum nobis præmia repromittit.* Et S. BERNARDVS in serm. de quadruplici debito, demonstrat pluribus de causis in solidum, omnia nostra opera bona esse debita Deo, itaut possit omnia exigere, etiamsi præmium nullum dare velit. Inter alia numerat creationem: *Ecce*, inquit, *in ianuis est, qui fecit cœlum & terram; & creator tuus est, tu creatura; tu seruus, ille dominus; ille figulus, tu figmentum. Totum ergo quod es, illi debes, à quo totum habes.*

Dicent fortasse, conuentionem esse necessariam, sed non aliam, quàm quæ in ipsa creatione lege naturæ facta est, vt operibus bonis vita æterna reddatur. B At si lege naturæ conuentio facta est, & ex natura rei bonis operibus, etiam sine gratia Dei factis, debetur vita æterna, non potuit Deus istam conuentionem non facere, non enim lex naturæ mutabilis est. Proinde non est gratuita, sed debita conuentio. Atque hoc quidem Doctor ille concedit; sed reclamant Scriptura, & Augustini, ac Bernardi testimonia iam citata, & ipsa ratio à conditione deprompta.

Preterea, idem Augustinus serm. 13. de verbis Apostoli, apertissimè tribuit gratiæ, non legi naturę, promissionem vitę ęternæ: *Genus*, inquit, *humanum iusto suo iudicio condemnatum, noluit Deus in interitum sempiternum relinquere, sed misit & medicum, misit Saluatorem,* C *misit eum qui gratis sanaret. Parum est, qui gratis sanaret, qui sanatis etiam mercedem daret. Nihil addi ad istam beneuolentiam potest. Quis est qui dicat, sanem te, & do tibi mercedem?* Hic apertè videmus, non legi naturæ, sed admirabili beneuolentiæ tribui promissionem mercedis. Idem quoque Augustinus in Psalmo 93. cùm dixisset, æternam requiem æterno labore comparandam fuisse. Non addidit, noli timere, quia iustus est Deus: sed, *Noli timere, quia misericors est Deus.* Vbi ostendit, ex misericordia factum esse, vt bonis operibus, quamuis imparibus tanto præmio, vita promitteretur æterna.

QVARTA ratio sumitur ex ipso statu viatorum, qui requiritur ad merendum. Nulla enim causa reddi potest, cur opera bona, quæ fiunt in hac vita, mereantur præmium apud Deum, & non mereantur D bona opera, quæ fiunt in alia vita, nisi quia requiritur ad meritum promissio Dei liberalis, atque gratuita; placuit autem Deo, vt promissionem suam non vltra tempus vitæ præsentis extenderet. Alioqui enim multa faciunt sancti Angeli, atque homines in cœlo opera bona liberè, in obsequium Dei, quibus gloriæ incrementum mereri possent, nisi tempus ad merendum præscriptum præterijsset. Et tamen si lege naturę, siue ex natura rei, bonis operibus absolutè præmium deberetur, nullum certum tempus ad meritum pręscribi posset, nisi post illud tempus desinerent esse opera bona, quę ante illud tempus erant opera bona.

E Esse autem certo tempore definitum spatium ad merendum, Scripturæ passim testantur, 1. Cor. 7. *Tempus breue est.* 2. Cor. 6. *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Galat. 6. *Dum tempus habemus operemur bonum, &c.*

QVINTA ratio sumitur à virtute meritorum Christi. Nam si distributio præmiorum lege naturæ deberetur obedientiæ legis, Christus nobis non meruisset vitam æternam immediatè, sed solam gratiam benè operandi. Id quod aduersarius concedere videtur. At contra est ratio in diuinis litteris manifestè fundata. Nam hoc ipso quod incipimus esse filij Dei, incipimus ius habere ad hæreditatem felicitatis æternæ. *Nam si filij & heredes*, inquit Apost. ad Rom. 8. A & ad Gal. 4. *Quod si filius & hæres per Deum.* Incipimus autem esse filij Dei, antequam incipiamus benè operari: nam (vt suprà ex Augustino probauimus) non viuunt homines rectè, nisi prius filij Dei efficiantur; igitur ius habemus ad æternam hæreditatem per gratiam regenerationis, antequam incipiamus benè operari, imò etiam baptizati infantes, per solam eam gratiam, ante omnia opera bona saluantur; meruit igitur Christus nobis ipsam hæreditatem, dum gratiam regenerationis & adoptionis promeruit.

Quod autem voluerit, vt eandem etiam nos bonis operibus mereremur, argumentum est amplioris gratiæ & benignitatis ipsius, qui (vt suprà demonstrauimus) non solùm vitam æternam nos habere B voluit iure hæreditatis, sed etiam iure promeritorum, quæ vt haberemus, ipse etiam dedit. Rectè igitur Concilium Tridentinum, sessione 6. cap. 16. concludit, vitam æternam proponendam esse fidelibus, & tanquam gratiam filijs Dei per Christum promissam, & tanquam mercedem bonis operibus à Deo iustè, fideliterque reddendam.

Argumenta soluenda contra hanc doctrinam nulla sunt. Si qua enim erant, soluta sunt cap. superiore.

CAPVT XV.

C *Bonum opus non esse meritorium vitæ æternæ, nisi ex charitate procedat.*

RESTAT POSTREMA conditio, quæ erat, vt opus bonum ex charitatis virtute procedat. Fuit enim singularis opinio Gulielmi Altisiodorensis libro tertio, tractatu duodecimo, capite primo, quæstione secunda, & cap. 2. quæst. 1. Meritum prius, & principalius à fide, quàm à charitate pendere. Quæ sententia non parum fauere videtur erroribus huius temporis hæreticorum, quamuis ille longè alio sensu fidem ita prædicet, ac hæretici facere soleant. Sed profectò tam sunt aperta Scripturarum testimonia, vt mirum sit egregium illum virum in ea re labi potuisse.

D PRIMVM enim disertis verbis charitati beatitudo promittitur, Ioan. 14. *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Esse autem in hac manifestatione sitam beatitudinem, idem Dominus testatur, cùm ait Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Ioan. 17. *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Et Apostolus Ioan. in 1. epist. cap. 3. *Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus enim quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Præterea rursus de præmio charitatis Apostolus Paulus 1. Cor. 2. *Oculus*, inquit, *non vidit, auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Et 1. Cor. 13. *Si habuero omnem fidem, itaut* E *montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* At quo pacto, quæso, fides prius & principalius felicitatem meretur, quàm charitas, si homo fidem habens sine charitate nihil est? Idem Apostolus 2. ad Timoth. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solùm autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Item beatus Iacobus cap. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

DEINDE argumenta omnia, quibus suprà probatum est, formalem causam iustificationis non esse

fidem sine charitate, sed fidem charitate formatam, A itaut principaliter iustitia vera & Christiana in charitate consistat, probant etiam meritum principaliter ex charitate pendere, quandoquidem præmium vitæ æternæ nihil est aliud, nisi merces, & corona iustitiæ.

Tertio, idem probatur manifesta ratione. Nam meritum vitæ æternæ ita ex diuina ordinatione dependet, vt illa sola opera propriè meritoria vitę æternæ possint esse, quæ Deus ad vitam æternam acceptare dignatur. Est enim vita æterna veluti brauium quoddam, vt Scripturæ loquuntur, & in libera potestate Principis proponentis brauium, est, vt definiat quibus operibus, quo cursu, quo certamine brauium obtineri velit.

B Porrò charitatis opera ad vitam æternam à Deo requiri, perspicuum est, tum ex Scripturis paulò ante citatis, tum etiam ex ratione suauis prouidentiæ Dei, illa enim media Deus ordinare solet ad finem, quæ maiorem cum illo proportionem & conformitatem habent. Nihil autem esse quod maiorem proportionem & conformitatem cum æterna felicitate habeat, quàm dilectionem, & opera ex dilectione manantia, facilè probari potest. Nam æterna felicitas est consecutio vltimi finis, atque adeptio summi boni; sola verò charitas est, quæ finem vltimum, summumque bonum, tanquam objectum proprium respicit, atque ad illud mouet & ordinat actus virtutum omnium reliquarum. Inde est enim, C quod ipsa sola vera dicitur, & est forma, & regina virtutum; & ipsi soli actus virtutum omnium quasi proprij eius essent, ab Apostolo tribuuntur: *Charitas patiens est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, &c.* 1. ad Cor. 13.

Atque hæc est ratio, cur S. Augustinus libro primo de moribus Ecclesiæ, cap. 15. dixerit virtutem esse amorem summi boni, & omnes virtutes per amorem definiendas esse censuerit. Non quod ignoraret propriam rationem temperantiæ, prudentiæ, & aliarum virtutum, non in amore, sed in alio actu sitam esse, sed vt ostenderet virtutes omnes à charitate moueri, atque formari. Et easdem virtutes, non nisi charitate formatas, nos ad Deum promerendum posse perducere. Id enim in cap. 14. extremo posuerat, D nos ad summum bonum non posse, nisi dilectione, amore, charitate conscendere.

Ex quo intelligi poterit, quid illud fuerit quod Altisiodorensem fefellit. Nam ex hoc loco S. Augustini perperam intellecto, collegit fidem ex propria ratione, & vt est virtus à charitate distincta, includere non solùm cognitionem, sed etiam amorem primæ veritatis, vt proprium sit fidei, vt fides est, credere primæ veritati propter amorem ipsius primę veritatis; & hoc distinguatur à charitate, quod fides sit cognitio & amor primæ charitatis, charitas verò amor primæ bonitatis. Sed non erit opus in his refellendis diutius laborare, cùm nemo sit vel medio- E criter in morali disciplina versatus, qui nesciat fidem non esse amorem, & amorem non veritatem, sed bonitatem respicere.

His igitur ita constitutis, quæri solet à Theologis: *Vtrum ad meritum vitæ æternæ satis sit vt opus bonum procedat ab homine iusto, & habitu charitatis prædito; an etiam requiratur, vt actu, vel virtute ab ipsa charitate procedat.* Et quamuis non desint grauissimi auctores, qui sentiant omne opus bonum hominis iusti, & habitu charitatis præditi, vitæ æternæ meritorium esse; nobis tamen probabilius videtur ad meritum exigi, vt opus bonum, vel tunc, cùm fit, actu imperetur à charitate, atque in Deum vt finem supernaturalem & vltimum referatur, vel certè nascatur ab actu imperato à charitate, atque in Deum antè relato, quod est virtute, non actu in Deum referri.

Quo loco non est omittendum, quod prudenter monet S. Bonauentura in 2. Sent. dist. 41. art. 1. q. 3. non sufficere, vt opus virtute referri dicatur in Deum, si quis ad initium anni, vel mensis, vel etiam diei, generali quadam intentione referat omnia sua futura opera in Deum, sed necesse esse vt illud ipsum opus particulare referatur in Deum, quod postea faciendum est. Tunc enim dicuntur opera virtute in Deum relata, cùm intentio præcedens est vera causa operum quæ postea fiunt, vt si quis apud se certò constituat aliquam nummorum summam propter Deum pauperibus erogare, & postea summam illam oblata occasione eroget, is dicetur virtute referre opus suum in Deum, etiamsi dum pecunias illas distribuit, nihil de Deo cogitet.

Hæc sententia, quæ communior in scholis esse videtur, his argumentis confirmari potest. Primo, Scriptura testatur Ioan. 15. ita se habere homines iustos ad Christum, vt palmites ad vitem; constat autem palmites non ferre fructum, nisi succum à vite traxerint: igitur neque homines iusti (vt Concilium Trid. sess. 6. cap. 16. explicat) opera meritoria facere possunt, nisi per illam gratiam, quam Christus in ipsos, vt vitis in palmites influit. Quod etiam confirmatur ex epist. Cœlestini ad Gallos, cap. 8. vbi legimus, non placere Deo, nisi opera illa, quorum ipse auctor est. Idem ex Augustino, qui in epist. 105. & alibi passim scribit, merita nostra munera esse Dei. Non igitur meritoria sunt opera bona tantùm moraliter, quæ sine relatione in Deum per actum charitatis, à iustis fieri possunt.

Secundo, Dominus, Matth. 5. cùm ait: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* sine dubio demonstrat, posse hominem iustum facere aliqua bona moralia, quale est, diligere amicum, quoniam ab illo diligeris, & tamen non habere mercedem in vita æterna. Idem etiam Matthæi decimo, non ait: *Qui recipit iustum, mercedem iusti accipiet:* sed qui recipit iustum in nomine iusti (id est) ea intentione, quia seruus Dei est. Et Matth. 19. cùm diceret: *Omnis qui reliquerit patrem, vel matrem, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit:* Addere curauit, *propter nomen meum:* Vt alibi etiam sæpè addit, *propter me.* Et cur Apostolus tam sollicitè monet, 1. ad Corinth. 10. & ad Coloss. 3. vt quicquid facimus in nomine Domini, & in gloriam Dei faciamus, si omnia iustorum opera ex se diriguntur in Deum, & meritoria sunt?

Tertio, Illa solùm opera meritoria sunt vitæ æternæ, quæ ex natura sua charitatem augent. Nam iuxta communem Theologorum sententiam, omne meritum vitæ æternæ, simul etiam incrementi charitatis meritum est: at charitas non augetur, nisi per actus qui ex ipsa procedunt, id enim omnibus habitibus commune est; igitur illa solùm opera meritoria sunt vitæ æternæ, quæ vel sunt actus charitatis eliciti, vel saltem imperati.

Quarto, Conuenit inter omnes, vt opus referri debeat in Deum, vt finem supernaturalem, si futurum sit meritorium vitæ æternæ: at opera virtutum certarum non referuntur in Deum, vt finem supernaturalem, nisi à charitate imperentur, & dirigantur: nam si morales sint, non referuntur ex natura sua in Deum, nisi vt finem naturalem; si Theologicæ sint, respiciunt quidem Deum, vt objectum supernaturale, sed non referuntur in eum, vt finem supernaturalem, vel vt summum bonum; igitur non

sunt

sunt meritorij actus virtutum reliquarum, nisi à charitate imperentur, & moueantur. A

Respondebunt fortasse, omnia bona opera iustorum referri in Deum, vt finem supernaturalem, etiamsi à charitate non imperentur; tum quia ipse operans ratione habitualis charitatis, est ordinatus in Deum; tum quia quicunque recipit habitum charitatis infusè, hoc ipso refert, atque ordinat omnia sua ad gloriam Dei.

At responsio non rectè soluit argumentum. Nam subjectum ordinatum per habitum aliquem in finem, non necessariò communicat operi ordinationem in eundem finem, nisi ex illo habitu operetur, alioqui omnia opera hominis habitualiter à Deo B auersi, & ad creaturam, vt ad finem vltimum conuersi essent, ordinata ad peruersum vltimum finem, atque adeò peccata essent mortalia, quod esse falsum & hæreticum suprà docuimus.

Item nulla esse possent in homine iusto verba, vel facta ociosa: nam illa dicuntur, & sunt ociosa, quæ carent debito fine; nulla verò iusti verba, vel facta debito fine carerent, si ratione subjecti directa atque ordinata intelligerentur in Deum, vt finem. Neque verò sufficit generalis illa & confusa relatio operum in Deum, quam facere debent, vel solent, qui recipiunt habitum charitatis infusæ, alioqui (vt diximus) non ita sedulò Apost. hortaretur, vt omnia in Dei gloriam faceremus; neque diceret, 1. Cor. vlt. Omnia opera vestra in charitate fiant, si non posset acci- C dere, vt opera iustorum in charitate, vel ex charitate non fierent. Maneat igitur opera meritoria id ex necessitate requirere, vt actu, vel virtute à charitate dirigantur, atque ordinentur in Deum.

CAPVT XVI.

Opera iustorum ex charitate facta, meritoria esse vitæ æternæ ex condigno.

DISSERVIMVS hactenus de merito, an sit, & quid sit; sequitur nunc, vt quale sit videamus. Sunt autem tres de hac re quæstiones: Vna, sitne meritum iustorum dicendum ex condigno, an ex D congruo: Altera, sitne condignum ratione promissionis tantùm, an etiam ratione operis: Tertia, num Deus remuneret opera iustorum supra condignum, & impiorum citra condignum.

Quod attinet ad PRIMAM quæstionem, Catholici omnes agnoscunt opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ, sed tamen aliqui censent non esse vtendum his vocibus, de condigno, & de congruo, sed absolutè dicendum, opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ, ex gratia Dei. Ita docet Tho. Vualdensis, to. 3. de Sacramentalibus, cap. 7. cui subscribere visus est Paulus Burgensis in additio- E ne ad comment. Nic. Lyrani in Psal. 15.

Alij volunt opera bona iustorum esse meritoria de condigno, largo modo, itaut hoc condignum respectu condigni propriè sumpti, possit dici congruum, respectu congrui propriè sumpti, possit dici condignum. Ita docent Durandus in 2. sent. dist. 27. qu. 2. & Gregorius in 1. sent. dist. 17. q. 1. art. 2.

Communis autem sententia Theologorum admittit simpliciter meritum de condigno. Quæ sententia verissima est. Et quidem quod ad voces attinet, rectè dicuntur merita nostra esse ex gratia Dei, sicut etiam verè dicuntur esse munera Dei, tamen non minus rectè dicuntur esse ex iustitia & ex condigno. Nam Scriptura diuina satis apertè agnoscit has voces, dum dicit, Coloss. 1. *Vt ambuletis dignè Deo.* Et 2. Thess. 1. *Vt digni habeamini in regno Dei.* Et Apocal. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quoniam digni sunt.*

Quod verò quidam distinguunt inter dignum & condignum, & meritum ex digno admittunt, non ex condigno, nimis leue est. Nam interpres Latinus eandem vocem Græcam nunc vertit dignum, vt in locis citatis, non condignum, vt ad Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones, &c.*

Quod verò attinet ad rem ipsam, Durandi sententia, si nihil aliud vellet nisi merita nostra non esse ex condigno, siue ex iustitia absolutè, sed tantùm ex hypothesi, id est, posita liberali Dei promissione, non esset reprobanda. Cæterùm, videtur omninò velle, merita nostra ex gratia Dei procedentia, & posita promissione, adhuc non esse talia, vt eis ex iustitia debeatur merces, sed ex sola Dei liberalitate. In quo sensu refellitur à Theologis communi ferè omnium consensu, & merito, pugnant enim contra eam sententiam omnia argumenta quæ fecimus aduersus hæreticos. Omnia enim probant iusto Dei iudicio deberi meritis operum bonorum mercedem vitæ æternæ.

Neque necesse erit hoc loco illa repetere. Satis erit paucis refutare quatuor eius dicta, quibus potissimum eius sententia niti videtur. Dicit enim PRIMO, temerarium & blasphemum dicere, Deum fore iniustum, si meritis hominum iustorum non reddat mercedem promissam.

Dicit SECVNDO, Non extare in sacris litteris promissionem, quæ Deum obliget ad reddendam mercedem, sed tantùm quæ doceat Deum ordinasse, ac disposuisse vitam æternam dare ijs qui mandata seruauerint.

Dicit TERTIO, in illis B. Pauli verbis, 2. ad Timoth. 4. *Quam reddet mihi in illa die iustus iudex*, rectè positum esse, *iustus iudex*, & rectè non esse positum, *iusto iudicio*, quia Deus qui reddit præmia iustis, & pœnas iniustis, iustus & misericors est; & vt iustus, iusto iudicio pœnas reddit iniustis; vt misericors, liberaliter præmia tribuit iustis.

Dicit QVARTO, Non posse vllum ex iustitia mercedem ab alio petere, nisi reddat ei omnia quæ illius sunt, & aliquid amplius; nos autem, non posse Deo vnquam reddere omnia quæ illius sunt, nedum aliquid amplius, cùm omnia sint ipsius.

Ad PRIMVM RESPONDEO, non esse temerarium, nec blasphemum, sed pium & sanctum, dicere Deum fore iniustum, si non seruaret promissa. Sic enim loquuntur Scripturæ & Patres. Quid enim sibi vult illud Psal. 114. *Fidelis Deus in omnibus verbis suis?* Et ibidem: *Iustus Dominus in omnibus vijs suis?* Et illud 2. Esdræ 9. *Tu ipse Domine Deus, qui elegisti Abraham, & inuenisti cor eius fidele coram te, & percussisti cum eo fœdus, vt dares ei terram Amorrhæi, & Iebusæi, & implesti verba tua, quoniam iustus es?* Et illud ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus, qui obliuiscatur operis vestri & laboris?* Certè qui dicit, Deus implet verba sua, quoniam iustus est, & non obliuiscitur Deus laboris & operis suorum, quia iniustus non est; manifestè significat, eum iniustum fore, si secus faceret.

S. AVGVSTINVS lib. de natura & gratia, cap. 2. *Non est*, inquit, *iniustus Deus, qui iustos fraudet mercede iustitiæ.* Et lib. 4. in Iulian. cap. 3. *Per quod*, inquit, *vera iustitia, per hoc & regnum Dei: Deus namque ipse, quod absit, erit iniustus, si ad eius regnum verus non admittitur iustus.* Vides quàm non timeat S. Augustinus temeritatem, vel blasphemiam, si dicat, Deum iniustum fore, si iustos excludat à regno.

Adde, quod si Deus non seruando promissa, non

esset iniustus, posset certè non seruare promissa, ac per hoc posset non esse fidelis, posset mentiri, posset negare seipsum, quæ verè temeraria sunt, atque blasphema: *Nam si nos nos negauerimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest*, 2. ad Timoth. 2. Item: *Quam promisit, qui non mentitur Deus*, Timoth. 1. Item: *Impossibile est mentiri Deum*, Hebr. 6. Item: *Fidelis est, qui repromisit*, Hebr. 10.

A

Ad SECVNDVM RESPONDEO, Omnem veram promissionem ferre secum obligationem, & ideò ex iustitia implendam esse, atque seruandam. Nam idcirco fidelis dicitur, qui stat promissis; infidelis, qui promissa non præstat. Extare autem in Scripturis non solùm ordinationem, & dispositionem, siue propositum, sed etiam promissionem, quæ ad fidelitatem verè pertineat, perspicuum est ex loco citato, ad Tit. 1. *Secundum spem vitæ æternæ, quam repromisit qui non mentitur, Deus.* Et Iac. 1. *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

B

DEINDE, similitudo brauij, cui comparat Apostolus vitam æternam, 1. Corinth. 9. similitudo denarij diurni, ex conuentione promissa laborantibus in vinea, Matth. 20. similitudo depositi, quæ habetur 2. Timoth. 1. & alia id genus multa, nonne apertissimè significant promissionem ex debito & obligatione reddendam?

Quid quod Patres passim dicunt, Deum fieri hominibus propter bona opera debitorem. Sanctus CYPRIANVS in sermone de eleemosyna, extremo, de eo qui benè operatur: *Deum*, inquit, *computat debitorem.*

C

S. BASILIVS oratione ad diuites: *Operâ*, inquit, *ostende, & exige retributionem.*

S. AMBROSIVS serm. 7. in Psal. 118. in illud, *Memor esto verbi tui. Vult*, inquit, *Deus conueniri, vt si qui proposita secutus virtutibus præmia benè certauerit, fructum remunerationis expectet, quin etiam exigat.*

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 3. in Matth. *Vt se*, inquit, *Deus tibi debitorem fateatur, non solùm pro operibus, sed etiam pro hac gratia, humilique sententia.*

S. AVGVSTINVS in Psal. 83. in illud, *Misericordiam & veritatem diligit Dominus. Ecce*, inquit, *videmus, quia tenet eum Paulus debitorem.* Item: *Debitorem*, inquit, *Dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur, redde quod accepisti, sed redde quod promisisti.* Similia suprà citauimus ex Paulino ad Victricium, & Fulgentio ad Monimum.

D

Ad TERTIVM RESPONDEO, Non rectè à Durando exponi sententiam Apostoli, quod enim illa verba, *quam reddet mihi iustus iudex*, sint accipienda formaliter, vt sensus sit, reddet mihi Dominus, quatenus est iustus iudex, ac per hoc, ex iustitia, non ex sola liberalitate, planum est. PRIMO, ex singulis penè verbis illius sententiæ, vt ex illis, *Bonum certamen certaui.* Item ex illo, *reddet*, & ex illo, *corona iustitiæ.*

SECVNDO, quia superuacaneum esset illud, *iustus iudex*, eo loco, vbi non agitur de pœnis impiorum, sed de præmijs tantùm iustorum, si Deus pœnas solùm vt iustus iudex infligeret, præmia verò vt liberalis donator effundet.

E

TERTIO ex Augustino, qui loco citato in Psalm. 83. hunc locum Apostoli tractans, dicit, Deum indulgentiæ esse largitorem, coronæ autem debitorem, & ideò indulgentiam tribuere vt patrem, coronam iustitiæ vt iudicem iustum. Item in lib. de gratia & libero arbitrio, eundem locum exponens, cap. 6. *Cui redderet*, inquit, *coronam iustus iudex, si non donasset gratiam misericors Pater?* Et in libro de correptione & gratia, cap. 13. non solùm vitam æternam, sed etiam misericordiam in remissione venialium, dicit iusto iudicio bonis meritis reddi.

DENIQVE, in alijs locis idem Apostolus non solùm dixit, iustum iudicem esse Deum in remuneratione operum bonorum, sed etiam iustum esse apud Deum, vt bona opera remuneret, 2. Thessal. 1. Et ibidem disertis verbis dicit, iusto iudicio Dei Thessalonicenses dignos haberi regno Dei, pro quo patiebantur.

Ad QVARTVM RESPONDEO, Absolutè non posse hominem à Deo aliquid exigere, cùm omnia sint ipsius, tamen posita eius voluntate & pacto, quo non vult exigere à nobis opera nostra gratis, sed mercedem reddere iuxta proportionem operum, verè possumus ab eo mercedem exigere; quomodo seruus non potest absolutè à domino suo vllum præmium postulare, cùm omnia quæ seruus acquirit, domino suo acquirat; tamen si domino placeat donare illi opera sua, & pro ijsdem tanquam sibi non debitis, mercedem promittere, iure mercedem pro suis operibus postulabit.

DEINDE, objectio ista Durandi locum haberet, si Deus ex iustitia commutatiua mercedem redderet operibus bonis: sed cùm Deus ex iustitia distributiua præmia benè operantibus dare decreuerit, non est opus vt ei propriè aliquid demus. Nam neque ij qui currunt ad brauium, dant aliquid Regi, & tamen tenetur Rex brauium tribuere ei, qui cæteros in cursu superauerit. Maneat igitur opera bona iustorum ex iustitia, atque adeò ex condigno, mereri vitam æternam.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum meritoria esse ex condigno, non solùm ratione pacti, sed etiam ratione operum.

ALTERA quæstio sequitur, Vtrum opera bona sint meritoria ex condigno ratione pacti tantùm, an ratione operis tantùm, an ratione vtriusque. Neque enim dubitari debet, quin meritum ex condigno his tribus modis variari possit. Nam si fortè opus aliquod sit multò inferius mercede ex conuentione promissa, vt si dominus vineæ conduceret operarios, & non denarium diurnum, sed centum nummos aureos pro mercede promitteret; esset eiusmodi meritum ex condigno, ratione pacti, non ratione operis.

CONTRA verò, si opus sit reuera æquale mercedi, vel fortè etiam maius, sed conuentio nulla interuenerit, si dici debeat eiusmodi meritum ex condigno, dici debebit ex condigno ratione operis, non ratione pacti. Et in malis quidem facilè reperiemus meritum pœnæ ex condigno ratione operis, non ratione pacti, quoniam sine vlla conuentione qui alterum lædit, satisfacere tenetur, atque ad pœnam à iudice compelli potest; vtrum autem in bonis sit aliquod meritum verè de condigno ratione operis, non ratione pacti, paulò post videbimus.

DENIQVE, si & pactum intercedat, & opus sit verè par mercedi, vt cùm operarij ad vineam iuxta Euangelium, conducuntur pro denario diurno, id meritum erit ex condigno ratione operis, & ratione pacti.

Non desunt, qui sentiant opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ratione operis, etiamsi nulla extaret diuina conuentio. Ita

enim docet Ca ... 1. 2. q. 114. art. 3. Et idem videtur sensisse Do[mi]nicus à Soto, lib. 3. de natura & gratia, cap. 7.

Alij contrà existimant opera bona ex gratia procedentia, non esse meritoria ex condigno ratione operis, sed tantùm ratione pacti, & acceptatione diuina. Ita docet Scotus in 1. sent. dist. 17. q. 2. quem alij quoque sequuntur ex veteribus scholasticis, & recentioribus Andreas Vega, in opusculo de iustificatione, quæst. 5.

Distat autem hæc opinio longissimè ab hæresi Lutheranorum. Non enim Scotus censet, opera bona non esse verè bona, sed peccata, si ad legem diuinam examinantur, vt Lutherani censent; sed existimat opera iustorum esse bona verè & propriè, sed non tam excellentia, vt proportionem habeant cum vita æterna, & ideò acceptari quidem à Deo ad iustitiam & dignam mercedem vitæ æternæ, sed ex pacto, & promissione, non ex operis dignitate.

Nobis media sententia probabilior esse videtur, quæ docet opera bona iustorum meritoria esse vitæ æternæ ex condigno ratione pacti & operis simul, non quidem quod sine pacto, vel acceptatione non habeat opus bonum proportionem ad vitam æternam, sed quia non tenetur Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, quamuis par, & æquale mercedi, nisi conuentio interueniat. Quam sententiam conformem esse non dubitamus Concilio Trident. & principibus Theologorum S. Thomæ in 1. 2. q. 114. art. 1. ad 3. & art. 3. sancti Bonauenturæ, & alijs in 2. sent. dist. 27.

Primùm igitur, opera iustorum, remoto pacto, vel promissione, non esse meritoria vitæ æternæ ex condigno, siue ex iustitia, itaut non possit Deus sine iniustitia talem negare mercedem, satis probatum est supra c. 14. in 2. ratione. Scriptura siquidem & Patres vbicunq; dicunt, Deum fidelem esse, & iustum in reddendo præmio, semper aut ferè semper mentionem faciunt promissionis.

At (inquiunt) filio debetur hæreditas, si benè se gesserit, etiamsi nulla conuentio inter patrem & filium intercedat. Nos autem per gratiam filij Dei sumus; igitur si benè operemur, debebitur nobis hæreditas vitæ æternæ, etiamsi nulla conuentio, vel promissio intercedat.

Respondeo, aliud esse loqui de merito personæ, aliud de merito operis. Et rursus aliud de vita æterna, vt est hæreditas, aliud vt est merces, stipendium, brauium. Nam ex eo quod aliquis est filius Dei per gratiam, meretur ex condigno hæreditatem vitæ æternæ, sine alio pacto, sed merito personæ, non merito operis. Nam etiam infantibus, qui decedunt mox à Baptismo, quia filij Dei sunt, debetur iure hæreditas, & ipsi eam mereri dici possunt, non merito operis, sed personæ. Quemadmodum etiam cùm distribuenda sunt officia, vel beneficia publica melioribus ciuibus, illi dicuntur ea mereri ex condigno, qui sunt optimi inter ciues.

Porrò bona opera non requiruntur ad vitam æternam acquirendam, vt hæreditatem, sed requiruntur, ne filius excidat ab adoptione, & iure mereatur exhæredari. Proinde filius Dei adoptiuus per bona opera, sine alio pacto non meretur vitam æternam acquirere, vt hæreditatem, sed meretur eam non amittere. Quod patet, tum ex eo quod hæreditas ante omnia bona opera, iure adoptionis illi debetur, tum quia infantes baptizati, ex hac vita migrantes, vitam æternam accipiunt in hæreditatem, cùm tamen nulla habeant operum merita, vt experientia testatur, & sancti Patres docent, Augustinus in epistola 157. ad

A Optatum, & Bernardus sermone 68. in Cantica.

At verò vt filius Dei adoptiuus vitam æternam obtineat, vt mercedem, siue stipendium, & brauium, dicimus requiri promissionem, siue pactum, neque sufficere gratiam adoptionis. Nam etiamsi tenetur pater admittere probum filium ad hæreditatem, tamen non tenetur admittere opera eius, quamuis atque valdè egregia ad obtinendum brauium, nisi pactum vel promissio interueniat. Id quod magis apertè perspiceretur, si cœlestis hæreditas & cœleste brauium omninò distinguerentur. Tunc enim omnes intelligerent hæreditatem deberi personæ à Deo in filium adoptatæ, etiamsi nulla alia extaret promissio, iuxta illud, *Si filij, & hæredes*, Rom. 8. at brauium deberi operibus ex pacto & promissione, iuxta illud:

B *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*, Iacobi 1. Et: *Nonne ex denario conuenisti mecum?* Matth. 20.

Sed quanquam ipsa gloria sempiterna, hæreditas est & brauium, tamen vt hæreditas personæ debetur iure adoptionis sine alio pacto, vt objectio probat, vt brauium debetur operibus ex pacto, vt nos hic docemus; & præterea cùm varij sint gradus cœlestis gloriæ, vnus tantùm debetur personæ iure adoptionis sine alio pacto, reliqui debentur operibus ex promissione vel pacto.

Iam verò opera bona iustorum meritoria esse vitæ

C æternæ ex condigno non solùm ratione pacti & acceptationis, sed etiam ratione operis, itaut in opere bono ex gratia procedente, sit quædam proportio & æqualitas ad præmium vitæ æternæ, probatur his argumentis.

Primo vita æterna est gratia pro gratia, vt dicitur Ioan. 1. id est, gratia mercedis pro gratia meritorum, siue charitas patriæ pro charitate viæ, vt exponitur à S. Augustino in epist. 105. & in lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 9. At inter gratiam & gratiam sine dubio magna similitudo & proportio est.

Secundo, vita æterna est flumen lætificans ciuitatem Dei, Psalm. 45. gratia verò benè operandi est fons aquæ salientis in vitam æternam, vt dicitur Ioan. 4. At fons proportionem habet ad flumen, imò totum flumen virtute continet. Et præterea, propor-

D tio est inter descensum & ascensum aquæ; tam enim altè ascendit, quàm altè descendit: fons autem aquæ viuæ, id est, gratia Spiritus sancti diffusa in cordibus nostris, de cælo descendit, & ideò debita proportione salit in vitam æternam.

Tertio, vita æterna est denarius diurnus laborantium in vinea, Matth. 20. At denarius diurnus iustum est precium laboris diurni; ideò enim vocatur denarius diurnus, quia solet ordinariè ex communi æstimatione respondere labori diurno.

Quarto, gratia est semen gloriæ, iuxta illud 1. Ioan. 3. *Semen Dei manet in eo.* At semen non est quidem æquale rei cuius est semen, quo ad molem, sed est tamen æquale, quo ad virtutem.

E Neque Durandi responsio, quod gratia sit semen gloriæ, metaphoricè, non propriè, solida est. Nam hæc ipsa metaphora satis aptè atque accommodatè potest indicare quod volumus. Vt enim semen propriè dictum, arboris videlicet, aut animantis, physica virtute totam arborem, vel animantem continet; sic etiam charitas Dei in corde diffusa, mortali meritoriaque virtute gloriam ipsam continet.

Quinto, vita æterna est actio quædam supernaturalis ex parte objecti, & principij tum efficientis, tum etiam formalis: At meritum quod in dilectione consistit, est etiam actio supernaturalis ex parte objecti, & principij tum efficientis, tum formalis; igitur

proportionem habent inter se, & vnum ad alterum, quasi recta via ad suum terminum ducit.

SEXTO, Deus est, qui electos per merita ad vitam æternam, vt brauium & coronam iustitiæ perducendos esse decreuit; igitur sine dubio eiusmodi merita illis donat, quibus verè & propriè, atq; adeò ex condigno perueniant ad coronam. Neq; enim potestas, vel sapientia, qua id faceret, Deo deesse potuit.

SEPTIMO, merita nostra pendent à meritis Christi, tum quia nobis ille meruit virtutem merendi, tum quia nos meremur vt membra viua Christi, & per influxum, quem ab illo, vt à capite nostro recipimus. Igitur detrahitur de gloria Christi, si merita nostra sint ita imperfecta, vt non sint merita ex condigno, nisi ratione acceptationis Dei.

CAPVT XVIII.

Soluuntur objectiones contra doctrinam capitis superioris.

NEQVE argumenta, quæ contrà objici solent, aliquid concludunt. PRIMO objici potest illud Apostoli, Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones, &c.* & illa testimonia Patrum, quæ nos suprà citauimus, cap. 14. in prima ratione.

Sed intelliguntur illa omnia loca de meritis secundum substantiam operum, non vt à Spiritu sancto, & gratia Dei proficiscuntur, vt tum eo loco, tum in cap. 6. diximus. Quod si velimus locum Apostoli vniuersaliter intelligere de bonis operibus omnibus, etiam vt à Spiritu sancto, & gratia Dei proficiscuntur, vt S. Fulgentius intellexit in lib. 1. ad Monimum, promptum erit respondere, non requiri ad meritum ex condigno absolutam æqualitatem inter meritum & premium, sed satis esse proportionalem, vt paulò post fusius explicabimus.

SECVNDO, objici potest S. Augustinus, qui lib. 1. Conf. cap. 4. dicit: *Qui reddit debita nulli debens.* Et serm. 16. de verbis Apostoli: *Non dicimus Deo, redde, quia accepisti: sed redde, quia promisisti.* Item S. Bernardus, qui in serm. 1. de Annunciat. dicit: *Neque enim talia sint hominum merita, vt propter ea vita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi eam donaret.* Denique S. Thomas, qui 1. 2. q. 114. art. 1. ad 3. dicit, Deum non debere nobis, sed dispositioni suæ.

Sed facilis est responsio. Nam dicitur Deus reddere debita nulli debens, quia nihil vlli debet absolutè, sed solùm ex promissione & dono suo. Pari ratione dicimus Deo, redde quia promisisti, non dicimus, redde quia accepisti, quoniam fundamentum primum debiti diuini non in opere nostro, sed in eius promissione consistit. Nam remota promissione, non tenetur acceptare opus nostrum ad mercedem. Quod autem non ex sola promissione, sed etiam ex opere nostro Deus efficiatur debitor, docet ibidem Augustinus, cùm subjungit: *Redde quod promisisti, quia fecimus quod iussisti.*

S. quoq; Bernardus dicit, vitam æternam non deberi ex iure, quoniam (vt ipse ibidem explicat) merita nostra nascuntur ex gratia. Proinde significat, non deberi ex rigore iustitiæ (vt Theologi loquuntur) qui gratiam nullam præsupponit, & Deum absolutè non facturum iniuriam iustis, si eos priuet mercede iustitiæ; non tamen negat, quin ex hypothesi Deus iniuriam facturus esset, si vitam æternam bonis operibus ex conuentione non redderet.

Denique S. Thomas non dicit, Deum non fieri nobis debitorem, sed non fieri nobis simpliciter debitorem, quoniam (vt diximus [illegible] & potissima ratio debiti diuini, ex ipsius Dei promissione & dispositione consurgit.

TERTIO objiciunt, inter Deum & hominem non posse esse iustitiam, nisi secundum quid, vt S. Tho. docet 1. 2. q. 114. art. 1. iustitiam autem secundum quid, non esse iustitiam simpliciter & absolutè; quare non esse absolutè dicendum operibus nostris, ex condigno deberi vitam sempiternam.

RESPONDEO, Duobus modis dicitur aliquid secundum quid: Vno modo, cùm caret ea forma, à qua denominatur secundū quid, quo modo Cygnus dicitur niger secundū quid, id est, secundum pedes, & Æthiops albus secundum quid, id est, secundum dentes: Altero modo cùm non caret ea forma, sed tantum perfectione eius, quæ in alijs rebus eiusdem generis reperitur; quo modo puer dici potest homo secundum quid, si ad virum perfectum comparetur; & res creatæ dicuntur entia secundum quid, si conferantur ad Deum; & accidentia dicuntur habere esse secundum quid, ad substantiam comparata.

Igitur quæ dicuntur secundum quid priore modo, non possunt simpliciter & absolutè nominari talia; quæ dicuntur secundum quid modo posteriore, dicuntur etiam simpliciter & absolutè talia, sed imperfectius, quàm alia generis eiusdem. Atque hoc modo posteriore Theologi dicunt iustitiam secundum quid esse inter Deum & hominem, quia præsupponit gratiam, & tamen simpliciter etiam dicunt esse iustitiam, sed minus perfectam, quàm ea sit, quæ nullam gratiam prærequirit.

QVARTO objiciunt, maximam esse inæqualitatem inter opera nostra, quamuis ex gratia proficiscantur, & ipsam æternam beatitudinem, præsertim si beatitudo objectiuè consideretur, sicut scriptum est: *Ego ero merces tua magna nimis.*

RESPONDEO, negari non potest quin beatitudo longè excellat actioni meritoriæ, cùm in illa sit cognitio & charitas perfecta, in ista verò sit cognitio & charitas imperfecta: sed non requiritur absoluta æqualitas inter meritum & præmium, secundum iustitiam distributiuam, vt dici possit præmium deberi meritis ex condigno, etiam ex parte operis: sed sufficit, vt sit proportio quædam, secundum quam, is qui meretur, dici possit dignus eo premio. Nam hic etiam in terris, qui doctrina & bonis moribus præditus est, & pro Ecclesia aliquandiu laborauit, dignus Episcopatu iudicari solet, quamuis absolutè dignitas Episcopalis amplissima sit, & nullo pretio comparabilis. In rebus quoque naturalibus dispositio ad formam multò imperfectior est ipsa forma, & tamen ex naturali quadam iustitia subjecto ritè disposito forma debetur; sic igitur qui Deum ex toto corde diligit, ac per hoc mundus est corde, pacificus, mitis, humilis, misericors, dignus est qui ad beatitudinem illam admittatur, quæ diligentibus Deum, mundis corde, pacificis, mitibus, misericordibus, humilibus, vt ritè dispositis promissa est.

Quod autem dicebatur de beatitudine objectiua, quæ Deus est, non auget difficultatem. Nam sicut Deus objectum est beatitudinis (id est) cognitionis & amoris beatorum, sic etiam objectum est meriti (id est) fidei & charitatis viatorum. Hoc solùm interest, quod fides & charitas in hac vita minus perfectè Deum attingunt, quàm visio & charitas in alia vità; sed ideò dicimus ex condigno fidei formatæ per charitatem deberi visionem cum ardentissima charitate, quia dignum est, vt res à Deo inchoata, & disposita, tandem aliquando perficiatur, & absoluatur. Nam (vt loquitur S. Fulgentius in lib. primo ad

Monimum,

Monimum, cap. 10.) *Cùm Deus vitam æternam donat, opus suum, quod inchoauit iustificans impium, perficit, glorificans iustum.*

QVINTO obijciunt, Deum ex communi sententia Theologorum remunerare iustorum opera supra condignum, proinde non esse in operibus iustorum veram condignitatem ad præmium.

RESPONDEO, Deum remunerare supra condignum, non ita esse accipiendum, quasi bona opera non sint digna præmio vitæ æternæ; sed quod vltra præmium, quod ex condigno meritis bonis debetur, Deus ex liberalitate aliquid semper adjungat. Sed de hac re in sequenti capite disseremus.

CAPVT XIX.

Deum remunerare opera bona supra condignum.

POSTREMA restat quæstio, Num Deus opera bona remuneret ex mera liberalitate supra condignum. Communis enim Theologorum sententia id constanter affirmat, vt perspicuum est ex S. Thoma, S. Bonauentura, Scoto, Durando, & alijs in 4. sent. distinct. 46.

Contrarium docuit Andreas Vega, in quinta quæstione de iustificatione, & Doctor ille Louaniensis, cuius multas sententias Pius V. Pontifex damnauit. Est enim inter damnatas sententias, quartadecima his verbis expressa: *Opera bona iustorum non accipient in die iudicij extremi ampliorem mercedem, quàm iusto Dei iudicio mereantur accipere.*

Probatur igitur breuiter, Deum remunerare vltra, vel supra condignum. PRIMO, ex diuinis litteris: nam Matthæi 5. non sine causa Dominus ait: *Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Et apertius Lucæ 6. *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinus vestros.* Certè enim iusta merces esse poterat mensura bona; cur autem additur, conferta, coagitata, supereffluens, si nihil additur supra condignum?

Item Lucæ 19. posteaquam seruus fidelis qui lucratus fuerat decem Mnas, acceperat præmium suum, id est, imperium supra decem ciuitates; rursus extraordinario munere datur ei Mna, quæ fuerat ablata à seruo infideli & pigro. Quid autem hoc significare potest, si Deus in iudicio nulli dabit aliquid nisi iustè, & ex condigno illud mereatur?

Adhæc, Matthæi 20. in parabola vineæ manifestè videmus, multis dari integrum diurnum denarium, cùm tamen non integrum diem in opere posuissent. Atque id non ex iustitia, sed ex liberalitate factum esse indicat Dominus illis verbis: *Volo huic dare, sicut & tibi. An non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Ex quo etiam intelligimus, id quod supra condignum additur, non dari ex æquo, nec omnibus. Fortasse etiam huc pertinet illud Apostoli ad Romanos 8. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*: quamuis & aliter hoc testimonium exponi possit, vt suprà notauimus.

Idem SECVNDO, ex Patribus probari potest. S. BASILIVS in Psal. 114. in illud: *Conuertere anima mea in requiem tuam. Proposita est*, inquit, *æterna requies his qui legitimè in hac vita decertarunt, quæ non secundum operum debitum ac meritum retribuitur, sed iuxta magnificentiam Dei, his qui in ipsum sperauerunt, exhibetur.* Quem locum ostendimus cap. 6. malè allegari contra merita ex condigno, cùm non extenuet merita, sed amplificet munificentiam Dei in retribuendis præmijs etiam supra condignum.

S. FVLGENTIVS in lib. 1. ad Monimum, capite decimo, reddens rationem cur vita æterna dicatur gratia, cùm merces sit meriti, ita loquitur: *Gratia autem ipsa non iniustè dicitur, quia non solùm donis suis Deus dona sua reddit, sed quia tantùm etiam ibi gratiæ diuinæ retributionis exuberat, vt incomparabiliter, atque ineffabiliter omne meritum, quantumuis bonæ, & ex Deo datæ humanæ voluntatis atque operationis excedat.* Hæc ille. Itaq; non temerè, nec sine fundamento scholæ Theologorum præmium operibus bonis à Deo supra condignum reddendum esse confirmant.

Vtrum autem operibus malis Deus pœnam reddat citra condignum, non videtur ita esse certum: nam nec inueniuntur loca Scripturæ, quibus id facilè confirmetur; & quamuis S. IOAN. CHRYSOSTOMVS homil. 37. in Genesim, huius sententiæ patronus esse videatur, tamen S. AVGVSTINVS libro vigesimo primo de ciuit. Dei, cap. 24. hanc ipsam sententiam tolerat potius, quàm probat. Nam cùm dixisset illa verba Psal. 76. *Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas*: non pertinere ad reprobos, sed ad electos, ita subjunxit: *Sed quibus placet, istam sententiam vsque ad illa impiorum tormenta protendere, saltem sic intelligant, vt manente in eis ira Dei, quæ in æterno est prænunciata supplicio, non contineat Deus in hac ira sua miserationes suas, & faciat eos non tanta, quanta digni sunt pœnarum atrocitate cruciari; non vt eas pœnas vel nunquam subeant, vel aliquando finiant, sed vt eas mitiores, quàm merita sunt eorum, leuioresque patiantur. Sic enim & ira Dei manebit, & in ipsa ira sua miserationes suas non continebit. Quod quidem non ideò confirmo, quia non resisto.* Hæc ille.

Quia tantùm hæc sententia de pœnis circa condignum, & multis Theologis placuit, & à S. Augustino minimè refutatur, respondendum erit quatuor testimonijs Scripturæ diuinæ, quæ contra eam pugnare videntur.

PRIMVM testimonium est illud: *Non exibis inde, donec reddas nouissimum quadrantem*, Matthæi quinto. Sed facilis est RESPONSIO. Nam siue hic locus intelligatur de pœnis purgatorij, vt nos in libro primo de purgatorio, & in primo libro de statu peccati ostendimus, siue etiam de pœnis gehennæ; significat Dominus, nullum peccatum sine suo cruciatu mansurum, non autem nullam partem eius cruciatus qui singulis peccatis debetur, esse minuendam. Deinde loquitur Dominus de pœna, quæ soluenda manebit post latam iudicis sententiam, non de ea, quam iudex constituet, cùm sententiam feret. Quamuis enim Deus, cum peccatores iudicabit, citra condignum fortasse iudicabit, sed post sententiam latam, nihil vnquam de pœna minuetur.

ALTERVM testimonium est Lucæ 6. *Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Sed absque dubio sententia hæc generatim accipienda est, vt sensus sit, qui boni fuerint, bona recipient; qui mali, mala; & qui valdè boni fuerint, multùm boni recipient; qui valdè mali, multùm mali. Nam si æqualitas præmij ad merita describeretur, repugnaret hæc sententia verbis illis, quæ ex eodem capite nos citauimus, *Mensuram bonam, & confertam, &c.*

TERTIVM testimonium est Iacobi 2. *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam.* SED loquitur Apostolus eo loco de misericordia, non quacunque, sed saluante, atque à damnatione æterna hominem liberante. De qua loquitur Dominus, Matthæi 5. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

Postremvm testimonium est in Apocalypsi, cap. 18. *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Cæterum, hic locus docet proportionem quandam futuram inter culpam & pœnam, vt maiori culpæ maior pœna respondeat, & minor minori. Non tamen necesse est ex hac proportione æqualitatem colligere. Sed de his satis, præsertim cùm de supplicijs citra condignum inferendis, res sit (vt diximus) satis incerta.

CAPVT XX.

Vitam æternam, etiam quoad primum eius gradum, reddi meritis operum bonorum.

Explicavimvs tres partes disputationis de merito, sequitur Quarta, quæ est etiam vltima, in qua breuissimè docendum est, quænam sint illa, quæ cadunt sub meritum de condigno.

Sunt autem omninò quinque res, quæ in dubium reuocari possunt, vita æterna, gratia iustificationis, gratiæ incrementum, reparatio post lapsum, & perseuerantia in fide & charitate vsque in finem. De quibus disputat S. Thomas 1. 2. q. 114. art. 5. & sequent. Nos paucis indicabimus, quæ veriora de his omnibus quæstionibus nobis esse videantur.

Primvm igitur de vita æterna solùm quæstio est. Vtrum ipsa vita æterna, an gradus tantùm in ea præstantiores cadant sub meritum de condigno. Sunt enim qui sentiant, vitam æternam, siue primum eius gradum non cadere sub meritum, cùm debeatur iure hæreditatis omnibus filijs Dei, hoc ipso quod sunt filij Dei. Sunt etiam qui existimant, vitam æternam, siue primum eius gradum, reddi meritis operum, si dilectio illa Dei, quæ est vltima dispositio ad iustificationem, oriatur ex ipsa gratia iustificationis, alioqui meritis non reddi.

Nos existimamus, vitam æternam, tum quoad primum gradum, tum quoad cæteros, reddi bonis meritis filiorum Dei; nec multùm ad rem facere, vtrum vltima illa dispositio procedat ex gratia iustificante, vel eam præcedat. Nam Scriptura diuina passim docet, non solum gloriæ incrementum, sed ipsam gloriam simpliciter præmium esse operum bonorum, vt Matth. 9. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata Dei.* Et ibid. *Qui reliquerit patrem, vel matrem, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Et Iacobi 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Galat. 6. *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Et ad Coloss. 3. ipsam hæreditatem scribit Apostolus reddi operibus bonis: *Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Deo, & non hominibus, scientes quod à Domino recipietis retributionem hæreditatis, Domino Christo seruite.*

Ex quo intelligitur illum ipsum gradum gloriæ qui debetur iure hæreditario, retribui etiam iure mercedis. Non enim est absurdum (vt suprà non semel diximus) eandem rem duplici iure deberi, titulo videlicet hæreditatis, & titulo meritorum. Atque hoc præstabũt in cœlo adulti infantibus, non solùm quod illi ampliorem gloriam obtinebunt, sed etiam quod ipsam gloriam, & primum eius gradum habebunt infantes solo iure hæreditatis, adultis verò gloria illa simul erit & patris hæreditas, & corona victoriæ.

Porrò dispositio illa vltima, si gratiam adoptionis præcedat, non erit meritoria vitæ æternæ de condigno, quia non possunt merere vitam æternam de condigno, nisi filij Dei, vt suprà demonstratum est: si verò ex gratia illa nascatur, eamque sequatur, saltem ordine naturæ, non poterit mereri primum gradum gloriæ, si vera sit illorum opinio, qui dicunt, non cadere sub meritum id, quod iam debetur titulo hæreditatis: nam primus gradus gloriæ prius natura debetur titulo hæreditatis homini iustificato, quàm vltima illa dispositio ex gratia iustificationis procedat. Sicut enim prius est in homine gratia adoptionis, quàm dispositio ex gratia ipsa procedat: ita prius est ius ad hæreditatem, quod à gratia adoptionis separari nequit, quàm ex gratia adoptionis dispositio illa procedat.

Vides igitur ad rem non facere, vtrum illa dispositio gratiam præcedat, vel sequatur. Neutro enim modo meritoria esse poterit primi gradus gloriæ, si quod iam debetur, non potest sub meritum cadere. At si concedatur, quod nos contendimus, & quod S. Thomas docet in 3. sent. dist. 18. q. 1. art. 5. rem vnam & eandem varijs titulis posse deberi, sine dubio vltima illa dispositio post infusionem gratiæ continuata, meritoria erit vitæ æternæ, vt S. Thomas confirmat in 1. 2. q. 112. art. 2. ad 1.

CAPVT XXI.

Non gratiam iustificationis, sed eius incrementum cadere sub meritum de condigno.

Iam verò de gratia iustificationis, & eius incremento, tota res breuissimè expediri poterit. Nam gratiam eiusmodi non posse obtineri, neque ex condigno, neque ex congruo meritis operum, solis viribus liberi arbitrij effectorum, docuimus aduersus Pelagianos, in libro quinto de gratia & libero arbitrio. Rursus, eandem gratiam non posse obtineri ex condigno, sed solùm ex congruo meritis operum ex fide & auxilio Dei speciali procedentium, docuimus in lib. 1. de iustificatione, cap. 21. Præterea, non posse gratiam eandem obtineri meritis consequentibus, hoc est, bono vsu gratiæ, vt quidam olim absurdè dixerunt, docet sanctus Augustinus in lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7. & in lib. 1. de prædest. Sanctorum, cap. 12. quod illo argumento potissimùm confirmatur, quia gratia iustificationis sæpè datur illis, qui ea benè vti non possunt, vt infantibus mox à baptismo morituris; vel qui non volunt, vt adultis quibusdam, qui gratiam iam acceptam abijciunt, & fiunt nouissima eorum peiora prioribus; sæpè etiam non datur illis, qui ea benè vsuri fuissent, si illam accepissent, quod de Tyrijs & Sidonijs Dominus ipse testatur Matth. 11.

Ad hæc, nullum (Christo excepto) quamuis iustum & sanctum, posse alijs mereri gratiam de condigno, certa ratio persuadet. Nullum enim extat pactum, nulla promissio de merito alienæ salutis, & solus Christus, vt Ecclesiæ totius caput, eam gratiam habuit, qua membris omnibus gratiam & gloriam mereretur. *Quamuis* (inquit sanctus Leo in epist. 97. ad Leonem, cap. 2.) *multorum Sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio, redemptio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dedere coronas, & de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ.*

Sed sicut certum est, non posse vnum alteri ex condigno gratiam promereri, ita non dubium est, posse id ex congruo fieri. Quomodo sanctum Stephanum precibus apud Deum conuersionem Apostoli Pauli, & sanctam Monicam lachrymis apud eundem conuersionem sancti Augustini promeruisse, nemo est qui neget. Et in ipso Euangelio legimus, Matthæi 9.

Videns

Videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. A

Denique posse hominem istum mereri ex condigno augmentum iustitiæ, docet Concilium Tridentinum sess. 6. can. 32. docet etiam sanctus Augustinus tractatu 77. in Ioannem, quamuis nomen ipsum de condigno non ponat: *Restat*, inquit, *vt intelligamus Spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri vt plus habeat, & plus habendo plus diligat.*

CAPVT XXII.

Reparationem post lapsum, & perseuerantiam vsque in finem non cadere sub meritum de condigno, sed solùm de congruo. B

DE reparatione post lapsum, & perseuerantia vsque in finem, concors est sententia Theologorum, non cadere ea sub meritum de condigno. Ac (vt cætera argumenta prætercam) si caderent illa duo sub meritum de condigno, nemo iustorum esset, qui non esset etiam de numero electorum, & prædestinatorum ad vitam. Qui error fuit Iouiniani & Caluini, & à nobis in 3. lib. confutatus est.

Posse autem donum perseuerantiæ precibus impetrari, docuimus in secundo libro de gratia & libero arbitrio, cap. 12. Posse verò reparatione post lapsum eum qui iustus est, mereri ex congruo, negat quidem sanctus Thomas in 1. 2. q. 114. art. 7. sed idipsum concedere videtur in epist. ad Hebr. cap. 6. lect. 3. vt etiam apertè concedit sanctus Bonauentura in 2. sent. dist. 28. explicans verba Petri Lombardi. Et certè non desunt optimæ rationes, quibus id probari posse videatur. Nam in 2. lib. Paralip. cap. 19. dictum est ad Iosaphat Regem Iuda: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram Domini merebaris: sed bona opera inuenta sunt in te, &c.* Ex quo intelligimus sanctum illum Regem bonis operibus apud Deum obtinuisse, vt etiam cùm peccaret, à Deo non desereretur, nec pro meritis puniretur. Item in Psal. 70. orat Propheta, quod nos etiam orare conuenit: *Cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Et certè frustrà fieret talis oratio, si nulla ei respondere posset impetratio.

Ad hæc, si potest iustus mereri de congruo, id est, impetrare alteri conuersionem, cur non & ipse sibi postulare & impetrare possit, vt si labatur, non deseratur, sed ad pœnitentiam reuocetur?

Præterea, potest homo nondum reconciliatus per opera pœnitentiæ impetrare & mereri ex congruo gratiam iustificationis, vt in primo libro demonstratum est; cur igitur non poterit idem ipse, dum est iustus & amicus Dei, impetrare & mereri ex congruo reparationem, si fortè labatur?

Neque objectio illa conuincit, per peccatum amittuntur omnia merita præcedentia, igitur fieri non potest, vt reparatio post lapsum bonis meritis vlla ratione reddatur. Nam probat quidem hoc argumentum, reparationem non posse esse mercedem, quæ sit reddenda ex iustitia. Qui enim amisit omnia merita, quomodo potest ex iustitia postulare mercedem? At non probat non esse congruens, vt Deus respiciat ex clementia sua ad bona opera præcedentia, & illorum intuitu misereatur eius qui cecidit.

AT (inquit) quo quis plura merita habuerit, eo grauius Deum offendit, cùm peccat. Quoniam merita nostra munera Dei sunt, & qui plura beneficia accepit, si benefactorem offendat, magis est ingratus, & minus dignus indulgentia. C

RESPONDEO, Argumentum rectè concludit aduersus eos, qui ex malitia & contemptu benefactoris peccant, at non aduersus eos, qui ex ignorantia & infirmitate delinquunt. De quibus nos tantùm loquimur. Quare sanctus Thomas in secunda secundæ, quæstione 186. articulo 10. docet, peccata Religiosorum, etiam mortalia, sed ex ignorantia, vel infirmitate commissa, minus esse grauia, & facilius condonari, quàm aliorum hominum, propter bona opera quæ Religiosi assiduè faciunt.

Finis Secundæ Controuersiæ Particularis.

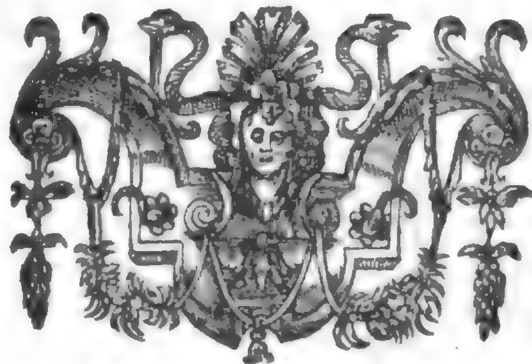

TERTIÆ

CONTROVERSIÆ GENERALIS

TERTIA ET VLTIMA CONTROVERSIA PRINCIPALIS,

De bonis operibus in particulari.

ORDO DISPVTATIONIS.

POSTREMA RESTAT CONTROVERSIA *Ex tribus illis, quas de reparatione gratiæ tractandas esse diximus; ea verò est de bonis operibus in particulari, & tribus libris continetur, quorum* PRIMVS *erit de Oratione,* SECVNDVS *de Ieiunio,* TERTIVS *de Eleemosyna. Tot enim esse præcipua genera operum bonorum, testatur Angelus Raphaël apud Tobiam, cap.* 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere.*

LIBER PRIMVS,

DE BONIS OPERIBVS IN PARTICVLARI,

Qui est de oratione.

CAPVT PRIMVM.

Definitio orationis breuiter explicatur.

A DE ORATIONE solita breuitate scripturus, PRIMVM de ipsa oratione generatim differam, DEINDE de certa illa forma precum, quę propria est Sacerdotum & Monachorum, & Horarum canonicarum nomine appellari solet.

De oratione generatim Septem capita tractanda esse censeo: Quid sit oratio, Quotuplex, An sit necessaria, vel vtilis, Quid sit in oratione petendum, Cuius sit petere, A quo, & pro quibus sit petendum, Quomodo sit petendum, vt quod petimus, impetremus.

Quod attinet ad PRIMVM, sic potest oratio definiri ex sancto Thoma, 2. 2. q. 83. art. 1. *Est actus rationis practicæ, voluntatis desiderium explicantis, & ab alio aliquid postulantis.*

Dicitur *Actus rationis*, quoniam tametsi tùm ratio, tum voluntas ad orationem ex necessitate concurrant, tamen propriè actus est rationis, non voluntatis. Nam oratio est petitio quædam; petitio autem cùm sit intimatio, ac loquutio, sine dubio ad rationem & intelligentiam pertinet. Itaque Dominus Matthæi septimo: *Petite*, inquit, *& accipietis.* Et Marci vndecimo: *Quidquid orantes petitis, &c.* Et Apostolus ad Romanos octauo: *Quid oremus, sicut oportet, nescimus: Spiritus postulat pro nobis, &c.* Et sancti Patres, BASILIVS oratione in Iulittam: *Oratio*, inquit, *est boni cuiusdam petitio, quæ à pijs ad Deum effunditur.* GREGORIVS NYSSENVS oratione prima, de orat. Dominica: *Oratio est conuersatio, sermocinatioque cum Deo.* Et orat. 2. *Oratio est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offertur.* IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 30. in Genesim: *Oratio colloquium est cum Deo.* IOANNES DAMASCENVS lib. 3. de fide, cap. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deum, aut decentium à Deo petitio.*

Dicimus DEINDE esse actum rationis non theoricæ, sed *practicæ*, quoniam non ad cognitionem, sed ad impetrationem ordinatur.

B Dicimus TERTIO, esse actum rationis, *Explicantis desiderium voluntatis.* Nam cùm intellectus & affectus ad orandum concurrat, affectus concurrit desiderando id bonum quo caret; intellectus verò desiderium illud explicando & proponendo, quemadmodum in rebus corporalibus, cum re aliqua indigemus, per appetitum, qui concupiscibilis dicitur, rem illam desideramus; per linguam verò, quæ appetitus interpres est, exprimimus.

Dicimus POSTREMO, esse actum rationis, *Ab alio aliquid postulantis.* Quoniam desiderium voluntatis, si est in nostra potestate, non exprimitur C à ratione per modum postulantis, sed per modum imperantis. At si non in nostra, sed in aliena potestate est, tum demùm exprimitur per modum postulantis, & ea propriè dicitur oratio. Atque hæc de definitione.

CAPVT II.

De partitione orationis.

PORRO triplex est orationis partitio. PRIMVM enim alia est oratio publica, quæ nomine totius populi à sacerdotibus, tanquam publicis ministris in templis potissimum ritè celebratur: alia est priuata, quæ ad singulos pertinet, & de qua scribit Apostolus: *Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira & disceptatione*, 1. ad Tim. 2.

DEINDE, alia est oratio tantùm mentalis; alia mentalis simul & vocalis. Neque debet addi tertium membrum, id est, vocalis tantùm. Ea siquidem non est vtilis ad placandum Deum, sed magis ad prouocandum ad iram, iuxta illud: *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Isaiæ 26.

Et quidem oratio, quæ sola mente concipitur, cùm quis priuatim orat, vtilissima est, & aliquando vtilior, quàm si etiam vox corporalis addatur. Nam & Deus satis intelligit quid velimus, & quid petamus, etiamsi id sola mente exprimamus, & nos ipsi nonnunquam toto ictu cordis Dei aures melius attingimus, cùm ab omni strepitu corporali vacamus, quàm si voce simul & corde orare velimus. Et denique (vt S. Ambros. docet in lib. 6. de Sacramentis, cap. 4.) *Qui in silentio orat, fidem defert, & confitetur, quod Deus scrutator cordis & renis sit, & orationem tuam ante ille audiat, quam tuo ore fundatur.*

CÆTERVM non negamus, quin oratio vocalis sit interdum vtilis, & aliquando etiam necessaria. Vtilis enim est: *Quoniam* (vt sanctus Augustinus loquitur in epist. 121. ad Probam, cap. 9.) *interdum voce nos ipsos ad deuotionem acrius excitamus.* Vtilis quoque est, quoniam seruit deuotioni iam excitatæ, quæ erumpere solet, & redundare in extremum affectum, iuxta illud Psalmi 15. *Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea.* Et illud Psal. 83. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Denique vtilis est, vt non solùm corde, sed etiam corpore debitæ seruitutis Deo reddamus obsequium, iuxta illud Oseæ vltimo: *Omnem aufer iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Est autem non solùm vtilis, sed etiam necessaria vocalis oratio, quando ex præcepto maiorum, vel publicè, vel priuatim certas preces recitare iubemur.

TERTIA partitio orationis extat apud Apostolum, 1. ad Timoth. 2. vbi quatuor facit quasi genera, siue partes orationis, cùm ait: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c.* Et ad Philippenses 4. *In omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum.* Et quoniam hæc partitio subobscura esse videtur, referam breuiter quid præcipui Patres de ea scriptum reliquerint.

Igitur S. HILARIVS in explicatione Psalmi 140. ita loquitur: *Quatuor genera orationum Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens: Exoro ergo primo omnium fieri precationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, Magnificentiæ Dei est orari, Fidei est postulare, Confessionis & laudis est gratulari.*

S. AMBROSIVS in lib. 6. de Sacramentis, cap. 5. *Prima*, inquit, *oratio laudem debet habere Dei, secunda supplicationem, tertia postulationem, quarta gratiarum actionem.* Vbi sanctus Ambrosius primo loco ponit orationem, secundo loco obsecrationem, nonnihil inuertens ordinem Apostoli, & per orationem intel-

A ligit laudem Dei; per obsecrationem intelligit supplicationem, qua petimus vt Deus nos audire dignetur; per postulationem intelligit petitionem eius rei, quam desideramus; per gratiarum actionem intelligit iterum laudes Dei. Nam ipse paulò post exponit, quomodo incipit oratio à laudibus Dei, sic debet in Dei laude desinere.

S. AVGVSTINVS in epist. 59. ad Paulinum, quæst. 5. totum hunc locum refert ad publicas preces, quæ tempore sacrificij ad altare funduntur. Quod idem facit Chrysostomus in commentario: sed Chrysostomus non indicat, quid intersit inter has voces. Augustinus autem indicat, cùm ita loquitur: *Eligo, inquit, in his verbis hoc intelligere, quod omnis, vel penè omnis frequentat Ecclesia, vt precationes accipiamus*
B *dictas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud, quod est in Dominica mensa, incipiat benedici. Orationes, cùm benedicitur, & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur: quam totam petitionem ferè omnis Ecclesia Dominica oratione concludit. Interpellationes autem, siue (vt vestri codices habent) postulationes, fiunt, cùm populus benedicitur. Tunc Antistites velut aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento, Gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus.*

IOAN. CASSIANVS collat. 9. c. 9. & sequentibus fusè tractat de hac partitione, & in summa docet, per obsecrationem intelligi orationem pro re-
C missione peccatorum; per orationem vota, quibus Deo aliquid offerimus; per postulationem, siue interpellationem, preces, quas pro salute aliorum fundimus; per gratiarum actionem, laudes Dei, pro acceptis beneficijs.

THEODORETVS in commentario 1. Tim. 2. scribit, obsecrationem esse deprecationem malorum; orationem, postulationem bonorum; interpellationem esse accusationem aduersariorum, id est, diaboli & angelorum eius, qui nos ad peccata sollicitant; denique gratiarum actionem, id quod verba ipsa significant.

S. BERNAR. in serm. de 4. modis orandi, per ob-
D secrationem accipit orationem peccatoris pœnitentiam inchoantis, qui intercessores adhibet, nondum audens per se ad Deum accedere; per orationem intelligit preces pœnitentis, qui per se à Deo postulat indulgentiam; per postulationem orationem iusti, qui petit regnum cœlorum, & alia necessaria ad salutem; per gratiarum actionem, orationem viri perfecti, qui se certo confidit exauditum.

S. THOMAS in 2. 2. q. 83. art. 17. explicans hanc ipsam partitionem, scribit, in omni oratione tria esse necessaria. Primò, vt animus coniungatur cum Deo, quod fit per orationem, quæ est ascensio mentis in Deum. Secundò, vt aliquid petatur à Deo, quod fit per postulationem. Tertiò, vt proponatur ratio ali-
E qua cur videatur esse concedendum id quod petitur, tum ex parte orantis, tum ex parte Dei. Et quidem ex parte Dei optima ratio est meritum Christi, quod proponitur per obsecrationem; ex parte nostra est actio gratiarum, quæ proponitur, cùm Deum aliqua ratione laudamus.

Explicat S. Thomas hæc omnia in orat. de sancta Trinitate. Nam cùm dicimus, *Omnipotens sempiterne Deus*, oratio est: Cùm addimus, *Qui dedisti famulis tuis in confessione veræ fidei æternæ Trinitatis gloriam agnoscere*, gratiarum actio est: Cùm adjungimus, *Tribue quæsumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis*, postulatio est: Cùm concludimus, *Per Dominum nostrum, &c.* obsecratio est.

THEOPHYLACTVS in commentario huius loci, scribit, Apostolum loqui de oratione sacerdotis ad altare, in quo cum Augustino conuenit, sed non agnoscit distinctionem inter obsecrationem, orationem, & postulationem, in quo conuenit cum Chrysostomo.

Si mihi licet addere, quid de hoc loco Apostoli sentiam; PRIMVM existimo loqui Apostolum, non solùm de oratione sacerdotis ad altare, sed etiam de oratione priuata cuiuscunque fidelis. Nam ideò 1. Timot. 2. concludit: *Volo ergo viros orare in omni loco, &c. Similiter & mulieres in habitu ornato, &c.* Et ad Philip. 4. omnibus dicit: *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & de obsecratione, &c.* Fateor tamen hoc B præceptum, quod omnibus datur, ad sacerdotes præcipuè pertinere, & in illis precibus, quæ funduntur ad altare, potissimum locum obtinere.

Existimo PRÆTEREA, voluisse Apostolum per has voces partitionem aliquam indicare, non rem eandem pluribus vocibus inculcare. Id mihi persuadet tum communis opinio; nam vno vel altero excepto, omnes in eo conueniunt, vt Apostolus distinctionem aliquam inter eas voces notari voluerit: tum quod easdem quatuor voces repetierit in epist. ad Philippenses.

Existimo TERTIO, partitionem hanc Apostoli desumi à materia orationis, quæ est res bona, vel mala, præterita, vel futura; vt sensus Apostoli sit, orandum C esse Deum pro malis auertendis, & bonis accipiendis, & quidem vtraque postulanda esse in futurum, & pro iam impetratis gratias exhibendas. Quem sensum clarius ostendit epist. ad Philippenses, quàm ad Timotheum. Nam cùm ait ad Philippenses: *In omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum:* hoc manifestè præcipit, vt siue bonorum adeptionem, siue à malis liberationem cupiamus, & precemur à Deo; semper coniungamus petitionem cum gratiarum actione (id est) ita petamus futura, vt pro præteritis agere gratias nunquam obliuiscamur.

Existimo deniq; per OBSECRATIONES, Græcè δεήσεις, rectè Theodoretum & Augustinum locis D citatis, accipi voluisse deprecationes malorum. Nam vox illa à verbo δέομαι descendit, quod est indigere; ille autem maximè indiget ope diuina, qui malo aliquo premitur. Item per ORATIONES rectè eosdem auctores intellexisse petitiones bonorum: non enim in Græco est εὐχὰς, vt Cassianus legisse videtur, qui interpretatur vota, sed προσευχὰς, quod orationes significat. Nam vt scribit Gregorius Nyssenus orat. 2. de oratione Dominica, ideò oratio, qua boni aliquid petimus, dicitur προσευχὴ, quoniam votum dicitur εὐχὴ, & illi cum fiducia petunt à Deo bona, qui illi anteà boni aliquid deuouerunt. Ac per POSTVLATIONES non existimo cum Theodoreto, significari hoc loco accusationem aduersariorum, sed E cum Augustino simpliciter postulationem. Nam etiam si vox Græca ἐντεύξεις significet interpellationem pro aliquo, vel contra aliquem; tamen quia omnis interpellans petit, imò ideò interpellat, vt petat, rectè S. August. loco notato monet, vicinitate vocabuli vnum pro alio poni solere, neque corrigendum esse textum Latinum, qui non habet interpellationes, sed postulationes.

Addo quod in epist. ad Philip. cap. 4. vbi obsecratio, oratio, & gratiarum actio, iisdem Græcis verbis exprimuntur, quibus in epistola priore ad Timoth. cap. 2. solum nomen postulationis variatur. Non enim est ἐντεύξεις, sed αἰτήματα, quod propriè petitionem, vel postulationem significat. Vbi videtur Apostolus explicare voluisse vno in loco id quod dixerat in alio.

Addo etiam, quod interpellatio contra aliquem, comprehenditur in obsecratione, quæ est deprecatio malorum, sicut interpellatio pro aliquo, in oratione, quæ est precatio bonorum, vt non fuerit opus distinguere tria membra, cùm duo sufficerent.

Addo denique auctoritatem Latini interpretis antiquissimi, qui non sine causa verbum ἐντεύξεις, hoc loco postulationes, non interpellationes, reddendum esse iudicauit.

CAPVT III.

De necessitate, & vtilitate orationis.

SEQVITVR pars TERTIA disputationis propositæ, quæ erat de necessitate, vel vtilitate orationis. Multi fuerunt, ac sunt errores de fructu orationis, qui facili negotio recenseri & refutari poterunt.

PRIMVM igitur non defuerunt olim tum Ethnici, tum Hæretici, qui nimis multum orationi tribuerent. Refert enim S. Thomas in lib. 3. contra Gentes, cap. 96. errorem Ethnicorum quorundam, qui arbitrantur, per orationes hominum mutari posse prouidentiam Dei. Refert quoque Theodoret. lib. 4. hist. cap. 10. & lib. 4. de fabulis hæreticorum, Messalianos hæreticos vsque adeò extollere solitos orationem, vt existimarent per eam solam verè iustificari homines: Sacramenta verò, præsertim Baptismum, & Eucharistiam nihil prodesse. Vnde etiam Euchitæ dici meruerunt.

Sed hic error nullo negotio refutari potest. Deum enim esse prorsus immutabilem, non solùm docet Scriptura diuina, Num. 23. 1. Reg. 15. Malach. 3. & Iac. 1. sed etiam manifesta ratio. Nam si Deus vlla ratione mutationi esset obnoxius, non esset simplex, neque infinitus, neque æternus, ac per hoc esset creatura, non Deus. Vide S. Thomam in prima parte, quæst. 9. art. 1. Non igitur potest humana oratio prouidentiam illius inuertere, aut mutare, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et si absque Sacramentis à Christo institutis, possent homines per solas preces iustificari, atque saluari, non diceret idem Saluator: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei,* Ioan. 6. Neque diceret: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis.* Ioan. 6. Non igitur sola oratio sufficit ad salutem.

Alter error, & quidem superiori contrarius, est eorum, qui nimium extenuant fructum orationis. In quo numero reponendi sunt in primis Ethnici illi, qui tollebant è medio prouidentiam Dei erga res humanas, vt Epicurei, teste Marco Tullio, in lib. 1. de natura Deorum, vt Peripatetici, teste Clemente Alexandrino, libro quinto Stromatum, & sancto Ambrosio lib. 1. de officijs, cap. 13. vt illi, qui Epicurum & Aristotelem præcesserunt, qui in lib. sancti Iob, cap. 22. dixisse leguntur: *Circa cardines cœli ambulat, nec nostra considerat.* Isti enim omnes orationis studium non solùm extenuant, sed etiam penitus tollunt. Quid enim prodest orare Deum, si nostra non curat?

Ad horum errorem accedunt hæretici Pelagiani, qui si non vtilitatem, certè necessitatem orationis tollebant, cùm dicerent, posse homines suis viribus benè viuere, seruare mandata, gratiam Dei, & gloriam promereri. Quare S. Augustinus, tum in libro de hæresibus, cap. 88. tum in epistola 106. ad Paulinum,

num, inter præcipuos Pelagianorum errores posuit, A quod destruerent orationes Ecclesiæ.

In similem errorem incidit postea Ioan. Vvicleff, qui teste Thoma Vvaldensi, tomo tertio, capite primo & secundo, docebat Deum non requirere à nobis cogitationem, aut vocem, sed bonis operibus esse contentum. Idem etiam cùm diceret tria esse genera orationis: aliam enim esse orationem mentalem, aliam vocalem, aliam vitalem. In oratione vitali, id est, in operibus bonis, omnia comprenendi, & ipsam solam, sine mentali & vocali, ad salutem sufficere, contendebat.

Denique in hoc errantium numero iure collocari posse videtur quidam Ioannes Monhemius, ex Grammatico ludimagistro Theologus Lutheranus, B qui in suo Catechismo, tractatu de oratione, scribit, Deum id petentibus dare, quod etiam aliàs daturus esset, etiamsi non peteretur. Ex quo sequitur, vt non solùm non necessaria, sed etiam superuacanea videatur oratio.

Aduersus omnes istos errores pugnat Euangelica illa sententia, Luc. 18. *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Item illo cap. 21. *Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia.* Item ill.. Apostolica, 1. Thessal. vlt. *Sine intermissione orate.* Quibus non dissimilis est illa Sapientis Ecclesiastici 18. *Non impediaris orare semper.* Hæc enim, & alia, quibus plena est Scriptura diuina, apertissimè docent omninò necessariam esse orationem, neque esse committendum, C vt alia vitæ huius negocia à studio rei tam necessariæ nos impediant.

Neque responderi potest, prædicta testimonia referenda esse ad necessitatem solius orationis vitalis, vt loquitur Vvicleff. Nam Dominus in Euangelio, Luc. 18. cùm dixisset: *Oportet semper orare, & nunquam deficere:* explicaturus de quo genere orationis intelligi vellet sententiam suam, narrauit parabolas duas: Vnam de vidua, quæ importunitate petendi, extorsit à iudice, alioqui iniusto & sæuo, iustam sententiam. Aliam de Pharisæo & Publicano orantibus in templo. Et rursus Lucæ vndecimo, cùm vehementer commendaret studium orationis, narrauit aliam parabolam de quodam, qui ab amico tres panes petijt importunissimo tempore, & ta- D men accepit quod petijt, non quia esset amicus, sed quia non destitit petere, donec acciperet. Quæ omnes parabolæ clarissimæ sunt, & omnium iudicio orationem propriè dictam, non autem metaphoricam, qualis est vitalis, necessariam esse demonstrant.

Præterea, vt benè viuamus, fieri non potest sine auxilio Dei, cùm scriptum sit, Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Et 2. Cor. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Igitur auxilium Dei per orationem propriè dictam petere necesse habemus, si vitalem orationem exercere, id est, si benè viuere desideramus. E Quare non sola vitalis oratio, sed etiam mentalis & vocalis necessariæ sunt, & de ijs verba Domini, & Apostoli intelligi debent.

Quod autem Monhemius dicit, auxilium Dei non defuturum, etiamsi illud minimè petamus, cùm Deus illa det petentibus, quæ non petentibus etiam daturus erat, repugnat manifestis Scripturæ testimonijs. Nam quod legimus in Psal. 105. *Et dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione, in conspectu eius:* satis apertè demonstrat, ita liberatum fuisse populum ab vltimo exitio, per orationes Mosis, vt si Moses non orasset, vniuersus populus periturus fuisset. Illud etiam quod ait Dominus, Matth. 17. *Hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi in oratione & ieiunio:* nonne apertè indicat, beneficia quædam impetrari per orationem & ieiunium, quæ sine oratione & ieiunio minimè impetrarentur? Quod verò sanctus Iacobus in epistola sua, cap. 4. docet: *Non habetis, propterea quod non postulatis: petitis, & non accipitis, eo quod malè petatis:* certè manifestius esse non potuit.

Quibus testimonijs congruens est illud sancti Augustini, in serm. primo de sancto Stephano: *Si sanctus Stephanus sic non orasset, Ecclesia Paulum non haberet.* Et illud in lib. 2. de bono perseuerantiæ, capite 16. *Constat Deum alia danda non orantibus, sicut initium fidei; alia non nisi orantibus præparasse, sicut vsque in finem perseuerantiam.* Ex quo loco intelligimus, quæ causa sit, cur Deus quædam beneficia concedat orantibus, quæ alioqui minimè concessurus erat; & tamen per orationes diuina prouidentia non mutetur. Nam sicut Deus iam ab æternitate statuit, quid nobis donare velit, sic etiam statuit per orationes nobis ea donare. Atque id tam in corporalibus, quàm in spiritualibus. Quia enim Deus constituit dare nobis frumentum & vinum, & simul constituit id nobis præstare per humanos labores, quibus agri, vineæq; coluntur; nemo est qui neget necessarium esse arare, ac serere, plantare, ac fodere; & alia id genus facere, si metere, & vindemiare velimus, etiamsi Deus quos fructus & quantos nobis dare velit, ab æternitate decreuerit.

Sic etiam Patriarcha Isaac, tametsi sciebat ex diuina promissione in semine suo benedicendas omnes gentes, ac per hoc prolem aliquam se habiturum dubitare non posset, orauit tamen Deum pro sterilitate coniugis suæ, vt legimus in Gen. 25. Quoniam illud etiam sciebat, multa Deum promittere, quæ per orationes à se impetrari velit, vt S. Gregorius annotauit in lib. 1. dialog. cap. 8.

Et Helias Propheta, cùm Dei nomine pluuiam promisisset Regi, & certo sciret, falsum esse non posse quod Deus promittit; anxiè tamen Deum precari cœpit pro pluuia impetranda, 3. Reg. 18. quia nouerat pluuiam quidem donandam esse à Deo, sed non nisi per orationes suas esse donandam.

Denique Tobiæ cap. 6. Angelus Raphaël dicit Saram Tobiæ iuniori à Deo destinatam esse vxorem, & tamen eundem Tobiam admonuit, vt Deum precaretur, ne se à dæmonio illo pateretur occidi, à quo necatos fuisse constabat alios omnes, qui cum eadem Sara coniugio copulari tentauerant. Nimirum indicauit Angelus, conscius Dei secretorum, præordinatum fuisse à Deo coniugium Tobiæ & Saræ, sed non nisi per orationes eorum diuinam illam præordinationem fuisse complendam.

Postremus error citra necessitatem orationis, est hæreticorum huius temporis, vt Philippi Melanchthonis in locis communibus, titulo de precatione, vt Ioannis Caluini libro tertio Institutionum, capite vigesimo, §. tertio: Ioannis Brentij in Confessione Vvirtembergensi, capite de oratione, & aliorum omnium, qui quamuis orationis studium maximi facere se iactent, tamen præcipuos eius fructus negant, imò nihil ferè vtilitatis orationi relinquunt.

Tres enim sunt primarij fructus orationis: Satisfactio, Meritum, Impetratio. Ex quibus duos priores aduersarij funditus tollunt, vt ostendimus in 4. libro de pœnitentia, & in lib. 5. de iustificatione. Tertium mutilant, si non tollunt. Nam ex ijs bonis quæ precibus impetrantur, præcipuum est remissio peccatorum, ac iustificatio. Hunc

autem fructum omnes, quius temporis hæretici orationi detrahunt, cùm illam soli fidei, quæ orationem præcedit, attribuant. A

Reliqua bona fatentur orationibus impetrari, si oratio fundatur ex fide. Sed quia per fidem intelligunt fidem illam suam specialem, qua vnusquisque certo credere debet se gratum esse Deo, sibique non imputari peccata; quæ fides reuera haberi non potest, inde fit, vt conditionem planè impossibilem ad impetrandum requirant, ac per hoc nihil omninò orationi relinquant. Sed quoniam fundamenta huius erroris alibi sunt à nobis pro nostrarum virium tenuitate satis diligenter euersa; nunc solùm præcipuos fructus orationis indicabimus, & ex diuinis litteris breuiter confirmabimus. B

PRIMVS igitur fructus est SATISFACTIO pro peccato, de quo diximus in lib. 4. de pœnitentia, cap. 6. Et sanè si quis concedat opera bona laboriosa, satisfactoria esse pro peccatis, nunquam negabit, quin sit oratio inter illa opera numeranda, cùm satis constet, orationem non tantùm bonam, sed etiam laboriosam esse, atque pœnalem. Quæ causa est, vt ferè semper ieiunio & eleemosynæ adiungatur, cùm de satisfactionibus agitur.

SECVNDVS fructus est MERITVM. Oratio enim siue impetret quod postulat, siue non impetret, semper est meritoria maioris gratiæ & gloriæ, quando ab homine iusto, & sicut oportet, funditur. Cuius rei testimonium habemus in Euang. Matth. 6. *Cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Quo loco Dominus ostendit, orationem esse opus bonum, cui, si benè fiat, debetur merces à Deo; ex quo fit, vt etiam sit meritoria, cùm merces merito iustè propriéque respondeat. C

TERTIVS fructus est IMPETRATIO, ac primùm oratione impetrari remissionem peccatorum, docemur in orat. Dom. non enim iuberet nos Dominus dicere: *Dimitte nobis debita nostra*, si remissio debitorum per orationem impetrari non posset. quod idem testatur parabola Publicani & Pharisæi, Luc. 18. *Publicanus enim orans & dicens, Deus propitius esto mihi peccatori, descendit in domum suam iustificatus.*

Nec solùm remissionem peccatorum, sed multa alia beneficia, imò etiam penè omnia, quæ nobis necessaria, vel vtilia sunt, per orationem à Domino impetramus. Nam (vt rectè animaduertit sanctus Ioannes Chrysostomus, in duobus libellis de oratione) sicut in rebus corporalibus homo nascitur nudus, & egens rebus omnibus: sed habet manus, quæ satis apposite organum organorum propterea dici meruerunt; quod per eas reliqua omnia instrumenta confici, & cibus, vestis, domus, arma, & quicquid humanæ vitæ necessarium est, facilè parari queat. Sic etiam in vita spirituali nihil omninò potest homo sine ope diuina, non solùm operari, sed nec loqui, aut cogitare: sed habet organum organorum, id est, orationem, qua si benè vtatur, omnia sine dubio obtinebit. E

Præter hos tres primarios fructus, sunt etiam alij permulti, quasi secundarij. Nam oratio frequens mentem illustrat, neque enim fieri potest, vt aliquis cordis oculos in Deum, qui lux est, intentè defigat, quin ab eo aliquantulum illustretur. In cuius rei signum Moses rediens à colloquio Domini, frontem gerebat mirifica luce fulgentem, Exod. 34. Et Dauid ait: *Accedite ad eum, & illuminamini*, Psal. 33.

DEINDE, oratio spem & fiduciam alit; quo enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eo fidentius ad eum accedit.

TERTIO, inflammat etiam oratio charitatem & mentem, ad maiora dona recipienda capaciorem reddit, vt S. August. docet in lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 7.

QVARTO, auget humilitatem, & castum timorem. Nam qui ad orationem accedit, intelligit se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere studet, & diligentissimè cauet ne illum offendat, cuius auxilio in rebus omnibus indiget.

QVINTO, gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest, vt non vilescant & sordeant terrena omnia illi, qui cœlestia atque æterna assiduè speculatur. De qua re vide S. Augustinum, libro 9. Confess. cap. 1. & 10.

SEXTO, parit oratio delectationem incredibilem, cùm per eam fiat, vt incipiat homo gustare quàm suauis sit Dominus. Quanta autem sit hæc suauitas, vel ex eo potest intelligi, quod nonnullos non solùm pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione coniungere sine labore potuisse, nouimus.

DENIQVE, præter vtilitatem & voluptatem, adfert etiam oratio dignitatem, atque honorem non exiguum oranti. Nam (vt sanctus Chrysostomus docet in primo libro de orando Deo) ipsi etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter, & crebrò ad colloquium diuinæ Maiestatis admitti.

CAPVT IV.

De excellentia orationis Dominicæ.

IAM verò quid sit in oratione petendum, quod erat quartum caput propositæ disputationis, non possumus breuius & plenius explicare, quàm si Dominicam orationem plenissimè exponamus. Nam (vt S. Augustinus in epist. 121. cap. 12.) *Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dicimus, quàm in ista Dominica oratione positum est, si rectè & congruenter oramus.* Igitur orationem Dominicam ex Patrum sententia explanabimus, si de excellentia eius, de numero, & ordine petitionum, pauca quędam solita breuitate pręfati fuerimus.

Quod ad EXCELLENTIAM attinet, præstat oratio Dominica omnibus alijs formis orandi, auctoritate, breuitate, perfectione, ordine, efficacitate, necessitate.

AVCTORITATE, quoniam ab ipsa Dei sapientia condita est; proinde non solùm nullus hominum, sed nec vllus Angelorum melius potuit nos instituere in ratione orandi, quàm Christus fecerit.

BREVITATE etiam præstat, quoniam non magnitudine & multitudine rerum quas continet, non poterat oratio fieri breuior. Est autem vtilis hæc summa breuitas: tum ad memoriam adjuuandam, vt notat sanctus Cyprianus; tum etiam, vt monuit Tertullianus, vt intelligamus non multis verbis opus esse, cùm oramus Deum, qui scit quid velimus, antequam petamus, sed ingenti desiderio, & feruenti affectu.

Præstat quoq; PERFECTIONE, quoniam omnia cōprehendit, quæ à Deo nos petere vel necessarium, vel vtile est, vt paulò ante ex Augustino discimus.

Addit

Addit verò Tertullianus, orationem Dominicam esse quasi breuiarium Euangelij, quia dum hanc orationem fundimus, simul admonemur quid credere, quid sperare, quid amare, quem colere, quid agere, quid fugere, quid appetere, quid contemnere debeamus, vt hic maximè locum habeat quod Cœlestinus scribit in epist. ad Gallos, cap. 11. *Legem credendi, adde & operandi, lex statuit supplicandi.*

ORDINE præstat, quoniam diuina planè methodo postulare docemur. Primò quæ ad gloriam Dei, deinde quæ ad salutem nostram pertinent; & in ijs primùm æterna, deinde temporalia.

EFFICACITATE, siue vtilitate præstat, quoniam (vt rectè notat Cyprianus) nihil potest Deum Patrem magis mouere, quàm oratio filij eius. Neque vllus melius nouit quæ sit oratio efficacior apud Deum, & quibus bonis nos potissimùm egeamus, quàm is, quem Deus aduocatum nostrum, patronumq; constituit. Denique si quidquid petitur in nomine Christi, facilè impetratur, vt dicitur Ioan. 16. quanto facilius impetrabitur, quod non solùm in nomine Christi, sed etiam verbis Christi postulabitur?

Præstat demùm etiam NECESSITATE, quoniam nulla est alia forma precandi, quam omnes Christiani conceptis verbis tenere & frequentare iubeantur, nisi ista. In Constit. Apostolicis, lib. 7. cap. 25. monentur Christiani omnes, ter quolibet die orationem hanc fundere. Item in Concilio Toletano IV. can. 9. iubemur, nullo vnquam die orationem hanc intermittere, quam non sine ratione sancti Patres Cyprianus serm. 6. & Augustinus in Enchirid. cap. 71. quotidianam vocauerunt. Denique in Concilio Remensi, ca. 2. docemur, non licere homini Christiano Dominicam orationem, aut non tenere memoria, aut non intelligere, aut non frequentare.

Addi potest alia excellentia, quod hanc orationem veteres Patres summo studio explicarunt. Vide Tertullianum in lib. de oratione, qui est postremus inter eius opera: Cyprianum in ser. 6. qui est de oratione Dominica: Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi 5. Mystagogica: Ambrosium lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. Gregorium Nyss. in quinque orationibus de oratione Dominica: Hieronymum in comment. ad cap. 6. Matth. Io. Chrysostomum in comment. eiusdem capitis, & in homil. de oratione Dominica: Augustinum in epist. 121. ad Probam, cap. 11. in Enchir. cap. 115. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 8. & seq. serm. 28. de verbis Domini, homil. 42. ex lib. 50. homiliarum, serm. 126. 135. & 182. de tempore: Ioan. Cassianum Collat. 9. cap. 18. & sequentibus: Petrum Chrysologum serm. 67. & seq. Bernardum serm. 6. de Quadragesima: Innocentium Papam lib. 5. de mysterijs Missæ, cap. 17. Denique commentaria in cap. 6. Matthæi, vel 11. Lucæ, Theophylacti, Euthymij, Bedæ, Anselmi, Ruperti, Thomæ, Bonauenturæ, Alberti, & aliorum.

CAPVT V.

De numero & ordine petitionum orationis Dominicæ.

PETITIONES orationis Dominicæ septem esse communis habet sententia veterum & recentiorum, paucissimis tantùm exceptis, in quibus sunt Tertullianus in lib. de oratione, & Ioannes Caluinus in lib. 3. Instit. cap. 20. §. 35. qui sex tantùm esse contendunt, reuocantes ad vnam petitionem omnia illa verba: *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.* Sed Tertulliano, vt ait S. Hilarius can. 5. in Matthęum, consequens error abstulit auctoritatem; & Caluinus, quod sit hostis Ecclesiæ manifestus, indignus est, cuius ratio habeatur, nisi fortè sit eius refellenda sententia.

Septem igitur esse petitiones orationis Dominicæ, disertis verbis docent Augustinus, Anselmus, Rupertus, Innocentius, Thomas, Bonauentura, suprà citati. Reliqui veteres Cyprianus, Cyrillus, Nyssenus, Chrysost. & alij, non laborant de numero: sed ita tamen orationem tractant, vt satis apertè significent in septem petitiones esse diuisam.

Quare falsum est, nisi mendacium etiam dici possit, quod iactat Caluinus, pro se facere veteres Patres, & ad marginem scribit Augustinum, & Chrysostomum. Nam Chrysostomus (vt monui) de numero non laborat. Augustinus autem sic loquitur in Enchir. cap. 115. *Proinde apud Euangelistam Matthæum septem petitiones continere Dominica videtur oratio.* Et in libro 2. de serm. Domini in monte, c. 16. *Vltima*, inquit, *& septima petitio est, Sed libera nos à malo.* Et c. 17. *Sed harum septem petitionum consideranda & commendanda distinctio est.* Et c. 18. *Videtur etiam mihi septenarius iste harum petitionum numerus congruere illi septenario numero, ex quo totus iste sermo manauit.* Idem habet in homil. 42. extrema ex lib. 50 homiliarum, vbi diuidit orationem Dominicam in tres petitiones, quibus æterna, & quatuor, quibus temporalia postulantur. Viderit igitur Caluinus, vbi legerit in Augustino senarium petitionum numerum.

Accedit præterea etiam ratio, nam nisi petitiones sint septem, non erit oratio Dominica breuissima & plenissima, cùm tamen à breuitate & plenitudine passim à sanctis Patribus laudetur. Non erit (inquam) breuissima, quoniam res eadem bis repetetur, videlicet: *Et ne nos inducas in tentationem*, &, *Libera nos à malo.* Non est autem credibile, Dominum, qui paulò ante dixerat, *Orantes nolite multum loqui*: nunc formam orandi præscribere, in qua res vna & eadem diuersis verbis, id est, duabus sententijs significetur. Neque erit plenissima, quoniam si idem prorsus sint: *Ne nos inducas in tentationem*, &, *Libera nos à malo:* non petemus liberari à malo præterito, sed solùm à futuro; nec à malo pœnæ, sed solùm à malo culpæ. Tentatio enim, in quam petimus non induci, non est malum præteritum, sed futurum, nec malum pœnæ, sed culpæ.

Adde postremò, omninò congruere vt tot sint petitiones Dominicæ orationis, quot sunt dona Spiritus sancti, quandoquidem his petitionibus illa dona respondent, vt S. Augustinus demonstrat in 2. lib. de sermone Domini in monte.

Porrò habet Caluinus argumentum ex particula (*sed*) non omninò despiciendum. Nam si duæ petitiones essent, *Ne nos inducas in tentationem*, &, *Libera nos à malo:* non coniungerentur per aduersatiuam (*sed*) sed per copulationem *Et*, nunc autem ita dictum est: *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.* Ac si dictum esset, Ne nos inducas in tentationem, sed erue nos à tentatione.

Sed est pręterea alia grauior objectio, quoniam Lucæ 11. non habetur illa sententia, *Sed libera nos à malo.* Et S. August. in Enchir. c. 116. dicit, ideò non fuisse additam à Luca illam sententiam, quoniam continetur in superiore. Atque hic fortasse est locus Augustini, ad quem respexit Caluinus, cùm pro numero petitionum senario Augustinum citauit.

RESPONDEO, quod attinet ad particulam (*sed*) illam non esse positam hoc loco, ad explicandum quod antea dictum erat; id enim superuacaneum vi-

deretur, & breuitati orationis repugnaret, sed ad aliquid maius significandum, & quasi correctionis cuiusdam speciem proferat, quod clarius esset, si adderetur vocula (*potius*) hoc modo: Et ne nos inducas in tentationem, sed potius libera nos ab omni malo. Quomodo si debitor creditori dicat, Ne quaeso repetas nummos, quos mihi dedisti mutuò, sed adde potius aliquot alios.

Quod verè pertinet ad concordiam Matthaei & Lucae, sciendum est apud Lucam in Latinis codicibus duas petitiones desiderari, *Fiat voluntas tua*, &, *Libera nos à malo.* Proinde non sex, vt vult Caluinus, sed quinque tantùm futuras esse petitiones, si obiectio illa locum habere debeat.

PRIMVM igitur fieri potest, vt in Latinis codicibus, incuria Librariorum, desint duae illae petitiones, quae integrae habentur in codicibus Graecis & Syriacis, & exponuntur ab Euthymio & Theophylacto, in commentarijs Lucae.

DEINDE fieri etiam potest, vt Dominus apud Lucam non integrè tradiderit orationem Dominicam. Constat enim alio tempore, & alijs auditoribus, Dominum docuisse formam orandi apud Lucam, quàm apud Matthaeum. Et quoniam apud Lucam Dominus instituebat discipulos minores, quibus omnia breuius & imperfectius tradere sciebat, ideò fortasse (vt Rupertus notat) non integram orationem tradidit.

Denique TERTIO dici potest cum S. Augustino in Enchir. c. 116. duas petitiones apud Lucam omitti, quoniam aliquo modo in praecedentibus continentur. Non quod sint omninò eaedem cum illis, sed quod valdè sint similes, & ex illis facile deduci queant. Nam ideò S. Augustinus addidit particulas (*quodammodo, & tanquam*) cùm ait, tertiam esse quodammodo repetitionem primae & secundae, & septimam esse tanquam vnam cum sexta. Idem videmus factum esse in beatitudinibus. Nam Matth. c. 5. numerauit octo, Luc. c. 6. quatuor: sed (vt monet S. Ambrosius lib. 5. in Luc.) in illis octo, istae quatuor sunt, & in istis quatuor, illae octo. Itaque sicut verè omnium consensu octo sunt beatitudines Euangelicae, quamuis Lucas contraxerit eas ad quatuor; ita septem sunt petitiones orationis Dominicae, tametsi Lucas renouauerit eas ad quinque.

Iam verò quod attinet ad ordinem petitionum, S. August. in Enchir. c. 115. & lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 17. docet tribus petitionibus prioribus peti res aeternas, quatuor posterioribus temporales. Plenius rem totam explicat Cornelius Iansenius in Concordia Euang. Scribit enim PRIMO, peti bonorum largitionem. SECVNDO, malorum remotionem, & in bonis. PRIMO, bonum Dei: *Sanctificetur nomen tuum.* SECVNDO, bonum nostrum summum: *Adueniat regnum tuum.* TERTIO, bonum nostrum medium, id est, gratiam implendi mandata: *Fiat voluntas tua.* QVARTO, bonum nostrum infimum, id est, subsidia temporalia: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* In malis, PRIMO, peti remotionem mali praeteriti: *Dimitte nobis debita nostra.* SECVNDO, mali futuri: *Et ne nos inducas in tentationem.* TERTIO, mali praesentis: *Sed libera nos à malo.*

Plenissimè S. Thomas in 2. 2. q. 83. art. 9. ita petitionum ordinem digerit. Quoniam oratio interpres est desiderij, desiderium autem actus est charitatis, qua diligimus Deum in se, & nos in Deo. Ideò PRIMO, petimus gloriam Dei, vt sanctificetur nomen ipsius, quae petitio nascitur ex amore, quo diligimus Deum in se. SECVNDO, beatitudinem nostram, quam habebimus cùm adueniet regnum Dei, & haec petitio

A oritur ex amore quo diligimus nos in Deo. TERTIO, medium principale, & per se ad beatitudinem; id verò est obedientia legis, fiat voluntas tua, nam per obedientiam legis meremur beatitudinem. QVARTO, medium per se, sed instrumentarium, id est, panem tum spiritalem Verbi & Sacramentorum, tum etiam corporalem. QVINTO, medium per accidens, id est, remotionem peccati praeteriti, quod propriè excludit à regno, & opponitur primo nostro bono. SEXTO, aliud ad medium per accidens, id est, remotionem peccati futuri, ne videlicet superemur à tentatione, quae impedit ne Dei praecepta seruemus, quod erat bonum nostrum secundum. SEPTIMO,
B aliud medium per accidens, id est, remotionem mali praesentis, omnium videlicet huius vitae miseriarum, quatenus impediunt sufficientiam temporalium bonorum, quae suo modo ad vitam aeternam consequendam, vel necessaria, vel vtilia sunt. Quare mala ista, quae in postrema petitione remoueri cupimus, opponitur tertio nostro bono, quod in quarta petitione à Domino postulamus.

CAPVT VI.

Exponitur oratio Dominica.

C NVNC ad ipsa verba Dominicae orationis explicanda veniamus, & non tam nostras, quàm Patrum sententias in medium adferamus.

Pater noster qui es in coelis.

Haec pauca verba praefationem continent totius orationis breuissimam, pulcherrimam, atque vtilissimam. PRIMVM enim simul nos admonent adoptionis diuinae, dum dicimus, *Pater noster*; & peregrinationis terrenae, dum addimus, *qui es in coelis*, vt simul intelligamus nos egere auxilio, quia peregrini sumus, & fiduciam petendi concipiamus, quia filij Dei sumus. Ita S. Bernardus in serm. de natali beatae Mariae, qui inscribitur de aquae ductu.

DEINDE, verba illa sunt quasi proëmium beneuolentiam captans, vt S. Augustinus monet in lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 18. Nam cùm dicimus, *Pater noster*, laudamus bonitatem Dei, qui appellari dignatur à vilissimis seruulis; cùm addimus, *qui es in coelis*, laudamus eius potentiam & excellentiam, qui in coelo, id est, in altissimo solio praesidet. Quae duo significari solent illis duabus vocibus, Optimus, Maximus.

TERTIO, excitant illa verba in orante amorem & timorem, quae sunt optimae ad benè orandum praeparationes; accenditur enim ad amorem, qui cogitat se patrem adire, vt cum eo de rebus sibi necessarijs colloquatur, & simul sancto timore concutitur, qui
E cogitat patrem illum in coelo sedere, & terrena simul ac coelestia moderari.

QVARTO, miro quodam artificio rationem insinuamus, cur Deus possit, & debeat nos audire. Nam si pater est, debet certè filijs quod iustè postulant, non negare; si in coelis est, vt summus rector vniuersitatis, in manu eius sunt omnia, & potest quaecunque voluerit facere.

QVINTO, nos ipsos (vt Cyprianus docet) admonemus, vt meminerimus nos patri terreno renunciasse, & patrem in coelis habere coepisse, & ideò deinceps non terrenam, sed coelestem vitam nobis agendam, & non in terris, sed in coelis patriam & haereditatem esse quaerendam. Sed iam seorsim de singulis vocibus pauca dicenda sunt.

Ac primum de illa voce, Pater, annotandum est, ea voce significari primam personam sanctissimæ Trinitatis; atque ad eam dirigi orationem Dominicã, vt docent Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, & Augustinus, locis supra notatis: quamuis (vt idem Tertullianus monet) in parte inuocentur etiam Filius & Spiritus sanctus, quorum vna est natura, vna potestas, vna voluntas, vna diuinitas. Quod idem seruari videmus in plerisq; collectis, quæ diriguntur ad Patrem, & concluduntur per filium, qui cum eodem Patre & Spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum.

Solet autem quæri, an hoc loco dicatur Deus esse hominũ Pater ratione *creationis*, iuxta illud Deut. 32. *Nonne ipse est Pater meus, qui fecit & creauit te?* An ratione *adoptionis*, de qua dicit Apostolus ad Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* Cæterum S. Cyprianus, Nyssenus, Chrysostomus, Augustinus & alij affirmant, in hac oratione, Deum vocari Patrem, præcipue ratione adoptionis. Est enim hæc oratio propria noui Testamenti. Iudæi siquidem (vt Augustinus notat in 2. lib. de sermone Domini in monte, cap. 8.) vt serui audierunt in monte Sina: *Ego sum Dominus Deus, qui eduxi te de terra Ægypti nos*: (vt filij) orare iubemur, *Pater noster qui es in cœlis.*

Ex quo colligit S. Gregorius Nyssenus orat. 2. de oratione Dominica, eos, qui filij Dei nec sunt, nec esse volunt, quippe qui volũtarie in peccato mortali persistunt, mendaciter dicere: *Pater noster qui es in cœlis*: nam cum Patrem inuocant (vt ipse ait) non Deum, sed Diabolum inuocant; siquidem ex patre Diabolo sunt. Diabolus autem non est in cœlis, sed in inferis. Ac de tali oratione recte intelligitur illud Prouerb. 28. *Oratio eius erit execrabilis.* Et illud cæci nati Ioan. 9. *Scimus quia Deus peccatores non exaudit.* Tamen si peccator pœnitentiam agere incipiat, & iam spe, ac desiderio filius Dei fit, non absurde dicere poterit, *Pater noster*, vt S. Hieronymus docet in epist. ad Damasum de filio prodigo: & probat ex eo quod filius prodigus Lucæ 15. nondum reconciliatus, dicit se indignum, qui vocetur filius, & tamen patrem appellat, cum ait: *Pater peccaui in cœlum, & coram te.* Quomodo etiam Isaias in persona pœnitentiũ orat, cap. 63. *Tu Domine, Pater noster es, &c.*

Porro ad vocem *noster*, obseruandum est ea voce admoneri diuites & nobiles, vt notat S. Augustinus loco notato, vt non se extollãt supra cæteros, neque pauperes obscurosque despiciant, cum in hac oratione fateantur se pro fratribus Christianos omnes agnoscere. Item admoneri fideles, vt S. Cyprianus docet, vnitatis & pacis, quam cum omnibus habere debemus, si exaudiri cupimus. Debẽt enim, qui vnum patrem communiter inuocant, esse cor vnum, & anima vna, & quasi vno ore dicere, *Pater noster*: quod de tribus pueris legimus Daniel. 3. *Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant Deum.* Denique ex hac voce colligunt Patres, Cyprianus, Ambrosi⁹, Chrysostomus, meliorẽ esse orationem generalem, quàm specialẽ. Ideo enim orare docemur, *Pater noster*, non Pater mi. Notat autem S. Ambros. in lib. 1. de Cain, cap. 9. orationem generalem non solum vtiliorem esse alijs, sed etiam ipsi oranti. Nam dum singuli orant pro omnibus, sequitur, vt omnes orent pro singulis. Itaque si vnusquisque diceret, Pater mi, nemo pro me oraret, nisi ego solus: at si dicãt omnes *Pater noster*, omnes omnino, quotquot sunt in orbe Christiano, pro me orabũt: quæ sane est vtilitas maxima.

Restant illæ voces, *Qui es in cœlis*, De quibus quæri potest, quid hoc loco proprie significent. A Siquidem sancti Patres, Cyrillus, Ambrosius & Augustinus, per cœlum intelligunt mentes Sanctorum, in quibus Deus per gratiam inhabitat. Alii vero vt Gregorius Nyssenus, Ioannes Chrysostomus & Cassianus locis citatis, & Bernardus serm. 1. in Psal. *Qui habitat*, intelligunt cœlos corporales ac proprie dictos. Quamuis autem vtraque expositio pia sit & vera, tamen posterior magis videtur litteræ, siue sententiæ Euangelicæ inhærere. Nam in Scripturis passim cœlũ hoc corporale, quod spectamus, sedes Dei nominatur. vt Isaiæ 66. *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Et Matt. 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius.*

B Dicitur autem Deus esse in cœlo, non quod vbiq; non sit, sed quoniam in eo gloriam præsentiæ suæ maxime manifestat. Nam & beati in cælo Deum facie ad faciem vident, & nos ex cæli conspectu, quod est corporum omnium maximum & pulcherrimũ, potentiam & sapientiam Dei maxime intelligimus: *Cœli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum*, Psal. 18.

Porro aptissime fit mentio habitationis Dei in cælo in principio huius orationis; Tum vt admoneamur sursum cor habere, & nihil nisi cœlestia cogitare debere, cum ad orandum accedimus, vt S. Augustinus notat in 2. lib. de serm. Domini in monte, ca. 5. Tum vt intelligamus, magno clamore opus esse, vt S. Bernardus docet in ser. 16. in Psal. *Qui habitat*, si à Deo C exaudiri volumus, cum nos in profundo terrarum, ille in summo cœlo sedem habeat. Quod recte intelligebat, qui dicebat: *De profundis clamaui ad te Domine.* Clamor autem iste non corporis, sed cordis, non vocis, sed desiderii accipiendus est.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Hæc est petitio prima: quam quidem nonnulli referunt ad sanctitatem Dei in nobis vel inchoandam, vel perficiendam, vt videlicet petere intelligamur vt sancti simus, vel in sanctitate perseueremus. Ita Tertullianus & Cyprianus. Alii referunt ad gloD riam nominis Dei, sed ex nostris bonis moribus & operibus consequentem, iuxta illud Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Ita Cyrillus catech. 5. Mystagogica, Nyssenus orat. 3. de oratione Dominica, Chrysostomus, Hieronymus & Rupertus, in c. 6. Matth. Sed optima & litteræ maxime inhærẽs est explicatio S. August. lib. 2. de serm. Domini in monte, ca. 10. Cassiani Collat. 9. cap. 18. S. Bernardi serm. 6. in Quadragesima, & aliorum, qui dicunt simpliciter peti gloriam Dei, id est, vt innotescat omnibus nomen Dei, & ab omnibus sanctificetur. Quod fit, quãdo homines relictis Idolis, vel peccatis, agnoscunt Deum viuum & verum, E illi credunt, in eum sperant, eum toto corde diligũt, laudant, prædicant, venerantur. Atque ita impletur quod Malachias futurum aliquando prædixit: *Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus.* Superiores enim explicationes, & præsertim prima, ideo minus probabiles sunt, quod hanc petitionem cum tertia fere confundunt.

SECVNDA PETITIO.

Adueniat regnum tuum.

Hæc est secunda petitio, in qua recto ordine

deretur, & breuitati orationis repugnaret, sed ad aliquid maius significandum, & quasi correctionis cuiusdam speciem proferat, quod clarius esset, si adderetur vocula *(potius)* hoc modo: Et ne nos inducas in tentationem, sed potius libera nos ab omni malo. Quomodo si debitor creditori dicat, Ne quæso repetas nummos, quos mihi dedisti mutuò, sed adde potius aliquot alios.

Quod verò pertinet ad concordiam Matthæi & Lucæ, sciendum est apud Lucam in Latinis codicibus duas petitiones desiderari, *Fiat voluntas tua*, &, *Libera nos à malo.* Proinde non sex, vt vult Caluinus, sed quinque tantùm futuras esse petitiones, si objectio illa locum habere debeat.

PRIMVM igitur fieri potest, vt in Latinis codicibus, incuria Librariorum, desint duæ illæ petitiones, quæ integræ habentur in codicibus Græcis & Syriacis, & exponuntur ab Euthymio & Theophylacto, in commentarijs Lucæ.

DEINDE fieri etiam potest, vt Dominus apud Lucam non integrè tradiderit orationem Dominicam. Constat enim alio tempore, & alijs auditoribus, Dominum docuisse formam orandi apud Lucam, quàm apud Matthæum. Et quoniam apud Lucam Dominus instituebat discipulos minores, quibus omnia breuius & imperfectius tradere sciebat, ideò fortasse (vt Rupertus notat) non integram orationem tradidit.

Denique TERTIO dici potest cum S. Augustino in Enchir. c. 116. duas petitiones apud Lucam omitti, quoniam aliquo modo in præcedentibus continentur. Non quod sint omninò eædem cum illis, sed quod valdè sint similes, & ex illis facile deduci queant. Nam ideò S. Augustinus addidit particulas *(quodammodo, & tanquam)* cùm ait, tertiam esse quodammodo repetitionem primæ & secundæ, & septimam esse tanquam vnam cum sexta. Idem videmus factum esse in beatitudinibus. Nam Matth. c. 5. numerauit octo, Luc. c. 6. quatuor: sed (vt monet S. Ambrosius lib. 5. in Luc.) in illis octo, istæ quatuor sunt, & in istis quatuor, illæ octo. Itaque sicut verè omnium consensu octo sunt beatitudines Euangelicæ, quamuis Lucas contraxerit eas ad quatuor; ita septem sunt petitiones orationis Dominicæ, tametsi Lucas renouauerit eas ad quinque.

Iam verò quod attinet ad ordinem petitionum, S. August. in Enchir. c. 115. & lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 17. docet tribus petitionibus prioribus peti res æternas, quatuor posterioribus temporales. Plenius rem totam explicat Cornelius Iansenius in Concordia Euang. Scribit enim PRIMO, peti bonorum largitionem. SECVNDO, malorum remotionem, & in bonis. PRIMO, bonum Dei: *Sanctificetur nomen tuum.* SECVNDO, bonum nostrum summum: *Adueniat regnum tuum.* TERTIO, bonum nostrum medium, id est, gratiam implendi mandata: *Fiat voluntas tua.* QVARTO, bonum nostrum infimum, id est, subsidia temporalia: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* In malis, PRIMO, peti remotionem mali præteriti: *Dimitte nobis debita nostra.* SECVNDO, mali futuri: *Et ne nos inducas in tentationem.* TERTIO, mali præsentis: *Sed libera nos à malo.*

Plenissimè S. Thomas in 2. 2. q. 83. art. 9. ita petitionum ordinem digerit. Quoniam oratio interpres est desiderij, desiderium autem actus est charitatis, qua diligimus Deum in se, & nos in Deo. Ideò PRIMO, petimus gloriam Dei, vt sanctificetur nomen ipsius, quæ petitio nascitur ex amore, quo diligimus Deum in se. SECVNDO, beatitudinem nostram, quam habebimus cùm adueniet regnum Dei, & hæc petitio oritur ex amore quo diligimus nos in Deo. TERTIO, medium principale, & per se ad beatitudinem; id verò est obedientia legis, fiat voluntas tua, nam per obedientiam legis meremur beatitudinem. QVARTO, medium per se, sed instrumentarium, id est, panem tum spiritalem Verbi & Sacramentorum, tum etiam corporalem. QVINTO, medium per accidens, id est, remotionem peccati præteriti, quod propriè excludit à regno, & opponitur primo nostro bono. SEXTO, aliud ad medium per accidens, id est, remotionem peccati futuri, ne videlicet superemur à tentatione, quæ impedit ne Dei præcepta seruemus, quod erat bonum nostrum secundum. SEPTIMO, aliud medium per accidens, id est, remotionem mali præsentis, omnium videlicet huius vitæ miseriarum, quatenus impediunt sufficientiam temporalium bonorum, quæ suo modo ad vitam æternam consequendam, vel necessaria, vel vtilia sunt. Quare mala ista, quæ in postrema petitione remoueri cupimus, opponitur tertio nostro bono, quod in quarta petitione à Domino postulamus.

CAPVT VI.

Exponitur oratio Dominica.

NVNC ad ipsa verba Dominicæ orationis explicanda veniamus, & non tam nostras, quàm Patrum sententias in medium adferamus.

Pater noster qui es in cælis.

Hæc pauca verba præfationem continent totius orationis breuissimam, pulcherrimam, atque vtilissimam. PRIMVM enim simul nos admonent adoptionis diuinæ, dum dicimus, *Pater noster*: & peregrinationis terrenæ, dum addimus, *qui es in cælis*, vt simul intelligamus nos egere auxilio, quia peregrini sumus, & fiduciam petendi concipiamus, quia filij Dei sumus. Ita S. Bernardus in serm. de natali beatæ Mariæ, qui inscribitur de aquæ ductu.

DEINDE, verba illa sunt quasi proœmium beneuolentiam captans, vt S. Augustinus monet in lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 18. Nam cùm dicimus, *Pater noster*, laudamus bonitatem Dei, qui appellari dignatur à vilissimis seruulis; cùm addimus, *qui es in cælis*, laudamus eius potentiam & excellentiam, qui in cœlo, id est, in altissimo solio præsidet. Quæ duo significari solent illis duabus vocibus, Optimus, Maximus.

TERTIO, excitant illa verba in orante amorem & timorem, quæ sunt optimæ ad benè orandum præparationes; accenditur enim ad amorem, qui cogitat se patrem adire, vt cum eo de rebus sibi necessarijs colloquatur, & simul sancto timore concutitur, qui cogitat patrem illum in cœlo sedere, & terrena simul ac cœlestia moderari.

QVARTO, miro quodam artificio rationem insinuamus, cur Deus possit, & debeat nos audire. Nam si pater est, debet certè filijs quod iustè postulant, non negare; si in cœlis est, vt summus rector vniuersitatis, in manu eius sunt omnia, & potest quæcunque voluerit facere.

QVINTO, nosipsos (vt Cyprianus docet) admonemus, vt meminerimus nos patri terreno renunciasse, & patrem in cœlis habere cœpisse, & ideò deinceps non terrenam, sed cœlestem vitam nobis agendam, & non in terris, sed in cœlis patriam & hæreditatem esse quærendam. Sed iam seorsim de singulis vocibus pauca dicenda sunt.

Ac primum de illa voce, Pater, annotandum est, ea voce significari primam personam sanctissimæ Trinitatis; atque ad eam dirigi orationem Dominicã, vt docent Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, & Augustinus, locis supra notatis: quamuis (vt idem Tertullianus monet) in parte inuocentur etiam Filius & Spiritus sanctus, quorum vna est natura, vna potestas, vna voluntas, vna diuinitas. Quod idem seruari videmus in plerisq; collectis, quæ diriguntur ad Patrem, & concluduntur per filium, qui cum eodem Patre & Spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum.

Solet autem quæri, an hoc loco dicatur Deus esse hominũ Pater ratione *creationis*, iuxta illud Deut. 32. *Nonne ipse est Pater meus, qui fecit & creauit te?* An ratione *adoptionis*, de qua dicit Apostolus ad Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* Cæterum S. Cyprianus, Nyssenus, Chrysostomus, Augustinus & alij affirmant, in hac oratione, Deum vocari Patrem, præcipue ratione adoptionis. Est enim hæc oratio propria noui Testamenti. Iudæi siquidem (vt Augustinus notat in 2. lib. de sermone Domini in monte, cap. 8.) vt serui audierunt in monte Sina: *Ego sum Dominus Deus, qui eduxi te de terra Ægypti nos*: (vt filij) orare iubemur, *Pater noster qui es in cœlis.*

Ex quo colligit S. Gregorius Nyssenus orat. 2. de oratione Dominica, eos, qui filij Dei nec sunt, nec esse volunt, quippe qui volũtarie in peccato mortali persistunt, mendaciter dicere: *Pater noster qui es in cœlis*: nam cum Patrem inuocant (vt ipse ait) non Deum, sed Diabolum inuocant; siquidem ex patre Diabolo sunt. Diabolus autem non est in cœlis, sed in inferis. Ac de tali oratione recte intelligitur illud Prouerb. 28. *Oratio eius erit execrabilis.* Et illud cæci nati Ioan. 9. *Scimus quia Deus peccatores non exaudit.* Tamen si peccator pœnitentiam agere incipiat, & iam spe, ac desiderio filius Dei fit, non absurde dicere poterit, *Pater noster*, vt S. Hieronymus docet in epist. ad Damasum de filio prodigo; & probat ex eo quod filius prodigus Lucæ 15. nondum reconciliatus, dicit se indignum, qui vocetur filius, & tamen patrem appellat, cum ait: *Pater peccaui in cœlum, & coram te.* Quomodo etiam Isaias in persona pœnitentiũ orat, cap. 63. *Tu Domine, Pater noster es, &c.*

Porro ad vocem *noster*, obseruandum est ea voce admoneri diuites & nobiles, vt notat S. Augustinus loco notato, vt non se extollãt supra cæteros, neque pauperes obscurosque despiciant, cum in hac oratione fateantur se pro fratribus Christianos omnes agnoscere. Item admoneri fideles, vt S. Cyprianus docet, vnitatis & pacis, quam cum omnibus habere debemus, si exaudiri cupimus. Debẽt enim, qui vnum patrem communiter inuocant, esse cor vnum, & anima vna, & quasi vno ore dicere, *Pater noster*: quod de tribus pueris legimus Daniel. 3. *Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant Deum.* Denique ex hac voce colligunt Patres, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, meliorẽ esse orationem generalem, quàm specialẽ. Ideo enim orare docemur, *Pater noster*, non Pater mi. Notat autem S. Ambros. in lib. 1. de Cain, cap. 9. orationem generalem non solum vtiliorem esse alijs, sed etiam ipsi oranti. Nam dum singuli orant pro omnibus, sequitur, vt omnes orent pro singulis. Itaque si vnusquisque diceret, Pater mi, nemo pro me oraret, nisi ego solus: at si dicãt omnes *Pater noster*, omnes omnino, quotquot sunt in orbe Christiano, pro me orabũt: quæ sane est vtilitas maxima.

Restant illæ voces, *Qui es in cœlis*. De quibus quæri potest, quid hoc loco proprie significent. A Siquidem sancti Patres, Cyrillus, Ambrosius & Augustinus, per cœlum intelligunt mentes Sanctorum, in quibus Deus per gratiam inhabitat. Alij vero vt Gregorius Nyssenus, Ioannes Chrysostomus & Cassianus locis citatis, & Bernardus serm. 1. in Psal. *Qui habitat*, intelligunt cœlos corporales ac proprie dictos. Quamuis autem vtraque expositio pia sit & vera, tamen posterior magis videtur litteræ, siue sententiæ Euangelicæ inhærere. Nam in Scripturis passim cœlũ hoc corporale, quod spectamus, sedes Dei nominatur. vt Isaiæ 66. *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Et Matt. 5. *Nolite iurare per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius.*

B Dicitur autem Deus esse in cœlo, non quod vbiq; non sit, sed quoniam in eo gloriam præsentiæ suæ maxime manifestat. Nam & beati in cælo Deum facie ad faciem vident, & nos ex cæli conspectu, quod est corporum omnium maximum & pulcherrimũ, potentiam & sapientiam Dei maxime intelligimus: *Cœli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum*, Psal. 18.

Porro aptissime fit mentio habitationis Dei in cælo in principio huius orationis; Tum vt admoneamur sursum cor habere, & nihil nisi cœlestia cogitare debere, cum ad orandum accedimus, vt S. Augustinus notat in 2. lib. de serm. Domini in monte, ca. 5. Tum vt intelligamus, magno clamore opus esse, vt S. Bernardus docet in ser. 16. in Psal. *Qui habitat*, si à Deo C exaudiri volumus, cum nos in profundo terrarum, ille in summo cœlo sedem habeat. Quod recte intelligebat, qui dicebat: *De profundis clamaui ad te Domine.* Clamor autem iste non corporis, sed cordis, non vocis, sed desiderij accipiendus est.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Hæc est petitio prima: quam quidem nonnulli referunt ad sanctitatem Dei in nobis vel inchoandam, vel perficiendam, vt videlicet petere intelligamur vt sancti simus, vel in sanctitate perseueremus. Ita Tertullianus & Cyprianus. Alii referunt ad gloriam D nominis Dei, sed ex nostris bonis moribus & operibus consequentem, iuxta illud Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Ita Cyrillus catech. 5. Mystagogica, Nyssenus orat. 3. de oratione Dominica, Chrysostomus, Hieronymus & Rupertus, in c. 6. Matth. Sed optima & litteræ maxime inhærẽs est explicatio S. August. lib. 2. de serm. Domini in monte, ca. 10. Cassiani Collat. 9. cap. 18. S. Bernardi serm. 6. in Quadragesima, & aliorum, qui dicunt simpliciter peti gloriam Dei, id est, vt innotescat omnibus nomen Dei, & ab omnibus sanctificetur. Quod fit, quãdo homines relictis Idolis, vel peccatis, agnoscunt Deum viuum & verum, E illi credunt, in eum sperant, eum toto corde diligũt, laudant, prædicant, venerantur. Atque ita impletur quod Malachias futurum aliquando prædixit: *Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus.* Superiores enim explicationes, & præsertim prima, ideo minus probabiles sunt, quod hanc petitionem cum tertia fere confundunt.

SECVNDA PETITIO.

Adueniat regnum tuum.

Hæc est secunda petitio, in qua recto ordine

petimus nostram beatitudinem, cum in prima petierimus gloriã Dei. Regnum enim Dei in sacris litteris triplex inuenitur, regnum gloriæ, regnum gratiæ, & regnũ quod naturæ, vel naturale dici potest.

Ac vt ab hoc postremo incipiamus, regnum Dei naturale dicitur imperium illud, quod naturaliter Deus habet in omnes res creatas, quas pro arbitrio regit & gubernat: de quo legimus in Psal. 144. *Regnũ tuum, regnum omnium seculorum.* De hoc regno nemo est qui petitionem secundam orationis Dominicæ explicandam censuerit. Quoniam non est opus petere, vt fiant ea, quæ semper fiunt, nec possunt non fieri. Hoc autẽ regnum semper est, ac fuit & erit: & quãuis impij nihil magis moliantur, quàm regnum Dei, id est ordinem diuinæ prouidentiæ perturbare: tamen semper fit, quod Deus vult fieri, &, vt Mardochæus ait Esther 13. *In ditione Dei cuncta sunt posita, neque est, qui possit eius resistere voluntati.*

Regnum gratiæ est illud, quo Deus regnat in Ecclesia in mentibus fidelium, de quo dicitur Matthæi 13. *Colligent de regno eius omnia scandala.* De hoc regno exponunt hanc petitionem nonnulli, vt S. Ambrosius lib. 5. de Sacramentis, c. 4. Rupertus in comment. c. 6. Matth. & alij.

Sed verissima expositio est de regno gloriæ, quod inchoatur nunc in spiritibus beatorum, & perficietur in nouissimo die, quando beati accepta gloria etiam corporum cum Deo perfecte, feliciterque regnabunt. Tũc enim tolletur omnis potestas dæmonum & hominum impiorum, & solus Deus, & filij eius sine vlla resistentia, vbique regnabunt.

Hanc esse expositionem optimam perspicuum est. Primo, quoniam in eam conueniunt Tertullianus, Cyprianus, Cyrillus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustin⁹, Cassianus, Bernardus, & alij fere omnes. Secundo, quoniam superior expositio confundit hanc petitionem cum sequenti: hæc autem vnam ab alia cõmode apteque distinguit. Tertio, quoniam nisi ita dicamus, nusquã in tota Dominica oratione petetur beatitudo, quæ tamen in primis petenda esse videtur. Nam (vt docet S. August. in Psal. 118. conc. 20.) quemadmodum ante Christi Incarnationẽ omnia vota piorũ in primum Christi aduentum aspiciebant: ita nunc par est, vt aspiciant in secundũ: quod etiam Apostolus monet cum ait Ro. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.* Et 2. Tim. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed etiam his, qui diligunt aduentum eius.* Et ad Tit. 2. *Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei.* Quarto, quoniam in Scripturis regnũ Dei, quod promittitur esse venturum, vix vsquam aliter accipitur, quàm pro resurrectione & gloria cœlesti, vt Lucæ 13. *Cum videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei: vos autem expelli foras.* Et c. 14. *Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* Et Matt. 5. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.*

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

Recte distinguunt Theologi voluntatem Dei in voluntatem signi & voluntatem beneplaciti: ac voluntatem signi appellant præcepta & prohibitiones, quibus Deus significat, quid à nobis agi, vel non agi velit. Voluntatem beneplaciti nominant eam, qua Deus vult absolute aliquid fieri, quæ semper impletur, & quam nulla vis externa impedire potest.

A De priore intelliguntur ea loca Matt. 12. *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ille meus frater, & soror, & mater est.* Ioan. 4. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me.* 1. Thess. 4. *Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra.* Hebr. 10. *Vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.*

De posteriore intelliguntur illa Psal. 113. *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra.* Isa. 46. *Omne consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Esther 13. *Non est qui tuæ possit resistere voluntati.* In hac autem petitione, *Fiat voluntas tua*, conueniunt sancti Patres initio citati, accipi voluntatẽ pro voluntate signi. Id enim est, quod petimus vt gratia & auxilium Dei nobis adsit, quo possimus ac velimus diuina implere mandata.

B Obseruat autẽ hoc loco Auctor operis imperfecti in Matthæũ recte dictum esse, *Fiat voluntas tua*: non autem, fac in nobis voluntatem tuam, vel, faciamus voluntatem tuam; vt intelligamus obedientiam legis quam Dei ope præstamus, non esse opus solius Dei, nec solius liberi nostri arbitrij, sed vtriusque simul.

Quamuis autem hæc petitio præcipue referatur ad obedientiam legis & voluntatem signi: tamen potest etiam aliquo modo referri ad voluntatem beneplaciti, quatenus videlicet debemus nunquam reprehendere beneplacitum Dei, neque de eo submurmurare, etiamsi nos affligi ac premi velit, sed ei, patienter & libenter etiam acquiescere. Nam hoc modo Dominus dixit Matt. 26. *Non mea, sed tua voluntas fiat.*
C Et Actor. 21. cum discipuli non possent Paulum retinere, quo minus in Hierusalem ad manifesta pericula carceris & vinculorum pergeret, dixerunt: *Voluntas Domini fiat.*

S. quoque Cyprianus in sermone de mortalitate, cum hortaretur populũ, vt æquo animo ferret mortalitatem, quæ tunc in illa prouincia grassabatur: *Meminisse*, inquit, *debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie iussit orare.*

Et S. Augustinus in serm. 109. de tempore, qui est primus in feria tertia post Dominicam passionis, adducens illud quod paulo ante citauimus ex Actis
D Apostolorum: *Voluntas Domini fiat, Nunquid*, inquit, *quia dixerunt, Voluntas Domini fiat, optauerunt Apostolo, vt talia pateretur, ac non potius mentem suam sublimi, & diuino statuto deuotissime subdiderunt?*

Cæterum recte docet idem Augustinus in Enchiridio, cap. 101. non semper nobis optandum esse, vt fiat, quod Deus vult fieri voluntate beneplaciti, tametsi nunquam displicere debeat consilium Dei. Sæpe enim aliud conuenit Deo, vt velit, aliud nobis. Ex quo etiam fit, vt sæpe homo bona voluntate non velit quod Deus vult; vt quando Ioseph ab Arimathia nolebat Christum occidi, & ideo non erat consentiens actibus Iudæorum, Lucæ 23. & sæpe mala
E voluntate velit quod Deus vult, vt cum Iudæi Christum occidi voluerunt.

Hinc etiam intelligimus, non esse malum dolere propter afflictiones Ecclesiæ, aliaque mala, quæ ex beneplacito Dei nobis adueniunt, atque ea etiam deprecari. Sic enim Samuel fleuit Saulem Regem, quem sciebat à Deo reprobatum, & Dauid fleuit interitum Absalonis; & Hieremias amarissime luxit deuastationem Hierosolymæ, & ipse Dominus videns ciuitatem fleuit super eam, & mortem etiam suam horrens orauit ad Patrem, vt si fieri posset, transiret ab eo hora. Denique omnes Patres in funebribus orationibus deflent mortes eorum, quorum vita Ecclesiæ vtilis esse videbatur.

Summa igitur sit, voluntati beneplaciti non esse obmurmurandum, sed voluntatem signi à nobis esse totis viribus perficiendam. Quamuis enim non semper velle debeamus quod Deus vult absolute fieri, semper tamen velle debemus id, quod Deus vult nos velle, quod vt diximus explicatur nobis per legem & præcepta. 1. Regum 15. *Nunquid vult Deus holocausta & victimas, & non magis vt obediatur voci Domini?*

Quod autem additur, *Sicut in cœlo & in terra*, quatuor modis à Patribus explicatur. PRIMVM enim per cœlum intelligunt spiritum, per terram carnem. Et quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, dicunt, nos petere, vt concordet caro cum spiritu, & sicut spiritus seruit legi Dei, ita & caro nō seruiat amplius legi peccati, sed legi Dei. Ita Tertullianus, Cyprianus & Augustin.

Rursus per cœlum intelligunt fideles & iustos, per terram infideles & peccatores, vt sensus petitionis sit, vt sicut fideles & iusti Deo seruiunt, ita infideles & peccatores conuertantur ad Deum, eique subijciantur & seruiant. Ita Cyprianus.

Item per cœlum intelligunt Christum, per terram Ecclesiam, atq; id peti dicunt, vt Ecclesia sponsum suum imitetur in obedientia Deo præstanda. Ille enim obediens fuit vsque ad mortem, mortem autem crucis. Ita Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 11.

Sed expositio communis, & plane litteralis est, vt per cœlū intelligatur cælestis Hierusalem, siue Ecclesia triumphans, per terram Ecclesia, quæ militat & peregrinatur in terris. Id enim optamus, vt sicut in cœlo Angeli sancti Deo prompte, perfecte, atque in omnibus obediunt, ita & nos per Dei gratiam faciamus: ita exponunt omnes Patres initio citati tum Græci, tum Latini: solis exceptis Tertulliano & Cypriano, qui huius expositionis non meminerunt.

QVARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Hæc est petitio quarta, de qua tres inuenio auctorum sententias. Prima eorum est, qui existimant, hoc loco nihil aliud peti nisi panem corporalem. Ita exponunt Chrysostomus, & auctor operis imperfecti cap. 6. Matthæi, quam sententiam mordicus defendunt Philippus Melanchthon in Locis, tit. de inuocatione & precatione. Et Ioannes Caluinus lib. 3. Institut. cap. 20. §. 44. sed hoc interest inter illos veteres Patres, & hos recentiores hæreticos, quod illi non reprehendunt eos, qui de pane spirituali hanc petitionē accipiunt, isti non sine conuicio excipiunt, si quis audeat de spirituali pane hunc locum exponere.

Sed notandus est puerilis lapsus Philippi Melanchthonis, qui Chrysostomum reprehendit, omnino nesciens quid loquatur: *Chrysostomus*, inquit, *& alij multi insulse deprauant precationem, quam tradidit Christus cum panem quotidianum nolunt intelligi de corporali pane.* Hæc ille loco citato. Itaque Philippus non legit Chrysostomum, sed cum fureret pro defensione panis corporalis, illum verbis flagellare cœpit, qui primus animo eius occurrit.

Hæc prima sententia minime nobis probatur, Primo quoniam omnes Patres initio citati, Chrysostomo, & auctore operis imperfecti exceptis, de pane spirituali vel solo, præcipue hunc locum accipiunt: Secundo, quoniam valde imperfecta & manca esset Oratio Dominica, si tam diligenter per eam peteretur cibus corporis, & cibi spiritualis nulla mentio fieret. Tertio, quoniam vt S. Augustinus docet lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. non est credibile Dominū voluisse tam sollicite peti panem corporalem, aut solum, aut præcipue, cum in eodem sermone præceperit, cauendam esse sollicitudinem rerum corporalium, dicens: *Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur: hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Vbi propterea videtur dixisse Dominus: *Scit Pater vester, quia his omnibus indigetis*, vt intelligeremus, non esse opus, ista sollicite & anxie quærere. Quemadmodum etiam non dixit, Quærite primū regnum Dei, & iustitiam eius, deinde hæc temporalia, sed, *Et hæc omnia adijcientur vobis*, videlicet, etiam non quærentibus.

Respondent aliqui, hoc ipsum esse, non esse sollicitum de temporalibus, si quis iactet cogitatū suum in Domino, & non aliter ista quærat, nisi per orationem à Patre cælesti ea petendo. At responsio ista aspernanda non esset, si dicerent, hæc bona peti à Deo debere, vt additamenta, obiter, implicite, raro: quod autē ipsi volunt hæc peti in media oratione Dominica, quam debemus quotidie summa attentione, summoque studio fundere, non recte vitium nimiæ sollicitudinis & anxietatis excusat. Quomodo enim non erimus de cibo corporis nimium solliciti, si eum tam crebro, & tanta cum attentione flagitemus?

Altera expositio est S. Hieronymi in cap. 6. Matthæi, & in cap. 2. ad Tit. S. Ambrosij lib. 5. de Sacramentis, ca. 4. Cyrilli Catechesi 5. Mystagogica. Ioannis Cassiani Collat. 9. c. 21. & 24. & Petri Chrysologi in serm. de oratione Dominica, qui exponunt hanc petitionē de solo pane spirituali, Quæ sententia si ita velit de pane spirituali hunc locū esse intelligendum, vt omnino excludatur panis corporalis, non videtur admodū esse probabilis. Nam cum panis corporalis recte desiderari & peti possit, vt perspicuum est ex illa oratione sapientis Prouerbio. 30. *Tribue tantum victui meo necessaria.* Et ex voto illo Patriarchæ Iacob Genesis 28. *Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prospere ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, &c.* Certe debuit in hac oratione aliquo modo peti, vt sit oratio perfectissima, & contineat omnia, quæ peti possunt, vt supra docuimus ex Augustino in epist. 121. c. 12.

Est igitur tertia sententia sine dubio recipienda, quæ docet: nomine panis intelligi debere alimenta in genere, id est, omnia subsidia necessaria ad vitam cum animæ tum corporis conseruandam: & quoniam subsidia vitæ spiritualis, vt Sacramenta, conciones, & alia id genus, multo magis sunt, & necessaria & nobilia, quàm subsidia vitæ corporalis, ideo intentionem orantis ferri debere ad panem spiritualem, vt ad id quod primario petitur, ad panem autem corporalem, vt ad quoddam additamentum.

Hæc sententia communissima est apud Patres. Sic enim exponunt hunc locum Tertullianus, Cyprianus, Gregorius Nyssenus, Theophylactus, Euthymius, Beda, & alij, quos initio citauimus, & sanctus Augustinus in Enchiridio, c. 115. & in epist. 121. c. 11. proinde quod idem auctor in lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. explicat hunc locum de solo pane spirituali, intelligendum est, de solo pane principaliter, & primaria intentione petendo, non

autem absolute de solo pane spirituali, alioqui manifeste secum ipse pugnaret. Quo modo etiam exponi possent omnes illi Patres, quos pro secunda opinione citauimus.

Vna tantum est obiectio aduersus hanc sententiam tertiam, quod vox Græca ἐπιούσιος, quæ est tam apud Matthæum, quàm apud Lucam, non videatur posse conuenire pani corporali. Nam vel significat supersubstantialem, vel certe eximium, peculiarem, excellentem. Idem est enim (vt S. Hieronymus dicit) ἐπιούσιος & περιούσιος. Vox autem περιούσιος peculiarem significat, vt perspicuum est ex Deuter. c. 7. 14. & 26. Et ex epist. ad Tit. c. 2. vbi populus electus, & peculiaris dicitur λαὸς περιούσιος.

Respondeo, Vox ἐπιούσιος, si sonum spectes, supersubstantialem significat: tamen si rem subiectam consideres pro eodem accipitur, pro quo substantialis, siue essentialis, vt non tam ad excellentiam, quàm ad necessitatem panis, referenda esse videatur. Nam Græci Patres, qui vim Græci vocabuli optime nouerant, vt Basilius in quæstionibus breuioribus q. 252. Gregorius Nyssenus orat. 4. de oratione Dominica, Ioannes Chrysostomus, Theophylactus & Euthymius in commentario ad 6. cap. Matt. dicunt, ἄρτον ἐπιούσιον esse panem substantialem, id est, substantiæ nostræ alendæ accommodatum. Quo etiam respexit antiquus interpres, qui quotidianum reddidit, id est, quo pane quotidie indigemus.

At inquies, vulgata editio Matth. 6. habet supersubstantialem, quæ Latina vox nō videtur nisi ad excellentiam posse referri. Respondeo. Primum non desunt multi codices antiqui vulgatæ editionis, qui non habeant supersubstantialem, sed quotidianum. Quomodo etiam legisse constat S. Cyprianum: imo & Ecclesiam Latinam vniuersam, quæ in oratione Dominica, quam ex Matthæo sine dubitatione desumpsit semper orauit & orat, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Deinde sicut Græci ἐπιούσιον legunt, & tamen non habita ratione præpositionis exponunt substantialem, cur non possumus & nos Latini legere supersubstantialem, vt verbum verbo respondeat, & tamē non habita ratione præpositionis exponere substantialem? Adde quod cum vulgata Latina editio eandem Græcam vocem ἐπιούσιον reddat apud Lucam quotidianum, apud Matthæum, substantialem, ita debet exponi vox supersubstantialis, vt cum voce, quotidianus, apte consentiat. Consentiet autem aptissime, si per illud (supersubstantialem) significari dicamus panē substantiæ nostræ alendæ & conseruandæ quotidie necessarium. Denique potest etiam supersubstantialis idem esse quod valde substantialis. Quomodo dicimus superabundare & supereminere, valde abundare & valde eminere. qua significatione idem omnino erit panis supersubstantialis, & quotidianus. Ideo enim quotidie necessarius est, quia valde substantialis est. Sed iam de singulis vocibus huius petitionis pauca dicamus.

PANEM. Recte panem petimus, postea quàm gratiam, quæ est animæ vita, petiuimus. Nihil enim prius appetit: qui viuere cœpit, quàm panem. Recte etiam nomine panis significātur omnia subsidia vitæ spirituali & corporali necessaria. Nā & Sacramentū altaris, quod est vnum ex præcipuis animæ subsidijs, panis dicitur, Ioa. 6. & 1. Cor. 11. & Verbū Dei, cuius prædicatione etiā pascimur, dici potest etiam panis, cum dicat Apostolus 1. Tim. 4. *Enutritus verbis fidei.* Et Heb. 6. *Gustauerunt bonum Dei verbum.* Denique cibum omnē corporalem in Scripturis panis nomine cōprehendi notius est, quā vt sit necesse probari.

A *NOSTRUM.* Recte ad panem additur nostrum, tum vt intelligamus panē Eucharistiæ esse nostrum, id est, proprium filiorum, quem alieni habere non possunt, vt S. Cyprianus exponit: Tum quia non cupimus panem alienum, id est, verbum prædicationis hereticæ, sed panē nostrum, id est, doctrinam sanam, Catholicam, Orthodoxam: qualis Ecclesiæ filijs dispensatur. Tum deniq; quoniam etiam panem corporalem non volumus alienum, id est, furto, rapina, fraudibus, malisq; artibus acquisitum, sed nostrum, hoc est, proprio labore & industria: vel ex iustis legitimisque redditibus, Deo benedicente, partum: de qua re vide auctorem operis imperfecti.

QVOTIDIANVM. Hanc vocem addere iube-
B mur, primum, Cypriano & Chrysostomo auctoribus, vt intelligamus non esse quærenda superuacanea & curiosa, sed substantialia, simplicia, necessaria, sine quibus nullo die viuere possumus. Deinde (vt ijdē auctores docent) ne de crastino solliciti simus, sed tāquam hospites, & peregrini viuamus in diem. Tertio, quotidianum petimus, S. August. monet in serm. 182. ad sufficientiam panis æterni, quo pane ita fruemur in cælo, vt semel gustatus æternam adferat saturitatem. Quare non erit opus quotidie illum petere, vel accipere.

DA NOBIS. Quamuis non petamus neque expectemus, vt Deus pluat māna de cœlo, vel Sacramenta per Angelos administret, aut sapiētiam dormien-
C tibus infundat: sed in sudore vultus nostri panē nostrum tum spiritualem, tum corporalem manducare velimus: tamen recte dicimus, *da nobis*, Tum quia sine Dei prouidentia & auxilio, inanes essent nostri conatus: Tum etiam (vt docet S. August. serm. 135.) quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est, ab illo sanctificatum, temperatum, dimensum, vt corpori prosit, & animæ non obsit, si de corporali agatur; & contra mentem nutriat, & corpus non destruat, si de spirituali tractetur.

HODIE. Hæc vltima vox duobus modis accipi potest. Vno modo, vt significet, hoc tempore, id est, vitæ huius mortalis: quo modo accipitur ab Apostolo ad Hebr. 3. *Adhortamini vosmetipsos, donec hodie cognominatur.* Altero modo, vt significet præcise
D hoc die. Prior expositio est Cyrilli Catechesi 5. Mystagogica, & Augustini in epist. 121. c. 11. & lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. Posterior est Tertulliani, Cypriani & Chrysostomi.

Et quidem si priorem amplectamur, cessant multæ quæstiones, quæ fieri solēt, cur petamus dari nobis panem sacramentalem eo die, quo ipsum panem accipere nolumus, aut iam accepimus: & cur petamus panē corporalem sæpe statim à cœna vel prandio. Orationem enim Dominicam omnibus horis recitare solemus. Sed istæ aliæque similes quæstiones nullum locum habent, si vox hodie, non hunc diem, sed totum tempus nostræ mortalitatis, pere-
E grinationisque designet.

Si tamen posteriorem explicationem sequamur, ad illas quæstiones respondendum erit, nomine panis significari generatim omnia subsidia vitæ necessaria. Et ideo non solum omni die, sed etiam omni hora, & omni momento recte dici posse, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, quoniam nullus est dies, nulla hora, nullum momentum, quo aliqua in re subsidio Dei non egeamus: etiamsi non omni die, vel hora Sacramento Eucharistiæ, vel pane corporali indigeamus.

QVINTA PETITIO.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Nomine debitorum non intelliguntur hoc loco nisi peccata, non autem debita seruandi leges, vota, promissiones & alia id genus. Nam Luc. 11. disertis verbis dicuntur: *Et dimitte nobis debita nostra.* Et Mat. 6. explicans Dominus hanc petitionē ait: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra.*

Porro peccata dicuntur debita. Tum, quia omnis qui peccat, iniuriam facit Deo, ac per hoc debitor est satisfactionis: Tum quia omnis qui peccat, legem Dei præuaricatur: lex autem Dei pœnam habet adiunctam, cuius luendæ fit debitor, qui legem ipsam violat. Tum deniq; quoniam commisit Deus vnicuique nostrum animam propriam, tanquam vineam excolendam: ex qua fructus expectat temporibus suis, deditq; nobis talenta naturæ & gratiæ, vt operaremur in eis, proinde qui negligunt bene operari, debitores fiunt lucri non acquisiti, & census non redditi. Vide etiam aliam rationem apud Ambrosium lib. 5. de Sacram. c. 4.

Solent autem Patres ex hac petitione probare tria dogmata Ecclesiastica. Primum est, omnes homines, quãuis alioqui iustos & sanctos, in hac vita non carere peccatis. Omnes enim dicunt quotidie Deo, *Dimitte nobis debita nostra.* Id colligunt præter cæteros, Tertullianus, Cyprianus & Gregor. Nyssenus in locis supra citatis. Secundum, sequitur ex superiore, esse quædam peccata venialia, quæ natura sua non faciunt hominem inimicum Dei, & cum ipsa charitate consistũt, de quo vide Augustinum in Enchiridio, cap. 71. Tertium est, post Baptismum esse adhuc locum pœnitentiæ & indulgentiæ. Hæc enim oratio propria baptizatorum est, & quamuis potissimum instituta esse videatur ad peccata venialia delenda, tamen valet etiam ad impetrandam peccatorum mortalium indulgentiam. Vide Chrysostomum in commentario ad cap. 6. Matthæi.

Quod vero addimus, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, non ideo addimus vt Deus nos imitetur, atque à nobis misericordiam vt discat: sed vt testemur, nobis misericordiam valde placere, videriq; omnino præclarum condonare iniurias: ne forte supplicantibus nobis Deus respondeat. Quare tu misericordiam à me petis, qui misericordiam odisti? & cur audes postulare, vt tibi parcam, qui turpe tibi ducis conseruis tuis parcere? Vide Nyssenum oratione quinta de oratione Dominica, hunc locum eleganter & copiose explicantem. Existunt autem hoc loco quatuor dubitationes quæ paucis expediendæ videntur.

Prima dubitatio, *Quænam debita proximis nostris dimittere nobis necesse sit, si nobis à Deo debita nostra dimitti velimus.* Sed facilis est responsio. Non enim iubemur dimittere omnia debita, sed ea solum, quæ sunt cum offensione coniuncta: neque ea omni ex parte, sed tantum quoad offensionem animi, vt videlicet, non oderimus proximum, qui nos læsit, neq; cum eo inimicitiã geramus. Vnde etiam fiet, vt non cogamus eum sarcire dãnum nobis illatum, si forte id facere sine maximo detrimēto suo non possit, quomodo Deus cum nobis peccata dimittit, cōdonat iniuriam, atq; ad amicitiam suam nos reconciliat, neq; expetit pœnam æternam, quam sine summo exitio luere non possemus: requirit tamen vt temporalem satisfactionem minime negligamus.

Secunda dubitatio est: *An satis sit dimittere iniuriam proximo veniam postulanti; an vero necesse sit dimittere etiam non postulanti.* S. Augustinus in Enchiridio, c. 73. scribit satis esse dimittere veniam postulanti. Sed ipse idem in 2. lib. de sermone Domini in monte, cap. 15. dicit, necesse esse omnibus dimittere, etiam non petentibus. Et hoc est verius. Dominus enim Marci 11. præcipit: *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus alterum, vt & Pater vester dimittat vobis peccata vestra.* Ex quo loco intelligimus, dimittendam esse iniuriam homini absenti, ac per hoc veniam non petenti. Quod autem S. Augustinus dixit in Enchiridio, fortasse intelligēdum de remissione, quæ fit per signa externa, non de ea quæ solo animo fieri potest.

Tertia dubitatio est: *An qui ex animo remittit iniurias, & tamen in aliquo alio peccato voluntarie perseuerat, possit hac oratione aliquid impetrare.* Respondeo, vel is, qui in peccato voluntarie perseuerat, cupit sibi dari gratiam à Deo perfectæ conuersionis, eamque serio postulat: vel non cupit, nec serio postulat: si cupit gratiam conuersionis, quamuis interim à concupiscentia victus, peccatum non relinquat, non inutiliter dicit Deo, *Dimitte nobis debitã nostra*, & si ex corde dimittat fratri suo iniuriam, disponetur ad gratiam perfectę conuersionis adipiscendam. Nam qui cœpit opus bonum inspirando illi desiderium, & petitionem conuersionis, & condonationem iniuriarum, perficiet sine dubio, si perseueret ille pulsando & orando, vt Deus adiuuet infirmitatem ipsius, & rebellem ad se conuertat propitius voluntatem.

Sin autem non cupit gratiam conuersionis, neque ex animo illam petit, sed vel orat solis labijs ex consuetudine, vel (quod grauius est) vt videatur ab hominibus: is non solum nihil impetrat, sed etiam oratio eius fiet in peccatum, cum in singulis fere petitionibus mentiatur. Quomodo enim dicere potest *Pater noster* qui non vult esse filius? & *Sanctificetur nomen tuum*: per quem nomen Dei assidue blasphematur? &, *Adueniat regnum tuum*: qui nihil magis, quàm aduentum Domini timet? &, *Fiat voluntas tua*: qui suam, non Dei voluntatem semper facit?

Quarta dubitatio est: *Rectene faciant illi, qui cum iniurias condonare nolunt, ne mentiantur in oratione sua Deo verba illa prætereunt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Id enim aliquos facere solere, testatur Cassian. collat. 9. c. 22. quos in eodem loco merito reprehendit. Nam etiam si ea verba prætereant, tamen adhuc frustra petunt sibi remitti peccata, cum Dominus tam aperte dixerit: *Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester remittet vobis peccata vestra.*

Adde quod ij, qui neq; condonant iniurias, neque cupiunt gratiã à Deo sibi donari, qua velle incipiant iniurias condonare: etiãsi non mentiuntur dum non dicunt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, tamen mentiuntur cum reliquas partes Dominicæ orationis pronunciant, vt paulo ante diximus.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Duæ sunt huius petitionis explicationes. Prior Hilarij & Hieronymi in commentario ad capit. 26. Matth. Ambrosii libro quinto de Sacrament. ca. 4. Cyrilli catechef. quinta mystagogica, S. Augustini in epist. 121. c. 11. & Cassiani collat. 9. c. 23. qui docent, his verbis peti à Deo, non quidem vt non tentemur, sed ne à tentatione vincamur. Posterior

est Tertullian. in lib. de oratione, Cypriani in serm. de oratione Dominica, Gregorij Nysseni oratio. 5. de oratione Dominica, Chrysostomi & Euthymij in comment. ad c. 6. Matth. qui volunt id peti, vt simpliciter non tentemur. Quæ sententia posterior videtur nobis aliquanto probabilior.

Nam secundum modum loquendi Scripturarum, non induci in tentationem, non videtur esse, non vinci à tentatione, sed in tentationem non incidere. Quod enim legimus in Psalm. 65. *Induxisti nos in laqueum*, omnino idem est, ac si dictum esset, induxisti nos in tentationem, & tamen eo loco non significat Propheta, se Dei permissione à tentatione fuisse deuictum, sed solum tentari, vexarique permissum, vt ipse etiã S. Augustinus eum locum exponit, & Psalmus totus, si consulatur, clamat. Simile est illud Apostoli 1. ad Corinth. 10. *Tentatio vos non apprehendit, nisi humana.* Idem enim esse videtur, apprehendi à tentatione, & induci in tentationem: & tamen non significat Apostolus Corinthios ab humana tentatione fuisse separatos, sed tantum fuisse Deo permittente tentatos.

Adde quod cum tentatio, quamuis interdum sit vtilis, semper sit periculosa, propter ambiguam, incertamque victoriam, non solum præsumptio est illã appetere, sed etiam humilitas declinare, & à Deo petere, vt nos in certamen eiusmodi non inducat.

At Iacobus ait c. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis.* Et Dauid in Psal. 25. *Proba*, inquit, *me Domine, & tenta me.* Respondeo, Tentatio quamuis appetenda non sit, tamen non solum fortiter, sed etiam cum gaudio toleranda est, vt Iacobus dicit. Tamen quod toleratur, non amatur, neque petitur. *Tolerare* (inquit Augustinus lib. 10. Confessionum, cap. 28.) *eas iubes, non amare. Nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amet. Quamuis enim gaudeat se tolerare, tamen mauult non esse quod toleret.* Porro Sancti nonnunquam ex reuelatione diuina certiores redditi de victoria rectè petunt tentari, vel ipsi se periculis & persecutoribus obiiciunt; sed eiusmodi exempla veneranda sunt ab omnibus, non ab omnibus imitanda.

Quoniam autem finis huius petitionis est euitatio peccati futuri, possent duæ illæ sententiæ Patrum ita conciliari, vt prior respexerit finẽ atque intentionẽ orãtis: posterior, verba ipsa orationis. Petimus enim non induci in tentationem, ne forte à tentatione superati, legem Domini violemus.

Discimus vero ex hac petitione (vt S. Cyprianus monet) duo vtilissima documenta, nos videlicet sine Dei auxilio, omnino esse infirmos & imbecilles: & Satanam sine Dei permissione non solum non deijcere, sed ne tentare quidem seruos Dei posse: proinde neq; de viribus nostris gloriari, neq; Satanæ potentiam formidare non oportere, si vt serui fideles & humiles de Dei semper auxilio & protectione speremus.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Græci Patres omnes per *malum* intelligunt diabolum, vt Nyssenus, Cyrillus, Chrysostomus, Euthymius & Theophylactus, locis supra citatis. Mouet autem eos articulus additus ad nomen: sic enim legunt ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Eandẽ sententiam sequuntur ex Latinis, Ambrosius, Chrysologus, Cassianus. Verum Cyprianus, Augustinus, Rupertus, Beda & pleriq; alij Latini intelligunt per, *malum*, res omnes malas, A ac potissimum præsentis vitæ calamitates, in quas incidimus per Adæ peccatum.

Confirmat hanc sententiam Ecclesiæ auctoritas, quæ in sacrificio altaris, posteaquàm dictum est, *libera nos à malo*, subiungi instituit hanc veluti explicationem, *Libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis, præteritis, præsentibus & futuris, vt ope misericordiæ tuæ adiuti, & à peccatis simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi.* Vbi illud, *præteritis*, respicit petitionem 5. *futuris*, petitionem 6. *præsentibus*, petitionem 7. Illud autem à *peccatis simus semper liberi*, pertinet ad petitionem 5. & 6. Illud vero *ab omni perturbatione securi*, ad petitionem septimam.

Neque vero articulus Græcus multũ adiuuat sententiam B priorem. Nam in Scripturis eadem vox πονηρὸς cum suo articulo, non raro accipitur pro re mala, vt ad Rom. 14. *Obedientes malum adhærentes bono.* In Græco pro voce, *malum*, est τὸ πονηρόν. Et Matt. 5. *Sit autem sermo vester, est, est, non, non. Quod enim his amplius est, à malo est*, id est, à corruptione est. Græce habetur ἐκ τοῦ πονηροῦ.

Addunt Græci codices Matth. 6. post septem petitiones hæc verba: *Quia tuum est regnum, & potentia & gloria in sæcula, Amen.* Et explicant clausulã istam Chrysostomus, Theophylactus & Euthymius in commentario eiusdem loci. Sed certum est, ea verba non esse de textu Euangelico, sed inserta fuisse à Græcis ex consuetudine, quam habent ea verba re- C citandi post orationẽ Dominicam in sacrificio Missæ. Nam Latini etiam antiquissimi, & Græcæ linguę periti, vt Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus nullã horum verborum mentionẽ faciunt. Videtur igitur illa esse appendix quædam orationis Dominicæ apud Græcos, sicut est apud Latinos illud, *Libera nos quæsumus Domine, &c.* Nam sicut apud nos non continuantur hæc verba cum oratione Dominica: ita neq; apud Græcos continuantur, vt perspicuum est ex Liturgia Chrysostomi. Atque hæc de Dominica oratione sufficiant.

CAPVT VII.

D *Solius creaturæ rationalis proprium esse orare.*

SEquitur pars quinta disputationis, in qua explicandum est, cuius sit orare. Sed res facilis est. Non enim conuenit munus orandi, nisi Angelis, & hominibus. Est enim oratio actus quidã rationis, quo vnus alteri supplicat, inferior videlicet superiori, & pauper diuiti. Ex quo sequitur, vt nec Deo conueniat orare, cum ipse nullum habeat se ditiorẽ aut superiorem, quippe qui omnes dicunt, *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*: Neque etiam bestiis & rebus inanimatis, quæ sunt rationis, & orationis expertes. Quare impia & blasphema censenda est illa deliratio Iudæorum Thalmudistarum, qui E dicunt, Deũ quotidie certas orationes deuoto animo fundere. In Thalmudist. ord. 1. tract. 1. dist. 1. Item illa Pseudoprophetæ Mahomethi, qui affirmat Deum & Angelos pro se orare. In Alcorano, c. 43.

Illud autem quod dicit Dominus ad Mosen Exodi 32. *Dimitte me, vt irascatur furor meus*: non proprie, sed metaphorice accipiendum est, vt sancti Patres exponunt. Augustinus q. 149. in Exo. Cyrillus libro 5. in Iulianum, & Gregorius libro nono Moralium, c. 12. non enim significat illud, *Dimitte me*, Deum potuisse à Mose impediri, ne faceret quod vellet, cum scriptum sit in lib. Iob, c. 9. *Deus, cuius iræ nemo resistere potest*: sed significat, Deum pre-

cibus

cibus Mosis placatum id fecisse, quod illi solent, qui ab aliquo impediuntur, ne in aliquem alium seuere animaduertant. Quemadmodum etiam illud, *vt irascatur furor meus*, non proprie, sed per metaphoram accipitur. Dicitur enim Deus irasci, & furere, cum id facit sine vlla perturbatione, quod homines impellente furore faciunt, id est, perdit ac destruit. Denique similis metaphora est in illo Iosue 10. *Stetit Sol in medio cæli obediente Deo voci hominis.* Significatur enim in his verbis, Deum tam prompte fecisse, quod Iosue fieri cupiebat, ac si ad nutum ei parere voluisset, hoc est, fecisse id, quod facere solent, qui dominis suis libenter obediunt.

Quod autem legimus ad Ro. 8. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*: pro eo sine dubio positum est, quod nos postulare facit, vt S. August. docet in lib. 1. aduersus Maximinum non procul ab initio.

Non dissimili ratione explicandæ sunt sententiæ Scripturarum vel Patrum, quæ mutis animantibus tribuere videntur munus precandi, quale est illud Psal. 103. *Catuli Leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* Et illud Psal. 146. *Qui dat iumētis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Et illud sancti Hieronymi in vita S. Pauli primi eremitæ, vbi refert monstrum quoddam S. Antonio humana voce dixisse: *Legatione fungor gregis mei: precamur, vt pro nobis communem Deum deprecteris.* Et in eodem loco cum dixisset duos Leones S. Antonio blādiri, eiusq; manus ac pedes lingere, & quasi osculari cœpisse, subiungit: *Ille animaduertit, benedictionem eos à se precari.*

Hæc, inquam, & alia id genus omnia metaphorica sunt. Dicuntur enim catuli Leonū, & coruorū pulli Deum inuocare, dum naturali quodā instinctu siue rugiendo, siue crocitando exprimunt famem suam, cui Deus secundum ordinē prouidentiæ suæ prospicit aperiens manum suam, & implens omne animal benedictione. Quod autem Leones sancto blandiebantur Antonio, inter miracula numerandum est, sicut etiam illud, quod petulcum illud & cornutum animal humana voce pro suo grege orari petiuerit. Nam vt olim Asina Balaam, vt legimus Num. 22. Deo volente loquuta est, & quæ sibi necessaria erāt, petijt, quamuis vocem ipsa suam non intelligeret: sic etiam Monstrum illud, quod S. Hieronymus perpetuo bestiam vocat, diuino miraculo loqui, & quæ sibi, suoq; gregi congruebant, petere potuit, quamuis nec sciret, nec intelligeret quid loqueretur, aut postularet.

CAPVT XIII.

Non solum generatim, sed etiam in specie pro certis hominibus orari potuisse.

SExto loco tractandum proposuimus à quibus & pro quibus sit aliquid per orationem petendum. Sed quoniam duæ primariæ controuersiæ de inuocatione Sanctorum, & oratione pro defunctis quæ hic tractari potuissent, iam sunt à nobis partim in lib. de cultu Sanctorum, partim in 1. lib. de Purgatorio explicatæ: solum hoc loco dubitationem illam expediemus, liceat ne in specie pro aliquo preces fundere. Siquidem Ioannes Vvicleffus duos errores de speciali oratione inuexit. Vnum, orationes speciales nō magis prodesse, quàm generales, & ideo non recte facere eos, qui certos redditus legant Ecclesijs, vt singulis diebus, vel hebdomadib⁹ sacra fiant, vt preces fundantur pro ipsorum anima. Alterum, non licere specialem orationem pro aliquo fundere, sed omnem orationem debere esse generalem, & pro omnibus simul, non pro singulis seorsim. Priorem errorem damnauit Concil. Constantiense sessio. 8. Posteriorem refert & refellit Thomas Vvaldensis tom. 3. de Sacramentalibus, tit. 11. cap. 107.

Possumus vtrumque errorem exemplis Scripturarum breuiter confutare. Legimus enim Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & ipsum etiam Christum speciales orationes fudisse, quod nunquam fecissent, si vel illicitæ, vel inutiles essēt eiusmodi preces. Igitur in Gen. c. 25. Isaac orat in specie pro coniuge sua Rebecca. 2. Reg. 12. Dauid orat pro salute filij sui periclitantis, 3. Reg. 17. orat Helias pro filio viduæ. 2. Machab. 3 Onias orauit pro salute Heliodori. Luc. 22. Christus orauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. Act. 12. Oratio fiebat sine intermissione à tota Ecclesia Hierosolymitana pro S. Petro in carcere cōstituto. Ephes. 6. Apostolus Paulus petit ab Ephesijs, vt orent generatim pro omnib. Sanctis, & speciatim pro se. Quod etiā in commentario eius loci obseruauit Hieronymus, & 1. ad Timot. 2. idem Apostolus orari præcipit pro omnibus generatim, & in specie pro Rege, & alijs in sublimitate cōstitutis. Neq; vlla ratio est, cur non liceat orare pro singulis, si licet orare pro omnibus, & cur non sit vtilior oratio vt satisfactoria illi, pro quo fit, si pro ipso tantum fiat, quàm si fiat generatim pro omnibus: Quomodo etiam eleemosyna vtilior est illi cui datur, si tota detur ei soli, quā si diuidatur in multos?

Sed obijcit Vvicleffus argumenta tria, PRIMVM est, Oratio non est efficax, quæ ex perfecta charitate non prodit: perfecta vero charitas omnes amplectitur, nullum excludit.

Respondeo, perfecta charitas est ordinata, & ideo quamuis omnes amplectamur, tamen alios alijs anteponit, & nunc illos, nunc istos, nūc omnes, nunc singulos iuuat, prout magis vel minus omnes, aut singulos istos, aut illos ope sua indigere cognoscit.

Secunda obiectio, Oratio Dominica tota generalis est; non enim dicimus Pater mi, sed Pater noster, nec Panem meūm quotidianum da mihi hodie: sed, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; Nec, dimitte mihi debita mea, sed dimitte nobis debita nostra: nec denique, Ne me inducas in tentationem, sed libera me à malo, sed: Ne nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo. At non licet aliud petere, nisi quod in oratione Dominica continetur, vt S. Augustinus docet in epist. 121. c. 12.

Respondeo, Non petimus illud, siue generatim, siue speciatim oremus, nisi quod in oratione Dominica continetur, sed petim⁹ alio modo; vel potius non tam petimus alio modo, quàm ipsam generalem orationem applicamus particularibus personis, quod fieri posse, Dominus ipse exemplo suo nos docuit. Alioqui enim non recte idem Dominus in horto pro se solo orans dixisset: *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.* Cur autem Christus orationem Dominicam verbis generalibus pronunciari voluerit; caussa est, quam supra diximus, quia generalis oratio est absolute melior, & vilior, quamuis illi pro quo fit, vtilior sit specialis, si non tam impetratio, quàm satisfactio ex oratione quæratur.

Tertia obiectio, Communitas præferenda est singularitati: at non possumus eodem tempore pro communitate orare, & pro singulis in specie.

Respondeo, Negari non potest, quin sit communitas præferenda singularitati, si eodē tempore oc-

currat necessitas vtriusque, sed si forte, quod sæpe accidit, vnus aliquis versetur in magno discrimine, quod discrimen cum ipsa eorum communitate non sit commune, nihil prohibet quo minus tunc omissa communitate, pro qua nunquã desunt qui orent, ad speciale illud malũ speciali oratione auertendum possimus, vel debeamus intentionem nostram animumque conuertere. Quod Patriarchas & Prophetas, Christum quoq; & Apostolos fecisse paulo ante docuimus.

CAPVT IX.

De conditionibus quæ requiruntur ad impetrandum.

Restat pars vltima de modo orandi, siue potius de conditionibus, quæ requiruntur, vt quis certo impetret quod orando postulat.

Sciendum est autem primo, multum interesse inter meritum & impetrationem. Nam meritum requirit charitatem, & charitatem viæ, vt Theologi loquuntur, & ideo neque peccatores, neque beati mereri possunt, sed solum iusti, qui peregrinantur in terris: impetratio autem non requirit charitatem viæ, imo nec charitatem quidem si absolute de impetratione sit sermo. Proinde non solum viatores, sed etiam comprehensores: nec solum iusti, sed etiam peccatores aliquando impetrant.

Preterea vt oratio sit meritoria, non requiritur, nisi vt ab homine iusto, & ex charitate fiat, vt supra diximus de alijs operibus meritorijs: at vero vt sit infallibiliter impetratoria, multæ conditiones requiruntur: quamuis enim Scriptura videatur absolute promittere orantibus impetrationẽ earum rerum, quas postulant. Vt Matt. 7. & Luc. 11. *Petite & accipietis*: &, *Omnis qui petit accipit*: tamen promissiones istæ conditionem includunt, quã expressit Iacobus c. 4. cũ ait: *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis.* Itaque interdũ oratio est meritoria, & non impetratoria, vt cum homo iustus ex charitate petit id quod sibi forte non expedit, vt cum Paulus ter rogauit, vt auferretur à se stimulus carnis. Interdum est impetratoria, sed non meritoria, vt cũ beati pro nobis, vel cum peccatores pro seipsis orant, vt cum Publicanus dixit, Deus propitius esto mihi peccatori. Interdum est meritoria & impetratoria, vt cum iusti in terris cum omnibus requisitis conditionibus orant.

Sciendum secundo, conditiones ad infallibiliter impetrandum à S. Tho. in 2. 2. q. 83. art. 15. numerari quatuor, videlicet, vt qui orat pie, perseueranter, pro se, & necessaria ad salutem postulet: sed ipse idem tum eo loco, tum in 4. sent. distinct. 15. quæst. 4. art. vlt. indicat ad pie petendum requiri quinque conditiones, fidem, spem, charitatem, humilitatem & deuotionem. Itaque omnes conditiones simul octo erunt non quatuor. De singulis ordine ac breuiter disseremus.

Prima conditio est fides, de hac enim scribit Apostolus ad Ro. 10. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Et S. Iacobus c. 1. *Postulet autem in fide, nihil hæsitans.* Et ipse Dominus Marc. 11. *Quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis.* De hac fide multa diximus in lib. de Iustificatione, vbi refutauimus Lutheranorũ errorẽ, qui fiduciam cum fide confundunt, nec volunt veram esse fidem, nisi eam, qua quis certo credit, se gratum esse Deo.

Illud est proprium huius loci, vt intelligamus non requiri in oratione fidẽ, qua certo credamus Deum absolute facturum quod petimus, sed solum vt certo credamus, Deum esse potentissimũ, sapientissimum, benignissimum, fidelissimum, & proinde posse scire, & etiam velle facere quod petimus, si non sit ex nostra parte defectus. Nam hanc fidẽ quæsiuit Dominus Matth. 9. ab illis, quibus dixit: *Creditis quia hoc possum facere vobis?* eadem fide orauit Dauid libro 2. Regum, c. 12. pro filio. Nam non certo credidisse se impetraturum, testantur illa eius verba: *Quis scit si forte donet eum mihi Dominus?* Simili fide orasse Apostolum 2. ad Cor. 12. vt stimulus carnis auferretur à se: in dubium reuocari non potest. Nam orauit ex fide; neq; enim aliud sentire fas est de tanto Apostolo: & tamen non credidit se certo impetraturum, alioqui falsa fuisset eius fides. Non enim quod petijt, impetrauit. Neq; alia fide orat Ecclesia vniuersa pro infidelibus & peccatoribus, vt ad fidem, vel ad iustitiam adducantur: neq; enim certo credit Ecclesia, omnes infideles & peccatores esse conuertendos. De qua re vide S. Prosperum lib. 1. de vocatione gentiũ, c. 4. Denique nulla est absoluta promissio Dei, qua certi efficiamur nos absolute quicquid petierimus impetraturos, cum semper intelligatur adiuncta conditio, si bene petierimus: igitur falsa esset fides, aut certe non esset diuina & Catholica fides, si certo crederemus Deum absolute quicquid petierimus esse facturum.

Altera conditio, eaque valde necessaria, est spes & fiducia impetrandi. Quamuis enim non oporteat per fidem, quæ est actus intellectus, certo statuere nos impetraturos quod petimus, oportet tamen per spem & fiduciam, quæ est actus voluntatis, firmiter adhærere benignitati diuinæ, & certo confidere, Deum facturum esse quod petimus.

Hanc conditionem quæsiuit Dominus in Paralytico, cui dixit Matt. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Eandem quærit Apostolus ad Heb. 4. cum ait: *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius.* Item 1. ad Timoth. 5. *Quæ vere vidua est, speret in Deo, & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die.* Eidem promittit Deus impetrationem in Psalm. 90. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum, inuocabit me, & ego exaudiam eum.*

Quia verò fiducia nascitur ex fide, ideo Scriptura cum requirit fidem in orante, adiungit aliquid pertinens ad fiduciam, vt intelligamus requiri ad impetrandum non quamlibet fidem, sed perfectam, quæ gignat fiduciam, vt simul credamus Deum posse facere quod petimus, & simul certo confidamus, eum id quod petimus pro sua benignitate facturum.

Hinc legimus Marci 11. *Quicunque dixerit monti huic, tollere & mittere in mare: & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunque dixerit, fiet ei.* Hoc est, quicunq; imperauerit monti, vt sese transferat in mare, & non habuerit in corde suo vllã diffidentiã, sed fidem perfectam, quæ maximam etiam gignat fiduciam, impetrabit sine dubitatione quod petit. De qua perfecta fide gignente fiduciam, intelligitur illud Apostoli 1. ad Cor. 13. *Si habuero tantam fidem, ita vt montes transferam, &c.* Atq; hinc scribit Ioannes Cassianus Collat. 9. c. 32. Signum certum impetrationis esse cum quis in oratione magnã fiduciam sensit. Deus enim quando non exaudit, non infundit fiduciam, cum vero exaudire decernit, fiduciam & lætitiam ingentẽ in corde orantis infundit. Deniq; hæc ipsa fides magna, gignens, pariensque fiduciam est illa fides, quæ operatur miracula, & quæ non omnibus datur, dicente Apostolo 1. ad Cor. 12. *Alteri fides in eodem spiritu.*

Tertia conditio est charitas, siue iustitia, charitas enim (vt ostendimus in 2. libro de Iustificatione) ipsa est Christianorum, vera perfectaque iu-

stitia Requiri autem iustitiam in orante, vt certo impetret, Scriptura non vno in loco testatur Psal. 33. *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Et contra Psal. 65. *Si aspexi iniquitatem in corde meo, non exaudiet Dominus.* Isaiæ 58. *Frange esurienti panem tuum, &c.* Et mox: *Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, ecce adsum.* Et contra Isaiæ 1. *Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Item Ioan. 15. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Et 1. Ioan. 3. *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.* Denique Ioan. 9. *Scimus quia peccatores non exaudit: sed si quis cultor eius est, hunc exaudit.*

Sunt tamen aliqua loca, quibus probari videtur, etiam peccatores à Deo exaudiri: Matth. 7. *Omnis qui petit, accipit,* id est, inquit auctor operis imperfecti hom. 18. *siue iustus siue peccator sit.* Item ibidem peccatores quidam ac reprobi dicunt: *Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus?* Et Luc. 11. *Dico vobis & si non dabit illi eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit ei quotquot habet necessarios.* Ex quo loco S. Basilius colligit in Constitutionib⁹ Monasticis, capit. 1. peccatores quoque impetrare, quod petunt, quando perseueranter petunt. Denique Lucæ 18. Publicanus peccator erat, & tamen indulgentiam meruit dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Quo exemplo adductus S. AVGVSTINVS tract. 44. in Ioan. dicit cæcum illum non fuisse huc illuminatum, cum dixit: *Scimus quia peccatores Deus non exaudit. Si peccatores,* inquit, *Deus non exaudiret, frustra publicanus oculos in terram demittens, pectus suum percutiens diceret; Deus propitius esto mihi peccatori.*

RESPONDEO, TRIBVS modis peccatores orare possunt, VNO modo vt impetrent à Deo miracula in confirmationem fidei. Et hoc modo fieri potest, vt peccatores impetrent, si veram fidem confirmare velint, quia tunc non est proprie ipsorum vita vel meritum, vel etiam oratio, quæ miraculum impetrat, sed fides vera, quæ confirmanda est, vel inuocatio nominis Dei, aut signum crucis, vel aliquid eiusmodi: quo ille vtitur ad miraculum faciendum. Sic enim loquitur sanctus Petrus Actorum tertio; *Fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam.* Et S. HILARIVS canone sexto in Matth. loquens de improbis, qui miracula faciunt: *Quasi vero,* inquit, *eorum aliquid proprium sit, & non omnia virtus Dei inuocata perficiat.* Et paulo post: *Et dæmonia Christi nomen exagitet.*

Si quis autem peccator miracula impetrare nitatur, vt sanctitatem suam ipse demonstret, vel solam suæ orationis virtutem, non autem nomen Dei, aut crucis signum, aut aliam rem sacram adhibeat, nihil vnquam impetrare poterit, quia nec Deus testis falsitatis esse, nec peccatoris oratio virtutem miracula faciendi habere potest. Quare verissimum est, quod cæcus ille dixit: *Scimus, quod peccatores Deus non exaudit.* Loquebatur enim de iis, qui propriam sanctitatem confirmare volunt, & qui oratione sua, non aliquo signo sacro miracula faciunt. Et quoniam Christus miracula faciebat, vt se Messiam, ac Deum, ac per hoc sanctissimum esse probaret, & non vtebatur nomine, aut signo aliquo sacro, sed solo imperio, & voluntate sua, inde cœcus firmissimum argumentum duxit, vt ostenderet Christum non esse peccatorem.

ALTERO modo peccatores orant, vt impetrent

A sibi donum aliquod spirituale, vel corporale, & tunc vel in peccato voluntarie permanent, vel incipiunt pœnitentiam agere. Si voluntarie permanent in peccato, ordinarie non exaudiuntur, vt testimonia Prophetarum & Apostolorum allata demonstrant. Iustum enim est, vt qui Deum præcipientem & docentem audire contemnunt, eos orantes, & supplicantes Deus quoque despiciat. Interdū tamen etiam isti exaudiuntur, vel ad iudicium, vel ad misericordiam. Quosdam enim Deus audit, vt puniat; quomodo audiuit Israelitas petens carnes in deserto, Num. 11. *Metuendum est,* ait S. AVGVSTINVS tract. 73. in Ioan. *ne id quod posset non dare propitius, det iratus.* Quædam tamen extraordinaria quadam benignitate concedit etiam peccatoribus, vt eos beneficiis ad amorem suum alliciat. Et hoc fortasse sibi voluit auctor operis imperfecti.

B

TERTIO modo peccatores orant, cum pœnitentiam agere incipiunt, quo modo Niniuitæ & Publicanus orabant: & hi sæpe impetrant, non ex iustitia quasi digni sint, sed ex misericordia Dei, & non omnino infallibiliter. Nam ideo Scripturæ addere solent particulam, *forte,* vel, *quis scit,* vt Ioelis 2. Ionæ 3. Daniel. 4. & Actor. 8. quando de orationibus peccatorum loquuntur. Ex his explicari possunt omnia loca paulo ante adducta.

QVARTA conditio est humilitas, qua is, qui orat non in sua iustitia, sed in Dei benignitate confidat: *Sed & vitam æternam,* inquit, S. BERNARDVS serm. 5. de Quadragesima, *fortassis aliqui non humilitate quærunt: Sed tanquam in fiducia suorum meritorum. Nec hoc dico, quin accepta gratia fiduciam donet orandi, sed non oportet, vt in ea constituat quisquam fiduciam impetrandi.* Et infra: *Sit,* inquit, *oratio in omni humilitate præsumens de sola, vt dignum est, miseratione diuina.* Igitur vt huius conditionis necessitatem Dominus commendaret, parabolam illam Publicani & Pharisæi narrauit, Lucæ decimooctauo, dixit enim eam parabolam ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti & aspernabantur cæteros, vt ipse Euangelista testatur.

C

Hinc etiam Dominus per Isaiam, capite sexagesimo sexto: *Ad quem,* inquit, *aspiciam nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Et sanctus Daniel capite 9. *Neque enim,* inquit, *in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.* Et Ecclesiast. capite trigesimo quinto: *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & non discedet donec altissimus aspiciat.* Et Iacobus capite 4. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et sanctus Abraham Genesis 18. *Loquar,* inquit, *ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis.*

D

Denique ratio idem probat, Neque enim dignus est accipere quod petit, qui non agnoscit se re illa quam postulat indigere. Itaque miseri & mendici in oculis nostris esse debemus, si misericordiam & gratiam impetrare desideramus.

E

QVINTA conditio DEVOTIO est: vocatur autem hoc loco deuotio, studium attente, sollicite, diligenter atque ardenter orandi. Reprehendit enim Dominus populum, qui solis labiis orat. Isaiæ 29. & Matt. 15. & maledictus pronunciatur, qui facit opus Dei negligenter, Hieremiæ 48.

Oritur autem hæc conditio, vt etiam superiores ex fide. Qui enim attente, & firmissima fide cogitat quanta sit maiestas Dei, quanta vilitas nostra, quam magna res, quam petimus, vix fieri potest, vt non humiliter, reuerenter & ardenter ad orandum accedat. Adscribam hic testimonium S. HIERONYMI,

A jam in Dialogo aduersus Luciferianos transfigurans in se personas hominum indeuotorum: *Ad orationem*, inquit, *assisto, non orarem, si non crederem: sed si vere crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus; genas lacrymis rigarem; corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certo trunco crucis, nec prius amitterem quam misericordiam impetrarem: Nunc vero creberrime in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam quæ dictu erubescenda sunt, gero. Vbi est fides? siccine putamus orasse Ionam? sic tres pueros? sic Danielem inter Leones? sic certe latronem in cruce?*

Vide de eadem conditione S. BERNARDVM in sermone de quatuor modis orandi. Vbi inter alia sic B loquitur: *Omnino oportet nos orationis tempore curiam intrare cœlestem, illam vtique curiam: in quo Rex regum stellato sedet solio, circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum Spirituum exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude sua procedens, & repens ranuncula vilis? quam tremebundus, quam supplex, quam denique humilis & sollicitus, & toto intentus animo Maiestati gloriæ, in præsentia Angelorum, in concilio iustorum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur actionibus nostris multa est opus animi vigilantia, sed præcipue in oratione.*

SEXTA conditio, perseuerantia est. Hanc conditionem Dominus ipse & verbis & parabolis persuadere studuit. Nam Luc. 11. parabolam narrauit illius, qui ob improbitatem assidue petendi impetrauit C quod voluit. Et Lucæ 18. disertis verbis ait: *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Continuo adiecit parabolam viduæ: quæ sola perseuerantia precum ab Iudice quodam inhumano sententiam, iudiciumque extorsit. Et Luc. 21. *Vigilate*, inquit, *omni tempore orantes.* Quam doctrinam legimus etiam apud Eccles. capite 18. *Non impediaris orare semper.* Et apud Apostolum 1. ad Thessal. vlt. *Sine intermissione orate.*

Sed explicemus breuiter quid proprie sibi velit Scriptura, cum dicit semper esse orandum. QVATVOR enim huius sententiæ expositiones inuenio. PRIMO non desunt, qui dicunt illum semper orare qui semper bene operatur. Sed quamuis non inepte D dici possint opera bona genus quoddam orationis, quoniam Deum ad misericordiam prouocat, quemadmodum & mala opera clamant ad Deum, & iram, ac furorem eius accedunt, tamen non hoc proprie Dominum voluisse cum ait, oportet semper orare, & nunquam deficere; perspicuum est ex adiunctis parabolis de vidua & iudice: nec non de Publicano & Pharisæo, vt etiam supra contra Vvicleffum ostendimus.

SECVNDO alii sunt, qui semper orare nihil aliud esse volunt, nisi mentem cum Deo per amorem, & desiderium assidue coniungere. Ita docet S. August. E in epist. 121. ad Probam, cap. 9. & S. Basilius oratione in Iulittam. Quo loco demonstrat idem auctor non esse impossibile hoc præceptum, oportet semper orare, quoniam impossibile non est rem vehementer dilectam semper desiderare. Nam & amatores huius sæculi siue comedant, siue bibant, rem amatam cum desiderio cogitant, & etiam inter dormiendum cum eadem somniando versantur. Hæc doctrina verissima, atque vtilissima est, sed non videtur tamen proprie explicare quid Christus ad litteram docere voluerit. Parabolæ enim ab ipso adductæ indicant eo loco de oratione proprie dicta tractari, quæ non est simplex desiderium, sed expressio desiderii per verba, certa quadam forma & ratione concepta.

TERTIO, idem S. Augustinus in libro de hæresibus, cap. 57. & Beda in comment. ad cap. 18. Lucæ. necnon Anselmus, Haymo & alii in Comment. ad cap. 5. prioris ad Thessalon. docent semper orare, iuxta Christi & Apostoli præceptum, illos omnes qui statas, & certas orandi horas nunquam prætermittunt. Quo sensu dictum est secundo libro Reg. cap. 9. *Tu comedes panem in mensa mea semper.* Neque enim illud, *semper*, significat totum diei & noctis tempus, sed illas omnes horas, quibus fit cœna vel prandium.

Hæc quoque satis apta & vtilis expositio est. Sed videtur tamen simplicissima & verissima explicatio illa esse, quæ etiam QVARTA numerari potest, quam sequuntur Chrysostomus & Theophylactus in illa verba Apostoli, *Sine intermissione orate.* Docet hæc vltima sententia, Dominum & Apostolū nihil aliud commendare voluisse, nisi perseuerantiam & assiduitatem orandi, quantam maximam habere possumus. Id enim proprie declarant parabolæ de vidua instante apud iudicem, & de amico petente tres panes; quorum exemplo non solum certis horis, sed omni oblata occasione tum noctu, tum interdiu orationi vacare debemus.

Similes sunt in diuinis litteris permultæ aliæ sententiæ, quæ per vocem, *semper*, nihil aliud nisi assiduitatem significant, vt Psalm. 1. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Psalm. 24. *Oculi mei semper ad Dominum.* Psalm. 33. *Semper laus eius in ore meo.* Lucæ 2. *Non discedebat de templo ieiuniis & orationibus seruiens die ac nocte.* Lucæ vlt. *Erant semper in templo laudantes & benedicentes Dominum.*

Sed huic doctrinæ contraria videtur sententia illa Domini Matth. 6. *Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* RESPONDET S. AVGVSTINVS in epistola 121. ca. 10. non prohiberi à Domino lōgam orationem, sed inanem verborum multiplicationem: *Absit*, inquit, *ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio.* Nam Dominus qui prohibuit multum loqui, pernoctabat in oratione, Lucæ 6. & iussit nos semper orare, Luc. 18. & factus in agonia prolixius orabat, Luc. 22.

Porro caussam, cur ita sit perseueranter orandum esse docet S. Augustinus serm. 5. de verbis Domini; quia sæpe cum aliquid petimus, nondum sumus idonei, vt illud accipiamus, sed perseuerantes petendo extendimus desiderium, & ad rem petitam accipiendam animum dilatamus, & dilatando præparamus. Vide de perseuerantia in oratione S. Basilium in constit. monasticis, cap. 1. Chrysostomum homil. 30. Gen. S. Augustinum tract. 73. & 102. in Ioan. & S. Bernardum serm. 9. in Cant.

SEPTIMA conditio, vt pro pro se quisque petat, quam cōditionem colligit S. Augustinus loco citato ex verbis illis Domini Ioan. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Exaudiuntur*, inquit, *omnes Sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis, quia non vtcunque dictum est, dabit, sed dabit vobis.*

Sed hæc sancti Augustini doctrina vera quidem est, at non videtur satis efficaciter probari ex illis solis vocibus, *dabit vobis.* Posset enim responderi, id omne dari nobis, quod in gratiam nostram alii da-

tur. Sic enim Actor. vigesimo septimo, Angelus Domini dixit B. Paulo, *Donauit tibi Deus omnes, qui nauigant tecum.* Quocirca Ioan. 14. idem Dominus absolute promisit: *Quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam.* RATIO igitur, cur homines iusti semper exaudiantur pro se, & non semper exaudiantur pro aliis, illa est, quoniam non semper ii, pro quibus oramus, idonei sunt, vt accipiant. Quare Dominus Matthæi decimo cum Apostolos monuisset, vt in quamcunque domum intrarent, primum dicerent: *Pax huic domui*, quoniam sciebat non esse omnes filios pacis, adiunxit continuo, *& si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra; sin autem, ad vos reuertetur.*

POSTREMA conditio est, vt petantur necessaria, vel vtilia ad salutem. Colligit hanc conditionẽ item Augustinus tractat. 73. 81. & 102. in Ioan. ex verbis illis, *in nomine meo*, quæ habentur Ioan. 14. 15. & 16. Nam cum Christus Saluator sit, non petit vere in nomine Saluatoris, qui petit ea, quæ non sunt vtilia ad salutem.

Efficacius fortasse probari posset ex verbis illis 1. Ioan. 5. *Hæc est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus, secundum voluntatem eius, audit nos. Hæc est autem voluntas eius sanctificatio nostra.* 1. Thess. 4. Itaque cum id petimus, quod non est secundum voluntatem eius, id est, quod nobis vere vtile non est, non exaudit dando, quod petimus, sed potius exaudit negando quod petimus. Tunc enim magis facit quod cupimus, cum negat ea, quæ nobis inutilia esse nescimus, quam cum ea concedit. Siquidem nos etiam si sciremus, ea quæ petimus vtilia non esse, nunquam peteremus.

Quare S. Ioannes Chrysostomus hom. 30. in Genes. recte monet agendas esse Deo gratias non minus cum negat, quam cum tribuit id quod petimus. Et S. Augustinus tract. 73. i Ioan. dicit, inter alia, quæ petimus, cum bene petimus, illud etiam esse debere, vt petamus nobis non dari quod ignorantes non bene petimus. Atque hæc de oratione in genere dicta sint, nunc de oratione, quæ ex præscripto Ecclesiæ, certis canonicisque horis fundi debet, breuiter disseremus.

CAPVT X.

De nomine & definitione officij diuini, siue Horarum Canonicarum.

DE OFFICIO diuino, siue horis Canonicis, tum ad Hæreticos confutandos, tum ad Clericos, & Monachos instruendos, QVINQVE capita mihi hoc loco tractanda desumpsi. PRIMVM de nomine & definitione officii diuini. ALTERVM de partitione eiusdem officii. TERTIVM de ipsius antiqua & rationabili institutione. QVARTVM de modo rite officium persoluendi. QVINTVM de personis, quæ ad hoc officium persoluendum obligantur.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, nomen *officij diuini*, extat in Concilio Aquisgranensi, cap. 131. & in Concilio Lateranensi, cuius extat cap. Dolentes, in epistolis Decretalibus, titul. de celebrat. Missarum. Nomen *Horarum canonicarum* extat apud Bedam in Comment. ad cap. 8. Luc. & apud omnes auctores, qui de Horis canonicis tractant.

Dicuntur autem hæ preces & Laudes, *diuinum officium*, quoniam in iis continetur id, quod facere debemus erga Deum, siquidem orare & laudare Deum proprium est officium Christianorum, & præsertim eorum, qui Clerici, vel Monachi dicuntur. Hinc

A enim Dominus per Isaiam, c. quinquagesimo sexto: *domus mea, domus orationis vocabitur cunctis gentibus.* Quod non solum de materiali domo, id est, de templis & oratoriis, sed etiam de mystica domo Dei, quæ sumus nos, intelligendum esse videtur. Hoc enim interest inter Christianos, & alias omnes gentes, quod cum illæ in industria & viribus suis cõfidant, quippe quæ peccatum originis, & naturæ humanæ corruptionem & infirmitatem ignorãt; Christiani de auxilio Dei in rebus omnibus præsumunt, atque ideo in rebus omnibus ad Deum per orationem confugiunt, atque opem & misericordiam ipsius implorant; vt non potuerit breuius Ecclesia definiri, quam domus orationis. Et quamuis officium orandi temporale sit, nec diutius duraturum quam

B peregrinatio ipsa durabit: tamen officium laudandi sempiternum erit, iuxta illud Psalm. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

Dicuntur autem eædem laudes & preces, horæ canonicæ, quia certis horis recitari debent iuxta canones & regulas sanctorum Patrum. Quod enim Brentius ait in Confessione Vuittembergensi, capite de Horis canonicis, dici apud veteres Horas canonicas certa tempora præscripta à sacris canonibus, vt in iis sacræ Scripturæ per totum annum ordine legerentur, non modo falsum, sed etiam ineptum & puerile est. Neque enim canones præscribunt, quid sit legendum singulis horis, sed quid sit legen-

C dum singulis mensibus, vt perspicuum est ex distinct. 15. can. sancta Romana. Proinde tempora illa non horæ canonicæ, sed menses canonici appellari debuissent. Neque vllus auctor antiquus aut recens inuenitur, qui notionem horæ canonicæ ita explicet, vt Brentius facit. Itaque inter alia Sectariorum deliramenta, qui sæpe nesciunt quid loquantur, cum de rebus nostris loquuntur, hæc etiam numerari poterit.

Porro si quis definitionem officii diuini forte desideret, ita accipiat: *Diuinum officium est certa ratio publice laudandi, precandique Deum, mente simul & voce, auctoritate Præsulum Ecclesiæ instituta.*

Dicitur PRIMO, *certa ratio*, quoniam non quælibet Dei laudatio, vel ad Deum oratio, est officium

D diuinum, sed certa quædam forma & ordo psalmorum, hymnorum & precum, quem omnes sequi debent, qui diuinum officium ex obligatione persoluunt.

Additur SECVNDO, *publice*, quoniam officium diuinum persoluitur publico nomine totius Ecclesiæ, pro bono communi & publico, per publicos & solennes ministros. Atque ea caussa est, cur etiamsi dicatur interdum ab vno homine, & in priuata domo, tamen non omittuntur voces illæ, *Dominus vobiscum, Oremus, Benedicamus Domino*, & similes. Di-

E cuntur enim toti Ecclesiæ, & nomine eiusdem Ecclesię ipse sibi respondet: *Et cum spiritu tuo, Deo gratias, &c.*

Additur TERTIO, *laudandi precandique*, quoniam hæc duo continet officium, de quo agimus, laudes pro beneficiis acceptis, preces pro accipiendis. In quo differt officium Ecclesiæ militantis ab officio Ecclesię triumphantis. Ecclesiæ enim triumphantis officium, quando post vltimi iudicii diem in omnibus suis membris triumphabit, solas laudes continebit.

Additur QVARTO *Deum*, quoniam totum hoc officium proprie soli Deo præstatur. Est enim sacrificium laborum, de quo legimus in Psalm. 49. *Immola Deo sacrificium laudis.* Neque mouere nos debet,

pus canonicum laudum sit ab initio crepusculi matutini vsque ad ortum Solis. Id quod perspicuum est, TVM ex nomine: id enim est, proprie officium, quod Matutinum à veteribus omnibus nominatur, TVM ex hymnis, quæ in laudibus decantantur: in plurimis enim eorum fit mentio auroræ: TVM denique ex communi omnium sententia; nulli sunt enim auctores, qui contra sentiunt.

Atque hæc est caussa cur Ecclesia in nocte Natalis Domini seiungat nocturnos à Laudibus, & Missam celebret ante Laudes. Quoniam enim vetere instituto Missa illa circa mediā noctem celebrari debet, nimium præuerteretur tempus Laudum si ante mediam noctem Laudes canerentur. Ex quo intelligimus minus absurdum esse nocturnos à Laudibus separare, quam totum illud officium ante mediam noctem persoluere.

Neque moueri debemus ex eo quod in triduo ante Pascha Ecclesia ipsa publice nocturnum officium & Laudes ad vesperam canere solet. Nam ratione mysterii, dedi taque opera ista fiunt; ideo enim tribus illis diebus officium matutinum Sole occidente celebratur, & in tenebras desinit, vnde & nomen accepit: TVM vt repræsentetur occasus Solis iustitiæ; TVM vt significentur tenebræ gentis Iudaicæ, quæ Dominum abnegauerat & crucifixerat. Quod idem extinctio candelarum, & alia signa mœstitiæ, quæ in officio illo exhibentur, satis aperte demonstrant. De quibus mysteriis vide Amalarium lib. 4. de officiis Ecclesiasticis, ca. 21. & 22. & Rupertum lib. 5. de officiis diuinis, cap. 24. & seq.

Officium PRIMÆ prima hora diei celebrandum esse, ac per hoc tempus eius canonicum esse ab ortu Solis vsque ad finem primæ horæ, docet nomen ipsum primę: docet hymnus ille: *Iam lucis orto sidere*; docent collectæ verba illa, *Qui nos ad principium huius diei venire fecisti*; docent auctores plurimi, vt Rabanus lib. 2. de Instit. clericorum, c. 3. Amalarius in libro de ordine Antiphonarii, cap. 6. & in primis Ioannes Cassianus lib. 3. de institutis cœnobiorum, cap. 4. vbi etiam monet, officium Primæ, suo primum tempore institutum fuisse, cum officia aliarū Horarum antiquissima sint. Et vere nec Cyprianus, nec Athanasius, nec Basilius, nec Hieronymus, neque alii Cassiano antiquiores huius primæ Horæ mētionem faciunt, cum aliarum Horarum sæpe meminerint. Extat quidem hymnus ad Primam, qui à S. Ambrosio cōpositus dicitur; fortasse S. Ambrosius scripsit hymnum illum pro exortu diei, postea Ecclesia officio Primæ hymnum illum inseruit. Quod autem quidam Doctores canonum exponentes ca. 1. de celebrat. Missarum, dicunt, officium Primæ esse officium nocturnum, & celebrandum ante Solis exortum, manifeste falsum est, & recte cōfutatur à Francolino in tractatu de tempore horarum canonicarum, cap. 15. & 16.

Officium Horarum trium, videlicet TERTIÆ, SEXTÆ, & NONÆ, illis ipsis horis celebrandum esse, non dubium est. Quoniam autem horæ illæ inæquales, non sunt iam amplius in vsu, propterea tempora illa accipienda sunt, quæ Horis illis in nostra supputatione respondent. Quod nullo negocio fiet, si quis aduertat in quas horas Solis ortus & occasus & meridies incidant. Nam hora SEXTA, inæqualis, quæ est hora orationis sexta, semper incidit in meridiem, Hora TERTIA inęqualis semper incidit in illud tempus, quod est medium inter ortum Solis & meridiem. Hora nona inæqualis in illud incidit, quod est medium inter meridiem & occasum.

Itaque in iis regionibus vbi numerantur horæ à

A meridie, DVODECIMA hora diei semper est hora SEXTA canonica; & ab ea reliquæ duæ facile colliguntur. In iis autem regionibus, vbi horæ numerantur ab occasu: tempore æquinoctii hora QVINTADECIMA; ipsa est TERTIA; DECIMAOCTAVA est SEXTA; VICESIMAPRIMA, est NONA. Cum autem crescentibus diebus, meridies fuerit hora septimadecima, tum de hora TERTIA canonica, erit hora diei TERTIADECIMA cum dimidia, hora SEXTA canonica erit hora diei SEPTIMADECIMA, hora NONA canonica erit hora diei VICESIMA cum dimidia. Contra autem cum dies decrescent, & erit meridies hora decima nona, tunc hora TERTIA canonica erit hora diei SEXTADECIMA cum dimidia, hora SEXTA canonica erit hora diei DECIMANONA; hora

B NONA canonica erit hora diei VICESIMAPRIMA cum dimidia.

Si quis autem haberet in tabella descriptos quadrantes dierum artificialium per totum annum, id est, quot horas contineat quarta pars cuiuslibet artificialis diei, is facillime horas canonicas inuestigaret. Nam vbi dies incipiunt à meridie, si quis detraheret ab hora duodecima quadrantem vnum, haberet horam tertiam canonicam, si detraheret duos quadrantes, haberet ortum Solis: post meridiem vero primus quadrans esset hora nona canonica, secundus hora vespertina. Vbi autem horæ numerantur ob occasu, si detraheret quadrantem vnum à numero viginti quatuor horarum, haberet horam nonam; si detraheret quadrantes duos, haberet horam sextam: si detraheret tres, haberet horam tertiam, si detraheret quatuor, haberet ortum Solis & initium

C horæ primæ. Descripsit eiusmodi tabulas Francolinus accuratissime, sed per arcus semidiurnos. Cæterum non erit opus fortasse tam accurate ista cognoscere, cum satis sit ex ortu & occasu, qui ad sensum patent, crasso modo colligere tempora media, vt iam diximus.

Sed existit dubitatio quædam circa tres has canonicas Horas, TERTIAM, SEXTAM, & NONAM; sit ne tempus legitimum persoluendi officium harum horarum posteaquam ipsæ horæ finitæ sunt, an potius posteaquam labi cœperunt, & adhuc labuntur: non enim desunt qui existiment tempus canonicum officii horæ tertiæ tunc primum incipere, cum hora

D tertia diei iam fluxit, & in horologiis, vt completa signatur, quod idem intelligendum esse volunt de Sexta & Nona.

Sed contra sentiendum existimo. Nam certum est officium Laudum matutinarum non esse celebrandum hora duodecima completa, id est orto iam Sole, sed hora duodecima labente, ac per hoc in aurora, vt omnes consentiunt. Pari ratione officium Primæ satis constat ex auctoribus supra citatis, non esse celebrandum hora prima exacta, sed labente, id est, paulo post ortum solis: cur igitur non idem dicemus de officio Tertię Sextæ & Nonæ, celebrandum esse videlicet horis illis labentibus, non autem exa-

E ctis atque completis?

Sequitur officium VESPERTINVM, quo varias video esse sententias, sed ego mihi omnino persuasi, tempus canonicum vesperarum esse horam duodecimam, atque postremam totius diei, non quidem exactam, sed labentem, vt de aliis horis dixi.

Nam omnes fere veteres scribunt, vespertinum officium celebrandum esse in fine diei, vt Isidorus, Rabanus, Hugo, Rupertus, & alii, & Amalarius, qui lib. 4. de officiis Eccles. cap. 7. scripserat vespertinum officium ad noctem pertinere, in lib. de ordine antiphonarii scribit, consuetudinem habere, vt pau-

lo autē Solis occasum celebretur, & addit, horam duodecimam esse legitimum tempus vesperarum.

Eiusdem horæ duodecimæ mentionem facit S. Athanasius in libro de Virginitate, vbi post officium Tertiæ, Sextæ & Nonæ, officium plenius & maius in hora duodecima celebrandum esse dicit. S. etiam Ioannes Chrysostomus hom. 59. ad populum scribit Monachos quatuor in partes diem distribuere, dum celebrant diuinas laudes, hora Tertia, Sexta, Nona & Vespertina. Vbi per Vespertinam necessario intelligit duodecimam. Illa enim explet quartam partem diei, & iusta proportione tantum distat à nona, quantum nona à sexta, & sexta à tertia, & tertia ab initio diei. Sanctus quoque Basilius in regulis fusius explicatis quæst. 37. dicit, completo die Vesperas celebrandas, Et Cyprianus sermone 6. scribit, recedente Sole, & cessante die id esse faciendum.

Sed quod maximi momenti esse videtur, illud est, quod Cassianus refert lib. 2. de institutis cœnobiorum, cap. 4. & 5. non humana inuentione, sed cœlitus angelico magisterio institutum, vt in Vesperis duodecim Psalmi canerentur. Concilium autem Tur. II. cap. 19. Vespertinam horam in qua duodecim Psalmi Angelo doctore canuntur; dicit esse horam duodecimam. Itaque ex definitione Concilii ante annos mille celebrati habemus horam Vespertinam, proprie esse duodecimam, quæ diem artificialem claudit.

His accedit ratio ex proportione, quam habet officium vespertinum cum matutino, id est, cum laudibus, has enim vocant omnes veteres matutinum. Sunt enim hæc duo officia valde similia. Nam habent sæpe antiphonas, easdem eundem hymnum, idem capitulum, easdem commemorationes, eundem numerum & ordinem psalmorum: igitur par est, vt sicut matutinum celebratur paulo ante ortum Solis, in extrema hora noctis, ita vespertinum celebretur paulo ante occasum Solis in extrema hora diei. Quod item confirmatur ex illis verbis hymni vespertini: *Iam sol recedit igneus, infunde lumen cordibus*. Et denique ex eo, quod veteres vespertinum officium accensa lucerna celebrandum esse dicunt, vt perspicuum est ex illis verbis S. HIERONYMI in epist. ad Letam de institutione filiæ *Assuescat accensa lucerna reddere sacrificium vespertinum*. Neque enim lucerna necessaria est hora decima vel vndecima inchoante, cum adhuc Sol clarissime luceat: sed hora duodecima Sole iam occumbente, præsertim in locis obscurioribus, qualia oratoria esse solent, omnino lucernæ lumine indigemus.

Quod autem Ioannes Cassianus libr. 3. de institutis cœnobiorum, cap. 3. dicit, lucernarum horam esse vndecimam, non infirmat, sed confirmat sententiam nostram. Loquitur enim ipse de hora vndecima iam exacta. Nam accommodat laudes officii vespertini ad opus illorum, qui hora vndecima vocantur ad vineam. Illos autem hora vndecima exacta operari cœpisse, & vsque in finem duodecimæ operatos, testatur Euangelium, Matth. 20. *Hi nouissimi vna hora fecerunt, &c.*

Restat officium COMPLETORII, quod non esse æque antiquum, ac officia reliquarum horarum neque obseruauit Radulphus de Riuo in libro de cano. obseruat. propos. 14. Indicat enim tempus Completorii obscure Sanctus Ambrosius libro 3. de Virginibus. Sed expressam mentionem inuenio primum apud Græcos, in quæstion. 37. Sancti Basilii ex regulis fusius explicatis: apud Latinos autem & nomen & tempus Completorii primum inuenio in Regula Sancti Benedicti cap. 16.

Porro tempus canonicum Completorii est initium noctis ante finem crepusculi vespertini. Id enim satis aperte colligitur ex omnibus antiquis auctoribus. Nam Isidorus lib. de officiis, cap. 21. Amalarius libro 4. de officiis Eccles. capite 8. & in lib. de ordine Antiphonarii, capit. 7. Hugo de S. Victore lib. 2. de officiis diuinis, cap. 7. Rupertus libr. 1. de officiis diuinis cap. 7. & alii dicunt, Completorium ad noctem pertinere, & post cœnam, & omnia alia opera, quæ somnum præcedunt, debere persolui. S. autem Basilius loco citato dicit, primis se iam noctis intendentibus tenebris Completorium persoluendum, & in eo Psalm. 90. recitandum, vt quies, quam sumus capturi, in offensa, & ab omni perturbatione sit libera.

Vnus est ex antiquis Rabanus, qui in lib. 2. de instit cleric. cap. 8. dicit, Completorium hora vndecima celebrandum. Sed videndum est, ne forte sit vitium librariorum. Nam, cap. 7. disertis verbis idem auctor dicit, Vespertinum officium in fine diei Sole occidente, celebrandum esse. & paulo post adiungit Vesperam dici à sidere, quod Sole occidente exoritur. Quomodo igitur ista cohærent, vt Completorium, quod omnium consensu Vesperas sequi debet non præcedere, persoluendum sit hora vndecima, si Vesperæ persoluuntur in fine diei, Sole occidente & Hespero oriente?

Quod autem Smaragdus Abbas in comment. ad cap. 16. Regulæ S. Benedicti dicere videtur, horam duodecimam ad Completorium pertinere; non habet difficultatem. TVM quia fortasse non loquitur de Completorio, sed de Vesperis; neque enim Completorium, aut Vesperas nominat, cum horæ duodecimæ mentionem facit, & præterea duodecimam illam horam horę nonę immediate subiungit, ac per hoc de vespertino officio loqui videtur: TVM quia per horam duodecimam intelligere possumus duodecimam iam exactam, quæ coincidit cum prima hora noctis inchoata.

Ad veterum auctoritatem accedit manifesta RATIO. Nam officium Primæ, & Completorii eam inter se proportionem & similitudinem habent, quam Matutinum & Vespertinum. Sunt enim officia simillima, cum habeant eundem numerum & ordinem psalmorum & precum, & præterea symbolum, confessionem, &c. Sicut igitur officium Primæ persoluitur prima hora diei, sic officium Completorii persolui debet prima hora noctis; quemadmodum quia laudes matutinæ celebrantur vltima hora noctis, vespertinæ laudes celebrari debēt, vt iam ostendimus, vltima hora diei. Et sane totum officium Completorii, si quis illud recte inspiciat, nihil aliud sonat nisi præparationem ad nocturnam requiem.

Quod vero quidam obiiciunt verba illa, *Te lucis ante terminum*, indicare Completorium persoluendum ante occasum Solis: item sepulturam Domini quæ in officio Completorii recolitur, factam esse ante Solis occasum: facile dissoluitur. Nam terminus lucis non est occasus Solis, sed finis crepusculi. Ideo enim ad Primam, vt significetur exortus Solis, non autem solius lucis, non dicitur, *Iam lucis orto lumine*, sed, *Iam lucis orto sidere*, id est, Sole. In Completorio vero nulla fit mentio sideris, siue Solis, sed solius lucis, quæ in fine crepusculi terminatur.

Porro sepultura Domini eadem hora facta est, qua depositio ex cruce. Non enim inter depositionem & sepulturam aliquod spacium temporis interiectum fuit. Quia vero duo mysteria sunt quamuis vno tempore peracta, ideo placuit Ecclesiæ vnum

commemorare

commemorare suo tempore, id est, in Vesperis: alterum in hora consequente, id est, in Completorio, vt omittant officium Completorii, non propter solam memoriam Dominicæ sepulturæ, sed propter aliàs caussas institutum fuisse: ac potissimum, vt in eo gratię Deo agerentur pro beneficiis diurnis, & indulgentia imploraretur pro peccatis toto illo die commissis, ac demum contra nocturna pericula & tentationes, Dei gratia peteretur: atque ita officium in matutino crepusculo inchoatum, in vespertino crepusculo compleretur.

CAPVT XI.

Referuntur Hæretici, qui Horas canonicas reprehendunt.

NON defuerunt vnquam Hæretici, qui vel omnino, vel ex parte aliqua officium Ecclesiasticum reprehenderent. PRIMVM enim Paulus Samosatenus circa annum Domini CCLXXX. Ecclesiam Catholicam arguebat, quod hymnos ab hominibus compositos, & qui in sacris litteris non haberentur, Christo decantaret. Quocirca ipse eos tanquam neotericos, & nuper inuentos ab Ecclesia sua remouit. Refert hanc hæresim Eusebius libr. 7. hist. cap. 26.

DEINDE, Vigilantius non totum quidem officium Ecclesiasticum, sed nocturnas vigilias reprehendebat, vt refert S. Hieronymus in epist. ad Riparium. Atque hæc videtur esse hæresis illorum, quos Isidorus in lib. de officiis ca. 22. dicit, vocari solitos nyctazontes, id est, somniculosos.

Post aliquot sæcula Ioãnes Vvicleffus multa contra Horas canonicas scripsit, quæ referuntur & refelluntur à Thoma Vvaldensi tom. 3. de Sacramentalibus, cap. 24. Non diu post in Boëmia Thaboritarum hæresim fuisse, frustra tempus teri in Horis canonicis persoluendis, testis est Æneas Syluius in libro de origine Boemorum, cap. 35.

Hoc nostro sæculo MARTINVS LVTHERVS in libro de abroganda Missa extremo, ritum Ecclesię improbat, quem seruat in Horis canonicis: & re ipsa sustulit in regionibus, quas à fide Catholica alienare potuit. Qui postea instituerit ipse quoque suas quasdam Horas canonicas, sed breuissimas, & ordine peruerso, vt Apostolum Satanæ decebat: præcepit enim, vt mane tres dicerentur Psalmi, & tres ad Vesperam. Cantica quoque, *Te Deum laudamus*, & *Benedictus Dominus* Deus Israel: & symbolum Athanasij recitari voluit, non mane, vt in Ecclesia fieri consueuit, sed vespere, vt videlicet nihil sibi commune esse cum Ecclesia Catholica demonstraret.

ILLYRICVS in Centuriis passim reprehendit summos Pontifices: quod officium Ecclesiasticum instituerint, vel auxerint, vel ornarint, sed insignis est locus Cent. 6. cap. 10. col. 674. vbi de Pelagio I. loquens, sic ait: *Nota Antichristi hic quoque insignis fuit. Nam constituit, vt Clerici quotidie canonicas horas septies cantarent, vbi habetur 91. dist. can. Eleutherus frater.* Quo loco TRIA sunt breuiter obseruanda. PRIMVM, non haberi in canone illo citato, verbum vllum de Horis canonicis septies decantãdis, sed solum de vigiliis in quadam particulari Ecclesia celebrandis. ALTERVM, non solum reliquas Horas, sed etiam nocturnas ad quas propie vigiliæ pertinent, antiquissimas esse, vt mox ostendemus ex Patribus, qui Pelagii Pontificatum longe præcesserunt. TERTIVM miram esse illam Illyrici consecutionem. Pelagius Papa instituit Horas canonicas, igitur notis Antichristi insignis fuit. Quis enim vnquam inter Antichristi notas posuit, instituere Horas canonicas, id est, officium statis horis Deum laudandi ac precãdi? nonne Antichristus iuge sacrificium auferet, Daniele teste? nonne efferet se, testẽ Apostolo, super omne quod dicitur Deus? quomodo igitur credibile est ab illo instituendum esse iuge sacrificium laudis & precationis Deo nostro, & Christo eius, cuius ipse hostis acerrimus erit?

Iam vero IOANNES BRENTIVS in Confessione Vvittembergensi, capite de Horis canonicis, QVATVOR in vsu canonicarum Horarum reprehendit. PRIMO, quod instituatur certum hominum genus, id est, sacerdotes, ad canonicas Horas persoluendas. SECVNDO, quod persoluantur Horæ illæ lingua aliena, quæ vulgo Ecclesiæ non sit nota. TERTIO, quod sine intermissione, die, noctuque hoc officium persoluatur. QVARTO, quod hoc fiat, non vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus, sed vt merito huius operis mitigemus iram Dei, & expiemus peccata hominum coram Deo.

Sed PRIMVM illud de ministris tractabitur infra in suo loco. ALTERVM de lingua vulgari, tractatum est à nobis in 2. lib. de verbo Dei, cap. 15. & 16. neque aliquid noui hoc loco scribendum occurrit. De TERTIO differemus cap. sequenti, id enim est huius loci proprium. QVARTVM partim est falsum, partim cõmmune orationi cũ aliis operibus bonis. Falsum est enim non decantari à nobis laudes Dei, vt per patientiam & cõsolationem Scripturarum spem habeamus. Hunc enim fructum inter alios, & quærunt & referũt omnes pii, qui rite diuinum officium canunt, vel legunt. Commune vero est orationi cum aliis bonis operibus, vt sit meritoria & satisfactoria, vt supra ostendimus.

Similia scribunt contra Horas canonicas Tilmannus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 28. num. 7. & alii passim.

CAPVT XIII.

Demonstratur antiqua & rationabilis institutio canonicarum Horarum.

ADVERSVS prædictos hæreticorum errores nos breuiter ostendemus antiquam & rationabilem institutionem esse canonicarum Horarum, ac primum de ipsis Horis, deinde de iis, quæ leguntur aut canuntur in officio Ecclesiastico breuiter disseremus.

Quod igitur ad Horas attinet, habemus exempla Prophetarum & Apostolorum; testimonia veterum Patrum, & antiquæ Ecclesiæ consuetudinem: rationes denique, & caussas huius institutionis.

Veniamus ad exempla. Propheta Dauid septies in die laudem dicebat Deo Psalm. 118. quod si ille in bellis, & regni administratione occupatus, septies in die, sine intermissione, Deum precabatur & laudabat; quid habet Brentius, quod queratur, si sacerdotes, quorum proprium munus est vacare Deo, septies in die sine intermissione orationi & laudibus diuinis insistant?

Sed audiamus exempla de singulis Horis. De NOCTVRNA ORATIONE idem Dauid in eodem Psalmo ii. *Media*, inquit, *nocte surgebam ad confitendum tibi*. Dominus quoque non solum media nocte orabat, sed etiam pernoctabat in oratione, Lucę 6. & Apo-

ftolus Paulus & Silas in ipso etiam carcere media nocte orantes laudabant Deum, Act. 7.

De LAUDIBUS MATUTINIS habemus illud Psalm. 5. *Mane exaudies vocem meam, mane astabo tibi & videbo.* Et illud Psalm. 62. *In matutinis meditabor in te.* Et illud Psalm. 118. *Praeuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua.*

De PRIMA, TERTIA, SEXTA, & NONA, explicat Beda illud 2. Esdr. 6. *Legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum.* Item illud Daniel. 6. *Tribus temporibus in die flectebat genua, & adorabat, confitebaturque coram Deo:* exponunt Cyprianus in ser. 6. & Hieronymus in comment. Danielis, de hora Tertia, Sexta, & Nona.

Easdem horas legimus in actis Apostolorum. Nam hora TERTIA Apostoli orantes accipiunt Spiritum sanctum, Act. 2. hora SEXTA Princeps Apostolorum ascendit in superiorem aedium partem, vt orationi vacaret, Act. 10. Denique Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis NONAM, Act. 3. De officio VESPERTINO Propheta Dauid Psalm. 54. *Vespere & mane & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet vocem meam.* Et Psalm. 140. *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*

Iam ex Patribus plurima testimonia adferri possunt, nunquam enim in Ecclesia Christiana non fuit consuetudo laudandi, precandique Deum nocturno tempore, praeterea Mane, hora Tertia, Sexta, Nona, & ad Vesperam. Proinde qui hunc vsum reiiciunt, quod faciunt omnes huius temporis Haeretici, vel imperiti sunt antiquitatis, vel nimium impudentes nouatores.

CLEMENS ROMANUS lib. 8. Apostolicarum constitutionum, c. 40. *Preces,* inquit, *vestras facite diluculo, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere: & in galli cantu.*

S. CYPRIANUS in serm. qui est de oratione Dominica: *In orationibus,* inquit, *celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam Tertiam, Sextam, & Nonam.* Et paulo post: *Sed nobis fratres dilectissimi praeter horas antiquitus obseruatas, orandi nunc & spatia, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur. Recedente item Sole, ac die cessante necessario rursus orandum est.* Et infra: *Qui autem in Christo, hoc est, in lumine semper sumus, ne noctibus ab oratione cessemus.*

S. ATHANASIUS in libro de Virginitate, siue de meditatione: *Habeto,* inquit, *Psalterium & Psalmos edisce. Sol exoriens videat librum in manu tua; post tertiam horam peragito communionem, quoniam hac hora adductum est lignum crucis. Sexta hora celebrato preces cum psalmis, plorationibus & obsecrationibus, quoniam hac hora filius Dei sublatus est in crucem. Hora nona rursus esto in hymnis & laudibus Dei cum lacrymis confitens peccata tua, Deo supplica quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritum.* Et infra: *Hora duodecima maiorem & crebriorem celebra communionem cum virginibus tuis, &c.* Item in eodem libro: *Media,* inquit, *nocte surgito, laudato Dominum Deum tuum,*

S. AMBROSIUS in Psalm. 118. serm. 8. meminit orationis, quae fit media nocte, in meridie, & vesperi Et in lib. 3. de Virginibus notat sex tempora orādi, cum surgimus mane, cum est prodeundum, ante prandiū, post prandium, hora incensi, & cum pergimus cubitum. Quę tēpora cum solennium orationum tempora ab ipso vocentur, videntur omnino significare horam Matutinam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vespertinam & Completorii. Extant etiam S. Ambrosii hymni pro singulis horis canonicis.

A S. BASILIUS in regulis fusius explicatis q. 37. earundem Horarum multo apertius meminit: nam cum dixisset, non esse negligendas praescriptas orationes statis temporibus, quas in conuentibus obseruari solenne est & quotidianum: cōtinuo enumerat tempora, & singulorum rationes reddit. Tempora vero illa his nominibus appellat: *Matutinum, horam Tertiam, Sextam, Nonam.* Addit praeterea *officium Completę diei,* id est, Vesperas & Officium, *initio tenebrarum pro quiete nocturna captanda,* id est, Completorium & officium, *mediae noctis,* id est, Vigilias nocturnas.

S. HIERONYMUS in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis: *Horam Tertiam,* inquit, *Sextam, Nonam, diluculum quoque, & Vesperas, nemo est qui nesciat.* Et infra: *Noctibus quoque bis, terque surgendum.* Et

B in epist. ad eandem de obitu Paulae: *Mane* inquit, *hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis medio per ordinem psalterium cantabant.* Similia habet idem auctor in epistola ad Letam de institutione filiae. S. Ioannes Chrysostomus hom. 59. ad populum Antiochenum, describens Monachorum consuetudinem: *Ante lucem,* inquit, *cum gallus vocem dedit, omnes statim cum reuerentia somnum deponentes exurgunt: excitante eos Praelato, & consistunt sanctum constituentes chorum, & statim manus extendentes sacros hymnos decantant.* Et infrà de diurnis precibus: *Tertiam,* inquit, *Sextam, Nonam, & Vespertinas orationes celebrant, & in quatuor partes diem dispartiti, dum singulae partes implentur psalmodiis & hymnis Deum venerantur.*

S. AUGUSTINUS serm. 55. de tempore *Rogo,* inquit, *vos ad Vigilias maturius surgite, ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam, ante omnia conuenite.*

C IOANNES CASSIANUS lib. 2. de institutis coenobiorum differit de officio nocturno, & lib. 3. de diurno, & nominat horam matutinam ante ortum Solis, & rursum aliam matutinam orto iam Sole, id est, Primam, deinde Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas.

S. BENEDICTUS in Regula cap. 16 *His,* inquit, *horis referamus laudes creatori nostro, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespere, Completorio, & nocte surgamus ad confitendum ei.*

Praeter hos Patres, multi alii grauissimi, doctissimique scriptores singularum horarum canonicarum tempora, & mysteria explicant. Isidorus lib. 1.

D de officiis diuinis, Amalarius lib. 4. de officiis Ecclesiasticis, Rabanus lib. de institutione clericorum Hugo de S. Victore in libro 2. de officiis Ecclesiasticis, Rupertus Tuitiensis in lib. de diuinis officiis, eo quibus RABANUS lib. 2. de de institutione clericorum, cap. 9. vsum hunc toti Ecclesiae communem esse testatur, his verbis: *Iste,* inquit, *est Catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuersa Ecclesia Christi incommutabiliter seruatur.* Atque haec de testimoniis patrum.

Porro rationes variae adferuntur à Patribus, sed TRES videntur esse praecipuae. PRIMA ratio est,

E quam assignat S. Cyprianus in serm. 6. vt videlicet in honorem sanctissimę Trinitati tertia quaque hora Deum laudemus. Nam horae canonicae antiquissimae sunt, vt diximus tertia, sexta, nona, duodecima, quae totum diem in quatuor ternarios horarum diuidunt: quibus addebantur quatuor vigiliae nocturnae: quę terminabantur hora tertia, sexta, nona, duodecima noctis, & noctem totam in alios quatuor horarum ternarios diuidebant.

SECUNDA ratio est, vt beneficium creationis commemoremus: & pro eo conditori rerum omnium gratias agamus. Ideo enim sunt horae septem diurnae

quoniam

quoniam septem diebus creauit Deus cœlum & terram, & omnia quæ in cœlo & in terra continentur. Additur autem hora octaua, id est, officium nocturnum, pro spe resurrectionis, quæ per diem octauam significari solet. Noctu autem futuram resurrectionem, Dominus ipse admonuit, cùm ait Lucæ 17. *In illa nocte erunt duo in lecto, vnus assumetur, alter relinquetur.* Et Matth. 25. *Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei.*

TERTIA ratio, eaque potissima, quam reddunt sancti Patres Athanasius, Basilius, Cassianus, & alij, est ad memoriam redemptionis conseruandam. Nam præcipua Redemptionis mysteria his horis completa esse noscuntur. Hora VESPERTINA (inde enim officium Ecclesiasticum initium sumit) Christus cœnam cum discipulis fecit, pedes eorum lauit: Sacramentum Eucharistiæ instituit. Hora COMPLETORII post orationem in horto, & sudorem sanguinis comprehensus ab inimicis, atque ad Annam & Caipham ductus, varijs modis illusus fuit. Hora MATVTINA in Concilio Pontificum & Pharisæorum, initum est consilium de ratione perdendi Christum. Hora PRIMA ductus est Dominus ad Pilatum, atque inde ad Herodem, & rursus reductus ad Pilatum. Hora TERTIA crucifixus est vocibus Hebræorum, flagellis cæsus, & spinis coronatus à militibus Pilati. Hora SEXTA crucifixus re ipsa, atque à terra (vt ipse prædixerat) exaltatus, maximum Deo Patri pro totius mundi salute sacrificium immolauit. Hora NONA spiritum emisit, ad inferos descendit, regnum satanæ destruxit.

Rursus, Hora Vespertina de cruce depositus, & in sepulchrum illatus est. Hora Completorij dum ipse quiesceret in tumulo, sepulchrum ipsum ab inimicis signatum fuit, & militum custodijs septum, atque munitum. Hora Matutina, id est, sub auroram, resurrexit, redemptionemq; perfecit: in cuius rei figuram, in vigilia matutina Deus olim Pharaonem cum exercitu suo demersit in mare, & filios Israel liberauit. Hora Prima apparuit sanctis mulieribus. Hora Tertia descendit Spiritus sanctus super Apostolos. Hora Sexta sanctus Petrus orans, mandatum accepit, vt Gentiles admitteret ad Ecclesiam; & eadem hora Coapostolus eius Paulus, Christo sibi apparente, conuersus, & ad prædicandum Gentilibus destinatus est. Hora Nona primitiæ Gentium, Cornelius Centurio, Angelico ministerio ad Apostolum Petrum audiendum missus est.

His rationibus addi potest confirmatio ex eo, quod satis constat ex Ioanne Cassiano libro secundo de institutis Cœnobiorum, cap. 4. & 5. non solo humano, sed etiam Angelico magisterio canonicarum horarum ordinem constitutum. Item alia confirmatio ex eo, quod narrat Ado Treuirensis in Martyrologio ad nonum diem Ianuarij, occisa magna copia sacerdotum in persecutione Diocletiani, auditam fuisse circa eorum reliquias cœlestem psalmodiam mane & vesperi, & rursum hora tertia, sexta, & nona. Quæ sanè manifesta sunt indicia, quod hæc Religio statis horis Deum laudandi, quam sancti illi Martyres, dum viuerent, semper tenuerant, Deo non mediocriter placeat.

Denique illud etiam addi potest, vsque adeò antiquis temporibus studium celebrandi canonicas horas in Ecclesia floruisse, vt Iulianus Apostata inuidens Christianis hoc ornamentum, iusserit sacerdotibus idolorum, vt ipsi quoque similem formam statis horis precandi & laudandi deos in suis fanis instituerent. Vide Sozomenum lib. 5. hist. cap. 15.

CAPVT XIV.

De antiquitate singularum partium officij Ecclesiastici.

DIXIMVS de horis canonicis, nunc de ijs quæ in ipsis horis canuntur, aut leguntur, breuiter dicendum est. Sunt autem hæc, Psalmi, Cantica, Hymni, Lectiones, Responsoria, Antiphonæ, Litania, Capitula, Collectæ, Symbolum, & Confessio.

Et quidem Psalmi & Cantica reprehendi non solent, nec possunt, cùm habeantur omnia in diuinis litteris, excepto Cantico, quod incipit: *Te Deum laudamus.* Fuisse autem in vsu apud Christianos ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ, vt in conuentibus Ecclesiasticis psalmodia primum locum haberet, cognosci potest ex loco illo Apostoli, 1. Cor. 14. *Cùm conuenitis, vnusquisq; vestrum psalmum habet.* Item ex Tertul. in libro de velandis virginibus extremo, & lib. 2. ad vxorem extremo; denique ex Concilio Laodiceno, cap. 15. & 17.

Porrò Canticum, *Te Deum laudamus*, non habetur quidem in Scripturis, tamen compositum fuit, Deo inspirante, à sanctis Patribus Ambrosio & Augustino, qui statim à Baptismo eiusdem Augustini, toto populo obstupescente, Canticum illud alternatim & ex tempore cecinerunt, vt scribit S. Dacius Episcopus Mediol. lib. 1. Chronici, cap. 10. Floruit autem S. Dacius, imperante Iustino seniore, vt S. Gregorius refert lib. 3. Dialog. cap. 4. Addit quoque idem Dacius, Canticum illud ab vniuersa Ecclesia frequentari cœpisse. Quod verum esse cognosci potest etiam ex regula S. Benedicti, in qua post lectiones præscribitur Canticum, *Te Deum laudamus.* Denique ipse etiam Lutherus ab hoc Cantico non abhorruit, vt suprà diximus. Quare nihil est cur in eius defensione plura dicamus.

Iam verò de Hymnis superadditis, habemus primò testimonium Apostoli, Col. 3. & Ephes. 5. qui Psalmis & Canticis, Hymnos adjungit. Videtur enim Hymnorum nomine intelligere carmina spiritualia, quæ Christiani illius temporis componebant, vt Haymo exponit. Nam & Eusebius in lib. 2. hist. cap. 17. ex Philone refert, primos Christianos non tantùm Psalmos Dauidis & Cantica Scripturarum, sed etiam proprios Hymnos canere solitos esse. Sanctus quoque Dionysius in libro de diuinis nominibus, cap. 4. non pauca commemorat ex Hymnis sacris à B. Hierotheo compositis. Factum etiam illud Pauli Samosateni, qui Ecclesiasticos Hymnos tanquam neotericos, & nuper inuentos rejecit, satis testatur vsum eiusmodi hymnorum esse vetustissimum. Vixit enim Samosatenus ante annos mille trecentos. Denique Concilium Toletanum IV. ante annos fermè mille, can. 12. præcipit, vt Hymni à sanctis Patribus Hilario & Ambrosio compositi, in officio Ecclesiastico retineantur. Quidam enim iam tunc cœperant eos contemnere, propterea quod in sacris litteris non haberentur.

Lectiones præcipuè leguntur in officio nocturno, partim ex Scripturis, partim ex homilijs Patrum, partim ex vitis Sanctorum. Vsum Lectionum, antiquissimum esse in Ecclesia, perspicuum esse potest ex Apolog. 2. S. Iustini extrema, vbi dicit, Lectiones ex Prophetis & Apostolis in conuentu fidelium legi solitas. Item ex Concilio Laodiceno, quod ante annos mille ducentos celebratum fuit: statuit enim cap. 17. vt Psalmis Lectiones intersererentur. Item ex Concilio Carthaginensi III. cap. 47. vbi præscri-

buntur lectiones, non tantùm ex Scripturis, sed etiam ex vitis sanctorum Martyrum. De lectionibus quoque ex homilijs Patrum, testis est sanctus Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, vbi dicit sermones B. Ephrem legi consueuisse in Ecclesia, post lectiones Apostolorum & Prophetarum. Ioannes etiam Cassianus libro secundo de institutis cœnobiorum, cap. 5. refert à maioribus institutum fuisse, vt in officio nocturno duodecim Psalmi, & duodecim lectiones pronunciarentur. Denique Gelasius Papa ante annos mille descripsit ordinem lectionum, tum ex Scripturis sacris, tum ex Patrum homilijs per totum annum, vt est apud Gratianum distinct. 15. can. Sancta Romana. Et Gregorius VII. ante annos quingentos restituit Breuiarium Romanum in eam formam, quam habuerat antiquissimis temporibus, idque fecit in Concilio generali. Vnde extat canon, In die, de consecr. dist. 5. Quod idem fecit nostris diebus Pius V. Pontifex, de Ecclesia Dei optimè meritus.

Cur autem lectiones per totum annum eo sint ordine distributæ, quem nunc quoque in Romano Breuiario cernimus, explicat Rupertus libro 12. de officijs diuinis, propè extremo. Et quoniam non multùm referre videtur id agnoscere, & nos breuitati studemus, ad eum auctorem lectorem censuimus remittendum.

Ante lectiones præcedit BENEDICTIO, de qua scribit Petr. Dam. in lib. de *Dominus vobiscum*, cap. 2. vbi etiam notat, propter humilitatem non petere lectorem à Sacerdote, vel Pontifice, vt ipse benedicat, sed vt iubeat ab alio benedici: Sacerdotem autem, vel Pontificem, vt vicem reddat humilitati, nec per se, nec per alium benedicere, sed benedictionem lectori, & cæteris omnibus ab ipso Deo precari.

Post lectiones sequuntur RESPONSORIA, quę ab Italicis Ecclesijs primùm inuenta, vt referunt Isidorus lib. 1. de officijs diuinis, cap. 8. Et Rabanus lib. 2. de institut. clericorum, cap. 51. & fortè à S. Ambrosio, vt censet Vualfridus in lib. de rebus Eccles. cap. 25. inde ad alias Ecclesias dimanarunt. Certè S. Benedicti tempore iam erant in vsu, vt ex ipsius regula intelligi potest. Appellantur autem Responsoria, teste Rabano, loco notato, quoniam vno inchoante, à cæteris respondetur.

CAPITVLA nihil sunt aliud nisi breuissimę lectiones, quæ dicuntur in singulis Horis diurnis, & semper ex sacris litteris depromuntur. Meminit eiusmodi Capitulorum Concil. Agathense, cap. 30.

De COLLECTIS, LITANIA, GLORIA PATRI, SYMBOLO, & CONFESSIONE, quæ sunt communia officia cum Missa, disseruimus in 2. lib. de sacrificio Missæ, cap. 16.

ANTIPHONÆ restant, quæ vt plurimùm cum Psalmis coniunguntur, aliquando etiam seorsum canuntur. Significat autem Antiphona, vocem reciprocam, & per Antiphonas canere, nihil est aliud nisi alternatim canere. Dicitur verò in officio Ecclesiastico Antiphona, sententia illa, quæ Psalmo concinendo præmittitur, quoniam secundum eius modulationem totus Psalmus canitur, atque vtrumque chorum in fine coniungit, vt rectè docet Amalarius lib. 4. de officijs Ecclesiasticis, cap. 7.

Porrò vsum Antiphonarum, id est, alternatim canendi Psalmos, ex Angelica admonitione, atque exemplo S. Ignacium didicisse, & Antiochenæ Ecclesiæ tradidisse, Socrates scribit lib. 6. hist. cap. 8. Quod igitur scribit Theodoret. lib. 2. hist. cap. 24. primos fuisse Flauianum & Diodorum, qui Antiochenis Dauidicos Psalmos alternatim canendos tradiderunt, non de prima institutione, sed vel de instauratione, vel de commodiore aliqua ratione alternatim concinendi intelligendum esse videtur. Apud Latinos primum fuisse S. Ambrosium, qui hanc ipsam consuetudinem introduxit, scribit Isid. lib. 1. de officijs diuinis, cap. 7. Sed hoc de solo officio Ecclesiastico accipiendum videtur. Nam in sacrificio Missæ, Psalmum alternatim canendum tradidit Celestinus Papa, vt in eius vita legimus. Absolutè autem vsum alternatim canendi Psalmos apud Latinos antiquissimum esse, perspicuum est ex Tertulliano, qui in libro secundo ad vxorem extremo, dicit Psalmum inter duos sonare. Sed de his hactenus.

CAPVT XV.

Antiphona, Salue Regina, ab hæreticorum calumnijs asseritur.

EX omnibus officij partibus, nihil est quod magis hæreticis nostri temporis displiceat, quàm Antiphona illa, quæ incipit, SALVE REGINA. Eam enim Lutherus in serm. de Natali Beatæ Mariæ, dicit nulla ratione in bonum sensum posse trahi. Petrus quoque Pseudomartyr in comment. ad cap. 3. prioris ad Corinth. scribit, hanc Antiphonam non posse vllo modo ab impietate defendi, cùm illa omnia tribuat Mariæ, quæ soli Deo conueniunt.

Ac vt eius ratiunculas ordine digeramus, sic ille ratiocinatur: *Deus est propriè Pater misericordiarum*, 2. *Cor.* 1. *Non ergo licet vocare Mariam Matrem misericordiæ, nisi diuinis honoribus eam ornare velimus.* Item, *Christus est propriè vita, qui de se ait, Ioan.* 14. *Ego sum via, veritas, & vita: Æquatur igitur Maria Christo, cùm appellatur vita.* Adhæc, *Deus est propriè totius auctor consolationis*, 2. *Cor.* 1. *Non igitur Maria dulcedo nominari potest, nisi Deo asseratur æqualis.* Præterea, *In solo Deo sperandum esse testatur Propheta, qui dicit, Maledictus vir qui sperat in homine, Hier.* 17. *Non ergo Maria spes nostra nominanda est, nisi fortè iam homo esse desierit.* Denique, *Deus Pater est, qui ad filium credentes adducit, Ioan.* 6. *& ipse se Filius nobis ostendet, cùm beatos faciet, Ioan.* 14. *Quomodo igitur Maria nobis post exilium Iesum ostendet, nisi ipsa quoque sit Deus, & beatos homines facere queat?*

Hæc argumenta nullius sunt ponderis, ac vt omittamus Ecclesiæ auctoritatem, quæ hanc Antiphonam multis iam seculis vsu probauit; neque enim fas esse putamus, vnum vel duos Apostatas cum ipsa Ecclesia in comparationem adducere, certè longè nobilior fuit doctrina & pietate, ac per hoc etiam dignior, cui fides adhibeatur, Hermannus Contractus, qui hanc Antiphonam, & illam, *Alma Redemptoris*, composuisse fertur, quàm Petrus Martyr, aut Lutherus. Sed ad proposita argumenta veniamus.

PRIMO rationem illam argumentandi infirmam esse, ac nihil omninò efficere, demonstramus ex diuinis litteris. De Christo dicitur Ioan. 1. *Plenus gratia.* Proinde non potest hoc alteri tribui, si bona sit ratiocinatio Petri Martyris: At Lucæ primo dicitur, *Maria plena gratia.* Et Act. 16. Stephanus *plenus gratia.* Item Christus, *Lux mundi*, dicitur Ioannis 9. & tamen hoc idem Apostolis Christus ipse tribuit, cùm ait Mat. 5. *Vos estis lux mundi.* Denique nonne in Scripturis Christus dicitur *Apostolus, Magister, Pater, Pastor, Episcopus?* & nonne ista eadem passim in eadem Scriptura tribuuntur Apostolis? Non igitur rectè colligit Petrus Martyr, Deus est Pater misericordiarum, ergo impius est, qui Mariam salutat Matrem misericordiæ.

Sed

Sed ostendamus præterea singulas partes huius Antiphonæ in B. Mariam rectissimè conuenire.

PRIMO dicitur REGINA; nam & omnes beati Reges sunt, quibus dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, Matth. 5. Et, *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*, Matth. 25. Et ipsa præterea cùm sit vera mater Regis Regum, Regis appellationem singulariter meretur.

SECVNDO dicitur MATER MISERICORDIÆ, Tum quia Christi mater est, per quem misericordiam à Deo consequuti sumus; Tum quia nobis quotidiè misericordiam à Deo precatur, & impetrat; Tum denique phrasi Hebraica dicitur mater misericordiæ, quasi mater valdè misericors. Quomodo etiam illud accipimus, *Pater misericordiarum*, id est, pater summe misericors.

TERTIO dicitur VITA, non quod sit ipsa vita per essentiam, quomodo est Deus; neque quod sit principalis causa vitæ, quomodo de Christo dicitur, Act. 3. *Auctorem verò vitæ interfecistis*: sed quod Christum pepererit, & per illum facta sit mater omnium viuentium vita spirituali. Sic enim Heua dicta est vita. Vox enim Hebræa חוה vitam significat, quia mater futura erat omnium viuentium vita animali. Obseruat autem Epiphanius hæres. 68. Heuam appellatam esse vitam, non quia ipsa per se tam insigni nomine digna esset; sed quia typus erat Mariæ, quæ verè vita dici meretur, cùm sit mater Christi, & per eum etiam omnium fratrum Christi, ac per hoc omnium viuentium.

QVARTO dicitur DVLCEDO, quod nomen optimo iure Deiparæ conuenire testantur innumerabilia beneficia, quibus illa semper consolata est, & quotidiè consolatur afflictos. Neque enim est angulus orbis terræ, in quo non luceat memoria aliqua beneficiorum eius. Et si potuit Apostolus dicere Philemoni, *Ita frater ego te fruar in Domino*, cùm tamen frui propriè non quadret, nisi in summum bonum, & ipsam dulcedinem, quæ per se ipsa expetenda est; cur non liceat nobis eodem tropo dulcedinem vocare matrem Dei, per quam non quorumdam sanctorum, vt per Philemonem, sed omnium omnino viscera requiescunt?

QVINTO dicitur SPES NOSTRA, quoniam post Dominum, in ipsius potissimum intercessione confidimus. Neque enim spes in auctore solùm boni reponi debet, sed etiam in intercessoribus & ministris. Itaque Dominus cùm Iudæis ait, Ioan. 6. *Est qui vos accuset Moses, in quo vos speratis*, non illos reprehendit quod sperarent in Mose, sed quod Mosi non crederent.

Quod verò Hieremias ait: *Maledictus vir qui sperat in homine*, intelligendum est de ijs, qui potissimam spem suam ponunt, quique ita confidunt in homine, vt in Deo nulla ratione confidant. Sic enim sequitur: *Et à Domino recedit cor eius*. Et qui piè, recteq; in Maria confidunt, potissimam spem habent in Deo. Denique hæc forma loquendi, vt etiam superiores, inueniuntur passim in scriptis S. Bernar. & S. Ephrem, quos certè impietatis accusare nemo vnquam auderet. Nam in 1. serm. de Assumptione, vocat S. Bernardus Virginem Mariam, *Reginam, & Dominam, Matrem misericordiæ, totam suauem, &c.* Et serm. 3. addit, conuenire suo quodam modo in Mariam, quod in Psalmo legitur: *Misericordia eius plena est terra*. Et serm. de Aquæ ductu: *Filioli*, inquit, *hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ*. S. quoque Ephrem in serm. de Deipara, vocat eam *Spem suam, & omnium Christianorum*.

SEXTO, rectè additur: ET IESVM BENEDICTVM FRVCTVM VENTRIS TVI NOBIS POST HOC EXILIVM OSTENDE. Nam certè non minus est saluare homines, quàm ostendere illis Saluatorem; posse autem rectè dici saluari homines ab hominibus, perspicuum est ex his locis, Rom. 9. *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos*, 1. Timoth. 4. *Et te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt*. Iac. 5. *Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte*. Et Iudas in epist. sua dicit: *Illos verò saluate de igne rapientes*.

Iam igitur si Apostoli non timuerunt dicere, saluari homines ab ijs, qui verbo, exemplo, orationibus student animarum saluti: cur Ecclesia timeat dicere Virgini cum Christo regnanti, & primum locum in cœlo post ipsum obtinenti, vt Iesum nobis post hoc exilium ostendat? Id enim sano modo intelligi debere, id est, per intercessionem, nemo Catholicus dubitat. Quomodo intelligenda sunt etiam illa: *Da mihi virtutem contra hostes tuos*. Et illa: *Tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe*. Et si qua sunt alia his similia.

S. enim Bernardus serm. 1. de Assumptione ait Virgini Mariæ: *Trahe nos post te, in odorem vnguentorum tuorum curremus*. Et infrà: *Ascendens in altum Virgo beata, dabit ipsa quoque dona hominibus. Quidni daret? siquidem nec facultas ei deesse poterit, nec voluntas*. Sed explicat ipse idem, tum alibi, tum in sermone 4. de Assumptione, quomodo hæc faciat beatissima Virgo: *Sit*, inquit, *pietatis tuæ ipsum quam apud Deum gratiam inuenisti, notam facere mundo, reis veniam, medelam ægris, pusillis corde robur, afflictis consolationem, periclitantibus adjutorium, & liberationem tuis sanctis precibus obtinendo. In hac quoque die solemnitatis & lætitiæ, dulcissimum Mariæ nomen cum laude inuocantibus seruulis, per te Regina clemens, gratiæ suæ munera largiatur Iesus Christus filius tuus, Dominus noster*.

Sed placet adscribere verba aliqua S. Ephrem, Patris omnium consensu celeberrimi, ex oratione de laudibus Deiparæ, quæ extat in 8. tomo Aloysij Lipomani: *Intemerata*, inquit, *prorsusque pura, Virgo Deipara, Regina omnium, spes desperantium*. Et infrà: *Tu portus procellis vexatorum solatium mundi, carcere clausorum liberatrix, tu orphanorum susceptio, tu captiuorum redemptio, tu ægrotantium exultatio, & omnium salus*. Et infrà: *Sub alis tuis custodi me, & protege, miserere mei, qui sum luto inquinatus*. Et infrà: *Non mihi alia fiducia, ô Virgo sincera*. Et infrà: *Aue pax, gaudium, & salus mundi*. Hæc & alia id genus multa habet sanctus Ephrem, quæ similia sunt ijs quæ in Antiphona, quæ incipit, *Salue Regina*, continentur. Sufficit autem ad hæc omnia ab hæreticorum calumnijs asserenda, illud vnum, quando nihil haberemus aliud, sanctum hunc virum tantæ claritudinis fuisse, vt eius scripta post diuinas litteras in Ecclesijs publicè legerentur, vt suprà ex testimonio sancti Hieronymi demonstrauimus.

CAPVT XVI.

Defenditur cantus, qui in officio diuino, adhiberi solet.

EXPLICVIMVS hactenus partes tres disputationis de officio diuino; sequitur quarta, quæ est de modo ritè officium persoluendi.

Tres autem quæstiones de modo institui possunt, VNA de genere linguæ, Latinè ne, an vulgari, & communi lingua sit officium persoluendum: ALTERA de genere vocis, cantusve, an simplex pronun-

ciatio sit in officio adhibenda: Tertia de conditionibus, circumstantijs, integritate, ordine, loco, tempore, & similibus. Sed quoniam de prima quæstione satis copiosè disseruimus in 2. lib. de verbo Dei, cap. 15. & 16. secundam tantùm & tertiam hoc loco explicare aggrediemur.

Quæritur igitur, sitne cantus in officio Ecclesiastico adhibendus. Fuit enim antiquus error Hilarij cuiusdam, qui cantum omninò ab Ecclesijs excludi volebat. Refert hunc errorem sanctus Augustinus lib. 2. Retract. capite vndecimo. Eundem errorem postea sequuti sunt Henricus, & Petrus de Bruis. Vnde Henriciani & Petrobrusiani quidam hæretici dicti sunt, quos refellit Petrus Cluniacensis in epist. scripta ad omnes Episcopos, ca. vltimo. Ioannes autem Vviclef non modò cantum, sed etiam vocem paulò elatiorem in precibus reprehendebat, & ea de causa clericos in templis canentes cum sacerdotibus Baal comparandos esse iudicabat. Vide Thomam Vvaldensem to. 3. tit. 2. vbi per multa capita hunc errorem confutat.

Trinitarij Transyluani in 2. lib. cap. 1. dicunt se cantum cum omnibus tubis & organis proscripsisse. Et in antithesibus Christi veri & falsi, dicunt Christum falsum velle in suis templis cantum & organa, Christum verum nihil eiusmodi approbare. Magdeburgenses in Centurijs, cent. capite sexto, colum. 179. & alibi passim, dum vitas Pontificum Romanorum describunt, Catholicos Sacerdotes, Baaliticos vocant; nec dubium, quin propter cantum, propter illud quod Helias dixit sacerdotibus Baal: *Clamate voce maiori.* Sed certè mirum est, cur cantum Ecclesiasticum reprehendat Illyricus, cum apud Lutheranos & Caluinistas non solùm Ministri, sed etiam populus magno clamore in templis canat. Sed hac in re Arianos imitantur, qui cantum in Catholicis reprehendebant, vt sanctus Ambrosius testatur in oratione de tradendis basilicis, & ipsi tamen canendis hymnis operam dabant, vt refert Socrates lib. 6. hist. cap. 8.

His igitur omissis, nos breuiter consuetudinem Ecclesiæ, quam in canendo seruat, antiquam, & rationabilem esse demonstrare nitemur. Habemus Primo exemplum Angelorum, qui nato Christo, magnis vocibus canebant: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Ex quo verba illa Canticum Angelorum nominari cœperunt. notat Vvalfridus Strabo in libro de rebus Eccles. cap. 22. & perspicuum est ex Concilio Toletano quarto, can. 12.

Habemus Secundo, exempla Patrum veteris Testamenti, ac præsertim Regis & Prophetæ Dauid, qui non solùm Psalmos plurimos composuit, & choros cantorum instituit; sed etiam hortatur in Psalmo 150. vt instrumentis musicis Dominum laudemus.

Neq; nos mouet, quod Petr. Martyr in comment. ad cap. 14. prioris ad Cor. dicit instrumenta musica pertinere ad cæremonias Hebræorum, & ideò non magis conuenire Christianis, quàm circuncisio, sabbata, neomeniæq; conueniunt. Respondemus enim, ceremonias Iudaicas aliàs fuisse proprias Testamenti veteris, eas videlicet, quæ res futuras significabant, vt circuncisionem, sabbatum, & similia; alias communes vtrique Testamento, quæ non ad significandas res futuras, sed ad colendum simpliciter Deum, referebantur, vt flectere genua ad orationem, tundere pectus, colere festos dies, & alia id genus multa, ac priores quidem ceremonias fatemur Christianis minimè conuenire; posteriores au-

A tem non minus ad nos, quàm ad Iudæos pertinere contendimus. Huius generis esse musica instrumenta, intelligi potest ex eo quod Hebræi non vtebantur eiusmodi instrumentis ad mysterium aliquod futurum significandum, sed ad excitandos animos infirmos ad laudes Dei, & tædium remouendum, quod ex prolixitate Psalmorum atque Hymnorum oriri solet, quæ ratio locum habet etiam in Ecclesia Testamenti noui. Non enim desunt in Ecclesia multi infirmi & rudes, qui eiusmodi fomentis curandi, & ad laudes Dei audiendas alliciendi sint. Deniq; nulla ratio reddi potest, cur cantus quo vtebantur Hebræi, & quo nunc vtuntur etiam Lutherani, non sit ceremonia propriè Iudaica, & sonus organi alicuius,
B sit ceremonia Iudæorum propria, atque ideò interdicta Christianis.

Habemus Tertio exemplum à Christo ipso approbatum: nam cùm obuiam illi venirent turbæ, & magnis vocibus canerent, *Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis*, non tantùm non eas prohibuit, sed etiam Pharisæos & Scribas volentes prohibere, compescuit.

Habemus Quarto exemplum ipsius Domini, & discipulorum eius, siquidem, *Post cœnam* (vt Matthæus refert cap. 26.) *hymno dicto, exierunt in montem Oliueti.* Non enim simpliciter pronunciatum, sed verè, proprieq; cantum hymnum illum fuisse à Christo & Apostolis, indicat Concilium Toletanum IV.
C cap. 12. vt colligitur ex ipsa Græca voce ὑμνήσαντες, & ex Augustino, qui explicans titulum Psalmi 72. scribit ita proprium esse Hymnorum vt canantur, vt nisi canantur, Hymni vocari non possint. Et in epist. 119. cap. 18. ad hunc locum aspiciens, dicit, de canendis Hymnis non habere Saluatoris & Apostolorum exemplum.

Habemus Qvinto exemplum Pauli & Silæ, qui (vt Lucas testatur Act. 16.) media nocte orantes, Hymnos decantabant; id enim significat illud, προσευχόμενοι ὕμνουν. Clara autem, atque elata voce illos cecinisse, perspicuum est ex eo, quod audiebantur ab alijs qui in custodia erant.

Habemus Sexto præceptum Apostoli ad Ephes. 5. & ad Colos. 3. vbi monet Christianos, *Vt in Psal-
D mis & Hymnis & Canticis spiritualibus se exerceant.* Atque hæc ex diuinis litteris.

Nunc vt ad traditionem Ecclesiæ veniamus, annotabimus Primò testimonia Conciliorum ex primarijs partibus orbis terræ, Deinde singulorum Patrum testimonia proferemus.

Igitur ex Oriente habemus Concil. Laodicenvm Can. 5. vbi statuitur, *Vt nulli alij in Ecclesia Psalmos canant, præter eos qui cantorum funguntur officio.*

Ex Italia habemus decretum Damasi Pontificis, *Vt Psalmi in Ecclesia die noctuq; cantentur.* Item decretum Gregorii I. in Concilio Romano: *Vt Diaconi non canant in Ecclesia, nisi Euangelium, Lectiones
E cæteras, vt etiam Hymnos & Psalmos ab inferioribus Clericis decantari sinant.*

Ex Africa habemus Concil. IV. Carthaginense, Can. 10. vbi sic legimus: *Cantor potest absque scientia Episcopi, sola iussione Presbyteri, officium cantandi suscipere, dicente sibi Presbytero, Vide vt quod ore cantas, corde credas; & quod ore cantas, operibus comprobes.*

Ex Hispania habemus Concil. Toletanvm IV. cap. 12. quod ita loquitur: *De Hymnis & Psalmis canendis publicè in Ecclesia, & Saluatoris, & Apostolorum habemus exemplum.*

Ex Gallia habemus Concilium Agathense, capite 21. vbi statuitur, *Vt Hymni singulis diebus decantentur.*

A Ex Germania habemus Concilium AQVISGRANENSE, cap. 132. & 133. vbi monentur Cantores Ecclesiæ, *vt ædificationem, non adulationem populi quærant, dum sacras lectiones, & Psalmos, atque Hymnos modulatis vocibus canunt.*

Iam verò ex Patribus singulis S. DIONYSIVS Areop. in lib. de Eccles. Hier. cap.7. par.12. meminit cantus Ecclesiastici, quo vtebatur Ecclesia illius temporis in sepeliendis mortuis.

TERTVLLIANVS in Apolog. cap. 2. refert ex epist. Plinij ad Trajanum, consuetudinem primorum Christianorum, qui horis antelucanis conueniebant ad sacros hymnos Deo canendos. Idem etiam meminit cantus Ecclesiastici in eodem Apolog. cap. 39. & in lib. 2. ad vxorem, extremo.

B Similia refert ex Philone EVSEBIVS lib. 2. hist. cap. 17. primi enim Christiani, quos Marcus Euangelista in Ægypto docuerat in canendis Deo Psalmis & Hymnis, die noctuque se exercebant. De quorum vita, vt planè admiranda, ac propè Angelica, librum scripsit Philo, vt nos in libro de Monachis copiosè probauimus.

Auctor quæstionum, quæ habentur inter opera S. Iustini, cantum Ecclesiasticum vtilissimum esse docet in responsione ad quæst. 107. quem locum paulò infra integrum adscribemus.

Sanctus BASILIVS in epist. 63. ad Clerum Neocæsariensem, purgat se diligenter à crimine, quod ei nonnulli objiciebant, quasi ritum canendi in Ecclesijs immutasset. Docet verò ritum à se receptum optimum, atque Orienti penè toti esse communem.

C S. HILARIVS in comment. Psal. 65. meminit cantus his verbis: *Audiat, inquit, orantis populi, consistens quis extra Ecclesiam, vocem, spectet celebres hymnorum sonitus.*

S. AMBROSIVS in oratione de trahendis basilicis, quæ habetur in 5. lib. epistol. aduersus Arianorum calumnias, cantum Ecclesiasticum, hymnosq; suos defendit.

S. HIERONYMVS in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, & in altera ad Eustochium de obitu Paulæ, meminit cantus Ecclesiastici in funere. Et quod magis est admirandum, in vita B. Pauli primi Eremitæ, scribit S. Antoninum, quamuis solus esset, Pauli exequias celebrantem, Psalmos, atque Hymnos de Christiana traditione cantasse.

D Sanctus IOANNES CHRYSOSTOMVS cantus Ecclesiastici meminit hom. 56. in Matth. & homil. 59. ad pop. Antiochenum. Ipse quoque cantum Ecclesiasticum auxit, & ornauit, vt scribit Socrates lib. 6. cap. 8.

S. AVGVST. lib. 9. Confess. cap. 7. scribit, ab Ambrosio primùm institutum fuisse, vt iuxta morem Orientalium, partim Psalmi, atque Hymni in Mediolanensi Ecclesia canerentur, atque hunc vsum inde ad alias Occidentis Ecclesias dimanasse, eundem vsum idem August. probat, tum loco notato, tum etiam lib. 10. cap. 33.

E Sed quod ait, ab Ambrosio id primùm institutum, non ita videtur accipiendum, quasi cantus Ecclesiasticus in Occidente ante Ambrosij tempora planè ignotus fuerit. Contrarium enim testantur, quæ paulò ante citauimus ex Hilario & Tertulliano. Sed fortasse loquitur Augustinus non de cantu absolutè, sed de cantu totius populi. Antea siquidem Psalmum cantabat vnus tantùm, audientibus cæteris. Vnde est illud Hieronymi in epistola ad Rusticum: *Dicas Psalmum in ordine tuo.* Fortasse etiam soli Clerici, vt nunc fieri videmus, canebant. Ambrosius autem ad leniendum mœrorem populi sui in persecutione Iustinæ, instituit, vt totus populus caneret. Quod etiam fecit Chrysostomus in simili occasione apud Constantinopolim, vt Socrates refert libro 6. histor. cap. 8.

Fortasse etiam non loquitur Augustinus de toto Occidente, sed solùm de locis, in quibus ipse fuerat. Nam certè testimonium ex Hilario adductum, videtur omninò cogere, vt credamus in Gallia fuisse consuetudinem, vt populus in Ecclesia caneret, etiam ante Ambrosij tempora. Sed quidquid de hac re sit, id nobis hoc loco sufficit, ritum canendi in Ecclesia antiquissimum esse.

Adferamus postremò Rationes ductas ab vtilitate eximia, quæ in hoc instituto cernitur. PRIMA vtilitas quæ ex cantu percipitur, illa est, quod accendunt pia cantica non parum audientium animos. Cuius rei vel vnum August. testem adduxisse sat erit. Sic enim ipse loquitur in lib. 9. Conf. cap. *Quantum*, inquit, *fleui in Hymnis & Canticis tuis, suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter? Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lachrymæ, & benè mihi erat in eis.* Et lib. 10. cap. 33. *Cùm reminiscor*, inquit, *lachrymas meas, quas fudi ad cantus Ecclesiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meę, magnam instituti huius vtilitatem agnosco.* Et in epist. 119. cap. 18. *Sine dubitatione*, inquit, *faciendum, maximè illud quod de Scripturis defendi potest, sicut de Hymnis & Psalmis canendis, cùm & ipsius Domini & Apostolorum habeamus documenta, & exempla. Et præcepta de re tam vtili ad mouendum animum, & accendendum diuinæ legis affectum.*

ALTERA vtilitas in eo posita est, quod facilius & libentius Deo laudes persoluuntur, quando officium diuinum alioqui prolixum & graue, quadam cantus iucunditate conditur. Quam enim ob causam Spiritus sanctus voluit diuinas laudes à Prophetis carmine scribi; ob eandem vtile fuit, vt eiusmodi carmina non simplici pronunciatione, sed cantu celebrarentur. Cur autem voluerit Spiritus sanctus laudes diuinas carmine scribi, causam reddit sanctus Basilius oratione in primum Psalmum, vt sine tædio, immò etiam cum voluptate & delectatione discerentur, & frequentarentur, præsertim cùm in eiusmodi laudibus diuinis multa sint admista præcepta vitæ ac moribus vtilissima.

Magnam verò atque honestissimam percipi voluptatem ex cantu laudum diuinarum, docet Lactantius lib. 6. cap. 21. *Si voluptas est*, inquit, *audire cantus & carmina, Dei laudes canere & audire iucundum sit. Hæc est voluptas vera, quæ comes & socia virtutis est. Hæc est non caduca & breuis, vt illæ quas appetunt, qui corpori vt pecudes seruiunt, sed perpetua, & sine vlla intermissione delectans.*

TERTIA vtilitas illa est, quod hac ratione testamur Ethnicis & Hæreticis, non erubescere nos fidem nostram, quandoquidem fidei dogmata, quæ ab Ethnicis, vel Hæreticis irridentur, nos cantu, ac versibus celebrare non dubitamus. Cuius rei multa exempla in historia Ecclesiastica legi possunt. Vide sanctum Ambrosium in oratione de tradendis basilicis: Ruffinum libro primo histor. cap.35.& 36. cùm describit translationem reliquiarum sancti Babilæ Martyris: & Theodoretum libro tertio hist. cap.17. vbi narrat res gestas Publiæ, & Virginum, quas illa erudiebat.

QVARTA vtilitas est, vt Christiani testentur, sibi diuinam legem non esse molestam & grauem, sed iucundam & suauem, seque eam non ex timore, sed ex amore seruare, iuxta illud Psalmi 118.

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.

POSTREMA vtilitas est, vt Deo nostro perfectum omni ex parte reddamus obsequium, dum & animo ardentissimis votis, & corpore clarissima voce laudes eius celebrare contendimus.

Sed claudamus hunc locum verbis IVSTINI, aut quicunque fuit auctor quæstionum illarum, quæ inter opera Iustini leguntur. Sic enim auctor ille loquitur in respons. ad q. 107. *Excitat* (cantus Ecclesiasticus) *cum voluptate quadam animum ad flagrans eius, quod carmine celebratur, desiderium. Affectiones & concupiscentias carnis sedat, cogitationes malas inimicorum, quos cernere non est, suggestione oborientes amolitur. Pietatis decertatores generosos & fortes, per constantiam rebus aduersis efficit. Omnium rerum, quæ vitæ tristes, & luctuosæ accidunt, pijs adfert medicinam. Mentes ad fructificationem diuinorum bonorum rigat. Gladium spiritus hoc Paulus appellat in armamẽtario, vbi cõtra inuisibiles aduersarios, milites veræ pietatis suis instruit armis. Verbum namque Dei est, & quod animi cogitatione, quod carminis præludio, carmine ipso celebratur, ac dæmones fugat atque depellit. Et in rebus omnibus, quæ pijs eueniunt, animus veræ pietatis virtutibus per carmina Ecclesiastica perficitur.*

CAPVT XVII.

Soluuntur objectiones aduersariorum.

ADVERSVS ea quæ diximus, non desunt objectiones quæ dissoluendæ sint.

PRIMO igitur objiciunt, qui cantum Ecclesiæ ferre non possunt, irrisionem illam Heliæ Prophetæ ad Sacerdotes Baal: *Clamate voce maiori, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur.* 3. Reg. 18.

RESPONDEO, Sacerdotes Baal non irridentur ab Helia, quia clamarent voce magna; nam neque clamasse eos Scriptura tradit, sed quia Baal inuocabant Deum inanem & falsum, & qui exaudire non poterat. Alioqui enim si clamor in oratione reprehendi posset, reprehendenda fuisset mulier illa Chananæa, quæ clamabat ad Christum, Matth. 15. & cæci illi similiter clamantes, Matth. 20. & ipse Dominus, qui cum clamore valido orauit, Matth. 27. & Hebr. 5. & Stephanus, qui Act. 7. voce magna clamauit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* Itaque ineptè Illyricus & alij, Baalismum Sacerdotibus Catholicis propter cantum objiciunt, nisi fortè Christum, cui Catholici laudes canunt, & Baal pro eodem accipi velit Illyricus.

SECVNDO objiciunt exemplum Annæ, quæ 1. Reg. 1. orabat in corde suo, ita vt vox penitus non audiretur. Hanc enim sanctam fœminam, figuram Ecclesiæ fuisse scribit S. Cyprianus in serm. 6. his verbis: *Deus non vocis, sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes videt. Quod Anna in primo Regum lib. Ecclesiæ typum portans, custodit, & seruat quæ Dominum non clamosa petitione, sed tacitè & modestè intra ipsas pectoris latebras precabatur.*

RESPONDEO, Anna priuatim orabat in Templo, & ideò tacita, vel submissa voce preces suas fundebat, ne alios in eodem loco orantes, suo clamore turbaret. Sanctus etiam Cyprianus in hoc exemplo instituit populum, siue Ecclesiam de ratione priuatæ orationis. Alia verò ratio est orationis publicæ, vel diuinarum laudum, quæ communiter celebrari debent. Nam in ijsdem libris Regum legimus Dauidem instituisse Cantores, qui magnis vocibus Deum laudarent; & Salomon Rex nomine totius populi orans, 3. Reg. 8. clara voce orauit, vt ab omnibus audiretur.

TERTIO, objiciunt illud Matth. 6. vbi Dominus iubet, vt qui orare volunt, *Intrent in cubiculum suum, & clauso ostio, Patrem cœlestem in silentio orent.* Quem locum exponens Chrysostomus homilia 19. in Matth. sic ait: *Non gestibus corporis, neque clamoribus vocis, sed intentione optimæ voluntatis orationum vota reddamus.* Et similia habet auctor operis imperfecti, homil. 13.

RESPONDEO, Eadem est solutio. Dominus enim instituit eo loco fideles suos, cùm priuatim orare volunt. Quocirca auctor operis imperfecti, loco notato, tres causas reddit, cur non sit magna voce in oratione vtendum. Quæ omnes causæ cogunt vt intelligamus hunc locum de oratione priuata: *Ex clamosa*, inquit, *oratione, multa mala nascuntur, maximè tria.* PRIMVM, *qui clamosè orat, non credit Deum vbique esse, & absconsa audire.* DEINDE, *mysteria secretarum petitionum tuarum, quas fortè non oportebat alium scire præter te & Deum, in auribus bonorum & malorum hominum audienda committis.* DENIQVE, *clamosè orans iuxta te, alterum non permittis orare.* Hæc ille.

At qui publicè in Ecclesia Dei laudes, precesve decantant, non ideò hoc faciunt, quia credant Deum non esse vbique, vel abscondita non audire, sed quia volunt homines ædificare, atque ad Dei laudes, & amorem excitare: pari ratione qui publicè canunt, non secretas petitiones Deo porrigunt, sed manifestas, & quæ ab omnibus audiri possunt. Denique non est mirum, si qui canunt in templo, non permittant alios priuatim, nisi difficulter orare, quoniam tempus illud non priuatas, sed publicas preces requirit. Itaque rationes illæ non habent locum, nisi vbi ab omnibus priuatim oratur.

Adde quod præceptum Domini de ingrediendo cubiculo, & ostio claudendo, non tam ad cubiculum materiale, quàm ad cubiculum cordis referendum est, vt sanctus Augustinus monet in 2. lib. de serm. Domini in monte, cap. 6. alioqui pugnaret hæc sententia Euangelica cum illa Apostolica, 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco, &c.* Hoc igitur est quod præcipit Dominus, vt cùm oramus, & intentio sit in abscondito, & aditum vanis cogitationibus præcludamus.

QVARTO, objiciunt illud Apost. ad Eph. 5. *Psallentes & cantantes in cordibus vestris Domino.* In quem locum scribens S. Hieron. ait: *Audiant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in Ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde canendum, nec in tragœdorum modum guttur & fauces dulci medicamine colliniendas, vt in Ecclesia theatrales moduli audiantur, & cantica, sed in timore & in opere, in scientia Scripturarum.*

RESPONDEO, Apostolus non meminit hoc loco vocis, sed tantùm cordis, quoniam non erat necesse homines admonere, vt voce cantarent (nemo enim propriè sine voce cantat) admonere autem vt corde canerent, omninò necesse erat, quoniam multi solis labijs Deum honorant. Et tamen ipse idem Apostolus 1. Corinthiorum 14. & vocis & cordis mentionem facit, cùm ait: *Psallam spiritu, psallam & mente.*

Porrò S. Hieronymus abusum reprehendit, non bonum vsum tollit. Et cùm ait, *Deo non voce, sed corde cantandum*, non intelligit solo corde, sed non sola voce esse cantandum. Quod enim vocem sanctus Hieronymus non excludat, perspicuum est ex verbis illis: *Qui psallendi in Ecclesia officium habent.* Item ex illis: *Et canere, & psallere, & laudare Dominum magis*

animo, quàm voce debemus. Item ex illis: *Sic cantet seruus Christi, vt non vox cantantis, sed verba placeant, quæ leguntur.*

A

QVINTO obijciunt eundem Hieronymum, qui præfatione lib. 2. in Habacuc, dicit, titulum orationis Habacuc non debuisse verti, Oratio Habacuc cum cantico (vt Septuaginta verterunt) sed Oratio Habacuc pro ignorantijs. Et rationem reddit, quoniam non decet orantem canere. Ex quo videtur posse colligi, non rectè fieri, quod in Ecclesia non solùm Hymni & Psalmi, sed etiam Collectæ, & ipsa Dominica Oratio cani soleat.

RESPONDEO, quæ propriè canuntur in Ecclesia, non sunt puræ preces, sed Hymni & Psalmi, quibus Dei laudes continentur. Admisceri autem laudibus preces & ea ratione cantari, non est absurdum. Alioqui Dauid Propheta reprehendi deberet, qui dum Psalmos canebat, simul etiam Deum orabat, vt ex verbis Psalmorum perspicuum est. Apud nos etiam non censetur absurdum, si quis inter canendas laudes Principis, aliquid ab eo modestè postulet. Quæ autem sunt puræ preces, vt Collectæ, & Oratio Dominica, non tam canuntur, quàm clara voce distinctè pronunciantur, & cum aliqua vocis inflexione, quæ indicet supplicantis affectum. Vox enim supplicantis miserabilis esse debet, ac per hoc inflexionem aliquam vocis, sed modicam & grauem requirit, qualis omninò illa est, quam in precibus ab Ecclesia adhiberi videmus.

B

SEXTO, obijci posset testimonium Clementis Alexandrini libro secundo Pædagogi, capite quarto, qui sic approbare videtur vsum canendi, vt vsum musicorum instrumentorum penitus improbet. Et in eandem sententiam descendit Iustinus, vel quicunque auctor est earum quæstionum, in quæstione 107.

C

RESPONDEO, Clemens Alexandrinus loquitur de conuiuijs, non de officio Ecclesiastico, nec omninò improbat vsum instrumentorum musicorum, quamuis magis probet cantum solius vocis humanæ. Nam in eo capite cùm in vniuersum improbare visus esset instrumenta musica, addit tamen hæc verba: *Et si ad lyram, vel citharam canere & psallere noueris, nulla in te cadet reprehensio. Hebræum iustum Regem imitaberis, qui Deo est gratus, & acceptus, &c.*

D

Iustinus autem dicit, vsum instrumentorum concessum fuisse Iudæis propter imperfectionem ipsorum, & ideo in Ecclesia locum non habere eiusmodi instrumenta. Nos verò fatemur, vsum instrumentorum musicorum non ita conuenire perfectis & imperfectis, & ideò in Ecclesia serò admitti cœpisse, primùm etiam tempore Vitaliani Pontificis, circa annum Domini DCLX. organorum vsus in Ecclesia cœpit, si Platinæ credimus; si verò fidem habere volumus Aimonio libro quarto de gestis Francorum, capite 114. non ante Ludouici Pij tempora, id est, post annum Domini DCCCXX. organa in Ecclesijs audita sunt.

E

Ex quibus omnibus illud efficitur, vt organa propter infirmos in Ecclesijs retinenda sunt, ita non facilè alia instrumenta esse introducenda, & in ipsis organis non nisi res sacras & pias sobriè, & grauiter exprimendas. Neque enim leue peccatum, vel sacrilegij, vel superstitionis existimandum est, si quis inter sacra celebranda, lasciuum aliquid organis ludat, & audientium animos non ad pietatem, sed ad amorem mundi & carnis accendat. Vide de ratione rectè canendi in Ecclesia, & de abusibus vitandis, Concilium Romanum sub sancto Gregorio, quod habetur in Registro epistolarum eius, libro quarto, capite octauo, Concilium Aquisgranense capite 130. 132. & 133. Concilium Tridentinum sess. 22. in decreto de obseruandis & vitandis in celebratione Missæ: sanctum Bernardum serm. 47. in Cantica, Rabanum libro secundo, de institutione Clericorum, capite 48. & Thomam Caietanum in commentario ad 2. 2. quæst. 91. art. 2.

CAPVT XVIII.

De ijs quæ requiruntur ad officium ritè persoluendum.

IAM verò de ijs quæ requiruntur ad officium diuinum ritè persoluendum, quæ erat TERTIA quæstio quartæ partis huius disputationis, breuiter disseremus. Accuratam enim harum rerum tractationem relinquimus ijs, qui ex instituto casus conscientiæ suscipiunt explicandos.

Igitur ad SEPTEM capita reuocari possunt, quæ necessaria sunt ad hoc munus, vt oportet, implendum, videlicet ad integritatem, ordinem, qualitatem, locum, tempus, attentionem, deuotionem.

INTEGRITAS IMPRIMIS obseruanda est, quoad numerum, vt septem Horarum diurnarum, & vnius, vel trium nocturnorum officium integrè persoluatur. Cùm enim hæ sint partes officij principales, qui vel vnam ex his partibus sciens, & prudens, ac non legitimè impeditus omitteret, lethali crimine se obstringeret, vt præter alios docet grauis auctor S. Antoninus in 3. parte Summæ Theologicæ, tit. 13. cap. 4. §. 5.

Integritas DEINDE seruanda est, quoad partes minores, vt Psalmos, Hymnos, Lectiones, &c. nec non etiam quoad alia singula verba. In qua re non leuiter peccant nonnulli, qui praua consuetudine dimidia verba pronunciant. Quos officio non satisfacere censet Nauarrus in Enchir. cap. 25. num. 98. Sanctus verò Bernardus in sermone 47. in Cantica: *Non præcidentes*, inquit, *verba dimidia, non integra transilientes, non fractis & remissis vocibus muliebre quiddam balba de nare sonantes, sed virili (vt dignum est) & sonitu & affectu voces sancti Spiritus depromamus.*

Ordo in eo situs est, vt singula suo loco ponantur, & officia priorum Horarum prius, posteriorum posterius absoluantur, quamquam si quis fortè secus fecerit, non ideò repetere cogetur, quod non suo loco recitauit, vt sanctus Antoninus rectè docet tertia parte, titulo 13. capite 4. §. 4. à quo Doctores cæteri non dissentiunt.

De ordine inter officium Horarum, & officium Missæ disputari solet. Mihi probabilis videtur ea sententia, quæ habet, nullum esse ordinem essentialem inter Missam, & Horas canonicas, vt præter alios docet Dominicus à Soto lib. 10. de iustitia & iure, quæst. 5. art. 4. Ideò siquidem consuetudo Ecclesiastica seruat, vt ante Missam persoluantur officia Laudum & Primæ, quoniam iuxta veteres canones, Missa celebrari non poterat, nisi hora tertia, vel sexta, vel nona, vt perspicuum est ex Can. nocte, & seq. de consecr. dist. 1.

Cæterùm, si quis ante ortum Solis, quod hoc tempore permitti non dubium est, Missam celebrare velit, rectius faciet, si officium Primæ sacrificio Missæ postponat, quàm si præponat. Quod Ecclesia ipsa Catholica exemplo suo nos docet, cùm in nocte Natalis Domini, non alia de causa Missas celebrari iubet ante officium, non solùm Primæ, sed etiam Laudum, nisi quoniam media nocte non est canonicum tempus Laudum, aut Primæ.

Quia tamen communis sententia & consuetudo fidelium id habere videtur, vt peccato mortali se obstringere censeatur, qui absque graui necessitate Missam celebrare præsumit, matutino officio non expleto, vt patet ex Antonino parte 3. tit. 13. cap. 6. §. 4. Petro Paludano in 4. dist. 13. quæst. 2. art. 2. Hostien. in Sum. tit. de consecr. Ecclesiæ, distin. 2. Gab. super Can. lect. 13. Silu. in verbo Missa 1. qu. 6. Nauarro in Enchiridio de oratione, cap. 21. num. 30. & alijs plurimis. Et quia id expressè præscribitur in Rubricis Missalis Romani in principio, & in titulo de defectibus, sine dubio tutius est hoc sequi, quàm propter probabilem aliquam rationem peccandi periculo se exponere. A

QVALITAS officij tunc obseruatur, cùm & Clerici suarum Ecclesiarum, & Monachi suorum ordinum formam sequuntur. Constat enim aliam esse formam Romani Breuiarij, aliam Leodiensis, aliam Salisburgensis, aliam Mediolanensis, aliam aliarum quarumdam ciuitatum; & rursum aliam Monachorum sancti Benedicti, aliam Fratrum Prædicatorum, &c. B

Et quamuis Cardinalis Caietanus in sua Summa, vbi de horis canonicis agit, doceat, non peccare lethaliter Clericos, siue Monachos, qui Romanum Breuiarium eligunt, propriæ Ecclesiæ, vel ordinis Breuiario prætermisso; tamen non est id vsque adeò certum, vel tutum, vt rectè monet Dominicus à Soto lib. 10. de iustitia & iure, quæst. 5. art. 4. nisi id fiat de consensu Episcopi & totius Capituli, iuxta concessionem Pij V. in Bulla, quæ habetur ad initium Breuiarij Romani. C

Cuius rei DVPLEX est ratio: VNA, quoniam (vt sanctus Thomas docet in quodli. 6. artic. octauo) quemadmodum Clericus, quia Ecclesiæ mancipatus, atque addictus est, ad officium Ecclesiasticum obligatur; sic etiam quia tali Ecclesiæ ratione beneficij addictus est, talis Ecclesiæ officium recitare debet.

ALTERA, quoniam Concilium Viennense indulgeret (hoc enim verbo Concilium vtitur, vt patet in Clementia Dignum, de celebrat. Missæ) Clericis & Monachis, vt officium diuinum recitare possint iuxta formam officij Episcoporum, vel Cardinalium, cum quibus fortè viuunt, nisi alioqui ex præcepto Ecclesiarum suarum, vel ordinum formam diuini officij sequi tenerentur. Porrò qui nec certæ Ecclesiæ, nec alicui ordini religioso addicti sunt, vt nonnulli, quia ad solum patrimonij titulum ordinantur, ijs liberum est cuiuscunque Ecclesiæ formam sequi, vt ex directorio iuris docent sanctus Antoninus 3. par. tit. 13. cap. 4. §. 2. & Nauarrus cap. 26. num. 107. Rectè tamen facerent, si vsum illius Ecclesiæ sequerentur, apud quam ordinariè versari solent, iuxta consilium sancti Augustini in epist. 118. capite secundo. D

LOCVS publicarum precum & laudum diuinarum proprius atque ordinarius, Ecclesia est, vt habetur in Clementi 1. de celebrat. Missæ, qui verò priuatim officium diuinum persoluunt, vbique id facere possunt, quamuis doceat, nisi necessitas cogat, loca turpia, vel minus honesta vitare, vt Ambrosius, siue quicunque est auctor, & Haymo, admonent in comment. ad illa verba: *Volo viros orare in omni loco*, 1. Timoth. 2. Rectè autem refellitur à Dominico de Soto lib. 10. de iustitia & iure, quæst. 5. art. 4. eorum opinio, qui censebant non satisfacere officio diuino eos, qui beneficia Ecclesiastica possident, nisi in ipsa Ecclesia preces horarias cum cæteris Clericis canant. E

TEMPVS canonicis horas persoluendi, vt peccatum mortale vitetur, est totum illud spacium, quod intercedit inter vesperam vnius diei, & mediam noctem alterius, vt sanctus Antoninus, & cæteri ferè omnes docent. Itaque si quis intra spacium illud preces horarias legat, non peccat lethaliter, etiamsi alioqui non obseruet tempora singularum horarum.

Solet autem quæri, quid accipiendum sit hoc loco nomine *Vesperæ*, occasus ne solis, an tempus illud, quo vespertinum officium celebrari solet. Sed nos cum S. Thoma in quodlib. 5. art. 28. in responsione ad 3. existimamus nomine *Vesperæ*, intelligi debere tempus officij vespertini, ac per hoc non peccare lethaliter, qui post Vesperas & Completorium, continuò recitant officium matutinum sequentis diei, etiamsi id fiat ante solis occasum. Ratio enim, cur Doctores ad integrum officium persoluendum assignent tempus à vespera vnius diei, vsque ad mediam noctem alterius, illa est, quoniam officium incipit à primis Vesperis, & terminatur ad Completorium sequentis diei: Completorium autem celebrari debet secundum veterem ritum, post occasum solis, & vsque ad mediam noctem extendi potest, quoniam in media nocte incipit tempus canonicum officij matutini.

Vt autem peccatum quodcunque etiam veniale vitetur, debent officia sigularum horarum illis horis celebrari, vnde nomina acceperunt. De quibus horis satis multa diximus suprà, cap. 11. Esse autem peccatum, saltem veniale, à canonico tempore in officio persoluendo recedere, communis est sententia Theologorum & Canonistarum, quorum ingentem numerum citat Marcellus Francolinus in libro de tempore Horarum canonicarum, cap. 24. num. 4. & cap. 25. num. 7.

Intelligendum est autem, tunc solùm peccatum esse, preces Horarias non suo tempore celebrare, quando & longè receditur à tempore canonico, & absque vlla rationabili causa id præsumitur; nisi fortè consuetudo iam multis in locis recepta, & à pijs doctisque viris tacito quodam consensu approbata, excuset. Censetur autem longè recedere à legitimo tempore, qui tunc officium alicuius Horæ persoluit, cùm verba, quæ leguntur, aut canuntur, cum tempore nulla ratione conueniunt, vt si quis ante lucem dicat: Iam lucis orto sidere; vel sub vesperam, Aurora lucis rutilat; vel ante meridiem, Iam sol recedit igneus; vel mox à cœna, siue etiam ante cœnam, Somno refectis artubus, spreto cubili surgimus.

Sed quicquid sit de rigore iuris, certè dubitari non debet, quin sit longè perfectius, fructuosius, & facilius, officia singularum Horarum, suis, proprijsque temporibus celebrare, quàm multa simul officia sine vlla horarum & temporum distinctione coniungere. Sic enim satisfit Ecclesiasticæ institutioni, quæ ideò in certas horas diuinas, atque nocturnas officium distribuit, vt in ijsdem horis, atque adeò per omnes totius diei partes Deum laudemus. Sic etiam maxima vtilitas ex officij recitatione ad nos accedit, dum tam crebrò ad nos ipsi redimus, & à tumultibus seculi ad pacem Dei, animum reuocamus: sic denique labor precum horariarum in tot partes diuisus ita minuitur, vt leuissimus, ac penè nullus esse videatur.

Denique ita faciendum esse tunc etiam, cùm priuatim officium diuinum persoluitur, sancti Patres apertissimè docent, quos capite 11. citauimus. Quibus addi potest Petrus Damiani, qui in epistola

ad Desiderium, de miraculis sui temporis, post narrationem horribilis exempli ad hanc rem pertinentis ita concludit: *Distinguenda sunt ergo per momenta temporum Ecclesiasticæ institutionis officia.*

ATTENTIO triplex distinguitur à Doctoribus, VNA ad verba, ALTERA ad sententiam, TERTIA ad ipsum Deum, qui oratur, vel laudatur. Quælibet vero harum trium sufficit, neque necesse est vt semper sit actualis, modò ita sit virtualis, vt voluntariè nunquam interrumpatur. Vide S. Thomam in 2.2.q.83.art.1. Dominicum à Soto lib. 10. de iustitia & iure, q. 5. art. 5. & Nauarrum in Enchir. cap. 25. num. 105. Huc pertinet illud Isaiæ 29. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Et illud Apostoli ad Ephes. 5. *Cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino.*

B

Illud quoque S. Cypriani in serm. 6. *Ideò & Sacerdos ante orationem præparat fratrum mentes, dicendo: Sursum corda, vt dum respondet plebs, Habemus ad Dominum, admoneatur, nihil aliud se quàm Dominum cogitare debere.*

Et illud S. Augustini in epist. 109. *Psalmis & Hymnis dum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore.*

DEVOTIO quam in officio diuino ritè persoluendo exigit generale Concilium Lateranense, vnde extat c. Dolentes, de celebr. Miss. partim est interna, partim externa. INTERNA deuotio est promptitudo quædam animi ad Deum laudandum, ac precandum, quam certè non habent, qui cum tædio ad hoc munus accedunt, vel de prolixitate facilè queruntur. Deuotio EXTERNA est promptitudo ad genua flectenda, ad standum, ad canendum, & alia id genus præstanda.

C

Proderit autem ad deuotionem excitandam, si quis dum ad officium persoluendum accedit, breuiter apud animum suum reuoluat, vel se in precibus cum Deo collocuturum, vel in lectionibus Deum sibi loquentem auditurum, vel in Psalmis & Hymnis cum Angelis Deo laudes esse dicturum. Sic enim fiet, vt diuinum officium non per modum legentis historiam aliquam, sed affectu precantis, audientis & laudantis Deum, deuotè, reuerenter, humiliterq; persoluat. Sic nimirum illi sanctissimi viri Psalmos canebant, apud quos, vt Chrysost. scribit hom. 59. ad populum Antiochenum, Dauidica cantica multos mouebant fontes lachrymarum.

D

Sic etiam S. August. qui de se scribit lib. 9. Conf. cap. 4. *Quas tibi voces dabam in Psalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis?*

Sic quoque S. Bernard. qui serm. 7. in Cant. scribit: *Vsurpemus officium, quorum fortimur consortium, vt in ore infantium & lactentium perficiatur laus. Dicamus Angelis, Psallite Deo nostro, psallite. Atque audiamus nos vicissim respondentes, Psallite Regi nostro, psallite. Laudem ergo cum cæli cantoribus in commune ducentes, vt pote ciues Sanctorum & domestici Dei psallite sapienter. Cibus in ore, Psalmus in corde, &c.* Vide eundem, serm. 47.

E

Sed placet adscribere, quid de magno illo Dei seruo & amatore Francisco, S. Bonauentura tradat in vita eiusdem, cap. 16. *Solitus*, inquit, *erat vir sanctus, Horas canonicas non minus timoratè persoluere, quàm deuotè. Nam licet oculorum, stomachi, splenis & hepatis ægritudine laboraret, nolebat muro, vel parieti inhærere dum psalleret: sed Horas semper erectus, & sine caputio, non gyrouagis oculis, nec cum aliqua syncopa persoluebat. Si quando esset in itinere constitutus, figebat tunc tẽporis gressum, huiusmodi consuetudinem reuerentem & sacram, propter plumarũ inundantiam non omittens. Dicebat enim, si quiete comedit corpus cibũ suum, futurũ cum ipso vermium esca, cum quanta pace & trãquillitate accipere debet anima cibũ vitæ?*

CAPVT XIX.

De ijs, qui ex officio tenentur ad Horas canonicas persoluendas.

RESTAT pars vltima disputationis, quæ est de ijs, quibus incumbit ex proprio munere diuinum hoc tributum Domino reddere. Et quidem non dubium est apud Catholicos hoc officium ad Clericos & Monachos, atque ad Clericos, vel ratione ordinis sacri, vel ratione Ecclesiastici beneficij propriè pertinere. Extant enim non pauci Conciliorum veterum canones, vnde id colligi potest, de quibus vide apud Gratian. dist. 92. can. finali, & in epistolis decretalibus, cap. Presbyter, de celebrat. Miss. & cap. Dolentes, eodem tit. & Clementinam primam, eodem etiam tit. item Concilium Cabilonense, can. 59. Moguntinum sub Rabano, can. 16. Concilium Lateranense postremum sub Leone X. sess. 9. & alia id genus.

Est autem quæstio, an id rectè fiat, vt soli Clerici & Monachi ad hoc officium obligentur. Id enim reprehendi ab aduersarijs, ac potissimùm à Io. Brentio, notauimus, cap. 12. Sed quia res facilis est, breuiter expediri poterit.

Tribus igitur argumentis probamus id rectè fieri. PRIMVM enim id probatur exemplo veteris Ecclesiæ vtriusque Testam. Nam in Testamento veteri, non totus populus, sed soli Leuitæ Psalmos ex officio publicè decantabant. 1. Paral. 15. *Dixit Dauid Principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores, &c.* Et c. 16. *Constituitq; coram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent, & recordarentur operum eius, & glorificarent, atq; laudarent Dominum Deum Israel.* In Testamento nouo Apostoli primi fuerunt, qui relicta cura temporalium rerum, munus suum proprium esse dixerunt, verbo Dei & orationi sine intermissione instare: *Nos* (inquit Act. 6.) *orationi & verbo Dei instantes erimus.* Ex quo intelligimus, omnium quidem fidelium esse priuatim orare, & alios exhortari: sed proprium esse sacerdotum publicè populo prædicare, & pro eodem populo assiduè orare. Et sicut reprehendere non possunt aduersarij, quod non omnes in Ecclesia verbum Dei prædicent, sed soli Ministri ad hoc munus electi, & ordinati; ita reprehendere non debent, quod ipsi soli publicas preces in Ecclesia fundant, & ex officio Dei laudibus vacent. Exempla ista Scripturarum sequutam esse antiquam Ecclesiam, & munus Deum laudandi, ac precandi publicè, solis Clericis & Monachis demandasse, perspicuum est ex Concilijs suprà citatis, tum in hoc ipso capite, tum etiam in capite 16.

DEINDE idem probatur argumento ducto à simili. Nam si Respub. temporalis habet milites suos, qui die noctuque excubant ad custodiam ciuitatis; cur etiam non conueniat, vt Respub. spiritualis, id est, Ecclesia, habeat suos, qui similiter excubent contra spirituales nequitias, easque clamando exterreant? *Super muros tuos* (inquit Dominus, Isa. 62.) *Hierusalem, constituit custodes, tota die & nocte in perpetuum non tacebunt.* Quem locum S. Hieronymus de Pastoribus Ecclesiæ exponit: *Qui custodes*, inquit, *nec diebus debent, nec noctibus tacere, sed semper Domini clementiam deprecari, vt grex illius, & muri Hierusalem custodiantur, & valleantur eius auxilio. Vnde & ad eosdem custodes, atque Doctores sermo dirigitur: O vos qui recordamini Domini, eiusque clementiam die ac nocte precibus fatigatis, cauete ne vnquam in ore vestro sileat oratio.*

TERTIO, idem probatur alio argumento ducto

item à simili. Nam si ad cætera omnia munera certi homines destinantur, & non omnes ex officio docent, aut iudicant, aut hanc, vel illam artem exercent; cur non par sit ad munus Deum laudandi, atque assiduè precandi certos homines destinari? præsertim cùm reliquus populus alijs rebus occupatus, neque tam frequenter, neque tanta intentione huic summo negotio vacare possit, quàm eius dignitas & necessitas postulat.

DVÆ solent hoc loco quæstiones tractari; VNA quo iure teneantur Clerici & Monachi ad Horas canonicas persoluendas, diuino ne, an humano; ex qua quæstione pendet alia, vtrum possit in hac re à summo Pontifice dispensari: ALTERA quæstio est, vtrum qui ratione beneficij ad hoc officium obligantur, fructibus beneficiorum carere debeant, si diuinum officium non persoluant.

Ad priorem breuiter RESPONDEMVS, iure diuino teneri Clericos & Monachos ad vacandum precibus & laudibus Dei, magis quàm cæteros: tamen formam illam precum & laudum, quæ nunc est in vsu, non à iure diuino, sed ab Ecclesiæ determinatione pendere.

Quod verò Panormitanus insignis alioqui Iuris interpres, scribit in capite primo de celebr. Miss. iure diuino determinatum esse numerum septem Horarum, cùm scriptum sit: *Septies in die laudem dixi tibi*, Psal. 118. & ideo non posse in Horarum numero per Ecclesiam dispensari, non est magni ponderis. Illud enim Scripturæ testimonium, non præceptum, sed exemplum continet, & exemplum Regis non Sacerdotis. Proinde si quid efficeret, ad Horas canonicas Reges obligaret, non Sacerdotes. Adde quod Horæ canonicæ in Ecclesia aliquando solùm quinque, aliquando sex, aliquando etiam octo fuisse videntur, vt suprà notauimus. Vide Ioannem de Turrecremata in can. Eleutherius, d. 91. & Nauarrum in Enchiridio, cap. 25. num. 102.

Ad POSTERIOREM quæstionem RESPONDEMVS, quicquid olim Doctores aliqui senserint, hoc tempore dubitari non posse, quin fructibus beneficiorum carere, & si eos perceperint, restituere debeant, vt in eleemosynis pauperum, vel Ecclesiæ fabricam insumantur, qui diuinum officium non persoluunt. Extat enim de hac re perspicuum decretum in Concilio Lateranensi, sub Leone X. sess. 9. §. Statuimus. Et in Const. Pij V. Pont. Max. quam vide apud Nauarrum, cap. 25. num. 122. Atque hæc de Horis canonicis & oratione, hoc loco sufficere possunt.

LIBER SECVNDVS, DE IEIVNIO.

CAPVT PRIMVM.

De nomine, & varia acceptione Ieiunij.

DE IEIVNIO, quod est alterum ex bonis operibus, & orationi atq; eleemosynę tanquam comes adjungitur; quinque capita tractanda suscepi. PRIMVM enim dilleram breuiter de nomine, & varia acceptione ieiunij. DEINDE de ijs quæ ad essentiam ieiunij requiruntur. TERTIO, de præcepto ieiunij, tum diuino, tum humano. QVARTO, de fine, id est, de fructu & vtilitate ieiunij. QVINTO, de temporibus ieiuniorum, vt Quadragesima, Aduentu, Vigilijs, &c.

Igitur nomen ieiunij abstinentiam à cibo significare videtur; Græcè enim ieiunare dicitur νηστεύειν, quasi νὴ ἐσθίειν, id est, non edere. Vnde est nomen Latinum Inedia. Accipitur autem vox ieiunium quatuor modis, ex quibus oriuntur quatuor quasi genera ieiunij, spirituale, morale, naturale, & Ecclesiasticum. Ieiunium Spirituale, dicitur abstinentia à vitijs, iuxta illud Isaiæ 58. *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, &c. Ieiunium magnum* (inquit S. Augustinus tract. 17. in Ioannem) *& generale est, abstinere ab iniquitatibus, & illicitis voluptatibus sæculi.* Et libro secundo Quæstionum Euangelicarum, quæstione 18. *Scriptura*, inquit, *docet generale ieiunium, non à concupiscentia ciborum tantùm, sed ab omni lætitia temporalium delectationum.* Cæterùm hæc abstinentia metaphoricè ieiunium appellatur, sicut ipsa delectatio vitiosa cibus non est, nisi metaphoricè. Neque de tali ieiunio disputare aggredimur.

Ieiunium Morale, est parsimonia illa, & temperantia cibi & potus, quam Philosophi quoque, duce natura & ratione, approbauerunt, & quam eorum aliqui tenuerunt. De qua vide S. Hieronymum in lib. 2. aduersus Iouinianum. De hoc etiam ieiunio nos hoc loco disputamus.

Ieiunium Naturale, vocant Theologi abstinentiam ab omni prorsus cibo, vel potu, quacunque ratione sumpto. Dicitur autem sumptus cibus, vel potus, quando iam ad stomachum est transmissus. Si quis enim cibum aliquem degustatum continuò exspueret, non solueret naturale ieiunium. De hoc ieiunio disseruimus in disputatione de sacramento Eucharistiæ: non enim est in præcepto eiusmodi ieiunium, nisi propter communionem corporis Domini: *Placuit enim Spiritui sancto* (vt loquitur sanctus Augustinus in epistola 118.) *vt propter honorem tanti Sacramenti, prius in os Christiani Dominicum corpus intraret, quàm cæteri cibi.*

Ieiunium Ecclesiasticum, de quo solo disputare nobis propositum est, definiri solet, abstinentia cibi secundum Ecclesiæ regulam assumpta.

Dicitur ieiunium Ecclesiasticum *Abstinentia cibi*, quoniam Tria sunt, quæ per os traijciuntur ad stomachum. PRIMVM ea, quæ per se referuntur ad corpus alendum, & hi propriè dicuntur cibi, siue sumantur per modum cibi, vt panis & caro; siue per modum potus, vt mel, lac, iusculum, & similia.

SECVNDO, ea que per se referuntur non ad corpus alendum, sed ad adjuuandam cibi digestionem, vel ad restinguendam sitim, qualia sunt vinum, aqua,

A sicera, &c. quorum sumptio propriè dicitur potus. Quamuis enim vinum etiam nutriat, tamen per se non ad nutriendum, sed ad alios effectus (vt diximus) ordinatur.

TERTIO, quæ referuntur per se non ad corpus alendum, vel sitim extinguendam, sed ad morbos pellendos, vel euitandos; atque hæc non cibi, vel potus, sed pharmaca nominantur. Quamuis enim interdum medicamenta vel carnem nutriant, vel sitim sedent, tamen distinguũtur à cibo & potu, ratione proprij finis, qui est morbos impedire, vel tollere. Ieiunium igitur Ecclesiasticum dicitur abstinentia cibi, quoniam hoc ieiunium, neque potus, neq; medicamentorum, sed solius cibi abstinentiam per se requirit.

B S. Leo serm. 8. de ieiunio septimi mensis: *Licet*, inquit, *ieiunium generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, propriè tamen ad edendi diminutionem refertur, vt prosit nunc voluntate non sumere, quod ab initio contra vetitum nocuit vsurpasse, vt sicut illis concupiscentia vulneri, ita hic abstinentia sit saluti.* Idem tradit S. Thomas in 2. 2. q. 147. art. 6. & Theologi cæteri in 4. Sentent. distinct. 15.

Addidimus in explicatione ieiunij Ecclesiastici, *secundum Ecclesiæ regulam assumpta:* quibus verbis non voluimus significare, nullum esse ieiunium Ecclesiasticum, nisi ab Ecclesia indictum. Scimus enim ieiunium Ecclesiasticum, aliud esse voluntarium, aliud necessitatis, & aliud necessitatis ratione voti, aliud ratione præcepti: sed indicare voluimus, ieiunium
C Ecclesiasticum esse abstinentiam cibi, non qualemcunque, sed iuxta regulam ieiunantibus ab Ecclesia, vel consuetudine, vel lege præscriptam.

Tria verò sunt, quæ secundum regulam Ecclesiasticam ad ieiunium requiruntur. PRIMVM, vt qui ieiunat, semel tantùm in die cibum sumat. SECVNDO, vt vna illa refectio sit cœna non prandium. TERTIO, vt habeatur ciborum delectus, & præsertim à carnibus se abstineat, qui Ecclesiastico more ieiunat.

CAPVT II.

Vnicam in ieiunio refectionem, eamque cœnam esse debere, non prandium.

D EX tribus illis, quæ ad ieiunium Ecclesiasticum exigi diximus, duo priora, hoc est, vnica refectio, & hora tardior, à Kemnitio non negatur, sed solùm tertium, id est, ciborum delectus. At Caluinus libro 4. Institutionum, cap. duodecimo, omnia tria negare videtur. Dicit enim ieiunium tribus rebus perfici, tempore, qualitate, & quantitate; sed per tempus non intelligit certam, ac definitam horam, sed solùm vt ieiunium non soluatur antequam res illa peracta sit, cuius gratia ieiunium est susceptum, vt si ieiunium suscipiatur propter solemnem precationem, non ante capiatur cibus, quàm solennis precatio absoluatur. Per quantitatem non intelligit vnicam refectionem, sed vt minus solito comedatur. Per qualitatem, non delectum alicuius cibi in

specie, sed abstinentiam à lautitijs in genere. Nos igitur de duobus prioribus in hoc capite breuiter, de tertio in sequenti capite fusius disseremus.

Vnam igitur refectionem, eamque cœnam esse debere, non prandium, cùm ieiunio datur opera, facilè probari potest. Extant enim exempla Scripturarum, testimonia Patrum, & perpetua consuetudo fidelium. In Testamento veteri cùm de ieiunijs agitur, horæ vespertinæ fit mentio, Iudicum 20. *Ieiunauerunt illa die vsque ad vesperam.* Idem habetur 2. Regum 1. & 3. & alibi. Ex quo intelligimus apud Patres veteris Testamenti, ieiunium fuisse, semel tantum, idque ad vesperam cibum capere. Ex qua consuetudine fluxit superstitiosa obseruatio Iudæorum, & Saracenorum, qui cùm ieiunant, non ante cibum sumere audent, quàm stellam conspexerint, vt de Iudæis sanctus Hieronymus refert lib. 2. in Iouinianum, & ante eum Tertullianus in libro contra Psychicos, extremo. De Saracenis perspicuum est ex capite secundo Alcorani.

Porrò Christiani veteres non ita superstitiosè stellas obseruabant, sed tamen ieiunia non soluebant, nisi hora nona ab ortu solis, vel etiam hora vespertina in Quadragesima. Et vnicam illam refectionem, non prandium, sed cœnam nominabant.

TERTVLLIANVS in lib. de ieiunio contra Psychicos, scribit, Psychicos solitos ieiunia protrahere vsque ad horam nonam; suos autem, id est, Montanistas, vsque ad vesperam, vbi scribit quidem aduersus Ecclesiam, & Catholicos vocat Psychicos, id est, animales, propterea quod non admitterent nouam disciplinam Montani de tribus Quadragesimis, & ieiunio ordinario vsque ad vesperam: tamen ex eo colligimus antiquissimum esse vsum Ecclesiæ ieiunandi vsque ad nonam.

S. ATHANASIVS in lib. de virginitate, loquens de hora soluendi ieiunium: *Post communionem*, inquit, *horæ nonæ comede panem tuum, gratias agens Deo super mensam tuam.*

S. BASILIVS oratione prima de ieiunio, de quadragesima loquens: *Expectas*, inquit, *vesperam, vt cibum capias, &c.*

S. EPIPHANIVS in fine librorum aduersus hæreses: *Quarta*, inquit, *& pro Sabbato ieiunium statutum est vsque ad horam nonam.* Et ibidem dicit, sex diebus ante Pascha protrahendum esse ieiunium vsque ad vesperam.

S. AMBROSIVS sermone octauo in Psalmum centesimum decimum octauum: *Indictum*, inquit, *est ieiunium, caue ne negligas: & si te fames quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinet ieiunium, tamen cœlesti magis te seruato conuiuio, non epulæ paratæ extorqueant vt cœlestibus sis vacuus sacramentis. Differ aliquantulum, non longè finis est diei.*

S. HIERONYMVS in epist. ad Eustochium, de custodia virginitatis, dicit, apud Monachos quosdam ieiunium totius anni æquale esse, excepta Quadragesima, in qua sola conceditur districtius viuere. Dixerat autem paulò ante, Monachos illos post horam nonam cibum sumere solitos fuisse. Ex quo intelligimus, horam nonam esse tempus soluendi ieiunij ordinarij, in Quadragesima verò expectandam esse horam tardiorem. Ibidem ait, senibus & paruulis sæpè fieri prandium; significare volens, senes & paruulos sæpè excipi à lege ieiunij. Et rursus ibidem: *A Pascha*, inquit, *vsque ad Pentecostem, cœnæ mutantur in prandia, quo & traditioni Ecclesiasticæ satisfiat, & ventrem cibo non onerent duplicato.* Ex quo loco apertissimè colligitur, non satis esse ad ieiunium vt quis tantùm semel capiat cibum, nisi etiam tarda hora illum capiat, vt ea refectio cœna non prandium dici possit. Siquidem Monachi illi censebantur non ieiunare à Pascha vsque ad Pentecostem, quia prandebant, quamuis alioqui semel tantùm, non bis in die cibum sumerent.

PRVDENTIVS in Hymno post ieiunium, describens horam soluendi ieiunium:

Nona, inquit, submissum rotat hora solem,
Partibus vix dum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.
Nos breuis voti dape vindicata,
Soluimus festum, fruimurque mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.

S. PAVLINVS in epist. 6. ad Amandum: *Quotidiana*, inquit, *ieiunia non refugit, & pauperum mensam vespertinus conuiua non horruit.*

S. IOAN. CHRYSOSTOMVS homilia 4. in Genes. de ieiunio Quadragesimæ loquens, apertè indicat, horam soluendi ieiunium in Quadragesima esse vesperam: *Non existimemus*, inquit, *inediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere.* Et rursus hom. 6. *Quæ*, inquit, *vtilitas ieiunij? dic, obsecro, si tota die nihil comedis, ludis autem & nugaris, sæpè etiam pejeras & blasphemas, & ita totum perdis diem.*

S. AVGVSTINVS in epist. 86. ad Casulanum, disputans de ieiunio Sabbati, passim accipit non prandere pro eo, quod est ieiunare; & contrà, non ieiunare, pro eo quod est prandere. Et in epist. 118. ad Ianuarium, cap. 7. dicit, horam soluendi ieiunium esse nonam.

IOAN. CASSIANVS Collat. 21. cap. 23. scribit, horam capiendi cibi tempore ieiunij esse horam nonam: tempore autem Quinquagesimæ, id est, à Pascha ad Pentecostem, esse horam sextam.

S. BENEDICTVS in Reg. c. 41. *Quarta*, inquit, *& sexta feria ieiunent vsque ad nonam.* Et infrà: *Ab initio Quadragesimæ vsque ad Pascha, ad vesperam reficiant.*

S. GREGORIVS lib. 3. Dial. cap. 15. describens vitam Florentij Monachi, dicit eum, cùm non ieiunabat, hora sexta, cùm ieiunabat, hora nona cibum sumere consueuisse.

S. BERNARDVS sermone 3. de Quadragesima: *Hactenus*, inquit, *vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad vesperam ieiunabunt nobiscum vniuersi Reges & Principes, Clerus & populus, nobiles & ignobiles, simul in vnum diues & pauper.*

MICROLOGVS in lib. de Ecclesiasticis obseruationibus, c. 49. *In hoc*, inquit, *Quadragesimale ieiunium ab alijs differt, quod in alijs post nonam, in hoc autem post vesperam reficere debemus. Nec iuxta Canones quadragesimaliter ieiunare censemur, si ante vesperam reficimur.* Canon autem quem ipse citat, videtur esse ille, quem ex Cabilonensi Concilio his verbis refert Gratianus de consecratione, distinctione prima: *Solent plures, qui se ieiunare putant in Quadragesima, mox vt audierint signum ad horam nonam, manducare. Qui nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducauerint, quàm vespertinum celebretur officium.*

Denique apud veteres, quamuis de tempore Quadragesimæ nonnulla varietas esse videatur, an ad finem diei, an post horam nonam ieiunium solui possit, tamen inauditum est prorsus, vt ante horam nonam, quæ est tertia post meridiem, ieiunium quodcunque soluatur. Quemadmodum etiam nulla est apud veteres mentio binæ refectionis, cùm de ieiunijs agitur.

Porrò S. Thomas in 2. 2. quæst. 147. art. 6. & 7. rationem reddidit, cur ad ieiunium ritè seruandum

vna refectio, & hora nona ex Ecclesiæ lege, vel consuetudine requiratur. Vnius enim refectionis illa est causa, quod ieiunium ideò sit institutum, vt natura dometur, non vt destruatur. Domatur autem & non destruitur, si assueta bis cibum capere, semel tantùm sumat; destrueretur enim si nihil sumeret, & non domaretur si nihil amitteret. Horæ autem nonæ ratio est, quoniam qui ieiunant, carnem suam quodammodo crucifigunt, & Christo patienti compatiuntur. Christus autem vsque ad horam nonam in passione perdurans, illa demùm hora à doloribus & laboribus requieuit.

Sed opus erit breuiter Kemnitio respondere, qui in 4. parte Examinis Concilij Trid. pag. 516. & 517. Catholicos reprehendit, quod non amplius horam nonam, aut vesperam expectent, cum temporibus ieiuniorum cibum capiunt, quodque non semel, sed bis corpus reficiant, dum sumunt prandium sub meridiem, cænulam sub vesperam.

PRIMVM RESPONDEMVS, vsum ieiunia soluendi circa meridiem, & cœnulam sumendi sub noctem, ab Ecclesia non imperari, sed tolerari: neque deesse inter Catholicos, qui vnica omninò refectione contenti, nihil omninò cibi degustent, nisi vel hora nona, vel sub vesperam. Neque enim ignorant ieiunium tantò esse perfectius, quantò diutius refectio siue cœna differtur.

DEINDE addimus determinationes eiusmodi rerum, quæ non habentur ex diuino iure, posse per Ecclesiasticam legem, vel consuetudinem pro locorum & temporum diuersitate ita variari, vt quod vno loco, vel tempore non licet, alio loco, vel tempore liceat. Nam & apud veteres in quadragesima quędam Prouinciæ, hora nona soluebant ieiunium, aliæ non nisi sub vesperam. In quibusdam locis Sabbato ieiunabatur, in alijs prandebatur. Et multa huiusmodi refert S. August. in epist. 118. Itaque tametsi nostro tempore seueritas ieiuniorum aliquantulum relaxata esse videatur, tamen non ideò reprehendi possunt populi Christiani, qui morem in Ecclesia introductum, atque à pastoribus vel probatum, vel certè permissum sequi volunt.

Addimus postremò non carere probabili ratione mutationem illam horę nonę in horam sextam, quod attinet ad tempus soluendi ieiunia. Nam quando veteres definierunt horam nonam pro solutione ieiunij, tempus ordinarium cibum sumendi solebat esse meridies. Satis enim esse putauerunt ad carnis afflictionem & castigationem, si ad spatium trium horarum, id est, ab hora sexta vsque ad nonam refectio differretur. Nostro verò tempore magna pars hominum non hora sexta, sed tertia prandere solet, ex quo sequitur, vt si tempore ieiunij cibum sumant hora sexta, hoc est, ad meridiem, tribus horis serius ad reficiendum corpus accedant, quàm ordinariè soleant, ac per hoc ab antiqua consuetudine non recedant.

Fuisse autem apud veteres in more positum, vt ad meridiem prandium sumerent, multis testimonijs ostendi potest. Vt omittam quod prandium, scribit Festus, dictum esse etiam merendam, quod meridie fieret. Et Plutar. lib. 8. de problem. conuiuialibus, problemate 6. dicit prandium nomen habere ab hora meridiana, vt sit prandium quasi parendium. Genes. 43. Ioseph cum fratribus ad meridiem prandet. Lib. 2. Esdræ, cap. 8. vsque ad meridiem populus audit lectionem legis, inde dimittitur ad capiendum cibum. Daniel 13. de hora meridiana qua finiebantur iudicia, dicunt senes, Eamus domum, quia hora prandij est. Ioan. 4. hora dicitur fuisse quasi sexta, cùm discipuli cibos parauerunt, vt Dominus prandere posset. Act. 2. B. Petrus, vt probaret Apostolos non fuisse ebrios post acceptum Spiritum sanctum, vt turbæ existimabant, satis esse putauit, si diceret, horam tertiam tunc fuisse. Act. 10. idem Apostolus hora sexta sibi prandium parari iubet. Ioan. Cassianus Collat. 21. cap. 23. Festis diebus, quibus non ieiunatur, hora sexta cibum sumendum esse dicit. Quod idem statuit sanctus Benedictus in Regula, cap. 41. Sanctus etiam Gregorius lib. 3. Dial. cap. 15. tempus cibi capiendi, cùm non ieiunatur, horam sextam; cùm ieiunatur, horam nonam fuisse scribit. Denique sanctus Thomas in 2. 2. q. 147. art. 7. ideò dicit horam nonam aptissimam esse soluendo ieiunio, quoniam tribus horis distat meridie, quod est tempus prandij, cùm non ieiunatur. Sed quamuis hæc ita sint, & probabilem causam suæ consuetudinis habeant, qui ieiunium soluunt hora sexta, tamen fatendum est melius illos facere, qui more veteri non ante horam nonam, & in Quadragesima non ante vesperam cibum capiunt.

CAPVT III.

De ciborum delectu referuntur sententiæ hæreticorum.

DE TERTIO, quod ad ieiunium pertinere diximus, hoc est, de ciborum delectu, duæ contrariæ hæreses Ecclesiam vexarunt, & ex parte etiam vexant. VNA fuit hæresis, cibos quosdam natura sua esse immundos, ac per hoc illicitos, atque prohibitos. Et alij quidem omnium animantium carnes immundas esse dicebant, vt Ebionitæ apud Epiphan. hæresi 30. Encratitæ apud August. hæresi 25. Eustatiani apud Socratem lib. 2. cap. 33. Priscillianistæ apud August. hæresi 70. Apostolici apud Bernard. sermone 66. in Cantica. Alij non solùm carnes, sed etiam vinum immundum dixerunt, atque omninò vitandum, vt Manichæi apud August. hæresi 46. Quam hæresim, quod attinet ad vinum, sequutus est etiam Mahometus in Alcorano cap. 3. qui rursus cap. 12. prohibet quoque suis sanguinem, & suffocatum, & à lupo tactum.

Aduersus hanc hæresim pugnant apertissima Scripturæ testimonia, ac præsertim illud Apostoli Pauli 1. ad Timoth. 4. *Spiritus manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reyciendum quod cum gratiarum actione percipitur.* Pugnat etiam aduersus eandem hæresim exemplum Domini & Apostolorum, qui tum aliàs, tum potissimùm in vltima cœna Agnum comederunt, & vinum biberunt.

ALTERA igitur hæresis priori contraria fuit, aliorum, qui nullos omninò cibos, neque in perpetuum, neque ad tempus, neque omnibus, neque quibusdam, neque absolutè, neque certa de causa interdici patiuntur. Ad hanc hæreticorum classem pertinent in primis Nicolaitæ & Valentiniani, qui cibos etiam idolis immolatos, audacter edebant, vt Irenæus refert libro primo, capite primo & 27. Ad eandem classem pertinet Iouinianus, qui teste sancto Hieronymo in secundo libro aduersus eundem Iouinianum, & sancto Augustino in libro de hæres. cap. 82. docebat, ieiunia, & à cibis quibusdam abstinentiam nihil prodesse.

ieiunium indicitur ad cohibendam carnis concupiscentiam, quæ circa delectationes gulæ, luxuriæque versatur. Carnes autem terrestrium, & volatilium animantium magis nutriunt, & delectant ex genere suo, quàm cæteri cibi, cùm sint humanæ carni similiores. Inde enim & libentius appetunt, & materiam generationis magis augent, vnde stimuli carnis acriores oriri solent. Atque eadem ferè ratio est ouorum & lactis: nam vt S. Hieronymus ex sententia veterum Ægyptiorum refert libro 2. aduersus Iouinianum, nihil esse videntur aliud ouum & lac, nisi caro liquida, & sanguis albus.

Præter hanc rationem, quam Theologi communiter dare solent: quærunt aliqui varias congruentias, quasi topicas rationes, quas omninò stultum est ad trutinam solidorum argumentorum velle reuocare. Tales sunt duæ illæ ratiunculæ, quas Kemnitius exagitandas suscepit, & vel falsò ipse credidit, vel callidè credi voluit, in illis fundamenta Catholicæ sententiæ contineri. Itaque negamus, rationes illas fundamenta esse nostræ sententiæ, præsertim cùm in ipsa Ecclesia, in qua de dogmatibus fidei omnes idem dicunt, eiusmodi ratiunculæ, vt à quibusdam simpliciter proferuntur, sic ab alijs refellantur.

SECVNDO obijcit hoc modo: *Non obscurè*, inquit, *dicunt, carnium eam esse immundiciem, quod in homine prauas carnis concupiscentias excitent. An hæc procul absint à Tatianorum & Manichæorum fundamentis, lector indicet.*

RESPONDEO, carnium esum seminarium esse libidinis, testantur omnes Patres, ac potissimùm sanctus HIERONYMVS libro secundo aduersus Iouinianum: testatur ratio, quam suprà posuimus: testatur experientia, quam nemo negare potest. Proinde stupidus sit Kemnitius necesse est, si id negandum putet. Sed non ideò tamen caro immunda censeri debet, neque immunda à Catholicis nominatur, quia concupiscentias excitet. Non enim ideò creata est à Deo, vel concessa in cibum, vt concupiscentias excitet, sed vt moderatè sumpta, corpus reficiat, & sustentet; proinde abusus immoderatè vescentium carnibus, non ipsa natura carnium vituperatur: *Non ego* (inquit AVGVSTINVS libro decimo Confess. cap. 31.) *immundiciem obsonij timeo, sed immundiciem cupiditatis.*

Quare ergo, INQVIES, non prohibet Ecclesia immoderatum vsum carnium potius, quàm ipsum vsum? RATIO est in promptu, nam generatim vsus immoderatus, tum carnium, tum aliarum omnium rerum, iure naturali & diuino prohibitus est, vt non fuerit opus noua aliqua lege; particulatim autem definire quantum sit cibi sumendum, siue ex carnibus, siue ex alijs rebus, non potuit Ecclesia vllo modo. Lex enim debet esse generalis, & omnibus in commune proposita; non potest autem certa mensura cibi communiter statui, cùm variæ sint hominum complexiones, & quod vni non est satis, alteri sit nimium. Itaque quoniam Ecclesia de quantitate cibi sumendi legem ferre non poterat, de sola qualitate legem tulit; & quamuis qualitas moderatè sumpta non sit mala, tamen quia vt plurimùm abusus immoderationis irrepsit, Ecclesia ad carnis petulantiam cohibendam, certis temporibus esum carnium simpliciter interdixit.

Quod verò Kemnitius dicit, hæc non abesse à fundamentis Tatianorum & Manichæorum, indicat, eum in historijs, & in doctrina antiquitatis valdè negligenter esse versatum. Sic enim scribit S. EPIPHANIVS de Encratitis Tatiani discipulis: *Animata abominantes interdicunt, non continentiæ gratia, neque honestæ vitæ, sed ob timorem, & imaginationem, vt non* A *condemnentur ab animatorum esu.* Vbi vides (Epiphanio teste) Tatiani discipulos non continentiæ gratia, vt nos facimus, sed metu naturalis immunditiæ à carnibus abstinuisse. Quod etiam indicat S. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, non longè à principio, vbi dicit, Catholicos non abstinere à cibis iuxta errorem Tatiani, qui cibos à Deo creatos ad vtendum, simpliciter interdixit. Et in secundo postea libro in eundem Iouinianum, dicit Catholicos abstinere à carnibus continentiæ gratia, quia carnis esus seminarium est libidinis.

De Manichæis autem testatur S. AVGVST. lib. de hæresibus, c. 46. carnes ab eis non comedi, quia dum occiduntur, fugit ab eis diuina substantia, id est, B anima, & solum remanet corpus, quod à malo principio factum, indignum est, quod à fidelibus comedatur: *Nec vescuntur*, inquit, *carnibus, tanquam de mortuis, vel occisis, fugerit diuina substantia, tantumq; ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari. Nec oua saltem sumunt, quasi & ipsa cùm franguntur, expirent, nec oporteat vllis mortuis corporibus vesci.* Et infrà: *Nam & vinum non bibunt, dicentes fel esse Principum tenebrarum*, &c. Et infrà cap. 70. de Priscillianistarum hæresi loquens: *Carnes*, inquit, *tanquam immundas esca etiam ipsa deuitat.*

Iudicet ergo lector, vtrum ratio abstinentiæ Catholicorum à fundamentis Tatianorum, & Manichæorum non longè absit, an potius Kemnitij objectio cum aperto mendacio, & calumniandi libidine C sit coniuncta.

TERTIO obijciunt ciborum benedictiones, atque inde opinionem immunditiæ naturalis colligere nititur: *Omnium*, inquit, *clarissimè causa prohibitionis ciborum quorundam, in Ecclesia Pontificia inde colligitur, quod in consecrationibus suis expressis verbis petunt, vt diaboli vis, ac potestas à creaturis expellatur, vt per consecrationes hoc accipiant, vt sint sanitas mentis & corporis. Ergo sentiunt creaturas per se, & prohibitis temporibus quando non consecrantur, à potestate diaboli infectas inquinare & corpus & animam, nisi diabolus Pontificijs execrationibus inde exorcizetur. Hæc certè sunt ipsissima fundamenta Tatianorum & Manichæorum, quos cum* D *damnare se simulent, quo modo suam prohibitionem ijsdem fundamentis subnixam, defendere possint, lectoris sit iudicium.*

RESPONDEO, piget profectò tempus terere in eiusmodi calumnijs refellendis. Sed quid faciam, cùm aduersarius hanc objectionem tanti faciat, vt propter eam, triumphum canere non vereatur? PRIMVM, si ex benedictione ciborum cognosci posset causa, cur Ecclesia Catholica certos cibos ieiunantibus interdiceret, non solùm à carnibus, sed etiam à pane, oleribus, & aqua, in Quadragesima nos abstinere, aduersarius existimare deberet. Nam ista etiam in Ecclesia benedicuntur, & formulas benedictionum ipse etiam Kemnitius citat. At quis nescit panis & olerum, & ipsius aquæ vsum esse ma- E ximum in Quadragesima.

DEINDE, si diebus ieiuniorum non vesceremur carnibus, quia tunc destituimur his benedictionibus, & ideò carnes vt immundas horreremus: (id enim Kemnitius dicit sequenti pagina) certè non solùm in Quadragesima, sed etiam toto anno carnibus abstineremus. Rari enim sunt, qui carnes iuxta formulas illas benedici curent, nisi in ipso die Paschatis, plurimi quoque ne illo quidem die benedictionem istam expetunt, quippe qui sciunt ritum hunc esse liberæ obseruationis, non alicuius necessitatis. Ignorat igitur Kemnitius, & quid loquatur, & de quibus affirmet.

TERTIO, si Catholici crederent (vt Kemnitius somniat) benedictione mundari carnes pecorum & auium, ac de prohibitis licitas fieri; quis prohiberet in Quadragesima carnes eiusmodi benedictione purgatas, ac deinde liberè illis vesci: neque enim vsquam interdixit Ecclesia, ne cibi quicunque quolibet tempore benedicantur.

DENIQVE, nullus Catholicorum est tam rudis, qui existimet cibos esse vel illicitos, vel immundos, nisi certa illa formula benedicantur. Sed ideò, peracto ieiunio Quadragesimæ, solent plerique ipso die Paschatis carnes & oua deferre ad sacerdotes, vt benedicantur; quoniam redituri ad esum carnium & ouorum, piè cupiunt nouum illum cibum quasi de manu Domini recipere, & sacerdotali benedictione iuuari, vt eo sobriè & salubriter vti possint, atque ita & corpori & animæ prosint.

PORRO exorcizatio dæmonum, quæ in aquæ potissimum benedictione adhibetur, non eo refertur, quasi putemus aquam à diabolo inquinari, vt ea iam vti non liceat, nisi benedicatur. Sed quoniam scimus, diabolum sæpè vti creaturis Dei bonis in nostram perniciem, ideò & signo crucis munimus creaturas, quibus vti volumus, & Deum precamur, vt non sinat res illas à diabolo conuerti nobis in malum.

AD extremum, illud hoc loco addendum est, Kemnitium laudare veteris Ecclesiæ morem, quæ ad mensam in prandio vtebatur illa benedictione: *Oculi omnium in te sperant Domine, &c.* Et ad cœnam: *Edent pauperes, & saturabuntur, &c.* Quasi nostro tempore illæ benedictiones exoluerint, & in earum locum subintrauerint particulares illæ benedictiones carnium, ouorum, &c. SED mera calumnia est, ad imponendum simplicibus excogitata. Nam benedictiones, & gratiarum actiones, quas ipse tanquam veteris Ecclesiæ laudat, fuerunt semper, & sunt in communi vsu Catholicæ Ecclesiæ, & habentur in Romanis Breuiarijs, tum antiquis, tum nouis, integræ omninò, vt eas Kemnitius quasi depromptas ex antiquitate describit. Neque enim Ecclesia Catholica similis est synagogis ipsorum, quæ singulis annis, non solùm ritus, sed etiam fidem mutant. Particulares autem illæ benedictones, à paucis (vt diximus) & raro, & sine vlla intermissione quæruntur.

CAPVT V.

Ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, ac potissimum à carnibus pertinere.

PROBANDVM nunc superest, ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, atque à carnibus potissimùm pertinere. Aduersarij siquidem solùm in genere abstinentiam à nimio & lauto cibo, non autem in particulari ab aliquo genere cibi, ad rationem ieiunij pertinere contendunt.

PRIMVM igitur sententiam nostram probant exempla Scripturarum & Patrum. Siquidem piorum consuetudo optima est interpres Ecclesiasticarum traditionum & legum. Daniel cap. 10. describens formam ieiunij sui: *In diebus illis*, inquit, *ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum.* Hic videmus non solùm abstinentiam à pane desiderabili, qui ad lautitias à Kemnitio refertur, sed etiam in specie à carnibus & vino. S. Ioan. Baptista, cuius vita perpetuum ieiunium fuit, non solùm à

A lautitijs in genere, sed in specie ab omni cibo & potu abstinebat, præterquam à locustis & melle syluestri, vt habemus Matthæi tertio. Sanctus Petrus Apostolorum Princeps, penè semper ieiunans, nihil aliud sumebat in cibum, nisi lupinos minuto asse venientes, vt scribit Gregorius Nazianzenus in oratione de pauperum amore. Sanctus Matthæus Apostolus oleribus, baccis, & seminibus, non autem carnibus vescebatur, teste Clemente Alexandrino libro secundo Pædagogi, capite primo. S. Iacobus item Apostolus, à carnibus & vino se abstinebat, vt Eusebius refert libro secundo historiarum, capite vigesimo secundo. S. Timotheum à vino ordinariè

B abstinere solitum fuisse, perspicuum est ex verbis illis Apostoli Pauli, primæ ad Timotheum quinto: *Noli adhuc aquam bibere, sed vtere modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.*

Primi illi Christiani, qui apud Alexandriam à sancto Marco erudiebantur, ad Vesperam tantùm cibum sumere, & à carnibus & vino abstinere solebant, vt ex Philone referunt Eusebius libro secundo historiarum, capite decimo septimo; sanctus Epiphanius hæresi vigesima nona, quę est Nazaręorum, & sanctus Hieronymus in libro de viris illustribus in Philone. Sanctus Epiphanius in compendiaria doctrina, quæ habetur in fine librorum aduersus hæreses, testatur, multos fuisse, qui sponte abstinerent à

C carnibus per totum annum: sed in hebdomada quæ sanctum Pascha præcedit, totam Ecclesiam perseuerare solitam in esu siccorum. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi quarta, dicit Christianos ieiunantes abstinere à carnibus. Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio. Sanctus Chrysostomus homilia sexta in Genesim. Theophilus Alexandrinus libro tertio Paschali. Sanctus Augustinus libro trigesimo contra Faustum, capite quinto, & alij Patres, passim docent, in Quadragesima cessare vsum carnium. Sanctus Hieronymus libro quinto aduersus Iouinianum, ex instituto probat, bonam esse abstinentiam à carnibus & vino. Et in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis, scribit, apud multos Anachoretas continua per totum annum fuisse ieiunia, & à

D vino & carnibus abstinentiam. Similia tradunt sanctus Augustinus libro primo de moribus Ecclesiæ, cap. 31. & 33. & sanctus Ioannes Chrysostomus homilia quinquagesima nona ad populum Antiochenum. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum extrema, docet, Ecclesiam Catholicam sæpè abstinere à carnibus, sed longè alia opinione quàm hæretici faciant.

DENIQVE, si quis legat vitas Sanctorum, & præsertim Eremitarum, vt Antonij, Hilarionis, & similium, videbit vsum abstinentiæ à carnibus in specie, & non solùm à lautitijs in genere fuisse frequentissimum, & maximè probatum, & lau

E datum.

DEINDE ratio naturalis rem eandem confirmat. Nam finis ieiunij est corporis concupiscentias edomare, & in seruitutem redigere, vt sanctus Augustinus docet libro tricesimo contra Faustum, capite quinto, neque aduersarij id negant: at non poterat certa & communis regula constitui circa quantitatem cibi sumendi, vel circa lautitias & condimenta ciborum; hæc enim infinitis modis variantur, & quod vni est multum, alteri est parum; quod vni est lautum, alteri non est lautum: debuit igitur constitui regula penes abstinentiam ab aliquo genere cibi, qui ex genere suo, & vt plurimùm, magis nutrit, & magis delectat, qualem esse carnem pecorum & auium omnes concedunt.

Sed

Sed obiicit KEMNITIVS in quarta parte examinis, pagina quadringentesima quadragesima secunda in Scripturis veteris Testamenti, definiri ieiunia vnica comestione, eaque ad vesperam sumenda, nihil autem præscribi de ciborum delectu. Addit PRÆTEREA magis pugnare cum fine ieiunii, si quis ventrem repleat optimis pisc bus, & fructibus laute præparatis, quam si modicum sumat ex carnibus fumo duratis, arido caseo, vel rancido butyro. Addit DENIQVE non esse dubium, quin concupiscentia carnis magis & facilius irritetur per potum vini, quam per esum casei & ouorum; proinde nullam esse caussam, cur ieiunantes potius ab ouis & caseo, quam à vino contineant.

Sed facilis est RESPONSIO. Nam Scripturæ, quæ testantur, veteres illos Patres ieiunasse vsque ad vesperam, nusquam dicunt, eos in refectione illa vespertina sumpsisse carnes in cibum. Neque locum vllum pro hac re Kemnitius proferre potuit. Quod illi veteres ieiunantes ad vesperam carnes comederint, non habetur ex testimonio Scripturæ, sed ex suspicione Kemnitii. Nos autem qui contra sentimus, non nitimur nostra suspicione, sed exemplo Danielis, qui capite decimo scribit, se ieiunasse tribus hebdomadis, & toto eo tempore, neque carnes gustasse, neque vinum bibisse.

Ad ALTERAM obiectionem RESPONDEMVS, per accidens fieri, vt magis pugnet cum fine ieiunii immoderatus vsus piscium, atque aliorum ciborum laute conditorum, quam moderatus vsus carnium simpliciter, vel negligenter cōditorum. Quia videlicet cum piscibus coniungitur immoderatio, cum carnibus moderatio. Præterea ex piscibus sumuntur recentes, & optimi, ex carnibus aridæ & deterrimæ; Denique piscibus adduntur varia condimenta; carnes simpliciter parantur, at si iusta fiat collatio, & carnes cum piscibus, aridæ cum aridis, recentes cum recentibus comparentur, & moderate sumatur vtrumque, dubium esse non poterit, quin multo magis ad finem conducat ieiunii, carnium, quam piscium, ouorum & casei, quam olerum & leguminum abstinentia. Lex autem Ecclesiastica (vt supra diximus) non potuit fieri de moderatione, quantitate, lautitiis & similibus, quæ infinitis modis variantur, & de quibus lex naturalis & recta ratio consulenda est: & ideo certum genus cibi prohibuit ieiunaturis, illud videlicet, quod ex genere suo, & vt plurimum magis nutrit & magis delectat.

Ad illam obiectionem de vini potu, RESPONDEO, abstinentiam vini in iis locis, vbi corporum valetudini potus aquæ non multum nocet, valde congruentem esse ieiunio, & ideo Ecclesiam Orientalem Quadragesima non minus à vino, quam à carnibus abstinuisse, vt testantur Basilius oratione 1. de ieiunio, Cyrillus Catechesi 4. Theophilus lib. 3. de Paschali, & Chrysostomus homil. 6. in Genesim. In regionibus autem frigidioribus ideo noluisse Ecclesiam vini abstinentiam imperare, quoniam à plurimis sine magno valetudinis periculo tolerari non potuisset. Accedit quoque, quod carnium esus, caussa est luxuriæ magis principalis, quam potus vini. Siquidem carnis alimentum parat materiam generationis, quæ exuberāte dispumat corpus in luxuriam, vinum autem non parando materiam, sed calefaciendo corpus incitat ad libidinem. Sed flamma, quæ ex vino concipitur, si materia generationis non suppetat, non difficulter extinguitur, materia vero generationis exuberans, etiamsi vinum absit, stimulare non cessat ad libidinem.

CAPVT VI.

Ieiunium in genere lege diuina esse præceptum.

SEQVITVR TERTIA pars disputationis, quæ erat de præcepto ieiunii. Sunt autem DVÆ quæstiones de præcepto ieiunii, VNA sit ne ieiunium diuina lege præceptum; ALTERA, potuerit ne Ecclesia legem in conscientia obligantem de ieiuniis ferre.

De priore quæstione sententia aduersariorum ea esse videtur, vt nullum sit de ieiunio diuinum præceptum. Nam Ioannes Caluinus in Institutione lib. 4. cap. 12. dicit esse perniciosam superstitionem confundere ieiunium cum operibus à Deo mandatis, cum sit res per se media, & indifferens. Kemnitius quoque in quarta parte examinis pag. 440. dicit, in Scripturis extare testimonia & exempla ieiunii; & addit ad imitationem illorum exemplorum libere nunc fieri posse ieiunia. Vbi cum dicit, libere fieri posse, satis indicat nullum esse præceptum, quod obliget ad ieiunium.

Contraria sententia, quam habet sanctus Thomas in 2. 2. quæst. 147. art. 3. & Theologi communiter, verissima est: Ieiunium generatim sumptum habere diuinum præceptum; quamuis in particulari ab Ecclesia determinetur tempus, modusque ieiunii. PRIMVM enim sententia illa Domini, quæ Ioelis secundo pœnitentibus imperat ieiunium cum fletu & planctu; non est proprie ceremonialis, vel iudicialis, sed plane moralis, & non magis ad Iudæos, quam ad Ecclesiam pertinet. Vt S. Leo monet in sermone quarto de ieiunio decimi mensis. Item illa Domini sententia Matth. sexto: *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, &c.* ita tradit modum ieiunandi, vt præsupponat aliquando esse ieiunandum, & quidem ex diuino præcepto: nam ideo coniungit ieiunium cum oratione & eleemosyna, & simul quomodo sit orandum, ieiunandum & largiendum præcipit: quoniam eadem est ratio & necessitas horum trium operum.

Quod vero Philippus Melanchthon in hunc locum scribit, DVPLEX ieiunii genus in diuinis literis inueniri: VNVM, quo sobrie & moderate cibus & potus sumitur, & de hoc dictum esse, *Tu autem cum ieiunas, &c.* ALTERVM, quo nihil omnino, aut parum admodum cibi sumitur. vel quia deest cibus, quo modo pauperes sæpe ieiunant, vel quia deest appetitus, quo modo interdum ieiunant ægroti, & qui ob grauem aliquem mœrorem nauseant ad omnem cibum. Atq; hoc proprie dicit esse ieiunium euangelicum, de quo scriptum est, Matthæi 9. *Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.* Et hoc modo ieiunasse Niniuitas, & Dauidem territos ex agnitione peccati, & ipsum etiam Paulum tribus diebus ante baptismum.

Hoc, inquam, totum ineptum & vanum est. Dominus enim Matthæi 6. cum ait, *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum*, non loquitur de eo quod fit quotidie, sed quod fit aliquo certo tempore, vt patet ex illa particula, *cum*, at sobrietas & moderatio in cibo sumendo semper adhibenda est, sicut crapula & ebrietas omni tempore fugiēda est. Et paulo ante idem Dominus dixerat: *Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes.* Hypocritæ autem non cupiunt ostentare solam sobrietatem & temperantiam, quæ non reddit homines deformes & hor-

tidos, sed ingentem inediam. Loquitur igitur Dominus de ieiunio proprie dicto, quod pręter temperantiam & sobrietatem addit abstinentiam acriorem, qua corpus extenuatur vltra solitum morem.

Quod autem Dominus dicit Matth. 6. *Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus*: non significat, Apostolos post Christi Ascensionem tanto mœrore afficiendos, vt præ tristitia ad omnē cibum nauseaturi sint, vt Philippus somniat. Contra enim scribit S. Lucas, cap. vlt. Christo in cœlum sublato, Apostolos cum ingenti gaudio in Hierusalē rediisse & Act. 1. idem Lucas loquens de tempore illo, quo recens ablatus fuerat sponsus: *Sumebant*, inquit, *cibum cum exultatione & simplicitate cordis*. Et Actor. 41. Paulus, qui & ipse vnus erat de filiis sponsi, de Deo loquens, ait: *Implet cibo & lætitia corda nostra*. Non itaque ieiunabant filii sponsi, sponso ipso oblato, quia præ mœrore cordis nauseabant ad cibum, sed quia sursum habentes cor, vbi sponsus est, carnem ieiuniis castigare studebant, ne concupisceret aduersus spiritum iam ad cœlestia suspirantem. Atque hæc pauca hoc loco de Scripturis sufficiant.

Audiamus nunc vnum vel alterum ex Patribus, S. AVGVSTINVS in epist. 86. ad Casulanum, *Ego*, inquit, *in Euangelicis & Apostolicis litteris, totoque instrumento, quod appellatur Testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum, non inuenio definitum.* Hæc ille. Qui cum ieiunium in sacris litteris Euangelicis & Apostolicis dicit esse præceptū, sine dubio non loquitur de temperantia & sobrietate. Alioqui non diceret, Christum & Apostolos non definiuisse, quibus diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat. Certum enim est, semper esse temperate vescendum, & nunquam oportere intemperanter cibum sumere.

Quare in eadem epistola idem AVGVSTINVS distinguens ieiunium à temperantia: *Aliud est*, inquit, *grauare corda in crapula & ebrietate, quæ semper est malum, aliud autem modestia & tēperantia custodita, relaxare ieiunia.* Et in eadem epistola addit, non solere à Christianis die Dominica ieiunari, neque à Pascha ad Pentecostem per totos quinquaginta dies. Quis autem credat, eum voluisse dicere, non solere Christianos diebus Dominicis, & per Quinquagesimam paschalem sobrie ac temperanter viuere?

Ex quo etiam refellitur altera illa species ieiunii Melanchthonici: ieiunium enim ex carentia cibi, vel appetitus non magis prohibitum est diebus Dominicis: & paschali tempore, quam aliis diebus: nisi quis ita desipiat, vt existimet pauperem peccare, si Dominica die non prandeat, quia non habet cibum, vel ægrotus quia destituitur appetitu.

S. LEO I. serm. 4. de ieiunio decimi mensis: *Illa*, inquit, *quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletis, quæ significauere, finita sunt: ieiuniorum vero vtilitatem noui Testamenti gratia non remouit, & continentiam corporis, atque animæ semper profuturam pia obseruatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, & cætera talia mandatorum: ita quod in eisdem libris de ieiuniorum sanctificatione præceptum est à nulla interpretatione vacuatur.* Similia repetit in sermone sexto, de ieiunio decimi mensis, & sermone 7. de ieiunio septimi mensis. Quibus verbis non significat sanctus Leo ieiunandum esse à Christianis illis ipsis diebus, quibus ieiunabant Iudæi; sed præcepta ieiunandi in veteri Testamento tradita, seruanda esse à Christianis secundum determinationem Ecclesiæ, quod attinet ad tempus & modum.

Accedat POSTREMO etiam ratio: quæ docet, ad ipsum ius naturæ ieiunium aliquod pertinere. Nam pœnitentiam agere pro peccatis dimissis, & tentatori resistere, ac peccata vitare, diuini & naturalis iuris esse nemo negare potest, sæpe autem contingit, vt recta ratio iudicet, non posse vinci tentationem sine ieiunio, vel non posse nisi per ieiunium pro culpis commissis congrue satisfieri, vt si quis forte, nec orationi instare, nec eleemosynas largiri posset.

Sed contra obiici solent DVÆ Patrum sententiæ, Vna Esichii lib. 7. in Leuiticum, cap. 27. qui docere videtur, ieiunium nusquam à Deo esse præceptum. ALTERA Theodoreti, apud quem in historia religiosa, cap 7. Martianus affirmat, charitatem præstantiorem esse ieiunio, quod lege Dei charitas præcipiatur, ieiunium vnusquisque pro arbitrio sponte suscipiat.

Sed facilis est SOLVTIO, nam Esichius loquitur de solo Decalogo, & recte dicit, ieiunium non contineri in præceptis Decalogi, quoniam præcepta Decalogi pertinent ad iustitiam, ieiunium autem non ad iustitiam, sed ad temperantiam pertinet. Marcianus vero apud Theodoretum loquitur de voluntariis ieiuniis, quæ vnusquisque sibi pro arbitrio assumit, quæ sine dubitatione omittenda sunt, cum id proximorum charitas postulat.

CAPVT VII.

Lege Ecclesiastica obligari fideles in conscientia ad certa quædam ieiunia, & ciborum delectum.

NVNC de lege Ecclesiastica differendum erit. Hanc enim & olim Eustathiani & Aeriani oppugnabant, teste Socrate lib. 2. hist. cap. 33. & Epiphanio hæres. 75. & hoc tempore Sectarii omnes oppugnant. Nam Lutherus de libertate Christiana, Philippus in Confessione Augustana, art. 26. Brentius in Confessione Vuittembergensi, capite de ieiunio, Caluinus in lib. 4. Instit. cap. 12. & Kemnitius in quarta parte examin. docent, Ecclesiam non potuisse leges ferre de ieiuniis & delectu ciborum. Et fideles non obligari in conscientia ad eiusmodi præcepta seruanda, nisi forte ratione scandali, aut contemptus.

Huic hæresi contraria est sententia communis totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ legibus ieiuniorum obligari homines in conscientia docet. Vide S. Tho. in 2. 2. q. 147. art. 3. ad 2. & Theologos cæteros in 4. sentent dist. 15. interpretes iuris canonici in rubricam de obseruatione ieiuniorum.

Verissima hæc sententia probatur. PRIMO exemplis & testimoniis Scripturæ diuinæ. In veteri Testamento extant exempla, VNVM ex cap. Hieremiæ 35. vbi filii Ionadab laudantur, quod obedierint parenti suo, qui interdixerat illis vinum vsque in sempiternum. At si potuit Ionadab prohibere filijs & nepotibus vinum vsque in sempiternum, & tum illius præceptum, tum filiorum obedientia placuit Deo, cur non poterit Mater Ecclesia certos aliquos cibos pro tempore filiis interdicere, vt ita & nostra obedientia, & Ecclesiæ præceptum Domino placeat?

ALTERVM exemplum est in li. Hester cap. 9. vbi ex constitutione Mardochæi, totus populus suscepit nouum ieiunium, & festum diem celebrandum perpetuo in memoriam liberationis à persecutione Aman Agagitæ.

TERTIVM est in Zacharia cap. 8. vbi mentio fit

quatuor ieiuniorum, quæ dicebantur ieiunia mensium, quarti, quinti, septimi, & decimi, quæ non fuerunt ab ipso Deo præcepta, sed ab iis qui Rempub. Iudaicam regebant, variis occasionibus introducta. Ex his enim exemplis intelligimus, in Ecclesia Testamenti veteris non solum diuinis legibus, sed etiam Ecclesiasticis consueuisse determinari, ac sanciri ieiunia.

A

Sed Kemnitius pro sua censoria potestate reprehendit hunc morem Hebræorum, & ad *ἐθελοθρησκείας* pertinere contendit in quarta parte examinis pag. 437. & 438. in quo incredibilem suam audaciam & impudentiam manifestat. Siquidem Scriptura diuina non solum non reprehendit eiusmodi leges ieiuniorum, sed etiam laudat, dum Mardochæum, & Ionadab vehementer laudat; & dum apud Zachariam dicit, ieiunia illa quarti, quinti, septimi & decimi mensis vertenda esse aliquando in gaudium & solennitates præclaras.

B

In nouo Testamento extat aliud exemplum. Constat enim Actor. decimoquinto, Concilium Apostolicum Christianis omnibus interdixisse vsum quorundam ciborum, vt sanguinis & suffocati, non quidem continentiæ caussa, sed vt facilius Ecclesia ex Gentibus & Iudæis coalesceret, dum ad tempus iubentur Gentes abstinere ab iis cibis, à quibus Iudæi vehementer abhorrebant. Ita enim docet S. Augustinus libro trigesimo secundo contra Faustum, capite decimotertio. Quemadmodum igitur Apostoli propter bonum finem certos cibos prohibuerunt, quos alioqui Deus non prohibebat: cur, quæso, non possint, qui Apostolis succedunt, ieiunia indicere, & certos quosdam cibos prohibere ob alium bonum finem, nimirum ad carnis petulantiam cohibendam? hunc enim esse bonum finem ieiunii aduersarii non negant.

C

Fuisse autem verum præceptum, illud Apostolorum decretum de certis cibis non comedendis, perspicuum est. TVM ex verbis illis Lucæ, Act. 15. *Perambulat, Paulus, Syriam, & Ciliciam, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & Seniorum.* TVM ex eo, quod præceptum illud per aliquod tempus ita seuere custoditum est, vt Christiani mori mallent, quam sanguinem degustare, vt patet ex Apologetico Tertulliani, cap. 9.

D

Eadem sententia probatur SECVNDO ex testimoniis veterum Conciliorum. In Canonibus Apostolorum canone sexagesimooctauo, iubetur Clericus deponi, & Laicus excommunicari, si Quadragesimam non ieiunet. At eiusmodi pœnæ iniustæ essent, si Quadragesimam non ieiunare peccatum non esset. Rursus in Concilio Gangrensi canone 19. anathema dicitur iis, qui sine magna necessitate ieiunia indicta dissoluunt. Sentiebant igitur Patres illi veteris Ecclesiæ, ieiunia recte indici, & indicta sine peccato non posse dissolui. Item in Concilio Laodiceno, capite quinquagesimo, præcipitur, vt in Quadragesima escis aridis omnes vtantur. In Concilio Toletano VIII. capite nono, ita seuere præceptum ieiunii Quadragesimalis obseruandum esse præscribitur, vt qui secus fecerint, tanquam rei Dominicæ Resurrectionis, & sacra communione priuentur in Pascha, & per integrum annum à carnibus abstinere cogantur. In Concilio Bracarensi secundo, canone nono, mandatur sacerdotibus, vt suo tempore ieiunium Quadragesimæ populis prædicent, & accurate obseruari præcipiant. Nec dissimilia habentur in Concilio Moguntino, tempore Caroli Magni celebrato can. 35. & in canonibus, qui circunferuntur nomine sextæ Synodi, can. &

E

Accedant TERTIO testimonia Patrum de præcepto ieiunii. TERTVLLIANVS in libro de ieiunio: *Bene*, inquit, *quod & Episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent.*

S. EPIPHANIVS in libro de hæresibus, hæresi 75. aduersus Aërium disputans, qui stata ieiunia contemnebat, testatur ieiunia quædam ab ipsis Apostolis esse mandata. Idem etiam in compendiaria doctrina dicit, in Ecclesia alios ritus ex lege seruari, alios voluntarios, alios liberos esse. Atque inter hos ritus, quorum alii necessarii, alii liberi sunt, ieiunia in primis refert.

Sanctus BASILIVS orat. 2. de ieiunio, disserens de ieiunio Quadragesimæ: *Omnes*, inquit, *æqualiter & præceptum audiunt, & cum gaudio suscipiunt. Angeli sunt, qui per singulas Ecclesias ieiunantes describunt. Vide ne propter paruam eduliorum voluptatem damnum incurras, vt ne ab Angelo in numerum adscribaris, & te ipsum criminis desertoris reum, ab exercitus lustratore statuas.*

Sanctus AMBROSIVS serm. 34. *Quisquis*, inquit, *Christianus ieiunando non impleuerit Quadragesimam, præuaricationis, & contumaciæ reus tenebitur.* Et sermon. 25. non leue peccatum esse dicit, indicta ieiunia violare.

Sanctus HIERONYMVS in epist. ad Marcellam aduersus errores Montani: *Nos*, inquit, *vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis congruo ieiunamus: Non quod & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat: sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.* Vide hoc loco, quam aperte sanctus Hieronymus ieiunium Quadragesimæ necessarium vocet, & à ieiuniis voluntariis separet.

THEOPHILVS Alexandrinus lib. 3. Paschatis dicit, semper in Ecclesia fuisse legem abstinendi à carnibus in Quadragesima, & criminis reos esse qui carnibus clam vescuntur. Ex quo loco intelligimus, præceptum Ecclesiæ obligare in conscientia, etiam citra scandalum & contemptum.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 6. ad populum Antiochenum: *Adueniente*, inquit, *ieiunio, etsi millies quis exhorteiur, & infinita crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud ieiunii lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quam prohibitum tangere nutrimentum.*

Verum autem esse quod Chrysostomus dicit, testatur illustre exemplum Constantinopolitanorum, qui (vt Nicephorus refert lib. 17. histor. ca. 32.) cum Iustinianus Imperator ob ingentem penuriam rerum cæterarum, quæ ad victum pertinent, in secunda hebdomada Quadragesimæ iussisset carnes publicè in macello proponi, nullus in tanto populo inuentus est, qui carnes emere, aut gustare voluerit. Certe autem qui sic affecti erant, omnino ieiunium Quadragesimæ necessarium esse, & in conscientia obligare credebant. Quod etiam apertius scribit idem Chrysostomus hom. secunda, in Genes. vbi dicit, Quadragesimam inflectere omnium conscientiam, etiam Regum & Imperatorum ad obedientiam.

S. AVGVSTINVS in serm. 62. de tempore: *Aliis*, inquit, *diebus ieiunare remedium est, aut præmium, in Quadragesima non ieiunare peccatum est.* Idem quoque in libro de hæresibus, cap. 53. inter errores Aerii numeras, quod is diceret, ieiunia ab Ecclesia indicta, non debere seruari.

S. LEO, serm. 1. de ieiunio septimi mensis: *Res*, inquit, *est præcipuum operis, quam ex auctoritate incipimus, & ex charitate suademus.* Et serm. 3. de ieiunio decimi

mensis, *Pium*, inquit, *est agere non indictum, impium est negligere prædicatum.*

Ioannes Cassianus Collatione vigesima prima cap. 19. & 30. disertis verbis docet, legis necessitate teneri Christianos ad ieiunium Quadragesimæ.

Accedat postremo etiam ratio. Nam possunt Ecclesiæ præsules veras leges ferre, vt fuse probauimus in libro 4. de Summo Pontifice: est autem commune omni veræ legi, vt actum virtutis non necessarium, faciat esse necessarium, cum illum determinat, ac faciendum præcipit; igitur actus ieiunandi certis diebus, & abstinēdi à certis cibis, Ecclesiastica lege præscriptus, actus est virtutis temperantiæ necessarius: etiamsi alioqui necessarius non esset nisi lege præscriberetur. Peccat igitur vitio intemperantiæ, qui non ieiunat, quando Ecclesia indicit ieiunia, & qui ab iis cibis non abstinet, à quibus Ecclesia præcipit abstinendum.

Neque responderi potest, eos qui legem ieiunii violant, peccare solum propter scandalum, vel contemptum. Nam lex Ecclesiastica distincta est à lege diuina & naturali: scandalum autem, & contemptus siue contumacia prohibetur, diuina & naturali lege; igitur lex Ecclesiastica alio vinculo subditos adstringit.

Præterea lex Ecclesiæ, quę ieiunium certis diebus præscribit, facit, (vt diximus) actum illum ieiunandi esse actum temperantiæ necessarium: igitur qui legem illam non seruat, peccat vitio intemperantiæ, etiamsi absque scandalo & contemptu id faciat, vt si quis clam aliis in quadragesima carnes comedat, idque non ea mente, vt Ecclesiam contemnat, sed tantum, vt concupiscentiæ satisfaciat. Quare sanctus Ambrosius in serm. vigesimoquinto scribit, non leue peccatum esse indicta ieiunia ventris voracitate dissoluere. Vbi non constituit peccatum non ieiunantis in contemptu Ecclesiæ aut scandalo pusillorum, sed in intemperantia, quam ventris voracitatem nominat. Sic etiam S. Basilius orat. 2. de ieiunio, cum reprehendit eos qui non ieiunant, non scandali, aut contemptus, sed intemperantiæ illos arguit. Dicit enim eos ob eduliorum voluptatem ieiunia indicta violare. Denique Concilium Toletanum VIII. ca. 9. non contemptores, aut scandalizantes, sed gulæ addictos, & intemperantes reprehendit.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta ex Scripturis contra præceptum ieiunij, & delectum ciborum.

Nvnc breuiter argumenta proponenda atque soluenda sunt, quæ tum hæretici veteres, tum noui Catholicis obiicere solent.

Primvm argumentum, Deus creauit omnia propter hominem, vt perspicuum est ex cap. 1. & nono Geneseos, & ex Psalmo octauo, at nonnulla sunt, quæ nullum vsum homini præbent, nisi comedantur, vt anseres, gallinæ, & alia id genus. Non igitur debet Ecclesia cibos vllos fidelibus interdicere, ne cum ipso creatoris beneficio pugnare velle videatur.

Respondit iam olim ad hoc Iouiniani argumentum sanctus Hieronymus in secundo libro aduersus Iouinianum, non esse condita vlla animantia ob id solum, vt comedantur, sed vel ad medicamenta, vel ad alios vsus, ac saltem ad ornamentum vniuersitatis, atque ad ipsum conditorem ex tanta rerum varietate laudandum. Id vero probat tum quia per multa secula, hoc est, vsque ad tempus diluuii, nullus fuit apud homines carnium edendarum vsus, tum quia si res illæ omnes in cibum sumendæ essent, quæ non videntur hominibus aliquem vsum præbere, comedendæ essent noctuæ, bufones, serpentes, araneæ, atque alia permulta, quæ omnium iudicio nihil vtilitatis humano generi adferre videntur. Adde ex Clemente Alexandrino lib. 2. Pædagogi, capite primo, esse quidem escas omnes propter hominem conditas, sed vt pro loco & tempore sumantur. Proinde legem Ecclesiæ cum conditoris voluntate minime pugnare, cum certis solum diebus cibos quosdam prohibeat, alio tempore omnes permittat.

Secvndvm argumentum: *Quod intrat per os non coinquinat hominem*, vt Dominus ait Matth. 15. at si legem Ecclesiæ cibos quosdam prohibentem seruare in conscientia tenemur, certe quod intrat per os, hominem omnino coinquinaret.

Respondeo, Negari non potest, quin id quod intrat per os, aliquo modo coinquinet hominem; alioqui crapula & ebrietas, quæ per os intrant, hominem non coinquinarent. Loquitur igitur Dominus de cibo & potu, non quocunque modo, sed vt res sunt corporales, quę ex natura sua, non possunt animam, quæ spiritualis est, coinquinare, quamuis ratione adiunctæ concupiscentiæ, aut inobedientiæ facile possint eandem animam inquinare, vt sanctus Augustinus docet libro primo, de moribus Ecclesiæ, capite trigesimotertio: voluit enim Dominus illis verbis superstitionem Iudæorum reprehendere, qui existimabant, cibos illotis manibus sumptos contrahere nescio quas sordes, quibus animæ quoque inficerentur, & cibos quosdam propterea fuisse à Deo prohibitos, quod natura sua immundi essent, cum tamen Deus eos prohibuisset, non ob naturalem immunditiam, quæ nulla est; sed ob certam significationem rerum vel præsentium, vel futurarum.

Tertivm argumentum, iussit Dominus Lucæ decimo, vt manducemus, quæ apponuntur nobis. Et Apostolus primæ ad Corinthios decimo: *Omne, quod in macello vænit*, inquit, *manducate.* Non igitur potest Ecclesia suis legibus hanc libertatem nobis eripere, quam à Christo & Apostolo habemus.

Respondeo, Verba Domini non libertatem transgrediendi leges Ecclesię, sed temperantiam, & modestiam docent. Nimirum id iubet Dominus, vt cum hospitio recipimur, non quæramus sumptuosos cibos, sed iis, qui apponuntur, contenti simus, etiamsi fortasse viliores sint, quā vellemus. Ita hunc locum exponunt sanctus Ambrosius, Theophylactus, & alii. Neque dubitari potest, quin Dominus de iis tantum cibis loquatur, qui pro loco & tempore liciti & vtiles sunt. Neq; enim venenum, si apponeretur, comedi voluit, aut etiam carnes suillas eo tempore quo vigebat lex Mosis.

Eodem modo B. Paulus quicquid in macello vænit manducari voluit, vt fideles liberaret sollicitudine inquirendi, vtrum carnes illæ essent Idolis immolatę, vel non essenţ. Nam alioqui idem Apostolus Actorum 15. & 16. iubebat seruari decretum Concilii Hierosolymitani de sanguine, & suffocato, & idolothytis non edendis; ac per hoc non volebat in macello emi sanguinem, vel suffocata, vel carnes qua aliquis sciret esse immolatas. Et certe is, qui dixerat bonum esse non comedere carnes, & non bibere vinum, ne frater scandalizetur, Rom. 14. multo magis

magis cupiebat ieiunia ab Ecclesia indicta, seruari, quæ qui non seruant, non solum fratres multos scandalizant, sed etiam intemperantiæ & inobedientiæ crimen incurrunt.

Qvartvm argumentum sumunt ex illis verbis ad Coloss. 2. *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi huius, quid adhuc decernitis, ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne contrectaueritis? quæ sunt omnia in interitum ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum.* Hunc locum præter cæteros vrget Kemnitius, atque in hunc modum ex illo argumentatur: *Paulus*, inquit, *primum tractat de abrogatione discriminis legalis, quod verbo & mandato diuino sancitum erat: postea loquitur etiam de doctrinis, decretis & mandatis hominum constituentium, ne tetigeris, ne gustaueris, ne contrectaris. Hæc enim non posse de legali, seu Mosaico discrimine intelligi, inde patet: quia vocat præcepta & doctrinas hominum, cum Mosaicum discrimen verbo, & mandato diuino sit sancitum. Et argumentatur Paulus à maiori ad minus, Si mortui estis cum* Christo, *ab elementis mundi huius, hoc est, si in* Christo *à Leuitico discrimine ciborum, quod mandato diuino sancitum erat, liberati estis: cur decretis iuxta doctrinas, & mandata hominum tenemini, ne gustaueris, &c.*

Respondeo, loquitur Apostolus in toto isto loco de legalibus ceremoniis, nec possunt eius verba, nisi per summam impudentiam detorqueri ad leges Ecclesiæ de ciborum delectu. Primvm enim S. Hieronymus in epist. ad Algasiam, quæst. 10. à quo non dissentiunt S. Augustinus in epist. 59. ad Paulinum, quæst. 7. S. Ioannes Chrysostomus, & alii in cõmentario huius loci, disertis verbis docet, illud, *Ne tetigeris, neque contrectaueris*, significare, Ne tetigeris cadauer hominis mortui, neque sedem aut lectum mulieris menstruatæ: illud autem, *Ne gustaueris*, referendum esse ad carnem suillam, leporinam & alios cibos Leuitica lege prohibitos. Quo etiam pertinet, id quod paulo ante idem Apostolus ait: *Nemo vos iudicet in cibo aut potu, aut parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum.* Hæc enim omnia manifeste pertinent ad Mosaicam legem.

Ad id vero, quod obiicit Kemnitius, hęc non decretis hominum, sed lege diuina sancita fuisse:

Respondit iamdudum Chrysostomvs hom. 7. in epist. ad Colossenses: *Etiamsi*, inquit, *legem obiicias, ea tamen ipsa iam deinceps humana doctrina est, elapso videlicet temporis sui præscripto.* Itaque lex ipsa diuina de discretione ciborum post abrogationem suam si rursus in vsum reuocetur, vt tum à Pseudoapostolis & Hæreticis Simonianis, & aliis multis reuocabatur, iam non lex diuina, sed humana & commentitia traditio dici poterit.

Deinde, si constaret, Apostolum non loqui de ceremoniis Leuiticis, quod tamen vt ostendi non constat, sed contrarium potius constat: dici posset cum eodẽ Chrysostomo, Apostolum taxare dogmata Græcorum Philosophorum, de quibus paulo ante dixerat: *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam.* Consueuisse autem varios Philosophos varios cibos interdicere, testatur S. Hieronymus in 2. lib. aduersus Iouinianum. Atque ab his Patriarchis hauserunt hæreses suas magna ex parte Simoniani, Ebionitæ, Menandriani, Saturniani & alii, qui tempore Apostolorum, vel cibos tanquam immundos, vel nuptias tanquam a Satana inuentas execrabantur.

Ceterum siue Iudaizantes, siue Philosophos, aut hæreticos Apostolus reprehendat, illud certum est, eum loqui de iis, qui cibos aliquos, vt immundos ita prohibebant, vt nunquam eos comedi vellent, quique res aliquas ita natura sua immundas esse iudicabant, vt ne tangi quidem sine contaminatione possent. Quæ omnia longissime absunt ab Ecclesiæ doctrina, quæ res omnes bonas & mundas à Deo conditas esse fatetur, & in cibis pro tempore prohibendis non immunditiam ciborum, sed immunditiam concupiscentiæ respicit.

Deniqve, illud accedat, quod per doctrinam & præcepta hominum Scriptura sacra, tum hoc loco, ad Titum 1. tum Isaiæ 29. & Matth. 15. non intelligit constitutiones humanas quascunque, sed constitutiones humanas, quæ vel pugnant diuinis, vel certe non sunt eis conformes, nam alioqui constitutiones hominum, qui spiritu Dei aguntur, & secundum regulam fidei, & iuxta Scripturarum exempla & doctrinam aliquid præcipiunt, non tam hominum, quam Dei præcepta dici solent. Sic enim Dominus ait, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.* Et Apostoli Act. 15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Et Beatus Paulus 1. ad Corinth. 14. *Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Et primæ ad Thess. 4. de suis præceptis loquens. *Itaque*, inquit, *qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.* Porro præcepta Ecclesiæ de ieiuniis, & delectu ciborum, dubium esse nõ potest, quin sint conformia Scripturarum doctrinæ & exemplis, cum Scriptura passim hortetur ad ieiunia, & exẽpla plurima narret, Dauidis, Danielis, Mardochæi, Ioannis Baptistæ, Esther, Iudith, Annæ matris Samuelis, & alterius filiæ Phanuel, & aliorum. Neque negari potest, quin sancti illi Patres, qui in Conciliis veteribus ieiunia, ciborumque delectum indixerunt, viri fuerint fide & spiritu Dei pleni.

Qvintvm argumentum sumunt ex verbis illis Apostoli 1. ad Timoth. 4. *In nouissimis diebus discedent quidam à fide, prohibentes nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit, &c.* Et quoniam satis Kemnitius nouerat, Catholicos responsuros, Apostolum loqui de iis, qui cibos prohibent vt per se immundos, ideo sic locum hunc explicat, *Locus*, inquit, *Pauli non tam de illis, qui cibos crassa accusatione, quasi à Diabolo essent damnant, agit, quam de illis, qui ob hypocrisin, seu, speciem, seu ostentationem externæ sanctitatis iubent, à quibusdam cibis abstinere. Sicut & ad Colossenses 2. speciosa decreta de non gustando reiicit: fundamenta certe, quæ Paulus prohibitioni isti ciborum, de qua 1. Timoth. 4. loquitur, opponit, generalia sunt contra quasuis prohibitiones ciborum, quæ fiunt prætextu sanctitatis, & cultus, ideo enim hypocrisin in textu nominat.*

Respondeo, damnat Apostolus hæreticos omnes, qui cibos, vt per se immundos prohibent, ac præsertim (vt sanctus Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, & Oecumenius in commentario huius loci, & S. Hieronymus in libro secundo aduersus Iouinianum docet) Marcionistas, Encratitas, & Manichæos. Neque obstat illud, *in nouissimis diebus*, quasi loquatur Apostolus de iis, qui longe post Apostolica tempora futuri erant. Nam per dies nouissimos intelligit Apostolus totum tempus, quod est à Christi aduentu vsque ad finem mundi. Hoc enim tempus vocat etiam fines sæculorum, 1. Corinth. 10. cum ait. *Omnia contingebant illis in figuram, facta sunt autem ad correptionem nostram in quos fines seculorum deuenerunt* Et Apostolus Petrus Act. 2. exponit de suo tempore, quod Israel Propheta futurum esse prædixerat in nouissimis diebus. Idem etiam Petrus in priore epistola cap. 1. dicit, Christum pręcognitum quidẽ fuisse ante mundi constitutionem, manifestatum autem in nouissimis temporibus.

Denique Ioannes item Apostolus in epist. 2. c. 1. non semel repetit: *Filioli nouissima hora est.* Manichæos autem, & Encratitas damnasse cibos quosdam, vt natura immundos, ostendimus supra cap. 4.

Sed possumus addere alia testimonia, vt impudentia Kemnitii clarius detegatur.

TERTVLLIANVS in libro de ieiunio, cap. 15. *Prædamnans*, inquit, *iam hæreticos, abstinentiam perpetuam præcepturos, ad destruenda & despicienda opera creatoris. Quales inueniam apud Marcionem, apud Tatianum, &c.*

S. HIERONYMVS, in secundo libro aduersus Iouinianum tractans hunc locum Apostoli; *Marcionem* inquit, *designat, & Tatianum, & cæteros hæreticos, qui abstinentiam indicunt perpetuam ad destruenda & contemnenda, & abominanda opera creatoris.*

B

S. AVGVSTINVS in libro trigesimo contra Faustum, cap. 5. *Vos*, inquit, *ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes Diabolus operetur feculentiore materia mali, ac per hoc eas tanquam immundiora & truculentiora Dei vestri vincula exhorrentes abijcitis.*

Item libro contra Adimantum Manichæum, capite decimo quarto: *In nouissimis*, inquit, *temporibus futuros dicit quosdam, prohibentes nubere, abstinentes à cibis, quos Deus creauit. Hos enim (Manichæos) proprie designat, qui non propterea temperant à cibis talibus, vt aut concupiscentiã suam refrenent, aut infirmitati alterius pareant: sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem Deum esse negant.*

C

THEODORETVS in cap. 4. prioris ad Timoth. *Execrabiles*, inquit, *nuptias, & plurimos cibos appellant, vt creatorem iniuria afficiant.*

Certe hi Patres manifeste docent ab Apostolo eos reprehendi, qui cibos quosdam prohibebant, in iniuriam creatoris, quia videlicet existimabant creatorem non esse Deum bonum, sed malum, & non tam Deum, quam diabolum, & ideo eius operibus vti nolebant. Falso igitur Kemnitius & sine vllo teste dicit, Hæreticos, quos Apostolus damnat, non sensisse, cibos quosdam à diabolo esse.

D

At (inquit Kemnitius) *dum Apostolus nominat hypocrisin, generaliter damnat omnes, qui prætextu sanctitatis, & cultus, cibos prohibent.*

RESPONDEO, Callide Kemnitius confundit hypocrisin, & prætextum sanctitatis, & cultus, cum ipsa vera sanctitate & cultu. Fatemur enim damnari ab Apostolo omnes hypocritas, qui prætextu sanctitatis, & cultus à cibis abstinendum esse docent, cum ipsi re vera neque sanctitatem, neque cultum veri Dei propositum habeant. Quales erant hæretici supra nominati Marcion, Tatianus, Manichæus, qui abstineri iubebant à cibis tanquã immundis, vt ipsi mundi, & puritatis amatores esse viderentur, cum tamen vitiosi & immundi essent, vt ex Epiphanio & aliis Patribus constat.

E

At Ecclesia Catholica non ex hypocrisi, neque prętextu sanctitatis, sed propter veram sanctitatem, & cultum Deo præstandum, ieiunia, & ciborum delectum aliquando præscribit, cum alioqui omnes cibos natura sua mundos, & à bono Deo creatos esse, & cum gratiarum actione pro tempore, & loco percipi posse doceat. Quoniam autem aduersarii existimant, non posse sine superstitione cultum Dei in ieiuniis, & ciborum delectu constitui, ideo Kemnitius ad hypocrisin pertinere voluit abstinentiam à cibis cum opinione cultus. Sed hunc eorum errorem paulo infra refutabimus.

SEXTVM argumentum sumit Kemnitius ex Euangelio Matth. 9. Marc. 2. & Luc. 5. vbi Dominus interrogatus à discipulis Pharisæorum & Ioannis Baptistæ, cur non indiceret discipulis suis stata ieiunia, quemadmodum Ioannes Baptista & Pharisæi discipulis suis indixerant; respondit, filios nuptiarũ non esse huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Et rationem addit, vetustatem, siue disciplinæ legalis, ex qua Baptista aliquid retinuit: siue traditionum humanarum, vnde Pharisæi ieiunabant, non esse assumendam nouitati euangelicæ. Talem enim mixturam non prodesse, sed obesse. Ita enim & Hieronymus similitudinem de vestimento veteri & assumento nouo interpretatur. Hæc enim Kemnitius in 4. part. examinis pa. 548.

RESPONDEO, Fallitur Kemnitius in TRIBVS. PRIMVM enim non ait Dominus, quod Kemnitius eum dixisse falso asseruit, non esse filios nuptiarum huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Sed ait, non esse filios nuptiarum, dum cum illis sponsus versatur, cogendos ad ieiunia, cum tempus nuptiarum conuiuia potius, & modestam relaxationem quam ieiunia, & seueritatem pœnitentiæ requirat. Cæterum futurum paulo post, vt sponsus ab Apostolis auferatur, & tunc eos ieiuniis operam daturos. Vbi debemus intelligere, discipulos Christi post ablatum sponsum, non solum ieiunaturos, sed etiam ex legis præscripto, certis diebus ieiunaturos. Nam si quæstio intelligitur de ieiunio ex legis præscripto, certe etiam responsio de ieiunio ex legis præscripto intelligi debet.

Itaque sicut illa verba, *Cur discipuli tui non ieiunant*, exponuntur à Kemnitio de ieiunio legitimo: sic etiã illa verba, *Cum ablatus fuerit sponsus tunc ieiunabunt*, exponi debent de ieiunio legitimo, præsertim cum illa verba eiusdem sententiæ, *Non possunt filii nuptiarum ieiunare, quamdiu cum illis est sponsus*, exponat idem Kemnitius de ieiunio legitimo. Habemus igitur ex loco euangelico à Kemnitio contra legem ieiuniorũ adducto, non euerti, sed stabiliri legem ieiuniorum.

DEINDE fallitur Kemnitius in explicatione similitudinis de vestimento veteri & nouo; nam per vestimentum vetus intelligendum esse docet præceptum ieiunii, atque ita similitudinem illam exponit, quasi Dominus dixerit, non debere assumentum vetus adiungi vestimento nouo, hoc est, non debere leges ieiuniorum, quæ sunt propriæ Testamenti veteris, adiungi doctrinæ Euangelicæ Testamenti noui. At Christus non dixit, assumentum vetus non esse adiungendum vestimento nouo: sed contra, non esse assumentum nouum adiungendum vestimento veteri, vt perspicuum est tum ex verbis Matthæi, Marci & Lucæ, tum ex alia similitudine, in qua Dominus dicit, vinum nouum reponendum non esse in vtribus veteribus: & neminem qui bibit vinum vetus, statim velle nouum.

Porro sancti Patres, Chrysostomus, Hieronymus, Beda, & alii, in Comment. ad c. 9. Matth. & Augustinus lib. 2. quæstionum Euangelicarum, cap. 18. & lib. 8. contra Faustum, cap. 2. per vestimentum vetus non intelligunt præceptum ieiunii, sed ipsos Apostolos, qui eo tempore adhuc veteres erant, id est, carnales & infirmi: per assumentum panni noui intelligunt præcepta euangelica, quorum vnum esse dicunt de ieiunio. Et sensum huius loci hunc esse volunt, non esse præcepta vitæ austerioris vt ieiuniorum, abstinentiæ à certis cibis, & similium rerum iniungenda veteribus, & infirmis hominibus quales tunc erant Apostoli, & cæteri Christi discipuli, sed renouatis & & fortibus, quales Apostoli futuri erant post aduentum Spiritus sancti: sicut pannus nouus non assuitur indumento veteri, nec vinum nouum in vtribus veteribus ponitur.

Itaque

itaque SS. Patres contrario plane modo locum hunc euangelicum exposuerunt, ac fecerit Kemnitius, & præcepta ieiunii magis ad nouum Testamentum, quam ad vetus pertinere voluerunt.

Dices, si præcepta ieiuniorum non conueniunt hominibus veteribus, & si magis propria sunt Testamenti noui, quam veteris; quomodo discipuli Ioannis & Pharisæorum, qui sine dubio veteres erant, ieiunabant frequenter?

Respondeo, præceptum euangelicum ieiunandi proprie conuenit hominibus nouis: quoniam Dominus suos discipulos perfecte ieiunare volebat, id est, ex amore, non ex timore. Discipuli autem Ioannis & Pharisæorum non ex amore, sed ex timore ieiunabant. Et fortasse Dominus cùm similitudines illas adhibuit de vestimento veteri, & vtribus veteribus, non solùm significari voluit, discipulos suos nondum esse idoneos ad euangelica præcepta cum ea, qua par erat, perfectione seruanda: sed etiam oblique discipulos Ioannis, & Pharisæorum voluit admonere, vt non nimium de suo ieiunio gloriarentur. Nam ipsos quoque esse vestimenta vetera, & vtres veteres: & ideo parum capaces doctrinæ euangelicæ, ac propterea non assequi mysterium Christi, & cur eo tempore discipuli eius minime ieiunarent. Et hoc modo conciliari possunt Patres supra citati cum aliis Patribus, qui per indumenta vetera & vtres veteres intelligunt Pharisæos, per pannum nouum, & vinum nouum doctrinam euangelii. Vide Epiphanium hæresi quadragesima secunda, Hilarium & Hieronymum in capite 9. Matth.

Tertio fallitur Kemnitius, dum pro sententia sua Sanctum Hieronymum profert. Sanctus enim Hieronymus attingit breuiter duas explicationes, quas paulo ante posuimus, quarum vtraque, sed maxime prima, Kemnitium apertissime iugulat. Sic igitur loquitur S. Hieronymus in Comment. ad ca. 9. Matth. *Nemo autem immittit, &c. Quod dicit, hoc est, Donec renatus quis fuerit, & veteri homine deposito, per passionem meam nouam hominem induerit: non potest seueriora ieiunij, & continentiæ seruare præcepta; ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem, quam nunc habere videtur, amittat.*

In his certe verbis præcepta ieiunii comparantur panno nouo, non veteri, & hominibus renouatis, non veteribus conuenire dicuntur: cum Kemnitius contrà ieiunii præcepta panno veteri similia esse dixerit, & ad vetus Testamentum proprie pertinere voluerit.

Attingit deinde S. Hieronymus alteram expositionem his verbis: *Veteres vtres debemus intelligere Scribas & Pharisæos: plagula vestimenti noui, & vinum nouum præcepta euangelica sentienda, quæ non possunt sustinere Iudæi, ne maior scissura fiat.* Hic etiam per veterem pannum nō legem ieiuniorum, vt Kemnitius cupiebat, sed Scribas & Pharisæos à S. Hieronymo exponi videmus. Ac de his hactenus.

CAPVT IX.

Soluitur obiectio ex historia antiquitatis.

EX historia antiquitatis profert Kemnitius in 4. parte Examinis, pag. 589. locum vnum ex Irenæo in epistola ad Victorem, quam refert Eusebius lib. 5. hist. cap. 24. quoniam enim Irenæus scribit ad Victorem, non solum quæstionem esse de Pascha, sed etiam de ieiunio, ita colligit Kemnitius: Ergo de ieiunio Paschali, quod nunc Quadragesimale vocatur, voluerunt tunc quidam cum Romano Episcopo leges ferre, opinione necessitatis sub pœna excommunicationis, quando quot diebus, quamdiu, & quomodo ieiunandum esset. Sed Irenæus respondit, liberas, & dissimiles esse illas obseruationes ad quorum similitudinem Ecclesiæ non sint adigendæ, nec propter dissimilitudinem quasi ἀνομία damnandæ.

Respondeo, Primo, Kemnitius non recte colligit, qui cum Romano Episcopo legem de ieiunio ferre vellent. Id enim Irenæus ne insinuat quidem. Quod vero narrat de ieiunio Paschali, eo pertinet, vt Victorem admoneat, tolerandam esse dissimilitudinem in celebratione Paschæ, sicut tolerabatur dissimilitudo in obseruatione ieiunii.

Deinde, non erat quæstio tempore Irenæi, an deberet lex aliqua esse ieiunii, aut paschæ, vt Kemnitius fingit, sed an deberet eadem esse lex in Oriente & Occidente. Multa enim sunt in Ecclesia, quæ ex præcepto, & lege seruantur, & tamen non est eadem lex in omnibus prouinciis.

Denique, non erat quæstio de substantia ieiunii, sed de quadam accidētaria qualitate, quā sub legem non erat necesse cadere. Nemo enim dubitabat, an ex lege ieiunium Paschæ obseruandum esset, sicut etiam nemo ambigebat, vtrum ex lege Pascha celebrandum esset; sed controuersia erat, die ne lex præscriberet Pascha esse celebrandum, quo die Dominico tantum, an quocunque alio die, in quem Luna quarta decima incideret: & similiter quæstio erat, quale ieiunium Quadragesimæ, lex præscriberet, vtrum videlicet semel in die cibus sumi deberet, an post biduum, vel triduum. Et quoniam re vera quæstio ista de forma ieiunii non necessario definienda erat, ita sentiebat Irenæus, quæstionem de die Paschatis, non necessario definiri debuisse. Sed contra sensit Victor Pontifex, & eius sententiam postea Synodus Nicæna probauit. De qua re disseruimus in libro de pontifice, & in libro de cultu sanctorum.

Rursus profert Caluinus Dvo loca in præfatione Institutionis, quæ fusius tractat Kemnitius in 4. parte Examinis Concilii Tridentini. Prior locus est in hist. Eusebii, lib. 5. cap. 37. vbi refertur ex Apollonio primum fuisse Montanum, qui leges ieiunii imposuerit.

Respondeo, Vox illa (*primus*) additio est Hæreticorum. Nam nec habetur in textu Græco Eusebii, nec in editionibus Latinis, excepta Basileēsi. præterea Tertullianus in libro de ieiunio, vbi Montanum acriter defendit, non dicit, accusatum fuisse Montanum, quod primus leges ieiuniorum imposuerit, sed quod nouas leges addiderit. Et in eodem loco fatetur Tertullianus, ieiunium Paschale fuisse ex lege seruatum in Ecclesia ante tempora Montani. Quod est argumentum euidens, non fuisse à Montano primum excogitatas leges ieiuniorum. Accedit etiam quod Sanctus Hieronymus in epistola ad Marcellam de erroribus Montani non reprehendit Montanum, quod primus leges ieiuniorū excogitarit, sed quod tres Quadragesimas obseruari voluerit. Et Theodoretus in lib. 3. de hæret. fabulis dicit, Montanum nouas leges ieiunii tulisse præter Ecclesiæ consuetudinem.

Sed obiicit Kemnitius, Catholicos apud Tertullianum defendisse libertatem Christianam aduersus Montanum, ac pro hæresi habuisse nouas leges de ieiuniis ferre; & interdicere aliquos cibos in

diebus ieiunii. Hunc enim sequitur, vt Ecclesia, quæ nunc leges ieiuniorum constituit, & certos cibos in diebus ieiuniorum prohibet, non sequatur vestigia veteris Ecclesiæ Catholicæ, sed potius hæresim, ac dogma Montani.

RESPONDEO, Tertullianus in eo libro eo modo Catholicorum doctrinam exponit, quo solet hoc tempore Lutherani, id est, calumnias & mendacia passim admiscendo. Itaque mirum est, cur Kemnitius malit doctrinam Ecclesiæ Catholicæ colligere ex Tertulliano hoste Catholicorum, quam ex Epiphanio, aliisque Patribus vere Catholicis. Nisi forte, quia vt ipse hæreticus est, ita mores hæreticorum diligit. Exempli causa, dicunt hoc tempore Catholici, Lutheranos non recte facere, quod vxores Monachis, Sacerdotibusque concedant; illi clamant, Catholicos nuptias prohibere.

B

Sic etiam dicebant Catholici olim, Montanistas non recte facere, quod adigerent præcepto omnes Christianos ad plures Quadragesimas: item quod tempore ieiunii cogerent omnes ad cibos tantum aridos sumendos. Item quod feria quarta & sexta iuberent omnes ieiunare vsque ad vesperam. Deniq; quod ista præcepta tanquam diuina (id est) ab ipso Spiritu sancto edita iactarent. Tertullianus autem vt odiose ista proponat, dicit à Catholicis prohiberi leges ieiuniorum, prohiberi aridos cibos tempore ieiunii, prohiberi ieiunium vsque ad vesperam, reprehendi ipsum Paracletum, & cætera. Constat autem hæc omnia esse calumnias atque mendacia. Sicut etiam quod Tertullianus disputat de vtilitate ieiunii, satisfactione, ac merito, quasi Catholici ista negarent, calumniatur more suo. Nam alioqui pleni sunt libri sanctorum Patrum eiusmodi laudibus ieiuniorum.

C

Sed illud addendum est, Kemnitium ipso Tertulliano impudentiorem videri. Quod enim Kemnitius pag. 607. colligit ex Tertulliano, Apostolos docuisse esse ieiunandum, sed non imposuisse iugum, quod ad tempus attinet, certorum, & in commune ex imperio obeundorum ieiuniorum. Et, interdictionem certorum eduliorum tempore ieiunii, Ecclesiam tunc tanquam hæresim damnasse: nusquam in Tertulliano inueniuntur. Dicunt enim Catholici apud Tertullianum, Apostolos non imposuisse iugum ieiunandi, nisi eo tempore, quo oblatus est sponsus, sed eo tempore plane imposuisse iugum. Vocat autem tempus quo oblatus est sponsus, ipsam Quadragesimam, quæ ad passionem Domini commemorandam celebratur. Kemnitius autem omisit illam exceptionem, & simpliciter affirmat Apostolos docuisse ieiunium, sed non imposuisse iugum.

D

Sic etiam Tertullianus vocat ieiunium feriæ quartæ & feriæ sextæ quo vtebantur Catholici, portionale ieiunium, aut semiieiunium; exponit Kemnitius, ita nuncupari illud ieiunium, quia sine ciborum delectu, & tantum vsque ad nonam ieiunabant, & inde colligit, in diebus ieiuniorum Catholicos non habuisse ciborum delectum. At ipse Tertullianus portionale ieiuniũ explicat exceptionem ciborum: *Exceptio* (inquit) *quorundam eduliorum portionale ieiunium est*. Et ibidem affirmat, Catholicos in semiieiuniis feriæ quartæ & sextæ, sæpe pane tantum & aqua victitare.

E

Summa igitur hæc sit. Catholici in Montano non leges ieiuniorum, vel ciborum delectum, vel opinionem meriti, & satisfactionis damnant; sed quod ipse priuatus homo, Ecclesiam ad suas leges obligare vellet, & leges plane indiscretas, & eas tamen per summam impudentiam Spiritui sancto auctori tribueret.

A

Locus posterior est in historia Sozomeni, lib. 1. cap. 11. vbi Spiridion in Quadragesima carnes edendas hospiti suo apposuit. Hinc enim Caluinus & Kemnitius colligunt, delectum ciborum in Quadragesima non ita esse lege præceptum, vt in conscientia & coram Deo obliget, cum vir tam sanctus in ipsa Quadragesima carnes edere, & aliis edendas apponere non dubitauerit.

RESPONDEO, sanctus Episcopus Spiridion, carnes quidem hospiti suo apposuit in Quadragesima, & easdem ipse gustauit, sed cogente necessitate & charitate. Quod fieri posse nullus Catholicorum negat. Imo extat de hac re decretum Innocentii summi Pontificis cap. Concilium, de obseru. ieiunii.

Sed vt impudentia hæreticorum manifestius innotescat, pauca quædam ex illa historia referenda sunt. PRIMVM scribit Sozomenus, consueuisse Spiridionem plures dies sine cibo transmittere; & ideo cum aduenisset hospes quidam valde fessus ex itinere, nihil omnino habuisse, quod ei posset apponere, præter carnes salitas, quæ in longum tempus conseruari solent. Nam nec panem, nec aliquid aliud parauerat, cum sine omni cibo illo die ieiunaturus esset. Ex quo intelligimus, Spiridionem nunquam fuisse in Quadragesima hospiti carnes appositurum, si panem, vel aliquid aliud habuisset.

SECVNDO scribit, eundem Spiridionem non prius carnes apposuisse, quam à Deo veniam petiisset. Quorsum petitio ista veniæ, si lex de ciborum delectu in Quadragesima non obligat coram Deo?

TERTIO addit, hospitem recusasse alimoniam illam carnis, eo nomine quod Christianus esset. Igitur mirari non debent Lutherani, si dicimus, eos Christianos non esse, qui carnibus vescuntur in Quadragesima.

QVARTO denique adiungit, Spiridionem, vt hospiti scrupulum eximeret, atque ostẽderet, in eiusmodi summa necessitate non esse illicitum carnibus vesci, dixisse, propterea illum carnibus vesci posse, quia Christianus esset, cum Christianis dictum sit: *Omnia munda mundis*.

Sed arripit Kemnitius hoc vltimum verbum, ac dicit, magnos viros qualis Spiridion erat, quamuis ipse quoque, opinione necessitatis interdum fascinarentur, tamen ad fundamenta Scripturę tandem respicere solitos fuisse, quibus superstitiosæ illæ opiniones reprimuntur. At non huc pertinet locus Scripturæ à Spiridione citatus, vt superstitiosa indicanda sit Quadragesimæ obseruatio. Caussa enim scripturæ citandæ illa fuit, vt hospes intelligeret, se reprehendi posse tanquam existimantem, carnes esse immundas, si vrgente necessitate illis vesci recusaret. Nam cum necessitas excuset à lege, qui non vult in extrema necessitate carnibus vesci, indicat, se non ideo abstinere, quia lex prohibet, sed quia caro sit res per se immunda; quod est contra verbum Apostoli: *Omnia munda mundis*.

Quod autem Kemnitius dicit, iam tunc (Spiridionis videlicet tempore) cœpisse superstitiosam opinionem necessitatis, eaque magnos etiam viros fascinari solitos, pertinet ad solitam eius impudentiã. Cur enim non potius credidit se fascinari potuisse, quam sanctissimum illum senem? & cur obseruatio antiquissimę Ecclesię superstitiosa poti' dici debuit, quam contraria Lutheranorum nouitas temeraria atque hæretica?

Præter hæc duo loca profert Kemnitius alia quædam Augustini, Chrysostomi, Theodoreti. Ex Augustino profert primo, epistol. 86. ad Casulanum, vbi sanctus Augustinus dicit, Apostolos non constituisse quibus diebus ieiunandum esset, aut non ieiunandum.

Respondeo, loquitur sanctus Augustinus de præceptis Apostolorum scriptis, non autem de traditis sine scripto. Deinde etiamsi Apostoli nihil statuissent, num eorum successores nihil statuere potuerunt?

Secundo, profert librum tertium contra Faustum, cap. 15. vbi sic loquitur Augustinus: *Christiani non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus, atque temporibus, sicut per Quadragesimam fere omnes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit, seu potuerit.*

Respondeo, illud (*fere*) significat, non omnes in Quadragesima abstinere à carnibus, quia multi excusantur, vel ob ætatem, vel ob infirmitatē, vt paulo post dicemus. Quod autem sequitur, *Quanto magis quisque seu voluerit, seu potuerit*, nō refertur ad abstinentiam à carnibus, sed ad abstinentiam à fructibus. Sententia enim eius est, Christianos non solum à carnibus, sed etiam à fructibus abstinere, sed à pluribus, vel paucioribus fructibus prout voluerint, vel potuerint.

Ex Chrysostomo adducit potissimū locum vnum, ex homil. 10. in Genesim, vbi Chrysostomus hortatur eos, qui ob infirmitatem ieiunare non possunt, vt ad concionem vel pransi accedant.

Respondeo, hic locus, vt multa similia, perperam adducitur à Kemnitio. Non enim negamus, eos ieiunij lege non comprehendi, qui ieiunare non possunt.

Ex Theodoreto producit Epitomen diuinorum decretorum, capite de abstinentia, vbi Theodoretus dicit, hæreticos lege sancire de cibis tanquam immundis reijciendis: Ecclesiam autem nihil tale præcipere, sed omnes cibos permittere.

Respondeo, hic locus nihil ad rem facit, fatemur enim, Ecclesiam nullum cibum prohibere tanquam immundum, sed omnes permittere, vt cum gratiarū actione pro loco & tempore percipiantur.

CAPVT X.

Quinam excipiantur à lege ieiunij.

DEmonstrauimus ieiunia sub legem tum diuinam, tum etiam Ecclesiasticam cadere; sequitur vt videamus, num aliqui ab his legibus excipi debeant. Non defuerunt Hæretici, qui dicerent, viros perfectos non teneri legibus ieiuniorum; cum ipsi peccare non possint, ac per hoc nō egeāt ieiunio, quod ad peccatum cauendum aut delendum institutum esse, non dubium est. Id enim sensisse quosdam, qui Begardi dicti sunt, testis est Ioannnes de Turrecremata, lib. 4. Summæ de Ecclesia, parte 2. cap. 37. à qua sententia non abhorruisse Ioannem Cassianum, collatione 21. cap. 29. nonnulli existimant.

Cæterum, hæc sententia damnata est in Concilio Viennensi, vnde extat Clementina, Ad nostram, tit. de Hæreticis. Eandem prius etiam, quàm oriretur, damnauit sanctus Leo, sermone vndecimo, de Quadragesima, his verbis: *Adest maximum, sacratissimumque ieiunium, quod obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denunciat. Quia nemo tam sanctus* A *est, vt non sanctior, nemo tam deuotus, vt non debeat esse deuotior.*

Eadem refellunt exempla sanctissimorum hominum, qui ieiunijs assidue operam dabant. Siquidem S. Ioannes Baptista, quo maior inter natos mulierum non surrexit, adeo ieiunium coluit, vt diceretur non comedere, neque bibere, Matth. 11. Apostolus Paulus, qui raptus fuit in Paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui, tamen inter alios suos labores numerat ieiunia multa, 2 Corinth. 11. & ieiunio se egisse aduersus carnis rebellionem, testatur cum ait, 1. Corinth. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Omitto Mardochæum, Danielem, Dauidem, Iudith, Hester, Annam, & alios innumerabiles tū viros, tum fœminas, B qui & perfecti dici poterant, & tamē ieiunia studiose celebrabant.

Porro argumentum illud Hæreticorum, quo se à lege ieiunij excipiendos esse probabant, quia ieiunio non egerent, nec verum assumit, nec recte concludit. Verum non assumit, quoniam etiam viri perfecti in hac vita ieiunio egent, cum rebellionē carnis, velint nolint, experiri cogantur; & peccare possint, ac peccent. Perfectorum enim sunt illæ voces: *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Rom. 7. Et: *In multis offendimus omnes*, Iacob. 2. Et: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* 1. Ioan. 2. Recte autem idem argumentum non concludit, quoniam lex non desinit obligare ex eo, quod in vno vel altero non inueniatur finis legis, modo quod præci- C pitur, non sit contra finem legis, exempli caussa: finis proximus legis ieiuniorum est edomatio carnis; remotus, est charitas, quæ finis est omnium præceptorum, 1. Timoth. 1. Si quis ieiunando salutem suam, ac per hoc charitatem læderet, is ieiunare non deberet, neque legis præuaricator esset, quoniam lex obligare non potest contra charitatem, cum ad charitatem fouendam & conseruandam instituta sit. Si quis autem aliunde carnis rebellioni resistat, neque ieiunio ad hunc finem obtinendum indigeat, & tamen ieiunādo salutem suam vel aliorum, id est, charitatem nullo modo lædat, is omnino tenetur communibus ieiuniorū legibus. Lex enim non respicit, D quid vni, aut alteri, sed quid communitati, ac multitudini expediat.

Iam vero quod attinet ad Cassianum; longissime abfuit ipse à Begardorum errore. Tria sunt autem præcipua, quæ docet in eo capite: Primum, affirmat homines iustos, ac perfectos, non subiacere legi cogenti, cum ipsi non per Quadragesimam solum, sed etiam per totum annum sponte, alacriterque ieiunent. Deinde addit, eiusmodi perfectos viros, si causa adsit relaxandi ieiunium indictum, tutius id posse facere, quàm cæteros, qui non seruant, nisi præscripta ieiunia. Quoniam ipsi certi sunt & apud se, & apud alios, se non causa intemperantiæ, sed solius charitatis relaxasse ieiunia. Addit tamen tertio, E viros illos perfectos, qui per totum annum ieiunant, non teneri legibus ieiuniorum, quibus cæteri tenentur, cum ipsi plus offerant Deo, quàm his legibus præcipiatur.

Atque in hoc tertio non existimamus, sententiam eius esse sequendam. Tum, quia non oportet propter oblationem voluntariam, prætermittere necessariam; Tum, propter rationem, quam paulo ante tradidimus: quamuis enim non egeāt illi ad carnem edomandam ieiunio paucorum dierum, qui per totos menses ieiunare solent: tamen lex communis est, & omnibus indicta: proinde eos quoque obligare non desinit.

His igitur omissis, qui à lege ieiunii non excipiuntur: Ecclesia ipsa Catholica non paucos liberat à lege communium ieiuniorum, Concilium Toletanū VIII. cap. 9. dicit; iis permittendum esse, vt in Quadragesima carnibus vescantur, quos aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat. Sed Scholastici Theologi paulo aliter hæc tradunt. Docent enim tria esse, quæ à legibus ieiuniorum excusant, impotentiam, necessitatem, pietatem. Vel enim ex ieiunio læditur corpus, vel spiritus, vel substantia externa. Si corpus læditur, impedimentum excusans à ieiunio, dicitur impotentia; si læditur spiritus, dicitur pietas; si læditur substantia externa, dicitur necessitas.

At propter impotentiam quidem excusantur à lege ieiunii senes, & pueri, vt aliorum fessa sustentetur ætas, aliorum non frangatur incipiens, vt loquitur S. Hieronymus in epist. ad Eustochium, de custodia virginitatis; Item ægroti, debiles, prægnantes, & alii, qui Medicorum iudicio, non sine periculo salutis corporalis ieiunare queunt: denique pauperes, qui non habent vnde sumant vnam integram refectionem, sed nunc emendicant vnum panis fragmentum, paulo post aliud. Propter pietatem excusantur Concionatores, Lectores, Cōfessarij, qui ministrant ægrotis, & alij, si forte non possint simul ieiunare, & pietatis officio satisfacere. Denique propter necessitatem excusantur ij, qui ex officio laboriosis operibus dant operam, quæ vires corporis exhauriunt, vt Fabri murarij, Ferrarii, Lignarii, & similes.

Cæterum de his ipsis, qui à ieiunii legibus excusantur, multæ regulæ traduntur, quas non existimamus huic nostro operi inserendas; præsertim cum de his rebus copiosissime scribant tum Scholastici Theologi, in quart. sent. tum etiam ii, qui summas casuum conscientiæ confecerunt.

Illud non est prætereundū, semper in Ecclesia Orientali fuisse leges ieiunii seueriores, quàm in Occidentali. Scribit enim sanctus Basilius, in oratione secūda de Ieiunio, pueros quoque & viatores, & omnes omnino homines edictū ieiunii suscipere. Nec solum à carnibus, & iis, quæ ex lacte conficiuntur, sed etiam à vino & piscibus in Quadragesima Orientalis Ecclesiæ ieiunare solebant, vt ex eodē Basilio, in orationibus de ieiunio, ex Chrysostomo in primis homiliis in Genesim, ex Catechesibus Cyrilli, & epistolis Paschalibus Theophyli potest intelligi.

CAPVT XI.

De fructibus, & vtilitate Ieiunij.

SEquitur Quartum caput disputationis, in quo de fructibus & vtilitate ieiunii disserendum esse diximus. Atque aduersarii quidem nostri Lutherani & Caluinistæ in magno errore versantur, sequuti Patriarcham suum Iouinianum. Nam quemadmodum Iouinianus docebat, nihil prodesse ad salutem ieiunia, delectumque ciborum, vt referunt sanctus Hieronymus libro 2. in Iouinianum, & sanctus Augustinus in lib. de hæresi, cap. 82. Sic etiam Philippus in Confess. Augustana, art. 26. Brentius in confess. Vvittembergensi, in duobus capitibus de ieiunio. Caluinus lib. 4. Institut. cap. 12. Et Kemnitius in quarta parte exam. pag. 420. & sequentibus, docent quidem ieiunium vtile esse ad carnis petulātiam coercendam, ad orationis auxilium, ad signum humilitatis, & pœnitentiæ; tamen obstinate conten-

A dunt, ieiunium nihil valere ad placandū Deum, nihil ad satisfaciendum pro peccatis, nihil ad impetrādum auxilium, nihil ad cæleste præmium promerendum.

Nos autem ieiunii fructus esse contendimus, tum eos, quos aduersarii fatentur, tum etiam eos, quos negant: ac rectissime in Ecclesia cani existimamus: *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris, & præmia.*

Primum igitur, ieiunium vtilissimum est ad carnē edomandam, & hoc nomine placet Deo, cui placet, vt carnem crucifigamus cum vitiis & concupiscentiis eius. Quare de ieiunio potissimū loquitur Apostolus, cum ait 1. Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Sic enim hunc locum interpretantur

B Chrysostomus & Theophylactus in Commentario, & sāctus Ambrosius in epist. 8. 2. ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc vtilitatē ieiunii prædicant Patres, Cyprianus in serm. de Ieiunio, & tentatione Christi. Basilius in oratione prima de ieiunio. Chrysostom. hom. 2. in Genesim. Hieronymus in epist. ad Eustochium, de custodia virginitatis. Augustinus in lib. 10. Confess. c. 31. & Ecclesia vniuersa ad officium Horæ primæ canit ex hymno sācti Ambrosii: *Carnis terat superbiam potus, cibique paucitas.* Sed hanc vtilitatem (vt dixi) aduersarii non negant.

Secundo, vtile ieiunium est ad animam disponendam ad orationem, & rerum cœlestium contemplationem.

C Sic Moses quadraginta dierū ieiunio animā præparauit, antequā ad Dei colloquium auderet accedere, Exo. 34. Sic Elias quadraginta dies ieiunat, vt Deū in monte Horeb, sub specie auræ tenuis videre posset, 3. Reg. 16. Sic Daniel ieiunio hebdomadarū trium præparatur ad reuelationes Domini recipiēdas, Daniel. 10. Sic Ecclesia Catholica in profestis magnarum celebritatū ieiunia instituit, vt animi parationes sint ad vacandum rebus diuinis, vt sanctus Bernardus docet, serm. in vigilia sancti Andreæ: *Ieiunium* (inquit Chriso.) hom. 1. in Genes. *animæ nostræ alimentum est, leues ei pennas producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat.* Vide in eandem sententiam Athanasium in lib. de Virginitate, Am-

D brosium in libro de Helia, & ieiunio, cap. 3. & Basilium oratione prima & secunda de ieiunio, qui similitudinibus aptissimis hanc ieiunii vtilitatē explicat. Sed non est opus de hac re fusius disserere, cum hanc vtilitatem nullus sit, qui neget.

Tertio, Ieiunium vtile est ad Deum colendum. Est autem hoc loco obseruandum, nos non dicere id, quod Kemnitius fingit nos dicere, in quarta parte exam. pagina 421. 490. & alibi, ieiunium per se sumptum sine relatione ad vllum bonum finem, ex opere operato esse cultum Dei, meritum, satisfactionem, &c. Nam ieiunium per se sumptum, vt solam significat abstinentiam cibi & potus, scimus rē esse mediam, non virtutem, aut vitium. Potest enim fieri, vt quis abstineat à cibo & potu, quia cupit de vita decedere, vel quia non habet quod comedat,

E aut bibat; vel quia vitio stomachi, aut palati abhorret à cibo & potu. Loquimur igitur solum de abstinentia, quæ ex electione assumitur ad bonum aliquē finem, sic enim ieiunium non est res media, sed actus virtutis.

Et quidem proprie ieiunium ad virtutem temperantiæ pertinet, atque actus eius elicitus est, vt scholæ loquuntur, cum versetur circa delectationes cibi & potus moderādas; tamen ad alias etiam multas virtutes pertinere poterit, si ad fines earum ab ipso ieiunante referatur. Qui enim ieiunat, vt melius oret, vel quia vouit Deo ieiunium, facit actum religionis.

gionis. Qui ieiunat, vt hoc signo protestetur fidem Catholicam aduersus Lutheranos, facit actum fidei. Qui ieiunat, vt Ecclesiæ obediat, facit actum obedientiæ. Qui ieiunat, vt peccatum admissum puniat, facit actum iustitiæ punitiuæ, siue pœnitentiæ. Qui ieiunat, vt Christum ieiunantem imitetur, facit actum dilectionis.

Nemo autem nostrum somniauit vnquam, ieiunium esse cultum Dei, vel meritum, aut satisfactionem ex opere operato, vt Kemnitius nesciens quid loquatur, nobis affingit. Opus enim operatum vocamus id, quod non pendet ex merito, virtute, vel deuotione operantis, sed ex sola Dei institutione: quo modo Baptismus vim habet ex opere operato, quoniam ex institutione Christi suscipientem iustificat, etiamsi forte Minister, qui baptismum præbet, sit peccator & inimicus Dei, & sine deuotione baptizet. Ieiunium autem vt sit meritorium, vel satisfactorium, atque adeo cultus Dei, omnino pendet ex deuotione, & virtute ieiunantis, proinde non ex opere operato, sed ex opere operantis vim habet.

Porro, cum dicimus, ieiunium esse cultum Dei, non accipimus nomine cultus solum actum religionis proprie dictum, sed omnem actum, qui Deo placeat. Sic enim de cultu loquuntur aduersarij, cum ieiunium, præcipue voluntarium, cultum esse negant. His igitur præmissis probamus, ieiunium cultum esse Dei. Primo ex Scripturis. Nam Luc. 2. dicitur, Anna vidua coluisse Deum ieiunijs, & orationibus νηστείαις, καὶ δεήσεσι λατρεύουσα, vbi & ponitur nomen cultus, & distinguitur ieiunium ab oratione, vt intelligamus non solum orationem, sed etiam abstinentiam, propter Deum assumptam, esse cultum Dei. Nec ieiunabat sancta ista mulier quotidie ex mandato Dei, sed plane voluntarie; & tamen hoc ieiunio spontaneo vere Deum colebat.

Item Apostolus ad Romanos duodecimo, cum dicit: *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Loquitur de cõpressione carnalium concupiscentiarũ, quæ fit potissimum per ieiunium, atque hanc compressionem & mortificationẽ hostiam vocat, λογικὴν λατρείαν, id est, rationabilem cultum. Est igitur ieiunium, vt per ipsum concupiscentiæ reprimãtur, cultus Deo gratus & acceptus. Concilium Nicænum I. Can. 5. Ieiunium Quadragesimæ, cultum appellat, cum ait: *Vt mundum, & solenne Deo ieiunium possit offerri.* Tertullianus in libro de resurrectione carnis: *Sacrificia*, inquit, *Deo grata dico ieiunia, feras & aridas escas.* Certe autem quod sacrificium est, etiam cultus est. Sanctus Leo in ser. 2. de ieiunio decimi mensis: *Pro cõsummata*, inquit, *perceptione omnium fructuum dignissime largitori eorũ Deo continentiæ libamen offertur.* Sanctus Gregorius homil. 16. scribit, nos per ieiunium Quadragesimæ offerre Deo quasi decimas & primitias vitę nostræ. Quod etiam scribunt Ioannes Cassianus: Collat. 21. cap. 29. & alij. Denique ieiunium est satisfactorium & meritorium, vt mox probabimus, igitur est cultus Dei, vt nunc de cultu verba facimus.

Quarto, Ieiunium est vtile ad satisfaciendum Deo, vel ad eum placandum. Id primum ostendunt exempla Scripturarum. Nam 1. Reg. 7. ieiunantes filii Israel cum Samuele, Deum placarunt, & victoriam de hostibus retulerunt, 3. Reg. 21. Achab Rex impius cum Deum ad iracundiam prouocasset propter vineam Naboth, indutus cilicio ieiunauit & ambulauit demisso capite. Et eo facto, iram Domini, saltem ex parte, mitigauit. Sic etiam Niniuitæ Ionæ 3. indicto communi ieiunio Deum placa-

A re studuerunt, & re ipsa placarunt. Idem fecerunt Iudæi tempore Hester, & tempore Iudith, & placato Deo liberati sunt ab excidio imminenti, Esther 4. & Iudith 4. denique Ioel cap. 2. hortatur peccatores, vt conuertantur ad Deum in ieiunio, & fletu, & planctu.

Item probatur ex Patribus, Tertullianus in libro de ieiunio: *Omnino*, inquit, *erga victus macerationem hæc est ratio, quæ rursum interdicto cibo, & obseruato præcepto primordiale iam delictum expiaretur; vt homo per eandem materiam causæ Deo satisfaciat, per quam offenderat.* Et infra: *Sicut primũ vsus cibi perdidit, ita ieiunium Deo satisfaciat.*

S. Cyprianus in sermo. de lapsis, prope extremo: B *Iram*, inquit, *& offensam eius, ieiunijs, fletibus, planctibus, sicut monet ipse, placemus.* Et infra: *Daniel*, inquit, *ieiunijs promereri Deum nititur, in sacco, & cinere volutatur, exomologesin faciens dolenter, & dicens, &c.* Quo loco (*promereri Deum*) pro eo accipit, quod est Deum placare, eique satisfacere, vt ex toto sermõne perspicuum est.

S. Basilius oratione 1. de Ieiunio: *In morbum*, inquit, *incidimus per peccatum, sanemur per pœnitentiam. sine ieiunio ociosa & infrugifera est, per ieiunium satisfacito Deo.*

Kemnitius in 4. par. Examinis, pagina 493. notat hoc loco, vocem ἀπολόγησαι, quam interpres reddit *satisfacito*, non significare satisfacere, vel defendere, C aut excusare, sed reatum agnoscere, & culpam precari. At quis vnquam audiuit, ἀπολογεῖσθαι esse reatum agnoscere? nisi forte idem sit excusare & accusare; confiteri & negare. An hoc non est pro arbitrio vocabulorum significationes inuertere? Itaque ἀπολογεῖσθαι proprie significat defendere & excusare; & quia satisfactio pœnalis compensat delictum, & eo modo purgat & aufert, ideo ad eam significandam vtuntur sæpe auctores vocabulo excusandi, & contra vocabulo satisfaciendi ad excusationem significandam. Hoc autem loco certum est sententiam sancti Basilij esse, vt opponamus iræ Dei, tanquam clypeum pro peccato ieiunium, quod illud excusabit non negando, sed satisfaciendo & compensando.

D S. Ambrosius in libro de Elia, & Ieiunio, cap. 3. *Ieiunium*, inquit, *culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis.* Et cap. 4. dicit, ieiunio tegi & ablui peccata. Et cap. 9. ipsum ieiunium sacrificium reconciliationis appellat.

S. Epiphanius in compendiaria doctrina, quæ est ad finem librorum aduersus hæreses; *Ieiunemus*, inquit, *non vt beneficium aliquod ei, qui pro nobis passus est, exhibeamus, sed vt Domini passionem, quam pro nobis ipse suscepit, ad salutem nostram confiteamur, & vt pro peccatis nostris ieiunia nobis apud Deum supputentur.*

Hoc etiam loco Kemnitius admonet, deprauari hanc sententiam à Iesuitis; in Græco enim sic legi, ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῖν εὐλόγιστοι Θεῷ E γένωνται, hoc est, vt ipse vertit, *vt pro peccatis ieiunia nobis fiant grata & accepta Deo.*

At nonne est omnino idem, ieiunia pro peccatis supputari, & ieiunia pro peccatis fieri grata & accepta Deo? Itaque ipse idem Kemnitius paulo post ab Epiphanij sententia recedere se libere profitetur.

S. Hieronymus in commentario ad caput 3. Ionæ, *Saccus*, inquit, *& ieiunium arma sunt pœnitentiæ, auxilia peccatorum.* Et libr. 2. aduersus Iouinianum scribit, ipsam etiam Sodomam & Gomorram ieiunio Deum potuisse placare.

S. Ioannes Chrysostomus homil. 1. in Genesim: *Communis*, inquit, *noster omnium Dominus, veluti pater*

filios indulgenter amans, cupiens ea, quæ vnquam peccanimus, non abluere; hanc nobis, quæ per ieiunium fit, curationem adinuenit.

S. Augustinus serm. 60. de tempore: *Nemo*, inquit, *pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia ieiunet.* At ne dicat Kemnitius, hunc sermonem fortasse non esse Augustini, idem auctor in serm. de vtilitate ieiunij, quem ipse etiam Possidius nominatim S. Augustino tribuit: *Responde*, inquit, *tentatori, excrucio me plane, vt ille parcat, do de me pœnas, vt ille subueniat, vt placeam oculis eius.*

S Leo sermone quarto de Quadragesima: *Magna*, inquit, *diuinæ institutionis salubritate promisum est, vt ad reparandam mentium puritatem, quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas,* B *& pia opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent.* Idem serm. 4. de ieiunio septimi mensis, dicit, ieiunij sacrificio Deum placari. Ac similes sententiæ in sancto Leone passim leguntur.

Sanctus Bernardus serm. 66. in Cantica: *Ego*, inquit, *interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non superstitio pro impietate.* Item serm. 4. de Quadragesima: *Pro eo*, inquit, *quod ipsis quoque licitis abstinemus, ea nobis, quæ prius commisimus, illicita condonantur, &c.*

Quinto, Ieiunium vtile est ad merendum & impetrãdum beneficia Dei temporalia, & sempiterna. Nam (vt in lib. 1. Regum, cap. 1. legimus) Anna vxor Helcanæ filium Samuelẽ per ieiunium impetrauit. C *Anna* (inquit sanctus Hieronymus libro secundo in Iouinianum) *inanem cibo ventrem filio meruit implere.* Dauid quoque ieiunio se afflixit, vt periclitanti filio vitam impetraret, 2. Reg. 12. Sara item per ieiunium à dæmonio liberatur, Tob. 3. atque hoc forte est genus illud dæmoniorũ, quod non eijcitur nisi per orationem & ieiunium, vt Dominus ait, Matth. 17.

Sed est insignis locus præter cæteros, pro merito ieiunii, Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans. Et pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.* At quid quæso reddet, nisi mercedem? Opponit enim Dominus hoc ieiunium illi, de quo antea dixerat, *Exterminant* D *facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.*

Caluinus in commentatio huius loci scribit, mercedem accipiendam esse improprie, quoniam merces promittitur etiam orationi, & tamen quod oranti datur non est merces, sed donum. Addit non esse eandem rationem orationis & ieiunii, quoniam oratio est cultus Dei, cum non sit opus à Deo præceptum, ieiunium non est cultus, cum non sit præceptum, sed res media & indifferens. Ex quo sequitur, vt orationi per se reddatur merces; ieiunio autem non per se, sed vt orationi deseruit.

At fallitur Caluinus, nam tametsi orationi, vt oratio est, respondeat potius donum, quàm merces, tamen orationi, vt est opus bonũ, & ex charitate profectum, omnino debetur merces. Et hoc modo tum E ipsi orationi, tum ieiunio mercedem respondere Saluator affirmat. Falsum est autem, ieiunium esse rem mediam, si sumatur (vt à nobis sumitur) pro abstinentia ex electione assumpta ad bonum aliquem finem. Sic enim non est res media, sed actus virtutis, & res à Deo præcepta, & illi gratissima, non solum vt orationi deseruiens, sed etiam per se, vt actus tẽperantiæ, vel alterius cuiuscunque virtutis.

His testimoniis & exemplis Scripturæ subiici possunt testimonia, atque exempla Patrum. Sanctus Ioannes Apostolus, teste Clemente Alexandrino, apud Eusebium lib. 3. historiarum, capite 17.

A crebra duxit ieiunia, vt gratiam Dei cuidam iuueni impetraret. Idem etiam Ioannes scripturus Euangelium indixit solenne ieiunium, vt gratiam recte scribendi accipere mereretur, vt sanctus Hieronymus tradit præfatione commentariorum in Matthæum, & eum sequutus Venerabilis Beda in primum caput Ioannis.

Tertullianus in libro de ieiunio, *Etiam*, inquit, *Sacramentorum agnitionem ieiunia de Deo merentur.*

Sanctus Ambrosius in epi. 82. ad Ecclesiam Vercellensem: *Qui sunt*, inquit, *hi præceptores noui, qui meritum excludunt ieiunij?*

Sanctus Gregorius Nazianzenus, oratione de laudibus Cypriani, explicans quibus armis sancta quædam Virgo diabolum à se repulerit: *Ieiunij*, inquit, *& humi cubationis pharmacum obiecit.*

Sanctus Athanasius in libro de virginitate, non procul ab initio: *Vides*, inquit, *quid faciat ieiuniũ? morbos sanat, distillationes exsiccat, dæmones fugat, prauas cogitationes expellit, cor mundum efficit, &c.* Et infra: *Quisquis*, inquit, *ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, ieiunio (inquam) statim spiritus malos afflictos abscedere, vim ieiunij metuentes.*

Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio: *Ieiunium*, inquit, *ad venturi sæculi mala fugienda & assequenda bona vtile est, &c.*

Sanctus Ioannes Chrysostomus sermone primo de ieiunio: *Ieiuna*, inquit, *quia peccasti; ieiuna vt non pecces: ieiuna, vt accipias: ieiuna, vt permaneant quæ accepisti.*

Sanctus Hieronymus in secundo libro aduersus Iouinianum, ex proposito disputat, meritorium esse ieiunium.

Sanctus Augustinus ser. 62. *Ieiunium*, inquit, *remedium est, aut præmium. Hoc est, aut indulgentiam peccatorũ, aut præmium regni cœlestis acquirit.*

Auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui habetur in 4. tomo S. Augustini, sic loquitur cap. 68. *Pro amore castigandi corporis abstinentibus à vino, vel carnibus, nihil credere meritis accrescere, nõ hoc Christiani, sed Iouiniani est.*

S. Leo ser. 1. de Ieiunio septimi mensis: *Vt per humilitatẽ*, inquit, *ieiunij contra omnes hostes nostros diuinum mereamur auxilium.*

Ad aliqua testimonia Patrum, quæ in toto præsenti capite citauimus, respondere nititur Kemnitius in 4. part. Examinis, pag. 490. & sequentibus.

Primo dicit, Patres sæpe rhetoricari solitos: nam existimarũt, vt ipse ait, se huiusmodi rhetoricis exaggerationibus efficacius posse homines ad suscipienda & exercenda ieiunia permouere. Sicut Chrysostomus fatetur in lib. de compunct. cordis, quædam cohortatorie magis, quàm vere dici.

Secundo addit, posse Patrum sententias ad analogiam fidei explicari, si dicamus, eos tribuere ieiunio tanquam caussæ remotæ id, quod conuenit orationi, vel pœnitentiæ, quibus ieiunia seruire debent.

Tertio, obiicit aliqua loca Patrum, vbi legimus ieiunium à cibis nihil prodesse, nisi ieiunetur à vitiis. Ac dicit, in his locis se Patres explicasse.

Quarto, cum videret non satis commode verba Patrum ita exponi, fatetur eos errare: *Negari*, inquit, *non potest, Patres in rhetoricis illis ieiunij encomijs sæpe longius prouectos, ab analogia fidei, & norma Scripturæ non parum discessisse.* Et infra: *Quando contra hanc fidei analogiam Pontificij talia veterum dicta vrgent, cogimur salua reuerentia, quæ tam magnis viris debetur, illa reijcere, vt fundamentum salutis saluum retineamus.* Et infra: *Quando*

stra: *Quando Pontificij tales veterum excessus ad palliandas & stabiliendas superstitiosas de ieiunijs opiniones producunt, cogimur contradicere, & à Patrum exorbitantibus vestigijs aliquantisper discedere, vt iuxta canonem Scripturæ recto pede ad veritatem Euangelij ambulare possimus.*

Sed hæc omnia facile refelluntur. Nam quod attinet ad primum, si Kemnitius vnum, aut alterum Patrem rhetorica amplificatione vsum esse diceret, nō videretur omnino sine ratione loqui: at quis credat, nullum fuisse ex tanto numero Patrum, qui non extulerit supra veritatem ieiunii laudes? Adde quod multa testimonia adduximus non excerpta ex sermonibus, sed ex libris dogmaticis, vel commentariis Scripturarum, in quibus locum non habent rhetoricæ amplificationes. Quod autem Kemnitius Chrysostomū citat ex libro de compunctione cordis; plane contra se citat. Chrysostomus enim eo loco non laudat, sed reprehendit eos, qui ad homines terrendos aliqua cohortatorie, non vere dicta existimant.

Quod attinet ad secundum. Non possunt testimonia Patrum ita exponi, vt solum velint ieiunium seruire orationi & pœnitentiæ, præsertim si dicatur, ieiunium signum esse pœnitentiæ, non autem partem, siue opus, & fructum pœnitentiæ. Patres enim omnia distincte docent, nimirum ieiunio iuuari orationem, & præterea placari Deum, impetrari beneficia, satisfieri pro peccatis, &c.

Porro, non facit ad rem, quod affertur tertio loco. Fatemur enim parum prodesse ieiunia à cibis, si non abstineatur à vitijs; sed ideo ieiunia vtilissima esse dicimus, quia iuuant, vt purgemur à vitijs, & vt in vitia non labamur. Proinde non pugnant sententiæ Patrum inter se; neque vna sententia impedit, quo minus aliæ sunt veræ, etiamsi proprie & sine tropo accipiantur.

Quod vero quarto loco, Kemnitius dicit, id plane satis est ad ipsius & eius similium nouatorum temeritatem coarguendam. Quis enim sibi persuadere possit, tot sanctissimos & doctissimos Patres minus recte canonem sacræ Scripturæ intellexisse, & fundamentum fidei & salutis tenuisse, quam paucos nouatores, magis Grammaticos quàm Theologos? Quis non magis credat Kemnitium exorbitasse, & à norma, atque analogia fidei recessisse, quàm Basilium, Chrysostomum, Ambrosium, Hieronymum & alios, quos citauimus, quibus iniuriam facimus, si cum eis nouatores istos vlla ex parte comparemus?

CAPVT XII.

Soluuntur obiectiones.

SEd videamus quæ ipsi argumenta habeant, vt probent, ieiunium non esse cultum, nec satisfactorium, vel meritorium.

Primum objicit Brentius, testimonium Isaiæ, capite quinquagesimo octauo: *Nunquid tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam, &c. Nonne hoc est magis ieiunium, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, &c.* Addit Kemnitius testimonium Hieremiæ, capite decimoquarto: *Populus hic diligit vacillare pedibus, & nō abstinet, vel cohibet se. Ideo Domino non est complacitum in illis. Etsi igitur ieiunent, non exaudiā.* Idem testimonium Zachariæ, capite septimo: *Cum ieiunaretis, & plangeretis, nunquid ieiunium ieiunastis mihi?* His testimonijs, aliisque similibus probari existimant, ieiunium non esse cultum Dei.

A Respondeo, Ex allatis testimoniis non solum non colligitur, ieiunium non esse cultum Dei, sed colligitur omnino contrarium. Nam cum Dominus dicat, non placere sibi ieiunium eorum, qui non student mores emendare, satis aperte indicat, illud ieiunium sibi placere, ac per hoc esse cultum, quod est coniunctum cum iustitia & pietate. Itaque cum dicitur: *Nunquid hoc est ieiunium, quod elegi, affligere hominem per diem animam suam*, Subintelligendum est, *solum*, vt monet sanctus Hieronymus in commentario, vt sensus sit, non placere Deo ieiunium, in quo solum affligitur anima, sed illud, in quo cum afflictione animæ coniuncta est emendatio morum. Placere enim Deo, vt homines ieiunando affligant animam, perspicuum est ex cap. 16. & 23. Leuitici, B & cap. 29. Numer. vbi Deus inducit ieiunium septimi mensis, & non solum dicit: *Affligetis animas vestras*, sed etiam addit, *si quis ea die afflictus non fuerit, peribit anima eius de populo suo.*

Secundo, obiicit Caluinus illud Ioelis 2. *Scindite corda vestra & non vestimenta vestra.* Id est, non carnis afflictione, sed cordis contritione conuertimini ad Deum.

Respondeo, Per scissionem vestium non significatur ieiunium, aut alia corporalis afflictio, sed signum plane externum doloris, & pœnitentiæ. Ieiunium enim coniungitur ab eodem Propheta cum ipsa conuersione & contritione cordis vt fructus eius: *Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio, & fletu, & planctu.* Deinde non prohibetur scissio vestium, C quicquid tandem illa significet, nisi quando non ei respondet cordis contritio. Itaque sensus est, Nolite scindere solum vestimenta, sed etiam corda. Scissionem enim vestium in signum detestationis ac doloris, non displicuisse Deo, vel ex eo potest intelligi, quod etiam post Christi aduentum Apostoli hac cerimonia vsi fuisse inueniuntur, Act. 14.

Tertio, obiicit Philippus verba illa Beati Pauli, 1. ad Timoth. 4. *Exerce te ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicum valet: pietas autem ad omnia.* Vbi nomine corporalis exercitationis intelligitur ieiunium, vt Ambrosius in commentario exponit. D Quare cum opponatur ieiunium pietati, quæ proprie ad cultum Dei pertinet, sequitur, vt ieiunium proprie non sit cultus.

Respondeo, Duæ sunt huius loci explicationes. Vna est commentarii, qui tribuitur Ambrosio, quæ quidem per corporalem exercitationem ieiunium intelligit, sed per pietatem non intelligit cultum Dei proprie dictum, sed misericordiam in pauperes. Vult autem hic commentarius, ieiunium ad modicum vtile esse, nisi cum misericordia & eleemosynis coniungatur. Quod idem docet Chrysostomus hom. 78. in Matth. vbi dicit, ieiunium sine eleemosynis nihil valere. Quod intelligendum est, si eleemosynæ faciendæ præceptum occurrat, & is qui E ieiunat, tam sit auarus, vt nolit eleemosynam facere etiam de eo, quod sibi superest, & quod alias consumpsisset, nisi ieiunare instituisset. Alioqui enim ieiunium cum eleemosyna coniungere non est necessarium, quāuis sit vtilissimum. Quare sanctus Ambrosius ser. 33. Sanctus Augustinus ser. 56. & Sanctus Leo sermone secundo de ieiunio decimi mensis, non iubent, sed hortantur, vt vnusquisque tempore ieiunij, prandium quod sibi ipse subtrahit, pauperibus eroget.

Altera expositio verior, & plane ad mentem Apostoli, est Chrysostomi, Theodoreti, Theophylacti, Oecumenij & aliorum, qui per corporalem

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

EX Patribus & historia antiquitatis multa colligit argumenta Kemnitius, contra meritum ieiunij; sed magna ex parte tam sunt inepta, & leuia, & mendacijs vndique aspersa, vt pigeat in ijs referendis vel refellendis tempus terere. Pauca quædam attingam, quæ grauiora visa sunt.

Primum igitur ex Ignatio duo loca producit. Primus est in epistola ad Heronem, vbi sic loquitur Ignatius; *Ieiunijs & orationibus vacato, sed non immodice, ne te ipsum destruas, à vino & carnibus non penitus abstineto: neque enim abominabilia sunt.* Et infra: *Quicunque dicit aliquid contra ea, quæ mandata sunt, etiamsi fide dignus sit, etiamsi ieiunet, etiamsi prophetet, etiamsi signa faciat, lupus tibi habeatur sub ouis pelle, ouium exitium machinans.*

Alter locus est in epistola ad Philippenses: *Si quis in reliquis rectè sentiat, ex cibis autem quosdā vocet abominabiles, ille inhabitatorem habet draconem Apostatam.*

Ex his locis Kemnitius ita colligit: *Fuerunt igitur,* inquit, *Ignatij tempore circa annum CX. qui à cibis quibusdam, maxime à carne & vino sub specie religionis abstinuerunt, & immodicis ieiunijs corpora læserunt, &c.* Quibus verbis Cartusienses, aliosque Catholicos Monachos reprehendit, qui carnibus nunquam vescuntur.

Sed facilis responsio. Nam Ignatij doctrina sanctissima est, & ab omnibus Catholicis libenter admittitur. Non enim sanctus Ignatius illos reprehendit, qui propter continentiæ virtutem semper à vino & carnibus abstinent, sed eos, qui id faciunt, quod vinum & carnes res immundas esse arbitrentur, quales fuisse ipso Ignatij tempore Ebionitas, ex Epiphanio constat.

Id autem ita esse, probatur primo, quoniam alioqui sanctum Iacobum Apostolum Ignatius reprehendisset, qui teste Egesippo apud Eusebium, libro secundo historiarum, capite vigesimo secundo, à carnibus & vino perpetuo abstinebat. Quod idem commune fuit omnibus illis sanctis Anachoretis, Antonio, Hilarioni, Machario, Simeoni Stilitæ, & alijs, quorum laudes Athanasius, Hieronymus, Palladius, Theodoretus, & alii veteres conscripserunt.

Præterea, sanctus Ignatius cum dicit, non esse à vino & carnibus abstinendum, quia non sunt abominabilia, aperte docet, tunc esse malum à vino & carnibus abstinere, cum aliquis propterea illis abstinet, quod abominabilia esse credat.

Denique, sicut reprehendit Ignatius prohibentes cibos, sic reprehendit prohibentes nuptias, sic enim loquitur in epistola ad Philadelphienses, in ipso loco, quem citat Kemnitius: *Si quis in reliquis rectè sentiat, sed legitimam commixtionem, & liberorum procreationem corruptelam & pollutionem appellet, aut cibos quosdam abominabiles vocet, talis Apostatam Draconem, inhabitantem habet.* Nam Ignatii tempore sicut Ebion carnes immundas, sic Saturninus nuptias à Diabolo esse dicebat.

De nuptiis autem non detestandis, ita sanctus Ignatius loquitur, vt perpetuam virginitatem etiam laudet & nuptiis anteponat. Sic enim scribit in eadem epistola ad Philadelphienses: *Virgines Christi in puritate, non abominantes nuptias, sed id quod præstantius est amplectentes, &c.* Et in epistola ad Philippenses: *Si quis,* inquit, *caste, si quis continenter viuit, non extollatur, ne perdat mercedem.*

A Sic igitur Ignatius cibos omnes mundos esse docet, nullum vitandum, quasi immundum, non tamen prohibet, quo minus quis continentiæ gratia semper ieiunet, aut semper à vino & carnibus abstineat, nisi forte certa de caussa alicui magis expediat, aliquando saltem vinum & carnes degustare. Sic enim Apostolus Timotheum admonet, vt propter stomachi sui debilitatem non semper aquam bibat, sed modicum vinum illi adiungat, & noster Ignatius Heroni præcipit, vt non omnino vini potum & carnium cibum respuat. Cum enim tunc primū exorta esset hæresis, quæ prætextu religionis vinum, & carnes detestari docebat, vtile erat multis, vt Hero, qui persona erat publica hæresim illam exemplo B suo refelleret. Nec tamen inde sequitur, vt non debuerit Hero in Quadragesima, aliisque ieiunii diebus à carnibus abstinere.

Secundo loco profert Kemnitius historiam Alcibiadis, quam etiam attingit Philippus in Locis, titulo de Scandalo. Summa historiæ hæc est, vt eam refert Eusebius libro quinto, capite tertio. Alcibiades quidam assueuerat vitæ admodum austeræ, vt nihil præter panem & aquam in cibum & potum sumeret. Is propter Christi fidem in carcerem coniectus, vbi simul aderant Attalus, Maturus, Blandina & alij Confessores, in ipso etiam carcere nihil omnino præter panem & aquam gustare volebat. Interim Attalo diuinitus indicatur, non C rectè agere Alcibiadem, quod creaturis Dei non vteretur, & inde scandalum in mentibus aliorum gigneret, quare Alcibiades à fratribus admonitus, omnibus cibis promiscue vti cœpit. Hanc historiam ita Philippus & Kemnitius interpretantur, quasi Alcibiades à cibis abstineret opinione cultus & vitæ perfectioris. Et hoc ipsum Attalo diuinitus reuelatum fuerit, Alcibiadis abstinentiam ideo non placere Deo, & scandalum in alijs gignere, quod ipse censeret discrimen ciborum esse cultum Dei præstantiorem.

Sed nullo negotio res expediri potest. Nam in tota illa historia nulla fit mentio cultus præstantioris, sed simpliciter narratur, ex diuina reuelatione D cognitum fuisse Alcibiadem non rectè facere, quod creaturis Dei non vteretur, deque ea re cæteros fratres non leue scandalum pati. Ex qua narratione colligitur satis probabiliter, suspicatos esse fratres, qui cum Alcibiade in carcere erant, illum hæresi damnantium cibos, vt immundos infectum fuisse. Habuerunt autem occasionem huius suspicionis, ex eo, quod cum prudentia Christiana doceret, homines in carcerem coniectos, & fere quotidie variis tormentis vexatos ac debilitatos, indigere aliqua refectione maiori, & ea non deesset, ipse tamen in sua illa seuerissima abstinentia perseuerare vellet. Scribit enim Tertullianus in libro ad Martyres, solitos fuisse Christianos, summa diligentia & charitate ministrare cibos, etiam delicatos, confessoribus in carcere constitutis. Hoc igitur est, quod socios Al- E cibiadis offendebat, quod eum viderent refectione indigere, & eam tamen respuere. Inde enim suspicabantur, eum aliquo errore circa ciborum munditiem laborare.

At (inquit Kemnitius) *Alcibiades post admonitionem illam non cœpit illa opinione à cibis abstinere, sed absque delectu cibis omnibus vti. Non igitur in eo solum errabat quod abstinebat, quasi ab immundis.* Respondeo, Posset obiectio in aduersarium retorqueri; quoniam si Alcibiades reprehensus fuisset, quod abstineret propter opinionem cultus præstantioris, potuisset mutare opinionem, & ea mutata in abstinentia sua

perseuerare. Cæterum vera responsio est, nō potuisse Alcibiadem se ab erroris suspicione purgare, nisi edendo promiscue cibos, quibus alij vescebantur, tum quia fratres, qui scandala passi fuerant, non poterant certiores reddi de opinione illius interna, nisi per actionem externam, tum etiam quia prudentia atque discretio (vt diximus) eo tempore postulabat, vt rigorem illum abstinentiæ relaxaret.

Omitto lapsum Philippi, qui scribit Attalum & Blandinam coniuges fuisse, cuius contrarium ex ipsa historia manifeste colligitur. Blandina enim ancilla erat & virgo; Attalus vir nobilissimus & ciuis Romanus. Omitto item multa, quæ ex capite suo Kemnitius comminiscitur, quod fratres ex loco Apostoli, 1. ad Timoth. 4. opinionem Alcibiadis refutauerint, & alia quæ ex ipso loco Eusebij inspecto & per se eua nescunt.

Tertio, profert Kemnitius historiam hæresis Tatiani, vt probet, sententiam nostram de merito ieiunij natam esse ex errore Tatiani. Sed hoc supra refutatum est. Constat enim ex communi Patrum consensu, Tatianum prohibuisse cibos aliquos, propterea quod immundos natura sua esse censeret, & ideo nunquam eos gustari voluisse. Quod longissime abest ab Ecclesiæ doctrina.

Quarto, producit librum Tertulliani de ieiunio, in quo Tertullianus Montanum Hæresiarcham defendens, dicit, ieiunium ac delectum ciborum esse vtilem ad merendum, ad satisfaciendum, ad placandum Deū. Et contra obijcit sibi Catholicorum refutationem, qui proferebāt Scripturas Isaiæ: *Non est ieiunium quod elegi*, & Euangelii: *Quod intrat in os non coinquinat hominem*, & Apostoli: *Esca nos non commendat Deo*. Ex quibus colligit Kemnitius, sententiam nostram de merito ieiunii consentaneam esse doctrinæ Tertulliani, & Montani Hæresiarchæ, & alienam à doctrina veteris Ecclesiæ, quæ Tertullianum Montanumque damnauit.

Respondeo, Iam supra diximus; Tertullianum non bona fide recitare doctrinā Catholicorum. Catholici enim non reprehendebant Mōtanistas, quod ieiunia, & ciborum delectum ad meritum, & satisfactionem valere existimarēt, sed quod ita superstitiose Xirophagias vrgerent, vt viderentur summam religionis in eo ponere, sed nihil nisi crudū & aridum comederent. Hæc enim sunt verba Tertulliani: *Arguunt*, inquit, *nos, quod Xirophagias obseruamus, siccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia, & vuidioribus quibusque pomis: ne quid vinositatis, vel edamus, vel potemus*. Hæc certe superstitiosam diligentiam demonstrant, & ideo Catholici non sine caussa Scripturas allegabant; *Non est hoc ieiunium quod elegi. Quod intrat in os non coinquinat hominem. Esca nos non commendat Deo.* Alioqui fuisse in Ecclesia Catholica vsum ieiunādi in pane & aqua, fatetur in eodem lib. Tertullianus, & ieiunium, atque abstinentiam à certis cibis meritoriam esse, patres omnes docet.

Quinto, profert Kemnitius historiam hæresis Eustathii. *Eustathius enim* (inquit Kemnitius) *à carniū esu abstinendum docuit, non quod eum Manichæis eas immundas & abominandas iudicaret, sed propter exercitationem cultus diuini.* Id quod probat ex Sozomeno li. 3. cap. 13. qui scribit, ipsum Eustathium in Concilio Gangrensi se declarasse, ὡς αὐθαδείας ἕνεκ, ἀλλὰ τῆς πρὸς θεὸν ἀσκήσεως, id est, non contumaciæ gratia, sed cultus erga Deum abstinentiam illam instituisse. Cōcilium autem Gangrense nihilominus Eustathii sententiam damnauit; igitur damnauit ieiunia & abstinentiam, quæ suscipitur cum opinione cultus & meriti apud Deū. Colligit etiam ex hoc loco Kem-

A nitius, nondum fuisse illo tēpore in Ecclesia prohibitionem carnium in diebus ieiuniorum, sed tentatam quidem fuisse ab Eustathio, sed ab Ecclesię continuo repressam.

Respondeo, Eustathii hæresim non possumus melius cognoscere, quàm ex Gangrensi Concilio; quo illo ipso tempore celebratum est. Sic igitur loquitur Concilium in ipsa præfatione. *Declaratum*, inquit, *est hos* (nimirum Eustathianos) *nuptias accusare & docere, quod nullus in coniugali positus gradu spem habeat apud Deum.* Et infra. *Ieiunia, quæ in Ecclesia prædicantur contemnenda asseruisse. Nonnullos eorum etiam cibos carniū tanquam illicitos reputasse.* Deinde in canonibus, canone primo. *Si quis vituperat nuptias, &c. Anathema sit.* Et canone secundo: *Si quis carnem edentem præter sanguinem, & Idolis immolatum & suffocatum, cum religione &*
B *fide, condemnat, velut spem propter huiusmodi perceptionem non habentem, anathema sit.*

Ex his manifeste colligitur ab Eustathio, eiusque discipulis nuptias, & carnis esum absolute fuisse damnata, ita vt saluum esse non posse crederent, qui nuptias contraheret, aut carnes vllo tempore degustaret. Quæ est ipsa hæresis Manichæi, quoad substantiam, quamuis fortasse non ex eodem fundamento Manichæus & Eustathius hanc hæresim fabricauerint.

Manifestum quoque est, Eustathium à Concilio damnatum, non quod à nuptiis, vel carnis esu propter cultum Dei perfectiorem, abstinendum esse diceret, sed quod absolute nuptias, carnisque esum,
C vt res illicitas Christianis (vt diximus) repūdiaret. Nam idem Concilium, Can. 9. & 21. Virginitatem & continentiam recipit & laudat.

At (inquit Kemnitius) *Eustathius* (*Sozomeno teste*) *dabat operam vitæ seueræ, & in Concilio Gangrensi professus est, se non contumaciæ gratia, sed ob cultum Dei abstinentiam illam introduxisse.*

Respondeo, Ita est, sed idem Sozomenus addit, Eustathium ob amorem vitæ seuerioris in absurdas opiniones incidisse. Itaque non abstinentiam ob cultum Dei, sed absurdas illas opiniones Concilium damnauit.

Quod vero Kemnitius dicit, nondum eo tempore
D interdictum fuisse carnium esum in diebus ieiuniorum, merum est ipsius figmentum. Eustathius enim non arguitur aut dānatur, quod carnes comedi noluerit in diebus ieiuniorū, sed quod absolute carniū esum illicitū esse dixerit, interdictū autem illo tempore fuisse Christianis carniū esum, cum ieiunia celebrāda erant, ac potissimum in Quadragesima perspicuum est ex historia Spiridionis, quam supra tractauimus. Spiridion enim Eustathii æqualis fuit, aut etiam paulo antiquior, & tamen eo tempore scimus ab homine Christiano repudiatas fuisse carnes in Quadragesima, eo nomine quod Christianus esset. Vide eundem Sozomenum lib. 1. cap. 11.

Sexto profert Caluinus lib. 4. Instit. cap. 12. §. 19.
E locum vnum S. Augustini, ex li. 30. contra Faustum, vbi dicit, ab Augustino refelli delirium Manichæorum, apud quos in magno honore erant, qui abstinebant à certis cibis, quasi abstinentia illa sit opus Deo gratum.

Respondeo, S. Augustinus non refellit Manichæos, quod in magno honore haberent à carnibus abstinentes; sed quod putarent, carnes natura sua esse immundas. Id quod probat, quoniam etiamsi apud Manichæos soli sacerdotes à carnibus abstinerent, tamen plebi carnium esus, non tam vt licitus concedebatur, quàm vt illicitus indulgebatur: *Auditoribus*, inquit, *vestris, quos tanquam distinctos*

à genere ſacerdotum dixiſti, ſecundum veniam hæc edenda conceditis. Neque enim conceditur ſecundum veniam, niſi peccatum. Et infra: *Hoc animo, hac voluntate, hac opinione abſcitis huiuſmodi temperatis, quod non ſignificatione, ſed natura mala & immunda ſint.* Adde quod Fauſt. Manichæus non ſolũ dicit, perfectos apud Manichæos à carnibus abſtinere, quem locum notauit Caluinus, ſed etiam dicit apud Catholicos in magno precio haberi, qui carnibus ſemper abſtineant. Sic enim loquitur cap. 3. *De vobis vero quid dicam, id eſt, de Chriſtianoribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, plerique vero quadrupede omni, atque etiam cuncto animali penitus abſtinent, fertque ob hoc in oculis eos omnis Eccleſia, & ſummacum veneratione ſuſcipiens ſolũ non Deos exiſtimat.* Quod teſtimonium ſanctus Auguſtinus non reprobat, ſed approbat, vt perſpicuum eſt ex quarto capite.

CAPVT XIV.

De origine & conſtitutione ieiunij Quadrageſimalis.

QVinta reſtat pars diſputationis de ieiunio, quæ eſt de varijs temporibus, in quibus ab Eccleſia ſunt inſtituta ieiunia. Ac primum de ieiunio Quadrageſimæ, quod eſt omnium maximum & celeberrimum, Tria tractanda ſunt, de origine & inſtitutione, de rationibus inſtitutionis, & de varietate.

Quod attinet ad primum, Tres falſæ opiniones de origine Quadrageſimæ refellendæ ſunt. Prima eſt Hæreticorum omnium huius temporis, qui docent, Quadrageſimam poſt tempora Apoſtolorum ex quadã ſuperſtitione & peruerſa imitatione Chriſti paulatim irrepſiſſe. Ita Ioannes Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 12. §. 20. Magdeburgenſes cent. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 577. Kemnitius in 4. part. examinis, & alij. Probat autem id Kemnitius in 4. part. examinis, pagina 581. ex teſtimonio Irenæi, apud Euſebium lib 5. cap. 24. Sic enim loquitur Irenæus: *Quidam vnum diem ante Paſcha ieiunant, quidam duos, alij quadraginta, diurnas & nocturnas horas ſuppu:ãtes pro die. Et hæc diuerſitas non iam noſtra ætate primum cœpit, ſed longe ante, illorum ſcilicet tempore, qui ante nos fuerunt, qui vt coniectura aſſequi licet, non accurate conſuetudinem eorum qui vel ſimplicitate quadam, vel priuata auctoritate in poſterum aliquid ſtatuiſſent, obſeruarunt.*

Ex hoc loco Quinque memorabilia Kemnitius colligi iubet, Primo, tẽpore virorum Apoſtolicorum fuiſſe diuerſas & varias obſeruationes, non certas & ſtatas leges de ieiunijs. Secundo, Ieiunium quadrageſimæ fuiſſe vulgarem conſuetudinem, non mandatum, aut traditionem Apoſtolicam. Tertio, conſuetudinem illam introductam priuata auctoritate à ſimplicibus hominibus, non ex totius Eccleſiæ, aut Apoſtolorum inſtitutione, & præſcripto. Quarto, fuiſſe, qui in poſterum tempus aliquid ſtatuerint de forma ieiunij, ſed (vt dictum eſt) ex priuata ſententia & deuotione. Quinto, Viros Apoſtolicos eiuſmodi conſuetudinem non accurate obſeruaſſe, propterea quod ſcirent ex quadam ſimplicitate à priuatis hominibus introductam.

Sed hoc argumentum Kemnitij Duplici ratione refutari poteſt. Primum enim ſi verba ipſa Irenæi diligenter excutiantur, facile apparebit, eum auctorem non loqui de inſtitutione ieiunij Quadrageſimalis, ſed ſolum de forma ieiunandi, id eſt, quamdiu oporteat ieiunantes manere impaſtos, vno ne die, an duobus, an pluribus. Sed verba Græca ad

A ſcribamus ex correctiſſima Rober. Stephani editione. οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας. οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινάς καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Hæc verba ſi reddantur ſimpliciter, ita ſonabunt Latine. *Neque enim ſolum de die (Paſchæ videlicet) eſt dubitatio, ſed etiam de ſpecie ipſius ieiunij. Quidam enim exiſtimant vnam diem oportere ſe ieiunare, quidam duas, quidam etiam plures. Quidam quadraginta horis diurnis & nocturnis metiuntur ſuum diem.* Hoc eſt, alij continuant ieiunium, nihil omnino comedentas vnum diem, alij duos, alii plures, tres videlicet, aut quatuor, aut quinque, aut ſex integram nimirum hebdomadam. Alii quadraginta diurnis & nocturnis metiuntur ſuum

B diem, ieiunii videlicet. Manent enim ſine cibo quadraginta horis diurnis, & nocturnis, quæ tamen ipſi fere duos dies contineant, tametſi ipſi pro vno die accipiunt.

Hanc eſſe veram explicationem, probamus primo ex verbis ipſis Græcis, quæ non poſſunt ſimplicius reddi, quàm à nobis reddita ſint.

Secundo, quia non dicit Irenæus, dubitationem eſſe de ieiunio Quadrageſimæ, ſed de ſpecie & forma ieiunii. Proinde non erat in controuerſia apud viros Apoſtolicos, vtrum ſeruandum eſſet ieiunium quadraginta dierum ante Paſcha; Id enim pro comperto omnes habebant: ſed quomodo ſer-

C uandum eſſet.

Tertio, confirmatur à ſimili. Scribit enim Irenæus non ſolum de die Paſchæ, ſed etiam de forma ieiunii controuerſiam eſſe. At de die Paſchæ non erat quæſtio, vtrum dies Paſchæ celebrandus eſſet, ſed vtrum dies Paſchæ eſſe poſſet ſolum dies Dominicus, an quicunque dies hebdomadæ. Sic igitur de ieiunio Paſchali, ſiue quadrageſimali non erat quæſtio, an ſeruandum eſſet, ſed qua forma ſeruandum eſſet.

Quarto, Incredibile videtur tantam fuiſſe aliquando varietatem ieiunii Paſchalis, vt aliqui putarent, ieiunium illud conſtare vnico die tantum, aut duobus, alii quadraginta diebus: & incredibilius eſt ieiunium illud quod quadrageſimæ nomen ſemper

D habuit, potuiſſe definiri vno die, vel duobus. Non igitur de diebus quadrageſimæ, ſed tempore continuandi ieiunium ſine omni cibo, loquitur Irenæus.

Quinto, quoniam re vera ſemper fuit apud veteres varia conſuetudo continuandi ieiunium. Scribit enim Philo in libro de vita theorica ſupplicum, viros illos adeo amaſſe ieiunium, vt aliqui triduum, aliqui ſex dies ſine cibo tranſmitterent. Sanctus Epiphanius in compendiaria doctrina ſcribit, ſuo tempore fuiſſe adhuc in Eccleſia eiuſmodi varietatem, vt aliqui ad Solis occaſum ieiunium ſoluerent, alii biduum, aut triduum, aut integram hebdomadam ſine cibo traducerent. Similia referunt ſanctus Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, de laudibus

E Aſellæ, & ſanctus Auguſtinus in lib. 1. de Moribus Eccleſiæ, capite 31. Neque deſunt etiam hodie, præſertim apud Græcos, qui ad initium & finem quadrageſimæ tres dies, aut quadraginta horas impaſti tranſigant. Cuius formæ ieiunandi habentur exempla in diuinis litteris, Eſter 4. Tob. 3. & Act. 9. Hanc autẽ formam ieiunandi ſine vllo cibo plures dies libenter admittimus, ſemper liberæ fuiſſe conſuetudinis, neque vnquam ab Apoſtolis, aut alijs Eccleſiæ præſulibus imperatam. Ex quo ſequitur, vt quinque illa memorabilia Kemnitij ad rem nihil pertineant.

Quamuis autem id quod iam diximus, veriſſimum

esse credamus: tamen quoniam tum Ruffinus, tum Christophorsonus, tum alij locum hunc Irenæi ad Quadragesimæ veritatem retulerunt, adferemus. Alteram rationem, cur Kemnitij argumentum nihil probet. Nam quod sequitur in testimonio Irenæi, non significat, consuetudinem quadragesimalis ieiunij introductam fuisse à priuatis hominibus, & ex simplicitate quadam, & ideo à viris Apostolicis non fuisse accurate seruatam: sed significat, aliquos ex antiquis non accurate seruasse consuetudinem, vt erat tradita à maioribus & Apostolicis viris, & ex hac negligentia ortam esse varietatem, quæ ipsius tempore cernebatur. Sic enim vertit Ruffinus: *Cœpit hæc diuersitas ab illis (vt opinor) qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes, in alium morem, vel per negligentiam, vel per imperitiem postmodum decidere.*

Sed Kemnitius objicit versionem Christophorsoni, qui ita vertit, vt ipse paulo ante citauit. At nos Ruffinum, vt multo antiquiorem & doctiorem, & qui multa vertit in Latinum sermonem ex Græco, Christophorsono anteponendum censemus. Præsertim cum verba Græca extent, & de vtraque versione à peritis iudicium fieri possit. Hæc enim sunt verba Irenæi, quæ proprie sequuntur post ea, quæ paulo ante descripsimus: *καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν τῶν παρὰ τὸ ἀκριβὲς ὡς εἰκὸς κρατούντων τὴν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων.* Quæ ad verbum sic reddi possunt, *Et talis quidem diuersitas obseruantium, non nunc nostro tempore facta est; sed & multo antea tempore maiorum nostrorum, qui non accurate (vt par erat) tenentes simplicem, & propriam consuetudinem, eam ad posteros transmiserunt.*

Ex quo non sequitur, quod Kemnitius dicit, ieiunium Quadragesimæ ex simplicitate quadam & priuata quorundam auctoritate introductum; sed tantum id sequitur, aliquos ex veteribus non conseruasse consuetudinem Apostolicam, ita simpliciter ac proprie vt conseruanda erat, & inde natam esse apud aliquos magnam in forma ieiunij diuersitatem.

Sed his omissis, altera sententia est Ioannis Cassiani, qui Collatione vigesimaprima, capite trigesimo docet, in Ecclesia primitiua, per totum annum æquale fuisse ieiunium; deinde frigescente deuotione, cum inciperent apud multos negligi ieiunia, placuisse omnibus sacerdotibus, vt Quadragesimæ ieiunium indiceretur, ac fixa lege stabiliretur.

Sed hæc sententia falso nititur fundamento. Tametsi enim credibile sit Apostolos, aliosq; nonnullos, sicut in commune viuebant, & continentiam perpetuam colebant: ita etiam vel per totum annum, vel certe frequentissime ieiunasse: tamen neque certum, neque verisimile est omnes Christianos Apostolicis temporibus per totum annum operam dedisse ieiunijs; quemadmodum nulla ratione affirmari debet, omnes vbiq; Christianos sub Apostolis vitam cœlibem, & communem duxisse. Nam certe apud Corinthios, aliasque ciuitates Græcorum (vt ex epistolis B. Pauli perspicuum est) Christiani permulti liberis operam dabant, & res suas proprias retinebant, & per vnam Sabbati collectæ apud eos fiebant. Item 1. Cor. 7. admonet coniugatos Apostolus, vt ad tempus intermittant opus coniugale, vt vacēt orationi & ieiunio. Ex quo sequitur, vt non per totum annum ieiunare soliti fuerint. Et 1. ad Cor. 8. monet, vt comedant quicquid in macello venit; ex quo intelligimus, eos carnibus vesci solitos, à quibus tamen abstinent ieiunantes.

Quid quod Acto. 13. Apostoli Paulus & Barnabas

A ordinantur in opus Euangelij cum ieiunio, & oratione, & manuum impositione. Vbi sine dubio fit mentio specialis ieiunii tempore ordinationis; proinde non semper in prima illa Ecclesia ieiunabatur. Ipse etiam beatus Paulus secundo Corinth. 11. commemorat inter alios suos labores, ieiunia multa. Et de sancto Ioanne Apostolo supra citauimus, illum cum quodam adolescente crebra duxisse ieiunia; & cum Euangelium scribere vellet, solenne induxisse ieiunium. Quæ sunt argumenta clarissima, non fuisse apud Christianos omnes, Apostolicis temporibus per totum annum æquale ieiunium.

Adde quod nusquam inuenitur lex illa, quam Cassianus dicit, ab omnibus simul Christi sacerdotibus fuisse latā de ieiunio quadragesimæ. Primum enim

B generale Concilium omnium sacerdotum constat fuisse Nicænum primum: in eo autem Concilio fit mentio Quadragesimæ tanquam rei notissimæ, & multo antea institutæ.

Tertia sententia est aliorum, qui institutionem Quadragesimæ referunt ad Telesphorum Papam. Id enim aliquos sensisse refert Eusebius in Chronico. Sed forte inde nata est opinio illa, quod Telesphorus legatur clericis mandasse, vt septem integras hebdomadas à carnibus abstinerent, cum Laici septem hebdomadas non integras abstineant. Alioqui enim fieri non potest, vt Telesphorus ieiuniū Quadragesimæ instituerit, cum ante ipsius tempora vixerit S. Ignatius, qui Quadragesimæ apertissime meminit.

C Vera igitur sententia est, Quadragesimale ieiunium ab Apostolis Domini institutum, atque Ecclesiæ vniuersæ traditum fuisse. Id enim primum constat ex canone Apostolorum 68. Deinde, ex testimonio expresso duorum insignium Patrum Hieronymi & Leonis. Sic enim scribit sanctus Hieronymus in epistola ad Marcellam aduersus Montanum: *Nos vnam Quadragesimam, secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus.*

Sanctus vero Leo sermone sexto de Quadragesima ita loquitur: *Quod ergo dilectissimi in omni tempore vnumquemque conuenit facere Christianum, id nunc sollicitius est, & deuotius exequendum: vt Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunijs impleatur.* Et sermone

D nono de Quadragesima loquens: *A sanctis*, inquit, *Apostolis, per doctrinam Spiritus sancti maiora sunt instituta ieiunia, vt per commune consortium crucis Christi, etiam nos aliquid in eo, quod propter nos gessit, ageremus.*

Tertio, probatur ex regula illa notissima beati Augustini in epi. 118. ad Ianuarium, & lib. 4. de Baptismo, capite 24. quę habet, illa omnia sine dubio ex Apostolica traditione descendere, quæ in vniuersa Ecclesia obseruantur, & in nullo Ecclesiæ concilio instituta inueniuntur. Eiusmodi esse Quadrage-

E simale ieiunium, nullo negotio demonstrari potest. Nam non esse institutum in vllo Concilio perspicuum est, Tum ex eo, quod nusquā extat tale Concilium, in quo primum Quadragesima instituta esse dicatur; Tum ex eo, quod inuenitur mentio Quadragesimæ in auctoribus, qui omnia Concilia præcesserunt.

Obseruatum vero ieiunium hoc in Ecclesia vniuersa semper fuisse, manifeste patet ex Concilijs & Patribus diuersorum temporum & locorum. Fit enim mentio Quadragesimæ, vt rei generalis & antiquissimæ, in Concilio primo Nicæno, canone quinto, in Concilio Laodiceno canone 49. & sequentibus. Et in canonibus, quæ dicuntur sextæ Synodi, canone 29. quæ sunt Concilia in Oriente cele-

brata. Item Concilijs Occidentalibus Aurelianensi primo, can. 11. Aurelianensi quarto, can. 2. Agathensi, can. 8. Antissiodorensi, can. 2. Toletano 8. can. 9. & Bracarensi 2. can. 9.

Porro, nullus est veterum Patrum, qui Quadragesimæ non meminerit. Ex Græcis, sanctus Ignatius in epistola ad Philippenses. S. Irenæus in epistola ad Victorem, apud Eusebium lib. 5. Historiarum, cap. 24. Origenes hom. 10. in Leuiticum, Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 1. & 18. Epiphanius in compendiaria doctrina. Athanasius in epistola ad Orthodoxos de persecutione. Basilius oratione secunda de ieiunio. Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum. Gregorius Nyssenus oratione de amandis pauperibus. Ioannes Chrysostomus homilia 1. in Genesim, & homilia 18. & 73. ad populum Antiochenum. Theophilus Alexandrinus in epistolis tribus Paschalibus. Denique Dorotheus Abbas in libro de vita recte ac pie instituenda doctrina 15. vbi etiam affirmat, Quadragesimam ab Apostolis institutam. Vide hunc auctorem in tomo 3. Bibliothecæ sanctorum Patrum.

Ex Latinis, Tertullianus in libro de ieiunio, capite secundo dicit, Ieiunium quoddam esse in Ecclesia lege præscriptum. Deinde capite decimotertio illud ipsum vocat ieiunium Paschale. Ex quo intelligimus, eum de quadragesima loqui, id est, de ieiunio, quod ante Pascha solenniter celebratur. Sed verbis disertis Quadragesimæ faciunt mentionem ex Latinis, Ambrosius libro de Noe, & arca, cap. 13. & sermone 23. & sequentibus, Hieronymus in caput 58 Isaiæ, in caput tertium Ionæ, in caput 9. Matthæi, in epist. ad Letam de institutione filiæ, & alibi. Augustinus in epist. 119. cap. 15. Et in Psal. 110. & in sermonibus plurimis. Paulinus in epist. 5. ad Amandum, Maximus in sermonibus de Quadragesima, Cassianus Collat. 21. Leo Pontifex in sermonibus, item de Quadragesima. Petrus Chrysologus, in sermonibus de Quadragesima. Gregorius Magnus, homilia 16. in Euangelia. Isidorus libro primo de officijs diuinis, cap. 36. Rabanus lib. 2. de Institut. clericorum. Amalarius lib. 1. de officijs Ecclesiasticis, Rupertus lib. 4. de officijs diuinis. Bernardus in sermone de quadragesima.

Ex hac autem tãta nube testium, qui omnes Quadragesimæ, vt rei sacræ & celeberrimæ, faciũt mentionem, mirum est, si non opprimatur impudentia Hæreticorum, & præsertim Caluini, qui in libro quarto Institutionum, capite duodecimo, §. vicesimo, dicere ausus est: *Iam inualuerat superstitiosa Quadragesimæ obseruatio.* quomodo enim superstitiosa obseruatio dici potest, quæ ab Apostolis per doctrinã Spiritus sancti instituta, omnibus seculis post Apostolica tempora succedentibus, ab omnibus Concilijs, omnibusque Patribus Græcis & Latinis celebrata est?

Adde quod non desunt insignes Patres, qui ab ipso Domino indictam Quadragesimam fuisse docet. Sic enim loquuntur, Ambrosius sermone 25. Hieronymus in caput 58. Isaiæ, & caput 3. Ionæ. Augustinus in Psal. 110. Et Leo sermone duodecimo de Quadragesima. Quamuis enim Ambrosius, Hieronymus & Augustinus intelligant, Quadragesimam à Domino indictam, non verbo, sed exẽplo: & Leo diuinitus institutam esse dicat, quoniam Apostoli, non ex proprio capite, sed ex inspiratione Dei illam instituerũt: tamen hoc ipsum, quod Christus exemplo suo, & Spiritus sanctus vnctione sua Quadragesimam instituerit, apertissime docet, plane blasphemum & sacrilegum esse Caluinum, qui superstitiosam quadragesimæ obseruationem vocare non dubitauit.

Sed obijcit Kemnitius testimonium sancti Augustini, ex epistola 86. ad Casulanum: *Ego in Euangelicis & Apostolicis litteris, totoque instrumento, quod appellatur testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum non inuenio definitum.* Sed facilius Respondeo. Loquitur enim sanctus Augustinus de præcepto Domini, vel Apostolorum scripto in diuinis libris. Fatemur autem nullum eiusmodi in diuinis libris extare præceptum. Et ideo non præcepto scripto, sed traditione scripta defendimus Quadragesimam ab Apostolis institutam. Esse autem hanc vere Apostolicam traditionem, probauimus paulo ante per illam ipsam regulam, quam nobis ad traditiones Apostolorum internoscendas, idem ipse sanctus Augustinus reliquit.

CAPVT XV.

De Quadragesima varietate.

Admiranda plane fuisse videtur, apud veteres in quadragesima obseruanda varietas. Nã S. Irenæus apud Eusebium libr. 5. cap. 25. scribit, alios vno die, alios duobus, alios pluribus, alios quadraginta diebus Paschale definiuisse ieiunium.

S. Basilius oratione secunda de ieiunio, indicit publice Quadragesimam, & tamen dies tantũ quinque, non autem quadraginta ieiunãdos esse monet. Quod diligenter notari iubet Kemnitius in quarta parte Examinis, cap. 630.

S. Ambrosius ser. 4. dicit, suo tempore aliquos non Quadragesimam, sed quinquagesimam ieiunare solitos; alios contra vix Trigesimam, aut Vigesimam, cum alternis tantum hebdomadis in Quadragesima ieiunarent.

Ioannes Cassianus Collatione 21. capite 27. scribit, alios ieiunare sex hebdomadas, alios vero septem.

Socrates libro quinto historiarum, capite 21. dicit, Romanos ieiunare solitos tres tantum hebdomadas ante Pascha, Dominicis & Sabbatis nõ supputatis. Græcos, Illyricos & Alexandrinos, sex hebdomadas. Alios quosdam septem hebdomadas, sed interuallo posito post quintumdecimum quemque diem. Quem locum non solum Kemnitius in Exam. sed etiam Caluinus Instit. lib. 4. cap. 12. obseruari iubet.

S. Leo sermone 4. de Quadragesima indicat, suo tempore solum quatuor dies per hebdomadam ieiunari consueuisse in Quadragesima. Sic enim loquitur indicens ieiunium Quadragesimæ: *Igitur feria secunda, feria quarta, & feria sexta ieiunemus: Sabbato autem apud S. Petrum vigilias celebremus.* Dixi autem quatuor dies, quia Sabbato cum vigilia semper ieiunium iungebatur.

Cæterum hæc tanta diuersitas non difficulter tolli potest. Vere enim in Ecclesia Catholica omnibus seculis, tum apud Græcos, tum apud Latinos, ieiunium Paschale fuit dierum quadraginta, aut fere quadraginta, id est, triginta sex. Id vero perspicuum est primo, quoniam omnia Concilia & Patres supra citati vtuntur nomine Quadragesimæ, cum ieiunium Paschale commendant. Per Quadragesimã autem non potest intelligi nisi numerus quadragenarius, aut prope quadragenarius. Quis

enim Quadragesimam vocaret ieiunium dierum quindecim, aut viginti.

Secundo, multi Patres dicunt, ieiunari Quadragesimam ad exemplum Christi, Mosis, & Eliæ; Id enim habet sanctus Basilius oratione in quadraginta Martyres, sanctus Hieronymus in caput quinquagesimum octauum Isaiæ, sanctus Augustinus in epistola centesima decima nona ad Ianuariũ, & alij. At Christus, Moses, & Elias quadraginta dies ieiunarunt.

Tertio, sanctus Ambrosius ser. 23. Sanctus Gregorius hom. 17. & Cassianus Collat. 21. cap. 27. scribunt, Quadragesimam continere quadragintaduos dies, & detractis Dominicis in quibus non ieiunatur, remanere dies ieiunij trigintasex.

B Quarto, sanctus Augustinus in epistola 117. capite 17. Sanctus Leo sermone 4. de Quadragesima, & Petrus Chrysologus, sermone 11. disertis verbis tradunt, ieiunium quod ante Pascha celebratur, esse quadraginta dierum.

Sed hæc omnia clariora efficientur ex discussione eorum, quæ contra obijciebantur. Nam ad locum productũ ex Irenæo iam respondimus capite superiore, non loqui Irenæum de varietate dierum Quadragesimæ: sed de varietate continuandi ieiunium sine omni cibo in ipsa quadragesima; id est, an tempore Quadragesimæ cibus sumendus esset semel in die, aut semel post biduum, aut triduum, &c.

C Ad locum sancti Basilij respondeo, loqui sanctum Basilium de ieiunio singularum hebdomadarum Quadragesimæ, ac numerare solum quinque dies, quoniam Græci die Sabbati & die Dominico non ieiunant. Hortatur enim sanctus Basilius populum ad ieiunium Quadragesimæ alacriter amplectendũ: atque inter alia argumenta, quibus probat, non esse difficilem Quadragesimæ obseruationem, adducit illud, quod numerus dierum, quibus continenter ieiunandum est, non sit nisi quinarius: quinario enim exacto succedere biduum, quibus ieiunij seueritas relaxetur. Itaque annotatio Kemnitij ex imperitia nata est.

D Ad locum sancti Ambrosij respondeo, Qui ieiunare volebant Quinquagesimam pro Quadragesima, eos voluisse secundum ritum Græcorum non ieiunare die Sabbati. Sic enim detractis Sabbatis, & addita vna hebdomada, redit numerus dierum, quibus ieiunatur, omnino idem cum eo, qui resultat dempta vna hebdomada, & Sabbatis inclusis. Cæterum hic mos, quamuis in numero dierum cum nostro conueniat, tamen non placuit Ecclesijs Latinis, & ideo Concilium Agathense can. 8. Aurelianense I. can. 11. & Aurelianense IV. can. 8. mandat, vt omnes ieiunent Sabbata Quadragesimæ, & veram Quadragesimam, non Quinquagesimam celebrent.

E Hæc est igitur Quinquagesima, quam sanctus Ambrosius reprehendit, siue quicunque est auctor illius sermonis. Nam certe vix fieri potest, vt auctor sit Ambrosius, cum eius tempore Mediolani seruaretur vsus Græcorum de Sabbato non ieiunando. Sic enim loquitur sanctus Ambrosius in libro de Elia & ieiunio, capite decimo: *Quadragesima totis, præter Sabbatum & Dominicum, ieiunatur diebus.*

Porro illi, qui apud eundem auctorem ieiunabant alternis septimanis, forte addebant ad numerum hebdomadarum, vt etiam ipsi complerent eundem numerum dierum ieiunij quadragesimalis. Sed siue id fecerint, siue non fecerint, parum refert, quoniam hi non legem aliquam Ecclesiasticam, sed cupiditatem & intemperantiam suam habebant pro

A lege, & propterea ab auctore illo grauissime castigantur.

Ad locum Cassiani facilis est responsio. Ipse enim fatetur, nullam esse discrepantiam in numero dierum. Quidam enim, id est, Latini ieiunabant sex hebdomadas, quia solum Dominicos dies non ieiunabant: quidam, id est, Græci ieiunabant septẽ hebdomadas, quia nõ solum Dominicos dies, sed etiam Sabbata non ieiunabant, excepto Sabbato sancto. Sicut enim in sex hebdomadis triginta sex dies ieiuniorum inueniuntur, demptis Dominicis: ita quoq; in septem hebdomadis triginta sex dies ieiuniorum inueniuntur, detractis Sabbatis & Dominicis, excepto Sabbato sancto.

Ad locum Socratis dico primo, Socratem non multum fidei mereri, cum & Nouatianus & Aerianus fuerit. Cupiebat enim (vt ipse aperte in hoc ipso loco indicat) festa & ieiunia omnino esse libera. Deinde, aut manifeste falsa scribit, aut codicem eius corruptum habemus. Scribit enim apud Romanos non ieiunari nisi tribus hebdomadibus ante Pascha, detractis Sabbatis & Dominicis. At Romæ potissimum ieiunabatur Sabbato, non solum in Quadragesima, sed etiam per totum annum, vt S. Augustinus docet in epist. 86. ad Casulanum. Imo ipsi Græci in cano. 55. eorum, qui sextæ Synodo tribuuntur, Romanos reprehendunt, quod Sabbato in Quadragesima ieiunent.

Itaque exploratus est error Socratis, quod Romani Sabbata excipiant à ieiunio quadragesimæ. Nec minus exploratus est error, quod non ieiunent, nisi tres hebdomadas. Nam Cassianus, qui vixit eodem tẽpore, quo Socrates, scribit, Latinos ieiunare sex hebdomadas. Et S. Leo, qui fuit Episcopus Romanus tempore Socratis, in sermone 5. de Quadragesima dicit, Romæ ieiunium ante Pascha esse omnino quadraginta dierum.

Sed probabile est, codicem Socratis esse corruptũ, & pro tribus septimanis scribendum esse quinque, vt numeri, quos ipse ponit, se consequantur, videlicet quinque, sex, septem, & nomen Sabbati irrepserit in codicem Socratis consuetudine Græcorum, qui Sabbatis non ieiunant.

At (inquies) Romani non quinque septimanas ieiunant, sed sex; & Græci non sex, sed septem, vt ex Cassiano didicimus. Verum est, sed Socrates distinguit Quadragesimam ab hebdomada sancta, & ideo dicit, ieiunari quinque hebdomadas à Romanis, & sex à Græcis: Cassianus includit in Quadragesima sanctam hebdomadam, & ideo ieiunio Latinorum tribuit hebdomadas sex, ieiunio Græcorũ septem. Morem autem esse Græcorum distinguere ieiunium quadragesimæ à ieiunio hebdomadæ Paschalis, id est, quæ ipsum Pascha proxime præcedit, perspicuum est ex Ignatio in epistola ad Philippenses, ex Clemente libro quinto constitutionum Apostolicarum, cap. 13. & 19. & ex Epiphanio in compendiaria doctrina.

Itaque si corrigamus textum Socratis, & pro tribus septimanis ponamus quinque, nulla erit discordia inter Socratem & Cassianum de ieiunio tum Latinorum, tum Græcorum. Illi autem qui apud Socratem dicuntur, præter regulam cæterorum ieiunare septem hebdomadas, sed interuallo interposito post quindecim dies: conueniunt etiam cum cæteris in numero dierum. Nam ieiunabant primas duas hebdomadas integre, deinde in tertia hebdomada cessabant à ieiunio. Rursus ieiunabant quartam & quintam hebdomadam etiam integre; tum cessabant in hebdomada sexta. Denique ieiunabant

hebdoma-

hebdomadam septimam, eique addebant hebdomadam sanctam. Proinde ieiunabant integre sex hebdomadas, quæ vt supra diximus, continent dies ieiuniorum sex & triginta.

Ad locum sancti Leonis respondeo, sanctum Leonem loqui de ieiunio quatuor dierum, qui adduntur ante primam Dominicam Quadragesimæ, vt numerus quadragenarius compleatur. Nam si loqueretur de ieiunio ipsius Quadragesimæ, & vellet eximi in singulis hebdomadis feriam tertiam & feriam quintã, sequeretur, vt vel dies ieiunij Quadragesimalis non essent triginta sex, sed pauciores, vel certe hebdomadæ Quadragesimales non essent sex, sed plures. Vtrumque autẽ repugnat Cassiano, qui tempore sancti Leonis vixit, & apertissime tradit apud Latinos sex esse hebdomadas Quadragesimales & in ijs ieiunari dies sex & triginta. Quod idem tradit S. Gregorius, hom. 16.

Adde, quod sanctus Leo in singulis fere sermonibus de Quadragesima repetit, dies ieiunij Quadragesimalis non esse triginta sex, sed plane quadraginta, ex quo intelligimus, iam tunc addi cœpisse quatuor dies ante primam Dominicam Quadragesimæ. Sic enim loquitur sermone 4. *Promisum est vt ad reparandam mentium puritatem, quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur.* Et sermone 5. *Saluberrime nos quadraginta dierum ieiunio præparamus.* Et ser. 6. *Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunijs impleatur.* Et ser. 8. *In istis quadraginta dierum ieiunijs, vos pietatis operibus expolite.* Et sermone 10. *Merito nos quadraginta dierum ieiunio præparamus.* Et sermone 12. *Sic est præcurrenda consuetudo ieiunij, vt nos quadraginta dierum numerus exerceat.*

Ex quo postremo loco intelligimus, sermonem esse habitum non in ipsa prima Dominica Quadragesimæ, sed in præcedente. Ideo enim dicit, præcurrendum esse ieiunij consuetudinem, vt quadraginta dierum numerus nos exerceat, quia nisi præcurreremus consuetudinem ieiunij addendo quatuor dies, non esset numerus quadraginta dierum, sed tantum triginta sex. Et ideo etiam in sermone illo quarto, vbi denunciatur ieiunium feriæ 2. & 4. & 6. & vigilia, ac per hoc etiam ieiunium in Sabbato, dicit: *Ingressuri mysticos dies, &c.* Ex quo intelligimus, sermonem esse habitum in Dominica præcedente primam Dominicam Quadragesimæ, ac per hoc indictum esse ieiunium quatuor dierum ante ipsam primam Dominicam, in qua proprie incipit Quadragesima.

Porro, hanc additionem quatuor dierum vniuersa Ecclesia recepisse videtur. Esse enim valde antiquam in Latina Ecclesia, perspicuum est ex Alcuino in libro de officijs Ecclesiasticis, vbi tractat de capite ieiunij, ex Amalario libro primo de officijs Ecclesiasticis, capite septimo, ex Micrologo, in libro de obseruationibus Ecclesiasticis, capite 49. ex Ruperto libro quarto de officijs diuinis, cap. 9. ex Iuone in serm. de capite ieiunij, ex Gratiano, de consec. distin. 5. can. Quadragesima. Denique ex sacramentario sancti Gregorij, in quo annotatur initium ieiunij feria quarta, ante primam Dominicam Quadragesimæ.

Nec solum in Latina Ecclesia, sed etiam in Græcia receptam fuisse hanc consuetudinem complendi numerum quadragenarium, cognosci potest ex Dorotheo Abbate, quem supra citauimus in lib. de vita recte instituenda, doctrina 15. qui dicit, quadragesimam constare triginta sex diebus ieiuniorum, sed additam esse vnam hebdomadam à maioribus, vt numerus quadragenarius compleretur.

Illud tamen fatendũ est, additionem horum quatuor dierum aliquo modo variatam esse. Nam tempore sancti Leonis quatuor dies erant, feria secunda, quarta, sexta, & Sabbatum: tempore autem sancti Gregorij, feria quarta, quinta, sexta, & Sabbatum. Quod autem in sermone quodam S. Augustini, titulus extat, feria quarta in capite ieiunij, nos mouere non debet. Nam neque certum est, verum sermo ille sit beati Augustini, neque an titulus ille ab Augustino sit additus. Videntur enim sermones illi de tempore, ab aliquo posteriore collecti, & ad ordinem Gregorianum accommodati.

CAPVT XVI.

De ratione instituendæ Quadragesimæ.

QVæ fuerit ratio Quadragesimalis ieiunij instituendi, breuiter explicandum est, tum propter Caluinum, qui non aliam rationem agnoscit, quàm κακοζηλίαν, tum propter Kemnitium, qui rationes, quas Theologi afferunt, ita ineptas iudicat, vt solam earum recitationem dicat satis esse ad confutationem.

Igitur septem videntur esse præcipuæ caussæ huius institutionis. Prima, vt Christiani omnes pro negligentijs toto anno commissis agant, quasi communem & publicam pœnitentiam, & Deum coniunctis studiis, precibus & lachrymis placare nitantur. Sic enim loquitur sanctus Leo sermone quarto de Quadragesima: *Dum per varias actiones vitæ huius sollicitudo distenditur, necesse est de mundano puluere etiam religiosa corda sordescere: ideo magna diuinæ institutionis salubritate promisum est, vt ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas & pia opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent.* Quadragenarium autem numerum pœnitentiæ conuenire, docent sancti Patres, Hieronymus in caput tertium Ionæ, & Gregorius homilia decimasexta in Euangelia.

Secunda ratio, vt ad sacram communionem, quam in Paschate Christianorum nullus debet omittere, simul omnes per hoc publicum ac solemne ieiunium præparemur. Reddunt hanc rationem Chrysostomus homilia prima in Genesim, & Hieronymus in caput 3. Ionæ; quo loco sic ait: *Ipse Dominus verus Ionas ieiunauit quadraginta dies, & hæreditatem nobis ieiunij derelinquens ad Iesum corporis sui, sub hoc numero nostras animas præparat.* Et in caput 9. Matthæi, scribit idem Hieronymus ieiunari Quadragesimam, vt saginæ spirituali, ieiunio corporis præparemur.

Tertia, vt impleatur quod Dominus ait, Matthæi nono. *Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.* Hanc enim rationem reddebant antiquissimi Christiani apud Tertullianum in libro de ieiunio. Scribit enim sanctus Hieronymus in caput nonum Matthæi, Montanistas occasione huius sententiæ instituisse vnam Quadragesimam ieiuniorum post Ascensionem Domini, interpretantes per ablationem sponsi ipsam Ascensionem. Sed Ecclesia Catholica à Spiritu sancto, melius edocta, per ablationem sponsi passionem eius & mortem interpretatur. Et ideo tunc maiora ieiunia instituit, cum ipsam Dominicam passionem commemorare aggreditur.

Quarta, vt non solum verba Domini implean-

tur, sed etiam vt ad celebrationẽ passionis & resurrectionis Domini, quæ sunt mysteria nostræ redemptionis omnium maxima, per hoc solenne ieiunium præparemur. Reddunt hanc rationem passim sancti Patres, sed præcipue sanctus Leo, qui in sermone 9. de Quadragesima sic ait: *In omnibus dilectissimi, solemnitatibus Christianis non ignoramus, Paschale Sacramentum esse præcipuum, cui condigne & congrue suscipiendo, totius quidem nos temporis instituta reformant, sed deuotionem nostram præsentes vel maxime dies exigunt, quod illi sublimissimo diuinæ misericordiæ Sacramẽto scimus esse contiguos.* Et sermone decimo: *Cognoscimus* (inquit) *ad celebrandum Paschæ diem merito nos quadraginta dierũ ieiunio præparari, vt digni possimus diuinis interesse mysterijs.* Et sermone 12. *Suscepturi festum omnium maximum festum, ea non debemus obseruantia præparare, vt in cuius sumus resurrectione conresuscitati, in ipsius inueniamur passione commortui.*

Quinta, vt Christiani non solum pro se, sed etiam pro Catechumenis in Paschate regenerandis ieiunent & orent. Pulchre S. Ambrosius sermone 57. *Sic* (inquit) *Elias quadraginta dierum curriculo continuato ieiunio, totius mundi longã ac nimiam siccitatem, meruit imbrium rore restinguere, & ardentem terrarum sitim cælestis pluuiæ largitate perfundere. Quod quidem in figuram nostri factum esse cognoscimus, vt nos quoq; horum quadraginta circulo dierum ieiunantes spiritualem Baptismatis pluuiam mereamur, nostramque tamdiu aridam terram cælestis desuper imber infundat, & longam gentilium siccitatẽ lauacri inundatio salutaris irroret. Siccitatem enim, & ardorem animæ suæ patitur, quisquis Baptismi gratia non rigatur.* Vide etiam serm. 58.

Sexta, vt quasi decimas vitæ nostræ per abstinentiam quadragesimalem Domino consecremus. Nam dierum totius anni decima pars sunt dies triginta sex. Tot autem sunt dies ieiunij Quadragesimalis proprie dicti. Quadragesima enim proprie incipit in prima Dominica Quadragesimæ, vt perspicuũ est tum ex officio Ecclesiastico; tũ ex eo, quod ieiunium Quadragesimæ soluitur ad vesperam, ieiunium autem dierum præcedentium primam Dominicam Quadragesimæ, soluitur ad nonam. Et hæc est ratio cur sanctus Gregorius homil. 16. dicat, ieiunium Quadragesimæ constare triginta sex diebus. Tametsi enim ipse ignorare non posset, addi solere quatuor dies ad numerum quadragenarium perficiendum: Tamen sciebat etiam Quadragesimam proprie dictam non vltra triginta sex dies extendi. Vide hanc rationem de decimis per ieiunium Deo soluendis apud Cassianum Collat. 21. capite vigesimoseptimo. Gregorium hom. 16. Isidorum lib. 1. de officijs diuinis, cap. 36. & Dorotheum Abbatem, loco supra citato.

Septima, vt Christum, qui caput nostrum est, eo modo, quo possumus, imitemur. Imitamur autẽ per hoc ieiunium, tum passionem Christi, quam hoc tempore ipse pro nobis pertulit, tum etiam illud ipsum ieiunium, quod nostri causa suscipere dignatus est. Atque hanc rationem, quam Hæretici præcipue rident, sancti Patres supra citati maximi faciunt. Et vere non potest reddi certior ratio, cur hoc Paschale ieiunium, Quadragesima nominetur, nisi quia suscipitur ad imitandum Christum, qui quadraginta diebus legitur ieiunasse.

Sic Ignatius ad Philippenses monet: *Ieiunandam esse à fidelibus Quadragesimam, quia imitationem continet conuersationis Domini.* Scribit quidẽ Kemnitius hanc sententiam videri assutam in epistola sancti Ignatij, ex Constitutionibus Clementis. Sed cur fieri non potuit, vt Ignatius Clementem imitaretur, & verba illius sua etiam verba faceret?

Deinde, præter Ignatium omnes fere Patres hoc ipsum repetunt. Basilius oratio. 1. de ieiunio: *Caput* (inquit) *omnium relatorum Dominus noster cum per ieiunium carnem, quam pro nobis assumpsit, muniuisset, sic in ipso Diaboli insultus sustinuit, quo & nos erudiret, vt per ieiunia vngamus, ac exerceamus nos ipsos ad certamina in tentationibus.*

Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum Lauacrum: *Christus*, inquit, *paulo ante tentationem ieiunauit nos ante Pascha. Ieiunium vnum, idem est, at vtriusque temporis non parua est differentia. Ille totos quadraginta dies à cibo abstinuit, vt pote Deus: nos autem ad virium nostrarum modulum ieiunium attemperauimus.*

Hieronymus in caput quinquagesimum octauum Isaiæ: *Dominus*, inquit, *quadraginta diebus in solitudine ieiunat, vt nobis solennes ieiuniorum dies relinqueret.*

Chrysostomus homilia prima in Genesim. *Dominus noster*, inquit, *Iesus Christus & ipse quadraginta dierum ieiunio declarato, sic certamen contra diabolum aggressus est, omnibus nobis exemplar dans, vt per illud armemur, &c.*

Augustinus in epistola 119. capite decimo quinto: *Quadragesima*, inquit, *ieiuniorum habet auctoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Mosis, & Eliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit.*

Ambrosius sermone vigesimoquinto: *Vbi est*, inquit, *similis cum Christo deuotio, similis est & cum Christo tentatio.* Et sermone 34. *Quadragesimam*, inquit, *nobis Dominus suo ieiunio consecrauit.* Et sermone 37. *Hoc fecit*, inquit, *causa salutis nostræ, vt rem vtilem non solum doceret verbis, sed etiam exemplis instrueret, vt ijsdem vestigijs, quibus ad fidem currimus, ad abstinentiam graderemur.*

Hæc loca paulo fusius adscribere volui, vt aduersarij intelligant, quos auctores reprehendant, cum Quadragesimam ex praua Christi imitatione natam esse dicunt. Sed habet Caluinus tria argumenta, vt probet, Christum non ieiunasse vt se nobis imitandum præberet. Primum est, quoniam si Christus id facere voluisset, debuisset singulis annis quadragesimam ieiunare. Secundum, quia debuisset non omnino à cibo abstinere, sed vna tantum refectione esse contentus. Tertium, quoniam Moses ieiunauit quadraginta diebus; & tamen non fuit in testamento veteri institutum, vt ad Mosis imitationem quadragesima ieiunaretur. Addit Kemnitius quartum argumentum ex Chrysostomo, homilia quadragesima septima in Matthæum. *Non enim*, inquit, *dicit Christus, ieiunium suum esse imitandum, quamuis quadraginta illos dies posset proponere; sed, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Imo vero contra, Omne quod apponitur vobis manducate*, inquit.

Ad primum respondeo, Christum ieiunasse vnam quadragesimam solum, & vna tantum die palam tentari voluisse. Quoniam id satis erat ad exemplum nobis præbendum, vt ad resistendum tentationibus per ieiunium armaremur. Nos autem, qui non semel, sed annis singulis cum tentatore pugnaturi sumus, annis singulis ieiunare debemus.

Ad secundum dico, nos non ita velle Christum imitari, vt non simul eum admirari velimus. Imitamur enim eum, vt discipuli magistrum, vt serui dominum, vt homines Deum, non perfecte. sed pro modulo nostro, vt Nazianzenus admonuit.

Ad tertium dico, non esse eandem rationem Mosis & Christi, Synagogæ & Ecclesiæ. Nam & Christus

Christus dignior est quam imitemur, quam fuerit Moses, & Ecclesiæ conuenit maior promptitudo, & amor ad ipsum Dominum imitandum, quàm Synagogæ ad imitandum seruum. Adde quod nusquam legitur, Moses datus Hebræis in exemplum. Nobis autem Christus, Ioannis 13. ait: *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* Et B. Petrus in priore epist. cap. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Et Apostolus Paulus ad Ephes. 5. *Estote imitatores Dei, sicut filij carissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos.*

Ad Quartum, Fateor, Christum non dixisse verbo vt imitaremur ieiunium eius, sicut dixit: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde:* Tamen quod B non dixit verbo, dixit exemplo, vt tot sancti Patres, & ipse etiam Chrysostomus, monuerunt. Cur autem Christus non dixit verbo, vt ieiunium eius imitaremur non dixit, vt humilitatem & mansuetudinem disceremus, ratio est quam reddit Chrysostomus, quia ieiunium sine humilitate nihil prodest, humilitas sine ieiunio multum prodest. *Hæc dixi*, inquit Chrysostomus, *non quia ieiunium mihi non placet, quod magnis soleo efferre laudibus: sed quia doleo, si cæteris neglectis satis ad salutem vobis ieiunium existimetis.*

Quærunt aliqui, si Quadragesima ieiunij Christi imitatio est, cur non ieiunemus illo ipso tempore, quo Dominus ieiunauit. Sed facilis est responsio. Primum enim maluit Ecclesia post Dominum, C quàm cum ipso Domino ieiunare, vt vere eius vestigia sequeretur. Itaque ieiunauit Dominus à sexta die Ianuarij, vsque ad quartam decimam Februarij: nos autem vt plurimum ibi incipimus, vbi ipse desijt.

Deinde, par erat, vt ieiunium celeberrimum cum festo celeberrimo iungeretur. *In qua parte anni*, (inquit S. Augustinus in epist. 119. cap. 15.) *congruentius obseruatio Quadragesimæ constitueretur, nisi confini, atq; contigua Dominicæ passioni?*

Ad hæc, nunquam magis sunt necessaria arma ieiunij: quam ineunte vere, quo tempore crescentibus humoribus, acriores tentationes existere solent.

D Denique, nullum est aptius tempus, quo facilius ab omnibus ieiunari possit. Nam in hyeme nimium frigus exigit multum alimenti; pisces natura sua frigidi, non multum eo tempore conferunt valetudini, olera, quibus in Quadragesima magnus est vsus, vix vsquam in hyeme reperiuntur. In æstate nimius calor exigit cibum modicum, sed frequentem: pisces quoque vix à putrefactione conseruari queũt. Denique tum in æstate, tum in autumno multi sunt labores agricolarum, multæ ægritudines, multa incommoda. In vere autem tempus est temperatum, pisces salubres, copia olerum ingens, opera in agris rara, ac pene nulla. Quare sanctus Hieronymus rectissime dixit in episto. ad Marcellam: *Nos vnam Quadragesimam tempore nobis congruo ieiunamus.*

E

CAPVT XVII.

De ieiunio feriæ quartæ, & feriæ sextæ.

POst ieiunium Quadragesimæ nullum est aliud cuius maior inueniatur mentio apud veteres, quàm feriæ quartæ, & feriæ sextæ. Meminit huius ieiunij canon. Apostolorum sexagesimus octauus. Ignatius in epistol. ad Philippenses. Tertullianus in lib. de ieiunio, Clemens Alexandrinus lib. 7. Strom.

A vltra medium, Origenes hom. 10. in Leuiticum, Epiphanius in compendiaria doctrina, Hieronymus in caput quartum ad Gal. Augustinus in epistol. 86. ad Casulanum, Palladius in historia Lausiaca, cap. 52. & alij passim.

Causam huius ieiunij callide, sed falso reddit Kemnitius in quarta parte examin. pag. 587. dicit enim veterem Ecclesiam ieiunare solitã feria quarta & feria sexta, quia duobus illis diebus conueniebant populi in Ecclesiam ad audiendum verbum Dei, & sumendam cœnam. Et inde colligit pag. 584. hoc tempore debuisse hæc ieiunia cessare, cum causa ipsa cessauerit. Et ibidem addit, Quadragesimam fuisse institutam, quoniam apud veteres in Paschate catechumeni baptizabantur, & pænitentes absoluebantur, & ideo cũ eis totus populus ieiunabat. Proinde hoc tempore superuacaneam esse Quadragesimam, cum ritus illi, propter quos fuerat instituta, cessauerint.

At si verum esset, quod Kemnitius dicit de causa ieiunij feriæ quartæ & sextæ: oportuisset Christianos semper in Dominica ieiunare. Nullo enim die solẽnior atque celebrior populi conuentus in Ecclesia esse solet ad concionem audiendam, & sacram communionem percipiendam, quàm die Dominico. Et hanc fuisse consuetudinem antiquissimam, cognosci potest ex Apologia S. Iustini ad Antoninum. Neque aduersarij id negant. Die vero Dominica nõ esse ieiunandum, testantur multi veteres, atque in primis S. Augustinus in epist. 86. & 119. Falsum igitur est, quod Kemnitius dicit, Feria quarta & sexta ieiuniũ indici solitũ, quia diebus illis conueniebat populus ad verbum Dei audiendum, & cœnam Domini participandam.

Quod autem addit, oblitam esse consuetudinem baptizandi catechumenos, & absoluendi pœnitẽtes in paschate, verum est apud Lutheranos: ceterum apud Catholicos, ac præsertim in vrbe Romana nullus est annus, quo nõ multi Catechumeni in Paschate baptizentur. Pœnitentes autem non solum Romæ, sed in tota plane Catholica Ecclesia maximo numero in Paschate præmissa absolutione, Christi corpus accipiunt.

His igitur omissis vera caussa ieiunij quartæ & sextæ feriæ est ipsa Dominica passio, quam per totum annum his potissimum diebus commemoramus, quod feria quarta Dominus proditus ac venditus fuerit, feria sexta crucifixus & mortuus. Hanc enim caussam reddunt Clemens lib. 5. Apostol. Const. c. 16. & Augustinus epist. 86. Sanctus autem Epiphanius dicit quidem feria sexta ieiunari, quia Dominus ea die crucifixus fuit: sed feria quarta ieiunari dicit, quia illucescente quarta, Dominus fuit assumptus, quod non satis conuenit cum traditione Ascensionis Domini.

Addit autẽ Epiphanius loco notato, per hoc ieiunium impleri, quod Dominus ait Matt. 9. *Cum ablatus fuerit sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.* Nam etiã si hoc dictum impleatur per Quadragesimale ieiuniũ, vt supra ex Tertulliano notauimus: non est tamen absurdum, si per ieiunium quoq; feriæ quartæ & sextæ impleri dicatur, cum tam ieiunium quadragesimæ, quam feriæ quartæ & sextæ ad passionem Domini, per quam ablatus fuit à nobis sponsus, sine dubio referatur.

Addit etiam ibidem Epiphanius, si festum Natalis Domini in feriam quartam, aut sextam incidit, neque esse ieiunandum, neque à carnibus abstinendum, nisi forte ratione voti aliquis ad ieiunium, aut abstinentiam obligetur. Quod idem postea de-

clarauit Honorius Pontifex Max. cap. explicari, de obseruatione ieiuniorum.

Existunt autem de ieiunio feriæ quartæ & sextæ quæstiones duæ, Prior est, sit ne hoc ieiunium lege sancitum, an potius in arbitrio fidelium positum. Nã can. 68. Apostolorum, & Epiphanius hæresi 75. & in compendiaria doctrina indicãt, Ieiunium feriæ quartæ & sextæ per totũ annum Apostolica esse lege sancitum.

Contra autem Tertullianus in libro de ieiunio, refert Catholicos dicentes, ieiunium feriæ quartæ & sextæ passiue currere, non sub lege præcepti, id est, permitti, non imperari. Item sanctus Augustinus in epistola octuagesima sexta scribit, Romæ frequẽter ieiunari feria quarta & sexta, & Sabbato, vbi cum dicit, frequenter, indicat non semper id fieri. Sic etiam Isidorus lib. 1. de officijs diuinis, cap. 42. cum scribit, nonnullos feria sexta, per totum annum ieiunare, aperte significat id non ab omnibus fieri.

Ad hæc, si per totum annum fideles omnes feria quarta & sexta ieiunarẽt ex lege: quorsum opus fuisset ieiunio quatuor temporum, quod, vt postea demonstrabimus, feriæ quartæ & sextæ, & Sabbati ieiunium continet?

Denique, pœnitentibus apud veteres iniungi solebat; vt feria quarta & sexta, per totum annum ieiunarent: vt cognosci potest ex Burchardo, lib. 6. & 19. Decretorum. Nõ igitur fideles cæteri feria quarta & sexta, per totum annum ad ieiunia cogebantur.

Proposita quæstio ita soluenda esse videtur, vt dicamus feria quarta & sexta, per totum annum ex legis præcepto ieiunari, quoad abstinentiam à carnibus, & de hac lege intelligẽdum esse canonem Apostolicum, & testimonium Epiphanij: Quod autem pertinet ad abstinentiam à prandio, quo modo ieiunium nominare solet Augustinus epistola octuagesima sexta, non ex præcepto legis, sed passiue, vt Tertullianus loquitur, hoc ieiunium cucurrisse. Quamuis ipse etiam Tertullianus meminisse videatur ieiunij per abstinentiam solum à carne, cum in libro de ieiunio dicit, exceptionem quorundam ciborum portionale esse ieiunium; & rursus feria quarta & sexta, à Catholicis semieiunium plerumque seruari.

Posterior quæstio est, cur in Latina Ecclesia non seruetur lex, quæ feria quarta abstinentiã à carnibus imperat. Respondendum videtur in Occidentali Ecclesia, magna ex parte mu[illegible]tum fuisse ieiunium feriæ quartæ in ieiunium Sabbati. Scribit enim Ambrosius, siue quicũque est auctor, qui certe antiquissimus est in comment. ad caput 14. ad Rom. Alios feria quarta, alios die Sabbati carnibus abstinere. Innocent. quoque Pontifex eius nominis primus, in epistola prima sæpe repetit, feria sexta, & Sabbato ieiunandum; feriæ autem quartæ non meminit. Quod idem faciunt auctores Latini posteriores, scribit quidem S. Augustinus in epist. 86. Romæ sæpe ieiunari feria quarta & sexta & Sabbato, sed nec dicit id semper fieri, nec loquitur de portionali, sed de integro, perfectoque ieiunio.

CAPVT XVIII.

De ieiunio Sabbati.

De ieiunio Sabbati magna quæstio apud veteres fuit. Et quidem nonnulli existimarunt nefas esse die Sabbati ieiunari, excepto Sabbato Paschali.

A Quam sententiam sequuti sunt Græci in Concilio, quod ipsi sextum, vel quinisextum vocant cano. 55. Contra autem quidam Vrbicus nefas esse docuit, Sabbato non ieiunare, cuius sententiam refellit S. Augustinus in epist. 86. ad Casulanum.

Præter has extremas sententias, sunt aliæ duæ mediæ. Nam S. Innocentius I. in epistola prima contendit, Sabbato conuenientissime ieiunari; quod idem sensisse videtur Epiphanius in compendiaria doctrina, vbi solum excipit dominicos dies à ieiunio Quadragesimæ. Necnon sanctus Hieronym. ad Lucinium Beticum, qui ad quæstionem sibi propositã, vtrum ieiunandum esset die Sabbati, vt Romæ, & in Hispania fieri solebat, respondit quidem seruandam B esse propriæ Ecclesiæ consuetudinem: tamen addit, *Vtinam per totum annũ ieiunare possemus.* Quibus verbis indicasse videtur, probari sibi vt etiam die Sabbati ieiunetur.

Contra autem S. Ambrosius & sanctus Augustinus congruentius esse putabant, vt non ieiunaretur Sabbato, sed tamen hortabantur omnes, vt Prouinciæ suæ consuetudinem obseruarent. Vide Augustinum in epist. 86. & 118.

Cæterum sententia sancti Innocentij tandem præualuit, & ab Ecclesia Occidentali vniuersa recepta est, vt patet ex Concilio Agathensi, canone duodecimo, & Aurelianensi quarto, canone secundo. In Hispania vero etiam ante tempora Innocẽtij admis-C sa fuerat, vt perspicuum est ex Concilio Elibertino, can. 21. Et certe ratio Innocẽtij solidissima est. Nam quemadmodum Græci cum Latinis ieiunant in Sabbato maioris hebdomadæ, propter Christi sepulturam, & Apostolorum mœrorem: sic etiam par esset, vt ieiunarẽt in omnibus Sabbatis per totum annum propter eandem causam, alioqui non deberent ieiunare feria sexta propter Christi passionem, nisi in maiori hebdomada; nec deberent non ieiunare die Dominico per totum annum, sed solum in ipso die Dominicæ Resurrectionis. Nulla enim ratio reddi potest, cur in omni feria sexta liceat imitari ieiunium feriæ sextæ Paschalis, & non liceat in omni Sabbato imitari ieiunium Sabbati Paschalis. Præsertim cum in omni Dominica die imitemur gau-D dium Dominicę Paschalis, & ideo nunquam in Dominica ieiunemus.

Sed respondendum est ad obiectionem, quæ fieri solet ex canone 65. Apostolorum, & ex epist. sancti Ignatij ad Philipp. vbi prohibetur ieiunium Sabbati & Dominicæ, & Christi dicitur interfector, qui Sabbato, aut Dominica ieiunauerit. Respondeo, Clemens in Apostolico illo canone, & Ignatius in epistola ad Philipp. non sine magna ratione prohibent ieiunium Sabbati, exorti sunt enim illo tempore hæretici varij, qui negabant Deum verum esse illum, qui mundum condidit sex diebus, & in septimo requieuit. Vt de Simonianis refert Epiphanius hæresi vigesima prima, & de Marcionistis, hæ-E resi 42. vbi etiam expresse addit, Marcionistas propterea die Sabbati ieiunare solitos fuisse, ne viderentur gaudere de quiete & operibus Creatoris. Itaque in odium & detestationem horum Hæreticorum, placuit veteribus per Orientem prohibere ieiunium die Sabbati.

Posset etiam fieri, vt tam in canone Apostolico, quàm in epistola Ignatij solum prohiberetur ieiunium diei Dominicæ; sed postea à Græcis posterioribus insertum fuerit nomen Sabbati. Nam S. Epiphanius optime nouerat canones Apostolicos; quos etiam sæpe citare solet; & tamen (vt supra diximus) non excipit à ieiunio, nisi dies Dominicos.

Sed

Sed quidquid de hoc sit, Romana Ecclesia, & Occidens vniuersus longe alia de causa ieiunat Sabbato, quam Hæretici illi facerent. PRIMVM enim Sabbato ieiunamus, vel à carnibus abstinemus, vt longissime à Iudaismo recedamus. Iudæi siquidem non ieiunant, sed epulantur in Sabbato. DEINDE, in memoriam humilitatis Domini, qui die Sabbati iacuit mortuus & clausus in sepulchro. TVM, vt imitemur Apostolos aliosque discipulos Domini, qui cum ipsa Deipara, & sanctis mulieribus, non solum feria sexta, sed etiam die Sabbati in luctu & mœrore fuerunt. Denique, vt ad celebritatem Dominicæ diei per hoc ieiunum præparemur.

Refert S. Augustinus in epist. 86. aliam causam, quod videlicet S. Petrus cum Simone Mago decertaturus die Dominico, pridie cum tota Ecclesia, quæ in Vrbe erat, ieiunauerit, & consuetudo tam prospero euentu, eundem morem postea tenuerit. *Sed hanc caussam falsam esse*, inquit Augustinus, *perhibent plerique Romani.*

CAPVT XIX.

De ieiunio quatuor temporum.

DE ieiunio quatuor temporum TRIA sunt explicanda, origo, varietas & causa.

Originem ab Apostolica traditione deducimus. PRIMVM enim id confirmat expresse S. Leo in sermone secundo de ieiunio Pentecostes, & in sermone 8. de ieiunio septimi mensis, idem etiam auctor in sermo 7. de ieiunio decimi mensis, testatur hæc ieiunia quatuor temporum in vniuersa Ecclesia celebrari.

Quod verum esse etiam de Orientali colligitur ex sancto Athanasio, qui in Apologia pro fuga sua meminit ieiunii Pentecostes, quod est vnum ex quatuor. Cum autem in nullo Cōcilio Oecumenico instituta reperiantur, sequitur vt ex Apostolica traditione descendere credēda sint, iuxta regulam S. Augustini, supra citatam, ex lib. 4. de Baptismo, c. 24.

His accedit, quod Callistus Papa vicinus Apostolorum temporibus in epist. ad Benedictum, affirmat iam ante sua tempora consueuisse in Ecclesia seruari trium tēporum ieiunia, à se vero additum quartum ieiunium, siue quarti temporis ieiunium. Ex quo sequitur, vt ieiunia quatuor temporum saltem per figuram intellectionis, id est maxima ex parte ab Apostolis sint instituta.

Denique de ieiunio decimi mensis, quod est vnum ac præcipuum ex quatuor, videtur mentio fieri in Actis Apostolorum, cap. 27. in illis verbis: *Incipiebat enim periculosa esse nauigatio, quia ieiunium iam præterierat.* Neque enim exponi potest hic locus de inedia nauigantium, vt sensus sit, incipiebat periculosa esse nauigatio, quoniam qui erant in naui ob longam inediam, viribus iam destituti erant. Nam si S. Lucas id significare voluisset, non dixisset, quia ieiunium iam præterierat, sed quia magnum ieiunium iam præcesserat. Cum autem absolute dicat, quia ieiunium iam præterierat, loquitur de aliquo stato, & solemni ieiunio, ex quo tempus anni describit, vt Chrysostomus & Oecumenius in comment. huius loci affirmant.

Et confirmari potest hęc expositio ex collatione cum alio loco in eodem capite, vbi describitur ieiunium prophanum ortum ex mœrore nauigantium. Ibi enim non dicitur, quia ieiunium iam pręterierat, sed cum multa iẻiunatio fuisset, & ipsum ieiunium ἀσιτίαν ibi vocat, cum hic τὴν νηστείαν appellet. Verum est quidem à Chrysostomo & Oecumenio hunc locum exponi de solemni ieiunio Hebræorum. Sed certe longe probabilius est, eum loqui de solemni ieiunio Christianorum. Neque enim Hebræis, sed Christianis librum Actorum scripsit sanctus Lucas, & ex ieiunio illis noto, descripsit tempus hibernum, in quo periculosa nauigatio esse solet. Videtur igitur loqui de ieiunio decimi mensis, quod semper apud christianos celeberrimum fuit propter ordinationes clericorum. Apud veteres enim non fiebant ordinationes nisi in mense Decembri, vt Amalarius testatur lib. 2. de officiis Ecclesiasticis. cap. 1. & perspicuum est ex Pontificali Damasi, vbi solum mense Decembri leguntur antiquissimi Pontifices ordinasse Presbyteros, vel Diaconos. Tempore autem ordinationis solitam fuisse Ecclesiam ieiunare, docemur in Actis Apostolorum, c. 13. & Hæretici quoque id fatentur.

Iam vero varietas Duplex in hoc ieiunio inuenitur. PRIMVM enim trium temporum obseruabatur ieiunium. Deinde decreto Callisti quartum est additum. Præterea nonnulli hæc ieiunia ita distribuebant, vt Primum celebrarent prima hebdomada primi mensis, id est Martii. SECVNDVM, secunda hebdomada quarti mensis. TERTIVM, tertia hebdomada septimi mensis. QVARTVM, quarta hebdomadā decimi mensis. Ita legimus in Concilio Moguntino, canone 34. & apud Rabanum, li. 2. de institutione clericorum, cap. 24.

Alii vero, idque magis communiter, PRIMVM tempus constituebant in prima hebdomada Quadragesimæ; SECVNDVM, in hebdomada Pentecostes; TERTIVM, in tertia hebdomada Septembris, QVARTVM, in tertia hebdomada Decembris. Sic enim hæc tempora describunt Summi Pontifices, Leo primus, in sermone octauo de ieiunio decimi mensis, & Gelasius primus, in epistola prima, capite decimotertio, quamuis non expresse notent hebdomadas septimi & decimi mensis, sed solum ipsos menses.

Porro causæ præcipuæ institutionis quatuor temporum Quatuor assignari possunt. PRIMA causa fuit, ne Christiani Iudæis in hac parte remissiores viderentur. Constat enim ex capite octauo Zachariæ, fuisse apud Hebræos solenne ieiunium quater in anno, id est, mense quarto, quinto, septimo, & decimo. Æquum igitur fuit, vt Christiani, qui perfectiores Hebræis esse debent, haberent etiam sua quatuor tempora quibus solenniter ieiunarent. Reddunt hanc rationem sancti Pontifices, Callistus in epistola ad Benedictum, & Leo sermone septimo de ieiunio septimi mensis, & serm. 4. 6. de ieiunio decimi mensis.

ALTERA causa fuit propter ordinationes clericorum. Nam etiam si primi Summi Pontifices sacros ordines non conferrent, nisi mense Decembri, postea tamen crescente numero ordinandorum, institutum est, vt aliis etiam tribus temporibus sacri ordines conferrentur, vt ex epistola prima Gelasii iam citata intelligi potest.

TERTIA, vt his temporibus Deo supplicaremus pro frugibus & fructibus terræ, & pro iisdem iam perceptis gratias ageremus. Nam in iis quatuor temporibus aeris temperies maxime variatur, & fructus omnes ac fruges vel seruntur, vel nascuntur, vel maturantur, vel colliguntur. Adfert hanc rationem sanctus Leo sermon. 2. 5. & 8. de ieiunio decimi mensis.

QVARTA, vt sicut habemus solenne ieiunium

singulis annis, quod est ieiunium Quadragesimæ, & ieiunium statum singulis hebdomadibus, quod est ieiunium feriæ quartæ & sextæ, vel feriæ sextæ, & sabbati: sic haberemus ieiunium aliquod singulis mensibus.

Tres autem dies, qui tribus mensibus respondent, commoditatis gratia in vnum mensem cóiecerunt. Ita ieiunamus tribus diebus primi mensis, pro mense primo, secundo, & tertio. Item tribus diebus mensis quarti pro mense quarto, quinto & sexto. Tribus quoque diebus mensis septimi pro mense septimo, octauo & nono. Denique tribus diebus mensis decimi pro mense decimo, vndecimo & duodecimo. Sic Leo nos docet serm. 9. de ieiunio septimi mensis, & serm. 8. decimi mensis, & Amalarius lib. 2. de officiis Ecclesiasticis, c. 2.

B Sed obiectiones Kemnitii breuiter diluendæ sunt, quas habet in quarta part. Exam. pag. 645. 646 & 686. PRIMVM obiicit, quod in libro Tertulliani de ieiunio Catholici dicant, nullum esse impositum ab Apostolis iugum ieiuniorum, excepto ieiunio Paschali.

RESPONDEO, Fieri potest, vt Apostoli ieiunium quatuor temporum instituerint quidem, sed non sub lege præcepti: deinde deuotione fidelium frigescente, vel à Callisto Pontifice, vel ab alio præceptum sit additum. Quanquam (vt supra monui) non satis magna fides haberi potest Tertulliano in ijs libris, quos dedita opera contra Ecclesiam scripsit.

C Obiicit SECVNDO, quod sanctus Hieronymus, in epistola ad Marcellam scribit, Montanistas tres Quadragesimas ieiunare, nos autem vnam tantum, secundum traditionem Apostolorum, per reliquum autem annum ieiunare non necessitate, sed voluntate. Ex quo loco ita Kemnitius colligit: *Hieronymi ergo tempore illa necessitas ieiuniorum quatuor temporum adhuc fuit ignota Ecclesiæ, sicut hæc ipsius sententia manifeste ostendit.* Et infra: *Lex igitur, quæ in Montanistis antea damnata fuerat, postea in ieiuniis quatuor temporum per metamorphosim in cultum Dei conuersa, & canonizata est.* Hæc ille.

D RESPONDEO, Non ieiunabant Montanistæ quatuor tempora, sed tres Quadragesimas, vel duas hebdomadas, vt Tertullianus indicare videtur. Proinde nihil habet simile ieiunium quatuor temporum cum ieiuniis Montanistarum. Sed Kemnitio licet non solum ex dissimilibus similia, sed etiam ex diuersis eadem facere, sicut ex quolibet antecedente quolibet consequens pro arbitratu colligere. Sanctus enim Hieronymus non dicit, per reliquum annum nulla esse ieiunia per legem Ecclesiasticam constituta, sed dicit, licitum esse vnicuique per totum annum, si voluerit, ieiunare. Nam cum dixisset, Montanistas tres Quadragesimas habere præcepto Montani, ne videretur improbare frequentia ieiunia, subiungit: *Non quod per totum annum (excepta Pentecoste) ieiunare non liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.*

E Vbi DVO dicit, PRIMO licitum esse per totum annum (excepta Pentecoste) id est, præter quinquaginta dies qui sunt à Pascha ad Pentecostem, ieiunare. DEINDE addit, non esse tamen Ecclesiam cogendam ad ieiunium totius anni vel trium Quadragesimarum, quod esset multis plane intolerabile. Alioqui enim S. Franciscus, & alii, non tres, sed quinque vel sex Quadragesimas ieiunabant, sed voluntate, vt S. Hieronymus monet esse faciendum, non necessitate.

A Obiicit TERTIO, Quod ieiunium quatuor temporum natum sit ex praua æmulatione Iudæorum, qui ieiunium in quatuor mensibus obseruabant. DVO sunt autem, quæ in hac imitatione Kemnitius reprehendit, PRIMO, quod ieiunia illa quatuor temporum Iudæi non ex præscripto Domini, sed ex proprio capite instituerint, & ideo Zachariæ 8. ab ipso Domino per Prophetã reprehensa fuerint. Secundo, quod non liceat Christianis ritus Iudaicos imitari, etiam à Domino institutos & imperatos, vt ait Apostolus ad Galat. cap. 4.

RESPONDEO, falsum est, ieiunia quarti, quinti, septimi & decimi mensis à Deo per Prophetam reprehensa fuisse. Nam vt etiam supra ostendimus, quod Dominus ait Zachariæ 8. ieiunia illa conuertenda esse in solennitates præclaras, ad laudem eorum ieiuniorum pertinet. Significat enim Dominus, si ieiunia illa pie seruentur, fore vt aliquando id præmii accipiant, vt conuertantur in solennitates præclaras, atque in hunc sensum hunc locum exponunt Hieronymus, Theodoretus & Rupertus in commentario, & S. Leo serm. 7. de ieiunio septimi mensis, & serm. 4. de ieiunio decimi mensis.

Porro ieiunia quatuor temporum ex pia & sancta Iudæorum veterum imitatione orta esse, cum sancto Leone asserere non veremur, nam etiamsi ceremonias Iudæorum, quæ significationis caussa institutę fuerant, imitari non possumus, tamen exercitia virtutum communia sunt vtrique Testamento, & magis conueniunt Christianis, quam Iudæis, & ideo pati non debemus, vt in eiusmodi rebus ab illis superemur.

S. Augustinus in epist. 86. ad Casulanum, scribit, ieiunare bis in Sabbato, vt Pharisæus Luc. 18. bonum esse Christiano, modo sine superbiæ tumore id faciat. Sicut etiam decimas fructuum omnium dare, quod Iudæi faciebant, optandum esse dicit, vt à Christianis omnibus impleatur. Itaque Aëriani apud Epiphanium sic ratiocinabantur: Hebræi stata ieiunia habuerunt, igitur nefas est, stata ieiunia habere Christianos. Contra sanctus Augustinus, & sanctus Leo, Hebræi ieiunabant bis in Sabbato, & rursus in quatuor mensibus certa ieiunia obseruabant, igitur æquum est, vt Christiani ieiunent feria quarta & sexta, & ieiunia quatuor temporum religiose custodiant. Cum igitur in eodem antecedente contrarias conclusiones Hęretici veteres, & veteres Patres collegerint, Dialecticam Hæreticorum Lutheranis relinquentes, nos Patrum sanctorum Dialecticam amplectemur.

At (inquit Kemnitius) B. Ioannes Chrysostomus notat, Apostolum ad Galat. 4. reprehendisse Christianos, qui non solum integros Iudaicos ritus, sed etiam partem aliquam eorum rituum seruant. Non igitur licet Christianis vllo modo seruare Iudaicum ritum de ieiunio quatuor temporum.

RESPONDEO, Loquitur beatus Paulus, & cum eo sanctus Ioannes Chrysostomus de ceremonialibus præceptis, quæ nec ex toto, nec ex parte seruanda sunt: qualia sunt circumcisio, sacrificia pecorum, neomeniæ, Sabbata & alia id genus: at ieiunia, eleemosynæ, preces, Plane moralia sunt. Præterea non eodem ritu, neque eodem tempore, neque ob eandem caussam ieiunia quatuor temporum à nobis, & à Iudæis seruantur.

CAPVT

CAPVT XX.

De ieiunio aduentus.

ADVENTVM Domini ieiunio celebrari consueuisse in Romana Ecclesia, perspicuum est TVM ex Innocentio III. capite, Consilium, de obseruatione ieiuniorum: TVM ex ipso ritu Romani Breuiarii, in quo preces illæ ad singulas Horas ponuntur legendæ in feriis Aduentus, quæ propriç sunt eorum dierum, quibus ieiunatur. Cæterum, hoc ieiunium non tam ex præcepto, quam ex consilio, aut voto, à multis seruari, Ecclesiæ vsus satis aperte testatur. Vide Radulphum de Riuo in libro de Canonum obseruantia, cap. 17.

CAPVT XXI.

De ieiunio Rogationum.

IEIVNIVM tridui ante ascensionem, vna cum Litaniis, instituisse fertur S. Mamertus Viennæ Episcopus, vt scribit Gregorius Turonicus, libro 2. historiæ Francorum, cap. 34. propter multa incommoda, quæ à terræ motibus, & luporum incursionibus eo tempore Gallia patiebatur. Deinde, idem ieiunium receptum legimus in Concilio Aurelianensi I. cap. 29. Romæ quoque olim idem ieiunium ita seruabatur, vt cibis solum quadragesimalibus populus vesceretur, vt intelligi potest ex Ord. Romano, vbi agitur de Rogationibus.

Videtur tamen non tam præcepti, quam consilii fuisse eiusmodi obseruatio, cum satis constet, inter Pascha, & Pentecostem, ex antiquissima consuetudine nulla ieiunia imperari. Sicubi tamen hoc ipsum ieiunium præcepti lege seruatur, non est improbandum. Seruanda est enim in eiusmodi rebus Ecclesiæ consuetudo, vt Hieronymus in epistola ad Lucinium, & Augustinus in epistola ad Casulanum monent. Extat de institutione Rogationum insignis sermo sancti Alchimi Auiti, qui fuit tertius à sancto Mamerto, Viennensis Episcopus.

CAPVT XXII.

De ieiuniis Vigiliarum, & stationibus.

PRIDIE magnorum festorum non solum vigilias agi per noctem, sed etiam interdiu ieiunari, testis esse potest sanctus Bernardus in serm. de vigilia sancti Andreç. Item Burchardus lib. 13. decr. cap. 16. & Innocentius III. cap. 1. & 2. de obseruatione ieiuniorum.

Quoniam autem stationis nomen, cuius frequens est mensio apud veteres, partim cum vigilia, partim cum ieiunio conuenit, ita vt sæpe pro alterutro accipi videatur, operæ pretium esse duxi breuiter explicare, quid sit propriè statio.

Igitur non desunt, qui stationem existiment dictam esse à stando, quod fieret diebus Dominicis, quibus diebus Christiani non nisi stantes orabant, iuxta illud Tertulliani in libro de corona militis, die Dominico ieiunare nefas dicimus, & de geniculis adorare. Sed falsam esse hanc opinionem ex illo ipso libro de corona militis intelligi potest. Docet enim Tertullianus, nunquam fieri stationem die Dominico, *Iam*, inquit, *& stationes, aut aliis magis faciet, quam Christo, aut die Dominico, quando nec Christo.*

A Igitur statio proprie nihil aliud erat, nisi vigilia diurna tempore solemnis ieiunii. Cum enim publice, & solemniter ieiunabatur, vigilabant in orationibus, & eiusmodi vigiliæ, & quasi excubiæ orantium & ieiunantium, stationes dicebantur, vocabulo desumpto ex militia, vt Tertullianus monet in libro de oratione.

Hoc autem intererat inter stationem, vigiliam, & ieiunium, proprie loquendo, quod Ieiunium fieri poterat noctu & interdiu, vigilia solum de nocte, statio solum de die. Atque idcirco diximus stationem non esse vigiliam simpliciter, sed vigiliam diurnam. Item ante omnem vigiliam, nocturnam videlicet, præcedebat statio & ieiunium: non autem post omnem stationem, & ieiunium sequebatur

B vigilia.

Et quidem quod statio esset vigilia diurna, & distingueretur à ieiunio, & oratione, perspicuum est ex TERTVLLIANO in li. de fuga in persecutione: *Quando*, inquit, *Deus magis creditur, nisi cum magis timetur, nisi tempore persequutionis? tunc Ecclesia in attonito est, tunc ex fide in expeditione sollicitior, & disciplinatior in ieiuniis, stationibus, orationibus.* Vbi per stationem intelligit vigilias ieiunantium, & orantium. Quod autem interdiu solum fieret statio, ac per hoc esset vigilia diurna, docet idem Tertullianus in libro secundo ad vxorem: *Si statio*, inquit,

C *facienda sit, maritus de die conducat ad balnea.* Item in libro de ieiunio dicit, stationem finiri hora nona, aut ad vesperam. Simul enim ieiunium soluebatur & statio.

Fieri autem solitam stationem in diebus solemnium ieiuniorum, docent Isidorus, libro sexto Etymolog. cap. vltimo, & Rabanus libro secundo de institutione Clericorum, capite decimooctauo, & ante hos omnes Tertullianus in lib. de ieiunio, vbi dicit stationes fieri feria quarta & sexta, & tam diu stationem durare, quamdiu non soluitur ieiunium. Imo propter hanc coniunctionem stationis cum ie-

D iunio, ieiunium ipsum aliquando statio nominatur. Sic enim accipit stationem Tertullianus in libro de oratione, extremo, vbi quærit, vtrum per sumptionem Eucharistiæ soluatur statio, cum quærere vellet, vtrum Eucharistia sit talis cibus, vt eo sumpto, dicatur solutum esse ieiunium, sic etiam accipit Cassianus Collat. 21. cap. 29. cum dicit stationem ieiunii relaxari.

Porro sanctus Gregorius stationibus certa loca attribuit in vrbe Romana, & ipse ad ea loca veniens tempore stationum viginti homilias in variis Ecclesiis declamauit, vt scribit Ioannes Diaconus in vita sancti Gregorii libro secundo, cap. 18. & lib. 4. cap. 74. Forte etiam ipse primus fuit, qui stationes à ieiunio separauit, & in Dominicis Aduentus, & Quadragesimæ, & in ipsa etiam Dominica Resurrectionis stationes fieri voluit, cum antea solum in diebus ieiuniorũ fieri solerent. Legimus enim in Antiphonario & Sacramentario S. Gregorii annotatam sta-

E tionem ad Lateranum prima Dominica Quadragesimæ, & in ordine Romano in ipso principio, mentio fit stationis in die festo.

Vsus autem, qui nunc viget, Ecclesias, vbi statio celebratur, inuisendi, ac breuiter orandi, ex necessitate ortus videtur. Quoniam enim Basilica illa ad quam statio forte indicitur, tantam populi multitudinem capere non potest, & omnes tamen stationis participes esse cupiunt, ideo consuetudo introducta est, vt nunc illi, nunc illi locum stationis adirent.

Itaque Duabus in rebus differt statio huius tem-

poris ab antiqua. PRIMVM enim iidem homines tunc in oratione perseuerabant à summo mane, vsque ad horam nonam, aut vesperas: nunc autem alii, atque alii vigilant in orationibus, sic tamen, vt à summo mane, vsque ad vesperam nunquam desint, qui in Ecclesia Deum precentur, aut laudent. DEINDE, tunc stationem semper cum ieiunio, & oratione iungebant, nec ante statio, quam ieiunium soluebatur: nunc autem non solum diebus ieiuniorum, sed etiam in festis, & Dominicis, nec solum ante cibum, sed etiam post cibum statio celebratur.

CAPVT XXIII.

De diebus quibus ieiunari non debet.

PER OMNES Dominicas, & spacium illud, quod est inter Pascha & Pentecostem, & in die Natalis Domini ieiunandum non esse, communi consensu Patres docent.

TERTVLLIANVS in libro de corona militis: *Die Dominico*, inquit, *ieiunare nefas ducimus.*

S. AMBROSIVS in epistola 83. *Dominica*, inquit, *ieiunare non possumus, quia Manichæos etiam ob illius diei ieiunia iure damnamus. Hoc est enim in resurrectionem Christi non credere, si legem quis ieiunii die resurrectionis indicat.*

S. HILARIVS præfatione in Psalmos: *Et hæc*, inquit, *Sabbata Sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, vt his Quadragesimæ diebus nullus neque in terram, strato corpore adoraret, neque ieiunio festiuitatem spiritualis huius beatitudinis impediret. Quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus Dominicis est constitutum.*

S. EPIPHANIVS in compendiaria doctrina: *Per totum*, inquit, *annum hoc seruatur in eadem sancta Catholica Ecclesia, quarta, inquam, & Prosabbato vsque ad horam nonam, excepta sola Pentecoste, per totos quinquaginta dies, in quibus neque genua flectuntur, neque ieiunium est imperatum.* Et infrà: *At vero Dominicas omnes delicatas ducit sancta hæc Catholica Ecclesia, & communiones mane perficit, & non ieiunat: Inconsentaneum enim est in Dominica ieiunare.* Et ibidem: *Neque*, inquit, *in die Epiphaniorum, hoc est, Apparitionis, & Aduentus, quando natus est in carne Dominus ieiunare licet etiamsi contingat, vt sit quarta, aut Prosabbatum.* Quo loco nomine Epiphaniorum, more Græco, non intelligit, nisi ipsum diem Natalis Domini.

Vide similia apud Hieronymum in epistola ad Lucinium Beticum, in epistola ad Marcellam contra Montanum, & in epistola ad Eustochium, de custodia virginitatis, apud Augustinum in epistola 86. ad Casulanum, & in epistola 219. ad Ianuarium, capite decimoquinto, apud Leonem in epistola 91. ad Turbium. Item in Concilio Gangrensi, canone 18. Carthaginensi IV. can. 64. Bracharensi 1. can. 4. & aliis.

Caussa huius prohibitionis fuit, tum ob lætitiam, & celebritatem horum dierum: tum maxime in odium Hæreticorum, qui his potissimum diebus, dedita opera, ieiunabant. Montanistæ enim vnam Quadragesimam, siue vnam hebdomadam (variæ sunt enim de hac re sententiæ) post Ascensionem Domini, & aliam post Pentecostem ieiunabant, vt S. Hieronymus refert in commentario ad cap. 9. Matthæi Manichæi ieiunabant ordinarie die Dominico, ne viderentur de Christi resurrectione gaudere, quam falsam fuisse sibi persuaserant, vt ex Ambrosio in epist. 83. & ex Augustino in epistol. 86.

A cognosci potest. Eustathius & Aerius, atque eorum discipuli, diem Dominicum ad ieiuniũ potissimum deputabant; & contra iidem Aeriani hebdomadam sanctam conuiuiis & potationibus celebrabant, vt Epiphanius hæresi 75. & Socrates libro secundo historiæ, cap. 33. testes sunt. Denique Priscillianistæ die Dominico, & in Natali Domini ieiunare solebant, vt sanctus Leo testatur in epist. ad Turbium, iam citata.

Sed illud hoc loco non est omittendum, ieiunium in his diebus non simpliciter esse prohibitum, sed solum si quis vel ex superstitione ieiunet, vt Montanistæ faciebant, vel errore, vt Manichæi & Priscillianistæ, vel ex contemptu Ecclesiæ, vt Eustathiani, & Aeriani, vel denique cum scandalo

B aliorum, vt si quis vnam hebdomadam ieiunaturus eligat sine vlla rationabili caussa hebdomadam paschalem; aut vnum diem ieiunaturus, eligat diem Natalis Domini, aut Dominicam. Alioqui enim si quis vel ad tentationem carnis superandam, vel caussa morbi corporalis curandi, vel quia vouit ieiunium totius anni, aut integri mensis, non peccabit, si Paschali tempore, vel in Dominica die, aut etiam in Natali Domini ieiunauerit. Atque hoc ipsum Epiphanius, Hieronymus & Augustinus locis notatis docent.

Ex quo intelligimus, non debere consuetudinem eorum reprehendi, qui (vt supra diximus) in diebus Rogationis ieiunant: Et multo minus consuetudinem Ecclesiæ vniuersæ, quæ vigiliam Pentecostes similiter ieiunat. Cuius ieiunii meminit Ordo Romanus vbi describit officium vigiliæ Pentecostes.

C Ordinem autem Romanum antiquissimum esse, vel ex eo perspici potest, quod ab Alcuino & Amalario passim citatur.

Quod autem in Concilio Salegustaho apud Gratianum dist. 76. can. de ieiunio, dicitur, ieiunium quatuor temporum non debere celebrari immediate ante Pentecostem, quia ieiunium, & vigilia simul celebrari non debent, non significat in vigilia Pentecostes non esse ieiunandum, sed non debere in vnum diem concurrere duo ieiunia, ieiunium videlicet vigiliæ, & ieiunium quatuor temporum, sicut etiam paulo infra monet, vt ieiunium decimi mensis celebretur in Sabbato præcedente vigiliam

D Natalis, ne ieiunium illud concurrat cum Vigilia, id est, cum ieiunio Vigiliæ Natalis.

CAPVT XXIV.

De fraudibus & corruptelis Kemnitij in historia antiquitatis.

IN EXTREMA disputatione de ieiunio, mira calliditate Kemnitius per modum simplicis historiæ se demonstraturum profitetur, nunquam defuisse, qui leges ieiuniorum, aut opinionem meriti, & satisfactionis in ieiuniis suscipiendis obtrudere

E voluerint: sed nunquam etiam defuisse sanctos viros, qui magno zelo contra eiusmodi superstitiosas opiniones, & leges pro Euangelica libertate & synceritate pugnauerint.

Hanc eius historicam obseruationem duabus de caussis non existimaui mihi esse accurate refellendam. Nam hoc ipso tempore, magno Ecclesię bono Cæsar Baronius, (nunc S. R. E. Cardinalis meritissimus) vir optimus, & sine controuersia eruditissimus, Annales suos Ecclesiasticos partim edidit, partim iam edit, ex quibus omnes omniũ hæreticorum

fraudes

fraudes &, corruptelæ, quæ ad historias pertinent, nullo negotio deprehendi & profligari poterunt. Et ego in superioribus capitibus ad omnia illa respondi, quæ speciem aliquam difficultatis habere posse videbantur, vt de Montano, de Alcibiade, de Spiridione, & similibus. Solum igitur hoc loco summam historicæ obseruationis ipsius perstringam, & fraudes, atque calumnias in ea obseruatione insertas patefaciam, ac refellam.

Igitur in quarta parte Examinis pagina 542. & sequentibus, septemdecim capita proponit. In PRIMO capite expositurum se dicit, quales superstitiosas opiniones de ieiunio Scriptura taxet & refutet. DEINDE, adducit loca Isaiæ 58. & Zachariæ 7. & 8. Item Matthæi 9. ad Colossenses 2. & 3. ad Timotheum quarto, ad quæ omnia supra responsum est. **B** Addit etiam locum Euangelii Matthæi sexto: *Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, &c.* Et Lucæ 18. *Ieiuno bis in Sabbato.* Vbi reprehendit opinionem Pharisæorum, qui sanctitatem & pietatem putabant sitam esse in extrema obseruatione traditionum de ieiuniis, & opinionem habebant meriti, & iustitiæ coram Deo ex ieiuniis à Deo non præceptis.

At more suo Scripturas deprauat. Dominus enim Matthæi sexto non negat sanctitatem aliquam, & pietatem sitam esse in externa obseruatione ieiunii à Deo non imperati, sed à maioribus traditi: nec enim ignorabat laudatos à Deo Rechabitas, qui **C** ex traditione patris sui à vino perpetuo abstinebant, & Nazaræos, qui abstinentiam à Deo non imperatam sponte vouebant: Sed vituperat hypocritas, qui gloriæ humanæ caussa videri volunt magis ieiunare & abstinere, quam faciant. Ideo enim, vt Dominus ait: *Exterminant facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes.* Lucæ autem 18. non reprehenditur Pharisæus, quod ieiunaret bis in Sabbato, neque etiam quod ieiunium non imperatum, meritorium esse crederet, vt re vera meritorium erat ieiunium eorum, qui Num. 30 illud sponte suscipiebant, & Deo, vt rem illi gratam promittebant: sed quod ex bono opere in superbiam efferretur, aliosque contemneret, vt ex ipsius parabolæ conclusione colligitur.

In SECVNDO capite narrat ritus Gentilium circa ieiunia, ex Hieronymo contra Iouinianum, ex Vo- **D** laterrano li. 13. Anthropologię, capite 4. ex Alexandro ab Alexandro lib. sexto, cap. 2. & lib. 4. capite 7. & 17. ex Rauisio & Polydoro. Ex quibus ritibus colligit, à spiritu dæmoniorum profectam esse opinionem, quod ipsum opus operatum ieiunii, præcipue vero abstinentia à quibusdam cibis sit cultus Dei.

Sed hic multa sunt errata Kemnitii. PRIMVM aut ignorat, quid sit opus operatum, aut opus operatum ieiunij apud Catholicos cultum Dei esse mentitur. Nullum enim Catholicorum protulit, aut proferet, qui ita desipiat.

DEINDE, socium se Iouiniano Hæresiarchæ adiungit dum nobis Gentilium abstinentiam obiicit, vt meritum ieiunii oppugnet. Sic enim & Iouinia- **E** nus apud sanctum Hieronymum libro secundo obiiciebat: *De ciborum sibi placet abstinentia, quasi non & superstitio Gentilium Cossum matris Deum obseruet & Isidis.*

TERTIO, non intelligit, cur à sancto Hieronymo Gentilium exempla in caussa ieiunii adferantur. Rectissime enim probat sanctus Hieronymus exemplis Gentilium naturali lumine rationis cognosci posse vtile esse ieiunium ad sapientiam acquirendam, & **A** passiones animi cohibendas.

QVARTO, non recte colligit ieiunium & abstinentiam à certis cibis non esse cultum Dei, quia Gentiles res easdem cultū Dei esse censebant. Nam si licet ita ratiocinari, probabimus etiam orationes, sacrificiis, templis, votis, Deum non posse coli, quia Gentiles his omnibus rebus Deum coli existimabant. Errabant igitur Ethnici, quod ieiunia propter falsos Deos suscipiebant, vt etiam quod falsos Deos inuocarent, eisque templa & aras erigerent: at non errabant, quod Deo non solum orationes, templa, altaria, sacrificia sed etiam ieiunia placere arbitrabantur.

DENIQVE, cum Scriptura diuina manifeste Kemnitius pugnat, cum à spiritu dæmoniorum opinionem illam profectam esse affirmat: quæ abstinentiam à certis cibis cultum Dei facit. Nam (vt supra ostendimus) Spiritus Dei abstinentiam à certis cibis, aut à vino, cultum Dei esse testatur, cum dicit, placere Deo vota Nazaræorum, qui à vino se abstinebant. Item vota aliorum, qui abstinentiam aliquam Deo pollicebantur, & cum Annam viduam orationibus, & ieiuniis Deo seruisse confirmat. Vide Num. 6. & 30. & Luc. 2.

In TERTIO capite disserit de abstinentia Essæorum, ac PRIMVM S. Hieronymum redarguit, quod scripserit in secundo libro aduersus Iouinianum, Essæos, teste Iosepho, à vino & carnibus abstinere solitos. Id enim Iosephum nusquam testari Kemnitius dicit.

At Iosephus libro secundo de bello Iudaico, capite septimo, describens prandium Essæorum, siue (vt ipse loquitur) Essænorum, scribit, Essænis in cibum nihil aliud apponi, nisi panem & vasculum vnum cum edulio. Et passim laudat in eis continentiam, sobrietatem, & victus, ac vitæ simplicitatem. Itaque non male sanctus Hieronymus, ex verbis Iosephi collegit, Essænos à vino & carnibus abstinere, præsertim cum existimauerit eosdem esse, qui à Philone & Iosepho laudentur. Quos enim Philo laudat, certum est, perpetuo à vino & carnibus abstinuisse.

DEINDE, Kemnitius cum negare non posset, eos, quos Philo insigni libro commendat, fuisse Christianos, & ieiunia, atque abstinentiam à certis cibis, vt res Deo gratas studiosissime coluisse, dicit, hoc eorum institutum non fuisse Apostolicæ traditionis, sed reliquias veteris fermenti Essænorum, quod ipsis etiam ad fidem Christi conuersis adhæsit. Id autem probat, quia Sozomenus libro primo, cap. duodecimo. Nicephorus libro secundo, capite 15. & Sophronius in vita Marci dicunt, eos, quos Philo laudat, Hebræos fuisse ad Christum conuersos, & adhuc iudaizare solitos. Addit PRÆTEREA, si quis conferat cap. 2. epistolæ ad Colossens. cum vita, & institutis Essæorum: eum plane perspecturum, ab Apostolo Paulo notari; ac reprehendi eiusmodi vitam & instituta.

At Kemnitius PRIMVM secum ipse pugnat, cum velit institutum abstinendi à carnibus, & vino esse reliquias fermenti Essænorum, & tamen paulo ante scripserit, non colligi ex Iosepho, quod Essæni à vino & carnibus abstinuerint. Non enim Essænorum instituta aliunde melius, quam ex Iosepho discere possumus.

DEINDE Sozomenus, Nicephorus & Sophronius, quibus auctoribus Kemnitius nititur, contra ipsum manifeste pugnant. Nam Sozomenus & Nicephorus miris laudibus efferunt institutum eorum, de quibus loquitur Philo, & sanctum fine du-

bitatione appellant. Proinde cum dicunt, eos Iudaizasse, non loquuntur de ieiunio & abstinentia, quæ sunt communia Iudæis cum Christianis, sed de ritibus propriis Iudæorum, vt de custodia Sabbati, Circumcisione, & similibus rebus. Sophronius autem tum in vita Marci, tum in vita Philonis, & Nicephorus loco notato, disertis verbis docent, eos, quos Philo tantopere laudat, discipulos fuisse sancti Marci Euangelistæ, & ab ipso institutum illud vitæ ieiunia & abstinentiam didicisse. quare non reliquię fermenti Essænorum, sed Apostolica doctrina erat, si Sophronio & Nicephoro credimus, illa, quam Philo commendat.

A

Sed in eo potissimum stultitia Kemnitii se prodit, quod Sozomenum, Nicephorum, & Sophronium, Eusebio & Hieronymo, quasi opponit, cum tamen Sozomenus & Nicephorus Eusebium sequantur, & Sophronius idipsum scribat Græce, quod Hieronymus scripsit Latine.

B

Quod attinet ad collationem capitis secundi ad Colossenses, cum libro Philonis de vita contemplatiua supplicum: nemo vnquam iudicabit, ab Apostolo reprehendi vitam illorum, quos laudat Philo, nisi sensum iudicandi corruptum, ac deprauatum habeat, nisi forte probabile sit ab Apostolo Paulo Marcum Euangelistam reprehendi. Marci enim sectatores fuisse, quos Philo laudibus celebrat, non solum Sophronius & Nicephorus, sed etiam Hieronymus, Epiphanius, Cassianus, Beda, & alii docent. Vide quæ scripsimus in libro de Monachis, cap. 5.

C

In capite QVARTO probat, adulterinos libros esse constitutiones & canones Apostolicas, librum Pastoris, & Abdiam de vitis Apostolorum, in quibus multa leguntur de ieiunio, & abstinentia à certis cibis.

Sed laborem differendi de libris Kemnitius omittere potuisset. Non enim desunt Ecclesiæ Catholicæ plurimi alii libri sanctorum Patrum certi & indubitati, vnde traditiones Apostolicæ probari possint. De constitutionibus & canonibus Apostolorum multa scripsit noster Turrianus. Sanctus Epiphanius hæresi Audianorum dicit quidem, constitutiones Apostolicas non ab omnibus recipi, tamen addit, nihil in eis, nisi verum & sanum contineri. Liber Pastoris non est quidem canonicus, sed potius Apocryphus, quod attinet ad auctoritatem Scripturæ diuinæ: tamen vtilis ab omnibus fere Patribus iudicatus est, vt patet ex Tertulliano in libro de oratione, Origene lib. 10. in epist. ad Romanos, Irenæo lib. 4. cap. 37. Clemente Alexandrino lib. 6. Stromat. Athanasio in libro de decretis Nicænæ Synodi. Eusebio lib. 3. histor. cap. 3. Hieronymo in libro de viris illustribus in in Hermete, Ruffino in explicatione Symboli, Cassiano Collat. 11. cap. 12. Quare temere Kemnitius hunc librum vt contrarium litteris Apostolicis improbat. Librum Abdiæ suppositium esse, viri docti etiā apud nos censent. Ego certe nullum ab eo testimonium petii, vt nec ex libro Pastoris.

D

E

In QVINTO capite disputat de caussa, cur vetus Ecclesia paschale ieiunium, & feriæ quartæ & sextæ aliquando seruauerit, salua Euangelica libertate. Sed respondimus supra, tum in capite de origine Quadragesimæ, tum in capite de ieiunio feriæ quartæ & sextæ, vbi demonstrauimus falsas & ineptas caussas Kemnitium reddidisse.

In SEXTO capite profert testimonia Ignatii & Irenæi, & historiam Attali, & Alcibiadis contra meritū & necessitatem ieiunii. Sed hæc omnia excussimus supra in propriis locis, vbi disseruimus de lege ieiunii, & de vtilitate ieiunij.

In SEPTIMO & OCTAVO capite tractat historiam Tatiani & Montani, & multa ex Tertulliano adducit, ad quæ omnia suprà respondimus. VNVM est hoc loco NOTANDVM, grauiter & non semel sanctum Epiphanium à Kemnitio reprehendi, pag. 596. & 605. quod scripserit, Montanistas abstinere à cibis, non disciplinæ gratia, non maioris virtutis, non præmiorum & coronarum, sed quod ea quæ à Domino facta sunt, abominabilia iudicent. Sed certe non Epiphanius Montano, sed Kemnitius Epiphanio falsum affingit. Epiphanius enim illa quæ citat Kemnitius non de Montanistis, sed de aliis hæreticis scribit, vt perspicuum erit, si quis locum Epiphanii diligenter inspiciat.

In NONO, DECIMO, & VNDECIMO capite, producit in medium loca quædam Origenis, historiam Eustathii & Spiridionis, quæ sunt à nobis tractata suis locis.

In DVODECIMO & DECIMOTERTIO capite docet, circa annum Domini CCCC. cœpisse in Ecclesiam inuehi leges ieiuniorum, cum opinione necessitatis & meriti, per Basilium, Ambrosium, Epiphanium & Hieronymum: & simul Aerium & Iouinianum excusat, Epiphanium & Hieronymum accusat. Hic vero gratias agimus Kemnitio quod lumina illa Ecclesiæ, tam Occidentalis, quā Orientalis nobis tam prompte liberaliterque concedat. Existimamus enim neminem esse debere tam stultum, qui non magis fidem habere velit sanctissimis illis viris, Basilio, Ambrosio, Epiphanio & Hieronymo, quam Luthero, Caluino, Philippo, Kemnitio, Neque miramur, si Kemnitius, cum plane sit Aerianus & Iouinianista, parentes suos defendere vt cumque voluerit.

Sed illud male haberet fortasse, ipsum etiam Aerium, quod falso commēto eum defendere conatus sit. Dicit enim Kemnitius, Aerium, cum improbauit stata ieiunia, non tam Ecclesiæ Catholicæ, quam Eustathii leges ieiuniorū improbare voluisse. At quamuis Aerius & Eustathius quibusdam in rebus dissenserint, tamen in hac re mirifice consentiebant. Nam ipse Eustathius stata ieiunia ferre non poterat, vt ex Concilio Gangrensi, & historia Socratis supra probauimus.

DENIQVE quanta temeritas est, vt velit Kemnitius, qui heri natus est, maiorem sibi fidem haberi in intelligentia hæresis Aerianæ, quam sancto Epiphanio, qui primus hanc heresim exposuit, & ipso Aerio viuente scripsit? quemadmodum etiam valde inepte fingit, dubium esse, quid Iouinianus senserit, quasi non satis aperte id sanctus Hieronymus exposuerit in libris aduersus Iouinianum, quos sanctus Augustinus in epist. 29. lucidissimos, suauissimos & præclarissimos vocat.

In DECIMOQVARTO, DECIMOQVINTO, & DECIMOSEXTO capite producit, tanquam defensores libertatis Christianæ in vsu ciborum, Augustinum, Prosperum & Primasium Latinos. Chrysostomum Cyrillum, Theodoretum & Socratem Græcos; eosq; cum Basilio, Epiphanio, Ambrosio & Hieronymo aduersa fronte committit. Quasi credibile sit sanctum Augustinum, Prosperum & Primasium sancto Ambrosio & Hieronymo; Chrysostomum, Cyrillum, & Thodoretum à sancto Basilio & Epiphanio tam aperte, vt Kemnitius fingit, dissentire potuisse. Expertus erat Kemnitius, summos principes nouatorum, Lutherum, Zvvinglium, & alios inter se primariis fidei nostræ capitibus digla-

diari

diari solitos: Itaque idem censuit sanctis Patribus accidisse.

Sed longe aliud scribit de Concordia Catholicorum Patrum in dogmatibus fidei, S. Augustinus in primo & secundo libro aduersus Iulianum. Et ea quæ nos supra ex Augustino & Chrysostomo citauimus, satis ostendunt, eos cum Basilio, Ambrosio, Epiphanio & Hieronymo mirifice consensisse. Si quid autem obscuritatis erat in auctoribus, quos Kemnitius citat, supra in locis propriis explicatum est: multa vero de industria prætermisi, quod nihil omnino difficultatis haberent.

In Decimoseptimo capite scribit Kemnitius ab anno Domini CCCCLX. cum non essent, qui contradicerent, extinctis videlicet luminaribus Ecclesiæ, superstitiosas leges & opiniones de ieiunio per Pontificum, & Conciliorum decreta cumulatas fuisse, donec Scholastica Theologia inde extructa est. Profert autem S. Leonis Magni multa loca pro ieiunio, item S. Gregorii, S. Bernardi, & aliorum.

At si diuina prouidentia per annos CCCCLX semper aliquos excitauit, qui superstitiones reprimerent: cur non etiam postea id fecit? Defuit ne Spiritui sancto sapientia, aut potentia: An vero Ecclesiam suam omnino deseruit? An forte impedire non potuit, quo minus portæ inferorum aduersus Ecclesiam præualerent? Et, si luminaria quædam extincta sunt, non poterat alia rursus accendere? Cur igitur non potius dicimus, S. Leonem, S. Gregorium, S. Bernardum fuisse quoque magna Ecclesiæ luminaria; & nihil diuersum ab antiquioribus Patribus docuisse: Nec fuisse alios, qui legem & meritum ieiunii oppugnare tentauerint, nisi manifestos hæreticos. Eustathium? Aërium, Iouinianum, Nam si defensores illi, quos Kemnitius fingit, libertatis euangelicæ à Deo excitati fuissent, continuasset sine dubio Deus opus suum. Nec permisisset luminaria omnia Ecclesiæ ita extingui, vt per annos mille & censentum, portæ inferi aduersus Ecclesiam præualerent.

Quare maximum præiudicium causæ suæ Kemnitius fecit, cum tam aperte confessus est, ab anno CCCCLX. S. Leonem, S. Gregorium, & quot fuere deinceps Ecclesię Doctores, & pastores legem ieiunii, & opinionem cultus, ac meriti, nemine contradicente tradidisse.

LIBER TERTIUS

DE ELEEMOSYNA.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Eleemosyna.

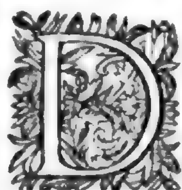

De Eleemosyna Vix vllæ sunt controuersiæ cum hæreticis nostri temporis, tamen de ipsa quoque nobis disserendum esse censuimus, ne videlicet eam à ieiunio & oratione disiungeremus. Sequemur autem in hac tota disputatione vestigia S. Thomæ. & ea quæ ipse docet, in 2. 2. q. 31. vel pleniora efficere conabimur, vel clariora.

Igitur de eleemosyna Octo capita tractanda esse videntur. Quid sit eleemosyna. Quæ sint, & quot genera eleemosynæ. Quis sit eius fructus & finis. Sit ne præceptum aliquod de eleemosyna facienda. Quibus ex rebus corporalis eleemosyna fieri debeat: vbi de male partis, de superuacaneis, de necessariis opibus disseretur. A quo sit eleemosyna facienda. Cui sit facienda. Qua ratione & modo sit facienda.

Ac vt à definitione incipiamus, Eleemosyna definiri potest. *Opus quo datur aliquid indigenti ex misericordia.* Est enim eleemosyna proprie actus misericordiæ, quæ virtus miseriam respicit, vt eam tollat, ac per hoc ralationem habet ad indigentem, & miserum. Id perspicuum est Primum ex nomine. Dicitur enim eleemosyna à verbo Græco ἐλεῶ, quod est misereor. Deinde ex Scripturis, quæ per misericordiam eleemosynam describunt. Prouerb. 19. *Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis.* Et Daniel. 4. *Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Tertio, ex S. Avgvstino, qui in Enchiridio cap. 76. *Est enim,* inquit, *eleemosyna opus misericordiæ.* Denique ex communi sensu omnium gentium. Nemo enim eleemosynam vocat id, quod datur non egenti, & omnes eleemosynam vocant, quam pauperes à diuitibus petunt, & quam diuites pauperibus erogant.

Quamuis autem eleemosyna sit actus elicitus misericordiæ, tamen imperatur à charitate, & adiuuatur à liberalitate: *Charitas enim benigna est.* 1. ad Cor. 13. *Et qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* 1. Ioan. 3. Liberalitas autem remouet auaritiam, quæ sæpe impedit eleemosynam, & promptum facit ad dandum, quæ promptitudo facit hilarem datorem, qualem diligit Deus. Denique S. Ambrosivs, in 2. lib. de officiis, c. 15. liberalitatis effectum eleemosynam esse docet, quoniam vix fieri potest, vt aut auarus eleemosynas faciat, aut liberalis eas non faciat.

Illud autem hoc loco non est omittendum, eleemosynam sine charitate factam, atque vt est actus solius misericordię, quę est virtus moralis, vere proprieque eleemosynam dici posse: cum in Scripturis & Patrum libris absolute, ac simpliciter eleemosynę dicantur, quas peccatores faciunt, vt perspicuum est ex cap. 4. Danielis, ex cap. 6. Matth. ex cap. 11.

Lucæ, & ex Augustino in Enchiridio, cap. 75. & 76. & lib. 11. de Ciuit. Dei, c. 22. & sequentibus. quia tamen virtutes morales sine charitate non sunt omnino perfectæ virtutes, quamuis veræ virtutes esse possint, vt S. Thomas docet in 2. 2. q. 23. art. 7. Ideo si eleemosyna sumatur pro actu perfectæ virtutis, siue pro actu misericordiæ à charitate imperato, non dicetur eleemosynas facere, nisi materialiter, qui sine charitate eleemosynas faciet.

CAPVT II.

De partitione eleemosynæ.

PARTIVNTVR eleemosynam Theologi in DVO genera: alias enim corporales, alias spirituales esse docent; vtrumque autem genus in SEPTEM quasi formas & species diuidunt. Et quidem S. Thomas elegantem huius numeri rationem reddit. Sed nos paulo fortasse breuius & planius rem eandem exponemus.

PRIMVM igitur omnis humana miseria, aut ad corpus, aut ad animam pertinet; Quæ pertinet ad corpus, aut in vita toleratur, aut post mortem: quæ toleratur in vita, vel est carentia earum rerum, quibus omnes egent, vel est aliquorum specialis ærumna. Carentia earum rerum, quibus omnes egent; aut est interior, vt carentia cibi & potus: aut exterior, vt carentia vestium & domicilii. Atq; his quatuor corporalibus miseriis respondent quatuor genera eleemosynæ, pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, excipere hospitio peregrinum.

Ærumnæ speciales DVÆ sunt, ALTERA interior, morbus: ALTERA exterior, captiuitas: quibus respõdent duo alia genera eleemosynæ, visitare ægrotum, redimere captiuum. Atque ad eiusmodi eleemosynas reuocantur omnia similia officia, quæ proximis exhibemus, siue propter internas miserias depellendas, vt dirigere cæcos, sustentare claudos, regere paralyticos: siue propter exterens, vt protegere viduas, ac pupillos, soluere debita pauperum, dotem prouidere virginibus, & alia id genus. Miseria post mortem est carentia sepulturæ, cui respondet vltimum genus eleemosynæ corporalis, quod est sepelire defunctos: cui possunt adiungi pompa funebris, exequutio testamenti, & alia, quæ fieri solent ab amicis in gratiam defunctorum.

Iam vero miseria, quæ pertinet ad animam, aut culpa est, aut pœna: si culpa, non potest ea simpliciter à nobis tolli, potest tamen iuuari, qui in eam incidit, TRIBVS modis, PRIMO, oratione ad Deum. SECVNDO, remissione iniuriæ. TERTIO, correptione fraterna. Si pœna est, aut intellectum lædit, vt ignorantia, tum theorica, tum practica aut affectum vt tristitia, ac dolor: aut consuetudine cõm aliis, vt morositas, id est, incommoditas & difficultas morum. Et quidem ignorantiæ theoricæ mederi possumus per doctrinam, practicæ per consilium, tristitiæ, per consolationem, morositati per patientiam. Atque hæc sunt SEPTEM genera eleemosynæ spiritualis, orare pro peccatoribus, condonare iniurias, corripere delinquentes, docere imperitos, consilium imprudentibus dare, consolari afflictos, tolerare alienam infirmitatem.

Neque desunt testimonia Scripturæ diuinæ, quibus hæc omnia genera eleemosynæ vel imperantur, vel laudantur. Prima sex genera eleemosynæ corporalis habentur Matt. 25. Septimum genus Tobiæ 12.

A PRIMVM genus eleemosynæ spiritualis habetur Matt. 5. *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* SECVNDVM Mat. 6. *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester dimittet vobis.* TERTIVM Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum: &c.* QVARTVM, Matth. 5. *Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* QVINTVM, ad Galat. 6. *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, eiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* SEXTVM, *Consolamini pusillanimes*, 1. ad Thessal. 5. SEPTIMVM, *Supportantes inuicem*, ad Ephes. 4. & ad Rom. 15. *Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere.*

Ex his omnibus nihil est, quod ab hæreticis in controuersiam reuocetur, excepta sepultura, præsertim

B cum Dominus Matth. 25. cum opera misericordiæ corporalis enumeraret & commendaret, non sine ratione solum omiserit officium sepulturæ. Sed de hac re disseruims in 2. lib. de Purgatorio, extremo.

CAPVT III.

Eleemosynas non sufficere ad salutem sine fide, spe, dilectione, pœnitentia, aliisque ad salutem præsidiis.

DE FRVCTV eleemosynæ, quod erat TERTIVM caput initio propositum, DVO sunt errores contrarij. VNVS quorundam veterum, qui nimis

C multum eleemosynæ tribuebant: ALTER recentiorum, qui nimis parum tribuunt. Scribit igitur S. AVGVSTINVS in lib. 21. de Ciuit. Dei, cap. 22. de prioribus hoc modo: *Comperi etiam quosdam putare, eos tantummodo arsuros illius æternitate supplicij, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligunt: iuxta illud Iacobi, Iudiciũ autem sine misericordia ei, qui non facit misericordiã. Qui ergo fecerit, inquiunt, quamuis mores in melius non mutauerit sed inter ipsas suas eleemosynas nefarie, ac nequiter vixerit: iudicium illi cum misericordia futurum est: vt aut nulla dãnatione plectatur, aut post aliquod tempus, siue paruũ, siue prolixum, ab illa damnatione liberetur.* Hæc ille.

Quamuis autem hæc sententia, quæ peccatoribus sine pœnitentia de hac vita migrãtibus per eleemosynas ad salutem aperit, non careat argumentis in speciem magnis & difficilibus; tamen sine dubio

D falsa est, & Scripturæ diuinæ manifeste repugnat. PRIMVM enim Isaiæ primo, describens Dominus dispositiones ad iustificationem, primo loco ponit internam conuersionem: *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere.* Deinde vltimo loco collocat eleemosynam, *Subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.*

DEINDE Ioannes Baptista, Matt. 3. cum dixisset: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, exscindetur, & in ignem mittetur*, explicat quis sit fructus bonus, dicens: *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Ex quo loco docemur, non sufficere opera bona, qualis est eleemosynarum largitio ad placandum Deum, nisi ex vera pœnitentia oriantur, & hominem ex animo re-

E sipuisse testentur.

PRÆTEREA Luc. 12. Dominus ipse ait, *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Cui sententiæ simile est quod Apostolus ait 1. ad Cor. 6. *Neque fornicarii, neque Idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.* Quod idem repetit ad Galat. 5. ad Eph. 5. & alibi. At si eleemosyna sine innocentia, vel pœnitentia salutem adferre posset, Christi & Apostoli verba falsa esse possent.

Ac (vt alia multa prætercam) certe illud Apostoli 1. ad Cor. 13. sententiam eorum qui eleemosynas plus quam oportet, efferunt, non obscure refellit, *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Quomodo enim charitatem habet, qui nec Deum timet, nec hominem reueretur? & qui non solum Deum & proximum offendere non veretur, sed neq; animum tam sceleratum exuere, neque per veram pœnitentiam Deo reconciliari satagit? Adde quod hanc sententiam accurate refellit S. Augustinus in Enchiridio, cap. 76. & lib. 21. de Ciuit. Dei, cap. 27. & eum sequutus S. Gregorius lib. 12. Moralium. cap. 24. Sed obiectiones soluendæ sunt.

Prima obiectio sumitur ex c. 11. Lucæ, vbi Dominus ait: *Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.*

Respondeo, Locus Euangelicus variis modis explicari solet. Aliqui docent, non commendari in his verbis eleemosynam, sed redargui Pharisæos, qui existimabant, per eleemosynam mox expiari furta & rapinas, & omnia omnino peccata. Quocirca verbum Græcum, *δότε*, non reddunt *date*, sed, *datis*. Vel si reddatur, *date*, dicunt accipiendum esse ironice, non proprie. Hæc sentẽtia, quam indicat in commẽtario huius loci Cardinalis Caietanus, non videtur recipienda, quoniam omnes alii interpretes, tum Græci, quos paulo infrà citabimus, agnoscunt hoc loco commendationem eleemosynæ.

Alia est expositio S. Augustini in Enchirid. cap. 76. & serm. 30. de verbis Domini, qui docet, Christum his verbis generatim eleemosynæ studiũ commendasse, non solum erga alios, sed etiam erga se. Et quoniam qui à se incipit secundum ordinem charitatis, primum animæ suæ eleemosynam facit, eam purgando à vitiis per conuersionem & pœnitẽtiam; deinde proximos per eleemosynam, siue corporalem, siue spiritualem iuuat; ideo vere dictum esse scribit Augustinus, Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.

Hæc explicatio verã atque vtilem doctrinam continet, sed non videtur tamẽ propria, & litteræ inhærens explicatio esse. Nam nomine eleemosynæ, cum hoc nomen absolute ponitur, omnes intelligunt opus misericordiæ erga alios. Deinde verba illa, quæ proxime præcedunt. *Veruntamen quod superest, date eleemosynam, &c.* satis aperte indicant loquutum esse Dominum de eleemosyna, quæ fit erogando pauperibus facultates. Nam etiamsi Beda in commentario huius loci, illud, *quod superest*, ita exponat, ac si dictum esset de cetero, vel quod restat agendum, tamen Græca vox, *τὰ ἐνόντα*, perspicue significat, facultates, quæ supersunt, aut quæ adsunt, vt sit sensus, Date eleemosynam de eo quod habetis, & omnia munda sunt vobis.

Tertia expositio est S. Basilii in quæstionibus breuioribus, quæst. 271. qui docet, non loqui Dominum de expiatione omnium peccatorum, sed eorum tantum, quæ nascuntur ex auaritia, vt furti, rapinæ, vsuræ, & similium. Vt sensus sit, Vos Pharisæi habetis cor plenum rapinis & furtis, sed, Date eleemosynas ex iis facultatibus, quas habetis, & omnia vestra furta, & rapinæ expiabuntur. Vbi addit Basilius peccata per auaritiam contracta mundari per largam eleemosynarum largitionem, non quidem principaliter, sed vt per fructus dignos pœnitentiæ; caussam enim principalem purgationis peccatorum esse gratiam Dei, & sanguinem Iesu Christi.

Qvarta expositio, quæ videtur omnium optima, est Euthymii & Theophylacti in hunc locum, &

A fortasse etiam Ambrosii in eundem locum, & sancti Maximi serm. 1. de eleemosyna. Docet hæc sententia Dominum commendasse præcipue studium eleemosynæ, quoniam alloquebatur Pharisæos, quorum præcipuum vitium erat auaritia. Quemadmodum enim Medicus aliquis peritus, si videat originem variorum morborum in aliquo ægroto esse repletionem, dicere poterit, Adhibe inediam, & integre conualesces; quia videlicet radice principalis morbi sublata, cæteri morbi facile tolli poterunt: Sic enim Dominus dicit Pharisæis, Date eleemosynas, & omnia munda sunt vobis. quoniam cum radix omnium malorum, præcipue in Pharisæis auaritia esset, si ea, per virtutem contrariam euulsa fuisset, facile illi ad fidem & pœnitentiam, ac per hoc ad plenam salutem animi peruenissent.

B Secvnda obiectio, Dominus promisit Matth. 5. misericordiam misericordibus: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Et Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester peccata vestra.* Et contra Iac. 2. dicitur: *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam.* Videntur igitur homines misericordes, etiamsi alioqui perdite viuant, securi de sua salute, propter apertam Domini promissionem.

Respondeo, cum Dominus ait: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, ostendit misericordiam esse rem Deo gratam, & ingenti præmio remunerandam: non tamen solam sufficere ad salutem. Singulę enim virtutes, per se ducunt ad regnum,
C nisi aliunde sit impedimentum, hoc est, nisi desint aliæ virtutes.

Illud: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, &c.* non tam docet quid sufficiat, quam quid necessario requiratur ad peccati expiationem. Ideo enim dicitur Deus remissurus nobis peccata nostra, si nos fratribus nostris dimiserimus peccata eorum, quoniam nisi nos dimiserimus, nec nobis dimittetur, vt notat Sanctus Augustinus in lib. 21. de ciuitate Dei, capite vltimo, vbi etiam monet, posse hunc totum locum referri ad peccata venialia, ideo enim dictum esse: *Pater dimittet vobis*, id est, vobis iustis, qui patrem habetis Deum. Et, *peccata vestra*, id est, qualia iusti habere possunt, quotidiana ac leuia, quæ per eleemosynam remissionis iniuriæ facile condonantur.

D Denique S. Iacobus recte dixit. Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam: quoniam vel vnum crimen non deletum, sufficit ad damnationem, dicente eodem Apostolo: *Qui offendit in vno, factus est omnium reus.* At non dixit Iacobus, misericordia sine iudicio ei qui fecerit misericordiam, quia non sufficit vnum opus bonum ad salutem, sicut sufficit vnum crimen ad damnationem. Dixit tamen, Superexultat autem misericordia iudicium, quia misericordia, qua Deus cum bonis, iustis & misericordibus vtitur, ipsum iudicium, quo damnabuntur immisericordes, magis eminere faciet. Vel iuxta Græcos codices, Misericordia superexultat
E *κατακαυχᾶται* iudicio, id est, exultat & gloriatur supra iudicium, illudque vincit & superat. Et ideo iudicium sine misericordia immisericordibus fiet; ne si cum misericordia fieret, cogeret ipsa misericordia iudicium aliquid remittere de rigore sententiæ aduersus immisericordes.

Tertia obiectio: Scriptura diuina Tob. 4. manifeste pronunciat, non posse perire eos qui eleemosynas faciunt. Sic enim ait: *Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras* Cui simile est illud Ecclesiastici 3. *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Et

confirmari potest hæc obiectio testimoniis Patrum, qui eleemosynam comparant cum Baptismo, quia sicut non potest baptizatus perire, si gratiam Baptismi conseruet vsque in finem: sic etiam non potest misericors homo perire, qui vsque ad finem in eleemosynæ studio perseueret. CYPRIANVS in serm. de eleemosyna, explicans verba Ecclesiastici iam citata; *Hic*, inquit, *ostenditur & probatur, quia sicut lauacro aquæ salutaris gehenna ignis extinguitur, ita eleemosynis, atque operibus iustis delictorum flamma sopitur.* AMBROSIVS sermone 31. *Eleemosyna*, inquit, *quodammodo animarum aliud est lauacrum, sicut ait Dominus, Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, nisi quod salua fide dixerimus, Indulgentior est eleemosyna, quam lauacrum. Lauacrum enim semel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam autem quoties feceris, toties veniam promereris.* CHRYSOSTOMVS homilia 25. in Acta Apostolorum: *Non est*, inquit, *peccatum, quod non possit purgare eleemosyna, quod ve non possit extinguere. Omne peccatum infra illam stat.* LEO serm. 5. de collectis: *Eleemosynæ*, inquit, *peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt.*

RESPONDEO, Loquuntur Ecclesiasticus & Tobias de eleemosynis, quæ sunt fructus pœnitentiæ. Vere enim eiusmodi eleemosynę partim vt dispositiones ad iustificationem, peccatum etiam quoad culpam, suo modo delent, dum gratiam impetrant iustificationis: partim post acceptam remissionem culpæ satisfaciunt pro pœna temporali, & suo quodam modo peccatum extinguunt. Et eodem modo sancti Patres comparant eleemosynas ex pœnitentia procedentes cum Baptismo. Sicut enim Baptismus culpam, & pœnam tollit, ita vt si quis mox à Baptismo decedat, nihil sit ei periculi vel à gehenna, vel à Purgatorio: Sic etiam eleemosynæ, culpa iam remissa per pœnitentiam, satisfaciunt pro pœna temporali. Atque ita eleemosyna coniuncta cum pœnitentia, est alter Baptismus, & in eo excellit, vt Ambrosius ait, quod Baptismus semel tantum, eleemosyna sæpius peccata dimittit.

Obiectio QVARTA, Dominus Matt. 25. ca. totum examen futuri iudicii circa eleemosynas constituisse videtur, non igitur damnantur, nisi qui eleemosynas non fecerunt, neque saluantur, nisi qui eas fecerunt. Quare S. AVGVSTINVS serm. 1. in Septuagesima, qui est 50. de tempore, inducit Christum in iudicio sic loquentem: *Difficile est, vt si examinem vos, & appendam vos, & scruter diligentissime facta vestra, non inueniam vnde vos damnem, sed ite in regnum. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.*

RESPONDEO, In die iudicii non solum de eleemosyna, sed etiam de aliis omnibus rebus, ex quibus bene, vel male meriti fuerimus, rationem Deo reddituri sumus. Alioqui non diceret Dominus Matth. 12. *Omne verbum ociosum, quod loquuti fuerint homines reddent de eo rationem in die iudicii.* Cur autem exemplum examinis Dominus posuerit in eleemosyna, illa caussa fuit, vt ex ea de rebus grauioribus iudicium faceremus. Nam si damnabitur, qui res suas non dederit, quid fiet de eo, qui rapuerit alienas? & si coronabitur, qui res vtilissimas cum pauperibus communicauerit: quo præmio dignus erit, qui vitam ipsam pro Dei honore posuerit?

Ad locum sancti Augustini RESPONDEO, non significari illis verbis, in die iudicii inuenienda esse peccata in hominibus iustis, ob quæ damnari possent: sed ob quæ damnari potuissent, nisi ea per dignam pœnitentiam, & pœnitētiæ fructus, inter quos eleemosynę sunt, delere studuissent. Sic enim explicat idem Augustinus cum subiungit: *Non ergo itis in regnum quia non peccatis sed quia vestra peccata eleemosynis redemistis.*

Porro S. Augustinum non loqui de eleemosynis sine pœnitentia, perspicuum est ex verbis sequentibus, vbi reprehendit S. Augustinus sterilem pœnitentiam, quæ nomen pœnitentiæ non meretur, ac docet illam pœnitentiam esse necessariam, quæ parit fructus eleemosynæ, & citat illud Matth. 3. *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Itaque cum dicit peccata eleemosynis redimi, intelligit de eleemosynis, quæ sunt veræ pœnitentiæ fructus. Quod etiam clarius docet in Enchiridio, cap. 66. & 70.

CAPVT IV.

Eleemosynas esse opera meritoria, & satisfactoria, ac multos præterea fructus habere.

ALTER error est recentium omnium hæreticorū, qui tametsi eleemosynas vtiles esse non negant, tamen negant eas ad merendam vitam æternam, aut satisfaciendum pro peccatis, aliquam vim habere. Sed hic eorum error satis refutatus est, tum in 4. lib. de Pœnitentia, tum in 5. de Iustificatione. His igitur omissis, nos hic breuiter attingemus eleemosynæ fructus, quos Catholici confitentur, qui sex numerari posse videntur.

PRIMVM enim eleemosyna, si ab homine iusto, & ex vera charitate fiat, meretur vitam æternam, quod verbis disertis Dominus docet, cum ait Matt. 25. *Percipite regnum, quod vobis paratum est à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Idem docent S. Cyprianus in sermone de eleemosyna, & alii Patres passim.

Neque videtur contemnendum, quod quidam obseruant, non sine mysterio portas tabernaculi, & quod Sancta Sanctorum dicebatur, ex ligno oliuæ fieri debuisse 3. Reg. 6. Nam per Sancta Sanctorum vitam æternam significari, docet Apostolus ad Hebræ. 6. per oliuam autem significari misericordiam, passim docent Patres, ac præsertim S. Io. Chrysostomus hom. 70. in Matthæum, contra autem portæ inferorum ferreæ describuntur in Psal. 106. vt intelligamus per misericordiam aditum patefieri ad vitam æternam, per inhumanitatem ad gehennam.

SECVNDO, eleemosyna satisfactio est pro peccatis. Id quod satis probant testimonia Scripturæ & Patrum, quæ paulo ante allata sunt, videlicet in tertia obiectione capitis superioris.

TERTIO, auget fiduciam apud Deum, & gaudium spirituale. Quamuis enim id commune sit cum omni opere bono: tamen præcipue conuenit eleemosynæ, cum per eam Deo simul, & proximo gratum præstemus obsequium, & sit opus, quod facile cognoscitur esse bonum. Tobiæ 4. *Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam.* Ad Heb. 10. *Vinctis* (inquit Apostolus) *compassi estis, nolite itaque amittere confidentiam vestram.* S. Cyprianus eleemosynam appellat *solatium grande credentium, securitatis nostræ salutare præsidium.* Similia vide apud Chrysostomum homilia 34. in Genesim, & alibi.

QVARTO, conciliat beneuolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eisque vel gratiam conuersionis, vel donum perseuerantiæ, vel incrementum gratiæ & gloriæ impetrant. Nam his omnibus modis intelligi potest, quod Dominus ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum*

defeceritis,

defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Luc. 16. Huc etiam illud pertinet: *Qui recepit iustum, in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.* Matth. 10. hoc est, qui iustum in eleemosynis suis fouet, particeps erit meritorum ipsius. Et quemadmodum S. Petrus Tabitham, corporaliter mortuam, ad preces viduarum, quae ab ea eleemosynas acceperant, excitauit: ita saepe Deus spiritualiter mortuos excitat ad preces sanctorum pauperum qui pro benefactoribus suis orant.

QVINTO, eleemosyna dispositio est ad gratiam iustificationis, si fiat ab eo: qui poenitentiam agere incipit, & ex Dei motione, & auxilio speciali. De hoc fructu loquitur Salomon. Prouerb. 15. *Eleemosynis & fide, delicta purgantur.* Et Dominus Luc. 11. vt supra exposuimus; *Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Et Luc. 19. cum dixisset Zachaeus; *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, &c.* B adiunxit Dominus; *Hodie salus huic domui facta est.* Denique Actor. 10. *Eleemosynae tuae ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte in Ioppem, & accerse Simonem, &c.* Ex quo loco probat S. Augustinus in 1. lib. de praedest. Sanctorum, ca. 7. Cornelium per eleemosynas impetrasse à Deo gratiam fidei Christianae, & perfectae iustificationis.

SEXTO, eleemosyna saepe caussa est maioris abundantiae temporalium bonorũ Id enim vt plurimum diuina prouidentia ordinare solet, vt qui sunt eleemosynę studiosi, quo magis erogãt, eo magis abundent. Id quod affirmat Sapiens Prouerb. 19. cum ait, C *Foeneratur Domino qui miseretur pauperis.* Et apertius ca. 28. *Qui dat pauperibus, nunquam egebit.* Idem exemplo suo Dominus docere voluit, cum discipulis iussit, panes, quos solos habebant, turbis egentibus apponerent. Nam turbis satiatis, pro quinque panibus duodecim cophinos, panibus plenos, discipuli retulerunt. Tobias quoque, qui bona cum pauperibus benigne communicabat, ingẽtes diuitias breui consequutus est. Vidua etiam Sareptana, quae modicum farinę, & olei in vsum Prophetae libenter insumpsit, id à Deo obtinuit, vt farina & oleum, longo tempore nunquam ei defuerit. Exempla praeterea plurima & dignissima, quae legantur, extant apud Gregorium Turon. cum lib. 5. historiae Francorum, cap. 19. apud Leontium, in vita sancti Ioannis Eleemosynarii, & apud Sophronum in Prato spirituali, cap. 185. & 201. D Idem denique S. Patres affirmant, ac praesertim S. Cyprianus in sermone de eleemosyna, & S. Basilius in oratione ad diuites, explicans illud: *Destruam horrea mea, &c.* Vbi etiam eleganti similitudine diuitias comparat aquis puteorum, quae si frequenter hauriantur, semper meliores, & copiosiores scaturire solent, si vero immotae conseruentur, putrescunt, atque decrescunt.

CAPVT V.

Vnde sumatur eleemosynae magnitudo.

QVAERI solet post enumeratos eleemosynae fructus, vnde sumatur eleemosynae magnitudo. Quam quaestionem quia facilis est, paucis absoluemus. Igitur, tria sunt quae maiorem eleemosynam reddunt, magnitudo rei, quae datur, promptitu- E do voluntatis ad dandum, & dignitas personae, quae eleemosynam facit. Nam, caeteris paribus, semper maior eleemosyna esse censetur, & Deo gratior, quo plura vel preciosiora dantur, quia donum ipsum est absolute, & simpliciter maius. Sic etiam, caeteris paribus, semper eleemosyna maior existimatur, quo maiori promptitudine, & feruore tribuitur. Si quidem in ea promptitudine includitur voluntas plura, A & maiora tribuendi, si facultas suppeteret. Denique, caeteris paribus, eleemosyna illa pluris à Deo fit, quae proficiscitur ab eo, qui iustior, sanctior, & ipsi Deo gratior est. *Respexit enim Deus ad Abel primum, deinde ad munera eius,* Genes. 4. Verum si haec tria inter se conferantur, primum locum obtinebit feruor & promptitudo voluntatis actualis: secundum bonitas personae siue magnitudo gratiae habitualis: postremum rerum, quae donantur, magnitudo, vel pretium.

Hinc videlicet Dominus Lucae 21. antepofuit eleemosynam duorum minutorũ viduae cuiusdam egentis, ingentibus donariis diuitum, quia cum illa dederit totum victum suum, sine dubio tanta promptitudine animi dedit, vt parata fuerit multo plura, & maiora donare, quam diuites illi fecerint, si quod dare posset, habuisset. Hinc etiam sancti Patres passim anteponunt affectum censui.

S. CYPRIANVS in lib. ad Quirinum, cap. 2. *In opere,* inquit, *& eleemosynis, si per mediocritatem minus fiat, ipsa voluntas satis est.*

S. AMBROSIVS in libro de viduis: *Liberalitas,* inquit, *non cumulo patrimonii sed largitatis definitur affectu.* Idem repetit in lib. 1. de officiis c. 30.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom 34. ad populum Antiochenum: *Eleemosyna,* inquit, *magnitudo non in pecuniarum multitudine iudicatur sed in dantium promptitudine.*

S. AVGVSTINVS in Psalm. 125. in illud: *Tunc impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione: Si manum,* inquit, *porrigas, nec in corde miserearis, nihil fecisti. Si autem in corde miserearis, etiamsi non habeas quod porrigat manus, acceptat Deus eleemosynam tuam.*

S. LEO. serm. 4. de Quadragesima *Ex affectibus,* inquit, *piorum benignitatis mensura taxatur.*

S. GREGORIVS homil. 5. in Euangelia: *Exteriora* inquit, *nostra Domino, quamlibet parua sufficiunt. Cor namque, & non substantiam pensat.*

CAPVT VI.

Esse praeceptum aliquod de eleemosyna facienda, idque ad quartum praeceptum Decalogi reuocari.

PRAECEPTVM esse aliquod in diuinis litteris de eleemosyna facienda, in dubium reuocari non potest. Non enim in iudicio damnarentur, qui eleemosynas non fecerunt, nisi pręceptum aliquod violarent, qui eleemosynas non faciunt. Damnari autem perspicuum est ex Euangelio, Matt. 25. Deinde vnum ex primariis praeceptis esse: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* notum est ex Leuit. 19 Matth. 22. & ad Rom. 13. proximum autem non verbo, & lingua diligere debemus, sed opere & veritate, vt sanctus Ioannes in epistola 1. capite 3. scribit. Quid est autem opere & veritate diligere, nisi proximo indigenti succurrere, quod fit per eleemosynae largitionem?

Quamuis autem praeceptum eleemosynae proprie ad Decalogum non pertineat, cum in Decalogo non ponantur nisi praecepta iustitiae; eleeemosynae autem praeceptum, charitatis sit, non iustitiae, tamen solent Theologi omnia praecepta moralia aliquo modo ad Decalogum reuocare. Et alii quidem, in quibus est Albertus in 4. dist. 15. artic. 16. reducunt eleemosynae praeceptum ad illud Decalogi: *Non furaberis,* quoniam genus furti esse videtur, non tribuere pauperibus quod debemus.

Alii vero in quibus est S. Thomas in secunda se-

cundæ, quæst. 32. art. 5. ad quartum, reuocant ad præceptum: *Honora patrem & matrem.* Quæ sententia probabilior est. Nam Apostolus, ad Timoth. 4. ait: *Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est & futuræ.* Vbi commendans opera pietatis, quibus proximis subuenimus, indicat ad illud præceptum eiusmodi officia pertinere, quod habet promissionem vitæ. In nullo autem præcepto Decalogi annexa est promissio vitæ nisi in illo: *Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram.*

DEINDE, præceptum eleemosynæ sine dubio est affirmatiuum, non negatiuum. Includitur enim illo: *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* At in secunda tabula Decalogi nullum est affirmatiuum præceptum, nisi vnum illud: *Honora patrem & matrem.* Cætera enim pertinent omnia ad mala, quæ cauere debemus, ne proximis inferamus, & ideo negatiua sunt. Quartum dūtaxat præcipit bona officia, quæ proximis præstare tenemur, & affirmatiuum est. Itaque omnia bona, quæ proximis debemus, continentur in illis verbis, *Honora patrem & matrem.* Sed ideo parentum solum mentionem fecit Scriptura diuina, quoniam ipsi in proximis primum locum tenent, & magis elucet ratio iustitiæ in eo, quod parenti, quam in eo quod alii cuicunque debemus.

DENIQVE, si præceptum eleemosynæ faciendæ, non ad quartum, sed ad septimum præceptum Decalogi, quod est, *Non furaberis*, reuocaremus, id sequeretur, vt ad restitutionem obligandus esset, qui eleemosynam non fecisset. Quod certe à communi sententia Scholarum abhorret.

CAPVT VII.

Diuino præcepto diuites obligari ad ea pauperibus eroganda, quæ sibi superuacanea sunt.

PRÆCEPTVM esse aliquod eleemosynæ faciendæ capite superiore docuimus. Sed quibus ex rebus eleemosyna facienda sit, superest vt quæramus: Ac PRIMA quæstio est, Vtrum superfluas opes præcepti necessitate, diuites pauperibus erogare cogantur. Vt autem status quæstionis proprius explicetur, pauca quædam præmittenda sunt.

SCIENDVM est PRIMO, DVOBVS modis posse dici opes superfluas: VNO modo si sint superfluæ naturæ, non tamen personæ. ALTERO modo, si superfluæ sint tam naturæ quam personæ. Superfluum NATVRÆ dicitur id, sine quo viuere posset tum is, qui superfluum habere dicitur, tum etiam familia, quam ipse alere, ac sustentare debet. Superfluum PERSONÆ appellatur id, sine quo non solum viuere, & familiam alere, sed etiam statum, conditionem, ac dignitatem propriam conseruare posset. Quæstio igitur de superfluo absolute, id est, quod tam naturæ, quam personæ superfluum est, intelligi debet.

SECVNDO considerandum est, necessitatem naturæ, vel personæ, non esse accipiendam mathematice, sed moraliter, ac secundum iudicium pii, prudentisque Christiani. Neque enim id solum necessarium dici debet, sine quo nullo modo naturæ, aut personæ status conseruari potest: sed etiam id, sine quo non bene conseruari potest. Contra quoque non ideo debent opes necessariæ, aut non superfluæ iudicari, quoniam non seruantur ociosæ, sed in vestibus, aut hortis, aut ædificiis insumuntur. Nam hæc ipsa dicuntur superuacanea, & sunt quando non sunt necessaria naturæ, vel personæ. De qua re diligenter legi deberent, quæ scribit sanctus Basilius in oratione ad diuites.

TERTIO addendum est, non tantum id posse dici non superfluum, sed necessarium, quo in præsenti opus habemus, sed etiam id, quo paulo post opus habebimus. Si quis enim filias habeat paruulas, non dicetur retinere superfluum, si pecunias conseruet, quæ pro earum dotibus necessariæ erunt, quamuis in præsenti necessariæ non esse videantur. Ex quo intelligimus, minus excusari posse Ecclesiasticos, quam Laicos, si opes superuacaneas habeant, cum ipsi ab onere vxorum, & filiarū, liberi sint, & exemplo temperantię, moderationis, & omnium virtutum aliis prælucere debeant.

Quamuis autem non censeatur esse superfluum id, quod paulo post necessarium erit, tamen non sunt opes conseruandæ propter omnes casus, qui aliquando accidere possent, sed propter eos tantum qui probabiliter, & quasi certo ita imminent, vt nisi nunc iis prospiciamus, postea prouideri non poterit. Alioqui peccatur contra præceptum Domini, prohibentis sollicitum esse de crastino, Matth. 6. Is enim dicitur sollicitus esse de crastino, qui hodie pro ea re sollicitus est, de qua satis tempestiue cras cogitare inciperet.

QVARTO est obseruandū, conuenire inter inter Theologos, tunc saltem præcepti necessitate superfluum esse pauperibus erogandum, quando occurrunt pauperes, qui extrema, vel graui admodum necessitate premuntur: sed quæstionem esse de superfluis opibus, ratione superfluitatis, id est, An diuites teneantur superflua erogare, quia superflua sunt, quicquid sit de necessitate extrema, vel graui egenorum. Et quamuis non desint graues Theologi, qui contra sentiant, nos tamen tutiorem, & veriorem eam sententiā arbitramur, quæ docet, superfluas opes sine peccato retineri non posse. Quam sententiam sequitur sanctus Thomas in 2. 2, quæst. 66. artic. 7. & quæst. 87. art. 1. ad 4. & quæst. 118. art. 4. ad 2. & Quodlibeto 6. art. 12. & præterea Albertus, Richardus, Paludanus, & alii in 4. Sentent. distinct. 15. Quo loco Sanctus Thomas quæst. 2. art. 1. quæstiuncula 4. scribit, hanc esse communem Theologorum sententiam.

Probatur igitur hæc sententia, PRIMO ex diuinis litteris, Matth. 6. *Nemo potest duobus dominis seruire. Non potestis Deo seruire & Mammonæ.* Seruire Mammonæ nihil esse aliud docent Chrysostomus & Hieronymus in hunc locum nisi superuacaneas diuitias congregare. Qui enim opes suas distribuit indigentibus, is non seruit, sed dominatur Mammonæ: qui autem congregat, & custodit ociosas pecunias, aut vestes, aut alia id genus, sine dubio seruit. Item Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat.* Quo loco per duas tunicas, & duplices escas aperte superfluum indicatur. Nam vt S. Hieronymus recte explicat in epistola ad Hedibiam, quæst. 1. vna tunica dicitur vestimentum vnicuique necessarium, & si alicui tres, aut quatuor vestes per hyemem necessariæ sint, illæ omnes vna tunica sunt. Sed si plures forte habeat, illæ dicuntur altera tunica, & ex præcepto à Ioanne declarato, pauperibus distribuendæ sunt. Neque dicit Beatus Ioannes, qui habet duas tunicas, det alteram frigore morienti, sed, *non habenti*; neque est cōsilium, sed præceptum. Nam cum dixisset: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur*: quærentibus turbis, quid ergo faciemus? respondit: *Qui habet duas tunicas &c.*

Ad hæc Lucæ 12. diues quidam cum haberet bona

plurima cogitare cœpit vbinam ea recondere posset, dictum autem illi est: *Stulte, hac nocte repetunt à te animam tuam, & quæ parasti cuius erunt?* Quem locum tractans B. Augustinus homil. 7. in lib. 50. homiliarum, scribit, diuitem illum non ob aliud peccatum fuisse damnatum, nisi quia superflua retinebat. Illud enim: *Stulte, hac nocte repetunt à te animam tuam*, dicit, non esse simplicem reprobationem, sed damnationis iudicium. Sicut etiam quod sequitur: *Sic est omnis, qui sibi thezaurizat, & non est in Deum diues*, nihil significat aliud, nisi sic perituros omnes, qui student augendis opibus non necessariis, cum potius studere deberent, vt diuites fierent apud Deum meritis operum bonorum.

Similis locus est Luc. decimo sexto, vbi describitur alius diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide: & cum alerer etiam canes, tamen vlcerosi pauperis non miserebatur. Nam iste quoque, vt sanctus Augustinus monet loco notato, non alia de caussa damnatus est, nisi quia superfluas opes in superfluo cultu, & deliciis insumebat, cum eas pauperibus distribuere debuisset. Neque Lazarus introducitur in extrema necessitate, sed plane talis, quales in plateis, vel ante fores diuitum videmus quotidie.

Addi solet alius locus ex cap. 11. Luc. *Quod superest, date eleemosynam*. Et quamuis Græca vox, τὰ ἐνόντα, significet, quæ ad sunt; tamen interpres recte exposuit sententiam Domini, & vertit, quod superest, id est, quod vobis adest vltra necessitatem.

Probatur SECVNDO eadem sententia testimoniis Patrum, S. BASILIVS orat. in illud: *Destruam borrea mea*, prope finem, *At tu*, inquit, *nonne spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti propria reputas? est panis famelici, quem tu tenes; nudi tunica, quam in conclaui conseruas; discalceati calceus, qui apud te marcescit: indigentis argentum quod possides inhumatum. Quocirca tot pauperibus iniuriam facis, quot dare valeres*.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 34. ad populum Antiochenum: *Numquid*, inquit, *graue quippiam, & onerosum à nobis requirit? necessitatem excedentia vult nos facere necessaria, & quæ nequicquam, & inutiliter reposita sunt, hæc vult bene distribui, vt hinc occasione sumpta, nos coronet*. Et infra disputans de superfluis: *Tuarum*, inquit, *rerum es, ô homo, dispensator, non minus quam qui Ecclesiæ bona dispensat*. Et infra: *Non ad hoc accepisti, vt in delicias absumeres, sed vt in eleemosynam erogares. Numquid enim tua possides? res pauperum tibi sunt creditæ, siue ex laboribus iustis, siue ex hæreditate paterna possideas*.

S. AMBROSIVS serm. 81. *Sed ais*, inquit, *quid iniustum est, si cum aliena non inuadam, propria diligentius seruem? ô impudens dictum, propria dicis? quæ? ex quibus reconditis in hunc modum detulisti?* Et infra: *Non minus est criminis, habenti tollere, quam cum possis, & abundes indigentibus denegare*.

S. HIERONYMVS in epistola ad Hedibiam, q. 1. *Si plus*, inquit, *habes, quam tibi ad victum, vestitumque necessarium est, illud eroga, & in illo debitricem esse te noueris*. Citatur etiam illud ex Hieronymo: *Aliena rapere conuincitur, qui vltra sibi necessaria retinere probatur*. Vide Gratianum dist. 42. can. Hospitale.

S. AVGVSTINVS in Psalm. 147. in illud: *Confortauit seras portarum tuarum, Superflua*, inquit, *diuitis necessaria sunt pauperi, aliena retinet, qui ista tenet*. Item hom. 18. in lib. 50. homiliarum: *Defert*, inquit, *tibi Deus honorem, & quasi dicit tibi, prior de communi tolle, quod sufficit necessitatibus domus tuæ: quod reliquum est, à Christo*. Item tract. 50. in Ioan. *Tibi*, inquit, *superflua sunt: sed Domini pedibus necessaria sunt*.

A S. LEO serm. 5. de collectis: *Etiam terrenæ*, inquit, *& corporeæ facultates ex Dei largitate proueniunt, vt merito rationem eorum quæsiturus sit, quæ non magis possidenda, quam dispersanda commisit*.

S. GREGORIVS 3. par. pastoralis admonitione 22. *Admonendi sunt*, inquit, *qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, vt sciant sollicite, quod ea, de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, & idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert, & idcirco incassum se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi priuatum vendicant*.

S. BERNARDVS in epist. 42. ad Henricum Senonensem Archiepiscopum: *Nostrum est*, inquit, *pauperes clamant, quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis*.

B Probatur VLTIMO rationibus. PRIMA ratio, Debet vnusquisque diligere proximum sicut seipsum, vt omnes concedunt: At fieri non potest, vt quis vere diligat proximum sicut seipsum, si ne superflua quidem cum illo egente communicare velit, imo qui eiusmodi est, in vtroque extremo versatur, nam non solum non diligit proximum, quantum oportet, sed etiam se ipse diligit plus quam oportet.

SECVNDA ratio, qui diuitias habent, quamuis re vera domini sint opum suarum iuste acquisitarum, si comparentur ad alios homines: tamen si conferantur ad Deum, non tam domini, quam dispensatores dici debent, vt perspicuum est ex parabola de villico iniquitatis Lucæ 16. & ex Patribus supra citatis, & ex ipsa ratione. Nam Deus omnia creauit,

C & eius prouidentia fiunt homines, aut diuites, aut pauperes. Et Deo sine dubio rationem de diuitiis suis reddituri sunt: igitur secundum voluntatem Dei diuitias suas erogare debent. Non vult autem Deus, qui pater est omnium, & qui mundum creauit in communem omnium vtilitatem, vt alii sint ita diuites, vt abundent superfluis, alii ita pauperes, vt careant necessariis: Sed vult alios esse diuites, alios pauperes, vt illi per misericordiam, isti per patientiam in regnum cælorum ingrediantur. Quare contra Dei voluntatem agunt, & sine dubio peccant, quia superflua retinent. Atque hæc est potissima ratio, quam sancti Patres in suis ad populum concionibus adferre solent.

D At contra nostram hanc sententiam obiici potest, quod Apostolus 2. ad Cor. 8. cum hortaretur ad eleemosynam, ait: *Non imperans dico, sed consilium do* Et loquebatur de eleemosyna ex superfluo: *In præsenti*, inquit, *vestra abundantia illorum inopiam suppleat*.

RESPONDEO, vel Apostolus nomine abundantiæ, non intellexit superfluum, sed id, quod cômode sufficiebat Corinthiis. Nam & illi abundare dicuntur, qui commode viuunt. Vel certe si de superfluo loquebatur, non dixit, consilium do, quia non tenerentur Corinthii donare superfluum pauperibus, sed quia non tenebantur donare iis, qui erant in Hierusalem, vt Apostolus cupiebat, sed poterant, quod eis

E superererat, distribuere in ciues suos Corinthios. Quamuis enim diuites non possint sine peccato retinere superflua: non tamen coguntur cuicunque pauperi petenti, eleemosynam facere, sed possunt vni potius, quam alteri dare, dummodo bona fide ea dispenset, quibus, quando, quomodo prudentia & charitas docent, vt Sanctus Thomas monet in Quodlib. 6. art. 12. ad 1. & 2.

CAPVT VIII.

Non solum superflua, sed etiam necessaria interdum erogare, vel præceptum, vel consilium est.

DE NECESSARIIS naturæ vel personæ, an sit eleemosyna facienda, multa disputant Theologi, sed quoniam hæc satis accurate traduntur à multis, ac præsertim ab iis, qui casus conscientiæ tractant, attingam hoc loco solum capita rerum.

PRIMVM igitur de necessario naturæ proprie non videtur eleemosyna fieri debere, nisi forte publica aliqua persona, ex qua salus Reipublicæ pendet, in extrema necessitate versetur. Id enim exigit ordo charitatis, vt non diligamus proximum magis quam nos ipsos, nisi forte ex proximi alicuius salute, vt diximus, salus penderet Reipub. vniuersæ.

SECVNDO, de necessario personæ, vel statui, sed superfluo naturæ eleemosyna fieri debet pauperibus necessitatem naturæ patientibus. Nam & id postulat ordo charitatis, vt pluris faciamus vitam proximi nostri, quam statum & conditionem nostram.

TERTIO, non semper est necesse donare, sed tunc solum, cum egenti neque per mutuum, neque per venditionem, neque alia ratione succurri potest. Nam si quis forte vno in loco pecuniis egebat, quibus in alio abundet, satis erit ei pecunias mutuo dare: & hoc ipsum genus est eleemosynæ, iuxta illud Psal. 111. *Iucundus homo qui miseretur, & commodat.* Et Ecclesiastici 29. *Fænerare proximo tuo in tempore necessitatis illius.* Vbi per vocem, *fænerare*, nihil aliud nisi mutuare intelligendum est. Itaque Tobias, qui multis pauperibus plurima largiebatur, Gabelo tamen egenti, sed alioqui locupleti non donauit, sed sub chirographo pecunias mutuo dedit. Sic etiam, si absque mutuo, sola venditione, necessitati proximorum subueniri possit, id solum præstare debebimus, quemadmodum Patriarcha Ioseph in summa annonæ charitate iis: qui pecunias habebant, non donauit frumenta, sed vendidit.

QVARTO, dare in eleemosynam tantum de suis rebus, vt non possit quis deinceps viuere secundum dignitatem proprii status, vitium est, nisi velit is mutare statum, aut occurrat extrema necessitas proximi, aut grauias necessitas Reipub. Debet enim vnusquisque pro conditione sua honeste viuere, & famæ, atque honori suo consulere. Neque vllo modo decet, cessante necessitate (vt diximus) extrema proximorum, aut graui Reipub. vt qui Doctoris munere fungitur, neque libros, neque vestes, neque alia conuenientia proprio gradui sibi retineat: & qui militiam profitetur, arma omnia, & equos, ac cætera instrumenta bellica pauperibus tribuat. Si quis tamen statum mutare velit, & sæculo valedicens ordinem monasticum profiteri incipiat, is poterit, ac debebit iuxta verbum Domini Matth. 9. vendere omnia, & pauperibus dare.

Quamuis autem hæc doctrina vera sit, & non solum à Sancto Thoma in 2.2.q.32. artic.6. Sed etiam ab aliis Theologis communiter tradi soleat: tamen quoniam proni sunt homines ad retinendum magis quam ad largiendum, & plerumque amplificant necessitates suas, & extenuant alienas: & ideo sententia ista communis restringenda videtur ex parte diuitum, & dilatanda ex parte pauperum.

Itaque tunc solum vitium censeri deberet, nimis multum de rebus suis proximo largiri, quando valde magnum detrimentum pateretur persona largientis, & non occurreret proximi necessitas, nisi communis & leuis. Contra autem non vitium, sed virtus existimari deberet, liberaliter sua profundere, etiam cum detrimento proprii status, quando vel grauis occurreret necessitas proximi, vel non adeo graue detrimentum persona dantis pateretur. Certe enim exempla Scripturæ & Patrum id nobis apertissime persuadent. Nam vidua illa, quæ totum victum suum misit in donaria Dei, non reprehenditur, sed laudatur à Christo, Luc. 21. & Apostolus 2. ad Cor. 8. Macedones laudat, quod non solum secundum virtutem, sed etiam supra virtutem eleemosynas fecerint.

Neque repugnat huic sententiæ, quod in eodem loco adiungitur: *Non vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio.* Non enim significatur his verbis, nō licere aliquid pati, vt succurratur necessitatibus aliorū, sed non debere ita fieri eleemosynam, vt is, qui accipit, fiat ditior, quam is, qui dat: & incipiat, qui pauper erat, habere superflua; qui diues erat, carere etiam necessariis. Ipse etiam Beatus Apostolus non sine aliquo detrimēto non solum personæ, sed etiam naturæ donabat populis id, quod iure exigere potuisset, & labore manuum se ac suos, vt poterat, sustentabat. Actor. 20. & 1. ad Cor. 9.

Sanctus Martinus cum pauperi occurrenti dimidium chlamydis dedit, non superfluum, sed plane necessarium dedit. Nam vt Sulpitius in eius vita, ca. 2. scribit, nihil præter chlamydem, qua indutus erat, habebat; iam enim reliqua in opus simile consumpserat. Quam autem id fuerit Christo gratum, testatur idem Sulpitius in eodem loco.

S. GREGORIVS NAZIANZENVS, in oratione de obitu Gregorii patris sui, parentem valde commendat, quod non tantum superflua, sed etiam quæ necessaria sibi erant, pauperibus largiri solitus esset.

S. AMBROSIVS, cum non solum omnia sua, sed etiam Ecclesiæ sacra vasa conflari, ac pauperibus dari iussisset: de hoc facto suo ita scripsit in 2. lib. de officiis, c. 28. *Hoc*, inquit, *maximum incentiuum misericordiæ, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum, quantum possumus, iuuemus; & plus interdum quam possumus. Melius est enim pro misericordia caussas præstare, vel inuidiam perpeti, quam prætendere inclementiam.*

Sanctus Hieronymus in vita Paulæ Romanæ refert eam cū esset alioqui ditissima, ita omnia pauperibus erogasse, vt ne quidem nummum filiæ dereliquerit.

Sanctus Paulinus Episcopus Nolæ, cum omnia quæ habebat, in captiuorum redemptione, & egentium necessitatibus consumpsisset: ad extremum se ipse dedit in seruum, vt alium quendam à seruitute liberaret. Neque hoc eius factum reprehensum fuisse legimus, sed egregie laudatum à Sancto Gregorio lib. 3. Dialog. cap. 1.

Sanctus Benedictus, eodem Gregorio teste libro secundo Dialogorum, capite 28. cum videret prouinciam in qua erat, fame grauiter laborare, omnia quæ in monasterio reperire potuit, pauperibus erogauit.

Ipse quoque Sanctus Gregorius, cum aliquando pecunias omnes, & vestes, quas domi habebat, pauperibus dono dedisset, argenteum etiam vas, quod vnum remanserat, pauperi petenti dari iussit, dicens, malle se nihil habere, quam pauperes sine consolatione dimittere. Vide Ioannem Diaconum in vita S. Gregorii lib. 1. cap. 10.

Sanctus Ioannes Eleemosynarius, vt in eius vita scribit Leontius, ita liberaliter omnia prorsus, quæ habere posset, pauperibus erogabat, vt sæpe mira-

rentur

rentur tam effusam liberalitatem ipsi etiam qui eleemosynam accipiebant. Quibus ille respondere solitus erat, Frater nondum pro te sanguinem fudi, sicut mandauit mihi Dominus meus Christus.

CAPVT IX.

Quando ex male partis eleemosyna fieri possit.

RESTANT opes male partæ: de quibus etiam quæri solet. Vtrum ex iis eleemosyna fieri possit, aut debeat. Sed facilis erit responsio, si illud teneamus, TRIA esse genera male partorum. SÆPE enim ait sunt male parta, vt iniustitia sit tantum eius qui acquisiuit, non eius, qui amisit, vt cum ex furto, rapina, vsura, lucrum accedit. INTERDVM verò iniustitia communis est, tum ei, qui accepit, tum ei, qui dedit; vt cum per simoniam, vel iudicii subuersionem, vel patriæ proditionem aliquid acquiritur. DENIQVE, aliquando, nec in dante, nec in accipiente iniustitia est, & ideo lucrum eiusmodi non iniustum, sed turpe, ac sordidum appellatur, quale est lenonum, meretricum, & histrionum.

Igitur ex rebus male partis PRIMO MODO eleemosyna fieri non potest nisi in extrema pauperum necessitate, quoniam eleemosyna ex propriis fieri debet. Res autem male partæ primo illo modo alienæ sunt, ac restitutioni obnoxiæ, Iob. 4. *Ex substantia tua fac eleemosynam.* Prou. 3. *Hora Dominum de tua substantia, & de primitiis frugum tuarum da pauperibus.* Eccles. 34. *Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Isaiæ 54. *Frange esurienti panem tuum* S. AMBROSIVS lib. 1. de officiis, c. 30. *Non probatur largitas, si quod alteri quis largitur, alteri quis extorqueat: si iniuste quærat, & iuste dispensandum putet* S. AVGVSTINVS serm. 25. de verbis Domini: *De iustis laboribus facite eleemosynam.* Et hom. 47. *De iustis laboribus iussit (Deus) dari: de rapinis vero prohibuit dari.* S GREG. lib. 7. Epistolarum, epist. 110. *eleemosyna redemptoris nostri oculis illa placet, quæ non de illicitis rebus, & iniquitate congeritur: sed quæ de rebus concessis, & bene acquisitis, impenditur.* Vide eundem lib. 12. Moral. c. 24. & Theologos in 4. Sent. dist. 15. & 16. Quod autem contra obiici solet ex verbis Domini Luc. 16. *Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis;* in vndecimo capite exponetur.

Iam vero ex rebus male partis SECVNDO MODO, hoc est, cum lucrum est iniustum, tam ex parte dantis, quam ex parte accipientis: eleemosyna quidem fieri potest, ac debet, quia lucrum illud ad pauperes pertinet; cum illud neque possit retinere, qui iniuste accepit, nec mereatur recipere, qui iniuste dedit: tamen ea proprie non tam eleemosyna, quam restitutio dici debet, vt S. GREGORIVS affirmat loco citato epist. 110. lib. 7. vbi disserens de eleemosyna ex lucro Simoniaco. *Neque enim,* inquit, *eleemosyna reputanda est, si pauperibus dispensetur, quod illicitis rebus accipitur.* Et infrà: *Vnde etiam illud certum est, quia etsi monasteria, ac xenodochia, vel quid aliud de pecunia, quæ pro sacris ordinibus datur, construatur, mercedi non proficit, &c.*

Est OBSERVANDVM hoc loco, Simoniacum lucrum non semper pauperibus erogandum esse; sed interdum illi Ecclesiæ conferendum, in cuius iniuriam Simonia commissa est, de qua re vide titulum de Simonia in epist. Decretalibus.

POSTREMO, de lucro non tam iniusto, quam turpi eleemosyna fieri potest; quamuis Ecclesia iustis de causis oblationes non admittat Histrionum, Lenonum, Meretricum, & similium personarum. Id enim facit, TVM ob reuerentiam rerum sacrarum, TVM vt eiusmodi homines confundantur, & resipiscant: TVM, ne videatur eorum facta approbare: TVM denique, ad imitationem testamenti veteris, in quo lege sancitum erat, vt non offerretur merces prostibuli in domo Domini, Deuter. 23. Rectissime tamen facient isti omnes, si fructus dignos pœnitentiæ facere cupientes, peccata sua eleemosynis redimant, & iniquitates suas misericordiis pauperum, Danielis quarto.

CAPVT X.

Diuitias non esse Christianis illicitas.

EXPOSVIMVS hactenus quatuor partes disputationis de eleemosyna. Nunc, vt QVINTAM & SEXTAM, id est, quis facere debeat eleemosynam, & cui facienda sit, explicemus: necessariũ esse duximus, paucis demonstrare, licitum esse Christianis possidere diuitias. Nam cum diuitis sit eleemosynas facere, pauperis: recipere si nulli possint esse in Ecclesia diuites, sed omnia sint communia omnibus, nulli quoque pauperes esse poterunt. Ita fundamentum eleemosynæ dandæ & accipiendæ nullum erit.

Igitur nemo quod sciam, in quæstionem vocauit vnquam, An iure naturæ & gentium licitum esset, habere proprias opes. Tametsi enim Plato in Timæo & in lib. 5. de Repub. conatus est introducere communionem omnium rerum, etiam vxorum: tamen non docuit, illicitam esse proprietatem, sed cõmunionem vtiliorem esse iudicauit. Quem egregie refutauit ex Ethnicis Aristoteles li. 2. Polit. ex Christianis Tertullianus in Apologet. cap. 39.

Cæterum, non defuerunt, qui lege Euangelica diuitias, ac rerum proprietatem Christianis interdictas esse contenderent. Ita enim sensit quondam Iulianus Apostata, teste sancto Gregorio Nazianzeno oratione prima in Iuliannm. Ita etiam hæretici, qui Apostolici nominari volebant, teste Epiphanio hæresi 61. & Augustino hæresi 40. Ita quoque Manichæi, teste Augustino libro primo de moribus Ecclesiæ Catholicæ, capite vlt. Ita denique Pelagiani, teste Augustino in epist. octogesima nona ad Hilarium, & 106. ad Paulinum. Et quamuis non desint argumenta huic errori, verus tamen atque exploratus est error.

PRIMVM enim Dominus Matth. 19. petenti diuiti adolescenti, quid opus facto esset ad consequendam vitam æternam, non ait, Abiice omnes diuitias; sed, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Deinde consilium perfectionis, non præceptum necessitatis exposuit, dicens: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, &c.*

SECVNDO, beatus Petrus Actor. 5. cum Ananiæ dixit: *Nonne manens tibi manebat, & venundatus in tua erat potestate?* Satis aperte significauit, liberum fuisse Ananiæ, quamuis Christiano, agrum suum non vendere, & precium agri iam venundati, non offerre Apostolis, neque in commune conferre. Ex quo intelligimus id, quod narratur Actor. 4. de primis Christianis, qui in Hierusalem habitabant, quod nemo suum aliquid diceret, sed omnia essent illis communia: non præcepti, sed consilii fuisse.

TERTIO, B. Paulus in priore ad Timot. cap. 6. de diuitibus ita loquitur: *Diuitibus huius sæculi præcipe non superbe sapere, facile tribuere, &c.* At certe non decipiebat Apostolus diuites, & tamen non eis dicebat, Renunciate diuitiis.

QVARTO, passim prohibet furta, imperat reddi debita, iubet solui tributa, commendat eleemosynas, & laudat mutuantes: quę certe omnia manifeste clamant, à Spiritu sancto non improbari proprietatem, & rerum possessionem.

QVINTO, Semper in Ecclesia fuit vsus collectarum, hoc est, vt Dominicis diebus in conuentu Ecclesiæ à diuitibus colligeretur, quod pauperibus erogaretur, idq; pro arbitrio, & voluntate diuitum, vt notū est ex Apostolo 1. ad Cor. 16. & 2. ad Cor. 8. & 9. ex Iustino in Apologia ad Antoninum extrema, & ex Apologetico Tertulliani, cap. 39. Quod autem in eo loco idem Tertullianus dicit, omnia indiscreta esse apud Christianos, præter vxores, nihil aliud significat, nisi omnia facile, & libenter communicari cum cæteris, præter vxores.

SEXTO, Patres communi consensu docent, consilium esse, non præceptum, abdicare à se proprietatem, & dominium rerum suarum. Vide præter cæteros Eusebium in primo libro Demonstrat. Euangelicæ cap. 8. Chrysostomum homil. 8. de pœnitentia, Ambrosium in libro de viduis vltra medium, Hieronymum in epist. ad Hedibiam, quæst. 1. Augustinum in epist. 89. quęst. 4. & Bedam in commentario capitis 14. Lucæ.

POSTREMO, accedat ratio ducta ab vtilitate, vel potius necessitate, diuisionis rerum, ex qua proprietas orta est. Siquidem fieri non potest posita corruptione generis humani, vt pacifice, ordinate, ac diligenter res administrentur, nisi vnusquisque rerum suarum curam suscipiat. Nam si omnia essent communia, multi vellent rebus melioribus vti, atque inde rixæ, contentiones, & prælia orirentur, quæ caussa fuit, cur Abraham separari coactus fuerit à nepote suo Loth. Gen 13. Item si essent omnia communia, qui essent robustiores cæteris, illi sine dubio prævalerent, minus laborarent, & plura consumerent. DENIQVE si essent omnia communia, vix inueniretur, qui diligentiam adhiberet in agris colendis, & rebus cęteris procurandis. Quod si nō solum facultates, sed etiam vxores essent communes, periret virtus pudicitiæ coniugalis; incestus plurimi inter fratres & sorores, parentes ac filias sequerentur: liberi deniq; recte institui nullo modo possent, cum nec parentes agnoscerent proprias proles, nec proles agnoscerent suos parentes, ac per hoc nulla esset prouidentia parentum erga filios, nulla obedientia filiorum erga parentes. Quis autem credat, legem Euangelicam, quæ perfectissima est, & naturam non destruit, sed exornat, de medio tollere voluisse vtilitatem, quæ nascitur ex diuisione rerum; & incommoda, atque absurda illa adducere, quæ ex communione & confusione nascuntur?

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

ADVERSVS doctrinam capitis superioris multa fieri possunt argumenta, quæ breuiter soluenda sunt.

PRIMVM Argumentum, Matth. 19. Dominus ait facilius esse camelum transire per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum cœlorum.

RESPONDEO, difficile, vel etiam impossibile esse diuitem intrare in regnum cœlorum, nisi magna Dei gratia adiuuetur. Nam vt plurimum diuites superbi sunt, voluptuarii, auari, crudeles, & nimium in ipsis diuitiis confidentes. Quocirca Marci 10. dicitur, *Filioli, quàm difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire. Facilius est camelum per foramen acus transire, &c.* Sed quoniam per gratiā Dei fieri potest, vt diues affectum inordinatum erga diuitias exuat, & iis bene & sapienter vtatur; ideo subiungit Dominus: *Apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum.*

SECVNDVM argumentum, Marci 10. Adolescenti, qui omnia mandata seruauerat dicitur à Domino: *Adhuc vnum tibi deest, vade, & quæcunque habes da pauperibus.*

RESPONDEO, Adhuc vnum illi deerat, non ad vitam æternam parandam, sed ad perfectionem adipiscendam. Id quod ex Euangelio Matthæi, qui pluribus verbis rem eandem descripsit intelligi potest. Sic enim legimus Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et paulo post, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c.*

TERTIVM argumentum, Lucæ 14. *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.*

RESPONDEO, Præceptum hoc Dominicum in præparatione animi seruandum est semper, re autem ipsa cū articulus necessitatis aduenerit, vt aut Christo, aut opibus renunciandum sit. Sic enim docent S. Augustin. in epist. 5. ad Marcellinum, & Beda in hunc locum, & colligitur hæc explicatio ex eodem loco Euangelii, vbi Dominus dicit: *Qui non odit patrem & matrem, & filios, & vxorem, &c.* Et tamen constat parentes, & filios, & coniuges, nec auersandos, nec deserendos esse, nisi quando causa fidei & honoris Dei tale aliquid postulat.

QVARTVM argumentum, Lucæ 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c.* Quem locum ita explicant Chrysostomus homilia duodecima in priorem ad Timotheum, & Hieronymus in epistola ad Hedibiam, quæst. 1. vt dicant, diuitias appellari mammonam iniquitatis, quia primi qui fecerunt sibi propria, quæ erant communia, iniquitatem commiserint. *Necesse est* (inquit Chrysostomus) *opum initium ac radicem ex aliqua iniquitate manasse. Vnde id constat? Ex eo scilicet, quod Deus ab initio non fecit alium diuitem, alium pauperem, sed eandem omnibus humum aperuit. Quo pacto igitur cum illa communis sit, tu illius per multa iugera possides, proximus vero nec vnius glebæ possessione lætatur? Pater (inquies) mihi ista reliquit. Ille autem à quo ea suscepit? A maioribus scilicet. Sed necesse profecto est per successionis lineam ascendendo inuenire principium. Id autem iniustitia vacare non potuit.* S. HIERONYMVS in epistola ad Hedibiam, quæstione prima, dicit esse prouerbium: *Omnem diuitem, aut esse iniquum, aut iniqui hæredem.* Et in epistola ad Algasiam quæstione sexta dicit: *Mammonam vocabulum esse Syriacum, & in eo significari diuitias, quod ex iniquitate collectæ sint.*

RESPONDEO, Cur diuitię ab iniquitate nomen acceperint, & iniquæ à Domino appellentur, non ea causa est quod semper iniuste possideantur, sed vel quia valde inæqualiter possideantur, cum alii ditissimi, alii pauperrimi sint. Vel quia materiam præbent multarum iniquitatum, imo incitamenta sunt ad omnes iniquitates, vt Sanctus Ambrosius exponit in commentario, capite 16. Lucæ. Vel quia iniuste sibi nomen diuitiarum vsurpant, cum vere diuitiæ non sint, vt S. Augustinus docet, sermone 35. de verbis Domini. Et libro 2. quæstionum Euangelii, cap. 34. quæ expositio confirmatur de verbis sequentibus: *Si in iniquo Mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis?* Vbi verum opponitur iniquo, quia diuitiæ corporales falso vocantur diuitiæ,

tiæ, & ideo iniuste nomen diuitiarum gerunt, quod proprie solis diuitiis spiritualibus cōuenit. Vel denique quia re vera vix fieri potest, vt aliquis sine iniquitate ditescat, vt Chrysostomus & Hieronymus docent: *Qui enim volunt diuites fieri, incidunt in tentationes, & laqueum diaboli, & desideria multa noxia & inutilia, quæ mergunt hominem in interitum, & in perditionem.* vt ait Apostolus in 1. ad Timoth. cap. 6.

Nec tamen significat Chrysostomus & Hieronymus terræ possessionem diuidere, & proprietatem inducere iniquum fuisse, sed in modo diuisionis indicant esse peccatum, quod aliqui multo plus terræ occupauerint quàm æquum esset, & eo modo alios excluserint. Quo tendit similitudo theatri, qua vtitur S. Basilius in oratione in illud: *Destruam horrea mea.* Non enim peccatum est occupare in theatro locum vnum, eumque sitis commodum, sed occupare plus loci, quàm sibi necesse sit; ex quo sequitur, vt alius excludatur. Porro, S. Ioannes Chrysostomus in eadem homilia 12. in priorem ad Timotheum fatetur, multos esse, qui iuste diuitias possideant, & ponit exempla Patriarcharum, qui ditissimi simul & iusti erant.

Quintum argumentum, S. Clemens Papa primus in epist. 5. disertis verbis communionem omnium rerum necessariam esse docet: *Communis*, inquit, *vita omnibus necessaria est, & maxime his qui Deo irreprehensibiliter militare cupiunt.* Et infra: *Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse hominibus debuit, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud, & sic inter mortales facta diuisio est.*

Respondeo, Possent verba citata in bonam partem accipi, vt nimirum intelligamus vitam communem esse necessariā non simpliciter ad salutem, sed ad melius & facilius Domino seruiendum. Et per iniquitatem factam esse diuisionem rerum, id est, occasione peccati originalis, & communis deprauationis generis humani.

Cæterum non est opus in hac re multū laborare; constat enim eam epistolam aut non esse Clementis, aut ab aliquo valde corruptam ac deprauatam. Primum enim initio epistolæ fingitur Clemens Romanus Episcopus scribere fratribus habitantibus in Hierusalem cum Iacobo. At Iacobus obijt septem annis ante Petrum, & Clemens non fuit Romanus Episcopus nisi post Petrum, vt colligitur ex libro sancti Hieronymi de viris illustribus, & ex omnibus historicis, qui res Ecclesiæ conscripserunt. Deinde, laudat fictitius iste Clemens communionem vxorum, quod Nicolai potius Hæresiarchæ, quàm S. Clementis dogma fuisse extra controuersiam est. Denique, totus hic locus de communione rerum & vxorum, translatus est in hanc epistolam ex libro 10. Recognitionum, vbi ista secundum philosophiam Platonis dicuntur à Faustiniano Ethnico, & ab ipso sancto Clemente refelluntur. Quis igitur credat ea ipsa nunc à sancto Clemente tradi Christianis, quæ ipse idem alibi ab ethnico disputata refutauit?

Sextum argumentum, S. Athanasius in vita B. Antonij, & S. Basilius in oratione ad diuites, præceptum Dominicum vocant illa verba: *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Et rursus idem Basilius ibidem, & Ambrosius serm. 81. & alij Patres non raro docent, diuites non esse dominos, sed dispensatores rerum suarum.

Respondeo, Athanasius & Basilius recte vocant præceptum Dominicum illa verba: *Vade, vende omnia, &c.* Sed intelligunt præceptum esse conditionatum, non absolutum, id est, non omnibus datum, sed ijs tantum qui cupiunt esse perfecti. Porro, qui dicunt diuites non esse dominos, sed dispensatores, nihil aliud sibi volunt, nisi reddituros esse diuites rationem Deo, à quo diuitias acceperunt, vt non ipsi solum inde viuerent, sed etiam alios sustentarent.

Septimum argumentum, communio rerum in vsu fuit apud Apostolos, Act. 4. & sancti Patres miris eam laudibus efferunt, & præsertim Chrysostomus hom. 12. in 2. ad Timot. & Augustinus in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 31. & sequentibus. Non igitur necessaria est rerum diuisio, vt nos capite superiore docuimus.

Respondeo, Sæpe accidit, vt vnum ex se præstet aliis, & tamen ratione alicuius circumstantiæ eligi non debeat. Exempli caussa dare operam litteris per se melius est, quàm artem aliquam mechanicam exercere; tamen non pauci sunt, quibus vel ob ingentem inopiam, vel ob ingenii tarditatem magis expediat artem sutoriam, quàm bonas litteras discere. Sic igitur communio rerum externarum per se melior est, quàm diuisio: & tamen ob corruptionem generis humani perniciosa esset, si omnibus hominibus imponeretur. Nam si homines paucis indigerent, vt animantia cætera, vel terra vbique sponte produceret omnia necessaria, vel nulli essent cupidi, nulli auari, nulli pigri, ac desides; optima esset vita communis, qualis erat in statu innocentiæ: sed quoniam nunc propter peccatum originis omnia sunt contraria, non expedit vitæ communio, nisi paucis illis, qui serio animum abstrahunt à rebus temporalibus, & paucis contenti Deo soli seruire student, quales sunt Cœnobitæ, quos Augustinus & Chrysostomus laudant.

Octauum argumentum. Iure naturæ omnia sunt communia, vt perspicuum est ex capite 1. & 9. Gen. vbi datur hominibus commune imperium in animantia, & in ea omnia quæ nascuntur ex terra. Et ex can. Ius naturale, dist. 1. non autem potuit iure gentium, quo dicitur introducta esse diuisio, abrogari ius naturæ; iniqua igitur fuit diuisio rerum, iure gentium introducta.

Respondeo, Iure naturæ sunt omnia communia, sed aliter quoad vsum necessarium, aliter quoad dominium & proprietatem. Nam quoad vsum necessarium sunt omnia communia positiue; ita vt per nullum aliud ius possit quicunque homo prohiberi, quominus viuat de rebus à Deo creatis. Atque hinc est quod in articulo necessitatis non dicitur, neque est fur, qui ex quocunque loco accipit, vnde viuat. At quod proprietatem & dominium iure naturæ sunt omnia communia negatiue, id est, non sunt diuisa iure naturæ; sed tamen permissum est, vt diuiderentur, si id ipsi generi humano videretur expediens. Quemadmodum cum paterfamilias moritur, & filios in commune relinquit hæredes: hæreditas quidem est eis ex testamento communis, sed negatiue, non positiue, & ideo nihil prohibet, quo minus eam inter se diuidant, & vna pars vnius, altera alterius efficiatur propria. Itaque diuisio rerū iure gentium introducta, iuri naturæ nullo modo repugnat.

CAPVT XII.

Quis eleemosynam facere, & cui eleemosyna fieri debeat.

EX fundamento posito in capite decimo, non difficile erit colligere quis eleemosynam facere, & cui eleemosyna fieri debeat. Siquidem cum

eleemosynam facere, diuitum, accipere pauperum sit: id sequitur, vt illi soli possint & debeant eleemosynam facere, qui vere diuites sunt, id est, qui proprietatem & dominium diuitiarum habent. Qui vero proprietatem & dominium non habent, vt vxores quæ sunt in potestate virorum, filij, qui sunt in potestate parentum, serui, qui sunt in potestate dominorum, & regulares, qui sunt sub potestate præpositorum: non debent, nec possunt eleemosynas facere, nisi vel in extrema pauperum necessitate, vel ex consensu tacito, vel expresso superiorum; vel in certis alijs casibus, de quibus disserunt, qui casus conscientiæ tradunt.

Quod vero attinet ad eos, quibus eleemosyna fieri debet, vna solum occurrit dubitatio, Vtrum videlicet peccatori sit eleemosyna facienda, cum scriptum sit Ecclesiastici 12. *Da bono, & ne receperis peccatorem; prohibe panes illi dare, &c.* Sed facilis est responsio, nam peccatoribus, ea ratione, qua peccatores sunt, non est eleemosyna facienda; ijsdẽ tamen, quia homines miseri sunt, facienda est; semper tamen cæteris paribus, anteponendi sunt boni malis; quando vtrisque succurri non potest. Et quidẽ non esse peccatoribus, qua peccatores sunt, eleemosynam faciendam probat sanctus Augustinus in Psalm. 102. quia hoc nihil aliud esset, nisi diligere iniquitatem: & sicut qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, id est, vitam æternam: Sic etiam qui recipit peccatorem in nomine peccatoris, mercedem peccatoris accipiet, id est, mortem sempiternam. Nam stipendium peccati mors est.

Peccatoribus vero non vt peccatores, sed vt homines sunt, non esse eleemosynam denegandam, probant illa verba Salomonis Prouerb. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Et illa Domini Matth. 5. *Benefacite his, qui vos oderunt.* Et Luc. 6. *Omni petenti tribue.* Et illa B. Pauli ad Galat. 6. *Operemur bonum ad omnes.* Idem sancti Patres Gregor. Nazianzenus in orat. de obitu patris sui; Chrysost. ho. 21. in epist. ad Roman. Hieronymus in libro aduersus Vigilantium extremo; Augustinus in Psal. 102. Et Gregorius in 3. parte pastoralis admonitione 21.

Anteponendos autem esse iustos iniustis, facile probari potest, Tum quia iusti sunt digniores, qui iuuentur, Tum etiam, quia id vtilius est ijs, qui eleemosynam faciunt, vt copiose docet S. Hieronymus in libro aduersus Vigilantium. Monent tamen Gregorius Nazianzenus loco notato, & Chrysostomus in oratione, quæ inscribitur, ne curiose pauperes scrutemur, non oportere nimis accurate pauperes interrogare, sed simpliciter propter Christum esse illis eleemosynam faciendam.

Sed occurrunt obiectiones aliquæ breuiter dissoluendæ. Prima est, quam initio posuimus ex capite 12. Ecclesiastici: *Da iusto, & ne receperis peccatorem, prohibe panes illi dare.* Respondeo, Videtur eo loco Ecclesiasticus non loqui de eleemosyna, quæ datur pauperi, sed de beneficio, quod in amicum confertur, etiamsi forte non egeat. Sic enim ait: *Si benefeceris, scito cui feceris, da bono, & ne receperis peccatorem; benefac humili, & ne dederis impio. Prohibe panes illi dare, ne in ipsis potentior te sit.* Itaque prohibet Ecclesiasticus, ne benefaciamus impijs, quando non egent, quomodo multi benefaciunt histrionibus & meretricibus. Potest etiam vnico verbo responderi, prohiberi eleemosynam, quæ datur peccatori, vt peccator est.

Secunda obiectio, Lucæ 16. Dominus ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defecerint*, A *recipiant vos in æterna tabernacula.* At peccatores non habent æterna tabernacula nisi forte in gehenna. Respondeo, fortasse nomine amicorum, intelligi debent Angeli sancti, vt sanctus Ambrosius in hunc locum scribens, monet; eos enim amicos nobis facimus, cum eleemosynas pauperibus quibuscunque propter Deum facimus. Sed si nomine amicorum intelligantur ipsi pauperes, vt sanctus Hieronymus in libro aduersus Vigilantium, & S. Augustinus sermone 35. de verbis Domini, docent, respondendum erit, moneri nos à Domino, vt potissimũ eleemosynas faciamus sanctis pauperibus, atq; ijs præcipue, qui voluntarie sunt pauperes, id est, qui relictis omnibus sequuti sunt Christum. Ipsorum enim est regnum cœlorum, Matt. 5. B & ipsi habent thesaurum in cælo, & cum Christo iudices futuri sunt in nouissimo die, Matthæi 19.

Sed non ideo prohibemur peccatoribus quoque eleemosynam dare, quamuis moneamur solliciti esse, vt iustis & sanctis pauperibus præcipue benefaciamus. Nam vt ait Apostolus ad Galat. 6. operari debemus bonum ad omnes, sed maxime ad domesticos fidei. Et quamuis pauperes peccatores non habeant in cælo æterna tabernacula, neque nos possint apud Deum sua intercessione iuuare; tamen eleemosyna ipsa propter Deum facta, non poterit esse inanis, dicente Ecclesiastico, cap. 29. *Conclude eleemosynam in corde pauperis, &c.* (videlicet eleemosyna) *pro te exorabit ab omni malo.*

Tertia obiectio, Dominus Matthæi 25. dicit: C *Quãdiu fecistis vni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.* At peccatores non possunt recte fratres Christi nominari. Respondeo, Eadem est solutio. Dominus enim laudat eos, qui pijs pauperibus bona sua distribuunt, sed non reprehendit alios, qui non solum pijs, sed etiam peccatoribus benefaciunt, modo propter ipsum faciant, præsertim cum Matth. 5. iusserit nos imitari Patrem nostrum cœlestem, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.

Quarta obiectio, Sæpe accidit, vt pauperes propter peccata sua inopiam patiantur: non igitur debemus eis opem ferre, ne cum Deo pugnare velle D videamur.

Respondeo, Hoc argumentum proponit, & soluit S. Gregorius Nazianzen. in orat. de cura pauperum habenda. Summa responsionis hæc est, Primo, non facile cognosci posse, vtrum aliquis prematur inopia propter peccata sua, an propter aliam caussam; cum sciamus, diuitias & paupertatem bonis & malis posse esse communes.

Secundo, etiamsi certo sciremus, aliquem hominem iusto Dei iudicio, propter sua peccata, ad extremam inopiam esse redactum: tamen non propterea non esse illi eleemosynam faciendam. Hæc E enim est pœna satis magna, si quis cogatur ex mendicatione viuere, quamuis mendicando inueniat vnde viuat.

Tertio, si constaret, velle Deum vt aliquis fame moriatur, non tamen debere illum à nobis deseri, nisi speciali mandato id ipsum Deus imperaret, cum contra generale mandatum acceperimus operandi bonum ad omnes. Sæpe enim vult Deus aliquem per inediam interficere, & non vult tamen vti nostra inhumanitate ad eum interimendum. Quare si quis indigentibus ea de caussa non succurreret, quod existimaret, velle Deũ vt in pœnam peccatorum fame enecarentur, is officium sibi tortoris assumeret, iudice non solum id non iubente, sed etiam prohibente.

CAPVT

CAPVT XIII.

Quomodo sit eleemosyna facienda.

QVinque potissimum conditiones bonæ eleemosynæ ex Scripturis & Patribus colliguntur. Prima, vt fiat intentione placendi Deo, non autem ad captandam auram popularem. Matthæi sexto: *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere, &c.* Et: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Quo loco per dexteram intelligit sanctus Augustinus tractatu sexto in epistolam Ioannis, intentionem operandi propter vitam æternam, & intentionem operandi propter honorem temporalem, intelligit per sinistram: vt sententia Domini hæc sit, Cum facis eleemosynam, caue ne intentio fauoris humani se admisceat intentioni vitæ æternæ.

Secunda, vt eleemosyna fiat prompte, & non extorqueatur precibus, nec differatur de die in diē. Prouerb. 3. *Ne dicas amico tuo, Vade & reuertere, cras enim dabo tibi, cum statim possis dare.* Sic Abraham Genesis 18. hospites rogat, vt ad se diuertant, non expectat vt ab eis rogetur, quod idem facit Lot, Genesis decimo nono. Tobias quoque, vt in eius historia capite primo legitur, per singulos dies discurrebat pauperes quærens, quibus eleemosynam faceret. Denique hoc faciendum monet sanctus Gregorius homilia 23. in Euangelia, explicans illud: *Et coegerunt eum.*

Tertia, vt fiat hilariter; Ecclesiastici 35. *In omni dato, hilarem fac vultum tuum.* 2. ad Corinth. 9. *Non ex tristitia aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Vide S. Ambrosium lib. 1. de officijs, cap. 30.

Quarta, vt fiat humiliter & existimet, qui dat eleemosynam, non tam se dare, quàm accipere beneficium. De qua re pulchre scribit S. Gregorius libro 21. Moralium, capite 14. *Multum*, inquit, *ad edomandam dantis superbiam valet, si cum terrena tribuit, verba sollicite Magistri cœlestis penset, qui ait, Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Si enim eorum amicitijs æterna tabernacula acquirimus, dantes proculdubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quàm egenis dona largimur.*

Quinta, vt abundanter fiat pro modo facultatum.

A Tobiæ 4. *Quomodo potueris, ita esto misericors; si multum tibi fuerit, abundanter tribue: Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* Apostolus 2. ad Corinthios 8. dicit eleemosynam dandam esse, vt benedictionē, non vt auaritiam. Quoniam *qui parce seminat, parce & metet.* Sanctus Ioannes Chrysostomus homilia 37. ad populum Antiochenum: *Non dare*, inquit, *sed cum copia dare eleemosyna est.* Et ibidem addit, eos qui audiri volunt cum dicunt Deo: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.* Debere etiam misereri pauperum *secundum magnam eleemosynam suam.*

Hic tamen illud est obseruandum, eleemosynæ largitatem magis in eo constitui debere, vt multis aliquid, quàm vt paucis multum detur. Id enim significat Scriptura cum dicit Psal. 111. *Dispersit, dedit pauperibus.* Et Isaiæ 58. *Frange esurienti panem tuum.*

B Frangere enim distribuere significat. Et 1. ad Cor. 13. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, &c.* Tobias (vt dicitur cap. 1.) *quotidie pergebat per omnem cognationem suam, diuidebatque singulis, prout poterat ex facultatibus suis.* Sanctus Ambrosius libro primo de officijs, cap. 30. *Non sunt*, inquit, *profundendæ opes, sed dispensandæ.* Sanctus Hieronymus in vita Paulæ Romanæ: *Solent*, inquit, *pleræque matronarum in paucos largitate profusa, manum à cæteris retrahere, quo Paula omnino carebat vitio. Ita enim singulis suam pecuniam diuidebat, vt singulis necessarium erat, non ad luxuriam, sed ad necessitatem.*

Accedit etiam ad hoc probandum manifesta ratio; sic enim pluribus subuenitur: plures orant pro eo, qui eleemosynam facit: & ipse facilius inanem gloriam vitat.

C Cæterum per ea, quæ diximus, non excluditur, quin aliquando contra etiam fieri possit, vt si virgo matrimonio collocanda sit, vel captiuus redimendus, vel sacræ ædes, aut cemiterium exstruendum. Nulla enim est in hac re certior regula, quàm pia charitas cum vera prudentia, & vera prudentia cum pia charitate coniuncta. Vide sanctum Gregorium tertia parte pastoralis admonitione 21. qui quod ipse egregie præstabat opere, vt eleemosynas non minori largitate, quàm prudenti charitate profunderet, idem etiam vt alij facerent, litteris ad posteritatem scriptis non minus pie, quàm sapienter admonuit.

LAVS DEO.

Finis Vltimæ Controuersiæ PRINCIPALIS.

IVDICIVM
ROBERTI BELLARMINI
POLITIANI,

S. R. E. CARDINALIS,

De Libro quem Lutherani vocant Concordiæ;

CVM APOLOGIA BREVI

PRO EODEM IVDICIO.

IVDICIVM

DE LIBRO CONCORDIAE LVTHERANORVM.

LIBER CONCORDIÆ, nuper editus à Lutheranis, tria mihi continere videtur, præter communes & notos Lutheranorum errores, insignem videlicet vanitatem, grauissimas hæreses contra symbolum Apostolicum, & mendacia innumerabilia, apertissima, atque inter se pugnantia. De singulis ordine dicemus.

De Vanitate Concordiæ.

INSIGNIS igitur vanitas in subscriptione perspicitur. Quorsum enim attinebat, vt omnes ministri, concionatores, ludimagistri, hypodidascali, subscriberent? Certe non potest exemplum vllum, eiusmodi subscriptionum, in negotio fidei, ab antiquitate peti. Siquidem ab Apostolicis temporibus per annos mille quingentos, in omnibus Concilijs, tam generalibus, quàm nationalibus, aut prouincialibus, soli Prælati, qui iurisdictionem aliquam habent, subscribere consueuerunt. Sunt etiam interdum addita nomina Imperatorum, aut Regum, aut Principum aliquorum; sed ludimagistrorũ & hypodidascalorũ, nulla vnquam inuenitur mentio. Deinde ista subscriptio ad librum Concordiæ, ingentis discordiæ signum est. Qualem enim vnionem inter Lutheranos esse existimabimus, quando non solum Principes ad Concordiam redigi, sed etiam priuati homines, ad subscribendum cogi debuerunt? Et quamuis numerosa subscriptio esse videatur, est tamen ipsa quoque argumentum paucitatis. Nam si Catholica Ecclesia eiusmodi subscriptionem requireret, in puncto temporis haberet non octo millia, sed plus quàm octingenta millia subscribentium, neque ex sola Italia libentissime subscriberent innumerabiles Presbyteri & Diaconi, atq; Scholarum & Gymnasiorum Præfecti, sed etiã ex Hispania, Germania, Gallia, America, Brasilia, India, Iaponia; nec deessent etiam ex Britannia, & Palestina. Deniq; tam numerosa subscriptio, inexcusabilia reddit tam multa, & tam crassa mendacia, quæ nos infra annotabimus. Si enim vnus tantum aut alter librum istum, antequàm ederetur, vidisset, ignosci posset fortasse humanæ imbecillitati, si aliquid erroris obrepsisset: at quod sedecim millia oculorum crassissima illa mẽdacia deprehendere non potuerint, quis ferat? Alterum profecto necessarium est, aut cæcos omnes fuisse, aut etiam cum mendacijs Concordiam facere voluisse.

De erroribus Concordiæ, discordantibus à Symbolis in ipsa Concordia receptis.

I. ERROR.

PRimus error est, quod Christus non solum vt homo, sed etiam vt Deus, Patri fuit obediens. Qui error destruit penitus verã diuinitatem Christi, quam Symbolum Nicænum contra Arianos asseruit. Nam si Christus vt Deus Patri obediuit, certe vt Deus à Patre distinguitur; alius igitur Deus est pater, alius Deus est filius: sed vnus tantum est verus Deus, & constat Patrem esse verum Deum, non igitur filius est verus Deus, nec ὁμοούσιος Patri, vt in

A Nicæno Symbolo confitemur. Rursum qui obedit, minor est illo cui obedit; nam imperare superioris, obedire inferioris est: Ergo si Christus vt Deus patri obedit, Deus minor est patre, & mentitur Symbolũ Athanasij, cum ait: Æqualis patri secundũ diuinitatẽ, minor patre secundum humanitatem. Ad hæc secundum illã naturam Christus obediuit, secundum quam mortuus est: nam ipsa mors, obedientia fuit summa, & absolutissima: at non est mortuus Christus secundum diuinitatem, sed solum secundũ carnem, 1. Pet. 4. Christo igitur in carne passo, &c Denique cur Apostol. Paulus, ad Philippens. secundo dicturus, humiliauit semetipsum, factus obediẽs vsque ad mortẽ, præmisit; exinaniuit semetipsũ formã serui accipiẽs: nisi vt nos admoneret, non secundum formam Dei qua æqualis est patri, sed secundũ

B formam serui, qua minor est patre, Christum obedientiam vsque ad mortem Deo patri præstitisse?

Sed fortasse non habet Concordia hunc errorem. Inspiciamus igitur an ita sit. In Epitome articulorũ controuersorũ, art. 3. pag. 556. *Credimus*, inquiunt, *docemus, & confitemur magno consensu, quod Christus quidem vere sit nostra iustitia; sed tamen neque secundum solam diuinam naturam, neque secundum solam humanam naturam: credimus autem Christum totum, secundum vtramque naturam, esse nostram iustitiam: in sola videlicet obedientia sua, quam ille Patri ad mortem vsque, absolutissimam præstitit.* Hæc illi. Si igitur iustitia nostra, id est, nobis imputata, totus Christus est, secundũ vtramque naturam, & iustitia illa in obedientia consistit, quam

C Christus patri vsque ad mortem exhibuit, certe sequitur Christum totũ secundum vtramq; naturam Deo patri obedientiã præstitisse. Et infra, pag. 664. *Ac sentiendum est*, inquiunt, *quod iustitia nostra, neque in diuina, neque in humana natura, sed in tota ipsius persona consistat: quippe, qui vt Deus, & homo, in sola sua tota, & perfectissima obedientia, est nostra iustitia.* Quid est, qui vt Deus & homo in sua obedientia est nostra iustitia, nisi Christus vt Deus, vt homo, patri obediuit, & ea obediẽtia, nostra obediẽtia reputatur? Nec est idem, Deus & homo patri obediuit, &, Christus vt Deus & homo patri obediuit. Illud enim personę diuinæ obedientiam tribuit, sed in natura humana,

D & Catholicum est: hoc vero vtrique naturæ tribuit obedientiam, & Arianum est. Et pag. 663. *Tota totius personæ Christi obedientia, quam ille patri vsque ad ignominiosam crucis mortem, nostri caussa, præstitit, nobis imputatur.* Et infra: *Cum autem obedientia Christi, non sit vnius duntaxat naturæ, sed potius personæ, &c.* Et in his locis, quare dicunt totius personæ obedientiã illam fuisse? Non satis erat dicere, fuisse personæ? Sed vtrique naturæ obedientiam non tribuissent, nisi totius personæ dixissent. Per totam enim personam duas naturas, pag. 727. significare se dicunt. Nec mirum est, Professores Augustanæ Confessionis & Apologiæ

ita sentire: quandoquidem ipse primarius, tam Confessionis quàm Apologiæ architectus Philipp. Melanchthon, in Locis communibus anni 1556. loco de Filio, pag. 40. ita scripsit; *Natura diuina, non est quidem lacerata, aut mortua, sed fuit obediens Patri, quieuit, cessit iræ æterni Patris.* Et Martinus Lutherus in libro de Concilijs, & Ecclesia, non solũ obedientiam, sed etiam passionem diuinitati tribui posse contendit.

II. ERROR.

Alter error est, quod Christus fuerit perfunctus munere mediatoris, & Pontificis, non solum per humanam naturam, sed etiam per diuinam Sic enim habent verba Concordiæ, pag. 736. in articulo de persona Christi: *Itaque Christus est noster mediator, redemptor, Rex, summus Pontifex, &c. Non secundum vnam tantum naturam, siue diuinam, siue humanam, sed secundum vtramque naturam.* At quod Christus sit mediator, & Pontifex secundum vtramque naturam, & ideo non solum vt homo, sed etiam vt Deus, error est, qui aperte pugnat cum Christi vera diuinitate, & proinde cum Symbolo fidei, vbi dicitur Christus, Deus verus, de Deo vero. Nam mediator per id quo munus mediatoris exercet, necessario distinguitur ab eo cuius est mediator. Est autem Christus mediator Dei & hominum. Ergo, si vt Deus mediator est, vt Deus à Deo distinguitur; erunt igitur duo dij, vnus maior, alius minor, vt Ariani volebant. Quocirca Beatus Paulus, 1. Timot. 2. cum dixisset, Vnus est mediator Dei & hominum, mox adiunxit, homo Christus Iesus. Et B. Augustinus lib. 2. de peccato Originali, cap. 28. Non per hoc, inquit, mediator est, quod æqualis patri, per hoc enim quantum pater, tantum & ipse à nobis distat: & quomodo erit medietas, vbi eadem distantia est? Ideo Apostolus non ait, Christus Iesus, sed homo Christus Iesus, per hoc ergo mediator, per quod homo inferior Patre, per quod nobis propinquior: superior nobis, per quod patri propinquior. Quod apertius ita dicitur inferior patre, quia in forma serui: superior nobis, quia sine labe peccati. Et tractatu 82. in Ioannem, Mediator Dei & hominum, non in quantum Deus, sed in quantum homo est, Christus Iesus. Deinde si Christus, vt Deus, mediator est, sequitur vnum è duobus, aut totam Trinitatem esse mediatricem, aut Christum non esse vnum Deum cum Patre & Spiritu sancto, sed alium quẽdam Deum. Nam quod vni personæ conuenit ratione Deitatis, id etiam alijs omnibus personis conuenit, quæ habent eandẽ Deitatem. Igitur esse mediatorem, quod filio conuenit ratione Deitatis, quandoquidem vt Deus mediator est, conuenit etiã Patri & Spiritui sancto, si vnam & eandem cum filio Deitatem habent; vel si non conuenit, certe non habent. Deniq; esse Pontificem & Sacerdotem, intrinsece & essentialiter includit esse creaturam, & longe minorem eo, cui sacrificium offerri debet. Omnis enim Pontifex & Sacerdos minister Dei est, & cultu latriæ Deum summum colit, dum ei sacrificium offert. Ergo si Christus, vt Deus est, Pontifex etiam est, & Patri suo sacrificium defert, profecto vt Deus, patre suo longe minor, atque adeo vere & proprie creatura est. Hinc videlicet Ariani inter propositiones suas, quæ leguntur apud Augustinum tom. 6. in sermone Arianorum, etiam istã numerabant, quod filius Dei minister & Sacerdos sit Patris sui. Ipse vero B. Augustinus lib. 1. de consensu Euangelistarum, c. 3. Secundum hominem, inquit, Christus & Rex, & Sacerdos effectus

A est, vt esset ad interpellandum pro nobis mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Et lib. 10. de Ciui. Dei, c. [illegible] Vnde, inquit, verus ille mediator inquantum formam serui accipiens, mediator effectus est Dei & hominum, cũ in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cũ quo est vnus Deus? Et S. Cyrillus in Apologia pro capitulis suis aduersus Oriẽtales, in defensione decimi capituli, Quando, inquit, factus est homo vocatus est & Pontifex, non quod maiori Deo offerret sacrificium, sed sibi ipsi & Patri. Et infra: Dictus est, inquit, Sacerdos propter humanitatem. Et lib. 11. in Ioa. c. 7. Inquantum, inquit, filius & Deus est, vna cum Patre bona nobis largitur, in quantum vero mediator est, & Pontifex nostras preces ad Deum adducit.

B

III. ERROR.

Tertius error est, quod natura humana Christi sit vbique vere, & realiter. Sic enim loquitur liber Concordiæ in articulo de Cœna Domini, pagina 572. *Dextera Dei vbique est; ad eam autem Christus, ratione humanitatis suæ, vere & re ipsa collocatus est: ideoque præsens gubernat, in manu sua, & sub pedibus suis, vt Scriptura loquitur, habet omnia quæ in cœlo sunt & in terra.* Et infra pag. 731. *Reuera omnia implet, & vbique non tantum vt Deus, verum etiam vt homo, præsens dominatur à mari ad mare.* Et similia leguntur, pag. 745.

Porro hic error repugnat primo Scripturis, quæ
C passim asserunt, Christum ratione humanitatis, alicubi non fuisse. Ioan. 6. Cum vidisset turba, quia Iesus non esset ibi. Ioan. 11. Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Matthæi vltimo: Non est hic, surrexit.

Secundo, repugnat articulis Symboli, de Christi conceptione, natiuitate, passione, morte, descensu ad inferos, resurrectione à mortuis, ascensione ad cœlos, & descensu ad iudicandum. Nam articulus de Conceptione, docet in solius Mariæ vtero corpus Christi fuisse; At si vbique fuit statim ab incarnatione, vt aduersarij docent, fuit in vteris omnium fœminarum, imo etiam omnium virorum. Articulus
D de Natiuitate, docet, Christi corpus post nonum mensem ex vtero prodijsse, & sic vere esse natum. At secundum Vbiquistas, antè nonum mensem, imo primo die conceptionis fuit extra vterũ, & post nonum mensem adhuc erat in vtero, nec inde vnquam exijt. Nec valet responsio quam adferunt, cum dicunt, Christum vere esse natum, quia cum fuisset in vtero localiter spatio nouem mensium, & nõ alibi, postea esse cœpit localiter extra vterum, & non in vtero. Hæc inquam solutio nihil valet, nam quod vere est vbique, siue localiter, siue alio modo sit, nõ potest vere & proprie moueri de loco ad locum, sed solum potest metaphorice moueri, id est, appa-
E rere, vbi non apparebat, licet ibi esset. Quemadmodum Deus, qui vbique vere est, tametsi non localiter, moueri non potest, sed solum apparere, & ostendere se, vbi antea non videbatur esse, quamuis ibi esset. Eodem igitur modo, si corpus Christi ab ipsa conceptione vbiq; fuit, licet non localiter fuerit vbique, tamen nunquam vere moueri potuit de loco ad locum; & proinde Natiuitas ex vtero, non verus ex vtero egressus, nec vera natiuitas, sed tantum apparens, & metaphorica fuit. Pari ratione destruuntur cæteri articuli. Qui enim semper vbiq; fuit, non vere potuit in passione trãsire de loco cœnæ ad hortum, nec de horto ad domum Caiphæ, nec inde ad prætorium Pilati, nec inde ad montẽ Caluariæ: nec

potuit

potuit in morte separari anima à corpore, ita vt corpus sine anima in sepulchro iaceret, & anima sine corpore ad inferos descenderet: nec potuit vere anima in resurrectione ad corpus redire, nec corpus illud rediuiuum de clauso sepulchro egredi, nec intrare ad discipulos ianuis clausis; nec denique vere potuit in cœlum conscendere, nec poterit vere in nouissimo die de cœlo descendere; Sed hæc omnia metaphorice exponi debent, quemadmodum cum de Deo legimus eiusmodi mutationes.

Tertio, repugnat hic error veritati corporis Domini in Cœna, & quod admirabile est, confirmat Zvvinglij sententiam, ad quam destruendam excogitatus est. Nam si corpus Christi, ab ipsa conceptione est vbique, non egemus Sacramento Cœnæ, vt præsentiam habeamus corporis Dominici. Quid igitur Sacramentum Cœnæ facit? non exhibet certe præsentiam corporis Domini: nam hæc antea quoque aderat. Quid igitur facit? nisi hoc quod significat Christi corpus adesse? Ad hoc volũt Zvvingliani, ex vi Sacramenti Cœnæ nihil nos habere, nisi signum. Et hoc idẽ videtur liber Concordiæ agnoscere, pag. 745. cum ait: *Quare eum præsentem habemus, non tantum secundum diuinam, verum etiam secundum humanam naturam iuxta quam ipse frater noster est, & nos caro sumus de carne eius, & os de ossibus eius. Et sane in huius etiam rei confirmationem, sacram suam Cœnam instituit: vt testaretur se etiam secundum eam naturam, qua carnem & sanguinem habet nobiscum esse, in nobis habitare, & efficaciter operari velle.* Præterea, si Christi corpus vbique est, non potest vere cum pane, quantumlibet consecrato, sumi, nec sanguis eius cum vino, quantumlibet etiam consecrato bibi. Nam panis & vinum ideo sumi vere possunt, quia non sunt vbique, & proinde vere transeunt de mensa ad manum, de manu ad os, de ore ad stomachum: quæ de Christi corpore & sanguine dici non possunt, si vbique sunt: quemadmodum licet Deus vbique sit, nemo tamen cum pane Deum comedit, nec cum vino Deum bibit. Quorsum igitur Eucharistia, vt habeatur Christi corpus fructuose, dicet aliquis Brentianus; Ergo solus fructus, sola efficacia, sola virtus corporis Domini sumitur in Cœna; at hoc ipsum docent Caluinistæ.

Quarto, repugnat hæc vbiquitas decreto Dresdensi, quod in eadem Saxonia, ab iisdem Confessionis Augustanæ Theologis, ante annos circiter decem promulgatum est, id est, anno 1571. vbi præter alia hæc verba leguntur: *Commentitia ista communicatio physica, quæ nostro primum tempore cum vbiquitate corporis Christi introduci cœpta est, vniuersæ Orthodoxæ Ecclesiæ, & toti orbi Christiano, inde vsque ab initio incognita fuit, atque etiamnum à Pontificiis ipsis reijcitur, & taxatur acerrime.* Et infra: *Commentitia illa vbiquitas, horrendum in modum corrupit omnes pene articulos fidei de Christo, ac discrimen diuinæ & humanæ naturæ in Christo, in primis delet atque euertit.* Hæc ibi tunc. Nunc autem Sacrosanctæ fidei dogmata esse debent, quæ ante annos decem pestilentissimæ hæreses erant. Ista videlicet est constantia Theologorum Saxonicorum.

Quinto, repugnat sententiæ primarij auctoris Confessionis, & Apologiæ, qui duo libri primũ locum in Concordia obtinent. Philipp. siquidem Melanchthon in epist. ad Fridericum Comitem Palatinum, quam scripsit anno 1551. ita loquitur: *Alij vbiquitatẽ excogitarunt.* Et addit: *Hæc sunt portentosa omnia, ignota eruditæ vetustati.* Denique repugnat S. Augustino, & omnibus Patribus. Ac, vt cætera omittamus, August. in epist. 57. ad Dardanum, non solum docet, Christi humanitatẽ non esse vbiq; , sed etiam soluit primarium argumentum aduersariorum. Illi enim existimant, necessario sequi, vt Christi humanitas sit vbique, si coniuncta est personaliter Verbo, quod sine dubio est vbique. At S. Augustinus, Homo, inquit, Christus, illo die secundum carnem in sepulchro, secũdum animã in inferno futurus, Deus vero idem ipse Christus, vbiq; semper est. Et infra: Non est autem consequens, vt quod in Deo est, ita sit vbique vt Deus. Nam & de nobis verissima Scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur, & sumus, nec tamẽ sicut ille, vbiq; sumus, Sed aliter homo ille in Deo, quoniã aliter & Deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona Deus & homo est, & vtrumque est vnus Christus Iesus, vbique per id quod Deus est, in cœlo autem per id quod homo. hæc ille. Neq; hic locũ habent distinctiones de varijs modis essendi in loco. Nam S. Augustinus negat in forma idipsum, quod aduersarij docent. Ipsi enim volunt, propter vnionẽ hypostaticam, Christi humanitatem necessario esse debere, vbicunq; est Verbum, modo quodam supernaturali, & diuino: at hoc idem Augustinus negat. Et præter exemplum ab eo adductum, habemus etiam insigne exemplum in anima rationali. Nam caput est vnitum animæ, & tamen non vbicunque est anima, ibi cõtinuo est caput; cum anima sit etiam in pedibus, vbi certe non est caput.

IV. ERROR.

Quartus error est, quod Christi humanitati sint collata vere & realiter, multa attributa diuina, vt omnipotentia, omnisciẽtia, omnipræsentia, atque adeo ipsa diuina Maiestas. Qui error destruit veritatem humanitatis Christi, renouat hæresim Eutychetis, & pugnat cum Symbolo fidei. Nã si Christi humanitas, vere & realiter non solum est vbique, quia est in toto mundo, sed quia habet omnipræsentiã & immensitatẽ, quam habet Verbum, & proinde est in infinitis spatijs imaginarijs extra mundum, vel certe esse potest: profecto & formaliter infinita & immensa; & cum nõ sit infinita magnitudine molis, vt aduersarij concedunt, nam dicunt eam non esse diffusam vbique localiter, infinita erit magnitudine virtutis; Infinita autẽ virtus infinitam essentiam requirit. Est igitur Christi humanitas essentia infinita; & proinde vel est conuersa in Deitatem, vel duo sunt entia infinita. Idem argumentum de omnipotentia, & alijs Dei attributis fieri potest. Sed verba Cõcordiæ audiamus, pag. 731. *Adeptus autem est Christus secundum humanam naturam, plenam possessionem, & diuinæ maiestatis vsurpationẽ.* hæc ibi. Iam si Christus secundum humanam naturam adeptus est diuinam maiestatem; ergo secundum humanam naturam est Deus: Ergo secundum humanam naturam non est homo. Nec enim idem secundum idem, duo disparata esse potest. Et pag. 744. *Iam etiam secundũ assumptam humanam naturam, omnia nouit, & reuera omnipotens est.* hæc ibi. Ecce quàm aperte dicunt, Christum vt hominem esse omniscientem, & omnipotentem: quod quid est aliud, quàm dicere; Christum vt hominem, non esse hominem, sed Deum? Et pag. 745. *Scriptura sacra hanc maiestatem omnipræsentiæ soli Christo, nulli autem alij homini tribuit.* Et paulo ante dixerant, se de Christi humanitate loqui, & non de sola diuinitate, cum Christo tribuunt omnipræsentiam. Denique pag. 738. prolixe docere conantur, Christi humanitatem capacem esse infinitorum attributorũ,

A vere & realiter sibi communicatorum per hypostaticam vnionem. Nec satis expediunt se, cum dicunt, hanc esse idiomatum communicationem, quam etiam veteres Patres agnouerunt. Nam communicatio idiomatum, secundum Patrum doctrinam, non tribuit vni naturæ ea quæ sunt alterius, sed tribuit vni supposito vtriusque naturæ proprietates. Vide de communicatione idiomatum, Ambros. li. 2. de fide, c. 4. Augustin. lib. 1. de Trinitate, ca. 13. Cyrillum in defensione 4. Anathematismi. Et Ioann. Damascenum lib. 3. cap. 4. Et præterea communicatio idiomatum, quam Patres agnoscunt, mutua est, & non minus Deo conuenit quàm homini. At aduersarij, humanæ naturæ tribuunt realem communicationem diuinorum attributorum; B Diuinæ autem non tribuunt realem communicationem humanarum proprietatum; vt in hac ipsa Concordia diserte docent, pag. 736. Itaque recte Dresdense decretum, cuius supra mentionem fecimus, ab ijsdem Saxonicis ministris editum, ita alicubi habet: *Quod præcipuum fidei nostræ, & Ecclesiæ caput est, videlicet articulum de duabus naturis in Christo id commentitia idiomatum reali & physica, in ipsis naturis communicatione, deprauari horribiliter: atque è contrario, hæreses iam olim damnatas, Marcionitarum, Arianorum, Manichæorum, Samosatenium, Valentinianorum, Sabellianorum, Nestorianorũ, Eutychianorum, & Monothelitarum, reduci atque innouari, satis euidenter demonstratum est.* Hæc ibi.

C

V. ERROR.

Quintus error est, quod vnio hypostatica consistat in communicatione diuinorum attributorum. Tametsi enim pag. 744. videntur dicere communicationem istam esse posteriorem vnione hypostatica; Sic enim loquuntur: *Propter vnionem autem hypostaticam, & ex ea consequentem communicationem, &c.* Tamen in pluribus locis aperte indicant, in ista communicatione consistere vnionem hypostaticam, pag. 729. *Propter hanc*, inquiũt, *hypostaticam vnionem, quæ sine vera illa communicatione nec cogitari, nec subsistere potest, &c.* D At certe id non est posterius, sed est vere de essentia, sine quo alterum nec esse, nec cogitari potest. Et pag. 730. *Et sane*, inquiunt, *veteres Ecclesiæ Doctores, duo hæc vocabula, κοινωνίαν ϰ̀ ἕνωσιν, communionem & vnionem in explicatione huius mysterij coniunxerunt, & alterum per alterum declararunt.* En quàm aperte idem esse volunt vnionem hypostaticam, & suam illam communicationem proprietatum. Cum ergo dicunt, vnum ex altero sequi, vel manifeste secum pugnant, vel intelligunt de consecutione Logica, non Physica, quo modo dicimus, ex eo quod aliquis est homo, sequi vt sit animal rationale.

Porro hæc sententia, quod vnio hypostatica consistat in illa communicatione diuinorum attributorũ, destruit omnino mysterium incarnationis. Nam E in primis, cum diuina attributa, id est, omnipotẽtia, omniscientia, omnipræsentia, & similia, sint communia toti Trinitati; Si in illorum communicatione consistit vnio hypostatica, sequitur, omnes tres personas esse incarnatas. Vt enim secundum Catholicam fidem, quam exposuerunt vetera Concilia generalia, 3. 4. 5. & 6. ideo sola persona filij incarnata est, quia vnio facta est per communicationem subsistentiæ propriæ ipsius filij: ita secundum aduersariorum sententiam totam Trinitatem incarnatam esse necesse est, cum vnio facta sit in eo quod est commune toti Trinitati.

Deinde si vnio hypostatica consistit in communicatione attributorum, sequitur, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnitos esse hypostatice, atque vnam tantum esse personam. Nam Pater gignendo Filium, omnia sua attributa illi communicauit, & similiter Pater & Filius producendo Spiritum sanctum, omnia sua attributa illi communicarunt. Præterea, aut volunt hypostaticam vnionem consistere in communicatione omnium attributorum, vel aliquorum tantum; si omnium, impossibilis erit vnio hypostatica. Nam inter attributa Dei, numeratur vera æternitas, quæ principio & fine caret: at impossibile est rẽ creatam carere principio, & saltem certum est, Christi humanitatem non fuisse ab æterno. Pari ratione, Dei proprium est, carere principio effectiuo; at id nullo modo creaturæ cõmunicari poterit. Si vero aliquorum tantum; quis dicere poterit quæ sint illa, cum eadem sit ratio omnium? Vt enim esse potest vnio hypostatica, sine communicatione æternitatis; cur non poterit esse sine cõmunicatione omnipræsentiæ, vel omnipotẽtiæ? Denique ista attributa non possunt esse naturæ humanæ essentialia, erunt igitur accidentalia; id quod liber Concordiæ asserere videtur, cum pag. 741. explicat istam communicationem per operationem diuinitatis, quam exercet per humanitatem. At hæc ipsa est Nestorij hæresis, qui Verbum cum homine per operationem coniungebat; estque hæc hæresis expresse damnata in Concilio V. generali, cap. 4. & 5.

VI. ERROR.

Sextus error est, quod totus Christus, Deus & homo, ad inferos descenderit. Id quod aperte sequitur ex tertio errore, & præterea in ipsa Concordia diserte asseritur, pag. 750. *Simpliciter*, inquiũt, *credimus, quod tota persona Deus & homo post sepulturam ad inferos descenderit.* Atq; hic error cũ duobus, imo etiã tribus articulis Symboli pugnat: destruit enim mortem, sepulturam, & resurrectionem Christi. Nam si Christus homo descendit ad inferos, viuus non mortuus descendit; mortuus enim non est homo, cum omnis homo per mortem desinat esse homo. At si Christus viuus, & de cruce descendit, & viuus peruenit ad inferos, non anima solũ descendit, sed etiam caro; non enim sola anima homo dici potest; quod si anima & caro descendit, quid quæso iacuit in sepulchro? Denique si Christus semper fuit homo, nec vnquam vere mortuus aut sepultus est, certe nec vere etiam resurrexit; non enim resurgit homo, nisi quando per nouam vitam iterum incipit esse homo, qui per mortem desierat esse homo. Atque hæc pauca de erroribus contra Symbolum sufficiant.

Mendacia Concordiæ.

I. MENDACIVM.

In præfatione Concordiæ, atque adeo in ipso principio præfationis, habetur illustre mendacium de Confessione Augustana, quod videlicet in totum orbem terrarum sparsa, vbique percrebuerit, & in ore & sermone omnium esse cœperit. Nam ex tribus partibus orbis terræ, duæ, Asia atque Africa, ne nomen quidem August. Confessionis adhuc audierunt; in Europa, quæ tertia pars est, Græcia, Italia, Hispania,

aut

aut omnino quid sit Augustana Confessio, ignorãt; aut eam vt perniciosam & hæreticam doctrinam execrantur. Gallia ac Britannia, partim à Catholicis, partim à Caluinistis habitantur, quorũ illi August. Confessionem aperte repudiant; isti solo nomine recipiunt. Quanquam nouam hanc in Confessione Concordiam, Caluinistæ, ne quidem nomine amplectuntur. Solus restat angulus Germaniæ, isque nõ totus in quo sese fama Confessionis dilatet. Nam & in ipsa Germania Zvvingliani, & Anabaptistæ inueniuntur, qui Confessionem August. nunquam receperunt. Quid? quod initio nec in parte Germaniæ Confessio August. locum habere potuit. Nam eo ipso anno quo Augustæ nata est, Augustæ quoque extincta quodammodo est. Siquidem à Theologis Catholicis refutata, & ab Imperatore Carolo V. publice damnata fuit in generali recessu; cui damnationi subscripser ũt Electores v. Ecclesiastici Principes xxx. Seculares xxiii. Abbates xxii. Comites & Barones xxxii. Ciuitates liberæ & Imperiales xxxix. Cum ipsi confessioni solum subscripserint, Elector i. Principes vi. Ciuitates ii. Quocirca merito Philippus lib. 1. Epist. in Epist. ad Ioan. Obemburgerum ita scribit; *Non delector*, inquit, *recordatione Comitiorum Augustanorum, in quibus tristi ac atroci sententia damnati sumus.* Nec solum Augustæ confessio vix dum nata, exstincta fuit, sed etiam in duobus archiuijs ita sepulta, vt per totos annos quadraginta lucem non viderit. Confessio enim Germanica in Cancellaria Moguntina: Latina vero in Bruxellensi longissimo tempore delituerunt, atq; interim singulis prope annis edebantur, aliæ atque aliæ; quæ cum omnes Confessionis Augustanæ titulum præ se ferrent, tamen & verbis, & sententijs, cum inter se, tum ab illa prima plurimũm dissentiebant. Itaq; gloriosum illud encomium Augustanæ Cõfessionis, quod in totum orbem terrarum sparsa, vbiq; percrebuerit, ita interpretandum esse videtur: Confessio Augustana, id est, Confessio, falsum nomen gerens Cõfessionis August. per totum orbem terrarum, id est, in quodam angulo Septentrionis, vbique sparsa percrebuit, id est, in aliquot oppidis Germaniæ audiri cœpit.

II. MENDACIVM.

IN eadem præfatione, vltra medium, protestantur aduersarij, in negocio Cœnæ ad nulla alia fundamenta pios homines deducendos esse, quàm verborum institutionis Testamenti Domini nostri Iesu Christi; licet tam ipsi, quàm etiam Lutherus, inuiti pertracti sint ad disputationem de vnione personali duarum in Christo naturarum. At in ipsa Cõcordia, pag. 571. & iterum pag. 717. in articulo de Cœna Domini, vna cum Luthero, quatuor alia fundamenta iaciunt. Primũ est, quod Christus sit Deus & homo: in vna persona, indiuisus, & inseparabilis. Secundum, quod dextera Dei est vbique. Tertium, quod verbum Dei sit neque falsum, neque fallax. Quartum, quod Deus varios modos habet, nouitque, quibus aliquo in loco esse potest. Mendax igitur est huius præfationis protestatio.

III. MENDACIVM.

PRæfatione Confess. ad Carolum V. pag. 6. ita habetur: *Offerimus in hac religionis caussa, nostrorum Concionatorum, & nostram Confessionem; cuiusmodi doctrinam ex Scripturis sanctis, & puro verbo Dei, hacte-*

A *nus illi in nostris terris, Ducatibus, ditionibus, & vrbibus tradiderunt, ac in Ecclesijs tractauerunt.*

Hoc insigne mendacium esse, vel ex eo cognosci potest, quod Confessio Lutheri, in multis ab Augustana dissentiet; cum tamen eodem anno 1530. edita sit, neque credibile videatur, melius Lutheranos, quàm ipsum Lutherum, quæ sit Lutherana doctrina, scire potuisse. Artic. 11. Lutheranæ Confessionis habet: *Quod Confessio priuata debeat esse libera.* Confessio autem Augustana, in cap. de Confessione, dicit, *Apud suos non solere porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis & absolutis.* Et in cap. de Missa, sic ait: *Nulli admittuntur ad Sacramentum, nisi antea explorati atque auditi.* Item artic. 16. Lutheranæ Confessionis,
B vult *Missam præ omnibus abominationibus, esse abrogandam.* Confessio vero Augustana, in cap. de Missa: *Falso*, inquit, *accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant; retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur.* Ad hæc, nec Augustana Confessio à Philippo fabricata, nec Lutherana, quæ Augustanam sine dubio peperit, cum ea doctrina concordat, quam initio Lutherus & Melanchthon tradiderunt. Audio Ioannem Cochlæum eodem anno 1530. collegisse articulos ex libris Lutheri & Philippi, contra singulos articulos Confessionis Augustanæ; sed eos nondum videre potui. Sed facile credo illum hoc fecisse, cum ipse quoque id præstare nullo negocio possim, qui tamen multo minus versatus
C sum in Lutheranorum libris, quàm Cochlæus fuerit. Ac ne sim nimis prolixus, conferam solum duos, aut tres principales Confessionis articulos, cum Lutheri & Philippi doctrina.

Articulus primus Confessionis Augustanæ sic habet: *Ecclesiæ magno consensu apud nos docent, decretum Nicænæ Synodi, de vnitate essentiæ diuinæ, & de tribus personis, verum & sine vlla dubitatione credendum esse.* Et infra: *Et nomine personæ vtuntur ea significatione, qua vsi sunt in hac caussa scriptores Ecclesiastici, vt significet non partem aut qualitatem in alio, sed quod proprie subsistit.* Et infra: *Damnant omnes hæreses contra hunc articulum exortas, vt Manichæos, Valentinianos, Arianos, Eunomianos, &c.* Huic art. 1. recte annectitur tertius,
D qui est de incarnatione filij Dei, in quo duæ naturæ vnitæ asseruntur in vna persona. Lutherus autem quàm verum crediderit Nicænũ decretum de vnitate essentiæ, satis ostẽdit illis verbis, quibus est vsus contra Iacobum Latomum: *Anima mea*, inquit, *odit hoc verbum ὁμοούσιος.* Quod tamen verbum ignorare non poterat in Concilio Nicæno, (vt D. Augustinus loquitur lib. 3. cõtra Max. c. 14.) aduersus hæreticos Arianos, veritatis auctoritate, & auctoritatis veritate, firmatum esse. Neq; vero id Luthero excidit per incogitantiam; Nam rursum id repetit, in libro de Concilijs: *Sanctus*, inquit, *Hieronymus vehementer perturbatas, lamentabiles litteras scribebat ad Episcopum Romanum Damasum, & cupiebat expungi vocabulum ὁμοούσιος.* Vbi scilicet notanda est alia fraus Lutheri, Non enim sanctus Hieronymus vocabulum ὁμοούσιος, sed
E vocabulum ὑπόστασις, tacẽdum arbitrabatur, propter eius vocis ambiguitatem. Notæ sunt epistolę duæ S. Hieronymi de hac re ad Damasum, quarum altera ita concluditur: Obtestor beatitudinem tuam per „ crucifixum, mundi salutem, per ὁμοούσιον Trinita„tem, vt mihi Epistolis tuis siue tacendarum, siue „ dicendarum hypostaseon detur auctoritas.

Deinde, si Luthero probatur doctrina Catholica de vnitate essentiæ, & Trinitate personarum, cur ex precibus communibus Germanorum, illam precatiunculam sustulit, Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis? Nec nouam esse hanc formam inuo-

cationis, sed ab antiquissimis Patribus, tam Græcis, quàm Latinis, vsurpatam, certum est ex Nazianze-„no, qui oratione 2. de pace, ad finem, ait: O Tri-„nitas sancta & longanimis, suscipe etiã iustos, &c. „Et ex Augustino lib. vlt. cap. vlt. de Trinitate: Do-„mine Deus, vnus, inquit, Deus Trinitas, quæcun-„que dixi in his libris de tuo, agnoscant & tui: Si „qua de meo, & tu ignosce, & tui, Amen.

Porro de incarnatione, quam rectè Lutherus senserit, ex tribus eius operibus facile poterit intelligi. Nam in concione de Natali Domini, qua primum caput Epistolæ ad Hebræos exponit, dum metuit cum Eutychete permiscere naturas, audacter cum Nestorio diuidit personas. Dicit enim, *Imperitos quosdam, facere Christum hominem omnipotentem.* At si ille homo Christus non est omnipotens, eadem ratione non est Deus: Nec enim Deus esse potest qui non sit omnipotẽs. Duo igitur erunt Christus Deus & Christus homo, quæ est apertissime Nestoriana sententia. Contra vero, in libro de Concilijs & Ecclesia, parte 2. dum vitare cupit Nestorium, aperte incidit in Eutychetem. Sic enim loquitur: *Mihi paulo ante negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissime contra me disputabant, quod diuinitas Christi non posset pati.* Et infra: *Oportet dici hic homo Christo, hæc caro & sanguis condidit cælum & terram.* Certe nomina diuinitatis & carnis, nomina sunt naturarum non personarum. Ergo si Luthero diuinitas patitur, si caro cælum ac terram condit, quis non videat, à Luthero Christi naturas confundi? ac vt propensionem animi sui in Nestorium, & Eutychetem Lutherus ostenderet, in eodem de Concilijs libro, ita diligenter Nestorium & Eutychetem excusat, vt vtrique zelum bonum, animum syncerum, & fidem rectam tribuat, & solum ex inscitia quadam, & in modo loquendi lapsos dicat; totam vero caussam tumultuum & perturbationis illius temporis, in Episcopos Catholicos referat. Et eo vsque tandem progreditur, vt dicat; *Vereri se, ne in extremo iudicio aliqui qui dicuntur hæretici, iudices sedeant; & Episcopi, qui illos in Concilijs damnauerunt in æternum pereant.* Tantum non aperte affirmans, Nestorium, & Eutychetem cum Christo iudices futuros, Sanctos vero, Leonem, & Cyrillum, in æternum perituros. Porro in libro, qui inscribitur, *Confessio Martini Lutheri de Cæna Domini*, non solum reprehendit Zvvinglianos, quod passionem Christi soli tribuant humanitati, non etiam Deitati; Sed etiam è contrario ipsam humanitatem in Deitatem euehere videtur, cum ait: *Necesse habes, eam Christi essentiam, quæ est cum Deo vna persona, longissime extra creaturas collocare, ideoque tam longe quàm Deus ipse, extra creaturas est.* Neque vult Lutherus dicere, Christi humanitatem extra creaturas esse, quantum ad locum, siue spatium, sed quantum ad ordinem & dignitatem; Nam in eodem libro contendit, vbique esse Christi humanitatem. Et in sermone de Sacramento Cœnæ Domini; *Credimus*, inquit, *quod Iesus Christus sit iuxta humanitatem, super omnes creaturas collocatus, & omnia impleat.* Et infra: *Et habeat omnia in sua manu, & sit vbiuis præsens.* Si igitur Christi humanitas, extra ordinem creaturarum est, non creata natura, sed increata essentia est, ac per hoc non amplius humanitas, sed diuinitas dici debet. Rursum: Si Christi humanitas tam longe abest à creaturis, quantum ad excellentiam & dignitatem, quàm longe abest ipse Deus, Deus autem infinito interuallo à creaturis omnibus separatur. Igitur Christi humanitas infinitæ dignitatis, & excellentiæ est. Ex quo sequitur, aut duas esse infinitas naturas, aut Christi humanitatem in Deitatem esse conuersam; quæ est hæresis Eutychiana. Et fortassis non sine mysterio, nec in Confessione, nec in Apologia, vlla fit mentio Nestorij & Eutychetis, qui tamen nominatim damnari debuissent in art. 3. vt damnantur in primo Arius, & Eunomius. Iam vero Philippus Melanchthon in locis anni 39. pag. 9. *Necesse est*, inquit, *in filio aliquid esse diuinæ naturæ.* Et rursum, pag. 11. *Necesse est in Christo aliquam esse diuinam naturam.* Et in Locis anni 45. fol. 53. de Spiritu sancto loquens; *Testatur*, inquit, *per Ioelem Deus, non mitti creatam agnitionem, sed aliquid essentiæ Dei.* Necesse est autem personam esse distinctam, quæ est aliquid Dei, & tamen non est Pater. Philippo igitur aut multæ sunt naturæ diuinæ, cum necesse sit in filio aliquam esse diuinam naturam; aut certe multæ sũt partes eiusdem diuinitatis, cum tam in Filio, quàm in Spiritu sancto aliquid sit diuinæ naturæ. Quod quàm bene cohæreat cum art. 1. Confessionis, nemo non videt. Rursum idem Philippus in Locis anni 45. & 58. pag. 40. *Non est*, inquit, *lacerata aut mortua diuina natura, sed fuit obediens Patri, quieuit, cessit iræ æterni Patris.* Quid clarius pro Ariana hæresi dici poterat? Nam si natura diuina Filij, Patri fuit obediens, & iræ illius cessit; distinguitur diuinitas Filij à Patre, & Pater non habet diuinitatem, vel habet aliam. Vbi est igitur vnitas essentiæ diuinæ quam prædicat Augustana Confessio? Ad hæc in ijsdem Locis, pag. 42. ita exponit illud, Glorifica me Pater, *Nunc missus subiectus sum cruci, & seruio meæ vocationi. Deinde vero gloriam mihi restitue, quam ante mundi constitutionem apud te habui, &c.* Certe nõ potest restitui quod non fuit amissum; Amisit igitur Christus gloriam, quam habuit ante mundi constitutionem; non autem amisit eam vt homo, cum ante mundi constitutionem non fuerit homo, amisit igitur vt Deus. Deus igitur mutabilis est Christus, ac per hoc ne Deus verus, nec Deus vnus cum Patre, sed Deus factus & creatus à Patre, vt Ariani docebant. Atq; huc etiam fortasse alludit in ijsdem Locis, pag. 45. cum ait: *Tempore passionis non fuisse in Christo gloriam beatitudinis, vt alio tempore.* Omitto illud, quod ibidem pag. 22. tres personas diuinas, tres esse singulares intelligentes. Qui modus loquendi, non satis consentit cum Symbolo Athanasij, quod in hac Concordia, tanquam pium, vt vere est, recipitur. Vt enim in Symbolo dicitur: Non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens, ita sine dubio dici debet, non tres intelligentes, sed vnus intelligens.

Veniamus ad articulos de libero arbitrio, & caussa peccati, & videamus, an id semper Lutherus & Philippus docuerint, quod in Confessione nũc docent. Articulus 18. Confessionis, sic habet: *De libero arbitrio docent, quod humana voluntas, habeat aliquam libertatem ad efficiendam ciuilem iustitiam, & diligendas res rationi subiectas, &c.* Artic. 19. de caussa peccati, docet: *Quod tametsi Deus creat & conseruat naturam, tamen caussa peccati est voluntas malorum, videlicet diaboli, & impiorum, quæ non adiuuante Deo auertit se à Deo, sicut Christus ait, Cum loquitur mendacium, ex seipso loquitur.*

Audiamus nunc verba Lutheri ex assert. artic. 36. *Liberum*, inquit, *arbitrium est figmentum in rebus, & titulus sine re, quia nulli est in manu sua quippiam cogitare boni vel mali, sed omnia, (vt Vviclefi articulus Constantiæ damnatus rectè docet) de necessitate absoluta eueniunt, quod & Poeta voluit, quando dixit; Certa stant omnia lege. Et Christus Matth. 6. Folium arboris non cadet in terram, sine patre vestro.* Et infra: *Non est dubium*

Satana

Satana magistro, in Ecclesiam venisse hoc nomen, Liberum arbitrium. Ac vt sibi & suis Lutherus præcluderet aditum ad retractationem in eadem assertione, ita præfatus fuerat: *In cæteris articulis, de Papatu, de Concilijs, de Indulgentijs, alijsque non necessarijs nugis, ferenda est leuitas & stultitia Papæ, & suorum: Sed in hoc articulo, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum & flendum est, miseros sic insanire.* Et in libro quem contra Regem Angliæ scripserat: *Adeo se certum esse de sua doctrina, vt si quis aliter doceret, aut damnaret, quæ ipse scripsit de fide, de operibus, de libero arbitrio, &c. is damnaret Deum, & oporteret ipsum manere filium inferni.* Atque his similia Philippus docuit in Locis, anno 21. & 22. editis. Tantum abest igitur vt verum sit, quod in præfatione Confessionis dicitur; *Hanc ipsam Confessionis doctrinam eam esse, quam hactenus Lutherani Concionatores tradiderunt*, vt potius sit verissimum, in præcipuo articulo, & in summa rei defecisse Confessionis auctores à Luthero ad Papam. Et (si verum sit Lutheri vaticinium) oportere iam eos manere filios inferni; quippe qui Deum in Luthero damnare ausi fuerint. Non ignoro Lutherum in Visitatione Saxonica, & Philippum in Epitome Moralis Philosophiæ, & in Locis editis posterioribus annis, longe aliter docuisse de libero arbitrio & caussa peccati, quàm antea docuerunt, cum haberent primitias Spiritus; tamen id neque mendacium excusat, & arguit inconstantiam. Et quia non parū conducere videtur ad commendationem architecti huius Confessionis, ad memoriā reuocare Philippi egregiam in doctrina constantiam, annotabo breuiter eius sententias de libero arbitrio, & caussa peccati.

In Locis anni 21. primo, repudiat nomen ipsum, liberi arbitrij, & rationis. *Vsurpata est vox*, inquit, *liberi arbitrij, à diuinis litteris, à sensu, & iudicio spiritus alienissima: additum est è Platonis Philosophia, vocabulum rationis æque perniciosum.* At in Locis posterioribus, *Monendi sunt*, inquit, *rudiores, vt à Physicis sumant distinctiones & appellationes partium hominis. In homine est pars cognoscens, & iudicans, quæ vocatur mens, vel intellectus, vel ratio; altera pars appetens, vocatur voluntas. Vocatur autem liberum arbitrium mens & voluntas coniuncta.*

Secundo, defendit Vallam, contra Ioann. Eckium: *Valla*, inquit, *ait Eckius, quod scholarum sententiam de libero arbitrio confutauit, plura voluisse scire, quàm didicisset, scilicet egregie festinus nugator.* At in Locis posterioribus: *Valla*, inquit, *& plerique alij non recte detrahunt voluntati hominis libertatem.* Et in Epitome moralis Philosophiæ: *Stoicas illas*, inquit, *de Fato, seu Vallæ absurdas imaginationes, quæ propter diuinam gubernationem, adimunt libertatem voluntati, fugiamus.*

Tertio, reprehendit Philosophiam: *Hoc loco*, inquit, *prorsus Christiana doctrina à Philosophia, & humana ratione dissentit.* At in Epitome moralis Philosophiæ: *Est*, inquit, *prudentissime ab Aristotele addita rationis descriptio.* Et in Locis, cap. de viribus hominis: *Hæc est*, inquit, *libertas voluntatis, quam Philosophi recte tribuunt homini.*

Quarto, tollit omnem libertatem, & contingentiam: *Quandoquidem*, inquit, *omnia quæ eueniunt, necessario iuxta diuinam prædestinationem eueniunt, nulla est arbitrij nostri libertas. Quid igitur*, inquies, *nulla ne est in rebus contingentia? nihil casus? nihil fortuna? omnia necessario euenire, Scripturæ docent. Et si videatur tibi in rebus humanis esse contingentiam, iudicio rationis hic imperandum est.* At in Locis posterioribus: *Concedendum est*, inquit, *quod Scriptura Apostolica tribuat hominis, etiam nunc post lapsum, libertatem aliquam diligendi ea, quæ sunt subiecta rationi.* Et infra: *Hæc Manichæa imaginatio (quæ videlicet libertatem & contingentiam tollit) horribile mendacium est, & ab hoc errore mentes abducendæ sunt, & docendæ agere aliquid liberum arbitrium.*

Quinto, in commentarijs ad caput 8. Epistolæ ad Rom. docet, Deum peccatorum caussam esse. *Sicut*, inquit, *fatemur, proprium Dei opus fuisse, Pauli vocationem, ita fatemur opera Dei propria esse; siue quæ media vocantur, vt comedere, bibere, &c. Siue quę mala sunt, vt Dauidis adulterium, Manlij seueritatem. Constat enim ex cap. 1. ad Roman. Deum omnia facere, non permissiue, sed potenter.* Et infra: *Ergo non est, cur frigidum glossema admittamus, Deum mala permittere, non etiam facere.* At in Locis de caussa peccati: *Est*, inquit, *hæc vera, & pia sententia, vtraque manu, & veriùs, toto pectore tenenda, Deum non esse caussam peccati: nec vere peccatum.* Et infra: *Nec figuræ illæ verborum in sermone Hebraico pugnant cum hac sententia; Indurabo cor Pharaonis; & similes. Certum est enim Hebraica phrasi significare permissionem, non efficacem voluntatem.*

Ex his satis constare puto, & quàm graue & constantem auctorem habuerit illa Confessio tantopere celebrata, & quàm verum sit, quod in eius præfatione asseritur, in hac Confessione eam doctrinam contineri, quam vsque ad illud tempus ex diuinis litteris Lutherani tradiderant.

IV. MENDACIVM.

IN Confessione Augustana, art. 12. pag. 15. Concordiæ, sic habetur: *Reijciuntur & isti, qui non docent, remissionem peccatorum per fidem contingere; Sed docent, remissionem peccatorum contingere propter nostram dilectionem & opera.* Hæc verba etsi de industria obscure proposita esse videntur, tamen sine dubio hunc faciunt sensum, vt reijciendos esse significent illos, qui docent homines iustificari à peccatis sine fide, per solam dilectionem, & opera. Nec dubitari potest, quin his verbis notentur Catholici omnes, & præsertim Theologi Scholastici; Et si quod dubium esse potuisset, iam est sublatum per Apologiam vbi vsque ad nauseam repetitur, & inculcatur hoc mendacium, quod Scholastici doceāt, iustificationem non contingere ex fide, sed ex operibus, hoc est, ex operibus sine fide. Quoniam enim versantur ipsi in vno extremo, cum docent, iustificari homines ex fide sine operibus; cupiunt nos in altero extremo collocare, quasi doceamus, iustificari homines ex operibus sine fide. At non est ista, nec vnquam fuit, doctrina Ecclesiæ Catholicæ, nec etiam Scholasticorum Theologorū. Semper enim docuimus & docemus, iustificari homines ex fide & dilectione ac operibus bonis; ita vt ad præparationem ac dispositionem ad iustificationem, requirantur actus, fidei, spei, & dilectionis, quos ipsos tamen non habemus, nisi Dei gratia nos præueniente, excitante, & adiuuante: Ipsa vero formalis iustificatio consistat in remissione vera omnium peccatorum, & infusione habituum fidei, spei, & charitatis, quos propter Christi meritum, Deus in corda nostra gratis diffundit. Denique actualis iustitia sit legis diuinæ obedientia & obseruatio, ad quam non ex nobis idonei sumus, sed ex spiritu gratiæ, id est, fidei, spei, & charitatis, nobis à Deo per Christum
„ donato. Ita docet Concil. Trid. sess. 6. c. 6. Dispo-
„ nuntur, inquit, ad ipsam iustitiam, dum excitati di-

„ diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipiētes, „ liberè mouentur in Deum, &c. Et c. 7. Quāquam, „ nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis „ Domini nostri Iesu Christi communicantur, id ta-„ men in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem „ sanctissimæ passionis merito, per Spiritū sanctum „ charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui „ iustificantur; atq; ipsis inhæret. Vnde in ipsa iusti-„ ficatione cum remissione peccatorum, hæc omnia „ simul infusa recipit homo, per Iesum Christum, „ cui inseritur, fidem, spem, & charitatem. Et ca. 10. Per obseruationem mandatorum Dei & Ecclesiæ in ipsa iustitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt, &c. Vides igitur fidem nunquam excludi, sed contra potius semper requiri, siue de ipsa iustificatione agatur, siue de ijs, quæ illam aut præcedunt, aut etiam consequuntur. Ac ne dicant nouam hanc esse doctrinam, & nos nunc demum ab ipsis excitatos sapere cœpisse, vt aliquoties Philippus iactat in Apologia, addamus etiam testimonium principis Scholasticorū, quod fides ad iustificationem requiratur. S. Thom. 1. 2. q. 113. art. 4. Ad iustificationem impij requiritur motus mentis, quo conuertitur in Deum. Prima autem conuersio in Deum, fit per fidem, iuxta illud Heb. 11. Accedentem ad Deum, oportet credere. Et ideo, motus fidei requiritur ad iustificationem impij.

V. MENDACIVM.

PAg. 16. in art. 13. Confess. habentur hæc verba: *Damnant igitur illos, qui docent quod Sacramenta ex opere operato iustificent, nec docent fidem requiri in vsu Sacramentorum, quæ credat remitti peccata.* Hoc etiam loco Theologi Scholastici notantur, quasi doceant, Sacramenta etiam sine fide prodesse. Sed apertum mendacium est, ad quod refellendum vnius S. Thomæ testimonium sufficiet, qui 3. parte, q. 68. art. 8. „ Recta fides, inquit, ex necessitate requiritur ad Ba-„ ptismum, quia sicut dicitur Ro. 3. Iustitia Dei est, „ per fidem Iesu Christi. Et infra: Ad primum ergo „ dicendum, quod Dominus loquitur ibi de Baptis-„ mo, secundū quod perducit homines ad salutem, „ per gratiam iustificantem, quod quidem sine re-„ cta fide esse non potest, & ideo signanter dicit: „ Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.

VI. MENDACIVM.

PAg. 17. in artic. 16. Confess. ita habetur: *Damnant & illos, qui Euangelicam perfectionem non collocant in timore Dei, & fide: sed in deserendis ciuilibus officijs.* Mendacium est manifestum contra Cathol. professores ordinum religiosorum, quasi existiment perfectionem proprie consistere in deserendis ciuilibus officijs, coniugio, militia, magistratibus, & similibus. At neq; veteres, neq; recentiores Monachi, vnquam hoc docuerunt. Ioan. Cassianus Collat. 1. c. 7. Ieiunia, vigiliæ, meditatio Scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, nō perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt. B. Thomas ex Scholasticis, 2. 2. qu. 184. art. 4. Per se inquit, & essentialiter cōsistit perfectio Christianæ vitæ in charitate, principaliter quidē secundum dilectionem Dei, secundario autem secundum dilectionem proximi. Et infra: Secundario, & instrumentaliter consistit perfectio in consilijs, quæ ordinantur ad remouendum impedimenta actus charitatis, quæ tamen charitati

A non contrariantur; sicut est matrimonium, occupatio negotiorum sæcularium, & alia huiusmodi. Quod autem status perfectior sit eorum, qui deserunt omnia propter Christum, nec implicantur negotiis sæcularibus, quam aliorum, qui hoc non faciunt, & quod hic perfectior status, non imperetur, sed consulatur, satis aperte colligitur ex verbis Domini Mat. 19. vbi postquam dixerat; Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, subiunxit; Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c. Nec vsquam legimus; Si vis perfectus esse, vxorem ducito, capesse Rempub. &c. Hinc D. Augustinus epist. 89. q. 4. Viderit, inquit, ille iuuenis, quemadmodum illa legis mandata seruauerit. Veruntamen Magister bo-B nus, mandata legis ab ista excellentiore perfectione distinxit. Ibi enim dixit; Si vis venire ad vitam, serua mandata. Hic autem; Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c. Euseb. lib. 1. de demonstrat. Euangel. c. 8. declarans communem doctrinam Ecclesiæ Catholicæ, ex diuinis litteris deriuatam: Quocirca, inquit, in Ecclesia Dei, duo modi viuēdi instituti sunt. Alter quidem naturam nostram, & communem hominum vitæ rationem excedens; non nuptias, non sobolem, non substantiam, non opum facultatem requirens, & soli diuino cultui, ex immenso rerum cœlestium amore, addictus. Et talis quidem existit in Christianismo vitæ perfectæ modus. Alter vero remissior atq; humanior; hic & modesto coniugio, C & sobolis procreatione implicatur, & rei familiaris curam assumit, & iuste militantibus quæ sint agenda describit, agros quoque & mercaturam, adiuncta religione non negligit; Et his quidem secundus pietatis attributus est gradus.

Hoc idem ex pluribus Scripturæ, & Patrum testimoniis probare possemus, si refellere errores Confessionis, & non solum mendacia indicare, propositum nobis esset.

VII. MENDACIVM.

PAg. 18. in articu. 20. Confess. *Falso accusantur nostri, quod bona opera prohibeant.* D

Mendacium hoc esse non dubitabit, quicunq; aliquid scriptorum Lutheri perlegerit. Certe in serm. de piscatione Petri sic legimus: *Quanto sceleratior es, tanto citius Deus gratiam infundit.* Ibidem: *Debemus cum solo Isaac venire, id est, cum fide; seruos & asinos, hoc est, opera, deorsum dimittere oportet.* Item in serm. Sic Deus dilexit mundum: *Ego dico tibi, quia angusta est via. Oportet te fieri tenuem, si vis per eam venire. Cæterum, qui operibus onerati sunt (sicut conchilibus onustos videmus Iacobi peregrinos) hi non poterunt penetrare.* Et infra: *Si veneris cum magnis sacris operum plenis, deponere oportebit, alioqui non poteris penetrare.* Porro ex his fontibus manarunt illa præclara dogmata, quæ Lutheri discipuli in Colloquio Altemburgensi stabilire conati sunt. *Opera bona legis, & noua obedien-*E *tia, non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinent. Ad Satanam spectant Christiani cum omnibus bonis operibus. Peccari vero oportet, vt in fide sine bonis operibus omnibus, ad finem vsque constantes, perseueremus. Adeo necessaria illa non sunt, vt etiam ad salutē incommodent, sintq; perniciosa* Deinde Catholici non tam Lutheranos accusant, quod prohibeant opera bona, quàm quod ea contemnunt, & cum Eunomio antiquo hæresiarcha, immo etiam cum Simone Mago hæreticorum omnium principe, non necessaria ad salutē esse, doceant. Ac de Eunomio quidem testis est Augustinus in lib. de hæres. c. 54. de Simone, Irenæus li. 1. c. 20.

de

de Luthero, liber ipsius de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo: Liber de libertate Christiana; sermo de Moyse; Commentarij in epist. ad Galatas.

VIII. MENDACIVM.

PAg. 16. in articu. 20. Confess. *Iubent* (Catholici Doctores) *mereri remissionem peccatorum operibus.* Si de merito operum illorum, quæ fiunt solis naturę viribus sermo sit: de quo merito articulum intelligendum esse, consequentia verba declarant: insigne est mendacium Philippi. Nō enim id habet Catholica doctrina, vt operibus illis, quæ fiunt sine fide, & auxilio Dei gratuito mereri possint homines remissionem peccatorum; & contra hæc operum merita defendit S. Augustinus gratiam & iustitiam fidei: necnon etiam S. Prosper in libris de vocatione gentium, quos libros imperite Philippus tribuit Ambrosio, cum in ijs libris nominatim refellātur Pelagiani, qui post Ambrosij obitum orti sunt. Si vero de illis operibus agatur, quæ ex fide & gratia Dei proficiscuntur, fatemur quidem nos illis operibus aliquo modo mereri remissionem peccatorum. Sed idem fatentur Prophetæ, Euangelistæ, Patres; Ezec. 18. Cum auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam viuificabit. Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime. Ionæ 3. Vidit Deus opera eorum, & misertus est eis. Lucæ 11. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Lucæ 7. Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Ambros. lib. 10. in Lucam. Lachrymæ veniam non postulant, sed merentur. Et infra: Et tu si veniam vis mereri, dilue culpam tuam lachrymis, &c. Hieronymus l. 2. contra Pelagianos: Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clemētiam Saluatoris. „ Augustinus epist. 105. Nec ipsa remissio peccato„rum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat: „ neque enim nullum est meritum fidei: qua fide il„le dicebat, Deus propitius esto mihi peccatori, & descēdit iustificatus merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat exaltabitur. Restat igitur, vt ipsam fidem vnde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita, sed gratuitum donum Dei esse fateamur, si gratiam veram, id est, sine meritis, cogitamus. Et epist. 106. Si quis dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, immo gratissime confitemur. Gregorius in lib. 1. Reg. lib. 3. cap. 4. Dum Niniuitæ, veluti pro difficili reconciliatione, graui pœnitentia se deijciunt, omnipotētis Dei misericordiam facile meruerunt. Sanctus etiam Thomas, ex Scholasticis, cum prædictis Patribus docet ijs operibus, quæ fiunt ex fide, & auxilio Dei, mereri nos aliquo modo iustificationem à peccatis, 2. Sentent. dist. 27. q. 4. in resp. ad quartum. Quod tamen constanter negat de illis operibus, quæ fiunt solis naturæ viribus. 1. 2. quæst. cent. 9. art. 6. & q. 214. art. 5. Huc accedit, quod istis etiam operibus, quæ fiunt ex fide, & auxilio Dei, non tale tribuimus meritum, vt ei respondeat ex iustitia merces; sed meritum solum impetrationis, vt Augustinus loquitur, quod Scholastici meritum de congruo, non de condigno nominare solent. Neque in hoc vlla est inter Catholicos dissensio. Et Concil. Trid. sess. 6. cap. 8. de hoc genere meriti aperte pronuntiat, ideo gratis iustificari homines, quia nec fides, nec opera, quæ iustificationem præcedunt, ipsam merentur. Sed paradoxum videtur aduersarijs, quod homo operetur de fide, & nondum sit iustificatus à peccato, cum apud ipsos ita fides sola iustificet, vt separari nequeat fides à iustificatione. At non illis paradoxum videtur, qui ex fide orantes dicunt; Dimitte nobis debita nostra, Matth. 6. Nec illi paradoxum hoc videbatur, qui ex fide orabat; Deus propitius esto mihi peccatori, Luc. 18. Nec denique Augustino paradoxum hoc erat, cum scriberet in epist. 105. Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat.

IX. MENDACIVM.

Et quidem multiplex.

PAg. 18. & 19. in eodem arti. 20. multa simul conglomerantur mendacia, vt, *Quod nostri concionatores olim parum docebant de operibus, quæ Deo placent; quod tantum vrgerent puerilia, & non necessaria opera; quod nunc à Lutheranis admoniti, hæc dedi scant: quod iam incipiant fidei mentionem facere; quod doctrina fidei diu iacuerit ignota.* Scilicet, non legerat Philippus sermones sancti Bernardi, Petri Damiani, Innocentij III. Thomæ Aquinatis, Vincentij, Bernardini, Laurentij, Iustiniani, & aliorum innumerabilium, in quibus de Symbolo, de Decalogo, de oratione Dominica, de omnibus vitijs omnibusque virtutibus grauissimæ disputationes continentur. Sed facile est dicere, & non probare.

X. MENDACIVM.

PAg. 22. in artic. 21. Confess. *Hæc fere summa est doctrina apud nos, in qua cerni potest nihil inesse, quod discrepet à Scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex Scriptoribus nota est.* Ad hoc mendacium conuincendum, non erit opus vt extra artic. istum 21. egrediamur. Hic enim asserunt, non esse à Sanctis auxilium petendum, eo quod vnus sit intercessor Christus. In quo quidem articulo manifeste dissentiunt à Scripturis, ab Ecclesia Catholica, & ab Ecclesia Romana. Nam etsi vnus est mediator Dei & hominū, homo Christus Iesus; & ideo vnus mediator, quia dedit semetipsum redemptionē pro multis, 1. Tim. 2. Nec vllus Catholicorū docuit vnquam sanctos esse mediatores per modum redemptionis: tamen vnum esse tantum intercessorē, vnum aduocatum, vnum qui interpellet pro nobis, immo etiā vnum tantum mediatorem per modum supplicationis, non modo Scriptura non dicit, sed etiam ita dicentibus apertissime contradicit, Iob. 5. Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere, vbi Angeli fiunt intercessores hominum, teste August. in annotat. in Iob. non igitur solus est intercessor Christus. Deuter. 5. Ego, inquit Moyses, sequester fui, & medius inter Deum, & vos, in illa die 1. Reg. 7. dicunt filij Israel ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum. Iob. vlt. Ite ad seruum meum, ille orabit pro vobis: suscipiā faciem eius. Rom. 15. obsecro vos fratres, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum. Idem repetit 2. Cor. 1. Coloss. 4. Ephes. 6. Heb. 13. Quomodo igitur vnus est tantum intercessor, cum & Iob, & Moyses, & Samuel, & tot Romani, & tot Corinthij, tot Colossenses, tot Ephesij, tot Hebræi adhibeātur intercessores? At, inquiunt, de mortuis agimus, non de viuentibus. Sed si ideo mortui inuocandi nō sunt,

nec esse possunt intercessores, ne Christo gloria singularis intercessionis detrahatur, eadem de caussa nec viuentes inuocandi erunt, nec esse poterunt intercessores. Deinde si viuẽtes in terris inuocari possunt, cur non magis viuentes in cœlis; An fortassis ideo, quam non valeant, aut non velint illi pro nobis orare, aut certe nesciat quid petamus? Sed nec eorum felicitas patitur, vt non valeant; nec charitas sinit vt non velint, nec possunt ignorare preces ad se porrectas, cum non ignorent pœnitentiam peccatorum. Gaudium enim est in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, Luc. 15. Iam vero Concilium Calcedonense, Concilium Ecclesiæ Catholicæ fuisse, & Concilium Orthodoxum, generale plenissimum, aduersarij non negant. Concilium autem istud Act. 11. ita clamat; Flauianus post mortem viuit, Martyr pro nobis oret. Eusebius Cæsariẽsis Catholicæ Ecclesiæ communem doctrinam tradens, lib. 13. Præparat. Euangelicæ, c. 7. Hæc nos, inquit, quotidie factitamus, qui veræ pietatis milites, vt Dei amicos honorantes, ad monimenta quoque illorum accedimus, votaque ipsis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum iuuari profitemur. S. Basilius ad Catholicam Ecclesiam verba faciebat, cum diceret, oratione in 40. Martyres; Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat, qui rursum lætatur, hos oret; ille, vt à malis liberetur; iste, vt duret in rebus lætis. S. Ambrosius in libro de Viduis, Catholicas viduas instituebat, cum ita scriberet: Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad præsidium dati sunt, Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vindicare: possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiam si quæ habuerunt peccata, lauerunt. Isti enim sunt Dei Martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumq; nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiam cum vincerent cognouerunt. S. Augustinus, tract. 84. in Ioannem, tribus pene verbis tria aduersariorum dogmata conuellit, de Sacrificio altaris, de Oratione pro defunctis, de inuocatione Sanctorum: Ideo quippe, inquit, ad ipsam mensam, non sic eos (Martyres) commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt. Vt etiam pro eis oremus, sed magis, vt ipsi pro nobis orẽt. Denique Theodosius Imperator, orthodoxus & pius erat, vt etiam aduersarij cofitentur; & tamen de eo sic scribit Ruffinus, lib. 2. histor. cap. 33. Circumibat cum sacerdotibus & populo omnia orationum loca, ante Martyrum & Apostolorum thecas iacebat, cilicio prostratus & auxilia sibi fida Sanctorum intercessione poscebat. Et de eodem Chrysostomus homil. 66. ad populum Antiochen. Nam & ipse, qui purpuram indutus est, accedit, illa complexurus sepulchra, & fastu deposito, stat sanctis supplicaturus, vt pro se apud Deum intercedant, & scenarum fabrum, & piscatores, vt protectores orat, qui diademate redimitus incedebat. Viderint ergo qui negant Sanctos esse orandos, an ab Ecclesia Catholica non dissentiant.

Quod autem ab Ecclesia Romana, quatenus ex antiquis Scriptoribus nota est, pariter dissentiant, ex Leone, & Prudentio, vt cæteros omittamus, notissimum est Leo siquidẽ, qui Episcopus Romanæ Ecclesiæ ante mille & centum annos fuit, & propter sanctitatis, & sapientiæ, atque etiam eloquentiæ excellentiam, Magnus dici meruit, Romanam Ecclesiam ita instituebat, Serm. 5. de Epiphania: Confirmate amicitias cum sanctis Angelis, & Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusque sociamini. Horum diuitias concupiscite, & per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia. Et Ser. 1. de natali SS. Petri & Pauli. Sicut, inquit, & nos experti sumus, & nostri probauere maiores, credimus atque confidimus, inter omnes labores istius vitæ, ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum orationibus adiuuandos. Prudentius in hymno de S. Laurentio, de Romana Ecclesia loquens, ita cecinit.

Quod quisque supplex postulat,
Fert impetratum prospere,
Et tristis haud vllus redit,
En præsto semper adsies,
Tuosque alumnos vrbicos.
Lactante complexus sinu,
Paterno amore nutrias.

Quale igitur & quàm impudens mendacium est huius Confessionis, quæ in eo ipso articulo affirmat, in nulla parte doctrinæ dissentire se à Scripturis, vel Ecclesia Catholica, vel Ecclesia Romana, in quo articulo Sanctorum inuocationem oppugnat, quam & Scripturæ, & Ecclesia Catholica, vel Ecclesia Romana apertissime docuerunt. Neq; vero hoc vnum est, in quo discrepat Confessio Augustana, à Confessione Catholicæ & Romanæ Ecclesiæ. Nam nec de ipsa Ecclesia, nec de peccato originis, nec de Iustificatione, nec de Sacrificio, nec de Sacramento Eucharistiæ, nec de alijs Sacramentis consensio est Sed vnum sufficiebat, ad mendacium detegendum.

XI. MENDACIVM.

PAg. in artic. 21. Confess. *Apud nos*, inquiunt, *magna ex parte veteres ritus diligenter obseruantur. Falsa enim calumnia est, quod omnes cærimoniæ, omnia vetera instituta, in Ecclesiis nostris aboleantur.* Quale sit hoc mendacium nullo negotio intelliget, qui conferre voluerit cum præsenti statu Ecclesiarum Protestantium, ea quæ de ritibus Ecclesiæ scripta reliquerunt Tertullianus, Basilius, Epiphanius, Augustinus, alijque veteres Scriptores. Certe Tertullianus in libro de corona militis, inter Ecclesiasticas cærimonias numerat, ante Baptismum renunciare diabolo, & pompis eius, ter mergi in sacro fonte, oblationes anniuersarias pro defunctis facere, ad omnem progressum frontem crucis signaculo terere. Basilius libro de Spiritu sancto ad Amphilochium, cap. 27. inter Ecclesiæ ritus ponit, orare ad Orientem, cruce signare, inuocationis verba dum ostenditur Eucharistia, benedictionem aquæ baptismatis, benedictionem olei vnctionis, benedictionem eius qui baptizatur, trinam immersionem, &c. Epiphanius in compendiaria doctrina Ecclesiæ, primo loco ponit virginitatis professionem, deinde etiam viduitatis, tum solitudinem Anachoretarum, ieiunia 4. & 6. feriæ, ieiunium quadragesimæ, arctiorem abstinentiam in sacra hebdomada passionis Dominicæ, memoriam defunctorum in precibus, nocturnas & matutinas Psalmorum & Hymnorum celebrationes, varia Monachorum instituta, quorum alij à carnibus abstinent, alij etiam ab ouis, alij etiam à piscibus, &c. Denique August. meminit consecrationis aquæ per signum crucis, libro 6. contra Iulianum, cap. 8 Exorcismi & exsufflationis, lib. de gratia Christi, cap. 40. Vnctionis, qua vtimur

in Baptismo, lib. 2. quæst. Euang. c. 40. Item Chrismatis, quo inungimur post Baptismū lib. 15. de Trinit. cap. 26. Signo crucis, quo benedicitur Chrisma, & quo signamur in fronte, dum Sacramentū Confirmationis accipimus, In Psalm. 141. & tract. 118. in Ioan. Aquæ miscendæ vino in sacro calice, lib. 4. doctrin. Christ. cap. 21. Ieiunij 4. & 6. feriæ, epist. 86. ad Casulanum, Ieiunij quadragesimalis, in Ps. 110. Delectus ciborum in diebus ieiuniorum, lib. 3. contra Faustum, c. 5. Voti continentiæ etiam post coniugiū epist. 45. ad Armentarium. Voti virginitatis, lib. de sancta virginitate, cap. 29. Voti paupertatis, lib. 17. de Ciuit Dei, cap. 4. Monachorum, & Anachoretarum, lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 31. Voti Monachorum, in Psal. 75. & 99. Peregrinationem ad loca sancta, epist. 137. ad clerum & populum suum. Porro hæc & similia, quæ in veteri Ecclesia in vsu erant, & nunc etiam in Ecclesia Catholica locum suum retinent, à Lutheranis non modo non seruantur, sed etiam irridentur, & tamen in Confessione dicere audent, veteres ritus à se diligenter seruari, & falsam esse calumniam, quod omnium veterum instituta atque omnes ferme cæremonias aboleuerint.

XII. MENDACIVM.

PAg. 22. in præfatione de abusibus mutatis: *Cum Ecclesiæ*, inquiunt, *apud nos de nullo articulo fidei dissentiant ab Ecclesia Catholica, tantum paucos quosdam abusus omittant, &c.* Hæc verba mendacij arguuntur ab vltima parte huius Concordiæ, vbi ea de Christo docent, quæ cum Symbolo Apostolico, Nicæno, & Athanasij, aperte pugnant, vt supra iam ostendimus. Illud autem non est prætereundum, quod cum dicunt, se ab Ecclesia Catholica non dissentire, nisi propter paucos eosque nouos abusus; si per Ecclesiam Catholicam intelligunt eam, quæ nunc paret Rom. Pontifici, fatentur se extra Catholicam esse. Et sane videant ipsi, an propter paucos abusus ab Ecclesia Catholica separari licuerit. Si vero per Catholicam intelligunt antiquam aliquam Ecclesiam, mentiuntur, cum dicunt, hos abusus esse nouos; fuerūt enim in antiqua Ecclesia, si illa est ea Catholica, à qua non dissentiunt, nisi ratione abusuum.

XIII. MENDACIVM.

PAg. 23. in artic. de cōiugio sacerdotum: *In Germania*, inquiunt, *primum ante annos 400. sacerdotes vi coacti sunt ad cœlibatum.* Quod idem repetit Philipp. in Apolog. At extat Concil. Moguntinum, celebratum in Germania tempore Arnulphi Imperatoris, ante annos 600. cuius decimus canon statuit vt nulla penitus mulier, ne soror quidem aut mater, cum Ecclesiasticis habitare permittatur. Extat Cōcilium Vvormatiense, in Germania ante annos 700. celebratum, cuius nonus canon ita habet; Placuit, vt Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi abstineant se ab vxoribus, & non generent filios; quod si hoc decretum violauerint, ab honore clericatus pellantur. Extat Concilium Aquisgranense, tempore Ludouici Pij celebratū, anno Domini 816. id est, annis 714. ante Confessionem Augustanam, in cuius Cōcilij Can. 6. indicitur Subdiaconis perpetua continentia; & quod de Subdiaconis dicitur, sine dubio de altioribus gradibus intelligitur. Extat denique Epistola Zachariæ Romani Pōtificis, ad Bonifacium Episcopum, & Apostolum Germanorum scripta ante annos 800. vbi sic legimus: A die suscepti sacerdotij, etiam ab ipso proprio coniugio prohibendi sunt. Cuius legis meminerunt etiam Magdeburgenses, Cent. 8. cap. 10. colum. 704. Mendacium igitur confessionis tot testibus refutatur, quot Episcopi in tribus supra citatis Concilijs consederunt, addito etiam Romani Pontificis testimonio.

XIV. MENDACIVM.

PAg. 24. in eodem artic. de coniugio Sacerdotum: *Et res*, inquiunt, *gesta est tam inciuiliter, vt non solum in posterum coniugia prohiberentur, sed etiam præsentia, contra omnia iura diuina & humana, contra ipsos etiam canones factos non solum à Pontificibus, sed à laudatissimis Synodis distraherentur.* Et hoc numerari potest inter illustria mendacia Confessionis. Duæ sunt enim quæstiones de coniugio sacerdotum; Vna, an liceat post sacros ordines susceptos vxorem ducere; Altera, an liceat ei, qui duxit vxorem ante sacram ordinationem, simul & sacerdotio & coniugio operam dare. Ac de prima quidem quæstione Lutherani omnes, & verbis & factis respondent, licere. Sed hoc, ex sententia veterum canonum, quos vel Concilia, vel Pontifices ediderūt, velle defendere, nimis aperta impudentia est. Nam etiam Græca Ecclesia, quæ tamen in hac parte semper liberalior fuit, & damnat, & omni tempore damnauit coniugia post ordinationem. Extat Concilium Neocæsariense, ante annos 1200. celebratum. In cuius primo canone sic legimus: Presbyter si vxorem duxerit, ordine suo moueatur. Et Synodus Tralliana, Can. 6. prohibet, ne Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, post ordines susceptos vxorem ducere præsumāt. Quam eandem prohibitionem legimus in Synodo Romana sub Sylvestro, Can. 8. In Concilio 2. Toletano, cap. 1. in Canonibus Apostolorum, Can. 27. in Decreto Calixti I. apud Gratianum, dist. 27. Can. Presbyteris. In epist. 82. Leonis I. ad Anastasium, Thessalonicæ Episcopum, cap. 4. Et in Epistolis Gregorij I. lib. 1. epist. 42. Nec vlla fuit vnquam de hac re in Ecclesia Catholica dissensio. Adde, quod hoc ipsum affirmat Paphnutius & Vdalricus, quos aduersarij pro sua causa opportune & importune adducere solēt. Scribunt enim Socrates lib. 1. ca. 8. & Sozomenus lib. 2. cap. 22. Paphnutium in Concilio Nicæno, dum sententiam suam de coniugio clericorum explicaret, inter alia dixisse, oportere iuxta veteres canones, Ecclesiasticis prohibere, vt post sacram ordinationem vxores ducant. Vdalricus quoque in epistola ad Nicolaum, quam referunt Magdeburgenses, & sæpius inculcant, Cent. 6. cap. 7. col. 388. Et c. 10. col. 686. Et Cent. 9. ca. 10. col. 540. aperte docent, non licere Presbyteris & Monachis vxores ducere, & si duxerint, debere separari. Et quanquam nec historiam Paphnutij, nec epistolam Vdalrici omnino nos probamus: tamen ostendere volui, in quæstione de nouis nuptijs sacerdotum, non solum à nostris, sed etiam à suis patronis aduersarios refutari.

Iam vero de altera quæstione; An videlicet liceat sacerdotibus liberis operā dare; Philippus affirmat; & quidē ita, vt subtrahere sacerdotibus coniugium, esse contendat contra veteres Canones, quos tam Pontifices, quàm laudatissimæ Synodi cōdiderunt. Mirum autem est, cur nec in Confessione, nec in Apologia, vllum talē protulerit canonem. Nos enim è contrario, omnes Ecclesiarum canones proferre possumus, quæ omnem vsum vxorum sacratis ho-

minibus interdicunt. Ex quibus Philippi mendacium euidentissime confutatur.

Ac primum ex Orientali Ecclesia, proferimus Nicænum Concilium primum, in cuius Concilij 3. canone prohibetur Episcopis, Presbyteris, Diaconis, ne vllam domi mulierem habeant, præter matrem, aut sororem, aut amitam. Vbi nulla vxoris fit mentio, quæ tamen primo loco nominari debuit, si eius cohabitatio sacerdotibus licita esset. Ac eam mentem Nicæni Concilij fuisse, tribus testibus fide dignissimis comprobabimus.

Basilius enim in epistola ad Georgium, ex huius canonis sententia, prædictum Georgium ab vxore separari præcipit. Epiphanius in hær. 59. quæ est Catharorum, ita scribit: Sed & adhuc viuentem, & liberos gignentē, vnius vxoris virum, non suscepit: sed eum qui se ab vna continuit, aut in viduitate vixit, Diaconum, & Presbyterum, & Episcopum, & Hypodiaconum, maxime vbi synceri sunt Canones Ecclesiastici. At dices mihi in quibusdam locis adhuc liberos gignere Presbyteros, & Diaconos, & Hypodiaconos, at hoc non est iuxta Canones; sed iuxta hominum mentē, quę per tempus elanguit. Hieronymus in lib. contra Vigilantium; Quid facient, inquit, Orientis Ecclesiæ? quid Ægypti, & sedis Apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt?

Ex Ecclesia Africana, testē habemus Concilium II Carthaginense, can. 2. vbi sic legimus: Omnibus placet, vt Episcopi, Presbyteri, Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiam se ab vxoribus abstineant, vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus. Idem habet Concil. Carthag. V. can. 3. & Concil. Africanum, Can. 77. His subscribit Augustin. qui in libro 2. de adulterinis coniugijs, cap. 20. Solemus, inquit, eis proponere continentiam clericorum, qui plerumque ad eam sarcinam subeundam capiuntur inuiti, eamque susceptam vsq; ad debitum finem, Domino adiuuante, producunt.

Ex Ecclesia Hispanica testem habemus Concilium Elibertinum antiquissimum, Can. 33. Toletan. II. Can. 1. Toletan. IV. Can. 26. Tolet. VIII. Can. 6. quæ etiam Subdiaconis vsum vxorum prohibent.

Ex Ecclesia Gallicana testem habemus Concil. Arelatense II. ante annos 1200. celebratum, in cuius II. canone cauetur, Ne vllus coniugatus ad sacerdotium assumatur, nisi continentiam ab vxore promiserit. Item Aurelianēse III. Can. 2. Vt nullus, inquit, clericorum à Subdiacono & supra, propriæ, si forte iam habeat, misceatur vxori. Quod idem præcipiūt Agathense Concilium, Can. 92. Turonense I. Can. 1 & 2. Et Turonense II. Can. 20.

Ex Ecclesia Germanica, iam supra citauimus tria antiqua Concilia, Aquisgranense, Vvormatiense, Moguntinum.

Ex Ecclesia Anglicana testem habemus Bedam, qui lib. 3. de tabernaculo, c. 9. Nemo, inquit, potest vel sacerdotium suscipere, vel ad altaris ministerium consecrari, nisi aut virgo permanserit, aut contracta cum vxore matrimonij fœdera soluerit.

Ex Ecclesia denique Italica, testē habemus D. Ambrosium, qui lib. 1. de Officijs, cap. vlt. Inoffensum, inquit, exhibendum & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis. Item Siricium Papam in epist. ad Himericum, ca. 7. Innocentium I. in epist. ad Victricium, cap. 9. & ad

A Exuperium, cap. 1. Leonem I. in epist. 90. ad Rustic. cap 3. Et Gregorium I. l. 3. epist. 34. Sed verba Leonis audiamus in epist. ad Anastasium Thessalonicensem Episc. Omnium, inquit, sacerdotum tam excellens est electio, vt hæc, quæ in alijs Ecclesiæ membris vacant à culpa, in illis tamen habeantur illicita. Cum enim extra clericorum ordinem cōstituti nuptiarū societati, & procreationi filiorum studere sit liberum, ad exhibendam tamen perfectæ continentiæ puritatem, nec Subdiaconis quidem carnale connubium conceditur, vt & qui habent sint tanquam non habentes, & qui non habent permaneant singulares, & innupti.

His accedunt exempla totius antiquitatis; quotquot enim ab Apostolicis temporibus Episcopi, &
B Presbyteri celebres & laudati fuerunt, omnes omnino aut vxorem nūquam duxerunt, vt Athanasius, Basilius, vterque Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Leo, & alij innumerabiles, aut vxores quidem habuerunt, sed illis post susceptum sacerdotium operam non dederunt, vt Gregorius pater Gregorij Theologi, Hilarius, Paulinus, & alij nō pauci. Certe vnum aliquem laudatum Episcopum, Presbyterum, Diaconum, Subdiaconum aut Monachum, qui duxerit vxorem, aut ex vxore antea ducta, filios procreauerit, adhuc aduersarij inuenire in tota antiquitate minime potuerunt. Videt igitur Confess. contra quos canones,
C Pont. agant, cum sacerdotes non patiuntur nuptiis & procreationi operam dare.

XV. MENDACIVM.

Pag. 25. in eodem articulo: *Hinc*, inquiunt, *capitalibus pœnis excruciantur sacerdotes, contra canonum voluntatem, nullam aliam ob caussam, nisi propter coniugium.* Si hoc non est mendacium, proferant aduersarii, vel vnum canonem vbi prohibitum sit, ne sacerdotes excrucientur, si vxorem ducere tentauerint. Nos enim iam canones multos produximus, in quibus indicitur continentia sacerdotibus; & sane contra canones esse non potest, si pœna sta-
D tuatur in canonum violatores. *At*, inquit Philippus in Apologia, *Canones tantum suspendunt ab officio, vos autem suspenditis ab arboribus.* Ergo fatetur imprimis Philippus, Lutherum præceptorem suum, & omnes alios noui Euangelii ministros, qui vxoribus carere noluerunt, ex canonum sententia, suspensos ab officio fuisse, & cum nihilominus officio fungi voluerint, contumaces, & rebelles, contra leges omnium Ecclesiarum extitisse, propter quod crimen, iure sane ab arboribus suspendi potuissent. Deinde, neque est verum antiquos canones solum ab officio suspendisse. Extat enim can. 1. II. Concilii Toletani, vbi statuitur, vt qui post sacros ordines vxorem ducunt, aut ad eam redeunt à cuius
E contubernio iam recesserunt; vt sacrilegii rei ab Ecclesia habeantur extranei. Et in Concilio Toletano VIII. Can. 6. qui post sacros ordines vxoribus copulantur, iubentur sub pœnitentiæ oneribus vsque ad extremum vitæ ad Monasteria relegari. In Concilio vero Turonensi II. ante 1000. annos celebrato, Can. 16. habentur hæc verba de Monachis, (qualis Lutherus, Bucerus, Martyr, Ochinus, & alii fuerunt ex Euangelicis) Si qui in monasterio conuersi sunt, nullatenus habeant licentiam euagandi, nec, quod absit, vllus eorum coniugem ducere. Nam si vxorem duxerit, excōmunicetur, & de vxoris male sociatę consortio, etiam iudicis auxi-

lio,

lio, separetur: qui infelix Monachus, tali cõiunctione fœdatus, si per cuiuscunque patrocinium se conatus fuerit defensare, & is qui in hac pertinacitate perdurat, & illi qui eum susceperint defensandũ, ab Ecclesia segregentur donec reuertatur ad septa Monasterii, & indictam ab Abbate, quamdiu præceptum ei fuerit, agat pœnitentiam, & post satisfactionem reuertatur ad gratiã. Scribit Gregorius Turonicus, lib. 4. hist. Francorum, c. 4. insignem quendam. Comitem, qui dimisso, ex consensu mutuo, vxoris thoro, sacris ordinibus initiatus fuerat, ac deinde à diabolo instigatus, ad eãdem redire præsumpserat, mox fuisse vna omnium Episcoporum sententia excommunicatum. Et multa similia vel exempla, vel decreta proferri possent, si necessitas postularet.

Accedit postremo, quod nunquam Ecclesia sacerdotes puniuit, propter coniugia, (vt mẽtitur Philippus) sed propter sacrilegia. Sicut enim (vt Aug. dicit, in libro de bono viduitatis, cap. 9.) non damnantur viduæ, quæ nubunt post votum, quia coniugalem fidem posterius inierunt, sed quia cõtinentiæ primam fidem irritam fecerunt. Sic etiam non punit Ecclesia sacerdotes, quia coniugiũ inire volunt; sed quia coniugium post solemne votum contrahendo, non verum coniugium contrahunt, sed sacrilegiũ committunt. Etsi August. in eodem lib. cap. 11. lapsus viduarum, quæ post simplex votum continentiæ nubunt, adulterijs peiores esse dicit; quid de lapsu sacerdotum diceret, qui post solemne votum, vxorum nomine concubinas ducendo, coniugiũ simul & sacerdotium violant? Quod si contendant vt faciũt, vota continentiæ non esse seruanda, iam non sacrilegi solum, sed etiam hæretici sunt, & merito ab arboribus suspendi possunt, cũ Apostolo contradicant, dicenti 1. Tim. 5. Adolescentiores viduas deuita, cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volũt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: quem locum de voti continentiæ violatione esse intelligendum, docent duo antiqua Concilia, Carthaginense IV. Can. 104. Et Toletan. IV. Can. 55. Duo antiqui Pontifices, Innocentius I. in epist. 2. cap. 13. Et Gelasius I. in Epist. 1. cap. 23. Omnes interpretes huius loci, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambrosius, Sedulius, Primasius, Beda, Haymo, & cæteri denique Patres, Tertullianus de Monogamia, Basilius de virginitate, Epiphanius hæresi 48. Hieron. lib. 1. in Iouinianum, Augustinus de bono viduitatis, cap. 8. & 9.

XVI. MENDACIVM.

PAG. 25 in eodem articulo: *Cyprianus*, inquiunt, *suadet, vt mulieres nubant, quæ non seruant promissam castitatem. Verba hæc sunt lib. 1. Epistola 11. Si autem perseuerare nolunt, aut non possunt, melius est vt nubant, quam vt in ignem delitijs suis cadant.* Mendacium hoc esse, & Cyprianum non de iis loqui, quæ continentiam vouerunt, sed de iis, quæ adhuc deliberant, quid sint facturæ, & interim extra matrimonium impudice viuunt, multis modis idem Cyprianus docet. Primo, quia non ait, si perseuerare nolunt, aut non possunt, quæ promiserunt Christo continentiam; Sed simpliciter, si perseuerare nolunt, aut non possunt, melius est vt nubant, quam vt in ignẽ delitiis suis cadant, id est, si perseuerare nolunt, melius est, vt non voueant, quam vt voueant, & votum non impleant. II. Quia in sequentibus verbis idem Cyprianus coniugia detestatur earum, quæ se Christo dicauerant: Christus, inquit, Dominus & iudex noster,

A cum virginem suam sibi dicatam iacere cum altero cernit, quam indignatur, & irascitur, & quas pœnas incestis eiusmodi cõiunctionibus comminatur? III. Quia cum Cyprianus sub disiunctione lõquatur, & dicat si perseuerare nolunt, aut non possunt; Si de iis loqueretur, quæ continentiam promiserunt, videretur velle dicere, licitum esse iis, pro arbitrio vota violare, si tantum nolũt perseuerare etiamsi possint: quod certe nemo sanus admittet. Accedit, quod non est vllo modo credibile, aliud sensisse Cyprianum de isto loco Apostoli; Melius est nubere, quã vri; quam quod postea sensit Aug. qui tractans eundem locum lib. 1. de adul. coniugiis ca. 15. Illis, inquit, quæ se non continent, expedit nubere, & quod licet, expedit. quæ autem vouerunt continentiam, illis nec B licet, nec expedit: Multo vero minus credibile est, aliud Cyprianum Carthagin. Episc. de voto continentiæ docuisse, quam ante eum Tertull. docuerit, & post eum omnes Patres, ac præcipue CCXIV. Episcopi Afric. qui in IV. Carthag. Concilio, conuenerunt, quorum testimonia paulo ante citauimus.

XVII. MENDACIVM.

PAG. 25. in artic. de Missa, *Falso*, inquiunt, *accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur.* Concordent, si possunt, huius Concordiæ auctores hæc sua verba, cum illis aliis verbis suis, quæ habentur C pag. 279. inter articulos Smalchaldicos. *Curetur, vt publice hominibus ostendatur, Missam vt rem commentitiam seu humanum figmentum, posse sine peccato omitti.* Et pag. 280. *Abroganda merito Missa est.* Et pa. 281. *Cæterum Draconis cauda ista* (Missam intelligo,) *peperit multiplices abominationes, & idololatrias.* Si igitur Missa res est vobis commentitia, & humanum figmentum, & cauda draconis, & merito abroganda: cur eam non abrogatis? aut si eam iam dudum abrogastis, nec vllus ei apud vos locus conceditur, cur tam splendide mentimini? Dicent fortasse, Pontificiam Missam, id est, oblationem corporis Dominici pro viuis & mortuis, à se abrogatam, Lutheranam autem, id est, Eucharistiæ distributionem, retineri, & summa reuerentia celebrari. At non accusantur Ecclesiæ ve- D stræ, quod Eucharistiæ distributionem aboleant; sed quod sacrificium è medio tollant, quod omnibus sæculis in Ecclesia fuit. Itaque si per Missam intelligitis Cœnam Dominicam, mendacium est quod accusemini: si vero sacrificium; mendacium quod falso accusemini.

XVIII. MENDACIVM.

PAG. 27. in eodem articulo: *Accessit*, inquiunt, *opinio, quod Christus satisfecerit sua passione pro peccato originis; & instituerit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis mortalibus & venialibus. Hinc ma-* E *nauit, quod Missa sit opus tollens peccata viuorum & mortuorum ex opere operato.* Multa sunt in his paucis verbis, vel absurda, vel mendacia, vel pugnantia cum superioribus partibus huius libri. Primum enim, quis ante hoc tempus audiuit, Peccata mortalia vocari delicta quotidiana? Sane D. Augustinus in Enchirid. cap. 71. distinguit peccata quotidiana, à sceleribus, & illa leuia, breuia, & minima vocat. Deinde impudenti mendacio tribuitur Catholicis doctoribus illa diuisio, quod Christus passione sua satisfecerit solum pro peccato originis; Pro actualibus autem instituerit Missam. Nemo enim Catholico-

rum vnquã sic docuit, sed credimus & profitemur, Christum in cruce pro omnibus omnino peccatis satisfecisse, tam originalibus, quã actualibus: quia tamen meritum passionis eius non prodest, nisi certa aliqua ratione applicetur, (si enim nulla requiritur applicatio, cur non omnes homines saluantur, cum sanguis Christi fuerit propitiatio pro peccatis totius mundi, 1. Ioan. 2. neque vero sola fide applicari potest, alioqui mentiretur, qui dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Io. 3.) propterea docet Ecclesia Catholica, ad peccata expianda, siue ad meritum passionis Christi hominibus applicandum, instituta esse varia Sacramenta, & ipsum etiam corporis Domini sacrificium, quę omnia ex opere operato vtilia sint, & ad peccatorum purgationem conducant, licet non æqualiter, nec eodem modo. Quod vero hic negat Philipus Missam valere ex opere operato, & apertius Lutherus in articulis Smalchaldicis, qui huic ipsi operi inserti sunt, repugnat articulo Confessionis 8. & hæresim Donatistarum renouat. Nam cum in hoc artic. de Missa, Missam à se retineri, & summa reuerentia celebrari dicunt, certe Missam vtilem esse credunt. Non autem volunt vtilem esse ex opere operato: Ergo ex opere operantis vim illius pendere existimant. At hæc hæresis est Donatistarum, quam nominatim art. 8. damnauit August. Confessio. Vbi etiam asseruit: *Verbum, & sacramenta, vtilia & efficacia esse ex institutione Dei, siue per bonos, siue per malos ministros exhibeantur.* Et hoc ipsum est, quod Theologi nostri per opus operatum intelligunt, & ab opere operantis distinguunt. Sed vide vnde Philippus occasionem arripuerit mentiendi, & calumniandi, quia videlicet S. Thomas in opusculo, de Sacramento altaris, cap 1. docet: Corpus Domini semel oblatum in cruce pro debito originali, iugiter offerri in altari pro debitis quotidianis. At S. Thomas non dicit, in cruce pro solo debito originali oblatũ Christi corpus, imo etiam pro actualibus oblatum docet; 3. p. q. 1. art. 4. & q. 49. art. 1. ad 4. Id ergo in eo opusculo sibi voluit S. Thomas, quia peccatum originale semel dimissum nunquam repetitur, ideo ad illud expiandum non esse necessaria quotidiana sacrificia, sed sufficere sacrificium crucis semel peractum, & semel per Baptismum applicatum: At pro peccatis actualibus, quæ sæpius committuntur, instituta esse, præter Baptismum, quotidiana remedia, in quibus sacrificium altaris merito numeratur. Nõ quod statim peccatores iustificet, (vt aduersarii nos dicere mentiuntur;) sed quod iuuet ad placandum Deum, & ab eo impetrandum, vt super peccatores clementer respiciat, eisque desiderium conuersionis inspiret, atque ad iustificationem quærendam, & obtinendam disponat.

XIX. MENDACIVM.

PAG. 28. in eodem articulo: *Veteres*, inquiunt, *ante Gregorium, non faciunt mentionem priuatæ Missæ.* Quod idem repetitur in Apologia pag. 225. Si per Missam priuatam intelligatur Missa, quæ priuato nomine fiat, siue ab vno tantum fiat, & vni soli prosit: Mendacium est, quod post Gregorium, eiusmodi Missæ in Ecclesia esse cœperint. Nulla est enim nec vnquam fuit in Ecclesia Missa priuata; sed omnis Missa publica est, cum omnis Missa fiat à sacerdote, vt publicus minister est, & pro communi & publica vtilitate totius Ecclesiæ. Si vero per Missam priuatam intelligant eam, quæ non fit in loco publico, vel ad quam non conuenit populi multitudo, vel in qua non distribuitur populo Sacramentum: falsum est apud veteres non extare memoriam eiusmodi Missarum, ante tempora Gregorii. Certe Augustinus Gregorium ducentis fere annis antecessit, & tamen lib. 22. de Ciuit. Dei, ca. 8. scribit hæc verba: Vir tribunitius Hesperius, qui apud nos est, habet in territorio Fussalensi fundum Cupedi appellatũ, vbi cum afflictione animalium & seruorum suorum, domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpeti comperisset, rogauit nostros, me absente, Presbyteros, vt aliquis eorum illo pergeret, cuius orationibus cederent. Perrexit vnus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, vt cessaret illa vexatio, Deoque protinus miserãte cessauit. Habes hic Missam in loco priuato, ab vno celebratam, sine distributione Eucharistiæ populo facta, & tamen vtilem, & Deo gratam, vt miraculum subsequens declarauit.

XX. MENDACIVM.

PAG 29. in art. de Confessione. *Antea*, inquiunt, *immodice extollebantur satisfactiones, fidei vero & meriti Christi, ac iustitiæ fidei, nulla fiebat mentio.* Hoc mendacium refellunt omnes libri Catholicorum; in quibus & fides passim prædicatur, & virtus Sacramentorũ, & ipsarũ etiam satisfactionum, ad meritũ Christi refertur. Nũc vnus locus sancti Thomæ sufficiet. 3. p. q. 62. art. 5. Christus (inquit) S. Thomas „ liberauit nos à peccatis nostris, præcipue per suam „ passionem, non solum efficienter, & meritorie, sed „ etiam satisfactorie. Similiter etiam per suam pas„ sionem initiauit ritum Christianæ religionis, offe„ rens seipsum oblationem, & hostiam Deo, vt dici„ tur ad Eph. 5. Vnde manifestum est, quod Sacra„ menta Ecclesiæ specialiter habẽt virtutem ex pas„ sione Christi, &c. Et infrà: Per fidem Christus ha„ bitat in nobis, vt dicitur ad Ephes. 3. & ideo virtus Christi copulatur nobis per fidem, &c. Mentitur ergo qui dicit, ante hęc tempora nullam factam esse in Ecclesia fidei & meriti Christi mentionem.

XXI. MENDACIVM.

PAG. 34. in art. de votis monasticis, *Augustini*, inquiunt, *tempore Monasteria erant libera collegia, postea corrupta disciplina, vbique addita sunt vota, vt tanquam excogitato carcere, disciplina restitueretur.*

Mendacium est hoc sane, dignissimum cui non solum octo millia Lutheranorum subscriberent; sed etiam tot illustres ciuitates, totq; illustrissimi Principes, suffragium suum adiungerẽt. Quid enim? An non vixit August. tempore Augustini? Is igitur scribens in Psalm. 75. ita loquutus est: Nemo positus in „ Monasterio frater dicat, recedo de Monasterio, ne„ que enim soli qui sunt in Monasterio, peruenturi „ sunt ad regnum cœlorum: & illi qui ibi non sunt, „ ad Deum non pertinent. Respondetur ei, sed illi „ non vouerunt, tu VOVISTI. Et in Psal. 99. de Monachis apostatis loquens: Dum non perseuerauerit, inquit, implere quod VOVIT, fit desertor tam sancti propositi, & reus voti non redditi. Sed forte nõ sufficit vnus. Nam in ore duorum vel triũ testium stabit omne verbum. S. IOAN. CHRYSOST. qui ætate Augustini ita vixit, vt etiam ante Augustinum mortuus sit, in epist. 6. quæ est ad Theodorum, qui deserto Monasterio vxorem ducere voluerat (vt hoc

tempore

tempore passim faciunt, qui ab Ecclesia ad Lutheranos deficiunt) Honorabiles, inquit, nuptiæ, sed etiam seruare non conuenit priuilegia nuptiarum; quamuis frequenter hoc ipsum nuptias voces, ego tamen adulterio illud peius existimo, &c. At cur obsecro, nuptiæ Monachorum adulteriis sunt peiores, si nullis votis tenentur? S. Hieronymus, & ipse Augustino senior in epistola ad Sabinum. Moris est, inquit, in Ægypti & Syriæ Monasteriis, vt tam virgo quam vidua, quæ se Deo vouerint, & seculo renunciantes, omnes delicias sæculi conculcarint, crinem Monasteriorum matribus offerãt desecandum. S. Epiphanius scribens contra hæresim sexagesimam primam. Tradiderunt, inquit, S. Apostoli, peccatum esse, post decretam virginitatem, ad nuptias conuerti. S. Basilius, qui nominatis aliquanto Patribus vetustior fuit, in prooemio monasticarum constitutionum, Itaque, inquit, qui à mundi vinculis liber esse cupit, nuptias veluti pedicas quasdam fugit, his autem relictis, vitam suam Deo consecrat, & castitatem profitetur, vt neque facultas ipsi sit conuersionis ad nuptias. Et infrà, cap. 22. Constitut. meminit voti Obedientię, & cap. vlt. voti Paupertatis. Idem in libro de virginitate: parum à medio: Cum, inquit, Domino virginitatem professæ sint, carnali post modũ voluptate male blãda delinitæ ac deuictæ, stupri scelus honesto coniugii nomine obtegere cupiunt. Hæc dicta putẽtur Catharinæ coniugi Lutheri, ipsi autem Luthero conuenit, quod paulo ante habet: Horrendo, inquit Basilius, sacrilegio Christi sponsæ adulter efficitur. Denique idem Basilius in epist. vlt. quæ est ad virginem lapsam. Et quia, inquit, impius in profundum collapsus, mala de cetero contemnit, etiam ipsa abnegas ad verum sponsum pacta, neque esse virgo, neque vnquam promisisse clamans. Reuoca in memoriam honestam professionem, quam professa es, coram Deo, & Angelis, & hominibus, &c.

XXII. MENDACIVM.

IBIDEM sic aiunt. *Docebant vota paria esse baptismo, docebant se hoc vitæ genere mereri remissionem peccatorum & iustificationem coram Deo.* Et infrà: *Ita persuadebant vitam monasticam esse meliorem baptismo.* Et addit Philippus in Apologia, pag. 250. *docebant, applicata aliis, alios saluare.* At quis Catholicorum vnquam ita docuit? Dicimus quidem opera religionis, id est, caste viuere, nihil proprii possidere, obedire maioribus, opera esse bona, & meritoria vitæ æternæ, si à iustis fiant, & conducere, ad satisfaciendum pro peccatis, sicut certa omnia opera bona: at mereri iustificationem illam, qua ex impiis efficimur iusti nullus Catholicorum docet. Scimus enim non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed propter magnam Dei misericordiam, iustos fieri, quotquot vere iustificantur. Addimus vero, posse Monachos facere alios homines operum suorum bonorum participes, vt possunt omnes alii fideles, cum sit communicatio inter membra eiusdẽ corporis. At quod possit Monachus suis operibus alios saluos facere, merendo eis gratiam & gloriam, mera calumnia est, nemo nostrum hoc dicit. Denique non negamus, inter Baptismum & Monachatum esse quandam similitudinem; quod sicut in Baptismo remittitur omnis pœna peccatis debita; ita quoque in susceptione vitæ monasticæ fieri credibile est. At non continuo antepnimus, vel æquamus Monachatum Baptismo, Baptismus enim, & culpam, & pœnam remittit, & hominem de impio facit pium, & de filio diaboli filium Dei; Professio vero monastica, solam pœnam remittit, quę post remissam culpam aliquando remanet, neque hæc est solius S. Thomæ doctrina (vt Philippus existimat) sed etiam veterum SS. Patrum. Scribit S. Athanasius in vita B. Antonii, Angelicam vocem aliquando auditam, quæ testaretur, D. Antonio omnia peccata dimissa, cum per vitam monasticam sæculo renunciauit. Sanctus quoque Hieronymus in epist. 25. de obitu Blesillæ. Cum, inquit, propitio Christo ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo se propositi Baptismo lauerit, & ita deinceps vixerit, vt calcato mundo semper Monasterium cogitauerit, &c. S. Bernardus libro de præcepto & dispẽsatione, nõ procul à fine: Audite, inquit, & hoc vultis à me, vnde præter cetera pœnitentiæ instituta, monasterialis disciplina meruerit hanc prærogatiuam, vt secundum Baptisma nuncupetur? Arbitror, ob perfectam mundi renunciationem, ac singularem excellentiam vitæ spiritualis, qua præeminens vniuersis vitæ humanæ generibus huiuscemodi conuersatio, Professores & amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit, immo diuinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar baptismi, & quasi denique secundo baptizamur, dum per id, quod mortificamus membra nostra, quæ sunt super terram, Christum induimus, cõplantari, denuo similitudini mortis eius. Hæc S. Bernardus, cuius testimonium Philippus reiicere non deberet, cum in Apologia eum, tum inter sanctos viros numeret, tum eius testimonia tanquam grauissima, pro se adducat. Illud tamen non est prætereundum, nec S. Bernardum, nec S. Thomam, nec vllum Catholicorum vitam monasticam baptismo anteposuisse, quod tamen Philippus Catholicis attribuit.

XXIII. MENDACIVM.

PAG. 34. *Quid fiebat*, inquiunt, *in Monasterijs? olim erant Scholæ sacrarum litterarum, & aliarum disciplinarum.* At non ita describunt nobis Monasteriorum exercitationes. Hieronymus in epistola ad Eustochium, de seruanda virginitate, & in altera ad Rusticum de institutione monachi: Augustinus in libro de moribus Ecclesiæ Catholicæ: Ioannes Cassianus in libro de institutis Cœnobiorum; Benedictus in Regula: & ante hos omnes Basilius, in monasticis constitutionibus; Hi siquidem meminerunt obedientiæ, continentiæ, paupertatis, ieiuniorum, vigiliarum, silentij, psalmodiæ, solitudinis, ciliciorum, & similium rerum: At humanarum disciplinarum, Physicæ, Dialecticæ, Oratoriæ, ac Poëticæ artis: ne verbo quidem meminerunt. Viderit ergo Philippus vbi scholastica & politica monasteria somniarit.

XXIV. MENDACIVM.

PAG. 45. in art. de potestate Ecclesiastica. *Facile*, inquiunt, *possent, Episcopi legitimam obedientiam retinere, si non vrgerent seruare traditiones, quæ bona conscientia seruari non possunt. Nunc imperant cœlibatum, nullos recipiunt nisi iurent se puram Euangelii doctrinam nolle docere.* Ostendant si possunt, quis vnquam Episcopus exegerit iuramentum de non docenda pura Euangelii doctrina. Nisi forte nomine puræ doctrinæ, hæreses intelligi velint. Praxis enim Ecclesiæ habet, vt exigatur à Pastoribus iuramentum, de nõ docen-

dis hæresibus, & de Scriptura non explicanda nisi iuxta consensum sanctorum Patrum, & hoc, vt erroribus, & impuritati doctrinæ aditus præcludatur. Neque verum est, cœlibatum imperari, sed tantum exigi vt conditionem ad sacerdotium necessariam. quemadmodum enim liberum est vnicuique sacros ordines non suscipere, ita quoque liberum est cœlibatum non seruare.

XXV. MENDACIVM

PAG. 51. in præfatione. *Et nunc scripsi, quam moderatissime potui. Ac si quid videtur dictum asperius, hoc mihi præfandum est me cum Theologis, ac Monachis, qui scripserant confutationem, litigare, non cum Cæsare, aut Principibus, quos, vt debeo, veneror, &c.* Si vera sunt hæc verba, contra Theologos, & Monachos, B aliosque Catholicos qui cōfutationem non scripserunt, nihil scripsit in Apologia hac Philippus, quod contumeliam sonare possit: contra ipsos etiam, qui confutationem scripserunt, etsi aliquid asperius dictum sit, seruata tamen est moderatio, quæ tantum Theologum decebat. At in ista ipsa pag. 51. in verbis, quæ immediate præcedunt hanc protestationem moderationis, asperrime flagellantur Theologi Catholici. *Sed aduersarii*, inquit, *sic agunt caussam, vt ostendant se neque veritatem, neque concordiam quærere, sed vt sanguinem nostrum exorbeant.* Et infrà, eadem pagina: *Sophistæ nominantur omnes Theologi.* Et infrà, pagina centesima tertia, moderatissime loquitur Philippus, cum ait: *Turpe est autem aduersariis, tantopere prædicare dilectionem, cum nusquam præstant eam. Quid nunc* C *agunt? dissipant Ecclesias, scribunt leges sanguine, & has proponunt Cæsari, clementissimo principi promulgandas, trucidant sacerdotes, & alios bonos viros, si quis leuiter significarit, se aliquem manifestum abusum non omnino probare.* Et pagina 164. Insignis moderatio cernitur in istis verbis Philippi: *Deus perdat illos impios Sophistas, qui tam scelerate detorquent verbum Dei, ad sua somnia vanissima.* Et paulo post: *Quis docuit hos asinos Dialecticam.* Et pagina 200. *Ned vident isti asini apud Hieronymum contra Vigilantium, &c.* Et pagina 208. *Manifestos abusus noua & inusitata crudelitate defendunt. Nullos patiuntur in Ecclesia idoneos doctores.* Et pagi- D na 212. *Nunc hoc expendat prudens lector, quid frontis habeant isti nihili homines.* Et infrà, de grauissimis Theologis ait: *Quasi vero Ecclesiam valde ornet ista publica infamia flagitiosarum, prodigiosarum libidinum, quæ flagrant apud illos sanctos Patres, qui Curios simulant & Bacchanalia viuunt? ac pleraque ne verecunde quidem nominari queunt, quæ isti summa licentia faciunt.* Et pag. 220. *Illi Sardanapali consulto abutuntur prætextu religionis.* Et pagina 122. *Videtis*, inquit, *extremam impudentiam istorum nebulonum, &c.* Sane prædicanda moderatio est, senes grauissimos doctissimosque Theologos, nunc asinos, nunc nebulones, nunc Sardanapalos, nunc homines nihili appellari, & sic appellari ab eo, qui vix Grammaticam bene teneat. E

XXVI. MENDACIVM.

PAG. 59. in Apol. art. 2. *Ad eundem modum* (inquit Philippus) *loquitur & Augustinus, qui ait, Peccatum in baptismo remittitur, non vt non sit, sed vt non imputetur. Hic palam fatetur esse, hoc est, manere peccatum, tametsi non imputetur. Et hæc sententia, adeo placuit posterioribus, vt recitata sit & in decretis.*

Mirum profecto est, tātopere placere quibusdam A mendacia, vt ab eis auelli nulla ratione possint. Scripserat hoc idē Lutherus in assertione art. 2. & ostensum illi fuit ab Episcopo Roffensi, nusquam dicere Augustinum, peccatum manere, & non imputari, sed concupiscentiam manere, & nō imputari in peccatum, sicut vere non est peccatum. Hæc enim verba sunt Augustini; quæ corrupte citantur à Lutheranis, lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, ca. 25. Si quæritur; Quomodo ista concupiscentia maneat in regenerato, in quo vniuersorum facta est remissio peccatorum? Respondetur, dimitti concupiscentiam carnis in Baptismo, non vt non sit, sed vt in peccatum non imputetur. Lib. quoque 6. in Iulianum, cap. 8. non dicit Aug. peccatum actu manere, reatu transire. Nec enim tam stupidus erat Aug. vt non intelligeret, ista non cohærere, peccatum actu manere, & non manere reatu; cum ipse idem Aug peccatum per reatum definire soleat. Et idem ibid. de nuptiis & concup. cap. 25. Cum dicit, hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati. Qui etiam passim asserit, concupiscentiam remanētem malum quoddam, & infirmitatem esse, nō autem peccatum. Tract 41. in Ioannem: Numquid, inquit, quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Et lib. 6. contra Iulianum, ca. 5. Omni peccato carent iustificari, sed non omni malo. Quid quod ipse etiam Philippus in Colloquio VVormatiensi, (vt Ioannes Cochlæus testatur in discussione Confessionis Augustinę, art. 2) ingenue fassus est, male hunc locum ex Augustino esse citatum, cum id ei Ioannes Eckius obiecisset. Quid? quod multi nostrorum sæpius iam de hoc errore Lutheranos admonuerunt? Cum igitur mendacium toties patefactum & refutatum, in libro Concordiæ, cui octo millia hominum subscripserunt, adhuc inueniatur: vnum è duobus necessarium est, aut hoc mendacium à sedecim millibus oculorum deprehendi non potuisse, aut voluisse aduersarios, etiam cum mendaciis Concordiā facere. Adde quod in decreto etiam Gratiani, dist. 4. de consecratione, can. Per Baptismum; non habetur peccatum manere (vt Philippus mentitur) sed concupiscentiam.

XXVII. MENDACIVM.

PAG. 62. in Apologia pro art. 4. sic ait Philippus, *Damnant auctores confutationis Confessionis Augustanæ, quod affirmamus, homines fide consequi remissionem peccatorum, & fide in Christum iustificari.* At mendacium est. Non enim auctores confutationis Confessionis damnant, quod fide dicamur iustificari, sed quod fide sola. Illa enim confutatio, de qua Philippus loquitur, extat in harmonia Confessionis Augustanæ, edita ab Andrea Fabritio Leodio, & in ea sic legimus, art. 5. Quod fidei mentionem hic faciunt, catenus approbatur, quatenus de fide non sola, vt aliqui male docent, sed quæ per dilectionem operatur, vt Apostolus recte docet, ad Gal. 5. intelligatur. Hæc ibi.

XXVIII. MENDACIVM.

IBIDEM: *Antonius, Bernardus, Dominicus, Franciscus, & alij sancti Patres, elegerunt certum vitæ genus, &c.* Vel ex animo Philippus loquitur, cum sanctos vocat Antonium, Bernardum, Dominicum, Franciscum: vel aliud sentit, aliud dicit. Si loquitur ex animo, destruit totam Confessionem Augustanam, & vniuersum prorsus Lutheranismū. Cōstat enim hos

quatuor

quatuor Patres Monachos fuisse, & Patres Monachorũ,&omnes certum vestimẽti genus excogitasse, cucullos gestasse, à certis cibis abstinuisse, vota cõtinentiæ perpetuæ,& paupertatis, ac obedientiæ coluisse, atque aliis commendasse. Item Antonium certum est in solitudinem se contulisse,& omnia ciuilia officia deseruisse. Bernardum & Dominicũ Missam assidue dixisse, Papæ Romano adhæsisse, atque adeo Papistas supra modum fuisse; Franciscum denique nemo ignorat, in suo testamẽto fidem Romanæ Ecclesiæ commendasse; ac imperasse, vt si quis ex suis à fide Romanæ Ecclesiæ aberraret, is indulgentissime custoditus, in manus iudicũ traderetur. Si vero aliud loquitur, aliud sentit, illius imitator, & filius est, qui mendax fuit ab initio, imo qui & pater mendacii, ab ipsa veritate nominatur.

XXIX. MENDACIVM.

PAG. 105. in Apologia: *Aduersarij*, inquit Philipus, *docent homines iustificari, dilectione & operibus; de fide, qua apprehendimus propitiatorem Christum, nihil dicunt: imo hanc fidem improbant, neque improbant tantum sententijs, aut scriptis, sed etiam ferro & suppliciis conantur in Ecclesia delere.* Iam sępe diximus, veram fidem in Christum nos maxime requirere in negocio iustificationis; & propterea mentiri Philippũ; cum ait, nos de fide aut nihil dicere, aut fidem oppugnare. Specialem tamẽ illam fidem Lutheranorum, superbam atque arrogãtem, quæ sola vult iustificare, nec patitur comites, quos illi Deus assignauit, merito reiicimus,& deletam funditus, atque exterminatam optamus, quandoquidem & ipsa delet atque exterminat orationem, Sacramenta, opera bona, & quidquid Deus ad salutem hominũ instituit. Nam si quis non orat ex fide, male orat,& Deum irritat potius, quam placat, vt aduersarii etiam fatentur. Debet igitur fides orationẽ præcedere: at vbi est fides, ibi continuo est iustificatio:& certus est Lutheranus ex fide sibi remissa esse peccata: neque potest ea de re sine grauissimo scelere dubitare; Ergo non potest orare ac dicere; Dimitte nobis debita nostra: vel cum publicano; Deus propitius esto mihi peccatori; Sed cũ Pharisæo dicendum illi est: Domine, gratias tibi ago, quia nõ sum sicut cæteri homines. Quomodo enim petere audebit, quod certo scit ex fide, se iã esse consecutum? Pari ratione sine fide Sacramenta non prosunt, sed obsunt; at fides vbi adest, mox iustificat, quorsum igitur Baptismus post fidem adhibetur? Niniuitæ quoque perdiderunt ieiunium illud suum tam laboriosum. Nam si absque fide ieiunarũt, nihil eis profuit; si fide præcedente, iã Deus ante ieiunium placatus erat. Multa hic dici possent, sed caussa ista vsque ad fastidium iam à multis tractata est.

XXX. MENDACIVM.

PAG. 112. in Apologia: *Plane*, (inquit Philippus) *surdi sunt aduersarii, toties iam dictum est, legem sine Christo non prodesse, propter quem placent bona opera. Sed illi vbique, excluso Christo, docent mereri iustificationem, opera legis.*. Mentiris, Philippe,& tam impudenter, vt mirum sit, si quem inueneris, qui tibi credat. Profer saltem vnum ex Theologis nostris, qui doceat, opera sine Christo mereri iustificationem. Certe ipsa confutatio Catholica, aduersus quam potissimum Apologiam scribis, ita loquitur articulo 4. Attamen omnes Catholici fatentur, opera nostra ex se nullius esse meriti. Vide supra, Mendacio XX.

XXXI. MENDACIVM.

PAG. 124. in Apolog. art. 6. sic ait Philippus: *Nec offendat quemquam, quod sibi Ecclesiæ nomen vendicant. Nam Ecclesia Christi apud hos est, Euangelium Christi recte docent: non apud illos, qui prauas opiniones contra Euangelium defendunt.* Et passim in hac Apolog. negat Philippus, apud nos esse Ecclesiam. At hoc falsum esse, ex eadem Apologia conuinci potest. Nam pag. sequenti, id est 125. dicit Philippus: *Antichristum sedere in templo Dei*, id est, vt ipse exponit, *in Ecclesia dominari & gerere officia.* Et pag. 130. dicit: *Papam esse Antichristum.* Si ergo Papa tanquam Antichristus in Ecclesia dominatur & gerit officia, & tamen non dominatur nec gerit officia inter Lutheranos, sed inter Papistas: Ergo non Lutherani, sed Papistæ sunt in Ecclesia. Et propterea pag. 222. Philippus agnoscit aliquam offensionem, *eo quod schisma fecerit, & se cum suis diuulserit, ab illis, qui existimantur ordinarij Episcopi*, & addit, *se concordiam summo studio concupiuisse*; quod & alibi sæpe repetit. At si apud nos non est Ecclesia, sed regnum Antichristi,& ipsi Episcopi membra sunt Antichristi, certe non est crimen, à nobis & Episcopis nostris dissidere, sed è contrario potius crimen grauissimum est, cũ Antichristo velle concordare. Concordet igitur secum liber Concordiæ, & aut apud nos Ecclesiam esse fateatur, aut non dicat Antichristum in Ecclesia magistratum gerere, neque nobiscum Concordiam desideret.

XXXII. MENDACIVM.

PAG. 149. in Apolog. *Manifestus*, (inquit Philippus) *error est, quod docent aduersarij, mereri homines remissionem peccatorum dilectione erga Deum, ante gratiam.* At profecto ne somniauit quidem vnquam vllus Catholicorum, quod hic nobis obiicitur, & in confutatione Catholica passim repetitur, opera sine gratia nihil valere.

XXXII. MENDACIVM.

IBIDEM: *Quid opus erit fide, si Sacramenta ex opere operato, sine bono motu vtentis iustificant?* At nullus Catholicorum dixit vel scripsit vnquam in adultis non requiri cum Sacramentis motum internum fidei, displicentiæ, vel contritionis, &c. Et nos supra, Mendacio XX. adduximus S. Thomam, asserentem, applicari Christi meritum hominibus per fidem, in Sacramentis.

XXXIV MENDACIVM.

PAG. 129. in Apolog, sic ait Philippus: *Sed fortasse aduersarii sic postulant, definiri Ecclesiam quod sit Monarchia externa suprema totius orbis terrarum, in qua oporteat Romanum Pontificem habere potestatem ἀνυπεύθυνον, de qua nemini liceat disputare, aut iudicare, condendi articulos fidei, abolendi Scripturas, quas velit, instituendi cultus & sacrificia, &c.* Et infrà: *Atque hæc definitio non Ecclesiæ Christi, sed Regni Pontificii, habet auctores non solum Canonistas, sed etiam Danielem, cap. 11.*

Profer igitur vnum Canonistam, qui dicat Pontificem Romanum posse Scripturas abolere, instituere sacrificia, & similia facere, & cum non potueris, scito te & esse & haberi mendacem. At nos facile

possumus ostendere, Lutherũ vestrum id sibi auctoritatis arrogasse, vt aboleret plurimos sacrosanctæ Scripturæ libros, vt Machabæorum volumina, Epistolam Iacobi, Epistolam ad Hebræos, & alia quædam. Item, vt eo uderet nouum articulum, quo videlicet quisque ex fide credere teneatur se esse iustum, licet in omni bono opere peccet. Quod vero ex Daniele adducitur, ad demonstrandũ Romanum Põtificem esse Antichristum, non in Pontificẽ, sed in Lutherum aptissimè quadrat. In eo enim loco Daniel Antichristo tribuit, nõ instituere sacrificia, quod vos Papæ tribuitis, sed tollere iuge sacrificium, quod Lutherus totis viribus facere conatus est. Addit ibidem Daniel, Antichristũ contra omnes Deos pugnaturũ; At pontifex Romanus, vt vos quidem putatis, Deos innumerabiles colit, omnes videlicet Sãctos, & Sanctas, qui cum Christo regnant, cum è contrario Lutherus aduersus omnes Sanctos bellum gerat.

XXXV. MENDACIVM.

PAG. 130. in Apolog art. de Ecclesia sic de Romanis Pontificibus loquitur Philippus. *Quotus quisque curat Euangelium, aut iudicat dignum lectione? Multi etiam palam irrident religiones omnes.* At cur tam insignis criminis nullum testem citas, nisi quia non crimen Pontificum, sed tuum mẽdacium, tua blasphemia est? Certe Innocentius III. ex illis est, quos non probatis, & tamen exstant sermones eius, exstãt epistolæ, exstant alia opera plena sacris testimoniis. Quod idem de multis aliis dici posset vt omittam, quod semper Pontifices sacra fecerunt, vbi leguntur Euangelica non Latine solum, sed etiam Græce.

XXXVI. MENDACIVM.

PAG 136. in Apolog. art. 10. sic mentitur Philippus: *Decimus articulus approbatus est, in quo confitemur nos sentire, quod in Cœna Domini vere, & substantialiter adsint corpus & sanguis Christi, & vere exhibeantur cum illis rebus quæ videntur, pane & vino, his qui Sacramentum accipiunt.* At bone Philippe in art. 10. Confessionis, quem nostri receperunt, nulla facta est mentio, panis & vini manentis cum corpore, & sanguine Christi. Hinc enim est articulus decimus. De Cœna Domini docent, quod corpus & sanguis Christi vere adsint, & distribuantur vescentibus in Cœna Domini. In Germanico autem exemplari additum erat, sub specie panis & vini. Tantum vero abest, vt Catholici tunc receperint talem articulum, de pane manente cum corpore Domini, vt expresse monuerint, recipiendum esse decretum Generalis Concilii de transubstantiatione panis in corpus, & vini in sanguinem Domini.

XXXVII. MENDACIVM

PAG. 140. in Apolog. art. 11. *Nunc de hac fide consequente remissionem peccatorum, nulla est syllaba in tantamole Constitutionum, Glossarum, Summarum, Confessionalium: nusquam ibi Christus legitur.* Si de fide loqueris, quæ sola iustificet, & certos absolute reddat remissa esse peccata, non mireris, si ea fides non inueniatur in Glossis & Summis: nam cum illæ fierẽt, ista nondum erat nata. At de fide vera in Christum & de ipso Christo, nihil in tot libris legi, mendacium est nimis crassum. Certe S. Antonius, qui inter Summistas non postremum locum tenet, tam de fide, quam de Christo fusissime disserit. Nec vlli alii de hisce rebus siluerunt.

XXXVIII. MENDACIVM.

PAG. 140. in Apol. art. 12. sic Philippus loquitur: *Quid hic Carole, Cæsar inuictissime, faciemus? Hæc est propria vox Euangelii, quod, fide consequamur remissionem peccatorum. Hanc vocem Euangelii damnant isti scriptores confutationis.* Sed non ita est Philippe: nõ enim confutatio vsquã negat, nos fide consequi remissionem peccatorum; sed negat nos sola fide consequi remissionem peccatorum: quod & Euangelium passim negat, cum & Sacramentis, & dilectioni, & pœnitentiæ tribuat remissionem peccatorum.

XXXIX. MENDACIVM.

Sed Sexies Geminatum.

PAG. 143. in Apol. art. 12. numerantur hæc dogmata, tanquam sint Catholicorum Theologorum: *Quod per bona opera extra gratiam facta, mereamur ex pacto diuino gratiam. Quod per attritionem mereamur gratiam. Quod ad deletionem peccati, sola detestatio criminis sufficiat. Quod per contritionem non fide in Christum consequamur remissionem peccatorum. Quod potestas clauium valeat ad remissionem peccatorum, non coram Deo, sed coram Ecclesia. Quod susceptio Sacramenti pœnitentiæ, ex opere operato, sine bono motu vtentis, hoc est sine fide in Christum, conferat gratiam.* At hæc omnia non nostra dogmata, sed Philippi mendacia sunt. Nec dubium quin subscriberent contra ista dogmata, non octo millia, sed plusquam octingenta millia Catholicorum, vt iam periculum sit, ne suffurentur aduersarii Cretensibus illud Encomium Apostolicum, Cretenses semper mendaces.

XL. MENDACIVM.

PAG. 163. in Apol. art. 12. de satisfactione loquens Philippus, sic ait. *Hæc tota res est commentitia, recens conficta, sine auctoritate Scripturæ, & veterum scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne Lombardus quidem, de satisfactionibus hoc modo loquitur. Scholastici viderunt in Ecclesia esse satisfactiones, nec animaduerterunt, illa spectacula instituta esse tum exempli caussa, tum ad probandos hos, qui debeant recipi ab Ecclesia. In summa, non viderunt esse disciplinam, & rem prorsus politicam. Ideo superstitiose finxerunt eas, non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere.* Et pag. 164. *Adhuc, Lombardi tempore ignota erat (satisfactio.)* Et pagina 175. *Quod Patres mentionem faciunt satisfactionis, quod Concilia fecerunt canones, diximus supra, disciplinam Ecclesiasticam fuisse exempli caussa constitutam: nec sentiebant, hanc disciplinam necessariam esse, vel ad culpæ, vel ad pœnæ remissionem.*

Hoc esse mendacium, vel vnus Cyprianus abunde declarabit. Is enim auctor, & sanctus, & antiquus, & doctissimus fuit. Nam de sanctitate, martyrium; de doctrina volumina quæ reliquit; de antiquitate, historiæ omnes testimonium prębẽt: certe plus quam octingentis annis, Petro Lombardo vetustior est Cyprianus. Is igitur in Sermone, qui est de lapsis „ prope finem, ita loquitur: Qui autem pœnitentiam „ criminis tollunt, satisfactionis viam claudunt: ita „ fit, vt dum temeritate quorumdam promittitur sa„ lus falsa, vel creditur, spes veræ salutis adimatur. „ Vos vero fratres dilectissimi quorũ timor in Deũ „ pronus est, in ruina licet animus cõstitutus, ma„ li sui memor est; pœnitentes ac dolẽtes peccata ve„ stra perspicite, grauissimum conscientiæ crimen „ agnoscite, ad intelligentiam delicti vestri oculos „ cordis aperite, nec desperãtes misericordiam Do-

„ mini

„ mini, nec tamen iam veniam vindicantes. Deus „ quantum Patris pietate indulgẽs semper & bonus „ est, tantum iudicis maiestate metuẽdus est. Quam „ magna deliquimus, tam granditer defleamus. Alto „ vulneri diligens & longa medicina non desit: pœ-„ nitentia crimine minor non sit. Putasne tu Domi-„ num cito posse placari, quẽ verbis perfidis abnui-„ sti, cui patrimoniũ præponere maluisti, cuius tem-„ plũ sacrilega contagione violasti? Putas facile eum „ misereri tui, quem tuum non esse dixisti? Orare „ oportet impensius, & rogare, diem luctu transige-„ re, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne „ lacrymosis lamentationibus occupare, stratos so-„ lo adhęrere cineri, in cilicio & sordibus volutari „ post indumentum Christi perditum, nullum hîc „ iam velle vestitum, post diaboli cibum, malle ieiu-„ nium. Et infrà: Sic sub Apostolis fides viguit, sic „ primis credentium populus Christi mandata ser-„ uauit. Et infra: Pœnitenti operanti, roganti, potest „ clementer ignoscere, potest in acceptum referre, „ quidquid pro talibus & petierint martyres, & fe-„ cerint sacerdotes: vel si quis plus eum suis satisfa-„ ctionibus mouerit, si eius iram, si indignantis of-„ fensam, iusta deprecatione placauerit: dat ille & ar-„ ma rursum, quibus victus armetur. Et infra: Qui „ sic Deo satisfecerit, qui pœnitẽtia facti sui, qui pu-„ dore delicti plus & virtutis & fidei de ipso lapsus „ sui dolore conceperit, exauditus & adiutus à Do-„ mino, quam contristauerat nuper, lætam faciet Ec-„ clesiam: nec iam solum Dei veniam merebitur, sed „ coronam. Hæc ille. Habes hic imprimis ter no-
1 men satisfactionis. Habes deinde, illam consistere in
2 operibus, luctu, cinere, cilicio, ieiunio, eleemosynis, precibus. Habes tertio, hæc non tantum expedire,
3 sed necessaria etiam esse; Orare oportet, inquit, Cyprianus, & impensius rogare, &c. Habes quartò, his
4 operibus Deum placari, nam & hoc aliquoties repetitum est, & proinde non ad solam disciplinam externam, & politicam satisfactionem pertinere. Ha-
5 bes quinto in vltimis verbis, per eiusmodi opera nõ solum nos veniam, sed etiam coronam promereri.
6 Habes sexto, non sufficere fidem solam, quando tam multa alia necessaria sunt. Habes septimo, non de-
7 bere nos continuo veniam vindicare, etiamsi iam cœperimus non solum credere sed etiam timere & dolere. Habes postremo, sic sub Apostolis fidem vi-
8 guisse: & propterea mendacium esse Philippi, quod ista sint noua, & inaudita ante tempora Petri Lombardi.

XLI. MENDACIVM.

PAG. 180. in Apol. art. 13. *Hic damnamus* (inquit Philippus) *totum populum Scholasticorum Doctorum, qui docet, quod Sacramenta non ponenti obicem conferant gratiam, ex opere operato, sine bono motu vtentis. Hæc simpliciter Iudaica opinio est, sentire quod per cærimoniam iustificemur, sine bono motu cordis, hoc est, sine fide; & tamen hæc impia & perniciosa opinio, magna auctoritate docetur in toto regno Pontificio.* Hæc ille. Ex ore tuo te iudicio serue nequam; Nonne tu dixisti supra, pag. 154. & 155. *Scholasticos cum de Sacramento pœnitentiæ disputant, requirere contritionem vel attritionem?* & quid aliud est tam contritio quam attritio, nisi motus cordis? Deinde in ipsa confutatione, articulo 12. vt etiam in omnibus libris Scholasticorum, nonne passim inculcatur, tres esse partes pœnitentiæ, contritionem, confessionem, & satisfactionem? Et certe contritio, sine fide, spe, & dilectione, id est: sine tribus cordis motibus esse non potest.

XLII. MENDACIVM.

PAG. 184. in Apol. art. 15. *At isti* (inquit, Philippus) *sentiunt Deum esse placatum, propitium, propter traditiones, non propter Christum.*

XLIII. MENDACIVM.

PAG. 186. in Apolog. art. 15. sic rursum mentitur Philippus, *Docent*, inquit, *quod non propter Christum gratis iustificamur per fidem, sed per tales cultus.* Hæc & similia non egent confutatione, cum nec aduersarius vllum pro se testem adducat. Et contra eum omnes scholæ, omnia templa, omnes libri Catholicorum testentur.

XLVI. MENDACIVM

Et quidem Tergeminum.

PAG. 186. in Apolo. art 15. *Has caussas habebant Patres* (inquit Philippus) *rituum seruandorum, vt aperte testatur Epiphanius in disputatione contra Encratitas, quod genus simile Monachorum nostrorum. Fuerunt enim sodalitia, quæ sibi certas traditiones imponebant, abstinebant à vino, & in ipsa Cœna Domini, nullis carnibus vescebantur, ne piscium quidem, quæ in re fratres Domini longe superabant; à coniugio vero vel maximè abhorrebant.* Et infra: *Has obseruationes fingebant esse cultum Dei, & iustitiam, propter quam Deo accepti essent, quæ placarent iram Dei: hanc opinionem improbat Epiphanius.* Hic tria sunt apertissima mendacia. Primum, quod Monachi nostri similes sint Encratitis, dum abstinent à vino, à carnibus, à coniugio. Nam Encratitæ ab- 1
stinebant, vt à rebus natura sua immundis, & quæ nulli omnino hominum licitæ essent: & hoc damnat Epiphanius. Sic enim scribit hęresi 47. quæ est „ Encratitarum; Nuptias palam Diaboli esse decer-„ nunt, animata vero abominantes interdicunt. Et „ infrà: Vtuntur & ipsi mysteriis, per aquam; vino „ vero omnino nõ vtuntur, Diabolicum esse dicen-„ tes, & bibentes ac vtentes iniquos esse ac peccatores. At quis vnquam Monachorum Catholicorum nuptias Diaboli esse dixit, & non potius vt à Deo institutas in cõiugatis Catholicis honorauit? Quis animatas res abominans interdixit? quis vinum Diabolicum asseruit? quis illud bibentes iniquos iudicauit? Quis non saltẽ inter mysteria illo vsus est? quod vero etiam tẽpore Epiphanii, Catholici Monachi ad alis bonos fines, à coniugio abstinerent, & quidam eorum à vino, quidam à carnibus, supra ostendimus ex compendiaria doctrina eiusdem Epiphanii. Alte- 2
rum mendacium est quod Encratitæ abstinerent à coniugio, carnibus & vino, propter cultum Dei, existimantes se eo modo Deum placaturos. Nam non meminit Epiphanius eo loco huius finis, id est, cultus Dei: & clarissime dicit, eos abstinere solitos non continẽtiæ gratia, sed propter timorem, & imaginationem, vt ne cõdemnarentur propter animatorum esum. Itaque non abstinebant, vt Deum placarent, sed ne magis irritarent, cum crederent, res illas immundas esse, & contaminare eos, qui illis vterentur. Ter- 3
tium mẽdaciũ est, quod Epiphanius improbet hanc opinionem; quod abstinentia à coniugio, carnibus & vino, sit vtilis ad colendum Deum. Nam neq; hoc loco talis improbatio cernitur, & alibi apertissime habetur approbatio. Sic enim Epiph. scribit hær. 48. „ quæ est Montanistarum; Pleræque enim sectarum

„ matrimonium contrahere prohibēt, & à cibis abstinere præcipiunt, nō honestæ vitæ gratia exhortantes, non maioris virtutis gratia & præmiorū ac coronarum; sed abominabilia ea, quæ à DEO facta sunt, putātes. At vero sancta Ecclesia, & virginitatem glorificat, & solitudinem, ac castitatē laudat, & nuptias pudicas honorat, & suscipit: Scortationem vero & adulteriū, ac petulantiā interdicit. Et infra: Etenim cum moderatione quadā, Deus, verbū in Euangelio dixit: Si vis perfectus esse, misericordiam exhibeas hominum formationi ac debilitati. Et gaudet quidem his, qui approbatū Dei cultum præstare possunt, & virginitatē ac castitatem, & continentiam exercere deligunt. Verū vnas nuptias honorat, etiamsi maxime sacerdotii dona per eos, qui ab vnis etiam nuptiis se continuerunt, & in virginitate vitam degunt, se ornasse præexpressit: velut etiam Apostoli ipsius, Ecclesiasticā sacerdotii regulā ordinate ac sancte cōstituerunt. Quid hic dicis, Philippe? Nonne audis ab Epiphanio cōtinentiam ab vxore, à vino & carnibus debere suscipi, gratia maioris virtutis & præmiorū ac coronarum? Item virginitatem cultū esse à Deo approbatum, & illi gratissimum? Denique sacerdotum cōtinentiam, etiam ab vna vxore, sancitam ab Apostolis fuisse?

B

LXV. MENDACIVM.

PAG. 188. in Apolog. art. 15. *Exstant* (inquit Philippus) *immensi libri, imo bibliotheca totæ nullam syllabam de Christo, de fide in Christum, de bonis operibus suæ cuiusque vocationis continentes, sed tantum colligentes traditiones.* Si tu omnes bibliothecas adijsti, & omnes libros legisti, cur non indicas nobis, vel vnum auctorem Ecclesiasticum, qui de Christo & fide non loquatur?

C

XLVI. MENDACIVM.

PAG. 190. in Apolog. art. 15. *Apud aduersarios* (inquit Philippus) *nullus prorsus est κατήχησις puerorum.* Quam impudens hoc mendacium sit testantur innumerabiles Catechismi, qui à nostris editi sunt; nec vnquam defuit in ecclesia puerilis institutio: sed stultum est respondere homini nihil probanti, & ad mentiendum proiectissimo.

D

XLVII. MENDACIVM.

PAG. 194. in Apol. art. 16. *Vanissimum est* (inquit Philippus) *quod sit perfectio Christiana, non tenere proprium.* Et infra: *Sed Monachi illam externam hypocrisim offuderunt oculis hominum, ne videri posset, in quibus rebus sit vera perfectio: quibus laudibus vexerunt communionem rerum quasi Euangelicam? At hæ laudes plurimum habent periculi, præsertim cum longe dissentiant à Scripturis.* Bene autem Philippus fecisset, si ad probandum, laudes vitæ cōmunis dissentire à Scripturis, attulisset in mediū verba illa B. Lucæ, (solet enim ipse plerumque, vt est insignis Dialecticus, ita connectere argumenta) Multitudinis autem credentium, erat

E

„ cor vnum, & anima vna: nec quisquam eorum quę possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erāt illis omnia communia. Et paulo post: Et gratia magna erat in omnibus illis, neq; enim quisquā egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorū aut domorū erant, vendētes afferebant pretia eorum, quæ vendebant & ponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autē singulis, prout cuiq; opus

A

„ erat. Actor. 4. Potuisset quoque Augustini commentarium adducere, vt magis cōmuniret sentētiam suam. Is enim in ser. 1. de Communi clericorum vita, sic habet: Ecce dico, audite; Qui societatem communis vitæ iam susceptā, quæ laudatur in Actibus Apostolorum, deserit, à voto suo cadit, & à professione sancta cadit. Et infra: Ego scio quantum mali sit, profiteri sanctum aliquid, nec implere, Vouete, inquit & reddite Domino Deo vestro. Ac breuiter, si quis legat duos illos Augustini sermones, mirum si non videat Philippi vanitatem.

XLVIII. MENDACIVM.

PAG. 195. in Apolog. art. 18. *Sed quid interest* (inquit Philippus) *inter Pelagianos, & aduersarios nostros? cum vtrique sentiant homines sine Spiritu sancto posse Deum diligere, & præcepta Dei facere, quoad substantiam actuum, mereri gratiam ac iustificationem operibus, quæ ratio per se efficit sine Spiritu sancto?* Vis audire, quantum intersit inter nos & Pelagianos? quantū inter Catholicos & hæreticos. Neque Pelagianus error est, posse hominem aliqua præcepta, & aliquando facere quoad substantiam actuum, solis naturæ viribus, id est, sine speciali auxilio gratiæ Dei. Nam hoc idem & tū doces; nisi tecum forte pugnas, in eadem pagina. Hæc enim sunt verba tua: *Habet humana voluntas libertatem in operibus, & rebus deligendis, quas ratio per se comprehendit: potest aliquo modo efficere iustitiam ciuilem, seu iustitiam operum, potest loqui de Deo, exhibere Deo certum cultum externo opere, obedire magistratibus, parentibus in opere externo eligendo, potest continere manus à cæde, ab adulterio, à furto.* Hæc tua, etiam nostra sunt: Et hoc vocamus implere quædam præcepta, quoad substantiam actuum. Porro diligere Deum super omnia sine Spiritu sancto, tribuit homini fortasse vnus aut alter Scholasticorum, sed grauiores repugnant, vt S. Thomas, S. Bonauentura, & alii. Quod autē opera sine Spiritu sancto facta, mereantur gratiam & iustificationem, nullus Theologorum docet, tuum est mendacium, tua calumnia.

XLIX. MENDACIVM.

PAG. 198. in Apolog. art. 20. *Non est ferenda* (inquit Philippus) *blasphemia, tribuere honorem Christi nostris operibus. Nihil pudet iam istos Theologos, si talem sententiam in Ecclesia audent ferre.* At, bone vir, non id habet confutatio Theologorum, quod tu reprehendis. Nec enim vsquam dicunt Theologi illi, opera sine Christo mereri remissionem peccatorum. Sed negant, quod vos docetis, opera nostra, licet ex fide, licet ex gratia, licet ex Christi meritis prodeant, nihil tamen mereri. Itaque Confutatio dicit, opera nostra mereri remissionem peccatorum, hunc habet sensum, quod opera pœnitentiæ cum fide, & auxilio Dei facta, mereantur ex congruo, siue per modum dispositionis, culpæ remissionem, quam esse vocem Scripturarum & Patrum, supra docuimus Mendacio VIII. Opera vero hominis iustificati facta ex gratia, per Christi meritum nobis infusa, mereantur ex condigno remissionem pœnæ, quæ interdum relinquitur, culpa dimissa, Nam, vt ait August. Tractat. 124. in Ioan. Productior est pœna, quam culpa, ne parua putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna. Nec solum pœnæ remissionem, sed & coronam gloriæ mereri nostras satisfactiones, paulo ante ex Cypriano audiuimus, in serm. de lapsis, in postremis verbis.

L. MENDACIVM.

PAg. 200. in Apolog. art. 21. *Nec vident isti Asini,* (inquit humanissimus Philippus) *apud Hieronymum contra Vigilantium, nullam exstare syllabam de inuocatione. Loquitur de honoribus Sanctorum, non de inuocatione.* At quænam est ista consequentia? Loquitur Hieronymus de honoribus Sanctorum; Ergo non de inuocatione? Videlicet inuocatio non est honor, sed ignominia. Et idcirco nullum præter Christum, inuocari vultis, ne decus Christo proprium, cum aliis communicetur. Audi igitur: Vigilantius nolebat Sãctos honorari: & quoniam non ignorabat, præcipuũ Sanctorum honorem, esse ipsorum inuocationem, duabus rationibus ostendit, non eos debere ab hominibus inuocari, tum, quia abditis receptaculis inclusi, non possent vbi vellent esse præsentes, & se inuocantibus per se opem ferre: tum etiam, quia nec posset vllus post mortẽ, pro alio apud Deum aliquid impetrare, & proinde superuacanea esset inuocatio. Vtramque rationem Hieronymus refellit. Ais, in- ,, quit vel in sinum Abrahæ, vel in loco refrigerij vel ,, subter aram Dei, animas Apostolorum & Marty- ,, rum consedisse, nec posse suis tumulis (v bi videli- ,, cet à fidelibus præcipue inuocantur) & vbi volue- ,, rint adesse præsentes. Senatoriæ videlicet digni ta- ,, tis sunt vt non inter homicidas teterrimo carcere; ,, sed in libera honestaque custodia recludantur. Tu- ,, Deo leges pones? Tu Apostolis vincula inicies, ,, &c. Et infra: Dicit, inquit, quod dũ viuimus, mu- ,, tuo pro nobis orare possumus, postquàm autem ,, mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda ,, oratio. Si Apostoli, & Martyres adhuc in corpore ,, constituti, possunt orare pro ceteris; quanto ma ,, gis post coronas, victorias, & triumphos? Cum ergo Hieronymus Vigilantii argumenta refellat, quibus ille Sanctorum honoribus inuidens, inuocationem eorum oppugnabat: vere stupidi, ac ferme asini essemus, si non inde colligeremus, inuocationem sanctorum ab Hieronymo approbari.

LI. MENDACIVM.

PAg. 200. in Apol. art. 21. *Neque reliqui veteres scriptores* (inquit Philippus) *ante Gregorium fecerunt mentionem inuocationis.* Non te pudet tantum Magistrum in Israel, aut nihil in veteribus legisse, aut tam impudenter mentiri? Proferam igitur viginti quatuor Patres, Gregorio antiquiores, qui instar viginti quatuor seniorum de Apocalypsi testimoninm dicant pro inuocatione Sanctorum. Vide Dionys. Areopag. libro de Ecclesiastica hierarchia, cap. 6. Iren. lib. 5. Euseb. l. 13. de præpar. Euangel. c. 7. Athan. Serm. in Euangelium de S. Deipara. Basilium oratione in quadraginta Martyres; item in Psal. 33. Nazianzenum oratione in Cyprianum; item in Athanasium. Nyssenum oratione in S. Theodorum. Cyrillum Catechesi 5. Mystagogyca. Ephræm. Serm. de laudibus Martyrum. Chrys. hom. 66. ad populum Anthiochenum. Item hom. 43. in Genesin. hom. 8. in Matthæum. homil. 1. in priorem ad Thessalonicenses. Theodoretum lib. 8. de curandis Græcorum affectionibus. Et in historia religiosa, ad finem singularum vitarum. Hilarium in Psal. 124. & in Psal. 129. Ambrosium lib. 10. in Lucam, cap. 21. Et in lib. de viduis. Hieron. in epitaphio Paulæ. Ruffinum lib. 2. histor. Eccles. ca. 33. Prudentium in hymno de sancto Cassiano; item de sancto Hyppolyto, item de sancto Laurentio. Paulinum Nolensem, Epist. 12. ad Seuerum. Gaudentium Brixiensem, tractatu in dedicatio-

A ne Basilic. Concilii Sanctorum. Seuerum Sulpitium, Epist ad Aurelium Diaconum & Epist. ad Bassulam Socrum. Maximum Taurinensem, serm. de sancta Agnete. Aug. libr. de cura pro mortuis c. 4. & Serm. 17. de verbis Apostoli. Leonem primum, Serm. 5. de Epiphania. Victorem Vticensem, lib. 3. de persecutione Vvandalica. Fulgentium Ruspensem, Serm. de laudibus Beatæ Mariæ. His accedit Concilium Chalcedonense, 630. Patrum, & alia quæ supra citauimus, Mendacio X.

LII. MENDACIVM.

B PAg. 201. in Apolog. art. 21. *Triplex honos* (inquit) *probandus est. Primus est gratiarum actio. Secundus confirmatio fidei nostræ. Tertius imitatio fidei & cæterarum virtutum. Hos vero honores non requirunt aduersarii.* At vbi legisti, vel à quo audiuisti, nos non requirere hos honores?

LIII. MENDACIVM.

PAg. 220. in Apolog. pro coniugio sacerdotum. *Vituperabant Monachi,* (inquit) *coniugium, tanquam vitæ genus, quod vix vnquam Deo placeret, aut certe non placeret, nisi propter procreationem.* At omnes Monachi, qui commentaria in Magistrum scripserunt, agno- C scunt tria bona, propter quæ Matrimonium Deo placeat, fidem, prolem, & Sacramentum. Vide lib. 4. Sent. dist. 31.

LIIII. MENDACIVM.

PAg. 225. in Apologia, pro coniugio sacerdotum, Philippus sic argumentatur. *Iouiniani tempore nondum norat mundus legem de perpetuo cœlibatu. Impudens igitur mendacium est, coniugium sacerdotum, Iouiniani hæresim esse.*

Vtrum Philippus mentiatur necne, iudex sit beatus Hieronymus, Is igitur in lib. contra Vigilantium ,, sic ait: Quomodo Euphorb. in Pythagora renatus ,, esse perhibetur, sic in isto Iouiniani mens praua ,, surrexit; vt in illo, & in hoc, diaboli respondere ,, cogamur insidiis. Romanæ Ecclesiæ auctoritate ,, damnatus inter phasides aues & carnes suillas D ,, non tam emisit spiritum, quam eructauit: iste ,, caupo Callagurritanus, & in peruersum propter ,, nomen viculi mutus quintilianus, miscet aquam ,, vino; & de artificio pristino, suæ venena perfidiæ ,, Catholicæ fidei sociare conatur impugnare virgi- ,, nitatem, odisse pudicitiam, in conuiuio secularium ,, contra Sanctorum ieiunia proclamare. Pro ne- ,, fas, Episcopos sui sceleris dicitur habere con- ,, sortes; Si tamen Episcopi nominandi sunt, qui ,, non ordinant Diaconos, nisi prius vxores duxe- ,, rint; nulli cœlibi credẽtes pudicitiam immo osten- ,, dentes, quàm sancte viuant, qui male de omnibus ,, suspicantur. Et nisi prægnantes vxores viderint ,, clericorum, infantesque de vlnis matrum vagien- ,, tes, Christi sacramenta non tribuunt. Quid fa- E ,, cient Orientis Ecclesiæ? quid Ægypti & sedis ,, Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipint, ,, aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti ,, esse desistunt. Hoc docuit Dormitantius, libidini frena permittens, &c. Si igitur Hieronymo teste Vigilãtij hæresis ac Iouiniani, vna atque eadem sententia fuit, adeo vt in Vigilãtio Iouinianus reuixisse dicatur, mentitur Philippus, cum ait non fuisse hæresim Iouiniani oppositam continẽtiæ sacerdotum. Quod vero mendacium etiam sit, Iouiniani tempo-

re mundo notam non fuisse legem perpetui cœlibatus, satis constat ex iis, quæ supra diximus, Mēdacio XIV. necnon ex hoc ipso Hieronymi testimonio, & ex Augustino in libro de hæresibus, cap. 82. vbi legimus quasdam sacras virgines, prouectæ iam ætatis, Iouiniano auctore, nuptias contraxisse. Quod certe D. Augustinus non reprehendisset, si virginitas consecrata Deo, votum perpetui cœlibatus non complecteretur, aut hoc votum illo tempore notum mundo non fuisset.

LV. MENDACIVM.

PAG. 226. in Apologia, de Missa: *Hic caussæ status est* (inquit Philippus) *de quo ita nobis monendi sunt lectores, vt Æschines admonebat iudices, ne finerent aduersarium extra caussam egredi. Nos in Confessione nostra ostendimus nos sentire quod Cœna Domini non conferat gratiam ex opere operato, nec applicata pro aliis, viuis aut mortuis, mereatur eis ex opere operato remissionem culpæ aut pœnæ.*

At mira ista peruersitas est, alios arguere eius peccati quod ipse committit. Non enim istæ est caussæ status, An Missa mereatur gratiam, & iustificet ex opere operato. Si enim iste status esset, caussa finita esset. Quæstio vero præcipua in eo consistit, An Missa sit verum, & proprie dictum sacrificium, quod omnes Lutherani negant, & Catholici omnes affirmant.

LVI. MENDACIVM.

PAG. 223. in Apologia, de Missa: *Sed aduersarii* (inquit) *vbique sacrificii nomen ad solam cærimoniam detorquent: prædicationem Euangelii, fidem, inuocationem, & similia omittunt; cum cærimonia propter hæc instituta sit.* Fatemur quidem sacrificium proprie dictum, nec prædicationem Euangelii, nec inuocationem significare, sed oblationem corporis Christi, cum mystica cęrimonia à sacerdote factam; sed quod non sit apud nos Enangelii prædicatio, nec inuocatio, nimis impudens mendacium est, cum in ipsa celebratione sacrificii legatur Euangelium & sæpe etiam exponatur, & multæ preces fundantur pro sacerdotibus, pro regibus, pro populo.

LVII. MENDACIVM

PAG. 236. in Apolog. de Missa: *De fide* (inquit) *qua gratis consequimur remissionem peccatorum, nulla prorsus fiebat ab aduersariis mentio;* De exercitiis fidei *luctantis cum desperatione, de gratuita remissione peccatorum propter Christum, omnes libri, omnes conciones aduersariorum mutæ erant.* Magnus & mirabilis vir fuit Philippus, qui omnes libros legit, omnes conciones audiuit etiamsi variis in locis eodem tempore, aut variis temporibus eodem loco haberentur: Et quod mirabilius est, etiam illas conciones audiuit, quæ prius factæ sunt, quam ipse nasceretur, alioqui, vnde nouit, de gratuita remissione peccatorum propter Christum omnes conciones mutas fuisse?

LVIII. MENDACIVM

PAG. 239. in Apol. de Missa: *Transferunt* (inquit) *Missam ad mortuos, & liberant animas applicatione Sacramenti, à pœnis purgatorii; cum sine fide nec viuis Missa prosit. Neque ex Scripturis, vel vnam syllabam afferre possunt, ad defensionem istarum fabularum, quas in Ecclesia magna auctoritate docent; neque Ecclesiæ veteris, neque Patrum testimonia habent.* Duo sunt hîc mendacia. Vnum, quod applicatione Sacramenti liberari dicamus animas à pœnis purgatorii. Nemo enim Catholicorum hoc docet; sed quod de sacrificio dicimus, imperite aut callide transfert Philippus ad Sacramentum. Alterum mendacium est, quod non habeamus testimonia veteris Ecclesiæ, quod Missa prosit etiam defunctis. Tot enim habemus testimonia, vt plane aduersarios obruere possimus, Concil. Carthaginense IV. Can. 79. iubet commendari defunctos orationibus, & oblationibus. Concil. VVormatiense Can. 10. iubet etiam pro suspensis orari & sacrificari. Similia passim in Conciliis leguntur. Tertullianus lib. de Monogamia: Pro anima inquit, eius, oret, & offerat annuis diebus dormitionis eius, Cyprian. lib. 1. Epist. 9. Non est, inquit, quod pro dormitione eius apud nos fiat oblatio, aut deprecatio. Ambros. lib. 2. epist. 8. Itaque, inquit, non tam deplorandam quam prosequendam orationibus reor, nec mœstificandam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendandam. Cyrillus Catechesi 5. Mystagogica: Maximū, inquit, credentes esse animarum iuuamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius & tremendi sacrificii. Chrysost. hom. 69. ad pop. Antioch. Non temere hæc ab Apostolis sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur memoria. Omitto cæteros.

LIX. MENDACIVM.

PAG. 247. in Apolog. de Missa *Falso* (inquit Philippus) *citant aduersarii contra nos damnationem Aërii, quem dicunt propterea damnatum esse, quod negauerit in Missa oblationem fieri pro viuis, & mortuis.*

Quæstio nostra cum Lutheranis est, an Missa prosit mortuis, nam quod viuis prosit, nemo negat. Porro August. lib. de hæresibus c. 53. inter dogmata propria Aërii etiam illud numerat. Orare, vel offerre pro mortuis oblationem, non oportere. At hoc idem omnes Lutherani dicunt.

LX. MENDACIM.

IBIDEM, sic ait Philippus: *Epiphanius testatur Aërium sensisse, quod orationes pro mortuis sint inutiles, id reprehendit neque nos Aërio patrocinamur.* Si verum loquitur Philippus, mentitur altera pars Concordiæ, cui fere concordant omnes Lutherani. Nam pag. 381. *Purgatorium animarum, mera diaboli larua esse definitur.* At si nullum est purgatorium animarum, inutiles sunt orationes pro mortuis; vt volebat Aërius, nisi forte velit Philippus, pro animabus beatis, aut damnatis orandum esse. Adde quod Epiphanius, hæresi 75. quæ est Aërii, refert etiam alium eiusdem errorem, & quidem ipsius verbis; Sed neque ieiunium, inquit, erit ordinatum; *Hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo seruitutis. Iusto enim lex non est posita, sed parricidis ac matricidis, & reliquis. Si vero omnino volo ieiunare, qualecunque eligam diem, à me ipso, & ieiunabo propter libertatem.* Et infrà: In diebus autem Paschatis (quos nos vocamus maiorem siue sanctam hebdomadam) quando apud nos fiunt humi dormitiones, castitates, afflictiones, siccorum esus, preces, vigiliæ, ac ieiunia, & omnes animarum salutes, per sanctas afflictiones; ipsi à summo mane obsonantur, carneque ac vino venas suas explentes, cachinantur, ridentes ac subsannantes eos, qui sanctum hunc cultum hebdomadis Paschatis perficiunt. Quæso te, Philippe, an non & vos hoc

hoc idē facitis, & docetis? Magis ingenue Matthias Illyricus facit, qui Cent. 4. cap. 5. col. 401. agnoscit Aërii dogmata fuisse, non orandum, nec offerendum pro mortuis, nec stata ieiunia seruanda; & quia horum similia docuit Lutherus, mauult Epiphanium & Augustinum hæreticos facere, quam Aërium.

LXI. MENDACIVM.

PAG. 253. in Apologia de votis monasticis, *Obedientia paupertas, & cœlibatus* (inquit Philippus) *exercitia sunt ἀδιάφορα. Ideoque sancti vti eis sine impietate possunt, sicut vsi sunt Bernardus, Franciscus, & alij sancti viri; Et hi sunt propter vtilitatem corporalem, vt expeditiores essent ad docendum.* Scilicet, magna vtilitas corporalis erat S. Francisco, nudis pedibus ambulare, vna sola tunica eaque cilicina, & asperrima cooperiri, humi cubare, pane solo & aqua vt plurimum viuere, tres noctes vigilare. Dein de quid dicemus de S. Antonio, S. Hilarione, S. Paulo I. Eremita, imo de tot millibus sanctorum Anachoretarum, qui non fungebantur docendi officio, & tamen vitam paupertimam & seuerissimam, in perpetuo cœlibatu, & sub obedientiæ iugo ducebant? Porr S. Bernardus non solum vilissimis pannis, & cibariis aridissimis vtebantur, sed etiam Serm. 30. in Cantica diligenter monuit, non esse Monachi sed medici, corporis vtilitatem, & bonam valetudinem curare: Monachi vero esse spiritu vtilitatem quærere, & carnem crucifigere, atque in ea se Dominum & saluatorem imitari.

LXII. MENDACIVM.

PAG. 255. in Apologia: *Nemo nescit* (inquit Philippus) *monasticam vitam recens excogitatam esse.* Omitquod Patres ad Apostolos referunt, vt Euseb. lib. 2. hist. cap. 16. Epiphan. hæres. 29. quæ est Nazaræorum, Hieron. 1. lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, in Philone. Ioan. Cassianus. lib. 2. de institutis Cœnobiorum, capite 5. & Collat. 18. cap. 5. August. Serm. 2. de communi vita clericorum. Possidonius in vita S. August. Sozomenus lib. 1. hist. cap. 12. Et Nicephorus libro 2. cap. 15. Certe Magdeburgenses Cent. 4. cap. 6. col. 464. anno 300. à Saluatoris aduentu ponunt initium Monastices. Quod si contendunt Monachos huius temporis, non esse illis similes qui erant tempore Antonii, Hilarionis, Augustini; tamen non negant, nec possunt negare, quin saltem Monachatus qui nunc est, à tempore S. Benedicti initium sumpserit, id enim Lutherani omnes admittunt, cum videant adhuc extare, & seruari regulas ab ipso conditas, & habitari Monasteria, quæ ille fundauit. S. autem Benedictus ante 1000. annos floruit. Nisi ergo apud Philippum mille anni sint, sicut dies vnus, vt Scripturæ loquuntur de temporibus cum Dei æternitate collatis, viderit ipse, quam sit verum vitam monasticam recens excogitatam.

LXIII. MENDACIVM.

PAG. 256. in Apologia, de votis monasticis: *Desertio facultatum* (inquit Philippus) *non habet mandatum aut consilium in Scripturis. Nam Euangelica paupertas, non est desertio rerum, sed non esse auarum, &c.* De hoc mendacio diximus supra mendacio VI. sane deberet sufficere tot Sanctorum exemplum. Omnes enim illi veteres Monachi qui tantopere celebrantur à Patribus, verba Domini, Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade vende omnia, &c. de rerum desertione intellexerunt.

LXIV. MENDACIVM.

PAG. 259. in Apologia, de votis monasticis, *Sancti* (inquit Philippus) *in locum Christi subrogantur, & impie coluntur.* Longe aliud ostendunt Litaniæ, aliæque preces Catholicoruum. Christo enim; vt Deo ac Domino dicimus Κύριε ἐλέησον, Christe eleyson, Sanctis vero, Sancta MARIA, ora pro nobis, Sancte Petre, ora pro nobis Sed antiqua ista calumnia est; quod enim Lutherani nunc dicunt, dixerūt olim Ethnici, Iudæi, hæretici, vt patet ex historia Eusebii, lib. 4. ca. 15. Et lib. 8. cap. 5. Ex Cyrillo lib. 6. & 10. in Iulianum. Ex Hieronymo libro cōtra Vigilantium, Et ex Augustino libro 20. contra Faustum, cap. 21.

LXV. MENDACIVM.

PAG. 263. in Apologia de potestate Ecclesiastica: *Suas traditiones*, inquit Philippus, *longe accuratius seruari postulant, quam Euangelium.* Hoc de Episcopis Ecclesiæ generatim dictum, apertissimum mendacium est.

LXVI. MENDACIVM.

PAG. 267. ibidem, *Libri aduersariorum*, inquit, *nusquam fidei mentionem faciunt, cum, de remissione peccatorum loquuntur, nusquam docent de dignitate rerum ciuilium, nusquam docent quomodo Euangelium tradat iustitiam æternam.* Et hæc mendacia toties repetuntur in hac Apologia, vt mirum sit, quomodo non ipsi auctori nauseam fecerint.

LXVII. MENDACIVM.

PAG. 268. Ibidem, *Cultus Sanctorum*, inquit, *plenius est apud eos manifesta idololatria.* At nos corde sentimus & voce asserimus, Sanctos non esse Deos, sed creaturas eximias. Nec illis vt Diis sacrificamus, vt etiam Diuus Augustinus docet, libro 22. de Ciuitate Dei, capite decimo. Nec inuocamus, vt gratiam vel gloriam largiantur; sed vt eam nobis à Deo precibus obtineant. Nec deniq; illabi eos animis, & corda scrutari existimamus, vt Aduersarii nos credere mentiuntur; Sed Deo reuelante atque ostendente, quid nos petamus, cognoscere eos posse docemus.

Hic Libellus tam fabre aperit mendacia, reuellit errores Concordiæ Lutheranæ, vt nihil possit esse aut enucleatius aut neruosius in hoc genere; Nam animus fuit Auctori, stringere rem, non explicare; sed stringere ea arte, vt Lutherani alioqui plumbei facile tangant se tangi, aut potius euerti.

Censui ROBERTVS TVRNERVS Sacræ Theologiæ Doctor, atque INGOLSTADII Professor, & pro tempore eiusdem facultatis DECANVS.

BREVIS APOLOGIA
ROBERTI BELLARMINI,
Pro Libello suo de Libro CONCORDIÆ *Lutheranorum.*

CVM ante multos annos liber Concordiæ Lutheranorum in Saxonia produxisset: petiit à me vir quidam grauissimus, atque doctissimus, & qui mihi iure suo impetrare poterat vt ei per litteras significarem quid mihi de ea concordia videretur. Perlegi continuo librum, quem idem ipse ad me miserat, & sententiam meam de eo libro paucissimis verbis, id est, breuissimo libello comprehendi. Peruenit is meus libellus, nescio quomodo, ad manus Dauidis Sartorij, egregij sanè Typographi, qui tunc Ingolstadii Catholicis libris excudendis magna cum laude operã dabat. Is verò per amicum quendam meum à me quæsiuit molestè ne essem laturus, si is libellus typis ipsius emitteretur in cem: respondi, quod res erat, me non eo animo libellum confecisse, vt ederetur, sed vt ei parerem, qui mihi onus illud imposuerat: tamen si Theologi Ingolstadiẽses opusculum illud vtiliter edi posse iudicarent, me non repugnare quo minus id fieret. Ita libellus in lucem editus est. qui quoniam visus est non leuiter aduersarios pupugisse, iterum iussu clarissimę memoriæ STEPHANI Regis Poloniæ potentissimi, typis mandatus est: nec multo post in linguam Germanicam paraphrasticè conuersus, & auctus, ita Ministrorum noui Euangelij bilem accendit, vt dignus visus sit qui ab vniuersa Academia Vvitembergẽsium Theologorum coniunctis armis, & quasi agmine facto opprimeretur. Sed libellus ipse, vt audio, viuit adhuc, imo ne guttam quidẽ cruoris emisit, sed clypeo veritatis armatus canit cum Propheta, *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum.* Et certe si Auctori ipsius vacaret in eiusmodi nugis tempus consumere, posset decem diebus decem alios similes libellos emittere de vanitate, erroribus, & mẽdacijs huius Refutationis. Ac vt rem ita se habere demonstrem, pauca quædam exempli gratia proferam. Totum enim librum aduersariorum refellere non esse operę preciũ, nisi quem iuuet bonas horas male perdere, ex his paucis quæ dicemus lector intelliget. In prima parte libelli notaueram vanitatem eorũ, qui vt concordiam in doctrina maximam esse apud Lutheranos ostenderent, coegerant ad subscribendum dogmatibus fidei turbam Ludimagistrorum, Hypodidascalorum, & similiũ qui neque auctoritate, neque scientia pollẽt, vt de dogmatibus præsertim cõtrouersis iudicare possint. atq; addidi, nullum exemplum eiusmodi subscriptionũ in negotio fidei posse ab antiquitate peti, cum ab Apostolicis temporibus per mille quingentos annos Conciliis tum Generalibus tũ Nationalibus, vel Prouincialibus soli Prælati, qui iurisdictionem habent, suberibere consueuerint. Ad hoc respondent Theologi Vvittembergenses, his verbis: *Non latet nos Deo laus, quæ ratio in Conciliorum subscriptionibus obseruata fuerit, quam etiam in nostris conuentibus antehac multoties secuti sumus, vt si quid de religione scripto commendaretur, præcipui tantum Theologi subscriberent: quemadmodum in Smalchaldicis articulis videre licet. Quod autem etiam vulgariter nec ita excellenter docti Ministri subscripserunt; in scripto publico omitti id bene poterat, nisi electores, & Principes ad hoc coegissent impudentes vestræ calumniæ, quas contra ipsorum Theologos & Ministros in publicam Confessionis Augustanæ contumeliam publicis typis euomuistis. Meminisse autem Iesuitæ debebant, qualibus ementitis titulis Tridentini Concilij Episcopi superbiuerint vt homines in sui admirationem raperent, cum se Episcopos, & Patriarchas iactarunt nescio quorum locorum, in quæ nemo illorum vnquam peruenit, neque ex illis regionibus quisquam Ecclesiasticus ad Concilium Tridentinum missus erat.*

Hæc respõsio satis indicat, eos nihil solidi habuisse quo vanitatem illam à nobis notatam purgare possent. Primum enim non eis obiecimus, quod antiquis Conciliis soli Theologi præstantes subscribere consueuerint, sed quod soli Prælati, qui iurisdictionem habent, id est, Episcopi. Itaque cum dicũt, non latere se, quę ratio seruata sit in antiquis Conciliis, & eam à se quoque seruatam in suis conuentibus, vbi præcipui Theologi tantum subscripserunt: vel falso dicunt non latere se formam veterum Conciliorum, vel mentiuntur cum affirmant, eam à se in conuentibus suis esse seruatam. In veteribus enim Conciliis veros Episcopos, non autem Theologos quoscunque, in conuentibus autem Lutheranorum nullum verum Episcopum, sed Theologos nescio quos subscripsisse non dubium est.

Deinde cum addunt, omitti potuisse nomina Ministrorũ vulgariter tantum, & non excellẽter eruditorum nisi coegissent eos nostræ calũniæ, quibus eis exprobrare solemus, quod nulla sit inter Ministros eorũ concordia: nihil omnino dicunt, quod ad rẽ faciat. Nos enim cum illis obiicimus, quod in grauissimis dogmatibus inter se non cõueniant, non loquimur de turba imperitorum, quam scimus facile duci ab iis, quos opinione doctrinæ suspiciũt: sed de viris doctis, vel certe qui docti haberi volunt. Scimus autem non solum in tota germania inter varias Lutheranorum sectas, sed in ipsa Saxonia, atque inter eos, qui proprie Lutherani dici volunt, dissentiones esse grauissimas, vt vel ex Colloquio Altemburgensi cognosci potuit, vbi ex ipsa Saxonia duodecim viri delecti ad cõponenda dissidia de religione, non solum grauissimos errores alii aliis obiecerunt, sed etiam inde absque vlla spe cõcordiæ discesserunt. Ad hanc igitur notam tantæ inter eos dissentionis eluendam, nihil omnino prodest subscriptio tot milliũ vilium personarum. Quid enim mirum, si ex vna factione sex tantũ viri (tot enim fuerunt auctores libri Concordiæ) inter se cõueniant, & octo millia imperitorum, sibique subiectorũ ad subscribendum cogant? Certe in Ecclesia Catholica definitionibus Tridentini Concilii omnes omnino qui Catholici haberi volũt, siue docti siue indocti, siue Principes, siue priuati, siue Itali, siue Galli, siue Hispani, siue Germani, siue Angli, siue Poloni, siue cuiuscunque regionis sint, sententiam suam, iudiciumque subiiciunt.

Quod postremo adiungunt de Patribus Tridentini Concilii, quod nũquam viderint ea loca, quorum titulos proferunt, inter splendida mendacia numerari potest. Exstat enim Concilium, exstant nomina & tituli singulorum Episcoporum; atque inter trecentos ferme Episcopos, variarum nationum, nescio an tres, vel quatuor inueniri possint, quorum Ecclesiæ in iis locis sitæ sint, vbi Episcopi tutum aditum habere non possunt.

In altera parte mei libelli reprehendi sex errores grauissimos contra symbolum Apostolicum, quos

in libro

in libro Concordiæ Aduersarij posuerunt. Ita verò ipsi in sua Refutatione respõdent, vt errores erroribus addant, & eam imperitiam rerum Theologicarum præ se ferant, vt indociles omnino videantur.

Exemplum esto in refutatione primi erroris. Primus error à me notatus in eorum libro fuerat, quod Christus non solum vt homo, sed etiam vt Deus Patri fuerit obediens: *Respondent se hanc sententiam libenter agnoscere, nec opus est*, inquit, *vt Iesuitæ ex libro Concordiæ, & locis communibus Philippi istius doctrinæ nos prolixè conuincant: quandoquidem hanc non tantum constanter profitemur, sed etiam quoque summam nostram consolationem esse ducamus, quod obedientia qua iusti & beati reputamur, Christo non solum secundum humanitatem, verum etiam secundum Deitatem adscribatur.* Hæc illi. Non solum admittunt Christum vt Deum, obedisse Patri, sed etiam admittũt B. Virginem Mariam non tantum esse Matrem Dei, quæ est Catholicorum omnium sentẽtia, verum etiam esse Matrem Christi vt Dei, quod est hactenus apud Christianos inauditum, cùm vt infrà ostendam, reduplicatio, vt, non suppositum, sed formam reduplicet. *Quemadmodum*, inquiunt, *Maria Christi non solum vt hominis, sed etiam vt Dei Mater est, ita quoque Christus non solum vt homo, sed etiam, vt Deus Patri obediens fuit.* Quid est autem, si propriè loqui velimus, B. Mariam esse Matrem Christi, non solum vt hominis, sed etiam vt Dei, nisi Christum à B. Maria diuinitatem habere, quemadmodum ab illa humanitatem habet? Quod si Christus à Matre humanitatem & Diuinitatem habet, certè antequam ex Virgine nasceretur, Deus non erat, imò neque aliquid erat, qui est error Ebionis & Photini.

Ex eodem ignorantiæ fundamento paulò pòst adiungunt nõ posse negari, quin Christus vt Deus, fuerit Patri obediens, nisi duæ cum Nestorio affirmentur in Christo esse personæ, vna quæ obedieuerit Patri, videlicet persona humana, altera quæ Patri non obedieuerit, videlicet filius Dei. Quasi verò nõ possit vna & eadem persona humana *in forma serui*, (vt scripturæ verbis vtamur) obedire Patri, in forma Dei cũ Patre iubere? Sic enim Apostolus ad Philip. 2. de vna & eadem Christi persona dicit, quod *in forma Dei non rapinam putauerit, esse se æqualem Deo Patri, in forma serui Patri obediens fuerit vsque ad mortem, mortem autem Crucis.* Et S. Athanasius in Symbolo de eadem persona Christi dicit, *Æqualis Patri secundum Diuinitatem, minor Patre secundum Humanitatem.* Neque aliud est, quod Theologi Catholici dicunt, Christus vnus, & idem, id est, vna & eadem persona, vt Deus, æqualis est Patri; vt homo, minor est Patre: vt Deus fuit ante Matrem, vt homo ex Matre principium habuit.

Sed vlterius progrediuntur Aduersarij, & obedientiam filio Dei tribuunt etiam antequã formam serui acciperet, id est, non solum secundũ Deitatem, sed etiam secundum solam Deitatem, quod quemadmodũ ab hæresi Ariana distingui possit, ipsi viderint. Adferunt enim illa verba Domini Ioan. 3. *Non misit Deus filium suum in mundum vt condemnet mundum, sed vt seruetur mundus per eum.* Sic enim ipsi citant qui vulgatæ atque antiquissimæ editionis rationem nullam habent, ac statim adiungunt; *Si igitur Deus filium suum vnigenitum in mundum misit, vt genus humanum seruaret, necesse est hunc filium Dei obedientem fuisse Patri, dum in Mundum venit, naturam humanam assumpsit, & in ea nos miseros peccatores redemit. Hinc de filio Dei æterno in Symbolo Nicæno cantatur, Descendit de cœlis & incarnatus est de Spiritu sancto, &c.* Hæc illi. ex quibus manifestè colligitur, eos sentire filium Dei etiam antequàm esset homo, obediuisse Patri, ac per

A hoc secundũ solam Deitatem. Filius enim Dei cum venit in Mundum, & naturam humanam assumpsit, non erat Deus & homo, sed Deus tantum, nisi quis ita desipiat, vt dicat, Deũ & hominem descendisse de cœlo, vt fieret homo. Itaq; Deus Verbum: cum non esset homo, descendit de cœlo, vt fieret homo, & ideo, Verbum caro factum est, & ipsa incarnatio descensio fuit. Quod alijs verbis dicit Apostolus Philipp. 2. *Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens.* quod si Deus Verbum cum nõdum esset homo obediuit Patri, vt descenderet & fieret homo, quis non videt, obedientiam, ac per hoc subiectionem tribui Deo Verbo secundum solã diuinitatem? neq; enim secundum humanitatem, quam non habebat obedire poterat. At, inquiunt, Si Deus filium suum misit

B in mundum, vt carnem assumeret, quomodo non obediuit filius Patri, dum in mundũ venit, & carnẽ assumpsit? Hoc ipsum est argumentum Arianorum, qui ex missione colligebant subiectionem; sed respondebant maiores nostri veteribus Arianis & nos respondemus nouis Arianis, mittere non esse iubere, nec mitti semper esse parere. nam dominus quidem seruum iubendo mittit, amicus amicum hortando, inferior superiorem orando mittere potest. Ac certe negare non possunt Aduersarij, Spiritum sanctum mitti à Patre, & Filio: iuxta illud Ioan. 14. *Paracletus autem, quem mittet Pater in nomine meo.* & c. 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à*

C *Patre*, & tamen Spiritum sanctum obedire Patri, & Filio; vel Patrem, & Filium imperare aliquid Spiritui sancto, ne aduersarij quidẽ admittere ausi sunt. Itaq; vera est communis Theologorum sententia, missionem in diuinis non iussionem, non imperium, sed processionem vnius personæ ab alia significare, cum noui effectus cõnotatione. Sed operepretium erit cognoscere quid Aduersarij ad nostra aagumenta respõdeant. Referunt primum hæc nostra verba, Si Christus, vt Deus, Patri obediuit, certe vt Deus à Patre distinguitur. Alius igitur Deus est Pater: alius Deus est filius, sed vnus tantum est verus Deus & cõstat Patrem esse verum Deum, non igitur filius est verus Deus nec ὁμοούσιος Patri, vt in Nicæno Symbolo confitemur. Respondent deinde his verbis,

D *Rudes asinos Iesuitas istos esse oportet, quod distinguere nesciunt inter vnitatem Deitatis, & distinctionem inter personas in hac vna Deitate. Nam certè filius à Patre distinctus est, tanquam persona diuina, quæ ipse pater non est: & tamen non alius Deus quàm Pater est. Atque ita Pater & Filius vnus Deus sunt, licet distinctæ personæ quarum vna alteri obedit.* Hæc illi. Qui qua modestia præditi sunt, eodem pollent acumine. Nos autem quia scimus vnitatem Deitatis cum sola personarum distinctione credi ab omnibus fidei Catholicæ professoribus, ideo tanquam exploratum errorem notauimus dogma Aduersariorum, ex quo sequitur

E Deitatem filij distingui à Deitate Patris, & proinde filium non esse verum Deum, neq; Patri consubstantialem. argumentum verò, quo id sequi demonstrauimus, Aduersarij non soluerunt. quod enim illi exponunt, Christus vt Deus obediuit Patri, idem esse, ac si diceretur, Christus vt persona diuina obediuit Patri, vt alteri personæ diuinæ, nullo modo defendi potest. siquidem illa particula reduplicans, *vt*, non reduplicat suppositum, sed formam. neq; enim dubium est, omnes actiones esse suppositorum siue personarum, & idcirco non ponuntur reduplicantes particulæ ad notandam personam, siue suppositum; sed quia dubium esse potest, secundũ quam formam suppositum agat, quando plures habet formas, ideo per reduplicãtem particulam significatur ea forma,

secundum quam suppositum agit. Itaq; sicut qui dicit, Petrus vt Musicus canit, vt Medicus curat, vt homo ratiocinatur, significat illam personam, quæ dicitur Petrus secundum scientiam musicam canere, secundum scientiam medicinæ curare, secundum rationalitatem, vt sic loquamur, ratiocinari; ita qui dicit, Christus vt Deus obedit Patri, significat Christum, qui est persona diuina, obedire Patri secundum Deitatem. Et quoniam qui obedit distinguitur ab eo, cui obedit, sequitur vt Christus, qui obedit Patri secundum Deitatem, distinguatur à Patre secundum Deitatem. Quod si filius distinguitur à Patre secundum Deitatem, euidenter sequitur, vt duæ sint Deitates Patris & Filij, & alius Deus sit Pater, alius Deus sit Filius: quemadmodum ex eo, quod Filius distinguitur à Patre secundum personalitatem, rectè colligunt omnes Theologi duas esse personalitates Patris & Filij, & aliam personam esse Patrem, aliam personam esse Filium. Hoc igitur est argumentum, quod soluere debuissent Theologi illi Vuittembergenses. Sed vt videtur, argumenti vim non perceperunt, cùm tamen tam acuti videri velint, vt eorum comparatione cæteri omnes Asini dici possint.

Nec multò felicius ab altero nostro argumento se expediunt. His enim verbis alterum argumentum nostrum proponunt. *Rursus qui obedit, minor est illo, cui obedit, nam imperare superioris, obedire inferioris est. Ergo si Christus vt Deus Patri obedit; vt Deus, minor est Patre, & mentitur Symbolum Athanasij cùm ait; Æqualis Patri secundum Diuinitatem, minor Patre, secundum humanitatem.* Respondent autem hoc modo: *Hæc ratio locum habet in ijs personis quæ non sunt eiusdem dignitatis: vbi hæc imperat, illa necessitate quadam paret etiam inuita, cum Christo autem eiusque obedientia res se aliter habet. Pater enim filio vt Deo non imperauit, vt coactus humanam naturam sumeret: Sed filius Dei sponte, & liberè hoc fecit secundum æternum decretum totius Trinitatis, quocirca etiam Filij Dei obedientia alia est, quàm obedientia subditi erga suum Magistratum.* Nouam hic audiuimus Theologiam, nouam Philosophiam, nouam vocabulorum acceptionem. hactenus enim obedientia virtus fuit, qua subditus superioris sui mandatum implet. Inter personas eiusdem prorsus dignitatis, atq; adeo in omnibus æquales inauditũ est esse veri nominis obedientiam, cum par in parem non habeat imperium, vel potestatem. Certe B. Paulus ad Ephes. 6. scribit, *Filij obedite parentibus.* & rursum, *Serui obedite dominis.* Et ad Heb. 13. *Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis.* & ratio horum omnium est; quia Præpositus maior est subdito, dominus maior est seruo, Pater in humanis maior est Filio, quia senior, quia prudentior, quia caussa. & S. Augustinus serm. 6. de verbis Domini scribit, obedientiam superioribus esse præstandam, sed illo ordine, vt semper maiores minoribus anteponantur, ita vt filij parentibus obediant, quia parentes maiores sunt filijs, sed magis patriæ, quàm parentibus, quia patria parentibus maior est, & magis Deo, quàm patriæ, quia Deus maior est, quàm patria. sic etiam obediendum docet curatori, sed magis Proconsuli, quàm curatori; magis Imperatori, quàm Proconsuli, magis Deo, quàm Imperatori. nec difficile esset multa huiusmodi testimonia proferre, nõ solum ex scripturis sanctis, & veteribus Patribus, sed etiam ex Philosophia, alijsq; scriptoribus profanis, apud quos semper obedientiæ, quasi e regione respondet imperium, & obedientia subdito, imperium Principi tribuitur. Neque rectè Aduersarij obedientiam respondentem imperio non agnoscunt, nisi in ijs, qui parent inuiti. quasi vero non sit illa vera &

A laudabilis obedientia, qua subditus libenter Principi suo paret. Quæ cum ita sint, nisi Aduersarij vocabulis abuti, & obedientiæ nouam definitionem assignare velint, omnino coguntur aut admittere cum Arianis, Christum secundum Diuinitatem esse Patre minorem, si Christum secundum Diuinitatem Patri veram obedientiam exhibuisse contendunt: aut negare debent Christum secundum Diuinitatem Patri obediuisse, si cum Catholicis æqualem Patri filium secundum Diuinitatem esse volunt.

Sed ineptissima præter cæteras est responsio ad argumentum tertium. Sic enim argumentum nostrum tertium ipsi proponunt. *Ad hæc secundum illam naturam Christus obediuit, secundum quam mortuus est; nam* B *ipsa mors obedientia fuit summa, & absolutissima; At non est mortuus Christus secundum Diuinitatem, sed solum secundum carnem: ergo nec secundum Diuinitatem, sed solum secundum humanitatem obediuit Patri.* Respondent his verbis: *Voces κατὰ, secundum, caussam indicant propter quam filio Dei adscribitur quod humanitatis proprium est: & vicissim cur Deitatis propria Homini tribuantur, quia enim non duo, sed vnus duntaxat Christus est, in quo duæ diuersæ naturæ arctissimè & intimè, vnitæ sunt; idcirco hæ duæ naturæ, omnes istius personæ operationes, passiones, & gloriam quoque inter se communicant, &c.* Mirum est valde cur non animaduertant ex hac responsione sua non solui, sed confirmari argumentum nostrum. nam si vox κατὰ, id est, se- C cundum, indicat caussam, cui tribuatur filio Dei, quod proprium est humanitatis, & homini Christo, quod proprium est Diuinitatis, certe non licet dicere, filius Dei secundum Diuinitatem mortuus est, sicut non licet dicere, Christus homo secundum humanitatem creauit mundum: sed hoc modo dicendum est: Filius Dei secundum humanitatem mortuus est, & Christus homo secundum Diuinitatem mundum creauit. caussa enim cur filio Dei mors tribuatur, non est Diuinitas, sed Humanitas, & caussa cur mundi creatio tribuatur homini, non est Humanitas, sed Diuinitas, vt Aduersarij in sequenti pagina confitentur, & res ipsa per se clamat. Quid igitur opus est, vt nos in eorum errore confutando labore- D mus, cùm ipsi tam aperte secum pugnent, & sententiam suam sua responsione confutent? Quod vero paulo post addunt, nos cum Nestorianis negare, Christum Deum esse natum, passum, mortuum: mera calumnia est. Nos enim etsi negamus, Christum vt Deum siue secundum Diuinitatem, passum & mortuum esse; tamen Christum Deum passum, & mortuum libentissime confitemur. Denique (vt hunc locum aliquando concludamus) id vnum ab aduersarijs peto, & quando quidem ipsi in extremo libro refutationis huius, prouocant omnes Iesuitas ad disputationem cũ ea conditione, vt sola scriptura diuina sit iudex; proferant vnum locum ex toto veteri aut nouo testamento, vbi habeatur, B. Mariam Matrem esse Christi vt Dei, & Christum vt Deum, siue quod est idem, secundum Deitatem, obediuisse E Patri, aut passum, & mortuum esse. Hactenus enim non protulerunt, nisi illa, *Sanguis Iesu Christi Filij Dei emundat nos ab omni peccato.* 1. Ioan. 1. & illud, *Non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet Mundum, sed vt saluetur Mundus per ipsum.* Ioan. 3. & illud, *Ecce venio, in volumine libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui, & lex tua est in medio cordis mei.* Sed neq; in his locis, neque vsquam alibi inuenient suas illas verborum nouitates. Vel certe sicut nos illis ostendimus scriptum esse 2. Corinth. 13. *Christus crucifixus est ex infirmitate*; id est, ex ea parte qua erat infirmus, & passibilis, nimirum ex

Humanitate

Humanitate & ad Rom. 1. *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* & denique 1. Petri 4. *Christo igitur in carne passo*: ita nobis ipsi vicissim legant alicubi scriptum esse. Qui crucifixus est ex virtute, id est, ex ea parte, qua erat impassibilis, nimirum ex Diuinitate. Vel, Qui factus est ei ex semine Dauid secundum Diuinitatem; Vel, Christo igitur in Deitate passo. Quod cum ostendere non possint, intelligant se, Iudice scriptura, ad quam appellauerunt, omnino caussa cecidisse. Reliqua omnia, quæ ad errores pertinent, omittenda censui, quoniam superioribus similia sunt, & mihi propositum est, non ad refutationem respondere, sed id solum ostendere, refutationem indignam esse, cui respondeatur.

In postrema libelli mei parte notaui mendacia libri Concordiæ, quæ tam perspicua sunt, vt mirum sit ausos fuisse Aduersarios refutationem eorum aggredi. Sed quàm apte responderint, vno exemplo, vel altero demonstrabimus.

In 21. articulo Confessionis Augustanæ habentur hæc verba, *Hæc fere summa est doctrina apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse quod discrepet à Scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est.*

In his verbis notaui mendacium contineri. Quoniam in hoc ipso artic. 21. docent non esse inuocandos sanctos: & tamen non ignorãt in Ecclesia Catholica veteri, & in Ecclesia Romana, vt nota est ex veterum scriptis, sanctos passim inuocatos fuisse, ac vt mendacium hoc tegi non posset, citaui in meo libello testimonia expressa pro inuocatione sanctorũ Eusebij, Basilij, Chrysostomi, Græcorũ; & Ambrosij, Augustini, Ruffini, Latinorum. Addidi testimonia sancti Leonis Papæ, vt inde fides Ecclesiæ Romanæ veteris cognosceretur, & testimonium Prudentij ipso Leone antiquioris, qui testatur Romanam Ecclesiam consueuisse sanctos inuocare. Respondent in hac sua refutatione, testimonia veterum Patrum, quæ nos adduximus, pugnare cum diuino mandato, *Inuoca me, &, Dominum Deum tuum adorabis*; & ideo veritati cõfessionis ipsorum nihil derogare. At nostra quæstio non est, an Patres vera scripserint quanquam & hoc nullo negocio defendi potest, sed an scripserint, id est, an testentur, Ecclesiam sui temporis, quam veram Ecclesiam, Catholicã fuisse Aduersarij confitentur, sanctos inuocasse; Cum autem affirment Aduersarii, Patres antiquos docuisse inuocationem sanctorum, eosque accusent, quod id fecerint contra mandatum Dei, quomodo non mẽtiuntur, vel mendacium non confirmant, cum dicunt, & repetunt doctrinam suam, quæ prohibet inuocationem sanctorũ, à doctrina Ecclesiæ Catholicæ veteris non dissidere? Deinde vt probent in Ecclesia Romana veteri non fuisse vsum inuocandi Sanctos, adducunt vnum testimoniũ Ambrosii ex commentario in c. 1. ad Roman. Vbi videtur Ambrosius damnare Inuocationem Sanctorum, cum tamen constet Ambrosiũ esse Doctorem Ecclesiæ Romanæ. Sed multis modis respondere possumus. Nam primo auctor eorũ commentariorum non damnat inuocationem sanctorum, sed errorem quorundam Gentilium, qui docebant Deum immediate adiri non posse, sed necessario per quasdam inferiores virtutes cœlestes, adeundum esse. Secũdo commentaria illa à viris doctis non tribuuntur Ambrosio. Tertio, Ambrosius in libro de Viduis, quem nemo negat Ambrosii esse apertissime docet inuocationem Sanctorum, atque adeo aperte, vt Aduersarii hoc loco Ambrosiũ hoc nomine reprehendant, quod contra verbum Dei sanctos inuocandos esse docuerit. Quarto Ambro-

A sius nusquam dicit in Romana Ecclesia nõ inuocari sanctos. & contra Prudentius, qui æqualis Ambrosio fuit, disertis verbis in hymno de S. Laurentio Romanam Ecclesiam inuocare sanctos solitam esse testatur. atque idem testatur S. Leo Papa Romanus. Quæ omnia cum Aduersarii sciant, & saltem in nostro libello legerint, qua fronte mendacium excusare possunt, quo affirmant doctrinam suam ab Ecclesia Romana veteri non discrepare? Atque hoc de inuocatione sanctorũ exempli loco posuimus. Nam alioqui plurima sunt in Confessione Augustana, quæ manifestè discrepant à Romana Ecclesia, quæ ante mille annos & eo amplius florebat.

B In eadem Confessione Augustana, in articulo de Missa, habentur hæc verba: *Falsò accusantur Ecclesiæ nostræ quod Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur.* In his verbis euidens mendacium contineri probaui in meo libello ex articulis Smalchaldicis, qui vnà cum Confessione Augustana describuntur, & approbantur in eodem libro Concordiæ, nam in articulis Smalchaldicis, Missa vt res commentitia, & figmentum humanum, vel potius vt cauda draconis abroganda, mãdatur. Respondent in Refutatione, per Missam quæ secundum Confessionem Augustanam in Ecclesiis Lutheranorum retinetur, intelligi distributionem Sacramenti, non autem sacrificium pro viuis & mortuis: per Missam, quæ in articulis Smal-
C chaldicis damnatur vt res commentitia, figmentum humanum, & cauda draconis intelligi Missam Papisticam, quæ dicitur esse sacrificium pro viuis & defunctis. At hanc refutationem ego ante præuideram, & ideo in meo libello addideram, non accusari à nobis Lutheranos, quod abrogauerint distributionem Sacramenti, sed quod sustulerint sacrificium quod in Ecclesia Catholica sub Missæ nomine celebratur. Itaq; hoc Dilemmate vsus sum, Si per Missam intelligitis Cœnam Domini, mendacium est quod accusemini, si verò intelligitis sacrificium, mendacium est quod falsò accusemini. Ad hoc nostrum dilemma non potuerunt in Refutatione aliud respondere, nisi Missam à se abrogatam non esse,
D quia ipsa Cœna Dominica nonnullis in locis apud Lutheranos adhuc Missæ nomen retinet, quamuis nullum in ea sacrificium offeratur. At non de nomine, sed de re quæstio est. Nec; Lutherani à Catholicis accusantur, quod Missæ nomen aboleuerint, sed quod Missam ipsam, qualem ante Lutheri tempora per multa sæcula Germani sacerdotes celebrauerant, iam non solum non celebrent, sed etiam vt idololatriam & Sacrilegium execrentur. Quare eodem dilemmate vti possumus, Si per Missam intelligitis vocabulum Missæ cœnæ Dominicæ accommodatum, mendacium est quod accusemini: sin autem rem ipsam, quæ Missa dicebatur ante Lutheri tempora, id est, sacrificium corporis Domini pro viuis & defunctis oblatum, mendacium est, quod falsò accusemini.

E Addam & tertium exemplum, In eadem Confessione Augustana, & ex ea in lib. Concordiæ habentur hæc verba: *Augustini tempore Monasteria erant libera collegia: postea corrupta disciplina vbique addita sunt vota, vt tanquam excogitato carcere disciplina restitueretur.* Hoc manifestum esse mendacium probaui ex ipso Augustino, qui sic loquitur in explicatione Psalm. 75. *Nemo positus in Monasterio frater, dicat, Recedo de Monasterio: neque enim soli qui sunt in Monasterio peruenturi sunt ad Regnum cœlorum, & illi qui ibi non sunt ad Deum non pertinent. Respondetur ei, Sed illi non vouerunt, tu vouisti.* & in Psalm. 99. *Dum*

non perseuerauerit implere quod volut, fit desertor tam sancti propositi, & reus voti non redditi. Respondent in Refutatione, falso accusari mendacij suam Confessionem Augustanam, & reddunt rationem, quia sanctus Augustinus in eadem explicatione Psal. 99. significat, eodem loco habitas Virgines sacras, quæ in Monasterio degebant, & alias, quæ in proprijs ædibus versabantur. Secundo, quia idem sanctus Augustinus in libro de bono viduitatis, ca. 10. & 11. dicit, se non probare illorum opinionem, qui dicunt lapsarum à sancto proposito fœminarum, si nupserint, adulteria non coniugia esse. Tertio, *Quia Confessio Augustana, cum dicit, Augustini tempore Monasteria fuisse libera collegia, & sine votis, non loquitur de votis in genere, sed de votis in Papatu vsitatis, quibus puellæ, & iuuenes ante iustam ætatem implicati & constricti in vinculis istis, & contra verbum Dei, & conscientiam manere coacti sunt.* At hoc quid aliud est, nisi fugere retia veritatis, & in laqueos falsitatis incurrere? Primum enim falsum est, quod eodem loco habitæ fuerint Virgines Deo sacræ, quæ in Monasterijs, & quæ in domibus proprijs versabantur. Nam quæ in domibus proprijs versabantur, solo voto castitatis obstrictæ erant, quæ in Monasterio degebant, vouerant præter castitatem etiam vitam communem, vt idem Augustinus in vtroque loco à nobis allegato scribit. Deinde S. Augustinus dicit quidem in libro de bono viduitatis, videri sibi coniugia post votum castitatis non esse adulteria, sed vera cõiugia, tamen addit in eodem loco esse sacrilegia, adulterio ipso peiora: proinde nõ vult, liberum illis fuisse post votum nubere, nisi sacrilegia adulterijs peiora libera esse debeant. Adde quod Augustinus eo loco de voto castitatis simplici loqui videtur, non de voto castitatis solenni, quale est illarum, quæ vt mũdo omni ex parte mortuæ, in Monasterijs vitam communem sub obedientia profitentur. Deniq; falsum est, quod in Ecclesia Catholica ante iustam ætatem iuuenes aut puellæ seruare cogãtur vota temere emissa. Contrarium enim cauetur in antiquis Concilijs, & in ipso iure Canonico, & demũ idem renouatum cernimus in Concilio Tridentino, Sess. 25. c. 15. & 17. de Regularibus. Sed illud omnem impudentiam superat, quod verba Confessionis Augustanæ generalia, perspicua, diserta, quibus asseritur tempore Augustini Monasteria fuisse libera collegia, & postea ob corruptam disciplinam, addita fuisse vota, per nouam glossam restringere velint ad vota emissa ante iustam ætatem. Sed veniã damus pudori, voluerunt enim aliquo saltem imaginario pallio Patrum suorum verenda contegere. quamuis si quis eos vrgeret, ac peteret, an vota monastica emissa iusta ætate necessario seruanda sint, ex doctrina S. Augustini, & exemplo veteris Ecclesiæ, in maiores angustias credo, redigerentur, nec scio, qua ratione Lutheri, Catharinæ, Buceri, Petri Martyris, totq; aliorum suorum Principum apostasiam defenderent. Sed his omissis, veniam ad id, quod in principio, in medio, in fine totius Refutationis, atque adeo in singulis fere paginis libri sui repetũt & inculcant ad nauseam vsque. Quoniam enim ad tot mendacia illis obiecta quid solidi responderent, non inueniebant, excogitauerunt callidũ sane consilium, vt Iesuitis inuidiam eo nomine conflarent, quod ausi sint Illustrissimos Principes mendacij coarguere. Ita enim deriuata mendaciorum infamia à se in Principes, id futurum

A sperauerunt, vt quod ipsi rationibus non possent, notam videlicet mendaciorum eluere, id Principes auctoritate præstarent. Ego vero sanctè affirmare possum, nunquam mihi in mentem venisse, vt Illustrissimos Principes, quamuis à Religione Catholica alienos, mendacij reprehenderem. Illorum esse mendacia, quæ retuli, semper existimaui, qui Confessionem Augustanam, qui Apologiam, qui librum Concordiæ confecerunt, id est Philippi, Smiddelini, & paucorum aliorum Theologorum. Isti enim sunt, qui sciebant, vel certe scire poterant & sciuisse præsumuntur falsa esse, quæ dicebant, & scribebant; Atque hoc est esse mendacem. Principes, & populi, quorum munus non est libros euoluere, quique suis Theologis crediderunt, seducti, circumuenti, decepti dici possunt, mendaces dici non possunt. *At* (inquiunt aduersarij pag. 62.) *idcirco Iesuitæ non solo fœdo illo mendacij nomine contenti, adiuncto*
B *epitheto illustre mendacium vocarunt, hoc est, vanitatem, & mendacium Principum, probe namque nouerunt vocem hanc, illustre, in lingua Latina, præcipue erga Principum personas vsurpari.* Responderem profecto illustrem hanc esse calumniam, nisi timerem, ne id etiam detorquerent ad Principum iniuriam. Ego igitur in Cicerone, alijsque bonis linguæ Latinæ auctoribus frequentissime legi (illustre) pro dilucido, & perspicuo, pro verbo, vel facto Principis nunquam legi. Illustre periurium est in oratione Ciceronis, de Haruspicum respõsis. quod si Aduersarij nostri periurium hominum illustrium, id est, principum interpretentur, quis non rideat? Ita igitur Iesuitæ de mendacijs Principum ne cogitãtes quidem, illustria dixere mendacia Philippi Melanchthonis, aliorumque similium Sectariorum, quomodo Tullius illustre periurium, quod perspicua, manifesta, clarissima essent: nam vt idem ait Cicero in Partitionibus,
C illustre aliquanto plus est, quàm dilucidum. *At,* inquiunt, *verba illa præfationis Concordiæ in quibus mendacia notantur, Principum verba sunt.* Verba quidem illa ita scripta sunt, ac si à Principibus dicerentur, sed à Theologis composita, & cõscripta sunt. Principes enim nomine suo præfationem illam edi voluerunt, quo liber Concordiæ plus auctoritatis haberet. Sed quemadmodum decepti sunt, non autem mentiti, cum Concordiæ subscripserunt, quia vera esse crediderũt, quæ in ea continebantur: ita quoq; cum præfationem à Theologis cõfectam suo nomine typis mandari voluerunt, non ipsi mentiti esse dicendi sunt, quamuis in ea præfatione multa sint falsa, sed ii, qui scientes falsa esse, nõ veriti sunt ea con-
D scribere. Quæ cum ita sint, si Principes Lutherani recte iudicare voluerint, non de Iesuitis querẽtur, à quibus nulla iniuria sunt affecti, sed Theologis suis merito irascentur, atque ab his dignas pœnas reposcent, qui ipsis ita imposuerunt, vt errores grauissimos, mendaciaque clarissima pro veritate eis obtruserint. Quod autem ad libellum meum attinet, is magnas agit Aduersariis gratias, quod cum antea ab Auctore suo neglectus, sola Typographi benignitate lucem aspiceret, nunc tantorum virorum summo conatu, totisque viribus oppugnatus, & nihil tamẽ læsus, cuius rei iudicium æquis lectoribus libere libenterque permittitur, ab Auctore proprio, non solum pro suo agnitus, eiusque iussu editus, sed etiam inter alios eius libellos optimo loco sit collocatus.

Apologiæ Finis.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,

Quæ hoc Quarto Tomo Controuersiarum explicantur.

Numerus primus capita Bibliorum, secundus vero paginas indicat.

EX VETERI TESTAMENTO.

Ipse

EX NOVO TESTAMENTO.

MARCVS.

LVCAS.

nescit,

IOANNES.

ACTA APOSTOLORVM.

EPIST. AD ROMANOS.

Peccatum

I. AD CORINTHIOS.

INDEX LOCORVM

Mundans

FINIS.

INDEX RERVM NOTABILIVM.

Adæ peccatum.

INDEX.

Circuncisio.

Clericus.

Cœlum.

Columba.

Communitas.

Concilia.

Concupiscentia.

Fiducia.

Filius.

Finis.

G.

Galli.

Gloria.

Gratia.

Accipitur

Gratia Primi Parentis.

H.

Habitus.

Ignis.

Ignorantia.

Imago.

Immortalitas.

Impetratio.

Impotentia vel impossibilitas.

Incertitudo.

Induratio, vel excæcatio.

Libertas.

Libido.

Lignum vitæ.

Lingua.

Loth,

ad Meritum

Necessitas

Pœnis

Non

FINIS. INDICIS.